14 EESTI ELULOOD

EE 14

Eesti Entsüklopeedia

Tallinn
Eesti Entsüklopeediakirjastus
2000

030
E20

Eesti Entsüklopeediakirjastuse peatoimetaja R. Kilgas.

Eesti Entsüklopeediakirjastuse direktor T. Koger.

14. köite tegijad:

Kolleegium: filosoofiakandidaat Ü. Kaevats, tehnikadoktor E. Risthein, V. Tõnso.

Peatoimetaja Ü. Kaevats.

Juhtivtoimetaja V. Tõnso.

Tegevtoimetaja H. Tooming.

Toimetused:

Täppisteadused: R. Aro (toimetuse juhataja), M. Kalman, L. Pool.

Loodusteadused: M. Aasmäe (toimetuse juhataja), L. Aru, M. Kraav, E. Linask, A. Pilden, bioloogiakandidaat H. Rauk, A. Saar, A. Sillaots.

Ühiskonnateadused: filosoofiakandidaat Ü. Kaevats, P. Kasatkin, H. Roosve, ajalookandidaat U. Teistre, V. Tõnso (toimetuse juhataja).

Kirjandus ja kunst: R-E. Aro, M. Ets, A. Haljand, E. Helme, A. Januson, I-A. Karros, Ü. Karu, A. Põldmäe, M. Põldmäe, U. Tammjärv, H. Tooming, filoloogiakandidaat H. Udam (toimetuse juhataja), M. Vallikivi.

Keeletoimetus: E. Hanson, E. Hint, E. Karlep (toimetuse juhataja), A. Lember.

Kontrolltoimetus: I-A. Karros, E. Nahkur, U. Tammjärv (toimetuse juhataja).

Korrektuur: Õ. Kilter, E. Posti.

Arvutioperaator: E. Kuks.

Illustratsioonid: J. Dubov (peakunstnik), A. Järve, E. Sagris, M. Segerkrantz.

Kaas ja tiitel: J. Kaarma.

Makett: J. Dubov, M. Pärk.

Teostus: M. Plink.

Täname asutusi, kelle fotosid oleme kasutanud:

Ajakirja „Luup" toimetus, ajakirja „Teater. Muusika. Kino" toimetus, Eesti Arhitektuurimuuseum, Eesti Keele Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Meremuuseum, Eesti Panga muuseum, Eesti Rahvusarhiivi filmiarhiiv, Eesti Reklaamfilm, Eesti Teaduste Akadeemia Geoloogia Instituudi arhiiv, Eesti Teaduste Akadeemia presiidium, Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi arhiiv, Eesti Vabariigi Riigikogu, Emakeele Selts, kirjastus „Eesti Raamat", Soome Instituut, Tallinna Linnamuuseumi fotokogu, Tartu Kunstimuuseum, Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond, Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, Viljandi muuseum.

ISBN 9985-70-064-3

Trükitud ja köidetud Tallinna Raamatutrükikojas, Laki 26, 12915. Tell. nr. 449/0

Printed in Estonia

Aa	Aa	Aa	Aa	Aa	Aa
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Ago Aaloe

Ilmar Aamisepp

Julius Aamisepp

Johannes Aare

Aadre (a-ni 1935 Adler), *Lydia* (24. VI 1904 Peterburi – 2. IX 1957 Baltimore, USA), laulja (sopran). Lõpetas 1935 TK-s A. Arderi laulukl-i, oli 1935–44 „Estonia" teatri ooperisolist. Põgenes 1944 Saksamaale, elas a-st 1951 USA-s. Esinenud kontsertilauljana. **O:** Tatjana, Liisa (Tšaikovski *Jevgeni Onegin* ja *Padaemand*), Mimi ja Musette (Puccini *Boheem*), Elisabeth (Verdi *Don Carlos*).

Aaloe, *Ago* (17. IX 1927 Tallinn – 5. XII 1980 Tallinn), geoloog (litoloog ja meteoriitik), Otto Aloe poeg, Ülev A. vend, geoloogiaknd. (1955). Lõpetas 1952 TRÜ, oli seejärel ENSV TA Geoloogia Inst-i teadur. Uurimusi siluri stratigraafia ja litoloogia alalt. Eesti silmapaistvaimaid meteoriitikuid: uuris Kaali kraatreid, tõestas Ilumetsa kraatrite meteoriitse päritolu ja tegeles kraatrite kaitse küsimustega. Osales 1967–73 ja 1975 geoloogiarühma juhina Sihhote-Alini, Sobolevi ja Zamanšini meteoriidikraatrite uurimiseks korraldatud ekspeditsioonides. ENSV rkl. preemia 1972.

B: E. Kurik, Ü. Kestlane. *Ago Aaloed mälestades.* – Eesti Loodus, 1981, 3; R. Tiirmaa. *Ago Aaloe (1927–1980).* – Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, VII. Tln., 1989; R. Tiirmaa. *Ago Aaloe tööst meteoriitikas.* – Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, VII. Tln., 1989.

Aaloe, *Ülev* (17. XII 1944 Tallinn), tõlkija ja teatritegelane, Otto Aloe poeg, Ago A. vend. Lõpetas 1968 TRÜ eesti filoloogina, täiendas end 1970 Stockholmi ülikoolis rootsi keele ja kirjanduse alal. Töötas 1966–77 ER-is, oli 1982–99 „Endla" teatri kirjandusalajuh. (1991–97 kunstiline juht). Tõlkinud pms. rootsi (A. Strindberg, I. Bergman, T. Lindgren), soomerootsi (M. Tikkanen) ja taani kirjandust (V. Sørensen), koostanud novelli- ja näidendivalimikke ning kirjutanud teatrialaseid art-eid.

Aamisepp, *Ants* (*Hans*) (29. VIII 1918 Tallinn), põllumajandusteadlane, Julius A-a poeg, Ilmar A-a ja Valve Jaaguse vend, põllumajandusdr. (1966, Uppsala). Õppis 1938–44 (vaheaegadega) TÜ-s, läks 1944 Rootsi, lõpetas 1957 agronoomia erialal Uppsala põllum-kõrgkooli. Töötanud 1945–52 Svalöfi sordiaretusjaama Kalmari filiaalis assistendina ja 1952–88 Uppsala põllum-ülikoolis (a-st 1966 dots.). Uurinud umbrohte ja nende tõrjet.

B: M. Jaagus. *Ants Aamisepp – 80.* – Agraarteadus, 1998, 3.

Aamisepp, *Ilmar* (6. IV 1927 Jõgeva – 13. VIII 1992 Tallinn), põllumajandusteadlane ja -juht, Julius A-a poeg, Ants A-a ja Valve Jaaguse vend, põllumajandusknd. (1973), Helsingi ülikooli audr. (1984). Lõpetas 1952 agronoomia erialal EPA. Töötas 1961–83 ENSV Põllumajandusmin-s (1962–66 Teaduse ja Propaganda Valitsuse juh-na, 1966–71 põllum-ministri asetäitjana ja 1971–83 I asetäitjana), oli 1983–84 ENSV ATK esimehe asetäitja, 1984–88 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI dir., 1988–92 samas nõunik. Uurinud pms. kartulikasvatust. ENSV tnl. põllum-töötaja (1974). ENSV rkl. preemia 1970. **T:** *Põldherne kasvatamine* (1962), *Kartulisaagi olenevus mullast, sademetest ja agrotehnikast* (1974).

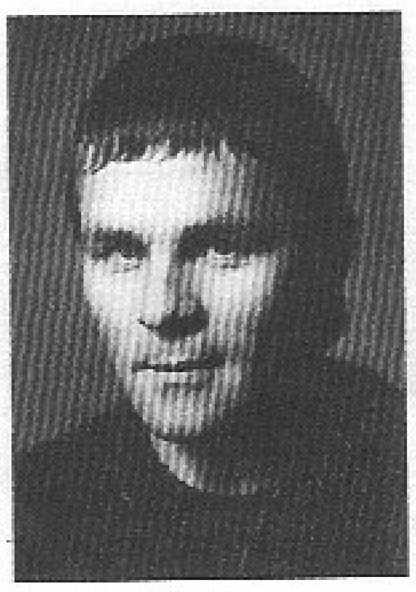
Aamisepp, *Julius* (1. IX 1883 Karilepa k., Kloostri v., Harjumaa – 19. I 1950 Jõgeva), põllumajandusteadlane, sordiaretaja, Ants ja Ilmar A-a ning Valve Jaaguse isa, ENSV TA k-liige (1946), põllumajandusdr. (1947). Omandas erihariduse iseõppijana. Alustas kartuli sordiaretust kloonvaliku teel (1907) ja kartulisortide võrdluskatseid (1908) juba isatalus Karilepa Tõnul. Töötas 1920–50 Jõgeva Sordiaretusjaamas osk-ajuhatajana. Oli 1919–21 ajakirja „Väikeloomakasvataja" toim., 1923–30 ajakirja „Aed" toim-id, Eesti Kartulikasvatajate Ühingu (1926–29 Kartulikasvatuse Edendamise Toimkond) asutajaid ja 1926–40 selle esimees. 1947–50 ENSV Ülemnõukogu saadik. Aretanud kartuli- (sh. 18 vähikindlat, nt. 'Kalev', 'Kungla', 'Virulane', 'Jõgeva kollane', 'Jõgeva piklik', 'Olev' ja 'Jõgeva talvik'), herne- (nt. 'Jõgeva kirju', 'Aamisepp' ja 'Tasuja'), põldoa- ('Jõgeva'), söödapeedi- ('Jõgeva Eckendorf'), söödanaeri- ('Eesti naeris'), söögisibula- (nt. 'Jõgeva 3'), karusmarja- (nt. 'Aamisepa viljakas' ja 'Jaanike'), musta sõstra (nt. 'Anneke'), punase sõstra, pirni-, ploomi- ja õunasorte ning uurinud nende kultuuride agrotehnikat. Kogus Jõgevale maailma ühe suurima kartulikollektsiooni (1500 sorti ja teisendeid, kokku u. 3000 säilikut). Korraldas kartuliseemnekasvatust, algatas seemnekartuli ekspordi Lõuna-Euroopasse, võttis kartulisortide uuringud kokku rmt-s „Võrdlevaid uurimusi kartulisortidega Eestis" (1939) ja hernesortide uuringud rmt-s „Võrdlevaid uurimusi hernesortidega Jõgeva sordikasvanduses 1932–40" (1946). Tegutsenud ka linnu- ja väikeloomakasvatuse ning ühistegevuse alal. ENSV tnl. teadlane (1945). NSVL-i rkl. preemia 1948, ENSV rkl. preemia 1947.

B: H. Kiik. *Dr. Julius Aamisepa teaduslikust pärandist.* Tln., 1959.

Aare, *Johannes* (28. III 1915 Kalitsa k., Väinjärve v.), ehitusteadlane, Tõnu A. isa, tehnikateaduste dr. (1972, kinnit. 1973). Lõpetas 1943 tööstus- ja tsiviilehituse erialal TPI (diplomi sai 1949), olnud a-st 1942 sealsamas õppejõud (a-st 1973 prof.), a-st 1992 TTÜ emeriitprof. Uurimusi õhukeseseinaliste metallkonstruktsioonide ja -sildade kandevõime kohta. Projekteerinud koos V. Kulbachiga tõstemasinaid, mida saab kasutada kuni 1000-tonniste ja 100 m kõrguste seadmete paigaldamiseks, ning derrikkraana. ENSV rkl. preemia 1970. **T:** *Metallkonstruktsioonid* (2 kd., 1961–71, [2]1985, koos V. Kulbachiga), *Ehituskonstruktsioonide projekteerimise alused* (1969, koos V. Kulbachiga).

Aare, *Toivo* (20. IV 1944 Nõva k., Harjumaa – 29. IV 1999 Tallinn), ajakirjanik. Lõpetas 1970 ajakirjanduse erialal TRÜ. Töötas 1970–75 ER-is (noorte- ja lastesaadete toim.), 1975–89 „Noorte Hääles" (a-ni 1977 korrespondent, 1977–82 peatoim. asetäitja, 1982–89 peatoim.). Taastas ER-i II

Toivo Aare

Jüri Aarma

programmi dir-na 1989—91 ususaated, oli 1992—93 samas kommentaator, 1993—94 ETA toim. ja peatoim., 1993—96 ER „Raadio 2" lepinguline toim. (autorisarjad „Sa oled ainus mu aare", „Toivo Aare lõunad"), 1994—95 nädalalehe „Esmaspäev" peatoim., 1995—98 Riigikogus Koonderakonna fraktsiooni pressinõunik ja a-st 1998 nädalalehe „Videvik" erikorrespondent. Lõpetas elu enesetapuga. ▲

Aare, *Tõnu* (ka Tony) (25. VII 1953 Tallinn), levimuusik, Johannes A. poeg. Saavutanud tuntuse multiinstrumentalisti, laulja ja helilooja ansamblis „Apelsin" (1974—87), olnud selle ansambli juht. 1990. a-il elanud põhiliselt Soomes, on seal tuntud nn. ühemehebändiga — laulab ja mängib samaaegselt kitarri, suupilli ja löökpille. Asutanud ansamblid „Los Apelsinos" (koos J. Arderi ja A. Nuudiga) ning „Los Huevos" (soome pillimeestega). Tuntuimaid laule: „Aeg ei peatu", „Jaaniöö", „Matkalaul", „Illusioon". Ilm. ka heliplaate.

Aarma, *Jüri* (30. V 1951 Betševa k., Kirovi obl.), näitleja ja kultuuriajakirjanik. Lõpetas 1974 näitlejaerialal TRK. Olnud 1974—94 Eesti Noorsooteatri näitleja, 1992—95 „Kuku" raadios toim. ja a-st 1995 ajakirja „Teater. Muusika. Kino" peatoim. Juhtinud televisioonis mitut kultuurisaadet (sh. teatriintervjuud „Siin ja praegu", a-st 1995), esinenud muusikaansamblites. **O:** Mees (Enquisti *Mees paadis*), Šostakovitš (Pownalli *Meistriklass*), Eesel Iiah (Raadiku *Puhh*), Zander ja Vahur (Karusoo *Kured läinud, kurjad ilmad*).

Aarma, *Reet* (pseud., õieti Helmi Arman, a-st 1941 Parrest) (4. XI 1912 Tallinn — 17. V 1993 Washington), näitleja, Harald Armani õde. Lõpetas 1933 Draamastuudio teatrikooli, mängis 1932—36 Draamastuudio Teatris ja 1936—44 „Estonias". Põgenes 1944 Saksamaale, oli 1945—48 Geislingeni Eesti Rahvuskoondise Teatri lavastaja ja näitleja. Hiljem oli tegev New Yorgi Eesti Teatris ning juhtis Baltimore'is eesti harrastusteatrit. Temperamentne karakternäitleja, sai populaarseks travestiaosadega. **O:** Oliver (Dickensi *Oliver Twist*), Angela (Tammsaare *Kuningal on külm*), Puck (Shakespeare'i *Suveöö unenägu*), Laura (Vilde *Pisuhänd*).

Aarman(n), *Jaan* (18. IX 1885 Ropka v. — 8. I 1978 Tallinn), tehnikateadlane, Els Aarne isa. Lõpetas 1914 Peterburi mäeinst-i. Oli kuni Eestisse naasmiseni (1920) Donbassis söekaevanduse juh., 1920—23 Kohtla ja Kukruse kaevanduse juh., 1923—37 Riigikontrolli töötaja, 1938—39 majandusministeeriumi mäeameti juh. Rajas 1939 Maardusse fosforiidikaevanduse, oli a-ni 1941 selle juh. Töötas a-st 1942 TPI-s, oli 1945—58 mäekateedri õppejõud (a-st 1947 dots.). Uurimusi põlevkivikaevanduse tuulutamise ja selle parameetrite määramise kohta. Osalenud mäetööde oskussõnavara loomisel. **T:** *Mäetööde õpperaamat* (1933, autoreid).

Aarna, *Agu* (11. X 1915 Tallinn — 11. XII 1989 Tallinn), keemik, Olav A. isa, tehnikateaduste dr. (1955, Leningradi tehnoloogiainst.), ENSV TA k-liige (1961), Budapesti tehnikaülikooli audr. (1970). Lõpetas 1944 Dresdeni tehnikaülikooli ja 1948 TPI. Oli 1948—79 TPI õppejõud (a-st 1956 prof.), sh. 1951—64 kateedrijuh. ja 1960—76 rektor; a-st 1979 ENSV TA Keemia Inst-i vanemteadur-konsultant. 1959—71 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1964—67 EKP KK liige. Oli a-st 1977 teaduslik-tehnilise kompleksprogrammi „Põlevkivi kompleksne kasutamine" nõukogu esimees. Uurimusi põlevkivi orgaanilise aine funktsionaalsete rühmade ja süsinikskeleti, põlevkivi termilise lagunemise ja keemilise rühmkoostise ning mineraalõlide ja molekulaarkomplekside omaduste kohta. A. on sünteetiliste liimvaikude uute liikide autoreid ja tootmise organiseerijaid. ENSV tnl. teadlane (1965). ENSV rkl. preemia 1950 ja 1967. P. Kogermani mälestusmedal 1983. **T:** *Успехи сланцевой промышленности Эстонской ССР* (1979), *Chemical engineering in the Estonian S.S.R.* (1978).

Aarna, *Olav* (4. XI 1942 Tallinn), informaatikateadlane, Agu A. poeg, tehnikateaduste dr. (1986, Harkivi Raadiotehnika Inst., kinnit. 1987), Eesti TA liige (1990), Soome-Rootsi Inseneriteaduste Akadeemia välisliige (1991), Tampere tehnikaülikooli audr. (1996). Lõpetas 1965 automaatika ja telemehaanika erialal TPI, täiendas end 1975—76 Stockholmi Kuninglikus Tehnikaülikoolis. Töötanud a-st 1965 TTÜ-s (a-st 1987 prof.), olnud 1983—91 automaatikakateedri juh. ja a-st 1991 rektor, 1989 ka Colorado ülikooli (Boulderis) külalisprof. A-st 1992 UNESCO Eesti Rahvusliku Komisjoni TK aseesimees, a-st 1993 Eesti Teadus- ja Arendusnõukogu teadussekretär ja Euroopa Tehnikahariduse Föderatsiooni TK liige. Uurimusi keemiatööstuse protsesside matemaatilise modelleerimise ja juhtimise alalt. Ühendanud modelleeritavate protsesside klassi fenomenoloogia nüüdisaegse juhtimisteooria valdamisega uueks juhtimisobjektide mudelite klassiks. Tegelnud avatud süsteeme ja kontseptuaalse modelleerimise meetodeid rakendades ka haridussüsteemide analüüsi ja projekteerimisega. **T:** *Balance models of estimating the state of chemical engineering systems.* —Automation and remote control, 1984, 45; *Joint state and parameter estimation/identification for systems with coupled static and dynamic models* (koos Z. Fathi ja W. F. Ramireziga).— American Institute of Chemical Engineers Journal, 1991, 38.

Aarne, Paemurru, *Els* (õieti *Else*) (30. III 1917 Makiivka, Ukraina — 14. VI 1995 Tallinn), helilooja ja pedagoog, Jaan Aarmani tütar. Lõpetanud muusikapedagoogika- (1939), klaveri- (1942) ja kompositsioonierialal (1946) TRK, oli 1944—74 sealsamas muusikateoreetiliste ainete ja üldklaveriõppejõud. Helilooming (põhiliselt kammeržanrid) on valdavalt lüürilise alatooniga. **T:** 2 sümfooniat (1961 ja 1966), 2 tšellokontserti (1974 ja 1980), kontrabassikontsert (1968).

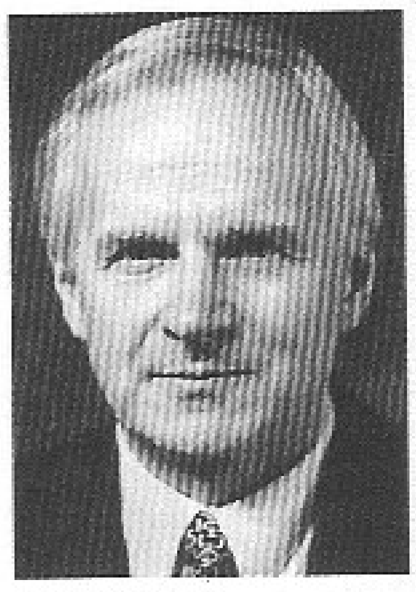
B: E. Pilliroog. *Els Aarne.* — Eesti tänase muusika loojaid. Tln., 1985.

Aasma, *Ants* (6. I 1957 Põltsamaa), matemaatik, matemaatikadr. (1993). Lõpetas 1980 TRÜ. Töötanud 1980—83 matemaatikaõpetajana Viljandi 5. keskkoolis ja a-st 1986 TPÜ-s (a-st 1993 dots.). Täiendanud end Poolas (1997). Uurimusi matemaatilise analüüsi, sh. ridade ja jadade summeerimise teooria alalt. **T:** *On the matrix transformations of absolute summability fields of reversible matrices.* — Acta Mathematica Hungarian, 1994, 1—2; *Comparison of orders of approximation of Fourier' expansions by different matrix methods.* — Facta Universitatis. Mathematical Information, 1997, 12.

Aasma, *Felix* (30. VIII 1920 Tahkuranna v.), eesti päritolu Rootsi tehnikateadlane, tehnikadr. (1963, Chalmersi Tehnikaülikool). Olnud a-st 1953 Chal-

Reet Aarma

Agu Aarna

Olav Aarna

Heino Aassalu

Aarma

Aarna

Aarna

Aassalu

Evald Aav

Tõnu Aav

Endel Aaver

Johannes Aavik

Juhan Aavik

mersi Tehnikaülikooli (Göteborgis) õppejõud (a-st 1965 dots.). Uurimusi pms. automaatika alalt. **T:** *Design and analysis of optimal multivariate control systems* (1963), *Evaluating the performance of optimal and suboptimal control systems* (1972).

Aassalu, *Heino* (27. VII 1932 Tallinn — 20. II 2000 Tallinn), koreograaf-lavastaja, tantsupedagoog, balletiloolane ja -kriitik. Lõpetas 1954 Tallinna koreograafiakooli, täiendanud end Budapestis, Moskvas, Peterburis jm. Oli 1943—53 „Estonia" teatris statist ja tantsija, 1953—97 Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskuses tantsu peaspetsialist, a-st 1990 ühtlasi TPÜ-s balletiajaloo lektor. Lavastanud tantse Eesti ja Leedu teatrites, „Tallinnfilmis" ja kabareedes ning kontsertkavu eesti vokaal- ja tantsukunsti tutvustamiseks paljudes Euroopa ja Aasia riikides, juhtinud tantsurühmi („Randlane"). Olnud a-st 1955 kümne üldtantsupeo üldjuhte, 1973—90 nende stsenarist, kunstiline juht ja pealavastaja. Avaldanud erialaart-eid, monograafiaid ning 20 tantsukogumikku, sh. 40 oma tantsu („Jalutuskäik", „Tiideratas", „Ma kõndisin vainul"). Teinud ETV-s ja ER-is tantsusaateid (sari „Rahvatantsijate töömailt"). Õpilasi: A. Vähejaus. ENSV rahvakunstnik (1985). U. Toomi aastapreemia 1988, P. Põldroosi preemia 1989, A. Raudkatsi elutööpreemia 1999. **T:** *Tiiu Randviir* (1988), *„Estonia" teatri balleti 75 aastat* (1993), *Esitantsija Elena Poznjak-Kõlar* (1995), *Kristjan Toropit meenutades* (1998).

Aav, *Evald* (6. III 1900 Tallinn — 21. III 1939 Tallinn), helilooja ja koorijuht, oli abielus Ida Loo-Talvariga. Lõpetas 1926 TK-s A. Kapi kompositsioonikl-i. Töötas ajakirja „Muusikaleht" toimetuses, tegutses pidevalt koorijuhina (sh. koori „Eesti Laulumehed" asutaja), oli XI üldlaulupeol (1938) meeskooride üldjuht. Kirjutas esimese eesti rahvusliku ooperi „Vikerlased" (esietendus 1928 „Estonias", [6]1987 „Vanemuises"), üldtuntud on koorilaulud „Ühte laulu tahaks laulda", „Humal", „Öösse ära kadus", „Hommik" jmt. Loonud ka sümfoonilist ja kammermuusikat, tema rahvuslik-romantilisele helikeelele on omane meloodiarikkus. **T:** Sümfoonia *d*-moll (1939), sümfooniline poeem *Elu* (1935), klaverisonaat (1926), *Ballaad a*-moll klaverile (1936).

Aav, *Tõnu* (21. I 1939 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1961 näitlejaerialal TRK. Töötanud a-st 1961 Eesti Draamateatris. Mänginud filmis ja telelavastustes, tuntud estraadikunstnikuna (esinenud oma estraadikavadega). Ilm. heliplaadisari „Onu Remuse jutte" 1.—7. ENSV tnl. kunstnik (1971). Parima meesnäitleja aastapreemia 1990, huumoripreemia Meie Mats 1992. **O:** Kihnu Jõnn (Smuuli *Kihnu Jõnn*), Colas Breugnon (Rolland'i *Elame veel!*), Eedi (Tammsaare ja Panso *Inimene ja inimene*), Franz Jura (Bahri *Mees, naine ja kontsert*), Frank (Russelli *Rita koolitus*).
B: *Vastab Tõnu Aav.* — Teater. Muusika. Kino, 1999, 7.

Aava, *Uno* (22. XI 1928 Vologda), autosportlane. Lõpetas 1967 masinaehituse erialal TPI. Kuulus 1959—73 20 korda NSV Liidu koondisse, tuli 1959 ja 1963 NSV Liidu meistriks. Võttis 1968 osa Londoni—Sydney nn. sajandirallist. Võitnud Eesti rallimeistrivõistlustel 4 kuldmedalit (1959, 1960, 1962 ja 1967). NSVL-i tnl. meistersportlane (1969), ENSV tnl. sporditegelane (1987). Töötanud autoveondusettevõtetes (1973—79 Tallinna Autobussikoondise peainsener ja dir.), a-st 1990 olnud Autoettevõtete Liidu juhte.

Aaver, *Endel* (22. VI 1927 Kaiu v.), loomaarstiteadlane, viroloog, veterinaariaknd. (1957). Lõpetas 1951 TRÜ. Olnud 1951—94 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI teadur (1969—88 viroloogialabori juh.), 1994—96 EPMÜ veterinaaria uurimiskeskuse ja a-st 1997 nakkushaiguste labori vanemteadur, ühtlasi 1963—67 TRÜ ja 1966—82 EPA õppejõud. Stažeerinud 1955 ja 1957 Leningradis ning 1966—67 Brnos ja Prahas. Eesti Loomaarstide Ühingu taasasutajaid ja 1988—93 selle esimees, a-st 1994 aupresident; a-st 1996 Soome Loomaarstide Liidu auliige, a-st 1995 Euroopa Veterinaarviroloogide Ühingu volinik Eestis, a-st 1997 Akadeemilise Baltisaksa Kultuuriseltsi aseesimees. Uurinud sigade ja veiste viirushaigusi ja nende tõrjet ning nitriti- ja nitraadimürgistusi. ENSV tnl. teadlane (1964). ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Sigade influentsast ja selle tõrjest* (1957), *Viirused* (1961), *Metsamarutaud* (1970), *Veterinaarne üldmikrobioloogia, -viroloogia ja -immunoloogia* (1986, koos Ü. Paveli ja K. Petersoniga), *Словарь ветеринарных микробиологических и вирусологических терминов* (1989, Moskva; autoreid).

Aavik, *Johannes* (8. XII 1880 Randvere k., Kõiguste v. — 18. III 1973 Stockholm), keeleteadlane. Õppis 1902—03 Tartu ülikoolis ja 1903—05 Nižini ajaloo-filoloogiainst-s, lõpetas 1910 Helsingi ülikooli *cand. phil.* kraadiga. Osales „Noor-Eesti" tegevuses. Töötas Kuressaares ja Tartus eesti, prantsuse ja ladina keele õpetajana, oli 1926—34 TÜ eesti keele lektor ja 1934—40 haridusministeeriumi nõunik. Läks aug. 1944 Rootsi. A-l on suuri teeneid eesti kirjakeele sõnavara ja grammatika ning ilukirjanduse stiili arendamises. Alustas keelealast tegevust „Noor-Eesti" albumites, kus avaldas art-eid („Eesti kirjakeele täiendamise abinõudest", 1905), tõlkeid, arvustusi ning esseeliku jutustuse „Ruth" (1909, pseud. J. R a n d v e r e). Algatas 1912 keeleuuenduse (kirjakeele muutmise ja täiendamise), et muuta eesti keel lühikese ajaga Euroopa vanade kultuurkeeltega võrdväärseks. Tutvustas ja rakendas oma ettepanekuid kirjutistes, tõlgetes (kriminaalnovellide sari „Hirmu ja õuduse jutud", 1914—28, E. A. Poe novellid), sariväljaannetes („Keeleline Kuukiri", 1914—16; „Keeleuuendus", 1925—26; „Keelelise Uuenduse Kirjastik", 1914—26) ja rmt-s „Keeleuuenduse äärmised võimalused" (1924). Muutmisettepanekud hõlmasid nii õigekirjutust, grammatikat kui ka sõnavara, olulisimad olid *y* kasutamine *ü* asemel, järgsilbi *o* taastamine (*ilo, õnneto*), *i*-mitmus, lühike mitmuse osastav, lühike ainsuse sisseütlev, *lle*-alaleütlev, *nd*- ja *tet*-kesksõna, *maks*-vorm, *u*-line enesekohane tegusõna, mittesaksapärane sõnajärg, uute sõnade laenamine murdeist ja soome keelest (*aare, hetk, häirima, julm, levima, raev, siirduma, tootma, vallutama*), tuletamine (*us-, ng-* ja *mus*-liitelised nimisõnad) ning uute sõnade loomine. 1913 alustas A. tehistüvede loomist, tema pakutud 200 tüvest on praegu kasutusel u. 40 (nt. *embama, evima, laip, laup, link, meenuma, mõrv, reetma, relv, süüme, veenma*). Ligi pool A-u keeleuuenduslikest ettepanekuist on kirjakeeles kodunenud. Tema keeleuuendusmeetodid ja tehistüvede loomise põhimõtted on leidnud rahvusv. tunnustust ja rakendust. A. on tõlkinud soome (J. Aho, A. Kallas, M. Waltari), prantsuse (P. Bourget, G. de Maupassant, P. Mérimée), inglise (W. S. Maugham) ja vene kirjandust (I. Turgenev, A. Puškin), toimetanud eestikeelse Piibli 1968. a. väljaande ning avaldanud eesti, soome ja ladina keele ning väliskirjanduse õpikuid (osa neist koos teiste autoritega). 1992 asutati Johannes A-u selts, mis annab a-st 1995 välja „Keeleuuenduse Kirjastikku". **T:** *Uute ja vähem tuntud sõnade sõnastik* (1921), *Õigekeelsuse ja keeleuuenduse põhimõtted* (1924), *Keeleline käsiraamat* (1932), *Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika* (1936), *Kultuurilugu kirjapeeglis* (1990).
B: *Üheksa aastakümmet.* [Kogumik.] Tln., 1971.

Aavik, *Juhan* (29. I 1884 Pulleritsu koolimaja, Holstre v. — 26. XI 1982 Stockholm), dirigent, heli-

looja ja muusikategelane. Lõpetas 1907 Peterburi konservatooriumi trompeti- ja 1911 kompositsiooni-kl-i. Oli pikka aega eesti muusikaelu juhtivaid tegelasi, sh. 1911—14 „Vanemuise" ja 1925—33 „Estonia" teatri muusikajuht, 1919—25 Tartu Kõrgema Muusikakooli dir. ning 1925—44 TK õppejõud (a-st 1928 prof.; 1933—40 ja 1941—44 dir.), Eesti Akadeemilise Helikunstnike Seltsi asutajaid (Tartus 1919, Tallinnas 1924) ja Eesti Lauljate Liidu esimees, „Muusikalehe" toim. Juhatanud sümfooniakontserte ja koore (mitme üldlaulupeo üldjuht), andnud välja laulikuid. Põgenes 1944 Rootsi, avaldas seal uurimuse „Eesti muusika ajalugu" I—II (1965) ja III—IV (1969), Torontos ilmus mälestuste rmt. „Muusika radadelt" I (1959; ülejäänud mälestuste käsikiri osaliselt Teatri- ja Muusikamuuseumis). Mitmekülgne, pms. rahvaviisidele tuginev lüürilise helikeelega looming sisaldab sümfoonilist, vokaalsümfoonilist ja kammermuusikat, koori- ja lastelaule. Erilise tähenduse omandas koorilaul „Hoia, Jumal, Eestit" (1933). **T:** ooper *Sügisunelm* (1939, lavastamata), 2 sümfooniat (1946 ja 1948), klaveri- (1943), viiuli- (1945), tšello- (1949) ja kontrabassikontsert (1950), 50 eesti rahvaviisi klaverile.
B: P. Kuusk. *Juhan Aavik.* — „Estonia" lauluteatri rajajaid. Tln., 1981. ▲

Aavik, *Priidu* (22. IV 1905 Novgorod — 22. IV 1991 Tallinn), maalikunstnik. Õppis 1920. a-il A. Laikmaa ateljeekoolis, lõpetas 1938 kunstikooli „Pallas". Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse, kuulus Jaroslavli eesti kunstnike kollektiivi. ENSV Kunstnike Liidu asutajaid (1945—47 juhatuse esimees). Loonud ajaloo- ja maastikumaale ning pms. kalurieluainelisi olustikumaale („Kalapuhastajad", 1939; „Traal", 1967—68). ENSV tnl. kunstitegelane (1965). ENSV rkl. preemia 1947.

Aaviksaar, *Aavo* (20. IX 1941 Särevere v.), keemik-orgaanik ja biokeemik, keemiadr. (1986, Moskva), prof. (1987). Lõpetas 1965 keemikuna TRÜ. Olnud 1965—73 TRÜ-s noorem- ja vanemteadur (k. a. aspirantuuriaeg), 1973—80 ENSV TA Küberneetika Inst-i biokeemiasektori juh., 1980—91 Eesti TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i bioorgaanilise keemia labori juh., a-st 1991 EPMÜ Eksperimentaalbioloogia Inst-i dir. Viibinud teadustööl Inglismaal, Saksamaal ja USA-s. Uurimisvaldkond on ensüümide ja valkude keemia. 1989. a-st Eesti Biokeemia Seltsi president. Saanud leiutiste eest 19 autoritunnistust. ENSV rkl. preemia 1987.

Aaviksoo, *Jaak* (11. I 1954 Tartu), füüsik, Kiira A. abikaasa, füüsika-matemaatikaknd. (1981), Eesti TA liige (1994). Lõpetas 1976 TRÜ, töötas 1976—92 Eesti TA Füüsika Inst-s (1988—92 juhtivteadur; 1987—88 täiendas end Stuttgardis Max Plancki Tahkiseuurimise Inst-s). Oli 1991 Osaka, 1992 ja 1994 Pariisi ülikooli külalisprof. Olnud 1992—95 TÜ prorektor ning optika ja spektroskoopia prof., 1995 kultuuri- ja haridusminister ning 1996 haridusminister, a-st 1997 TÜ prof. ning eksperimentaalfüüsika ja tehnoloogia-inst-i juh., a-st 1998 TÜ rektor. Toetanud ja juhtinud koolide informatiseerimist (nn. tiigrihüppe programm). Eesti Füüsika Seltsi asutajaid ja selle esimene esimees (1989—92). Uurimusi resonantse sekundaarkiirguse, fotoergastuse ajalise kulu ja pikosekundspektroskoopia alalt. Tuvastanud eksperimentaalselt valgusimpulssi-de peegeldumise aja ja optiliste prekursorite olemasolu. Avaldanud uurimuslikke art-eid Kesk- ja Ida-Euroopa haridussüsteemide kohta. **T:** *Observation of optical precursors at pulse propagation in GaAs* (autoreid). — The Physical Review A, 1991, 44; *Time-resolved resonant reflection of light* (autoreid). — Laser Optics of Condensed Matter, 1991, 2; *Photoluminescence quantum yield in GaAs/AlAs superlattices* (autoreid). — Solid State Electronics, 1996, 40.

Aaviksoo, *Kiira* (10. XII 1955 Tartu), geograaf, Jaak A. abikaasa, filosoofiadr. geograafia alal (1993). Lõpetas 1979 füüsilise geograafia erialal TRÜ, täiendas 1993—94 end kaugseire alal Stockholmis ja 1995 Põhja-Carolina ülikoolis. Töötanud a-ni 1991 TÜ ökosüsteemide antropogeense dünaamika uurimisrühmas, ökosüsteemide laboratooriumis ja bioindikatsiooni laboratooriumis, olnud 1991—93 TÜ geograafia inst-i doktorant, 1994—95 vanemteadur, a-st 1996 EV Keskkonnamin-i info- ja tehnokeskuses kaugseire peaspetsialist. Uurinud aerofotomeetodeid kasutades ja satelliitpiltide aegridu interpreteerides taimekoosluste ja maakattetüüpide arengut. **T:** *Simulating vegetation dynamics and land use in a mire landscape using a Markov model.* — Landscape and Urban Planning 31 (1995); *Kaug- ja lähivõtteid 30 Eesti soost* (1997, koos H. Kadariku ja V. Masinguga); *Using GIS and remote sensing in land cover monitoring.* — International Archives of Photogrammetry and Remote Sensing (1998, koos A. Meineriga).

Aav-Loo, *Ida,* ***Loo-Talvari,** *Ida.*

Abbati [*-a:ti*], *Armanda* degli (10. I 1879 Rooma — 1946, oletatavasti Karagandõ, Kasahstan), itaalia laulja (metsosopran) ja laulupedagoog. Esines Milano *La Scala*'s, New Yorgi *Metropolitan Opera*'s, Londoni, Peterburi jpt. ooperiteatrites (Amneris „Aidas", Azucena „Trubaduuris", Rosina „Sevilla habemeajajas"). Kutsuti 1926 „Estonia" lauljaid juhendama, jäi Eestisse, avas Tallinnas oma laulustuudio. Õpilasi: K. Ots, A. Sällik, I. Loo-Talvari, A. Arder, E. Karrisoo, M. Laid, A. Viisimaa, G. Murre, A. Rinne. Küüditati 1941 kui fašistliku Itaalia kodanik.

Abel, *Elts* (9. VI 1947 Järvakandi), matemaatik, Mati A-i abikaasa, füüsika-matemaatikaknd. (1980, Minsk). Lõpetas 1970 TRÜ, töötab samast a-st sealsamas, a-st 1984 dots. Olnud a-st 1979 koolinoorte matemaatikaolümpiaadide korralduskomitees, juhtinud olümpiaadide läbiviimist. „Koolimatemaatika entsüklopeedia" (1998) koostajaid. Uurimusi diferentsiaalgeomeetria (Ü. Lumiste koolkonna jätkajaid) ja matemaatika didaktika alalt. **T:** *Special training of students for mathematical olympiads.* — Mathematical Education Research in Finland (1993, Jyväskylä).

Abel, *Ervin* (8. XI 1929 Narva — 16. III 1984 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1953 Moskva Lunatšarskinim. Rkl. Teatrikunstiinst-i, töötas 1953—66 Tallinna Draamateatris ja 1966—84 estraadinäitlejana ENSV Rkl. Filharmoonias. Sai tuntuks O. Lutsu teoste lavastustes ja ekraniseeringutes kui silmapaistev koomik, mänginud ka telefilmides („Noor pensionär"). ENSV tnl. kunstnik (1964). **O:** Kiir (Lutsu *Kevade, Suvi* ja *Tootsi pulm*), Pastelli (Lutsu *Tagahoovis*), Metsamoor (Lutsu *Nukitsamees*).

Abel, *Mati* (17. XII 1942 Jõhvi), matemaatik, Elts A-i abikaasa, füüsika-matemaatikaknd. (1971). Lõpetas 1966 TRÜ, töötas 1967—75 TPI-s, a-st 1975 on TÜ õppejõud (1975—83 dots., 1984—92 sektori-juh., a-st 1993 puhta matemaatika inst-i dots.). Täiendas end 1974—75 Poola TA Matemaatika Inst-s. Eesti Matemaatika Seltsi president (a-st 1994). Uurimusi summeeruvusteooria (G. Kangro koolkonna jätkajaid), funktsionaalanalüüsi, üldise topoloogia ja topoloogiliste algebrate alalt. „Eesti-inglise-vene matemaatikasõnastiku" (1995) ja „Koolimatemaatika entsüklopeedia" (1998) koostajaid. **T:** *The extensions of topological spaces depending on cover and their applications.* — General topology and its relations to modern analysis and algebra (Berlin, 1983); *Gelfand-Mazur algebras.* — Topological vector spaces, algebras and related areas (London, 1994).

Aben, *Hillar* (3. XII 1929 Tartu), tehnikateadlane, Karl A-i poeg, Eesti TA liige (1977), tehnikateaduste

Jaak Aaviksoo

Kiira Aaviksoo

Armanda degli Abbati

Ervin Abel

Hillar Aben

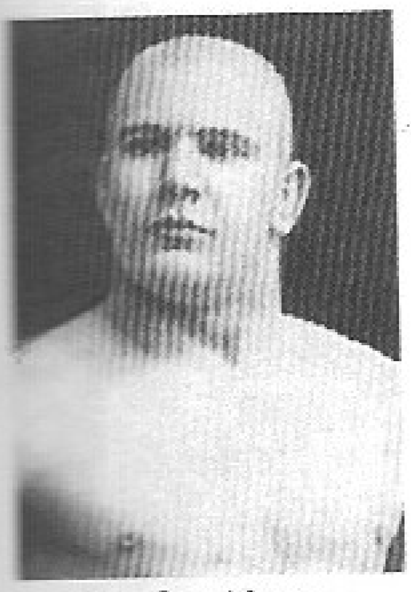

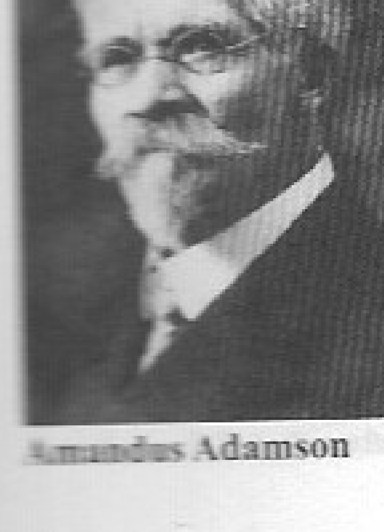
Aleksander Aberg

Hermann Abich

Valmar Adams

Amandus Adamson

dr. (1966, kinnit. 1967), Soome Tehnikateaduste Akadeemia välisliige (1982), Euroopa Teaduste, Kunsti ja Kirjanduse Akadeemia liige (1991). Lõpetas 1953 TPI ehitusinsenerina. Olnud 1960—67 ENSV TA Küberneetika Inst-i sektorijuh., 1967—76 asedir. ja 1976—88 dir., a-st 1988 fotoelastsuslaboratooriumi juh. Töötanud 1980 ja 1981 külalisprof-na Kanadas Waterloo ülikoolis ja 1988 Prantsusmaal Poitiers' ülikoolis. A-st 1995 on „Eesti TA toimetiste" peatoim. Uurimusi eksperimentaalmehaanika ja mittehomogeensete kaksikmurdvate keskkondade optika alalt. Loonud uue mittepurustava pingeanalüüsi meetodi ja integraalse fotoelastsusmeetodi. Uurimusi ka linnaehituse matemaatilise modelleerimise alalt. EV teaduspreemia 1994. **T:** *Integrated photoelasticity* (New York, 1979), *Tomographie optique des champs de contraintes*. — Revue Française de Mécanique, 1989, 1; *Photoelasticity of glass* (Berlin, 1993; koos C. Guillemet'ga).

Aben, *Karl* (23. IX 1896 Veeputrene k., Beja v., Alūksne läh. — 22. X 1976 Tartu), keeleteadlane ja tõlkija, filoloogiaknd. (1947). Lõpetas 1936 filosoofia- ja pedagoogikaerialal TÜ. Töötas Eestis ja Lätis õpetajana, oli 1944—61 TRÜ õppejõud. Tõlkinud läti keelde O. Lutsu „Mahajäetud maja" (1920). A. on viljakaimaid läti kirjanduse eestindajaid, tõlkinud 44 rmt-t, sh. J. Rainise, V. Lācise ja A. Upītsi teoseid, muinasjutte, näidendeid, lühiproosat ja luulet ning koos V. Beekmaniga A. Pumpursi eepose „Lāčplēsis" (1974). Avaldanud art-eid läti ja eesti kirjandussuhete kohta, keeleteaduslikke uurimusi, pedagoogikaart-eid, venekeelse eesti keele õpiku (1957) ja sõnarmt-id („Läti-eesti sõnaraamat", 1959, [2]1965; „Eesti-läti sõnaraamat", 1967). Läti NSV tnl. kultuuritegelane (1956), ENSV tnl. kultuuritegelane (1976). **T:** luulekogu *Helisev vaikus* (1925).

Aberg, *Aleksander* (12. VIII 1881 Kolga v. — 15. II 1920 Armavir), maadleja, elukutseliste maailmameister. Oli G. Lurichi õpilane ja hilisem võistluskaaslane, a-st 1901 esines elukutselisena. Võistles Venemaal ja Lääne-Euroopas kreeka-rooma maadluses ning Põhja-Ameerikas (1913—14 ja 1915—16) ka vabamaadluses. Kuulutati 1904 Londonis maailmameistriks. Paistis silma viimistletud tehnika ja haruldase vastupidavuse poolest. A-st 1966 on korraldatud Harjumaal noortele kreeka-rooma maadluses tema mälestusvõistlusi.

B: A. Suhhanov. *Aleksander Aberg*. Tln., 1977.

Abich [*a:bih*], Otto Wilhelm *Hermann* (11. XII 1806 Berliin — 1. VII 1886 Viin), saksa päritolu vene geoloog, Peterburi TA liige (1853, auliige 1866). Lõpetas 1831 Berliini ülikooli *dr. phil.* kraadiga. Töötas 1841—76 Venemaal, oli 1842—47 Tartu ülikooli prof. ja mineraloogiakateedri juh. Tartus olles alustas Kaukaasia geoloogilise ehituse uurimist ja kujunes 19. saj. silmapaistvaimaks selle ala tundjaks. Avaldanud Kaukaasia geoloogilise ehituse kohta ligi 70 art-t. **T:** *Geologische Forschungen in den Kaukasischen Ländern*. 1—3 (1878—87).

B: H. Viiding. *O. W. H. Abich — Tartu ülikooli professorist Kaukaasia mäeohvitseriks*. — Eesti Loodus, 1986, 12.

Abramov, *Viktor* (29. XI 1956 Tallinn), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1987, Minsk). Lõpetas 1981 TRÜ, töötab samast aastast sealsamas (1993—98 puhta matemaatika inst-i vanemteadur, a-st 1998 dots.). Täiendanud end Berliinis Humboldti ülikoolis (1993) ja Pariisi ülikoolis (1994, 1997). Uurimusi diferentsiaalgeomeetria rakenduste kohta teoreetilises füüsikas (Ü. Lumiste koolkonna jätkajaid). **T:** *Hypersymmetry: a Z_3-graded generalization of supersymmetry* (autoreid). — Journal of Mathematical Physics, 1997, 38; *Ternary approach to fractional supersymmetry*. — Proceedings XXI International Colloquium on Group Theoretical Methods in Physics, 1997, I.

Ackermann [*aker-*], *Christian* vanem, 17. saj. II poole puunikerdaja, kõrgbaroki meister. Pärit Königsbergist, töötas Riias, Stockholmis, Gdańskis ja u. 1672—1710 Tallinnas. Abiellus 1675 E. Thielelesega. Viljeles nii figuuri- kui ka ehitusplastikat. Tõi Eesti kunsti lõunaeuroopaliku barokimotiivistiku ja akantusornamendi, ühendas need põhjaeuroopaliku pahkmikornamendiga. A-i teoseid on säilinud Tallinnas (Pühavaimu kiriku kella puunikerdused, 1684; toomkiriku kantsel, 1686, ja altar, 1696) ning Eesti maakirikuis (Simuna kiriku altar, 1684; Karuse kiriku kantsel, 1697).

B: S. Karling. *Holzschnitzerei und Tischlerkunst der Renaissance und des Barocks in Estland*. Dorpat, 1943.

Adams, *Jüri* (22. XI 1947 Tartu), poliitik, Valmar A-i poeg. Õppis 1966—69 Moskva ülikoolis matemaatikat, 1970—73 TRÜ-s inglise filoloogiat, lõpetas 1982 Kaarepere sovhoostehnikumi metsatehnikuna. Töötanud msg. ametikohtadel. Olnud Eesti Komitee, 1991—92 Põhiseaduse Assamblee ja a-st 1992 EV Riigikogu liige, 1992—94 ja a-st 1999 Riigikogu õiguskaitsekomisjoni esimees (mitme seadusprojekti autor), 1994—95 justiitsminister.

Adams, *Valmar* (a-ni 1933 Vilmar) (30. I 1899 Peterburi — 15. III 1993 Tartu), kirjanik ja kirjandusteadlane, Jüri A-i isa. Lõpetas 1929 TÜ *mag. phil.* kraadiga eesti ja üldise kirjanduse alal, täiendas end 1929—31 Prahas Karli ülikoolis ning Berliini, Müncheni ja Viini ülikoolis. Oli 1931—74 (vaheaegadega) TÜ õppejõud. 1941 Saksa okupatsioonivõimud vahistasid ta, 1950—55 oli pol. süüdistuste tõttu NSV Liidu vangilaagrites. Luuletamist alustas vene ja saksa keeles, esimene luuletus trükiti 1915. Tema luule on mõistuslik, mõneti irooniline, rõhutatult vormikultuurne. Vene poeesia modernsuundade mõjulistes värsikogudes „Suudlus lumme" (1924) ja „Valguse valust" (1926) valitsevad üksindustunde ja romantilise igatsuse motiiv. Kogudes „Maise matka poolel teel" (1932), „Põlev põõsas" (1937) ja „Tunnetuse tund" (1939) süvenevad ratsionaalsem elutunnetus ja vormidistsipliin. Koondkogud „Nooruse tolmunud kuld" (1972) ja „Õhtune valgus" (1982) sisaldavad varjundirohket ning mitmetahulist hilisluulet. Avaldanud kirjandusloolisi esseid, mõttepäevikud „Sinu sekundid" (1971) ja „Oomega" (1985) ning autobiograafiliste sugemetega rom-i „Esta astub ellu" (1986). Kirjandusteadlasena uurinud luuleprobleeme (magistritöö „Riim", 1925), vene kirjandust („Vene kirjandus, mu arm", 1977) ja eesti-vene kirjandussuhteid. Tegutsenud ka kõnekunstilektorina. J. Smuuli preemia 1988.

Adamson, *Amandus* Heinrich (12. XI 1855 Uuga-Rätsepa, Paldiski läh. — 26. VI 1929 Paldiski), kujur. Õppis 1876—79 vabakuulajana Peterburi KA-s skulptuuri, elas 1887—91 Pariisis, hiljem ms. mitu korda Itaalias. Oli 1886—87 Peterburis Kunstide Edendamise Seltsi kooli ja 1901—04 A. Stieglitzi kunsttööstuskooli õppejõud. Sai 1907 Peterburi KA akad-ks. Asus 1918 Paldiskisse. — A. on esimesi professionaalseid eesti kujureid. Loomingus on valdavad mütoloogilised ja allegoorilised kompositsioonid, tuntuimad neist on „Koit ja Hämarik" (1895, pirnipuu), „Kalevipoeg ja Sarvik" (1896, vaha), „Laeva viimne ohe" (1901 biskviit, 1922—23 ja 1926 marmor) ning „Noorus kaob" (1919, pirnipuu). Silma paistavad tema real. kalurieluainelised kompositsioonid „Muhu kalur" (1892, kips), „Hülgekütt Pakri saarelt" (1898, pronks) ja „Äreval ootel" (1899 vaha, kips, 1925 pronks). Viljelnud ka portreed (J. Köleri büst, kips ja pronks, viimane Suure-Jaani kal-

mistul) ja loonud monumendiplastikat: „Russalka" (1902, graniit, pronks, Tallinn), F. R. Kreutzwaldi (1926, betoon, pronks, Võru) ja L. Koidula mälestussammas (1929, graniit, pronks, Pärnu) ning palju Vabadussõja monumente, sh. Pärnus (1922, taastatud 1993), Rakveres (1925, taastatud 1992), Suure-Jaanis (Lembitu kuju, 1926, taastatud 1990) ja Kuressaares (1928, taastatud 1990). Peterburis teinud dekoratiivtöid (Vene Muuseumi nn. akadeemilise saali friis, 1896—97; Troitski silla obeliskid, 1903). A-i loomingu paremikku säilitatakse EKM-is. Mälestussammas Tallinnas Kadriorus (1962, A. Eskel, arh. A. Murdmaa).
B: T. Nurk. *Amandus Adamson.* Tln., 1959; H. Laar. *Pirnipuu, pronks ja marmor.* Tln., 1988. ▲

Adamson, *Hendrik* (6. X 1891 Metsakuru k., Kärstna v. — 7. III 1946 Kärstna), kirjanik. Õppis 1907—11 Tartu õpetajate seminaris, oli 1911 Tormas ja 1912—18 Raja külas õpetaja ning 1919—27 Kärstna algkooli juh. Kirjutanud kujundirikkaid ja humoorikaid, stiililt kohati jämekoomilisi rahvaluulemotiividega luuletusi. Esimesed luulekogud olid mulgimurdelised „Mulgimaa" (1919, [2]1936) ja „Inimen" (1925), hiljem avaldanud ka kirjakeelseid luuletusi ja ballaade (kogud „Tõus ja mõõn", 1931; „Kolletuspäev", 1934; „Mälestuste maja", 1936; „Linnulaul", 1937; „Kolm pilku", 1947, Geislingen) ning vaimukalt sõnastatud filosoofilise koega novelle (kogud „Roheline sisalik" ja „Kuldblond neitsi", mõlemad 1925) ja jutustusi (autobiograafiline „Kuldsel elukoidikul", 1928). Kirjutanud ka esperanto keeles (jutustus „Auli", 1934, Budapest, e. k. 1991; luulevalimik „Vesperkanto", 1967, La Laguna). A-st 1994 annab Tarvastu vald välja Hendrik A-i murdeluuleauhinda. **T:** *Vikerkaar ja vari* (1998).

Adamson, *Ilma* (24. VI 1934 Haapsalu), koreograaf-lavastaja ja tantsupedagoog. Tantsu õppinud U. Toomi juures, lõpetanud 1958 Tallinnas rahvatantsujuhtide kursused ning 1964 ja 1968 Moskvas ballettmeistrite kursused. Töötanud a-st 1960 Mustpeade Maja tantsuansambli „Sõprus" kunstilise juhina; ansambel on esinenud paljudes Euroopa riikides, Kanadas ja Põhja-Aafrikas. Loonud tantse („Koduvainul", „Lainetemäng", „Riidaja polka", „Piigad elevil"), seadnud paljude rahvaste tantse ning tervikkavasid. Olnud noorte tantsupidude (1977, 1987) ja üldtantsupidude (1981, 1985, 1990) üldjuhte ja 1993. a. tantsupeo pealavastaja, a-st 1977 Soome tantsukoolides ja -kursustel karaktertantsuõppejõud ja lavastaja. ENSV rahvakunstnik (1978). U. Toomi aastapreemia 1997. **L:** *Suur suvekontsert* (1984), *„Sõprusega" silmitsi* (1988), *Tule, tule lustipeole* (1989).

Adamson, *Jaan* (7. XI 1824 Kurnuvere k. Olustvere läh. — 27. IV 1879 Holstre v.), kooliõpetaja, rahvusliku liikumise tegelane. Töötas 1852—79 Holstre valla Pulleritsu koolis. Oli Eesti Aleksandrikooli mõtte algatajaid ja peakomitee liige, Eesti Kirjameeste Seltsi asutajaliige ning ÕES-i kirjavahetajaliige ja esimesi vanavarakogujaid. Toetas C. R. Jakobsoni tegevust. Oli 1866 ja 1871 Holstre v-a saadik keisrile palvekirjade esitamisel. Asutas Paistu khk-s laulu- ja mänguseltse ning isikliku laenurmtk.
B: V. Reiman. *Jaan Adamson.* Trt., 1913.

Adamson, *Johannes* (28. XI 1883 Valguta v. — 4. IX 1944 Türi), pedagoog ja õpikute autor. Lõpetas 1913 ajalooknd-i kraadiga Tartu ülikooli. Oli 1917—36 Tartu koolides õpetaja, 1928—32 Tartu poeglastegümnaasiumi, 1936—40 Tartu tütarlastegümnaasiumi ja 1941—44 Türi gümnaasiumi dir., 1925—40 ühtlasi TÜ didaktilis-metoodilise seminari õppejõud ja 1927—40 alalise ajaloo-õppekorralduse toimkonna esimees. Kirjutanud ja toimetanud ajalooõpikuid ja -atlasi. **T:** *Eesti ajalugu algkoolidele* (1925), *Jutustusi kodumaa ajaloost* (1929, [10]1939), *Vana aeg* (1931), *Keskaeg* (1935), *Uus aeg* (1933—36).

Adamson (a-ni 1927 Vassiljev, 1927—36 Sannamees), *Mari* (õieti *Marie*) (1. III 1908 Volossovo, Peterburi kub. — 3. I 2000 Tallinn), tekstiilikunstnik, Adamson-Ericu abikaasa. Õppis 1923—27 Riigi Kunsttööstuskoolis, 1927—28 kunstikoolis „Pallas" ning 1927—29 Pariisi eraakadeemiais ja rakenduskunstiateljeedes. Täiendas end õpireisidel Euroopas, Kanadas jm. Oli 1944—77 ERKI õppejõud (a-st 1964 prof.; 1944—50 dekoratiivkudumise ning 1964—77 kunstilise tekstiili ja kostüümi kateedri juh.). Loonud pms. dekoratiivtekstiili suurvorme (vaipu, kangaid). 1944—60 lähtus eesti rahvuslikust ornamendist ning käsitles rahvaluule ja külaelu ainestikku (põimevaip „Õitsil", 1946; rüiud „Sõnajalaõis" I ja II, 1958 ja 1960). Alates 1960. a-te keskpaigast loonud abstraktsete kujunditega monumentaalseid („Kivilill", 1966; „Nimetu", 1969; „Mitmekihiline", 1974; „Ladvalapiline", 1987) ja väiksemamõõdulisi põimevaipu („Abajas", 1976). Kavandanud suuri tekstiiliansambleid ja vaipu msg. interjööri („Tare", 1972, „Viru" hotellile). Osa vaipu põhineb tema enda monotüüpiail. Valmistanud ehisloomi ja -nukke (Pariisi maailmanäitusel 1937 audiplom). ENSV rahvakunstnik (1974). K. Raua preemia 1996.
B: H. Kuma. *Mari Adamson.* Tln., 1960; Х. Кума. *Мари Адамсон.* М., 1991.

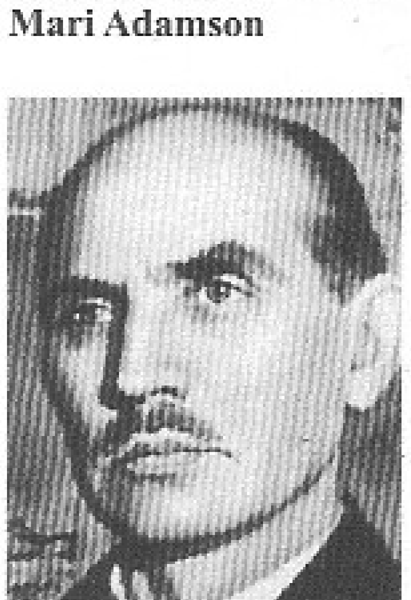
Adamson, *Robert* (16. V 1928 Oudova (Gdovi) läh. — 10. I 1995 Loksa), pedagoog. Lõpetas 1956 TPedI ajalooerialal. Oli 1952—54 Loksa Raj. TSN TK haridusosk. juh., 1954—91 Loksa keskkooli dir. 1971—75 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. õpetaja (1967), sotsial. töö kangelane (1978).

Adamson-Eric, õieti *Erich* Karl Hugo Adamson (18. VIII 1902 Tartu — 2. XII 1968 Tallinn), maali- ja tarbekunstnik, Mari Adamsoni abikaasa, Aurora Semperi vend. Õppis 1923—24 Berliinis Charlottenburgi kunsttööstuskoolis ning 1924—27 Pariisi eraakadeemiais, mh. R. Bissière'i, A. Lhote'i ja V. Šuhhajevi juures. Täiendas end välismaal õpireisidel, sh. 1929—30 stipendiaadina Pariisis. Oli 1932—41 Tallinnas vabakunstnik, 1941—44 NSV Liidu tagalas (Jaroslavlis korraldas eesti kunstnike koondamist), 1943—44 ENSV Kunstnike Liidu esimees. Töötas 1945—49 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i dir-na (a-st 1946 prof.; oli silmapaistev tarbekunstiõpetuse korraldaja, tema käe all sai instituudist Baltimaade mitmekülgseim kunstikool) ning 1953—68 ERKI õppejõuna. Maalikunstnikuna olnud Eesti järjekindlaimaid koloriste, talle on omane prantsuspärane peen värvitaju. Varane uusasjalik looming on jõuliselt plastiline ja tumedates toonides („Natüürmort pudelitega", 1928; „Isa portree", 1928). Hiljem muutus koloriit nüansseeritumaks ja säravamaks. Loomingu kõrgaeg algas Kreeka-reisi (1933—34) mõjul ja kestis 1940. a-teni. Süvenes huvi vabaõhumaali ja impressionismi vastu. Lõi maastiku- ja linnavaateid, looduse taustal akti- ja lillemaale (kolmikmaal „Kevad. Suvi. Sügis", 1935) ning portreid. Uuesti harrastas impressionistlikku laadi 1960. a-il. Elu lõpul lõi abstraktseid maale, sh. ligi 1000 glasuurvärvidega väikest dekoratiivplaati. Ka A-u tarbekunstilooming, mis algatas Eestis uusi arengusuundi, toetus Euroopa kunstikogemustele. Rikastas 1930. a-te II poolel eesti nahakunsti ebasümmeetrilise kompositsiooni, dünaamilise ornamendi, abstraktsete kujundite ja värvivalikuga (köited, märkmikud, rahakotid). Kasutas naivistlikke inim- ja loomakujutisi ning tõlgendas fantaasiarikkalt loodus- ja rahvakunstimotiive (1960. a-te metall- ja portselannõud ning ehted). Sai 1937 Pariisi maailmanäitusel audiplomi. ENSV tnl. kunstitegelane (1943, 1950—62 nimetus

Ilma Adamson

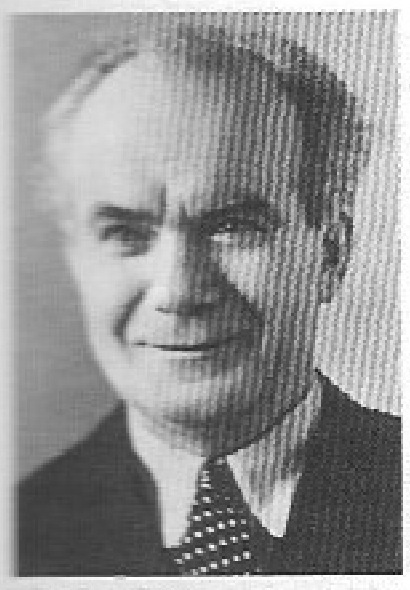

Jaan Adamson

Mari Adamson

Adamson-Eric

Jakob Adamtau

Karl Ader

Kais Adlas

Raivo Adlas

Ferdinand Adoff

ära võetud). ENSV rkl. preemia 1947. 1983 avati Tallinnas A-E-u muuseum.
B: L. Soonpää. *Adamson-Eric*. Tln., 1969; *Adamson-Ericu muuseum*. [Koost. Ü. Kruus.] Tln., 1982; K. Kirme. *Autoportree silmusega. Adamson-Ericu eluromaan*. Tln., 1999.

Adamtau, *Jakob* (3. VI 1898 Suigu v. — 5. I 1973 Pärnu), võimlemis- ja tantsuõpetaja ning sporditegelane. Tantsu ja kehakultuuri õppis kodu- ja välismaal kursustel ning eraviisil. Töötas Tartus, Pärnus jm. võimlemisõpetajana, korraldas tantsukursusi ja -võistlusi, propageeris koolides tantsuõpetust, avaldas haridus-, spordi- ja tantsualaseid art-eid. Pidas Tartus 1930. a-tel tantsukooli. Oli 1933 esimese Eesti tantsuõpetajate kongressi algatajaid ning Eesti Tantsuõpetajate Ühingu asutajaid ja esimehi. Kuulus rahvusv. tantsuõpetajate liitudesse (UCS ja „Lig"). **T:** *Moetantsude õpetus* (1933).
B: *Adamtau tantsukool 10. juubeliaastal*. Trt., 1938.

Ader, *Karl* (pseud. Kaarup) (20. III 1903 Koosa k., Kavastu v. — 18. VI 1993 Tallinn), sõnakunstiõpetaja, lavastaja ja näitleja. Lõpetas 1925 Tartu õpetajate seminari, õppis erakoolides näitlemist, laulmist ja hääleseadet. Töötas 1925—40 Tartu koolides õpetajana, oli 1942—44 „Vanemuise" ja 1944—63 „Ugala" lavastaja ning 1963—68 Viljandi Kultuurikooli ja 1969—86 TRK lavakunstikateedri lavakõneõppejõud. Oli hinnatud sõnakunstnikuna (luulekavu on heliplaadistatud), kirjutanud lastermt-id ja õpikuid (töötas 1938—41 toim-na). Temast jutustavad filmid „Kaarup tunnis" (1974) ja „Õhtu Kaarupiga" (1978). ENSV tnl. kunstitegelane (1957). P. Põldroosi preemia 1985. **L:** Ibseni *Kummitused* (1956), Tammsaare ja Vahuri *Mauruse kool* (1955 ja 1961), Williamsi *Orpheus laskub põrgusse* (1963). **O:** Eben (O'Neilli *Ilha jalakate all*), Platon (Korniitšuki *Platon Kretšet*). **T:** *Kui mina olin veel väikene mees...* (1986), *Kui mina sirgusin suuremaks* (1989).
B: *Vastab Karl Ader*. — Teater. Muusika. Kino, 1983, 3.

Adlas, *Kais* (pseud., õieti *Kaisu* Ird) (10. X 1945 Tartu), näitleja, Kaarel Irdi ja Epp Kaidu tütar, Raivo A-e abikaasa. Lõpetas 1965 „Vanemuise" teatri õppestuudio, töötanud samast aastast „Vanemuise" teatris. **O:** Josephine (Delaney *Mee maik*), Eeva (Madáchi *Inimese tragöödia*), Thea Elvsted ja Gunhild Borkman (Ibseni *Hedda Gabler* ja *John Gabriel Borkman*), Hella Wuolijoki (Lindepuu *Tol kevadel Tartus*).

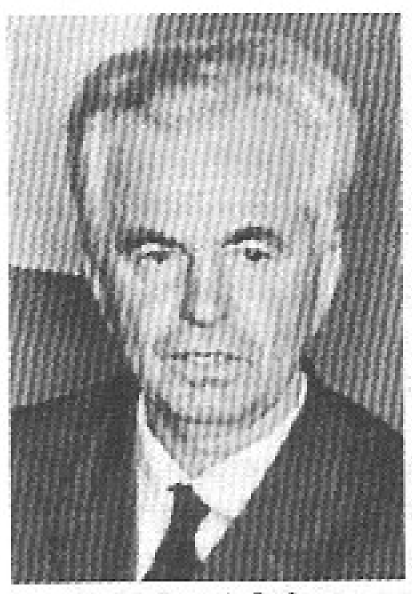
Adlas, *Raivo* (31. I 1940 Kiisa, Harjumaa), näitleja ja lavastaja, Kais A-e abikaasa. Lõpetas 1964 EPA agronoomiateaduskonna ja 1965 „Vanemuise" teatri õppestuudio, täiendanud end Leningradis G. Tovstonogovi režiilaboratooriumis. Töötanud 1968—91 ja a-st 1995 „Vanemuises", vahepeal lavastajana stuudioteatrites ning 1993—95 Pärnu teatris „Endla". ENSV tnl. kunstnik (1976). **L:** Külveti *Menning* (1990, mängis August Wierat), Tammsaare ja Adlase *Armastuse võimalikkusest Vargamäel* (1993), Adlase *Usutluste tund Rüütli tänavas* (1994). **O:** Phaethon (Undi *Phaethon, Päikese poeg*), Prints (P.-E. Rummo *Tuhkatriinumäng*), Jörgen Tesman ja John Gabriel (Ibseni *Hedda Gabler* ja *John Gabriel Borkman*, 1996).

Adoff, *Ferdinand* (24. V 1890 Roela v. — 14. X 1938 Davos, maetud Tallinna), ehitusinsener. Lõpetas 1918 Riia Polütehnilise Inst-i. Oli 1919—32 Tallinna Tehnikumi tehnilise mehaanika, ehituskonstruktsioonide ja raudbetooni ala õppejõud, ühtlasi 1919—22 Mereasjanduse Peavalitsuse ehitusosk. juh. Projekteeris I maailmasõjas hävinud tuletornide asemele silindrilised ühesuguse välisläbimõõduga õhukeseseinalised raudbetoontuletornid, need olid olemasolevate, koonilise ja hüperboolse väliskontuuriga tornidega võrreldes mitu korda ökonoomsemad. Projekteeris ka avalikke ja büroohooneid ning elumaju.

Adojaan, Adojan, *Aleksander* Karl (29. I 1911 Jepifan, Tula kub. — 14. IV 1983 Jõgeva), rohumaateadlane, põllumajandusdr. (1965). Lõpetas 1937 TÜ agronoomi ja põllum-pedagoogi kutsega. Oli 1935—38 Jõgeva Sordikasvanduses vanemassistent, 1938—44 mitmes põllum-koolis õpetaja ja juh. ning 1944—83 Jõgeva Sordiaretusjaamas vanemteadur ja osk-ajuhataja, 1951—53 ühtlasi EPA-s vanemõpetaja. Uurinud heintaimede bioloogiat ja ökoloogiat ning kultuurrohumaid. Tõestanud pikaajaliste kultuurkarjamaade vajalikkust Eestis, eristanud ja kirjeldanud Eestis esimesena kultuurkarjamaade, -niitude ja murude rohukamara tüüpe, aretanud koos H. Korjusega (s. 1923) heintaimede sorte. Oli tuntud ja tunnustatud ka ehisaianduse asjatundjana. ENSV tnl. agronoom (1956). **T:** *Kultuurkarjamaade ja niitude rajamine* (1950), *Heintaimede seemnekasvatus kolhoosides ja sovhoosides* (1950), *Varakevadisi sibullilli* (1959), *Rohumaaviljelus Eestis* (1961), *Murud Eestis haljasaladel, koduaedades, spordiväljakutel* (1966).

Adojaan, *Bela* (10. IX 1954 Hullo k., Vormsi), endokrinoloog, meditsiinidr. (1999). Lõpetas 1979 TRÜ, täiendanud end mitmes Soome ülikoolis, Saksamaal, Poolas, Rootsis, Hispaanias ja USA-s. Töötanud a-st 1998 TÜ kliinikumi endokrinoloogiahaigla polikliinilise osk. juh-na. Uurinud laste kasvuhäireid, insuliinsõltuva suhkurtõve epidemioloogiat, immunoloogiat ja geneetikat. **T:** *Kasvamine ja kasvuhäired*. Metoodiline juhend (1998), *Insuliinsõltuva suhkurtõve immunoloogiliste ja geneetiliste faktorite levik Eestis* (1999).

Adson, *Artur* (õieti Karl *Arthur*) (3. II 1889 Tartu — 5. I 1977 Stockholm), kirjanik, Marie Underi abikaasa. Osales kirjandusrühmitiste „Siuru" ja „Tarapita" tegevuses. Oli 1920—24 ja 1934—35 „Päevalehe" ajakirjanik, 1921—22 Tallinna Draamateatri ja 1924—25 „Vanemuise" dramaturg ning 1935—40 siseministeeriumi filmiinspektor. Põgenes sept. 1944 Rootsi, elas a-st 1945 Stockholmis, kus töötas teatrimuuseumi ja Kuningliku Rmtk. arhiivis. Avaldanud võrumurdelised luulekogud „Henge palango" (1917), „Vana laterna" (1919), „Roosikrants" (1920), „Kaduvik" (1927), „Katai, kibuvits nink kivi" (1928), „Pärlijõgi" (1931) ja „Lehekülg ajaraamatust" (1937), kirjutanud teatriarvustusi (valimik „Vilet ja loorbereid", 1938) ja -uurimusi („Teatri raamat", 1958, Stockholm) ning näidendeid (Jüriöö ülestõusu käsitlevad värssdraamad „Toomapäev", 1928, ja „Neli kuningat", 1931, kirjanduslooline „Lauluisa ja Kirjaneitsi", 1930, olmekomöödia „Iluduskuninganna", 1932). Paguluses avaldanud pms. mälestuste rmt-id („Neli veskit", 1946, „Väikelinna moosekant", 1946, „Ise idas — silmad läänes", 1948, „Siuru-raamat", 1949, kõik Vadstena; „Lahkumine", 1951, Toronto, ²1994, Tallinn) ning luulekogud „Värsivakk" (1959, Stockholm) ja „Rahumäe kannel" (1973, Lund). Tõl-

Aleksander Adojaan

Artur Adson

kinud saksa (B. Kellermann, C. Hebbel, G. Büchner) ja vene kirjandust (N. Gogol „Tarass Bulba", 1929, B. Pasternak „Doktor Živago", 1960). ▲

Afanasjev, *Vjatšeslav* Aleksejevitš (27. I 1859 Livnõ, Orjoli kub. — 1942 Voronež), vene bakterioloog, TÜ audr. (1932). Juhatas 1894—1918 Tartu ülikooli üldpatoloogia ja patoloogilise anatoomia kateedrit, oli 1912—18 ka arstiteaduskonna dekaan. Evakueerus 1918 koos ülikooliga Voroneži, oli ka hiljem seal patoloogilise anatoomia prof. Asutas 1896 omal kulul Uues Anatoomikumis patoloogia-inst-i juurde bakterioloogialaboratooriumi. Pani oma katedris aluse eksperimentaalsele uurimissuunale. Luges 1896—1904 Tartu ülikoolis esimesena süstemaatilist bakterioloogiakursust. Hukkus sõja ajal Voronežis.

Agori, *Vello,* *Gori.

Agu, *Mait* (1. X 1951 Tallinn — 1. IX 1998 Tallinn), koreograaf-lavastaja ja tantsupedagoog. Õppis 1969—70 TRÜ-s eesti filoloogiat, lõpetas 1976 Leningradi Rkl. Kultuuriinst-i. Töötas samast a-st TPÜ õppejõuna, a-st 1992 koreograafia õppetooli juh-na (a-st 1994 prof.). Lavastas tantse Eesti teatrites, ETV-s, „Tallinnfilmis", kabareedes jm., esines tantsijana „Viru" ja „Tallinna" kabarees ning välisriikides. Oli üliõpilaslaulu- ja -tantsupeo „Gaudeamus" (1984), noorte tantsupidude (1982, 1987, 1997) ja üldtantsupeo (1994) üldjuht-pealavastaja, 1999. a. tantsupeo stsenarist ning ESTO-92 lavastaja (New York). Juhtis harrastustantsurühmi („Kullaketrajad", „Peiar", „Soveldaja") ja lõi neile tantse („Põhjamaa", „Kolme kandi lood", „Tantsuloits"). 1996—98 Eesti Tantsupedagoogide Liidu esimees. Õpilasi: A. Arraste, E. Jakobson, H.-M. Kõmmus, P. Lett, M. Saar. ENSV tnl. kunstitegelane (1984). U. Toomi aastapreemia 1995. Hukkus autoõnnetuses. **L:** *Legend Joosepist,* E. Mägi muusika (1993, „Vanemuine"), Raadiku ja Kanguri *Puhh* (1995, „Estonia"), Eespere *Kodalased* (1996, TPÜ „Estonias").

Agur, *Ingrid* (19. I 1931 Polli k., Polli v.), teatrikunstnik. Keskhariduse omandas küüditatuna Tomskis, lõpetas 1964 teatridekoratsiooni alal ERKI. Töötanud a-st 1964 Viljandi teatris „Ugala", 1965—94 peakunstnikuna. ENSV rahvakunstnik (1988). Parima teatrikunstniku aastapreemia 1983 ja 1986. Lavakujundusi: Shakespeare'i *Tõrksa taltsutus* (1964), Tammsaare *Juudit* (1969 ja 1983), Gorki *Põhjas* (1983), Enquisti *Vihmausside elust* (1986), Kruusvalli *Vaikuse vallamaja* (1987 Eesti Draamateatris), Nashi *Vihmameister* (1990), Capote'i ja Raidi *Rohukannel* (1991), Christie' *Lõpp on algus* (1995), Sauvajoni *Ciao!* (1997).

Agur, *Milvi* (17. IV 1939 Viljandi), põllumajandusteadlane, viroloog, Rein A-i abikaasa, põllumajandusknd. (1969). Lõpetas 1961 agronoomina EPA. Töötanud a-st 1961 EPMÜ Eksperimentaalbioloogia Inst-s (a-st 1996 osk-ajuhatajana). Peamised uurimisvaldkonnad on kartuliviiruste omadused ja levik ning kartuliviirushaiguste tõrje ja diagnoosimine. Akadeemilise Põllum. Seltsi teaduspreemia 1993. **T:** *A simple method for the quantitative serological assay for plant viruses.* — ENSV TA toimetised. Bioloogia, 1985, 34; *Система вирусологического анализа в семеноводстве картофеля.* — Вестник с.-х. наук, 1987, 9; *Картофель и его болезни* (1991, autoreid).

Agur, *Rein* (25. XI 1935 Paide), lavastaja, Milvi A-i abikaasa. Lõpetas 1963 nukuteatri näitleja erialal Leningradi Teatri-, Muusika- ja Kinematograafiainst-i, töötanud 1963—94 Eesti Rkl. Nukuteatris, 1981—92 peanäitejuhina, lavastanud seal ja välisriikides ka hiljem. ENSV rahvakunstnik (1987). **L:** Lagerlöfi ja Aguri *Nils Holgersson* (1964), Undi ja Aguri *Punamütsike* (1973, Magdeburgis 1977), Janssoni ja Saare *Muumimuinasjutt* (1974 ja 1977) ja *Pöörane muumisuvi* (1975), Tuglase ja Aguri *Väike Illimar* (1975) ja *Toome helbed* (1986), Undi *Gulliver ja Gulliver* (1979 ja 1987), Shakespeare'i *Romeo ja Julia* (1984, Vaasas 1983), *Suveöö unenägu* (1985 ja 1994, Tšeljabinskis 1987), *Cymbeline* (1998 VAT Teatris).

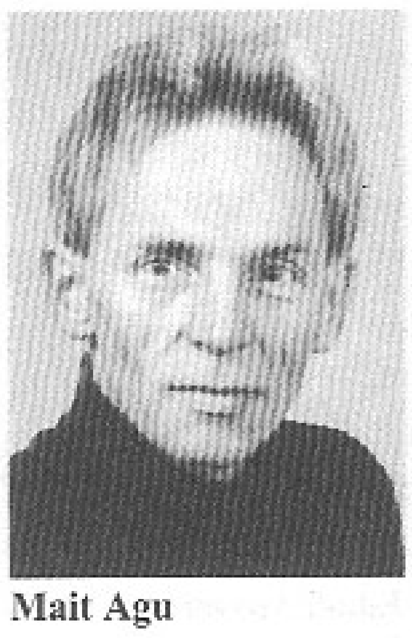
Agur, *Ustus* (1. I 1929 Tallinn — 1. I 1997 Tallinn), elektrotehnika- ja informaatikateadlane, tehnikaknd. (1962, Leningradi elektrotehnikainst., kinnit. 1963). Lõpetas 1951 elektriinsenerina TPI, töötas 1951—77 sealsamas, sh. 1966—77 elektronarvutite katedri juh-na, oli 1978—80 Eesti Informatsiooni Inst-i teadusdir. ja 1980—90 dir., a-st 1991 Eesti Informaatikafondi tegevdir. Uurimusi pms. elektriajamite ja infosüsteemide teooria ja projekteerimise alalt. Koostanud õpikuid, käsitlenud informaatika üld- ja filosoofilisi probleeme, loonud elektrotehnika- ja informaatikatermineid ja arendanud sellealast terminoloogiat, tõlkinud ja toimetanud sellealaseid rmt-id. Asutas ajakirja „Arvutimaailm", oli a-st 1993 selle peatoim. **T:** *Elektriajamid* (1963, [2]1984; koos H. Tiismusega), *Inimesed ja automaadid* (1966), *Andmetöötluse riistvara* (1976), *Eesti-inglise-saksa-vene infosõnastik* (1977, koostajaid), *Inglise-vene-eesti arvutisõnastik* (1991, koos R. Kulli ja V. Hansoniga).
B: Arvutimaailm, 1997, 1.

Ahrens [*a:r-*], *Eduard* (3. IV 1803 Tallinn — 19. II 1863 Tallinn), keeleteadlane. Õppis 1820—23 Tartu ülikoolis teoloogiat, täiendas 1832 end Saksamaal ja Prantsusmaal. Töötas koduõpetajana, oli a-st 1837 Kuusalu pastor ja a-st 1860 ka Ida-Harjumaa praost. Rajas eesti keele uue kirjaviisi ja lauseõpetuse alused, tegi rmt-s „Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes" (I 1843, I—II 1853) ettepaneku siirduda vanalt kirjaviisilt eesti keele hääldusega paremini sobivale soome ortograafiat järgivale kirjaviisile, mida hakati laiemalt kasutama 1860. a-il F. R. Kreutzwaldi ja J. Hurda eestvõttel. Seadis eesmärgiks eesti kirikurmt-te keele parandamise. Avaldanud ülevaate „Johann Hornung, der Schöpfer unserer Ehstnischen Kirchensprache" (1845), eestikeelse Piibli vigade käsitluse „Sprachfehler der Ehstnischen Bibel" (1853) ning art-eid eesti keele ja eestlaste kohta.

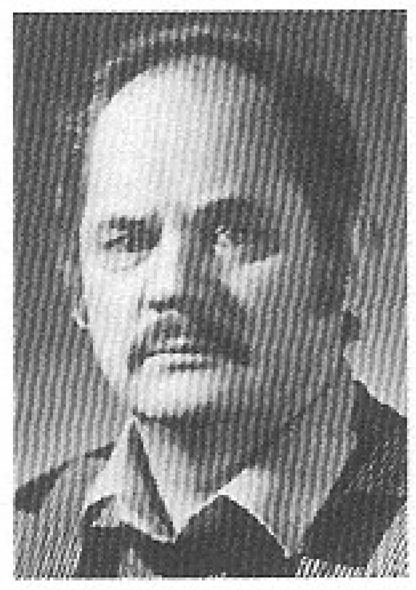
Ahven, *Eeva* (4. II 1924 Tartu), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1953). Õppis 1942—44 „Pallases", lõpetas 1949 eesti filoloogina TRÜ. Oli 1949—52 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i aspirantuuris (esimene aspirant), 1953—68 samas teaduslik sekretär ja 1968—92 teadusdir. Uurinud eesti kirjakeele ajalugu XIX saj. lõpust XX saj. keskpaigani. Avaldanud art-eid eesti keele sõnavara arengu kohta 1940—55 ning ülevaateid J. V. Veski ja Arnold Kase teadustööst. EV teaduspreemia 1994. **T:** *Eesti kirjakeele arenemine aastail 1900—1917* (1953, rmt-na 1958).

Ahven, *Kalju* (11. IX 1921 Räpina — 26. VII 1946 Lübeck), luuletaja. Mobiliseeriti 1944 Saksa sõjaväkke. Luuletusi hakkas kirjutama kooliaastatel, neid avaldati pärast tema surma väliseesti ajakirjanduses. 1956 andis O. A. Webermann Stockholmis välja tema värsikogu „Kas mäletad?", mis sisaldab nii kirjakeelseid kui ka võrumurdelisi kodumälestusi, loodus- ja lembeluuleikat.

Aigro, *Kalju* (6. VIII 1921 Valgjärve v.), pedagoog. Lõpetas 1955 TRÜ õigusteaduskonna. Töötas 1949—82 Nõo koolis õpetajana, sh. 1951—82 dir-na. Arendas 1953 7-kl. kooli keskkooliks; 1963 avati seal elektroonika-telemehaanika erikl. (kool sai TRÜ õppebaaskooliks) ning 1964 matemaatika ja füüsika erikl-d. A. koondas kooli heatasemelise õpetajaskonna ning muretses 1965 arvuti „Ural 1" (NSV Liidu esimene keskkooliarvuti). Rajas uue kooli-

Mait Agu

Milvi Agur

Rein Agur

Ustus Agur

Eduard Ahrens

Kalju Aigro

Leo Ainola

hoonestu ning hästi varustatud õppekabinetid; koolis õpib andekaid noori kogu Eestist ja ta on reaalainetes Eesti tugevaimaid, täppisteaduste olümpiaadidel on võidetud palju esikohti. 1982–88 oli A. Tallinna internaat-kutsekooli dir., 1989–97 Tartu Aianduse ja Mesinduse Seltsi esimees. ENSV tnl. õpetaja (1972).

Aiki (a-ni 1935 Blumenfeldt), *Ellinor* (11. I 1893 Tõstamaa – 25. X 1969 Tartu), maalikunstnik. Lõpetas 1936 kõrgema kunstikooli „Pallas". Loonud lillemaale („Võõrasemad", 1965) ja maastikupilte („Võru-Kubija motiiv", 1967). Figuurikompositsioonidel kujutanud lapsi lillede keskel või ema lastega („Ema, Iti ja tita palkonil", 1969). Omane on poeetiline, valdavalt nukker tundetoon, 1960. a-il lisandusid primitivistlik varjund ja eriline värvisära.

Aimla, *Priit* (19. IV 1941 Võru), kirjanik. Õppis 1960–62 ja 1965–66 TRÜ-s teoreetilist füüsikat ja 1968–69 inglise keelt. Olnud 1968–88 ER-i meelelahutussaadete toim., 1992–99 Riigikogu liige. Avaldanud päevakajalisi, enamasti olmeteemalisi humoreske (kogud „Naliaad", 1973, „Kahe kuhja vahel", 1976, „Valitud seosed", 1981, „Aja viide", 1987, „Korjanduskarp", 1991, „Öösel tehtud", 1994, „Aasia astub Euroopasse", 1995), näidendeid, kuuldemänge ja telelavastuste stsenaariume. Huumoripreemia Meie Mats 1990.

Aimre, *Endel* (26. IX 1918 Tartu), laulja (bariton). Õppinud Tartu Kõrgemas Muusikakoolis, osales a-st 1939 „Vanemuise" teatri lavastustes, olnud 1944–47 samas koorilaulja ning a-st 1947 ooperi- ja operetisolist, esinenud ka sõnalavastustes. ENSV tnl. kunstnik (1968). **O:** Almaviva (Mozarti *Figaro pulm*), Rummu Jüri (Arro ja Normeti *Rummu Jüri*), Huotari (Pakkala *Parvepoisid*), don Carlos (Prokofjevi *Kihlus kloostris*), Zsupán (Straussi *Mustlasparun*).

Ainola, *Leo* (18. VII 1929 Viljandi), mehaanikateadlane, füüsika-matemaatikadr. (1967, kinnit. 1968). Lõpetas 1953 TPI tööstus- ja tsiviilehituse erialal. Olnud 1957–61 sealsamas õppejõud, 1961–71 ENSV TA Küberneetika Inst-i vanemteadur, 1971–97 TTÜ matemaatikaprof. (1971–91 matemaatikakateedri juh.), a-st 1997 emeriitprof. Uurimusi variatsioonimeetodite, elastsusteooria ja hüdrodünaamika alalt. ENSV rkl. preemia 1970. **T:** *Mathematical modelling of unsteady flow in long pipes.* – Eesti TA toimetised. Füüsika. Matemaatika, 1990, 39, 3; *Application of integrated photoelasticity to determination of viscous flow velocity in closed conduits.* – Eesti TA toimetised. Füüsika. Matemaatika, 1998, 47, 1.

Ainsaar, *Ain* (24. III 1938 Pärnu), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1968, kinnit. 1970). Lõpetas 1961 TRÜ. Töötas 1961–88 ENSV TA Füüsika Inst-s (a-st 1970 vanemteadurina), olnud 1988–93 Eesti TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i vanemteadur, a-st 1993 TPÜ dots. Uurimusi elementaarosakeste füüsika, gravitatsiooniteooria ja stohhastiliste protsesside teooria alalt. Analüüsinud Kemmeri-Duffini ja Kleini-Gordoni võrrandite seoseid, loonud hodograafteisenduste teooria. Koostanud 12. kl-i füüsikaõpiku. **T:** *Equivalence relations between interacting Kemmer-Duffin and Klein-Gordon spin 0 and 1 boson fields* (1973, koos M. Kõivuga), *Hodograph transformations.* – ENSV TA toimetised. Füüsika. Matemaatika, 1986, 35, 4.

Ain Aitsam

Ainso, *Heino* (8. IX 1937 Tallinn), tehnikateadlane ja ühiskonnategelane, *Ph. D.* mehaanika alal (1969, Brooklyn). Läks 1944 Saksamaale, a-st 1951 elanud USA-s. Lõpetas 1963 New Yorgi ülikooli, töötas 1969–75 mitmes firmas ehituskonstruktsioonide projekteerimise ja analüüsi ning plaatide ja koorikute teooria rakendamise alal; juhtinud ka ehitusprojekte. Olnud 1975–81 Clarksoni ülikooli (New Yorgi osariigis Potsdamis) dots., a-st 1982 firma *Ainso & Associates Inc.* president. 1991–95 ÜRO Eesti alalise esinduse ministernõunik, a-st 1995 EV Välismin-i referent. Balti riikide enesemääramisõiguse taastamist taotlenud valitsusvälise org-i *Baltic Appeal to the United Nations* (BATUN) asutajaid (1969; 1985–88 esimees), Eesti Komitee liige 1990. **T:** *Single span deep beams* (koos J. E. Barryga). – Journal of Structural Engineering ASCE, 1983, 109, 3; *Bracket loaded webs with low slenderness ratios* (autoreid). – Engineering Journal, 1985, 22, 1.

Ainson, *Heino* (3. XII 1928 Tartu), füsioloog, bioloogiadr. (1972). Lõpetas 1956 veterinaarina EPA. Töötanud 1960–92 Eesti TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s (1980–90 loomafüsioloogia sektori juh., 1990–91 osk-ajuhataja). Peamised uurimisvaldkonnad on vere- ja lümfiringluse füsioloogia ning patoloogia. Olnud teadusajakirja „Lymphology" toimetuskolleegiumi liige ning vab. inimese- ja loomafüsioloogia ning biokeemia probleemkomisjoni esimees. **T:** *Лимфообразование и лимфоток* (1991).

Ainson, *Peeter* (29. XI 1850 Holstre v. – 9. IV 1922 Holstre v.), rahvusliku liikumise tegelane, talupidaja. Oli Eesti Aleksandrikooli loomise algatajaid ja Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi asutajaid, pärast C. R. Jakobsoni surma seltsi president. Tema isa Hans A. (1811–67) osales 1864. a. talupoegade palvekirjaaktsioonis.

Aint, *Adam* (7. II 1843 Verevi k., Rannu khk. – 24. XII 1898 Salme k., Abhaasia), ajakirjanik ja kohtuametnik. Asutas 1879 „Tartu Eesti Seitungi", oli selle toim. ja väljaandja. Toetas C. R. Jakobsoni pol. suunda. Ta on esimene eesti ajakirjanik, keda karistati au ja väärikuse solvamise pärast (1881 sai 6 kuud vangistust). Müüs lehe 1882 J. Järvele, kes seda Tallinnas „Virulase" nime all edasi kirjastas. Asutas Tartus ka oma kirjastuse ja rmt-upoe. Rändas 1898 Abhaasiasse.

Aitsam, *Ain* (8. V 1931 Pärnu), geofüüsik, Mihkel A-i vend, füüsika-matemaatikadr. (1968, Moskva, kinnit. 1969). Lõpetas 1954 TPI hüdrotehnikainsenerina, töötas 1957–74 sealsamas (a-st 1970 prof.). Oli 1972–76 ja 1987–90 ENSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-i merefüüsika sektori juh., 1976–84 ja 1987–89 ühtlasi Läänemere osk. juh., 1984 teadusdir., 1990–93 Eesti TA Ökoloogia ja Mereuuringute Inst-i peateadur, 1993 konsultantprof. Eesti Mereinst-i asutajaid. Täiendanud end 1968 USA-s. Olnud 1981 ja 1982 Kieli ülikooli mereinst-i külalisteadur, 1983 ja 1989 Hamburgi ülikooli külalisprof. ja -teadur ning 1983–84 TRÜ külalisprof. Algatanud Läänemere uuringud tänapäeva tasemel, olnud selleks vajalike teaduslaevade („Aju-Dag" ja „Arnold Veimer", viimane nimetati 1991 „Livoniaks") nõutajaid ja vajaliku uurimisaparatuuriga varustamise korraldajaid. 1984 süüdistati teda ametialastes kuritegudes, kuid kohus mõistis ta õigeks. A-st 1991 on omaasut. era-as-s „Rakendusteadus ja Tehnika" ärijuht (a-st 1996 as. RTT). Uurimusi hüdraulika, hüdroloogia ja okeanoloogia alalt. ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Hydrodynamics as limiting factor on the Baltic Sea ecosystems.* – Ecohydrodynamics (1970, Amsterdam), *On the scale of variability and the structure of waters of the Baltic Sea.* – Ocean Management (1981, Amsterdam).

Aitsam, *Mihkel* (31. I 1833 Vana-Vigala v. – 30. XII 1913 Vigala v.), talupoeg, Vigala mõisa Aitsamaa talu rentnik. Protestis mõisnike omavoli vastu, mistõttu tõsteti talust välja; see ülekohus põhjustas Vigala talupoegade vastuhaku politseile (4. VII ja 22.

IX 1905). Jaan. 1906 põletas karistussalk Aitsamaa talu hooned, maa jaotati naabertalude vahel.

Aitsam, *Mihkel* (1. XII 1877 Sääla k., Vigala v. — 17. VI 1953 Vigala), ajakirjanik, kirjanik ja koduuurija, eelmise poeg. Saatis 1894—1903 Vigalast J. Hurdale rahvaluulet. Osales 1905.—07. a. rev-s. Oli a-st 1900 mitme ajalehe („Valgus", „Teataja", „Uudised") kaastööline, 1919—40 töötas „Päevalehe" toimetuses. Avaldanud ajalooromaane („Hiiu lossist — Siberisse", 1937, „Eestimaa kuningas", 1937, „Hiislari tütar", 1940), näidendeid („Koerakasvatuse criteadlane", 1923, „Salmisto", 1925), jutustusi ning ajalooalaseid uurimusi („1905. aasta Läänemaal", 1937) ja ajalookäsitlusi.

Aitsam, *Mihkel* (9. X 1929 Pärnu), Eesti invaliikumise algatajaid ja juhte, Ain A-i vend. Lõpetas 1964 TPI automaatika erialal, töötanud 1961—88 insenerina (sh. 1970—88 ETKVL-i arvutuskeskuse peainsenerina). Olnud 1980—81 „Automi" käsijuhtimissõidukite omanike sektori juhatuse liige ja esimees, rahvaspordiklubi „Invasport" asutajaliige ja 1982—89 selle esimees, a-st 1986 Eesti Invaspordi Liidu juhatuse liige, 1987—94 Eesti Invaühingute Liidu esimees (korraldanud Karaski kohanemiskeskuse, as-i Eesti Ortopeedia ja Astangu toimetulekukeskuse asutamist) ning 1994 as-i Eesti Ortopeedia dir. Tegutsenud a-st 1995 nõustajana Tallinna Kriisiabi Keskuses, kuulunud a-st 1996 Tallinna Liikumispuuetega Inimeste Ühingu juhatusse (1996—98 esimees) ja olnud a-st 1997 hingeabiühingu „Ma kuulan Teid" esimees.

Ajaots, *Maido* (17. IX 1940 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1977). Lõpetas 1963 TPI masinaehituse tehnoloogia, metallilõikepinkide ja -instrumentide erialal. Töötanud samast aastast TTÜ-s (a-st 1982 dots.): olnud 1987—92 peenmehaanika kateedri juh., a-st 1992 aparaadiehituse inst-i dir., peenmehaanika õppetooli juh. ja prof. Täiendanud end Budapestis (1966—67), Leningradis (1989), Dresdenis (1985, 1987), Stockholmis (1992) jm. Uurimusi ning leiutisi miniatuur- ja täppistribosüsteemide ning katsetehnika alalt. Loonud algupärase konstruktsiooniga laagreid, juhikuid, andureid ning hõõrdumise ja kulumise uurimiseks kasutatavaid katseseadmeid (prismaatilised ja seaduvad laagrid, isemäärivad tribosüsteemid, miniatuurjuhikud jm.). Koostanud eri tüüpi laagerduste ekvivalentlaagerduse vahendusel võrdlemise metoodika. Taotlenud Eestis mehaanika, elektroonika ja informaatika integratsiooni ja mehhatroonika arengut. Osalenud biomeditsiinitehnikaalaste konstruktsiooniprobleemide lahendamises. **T:** *Das Reibungsverhalten der Sinter-Miniaturprismenlager* (koos F. Angelstokiga). — Actes de 10e Congrès International de Chronometrie, Genève, 1979, 3; *Laagrid* (1985, koos L. Järvpõlluga).

Akberg, *Arnold* (4. II 1894 Võipere k., Aaspere v. — 7. X 1984 Tallinn), maalikunstnik. Õppis 1913—17 Rakvere Õpetajate Seminaris. Kunstnikuna pms. iseõppinu, käis A. Laikmaa ateljeekoolis ja Riigi Kunsttööstuskooli õhtukursustel. Oli Eesti Kunstnikkude Rühma liige (a-st 1924), viljeles järjekindlalt kubismi. Maalidel on selge kompositsioon ja tundlik koloriit. Kujutanud geomeetrilistes vormides enamasti arhitektuurimotiive („Vabrik" ja „Vaade Toompealt", 1924; „Katused", 1926; „Tänav", 1972). Loonud ka vitraažikavandeid ja kollaaže. K. Mäe medal 1984. **B:** V. Viilmann. *Arnold Akberg*. Tln., 1991.

Akel, *Friedrich* Karl (5. IX 1871 Halliste — 3. VII 1941 Tallinn), poliitik ja diplomaat, elukutselt arst. Õppis 1892—97 Tartu ülikooli arstiteaduskonnas, täiendas end 1899—1901 Berliinis, Prahas ja Leipzigis. Töötas 1902—22 Tallinnas silmaarstina ja osales innukalt seltside, ühingute ja erakondade tegevuses („Kalev", teatri oü. „Estonia"). Oli tuntuim tsentristlik poliitik, Tallinna linnavolikogu liige ja volikogu esimees, 1920—22 EELK konsistooriumi abipresident. Pol. karjääri alustas 1922—23 saadikuna Soomes, oli 1923—24, 1926—27 ja 1936—38 Eesti välisminister, 1924 riigivanem, 1928—34 saadik Rootsis ning Taanis, 1934—36 saadik Saksamaal ja Hollandis. III Riigikogu, Rahvuskogu ja VI Riigikogu liige. 1924—31 EOK esimees ja 1928—32 Rahvusv. Olümpiakomitee liige. Nõuk. okupatsioonivõimud vahistasid A-i 17. X 1940 ja lasksid maha.

Aken, *Hans* von, 1580—1601 Tallinnas töötanud müürseppmeister ja kujur. Osales 1585—90 Toompea riigisaalihoone (hävinud) ehitamises. Teostest on säilinud toomkirikus Rootsi õuemarssali Olof Ryningi hauamonument (1594), milles avaldub Madalmaade ja Poola renessanssmonumendi mõju. **B:** H. Üprus. *Raidkivikunst Eestis XIII—XVII sajandini*. Tln., 1987.

Aken, *Johann* (srn. 1689 Riias), maalikunstnik. Töötas hiljemalt a-st 1662 Tallinnas (varem Gdańskis ja Lübeckis). Loonud 1667 Tallinna raekoja istungisaali 8 suurt kohtumõistmisteemalist lünetimaali. **B:** R. Kangropool. *Tallinna raekoda*. Tln., 1982.

Ako (srn. 4. VI 1206), Holmi (Salaspilsi) liivlaste vanemaid. Sai abi Polatski vürstilt ja leedulastelt, korraldas vastuhaku saksa vallutajaile. Langes, kui sakslased Holmi linnuse vallutasid.

Alaküla, *Mats* (27. IV 1961 Malmö), elektrotehnikateadlane, *D. Sc.* (1994, Lund). Lõpetas 1986 Chalmersi Tehnikaülikooli. Olnud a-st 1989 Lundi ülikooli õppejõud (a-st 1995 tööstusautomaatika kateedri juh., prof.). Uurimusi elektriajamite ja jõuelektroonika alalt. **T:** *On the control of saturated synchronous machines* (Lund, 1993).

Alamaa (a-ni 1938 Preitoff, a-ni 1947 Pedaka), *Aino* (2. VIII 1908 Peterburi — 5. IX 1996 Tallinn), keraamik. Õppis Riigi Kunsttööstuskoolis keraamikat ja dekoratiivmaali, lõpetas kooli 1930 litograafia erialal. Täiendas end 1931—32 samas portselanimaali-, metalli- ja graafikaerialal ning 1942—44 Tartus Kõrgematel Kujutava Kunsti Kursustel A. Vabbe ateljees maali alal. Viljeles algul teatrikostüümi, maali ja filigraani, a-st 1937 ka keraamikat, portselanimaali ja nahkehistööd. 1940. a-ist keskendus keraamikale. Loonud eesti keraamikas silmapaistvaid ekspressiivse väljenduslaadiga terrakotafiguure („Naine põrsastega", 1946) ning pisiplastikasarju („Kolhoosi abistamas", 1958; „Väikesed abilised", 1961; „Perekond", 1982—83). Harrastanud ka loomaplastikat, teinud suuri figuurikompositsioone („Olgu jääv meile päike!", 1963) ja pannoosid („Õunakorjajad", 1962). ENSV tnl. kunstnik (1969).

Alamäe, *Tiina* (7. II 1955 Pärnu-Jaagupi), mikrobioloog, bioloogiaknd. (1986, Minsk). Lõpetas 1978 bioloogina TRÜ. Töötanud 1978—92 TÜ taimefüsioloogia ja biokeemia kateedris (1991—92 dots.), a-st 1992 on TÜ molekulaar- ja rakubioloogia inst-i dots. Uurimusi suhkrute transpordi ja ainevahetuse regulatsiooni kohta.

Alaots, *Jaagup* (27. VII 1940 Tartu), loomaarstiteadlane, veterinaariaknd. (1976). Lõpetas 1965 EPA. Olnud 1967 Uula sovhoosi peaveterinaararst, 1968—79 Balti Tsonaalse Teadusliku Uurimise Veterinaarlaboratooriumi teadur, a-st 1979 EPMÜ õppejõud (1989—96 dots. ja a-st 1996 prof.; 1982—94 veterinaariateaduskonna prodekaan, a-st 1994 nakkushaiguste inst-i ja infektsioonhaiguste õppetooli juh.). 1989—95 ajakirja „Eesti Loomaarstlik Ringvaade" toim. ja a-st 1996 peatoim. Uurimusi veterinaarimmunoloogia ja leukooside kohta. **T:** *Loomade nakkushaiguste diagnoosimine* (1983), *Veterinaarimmunoloogia* (1987), *Словарь ветеринарных микробиологических и вирусологических терминов* (1989,

Mihkel Aitsam (s. 1877)

Arnold Akberg

Friedrich Akel

Aino Alamaa

Arnold Alas

Vissarion Aleksejev

Urmas Alender

Voldemar Alev

Moskva; autoreid), *Episotoloogiline uurimine* (1989), *Eriepizootoloogia* (1995), *Kassid: lühike sissejuhatus kassiteadusse* (1997), *OIE — A nimekirja haigused* (1998).

Alas (a-ni 1939 H o f f a r t), *Arnold* (1. VII 1911 Tapa — 20. IV 1990 Tallinn), haljastusarhitekt ja maalikunstnik. Lõpetas 1933 Tallinnas Riigi Kunsttööstuskooli ja 1938 Berliin-Dahlemi kõrgema aianduskooli. Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse, kuulus a-st 1943 Jaroslavli kunstnike kollektiivi. Oli 1938—41 Riigi Kõrgema Kunstikooli aianduskursuste ning 1944—87 ERKI õppejõud (a-st 1969 prof.; 1944—51 aia- ja pargikujunduse ning 1958—78 joonistuskateedri juh.). Kavandas 1938—39 Oru kodunduskeskkooli aia ja osalt Oru lossipargi ning 1947 Tallinnas Tõnismäe haljaku ja mälestussamba paekivist pülooni (kujur E. Roos). Kunstnikuna viljelnud pms. maastikumaali. 1957—62 ENSV Kunstnike Liidu esimees. ENSV tnl. kunstitegelane (1985). ENSV rkl. preemia 1947 ja 1948.

Alas, *Arvo*-Jürgen (20. III 1943 Tallinn), tõlkija, ajakirjanik ja diplomaat. Lõpetas 1970 Leningradi ülikooli skandinavistina. Töötas 1971—81 ajakirja „Noorus" toimetuses, oli 1990—91 Eesti Välismin-i esindaja Balti Infokeskuses Kopenhaagenis, 1991—96 Eesti suursaadik Taanis ja Islandis, 1992—96 ka Norras. Tõlkinud islandi („Grettir Ásmundripoja saaga"), norra (B. Bjørnson, L. Holberg, H. Ibsen) ja taani kirjandust (M. A. Hansen, W. Heinesen, P. Høeg, S. A. Kierkegaard) ning kirjutanud art-eid Skandinaaviamaade kirjanduse ja poliitika kohta.

Alas, *Liis* (4. VII 1850 Rootsiküla, Kihnu — 11. VIII 1939 Lemsi k., Kihnu), Kihnu rahvalaulik. Temalt on 1907—37 üles kirjutatud 95 regivärsilist ja 14 riimilist rahvalaulu (peaaegu kõigist laulurühmadest) ning rahvaproosat (muinasjutte jm.).

Alatalu, *Toomas* (23. VIII 1942 Rakvere), ajaloolane ja politoloog, filosoofiaknd. (1977). Lõpetas 1965 ajaloolasena TRÜ. Täiendas end 1979—80 La Habana ülikoolis. Oli 1970—75 TRÜ teadusliku kommunismi kateedris õpetaja ja vanemõpetaja ning 1975—88 ja 1990—93 TPÜ-s vanemõpetaja (dots.), 1988—90 Nicaraguas Managua ülikooli filosoofiaprof., 1991—93 Tallinna Rahvusv. Politoloogiakooli kaasdir.; 1992—99 Riigikogu liige. Uurinud rev-iteooriaid ja rev-iprotsesse (eriti Ladina-Ameerikas), arvustanud V. Lenini kolmetunnuselise rev. situatsiooni õpetust. Avaldanud (a-st 1963) üle 6000 välis- ja sisepoliitikat käsitleva art-i, põhil. analüüsinud pol. süsteemide ja demokraatia arengut. A-st 1990 teadusliku infobülletääni „The Monthly Survey of Baltic and Post-Soviet Politics" toim. **T:** *Tuva — a state reawakens.* — Soviet Studies. University of Glasgow, 1992, 44.

Alavainu, *Ave* (4. X 1942 Tartu), kirjanik. Lõpetas 1968 RAT „Vanemuise" teatristuudio. Töötanud 1967—76 mitme väljaande juures ajakirjanikuna, a-st 1976 elab ja tegutseb Hiiumaal. Kirjutanud sisendusjõulist, romantilist tundelüürikat, lastermt-id („Riina riided", 1974), publitsistikat („Arstiks kuue päevaga", 1994), näidendeid („Läksid kassid kalale...", 1982, „Rong katusel", 1996) ja novelle. **T:** luulekogud *Väga väike värsiraamat* (1973), *Mul on vaid sõnad* (1977), *Veel üks võimalus* (1982) ja *Hiiumaal* (1992), kirirom. *Kes meist on Napoleon?* (1987), rom. *Prügimägi* (1995).

Albert (perekonnanimi arvat. de B e k e s h o v e d e ehk v o n B u x h o e v e d e n) (u. 1165 — 17. I 1229), Liivimaa (Riia) piiskop 1199—1229, varem Bremeni toomhärra; Bremeni peapiiskopi vennapoeg. Saabunud 1200 Liivimaale ja teinud 1201 või 1202 oma residentsiks Riia, juhtis ta liivlaste, latgalite ja eestlaste alistamist. Sai 1207 Saksa kun-lt Philippilt [1206—08] Liivimaa lääniks, vabanes 1214 Bremeni peapiiskopi alluvusest, kuid ei saanud paavstilt luba moodustada Riia peapiiskopkonda.
B: G. Gnegel-Waitschies. *Bischof Albert von Riga.* Hamburg, 1958.

Albert II S u e r b e e r (srn. 1272 või 1273), 1245—55 Preisi-, Liivi- ja Eestimaa peapiiskop (resideeris a-st 1253 Riias), a-st 1255 Riia (esimene) peapiiskop. Riia piiskop oli A. II, ehkki paavsti kinnituseta, olnud juba a-st 1229. Tal oli Liivimaa Orduga tülisid, u. 1268—69 oli ta ordu vang.

Alekand, *Koit* (29. VIII 1929 Tartu), maaparandusteadlane, tehnikaknd. (1966, Valgevene). Lõpetas 1954 TPI hüdrotehnikainsenerina. Olnud a-st 1954 EPMÜ-s õppejõud (sh. 1971—78 ja 1981—85 kateedrijuh., 1986—93 õppeprorektor, 1989—97 prof.), a-st 1997 emeriitprof. Oli 1970—90 ühtlasi „Eesti Maaparandusprojektis" maaparandusalaste rakendusuuringute teaduslik juhendaja. Õpetanud hüdrotehniliste ehitiste rajamist, maaparandust, maastiku planeerimist ning maa- ja veeõigust. Uurinud kuivendussüsteemide töökindlust ja maaparandusobjektide maastikuökoloogilist kujundamist. Tartu Ökoinsenerikeskuse (1992—98) asutajaid ja 1992—94 selle esimees. ENSV tnl. insener (1985). **T:** *Põllumajanduslik drenaaž* (1975), *Drenaaž* (1980, koos Anto Juskega), *Maaparandus* (1982, autoreid), *Maastikuplaneerimine* (1995).

Aleksejev, *Vissarion* Grigorjevitš (18. VI 1866 Novotšerkassk — 1943 Poola), vene matemaatik, matemaatikadr. (1899, Moskva). Lõpetas 1888 Moskva ülikooli, täiendas end 1893—95 Zürichis, Pariisis ja Leipzigis. Oli 1895—1918 Tartu ülikooli prof., 1909—14 ja 1917—18 rektor, juhtis 1918 Tartu ülikooli evakueerimist Voroneži, naasis 1920 Eestisse, oli 1921—39 TÜ eradots. Avaldas esimese venekeelse algebraliste invariantide teooria alase monograafia (1899) ja rakendas seda teooriat keemia struktuurivalemite puhul (1900).

Alekõrs, *Richard* (16. I 1914 Äksi kirikumõis, Sootaga v. — 5. IV 1973 Tallinn), kirjandusteadlane ja kriitik, filoloogiaknd. (1956). Lõpetas 1939 TÜ. Oli 1947—61 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i teadur (vallandati pol. põhjustel), a-st 1966 TPedI õppejõud. Uurinud eesti kriitilise realismi ajalugu, olnud eesti kirjanduse õpikute autoreid, avaldanud u. 100 kirjandusloolist art-t ja arvustust. **T:** lühimonograafiad *Jakob Tamm* (1961) ja *Ernst Peterson-Särgava* (1963), monograafia *Jakob Tamm. Ühe inimese elu ja töö lugu* (1978), art-ikogumik *Jutt on see kooruke* (1965).

Alender, *Urmas* (22. XI 1953 Tallinn — 28. IX 1994 reisilaev „Estonia"), laulja ja näitleja. Lõpetas 1978 näitlejaerialal TRK, töötas 1978—85 ENSV Rkl. Nukuteatris, hiljem oli vabakutseline muusik. Laulnud ansamblites „Varjud", „Teravik", „Propeller", „Ruja" ja „Data", esitanud teatrites omaloodud muusikaga luulekavu ning tegutsenud folklauljana. Tema loodud lauludest on tuntuimad „To Mister Lennon", „Vaiki, kui võid", „Teisel pool vett". Ilm. heliplaadid (pms. koos ansambliga „Ruja"). Elas a-st 1990 Rootsis.

Alev, *Voldemar* (20. VIII 1902 Luuga — 22. VIII 1975 Tallinn), näitleja, M. Söödi isa. Õppis 1924—27 Tallinnas Draamastuudio teatrikoolis ja töötas 1927—75 Tallinna Draamateatris, oli samas ka nukuteatri asutajaid (1936). 1940.—50. a-il oli tuntud valitsustegelaste kõnede ettelugejana ja kroonikafilmide tekstiesitajana. ENSV tnl. kunstnik (1966). **L:** Helbemäe *Mänguasjade mäss* (1936), Tammlaane *Laevapoiss Pauka* (1941). **O:** Seeliohw (Raudsepa *Mikumärdi*), Olavi (Linnankoski *Laul tulipunasest lillest*), Margus (Kitzbergi *Libahunt*), Stalin (Pogodini *Kremli kellad*), Bersenev (Lavrenjovi *Murrang*).

Algvere (a-ni 1936 A l b e r g, varem A h l b e r g), *Karl* Viktor (20. I 1907 Muuga mõis, Paasvere v. — 29. III

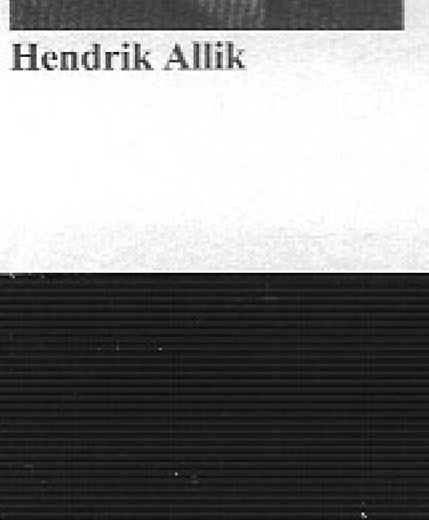
1973 Stockholm), metsateadlane, Peep A. isa, metsandusdr. (1967, Stockholm). Lõpetas 1932 TÜ metsanduse erialal, õppis 1931—39 samas õigusteadust. Oli 1929—32 Põltsamaa ja 1932—34 Aimla metskonna abimetsaülem, 1934—38 Permisküla, 1938—40 Triigi ja 1941—44 Märjamaa metskonna metsaülem. Läks 1944 Rootsi. Oli 1944—46 Hallandi lääni metsahooldusvalitsuse ja 1946—62 riigimaade ja -metsade valitsuse ametnik, 1962—67 Stockholmi metsanduskõrgkooli teadur ja 1967—72 dots., olnud külalisprof. USA-s. Uurinud pms. metsade majandamise ökonoomikat ja puiduturundust.

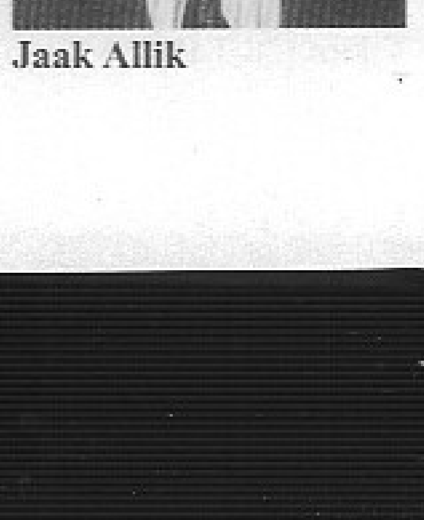
Algvere, *Peep* (15. IV 1935 Narva), oftalmoloog, Karl Viktor A. poeg, meditsiinidr. (1968, Stockholm). Lõpetas 1966 Stockholmi ülikooli. Töötanud palju aastaid Karolinska haigla silmakliiniku ülemarstina. Teinud ainulaadseid silmaoperatsioone. **T:** *On the oscillatory potentials of the human electroretinogram in light and dark adaptation* I, II (1973, autoreid), *Pterional orbital decompression in progressive ophthalmopathy of Graves disease* I, II (1973, autoreid), *Retinal detachment and pathology following experimental embolization of choroidal and retinal circulation* (1976), *Drainage of microspheres and red cells from the vitreous of aphakic and phakic eyes* (1979, koos A. Billiga).

Allabert, *Rudolf* (3. IX 1939 Gatšina), näitleja, lavastaja ja teatripedagoog. Lõpetas 1965 näitlejaerialal TRK. Olnud 1957—61 Rakvere Teatri näitleja, 1965—93 Eesti Noorsooteatri näitleja ja lavastaja ning 1986—92 ühtlasi kunstiline juht, a-st 1978 ka TPÜ kultuurhariduse õppetooli õppejõud (a-st 1986 dots.). Mänginud filmis („Inimesed sõdurisinelis", „Tuulte pesa"). ENSV tnl. kunstnik (1980). **L:** Jamiaque'i *Härra Amilcar* (1983), Pownalli *Meistriklass* (1988). **O:** Juhan/Johannes (Undi *Peaproov*), Oskar, Vargamäe Andres (Tammsaare ja Undi *Ma armastasin sakslast* ja *Taeva kingitus*), Fjodor (Gelmani *Pink*).

Alle, *August* (31. VIII 1890 Viljandi — 8. VII 1952 Tallinn), kirjanik. Õppis 1915—18 Saratovi ülikoolis arstiteadust, lõpetas 1937 TÜ õigusteaduskonna. Esimene luuletus ilmus 1911, esimene luulekogu („Üksinduse saartele") 1918. Osales 1921—22 kirjandusajakirjade „Murrang" ja „Tarapita" väljaandmises, oli 1946—52 „Loomingu" toim. Avaldanud luulermt-d „Carmina barbata" (1921), „Ummiklained" (1930), „Karmid rütmid" (1934) ja „Epigramme" (1944), poeemi „Laul kleidist helesinisest ja roosast seelikust" (1925), följetonikogu „Lilla elevant" (1923) ning ajakirjanduses rohkesti följetone, epigramme ja art-eid. Tõlkinud poola kirjandust (M. Konopnicka, J. Słowacki, Z. Krasiński).
B: R. Parve. *August Alle*. Tln., 1960; R. Parve. *August Alle ja teised: isiku- ja loominguloolist*. Tln., 1983.

Allik, *Hendrik* (15. III 1901 Abja v. — 8. V 1989 Tallinn), EKP ja riigitegelane, O. Lauristini abikaasa, Jaak A-u isa. NLKP liige (1917). Siirdus 1916 tööle Tallinna Balti Puuvillavabrikusse, sai 1920 selle töölisvanemate nõukogu aseesimeheks. Osales a-st 1917 aktiivselt töölisliikumises ja -ühingutes (nt. Tallinna Sots-dem. Noorte Klubi asutamises), kuulus Töörahva Ühise Väerinna saadikuna II Riigikogusse. Töötas 1922—24 töölisajalehtede toimetustes, koopteeriti 1923 EKP ja ELKNÜ KK liikmeks. Mõisteti 1924 149 protsessil eluks ajaks sunnitööle, 1938 amnesteeriti. Oli 1938—40 EKP Illegaalse Büroo sekretär. Osales juhtivalt 1940. a. enamlikus riigipöördes, oli 1940—41 kaubanduse rahvakomissar; 1942—43 eesti laskurkorpuse poliitosk. ülem, 1943—50 ENSV MN aseesimees. Lõpetas 1948 TPI majandusteaduskonna. 1950 ta arreteeriti, vabanes 1955. Oli 1961—73 ENSV MN Rkl. Plaanikomitee esimees, 1965—73 ühtlasi ENSV MN esimehe asetäitja. 1923—24, 1941—50 ja 1958—76 EKP KK liige. 1966—70 NSVL Ülemnõukogu saadik, 1947—50, 1959—67 ja 1971—75 ENSV Ülemnõukogu saadik.
B: E. Hion. *Kolm meest stuudios. Hendrik Allik, Gustav Naan, Villem Raam*. Tln., 1987; E. Hion. *Poliitika on kunst: meenutusi ja mõtisklusi Hendrik Allikult*. Tln., 1990.

Hendrik Allik

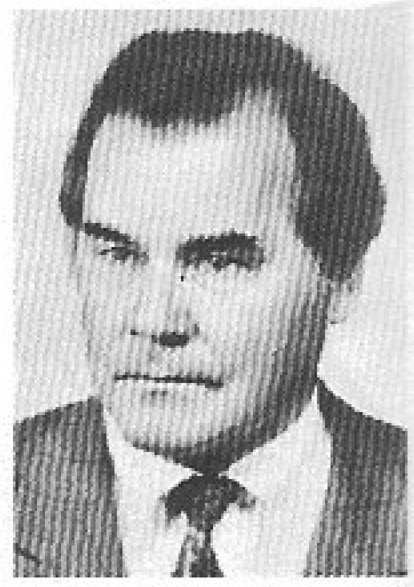

Jaak Allik

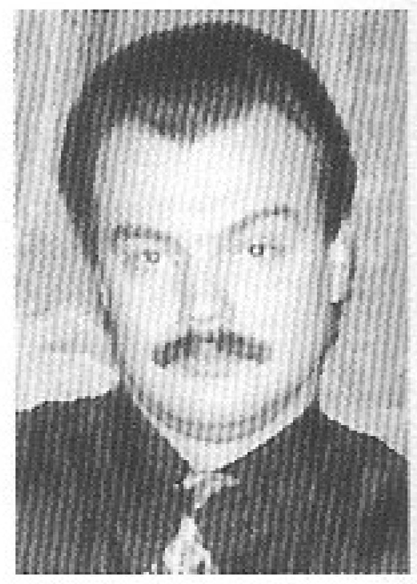
Allik, *Jaak* (8. X 1946 Tallinn), poliitik, teatrijuht ja publitsist, Hendrik A-u ja Olga Lauristini poeg, Marju Lauristini poolvend. Lõpetas 1972 TRÜ ajalooteaduskonna. Olnud 1973—77 TRÜ filosoofiaõppejõud, 1977—81 ENSV Kultuurimin-i Teatrite Valitsuse juh., 1981—83 ajakirja „Teater. Muusika. Kino" peatoim., 1983—88 ja 1991—95 teatri „Ugala" kunstiline juht, 1988 ENSV Rkl. Kultuurikomitee esimehe I asetäitja, 1988—90 EKP Viljandi raj-i-komitee I sekretär, 1990—92 EV Ülemnõukogu saadik, 1995—99 Riigikogu liige ning 1995—99 ka kultuuriminister. A-st 1999 Viljandi abilinnapea, a-st 2000 Eesti Teatriliidu esimees. Avaldanud publitsistikat ja teatrikriitikat, lavastanud ja tõlkinud näidendeid. ENSV tnl. kunstitegelane (1987). **L:** Coburni *Džinnimäng* (1984, koos J. Viidinguga), H. H. Luige *Tuled sa tagasi* (1984), Gribojedovi *Häda mõistuse pärast* (1987), Simoni *Peame elama, mutikesed, ehk Ellujäämisjuhised vanale daamile* (1993), Tätte *Ristumine peateega* (1999).
B: *Vastab Jaak Allik*. — Teater. Muusika. Kino, 1991, 9 ja 10.

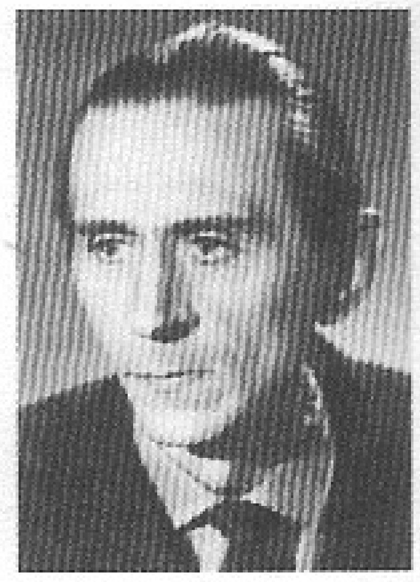
Allik, *Jüri* (3. III 1949 Tallinn), psühholoog, psühholoogiadr. (1991, Tampere ülikool), Soome TA välisliige (1997). Lõpetas 1973 TRÜ. Töötanud samast aastast TÜ-s (a-st 1992 prof., a-st 1993 psühholoogiaosk. juh., a-st 1996 sotsiaalteaduskonna dekaan). Olnud 1988—94 Eesti Psühholoogide Liidu president, 1993—96 Eesti Teadusfondi Nõukogu liige ning Tampere, Jyväskylä, Nijmegeni jmt. kõrgkooli külalisprof. Uurimusi pms. nägemispsühholoogia alalt. Kirjeldanud äratundmise üleoleku paradoksi (kaksikotsustuste psühhofüüsikas), keelespetsiifilisi mälujälgi inimese ajus (koos R. Näätäneni uurimisrühmaga), loonud okupatsiooni mudeli, mis seletab objektide arvukuse hindamist, ning liikumiskiiruse muutuste tajumise teooria (koos E. Džafarovi ja R. Sekuleriga). Avaldanud uurimusi ka semiootika, psühholingvistika, kultuuriantropoloogia ja filosoofia alalt. *International Social Science Citation Index*'i andmeil Eesti praegusaja tsiteeritumaid sotsiaalteadlasi. EV teaduspreemia 1998. **T:** *Nägemispsühholoogia* (1980, koos A. Luukiga), *Visual development in ontogenesis: Some reevaluations* (1980, koos J. Valsineriga), *Reaction time to motion onset: local dispersion model analysis* (1984, koos E. Džafaroviga), *Motion direction identification in random cinematograms: A general model* (1984, koos E. Džafaroviga), *Multiple visual latency* (1998, koos K. Kreegipuuga).

August Alle

Jüri Allik

Lembit Allikmets

Rando Allikmets

Artur Alliksaar

Efraim Allsalu

Jüri Alperten

Hugo-Eduard Alter

Theodor Altermann

Anna Altleis

Allikmets, *Kristina* (26. XII 1965 Tallinn), arstiteadlane, Jüri Kannu tütar, meditsiinidr. (1997). Lõpetas 1989 TÜ, täiendanud end mitmes Euroopa riigis. Töötanud TÜ kliinilise füsioloogia laboratooriumis ja kardioloogiakliinikus, on a-st 1997 Moskvas TÜ kardioloogiaeriala resident. Uurinud vereplasma reniiniaktiivsust essentsiaalse (teistest haigustest mõjutamata) hüpertensiooni korral.

Allikmets, *Lembit* (18. VI 1936 Kernu v.), farmakoloog, Rando A-a isa, meditsiinidr. (1970), Lublini ülikooli audr. (1994). Lõpetas 1960 TRÜ, töötanud a-st 1963 sealsamas (a-st 1972 prof. ja kateedrijuh., 1975—84 ja 1989—94 arstiteaduskonna dekaan, a-st 1992 farmakoloogiainst-i juh.). Viibinud teadustööl USA-s Yale'i ülikoolis ja Wisconsini ülikoolis, täiendanud end Saksamaa ülikoolides. Uurinud psühhotroopsete ainete (nt. neuroleptikumide, trankvillisaatorite, antidepressantide, epilepsia- ja parkinsonismivastaste ravimite) toimet ajusse, monoamiiniainevahetusse ning neuromediaatorite retseptoritesse. ENSV tnl. teadlane (1976). ENSV rkl. preemia 1975. **T:** *Kliiniline psühhofarmakoloogia* (1981, autoreid), *Farmakoloogia* I (1982, koos L. Nurmandiga), *Kliiniline farmakoloogia* (1988, autoreid ja koostaja), *Farmakoteraapia* (1991, autoreid ja koostaja), *Farmakoloogia* (1996, koos L. Nurmandiga).

Allikmets, *Rando* (4. XI 1960 Tartu), molekulaarbioloog, Lembit A-a poeg, bioloogiaknd. (1988, Moskva). Lõpetas 1983 biokeemia ja viroloogia erialal Moskva ülikooli, täiendanud end Stockholmis Kuningliku Meditsiiniinst-i vähibioloogia allinst-s. Töötanud 1983—88 Moskvas Šemjakini-nim. bioorgaanilise keemia inst-s, 1988—90 Eesti TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-s ja 1991 Eesti TA Keemia Inst-s, a-st 1991 on USA Rahvusliku Vähiuurimise Inst-i (Marylandis) teadustöötaja. Avastanud oma töörühmaga pärilike silmahaiguste geeni ABCR, mis põhjustab eakate inimeste silma võrkkesta taandarengut, nägemise puudulikkust ja pimedaksjäämist, ning tõestanud, et see geen osaleb Stargardti tõve tekkes. Uurimusi molekulaarbioloogia, inimese genoomi, geenide kloonimise ja vähkkasvajate supressorgeenide alalt.

Alliksaar, *Artur* (15. IV 1923 Tartu — 12. VIII 1966 Tartu), luuletaja. Õppis 1941—42 TÜ-s õigusteadust. Värvati 1943 Saksa sõjaväkke, töötas 1944—49 ENSV Raudteevalitsuses, 1949 arreteeriti, süüdistatuna ametiseisundi kuritarvitamises, 1954 lisati süüdistus kodumaa reetmises. Oli vangis Narvas ja Mordva ANSV-s, vabanes 1957, asus elama Vologda obl-sse. Naasis 1958 illegaalselt Tartusse, kus töötas õlletehases, ehitustöödel ja raudteel. Alustas luuletamist gümnaasiumiõpilasena, teda on mõjutanud arbujate, M. Underi ja R. M. Rilke looming ning 1920. a-te vene luule (eriti S. Jessenin). Varasemad luuletused on vormilt rangelt klassikalised, 1960. a-il oli ta julgeimaid luuleuuendajaid. A-e luule on sõnaleidlik ja kõlarikas, kujundid hargnevad ja kuhjuvad kujutlusseoste kaudu, väljendus pingeline ja kategooriline. Meelismotiivid on inimese vaimne eneseteostus ja kunst kui selle suurim väärtus, valikuvõimaluste ja vabaduse kaitse ühisk-a kehtestatud piirangute vastu. A-e eluajal avaldati tema luuletusi vähe. Tõlkinud vene (S. Jessenin, A. Ahmatova, J. Jevtušenko) ja saksa luulet (R. M. Rilke). **T:** näid. *Nimetu saar* (1966), luulekogud *Olematus võiks ju ka olemata olla* (1968), *Luule* (1976), *Väike luuleraamat* (1984) ja *Päikesepillaja* (1997).

Allsalu, *Efraim* (20. II 1929 Tartu), maalikunstnik. Lõpetas 1954 ERKI. Oli 1954—61 Tartu Kunstikooli õppejõud ja 1961—77 ENSV Kunstnike Liidu Tartu osk. esimees. Spontaanse ja varjundirohke koloriidiga loomingu paremikku kuuluvad portreed. Loonud ka süžeelisi maale, natüürmorte ja lillepilte. Romantilis-lüürilist käsitluslaadi ilmestavad kohati iroonia ja grotesk. ENSV tnl. kunstnik (1969). K. Raua preemia 1982. **T:** *Teomehe pere lõunalauas* (1958), *Madonna ja meremees* (1964), *Neiu valge rätiga* (1964), *Punane kraana* (1967), *Natüürmort küünlaga* (1969), *Karjapoiss* (1972), *Villem Ernits* (1974).
B: M. Ruus. *Efraim Allsalu*. Tln., 1977.

Aloe (ka Aaloe), *Otto* (21. VII 1894 Kirivalla k., Aleksandri (Triigi) v. — 6. XII 1972 Tallinn), teatridirektor, Ago Aaloe ja Ülev Aaloe isa. Lõpetas 1924 Draamastuudio teatrikooli. Oli Draamastuudio Teatri asutajaid (1924) ja a-ni 1935 majandusjuht (ka mängis lavastustes), 1935—40 „Vanemuise" ning 1944—51 kunstifondi dir., hiljem töötas Tallinnas ekskursioonijuhina.

Alperten, *Jüri* (16. VI 1957 Tallinn), dirigent. Lõpetas 1979 TRK-s B. Luki klaverikl-i ja 1985 Leningradi konservatooriumis I. Mussini dirigeerimiskl-i. Olnud a-st 1985 Rahvusooperi „Estonia" dirigent, a-st 1994 ühtlasi EMA sümfooniaorkestri ja a-st 1998 Pärnu linnaorkestri peadirigent. Juhatanud sümfooniakontserte ja ooperietendusi ka välismaal. Sai 1988 NSV Liidu dirigentide võistlusel III koha. **Muusikajuht:** *Surma ja sünni laulud*, K. Singi muusika (1988), Bocki *Viiuldaja katusel* (1989), Kálmáni *Krahvinna Mariza* (1990), Štšedrini *Anna Karenina* (2000).

Alter, *Hugo-Eduard* (10. V 1929 Tallinn), ajakirjanik. Lõpetas 1957 Vab. Parteikooli ja 1973 NLKP KK Kõrgema Parteikooli ajakirjandusosk-a. Olnud mitme kohaliku ajalehe (sh. 1951—54 „Traktoristi Sõna", Viljandi, 1959—75 „Kommunismiehitaja", Saaremaa, 1976—95 „Vooremaa", kuni 1988 „Punalipp") peatoim. ja peatoim. asetäitja, a-st 1996 Eesti Ajakirjanike Liidu tegevjuht ning selle teabelehe „Ajaleht" vastutav toim. Juhatanud puhkpilliorkestreid ning olnud Saare- ja Jõgevamaa laulupidude puhkpilliorkestrite üldjuht, aktiivne spordikohtunik ja -korraldaja, Saaremaa velotuuri ellukutsujaid. ENSV tnl. ajakirjanik (1986). ENSV Ajakirjanike Liidu preemia 1968 ja 1983.

Altermann, *Theodor* (24. XI 1885 Visja kõrtsihoone, Tammiku v., Kose khk. — 1. IV 1915 Tallinn), näitleja ja lavastaja. Õppis Tallinna reaalkooli kaubanduskursustel raamatupidamist ja töötas sel alal a-ni 1905, a-st 1902 osales koorilauljana, kornetimängijana ja näitlejana „Estonia" seltsi tegevuses. Käis 1905 ja 1911—13 õppereisil Saksamaal (vabakuulajana Humboldti ülikoolis ja M. Reinhardti teatris), mängis seal ka Essenis Rhein-Westfaleni Rahvateatris (peaosa Dumas' „Keanis", Ludwigi „Hanns Freis" jmt.). Oli 1906 koos P. Pinnaga kutselise „Estonia" teatri asutajaid ja andekaimaid lavajõude, sai publiku lemmikuks noore kangelase ja armastaja osades. A-st 1907 ka lavastas, 1910 andis koos P. Pinnaga välja esimest eesti teatriajakirja „Näitelava". **O:** Ferdinand (Schilleri *Salakavalus ja armastus*, 1909, ka lavastaja), Othello, Hamlet (Shakespeare'i *Othello* ja *Hamlet*), Leo Saalep, Tiit Piibeleht (Vilde *Tabamata ime*, 1913, ja *Pisuhänd*, 1914, mõlemas ka lavastaja), Jörgen Tesman (Ibseni *Hedda Gabler*).
B: *Theodor Altermann*. Tln., 1940; L. Kirepe. *Theodor Altermann*. Tln., 1968.

Altleis (a-ni 1904 Rebane, a-st 1920 Heisler), *Anna* (1. I 1886 Viljandi v. — 8. X 1957 Pariis), näitleja. Alustas lavategevust 1903 Viljandis, mängis 1906—25 „Vanemuises" ja 1927—28 „Endlas". Läks stipendiaadina Pariisi lavastamist õppima, jäi sinna elama. Lõi laval erakordse looduslapseliku siirusega nii traagilisi kui ka koomilisi osi. **O:** Jo (Heijermansi *Lootus õnnistuse peale*), Tiina, Leena (Kitzbergi *Libahunt* ja *Tuulte pöörises*), Matilde, Lilli (Vilde *Pisuhänd* ja *Tabamata ime*), Rebekka West (Ibseni *Rosmersholm*), Maša (Tšehhovi *Kolm õde*).

Altma, *Albrecht* (23. III 1897 Salatse k., Palmse v. — 8. V 1969 Tallinn), füüsik, *Dr. Sc. techn.* (1938, München), ENSV TA k-liige (1946). Lõpetas 1927 TÜ, töötas 1936—38 TÜ stipendiaadina Müncheni tehnikaülikoolis, oli 1939—41 TTÜ adjunktprof. ja füüsikalabori juh., 1944—64 TPI füüsikakateedri juh. (a-st 1945 prof.), 1944—48 TPI rektor. II maailmasõja ajal oli Sverdlovskis, töötas 1942—44 NSVL TA Uurali Filiaalis. Uurimusi ferromagneetikute magnetiliste omaduste ja magnetodefektoskoopia alalt. ENSV tnl. teadlane (1965). **T:** *Untersuchungen an magnetisch orientiertem Wismut.* — Annalen der Physik, 5, 32, 6 (1938).

Altrov, *Hannes* (2. I 1944 Põltsamaa), klarnetist ja pedagoog. Lõpetas 1968 TRK (J. Kaljaspooliku kl.), täiendas end 1971—74 Moskva Gnessinite-nim. Muusikapedagoogikainst-s ja 1976—77 Pariisi konservatooriumis. Mänginud a-st 1967 ERSO-s (a-st 1977 klarnetirühma kontsertmeister), olnud 1965—74 ühtlasi Tallinna Muusikakooli ja a-st 1974 EMA õppejõud (a-st 1993 prof.; õpilasi: V. Vurm, T. Vavilov). Esinenud soolokontsertidega (ka välismaal), saanud auhindu nii vab. kui ka rahvusv. võistlustel. ENSV tnl. kunstnik (1981).

Alttoa, *Kaur* (14. IX 1947 Tartu), kunstiajaloolane, Villem A. poeg, mag. (1995). Lõpetas 1972 TRÜ. Töötanud 1971—90 „Eesti Ehitusmälestiste" Tartu filiaali teadurina, 1975—80 ERKI ja a-st 1989 TÜ õppejõuna. Uurinud keskaja arhitektuuri, keskendunud Eesti sakraal- ja kindlustusarhitektuurile. Olnud ajaloolasena tegev kirikute restaureerimisel. **T:** *Saaremaa kirikud* (1997).

Alttoa (a-ni 1934 Alto), *Villem* (31. X 1898 Karepa, Varangu v. — 3. VI 1975 Tartu), kirjandusteadlane ja pedagoog, Kaur A. isa, Aino Perviku onu, filoloogiadr. (1961). Lõpetas 1929 TÜ. Töötas õpetajana ja koolide inspektorina ning 1945—75 TRÜ väliskirjanduse õppejõuna (a-st 1963 prof., 1961—72 Lääne-Euroopa kirjanduse ja klassikalise filoloogia kateedri juh., a-st 1972 eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri prof.). Uurinud 19. saj. II poole eesti kirjandust ja kirjanduskriitikat („August Kitzbergi elu ja kirjanduslik tegevus", 1935; „August Kitzberg", 1961; „Eduard Vilde", 1965; „Eduard Vilde sõnameistrina", 1973; „Eesti kriitika 19. sajandil", 1977), koostanud emakeeleõpikuid ja väliskirjanduse antoloogiaid („Keskaja ja vararenessansi kirjanduse antoloogia", 1962; „Renessansi kirjanduse antoloogia", 1984) ning avaldanud lühikäsitlusi väliskirjanduse kohta. **T:** noorsoojutt *Anti koolis* (1946).

Alumäe, *Nikolai* (12. IX 1915 Tallinn — 27. III 1992 Tallinn), tehnikateadlane, Vladimir A. vend, tehnikateaduste dr. (1951, NSVL TA Mehaanika Inst.), Eesti TA liige (1954), prof. (1965), koorikute teooria koolkonna ja tehnilise küberneetika rajajaid Eestis. Lõpetas 1941 ehitusinsenerina TTÜ. Oli 1946—48 TPI õppejõud, töötas seejärel ENSV TA-s, oli 1960—69 ENSV TA Küberneetika Inst-i dir., 1964—77 ENSV TA asepresident ja a-st 1977 Eesti TA Küberneetika Inst-i akadeemik-konsultant. Uurimusi elastsete koorikute stabiilsuse ja dünaamika alalt. 1967—71 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. teadlane (1965). ENSV rkl. preemia 1970. **T:** *Линейные задачи теории статистической устойчивости и основных колебаний тонких упругих оболочек.* — Прикладная механика, 1958, 4, 1.
B: *Nikolai Alumäe.* — Teadus ja tänapäev. Tln., 1979.

Nikolai Alumäe

Vladimir Alumäe

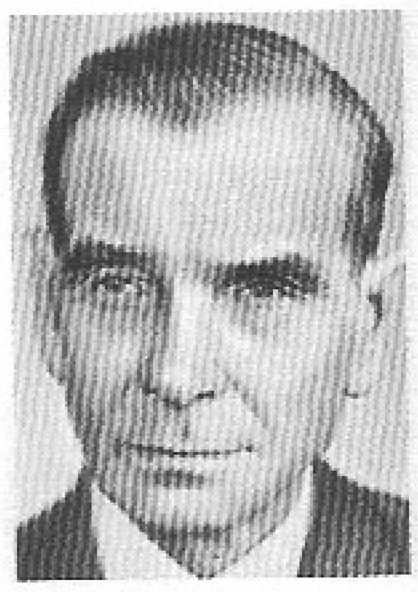
Alumäe, *Vladimir* (6. IV 1917 Tallinn — 25. III 1979 Tallinn), viiuldaja ja pedagoog, Nikolai A. vend. Lõpetas 1937 TK-s prof. J. K. Paulseni viiulikl-i, täiendas end 1938—39 prof. C. Fleschi juures Londonis. Oli a-st 1937 TRK õppejõud (a-st 1945 prof.) ning 1941, 1944—48 ja 1964—70 rektor, kuulus 1942—44 Eesti NSV Rkl. Kunstiansamblitesse. Esines soolokontsertidega ka välismaal (mängis põhil. nüüdisheliloojate teoseid), uuris viiulimängu ajalugu, metoodikat ja kaasaegse muusika interpretatsiooni probleeme. ENSV rahvakunstnik (1957). **T:** *Interpretatsioonist* (1966), *Struktuurne ja kujundiline mõtlemine viiulimängus* (1975), *Mõtisklusi viiulimängu teooriast ja pedagoogikast* (1981).
B: H. Sepp. *Vladimir Alumäe mälestuseks.* — Teater. Muusika. Kino, 1987, 6; M. Tecaru. *Viiulikunstniku elutööst.* — Teater. Muusika. Kino, 1987, 6.

Aluoja, *Kaarli* (a-ni 1936 Karl Otto) (20. VI 1899 Toila, Voka v. — 4. II 1975 Viljandi), lavastaja, näitleja ja teatripedagoog. Lõpetas 1924 Draamastuudio teatrikooli. Oli 1925—34 Draamastuudio Teatri ning 1941—44 ja 1945—48 Tallinna Draamateatri näitleja ja lavastaja, 1934—41 „Vanemuise" teatri peanäitejuht ja 1944—45 lavastaja, 1948—51 ENSV Rahvaloomingu Maja teatriosk. juh., 1951—52 Pärnu teatri „Endla" lavastaja ning 1953—60 Tombi-nim. Kultuuripalee isetegevusjuht, 1945—51 (vaheajaga) ühtlasi õpetas teatrikoolides. **L:** Tammsaare ja Särevi *Vargamäe* (1932, mängis Joosepit) ning *Abielu ja armastus* (1934, mängis Indrekut), Tammsaare ja Aluoja *1905* (1936), Kivika ja Annisti *Nimed marmortahvlil* (1939), Ibseni *Peer Gynt* (1940).

Aluve, *Kalvi* (7. V 1929 Rakvere), arhitekt ja arhitektuuriajaloolane. Lõpetas 1954 TPI. Töötanud 1957—95 „Eesti Ehitusmälestistes" (1968—78 peaarhitekt). Tegutsenud ehitusmälestiste, pms. keskaegsete linnuste restaureerimisel (Haapsalu linnuse kirik, 1983—92; Kuressaare linnuse konvendihoone ja bastionid, a-st 1971). Tema projekti järgi on restaureeritud ka TÜ aula (1966—67) ja rekonstrueeritud vanu kõrtse. Viljelnud maastikumaali. ENSV tnl. arhitekt (1984). ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Maakõrtsid ja hobupostijaamad Eestis* (1976), *Kuressaare linnus* (1980), *Eesti keskaegsed linnused* (1993), *Haapsalu piiskopilinnus* (1998).

Alver, *Andres* (7. XI 1869 Alvre, Vooru v. — 24. I 1903 Smiltene), arst, ühiskonnategelane ja kirjanik. Õppis 1892—98 Tartu ülikoolis arstiteadust. Kuulus Tartus sots-dem. rühmitisse, tutvustas ajakirjas „Rahva Lõbu-leht" loodusteaduse saavutusi ja darvinismi. Sai 1900 Valga maakonnaarstiks. Avaldas 1898 luulekogu „Võhumõõgad". Hukkus Lätis Smiltene jõel ametikohuste täitmisel.

Alver, *Andres* (23. XII 1953 Tartu), arhitekt. Lõpetas 1977 ERKI. Olnud a-st 1983 EKA õppejõud. Projekteerinud Loksa puhkebaasi (1981), Tallinnasse büroohoone Pae t. 12 (1988), Pirita „Toidutare" (1992) ja teenindushoone Pärnu mnt. 139 c (1995, viimased koos T. Trummaliga) ning elamuid (Raua t. 16 a, 1991). Tegelnud linnaplaneerimisega (Vabaduse väljaku kavandamise võistluse võidutöö, 1998, koos Veljo Kaasiku ja T. Trummaliga). Viljelnud supergraafikat (Haabneeme haigla, 1986). K. Raua preemia 1980. Avaldanud rmt-u „Üle majade" (1999, koos V. Kaasiku ja T. Trummaliga).

Albrecht Altma

Hannes Altrov

Kaur Alttoa

Andres Alver

Kaarli Aluoja

Betti Alver

Paul Ambur

Katrin Amos

Ants Ander

Ado Anderkopp

Alver, *Betti* (õieti *Elisabet*) (23. XI 1906 Jõgeva — 19. VI 1989 Tartu), kirjanik; oli a-st 1937 abielus Heiti Talvikuga ja a-st 1956 Mart Lepikuga. Õppis 1924—27 TÜ-s eesti keelt ja kirjandust. Debüteeris 1927 novelliga „Vaene väike"; proosast on avaldanud ka rom-d „Tuulearmuke" (1927) ja „Invaliidid" (1930), poeemi „Viletsuse komöödia" (1935) ning novelli „Kõmpa" (1976). Värsse hakkas avaldama 1931 (kuulus „Arbujatesse") ja kujunes üheks oma aja silmapaistvaimaks luuletajaks. Romantilist laadi filosoofilises lüürikas ülistas vaimset vabadust ja sõltumatut kunsti, rünnates kõike, mis takistab isiksuse ja loomingu arengut (kogu „Tolm ja tuli", 1936, poeemid „Lugu valgest varesest", 1931, „Pähklikoor", 1937). II maailmasõja ajal muutus A-i luule kunstiliselt lihtsamaks ja rahvapärasemaks, seda mõjutasid rahvaluule ja elav rahvakeel (poeemid „Raudsed roopad", 1942, „Leib", 1943, kogu „Elupuu", ilm. hiljem hajutatuna teistes kogudes). 1940. a-te II poolel ja 1950. a-tel tõlkis ta saksa (J. W. von Goethe) ja vene kirjandust (M. Gorki, A. Puškin); tema A. Puškini „Jevgeni Onegini" tõlge on eesti tõlkekunsti suursaavutusi. Uuesti hakkas A. luulet avaldama 1965 (kogud „Tähetund", 1966, „Eluhelbed", 1971, „Tuju", 1976, „Lendav linn", 1979, ja „Korallid Emajões", 1986). Hilisem looming on fantaasiaküllane, iseloomulik on inimelu põhiväärtuste poetiseerimine ning vastuhakk tühisele ja madalale. **T:** *Luuletused ja poeemid* (Stockholm, 1956), *Uued luuletused ja poeemid* (Toronto, 1968), *Teosed* I *(Üle aegade Assamalla)* (1989), *Teosed* II (1992).

Alver, *Jaan* (24. IV 1949 Tallinn), majandusteadlane, majandusknd. (1982). Lõpetas 1972 TPI maj. informatsiooni mehhaniseeritud töötlemise organiseerimise erialal. Töötas 1974—84 tootmiskoondise „Tööstusaparaat" Tartu aparaaditehases büroojuh-na ja plaani-ökonoomikaosk. asejuh-na. Olnud 1984—95 TÜ majandusteaduskonna vanemõpetaja (dots.), ühtlasi 1989—92 TTÜ dots., a-st 1995 Eesti Kõrgema Kommertskooli prof., majandusarvestuse ja rahanduse õppetooli juh. Täiendanud end USA-s *Bentley College*'is (1992, 1993) ja Norras Bergenis (1994). **T:** *Infoskeemid* (1987), *Tööstusettevõtte tootmise rütmilisuse analüüs* (1988), *Inglise-eesti majandussõnaraamat* (koostajaid, 1995), *Juhtimisarvestus* (1999), *European accounting guide* (1995, autoreid), *British and American business terms* (1998).

Alvre, *Paul* (3. I 1921 Tartu), keeleteadlane, filoloogiadr. (1966, kinnit. 1968), Helsingi ülikooli audr. (1994). Lõpetas 1946 Helsingi ülikooli. Oli 1946—48 Jyväskylä pedagoogikaülikooli eesti keele lektor ja 1948—60 Viljandis kooliõpetaja, 1961—67 töötas kirjastuses „Valgus", 1968—93 olnud TÜ soome-ugri keelte õppejõud (a-st 1970 prof.); a-st 1993 emeriitprof. Käsitlenud pms. läänemeresoome keelte ajaloolist vormiõpetust ja sõnavara ning tänapäeva soome keelt. **T:** *Soome keele õpik iseõppijaile* (1967, ²1971), *Soome keeleõpetuse reeglid* (1969), *Soome-eesti vestlussõnastik* (1969, ⁴1993), *Soome sõnakonstruktsioone ja väljendeid* I—VII (1977—79), *Udmurdi ja eesti keele kõrvutavaid tekste ja väljendeid* (1985), *Soome keele võõrsõnad* (1988), *Eesti-soome-eesti eksitussõnastik* (1993, koos R. Vodjaga).

Amberg, *Oskar* (29. XII 1878 Meeri v. — 24. X 1963 Lübeck), riigitegelane, insener. Õppis 1899—1904 Riia Polütehnilises Inst-s. Osales vabatahtlikuna Vene-Jaapani sõjas ja I maailmasõjas. Oli 1914—18 Tallinna kindlustustes töödejuh-insener (sh. Aegna saare rannapatarei ehituse juh.), 1919—21 Vabadussõjas sõjaministeeriumi inseneriosk. ülem, Tallinna silikaat-telliskivivabriku „O. Amberg & Ko" asutajaid ja 1910—14 selle kaasomanik, 1923—24 töö- ja hoolekandeminister, 1924 sõjaminister, 1925—26 teedeminister, 1934—40 Tallinna Eesti Kirjastusühisuse juhatuse liige. Tegutses mitmes org-s (sh. oli Eesti Punase Risti juhte ja a-st 1927 selle aseesimees). Läks 1944 Saksamaale.

Ambur (a-ni 1936 Hamburg), *Paul* (5. I 1904 Kärpla k., Järvakandi v. — 21. IV 1974 Tallinn), kirjandusteadlane. Õppis 1924—29 TÜ filosoofiateaduskonnas (*mag. phil.* rahvaluule alal) ning 1929—34 ja 1939—40 õigusteaduskonnas. Töötas õpetajana, 1931—44 kirjastustes (1931—40 „Looduses") ja 1944—45 „Õhtulehes"; oli 1949—54 väljasaadetuna Siberis ja Kasahstanis. Avaldas a-st 1925 kirjandusarvustusi, uuris E. Särgava („Ernst Särgava loomingu probleemistikust", 1939) ja K. E. Söödi loomingut (biograafia „Laulurästas hallaöös", 1942) ning „Noor-Eesti" tegevust („„Noor-Eesti" olemus ning kirjanduskultuuriline tegevus", 1935), toimetas kirjandusõpikuid. A-st 1940 kogus ja uuris eesti eksliibriseid (u. 40 000 eksliibrist), kirjutanud nende kohta mitu rmt-t („Eesti kunstipärastest eksliibristest", 1958) ja art-eid. Avaldanud maakooliõpetajate elu käsitleva rom-i „Talvised rändlinnud" (1931, pseud. Evald Kindluste) ja „Kirjanduslikke epigramme" (1933, pseud. Sancho Panza).

Amelung [*a:m*-], *Friedrich* (23. III 1842 Võisiku — 20. III 1909 Riia), baltisaksa tööstur ja kultuuriloolane. Õppis 1862—64 Tartu ülikoolis filosoofiat ja keemiat, oli 1864—79 ja 1885—1902 isalt päranda-tud Rõika-Meleski peeglivabriku dir. Avaldanud kultuurilooliseid ja kohalikku ajalugu käsitlevaid kirjutisi, propageerinud malemängu. **T:** *Studien zur Geschichte Oberpahlens und seiner industriellen Blütezeit* (1892).

Amos (a-ni 1981 Tuganov), *Katrin* (29. I 1953 Tallinn), metallikunstnik, Elbert Tuganovi tütar. Lõpetas 1977 ERKI. Loonud minimalistlikke ehteid, pms. prosse; kasutanud msg. tehnikat ja materjali (plastmassi, merikarpe, emaili, fotosöövitust). Teinud ka fotosöövituse ja emailiga seinaplaate („Vana maja värvid", Limoges'i biennaali üks peapreemiaid 1986). Viljelnud kontseptuaalset kunsti.

Anņjeva (s. Pless), *Jenny* (22. III 1910 Võrumaa — 8. II 1976 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduste knd. (1954), dots. (1959). Lõpetas 1949 eksternina TRÜ. Oli 1945—50 Tartu linna prokuröri abi, 1950—54 TRÜ tsiviilõiguse ja protsessi kateedri vanemõpetaja, 1950—70 selle kateedri juh. Õpetanud tsiviilõigust, tsiviilprotsessi ja perekonnaõigust. ENSV tnl. jurist (1970). **T:** *Судебные споры о воспитании детей* (1954), *Eesti NSV tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne* (1969, autoreid), *Nõukogude tsiviilõiguse üldosa* (1971, autoreid), *Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeks. Kommenteeritud väljaanne* (1974, autoreid).

Ander, *Ants* (14. V 1931 Taevere v.), näitleja. Lõpetas 1955 Tallinna Draamateatri õppestuudio, töötanud 1956—61 Rakvere Teatris ja a-st 1961 „Vanemuises". Mänginud filmis ja telelavastustes. ENSV tnl. kunstnik (1979). **O:** Hullumeelne (Gogoli *Hullumeelse päevik*), Pearu (Tammsaare ja Toominga *Tõde ja õigus*), Minategelane (Dostojevski *Mina pean teed juua saama...*), Jaan Poska (Saare ja Kilveti *Tartu rahu*), Willy Loman (Milleri *Proovireisija surm*).

Anderfeld, *Alice* (õieti *Alise*) (28. XII 1922 Paide — 14. XI 1997 Jõgeva), põllumajandusteadlane, sordiaretaja, põllumajandusknd. (1962). Lõpetas 1947 TRÜ. Töötas 1947—49 Paide raj-s agronoomina, 1949—53 Kehtnas Kolhooside Esimeeste Ettevalmistamise Põllum-keskkoolis õpetajana ja 1956—97 Jõgeva Sordiaretuse Inst-s teadurina (1958—92 oli ühtlasi kartuliaretusgrupi juh.). On kartulisortide 'Ando', 'Anc', 'Vigri', 'Mats', 'Ants N', 'Juku' jmt. autor. Uurinud ka kartulikasvatuse agrotehnikat ja täiustanud aretusmeetodeid.

Anderkopp, *Ado* (18. I 1894 Massu v. — 30. VI 1941 Tallinn), poliitik, ajakirjanik ja sporditegelane.

Õppis 1913—17 Petrogradi ülikoolis õigusteadust, lõpetas 1922 eksternina TÜ õigusteaduskonna. Oli 1916—17 Petrogradis „Pealinna Teataja" liige ja ärijuht, 1917 tööl Venemaa Sisemin-s ning Kaubandus-Tööstusmin-s ning ühtlasi Viru maakonnavalitsuse sekretär, Vabadussõja ajal organiseeris Virumaa Kaitseliitu. Oli Eesti Tööerakonna juhte (1919—40; 1923—29 Tööerakonna KK esimees), 1921—29 „Vaba Maa" peatoim., 1923—24 sõjaminister, 1930—31 sise- ja kohtuminister ning 1932—33 kohtu- ja siseminister. Asutava Kogu ja I—VI Riigikogu liige, 1937 Rahvuskogu liige. Kuulus 1921—25 Rahvasteliidu Eesti delegatsiooni. Eesti spordiliikumise juhte: Eesti Spordiliidu esimees (a-st 1920), „Eesti Spordileht" esimene toim. (1920), spordiseltsi „Kalev" esimees (1920—21, 1923 ja 1934—40). EOK asutajaid, käis selle esindajana 1920 ja 1936 OM-del. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1940, lasti Tallinnas maha. ▲

Anderson, *Ants* (20. XII 1933 Tallinn), psühhiaater ja kohtupsühhiaater, meditsiinidr. (1977, Stockholm). Töötanud a-st 1969 Stockholmi kohtupsühhiaatriakliinikus (a-st 1989 ülemarstina). Uurimusi psühhiaatria ja kohtupsühhiaatria alalt. **T:** *Ülevaade psühhiaatria arengust Eestis* (Stockholm, 1980).

Anderson, *Nikolai* (6. X 1845 Kulina mõis, Viru-Jaagupi khk. — 22. III 1905 Narva-Jõesuu), keeleteadlane, Walter ja Wilhelm A-i isa. Õppis 1865—70 Tartu ülikoolis, oli Minskis õpetaja ja 1894—1905 Kaasani ülikooli soome-ugri keelte prof. Uurinud soome-ugri ja indoeuroopa keelte suhteid ning eriti ugri keeli. **T:** *Studien zur Vergleichung der indogermanischer und finnisch-ugrischen Sprachen* (1879), *Wandlungen der anlautenden dentalen Spirans im Ostjakischen* (1893).

Anderson (a-st 1968 Käsper), *Valeria* (11. III 1932 Soulac-sur-Mer, Prantsusmaa), filmidokumentalist. Oli abielus Veljo Käsperiga. Lõpetas 1961 režii erialal Üleliidulise Kinematograafiainst-i (M. Rommi õpilane). Töötas 1959—89 „Tallinnfilmis". Eesti poeetilise dokumentaalfilmi koolkonna looja ja NSV Liidu filmidokumentalistikas kriitilise publitsistika rajajaid („Tere, tüdrukud", 1961). Tema filmid on saanud üleliidulistel ja Balti riikide festivalidel auhindu. ENSV tnl. kunstitegelane (1975). **F:** *Kohtumised tänaval* (1960), *Kivine hällilaul* (1964), *Villu* (1970), *Adamson-Eric* (1973), *Ketrajad* (1976), *Teel* (1977), *... ja supp on valmis õigel ajal* (1983).

Anderson, *Walter* Artur Aleksander (10. X 1885 Minsk — 23. VIII 1962 Kiel), rahvaluule- ja kirjandusteadlane, Nikolai A-i poeg, Wilhelm A-i vend, *dr. phil.* (1918). Õppis 1904—09 Kaasani ülikoolis (klassikalist filoloogiat) ja 1909—11 Peterburi ülikoolis, 1911—12 täiendas end mitmes välismaa ülikoolis. Oli seejärel Kaasani ülikooli (1918 prof.) ja 1918—19 Minski pedagoogilise inst-i õppejõud, 1920—39 TÜ eesti ja võrdleva rahvaluule prof. 1939 asus Saksamaale, oli 1940—45 Königsbergi ja a-st 1945 Kieli ülikooli prof. A. oli maailma muinasjuttude parimaid tundjaid; ta lõi nn. stabiliteediteooria (teooria selle kohta, miks muinasjutt püsib kauases suulises käibes muutumatuna). Oma uurimistöös kasutas ta geograafilis-ajaloolist meetodit, juurutas seda ka eesti folkloristikas („Geographisch-historische Methode", 1938). A. kogus eesti ja baltisaksa lastelaule, San Marino („Novelline popolari sammarinesi", I—III, 1927—33) ja juudi rahvaluulet, uuris eesti uuemat („Das Lied von den zwei Königskindern in den estnischen Volksüberlieferung", 1932) ja vanemat rahvalaulu ning nende värsistruktuuri („Studien zur Wortsilbenstatistik der älteren estnischen Volkslieder", 1935). Avaldanud ka uurimusi rahvusvaheliste naljandite („Kaiser und Abt. Die Geschichte eines Schwanks", 1923, „Der Schwank vom alten Hildebrand", 1931), eesti kirjanduse („Läti mõjust eesti vanemas ilukirjanduses", 1925) ja muinasjuttude leviku kohta („Ein volkskundliches Experiment", 1951, „Eine neue Arbeit zur experimentellen Volkskunde", 1956). Oli mitme teadusliku väljaande (Tartu Ülikooli toimetised, „Eesti rahvalaulud") toim. ja a-st 1922 FFC toimetuse liige.

Anderson, *Wilhelm* Robert Karl (28. või 29. X 1880 Minsk — 26. III 1940 Meseritz, praegu Międzyrzecz, Poola), astrofüüsik, Nikolai A-i poeg, Walter A-i vend, *dr. phil. nat.* (1927). Lõpetas 1909 matemaatikuna Kaasani ülikooli, töötas 1910—18 Samaras ja 1918—20 Minskis gümnaasiumiõpetajana. Asus 1920 elama Eestisse, oli 1936—39 TÜ astrofüüsikadots. 1939 läks Saksamaale. Uurimusi Päikese krooni füüsika alalt, esitas valge kääbuse tüüpi tähtede relativistliku olekuvõrrandi (nn. Stoneri-Andersoni olekuvõrrand), püüdis põhjendada mateeria tiheduse ülempiiri olemasolu, hiljem loobus sellest ideest. Teda peetakse esimeseks, kes viitas relativistlike efektide tähtsusele astrofüüsikas, tema uurimustes sisaldub esimene vihje valge kääbuse tüüpi tähtede massi ülempiiri (nn. Chandrasekhari piiri) olemasolule. Esitas paisuva universumi kirjeldamiseks sõltumatult E. A. Milne'ist Newtoni gravitatsiooniteoorial põhineva teooria (nn. Milne'i kosmoloogia). **T:** *Existiert eine obere Grenze für die Dichte der Materie und der Energie* (1936), *Kritische Bemerkungen zu S. Rosselands und W. Grotrians Ansichten über die Sonnenkorona* (1937).

Andre, *Rein* (28. VI 1912 Kõnnu v. — 2. VI 1999 Toronto), näitleja, lavastaja ja teatripedagoog. Lõpetas 1941 TK Rkl. Lavakunstikooli, oli 1941—44 „Estonia" näitleja. Põgenes 1944 Rootsi, oli 1946 Stockholmi eestlaste teatri (Eesti Pagulasteater Rootsis) asutajaid, a-st 1948 elas Kanadas. Mänginud ja lavastanud Eesti Rahvusteatris Kanadas (Torontos); korraldas a-st 1949 teatrikursusi ja asutas 1955 Torontos oma teatristuudio (hilisem Kanada Eesti Teater). Oli 1963 uuskanadalaste *New Canadian Theatre*'i asutajaid ja kunstilisi juhte (lavastas E. Vilde, B. Kangro ja V. Kudrese näidendeid inglise keeles). Esinenud Kanada televisioonis ja filmis („Citizen Varik", 1952), avaldanud mälestuste rmt-u „Süda rambitules" (Lund, 1981) ning teatriart-eid „Manas" ja „Tulimullas".

Andreas Sunonis, Anders Sunesøn (u. 1167 — 1228), Lundi peapiiskop 1201—22, Taani kun-te Knud VI [1182—1202] ja Valdemar II [1020—41] kantsler, kirjanik, skolastiline teoloog. Toetas Valdemar II vallutuspoliitikat, osales 1206 Saaremaa-sõjaretkes ja 1219 Revala vallutamises; juhtis kuninga asevalitsejana Eestimaal 1219—21 Harju- ja Virumaa alistamist ja ristimist. Kirjutas heksameetrites ladinakeelse eepose „Hexaëmeron".

Andrejev, *Viktor* (21. XI 1948 Valga), ühiskonnategelane ja tehnikateadlane, tehnikaknd. (1981, Moskva). Lõpetas 1971 mäeinsenerina TPI, töötas 1971—74 koondises „Eesti Põlevkivi" (mehaanikuna) ja 1975—90 Skotšinski-nim. Mäeinst-i Eesti filiaalis (1987—89 asedir.). 1990—92 EV Ülemnõukogu saadik (juh. asetäitja), 1991—92 Põhiseaduse Assamblee liige. 1992—95 Tallinna aselinnapea. A-st 1995 Riigikogu liige, a-st 1994 Eestimaa Ühendatud Rahvapartei esimees, a-st 1998 Rahvusv. Õiguskeskuse president.

Andresen, *Lembit* (22. IV 1929 Kunda), pedagoogikateadlane, Nigol A-i vennapoeg, pedagoogikadr. (1975, kinnit. 1976). Lõpetas 1948 Rakvere õpetajate seminari, 1950 Tallinna Õpetajate Inst-i ja 1957 ajaloo erialal TPedI. Töötanud õpetajana, olnud a-st 1958 TPÜ õppejõud (a-st 1971 dots., a-st 1977 prof.; 1969—71 ja 1975—76 pedagoogika- ja psühholoogiakateedri juh., a-st 1991 pedagoogika ajaloo õppetooli juh.). Uurinud Lääne-Euroopa pedagoogika

Valeria Anderson

Walter Anderson

Rein Andre

Viktor Andrejev

Lembit Andresen

Nigol Andresen

Endel Ani

Helmut Aniko

August Annist

Karl Annuk

ajalugu, eriti J. Á. Komenský ja J. H. Pestalozzi mõju Eesti kooliharidusele. Kirjutanud esimese eesti pedagoogika ajaloo „Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu" I—II (1996—99). Baltimaade kooliajaloo konverentside (a-st 1973) algatajaid. Suur Ignatsi Jaagu medal 1989, J. Á. Comeniuse medal 1992. **T:** *Eesti rahvakoolid 19. sajandil* (1974), *Eesti kooli vanem ajalugu* (1985), *Kirjamees ja rahvavalgustaja B. G. Forselius* (1991), *Eesti aabits. Reformatsioonist iseseisvusajani* (1993), *Eesti kooli ajalugu* (1995).
B: *Lembit Andresen. Bibliograafia 1962—1998.* Tln., 1998.

Andresen, *Nigol* (2. X 1899 Vanamõisa k., Haljala v. — 24. II 1985 Tartu), kirjandusteadlane, pedagoog, tõlkija ja ühiskonnategelane, Lembit A-i onu. Lõpetas 1918 Rakvere õpetajate seminari, 1947 kaugõppijana NLKP KK Kõrgema Parteikooli ja 1948 eksternina TRÜ eesti filoloogia osakonna. Töötas 1918—32 õpetajana, oli V Riigikogu liige (algul Eesti Sotsial. Tööliste Partei, a-st 1934 Marksistliku Töörahva Ühenduse rühmas), 1940 J. Varese valitsuse välisminister, 1940—46 ENSV Rahvakomissaride Nõukogu esimehe asetäitja, 1940—44 hariduse rahvakomissar, 1946—49 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja, 1940—46 NSVL Ülemnõukogu ja 1940—49 ENSV Ülemnõukogu saadik. 1950 arreteeriti, süüdistatuna kodanlikus natsionalismis, oli a-ni 1955 Siberis vangilaagris; pärast vabanemist töötas Tallinnas õpetajana, oli kriitik ja tõlkija. A. oli 1920.—30. a-te viljakaimaid kirjandus- ja teatrikriitikuid; avaldanud kirjandusloolisi („Friedebert Tuglas", 1968; „Inimesi ja raamatuid", 1973; „Paul Kuusberg", 1976; „Terendusi", 1979; „Suits ja tuli", 1983) ja teatrialaseid uurimusi („August Bachmann ja Hommikteater", 1966; „Hilda Gleser", 1971; „Hommikust keskööni", 1982) ning tõlkinud saksa (F. Engels, K. Marx, A. Zweig, E. Toller), rootsi (E. R. Diktonius), vene (M. Gorki, I. Ehrenburg) jmt. keelest. J. Smuuli preemia 1980 ja 1984. **T:** luulekogu *Gloobus* (1927, pseud. Ormi Arp).
B: *Nigol Andresen. Bibliograafia 1919—79.* Tln., 1979.

Andrussov, *Nikolai* Ivanovitš (19. XII 1861 Odessa — 27. IV 1924 Praha), vene geoloog (paleontoloog), Peterburi TA akad. (1914). Oli 1896—1904 Tartu ülikooli geoloogiakabineti teenistuses, a-st 1901 prof. Pärast Tartust lahkumist oli Kiievi ülikooli geoloogiaprof. ja 1914—18 Petrogradi TA Mineraloogiamuuseumi geoloogiaosk. juh. Uuris Kaspia ja Musta mere äärsete alade neogeeni ladestu stratigraafiat ja fossiilsete limuste muutlikkust. Rajas Venemaal paleontoloogilise uurimissuuna. Tartu Loodusuurijate Seltsi asepresident (1901) ja auliige (1905).

Andruškevitš, *Adolf* (6. III 1872 Tallinn — 21. XII 1933 Tallinn), raskejõustiklane ja treener. Oli Peterburis W. Krajewski õpilasi. Tegutses a-st 1892 taas Tallinnas, oli 1895—1907 Tallinna Vabatahtliku Atleetide Klubi juh. ja peatreener. Tema õpilased olid G. Hackenschmidt ja A. Aberg. Töötas 1892—1907 ühtlasi Tallinna-Haapsalu ringkonnakohtus kirjutajana. Oli esimesi eesti spordiajakirjanikke.

Angelus, *Oskar* Georg Richard (7. V 1892 Loo mõis, Kolga v. — 3. XI 1979 Lund), ajaloolane. Lõpetas ajaloo alal 1918 TÜ, *dr. phil.* (1956, Kiel). Töötas 1923—40 EV Sisemin-s msg. ametikohtadel. Oli 1941—44 Eesti Omavalitsuse sisedir.; 1944 siirdus Saksamaale. 1951—60 töötas arhivaarina Rootsis. Avaldanud Eesti ajaloo käsitlusi. Vabadusristi I liigi 3. järk. **T:** *Tuhande valitseja maa* (1956, Stockholm, [2]1995).

Ani, *Endel* (31. V 1925 Laatre v., Valgamaa — 15. XII 1985 Tartu), laulja (tenor). Alustas lavategevust 1942 „Vanemuise" koorilauljana (õppis teatri õppestuudios ka laulmist), 1950—85 oli samas ooperi- ja operetisolist (mängis ka sõnalavastustes). Esinenud kontserdi-, sh. oratooriumilauljana, mänginud filmis („Kevade", 1969, ja „Suvi", 1976). ENSV rahvakunstnik (1976). **O:** Faust (Gounod' *Faust*), Alfredo (Verdi *Traviata*), Ülo (Aava *Vikerlased*), Sergei (Šostakovitši *Katerina Izmailova*), Kuningas (Ojakääru *Kuningal on külm*).

Aniko, *Helmut* (27. III 1947 Tallinn), džässimuusik. Õppinud Otsa-nim. Tallinna Muusikakoolis flööti, töötanud 1974—93 „Eesti Kontserdis" ja 1981—91 ühtlasi hotelli „Viru" varietees, olnud a-st 1995 Tabasalu muusikakoolis õpetaja. Tuntud multiinstrumentalistina (saksofonid, klarnet, flööt, vibrafon), mänginud paljudes orkestrites ja ansamblites, asutanud ise mitu ansamblit („Psycho", H. Aniko saksofonikvintett, H. Aniko trio, „Ooperijazz", duo H. Aniko—A. Meristo). Tegutsenud ka heliloojana („Oscar 50", 1975) ja teinud arranžeeringuid. Rahvusv. džässifestivalide laureaat. Ilm. heliplaate („In A Sentimental Mood", 1998). Suure Vankri auhind 1999.

Anniko, *Matti* (13. IX 1947 Hannover), arstiteadlane, kõrva-, nina- ja kurguhaiguste arst, meditsiinidr. (1978). Lõpetanud Stockholmis Kuningliku Meditsiiniinst-i. Olnud a-st 1979 sealsamas õppejõud (a-st 1984 prof.), 1983—84 Karolinska haigla ülemarst ja kun. Gustav V uurimiskeskuse kaasjuh., a-st 1984 Umeå ülikoolihaigla kõrva-, nina- ja kurguhaiguste kliiniku juh. Põhiline uurimisvaldkond kirurgiline onkoloogia. **T:** *Atoxyl induced pathological changes of the inner ear. A model system for the study of ototoxity* (1978), *Embryonic development of vestibular end organs and their innervation* (1983).

Annist (a-ni 1936 A n n i), *August* (28. I 1899 Võisiku v. — 6. IV 1972 Tallinn), kirjandus- ja rahvaluuleteadlane, kirjanik, tõlkija, filoloogiadr. (1935). Osales Vabadussõjas. Õppis 1918—23 TÜ-s ning 1924—27 TÜ stipendiaadina Helsingi, Pariisi ja Bonni ülikoolis. Oli 1929—45 TÜ õppejõud, 1945—51 pol. süüdistuse alusel vangis. 1950. a-il töötas vabakutselise tõlkijana ja tegi kirjandusloolisi töid (F. R. Kreutzwaldi 150. sünniaastapäeva tähistavad väljaanded), 1958—71 oli ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i vanemteadur. 1932—40 toimetas rmt-usarja „Elav teadus". A-i peamine uurimisala oli 19. saj. eesti kirjandus ja selle rahvaluuletaust ning eeposed. Ta on avaldanud uurimusi eesti folkloori ja eesti rahvusliku kirjanduse algusaja kohta (kolmeosaline „Fr. R. Kreutzwaldi „Kalevipoeg"": I osa „Kalevipoeg eesti rahvaluules", 1934 (doktoritöö), II osa „„Kalevipoja" saamislugu", 1936, III osa „„Kalevipoeg" kui kunstiteos", 1944; „Friedrich Reinhold Kreutzwaldi muinasjuttude algupära ja kunstiline laad", 1966). A. vastustas estetistlikku „Kalevipoja" halvustamist ning oli eepose uustrükkide (1935, 1961—63) peamisi redigeerijaid ja kommenteerijaid. Ta on avaldanud rahvalaulupäraseid regivärsilised poeemid „Lauluema Mari" (1966), „Karske Pireta, maheda Mareta ja mehetapja Maie lood" (1970) ja „Udres-Kudres, Päeva poeg" (1990). A. on tõlkinud eesti keelde „Kanteletari" (2 kd., 1930—31), „Kalevala" (1939, [2]1958, [3]1985), „Iliase" (1960), „Odüsseia" (1963) ja vanavene luulet („Bõliinad", 1955, „Lugu Igori sõjaretkest", 1965). **T:** *Elu ja luule* (1987).
B: R. Mirov. *August Annisti tööd 1919—1969.* — Emakeele Seltsi aastaraamat, 16. Tln., 1970.

Annuk, *Karl* (23. XI 1930 Kassivere k., Kaarepere v.), põllumajandusteadlane, põllumajandusdr. (1988, Skrīveri). Lõpetas 1955 EPA. Töötanud 1953—76 EPA-s (1964—76 dots.), 1976—84 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s ja 1984—94 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s teadurina ning ühtlasi 1990—93 EPA-s prof-na; a-st 1993 EPMÜ emeriitprof. Uurinud kartuli ja sookultuuride kasvatamist ning rohumaaviljelust. Oli 1989—95 Akadeemilise Põllum-e Seltsi asepresident, 1989—97 aja-

kirja „Agraarteadus" toimetuskolleegiumi liige ja sekretär. **T:** *Heintaimede määraja ja rohumaaviljeluse praktikum* (1971, autoreid), *Создание и интенсивное использование польдерных лугов на торфяных почвах* (1992).
B: Ü. Oll. *Karl Annuk — 60.* — Agraarteadus, 1990, 4. ▲

Annus, *Endel* (16. II 1915 Mõisamaa k., Jõgeva v.), bibliograaf, Siim-Tanel A-e isa, filoloogiaknd. (1975). Lõpetas 1940 TRÜ, töötanud 1949—78 Kreutzwaldi-nim. ENSV Rkl. Rmtk-s, 1978—89 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (vanemteadurina), a-st 1989 Eesti Akadeemilises Rmtk-s (peabibliograaf). Uurinud Eesti kalendrikirjanduse ajalugu, koostanud „Koduloobibliograafia" (1980), juhtinud retrospektiivse eesti rahvusbibliograafia koostamist. ENSV tnl. kultuuritegelane (1990).

Annus, *Olev* (26. IV 1951 Kohtla-Järve), kulturist. Lõpetas 1977 TPedI kehakultuuriteaduskonna. Alustas maadlejana, kulturismiga tegelnud a-st 1967. Oli 1973—79 Eesti meister absoluutarvestuses ja 1976—86 NSV Liidu mitteametlike meistrivõistluste võitjaid. Pärast Soome elama asumist tuli 1986 amatöörkulturistide Euroopa meistriks ja 1987 maailmameistriks, seejärel võitis 1987 elukutselisena *Mister Universum*'i tiitli ja tuli 1988 elukutseliste maailmameistriks. A-st 1989 Soome kodanik.

Annus, *Siim-Tanel* (4. I 1960 Tallinn), graafik ja maalikunstnik, Endel A-e poeg. Lõpetas 1984 kunstiajaloo erialal TRÜ, graafikat õppinud (a-st 1974) Tõnis Vindi stuudios. Viljelnud minimalistlikku tušija guašijoonistust (sari „Must-valged linnad", 1970. a-te II pool; „Taevalinnad", 1983), millele on omased punktiirjoonega pinda kattev tehnika ning torni ja mäe kujund. 1990. a-il loonud pms. akrüülmaale, milles rõhutanud pildi faktuuri (sh. kasutanud koos värviga dolomiidipulbrit). Korraldanud 1980. a-tel *performance*'eid. Osalenud 1997 Venezia biennaalil.

Annus, *Toomas* (5. X 1960 Kohtla-Järve), majandustegelane. Lõpetas 1984 tööstus- ja tsiviilehituse erialal TPI. Töötanud 1985—87 Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva keskstaabi komandöri asetäitjana ja 1987—89 keskstaabi komandörina. Olnud 1989—91 EKE Mehhaniseeritud Rändkolonni juh., 1991—96 as-i EKE Merko juhatuse esimees, a-st 1997 as-i Merko Ehitus nõukogu esimees, a-st 1997 Eesti Ehitusettevõtjate Liidu juhatuse esimees. Täiendanud end Rootsis juhtimisinst-s (1993).

Annusson, *Jüri* (11. VII 1884 Enge v. — 1965 USA), keemik ja haridustegelane. Lõpetas 1910 keemiaerialal Tartu ülikooli loodusteaduskonna. Töötas 1912—18 Tallinna koolides, oli 1918—19 Tallinna koolivalitsuse juh. ja 1920—21 haridusminister, ühtlasi Eesti Kooliõpetajate Keskliidu (asut. 1917 Rakveres, hilisem Eesti Õpetajate Liit) aseesimees ja 1919—22 esimees. Tegutses agaralt Eesti kooliuuenduse, õpetajate org-de ja välisharidustöö alal (taotles 1917 eesti keele tunnustamist õppekeelena), kuulus 1919 ajakirja „Kasvatus" toimetusse, oli 1921 selle peatoim. Asutas Eesti Hariduslüdu ja oli 1923—25 selle esimees. Elas 1926—37 USA-s, algul oli EV konsul (New Yorgis), hiljem töötas eraettevõttes keemikuna. 1937—44 elas Eestis: uuris Eesti Loodusvarade Inst-s põlevkivi ja oli TTÜ õppejõud. A-st 1944 elas taas USA-s. **T:** *Anorgaaniline keemia* I—II (1921), *Tehniline keemia* I (1927), *Vana ja uus* (1920).
B: V. Horm. *Jüri Annusson — teerajaja meie emakeelsele ühtluskoolile ja vabadusharidustööle.* — Haridus, 1990, 7.

Ansomardi (pseud.), õieti *Peäro August* Pitka (26. VIII 1866 Jalgsema k., Võhmuta v. — 25. (?) VII 1915 Poola, Narewi jõe läh.), kirjanik ja sõjaväelane, Johan Pitka vend. Astus 1887 vabatahtlikuna sõjaväkke, õppis 1889—91 Peterburis junkrutekoolis, teenis mitmes väeosas ohvitserina, ülendati 1915 alampolkovnikuks. Langes pataljoniülemana I maailmasõjas. Kirjutanud lühiproosat, näidendeid ja lastejutte. Tema loomingust paistavad silma sõjaväelaste elu käsitlevad kriitilise suhtumisega jutud ja ladusalt sõnastatud lastelood. **T:** *Võimlemise ehk gümnastika õpetus* (1904), *Sõjamehe sõnastik* (1914), jutukogud *Jalgsemaa Kitse-eide muinasjutud* (1901, [3]1979), *Elupudemed* (1909), *Sõja päivilt* (1910) ja *Lastejutud* (1911), laulumäng *Murueide tütar* (1900), näid. *Matsil unes, teistel ilmsi* (1901).

Ant, *Jüri* (4. VIII 1939 Tartu), ajaloolane, ajaloodr. (1983). Lõpetas 1964 TRÜ ajalooteaduskonna, oli 1969—82 TRÜ NLKP ajaloo kateedri vanemõpetaja, a-st 1983 NSV Liidu ajaloo kateedri prof., 1984—90 sama kateedri juh. A-st 1991 TÜ ajaloo-osk. lähiajaloo prof. Uurinud Eesti 1920.—40. a-te töölisliikumise ajalugu ja tolleaegse Eesti Vabariigi sisepoliitikat ning Eesti saatuse aastaid 1939—41. **T:** *Sõjariist kodanluse vastu. Legaalne revolutsiooniline ajakirjandus 1926—1930* (1975), *Eesti 1920. Iseseisvuse esimene rahuaasta* (1990), *Eesti 1939—1941: rahvast, valitsemisest, saatusest* (1999).

Antik, *Richard* Johannes (11. IV 1901 Orge, Sootaga v. — 16. IV 1998 Toronto), bibliograaf. Õppis 1922—27 TÜ-s majandusteadust. Oli 1927—42 Eesti Rahva Muuseumi arhiivrmtk. juh. ja Eesti Rmtk-hoidjate Ühingu juhtivaid tegelasi. Põgenes 1944 Taani, siirdus 1951 Kanadasse Torontosse, kus juhtis 1975—87 Eesti Keskarhiivi Kanadas. Korraldanud kunstinäitusi ja kirjutanud kunstiarvustusi. **T:** *Eesti ajakirjandus 1766—1930* (1932), *Eesti raamat 1535—1935* (1936), *Oskussõnastik raamatukogunduse ja bibliograafia alalt* (1931), koguteose *Eestlased Kanadas* (I 1975, II 1985, Toronto) autoreid ja toim.

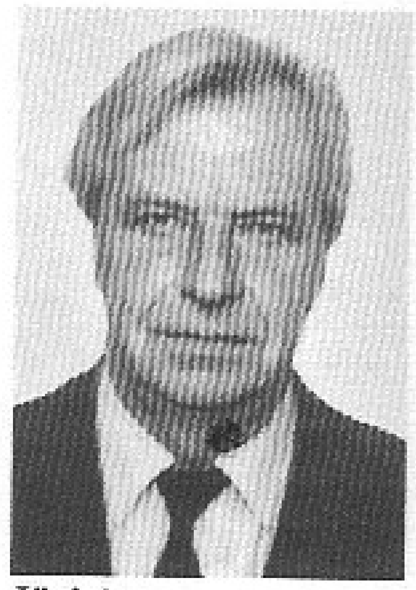
Anton, *Olev* (24. IX 1935 Vaimastvere v. — 18. IX 1998 Pedja k., Jõgeva v.), maa-ajakirjanik ja näitekirjanik. Lõpetas 1959 maakorraldusinsenerina EPA. Töötas „Rahva Hääle", 1963—87 „Edasi" ja a-st 1987 „Maalehe" toimetuses, viimases ka peatoim-na. ENSV tnl. ajakirjanik (1972). **T:** publitsistikamt-d *Nii me elamegi* (1970) ja *Küljetsi külaeluga* (1978), näid-d *Laudalüürika* (e. l. 1980), *Tuulemurd* (e. l. 1983) ja *Rublarüütlid* (e. l. 1984).

Antons, *Richard* (11. II 1899 Vana-Antsla v. — 10. V 1966 Moskva läh.), majandusteadlane, majandusknd. (1949), ENSV TA akad. (1961; k-liige 1951). Lõpetas 1934 Leningradis Punase Professuuri Inst-i. Oli 1940—41 TRÜ-s pol. ökonoomia õppejõud, 1945—51 samas kateedrijuh. ja 1949—51 ühtlasi õppeprorektor, 1951—54 EPA rektor ja ühtlasi pol. ökonoomia kateedri juh., 1954—66 ENSV TA Majanduse Inst-i dir. 1950—54 NSVL Ülemnõukogu saadik. Uurinud pms. agraarsuhteid Eestis.

Antropoff-Hörschelmann [*hörše-*] (ka Antropoff-Hoerschelmann), *Sigrid* (1. IV 1886 Tallinn — 9. IV 1987 Hamburg), baltisaksa pianist ja klaveripedagoog, esimene Eesti naisprof. (1936). Lõpetas 1907 klaveri- ja kompositsioonierialal Berliini muusikaülikooli, töötas seejärel Ateenas, Jaroslavlis, Peterburis ja Helsingis. Oli 1919—39 TK klaveriõppejõud, esines solistina (esitas ka oma teoseid). Elas a-st 1939 Saksamaal ja andis a-ni 1961 kontserte, töötas 1947—58 Lübeckis rahvaülikooli lektorina, esines pianistina veel oma 100. sünnipäeval.

Antson, *Aleksander* (31. VIII 1899 Võrsna k., Pihtla v. — 21. IX 1945 Haapsalu), kirjanik. Töötas a-st 1916 mitmel pool Eestis õpetajana ja ajakirjanikuna (1925—26 „Virulase", 1927—30 „Rahva Sõna", 1931—33 „Vaba Maa", 1940—41 „Noorte Hääle" toimetuses). Oli ka tegevsportlane (kuulus Eesti võistkonda Pariisi OM-del) ja töölisspordi organisaator. Andis 1926—29 välja pahempoolsete noorkirjanike almanahhi „Aktsioon" (I—III). Kirjutas

Siim-Tanel Annus

Jüri Ant

Sigrid Antropoff-Hörschelmann

Ants Antson

1920. a-il ekspressionismimõjulisi, sõjaõudusi ja rev. võitlust kujutavaid näidendeid („Lapsed", 1925; „Kolgata", 1926; „147", 1927; „Töölise tütar", 1931), 1930. a-il pms. külakomöödiaid taidluslava jaoks („Tšempionaat", 1933, ilm. 1935; „Inimesed tuisus", 1938; „Orduaja lõpp", 1940). Avaldanud ka kaks romaani („Kirg", 1937; „Sina ei pea mitte himustama ...", 1938), noorsoojutustuse „Võit" (1946), epigramme ja reisikirju ning ülevaateteose „Berliini olümpiamängud 1936" (1936, ^{2}1992).

Antson, *Ants* (11. XI 1938 Tallinn), kiiruisutaja ja sporditegelane. Lõpetas 1975 TPedI kehakultuuriteaduskonna. Võitis 1964 Innsbrucki taliolümpiamängudel 1500 m distantsil kuldmedali (2.10,31) ja MM-võistlustel 1500 ja 5000 m distantsil pronksmedali, tuli samal aastal mitmevõistluses Euroopa meistriks ning püstitas väikeses mitmevõistluses (176,300) ja 3000 m-s maailmarekordi (4.27,3). A-st 1977 Tallinnas spordijuht. Parimad tulemused: 500 m-s 40,7 (1968), 1500 m-s 2.07,2 (1968), 5000 m-s 7.34,8 (1968), 10 000 m-s 15.57,7 (1964), väikeses mitmevõistluses 176,094 (1967) ja suures mitmevõistluses 177,198 (1968). NSVL-i tnl. meistersportlane (1964). O. Mathiseni auhind 1964. Eesti parim sportlane 1964.

Anvelt, *Jaan* (18. IV 1884 Oorgu k., Võisiku v. — 11. XII 1937), kommunistlik tegelane, publitsist ja kirjanik. Oli 1905—07 Toilas kooliõpetaja, astus 1907 Peterburi ülikooli õigusteaduskonda; osales rev. liikumises, heideti 1911 pol. põhjustel ülikoolist välja ja saadeti Eestisse. Lõpetas 1912 eksternina ülikooli ja asus Narva, asutas (koos J. Käsperti ja V. Bukiga) pahempoolse töölisajakirja „Kiir", oli selle toim. (1912—14). 1917. a. märtsis asus Tallinna, töötas „Kiire" toimetuses; sai Eesti enamlaste üheks peamiseks juhiks. Tallinna Nõukogu esindajana käis 1917 I ülevenemaalisel nõuk. kongressil, valiti seal Ülevenemaalise Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu KTK liikmeks. Okt. 1917 valiti A. Eestimaa Nõukogude TK esimeheks ja Eestimaa Sõja-Rev-ikomitee liikmeks, oli Eestis enamlaste võimuhaaramise korraldajaid. 1918, kui Eestis algas Saksa okupatsioon, evakueerus A. Petrogradi, kus tegutses Põhja Kommuuni rahvusasjade komissarina. Nov. 1918 kuulutati Narvas välja Eesti Töörahva Kommuun, A. sai selle nõukogu esimeheks. Pärast kommuuni laialisaatmist 1919 Staraja Russas jäi A. Nõuk. Venemaale. Ta oli Petrogradi kaitsenõukogu liige (1920—21), Ülevenemaalise KTK liige jmt. kohal. Aug-st 1921 töötas A. illegaalselt Eestis. Ta oli EKP KK liige, kommunistide juhitud Töörahva Ühise Väerinde taktika loojaid ja 1. dets. 1924 toimunud mässu üldjuht. 1925 läks A. Nõuk. Liitu, kus töötas algul EKP KK Välismaa Büroos, a-ni 1931 oli ta EKP KK esindaja Kominterni KK-s (seal oli tal veel mitu ametit). 1926—29 oli A. Žukovski-nim. Lennuväeakadeemia komissar, 1929—35 NSVL Tsiviilõhulaevastiku Peavalitsuse ülema asetäitja. Ta hukati 1937. a. massirepressioonides. — A. oli tuntud ka kirjanikuna, a-st 1916 kasutas ta kirjanikunime Eessaare Aadu. Oma teostes käsitles A. tööinimeste sisemaailma, klassivõitlust ja kommunistliku võitluse teemat (novellikogu „Räästaalused", 1916; novellid „Metsa serval", 1919, „Kurjategija", 1922). Poolelijäänud rom-i „Linnupriid" (1922—23, ^{5}1984, film 1971) on peetud eesti proletaarse proosa tippteoseks. **T:** *Valitud teosed* I—II (Leningrad, 1924—35), *Jutustusi* (1957), *Valitud teosed* (4 kd., Tln., 1982—87). **B:** *Jaan Anvelt. Mälestusi ja dokumente J. Anveldist.* Tln., 1965; K. Tammistu. *Võitluskaaslased J. Anveldist.* — Töid EKP ajaloo alalt. Tln., 1975.

Jaan Anvelt

Anvelt, *Leo* (4. IX 1908 Türi — 3. VI 1983 Tallinn), kirjanik ja kirjandusteadlane. Õppis 1926—33 TÜ-s, omandas 1936 *mag. phil.* kraadi (uurimus „Jumala mõiste Spinoza õpetuses"). Oli 1963—69 F. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi teadur. Debüteeris 1925 luuletustega. Kirjutanud psühholoogilised rom-d „Viirastusi valges öös" (1928), „Eluhirm" (1936) ja „Vabanemiskatse" (1984; kõik koos 1993) ning elulood „W. E. Gladstone" (1935) ja „Aristoteles" (1938); luuletused ja novellid on ilm. kogus „Uidang mitme tundmatuga" (1987). Tõlkinud filosoofilist (A. Schopenhaueri „Elutarkus", W. Duranti „Lood filosoofia ajaloost") ja ilukirjandust (J. Swifti „Gulliveri reisid") ning 1950. a-ist saksa keelest Eesti kultuuritegelaste kirjavahetust (F. R. Kreutzwald, O. W. Masing). Tegeles 1960. a-ist O. W. Masingu elu ja töö uurimisega (artiklikogu „O. W. Masing ja kaasaegsed", 1979). J. Smuuli preemia 1988 (postuumselt). EV teaduspreemia 1998 (postuumselt).

Apraksin, *Fjodor* Matvejevitš, krahv (1661 — 21. XI 1728), Vene laevastiku kindraladmiral (1708), Peeter I lähikondlasi. Oli esimene Admiraliteedikolleegiumi president (a-st 1718), osales Aasovi ja Balti laevastiku rajamises ning juhatas Põhjasõja merelahinguid (Hankoniemi lahing); 1719—28 Eestimaa kindralkuberner, 1726—28 Ülemsalanõukogu liige.

Arak, *Elmar* (28. I 1938 Tartu), farmaatsiateadlane, farmaatsiaknd. (1982). Lõpetas 1962 proviisorina TRÜ. Asutas 1963 Apteekide Peavalitsuse Tartu kontrollanalüüsi laboratooriumi ning oli 1963—79 selle juh., töötanud a-st 1979 TRÜ farmaatsiakateedris, a-st 1992 farmaatsiainst-i farmakognoosia ja farmaatsiaorg-i korraline prof. Taastas 1992 farmaatsiainst-i katsebaasi, organiseeris 1995 ravimtaimede koekultuuride laboratooriumi. Kuulus 1981—94 Eesti Farmaatsia Seltsi juhatusse, oli 1986—92 selle esimees. Eraldanud ja määranud ravimtaimede ning taimsete ravimite sisaldusaineid, uurinud taimsete ravimite bioaktiivsust, analüüsinud raviaineid.

Arak, *Taivo* (2. XI 1946 Tallinn), matemaatik, füüsika-matemaatikadr. (1983, Leningrad). Lõpetas 1969 Leningradi ülikooli, töötas 1972—81 TPI-s (1977—81 dots., 1975—76 Stockholmi ülikooli külalisteadur). Olnud 1981—85 ENSV TA Küberneetika Inst-i vanemteadur (1984—85 sektorijuh.), 1985—89 TÜ prof. ja kateedrijuh., a-st 1990 Göteborgi ülikooli lektor ja dots. Uurimusi tõenäosusteooria piirteoreemide ja juhuslike väljade teooria alalt. Andis lõpliku lahenduse A. Kolmogorovi probleemile sõltumatute juhuslike suuruste summa tõenäosusjaotuse lähenemisest piiramatult jagunevatele jaotustele. A. Markovi preemia 1983. **T:** *On the rate of convergence in Kolmogorov's uniform limit theorem* I, II. — Theory of Probability Applications, 1981, 26; *A class of Markov fields with finite range.* — Proceedings of the International Congress of Mathematicians (1987, California, Berkeley).

Arandi (a-ni 1937 Annus, kirikukirjades Hannusse), *Paul* (28. IX 1913 Vasula, Raadi v. — 19. IV 1996 Tartu), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1955, Moskva), prof. (1957). Lõpetas 1945 TRÜ. Töötas 1948—63 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s teadussekretäri, asedir-i, laborijuh. ja teadurina, 1963—64 Kasahstani Loomakasvatuse TUI-s osk-ajuhataja ja asedir-na, 1964—74 Ukraina Stepiala Loomakasvatuse TUI-s teaduri ja osk-ajuhatajana. Uurinud noorveiste seedetalitlust ja ainevahetust, arendanud söötmisõpetust ja loomkatsete metoodikat. Koostanud 1995 koos E.-M. Tiiduga venekeelse zootehnilise biomeetria käsikirja. **T:** *Noorkarjakasvatus* (1959), *Diskriminantanalüüs* (1998, autoreid).

Arbusow, *Leonid* sen. (19. I 1848 Miitavi — 14. I 1912 Sassenhof, Riia läh.), baltisaksa ajaloolane, Leonid A. jun-i isa. Avaldas trükis Baltimaade ajaloo keskaegseid allikaid, sh. „Urkundenbuchi" II sarja.

Laialt sai tuntuks tema ülevaateteos „Grundriß der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands" (1889, 1918, vene k. 1912).

Arbusow, *Leonid* jun. (12. XI 1882 Bauska — 16. II 1951 Göttingen), baltisaksa ajaloolane, eelmise poeg, Rostocki ülikooli audr. (1932). Lõpetas 1906 Tartu ülikooli usuteaduskonna ja 1909 Göttingeni ülikooli. Töötas 1910—35 Riia Ajaloo ja Muinsuste Seltsi sekretärina, 1935—39 asedir-na. Oli 1922—39 mitme Riia kõrgkooli ja 1941—45 Poseni (Poznań) ülikooli prof. ning 1941—51 Göttingeni ülikooli õppeülesandetäitja. Töötas 1926—31 Vatikani arhiivis. Restaureeris Henriku kroonika algteksti, valmistas ette kroonika uue väljaande (ilm. Hannoveris 1955). **T:** *Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland* (1921), *Die altlivländischen Bauerrechte* (1924—26), *Liturgie und Geschichtsschreibung im Mittelalter* (1951).

Arder, *Aleksander* (19. IX 1894 Kirna k., Lähtru v. — 29. IX 1966 Tallinn), laulja (bariton) ja laulupedagoog, Ott A-i vanaisa. Lõpetas 1914 Riia vaimuliku seminari, laulmist õppis 1919—23 Itaalias ja Rootsis. Oli 1923—31 „Estonia" teatri solist, esinenud ka kontserdilauljana (populariseeris eesti heliloojate soololaule, ka väljaspool Eestit). Suure tunnustuse võitis laulupedagoogina, töötades 1928—41 TK-s (1935—40 lauluosk. juh.) ja 1944—66 TRK-s (1949—62 laulukateedri juh., a-st 1951 prof.). Õpilasi: M. Rungi, E. Maasik, T. Kuusik, O. Raukas, E. Tordik, H. Krumm. 1942—44 kuulus Eesti NSV Rkl. Kunstiansamblitesse. ENSV rahvakunstnik (1964). **O:** Olav (Aava *Vikerlased*), Boriss (Mussorgski *Boriss Godunov*), Figaro (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Deemon (Rubinsteini *Deemon*), Igor (Borodini *Vürst Igor*).
B: M. Kits, A. Mikk. *Aleksander Arder.* Tln., 1969.

Arder, *Ott* (26. II 1950 Tallinn), eesti luuletaja ja tõlkija, Aleksander A-i pojapoeg. Avaldanud luulet ja laulutekste, tõlkinud proosat ja luulet (J. Brodski, A. Gaidar, S. Dovlatov, N. Krivulin, U. Ado, C. M. Bellman) ning kirjutanud lastermt-id („Bumerang", 1980; „Koer poiss sõitis jänest", 1982; „Mine metsa", 1986; „Potsatus", 1993). **T:** luulekogud *Üks kõik-sus* (1982), *Valge raamat* (1989), *Igavene eesel* (1996) ja *Pisike ruut ja sihvakas sirge* (1997; illustreerinud L. Lapin).

Ardna, *Priit* (a-ni 1935 Elmar-Friedrich Rossmann) (23. XI 1892 Vändra — 9. XI 1981 Stockholm), organist ja helilooja. Õppis Tartus R. Griwingi eramuusikakoolis oreli- ja kompositsioonierialal, tegutses a-st 1915 organistina Thbilisis ja hiljem Eestis, töötas pianisti ja orkestrijuhina 1927—33 Viljandis „Ugala" ja 1942—44 Pärnus „Endla" teatris. Põgenes 1944 Rootsi, kus töötas organistina. Loonud esimesed eesti operetid („Ly", 1931; „Tütarlaps kodumaata", 1934; „Tatra tüdruk", 1937; „Kalurineiu", 1941), mida on korduvalt lavastatud. Kirjutanud ka oreli-, koori- ja kammermuusikat.

Aren, *Peet* (29. VI 1889 Odiste k., Võisiku v. — 26. I 1970 New York), maali- ja teatrikunstnik ning graafik. Õppis 1908—13 Peterburis Kunstide Edendamise Seltsi koolis. Oli 1920—25 Riigi Kunsttööstuskooli ja a-st 1921 ka Draamastuudio teatrikooli ning 1926—30 kunstikooli „Pallas" õppejõud. Läks 1944 Saksamaale, a-st 1949 elas USA-s. Maaliloomingu kõrgajal (1920. a-il) lõi ekspressiivseid linnapilte („Aida tänav", 1921; „Vana Tallinn", 1924). Viljelnud ka olustiku- ja portreemaali („Kirikuteel", 1917; „Mare Leedi portree", 1934). Uuendas 1920. a-il eesti teatri lavakujundust ruumi tingliku liigendusega (Draamastuudio Teatri ja „Estonia" lavastused). Lõi 1930. a-il sisekujundusi (sh. Tallinna ja Tartu kohvikuile) ning kavandas ehispannoosid. Tegeles ka rmt-ukujundusega ning vaba- ja tarbegraafikaga.

Aren, *Rein* (õieti Reino) (25. XII 1927 Tartu — 16. V 1990 Tallinn), näitleja. Õppis 1942—46 Tartu Rkl. Kunstiinst-s ja 1949—51 Moskvas Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i eesti stuudios. Oli 1946—49 „Vanemuise" teatri koorilaulja ja tantsija, 1951—72 ja 1979—90 Eesti Draamateatri ning 1973—79 ENSV Rkl. Vene Draamateatri näitleja. Mänginud paljudes filmides („Vallatud kurvid", „Corrida"), esinenud näitustel oma maalide ja joonistustega. ENSV rahvakunstnik (1982). **O:** Margus (Kitzbergi *Libahunt*), Peer Gynt (Ibseni *Peer Gynt*), Pablo (Hemingway ja Tšermenjovi *Kellele lüüakse hingekella*), Jakob, Leonti Väin (Kruusvalli *Pilvede värvid* ja *Vaikuse vallamaja*), Slopašev (Tammsaare ja Mikiveri *Armastus ja surm*). — Tema vend Väino A. (11. VIII 1933 Pala k., Tartumaa), tantsija ja näitleja, on olnud 1950—71 „Estonia" balletisolist, 1971—75 operetisolist ja hiljem inspitsient.

Arend, *Ülo* (21. IV 1928 Tallinn — 16. XII 1991 Tartu), histoloog, meditsiinidr. (1969). Lõpetas 1952 TRÜ, oli samast aastast sealsamas õppejõud (a-st 1971 prof.): 1964—66 histoloogia-, a-st 1969 anatoomia ja histoloogia, 1991 histoloogia ja embrüoloogia kateedri juh. Uurinud pms. sidekoe neuroendokriinset regulatsiooni ja biorütme, evitanud histokeemilisi ja radioautograafilisi meetodeid. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Üldhistoloogia* (1972, 1994, autoreid), *Histoloogia praktikum* (1963, 1983, autoreid).

Areng, *Kuno* (23. VII 1929 Järsi k., Võhmuta v.), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1952 klaverierialal Suhhumi muusikakooli, 1959 koorijuhtimiserialal TRK (G. Ernesaksa kl.) ja 1965 Leningradi konservatooriumi aspirantuuri. Olnud a-st 1962 EMA õppejõud (a-st 1982 prof.); õpilasi: O. Elts, T. Kapten, A.-L. Poll-Treimann. 1966—90 oli ENSV Rkl. Akadeemilise Meeskoori ja 1962—93 Tallinna Kammerkoori dirigent (a-st 1978 viimase peadirigent). Juhatanud ka Vab. Koorijuhtide Segakoori ja Eesti Segakooride Liidu segakoori. Olnud a-st 1989 Eesti Meestelaulu Seltsi Tallinna Meeskoori ja a-st 1998 Eesti TA Meeskoori dirigent ning a-st 1965 üldlaulupidude üldjuhte. ENSV rahvakunstnik (1974). G. Ernesaksa preemia 1994.
B: K. Inno. *Kuno Areng.* Tln., 1999.

Arens, *Ilmar* (29. XI 1912 Halinga v. — 9. I 1994 Stockholm), õigusajaloolane, *dr. jur.* (1946, Heidelberg). Lõpetas 1941 TÜ õigusteaduskonna. Läks 1944 Saksamaale, oli 1946—48 Balti ülikoolis (Pinnebergis, Hamburgi läh.) ja a-st 1948 Rootsis külalislektor, 1953—63 Eesti Teadusliku Inst-i Eesti õiguse ajaloo õppejõud ja 1956—77 Rootsi Riigiarhiivi teadur. Kuulus mitmesse välisorg-i. Avaldanud uurimusi Eesti õigusajaloo ja ajaloo alalt. **T:** *Põhijooni eesti õiguse ajaloost* I (1956), *New data on feodalism in Saaremaa (Oesel), 1597—1621.* — Journal Baltic Studier, 1979, 10; *Peipsitagused eestlased: Fakte, dokumente ja mälestuspilte Ida-Peipsimaa uurimisest 1943—1944* (1994).
B: O. Kurs. *Ilmar Arens Ida-Peipsimaa eesti asunduse uurijana.* — Kleio, 1994, 9.

Aret, *Aulis* (a-ni 1936 Aleksei Kallits) (2. VIII 1907 Kaisma v. — 24. I 1974 Frunze), pedagoogikateadlane ja kirjanik, pedagoogikadr. (1965). Lõpetas 1934 TÜ. Töötas Tartus, Narvas ja Tallinnas õpetajana, 1947—51 Tallinna Õpetajate Inst-i ning a-st 1951 Frunze ülikooli pedagoogika- ja psühholoogiakateedri juh-na (a-st 1966 prof.). **T:** luulekogu *Haakristi ja viisnurga vahel* (1934), *Peeter Põld. Eesti hariduse teenäitaja* (1936), *Самовоспитание школьников* (1967).

Arg (õieti Aruvee, a-st 1947 Haabjärv, a-st 1973 Kraus), *Juta* (14. IV 1919 Tallinn — 24. I 1992 Tallinn), baleriin ja tantsupedagoog. Lõpetas 1938 G. Neggo tantsustuudio ja töötas a-ni 1940 samas

Aleksander Arder

Peet Aren

Rein Aren

Ülo Arend

Kuno Areng

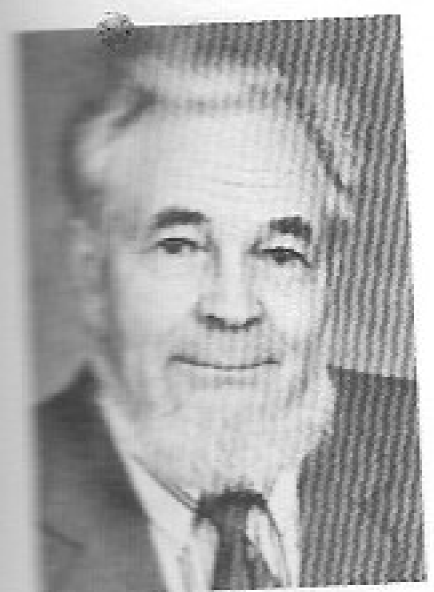
…lis Aret

…ta Arg

Paul Ariste

Ivar Arold

Jüri Arrak

assistendina, oli 1940–61 „Estonia" balletisolist, hiljem tegutses lavalise liikumise ja rütmikaõpetajana. Paistis silma lüroeepilistes ja karakterosades. **O:** Zarema (Assafjevi *Bahtšisarai purskkaev*), Linda (Kapi *Kalevipoeg*), Laurencia (Kreini *Laurencia*), Lola (Vassilenko *Lola*), Barmalei naine (Morozovi *Doktor Aibolit*).

Ariste (a-ni 1927 B e r g), *Paul* (3. II 1905 Rääbise mõis, Võtikvere v. – 2. II 1990 Tartu), keeleteadlane, filoloogiadr. (1939), ENSV TA akad. (1954), Ungari TA auliige (1966), Soome TA välisliige (1969), Soome Akadeemia välisliige (1980), Helsingi (1969), Szegedi (1971), Tampere (1975) ja Läti ülikooli audr. (1989). Lõpetas 1929 TÜ, täiendas end 1931–33 soome-ugri keelte ja eksperimentaalfoneetika ning alamsaksa keele alal Helsingi, Uppsala ja Hamburgi ülikoolis. Oli a-st 1933 TÜ õppejõud (1944–77 TRÜ soome-ugri keelte kateedri juh., a-st 1949 prof.), 1957–60 ühtlasi ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i soome-ugri keelte sektori juh. ja a-st 1955 Emakeele Seltsi aastarmt-u toimetuskolleegiumi esimees; maist 1945 maini 1946 poliitiliselt süüdistatuna vangis. Algatas 1965 ajakirja „Советское финно-угроведение" (a-st 1990 „Linguistica Uralica") ja oli selle peatoim. Õpetas TÜ-s soome-ugri keeli, üldkeeleteadust, rootsi, läti, alamsaksa ja esperanto keelt. Uurinud läänemeresoome keeli (liivi, isuri, karjala, vepsa ja vadja keelt), nende foneetikat, grammatikat ja kontakte teiste keeltega, algatanud eesti foneetikateaduse ning uurinud eesti keele foneetikat („Eesti keele hääldamine", 1939; „Eesti foneetika", 1946; „Foneetilisi probleeme eesti keele alalt", 1947; „Eesti keele foneetika", 1953), sõnavara päritolu („Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles", 1933; „Keelekontaktid", 1981), murdeid („Hiiu murrete häälikud", 1939), eesti keele uurimise ajalugu („Ferdinand Johann Wiedemann", 1971, [2]1973) ja vanemat kirjakeelt. Tundis erilist huvi vadja keele vastu ja kogus selle kohta rohke ainestiku („Vadja keele grammatika", 1948, inglise keeles 1968, Bloomington; „Vadja rahvakalender", 1969; „Vadjalane kätkist kalmuni", 1974; „Vadja muistendid", 1977; „Vadja mõistatusi", 1979; „Vadja pajatusi", 1982). Avaldanud kirjutisi mustlaskeele, jidiši, esperanto ja rahvaluule kohta ning mustlasmuinasjuttude kogumiku „Romenge paramiši" (1938), võtnud eesti keeles kasutusele uudissõnu (*aldis, eirama, paitsi, taatlema, väisama, üllitis*) ja osalenud mitme sõnarmt-u koostamises („Rootsi-eesti sõnaraamat", koos P. Wieselgreni ja G. Suitsuga, 1939, [3]1976, Uppsala). Tema eestvõttel hakati TRÜ-s koolitama teadlasi teiste soomeugri rahvaste hulgast. Rahvusv. Fennougristikakomitee liikme (1968) ja esimehena (a-st 1980) oli fennougristikakongresside korraldajaid. ENSV tnl. teadlane (1965). ENSV rkl. preemia 1959 ja 1982.

B: *Sõna sõna kõrvale. Paul Ariste teaduslikust tegevusest.* Tln., 1965; H. Rätsep. *Akadeemik Paul Ariste.* Tln., 1980; *In memoriam Paul Ariste.* Trt., 1990.

Arman, *Harald* (22. V 1910 Tallinn – 13. X 1965 Tallinn), arhitekt, Reet Aarma vend. Lõpetas 1933 Tallinna Tehnikumi. Oli 1941–44 Punaarmees. Töötas 1944–55 ENSV Arhitektuuri Valitsuse juh. ning 1955–64 ENSV Rkl. Ehituse ja Arhitektuuri Komitee esimehena. ENSV Arhitektide Liidu asutajaid (1945), ENSV TA (a-st 1946) ja NSVL Arhitektuuriakadeemia k-liige (a-st 1950). Tegutses pms. linnaehituse alal: oli Tallinna kultuurikeskuse hoonestusprojekti (1947) ja generaalplaanide (1952, 1963) ning Pärnu keskuse hoonestusprojekti (1952) autoreid. Kavandas 1930. a-il Tallinnasse mitu funktsionalistlikku hoonet. A. on „Eesti arhitektuuri ajaloo" (1965) peatoim. ENSV tnl. kunstitegelane (1960). ENSV rkl. preemia 1948, 1949 ja 1967.

Arndt [*arnt*], *Johann Gottfried* (4. I 1710 Halle – 12. IX 1767 Riia), baltisaksa kroonik. Oli 1740–47 Kuressaare provintsiaalkooli rektor ja 1747–67 Riia lütseumi konrektor. Kasutanud teose „Livländische Chronik" (I 1747, II 1753; käsitleb ajavahemikku 12. saj-st a-ni 1561) koostamisel allikaid, mis ei ole nüüdisajani säilinud.

Arnemann, *Raul* (23. I 1953 Pärnu), sõudja. Sai Montreali OM-del 1976 eessõudjana roolijata neljapaadil pronksmedali ja MM-võistlustel 1974 roolijata neljapaadil ning 1975 ja 1977 kaheksapaadil hõbemedali. NSV Liidu meistrivõistlustel 1974 ja 1975 kuldmedal, 1976 hõbemedal ja 1977 pronksmedal (kõik roolijata neljapaadil). Tulnud 1978–81 10 korda Eesti meistriks. Olnud a-st 1982 Audrus metsavaht.

Arold, *Ivar* (4. VI 1931 Voore, Tartumaa), maastikugeograaf ja pedagoog, geograafiaknd. (1974). Lõpetas 1953 Tartu Õpetajate Inst-i ja 1958 TRÜ. Töötanud Tartu koolides õpetajana ning 1967–96 TÜ-s teaduri ja õppejõuna (a-st 1977 dots.); a-st 1997 EPMÜ lepinguline õppejõud. Täiendanud end Leningradi, Vilniuse ja Läti ülikoolis. Uurinud Eesti looderannikut, Haanja kõrgustikku ja Vooremaa maastikku, loonud maastikukaartide koostamise metoodika, koostanud (1998) Eesti tüpoloogilise pinnaehitusliku maastikukaardi (1:100 000) ja erialaseid õppematerjale. **T:** *Geoloogia alused* (1987, koos A. Raukase ja H. Viidinguga), *Eesti maastikud* (1991), *Estonian landscapes* (1993).

Arrak, *Henno* (18. IV 1930 Tallinn), graafik, Jüri A-u poolvend. Õppis 1948–49 TPI-s, lõpetas 1963 ERKI. Oli 1949–55 Kasahstanis poliitvang. Loonud rmt-ukujundusi ja ill-e (R. Sirge „Teosed", 1976–82; K. Skalbe „Muinasjutte", 1981; K. Ristikivi „Inimese teekond", 1990) ning eksliibriseid, viljelnud ka vabagraafikat ja joonistust ning teinud margikavandeid (1993.–95. a. jõulumargid). Olnud A. Solženitsõni rmt-u „Gulagi arhipelaag" (I–II, 1990) tõlkijaid.

Arrak, *Jüri* (24. X 1936 Tallinn), maalikunstnik ja graafik, Henno A-u poolvend. Lõpetas 1966 metallehistöö alal ERKI. Oli 1996–97 TÜ kaunite kunstide kutsutud prof. Loonud jutustavas ja groteskses laadis, mütoloogiatõlgendustel ja nägemustel põhinevaid maale („Tsirkus", 1977; „Tornide linn", 1979; „Jüri võitlus lohega", 1979), söejoonistusi („Mõttekaaslase surm", 1981; „Kiri liivale", 1985) ja estampgraafikat („Mängud puu ümber", 1976) ning palju Piibli-ainelisi maale („Kandjad", 1980; „Juuda suudlus", 1985; „Joonas", 1995; „Hiiob", 1996). Portreteerinud kunstiinimesi ja haritlasi (Leo Soonpää, 1976; prof. Juri Lotman, 1994; rektor Peeter Tulviste, 1995), koostanud litomapi „Eesti rahvamängud" (1981) ja söejoonistuste mapi „Kalevala" (1985), viljelnud monumentaalkunsti (Pärnu „Endla" teatri (1983) ja „Estonia" kontserdisaali jalutusruumi maalid (1998); Halliste kiriku altarimaal, 1990), teinud eksliibriseid ja illustreerinud rmt-id. Olnud filmide „Gladiaator" (1969) ja „Metskapten" (1972) ning joonisfilmi „Suur Tõll" kunstnik (1980). Loonud metallehteid ja -kompositsioone ning medaleid. ENSV tnl. kunstnik (1988). K. Raua preemia 1990, K. Mäe medal 1997.

B: *Jüri Arrak.* Tln., 1996.

Arraste, *Angela* (11. VIII 1953 Tallinn), tantsupedagoog, Lille-Astra A. tütar. Lõpetas 1978 Viljandi Kultuurikooli ja 1983 TPedI tantsujuhi erialal. Töötanud a-st 1985 TPÜ eesti tantsu õppejõuna, 1998–99 koreograafia õppetooli juh. kt-na. Olnud üldtantsupidude (1985 ja 1990) ja noorte tantsupidude (1982, 1987, 1993 ja 1997) üldjuhte ning üliõpilaspeo „Gaudeamus" tantsupeo lavastajaid. Juhendanud tantsurühmi („Soveldaja"), loonud tantse („Läki

Angela Arraste

Lille-Astra Arraste

peole", „Jaan läeb jaanitulele") ja avaldanud metoodikarmt-id („Tants koolis", 1999). ▲

Arraste, *Lille-Astra* (15. IV 1933 Nuia), rahvatantsupedagoog, Angela A. ema. Lõpetanud Tallinnas tantsujuhtide kursused. Tegutsenud a-st 1959 Viljandi mk. tantsunõustajana, juhtinud a-st 1956 Karksi-Nuias harrastustantsurühmi („Sõlesepad"), võitnud võistutantsimistel auhindu. Olnud maakondlike tantsupidude (45 korda), üldtantsupidude (1985 ja 1990) ning noorte tantsupidude (1972, 1977, 1982, 1987 ja 1997) üldjuhte. Loonud lastetantse. ENSV tnl. kultuuritegelane (1975). U. Toomi aastapreemia 1990.

Arro, *Edgar* (24. III 1911 Tallinn — 24. XII 1978 Tallinn), helilooja. Lõpetas 1935 TK-s A. Topmani orelikl-i ja 1939 A. Kapi kompositsioonikl-i. Töötas 1936—40 organistina Riigi Ringhäälingus, kuulus 1942—44 Eesti NSV Rkl. Kunstiansamblisse, oli 1944—52 Tallinna Muusikakooli õpetaja, 1952—66 ENSV Heliloojate Liidu vastutav sekretär ja 1944—78 ühtlasi TRK teoreetiliste ainete õppejõud (a-st 1972 prof.). Saavutas tuntuse lauludega („Kodulinn Tallinn", „Kiigelaul", „Matkamälestused") ja koos L. Normetiga loodud operettidega („Rummu Jüri", „Tuled kodusadamas"), rahvusvaheliselt mängitavaks on saanud tema oreliteosed. Kirjutanud ka klaveri- ja keelpillipalu, koorilaule ja filmimuusikat. ENSV rahvakunstnik (1967). ENSV rkl. preemia 1948 ja 1949. ENSV muusika-aastapreemia 1980 (postuumselt).

Arro, *Elmar* (2. VII 1899 Riia läh. — 14. XII 1985 Viin), muusikateadlane (prof.). Lõpetas 1928 Viini ülikooli (*dr. phil.*), töötas seejärel Tartus ja Riias, uuris pms. Baltimaade varasemat muusikaelu. Läks 1940 Saksamaale, töötas mitmes ülikoolis muusikaajaloo õppejõuna, a-st 1966 elas Viinis. On rahvusvaheliselt tuntud Ida-Euroopa muusikaajaloo uurijana („Hauptprobleme der osteuropäischen Musikgeschichte", 1962). **T:** *Zum Problem der Kannel* (1929), *Die Dorpater Stadt-Musici 1587—1809* (1931), *Geschichte der Estnischen Musik* I (1933), *Musica Slavica* (koostaja, 1977).

Arro, Ilmar (27. III 1942 Laikmaa k., Raikküla v.), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1992, Moskva lennundusinst.). Lõpetas 1965 raadioinsenerina Leningradi elektrotehnilise sideinst-i. Olnud 1971—85 ja a-st 1992 TTÜ õppejõud (raadio- ja sidetehnika inst-i dir. (a-ni 1996) ja signaalitöötluse õppetooli juh.; a-st 1992 prof.) ning ühtlasi oü. „Ahero" juhatuse esimees, 1985—91 Arvutustehnika Erikonstrueerimisbüroos projektipeakonstruktor. Uurimusi signaalitöötluse alalt. Loonud signaalide digitaaltöötluse algoritme, mis on rakendust leidnud ionosfääriradarite, raadioluure vastuvõtjate ning hüdroakustiliste (sh. aktiivsete ja poolaktiivsete sonarite) ja kosmiliste erisüsteemide (orbitaaljaama „Mir") signaalide protsessoreis. **T:** *Алгоритмы для квазиоптимального представления данных спектрометра МКС-М.* — Исследование Земли из космоса, 1989, 6 (koos V. Koževnikoviga), *Sonartehnika* (1998), *Coherent digital sonars with optimal signal processing* (1998, London, autoreid).

Arro (a-st 1975 Saarsalu), *Inge* (25. I 1952 Tallinn), baleriin ja balletipedagoog, L. Saarsalu abikaasa. Lõpetas 1970 Tallinna Koreograafiakooli, täiendas end 1976 Leningradi Kirovi-nim. ooperi- ja balletiteatris. Olnud 1970—92 „Estonia" balletisolist, hiljem samas repetiitor ning Tallinna Balletikooli ja Soome balletikoolide erialaõpetaja. Lüürilise andelaadi tõttu on talle eriti omane olnud romantism. Üleliidulise balletitantsijate võistluse laureaat 1976. ENSV tnl. kunstnik (1984). **O:** Aurora, Odette/Otilie (Tšaikovski *Uinuv kaunitar* ja *Luikede järv*), Sülfiid (Løvenskioldi *Sülfiid*), Raimonda (Glazunovi *Raimonda*), Julia (Prokofjevi *Romeo ja Julia*).

Arro, *Jaak* (19. VI 1957 Tallinn), maalikunstnik, E. M. Kokamäe abikaasa. Lõpetas 1984 ERKI. Töötanud a-st 1995 EKA õppejõuna (a-st 1995 maaliosk. juh., a-st 1997 prof.). Loonud groteskseid Piibli- ja mütoloogiaainelisi skulptuur- ja puulõikemaale („Kihnu laul", 1987) ning ekspressionistlik-sümbolistlikke pannoosid, millel kujutanud müütilist naist („Maa-alused tantsijad", 1989; „Judith", 1992). Korraldanud *performance*'eid. Kujundanud R. Heidmetsa nukufilme („Papa Carlo teater", 1988, „Elutuba", 1993, mõlemad „Tallinnfilm") ja lavateoseid (Mozarti „Figaro pulm", 1996 „Estonias"). K. Raua preemia 1990.

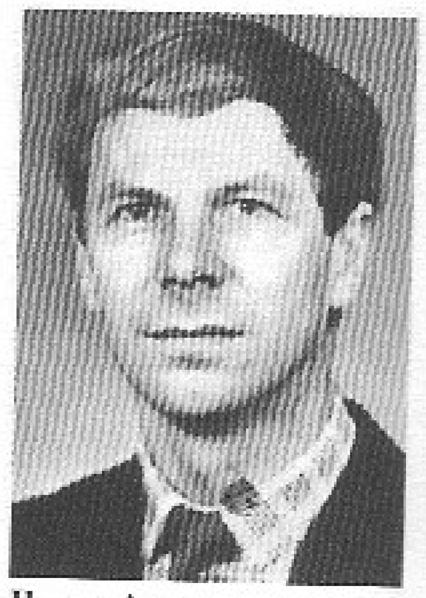
B: M. Toom. *Jaak Arro.* Tln., 1995.

Arst (a-ni 1955 Ardve, 1955—75 Niilisk), *Helgi* (23. XII 1931 Tallinn), geofüüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1962), geofüüsikadr. (1991). Lõpetas 1955 TRÜ, töötas 1960—75 ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-s (a-st 1963 vanemteadur), 1975—90 ENSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-s (1987—90 sektorijuh.), oli 1990—92 Eesti TA Ökoloogia ja Mereuuringute Inst-i sektorijuh., a-st 1992 on Eesti Mereinst-i vanemteadur. Uurimusi atmosfäärifüüsika ja mereoptika alalt. Loonud atmosfääri soojuskiirguse arvutamise meetodid, määranud veekogude biooptilist muutlikkust kontaktmõõtmiste ja optilise kaugseire abil. **T:** *Радиация в облачной атмосфере* (1981, Leningrad, autoreid), *Оптическое зондирование в океанологии* (autoreid, 1990).

Aru (a-ni 1969 Parker), *Ines* (1. VII 1939 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1961 näitlejaerialal TRK, töötas 1961—63 „Ugalas", 1963—64 „Vanemuises", 1964—65 ENSV Rkl. Filharmoonias, 1965—73 Rakvere Teatris ja 1980—94 „Vanalinnastuudios", a-st 1994 on vabakutseline näitleja (mänginud pms. Salong-Teatris). Esinenud telelavastustes ja filmis („Viini postmark", „Nukitsamees"), tuntud estraadinäitlejana. ENSV tnl. kunstnik (1985). Parima naisnäitleja aastapreemia 1987, huumoripreemia Meie Mats 1995. **O:** leskproua Shin (Brechti *Hea inimene Sezuanist*), Mathilde von Zahnd (Dürrenmatti *Füüsikud*), preili Supo (Anouilh' *Tuuleiil*), Naine lillega (Radzinski *Kena naine lillega*), Netty (Simoni *Peame elama, mutikesed, ehk Ellujäämisjuhised vanale daamile*), proua Orbán (Örkény *Kassimäng*).

Aru, *Karl* (30. V 1902 Tarva k., Veltsa v. — 28. II 1994 Tallinn), sõjaväelane, suurtükiväekindralmajor (1945). Teenis 1918—61 NSV Liidu relvajõududes. Lõpetas 1937 Dzeržinski-nim. Sõjaväeakadeemia ja 1951 NSVL Relvajõudude Kindralstaabi Akadeemia. Oli II maailmasõja ajal 1942—43 779. ja 23. suurtükipolgu komandör, 1943—44 7. eesti laskurdiviisi suurtükiväe juh., 1944—46 eesti laskurkorpuse komandöri asetäitja ja suurtükiväe juh. ning 1946—48 väekoondise suurtükiväe juh. asetäitja. 1949—61 NSVL Relvajõudude Kindralstaabi Akadeemia vanemõpetaja. **T:** *Suurtükiväelasena sõjatandril* (1967), *Meie kindral* (1984, koos F. Paulmanniga).

Edgar Arro

Ilmar Arro

Inge Arro

Jaak Arro

Ines Aru

Endel Aruja

Madis Aruja

Heino Arumäe

Mait Arvisto

Vello Asi

Aru (a-ni 1983 Muldma), *Krista* (1. VIII 1958 Pagari k., Mäetaguse kn.), ajakirjandusteadlane ja muuseumitöötaja, filosoofiamag. (1992). Lõpetas 1981 TRÜ ajakirjandusosk-a. Olnud 1981—93 TÜ ajakirjandusõppejõud, 1993—95 Q-Raadio peatoim., a-st 1995 Eesti Kirjandusmuuseumi dir. Uurinud eesti ajakirjanduse, eriti ajalehe „Postimees" ajalugu. **T:** *Eesti ajakirjandus kirjandusliku mõtte kajastajana aastail 1896—1907* (1992, magistritöö), *Jaan Tõnisson vajas Postimeest ja Postimees vajas Jaan Tõnissoni*. — Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat, 1998.

Aruja (a-ni 1935 Adler), *Endel* (5. VII 1911 Soontaga k., Kuigatsi v.), füüsik, *Ph. D.* (1943, Cambridge), TÜ auliige (1990). Lõpetas 1935 TÜ, kaitses 1938 magistrikraadi. Töötas 1936—38 TÜ ja 1939 TTÜ füüsikainst-s, 1939—41 TTÜ stipendiaadina Cambridge'i ülikooli Cavendishi laboratooriumis, 1941—45 õppejõuna Durhami ülikoolis (Suurbritannias), 1948—62 Londonis uurimisasutuses *Building Research Station.* Elab a-st 1962 Kanadas, olnud 1965—76 Ryersoni Polütehnilise Inst-i (Torontos) õppejõud ja prof., 1974 Beirutis Ameerika ülikoolis ja 1975 Nairobi ülikoolis (Kenyas) külalisprof. Uurimusi kristallide struktuuri röntgenograafilise mõõtmise alalt. Konstrueerinud röntgeniseadeldisi ja -kaameraid. Tegutsenud mitmes väliseestlaste org-s, olnud a-st 1972 Tartu Inst-i (Torontos) dir. ja arhivaar.

Aruja, *Madis* (16. I 1936 Soontaga k., Kuigatsi v. — 12. III 1995 Tallinn), geograaf ja looduskaitsetegelane. Lõpetas 1963 majandusgeograafina TRÜ. Töötas a-st 1963 kala- ja looduskaitsealastel ametikohtadel, oli a-st 1967 ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Min-i Looduskaitse Valitsuse juh. asetäitja. Sunniti „40 kirja" koostamises osalemise ja sellele allakirjutamise pärast ministeeriumitööst loobuma, töötas a-ni 1991 „Eesti Põllumajandusprojektis" looduskaitsespetsialistina. Avaldanud üle 160 looduskaitse- ja koduloolase kirjutise. Oli Eesti orienteerumisspordi pioneere ja propageerijaid, NSVL-i meistersportlane ja kümnekordne Eesti NSV meister. E. Kumari looduskaitsepreemia 1994. **T:** *Eesti metsades* (1976, põhiautor), *Eesti NSV looduse kaitsest* (1983), *Käitumisest looduses* (1981, koostaja), *Pilte looduskaitsealadelt* (1983, põhiautor).

Arujärv (a-ni 1989 Papp), *Evi* (28. XI 1953 Kohtla-Järve), muusikakriitik. Lõpetas 1982 muusikateooria alal TRK. Avaldanud vabakutselisena mitmes väljaandes kontserdiarvustusi ja polemilisi art-eid, olnud teravapilgulise esseistina 1980.—90. a-te eesti muusikaelu viljakaimaid jäädvustajaid. Muusika aastapreemia 1988.

Arumaa (a-ni 1926 Blaubrück), *Peeter* (11. X 1900 Põltsamaa — 21. VI 1982 Stockholm), keeleteadlane, *dr. phil.* (1934). Õppis 1921—27 TÜ-s, oli 1934—44 sealsamas slaavi ja indoeuroopa keelte prof. Elas a-st 1944 Rootsis, oli 1950—67 Stockholmi ülikooli slaavi keelte prof. Uuris slaavi ja balti keelte, eriti leedu keele ajalugu ning soome-ugri ja indoeuroopa keelte kontakte, eeskätt eesti ja vene keele suhteid kakskeelseil aladel. **T:** *Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Pronomina* (1933), *Urslavische Grammatik* (3 kd., 1964—83, Heidelberg).

Arumäe, *Heino* (21. VIII 1928 Mäetaguse v.), ajaloolane, ajaloodr. (1987, kinnit. 1988). Lõpetas 1953 TRÜ. Töötanud a-st 1959 Ajaloo Inst-s (1962—92 sektorijuh., 1992—98 vanemteadur). Avaldanud EV ajaloo alaseid uurimusi ja dokumendikogumikke. ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Võitlus Balti liidu loomise ümber 1919—1925* (1983), *Molotovi-Ribbentropi paktist baasidelepinguni* (1989), *Baasidelepingust anneksioonini* (1991), *Eesti ja Soome suhted 1920—1925* (1997).

Aruoja (a-st 1978 Hellström), *Virve* (19. II 1922 Saduküla, Härjanurme v.), filmilavastaja ja näitleja. Lõpetas 1941 Tartu õpetajate seminari ja 1953 Moskvas Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i eesti stuudio. Oli 1947—49 „Vanemuise" ja 1953—56 Tallinna Draamateatri näitleja, 1956—78 ETV režissöör, elas 1978—94 Rootsis. Teinud filme („Värvilised unenäod", 1974; „Minu naine on vanaema", 1976), telefilme („Näitleja Joller", 1960, esimene Eesti telefilm; „Ühe suve akvarellid", 1966; „Tädi Rose", 1968; „Kolme katku vahel", 1970), portreefilme („Albert Üksip", 1963; „Mõistus, tahe, töö ja Lauter", 1963) ja telelavastusi (H. Bölli „Doktor Murke kogub vaikust"; I. Bunini „Hämarad alleed"). ENSV tnl. kunstitegelane (1967).

Arvelius [-ve:-], *Friedrich* Gustav, pseud. Sembard (16. II 1753 Tallinn — 25. VII 1806 Tallinn), baltisaksa kirjamees. Õppis 1771—75 Leipzigi ülikoolis usuteadust ja filoloogiat, töötas Virumaal koduõpetajana ja a-st 1790 Tallinna gümnaasiumi teoloogiaprof-na. Võttis osa A. von Kotzebue 1784 rajatud *Revaler Liebhaber-Theater*'i tegevusest. Avaldanud saksa keeles eelromantismist ja bardiluulest mõjutatud värsse ja draamad „Elisa" (1777), „Lydia" ja „Uusaastapäev" (mõlemad 1779) ning art-eid (ms. talurahva elu ja eesti keele arenemise kohta). Koostas saksa valgustusliku rahvakirjanduse eeskujul õpetlikke eestikeelseid rmt-id. Pms. lastele on mõeldud „Üks Kaunis Jutto- ja Õppetusse-Ramat" I—II (1782—87; eeskujuks F. E. von Rochowi lugemik „Kinderfreund", 1776—79); jutuvormis tervishoiualaseid ja maj. nõuandeid jagab „Ramma Josepi Hädda- ja Abbi-Ramat" (1790; eeskujuks R. Z. Beckeri käsirmt. „Noth- und Hülfsbüchlein für Bauersleute", 1788). — Tema vend, jurist Martin Heinrich A. (1760—99) kirjutas saksakeelseid luuletusi ja näidendeid.

Arvisto, *Mait* (25. VII 1940 Kolgaküla, Kõnnu v.), spordipedagoog ja -sotsioloog, pedagoogikaknd. (1972). Lõpetas 1962 kehalise kasvatuse ja spordiõpetajana TRÜ. Töötas 1962—68 Tartu noorsoo spordikoolis treenerina, olnud 1968—75 TRÜ aspirant ja õppejõud, a-st 1975 TPÜ õppejõud, 1979—93 teadusprorektor, 1993—96 kehakultuuriteooria õppetooli juh. (prof.), a-st 1996 rektor. Kujundanud omaaegse õpetajate inst-i nüüdisaegseks ülikooliks. Uurinud noorte liikumisaktiivsust, spordiorg-e ja tervisespordi arengusuundi. **T:** *Sissejuhatus spordisotsioloogiasse* (1978), *Sport igaühele* (1983).

Asi, *Harri* (29. VIII 1922 Valga), luuletaja. Mobiliseeriti 1943 Saksa sõjaväkke, oli 1945—46 sõjavangis Belgias, elab a-st 1951 Kanadas. Tegutsenud ka kunstnikuna. Luulekogud „Sõdalane värsivibuga" (1950, Göteborg), „Tuisusõitja" (1952, Toronto) ja „Kui valgus kaob" (1954, Toronto) sisaldavad lihtsavormilisi kodumälestusi, sõjakat protestiluulet ja meeleolupilte. Kogu „Heiastused" (1959, Toronto) on sisult abstraktne. „Epigramm ehk kaks grammi eepikat" (1960, Toronto) kritiseerib pagulaskonda. Autori illustratsioonidega „Öölille laul" (1971, Toronto) kajastab meelerahu leidmist budistlikus usufilosoofias. Rom. „Pärast plahvatust" (1967, Toronto) jutustab sõjast ja sõjavangide elust.

Asi, *Vello* (18. X 1927 Vana-Saaluse k., Saaluse v.), sisearhitekt ja pedagoog. Lõpetas 1954 ERKI. Olnud a-st 1963 EKA õppejõud (a-st 1991 prof.). Loonud avalike hoonete modernistlikke interjööre, milles lähtunud ruumide otstarbest ja tektoonikast: Kurtna linnukasvatuskatsejaama peahoone (1967), Tallinna Kirjanike Maja saal (1963), kohvikud „Tuljak" (1967) ja „Tallinn" (1967—69, rekonstruktsioon), hotell „Viru" (1972, koos Väino Tamme ja Loomet Raudsepaga) ning Pirita purjespordikeskuse jahtklubi ja pressikeskus (1980). Kujundanud muuseumiväljapanekuid ja näitusi. ENSV tnl. arhitekt (1977). ENSV rkl. preemia 1967 ja 1972.

Asmuss, *Hermann* Martin (31. V 1812 Tartu — 6. XII 1859 Tartu), baltisaksa zooloog ja paleontoloog, *dr. phil.* (1835, Königsberg). Lõpetas 1834 Tartu ülikooli, oli sealsamas eradots. (1835—39), dots. (1839—57) ja prof. (1858—59). Luges zooloogiat ja esimesena Tartus selgroogsete paleontoloogiat. Sai tuntuks devoni rüükalade (eriti hiiglaslike artrodiiride) luude kivististe väljakaevamisega Tartu läh. Aruküla koobastest (1831—56) ja nende kalade rekonstrueerijana.

Hermann Asmuss

Aspe (kodanikunimi a-st 1892 Nieländer), *Elisabeth* (15. XII 1860 Pärnu — 25. VIII 1927 Pärnu), kirjanik. Õppis 1871—78 Pärnu kõrgemas tütarlastekoolis. Hakkas 1880 tegema kaastööd „Eesti Postimehele", kus 1881 ilmus tema esimene algupärane jutustus „Enne ukse lukutamist". Oma teostes, mis avaldati ajalehtedes ja ajakirjades, on A. hea real. jutustusoskusega ja veidi sentimentaalselt kujutanud talurahva, meremeeste ja linlaste, sh. eestlastest haritlaste elu, ammutades ainet pms. Pärnu minevikust ja olevikust. Tähtsamad jutustused: autori naisideaali esitav „Kasuõde" (1887 „Olevikus", rmt-na 1913), eesti rahvusest teadlase saatust jälgiv „Ennosaare Ain" (1888 „„Oleviku" Lisas", rmt-na 1910, ⁴1984), armastuslugu „Meremehe mõrsja" (1890 „Postimehe" lõbulisas), 18. saj. Pärnu olustikku kujutav „Anna Dorothea" (1891 „Olevikus", rmt-na 1927, ²1984) ja vaimsete püüeteta kaupmeeste keskkonda kirjeldav „Aastate pärast" (1911 „Postimehes", rmt-na 1911). Avaldanud ka lühijutte, lastelugusid ja mälestusi.

Aspel, *Aleksander* (10. VI 1908 Mustvee — 21. III 1975 Iowa City), kirjandusteadlane, *dr. phil.* (1946). Õppis 1926—38 TÜ-s, täiendas end 1934—35 Pariisi ülikoolis. Oli 1938—46 Pariisis eesti keele lektor, a-st 1946 USA-s Iowa ülikooli prantsuse keele ja kirjanduse õppejõud (a-st 1956 prof.). Auleegioni orden 1963. Avaldanud art-eid, monograafiaid ja esseid prantsuse ja Lääne-Euroopa kirjandusest ja kultuurist, tõlkinud prantsuse kirjandust (Molière, A. Maurois, J. Romains). **T:** *Sissejuhatus kunstivooludesse* (1933), *Ülevaade prantsuse kirjandusest* (1934), *Molière'i elu ja looming* (1934), *Prantsusmaa ja Euroopa* (1935), *Eugène Delacroix* (1936); *Voltaire* (1937), antoloogia *Contemporary French poetry* (Ann Arbor, 1965).

Aspelin [-i:n], Johan *Reinhold* (1. VIII 1842 — 29. V 1915), soome arheoloog. Oli 1870 Soome Muinasmälestiste Seltsi asutajaid, 1878—85 Helsingi ülikooli Põhjamaade arheoloogia prof. ja 1885—1915 riigiarheoloog. Algatas soome-ugri muististe uurimise, käis uurimisreisidel Venemaal, sh. Siberis, ja 1880 Eestis (kaevas Sammastes (Rimmu läh.) Taru kivikalmet). Eesti keeles ilmus 1899 Tartus tema teos „Muinasaja teadus Eestlaste maalt" (2 kd.). **T:** *Suomalaisugrilaisen muinaistutkinnon alkeita* (1875), *Muinaisjäännöksiä Suomen suvun asumus-aloilta* (5 kd., 1877—84).

Asser, *Toomas* (14. VII 1954 Jõhvi), neuroloog ja neurokirurg, meditsiiniknd. (1986). Lõpetas 1979 TRÜ, täiendanud end Jaapanis, Soomes, Rootsis ja Saksamaal. Töötanud TÜ-s õppejõuna (a-st 1995 korraline neurokirurgiaprof., a-st 1998 korraline neuroloogiaprof. ja närvikliiniku juh.). Uurinud pms. Parkinsoni tõve düstoonia puhust ravi. Eesti Neuroloogide ja Neurokirurgide Seltsi asepresident, Balti Neurokirurgide Seltsi president, kuulub *European Federation of Neurological Societies*'i ekstrapüramidaalsete haiguste ekspertkomisjoni.

Ast (pseud. Rumor), *Karl* (19. II 1886 Orava v. — 9. VII 1971 New York), poliitik ja kirjanik. Võttis koos venna Gottlieb Jaan A-ga (1874—1919) aktiivselt osa 1905. a. rev-st, oli 1907—10 vangis, a-st 1913 töötas ajakirjanikuna („Päevalehes", „Tartu Päevalehes" jm.). 1917 propageeris Eesti autonoomiat, kuulus Eesti Sots-dem. Partei (hiljem Eesti Sotsial. Tööliste Partei) asutajate hulka. Oli Maapäeva, Asutava Kogu ja I—V Riigikogu liige, 1918—19 töö- ja hoolekande minister ja 1924—25 portfellita minister. Reisis 1930. a-il Indias, Kesk-Euroopas, Skandinaavias, Kaug-Idas jm.; 1934—35 tegutses ärimehena. Oli 1936 ETA esindaja Pariisis, nimetati 1939 pressiatašeeks Stockholmi. Tegutses 1941—59 Eesti Vabariigi nimel konsulina Brasiilias, 1959 siirdus Kanadasse, 1961 USA-sse. — 1911—29 ilmus A-l kodumaal kuus lühiproosakogu, sh. novellikogud „Mürgine vili" (1926) ja „Sammud kaduvikku" (1928), avaldanud ka reisikirja „Allah ja ta rahvas" (1936), draama „Valge naine" (1928) ja rom-i „Krutsifiks" (1960, ²1988). **T:** *Aegade sadestus* (2 kd., 1963—65).

B: F. Tuglas. *Karl Rumor. Elu ja loomingu äärejooni.* Trt., 1930; A. Kurlents. *Karl Rumor.* Lund, 1963; *Eesti kirjandus paguluses.* Lund, 1973.

Karl Ast

Astaškin, *Aleksandr* Petrovitš (20. VI 1928 Tambovi obl.), maakorraldusteadlane, majandusdr. (1985, Jelgava, kinnit. 1986). Lõpetas 1951 maakorraldusinsenerina Valgevene Põllum-akadeemia. Töötanud 1951—53 ENSV Põllumajandusmin-i Maakorralduse Valitsuses, olnud 1953—58 ja 1960—93 EPA õppejõud (1962—78 kateedrijuh., 1986—88 prof-i kt., a-st 1988 prof.), a-st 1993 EPMÜ emeriitprof. Uurimusi maakorralduse ja põllum-rajoonide planeerimise alalt. **T:** *Eesti küla ümberkorraldamine* (1974), *Majanditevahelise maakorralduse alused* (1987), *Põllumajandusettevõtete maakasutuse täiustamine uutmise tingimustes* (1989).

Audova, *Aleksander* (3. VII 1892 Keressaare k., Vara v. — 7. XII 1932 Moskva), loodusteadlane, bioloogiadr. (1922). Lõpetas 1918 TÜ. Koostöös geoloog H. Bekkeriga valmis tal 1918 esimene eestikeelne hüdrobioloogiaalane uurimus („Andmeid Pühajärve uurimisest"). Kaitses dr-iväitekirja füsioloogia alal. Oli TÜ-s füsioloogiastipendiaat, seejärel Tartus kooliõpetaja ja 5 aastat rahvaülikooli juh., 1927—31 TÜ-s füsioloogia eradots. Kirjutas mitu keskkooli füsioloogia- ja anatoomiaõpikut, oli „Tervishoiu käsiraamatu" ja „Eesti entsüklopeedia" autoreid. Asutas 1926 ateistliku ühingu „Humanitas" ja 1931 pahempoolse Tööliste Esperanto- ja Kultuuriühingu (tegutses Tartus a-ni 1933). Lahkus 1932 marksistliku tegevuse tõttu Eestist, jätkas erialast tööd Moskva ülikooli füsioloogiainst-s. **T:** *Aussterben der mesozoischen Reptilien* (1929), *Kas viletsus ja tööpuudus on paratamatud* (1931).

Aleksander Audova

Audova, *Ann* (a-ni 1940 *Alide*-Johanna) (3. IX 1904 Undi k., Vara v.), maalikunstnik. Õppis 1924—40 kõrgemas kunstikoolis „Pallas". Äratas tähelepanu vaikeludega, millele on omane koloriidist ja faktuurist lähtuv üldistus. Loonud ka maastikumaale ja figuurikompositsioone, sh. akte. Tugeva pastoosse katmisviisi, värvipinna kraapimise ja lihvimise ning hõõguvate toonidega saavutanud portreedes ja vaikeludes jõulise, kohati sakraalse kirkuse. **T:** *Lilled* (1947), *Sünge pea* (1968—70), *Valgus ja vari* (1975—77), *Kompositsioon päevalilledega* (1979), *Saapad* (1980), *Kompositsioon peade ja raamatuga* (1980. a-d; lõpetamata).

Ann Audova

Aul (a-ni 1931 Klein), *Juhan* (15. X 1897 Päriverre k., Suigu v. — 29. VIII 1994 Tartu), zooloog ja antropoloog, eesti antropoloogia rajaja, bioloogiadr. (1938). Lõpetas 1921 Tallinna Õpetajate Seminari ja 1928 TÜ. Käsitles dr-iväitekirjas esimest korda tõeselt eestlaste antropoloogilist kuuluvust. Töötas õpingute ajal kooliõpetajana ja lektorina, oli 1928—38 TÜ vanemassistent ja 1939—82 õppejõud (a-st 1957 prof.; 1958—69 TRÜ zooloogiakateedri juh.); 1950—54 ei tohtinud lõssenkistide nõudel TRÜ-s töötada. On Eesti paleoantropoloogia ja biomeetria ning bio-

Juhan Aul

loogiaalase andmetöötluse algatajaid (mõõtis ja kirjeldas antropoloogiliselt üle 50 000 inimese). Arendanud eestikeelset zooloogia ja antropoloogia terminoloogiat, avaldanud zooloogia-, antropoloogia- ja pedagoogikaalaseid teoseid (sh. õpikuid ja käsirmt-id). Rajas 1939 Eesti Loodusuurijate Seltsi antropoloogiasektsiooni ja juhatas seda elu lõpuni. Baeri preemia 1976. **T:** *Katseline ja vaatlusline taimeteadus* (1922), *Pärivus ja rahvas* (1926), *Teekond nahasse: naha bioloogia* (1927), *Pärivus ja valik* (1927, autoreid), *Kodumaa neljajalgsed* (1931), *Squelettes néolithiques en Estonie. — Mélanges de préhistoire et d'anthropologie* (1934, Toulouse), *Eesti NSV imetajad* (1957, autoreid), *Антропология эстонцев* (*Anthropologia estonica*). — TÜ toimetised, 1964, 158; *Inimese anatoomia* (1962, 1976 ümbertöötatud), *Selgroogsete zooloogia* (1969, autoreid), *Eesti kooliõpilaste füüsilise arengu hindetabelid* (1974), *Eesti naiste antropoloogia*. — TÜ toimetised, 1977, 438; *Zooloogia võõrsõnade leksikon* (1978), *Eesti kooliõpilaste antropoloogia* (1982). — Tema abikaasa Salme A. (1911—98) töötas 1947—68 TRÜ zooloogiakateedris vanemõpetajana, tegeles füsioloogia ja histoloogiaga ning juhendas pedagoogide väljaõpet.

B: *Professor Juhan Aul. Kirjanduse nimestik 1919—1989*. Trt., 1990.

Eduard Aule

Aule, *Eduard* Georg (28. XII 1878 Kabala mõis, Viljandimaa — 7. III 1947 Goslar, Saksamaa), majandustegelane, Olgred A. isa. Lõpetas 1902 Riia Polütehnilise Inst-i kaubandusosk-a. Oli 1902—05 I Tartu Eesti Laenu- ja Hoiuühisuse asjaajaja, 1905—19 Tartu Vastastikuse Krediidiühisuse dir., 1919 toitlusminister, 1919—25 Eesti Panga president, 1925—32 Põhja Panga ja Krediitpanga dir.; asutas mitu kindlustusseltsi (as. „Hansa") ja oli nende liige ning 1923—40 EOK laekur. Ajutise Maanõukogu ja Asutava Kogu liige. Läks 1941 Saksamaale, töötas 1942—44 Tallinnas Eesti Omavalitsuse majandus- ja rahandusdirektooriumis, põgenes 1944 uuesti Saksamaale. 1992 maeti A., tema abikaasa ja poja põrmuga urnid Tallinna Rahumäe kalmistule.

Leo Aumees

Aule, *Olgred* (5. XII 1916 Tartu), majandusteadlane, Eduard A. poeg, riigiteaduse dr. (1953, Köln). Lõpetas 1938 TÜ, õppis 1938—41 Berliini majanduskõrgkoolis (*Wirtschaftsschule Berlin*) ja 1950—52 Kölni ülikoolis. Osales II maailmasõjas, oli 1945—50 Venemaal sõjavangis. Olnud 1958—63 Müncheni majandusuuringute inst-i teaduslik referent, 1963—76 ehituse ja korterimajanduse osk. juh. ning 1976—80 uurija, ühtlasi Saksa ehitusministeeriumi komisjonide teaduslik nõustaja. Uurimusi ehitusmajanduse alalt. **T:** *Kostenstruktur und Preisentwicklung in der Bauindustrie* (1963), *Optimaler Winterbau* (1967), *Rationalisierung aus der Sicht der Baubeteiligten* (1976), *Bauinvestitionen und Volkswirtschaft* (1982).

Helga Aumere

Aumees, *Leo* (26. V 1934 Ruhve k., Laimjala v. — 17. VII 1973 Kuressaare), ornitoloog ja looduskaitsetegelane. Lõpetas 1958 bioloogina TRÜ. Oli 1958—73 Vilsandi Rkl. LK-ala (esimene) juh., ennistas nn. Vaika linnuriigi ja pani aluse LK-ala laiendamisele. Uuris haha pesitsusökoloogiat, avaldanud teaduslikke kirjutisi ka lindude ökoloogia, rände, arvukuse dünaamika ja linnukaitse kohta. Propageeris agaralt looduskaitset. **T:** *Vilsandi linnuriik* (1963).

Karl Aun

Aumere, *Helga* (22. IV 1923 Tallinn), muusikateadlane ja -kriitik. Lõpetas 1955 TRK, töötanud 1950—52 ja 1955—73 ER-i muusikasaadete toim-na (mitme sarja autor), teinud muusikasaateid ka televisioonis. Arvustanud ooperilavastusi, tutvustanud eesti heliloojate loomingut venekeelsetes väljaannetes. Muusika aastapreemia 1985. **T:** (monograafiad) *Linda Sellistemägi* (1976), *Udo Väljaots* (1985), *Ida Urbel* (1989), *Anna Ekston* (käsikiri).

Hubert Aumere

Zelia Aumere

Aumere (a-ni 1935 Anton), *Hubert* (14. VIII 1913 Narva — 14. II 1976 München), viiuldaja, Zelia A. vend. Sai tuntuks imelapsena, õppis algul oma isa, viiulimeister J. Antoni juures, lõpetas 1932 TK-s J. K. Paulseni viiulikl-i. Võttis osa mitmest rahvusv. viiulikonkursist, täiendas end 1936 Londonis C. Fleschi juures. Esines solistina ja töötas kontsertmeistrina Tallinna ja Helsingi sümfooniaorkestris. Läks 1943 Saksamaale, oli a-ni 1950 ja 1961—76 Müncheni Rahvusteatri ja Baieri Raadio orkestri ning 1950—61 Bogotás Colombia sümfooniaorkestri kontsertmeister. Esines nii Saksamaal kui ka Colombias omanim. keelpillikvartetiga.

Aumere, Uhke, *Zelia* (4. III 1919 Tallinn — 13. VIII 1998 Stockholm), viiuldaja ja pedagoog, Hubert A. õde. Sai tuntuks lapsena koos vennaga esinedes, lõpetas 1937 TK-s J. K. Paulseni viiulikl-i, täiendas end 1942 Salzburgis V. Přihoda juures. Põgenes 1944 Rootsi, mängis seal Rootsi Raadio Sümfooniaorkestris ja O. Kyndeli keelpillikvartetis, oli 1940.—50. a-il Põhjamaade kontserdiagentuuride nõutavaimaid soliste (soolokontserdid paljudel maadel). Osales 1958 ja 1959 stipendiaadina Luzernis W. Schneiderhani meistrikursustel ja mängis festivaliorkestris, töötas 1959—66 Luzerni konservatooriumi õppejõuna ning a-st 1966 Stockholmis viiuliõpetajana. Oli mitme helilooja (sh. E. Tubina) teoste esmaesitaja.

Aun (a-st 1903 Raup), *Elise Rosalie* (15. VI 1863 Pikareinu, Valgjärve v. — 2. VI 1932 Tallinn), kirjanik. Töötas 1889—92 ja 1898 ajakirja „Linda" toimetuses, 1899—1900 Vändra kurttummade kooli õpetaja-kasvatajana. Elas 1903—11 Simbirskis. Kirjutas tähelepandava värsikultuuri ja riimitehnikaga järelromantilises laadis nukrameelset lüürikat ja elamuslikku loodusluulet ning õpetlikke jutustusi lastele. Avaldanud ajakirjanduses kirjeldusi elust Setumaal ja kogunud J. Hurdale setu rahvaluulet. Tegelnud ka tõlkimisega. **T:** luulekogud *Kibuvitsa õied* I—III (1888, 1895, 1901), *Laane linnuke* (1889) ja *Metsalilled* (1890), jutukogud *Viisakad kombed* (1897) ja *Tosin jutukesi* (1898).

Aun, *Karl* (15. V 1914 Vaimastvere — 21. III 1995 Toronto), õigusteadlane, *dr. jur.* (1948, Hamburg), prof. (1959). Lõpetas 1942 TÜ, töötas 1942—44 sealsamas assistendina, 1944 läks Saksamaale. Oli 1945—48 Balti ülikooli (tegutses Hamburgi läh. Pinnebergis) õppejõud ja õigus-majandusteaduskonna prodekaan. 1949 siirdus USA-sse, kus tegutses ametniku ja õppejõuna, ühtlasi täiendas end Wisconsini ja Chicago ülikoolides politoloogia alal. Läks 1959 Kanadasse, oli a-ni 1979 Waterloo luteri (a-st 1970 Wilfrid Laurier') ülikooli riigiteaduse prof.; a-st 1979 emeriitprof. Oli poliitika- ja õigusfilosoofia ühenduste liige, kuulus paljudesse väliseestlaste org-desse. Avaldanud uurimusi riigiteaduse ja rahvusv. õiguse alalt, erilist tähelepanu pööranud vähemusrahvuste õigustele, sh. Eesti Vabariigis toiminud kultuurautonoomiale. Peitis ära Eesti Üliõpilaste Seltsi algse lipu, mis toodi välja, kui Eesti iseseisvus taastati. **T:** *Der völker-*

rechtliche Schutz nationaler Minderheiten in Estland von 1917 bis 1940 (1951), *The political refugees. A history of the Estonians in Canada* (1985).
B: *Autobiograafia ja teadusliku töö ülevaade.* — Mana, 1981, 48.

Aun, *Mare* (2. XII 1939 Tartu), arheoloog, ajalooknd. (1979, Leningrad). Lõpetas 1963 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna ajaloo-osakonna. Töötanud a-st 1966 Ajaloo Inst-i arheoloogiasektoris. Uurinud pms. Kagu-Eesti keskmise rauaaja muistiseid. **T:** *Археологические памятники второй половины I-го тысячелетия н. э. в Юго-Восточной Эстонии* (1992).

Aun, *Rein* (5. X 1940 Tallinn — 11. III 1995 Tallinn), kergejõustiklane. Lõpetas 1969 TRÜ kehakultuuriteaduskonna. Sai Tokyo OM-il 1964 kümnevõistluses hõbemedali ning NSV Liidu meistrivõistlustel 1967 ja 1968 kuld- ning 1964 hõbemedali. Tulnud Eesti meistriks kaugushüppes (1960), kümnevõistluses (1961), kuuevõistluses (1964 ja 1966), teatejooksudes (1965—69 6 korda) ja võrkpallis (1958). Püstitanud viievõistluses maailma tipptulemuse (4079 punkti, 1968) ning kümnevõistluses NSV Liidu rekordid (7979 ja 8026 punkti, 1968). Töötas treenerina, oli kümnevõistlusklubi „Dekatlon" asutajaid ja 1989—95 president.

Aunap, *Eduard-Gustav* (27. VII 1888 Viljandi — 3. XII 1955 Tartu), histoloog, meditsiinidr. (1930). Lõpetas 1920 TÜ matemaatika-loodusteaduskonna ja 1926 arstiteaduskonna. Töötas TÜ-s, a-st 1931 õppejõuna (a-st 1940 prof., 1940—55 histoloogiakateedri juh.). Uurinud maksa vereringet, kõrvasüljenäärme ehitust ja siseelundite veresoonkonda. **T:** *Üldhistoloogia* (1946, koos J. Tehveriga).

Aunver, *Jakob* (a-ni 1924 Albrecht) (22. V 1891 Vastse-Antsla v. — 18. I 1978 Uppsala), kirikutegelane, *cand. theol.* (1923). Astus 1914 TÜ ajaloo-filosoofiateaduskonda, õppis 1915—16 ja 1922—23 usuteaduskonnas. Osales I maailmasõjas ja Vabadussõjas („Postimehe" rindekirjasaatja), töötas 1922—24 Tartus usuõpetuse õpetajana, ordineeriti 1924 ning oli a-ni 1944 Jüri koguduse õpetaja ja 1935—44 Ida-Harju praostkonna praost. Läks 1944 Saksamaale, sealt 1947 Rootsi, töötas 1947—78 Uppsala koguduse õpetajana. Olnud 1925—39, 1940—44 ja 1950—75 ajakirja „Eesti Kirik" vastutav ja tegevtoim. ning 1935—39, 1943 ja 1959—78 E.E.L.K. konsistooriumi assessor. **T:** *Eesti rahvakiriku ristitee* (1953), *Aastate kestes: Kiriku- ja kultuuriloolisi vaatlusi 1924—1959* (1961), *Johan Kõpp* (1969).

Aus, *Lauri* (4. XI 1970 Tartu), jalgrattur. Sai Barcelona OM-il 1992 ühisstardist maanteesõidus (194 km) 5. koha ja MM-võistlustel 1997 7. koha. Tulnud 1992—98 maanteesõidus 8 korda Eesti meistriks ja 1991 kriteeriumisõidus Leedu meistriks. Kuulunud a-st 1996 elukutselisena Prantsusmaa *Cásino* klubisse ja olnud edukas paljudel võistlustel (läbis 1997 *Tour de France'i* velotuuri).

Auster, *Lydia* (30. V 1912 Petropavlovsk, Kasahstan — 3. IV 1993 Tallinn), helilooja. Lõpetas 1938 kompositsioonierialal Moskva konservatooriumi ja 1945 samas aspirantuuri (mõlemad V. Šebalini juures), oli 1948—84 ENSV Rkl. Raadio- ja Televisioonikomitee muusikaline juht. Helikeelt iseloomustavad poeetilisus ja seos rahvamuusikaga, populaarseks on saanud tema balletilooming („Tiina", 1955; „Põhjamaa unenägu", 1960; „Romeo, Julia ja pimedus", 1970; „Bambi", 1983); kirjutanud ka sümfoonilist („Eesti süit", 1949; klaverikontsert, 1952), koori- ja kammermuusikat ning massilaule. ENSV rahvakunstnik (1984).
B: P. Kuusk. *Lydia Auster.* — Kaheksa eesti tänase muusika loojat. Tln., 1979.

Avarmaa, *Rein* (26. XII 1940 Tallinn — 7. VIII 1987 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1983). Lõpetas 1964 TRÜ. Töötas 1966—73 ENSV TA Füüsika ja Astronoomia Inst-s, a-st 1973 oli ENSV TA Füüsika Inst-i vanemteadur, 1983—87 laserspektroskoopia sektori juh. Uurimusi molekulide ja kristallide spektroskoopia ja fotosünteespigmentide laserspektroskoopia alalt. Fotosünteesivate biopigmentide optilise kõrglahutusspektroskoopia loojaid. ENSV rkl. preemia 1975, NSVL-i rkl. preemia 1986. **T:** *High-resolution optical spectra of chlorophyll molecules* (autoreid). — Spectrochimica Acta 1985, A 41, 12; *Influence of energy transfer on the structure of siteselection spectra of molecules* (autoreid). — Molecular Physics, 1986, 57, 3.

Avaste, *Olev* (18. II 1933 Tallinn — 18. VII 1991 Tõravere), atmosfäärifüüsik, füüsika-matemaatikadr. (1975, Leningrad, kinnit. 1977). Lõpetas 1956 TRÜ füüsika erialal, töötas 1956—82 ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-s (a-st 1962 vanemteadur, 1963—70 teadussekretär), oli 1979—82 ühtlasi TRÜ üldfüüsikakateedri prof., 1983—91 TÜ geofüüsikakateedri juh. ja prof. Rahvusv. Geodeesia- ja Geofüüsikaunioon (IUGG) liige, 1975—83 Rahvusv. Meteoroloogia ja Atmosfäärifüüsika Assotsiatsiooni (IAMAP) kiirguskomisjoni ning 1983—91 Rahvusv. Aeronoomia ja Geomagnetismi Assotsiatsiooni (IASGA) helkivate ööpilvede komisjoni liige. Uurimusi kiirguse levimisest Maa atmosfääris ning Maa kiirgusbilansi ja helkivate ööpilvede kohta. Osales NSV Liidu kosmonautide teaduslike vaatlusprogrammide koostamises ja saadud andmete tõlgendamises. ENSV rkl. preemia 1977, 1985. **T:** *Поле излучения Земли как планеты* (1967, Leningrad; autoreid), *Noctilucent clouds.* — Atmospheric and Terrestrial Physics, 1993, 55.

Avdjuško (ka Avdjushko), *Maria* (9. V 1968 Tallinn), näitleja, näitleja Liina Orlova (s. 1941) ja vene filminäitleja Viktor A. (1925—75) tütar. Lõpetas 1990 näitlejaerialal TK, töötanud 1990—92 Eesti Noorsooteatris ja a-st 1992 Eesti Draamateatris. Mänginud filmis, olnud ka mannekeen ja fotomodell. A. Lauteri preemia 2000. **O:** Marion (Tuglase ja Undi *Helene, Marion ja Felix*), Lulu (Wedekindi *Lulu*), Õie ja Helena (Karusoo *Kured läinud, kurjad ilmad*), Ange (Churchilli *Tipptüdrukud*).

Avesson, *Elsa* (17. II 1911 Omsk — 24. VII 1986 Tallinn), pianist ja klaveripedagoog, Lembit A-i õde. Lõpetas 1933 TK, oli 1936—78 samas kontsertmeistrikl-i pedagoog (dots.). Oli tunnustatud ansamblimängija (sageli koos A. Karjuse ja E. Laidrega). ENSV tnl. kunstnik (1957).

Avesson, *Lembit* (10. I 1925 Tallinn), helilooja, Elsa A-i vend. Õppis 1938—44 TK-s tšellot ja orelit. Läks 1944 Saksamaale, õppis 1946—47 Augsburgi konservatooriumis. Elanud a-st 1948 Kanadas; lõpetas 1958 kompositsioonierialal Toronto ülikooli muusikaosk-a, täiendas end samas kirikumuusika alal. Olnud E. E. L. K. Toronto Peetri kiriku ja Vana Andrese peapiiskopliku koguduse organist. Esinenud orelikontsertidega, juhatanud koore ja orkestreid. Helilooming on väljenduslaadilt nüüdisaegne, vormilt valdavalt klassikaline. **T:** 3 missat (1976, 1981 ja 1995), *Sümfooniline avamäng* (1965), sümfoonia (1993), kantaadid *Nägemus* (1961), *Meelespead õitsevad* (1970) ja *Advent.*

Avik, *Eduard Johannes* (19. IX 1891 Gatšina — 10. IV 1942 Sverdlovsk), mehaanikainsener. Lõpetas 1914 Kroonlinna mereinseneride kooli ja teenis 1914—22 mereväes. Oli 1921—35 Tallinna Tehnikumi laevamehaanikute kooli õpetaja (1921—26 juh.), 1924—26 ka Rkl. Katsekoja soojustehnikaosk. juh., 1926—29 Mereasjanduse Peavalitsuse juh. ja 1929—40 Veeteede Valitsuse dir., 1939—41 ühtlasi TTÜ õppejõud. Vabadusristi I liigi 3. järk. Nõukogude okupatsioonivõimud vangistasid ta 1941 ja hukkasid 1942.

Rein Aun

Lydia Auster

Olev Avaste

Maria Avdjuško

Elsa Avesson

Avilotšev, *Anatoli* (5. XII 1949 Lugovoi, Kasahstan), tantsija. Lõpetas 1970 Permi koreograafiakooli, tantsis seejärel Novosibirski, Almatõ, Odessa ja Lvivi ooperi- ja balletiteatris, oli 1974—90 „Vanemuise" teatri balletisolist. Eriti sobis talle romantiline stiil, aga valdas ka nüüdiskoreograafiat. **O:** Albert (Adami *Giselle*), Noormees (*Chopiniana* ja *Skrjabiniana*), Tuomas (Ojaneni *Seitse venda*), Bothwell (Šenderovase *Maria Stuart*).

Ayrmann [*air-*], *Hans Moritz* (28. XII 1641 — 27. VII 1710), saksa päritolu Rootsi sõjaväelane. Reisis 1666—71 Eesti- ja Liivimaal, Poolas ning Venemaal. A-i reisikirjades (avaldatud 1937 TÜ toimetistes) on andmeid nende maade tollcaegse olustiku kohta.

Bb	Bb	Bb	Bb	Bb	Bb
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Aino Bach

Aggio Bachmann

Talis Bachmann

Baars, *Kaarel* (*Karl*) (13. III 1875 Iigaste mõis, Karula khk. — 27. II 1942 Kirov), poliitika- ja majandustegelane, elukutselt jurist. Õppis 1896—1900 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas. Töötas a-st 1903 Viljandis advokaadina, tegutses msg. maj. ettevõtetes ja org-des, oli „Viljandi Teataja" vastutav toim. ja väljaandja (ilmus 1910—14 ja katkendlikult 1918), 1919, 1920 ja 1924 rahaminister, 1919—33 „Sakala" peatoim. (1920—22 vastutav toim.) ja kirjastusoü-u „Sakala" juhatuse esimees. Maapäeva, Asutava Kogu ja I—V Riigikogu liige (tööerakondlane, a-st 1932 Rahvusliku Keskerakonna rühmas). Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta, hukkus vangilaagris (suri enne surmaotsuse täideviimist).

Bach [*bah*] (a-st 1937 Liimand), *Aino* (14. XII 1901 Koeru — 6. VIII 1980 Tallinn), graafik, Kaarel Liimandi abikaasa. Õppis kunstikoolis „Pallas" algul N. Triigi juures maali, hiljem A. Vabbe juures graafikat, lõpetas kooli 1935. Oli 1941—44 NSV Liidu tagalas, kuulus a-st 1942 Jaroslavli eesti kunstnike kollektiivi. Osales ENSV Kunstnike Liidu asutamises ja oli selle esimene vastutav sekretär (1943—44). Elas a-st 1946 Tallinnas. Olnud silmapaistev sügavtrükitehnikate viljeleja. Saavutas akvatinta erilise faktuuriilu ja varjundirohkuse, kasutas ka kuivnõela, oforti ja metsotintot. 1930. a-il lõi pms. ühefiguurilisi, kammerlikke, nukra meeleoluga kompositsioone („Naine kitarriga", 1936; „Ema lapsega", 1937; „Poiss", 1938) ning portreid ja akte. Illustreerinud bibliofiilse rmt-u „Mustlaste muinasjutud" (1938). 1950. a-il sai põhiliseks naiste ja laste pms. kuivnõelatehnikas portree („Magav laps", 1955; „Väike Mari", 1957; Debora Vaarandi, 1957; Anu Raud, 1962). Viljelnud ka värvilist monotüüpiat („Tüdruk", 1969). ENSV rahvakunstnik (1961). ENSV rkl. preemia 1947.
B: B. Bernštein. *Aino Bach*. Tln., 1961.

Bachmann [*bah-*], *Adam* (12. V 1890 Lüganuse khk. — 14. IV 1966 Tallinn), ajakirjanik ja poliitik. Õppis 1910—15 Tartu ülikoolis õigusteadust, tegi tudengina kaastööd „Üliõpilaste Lehele" ja oli a-st 1914 selle esimesi tegevtoim-id. Lõpetas 1916 Petrogradi ülikooli õigusteaduskonna. Töötas 1917—27 „Postimehe" toimetuses, ms. 1917—20 (vaheaegadega) vastutava toim. ja väljaandjana. Kirjutas ka „Postimehe" kaasannetele ja lisadele. Oli Asutava Kogu ja I Riigikogu liige, 1920. a. lühikest aega töö ja hoolekande minister, juhtis 1921—22 Moskvas Eesti varade reevakueerimist. Kolis 1928 Narva, oli ajalehtede „Meie Elu" (1929) ja „Põhja-Eesti" (1929—30) ning ajakirja „Noorusloomiug" (1928/29) vastutav toim., 1930—40 Narva abilinnapea. Represseeriti 1941. Pärast vabanemist naasis Eestisse ja tegutses vabakutselise tõlkijana. Vabadusristi I liigi 3. järk.

Bachmann [*bah-*], *Aggio* (õieti *August*) (3. IV 1897 Sooaluste k., Järvakandi v. — 19. VI 1923 Tartu), lavastaja ja näitleja. Õppis L. Kitzberg-Pappeli ja E. Kevendi teatrikursustel, oli 1920 noorproletaarlaste ühingu kunstiringi „Keul" lavastaja ja esinäitleja, asutas 1921 Tallinnas eksperimentaalse Hommikteatri. Rakendas uute kunstivormide otsingul rev. ideoloogiat ja ekspressionistlikku laadi. **L:** Brusti *Igavene inimene* (1921), Tolleri *Mass-inimene* (1922), Hasencleveri *Inimesed* (1923, oli kõigis ka osatäitja).
B: N. Andresen. *August Bachmann ja Hommikteater*. Tln., 1966.

Bachmann [*bah-*], *Talis* (27. I 1951 Tartu), psühholoog, psühholoogiadr. (1989). Lõpetas 1974 TRÜ. Oli 1977—92 TÜ õppejõud (a-st 1990 prof.), 1992—95 TPÜ rektor. Töötanud 1980—81 USA-s Vanderbilti ülikoolis (Nashville'is) ja 1990 Arizona ülikoolis, 1992 Münchenis Max Plancki psühholoogiainst-s jmt. riigi kõrgkoolides ja uurimisasutustes, 1996—99 Portsmouthi ülikoolis (Inglismaal), on a-st 1999 Tallinnas õigusinst-i prof., filosoofiaosk. juh. Teadusseltsi *Attention and Perfomance* rahvusv. nõuandva kogu liige (1984), *The National Honor Society in Psychology* (*Psi Chi*) auliige (1981). Rahvusv. ajakirjade *European Journal of Cognitive Psychology* (Inglismaa/USA), *Consciousness and Cognition* (USA) ja *Psychological Research* (Saksamaa/USA) toimetuse kolleegiumi liige. Uurimusi nägemistaju, tähelepanu, kognitiivpsühholoogia, psühhofüsioloogia, eksperimentaalesteetika, infotöötluse modelleerimise ja teadvuse mehhanismide alalt. Loonud ms. pertseptiivse retušeerimise teooria, visuaalsete kujundite üldiste ja detailsete tunnuste tajumise käsit-

luse ning selgitanud taju mikrogeneetilist olemust. **T:** *Õiguspsühholoogia alused* I—III (1985—89, koos R. Marustega), *Psychophysiology of visual masking: The fine structure of conscious experience* (1994, Commack, New York), *Imetabane taju* (1989, koos J. Huigiga), *Reklaamipsühholoogia* (1994), *Cognitive contributions to the perception of spatial and temporal events* (1999, Amsterdam, koos G. Aschersleben'i ja J. Müsseleriga). ▲

Baer [*bä:r*], *Karl Ernst* von (28. II 1792 Piibe mõis, Järvamaa — 28. XI 1876 Tartu), baltisaksa loodus- ja arstiteadlane, kirjeldava ja võrdleva embrüoloogia rajaja, Peterburi TA akad. (1828), Tartu ülikooli auliige (1852). Õppis 1810—14 Tartu ülikoolis arstiteadust, kaitses samas 1814 doktoriväitekirja eestlaste endeemsete haiguste kohta („De morbis inter esthonos endemicis", e. k. 1976). Täiendas end 1814—17 Viini, Würzburgi ja Berliini kliinikuis. Töötas 1817—29 Königsbergi ülikoolis, olles 1819. a-st zooloogia- ja 1826. a-st ka anatoomiaprof. Rajas 1821 Königsbergi zooloogiamuuseumi ja oli selle dir. Avastas 1826 imetajate (sh. inimese) munaraku; uuris kalade, kahepaiksete, roomajate, imetajate ning eriti põhjalikult kana embrüonaalset arengut, kirjeldas blastulat, seljakeelikut ning lootekestade, idulehtede ja mitme elundi arengut. Tõestas, et loomade looteil arenevad kõigepealt hõimkonna, seejärel klassi, seltsi, sugukonna, perekonna, liigi ning kõige lõpuks isendi tunnused (käsitlus ilmus B-i tähtsaimas teoses „Über Entwicklungsgeschichte der Tiere", I 1828, II 1837, Königsberg). Töötas 1829—62 (vaheaegadega) Peterburi TA-s, kus tegeles pms. geograafia, antropoloogia, etnograafia ja ihtüoloogiaga (tema töö tulemusena kehtestati Venemaal 1859 kalakaitsemäärus). 1862—67 oli Venemaa Rahvaharidusmin-i salanõunik ja tegeles Venemaa hariduse ümberkorraldamisega. Juhtis paljusid loodusteaduslikke ja etnograafilisi ekspeditsioone. Pani aluse Venemaa ökoloogilistele uuringutele. Avastas Maa pöörlemisest tuleneva jõgede vastaskallaste erinevuse (B-i-Babinet' seadus) ning Siberi igikeltsa. Algatas liivlaste uurimise. Oli 1845 Vene Geograafiaseltsi ja 1859 Vene Entomoloogiaseltsi asutajaid ning entomoloogiaseltsi esimene president; võrdleva kranioloogia rajajaid, väljaannete „Archiv für Anthropologie" ja „Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches" asutajaid. Elas 1867—76 Tartus, kus tegeles teoreetilise bioloogiaga ja oli Loodusuurijate Seltsi president. Avaldanud üle 400 teadustrükise (temast endast on avaldatud üle 1000 kirjutise). Oli ligi 100 teadusorg-i ja -asutuse liige, Püha Anna I järgu ordeni kavaler. 7 geograafilist objekti kannavad B-i nime. 1976 asutati Tartusse B-i viimasesse elupaika tema memoriaalmuuseum (nn. B-i maja). 1867—1906 on Peterburi TA ja a-st 1976 Eesti TA välja andnud B-i preemiat. 1976—92 sai B-i medali 150 nimekat Eesti loodusloolast. B-i sünniaastapäeval korraldavad Eesti Loodusuurijate Selts ja B-i muuseum B-i päeva. Aastast 1993 annab Saksamaa keskkonnaministeerium Eesti looduskaitsjatele Saksamaal täiendõppe saamiseks B-i stipendiumi. B-le on püstitatud mitu ausammast, neist kuulsaim asub Tartus Toomemäel (1886, A. Opekušin).
B: *Karl Ernst von Baer*. [Koost. T. Ilomets.] Tln., 1976; M. Valt. *K. E. von Baer ja darvinism*. Tln., 1977.

Bagger, *Boris Björn* (6. III 1955 Karlsruhe), eesti päritolu kitarrist. Lõpetas 1981 Karlsruhe muusikaülikooli ja 1984 Freiburgi muusikaülikooli magistrantuuri, täiendanud end N. Yepesi, S. Behrendi jt. juures. Töötab a-st 1990 kitarriõppejõuna Karlsruhe muusikaülikoolis, tegutseb ühtlasi muusikakirjastuse *Edition 49* ärijuhina (kirjastanud üle 150 eesti helilooja teose), organiseerinud eesti muusika plaadistusi (*Antes Edition*). Oli 1990—92 Karlsruhe Euroopa kultuuripäevade kunstiline juht. Esinenud soolokontsertidega ja ansamblis (sh. K. Randalu ja S. Sisaskiga Eestis; tema asutatud on ansamblid *Camerata Karlsruhe* ja Saksa kitarrikvartett). Salvestanud palju heliplaate kitarrimuusikaga. EV muusikaastapreemia 1994.

Bakis, B a k k i s, *Eduard* (21. V 1900 Pärnu — 4. I 1970 Sterling, Kansas, USA), psühholoog, *mag. phil.* (1934), *dr. phil.* (1943). Osales 1919—20 Vabadussõjas. Õppis 1921—34 TÜ-s psühholoogiat. Töötas 1923—44 samas assistendina, 1938—40 ühtlasi lektorina. Põgenes 1944 Saksamaale, oli 1946—48 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) psühholoogiaõppejõud. Siirdus 1949 USA-sse, kus oli 1950—70 Sterlingi kolledži õppejõud ja eksperimentaalpsühholoogialabori teadur. On Eesti rakenduspsühholoogia rajaja. Uurimusi ms. talutööde ja postiametnike töö tootlikumaks muutmise ning erisuguses eas lastele sobivate trükikirjade suuruse kohta. Paguluses uuris põgenike hingeelu ja kohanemist. Avaldanud ajakirjas „Tulimuld" J a a n P a g u l a s e pseud-i all psühholoogiaalaseid esseid. **T:** *DP-de apaatiast*. Scientiae et Artibus (1949, Pinneberg), *Psychological situation of the displaced persons in emigration* (1950, Oregon), *DP-apathy*. — Murphy H. B. M. Flight and resettlement (1955, Pariis).

Balduin Alnast, A l n a B. (srn. 1243), Flandria tsistertslaste kloostri munk. Saadeti 1230 Liivimaale lahendama piiskopi ametikoha täitmisel puhkenud tüli, teist korda viibis Liivimaal 1232—34 paavsti legaadina; tema püüded teha Liivimaast paavsti vasallriik nurjusid. Elu lõpul oli B. Varissa peapiiskop.

Bantelmann, *Johannes Daniel* (*David*) (26. III 1769 Linden, Hannoveri läh., Saksamaa — 17. X 1833 Tallinn), arhitekt. Oli 1795—1824 Kadrioru lossi arhitekt, seejärel a-ni 1833 Eestimaa kubermanguarhitekt. Valmistas Kadrioru lossiansambli mõõtmisjoonised ja maa-ala plaani (u. 1800). Tegi ülevenemaaliste tüüpfassaadide põhjal paljude Tallinna keskaegsete hoonete klassitsistlikke ümberehitusprojekte. Osales Tallinna kubermangugümnaasiumi laiendamises (1821 ja 1823, nüüd Gustav Adolfi Gümnaasium) ning juhtis Issanda Muutmise kiriku ümberehitamist (1827—30). Kavandanud ehitisi Tallinna eeslinnades ja mujal Eestis.

Barbarus, *Johannes*, *Vares, *J.*

Barclay de Tolly [*barklai -li*], *Michael* Andreas (Mihhail Bogdanovitš), a-st 1813 krahv, a-st 1815 vürst (27. XII 1761 Pamūšis, Leedu — 26. V 1818 Insterburgi läh., Ida-Preisimaa), Vene väejuht, kindralfeldmarssal (1814). Põlvnes šoti päritolu balti aadlikest. Teenis ratsaväes ja staapides, paistis vapruse-ga silma Vene-Türgi sõjas (1787—91) ja Vene-Rootsi sõjas (1788—90). Juhtis Prantsusmaa-vastases koalitsioonisõjas (1806—07) osavalt eel- ja järelväe salku, paistis silma Pultuski, Hoffi ja Preussisch-Eylau lahingus. Vene-Rootsi sõjas (1808—09) juhtis diviisi, määrati 1809 Soome kindralkuberneriks ja Vene armee ülemjuhatajaks. Oli 1810—12 sõjaminister, reorganiseeris sõjaväe ja koostas uued määrustikud. 1812. a. Vene-Prantsuse sõja alguses oli 1. Lääne-armee juh. kõikide relvajõudude ülemjuh. ülesannetes. Viis hästi läbi taganemismanöövri, ühendas peajõud ja juhtis edukaid taandumislahinguid (Vitsebskis, Smolenskis, Valutina Goras). Juhtis Borodino lahingus Vene armee paremat tiiba ja keskosa. Oli 1813.—14. a. Lääne-Euroopa sõjakäigu ajal 3. Vene armee, hiljem Vene-Preisi armee ülemjuh. Juhtis 1814 Pariisi ründamist. B. on maetud Jõgevestesse, perekonna mõisa lähedale ehit. hauakambrisse (hauamonumendi autor V. Demut-Malinovski). Mälestussammas Tartus (1849, V. Demut-Malinovski), Riias (osaliselt hävinud), Peterburis ja Regensburgis (viimase autor V. Demut-Malinovski).

Karl Ernst von Baer

Boris Björn Bagger

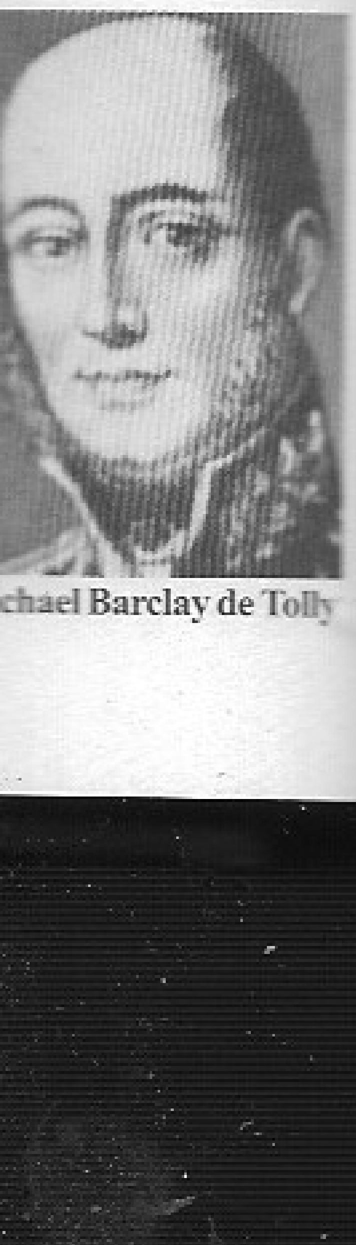

Michael Barclay de Tolly

Karl Ernst von Baer

Boris Björn Bagger

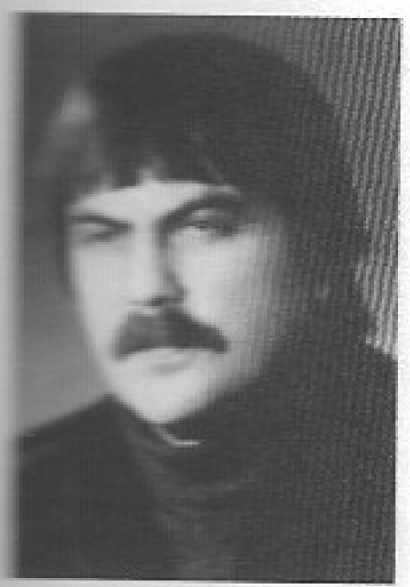
Michael Barclay de Tolly

Eino Baskin

Roman Baskin

Nikolai Baturin

Heinrich Nikolai Bauer

Ruts Bauman

B: M. and D. Josselson. *The Commander. A Life of Barclay de Tolly.* Oxford University Press, 1980; M. J. Eisen. *Tähtsad mehed. Wiies anne.* Trt., 1884.

Bartels, Johann *Martin* Christian (12. VIII 1769 Braunschweig – 19. XII 1836 Tartu), matemaatik, *dr. phil.* (1799, Jena ülikool), Peterburi TA k-liige (1826). Õppis 1791–93 Helmstedti ja 1793–95 Göttingeni ülikoolis. Oli 1795–1804 Šveitsis Reichenau seminaris ja Aarau reaalkoolis matemaatikaõpetaja, 1808–20 Kaasani ja 1821–36 Tartu ülikooli prof. Tema õpilased on olnud C. F. Gauss ja N. Lobatševski. Võttis ruumijoonte teoorias esimesena kasutusele liikuva teljestiku meetodi ja tuletas sellekohased valemid (B-i-Frenet' valemid). Tema tegevusest sai alguse Tartu ülikooli diferentsiaalgeomeetria keskuse kujunemine. Avaldas 1833 esimese Eestis trükitud matemaatilise analüüsi õpiku („Vorlesungen über mathematische Analysis mit Anwendungen", 1833, [2]1837).

B: Ü. Lumiste. *Martin Bartels as researcher: his contribution to analytical methods in geometry.* – Historia Mathematica, 1979, 24.

Baskin, *Eino* (17. VI 1929 Tallinn), näitleja, lavastaja ja teatrijuht, Roman B-i isa. Lõpetas 1951 ENSV Rkl. Teatriinst-i. Oli 1951–57 ja 1968–80 Tallinna Draamateatri, 1961–64 ENSV Rkl. Filharmoonia ning 1958–61 ja 1965–69 Leningradi teatrite näitleja. Asutas 1980 „Vanalinnastuudio", olnud selle kunstiline juht ja a-st 1997 ühtlasi dir. Saanud 1950. a-il tuntuks estraadikunstnikuna, teinud ise palju estraadilavastusi, loonud ER-i saatesarja „Meelejahutaja". Mänginud filmis ja telelavastustes, lavastanud teleteatris. Avaldanud mälestuste rmt-u „Raudeesriide taga" (1993). ENSV rahvakunstnik (1988). Huumoripreemia Meie Mats 1987. **L:** Ilfi ja Petrovi *12 tooli* (1971, mängis Ostap Benderit), Žvanetski ja Aimla *Ei mingit kahtlust* (1980), Rostand'i *Cyrano de Bergerac* (1986), Gogoli *Revident* (1987), Kalli ja Baskini *Prügikast ehk Alguse asi* (1993, ka osatäitja), Kalli *Prügikast 2 ehk Põhi paistab* (1994), Kalli *Raadio Null* (1997, ka osatäitja). **O:** Belski (Lutsu ja Särevi *Tagahoovis*), Gustav Heink (Bahri *Mees, naine ja kontsert*), kolonel Harper (Vonneguti *Õnne sünnipäevaks, Wanda June*), Baskin (Aimla ja Baskini *Topeltkokteil*, 1981, ka lavastaja), Al Lewis (Simoni *Päikesepoisid*, 1981 ja 1998, viimati ka lavastaja).

B: *Vastab Eino Baskin.* –Teater. Muusika. Kino, 1986, 3.

Baskin, *Roman* (25. XII 1954 Tallinn), näitleja ja lavastaja, Eino B-i ja I. Everi poeg. Lõpetas 1980 lavakunstierialal TRK. Töötas 1980–92 „Vanalinnastuudios", a-st 1992 olnud vabakutseline lavastaja. Lavastanud mitmes Eesti teatris, „Tallinnfilmis" („Vernanda", „Rahu tänav") ja televisioonis („Tema majesteet Komödiant", seriaalid „Vabariigi valvur" ja „M Klubi"). A. Lauteri preemia 1987. **L:** Dürrenmatti *Füüsikud* (1981), Stoppardi *Rosencrantz ja Guildenstern on surnud* (1989), Mozarti *Figaro pulm* (1996), Ibseni *Peer Gynt* (1997). **O:** Cyrano (Rostand'i *Cyrano de Bergerac*), AA (Mrožeki *Emigrandid*), Professor (Kõivu *Filosoofipäev*), Richelieu (Dumas' ja Nüganeni *Kolm musketäri*).

B: *Vastab Roman Baskin.* – Teater. Muusika. Kino, 1996, 5.

Bassel, *Naftoli* (21. VIII 1932 Tallinn), kirjandusteadlane, filoloogiadr. (1982). Lõpetas 1955 vene filoloogina TRÜ. Oli 1955–56 Suure-Jaanis ja 1956–63 Tallinnas õpetaja, töötas 1966–93 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (1986–91 juhtteadur), a-st 1994 olnud Eesti-Ameerika Ärikolledži humanitaarainete prof. (1994–97 kateedrijuh.). Avaldanud a-st 1956 art-eid ja uurimusi kirjandussuhete ja kirjanduslike kontaktide ning võrdlev-tüpoloogilise kirjandusuurimise alalt. **T:** *Литературные связи Советской Эстонии* (1970), *Типологические связи эстонской советской литературы с литературами других народов. Художественная проза* (1980), *Писатели Советской Эстонии. Биобиблиографический словарь* (1984), *Проблемы межнациональной общности эстонской советской литературы* (1985), *История культуры Эстонии* (1998).

Bassler [*bäslə*ʳ], *Ray Smith* (22. VII 1878 – 3. X 1961), USA paleontoloog. Tegutses pikemat aega USA Rahvusmuuseumi juures. Avaldanud üle 100 uurimuse (pms. väljasurnud selgrootute kohta) ja bibliograafiaid. 1911 ilmus B-lt Eesti ordoviitsiumi sammalloomi käsitlev põhjapanev monograafia, milles ta võrdles ka Baltikumi ja Põhja-Ameerika stratigraafilist liigestust ning paleogeograafiat. B. võttis Baltikumi geoloogilises kirjelduses kasutusele mõiste „ordoviitsiumi ladestu". Eesti Loodusuurijate Seltsi auliige (1931).

Baturin, *Nikolai* (5. VIII 1936 Arumetsa k., Suislepa v.), kirjanik. Olnud lukksepp, töötanud Siberis kütina, osalenud geoloogiaekspeditsioonides. B-i luulet (kogud „Maa-alused järved", 1968, „Väljadelt ja väljakutelt", 1972, „Kajokurelend", 1975, „Galerii", 1977, „Lüürakala", 1978, „Poolusevaikus. Vaikusepoolus", 1980, „Sinivald", 1990) iseloomustavad erk loodusetaju ning elu vastuoludesse süvenev vaatlusviis; osa luuletusi on Mulgi murdes. Proosarmt-is kujutab B. sageli inimest ürgloodusess – taigas või kõrbes (jutustus „Kuningaonni kuningas", 1973, proosapoeem „Varahilisel ajal", 1974, jutustus „Oaas", 1976, rom-d „Leiud kajast", 1977, ja „Karu süda", 1989). Evengi pärimuste põhjal on B. kirjutanud ja joonistanud rmt-u „Laiuvad laaned, kauguvad kõrved" (1981). Ta on avaldanud ka segažanrilise rmt-u „Tirelilood" (1980), kriminaalrom-i „Mõrv majakal" (1993) ja näidendeid („Kuldrannake", 1986, „Kääbus koturnidel", 1991; lugemisteater „Teemandirada", 1986, „Kummitus kummutis", 1993). Kirjutanud ka filmistsenaariume („Karu süda"). Wiedemanni keeleauhind 1994. **T:** rom-d *Noor jää* (1985), *Kartlik Nikas, lõvilakkade kammija* (1993), *Ringi vangid* (1996) ja *Apokalüpsis Anno Domini...* (1997).

Bauer, *Heinrich Nikolai* (11. VIII 1874 Paide – 11. X 1927 Tallinn), pedagoog, haridus- ja ühiskonnategelane. Lõpetas 1900 Tartu ülikooli ajalooknd-i kraadiga. Oli 1898–1911 Tartu, Varssavi ja Tallinna koolides (sh. Treffneri ja Tallinna Nikolai I gümnaasiumis) õpetaja, 1911–20 ja 1923–27 Tallinna tütarlaste kommertsgümnaasiumi dir. ja ühtlasi Tallinna õhtualgkooli juh., 1921–22 haridusminister. II Riigikogu liige. Eestimaa Rahvahariduse Seltsi abiesimees (1906), Eesti Lastekasvatuse Seltsi asutaja (1907) ja esimees (1907–27), Eesti Punase Risti asutajaid (1919) ning sanatooriumide ja varjupaikade osk. juh., täiskasvanute õhtukeskkooli asutajaid. Pärandas oma vara Tallinna tütarlaste kommertsgümnaasiumi vaesemate õpilaste koolitamiseks ja Eesti Lastekasvatuse Seltsile. Vabadusristi III liigi 2. järk.

Bauman, *Ruts* (õieti *Rudolf*) (9. II 1892 Kalju v. – 17. IX 1960 Ellamaa), näitleja. Alustas lavategevust asjaarmastajana; töötades väga erinevais ameteis (mõisakirjutaja, velsker, postijaamapidaja, kaupmees, rdt-tööline, kolhoosnik), mängis 1916–19 Tallinna Draamateatris ja 1931–41 Tallinna Töölisteatris, hiljem oli Ellamaa rahvamaja juh. ja näiteringi juht. Oli armastatud koomik, nn. väikese inimese kehastaja. Mänginud filmis („Näitleja Joller"), avaldanud mälestusi („Minu teekond lavale", 1938). **O:** Parun (Gorki *Põhjas*), Soin (Lutsu ja Särevi *Tagahoovis*), Tolari (Pakkala *Parvepoisid*), Jeppe (Holbergi *Mäeotsa Jeppe*).

B: L. Kevvai. *Moemees.* Trt., 1999.

Becker [*beker*], *Jacob*, ladinakeelsetes trükistes Pistorius (srn. 1672), saksa päritolu trükindustegelane ja postindusjuht, Tartu ülikooli trükikoja esimene juh. (1631—37). Korraldas Riias elades a-st 1625 sealset postindust, oli a-st 1645 Eesti- ja Liivimaa iseseisva postinduse palgaline juht. Esimesed Eestis trükitud rmt-d kannavad tema trükkijanime.

Bedredinova, *Anastassia* (26. IX 1924 Moskva), vene näitleja. Lõpetas 1950 Moskvas Štšukini-nim. teatrikõrgkooli, töötanud samast aastast Tallinna Vene Draamateatris. ENSV rahvakunstnik (1978). **O:** Lilli Ellert (Vilde *Tabamata ime)*, Karin (Tammsaare ja Panso *Armastus ja elu*), Tiina ja Vanaema (Kitzbergi *Libahunt)*. Erzi ja Giza (Örkény *Kassimäng*), Sarah Bernhardt (Murrelli *Päike ja mina*).

Beekman, *Aimée* (20. IV 1933 Tallinn), kirjanik, Vladimir B-i abikaasa. Lõpetas 1956 Üleliidulise Kinematograafiainst-i, töötas 1956—60 „Tallinnfilmis" operaatorina, olnud seejärel kutseline kirjanik. Debüteeris 1959 ajakirjanduses lühiproosaga. Romaanidele („Mirjami triloogia" („Väikesed inimesed", 1964, „Kaevupeegel", 1966, „Vanad lapsed", 1972, koos 1976); „Valgete vareste parv", 1967; „Kartulikuljused", 1968; „Väntorel", 1970 (kirjanduse aastapreemia 1971); „Keeluala", 1971; „Kuradilill", 1973; „Viinakuu", 1975; „Sugupuu", 1977; „Valikuvõimalus", 1978; „Tihnik", 1980; „Vabajooks", 1982; „Loobumisvõimalus", 1985; „Peavari", 1989; „Hundimurdja", 1994) on iseloomulikud värvikad karakterid, teravad probleemid ning tinglikud vormivõtted (sageli grotesk). Avaldanud ka reisikirju („Plastmassist südamega madonna", 1963) ja noorsoormt-id („Sõnni Siim", 1970; „Tondinahad", 1977). B-i teoseid on tõlgitud vene, poola, valgevene, saksa, slovaki, tšehhi, rumeenia, bulgaaria, läti, leedu, ungari ja soome keelde. ENSV tnl. kirjanik (1978). ENSV rkl. preemia 1977.

Beekman, *Vladimir* (23. VIII 1929 Tallinn), kirjanik ja tõlkija, Aimée B-i abikaasa. Lõpetas 1953 keemiainsenerina TPI. Olnud 1953—56 Eesti Rkl. Kirjastuse ilukirjanduse osk. juh., 1983—95 Eesti Kirjanike Liidu esimees. 1975—84 ENSV Ülemnõukogu ning 1970—74 ja 1984—89 NSVL Ülemnõukogu saadik, 1977—90 EKP KK liige. Tuli kirjandusse luulega („Laul noorusest", 1952; „Tee ellu", 1955; valikkogu „Pühvliluht", 1974). Romaanides käsitlenud nüüdismaailma ohuprobleeme („Öölendurid", 1975; „Eesli aasta", 1979; „Narva kosk", 1986) ning lähiajaloo sündmusi („Ja sada surma", 1978; „Koridor", 1982). Avaldanud ka reisikirju („Kauge maa — Brasiilia", 1963; „Mehhiko — päikesekivi maa", 1975; „Maakera kuklapoolel", 1977) ja lastermt-id („Aatomik", 1959, „Raua-Roobert", 1972), kirjutanud filmistsenaariume. Eestindanud rootsi keelest A. Lindgreni (nt. „Väikevend ja Karlsson katuselt", „Pipi Pikksukk", „Väike Tjorven, Pootsman ja Mooses", „Vennad Lõvisüdamed", „Röövlitütar Ronja"), T. Janssoni („Muumitroll") ja S. Lagerlöfi teoseid („Nils Holgerssoni imelik reis läbi Rootsi"), tõlkinud ka vene (A. Tvardovski, K. Simonov), leedu ja läti kirjandust. ENSV tnl. kirjanik (1975). Kirjanduse aastapreemia 1970, J. Smuuli preemia 1973.

Bekker, *Hendrik* (29. XII 1891 Pühajärve, Pühajärve v. — 22. VI 1925 Tartu), geoloog ja paleontoloog, *dr. phil.* (1921, London). Õppis 1912—18 Tartu ülikoolis, oli a-st 1919 samas mineraloogia- ja geoloogiakabineti juh., a-st 1924 prof. (TÜ esimene eestlasest geoloogiaprof.). Sisustas ülikooli geoloogiamuuseumis Eesti osk-a. Uurimusi Kukruse lademe ja ülemdevoni setete stratigraafia ja selgroogsete paleontoloogia alalt ning Otepää ümbruse geomorfoloogia kohta. B. on esimese eestikeelse ajaloolise geoloogia õpiku (1923) ja mitme geoloogiaalase populaarteadusliku teose autor.

B: K. Orviku. *Professor Hendrik Bekkerit meenutades.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, VII. Tln., 1989.

Bellingshausen, *Fabian* Gottlieb Benjamin von (venepäraselt Faddei Faddejevitš Bellinsgauzen) (20. IX 1778 Lahetaguse mõis, Saaremaa — 25. I 1852 Kroonlinn), baltisakslasest meresõitja, Vene admiral (1843). Omandas mereväehariduse Kroonlinnas, teenis 1793—1803 mitšmanina Balti laevastikus. Võttis 1803—06 kartograafina osa A. J. von Krusensterni juhitud ümbermaailmareisist. Juhatas 1819—21 II järgu kaptenina laevade „Vostok" ja „Mirnõi" (komandör M. Lazarev) ümbermaailmareisi, mille eesmärk oli jõuda lõunas võrdlemisi suurtele laiuskraadidele. Reisi esimesel lõunasuvel jõuti 28. I 1820 ll-l 69°21' ja lp-l 2°14' üsna Antarktise mandri lähistele. Järgmisel suvel avastati okt. 1820 Peeter I saar ja jaan. 1821 Aleksander I maa, mida B. pidas mandri osaks. Vahepeal seilati Vaikse ookeani troopilises osas, kus täpsustati merekaarte ja avastati Tuamotu saarestikus 20 atolli. 1828—29 osales B. kontradmiralina Vene-Türgi sõjas, 1830—39 teenis viitseadmiralina Läänemerel, seejärel sõjakubernerina Kroonlinnas. — B-i nime kannavad üks Antarktise ääremeresid ja selle sügavaim nõgu, neem Sahhalinil, liustik Antarktises ja 1968 Lõuna-Shetlandi saartel asut. polaarjaam **T:** *Двукратные изыскания в Южном Ледовитом океане* (1831, [3]1960).

Bereczki [*bärätski*], *Gábor* (24. III 1928 Békés), ungari keeleteadlane ja tõlkija, filoloogiadr. (1987). Õppis 1948—49 Budapesti ja 1949—52 Bukaresti ülikoolis, oli 1953—59 Leningradi ülikooli aspirant. Avaldanud uurimusi soome-ugri rahvaste keelte ja rahvaluule kohta, koostanud rahvaluuleantoloogiaid („Cheremis Folksongs", 1971, „Chuvash Folksongs", 1979). Vahendanud ungari keelde eesti klassikalist (A. H. Tammsaare, F. Tuglas) ja nüüdiskirjandust (L. Meri, J. Smuul, P. Kuusberg, J. Kross, V. Beekman, A. Valton). Eesti kirjanduse aastapreemia 1990.

Berendhoff [*be:-*], *Johann Rudolph* (16. VIII 1827 Rae mõisa Vaskjala veskitalu, Rae v. — 19. IX 1873 Peterburi), baltisaksa maalikunstnik ja graafik. Õppis Tallinnas maali ja litograafiat. Läks arvat. 1846 Peterburi, kuulus nn. Peterburi patriootide ringi. Joonistanud koduümbruse maastiku ja talurahva eluolu põhjal „Eesti Postimehe" ja selle „Juttotoa" tiitlipildid (1864—78, puusse graveerinud A. Daugell ja E. M. Jakobson). Etnograafiliselt on huvitav maal „Eesti mõrsja" (1863, Eesti Ajaloomuuseum).

B: V. Erm. *Lähtemeistrid.* Tln., 1984.

Berends, *Erki* (21. III 1955 Tallinn), raadioajakirjanik. Lõpetas 1981 TRÜ ajakirjandusosk-a. Töötas 1981—92 ER-i infosaadete peatoimetuses, andis eetrisse „Päevakaja" ning „Suveraadiot", „Ööraadiot", „Olümpiaraadiot" jm. saateid. Katsetas esimeste kohalike raadiosaadetega „Saaremaa Raadio" (1989) ja „Thule" (1991, mõlemad Saaremaal), olnud 1992—97 Eesti esimese eraraadiojaama „Kuku" peatoim., 1997—98 as-i „Trio LSL" programmide peatoim. ning a-st 1998 raadio „Kuku" toim. Osales 1979—89 Tartu levimuusikapäevade ja 1988—93 festivali „Rock Summer" korraldamises.

Berg, *Eiki* (13. I 1970 Tartu), geograaf ja politoloog, filosoofiadr. geograafia alal (1999). Lõpetas 1993 geograafina TÜ. Täiendanud end Uppsalas (1992), Århusis (1996—98) ja Oslos (1997—98). Töötanud 1993—95 Eesti Rahva Muuseumis ja Eesti Kõrgemas Kommertskoolis, 1997—98 Eesti Diplomaatide Koolis, a-st 1996 on TÜ politoloogiaosk. õppejõud. Uurinud etnoregionaalseid liikumisi, riikide piire ja piirialasid ning kriitilist geopoliitikat. **T:** *Common Border. Shared Problems* (1997, toim.), *Geopoliitika* (1998).

Berg, *Friedrich* Georg Magnus von, a-st 1856 krahv (16. II 1845 Tartu — 22. III 1938 Sangaste), balti-

Anastassia Bedredinova

Aimée Beekman

Vladimir Beekman

Hendrik Bekker

Fabian von Bellingshausen

Berends

Friedrich von Berg (1845—1938)

Maimu Berg

Ernst von Bergmann

saksa põllumees, sordi- ja tõuaretaja ning leidur. Friedrich Wilhelm Rembert B-i vennapoeg, TÜ audr. (1929). Õppis Pariisi ülikoolis ja *Collège de France*'is, täiendas end ning praktiseeris Inglismaal ja Šotimaal. Pärinud 1873 Sangaste mõisa, ehitas ta 1874—81 sinna lossi (arhitekt O. P. Hippius, 1826—83) ja rajas selle lähedale vahelduva pinnamoega maa-alale vabas stiilis 5 tiigi ja forelliojaga suure liigirohke pargi, kus korraldas pikaajalisi võõrpuuliikide introduktsiooni- ja aklimatisatsioonikatseid. Kujundas Sangaste mõisast eeskujuliku, mitmekülgselt arendatud taime- ja loomakasvatusega majapidamise. Rajas liigniisketele aladele hagudrenaaži, katsetas ja kasutas mineraalväetisi, rakendas viljavaheldussüsteemi ja 12-väljalist põllukülvikorda, arendas puuviljandust ja sooviljelust, oli Eesti alal esimesi kultuurrohumaade rajajaid ja lutsernikasvatajaid, katsetas loomasöödana päevalille, maisi, söödaporgandit, pastinaaki (aedmoorputke) jm. uusi kultuure ning silosööta. Hakkas 1870. a-il tegema sordivõrdluskatseid (eriti kartulisortidega) ja aretama oludekohaseid taimesorte. 1875 alustatud rukkiaretusest saadud saagirohke ja talvekindel rukkisort 'Sangaste' — maailma vanimaid rukkisorte — levis kõikjale Liivimaa ja Eestimaa kub-u ning seda kasvat. ka tänapäeval, muuhulgas Kanadas ja Soomes (sh. sordiaretuse lähtematerjalina). Edendas tõukarja- ja hobusekasvatust. Tema mõisast ostetud sugutäkk Hetmann sai aluseks tori hobusetõule. Lossitiikides kasvatati vääriskalu (pms. karpkala), metsapargis faasaneid. B. pööras suurt tähelepanu põllu-, majapidamis- ja loomakasvatustööde mehhaniseerimisele: puhaslaudas kasutati rippraudteed, sööda- ja sõnnikuveoks lauda ja hoidlate vahel rööbasraudteed, rakendati masinlüpsi, mõisahoonetes (ka lautades ja tallides) oli veevärk, esimesena Eesti alal kasutati kartulikombaini ja (a-st 1895) aurujõul töötavat iseliikuvat rehepeksumasinat. B. konstrueeris ise piimajahuti ja tsentrifugaaljõul põhineva teraviljasorteermasina ning korraldas piima veo raudteel eriliste külmutusvagunitega. Sangaste mõisas oli a-st 1896 telefon ja a-st 1907 elekter, 1896—1918 töötas mõisa juures erahaigla (laatsaret), lossis oli soojaõhuküttesüsteem. B. oli ka Baltimaade esimesi autoomanikke. Eduka põllum. tegevuse eest sai ta autasusid, sh. 1889 Pariisi maailmanäituselt aurahasid rukki-, kaera- ja kartulisortide eest ja Venemaalt Vaba Majandusühingu hõbeauraha talinisusordi 'Sangaste' eest ning Chicago maailmanäituse I auhinna rukkisordi 'Sangaste' ja teraviljasorteermasina eest. Ülevenemaalise majandite võistluse võitjana sai Sangaste mõis 1912 suure kuldmedali. Saj-ivahetusel kuulusid B-le Eesti alal ka Hummuli, Aitsra ja Ala mõis, Läti alal, Poolas ja Soomes igaühes 3 majoraatmõisa ning Kamtšatkal kalatööstus. Avaldanud rohkesti teadusart-eid kodu- ja välismaa ajakirjanduses ning rmt-ina reisikirjeldusi. Propageeris põllum. ühistegevust. Toetas majanduslikult andekate noorte (nt. keemik G. Tammanni) õpinguid. Oli paljude teadusorg-de liige ja auliige, sh. Pariisi Leiutajate Akadeemia ja Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi k-liige ning Inglismaa Kuningliku Põllum-seltsi liige. **T:** *Aus Petersburg nach Poti* (1879), *Tagesbuchblätter aus der Krim* (1885).

B: L. Kaaramaa ja H. Kübar. *Põllumajanduslik Sangaste*. Tln., 1980; J. Kahk. *Sangaste „rukkikrahv" Berg*. Tln., 1992; *Von Bergide perekonnalugu*. Trt., 1993; *150 aastat krahv Friedrich Bergi sünnist*. Trt., 1995; *Krahv Friedrich Berg ja mets*. Trt., Tln., 1995.

Berg [*berk*], *Friedrich* Wilhelm Rembert von, krahv (26. V 1794 Sangaste mõis — 18. I 1874 Peterburi), baltisaksa päritolu Vene väejuht ja riigitegelane, kindralfeldmarssal (1866). Osales a-st 1812 Venemaa sõdades ning 1831 ja 1863 Poola ning 1849 Ungari ülestõusu mahasurumises, mille eest sai krahviks. Krimmi sõja ajal kaitses Tallinna Inglise laevastiku vastu. Oli 1855—61 Soome kindralkuberner; liberaliseeris Soome majanduselu, soosis fennomaane. Läks valdavalt rootsikeelse ametkonnaga vastuollu. Oli 1863—74 Poola asehaldur.

Berg [*berk*], *Jakob* Georg von (23. X 1760 Tallinn — 9. VI 1844 Tallinn), Eestimaa rüütelkonna tegelane. Õppis 1779—81 Göttingeni ülikoolis õigusteadust. Oli 1783—87 Eestimaa rüütelkonna teine, 1787—91 esimene sekretär, 1800—03 ja 1812—15 rüütelkonna peamees ning a-st 1793 Eestimaa ülemmaakohtute tsiviildepartemangu assessor, 1814—21 ka maanõunik. 1821 heideti B. raha kõrvaldamise pärast aadlimatriklist välja. Algatas talurahvaregulatiivi „Iggaüks..." (1802) kehtestamise ja Eestimaa mõisnike krediitkassa asutamise, etendas olulist osa Eestimaa 1816. a. talurahvaseaduse elluviimises.

Berg, *Maimu* (27. VIII 1945 Tallinn), kirjanik ja kriitik. Lõpetas 1968 TRÜ eesti filoloogina ja 1986 ajakirjanikuna. Oli 1969—74 TRÜ Teadusliku Rmtk. teadussekretär, töötas 1974—90 „Silueti" ja 1990—91 „Keele ja Kirjanduse" toimetuses; a-st 1991 Soome Inst-i kultuurisekretär, a-st 1999 ühtlasi ajakirja "Elukiri" peatoim. Kirjutanud novelle (kogud „On läinud", 1991, ja „Mina, moeajakirjanik", 1996) ja rom-e („Kirjutajad" ja „Seisab üksi mäe peal", koos 1987; „Ma armastasin venelast" ja „Nemad", koos 1994; „Ära", 1999), avaldanud kriitikat, kirjandusloolisi käsitlusi (J. Oksast, O. Lutsust, A. Kaldast, V. Vahingust) ja publitsistikat. Tema teoseid on tõlgitud saksa, vene, rootsi ja soome keelde. Tõlkinud eesti keelde P. Setälä uurimuse „Keskaja naine".

Bergbohm, *Carl* Magnus (6. IX 1849 Riia — 12. XI 1927 Bonn), õigusteadlane, baltisakslane, *dr. jur.* (1884, Berliin). Lõpetas 1874 Tartu ülikooli. Täiendas end Berliinis ja Leipzigis. Oli 1876—77 Tartu ülikooli riigi- ja rahvusv. õiguse eradots., 1878—93 dots. Saavutas rahvusv. tunnustuse oma magistritööga („Staatsverträge und Gesetze als Quellen des Völkerrechts"), milles arvustas Läänes levinud loodusõiguslikku koolkonda, väites, et rahvusv. õiguse allikateks saab lugeda vaid riikidevahelisi lepinguid ja kokkuleppeid. Tõlkis saksa keelde F. von Martensi 2-köitelise teose „Современное международное право цивилизованных народов" (1881—82), mis ilmus Berliinis (1883, 1886). 1893 siirdus B. Saksamaale, olles seal Marburgi ja hiljem Bonni ülikooli prof. **T:** *Die bewaffnete Neutralität 1780—1783. Eine Entwicklungsphase des Völkerrechts im Seekriege* (1884), *Das Naturrecht der Gegenwart* (1892).

Bergmann, *Ernst* Gustav Benjamin von (16. XII 1836 Riia — 25. III 1907 Wiesbaden), baltisaksa kirurg, esimesi aseptika rakendajaid haavaravis ning ajukirurgia pioneere. Lõpetas 1860 Tartu ülikooli, oli 1871—77 sealsamas, 1878—82 Würzburgis ning 1882—1907 Berliini ülikoolis kirurgiaprof. Berliini ülikooli kirurgiakliinikust kujunes keskus, kust kogu maailma kirurgid käisid teadmisi ja kogemusi omandamas. Osalenud Preisi-Austria (1866), Saksa-Prantsuse (1870—71) ja Vene-Türgi sõjas (1877—78), sai temast tõenäoliselt 19. saj. tuntuim sõjakirurg. Tema varaseimad uurimused käsitlevad rasvemboliat (1864), pidalitõbe Liivimaal (1870) ja põlveliigese laskehaavade ravi (1878), tuntuimad teosed ajuhaiguste kirurgilist ravi (1889) ja peavigastusi (1880, monograafia). B-i koljukirurgiaalased uurimused on soodustanud neurokirurgia arengut. Mälestussammas Tartus Toomemäel (1913, skulptor A. Hildebrand).

B: J. Raudsepp. *Ernst von Bergmann*. — Eesti arstiteaduse ajaloost. [Koost. V. Kalnin.] Trt., 1996.

Bergmann, *Jaan* (29. XII 1856 Kolga-Jaani läh. — 25. VI 1916 Paistu), kirjanik. Lõpetas 1882 Tartu ülikooli usuteaduskonna, oli a-st 1884 Paistus pastor. B-i järelromantilises luules on parim lürocepika, eriti eestlaste muistse vabadusvõitluse („Ustav Ülo", „Lembitu valimine") ja rahvaluuleainelised ballaadid („Taara pidud tagaselja", „Luupainaja", „Salme", „Linda"). Oli oma aja silmapaistvaid vormimeistreid ja luulekeele rikastajaid. Tõlkinud vanakreeka väike-eepose „Batrachomyomachia" (ilm. 1879 „Meelejahutajas"), viis laulu „Odüsseiast", saksa (J. W. von Goethe, F. von Schiller) ja vene ballaade (A. Puškin) ning Piibli (1912 ilm. proovitrükina Uus Testament ja Laulud, ülejäänud tõlge avaldamata). **T:** *J. Bergmanni laulud* (1901, ²1923), *Koidutäht ja teisi luuletusi* (1957), *Taara pidud taga selja* (1987).

Bernštein, *Boriss* (17. XI 1924 Odessa), kunstiajaloolane ja -teoreetik, kunstiteaduse dr. (1993). Lõpetas 1951 Leningradi ülikooli. Töötas 1951—95 Tallinna Kunstiülikooli õppejõuna (a-st 1988 prof.). Elab a-st 1995 USA-s Californias. Uurinud eesti graafikat ja maalikunsti, 1970. a-te algusest tegelnud kunstiteaduse metodoloogia ja kunstikultuuri teooriaga. Avaldanud kunstikriitikat. ENSV rkl. preemia 1980 („Eesti kunsti ajalugu", 2. kd., 1970, autoreid), K. Raua preemia 1984. **T:** monograafiad *Айно Бах* (1959, e. k. 1961), *Эстонская графика* (1970), *Энн Пылдроос* (1975), *Виве Толли. Vive Tolli* ja *И. Торн* (mõlemad 1978), *Гюнтер Рейндорф* (1981), *Peeter Ulas* (1984) ja *Николай Кормашов* (1985), kogumikud *Ringi sees, ringist väljas* (1979), *Kunstiteadus ja kunstikultuur* (1990).

Bertold [-*lt*], ka B e r t h o l d (sm. 24. VII 1198), Ikšķile piiskop 1196—98, varem Hannoveris Loccumi tsistertslaste kloostri abt. Korraldas liivlaste vastu ristisõja; tulevase Riia linna läh. peetud lahingus torkas liivlane Ymant (keda on ekslikult nimet. Imantaks) B-i odaga läbi.

Bezzubov, *Valeri* (ametlikult 7. XI, tegelikult 8. X 1929 Estonka k., Abhaasi ANSV — 9. III 1991 Tartu), kirjandusteadlane, filoloogiaknd. (1969). Lõpetas 1955 TRÜ. Oli a-st 1959 TÜ õppejõud (a-st 1973 dots.), 1969—70 Lublini ülikooli vene kirjanduse õppejõud. Uurinud 20. saj. alguse vene kirjandust, eriti L. Andrejevi loomingut (monograafia „Леонид Андреев и традиции русского реализма", 1984). Kirjutanud kooliõpikuid, saatesõnu vene kirjanike tõlkermt-tele (F. Dostojevski, K. Fedin, A. Platonov), arvustusi ja uuema vene kirjanduse käsitlusi (V. Rasputinist, J. Trifonovist) ning koostanud tõlkevalimikke.

Betlem, *Helmi* (26. IV 1910 Paunküla), laulja (sopran) ja laulupedagoog. Lõpetas 1934 TK (A. Arderi kl.), oli tuntud oratooriumi- (Händeli „Simson", Grauni „Jeesuse surm", Haydni „Aastaajad") ja kontserdilauljana. Töötas a-st 1934 eralauluõpetajana ja 1940—44 TK-s, põgenes 1944 Rootsi, elanud a-st 1949 Kanadas, kus jätkas laulja ja pedagoogina. Rajas Stockholmis ja Torontos oma laulustuudio (õpilasi: N. Põld, E. Parve-Valdsaar, I. Loosberg).

Bidder, Georg *Friedrich* Karl Heinrich (9. XI 1810 Kuramaa — 22. VIII 1894 Tartu), baltisaksa füsioloog, *dr. med.* (1834), Peterburi TA k-liige (1857) ja auliige (1884). Õppis Tartu ülikoolis, oli 1842—69 sealsamas prof. ja 1858—65 rektor. Uurimusi südame ja veresoonkonna, seedimise ja ainevahetuse, eriti aga vegetatiivse närvisüsteemi embrüogeneesi, ehituse ja talitluse alalt. Esitas loengutel füsioloogilisi katseid ja preparaate. Avastas konna südame koja ja vatsakese piiril närvitängud (B-i sõlm), kirjeldas 1852 esimesena, et toiduga ärritamine põhjustab maonõre eritumise. B. on suure füsioloogiakoolkonna rajaja. Peterburi TA K. E. von Baeri kuldmedal 1879. **T:** *Die Verdauungssäfte und der Stoffwechsel* (1852, koos C. E. H. Schmidtiga). **B:** V. Kalnin. *Friedrich Bidder.* — Eesti arstiteaduse ajaloost. [Koost. V. Kalnin.] Trt., 1996.

Bienemann [*bi:n-*], *Friedrich* Gustav sen. (19. II 1838 Riia — 20. IX 1903 Strassburg), baltisaksa ajaloolane, Breslau ülikooli audr. (1887). Õppis 1857—59 Tartu ülikoolis usuteadust, seejärel Saksamaal ajalugu. Oli 1865—85 Tallinna toomkooli ajalooõpetaja, 1869—71 ajalehe „Revalsche Zeitung" ja 1880—88 ajakirja „Baltische Monatsschrift" toim., 1888—92 Leipzigis Brockhausi kirjastuses ajakirjade toim., 1893—1903 Freiburgi ülikooli õppejõud. Avaldanud materjalikogu Liivi sõja algusaastate kohta. **T:** *Briefe und Urkunden zur Geschichte Livlands in der Jahren 1558—62* (5 kd., 1865—76), *Der Dorpater Professor G. F. Parrot und Kaiser Alexander I* (1902).

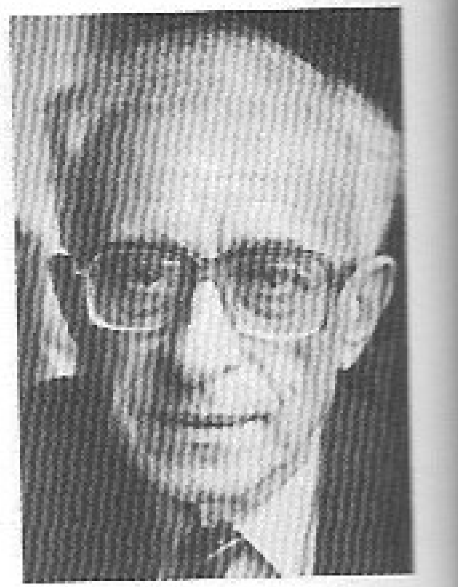
Bienemann [*bi:n-*], *Friedrich* Gustav jun. (31. V 1860 Bessaraabia — 18. VIII 1915 Riia), baltisaksa ajaloolane, *dr. phil.* (1886, Strassburg). Õppis 1879—85 Tartu ülikoolis filoloogiat ja usuteadust. Avas Riias usuõpilaste pansionaadi ja oli 1894—1903 Riia Ajaloo ja Muinasteaduste Seltsi rmtk-hoidja. Oli 1903—13 ajakirja „Baltische Monatsschrift" toim. Uurinud Tartu linna ja ülikooli 17.—18. saj. ajalugu. 1908 ilmus tema koostatud Rootsi kindralkuberneri arhiivi kataloog. **T:** *Der Katastrophe der Stadt Dorpat während des Nordischen Krieges* (1902).

Birk, *Ado* (14. XI 1883 Tarvastu v. — 2. II 1942 Sosva), õigusteadlane ja poliitik. Lõpetas 1905 Riia vaimuliku seminari, õppis 1905—08 Peterburi ülikoolis ja 1911 Leipzigi ülikoolis õigusteadust. Töötas Tallinnas advokaadina, 1913 kuulus Tallinna linna volikokku, osales agaralt seltside töös (1917—24 Tallinna Vabatahtlike Tuletõrjujate Seltsi esimees). Kuulus Eesti Maarahva Liidu ja Eesti Radikaaldem. Erakonna asutajate hulka, hiljem liitus Eesti Rahvaerakonnaga. Oli nov-st 1919 juulini 1920 ja aug-st okt-ni 1920 välisminister, 3 päeva peaminister (28.—30. nov. 1920), I Riigikogu liige. Määrati 1922 Moskvasse saadikuks, 1926 tekkis tal välisminister A. Piibuga tüli — Eesti välispoliitika senine suurim skandaal, nn. birgiaad — ning 1927 tunnistas kohus B-i saadikuallumatuse pärast ametist tagandatuks. Tegutses seejärel ärimehe ja advokaadina, 1939—40 oli Eesti Apostliku Õigeusu Kiriku sekretär. 1941 arreteerisid B-i Nõuk. okupatsioonivõimud, suri Sosva vangilaagris enne mahalaskmisotsuse täideviimist. **B:** H. Laretei. *Birgiaad.* Stockholm, 1962; E. Medijainen. *Ado Birgi lugu.* — Looming, 1991, 8.

Birk, *Küllike* (1. XI 1940 Tartu), mikrobioloog ja hügieenik, Rein B-i abikaasa, meditsiinidr. (1993, Moskva). Lõpetas 1965 TRÜ. Töötanud 1965—95 Profülaktilise Meditsiini Inst-s, kus organiseeris 1974 sanitaarbakterioloogia laboratooriumi, juhatas seda 1995. a-ni ja oli ühtlasi Eesti Merehariduskeskuse prof., a-st 1995 olnud Tervisekaitseinspektsiooni mikrobioloogia kesklaboratooriumi arendusmikrobioloog ja eriteadlane. **T:** *Взаимодействие гигиенического и эпидемиологического видов надзора за водой* (1987, autoreid).

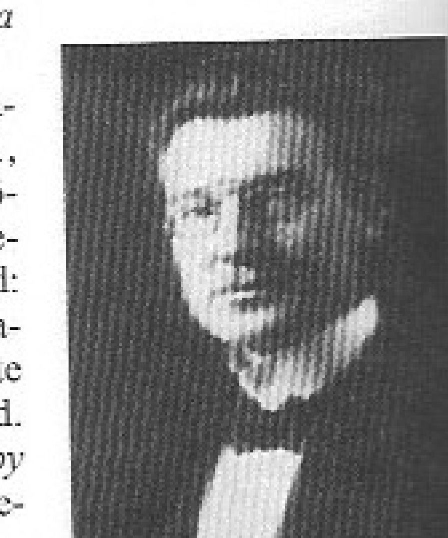
Birk, *Rein* (18. IV 1936 Tartu), biokeemik ja farmakoloog, Küllike B-i abikaasa, bioloogiadr. (1991, Moskva). Lõpetas 1960 TRÜ farmaatsiaosk-a. Töötanud a-st 1961 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s (a-st 1972 vanemteadur). Uuringud: kantserogeneesi biokeemilised mehhanismid, kasvajate süsteemne toime ning kasvajavastaste ravimite resistentsuse ja toksilise kõrvaltoime ilmingud. **T:** *Modification of nitrosamine carcinogenesis by asorbic acid* (kaasautor). — Biochemistry of chemical carcinogenesis (New York, 1990).

Birkenfeldt, *Reinhold* (16. VI 1934 Tallinn), reumatoloog, meditsiinidr. (1988, Moskva). Lõpetas

Boriss Bernštein

Helmi Betlem

Friedrich Bidder

Ado Birk

riss Bernštein

lmi Betlem

edrich Bidder

Birk

Reinhold Birkenfeldt

1960 TRÜ. Töötanud 1960–78 Kingissepa raj. keskhaiglas ja a-st 1978 TÜ-s (1989–92 hospitaalsisehaiguste ja tuberkuloosikateedri juh., 1992–93 sisekliiniku sisehaiguste korraline prof., a-st 1993 sisekliiniku reumatoloogiaõppetooli korraline prof.); a-st 1990 prof., a-st 1999 emeriitprof. Uurinud reuma riskitegureid, reuma ja reumatoidartriidi epidemioloogiat Eesti saartel, geneetilise eelsoodumuse osa reuma- ja reumatoidartriidihaigetel. A-st 1988 Eesti Reumatoloogide Seltsi esimees ja 1993 Euroopa Reumaliiga (EULAR) alalise komitee liige. **T:** *Terapeutiline abi polikliinikus* (1985), *Reumatoloogia* (1995, koos L. Päi ja T. Havikoga).

Birnbaum, *Ernst* (31. X 1894 Rakke – 4. I 1965 Moskva), stratonaut, polkovnik (1942). Pärit sepa perekonnast. Oli 1910–15 Petrogradis lukksepaõpilane. Teenis 1915–17 Vene sõjaväes, 1918–46 Nõukogude armees. Õppis 1919–20 Petrogradis lendurite kursustel, 1921–23 lennuväe kõrgemas sõjakoolis ja 1925 samas õhulaevajuhtide kursustel ning töötas 1925–29 sama sõjakooli õppejõuna (1926–27 oli ühtlasi Punaarmee Lennuväeakadeemia instruktor). Osales 30. IX 1933 stratostaadi „CCCP-1" meeskonna liikmena kõrguslennu maailmarekordi (19 000 m) püstitamises. Oli 1934–36 „Dirižablestroi" ülemaid, 1936–45 tõkkeaerostaatide divisjoni-, polgu- ja diviisikomandör.

Bjerre [*bjä-*], *Soren* Andreas (21. X 1879 Göteborg – 22. XI 1925 Thyringe, Rootsi), õigusteadlane ja psühholoog, *dr. jur.* (1910, Stockholm). Oli 1919–25 TÜ kriminaalõiguse prof., nõustas EV kriminaalkoodeksi eelnõu koostajaid. Uuris nn. mõistva psühholoogia meetodite abil varaste ja mõrtsukate hingeelu. B. mõrvapsühholoogiaalane uurimus „Zur Psychologie des Mordes" (1925; rts. k. Stockholm, 1925; ingl. k. London, 1927, ja New York, [2]1981) kuulub õiguspsühholoogia klassikasse.

Björkstén [*-ẹ:n*], *Bengt* (7. II 1940 Linköping), rootsi allergoloog, meditsiinidr. (1974), TÜ audr. (1996). Olnud 1973–84 Umeå, hiljem Uppsala ülikooli prof., a-st 1984 Linköpingi ülikooli pediaatriaprof., a-st 1989 ajakirja „Pediatric Allergy and Immunology" peatoim., a-st 1992 ka Põhjamaade Pediaatriaühingu president ning a-st 1994 Eesti Pediaatriaühingu auliige, 1992 ja 1995–97 TÜ külalisprof. Uurinud allergiat (astmat) Eesti kooliõpilastel, tema algatusel on TÜ lastekliinikus asut. allergoloogia-immunoloogia laboratoorium.

Blagovẹštšenski, *Vassili* Timofejevitš (11. I 1802 Moskva kub. – 31. VIII 1864 Tallinn), Baltimaadel tegutsenud vene pedagoog ja publitsist. Oli a-st 1825 Rakveres, Viljandis ja Riias vene keele õpetaja, 1846–50 Riias ja 1850–64 Tallinnas väliskirjanduse tsensor. Tõenäoliselt oli B. balti mõisnike agraarpoliitikat teravalt arvustava, Berliinis 1861 anonüümselt ilm. rmt-u „Der Ehste und sein Herr" (e. k. „Eestlane ja tema isand", 1959) autor.

Blankenfeld [*-lt*], *Johann* (u. 1478 – 9. IX 1527), 1514–24 Tallinna, 1518–27 Tartu piiskop, 1524–27 ka Riia peapiiskop. Püüdis vasalle ja linnu täiesti oma võimule allutada, nõrgendada piiskopkondade sõltuvust Liivimaa Ordust ja tõkestada reformatsiooni levikut Vana-Liivimaal; taotles nende eesmärkide saavutamiseks Moskva suurvürstiriigi abi.

Boris Blinov

Bleive, *Johannes* (17. IX 1909 Tartu – 16. V 1991 Tartu), helilooja ja pedagoog. Õppis kompositsiooni 1931–38 Tartu Kõrgemas Muusikakoolis (H. Elleri kl.), lõpetas 1939 eksternina TK (A. Kapi kl.). Töötas 1940–85 Tartu Muusikakoolis muusikateoreetiliste ainete õppejõuna, tegutses ka dirigendina ja muusikaarvustajana, juhtis a-st 1957 Eesti NSV Heliloojate Liidu Tartu osk-a. Loomingule on iseloomulik karge harmoonia ja ekspressiivne väljenduslaad. **T:** oratoorium *Sajanditest läbi* (1971), kantaat *Rändurí laulud* (1939), *Neoontulede mäng* orkestrile (1973), 2 klaverisonaati (1937 ja 1964), klaveritsükkel *Mereetüüdid* (1963), laulutsükkel *Sügisesed puud* (1963).

Blinọv (ka Blinoff), *Boris* (19. IV 1909 Tallinn – 4. III 1982 Tallinn), tantsija ja balletmeister. Õppis tantsu G. Neggo ja R. Olbrei stuudios, oli 1926–60 „Estonia" teatri balletisolist, tantsuseadja ja balletmeistri assistent. Avas tantsus meisterlikult eri ajastute ja eri rahvaste karakterit. ENSV tnl. kunstnik (1957). ENSV rkl. preemia 1949. **O:** Kratt (Tubina *Kratt*), Girei (Assafjevi *Bahtšisarai purskkaev*), Falstaff (Oranski *Windsori lõbusad naised*), Sorts (Kapi *Kalevipoeg*), Quasimodo (Pugni, Glieri ja Vassilenko *Esmeralda*).

Blum, *Karl Ludwig* (25. VII 1796 Hanau – 28. VI 1869 Heidelberg), saksa jurist ja ajaloolane. Oli 1826–51 Tartu ülikooli geograafia- ja statistikaprof. Avaldanud antiik-, Venemaa ja Liivimaa ajalugu käsitlevaid uurimusi. Andis 1833–36 koos F. G. von Bunge jmt. Tartu ülikooli professoriga välja ajakirja „Dorpater Jahrbücher für Litteratur, Statistik und Kunst, besonders Russlands". Kuulus F. R. Faehlmanni sõpruskonda.

Blumberg, *Gustav* (11. X 1834 Varangu mõis, Virumaa – 4. IX 1892 Tartu), pedagoog ja ühiskonnategelane, Paul B-i vend. Õppis Tartu õpetajate seminaris ja vabakuulajana Tartu ülikoolis. Oli 1855–91 Tartu gümnaasiumi ettevalmistuskooli juh. ja õpetaja. Avaldas koolidele kodulooõpiku „Heimathskunde" (1869, e. k. „Juhataja kodu ja isamaa tundmisele", 1871, [7]1907). Koostas teose „Quellen und Realien des Kalewipoeg nebst Varianten und Ergänzungen" (1869). Tegutses Eesti Kirjameeste Seltsis ja Eesti Aleksandrikooli peakomitees.

Blumberg, *Paul* (6. X 1840 Varangu mõis, Virumaa – märts 1893 Bakı), rahvusliku liikumise tegelane ja publitsist ning esimene eesti silmaarst, Gustav B-i vend, *dr. med.* (1867). Õppis 1861–66 Tartu ülikoolis, täiendas 1864 end oftalmoloogia alal Berliini ülikoolis. Läks 1867 tööle Thbilisi sõjaväehospidali. Osales 1877. a. suvel arstina Vene-Türgi sõjas. Määrati 1879 Bakı kubermanguarsti abiks, 1885 kubermanguarstiks. Avaldas 1864–66 „Eesti Postimehes" tervishoiualaseid kirjutisi, kusjuures pidas haiguste põhjuseks rahva viletsat elujärge. Kirjutas peale silmahaiguste marutõvest ja koolerast, kohtumeditsiinist, kirurgiast, epidemioloogiast jpm. Tõstis hindavalt esile „Kalevipoega" ja tutvustas L. Koidula loomingut.

B: V. Kalnin. *Paul Blumberg.* – Eesti arstiteaduse ajaloost. [Koost. V. Kalnin.] Trt., 1996.

Blume [*blu:me*], *Christoph*, ka *Christopher* Blumer (5. VIII 1625 Leipzig – 18. II 1669 Hageri), saksa päritolu vaimulik kirjanik ja tõlkija. Õppis 1648–52 Wittenbergi ja Leipzigi ülikoolis, 1652 tuli Tallinna ja oli sama aasta lõpust surmani Hageri pastor. 1662 ilmus Tallinnas tema eesti keelde tõlgitud „Kleines Corpus Doctrinae", milles on eestikeelne pühendusluuletus J. Cohsenilt, hiljem ilmusid Leipzigis saksa- ja eestikeelse paralleeltekstiga „Geistliche Wochen-Arbeit" (1666), „Geistliche Hohe Fäst-Tahgs Freunde" (1667) ja „Geistliche Seelen-Ergötzung" (1667). Rmt-d sisaldavad palveid, katekismuse seletust jm. vaimulikku ainest kogu kirikuaastaks. B. jätkas põhiliselt H. Stahli koolkonna kirjakeele traditsioone. Osales ka Uue Testamendi tõlkimisel (käsikiri kadunud).

Blumenfeldt, *Edmond Arnold* (30. I 1903 Peterburi – 14. III 1946 Tallinn), reklaami- ja teatrikunstnik. Omandas kunstihariduse 1916–18 Petrogradi KA õhtukursustel, 1920–22 Berliinis A. Reimanni tarbekunsti- ja teatridekoratsioonikoolis ning 1923–24 Pariisi eraakadeemiais. Seejärel elas Tallinnas.

Oli Eesti esimene eriharidusega reklaamikunstnik. Kavandas plakateid ja etikette ning kujundas põllumajandus- ja tööstusnäitusi ning messe. Lõi lavakujundusi „Estoniale" ja Tallinna Töölisteatrile. Viljeles maalikunsti (pms. 1920. a-il) ja graafikat.

Blumer [*blu:mer*], *Leonhard* (22. V 1878 Kiiu v. — 22. VIII 1938 Kuressaare), afrikanist ja misjonär. Elas 1907—30 Tanganjikas (Arushas ja selle lähikonnas) masaide ning neile keelelt ja kultuurilt lähedaste rahvaste seas. Avaldas 1925 esimese masai aabitsa.

Blumfeldt, *Evald* Valentin (25. VIII 1902 Taali v. — 17. VII 1981 Stockholm), ajaloolane, *mag. phil.* (1930). Õppis 1924—30 TÜ-s, oli 1940—44 samas üldajaloo abiprof. (1940—41 dots.) ja 1936—40 ühtlasi Eesti Kultuuriloolise Arhiivi (praegune Eesti Kirjandusmuuseum) juh. Läks 1944 Saksamaale, a-st 1945 elas Rootsis ja töötas a-ni 1968 arhivistina. Uurinud pms. Eesti (eriti Lääne-Eesti) kesk- ja Rootsi aja agraar- ja sotsiaalajalugu. **T:** *Eesti ajaloo bibliograafia 1877—1917*, I—IV (1933—39, koos N. Loonega), *Gustav II Adolf* (1936).

Blum-Russak, *Rem* (2. X 1925 Magiljov — 1. VI 1989 Tartu), filosoof, filosoofiadr. (1977). Lõpetas 1950 Leningradi ülikooli, oli 1951—89 TÜ filosoofia ajaloo ja ühisk-afilosoofia õppejõud (a-st 1979 prof.). Uurimusi pms. ajaloolise materialismi ja ühisk. mõtte ajaloo, eriti rev-iteooria, rev. ideede ajaloo ja ühisk-a sotsiaalse struktuuri alalt. Juhendas metodoloogilisi seminare. ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Sotsiaalse revolutsiooni teooria* (1969), *Võõrandumisprobleem marksismis* (1977), *Klassid, klassisuhted, kaasaeg* (1981, koos P. Kenkmanni ja Ü. Matjusega), *Понятия политической и социальной революции в домарксистской и марксистской общественной мысли* (1976).

Bobkov, *Paul* (10. XI 1958), tantsupedagoog. Lõpetas 1981 tantsujuhi erialal TPedI. Olnud a-st 1981 Viljandi Kultuurikolledži, a-st 1997 Soomes Haapavesi kõrgema ametikooli ja a-st 1998 EMA õppejõud. Juhtinud a-st 1981 Viljandis harrastustantsurühmi (1981—84 ansamblit „Viljandi") ja a-st 1996 rahvaliku seltskonnatantsu klubi. Loonud tantse („Wõro polka", „Kolmikute tants") ning seadnud paljude rahvaste tantse, arendanud rahvaste (karakter)tantsu rütmiliste ja rõhuliste kombinatsioonide süsteemi. Seadnud „Ugala" lavastustele tantse ja liikumist. **T:** *Valik rahvaste seltskonnatantse* (1997), *Elu mõnusam tants on...* (1998).

Bochmann [*boh-*], Alexander Heinrich *Gregor* von (1. VI 1850 Nehatu mõis, Läänemaa — 2. II 1930 Hösel, Düsseldorfi läh.), baltisaksa maalikunstnik. Õppis 1868—71 Düsseldorfi KA-s, oli a-st 1895 samas prof. Viibis korduvalt Eestis, Hollandis ja Belgias. Loonud real. olustiku- ja maastikumaale, kujutanud mh. eesti talupoegade elu („Laadal", 1872; „Eesti külakõrts", 1890. a-d; „Eesti maanteel", 1910). Viljelnud ka akvarelli.

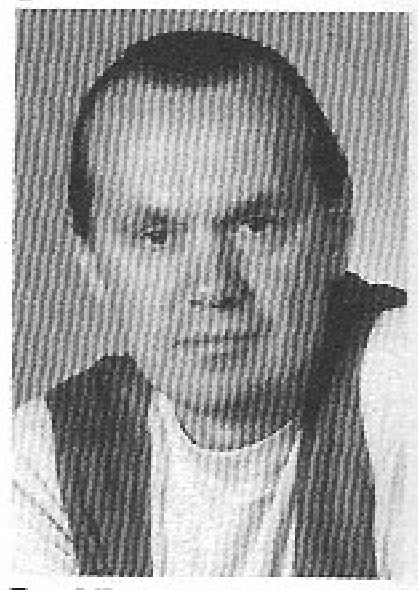
B: *Düsseldorfi koolkond eesti kunstis.* [Koost. T. Abel.] Tln., 1980.

Bock [*bok*], *Heinrich* Anton Hermann Karl Peter Moritz von (30. XI 1818 Loodi mõis — 25. II 1903 Riia), Liivimaa rüütelkonna tegelane, Woldemar von B-i vend. Õppis 1837—39 Tartu ülikoolis õigusteadust. Oli 1845—57 Liivimaa maateenistuses, 1860—67 kreisisaadik, 1867—72 ja 1884—87 maanõunik ning 1872—84 Liivimaa maamarssal. Osales tolleaegsete maaomavalitsuse reformide teostamises. Tema 1881. a. keisrile kuberneri kohta esitatud ametlik kaebus algatas N. Manasseini revisjoni.

Bock [*bok*], *Timotheus Eberhard* von (24. XI 1787 Tartu — 23. IV 1836 Võisiku), Vene polkovnik, balti aadlik. Võttis osa 1805.—12. a. sõdadest. Elas a-st 1816 Võisiku mõisas ja saatis 1818 Aleksander I-le Venemaa konstitutsiooni projekti, milles taunis isevalitsust ja pärisorjust. Seepeale B. vahistati ja teda peeti a-ni 1827 kindlusevanglas. Lõpetas elu enesetapuga.

B: А. В. Предтеренский. *Современник декабристов Т. Г. Бок.* Таллин, 1953.

Bock [*bok*], *Woldemar* Bernhard Wilhelm Georg Heinrich von (21. XI 1816 Loodi mõis — 1. II 1903 Bamberg), baltisaksa publitsist, Balti erikorra ja baltisaksa mõisnike privileegide kaitsja, Heinrich von B-i vend. Läks 1866 Eestist Saksamaale. Tema peateos „Livländische Beiträge..." (1868—71) sisaldab ms. tsaarivalitsuse ja balti aadli suhteid valgustavaid dokumente.

Paul Bobkov

Bodisco [*-ko*], *Eduard* Michael von (11. V 1863 Kasari mõis — 5. XI 1940 Berliin), baltisaksa agraarstatistik. Õppis 1881—87 Tartu ülikoolis õigusteadust. Töötas 1894—1926 Eestimaa rüütelkonna jm. baltisaksa asutustes. Oli 1917 Eestimaa kub. toitlusameti liige, a-st 1922 Eesti võõrandatud mõisade omanike seltsi esimees, a-st 1927 elas Berliinis. Avaldas 1902 agraarpol. ja -statistilise uurimuse „Der Bauerlandverkauf in Estland und Materialien zur Agrarstatistik Estlands".

Aleksandr Bogojavlenski

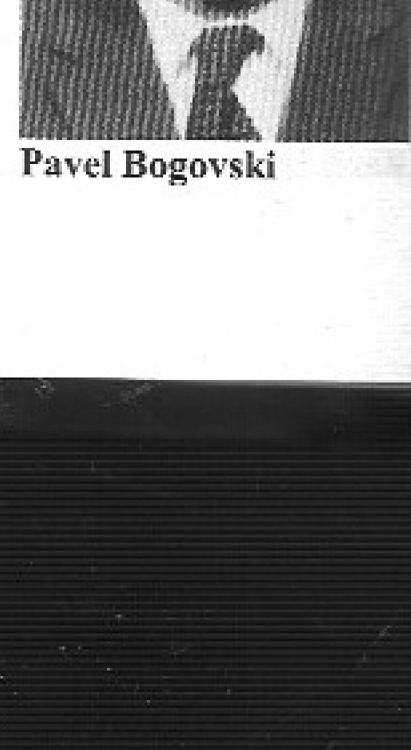
Boecler [*bö:k-*], Boeclerus, *Johann Wolfgang* (srn. u. 1717 Kölnis), vaimulik ja kirjamees. Pärit Erfurdist, tuli arvat. 1669 Eestimaale, oli 1674—89 Kuusalu pastor. Tõlkinud ja mugandanud eesti keelde vaimulikke laule („Teutsch-Ehstnische Andachts-Flamme", 1678). Avaldas 1685 oma nime all tõenäoliselt J. Forseliuse algupärase ainese põhjal koostatud, eestlaste uskumusi ja kombeid käsitleva teose „Der Einfältigen Ehsten Abergläubische Gebräuche, Weisen und Gewohnheiten" (e. k. 1914). B-t peeti asjatundjaks eesti keele alal, 1682 nimetati ta Uue Testamendi tõlke revideerijaks.

Boesberg [*bö:s-*], *Gustav*, ka *Kustas* Pöösberg (19. VI 1867 Võsupere k., Palmse v. — 5. VI 1922 Tallinn), raskejõustiklane, Eesti raskejõustiku rajaja. Asutas 1888 Eesti esimese ametliku raskejõustikuringi — Tallinna Vabatahtliku Atleetide Klubi —, mis tegutses a-ni 1918. Võitis Eesti esimestel tõstevõistlustel 1891 I auhinna. Tegutses 1895—99 Peterburis jm. Venemaal kutselise tõstja ja maadlejana. Osales 1900 Peterburi Eesti Jõukarastuse Seltsi „Kalev" asutamises ja oli 1904—05 selle esimees. 1922 Tallinnas peetud esimeste ametlike tõstmise MM-i korraldajaid. Harrastanud ka malet (mängis 1909 simultaanil maailmameister E. Laskeriga viiki).

B: H. Hallismaa. *Eesti raskejõustiku isa Gustav Boesberg.* Tln., 1998.

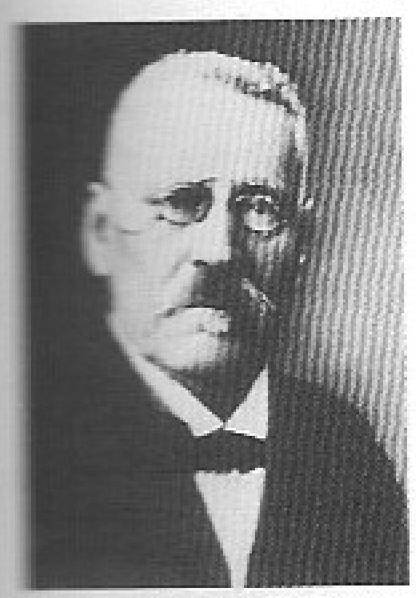
Bogojavlenski, *Aleksandr* Dmitrijevitš (5. IX 1868 Rjazan — VIII 1941 Voronež), vene keemik. Lõpetas 1895 Tartu ülikooli. Oli 1908—18 Tartu ülikooli prof. ja keemiakateedri juh., a-st 1918 Voroneži ülikooli prof. Uuris pms. lahuste elektrijuhtivust, kristallisatsiooniprotsesside kineetikat ja vedelate kristallide omadusi. Rajas Voroneži ülikoolis orgaanilise keemia uurimissuuna.

Bogovski, *Pavel* (10. III 1919 Tartu), onkoloog ja patoloog-anatoom, Sergei B. isa, meditsiinidr. (1961), Venemaa MA k-liige (1965), Eesti TA liige (1993). Õppis 1937—41 TÜ-s, lõpetas 1943 Almatõ meditsiiniinst-i. Töötanud a-st 1949 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s (1953—68 ja 1974—91 dir., a-st 1962 prof.). Olnud 1968—74 Lyonis Maailma Terviseorg-i allasutuse — Rahvusv. Vähiuurimiskeskuse (*International Agency for Research on Cancer*) — väliskeskkonna kantserogeenide osk. juh. ja a-st 1977 Eesti meditsiiniterminoloogiakomisjoni esimees. 1963—67 ENSV Ülemnõukogu saadik. Pani Eestis aluse põlevkivitoodete kantserogeensuse uurimisele ja eksperimentaalsele onkoloogiale. ENSV tnl. teadlane (1977). EV teaduspreemia

Pavel Bogovski

Piers Bohl

Märt Bormeister

Eduard Bornhöhe

Lea Boston

1999 (elutööpreemia). **T:** *Профессиональные опухоли кожи, вызываемые продуктами переработки горючих ископаемых* (1960), *Канцерогенное действие сланцепродуктов* (1961), *Tumours of the Skin.* — Pathology of Tumours in Laboratory Animals, II: Tumours of the Mouse (1979, [2]1994, autoreid); *Historical Perspectives of Occupational Cancer.* — Occupational Cancer and Carcinogenesis (1984, autoreid); *Образование и распространение N-нитрозосоединений в окружающей среде* (1985, autoreid), *Vähk — põhjused, levik, profülaktika* (1989, koos G. Loogna ja M. Rahuga), *Rahvusvaheline haiguste klassifikatsioon* (RHK-10) (1994—97, tõlge inglise k., ladinakeelse terminoloogia lisamine).

Bogovski, *Sergei* (31. III 1946 Tallinn), bioloog, Pavel B. poeg, bioloogiadr. (1988, Leningrad). Lõpetas 1968 TRÜ bioloogia-geograafiateaduskonna. Töötanud Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s teadurina (a-st 1988 väliskeskkonna kantserogeenide laboratooriumi juh.). Uurimisteemad: kalade kasvajate levik ja histoloogiline iseloomustus, kasvajate tekke põhjuste seos veereostusega (eeskätt kantserogeenidega); tegelnud eksperimentaalse onkoloogiaga (katsed kalade ja närilistega). **T:** *Malignant lymphomas of different histological types in the northern pike (Esox lucius) from the eastern part of the Baltic Sea.* — Aquatic Toxicology (1988); *Neoplasia in flatfishes, particularly in flounders of the Baltic Sea.* — The Baltic Marine Biologists, 1994, 15.

Bohl [*bo:l*], *Piers* (23. X 1865 Valga — 25. XII 1921 Riia), saksa päritolu läti matemaatik, matemaatikadr. (1900, Tartu ülikool). Lõpetas 1887 Tartu ülikooli. Oli a-st 1895 Riia Polütehnilise Inst-i dots., 1897—1901 adjunktprof. ja 1901—21 prof. Pani aluse kvaasiperioodiliste funktsioonide teooriale (1893), täiustas seda hilisemates uurimustes (1906, 1909), andis esimese tõestuse püsipunkti teoreemile kahemõõtmelisel juhul, üldistas selle 1904 *n*-mõõtmelisele juhule (B-i-Brouweri teoreem; L. E. J. Brouwer esitas selle 1910); sai olulisi tulemusi diferentsiaalvõrrandite lahendite stabiilsuse kohta (1913, 1916). Uurimusi ka taevamehaanika alalt (sekulaarhäirituste teooria, 1909). Oli silmapaistev maletaja, tema loodud on Hispaania avangu Riia variant. **T:** *Избранные труды* (Riia, 1960), *Собрание трудов* (Riia, 1974).
B: I. Rabinovitš. *Eestist võrsunud matemaatikaklassik.* — Matemaatika ja Kaasaeg, 1964, 5.

Bolz [*bolts*], *Martin* Hermann (29. IX 1868 Vändra — 13. VII 1917 Šadrinsk, Permi kub.), baltisaksa arst ja arheoloogiaharrastaja. Töötas 1897—1914 arstina Vändras. Kogus 1890—1914 põhil. Pärnu jõgikonnast ja Kolga-Jaani ümbrusest rohkem kui 500 kivieset ning annetas need Pärnu muuseumile.

Borkvell, *Albert* (19. I 1890 Võsu — 14. VII 1963 Tallinn), matemaatik, *mag. math.* (1922), *mag. jur.* (1929). Asus 1915 õppima Petrogradi ülikooli, lõpetas 1922 matemaatikuna ja 1929 juristina TÜ. Oli 1928—31 Narva gümnaasiumi dir., 1931—36 haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse töötaja, 1936—52 TTÜ õppejõud (a-st 1939 dots., a-st 1941 prof., 1947—52 statistika ja raamatupidamise kateedri juh.), 1952—60 TPedI matemaatikakateedri juh. ja prof. Kirjutanud kesk- ja kõrgkooliõpikuid, koostanud seaduste ja määruste kogumikke. Vabadusristi I liigi 3. järk. **T:** *Matemaatilise analüüsi kursus* (2 osa, 1958—60).

Borm (ka P o r m), *Friedrich Wilhelm* (12. XII 1812 Königsberg — 29. V 1881 Pärnu), saksa päritolu trükkal ja kirjastaja. Asus 1831 Tallinna, töötas Gresseli trükikojas, omandas 1840 J. G. Marquardti trükikoja. Kujunes 19. saj. keskel üheks produktiivseimaks eesti rmt-te trükkijaks ja kirjastajaks. Alustas 1845 „Ma-rahwa Kalendri" väljaandmist. Kirjastas ajalehte „Pernausche Zeitung", 1847—49 poolperioodilist väljaannet „Leiwakorwikenne" ja a-st 1857 „Perno Postimeest". B-i väljaantuna ilmus Suve Jaani ja C. W. Freundlichi teoseid, B. Gildenmanni koostatud eesti luule antoloogia „Lillekessed" (1852), M. Jürgensi kataloog „Ramatude nimme-kirri..." (I, 1857) jm. vaimulikke ja ilmalikke trükiseid.

Bormeister, *Märt* (30. IX 1916 Tallinn — 25. VII 1991 Tallinn), maalikunstnik ja pedagoog. Lõpetas 1937 Riigi Kunsttööstuskooli ja 1941 K. Mäe nim. Riigi Kõrgema Kunstikooli. Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse, kuulus 1942 Jaroslavli kunstnike kollektiivi. Täiendas end 1943—45 Moskva Kunstiinst-s. Oli 1946—91 TKÜ akvarelliõppejõud (a-st 1955 prof-i kt.). Tegeles haridusministeeriumi ja Vab. Õpetajate Täiendusinst-i ainekomisjonides jm. noorsoo esteetilise kasvatusega. Loonud maastiku- ja ajaloomaale ning linnapilte („Lihula kantsi vallutamine saarlaste poolt 1220. a.", 1948; „Suur Rannavärav Tallinnas", 1951). ENSV tnl. kunstitegelane (1976). ENSV rkl. preemia 1947.

Bornhöhe [*-hö:e*] (pseud.; õieti B r u n b e r g), *Eduard* (17. II 1862 Kullaaru mõis — 17. XI 1923 Tallinn), kirjanik, E. Vilde tädipoeg. Lõpetas 1877 Tallinnas kreiskooli, sooritas 1888 eksternina Tallinna kubermangugümnaasiumi juures küpsuseksamid ja õppis 1889 Tartu ülikoolis filoloogiat. Oli 1879—93 mitmel pool Eestis, Venemaal ja Poolas õpetaja ja koduõpetaja ning Saksamaal ajakirjanik, 1893—1901 Tallinna ringkonnakohtus tõlk ja 1901—07 arhivaar, 1907—17 Jõhvi ülemtalurahvakohtu eesistuja ning a-st 1919 Tallinnas rahukohtunik. Reisis 1885 Lääne-Euroopas ning 1898 Palestiinas, Egiptuses, Kreekas ja Itaalias. Kirjanduslikku tegevust alustas 1878 pooltõlkelise seiklusjutuga „Röövel ja mõisnik". B. tuntuim teos, Jüriöö ülestõusu heroiseeriv jutustus „Tasuja" (1880, [16]1997) algatas eesti kirjanduses romantilise ajaloolise jutustuse. Samasse žanrisse kuuluvad ka „Villu võitlused" (1890) ja „Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimsed päevad" (1893; selle aineil on loodud film „Viimne reliikvia", 1969). Satiiriline jutustus „Tallinna narrid ja narrikesed" (1892) ja real. lühirom. „Kollid" (1902 ajalehes „Uus Aeg", rmt. 1903) käsitlevad 19. saj. lõpu linnaelu. B. on varaseimaid eesti reisikirjelduse viljelejaid („Usurändajate radadel", 1899). Ta on avaldanud omapoolse töötluse Reinuvader Rebase loost (1892) ja ümberjutustuse Robinsoni (1891) ja don Quijote seiklustest (1900) ning tõlkinud rmt-id vene ja saksa keelest. B. ajaloolisi jutustusi on tõlgitud vene, soome, leedu ja mongoli keelde. **T:** *Teosed* (*Tallinna jutud*, 1962, *Jutud ja reisikirjad*, 1963, *Ajaloolised jutustused*, 1964), *Ajaloolised jutustused* (1998).
B: E. Nirk. *Eduard Bornhöhe.* Tln., 1961.

Boston, *Lea* (17. II 1929 Tartu), pediaater, meditsiinidr. (1978, Moskva). Lõpetas 1953 TRÜ. Töötanud 1953—56 TRÜ pediaatriakateedris, 1956—68 Tartu Meditsiinikoolis lastehaiguste õpetajana ja 1968—91 TÜ pediaatriakateedri õppejõuna (a-st 1981 prof.). A-st 1994 emeriitprof. Uurimusi pms. askorbiinhappe ja B-rühma hüpovitaminooside tekke kohta (eelkõige ägeda kopsupõletikuga lastel) ning vitamiinravi annustest msg. haigusvormide korral, uurinud ka mao- ja sooltehaigusi ning rahhiiti. Kahe lastehaiguste õpiku autoreid.

Brackmann [*brak-*], *Oskar* Alexander (22. X 1841 Mihhailovskoje mõis, Tula kub. — 10. II 1927 Pärnu), baltisaksa omavalitsustegelane, jurist. Õppis 1861—66 Tartu ja Heidelbergi ülikoolis. Oli 1866—68 Jelgavas raesekretäri abi, 1868—71 Pärnu ülemfoogt ja 1871—79 raesündik, 1907—12 Vene III Riigiduuma liige (kuulus oktobristide rühma). Saadeti 1915 Irkutskisse, tuli 1917 tagasi. Oli 1879—

1915 ja 1918–19 Pärnu linnapea. Tema eestvõttel ehitati Pärnu supelonnid, rajati rannapark (1879–82), muda- ja kümblusravila (1890) ning „Waldhofi" tselluloosivabrik (1899). B-i linnapeaks oleku ajal sai Pärnu rdt-ühenduse Valga (1896) ja Tallinnaga (1900). Mälestussammas Pärnus (1991, M. Karmin).

Brafmann, *Ethel* (8. VII 1921 Tartu), maastikuarhitekt ja pedagoog. Lõpetas 1947 klaverierialal Tartu Muusikakooli, 1948 spordipedagoogina TRÜ ning 1954 aia- ja pargikujunduse alal ERKI. Töötanud 1970–91 Eesti Metsainst-i erikonstrueerimisbüroos sektorijuh-na ning maastikuarhitektuuriosk. juh-na ja projektipeaarh-na, olnud EPA, ERKI ja mitme tehnikumi õppejõud. Koostanud haljastusprojekte ja maastikuplaneeringuid (Paunküla, 1965; Lahemaa rahvuspark, 1971, autoreid) ning parkide rekonstrueerimise projekte (Jäneda, 1966; Palmse, 1971; Toila-Oru, 1972–75 ja 1990; Tartu Toomemägi 1981 ja 1984–89). Kavandanud EPMÜ dendropargi (1971). Populariseerinud aia- ja pargikujundust ning haljastust. **T:** *Pargid Eestis* (1980), *Maastikukujundus* (1985).

Brandis, *Moritz* (u. 1550 — 1604 või hiljem), baltisaksa kodifikaator ja kroonik. Tuli noorena Saksamaalt Eestisse. Oli a-st 1593 Eestimaa rüütelkonna sekretär, kodifitseeris Eestimaa rüütliõiguse. Tema 1600. a. paiku kirjutatud Liivimaa kroonikas (a-ni 1238) on palju vigu.

Brauell, *Friedrich* August (11. XII 1807 Weimar – 10. XII 1882 Leipzig), saksa päritolu loomaarstiteadlane ja õppejõud, *dr. phil.* (1832, Erlangen). Omandas loomaarsti kutse Jenas ja Berliinis. Oli 1838–41 Vilno (Vilniuse) meditsiiniakadeemia ja 1841–48 Kaasani ülikooli veterinaariaõppejõud, 1848–68 Tartu Veterinaariakooli prof. ja 1868–82 Leipzigi ülikooli honoraarprof. Avastas 1856 siberi katku surnud loomade ja seda haigust põdenud inimeste veres mikroskoopilisi kehakesi ja tõestas, et need on selle haiguse püsivad kaasnähtused; lõi seega nakkushaiguste diagnoosimise mikrobioloogilise meetodi. Avaldas uurimusi kabjahaiguste ja veiste katku puhuste patoloogiliste muutuste, osmiumhappe toksilise toime, suguelundite lihaste jms. kohta. **T:** *De acidi osmici in homines et animalia effectu: Commentatio physiologica* (1849), *Neue Untersuchungen betreffend die pathologische Anatomie der Rinderpest* (1862).

Brede, *Herbert* (25. IV 1888 Püssi v. — 6. X 1942 Norilsk), sõjaväelane, kindralmajor (1935). Õppis 1907–10 Mihhaili suurtükiväekoolis. Teenis a-ni 1916 tsaariarmees, asus 1918 teenima Eesti sõjaväkke, organiseeris Vabadussõjas Eesti suurtükiväe (ka selle väekoondise ülem). Oli 1919–20 suurtükiväe valitsuse ülem, 1920–30 suurtükiväe inspektor, viibis 1923 lühiajalisel sõjalisel väljaõppel Prantsusmaal, õppis 1927–29 samas Kõrgemas Sõjakoolis. Määrati 1930 Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste ülemaks, kuid lahkus sellelt kohalt omal soovil protestiks sõjaminister A. Tõnissoni õppemeetodite vastu. Oli 1934–40 Tallinna garnisoni ja ühtlasi 3. diviisi ülem ning pidas loenguid sõjakoolis ja ohvitseride täienduskursustel. Avaldanud uurimusi sõjaajaloo ja strateegia kohta. Arreteeriti 1941, lasti vangilaagris maha. Vabadusristi I liigi 2. järk.

Brehm-Jürgenson [*bre:m*] (a-ni 1918 Brehm), *Paula* (õieti *Pauline Vilhelmine*) (7. II 1877 Seliküla, Võhmuta v. — 19. X 1941 Tallinn), laulja (sopran). Õppis laulmist Dresdenis ja Berliinis. Oli esimesi eesti kontserdi- (eesti heliloojate laulude esmaettekanded) ja oratooriumilauljaid (Haydni „Loomine", Händeli „Messias", Tobiase „Johannes Damaskusest"), andis kontserte ka Saksa- ja Venemaal.

Brendeken, trükkalite perekond. Cristoph B. (Kristow Prendeken) (ristitud 26. V 1649 Goslaris — maetud 19. IX 1710 Tallinna) töötas 1674 Stockholmis H. Keyseri trükikojas sellina, nimetati 1676 Tallinna linna ja gümnaasiumi trükkaliks; samal aastal sai trükikoja omanikuks (abiellus eelkäija A. Simoni lesega). Oli 17. saj. viljakaim eesti rmt-te trükkija ja 1689–1710 esimese kohaliku ajalehe „Revalsche Post-Zeitung" väljaandja. C. B-i poeg Johann Christoph B. (maetud 18. II 1716 Tallinna) õppis Stockholmis kuninglikus trükikojas, juhatas a-st 1712 oma isa trükikoda, sai 1714 selle omanikuks ja „tema suurtsaarliku majesteedi privilegeeritud trükkaliks" Tallinnas; avaldas 1715 põhjaeestimurdelise Uue Testamendi. C. B-i noorem vend Johan B. (13. I 1635 Goslar — 1710) oli ülikoolitrükkal (a-st 1690 Tartus ja 1699–1709 Pärnus).

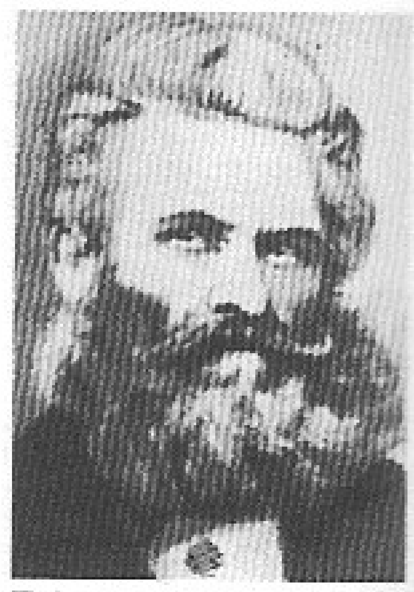
Brenner, *Friedrich* Christian August (2. VI 1815 Eisleben, Saksamaa — 11. XI 1898 München), baltisaksa muusikategelane. Oli a-st 1836 Tartus eramuusikaõpetaja, 1839–93 Tartu ülikooli muusikadir. ja ülikooli kiriku organist, 1856–65 ka õpetajate seminari laulu- ja muusikaõpetaja. Asutas 1857 Akadeemilise Lauluseltsi. Juhatas koore ja orkestreid, mõjutas oluliselt Tartu ja selle ümbruskonna muusikaelu. Koostanud ja avaldanud vaimulike ja ilmalike laulude kogumikke, kirjutanud laule, motette ja kantaate. Tema koorilaulud olid esimeste üldlaulupidude kavas. Elas a-st 1893 Saksamaal.

Brennsohn, *Isidor* (*Isidorus*)(15. IX 1854 Miitavi (Jelgava) — 31. XII 1928 Riia), juudi rahvusest arstiteadlane, balti arstide ajaloo uurija, *dr. med.* (1883). Õppis 1875–81 Tartu ülikoolis, täiendas end Berliinis, Leipzigis ja Viinis. Töötas 1885–1907 arstina Miitavis (Jelgavas), a-st 1907 elas ja töötas Riias. Tema teos „Die Aerzte Estlands vom Beginn der historischen Zeit bis zur Gegenwart" (1922) sisaldab ligi 1500 arsti biograafiat, alates 14. saj-st (1340), kui Tallinnas töötas esimene meie maal teada olev arst *Conradus medicus senior.* Teoses on ka ülevaade apteekidest, arstide seltsidest, hügieenioludest, taudidest jms. Eesti arstiteadlased on seda rmt-t nimetanud „kuldseks raamatuks". B. on avaldanud ka 1902 Kuramaa ja 1905 Liivimaa arstide biograafilise leksikoni. Pidas surmani ühendust Eesti arstkonnaga.

Brocmann [*-ǫk-*], Brockman, Broocmann, *Reiner* (28. IV 1609 Schwan-Gränzdorf, Mecklenburg — 9. XII 1647 Tallinn), juhuluuletaja ja tõlkija. Oli a-st 1634 Tallinna gümnaasiumi kreeka keele prof. ja a-st 1639 Kadrinas pastor. Kirjutanud eesti-, saksa-, ladina- ja kreekakeelset juhuluulet. Avaldas 1637 esimese teada oleva eestikeelse pulmalaulu; a-ni 1643 kirjutas veel kolm pulmalaulu. B-i juhuluule matkib klassitsismi kõrgstiili traditsioone, ta on saanud mõjutusi M. Opitzilt ja P. Flemingilt. 1637. ja 1656. a. laulurmt-s on B-i kirikulaulutõlkeid, viimases on tema tõlgitud 21 laulu uuenduslikult rütmis ja riimis.

Bronštein, *Mihhail* Lazarevitš (23. I 1923 Petrograd), majandusteadlane, majandusteaduse dr. (1966), Eesti TA liige (1975). Lõpetas 1949 Leningradi ülikooli. Olnud 1949–67 TRÜ pol. ökonoomia kateedri vanemõpetaja ja dots. ning 1967–93 prof. (1961–89 ka kateedri juh., 1990–93 TÜ rektori nõunik), a-st 1993 emeriitprof. Olnud ka NSVL TA Majandusmatemaatika Keskinst-i Eesti Filiaali ja 1980–86 ENSV TA Majanduse Inst-i vanemteadur, 1992–95 EV Moskva saatkonna majanduskonsultant. Kuulunud Eestimaa Rahvarindesse ja ühendusse „Vaba Eesti"; 1989–91 NSV Liidu rahvasaadik. Tegelnud makro- ja põllum-ökonoomika, riikidevaheliste majandussuhete ja ökoloogiaga, põhjalikumalt käsitlenud ENSV põllum-e tööstuslikku arengut, looduskasutuse optimeerimist ning majandushinnangute süsteemi. Loonud Eesti põllum-e stimuleerimise süsteemi (hinnakujundus, töö tasustamine, kooperatiiv-

Ethel Brafmann

Friedrich Brauell

Herbert Brede

Paula Brehm-Jürgenson

Brafmann

rich Brauell

ert Brede

Brehm-Jürgenson

Mihhail Bronštein

Rudolph Buchheim

se ja eraomandi ühitamine), hinnanud Eesti põllum-e looduslikku potentsiaali ning kujundanud ebasoodsates oludes olevate piirkondade abistamise mehhanismi. ENSV tnl. teadlane (1985). **T:** *Väärtus, hind ja hinnapoliitika* (1964, autoreid), *Kolhoositootmise taseme ühtlustamine* (1966), *Земля и хозрасчетные отношения* (1978), *Экономическая оценка природных ресурсов* (1981, koostaja ja autoreid), *The Baltic Transit. Almanac* (1996).

Brosse, *Adele* (a-ni 1891 *Adele* Nina Charlotte Krause) (9. III 1869 Peterburi — 5. V 1956 Rostock), baltisaksa klaveripedagoog. Õppis 1886—91 Peterburi konservatooriumis ja muusikakoolis. Elas a-st 1891 Tartus, töötas a-st 1909 klaveriõpetajana ja 1920—39 Tartu Kõrgema Muusikakooli õppejõuna (õpilasi: A. Sarv, L. Mets, E. Saar, E. Kelder, W. Tilting). Läks 1939 Saksamaale, elas a-st 1945 Rostockis, oli kõrge vanuseni hinnatud muusikaõpetaja.

Brotze [*-tse*], *Johann* (*Joachim*) Christoph (12. IX 1742 Görlitz — 16. VIII 1823 Riia), baltisaksa kultuuriloolane. Oli 1768—1823 Riias pedagoog. Kogus ajaloo-, genealoogia-, numismaatika-, arhitektuuri-, kunsti- jm. alast käsikirjalist ainest, joonistas natuurist etnograafilisi motiive, ehitusmälestisi jms. B. materjale säilitatakse Läti Teaduslikus Rmtk-s, väärtuslikem on „Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospecte, Münzen, Wappen etc." (10 kd.).

Browne [*braun*], *George* (15. VI 1698 Limerick, Iirimaa — 29. IX 1792 Riia), Vene sõjaväelane ja riigitegelane, kindral *en chef* (1756), pärit iiri aadliperekonnast, a-st 1773 krahv. Läks Venemaale 1731, oli 1731—62 tegev sõjaväes, a-st 1762 Liivi- ja a-st 1775 ka Eestimaa kindralkuberner. Saavutas 1763 aadli huvides viljaväljaveo- ja viinapõletuskitsenduste kaotamise. Kehtestas 23. IV 1765. a. patendiga Liivimaa maapäeva otsused, millega tunnustati talupoegade õigust omada vallasvara, reguleeriti mõisnike kodukariõigust, keelati suurendada feodaalkoormisi ja lubati kaevata oma mõisniku peale sillakohtusse. Juhtis 1784. a. talurahvarahutuste mahasurumist. B-i kindralkuberneriks oleku ajal kaotati Balti ja teiste Venemaa kub-de vahelised tollipiirid (1782) ning kehtestati linnade armukiri (1785), mis soodustas kaubalis-rahaliste suhete arengut. Tema toetusel ehitati Tartu kivisild (valmis 1784).

Bruiningk [*brü:n-*], Gottfried Robert *Hermann*, parun von (26. VIII 1849 Tartu — 30. V 1927 Riia), baltisaksa ajaloolane, *dr. phil.* (1919, Leipzig). Õppis 1867—75 Tartu ülikoolis õigusteadust. Oli 1875—82 Riias Liivimaa rüütelkonna teenistuses, 1899—1920 rüütelkonna arhiivi ja Läti Riigiarhiivi ametnik. Rajas poleemilise teosega „Livländische Rückschau" (1879) baltisaksa historiograafia apologeetilise koolkonna (põhitaotlus ülistada balti ajaloolist osa), kirjutas oma suguvõsa ajaloo (1913). Püsiv väärtus on põhil. B-i koostatud allikapublikatsioonil „Livländische Güterurkunden" (2 kd., 1907—23). **T:** *Das Geschlecht von Bruiningk in Livland* (1913).

Bruiningk [*brü:n-*], *Karl* Axel Christer, vabahärra von (18. VI 1782 Hellenurme — 2. XI 1848 Tartu), Liivimaa rüütelkonna tegelane, maanõunik. Püüdis hulga mõisade (Hellenurme, Palupera, Vorbuse jmt.) omanikuna parandada talupoegade maj. olukorda. Osales 1842—47 agraarreformi ettevalmistamises. Tema taotlused anda talurentnikele pärandatav maakasutusõigus ning kohustada mõisnikke siirduma raharendile ja müüma talusid päriseks põrkusid mõisnike enamiku vastuseisule. B. on tuntud põllum. uuenduste, eriti meriino lammaste kasvatamise juurutajana.

Bruns, *Dmitri* (11. I 1929 Riia), arhitekt, arhitektuuriknd. (1968). Lõpetas 1953 Leningradi Ehitusinseneride Inst-i, oli 1960—79 ENSV Arhitektide Liidu vastutav sekretär, 1960—80 Tallinna peaarhitekt ja 1980—91 ENSV Rkl. Ehituskomitee Ehituse TUI linnaehituse perspektiivprobleemide labori juh. Tallinna generaalplaani (1971) autoreid. Uurinud Tallinna linnaehituse ajalugu („Tallinn. Linnaehituslik kujunemine", 1993; „Tallinn. Linnaehitus Eesti Vabariigi aastail 1918—1940", 1998). ENSV tnl. arhitekt (1973).

Brüller, *Christian* (a-st 1938 Kristjan Prüller) (23. VI 1877 Kurista v. — 14. V 1950 Lustivere v.), õpetaja ja haridusjuht, Paul-Egon Prülleri isa. Lõpetas 1896 Tartu õpetajate seminari, õppis 1909—14 Tartu ülikoolis. Töötas a-st 1896 matemaatikaõpetajana, 1907—19 Tallinna 6. ja 7. algkooli juh-na, 1919—37 Tallinna linna koolinõunikuna, 1929—37 ühtlasi Nõmme koolinõuniku kt-na ning Tallinna Õpetajate Seminaris õpetajana. Oli Asutava Kogu liige, Eestimaa Rahvahariduse Seltsi asutajaid ja Eesti Koolinõunike Ühingu esimees. Kirjutanud matemaatikaõpikuid.

Bubõr, *Aleksei* Fjodorovitš (16. III 1876 Jekaterinoslavi kub. — veebr. 1919), vene arhitekt, juugendstiili rahvusromantilise suuna esindaja. Projekteeris Peterburi elamuid, sh. koos N. Vassiljeviga. Tallinnas on nende projekti järgi valminud saksa teatri (nüüd Eesti Draamateater) hoone Pärnu mnt. 5 (1910), C. W. Lutheri villa Pärnu mnt. 67 (1910, nüüd perekonnaseisuamet) ning A. M. Lutheri vineeri- ja mööblivabriku hooned Vana-Lõuna t. 39 (1912—14). Hukkus Venemaa kodusõjas.

Buchheim [*bu:hhaim*], *Rudolph* (*Rudolf*) Richard (1. III 1820 Bautzen — 25. XII 1879 Giessen), saksa farmakoloog. Oli 1847—67 Tartu ülikoolis, a-st 1867 Giessenis prof. Asutas 1847 Tartus (oma maja keldris) maailma esimese eksperimentaalfarmakoloogialaboratooriumi. Avaldas 1853 õpiku „Lehrbuch der Arzneimittellehre", mis sai uusima farmakoloogia aluseks. Selles on põhil. nüüdisajani kehtiv arstirohtude süstemaatiline liigitus, mis on tehtud keemiliste ja farmakoloogiliste tunnuste põhjal (B-i süsteem). **B:** L. Allikmets. *Rudolf Buchheim.* — Eesti arstiteaduse ajaloost. Trt., 1996.

Buchholz [*bu:hholts*], *Anton* (28. VII 1848 Riia — 16. X 1901 Riia), baltisaksa ajaloolane ja kollektsionäär. Lõpetas 1875 Tartu ülikooli õigusteaduskonna ja töötas seejärel Riia linna teenistuses olles msg. õigusasutustes. Uuris eriti Riia linna ajalugu, koostas Eesti-, Liivi- ja Kuramaa arheoloogilise kirjanduse bibliograafia (a-ni 1896). Tegeles ka numismaatikaga. **T:** *Beiträge zur Lebensgeschichte J. R. Patkuls* (1893).

Bucholtz [*bu:holts*], *Fedor* (29. X 1872 Varssavi — 30. IV 1924 Tartu), baltisaksa päritolu mükoloog ja fütopatoloog, bioloogiadr. (1912, Moskva). Lõpetas 1895 botaanikuna Moskva ülikooli. Elu lõpul töötas Tartus: oli 1919—24 TÜ botaanikaprof. ja botaanikaaia dir. Asutas TÜ taimehaiguste katsejaama ja Loodusuurijate Seltsi looduskaitse sektsiooni (1920). Avaldas uurimusi maa-aluste seente fülogeneesi ja süstemaatika kohta.

Buddęus, *Carl Friedrich* Christian (27. VI 1775 Gotha — 1. I 1864 Gotha), baltisaksa graafik. Lahkus 1809 Saksamaalt. Elas seejärel Saaremaal, Pihkva ja Peterburi kub-s ning arvat. 1825—47 pms. Tallinnas. Loonud värvilisi joonistusi Tallinna vanalinnast ja aguleist ning mujalt Eestist. Jäädvustanud koloreeritud litodel vene elu ja rahvatüüpe (2 vihku, 1820). **B:** V. Vaga. *Kunst Tallinnas XIX sajandil.* Tln., 1976.

Budig [*-ih*], *Peter-Klaus* (15. VII 1928 Görlitzi läh.), saksa elektrotehnikateadlane, tehnikadr. (1972), TTÜ audr. (1988). Lõpetas 1952 elektriinsenerina Dresdeni tehnikaülikooli. Töötas 1954—66 elektrimasinatehases *Sachsenwerk* (a-st 1960 peainsener) ja

1964—93 Chemnitz-Zwickau tehnikaülikoolis (a-st 1966 prof.), olnud 1989—90 Saksa DV teadus- ja tehnikaminister, a-st 1992 enda asut. innovatsioonibüroo *Elektrische Automatisierungs- und Antriebs-Technik GmbH Chemnitz* juh. Arendanud a-st 1972 TTÜ energeetikateaduskonnaga tehtavat teadus- ja õpetusalast koostööd. Uurimusi elektriliste veomootorite ja kulgmootorite kohta ning elektrotehnikaterminoloogia alalt. Koostanud inglise-saksa elektrotehnika ja elektroonika sõnastiku (1998). **T:** *Elektrische traktionsmotoren* (1975), *Drehstromlinearmotoren* (^{2}1980).

Budilovitš, *Anton* Semjonovitš (5. VI 1846 Grodna kub. — 25. XII 1908 Peterburi), vene keeleteadlane ja poliitik, Peterburi TA k-liige. Oli 1881—92 Varssavi ülikooli prof. ning 1892—1901 Tartu ülikooli prof. ja rektor. Avaldas uurimusi slaavi keelte ja kultuuriloo alalt, asutas koos J. Petuhhoviga 1897 ülikooli juurde vene kultuuri uuriva Õpetatud Kirjandusliku Seltsi (tegutses a-ni 1918), püüdis tsaarivalitsuse poliitikat ideoloogiliselt põhjendada.

Bull, Pull, eestlastest suurkaupmeeste perekond. Hans B. vanem (srn. 1632) võeti 10. XI 1608 Tartu linna kodanikuks ja ta sai pruulimisõiguse; osales 1617—18 rekatoliseerimisvastastes võitlustes. Tema poeg Hans B. noorem (u. 1592 — enne 27. V 1658) sai 1634 Tartu Suurgildi liikmeks, kuid tema kaubatehinguid kitsendati. Piiranguist üleastumise ja mittesaksa päritolu ettekäändel heideti ta gildist välja. 1649 taastas kuninganna Kristiina B-i gildiliikmeõigused.

Bullock [-ək], *Merry* (5. II 1950 Springfield, USA), psühholoog, *dr. phil.* (1979, Pennsylvania ülikool). Olnud abielus T. H. Ilvesega. Lõpetas 1971 Browni ülikooli. Töötanud a-st 1973 Pennsylvania ja hiljem Briti Columbia ülikoolis (a-st 1979 prof.), olnud 1985—93 Münchenis Max Plancki psühholoogiainst-s külalisprof. ja vanemteadur, 1994—97 USA teadusorg-des programmidir. ja vanemteadur, a-st 1997 TÜ külalisprof. ja Eesti TA teaduspoliitika nõunik, a-st 1998 TÜ Euroopa kolledži dir. Rahvusv. Psühholoogialiidu (*IUPsyS*) peasekretäri asetäitja. Uurinud kognitiivset arengut, eriti põhjusliku ja teadusliku mõtlemise seaduspärasusi mitteformaalsetes ja formaalsetes kontekstides, käsitlenud ka emotsioone puudutavaid, tervise ja haigusega ning „minaga" seonduvaid mõisteid. **T:** *The development of intentional action: cognitive, motivational and interactive processes* (1991, Basel).

Bulmerincq [-nk], *August* Michael von (31. VII 1822 Riia — 18. VIII 1890 Stuttgart, maetud Heidelbergi), baltisaksa õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1856, Tartu). Õppis 1841—45 Tartu ülikoolis, täiendas end Königsbergis, Berliinis, Bonnis ja Heidelbergis. Töötas 1848—53 Riias, oli 1854—75 Tartu ülikooli riigi- ja rahvusv. õiguse ning poliitika õppejõud (a-st 1856 prof.), ühtlasi mitu korda dekaan ja 1867—70 prorektor. Pani Tartu ülikoolis aluse tänapäeva rahvusv. õiguse käsitlemisele, lähtudes oma teosest „Rahvusvahelise õiguse süstemaatika..." („Die Systematic des Völkerrechts von Hugo Grotius bis auf Gegenwart", Dorpat, 1858). Kritiseeris selles varasemaid rahvusv. õiguse süsteeme, äratades üldist tähelepanu. Kuigi tema süsteemi ei kiidetud täielikult heaks, kiirendas see tänapäeva süsteemi teket. Asutas 1863 põllum. nädalakirja „Baltische Wochenschrift für Landwirtschaft, Gewerbefleiß und Handel" (ilm. 1863—1915, oli Eesti ja Läti ala põllum-e, eriti suurpõllunduse ja -karjanduse arengus tähtis) ja oli 1863—65 koos C. G. F. Hehniga selle toim. Oli ka ajakirja „Baltische Monatsschrift" kaastöötaja. Pärast emeriteerumist (1875) elas Wiesbadenis ja Heidelbergis. Rahvusv. Õiguse Inst-i (*Institut du Droit International*) asutajaid ja 1887 selle president. **T:** *Praxis, Theorie und Codification des Völkerrechts* (1874), *Handbuch des Völkerrechts* (1884).

Merry Bullock

Bunge, *Alexander* Georg von (venepäraselt Aleksandr Andrejevitš B.) (6. X 1803 Kiiev — 18. VII 1890 Kiltsi läh., Virumaa), botaanik ja arst, Friedrich Georg von B. vend ja Alexander von B. isa, meditsiinidr. (1825), Peterburi TA k-liige (1833) ning auliige ja Tartu ülikooli botaanika audr. (mõlemad 1875), Tartu ülikooli auliige (1885), Peterburi TA Baeri preemia (1876). Õppis 1821—25 Tartu ülikoolis arstiteadust. Töötas 1826—33 arstina Barnaulis ja mitmes Maagi-Altai asulas, tegi samal ajal ka botaanilisi reise (koos C. C. F. von Ledebouriga Altaisse ning üksinda Mongooliasse ja Põhja-Hiinasse). Oli 1833—36 Kaasani ülikooli erakorraline botaanikaprof., 1836—67 Tartu ülikooli botaanikaprof. Osales 1857—59 Vene Geograafiaseltsi Horasani ekspeditsioonis (Pärsias ja Afganistanis). Pani aluse Baltimaade geobotaanilisele uurimisele („Flora exsiccata von Liv-, Ehst- und Kurlands", 1849). Taimesüstemaatikas on B. geograafilis-morfoloogilise meetodi rajajaid. B. järgi on nimet. saar Taimõri jõe alamjooksul.

B: V. Kaavere. *Alexander von Bunge (vanem), Venemaa, Pärsia ja Eesti floora uurija.* — Eesti Loodus, 1977, 1.

Bunge, *Alexander* von (9. XI 1851 Tartu — 19. I 1930 Tallinn), zooloog, polaaruurija ja arst, Alexander Georg von B. poeg, meditsiinidr. (1880). Lõpetas 1875 Tartu ülikooli ja töötas seejärel arstina eravaimuhaiglas. 1881 arvas Vene Geograafiaselts ta Leena deltasse lähetatava ekspeditsiooni koosseisu (sinna rajatud polaarjaam töötas 22 kuud). 1886 juhatasid B. ja E. von Toll Uus-Siberi saarestikku uurivat ekspeditsiooni (B. kaardistas nüüd B. maa nime kandva Kotelnõi ja Faddejevi saare vahelise leetseljakulise ala). 1893 osales B. juhtivalt Jenissei suudmesse suundunud polaarretkes ja 1899—1900 Teravmägedel töötanud Vene-Rootsi ekspeditsioonis. Hiljem tegutses B. kõrge merevääarstina, 1918 asus taas elama Eestisse.

B: V. Passetski. *Eestist pärit Arktika-uurijad.* Tln., 1970; I. Käbin. *Maal ja merel. Eesti arstemaadeuurijaid.* Lund, 1972, ka kogumikus *Eesti ajalugu arsti pilgu läbi.* Trt., 1998.

Bunge, *Friedrich* Georg von (13. III 1802 Kiiev — 9. IV 1897 Wiesbaden), baltisaksa õigusteadlane ja ajaloolane, prof. (1831). Õppis 1818—22 Tartu ülikoolis õigus- ja filosoofiateaduskonnas, oli 1822—42 samas õppejõud. Toimetas 1836—43 ajakirja „Das Inland", oli 1843—56 Tallinna linnasündik, justiitsbürgermeister ja linnakonsistooriumi president. Läks 1865 erru. Elas 1865—79 Gothas ja 1879—97 Wiesbadenis. Pani aluse Balti craõiguse uurimisele. Koostas 1856—64 Balti provintsiaalseadustiku III osa (tsiviilseadustiku) eelnõu. Püsiväärtuslikud on tema koostatud ürikukogud („Urkundenbuch", esimesed 6 kd., „Archiv für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands", 7 kd., 1842—54, ja „Brieflade" I osa, mille avaldas 1856—57 koos R. von Tolliga).

Burchart [-rhh-], *Johannes* (22. III 1776 — 18. III 1838), antikvaar ja kodu-uurija, meditsiinidr., Tallinna raeapteegi omanik. Asutas 1802 oma kultuurilooliste ja eksootilise etnoloogia kogude põhjal muuseumi *Mon Faible* (Eesti esimene eramuuseum). See avati 1822 näitusena ja sai 1824 „antikviteetide ja rariteetide kabinetina" apteegi hoones püsikoha. 1870 annetati kogud Eestimaa Provintsiaalmuuseumile, nüüd kuuluvad need Eesti Ajaloomuuseumile.

Alexander Georg von Bunge

Burdach [-ah], *Karl Friedrich* (12. VI 1776 Leipzig — 16. VII 1847 Königsberg), saksa anatoom ja füsio-

Karl Burman sen.

loog, nüüdisaegse ajukoore tsütoarhitektoonika rajajaid, Peterburi TA välisk-liige (1818). Oli 1811—14 Tartu ülikooli anatoomia, füsioloogia ja kohtuarstiteaduse prof., K. E. von Baeri õpetaja. Teedrajav uurimismeetod põhineb ajuaine immutamisel kaaliumilahusega. Kirjeldas seljaaju talbvääti (hiljem nimetati see B-i väädiks). Eristas peaajus projektsioon-, komissuraal- ja assotsiatiivset juhtesüsteemi. Temalt pärinevad terminid „bioloogia" ja „morfoloogia".
B: V. Kalnin, E. Lepp. *Karl Friedrich Burdach.* — Eesti arstiteaduse ajaloost. [Koost. V. Kalnin.] Trt., 1996.

Burk, *Peeter* (10. VIII 1965 Tallinn), keemik, keemiadr. (1994). Lõpetas 1990 TÜ, töötanud sealsamas (a-st 1994 dots.). Täiendanud end 1994 Hispaanias (kõrgemas teadusuuringute keskuses), 1996 Saksamaal (Erlangeni ülikoolis) ja 1998 Prantsusmaal (Nice'i ülikoolis). Teadustöid orgaaniliste ja anorgaaniliste ühendite struktuuri ja reageerimisvõime kohta, uurinud kvantkeemilisi meetodeid rakendades solvatatsiooniefekte. EV teaduspreemia 1998.
T: *Superacidity of neutral Brönsted acids in gas phase. PM3 study* (autoreid). — Journal of Computational Chemistry, 1996, 17; *Aromaticity of substituted cyclopropenes: A theoretical study* (koos J.-L. M. Abboud' ja I. Koppeliga). — Journal of Physical Chemistry, 1996, 100.

Paul Burman

Burman, *Karl* sen. (17. V 1882 Sumõ — 10. V 1965 Tallinn), kunstnik ja esimesi kutselisi eesti arhitekte, Karl B. jun-i isa, Paul B-i vend. Õppis 1900 Moskvas G. Stroganovi tehnilise joonistamise koolis, 1901—02 Peterburis A. Stieglitzi kunsttööstuskoolis ja 1902—10 (vaheaegadega) Peterburi KA-s. Tegutses a-st 1910 Tallinnas, algul projekteerijana (1913—14 koos A. Pernaga), hiljem oli vabakutseline. Arhitektuuriloomingus ilmneb põhjamaade rahvusromantilise ehituskunsti mõju: spordiseltsi „Kalev" hoone Pirital (1912, hävinud), elamu Viljandis Posti t. 24 (1914), üürimajad Tallinnas Tatari t. 21 b (1912) ja Raua t. 39 (1913), Helsingi messi Eesti paviljon (1920) ning üldlaulupeo laululavad Kadriorus (1923 ja 1928, viimased kolm lammutatud). 1920. a-il sugenes uusklassitsismi eeskujul rangem laad: elamu Tallinnas Tehnika t. 16 (1924), Eesti Panga Viljandi osk. (1927) ja Tartu osk. hoone (1936, koos A. Matteusega). B-i akvarellides on märgatav impressionismi mõju ja nad kujutavad pms. linnavaateid ning Soome ja Venemaa motiive.
B: L. Gens. *Karl Burman.* Tln., 1998.

Arthur von Buxhoeveden

Burman, *Karl* jun. (14. III 1914 Tallinn), akvarellist, Karl B. sen-i poeg. Õppis 1934—39 Tallinna Tehnikaülikoolis arhitektuuri ja 1943 Moskva kunstiinst-s maali, kuulus Jaroslavli eesti kunstnike kollektiivi; ENSV Kunstnike Liidu asutajaliikmeid (1943). Loonud klassikalises akvarellitehnikas linna- ja maastikuvaateid ning lillemaale („Vargamäe", 1940; „Vana Tallinn", 1952; „Varakevad", 1969). ENSV rkl. preemia 1947.
B: A. Kartna. *Karl Burman junior.* Tln., 1970.

Burman, *Paul* Wilhelm (28. II 1888 Kamjanets-Podilski läh. — 3. VI 1934 Tallinn), maalikunstnik ja graafik, Karl B. sen-i vend. Õppis 1905—06 Tallinnas A. Laikmaa ateljeekoolis ja 1907—08 vabakuulajana Peterburi KA-s batalist F. Roubaud' (1856—1928) ateljees, täiendas ennast 1909—10 Moskvas S. Golouševi ja 1911 Riias V. Purvītise juures ning 1912—13 Pariisis. Reisis 1914 Krimmis ja Saksamaal, oli a-st 1915 Tallinnas vabakunstnik. B. on esimene eesti animalist (pildirmt-d „Koduloomad" ja „Metsloomad", 1912), kujutanud loomaaia- ja koduloomi, enim hobuseid. Tema linna-, maastiku- ja lillepildid on maalilised, koloriidilt vaheldusrikkad, algul impressionistlikud, hiljem rahutult väljendusjõulised. **T:** maalid *Kitsekari* (u. 1918), *Punased lilled* (u. 1918), *Talvemaastik* (u.1924), *Veohobused* (u. 1924).
B: A. Kartna. *Paul Burman.* Tln., 1971.

Arthur Böttcher

Busch [*buš*], *August* (23. III 1868 Uus-Karjaküla, Keila khk. — 9. III 1923), ajakirjanik, kirjastaja ja seltsitegelane. Töötas 1886—93 ajalehe „Postimees" toimetuses (1888 ajutiselt „Virulase" toimetuses). Ostis 1893 J. Tülkilt „Eesti Postimehe", tõi selle Tartust Tallinna ja kirjastas seda a-ni 1904. Oli 1895—96 „Estonia" seltsi esimees ja VI üldlaulupeo peamisi korraldajaid. Rajas 1899 moodsa trükikoja ning tegeles 1913. a-ni kirjastamise ja raamatukaubastamisega, seejärel hakkas Keila v-s põllumeheks. Pärast rasket närvihaigust, ärilisi ebaõnnestumisi ja tulekahju lõpetas elu enesetapuga.

Buxhoeveden [*-hõv-*], de Bekeshoevede, Buxhoewden, alamsaksa põlisaadli suguvõsa, Vana-Liivimaal alates 13. saj. algusest; Balti rüütelkondade liikmed alates 1741.—47. a-st; a-st 1861 Vene parunid, a-st 1795 Preisi ja a-st 1797 Vene krahvid. Albert von B., 1199—1229 Liivimaa piiskop; Hermann I von B. (u. 1163—1243), 1219 Lihula piiskop, 1224—43 Tartu piiskop, Tartu toomkiriku rajaja; Hermann II von B. (1230—85), 1265—85 Saare-Lääne piiskop, Kuressaare linnuse rajaja.

Buxhoeveden [*-hõv-*], Buxhöwden, *Friedrich* Wilhelm von, a-st 1795 krahv (4. IX 1750 Võlla mõis, Muhu — 23. VIII 1811 Koluvere loss), Vene väejuht ja riigitegelane, kindralmajor (1790). Õppis Peterburi suurtüki- ja inseneriväe kadetikorpuses, võttis ohvitserina osa Vene-Türgi sõjast. Oli a-st 1772 krahv G. Orlovi adjutant, 1787 Katariina II tiibadjutant. Abiellus 1777 G. Orlovi sohitütre Natalja Aleksejevaga. Osales 1788 Vene-Rootsi sõjas ja 1793—94 Poola sõjakäigus, oli 1794—96 Varssavi komandant, 1797—98 Peterburi kuberner, 1803—09 Eesti-, Liivi- ja Kuramaa kindralkuberner; püüdis ellu viia uut talurahvaseadust. 1805 juhtis III koalitsiooni ja Napoleoni sõjas üht Vene armeed ning Austerlitzi lahingus liitlasvägede tiiba. 1808.—09. a. Vene-Rootsi sõjas vallutas Vene sõjaväe ülemjuhatajana Soome. Sattus oma liberaalse poliitika ja rahusoovide tõttu tsaari ebasoosingusse ning läks erru.

Buxhoevden [*-hõv-*], Buxhoeveden, Peter Eugen *Arthur*, parun, von (28. III 1882 Muratsi mõis, Saaremaa — 27. IX 1964 Karlsruhe), sõjaväelane, kolonel (1924). Õppis Kuressaare gümnaasiumis ja Tveri ratsaväekoolis. Osales I maailmasõjas Vene ohvitserina; 1918 astus Saarte Kaitseliitu, oli seejärel 2. ratsapolgus eskadroniülem, 1919—20 ratsatagavaradivisjoni ülem, 1920—28 ratsaväe allohvitseride kooli ülem, kindralstaabi kursustel ja Kõrgemas Sõjakoolis õppejõud, 1923—28 ratsaväe inspektor. 1928 läks erru, 1939 asus ümber Saksamaale, a-st 1945 elas Lääne-Saksamaal. B-l oli suuri teeneid baltisakslaste integreerumisel Eesti ühisk-a. Vabadusristi I liigi 2. järk.

Böttcher [*böther*], ka Boettcher, Jakob Ernst *Arthur* (13. VII 1831 Kuramaa — 29. VII 1889 Tartu), baltisaksa patoanatoom, *dr. med.* (1856). Lõpetas 1855 Tartu ülikooli. Oli 1861—83 seal (esimene) üldpatoloogia ja patoanatoomia katedri juh. (a-st 1861 prof.), 1871—76 arstiteaduskonna dekaan. Rajas makropreparaatide kogu, millest osa on säilinud ja kasutusel nüüdisajalgi. Asutas 1867 Tartu Meditsiinilise Seltsi. Tema algatusel ja toimetamisel ilmus ajakiri „Dorpater Medizinische Zeitschrift" (1870—77; 6 väljaannet), mis hiljem ühendati Peterburis ilm. meditsiinilise kuukirjaga (B. oli mitu aastat ka selle toim.). Teadusuuringuid mitmest valdkonnast, sh. hematoloogia ja sisekõrva arengu ja ehituse alalt.

Viimase eest sai ta 1870 Peterburi TA Baeri auhinna ja 1874 Heimburgeri auhinna ning valiti Prantsuse Otolarüngoloogiaseltsi (*Société d'otologie et de laryngologie*) auliikmeks. ▲

Bööcke [*bö:ke*], *Raymond* Friedrich August van (2. V 1871 Pärnu — 9. IX 1940 Pärnu), hollandi päritolu tšellist ja pedagoog, prof. Lõpetas 1893 Peterburi konservatooriumi, töötas seejärel pedagoogina Kaasanis ja Riias ning oli 1908—17 Peterburis keiserliku õukonnaorkestri solist. Elas a-st 1917 Eestis, juhatas 1919—35 TK (algselt Tallinna Kõrgema Muusikakooli) tšellokl-i (õpilasi: A. Karjus, K. Lamp, L. Leichter). Esines ansamblis ja solistina, tegeles ka heliloominguga.

Raymond van Bööcke

Cc	Cc	Cc	Cc	Cc	Cc
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Campenhausen [*ka-*], *Balthasar* von, vabahärra (9. XII 1745 Unguri, Cēsise läh. — 24. VII 1800 Pädaste), baltisaksa riigi- ja metsandustegelane. Oli Liivimaa majandusvalitsuse peadir., 1783—97 Liivimaa asekuberner ja Saaremaa revisjonikomisjoni esimees, seejärel senaator ja riigi kodifikatsioonikomisjoni liige. C. oli 18. saj. Balti kubermangude metsandusliku mõtte silmapaistvaim edendaja ning metsade majandamise korraldaja ja riikliku metsamajanduse rajaja. Koostas mitu seadusakti, millega pandi alus metsamajandusele kui iseseisvale majandusharule, olulisim on 1783. a. jõustunud metsainstruktsioon. Juhtis Saaremaal maakorraldustöid, mis lõid põllum-e arenguks soodsamad olud; teostas 1795—96 Sõrve metsas põhjaliku ja asjatundliku metsakorralduse.

Cederberg [*se:derbärj*], *Arno* Rafael (2. VII 1885 Tuusula khk., Uusimaa — 19. X 1948 Helsingi), soome ajaloolane, Soome TA akad. (1933). Oli 1919—28 TÜ prof., 1920—28 Akadeemilise Ajalooseltsi esimees, „Eesti biograafilise leksikoni" (1926—29) peatoim., 1935—48 Helsingi ülikooli prof. C-l on teeneid Eesti akadeemilise ajalooteaduse ja arhiivinduse rajamisel. Uurimusi Soome (pms. 18. saj.) ajaloo alalt, lühiuurimusi ja publikatsioone ka Eesti ajaloo sündmuste kohta. **T:** *Suomen historia vapaudenajalla* (2 kd., 1942—47).

Černov [*tše-*], Tšernov, *Igor* (18. III 1943 Oktjabrski k., Gorki obl.), kirjandusteadlane ja semiootik, filoloogiaknd. (1976). Lõpetas 1966 TRÜ vene filoloogina. Oli 1966, 1968—69 ja 1972—97 TÜ vene kirjanduse õppetooli õppejõud (a-st 1993 semiootikaprof.); a-st 1997 vabakutseline teadlane. Pidanud loenguid Soome, Ungari, Poola ja Itaalia ülikoolides. Uurinud kultuuriteooriat, semiootikat, vene kirjanduse ja barokk-kultuuri ajalugu.

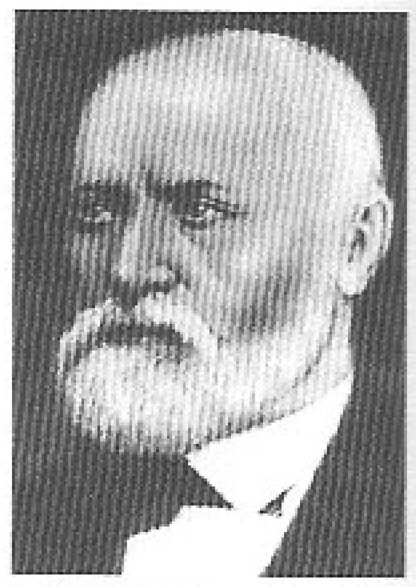
Chevalier [*ševaljẹ*], *Anatoli* (14. IV 1924 Tallinn — 3. XII 1974 Tallinn), neuroloog ja neurokirurg, meditsiinidr. (1973). Lõpetas 1949 TRÜ. Töötas arstina Tallinnas, sh. Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s, oli 1967—74 Tselinogradi (nüüd Astana) meditsiiniinst-i neuropatoloogia ja neurokirurgia kateedri juh. (a-st 1974 prof.). Uurimusi nimme-ristluu radikuliidi, ajuverevalumi ja -trauma diagnoosimise ning kirurgilise ravi kohta. C. on põlevkivitööstuse töötajate kutsehaiguste uurimise algatajaid. **T:** *Хирургия центральной нервной системы* (2 kd., 1969, autoreid).

Christjanson [*kr-*], *Peep* (3. II 1940 Tallinn), keemik, tehnikaknd. (1969). Lõpetas 1963 TPI, töötanud sealsamas, olnud 1979—92 põlevkivikeemia probleemlabori juh., a-st 1999 polümeeride tehnoloogia õppetooli juh. (a-st 1999 prof.). Uurimusi vesiniksideme, polükondensatsioonireaktsioonide seaduspärasuse ja vaikude keemilise ehituse kohta. Loonud resortsiinvaikude saamise menetlusi (sh. põlevkivifenoolidest), mis on patenteeritud mitmes riigis ja mille järgi toodetakse neid ka nt. Jaapanis. ENSV rkl. preemia 1967. P. Kogermani mälestusmedal 1989. **T:** *Development of alkylresorcinol resin adhesives.* — Adhesives and Bonded Wood Symposium. Proceedings, 1994; *Co-condensates of resorcinols and methylol compounds for adhesive resins* (autoreid). — Polymer Engineering and Science, 1997, 6; *Reactivity of monophenols towards hydroxymethylcaprolactam* (koos A. Suurpere ja K. Siimeriga). — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Chemistry, 1998, 47, 3; *Adhesioon ja adhesiivid* (1999).

Arno Cederberg

Cimze [*tsi-*], Zimse, *Jānis* (3. VII 1814 Rauna khk., Läti — 22. X 1881 Valga), pedagoog ja muusikamees. Õppis Saksamaal Weissenfelsi seminaris ja Berliini ülikoolis. Oli 1839—49 Valmieras ja 1849—81 Valgas Liivimaa kihelkonnakooliõpetajate ja köstrite seminari juh., õpetas J. H. Pestalozzi ja F. A. W. Diesterwegi vaimus. Korraldas Liivimaal 1848—55 igal aastal õpetajate konverentse. Tähelepandav ka läti rahvamuusika kogujana ja muusikakultuuri edendajana.

Jānis Cimze

Claus [*kl-*], *Carl* Ernst (22. I 1796 Tartu — 24. III 1864 Tartu), baltisaksa keemik ja farmatseut, keemiadr. (1838), Peterburi Kirurgilise Meditsiini Akadeemia (1850), Peterburi TA (1861) ja Berliini TA k-liige (1863). Sooritas 1817 Peterburi Kirurgilise Meditsiini Akadeemias apteekrieksami ja töötas seejärel apteekrina. Võttis osa Uuralisse (1928), Lõuna-Venemaa steppidesse (1834) ja Sergijevski mineraalveeallikaile tehtud teadusekspeditsioonist (1838;

Carl Claus

Thomas Clausen

sai Demidovi preemia). Lõpetas 1835 Tartu ülikooli, töötas 1831—37 sealsamas, oli 1837—52 Kaasani ülikooli õppejõud (a-st 1839 prof.) ja seejärel Tartu ülikooli farmaatsiaprof. Uurimusi anorgaaniliste plaatinaühendite kohta. Avastas 1844 plaatinamaake ja selle töötlemise jääke uurides uue elemendi — ruteeniumi (mittevene allikad nimetavad ruteeniumi avastajana J. Sniadeckit).

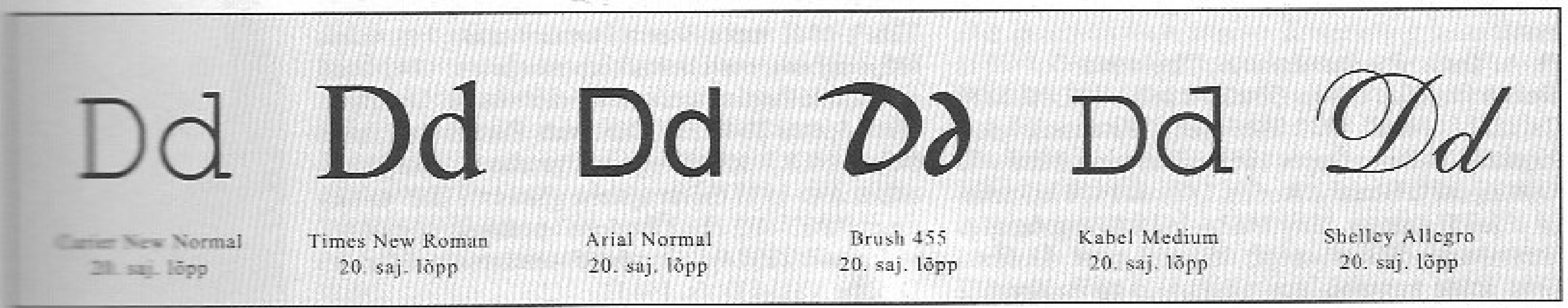
Clausen [*kl-*], *Thomas* (16. I 1801 Põhja-Jüütimaa — 5. VI 1885 Tartu), astronoom, optik ja matemaatik, Peterburi TA k-liige (1856). Oli 1842—65 Tartu ülikooli tähetorni observaator, 1865—72 selle dir. ja ühtlasi Tartu ülikooli astronoomiaprof. Arvutas 14 komeedi orbiidi. Tuli orbiite võrreldes järeldusele, et komeedid võivad paikneda süsteemidena (nn. peredena).

Clodt von Jürgensburg [*klot fon -rk*], *Peter* Jakob (5. VI 1805 Peterburi — 20. XI 1867 Halala mõis, Soome), baltisaksa päritolu vene kujur. Õppis 1828—33 vabakuulajana Peterburi KA-s, oli a-st 1838 Peterburi KA liige ja prof. Loonud pms. loomaskulptuure ja monumente: Peterburis Narva värava võiduvanker (1833) ja Anitškovi silla hobusetaltsutajate kujud (1833—50), Eestis Martin Lutheri pronkskuju (Keila läh., avati 1862, hävitatud 1949).

Cohn [*ko:n*] (s. Holst), *Marion* U. (10. III 1942 Tartu), psühholoog, *Ph. D.* eksperimentaalpsühholoogia alal (1978, Ohio ülikool). Lahkus 1944 Eestist, elanud a-st 1950 USA-s. Lõpetas 1972 California ülikooli (Los Angeleses). Olnud a-st 1980 Ohio *Dominican College*'i psühholoogiaosk. õppejõud (a-st 1995 prof.), 1994—95 TÜ psühholoogiaosk-s Fulbrighti stipendiaat; Eesti Psühholoogide Liidu liige. Uurimusi eksperimentaalpsühholoogia, söömishäirete ja rakendusstatistika alalt. **T:** *EXTASI: Applied statistic instruction* (1991, koos J. H. Spitzneriga).

Cohsen [*ko:zen*], ka Kohsen, Cuhsen, Cosen, Chosen, *Johann* (23. IV 1628 Tallinn — 23. XI 1680 Tallinn), juhuluuletaja. Õppis Saksamaal Greifswaldis usuteadust. Reisis 1651—52 koos A. Oleariusega Hollandis, oli 1653—58 Kuusalu kirikuõpetaja, seejärel Tallinna Pühavaimu koguduse diakon ja a-st 1669 kirikuõpetaja. Kirjutas C. Blume tõlgitud dogmaatikakäsirmt-le „Kleines Corpus Doctrinae" (1662) 21-realise põhjaeestikeelse pühendusluuletuse.

Craffström [*kr-*], *Gustav* (venepäraselt Gustav Borissovitš) von (27. VIII 1784 Lääne- või Pärnumaa — 19. IX 1854 Tartu), sõjaväelane ja riigitegelane, Tartu ülikooli auliige (1852). Pärines ema poolt eesti talupojast. Teenis a-st 1800 Vene sõjaväes, osales 1828—29 Vene-Türgi sõjas ja 1830—31 Poola ülestõusu mahasurumises. Oli 1835—54 Tartu õppekonna kuraator. Kärpis Tartu ülikooli iseseisvust, muutis ülikooli sisekorra rangemaks.

Dahlberg [*da:lbärj*], Dahlbergh, *Erik* (10. X 1625 — 16. I 1703), Rootsi väejuht, sõjaväe insener-arhitekt ja riigitegelane. Oli 1693—96 Bremeni ja Verdeni, 1696—1702 Liivimaa kindralkuberner. Püüdis sealseid valitsevaid klasse Rootsi poole võita. Korraldas Põhjasõja ajal (1700) Riia kaitsmist Saksi väe vastu. D-i jooniste järgi ehitati Tallinnas, Narvas, Pärnus, Kuressaares jm. bastione. Laskis valmistada Tallinna vanalinna maketi, projekteeris Narva Kuningavärava.

Dalidovitš, *Anatoli* (25. IV 1956 Tallinn), allveesportlane. Lõpetas 1977 TPedI kehakultuuriteaduskonna. Tulnud 1985 kaardi- ning 1987 kaardi- ja meeskonnaharjutuses maailmameistriks, 1978 poi- ning 1978, 1979 ja 1980 täheujumises, 1984 ja 1986 kaardi- ning 1978, 1979, 1980 ja 1984 meeskonnaharjutuses Euroopa meistriks. Võitnud NSV Liidu meistrivõistlustel 50 medalit (sh. 5 korda absoluutne meister). NSVL-i tnl. meistersportlane (1986), Eesti parim tehnikasportlane 1978, 1980, 1984 ja 1985. Töötanud allveesporditreenerina.

Oskar Daniel

Damberg, *Pētõr* (9. III 1909 Talsi läh., Kuramaa — 25. IV 1987 Ādaži, Riia läh.), liivi kultuuri- ja haridustegelane. Lõpetas 1934 Jelgava õpetajate inst-i, töötas 1935—69 mitmel pool Lätis õpetajana. Koostanud liivi keele lugemiku „Jemakiel lugdõbrāntõz skūol ja kuod pierast" (1935), mis on suurim liivikeelne ilmalik rmt. D. on avaldanud kirjutisi liivlaste ja liivi keele kohta ning koos T. Karmaga liivi rahvalaulude valimiku (1980), osalenud 1931—33 liivi ajalehe „Līvli" toimetamises. Tal on suuri teeneid liivi rahvaluule ja keelainese kogumisel (O. Looritsa „Volkslieder der Liven", 1936, ja „Liivi rahva usund", 1926—28, V. Mälgu „Liivi vanasõnad", 1981, L. E. Kettuneni „Livisches Wörterbuch", 1938, S. Suhoneni „Liivin kielen näytteitä", 1975). Suurem osa D-i liivi keele materjalidest on talletatud Emakeele Seltsis ja Eesti Keele Inst-s.

Daniel, *Jüri* (7. V 1923 Kuressaare), kehalise kasvatuse ja tervishoiuteadlane, filosoofiadr. juhtimisteooria ja kasvatuspsühholoogia alal (1971, Illinois), TÜ audr. (1994). Lõpetas 1958 Toronto ülikooli, olnud 1962—88 sealsamas õppejõud: 1972—79 kehalise kasvatuse ja tervishoiu kooli dir. (a-st 1972 prof.) ning a-st 1979 Toronto ülikooli arstiteaduskonna käitumisteaduste (biheiviorismi) osk. prof. (a-st 1988 emeriitprof.). Uurinud kehalist töövõimet, juhtimisteooriat ning tööpsühholoogiat rahuoleku ja stressi korral. Teinud a-st 1976 koostööd TÜ kehakultuuriteaduskonnaga, pidas 1991 loenguid TÜ-s ja TPÜ-s. **T:** *Differential roles and faculty job statisfaction in departments of physical education and athletics in Ontario universities* (1973).

Daniel, *Oskar* Evald (27. III 1874 Võru — 3. V 1945 Ilshofen, Württemberg), metsateadlane. Lõpetas 1897 Saksamaal Eberswalde metsaakadeemia. Praktiseeris Tartu- ja Võrumaal abimetsaülemana, töötas 1902—20 Venemaal Penza kub-s metsamõisa metsa-

ülemana ja hiljem mõisavalitsejana. Naasis 1920 Eestisse. Oli 1921—44 TÜ metsaosk. õppejõud (1925—30 dots-i, a-st 1930 prof-i kt., a-st 1938 metsakorralduse erakorraline prof.) ja ühtlasi metsakasvatuse kabineti juh., 1925—27 ka Metsade Peavalitsuse juh., 1927—35 kuukirja „Eesti Mets" vastutav toim. ja 1935—40 peatoim.; „Eesti entsüklopeedia" metsanduseriala toim. Oli Akadeemilise Metsaseltsi (1922—40) asutajaid, 1925—40 selle esimees ja a-st 1932 auliige, 1923—40 Eesti metsateadlaste päevade (kokku 17 korral) korraldaja ja juh., 1937—40 Eesti Loodusvarade Inst-i liige. Läks 1944 Saksamaale. Töötas 1944—45 Eberswalde metsaakadeemias külalisõppejõuna. Avaldanud art-eid metsakasvatuse, -kaitse ja -poliitika, metsandushariduse ja -ajaloo kohta, koostanud rohkesti metsandusalast õppekirjandust. **T:** *Metsakasutus* (1923), *Metsakasvatus I—II* (1926—27), *Rückblick auf die Entwickelung des Forstwesens in Eesti* (1927), *Mets ja metsandus Eestis* (1929), *Metsanduse põhijooned* (1930), *Meie metsapoliitika suunast* (1935), *Mets ja puu rahvatarkuse peeglis* (1935), *Metsakaitse* (1935). ▲

B: T. Meikar. *Tartu Ülikooli metsaosakonna õppejõud professor Oskar Daniel.* — Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi XXV. Trt., 1991.

Daugell, Daugull, Daugulis, *August* (13. I 1830 Tartu — 20. XI 1899 Peterburi), läti ksülograaf. Õppis 1845—46 Tartus F. L. von Maydelli puulõiketöökojas, lõpetas 1858 Peterburi KA vabakunstniku kutsega. Töötas pms. Peterburis. Oli tuntud põhil. reprodutseerijana. Tegi 1845—65 trükiklotse eestikeelseile kalendreile ja ajalehtedele („Perno Postimehele"). Illustreeris 1860. a-il läti ja 1870. a-il vene ajakirju.

B: A. Tassa. *Puulõikekunstist.* Tln., 1948.

Dehio [*dehi:o*], *Georg* Gottfried Julius (22. XI 1850 Tallinn — 19. III 1932 Tübingen, Saksamaa), saksa kunstiajaloolane. Õppis 1869 Tartu ning 1869—73 Göttingeni ja Bonni ülikoolis. Oli a-st 1877 Müncheni ülikooli eradots. ning 1883—1918 Königsbergi ja Strassburgi (Strassbourgi) ülikooli prof. Uurinud pms. saksa kunstiajalugu, käsitlenud ka Baltimaade vanemat kunsti. Avaldanud esimese üldise saksa kunsti ajaloo kolm esimest köidet („Geschichte der deutschen Kunst", a-st 1919). Koostas 1905—12 kunstitopograafilise leksikoni „Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler" (5 kd., ilm. mitu täiendatud kordustrükki), mis on olnud eeskujuks kogu maailma samalaadseile väljaandeile.

Dehio [*dehi:o*], *Karl* Gottfried Konstantin (27. V 1851 Tallinn — 26. II 1927 Tartu), baltisaksa terapeut, klinitsist, *dr. med.* (1877). Lõpetas 1876 Tartu ülikooli. Oli 1876 sanitaarrühma koosseisus Serbias ja 1877 laatsaretiarstina Vene-Türgi sõjas, osales ka Pleveni lahingus. 1886 valiti ta Tartu ülikooli polikliiniku prof-ks, töötas sellena a-ni 1917, juhatas ka hospitaalsisehaiguste kliinikut ning pidas eripatoloogia ja -teraapia ning üldteraapia loenguid. Oli 1918 TÜ rektor, seejärel Tartus erapraktik. D. täiustas ja arendas polikliinikut ja hospitaalkliinikut, uuris ja korraldas leepratõrjet ning tõendas leepra nakkavust, tema algatusel asutati mitu leprosooriumi (sh. üliõpilaste õpetamise eesmärgil Muuli leprosoorium). Eriti tuntuks said südamehaigustealased ja ka nakkus-, kopsu- ja närvihaiguste ning alkoholismi kohta kirjutatud uurimused.

De la Gardie [*-di*], *Axel Julius*, krahv (1637 — 28. V 1710), Rootsi väejuht ja riigitegelane, kindralleitnant (1668), Jakob De la G. poeg. Oli a-st 1674 Rootsi riiginõunik. Ajas 1687—1704 Eestimaa kindralkubernerina kohalikku aadlit soosivat poliitikat, lõi Põhjasõja ajal sõjamajanduskorra ja toimis Eestis Rootsi sõjajõudude organisaatorina.

De la Gardie [*-di*], *Jakob*, krahv (30. VI 1583 Tallinn — 12. VIII 1652 Stockholm), Rootsi väejuht ja riigitegelane, marssal (1620), Pontus De la G. poeg. Võttis 17. saj. alguses osa Poola ja Rootsi Venemaa-interventsioonist, kirjutas 1617 Rootsi esindajana alla Stolbovo rahulepingule. Oli 1619—22 Eestimaa kuberner ning Tallinna asehaldur, 1622—30 Liivimaa kindralkuberner, a-st 1630 Rootsi sõjakolleegiumi esimees ja 1632—44 kuninganna Kristiina eestkostevalitsuse liige. De la G. arhiivi säilitatakse TÜ rmtk-s.

Karl Dehio

De la Gardie [*-di*], *Magnus Gabriel*, krahv (15. X 1622 Tallinn — 26. IV 1686 Sigtuna), Rootsi riigitegelane, Jakob De la G. poeg. Oli 1649—52 Liivimaa kuberner, 1652—55 Rootsi riigivarahoidja, 1655—58 Liivimaa kindralkuberner ja Läänemere prov-des paiknenud väeosade ülemjuh., 1660—72 Rootsi riigikantsler ja Karl XI eestkostevalitsuse liige. 1648 läänistati talle Kuressaare, 1661 Pärnu krahvkond. De la G. on tuntud ka metseenina, ta toetas losside, kirikute ja kloostrite restaureerimist; a-st 1654 Uppsala ülikooli kantsler.

De la Gardie [*-di*], *Pontus I* (1520 — 5. XI 1585), Rootsi väejuht, Jakob De la G. isa, pärit Prantsusmaalt Languedocist. Teenis a-st 1559 Taani sõjaväes, langes 1565 Põhjamaade 7-aastases sõjas (1563—70) rootslaste kätte vangi ja astus Rootsi teenistusse. Oli a-st 1574 Liivimaa asehaldur ja a-st 1581 kuberner, juhatas 1580—83 Liivi sõjas Rootsi väge, vallutas 1580 Schlossburgi (Käkisalmi, nüüd Priozjorsk), 1581 Rakvere, Narva, Ivangorodi ja Jami (Jamburg, nüüd Kingissepp). Uppus Narva jõkke, maetud Tallinna toomkirikusse.

Dengo, *Heino* (9. VII 1922 Tallinn), ajakirjanik. Töötas a-st 1939 trükitöölisena trükikojas „Punane Täht", 1941 mobiliseeriti Punaarmeesse, kus teenis tööpataljonis, eesti laskurkorpuses ja a-st 1943 Eesti partisaniliikumise keskuses Ivanovos ja Leningradis. Lõpetas 1948 EKP KK Vab. Parteikooli, õppis hiljem NLKP KK Kõrgema Parteikooli kaugõppeosk-s. A-st 1941 töötas ajalehe „Noorte Hääl" toimetuses, 1962—82 oli „Õhtulehe" peatoim. ENSV tnl. ajakirjanik (1974). „Õhtulehe" toimetuses töötab ka D. tütar Viivi D. (s. 1945).

Denks, *Viktor* (26. III 1938 Pihkva), füüsik, füüsikamatemaatikadr. (1990). Lõpetas 1961 TRÜ, töötanud samast aastast TÜ Füüsika Inst-s (1971—86 vanemteadur, 1986—93 juhtivteadur, a-st 1993 vanemteadur). Uurimusi pms. kristallide luminestsentsi ja laia keelutsooniga optiliselt mittelineaarsete kristallide ning infosalvestusmaterjalide (sodaliitide, tseoliitide, oksiidide, leelishalogeniidide) füüsika alalt. Autoritunnistusi ning patente foto- ja katoodkroomsete sodaliitmaterjalide (sh. optilise keraamika) loomise ja nende sünteesi meetodite kohta. **T:** *Electronic self-excitations of halogen-containing framework aluminosilicates.* — Solid State Physics, 1994, 36.

Depman, *Jaan* (17. VII 1885 Tarvastu — 26. VII 1970 Leningrad), matemaatik, teadus- ja kultuuriloolane, matemaatikaknd. (1917, Peterburi ülikool). Lõpetas 1904 Tartu õpetajate seminari ja 1912 Peterburi ülikooli. Kuulus Peterburi Eesti Üliõpilaste Seltsi pahempoolsesse juhtkonda ja tegi kaastööd bolševistlikule ajakirjandusele. Oli 1919—24 Vjatka pedagoogilise inst-i õppejõud (a-st 1922 prof.), a-st 1925 Herzeni-nim. Leningradi Pedagoogilise Inst-i prof. Eesti Loodusuurijate Seltsi auliige (1960). Uurimusi matemaatika ajaloo alalt, käsitles esimesena põhjalikumalt Eesti matemaatika ajalugu. Avaldanud metoodilisi ja populariseerivaid abimaterjale matemaatika õpetajale ja õppijale ning kirjutisi Leningradi arhiivides paiknevate eesti kultuuriloo allikmaterjalide ja eesti töölisajakirjanduse ajaloo kohta. **T:** *Jutustusi matemaatikast* (Tallinn, 1956), *История арифметики* (Moskva, 1959, [2]1965), *Täiendusi ma-*

Heino Dengo

Aleksandr Dobrjanski

Georg Dragendorff

Hilda Dresen

Friedrich Dreyer

temaatika ajaloole Tartu ülikoolis. — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist I, 1968.
B: Ü. Lumiste ja O. Prinits. *Jaan Depman.* — Matemaatika ja kaasaeg, XVIII. Tln., 1972.

Dido [*di:do*] (a-ni 1870 Tiido), *Andres* (1. IX 1855 Riidaja v. — 29. VIII 1921 Pariis), rahvusliku liikumise tegelane. Osales rahvuslik-kultuuriliste org-de tegevuses ja tegi kaastööd C. R. Jakobsoni „Sakalale". Et D-l oli sidemeid M. E. H. Barki (1859—1914) jmt. Šveitsi siirdunud rev. emigrandiga, mõisteti ta 1882 3 aastaks vangi; pärast vabastamist keelati tal elada Balti kub-des. A-st 1888 oli D. paguluses. Andis 1906—08 Pariisis välja 7 nr-t ajakirja „Õigus". Tutvustanud prantsuse keeles eesti rahvaluulet.
B: M. Kahu. *Ühest rahvusliku liikumise tegelasest.* — Keel ja Kirjandus, 1977, 9.

Dietrich III Damerow [*di:trich da:-*], Tartu piiskop 1379—1400. Tuli Tartusse 1385 Saksamaalt. Et pidurdada Saksa Ordu ülemvõimutaotlusi Liivimaal, lõi D. orduvastase liidu, mis aga põhjustas sõja (1396). D. ja tema liitlased said ordult lüüa. Seejärel toimunud Danzigi (Gdański) kongressil (1397) liideti Riia peapiiskopkond ajutiselt ordu valdustega, vastutasuks loobus ordu õigusest kasutada oma sõdades piiskopkondade vägesid ning tegi Harju-Viru vasallidele järeleandmisi (armuõigus). 1400 loobus D. vasallidega tüllimineku pärast piiskopiametist.

Dietrich [*di:trih*], *Heinrich* August (4. XI 1820 Saksimaa — 9. (21.) XII 1897 Tallinn), saksa rahvusest aednik ja pargiplaneerija, Tallinna aukodanik. Eesti esimene mükoloog ning algoloogia ja lihhenoloogia edendaja. Rajas 19. saj. I poolel Haimre mõisa pargi ja puiesteed ning Kunda mõisa viljapuuaia. Asutas Tallinnas aiaäri, tõi sisse ja levitas uusi ilutaimi. Oli Eestimaa Aiatööseltsi (Tallinnas) asutajaid ja 1862 selle sekretär. Avaldas hulgaliselt aiandust, maastikukujundust, aklimatsiooni jms. käsitlevaid artikleid. Koostas monograafia „Blicke in die Cryptogamenwelt der Ostseeprovinzen" (1856—59), milles käsitles 1092 seene-, 86 sambliku- ja 23 vetikaliiki, ning 9-osalise eksikaatkogu, milles igaühes oli 100 seent.

Dimberg [*dimbärj*], Dimborg, *Sven* (1661 Sunnersberg, Västmanland — 12. VI 1731 Stockholm), rootsi matemaatik ja astronoom, *mag. phil.* (1685, Uppsala ülikool). Õppis a-st 1681 Turu, Uppsala ja Oxfordi ülikoolis. Oli 1690—1701 Tartu ülikooli matemaatikaprof. (1694—95 rektor) ja maailmas üks esimesi, kes luges 1693—97 Newtoni gravitatsiooniõpetust ja sellest tulenevat planeetide liikumise teooriat.
B: Ü. Lumiste, H. Piirimäe. *Sven Dimberg — Newtoni õpetuse varane propageerija Tartu Ülikoolis 1690-ndail aastail.* — Tartu ülikooli ajaloo küsimusi, XI. Trt., 1981.

Ditmar, *Carl* (Karl) Woldemar Bernhard Ferdinand von (8. IX 1822 Vändra — 15. IV 1892 Tartu), baltisaksa geoloog ja maadeuurija. Õppis 1841—46 Tartu ülikoolis, täiendas 1846—50 end Freibergi mäeakadeemias ning Berliinis ja Leipzigis. Töötas 1850—57 Kamtšatkal mäendusalaseid eriülesandeid täitva ametnikuna. Sooritas 1851—54 Kamtšatkal ja Taigonossi poolsaarel 9 uurimisretke, mille vältel selgitas maavarade leiukohti ning kogus botaanilist ja etnograafilist materjali. Uuris 1855—56 Amuurimaad. Kamtšatkal avastas 17 uut vulkaani ja koostas 1856 Kamtšatka geoloogilise kaardi; 1854 vormistas Kamtšatka rahvaste ja dialektide leviku kaardi. Kaug-Idast naastes asus elama Käru mõisa, 1887. a-st elas Tartus, kus koostas oma peateose „Reisen und Aufenthalt in Kamtschatka in den Jahren 1851—55" (2 kd., Peterburi, 1890 ja 1900). D-i nime kannab üks Kamtšatka vulkaane (1297 m).
B: E. Tammiksaar. *Carl von Ditmar — unustusse vajunud maadeuurija (1822—1892).* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, XI. Tln., 1995.

Dobrjanski, *Aleksandr* Flavianovitš (26. VIII 1889 Vilnius — 31. I 1965 Leningrad), vene keemik, keemiadr. (1946, Leningrad), ENSV TA k-liige (1951). Lõpetas 1921 Petrogradi ülikooli. Oli a-st 1948 Leningradi tehnoloogiainst-i, hiljem Leningradi ülikooli prof. Uuris nafta geokeemiat, leiutas aromaatsete süsivesinike saamise pürolüüsimenetlused. Uurimusi ka põlevkivikeemia alalt. **T:** *Химия нефти* (1961, Leningrad).
B: *Исследования в области химии и технологии продуктов переработки горючих ископаемых.* Л., 1989.

Dragendorff [*dra:-*], Johann *Georg* Noël (20. IV 1836 Rostock — 26. III 1898 Rostock), saksa farmatseut. Oli 1864—94 Tartu ülikooli farmaatsiaprof., 1882—90 prorektor ja 1888—92 arstiteaduskonna dekaan. Hakkas maailmas esimesena süstemaatiliselt õpetama kohtukeemiat kui iseseisvat õppeainet, lisas uute ainetena farmatseutilise propedeutika ja farmakognoosia. Uurimuste põhivaldkonnad: taimeanalüüs, toksikoloogilis-keemilised uuringud ja toiduainete keemia alased analüüsid. Leiutas 1866 alkaloidide määramiseks kasutatava tundliku reaktiivi (D-i reaktiivi; selle modifikatsiooni rakend. nüüdisajalgi). Koostas 1882 taimede analüüsi käsirmt-u. Asutas 1885 farmaatsiainst-i juurde bakterioloogialaboratooriumi ja 1888 Tartu linna sanitaarlaboratooriumi, mis oli Eesti esimene sanitaarasutus. D-i juures õppis mitme maa teadlasi, enamik neist pälvis rahvusv. tunnustuse. D. rajas suure farmaatsiakoolkonna, tema teoseid on tõlgitud mitmesse keelde. **T:** *Die gerichtlich-chemische Ermittelung von Giften* (1868), *Die qualitative und quantitative Analyse von Pflanzen und Pflanzentheilen* (1884), *Die Heilpflanzen der verschiedenen Völker und Zeiten* (1898).

Dreileben [*draile:ben*], Dreyleven, *Burchard* von, Liivimaa ordumeister 1340—45. Juhtis Jüriöö ülestõusu mahasurumist. Loobus 1345 ametist. 1346—47 oli D. või tema samanim. lellepoeg Tallinna komtuur.

Dresen, *Hilda* (11. V 1896 Kolga v. — 5. II 1981 Tallinn), esperantist ja tõlkija. Õppis 1913 selgeks esperanto, oli a-st 1920 Ülemaailmse Esperantoliidu liige. Avaldanud a-st 1922 rahvusv. esperantoajakirjades ja koguteoseis 67 eesti kirjaniku luule ja lühiproosa tõlkeid ning eesti kirjandust tutvustavaid artikleid. Rmt-tena on ilmunud M. Underi „Valitud luuletused" (1929), J. Barbaruse „Horisondid" (1931), J. Smuuli valikkogu „Laevahukk" (koos S. Tulvega; Moskva, 1968), J. Liivi valikkogu „Ta lendab mesipuu poole" (1980), F. R. Kreutzwaldi „Kalevipoeg" (1975, lühendatult) ja antoloogia „Eesti nõukogude luule" (1977). Kirjutanud rahvusv. tunnustust pälvinud esperantokeelseid luuletusi (valikkogu „Põhjamaine loodus", La Laguna, 1968). Koostanud esperanto keelde tõlgitud eesti kirjanduse bibliograafia (a-st 1894). Tõlkinud eesti keelde vene noorsookirjandust.

Dreyer [*dreier*], *Friedrich* (9. IX 1879 Põltsamaa — 2. II 1934 Tallinn), keemik. Lõpetas 1903 Tartu ülikooli. Oli a-st 1916 Petrogradi polütehnilise inst-i õppejõud (a-st 1918 prof.), pärast Eestisse naasmist 1921—22 Riigi kesklaboratooriumi juh., 1924—30 Rkl. Katsekoja osk-ajuhataja, 1921—31 ühtlasi Tallinna Tehnikumi soojustehnika ja mehaanika ala õppejõud. 1929 Eesti Keemikute Seltsi esimees. Uurimusi Eesti tervismuda radioaktiivsuse kohta. **T:** *Tehniline termodünaamika* (1928).

Dulitšenko, Duličenko, *Aleksandr* Dmitrijevitš (30. X 1941 Novoaleksejevskaja staniitsa, Krasnodari krai), ukraina päritolu keeleteadlane, filoloogiadr. (1981). Lõpetas 1966 Turkmeenia ülikooli

vene filoloogina. Olnud a-st 1976 TÜ õppejõud, a-st 1985 prof. Uurinud russiini keelt ning teiste slaavi keelte ajaloolist kujunemist ja tüpoloogiat. Teoseid pms. slaavi filoloogia ja interlingvistika alalt. **T:** *Введение в славянскую филологию* (1978), *Славянские литературные микроязыки* (1981), *Советская интерлингвистика* (1983), *Общее языкознание* (1987), *Международные вспомогательные языки* (1990).

Dullo, *Carl* (1775 Graz — 26. VI 1827 Tallinn), trükkal. Oli 1819—27 ühe Tallinna trükikoja omanik, a-ni 1823 ka Tallinna linnatrükkal. D. poeg Carl Gottfried D. (1822—53) juhtis 1844—53 sama trükikoda (a-st 1829 „Lindforsi pärijad"). 1853—61 kuulus trükikoda D. eestlannast miniale Josephine D-le (s. Petenberg).

Dvinjaninov, *Andres* (20. XI 1963 Tartu), näitleja. Lõpetas 1988 näitlejaerialal TRK, töötanud samast aastast „Vanemuises", esinenud ka muusikalavastustes ja teinud lastelavastusi. Osales 1980—85 ansamblis „Justament". Asutas 1997 Tartus Emajõe Suveteatri ja juhib seda. Parima kõrvalosatäitja preemia 1998. **O:** Thomas Becket (Elioti *Mõrv katedraalis*), Amphitryon (Molière'i *Amphitryon),* Winnetou (Ojakääru ja Liivese *Winnetou*), C. R. Jakobson (Süvalepa *Emajõe Ööbik*), pagar Castagnet (Schwartzi *Pagariproua*), sir Andrew (Shakespeare'i *Kaheteistkümnes öö*), teener Arv (Nielseni *Maskeraad*).

Dücker [*düker*], *Eugen* Gustav (10. II 1841 Kuressaare — 6. XII 1916 Düsseldorf), baltisaksa maalikunstnik ja graafik. Lõpetas 1862 Peterburi KA, a-st 1868 akad. Töötas a-st 1864 Düsseldorfis, oli a-st 1872 Düsseldorfi KA prof. Käis mitu korda Eestis, esines Tallinnas ja Venemaal korraldatud kunstinäitustel. Tuntud maastikumaalijana, eeskätt valgusküllaste rannapiltide loojana. **T:** maalid *Saaremaa maastik* (1860), *Tiskre rand* (1866), *Pärnu jõel* (1879), *Rannamaastik* (1886), *Rügeni saarel* (1886).
B: *Düsseldorfi koolkond eesti kunstis.* [Koost. T. Abel.] Tln., 1980.

Dybowski [*dõ*-], *Władysław* (18. IV 1838 Minski kub. — 27. VII 1910 Minski kub.), poola päritolu vene paleontoloog ja bioloog, mineraloogiadr. (1878). Lõpetas 1862 Tartu ülikooli, oli 1871—76 seal mineraloogiakabineti assistent, 1876—78 eradots. Luges paleontoloogia üldkursust ning vanaaegkonna korallide ja molluskite erikursust. Uurimusi vanaaegkonna korallide kohta ning botaanika ja etnograafia alalt. — Tema vend Benedykt Nalech D. (30. IV 1833 Minski kub. — 30. I 1930 Lviv), zooloog, oli Poola TA liige (1884) ja NSVL TA välisk-liige (1928). Õppis 1853—57 Tartu ülikoolis ja kaitses 1862 seal dr-iväitekirja. Oli 1864—76 rev. tegevuse eest Siberis, 1883—1906 Lvivi ülikooli prof. Uurimusi Ida-Siberi loomastiku, zoogeograafia, loomade (eriti kalade) süstemaatika ja võrdleva anatoomia alalt.
B: S. Issakov, P. Sigalov. *Tartu Ülikool — taimelava Poola teadusele.* — Eesti Loodus, 1974, 1.

Andres Dvinjaninov

Ee	Ee	Ee	Ee	Ee	Ee
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Eastlake [*i:stleik*] (a-ni 1849 Rigby), *Elizabeth* (17. XI 1809 Norwich — 2. X 1893 London), inglise kirjanik. Viibis 1838—41, 1844 ja 1878 Eestis. Avaldas anonüümselt rmt-u „Asupaik Läänemere kaldal" (1841, järgmistes trükkides „Kirjad Läänemere kaldalt", sks. k. 1846), millele on lisatud 20 tema jooniste järgi tehtud vasegravüüri, ja novellikogu „Liivimaa jutud" (1846, e. k. 1930), milles on asjatundlikult kirjeldanud Eesti olusid ja eestlaste kombeid.

Ebrok, *Naima* (14. VII 1921 Pärnu — 29. IV 1992 Pärnu), koreograaf-lavastaja ja rahvatantsupedagoog. Lõpetas 1953 Tallinnas tantsujuhtide kursuse. Juhatas a-st 1944 Pärnus tantsurühmi, tegutses maakonna tantsunõustajana, lavastas maakonna tantsupidusid ja -kontserte. Töötas a-st 1951 rahvatantsuansambli „Kajakas" kunstilise juhina. Oli üldtantsupidude üldjuhte (1970, 1973, 1975, 1981, 1985, 1990, viimasel koos tütre, rahvatantsupedagoog E. Põlendikuga), lõi massilavastusi („Soome süit", „Süit eesti rahvatantsudest", „Reilender"). ENSV tnl. kultuuritegelane (1967).

Eckardt [*ekh*-], *Julius* Wilhelm Albert (1. VIII 1836 Valmiera — 20. I 1908 Weimar), baltisaksa ajakirjanik, riigi- ja kirikuametnik ning diplomaat. Õppis 1855—60 Peterburi, Tartu ja Berliini ülikoolis õigusteadust; õigusteaduse knd. Toimetas 1861—67 koos J. Baerensiga (1834—84) ajalehte „Rigasche Zeitung", kus arvustas liberaalina aadliprivileege ja kaitses Balti provintside eripära ja omavalitsusõigust vene ajakirjanduse šovinistlike rünnakute eest. Läks 1867 Saksamaale, kus oli 1870—74 ajalehe „Hamburger Korrespondent" peatoim. Kirjutanud esseid Liivimaa ajaloost ja kaasajast. **T:** *Bürgerthum und Bureaukratie* (1870), *Russische und Baltische Charakterbilder aus Geschichte und Literatur* (1976), *Livland im achtzehnten Jahrhundert* (1876), *Lebenserinnerungen* I—II (1910).

Edasi, *Endel* (4. VI 1929 Tallinn), ujuja ja veepallur. Oli 1950. a-te algul Eesti edukaim ujuja. Saanud NSV Liidu meistrivõistlustel 6 kuld-, 5 hõbe- ja 4 pronksmedalit. Tulnud 1945—60 20 korda vaba-, rinnuli- ja liblikujumise distantsidel, 12 korda teateujumises ning 5 korda veepallis Eesti meistriks. Püstitanud rohkem kui 20 NSV Liidu ja 58 Eesti rekordit.

Edur, *Toomas* (ka *Thomas*) (20. I 1969 Tallinn), tantsija, A. Oksa abikaasa. Lõpetas 1988 Tallinna Koreograafiakooli, olnud 1988—90 „Estonia" teatri, 1990—96 ja a-st 1998 Londoni *English National Ballet'* ning 1996—97 Birminghami *Royal Ballet'* solist. Sai koos A. Oksaga 1990 rahvusv. balletivõistlusel USA-s Jacksonis parima paari auhinna. Pälvinud tähelepanu aristokraatliku tantsustiili ja täiusliku tehnikaga, mis avaldub eriti klassikalises repertuaaris. **O:** Siegfried, Désiré (Tšaikovski *Luikede järv* ja *Uinuv kaunitar*), Romeo, Prints (Prokofjevi *Romeo ja Julia* ning *Tuhkatriinu),* Roosivaim (*Roosivaim*, Weberi muusika).

Naima Ebrok

Toomas Edur

...dres Dvinjaninov

Ee

Shelley Allegro
20. saj. lõpp

...a Ebrok

...as Edur

Arvo Eek

Herald Eelma

Sirje Eelma

Aleksander Eelmaa

August Eenlaid

Eek, *Arvo* (13. X 1937 Pärnu), keeleteadlane, filoloogiadr. (1994). Lõpetas 1963 TRÜ eesti filoloogina. Olnud 1966—92 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-i teadur, 1971—77 ühtlasi eksperimentaalfoneetika labori juh., 1992—94 Stockholmi ülikooli keeleteaduse inst-i külalisuurija, a-st 1993 TTÜ Küberneetika Inst-i foneetika ja kõnetehnoloogia labori vanemteadur. Uurinud eesti keele foneetikat, pidanud loenguid TÜ-s, TPÜ-s ja Eesti Humanitaarinst-s. Tegelnud ka keeleõiguse ja rahvuspoliitika küsimustega, oli 1991—93 Keeleameti seadusloomenõunik. **T:** *Studies on quantity and stress in Estonian* (1994).

Eelma, *Herald* (26. III 1934 Võhmuta k., Võhmuta v.), graafik, K. Puustaku abikaasa, Sirje E. onu. Lõpetas 1959 ERKI. Olnud 1960—62 ERKI akvarellija a-st 1992 EKA joonistusõppejõud (a-st 1994 prof. ja kateedrijuh.). Vabagraafikas osutanud vihjelisuse kaudu inimese ja keskkonna keerulistele seostele. Lõi algul linoollõiketehnikas figuurikompositsioone (sarjad „Pühapäev", 1972, ja „Sillad", 1974) ning linnavaateid. 1970. a-te keskel hakkasid domineerima joonistusele omase toonirikkusega litod (sari „Tagasivaated", 1978—81) ja joonistused. 1980. a-il suurendas teoste emotsionaalset mõju mõõdukas värvikasutus (sari „Visioonid", guašš, 1994). A. H. Tammsaare rom-i „Tõde ja õigus" I—V (1964—69) puugravüüril-dega tõusis E. Eesti silmapaistvaimate rmt-ukunstnike hulka. Hiljem kasutanud raamatuill-des pms. tušijoonistust (J. Krossi „Voog ja kolmpii", 1971) ja pliiatsitehnikat („Kalevala", 1985). Detailitäpse tekstist lähtumise kaudu saavutanud mõjusa kunstilise üldistuse. ENSV rahvakunstnik (1983). K. Raua preemia 1981 ja 1986. J. Jenseni preemia 1982 ja 1986. Rijeka joonistusbiennaali eripreemia 1976 ja 1984. Tallinna graafikatriennaali peapreemiaid (1980). **B:** J. Hain. *Herald Eelma*. Tln., 1980.

Eelma, *Sirje* (17. XI 1950 Tallinn), graafik, R. Päätsa abikaasa, Herald E. vennatütar. Lõpetas 1975 ERKI moekunstnikuna. Viljelnud pms. sügavtrükija segatehnikaid. Leidnud ainet Põhjamaade loodusest („Dekoratiivmälestusi Lapimaalt" I — III, 1993) ning arhitektuurist ja rõivamoest („Maja tuttavatele arhitektidele", 1981; „Seelik", 1986). Kavandanud filmikostüüme („Tallinnfilmile"). Saanud rahvusv. graafikanäitustel auhindu, sh. I preemia Riia minigraafikatriennaalil 1990 ja *grand prix* Sõuli minigraafikabiennaalil 1994. A-st 1995 korraldanud festivali „Kunstisuvi" (koos R. Päätsaga).

Eelmaa, *Aleksander* (6. XI 1946 Viljandi), näitleja. Õppinud pantomiimistuudios ja esinenud miimina, olnud 1976—81 ENSV Rkl. Noorsooteatri, 1981—90 „Vanalinnastuudio" ja a-st 1990 Eesti Draamateatri näitleja. Mänginud filmis ja telelavastustes („Viimane suvi", „Tuli sinu käes"). A. Lauteri preemia 1984, Suure Vankri auhind 1996. **O:** Vladimir (Becketti *Godot'd oodates*), Möbius (Dürrenmatti *Füüsikud*), Nõjd (Strindbergi *Isa*), Sprich (Lermontovi *Maskeraad*), Clov (Becketti *Lõppmäng*), Serebrjakov (Tšehhovi *Onu Vanja*). — Tema poeg, näitleja Taavi E. (15. VI 1971), töötab a-st 1996 Eesti Draamateatris.

Eelmäe, *August* (28. X 1931 Holdre v.), kriitik ja kirjandusteadlane, Lembit E. vend. Lõpetas 1956 eesti filoloogina TRÜ, töötas 1956—71 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, olnud 1971—93 F. Tuglase majamuuseumi juh., a-st 1993 Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse osakonnajuh. Avaldanud kirjandusarvustusi (valimik „Lüürilist ja proosalist", 1981), uurinud eesti kirjanduse ajalugu ja F. Tuglase loomingut. **T:** *Friedebert Tuglas* (1986).

Eelmäe, *Lembit* (26. IX 1927 Holdre v.), näitleja, H. Elviste abikaasa, August E. vend. Lõpetas 1951 ENSV Rkl. Teatriinst-i, töötanud 1951—57 „Endlas" ja a-st 1957 „Vanemuises". Saavutanud edu jõulise ja kujundliku mängulaadiga. Kirjutanud luuletusi, estraadipalu ja näidendeid („Otsides oma saart"). ENSV tnl. kunstnik (1977). Suure Vankri auhind 1996. **O:** Veli Joonatan (Enno *Veli Joonatan*), Jürka (Tammsaare ja O. Toominga *Põrgupõhja uus Vanapagan*), Mogri Märt (Kitzbergi *Kauka jumal*), Vargamäe Andres (Tammsaare ja O. Toominga *Tõde ja õigus*), Kihnu Jõnn (Smuuli *Kihnu Jõnn*), Leonid Brežnev (Yliruusi *Magamistoad*), Wilhelm Foldal (Ibseni *John Gabriel Borkman*), Hauakaevaja (Shakespeare'i ja Undi *Hamleti tragöödia*). **B:** *Vastab Lembit Eelmäe*. — Teater. Muusika. Kino, 1988, 1.

August Eelmäe

Lembit Eelmäe

Eelsalu, *Heino* (8. V 1930 Tallinn — 26. VII 1998 Tartu), astronoom, füüsika-matemaatikaknd. (1958). Lõpetas 1954 matemaatika erialal TRÜ. Töötas 1957—93 Eesti TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-s. Uurimusi galaktilise astronoomia, paleoastronoomia, täppisteaduste ajaloo ja teaduse metodoloogia alalt. **T:** *Theoretical foundations of stellar statistics* (1982), *Ajastult ajastule* (1985), *Astronoomialeksikon* (1996).

Eenlaid (a-ni 1935 M a r t i n s o n), *August* (2. V 1905 Luua mõis, Kuremaa v. — 23. XII 1979 Tartu), põllumajandusteadlane, entomoloog, põllumajandusknd. (1953). Lõpetas 1927 Tartu õpetajate seminari ja 1939 TÜ põllum-teaduskonna. Oli 1927—31 Järvamaal algkooliõpetaja, 1935—36 TÜ entomoloogiakatsejaama abiassistent ja 1937—44 TÜ rakenduszooloogiainst-i assistent, 1944—51 TRÜ rakenduszooloogiakateedri juh. ja vanemõpetaja, 1948—49 ühtlasi TRÜ agronoomiateaduskonna prodekaan ja 1950—51 dekaan, 1951—76 EPA zooloogia, entomoloogia ja aianduse kateedri juh. (a-st 1954 dots.) ning 1951—54 ühtlasi EPA kaugõppeosk. juh. ja 1954—72 EPA õppeprorektor. Uurimusi ja art-eid taimekahjurite bioloogia ja tõrje kohta ning pestitsiidide kasutamisest ja nende jääkide määramisest taimedes. On viljapuude ja marjakultuuride kahjurite ja haiguste üheaegse tõrje süsteemi loojaid, koordineeris Eestis taimekaitsealast uurimistööd. ENSV tnl. teadlane (1965). **T:** *Taimekaitse praktikum* (1965, koos August Marlandiga), *Putukkahjurid põllul ja aias* (1969).

Eenmaa, *Ivi* (2. VI 1943 Viru-Nigula), poliitik ja raamatukoguteadlane, pedagoogikaknd. (1979). Lõpetas 1973 bibliograafia erialal Moskva Rkl. Kultuuriinst-i. Olnud 1973—97 Eesti Rahvusrmtk. töötaja (1984—97 dir.), a-st 1976 ka TPÜ õppejõud, 1997—99 Tallinna linnapea. Esinenud külalislektorina mitmes kodu- ja välismaa ülikoolis. Mitme erialaorg-i liige. A-st 1999 Riigikogu liige. Kuulunud 1997—99 Koonderakonda. ENSV tnl. kultuuritegelane (1989).

Eenpalu, *Kaarel* (a-ni 1935 Karl-August E i n b u n d) (28. V 1888 Vesneri v. — 27. I 1942 Vjatlag, Kirovi obl.), riigitegelane ja jurist, Linda E. abikaasa. Õppis 1909—14 Tartu ülikoolis õigusteadust, oli 1911—12 Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi korraldatavate näituste sekretär. Osales 1915 I maailmasõjas,

lõpetas 1917 Petrogradis Paul I sõjakooli. Võttis osa Vabadussõjast, formeeris 1917 Eesti suurtükiväebrigaadi 5. pataljoni ja 1918 2. suurtükiväepolgu 7. patarei ning oli nende mõlema ülem. Valiti 1919 Rahvaerakonna liikmena Asutavasse Kogusse, läks 1923 Põllumeestekogudesse. Oli 1920—26 (väikeste vaheaegadega) siseminister, 1926—32 ja 1933—34 Riigikogu esimees, juuli—nov. 1932 riigivanem ja 1938—39 peaminister. Kujundas uue, autoritaarse sisepol. kursi. Pidas a-st 1925 Arukülas (Harjumaal) Hellema õppe- ja katsetalu, kus kasvatati pms. kartulit ja õlleotra ning peeti piimakarja. E. agaral osavõtul algatati nimede eestistamine, kodude kaunistamise hoogtöö, võidupüha traditsioon jm., ta oli juhtivalt tegev põllumeeste org-s (koos A. Jürima, J. Hünersoni jt.), osales Põllumeeste Keskseltsi töös ning politsei-, spordi- ja tuletõrjeorg-s. Arreteeriti 24. VII 1940 oma talus, suri vangilaagris. Avaldanud ajakirjanduses hulgaliselt art-eid. ▸
B: A. Taska. *Kaarel Eenpalu*. Lund, 1991.

Eenpalu (a-ni 1935 Einbund), *Linda* Marie (20. IX 1890 Raadi v. — 4. VI 1967 Pärnu), naisliikumistegelane, Kaarel E. abikaasa. Õppis 1911—12 Tartus Jassinski kõrgematel naiskursustel ajalooõpetajaks. Töötas 1913—14 Tartu Rahvarmtk. Seltsis rmtkhoidjana ning 1919—20 Tartus Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumis ja 1920—26 Tallinna J. Westholmi Gümnaasiumis õpetajana, a-st 1926 oli Arukülas Hellema talu perenaine. Kuulus a-st 1928 Eesti Naisliidu juhatusse, oli 1928 Tallinna Naisklubi asutaja ja esinaine, 1929—40 Eesti Maanaiste Keskseltsi juhatuse (1932—40 kuulus selle nõukokku) ja 1935—38 Riigi Majandusnõukogu liige. Asutas 1936 Majanduskoja ja oli a-ni 1940 selle esinaine. Oli 1937 Majanduskoja esindajana Rahvuskogu II koja liige ja 1938—40 Riiginõukogu liige (ainus naisliige). Hellema talu perenaisena organiseeris ja korraldas toiduvalmistamise ja kodukaunistamise kursusi (näitusi) ning teeõhtuid. Avaldanud ajakirjanduses kirjutisi naisküsimusest ning kodu osast tööarmastuse ja rahvustunde kasvatamisel. Arreteeriti 1941, oli a-ni 1956 Tomski obl-s asumisel.

Eensalu, *Ivo* (3. IV 1949 Märjamaa), näitleja ja lavastaja, Marika E. abikaasa. Lõpetas 1972 näitlejaerialal TRK, töötanud 1972—77 ENSV Rkl. Noorsooteatris ja a-st 1977 Eesti Draamateatris (a-st 1995 lavastajana). Lavastanud ka „Vanalinnastuudios". Võitnud tunnustuse pms. lastelavastustega, ka televisioonis („Üle linna Vinski", „Pailapsiin"; osatäitjana sarisaates „Mõmmi ja aabits"). S. Reegi preemia 1997. **L:** Woodi *Lobasuu ja pingviin* (1990), *Piparkoogimehike* (1991) ja *Kiigepuu* (1996), Falli *Lõbus talupoeg* (1991), Menchelli *Kalmistuklubi* (1997), de Hartoci *Baldahhiinvoodi* (1999). **O:** Tom (Oidi, Twaini ja Allaberdi *Tom Sawyeri seiklused*), Esko (Kivi *Nõmmekingsepad*), Kaks (Viidingu ja Rätsepa *Olevused*), Stephano (Shakespeare'i *Torm*).

Eensalu (a-ni 1971 Bahvalov), *Marika* (20. IX 1947 Tallinn), laulja (metsosopran), Ivo E. abikaasa. Õppinud ENSV Rkl. Filharmoonia estraadistuudios, lõpetas 1978 TRK. Sai tuntuks estraadilauljana, a-st 1970 laulnud „Estonia" teatris, a-st 1980 olnud ooperisolist. Esinenud ka oratooriumi- ja kammerlauljana. ENSV tnl. kunstnik (1986). G. Otsa preemia 1989. **O:** Bradamante (Händeli *Alcina*), Rosina (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Carmen (Bizet' *Carmen*), Marfa (Mussorgski *Hovanštšina*), Catharina (Tubina *Reigi õpetaja*).

Eentalu (a-ni 1977 Mägi), *Riina* (3. II 1946 Viinistu k., Kõnnu v.), ajakirjanik. Lõpetas 1971 ajakirjanduse erialal TRÜ. Töötanud a-st 1971 ER-i uudistetoim-na, teinud laulu- ja tantsupeo ülekandeid ning valimissaateid, toimetanud „Suveraadiot" ja „Ööraadiot", juhtinud ER-i projekte välismaal. Juhib otsesaadet „Päevasüda".

Eerme, *Kalju* (10. XII 1938 Vainu k., Sauga v.), astronoom, füüsika-matemaatikaknd. (1973). Lõpetas 1963 astronoomina TRÜ. Töötanud a-st 1969 Tartu Observatooriumis, olnud a-st 1974 vanemteadur ja ühtlasi a-st 1983 TÜ dots. Uurimusi Maa atmosfääri ja aluspinna kohta. ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Исследование рефракции и прозрачности земной атмосферы методом фотосъемки Луны с борта орбитальной станции* (autoreid). — Исследования Земли из космоса, 1993, 1.

Eesmaa, *Enn* (7. VI 1946 Tallinn), teleajakirjanik, Enno E. poeg, Andra Veidemanni vend, Aleksandra Juozapėnaitė-E. abikaasa. Õppis TRÜ-s, lõpetas 1969 TPedI inglise filoloogina. Töötas 1970—93 ETV-s, kus sai tuntuks meelelahutus- ja kultuurisaadete ning mälumängude saatejuhina. Algatas 1972 saatesarja „Kaks takti ette". Pälvis saatesarja „Rahvakunstnikud" (1981—83) eest 1983 ENSV Ajakirjanike Liidu aastapreemia. Osales 1979—81 rahvusv. saatesarjas „Merevaiguvõti" (Eesti, Läti, Leedu ja Leningradi TV), teinud koostööd ka Soome meediakanalitega. Olnud 1989—93 Soome *Mainos TV* korrespondent Balti riikides, 1993—94 EV presidendi pressinõunik, 1994—96 eratelekanali EVTV peadir., 1996—98 TV3 uudistetoimetuse peatoim., a-st 1998 „Seitsmeste uudiste" saatejuht-toim. ning TV3 nõukogu liige.

Eesmaa, *Enno* (a-ni 1937 Heinrich Esberg) (15. IX 1917 Tamsalu — 2. XII 1996 Tallinn), laulja (tenor), Enn E. ja Andra Veidemanni isa. Õppis laulmist 1940—45 TK-s (A. Arderi ja T. Kuusiku kl.). Oli 1942—46 „Estonia" koorilaulja ja 1946—87 ooperi- ja operetisolist. Laulis 1944—60 meeskvartetis „Kvarta". ENSV tnl. kunstnik (1977). **O:** Hertsog (Verdi *Rigoletto*), Almaviva (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Sinodal (Rubinsteini *Deemon*), Gerald (Delibes'i *Lakmé*), Adam (Zelleri *Linnukaupleja*), Eisenstein (J. Straussi *Nahkhiir*).

Eespere, *René* (14. XII 1953 Tallinn), helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1977 kompositsiooni alal TRK (A. Garšneki kl.), täiendas end 1977—79 Moskva konservatooriumi aspirantuuris A. Hatšaturjani ja A. Nikolajevi juures. Olnud a-st 1979 TRK õppejõud (a-st 1984 dots.). Valdavalt heakõlalises heliloomingus valitsevad baroklik vormiselgus ja dramaatiliselt pingestatud kõlamaailm. Üldtuntud on koorilaul „Ärkamise aeg" (1984) ja lastelaulud. **T:** ballett-rituaal *Kodalased* (1978), 4 oratooriumi (1980, 1981, 1982 ja 1989), *Concerto ritornello* kahele viiulile ja orkestrile (1982), kaks jubilatsiooni sopranile, segakoorile ja orelile (1986), *Trivium* flöödile, viiulile ja kitarrile (1991), kontsert flöödile ja kammerorkestrile (1993), kooripoeemid *Glorificatio* (1990) ja *Festina Lente* (1996).
B: K. Pappel. *René Eespere*. — Eesti tänase muusika loojaid. Tln., 1992.

Eespäev, *Epp* (25. X 1961 Võru), näitleja. Lõpetas 1988 näitlejaerialal TRK, töötanud samast aastast Tallinna Linnateatris. Mänginud filmis („Tulivesi"). **O:** May (Shepardi *Armuhullus*), Dora (Egloffi *Luik*), Aldonza (Volodini *Toboso Dulcinea*), Jessica (Johnsoni *Hüsteeria*), Ellida (Ibseni *Naine merelt*), Marmeladova (Dostojevski ja Nüganeni *Kuritöö ja karistus*), Lechy Elbernon (Claudeli *Vahetus*).

Eggers, Arnold *Georg* (14. II 1791 Tallinn — 9. III 1851 Tallinn), baltisaksa kaupmees ja tööstur. Asutas Tallinnas 1819 rmt-ukaupluse, 1830 keemiatehase (valmistas pliiatsetaati, äädikat ja värvaineid), 1838 tuletikumanufaktuuri ja 1840. a-te alguses lubjatehase. Omandas 1840 paberivabriku, mille varustas uute seadmetega.

Kaarel Eenpalu

Linda Eenpalu

Ivo Eensalu

Marika Eensalu

Enn Eesmaa

l Eenpalu

Eenpalu

nsalu

a Eensalu

smaa

René Eespere

Jaan Eha

Olav Ehala

Jaan Ehlvest

Johan Eichfeld

Eglon, *Johannes* (10. VI 1836 Vastse-Nõo v. — 6. II 1908 Vändra), haridustegelane, kurtide ja kurttummade õpetaja. Lõpetas 1859 Valga seminari. Oli 1859—66 Kanepis ja Vändras kooliõpetaja, 1866—99 Vändras Eesti esimese kurttummade kooli õpetaja ja a-ni 1894 ka selle juh. Täiendas end 1870. a-il Saksamaal ja Šveitsis. Arendas Eestis esimesena kurtide õpetamise metoodikat, käsitles kurttummuse põhjusi ja ravi ning kurdi lapse kodust kasvatust. Oli Eesti Kirjameeste Seltsi ja Eesti Aleksandrikooli asutajaid ning Pärnu ja Vändra kohalike seltside algatajaid ja juhte, asutas Vändra esimese laulu- ja mängukoori. **T:** *Kurttumm, tema olu ja elu* (1880).

Eha, *Jaan* (12. VI 1950 Viljandi), kardioloog, meditsiinidr. (1990). Lõpetas 1974 TRÜ. Töötas 1974—80 Tartu Kliinilises Haiglas ja 1980—95 TÜ-s (veresoontekirurgia laboratooriumis ja Eesti Südamekeskuses), a-st 1996 olnud Tallinna Mustamäe Haigla sisehaiguste kliiniku juh., ühtlasi a-st 1989 tervishoiumin-i peakardioloog ja sotsiaalmin-i kardioloogianõunik. Rajanud Eestis südameinfarkti trombolüütilise ravi ja interventsionaalkardioloogia. Uurinud südame isheemiatõve tekkepõhjusi, diagnoosimist ja ravi, angiograafilist diagnostikat ja ravi, pärgarterite balloonlaiendamist, röntgenkontrastainete omadusi, südamepuudulikkuse ravi ja kardioloogilise abi korraldust. Ajakirjade „Eesti Arst" ja „Baltic Atherosclerosis Journal" toimetuskolleegiumi liige, a-st 1990 Rahvusv. Kardiovaskulaarkirurgia Ühingu ja a-st 1991 Euroopa Kardioloogia Ühingu liige. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Применение чрезкожной транслюминальной коронарной ангиопластики при лечении больных острым инфарктом миокарда.* — Кардиология, 1984, 24; *Applicability of percutaneous transluminal angioplasty to patients with recombinant tissue plasminogen activator mediated thrombolysis.* — Cathet. Cardiovasculary Diagnostical, 1985, 11; *Hemodynamic interactions of a new calcium sensitizing drug levosimendan and captopril.* — European Journal Clinical Pharmacology, 1996, 49.

Ehala, *Martin* (20. XII 1963 Tallinn), keeleteadlane, *dr. phil.* (1996). Lõpetas 1990 TPedI eesti keele ja kirjanduse erialal, täiendas end 1991—92 ja 1992—94 Cambridge'i ülikoolis keeleteaduse alal. A-st 1990 TPÜ õppejõud (a-st 1998 prof.), a-st 1996 filoloogiateaduskonna dekaan. Uurinud keele muutumist, teoreetilist grammatikat, eesti keele struktuuri ja keelepoliitikat. **T:** *Eesti keele suhtluslävi* (1997, koos K. Saarsoo, S. Vare ja J. Õispuuga), *Eesti keele struktuur* (1997), *Eesti kirjakeel* (1998).

Ehala, *Olav* (31.VII 1950 Tallinn), helilooja ja pianist. Lõpetas 1974 kompositsiooni alal TRK, töötanud 1970—91 (a-st 1975 muusikaalajuhatajana) Eesti Noorsooteatris (ühtlasi kujundanud muusikaliselt Läti Noorsooteatris A. Šapiro lavastusi) ja a-st 1991 EMA õppejõuna (a-st 1998 dots.). Esinenud pianistina ja ansamblistina paljudes riikides (a-st 1989 koos ansambliga „Kiigelaulukuuik"). Loonud instrumentaalmuusikat, laule, näidendimuusikat ja muusikale, eriti hinnatud on tema filmimuusika („Nukitsamees", „Tulivesi", rahvusv. auhindu saanud joonis- ja nukufilmid „Eine murul", „Ärasõit", „Papa Carlo teater", „Hotell E", „Porgandite öö"). Ilmunud heliplaate (*Olav Ehala. Kino. Teater. Muusika*, 1998). **T:** (muusikalid) *Oliver ja Jennifer* (1972), *Johnny* (1980), *Thijl Ulenspiegel* (1987), *Nukitsamees* (1999).

Ehin, *Andres* (13. III 1940 Tallinn), kirjanik, L. Seppeli abikaasa. Lõpetas 1964 eesti filoloogina TRÜ. Avaldanud luulekogud „Hunditamm" (1968), „Uks lagendikul" (1971), „Luba linnukesel väljas jaurata" (1977), „Vaimusõõrmed" (1979), „Tumedusi rüübaten" (1988), „Täiskuukeskpäev" (1990), „Teadvus on ussinahk" (1996) ja „Alateadvus on alatasa purjus" (1999). Tema luulele on eriomane humoristlik grotesk, mis väljendub sageli sürreal. vabavärsis ja keelemängus. Hilisemas luules on kasutanud ka klassikalisi vorme. Kirjutanud ka romaane („Rummu Jüri mälestused", 1997; „Seljatas sada meest", 1999), müstifitseerivaid lühijutte („Ajaviite peerud lähevad lausa lõkendama", 1980) ja L. Vahaku nime all ilm. näid-i „Karske õhtupoolik" (1972, koos E. Mikkeri ja R. Siimuga) ning tõlkinud pms. vene keelest (J. Oleša, F. Dostojevski teoseid; Pu Songlingi „Libarebased" ja „Libarebased ja kooljad", valimiku „1001 öö lugusid") ning ka inglise (C. Pinkola Estés, C. Shields), saksa (H. Hoffmann, W. Busch), türgi (Yunus Emre, luulevalimik „Isahirve öö", koos L. Seppeliga) ja soome kirjandust (luuleantoloogia „Kaarsild", koos L. Seppeliga).

Ehlvest [*e:l-*], *Jaan* (14. X 1962 Tallinn), maletaja. Lõpetas 1987 TRÜ psühholoogia erialal. Sai 1981 kuni 20-aastaste MM-il 2. koha, tuli 1983 Euroopa noortemeistriks, 1988 NSV Liidu meeskonnas maleolümpia võitjaks ja 1989 meeskondlikuks maailmameistriks. Oli 1987 MM-i tsoonidevahelisel turniiril 2.—3., 1988 maailmakarika turniiril G. Kasparovi ja A. Karpovi järel 3. ning 1989 maailmakarika turniiride kokkuvõttes G. Kasparovi, A. Karpovi ja V. Salovi järel 4. 1983 NSV Liidu meeskonnas üliõpilaste meeskondlik maailmameister, 1987 NSV Liidu meistrivõistluste pronksmedal. Mänginud edukalt paljudel rahvusv. turniiridel (sh. esikoht 1990 Reggio nell'Emilias, 1993 Novosibirskis ja 1997 Buenos Aireses). A-st 1987 rahvusv. suurmeister. Eesti parim sportlane 1987 ja 1989.

Eichfeld [*eih-*], *Johan* (26. I 1893 Paide — 20. IV 1989 Tallinn), põllumajandusteadlane, bioloog ja ühiskonnategelane, põllumajandusdr. (1936), NSVL TA k-liige (1953), Üleliidulise Lenini-nim. Põllumteaduse Akadeemia akad. (1935), ENSV TA akad. (1946). Lõpetas 1923 Petrogradi Põllumajandusinst-i. Töötas 1910—14 Leedus telegrafistina. Osales 1914—17 I maailmasõjas. Rajas 1924 Koola poolsaarele Hibiinide jalamile katsejaama ja oli selle juh., uuris taimekasvatuse võimalusi Kaug-Põhjas ja juhtis sealsete oludc kohaste sortide aretamist. Oli 1930—40 Üleliidulise Taimekasvatusinst-i polaarosk. dir. ja 1940—51 sama inst-i dir. (Leningradis), ühtlasi 1941—42 VNFSV Põllum-e Min-i Polaarmaaviljeluse Inst-i dir. Sai põllum-doktori kraadi teadussaavutuste eest, väitekirja kaitsmata. Oli 1946—57 ENSV TA Bioloogia ja Põllum-teaduste Osk. akad-sekretär ning 1950—68 ENSV TA president, ühtlasi 1958—61 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees ja NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja ning 1963—66 „Eesti nõukogude entsüklopeedia" peatoim. 1954—70 NSVL Ülemnõukogu, 1951—63 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1961—71 EKP KK liige. Rajas Eestis põllum- ja bioloogiaalaseid teadusasutusi, korraldas kompleksseid uuringuid maafondi ratsionaalse kasutamise, mullastiku ja soode uurimise ning söödabaasi rajamise alal ja iluaianduse arendamiseks. Tegeles ka ise aretustööga, rakendades ristamist, gammakiiritust ja keemilisi mutageene. Aretanud roosisordid 'Kobarroos', 'Mõrsjaroos', 'Kevad', 'Lumivalgeke', 'Friedebert Tuglas', 'Säde' jmt., pargiroose (sh. 'Wasabland'), sarvkannikesesordi 'Lydia', koos T. Vetšerjabinaga gladioolisordid 'Kuldtäht' ja 'Tanja', koos Alli Süvalepaga priimulasordid 'Mai', 'Murel', 'Kenar', 'Mall', 'Hämar', 'Kardinal', 'Samet', 'Purpurvaip' jmt. ning koos Kalju Kasega maguskirsisordid 'Meelika', 'Nord' ja 'Priima'. ENSV tnl. teadlane (1953), sotsial. töö kangelane (1963). NSVL rkl. preemia 1942, ENSV rkl. preemia 1987. Lenini orden 1935, 1948, 1950, 1954, 1958, 1963. **T:** *Культурные пастбища и методы селекции и семено-*

водства пастбищных трав в Скандинавии (1929, Leningrad), *Борьба за Крайний Север* (1933, Leningrad).

B: *На пути к обновлению земли.* Таллин, 1968; *Personaalnimestik.* Tln., 1983; *Sada aastat Johan Eichfeldi sünnist.* — Agraarteadus, 1993, 1. ▲

Eichwald [*aihvalt*], Johann Karl *Eduard* (15. VII 1795 Miitavi (Jelgava) — 16. XI 1876 Peterburi), baltisaksa paleontoloog, zooloog ja arst, *dr. med.* (1819, Vilnius), *dr. phil.* (1846, Breslau), Saksa Looduseuurijate Akadeemia (Leopoldina) liige (1822), Peterburi TA k-liige (1826). Õppis 1814—17 Tartu ülikoolis meditsiini ning Berliini ülikoolis meditsiini ja loodusteadusi. Oli 1821—23 Tartu ülikoolis zooloogia eradots., 1823—26 Kaasani ülikooli, 1827—38 Vilniuse ülikooli ja 1838—55 Peterburi Kirurgilise Meditsiini Akadeemia ja mäeinst-i prof., 1856—76 Vene Geograafiaseltsi etnograafiamuuseumi juh. Uurimusi paleontoloogia, stratigraafia, kvaternaarigeoloogia, mineraloogia, meditsiini ja botaanika alalt. U. 30 tööd käsitlevad Eesti aluspõhja geoloogilist ehitust ja kivististi; mitme tänapäevase kihistu määratlemisel on aluseks olnud E. kirjeldused. Ta rakendas Baltimaades esimesena mandrijäätumise teooriat ja oli Venemaal esimene paleontoloogiat lugenud õppejõud. **T:** *Ueber das silurische Schichtensystem in Esthland* (1840), *Die Urwelt Russlands* (4 osa, 1840—48), *Lethaea Rossica, ou Paléontologie de la Russie* (4 kd., lisaks atlased, 1953—68).

B: A. Rõõmusoks. *Eesti kambrosiluri stratigraafia algus.* — Eesti Loodus, 1978, 19.

Eichwald [*eih-*], *Karl* (20. II 1889 Rõngu v. — 19. IV 1976 Rõngu), botaanik, bioloogiadr. (1959), prof. (1965). Astus 1922 TÜ-sse vabakuulajaks (õpingud katkesid). Oli a-st 1930 TÜ botaanikainst-s kogude hooldaja. Kaitstud knd-iväitekirja eest anti E-le kohe bioloogiadr-i kraad. Avaldanud alates 1924. a-st hulgaliselt uurimusi taimesüstemaatika, taimegeograafia (sh. floristika) ja looduskaitse alalt. „Eesti NSV floora" (1959—84) põhiautoreid ja Eesti taimemäärajate (1943, 1948, 1959) koostajaid; osales taimestiku valdkonnas looduskaitse põhimõtete väljatöötamises (1953). ENSV rkl. preemia 1985 (postuumselt). **T:** *Eesti taimed* (eksikaatkogu), *Murakate alamperekond* Cylactis *Rafin.* (1959).

Eigi, *Ado* (26. VIII 1938 Rakvere), arhitekt. Lõpetas 1965 ERKI. Töötanud „Eesti Projektis", „Tsentrosojuzprojekti" Tallinna filiaalis, 1973—89 Kirovinim. kalurikolhoosi arhitektuuribüroos ja a-st 1989 oma büroos. On almanahhi „Ehituskunst" toim-id ning ajakirja „Maja" koostaja ja toim. Loomingus funktsionalistlikke ja postmodernistlikke sugemeid. ENSV tnl. arhitekt (1988). K. Raua preemia 1980. **T:** Tallinnas raadiomaja Gonsiori t-s (1972, koos J. Jaamaga), ärihoone Pärnu mnt. 19 (1978) ja elamu J. Vilmsi t. 6 (1995), Haapsalu kultuurimaja (1975), Tihemetsa kaubanduskeskus (1976), Haabneemes staadion ja lasketiir (1975), kaubandus- (1976) ja ravikeskus (1979) ning lasteaed (1983), Omedu tootmis- ja haldushoone (1982).

Eilart, *Jaan* (24. VI 1933 Pala k., Kirna v.), biogeograaf, maastikuökoloog, loodushoiu edendaja ja kultuuriloolane, Kalju E-i vanaonupoeg. Õppis EPA-s metsamajandust ja TRÜ-s bioloogiat, viimase lõpetas 1957. Oli Tartu Üliõpilaste Looduskaitseringi asutajaid (1958) ja selle juhendaja. Rajas TRÜ looduskaitse- ja kodu-uurimiskabineti (1966, oli a-ni 1996 selle juh.). Eesti Looduskaitse Seltsi asutaja (1965—66), a-ni 1988 selle tegevesimees, 1988—96 esimees, a-st 1997 auesimees. Avaldanud üle 1000 looduskaitsealase, kultuuri- ja kodu-uurimisalase ning teadusliku kirjutise, juhendanud rohkesti õppematku, suurkogunemisi ja kultuuritegelaste mälestusüritusi. ENSV tnl. looduskaitsja (1985). **T:** *Flooraelemendi mõistest taimegeograafias.* — ENSV TA Toimetised. Bioloogia (1960); *Pontiline ja pontosarmaatiline element Eesti flooras* (1963), *Eesti metsad* (1974, autoreid ja koostajaid), *Inimene, ökosüsteem ja kultuur* (1976), *Looduse õpperajad* (1986, koostaja ja autoreid).

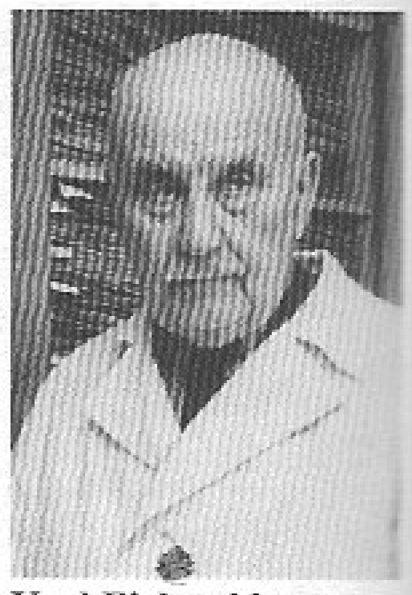
Eilart, *Kalju* (5. V 1939 Paide), loomakasvatusteadlane, Jaan E-i vanaonupoeg, põllumajanduskdn. (1971). Lõpetas 1963 EPA loomaarstina. Olnud 1963—65 Türi sovhoostehnikumi õpetaja, 1966—68 Türi loomakasvatuskooli metoodik, 1968—94 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI sigade kunstliku seemendamise sektori, sealiha uurimise labori ja seakasvatusosk. juh. ning a-st 1994 EPMÜ loomakasvatusinst-i seakasvatusosk. juh. ja vanemteadur, ühtlasi 1992—93 Eesti Peekoni Tõugu Sigade Aretusühistu dir. ja 1994—98 tegevdir. ning a-st 1999 Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu tegevdir. sigade aretuse alal. 1980—90 ühingu „Teadus" Rapla rajooniorg-i esimees. Uurinud sealiha kvaliteeti, emiste ja imikpõrsaste pidamise viise, nooremiste ja tiinete emiste söötmist, ultraheli kasutamist seakasvatuses, sigade jõudluskontrolli meetodeid ja seakasvatuse organiseerimist. Loonud noorsigade omajõudluse meetodi ja sealiha uurimise labori ning need töösse rakendanud. **T:** *Veise- ja seakasvatus* (1981, autoreid), *Seakasvataja teatmik* (1984, autoreid), *Seakasvatuse organiseerimine ja zootehnilised nõuded sigade pidamisel* (1988), *Kontrollnuuma tulemused* (1989—98).

Ein, *Ernst* Heinrich (28. XII 1898 Tartu — 16. X 1956 Claremont, California osariik), õigusteadlane, *dr. jur.* (1932). Lõpetas 1923 TÜ õigusteaduskonna. Oli 1923—25 kodumaal ja 1925—28 Roomas teaduslik stipendiaat, lõpetas 1928 *Istituto di diritto Romano*, oli seejärel 1928—32 TÜ-s õppeülesannete täitja, 1932—34 eraõiguse dots., 1934—37 Rooma õiguse erakorraline ja 1937—44 korraline prof., 1934—37 ühtlasi õigusteaduskonna dekaan, sügisel 1933 sise- ja kohtuminister. Siirdus 1944 Saksamaale, hiljem oli USA-s Claremontis Pomona kolledžis õppejõud. Uurimusi Rooma õiguse ja tsiviilõiguse alalt. Tõlkinud P. Bonfante „Rooma õiguse ajaloo" ja täiendanud seda (Tartu, 1930). **T:** *La azioni dei condomini* (Rooma, 1931; väitekiri), *Solidaarkohustused ja veksel.* — Õigus, 1931, 8; *Tühise abielu efekte.* — Õigus, 1934, 3.

Einasto (a-ni 1935 Eisenschmidt), *Elmar* (18. XI 1895 Kanepi läh. — 28. III 1976 Tartu), pedagoog ja geograaf, Jaan ja Rein E. isa. Lõpetas 1917 Tartu õpetajate seminari. Töötas Kaarlimõisas, Ida-Kasahstanis, Altais ja a-st 1921 Tartus (seal koolijuhina). Avaldanud kirjutisi geograafia õpetamise metoodika ja Tartu rahvakoolide arenguloo kohta, kodu-uurijana osalenud Tartu teatmike koostamises.

Einasto, *Jaan* (23. II 1929 Tartu), astronoom, Elmar E. poeg, Rein E. vend, füüsika-matemaatikadr. (1972, kinnit. 1973), Eesti TA (1981) ja Euroopa Akadeemia liige (1990). Lõpetas 1952 TRÜ, täiendanud end a-st 1980 Suurbritannias, USA-s, Taanis ja Saksamaal. Töötanud a-st 1952 Tartu Observatooriumis, olnud a-st 1977 galaktikate füüsika, seejärel kosmoloogiasektori juh., ühtlasi 1958—60 ja 1992—95 TÜ õppejõud (a-st 1992 prof.), 1983—95 Eesti TA füüsika, matemaatika ja tehnikateaduste osk., a-st 1985 füüsika ja astronoomia osk. akad-sekretär. Uurimusi pms. galaktikasüsteemide ehituse, Galaktika kinemaatika ja Maa tehiskaaslaste jälgimise seadmete kohta. Tõestanud universumi varjatud massi käsitlevates uurimustes teoreetiliselt Galaktika massiivse krooni olemasolu. Universumi rakulise ehituse kontseptsiooni rajajaid. ENSV rkl. preemia 1982, EV teaduspreemia 1998. **T:** *Massive coronas around*

Eduard Eichwald

Karl Eichwald

Ado Eigi

Jaan Eilart

Ernst Ein

Eichwald

...wald

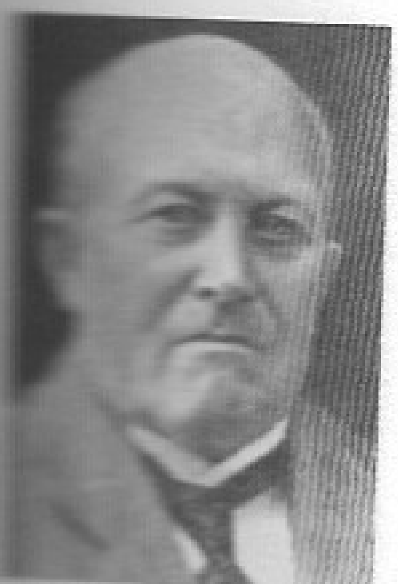

Jaan Einasto

Rein Einasto

Hans Einer

Helmi Einer

Aleksander Einseln

galaxies: morphological evidence (autoreid). — Nature, 1974, 252; *A 120-Mpc periodicity in the three-dimensional distribution of galaxy superclusters* (autoreid). — Nature, 1997, 385; *Giant voids in the universe* (koos J. Zeldovitši ja S. Šandariniga). — Nature, 1982, 300.

Einasto, *Rein* (7. VII 1934 Tartu), geoloog, Elmar E. poeg, Jaan E. vend, geoloogia-mineraloogiaknd. (1979, Leningrad). Lõpetas 1957 TRÜ. Töötanud a-st 1957 TTÜ Geoloogia Inst-i teadurina, ühtlasi a-st 1990 EV Riigikantseleis ja 1991—96 Tallinna Paekivitoodete Tehases teaduskonsultandina ning 1996—97 Paldiski põhikoolis õpetajana. Osalenud ekspeditsioonides Podilljas (1961, 1977, 1983, 1987, 1988), Siberis (1966 Leena, 1968 Moijero ja 1981 Uriki jõel), Uuralis (1979, 1981, 1983, 1987 Kožini jõel), Kesk-Aasias (1984 ja 1986 Kitobis), Rootsis (1990, 1994), Norras (1995, 1997), Inglismaal (1991 Walesis) ja USA-s (1996). — Uurimusi varapaleosoikumi platvormsete settebasseinide paleogeograafia, fatsiaalse mudelleerimise ja tsüklilise sedimentatsiooni alalt. Algatanud mõtte nimetada paas Eesti rahvuskiviks (1990). ENSV rkl. preemia 1972.
T: *Силур Эстонии* (1970, autoreid), *Основные стадии развития и фациальные модели силурийского Балтийского краевого бассейна.* — Теория и опыт экостратиграфии (1986); *„Liivi keele" omapärast Baltika arenguloos.* — Liivimaa geoloogia (1995).

Einberg, *Hans-Benjamin* (26. V 1892 Tallinn — 22. IX 1955 Stockholm), tehnoloogiainsener. Lõpetas 1916 Riia Polütehnilise Inst-i. Töötas 1919—36 Tallinna Tehnikumis ja 1937—44 TTÜ-s (1937—44 dots., 1940 erakorraline prof., 1938—44 masinate konstruktsioonide ja mehaanilise tehnoloogia labori juh.), oli ühtlasi 1926—37 Veeteede Valitsuse laevade inspektor ja 1930—40 Kaubandus-Tööstuskoja ekspert. Lahkus 1944 Eestist, töötas konstruktorina Rootsis. Avaldanud art-eid puidu- ja metallide tehnoloogia alalt.

Einer, *Hans* (17. V 1856 Sangaste — 23. II 1927 Valga), pedagoog. Lõpetas 1878 Valga kihelkonnakooliõpetajate ja köstrite seminari. Töötas 1878—80 Toris ja 1880—1919 Valgas eesti keele õpetajana, 1880—1906 Valga Peetri koguduse organistina ja kirikukooli juh-na. Koostas senisest otstarbekama ja lihtsama grammatikaesitusega emakeeleõpikuid: „Eesti keele õpetus algkoolidele" (1900, [9]1923) ja „Eesti keele õpetus koolidele" (1905, [8]1920). Kogus agaralt rahvaluulet.

Einer (a-st 1940 Einre), *Helmi* (1. I 1888 Alatskivi — 8. X 1968 Tallinn), laulja (sopran). Õppis laulmist Peterburis ja Roomas, oli 1912—32 „Estonia" ooperi- ja operetisolist, 1932—36 TK laulupedagoog ning 1947—56 (vaheajaga) „Estonia" hääleseadja. Oli eesti muusikateatri kujunemisperioodi silmapaistvaimaid tegelasi. Esines kontserdilauljana ka välismaal.
O: Violetta, Amneris (Verdi *Traviata* ja *Aida*), Tosca (Puccini *Tosca*), Senta, Elsa (Wagneri *Lendav Hollandlane* ja *Lohengrin*), Mariza, Silva (Kálmáni *Mariza* ja *Silva*).
B: H. Aumere. *Helmi Einer.* — „Estonia" lauluteatri rajajaid. Tln., 1981.

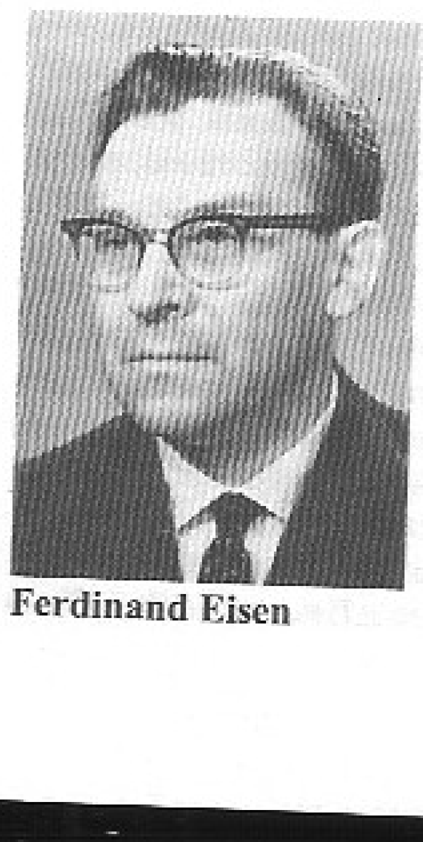
Einer, *Mai* (11. VIII 1940 Paide), raamatugraafik. Lõpetas 1969 ERKI. Töötanud kirjastuses „Kunst", olnud a-st 1981 ajakirja „Teater. Muusika. Kino" kunstiline toim. ja kunstnik. Loonud kujundite assotsiatiivsusel põhinevaid rmt-ukujundusi (L. Feuchtwangeri teosed, 1970. ja 1980. a-d; Uus Testament, 1989 ja 1990; „Eduard Viiralt. 185 reproduktsiooni", 1985; F. Tuglase „Kogutud teosed", 1986—96, ilm. 7 kd.). Kujundanud EKM-i katalooge ja heliplaadiümbriseid. Kavandanud plakateid. J. Jenseni preemia 1983 ja 1986.

Einseln, *Aleksander* (25. X 1931 Tallinn), sõjaväelane, kindral (1995). Läks 1944 Saksamaale, a-st 1949 elas USA-s. Teenis 1951—85 USA relvajõududes. Lõpetas 1968 Washingtoni ülikooli, 1969 USA armee juhtimis- ja staabikolledži ja 1977 USA kõrgema sõjakooli. Osales 1951—53 Korea ja 1971—72 Vietnami sõjas, oli 1977—82 USA relvajõudude ühendatud staabi osk-aülem ja 1982—85 Vaikse ookeani väejuhatuse peainspektori asetäitja, kolonel. Maist 1993 dets-ni 1995 Eesti Kaitseväe juh.

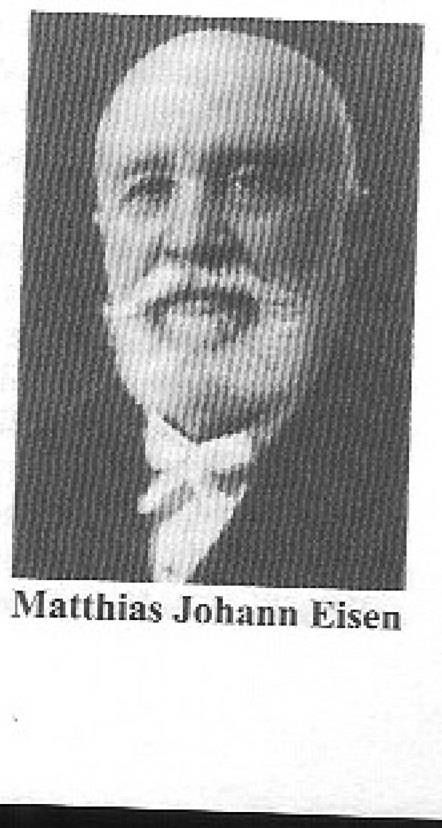
Eisen, *Ferdinand* (17. XI 1914 Nursi v.), haridustegelane, filosoofiaknd. (1960). Lõpetas 1934 Tallinna Pedagoogiumi, 1953 TRÜ õigusteaduskonna ja 1959 NLKP KK Ühisk-ateaduste Akadeemia. Oli 1935—40 õpetaja ja koolijuh., 1940—41 ja 1943—47 aü-utöötaja, 1941—44 NSV Liidu tagalas, 1947—49 TPI õppejõud, 1949—55 EKP KK Vab. Parteikooli dir-i asetäitja õppealal, 1960—80 haridusminister ja ühtlasi TPI õppejõud (a-st 1969 dots.), 1980—88 TPedI õppejõud ja 1988—90 ENSV Pedagoogika TUI teadur. Ministrina algatas üldhariduskooli diferentseerimise. Uurinud eesti kooli ja pedagoogika ajalugu (1989 ilm. teadusliku väljaande „Eesti kooli ajalugu" I peatoim.), propageerinud kooliuuendusliikumist ja ökoloogilist kasvatust. 1963—80 ENSV Ülemnõukogu saadik. Eesti Looduskaitse Seltsi ja Ühisk. Pedagoogika Uurimise Inst-i asutajaid, a-st 1979 Eesti Esperanto Liidu esimees, 1960—80 spordiühingu „Noorus" kesknõukogu esimees. ENSV tnl. õpetaja (1974). **T:** *Õigus haridusele* (1979), *Kooliuuenduse liikumisest Eestis 1918—1940* (1995).

Eisen [*aizen*], ka E. von Schwarzenberg, *Johann Georg* (19. I 1717 Ansbachi krahvkond, Baieri — 26. II 1779 Jaropolets, Moskva läh.), baltisaksa pastor ja publitsist. Õppis 1737—40 Jena ülikoolis arstiteadust ja füüsikat, tuli 1741 Liivimaale koduõpetajaks, oli 1745—75 Torma ja Lohusuu pastor. Huvitus põllum-st, rajas Tormasse puukooli ja aia. E-t peetakse kartulitärklise valmistamise menetluse leiutajaks. 1750 valmis tal pärisorjuse kohta uurimus, milles ta tõdes, et see on kahjulik ka mõisnikele. 1777 hakkas ta välja andma valgustuslikku ajakirja „Der Philantrop" (ilmus ainult esimene vihik). Väärtuslik on ka E-i käsikirjaline pärand. Ta tegi aedviljadest kuivkonservide valmistamise katseid ja pookis ümberkaudseid elanikke rõugete vastu.
B: E. Donnert. *Johann Georg Eisen.* Leipzig, 1978.

Eisen, *Matthias Johann* (28. IX 1857 Oese k., Vigala v. — 6. VIII 1934 Tartu), rahvaluuleteadlane. Lõpetas 1885 Tartu ülikooli usuteaduskonna. Töötas 1885—88 Karjalas ja Ingerimaal pastorina, oli 1888—1912 Kroonlinnas eesti-soome-rootsi koguduse pastor, 1912—19 Tartus gümnaasiumiõpetaja ja 1919—27 TÜ rahvaluuleõppejõud (a-st 1920 prof.). Avaldas noores eas püsiväärtuseta luulekogusid („Lehekuu õied", 1876; „Helinad Emajõelt", 1884; „Minu laulud", 1890), näidendeid ja aimermt-id („Elust ja loodusest", 1879; „Eesti-, Liivi- ja Kuramaa ajalugu", 1877); tähtsaimaid varaseid töid on lugulaul

Ferdinand Eisen

Matthias Johann Eisen

„Kõu ja Pikker" (1885), „Kalevala" tõlge (1891–98), elulugude sari „Tähtsad mehed" (6 kd., 1883–84) ja etnoloogiline ülevaade „Eestlaste sugu" (1909–11). Hakkas rahvaluulega tegelema K. Krohni õhutusel, kogus seda alates 1880. a-ist kohalike kirjasaatjate (ligi 1500) abil; tema kogu (Eesti Kirjandusmuuseumis) sisaldab u. 150 000 üksust (ligi 90 000 lk.). Toimetas rahvarmt-tena trükki ainekogud „Esivanemate varandus" (1882), „Endise põlve pärandus" (1883), „Eesti rahva mõistatused" (1889), „Rahva-raamat" (5 kd., 1893–95), „Krati raamat" (1895), „Luupainaja" (1896), „Näki raamat" (1896), „Eesti rahvanali" (1909), „Eesti muistsed jumalad ja vägimehed" (1913), „Eesti vanadsõnad" (1914) jm. Uuris kõige rohkem rahvausundit, avaldas selle kohta teosed „Eesti mütoloogia" (1919, ²1995, täiendatult saksa keeles 1925), „Eesti uuem mütoloogia" (1920), „Esivanemate ohverdamised" (1920, ²1996), „Eesti vana usk" (1927), „Tõll ja ta sugu" (1927), „Meie jõulud" (1931), „Kevadised pühad" (1932) jm. 1958 avaldati valik E-i trükkitoimetatud kohamuistendeid koguna „Esivanemate varandus". **T:** *Kodukäijad* (1897), *Kalevipoja esi-isad* (1910), *Koidula Kroonlinnas* (1914), *Eesti prohvet Järve-Jaan* (1918, ³1993), regivärsilised poeemid *Kuldja* (1923) ja *Kaks kuningapoega* (1925).
B: *Album M. J. Eiseni 70. sünnipäevaks*. Trt., 1927; *M. J. Eiseni elu ja töö*. Trt., 1938; A. Looring. *Mattias Johann Eisen*. Trt., 1936. ▲

Eisen, *Olaf* (28. IV 1920 Tartu – 14. III 1989 Tallinn), keemik, keemiadr. (1968), prof. (1969), ENSV TA akad. (1983; k-liige 1972). Lõpetas 1947 TPI. Oli 1958–74 ENSV TA Keemia Inst-i sektorijuh., 1974–78 teadusala asedir. ja 1978–87 dir. Uurimusi alkeenide füüsikalise keemia, gaasikromatograafia, puhaste süsivesinike valmistamise ja põlevkiviõli koostise kohta, tegeles ka teadusaparatuuri loomisega. ENSV rkl. preemia 1972. P. Kogermani mälestusmedal 1985. **T:** *Основные физико-химические свойства индивидуальных изомеров нормальных алкенов и алкинов, алкилцикленов, алканолов и алкенолов* (1986, autoreid), *Retention and thermodynamics of solution of n-alkenes* (autoreid). – Journal of Chromatography, 1987, 406.

Eisenschmidt [*-nšmit*], *Aleksander* Jakob Peeter (14. VIII 1876 Uderna v. – 6. VIII 1914 Tartu läh.), esimesi eesti rahvusest põllumajandusteadlasi, *dr. phil.* agronoomia alal (1911, Königsberg). Õppis 1896–99 põllum-t Kastre mõisas N. von Esseni (1839–1900) juures. Töötas 1899–1902 Kiidjärve ja Kaagvere mõisas valitsejana ning 1902 ajalehe „Postimees" toimetuses. Lõpetas 1905 põllum-e alal Königsbergi ülikooli, täiendas end Zürichi polütehnikumis. Oli 1906–13 Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi aseesimees, asutas 1906 seltsi kaubandusosk-a ja juhatas seda, kujundas osk-st 1908 Tartu Eesti Majanduse Ühisuse ja oli surmani selle dir., pidas ühtlasi Tartu läh. talu. Asutas 1906 ajakirja „Põllutööleht", selle kaasandeina 1907 „Aiatööleht" ja „Käsitöölehe", 1910 „Ühistegevuslehe", oli a-ni 1910 „Põllutöölehe" ja „Aiatöölehe" vastutav toim. Uuris esimesena Eesti talumajandeid. Korraldas sordivõrdlus-, agrotehnika- ja väetuskatseid, parandas ja aretas sorte ('Dr. A. Eisenschmidti lipukaer'), edendas seemnekasvatust, söödatootmist ja sooviljelust, tõi välismaalt põllutööriistu ja -masinaid ning kohandas neid Eesti oludele. Arendas ühistegevust (propageeris ühispiimatalitusi, viljapeksuühistuid jms.), korraldas põllum-näitusi ja -kursusi, oli eestikeelse põllutöökooli rajamise algataja, aitas kaasa Eesti postiolude parandamisele. Asutas 1907 Tartu Aiavilja-Ühisuse, 1911 Kooperatiivsete Piimatalitusühisuste Keskühisuse „Estonia", 1912 Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi Seemnevilja Toimkonna jmt. org-i. Hukkus koos isa ja 4-aastase pojaga liivakarjääris. A-st 1929 (taastatud 1989) mälestusmärk Tartus Peetri kalmistul (autor V. Mellik). **T:** *Loomatoidu-juurikad. Nende tähtsus ja kasvatamine* (1911), *Kodumaa põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimus* (1912), *Väikepõllupidamine Tartu maakonnas* (1912), *Maapind ja tema tundmine* (1916, koos J. Hünersoniga).
B: H. Kiik. *Aleksander Eisenschmidt*. Tln., 1969; A. Reintam. *Ülevaade põllunduse mehhaniseerimise arenguloost Eestis*. Tln., 1999.

Ekbaum, *Salme* (21. X 1912 Aidu v. – 10. IX 1995 Toronto), kirjanik, Minni Nurme õde. Lõpetas 1936 farmatseudina TÜ. Põgenes 1944 Rootsi, siirdus 1949 Kanadasse. E-i rom-dest on tuntuimad haiglaaineline „Valge maja" (1946, Vadstena), Viljandimaa suurtalu elanike saatust vaatlev triloogia „Ilmapõllu inimesed" (1948, Vadstena), „Lindprii talu" (1951, Göteborg) ja „Külaliseks on ootus" (1952, Toronto), külaelu käsitlevad „Süteoja" (1957, Lund) ja „Õigusenõudja" (1962, Lund, ²1993, Tallinn) ning pagulaselu kujutavad „Kärestik" (1955), „Kontvõõras" (1966), „Vang, kes põgenes" (1975) ja „Kohtumine lennujaamas" (1979, kõik Lund). Luules on valitsevad looduspildid ja kodumaaigatsuse kajastamine (kogud „Indiaani suvel", 1951, Toronto, „Kivi kiljatas aknasse", 1967, Stockholm, „Ajatar", 1974, „Talioras", 1988, ja „Õhtu tiiva all", 1992, kõik Toronto). Kirjutanud ka mälestusi („Veimevakk", 1964, Lund, autori noorusajast; rom. „Ristitants", 1970, Lund, R. Sirge 1964. a. Kanadas käigust) ja näidendeid („Suitsupääsuke", 1973).

Ekston (a-ni 1925 E p s t e i n), *Anna* (17. IX 1908 Tartu – 24. XII 1992 Tallinn), baleriin, balletmeister ja tantsupedagoog. Õppis Tallinnas E. Litvinova, Berliinis V. Gsovsky ja Pariisis O. Preobraženskaja balletistuudios ning Moskva koreograafiakoolis. Oli 1925–30 Antverpenis Flaami Kuningliku Ooperiteatri balletisolist, esines 1930–39 (vaheaegadega) V. Gsovsky ja H. Flemingi trupiga Euroopa riikides, oli 1933–35 Liepāja ooperiteatri balletmeister ja esitantsijatar, 1940–41 „Estonia" balletipedagoog ja lavastaja ning 1944–51 balletijuht ja balletmeister. Kuulus 1942–44 ENSV Rkl. Kunstiansamblitesse. Algatas Tallinna Koreograafiakooli rajamise, oli 1946–48 ja 1951–65 selle dir. ning a-ni 1966 ka pedagoog (õpilasi: H. Aassalu, V. Loo, A. Herkül, K.-A. Püüman). ENSV tnl. kunstitegelane (1959). ENSV rkl. preemia 1948. **L:** Assafjevi *Bahtšisarai purskkaev* (1945), Tšaikovski *Luikede järv* (1948), Kreini *Laurencia* (1949).
B: *Vastab Anna Ekston*. – Teater. Muusika. Kino, 1983, 10.

Elango (a-ni 1923 J o h a n s o n), *Aleksander* (21. II 1902 Meeri v.), pedagoogikateadlane, Mart E. isa, pedagoogikaknd. (1946). Lõpetas 1927 TÜ magistrikraadiga; oli 1931–83 sealsamas õppejõud, 1951–63 pedagoogikakateedri juh. Uurinud a-ni 1940 pms. pedagoogilist psühholoogiat, a-st 1945 kooli ja pedagoogika ajalugu ning kasvatusteooriat. Toim. sarja „Eesti rahvuslikud suurmehed" (1935–39). ENSV tnl. õpetaja (1977). **T:** *Lapsepõlv ja iseloom* (1933), *Õpilaskollektiivi organiseerimine ja kasvatamine koolis* (1954), *Klassijuhataja töö koolis* (1959), *Õpilaste teadmiste kontrollimise metoodika küsimusi* (1967), *Pedagoogika ajalugu* (1974, ²1984). – Tema tütar Anne-Liis S õ m e r m a a (17. VI 1938) on botaanik ja fütopatoloog, bioloogiaknd. (1970), EPMÜ dots. (1981).

Elango, *Mart* (8. I 1936 Tartu – 12. II 1996 Tartu), füüsik, Aleksander E. poeg, füüsika-matemaatikadr. (1973). Lõpetas 1959 TRÜ. Töötas samast aastast Eesti TA Füüsika Inst-s (1963–75 vanemteadur,

Olaf Eisen

Aleksander Eisenschmidt

Anna Ekston

Aleksander Elango

Mart Elango

Õie Elango

Kaupo Elberg

Jaan Elken

Aleksander Eller

Heino Eller

1975–92 röntgenspektroskoopia labori juh.), oli 1976–92 ühtlasi TÜ tahkisefüüsika kateedri tegev-juh. ja 1982–96 prof. Eesti TA ja Lundi ülikooli sünkrotronkiirgust rakendavate ühisuuringute algatajaid. Uurimusi pms. kristallide kiiritusfüüsika ning aatomi- ja tahkisefüüsika siirdealadelt. Kristallide kiirituskahjustuste uue tekkeviisi avastajaid ning ioniseeritud aatomite elektronorbitaalide kollapsi tuvastajaid. EV teaduspreemia 1993. **T:** *Elementary inelastic radiation processes* (New York, 1991, vn. k. 1988), *Autoionization phenomena involving the 2p⁵3d configuration of argonlike ions in ionic solids* (autoreid). — The Physical Review, 1993, 47.

Elango, *Õie* (6. I 1924 Tartu), ajaloolane, Aleksander E. vennatütar, ajalooknd. (1954). Lõpetas 1950 TRÜ, olnud 1950–92 Eesti TA Ajaloo Inst-i teadur. Uurinud Eesti Vabariigi ajalugu, pms. 1919.–40. a. kultuuri- ja hariduselu. Kaitses 1974 dr-iväitekirja „Kool, õpetajaskond ja haridus Eestis 1919–1940", kuid kraadi ei kinnitatud. Kuulus 1988–89 EKP KK VIII pleenumi (1950) uurimise gruppi. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Eesti kapitalismi ajutise ebakindla stabilisatsiooni aastail 1925–1929* (1958), *Hariduspoliitika ja õpetajaskond kodanlikus Eestis 1919–1940* (1972), *Eesti kunstiintelligents pöördeaastal 1940/41* (1979).

Elberg, *Kaupo* (20. XI 1934 Tallinn), zooloog, bioloogiaknd. (1971). Lõpetas 1957 bioloogina TRÜ. Olnud 1962–95 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i teadur (1986–91 juhtivteadur), 1988–98 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-i dots., 1998–99 lektor. Uurimisvaldkonnaks on kahetiivalised putukad. Oli 1986–95 TA zooloogia probleemkomisjoni esimees. **T:** *Семейство* Anthomyiidae — *цветочницы.* — Определитель насекомых европейской части СССР, 5, 2 (1970, Leningrad); *Family* Sciomyzidae (Tetanoceridae) (autoreid). — Catalogue of Palearctic Diptera, 9 (1984, Budapest).

Elken, *Jaan* (27. VI 1954 Daurski raj., Krasnojarski krai), maalikunstnik. Lõpetas 1977 ERKI arhitektuuri erialal. Töötanud 1987–88 TPedI ja a-st 1988 EKA maaliõppejõuna, on a-st 1997 TÜ maaliõppetooli prof. ja a-st 1999 Eesti Kunstnike Liidu president. Maalinud külmades rohekassinistes toonides hüperreal. maale („Kalinini rajoonis", 1978; „Kajakas" ja „Õhtu Tartu maanteel", mõlemad 1982). 1980. a-te II poolel on käsitluslaad olnud ekspressiivsem („Märg linn II", 1986), 1990. a-il töötanud abstraktse ekspressionismi laadis, täiendades maalipinda urbanistlike tekstifragmentidega („Teistmoodi tegelikkus" III/Sugarfree, 1997; „Ametroopia", 1998).

Elken, *Juhan* (*Johann*) (13. V 1851 Jõe v., Kodavere – 17. X 1931 Väike-Maarja), muusikaõpetaja ja seltsitegelane, Paul-Valter E-i ja Aino Undla-Põldmäe vanaisa. Oli 1874–1912 Assamalla koolis õpetaja. Tegutses agaralt Eesti Aleksandrikooli abikomitees ning kuulus kõikide Väike-Maarja kultuuriseltside juhatusse, oli tunnustatud koorijuht. **T:** *Koduõppijate laste lugemise raamat* (1900, ³1911), *Laste lõbumängud. Heade lastele kodu ja kooli juures mängida* (1902), *Laste jutustused* (1911), *Koolilaste laulud* (1913).

Elken, *Paul*-Valter (16. II 1909 Tartu), helilooja, koorijuht ja organist, Juhan E-i pojapoeg. Lõpetas 1933 orelierialal TK, õppis seal ka kompositsiooni. Töötanud a-st 1933 Võrus organistina, koorijuhina ja muusikaõpetajana, olnud Võrumaa laulupidude üldjuht. Kirjutanud koori- ja soololaule ning instrumentaalmuusikat, esinenud orelikontsertidega. Tuntud ka maalikunstnikuna.

Eller, *Aleksander* (23. II 1891 Tartu – 26. XI 1971 Tartu), kujur, Heino E-i vend, Mart-Ivo E-i isa. Õppis 1921–24 Berliini KA-s ja 1924–26 Pariisi vabaakadeemiais, täiendas end 1926–27 Viinis ja Roomas. Oli 1927–40 ja a-st 1954 Tartus vabakunstnik (1946–49 Tjumeni obl-s asumisel). Loomingus on oluline tasakaaluka ja range vormiga portreereljeef („Eesti taat", 1930; R. Tobias, 1960; M. Saar, 1963). Kasutanud reljeefi ka graniiti raiutud leinava naisfiguuriga hauasambail (perekond Neuman, 1936, Tartu Pauluse kalmistul; perekond Väinjärv, 1963, Tartu Maarja kalmistul). Viljeles ehitusplastikat (reljeefid „Põllumajandus" ja „Tööstus", 1936, Eesti Panga Tartu hoone). Kavandanud Vabadussõja monumente (Põlva, 1928, ja Kambja, 1929, mõlemad taastati 1989) ja F. R. Kreutzwaldi mälestussamba (Rakvere, 1937).

Eller, *Heino* (7. III 1887 Tartu – 16. VI 1970 Tallinn), helilooja ja pedagoog, Aleksander E-i vend. Õppis Peterburi konservatooriumis 1907–08 viiulit (E. Krügeri kl.) ning 1913–15 ja 1919–20 kompositsiooni (V. Kalafati kl.) ja muusikateooriat (M. Steinbergi ja M. Tšernovi kl.). Töötas 1920–40 Tartu Kõrgemas Muusikakoolis kompositsiooni ja muusikateooria õppejõuna, pani aluse nn. Tartu koolkonnale (A. Karindi, E. Oja, O. Roots, E. Tubin). A-st 1940 kuni elu lõpuni oli TRK kompositsiooni-prof. E-i arvukas õpilaskond on oluliselt kujundanud tänapäeva eesti muusika koondpilti. Õpilasi: V. Kapp, K. Raid, B. Kõrver, A. Garšnek, L. Normet, V. Ojakäär, U. Naissoo, A. Oit, H. Jürisalu, J. Rääts, A. Pärt, A. Põldmäe, L. Sumera. E. on eesti sümfoonilise ja kammermuusika rajajaid ja silmapaistvaimaid esindajaid. Tema valdavalt instrumentaalne muusika on stiilipuhas, helikeelelt rahvuslik ja kargelt põhjamaine, olles avatud 20. saj. uutele vooludele. Sümfooniline poeem „Koit" (1920) ja sümfooniline pilt „Videvik" (1917) on eesti sümfoonilise muusika tähtteoseid. Üks mängitavaimaid E-i teoseid on „Kodumaine viis" tsüklist „5 pala keelpilliorkestrile" (1953). NSVL-i rahvakunstnik (1967). ENSV rkl. preemia 1948 ja 1965. Mälestussammas Tallinnas (A. Kuulbusch, 1987). E-i nime kannab Tartu Muusikakool. A-st 1998 annab Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum Heino E-i muusikapreemiat. **T:** 3 sümfooniat (I – *Sinfonia in modo mixolydio*, 1936; II – 1947; III – 1961), 5 sümfoonilist poeemi (*Öö hüüded*, 1921; *Viirastused*, 1924), 3 sümfoonilist süiti (*Valge öö*, 1939), u. 10 sümfoonilist lühivormi (*Varjus ja päikesepaistel*, 1926), viiulikontsert (1934), 5 keelpillikvartetti, 4 klaveri- ja 2 viiulisonaati, klaveri- ja viiulipalu (sh. 29 prelüüdi klaverile, kogumik *13 klaveripala eesti motiividel*, *Kellad* klaverile, *Männid* viiulile ja klaverile).

B: H. Sepp. *Heino Elleri klaverilooming.* Tln., 1958; *Heino Eller sõnas ja pildis.* Tln., 1967; M. Humal. *Heino Elleri harmooniast.* Tln., 1984; *Heino Eller oma aja peeglis.* [Koost. M. Humal.] Tln., 1987; *Heino Eller.* [Fotoalbum. Koost. R. Remmel.] Tln., 1988.

Eller, *Huno* (8. VII 1933 Mäksa v.), piimandusteadlane, tehnikaknd. (1966). Lõpetas 1958 EPA. Oli 1958–61 Emmaste võivabriku peainsener, 1964–66 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI teadur, töötab a-st 1966 EPMÜ-s õppejõuna (a-st 1969 dots., ühtlasi 1972–88 veterinaariateaduskonna prodekaan, 1976–86 liha-piimatehnoloogia ja mikrobioloogia kateedri, 1991–94 piimatehnoloogia õppetooli, 1992–94 liha-piimainst-i ja 1994–96 piimatehnoloogia inst-i juh.). Uurinud piimasaaduste tehnoloogiat ja bakterkultuure, saanud autoritunnistusi. Asutas 1976 kateedri juurde võitehnoloogiaalase uurimisgrupi ja juhatas seda. **T:** *The technology of butter* (1966), *The technology of sour milk products* (1971), *Piimanduse käsiraamat* (1971, autoreid), *Опыт предприятий маслодельной промышленности Эстонской ССР по выработке масла методом внесения закваски в пласт масла* (1979, Moskva).

Eller, *Mart-Ivo* (24. VII 1936 Tartu), kunstiajaloolane, kunstiteaduse knd. (1965), Aleksander E-i poeg, Heino E-i vennapoeg, E. Lambi abikaasa. Lõpetas 1960 TRÜ. Töötas 1963—71 ja 1988—98 Eesti TA Ajaloo Inst-i kunstiajaloosektoris (1990—92 juh.), oli 1971—88 TRÜ õppejõud (a-st 1977 dots.). Uurinud 20. saj. eesti skulptuuri, kunstiteaduse ja -hariduse arengut. Sai „Eesti kunsti ajaloo" (1970—77) autorkonnas 1978 K. Raua ja 1980 ENSV rkl. preemia. Olnud „Eesti kunsti ja arhitektuuri biograafilise leksikoni" (1996) peatoim. ENSV tnl. kunstitegelane (1977).

Eller (a-ni 1930 Neuhaus, 1930—42 Talvik), *Valli* (19. X 1906 Albu v. — 7. II 1963 Tallinn), keraamik. Lõpetas 1930 Riigi Kunsttööstuskooli, täiendas end 1930—33 Helsingis kunstikõrgkoolis, 1934—35 Faenzas ja 1939 Pariisis. Töötas 1934—63 Riigi Kunsttööstuskoolis ja ERKI-s (a-st 1947 dots., 1946—50 keraamikakateedri juh.); olnud terve põlvkonna keraamikute õpetaja. Loomingu kõrgajal 1930.—40. a-il kujunes E-st eesti keraamikakunsti rajajaid. Lõi pms. kõrgkuumustehnikas dekoratiiv- ja tarbevorme. Rakendas dekoorina nii reljeefi kui ka maalitehnikaid. **T:** *Lillepeenar* (1946), *Tuttpütid* (1961).

Elmanovitš, Elmanovich, *Tatjana* (2. VIII 1934 Paide), filmiteadlane, kunstiteaduse knd. (1977). Lõpetas 1957 TPI ja 1967 Moskvas stsenaristide ja lavastajate kõrgemad kursused. Töötanud inseneri ja ajakirjanikuna, olnud „Eesti Telefilmi" toimetuskolleegiumi liige, 1981—89 ENSV TA Ajaloo Inst-i teadur. A-st 1989 elab USA-s. A-st 1960 avaldanud Eesti ja välismaa ajakirjanduses üle 200 filmialase art-i, esinenud filmikunstialaste loengutega. **T:** *Plakat naerab* (1965), *Eesti kinokunst* (1979), *Ajapeegel: Andrei Tarkovski filmid* (1980), *Death the Beginning* (1999), *Образ факта* (1975).

Elmet, *Henn* (4. IV 1941 Tartu), majandus- ja maakorraldusteadlane, majandusknd. (1974). Lõpetas 1965 EPA maakorralduse erialal. Olnud 1960—62 ja 1964—65 „Eesti Põllumajandusprojekti" insener, 1962—64 Tartu Linna TSN TK ehitus- ja arhitektuuriosk. geodeet, 1966—68 EPA assistent, 1968—69 Tartu linna peamaakorraldaja, 1969—80 NSVL TA Majandusmatemaatika Keskinst-i Eesti Filiaali juhtiv insener ja vanemteadur, 1980—85 ENSV TA Majanduse Inst-i vanemteadur ja 1985—91 uurimisgrupi juh., 1991—92 TÜ teadur, 1992—93 EPMÜ maainseneri inst-i dir., a-st 1993 prof., 1993—98 EPMÜ teadusprorektor, a-st 1998 rektor. Stažeerinud Rootsis (1990, 1999), Soomes (1991), USA-s ja Kanadas (1993), Inglismaal (1994) ja Taanis (1994, 1998). Õpetanud geodeesiat, maakorraldust ja kinnisvara hindamist. Uurimusi pms. maakorralduse, optimaalse maakasutuse planeerimise ja maade maj. hindamise alalt. A-st 1994 EV Presidendi Akadeemilise Nõukogu ja a-st 1995 Eesti Vabariigi maareformi komisjoni liige. Harrastanud sõudmist (meistersportlane, 1967), a-st 1991 Eesti Sõudeliidu asepresident. NSVL-i teaduspreemia 1976. **T:** *Методика оптимизации структуры посевных площадей и размещения севооборотов* (Moskva, 1978), *Die Bodenreform in Estland, ihr gegenwärtiger Stand und ihre nächste Zukunft* (Berliin, 1996).

Elstrok, *Helmut* (27. IX 1922 Kõnnu k., Harjumaa), pedagoog ja koduloolane. Lõpetas 1960 TRÜ eesti filoloogina. Võidelnud 1944 Jätkusõjas ja soomepoisina Tartumaal. Töötanud õpetajana Kodasool, Lehtses, Elvas, Keilas, Ruilas, Tallinnas ja Murastes, olnud Viru-Nigula muinsuskaitseseltsi esimees. Uurinud Eesti-Soome sõbrakaubandust („Sõbrakaubandus — sepralaitos", 1999), Mahu jt. Virumaa randade eluolu, avaldanud memuaarse jutukogu „Unistuste sinine lill" (1996), on koguteose „Virumaa" (1996) autoreid. Koostanud mahuka kirjanduslik-kodu-loolise antoloogia Viru-Nigula („Padaorust Viru mereni", 1994), Kuusalu („Kõrvemaast põhjarannani", 1995) ja Ambla khk. kohta („Põhja-Eesti südamaadel", 1997).

Elštein, *Natan* (7. III 1929 Chişinău), gastroenteroloog ja sotsiaalmeedik, meditsiinidr. (1969, Riia). Lõpetas 1951 Tšernivtsi (Tšernovtsõ) meditsiiniinst-i. Olnud 1951—54 Kohtla-Järvel kaevanduse arst, 1954—62 Tallinnas jsk-aarst ja siseosk. juh., 1963—68 Tallinna peaterapeut, 1967—98 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i gastroenteroloogiaosk. juh. (a-st 1971 prof.) ja 1968—97 ka tervishoiumin-i peaterapeut, a-st 1999 Tallinna Keskhaigla sisekliiniku konsultant. Täiendanud end Šveitsis ja Taanis. Uurinud mao, kõhunäärme ja maksa-sapitalitluse haiguslike protsesside vastastikuseid seoseid. Loonud algupärased meetmed (kogu maailmas ainulaadsed) lamblioosi diagnoosimisel ja ravis, soovitas krooniliste haiguste profülaktikaks haigete dispanseerimist. Uurinud 20. saj. sisehaiguste iseärasusi, arstitöö vigu ja kutse-eetikat. ENSV tnl. arst (1975). ENSV rkl. preemia 1980, Hiina MA aumedal 1991. **T:** *Терапевты и специализация медицины* (1973), *Vestlusi meditsiinist* (1977), *Проблемы общей гастроэнтерологии* (1979), *The Doctor, the Patient and Time* (1979), *Общемедицинские проблемы терапевтической практики* (1983), *Meditsiin aja peeglis* (1989), *Ошибки в гастроэнтерологической практике* (1998), *Болезни бизнесменов* (1999).

Elts, *Olari* (27. IV 1971 Tallinn), dirigent. Lõpetas 1993 EMA koorijuhina (K. Arengu kl.), õppinud a-st 1993 samas orkestridirigeerimist, täiendanud end (1994—96) Viini muusikakõrgkoolis. Asutas 1993 *NYYD Ensemble'i*, on selle kunstiline juht ja dirigent. Juhatanud ka Eesti Filharmoonia Kammerkoori, „Estonia" teatri lavastusi (Britteni „Albert Herring"), kontserdisarju ja nüüdismuusikafestivale. Dirigeerinud paljude 20. saj. heliloojate teoste esmaettekandeid Eestis. Sai 1999 peapreemia rahvusv. dirigentide võistlusel Vaasas.

Elviste (a-st 1954 Eelmäe), *Herta* (12. VI 1923 Pärnu-Jaagupi), näitleja, L. Eelmäe abikaasa. Töötanud 1940—50 ja 1952—58 „Endlas" ning a-st 1958 „Vanemuises". Mänginud filmis („Roosa kübar", „Viini postmark"). Saanud populaarseks tragikoomilises laadis esitatud rahvuslike ja rahvalike karakteritega. ENSV rahvakunstnik (1978). **O:** Hulda (Wuolijoki *Juuraku Hulda*), Lea, Mathilde, Polkovniku lesk (Smuuli *Lea, Kihnu Jõnn* ja *Polkovniku lesk*), Gittel (Gibsoni *Kaks kiigelaual*), Perenaine (P.-E. Rummo *Tuhkatriinumäng*), Juula (Tammsaare *Põrgupõhja uus Vanapagan*), Mari (Tammsaare ja O. Tooming *Tõde ja õigus*), Vana daam (Dürrenmatti *Vana daami külaskäik*), Pelajia (Highway *Me sõidame Torontosse*), Leena (Kivastiku *Õnne, Leena!*).
B: *Vastab Herta Elviste.* — Teater. Muusika. Kino, 1996, 11.

Enari, *Leonid* (31. III 1914 Tartu), botaanik, bioloogiadr. (1944). Lõpetas 1940 TÜ matemaatika-loodusteaduskonna. Oli Tartu ülikoolis assistent ja 1943—44 botaanikaaia dir-i kt. Läks 1944 Saksamaale, oli seal 2 aastat Wiesbadeni Eesti põgenikelaagri komandant ja seejärel Geislingeni Eesti suurlaagri esimees ja haridusosk. juh. Siirdus 1949 USA-sse, oli Portlandis Lewise ja Clarki kolledžis keemiaõpetaja ning Portlandi ülikooli keemiaõppejõud, 1957—82 Los Angelese arboreetumi vanembotaanik ja botaanikasektori juh., pidas California ülikoolis botaanikaloenguid. **T:** *Eesti tarnad.* — Loodusuurijate Seltsi aruanded (1943).

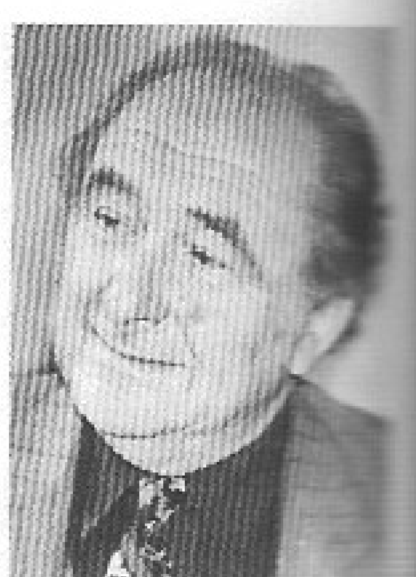
End, *Eve* (5. V 1961 Tallinn), võistlustantsuõpetaja. Lõpetas 1984 TRÜ. Tantsu õppinud a-st 1972 H. Lee juures ning a-st 1976 A. ja T. Lossmanni tantsuklubis

Mart-Ivo Eller

Valli Eller

Henn Elmet

Helmut Elstrok

Natan Elštein

„Staar" (koos A. Otsaga mitmekordne Eesti meister standardtantsus). Lõpetas 1982 tantsuinstruktorite kursused ja 1989 Eesti Tantsuklubide Liidu koolituskursused. Töötanud a-st 1982 võistlustantsuõpetajana, a-st 1984 juhtinud tantsuklubi „Leevi" (koos A. Otsaga). A-st 1996 rahvusv. kõrgeima kategooria kohtunik (*International Dance Sport Federation*, lüh. IDSF) ja Eesti Võistlustantsu Liidu president. Õpilasi: T. Jõgi — K. End (1999. a. Eesti meistrid standardtantsudes ja Blackpooli festivali meistrid 1999).

Enden, *Heino* (13. XII 1959 Tallinn), korvpallur. Lõpetas 1982 Moskva kehakultuuriinst-i. Tulnud NSV Liidu juunioride koondvõistkonnas 1978 Euroopa juunioride meistriks, NSV Liidu koondises 1982 maailma- ja 1985 Euroopa meistriks (1987 sai hõbe- ja 1983 pronksmedali), Moskva AKSK-s 1984 ja 1988 NSV Liidu meistriks (1985, 1986 ja 1987 hõbemedal) ning „Kalevi" meeskonnas 1992 Eesti meistriks. Oli 1988—96 Soomes Tampere klubides mängija ja mängiv treener. NSVL-i tnl. meistersportlane (1985).

Engel, Johann *Carl Ludwig* (3. VII 1778 Berliin — 14. V 1840 Helsingi), arhitekt. Õppis Berliini ehitusakadeemias. Oli 1808—14 Tallinna linna ehitusmeister. Klassitsistlikest põhimõtteist lähtudes ehitas mõisahooneid ning Tallinna suured klassitsistlikud linnapaleed Kohtu t. 8 ja Vene t. 15. Rekonstrueeris elamuid (Pikk ja Lai t.), rajas hoones Pikk t. 36 suhkrutehase. E-i peatöö on Helsingi Senati väljaku hoonestus: senati- (1822), ülikooli- (1832) ja ülikooli rmtk. hoone (1840) ning toomkirik (1852). Kavandanud Soomes ka Turu tähetorni (1817) ning maakirikuid ja mõisahooneid.

B: J. Maiste. *Engel Tallinnassa.* — Carl Ludwig Engel. Helsinki, 1990.

Engelbrecht [*-reht*], *Jüri* (1. VIII 1939 Tallinn), mehaanikateadlane, füüsika-matemaatikadr. (1982), prof. (1984), Eesti TA liige (1990) ja a-st 1994 president, *Accademia Peloritana dei Pericolanti* välisliige (1987), Euroopa Teaduste ja Kunstide Akadeemia tegevliige (1996), Läti TA välisliige (1996), New Yorgi TA liige (1996), Ungari TA auliige (1998), Göteborgi Kuningliku Kunsti- ja Teadusühingu välisliige (1998), Budapesti tehnikaülikooli audr. (1999). Lõpetas 1962 TPI tööstus- ja tsiviilehituse erialal. Töötanud a-st 1969 TTÜ Küberneetika Inst-s (a-st 1986 sektorijuh.), olnud a-st 1989 ühtlasi TTÜ rakendusmehaanika õppetooli juh. ja prof. Töötanud paljudes Euroopa ülikoolides ja laborites, sh. Cambridge'is, Pariisis, Aachenis ja Helsingis; Sidney Sussexi kolledži liige (Cambridge, 1994). Paljude rahvusv. teadusorg-de ja -seltside liige, sh. Rahvusv. Teaduslike Liitude Nõukogu (ICSU) peakomitee liige (1997) ja Rahvusv. Teoreetilise Mehaanika ja Rakendusmehaanika Liidu (IUTAM) juhatuse liige (1997). EV teaduskompetentsi nõukogu esimees (1997) ja teaduspreemiate komisjoni esimees (1995). Uurimusi teoreetilise mehaanika, matemaatilise füüsika, biomehaanika ja mittelineaarse dünaamika alalt. EV teaduspreemia 1992, Humboldti teaduspreemia 1993. **T:** *Nonlinear wave processes of deformation in solids* (London, 1983), *An introduction to asymmetric solitary waves* (London, 1991), *Nonlinear wave dynamics: complexity and simplicity* (Dordrecht, 1997), *Kaoseraamat* (1999, koos Ü. Lepikuga).

Engelhardt [*-rt*], Otto *Moritz* Ludwig von (8. XII 1779 Viisu — 10. II 1842 Tartu), baltisaksa geoloog ja mineraloog, Peterburi TA k-liige (1816), Tartu ülikooli filosoofia audr. (1815). Õppis 1796—98 Leipzigi ja Göttingeni ülikoolis õigusteadust, 1803—05 Tartu ülikoolis füüsikat ja keemiat ning 1805—08 Freibergi mäeakadeemias mineraloogiat. Töötas 1820—41 Tartu ülikoolis, oli esimene mineraloogiaprof. ja mineraloogiakabineti dir. Oli esimesi Eesti geoloogilise ehituse uurijaid: uuris a-st 1814 Eesti ja Liivimaa, Lõuna-Soome ning Olonetsi ja Arhangelski kub-u geoloogilist ehitust. Tegi geoloogilisi uurimisreise Saksamaale, Prantsusmaale ja Venemaa mäestikupiirkondadesse (tundis väga hästi Uurali geoloogilist ehitust ja maavarasid). **T:** *Darstellungen aus dem Felsgebäude Rußlands* I. *Geognostischer Umriß nach Finland* (1820).

B: J. Kirs. *200 aastat geoloog Moritz Engelhardti sünnist.* — Eesti Loodus, 1978, 10.

Engelmann, *Johannes* August (8. VII 1832 Jelgava — 17. IX 1912 Tartu), baltisaksa päritolu õigusteadlane. Oli 1860—1900 Tartu ülikoolis tsiviilõiguse ja -protsessi prof. **T:** *Учебник русского гражданского судопроизводства* (1899).

Englas, *August* (15. I 1925 Pühajärve v.), maadleja. Lõpetas 1951 Leningradis kõrgema treenerite kooli. Sai 1952 Helsingi OM-il vabamaadluse poolraskekaalus 4. koha. Tuli poolraskekaalus 1953 maailmameistriks kreeka-rooma maadluses ja 1954 vabamaadluses ning 1948—59 mõlemas maadlusliigis kokku 7 korda NSV Liidu ja 7 korda Eesti meistriks. Oli 1957—80 Tallinnas maadlustreener. NSVL tnl. meistersportlane (1953), ENSV tnl. sporditegelane (1975).

Enno, *Ernst* (8. VI 1875 Köödsa kõrts, Valguta läh. — 7. III 1934 Haapsalu), kirjanik. Õppis Tartus Treffneri gümnaasiumis ja reaalkoolis ning 1896—1904 Riia Polütehnilises Inst-s (kaubandust). Töötas 1902—06 Tartus ajakirjanikuna, 1909—19 Valga krediidiühistus asjaajajana ja a-st 1919 Läänemaal koolinõunikuna. Avaldanud luulekogud „Uued luuletused" (1909), „Hallid laulud" (1910), „Kadunud kodu" (1920) ja „Valge öö" (1920), lühiproosakogu „Minu sõbrad" (1910, [2]1973) ning ajakirjanduses lastelaule. Tema sümbolistliku kallakuga luule paremik on elamuslik, sugestiivne ja musikaalne. Kodu- ja loodusluuletused, igatsuslaulud ning ballaadid põhinevad lapsepõlvemälestustel ja panteistlikul loodustundel. Südamlikud, rikka kõlakujundusega lastelaulud kuuluvad eesti lasteluule paremikku. E. luuletustest on koostatud valikkogud „Valitud värsid" (1937), „Üks rohutirts läks kõndima" (1957, laste-

Jüri Engelbrecht

Moritz Engelhardt

Johannes Engelmann

August Englas

Ernst Enno

Tamara Enno

Juhan Ennulo

Ülo Ennuste

Mati Erelt

luule, koostanud E. Niit), „Väike luuleraamat" (1964) ja „Rändaja õhtulaul" (1998). Mälestussammas Haapsalus (R. Haavamägi, 1939). ▲

Enno (a-ni 1990 Šnaider), *Tamara* (1. XII 1929 Leningrad), geneetik ja tsütoloog, bioloogiadr. (1989, Kiiev). Lõpetas 1953 bioloog-geneetikuna Leningradi ülikooli, töötanud a-st 1961 EPMÜ Eksperimentaalbioloogia Inst-s (1961—85 teadur, a-st 1985 taimegeneetikaosk. juh.). Uurimusi keemilise mutageneesi alalt ning nisusortide, -mutantide ja kaughübriidide meioosi kohta. ENSV rkl. preemia 1987, EV teaduspreemia 1999. **T:** *Исследования по химическому мутагенезу у сельскохозяйственных растений* (1976, autoreid), *Цитогенетические особенности пшенично-эгилопсных гибридов.* — TA Toimetised. Bioloogia, 1994, 43.

Ennulo, *Juhan* (3. I 1898 Vana-Võidu v. — 27. II 1982 Tallinn), kirurg, meditsiinidr. (1932). Lõpetas 1927 TÜ. Töötas 1932—40 Võru linnahaiglas ja 1940—44 Tallinna raudteehaiglas, oli 1945—48 TRÜ hospitaalkirurgia kateedri juh. (a-st 1945 dots.), 1947—50 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i kirurgiaosk. juh. (kuni 1948 kohakaasluse alusel), 1950—57 Tallinna Linna Tuberkuloosihaigla kirurgiaosk. juh. ning 1957—64 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i tuberkuloosisektori juh.; a-st 1964 pensionil. Võttis kasutusele mitu uut operatsioonimeetodit ja valmis originaalseid kirurgilisi instrumente, mille eest sai kolm autoritunnistust. **T:** *Кавернотомия в хирургии туберкулеза легких* (1964), *Kirurg meenutab* (1976).

Ennuste, *Ülo* (27. V 1932 Tartu), majandusteoreetik, majandusdr. (1976), prof. (1984). Lõpetas 1956 TPI. Töötanud a-st 1957 TTÜ Eesti Majanduse Inst-s teaduri ning sektori- ja osk-ajuhatajana. Uurimusi majandussüsteemide tõenäosusliku modelleerimise alalt. Olnud mitme teadusliku ja riikliku komisjoni ning teadusväljaande toimetuskolleegiumi liige, 1992—97 EL-i komisjoni ACE-programmi Eesti esindaja, a-st 1994 Euroopa Majandusteooria Ühingu liige. A. Veimeri preemia 1983. **T:** *Maatriksite teooria majandusteaduses* (1964), *Inglise-eesti majandusterminite seletussõnastik* (1992, koostajaid), *Viimase okupatsiooni majanduskahju hinnangu alamtõkkest* (1996), *Uncertainty, information and decomposition in the planning systems* (1969), *A theory of decomposed optimal planning* (1978), *Anxiety as a consequence of liberalization: an analysis of opinion surveys in Estonia* (1996, autoreid).

Epler, *Maria* (7. IV 1920 Tartu), füsioloog, meditsiiniknd. (1954). Lõpetas 1946 TRÜ, töötanud seejärel sealsamas. Lugenud inimese- ja loomafüsioloogiat ning kõrgema närvisüsteemi üldkursust (a-st 1959 dots.). Osales TÜ biofüüsika- ja elektrofüsioloogialaboratooriumi rajamisel ning oli 1966—90 selle teaduslik juhendaja. Loonud koos V. Reebeniga keskmise arteriaalse vererõhu pideva registreerimise meetodi, võtnud osa sellealase aparaadi juurutamisest NSV Liidus ja välismaal. Uurimusi arteriaalse vererõhu, südame löögisageduse jm. vereringe regulatsiooniprotsesside kohta. **T:** *Разработка методов количественного измерения артериального давления и перепада артериального давления в периферических точках (в пальцах) человека* (1976).

Erelt, *Mati* (12. III 1941 Tallinn), keeleteadlane, Tiiu E-i abikaasa, filoloogiadr. (1981). Lõpetas 1965 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud 1969—91 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (a-st 1983 grammatikasektori juh., 1989—91 ühtlasi TPedI prof.), olnud 1991—95 Helsingi ülikooli ning a-st 1995 TÜ eesti keele prof., 1995—97 ka TÜ eesti filoloogia osk. juh. A-st 1997 Emakeele Seltsi esimees. Uurinud eesti kirjakeele grammatikat, eriti süntaksit. Koostanud ja toimetanud Eesti Keele Inst-i ja TÜ väljaandeid. „Eesti keele grammatika I—II" (1993—95) peatoim. EV teaduspreemia 1996. **T:** *Eesti lihtlause probleeme* (1979), *Adjektiivatribuut eesti keeles* (1980), *Eesti lauseõpetuse põhimõtteid* (1986), *Liitlause eesti keeles* (1986), *Eesti-soome keeleteaduse sõnastik* (1992, koos T. Ereltiga, ²1995), *Eesti keele käsiraamat* (1997, koos T. Erelti ja K. Rossiga).

Tiiu Erelt

Erelt, *Tiiu* (20. IV 1942 Tallinn), keeleteadlane, Mati E-i abikaasa. Lõpetas 1965 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud a-st 1965 Eesti Keele Inst-s (a-st 1973 vanemteadur), pidanud loenguid TÜ-s ja TPÜ-s. Avaldanud rmt-id ja art-eid eesti keele sõnavara, sõnamoodustuse, keelekorralduse, terminoloogia ja nimekirjutuse kohta, olnud tegev ehituse, keemia, patendinduse, pedagoogika, õiguse, tehnika jmt. ala oskuskeele kujundamisel, 10 oskussõnastiku autoreid või toim., „Õigekeelsussõnaraamatu" (1976) koostajaid, „Vene-eesti sõnaraamatu" (1984—94) toim-id, „Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999" toim. Vab. õigekeelsuskomisjoni liige (1972—78 teadussekretär), Emakeele Seltsi keeletoimkonna liige (a-st 1995 toimkonna vanem). F. J. Wiedemanni keeleauhind 1999, EV teaduspreemia 2000. **T:** *Vene-eesti kutse- ja ametinimetuste sõnastik* (1979, koos A. Argali ja K. Toropiga), *Eesti oskuskeel* (1982), *Väike uudissõnastik* (1983, ²1989), *Uudis- ja unarsõnu* (1985, koos R. Kulli ja H. Meristega), *Eesti-soome keeleteaduse sõnastik* (1992, ²1995), *Nimekirjutusraamat* (1993, autoreid), *Eesti ortograafia* (1995, ²1997), *Eesti keele käsiraamat* (1997, koos M. Erelti ja K. Rossiga).

Lemmo Erendy

Ene Ergma

Erendy [-*di*] (a-ni 1988 Erendi), *Lemmo* (8. VI 1939 Tallinn), viiuldaja ja pedagoog. Lõpetas 1962 viiulierialal Leningradi konservatooriumi (M. Weimanni kl.), mängis 1962—74 ERSO-s ja 1962—77 Tallinna Kammerorkestris. Oli 1974—84 Otsa-nim. Tallinna Muusikakoolis viiuliõpetaja, 1978—82 Ecuadoris Guayaquili konservatooriumi õppejõud ja sealse sümfooniaorkestri kontsertmeister. Töötas 1985—89 „Estonia" teatri orkestris, 1989—91 kontsertmeistrina Mehhikos Jalapa Enríquezi sümfooniaorkestris, oli 1991—97 Soomes Vantaa muusikakooli viiuliõpetaja. Esinenud solistina sümfooniakontsertidel ja soolokavadega, olnud tegev mitmes kam-

Laine Erik

...ti Erelt

...u Erelt

...nmo Erendy

... Ergma

...ne Erik

meransamblis („Triosonaat", „Barocco Revaliensis"). A-st 1997 teadmata kadunud.
B: *Mehhiko päevik.* — Teater. Muusika. Kino, 1991, 10.

Ergma, *Ene* (29. II 1944 Rakvere), astrofüüsik, füüsika-matemaatikadr. (1984, Moskva Kosmoseuuringute Inst.), Eesti TA liige (1997). Lõpetas 1969 Moskva ülikooli. Töötanud 1974—88 NSVL TA Astronoomia Nõukogus, olnud a-st 1988 TÜ prof. ja 1992—98 füüsikaosk. juh.; a-st 1997 Eesti Teadusfondi nõukogu esinaine, a-st 1999 Eesti TA asepresident. Göttingeni TA Gaussi külalisprof. (1994). Uurimusi väikese massiga kaksiktähtede (mille üks komponent on valge kääbus, neutrontäht või must auk) ja presupernoovade evolutsiooni ning neutrontähtede ümbrises toimuva ebastabiilse termotuumaaine põlemise kohta. **T:** *Hydrogen and helium flashes in the envelope of an accreting neutron stars* (koos A. Tutukoviga). — Astronomy and Astrophysics, 1980, 84; *Evolution of binaries with lowmass component immerged in an radiation field. I. Effect of irradiation by a millisecond pulsar companion* (koos F. D'Antonaga). — Astronomy and Astrophysics, 1993, 269; *A millisecond pulsar progenitor to an ultracompact LMXB* (koos S. Lundgreni ja J. Cordesega). — Astrophysical Journal, 1997, 475.

Erik (a-st 1976 Kallas), *Laine* (21. IV 1942 Särevere v.), kergejõustiklane ja põllumajandusteadlane, põllumajandusknd. (1984). Lõpetas 1969 EPA zootehnikateaduskonna. Sai 800 m jooksus 1964 Tokyo OM-il 6. koha, võitis 1965 universiaadil kuldmedali ning tuli 1964, 1967 ja 1968 NSV Liidu meistriks (1965 sai pronksmedali 800 m ja 1967 400 m jooksus). Kuulus 1964 maailmarekordi püstitanud NSV Liidu naiskonda 3×800 m teatejooksus. Püstitas 1967 800 m jooksus NSV Liidu rekordi (2. 03,6). Tuli 25 korda Eesti meistriks ja parandas 22 korda Eesti rekordeid. Eesti parim naissportlane 1967 ja 1968. Suurmeister (1967). Oli 1969—96 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI teadur.

Eriksson, Ericson, *Johan* (lad. Johannes Erici Stregnensis), aadlikunimega (a-st 1652) Stiernstråle (1607 Strängnäsi — 1. I 1687 Liivimaa), füüsik, astronoom ja õigusteadlane, *mag. phil.* (1638). Õppis 1633—36 Tartu ülikoolis, oli 1641—54 Tartu ülikooli füüsika- ja astronoomiaprof., 1650—54 erakorraline ja 1654—56 korraline õigusteaduse prof., a-st 1653 mitme lääni maakohtunik, 1675—84 (või 1686) Tartu õuekohtu asepresident. Tema juhtimisel koostati rohkesti füüsika-, astronoomia- ja astroloogiaalaseid kirjutisi (nn. disputatsioone).

Erilaid (a-ni 1966 Pliess, 1966—73 Põldroos), *Helgi* (28. VI 1942 Tallinn), ajakirjanik. Lõpetas 1966 TRÜ. Toimetas 1966—69 ER-is „Päevakaja" ning 1969—93 „Vikerraadios" „Keskööprogrammi", sai selle sarja „Laupäevamosaiik" eest 1988 ENSV Ajakirjanike Liidu aastapreemia. Töötanud a-st 1993 „Raadio-2-s", kus pälvis saatesarjade „Koht päikese all" ja „Taevatrepp" eest 1998 Eesti Ajakirjanike Liidu aastapreemia. Avaldab a-st 1998 nädalalehes „Eesti Ekspress" rubriiki „Verstapost". Ajakirjanikuna on tuntud ka tema abikaasa Tõnis E. (s. 1943).

Erilt, *Erich* (4. X 1927 Mõdriku k., Rägavere v. — 6. VIII 1993 Rakvere), põllumajandusjuht ja kultuuriedendaja. Lõpetas 1949 Jäneda põllumtehnikumi ja 1978 EPA agronoomia erialal. Töötanud Virumaal: oli 1949—56 Küti masina-traktorijaamas vanemagronoom ja dir., 1956—57 kolhoosi „Tee Kommunismile" esimees, 1958—69 Iisaku sovhoosi dir. ja 1969—85 E. Vilde nim. kolhoosi esimees. 1975—80 ENSV Ülemnõukogu saadik. Majandite juhina hoogustas nende tootmistegevust, parandas töötajate olme- ja tööolusid. Tema ajal ehitati E. Vilde nim. kolhoosis ligi 50 suurt tootmishoonet, rajati Kakumäele elamurajoon ja korrastati vanu taluelamuid. E. pani rõhku keskkonnakaitsele, maastikuhooldusele ja heakorrale. Tema kultuurilembus avaldus E. Vilde nim. kolhoosi maa-alal olnud ajaloo- ja arhitektuuriväärtuslike hoonete säilitamises ja restaureerimises (olulisim oli Rägavere mõisa restaureerimine 1976—82 ning sinna kultuurikeskuse ja muuseumi rajamine), majandi aktiivse kultuurielu ja kirjanikega tihedate sidemete (E. Vilde kirjandusauhind) säilitamises ja edendamises, spordi soosimises jpm. Avaldanud art-eid ajalehtedes ja ajakirjades. Rakvere Koduloomuuseumis on 31 E-i käsikirjalist uurimuslikku ja memuaarkirjutist.
B: *Ise küsin, ise vastan.* — Maaleht, 24. V 1990.

Erkina (õieti Jerkina), *Elita* (29. VII 1949 Riia), läti päritolu baleriin ja balletipedagoog, V. Fedortšenko abikaasa. Lõpetas 1967 Riia koreograafiakooli. Olnud 1967—71 Moskva koreograafiaansambli „Noor Ballett" ja 1971—87 „Estonia" solist, 1988—91 ja a-st 1995 „Estonia" pedagoog-repetiitor, 1991—95 Ústí nad Labemi teatri (Tšehhis) balletijuht ning ühtlasi 1972—83 ja a-st 1995 Tallinna Balletikooli ja a-st 1995 ka TPÜ õppejõud (dots.). ENSV tnl. kunstnik (1976). **O:** Julia (Prokofjevi *Romeo ja Julia* ning samanim. ballett Berliozi muusika järgi), Kleopatra (Lazarevi *Antonius ja Kleopatra*), Joanna (Tambergi *Joanna tentata*), Sülfiid (Løvenskioldi *Sülfiid*), Naine (Berio *Naine*).

Erm, *Anne* (4. IX 1943 Rakvere), muusikateadlane ja ajakirjanik. Lõpetas 1970 kompositsiooni alal TRK (E. Kapi kl.). Töötanud 1963—69 Otsa-nim. Tallinna Muusikakoolis muusikateoreetiliste ainete õpetajana ja a-st 1970 ER-i (Vikerraadio) muusikatoim-na. Laulis 1966—71 ansamblis „Collage", a-st 1990 korraldab Tallinna rahvusv. festivali „Jazzkaar", on selle kunstiline juht ja dir. Kirjutanud eesti levi-, rokk- ja džässmuusikaalased rmt-d „Polkast rokini" (1984 ja 1989), loonud sümfoonilist („Sümfoniett", 1970) ja teatrimuusikat ning laule.

Erm, *Leesi* (16. I 1910 Saunja k., Kodasoo v. — 3. I 1989 Tallinn), tekstiilikunstnik. Lõpetas 1930 Riigi Kunsttööstuskooli, 1932 Tallinna Pedagoogiumi ja 1936 eksternina Tartu Naisühingu kutsekooli. Töötas 1932—69 tekstiiliõppejõuna, sh. 1942—69 ERKI-s (a-st 1963 prof.). Lõi 1940.—50. a-il rahvuslikus laadis põime- ja rüiuvaipu („Muhu", 1958, rüiu), 1960. a-te keskpaiku sai valdavaks põimevaip. Rakendas uudseid tehnikaid ja materjale (tehiskiudu, metalli, pärleid, sulgi). Aineks on pms. loodus, omane on lüürilisus ja pidulikkus ning hele, efektselt särav värving („Juubeliball", 1967; „Härmatis", 1973; „Purikad", 1973; „Koduseinad", 1980; „Rõõm", 1988). Valmistanud ka minivaipu („Ainus rõõm", 1978). Teinud žakaar- ja kockirjalisi ning 1970. a-ist joonistatud ja maalitud kangaid („Vesi ja veelinnud", 1974; „Tähetolm", 1987). ENSV rahvakunstnik (1975). ENSV rkl. preemia 1967. K. Raua preemia 1981.

Erm, *Voldemar* (15. V 1905 Uru k., Tori v., Pärnumaa — 5. XI 1994 Tallinn), kunstiajaloolane. Õppis 1925—30 TÜ-s. Oli 1930—40 „Eesti entsüklopeedia" toimetuse sekretär ja 1941—51 (vaheaegadega) TKM-i dir., sunniti ametist lahkuma, jätkas 1953 lepingulise töötajana. Asus 1983 Tallinna. Käsitlenud eesti rahvusliku kunsti sündi, 1920.—30. a-te kunstielu ja Tartu kunstnike loomingut. On „Eesti kunsti ajaloo" (1. kd., II osa, 1977) autoreid. ENSV tnl. kultuuritegelane (1980). ENSV rkl. preemia 1980, K. Raua preemia 1978 ja 1985. **T:** *Elmar Kits* (1958), *Келер* (1960), *Anton Starkopf* (1977), *Lähtemeistrid* (1984).
B: V. Tiik. *Voldemar Erm.* — Kunstiteaduslikke uurimusi, 8. Tln., 1995. ▾

Ernesaks, *Gustav* (12. XII 1908 Perila, Peningi v. — 24. I 1993 Tallinn), koorijuht, helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1931 muusikapedagoogika (J. Aaviku kl.) ja kompositsiooni alal TK (A. Kapi kl.). Töötas Tallinna üldhariduskoolides muusikaõpetajana, 1937—41 TK-s koolimuusika õppejõuna. Oli 1944—72 TRK koorijuhtimiskateedri õppejõud (a-st 1945 prof.); õpilasi: J. Variste, A. Vahter, H. Uibo, U. Järvela, K. Areng, O. Oja, A. Ritsing, E. Klas. Juhatas paljusid koore, sh. Tallinna Meestelaulu Seltsi ja Naistelaulu Seltsi koori, Tallinna Linnateenijate Meeskoori ning II maailmasõja ajal ENSV Rkl. Kunstiansambleis sega- ja meeskoori. Asutas 1944 Rkl. Akadeemilise Meeskoori (RAM-i), oli a-ni 1975 selle peadirigent ja elu lõpuni kunstiline juht; Vab. Koorijuhtide Segakoori asutaja ja kauaaegne juht, 1982—86 Eesti NSV Kooriühingu esimees, a-st 1986 selle auesimees. Üldlaulupidude korraldajana ja üldjuhina aitas Nõukogude ideoloogilise surutise olukorras oluliselt kaasa eesti rahvusliku vaimu ja identiteedi alalhoidmisele (rahva seas tuntud Laulutaadina), tema koorilaul „Mu isamaa on minu arm" oli otsekui hümn. E-a heliloomingu põhiosa moodustavad koorilaulud (ligi 300 laulu, sh. „Hakkame, mehed, minema", „Näärisokk", „Kutse", „Sireli, kas mul õnne", „Mind kutsuti pulma", „Noor kevade", „Veart kellad"), kirjutanud ka u. 20 soololaulu, laule lastele, 5 kantaati ühendkooridele, 5 ooperit ning näidendi- ja filmimuusikat. Põhiaadilt on tema heliilooming lüüriline ja meloodiaküllane, sisaldades ka humoristlikke kujundeid, ja väga rahvalik. Avaldanud art-ikogumikke ja mälestuste rmt-id („Suu laulab, süda muretseb", 1971; „Nii ajaratas ringi käib", 1977; „Kutse", 1980; „Laine tõuseb", 1983; „Laul, ava tiivad", 1985). Ilmunud on mälestusplaat „Laulu-isa Gustav Ernesaks" (1998, Forte), a-st 1993 annab Eesti Kooriühing temanim. koorimuusikapreemiat. NSVL-i rahvakunstnik (1956), sotsial. töö kangelane (1974). ENSV rkl. preemia 1947, 1948, 1949, 1950, 1959 ja 1965, NSVL-i rkl. preemia 1947 ja 1951, Lenini preemia 1970. **T:** ooperid *Pühajärv* (1946), *Tormide rand* (1949), *Käsikäes* (1955), *Tuleristsed* (1956) ja *Kosilased Mulgimaalt* (1959), kantaadid *Tuhandeist südameist* (1955), *Laul, ava tiivad* (1963) ja *Laululavalt lahkuvatele kooridele* (1969), koorisüit *Kuidas kalamehed elavad* (1953).
B: A.Vahter. *Gustav Ernesaks*. Tln., 1959; V. Viires. *Gustav Ernesaks*. Tln., 1983; H. Uibo. *Killukesi jäämäe veealusest osast*. Tln., 1998; *Gustav Ernesaks sõnas ja pildis*. [Koost. E. Oja.] Tln., 1998.

Ernesaks, *Viive* (27. III 1931 Tartu), muusikajuht. Lõpetas 1951 Tallinna Muusikakooli. Töötas a-ni 1966 „Estonias" ja Tallinna Koreograafiakoolis kontsertmeistrina, oli 1966—77 ENSV Rkl. Noorsooteatri ja 1977—90 Eesti Draamateatri muusikaalajuh., 1966—88 (vaheaegadega) ühtlasi TRK lavakunstikateedri õppejõud. Osalenud „Estonias" repetiitorina („West Side'i lugu", 1964; „Kabaree", 1984) ja draamateatrites muusikajuhina paljude muusikalide lavaletoomises („Hallo, Dolly!", 1974 Koidula-nim. Pärnu Draamateatris; Rodgersi „Oklahoma", 1987, diplomilavastus „Ugalas"). Teinud muusikakujundusi kõigile eesti teatritele, raadiole ja televisioonile, lavastanud ka ise (Shermani „Mary Poppins", 1987 Tallinna Draamateatris; Falli „Lõbus talupoeg", 1991 Eesti Draamateatris, koos I. Eensaluga). ENSV tnl. kunstitegelane (1981).

Ernits, *Enn* (5. V 1945 Vara v.), loomaarstiteadlane, veterinaariadr. (1996). Lõpetanud 1968 EPA loomaarstina ja 1972 Moskva Veterinaariaakadeemia veterinaariaõpetajana. Olnud 1968—70 Tõstamaa sovhoosi peaveterinaararst, 1970—73 Türi näidissovhoostehnikumi õpetaja, 1973—90 EPA vanemveterinaararst, vanemteadur, assistent ja vanemõpetaja, 1990—96 EPMÜ dots. ning a-st 1996 anatoomiaõppetooli prof. ja juh., 1989—96 ka ajakirja „Eesti Loomaarstlik Ringvaade" toim. Õpetanud koduloomade anatoomiat, episotoloogiat, veterinaarteenistuse korraldust jms. Kogunud ekspeditsioonidel vadja, isuri, karjala ja vepsa rahvaveterinaaria ja -astronoomia ainestikku, uurinud Äänisjärve ja Valge mere ümbruse kaljuraiendeid ning Eesti kivikujutisi. Avaldanud art-eid veterinaaria ajaloo, episotoloogia ning keele-, rahvaluule- ja kaljutaideteaduse alalt. E. on ligi tosina kodumaise ja rahvusv. teadusorg-i liige. **T:** *Koduloomade anatoomia laboratoorsed tööd* (3 osa, 1985—88, koos P. Saksaga), *Põllumajandusloomade kuse-suguorganid* (1986, autoreid), *EPMÜ veterinaariateaduskonna anatoomiamuuseum* (1993), *Rock carvings of lake Onega. The Vodla region* (1998, koos V. Poikalainenga), *Ladina meditsiini- ja bioloogiaterminite hääldamine* (1999), *Selgroogsete välisanatoomia* (1999).

Ernits, *Peeter* (11. V 1953 Tallinn), zooloog ja ajakirjanik. Lõpetas 1976 bioloogina (bakterigeneetikuna) TRÜ. Töötanud 1976—80 Tallinna Loomaaias teadurina, 1980—98 Eesti Loodusmuuseumis zooloogiaosk-a juh-na ja 1990—98 dir-na. A-st 1998 ajakirja „Luup" peatoim. Viibinud mitmel pool maailmas paljudel ekspeditsioonidel (sh. Kesk- ja Lõuna-Ameerikas) ja täiendanud Eesti Loodusmuuseumi kogusid. Avaldanud arvukalt kirjutisi kahepaiksete, roomajate, lindude ja imetajate muutlikkuse, leviku ning arvukuse ja võrdleva käitumise kohta. Alates a-st 1971 ilmutanud Eesti ajakirjanduses (pms. „Noorte Hääles", „Hommikulehes", „Eesti Päevalehes" ja „Luubis") artikleid, reportaaže, intervjuusid, reisikirju ja kommentaare. Kirjanduse aastapreemia 1996 rmt-u „Ei või olla" (1995) eest. **T:** *Eesti imetajate määramistabelid* (1981, autoreid), *Selline suvi*. — *Neliteist tutvust* (1982), *Tallinn kui taimede ja loomade elupaik* (autoreid). — Inimmõju Tallinna keskkonnale II (1991); *Natterjack toad on the island and the shore of the Gulf of Riga*. — Eesti Loodusuurijate Seltsi aastaraamat, 81, 1993.

Ernits, *Villem* (16. VII 1891 Nõva k., Pala v. — 10. V 1982 Tartu), keeleteadlane, slavist. Lõpetas 1918 TÜ filoloogiaerialal *cand. phil.* kraadiga. Töötas 1919—71 (vaheaegadega) samas filoloogiaõppejõuna, 1931—33 ja 1934—39 Varssavi ülikoolis eesti ja soome keele lektorina. Oli 1919—28 Eesti Karskusliidu esimees, avaldas karskuse teemal rmt-id. Tegutses hõimuliikumises, eesti üliõpilaste organiseerijana ja ajakirjanduse alal (oli „Üliõpilaste Lehe" algatajaid ja esimene peatoim.). Asutava Kogu ja I Riigikogu liige. **T:** *Karskusliikumine ja Haridustöö Eestis* (1920).

Ertis, *Eduard* (1. I 1915 Gdovi läh. — 19. XII 1994 Tartu), kirjandusteadlane. Lõpetas 1941 Leningradi ülikooli filoloogiateaduskonna. Osales eesti laskurkorpuses II maailmasõjas. Õpetas 1944—54 TRÜ-s Vanade Idamaade ja antiikajalugu, oli 1954—90 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi dir. Uurinud NSV Liidus 1920.—30. a-il viljeldud eesti kirjandust, koostanud sellest antoloogiaid („Tulekeeled. Eesti luule Nõukogudemaal. 1920.—1930. aastad", 1974; „Teel. Eesti proosa Nõukogudemaal. 1920.—1930. aastad", 1978). Avaldanud rom-i „Põikpea" (1976). ENSV tnl. kultuuritegelane (1974).

Eschscholtz [*eššolts*], *Johann Friedrich* (1. XI 1793 Tartu — 7. V 1831 Tartu), baltisaksa zooloog, anatoom ja arst. Lõpetas 1815 Tartu ülikooli arstiteaduskonna, täiendas end botaanika alal, oli võrdleva anatoomia erakorraline prof. (1819), anatoomia korraline prof. (1830), 1820. a-st ka zooloogiaõppejõud. Asutas zooloogiakabineti (1822), mis kujunes zooloogiamuuseumiks, oli selle esimene juh. Osales laevaarsti ja looduseuurijana O. von Kotzebue ümbermaailmareisidel (1815—18 ja 1823—26),

Voldemar Erm

Gustav Ernesaks

Villem Ernits

Johann Friedrich Eschscholtz

Albert Eskel

avastas kammloomad, lumelamba, languri, 85 putukaliiki, mitukümmend taimeliiki ja Alaskal fossiilse jää ning esmakirjeldas neid, tegi kindlaks salpide metageneesi. E-i järgi on läänemaguna teaduslik nimetus *Eschscholtzia*. Tõi reisidelt kaasa hiiglasliku kollektsiooni, selle eest anti talle rahaline preemia ja ta valiti Moskva Loodusuurijate Seltsi liikmeks. E. avaldas rohkesti zooloogiauurimusi, oli mitme akadeemia kirjavahetajaliige. Tema nime (*E. Bay*) kannab a-st 1816 Alaskas Kotzebue lahe tagaosa. **T:** *System den Acalephen* (1829, Berliin), *Zoologischer Atlas* (1829–33, Berliin).
B: Т. А. Лукина. *Иоганн Фридрих Эшшольц 1793–1831*. Л., 1975; T. Tiido. *Johann Friedrich Eschscholtz ja tema teaduslik pärand*. — Eesti Loodus, 1993, 11–12.

Eskel, *Albert* (24. II 1922 Tallinn – 18. VI 1975 Tallinn), kujur, Juta E-i abikaasa. Lõpetas 1948 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i. Viljeles pms. pronksist portreed ja figuuriplastikat. Portreedele on omane varjundirikas pinnakäsitlus ja üldistatud vorm („Isa portree", 1960; G. Reindorffi portree, 1972). Figuuriplastika saavutas suure väljenduslikkuse ja 1970. a-il ka tingliku vormi („Merele", 1971; „Istuv figuur", 1972). Loonud koos arhitekt A. Murdmaaga monumente (A. Adamson, 1962; E. Vilde, 1965, mõlemad Tallinn).

Eskel, *Juta* (18. IX 1927 Tallinn), kujur, olnud Albert E-i abikaasa. Õppis 1943–48 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-s. Viljelnud stiliseeritud vormiga karakter- ja tüüpportreed („Naise pea", 1959; V. Raami portree, 1965; Marie Underi portree, 1973) ning figuuriplastikat („Poisi figuur", 1960; „Ehitajad", 1984). Loonud ehiskujusid („Dekoratiivne figuur", 1964, Tallinna Kaarli puiesteel), monumentaalfiguure (Miina Härma, 1984, Tartu) ja reljeefe („Kolm muusat", 1989, Loppi, Soome). Teinud hauasambaid, mh. kujundanud prof. Risto Orko perekonna matmispaiga (1993, Hanko, Soome). Materjalidest eelistanud pronksi ja keraamikat (šamotti, klinkrit).

Eskola, *Ants* (a-ni 1935 Gerhardt Esperk) (17. II 1908 Tallinn – 14. XII 1989 Tallinn), näitleja, Olev E. vend. Alustas teatriteed 1925 „Estonias" ning esines seal 1941. a-ni sõnalavastustes ja operetikoomikuna. Oli 1941–46 väljasaadetuna Solikamskis, hiljem töötas Rakvere Teatris, taas „Estonias", 1949–65 Tallinna Draamateatris (hiljem esines seal külalisena) ja 1966–83 ENSV Rkl. Noorsooteatris. Tema loomingule olid omased intellekt, lavaline sarm ja harmooniline väljendusvahendite kultuur. Mänginud filmis („Päikese lapsed", „Põrgupõhja uus Vanapagan", „Indrek") ja telelavastustes („Öisel merel"). Oli tuntud ka maalijana ja enne II maailmasõda meeleolulauljana. Avaldanud mälestuste rmt-u „Näitleja on ajastu lühikroonika" (1986). NSVL-i rahvakunstnik (1964). ENSV rkl. preemia 1965, P. Põldroosi preemia 1987. **O:** Hlestakov (Gogoli *Revident*), Claudio (Shakespeare'i *Palju kära ei millestki*), Tusenbach ja Kulõgin (Tšehhovi *Kolm õde*), Jago ja Hamlet (Shakespeare'i *Othello* ja *Hamlet*), Domenico Soriano (De Filippo *Filumena Marturano*), Peer Gynt ja Hjalmar Ekdal (Ibseni *Peer Gynt* ja *Metspart*), Maurus (Tammsaare ja Panso *Inimene ja jumal*), Jerry Ryan (Gibsoni *Kahekesi kiigel*), Leo Saalep (Vilde *Tabamata ime*), Shaw (Kilty *Armas luiskaja*), Ivanov ja Gajev (Tšehhovi *Ivanov* ja *Kirsiaed*), vürst Abrezkov (Tolstoi *Elav laip*).
B: *Vastab Ants Eskola*. — Teater. Muusika. Kino, 1983, 2.

Eskola, *Olev* (a-ni 1934 Olaf Esperk) (18. XI 1914 Tallinn – 4. IV 1990 Kassari), näitleja, Ants E. vend. Töötas 1931–66 vaheldumisi „Estonias" ja Tallinna Draamateatris ning 1966–69 ENSV Rkl. Noorsooteatris, hiljem mängis vabakutselisena pms. „Vanalinnastuudios". Paistis silma lavalise elegantsi ja sõnakunsti täiusliku valdamise poolest. Mänginud palju kuuldemängudes ja filmis („Esimese järgu kapten", „Oginski polonees"). ENSV tnl. kunstnik (1957). **O:** Karlo (Tammsaare *Kuningal on külm*), Parun (Gorki *Põhjas*), Kiir (Lutsu ja Särevi *Kevade*, *Suvi* ja *Tootsi pulm*), Paralepp (Tammsaare ja Särevi *Karin ja Indrek*), Christian (Rostand'i *Cyrano de Bergerac*), Zvezdinš (Lermontovi *Maskeraad*), markii de Posa (Schilleri *Don Carlos*), Molotov (Tammsaare ja Panso *Inimene ja jumal*), Polonius (Shakespeare'i *Hamlet*), Carron (Chenot' *Kes aevastas?*), Väga tähtis isik (Suhhovo-Kobõlini *Toimik*).
B: *Vastab Olev Eskola*. — Teater. Muusika. Kino, 1990, 8.

Eslon, *Julius* (8. VII 1894 Muuksi k., Kolga v. – 4. XI 1982 Polli), puuviljandusteadlane, sordiaretaja. Lõpetas 1929 Leningradi Põllum-e Inst-i aiandusagronoomina. Oli 1909–15 Tallinnas rmt-ukõitja sell. Osales 1915–21 I maailmasõjas ja Venemaa kodusõjas. Oli 1929–32 Saratovi obl-s aiandusagronoom, 1932–33 Leningradi köögiviljanduse ning 1933–41 Leningradi puuviljanduse ja marjakasvatuse katsejaama teadur, 1941–42 samas sordiaretusosk. juh., 1942–43 Leningradi Linna TSN TK köögiviljakasvatusagronoom, 1943–45 eesti laskurkorpuses, 1945 Polli Aianduse ja Mesinduse Inst-i teadusdir., 1946–52 ENSV TA Põllum-e Inst-i puuviljandusosk. juh., 1952–64 Polli katsebaasi vanemteadur. Uurinud puuviljasortide talvekindlust ning katsetanud ploomi- ja kirsisorte. Võtnud osa rahvaselektsioonisortide kogu rajamisest Polli katsebaasis. Aretanud ploomisordid 'Karksi', 'Polli munaploom' ja 'Suhkruploom' ning koos A. Jaamaga 'Esloni varane', 'Julius' ja 'Polli viljakas', osalenud kolme musta sõstra sordi aretamises. ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Aianduse käsiraamat* (1955, [2]1956, autoreid), *Andmed puuviljasortide talvekindluse kohta Eestis* (1957), *Eesti pomoloogia* (1970, autoreid).
B: K. Kask. *Eesti puuvilja- ja marjasordid*. Tln., 1984.

Esop, *Erika* (2. VI 1927 Tallinn – 24. XII 1999 Tallinn), kirjanik. Lõpetas 1946 Tallinna Arve- ja Plaanindustehnikumi, õppis 1946–48 Tallinna Sotsiaal-Kodundusinst-s. Töötas 1946–83 pms. finantsistina. Kirjutanud südamlikku, leebelt õpetlikku lasteluulet ja fantaasiarikkaid (muinas)jutte lastele, nukunäidendeid ning romaane. Koos I. Lemberiga (pseud. Artur Erich) avaldanud 3 lastermt-t ja 4 romaani, sh. „Äike" (1991, romaanivõistluse III auhind) ja „Pärast äikest" (1995, A. H. Tammsaare preemia). K. E. Söödi aastaauhind (1996) luulekogu „Pildinõid" (1995) eest. **T:** luulekogud *Päikesepüüdjad* (1961), *Naerulind* (1967), *Kümme keerusaia* (1982) ja *Laps loeb salmi* (1997), proosarmt-d *Ruubiku kuubik ja mina* (1986), *Mustmurilased* (1994), *Rikas tüdruk* (1995, lastekirjanduse teabekeskuse auhind), rom. *Magamata ööd* (1992).

Espenberg, *Karl* (ka Carl) von (15. VIII 1761 Hõbeda mõis, Haljala khk. – 19. VII 1822 Huuksi, Peetri khk.), baltisakslasest arst ja maadeuurija, meditsiinidr. (1796). Lõpetas Erlangeni ülikooli. A. J. von Krusenstern kutsus E-i ekspeditsiooniarsti ja looduseuurijana kaasa oma ümbermaailmareisile (1803–06), tema tähelepanekud ja vaatluskokkuvõtted on avaldatud A. J. von Krusensterni reisirmt-s (3 kd., 1809–12). Hiljem praktiseeris E. eraarstina Tallinnas, tervise halvenedes asus elama Järvamaale. Tema nime kannavad neem Alaskas Tšuktši mere Kotzebue lahe põhjasuudmes ning mägi Sahhalini põhjaosas. Hauatähis Peetri kirikuaias (AKM).

Essen, *Nikolai* von (2. VII 1885 Šuvalovo, Peterburi kub. – 6. IV 1945 Praha), baltisaksa genealoog. Teenis polkovnikuna Vene sõjaväes. A-st 1919 elas

Eestis. Töötas 1927—39 Tallinnas Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi arhiivi juh-na ja Eestimaa rüütelkonna genealoogina, 1940—44 Poseni (Poznań) genealoogiaametis. Uurinud baltisaksa suguvõsasid, on sellealase leksikoni autoreid ja toim. **T:** *Genealogisches Handbuch der Öselschen Ritterschaft* (1935), *Stammtafel der Familie von Dehn* (1938).

Estam (a-ni 1922 Eschstamm), *Johann* Georg (2. X 1891 Pärnu — 11. II 1955 Boston, USA), pedagoog, *dr. phil.* (1942, Berliini ülikool). Lõpetas 1915 Moskva ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna. Oli 1914—17 Moskvas õpetaja, 1917—22 Pärnus kooliinspektor ja gümnaasiumidir., 1922—32 Pärnu linna koolinõunik ja 1932—39 TÜ inglise keele ja pedagoogika õppejõud. Läks 1939 Saksamaale. Töötas 1941—45 Berliini raadios, oli 1946—49 Balti ülikooli (Hamburgi läh. Pinnebergis) pedagoogika adjunktprof., lühikest aega ka ülikooli eesti osk. rektor. Siirdus 1949 USA-sse, oli a-st 1950 Harvardi ülikooli õppejõud. Uurinud koolijõudlust ning eksamineerimise ja võõrkeelte õpetamise metoodikat.
B: *Johann Estam.* — Nõukogude Pedagoogika ja Kool, VI. Trt., 1972.

Estam, *Jüri* (18. VII 1951 Osnabrück, Saksamaa), ajakirjanik. Oli 1971—75 USA sõjaväes, 1979—89 raadiojaama „Vaba Euroopa" eesti toimetuse Skandinaavia korrespondent. 1990—92 Eesti Komitee liige. 1991—92 ajalehelisa „Estonian Life" toim., 1992—94 ETV saatejuht ja kommentaator, 1995—96 „Kuku" raadio dir. 1996—99 vabakutseline (meedia- ja suhtekorralduse alal), 1997—98 *Euro TV Consultancy* konsultant. Kuulus 1989—91 Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Parteisse. 1996—99 Eesti Õigusjärgsete Omanike Liidu esimees.

Ester, *Koit* (22. VI 1928 Tartu — 6. XII 1980 Tartu), terapeut-endokrinoloog, meditsiinidr. (1979). Lõpetas 1953 TRÜ, oli seejärel Leisi jaoskonnaarst, 1958—60 Tartu kiirabijaama ja 1960—62 Vab. Struumadispanseri arst (1965—68 osk-a juh.), a-st 1968 kuni surmani TRÜ hospitaalsisehaiguste kateedris endokrinoloogiaõppejõud (a-st 1980 prof.). Olnud ENSV Endokrinoloogide Seltsi esimees. Uurinud kilpnäärme hormoonide dünaamikat normaalsete ja haiguslike seisundite puhul. **T:** *Динамика тиреоидных гормонов при гипер- и гипотиреозе* (1978).

Etverk, *Elmar* (23. VII 1899 Salatse k., Palmse v. — 13. IV 1977 Tallinn), pedagoog, matemaatik, Ivar E-i isa. Lõpetas 1928 TÜ. Töötas 1926—41 Tallinna keskkoolides õpetajana ja dir-na ning haridusmin-s koolide peainspektorina, hiljem TRÜ, TPedI ja 1960—68 TPI õppejõuna. Osales agaralt matemaatika õpetamise ümberkorraldamises, oli 1957—77 haridusmin-i matemaatika ainekomisjoni liige, 1957—61 esimees. Kirjutanud art-eid matemaatika õpetamise metoodika alalt ning koostanud u. 20 matemaatikaõpikut ja 30 töövihikut. **T:** *Geomeetria* (1937), *Matemaatika kõrgemasse kooli astujaile* (1972), *Matemaatika töövihik IV klassile* (1978), *Matemaatika VI klassile* (1983).

Etverk, *Ivar* (27. I 1932 Tallinn), metsateadlane, Elmar E-i poeg, põllumajandusdr. (1976), Helsingi ülikooli audr. (1999). Lõpetas 1955 EPA. Oli 1955—58 Sagadi metskonna abimetsaülem ja metsaülem, 1958 Looduskaitse Valitsuse vaneminspektor, 1958—60 Kilingi metskonna metsaülem, 1960—64 EPA Järvselja õppe-katsemetsamajandi dir., 1963—69 Metsanduse Teadusliku Uurimise Laboratooriumi juh., 1969—70 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI sektorijuh., 1970—86 teadusdir. ja 1986—92 dir., 1992—93 EPMÜ prorektor, 1993—96 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI vanemteadur, 1995—96 keskkonnaministri nõunik, ühtlasi 1972 ja 1975—77 EPA metsakorralduse kateedri dots. ja 1983—88 prof. (prof-i kutse a-st 1987), 1989—92 metsandusteaduskonna dekaan; a-st 1995 ajakirja „Eesti Mets" toim. A-st 1995 EPMÜ emeriitprof. Olnud 1985—90 Eesti Looduseuurijate Seltsi asepresident. Uurimusi metsaselektsiooni, metsakorralduse, metsamajanduse organiseerimise, metsapoliitika ja metsanduse ajaloo alalt. Teinud kindlaks harilikul kuuse geograafilise varieeruvuse Eestis ja välminud Eestis kasutatavad metsaselektsiooni põhimõtted. Avaldanud humoristlikku lühiproosat (varjunimi Juhan Sookas). ENSV tnl. metsakasvataja (1984). **T:** *Järvest järveni. Tartumaa metsad ja metsandus* (1994), *Eesti-inglise metsanduslik minisõnastik* (1995), *Eesti metsad ja metsandus* (1995, toim. ja autoreid), *Eesti riigimetsad ja nende majandamine 1918—1998* (1998, toim. ja autoreid).

Ever, *Ita* (õieti Ilse) (1. IV 1931 Paide), näitleja, R. Baskini ema. Lõpetas 1953 Moskva Lunatšarskinim. Rkl. Teatrikunstiinst-i, töötanud samast aastast Eesti Draamateatris. Tema rolliesitus on isepäraselt intuitiivne ja sügavalt veenev. Mänginud filmis („Naine kütab sauna", „Nukitsamees"), telelavastustes („Tema majesteet Komödiant", „Viimane suvi") ja -seriaalides ning kuuldemängudes. ENSV rahvakunstnik (1973). Parima naisnäitleja preemia 1983, ENSV rkl. preemia 1985. **O:** Tumm Kattrin (Brechti *Ema Courage ja tema lapsed*), Sarra (Tšehhovi *Ivanov*), Izolda (Saja *Pühajärv*), Marie (Bahri *Mees, naine ja kontsert*), Maša (Tšehhovi *Kolm õde),* Miili (Traadi ja Panso *Tants aurukatla ümber*), Anna (Kruusvalli *Pilvede värvid*), Helen (Fugardi *Teekond Mekasse*), Frank/Marie Louise (Bricaire'i ja Lasaygues'i *Silme ees läheb mustaks*), Mary Tyrone (O'Neilli *Pikk päevatee kaob öösse*), Vana naine (Albee' *Kolm pikka naist*).
B: H. Tamm. *Ita Ever*. Tln., 1991.

Everaus, *Hele* (5. I 1953 Tartu), hematoloog, meditsiinidr. (1993). Lõpetas 1977 TRÜ. Töötanud a-st 1978 TÜ-s: olnud 1992 lastekliiniku hematoloogia-onkoloogia bloki juh., a-st 1993 sisekliiniku hematoloogiaprof., a-st 1998 arendusprorektor. Täiendanud end Prantsusmaal ja Iisraelis, olnud külalislektor Soomes, Rootsis, USA-s ja Saksamaal. Organiseerinud TÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s hematoloogialaboratooriumi (1993 liidetud sisekliinikuga). Sooritas 1993 Baltimaade esimese luuüdisiirdamise. Riigi Vereteenistuse Nõukogu esinaine, EV Sotsiaalmin-i nõunik, Eesti Hematoloogide Seltsi esinaine. Uurinud organismi immuun- ja hormonaalsüsteemi muutusi leukeemia korral ning luuüdi siirdamispuhuste tüsistuste põhjusi. **T:** *Omandatud immuunpuudulikkuse sündroom* (1989, õppevahend, koos H. Vahteriga), *Immuno-hormonal Interactions in Chronic Lymphocytic Leukaemia and Multiple Myeloma* (1993).

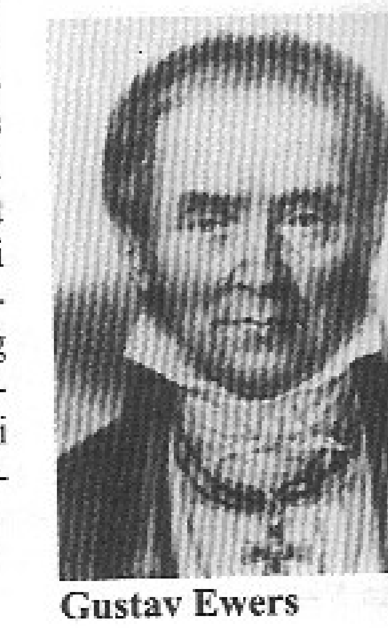
Ewers, Johann Philipp *Gustav* (2. või 4. VII 1779 Vestfaal — 20. XI 1830 Tartu), saksa päritolu õigusajaloolane ja õigusteadlane, Peterburi TA k-liige (1809) ja auliige (1826). Õppis 1799—1803 Göttingeni ülikoolis usuteadust ja riigiteadusi. Töötas 1803—08 Väimela mõisas koduõpetajana, elas 1808—10 Moskvas. Oli 1810—30 Tartu ülikooli prof. ja 1818—30 rektor. Hankis ülikoolile raha, mille eest laiendati botaanikaaeda ja kliinikuid ning täiendati rmtk. Uuris pms. Vene riigi ja õiguse ajalugu. Nõudis dokumentide kogumiku „Provisorische Verfassung des Bauern-Standes in Ehstland" (1805) kommentaarides eesti talurahva olukorra parandamist. Eesti õigusajaloo alalt avaldanud allikakogu „Des Herzogthums Ehsten Ritter und Land-Rechte" (1821).

Elmar Etverk

Ivar Etverk

Ita Ever

Hele Everaus

Gustav Ewers

Ff	Ff	Ff	Ff	Ff	Ff
Courier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Friedrich Robert Faehlmann

Fabricius [*-itsi-*], *Dionysius*, kat. vaimulik. Tegutses 17. saj. alguses Viljandis. Kirjutas u. 1610 ladina keeles pms. sõjasündmusi ja näljaaegu käsitleva poolameelse Liivimaa kroonika „Livonicae historiae compendiosa series..." (ilm. 1792, ³1848), selle sissejuhatus annab ülevaate Baltimaade põlisrahvaste olustikust, kommetest ja mängudest.

Faehlmann [*fe:l-*], *Friedrich Robert* (31. XII 1798 Ao mõis — 22. IV 1850 Tartu), kirjamees ja arst, *dr. med.* (1827). Sündis Ao mõisa valitseja pojana, võeti 7-aastasena pärast ema surma mõisaomaniku von Paykulli perekonda kasvatada. Õppis 1810—14 Rakvere kreiskoolis, 1814—17 Tartu gümnaasiumis ja 1817—27 Tartu ülikooli arstiteaduskonnas. Kuulas ülikoolis ka filoloogia- ja filosoofialoenguid ning hakkas huvi tundma eesti keele vastu. Doktoriväitekirjaga „Observationes inflammationum occultiorum" („Tähelepanekuid sisemistest põletikkudest", 1827), mis käsitleb südamepõletikuga kaasnevaid südame haiguslikke muutusi, rajas ta Tartu ülikoolis teed kardioloogiale. A-st 1824 töötas F. Tartus arstina, oli 1842—50 ülikooli eesti keele lektor ning luges õppeülesandetäitjana 1843—45 farmakoloogia- ja retseptuurikursust. Pms. F-i õhutusel asutati 1838 ÕES, 1843—50 oli ta selle esimees. Ettekandeis ja kirjutistes kaitses F. talurahvast. Ta oli Eesti mineviku romantiline austaja, mõistis hukka saksa vallutajate julmuse (lektorikursuse avaloeng, käsikiri „Mein Streit mit Nolcken", 1842, e. k. „Postimehes" 1899) ning tõstis esile eesti rahva vaimumaailma ja keele rikkust. F. oli eesti eepose mõtte algatajaid. Ettekandes „Die Sage vom Kallewi poeg" (ÕES-is 1839, e. k. 1915) visandas ta eesti kohamuistenditest lähtudes suure osa „Kalevipoja" põhisündmustikust ning andis loole sakslastevastase suunitluse; tema eeltöid kasutas hiljem F. R. Kreutzwald. 1840—52 ilmus ÕES-i toimetistes F-i kaheksa saksakeelset müütilist muistendit („Loomine", „Vanemuise laul", „Koit ja Hämarik" jt., e. k. 1866, ³1986), milles eesti rahvamuistendite motiive kasutades (eriti „Emajõe sünnis" ja „Keelte keetmises") ning soome („Kalevala", K. Ganandeги „Mythologia Fennica") ja antiikmütoloogia eeskujul on välja arendatud pseudomütoloogiline eesti jumalatemaailm. Need muistendid äratasid ka muude maade kultuuriringkondade huvi eesti rahvaluule vastu ja mõjutasid viljastavalt nii eesti kirjandust kui ka kujutavat kunsti. Eesti keele alal uuris F. astmevaheldust, sõnade muutmist ja tuletamist ning tegi mõningaid ettepanekuid vana kirjaviisi täpsustamiseks. Ta käsitles ka eesti prosoodiat ning kirjutas kolm sentimentaalset, antiikseis värsimõõtudes luuletust (Asklepiadese stroofis ood „Suur on Jummal so ram", ilm. 1852, eleegilises distihhonis epigrammid „Järva-ma vanna-mehhe õppetussed", ilm. 1840, ja dialoogiline luuletus „Piibo jut", ilm. 1846). ÕES-i kalendreis ilm. juttudes (talurahva rasket elu kujutav „Tühhi jut, tühhi lorri, tühhi assi, tühhi kõik", 1842, populaarne „Kalendriteggija kimbus", 1846, jt.) avaldusid F-i silmapaistvad humoristivõimed ja tüübijoonistamisoskus; kalendreis jagas F. ka tervishoiualaseid nõuandeid (kirjutised rõugete ja sarlakite kohta). 1848 avaldas ta düsenteeriauurimuse „Die Ruhr-Epidemie in Dorpat im Herbst 1845". F-i loomingul on selle vähesusest hoolimata eesti kirjanduse rajamises keskne tähtsus. Ta avaldas olulist mõju 19. saj. II poole eesti kultuurielule. 1936 ilmus „Faehlmanni ja Kreutzwaldi kirjavahetus" (e. k. 1976). Mälestussammas Tartus Toomel (V. Mellik, 1930). **T:** *Dr. Fählmann'i kirjatööd* (1883, ²1921), *Kogutud luuletused* (1938). **B:** *Fr. R. Faehlmann'i album*. Trt., 1929.

Fainberg, *Vladimir* (19. V 1894 Polatsk — 2. I 1971 Tartu), akušöör-günekoloog, meditsiinidr. (1945). Lõpetas 1922 Moskva kõrgema meditsiinikooli. Töötas mitmes NSV Liidu linnas, oli II maailmasõja ajal Nõukogude armee peaakušöör-günekoloog, 1958—71 TRÜ sünnitusabi ja günekoloogia kateedri juh. (a-st 1963 prof.). Võttis vaginaalses tsütohormonaalses diagnostikas kasutusele luminestsentsmikroskoopia. Rakendas loote südamelöökide kuulatlemiseks ja vaagna mahu määramiseks uusi meetodeid. Uurimusi loote arengu, emakavälise raseduse ja emakavähi alalt.

Faingold, *Samuil* (19. V 1918 Jekaterinoslav), keemik, tehnikateaduste dr. (1963, Moskva). Lõpetas 1940 Dnipropetrovski keemiatehnoloogia inst-i. Olnud 1953—88 ENSV TA Keemia Inst-i laborijuh. (a-st 1964 prof.). Elab a-st 1991 USA-s. Uurimusi uute pindaktiivsete ainete valmistamise, nende struktuuri ja omaduste vaheliste seoste kohta ning põlevkivikeemia alalt. **T:** *Поверхностно-активные вещества: синтез, анализ, свойства, применение* (1988, Leningrad), *Химия анионных и амфолитных азотсодержащих поверхностно-активных веществ* (1984).

Fainštein, *Viktor* (30. IV 1929 Harkiv), majandusteadlane, majandusdr. (1990). Lõpetas 1952 Moskva Rahvusv. Suhete Inst-i. Olnud 1966—90 TÜ pol. ökonoomia kateedri õpetaja, vanemõpetaja ja dots. ning 1990—91 prof., 1991—92 TÜ majandusteooriakateedri prof., 1993—94 rahvamajanduse ja ettevõttemajanduse üldteooria inst-i majandusajaloo erakorraline prof., a-st 1994 emeriitprof. Tegelnud majandusteooria probleemidega. **T:** *Становление капитализма как разрешание противоречий товарного феодального производства* (1987), *Региональное развитие и механизм хозяйствования* (1991).

Falck [*falk*], *Hans Heinrich* (15. IV 1791 Järvajõe k., Ambla khk. — 19. XI 1874 Tallinn), käsitööline ja ettevõtja, 1848—74 Toomgildi oldermann. Tuli 1812 Tallinna, asutas 1818 oma klaveritöökoja, ostis a-st 1828 Toompea eeslinnas maavaldusi (Luisenthali suvemõisa) ja sai Toompea kodanikuks. F-i algatusel ja toetusel rajati a-st 1857 Toompeale ja selle lähistele haljasalasid ning ehitati Kaarli kogudusele esialgne puukirik ja 1862—70 kivikirik. Tema juhendamisel ja rahaga rajati Toompealt Paldiski maanteele Falgi tee, Toompeale tänavaid ja Rootsi

kantsi äärde puiestee ning istutati tee äärde sadu puid-põõsaid. 1857 alustati Falgi pargi rajamist.

Fedortšenko, *Viktor* (20. I 1954 Kiiev), tantsija, E. Erkina abikaasa. Lõpetas 1972 Kiievi koreograafiakooli. Olnud 1972—83 Kiievi ooperi- ja balletiteatri ning 1983—92 „Estonia" balletisolist ning a-st 1996 repetiitor, 1993—95 Tšehhis Ústí nad Labemi teatris pedagoog ja repetiitor. Valdab kaunijoonelist akadeemilist tantsu. ENSV tnl. kunstnik (1988). Parima partneri diplom rahvusv. balletiartistide võistlusel Varnas 1978. **O:** Siegfried (Tšaikovski *Luikede järv*), Ivan (Stravinski *Tulilind*), Woland, Antonius (Lazarevi *Meister ja Margarita*, *Antonius ja Kleopatra*), Albert (Adami *Giselle*).

Feldbach [*-ah*], *Selma* (5. V 1878 Tartu — 2. IV 1924 Tartu), kirurg, meditsiinidr. (1905). Lõpetas 1904 Berni ülikooli. Oli esimene arstikutsega eestlanna. Praktiseeris arstina Tartus, oli ka Tartu ülikooli esimene naisõppejõud, õpetas seal 1908—13 ja 1917—18 ning samal ajal Tartu eraülikoolis. Oli 1917 hospitaalkirurgia kliiniku dir-i kt. Tartu ülikooli Pirogovi-nim. Arstiteadusliku Seltsi asutajaliige (1908).

Feldhuhn [*-u:n*], *Alexander* Woldemar (6. VI 1850 Pärnu — 8. III 1923 Tallinn), merenduspedagoog. Lõpetas 1875 kaugsõidukaptenina Riia börsikomitee merekooli. Oli 1876—1915 Paldiski merekoolis õpetaja (1897—1915 juh.), 1918—20 Haapsalu sadamakapteni abi, 1920—22 päästejaamade ülem (jõudis teenistuses riiginõuniku astmeni) ning Tallinna merekoolis õpetaja. Rakendas lihtsustatud ja näitlikku merendusainete õpetamise metoodikat, õpetas saksa, rootsi ja vene keeles.
B: *Ülevaade Eesti merekoolidest 1864—1935*. Tln., 1938; V. Sirk. *Kutseharidus Eestis 19. sajandi algusest 1917. aastani*. Tln., 1983.

Fick [*fik*], *Carl* Christian (24. XI 1730 Stralsund — 30. X 1792 Tallinn), saksa päritolu apteeker. Töötas Stockholmis ja a-st 1765 Tallinnas (1769—73 Raeapteegi rentnikuna). Oli Tallinna fajansimanufaktuuri (1772—82) asutaja. Manufaktuuris toodetud rikkaliku plastilise ja maalitud rokokoodekooriga serviise ja vaase on säilinud Tallinna Linnamuuseumis, Peterburis Ermitaažis ning Stockholmi, Hamburgi jmt. Euroopa linna muuseumides.

Filippov, *Aleksandr* Nikititš (14. VIII 1853 Kosmodemjansk, Kaasani kub. — 27. I 1927 Moskva), vene õigusteadlane ja õigusloolane, õigusteaduse dr. (1895), Peterburi TA korr-liige (1914). Lõpetas 1879 Moskva ülikooli, oli 1885—92 sealsamas õppejõud, 1892—1903 Tartu ülikooli riigiõiguse prof., 1893—95 ühtlasi prorektor ja 1901—03 rektor. Tartu ajajärgul uuris pms. 18.—19. saj. Venemaa kõrgemate riigiorganite ajalugu ja M. Speranski seadusandlusealast tegevust ning avaldas viis köites Anna Ivanovna valitsemise aja ministrite kabineti dokumendid. A-st 1903 töötas Moskva ülikoolis. **T:** *Сенат в правление Верховного Тайного Совета* (1895), *Учебник истории русского права* (1907).

Fischer [*fišer*], *Johann* (13. XII 1633 Lübeck — 17. V 1705 Magdeburg), saksa päritolu kiriku- ja haridustegelane, teoloogiadr. (1693), vaateilt pietist. Oli 1674—99 Liivimaa ja 1701—05 Magdeburgi kindralsuperintendant ning 1690—99 Tartu ülikooli prokantsler. Osales kiriklike rahvakoolide asutamises, organiseeris Piibli tõlkimist eesti ja läti keelde. Rahvakoolide asutamises on teeneid ka tema pojal Jakob Benjamin F-l (1684 — 4. XII 1744), kes oli 1711—36 Burtnieki pastor ja 1706—44 Liivimaa kindralsuperintendant.

Fjodorova (a-st 1947 Sirina), *Veera* (23. IX 1925 Moskva), vene näitleja. Lõpetas 1948 Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i, töötanud 1948—93 Eesti Rkl. Vene Draamateatris. ENSV tnl. kunstnik (1955). **O:** Mašake (Afinogenovi *Mašake*), Irina (Tšehhovi *Kolm õde*), Laura, Eeva Marland (Vilde *Pisuhänd*, *Tabamata ime*), Grušenka (Dostojevski ja Livanovi *Vennad Karamazovid*), Paula (Örkény *Kassimäng*).

Fjuk, *Ignar* (12. III 1953 Tartu), arhitekt ja poliitik. Lõpetas 1976 ERKI. Töötas 1976—78 Tallinnas Vab. Restaureerimisvalitsuses, oli 1988—90 ENSV Rkl. Ehituskomitee arhitektuuri peavalitsuse juh., a-st 1994 juhib oma arhitektuuribürood ja kirjastust (as. Arhitektuuribüroo Ignar Fjuk). Oli Loominguliste Liitude Kultuurinõukogu asutaja ja esimene eesistuja (1987—89), kuulus 1988—90 Eestimaa Rahvarinde volikokku ja 1990—92 eestseisusse; 1988. a. 16. nov-i Eesti iseseisvusdeklaratsiooni põhiautoreid. 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik, 1990—92 Eesti Ülemnõukogu liige, a-st 1992 Riigikogu liige (kuulub Reformierakonda). Oli 1970. a-te lõpus ja 1980. a-il eesti ehituskunsti postmodernistlikke uuendajaid (osales Tallinna arhitektide näitustel Soomes, Zürichis ja Stockholmis). Olnud kahe EXPO (1996 Budapest ja 1998 Lissabon) Eesti-poolne peakorraldaja.

Fleisch [*flaiš*], *Alfred* (29. IX 1892 Dietikon, Šveits — 19. V 1973 Pully, Šveits), Šveitsi arst ja füsioloog. Lõpetas 1917 Zürichi ülikooli, oli seejärel sealsamas õppejõud (a-st 1926 titulaarprof.), 1926—32 TÜ-s ja a-st 1932 Lausanne'i ülikoolis füsioloogia ja füsioloogilise keemia prof. ning juhatas seal ühtlasi vitamiinide ja hormoonide uurimise inst-i. Tegi mitmekülgseid uurimusi, sh. vereringe füsioloogia ja patofüsioloogia, hingamise füsioloogia ja patofüsioloogia, hapnikunälguse patofüsioloogia ja seedetalitluse füsioloogia alal, rakendas oma töödes statistilist analüüsi. Nentis esimesena veenide aktiivset osalust vereringe regulatsioonis, selgitas veregaaside koostist ja hingamise regulatsiooni muutusi hapnikunälguse puhul. Avastas hingamise propriotseptorite (kudede tundenärvilõpmete) varal toimuva regulatsiooni. Konstrueeris aparaate, nt. pneumotahhograafi ja intervallograafi (vastavalt hingamise ja südametsüklite uurimiseks) ning põhjendas sellealaseid (uusi) uurimismeetodeid (neid rakend. ka nüüdisajal).

Fleming, soome-rootsi aadlisuguvõsa. Herman F. (u. 1520—83), Rootsi väejuht (admiral), oli 1563—71 Paide komandant ja a-st 1582 Narva asehaldur. Klas (Claes) Eriksson F., vabahärra (u. 1535—97), toetas Rootsi admirali ja riigimarssalina ning a-st 1591 (kinnitati 1594) Soome ja Eestimaa asehaldurina kun. Zygmunt III-t võitluses Riiginõukogu ja hertsog Karliga (hiljem kun. Karl IX); surus maha Soome talupoegade 1596.—97. a. ülestõusu (Nuiasõda). Lars Klasson F., vabahärra (1621—99), oli 1654—56 Tartu maapealik ja a-st 1665 Liivimaa õuekohtu (asus Tartus) president. Klas (Claes) Hermansson F., vabahärra (1649—85), maamarssal, oli Karl XI lähikondlane ja lähim nõunik, a-st 1680 Reduktsioonikolleegiumi ja a-st 1681 ka Kammer- ja Kommertskolleegiumi president.

Fomina, *Aleksandra* Sergejevna (4. XI 1908 Samara kub. — 7. VIII 1986 Tallinn), keemik, keemiadr. (1963, Minsk). Lõpetas 1931 Leningradi keemiatehnoloogia inst-i, oli 1950—75 ENSV TA Keemia Inst-i sektorijuh. (a-st 1964 prof.) ja 1975—86 vanemteadur-konsultant. Uurimusi põlevkivi orgaanilise aine geneesi, koostise ja keemilise töötlemise kohta. Loonud põllum-e tarbeks erosioonivastase preparaadi nerosiini. 1964—66 EKP KK liige. ENSV tnl. teadlane (1968). **T:** *Химическая переработка керогена сланца-кукерсита на диметиловые эфиры дикарбоновых кислот и сланцевое ростовое вещество* (1984, autoreid).

Forselius [*-sę:-*], *Bengt* Gottfried (u. 1660 Harju-Madise khk. — hukkus Läänemerel 16. XI 1688), kooli- ja kirjamees, Johann F-e poeg. Õppis Tallin-

Alexander Feldhuhn

Ignar Fjuk

Alfred Fleisch

Erika Franz

nas ja õigusteadust Wittenbergi ülikoolis (immatrikuleeriti 1679). Kohandas J. A. Komenský vaateid Eesti oludele ja proovis oma kodukohas Ristil talulapsi uute meetodite abil lugema õpetada. Avas 1684 Tartu läh. esimese eesti koolmeistrite kooli, nn. F-e seminari, oli selle juh. ja õpetaja. Kaheaastase kursusega koolis õppis u. 160 poissi, õpetajana asus neist hiljem tööle ligi 50. Rajas nende abiga rahvakoole ja algatas koduõpetuse. Sõitis 1686 koos kahe kasvandikuga Stockholmi, kus demonstreeris ministritele ja kuningale õppeasutuse saavutusi. 1688 seminar suleti, sest F-le ei leitud järglast. Lihtsustas eesti kirjaviisi: loobus võõrtähtedest, seadis *ä*-hääliku märgiks ä-tähe (nt. *lebbi* asemel *läbbi*). Koostas parandatud kirjaviisis aabitsa (1684, Riia), mille kordustrükist (u. 1694–97) on kaks eksemplari säilinud (Kopenhaagenis ja Riias). Tema uuendusideid viis edasi keelemees J. Hornung. 1989 asutati F-e Selts ja 1995 hakkas ilmuma selle sariväljaanne „Forseliuse Sõnumid". **B:** L. Andresen. *Kirjamees ja rahvavalgustaja B. G. Forselius.* Tln., 1991.

Forselius [*-sę:-*], *Johann* (1607 Umeå – jaan. 1684 Harju-Madise khk.), arvat. soome päritolu vaimulik, Bengt Gottfried F-e isa. Oli 1638–41 Tallinna toomkooli rektor ja Toomkiriku õpetaja ning a-st 1641 Harju-Madise ja Risti pastor. Kogus rikkalikult andmeid eestlaste uskumuste ja kommete kohta, millest osa andis omapoolsete lisandustega ja oma nime all trükki J. W. Boecler („Der Einfältigen Ehsten Abergläubische Gebräuche, Weisen und Gewohnheiten", 1685). Rmt. keelati vaimuliku kohtu otsusega ja hävitati (säilinud 2 eksemplari), hiljem on seda 1848 F. R. Faehlmanni, 1854 F. R. Kreutzwaldi ja eesti keeles 1915 J. Jõgeveri toimetusel („Lihtsate eestlaste ebausu kombed, wiisid ja harjumused") uuesti avaldatud.

Franz [*frants*], *Erika* (19. VII 1894 Tallinn – 13. IX 1967 Tallinn), pianist ja pedagoog. Õppis 1913–18 Petrogradi konservatooriumis, täiendas end 1920–23 Berliinis ja 1926–27 Pariisis. Oli 1920.–30. a-il hinnatud solist ja ansamblist (koostöö E. Ilbaku, L. Juhti jpt.), propageeris 17.–18. saj. klavessinistide teoseid ja eesti uuemat heliloomingut, eriti M. Saare klaveriteoseid. Pedagoogilist tegevust alustas oma erastuudios, töötas 1941–48 TRK-s ning 1948–67 Tallinna Muusikakoolis ja lastemuusikakoolis (õpilasi: L. Kõlar, V. Vahi, L. Mets, V. Mallene, E. Mägi). ENSV tnl. õpetaja (1965). **B:** L. Semper. *Ärgem unustagem oma eelkäijaid – Erika Franz.* – Teater. Muusika. Kino, 1994, 12.

Arvi Freiberg

Freiberg, *Arvi* (28. VI 1948 Kuremäe k., Illuka v.), füüsik ja biofüüsik, füüsika-matemaatikadr. (1986, Riia, kinnit. 1987). Lõpetas 1971 TPI, samast a-st töötanud TÜ Füüsika Inst-s (1979–83 vanemteadur, 1983–89 teadusdir., 1989–94 dir., a-st 1988 spektrokronograafiasektori juh.). Olnud erialasel täiendusel Rockefelleri ülikoolis (New Yorgis, 1991), Amsterdami vabas ülikoolis (1992, 1994 ja 1996), Umeå ülikoolis (1993) ja Arizona ülikoolis (1994–95, 1997–99). Rahvusv. Fotosünteesi Ühingu ja Eesti Füüsika Seltsi asutajaliige, TTÜ kuratooriumi esimees (a-st 1997). Uurimusi pms. tihksüsteemide spektroskoopia ja fotobiofüüsika alalt. Ajalise kõrglahutusspektroskoopia pioneere Eestis, pikosekundilise spektrokronograafia rajajaid. Selgitanud fotosünteesi elementaarprotsesside kulgu ja mehhanisme. Tõestanud, et fotosünteesi esmaste protsesside kiirust ja kasutegurit piirab antenni ja reaktsioonitsentri vaheline energia ülekanne. **T:** *Coupling of antennas to reaction centers.* – Anoxygenic Photosynthetic Bacteria (1995), *Exciton relaxation and trancfer in the LH2 antenna network of photosynthetic bacteria.* – Journal of Physical Chemistry, 1998, 102, 52.

Toomas Frey

Freimuth, *Hel(l)muth*, *Freymuth, *H.*

Freundlich [*frointlih*], *Carl* Wilhelm (24. II 1803 Kuressaare – 21. I 1872 Muhu), kirjamees. Töötas 1825–72 Muhus köstrina, oli ka kooliõpetaja, vallakirjutaja ja metsavaht. Tegi kaastööd „Perno Postimehele" ja kalendreile, avaldas osalt tõlkelisi jutuja luulekogusid ning kaks praktilist nõuandermt-t põllumeestele. F-i kunstiliselt vähenõudlikus ilukirjandusloomingus põimuvad sentimentaalsus ja õpetlikkus; menukaimad on „Siin on Magdeburgilinna hirmsast ärarikkumisest. Muhho-maa hundi jahhist. Jännese õhkamisest ja Rehhepappist luggeda." (1837) ja „Appolonius, Tirusse ja Sidoni kunningas" (1846), neist väärtuslikumad ning algupärasemad on enamasti talupojaelu käsitlevad luuletused („Saaremaa mehe mõtted 1846 aastal", „Teomehe elust", „Kalakese truudus", „Hobuse õhkamine"), mis rahva hulgas laialdaselt levisid.

Frey [*frei*], *Toomas* (13. XII 1937 Põltsamaa), ökoloog, geobotaanik ja metsateadlane, bioloogiadr. (1968), prof. (1979). Lõpetas 1961 metsamajandusinsenerina EPA. Töötas 1961–63 ja 1966–83 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1973–83 fütotsönoloogia ja süsteemökoloogia sektori juh.). Olnud 1983–90 ja 1991–93 TÜ ökosüsteemide labori juh., 1990–91 keskkonnaminister, 1993–95 TÜ geograafiainst-i erakorraline prof., 1995–98 EPMÜ veemajanduse ja keskkonnakaitse inst-i prof., a-st 1998 EPMÜ metsakasvatuse inst-i korraline prof., 1998–99 keskkonnaministri nõunik. Eesti ökoloogiakogu juhatuse esimees. Uurimisvaldkonnad: taimkatte uurimise kvantitatiivsed meetodid, produktsioonibioloogia ja ökoloogia teoreetilised üldküsimused. **T:** *The finnish school of forest site-types.* – Handbook of vegetation sciences, 5 (Haag, 1973); *Sademete saastatusest Eestis 1986–1989.* – Kaasaegse ökoloogia probleemid (1991); *Lumikeskkond* (1998).

Freymuth [*frei-*], Freimuth, *Hel(l)muth* (25. X 1898 Tallinn – 9. IX 1960 Buenos Aires), füüsik ja elektrotehnikateadlane, füüsikadr. (1924, Toulouse'i ülikool). Lõpetas 1922 Toulouse'i ülikooli elektriinsenerina, oli 1928–35 Tallinna elektrijaama abidir., 1938–44 TTÜ õppejõud (a-st 1940 elektrotehnikaprof., 1940–41 elektrotehnikakateedri juh.). Lahkus 1944 Eestist, töötas 1944–45 Rostocki, 1945–47 Kopenhaageni ja 1947–60 Buenos Airese ülikoolis (oli ühtlasi Argentina sõjajõudude radioloogiainst-i juh.). Uurimusi radioaktiivsete isotoopide ja radioaktiivlagunemise kohta ning elektrotehnika alalt. **T:** *Elektrimõõtmised ja mõõteriistad* (1940).

Freymuth [*frei-*], *Otto* (24. XI 1892 Tartu – 28. IV 1953 Goslar), baltisaksa ajaloolane ja raamatukogutegelane. Õppis 1912–18 Tartu ülikoolis ajalugu ja vanu keeli, Saksa okupatsiooni ajal (1918) lahkus ülikoolist seda lõpetamata. Oli 1919–39 TÜ rmtk-s *Baltica* kogu koostajaid, 1919–20 ÕES-i sekretär, 1920–32 rmtk-hoidja. Lahkus 1939 Eestist, töötas 1939–40 Danzigi (Gdański) linnarmtk. juh-na, hiljem elas Saksamaal. Tegi 1924–25 Tartu toomkiriku varemeis arheoloogilisi kaevamisi. Kirjutistes rõhutanud muinsuskaitse vajadust. **T:** *Ülevaade Tartu Doomevaremeil kaevamistöist aastail 1924 ja 1925.* – Ajalooline ajakiri, 1926.

Friebe [*fri:be*], *Wilhelm Christian* (28. VII 1762 Tennstedt, Tüüring – 26. IX 1811 Riia), baltisaksa publitsist ja põllumajandusteadlane, Tartu ülikooli audr. (1811). Õppis 1781–84 Göttingeni ülikooli usuteaduskonnas. Tuli 1784 Liivimaale koduõpetajaks, oli 1801–10 Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi alaline sekretär ja 1804–10 Tartu õpperingkonna inspektor. Avaldas botaanilisi, ratsionaalset põllum-t propageerivaid, statistilisi ja ajaloolaseid teoseid; uuris talupoegade olukorda ning kaalutles, kuidas seda parandada. **T:** *Handbuch der*

Geschichte Lief-, Ehst- und Kurlands... (5 kd., 1791–94), *Grundsätze zur einer theoretischen und praktischen Verbesserung der Landwirtschaft in Livland...* (4 kd., 1802–08), *Ökonomisch-technische Flora für Liefland, Ehstland und Kurland* (1805).

Friedenthal [*fri:denta:l*], *Adolf* (3. XI 1874 Jelgava — 12. V 1941 Poznań), baltisaksa arst ja ajaloo-harrastaja. Õppis 1894–99 Tartu ja Königsbergi ülikoolis. Oli a-st 1906 Tallinnas „Seewaldi" haiglas arst (1915–18 selle juh.). Arstitöö kõrvalt kaevas põhil. Põhja-Eestis kivikalmeid (Kurnal, Ojaveskil, Lüganusel jm.). Avaldanud uurimusi arheoloogia, numismaatika, antropoloogia ja tsunftikäsitöö alalt. **T:** *Das Graberfeld Cournal* (1911).

Frisch, *Karl-August*, *Kirde, *K.*

Fuhrmann [*fu:r-*], *Michael* (*Mihkel*) (15. III 1823 Pööravere läh., Pärnu-Jaagupi khk. — surmaaeg ja -koht teadmata), esimesi eestlasest Siberi-uurijaid. Saatis 1842–44 preparaatorina A. T. von Middendorffi Taimõrile ja Ida-Siberisse ning Ohhoota mere rannikule tehtud retkel. Kogus suurema osa kaasatoodud botaanilistest kollektsioonidest. Uuris esimesena teaduslikult Siberi igikeltsa (1844 Jakutskis). Käis ekspeditsioonidel ka koos J. Stubendorffi (1811–78; 1848 tõusti Munku-Sardõki mäele) ja R. Maackiga. F-i tegevusest on andmeid a-ni 1858. **B:** L. Tiik. *Mihkel Fuhrmann ja tema osa Siberi uurimisel.* — Eesti Loodus, 1977, 1.

Fulco (sm. u. 1180), benediktlane, pärit Montier-la-Celle'i kloostrist (Troyes' läh. Prantsusmaal). Lundi peapiiskop Eskil pühitses ta u. 1165 eestlaste piiskopiks. 1171 palus paavst Aleksander III [1159–81] anda talle abiliseks eestlasest vend Nicolause (Stavangeri kloostrist). Nende Eestis viibimise kohta puuduvad teated.

Fölkersahm [*-za:m*], Wilhelm *Hamilkar* von (18. I 1811 Miitavi — 1. V 1856 Riia), parun, Liivimaa mõisnike liberaalse rühmitise juht, 1848–51 Liivimaa maamarssal, 1847–48 ja 1851–56 Maapäeva liige. 1849. a. talurahvaseadus, mis koostati F-i ettepanekute alusel, soodustas raharendile siirdumist ja maa müümist talurahvale mõisnike määratud kõrgete hindadega. Talude päriseksostu finantseerimiseks asutati F-i algatusel 1849 Liivimaa Talurahva Rentpank; 1850. a-il oli F. selle president.

Fürstenberg [*-rk*], *Wilhelm* von (sm. 1568), Liivimaa ordumeister 1557–59. Oli 1540–54 Daugavpilsi ja 1554–56 Viljandi komtuur, 1556–57 ordumeister H. von Galeni [1551–57] koadjuutor. Hoolimata koadjuutorivaenuse ajal (1556–57) Riia peapiiskopi väe üle saavutatud võitudest pidi F. Poola survel alla kirjutama Posvoli rahule. Juulis 1558 tema koadjuutoriks valitud Poola-meelne G. Kettler saavutas sept. 1559 F-i kõrvaldamise ordumeistri ametist. 1560 juhtis F. Viljandi linnuse kaitsmist, pärast selle langemist Vene väe kätte jäi ta sõjavangi.

Gg	Gg	Gg	Gg	Gg	Gg
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Gabler [*ga:bler*], Christoph *August* (18. VI 1820 Tallinn — 18. III 1884 Tallinn), baltisaksa arhitekt. Lõpetas 1839 Peterburi KA. Oli a-st 1847 Eestimaa kubermanguarhitekt. Projekteerinud Tallinnas historitsistlikke hooneid, sh. Toompeal rüütelkonnahoone (1848, fassaadid G. Winterhalter), palee Pikk jalg 14/Kohtu 4 (1848) ning Vabaduse väljakul asuva Jaani kiriku (1867); klassitsistlikud on elamud Narva mnt. 50 (1845, nüüd apteek) ja Rataskaevu 7 (1850, nüüd hotell). G-i ümberehitusprojektide järgi on valminud hulk vanalinna historitsistlikke hooneid. Juhtis 1870. a-il Toompea linnuse lääneosa ümberehitust. **B:** K. Hallas. *Historitsism Tallinnas. Arengujooni ja tendentse.* — Kunstiteaduslikke uurimusi, 7. Tln., 1994.

Gadebusch [*ga:debuš*], *Friedrich Konrad* (29. I 1719 Rügeni saar — 20. VII 1788 Tartu), baltisaksa jurist ja ajaloolane. Siirdus 1748 Königsbergist Liivimaale koduõpetajaks, oli 1766–71 Tartu sündik ja 1771–83 justiitsbürgermeister. Esindas 1767 Tartut Ülevenemaalises Seadusandlikus Komisjonis. Oli esimene, kes kogus laialdaselt Liivimaa ajaloo allikmaterjali. Tema teostest on tähtsaim „Livländische Jahrbücher" (9 kd., Riia, 1780–83), mis sisaldab Liivimaa ajaloo kronoloogilise ülevaate ajavahemiku 1030–1761 kohta.

Gahlnbäck [*ga:lnbek*], *Johannes* Leopold (2. XI 1855 Püha khk. — 11. X 1934 Leningrad), baltisaksa arhitekt, kunstiajaloolane ja kunstnik. Lõpetas 1879 Peterburi KA. Oli 1881–1918 Peterburis A. Stieglitzi kunsttööstuskooli õppejõud, seejärel Ermitaaži teadustöötaja ja kunstiliste tinaesemete kogu hoidja. Tegutses Peterburis ka arhitektina. Uuris Baltimaade, eriti eesti rahvakunsti. Tema Eesti saartelt 20. saj. alguses kogutud esemeid leidub Eesti Rahva Muuseumis ja Peterburi etnograafiamuuseumis. Käsitlenud vene ja Baltimaade tinavalukunsti. Loonud akvarelle ja plakateid.

Gailit, *August* (9. I 1891 Kuiksilla, Sangaste läh. — 5. XI 1960 Örebro), kirjanik. Õppis Valga ja Tartu linnakoolis, töötas ajakirjanikuna Lätis ja Eestis. Kuulus kirjanike rühmitisse „Siuru". Osales sõjaväeametnikuna ja sõjakirjasaatjana Vabadussõjas, oli 1920–22 Riias Eesti saatkonnas ajakirjandusatašee, käis 1922–24 Saksamaal, Prantsusmaal ja Itaalias. Oli 1932–34 „Vanemuise" dir. ja 1934–44 Tallinnas vabakutseline kirjanik. Põgenes 1944 Rootsi, kus jätkas kirjanduslikku tegevust. Alustas lühiproosa ja kirjandusülevaadete avaldamist ajakirjanduses 1909, esimene rmt. (jutustus „Kui päike läheb looja") ilmus 1910. G-i varane, rohke erootilise ainega proosa on fantaasiaküllane, selle situatsiooni- ja karakterikujunduses liituvad drastiline ja naljakas; valdab uusromantiline laad (rom-d „Muinasmaa", 1918, ja „Purpurne surm", 1924; novellikogud „Saatana karussell", 1917, „Rändavad rüütlid", 1919, ja „Idioot", 1924). Samast ajast pärinevad vaimukad kultuurikajalised följetonid (kogu „Klounid ja fau-

August Gailit

Helle Gans

Taevo Gans

Jānis Garancis

Igor Garšnek

Aleksander Gavrilov

Eduard von Gebhardt

nid", 1919). Novellikogud „Vastu hommikut" (1926) ja „Ristisõitjad" (1927) ning rom. novellides „Toomas Nipernaadi" (1928, [6]1996, film „Nipernaadi" 1983) on senisest realistlikumad ja lüürilisemad, G-i loomingule tunnuslik groteskus on neis mahenenud. Rom. „Isade maa" (1935, [3]1996) kujutab Vabadussõda. Romantilise ja real. kujutusviisi ühendamise süvenevat isikupärastumist tunnistavad rom-d „Karge meri" (1938, [3]1983, film 1981), „Ekke Moor" (1941, [5]1990) ja „Leegitsev süda" (Vadstena, 1945, Tallinn, [3]1990). Rom-s „Üle rahutu vee" (Göteborg, 1951; Tallinn, [2]1998) ja mitut proosažanri ühendavas teoses „Kas mäletad, mu arm?" (3 kd., Lund, 1951–59; Tallinn, [2]1997) kajastub kodumaa kaotamise traagika. **T:** *Kogutud novellid* (3 kd., 1940–42), novellivalimik *Põhjaneitsi* (1991).
B: *August Gailit 1891–1960.* [Koost. B. Kangro ja V. Uibopuu.] Lund, 1961; J. Vaiksoo. *Gailit ja Nipernaadi.* Tln., 1996.

Gans, *Helle* (30. XI 1940 Tallinn), sisearhitekt ja disainer, Taevo G-i abikaasa. Lõpetas 1966 ERKI. Töötanud 1967–76 „EKE Projektis", 1976–92 „Arsis" ja a-st 1988 oma perestuudios „GaDis". Kavandanud modernistlikke (Pärnu sanatoorium „Tervis", I ehitusjärk, 1971, koos Taevo G-ga) ja neohistoritsistlikke interjööre (Eesti Ajaloomuuseumi filiaal Tallinnas Maarjamäel, 1987). Rakendanud tihti nn. voolava ruumi kujundusvõtteid: liikuvaid seinu (Tallinna linnuvabriku söökla, 1978, koos Taevo G-ga), funktsioonide asendatavust ja kergesti teisaldatavat mööblit (Pärnu lasteaed „Trall", 1975–78, arhitekt T. Rein). Mööblile jt. ruumikujunduselementidele on omane julge värvi- ja vormilahendus (kollane metallist kell-baromeeter, 1970; silindritest iste, 1976).

Gans, *Taevo* (25. I 1941 Halinga v.), sisearhitekt ja disainer, Helle G-i abikaasa. Lõpetas 1966 ERKI. Töötanud 1969–74 „EKE Projektis", 1974–88 „Arsis" ja a-st 1988 oma perestuudios „GaDis". Algul kavandas raskepäraseid, pms. modernistlikke interjööre: Tallinnas hotellile „Viru" (numbritoad ja viimase korruse restoran, 1972, koos M. Summatavetiga) ja Moskva läh. Tähelinnas (nüüd Koroljov) „Sojuzi" – „Apollo" keskusele (1973); hiljem on minimalistlik vormikeel asendunud postmodernistlike lahendustega (Tallinnas Volkswageni keskus, 1998; Pärnus sanatoorium „Tervis", III järk, 1998, koos Helle G-ga). G. on Eestis esimesi, kes on võtnud interjööris kasutusele supergraafika (Pärnu KEK-i elamud, 1974). Stuudios „GaDis" kavandanud põhil. „Wermole" büroomööblit. Teinud 1968. a-st nii Eestis kui ka välismaal näitusekujundusi (1974 USA-s, 1982 Jaapanis ja 1999 Taanis). ENSV rahvakunstnik (1987).

Garancis [*-tsis*], *Jānis* (10. VII 1944 Riia), läti päritolu tantsija, A. Leisi abikaasa. Lõpetas 1962 Riia koreograafiakooli. Olnud 1962–67 Riia ooperi- ja balletiteatri ning 1967–93 „Estonia" balletisolist (osalenud lavastustes ka hiljem), töötanud 1993–96 Soomes balletipedagoogina. Valdab ka pantomiimi, olnud nn. tantsiv näitleja. ENSV tnl. kunstnik (1976).
O: Mandariin (Bartóki *Võlumandariin*), Ameeriklane (Gershwini *Ameeriklane Pariisis*), don José (Bizet' ja Štšedrini *Carmen*), Désiré ja Sinilind (Tšaikovski *Uinuv kaunitar*), Suryn (Tambergi *Joanna tentata*), Ješua (Lazarevi *Meister ja Margarita*), don Quijote (Minkuse *Don Quijote*), Quasimodo (Pugni *Esmeralda*).

Garšnek, *Anatoli* (17. XI 1918 Vana-Irboska – 24. X 1998 Tallinn), helilooja ja pedagoog, Igor G-i isa, kunstiteaduste knd. (1955). Lõpetas 1950 kompositsioonierialal TRK, õppis 1950–53 Moskva konservatooriumi aspirantuuris. Töötas a-st 1954 TRK õppejõuna (a-st 1962 dots., 1968–78 kompositsioonikateedri juh., a-st 1986 prof., a-st 1994 emeriitprof.). Uurinud setu rahvamuusikat, see kajastub ka tema loomingus. ENSV tnl. kunstitegelane (1960). **T:** kolm sümfooniat (1953, 1963, 1974), *Viis setu laulu* metsosopranile ja sümfooniaorkestrile (1953), lasteooper *Vägev võlur* (1968), sümfoniett keelpillidele (1980).

Garšnek, *Igor* (30. VII 1958 Tallinn), helilooja ja muusikapublitsist, Anatoli G-i poeg. Lõpetas 1982 kompositsioonialal TRK (E. Tambergi kl.), õppis 1982–84 Leningradi konservatooriumi assistentuuris. Töötanud a-st 1984 EMA õppejõuna, olnud 1986–93 ühtlasi ER-i helirežissöör ja 1988–90 „Tallinnfilmi" helioperaator. Tegutsenud rokkansamblites („Synopsis", „Ruja", „Data"), juhtinud televisiooni muusikasaateid, avaldanud ajakirjanduses muusikaarvustusi ja ülevaateart-eid. Heliloomingus on nii süva-, elektron- kui ka rokkmuusikat (ilm. heliplaate). **T:** 2 sümfooniat (1982 ja 1989), *Kontsert* kitarrile, rokkansamblile ja sümfooniaorkestrile (1986), rokkoratoorium *Loomade farm* (1990), *Alkeemia* kammeransamblile ja *live*-elektroonikale (1991).

Gavrilov, *Aleksander* (1. I 1912 Tallinn – 3. X 1999 Tallinn), onkoloog, kirurg. Lõpetas 1940 TÜ. Oli 1946–51 ja 1957–80 Tallinna Vab. Onkoloogiadispanseri peaarst ja tervishoiumin-i peaonkoloog. Asutas 1959 Eesti Onkoloogide Seltsi, oli a-ni 1981 selle esimees. G-l on teeneid onkoloogilise abi arendamisel ning onkoloogiadispanseri muutmisel juhtivaks metoodiliseks ja konsultatiivseks õppe- ning ravikeskuseks. Tema algatusel koostati onkoloogiliste haigete arvelevõtmise kaart, mis on võimaldanud pidada tsentraliseeritud arvestust, selle põhjal on rajatud Eesti vähiregister. Võtnud gastroenteroloogias kasutusele rakudiagnoosimise ja uusi uurimismeetodeid. G. on esimene Eesti arst, kes eemaldas kopsuvähihaigel ühe kopsupoole täielikult. Uurinud ka plastilise resektsiooni meetodeid maokasvaja puhul ja mao polüüptõve (polüpoosi) kirurgilist ravi. ENSV Ülemnõukogu saadik 1971–75. ENSV tnl. arst (1962).

Gebhardt [*gephart*], Karl Franz *Eduard* von (13. VI 1838 Järva-Jaani – 3. II 1925 Düsseldorf), baltisaksa maalikunstnik. Õppis 1855–57 Peterburi KA-s, täiendas end 1858 Düsseldorfis, Belgias ja Hollandis ning 1859 Karlsruhes L. Des Coudres'i juures. Elas a-st 1860 Düsseldorfis, õppis seal W. Sohni ateljees. Oli 1874–1912 Düsseldorfi KA õppejõud (a-st 1875 prof.). Berliini, Müncheni, Dresdeni ja Viini KA liige. Loonud usulisi kompositsioone ja altaripilte; reformis protestantlikku kirikumaali. Viljeles ka ilmalikku figuurikompositsiooni, maastikumaali ja porteed, maalinud ka eesti talupoegade portreid. Eestis on säilinud Tallinna toomkiriku altarimaal (1866), kompositsioon „Mäejutlus" (1904) ning portreed „Palvetaja", „Mehe portree" ja „Eesti talupoeg" (kõik 1912). Peateos – Düsseldorfi Rahukiriku seinamaalid (1897–1906) – on hävinud (1943). Loonud Loccumi vaimuliku seminari (1885–92) ja Düsseldorfi Põhjakalmistu kabeli seinamaalid (1910–12). Teoseid ka Saksamaa kunstikogudes.
B: *Düsseldorfi koolkond eesti kunstis.* [Koost. T. Abel.] Tln., 1980.

Geist [*gaist*], *Georg Friedrich* (1782 Kassel – 2. VII 1846 Tartu), arhitekt ja ehitusmeister. Töötas a-st 1804 sellina Tartus, sai 1810 Tartu kodanikuks, oli 1811–46 Tartu ehitusmeister. Kohandas Tartu jaoks ülevenemaalisi tüüpprojekte ja kavandas klassitsistlikke hooneid: Lina t. hospidal (1828–35, nüüd nakkushaigla), Jaama mõisahoone (1838–44) ja Maarja kirik (1842, hävis 1941, ehitati 1961 ümber EPMÜ võimlaks). Tema projekti järgi on ehit. ka Tölliste sild (1812) ja Nina õigeusu kirik (1826).
B: N. Raid. *Tartu ehitusmeistrid.* Trt., 1987.

Gens, *Leo* (Lev) (28. VI 1922 Tartu), kunstiajaloolane, -kriitik ja pedagoog, Julius Genssi poeg, kunstiteaduse knd. (1967). Lõpetas 1949 Leningradis Repini-nim. kunstiinst-i. Olnud 1949—51 Tartu Rkl. Kunstiinst-i ja a-st 1951 EKA õppejõud (a-st 1993 prof., a-st 1995 emeriitprof.). Avaldanud uurimusi ja arvustusi kujutava ja tarbekunsti ning sisekujunduse ja fotokunsti alalt. Erilist tähelepanu pööranud 19. saj. lõpu ja 20. saj. arhitektuurile, on „Eesti arhitektuuri ajaloo" (1965, ENSV rkl. preemia 1967) ja „Eesti kunsti ajaloo" (1970—77, K. Raua preemia 1978 ja ENSV rkl. preemia 1980) autoreid. ENSV tnl. kunstitegelane (1977). A. Kotli preemia 1990, E. Pütsepa preemia 1998, Eesti Kultuurkapitali peapreemia 1998. **T:** monograafiad *Jaan Koort* (1964 ja 1984), *Karl Burman* (1998).
B: *Leo Gens: Bibliograafia, 1944—1993.* [Koost. E. Neeme, käsikiri Rahvusrmtk-s.]

Genss, *Julius* (17. XI 1887 Tartu — 2. II 1957 Tallinn), kunstikoguja ja -ajaloolane, Leo Gensi isa. Lõpetas 1911 Tartu ülikooli õigusteaduskonna, õppis 1911—12 Müncheni KA-s maalimist. Oli 1920—22 „Pallase" kunstiajaloolektor. Alustas kunstikogumist ja kunstiart-te avaldamist 1918; koostanud üle 15 eksliibrise- ja gravüüriväljaande. Peateos on käsikirjaline „Eesti kunsti materjale" (11 põhikd. ja 3 lisakd., 1935—48; Eesti TA rmtk-s, Rahvusrmtk-s, EKM-is, TKM-is). Oli silmapaistev bibliofiil.
B: L. Gens. *Julius Genss 19. sajandi baltisaksa kunstiuurijana.* — Kunstist ja kunstielust Eestis 19. sajandil. Tln., 1988.

German, *Gustav* (8. II 1933 Tallinn), fotograaf. Lõpetas 1955 Tallinna Kehakultuuritehnikumi ja 1971 TPedI. Töötanud 1958—65 „Noorte Hääle" ja 1965—89 „Nõukogude Naise" (a-st 1989 „Eesti Naine") toimetuses, hiljem olnud vabakutseline ja teinud pms. reklaamplakateid, postkaarte ja brošüüre. G-l on Eesti suurimaid Tallinna ja Eesti arhitektuuri alaseid slaidiarhiive. Avaldanud 22 fotoalbumit. **T:** *Minu ja sinu linn* (1970), *Merelinn Tallinn* (1979), *Täistuules* (1980), *Iidne Tallinn — Ancient Tallinn* (1986), *Tallinna arhitektuur* (1987), *Eestimaa* (1996).

Gerndorf, *Kostel* (20. X 1945 Tallinn), majandusteadlane, majandusknd. (1975). Lõpetas 1969 TPI majandusteaduskonna, olnud 1961—71 sealsamas assistent, 1975—76 vanemõpetaja, a-st 1977 dots., 1989—92 juhtimise ja plaanimise kateedri juh. ning 1992—99 TTÜ majandusteaduskonna organisatsiooni ja juhtimise õppetooli juh., a-st 1999 samas dots.; a-st 1995 ühtlasi Eesti Erastamisagentuuri arendusdir. Teadustöös keskendunud protseduurianalüüsile, uurimusi org-iteooria ja äriühingute valitsemise alalt. Tegutsenud ka konsultandina, on a-st 1997 Eesti Konsultantide Assotsiatsiooni juhatuse liige. Kuulus 1988—91 Eestimaa Rahvarinde eestseisusesse, oli IME probleemnõukogu liige, IME kontseptsiooni autoreid. Oli 1977—87 Tallinna Bibliofiilide Klubi asutajaliige ja aseesimees.

Gernet, Konrad *Axel* von (26. XI 1865 Salutaguse mõis — 5. II 1920 Petrograd), baltisaksa ajaloolane, aadli tegevust idealiseeriva (nn. apologeetilise) suuna esindaja. Õppis 1886—91 Tartu ülikoolis, jätkas 1891—92 õpinguid Viinis. Elas a-st 1892 Peterburis, oli 1892—1917 senati heraldikadepartemangu ametnik. G-i peateos on Eestimaa rüütelkonna ülesandel ja toetusel kirjutatud „Geschichte und System des bäuerlichen Agrarrechts in Estland" (1901). Avaldanud ka uurimusi aadli ajaloo, vasalkondade mõju kasvu, Tartu piiskopkonna sisekorralduse ja Venemaa luterlike koguduste ajaloo kohta.

Gerretz, *Anna* (28. III 1959 Tallinn), tekstiilikunstnik, Liivia Leškini õde. Lõpetas 1982 ERKI. Loonud jõulise värvilahendusega minimalistlikke põimevaipu („Kapriis", 1985; „Corrida", 1990; „Läheb lahku", 1992), viljelnud ka rüiut („Aleatoorika", 1986; „Püünis", 1987). 1990. a-il tegelnud fotokunstiga.

Gerretz, *Jüri* (5. XII 1941 Tšeljabinsk), viiuldaja ja pedagoog, Olga Lundi poeg. Lõpetas 1966 viiulierialal Moskva konservatooriumi (G. Barinova kl.) ja 1968 samas aspirantuuri. Oli 1968—72 Tallinna muusikakeskkoolis viiuliõpetaja, 1972—98 TRK õppejõud (a-st 1981 dots.); õpilasi: A. Leibur jt. A-st 1979 olnud Soomes muusika-suvekursustel pedagoog ja a-st 1991 Kuopio konservatooriumi viiuliõpetaja. A-st 1998 elab Soomes. Esinenud solisti ja ansamblistina nii kodu- kui ka välismaal. Sai ülevabariigilisel interpreetide võistlusel 1969 I koha. ENSV tnl. kunstnik (1978).

Gezelius [*-tsę:-*, rts *jesę:-*], *Johan* Georg (3. II 1615 Västmanland — 20. I 1690 Turu), rootsi päritolu haridustegelane ja filoloog, teoloogiadr. (1661). Lõpetas 1638 *Academia Gustaviana* filosoofiamag-i kraadiga. Oli 1641—49 sealsamas kreeka ja heebrea keele prof., 1660—64 Tartus Liivimaa superintendent, kellena korraldas rahvaharidust ja juurutas J. Á. Komenský õpetuspõhimõtteid, ning a-st 1664 Turu piiskop ja *Åbo Akademi* prokantsler. Parandas tunduvalt *Åbo Akademi* ainelist olukorda ja õppetaset ning asutas rahvakoole, kuid tema piiskopiks oleku ajal toimus Turus palju nõiaprotsesse. Koostas keeleõpikuid, tema koolirmt-u „Yxi paras lasten tawara" (1666) I osa „ABC kirja" on B. G. Forseliuse aabitsa eeskujusid. **T:** *Grammatica Graeca* (1647), *Janua linguarum reserata aurea* (1648).

Gildenmann, *Berend* (15. X 1822 Vana-Vigala mõis — 20. IV 1884 Pärnu), kirjamees. Töötas Pärnus a-st 1840 õpetajana (1844—50 Jädivere seminaris), a-st 1858 rmt-uköitjana. Avaldanud esimese eestikeelse kirikuloo „Juttustamissed Jummala rigist Ma peäl" (1845, tõlge) ja esimese eestikeelse geograafiaõpiku „Mailma made õppetus" (1849). Koostanud saksa (1604 ilm. rahvarmt-u ainel „Kannatlikko Helena luggu, kes 22 aastat mitmes willetsusses olnud", 1850, uustrükk (faksiimile) 1971; C. von Schmidile toetuv „Rosa, ehk: Lapse armastus", 1851) ja vene keelest mugandatud sentimentaalseid pietistlikke rahvarmt-id („Krahw Oroslaw ja leitud laps", 1864) ning esimese mahuka eesti luule antoloogia „Lillekessed, ehk: Mitmed ja mitmesugussed laulud Ma rahwale, ello parandamisseks ja ausaks aiawiteks" I—II (1852—66), mille 104 laulust on 58 loonud C. W. Freundlich ning milles on esindatud ka Suve Jaan, J. V. Jannsen, O. W. Masing, J. Hurt jmt.

Ginter, *Jaan* (14. IX 1956 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1986), õigusteaduse mag. (1993, Columbia ülikool). Lõpetas 1979 TRÜ. Täiendas end 1992—93 New Yorgi Columbia ülikoolis. Töötas TÜ-s nooremteadurina, teadurina ja 1987—92 vanemõpetajana, a-st 1991 olnud kriminalistika ja kriminoloogia õppetooli dots., a-st 1993 õigusteaduskonna prodekaan, a-st 1998 õigusteaduskonna dekaan. Uurinud pms. kohtusüsteemc ja kriminoloogiat. Rahvusv. Kriminoloogia Ühingu ja EV kriminaalpreventsiooni nõukogu liige.

Girard de Soucanton [*žira:r də suka*ⁿ*tǫ*ⁿ], *Johann*, parun (22. VIII 1826 Tallinn — 8. XII 1896 Kunda), prantsuse päritolu tööstur, vene tsemenditööstuse rajajaid. Õppis 1845—46 Tartu ülikoolis ja 1846—49 Jenas majandust. Päris 1858 Kunda mõisa, ehitas selle maa-alale 1869—70 tsemenditehase; tehase ülesehitamist ja esialgset tegevust juhtis V. Lieven. 1896 valmis G-i eestvõttel Rakvere—Kunda rdt.

Gịrgensohn [*-zo:n*], *Karl* Gustav (22. V 1875 Kaarma — 20. IX 1925 Leipzig), baltisaksa teoloog ja religioonipsühholoog, teoloogiadr. (1910, Berliini ülikool). Lõpetas 1896 Tartu ülikooli. Oli 1903—07 Tartus usuõpetusõpetaja ja eradots., 1907—19 (vaheaegadega) TÜ süstemaatilise teoloogia prof. (ühtlasi

Leo Gens

Julius Genss

Gustav German

Anna Gerretz

Jüri Gerretz

ülikooli koguduse organist), 1919—22 Greifswaldi ja 1922—25 Leipzigi ülikooli teoloogiaprof. Tartu religioonipsühholoogia koolkonna rajaja ja juhte. Uurinud Würzburgi psühholoogiakoolkonna eeskujul eksperimentaalse introspektsiooni meetodit kasutades usuliste tekstide lugemisel tekkivat kogemust, kirjeldanud usulise kogemuse kui isikliku jumalasuhte nelja osist: intuitiivne mõtlemine, mina-funktsioon, kujutlused ja tahe. **T:** *Der seelische Aufbau des religiösen Erlebens; Eine religionspsychologische Untersuchung auf experimenteller Grundlage* (1921).

Glehn [*gle:n*], *Nicolai* (*Nikolai*) von (16. VII 1841 Jälgimäe mõis — 7. IX 1923 Brasiilia), mõisnik, Nõmme rajajaid. Õppis Tartu ülikoolis majandust, seejärel oli kirikutegelane. Asus 1870. a-il Nõmmele, kuhu rajas Jälgimäe mõisa maadele Kõrgepea karjamõisa. Ehitas 1886 oma projekti järgi historitsistliku lossi (Vana-Mustamäe t. 48, restaureeriti 1967—77 TTÜ taidlusmajaks) ja rajas pargi (praegu palmimaja varemeis, skulptuur „Kalevipoeg" taastatud, vaatetorn ümber ehit. tähetorniks). Laskis kaevata Mustamäe nõlva alla allikatiigid ja ehitada Nõmmele hooneid (enamik hävinud). Moodustas 1908 Nõmme Heakorra Seltsi, juhtis ja kavandas a-ni 1908 Nõmme kujundamist. Sõitis 1918 Saksamaale ja 1923 Brasiiliasse.

Gleser, *Hilda* (8. VII 1893 Viljandi — 25. VIII 1932 Tallinn), näitleja, lavastaja ja teatripedagoog. Alustas lavategevust 1910 harrastustrupis, töötas 1916—32 „Estonias", ühtlasi 1922—24 Hommikteatris ja 1927—32 Tallinna Töölisteatris, oli 1924—32 Draamastuudio teatrikooli õppejõud ja 1928—32 Tallinna Töölisteatri õpperühma juhendaja. Oli tuntud ühiskonnatundliku teatriuuendajana, lavastajana eelistas ekspressionistlikku laadi; esines ka sõnakunstnikuna. **O:** Puck (Shakespeare'i *Suveöö unenägu*), Naine, Margaret (Tolleri *Mass-inimene* ja *Masinahävitajad*), Åse (Ibseni *Peer Gynt*), Laura (Vilde *Pisuhänd*), Tiina (Kitzbergi *Libahunt*). **L:** Brjussovi *Maa* (1924), Grillparzeri *Medea* (1930), Langeri *Agul* (1932).
B: *Hilda Gleser*. Tln., 1934; N. Andresen. *Hilda Gleser*. Tln., 1971.

Glikman, *Aleksander* (4. IX 1929 Tallinn), jurist. Lõpetas 1951 TRÜ, sai samast aastast Eesti NSV Advokaatide Kolleegiumi liikmeks ning töötas Haapsalus, Hiiumaal, Loksal ja Kiviõlis õigusnõuandla juh-na. Oli 1955—65 Eesti suurima, Tallinna II õigusnõuandla juh. ning töötas ühtlasi advokaadina. Valiti 1972 ENSV Advokaatide Kolleegiumi presiidiumi liikmeks, oli 1977—90 presiidiumi esimehe asetäitja. A-st 1990 Tallinnas advokaadibüroo Glikman & Glikman vandeadvokaat. Olnud advokatuuri teadusmetoodika nõukogu esimees, a-st 1992 Eesti Advokatuuri kvalifikatsioonikomisjoni esimees. Kuulub justiitsmin-i juures tegutseva tsiviilõiguse ekspertkomisjoni. Osalenud pankrotiseaduse, asjaõigusseaduse, tsiviilseaduse üldosa seaduse, perekonnaseaduse, pärimisseaduse ja tsiviilkohtumenetluse seaduse ning advokatuuriseaduse eelnõu loomisel. ENSV tnl. jurist (1977).

Goebel [*gö:bel*], Carl Christian Traugott *Friedemann*, *Göbel, C. C. T. *F.*

Golst, *Georgi* (9. IX 1909 Peterburi — 16. XI 1998 Moskva), mehaanikateadlane, tehnikateaduste dr. (1963, kinnit. 1966). Lõpetas 1930 Leningradi teedeinseneride inst-i, oli 1945—64 Leningradis Tagala ja Transpordi Sõjaväeakadeemia õppejõud, 1964—81 TPI teoreetilise mehaanika kateedri juh., a-st 1966 prof., a-st 1981 konsultantprof. TPI filmiklubi asutajaid (1966). Uurimusi pms. rdt-sildade staatika ja dünaamika ning analüütilise mehaanika alalt. ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Основные вопросы аналитической механики* (1979, autoreid).

Gorbatschev [*-tšev*], G o r b a t š e v, *Roland* Rostislav (18. I 1931 Tallinn), geoloog, filosoofiaknd. (1960), *lic. phil.* (1961, mõlemad Uppsala ülikool), Rootsi Kuningliku TA liige (1982), Euroopa Akadeemia liige (1992), Uppsala ülikooli audr. (1998). II maailmasõja ajal põgenes vanematega Saksamaale. Lõpetas 1949 Augsburgis eesti gümnaasiumi ning siirdus seejärel Rootsi. Lõpetas 1955 Uppsala ülikooli filosoofiateaduskonna. Töötas 1955—72 Uppsala ülikooli geoloogiainst-s (1955—63 assistent, 1964—68 lektor, 1972 prof-i kt.), 1968—72 oli ka Rootsi Geoloogiateenistuses riigigeoloog. A-st 1973 on Lundi ülikooli petroloogia ja eelkambriumi geoloogia prof. Tegeles a-ni 1975 petroloogiaga, mineraalide keemiaga ja regionaalgeoloogilise kaardistamisega, seejärel keskendus kristalse aluskorra kivimite korrelatsiooni ning mäetekkeprotsesside geoloogilis-geofüüsikalisele modelleerimisele. Üle 200 teadustrükise. **T:** *Frontiers in the Baltic shield* (koos S. Bogdanovaga). — Precambrian Research, 1993, 64.

Gori, õieti Vello A g o r i (a-ni 1935 Georg T õ n i s s o n) (20. II 1894 Pärnu — 7. X 1944 Tallinn), karikaturist. Lõpetas 1912 Pärnu linnakooli. Tegi a-st 1911 kaastööd pilkelehtedele „Meie Mats", „Kilk", „Sarjaja" ja „Sipelgas", töötas 1920—38 „Vaba Maa" karikaturistina, 1938—40 „Rahvalehe", 1940—41 „Rahva Hääle" ja „Sirbi ja Vasara" ning seejärel „Eesti Sõna" kaastöölisena. Lõpetas KGB tagakiusamisest ajendatuna elu enesetapuga. Võttis eeskuju Müncheni karikatuurilehest „Simplicissimus". Oli silmapaistev karaktertüüpide (Eesti taat, Vene karu, Saksa mõisnik) ja šaržide looja. Naeruvääristas harimatust, ebaausust ja tõusiklikkust. Avaldas karikatuurija följetonikogumiku „Knock-out" (1928, [2]1999). Tema karikatuure ilmus ka välismaa ajalehtedes.

Grabar, *Vladimir* Emmanuilovitš (22. I 1865 Viin — 26. XI 1956 Moskva), õigusteadlane, prof. (1918). Oli 1893—1918 Tartu ülikooli õppejõud, hiljem töötas Moskva ülikoolis ja NSVL TA Õigusinst-s. Uurinud Rooma õiguse osa rahvusv. õiguse kujunemisel, rahvusv. õigust ja selle ajalugu. **T:** *Римское право в истории международно-правовых учений* (1901), *Материалы к истории литературы международного права в России (1647—1917)* (1958).

Grabbi, *Hellar* (22. IX 1929 Tallinn), ajakirjanik ja kirjanduskriitik, Herbert G. poeg. Põgenes 1944 Saksamaale, läks 1949 USA-sse. Lõpetas 1959 Columbia ülikooli mag-ikraadiga. Töötas 1959—67 Kongressi Rmtk-s, olnud 1974—92 raadiote „Vabadus" ja „Vaba Euroopa" poliitika- ja kultuurikommentaator, 1955—64 ajakirja „Vaba Eesti" toimetuse liige, a-st 1965 ajakirja „Mana" toim. ja väljaandja. Avaldanud art-eid tänapäeva eesti kirjanduse, Ida-Euroopa probleemide jm. ühisk. ja kultuuriküsimuste kohta. Tõlkinud eesti keelde M. Djilasi teose „Uus klass. Kommunistliku süsteemi analüüs". **T:** *Vabal häälel. Mõtteid kahesajast eesti raamatust* (1997), *Tulgu uus taevas. Mõtteid viiekümnest kirjanikust* (1999). ▾

Grabbi, *Herbert* Felix (16. III 1896 Tallinn — 20. VII 1942 Norilsk), sõjaväelane, Hellar G. isa, kolonel (1939). Lõpetas 1914 Tallinna kaubanduskooli, 1916 Peterhofi ohvitseridekooli, 1926 Kõrgema Sõjakooli ja 1928 kõrgema sõjakooli Prantsusmaal, õppis 1932—34 TÜ-s õigusteadust. Osales I maailmasõjas; Vabadussõjas oli Viru rindel 4. jalaväepolgu rooduülem. Teenis 1920—29 sõjavägede peastaabis, oli 1929—33 Kõrgema Sõjakooli õppejõud ja 1933—34 sõjakooli ülem, 1934—40 riigivanema (presidendi) vanem käsundusohvitser. Määrati 1940 182. laskurdiviisi staabi operatiivosk. ülemaks, oli 1941 diviisi staabiülem. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941 Petseris ja lasksid vangilaagris maha. **T:** *Maailmasõda* (1932, [2]1996). ▾

Graf, *Mati* (24. XII 1939 Tallinn), ajaloolane, ajaloodr. (1984, kinnit. 1985). Lõpetas 1964 TRÜ. Olnud 1965—70 Eesti NSV Rkl. Ajaloomuuseumi asedir., 1970—85 TPI NLKP ajaloo kateedri õppejõud, 1985—90 õppeprorektor, a-st 1991 TPÜ ajalooõppetooli prof. Uurinud Eesti 20. saj. pol. ajalugu. **T:** *Poliitilised parteid Eestis 1917—1920* (1982), *Eesti rahvusriik: Ideed ja lahendused ärkamisajast Eesti Vabariigi sünnini* (1993).

Grant, *Mats* (9. III 1836 Orajõe v. — 1. I 1885 Orajõe v.), tõlkija. Töötas 1860—83 Orajõe vallakooli õpetajana, a-st 1867 ka Treimanis köstrina. G. oli esimesi eestlasi, kes tõlkis eesti keelde läti rahvarmt-id („Õnne-tee, ehk kuidas wöib rikkaks sada", 1866; „Sõbralik Küllaline ehk: Eesti Juttomees", 1867; „Auwäärt Pridoling ja Pahha Tidrig", 1868, läti keelde tõlgitud C. von Schmidi järgi).

Granö [*gra:nö:*], *Johannes Gabriel* (14. III 1882 Lapua, Vaasa läh. — 23. II 1956 Helsingi), soome maadeuurija ja geograaf, Olavi G. isa, filosoofiadr. (1911), Soome TA liige (1924), TÜ audr. (1932). Lõpetas 1906 Helsingi ülikooli, oli 1919—23 TÜ, 1923—26 ja 1945—50 Helsingi ning 1926—45 Turu ülikooli geograafiaprof., 1932—34 Turu ülikooli rektor ja 1944—50 kantsler. Et tema isa Johannes G. (1850—1913) teenis Omskis elades vaimulikuna 1885—91 ja 1902—13 Siberi soome asundusi, sai ka G-st hea Siberi tundja (avaldas 1905 uurimuse Siberi soomlaste kohta). 1906, 1907 ja 1909 hõlmasid G. uurimisreisid pms. Mongooliat ja Tõvat, 1913—16 tegi ta suvereise Altai mägedesse, kus uuris pms. jääaja mõju pinnavormide kujunemisele. Mongoolia ja Altai loodust käsitlevad tema monograafiad. Kutsuti 1919 Tartusse, rajas seal ülikooli geograafiakabineti ja pani aluse eesti keeles õpetamisele. Pööras suurt tähelepanu Eesti maastike uurimisele ja kodu-uurimisele (oli 1920—22 Eesti Kirjanduse Seltsi kodu-uurimistoimkonna esimees). Kasutanud Eesti ja Soome materjale ka oma suundaandvas kartograafilisel sünteesil põhinevas teoreetilises monograafias „Reine Geographie" (1929, soome k-s 1930). A-st 1932 Loodusuurijate Seltsi (Tartu) ja Eesti Kirjanduse Seltsi auliige. **T:** (Eestit käsitlevad) *Geograafia kui teadus ja ülikooli aine* (1920), *Eesti maastikulised üksused* (1922), *Maastikuteaduse ülesanded ja maastike vormide süsteem* (1924), *Ümbrus maateaduse uurimis-esemena* (1924).
B: U. Mereste. *Johannes Gabriel Granö ja teoreetiline geograafia.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 23, 1989; O. Kurs. *Johannes Gabriel Granö Eestis.* — Akadeemia, 1995, 5.

Granö [*gra:nö:*], *Olavi* Johannes (27. V 1925 Helsingi), soome geograaf, Johannes Gabriel G. poeg, *dr. phil.* (1955, Helsingi; E. Kanti õpilasi), Soome TA liige (1970), Soome Akadeemia akad. (1980), TÜ audr. (1989). Olnud 1962—88 Turu ülikooli geograafiaprof. ja 1984—94 kantsler, 1974—75 ühtlasi Soome Maateaduse Seltsi president. Uurinud eriti Soome skäärirohkeid rannikualasid, teaduse ajalugu ja metodoloogiat, käinud uurimisreisil Himaalajas (1968) ja Siberis (1992). Taastanud 1973 teadussidemed Eestiga, arendanud a-st 1986 Tartu ja Turu ülikooli koostööd. **T:** *Die Flora in ihrer Beziehung zur Kultur im Schärenhof von Porvoo in Südfinnland* (1953), *Natur und Wirtschaft an den Schärenküste vor Porvoo in Südfinnland* (1955), *Die Finnische Segelschiffahrt. Eine wirtschaftsgeographische Untersuchung* (1957).
B: O. Kurs. *Olavi Johannes Granö — Tartu Ülikooli geograafia audoktor.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 27. Tln., 1992.

Green, *Arnold* (30. VIII 1920 Riia), riigitegelane. Lõpetas 1940 Rakvere gümnaasiumi ja 1942 Tjumenis Tallinna jalaväe sõjakooli, oli 1940—41 ELKNÜ Virumaa Komitee instruktor; osales II maailmasõjas, oli 1941—47 Nõuk. armees poliittööl, õppis 1947—50 ÜK(b)P KK Kõrgemas Parteikoolis ajakirjanduse erialal. Olnud 1950—53 ajalehe „Rahva Hääl" vastutav toim., 1953—58 ja 1960—84 ENSV MN esimehe asetäitja (a-st 1962 ühtlasi välisminister), 1958—60 haridusminister, 1984—90 välisminister, 1989—97 Eesti Olümpiakomitee president. 1954—58 NSVL Ülemnõukogu, 1951—55 ja 1959—90 ENSV Ülemnõukogu saadik; osalenud ÜRO Peaassamblee XVII ja XX istungjärgul. **T:** *XXI olümpiamängud: Montreal 1976* (1978, autoreid), *XXII olümpiamängud: Moskva 80* (1982, autoreid), *Tuumasõja vastu!* (1986).

Greenberg, *Johannes* (10. I 1887 Mäo mõis — 29. XI 1951 Kuivajõe), maalikunstnik. Õppis esmalt A. Laikmaa ateljeekoolis, a-st 1908 Münchenis: A. Ažbè kunstikoolis, H. Groeberi ateljees ja 1910—13 KA-s. Töötas 1913—20 Moskvas vabakunstnikuna, a-st 1920 Tallinnas joonistusõpetaja ja kunstiteoste restaureerijana ning 1940—41 ja 1946—51 ERKI õppejõuna (a-st 1947 prof.). Varase loomingu teosed on ekspressiivsed ja tumedatoonilised. Hiljem sai mõjutusi impressionismist ja koloriit helenes. Loomingu kõrgaja, 1930. a-te lõpu ja 1940. a-te alguse teostele on omane meisterlik maalitehnika ja peen värvitaju. Kõrvu poeetilise nukrusega väljendanud muret, leina ja traagikat, kohati ilmneb eksalteeritust. **T:** *Pea* (1928), *Naine* (1930), *Punane raamat* (1938), *Kolmekesi* (1939), *Lillemüüjad* (1939), *Ristilt võtmine* (1942), *Leinajad* (1940—44).
B: H. Läti. *Johannes Greenberg.* Tln., 1990.

Grefenthal [*gre:fenta:l*], *Bartholomäus*, baltisaksa kroonik. Koostas 1592 Liivimaa mõisnike (end. Riia peapiiskopkonna vasallide ja nende järglaste) privileegide kaitsmise otstarbel saksakeelse Liivimaa kroonika (ilm. 1847); selle lõpposa sisaldab 16. saj. I poole ürikuid. Avaldatud teoses „Monumenta Livoniae antiquae" (5 kd., 1835—47).

Greiffenhagen [*-ha:-*], *Otto* Ferdinand August Moritz (2. VII 1871 Tallinn — 10. VI 1938 Hameln, Alam-Saksimaa), baltisaksa ajaloolane, arhivaar ja pedagoog, Thomas Wilhelm G-i poeg. Õppis 1889—91 Tartu ülikoolis ajalugu ning 1891—98 Bonni ülikoolis ajalugu, germanistikat ja geograafiat. Töötas 1898—1900 erasekretäri ja saksa keele õpetajana, 1900—34 Tallinna linnaarhivaarina ja mitmes Tallinna koolis saksa keele õpetajana. Uuris Baltimaade, eriti Eestimaa ja Tallinna asustus-, kultuuri- ja majandusajalugu ning arhiivindust. Toimetanud G. J. von Hanseni 1898 koostatud Linnaarhiivi kataloogi 2. tr-i (1926) ning arhiivi väljaanded „Tallinna vanimad linna arveraamatud 1363—1374" (1927) ja „Tallinna kodanikkude raamat 1409—1624" (1932). Koostanud arhiivinduskäsirmt-s „Minerva" (1931, Berliin, Leipzig) Eesti ja Leedu arhiivinduse ülevaate. Oli 1922—36 Eestimaa Kirjanduse Ühingu (lüh. EKÜ) esimees ja a-st 1936 auliige, osales Riia Ajaloo ja Muinsuste Seltsi, Pärnu Muinasaja Uurimise Seltsi ning Tallinna Eesti Kammermuusika Seltsi tegevuses. Oli ajakirja „Baltische Geistesleben" (ilmus 1928—30 Tallinnas) väljaandjaid, toimetas 1908—14 ajalehte „Revalsche Zeitung" ning 1932—36 Eestimaa Kirjanduse Ühingu ajakirja „Beiträge zur Kunde Estlands". **T:** *Zur Geschichte des Revaler Vereins für Kammermusik* (1913), *Die Wappen Revals* (1914).

Greiffenhagen [*-ha:-*], Thomas *Wilhelm* (19. XI 1821 Arhangelsk — 28. XII 1890 Tallinn), baltisaksa omavalitsusametnik ja ajakirjanik. Õppis 1841—54 Tartu, Bonni, Heidelbergi ja Berliini ülikoolis õigusteadust (õigusteaduse mag.), oli Eestimaa Kirjanduse Ühingu liige ja ÕES-i auliige. Asutas 1860

Hellar Grabbi

Herbert Grabbi

Mati Graf

Johannes Gabriel Granö

Olavi Granö

seeris hormoonilabori. ENSV tnl. arst (1982). **T:** *Günekoloogia* (1981), *Sünnitusabi* I (1993). ▲

Gross, *Villem* (11. I 1922 Tartu), kirjanik. Oli II maailmasõja ajal eesti laskurkorpuses, pärast sõda töötas ajakirjanikuna (1946—51 „Talurahvalehe", 1951—54 „Rahva Hääle", 1954—55 „Sirbi ja Vasara" ja 1956—59 „Nooruse" toimetuses). Avaldanud näidendeid („Ankeet", 1955; „Väikesed kirjud liblikad", 1975; „Mardikarneval", 1985), romaane („Müüa pooleliolev individuaalelumaja", 1962; „Pinginaabrid", 1965; „Kooliraha", 1967; „Talvepuhkus", 1975 (film „Naine kütab sauna", 1978); „Vaikimise motiivid", 1978; „Ülekoormatud paadis", 1981; „Enne suurt ilmamuutust", 1990; „President ja ta koerake", 1992; „Õhtuoode" (sisaldab mälestusi, intervjuud iseendaga ja autobiograafilise rom-i „Enne suurt ilmamuutust"), 1996; „Lasnamäelt alla", 1999), jutustusi („Ühe poisi suvi", 1956, [4]1984; „Tiivasirutus", 1958, [3]1983), novelle (kogu „Keskmised päevad", 1966; „Abielumehe pihtimus", 1995, pseud. Ott Varangu) ja publitsistikat (valimik „Kas ainult täna on tänapäev", 1972). Pms. oma põlvkonnakaaslaste elu kujutades on jälginud olulisi ühisk-a-probleeme. ENSV tnl. kirjanik (1975). J. Smuuli preemia 1978. **T:** *Valitud teosed* I (1987).

Gross-Paju (a-ni 1995 Gross), *Katrin* (23. V 1963 Tartu), neuroloog, Raul ja Tiina Talviku tütar, meditsiinidr. (1994). Lõpetas 1987 TRÜ, täiendanud end USA-s ja Inglismaal. Töötanud a-st 1990 TÜ närvikliinikus. On Eesti *sclerosis multiplex*'i ühingu asutajaliige ja a-st 1990 asepresident. Uurinud multiskleroosi ehk hulgikoldeskleroosi (*sclerosis multiplex*), amüotroofilist lateraalskleroosi (tahtlikke liigutusi sooritavate lihaste kõhetusega kulgev haigus), puuetega inimeste elukvaliteeti ja puukentsefaliiti. **T:** *Sclerosis multiplex Lõuna-Eestis* (*mõningaid epidemioloogilisi ja kompuutertomograafilisi järeldusi*) (1994, doktoritöö teesid).

Grossschmidt [*gro:ssmit*], *Gunnar* (13. IX 1930 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1959, Kiiev, kinnit. 1960). Lõpetas 1953 TPI mehaanikainsenerina. Olnud a-st 1957 TTÜ õppejõud (a-st 1963 dots., 1992—97 masinate projekteerimise õppetooli juh. ja aseprof.). Täiendanud end 1999 Zürichis. Uurimusi tehniliste ahelsüsteemide (pms. hüdro- ja mehaaniliste ajamite) staatika ja dünaamika arvutusmeetodite kohta. **T:** *Principles of modelling and simulation of technical chain systems* (autoreid). — Proceedings of the 9th European Simulation Symposium & Exibition, 1977; *Composing multi-pole-model block schemes for a load-sensing hydraulic drive* (koos J. Vanaveskiga). — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Engineering, 1998, 4, 3.

Grossschmidt [*gro:ssmit*], *Otto* (20. XII 1869 Nuustaku — 10. VI 1941 Tartu), kirjanik. Oli 1889—1906 Raigastes kooliõpetaja, 1906—18 Tartus ajakirjanik ja 1919—22 Tartu linnavalitsuse ametnik. Kirjutas algul järelromantiliselt tundelisi, hiljem real. ja humoristlikke luuletusi (kogud „Veikene Lille Kimbukene", 1895, ja „O. Grossschmidti Luuletused", 1901), tema kriitilise kallakuga külanäidendeid („Moonakad", 1908; „Elutöö palk", 1909; „Kõrgemäe koolipapa", 1910) mängiti maalavadel. Kirjutanud ka rohkesti lastermt-id, tõlkinud ning koostanud õpikuid („ABD-raamat", 1908; „Eesti rahva ajalugu", 1911), lugemikke, albumeid, kalendreid ja vaimulikke rmt-id.

Gruehn [*grü:n*], *Werner* Georg Alexander (18. VII 1887 — 31. XII 1961), baltisaksa teoloog ja religioonipsühholoog, Tartu religioonipsühholoogiakoolkonna juhte, teoloogiadr. (1927, Kieli ülikool). Õppis 1907—1908 Müncheni ja 1908—14 Tartu ülikoolis. Oli 1918—36 Tartus gümnaasiumiõpetaja, kirikuõpetaja ja eradots. Rajas 1920 Tartu Saksa Sisemisjoni Ühingu ning 1929 Tartu religioonipsühholoogia inst-i. Asutas 1931 Tartus saksakeelse Teoloogilis-filosoofilise Lutheri inst-i ja oli a-ni 1936 selle rektor ning a-st 1927 Rahvusv. Religioonipsühholoogia Seltsi tegevjuht, 1937—45 Berliini ülikoolis süstemaatilise teoloogia ja religioonipsühholoogia prof. Asutas 1949 ajakirja „Der Weg zur Seele". Empiirilise teoloogia esindajaid, uurinud religioonipsühholoogia üldküsimusi, müstilist kogemust ja väärtuskogemust.

Gräzin, *Igor* (27. VI 1952 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1987). Lõpetas 1975 TRÜ õigusteaduskonna, töötas 1978—88 TRÜ õppejõuna (1986—88 riigi ja õiguse teooria ja ajaloo kateedri juh., a-st 1988 prof.). 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik; Molotovi-Ribbentropi pakti asjaolude uurimise komisjoni liikmena oli üks pakti olemasolu avalikustajaid. 1995—99 Riigikogu liige. 1991—99 USA-s *Notre Dame*'i ülikooli prof., 1999 EV Välismin-i nõunik. Uurimusi õiguse ja õigusteaduse filosoofia, tunnetusteooria ja uusima aja Anglo-Ameerika õigusfilosoofia ajaloo alalt. **T:** *Anglo-Ameerika õigusfilosoofiast* (1983), *Lugemik poliitiliste õpetuste ajaloost, 1. osa: Antiikaeg* (1987), *2. osa: Varakodanlikud õpetused* (1987), *Vene poliitilis-juriidilise mõtte ajalugu* (1987), *Jeremy Bentham* (1990).

Grünberg, *Heli* (15. XII 1952 Tartu), pediaater, meditsiinidr. (1998). Lõpetas 1977 TRÜ. Töötanud 1978—85 Võru haigla lasteosk. pediaatrina (1987—89 osk-ajuhataja) ning a-st 1990 TÜ Lastekliinikus. Loonud ülikoolile ja koolidele õppevahendeid. Täiendanud end Soomes, Saksamaal, Tšehhis ja Lätis. Uurinud Eesti koolilaste vereringeelundite haiguste riskitegureid. **T:** *Eesti laste kasvukõverad* (1996, autoreid).

Grünberg, *Jaan* (11. IV 1889 Rannu v. — 12. III 1969 Uppsala), maalikunstnik. Õppis K. Raua stuudios, lõpetas 1926 kunstikooli „Pallas". Töötas 1926—33 ja 1937—39 Pariisis, elas a-st 1944 Rootsis. Viljelnud värvierksat impressionistlikku laadi maastikumaali, 1930. a-te lõpust pms. monotüüpiat. **T:** *Urvaste maastik* (1934), *Maastik fotograafiga* (1936), *Maastik* (1937), *Guérard* (1938), *Maastik viltuste majadega* (1950), *Fantaasiamaastik* (1962).

Grünberg, *Maile* (24. II 1942 Tartu), sisearhitekt ja disainer, Leo Tautsi tütar. Lõpetas 1966 ERKI. Töötanud 1966—75 „Standardis", 1977—92 „Arsis", a-st 1994 as. TVMK-s (peadisainer). Loonud modernistlikke (Tallinna lennujaam, 1978—80, arh. M. Piskov; „Norma" peahoone, 1988—89) ja postmodernistlikke interjööre (lillekauplused Saia käik 2 ja Müürivahe t. 24, mõlemad 1984; *high camp*'i stiilis kohvik „Pärl", 1992; *high tech*'i stiilis kauplus „Ararat", 1994; äri- ja büroohoone Viru t. 3, 1998, koos Eliina G-ga (s. 1971), kõik Tallinnas). Kavandanud nii unikaalmööblit (lilleõiekujuline vahtplasttool, 1972; diivan „Long", 1987; painutatud, liimitud vineerist magamistoakomplektid „Mill" ja „Perfo", 1995—96, ning neopopilikud laudade ja riiulite komplektid „Mill" ja „Pin", 1998—99) kui ka sarimööblit. Teinud ka näitusekujundusi. K. Raua preemia 1997.

Grünberg, *Sven* (24. XI 1956 Tallinn), helilooja. Lõpetas 1976 muusikateooria alal Tallinna Muusikakooli. Töötanud „Ugalas", Rakvere Teatris ja ENSV Rkl. Vene Draamateatris muusikaalajuh-na, a-st 1993 Soomes ja Eestis filmi- ja muusikapedagoogina. Alustanud 1970. a-te alul elektronmuusikaga, oli sel alal eesti muusikas pioneer. Kasutab loomingus erinevate kultuuride ja ajastute muusikalise mõtlemise elemente, sulatades need uueks tervikuks. Kirjutanud ka näidendi- ja filmimuusikat (ligi 100 filmile; „„Hukkunud Alpinisti" hotell", teleseriaal „Wikmani poisid", „Naksitrallid", „Madu-

Villem Gross

Igor Gräzin

Jaan Grünberg

Maile Grünberg

em Gross

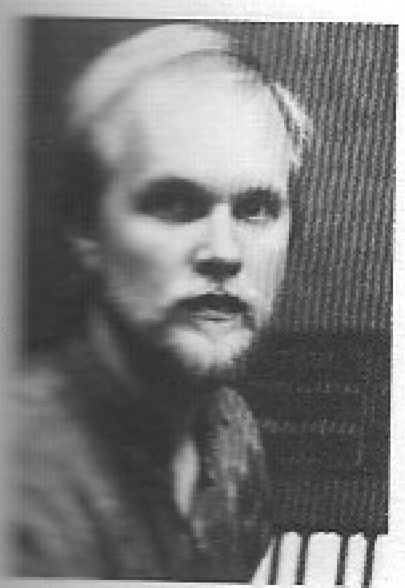
r Gräzin

n Grünberg

e Grünberg

Sven Grünberg

Ivar Grünthal

Rostislav Gurjev

Viktor Gurjev

de oru needus"). Loomingu põhiosa salvestatud heliplaatidele (laserplaadid „Milarepa", 1993; „Pranasymphony", 1995). EV kultuuripreemia 1994. **T:** ballett *Peegeldused* (1984), sümfooniline poeem *Valgusõis* (1979), süit *Hingus* (1980—83), sümfoonilised pildid *Maagia* (1982), *Lahkumine, OM* (mõlemad 1985—87).
B: I. Garšnek. *Märkmeid Sven Grünbergi metafüüsilistest helimaastikest*, ja L. Semlek. *Hingusest hinguseni.* — Teater. Muusika. Kino, 1988, 6.

Grünewaldt [*grü:nevalt*], Gruenewaldt, Johann (*Iwan*) Engelbrecht Cristoph von (1. IV 1796 Koigi mõis — 26. V 1862 Peterburi), rüütelkonnategelane, Otto Magnus von G-i vend. Õppis 1813—15 Tartu ülikoolis õigusteadust, jätkas õpinguid 1815—18 Berliinis ja Göttingenis. Oli 1824—30 Järvamaa adrakohtunik, 1830—36 Eestimaa rüütelkonna peamees, 1833—41 maanõunik, 1842—58 Eestimaa tsiviilkuberner. Elas 1826—42 oma Huuksi mõisas.

Grünewaldt [*grü:nevalt*], Gruenewaldt, *Otto* Magnus von (3. VII 1801 Koigi mõis — 18. X 1890 Tallinn), rüütelkonnategelane, eelmise vend. Õppis 1819—21 Tartu ülikoolis loodusteadusi, jätkas 1821—24 õpinguid Saksamaal ja Itaalias. Tegeles 1825—65 Koigi mõisas põllum-ga; oli Eestimaal esimene, kes rakendas oma mõisades Laimetsas (1842), Koigis ja Prandis (1846) teorendi asemel palgatööjõudu; tegi melioratsioonitöid, kasvatas peenvillalambaid ja arendas hobusekasvatust. Asutas 1837 Põhja-Eesti esimese õpetajate seminari (Atastes), oli 1839 Eestimaa Põllum. Seltsi asutajaid ja 1839—48 selle esimees; osales msg. agraarküsimustega tegelevates komisjonides. Oli 1839—57 Järvamaa kreisisaadik, 1857—58 Eestimaa maanõunik.

Grünfeldt, *Peeter* (1. X 1865 Pühaste koolimaja, Aakre v. — 11. IV 1937 Nõmme), ajakirjanik ja kirjanik. Õppis 1883—86 Tartu õpetajate seminaris, töötas 1886 õpetajana Aakres, 1887—88 Valgas ja 1888—91 Pühastes. Olnud „Rahva Lõbu-lehe", „Päevalehe", „Virulase" ja 1922—33 ajakirja „Romaan" toim., toimetanud kalendreid. Avaldanud (alates 1888. a-st) üle 450 rmt-u, millest enamik on noorsoole mõeldud ajaviitelised tõlketeosed (sh. H. Sienkiewiczi, J. Aho, H. Ibseni, M. Jókai rmt-id). Populaarsed olid tema kombe- ja kirjakirjutamisõpetused („Uus mõistlik seltsiline", 1894, ^{7}1915; „Südamest südamesse. Armastuse- ja kosjakirjade proovid", 1895; „Kunst viisakas olla ehk Nõuuandja elu mitmesugustel teedel", 1898). Algupärandeist pakuvad huvi jutukogud „Külatänavast" (1900) ja „Killud" (1901), luulekogu „Minu kodu" (1930) ning mälestuste rmt-d „Mälestused Juhan Liivist" (1920) ja „Minevikku jälgimas" (1923).
B: *Raamatu-aasta juubilar Peeter Grünfeldt. Tema elu ja töö.* Tln., 1935.

Grüntal, *Julius* (21. I 1890 Tallinn — 30. III 1939 Tallinn), matemaatikaõpetaja ja haridusjuht. Lõpetas 1917 Moskva ülikooli. Töötas 1913—22 Moskvas ja Tšembaris (nüüd Belinski, Penza obl.) ning 1922—25 Tallinnas õpetajana, 1925—28 kooliinspektorina, 1928—34 Tallinna linna kesk- ja kutsekoolide ning 1934—38 haridusmin-i nõunikuna ja 1938—39 keskkoolide peainspektorina. Juhtis 1930 ja 1938 keskkooli õppekavade loomist.
B: A. Undusk. *Julius Grüntal matemaatikaõpetajana, õppekirjanduse autorina ja matemaatika haridustegelasena.* — Koolimatemaatika, XVII. Trt., 1990.

Grünthal, *Ivar* (8. VI 1924 Tartu — 14. II 1996 Göteborg), kirjanik, V. Ridala vennapoeg. Alustas 1942 õpinguid TÜ arstiteaduskonnas, siirdus 1943 Soome, osales II maailmasõjas 1944 lipnikuna Soome 200. eesti jalaväerügemendis. Naasis aug. 1944 Eestisse, põgenes sept. 1944 Rootsi, lõpetas 1951 Lundi ülikooli arstiteaduskonna. Töötanud arstina 1952—58 Visbys ja a-st 1959 Göteborgis. Ajakirja „Mana" asutaja ja peatoim. 1957—65. Avaldanud luulekogud „Uni lahtiste silmadega" (Göteborg, 1951), „Müüdid mülka põhja kadund maast" (1953), „Must pühapäev" (1954), „Meri" (1958), „Lumi ja lubi" (1960) ja „Mõõt on täis" (1964, kõik Stockholm) ning värssrom-i „Peetri kiriku kell" (Göteborg, 1962). G-i viimistletud vormiga luules seondub intellektuaalsus jõulise meelelisusega. Kirjutanud ka esseid, artikleid ja arvustusi ning tõlkinud eesti luulet rootsi keelde.

Grünthal, *Villem*, *Ridala, *V.*

Gubergrits, *Mark* Jakovlevitš (1. VIII 1914 Jekaterinoslav — 30. IV 1992 Tallinn), keemik, tehnikateaduste dr. (1963), prof. (1965). Lõpetas 1938 Dnipropetrovski keemiatehnoloogia inst-i. Oli 1951—83 ENSV TA Keemia Inst-i sektorijuh. Uurimusi orgaanilise aine destruktsiooni, eriti keemiliste kantserogeenide oksüdeeriva degradatsiooni kohta, ja põlevkivikeemia alalt. ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Комбинированный метод подземной газификации сланца* (1959, autoreid), *Превращения канцерогенных веществ в биосфере* (Moskva, 1975, autoreid).

Guleke [*gu:-*], *Reinhold* Ludwig Ernst (12. V 1834 Mazsalaca, Valmiera mk., Läti — 16. XII 1927 Jena), baltisaksa arhitekt ja arhitektuuriajaloolane. Oli 1875—81 Pärnu linnaarhitekt, 1881—1906 Tartu ülikooli arhitekt ja ehituskunstiõppejõud. Elas a-st 1906 Saksamaal. Projekteerinud Tartusse Uue Anatoomikumi (koos R. von Bernhardtiga, 1888), silma- ja naistekliiniku tiibhooned (1885 ja 1888), ülikooli ühiselamu (1904, nüüd Eesti Ajalooarhiiv), hoone Vanemuise t. 42 (1894, nüüd Eesti Kirjandusmuuseum) ja õlletehase (1898). Edendas muinsuskaitset ja uuris keskaja arhitektuuri; koostanud Baltimaade keskaegse arhitektuuri kohta teose „Alt-Livland..." (Leipzig, 1896; pilditahvlid, tekstiosa avaldamata).
B: V. Vaga. *Tartu ülikooli arkitektid.* Trt., 1928.

Gulordava, *Šalva* (16. IX 1920 Zugdidi, Gruusia — 19. I 1990 Tallinn), kirurg, meditsiinidr. (1974), prof. (1981). Lõpetas 1943 Thbilisi Meditsiiniinst-i. Oli II maailmasõjas eesti laskurkorpuse kirurg. Töötas Tallinna Vab. Haiglas ja ENSV Tervishoiumin-s, oli 1961—86 Eesti peakirurg, a-st 1965 ENSV Kirurgide Seltsi esimees. Uurimusi reieluukaela mediaalse murru kirurgilise ravi, veenilaiendite, mao võõrkehade ning Eesti vältimatu kirurgia arengu kohta. ENSV tnl. arst (1970). **T:** *Лечение медиальных переломов шейки бедренной кости* (1957), *Исторический очерк и пути развития неотложной хирургии в Эстонии* (1972).

Gurjev, *Rostislav* (29. VI 1945 Tallinn), laulja (tenor), Viktor G-i poeg. Lõpetas 1973 laulueriala TRK (V. Gurjevi kl.) ja 1980 Moskva Gnessinite-nim. Muusikapedagoogika Inst-i assistentuuri, täiendas end Moskva Suures Teatris. Olnud a-st 1975 „Estonia" teatri ooperi- ja operetisolist, a-st 1973 EMA õppejõud (õpilasi: M. Kõrts, P. Lill). **O:** Lenski (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Almaviva (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Christian (Tambergi *Cyrano de Bergerac*), Jurodivõi, Kirjutaja (Mussorgski *Boriss Godunov* ja *Hovanštšina*), Vašek (Smetana *Müüdud mõrsja*), Björn (Põldmäe *Depressioon baaris*).

Gurjev, *Viktor* (29. VIII 1914 Riia — 11. X 1985 Tallinn), laulja (tenor) ja pedagoog, Rostislav G-i isa. Lõpetas 1951 laulueriala TRK (M. Pätsi ja A. Arderi kl.). II maailmasõja ajal kuulus ENSV Rkl. Kunstiansamblitesse. Oli 1949—68 „Estonia" teatri ooperi- ja operetisolist, 1963—85 TRK õppejõud (a-st 1978 prof.), 1970—82 rektor ja 1982—85 konsultantprof.; õpilasi: A. Kaal, I. Kuusk, V. Kuslap, R. Gurjev, V. Puura. Populaarsuse saavutas koos

G. Otsaga duetis laule esitades. ENSV rahvakunstnik (1960). **O:** Vale-Dimitri ja Jurodivõi (Mussorgski *Boriss Godunov*), Eisenstein (Straussi *Nahkhiir*), Hermann, Lenski (Tšaikovski *Padaemand* ja *Jevgeni Onegin*), Des Grieux (Massenet' *Manon*), Gustav III (Verdi *Maskiball*), Sporting Life (Gershwini *Porgy ja Bess*).
B: U. Heinapuu. *Viktor Gurjev*. Tln., 1971. ▲

Gustavson, *August* (19. XII 1894 Kalvi v. — 26. XII 1941 Ussolje, Solikamski läh.), merendustegelane, Heino G-i isa. Õppis Käsmu ja Narva merekoolis, sai 1914 Riias kaugsõidukapteni paberid. Teenis I maailmasõjas mereväes, Vabadussõjas suurtükilaevadel „Lembit" ja „Meeme". Oli 1918—19 Käsmu merekooli ja 1919—41 Tallinna merekooli õpetaja (1940—41 dir.), 1920—40 ühtlasi ajakirja „Laevandus" peatoim. Kuulus 1927—38 Tallinna linnavolikokku (1935—38 aseesimees) ja 1930—34 Harjumaa volikokku. Oli Rahvusv. Tööbüroo (Genfis) alaline korrespondent Eestis ning 1926—31 ja 1933—40 Eesti Laevajuhatajate Seltsi esimees, kuulus msg. merendus- ja töölisorg-desse, esindas Eesti meremehi ja aü-id rahvusv. nõupidamistel. Riigikogu IV—V ks. liige. Avaldanud kodu- ja välismaal rohkesti merendus- ja haridusalaseid art-eid, kirjutanud merendusõpikuid ning „Eesti entsüklopeedia" merenduse osa. **T:** *Navigatsiooni õpperaamat* (I osa 1921, ²1935, II osa 1925, ²1932), *Kompass raudlaeval* (1937).

Gustavson, *Heino* (23. I 1923 Tallinn), ajaloolane, ajalooknd. (1983), *dr. phil.* (1995), August G-i poeg. Õppinud Tartu ja Giesseni ülikoolis arstiteadust, lõpetas 1974 TRÜ germaani filoloogina. Mobiliseeriti 1943 Saksa sõjaväkke, õppis ohvitseridekoolis, õpetas seejärel Eestist mobiliseerituid. Naasis 1944 Tallinna, arreteeriti 1945 Rootsi pagemise katsel, oli Põhja-Eestis ja Kolõma vangilaagreis, vabanes 1953. Lõpetas 1955 Tallinna Meditsiinikooli. Töötanud 1968—93 velskrina ja mitme tööstusharu ajaloo uurijana, uurinud ka meditsiini- ja sõjaajalugu. Eesti ja Läti Farmaatsiaseltsi auliige, Soome Meditsiiniajaloo Seltsi k-liige. **T:** *Meditsiinist vanas Tallinnas kuni 1816. a.* (1969), *Tallinna vanadest apteekidest kuni 1917. a.* (1972), *Meditsiin Tallinnas XIX sajandist kuni 1917. a.* (1979), *Lihatööstus Eestis XIX sajandi teisest poolest kuni 1917. aastani* (1988), *Kõige vanem elukutse* (1991), *Merekindlused Eestis 1913—1940* (1993), *Tallinna vanemad merekindlused (17.—19. sajand)* (1994), *Eraettevõtlus Eesti Lihatööstuses vabariigi päevil kuni natsionaliseerimiseni 1940. aastal* (1994), *100 aastat „Liviko" sünnist* (1998).

Gutmann, *Woldemar* (11. XII 1851 Tartu — 31. III 1933 Tartu), loomaarstiteadlane, veterinaariamag. (1879), TÜ (1928) ja Riia ülikooli loomaarstiteaduse audr. (1929). Lõpetas 1872 Tartu Veterinaariakooli, oli seejärel Tartu Veterinaariainst-i assistent ja 1876—1909 õppejõud (1891—1909 prof.), 1915—17 rmtk-hoidja, 1918—19 haavakliiniku juh., Vabadussõjas 2. diviisi loomalaatsareti ülema abi, 1919—24 TÜ veterinaarkirurgia prof. ja väikeloomakliiniku juh., a-st 1924 emeriitprof. Täiendas end 1880 ja 1895 Berliinis R. Kochi juures. Kirjeldas 1883 esimesena vasikatel esinevat kolibakterioosi, kasutas 1890 esimesena veiste tuberkuloosi diagnoosimisel tuberkuliini, lõi loomade nabasonga operatsiooni meetodi. Oli mitme (sh. Peterburi, Pariisi ja Varssavi) veterinaariaseltsi ning veterinaariainst-i auliige. **T:** *Handbuch der tierärztliche Chirurgie und Geburtshilfe* (1897, ²1907, autoreid).

Gutslaff [*gu:*-], Gutsleff, *Johann* (srn. 1657 Tallinnas), Saksamaalt pärit vaimulik ja kirjamees. Oli 1630—56 Urvaste pastor. Avaldas 1648 ladinakeelse lõunaeesti grammatika (koos saksa-ladina-eesti sõnastikuga; u. 1800 sõna) „Observationes Grammaticae circa linguam Esthonicam" („Grammatilisi vaatlusi eesti keelest"), milles ilmneb H. Stahlist tunduvalt parem eesti keele tundmine. Temale omistatakse ka VT algusosa (1. Kuningate rmt-u 1. ptk. 34. salmini) anonüümset lõunaeestimurdelist tõlget. Võitles rahvakommete, eriti Võhandu jõe pühakspidamise vastu, avaldas rmt-u „Kurtzer Bericht und Unterricht Von der Falsch-heilig genandten Bäche in Lieffland Wöhhanda..." („Lühike teade ja seletus vääralt pühaks nimetatud Võhandu jõest Liivimaal...", 1644), mis sisaldab rohkete rahvauskumusandmete hulgas eestikeelset piksepalvet „Woda picker".

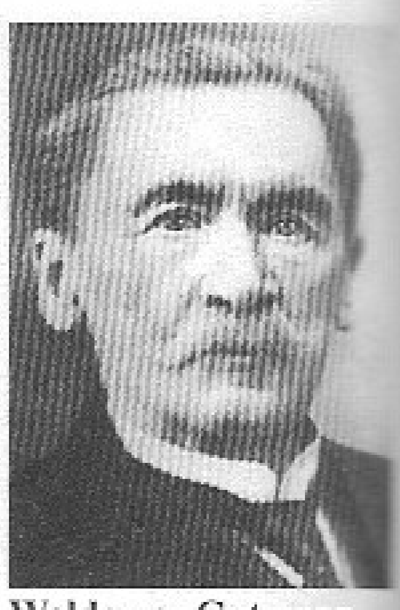
Gutsleff [*gu:*-], *Eberhard* jun. (u. 1700 Tallinn — 13. II 1749 Peterburi), vaimulik ja kirjamees, J. Gutslaffi pojapoeg. Õppis 1720. a-te algul Halle ülikoolis usuteadust. Oli 1726—38 Tallinna Pühavaimu ja Oleviste kiriku pastor, 1738—47 Kuressaare pastor ja Saaremaa superintendent. Juhatas Eestimaa konsistooriumi kirjastuskassat, tegeles eestikeelsete rmt-te kirjastamise ja levitamisega; toimetas 1632 trükki A. T. Helle eesti keele grammatika, milles leidub tema endagi kaastööd (eessõna, eestikeelseid kahekõnesid rmt-u lõpus). Vangistati vennastekoguduse liikumises osalemise pärast 1747, suri Peterburis vanglas. Tema isa, 1681—1724 Tallinna Pühavaimu koguduse õpetaja Eberhard G. sen. (21. III 1654 — 30. XII 1724), ja vend, 1717—47 Tallinna konsistooriumi assessor Heinrich G. (1680 — 15. III 1747), tegelesid eestikeelse vaimuliku kirjanduse väljaandmisega (Uue Testamendi tõlkimine põhjaeesti keelde jms.).

Göbel [*gö:bel*], Goebel, Carl Christian Traugott *Friedemann* (21. XI 1794 Weimari läh. — 7. VI 1851 Tartu), baltisaksa keemik ja farmatseut, Peterburi TA k-liige (1833). Oli 1825—28 Jena ja 1828—51 Tartu ülikooli prof. Asutas 1844 Tartu ülikoolis farmaatsiainst-i. Eraldas värvitööstusele huvi pakkuvaid looduslikke ühendeid (alkaloide). Uuris lõhkeaineid (eriti püroksüliini) ja nende tootmist. Peterburi TA Demidovi preemia 1838. **T:** *Die explodierende Baumwolle* (1846), *Die Grundlehren der Pharmazie* (4 kd., 1843—47).

Göseken [*gö:z*-], *Heinrich* sen. (30. IV 1612 Hannover — 4. XII 1681 Kullamaa), saksa päritolu vaimulik ja kirjamees. Tuli 1637 Tallinna, oli 1638—41 Risti ja Harju-Madise ning 1641—81 Kullamaa kirikuõpetaja, a-st 1647 praost ja Tallinna konsistooriumi assessor. Peateos, 1660 Tallinnas ilm. eesti keele grammatika (koos saksa-ladina-eesti sõnastikuga) „Manuductio ad Linguam Oesthonicam" („Juhatus eesti keele õppimiseks"), toetub H. Stahli ja J. Gutslaffi grammatika eeskujule. Teoses leidub 67 eesti vanasõna, 25 kõnekäändu ja 2 mõistatust. Eesti sõnavara ajaloo uurimise seisukohast väärtuslik sõnastik sisaldab u. 10 000 sõna (sh. Kullamaa ja selle ümbruse ainestikku). G. riimistas H. Stahli raamatust „Hand- und Hauszbuch..." 127 eestikeelset kirikulaulu, need ilmusid rmt-s „Neu Ehstnisches Gesangbuch" (1656; see on A. Winckleri teose „Hand-Hausz- und Kirchen-Buch" osa). Ka olevat ta tõlkinud eesti keelde kirikulaule ja palveid, koostanud mahuka eesti keele sõnastiku, Uue Testamendi tõlke jm. käsikirju, kuid need on kadunud. — Tema poeg Heinrich G. jun. (1645—1705) oli a-st 1672 Mihkli kirikuõpetaja ja töötas a-st 1682 Uue Testamendi eestikeelse tõlke parandajana.

August Gustavson

Heino Gustavson

Woldemar Gutmann

Friedemann Göbel

Gustavson

...gstavson

...r Gutmann

...nn Göbel

Hh	Hh	Hh	Hh	Hh	Hh
Courier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Tiit Haagma

Haagma, *Tiit* (5. IV 1954 Tallinn), jääpurjetaja ja purjetaja. Tuli 1984 DN-klassi maailmameistriks, sai 1983 EM-il ja 1989 MM-il hõbemedali. Saanud purjetamise ja jääpurjetamise NSV Liidu meistrivõistlustel 5 medalit. Tegelnud ka avamerepurjetamisega, sai 1991 MM-il ½-tonnistel jahtidel pronksmedali. Eesti parim meessportlane 1984. Kõik oma jääpurjekad on valmistanud ise, juhtinud a-st 1989 jääpurjesid valmistavat firmat (a-st 1992 oü. „C-purjed").

Eerik Haamer

Haamer, *Eerik* (õieti Erich) (17. II 1908 Kuressaare – 4. XI 1994 Kungälv), maalikunstnik. Õppis 1928–31 TÜ-s kehalist kasvatust, lõpetas 1935 kõrgema kunstikooli „Pallas". Oli 1941–44 Tallinna Rakenduskunsti Koolis õppejõud. Põgenes 1944 Rootsi, elas a-st 1975 Göteborgi läh. Kungälvis. Olnud 1930.–40. a-il eesti silmapaistvaimaid figuurikompositsioonide maalijaid. Omane on jõuline ja eepiline käsitluslaad, kujutanud pms. Saaremaa ja Ruhnu rannarahva elu, keskendunud tõsistele ja traagilistele teemadele („Ruhnu naised kirikuteel", 1938; „Pime", 1938; „Põud", 1939; „Angerjapüüdjad", 1942). 1950. a-te lõpus ja 1960. a-te alguses lõi reisimuljetel põhinevaid suureformaadilisi dekoratiivseid maale („St. Nazarie", 1960), 1960. a-te II poolel hakkas taas viljelema värviküllaseid figuurikompositsioone („Isade jälgedes", 1977; „Pidupäev", 1978; „Ümber Tjörni", 1982; „Lastepidu jaanipäeval", 1983). Teinud 20 „Kalevipoja" ill-i (Toronto, 1954).

Maarja Haamer

Haamer (Renter), *Maarja* (17. IX 1938 Tartu), laulja (sopran), E. Renteri abikaasa. Lõpetas 1961 laulueriala Tartu Muusikakooli (R. Jõksi kl.) ja 1967 TRK (A. Roolaiu kl.). Oli 1965–91 „Estonia" teatri ooperi- ja operetisolist, esinenud soolokontsertidega. Olnud a-st 1985 ka EMA õppejõud. **O:** Marschallin (R. Straussi *Roosikavaler*), Tatjana (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Mimi (Puccini *Boheem*), Barbara (Tubina *Barbara von Tisenhusen*), Anne (Stravinski *Elupõletaja tähelend*), Luisa (Verdi *Luisa Miller*).

Haamer, *Valter* (1. IV 1929 Räpina v.), ajaloolane ja pedagoog. Lõpetas 1957 TPedI. Olnud 1949–59 Elva koolides õpetaja ja õppealajuh., 1950–56 Elva raj. haridusosk. inspektor ja juh., 1962–69 TÜ õppeosk. juh. ja 1969–90 kaugõppeprorektor ning 1991–94 kirjastus- ja trükiosk. juh., ühtlasi pedagoogikaõppejõud. Uurinud kooli- ja kõrgkoolipedagoogikat. Olnud mitme väljaande (sh. „Raamatukuulutaja", 1994–97) toim. ning a-st 1997 Eesti Kultuuriseltside Ühenduse esimees. ENSV tnl. õpetaja (1978).

Valter Haamer

Kalju Haan

Voldemar Haas

Haan, *Kalju* (27. VIII 1937 Pajusi v.), teatriloolane, *mag. artium* (1996). Lõpetas 1962 eesti filoloogina TRÜ ja 1966 Eesti NSV TA Ajaloo Inst-i juures aspirantuuri. Olnud 1961–67 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi teadussekretär, 1967–72 ja 1975–91 Eesti Draamateatri ning 1972–74 ENSV Rkl. Noorsooteatri kirjandusalajuh., a-st 1996 Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi teatriosk. juh., a-st 1973 ühtlasi TPÜ ja EMA Kõrgema Lavakunstikooli õppejõud (dots.). Avaldanud a-st 1965 teatrikriitikat ja uurimusi K. Menningu kohta („Karl Menning ja teater „Vanemuine"", 1987), toim. teatriväljaandeid („Eesti teatri biograafilise leksikoni" koostaja ja peatoim.). P. Põldroosi preemia 1987.

Haas, *Voldemar* (2. VI 1898 Tori v. – 4. II 1982 Tallinn), teatrikunstnik ja pedagoog. Õppis 1919–23 kunstikoolis „Pallas", omandas TÜ-s joonistusõpetaja kutse. Oli 1923–37 „Vanemuise" ja 1937–54 „Estonia" kunstnik ning 1944–67 ERKI õppejõud (a-st 1947 prof.; õpilasi: E. Renter, M.-L. Küla, G. Sander, A. Unt). Tõi lavakujundusse mitu tehnilist uuendust (kahekorruselise lavaseadeldise, pöördketta, projektsiooni- ja pilveaparaadi), rõhutas ajaloolist ja olustikulist tõepära. Esinenud näitustel maastiku- ja linnavaatemaalijana. Avaldanud „Lava ja lavatehnika sõnaraamatu" (1964, koos K. Odamusega). ENSV rahvakunstnik (1957). ENSV rkl. preemia 1949, NSVL rkl. preemia 1951. **L:** Shaw' *Püha Johanna* (1925), Ibseni *Peer Gynt* (1927), Karma *Lembitu* (1933), Aava *Vikerlased* (1935), Shakespeare'i *Suveöö unenägu* (1937), Glieri *Punane moon* (1939), Tubina *Kratt* (1944), E. Kapi *Tasuleegid* (1945 ja 1948) ja *Kalevipoeg* (1948 ja 1953), Mussorgski *Boriss Godunov* (1952). **B:** F. Matt. *Voldemar Haas*. Tln., 1958.

Haav, *Aksel* (8. II 1928 Kärasi k., Avinurme v.), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1966, kinnit. 1967). Lõpetas 1952 TRÜ, olnud samast aastast a-ni 1995 sealsamas õppejõud (a-st 1971 dots.). Uurinud ioonkristallide struktuurseid iseärasusi, rakendanud seejuures röntgenograafia ja elektronograafia meetodeid. TRÜ röntgenograafialaboratooriumi rajajaid. Koostanud kõrgkooli õppevahendeid ja õpikuid („Optika", 2 kd., 1973).

Haava, *Anna* (pseud.), õieti Anna Rosalie Haavakivi (15. X 1864 Haavakivi talu, Pala v. – 13. III 1957 Tartu), kirjanik. Õppis 1879–84 Tartu kõrgemas tütarlastekoolis, lõpetas selle koduõpetaja diplomiga. Töötas Tartus lasteaias pedagoogina, viibis 1892–93 Leipzigis ravil, seejärel töötas Fürstenwalde diakonissiasutuses ning 1894–99 Peterburis jm. Venemaal koduõpetajana ja halastajaõena, saj-i-vahetuse paiku oli venna juures Kodaveres majapidajaks ja a-st 1906 Tartus kutseline kirjanik. Ela-

tus pms. tõlkimisest, a-st 1920 sai kirjanikupensioni. Kolm esimest kogu — „Luuletused" I (1888), II (1890) ja III (1897) — sisaldavad põhil. tundevärsket romantilist armastuslüürikat. Kogus „Lained" (1906) on lisandunud ühisk. teemasid — rahvusliku vabaduse ootust ja sotsiaalse ülekohtu hukkamõistmist — ning humoorikaid külaelupilte. Kogudes „Ristlainetes" (1910) ja „Põhjamaa lapsed" (1913) valdab taas armastusteema, kogus „Meie päevist" (1920) kõlab protest tõusikluse ja rahavõimu vastu. Hilisemad kogud „Siiski on elu ilus" (1930) ja „Laulan oma eesti laulu" (1935) kajastavad luuletaja üksindus- ja kodutustunnet. H. on avaldanud ka autobiograafilisi palu ja värvikaid külajutte sisaldava proosarmt-u „Väikesed pildid Eestist" (1911, ²1922, ³1972), koostanud aforismikogu „Peotäis tõtt" (1900, ²1996) ning kirjutanud A. Lemba ooperi „Lembitu tütar" (1908) libreto, tõlkijana vahendanud maailmakirjanduse draamaklassikat (Sophoklese „Kuningas Oidipus", W. Shakespeare'i „Suveöö unenägu", J. W. von Goethe „Egmont", F. von Schilleri „Wilhelm Tell") ja noorsoormt-id (H. C. Anderseni „Muinasjutud") ning tutvustanud antiikmütoloogiat (I. C. Andrä, R. Schneideri „Greeka muinaskangelased", G. Schalki „Rooma muinaskangelased"). H. on 19. ja 20. saj. vahetuse silmapaistvaimaid eesti lüürikuid. Üle 200 tema luuletuse on viisistatud (M. Härma, M. Saar, K. Türnpu, E. Oja, M. Lüdig, K. A. Hermann), paljud neist on muutunud rahvalikeks laululdeks. ENSV rahvakirjanik (1954). **T:** valikkogud *Luuletuskogu* (1924), *Luuletused* (1954), *Nõmmelill* (1964), *Väike luuleraamat* (1968), *Laulan oma Eesti laulu* (1996). **B:** P. Ambur. *Anna Haava lüürika*. Trt., 1934; *Anna Haava, Miina Hermann, Aino Tamm*. Trt., 1934. ▸

Haavamägi (a-ni 1937 Espenberg), *Roman* (15. II 1891 Tallinn — 3. I 1964 Haapsalu), kujur ja maalikunstnik. Õppis 1914—17 Tallinna Kunsttööstuskoolis ja N. Triigi ateljees. Elas a-st 1922 Haapsalus. Maalis algul pms. akvarellitehnikas ekspressionistlikke maastiku- ja väikelinnavaateid. Kujurina (a-st 1923) loonud dekoratiivskulptuure ja portreid ning portreebüstiga mälestussambaid. Teinud ka Vabadussõja monumente (Lääne-Nigulas, 1930, taastatud 1989). 1981 avati Haapsalus H-e majamuuseum. **T:** C. A. Hunniuse (1928), R. Tobiase (1929), B. Laipmani (1933) ja E. Enno mälestussammas (1939), Tšaikovski pink (1940; kõik Haapsalus).

Haavaoks, *Paul* (12. VI 1924 Järvesuu v. — 30. IX 1983 Värska), kirjanik. Oli talusulane ja tööline, töötas komsomoliehitustel, 1949—50 Saatse valla TK sekretärina ja 1951—55 ajalehe „Koit" toimetuses, a-st 1955 oli Räpinas kutseline kirjanik. Esimesed luuletused ilmusid 1937—38, uuesti hakkas luuletusi avaldama 1949. Poetiseerinud paljudes värsirmt-tes („Peipsi rannalt", 1957; „Laul suurest salvest", 1965; „On küla kuskil veel", 1980; „Rannahääled", 1981) lihtsakoelises vormis kodukandi loodust ja inimesi, on järjekindlaimaid kodukohaluule viljelejaid. Kirjutanud ka proosarmt-u Leevaku hüdroelektrijaama ehitamisest („Eelkarastumine", 1974), poeeme ja lasteluulet. **T:** valikkogud *Talvised mesipuud* (1971) ja *Suvised nurmed* (1984).

Habakuk, *Madis* (28. XII 1938 Avinurme), majandusteadlane, majandusdr. (1980, kinnit. 1981). Lõpetas 1966 TPI, õppis 1970—71 Varssavi majandusülikoolis, täiendanud end San Francisco ja Yorki ülikooli suvekoolides. Olnud 1966—78 TPI õppejõud, 1978—88 Eesti NSV Majandusjuhtide Inst-i õppejõud (a-st 1987 prof.) ja kateedrijuh. ning 1978—86 ühtlasi rahvusv. juhtimiskonsultant (Šveitsis, Etioopias, Kuubal, Ungaris, Venemaal, Tšehhoslovakkias), a-st 1989 Eesti Kõrgema Kommertskooli president. Uurinud juhtimisteaduse probleeme, mõõtnud esimesena juhtimisalast lojaalsust kvantitatiivselt. **T:** *Eesmärk—otsus—juhtimine* (1976), *Intsidendid, situatsioonid, juhtimismängud* (1976), *Konsultantide kasutamine juhtimises* (1983), *Juhtimine eesmärgi kaudu* (1986), *Управленческое консультирование. Опыт и проблемы* (1987, autoreid).

Haberlandt [*ha:*-], Haverland, *Christoph* (ristitud 17. I 1750 Riias — 19. IV 1803 Riia), baltisaksa arhitekt, varaklassitsismi esindajaid. Töötas Riias ehitusmeistri abina ja 1789—97 ehitusmeistrina. Oli 18. saj. Baltimaade silmapaistvaim arhitekt. Rekonstrueeris 1778—83 Riia toomkloostri ristikäigu idatiiva, ehitas kapiitlisaali peale esindusliku saaliga linnarmtk. (nüüd Riia ajaloo- ja meremuuseum). Eestis projekteerinud Võru (pühitsetud 1793) ja Valga luteri kiriku (1789, torn 1816).

Haberman, *Harald* (19. XII 1904 Tallinn — 16. XII 1986 Tartu), zooloog (entomoloog) ja ühiskonnategelane, Henn H-i isa, bioloogiadr. (1951), prof. (1955), ENSV TA akad. (1954), EKP liige (1939). Lõpetas 1932 bioloogina TÜ. Oli 1932—39 TÜ zooloogiamuuseumi assistent, 1939. a-st zooloogiainst-i vanemassistent. Osales 1930. a-te lõpus Tartu pahempoolsete kultuuriorg-de tegevuses. Oli juunist aug-ni 1940 J. Varese valitsuse siseministri abi ja sisekaitseülem, 1940—44 ENSV RKN-i asjadevalitseja, 1944—48 TRÜ õppeprorektor ning üldbioloogia ja darvinismi kateedri juh., 1947—77 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i dir. (oli instituudi rajajaid), 1957—64 ENSV TA Bioloogia- ja Meditsiiniteaduste Osk. akad.-sekretär. H-i põhiuurimisvaldkond oli 1929—39 mageveeselgrootute liigiline koosseis, levik ja ökoloogia, hilisematel aastatel lisandusid mardikaliste liigiline koosseis ning loodusteaduste filosoofilised küsimused. H. on Eesti entomoloogiakoolkonna rajaja, putukate sünökoloogilisfaunistilise uurimise algataja ja zoogeograafilise analüüsi käsitluse looja. Ta oli viljakas loodusteaduste populariseerija, 1927—39 Loodusuurijate Seltsi zooloogiakomisjoni ja 1951—56 entomoloogiasektsiooni esimees, 1946—52 Loodusuurijate Seltsi abiesimees ja 1952—54 esimees, a-st 1964 auliige, a-st 1984 aupresident, 1938—40 Loodusvarade Inst-i liige, 1939—41 Eesti Kodu-uurimise Seltsi kirjatoim. ja koguteose „Läänemaa" toim., 1935—37 ajakirja „Eesti Loodus" peatoim. (1938—40 toimetuse liige), 1960—84 „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Bioloogia" toimetuskolleegiumi ja 1965—78 „Eesti nõukogude entsüklopeedia" peatoimetuse liige, paljude rahvusv. komisjonide ning nõukogude liige, 1968—76 Rahvusv. Bioloogiaprogrammi (IBP) Eesti Vab. Komitee esimees. Juhtis 1961 Kaug-Idas II Eesti noorteadlaste kompleksekspeditsiooni. ENSV tnl. teadlane (1964). N. Vavilovi medal 1971. Tartu linna aukodanik (1980). **T:** *Eesti NSV mardikaliste* (Coleoptera) *süstemaatiline nimestik leviku- ja leiukohtade andmetega. Röövmardikalised* (Adephaga) (1952), *Eesti hüpikpoilased. Chrysomelidae, Halticinae* (1962), *Eesti jooksiklased* (Coleoptera, Carabidae) (1968), *Elu olemusest: andmeid ja mõtteid* (1968), *Tagasivaatamisi* (1988). **B:** *Harald Haberman: personaalnimestik*. Tln., 1981.

Haberman, *Henn* (18. I 1935 Tartu — 8. V 1991 Tartu), ihtüoloog, Harald H-i poeg, bioloogiaknd. (1965). Lõpetas 1957 bioloogina TRÜ. Töötas 1957—91 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1981—91 sektorijuh.). Luges TRÜ-s ihtüoloogiakursust. Uuris mageveekalu (sh. algatas rahvusv. koostöö latika uurimiseks ja juhtis seda). Tegeles kalade produktsioonibioloogia ja kaitsega. Oli mitme teadusseltsi, -nõukogu ja -komisjoni liige. — Tema abikaasa Ellen-Juta H. (6. VII 1933) on hüdrobioloog (uurib Peipsi, Võrtsjärve ja Eesti väikejärvede zooplanktonit), bioloogiaknd. (1974). **T:** *Kalad ja*

Anna Haava

Roman Haavamägi

Madis Habakuk

Harald Haberman

Eugen Habermann

a Haava

an Haavamägi

s Habakuk

d Haberman

Habermann

Georg Hackenschmidt

Raimund Hagelberg

August Matthias Hagen

Julie Hagen-Schwarz

Jüri Hain

kalandus (1970, autoreid), *Changes in bream* Abramis brama *during the lake succession.* — Dynamics and ecology of wetlands and lakes in Estonia (1988).

Habermann, *Eugen* (19. X 1884 Tallinn — 17. IX 1944 Gdański laht), arhitekt. Õppis 1902—05 Riia Polütehnilises Inst-s ja 1906—09 Dresdeni tehnikaülikoolis, töötas 1909 ja 1912 Dresdenis (sai seal arhitektidiplomi), 1910—11 Liepājas ja Riias ning a-st 1913 Tallinnas. Lõpetas 1913 töödejuh-na „Estonia" teatri- ja kontserdihoone ehitamise. Oli 1914—23 Tallinna linnaplaneerimisarhitekt ja 1919—23 ühtlasi sisemin-i ehitusvalitsuse juh. Osales Eesti Arhitektide Ühingu asutamises ja oli selle esimene esimees (1922—32). Koostas 1917—20 Tallinna ehitusplaani. Projekteerinud (koos H. V. Johansoniga) ekspressionismimõjulise Riigikoguhoone (1920—22) ja traditsionalistlikke asumeid: „Oma Kolle" Tallinnas Kolde puiesteel (1922—25) ning (iseseisvalt) Siidisuka Kohtla-Järvel (1920—21). 1920. a-te II poolest alates hakkas loomingus ilmnema funktsionalismi: Tallinnas „Rauaniidi" hoone Põhja pst. 7 (1926—32), elektrijaama hooned Põhja pst. 27 (1928—32), äri- ja elumaja Pärnu mnt. 6 (1932—33) ning Eesti Panga hoone Estonia pst. 13 (1935, viimane koos H. V. Johansoniga). Esindustraditsionalistlik on Vasalemma marmorist fassaadiga elamu Tallinnas Roosikrantsi 8/8a (1939).

Habicht [*-iht*], *Tamara* (30. VII 1918 Vjatka kub.), etnograaf, ajalooknd. (1965). Lõpetas 1950 TRÜ. Töötas 1945—85 ENSV Rkl. Etnograafiamuuseumis. Uurinud pms. taluehitisi. **T:** *Rehielamu Kagu-Eestis 19. sajandi teisel poolel* (1961), *Eesti saun* (1972), *Rahvapärane arhitektuur* (1977).

Hackenschmidt [*hakenšmit*], *Georg* (1. VIII 1877 Tartu — 19. II 1968 London), maadleja, tõstja ja sporditeoreetik. Hakkas tõstmise ja maadlemisega tegelema 1895 Tallinnas. Püstitas 19. saj. lõpus tõstmises, pms. ühe käe tõsteis, mitu maailmarekordit (Venemaa esimene maailmarekordiomanik). Tuli maadluses 1898 ja 1899 ning tõstmises 1898 Venemaa meistriks (oli 1898 ka esimene Soome maadlusmeister) ning 1898 kreeka-rooma maadluses Euroopa meistriks (esimesena Eesti ja Venemaa harrastussportlastest). Tõstmises sai 1898 EM-il pronksmedali. Oli a-st 1898 elukutseline maadleja, võistles kreeka-rooma ja vabamaadluses edukalt mitmes maailmajaos (pälvis hüüdnime Vene Lõvi) ning tuli 1901 Viinis elukutseliste maailmameistriks. Elas pärast võistlemisest loobumist põhil. Prantsusmaal ja pärast II maailmasõda Suurbritannias. Juba tegevsportlasena huvitus sporditeooriast, hiljem ka spordifilosoofiast. A-st 1969 on Tartus korraldatud kreeka-rooma maadluses tema mälestusvõistlusi. **T:** *Valitseda elu* (1998).

B: O. Langsepp. *Georg Hackenschmidt.* Tln., 1968.

Hacker [*haker*], *Gottfried*, *Hangelaid, *K.*

Hagelberg, *Raimund* (7. II 1927 Tallinn), majandusteadlane, majandusdr. (1968), Eesti TA liige (1981). Lõpetas 1950 TPI. Olnud 1953—54 ENSV TA Majanduse Inst-i nooremteadur, 1954—58 TRÜ rahanduse ja krediidi kateedri vanemõpetaja, 1958—68 dots. ja 1968—82 prof. (1958—82 kateedri juh.), 1982—89 Eesti NSV TA Presiidiumi teaduslik peasekretär, 1989—92 EV Ülemnõukogu esimehe nõunik, a-st 1990 Eesti Panga nõukogu liige. Tegelnud rahandusteooria, raha ja panganduse ning ettevõtete rahandus- ja majandusanalüüsiga. Osalenud Eesti majanduse arengu põhialuste kavandamises, Eesti Panga taasrajamises ja krooni taaskehtestamises. 1987—93 Eesti Majandusteadlaste Seltsi juhatuse esimees. ENSV tnl. teadlane (1979). **T:** *Põllumajandusettevõtete töö majanduslik analüüs* (1968), *Spetsialist, ühiskond, progress* (1973), *Rahandussuhted kaasajal* (1975), *Kõrgkool, ühiskond, progress* (1979), *Majandus, ühiskond, progress* (1982), *Majanduse ABC. Majandusleksikon kõigile* (1985, autoreid), *Teadus, ühiskond, progress* (1986).

Hagen [*ha:gen*], *August Matthias* (23. II 1794 Valga läh. — 2. XII 1878 Tartu), baltisaksa maalikunstnik ja graafik, Julie Wilhelmine H-Schwarzi isa. Õppis Tartus K. A. Senffi juures joonistamist ja Münchenis maalikunsti. Töötas a-st 1826 Tartu koolides, oli 1838—51 Tartu ülikooli joonistuskooli õpetaja. Jäädvustanud Eesti ja Läti maastiku- ja linnavaateid (ülikoolihooneid kujutav akvatintasari, 1827—28). Tähelepanuväärsed on H-i seepiajoonistused („Keila-Joa lossi vaade", 1834; „Vaade Tähetornile", 1850).

B: V. Hinnov. *August Hagen.* — TKM-i almanahh, 2. Trt., 1967.

Hagen, Johann *August* von (2. IV 1786 Pirna, Saksamaa — 3. VII 1877 Tallinn), baltisaksa muusikategelane, helilooja ja organist. Oli 1815—51 Tallinnas tegev muusikaõpetajana ja a-st 1827 Oleviste kiriku organistina. Asutas 1823 Tallinnas saksa lauluseltsi, mis oli üks Baltimaade esimesi. Avaldas eestikeelseid muusikaõpikuid („Öppetus, mida laulomehhed, ja kes muud tahtwad, joudwad notidest laulo wisid ülleswötta...", Tln., 1841), laulukogumikke ja koraali-rmt-id. Loonud oratooriumi „Wir haben sie wieder die theure Staette" (1840), koori- ja soololaule ning näidendimuusikat. Aadeldati 1856.

B: T. Õun. *Oleviste organistist Johann August Hagenist (1786—1877) ja tema pärandist.* — Teater. Muusika. Kino, 1997, 8/9 ja 12.

Hagen-Schwarz [*ha:gen švarts*], *Julie* Wilhelmine (27. X 1824 Väike-Prangli mõis, Kambja khk. — 20. X 1902 Tartu), baltisaksa maalikunstnik, A. M. Hageni tütar. Pärast Dresdenis, Münchenis ja Roomas õppimist töötas a-st 1854 Tartus portretistina. Käis 1855—58 joonistajana ja akvarellistina koos abikaasa, hilisema Tartu ülikooli astronoomiaprof-i L. Schwarziga (1822—94) Siberis. Sai 1858 Peterburi KA-lt akad-u nimetuse. Loonud ka lillemaale, kujutanud Itaalia rahvatüüpe ja maastikku. **T:** A. M. Hageni (1870), L. Schwarzi (1873) ja K. E. von Baeri portree (1877).

B: V. Vaga. *Kunst Tartus XIX sajandil.* Tln., 1971.

Hagu, *Paul* (2. X 1946 Meremäe v.), rahvaluuleteadlane, ajalooknd. (1983). Lõpetas 1970 TRÜ, olnud a-st 1972 TÜ rahvaluuleõppejõud. Uurinud setu rahvapärimust, eriti setude põllunduskombestikku ja rahvalaule. Toimetas 1995 koos soome folkloristi S. Suhoneniga trükki A. Vabarna loodud improvisatsioonilise setu eepose „Peko". Osalenud eesti folklooriliikumises, on rahvalaulurühma „Hellero" (1972) asutajaliikmeid.

Hagus, *Verner* (13. VII 1909 Tallinn — 26. IX 1988 Tallinn), tantsija. Oli 1928—64 „Estonia" balletisolist. Andekas karaktertantsija, kes oli veenev ka klassikalistes nn. printsiosades. ENSV tnl. kunstnik (1957). **O:** Siegfried ja Rotbart (Tšaikovski *Luikede järv*), Kratt (Tubina *Kratt*), Girei (Assafjevi *Bahtšisarai purskkaev*), Kalevipoeg ja Sorts (E. Kapi *Kalevipoeg*), Claude Frollo ja Quasimodo (Pugni jt. *Esmeralda*).

Hain, *Jüri* (4. VI 1941 Tallinn), kunstiajaloolane, kunstiteaduse mag. (1995). Lõpetanud 1969 TRÜ. Käsitlenud uurimustes ja arvustustes pms. graafikat; koostanud eesti vabagraafika albumeid ja Tallinna graafikatriennaalide mappe. Olnud Tallinna graafikatriennaali algatajaid (1968). ENSV tnl. kunstitegelane (1985). K. Raua preemia 1990. **T:** *Graafikamappidest aastail 1920—24* (1976), *Graafikamappidest 1930-ndail aastail* (1978, art-ikogumikus „Töid kunstiteaduse ja -kriitika alalt" I ja II), kogumik *Usutlusi kunstnikega* (1995), *Tundmatu Eesti Kunstiselts.* — Looming, 1996, 10.

B: *Jüri Hain. Personaalnimestik 1961—1990.* [Koost. E. Neeme.] — Kunst, 1991, 1.

Hainsalu (Sööt), *Lehte* (31. X 1938 Kriimani k., Haaslava v.), kirjanik. Lõpetas 1961 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud „Edasis" ajakirjanikuna ja Tartu koolides emakeeleõpetajana. Oli 1982—90 ENSV Kirjanike Liidu Tartu osk. sekretär, 1990—92 EV Ülemnõukogu liige. Esimesed luulekogud („Sõnajala õis", 1957, „Peeglikillud", 1960) väljendavad julget nooruslikku ellusuhtumist, hilisemais luulermt-is („Rukis loob pead", 1966, „Siinpool Toone voolamist", 1972, „Pika Hermanniga", 1994, valikkogu „Ainsa ööga läbi maa", 1980) on valdavad tõsimeelsed mõtisklused. Avaldanud ka soneti- („Liivakellas niriseb aeg", 1973) ja ballaadikogusid („Põhjavesi", 1974, „Tuli tuhkhauas", 1986, „Taprite pidu", 1989) ning kaasaja elu kriitiliselt kujutavat proosat (rom-d „Viis minutit enne vihma", 1997, „Viis minutit pärast vihma", 1999, ja „Kukelokuti", 1999, lühirom. „Pigilinnu laul", 1967, jutukogud „Luulepuhkusel", 1974, „Kes te koormatud olete", 1988, ja „Lakka ilma redelita", 1996) ja lastermt-id („10 kooki", 1972, „Suur vend Mati ja väike õde Kati", 1973, „Anned ja Marid", 1974, „Vanasõna mäng", 1992, „Ega sina ometi kärnkonna karda", 1994, „Pikkurilli", 1994, „Nõiamaja", 1995, „Sõnalinnriik", 1997, „Jette", 1997, „Pimmi", 1998, „Seitse mütsikest", 1999, värsikogud „Kui ma ükskord", 1971, ja „Laps tahab klassi kammitsast lahti", 1984). Käsitlenud olukirjeldustes (rmt-d „Tere õhtust. Kuidas elate?", 1982, „Tagasivaatepeegel", 1994) ja telesaadetes (sari „Lapsesuu") teravaid argiprobleeme. F. Tuglase novelliauhind 1987.

Hakker, *Gottfried*, *Hangelaid, *K.*

Haldna, *Ülo* (30. I 1932 Tartu — 9. VI 1998 Tallinn), keemik, keemiadr. (1976). Lõpetas 1955 TPI, täiendas end 1966 Oxfordi ja 1976 Toronto ülikoolis. Oli a-st 1955 TRÜ õppejõud (a-st 1976 prof.), 1961—75 samas teadustöötaja ja 1975—80 analüütilise keemia kateedri juh. ning a-st 1980 ENSV TA Keemia Inst-i põlevkivi mineraalaine labori juh. Uurimusi pms. nõrkade orgaaniliste aluste aluselisuse ja katalüüsireaktsioonide kineetika kohta. **T:** *Исследование основности некоторых слабых органических оснований* (1974, Tartu).

Haldre, *Heiti* (4. VI 1928 Tartu), tehnikateadlane, Jüri H. poeg ja Ülo H. vend, tehnikaknd. (1955, Moskva). Lõpetas 1952 TPI vesiehitiste erialal. Töötanud a-st 1956 EPMÜ-s (1958—63 maaparanduse ning 1973—83 ja 1988—92 vesiehituse kateedri juh., a-st 1959 dots.). Oli 1967—68 Myanmaris Yangoni tehnoloogiainst-i õppejõud. On mitme originaallahendusega konstruktsiooni (tsentrifugaalpumba käivituseelseks veega täitmiseks mõeldud imipaagi, propellerpumbaga kaevpumpla, niisutus- ja kuivendussüsteemides propellerpumpa asendava jugapumba) ja arvutusmetoodika autor. Koostanud pumpade valiku ja pumplate projekteerimise arvutiprogramme. **T:** *Veetõsteseadmed* (I 1961 ja ²1964, II 1967 ja ²1972), *Hydraulics of river channel closures* (1970, London, koos S. V. Izbashiga), *Põllumajanduskultuuride vihmutus* (1973, autoreid), *Pumbad* I (1986), *Hüdraulika ja pumbad* (1995, autoreid).

Haldre (a-ni 1934 Grünthal), *Jüri* (5. V 1896 Koigi v. — 4. II 1949 Tartu), röntgenoloog ja radioloog, Heiti ja Ülo H. isa, meditsiinidr. (1931). Lõpetas 1917 Pihkva õpetajate inst-i ja 1924 TÜ, täiendas end TÜ stipendiaadina mitmes Euroopa teaduskeskuses. Oli 1926—31 TÜ naistekliiniku röntgenoloog, 1931—40 röntgenoloogia eradots., 1939—49 radioloogiainst-i ja -kliiniku juh. (a-st 1940 prof.), 1944—48 TRÜ röntgenoloogia ja radioloogia kateedri juh., 1945—49 ka ENSV Tervishoiumin-i pearöntgenoloog. H. on TÜ radioloogiainst-i ja -kliiniku rajaja ning Eestis raadiumravi algatajaid. Tema eestvõttel muretseti Tartusse raadiumipreparaadid. Võttis emaka ja munajuhade uurimiseks kasutusele hüsterosalpingograafia. **T:** *Raadium ja radioaktiivsus* (1941), *Radioloogia* (1948, õpik).

Haldre, *Ülo* (24. X 1930 Tartu — 16. X 1995 Tartu), füüsik, Jüri H. poeg, Heiti H. vend, füüsika-matemaatikaknd. (1967). Lõpetas 1954 Moskva ülikooli. Oli 1955—93 TÜ õppejõud (a-st 1970 dots.) ja 1993—95 teadur. Uurimusi kristallide füüsika ja luminestsentsi alalt. TÜ raadiospektroskoopialaboratooriumi rajajaid ning elektronparamagnetresonantsi meetodi ja mikroprotsessortehnoloogia rakendajaid TÜ-s. Koostanud õpikuid ja õppevahendeid kõrgkoolile (sh. õpiku „Радиоэлектроника" I—II, 1971—72). ENSV rkl. preemia 1987.

Haliste, *Kersti* (10. IV 1935 Tartu), matemaatik, filosoofiadr. (1965, Uppsala ülikool). Lahkus 1943 Eestist. Lõpetas 1957 Uppsala ülikooli, töötas samast aastast sealsamas, a-st 1966 on Umeå ülikooli lektor (a-st 1989 dots.). Uurimusi harmooniliste mõõtude kohta.

Haljamaa, *Ants* (8. VII 1941 Keava, Rapla v.), tõlkija ja toimetaja. Lõpetas 1966 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud 1966—91 kirjastuses „Valgus" toim. ja toimetuse juh-na, a-st 1991 kirjastuses „Koolibri" juhtivtoim-na. Eestindanud a-st 1970 vene keelest pol., pedagoogilist ja filmialast kirjandust (sh. ajalooõpikuid) ning soome keelest pms. A. Tuuri loomingut (7 rmt-t) ja J. Lehtoneni rom-i „Putkinotko" (1986).

Hallap, *Tatjana* (18. II 1928 Tallinn), tõlkija, Valmen H-i abikaasa, Katrin Karisma tädi. Lõpetas 1951 TRÜ prantsuse filoloogina. Töötas 1950—53 TRÜ ja 1953—65 ENSV TA rmtk-s ning 1965—76 kirjastuse „Valgus" „Eesti nõukogude entsüklopeedia" peatoimetuses, oli 1986—91 kirjastuse „Eesti Raamat" tõlkeilukirjanduse vanemtoim. Tõlkinud prantsuse (A. Dumas vanem, A. Maurois, Voltaire, A. Lanoux, Molière, J. Cocteau, J.-P. Sartre, G. Duby) ja Ladina-Ameerika kirjandust (R. Güiraldes, P. Neruda).

Hallap, *Valmen* (18. XII 1928 Tallinn — 13. XII 1987 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1956), Tatjana H-i abikaasa. Lõpetas 1952 TRÜ eesti filoloogina. Töötas a-st 1956 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, 1960—80 soome-ugri keelte sektori juh-na. Oli Eesti peamisi soome-ugri keelte uurimise korraldajaid ja a-st 1975 sariväljaande „Bibliographia Uralica" peatoim. Uurinud mordva keeli ja eesti keelt. **T:** *Материалы по истории глаголообразовательных суффиксов в мордовских языках* (1958).

Hallas, *Karin* (29. X 1957 Kiviõli), arhitektuuriajaloolane, arhitektuuriknd. (1992, Moskva). Lõpetas 1982 Leningradi Repini-nim. kunstiinst-i. On Eesti Arhitektuurimuuseumi asutajaid (1991) ja esimene dir. Uurinud 19. saj. II poole ja 20. saj. Tallinna arhitektuuri, eriti historitsismi ja juugendstiili. Koostanud uurimuslikke näitusi. Avaldanud ajakirjanduses arhitektuurialast publitsistikat. **T:** *Eesti Draamateater: ehituslugu ja arhitektuur* (1991), *Aadlipalee Toompeal* (1994), *Eesti puitarhitektuur* (1999, koostaja ja toim.).

Hallek, *Enno* (7. IX 1931 Rohuküla), maalikunstnik. Läks 1943 koos vanematega Rootsi. Lõpetas 1958 Stockholmi kunstikõrgkooli, oli 1981—90 samas maalikateedri prof. ja monumentaalkunstiosk. juh. A-st 1975 Rootsi Kuningliku KA liige, EKA audr. (1999). Olnud mõjutatud popkunstist ja kontseptualismist, hiljem postmodernismist. Käsitlenud üldinimlikke ja tsivilisatsiooni probleeme („Väetiselennuk ja lind", 1965; „*Hommage* Kandinsky emale", 1974; „Lendav maastik", 1986; „Taevakratsija" I—II, 1990). Suur osa teoseid on autobiograafilise taustaga („Minu aerud Eestist ja mälestused", 1975). Viljelnud monumentaalkunsti (Stockholmi võidukaare mosaiigid, 1989; *Stadion*'i metroojaama kujundus, 1973, viimane koos Å. Pallarpiga).

Lehte Hainsalu

Ülo Haldna

Jüri Haldre

Karin Hallas

Enno Hallek

Elmar Haller

Arvi Hallik

Osvald Hallik

Rudolf Hallik

Herman Halliste

Haller, *Bernhard* (1. VII 1904 Viitina v. – 20. X 1987 Tartu), metsateadlane, metsandusdr. (1934). Lõpetas 1928 TÜ. Oli 1929–34 TÜ metsakorralduse kabinetis vanemassistent, 1934–44 TÜ Järvselja õppe- ja katsemetskonna metsaülem, 1944–45 TRÜ metsakorralduse kateedri ajutine juh. ja prof. 1945 arreteeriti. Naasis sunnitöölt 1957, seejärel töötas pms. Tartu Metsakombinaadis. Avaldanud art-eid metsapuude kasvu iseärasuste ning kohalike ja võõrpuuliikide kultiveerimise kohta. **T:** *Kultuurid Tartu Ülikooli õppemetskonnas Kastre-Peravallas* (1929), *Uurimusi mustlepa* (Alnus glutinosa Gaertn.) *kasvukäigust* (1932), *Uurimusi okaspuude ekstsentrilisest jämeduskasvust* (1935).
B: E. Laas. *Bernhard Haller. 90 aastat sünnist.* – Eesti Mets, 1994, 4.

Haller, *Elmar* (22. XI 1907 Linnamäe v. – 15. I 1985 Tallinn), põllumajandusteadlane, Kristjan H-i isa, põllumajandusdr. (1967, kinnit. 1968), prof. (1969). Lõpetas 1935 TÜ. Oli 1932 Saksamaal praktikal, 1935–40 Kuusikul Riigi Põllum. Uurimis- ja Katseinst-s assistent (1939 täiendas end Rootsis, Taanis ja Soomes), 1941–45 Kuusiku Põllum. Uurimisinst-i juh., 1945–47 sealsamas taimekasvatusosk. juh. ja ühtlasi TRÜ vanemõpetaja, 1948–56 ENSV TA Taimekasvatuse Inst-i agrotehnika ja agrokeemia labori juh., 1956–58 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI agrotehnika- ja väetamisosk. juh., 1958–85 EPA õppejõud (1958–80 maaviljeluskateedri juh.). Selgitas suviteraviljade Eesti jaoks optimaalsed külviajad ja lõi neile vastava kevadise mullaharimissüsteemi. Avastas bioloogilise seaduspärasuse, mille järgi on taimede saagikuse seisukohast esmatähtis seemnete idanemiskeskkond (vee-, õhu-, toite- ja soojusrežiim). ENSV tnl. teadlane (1966). ENSV rkl. preemia 1948. Mälestusmärk Ülenurme pargis. **T:** *Maaharimine ja maaharimisriistad* (1940, autoreid), *Valge mesika kasvatamine ja kasutamine* (1951), *Idanemiskeskkonna mõju põllukultuuride saagile* (1969), *Maaviljelus* (1984, koos Martin Karminiga).

Haller, *Kristjan* (12. VII 1949 Rapla), füüsik, Elmar H-i poeg, füüsika-matemaatikaknd. (1982). Lõpetas 1973 TRÜ, töötanud a-st 1972 TÜ Füüsika Inst-s (1984–89 vanemteadur, 1989–94 teadusdir., a-st 1994 dir.), 1992–93 oli *Texas A & M University* külalisteadur. Olnud 1994–97 Eesti teadusasutuste dir-te nõukogu kaasesimees ja a-st 1996 PHARE kõrghariduse ja teaduse reformi programmi (HESR) juhtkomitee liige. Uurimusi pms. valguse Ramani hajumise spektroskoopia, puhaste ja legeeritud tahkiste võredünaamika, faasisiirete ning tsükliliste ühendite molekulide struktuuri ja võnkumise kohta. **T:** *Temperature dependence of the Raman spectrum of barium peroxide* (autoreid). – Journal of Physical Chemistry, 1996, 100.

Hallik, *Arvi* (4. III 1941 Märjamaa), näitleja. Lõpetas 1963 „Tallinnfilmi" õppestuudio, töötanud samast aastast „Endlas". Mänginud telelavastustes ja filmides („Jääminek", „Inimesed sõdurisinelis"). ENSV tnl. kunstnik (1985). Parima meesnäitleja preemia 1984. **O:** Jussi Vatanen (Lassila *Tuletikke laenamas*), Peter Stockmann (Ibseni *Doktor Stockmann*), Ruuben (Kooli *Musta kassi öösel ei näe*), Andres (Tammsaare ja Adlase *Armastuse võimalikkusest Vargamäel*).

Hallik, *Osvald* (29. VI 1906 Torila k., Kokora v. – 3. XII 1964 Tartu), mullateadlane ja agrokeemik, põllumajandusdr. (1947, kinnit. 1950), prof. (1952), Üleliidulise Lenini-nim. Põllum-teaduste Akadeemia k-liige (1956). Lõpetas 1930 TÜ keemia ja 1939 põllum-e alal. Töötas 1930–36 ja 1938–43 sealsamas assistendina. Oli 1936–38 Sillamäel põlevkivi töötlemise tehases keemialabori juh., 1944–51 TRÜ ja 1951–64 EPA mullateaduse ja agrokeemia kateedri juh., 1944–49 TRÜ põllum-teaduskonna dekaan, 1947–52 ENSV TA Põllum-e (a-st 1949 Taimekasvatuse) Inst-i teadusdir. ja Tartu filiaali juh., 1955–58 EPA teadusprorektor, 1957–64 Üleliidulise Mullateadlaste Seltsi presiidiumi liige ja Eesti filiaali esimees. Rajas 1957 EPA-sse radioisotoopide labori. Uurinud happeliste muldade geograafiat, lõi Eesti happeliste muldade lupjamiseks teaduslikud alused ja korraldas lupjamistöid. 1948 ilmus H-l trükist Lõuna-Eesti põllumuldade reaktsiooni kaart, millele olid märgitud mageveelubisetete leiukohad, ning 1949 Eesti põllumuldade reaktsiooni kaart. Määras lubiväetise optimaalsed normid, uuris põlevkivituha keemilist koostist ning lämmastik- ja fosforväetiste ja orgaaniliste väetiste toimet. Vastustas T. Lõssenko vääri väetamissoovitusi. ENSV tnl. teadlane (1957). ENSV rkl. preemia 1948. **T:** *Põllumuldade lubjasus ja nende lupjamise tähtsus Eesti NSV-s* (1950), *Väetised ja nende kasutamine* (1956), *Agrokeemia* (1963), *Happeliste muldade lupjamine Eesti NSV-s* (1965).
B: E. Turbas. *Professor O. Hallik happeliste muldade lupjamise teoreetiliste aluste kujundajana Eestis.* – Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, V. Tln., 1985; *Professor Osvald Hallik. Trükiste bibliograafia*, ja E. Turbas. *Osvald Hallik – väljapaistev organisaator, pedagoog ja teadlane.* – EPMÜ teadustööde kogumik, 187. Trt., 1996.

Hallik (A l l i k a s), *Rudolf* Arthur Friedrich Wilhelm (25. XII 1912 Peterburi – 11. III 1996 Hamburg), geoloog, *dr. rer. for.* (1942, Greifswald). Õppis 1933–39 TÜ-s ja 1940–42 Greifswaldi ülikoolis. Töötas 1937–39 suviti Geoloogilises Komitees, 1939 asus Saksamaale. Oli 1939–42 Greifswaldi ülikooli geoloogiainst-i abiassistent, 1942–45 Poznani (Poseni) ülikooli mineraloogia-petrograafiainst-i assistent ning teenis Saksa armees, 1947–74 oli Hamburgi geoloogiakomitee teadur, a-st 1949 ka Hamburgi ülikooli õppeülesannete täitja soogeoloogia ja õietolmuanalüüsi alal. Teadustööd käsitlevad pms. pleistotseeni geoloogiat. Osales 1933–38 Eesti kvaternaarisetete ülevaatekaartide koostamises ning leidis seda tehes Ilumetsa meteoriidikraatrid.

Hallimäe, *Roopi* (a-ni 1935 Robert G r a u b e r g) (7. V 1908 Kapu v. – 3. VII 1969 Puhmu, Koeru läh.), õpetaja ja luuletaja. Õppis 1934–35 TÜ matemaatika-loodusteaduskonnas. Töötas 1940–48 Tartu Tähetornis, oli 1948–63 Tartu 2. keskkooli ja 1963–67 Palamuse keskkooli astronoomia- ja füüsikaõpetaja. Ehitas 1948 kooliobservatooriumi, tegi astronoomia- ja loodusvaatlusi, korraldas a-st 1959 õpilaste astronoomia-geofüüsika suvelaagreid. Tegutses ka maalijana. **T:** *Astronoomilisi vaatlusi* (1936), luulekogud *Hommikune leid* (1933) ja *Päikese maja* (1935).

Halliste, *Herman* (28. VI 1900 Kohila – 18. X 1973 Tallinn), kujur. Õppis 1919–22 A. Laikmaa ateljeekoolis ja 1923–26 Kõrgemas Kunstikoolis „Pallas" (A. Starkopfi ja V. Melliku juhendusel). Töötas a-st 1929 Tallinnas. Loonud real. vormikäsitluse ja eleegilise tundetooniga aktifiguure (pms. naisakte), psühholoogilisi ja karakterportreid (pms. kunstiinimestest) ning hauasambaid. **T:** *Naise pea* (1932, vaher), *Õhtu* (1938, graniit), *Ago* (1959, graniit), I. Aav-Loo (1933–34, pronks), K. Raua (1937, pronks) ja A. Talvi portree (1968, marmor), A. Kapsi perekonna (1931, Tallinna Siselinna kalmistu) ja E. Aule perekonna hauasammas (1938, Tallinna Rahumäe kalmistu).
B: H. Paas. *Herman Halliste.* Tln., 1985.

Haltenberger, *Mihály* (Michael) Hugo (2. IX 1888 Košice – 4. III 1972 Budapest), ungari geograaf. Lõpetas 1910 geograafiadr-na Greifswaldi ülikooli, täiendas end USA-s, habiliteerus 1918 Budapesti ülikoolis. Oli 1924–26 TÜ geograafiaprof. ja geo-

graafiakabineti juh., hiljem tegutses õppejõuna Budapestis. Tartu ajajärgul uuris Baltimaade geograafiat, esitas Eesti linnade majandusgeograafilise käsitluse ja talitlusliku liigituse, arendas kodu-uurimist, rajas poliitgeograafilise käsitluse alged, algatas 1925 teadusülitiste sarja „Publicationes Instituti Universitatis Dorpatensis Geographici" väljaandmise. **T:** *Gehört das Baltikum zu Ost-, Nord- oder zu Mitteleuropa?* (1925), *Der wirtschaftsgeographische Character der Städte der Republik Eesti* (1925), *Landeskunde von Eesti* (1926).
B: O. Kurs. *Mihály Haltenbergeri panus Eesti geograafilisse uurimisse.* — Eesti hungaroloogia 75. *Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia.* Trt., 1997.

Hangelaid (ka Hacker või Hakker), *Kotri* (Gottfried) (26. XII 1887 Tallinn — 25. VIII 1961 Saksamaa), elektriinsener. Lõpetas 1913 Wismari insenerikooli. Oli 1919—29 Tallinna Tehnikumi õppejõud ja 1921—22 elektrotehnikaosk. juh. Töötas a-st 1922 Riigi Turbatööstuses, oli 1927—39 selle dir. ja juhatuse esimees. Uurimusi pms. elektrotehnika ja turbatööstuse alalt. Läks 1939 Saksamaale.

Hanko, *August* Johannes (18. I 1879 Suure-Kambja v. — 25. V 1952 Arljuki asula, Kemerovo obl.), ajakirjanik ja merendustegelane. Lõpetas 1904 Tartu ülikooli õigusteaduskonna. Töötas 1902 ja 1904—05 ajalehes „Postimees", oli 1906—07 ajalehtede „Sõnumed" ja „Vaatleja" peatoim. Arreteeriti 1907 riigivastases tegevuses süüdistatuna ja saadeti Baltimaadest välja. Töötas 1908—18 „Päevalehe" toimetuses, asutas 1911 koos J. Pitkaga Tallinna Laevaühisuse. Vabadussõja ajal oli 1918—19 Eesti Ajakirjanduse-büroo juh., 1919—20 sõjaminister. Asutas laevaääri Hanko & Co, kuid see läks pankrotti. Tegi koostööd Sõjavägede (1929—37 Kaitsevägede) staabi luureosk-ga. Kutselise kirjamehena tegi kaastööd ajalehtedele, kavandas suurteost „Maailmasõda 1914—1918" (1939 ilmus 4 vihikut), oli üks viljakaimaid Skandinaavia kirjanduse tõlkijaid (J. Bojeri „Viimane viiking", 1932, ja „Rahvas mere ääres", 1939), tõlkis mere- ja sõjajutte ning reisikirju. Arreteeriti 1945, vabanes 1952, kuid suri kuu aega hiljem Venemaal. **T:** *Leitnant Julius Kuperjanov* (1936), *Admiral Nelson* (1938), *Jaan Poska* (1938, [3]1998), *Ühistegevus* I—II (1910—11).

Hannibal, Gannibal, *Abram* (Ibrahim) Petrovitš (u. 1696 — 14. V 1781), Vene sõjaväeinsener ja riigitegelane, *général en chef* (1759), Etioopia vürsti poeg. Langes türklaste kätte vangi, toodi 1704. a. paiku Konstantinoopolist Venemaale. Oli 1705—17 Peeter I kammerteener ja sekretär, õppis 1717—23 Prantsusmaal, juhtis seejärel kindlustuste ehitamist (ms. Paldiskis) ning õpetas sõjakoolides (sh. 1731—33 Pärnus) matemaatikat ja inseneriasjandust. Ostis 1732 Karjaküla mõisa (Keila läh.), erustus ja elas seal 1733—40. Oli 1741 Tallinna kindluse suurtükiväe ülem, 1742—52 Tallinna ülemkomandant. Sai riigilt eluaegsele rendile ja 1743 pärisvaldusse Rahula küla (Saue läh.). H. oli A. Puškini emapoolne vaarisa; Puškin on teda kujutanud jutustuses „Peeter Suure moorlane" (1827, e. k. 1984).
B: Г. Леец. *Абрам Петрович Ганнибал.* Таллин, 1998.

Hanschmidt [*hanš-*], *Ain* (10. XI 1961 Paide), majandus- ja pangandustegelane. Lõpetas 1984 tööstuse planeerimise erialal TPI. Olnud 1984—88 näidiskolhoosi „Sõprus" pearaamatupidaja, 1988—89 Haapsalu Agrotööstuskoondise esimehe asetäitja ning planeerimise, finantseerimise, töö- ja töötasu osk. juh., 1989—90 Haapsalu raj. täitevkomitee esimehe asetäitja, 1990—92 Lääne Maavalitsuse abimaavanem, 1992—93 Haapsalu Maapanga nõukogu esimees, a-st 1993 Eesti Ühispanga president ja juhatuse esimees.

Hansen, *Anton*, *Tammsaare, *A. H.*

Hansen, *Benno* (pseud.), õieti *Bernhard* Hanson (21. III 1891 Tallinn — 26. IV 1952 Tallinn), laulja (bass). Õppis laulmist 1914—17 Petrogradi konservatooriumis, täiendas end 1925 Roomas. Oli 1909—13 „Estonia" teatri draama- ja operetinäitleja, 1913—18 Petrogradi Maria teatri koorilaulja, 1918—26 ja 1929—52 „Estonia" ooperisolist. Esines ka välismaal (Saksamaal, Šveitsis, Rootsis). H-i tugevajõuline hääl paistis silma ilusa tämbri ja mahlakuse poolest. ENSV tnl. kunstnik (1946). **O:** Mefisto (Gounod' *Faust*), Mölder (Dargomõžski *Näkineid*), Colline (Puccini *Boheem*), Mehis (E. Kapi *Tasuleegid*).

August Hanko

Hansen, *Ellen* (18. VII 1910 Tallinn), tekstiilikunstnik. Lõpetas 1931 Riigi Kunsttööstuskooli ja 1948 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i, oli 1949—64 Kunstitoodete Kombinaadi tekstiiliateljeede kunstiline juht. Loonud vaipu ja dekoratiivkangaid, sh. tekstiiliansambleid ühisk. hooneile („Vanemuisele", „Estonia" kontserdisaalile). Enne 1960. a-t valminud kattevaipades ja figuraalsetes piltvaipades on loovalt rakendanud eesti etnograafilise tekstiili eeskuju. 1960. a-il muutus käsitluslaad suurejooneliselt lihtsaks ja jõuliseks. Nii loodusmotiividel (pms. figuurid) kui ka geomeetrilistel ja abstraktsetel kujunditel rajanevate vaipade kompositsioon on valdavalt tasakaalukas, värvilahendus särav-pidulik, paljudel juhtudel musta-valge kontrastil põhinev. ENSV tnl. kunstnik (1964). **T:** vaibad *Rahvuslikud nukud* (1957), *Kullaketrajad* (1963), *Mustad linnud* (1966), *Maarjamaa heliseb* (1976), *Kõnelus* (1977), *Helise, kumise* (1981), *Aeg* (1990).

Benno Hansen

Hansen, *Leopold* (27. XI 1879 Iravere k., Laiuse v. — 15. II 1964 Tartu), näitleja. Alustas lavategevust 1899 „Vanemuises" A. Wiera trupi koorilauljana, oli 1903—05 Riia eesti seltsi „Imanta" näitejuht ja näitleja, mängis 1906—29 (vaheaegadega) ja 1944—61 „Vanemuises" (seal ka lavastanud) ning 1933—41 Eesti Draamateatris. Sai tuntuks eelkõige algupärandeis kehastatud lopsakate rahvalike karakteritega. Kirjutanud luuletusi, näidendeid ja kupleesid, avaldanud mälestusi („Minu tee teatrisse", 1940; „„Vanemuise" radadelt", 1960; „Karjapoiss on kuningas", 1963). ENSV rahvakunstnik (1957). Majamuuseum Elvas. **O:** Punga Mart (Kitzbergi *Punga Mart ja Uba-Kaarel*), Luka (Gorki *Põhjas*), Pliuhkam (Lutsu *Kapsapea*), Piibeleht (Vilde *Pisuhänd*), Vesiroos (Tammsaare ja Särevi *Abielu ja armastus*), Köster (Lutsu ja Särevi *Kevade*).

Ellen Hansen

Hanson, *Kaido* (20. IX 1936 Võru), biokeemik, radiobioloog ja onkoloog, meditsiinidr. (1964, Leningrad), Venemaa MA k-liige. Lõpetas 1961 TRÜ. On Peterburis Petrovi-nim. Onkoloogiainst-i dir. ja molekulaarbioloogia osk. juh., a-st 1974 prof. Uurinud raku- ja radiobioloogiat ning molekulaarbioloogiat, avaldanud 8 monograafiat; kaalukas uurimus rakkude normaalse surma (apoptoosi) kohta. NSVL-i rkl. preemia 1987.

Hansson, *Ardo* Hillar (15. VII 1958 Chicago), majandusteadlane, majandusdr. (1987, Harvardi ülikool). Lõpetas 1980 Vancouveris Briti Columbia ülikooli, oli 1987—90 sealsamas abiprof., 1990—92 Helsingis ÜRO ülikooli majandusinst-i teadur, 1991—92 ka EV Välismin-i nõunik ja rahareformikomitee liige, 1992—97 Stockholmi majandusülikooli ja Ida-Euroopa Majanduse Inst-i abiprof. ja teadur, 1995—96 ühtlasi Maailmapanga teadur, 1997 EV peaministri nõunik; a-st 1998 töötab Maailmapanga Varssavi büroos makroökonomistina. Uurinud Ida-Euroopa majandusreforme ja Balti riikide majandust, tegelnud ka rahvusv. makroökonoomika probleemidega. Nõustanud peale Eesti valitsuse (a-st 1992) ka Poola, Sloveenia, Ukraina ja Mongoolia valitsust. **T:** *The evolution of income and competitiveness in the North Pacific Rim* (1990), *The emergence*

Leopold Hansen

…t Hanko

Hansen

…ansen

Hansen

and stabilization of extreme inflationary pressures in the Soviet Union. The post-soviet economy: Soviet and western perspectives (1992), *The trouble with the ruble: monetary reform in the former Soviet Union. Reforming the Russian economy* (1993), *First steps towards economic independence: the new states of the post-communist world* (1995), *Reforming the banking system in Estonia. Banking reform in Central and Eastern Europe* (1995), *Macroeconomic stabilization in the Baltic states. Marcoeconomic stabilization in transition economies* (1997).

Karl Happich

Happich [-*ih*], *Karl* Julius Richard (18. IV 1863 Pootsiku mõis, Iisaku khk. — 9. VII 1923 Schömberg, Württemberg, maetud Tartusse), baltisaksa loomaarstiteadlane, bakterioloog ja hügieenik, veterinaariamag. (1892). Lõpetas 1888 Tartu Veterinaariainst-i, oli 1890—91 sama inst-i prosektor, a-st 1891 õppejõud (1905—18 prof.) ja 1914—18 ühtlasi dir., 1919—23 TÜ loomaarstiteaduskonna prof. ja dekaan. Asutas 1900 Tartu Veterinaariainst-i bakterioloogiajaama juurde piimandusbakterioloogialabori, juhatas seda ja muutis selle 1907 iseseisvaks asutuseks. Laborist sai Venemaa piimanduskultuuri keskus, kus valmistati ja levitati hapukoorevõi tootmiseks bakterikultuuri, H. korraldas seal 1900—14 pms. piimandustöötajaile hügieeni-, bakterioloogia- ja piimakeemiakursusi jms. H-i algatusel kehtestati Tartus Euroopa esimene kohustuslik piima ja piimasaaduste kvaliteedi kontroll. Mälestuskivi Pootsikul (1979). **T:** *Бактерии полезные и вредные в молочном хозяйстве* (1902), *Лекции по бактериологии* (1914), *Die Tierärztliche Hochschule zu Dorpat* (1918).

Heikki Haravee

Haravee, *Heikki* (29. IV 1924 Tallinn), näitleja ja lavastaja. Lõpetas 1949 ENSV Rkl. Teatriinst-i, õppis 1961—62 Moskvas Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i kõrgematel režiikursustel. Töötanud 1949—51 Lõuna-Eesti Teatris (ka dekoraatorina), 1952—60 L. Koidula nim. Pärnu Draamateatris ja a-st 1960 „Vanemuises". Mänginud telelavastustes („Mee maik"). ENSV tnl. kunstnik (1978). **O:** Saint-Just (Feuchtwangeri *Lesk Capet*), Aisopos (Figueiredo *Aisopos*, ka lavastus, 1958), Kaval-Ants (Tammsaare ja Toominga *Põrgupõhja uus Vanapagan*), Solomon (Milleri *Hind*), Kreutzwald (Süvalepa *Emajõe Ööbik*), Üheksas vandekohtunik (Rose'i *Kaksteist vihast meest*). **L:** Ibseni *Kummitused* (1965, mängis Osvald Alvingut), Undi *See maailm või teine* (1966), Hugo *Mary Tudor* (1967), Labiche'i *Itaalia õlgkübar* (1975), Rossini *Abieluveksel* (1985).

Jaan Hargel

Hargel, *Jaan* (30. XI 1912 Tallinn — 30. I 1966 Tartu), dirigent, oboemängija ja pedagoog. Lõpetas 1939 oboeerialal TK (M. Prokofjevi kl.). Töötas 1928—41 Tallinna Töölisteatris, „Estonias", Riigi Ringhäälingus ja Tallinna kinodes oboe- ja flöödimängijana, oli 1940—44 TK õppejõud ning 1944—66 „Vanemuise" dirigent ja Tartu Muusikakooli oboeõpetaja, juhatas ka sümfooniakontserte. ENSV tnl. kunstitegelane (1965).

Hark, *Edgar* (8. X 1908 Tartu — 23. X 1986 Tallinn), kirikutegelane, Budapesti usuakadeemia (1982) ja Helsingi ülikooli audr. (1983). Lõpetas 1935 TÜ usuteaduskonna, oli 1935—41 Mustvee ja Tudulinna pastor, osales II maailmasõjas eesti laskurkorpuses, oli 1946—54 Mustvee ja Torma ning 1954—78 Tallinna Kaarli koguduse pastor, 1966—78 peapiiskopi asetäitja, 1978—86 EELK peapiiskop.

Dmitri Hartšenko

Harro, *Jaanus* (7. XI 1962 Tartu), psühhofarmakoloog, Maarike H. abikaasa, meditsiinidr. (1993, Uppsala). Lõpetas 1987 TRÜ. Olnud samast a-st TÜ õppejõud (1989—91 üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s, 1994—96 farmakoloogiainst-i neuropsühhofarmakoloogia erakorraline prof., 1994—98 arstiteaduskonna prekliinilise meditsiini prodekaan, a-st 1996 terviseedenduse erakorraline prof., õppetooli juh., a-st 1998 psühholoogiaosk. psühhofüsioloogia erakorraline prof.). Uurinud tundeelamuste ja [illegible]de aluseks olevaid neurokeemilisi ajuprotsesse, psühhoaktiivsete ühendite mõju käitumisele ning kehalise aktiivsuse, meeleolu ja isiksuseomaduste seoseid. **T:** *Studies on the brain cholecystokinin receptors and behaviour.* — Acta Universitatis Upsaliensis (1993).

Harro (a-ni 1997 Sallo), *Maarike* (22. XII 1960 Tartu), pediaater, Jaanus H. abikaasa, Atko Viru tütar, meditsiinidr. (1997). Lõpetas 1987 TRÜ. Töötanud 1988—91 Tartu Linna Kliinilises Lastehaiglas, a-st 1989 TÜ tervishoiuinst-s. Uurinud 4- kuni 10-aastaste laste igapäevast kehalist aktiivsust ja võimekust, perekonna osa laste kehalise aktiivsuse kujunemisel, kehalise aktiivsuse ja isiksuseomaduste vahelisi seoseid täiskasvanuil, maj., sotsiaalse ja emotsionaalse deprivatsiooni mõju laste tervisele, aterosklerootilisi südame- ja veresoontehaiguste riskitegureid lastel ja noorukitel. **T:** *Validation of a questionnaire to assess physical activity of 4 to 8 years old children.* — Research Quaterly for Exercise and Sport, 68 (1997); *Aerobic capacity and physical activity in 4 to 10 year-old children* (koos A. Viruga). — Biology of Sport, 1996, 13.

Hartmann, *Hermann Eduard* (1. VIII 1817 Tartu — 7. I 1881 Tartu), baltisaksa graafik ja maalikunstnik. Õppis Tartus A. M. Hageni juures, Düsseldorfis ja Münchenis. Sai 1845 Peterburi KA-lt vabakunstniku nimetuse. Töötas Lätis ning a-st 1845 Tartus, a-st 1860 ÕES-i kogude konservaatorina. Loonud portree- ja maastikumaale. Tema pms. puugravüüris linnavaateid ja maastikupilte („Tartu Kivisild", 1860; „Tartu vaade Meltsiveski tiigiga", 1865) ilmus ajalehtedes („Tallorahwa Postimees", „Inland") ja kalendreis („Eesti-Ma Rahwa Kalender").

Hartšenko (Harčenko, Harchenko), *Dmitri* (6. IV 1972 Tallinn), tantsija ja balletmeister. Lõpetas 1990 Tallinna Koreograafiakooli, olnud samast a-st „Estonia" balletisolist, teinud lavastusi „Vanemuises" ja Von Krahli Teatris. **L:** *Värvilised unenäod Macbethi teemale*, Schnittke muusika (1994, tantsis Macbethi), *Konserv: Pühendus*, Händeli muusika, *Võõrad aknad*, Glassi muusika, Kõlari *Kassid õlis* (1996). **O:** Leporello (*Don Juani mäng*, Glucki ja Stockhauseni muusika), Oskar (Holmi *Armastuse muinasjutt*), Matthias ja Pähklipureja (Tšaikovski *Pähklipureja*), Kratt (Tubina *Kratt*).

Hasselblatt, *Arnold* (20. VI 1929 Tallinn), Eestist pärit (läks 1939 Saksamaale) saksa farmakoloog ja toksikoloog, meditsiinidr. (1957), TÜ audr. (1996). Lõpetas 1955 Göttingeni ülikooli. Olnud a-st 1969 Göttingeni ülikooli prof., a-st 1971 farmakoloogia ja toksikoloogia inst-i juh. 1989 määras Göttingeni ülikooli senat H-i TÜ-ga koostöölepingu täitmise kuraatoriks, ta kuulub ka org-desse, mis Saksamaa valitsuse ja parlamendi kaudu püüavad toetada Eesti teaduse ja kultuuri arengut. Uurimusi sisenõrenäärmete ainevahetuse farmakoloogia alalt, hüpofüüsi osast kilpnäärme ja munasarja talitluse regulatsioonis, insuliininõristusest, antidiabeetikumide toimemehhanismist, lipolüüsist, glükogeneesist, ketogeneesist ja selle farmakoloogilisest regulatsioonist ning kaltsiumi ainevahetusest.

Hasselblatt, *Arnold* Christian Theodor (4. III 1852 Kambja — 8. XI 1927 Tartu), baltisaksa ajakirjanik ja ajaloolane, ajalooknd. Õppis 1870—74 Tartu ja 1875—76 Göttingeni ülikoolis. Oli 1876—78 ajalehe „Neue Dörptsche Zeitung" kaastööline, 1878—88 kaastoim. ja 1888—1914 peatoim. (a-st 1897 oli ajalehe nimi „Nordlivländische Zeitung"; seni vabameelne ajaleht muutus tema juhtimisel alalhoidlikumaks), 1918—20 ajalehe „Dorpater Zeitung" toim. ning 1920—26 Tartu linnaarhivaar. Avaldanud kirjutisi ka eesti ajakirjades „Post" ja „Odamees".

Hasselblatt, *Werner* Richard Karl (10. VI 1890 Tartu — 24. I 1958 Lüneburg), poliitik ja jurist. Lõpetas 1912 Tartu ülikooli õigusteaduskonna. Oli 1912—14 Tveris ja Petrõkavis (Valgevene) kohtuametiknd., a-st 1914 ajalehe „Nordlivländische Zeitung" toim., a-st 1915 töötas Tartu linnavalitsuses. Siirdus 1915 Siberisse abistama deporteeritud sakslasi, tegutses Krasnojarskis ja Kanskis kohtunikuna. A-st 1917 oli Tartus vandeadvokaat, 1918 deporteerituna Krasnojarskis, hiljem Tartus rahukohtunik. Balti rügemendi (1918—20) asutajaid, Riigikogu II—IV ks. liige ning saksa-rootsi fraktsiooni esimees. Osales juhtivalt vähemusrahvuste kultuuriomavalitsuse seaduse (1925) koostamisel ja vastuvõtmisel. Töötas 1928—31 ajakirja „Baltische Monatsschrift" kaasväljaandjana. A-st 1925 Genfis istungeid pidanud Rahvuste Kongressi asutajaid, a-st 1931 ühingu „Saksa rahvusgrupid Euroopas" tegevesimees. Tegutses a-st 1932 Berliinis, oli ajalehe „Nation und Staat" väljaandjaid. Elas a-st 1945 Lüneburgis.

Hastfer [*-e:r*], Hastfehr, *Jacob* Johan, krahv (21. XII 1647 Tallinn — 3. I 1696 Riia), baltisaksa päritolu Rootsi riigitegelane, marssal (1680). Oli 1686—87 Liivimaa kuberner, 1687—96 kindralkuberner, 1690—96 Tartu ülikooli kantsler. Reformis haldust, surus maha balti aadli vastupanu mõisade redutseerimisele.

Hazak, *Gabriel* (13. XI 1938 Tallinn), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1971). Lõpetas 1962 TRÜ õigusteaduskonna. Töötas 1962—73 prokuratuuris uurijana, prokuröriná ja analüütilise keskuse ülemana, a-st 1973 on TTÜ dots. Õppejõuna tegev ka mitmes erakõrgkoolis; Majandusõiguse ja Poliitika Inst-i prorektor. Spetsialiseerunud politoloogiale, inimõigustele ning väljendus- ja vaidlusõpetusele. Oli 1962—95 ER-i ja ETV väliskommentaator, 1990—93 Eesti-Saksa Ühingu esimees ja 1994—98 Eesti Diplomaatide Kooli kolleegiumi liige. Osalenud rahvusv. konverentsidel ja läbirääkimistel Eesti delegatsiooni inimõiguste eksperdina. A-st 1993 on Saksamaa Poliitikateaduste Keskuse tegevlektor. Avaldanud ajakirjanduses üle 200 poliitika- ja õigusalase art-i. **T:** *Teenistuslikku või ühiskondlikku kohustust täitva isiku kriminaalõiguslik kaitse* (TRÜ, 1971, väitekiri), *Inimõigused ja nüüdisaegne maailm* (1980), *Maailm meie ümber* (1982), *See väike, väike maailm* (1984).

Hau, *Eduard* (28. VII 1807 Tallinn — 1888 arvat. Tartu), baltisaksa maalikunstnik ja graafik, Johannes H. poeg, Woldemar H. poolvend, Peterburi KA akad. (1854). Õppis 1930—32 Dresdeni KA-s, elas 1836—39 ja elu lõpul Tartus. Lõi Tartus 30-lehelise sarja ülikooli professorite portreid (sh. F. K. H. Kruse, N. Pirogov, F. G. W. Struve; 1837—38). Portreteerinud ka F. R. Faehlmanni (1837, kivitrükk) ja J. K. S. Morgensterni (1838, õlimaal). Peterburis jäädvustas pms. losside interjööre (akvarellid).
B: V. Vaga. *Kunst Tartus XIX sajandil.* Tln., 1971.

Hau, *Johannes* (10. IV 1771 Flensburg — 3. VIII 1838 Tallinn), baltisaksa maalikunstnik, Eduard ja Woldemar H. isa. Tuli 1795 Flensburgist Tallinna, oli a-st 1806 Kanuti Gildi vanem. Maalinud rohkesti kultuurilooliselt väärtuslikke Tallinna ja Narva vaateid (guašš), osa neist on kasutanud teised kunstnikud (sh. T. Gehlhaar) oma gravüürisarjade loomisel. Teoseid on Tallinna kogudes ja Peterburi Ermitaažis.
B: V. Vaga. *Kunst Tallinnas XIX sajandil.* Tln., 1976.

Hau, *Woldemar* (16. II 1816 Tallinn — 23. III 1895 Peterburi), maalikunstnik, Johannes H. poeg, Eduard H. poolvend, Peterburi KA akad. (1849). Õppis 1833—35 vabakuulajana Peterburi KA-s. Oli a-st 1842 Peterburis kunstnik. Loonud biidermeierlikke akvarellportreid ja õlimaale, portreteerinud keiser Nikolai I-t ja tema perekonnaliikmeid. Peterburi kõrgseltskonna esindajaid (N. Puškina-Lanskaja, V. Asenkova) ning Eesti kunsti- ja vaimuinimesi (L. von Pezold, 1865; F. J. Wiedemann, 1878). Teoseid on Tallinna ja Peterburi kogudes.
B: H. Risthein. *Akadeemik Woldemar Hau.* — RKM. Kogude teatmik. Tln., 1982.

Haud, *Urmas* (30. XI 1953 Viljandi), astronoom, astronoomiadr. (1991). Lõpetas 1977 füüsikuna TRÜ, täiendanud end 1985—86 ja 1992—93 Bonnis ning 1987—88 Leidenis. Olnud a-st 1977 Tartu Observatooriumi teadur (1988—96 vanemteadur, 1993—95 peateadur). Uurinud galaktikate (pms. Linnutee) struktuuri ja dünaamika seoseid neid ümbritseva massiivse varjatud ainest krooni ehitusega. Esitanud hüpoteesi nõrkadest polaarringidest kui galaktikate (sh. Linnutee) struktuurielemendist. Teadustöid ka nn. kiirete vesinikupilvede kauguse ja galaktikate pöörlemiskõverate hindamise kohta. Koostanud galaktikate mitmekomponendiliste mudelite parameetrite leidmise ja galaktilise neutraalse vesiniku raadiovaatluste Gaussi analüüsi arvutiprogrammid. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Our Galaxy — a polar ring galaxy?* — Astronomy and Astrophysics, 1988, 198; *Galactic models with massive corona. II. Galaxy* (koos J. Einastoga). — Astronomy and Astrophysics, 1989, 223.

Haug, *Arved* (õieti Arved-Valentin) (5. XI 1922 Viimsi v. — 18. X 1995 Kuressaare), helilooja. Õppis 1947—52 Tallinna Muusikakoolis klarnetit ja laulu, lõpetas 1963 Eesti NSV Heliloojate Liidu noorteseminari. Mängis a-st 1945 mitmes orkestris, laulis 1952—61 ER-i segakooris ning 1960. a-il koos E. Klasi, U. Loobi ja K. Terasmaaga populaarses meeskvartetis. Töötas 1961—86 ENSV Rkl. Filharmoonias, juhatas ansamblit „Laine" (1963—66), orkestrit „Vana Toomas" (1971—77) ja ansamblit „Erfia" (1980—84). Populaarsed on tema laulud („Hõissa pulmad", „Vana Toomas", „Sepa jutustus", „Mere muusika", „Ma saadan oma varju"). Ilm. heliplaate (CD *Ma saadan oma varju,* 1996). ENSV tnl. kunstitegelane (1985).

Haug, *Niels* Conradt (19. IX 1922 Valga), kirurg, meditsiiniknd. (1954). Lõpetas 1949 TRÜ. Töötanud 1952—71 teadurina Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s, seejärel 1972—97 Tallinna Keskhaigla kirurgiaosk-s (1982—86 osakonnajuh.) ja 1957—65 ühtlasi Kivimäe haigla kirurgiaosk-s. On a-st 1980 sotsiaalmin-i (a-ni 1993 sotsiaalhooldusmin.) sotsiaalkindlustusameti vaegurluskeskkomisjoni ekspertarst. Kaitses 1969 Leningradis Sõjaväemeditsiini Akadeemias dr-ikraadi, mis jäi teadmata põhjustel kinnituseta. Uurinud pikkade toruluude kirurgilist ravi luuüdisisese fiksatsiooniga, välishingamise näitude muutusi tuberkuloosihaigetel pärast kavernotoomiat (kaverni eemaldamist) ning tugevdatud narkoosi ja hüpotermia rakendamist kopsutuberkuloosihaigete kirurgilises ravis. **T:** *О применении внутрикостной фиксации металлическим стержнем в лечении повреждений длинных трубчатых костей* (1954), *Об изменениях реактивности организма под влиянием некоторых наркотизирующих веществ и искусственной гипотермии и их значении в возникновении осложнений после резекции легкого у больных туберкулезом* (1969).

Haug, *Toomas* (1. V 1956 Tallinn), kriitik ja kirjandusloolane. Lõpetas 1978 TPedI eesti filoloogina. Oli 1978—83 F. Tuglase majamuuseumi vanemteadur, a-st 1983 töötab „Loomingu" toimetuses (a-st 1990 peatoim. asetäitja). 1990—92 Eesti Kongressi liige ja Eesti Komitee pressitoimkonna esimees. Käsitlenud ajakirjanduses XX saj. algupoole eesti kirjanduslugu ja autoreid (G. Suits, K. Rumor, V. Ridala, J. Lõo), avaldanud kirjandusarvustusi, kultuuriloo- ja poliitikavaatlusi ning lühiproosat.

Werner Hasselblatt

Johannes Hau

Arved Haug

Niels Haug

r Hasselblatt

es Hau

Haug

ng

Anu-Reet Hausenberg

Rao Heidmets

Johannes Heil

Ants Hein

Hausen, *Hans* Magnus (12. VIII 1884 Helsingi – 16. VI 1979 Helsingi), soome geoloog, *dr. phil.* (1914). Õppis Helsingi ülikoolis. Viibis 1914–24 ekspeditsioonidel Argentinas, Siberis ja Põhja-Mongoolias. Töötas 1924–26 Soome geoloogilise komisjoni juures, oli 1927–51 Turu rootsi ülikooli geoloogia- ja mineraloogiaprof. ning 1953–71 Kanaari saartel riigigeoloog. Eesti seisukohalt on tähtsad tema uurimused Baltimaade jäätekkeliste pinnavormide ja setete ning juhträndkivide kohta. **T:** *Materialien zur Kenntnis der Pleistozänen Bildungen in den russischen Ostseeländern* (1913), *Über die Entwicklung der Oberflächenformen in den russischen Ostseeländern und angrenzenden Gouvernements in der Quartärzeit* (1913).
B: A. Raukas. *Hans Hauseni mälestuseks.* – Eesti Loodus, 1984, 9.

Hausenberg, *Anu-Reet* (9. III 1941 Väimela), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1973). Lõpetas 1965 TRÜ. Olnud 1970–92 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-i teadur, a-st 1992 TPÜ õppejõud (1992–93 eesti keele õppetooli juh., 1993–98 dots., a-st 1998 eesti keele kui võõrkeele õppetooli prof.). Uurinud komi keele sõnavara ja murrete ajalugu ning komi ja läänemeresoome keelte suhteid. Olnud 1980. a-te lõpust hõimuliikumise taaselustajaid ning 1991 „Fenno-Ugria" sihtasutuse taasasutajaid ja 1993–96 selle esimees. 1994–96 Eesti Fennougristide Komitee aseesimees, a-st 1995 „H. P. B. Looži" juh.

Hausmann, *Richard* Gustav Gotthard (10. XII 1842 Võru – 19. XII 1918 Tartu), baltisaksa ajaloolane ja arheoloog, ajaloodr. (1880). Õppis Tartu, Göttingeni ja Viini ülikoolis. Oli 1874–97 Tartu ülikooli ajalooõppejõud (a-st 1880 prof.), ühtlasi 1881–90 ülikooli rmtk. dir. ja 1885–89 ülikooli aseprorektor. Uuris põhil. keskaja ajalugu ja Baltimaade rauaaega; juhatas Eestis paljusid arheoloogilisi kaevamisi (Pajusis, Heimtalis, Kukrusel jm.). Oli 1896 Riias peetud X üleveneemaalise arheoloogiakongressi ja selle näituse korraldajaid; koostas näituse kataloogi, milles andis esimese süstemaatilise ülevaate Eesti ja Läti muististest.

Haviko, *Tiit* (19. IV 1941 Kaaruka k., Järva-Jaani v.), ortopeed, meditsiinidr. (1990, Riia). Lõpetas 1965 TRÜ. Töötanud 1965–73 Viljandi raj. keskhaiglas kirurgina, 1974–75 Riia traumatoloogia ja ortopeedia inst-s kliinilise ordinaatorina, 1976–84 TRÜ õppejõuna, olnud 1985–86 Leningradi lasteortopeedia inst-i doktorant, 1987–92 TÜ traumatoloogia ja ortopeedia kateedri ning a-st 1992 traumatoloogia ja ortopeedia kliiniku juh. (a-st 1991 prof.). Uurinud jäsemete pikendamisel, luudefektide täitmisel ja luumurdude paranemisel toimuvat luuregeneratsiooni ning liigeste siseproteesimise meditsiinilisi ja sotsiaalseid probleeme. **T:** *Reumatoloogia* (1995, autoreid), *Medicina* (1995).

Hehn [*he:n*], *Carl* Georg Franz (7. V 1821 Otepää – 2. III 1875 Tartu), baltisaksa põllumajandusteadlane, majandusmag. (1858). Lõpetas 1842 Tartu ülikooli. Oli 1850–52 Tartu Veterinaariakooli põllum-õppejõud, 1860–68 Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi sekretär, ühtlasi 1860–63 põllumaastaraamatu „Livländische Jahrbücher der Landwirtschaft" ja 1863–68 nädalakirja „Baltische Wochenschrift für Landwirtschaft, Gewerbefleiß und Handel" toim., 1868–73 Riia Polütehnikumi põllumajandusprof. ja ühtlasi 1870–73 dekaan ning 1873–75 Tartu ülikooli tehnoloogia- ja põllumajandusprof. Oli Liivimaa mõisade (ka talude) esimesi uurijaid ja sellealase statistika rajajaid, andis esimesena teadusliku ülevaate Liivimaa põllum-st (eriti mullast), alustas mullaluppjamisalaseid laboratoorseid töid, uuris kliima mõju põllum-le, oli Balti kub-de esimese põllum-kongressi (Riia, 1881) ja esimeste põllumkesknäituste korraldajaid. **T:** *Die Intensität der ... ländischen Landwirtschaft* (1858).

Heiberg, *Marie* (10. IX 1890 Kirikuküla, Urvaste v. – 15. II 1942 Tallinn), kirjanik. Õppis Urvaste valla- ja Sangaste kihelkonnakoolis, seejärel pühendus loomingulisele tegevusele. A-st 1919 oli vaimuhaige. Tähelepanu äratas H-i varajane esikluulekogu „Mure-lapse laulud" (1906), milles igatsev-nukral põhitaustal kajastuvad ajastule iseloomulikud revolutsioonilis-romantilised meeleolud. Avaldanud ka värsikogu „Luule" (1913), jutustuse „Elukevade" (1910) ning lühiproosakogu „Enne viimset päeva" (1914). Mälestussammas Urvaste kirikuaias (1990, L. Paluteder). **T:** valimik *Käisin üksi tähte valgel* (1988).

Heidmets, *Mati* (1. XI 1949 Kohtla-Järve), psühholoog, Rao H-a vend, psühholoogiaknd. (1989, Moskva). Lõpetas 1973 TRÜ psühholoogiaosk-a. Töötanud 1980–89 TPedI-s vanemteaduri ja õppejõuna, 1986–88 ühtlasi ERKI õppejõuna, 1989–90 TPedI prorektorina ja a-st 1990 TPÜ-s (a-st 1991 dots., a-st 1993 prof. ning sotsiaalteaduskonna dekaan); 1990–91 oli peaministri sotsiaalpoliitikanõunik. Täiendanud end Norras, Inglismaal ja USA-s. Uurimusi sotsiaal-, keskkonna- ja arengupsühholoogia, inimese ja keskkonna vaheliste suhete ajaloo ja mudelite alalt ning postmodernistliku elustiili (hoiakute ja vastuolude, tarbimise ja taluvuse) kohta. A-st 1996 Avatud Eesti Fondi juhatuse esimees. **T:** *Environmental psychology in the Soviet Union* (koos T. Niidu ja J. Kruusvalliga). – Handbook of Environmental Psychology (1987); *Social or individual orientation? Dilemmas in a Post-Communist world.* – Nebraska Symposium on Motivation, 1995, 42; *The Russian minority: dilemmas for Estonia.* – Trames, 1998, 3, 2; *Vene küsimus ja Eesti valikud* (1998).

Heidmets, *Rao* (15. IX 1956 Pärnu), filmilavastaja, Mati H-a vend. Lõpetas 1981 TPI elektriinsenerina, töötas 1982–94 „Tallinnfilmi" nukufilmistuudios režissöörina, a-st 2000 ETV laste- ja noortesaadete peaprodutsent. Lavastanud mängufilmi „Kallis härra Q" (1998). **F:** *Tuvitädi* (1983), *Kaelkirjak* (1986), *Papa Carlo teater* (1988), *Noblesse oblige* (1989), *Elutuba* (1994).

Heil, *Johannes* (15. IX 1895 Jäärja v. – 24. VII 1991 Tallinn), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1952), Eesti TA akad. (1954; k-liige 1951). Lõpetas 1924 Leningradis sõjaväe elektrotehnikaakadeemia. Töötas 1925–44 Moskvas, oli sh. 1938–44 NSVL Elektritööstuse Min-i kesklaboratooriumi juh. 1944–51 töötas Tallinna tehases „Volta", algul peainsenerina, hiljem dir-na, 1951–54 oli ENSV TA Füüsika-, Matemaatika- ja Tehnikateaduste Osk. akad-sekretär, 1954–68 ENSV TA Presiidiumi teaduslik peasekretär. Uurimusi elektrienergiavarustuse ja elektrimootorite kohta. ENSV tnl. teadlane (1965). ENSV rkl. preemia 1948, NSVL-i rkl. preemia 1951.

Hein, *Ants* (20. IX 1952 Sindi-Ülejõe), kunstiajaloolane, kunstiteaduse knd. (1990, Moskva). Lõpetas 1976 TRÜ. Töötanud 1976–90 „Eesti Ehitusmälestistes" ja a-st 1990 Ajaloo Inst-i kunstiajaloosektoris. Uurinud historitsismi ja juugendit eesti arhitektuuriajaloos; huvikeskmes on olnud mõisaarhitektuur. Käsitlenud ka stalinistlikku arhitektuuri, kunstikogumise ajalugu ja muinsuskaitset. E. Pütsepa preemia 1997. **T:** *Hüljatud mõisad* (1996, soome k., 1998), *Palmse* (1996), *Viljandimaa mõisad* (1999).

Hein (a-ni 1974 L e l l e p), *Helle* (7. II 1951 Kavandu k., Elva raj.), matemaatik, J. Lellepi õde, matemaatikadr. (1993). Lõpetas 1974 rakendusmatemaatika alal TRÜ, töötanud samast aastast sealsamas (1974–82 insener, 1982–92 teadur, 1992–94 lektor, a-st 1994 dots.). Uurimusi plastsete plaatide ja koorikute teooria alalt. **T:** *Optimization of clamped rigid-plastic shallow shells of piece-wise constant*

thickness (koos J. Lellepiga). — International Journal of Non-Linear Mechanics, 1994, 29, 4; *Optimization of shallow shells with different yield stresses in tension and compression* (koos J. Lellepiga). — Structural Optimization, 1999, 17, 4.

Heinapuu, *Andres* (16. III 1954), bibliograaf, poliitik ja hõimuliikumise tegelane. Lõpetas 1980 eesti filoloogina TRÜ. Olnud 1979—87 ja 1990—92 Eesti Rahvusrmtk. bibliograaf (koostanud F. Tuglase tööde bibliograafia), 1987—89 Eesti Teatriliidu konsultant, 1992—95 Riigikogu liige (Isamaa, Parempoolsed) ja a-st 1996 „Fenno-Ugria" sihtasutuse soome-ugri rahvaste infokeskuse juh. Olnud 1980. a-te lõpust hõimuliikumise taaselustajaid: „Fenno-Ugria" sihtasutuse taasasutajaid (1991) ning hõimuliikumise festivalide, seminaride ja konverentside korraldajaid. Käsitlenud etnofuturismi teooriat ja kohandanud seda idapoolsete hõimurahvaste vajadustele. 1990—93 Eesti-Saami Ühenduse esimees ja 1993—99 Soome-Ugri rahvaste konsultatiivkomitee Eestipoolne koordinaator.

Heinaru, *Ain* (3. X 1943 Tallinn), geneetik, bioloogiaknd. (1971). Lõpetas 1967 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1970 TÜ-s (1986—90 geneetika ja tsütoloogia kateedri juh., 1990—96 molekulaar- ja rakubioloogia inst-i juh., a-st 1992 prof.). Täiendas end 1976—77 Suurbritannias Edinburgh' ülikoolis, töötas 1996—98 Haridusmin-s teaduse ja kõrghariduse osk-a juh-na. A-st 1999 TÜ bioloogia-geograafiateaduskonna dekaan. Uurimisvaldkonnad on mikroobija molekulaargeneetika ja keskkonnabiotehnoloogia. A-st 1991 Eesti Geneetika Seltsi juh. EV teaduspreemia 1992. **T:** *Pärilikkus ja nukleiinhapped* (1980), *Geneetika ülesanded* (1992, koos M. Viikmaaga). — Tema abikaasa E e v a H. (22. IV 1945 Tölliste v.), mikroobibiokeemik, töötab a-st 1968 TÜ-s, olnud 1997—99 Eesti Mikrobioloogia Seltsi sekretär.

Heinaste (a-ni 1952 D e p m a n), *Ester*-Inge (24. V 1927 Tallinn), tõlkija. Lõpetas 1952 TRÜ inglise filoloogina. Töötanud Tallinnas põhil. vabakutselise tõlkijana. Eestindanud pms. noorsookirjandust, sh. T. M. Reidi, G. Trease'i, G. Krupkati, H. ja F. Schreideri, E. T. Setoni, R. L. Stevensoni, J. Londoni, H. Loftingi, R. Kenti ja A. Conan Doyle'i loomingut.

Heinloo, *Jaak* (18. VII 1945 Tallinn), hüdromehaanik, Mati H. vend, füüsika-matemaatikaknd. (1982, Novosibirsk), matemaatikadr. (1992). Lõpetas 1972 TRÜ füüsika-keemiateaduskonna füüsikuna. Töötas 1975—90 Eesti TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-s (a-st 1982 vanemteadur), 1990—92 Eesti TA Ökoloogia ja Mereuuringute Inst-s, a-st 1992 on Eesti Mereinst-i vanemteadur. Uurimusi turbulentse liikumise mehaanika ja merefüüsika alalt. Esitanud turbulentse liikumise süsteemse ja metateoreetilise kirjelduse kontseptsiooni kui erineval tasemel sõnastatud turbulentsikirjelduste integreeriva printsiibi. Täpsustanud turbulentsete liikumiste sümmeetria klassi ja sõnastanud sellest tuleneva turbulentse liikumise mehaanika üldistuse, rakendanud seda msg., sh. geofüüsikaliste protsesside modelleerimisel (nt. mere hüdrofüüsikaliste väljade vertikaalstruktuuri mudel ja Gibraltari soolaanomaalia difusioonmudel). **T:** *Феноменологическая механика турбулентных потоков* (1984).

Heinloo, *Mati* (9. X 1943 Tartu), mehaanikateadlane, Jaak H. vend, füüsika-matemaatikaknd. (1974, Novosibirsk), matemaatikadr. (1991). Lõpetas 1970 TRÜ matemaatikateaduskonna, täiendas end 1970—76 ja 1985 Novosibirskis ning 1979—80 Budapestis. Olnud 1976—92 TRÜ õppejõud (a-st 1979 dots.), a-st 1992 EPMÜ prof. (1992—94 mehaanika ja füüsika inst-i, a-st 1994 mehaanika ja masinaõpetuse inst-i juh.). Uurimusi deformeeruva keha mehaanika ja masinaehituse alalt, sh. erinevast materjalist mitmekihiliste konstruktsioonide ja masinaelementide digitaalsete mudelite kohta. Tegelnud arvutipaketile *Mathcad* tugineva masinamehaanika õpetamise metoodika loomisega. **T:** *The design of nonhomogeneous spherical vessels, cylindrical tubes and circular disks* (1991), *Design of the elastic doublespiral strip under local loading* (koos M. Külasaluga). — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Engineering, 1997, 3, 3.

Heinrichsen [-*rih*-], *Vladimir* (4. I 1929 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1966, Leningrad). Lõpetas 1957 Leningradi elektrotehnilise sideinst-i raadioinsenerina. Täiendanud end Moskvas (1974 ja 1982), Leningradis (1979) ja Minskis (1989). Töötanud a-st 1962 TTÜ-s (1966—76 raadiotehnika kateedri juh., 1968—93 dots., a-st 1993 sidetehnika õppetooli erakorraline prof.). Uurimusi raadio- ja sidetehnika alalt (signaalitöötlus, mõõte- ja muundusseadmete loomine ning telekommunikatsiooniseadmete testimine ja standardimine). **T:** *Signaalide analoogtöötlus* (1998).

Heinsalu, *Ülo* (23. IX 1928 Uue-Kariste v. — 27. I 1994 Tallinn), geoloog ja looduskaitsetegelane, geoloogiaknd. (1959). Lõpetas 1952 TRÜ. Oli 1952—54 Kasahstanis Karagandõ Geoloogia Valitsuses geoloog, a-st 1954 Eesti TA Geoloogia Inst-i teadur. Uurinud põhil. Eesti karsti ning sellega seoses ka allikaid, sufosiooninähtusi, kivimite lõhelisust ning tektooniliste rikete vööndeid. Kirjeldanud üksikasjalikult Eesti koopaid ja avaldanud sellekohast andmestikku. Tema algatusel alustati 1981 Tuhala karstialal Sulu talus Nõiakaevu läh. pikaajalisi karstivaatlusi. Viimastel eluaastatel korraldas eluta loodusmälestiste kaitset ning koostas „Eesti ürglooduse raamatut". Oli 1988—94 Eesti TA looduskaitsekomisjoni aseesimees. **T:** *Karst ja looduskeskkond Eesti NSV-s* (1977), *Eesti NSV koopad* (1987), *Allikad vanemas eesti kirjanduses (kuni 1940. a.).* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, IX (1993).

Heinze [-*tse*], *Otto* (11. III 1877 Kotlõ mõis, Jamburgi läh. — 8. VI 1968 Bad Windsheim, Saksamaa), sõjaväelane, kindralmajor (1920). Alustas sõjaväelasteed vabatahtlikuna Vene 92. Petseri (Petšorõ) jalaväepolgus, teenis mitmes kütipolgus, lõpetas 1905 Oranienbaumi ohvitseride laskekooli, teenis 1906—14 5. Soome kütipolgus. I maailmasõjas võitles Ida-Preisimaal, Karpaatides, Leedus ja Edelarindel. Pälvis mitu tsaariarmee autasu. Saabus 1918 polkovniku aukraadis Eestisse, asus elama Narva, teenis nov-dets. 1918 Vene valgete Põhjaarmee (hilisem Loodearmee) üksikkorpuses, määrati dets. 1918 1. Eesti jalaväepolgu ülemaks ja 1919 1. diviisi ülema abiks, oli kaks korda (1921—28 ja 1932—33) selle diviisi ülem, läks 1936 erru, oli 1933—36 Kaitsemin-i Nõukogu alaline liige. Läks 1941 Saksamaale (tema abikaasa oli saksa päritolu). Vabadusristi I liigi 2. järk ja II liigi 3. järk.

Heintalu, *Aleksander* (31. V 1941 Tartu), põllumajandusteadlane ja teadmamees (Vigala Sass), põllumajanduskand. (1988). Lõpetas 1981 agronoomina EPA. Uurinud Siberis ja Kaug-Idas ravimtaimi; kasvatanud suurel pinnal ravimtaimi ja uurinud nende agrotehnikat; viljelnud alternatiivset meditsiini. **T:** *Kuldjuure* (Rhodiola rosea *L.*) *agrotehnika Eesti NSV-s* (1988), *Minu ravi raamat* (sari, 1991—1993).

Heintze [-*tse*], *Tobias* sen. (1589 või 1590 Stade, Hamburgi läh. — maetud 9. II 1653 Tallinna Niguliste kirikusse), puunikerdaja. Töötas Kuramaal ning 1622—39 ja 1647—53 Tallinnas. Loonud hilisrenessansile omase selge ülesehituse ja detailikäsitlusega epitaafe, altareid, kantsleid ja pingistikke (pms. hävinud). Hilisemas loomingus lisandus barokne pahkmikornament. Säilinud on peateos Keila kiriku kantsel ja altar (1632). Tema töökojas on valminud Risti (u. 1630), Kose (1639), Jõelähtme (1639) ja Soome Taivassalo kiriku kantsel (1633).

Andres Heinapuu

Ain Heinaru

Ülo Heinsalu

Otto Heinze

...res Heinapuu

... Heinaru

...lo Heinsalu

...tto Heinze

Gert Helbemäe

Helle-Reet Helenurm

Nikolai Helk

Vello Helk

Mall Hellam

Heissmann [*hais-*], ka Heistmann, *Lüdert* (Ludert) (srn. enne 24. IV 1659), tisler ja puunikerdaja, renessansi ja baroki siirdeaja meister. A-st 1628 Tallinna kodanik. Loonud lamereljeefse dekoori ja sambamotiiviga altareid ning kantsleid. **T:** Tallinna toomkiriku pingistik (1644, hävinud), Koeru kiriku altar ja kantsel (arvat. 1645), Järva-Madise kiriku kantsel (arvat. 1652–55, E. Thiele kujud).

Helbemäe, *Gert* (10. XI 1913 Tallinn – 15. VII 1974 London), kirjanik. Töötas Tallinnas ajakirjanikuna, raadiotoim-na ja kuuldemängude näitejuhina. Põgenes 1944 Saksamaale, läks 1947 Inglismaale, kus oli samast a-st nädalalehe „Eesti Hääl" toim. Kirjutanud raadiokuuldemänge („Tšaikovski Haapsalus", 1939; „Augusta Carolina", 1939), näidendeid („Võlutud pajupill", 1941; „Üleliigne inimene", 1972), jutte ja legende vanast Tallinnast (jutustus „Vana Toomas", 1944; novelli- ja legendikogumik „Vaikija", Vadstena, 1947; rom. „Sellest mustast mungast" I–II; Lund, 1957–58, Tallinn, ²1998), lastermt-u „Minni ja Miku" (Lund, 1968) ning oma kaasaega kajastavaid psühholoogilisi rom-e („Elamata elu", Lund, 1952; „Kägu odraokkaga", Lund, 1953; „Öekesed", Lund, 1955, Tallinn, ²1994; „Ohvrilaev", Lund, 1960, Tallinn, ²1992; „Ainult ajutiseks", Lund, 1964; „Pagejad", Lund, 1971). **T:** kogumik *Järelpõimik* (1979).

Helde (a-ni 1958 Noorkõiv), *Valli* (13. X 1925 Koikküla, Taheva v.), tõlkija ja toimetaja. Lõpetas 1951 TRÜ läänemeresoome keelte alal. Töötas 1951–82 kirjastuses „Eesti Raamat" toim-na. Eestindanud läti keelest A. Sakse, Ē. Vilksi, Z. Skujiņši, A. Brodele, V. Spāre, A. Belsi, A. Upītsi, V. Lācise, G. Janovskise jmt. kirjaniku loomingut, sh. 10 lastermt-t ning Lasmanise ümberjutustuse eeposest „Karutapja". Koostanud ja tõlkinud K. Skalbe „Muinasjutud" (1981).

Helenurm, *Helle-Reet* (26. I 1944 Paide), näitleja. Lõpetas 1968 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1968–94 Eesti Draamateatris ja 1994–95 „Vanalinnastuudios", hiljem olnud vabakutseline. Mänginud telelavastustes („Leedi Windermere'i lehvik"), esinenud estraadil ja varietees. ENSV tnl. kunstnik (1986). **O:** Leena (Kitzbergi *Tuulte pöörises*), Nastenka (Arbuzovi *Õnnetu inimese õnnelikud päevad*), Lea (Smuuli *Lea*), Anna (Kertészi *Lesed*), Kröõt (Kruusvalli *Pilvede värvid*), missis Campbell (Kilty *Armas luiskaja*).

Helk (a-ni 1921 Tšistjakov), *Nikolai* (25. I 1886 Laiuse v. – 14. V 1941 Tallinn), sõjaväelane, kindralmajor (1937). Lõpetas 1913 Varssavi ülikooli õigusteaduskonna, töötas nii Varssavi kui ka Moskva kohtupalatis (1915), lõpetas 1916 Aleksandri sõjakooli kursuse. Naasis 1921 Eestisse ja võeti Eesti sõjaväkke sõjakohtu uurijaks, oli 1935–40 sõjaväe kõrgema kohtu esimees. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid H-i 1940 ja lasksid ta maha.

Helk, *Vello* (23. IX 1923 Varstu v.), ajaloolane, arhivaar, *dr. phil.* (1966, Århusi ülikool), TÜ audr. (1996). Oli 1944–45 Saksa sõjaväes, a-st 1945 elab Taanis. Õppis 1947–56 Århusi ülikoolis. Töötanud 1956–77 mitmes Taani arhiivis, a-st 1959 Taani Riigiarhiivis (oli 1970–90 ülemarhivaar, 1977–78 ka riigiarhivaari kt.). Mitme Taani ajalooseltsi ja -ühingu liige, Dannebrogi rüütliristi kavaler (töö eest Taani Riigiarhiivis). Uurimusi Taani ja Eesti ajaloo ning arhiivinduse alalt. A. Puksovi auhind 1990. **T:** *Die Jesuiten in Dorpat 1583–1625* (Odense, 1977), *Estlands historie* (Odense, 1993). **B:** *Festschrift für Vello Helk zum 75. Geburtstag. Beiträge zur Verwaltungs-, Kirchen- und Bildungsgeschichte des Ostseeraumes*. Trt., 1998.

Hellam, Mall (4. V 1957 Tallinn), haridus-, kultuuri- ja hõimuliikumise tegelane, Hugo Tiismuse tütar. Õppis 1975–77 TRÜ-s eesti filoloogiat, lõpetas 1983 Budapesti Eötvös Lorándi Ülikooli ungari filoloogia ja soome-ugri võrdleva keeleteaduse [illegible] nud 1983–90 tõlgina ja referendina, [illegible] tud Eesti Fondi juh-na. Olnud 1980. a-te [illegible] muliikumise taaselustajaid ning [illegible] misi korraldajaid, Eesti-Ungari Seltsi [illegible] (1988) ja a-st 1994 selle esimees. Avaldanud [illegible] hõimuliikumise ning kodanikuühisk-a ja [illegible] dussektorit puudutava seadusloome alalt. Eesti [illegible] tulundusühingute ja Sihtasutuste Liidu asutajaliige [illegible] a-st 1996 selle esimees. Euroopa Fondide Keskuse (*European Foundation Centre*) nõukogu liige, kodanikualgatuse maailmaühenduse CIVICUS (*World Alliance for Citizen Participation*) nõukogu liige, a-st 1994 Ungari aukonsul Eestis.

Hellat, *Aleksander* (20. VIII 1881 Tartu – 28. XI 1943 Kemerovo), riigitegelane, jurist. Õppis 1896–1900 Peterburi Sõjaväemeditsiiniakadeemias, 1903–09 Peterburi ülikoolis õigusteadust. Töötas 1909–14 Riias algul vandeadvokaadi abina, hiljem vandeadvokaadina. Oli 1915–16 Narva ja 1916 Tallinnas advokaat, 1917–18 Tallinna miilitsaülem, 1918 Tallinna linnapea, 1919 EV prokurör, 1919–20 siseminister, 1920–22 Eesti saadik Lätis ning 1922–23 Poolas, Ungaris ja Rumeenias, 1923 ja 1927 välisminister, 1923–31 Eesti saadik Soomes ja 1925–27 Ungaris (asukohaga Helsingis), 1933–40 riigikohtunik. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1940, hukkus vangilaagris.

Hellat, *Georg* (Jüri) (4. III 1870 Puka v. – 28. VIII 1943 Tallinn), ehitusmeister. Lõpetas 1900 Peterburis tsiviilinseneride inst-i. Oli 1913–15 Tallinna linnaarhitekt ja 1919–23 Tallinna linnavalitsuse ehitusjsk. juh. Tema kavandatud EÜS-i majast (1902, Tartu) loetakse eesti professionaalse arhitektuuri algust. Projekteerinud juugendimõjulisi („Endla" teatrihoone, 1911, Pärnu, koos A. Jungi ja E. Wolffeldtiga, põles 1944; „Säde" seltsimaja, 1911–13, Valga, põlenud 3 korda, viimati 1988) ja neoklassitsistlikke hooneid (Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasium, 1914, Tartu).

Hellat, *Henn-Kaarel* (5. IV 1932 Viljandi), kirjanik ja ajakirjanik. Õppis 1958–61 TRÜ õigusteaduskonnas. Töötas 1968–75 ajakirja „Küsimused ja Vastused" toimetuses, oli 1983–85 „Sirbi ja Vasara" (hiljem „Reede") kirjandusosk. juh. ja 1988–90 Lõuna-Eesti korrespondent, 1985–86 ENSV Kirjanike Liidu kirjanduse propaganda büroo dir., 1987–88 Eesti Kultuurifondi Lõuna-Eesti volinik; juhendanud kirjandusharrastajate klubisid. 1975–86 ja 1990–93 Kirjanike Liidu juhatuse liige. H-i proosa (kogu „Fuugad paradoksidele", 1973, ulmerom. „Naiste maailm", 2 kd., 1976–78, lühirom-d „Armastusest surmani", 1986, ja „Tühiasjad", 1989) on rõhutatult intellektuaalne ja tinglik. Avaldanud ka luulet (kogud „Vanad foonekused", 1974, ja „Mälulehed", 1992), näid-i „Robinsoni päästja" (1971, lavastatud 1992), följetone ja humoreske ning kirjanduskriitikat (kogu „Raamatu sisse minek", 1991). Tõlkinud vene ja inglise keelest; teinud raadio- ja televisioonisaateid.

Aleksander Hellat

Georg Hellat

Hellat, *Karl* (19. V või 13. VI 1862 Aru v. — 10. IV 1935 Haapsalu), kohtu- ja pangategelane, Peeter H-i vend. Õppis 1884—89 Peterburi ülikooli õigusteaduskonnas, töötas 1889 Peterburi kohtupalatis. Oli 1889—1900 Haapsalu ülemtalurahvakohtu esimees, 1900—06 Ustjužna linnas (Novgorodi kub.) kohtunik, 1906 Vene Riigiduuma liige, 1912—19 Vene kaubandus-tööstuspanga teenistuses (1912—14 Vindavis (Ventspilsis) ja 1915—19 Ukrainas). Kui enamlased panga sulgesid, asus elama Odessasse; vangistati 1921 ja vahetati Eestis kinnivõetud kommunistide vastu. Oli 1922—26 Tallinna-Haapsalu Rahukogu alaline liige, 1926—29 Eesti Maapanga juhatuse esimees, tegutses ka Venemaal mitmes eesti org-s. Asutas 1895 Haapsalus karskusseltsi „Kungla".

Hellat, *Peeter* (19. II 1857 Karijärve, Aru v. — 29. I 1912 Peterburi), arstiteadlane ja ühiskonnategelane, Karl H-i vend, *dr. med.* (1887). Lõpetas 1886 Tartu ülikooli. Üliõpilasena uuris leepra levikut Balti kub-des ja selle tõrje viise, eitas leepra pärilikkust; kogutud andmete põhjal sai doktorikraadi. Täiendas end Pariisis ja Londonis kõrva-, nina- ja kurguhaiguste alal. Seejärel töötas Peterburis kõrva-, nina- ja kurguarstina ning Sõjaväemeditsiiniakadeemias eradots-na. Osales 1907 Peterburis ajakirja „Ежемесячник ушных, носовых и горловых болезней" asutamises. Avaldas a-st 1891 Peterburis ja Tartus 20-andelise „Terviseõpetuse" (²1913, Peterburi), millega rajas Eesti teadusliku sanitaarpropaganda ja arendas eestikeelset meditsiiniterminoloogiat (temalt pärinevad terminid „lihas", „verelibled", „vereleem", „tuik- ja tõmbsoon", „nõristus"). Tema eestvõttel asutati 1908 Peterburi kurgu-, nina- ja kõrvaarstide selts.

Hellat-Lemba, *Ludmilla* (9. VIII 1879 Tallinn — 16. III 1945 Würzburg), laulja (metsosopran) ja pedagoog, Artur ja Theodor Lemba õde. Lõpetas 1904 Peterburi konservatooriumi (C. Ferni-Giraldoni laulukl.), täiendas end Itaalias. Laulis 1906—07 ja 1922—23 mitmes Itaalia ooperiteatris, oli 1919—20 „Estonia" solist ning 1918—40 ja 1941—44 TK õppejõud (a-st 1939 prof.); õpilasi: M. Lang, O. Lund, L. Saul. Põgenes 1944 Saksamaale, hukkus Würzburgi pommitamisel. **O:** Santuzza (Mascagni *Talupoja au*), Gioconda (Poncielli *Gioconda*), Azucena (Verdi *Trubaduur*), Carmen (Bizet' *Carmen*).

Helle, *Anton Thor* (1683 Tallinn — 24. IV 1748 Jüri), saksa päritolu vaimulik, keele- ja kirjamees. Õppis Kieli ülikoolis usuteadust. Töötas a-st 1713 Jüri khk. pastorina, sai 1742 Ida-Harju praostiks. Asutas 1721 köstrikooli, mis tegutses a-ni 1726, ja õpetas seal ka ise. Koostas keelekäsirmt-u „Kurtzgefasste Anweisung zur Ehstnischen Sprache", mille toimetas 1732 Halles trükki E. Gutsleff (jun.). See sisaldab lühikese grammatika (80 lk.), ulatusliku eesti-saksa sõnarmt-u (u. 7000 sõna; tugineb S. H. Vestringi materjalidele), 525 vanasõna ning kõnekäändu, 135 mõistatust ja õpetlikke moraliseerivaid kahekõnesid. A-st 1728 juhtis H. Piibli tõlkimist ja hiljem, 1739, Tallinnas selle väljaandmist. „Piibli Ramatu" tõlge avaldas olulist mõju eesti kirjakeelele ning mõjutas nii vaimuliku kui ka ilmaliku kirjanduse keelt. H. õnnestunud tõlge oli kasutusel rohkem kui 200 aastat. Keeletarvituses tugines H. Harjumaa murrakuile ja tõi kirjakeelde Põhja-Eesti läänepoolsete murrete sugemeid, nt. tugevaastmelisi seesütleva (*selgas, lautas, aedas*) ning *e*-mitmuse vorme (*poege, õlge, härge*); alates H-st hakati eesti kirjakeeles tarvitama diftongilisi vorme *hea, pea, peäl, seäl*.

Heller, *Johann Friedrich* (8. I 1786 Stolpe, Põhja-Saksamaa — 7. IV 1849 Räpina), saksa päritolu vaimulik kirjamees ja keeleuurija. Õppis Königsbergi ja Halle ülikoolis teoloogiat, tuli 1807 Baltimaile, jätkas 1811 õpinguid Tartu ülikooli usuteaduskonnas. Oli a-st 1814 Räpina pastor, a-st 1834 ka Võrumaa praost. Toimetas trükki mitu lõunaeestikeelset laulurmt-t, kirjutas keelealaseid art-eid, kogus murdeainest, avaldas 1840. a-il kalendrites vaimulikke luuletusi ning õpetlikke ja populaarteaduslikke kirjutisi.

Helmanis (Hellmann), *Kristaps* (Christophor) (3. VI 1848 Tērvete v., Kuramaa — 10. III 1892 Peterburi), läti päritolu loomaarstiteadlane, veterinaariamag. (1879). Lõpetas 1877 Tartu Veterinaariainst-i. Oli 1872—77 samas apteegilaborant ja 1877—79 kliinikuassistent, 1879—91 Peterburis ratsapolgu loomaarst. Viibis 1886 ja 1888 valitsuse ülesandel Pariisis Pasteuri laboratooriumis, rajas 1886 Peterburi maailma teise Pasteuri-jaama. Osales samas Keiserliku Eksperimentaalmeditsiininst-i (asut. 1890) rajamises ja oli 1891—92 instituudi episotoloogiaosk. esimene juh. Leiutas 1890 R. Kochist sõltumatult tuberkuliini. 1891 leiutasid H. Peterburis ja O. Kalniņš (Kalning) (1856—91) Tartus (samal ajal ning teineteisest sõltumatult) malleiini. H. uuris metsloomadel marutõbe ja tegi kindlaks, et selle tekitaja peitub ajus ja süljes.
B: E. Dārziņš. *Zemmers, Kalniņš, Helmanis.* Rīga, 1934.

Helme, *Rein* (21. II 1954 Pärnu), sõjaajaloolane, ajalooknd. (1987). Lõpetas 1977 TÜ ajalooteaduskonna. Töötas 1978—87 TRK ühisk-ateaduste kabineti juh. ja ajalooõpetajana, olnud 1989—92 Eesti TA Ajaloo Inst-i dir., 1995—98 Eesti Riigikaitse Akadeemia prof. ja 1997—99 Kaitseväe juhataja nõunik. Akadeemilise Sõjaajaloo Seltsi asutajaliige (1988) ja 1990—91 selle esimees. 1992—95 Riigikogu liige. Uurinud Napoleoni ajajärku ja Eesti sõjaajalugu. **T:** *1812. aasta Eestis ja Lätis* (1990).

Helme, *Sirje* (1. I 1949 Tallinn), kunstiajaloolane ja -kriitik, Kalju Reiteli tütar, mag. (1995). Lõpetas 1973 TRÜ. Töötanud a-st 1973 kirjastuses „Kunst" (1975—95 almanahhi „Kunst" koostaja ja toim., a-st 1989 kirjastuse peatoim., a-st 1990 dir.) ning a-st 1992 ühtlasi Sorosi Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuse dir-na. Kirjutanud art-eid, rmt-u- ja kataloogieessõnu ning pidanud loenguid eesti sõjajärgsest ja avangardkunstist. Tegutsenud kriitiku ja kuraatorina. **T:** *Lühike Eesti kunsti ajalugu* (1999, koos J. Kangilaskiga).

Helmersen, *Gregor* (venelastel Grigori Petrovitš) von (11. X 1803 Kammeri mõis Kambja läh. — 15. II 1885 Peterburi), baltisaksa geoloog, Peterburi TA akad. (1850; k-liige 1844), Tartu (1878), Peterburi, Harkivi ja Kiievi ülikooli audr. Õppis 1821—25 Tartu ülikoolis ja hiljem Peterburi mäeinst-s, lõpetas viimase 1838 ning oli samast aastast seal prof. ja 1865—72 dir.; a-st 1882 Vene Geoloogiakomitee (esimene) dir. Võttis Venemaal, Soomes, Norras ja Rootsis osa ligi 30 uurimisreisist. Oli 1841 valminud Venemaa Euroopa-osa geoloogilise kaardi põhikoostaja. Tegi mitu uurimisreisi ka Eestis: uuris 1838—39 geoloogidest esimesena Eesti põlevkivi, käsitles ka Peipsi järve ja Läänemere ranniku geoloogilist kujunemist ja Eesti rändrahne (kirjeldas Hiiumaal Paluküla läh. paiknevat kivikülvi, mida nüüd nimet. tema järgi H-i kivikülviks; LK). Oli rohkem kui 30 Vene ja välismaa teadusasutuse ja -seltsi auliige. 1878 asutas Peterburi TA temanim. auhinna. **T:** *Der Peipus-See und die obere Narova* (1864), *Studien über die Wanderblöcke und die Diluvialgebilde Russlands* (1869, 1882).
B: A. Raukas, H. Viiding. *Akadeemik Gregor Helmersen ja tema osa Eesti geoloogias.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, IX. Tln., 1993.

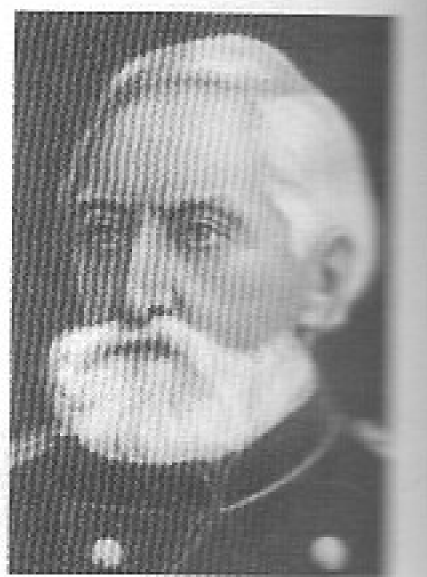
Hembsen (Embsing), *Albrecht* von (1625 Lübeck — 1657 Tallinn), maalikunstnik. Oli a-st 1647 Tallinna kodanik. 17. saj. Tallinna silmapaistvaimaid portretiste. Tema teosteks on peetud Niguliste kiriku B. von Roseni epitaafi maale (1651, hävinud) ning

Peeter Hellat

Ludmilla Hellat-Lemba

Rein Helme

Sirje Helme

Gregor Helmersen

Pühavaimu kiriku maale „Kristuse ristimine" ja „Püha Christophorus". Arvat. a-st 1637 töötas Tallinnas maalikunstnikuna ka tema isa H a n s von H. (srn. 1641).

Hendre, *Enn* (22. VI 1938 Viljandi), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1971, Leningrad). Lõpetas 1963 TPI mehaanikainsenerina, olnud samast aastast TTÜ õppejõud (a-st 1973 dots., 1982—87 peenmehaanikakateedri juh.). Täiendanud end Saksamaal (1973—74 ja 1995). Olnud 1964—67 ühtlasi „Eesti nõukogude entsüklopeedia" tehnikatoim. ja 1972—93 ER-i tehnikakommentaator. Uurimusi hammasmehhanismide ja aparaadielementide kohta ning tehnika ajaloo alalt. **T:** *Määrded, määrimisseadmed ja tihendid. Elastsed elemendid* (1979, koos A. Teastega), *Tigüülekanded* (1986), *Fifty years of the sub-miniature „Minox"*. — History of Photography, 1989, 13, 1.

Hendrikson, *Aleksander* (23. XI 1895 Tallinn — 4. X 1977 Tallinn), riigitegelane. Elas 1921—34 Leningradis: õppis 1921—24 Eesti Töölisfakulteedis, lõpetas 1929 Engelsi-nim. Leningradi Rahvamajandusinst-i, töötas 1932—34 keemiatehase „Respublika" dir-na. Oli 1934—39 Tšeljabinski obl. teraviljasovhoosi dir., 1945—61 Tallinna Linna TSN TK esimees. 1948—62 EKP KK liige. 1954—62 NSV Liidu Ülemnõukogu, 1947—55 ENSV Ülemnõukogu saadik. Tallinna aukodanik (1973).

Henning, *Carl Matthias* (21. VII 1774 Tallinn — 23. I 1856 Paide), baltisaksa tõlkija. Õppis 1791—93 Jena ülikoolis teoloogiat, oli 1802—52 Peetri khk. pastor, 1842—51 ühtlasi Järvamaa praost. Tõlkis rohkesti usulist kirjandust (sh. Thomas a Kempise „Käimissest Kristusse järrel", 1821, [2]1841).

Henning, *Salomon* (1528 Weimar — 9. XII 1589 Kuramaa), baltisaksa kroonik. Tuli 1553 G. Kettleri kutsel Liivimaale ja astus Liivimaa Ordu teenistusse, oli 1561—87 Kuramaa hertsogiriigi kantsler. 1590 ilmus Rostockis H-u „Lifflendische Churlendische Chronica" (käsitleb pms. 1554—89 toimunud sündmusi).

Henno, *Hain* (21. II 1836 Holstre v. — 2. VII 1922 Holstre v.), rahvusliku liikumise tegelane, talupermees. Oli 1860. a-il Holstre vallavanem, osales palvekirjaaktsioonis, kuulus 1870—84 Eesti Aleksandrikooli heaks raha korjamise org-i peakomiteesse, oli pärast C. R. Jakobsoni surma tema perekonna eestkostja.

Olev Henno

Henno, *Olev* (13. III 1914 Holstre v. — 1. IV 1994 Tartu), metsateadlane, dendroloog, põllumajandusdr. (1974, kinnit. 1977). Lõpetas metsanduse erialal 1942 TÜ ja 1945 TRÜ. Oli 1939—41 TÜ Metsandusliku Uurimisinst-i abijõud ja 1942—43 assistent, 1943—44 Saare metskonna metsnik, 1944—50 TRÜ metsaosk. assistent, 1950—56 Kuremaa metsakooli lektor ja õpetaja, 1956—89 EPA metsakorralduse õppejõud (1956—63 vanemõpetaja, 1963—78 dots., 1978—80 prof-i kt., 1980—83 prof., 1983—89 konsultant-prof.), a-st 1993 EPMÜ emeriitprof. Uurinud soostuvate nõrgkivialade teket ja metsastamist, kaasikute ja kase-kuuse segapuistute kasvu ja kasvatamist Eestis, metsamajanduse ökonoomikat, metsakorraldust ning TÜ metsaosk. ja EPA metsandusteaduskonna ajalugu. **T:** *Puude ja põõsaste määraja* (1963, [2]1995).

Hennoste, *Tiit* (12. VIII 1953 Pärnu), keeleteadlane. Lõpetas 1982 TRÜ eesti filoloogina. Olnud a-st 1982 TÜ õppejõud, ühtlasi 1991 ja 1992 eesti keele ja kirjanduse külalislektor Amsterdami ülikoolis ning 1992—96 Helsingi ülikoolis. Uurinud eesti keele suulist kõnet, ajakirjandustekstide ehitust ja funktsioneerimist ühisk-s ning modernismi eesti kirjanduses. Loonud tekstianalüüsi mudeli, mille keskseks osaks on kultuurisituatsiooni mõiste. **T:** *Ajalehe kujundamine* (1994, koos R. Kurvitsaga), art-isari *Hüpped modernismi poole* (1993—98, ajakirjas „Vikerkaar").

Henrik (lad *Henricus* ehk *Heinricus*, L[illegible] *ricus de Lettis*) (u. 1187 — pärast 12[illegible]), [illegible] misjonär. Teda peetakse Henriku Liivimaa [illegible] autoriks (käsitleb aega 1180. a-st 1227. a-ni[illegible]. [illegible] nimi ja elulugu on kroonikast oletamisi välja [illegible]. Selle järgi tuli ta u. 1205 Liivimaale, pühitse[illegible] 1208 preestriks, määrati Ümera latgalite [illegible]kuks, osales läbirääkimistes, mida saksa vallutajad pidasid latgalite, liivlaste ja eestlastega, ning 120[illegible]—26 eestlaste alistamises ja ristimises.

Herike [*he:*-], *Goswin* von (srn. 10. IX 1359), Liivimaa ordumeister 1345—59. Olles Viljandi komtuur, juhtis Jüriöö ülestõusu mahasurumist, sai 134[illegible] Harju-Virumaal Taani kun-a asehalduriks, sõlmis sellena 21. X 1343 kokkuleppe Rootsi foogtidega. Saavutas, et 29. VIII 1346 sõlmiti leping, millega Taani müüs Harju- ja Virumaa Saksa Ordule.

Voldemar Herkel

Herkel, *Voldemar* (4. I 1929 Kulna k., Keila v.), arhitekt. Lõpetas 1953 TPI. Oli 1961—88 ERKI õppejõud (a-st 1970 prof.), 1965—88 ENSV Rkl. Ehituskomitee aseesimees ja 1979—84 ENSV Arhitektide Liidu esimees. Projekteerinud Tallinna sadama soomemõjulise reisijatepaviljoni (1963, lammutatud) ja elamu Toompuiestee 11a (1967), Rannamõisas rahvuslike sugemetega kohviku „Merepiiga" (1967, 1992 tules hävinud) ning Tartus restorani „Kaunas" (1969, nüüd ööklubi „Atlantis", ümberehit. 1999). On „Eesti Tööstusprojekti" hoone Rävala pst. 6 (1963, koos Ü. Ilvesega), Saku, Kurtna ja Vinni planeeringu (1971) ning Lasnamäe generaalplaani (1973) autoreid. ENSV tnl. arhitekt (1967). NSVL-i rkl. preemia 1971, ENSV rkl. preemia 1985.

Ago Herkül

Herkül, *Ago* (25. III 1937 Tallinn), balletipedagoog, -kriitik ja -tantsija. Lõpetas 1956 Tallinna Koreograafiakooli ja 1963 balletipedagoogika ja -lavastaja erialal Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i. Olnud 1956—58 „Estonia" tantsija ja 1963—68 pedagoog-repetiitor, a-st 1966 Tallinna Balletikooli tantsu- ja balletiajaloo õpetaja ning a-ni 1998 ka kooli kunstiline juht, a-st 1998 ühtlasi TPÜ õppejõud. Avaldanud a-st 1981 ajakirjanduses balletikriitikat.

Evald Hermaküla

Hermaküla, *Evald* (6. XII 1941 Maardu k., Jõelähtme v. — 16. V 2000 Tallinn), näitleja ja lavastaja, Kaie Mihkelsoni abikaasa. Lõpetas 1965 „Vanemuise" õppestuudio ja geoloogia erialal TRÜ. Töötas 1962—66 ja 1970—83 „Vanemuises", 1966 ja 1968—70 režissöörina ETV-s, 1983—99 Eesti Draamateatris (1988—91 ka peanäitejuht, a-st 1996 näitleja) ning a-st 1999 Eesti Rkl. Nukuteatris (kunstiline juht). Oli 1960.—70. a-il eesti teatrisse jõudnud nn. vabade mängureeglite ja teatraalse esitusviisi olulisimaid esindajaid ning rahvaluuleainestiku rakendajaid, hilisemates lavastustes keskendunud tõlgenduskultuurile. Näitlejaloomingut kandis loomulikkus ja sarm. Õpetanud „Vanemuise" õppestuudios ja TRK lavakunstikateedris, mänginud filmis („Me olime 18-aastased", „Surmatants") ja telelavastustes („Rudolf ja Irma"), lavastanud teleteatris („Väike öömuusika") ja teinud telefilme („Säärane Ird ehk 100 aastat „Vanemuise" teatrit"). ENSV tnl. kunstnik (1976). **L:** P.-E. Rummo *Tuhkatriinumäng* (1969), Andrejevi *Sina, kes sa saad kõrvakiile* (1971), Hermaküla *Üks ullike läks rändama* (1973), Kõivu ja Vahingu *Faehlmann* (1982, mängis Faehlmanni), Shakespeare'i *Torm* (1986, mängis Prosperot), Pinteri *Majahoidja* (1987), Genet' *Palkon* (1988), Aho ja Hermaküla *Raudtee* (1993, mängis Mattit), Johnsoni *Histeeria* (1997 Tallinna Linnateatris). **O:** Camille Desmoulins (Rolland'i *14. juuli*), Joosep (Rainise *Joosep ja tema vennad*), Gruja (Drutse *Pühamast püham*), Indrek (Tammsaare ja O. Toominga *Tõde ja õigus*). **B:** *Vastab Evald Hermaküla*. — Teater. Muusika. Kino, 1992, 2.

Hermann I de Bekeshovede, ka **von Buxhoeveden** (u. 1168 — 1248), esimene Tartu piiskop, piiskop Alberti vend. 1219 määras Albert H-i Eestimaa (Lihula) piiskopiks, kuid vastuolud Taaniga ja eestlaste ülestõus takistasid teda sellele ametikohale asumast. 1224 anti H-le diötseesiks Lõuna-Eesti ja stiftiks selle idaosa. Tartu piiskopi ametinimetuse sai H. 1234.

Hermann, *Endla* (9. XI 1923 Tähtvere v.), näitleja ja teatripedagoog. Lõpetas 1953 Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i eesti stuudio. Töötas 1953—55 Tallinna Draamateatris näitlejana ning 1945—48 ja 1955—87 „Vanemuises" näitlejana ja lavastaja assistendina (enamiku K. Irdi lavastuste juures). Õpetanud a-st 1961 „Vanemuise" õppestuudiotes. ENSV tnl. kunstitegelane (1974). **O:** Mimm (Raudsepa *Mikumärdi*), proua Peachum (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Ema (Ojakääru *Kuningal on külm*), Vanaema (Merilaasi *Kaks viimast rida*).

Hermann, *Karl August* (23. IX 1851 Võhma k., Uue-Põltsamaa v. — 11. I 1909 Tartu), keeleteadlane, ajakirjanik ja muusikategelane, P. Lille vanavanaisa. Töötas 1868—71 Põltsamaal ja 1871—74 Peterburis õpetajana ning õppis eraviisil muusikat. Oli Peterburi eestlaste teatritegevuse algatajaid (1873 esietendus H-i mugandatud lustmäng „Linnas ja maal", mille juures ta oli ühtlasi ka lavastaja ja peaosatäitja). Õppis a-st 1875 Tartu ülikoolis usuteadust ja 1878—80 Leipzigi ülikoolis keeleteadust (lõpetas selle võrdleva keeleteaduse alal *dr. phil.* kraadiga). Oli 1882—85 Tartus „Eesti Postimehe" toim., ostis „Perno Postimehe" ja andis seda 1886—96 Tartus välja „Postimehe" nime all (1891 sai sellest esimene eesti päevaleht). Avaldas esimest eesti muusikakuukirja „Laulu ja mängu leht" (1885—97, koos noodilisaga), toimetas 1898—99 kirjanduslikku ajakirja „Rahva Lõbuleht", 1906 ajalehte „Valgus" ja 1906—07 ajalehte „Hüüdja". Töötas a-st 1889 Tartu ülikoolis eesti keele lektorina, osales Eesti Kirjameeste Seltsis (1890—91 seltsi esimees). Avaldas esimese täieliku eesti keele grammatika („Eesti keele Grammatik", 1884; „Eesti keele Lause-õpetus", 1896) ning lõi ja tuletas rohkesti uusi sõnu. Koostas „Eesti kirjanduse ajaloo" (1898), alustas esimese entsüklopeedia väljaandmist („Eesti Üleüldise teaduse raamat...", vihikutena, I köide 1900—04, osa II köitest 1906; A-täht ja osa B-tähest). Tema jutuloomingust on tuntuim jutustus „Auulane ja Ülo" (1887), luule põhiosa moodustavad oma laulude tekstid. H-i tegevuse olulisim osa on eesti muusika arendamine ja propageerimine: ta oli mitme üldlaulupeo korraldaja ja koorijuht, lõi u. 1000 koorilaulu, kogus rahvaviise (avaldas 1888 sellesisulise üleskutse), andis välja rohkesti noote ja koorilaulukogumikke („Eesti Kannel", I—III, 1875—84; „Koori ja Kooli kannel", I—II, 1875—82; „Kodumaa laulja", 1877 jm.). Püsiväärtuslikud on mõned tema isamaalaulud („Isamaa mälestus", „Minge üles mägedele", „Kungla rahvas"), ooperikatsetuseks jäi lauleldus „Uku ja Vanemuine ehk Eesti jumalad ja rahvad" (H-i tekst; esietendus 1908, viimane lavastus 1998). H. oli rahvusliku liikumise mõõnaperioodi silmapaistvaimaid ja mitmekülgseimaid kultuuritegelasi. Tema pühendumust eesti rahva kultuurilisele virgutamisele on nii omal ajal kui ka hiljemgi rohkem halvustatud kui tunnustatud. Mälestussammas Põltsamaa linnapargis (A. Leius, 1934).
B: A. Vahter. *Karl August Hermanni päevik.* Tln., 1990; A. Vahter. *Karl August Hermann.* Tln., 1998.

Hermann, *Otto* (13. XII 1878 Tartu — 17. X 1933 Tallinn), dirigent ja helilooja. Õppis Tallinnas helilooja K. Türnpu ja organist E. Reinicke juures ning 1898—1900 Peterburi konservatooriumis L. Homiliuse orelikl-s. Töötas organisti ja muusikaõpetajana, oli 1906—08 „Estonia" teatri esimene muusikajuht, korraldas ja juhatas 1907—12 Tallinna eestlastele esimesi sümfooniakontserte. Kirjutanud ooperi „Ilo" (1926, lavastamata), orkestriteoseid („Kevade sümfoonia", 1924, 5 sümfoonilist poeemi, 4 orkestrisüiti), soolo- ja koorilaule.

Karl August Hermann

Herodes, *Artur* (*Arthur*) Julius (1. X 1898 Käru v. — 26. I 1982 Stockholm), loomaarstiteadlane, *dr. med. vet.* (1929, Bern). Osales 1918—20 Vabadussõjas. Lõpetas 1925 TÜ, oli 1923—24 samas loomaarstiteaduskonna assistendi kt., 1925—30 Tallinna garnisoni ja Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste loomaarst ja hobuseteaduse lektor, 1930—37 EV Põllutöömin-i loomatervishoiuosk. inspektor ja 1937—40 asedir. Läks 1940 Rootsi, oli 1940—45 *Statens Veterinärmedicinska Anstalt*'i eriteadlane ja seerumiosk. juh., 1945—53 Malmö ja 1953—65 Halmstadi tapamaja loomaarst. On Eesti veterinaarteenistuse rajajaid. Rootsis aitas ta korraldada pagulusse siirdunud eesti loomaarstide erialasele tööle rakendamist. **T:** *Veterinaarala käsiraamat* (1938, autoreid).

Heroldt [*he:rolt*], *Johann Georg* (sm. 1693 Narvas), kujur ja ehitusmeister, pärit Freibergist. Läks 1680. a-il Riiga, sai seal 1688 vabameistriks. Lõi 1689 Pärnu Nikolai kirikus komandant E. Pistohlkorsi hauamonumendi (hävinud). Töötas 1690—93 Narvas. Nikerdas sealse rootsi toomkiriku barokse pingistiku (1690) ja altari (1691, koos J. Armbrustiga), juhtis bastionivööndi Kuningavärava ehitamist, valmistas portaale ja projekteeris börsihoone (ehit. 1695—1704, kõik hävinud). Uuendas Narva ehituskunsti 17. saj. Madalmaade arhitektuurist lähtudes.

Heuer [*hoier*], *Gregor-Konrad* (27. VI 1915 Harkiv — 30. III 1989 Augsburg), helilooja ja pianist. Lõpetas 1937 kompositsiooni- (A. Kapi kl.) ja 1940 klaverierialal (A. Lemba kl.) TK. Esines pianisti ja dirigendina. Läks 1941 Saksamaale, töötas 1941—42 dirigendina Allensteini teatris ja 1942—44 Gablonzis, oli 1945—50 Nõukogude sõjavangis. Lõpetas 1952 kompositsiooni ja dirigeerimise alal Müncheni muusikaülikooli ning 1953 pianistina Augsburgi *Leopold Mozart Konservatorium*'i, töötas samas klaveriõpetajana. **T:** ballett *Surmatants* (1942), kantaat *Eestimaale* (1939), *Klaverikontsert* (1935), *Eksootiline fantaasia* klaverile ja orkestrile (1933).

Heuer, *Valter* (14. VII 1928 Elva), maletaja ja spordiajakirjanik. Õppis 1950—52 TRÜ-s eesti filoloogiat. Tulnud males 1976 ja kiirmales 1981 Eesti meistriks. Olnud 1956—65 „Edasi" spordireporter, 1966—89 vabakutselise ajakirjanikuna „Kehakultuuri" malenurga toim. ja spordipublitsist, 1989—93 ajalehe „Sirp" publitsistikatoim. Algatanud 1976 P. Kerese üle-eestilise mälestusfestivali ja olnud selle korraldajaid. Uurinud maleajalugu, eriti P. Kerese maleteed. J. Smuuli preemia 1978. **T:** *Meie Keres* (1977), *XVIII olümpiamängud. Tokio 1964* (1966), *Mälestusi Paul Keresest* (1983, autoreid).

Eha Hiie

Hiedel [*hi:del*], *Edvin* (3. XII 1930 Tallinn), tõlkija ja toimetaja; olnud abielus Lembe H-ga. Lõpetas 1954 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud 1954—63 Eesti Rkl. Kirjastuses, 1963—73 „„Loomingu" Raamatukogu" toimetuses ja 1976—91 tõlkekirjanduse toim-na kirjastuses „Eesti Raamat". H. on teenekaimaid ungari kirjanduse eesti keelde vahendajaid; tõlkinud Z. Móriczi, M. Jókai, G. Y. Krúdy, I. Örkény, M. Babitsi, L. Némethi jmt. teoseid. J. Smuuli preemia 1983, A. Kurtna preemia 1988.

Hiedel [*hi:del*] (a-ni 1936 **Oengo**, 1936—53 **Õngo**), *Lembe* (1. IX 1926 Tallinn), tõlkija ja toimetaja, J. Oengo tütar; olnud abielus Edvin H-ga. Õppis 1942—46 Tallinna Õpetajate Seminaris ning 1946—49 (eksmatrikuleeriti pol. põhjustel) ja 1951—53 TRÜ-s eesti filoloogiat. Oli 1958—73 „„Loomingu" Raamatukogu" tegevtoim., aitas kaasa ajakirja ilme ja taseme kujundamisele. Tõlkinud vene kirjandust

Valter Hiie

Karl August Hermann

a Hiie

er Hiie

Erni Hiir

Ernst Hiis

Els Himma

Hans Hindpere

Karl August Hindrey

(J. Bondarevi, F. Dostojevski, I. Ehrenburgi, M. Gorki, B. Okudžava, K. Simonovi jmt. teoseid).

Hiibus, *Hugo* (6. I 1929 Pärnu-Jaagupi), karikaturist. Lõpetas 1955 ERKI graafikaerialal. Töötanud ajakirja „Pikker" ja 1972—84 ajalehe „Kodumaa" toimetuses. Loonud olustikku ja rahvusv. elu kajastavaid karikatuure. Olnud viljakas ka šarži alal. Illustreerinud rmt-id. ENSV tnl. kunstnik (1979). Meie Matsi auhind 1994. **T:** kogumikud *Lubate sisse astuda?* (1964), *Taevane turist* (1966), *Glasnost Is Coming* (1990, Turu) ja *Pardon!* (1996).

Hiie (a-ni 1963 Hiiesalu), *Eha* (17. VII 1937 Tallinn), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1967). Lõpetas 1958 Moskva Rkl. Pedagoogilise Inst-i pedagoogika ja psühholoogia erialal. Olnud Tallinnas Eesti NSV Pedagoogika TUI teadur, 1965—69 algõpetuse sektori juh., a-st 1969 TPÜ õppejõud, algõpetuse pedagoogika ja psühholoogia kateedri juh., 1976—92 pedagoogikateaduskonna dekaan, a-st 1990 algõpetuse didaktika prof., a-st 1993 alghariduse osk. juh., a-st 1997 emeriitprof. Juhtinud 1967—91 haridusmin-i vab. algõpetuse komisjoni. Uurinud lugemisõpetust ning õppetöö individualiseerimist algklassides, esteetilist kasvatust ja erinevate kunstiliikide integratsiooni. Avaldanud ligi 150 erialatrükist, sh. 15 rmt-t ja 17 õpikut (personaalbibliograafia 1987). ENSV tnl. õpetaja (1976). **T:** *Õpilaste iseseisev töö algklassides* (1966), *Algõpetuse aktuaalseid probleeme* I—VII (1973—98, autoreid ja koostajaid), *Esteetilise kasvatuse võimalusi emakeele lugemisõpetuses* (1978), *Algõpetuse individualiseerimine kainiku kasvatusfaktorina* (1987), *Mõtle ja jutusta* (1993).

Hiie (a-ni 1935 Steinfeldt), *Valter* (7. II 1902 Tallinn — 24. IV 1963 Tartu), kirurg-stomatoloog, *dr. med.* (1932). Lõpetas 1927 TÜ, oli seejärel stipendiaadina Viinis, täiendanud end mitmes Euroopa riigis. Oli a-st 1934 TÜ õppejõud, a-st 1944 prof. ja stomatoloogiakateedri juh. Organiseeris TRÜ haavakliinikus stomatoloogiaosk-a; oli 1954—63 Eesti Stomatoloogide Seltsi esimees. Uurinud alkoholi mõju siseelundeile, narkoosi mõju pulsile, ussjätkepõletiku ravi tulemusi, lõualuukirurgiat, näoplastikat ja lõualuukasvajaid.

Hiiemäe (a-ni 1970 Proodel), *Mall* (9. I 1937 Roostoja k., Iisaku v.), rahvaluuleteadlane, *dr. phil.* (1998). Lõpetas 1962 TRÜ, olnud a-st 1964 Eesti Kirjandusmuuseumi rahvaluuleosk. teadur. Uurinud rahvajutte (eriti pajatusi), rahvakalendrit ning loomade ja loodusega seotud pärimusi, kogunud a-st 1956 rahvaluulet. Avaldanud ajakirjanduses art-eid rahvaluule kogumise, jutustamistraditsiooni ja rahvausundi kohta. **T:** rahvajutuvalimik *Üks jahimees läks metsa* (1969), *Kodavere pajatused* (1978), *Eesti rahvakalender* (2.—8. kd., 1981—99), *Rahvakalendri tähtpäevi* (1998). J. Hurda rahvuskultuuriauhind 1997.

Hiir, *Erni* (õieti *Ernst*) (29. III 1900 Karjatnurme k., Taagepera v. — 27. X 1989 Tallinn), luuletaja, K. M. Sinijärve vanaisa. Lõpetas 1918 Tartu reaalkooli, oli seejärel Tartus vabakutseline kirjanik, II maailmasõja ajal Venemaal evakuatsioonis ja 1945—60 ENSV Kirjanike Liidu Tartu osk. vastutav sekretär. Äratas nn. noorurina tähelepanu futuristlikult epateeriva luulega (sh. „Ohverdet konn", koos A. Kivikaga, 1919, ja „Arlekinaad", 1924). Seejärel kirjutas sotsiaalsest kriitikast tulvil armastusvärsse (nt. kogu „Meeri-Maria-Mari", 1926), 1930. a-il viljeles töö- ja koduluulet (sh. kogud „Kodutee", 1931, ja „Homsele vastu", 1939). Kuulus „Kirjandusliku Orbiidi" rühmitusse, valiti mitu korda nii Eesti Kirjanikkude Liidu kui ka ENSV Kirjanike Liidu juhatusse. Nõukaegne luule on retoorilis-deklaratiivne, avaldas mitu kogu, sh. valikkogud „Külva ja loo" (1958) ja „Luuletused" (3 kd., 1975—79). ENSV tnl. kirjanik (1978).

Hiis (a-ni 1939 Ihse), *Ernst* A. (16. IV 1872 Luunja v. — 29. X 1964 Tallinn), klaverimeister. Õppis 1886—91 klaveriehitust Tartus R. Rathke klaverivabrikus, avas 1903 Peterburis oma töökoja „E. A. Ihse", täiendas 1912 end Hamburgis „Steinway" klaverivabrikus. Töötas 1923—26 Tartus klaverivabriku „Astron" juh-na, asutas 1927 Tartus oma klaveritöökoja, mis jätkas tegevust Tallinnas. Oli Tallinna Klaverivabriku asutajaid (1950) ja peainsener-konstruktor, a-st 1959 Riia Klaverivabriku konsultant. Konstrueeris 1951 kontsertklaveri „Estonia".

Hilana Taarka, ka Vasila Taarka, õieti *Darja* Pisumaa (22. III 1856 Hilana k., Meremäe v. — 27. XII 1933 Võmmorski k., Meremäe v.), setu rahvalaulik. Esinenud eeslauljana oma kodukohas, Petseris, Tartus, Tallinnas, Helsingis jm. Temalt on laule üles kirjutanud H. Prants, A. O. Väisänen jpt.; varaseimad kirjapanekud ilmusid trükis J. Hurda „Setukeste laulude" I ja II osas (1904—05).

Himma, *Els* (õieti *Els-Reet*) (23. I 1940 Tallinn), džässilaulja, R. Uusvälja õde. Saavutanud iseõppijana rahvusv. taseme. Laulis 1960. a-il ansamblis „Kevad", 1970.—80. a-il töötas Tallinna varieteedes, osales muusikafilmides, a-st 1991 on vabakutseline laulja. 1980. a. A. Oidi nim. võistluskontserdi parim naissolist. Esinenud džässifestivalidel Tallinnas, Kiievis, Leningradis, Thbilisis ja Soomes, teinud koostööd paljude orkestritega. Salvestanud hulgaliselt laule ER-ile.

Himsel, Himselius, *Gebhard* (1603 Magdeburg — maetud 17. I 1676 Tallinna), Tallinna gümnaasiumi matemaatikaprof. (a-st 1632), kindlustustööde juh., linnaarst ja raeapteegi pidaja. Õppis Leipzigi ja Wittenbergi ülikoolis, omandas filosoofiadr-i kraadi. Tuli 1632 Tallinna, sai 1634 linnaarhitektiks ja 1647 kindlustustööde juh-ks, pidas 1640—49 raeapteeki. Avaldas esimesed kohalikud täpsete astronoomiliste andmetega kalendrid ja 1647 fortifikatsiooniõpiku, mis on teada olevalt esimene Eestis ilm. matemaatilise sisuga rmt.

B: Ü. Lumiste. *Matemaatika Eestis XVII ja XVIII sajandil.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, I. Tln., 1968.

Hindpere, *Hans* (18. III 1928 Jõhvi), helilooja. Lõpetas 1963 kompositsioonierialal TRK (A. Garšneki kl.). Oli 1962—65 ETV muusikasaadete toim. ja 1965—67 Kreuksi-nim. Noorsoo Kultuuripalee kunstiline juht. Mänginud estraadiansambleis („Elektron", „Varioola"), juhendanud vokaalansambleid („Meloodia", „Vanad sõbrad"). Kirjutanud muusikat nii levi- kui ka süvamuusika žanreis. Populaarsuse on omandanud rahvalik-humoristlikud levi- ning lastelaulud. **T:** lasteooper *Vürst Gabriel* (1961), noortemuusikal *Lendavad taldrikud* (1969), oratoorium *Igavene tuli* (1971), sümfooniline poeem *Episoodid* (1975), 2 sonatiini klaverile (1960, 1962).

B: *Vastab Hans Hindpere.* — Teater. Muusika. Kino, 1998, 2.

Hindrey [*-ei*], *Karl August* Hermann (15. VIII 1875 Abja mõis — 9. I 1947 Iru), kirjanik, karikaturist ja ajakirjanik. Õppis 1894—98 Peterburis A. Stieglitzi kunsttööstuskoolis, seejärel lühemat aega Müncheni ja Pariisi erakunstikoolides. Töötas 1904—28 „Postimehe" ja „Päevalehe" toimetuses, oli a-st 1928 vabakutseline kirjanik. Alates 1944. a. okt-st varjas end Hans Kuuse nime all Iru vanadekodus, kus suri. Asutas pilkelehed „Sädemed" („Päevalehe" kaasanne; toim. 1905—15 ja 1923—24) ja „Kratt" („Päevalehe" kaasanne; toim. 1925—27) ning sai nende kaudu tuntuks karikaturistina; karikatuurilooming halvustab tsarismi, baltlust ja tõusiklust, joonistuslaad kõneleb „Simplicissimuse" koolkonna juugendlikust mõjust. Avaldas enda illustreeritud õpetlikke värsslugusid lastele („Pambu-Peedu", „Piripilli-Liisu", „Seene-

Mikk", kõik 1906) ja pseud-i Hoia Ronk (võetud vigase kirjaga raudteehoiatustahvlilt) all följetone (kogu „Kaasaegsed", 1926). Kirjutanud 5-köitelise sarja mälestusi („Minu elukroonika", 3 kd., 1929; „Murrang", 1930; „Tõnissoni juures", 1931), reisi-rmt-id („Rännud, rannad, Riviera, Sõsarsaared ja Savoy", 1937), näid-i „Raidaru kirikumõis" (1935), vesteid, teatri-, kirjandus- ning kunstikriitikat jm. Loomingu väärtuslikemat osa — psühholoogilisi novelle (kogud „Välkvalgus", 1932, „Armastuskiri", 1933, „Sigtuna häving", 1937, „Südamed", 1938, ja „Hukatus Mälaril", 1939, valikkogud „Ja oli kunagi keegi ...", 1968, ja „Kaugekõne", 1986) — ilmestab varjundirohke karakteri- ja keskkonnakujutus. Kõlbelisi suhteid käsitlevad ka romaanid, nii ajaloolised („Urmas ja Merike", 2 kd., 1935–36, ²1992; „Loojak", I osa „Nõid", II osa „Lembitu", mõlemad 1938, ²1992) kui ka kaasajaainelised („Sündmusteta suvi", 1937, ²1996; „Ja ilma ja inimesi ma tundsin viimati ka ...", 1939, ²1998; „Taaniel Tümmi tähelend", 1942). Avaldanud ka noorsoormt-id („Kill Martuse lihavõtted", 1933; „Kill Martus koolis", 1935, ²1993), populaarteaduslikke teoseid („Meie metsloomad", 1935, ²1940; „Meie koduloomad ja nende põlvnemine", 1935) ja biograafiaid („Kindral Ernst Põdder", 1935, ²1990; „Admiral Johan Pitka", 1938). **T:** *Kogutud novellid* (1962), rom-d *Ararauna* (1930), *Rowne rändab* (1933) ja *Aovalged aknad* (1995), lastejuttude kogu *Lõhkiläinud Kolumats ja teised piltlood* (1979), *Iru päevik: sügis 1946* (1996). ▲

Hinnov, *Einar* (17. III 1930 Võru — 23. X 1995 Maryland, USA), eesti päritolu USA füüsik, *Ph. D.* füüsika alal (1956, Duke'i ülikool, Põhja-Carolina). Läks 1944 Eestist Saksamaale, 1949 siirdus USA-sse. Lõpetas 1952 *Saint Olaf College*'i (Minnesotas Northfieldis). Oli 1956–59 Marylandi ülikoolis teadustöötaja, a-st 1959 töötas Princetoni ülikooli plasmafüüsika laboris (a-st 1974 prof., a-st 1981 teadur). Arendanud plasmafüüsikat ning selle rakendusi tuumasünteesis ja astrofüüsikas. Optilise spektroskoopia meetodeid kasutades tõestanud, et termotuumasünteesi katseseadmes tokamakis ei ole plasma täiesti puhas. Selles sisalduvate paljulaenguliste lisandiioonide spektrit on kasut. plasmadiagnostikas ja astrofüüsikas. Osalenud 1978 Princetonis tehtud kõrgete t°-de saamise katses (saadi t° kuni 80×10^6 °C). Ameerika Füüsika Seltsi liige. **T:** *Highly ionized atoms in tokamak plasmas*. — The Physical Review, A, 1976, 14, 4; *Spectroscopy of highly-ionized atoms*. — Atomic processes in controlled thermonuclear fusion (New York, 1980).

Hinrikus, *Hiie* (2. XI 1934 Tallinn), füüsik, tehnikateaduste dr. (1989, NSVL TA Raadiotehnika- ja Elektroonikainst.). Lõpetas 1960 Moskva ülikooli, täiendanud end 1974 Budapestis, 1975 Helsingis, 1996 Trieste'is ja 1998 Londonis. Olnud a-st 1968 TTÜ õppejõud (a-st 1989 prof.), a-st 1994 biomeditsiinitehnika keskuse juh. (olnud selle asutaja) ja a-st 1992 raadiofüüsika õppetooli juh. Eesti Biomeditsiinitehnika ja Meditsiinifüüsika Ühingu asutajaid ja president (a-st 1994). Mitme rahvusv. erialaliidu (IFMBE Euroopa töögrupi, EFOMP teaduskomitee, IEEE EMBS regionaalkonverentside komitee) liige. Uurinud raadiofüüsika alalt. Loonud lasersüsteemimüra arvutamiseks kakspordi kvantmudeli, teinud kindlaks isesegustamise laserite aktiivkeskkonnas kasutamise võimalused (patenteeritud mitmes riigis), selgitanud bioloogiliste objektide tundlikkust elektromagnetkiirguse suhtes. Uurinud ka elektromagnetkiirguse registreerimise piirtundlikkust ja müra nii tehnilistes kui ka bioloogilistes süsteemides. EV teaduspreemia 2000. **T:** *Шумы в лазерных информационных системах* (1987, Moskva), *Лазерная дальнометрия* (1995, Moskva).

Hinrikus, *Toivo* (19. X 1944 Tallinn), farmatseut, bioloogiaknd. (1978). Lõpetas 1969 TRÜ arstiteaduskonna. Töötanud a-st 1969 TÜ-s, a-st 1977 õppejõuna (a-st 1990 farmaatsiaosk. ravimite tehnoloogia ja keemia kateedri juh., 1992–97 samas korraline prof., a-st 1993 ravimite tehnoloogia ja biofarmaatsia õppetooli ja a-ni 1998 ühtlasi farmaatsiainst-i juh., a-st 1997 dots.). Uurinud serotoniini toimet ja osalust pankrease talitluses, prostaglandiinide toimet ja neist stabiilsete ravimvormide saamise võimalusi. Osalenud desinfektsiooniainete, mastiidivastaste ravimite sünteesi ja analüüsimismeetodite loomisel ning tootmisse rakendamisel, ravimite sobimatuse selgitamisel ning röntgendifraktomeetrilise analüüsi võimaluste rakendamisel. **T:** *Ravimite sobimatus* (1983, autoreid).

Hiie Hinrikus

Hint, *Aadu* (õieti *Adolf*) (10. I 1910 Külasema k., Muhu-Suure v. — 26. X 1989 Tallinn), kirjanik, Johannes H-i vend. Lõpetas 1929 Saaremaa ühisgümnaasiumi. Töötas 1929–36 Kihelkonnal ja 1936–40 Tartus algkooliõpetajana, toimetas 1940–41 ajakirja „Viisnurk", oli II maailmasõja ajal Nõuk. armees ja tagalatööl, 1945–46 Eesti Kaluriliidu esimees, seejärel kutseline kirjanik. Alustas kirjutamist 1930. a-te alguses. Rom-d „Pidalitõbi" (1934) ja „Vatku tõbilas" (1936) käsitlevad pidalitõvest muserdatud psüühikat, rom. „Tuuline rand" (4 kd., 1951–66; I ja III osa alusel film) kujutab randlaste elu 20. saj. I poolel. Kirjutanud ka mererom-i „Tulemees" (1939), rom-d „Kuldne värav" (1937), „Oma saar" (1985), noorsoormt-id („Vesse poeg", 1948; „Angerja teekond", 1950), novelle, näidendeid („Tagaranna meeste kalakuunar", 1947; „Kuhu lähed, seltsimees direktor?", 1949) ja publitsistikat. ENSV rahvakirjanik (1965). ENSV rkl. preemia 1950 ja 1967, F. Tuglase novelliauhind 1982.

Aadu Hint

Hint, *Evi* (23. I 1924 Tartu), onkoloog, meditsiinidr. (1991). Lõpetas 1951 TRÜ. Töötas seejärel sünnitusabi- ja naistearstina Tallinnas ja Kuressaares. A-st 1959 töötanud teadurina Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s onkoloogiaosk-s. Uurinud rinnavähki, eriti perekondliku eelsoodumusega seonduvat. Korraldanud Tallinna naistenõuandlates rinnavähi varajase avastamise eesmärgil mammoloogi konsultatiivseid vastuvõtte, seal kogutud epidemioloogilise informatsiooni alusel algatanud koostöös Soome Vähiregistriga rinnavähieelsete seisundite uurimise. **T:** *Naistehaigused* (1974, ²1978).

Johannes Hint

Hint, *Johannes* (20. IX 1914 Kuusnõmme k., Lümanda v. — 5. IX 1985 Tallinn), tehnikateadlane, Aadu H-i vend, tehnikateaduste dr. (1963, Leningradi ehitusinseneride inst.). Lõpetas 1941 TTÜ. Juhtis 1961–66 Silikaltsiidi Teadusliku Uurimise ja Projekteerimise Üleliidulist Inst-i ning 1974–81 konstrueerimis- ja tehnoloogiabürood „Desintegraator". On ehitusmaterjalide tootmise desintegraatormenetluse autor. ENSV tnl. teadlane (1964). ENSV rkl. preemia 1949, Lenini preemia 1962. 1983 mõisteti H. süüdi ametialastes kuritarvitustes, kohtu taotlusel võeti temalt ära rkl. autasud, aunimetus, teaduskraadid ja kutse. Suri vanglas. 1989 rehabiliteeriti postuumselt. **T:** *Silikaltsiidi tootmise alused* (1962), *Mõningate XX sajandi ausate inimeste tragöödia*. —Vikerkaar, 1988, 11. **F:** A. Sööt. *Johannes Hindist* (1989). **B:** О. Курганов. *Сердца и камни*. M., 1971; О. Курганов. *Дело Хинта*. M., 1992.

Hint, *Mati* (28. VIII 1937 Tartu), keeleteadlane ja poliitik, *dr. phil.* (1997). Lõpetas 1963 TRÜ eesti filoloogina (spetsialiseerus rakenduslingvistikale). Olnud 1963–66 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i aspirant ja 1966–75 teadur, a-st 1975 TPÜ eesti keele õppetooli õppejõud (a-st 1978 dots., a-st 1993 prof.), 1995–2000 juh. Kuulus 1988–92 Eestimaa Rahvarinde eestseisusse. 1992–95 Riigikogu liige.

Mati Hint

Hinrikus

Hint

nes Hint

nt

Linda Hints

Viktor Hion

Gustav Hirsch

Indrek Hirv

Uurinud eesti keele fonoloogiat, prosoodiat, astmevaheldust ja morfoloogiat ning eesti keele muutumist, olnud tegev eesti keele õpetamise kaasajastamisel ja keelepoliitikas. Avaldanud kodu- ja välismaal üle 200 teaduskirjutise ja rohkesti publitsistikat, eesti keele alaseid art-eid ja monograafiaid („Eesti keele sõnafonoloogia" I, 1973), 10. (9.) kl-i eesti keele õpiku (1983, [4]1995) ja kirjanduskriitikat. Suurt tähelepanu ja pol. vastukaja äratasid tema 1987—88 ilm. art-d, mis käsitlesid kakskeelsust. H-l on suuri teeneid Eesti keeleseaduse koostamisel. **T:** *Eesti keele sõnafonoloogia* I (1973), *Häälikutest sõnadeni* (1978, [2]1998), *Eesti keele astmevahelduse ja prosoodiasüsteemi tüpoloogilised probleemid* (1997).

Hints, *Linda* (24. I 1940 Tallinn), paleontoloog, geoloogiaknd. (1972). Lõpetas 1963 TRÜ, olnud samast aastast TTÜ Geoloogia Inst-i teadur. Uurimusi ordoviitsiumi brahhiopoodide ja biostratigraafia kohta. Uurinud Iirimaal, Inglismaal, Rootsis ja Norras ordoviitsiumi läbilõikeid. Osalenud ordoviitsiumi paleobasseini fatsiaalsete mudelite loomises ja analüüsinud faunagruppide osatähtsust karbonaatkivimites. A-st 1992 Rahvusv. Stratigraafiakomisjoni ordoviitsiumi alamkomisjoni k-liige. **T:** *Брахиоподы* Enteletacea *ордовика Прибалтики* (1975), *Литология и фауна типовых разрезов Карадокского яруса в Северной Эстонии* (1988, autoreid), *New isotopic data on old biostratigraphic problem: the age of the upper Ordovician brachiopod* Holorhyncus giganteus (autoreid). — Journal of the Geological Society, 1997, 154.

Hiob, *Johannes* (17. V 1907 Lokuta k., Särevere v. — 7. VIII 1942 Vorkuta sunnitöölaager), helilooja ja organist. Lõpetas 1934 kompositsiooni- (A. Kapi kl.) ja orelierialal TK (A. Topmani kl.). Töötas 1933—40 Tallinna toomkirikus organistina ja segakoori „Cantate Domino" dirigendina, andis orelikontserte, oli 1940—41 Haapsalus muusikaõpetaja. Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse ja seal vangistati. Heliloomingus paistavad silma eelkõige monumentaalsed vokaalsümfoonilised suurvormid. **T:** ooper *Võidu hind* (1939), oratoorium *Suitsev Siinai* (1937), kantaadid *Jesaja kuulutamine* (1931), *Lunastav Issand* (1935) ja *Jõulukantaat* (1935).

B: I. Randalu. *Kogu tõde Johannes Hiobist.* — Teater. Muusika. Kino, 1992, 12.

Hion, *Ene* (18. I 1931 Tartu), ajakirjanik, Viktor H-i tütar, Jaak H-i õde. Lõpetas 1955 ajakirjanduse erialal Moskva ülikooli, töötas 1955—88 ajakirjanikuna ER-is. Koostanud ühisk-poliitilisi saatesarju „Vladimir Uljanov", „Ja aastad lähevad...", „Kolm meest stuudios" ja „Loominguliste Liitude Kultuurinõukogu saatetund", avaldanud msg. pseudonüümide all ajakirjanduses art-eid ning kirjutanud dokumentaalfilmistsenaariume ja kuuldemänge („Meeste mängud", 1983). Naiste Kodanikukoolituse Keskuse asutajaid (1998) ja selle juhatuse esinaine. ENSV tnl. ajakirjanik (1975). J. Anveldi preemia 1979. **T:** *Kolm meest stuudios* (1987), *Poliitika on kunst. Meenutusi ja mõtisklusi Hendrik Allikult* (1990).

Hion, *Jaak* (24. VII 1929 Tartu), matemaatik, Viktor H-i poeg, Ene H-i vend, füüsika-matemaatikaknd. (1955, Moskva). Õppis 1947—50 TRÜ-s, lõpetas 1952 Moskva ülikooli. Oli 1955—68 TRÜ õppejõud (a-st 1967 dots.) ja 1984—89 vanemteadur; 1968—84 NSVL TA Majandusmatemaatika Keskinst-i Eesti Filiaali laborijuh. Uurimusi järjestatud algebraliste süsteemide, universaalalgebrate ja planeerimisteooria alalt. Algebra uurimissuuna taasalustajaid Eestis. **T:** *On nets of free polygons over a category and their categories of homomorphisms.* — Beiträge zur Algebra und Geometrie, 1987, 24.

Hion, *Viktor* (26. IV 1902 Järvakandi — 24. VII 1969 Tartu), tervishoiuorganisaator ja hügieenik, Ene H-i ja Jaak H-i isa. Lõpetas 1925 TÜ, töötas a-ni 1927 sealsamas. Oli 1928—40 Tartus ja Paides eraarst, 1940—46 tervishoiu rahvakomissar, 1946—50 ENSV tervishoiuminister, 1950—52 TRÜ hügieenikateedri juh., 1955—65 Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni TUI hügieenisektori juh. Uurinud alkoholi toimet sisenõrenäärmete ja närvisüsteemi kudedesse, käsitlenud sotsiaal- ja koolihügieeni. Tuntud ka teatritegelasena (Tartu Näitekunsti Stuudio asutajaid 1932, Tartu Töölisteatri kunstiline juht 1938). 1940—51 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. arst (1945).

Hippius, *Gustav* Adolf (12. III 1792 Nissi — 6. X 1856 Tallinn), baltisaksa maalikunstnik ja litograaf, Otto Pius H-e isa. Õppis maalikunsti Viinis ja Roomas, töötas a-st 1820 viljaka portretisti ja maalikunstnikuna Peterburis ja a-st 1849 Tallinnas. Maalinud idealiseerivalt ja romantiliselt eesti rahvariivais naiste porteid („Eesti noorik", „Eesti pruut", 1852). Avaldas Peterburis sarja akadeemilises laadis kivitrükkportreid Vene riigitegelastest ning vaimu- ja kunstiinimestest („Les contemporains", 1822—26).

B: V. Vaga. *Kunst Tallinnas XIX sajandil.* Tln., 1976.

Hippius, *Otto Pius* (17. V 1826 Peterburi — 10. IX 1883 Pargolovo, Peterburi kub.), baltisaksa arhitekt, Gustav H-e poeg. Lõpetas 1849 Karlsruhe polütehnikumi ja jätkas 1849—51 õpinguid Peterburi KA-s. Töötas arhitekti ja pedagoogina Peterburis. Sai 1864 akad-ks ja 1979 prof-ks. Projekteerinud neoromaani stiilis Tallinna Kaarli (1862—70, koos R. von Bernhartiga) ja Narva Aleksandri kiriku (1881—84, sai II maailmasõja ajal tugevasti vigastada, taastatakse), neogooti stiilis Sangaste lossi (1879—83) ning ehitisi Peterburi ja Taga-Kaukaasiasse.

B: K. Hallas. *Historitsism Tallinnas. Arengujooni ja tendentse.* — Kunstiteaduslikke uurimusi, 7. Tln., 1994.

Hirsch [*hirš*], *Gustav* (4. VIII 1828 Kullamaa — 20. III 1907 Tsarskoje Selo), esimesi eesti rahvusest arste, meditsiinidr. (1854). Lõpetas 1853 Peterburis Kirurgilise Meditsiini Akadeemia. Töötas sõjaväearstina Poolas, Moskvas ja Tsarskoje Selos. Oli Aleksander III ja Nikolai II ihuarst. Sai tsiviilteenistuses tõelise salanõuniku auastme (vastab sõjaväe kindralile). Avaldas 1858—59 „Perno Postimehes" tervishoiualaseid art-eid. Kuulus Peterburi eesti patriootide ringi. Osales agaralt „Kalevipoja" levitamises ja kogus sellele ettetellijaid.

Hirv, *Alfred* Aleksander (26. III 1880 Petseri läh. — 26. V 1918 Pihkva), maalikunstnik. Õppis lühikest aega Peterburis (A. Stieglitzi kunsttööstuskoolis), Rooma KA-s ja Münchenis (A. Ažbé kunstikoolis). Esines 1897 Tartu ja seejärel pidevalt Peterburi kunstinäitustel. Loonud akadeemilises laadis natüürmorte („Natüürmort vähiga", „Natüürmort puuviljade ja lastud lindudega", 1916), maalinud portreid ning maastiku- ja olustikupilte („Kaardimängijad").

Hirv, *Indrek* (15. XII 1956 Kohila), luuletaja ja kunstnik. Lõpetas 1981 ERKI keraamika erialal. Elas 1989—91 pms. Hollandis ja töötas raadiojaamas „Vaba Euroopa". Kunstnikuna viljelnud glasuurialust portselanimaali, loonud õlimaale, graafikas pms. litosid ja oforte, illustreerinud rmt-id. Esimesed luuletused avaldas H. 1980, esimene kogu „Uneraev" ilmus 1987. Tema nii klassikalist stroofi kui ka vabavärssi kasutav romantilise ja sümbolistliku suundumusega luule on vormitundlik, sõnastus rõhutatult valitud, kesksel kohal on metafüüsilise värvinguga lembemotiivid. Kirjanduse aastapreemia 1993. **T:** luulekogud *Pimetrükk. Salapainos* (1988, Helsingi), *Põueoda* (1990), *Võhumõõk* (1992), *Tähekerjus* (1993), *Taskuraamat* (1995), *Rännuraamat* (1996), *Põuasinine* (1996), *Kiviingel* (1997) ja *Fuugamust* (1998), valikkogud *Kuu vari* (1992), *Pärlhall* (1998) ja *Ööpäev* (2000).

Johannes Hirv

Avo Hirvesoo

Hirv (a-ni 1939 Hirsch), *Johannes* (2. XII 1900 Sõrandu k., Koigi v. — 28. I 1953 Tartu), kujur ja pedagoog. Õppis 1923—31 kõrgemas kunstikoolis „Pallas" (a-ni 1927 maali, lõpetas kujurina A. Starkopfi ateljee), omandas 1928 joonistusõpetaja kutse. Töötas 1931—44 Valgas ja Tartus joonistusõpetajana, oli a-st 1944 Tartu Rkl. Kunstiinst-i õppejõud. Loomingus on oluline pms. marmoris teostatud, tundliku modelleeringuga psühholoogiline ja karakterportree. Viljelnud ka figuuri- ja monumendiskulptuuri. **T:** abikaasa portree (1939), *Tütarlapse pea* (1948) ja J. Varese portree (1951), Tartu F. R. Kreutzwaldi mälestussamba portreebüst (1952, graniit, koos M. Saksaga).

Hirvesoo, *Avo* (õieti Aavo-Valdur) (23. IX 1935 Võru), muusikateadlane, Eva H. abikaasa. Lõpetas 1965 muusikateaduse alal TRK (K. Leichteri juhendamisel). Töötanud 1956—61 Teatri- ja Muusikamuuseumis teadurina, 1964—66 Kreutzwaldi-nim. ENSV Rkl. Rmtk. muusikaosk. juh-na, 1966—74 ENSV Kultuurimin-i muusikateoste kolleegiumi liikmena. Olnud 1974—76 ENSV Heliloojate Liidu konsultant, 1975—76 TRK muusikaajalooõppejõud. Töötanud 1977—97 ETV-s ja ER-is muusikatoim-na (1977—86 ETV muusikajuht, 1986—90 ENSV Rkl. Televisiooni- ja Raadiokomitee muusikajuht), olnud 1979—83 ENSV Heliloojate Liidu sekretär ja muusikateaduse sektsiooni esimees. „Eesti muusika biograafilise leksikoni" toimetuskolleegiumi esimees ja autoreid. Peale lääne 20. saj. ja eesti heliloomingu uurinud põhjalikumalt baltisaksa ja pagulaseesti muusikat. **T:** art. *Heino Jürisalu* (rmt-s *Kaheksa eesti tänase muusika loojat*, 1979), *Kõik ilmalaanen laiali* (1996).

Hirvesoo, *Eva* (27. VI 1936 Tallinn), arhitekt, Avo H. abikaasa. Lõpetas 1965 ERKI. Töötanud 1960—91 „Tsentrosojuzprojekti" Tallinna filiaalis (a-st 1983 peaarhitekt), seejärel omanim. büroos. Kavandanud pms. avalikke hooneid ja eramuid (1970—99). ENSV tnl. arhitekt (1988). **T:** kaubahall Aia t. 7 (1979), TTÜ söökla ja klubihoone Mustamäel (1982), restoran „Rae[illegible]" Dunkri t. 5 (1985, koos H. Margnaga), elamud Tallinnas Kalda tänava nõlval (1985—95), Tabasalu kaubanduskeskus (1991) ja Virumaa kommertspank Rakveres (1996, koos P. Varrakuga).

Hižnjakov, *Vladimir* (25. V 1938 Novotšerkasski läh.), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1972, kinnit. 1973), prof. (1982), Eesti TA liige (1977). Lõpetas 1960 TRÜ, töötanud samast aastast TÜ Füüsika Inst-s (1966—87 vanemteadur, 1987—91 peateadur, a-st 1998 tahkiseteooria labori juh.), a-st 1991 TÜ statistilise füüsika ja kvantteooria prof. Olnud California ülikoolis (1973), Tokyo tahkisefüüsika inst-s (1977), Arizona (1983) jmt. ülikoolis külalisteadur ja -prof., a-st 1987 teinud koostööd Saksamaa ja Šveitsi teadlastega. Uurinud pms. tahkisefüüsika ja kvantoptika alalt. Loonud kvaasijoonspektrite teooria, resonantse sekundaarkiirguse teooria ja Ramani hajumise teisendamise meetodi, käsitlenud elektronsest [illegible] mist kõrgtemperatuursetes ülijuhtides ja emustanud mitmekvandilistes protsessides toimuvaid kvantplahvatusi. Avastanud 1968 koos K. Rebase ja P. Saariga kristallide kuuma luminestsentsi (avastus registreeriti 1981). ENSV tnl. teadlane (1986). ENSV rkl. preemia 1965, Eesti Füüsika Seltsi preemia 1995. **T:** *Multiphonon resonance Raman scattering of impurity centers: polarization of emission tail.* — Physical Review, B, 1984, 30; *Relaxation jump of strong vibration.* — Physical Review, B, 1996, 53; *Multiphonon anharmonic decay of a quantum mode.* — Europhysics Letters, 1999, 45.

Eva Hirvesoo

Hiärne [*jä:rne*], Hiärn, Hjärne, *Thomas* (1638 Skoritsa khk., Ingerimaa — 1678 Virtsu), rootsi päritolu baltisaksa kroonik. Õppis 1655—56 Tartu ülikoolis, töötas Eestis ja Ingerimaal msg. ametikohtadel, sh. Saaremaa rüütelkonna sekretärina. Oli a-st 1669 Läänemaal Virtsu mõisa inspektor. H. 7-raamatuline „Ehst-, Lyf- und Lettlaendische Geschichte" (avaldati 1835—39 allikakogus „Monumenta Livoniae Antiquae") käsitleb ajajärku muinasajast a-ni 1639. Teos on kompilatiivne, kuid rajaneb rohkeil allikail ning sisaldab rikkalikku andmestikku, sh. andmeid eestlaste jt. soome sugu rahvaste kommete, rahvausundi ja keele kohta.

Vladimir Hižnjakov

Hoeneke [*ho:n-*], *Bartholomäus*, Liivimaa Ordu kaplan 14. saj. keskpaiku. Elas arvat. Paides Järva foogti juures. Kirjutas kroonika, mis käsitleb aega 1315—48. Algkujul pole kroonika säilinud, selle ümberjutustus sisaldub J. Renneri kroonikas.

Hoffmann, *Dolores* (1. IX 1937 Leningrad), vitraažikunstnik. Lõpetas 1962 ERKI maalierialal, oli 1965—96 samas kompositsiooniõppejõud (a-st 1994 dots.). A-st 1995 tegutsenud oma vitraažikojas „Domini Canes". Edendanud eesti tinavitraaži. Tema loodud vitraaže on avalikes hoonetes (Tallinnas teletorni fuajees, 1980, ja perekonnaseisuosk-s Pärnu mnt. 67, 1983; Moskvas „Lukoili" keskuses, 1997) ja kirikuis (Valjala, 1975—85; Tallinna Pühavaimu, 1984—97; Ruhnu, 1990; Türi, 1996—98; Helsingi Hakunila, 1995—96). Sai 1993 Lyonis rahvusv. kunstimeistrite näitusel *grand prix*. Viljelnud ka tahvel- ja monumentaalmaali. ENSV tnl. kunstnik (1982).

Dolores Hoffmann

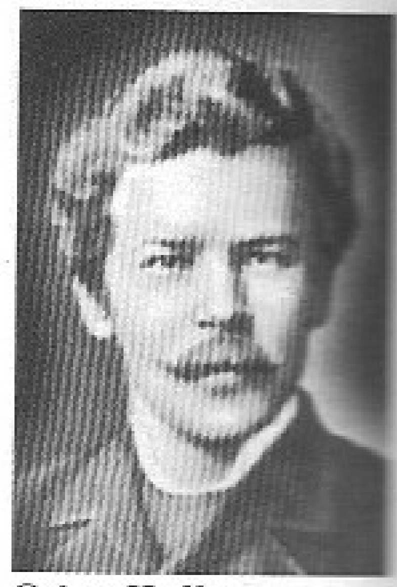
Hoffmann (Hofmann), *Ernst* Reinhold (Ernst Karlovitš) (20. I 1801 Paistu — 4. V 1871 Tartu), baltisaksa geoloog, *dr. phil* (1832, Jena). Õppis 1819—23 Tartu ülikoolis arstiteadust ja geoloogiat. Võttis geoloogina 1823—26 osa O. von Kotzebue ümbermaailmareisist ja lõpetas seejärel 1827 õpingud Tartu ülikoolis knd-ikraadiga. Täiendas 1830—32 end Saksamaal ja Austrias. Oli 1833—37 Tartu ülikooli geoloogiaõppejõud ja 1835—37 ka mineraloogiakabineti juh., 1837—42 Kiievi ülikooli ning 1842—69 Peterburi ülikooli ja Peterburi mäeinst-i prof. Uurinud Uurali geoloogilist ehitust ja maavarasid: osales 1928—29 koos G. von Helmerseniga geoloogilistes uuringutes Lõuna-Uuralis ja 1847—50 Põhja-Uurali ekspeditsioonides, 1853—59 uuris Kesk-Uurali geoloogilist ehitust. Teinud uurimisreise ka Soome, Ukrainasse, Krimmi ja Ida-Siberisse. Kirjutanud ülikooli geoloogiaõpikuid. Tema nime kannab liustik Põhja-Uuralis.

B: V. Kaavere. *Ernst Hofmann, geoloog ja uurimisreisija.* — Eesti Loodus, 1979, 10.

Ernst Hoffmann

Hoffmann, *Oskar* Georg Adolf (5. II 1851 Tartu — 3. III 1912 Peterburi läh.), baltisaksa maalikunstnik ja graafik. Õppis 1872—77 Düsseldorfi KA-s E. von Gebhardti ja E. Dückeri juures. Esimest korda esines 1875 Tartu kunstinäitusel. Töötas Düsseldorfis, Tartus ja a-st 1883 Peterburis, oli a-st 1884 Peterburi KA vaba auliige. Esindab Düsseldorfi koolkonda. Loonud hulga karakteerseid eesti talupoegade portreid ja rühmapilte ning olustiku- ja maastikumaale. Viljelnud akvarelli ja oforti. **T:** maalid *Emajõgi* (1885), *Valla kohtumees* ja *Esimesed rattad, viimne regi* (mõlemad 1894—99).

Oskar Hoffmann

Melchior Hofmann. Vasegravüür

Alo Hoidre

Gunnar Hololei

Emmy Holz

Virve Holtsmeier

B: V. Enn. *Lähtemeistrid*. Tln., 1984.

Hoffmann, *Zacharias* sen. (srn. 1651 Narvas), Kuramaalt pärit ehitusmeister. Töötas algul Tallinnas. Ehitas Kolga mõisahoone (1642, 19. saj. ümber ehit.). A-st 1644 Narvas tegutsedes osales Jaani kiriku ja vana raekoja ehitamises ning ehitas poehooneid ja pms. astmikviiluga elamuid. Loomingus renessanslikke sugemeid; rakendas Narva elamuis anfilaadi.

Hofmann [*ho:-*], Hoffmann, *Melchior* (srn. 1543), reformatsiooniaja rahvajutlustaja, pärit Württembergist. Saabus rändava kasuksepana 1523 Valmierasse, propageeris seal reformatsiooni. Pärast Valmierast väljasaatmist asus 1524 Tartusse. Mõistes hukka varanduslikku ebavõrdsust ja taotledes rahvakiriku loomist, saavutas linnakehvistu hulgas suure populaarsuse. Tema poolehoidjad rüüstasid 17. I 1525 mitu kat. kirikut ning vallutasid kolm päeva hiljem toomkiriku. Kui H. pidi ka Tartust lahkuma, siirdus ta Tallinna, 1526 Stockholmi ja 1527 Saksamaale, seal liitus ta anabaptistidega ning temast sai üks nende juhte. 1533 ta vangistati, suri vanglas.

Hoidre, *Alo* (õieti *Aleksander*) (26. I 1916 Petrograd — 2. X 1993 Tallinn), graafik. Lõpetas 1941 graafika alal J. Koorti nim. Riigi Rakenduskunsti Kooli. Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse (oli rindejoonistaja). Töötas 1944—82 ERKI õppejõuna (a-st 1950 prof-i kt.). Vabagraafikas viljelnud pms. litotehnikas töö- ja tööstus- ning sõjateemat („Rehepeks", 1945; sari „Eesti põlevkivitööstus", 1947; „Eesti korpus", 1989). Avardanud litograafia väljendusvõimalusi („Veneetsia biennaale", 1964; „Kunstimeistrid", 1986). Illustreerinud ajastuomaselt olustikulises laadis eesti kirjandusklassikat (E. Vilde „Mahtra sõda", 1948, ja „Mäeküla piimamees", 1955; „Kalevipoeg", 1950, koos O. Kangilaski ja R. Sagritsaga). Hiljem arenes kujutusviis väljendusjõulisuse ja suurejoonelisuse suunas („Vanem Edda", 1970; „Nibelungide laul", 1979; W. von Eschenbachi „Parzival", 1989). 1980. a-te algusest sai põhiliseks tempera- ja õlimaal. ENSV rahvakunstnik (1982). ENSV rkl. preemia 1947 ja 1950, K. Raua preemia 1984 ja 1991.

Hollmann, *Friedrich* August Wilhelm (28. X 1833 Hargla khk. — 14. IX 1900 Valga), baltisaksa kirikuja koolitegelane. Oli 1859—73 Rõuge pastor, 1873—87 Tartus Eesti vallakooliõpetajate seminari juh. ning 1889—1900 Liivimaa kindralsuperintendent ja konsistooriumi abipresident. Järgis baltisaksa hariduspoliitikat. Koostanud usuõpetusõpikuid, koorilaulukogusid ja lõunaeestimurdelise alglugemiku, toimetanud kogumiku „Kõned laste kasvatamisest ja õpetamisest" (4 osa, 1883—86). **T:** *Die Volksschule in Livland* (1876).

B: J. Kivisaar. *Tartu Eesti Vallakooliõpetajate (Hollmanni) seminar (1873—1887)*. Trt., 1932.

Hollmann, *Roman* (30. X 1907 Tallinn — 17. XII 1998 Tallinn), elektrotehnikateadlane. Lõpetas 1934 elektriinsenerina Tallinna Tehnikumi, töötas 1934—41 tehases „Volta" (konstruktorina), 1941—56 TPI-s (a-st 1947 dots., 1948—50 elektroenergeetika kateedri juh.) ja 1957—85 ENSV Geoloogia Valitsuses. Koostanud ja toim. Eesti esimesi elektrotehnika kõrgkooliõpikuid („Elektrotehnika" I ja II, 1946 ja 1948).

Holm, *Gunnar* (24. IV 1933 Tallinn — 27. XII 1991 Tallinn), autosportlane. Kuulus 19 korral NSV Liidu koondisse, tuli 1970 Londoni-México rallil klassis 1600 cm³ (autoga „Moskvitš 412") 3. kohale (üldarvestuses 17.) ning 1971 rallil *Tour d' Europe* 3. kohale (üldarvestuses 15.). Saanud NSV Liidu meistrivõistlustelt 1962 kuld-, 1961 ja 1969 hõbe- ning 1959 pronksmedali. Eesti meister 8 korda autospordis ja 6 korda mootorrattaspordis. NSVL-i tnl. meistersportlane (1970). Töötas 1955—91 Tallinna Taksopargis.

Hololei, *Gunnar* (29. IV 1927 Tallinn), spordikommentaator. Lõpetas 1949 TPI majandusteaduskonna. Töötas 1949—90 ER-i spordisaadete toimetuses, algul mittekoosseisulise reporterina, hiljem kommentaatori ja spordisaadete toimetuse juh-na. Toimetas saatesarju „12 terviselaupäeva" ja „Jookse terviseks". Teinud reportaaže IX—XII ja XIV tali- ning XIX—XXII suve-OM-ilt, samuti MM-idelt ja EM-idelt. ENSV Ajakirjanike Liidu spordiajakirjanike sektsiooni asutajaid ning selle pikaaegne esimees, juhtis 1967—77 „Kalevi" korvpallisektsiooni. Oli 1982—89 ENSV Rkl. Televisiooni ja Raadiokomitee peatoim. asetäitja. Koolitanud olulise osa sõjajärgseid televisiooni ja raadio spordireportereid. ENSV tnl. sporditegelane (1975). **T:** *Kuldne jumalanna tagasi Euroopasse* (1969), *IX taliolümpiamängud Innsbruckis* (1964, koos H. Kasega).

Holz [*holts*] (ka Holts), *Emmy* (23. X 1902 Tallinn — 4. XI 1923 Hispaania), tantsija. Õppis J. Smironina-Sevuni ja E. Litvinova balletistuudios, tantsis 1918—23 „Estonias". Oli teatri esimesi baleriine, esines solistina pms. ooperite ja operettide tantsustseenides ning kontsertetendustel (Saint-Saënsi „Surev luik", Minkuse „Idamaa tants"). Mõrvati. **O:** Swanilda sõbratar (Delibes'i *Coppélia*).

Holzmayer [*holtsmaier*], *Jean Baptiste* (12. VII 1839 München — 28. X 1890 Kuressaare), saksa päritolu muinsusuurija. Töötas a-st 1864 Kuressaare gümnaasiumis ladina keele õpetajana. Kogus ja uuris Saaremaa rahvaluulet ja ainelise kultuuri mälestisi, tegi arheoloogilisi kaevamisi. Osales 1865 Saaremaa tundmaõppimise seltsi *Verein zur Kunde Oesels* asutamises, oli pikka aega selle abiesimees; innustas kogumistööle ka eestlasi (M. ja R. Kallast, C. W. Freundlichi). Peateos „Osiliana" (3 kd., 1868—80).

Holter, *Abram* (10. II 1798 Sauga v. — 25. V 1851 Sauga v.), kooli- ja kirjamees. Õppis 1815—18 Pärnus J. H. Rosenplänteri Eesti Koolmeistrite Koolis. Juhatas 1820—51 Sauga valla Eametsa kirjutuskooli, kus valmistas ette külakooliõpetajaid. Koostanud esimese eestikeelse maateaduse õpiku „Wennema geograwi I cursus" (1821) ja ühe esimesi eestikeelseid aritmeetikaõpikuid „Arwo ehk Rehkendamise eksemplid" (1823), avaldanud J. H. Rosenplänteri „Beiträges" art-eid ja 12 eesti rahvajuttu, kirjutanud „Marahwa Näddala-Lehes" jm.

Holter, *Matti* (5. X 1942 Pärnu), majandustegelane. Lõpetas 1966 insener-tehnoloogina Odessa toidu- ja külmutustööstuse tehnoloogia inst-i ja 1971 üleliidulise toiduainetööstuse kaugõppeinst-i, täiendanud end 1991 Göteborgis. Olnud 1967—76 Tartu Konservitehases tootmisala juh., tehnikaosk. juh. ja peamehaanik, 1976—80 ETKVL Põltsamaa Põllumkombinaadi tööstusdir., 1980—91 Tartu Konservitehase dir., 1991—93 ras-i „Säilis" peadir. ja a-st 1993 as-i „Salvest" dir. Kuulub Eesti Ekspordiliidu juhatusse.

Holtsmeier (a-st 1985 Liiri), *Virve* (2. XI 1944 Suure-Jaani), vibulaskur. Lõpetas 1968 TPI keemiateaduskonna. Saanud MM-il NSV Liidu naiskonnas 1971 hõbe- ja 1975 kuldmedali ning NSV Liidu meistrivõistlustel naiskonnas 3 kuld-, 1 hõbe- ja 2 pronksmedalit ning üksikdistantsidel 2 hõbemedalit ja 1 pronksmedali. Parimad tulemused: FITA-1 1242 (1980), FITA-2 2436 (1980). Suurmeister (1969). Eesti parim naissportlane 1975. Töötas 1968—86 „Eesti Projektis" tehnoloogiainsenerina.

Holtz [*holts*], *Otto Reinhold* von (2. V 1757 Keila — 10. V 1828 Keila), saksa-rootsi päritolu vaimulik ja kirjamees. Õppis 1774—78 Greifswaldi ja Tübingeni ülikoolis teoloogiat, oli a-st 1780 Keila pastor (1780—85 abipastor) ja a-st 1806 Lääne-Harju praost. Peetuna heaks eesti keele tundjaks, tõlkis eesti keelde 1816. a. talurahvaseadused ja arstiteaduslikke bro-

šüüre. Avaldas rmt-s „Luggemissed Eestima Tallorahwa Moistusse ja Süddame Juhhatamisseks" (1817) peale tõlkejuttude ja -luuletuste eestiainelisi palu. Maailmavaatelt uuspietist, pidas tähtsaks inimese sisemist vagadust. Ilmutas teiste tolle aja õpetlike jutumt-te autoritega võrreldes suuremat stiilivõimet (nt. armastusidüllis „Jut on se Koroke, Öppetus on se Iwwa"). Eestindanud esimesena F. von Schilleri („Rõmo kitus") ja L. Hölty („Kurwa meelt jahhotada") luulet.

Hommik, *Karl* (8. IX 1904 Kuivajõe v. — 5. II 1983 Jõelähtme kn.), hüdroloog ja maaparandusteadlane, tehnikadr. (1969). Lõpetas 1929 Tallinna Tehnikumi. Töötas 1930—41 Eesti Põllutöömin-i Maaparanduse Ametis insenerina, pidas 1941—49 Iru v-s talu, oli 1950—51 ENSV TA Ehituse ja Arhitektuuri Inst-s nooremteadur, 1951—56 ENSV TA Maaparanduse ja Sookultuuri Inst-s teadur ja teadusdir., 1956—83 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s vanemteadur ja konsultant. Uuris muldade veerežiimi reguleerimist, lõi hüdroloogial, hüdraulikal, taimekasvatusel ja ökonoomikal põhineva otstarbeka kuivendusintensiivsuse määramise meetodi. **T:** *Влияние осушения на режим речного стока в условиях Эстонской CCP* (1958), *Põllumajanduslike maade kuivenduse intensiivsus* (1963), *Основы расчета осушительных систем (по материалам исследований в Эстонской CCP)* (1966).

Hone [*həun*], *Arthur* Robert (18. II 1915 London — 9. VI 1972 Tartu), romaani filoloog, kirjandusteadlane, Laine H-i abikaasa, filoloogiamag. (1945), rahvuselt inglane. Lõpetas 1937 Cambridge'i ülikooli. Oli 1939—41 Tartus inglise ja prantsuse keele õpetaja, 1941—42 Tšeljabinskis tööline, 1943—44 Moskvas kirjastustöötaja, 1945—50 TRÜ lääne filoloogia kateedri õppejõud, 1951—56 Tartu Muusikakoolis muusikaliteratuuri õpetaja, 1956—58 TRÜ võõrkeelte kateedri, a-st 1958 Lääne-Euroopa kirjanduse ja klassikalise filoloogia kateedri õppejõud, a-st 1967 dots. Õpetanud inglise, prantsuse, hispaania ja itaalia keelt ja kirjandust, lugenud erikursusi. Avaldanud art-eid ja koostanud õppevahendeid inglise, Ameerika ja romaani kirjanduse kohta. **T:** *Hiina kirjandus* (1963), *The pattern of American literature* (1973).

Hone [*həun*] (a-ni 1964 V õ s a m ä e), *Laine* (21. VIII 1926 Tallinn), pedagoog, Arthur H-i abikaasa. Lõpetas 1951 TRÜ inglise ja 1952 prantsuse filoloogia erialal. Olnud 1950—56 Tartu 2. keskkoolis õpetaja, 1956—96 TRÜ õppejõud. Uurinud inglise keele õpetamise metoodikat („Täiendtestide kasutamisest õpilaste inglise keele oskuse mõõtmiseks" rmt-s „Pedagoogikateaduselt koolile 1981—85"). Koostanud (kaasautoritega) keskkooli 9. (10.) ja 11. (12.) ning süvaõppega 6.—8. kl. inglise keele õpikomplektid (üle 40 õpiku, harjutustiku, lugemiku, sõnastiku ja metoodikajuhendi), kõrgkoolile „Inglise keele grammatika" (autor) ning käsirmt-d „Schoolroom Expressions" ja „Some Typical Mistakes in Our Students' Written Papers" I—III. Tõlkinud 9 rmt-t, sh. A. Christie' autobiograafia „Minu elu lugu" ja A. Marshalli autobiograafilise triloogia. **T:** *Inglise-eesti sõnastik IX—XI klassile* (1976, ²1988; autoreid), *Täiendtestide kasutamisest õpilaste inglise keele oskuse mõõtmiseks* (1986).

Hoppenstätt [*-štet*], *Franz* (sm. 1657 või 1658), puunikerdaja. Pärit arvat. Bremenist, oli a-st 1653 Tallinna kodanik. Lõi rikkaliku varabarokse pahkmikornamendiga teoseid. **T:** Värava-Jaani kiriku kantsel (1648), Tallinnas Viguliste kirikus B. von Roseni matmispaiga ehisuks (1655) ja Pikk t. 71 uks.

Horm, *Arvo* (a-ni 1935 Arnold Horn) (8. X 1913 Vastseliina v. — 15. IV 1996 Stockholm), majandusteadlane ja ühiskonnategelane. Lõpetas 1938 TÜ. Töötas 1936—37 TÜ majandusõiguse inst-s assistendina ning 1940—41 ENSV Kaubanduse Rahvakomissariaadis. Siirdus 1943 Soome, sealt edasi Rootsi, sai stipendiumi õppimiseks Stockholmi ülikoolis. Alustas kohe väliseestlaste org-des pol. tegevust, oli Eesti abistamise komitee sekretär ning korraldas kodumaalt põgenenute vastuvõtmist. Algatas 1943 Balti Humanistliku Ühingu ja oli selle peasekretär. Toimetas 1947—49 ajakirja „The Baltic Review", oli Eesti Rahvusfondi asutajaid (1946) ja esimene peasekretär, Eesti Komitee, Eesti Liberaal-Dem. Koondise ja mitme teise pagulasorg-i asutajaid, 1948—96 Eesti Rahvusnõukogu büroojuh., a-st 1956 Balti Komitee sekretär. Kuulus 1962—92 EV eksiilvalitsusse. Osales 1965—74 ajakirja „Mare Balticum" väljaandmises. Uurinud ühistegevuse ideoloogiat ja ühistumajandust. **T:** *Charles Gide'i ühistuline ideoloogia* (1937), *Eesti elatusstandard* (1938), *Kavamajandus ja ühistumajandus* (1939), *Estland fritt och ockuperat* (1944), *Phases of the Baltic political activities* (1973). **B:** Teataja, 1993, 2 ja 10.

Horn [*hu:rn*], Rootsi-Soome aadlisuguvõsa. H-i suguvõsa liikmeid on mainitud juba 16. saj. lõpus nii kiriku- kui ka haldus- ja justiitsametites, eriti tuntuks on saanud sõjaväelased, mitu neist on teeninud Rootsi võimu ajal Eesti- ja Liivimaal. H e n r i k H. (u. 1512—95), sõjaväelane ja riigitegelane, oli 1563 Rootsi sõjaväe ülemjuhataja ja 1564—68 Rootsi asehaldur Eestimaal. G u s t a v H. (1592—1657), sõjaväelane ja riigitegelane, Henrik H-i pojapoeg, krahv (1657), feldmarssal (1628), osales Rootsi Liivimaa-sõjakäigus, oli 1625 Liivimaa kindralkuberner, sõdis 1625—28 poolakate vastu, oli 30-aastases sõjas kun. Gustav II Adolfi lähimaid kaastöölisi, sai pärast kuninga surma Rootsi vägede ülemjuhatajaks, langes 1634 Nördlingeni lahingus vangi, vabanes 1642, suri Rootsis.

Horn [*hu:rn*], *Arvid* Bernhard, krahv (6. IV 1664 — 17. IV 1742), Rootsi riigimees, Karl XII lähedasi abilisi, kindralleitnant (1704). Paistis silma Põhjasõja Narva lahingus (1700), korraldas 1704 August II Tugeva Poola troonilt kõrvaldamise ja Rootsi-meelse Stanisław Leszczyński valimise kuningaks. Oli 1705—10 Tartu ülikooli (asus tollal Pärnus) kantsler, 1710—19 ja 1720—38 Rootsi kantseleipresident (kantsler), a-st 1734 Mütsidepartei juht. Fredrik I ajal valitses ta 1720—38 tegelikult riiki, ajas neutraliteedi- ja rahupoliitikat.

Hornung, *Johann* (u. 1660 Tallinn — 1715), baltisaksa päritolu keele- ja kirjamees. Töötas esialgu Eestimaa koolide inspektorina, hiljem Põltsamaal (1692—98), Karulas (1698—1715), ajutiselt ka Otepääl, Harglas, Urvastes jm. pastorina. Sai 1706 liigsest alkoholipruukimisest tuleneva hooletu ametipidamise pärast konsistooriumilt valju noomituse. Sattus Põhjasõjas 1706. a. sügisel rootslaste ja hiljem kahel korral Vene vägede kätte vangi, suri vangistuses. Taotles II piiblikonverentsil 1687 ühes B. G. Forseliusega Stahli-aegse kirjaviisi lihtsustamist. Tõlkis koos A. Virginiusega Uue Testamendi põhjaeesti keelde; see sai hiljem kaudseks aluseks 1715. a. väljaandele. Avaldas „Õnsa Luterusse Laste Õppetuse ..." (1694) ja osales „Ma Kele Koddo ning Kirgo Ramatu" (1694—95) koostamises. Kirjutas ladinakeelse „Grammatica Esthonica ..." (1693), milles annab senisest hoopis täielikuma ülevaate eesti vormiõpetusest (märkab käänamisel vältevaheldust, esitab peaaegu kõik käändsõnatüübid, lisab grammatikasse akusatiivi nime all osastava, loobub tulevikust, nendib *de-* ja *i*-mitmust, jätab ära võõrtähed *c*, *f*, *x*, *y* ja *z*, pikendusmärgi *h* ning artiklid *se* ja *üx*, kirjutab rõhulise lühivokaali järel üksikkonsonanti järjekindlalt kahekordselt, kahe- ja enamasilbilistes sõnades silbilõpulist pikka vokaali ühe tähega, märgib *ä*-häälikut *ä*-tähega). H-i keeletarvitus toetub põhjaeesti keskmurde idapoolseile murrakuile.

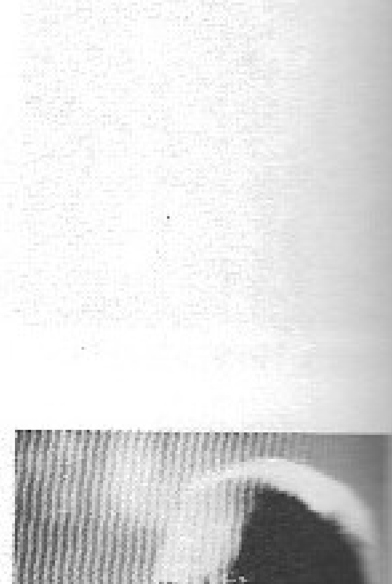
Karl Hommik

Arthur Hone

Laine Hone

Arvo Horm

d Hommik

fur Hone

e Hone

Horm

Arnold Humal

Carl Abraham Hunnius

August Wilhelm Hupel

Jakob Hurt

Hubel, *Eduard*, *Metsanurk, *M.*

Hueck [*hu:k*], *Alexander* Friedrich von (19. XII 1802 Tallinn — 9. VIII 1842 Tartu), baltisaksa arstiteadlane ja publitsist, Carl H-i vend. Õppis 1821—25 Tartu ülikoolis arstiteadust, jätkas 1827—30 õpinguid Berliinis ja Heidelbergis. Oli a-st 1830 Tartu ülikooli anatoomiaprof., avaldas uurimusi silmade füsioloogia kohta, tegeles paleontoloogia ja arheoloogiaga. Õpetatud Eesti Seltsi asutajaid ja 1841—42 president. H-i faktiderohke teos „Darstellung der Landwirtschaftlichen Verhältnisse in Esth-, Liv- und Kurland" (ilmus anonüümselt 1845 Leipzigis) annab ülevaate põllum-e olukorrast ja ajaloolisest traditsioonist.

Hueck [*hu:k*], *Carl* Ferdinand August von (15. II 1811 Tallinn — 3. VIII 1889 Tallinn), baltisaksa põllumajandusteadlane, Alexander H-i vend. Õppis 1830 Tartu ülikoolis ja 1832—33 Jena ülikoolis arstiteadust ja põllum-t, pidas Harjumaal Munalaskme mõisa, kujundas sellest näidismajandi. Propageeris põllum-e ratsionaliseerimist ja meriino lammaste kasvatamist. **T:** *Das Gut Munnalas in Ehstland und meine Bewirtschaftung desselben in den Jahren 1838 bis 1845* (1845).

Humal (a-ni 1936 T u d e b e r g), *Arnold* (10. III 1908 Tallinn — 13. XII 1987 Tallinn), matemaatik, Mart H-a ja E.-M. Tiidu isa, *dr. phil. nat.* (1934), füüsika-matemaatikadr. (1946), ENSV TA akad. (1951; 1953—64 asepresident). Lõpetas 1930 TÜ, töötas 1928—41 sealsamas, täiendas end 1932—33 Göttingenis ja Viinis, a-st 1944 töötas TPI-s (1944—53 ja 1966—71 matemaatikakateedri juh.), oli 1947—50 ühtlasi ENSV TA Füüsika, Matemaatika ja Mehaanika Inst-i dir. Uurimusi rakendusmatemaatika (kvadratuuriridade, interpolatsiooni, graafiliste võtete), geomeetria aksioomide ja konstruktsioonide ning kujutava geomeetria alalt. ENSV tnl. teadlane (1978). **T:** *Über die Theorie und die Anwendungsmethoden der Quadraturreihen* (1933), *Kujutav geomeetria* (3 kd., 1946—49, autoreid).
B: *Arnold Humal 1908—1987.* Trt., 1998.

Humal, *Mart* (18. II 1947 Tallinn), muusikateadlane, Arnold H-a poeg, E.-M. Tiidu vend, kunstiteaduse knd. (1981). Lõpetas 1970 klaveri- (H. Sepa kl.) ja 1973 muusikateaduse erialal TRK (juhendaja H. Jürisalu). Täiendas end 1974—77 Leningradi konservatooriumi aspirantuuris (juhendaja R. Laul). Olnud 1970—74 „Vanemuise" kontsertmeister ja a-st 1977 EMA muusikateoreetiliste ainete õppejõud (a-st 1992 prof.). Uurinud põhiliselt eesti muusikat ja muusikateooria üldprobleeme. **T:** *Heino Elleri harmooniast* (1984), *Heino Eller oma aja peeglis* (1987, koos R. Remmeliga), *Хейно Эллер. Жизнь и творчество* (1988, Leningrad; koos R. Remmeliga).

Hunnius, *Carl* (*Karl*) *Abraham* (3. VIII 1797 Tallinn — 10. V 1851 Haapsalu), baltisaksa arst, Eesti kurortoloogia rajaja, meditsiinidr. (1821). Õppis 1815—19 Tartu ülikoolis. Oli 1830—51 Haapsalus kreisiarst. Analüüsis esimesena sealse lahe muda ja hakkas seda kasutama raviks. Asutas Haapsalu kuurordi: rajas 1825 esimese ja 1845 teise mudaravila. H-e uurimused avaldati postuumselt („Die Seebäder Hapsals", 1853). Mälestussammas Haapsalus (1928, R. Haavamägi).

Hupel, *August Wilhelm* (25. II 1737 Buttelstedt, Weimari läh. — 18. I 1819 Paide), baltisaksa kirikuõpetaja, publitsist, kodu-uurija ja keelemees, Tartu ülikooli audr. (1803, 1818), Liivimaa Üldkasuliku Ökonoomilise Sotsieteedi auliige (1797). Õppis 1754—57 Jena ülikooli usuteaduskonnas. Oli 1757—60 Riias koduõpetaja, 1760—63 Äksi ja 1763—1804 Põltsamaa koguduse pastor. A-st 1804 elas Paides. Kogus Baltimaade geograafia, ajaloo, halduse ja eluolu kohta rikkaliku ainese. Peateos on rohkem kui 100 korrespondendi kaasabil koostatud „Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland" (3 kd., 1774—82, lisakd. „Die gegenwärtige Verfassung der Rigaischen und Revalschen Statthalterschaft", 1789); väärtuslikke andmeid sisaldavad ka kogumikud „Nordische Miscellaneen" (28 kd., 1781—91) ja „Neue Nordische Miscellaneen" (18 kd., 1792—98). Osales P. E. Wilde ajakirja „Lühhike öppetus" väljaandmises (tõlkis selle teksti eesti keelde). Tema saadetud oli enamik eesti rahvalaule, mis J. G. von Herder avaldas antoloogias „Volkslieder" (2 kd., 1778—79). Keelekäsitlustest on tähtsaim eesti keele grammatika koos sõnarmt-ga „Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte" (1780, ²1818). Grammatika toetub A. T. Helle ja J. C. Clare eeskujule ega paku palju uut, aga sõnarmt. on 18. saj. lõpu ja 19. saj. I poole eesti sõnavarakogudest täielikem. Kogus ka baltisaksa sõnavara („Idiotikon der deutschen Sprache in Lief- und Ehstland", 1795).

Hurt, *Jakob* (22. VII 1839 Himmaste k. — 13. I 1907 Peterburi), rahvaluule- ja keeleteadlane ning ühiskonnategelane. Õppis Himmaste küla- ja Põlva kihelkonnakoolis, 1853—58 Tartu kreiskoolis ja gümnaasiumis ning 1859—64 usuteadust Tartu ülikoolis (*cand. theol.* 1865); sai 1886 Helsingi ülikoolis *dr. phil.* kraadi. Oli 1865—66 Hellenurmes A. T. von Middendorffi perekonna koduõpetaja, 1868—72 Kuressaares ja Tartus gümnaasiumiõpetaja, 1872—80 Otepää ja 1880—1901 Peterburis eesti Jaani koguduse pastor. Alustanud juba üliõpilasena ÕES-is ja „Vanemuise" seltsis ühisk. tegevust, osales juhtivalt eesti rahvusliku liikumise suurüritustes. Esindas 1870—83 Eesti Aleksandrikooli peakomitee ja 1872—81 Eesti Kirjameeste Seltsi (EKmS) presidendina rahvusliku liikumise mõõdukat suunda ning sattus tugevasse vastuollu saksa kirikuõpetajate ning radikaalse C. R. Jakobsoni ja tema pooldajatega. Taotles emakeelset kooli ja rahvahariduse edendamist. Taandus 1880. a-te alguses ühisk. tegevusest ja pühendus teadusele. — Kirjamehena propageeris H. uut kirjaviisi („Lühikene õpetus kirjutamisest parandatud viisi", 1864) ja korraldas tagajärjekalt eesti kirjakeelt, avaldas uurimused „Die estnischen Nomina auf -ne purum" (doktoriväitekiri; 1886, Helsingi) ja „Eesti sõnadest -line lõpuga" (1903) ning art-eid *ste*-lõpuliste kohanimede, partiklite *ehk* ja *või* jm. kohta, abistas F. J. Wiedemanni „Eesti-Saksa Sõnaraamatu" koostamisel ja andis välja selle 2., täiendatud trüki (1893). Ajaloo alalt avaldas ta „Pildid isamaa sündinud asjust" (1879), milles on kasutanud rohkesti rahvaluulcainest. H-a peateened on eesti rahvaluule kogumine ja teadusliku publitseerimise algatamine. Ise alustas ta kogumist 1860, saanud äratust kodukohast ja „Kalevipojast". Rahvaluule kogumist korraldas H. EKmS-i presidendina ja hiljem iseseisvalt; rakendas rahvaluuleteaduses esimesena vabatahtlikke korrespondente. A-st 1871 avaldas ta selleks ajalehtedes 11 põhjalikku juhendavat üleskutset, 1888 ilmus „Paar palvid Eesti ärksamaile poegadele ja tütardele", milles ta selgitas rahvaluule žanreid ja kogumise tehnikat. Kogumist õhutas ta ka kalendreis ja erakirjades. Kaastööliste (ligi 1400 isikut Eestist ja Venemaa eesti asundustest) ja kogumistööle suunatud üliõpilaste kaudu sai H. (koos EKmS-i materjalidega) 261 589 üksust rahvaluulet (kõigist žanritest), kokku 122 317 lk., peale selle murdeainest. 1888—1906 avaldas ta ajakirjanduses 156 põhjalikku aruannet. Esimene publikatsioon on muistendiraamatuke „Beiträge zur Kenntniss estnischer Sagen und Ueberlieferungen" (1863). Kavatsetud rahvalauluväljaannete sarjast ilmusid esimesena „Vana Kannel" I (3 annet, 1875—86; Põlva laulud, koos saksakeelse tõlkega) ja II (2 annet, 1884—86; Kolga-Jaani laulud). „Setukeste laulud" I—III (1904—07, Helsingi; setu, Vastseliina ja Räpina laulud) kuuluvad üldtiitli „Monumenta

Estoniae antiquae" alla. H-a rahvalauluväljaanded on süstematiseeritud kihelkonna ja laulutüübi järgi, topograafilis-tüpoloogilist põhimõtet järgivad ka hilisemad eesti rahvalaulude väljaanded. Mainimist väärivad H-a ettekanne, mille ta pidas 1896 Riias toimunud X ülevenemaalisel arheoloogiakongressil eesti rahvaluule kogumise kohta, populariseeriv rahvausundikäsitlus „Eesti astronoomia" (1899) ja etnograafiline ülevaade „Über die Pleskauer Esten oder die sogenannten Setukesen" (1904, Helsingi). Publitsistikast on postuumselt avaldatud „Jakob Hurda kõned ja avalikud kirjad" (1939, toim. H. Kruus), „Kõned ja kirjad" (1989, koostanud M. Laar) ja „Mida rahvamälestustest pidada" (1989, koostanud Ü. Tedre). H-a kogumistöö pälvis nii ulatuselt kui ka metoodikalt rahvusv. tähelepanu juba tema kaasajal. A-st 1992 antakse Jakob H-a rahvuskultuuriauhinda. Mälestussammas Põlvas (1989, A. Rimm, arhitekt A. Mänd) ja Tartus (1994, J. Soans).
B: A. Mohrfeldt. *Jakob Hurt.* Trt., 1934; J. Roos. *Jakob Hurt.* Tln., 1936; R. Põldmäe. *Noor Jakob Hurt.* Tln., 1988; *Jakob Hurt 1839—1907. Album.* Tln., 1989; M. Laar. *Raamat Jakob Hurdast.* Trt., 1995. ▲

Hussar, *Ülo* (13. VI 1933 Saaluse v.), histoloog, meditsiinidr. (1973). Lõpetas 1959 TRÜ. Olnud sealsamas õppejõud ja teadur: 1959—60 ja 1963—69 anatoomiakateedri histoloogia õppetooli assistent, 1960—63 aspirant, 1969—70 ja 1972—74 vanemõpetaja, 1974—77 prof. (prof-i kutse 1976), 1977—82 üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i ning 1982—83 farmakoloogiakateedri teadur, 1983—90 anatoomia ja histoloogia kateedri, 1990—93 histoloogia ja embrüoloogia kateedri prof. (1989—93 kateedri juh.), 1993—98 anatoomia inst-i histoloogia ja embrüoloogia korraline prof., a-st 1998 emeriitprof. Täiendanud end Helsingi ülikoolis. Eesti Anatoomide, Histoloogide ja Embrüoloogide Teadusliku Seltsi liige, a-st 1983 esimees. Uurinud radioautograafilisel meetodil terve ja kiiritustõbise organismi lümfoidkoe arengut, ehitust ja talitlust ning raku paljunemise kineetikat ja biorütme. **T:** *Elust, vananemisest ja surmast* (1968), *Histoloogia praktikum* (1983, autoreid), *Vereloome ja immuunorganite histoloogia* (1986), *Embrüoloogia põhimõisteid* (1988), *Neurohistoloogia* (1992, koos D. G. von Keyserlingkiga), *Meditsiinihistoloogia seletussõnaraamat eesti, vene, inglise ja saksa keeles* (1996, koos J. Tehveriga).

Hõimre, *Aado* (pseud., õieti Adolf Himbeck) (25. XII 1893 Tallinn — 28. XI 1966 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1926 Draamastuudio teatrikooli, töötas 1921—66 Tallinna Draamateatris. ENSV tnl. kunstnik (1964). **O:** Mogri Märt (Kitzbergi *Kauka jumal*), Andres (Tammsaare ja Särevi *Vargamäe* ja *Vargamäe vanad ja noored*), Kuningas (Tammsaare *Kuningal on külm*), Immanuel (Raudsepa *Vaheliku vapustused*), Köster (Lutsu *Kevade* ja *Tootsi pulm*), Ollino (Tammsaare ja Panso *Inimene ja jumal*).

Hõrak, *Peeter* (11. XII 1963 Tartu), zooloog, bioloogiadr. (1995). Lõpetas 1989 bioloogina TRÜ. Töötanud Turu ülikoolis ökoloogilise zooloogia laboris (1993) ja Uppsala ülikoolis loomaökoloogia kateedris (1996), 1996–98 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s, a-st 1999 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s. Uurimisvaldkondi: lindude sigimiskäitumise evolutsioon, raskmetallide saaste mõju erinevatele biotoopidele. **T:** *Effect of nestling history on adult size and reproduction in the Great Tit.* — Ornis Fennica (1994); *Brood reduction facilitates female but not offspring survival in the Great Tit.* — Oecologia (1995).

Hämarik, *Uno* (19. XII 1955 Mehikoorma kn.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1986, Sverdlovsk). Lõpetas 1978 TRÜ, töötanud samast aastast sealsamas (a-st 1995 dots.). Täiendanud end Saksamaal (1988—89, 1993, 1994, 1998—99) ja Soomes (1998). Uurimusi mittekorrektsete ülesannete lahendamise kohta; esitanud projektsioonimeetodite koonduvuse tingimusi. **T:** *Projection methods and self-regularization in ill-posed problems* (koos G. Vainikkoga). — Soviet Mathematics, 1985, 29; *On pseudo-optimal parameter choices and stopping rules for regularization methods in Banach spaces* (koos R. Platoga). — Numerical Functional Analysis and Optimization, 1996, 17.

Ülo Hussar

Hänni, *Liia* (4. X 1946 Atla k., Lümanda v.), poliitik ja astrofüüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1986). Lõpetas 1970 TRÜ füüsik-teoreetikuna. Töötas 1970—90 Tartu Observatooriumis teaduri ja vanemteadurina, olnud 1989—91 Tartu maavolikogu liige (1991 esinaine), 1990—92 EV Ülemnõukogu (õiguskomisjoni liige) ja a-st 1992 Riigikogu liige (a-st 1999 põhiseaduskomisjoni esimees). Oli 1992—95 reformiminister, tema ministriks oleku ajal koostati omandireformi seadus ja asuti seda rakendama. Eesti Komitee I ja II ks. liige, Põhiseaduse Assamblee (1991—92) redaktsioonitoimkonna esimees. 1990—96 Eesti Maa-Keskerakonna, a-st 1996 (pärast ühinemist) Mõõdukate erakonna liige (1992 valimisliidu „Mõõdukad" esinaine). Avaldanud art-eid erastamise kohta ja uurimusi hiliste tähtede füüsika alalt.

Peeter Hõrak

Härm, *Richard* (19. VIII 1909 Misso v. — 23. II 1996 Columbia, Missouri osariik, USA), eesti päritolu USA astrofüüsik. Lõpetas 1940 TÜ matemaatika erialal, oli 1937—44 Treffneri gümnaasiumi õpetaja. Lahkus Eestist 1944, töötas 1944—49 Göttingenis uurimisinst-s *Aerodynamische Versuchsanstalt.* A-st 1949 elas USA-s, oli 1949—50 Yale'i ülikooli ja 1950—78 Princetoni ülikooli observatooriumi teadur. Töötas koos L. Spitzeri (1914—97) ja M. Schwarzschildiga (1912—97) võrrandite numbrilise integreerimise alal, oli astrofüüsikaarvutustes esimesi arvuti rakendajaid. Uurimusi tähtede tekkimise kohta tähtedevahelistes hajusates gaasi- ja tolmupilvedes ning mittehomogeensete tähemudelite ja Päikeselt tuleva neutriinovoo arvutamise kohta. **T:** *Transport phenomena in a completely ionized gas* (koos L. Spitzeriga). — The Physical Review Supplement, 1953, 89; *Numerical integration for stellar interior* (koos M. Schwarzschildiga). — The Astrophysical Journal, 1955, 1, 10; *Stability of Sun against spherical thermal perturbations* (koos M. Schwarzschildiga). — The Astrophysical Journal, 1973, 184.

Liia Hänni

Härm, *Tiit* (19. III 1946 Tallinn), tantsija ja balletmeister, Viiu H-i vend. Lõpetas 1966 Leningradi koreograafiakooli ja 1985 balletilavastajana Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i. Oli 1967—72 NSVL Rkl. Koreograafiaansambli „Noor Ballett" solist (esines külalisena ka „Estonias"), 1972—89 „Estonia" esitantsija ja lavastaja ning 1991 balletijuht. Viis „Estonia" meestetantsu varasemast kõrgemale tasemele, oli isikupärane, väljendusjõulise elegantsi ja esmaklassilise tehnikaga tantsija. Esinenud iseseisvate balletiõhtutega, mänginud filmis („„Hukkunud Alpinisti" hotell", „Anna Pavlova"). Töötanud a-st 1989 ballettmeistrina välisriikides (Inglismaal, Itaalias jm.). ENSV rahvakunstnik (1976). **L:** Denissovi *Pihtimus* (1984, tantsis Octave'i), Kapi *Kalevite kange poega* (1986, tantsis Kalevipoega), Prokofjevi *Romeo ja Julia* (1990). **O:** Siegfried (Tšaikovski *Luikede järv*), Mandariin (Bartóki *Võlumandariin*), Suryn (Tambergi *Joanna tentata*), Romeo (Prokofjevi *Romeo ja Julia*), Poeg (Prokofjevi *Kadunud poeg*), Antonius (Lazarevi *Antonius ja Kleopatra*), Roosivaim (*Roosivaim,* Weberi muusika).
B: *Vastab Tiit Härm.* — Teater. Muusika. Kino, 1987, 11.

Härm, *Viiu* (3. VII 1944 Tallinn), luuletaja ja näitleja, P.-E. Rummo abikaasa, Tiit H-i õde. Lõpetas 1965 lavakunstieriala TRK, oli 1965—71 ENSV

Tiit Härm

lo Hussar

ter Hõrak

a Hänni

Härm

Miina Härma

Mihkel Härms

Jaan Hünerson

Johannes Hüsse

Rkl. Noorsooteatri näitleja. Mänginud filmis („Õhtust hommikuni", 1962). Viljeleb kindlas värsimõõdus romantilise ja lihtsa kujundikeelega enamasti riimilist nelikvärssi, mille aineks on looduselamused ja inimsuhted. Koostanud ja esitanud luulekavu. **T:** kogud *Pealkirjata* (1973), *Luuletusi, lugusid ja midagi ka Margareetast* (1978), *Valge vaikus* (1979), *Sina, jõgi* (1984; kaks viimast illustreeritud P. Toominga fotodega), rom. *Duubel kaks* (2000).

Härma (a-ni 1935 Hermann), *Miina* (9. II 1864 Kõrveküla, Raadi v. — 16. XI 1941 Tartu), helilooja, koorijuht ja organist. Sai muusikalist algõpetust K. A. Hermanni juures, õppis 1883—90 Peterburi konservatooriumis orelit (L. Homiliuse kl.) ja kompositsiooni, töötas ühtlasi Peterburis klaveriõpetaja ja koorijuhina ning esines orelikontsertidega Venemaal, Soomes, Saksamaal ja Suurbritannias. Naasis 1894 Tartusse, asutas seal koori (a-st 1920 Miina Hermanni Lauluseltsi segakoor), oli kohaliku muusikaelu juhte. Elas 1903—15 Kroonlinnas, andis seal klaveritunde. Õpetas 1917—29 Tartus Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumis muusikat, oli „Eesti Muusika Kuukirja" peatoim. ning Tartu Helikunsti Seltsi esinaine ja koorijuht, osales aktiivselt Tartu Kõrgema Muusikakooli rajamises (1919). A-st 1939 TÜ audr. ja TK auprof. Juhatanud üldlaulupidudel koore. Heliloomingu põhiosa moodustavad koorilaulud (ligi 200). Lüürilise põhitooniga koorilauludest on tuntuimad „Küll oli ilus mu õieke", „Kui sa tuled, too mul lilli", „Ei saa mitte vaiki olla" ja „Ööbiku surm", heroilise laadiga lauludest „Enne ja nüüd", „Meeste laul" ja „Isamaa, õitse sa", olulised on rahvalaulutöötlused („Tuljak", „Lauliku lapsepõli"). H. on loonud laulumängu „Murueide tütar" (1902), kantaadi „Kalev ja Linda" (1894) ning soololaule („Miks sa nutad, lillekene?"). Avaldanud laulukogumikke („Segakoori laulud", 1892; „Valik koolilaule", 1927; „Isamaa laulud", 1928). Tartus on mälestussammas (1984, J. Eskel) ja temanim. gümnaasium.
B: *A. Haava, M. Hermann jt.* Tln., 1934; A. Vahter. *Miina Härma.* Tln., 1971.

Härms, *Mihkel* (8. II 1874 Vanaküla k., Vana-Koiola v. — 20. IX 1941 Tartu), ornitoloog, iseõppija. Oli 1890. a-tel Hellenurmes Middendorffide linnukogu hooldaja. Osales linnu-uurimisreisidel Matsalu lahel (1897), Kuramaal (1898), Loode-Eestis ja Pakri saartel (1898), Arhangelski kub-s (1899, selle reisi tulemusena ilmus tema esimene linnu-uurimistrükis), Taga-Kaspias, Turkestanis ja Ida-Pärsias (1900—01). Oli 1922 TÜ zooloogiamuuseumi ajutine korraldaja ja 1923—33 konservaator; rajas muuseumi Eesti linnude kollektsiooni, koostas Eesti lindude süstemaatilise nimestiku. Propageeris lindude rõngastamist ja hääle järgi tundmaõppimist, juhendas Loodusuurijate Seltsi linnu-uurijaid. Korraldas lindude kaitset (osales 1925 Luksemburgis toimunud rahvusv. linnukaitsekongressil), oli 1926—30 rahvusv. ornitoloogilises komitees Eesti esindaja. Koguteose „Eesti. Maa, rahvas, kultuur" (1926) autoreid. H. oli esimene eestlasest kutseline ornitoloog. **T:** *Eesti linnustik* (1927), *Kodumaa kullilised* (1935).

Hääl, *Kaido* (14. IX 1937 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1971). Lõpetas 1961 sanitaartehnika erialal TPI, täiendas end mitu korda Soomes ning 1993 ja 1994 Suurbritannias Sunderlandis ja Prantsusmaal Rennes'is. Olnud a-st 1964 TTÜ õppejõud (a-st 1998 prof.), 1971—88 ehitusteaduskonna prodekaan ja 1988—95 dekaan, a-st 1996 kütte ja ventilatsiooni õppetooli juh. Uurimusi kanalisatsiooniseadmete hüdraulika, hoonete sisekliima, kohalike kütuste kasutamise, hoonete ja tööstusettevõtete energiasäästu ning paneelhoonete optimaalse renoveerimise alalt. Täpsustanud mitteröhuliste vedelike ümarates torudes voolamise seaduspärasusi. **T:** *Kohalike kütuste kasutamise võimalustest Põltsamaal* (1995), *Energy conservation strategy: Assessment and development of the energy conservation programme* (1996—97, Tallinn, Helsingi, London), *Virolaiskerrostalojen lämmön ja veden kulutus* (1999, Helsingi).

Hörschelmann [*höršel-*], Ernst August *Wilhelm* (19. IV 1743 Rudenstedt, Erfurdi läh. — 18. X 1795 Tallinn), saksa kirjamees ja helilooja, filosoofiadr. (1767). Õppis 1761—64 Jena ülikoolis filosoofiat. Oli 1768—95 Tallinna gümnaasiumi ajaloo- ja filosoofiaprof., 8 korral ka rektor. Asutas 1772 ajalehe „Revalsche Wöchentliche Nachrichten" (1779—1814 „Revalische Wöchentliche Nachrichten"), taastades sellega Eesti alal ajakirjanduse.

Hünerson, *Eleonore* (20. IX 1890 Tartu — 16. I 1949 London), pedagoog ja ühiskonnategelane, Jaan H-i abikaasa. Lõpetas 1908 Tartu Puškini-nim. gümnaasiumi pedagoogikaosk-a, täiendas end Saksa-, Inglis- ja Prantsusmaa ülikoolides ning 1918—20 TÜ-s. Töötas a-st 1918 õpetajana. Oli Noorte Naiste Kristliku Ühingu asutajaid ja a-st 1922 selle esinaine, 1924—49 Eesti Gaidide Maleva peavanem; asutas 1923 Tartus esimese skaudisõprade seltsi. Põgenes 1944 Saksamaale; oli seal ms. Eesti Komitee juhatuse liige ja esimees. Siirdus 1947 Inglismaale. Töötas Londoni, Wimbledoni ja Tidgeway koolides õpetajana. **T:** *Practical English grammar* (1919, [2]1924).
B: H. Roots. *Eleonore Hünerson.* — Õpetajate Leht, 1990, 15. sept.

Hünerson, *Jaan* (4. II 1882 Karksi v. — 5. VI 1942 Sverdlovski obl.), põllumajandustegelane ja agronoom, TÜ audr. (1932). Õppis 1898 Soomes Harju põllutöökoolis, 1906—07 Königsbergi ülikoolis, 1907—12 Bonnis Poppelsdorfi põllum-akadeemias, Rootsis jm. Osales vabatahtlikuna Vene-Jaapani sõjas. Töötas 1904—06 (vaheajaga) „Postimehe" toimetuses, oli 1911—14 „Põllutöölehe" toimetuse liige ja 1914—18 toim. ning 1912—18 ühtlasi Tartus ja Vahil põllum-õppejõud, 1919—39 „Põllumehe" toim., 1920—27 ka „Kaja" toimetuse liige, 1927—28 siseminister, 1929—31 ja 1932 haridus- ja sotsiaalminister, 1931—32 esialgu sise- ja kohtuminister, hiljem põllutööminister, 1933—36 Põllutöökoja dir., 1937—40 Riigi Viljasalve dir. Asutava Kogu ja I—V Riigikogu liige. Kuulus msg. põllum. keskseltside ja ühingute (Eesti Põllumeeste Keskselts, „Estonia") juhatustesse. Osales Eesti delegatsioonis rahvusv. põllum- ja majanduskonverentsidel (Genfis, Bernis, Varssavis jm.). Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, lasti Severouralski vangilaagris maha.

Hüsse, *Johannes* (14. II 1901 Kurepalu k., Haaslava v. — 23. V 1977 Tallinn), keemik, *dr. phil. nat.* (1929), keemiaknd. (1947). Lõpetas 1924 TÜ. Töötas Riigi Viinatehases, mitmes tarbekeemiaettevõttes, ENSV TA Keemia Inst-s (1947—50) ja Põlevkivi TUI-s (1959—61). Oli 1933—34 Eesti Keemikute Seltsi esimees. Uurimusi korrosiooni ja korrosioonitõrje kohta ning rakenduskeemia alalt (sulfitpraakleelisest piirituse saamine ja difenooli, metanaali ja uurea alusel vineeriliimi valmistamine). Uurinud ka võimalusi, kuidas kasutada põlevkivituhka ja poolkoksi ehituskivide ja tsemendi valmistamiseks, ning põlevkivituha kasutamist mulla lupjamisel. Hakkas 1961 tegelema keemianomenklatuuri ja -terminoloogiaga, 1964 ja 1982 ilmus tema üldtoimetamisel vene-eesti keemia sõnarmt. **T:** *Mittemetalsed korrosioonivastased katted* (1961, koos R. Metsikuga).

Hütt (a-ni 1957 Koz), *Galina* (17. II 1937 Odessa), füüsik, tehnikadr. (1990, Riia, kinnit. 1994). Olnud abielus Vladimir H-ga. Lõpetas 1959 TRÜ. Töötas 1959—63 Kohtla-Järve Keemiakombinaadis, 1963—74 TRÜ luminestsentsilaboris ja ENSV TA Füüsika Inst-s, a-st 1974 on TTÜ Geoloogia Inst-i vanemtea-

dur (1991 paleodosimeetrialabori juh.). Uurimisala on arheoloogiliste ja geoloogiliste objektide dateerimine luminestsentsmeetodil (loonud rahvusv. tunnustust leidnud meetodi) ja dosimeetria. Olnud mitme rahvusv. projekti peauurija või koordinaator. **T:** *Optical dating: K-feldspars optical response stimulation spectra* (autoreid). — Quaternary Science Reviews, 1988, 7, 3—4; *Accident dosimetry using environmental materials collected from regions downwind of Chernobyl: a preliminary evalution* (autoreid). — Radiation Protection Dosimetry, 1993, 47, 1—4; *Gamma-dose assessment after the 1994 radiation accident in Kiisa (Estonia)* (autoreid). — Applied Radiation and Isotopes, 1996, 47, 11—12.

Hütt, *Vladimir* (18. IV 1936 Leningrad — 4. VI 1997 Tallinn), filosoof, filosoofiadr. (1979), prof. (1981). Lõpetas 1959 TRÜ füüsikaerialal, töötas 1965—71 mitmes kõrgkoolis filosoofiaõppejõuna. Oli 1971—81 ENSV TA Ajaloo Inst-i vanemteadur, 1981—84 ENSV Vab. Õpetajate Täiendusinst-i ja 1984—86 Obninski Aatomienergeetikainst-i kateedrijuh., 1986—88 ENSV TA Ajaloo Inst-i ning 1988—96 Rahvusv. ja Sotsiaaluuringute Inst-i teadustöötaja. Avaldanud uurimusi pms. füüsika filosoofiliste probleemide kohta ja tunnetusteooria alalt. **T:** *Абсолютность и относительность в интерпретации квантовой механики* (1965), *Концепция дополнительности и проблема объективности физического знания* (1977), *Философские вопросы физики в Советской Эстонии за 30 лет 1948—1978* (1979).

Ibius, *Otu* (Otto) (8. IV 1904 Võisiku v. — 26. VI 1975 Tartu), õigusteadlane, ajaloo10urija ja karskustegelane. Lõpetas 1945 TRÜ õigusteaduskonna. Oli 1933—40 Tartus Eesti Karskusliidu nõunik, 1943—44 Tartu ülikooli õigusteaduskonna seminarirmtk. korraldaja, 1945—48 TRÜ vanemõpetaja ja 1948—52 kateedrijuh. kt. Tema 1949 valminud töödistsipliinialane väitekiri jäi kaitsmata, 1952 sunniti ta TRÜ-st pol. põhjustel lahkuma. Töötas 1953—56 ENSV Rkl. Ajaloo Keskarhiivis (RAKA) ja 1957—75 ENSV TA Ajaloo Inst-s teadurina. Uurinud Eesti alkoholitootmise ning saksa ajakirjanduse ajalugu, on dokumendikogumiku „Eesti rahva ajaloost Põhjasõja aastail 1700—1721" (1960) koostajaid. Palju tema uurimusi jäi käsikirja. **T:** *Kõrtsidevastane võitlus vene ajal* (1936), *Piiritusetööstuse põllumajanduslikust tähtsusest Eestis XVIII ja XIX saj.* — TA toimetised. Ühiskonnateadused, 1959, 1; *Eestikeelne saksa ajakirjandus XX saj. esimesel kümnendil.* — Fakt, sõna, pilt VI (1971); *Ühe tööstusharu ajaloost* (1977).

Idarand, *Helmut* (20. VII 1929 Põllküla, Kloostri v. — 15. V 1993 Tartu), loomakasvatusteadlane, põllumajanduskand. (1964). Lõpetas 1954 EPA. Töötas 1953—93 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s teadurina (1966—86 ja 1990—93 veisearetusosk-a juh.). Tema juhendamisel ja osavõtul täiustati eesti punast veisetõugu, loodi pullide valiku, kasvatamise ja hindamise meetodid, rajati noorpullikasvandusi, korraldati veiste jõudluskontrolli ja hakati aretusarvestust tegema arvuti abil. Süstematiseeris nüüdisaegse eesti punase veisetõu liinidesse ja sugulasrühmadesse, uuris punaste veisetõugude genealoogiat. Korraldas 1960—93 veiste jõudluskontrolli aastaraamat-te väljaandmist, koostas veiste jõudluskontrolli juhendid (1969, 1981, 1993). ENSV tnl. teadlane (1981). ENSV rkl. preemia 1972 ja 1985.

Idla, *Ernst* (8. IV 1901 Oisu mõis, Särevere v. — 5. XII 1980 Stockholm), võimlemispedagoog. Lõpetas 1925 Berliini kehalise kasvatuse ülikooli. Töötas õpetajana ja 1929—40 Riigi Ringhäälingus, kus hakkas 1934 esimesena andma hommikuvõimlemistunde. Osales Tallinna Võimlemise Inst-i (1931) ja Eesti Võimlejate Liidu asutamises (1934). Oli 1928 Amsterdami OM-il Eesti koondise treener ning 1934 ja 1939 Eesti mängude võimlemise üldjuht. Lõi balletti ja võimlemist sünteesiva liikumisstiili. Läks 1944 Rootsi. Tema asut. naisvõimlemisrühm on esinenud paljudes riikides (sh. Osaka maailmanäitusel ning México (1968) ja Los Angelese (1984) OM-i kultuuriprogrammis) ja saavutanud rahvusv. tunnustuse. A-st 1977 tegutseb Stockholmis tema rajatud *Idla Center*. **T:** *Liikumine ja rütm. Mäng ja treening palliga* (Stockholm, 1967).
B: I. Idla jt. *Ernst Idla — võlur Tallinnast*. Tln., 1991.

Ignati Jaak, ka Ignati, Ignatz, Jaak Ignati poeg (u. 1670 Kaevandu k., Palupera mõis — mai 1741 Kambja v.), esimesi eesti rahvusest õpetajaid. Õppis 1684—86 B. G. Forseliuse seminaris, käis koos temaga 1686 Rootsi kun-le Karl XI-le oma oskusi näitamas, oli 1686—89 Rõngus, 1690—91 Otepääl ning 1699—1700 ja 1702—41 Kambja kirikumõisas köster-koolmeister. Õpetas lugemist Forseliuse aabitsa järgi. Palupera mõisaomaniku F. von Rennenkampfi katsed teda uuesti oma pärisorjaks teha (1727, 1733) jäid tagajärjetuks. — A-st 1989 annab Forseliuse Selts I. medaleid.

Ignatius [*igna:tsius*], *Michael* (Michel) (6. X 1713 Tartu — 30. IV 1777 Tartu), hernhuutlik kirjamees. Sai 1728 Tartu eesti koguduse koolmeistriks ja 1731 ka sama koguduse köstriks. Liitunud 1740. a-te paiku vennastekogudusega, levitas Tartus ja 1750. a-ist kogu Põhja-Tartumaal hernhuutlikke vaateid. Tõlkis lõunaeesti keelde saksa pietisti H. Schuberti suure jutlusermt-u (108 jutlust) ning vennastekoguduse kõnesid, mis levisid käsikirjaliselt; tema hernhuutlikes kirjapanekuis on rohkesti andmeid Tartu ja selle ümbruse eestlaste elu kohta.

Ignatius [*igna:tsius*], *Otto* Friedrich (28. IV 1794 Hageri — 7. IX 1824 Peterburi), baltisaksa maalikunstnik. Õppis 1812—17 Peterburi, Dresdeni ja Viini KA-s. Elas 1817—19 Itaalias, sai mõjutusi natsareenlaste loomingust. Töötas lühikest aega Tallinnas ja Hageris. Asus 1820 Peterburi, töötas Ermitaažis kunstnikuna. Loonud portreid (A. Schadow, 1819; O. W. von Krusenstern ja F. M. von Krusenstern, 1820) ja usuteemalisi kompositsioone. Tegutses ka muusika ja kirjanduse alal.

Helmut Idarand

Ernst Idla

Arvo Iho

Ella Ilbak

Ignatjev, *Viktor* (1. II 1916 Tallinn — 2. XII 1994 Tallinn), helilooja. Tegutses a-st 1935 restoraniansambleis, oli 1944—49 ja 1955—75 ETV ja ER-i estraadiorkestris akordionist ja kitarrist. Lõpetas 1968 kompositsiooni alal TRK (H. Elleri kl.). Tuntuim osa I-i loomingust on lüürilised levilaulud („Rongisõit", „Ränduri laul", „Otsin päikest", „Laul laulust", „Kaevu juures", „Maa, kodune maa"). Võitnud lauluvõistlustel auhindu. Muusika aastapreemia 1980 ja 1984. **T:** 2 avamängu sümfooniaorkestrile (1967, 1973), *Puhkpillikvintett* (1966), *Keelpillikvartett* (1963), *Süit* 4 tromboonile (1967), 2 džässisüiti 4 saksofonile (1985, 1986), instrumentaalset levimuusikat (*Kutse tantsule*, *Sõnadeta laul*).

Ignats, *Ülo* (22. IV 1951 Stockholm), ajakirjanik. Õppis 1970—72 ajakirjandust ning 1976—78 Stockholmi majanduskõrgkoolis. Töötab a-st 1976 Stockholmi „Eesti Päevalehe" toimetuses, a-st 1994 peatoim-na. Kuulub Rootsi-Eesti Sõprusühingu juhatusse, oli 1976—90 Ida-Euroopa Solidaarsuskomitee esimees ja selle ajakirja „Östeuropa-Solidaritet" toim. Asutas 1990 Stockholmis Eesti Informatsioonikontori, millest kujunes EV suursaatkond Rootsis. Kirjutanud Ida-Euroopat käsitlevaid rmt-id. **T:** *Sovjet-diktaturens ansikte* (Stockholm, 1980), *Folkens fängelse* (Stockholm, 1981), *Fosforitbrytningen i Estland* (Göteborg, 1988), *Estland, den sjungande revolutionen* (Stockholm, 1989), *Den stora omvälvningen, Baltikum* (Stockholm, 1992).

Ivari Ilja

Iho, *Arvo* (21. VI 1949 Rakvere), filmilavastaja, -operaator ja fotograaf. Lõpetas 1976 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i operaatorina. Olnud 1974—91 „Tallinnfilmis" mängu- ja dokumentaalfilmide operaator, a-st 1985 ka mängufilmide lavastaja. Asutanud 1992 TPÜ filmi- ja videoõppetooli ja olnud 1992—96 selle juh. Õpetanud filmindust Sri Lankas, Soomes ja USA-s. Teinud üle 20 tõsielufilmi, mille põhiteema on väikerahvaste eluolu ja kultuur. Saanud filmilavastaja ja operaatorina 19 rahvusv. preemiat („Nacrata ometi" (1985, koos L. Laiusega), peapreemia üleliidulisel filmifestivalil Almatõs 1986, UNICEF-i preemia Berliinis 1986 ja NSVL-i rkl. preemia 1987; „Vaatleja" (1987), Rahvusv. Filmipressi Föderatsiooni preemia ja parima debüüdi auhind Karlovy Varys 1988, *grand prix* Põhjamaade filmifestivalil Rouenis 1990; „Ainult hulludele ehk Halastajaõde" (ka „Halastajaõde — ainult hulludele", 1991), *grand prix* ja kat. žürii auhind Mannheimi filmifestivalil 1992). Teinud fotonäitusi: „Kivilinna bluus" (Eesti parima fotonäituse preemia 1984), „Bodhipuu ümber" (1990, Sri Lanka budismist), „Eesti filmitegijaid" (1998), „Eestlased — mereäärne rahvas" (1999). **F:** mängufilmid *Karikakramäng* (1977), *Tuulte pesa* (1979), *Ideaalmaastik* (1980), *Corrida* (1981), *Arabella, mereröövli tütar* (1982), *Lurich* (1983; kõik operaatorina) ja *Milarepa laulud* (1989), dokumentaalfilmid *Sündis inimene* (1975), *Lapsepõlv* (1976), *Jäljed lumel* (1978), *Edisoni disko* (1979; operaator), *Mitme kandiga Õun* (1984), *Tülitaja* (1986), *Sireniki kroonika* (1990), *Crow-Mapuche seosed* (1991), *Impeeriumi lapsed* (1993) ja *Jaanipäev Ingerimaal* (1995, kõigis autor), joonisfilmid *Antennid jääs* (1976) ja *Põrgu* (1980, mõlemas näitlejaosade operaator).

Voldemar Ilja

Ilbak, *Ella* (12. XI 1895 Pöögle v. — 8. VIII 1997 Pontiac, Michigan, USA, maetud 1998 Tallinna), tantsija ja kirjanik, esimesi eesti kutselisi tantsukunstnikke. Õppis tantsu Petrogradis (K. Issatšenko ja S. Volkonski juures), Tartus (E. Partsi stuudios) ja Pariisis (M. Rutkowska ja R. Duncani tantsukoolis). Alustas 1918 Tartus ja Tallinnas korraldatud iseseisvate tantsuõhtutega, a-st 1921 esines pms. Lääne-Euroopa riikides (pikemalt peatus Münchenis, Riias ja Pariisis), a-st 1959 elas USA-s. Viljeles omaloodud plastilist tantsu ja impressionistlikke kompositsioone, kasutades klassikalist muusikat. Tema sisendusjõuline ja aateline tants tõstis eesti lavatantsu teiste professionaalsete kunstide tasemele. Avaldanud ka tantsufilosoofilisi kirjutisi, mälestuste rmt-u „Otsekui hirv kisendab..." (1953, Lund, H. Visnapuu kirjandusauhind; [2]1990, Tallinn) ning rom-d „Tuvi Malm" (1955, Lund) ja „Kumisev kannel" (1966, New York).

Peep Ilmet

Ild, *Andres* (28. VIII 1943 Pärnu), näitleja. Töötanud a-st 1964 Pärnu teatris „Endla", mänginud ka filmis ja telelavastustes („Tuglase elu"). ENSV tnl. kunstnik (1988). **O:** Mees (Osiecka *Murelimaik*), Mikhajel (Halaphjani *Hällilaul*), Manal (Valtoni *Vägede valitsejad*), Manders (Ibseni *Kummitused*), Oraator (Ionesco *Toolid*).

Iliste, *Ivo* Ago (14. XII 1935 Tartu), ajakirjanik, tõlkija ja luuletaja, *mag. phil.* (1963). Põgenes 1944 koos vanematega Eestist Saksamaale, siirdus 1950 Rootsi. Lõpetas 1961 Uppsala ülikooli, jätkas õpinguid 1962—63 Stockholmi ülikoolis. Töötanud Aafrikas, Ladina-Ameerikas ja Indias, osalenud arengumaadele ettevalmistuskursuste ja väljaõppe korraldamises. Olnud 1957—64 ajakirja „Mana" (toimetuskolleegiumi liige a-ni 1988) ja 1959—63 ajakirja „Vaba Eesti" toimetuses, 1991—96 ajakirja „Baltisk Revy" toim., 1986—96 Stockholmis Balti Inst-i dir. Avaldanud rootsikeelse luulekogu „Lergods" („Savikaup", 1975, Lund) ja norrakeelse eesti luule antoloogia (1989, koos O. Abrahamseniga), tõlkinud koos abikaasa Birgitta Göransoniga (s. 1947) rootsi keelde eesti kirjandust (24 teost; J. Kaplinski, J. Kross, V. Luik, P.-E. Rummo, I. Talve, A. Viirlaid, V. Beekman). **T:** *Baltikum. Politik och vardagsliv i sydöstra Norden* (1990, koos G. Rydströmiga).

Ilja, *Ivari* (3. V 1959 Tallinn), pianist. Õppis 1977—81 TRK-s, lõpetas 1984 klaverierialal Moskva konservatooriumi (V. Gornostajeva kl.) ja 1986 samas aspirantuuri (S. Dorenski kl.). Olnud a-st 1986 EMA õppejõud (a-st 1999 prof.). Esinenud solisti ja kontsertmeistrina (koos I. Arhipova, M. Gulegina, M. Voitesega) paljudes riikides. Saanud vab. ja rahvusv. võistlustel auhindu.

Ilja, *Voldemar* (13. XI 1922 Tsiistre k., Misso v.), kirikutegelane, *dr. theol.* (1996). Oli II maailmasõja järel a-ni 1953 Võrumaal metsavend, 1953—54 Arhangelskis Kodino vangilaagris vangis. 1955 asus õppima Tallinna Usuteaduse Kõrgemasse Katsekomisjoni, 5. IX 1956 ordineeriti. Olnud Petseri EELK Peetri koguduse, 1967—78 Võnnu Jakobi koguduse ja a-st 1978 EELK Nõmme Rahukoguduse õpetaja, a-st 1981 EELK Usuteaduse Inst-i ajaloolise usuteaduse õppetooli juh. ja kirikuloo prof. (1992—97 rektori kt.). **T:** *Vennastekoguduse (hernhuutluse) ajalugu Eestimaal (Põhja-Eesti) 1730—1743* (1995).

Ilmas, *Emil* (1. VI 1931 Tallinn — 4. VIII 1992 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1966). Lõpetas 1954 Leningradi ülikooli, oli 1954—60 TPedI vanemõpetaja, 1960—85 ENSV TA Füüsika Inst-i teadur (a-st 1966 vanemteadur), 1985—92 EPA õppejõud ja mehaanikakateedri juh. Uurimusi pms. tahkisefüüsika ja optika alalt. Footonkordistuse tuvastajaid, uurinud selle rakendamise võimalusi (sh. luminestsentslampides). Impulssmagnetvälja ajaliste parameetrite ja homogeensuse suure ruumilise lahutusega mõõtmise meetodi loojaid.

Ilmet (pseud., õieti Gorinov), *Peep* (30. X 1948 Palamuse), luuletaja, K. Kaera abikaasa. Õppis 1967—68 EPA-s maakorraldust ja 1970—72 TRÜ-s ajalugu. Olnud 1970—72 TRÜ sotsioloogialabori laborant, 1972—75 TRÜ rmtk. köitja-restauraator, 1976—80 Matsalu LK-ala tehnik ja 1980—85 RKM-i restauraator, a-st 1985 vabakutseline. Loonud isikupärase keelekasutusega väljendusrikast maalähedast loodus-

luulet; kirjutanud haikusid ja J. Liivi luuletuse „Sügistuul" eeskuju järgivaid kindla silpide arvuga (4, 4, 8, 4) neljarealisi liivikuid. **T:** kogud *Tuulekanne* (1980), *Tuuletee. Ajastaja* (1982), *Tuul tuli* (1986), *Linnamägi tuulte vallas. A Drumlin in the Wind* (Helsingi, 1990; tõlked K. Kaer), *Mõraseks mõistetud meel* (1991) ja *Tuuldunud luule* (1998), lasteluule kogu *Matsalu mailt* (1983), valikkogu *Tuulatud luuletused* (1988). ▲

Ilmjärv, *Mihkel* (1. XII 1891 Nõmavere k., Võisiku v. — 30. I 1951 Viljandi), loomaarstiteadlane ja tõuaretaja. Lõpetas 1913 Riia vaimuliku seminari ja 1917 Tartu Veterinaariainst-i. Oli 1916—20 Kiievis loomaarst, 1920 Eesti sõjaväe loomaarst, 1921 EV Põllutöömin-i Loomakasvatuse Peavalitsuse veise- ja hobusekasvatuse osk. juh. kt., 1921—22 Lihula jsk. ning 1922—26 Lääne mk. ja Haapsalu linna loomaarst, 1926—47 Tori hobusekasvanduse juh. ja 1947—50 ENSV TA Loomakasvatuse ja Veterinaaria Inst-i hobusekasvatuse sektori juh. 1947—51 ENSV Ülemnõukogu saadik. Suunas Eesti hobusekasvatust ja -aretust, eriti tori hobusetõu kujundamist. Toimetas ajakirja „Meie Hobune" (ilm. 1929—32). ENSV tnl. teadlane (1945). ENSV rkl. preemia 1947. Mälestussammas Tori pargis (A. Vomm, 1966). **T:** *Tori hobune* (1957).

Ilomets, *Mati* (24. VIII 1950 Kadrina), telmatoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1982), Tullio I-a vennapoeg. Lõpetas 1973 bioloogina TRÜ. Töötas 1973—88 ENSV TA Geoloogia Inst-s (1981—88 vanemteadur), 1988—89 ENSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-s (vanemteadur), 1989—92 Eesti TA Ökoloogia ja Mereuuringute Inst-s, a-st 1992 on TPÜ Ökoloogia Inst-s vanemteadur ja märgalade töörühma juht. Uurimisvaldkond: rabataimkatte bioproduktsioon, turba juurdekasv, soode taimkate, areng ja süsinikuringe, ökoloogilise seisundi hindamine ning kaitse teaduslikud alused, raskmetallide soodesse kandumine, inimmõju maastikule ning kasvuhoonegaaside emissioon. EV teaduspreemia 1995. **T:** *Продуктивность сфагнового покрова на примере Гусиного болота.* — Труды Печоро-Илычского Государственного Заповедника, 1976, 13, *Kurtna järvestiku looduslik seisund ja selle areng* I—II (1987—89, toim. ja autoreid), *Estonian peatlands* (1995, autoreid).

Ilomets, *Tullio* (13. VII 1921 Paide), keemik, Mati I-a onu, keemiaknd. (1964). Lõpetas 1952 TRÜ, oli sealsamas õppejõud (a-st 1965 dots.). Uurimusi orgaaniliste ühendite sünteesimise, orgaanilise analüüsi ja teaduse ajaloo alalt. TÜ muuseumi asutajaid. P. Kogermani mälestusmedal 1983. **T:** *Взаимодействие α-окисей ацетиленового ряда с некоторыми первичными и вторичными аминами* (1964), *Karl Ernst von Baer* (1976, autoreid), *Alma Mater Tartuensis* (1982, koostajaid).

Ilus, *Ants* (16. V 1926 Tartu), loomakasvatusteadlane, Elmar I-a poeg, põllumajandusdr. (1975, kinnit. 1976), prof. (1979). Lõpetas 1948 TRÜ agronoomina.

Mati Ilomets

Tullio Ilomets

Töötas 1949—94 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s teadurina (sh. 1961—65 veisekasvatusosk. juh., 1965—76 põllum-loomade söötmise sektori juh., 1976—87 teadusdir.), a-st 1994 on EPMÜ emeriitprof. Uurimusi põllum-loomade söötmise ja söötade kohta. Rajanud Sõrve poolsaarele oma Torgu suvekodusse ligi 600 puu- ja põõsaliigiga dendraariumi. A-st 1995 Tartu Jaani koguduse juhatuse esimees. ENSV tnl. teadlane (1978). ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Eesti söötade keemiline koostis ja toiteväärtus* (1957, koos A. Muugaga), *Veiste piimarasvasus ja selle tõstmise võimalusi* (1957), *Söötade keemilise koostise ja toiteväärtuse tabelid* (1974, koos Ü. Olliga).

Ilus, *Elmar* (30. VII 1898 Kaarli v. — 3. XII 1981 Tartu), õigusteadlane, Ants I-a isa, õigusteaduse dr. (1939), prof. (1946). Lõpetas 1924 TÜ. Oli 1925—29 TÜ-s ning 1930—31 Leipzigi ja Pariisi ülikoolis teaduslik stipendiaat, 1931—39 TÜ õppeülesandetäitja, 1939—50, 1956—62 ja 1969—71 TRÜ tsiviilõiguse ja -protsessi kateedri õppejõud, 1944—49 kateedri juh. **T:** *Hoonestusõigus* (magistritöö, 1930), *Piiratud asjaõigused omale asjale* (doktoriväitekiri, 1939), *Õigusteaduse sõnastik* (1934, koostaja ja autoreid), *Rooma eraõiguse alused* (1960, [2]1969).

Ilus, *Maarja-Liis* (lauljanimi M a a r j a) (24. XII 1980 Tallinn), laulja. Lõpetas 1999 Tallinna 21. keskkooli ja Tallinna lastemuusikakooli. Alustas lauljana esinemist 3-aastaselt ETV-s, rahvusv. tunnustuseni jõudis 1996 Oslos ja 1997 Dublinis *Eurovision*'i lauluvõistlustel. Kirjutanud ka ise laule („Paradiis", „Tell me why"). Ilmunud heliplaadid, neist *First in line* (1997) olnud müügil u. 50 riigis ja „Kaua veel" (1998) sai eesti edukaima naislaulja kuldplaadi. Esimene eesti artist, kelle video on *MusicTV*'s.

Ilus, *Väino* (8. XII 1929 Viljandi), kirjanik. Lõpetas 1957 EKP KK Eesti Nõukogude-Parteikooli, töötanud ajakirjanduses, pms. „Sirbi ja Vasara" (1957—61) ja „Loomingu" toimetuses (1961—81, 1968—74 peatoim. asetäitja). Kirjutanud ühisk. ja ajakohase probleemiasetusega jutustusi („Kand maas", 1962; kogud „Muutlike ilmade ajal", 1965, „Öösiti on kahjulik mõtelda", 1969, „Kohe pärast lapsepõlve", 1976, „Endamisi ja unes", 1989) ja romaane („Sinu enese elu", 1964; „Tuulekülvid", 1968, Vilde-nim. kolhoosi kirjandusauhind 1969; „Kaotusseis", 1973; „Kinsli peremehed", 1978; „Käekäik", 1986). Koostanud antoloogia „Eesti uuem novell" (1986). 1982 ilmusid tema valitud teosed (2 kd.). ENSV tnl. kirjanik (1979). J. Smuuli preemia 1977.

Ilves, *Heimar* (15. IX 1914 Domnino k., Orjoli kub., Venemaa), helilooja ja pedagoog. Õppis TK-s 1932—37 klaverit ja 1937—40 kompositsiooni (A. Kapi juures), lõpetas TRK 1949. Oli 1945—48 Uuralis asumisel, töötas seal metsatöölisena. 1944—45 ning 1950—65 oli TRK-s muusikaajaloo õppejõud, 1965 vallandati pol. põhjustel ja enam ei võimaldatud tal töötada pedagoogilisel alal. Valdavalt sümfoonilises loomingus domineerib filosoofilis-dramaatiline alatoon. **T:** 6 sümfooniat (I 1959, II 1964, III 1967, IV 1967, V 1971 ja VI 1975), *Kontsertiino* klaverile ja sümfooniaorkestrile (1949), 2 keelpillikvartetti (I 1948, II 1958), *Klaveritrio* (1941), *Sonaat* klaverile (1940).

B: M. Rais. *Heimar Ilves: elu, isiksus, looming.* — Muusikaleht, 1998, 1 ja 2.

Ilves, *Toomas Hendrik* (26. XII 1953 Stockholm), poliitik ja diplomaat. Õppis 1972—76 USA Columbia ülikoolis, lõpetas 1978 Pennsylvania ülikooli magistrikraadiga. Oli 1974—79 Columbia ülikooli psühholoogiaosk. teadur, 1979—81 New Jerseys Avatud Hariduse Keskuse inglise keele õpetaja ja asedir., 1981—82 Vancouveri kirjanduskeskuse dir. Töötas 1984—93 raadiojaamas „Vaba Euroopa", algul teadur-

Mihkel Ilmjärv

Ants Ilus

Elmar Ilus

Maarja-Liis Ilus

Väino Ilus

...kel Ilmjärv

...s Ilus

...ar Ilus

...arja-Liis Ilus

...no Ilus

...mar Ilves

Toomas Hendrik Ilves

analüütikuna, 1988—93 Eesti toimetuse dir-na. 1993—96 oli EV suursaadik USA-s, Kanadas ja Mehhikos. 1996—98 ja a-st 1999 EV välisminister. I. on mitmete teaduslike publikatsioonide autor, kuulub paljudesse rahvusv. teadusseltsidesse. Rahvaerakonna asutajaid ja a-ni 1999 selle esimees, a-st 1999 Rahvaerakond Mõõdukad aseesimees. A-st 1999 Riigikogu liige.

Imelik, *Olaf* (12. III 1923 Tartu), füsioloog ja publitsist, meditsiiniknd. (1955). Lõpetas 1947 TRÜ, õppis 2 aastat ka Lesgafti-nim. kehakultuuriinst-s. Oli 1946—60 TRÜ füsioloogiakateedri laborant, assistent ja vanemõpetaja, 1960—75 TPedI loodusteaduste ja kehalise kasvatuse vanemõpetaja (a-st 1964 dots.), hiljem prof-i kt., 1975—95 TÜ füsioloogiainst-i (a-ni 1993 kateeder) dots. Olnud Spordimeditsiini Föderatsiooni asepresident ning Ravikehakultuuri ja Spordimeditsiini Teadusliku Seltsi aseesimees. Täiendanud end Leningradis, Thbilisis ja Moskvas. Uurinud pneumotahhograafi abil kehalise töö ja treeningu mõjul tekkivaid hingamismuutusi. Tõlkinud ja toimetanud õpikuid, on ka R. F. Schmidti ja G. Thewsi „Physiologie des Menschen" („Inimese füsioloogia", 1997) toim. ja tõlkijaid. Avaldanud populaarteaduslikke ja publitsistlikke art-cid, pidanud auditooriumi- ja raadioloenguid. Saanud publitsistika eest 1995, 1999 ja 2000 H. Visnapuu auhinna. **T:** *Tõde — kõige kaunim oled sa alasti* (1992), *Punase paradiisi pärandus* (1998), *Võimatud võimalused* (1998), *Pimesikumäng* (1999).

Inari, *Eerik* (a-ni 1932 Pipenberg, Erik Alfred Leopold, 1932—37 Piipenberg) (2. V 1897 Tartu), linnageograaf ja geomorfoloog. Lõpetas 1931 TÜ, sai 1932 geograafiamagistri ja 1944 Berliinis *dr. phil.* kraadi. Töötas 1932—39 TÜ geograafiakabineti vanemassistendina, oli 1939—43 ümberasujana Poznańis sealse ülikooli õppejõud, 1946—49 Balti ülikooli (Hamburgis, Pinnebergis) õppejõud. Balti inst-i ja Balti Uurimisinst-i asutajaid (1961—70 viimase teadussekretär), Saksamaal elas pms. Bonnis. Uurinud Pärnut, Petserit, Kuressaaret jt. linnu, Mustoja kõrgustiku geomorfoloogiat ning Pihkva järve läänerranniku ja saarte loodust.

Indra (a-ni 1937 Pressnikoff), *Paul* Otto (2. IX 1904 Tallinn — 16. II 1989 Lääne-Berliin), organist. Lõpetas 1930 TK (A. Topmani orelikl.), õppis 1930—33 sealsamas kompositsiooni (A. Kapi kl.) ja dirigeerimist (J. K. Paulseni kl.). Oli 1930—40 Pühavaimu kiriku organist, a-st 1926 esines ka orelisolistina, 1933—40 juhatas Tallinna Töölismuusika Ühingu koori. Elas a-st 1941 Saksamaal, oli Teschenis, Ludwigslustis ja Schwerinis sealsete teatrite muusikajuht, a-st 1958 Lääne-Berliini Borsigwalde kiriku organist.

Indreko, *Richard* (25. II 1900 Paide — 10. III 1961 Stockholm), arheoloog, *dr. phil.* (1941). Lõpetas 1927 TÜ, töötas 1923—43 sealsamas arheoloogiakabinetis ning oli ühtlasi 1938—41 õppeülesandetäitja ja 1942—43 Eesti ja naabermaade muinasteaduse prof-i kt. Uuris põhil. kivi- ja pronksiaega. Juhatas 1933—37 Kunda Lammasmäe, Asva kindlustatud asula jm. arheoloogilisi kaevamisi. A-st 1943 elas Rootsis ja töötas Stockholmi Rkl. Ajaloomuuseumis. **T:** *Eesti õrgaeg* (1937), *Asva linnus-asula* (1939), *Die mittlere Steinzeit in Estland* (Stockholm, 1948), *Mesolithische und frühneolithische Kulturen in Osteuropa und Westsibirien* (Stockholm, 1964).

Indrikson (a-ni 1960 Voog), *Ulvi* (18. II 1937 Tallinn), ujuja ja treener. Sai 1958 EM-il 4 × 100 m kombineeritud ujumises hõbemedali ning võitis 1957 ülemaailmsetel üliõpilasmängudel 2 kuldmedalit. NSV Liidu meistrivõistlustel 1954—64 sai ujumises 11 kuld-, 5 hõbe- ja 5 pronksmedalit ning püstitas individuaalaladel 10 ja teateujumises 5 NSV Liidu rekordit. Tuli 1956—67 26 korda Eesti meistriks ning püstitas individuaalselt 42 ja teateujumises 12 Eesti rekordit. Hiljem võistelnud edukalt allveespordis: sai 1969 EM-il 3 kuldmedalit, püstitas 1 meremiili lestaujumises maailmarekordi ning tuli 1968 kahekordseks NSV Liidu meistriks. Oli 1967—92 „Dünamo" ujumiskooli treener. ENSV tnl. treener (1977). Eesti parim sportlane 1957.

Ingvar, Snorri Sturlusoni kirjapandud Ynglingite saaga järgi svealaste kuningas, oli pärit Ynglingite dünastiast. Saaga kohaselt korraldas I. sõjaretke Eestisse, sai eestlastelt lüüa ja langes lainte südames, s. t. arvat. saarel. Snorri Sturluson käsitas lainte südant kivina ning kirjutas, et I. langes a t s t e i n i ('kivi juures'). Selle põhjal on I-i langemis- ja matmispaika ekslikult seostatud Läänemaal asuva Kiidevaga (Kidepealsega). I-i sõjaretke on oletamisi dateeritud a-ga 600.

Inno, *Karl* (14. XI 1908 Lustivere v. — 12. XI 1994 Schenectady, New York, USA), majandusteadlane. Lõpetas 1932 TÜ majandusosk-a ja Ühistegevuse Inst-i, sai 1936 käitismajanduse alal magistrikraadi. Oli 1932—38 Ühistegevuse Inst-i lektor, 1938—40 TÜ panganduse ja kindlustusmajanduse adjunktprof. ning tollase põhjaliku majandusteadusliku väljaande „Eesti krediidiühistud" toim-id. Põgenes 1944 Saksamaale, asus 1950 elama USA-sse, kus jätkas tegevust publitsistina. Uurinud Baltimaade majandusprobleeme, pangandust, Tartu ülikooli ajalugu ja Eesti esiajalugu. 1995 asutati TÜ majandusüliõpilaste toetuseks Karl I. stipendiumifond. **T:** *Eesti krediidiühistud* (1940, autoreid), *Das soziologische Wesen der Genossenschaft* (Stockholm, 1949), *Tartu University in Estonia during the Swedish rule (1632—1710)* (Stockholm, 1972).

Int, *Lembit* (24. VI 1936 Ahja), klimatoloog ja agrometeoroloog, geograafiadr. (1989, Moskva). Lõpetas 1960 meteoroloogia-klimatoloogia erialal TRÜ geograafiaosk-a, täiendanud end 1962—65 Leningradis ja 1991 Soomes. Olnud 1960—62 Kuusiku agrometeoroloogiajaama juh., 1966—79 Sakus Eesti agrometeoroloogia laboratooriumi juh., 1979—83 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI vanemteadur, 1985—87 ENSV TA Presiidiumi teadussekretär ning 1987—92 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI vanem- ja juhtivteadur. Elab a-st 1992 Helsingis. Uurinud NSV Liidu ja Eesti piirkondade mulla- ja mikrokliimat, maaparanduse mõju Eesti maastikule, eriti mullale ja selle kliimale. Mitme erialase monograafia, art-ikogumiku ja teatmeteose („Eesti NSV kliimaatlas", „Климат Таллина") autoreid.

Ipsberg, *Karl* (3. I 1870 Suure-Kambja v. — 27. VI 1943 Vjatka), ehitusinsener ja poliitik. Lõpetas 1897 Riia Polütehnilise Inst-i. Ehitas 1898—1905 Trans-siberi rdt-d. Naasis 1911 Eestisse, juhatas „Estonia" teatri ja Krediit-Panga ehitamist, oli 1921—23 teedeminister. Eesti Tehnika Seltsi asutajaid, juhatas 1918 selle juurde loodud tehnilisi erikursusi (Tallinna Tehnikumi eelkäija). Organiseeris Eesti Raudteevalitsuse ja juhatas 1928—33 rdt-ehitustöid. Uurimusi rdt-asjanduse ja tehnikahariduse korraldamise kohta. Asutava Kogu liige ja I—II Riigikogu liige. Okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, suri vangilaagris. **T:** *Katkendeid mälestustest.* — Looming, 1990, 10.

Ird, *Kaarel* (27. VIII 1909 Riia — 25. XII 1986 Viljandi), teatrijuht, lavastaja ja näitleja, E. Kaidu abikaasa, K. Adlase isa. Õppis 1934—36 Tartu Näitekunsti Stuudios. Töötas 1924—38 Riias ja mitmel pool Eestis maalrina, teatritegevust alustas 1932 Pärnu Töölisteatris. Oli 1937—39 Tartu Töölisteatri lavastaja ja näitleja ning 1939—40 „Vanemuise" ooperikoori laulja, 1940—41, 1944—48, 1949—50 ja 1955—86 „Vanemuise" peanäitejuht (vahepeal ühtlasi kunstiline juht ja dir.). Tegutses 1942—44 ENSV Rkl. Kunstiansamblites, oli 1948—49 ENSV Kunsti-

de Valitsuse juh., 1950—52 Tartus näiteringijuht ja 1952—55 Koidula-nim. Pärnu Draamateatri peanäitejuht. A-st 1940 EKP ja a-st 1976 EKP KK liige, 1963—71 ja 1980—85 ENSV Ülemnõukogu saadik ning 1976—82 ENSV Teatriühingu juhatuse esimees. Võimulähedase teatripoliitikuna suutis hoida „Vanemuist" mitmežanrilise teatrina, elustada rahvalikku lavastamislaadi, esma- ja taaslavastada keelustatud ning algajate autorite teoseid ning toetada noorte lavastajate uuenduspüüdlusi. Tuntud ka publitsistina. Temast on film „Säärane Ird ehk 100 aastat „Vanemuise" teatrit". NSVL-i rahvakunstnik (1970), sotsialistliku töö kangelane 1984. ENSV rkl. preemia 1947 ja 1977, NSVL-i rkl. preemia 1967, J. Smuuli preemia 1980, P. Põldroosi preemia 1984, teatrikriitika aastapreemia 1984, Tartu aukodanik (1984). **L:** Koidula *Kosjakased* (1945) ja *Kosjaviinad* (1953), Raudsepa *Mikumärdi* (1957), Kitzbergi ja Oja *Rätsep Õhk ja tema õnneloos* (1962), Prokofjevi *Kihlus kloostris* (1962), Tormise *Meestelaulud* (1966), *Külavahelaulud* (1972) ja *Naistelaulud* (1977), Šostakovitši *Katerina Izmailova* (1966), Lutsu *Tagahoovis* (1974), Brechti *Ema Courage ja tema lapsed* (1975). **T:** *Ceterum censeo ehk Jahedate suvede jutte* (1965), *Tartu Töölisteater 1937—1939* (1966), *Постараемся поймать чудо* (Leningrad, 1967), *Semper idem ehk Mõtterände ja rännumõtteid* (1970), *Размышляя о театре* (Leningrad, 1973), *Cogito, ergo sum ehk Mõeldes oma mõtteid* (1979), *Per aspera ehk Olnust ja tänasest* (1984), *Театр — моя работа* (Moskva, 1984).
B: *Vanemuislane Kaarel Ird.* [Fotoalbum.] Tln., 1981; *Vastab Kaarel Ird.* — Teater. Muusika. Kino, 1984, 8. ▸

Irv, *Anton* (17. IX 1886 Viljandi v. — 27. IV 1919 Stalken (Strenči)), sõjaväelane, kapten (1918). Võeti I maailmasõtta, vapruse ja sõjaliste teenete eest ülendati lipnikuks (1915). 1917 teenis 1. Eesti polgus nii roodu- kui ka pataljoniülemana. Vabadussõja ajal organiseeris koos J. Pitka ja K. Partsiga laiarööpmelise soomusrongi nr. 1, a-st 1918 oli selle ülem. 1919 ülendati I. soomusrongide üldjuhi kt-ks, hiljem soomusrongide divisjoni ülema kt-ks. Hukkus Põhja-Lätis luurel olles. Postuumselt kolm Vabadusristi: I liigi 2. järk, II liigi 2. järk ja III liigi 3. järk. Tallinnas tegutses Kapten Irve Soomusronglaste Selts. Mälestussammas Viljandis (1933, uuesti 1989) ja Lätis Strenčis (1994).
B: P. Villemi. *Kapten Anton Irv.* Trt., 1935.

Isidor (kodanikunimi Ioann Jakovlevitš Bogajevlenski) (30. XI 1879 Kurski kub. — 18. XII 1949 Tallinn), kirikutegelane ja teoloog, teoloogiamag. (1915). Lõpetas 1904 Peterburi vaimuliku akadeemia. Oli a-st 1905 Jamburgis, hiljem Kroonlinnas ja Gattšinas preester. Elas a-st 1919 Tallinnas, oli 1920—36 Aleksander Nevski katedraalis vanempreester, ajakirja „Православный собеседник" väljaandja ja toim. (1931—40). A-st 1946 Leningradi vaimuliku akadeemia rektor, a-st 1947 Tallinna ja Eesti piiskop. Uurimusi õigeusu teoloogia alalt. Kirjutanud vene koolidele usuõpetuse õpiku „Закон Божий для начальных школ" (1927). **T:** *Православный символ веры: Религиозно-философские размышления* (Tln., 1939).

Isotamm, *Johnny B.* (õieti *Jaan*) (19. X 1939 Tartu), luuletaja. Vangistati 1956 rahvuslikus õpilasorg-s osalemise eest, saadeti 7 aastaks Mordva ANSV-sse vangilaagrisse, pärast vabanemist elas Tartus, töötas 1969—88 öövahina, a-st 1988 oli ajakirja „Akadeemia" toim. Avaldanud 1960. a-te keskel luulet, lühiproosat ja publitsistikat käsikirjalistes ajakirjades („Hees", „Marm", „Tiiler", „Poolpäevaleht"), a-st 1968 on tema luuletusi ja art-eid trükitud ajakirjades „Looming", „Noorus", „Vikerkaar" ning „Kultuur ja Elu". 1971 ilmus luulevihikul „Mees tänavalt" (nelja mehe kogus „Närvitrükk"), 1972 kogu „Tekstiraamat" ja 1999 „Mina, Johnny B.". Jõuliste kujunditega luules vastandab I. ennast isiksust ahistavale maailmale. EV kultuuripreemia 2000.

Israel, *Lagle* (20. X 1923 Võistre k., Sürgavere v. — 24. IV 2000 Tartu), kujur, maalikunstnik ja graafik. Õppis 1943 „Pallases" ja 1944—50 Tartu Rkl. Kunstiinst-s (A. Starkopfi kl.). Esialgu lõi skulptuurportreid („Ema", 1958), 1960. a-ist värvilises tsementtehnikas monumentaalkunsti (merekividest mosaiiksein „Viljandi ürgorg", 1968—82, EPA peahoone), pastellillemaale („Sookailud", 1967; „Pruunid tulbid", 1967) ja vabagraafikat (mapp „Eestlaste muistsed tähtkujud", 1965—66, ofort, akvatinta).

Issakov, *Sergei* Gennadijevitš (8. X 1931 Narva), kirjandusteadlane, filoloogiadr. (1976). Lõpetas 1954 TRÜ vene filoloogina. Olnud a-st 1955 TÜ õppejõud (a-st 1978 prof., a-st 1980 vene kirjanduse kateedri juh. ja a-st 1992 slavistika õppetooli prof.), 1983—86 Helsingi ülikooli vene kirjanduse lektor. 1995—99 Riigikogu liige. Uurinud eesti, vene jmt. rahva kirjanduse ja ajakirjanduse ajalugu kultuurisuhete seisukohast. Avaldanud arhiiviainest, koostanud kogumikud „Postitõllaga läbi Eestimaa" (1971) ja „Mälestusi Tartu ülikoolist (17.—19. sajand)" (1986) ning bibliograafia „Vene kirjandus eesti keeles XIX saj." (1982). „Tartu ülikooli ajaloo" (3. kd., 1982; ENSV rkl. preemia 1985) koostajaid. ENSV kirjanduse aastapreemia 1970. **T:** *Juhan Väljaots: Eesti revolutsionäär Bulgaarias* (1981), *Arhiivide peidikuist* (1983), *Сквозь годы и расстояния* (1969), *Русские в Эстонии 1918—1940* (1996), *Словник* (1997).
B: *Professor Sergei Issakov: Kirjanduse nimestik, 1953—1990.* Trt., 1991.

Ivand, *Jaan* (15. II 1896 Veriora v. — 1. VI 1964 Tallinn), mehaanikateadlane. Lõpetas 1926 Tallinna Tehnikumi, töötas 1927—31 sealsamas õppejõuna, oli 1929—39 Tallinna linnavalitsuse ja teedemin-i liiklusinspektor, 1939—63 TPI õppejõud (a-st 1941 dots., 1941—58 soojusenergeetikakateedri juh.). Oli Eesti esimesi soojustehnika ja autoasjanduse, eriti sisepõlemismootorite eriteadlasi. Uurimusi põlevkivitoodete rakendamise alalt. Kirjutanud autoõpetuse, aero- ja termodünaamika õpikuid ja käsiraamatuid ning art-eid autoasjanduse ja liikluskorralduse kohta. **T:** *Autotehnika* (1928), *Tehniline termodünaamika* (2 kd., 1947—48), *Sisepõlemismootorid* (1954).

Ivask, *Anu* (4. XI 1933 Võru), keraamik, Udo I-i abikaasa. Lõpetas 1958 ERKI. Töötanud 1962—65 „Arsis" teostuskunstnikuna. Tõi eesti portselanimaali humoristliku, stiliseeritud käsitluslaadis figuraaltemaatilise kompositsiooni (tassid „Kuningad ja kuningannad", 1968; seinaplaat „Tüdruk punase kübaraga", 1980; taldrikud „Võrgutatu", „Võrgutaja" ja „Võrgutatud", kõik 1983). Loonud ka keraamilisi õõnesvorme ja tarbegraafikat.

Ivask, *Ivar* Vidrik (17. XII 1927 Riia — 23. IX 1992 Fountainstown, Iirimaa; maetud Rõngu surnuaiale), kirjandusteadlane, kriitik ja luuletaja, *dr. phil.* (1953). Elas 1944 Saksamaal, a-st 1949 USA-s ja a-st 1991 Iirimaal. Õppis 1946—49 Marburgi ja 1950—53 Minnesota ülikoolis, oli 1952—67 Northfieldi *Saint Olaf College*'i õppejõud (1958—67 saksa osk. juh.), 1967—91 Oklahoma ülikooli prof. ja ajakirja „World Literature Today" (a-ni 1976 „Books Abroad") toim. Avaldanud uurimusi saksa- ja hispaaniakeelse kirjanduse kohta ning impressionistlikku laadi eesti- (kogud „Tähtede tähendus", 1964, „Ajaloo aiad", 1970, ja „Oktoober Oklahomas", 1974; valikkogud „Elukogu", 1978, ja „Verandaraamat ja teisi luuletusi", 1990), saksa- („Gespiegelte Erde", 1967) ja ingliskeelset luulet („Snow Lessons", 1986; „Baltic Elegies", 1987). Avaldatud on tema kirjavahetus (1957—81) A. Orasega „Akadeemia kirjades" (1997).

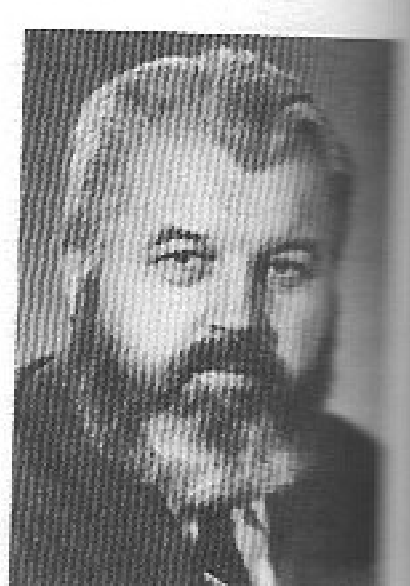
Kaarel Ird

Anton Irv

Lagle Israel

Sergei Issakov

rel Ird

Irv

Israel

Issakov

Anu Ivask

Ivar Ivask

Udo Ivask

Udo-Nestor Ivask

B: *Olla lõpuni loov: Ivar Ivask 1927—1992*. Hillsborough, 1996.

Ivask, *Jüri* (Juri (Georgi) Pavlovitš) (14. IX 1907 Moskva — 13. II 1986 Amherst, USA), luuletaja, Udo-Nestor I-i onupoeg. Elas a-st 1920 Eestis. Lõpetas 1932 TÜ õigusteaduskonna, läks 1944 Saksamaale, 1949 siirdus USA-sse. Õppis 1946—49 Hamburgis ja seejärel USA-s slavistikat, doktoreerus 1954. Oli 1969—77 Amhersti kolledži prof. Avaldas 1930. a-ist vene keeles luulet ja kirjandusloolisi käsitlusi. Oli mõjukaimaid „teise laine" välisvene luuletajaid. **T:** luulekogud *Северный берег* (Varssavi, 1938), *Царская осень* (Pariis, 1953), *Хвала* (Washington, 1967) ja *Золушка* (New York, 1970), poeem *Играющий человек. Homo ludens* (Pariis—New York, 1988).

Ivask, *Udo* (8. IV 1932 Tallinn), arhitekt ja disainer, Anu I-i abikaasa. Lõpetas 1958 ERKI, täiendas end 1964 Halle disainikõrgkoolis. Töötanud 1961—63 „Kommunaalprojektis" peaarhitektina ja a-st 1963 EKA õppejõuna (1983—88 tööstuskunstikateedri juh.). Projekteerinud Tallinnas Pelgulinna gümnaasiumi (1963, koos H. Rüütlasega) ja Heliloojate Maja (1964, koos P. Härmsoniga). On Eesti esimesi juhtimisseadmete kujundajaid (Tõravere observatooriumi juhtpult ja teleskoop, 1966; kutsekoolide arvutikabinet, 1985) ja moodulmööbli populariseerijaid. Disaininud tööstusseadmeid ja tarbeesemeid. K. Raua preemia 1974.

Ivask, *Udo*-Nestor (20. XII 1878 Loodi mõis — 15. V 1922 Tartu), bibliograaf ja bibliofiil. Õppis 1897—98 Moskvas K. Korovini maaliateljees ja G. Stroganovi kunsttööstuskoolis, lõpetas 1910 Moskva arheoloogiainst-i knd-ikraadiga. Tegutses a-st 1902 raamatukogunduse ja bibliograafia alal. Oli 1917—20 I. Rumjantsevi muuseumi harukdaste rmt-te osk-a juh. ja 1920—22 TÜ rmtk. juh. abi. Koostas 11 000 nimetust sisaldava kartoteegi „Materjale Venemaa perioodika kohta 1703—1917" (Eesti Akadeemiline Rmtk.). Oli Venemaa esimesi silmapaistvaid eksliibriseuurijaid ja -kogujaid. Kujundanud ka ise rmt-id ja loonud eksliibriseid. **T:** *Описание русских книжных знаков* (3 kd., 1905—18, Moskva), *Частные библиотеки в России* (2 kd., 1911—12, Moskva).

B: J. Genss. *Udo Ivask ja tema tegevus raamatumärkide harrastajana*. Tln., 1941.

Jaan Jaago

Kaljo Jaagura

Jaago, *Jaan* (6. VII 1887 Luunja — 28. VIII 1949 Berliin), maadleja. Esines a-st 1907 edukalt kutselise maadlejana tsirkuses ning tuli 1913—30 7 korda maailma- ja 5 korda Euroopa meistriks. Läks 1921 Saksamaale, kus töötas spordipedagoogina ja treenerina. Oli II maailmasõja ajal interneeritud, hiljem tegutses Berliinis Nõuk. väeosades treenerina. Maeti 1950 ümber Tallinna Metsakalmistule. A-st 1978 on Luunjas peetud temanim. noorte mälestusvõistlusi kreeka-rooma maadluses. **T:** *Mälestused* (1928).

B: H. Kermik. *Jaan Jaago. Heitlused matil ja eluteel*. Tln., 1990.

Jaagura, *Kaljo* (5. V 1931 Võikvere k., Kuremaa v.), raadioajakirjanik. Lõpetas 1957 EPA agronoomia erialal. Olnud 1954—58 ajalehe „Edasi" kirjanduslik kaastööline, 1959—96 ER-i põllum-saadete toimetuse toim., kommentaator ja osakonnajuh., 1996—99 Eesti Maaliidu ja a-st 1999 Eesti Maarahva Erakonna pressisekretär. Koostas ja toimetas 1964—98 (a-ni 1986 koos E. Järvsooga, s. 1922) ER-is saatesarja „Tere hommikust, põllumehed" (a-st 1992 „Tere hommikust, maarahvas", kokku 1745 saadet). Koostanud ja toimetanud ka saatesarju „Julgete mõtete maailmas", „Mikrofoni ja märkmikuga" ja „Operatiivraadio Viiratsis" ning teinud 1972—80 palju otseülekandeid põllum-e kutsealade võistlustelt. ENSV tnl. ajakirjanik (1979).

Jaagus, *Jaak* (24. XII 1956 Tartu), klimatoloog, geograafiaknd. (1989, Leningrad). Lõpetas 1980 TRÜ. Töötas 1980—91 Eesti Agrometeoroloogia Laboratooriumis, a-st 1991 on TÜ geograafia inst-i õppejõud (a-st 1996 dots.). Uurinud kliimaelementide (sademed, õhut°, lumikate) ja klimaatiliste aastaaegade ajalis-ruumilist muutumist, kliima muutuse võimalikku mõju lumikatte režiimile ja jõgede äravoolule. **T:** *Climatic fluctuations and trends in Estonia in the 20th century and possible climate change scenarios*. — Climate Change Studies in Estonia (1998).

Jaagus, *Valve* (15. XII 1920 Jõgeva v. — 10. VI 1995 Jõgeva), köögiviljandusteadlane ja sordiaretaja, Julius Aamisepa tütar, Ants ja Ilmar Aamisepa õde, põllumajandusknd. (1965). Lõpetas 1944 Kehtna Aiandusinst-i ja 1956 EPA. Töötas 1944—95 Jõgeva Sordiaretuse Inst-s vanemteadurina, oli ühtlasi 29 aastat köögiviljade aretusgrupi juh. Luges 1977—84 EPA-s köögiviljade sordiaretust. On 27 köögiviljasordi (sh. tomatid 'Koit', 'Visa F_1', 'Erk', 'Vilja', 'Mato', 'Terma' ja 'Pikto', aedherned 'Looming' ja 'Tasuja', aeduba 'Vaia') ja 4 marjasordi autor või autoreid. Uurinud köögiviljade (eriti söögisibula) ja maitsetaimede agrotehnikat. ENSV tnl. teadlane (1980). **T:** *Köögiviljanduse käsiraamat* (1964, autoreid), *Söögisibul* (1968). — Tema abikaasa, põllumajandusknd. Mart J. (s. 25. IV 1921) on liblikõieliste heintaimede sordiaretaja (valge ristik 'Tooma', hübriidlutsern 'Karlu'). ▼

Jaakson, *Aleksander* (29. I 1892 Holdre v. — 2. X 1942 Kirovi obl.), sõjaväelane ja riigitegelane, kindralmajor (1940). Õppis 1909—13 Tartu õpetajate seminaris, töötas õpetajana Türi kihelkonnakoolis ja 1913—15 Uudeküla ministeeriumikoolis. Võeti sõjaväeteenistusse ja määrati Peterburi sõjakooli kursustele (1915), teenis tsaariarmees. 1917 tuli Eesti rahvusvägedesse, määrati Tartu Eesti tagavarapataljoni. Oli Vabadussõjas 6. jalaväerügemendi II pataljoni ülem. Lõpetas 1922 sõjaväekursused, 1925 Kõrgema Sõjakooli, 1927 kõrgema sõjakooli Prantsusmaal ja 1936 eksternina TÜ õigusteaduskonna. 1927—33 oli Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste ülema abi, 1933—36 samas ülem, 1936—38 ja 1938—39 haridusminister. Tema haridusministriks oleku ajal võeti vastu ülikooliseadus, nii TÜ kui ka TTÜ juurde asutati riigikaitselise õpetuse inst. ja 1938 alustas tegevust TA. 1939—40 oli Sõjavägede staabi ülem. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid J-i, hukati Vjatka vangilaagris. Vabadusristi I liigi 3. järk.

Jaakson, J a k s o n, *Erich* (7. VI 1891 Koonga v. — 7. VII 1950 Stockholm), keemik, *cand. chem.* (1923). Lõpetas 1922 TÜ. Oli 1924—36 Tallinna Linna Keskhaigla mikrokeemialabori juh., a-st 1936 TPI prof., 1936—40 ja 1942—44 TPI anorgaanilise ja analüütilise keemia labori (hiljem nimet. anorgaanilise ja füüsikalise keemia kateedriks) juh., ühtlasi 1940—44 keemia- ja mäeteaduskonna dekaan. Eesti Keemikute Seltsi asutajaid ning 1924—28 ja 1933 selle esimees. Läks 1944 Rootsi. Uurimusi Eesti mineraalvee ja savi ning diatomiidi kohta.

Jaakson, *Ernst* (11. VIII 1905 Riia — 4. IX 1998 New York), diplomaat, Eesti diplomaatia *grand old man*. Õppis 1925—26 Läti ülikoolis majandusteadust, 1928—29 TÜ-s õigusteadust. Lõpetas 1934 New Yorgis Columbia ülikooli majanduse alal bakalaureusekraadiga. Töötas 1919—26 Eesti saatkonnas Riias, teenis 1926—28 Eesti 10. jalaväerügemendis, 1928—29 töötas Tallinnas EV Välismin-s. 1929 määrati J. tööle Eesti konsulaati San Franciscosse, 1932 viidi üle Eesti peakonsulaati New Yorki, kus ta töötas Eesti asekonsuli ja konsulina. 1965 sai J. Eesti peakonsuliks saadiku ülesandeis. 1991 määrati ta Eesti suursaadikuks ja alaliseks esindajaks ÜRO-sse. 1991—93 töötas ta Eesti suursaadikuna USA-s. J. säilitas Eesti Vabariigi järjepidevuse eksiilis aastakümnete jooksul ning oli selle pika ajajärgu vältel ainus Eesti Vabariigi diplomaatiline esindaja USA-s. **T:** *Eestile* (1995).

Jaakson, *Hermann* (25. I 1891 Saarepeedi k., Uue-Võidu v. — 28. VIII 1964 Kiidjärve), matemaatik, Jüri J-i vennapoeg, *dr. phil. nat.* (1925), füüsika-matemaatikadr. (1946). Lõpetas 1913 Tartu ülikooli, töötas 1919—61 sealsamas (a-st 1926 prof.). Oli 1925—27 matemaatika-loodusteaduskonna dekaan, 1927—36 prorektor majandusasjade alal, 1944—45 matemaatikakateedri juh., 1945—59 matemaatilise analüüsi kateedri juh. Täiendas end 1923—24 Pariisis. Uurimusi lõpmatute lineaarvõrrandisüsteemide, diofantiliste võrrandite ning topoloogiliste kaartide nelja- ja kahevärviprobleemi alalt.

Jaakson, *Jüri* (16. I 1870 Uue-Võidu v. — 20. IV 1942 Sosva), poliitik ja majandustegelane, Hermann J-i onu. Lõpetas 1896 Tartu ülikooli õigusteaduskonna. Töötas 1897—1914 Viljandis ja Riias advokaadina. Oli 1917 Eestimaa kub-u komissari abi, 1918—20 kohtuminister (vaheajaga), 1924—25 riigivanem ja 1926—40 Eesti Panga president. Esindas 1929—36 Eestit Genfis Rahvasteliidu finantskomitee istungeil. Tegutses agaralt msg. org-des (1898—1901 Viljandi Põllumeeste Seltsi juhatuse esimees, Eesti Aleksandrikooli kuratooriumi liige), kuulus mitme panga (Pikalaenupank, Maapank jt.) asutajate ja juhatuse liikmete hulka. Oli I—V Riigikogu ja Asutava Kogu liige. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, lasti vangilaagris maha. Vabadusristi III liigi 1. järk.

Jaaksoo, *Andres* (12. V 1945 Väike-Kareda k., Koigi v.), tõlkija ja kirjandusloolane. Õppis 1963—65 TRÜ-s eesti filoloogiat. Olnud 1973—89 kirjastuse „Eesti Raamat" laste- ja noorsookirjanduse (1980—89 tõlkekirjanduse) toimetuse juh., 1990—95 kirjastuse „Tiritamm" dir., 1998—99 Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse tegevdir., a-st 1997 kirjastuse „Steamark" toim. Eestindanud (pms. vene, valgevene ja armeenia keelest) lastele üle 40 luule- ja proosaraamatu, avaldanud probleem- ja ülevaateart-eid ning koostanud „Eesti lastekirjanduse antoloogia" (6 kd., 1997—99). **T:** *Kes on kes ja mis on mis eesti lastekirjanduses* (1987), *Läänemeremaade lastekirjanduse lühileksikon* (1998).

Jaaksoo, *Ülo* (16. IV 1939 Mõisaküla), informaatikateadlane, tehnikateaduste dr. (1982, Läti TA Elektroonika ja Arvutustehnikainst., kinnit. 1983), prof. (1985), Eesti TA liige (1986) ja 1990—94 asepresident. Lõpetas 1962 TPI automaatika ja telemehaanika erialal, töötas 1961—97 TTÜ Küberneetika Inst-s (1968—80 vanemteadur, 1980—84 Arvutustehnika Erikonstrueerimisbüroo osakonnajuh., 1984—89 teadusdir., 1989—97 dir.), a-st 1997 on as. Küberneetika juhatuse esimees. Olnud 1993—96 Rahvusv. Automaatjuhtimise Föderatsiooni (IFAC) poliitikakomitee aseesimees. USA Elektri- ja Elektroonikainseneride Inst-i liige (a-st 1992), Eesti Informaatikanõukogu liige ja aseesimees (1989—96), Eesti Teadus- ja Arendusnõukogu liige (a-st 1993). Uurimusi adaptiivsete juhtimissüsteemide kohta. A-st 1992 juhtinud andmeturbealaseid arendus- ja rakendustöid. ENSV rkl. preemia 1967, ENSV MN-i preemia 1986. **T:** *К теории дискретных обратных систем.* — Известия Академии Наук СССР. Техническая Кибернетика, 1980, 5; *О синтезе многомерных систем управления с дискретным временем.* — Известия Академии Наук СССР. Техническая Кибернетика, 1983, 4.

Jaama, *Arthur* (7. XI 1914 Koruste k., Rõngu v. — 31. III 1995 Tartu), puuviljandusteadlane ja sordiaretaja, Kristjan J. vend, Enn J. onu, põllumajandusknd. (1953). Lõpetas 1939 Jäneda põllunduskeskkooli ja 1949 TRÜ. Töötas 1939—41 Eesti Lambakasvatajate Seltsis zootehnikuna. Osales II maailmasõjas 1941—45 Punaarmees. Oli 1949—50 TRÜ mesinduslaboris katsetehnik, 1953—58 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI Karja katsepunktis ja 1958—88 Polli katsebaasis teadur, 1988—91 Jõgeva näidissovhoosis aiandusbrigadir (rajas sinna ploomi- ja kirsipuude katseaia). Aretanud koos abikaasa E e v i J-ga (s. 10. I 1926) ploomisordid 'Amitar', 'Ave', 'Kadri', 'Liisu', 'Norgen', 'Sargen', 'Vikana', 'Vilmitar' ja 'Vilnor', hapukirsisordi 'Jagoli' ja maguskirsisordi 'Kristiina'. Teinud mitme ploomisordi aretamisel koostööd J. Esloniga. Uurinud puuviljanduse ajalugu, ploomi- ja kirsisorte ning nende agrotehnikat. ENSV tnl. teadlane (1977). **T:** *Kohalikke ploomi- ja kreegisorte* (1959), *Eesti pomoloogia* (1970, autoreid), *Ploomid* (1971; [2]1990, koos E. Jaamaga), *Kirsipuu* (1976), *Kirsid* (1992, koos E. Jaamaga).

Jaama, *Enn* (25. VI 1934 Koruste k., Rõngu v.), põllumajandusteadlane, Arthur ja Kristjan J. vennapoeg, põllumajandusknd. (1968). Lõpetas 1958 EPA. Töötanud a-st 1956 EPMÜ-s (olnud 1971—78 kaugõppeteaduskonna prodekaan ja 1978—84 dekaan, 1983—88 ja 1990—93 taimekasvatuskateedri dots. ja juh., 1993—94 taimekasvatuse õppetooli prof. ja juh., 1994—95 taimekasvatusinst-i juh. ja dots., 1995—99 juh. ja prof.), a-st 1999 emeriitprof. Õpetanud taimekasvatust, söödatootmist ja rohumaaviljelust. Avaldanud kirjutisi kartuli-, õli- ja eeterliku õli kultuuride, rapsi- ja rüpsi-, söödakapsa- ja teraviljakasva-

Valve Jaagus

Aleksander Jaakson

Ernst Jaakson

Hermann Jaakson

Jüri Jaakson

...ve Jaagus

...ksander Jaakson

...st Jaakson

...mann Jaakson

...Jaakson

...Jaaksoo

Arthur Jaama

tuse (sh. tritiku-(*Triticale*)kasvatuse) alalt. **T:** *Taimekasvatuse laboratoorne praktikum* (1965, autoreid), *Põllukultuurid ja nende hindamine* (1976, autoreid), *Taimekasvatus* (1986, autoreid).

Jaama, *Kristjan* (10. II 1904 Koruste k., Rõngu v. — 17. VII 1996 Tartu), loomakasvatusteadlane, Arthur J. vend, Enn J. onu, põllumajandusknd. (1950). Lõpetas 1931 TÜ, täiendas end 1934 Varssavi villainst-s. Oli 1931—32 EV Põllutöömin-s nooremagronoom, 1932—45 Eesti Lambakasvatajate Seltsi sekretär-eriteadlane, 1940—41 ühtlasi ENSV Põllutöö Rahvakomissariaadi vanemagronoom-zootehnik väikeloomakasvatuse ja villaasjanduse alal, 1949—79 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI teadur (1956—61 tõuaretusosk-a juh.), 1968—72 ühtlasi Riikliku Eesti Liha-Villalammaste Tõulava dir. Pani aluse eesti tumedapealise ja eesti valgepealise lambatõu aretusele, algatas lammaste tõurmt-te väljaandmise ja tõufarmide hindamise. Tema juhtimisel asutati 1937 villalabor, kus uuriti lambavilla omadusi ja välmiti eesti lammaste villa sortiment ja standardid. **T:** *Lambakasvatus* (1946), *Seakasvatus* (1947), *Eesti tumedapealine lambatõug* (1959), *Veise- ja seakasvatus* (1981, autoreid), *Lambakasvataja käsiraamat* (1984), *Eriloomakasvatus* (1988, autoreid).

Jaaniso, *Raivo* (31. VII 1958 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1988). Lõpetas 1981 TRÜ, töötab samast a-st TÜ Füüsika Inst-s (a-st 1989 vanemteadur, 1996—98 PHARE kõrghariduse ja teaduse reformi programmi ekspert), oli 1990—96 Genfi ülikooli vanemassistent. Uurinud õhukeste kilede sünteesimist lasersadestamise teel ja optilisi materjale spektroskoopia ning teravikmikroskoopia meetoditega. Avaldanud uurimusi tahkiste optilise spektroskoopia, sh. haruldaste muldmetall-lisandioonide optilise ja optilis-raadiosagedusliku spektroskoopia, kvantsiirete interferentsi ja kõrgtemperatuurse spektraalsälkamise kohta. Näidanud esimesena spektraalsälkamist toat°-l.

Jaaniste, *Jaak* (25. V 1944 Tallinn), astrofüüsik ja astronoomia populariseerija, füüsika-matemaatikaknd. (1978). Lõpetas 1970 füüsikuna TRÜ. Olnud 1970—90 Eesti TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-i teadur (a-st 1986 vanemteadur), a-st 1983 ühtlasi EPMÜ õppejõud (a-st 1988 dots., a-st 1994 füüsikainst-i juh.) ja 1986—97 Eesti TA astronoomia ja füüsika osk. teadussekretär. Uurimusi galaktikate ja nende süsteemide ehituse ja evolutsiooni kohta. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Täheatlas* (1990, koos E. Saarega), *Hypergalactic structures.* — Lecture notes in Physics, 1989, 332; *The shape and orientation of superclusters* (autoreid). — Astronomy and Astrophysics, 1998, 336.

Jaanits, *Lembit* (22. I 1925 Tartu), arheoloog, ajalooknd. (1954). Lõpetas 1948 TRÜ. Töötas seejärel a-ni 1993 Eesti TA Ajaloo Inst-s (1968—90 arheoloogiasektori juh-na). Uurinud pms. Eesti kiviaega, eriti neoliitikumi kronoloogiat, periodiseeringut, majandust ja kultuuri. „Eesti esiajaloo" (1982) autoreid. ENSV rkl. preemia 1959 ja 1985. **T:** *Поселения эпохи неолита и раннего металла в приустье р. Эмайыги* (1959).

Jaanson, *Jüri* (14. X 1965 Tartu), sõudja. Harrastanud sõudmist a-st 1981. Saanud ühepaadil 1988 Sõuli OM-il 8. koha, 1992 Barcelona OM-il 5. koha ja 1996 Atlanta OM-il 18. koha. Tuli 1990 maailmameistriks, sai MM-il 1989 pronks- ja 1995 hõbemedali ning 1987 5. koha ja 1999 7. koha. Võitnud 1990 ja 1995 maailma karikasarja, Hea Tahte mängudel 1990 paarisaerulisel neljapaadil kuldmedali ja ühepaadil hõbemedali ning 1986 NSV Liidu rahvaste spartakiaadil ühepaadil kuldmedali. Tulnud 6 korda NSV Liidu ja 29 korda Eesti meistriks. Suurmeister (1987). Eesti parim meessportlane 1990 ja 1995.

Jaanson, *Kaido* (21. VI 1940 Pärnu), ajaloolane, ajalooknd. (1975). Lõpetas 1965 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna ajaloo erialal, on a-st 1971 TÜ õppejõud (a-st 1995 politoloogia osk. rahvusv. suhete teooria korraline prof., 1996—99 politoloogia osk. juh.). Avaldanud uurimusi Eesti ja Skandinaaviamaade suhete ja lähiajaloo kohta. **T:** *Draakoni hambad: Rootsi ja Taani palgasõdurid 1919. aastal Eestis* (1987), *Saatuseaastad 1939—1940. Sündmused Balti riikides ja Soomes. Nõukogude dokumentide ja materjalide põhjal* (1990).

Jaanusson, Janusson, *Valdar* (*Vladimir*) (30. VI 1923 Tallinn — 8. VIII 1999 Stockholm), geoloog ja paleontoloog, filosoofiaknd. ja *lic. phil* (1952), *dr. phil* (1957, Uppsala ülikool), Eesti TA välisliige (1991). Õppis 1942—43 Tartu ülikoolis, põgenes 1944 Rootsi, lõpetas 1952 Uppsala ülikooli. Oli 1946—56 Uppsala ülikooli paleontoloogiainst-i assistent, 1957—63 Uppsala ülikooli ja 1963—64 Stockholmi ülikooli dots., 1966—67 Uppsala ülikooli prof-i kt., 1971—72 USA-s Ohio ülikooli prof., 1967—82 Rootsi loodusmuuseumi intendant ja a-st 1982 prof. (a-st 1989 emeriitprof.). Uurimusi Eesti ja Rootsi ordoviitsiumi stratigraafia, karbonaatsete kivimite litoloogia ning selgrootute (karpvähiliste, trilobiitide, graptoliitide, käsijalgsete) paleozooloogia alalt. Lõi fossiilikoosluste kvantitatiivseks hindamiseks rahvusv. tunnustatud karbonaatlitoloogilise metoodika. **T:** *Functional thresholds in evolutionary progress* (Oslo, 1981), *Balance of the head in hominid evolution* (Oslo, 1987).

Jaanvärk, *Eerik* (11. XI 1893 Tallinn — 6. V 1967 Tartu), pedagoog. Lõpetas 1918 Moskva ülikooli ja 1931 TÜ, täiendas end 1922—23 Saksamaal. Töötas 1920—37 Tartu õpetajate seminaris ja Tartu pedagoogiumis saksa keele ja psühholoogiaõpetajana, 1937—40 Läänemaa koolide inspektorina, 1940 ENSV Hariduse Rahvakomissariaadi õpikute osk. juh-na, 1947—57 Tartu Õpetajate Inst-i õppejõuna. Eesti Psühholoogide Seltsi asutajaid (1960). Uurinud õppemetoodikat, avaldanud saksa ja vene keele õpikuid. Osales karskusliikumises.

Jaaska, *Vello* (23. IX 1936 Võru), botaanik ja biokeemik, bioloogiadr. (1982, Minsk). Lõpetas 1959 keemikuna TRÜ. Töötanud a-st 1965 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1961—64 oli seal aspirant). Uurinud isoensüümmarkerite abil taimede geneetilist muutlikkust ja liikidevahelisi fülogeneetilisi seoseid ning kõrreliste ja kaunviljaliste molekulaartaksonoomiat. **T:** *Isoenzyme differences between the wild diploid and tetraploid wheats.* — Genetic Resources and Crop Evolution, 1997, 137; *Isoenzyme diversity and phylogenetic affinities among the African beans of the genus Vigna Savi* (Fabaceae). — Biochemical Systematics and Ecology, 1999, 27.

Jacoby [*jako̢:bi*], *Erich* Roman Ludvig (16. VI 1885 Tallinn — 10. XII 1941 Gdynia), baltisaksa arhitekt. Õppis 1905—07 Hannoveri tehnikaülikoolis, lõpetas 1913 Riia polütehnilise inst-i. Töötas seejärel Tallin-

Vello Jaaska

Erich Jacoby

nas; oli 1927—32 Asunikkude Liidu ehitustalituse juh. Läks 1939 Saksamaale. Projekteerinud Tallinna uusklassitsistliku koolimaja Estonia pst. 10 (1916, koos A. Rosenbergiga), traditsionalistliku advendikiriku Mere pst. 3 (1923), ekspressionismimõjulise filterveevärgi hoonestiku Järvevana tee 3 (1925), funktsionalistlikud elamud Weizenbergi t. 23 (1932) ja Väike-Karja t. 7 (koos H. Bergiga, 1937) ning rohkesti eramuid. Mõjutanud suunda andvalt oma aja Eesti maa-arhitektuuri. ▲

Jaek, *Ivar* (11. X 1930 Võru), füüsik, füüsikamatemaatikadr. (1976). Lõpetas 1955 TRÜ. Töötanud 1960—79 ENSV TA Füüsika Inst-s (a-st 1962 vanemteadur, 1967—79 kiirgusfüüsika sektori juh.). Olnud 1979—93 TÜ eksperimentaalfüüsika kateedri prof. (prof-i kutse a-st 1983) ja 1993—96 eksperimentaalfüüsika ja tehnoloogia inst-i rakendusfüüsika erakorraline prof., a-st 1996 emeriitprof. Uurimusi kristallide rekombinatsioonluminestsentsi ning tsoonistruktuuri, luminestsentsdosimeetria ja tahkisespektroskoopia alalt. ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Growth and some properties of calcium sulphide single crystals* (autoreid). — Journal of Crystal Growth, 1982, 56; *Luminescence and ESR of the natural alkali feldspars, extracted from sediments, doped by probe impurities* (autoreid). — Radiation Measurements, 1995, 24, 4.

Jaik, *Juhan* (13. I 1899 Sänna mõis — 10. XII 1948 Stockholm), kirjanik ja ajakirjanik. Lõpetas 1913 Tsooru ministeeriumikooli; saadeti pol. põhjustel Võrumaalt välja, elas 1915—17 Volga-äärseis linnades, naasis Võrru 1917. Võttis osa Vabadussõjast. Töötas hiljem ajakirjanikuna „Päevalehe", ajakirja „Kaitse Kodu!" ja 1928—35 „Postimehe" toimetuses ning 1936—40 haridusmin-i vabaharidustöönõunikuna. Läks 1944 Saksamaa kaudu Rootsi. Avaldanud luulekogu „Rõuge kiriku kell" (1924, ^{2}1991), novellikogud „Võrumaa jutud" I ja II (1924 ja 1933), „Kaamelid pasunapuhujatega" (1928, ^{2}1993) ja „Kuldne elu" (Vadstena, 1946) ning rom-i „Rannaliivast taevani" (1931). Populaarsed on J-i seikluslikud noorsoormt-d „Uhhuu jutustused" (1929), kolm Pombi-lugu (sh.„Pombi ja Üdsimärdi nõiad", 1932, ^{2}1993) jt., milles tegelikkus põimub fantastikaga. 1980 ilmus Eestis lastejutuvalimik „Kaarnakivi", 1993—99 on ilm. enamiku tema lastermt-te kordustrükid ning 1999 jutustuskogu „Käokübarad" ja mälestuste rmt. „Tiroliaana".

Jakó [*jako:*], *Géza* (4. I 1886 Szentes — 19. X 1943 Budapest), ungari keraamik ja kunstipedagoog, eesti keraamikakunsti tehnilise aluse rajajaid. Lõpetas 1908 Budapesti kunstikõrgkooli ja pedagoogikainst-i, täiendas ennast Saksamaal, Inglismaal, Hollandis, Itaalias ning V. Zsolnay keraamikatöökojas Pécsis. Oli 1911—23 ja 1938—43 Budapesti tarbekunstikoolis keraamika tehnoloogia õppejõud (a-st 1921 prof.). Kutsuti 1923 Tallinna, töötas a-ni 1933 koos keraamikust abikaasa I l o n a J-ga (1884—1975) Riigi Kunstitööstuskoolis, asutas kooli keraamikatöökoja ja oli selle (esimene) juh. **T:** *Keramische Materialkunde* (Leipzig, 1928), *Eesti savitööstурite käsiraamat* (1933).

Jakobi, *Peeter* (15. X 1940 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1968 näitlejaerialal TRK. Olnud 1968—73 „Estonia" solist ja a-st 1973 Rakvere Teatri näitleja. Mänginud filmis („Viimne reliikvia", „Minu Leninid"). **O:** Kardinal (Vinteri ja Raudmäe *Neli musketäri*), don Juan (Figueiredo *Don Juan*), Matti (Brechti ja Wuolijoki *Suur-Heikkilä peremees ja tema sulane*), Salieri (Shafferi *Amadeus*), Malvolio (Shakespeare'i *Kaheteistkümnes öö*), Alonzo Quijano/don Quijote (Bulgakovi *Don Quijote*), Manders (Ibseni *Kummitused*), Dracula (Raudsepa *Dracula*).

Jakobson, *Adam* (13. VII 1817 Haanja — 18. XII 1857 Torma), kooliõpetaja, orkestri- ja koorijuht, Carl Robert J-i, Natalie Auguste Johanson-Pärna ja Eduard Magnus J-i isa. Õppis muusikat 1840. a-te alguses Tartus F. C. A. Brenneri juhendamisel. Töötas a-st 1844 Tormas köstri ja kihelkonnakooliõpetajana. Asutas seal 1844 laulukoori ning 1848 Eesti ühe esimese pasunakoori. Jäädvustanud oma muusikalist tegevust rmt-tes „Torma mängo-koor" (1856) ja „Tallorahva süddamerõmust" (1857), avaldanud rmt-u „Josep Haideni ellokäik" (1862).

Jakobson, *August* (2. IX 1904 Pärnu — 23. V 1963 Tallinn), kirjanik ja Eesti NSV riigitegelane. Õppis TÜ-s 1926—29 majandus- ja 1931—35 arstiteadust. Valiti 1939 Eesti Kirjanikkude Liidu esimeheks. Töötas 1940—41 ajalehe „Kommunist" toimetuses ning oli kirjastuse „Ilukirjandus ja Kunst" peatoim. ja Eesti Nõuk. Kirjanike Liidu organiseerimistoimkonna esimees, II maailmasõja ajal korraldas NSV Liidu tagalas eesti kirjandust. Oli 1944—46 ja 1950—54 Eesti Nõuk. Kirjanike Liidu esimees, 1950—58 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees, 1951—58 EKP KK liige, 1940—46 ja 1950—58 NSVL Ülemnõukogu ning 1947—63 ENSV Ülemnõukogu saadik. Sai tuntuks töölisaguli elu kujutava esikrom-ga „Vaeste-Patuste alev" (1927), sellele järgnesid rom-itsükkel „Tuhkur hobune" (4 kd., 1928—33), psühholoogiline rom. „Kolme vaeva tee" (1930), ajalooline rom-itsükkel „Andruksonide suguvõsa" (I—III, 1931—34) ning haritlaskonna elu kajastavad rom-d „Metsalise rada" (1936) ja „Uus inimene" (1938). Rom-itsükkel „Igavesed eestlased" (I—IV, 1937—40) kujutab I maailmasõja aega. Sai 1940 näid-i „Viirastused" ja novellikogu „Mälestusi laulvast kuldnokast" (mõlemad 1939) eest EV presidendi auhinna. II maailmasõja ajal ja järel avaldas lühiproosat (kogud „Tules ja veres", Moskva, 1942; „Hiiglaste tee", Leningrad, 1944; „Kasvutung", 1949) ning muinasjututöötlusi („Ööbik ja vaskuss", 1947, ^{2}1997). Hiljem kirjutanud pms. vulgaarpol. näidendeid: „Elu tsitadellis" (1946, NSVL-i rkl. preemia 1947), „Võitlus" („Võitlus rindejooneta", 1947, NSVL-i rkl. preemia 1948). 1954—82 ilmusid J-i „Valitud teosed" (20 kd.). ENSV rahvakirjanik (1947). Mälestussammas Pärnus (kujur J. Soans, arh. U. Ivask, 1973).

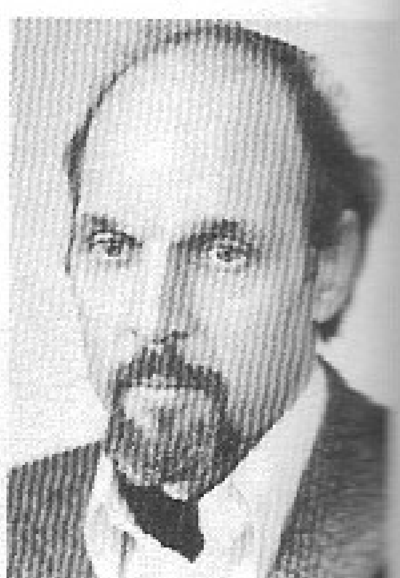
Jakobson (pseud. L i n n u t a j a), *Carl Robert* (26. VII 1841 Tartu — 19. III 1882 Kurgja), ühiskonnategelane, publitsist, kirjanik ja pedagoog, Adam J-i poeg, Natalie Auguste Johanson-Pärna ja Eduard Magnus J-i vend. Elas noorpõlves Tormas, sai algharidusе isalt ja kohalikus kihelkonnakoolis. Õppis 1856—59 Valgas Cimze seminaris, oli 1859—62 isa järglasena Torma kihelkonnakooli õpetaja. Läinud Torma mõisniku ja pastoriga vastuollu, lahkus 1862 sellelt ametikohalt ning asus õpetajaks Jamburgi. Töötas a-st 1864 kooli- ja koduõpetajana Peterburis, omandas 1865 saksa keele ja kirjanduse alal gümnaasiumi ülemkooliõpetaja kutse. Liitus Peterburi patriootide ringiga ning alustas selle rühma mõjul tegevust publitsisti ja koolikirjanikuna. Hakkas 1865 saatma kaastöid „Eesti Postimehele", hiljem ka liberaalseile vene- ja saksakeelseile ajalehtedele. 1868 jäi rahuldamata J-i taotlus asutada Peterburis eestikeelne ajaleht. Osales Eesti Kirjameeste Seltsi ja Eesti Aleksandrikooli rajamise org-i asutamises ja tegevuses. Pidas 1868 ja 1870 „Vanemuise" seltsis kolm isamaa kõnet (ilmusid 1870 rmt-na). Asus 1871 Tallinna, kuid ei saanud siingi eestikeelse ajalehe asutamise luba. Oli 1872—74 Vana- ja Uue-Vändra valla kirjutaja. Ostis 1874 Vändra lähedal Kurgja talu ja kavatses sellest teha näidismajapidamise. Korraldas samal aastal Vändras Eesti esimese künnivõistluse. J-i oluliseks tegevussuunaks sai eesti väikepõllumehe harimine. Valituna Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsi ja Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi presidendiks, pidas neis seltsides põllum. teadmisi ja

Ivar Jaek

Géza Jakó

Peeter Jakobi

August Jakobson

Carl Robert Jakobson

...r Jaek

...za Jakó

...ter Jakobi

...gust Jakobson

...rl Robert Jakobson

Eduard Magnus Jakobson

uuenduse tutvustavaid ning rahva maj. ja õiguslikku seisundit käsitlevaid kõnesid, esitas põllum-e edendamise kava. Toimetas a-st 1878 Viljandis ajalehte „Sakala", tema lähimad abilised toimetuses olid J. Järv ja J. Kõrv. Ajaleht kritiseeris kehtivat agraarkorraldust, aadlivõimu ja seisuslikke asutusi, taotles ajakohaseid reforme, nõudis rahvakooli vabastamist kiriku hooldusest. See tõi kaasa arusaamatusi eestlastest kirikuõpetajatega ja lõpuks rahvusliku liikumise mõõdukamate tegelaste kaugenemise „Sakalast", konflikt kandus ka suurtesse rahvuslikesse org-desse. Valiti 1881 J. Hurda asemele Eesti Kirjameeste Seltsi presidendiks. — J. andis esimesena eesti talupoegadele teaduslikke talupidamisjuhendeid. Ta avaldas esimese eestikeelse põllum. õppe- ja käsirmt-u „Teadus ja Seadus põllul" (I osa, 1869) ning rmt-d „Kuidas põllumees rikkaks saab" (1874), „Kuidas karjad ja nende saagid meie põllumeeste rikkuse allikaks saavad" (1876), „Sakala Kalender põllumeestele" (1880) jmt.; nendega pani ta aluse eestikeelsele põllum-kirjandusele. J-i kõrgetasemelised uuenduslikud kooliõpikud mõjutasid suuresti Eesti rahvakooli ja pedagoogika arengut. Tema „Kooli Lugemise raamatu" (3 osa, 1867—76) I osa ilmus 40 aasta jooksul 15 trükis, laialdaselt tulid kasutusele ka „Uus Aabitsaraamat ..." (1867), „Veikene Geograafia" (1868) ja tütarlastekoolide lugemik „Helmed" (1880). Ajakirjanduses võitles ta koolide olukorra parandamise ja kiriku mõjust vabastamise eest. Ta taotles eesti laulukooridele algupärast repertuaari ning andis välja noodikogud „Wanemuine Kandle healed" (2 vihku, 1869—71) ja „Rõõmus laulja" (1872). Ühisk. tegevusest lahutamatu on J-i patriootiline luule (kogu „C. R. Linnutaja laulud", 1870; sisaldab ka tõlkeid, pms. saksa luuleklassikast) ja palju mängitud näid. „Artur ja Anna" (1872), mis taunib seisuste ebavõrdsust. Kõik J-i teosed on uues kirjaviisis ning aitasid kaasa selle võidulepääsule. Talumuuseum Kurgjal, mälestussammas Tormas (R. Haavamägi, 1957) ja Viljandis (M. Karmin ja T. Trummal, 1998). **T:** *Valitud teosed* (2 kd., 1959), *Kolm isamaa kõnet. Kriitiline väljaanne käsikirjast kommentaaride ja järelsõnaga* (1991).
B: E. Jansen, R. Põldmäe. *Carl Robert Jakobson.* Tln., 1968; E. Jansen. *C. R. Jakobsoni „Sakala".* Tln., 1971; *Carl Robert Jakobson ja Kurgja-Linnutaja.* Tln., 1981; R. Põldmäe. *C. R. Jakobsoni teedest ja töödest.* Tln., 1985; E. Jansen. *Carl Robert Jakobson muutuvas ajas.* Tln., 1987; H. Laidvee. *C. R. Jakobsoni bibliograafia, 1863—1980.* Tln., 1991.

Ene Jakobson

Jakobson, *Eduard Magnus* (5. II 1847 Torma — 2. VIII 1903 Tallinn), ksülograaf, eesti rmt-uillustratsiooni pioneere, Adam J-i poeg, Carl Robert J-i ja Natalie Auguste Johanson-Pärna vend. Õppis Peterburis A. Daugelli juures puulõiget, töötas Peterburis ja Riias (rajas 1888 kõrgtrükiplaatide töökoja), a-st 1895 tegutses arvat. Tallinnas ja Pärnus baptisti jutlustajana. On esimene kutseline eestlasest ksülograaf. Tegi puulõikeid ajalehtedele ja illustreeris C. R. Jakobsoni õpikuid („Kooli Lugemise raamat", 3 kd., 1867—76). Valdav osa teoseist on reproduktsioonid. **B:** R. Loodus. *Eesti varasem raamatugraafika.* Tln., 1966.

Evald Abram Jalak

Jakobson, *Ene* (31. VII 1945 Tallinn), koreograaf-lavastaja ja tantsupedagoog. Lõpetas 1966 rõivamodelleerimise erialal Tallinna Kergetööstustehnikumi ja õppis 1967—70 TPI-s, lõpetas 1981 tantsujuhi erialal TPedI. Töötanud 1966—76 Tallinna Moemajas rõivamodelleerijana, 1981—84 ENSV Vab. Õpetajate Täiendusinst-s tantsumetoodikuna ning a-st 1978 huvikeskuse „Kullo" laste ja noorte tantsuansambli „Sõleke" (asutas selle 1976 Tallinna 44. keskkoolis) kunstilise juhina (assistendid tütred Jaanika Liiu ja Helena Reimann). „Sõleke" on esinenud paljudes Euroopa ja Aasia riikides, USA-s ja Kanadas. Loonud terviklavastusi ja üle 110 eestiainelise tantsu („Toots ja Teele", „Karjapoiss", „Väike Hopõn", „Tsiki-triki tants", „Mis viga mehepojal tantsida"), *show*tantse ja temaatilisi lavatantse, seadnud paljude rahvaste tantse ja kavandanud esinemiskostüüme. Olnud noorte (1987, 1992, 1997) ja üldtantsupidude (1985) üldjuhte. Laste rahvusv. tantsufestivalide mõtte algatajaid ja teostajaid (1988, 1990, 1992). **L:** *Laulumaa* lapsed (1981, R. Lätte muusika), folklooripõimik *Tare traavelpall* (1988), *Roosid lõunast* (1992, Straussi muusika).

Peeter Jalakas

Jakobson, *Peeter* (27. XII 1854 Rakvere — 23. VII 1899 Väike-Maarja), kirjanik. Võttis osa Vene-Türgi sõjast, oli a-st 1885 Väike-Maarjas rmt-ukaupmees, hiljem Põdrangul vallakirjutaja, 1890. a-il Väike-Maarjas fotograaf. Tema järelromantilises luules (kogud „Õilme nupukesed", 1881, ja „P. Jakobsoni Luuletused" I—II, 1884—85) ilmneb realismi sugemeid. Näitekirjanduses alustas pseudomütoloogiliste laulumängudega („Koit ja Hämarik", 1884; „Udumäe kuningas ehk kroonitud voorus", 1888), mõlemaid lavastati palju. Jutustustes ja mälestustes („Minu sõjamälestused", 1901) käsitlenud Vene-Türgi sõja sündmusi ja Balkanimaade olusid. Tõlkinud oma luuletusi saksa keelde (valimik „Die Hirtenflöte aus dem estnischen Blumenthal", 1895). Avaldanud ka seltskondliku käsirmt-u „Mõistlik seltsiline" (1883).

Jakobson, *Thomas August Matthias* (30. XII 1837 Peterburi — 1. I 1898 Tallinn), Tallinna omavalitsuse ja eesti rahvusliku liikumise tegelane. Asus Tallinna 1870. a-te alguses, oli hiljem trükikoja ja rmt-ukaupluse omanik ning kirjastaja, osales „Estonia", „Lootuse" jmt. seltsi tegevuses ning III ja VI üldlaulupeo ettevalmistamises. Juhtis a-st 1877 Tallinna linnavolikogu eesti-vene opositsioonirühma.

Jaks, *Ilmar* (4. IV 1923 Asuküla v.), kirjanik. Siirdus 1943 Soome, osales II maailmasõjas Soome armee 200. jalaväerügemendi koosseisus, naasis sept. 1944 Eestisse, saadeti Leningradi Punaarmee tööpataljoni, kust põgenes sept. 1945 Soome kaudu Rootsi. Õppis 1949—53 Uppsala ülikoolis õigusteadust, töötas a-st 1954 Rootsis juristina. Lahkus 1978 Rootsist ja siirdus Prantsusmaale. Avaldanud mälestuste rmt-u „Saaremaalt Leningradi. Tööpataljonlase päevik 1944—1945" (1949, Stockholm), novellikogud „Aruanne" (1958), „Mapp" (1970), „Keldrist pööningule" (1971), „Augeiase tallid" (1977, kõik Lund, kaks viimast osalise uustrükina 1991, Tallinn) ning rom-d „Eikellegi maal. Ülestähendusi Siimonist" (1963, Lund; ²1991, Tallinn), „Talu" (1980, Lund; ²1993, Tallinn) ja „Neptun. Õiguse telgitagustest" (1981, Stockholm; ²1992, Tallinn). F. Tuglase novelliauhind 1992.

Jalak, *Evald Abram,* pseud-d E e s a v E d v a r d P u u s l i k, E e v a l t V i s k e l, P e e t e r T o r k r a m (24. II 1903 Kursi k., Kolga v. — 13. IV 1974 Tallinn), ajakirjanik ja feljetonist. Õppis 1925—28 TÜ-s õigusteadust. Töötas a-st 1925 „Rahvalehes" ja 1926—40 „Päevalehes", avaldas neis feljetone, reportaaže jm. kirjutisi, 1940 oli ajalehe „Kommunist" kirjanduslik kaastöötaja. Oli 1940—61 poliitvangina vangilaagris ja asumisel. Pärast Eestisse naasmist ilmus temalt „Kodumaas", „Õhtulehes" ja ajakirjas „Pikker" vesteid ja feljetone. **T:** kogumik *Eesav-Edvard Puuslik ja teised* (1965).

Jalakas, *Peeter* (5. I 1961 Tallinn), lavastaja ja teatrijuht. Lõpetas 1987 näitejuhtimise erialal TPedI. Olnud mitme teatritrupi asutajaid ja juhte: 1985 TPedI tudengiteater ja 1987 selle põhjal rajatud VAT Teater, 1989 „Ruto Killakund" ja 1992 koos selle trupiga Von Krahli Teater (a-st 1998 tegutseb püsitrupp). Olnud 1994—96 ühtlasi Rakvere Teatri peanäitejuht,

kutsunud ellu rahvusv. teatrifestivali *Baltoscandal* (a-st 1990), teinud vabaõhuetendusi (a-st 1992 Tallinnas vollbriööd) ja installatsioone. Eesti nimekaim multimeedialavastaja, rahvusv. tähelepanu on äratanud ka tema koostöö setu folklooriansambliga. **L:** Kitzbergi *Libahunt* (1992 ja 1998), *Hääled* (1992, koostöös New Yorgi *Heap Theatre*'iga), Kivi *Seitse venda* (1994), Kangro *Reetur*, Vihmandi *Lugu klaasist* ja Mattiiseni *Dispuut* (1995, *NYYD*-festivali ooperiprojekt), Jalaka ja Keevalliku *Eesti mängud. Pulm* (1996 ja 1999), Sumera *Olivia meistriklass* (1997). ▲

Jalakas, *Rudolf* (29. IX 1914 Haimre v. — 27. III 1997 Stockholm), majandusteadlane ja pangandustegelane, Uppsala ülikooli audr. (1983). Lõpetas 1942 Tartu ülikooli majandusteaduskonna. Töötas 1944—45 Stockholmi kaubandusülikoolis, 1945—46 Stockholmi ülikoolis ning 1946—88 *Svenska Handelsbanken*'is (algul majandussekretariaadis, a-st 1963 oli üks pangadir-eid). Osalenud Aafrika ja Aasia arenguabiprojektides, 1984—85 oli Lesotho peaministri majandusnõunik, hiljem tegutses Sambias, Vietnamis ja Laoses. A-st 1988 oli Eesti peaministri majandusnõunik, hiljem rahareformikomitee liige, 1990—93 Eesti Panga nõukogu liige, 1993—97 Eesti Panga nõunik. Uurimusi kaubanduse ja panganduse alalt. **T:** *Konjunktuur* (1939), *Invandrarnas betydelse för svensk ekonomi* (1966), *Dollarnas kris och världens valutasystem* (1972).

Jannau, *Heinrich Georg* von (14. VIII 1789 Laiuse kirikumõis — 18. IX 1869 Dresden), baltisaksa publitsist, Heinrich Johann von J. poeg, *dr. phil.* (1816, Jena). Oli 1811—22 Hargla ja 1822—64 Laiuse pastor. Avaldas kirjutisi eesti keele ning Liivimaa olude ja ajaloo kohta, osales ÕES-i asutamises. Väärtuslik ajalooallikas on J. päevarmt.; selle eestikeelse tõlke koos saksakeelse originaaliga avaldas H. Kruus („Vene-õigeusu tulekust Lõuna-Eestis 1845.—46. a.", 1927).

Jannau, *Heinrich Johann* von (9. III 1753 Holstre mõis — 30. I 1821 Laiuse kirikumõis), baltisaksa publitsist. Oli 1779—1821 Laiuse pastor. Avaldas kirjutisi Balti kub-de olude ja ajaloo kohta, arvustas pärisorjuse äärmusi, nõudis talupoegadele mõningast omandiõigust ja nende koormiste kindlaksmääramist, talurahvakohtute asutamist ja hoolitsust talurahvakoolide eest. J. peateos „Geschichte der Sklaverey und Charakter der Bauern in Lief- und Ehstland" (1786) on vanim eesti talurahva ajalugu käsitlev monograafia.

Janno, *Richard* (10. I 1900 Tallinn — 29. XII 1942 Elva), kirjanik. Võttis vabatahtlikuna osa Vabadussõjast. Õppis 1919—21 Helsingi ülikooli ja 1921—28 TÜ filosoofiateaduskonnas, kuulus 1928—36 vestekirjanikuna „Postimehe" toimetusse. Kirjutanud põhil. real. rom-d „Metsmees" (1929), „Valeraha" (1933) ja „Kaks ja üksainus" (1937), mõne kriminaalromaani ning silmapaistvad noorsoormt-d „Kuningas Toom" (1931), „Vutimehed" (1935, ³1968) ja „Kassisaba poisid" (valminud 1942, ilm. 1974 koos „Vutimeeste" 4. tr-ga). Avaldanud „Postimehes" pms. Juhan Pahlbärgi, ka Tristani, Eduard Lilienthali ja Kotermann varjunime all ligi 1000 kultuuri- ja olustikukriitilist följetoni (osa ilm. rmt-s „Juhan Pahlbärk, Ringhäälik", 1930).

Jannsen, *Johann Voldemar* (16. V 1819 Vana-Vändra v. — 13. VII 1890 Tartu), ajakirjanik, rahvusliku liikumise ja kultuuritegelane, L. Koidula isa. Õppis Vändra köster- ja kihelkonnakoolis, oli a-st 1838 Vändra kantor, hiljem köster ja koolmeister, 1850—63 Pärnu Ülejõe vallakooli õpetaja. Toimetas 1857—63 nädalalehte „Perno Postimees", rajas sellega järjepideva eesti ajakirjanduse. Asus 1863 Tartusse, kus andis välja ja toimetas esimese kutselise eesti ajakirjanikuna 1864—80 „Eesti Postimeest" ja selle lisalehti (toimetamises abistas teda tütar), sh. 1869—80 esimest eestikeelset, 1869—89 ilm. põllum-ajakirja „Eesti Põllomees". Oli laulu- ja mänguseltsi „Vanemuine" (1865) asutajaid ja juht, osales Eesti Põllumeeste Seltsi asutamises (1870) ning I eesti üldlaulupeo korraldamises (1869). 1880 tabas teda halvatus. — J-i ajalehed olid õpetlik-valgustavad, õhutasid rahvustunnet ja hariduspüüdu, taunisid saksastumist ja seisuslikku ebavõrdsust, jagasid põllum-, tervishoiu- jm. nõuandeid, andsid populaarteaduslikku välispol. teavet, kasvatasid rahvas lugemisharjumust ja juurutasid tava ajalehtedele kirjutada. Olles küll Eesti 1860. a-te rahvusliku liikumise juht, ei läinud J. 1870. a-il oma konformistliku hoiaku tõttu kaasa liikumise radikaalse suunaga; ta sai sellal rüütelkondadelt rahalist toetust. — J-i ilukirjandustoodangus on põhil. küla- ja ajalooainelised jutud (üle 220). Need on ilm. poolperioodilises rahvarmt-s „Sannumetoja" (7 annet, 1848—60), kogus „Püssipappa essimessed Külla-Juttud külla rahvale" (1854), ajalehtedes ja kalendris ning olnud omal ajal väga populaarsed. Enamik neist on saksa õpetliku ajaviitekirjanduse, pms. W. O. von Horni (1798—1868) teoste mugandused, algupärandeiks peetakse väheseid („Uus wariser", „Ma targad"). Juttudes ilmneb moraalipedagoogilist suunitlust ja kirjandusliku kultuuri nappust, kuid nende nagu ka ta ajalehtede rahvalikult kujukas ja vestelis-humoorikas sõnastus on mõjutanud eesti proosastiili kujunemist. 1870. a-il kirjutas J. „Vanemuises" lavastamiseks kolm farssi (ms. „Tuhalabida valitsus"). Avaldanud ka tõlketasemelt vähenõudliku kogu saksa algupäraga ilmalikke laule „Eesti Laulik" (1860, viisirmt. 1862), F. W. Krummacheri (1796—1868) järgi koostatud pietistlike laulude kogu „Sioni-Laulo-Kannel" (3 vihku, 1845—60) ja mõne puhtvaimuliku rmt-u. J. on esimesi eesti koorilaulu edendajaid ja noodivara soetajaid („Eesti-rahwa 50-aastase Jubeli-piddo-Laulud", 1869, jm.) ning Eesti rahvushümni sõnade autor (F. Paciuse viis; lauldi esmakordselt I üldlaulupeol 1869). 1881—1911 ilmus 20 andes jutukogu „J. V. Jannseni Kirjad". Hauamonument Tartus (1893, A. L. Weizenberg). **B:** R. Põldmäe. *Esimene Eesti üldlaulupidu 1869*. Tln., 1969; R. Põldmäe. *„Vanemuise" selts ja teater 1865—1880*. Tln., 1978; R. Põldmäe. *„C. R. Jakobsoni suur suusõda"*. — C. R. Jakobsoni „Sakala" ja Eesti ajakirjanduse teed. Tln., 1979; *Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed*. Tln., 1994.

Jannus, *Arnold* (27. V 1919 Petrograd), viroloog, L. Jannus-Pruljani vend, meditsiinidr. (1968). Oli II maailmasõja ajal Nõuk. armees sõjaväevelsker. Lõpetas 1949 TRÜ. Töötas seejärel TRÜ-s ja ühtlasi röntgenoloogina Tartu Onkoloogiadispanseris. Olnud 1954—77 Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni TUI dir. (ka inst-i asutajaid; a-st 1968 prof.), a-st 1977 TÜ õppejõud (1979—89 hügieeni ja tervishoiuorg-i kateedri juh.), a-st 1994 emeriitprof. Eesti esimese viroloogialaboratooriumi asutaja (1955). Oli Eestis (maailmas esmakordse) elanikkonna massilise poliomüeliidivastase elusvaktsiiniga vaktsineerimise algatajaid ja uuris selle tõhusust. Avastas Eestis esimesena *Coxsackie*-, *ECHO*- ja adenoviiruse ning uuris nende osatähtsust kohalikes nakkushaigustes. Uurimusi mikrobioloogia, viroloogia ja keskkonnakaitse alalt. Oli pikka aega üleliidulise probleemnõukogu „Keskkonnakaitse meditsiinilised aspektid" esimees. ENSV rkl. preemia 1965. **T:** *Enteroviirused, enteroviirusinfektsioonid ja nende laboratoorne diagnostika* (1971).

Jannus-Pruljan, *Lii* (30. VII 1929 Tallinn), kopsuarst, A. Jannuse õde, meditsiinidr. (1970, kinnit. 1971). Lõpetas 1953 TRÜ, oli seejärel sihtaspirantuuris Moskvas tuberkuloosi keskinst-s. Töötab a-st 1956 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s

Rudolf Jalakas

Johann Voldemar Jannsen

Arnold Jannus

teadurina (1964—94 pulmonoloogiaosk. juh., a-st 1989 prof., 1994—96 juhtteadur) ning on ka Tallinna Keskhaigla ja Kivimäe Haigla prof-konsultant. Täiendanud end Ungaris ning mitu korda Soomes ja Rootsis. Uurinud nii katsetes kui ka kliinikus tuberkuloosibakterite ravimiresistentsust, Eestis põetavate krooniliste kopsuhaiguste epidemioloogilisi iseärasusi, ambulatoorse ja statsionaarse pulmonoloogilise abi korraldamist, kroonilise bronhiidi ja bronhiaalastma uusi diagnostilisi ja ravimeetodeid ning nende rakendamist. On Soome, Rootsi ja Eesti kopsuhaiguste võrdleva ühisprojekti Eesti-poolne juhendaja. Eesti Kopsuliidu juhatuse liige, Euroopa Kopsuhaiguste Ühingu liige. ENSV rkl. preemia 1977.

Janov (a-ni 1955 Moss), *Valve* (31. I 1921 Tartu), maalikunstnik. Õppis a-st 1938 kõrgemas kunstikoolis „Pallas", 1941—48 Tartu Rkl. Kunstiinst-s. Loonud loodus- ja linnavaateid, Madalmaade vaimus lillemaale ning mängulisi tinglikke kompositsioone ja sürreal. motiividega fantaasiapilte. Maalidel rakendanud värvi pritsimist ja voolavat värvi. Viljelnud kollaaži ja monotüüpiat. Kuulus Tartus tegutsenud ja Ü. Soosteri ümber koondunud 1960. a. rühmitisse. **T:** *Kala Karlova kohal* (1960), *Kala skelett* (1961), *Üks kala* (1966), *Saaremaa muljed* (1966), *Mustad lilled* (1968), sari *Kuu varjutus* (1994—95).

Jansen, *August* (6. X 1881 Voltveti v. — 23. I 1957 Tallinn), maalikunstnik Helmi J-i abikaasa, Ea J-i isa. Alustas kunstiõpinguid Narvas, asus 1899 Peterburi, õppis 1900—04 Peterburi Kunstide Edendamise Seltsi koolis ja 1905—13 (vaheaajaga) Peterburi KA kõrgemas kunstikoolis. Esines a-st 1909 Eestis ja Peterburis näitustel. Asus 1918 Tallinna. Oli joonistusõpetaja, a-st 1922 (vaheaegadega) Eesti Kujutavate Kunstnikkude Keskühingu ja a-st 1925 (vaheaegadega) Kujutava Kunsti Sihtkapitali Valitsuse esimees, 1926—38 Riigi Kunsttööstuskooli (1938 prof.), 1940—41 J. Koorti nim. Riigi Rakenduskunsti Kooli ja 1946—56 ERKI õppejõud (a-st 1947 prof.). Avaldas 1905.—07. a. rev-i ajal J. Lilienbachi lendlehtedes tsarismivastaseid satiirilisi joonistusi. Loonud dekoratiivsusse kalduvaid, kergelt stiliseerivaid olustikumaale talupoegade elust („Kosjasõit", 1917) ja juugendlikke muistendiainelisi kompositsioone („Kalevipojad kivi viskamas", pannoo, 1912, hävinud; „Luigejaht", 1915—16). Teinud ka portreid (M. Seppois, 1910; „Tütarlaps õlgkübaraga", 1929; M. Roosma, 1951) ja impressionistlikke maastikumaale („Peetri majake", 1926; „Põllküla maastik", 1937). Ill. rmt-id (E. Vilde „Tabamata ime", 1912, kaas). ENSV rahvakunstnik (1956).
B: A. Kruus. *August Jansen.* Tln., 1975.

Jansen, *Ea* (14. XI 1921 Tallinn), ajaloolane, H. Palli abikaasa, August J-i tütar, ajaloodr. (1969). Lõpetas 1949 TRÜ, töötanud samast aastast Ajaloo Inst-s (1968—78 teadusdir., 1978—88 kultuuriajaloo sektori juh., 1988—98 vanemteadur). Avaldanud uurimusi eesti rahvusliku liikumise ning kultuuri- ja sotsiaalajaloo vallast. ENSV tnl. teadlane (1987). ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Carl Robert Jakobson* (1968, koos R. Põldmäega), *C. R. Jakobsoni „Sakala"* (1971), *Carl Robert Jakobson muutuvas ajas* (1987), *Seltsid ja ühiskonna muutumine. Talupojaühiskonnast rahvusriigini* (1996; koostajaid ja koos J. Arukaevuga autor).

Jansen (a-ni 1909 Tammann, 1909—21 Press), *Helmi* (15. I 1889 Viljandi — 5. III 1960 Tallinn), ajakirjanik ja ühiskonnategelane, August J-i abikaasa, Ea J-i ema. Töötas 1911—12 „Päevalehe", 1915—17 Petrogradi eesti ajalehe „Pealinna Teataja" (vastutav toim.), 1919—20 „Sotsiaaldemokraadi" ning 1923—25 noorteajakirja „Ronk" toimetuses. Oli 1927—29 „Rahva Sõna" ja 1931—40 nädalalehe „Ühistegelised Uudised" toimetuse liige. Kirjutas pol. teemadel, samuti sotsiaalhoolekandest, naisküsimusest, kultuurist jm. Tõlkinud ilukirjandust (Cervantes, E. A. Poe, J. Swift). Valiti Eesti Sotsdem. Partei esindajana EV Asutavasse Kogusse. Kuulus pikka aega Eesti Naisliidu juhatusse. Oli 1940—41 Tallinna Juudi Ühispanga komissar.

Janson, *Aleksei* (4. X 1866 Rakvere — 18. IX 1941 Tallinn), pedagoog, haridus- ja ühiskonnategelane. Lõpetas 1888 Peterburi ülikooli matemaatikaknd. kraadiga. Töötas 1894—1920 Venemaal koolijuhina, sh. 1917—19 Venemaa Linnade Liidu haridusosk. juh-na. Naasis 1921 Eestisse. Oli 1921—22 haridusmin-s nõunik, 1922—27 vene rahvusasjade sekretär (korraldas Eestis vene haridus- ja kultuurielu) ning 1927—41 Tallinna Linna Pedagoogika Muuseumi rajajaid ja juh. Tegutses pikka aega Eesti Õpetajate Liidu juhatuses ja „Õpetajate Lehe" toimetuses ning oli ühisettevõtte „Töökool" juhatuse esimees. Juhtis 1926—34 Eesti Sotsial. Tööliste Partei vene sektsiooni Tallinna osk-a. Valiti 21. VII 1940 Riigivolikogu abiesimeheks, hukati Saksa okupatsiooni alguses.

Janson, *Nikolai* (6. XII 1882 Peterburi — 4. X 1941), kommunistlik tegelane. VSDTP liige (1905). Oli 1905. a. rev-i ajal Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu büroo esimees. Arreteeriti 1906 ja saadeti Tobolski kub-u asumisele. Emigreeris 1907 pärast põgenemist USA-sse, organiseeris seal eestikeelse sotsial. töölisajalehe „Uus Ilm" väljaandmist ja oli a-st 1915 Ameerika Sotsial. Partei Eesti Tööliste Liidu KK liige ja sekretär. Tuli 1917 Eestisse tagasi, valiti VSDTP Tallinna Komitee ja VSDTP Põhja-Balti Org-de Büroo liikmeks. Arreteeriti 1918 ja saadeti välja Nõuk. Venemaale. Töötas 1919—28 ai-te ja rahvakomissariaatide süsteemis mitmel juhtival kohal, oli 1928—30 Vene NFSV kohtu rahvakomissar, 1930—31 VNFSV RKN-i esimehe esimene asetäitja, 1931—34 NSV Liidu veetranspordi rahvakomissar ja a-st 1934 Põhja-meretee Peavalitsuse ülema asetäitja. Ülevenemaalise KTK ja NSVL KTK liige. Hukkus stalinlike repressioonide ohvrina.
B: *Они служили народу.* Куйбышев, 1968.

Janson, *Vello* (14. I 1948 Pärnu), näitleja. Lõpetas 1972 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1972—80 ENSV Rkl. Noorsooteatris ja a-st 1980 „Vanalinnastuudios". Mänginud telelavastustes ja filmis. **O:** Richard Tiškov (Žuhhovitski *Orpheus*), Jim (Nashi *Vihmameister*), Maréchal (Chenot' *Kes aevastas?*), Beutler (Dürrenmatti *Füüsikud*), Machetu (Anouilh' *Tuuleiil*), Harper (Kesselringi *Hapu vein ja sinihape,* ka lavastaja, 1988), Küürakas (Mrožeki *Küürakas*), Rudy (Fosteri *Valed*).

Jansons, *Viesturs* (23. VII 1958 Riia), tantsija. Lõpetas 1976 Riia koreograafiakooli. Olnud a-st 1976 Läti Rahvusooperi ning 1991—96 ja a-st 1997 ühtlasi „Estonia" balletisolist, 1996—97 Läti Rahvusooperi balletitrupi kunstiline juht. Tantsus rõhutatud mehine algc. **O:** („Estonias") Siegfried (Tšaikovski *Luikede järv*), Jean (Rangströmi *Preili Julie*), Romeo (*Romeo ja Julia* , Berliozi muusika), Jeesus (*Maarja Magdaleena,* Bachi muusika), Carmelo (de Falla *Suur võlur — armastus*), don José (Bizet' ja Štšedrini *Carmen*), Claude Frollo (Pugni *Esmeralda*), Peremees (Tubina *Kratt*).

Jantševetski, *Grigori* Andrejevitš (20. II 1846 teadmata — 14. IV 1903 Peterburi), ukraina päritolu vene pedagoog, ajakirjandus- ja kultuuritegelane. Lõpetas 1871 klassikalise filoloogina Kiievi ülikooli. Oli 1876—86 Riias vene gümnaasiumi õpetaja ja inspektor, 1886—91 Tallinna Aleksandri gümnaasiumi ja 1891—1902 Nikolai I gümnaasiumi dir. Andis 1888—1900 Tallinnas välja filoloogia- ja pedagoogikaajakirja „Гимназия" (üle 300 autori kogu Venemaalt) ning 1893—96 ja 1899—1900 selle nädala-

lisa „Педагогический еженедельник", mis käsitlesid Venemaal esimestena gümnaasiumihariduse probleeme, eriti humanitaarainete õpetamist. Avaldanud kirjutisi pedagoogika ning Vana-Kreeka ajaloo ja kirjanduse alalt, tõlkinud vene keelde antiikkirjandust (Xenophon, Pausanias, Homeros). 1903 avaldati J. rikkaliku rmtk. kataloog. Tema abikaasa Varvara Pompejevna J. (s. Magerovskaja, 1858 — surmaaeg teadmata) oli esimesi vene naisajakirjanikke. Taotles 1886 luba asutada ajaleht „Ревельский Маяк", kuid ei saanud. Toimetas koos abikaasaga 1893—1907 Tallinna vene päevalehte „Ревельские известия".

Jaska, *Elmar* (2. V 1910 Kärstna v. — 8. X 1980 Ottawa), põllumajandusteadlane ja statistik, põllumajandusdr. (1939). Lõpetas 1934 TÜ. Töötas 1932—33 Põllutöökojas, 1933—35 Riigi Statistika Keskbüroos (referendi ja statistikanõukogu sekretärina) ja oli ühtlasi Põllum. Konjunktuuribüroo põllum-e eriteadlane ning nädalakirja „Põllumajanduseturg" (ilm. 1930—34) turgude osa toim., a-st 1935 Konjunktuuriinst-i eriteadlane ja nõunik ning ka selle ja Riigi Statistika Keskbüroo esindaja statistiliste loenduste komisjonides, hiljem Põllum. Ühistute Keskliidu abidir. ning ajakirja „Ühistu" toim. Läks 1944 Saksamaale ja sealt 1949 Kanadasse. Täiendas end 1944 Jena, 1952 Ottawa Carletoni ja 1954 Chicago ülikoolis. Oli 1949—79 Kanada Põllumajandusmin-s Ida-Euroopa põllum-ekspert, hiljem Rahvusv. Koostöö Talituse põllum-sektsiooni juh., ühtlasi 1968—78 ajakirjade „Agriculture Abroad" ja „L'agriculture á l'étranger" toim. Uurinud agraarpoliitikat ning konjunktuuri- ja agronoomiaalaseid küsimusi. **T:** *Agriculture in the Estonian SSR* (Ottawa, 1978), *Economic significance of agricultural investments in the Soviet Union* (Ottawa, 1979).

Jefimov, *Viktor* (13. XII 1930 Tallinn), keemik, tehnikateaduste dr. (1987, Leningrad). Lõpetas 1953 keemiainsenerina TPI, töötanud a-st 1959 TTÜ Põlevkivi Inst-s (a-st 1984 teadusdir-na). Uurinud põlevkivi termilise lagunemise seaduspärasusi ja põlevkivisaaduste koostist, täiustanud põlevkivi poolkoksistamise tehnoloogiat ja agregaate, eelkõige suure läbilaskevõimega gaasigeneraatorite konstruktsiooni. ENSV tnl. leiutaja (1983). P. Kogermani mälestusmedal 1987. **T:** *Some common traits of thermal destruction of oil shales from various deposits of the world* (autoreid). — Oil Shale, 1997, 14, 4; *Specific features of high-capacity retorts with a circular semi-coking chamber* (autoreid). — Oil Shale, 1998, 15, 1.

Jegorov, *Andrei* (2. VII 1878 Aruküla, Rae v. — 30. I 1954 Tallinn), maalikunstnik, Jüri J-i isa. Õppis 1887—96 Peterburi kurttummade koolis, 1898—1901 Peterburis Kunstide Edendamise Seltsi koolis ja 1901—09 vabakuulajana Peterburi KA kõrgemas kunstikoolis. Tegutses vabakunstnikuna algul pms. Peterburis (tegi kirikumaale), oli 1919—20 S. Budjonnõi I. ratsaarmee kunstnik. A-st 1921 elas Tallinnas, II maailmasõja ajal NSV Liidu tagalas. Lähtus loomingus vene real. kunstist. Sai tuntuks linnavaadete ja päikeseliste talvemaastike maalijana: „Raekoja väljak Tallinnas" (1922), „Kuressaare raekoda" (1925), „Talvemaastik reega" (1921—25), „Kuupaisteline öö" (1947). ENSV tnl. kunstitegelane (1948). **B:** B. Ernst. *Andrei Jegorov*. Tln., 1987.

Jegorov, *Jüri* (24. V 1922 Tallinn), õigusteadlane, Andrei J-i poeg, õigusteaduse knd. (1950). Lõpetas 1946 Moskva diplomaatiaakadeemia. Käsitlenud Skandinaavia- ja Baltimaade II maailmasõja eelset neutraliteedipoliitikat. Töötanud TÜ õigusteaduskonnas 1947—61 vanemõpetajana ja 1961—95 dots-na. Lugenud õiguse ajaloo kursusi. Töid Eesti ala õiguse ajaloo alalt („История государства и права Эстонской ССР: дооктябрьский период (XIII век — окт. 1917)", 1981).

Jekimov, *Juri* (28. V 1962 Tartu), tantsija. Lõpetas 1980 Tallinna Koreograafiakooli. Olnud 1979—93 ja a-st 1997 „Estonia" balletisolist, tantsis 1993—97 Praha ja Dessau (Saksamaa) teatrites, 1987—93 ka õpetanud Tallinna Koreograafiakoolis. Lüürilise andelaadiga tantsija, tantsinud ka karakterosi. ENSV tnl. kunstnik (1985). **O:** Prints ja Poeg (Prokofjevi *Tuhkatriinu* ja *Kadunud poeg*), James (Løvenskioldi *Sülfiid*), Meister (Lazarevi *Meister ja Margarita*), Sorts (Kapi *Kalevite kange poega*), Albert (Adami *Giselle*), Prints ja Désiré (Tšaikovski *Pähklipureja* ja *Uinuv kaunitar*), Sulane (Tubina *Kratt*).

Andrei Jegorov

Jensen, *Jaan*, pseud. Sen-Sen (29. IX 1904 Rõusa k., Vana-Vändra v.— 27. VII 1967 Tallinn), karikaturist. Õppis joonistamist 1923—24 Tallinnas Eesti Kujutavate Kunstnikkude Keskühingu stuudios, tegutses 1924. a-st kinodekoraatorina, tarbegraafikuna ja karikaturistina. Oli 1941—44 NSV Liidu tagalas. Osales ENSV Kunstnike Liidu asutamises, oli 1962—67 selle esimees, 1946—50 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i õppejõud. Avaldas a-st 1928 ühisk-akriitilisi, hiljem fašismivastaseid ja nõuk. argielu väärnähtusi kritiseerivaid karikatuure ning šarže (kogumik „Vastukarva", 1960). Loonud lasteraamatuill-e ja viljelnud kirjagraafikat (plakatid, auaadressid). 1981—88 anti Jaan J-i aastapreemiat (trükigraafika alal). ENSV rahvakunstnik (1963). ENSV rkl. preemia 1947.

Jaan Jensen

Jermakov, *Stanislav* (11. VII 1976 Tallinn), tantsija. Lõpetas 1995 Tallinna Balletikooli, olnud 1995—97 „Estonia" ja a-st 1997 Zürichi ooperiteatri solist. Paistnud silma laia ampluaa ja efektse tantsutehnikaga. Osalenud paljudel rahvusv. balletitantsijate võistlustel ja võitnud auhinnalisi kohti: 1995 Helsingis hõbemedal, 1996 Jaapanis pronksmedal, 1997 Luxemburgis hõbemedal ja Pretorias kuldmedal. **O:** Siegfried (Tšaikovski *Luikede järv*), Daphnis (Raveli *Daphnis ja Cloë*), Albert (Adami *Giselle*).

Jervan, *Martin* (13. V 1891 Tallinn — 15. X 1942 Tšeljabinsk), sõjaväelane, sanitaarkindralmajor (1937). Lõpetas 1914 Tartu ülikooli arstiteaduskonna, sooritas 1916 riigieksamid Peterburis. Osales Vabadussõjas 1918 jalaväerügemendi vanemarstina ja 1919—20 1. diviisi arstina. Oli 1920—35 Sõjaväe tervishoiuvalitsuse (1929—37 Kaitseväe tervishoiuvalitsus) ülema abi, 1935—40 selle ülem. Kui Eesti 1940 okupeeriti, määrati J. 22. Eesti territoriaallaskurkorpuse sanitaarteenistuse ülemaks. Arreteeriti 1941 ja viidi koos teiste eestlastest ohvitseridega Venemaale, suri vangilaagris. Vabadusristi I liigi 2. järk.

Martin Jervan

Jessen, Hans *Peter* Boje (Boye) (5. III 1801 Schleswigi hertsogkond) — 2. VI 1875 Tartu), saksa-taani päritolu loomaarstiteadlane. Lõpetas 1823 Kopenhaageni Veterinaariakooli. Töötas 1824—47 Venemaal sõjaväeloomaarstina, oli ühtlasi ajakirjade „Военно-медицинский журнал" ja „Записки ветеринарной медицины и скотоводства" toim-id. Tartu Veterinaariakooli rajajaid ning 1848—58 selle (esimene) dir. ja ühtlasi 1848—75 prof. Oli tunnustatud loomaarst ja hobusekasvatuse eriteadlane. Paljude veterinaaria-, hobusekasvatus- ja majandusorg-de liikmena suunas ta loomaarstiteadust ja -haridust ning hobusekasvatust kogu Venemaal. Tema juhtimisel muutus Tartu Veterinaariakool Euroopa silmapaistvaks õppe- ja teadusasutuseks. Uuris veiste katku jt. loomanakkushaigusi, avaldanud töid ka veterinaarkirurgia, hobusekasvatuse ja -rautamise alalt. **T:** *Rinderpest* (Berliin, 1834), *Über die ganze Ausrottung der Rinderpest* (1852). **B:** E. Ernits. *Professor Peter Jessen*. — Loomaarstlik Ringvaade, 1991, 1/2.

Peter Jessen

Joala, *Jaak* (26. VI 1950 Viljandi), levilaulja. Õppis 1964—68 Tallinna Muusikakeskkoolis ja Tallinna Muusikakoolis flööti. Alustas esinemist ansambleis

Jaak Joala

Andrus Johani

Helene Johani

„Virmalised" ja „Kristallid". Asutas 1975 ansambli „Radar", sai sellega tuntuks kogu tollases NSV Liidus. Oli 1972—89 ENSV Rkl. Filharmoonia solist. Esinenud ka välisriikides. Saanud levimuusikavõistlusel „Vilniuse tornid" I preemia ja Sopoti rahvusvahelisel estraadilaulufestivalil 1975 ja 1979 laureaadi tiitli. Mänginud „Estonia" muusikalides („Sel ööl...", „Suvitajad"). 1990. a-il tegutsenud muusikaprodutsendina, 1991—95 oli Otsa-nim. Muusikakoolis lauluõpetaja. ENSV tnl. kunstnik (1980).

Joasoo (a-st 1952 Ü l e v a i n), Eike (28. III 1930 Tallinn — 22. I 1971 Tallinn), baleriin. Õppis tantsu R. Roodi ja A. Ekstoni juures, oli 1946—67 „Estonia" balletisolist. Silmapaistvalt emotsionaalne, nn. tantsiv näitleja. ENSV tnl. kunstnik (1957). Lõpetas elu enesetapuga. **O:** Esmeralda (Pugni jt. *Esmeralda*), Saarepiiga (Kapi *Kalevipoeg*), Tiina (Austeri *Tiina*), One (Juzeliūnase *Mere kaldal*).

Johani, *Andrus* (a-ni 1935 *Arnold*) (1. IX 1906 Tallinn — 18. VIII 1941 Tartu), maalikunstnik ja graafik, Helene J. abikaasa. Õppis 1922—26 Riigi Kunsttööstuskoolis ja 1926—33 (vaheajaga) kõrgemas kunstikoolis „Pallas". Oli 1940—41 innukas nõuk. kunstielu korraldaja, Eesti Nõuk. Kunstnike Liidu organiseerimistoimkonna liige. Kuulus 1941 hävituspataljoni, langes sakslaste kätte vangi ja hukati Tartu läh. — Rikastanud eesti olustikujoonistust värvikate rahvalike tüüpidega („Saunas", 1933; „Pesunaised" ja „Kingsepad", 1936). Olustikumaalidest on tuntuimad „Pesutriikijad" (1932), „Köögis" (1935) ja „Pariisi bukinistid" (1937). Viljeles ka portreejoonistust (H. Mugasto, 1933; E. Enno, 1935) ja -maali (autoportree, 1938; isa portree, 1940; „Naine punase rätikuga", 1941) ning maastikumaali ja linnavaadet („Tänav Pariisi äärelinnas", 1937; „Talvine Tartu vaade", 1940). 1930. a-te lõpus keskendus suurte rahvahulkade kujutamisele („Rahvapidu" ja „Rannal", 1939; „Töörahva rongkäik Tartus 21. juunil 1940", 1941, lõpetamata). Illustreerinud rmt-id.
B: *A. Johani.* [Koost. V. Erm.] Tln., 1968; *Andrus Johani oma ajas 1906—1941.* [Koost. H. Johani.] Tln., 1998.

Johani (a-ni 1925 M u n d s t r ö m, 1925—33 M u g a s t o), *Helene* (26. II 1903 Rakvere — 19. V 1999 Tallinn), raamatukogu- ja raamatuteadlane, Andrus J. abikaasa, Hando Mugasto õde. Lõpetas 1931 TÜ. Töötas 1922—23 Rakvere Rahvamaja ja Hariduse Seltsi rmtk. juh-na, 1923—40 Tartu Linna Keskrmtk-s. Oli 1940—41 Tartu rahvaharidusosk. juh. ja Tartu kunstimuuseumi asutajaid (1940), 1942—43 ENSV Rkl. Kunstiansamblite inspektor, 1944—53 ENSV Rkl. Avaliku Rmtk. (rahvusrmtk.) dir., vallandati Kirjanduse ja Kirjastusasjade Peavalitsuse (Glavliti) rmt-uhävitamise korraldusele vastuhakkamise tõttu, heideti NLKP-st välja ja jäi a-ni 1964 põlu alla. Oli 1945—50 ühtlasi TRÜ bibliograafiakateedri juh. (a-st 1947 dots.), 1952—57 Tallinna kultuurhariduskooli õppejõud, osales 1965 TPedI raamatukogunduse ja bibliograafia kateedri rajamises ja juhatas seda a-ni 1973 (a-ni 1975 dots.). 1923—40 Eesti Rmtk-hoidjate Ühingu tegevliige (a-st 1988 auliige). Algatanud (1930. a-il) lugemispsühholoogia probleemide uurimise. 1947—51 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. kultuuritegelane (1965). **T:** *Kümnendliigitus* (1933), *Raamatukogutöö tehnika ja metoodika* (1947), *Raamatukoguhoidja käsiraamat* (1964), *Mis on bibliograafia* (1985), *Kunsti ja ilukirjanduse kütkestavusest* (1996), *Rahvusraamatukogu eellood* (1996), *Andrus Johani oma ajas 1906—1941* (1998; koostaja).
B: E. Hion. *Kõnelusi Helene Johaniga.* Tln., 1990; M. Levin. *Helene Johanist ja kunstist.* — Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat. Tln., 1993; *Helene Johani. Personaalnimestik ja valik elukäigu daatumeid.* Tln., 1998.

Johannes IV K i e v e l, J. IV K y v e l (srn. 22. IV 1527), Saare-Lääne piiskop 1515—27. Püüdis oma piiskopkonnas tõsta nii koguduste kui ka vaimulike vaimset ja kõlbelist taset, tegi ülevaate saamiseks rohkesti kontrollkäike. Taotles maahärra võimu suurendamist, kuid selle nurjasid tema vasallid. Pidi 1524 andma vasallidele eesõigusekirja, milles maahärra võimu koguni piirati. Ebaõnnestus ka J-e katse asutada Saaremaale ladina kooli.

Johannes VI A m b u n d i (srn. 16. VI 1424), Riia peapiiskop 1418—24. Püüdis vähendada Riia peapiiskopkonna sõltuvust Liivimaa Ordust ning reformida Liivimaa kat. kirikut. Tema algatusel kehtestas Valga maapäev 1422 korrapärase jutlustamise, kõrgemate vaimulike korrapäraste kontrollkülaskäikude (visitatsioonide) jmt. nõude.

Johannes, *Enn* (2. III 1936 Narva), metallikunstnik. Lõpetas 1969 ERKI. Loonud monumentaalseid skulptuurkompositsioone ja ehispannoosid („Kirjatuvid", 1971, Keila postkontor; „Karjalaskepäev Virumaal", 1987; „Mani-pada", 1994, Rahvusrmtk.). Kasutanud pms. alumiiniumivalu ja kombineeritud tehnikaid, materjalina ka šamotti. Kavandanud K. Raua preemia medali (1973), TPI (TTÜ) audoktori medalid (1986), medali „Eesti Vabariik" (1991), EV teadus- ja kultuuripreemia medalid (1997) ning kultuuritegelaste ja -sündmuste mälestusmedaleid. ENSV tnl. kunstnik (1988). K. Raua preemia 1988.

Johansen, *Paul* (23. XII 1901 Tallinn — 19. IV 1965 Hamburg), taani päritolu ajaloolane, Ulla J-i isa, *dr. phil.* (1924). Õppis 1920—24 Kopenhaagenis ja Leipzigis. Töötas 1924—39 Tallinna Linnaarhiivis (a-st 1934 dir. ja ka linnamuuseumi juh.), tema ajal sai Tallinna Linnaarhiiv uued ruumid (1937). Oli 1925—35 Eestimaa Kirjanduse Ühingu sekretär, 1935—39 Tallinna muinsuskaitsekomisjoni esimees ja 1933—39 Tallinna Ajalooseltsi esimees. Läks 1939 Saksamaale, oli 1940—65 Hamburgi ülikoolis Hansa ja Ida-Euroopa ajaloo prof. 1959 avati seal tema ärgitusel soome-ugri seminar, oli surmani selle juht. Mitme ülikooli auliige. Uurinud Eesti 13.—16. saj. asustus- ja agraarajalugu, ajaloolist toponüümikat ning Hansa linnade (eriti Tallinna) ajalugu. Rahvusv. kuulsuse tõi talle „Taani hindamisraamatu" Eesti osa avaldamine (1933). **T:** *Siedlung und Agrarwesen der Esten im Mittelalter* (1925), *Die Estlandliste der „Liber Census Daniae"* (1933), *Deutsch und Undeutsch im mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Reval* (Köln—Viin, 1973, koos H. von zur Mühleniga).

Johansen, *Ulla* (17. VI 1927 Tallinn), etnoloog, Paul J-i tütar, *dr. phil.* (1954). Lõpetas 1953 Hamburgi ülikooli. Olnud 1954—65 Hamburgi etnograafiamuuseumi teadur, 1968—73 Heidelbergi ülikooli eradots., 1973—90 Kölni ülikooli etnoloogiaprof. Uurimusi turgi rahvaste kohta (ka Siberi ja Kesk-Aasia etnoloogia alalt). Tegi 1990. a-il uurimistööd Eestis ja pidas loenguid Eesti kõrgkoolides.

Johanson, *Ado* (1. III 1874 Vastemõisa v. — 9. I 1932 Tallinn), põllumajandustegelane, põllutööinstruktor. Õppis 1898—1900 Soomes Harju põllutöökoolis, käis põllum. õppereisidel Rootsis, Taanis ja Saksamaal. Töötas 1901—02 „Põllumehe" toimetuses, oli 1902—05 Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsis ja 1906—19 Põhja-Eesti Põllumeeste Keskseltsi juures põllutööinstruktor, 1910—18 kuukirja „Talu" toim., 1919—21 ajalehe „Kaja" toimetuse liige ja ajakirja „Põllumees" toim. ning 1920—32 Põllumeeste Keskseltsi Põhja-Eesti maaparandusbüroo juh., ühtlasi Tallinna ja Harjumaa põllumeesteseltside juhatuste esimees. Riigikogu III ja IV ks. liige. Avaldanud põllum-alaseid uurimusi. **T:** *Tegelik maaparandus* (1925), *Uudismaade harimine* (1925).

Johanson, *Herbert* Voldemar (10. IX 1884 Haljala – 24. XI 1964 Göteborg), arhitekt. Õppis 1904–06 ja 1908–10 Riia Polütehnilises Inst-s ning 1906–08 Darmstadti tehnikaülikoolis. Töötas a-ni 1920 pms. Lätis, a-st 1920 Tallinnas, sh. 1924–44 linnavalitsuse ehitusosk. projekteerimisbüroo juh-na. Oli Eesti Arhitektide Ühingu asutajaid (1922). Läks 1944 Rootsi, töötas Stockholmis ja Göteborgis (E. Lohu juures) arhitektibüroos. Oli 1920.–30. a-il silmapaistvaim Eesti arhitekt. Projekteerinud (koos E. Habermanniga) ekspressionismimõjulise Riigikogu hoone (1920–22) ja traditsionalistlikke hooneid, sh. Raua t. 4 (1923–24) ja Kolde puiesteel „Oma kolde" aedlinliku asumi (1922–25) ning iseseisvalt Ristiku t. koolimaja (1927–29). 1920. a-te lõpust kavandanud Tallinnasse funktsionalistlikke hooneid: väikeelamu Toompuiestee 6 (1929), E. Lenderi gümnaasium (F. R. Kreutzwaldi t. 25; 1935), Prantsuse Lütseum (Hariduse t. 3; 1937), Tallinna Keskhaigla (Ravi t., 1937–47, ümber ehit.) ja J. Westholmi Gümnaasium (Kevade t., 1940, koos A. Jürvetsoniga). Eriti omapärane on J-i klompkivist paefunktsionalism: Lasnamäe algkool (Majaka t., 1935), naiskutsekool (Tõnismäel, 1936), Liiva (1935) ja Metsakalmistu kabel (1936), tuletõrjehoone (Raua t., 1939).

Johanson-Pärna (a-ni 1866 Jakobson, 1866–82 Pehrna), *Natalie* Auguste (15. IV 1843 Tartu – 20. VII 1915 Volossovo, Petrogradi kub.), käsitööõpetaja ja haridustegelane, Carl Robert ja Eduard Magnus Jakobsoni õde. Õppis Tartus taani käsitööõpetaja A. Clausson-Kaasi kursustel, täiendas end Soomes. Asutas 1880 Tallinnas esimese eesti naiskäsitöökooli ja oli a-ni 1885 selle juh.; korraldas käsitöökursusi. Kasvatas õpilastes rahvustunnet, õhutas valmistama ja kandma rahvarõivaid, pidas väga tähtsaks tütarlastele emakeelse, kodunduskallakuga hariduse andmist. Avaldas oma Eesti Kirjameeste Seltsis peetud kõne „Eesti tütarde haridus" (1882) ja õpiku „Naesterahva käsitööde raamat. Kunstkudumine varrastega" (1891).
B: V. Sirk. *Kutseharidus Eestis 19. sajandi algusest 1917. aastani.* Tln., 1983; R. Loodus. *Kunstielu Eesti linnades 19. sajandil.* Tln., 1993.

Johnson [*jo:nson*] (kirikukirjades ka Juhanson, Johanson), *Jakob* (8. V 1806 Tusti karjamõis, Viljandi khk. – 1. IV 1865 Peterburi), esimene eesti rahvusest põllumajandusteadlane, *dr. phil.* (1840, Jena), agronoomiamag. (1841, Peterburi). Lõpetas 1833 Tartu ülikooli majanduse erialal. Töötas 1834–41 Kuramaal maamõõtja ja maahindajana ning a-st 1841 Peterburis, kus oli Vaba Majandusühingu aktiivseimaid liikmeid ja 1844–64 põllum-ajakirja „Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersbourg" toim. Talle kuulus 1850. a-il Peterburis ka trükikoda. Töötas a-st 1845 ühtlasi Venemaa riigimaade min-s. Oli mitme Vene ja välismaa teadusorg-i liige. Avaldanud rmt-id ja art-eid tõhusa maaviljeluse ja maakorralduse kohta. Mõjutanud C. R. Jakobsoni põllum. vaateid. Elu lõpul kuulus Peterburi patriootide hulka. Mälestuskivi Tustil (a-st 1986). **T:** *Grundsätze der Veranschlagung landwirtschaftlicher Grundstücke* (Miitavi, 1839, vene k. Peterburi, 1840, ²1862), *Versuch einer Anleitung zur Kenntnis und Behandlung der Düngemittel* (1839; Miitavi ja Leipzig, ²1841), *Von der Nahrung der Culturpflanzen* (Peterburi, 1844), *Сочиненiе Якова Йонсона* (Peterburi, 1846, ²1862), *Beitrag zur Kenntniss der wirtschaftlichen Verhältnisse der Insel Oesel* (Peterburi, 1850).
B: J. Kuum. *Esimene eesti põllumajandusteadlane Jakob Johnson.* – Eesti Põllumajanduse Muuseumi teaduslike tööde kogumik. III. Tn., 1976.

Jokinen [*joginen*], *Tapani* Veikko Juhani (13. XI 1937 Kärkölä), soome elektrotehnikateadlane, tehnikadr. (1973), TTÜ audr. (1993). Lõpetas 1962 elektriinsenerina Helsingi tehnikaülikooli, töötanud samast aastast sealsamas (a-st 1972 prof. ja elektromehaanika laboratooriumi juh., 1985–88 prorektor). Arendanud a-st 1977 teadus- ja õpetusalast koostööd TTÜ energeetikateaduskonnaga (esinenud külalisprof-na, korraldanud TTÜ õppejõudude täiendusõpet Helsingis). Uurimusi erihitusega (sh. ülijuhtivate mähistega) elektrimootorite ja tooteloome alalt.
T: *Tooteloome* (1995).

Jonson, *Gustav* (8. I 1880 Päri v. – 15. XI 1942 Tšeljabinsk), sõjaväelane, kindralmajor (1928). Lõpetas 1914 Riia Polütehnilise Inst-i. Astus 1908 vabatahtlikult Vene ratsasuurtükiväkke. Osales I maailmasõja lahinguis Poolas, Galiitsias ja Kaukaasias; tuli 1917 staabikaptenina Eestisse, formeeris 1. ratsarügemendi, mis 1918–19 osales edukalt Viru rindel peetud lahinguis, oli 1918–24 1. Eesti ratsarügemendi ülem. Lõpetas 1923 Tallinnas kindralstaabi kursused, oli 1924–27 kindralstaabi ülema abi, 1927–28 Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste ülem, 1930–34 3. diviisi ja Tallinna garnisoni ülem. 1934–39 riigivanem K. Pätsi käsunduskindral (1928–39 ühtlasi ratsaväe inspektor). Läks 1939 erru. Oli 1925–39 Vabariigi Ohvitseride Keskkogu esimees. Kui NSV Liit 1940 Eesti okupeeris, määrati J. J. Laidoneri asemel sõjavägede juhatajaks ning pärast Eesti sõjajõudude Punaarmeega liitmist 22. Eesti territoriaallaskurkorpuse komandöriks; 1940 nimetas J. Varese valitsus ta kindralleitnandiks. 1941. a. suvel viidi J. kursustest osavõtu ettekäändel Venemaale, kus ta arreteeriti. Suri vangilaagris. Vabadusristi I liigi 3. järk ja II liigi 2. järk.

Joonuks, *Helmut* (10. I 1924 Suure-Tammiku k., Rakke v.), kodu- ja kirjandusloolane ning pedagoog. Lõpetas 1956 Rakvere Õpetajate Seminari. Olnud 1947–70 Rakkes emakeeleõpetaja ja 1970–87 Rakveres muuseumitöötaja. Temalt on 1963–87 ilm. üle 20 (kordustrükkidega) huviväärsusi tutvustava matkajuhi-, mis hõlmavad nüüdset Järva- ja Lääne-Virumaad (sari „Siin- ja sealpool maanteed"), käsitlevad mõnd piirkonda (Alutaguse, Endla järv, Pandiveremaa, Viru rannik) või asulaid (Porkuni, Tapa, Võsu), on abiks Pedja ja Põltsamaa jõeäärsetel liikujaile ning Tallinnast, Rakverest ja Jõhvist väljuvatel peamaanteedel sõitjaile. Tema kirjutisi ja fotosid on avaldatud teatmeteostes, erialastes kogumikes, ajakirjades „Eesti Loodus" ja „Keel ja Kirjandus" ning ajalehtedes. Paremik fotosid on koondatud albumisse „Kirjanduslikke paiku Eestis" (1999). Avaldanud luulekogu „Õhtu nagu tulekahi" (1998) ja omapäraseid haikusid.

Jordan, *Paul* Eduard (15. IV 1825 Tallinn – 17. II 1894 Tallinn), baltisaksa statistik ja ajaloolane. Õppis 1842–46 Peterburi ülikoolis filoloogiat ja ajalugu, lõpetas 1848 Tartu ülikooli. Oli 1851–54 Birkenruh' gümnaasiumi ja 1855–80 Tallinna kubermangugümnaasiumi õpetaja, 1865–93 ühtlasi Eestimaa kub-u statistikakomitee sekretär. J. oli Rahvusv. Statistikainst-i liige ja Eestimaa Provintsiaalmuuseumi asutajaid, a-st 1856 ka selle konservaator. Avaldanud uurimusi Tallinna ja Eestimaa kohta. **T:** *Ergebnisse der ehstländischen Volkszählung* (3 kd., 1883–85).

Josing, *Marje* (16. VII 1959 Tallinn), majandusteadlane. Lõpetas 1982 TRÜ ajalooteaduskonna psühholoogiaosk-a. Täiendanud end Norras (1993, 1995), Prantsusmaal (1998) ja Soomes (1998). Töötanud 1982–90 ENSV Teenindusmin-i Projekteerimise ja Tehnoloogia Inst-s teaduri ning sektori- ja osk-a-juhatajana, a-st 1990 Eesti Konjunktuuriinst-s: olnud a-ni 1993 osk-ajuhataja, 1993–94 teadusdir. ja a-st 1994 dir. Uurimusi majandussotsioloogia ja sotsiaalpsühholoogia alalt.

Herbert Johanson

Natalie Johanson-Pärna

Gustav Jonson

Helmut Joonuks

…ert Johanson

…ie Johanson-Pärna

…v Jonson

…t Joonuks

Ludvig Juht

Karl Jungholz

Bruno Junk

Aleksandra Juozapėnaitė

Zinaida Jurjevskaja

Juht, *Ludvig* Aleksander (24. VII 1894 Väägvere k., Vesneri v. — 20. I 1957 Boston), kontrabassikunstnik, helilooja ja pedagoog. Mängis noorukina Väägvere orkestrites puhkpille ja kontrabassi, võttis Tartus A. Helderilt kontrabassitunde. Mängis 1916—18 Helsingi Linnaorkestris ja 1918—21 „Estonia" orkestris, õppis 1921—27 Berliini muusikaülikoolis P. Juoni juures kompositsiooni, mängis mitmes Berliini orkestris, 1930—32 Londonis „Savoy" orkestris, oli 1932—33 Riia rahvakonservatooriumi õppejõud. Läks 1934 USA-sse, kus tegutses Bostoni sümfooniaorkestri orkestrandi ja solistina. Asutas Bostonis 1936 Eesti Seltsi, oli a-st 1945 Bostoni ja a-st 1946 Uus-Inglismaa ülikooli kontrabassiõppejõud. Sooloesinemist alustas 1918 kodumaal, käis kontserdireisidel Põhja-Ameerikas ja Euroopas. Kultuurilispoliitiliselt oli tähtis põhil. eesti pagulastele mõeldud esinemiste sari Rootsis 1947. Rahvusv. tunnustuse saavutas virtuoosliku ja intonatsioonipuhta mänguga. Loonud kontrabassikontserdi (1932), „Orkestritantsu nr. 1", palu kontrabassile ja klaverile („Legend Valuojast", „Mälestus" ja „Scherzo") ning seadeid ja töötlusi kontrabassile.
B: E. Järvesoo. *Ludvig Juhti meenutades.* — Teater. Muusika. Kino, 1993, 10.

Jullinen, *Viktor* (7. VIII 1935 Krasnoje Selo, Leningradi obl.), majandusteadlane, majandusknd. (1973), rahvuselt soomlane. Lõpetas 1955 Tallinna Mäetehnikumi elektromehaanika erialal ja 1965 EPA põllum-ökonoomika erialal. Täiendanud end 1992 Soomes. Olnud 1959—62 Järva-Jaani Põllum. Mehhaniseerimise Kooli õpetaja, 1962—65 Paide keskkooli asedir. tootmisõpetuse alal, 1965—66 Paide Raj. Masinaarvutusjaama juh., 1966—77 ja a-st 1980 EPMÜ õppejõud (1976—77 ja 1980—88 dots., 1988—94 põllum. ökonoomika kateedri (hiljem õppetooli) juh., ühtlasi a-st 1992 prof., a-st 1994 majandus- ja sotsiaalteaduskonna dekaan ning agraarökonoomika ja turunduse inst-i juh.), 1977—80 Guineas Conakry polütehnilise inst-i põllum-ökonoomika prof. Uurimusi põllum-e ökonoomika ja põllum-poliitika alalt. 1998 valmis tal Eesti Teadusfondi tellimusena uurimus Eesti põllum-e arengu, efektiivsuse ja konkurentsivõime kohta. Juhendab Eesti põllum-e EL-i nõuetega kohandamise ning maaelu ja maamajanduse arendamise projekti. **T:** *Tootmisvahendite efektiivne kasutamine põllumajanduses* (1975), *Planeerimine ja efektiivsus rahvamajanduses* (1988).

Jung, *Jaan* (18. XI 1835 Tamme k., Pilistvere khk. — 26. VI 1900 Tamme k., Imavere v.), rahvusliku liikumise tegelane, arheoloogia- ja ajalooharrastaja. Oli 1857—96 Abja vallas Kaidi koolis õpetaja. Tõlkis esimesena eesti keelde Henriku Liivimaa kroonika (ilm. 1881—83). Korraldas mitmel pool kaevamisi, muu hulgas Lõhavere linnamäel, mille esimesena seostas Henriku kroonikas nimet. Lembitu linnusega. Avastanud Sinialliku ja Naanu linnamäe. Tutvustas Eesti ajalugu sarjas „Kodu-maalt" (1874—79 ilmus 9 vihikut). Registreeris paljude kirjasaatjate abiga Eesti kinnismuistiseid. **T:** *Õntsa Dr. Martin Luteruse elu lugu* (1883), *Muinasaja teadus Eestlaste maalt* (3 kd., 1898—1910).

Jungholz [-*ts*] (pseud. Noorlein), *Karl* (21. XII 1878 Teilma k., Kivijärve v. — 26. XI 1925 Tallinn), lavastaja ja näitleja. Alustas lavategevust 1901 Tartus „Taara" seltsi näitleja ja näitejuhina, tõi esimesena eesti lavale kaasaegset real. näitekirjandust (H. Sudermann, H. Ibsen), täiendas end 1905—07 Berliinis E. Reicheri kõrgemas teatrikoolis ja Humboldti ülikoolis. Tegutses 1907—08 „Vanemuises", oli 1909—14 ja 1915—25 „Estonia" näitleja ja näitejuht (a-st 1919 ka teatrijuht) ning 1914—15 „Endla" teatri juht. Korraldas mitmel pool Eestis näitemängukursusi, üritas 1917 asutada Eesti Näitlejate Liitu (valiti esimeheks), tegutses mitmes klubis, seltsis ja liidus, andis 1918—19 välja teatritegijaile mõeldud ajakirja „Valge Raamat", avaldas art-eid. Prantsuse *medaille d'Honneur* 1919, Soome Valge Roosi ordeni I järk 1925. **L:** Sudermanni *Au* (1901, 1919) ja *Kodu* (1913, mängis Hefterdingki), Ibseni *Nora* (1904, 1910, 1914, 1916) ja *Rahvavaenlane* (1909, mängis Peter Stockmanni), Kitzbergi *Püve talus* (1911, 1915, 1919, 1925), *Tuulte pöörises* (1911, mängis Kaarlit), *Libahunt* (1915) ja *Kauka jumal* (1916), Shakespeare'i *Kuningas Lear* (1911) ja *Hamlet* (1913, 1923), Wilde'i *Salome* (1920), Verdi *Aida* (1923).

Jungingen, *Konrad* von (srn. 30. III 1407), Saksa Ordu kõrgmeister 1393—1407. J-i armuõigus (1397) suurendas Harju-Viru vasallide õigusi.

Jung-Stilling [*št*-], *Friedrich* von (15. II 1836 Jelgava — 14. XII 1888 Riia), baltisaksa statistik. Õppis 1856—62 Tartu ülikoolis õigus- ja tulundusteadust. Oli 1863—69 Liivimaa kub. statistikakomitee sekretär, asutas 1866 Riiga statistikaasutusi ning juhtis nende tegevust, käsitles Liivimaa kub. rahvastiku-, rahandus- ja agraarstatistikat, avaldas publikatsioone. Tema juhtimisel korraldati Liivimaal 1881 rahvaloendus, mille tulemused ilmusid kolmes köites 1883—85. Oli Rahvusv. Statistikakomitee liige (1886). **T:** *Beitrag zur livländ. Agrarstatistik* (1881).

Junk, *Bruno* (27. IX 1929 Valga — 22. IX 1995 Tartu), kergejõustiklane ja sporditegelane. Õppis TPI-s ehitust ja TRÜ-s majandust. Võitis 1952 Helsingi OM-il 10 km käimises ja 1956 Melbourne'i OM-il 20 km käimises pronksmedali. Tuli 4 korda NSV Liidu ja 8 korda Eesti meistriks. Püstitas 1951—56 15 ja 20 km käimises maailmarekordi (vastavalt 1:08.08,0 ja 1:30.00,8) ning 3 km käimises maailma tipptulemuse (11.51,4). Parandas NSV Liidu rekordeid 10 ja Eesti rekordeid 30 korda. Töötas treenerina, hiljem ENSV Sisemin-s ja EV Politseiametis, 1979—87 oli kergejõustikuföderatsiooni esimees. NSVL-i tnl. meistersportlane (1956), ENSV tnl. sporditegelane (1969). ENSV rkl. preemia 1949.

Junti, *Arvo* (17. IV 1953 Türi), jurist, vandeadvokaat. Lõpetas 1976 TRÜ. Töötanud 1976—78 ENSV Sotsiaalkindlustuse Min-i osakonnajuh-na. A-st 1980 Eesti Advokatuuri liige, rajas 1994 Advokaadibüroo Arvo Junti. Olnud 1989—90 ENSV Rkl. Plaanikomitee osakonnajuh., 1990—92 EV Ülemnõukogu saadik, 1992—99 Riigikogu liige, 1995—96 Riigikogu aseesimees. 1996—97 Eesti Haldusjuhtimise Inst-i õppetooli juh. ja a-st 1999 Mainori Majanduskooli õppejõud.

Juozapėnaitė [-*pe:naite:*] (Eesmaa), *Aleksandra* (3. VI 1943 Graužiniai, Leedu), pianist ja pedagoog, Enn Eesmaa abikaasa. Lõpetas 1966 klaverierialal Moskva konservatooriumi (J. Zaki kl.), oli 1966—68 samas aspirantuuris. Olnud 1968—77 Vilniuse konservatooriumi ja a-st 1977 EMA õppejõud (a-st 1987 dots.). Saanud 1960 Minskis liiduvabariikidevahelisel pianistide võistlusel III ja 1968 Vilniuses M. Čiurlionise nim. pianistide võistlusel I koha. Esinenud kontsertidega paljudes riikides. Mänginud muusikat heliplaatidele. Leedu NSV tnl. kunstnik (1990). Suurvürst Gediminase orden 1999.

Jurjevskaja (pseud., õieti Lenkina-Brehmer), *Zinaida* (10. VI 1892 Tartu — 3. XII 1925 Andermatt, Šveits), laulja. Lõpetas 1918 lauluerialal Petrogradi konservatooriumi, oli 1919—21 Maria Teatri solist, elas 1921—22 Eestis, andis soolokontserte ja oli „Estonia" teatri solist. Üleeuroopalise tuntuse saavutas Berliini Riigiooperi solistina (1922—25). Esinenud kontsertidega Saksamaal, Prantsusmaal, Hollandis ja Soomes. Sünnilinna järgi võttis endale pseudonüümi J. Lõpetas elu enesetapuga. **O:** Tatjana ja Liisa (Tšaikovski *Jevgeni Onegin* ja *Padaemand*), Olga ja Vol-

hova (Rimski-Korsakovi *Pihkvalanna* ja *Sadko*), Mimi ja Chio-Chio-San (Puccini *Boheem* ja *Madame Butterfly*).
B: S. Issakov. *Laulјatar, keda imetles kogu Euroopa.* — Teater. Muusika. Kino, 1994, 4. ▲

Jurna, *Ilmar* (16. VIII 1929 Berliin), arstiteadlane, neurofarmakoloog ja toksikoloog, meditsiinidr. (1955, Düsseldorfi ülikool), New Yorgi TA akad. Lõpetas 1955 Düsseldorfi ülikooli. Olnud 1965—71 Saarimaa ülikoolis (Saarbrückenis) farmakoloogiaõppejõud (a-st 1968 prof.), a-st 1971 sealsamas neurofarmakoloogiaosk. dir. Teinud teadusuuringuid ka Stockholmis Nobeli meditsiiniinst-s (1959—60), Göteborgi ülikoolis (1960) ja Pariisis närvikeskuse füsioloogia laboratooriumis (1976).

Juske, *Ants* (10. II 1956 Tartu), kunstiajaloolane ja -kriitik, kunstiteaduse mag. (1993), R. Varblase abikaasa. Lõpetas 1979 TRÜ. Olnud 1988—90 ENSV Kunstnike Liidu noortekoondise ja 1990—92 Eesti Kunstnike Liidu sekretär, 1995—98 „Eesti Päevalehe" kultuuritoimetuse juh. ja a-st 1998 kolumnist. Avaldanud art-eid eesti nüüdiskunsti ja kunstiteooria alalt. Kureerinud näitusi. **T:** *Kunstnik — ruum — pilt* (1991), *20. sajandi kunst* (1994, koos J. Kangilaski ja R. Varblasega).

Juuno, *Udo* (20. IX 1908 Varnja k., Kavastu v. — 8. IV 1996 Stockholm), pedagoog ja ühiskonnategelane. Töötas 1935—44 Tartumaal õpetajana. Läks 1944 Rootsi. Oli 1945—75 Stockholmi eesti algkooli õpetaja ja juh., asutas ja juhatas 1946—51 Rootsis eesti laste suvekodusid. Tegutses Eesti Algkooliõpetajate Ühingus, Eesti Komitee koolitoimkonnas, Eesti Õpetajate Keskühingus ning pedagoogikaajakirja „Bülletään" toimetuses. Eesti Rahvusfondi kuldmärk 1968 ja Ignatsi Jaagu Väike medal 1990. **T:** *Stockholmi Eesti Algkool 1945—70* (Stockholm, 1970).

Juurak, *Anu* (6. IX 1957 Pärnu), installatsioonikunstnik ja graafik. Lõpetas 1985 ERKI. Vabagraafikas loonud suureformaadilisi serigraafiaid („Minek" ja „Lend", mõlemad 1988; „Pürgimus", 1991) ja oforte, tõi 1980. a-te lõpus eesti graafikasse värvi ja arhitektuurse vormikujundi. 1990. a-te II poolel loonud kompuutriga manipuleeritavaid interaktiivseid ruumiinstallatsioone („Ekspress", 1996; „Lift", 1997; „Tsoon", 1998). Teinud ka plakateid ja kujundanud rmt-id. J. Jenseni preemia 1985.

Jõerüüt, *Jaak* (9. XII 1947 Tallinn), kirjanik ja diplomaat, Viivi Luige abikaasa. Lõpetas 1973 TPI majanduse alal. Olnud 1977—81 ENSV Kirjanike Liidu organisatsiooniline sekretär, 1981—86 juhatuse sekretär, 1986—89 juhatuse esimehe asetäitja, 1989—90 kultuuriministri asetäitja, 1990—92 EV Ülemnõukogu liige, 1997—98 välismin-i protokolliosk. peadir., 1993—97 EV suursaadik Soomes, a-st 1998 Itaalias, Maltal ja Küprosel. Avaldanud luulekogud „Kaitsekiht" (1975), „Kõne sellel teemal" (1977) ja „Üks ja ainus" (1997), proosavalimikud „Leping. Õpetajad" (1979), „Igavene suvi" (1980), „Meeste tantsud" (1984), „Teateid surmast" (1987) ja „Teateid põrgust" (1990), rmt-i „Raisakullid" (2 kd., 1982—85) ning lasteraamat-id („Meierkasti Mats", 1975, ja „Autod", 1977). Loomingule on omane argiolustiku detailitäpsest kujutamisest lähtuv sotsiaalpsühholoogiline eritlus. F. Tuglase novelliauhind 1980 ja 1991, J. Smuuli preemia 1983.

Jõesaar, *Ernst* (18. VII 1905 Konguta v. — 10. XI 1985 Stockholm, maetud Pühja kalmistule), kujur. Lõpetas 1933 A. Starkopfi õpilasena kõrgema kunstikooli „Pallas". Läks 1944 Rootsi, töötas Stockholmis. Loonud väljendusjõulise vormikäsitlusega portreid (O. Kangilaski, 1939; K. Ristikivi, 1952; K. Luts, 1959), portreestatuette (A. Johani, 1938), figuurikompositsioone („Põllumajandus", 1937; „Mees ja hobune", 1939; „Meeleheide", 1958; „Protest", 1961) ja reljeefe („Mälestuskilde", 1968). Kavandanud figuuri või reljeefiga hauasambaid (H. Mugasto, 1938, Tartu, Ülikooli kalmistu; G. Suits, 1957, Stockholmi Metsakalmistu; Adamson-Eric, 1969, Tallinna Metsakalmistu). Viljelnud ka maali ja graafikat.
B: E. End, S. Karling. *Ernst Jõesaar. Skulptuur, maal, joonistus.* Stockholm, 1975.

Jõeveer, *Mihkel* (3. VIII 1937 Tori v.), astronoom, füüsika-matemaatikaknd. (1984). Lõpetas 1960 TRÜ, täiendanud end 1987 Leideni ja 1989 Cambridge'i ülikoolis. Töötanud a-st 1960 Tartu Observatooriumis, olnud 1986—95 juhtteadur, a-st 1976 „Tartu Tähetorni Kalendri" toim. Uurimusi Linnutee allsüsteemide, galaktikate ja galaktikasüsteemide ehituse, tumeda aine, universumi paisumise, supernoovade heleduskõverate ja astronoomia ajaloo kohta. On Universumi suuremõõtmelise struktuuri uurimise algatajaid (1978). ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Has the Universe the cell structure?* (koos J. Einastoga). — Proceedings of IAU Symposium 1978, 79; *Superclusters and galaxy formation* (autoreid). — Nature, 1980, 283.

Jõeäär, *Aleksander* (31. X 1890 Laimjala v. — 20. V 1959 Tallinn), jurist ja riigitegelane. Tegutses 1919—40 advokaadi ja juriskonsuldina, oli I—VI Riigikogu liige. A-st 1919 Eesti Sotsial. Tööliste Partei (ESTP, a-ni 1925 Eesti Sots-dem. Tööliste Partei) ja selle KK liige; astus 1934 sealt välja. Oli 1940 J. Varese valitsuses põllutööminister, 1940—46 ENSV kohturahvakomissar, 1946—50 kohtuminister, 1950—56 represseeritud. 1940—51 ENSV Ülemnõukogu saadik. **T:** *Kriminaalseadustik* (1929).

Jõgeva (a-st 1974 Põder), *Mare* (24.VIII 1939 Võru), laulja (sopran), Rein Põdra abikaasa. Lõpetas 1970 lauluerialal TRK (L. Sauli kl.). Olnud 1965—71 ER-i segakoori ning a-st 1971 „Estonia" solist, a-st 1987 ühtlasi Tallinna Otsa-nim. Muusikakooli pedagoog. Laulnud vokaalsümfooniliste suurvormide soolopartiisid ja esinenud kontsertlaulјana, ka välismaal (Soomes, Rootsis, Saksamaal, Bulgaarias). ENSV tnl. kunstnik (1978). **O:** Aida (Verdi *Aida*), Salome (R. Straussi *Salome*), Katerina (Šostakovitši *Katerina Izmailova*), Lady Billows (Britteni *Albert Herring*), Kängu (Raadiku *Puhh*), Angelica (Puccini *Õde Angelica*).

Jõgever, *Jaan* (27. VI 1860 Hindu k., Maasi v. — 6. XI 1924 Tartu), keeleteadlane. Lõpetas 1887 slaavi filoloogia alal Tartu ülikooli, töötas 1884—89 Treffneri gümnaasiumis vene ja 1903—20 eesti keele õpetajana, oli 1889—92 Tallinna ja Rakvere ringkonna rahvakoolide inspektor, 1892—1903 Tartus tsensor, 1909—18 Tartu ülikooli eesti keele lektor ja 1919—24 eesti keele prof. (esimene sel alal). Toimetas 1886—90 ajakirja „Oma Maa", asutas 1906 ajakirja „Eesti Kirjandus" ja osales 1907 Eesti Kirjanduse Seltsi rajamises. Avaldanud keeleajaloolisi uurimusi („Eesti keele häälikute ajalugu", „Eesti keele grammatika", 1919—20), õpikuid („Eesti keele õpetus koolidele ja iseõppijatele", 1904) ning art-eid eesti kirjasõna vanemate mälestiste, eesti keele muutkondade ja oma kodumurraku (Saaremaa Jaani khk.) kohta. Uurinud ka rahvajutte („Eesti muinasjutud: Vaimud", 1915). Andis välja J. W. Boecleri ja J. Forseliuse „Lihtsate eestlaste ebausu kombed, wiisid ja harjumused" eestikeelse tõlke (1914). **T:** luulekogu *J. Jõgeveri kirjatööd I: Laulud* (1898), jutustus *Ärkamisel* (1884, rmt. 1899), jutukogu *Õnneotsijad* (1902, pseud. J. Saar).

Jõgever, *Silvia* (4. XI 1924 Vasula, Raadi v.), maalikunstnik. Lõpetas 1952 ERKI. Töötanud 1962—79 Tartu lastekunstikooli õpetajana. Loonud maastikupilte, akte ja figuurikompositsioone. Varases loomingus järgis „Pallase" maalilist laadi, 1960. a-ist on märgatav suurem dekoratiivsus, hiljem on lisandunud

Anu Juurak

Jaak Jõerüüt

Ernst Jõesaar

Mare Jõgeva

Jaan Jõgever

nägemuslikkust: „Valged hobused kuupaistel" (1966), „Hüpiknukk" (1978), „Akt tumedal taustal" (1983). Kuulus 1960. a-il Tartus tegutsenud ja Ü. Soosteri ümber koondunud rühmitisse. Viljelnud abstraktset maali ja kollaaži.

Jõgi, *Ants* (6. VIII 1892 Viljandi — 19. II 1983 Tallinn), näitleja. Õppis K. Jungholzi näitemängukursustel, lavateed alustas 1911 Keilas K. Vasko teatritrupis ja 1914 Viljandi „Koidu" seltsis. Töötas 1920—21 „Ugalas" (teatri asutajaid), 1921—49 „Estonias" ja 1949—75 Tallinna Draamateatris. Paistis silma episoodiliste osade värvika kehastajana, mängis ka filmis ja telelavastustes. ENSV tnl. kunstnik (1975). **O:** Madis (Metsanurga *Vagade elu*), Juss (Tammsaare ja Särevi *Andres ja Pearu*), Jaan Varblane (Hindi ja Särevi *Kaugatoma kuningas*), Trumli-Sass ja Kohv (Lutsu ja Särevi *Tagahoovis*), Ferapont (Tšehhovi *Kolm õde*), Veliko (Radičkovi *Jaanuar*).
B: N. Kraus. *Näitleja Ants Jõgi.* Tln., 1972.

Jõgi, *Hudo* (27. II 1936 Lullikatku k., Torma v.), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1972). Lõpetas 1959 TRÜ, töötab samast aastast TÜ Füüsika Inst-s, a-st 1979 teadussekretärina. Eesti Füüsika Seltsi asutajaliige. Uurinud ioonkristallide kiiritusdefekte, selgitanud kristallide ja kilede kiiritusdefektide tekkemehhanismi ja laadi, andnud otsese elektronmikroskoopilise kinnituse Frenkeli defektide tekkele eksitonide lagunemisel leelishalogeniidkristallides. **T:** *Гомогенное и гетерогенное распределение радиационных дефектов в кристаллах KCl* (autoreid). — Физика твердого тела. Серия физическая, 1987, 29.

Jõgi, *Karl* (30. V 1893 Abruka v. — 8. V 1957 Leningrad), polaarkapten. Õppis 1910—14 Kuressaare merekoolis, lõpetas 1918 Arhangelski merekooli. Osales I maailmasõjas. Pärast Venemaa kodusõda töötas Põhja-meretee laevadel tüürimehena, kapten a-st 1924 (1924—28 ja 1931—34 jäämurdjal „Lenin" ning 1928—30 jäämurdjal „Krassin"). Osales „Krassini" kaptenina U. Nobile ekspeditsiooni päästmises. Oli hiljem mitme eriotstarbelise polaarmerelaeva kapten, 1949—51 Leningradi merekooli õpetaja.

Jõgi, *Matti* (29. IX 1944 Tallinn), laskesportlane. Lõpetas 1974 TRÜ füüsikuna. Saanud MM-il meeskonnaharjutustes 3 kuldmedalit (1973, 1975 ja 1979), olnud 1978 meeskondlik Euroopa meister. Võitnud NSV Liidu meistrivõistlustel individuaalselt 2 kuld- (1973 ja 1979) ja 6 hõbemedalit ning 1 pronksmedali, meeskondlikult 5 kuld-, 2 hõbe- ja 3 pronksmedalit. Eesti meistrivõistlustel saanud individuaalselt 27 kuld- ja 2 pronksmedalit, meeskondlikult 3 kuld- ja 2 hõbemedalit ning 1 pronksmedali. Parandanud 1968—80 Eesti rekordeid individuaalselt 27 korda. Suurmeister (1972). Töötanud treenerina ja pedagoogina.

Jõgi, *Olev* (9. I 1919 Veske k., Leisi v. — 27. I 1989 Tallinn), kirjandusteadlane ja -kriitik, tõlkija ning toimetaja. Lõpetas 1956 vene filoloogina TRÜ. Töötas 1944—56 mitme ajakirjandusväljaande toimetuses. Oli 1958—83 „Keele ja Kirjanduse" peatoim., kujundas ajakirjast tasakaaluka ja autoriteetse teadusväljaande ning aitas kaasa eesti filoloogilise kultuuri arengule. Kirjanduskriitikuna alustas 1949, avaldanud sisutihedaid ja asjatundlikke probleemart-eid, aastaülevaateid ja arvustusi (kriitikavalimikud „Kirjanduse koordinaadid", 1963, „Virvendused laugvees", 1973, „Vaod ja varjud", 1975, „Hetki ja viipeid", 1988). Tõlkinud valgevene (J. Brõl, J. Kolas, V. Bõkav, I. Melež), vene (I. Babel, V. Rasputin, I. Ilf ja J. Petrov) ja poola kirjandust (S. Lem, J. Andrzejewski). Tema toimetatuna ilmus 1968 E. Särgava seni avaldamata rom. „Lähme linna kirjutama...". ENSV tnl. kirjanik (1978). Kirjanduse aastapreemia 1971. J. Smuuli preemia 1976 ja 1989.

Jõgisalu, *Harri* (24. VIII 1922 Korju k., Paadrema v.), lastekirjanik ja pedagoog. Lõpetas 1955 Herzeni-nim. Leningradi Pedagoogilise Inst-i. Töötas 1941—44 Martna ja Rõude algkoolis ning Lihula gümnaasiumis, 1947—78 Märjamaa keskkoolis õpetajana; 1944 oli Saksa sõjaväes, 1944—46 Venemaal sõjavangis. 1984—90 ENSV Kirjanike Liidu välissuhete konsultant ja 1990—92 juhatuse sekretär. Kirjutanud filosoofilise koega lühijutte loomadest ja linnudest („Käopoja tänu", 1967, [2]1971), pikema loomajutu „Kärp" (1981), lugusid lastest ja loodusest, lastenäidendeid, etnograafilisi lühipalu ning mälestuste rmt-u „Valel poolel" (1998). Koostanud emakeele lugemiku III kl-le (1971, [2]1977, koos E. Hiiega). ENSV tnl. õpetaja (1962). J. Smuuli preemia 1982 ja 1986. **T:** *Sass ja Jass* (1968), *Suutäis soolast* (1974), *Nõiutud allikas* (1974, [2]1981), *Maaleib* (1985), *Lugusid vanalt Läänemaalt* (1989, koos L. Tihkaniga), *Metsapaharet* (1993).

Jõgiste, *Ants* (20. XII 1931 Narva), parasitoloog ja epidemioloog, meditsiinidr. (1973, kinnit. 1974). Lõpetas 1956 TRÜ. Oli a-ni 1959 Haapsalus arst, 1963—69 Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni TUI ning 1969—75 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i protozooloogiasektori teadur, 1975—91 töötas Vab. Sanitaar-Epidemioloogia Jaamas (a-st 1980 epidemioloogiaosk. juh.). Olnud 1991—96 EV peasanitaararsti asetäitja ja peaepidemioloog, 1996—97 Tervisekaitseameti peadir-i asetäitja ning a-st 1997 Tervisekaitseinspektsiooni peaspetsialist. Täiendanud end Moskvas, Saksamaal ja Taanis. Avaldanud 1988—99 ajakirjas „Eesti Arst" seeria Eesti epidemioloogilist olukorda käsitlevaid andmeid, uurinud toksoplasmoosi levikut ja kaasasündinud toksoplasmoosi profülaktikat ning nakkushaiguste profülaktika tulemusi Eestis. **T:** *Nakkus- ja parasiithaiguste esinemine Eestis 1727—1907* (autoreid). — Statistikakogumikud (1998).

Jõks, *Rudolf* (29. II (1. III) 1896 Rõhu k., Tähtvere v. — 15. VIII 1979 Tartu), laulja (tenor) ja pedagoog, Silver J-i isa. Lõpetas 1925 laulueriaIal Tartu Kõrgema Muusikakooli (G. Stahlbergi kl.) ja 1928 Roomas A. Stame erastuudio. Oli 1918—23 ja 1941—43 „Vanemuise" ooperi- ja operetisolist ning 1929—40 Tartu Kõrgema Muusikakooli laulupedagoog (õpilasi: E. Ani, M. Haamer, I. Kuusk, A. Seep). Esinenud ka oratooriumi- ja kontserdilauljana. ENSV tnl. õpetaja (1964). **O:** Lenski (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Alfredo (Verdi *Traviata*), Lyonel (Flotow' *Marta*), Faust (Gounod' *Faust*).

Jõks, *Silver*-Lello (2. X 1929 Tartu), viroloog, Rudolf J-i poeg, bioloogiaknd. (1964). Lõpetas 1957 TRÜ. Töötanud 1957—59 Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni TUI-s biokeemialabori ja 1962—79 viroloogiaosk. juh-na, 1979—89 Eesti Informatsiooni Inst-i metoodikaosk. ja a-st 1989 Tervisekaitseinspektsiooni (varem Vab. Sanitaar-Epidemioloogia Jaam) viroloogialabori juh-na. Täiendanud end Rootsis. Uurinud enteroviiruste (eriti *Coxsackie B5*) replikatsiooni pärssivate ühendite kasutamisel ilmnevaid iseärasusi ja enteroviiruslike haiguste leviku seost Eestis ringelnud enteroviiruste geneetiliste omadustega ning loonud viirushaiguste diagnoosimise immunofluorestsentsmeetodi (autoritunnistus koos A. Lemberiga). Töid ka foniaatria alalt. **T:** *Intratypic variability of Coxsackie virus B5* (Brüssel, 1972).

Jänes, *Hans*-Arnold (12. XI 1920 Tallinn — 14. IX 1976 Tallinn), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1958). Lõpetas 1949 elektriinsenerina TPI ja töötas seejärel sealsamas õppejõuna (1949—56 vanemõpetaja, a-st 1956 dots., 1962—72 elektrimasinate kateedri juh.). Juhtis koos A. Voldekuga magnetohüdrodünaamiliste masinate loomist (neid on raken-

datud värvilises metallurgias). Kirjutisi ka elektrotehnika aluste ja oskussõnavara alalt, „Vene-eesti tehnika sõnaraamatu" (1975) koostajaid. ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Elektrimasinad* (1961, autoreid).

Jänes, *Harri* (4. XI 1925 Aaspere v., Loobu metskond), hügieenik ja arstiteaduse populariseerija, M. Muti tädipoeg, meditsiiniknd. (1959). Lõpetas 1951 TRÜ arstiteaduskonna. Olnud 1951—90 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s teadur (kutse- ja tööhügieeni alal), 1960—64 ka teadussekretär ning 1965—70 ühtlasi ajakirja „Nõukogude Eesti Tervishoid" toim., 1991—98 ajakirja „Kodutohter" peatoim. Osalenud Eesti Roheliste Liikumises ning populariseerinud innukalt arstiteadust nii raadios kui ka trükisõnas. Uuringuid: tööhügieen põlevkivikaevandustes ja põlevkivi töötleva tööstuse ettevõtteis, põlevkivi- ja põlevkivikeemiatoodete toksilisus (loomkatsed). **T:** *Tööstushügieen* (1965), *Токсикология сланцевых смол и фенолов* (1974, autoreid), *Sanitaaria Eesti NSV-s* (1974, autoreid), *Kommunaalhügieen* (1983, autoreid), *Toksikoloogia* (1984, koos A. Loidiga).

Jänes, *Heljo* (10. XII 1946 Kuksema k., Võhmuta v.), bioloog, puuviljandusteadlane ja sordiaretaja, filosoofiadr. taimekasvatuse alal (1996). Lõpetas 1974 TRÜ bioloog-biokeemikuna. Töötanud 1967—69 Abja sovhoosis (põllundusbrigadir), a-st 1974 Polli Aianduse Inst-s (1974—79 biokeemik, 1983—92 nooremteadur, a-st 1992 vanemteadur). Uurinud taimede (pms. õunapuu) isoensüüme ja luuviljaliste kultuuride sorte. Aretanud ploomisordid 'Kaidi' ja 'Maiu' ning mitu maguskirsipuu perspektiivset vormi. **T:** *Response of plum cultivars to controlled shoot refrigeration* (koos Kalju Kasega). — Scientia Horticulturae, 1985, 11; *Ploomisordid* (1991), *Cherry breeding in Estonia* (koos K. Kasega). — Acta Horticulturae, 1998, 468.

Jänes, *Henno* Harald (11. XII 1905 Võru — 26. VII 1970 Stockholm), pedagoog ning kirjandus- ja keeleteadlane. Lõpetas 1929 TÜ. Täiendas end 1948—50 Uppsala ülikoolis (*lic. phil.*, 1950). Oli 1924—36 ja 1940—44 Eesti koolides, sh. Rakvere õpetajate seminaris ja Tartu kommertsgümnaasiumis õpetaja, 1936—40 Rakvere gümnaasiumi ja keskkooli dir. Osales Roomas, Oxfordis, Pariisis, Manilas, Delhis ja Vancouveris korraldatud rahvusv. õpetajate kongressidel. Asutas 1945 Stockholmi eesti gümnaasiumi, oli 1945—70 selle dir., 1950—70 ühtlasi Stockholmi ülikooli eesti keele õppejõud ja Soome inst-i eesti osk. juh. Koostanud 1930. a-te lõpul ja hiljem paguluses eesti keele ja kirjanduse õpikuid ning lugemikke, avaldanud reisikirju („Matkakirjeldusi ja mälestusi", 1934, pseud. H. Merelaid). **T:** *Juhan Liivi elust ja loomingust* (1935), *Meie emakeel* I—III (1945—46, I [4]1966, II [3]1961), *Eesti keele grammatika* I (1947), *Eesti muinasjutud* (1949), *Ülevaade eesti kirjandusest* (1950, [2]1957), *Eesti keel* (1966).

Jänes, *Märt* (23. II 1869 Ilgaste v. — 23. X 1933 Tartu), suurkaupmees ja majandustegelane. Õppis Karula valla- ja Hargla kihelkonnakoolis ning Valga Peetri koguduse kirikukoolis. Oli a-st 1885 Valgas ja Tõrvas kaupluseõpilane ning a-st 1894 Tartus E. Solovjovi riideäris sell, ostis 1899 oma peremehe abikaupluse ja alustas iseseisvat äritegevust, mis edenes hästi. Tema riideäri oli Baltimaade, Poola ja Soome suurim, peale jaemüügi tegeldi laialdaselt hulgimüügiga. J. oli agar ühisk-ategelane, osales Tartu linnavolikogu, Tartu tuletõrje, Pauluse koguduse juhatuse ja nõukogu, Kaubandus-Tööstuskoja, kirjastusühisuse „Postimees" nõukogu, „Vanemuise" seltsi jmt. asutuse ja org-i töös, 1921—33 oli ta Tartu Kauba Panga juhatuse esimees (president).

Jänes, *Peep* (26. XII 1936 Rakvere), arhitekt, Pille J-e isa. Õppis 1955—58 TPI ehitusteaduskonnas, lõpetas 1963 ERKI. Töötanud 1963—93 „Eesti Projektis" ja „Eesti Maaehitusprojektis" ning a-st 1994 „Kolde Projektis". Planeerinud Padise keskuse ja terrasselamud (1977, ENSV rkl. preemia 1985) ning Otepää suusabaasi (1978, kõik koos T. Mellikuga). Osalenud Pirita purjespordikeskuse (1980, NSVL-i rkl. preemia 1981) projekteerimises. Tema projekti järgi on ehit. Kuressaare haigla juurdeehitis ja polikliinik (1985—93, koos L. Kikkase ja I. Heinsooga), Tallinnas kauplus „Turist" (1982, koos H. Sepmanni ja K.-H. Narineniga), galeriikohvik Viru t. 27a (1995) ja Stockmanni kaubamaja (1996, I järk) ning renoveeritud „Estonia" teatri hoone (1997). ENSV tnl. arhitekt (1976). A. Kotli preemia 1987.

Jänes, *Pille* (6. VII 1965 Tallinn), teatrikunstnik, Peep J-e tütar. Lõpetas 1990 ERKI. Töötanud 1990—93 vabakunstnikuna, olnud a-st 1993 Eesti Draamateatri peakunstnik. Teinud lavakujundusi ka teistes Eesti teatrites. Teatrikunstniku aastapreemia 1993 ja 1998. **Lavakujundusi:** Pinteri *Sünnipäevapidu* (1990), Kitzbergi ja Undi *Tuleingel* (1993), Puigi *Ämbliknaise suudlus* (1993), Kõivu *Peiarite õhtunäitus* (1997), Hoffmanni ja Kõivu *Kuradieliksiir* (1998), Lindgreni ja Pedajase *Mao tee kalju peal* (1998).

Järg, *Zoja* (30. VII 1952 Antsla), moekunstnik. Lõpetas 1981 ERKI. Töötanud 1973—76 ansambli „Laine" kostüümeerijana, 1982—85 Tallinna Moemaja kunstnikuna, a-st 1992 omanim. moefirmas. Kavandanud klassikalisi naturaalkangast lihtsalõikelisi rõivaid, mille detailid ja konstruktsioonilised lahendused on kaasaegsed ning moekad. Loonud esinemiskostüüme „Estonia" lauljatele, avaldanud ajakirjades „Siluett" ja „Eesti Naine" moejoonistusi.

Järg, Leida-*Tiia* (27. VIII 1943 Tallinn), muusikateadlane ja pedagoog. Lõpetas 1972 muusikateaduse alal TRK (juhendaja J. Jürisson) ja 1976 Moskva konservatooriumi aspirantuuri. Olnud 1965—70 Kärdla lastemuusikakooli dir., 1970—73 Tallinna 21. keskkooli muusikaõpetaja, 1972—73 ENSV Teatri- ja Muusikamuuseumi teadur, a-st 1976 nii Tallinna Muusikakeskkooli kui ka EMA muusikaajaloo õppejõud. Uurinud pms. eesti muusikat (C. Kreek, P. Süda, A. Marguste, H. Jürisalu, M. Kuulberg). Avaldanud art-eid ajakirjanduses ja erialaväljaannetes.

Järlik, *Rein* (pseud. M a d i s U d u) (8. X 1935 Tartu), teleajakirjanik ja poliitik. Lõpetas 1959 füüsikuna TRÜ, oli seejärel 6 aastat Puhja keskkooli füüsikaõpetaja. Töötas 1965—90 ETV Tartu peatoimetuses. Kajastanud saatesarjades „Surma ei otsinud keegi" ja „Viiekümnendad" II maailmasõja järgset olukorda, kollektiviseerimist ja stalinlikke repressioone Eestis. Koos F. Unduski ja H. Šeiniga sündinud saatesari „Mõtleme veel" (1988) oli Eesti demokratiseerumise, sõnavabaduse taastamise ja nn. laulva rev-i olulisi peegeldajaid. Osales Eestimaa Rahvarinde asutamises. 1990—92 EV Ülemnõukogu, 1990 Eesti Komitee, 1991—92 Põhiseaduse Assamblee ja 1992—99 Riigikogu liige (Koonderakonna fraktsioonis). ENSV tnl. ajakirjanik (1985).

Järmut, *Mai* (26. VII 1950 Viljandi), keraamik, Villu J-i abikaasa. Lõpetas 1975 ERKI. Täiendanud end 1991 ja 1993 USA-s. On a-st 1993 EKA õppejõud (a-st 1996 dots.). Tõi 1970. a-te eesti tarbekunsti oma rämedavõitu, skulpturaalsete, argisest tarbevarast ainet saanud vormidega popkunsti võtteid (kompositsioon „8½", 1977; dekoratiivne pannoo „Lootuses", 1988; plaadid „Seosed", 1987). K. Raua preemia 1989.

Järmut, *Villu* (26. VI 1948 Tallinn), disainer ja graafik, Mai J-i abikaasa. Lõpetas 1974 ERKI, on samast a-st EKA õppejõud (a-st 1993 prof., a-st 1995 graafilise disaini osk. juh.). Loonud trükisekujundusi („Lilian Linnaks", 1979; F. Tuglase novellikogu „Taevased ratsanikud", 1986), viljelnud kirja- ja tarbegraa-

Harri Jänes

Henno Jänes

Peep Jänes

Eduard Järv

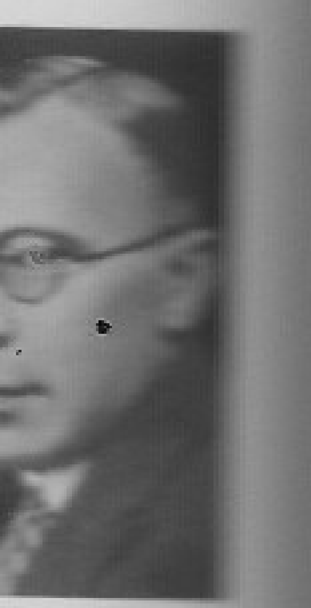

Elo-Reet Järv

Jaak Järv (s. 1852)

Jaak Järv (s. 1948)

Leili Järva

Malle Järvan

Arvi Järvekülg

fikat ning pms. koos E. Kärmasega fotolavastuslikku plakatit („Henn Roode maalid", 1981; T. Kalli „Meie ühtsed rõõmud", 1986), koostanud kujundusgraafika- ja plakativäljaandeid (sh. „Firmagraafika" I—II, 1985 ja 1991). ENSV tnl. kunstitegelane (1987). J. Jenseni preemia 1987.
B: *Eesti fotolavastuslik plakat: Riia 1985*. Tln., 1985.
Järv, *Ants* (15. XII 1928 Tartu), kirjandusteadlane, filoloogiaknd. (1967). Lõpetas 1954 TRÜ eesti filoloogina. Olnud a-st 1958 TÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule osk. õppejõud (1972—96 dots.), 1978—80 Turu ja 1983—85 Helsingi ülikooli eesti keele ja kirjanduse lektor. Uurinud eesti dramaturgia ja lastekirjanduse ajalugu, on rmt-usarja „Eesti lastekirjanduse varamust" algatajaid, avaldanud töid rahvaluule ja kirjandusõpetuse alalt, arvustusi ja art-eid, osalenud keskkooli kirjandusõpikute koostamises, toimetanud ja kommenteerinud eesti lastekirjanduse, näitekirjanduse ja realistide teoste uustrükke. **T:** *Eesti lastekirjandus. Vanemast lasteluulest* (1979, [2]1982), *Eesti keele harjutusi* (Helsingi, 1985), *Eesti lastekirjandus: kujunemine ja areng kuni aastani 1917* (1989), *Väliseestlaste teater ja draama* (1991).
Järv, *Eduard* (1. I 1899 Peterburi — 27. VIII 1941 Tallinn), graafik, Elo-Reet J-e isa. Lõpetas 1917 Petrogradis Kunstide Edendamise Seltsi kooli, õppis 1920—21 Petrogradi KA-s. Töötas a-st 1925 Põltsamaal joonistusõpetajana, asus 1937 Tallinna. Mobiliseeriti Punaarmeesse, hukkus Tallinnast äraviimisel. Loonud pms. puugravüüris, juugendlike sugemetega raamatuill-e (R. Kiplingi „Rikitiki Tavi", 1924; H. C. Anderseni „Muinasjutud" I—II, 1933—34; A. Mälgu „Läänemere isandad", 1936; „1001 ööd", 1939). Viljelnud ka vabagraafikat, teinud eksliibriseid ja R. Tavasti töökojale metallehistööde kavandeid.
Järv, *Elo-Reet* (6. VIII 1939 Tallinn), nahakunstnik, Eduard J-e tütar. Lõpetas 1964 ERKI. Alustas pms. voolitehnikas köidete ja karpidega, 1970. a-te keskpaiku said neile omaseks kõrge reljeef ja rõhutatud plastilisus. Alates 1980. a-ist loonud Eesti kunstis ainulaadseid nahkskulptuure. J-e groteskseid suurvormid on kohati sürrealistlikud, neis on mõistatuslikkust ja muinasjutulisust („Valvurid", 1984, Tallinna Pika jala baaris; „Mäepealsed", 1988; „Draakon", 1992, Haapsalu, Ühispank; „Lootusetu katse püüda ärakõndivat looma", 1998). ENSV tnl. kunstnik (1985). K. Raua preemia 1984, Baltimaade tarbekunstitriennaali peaauhind 1985.
Järv, *Jaak* (17. IV 1852 Roni t., Soe k., Tarvastu khk. — märts või apr. 1920 Ufa kub.), ajakirjanik ja kirjanik. Oli 1871—75 Vastse-Nõo vallakooli õpetaja, asus 1876 Viljandisse, töötas 1878—80 C. R. Jakobsoni „Sakala" toimetuses, ostis 1881 A. Aintilt „Tartu Eesti Seitungi", muutis selle 1882 „Virulaseks" ning viis Tallinna. Taotles oma edumeelses nädalalehes õigust kasutada ametiasutustes ja koolides eesti keelt, käsitles maakehvikute ja tööliste olukorda jm. Pagendati seepärast 1888 kaheks aastaks Balti kub-dest; elas Moskvas, tegi seal kaastööd Eesti lehtedele. Naasis pärast pagendusaja lõppu Tallinna ning hakkas tegelema kalakaubandusega. Andis 1905—09 uuesti välja „Virulast" (mitme teise nime all), kuid leht ei saavutanud endist populaarsust, sest J-e seisukohad olid aegunud. Elas 1912—19 Moskvas ja 1919—20 poja juures Samara kub-s eesti asunduses. Hukkus Djoma jõel jäälagunemise aegu. — J. hakkas ajalehtedele kaastööd tegema 1872; 1883 avaldas ta kirikuvastase brošüüri „Itaalia tõetunnistaja Filoteo Giordano Bruno" jms. õpetlikke ning moraliseerivaid art-eid ja brošüüre. Ilukirjandusloomingu tähelepandavama osa moodustavad ajaloolised teosed: esimeseks eesti romaaniks peetav „Vallimäe neitsi" (1885, [2]1906, [3]1908), „Ristitütar" (1891, [2]1912) ja „Karolus" (1892, [2]1923). Romantiliste põnevuslugudena olid need menukad, aga kunstiliselt tagasihoidlikud. Avaldanud ka patriootilis-sentimentaalse luulekogu „Lillekimbuke" (1873).
Järv, *Jaak* (5. XI 1948 Tartu), keemik ja biokeemik, keemiadr. (1990, Moskva ülikool), Eesti TA liige (1997), Kuopio (1991) ja Uppsala ülikooli audr. (1996). Lõpetas 1972 TRÜ, täiendanud end 1978—96 Rootsis, Soomes, Saksamaal ja Inglismaal. Olnud a-st 1972 TÜ õppejõud (a-st 1991 prof.), a-st 1999 füüsika-keemiateaduskonna dekaan. Uurimusi bioorgaanilise keemia, ms. ensüümkatalüüsi mehhanismi ja spetsiifilisuse ning retseptorite teooria alalt. Võtnud retseptori ja ligandi toimemehhanismi uurides kasutusele keemilise kineetika meetodid. EV teaduspreemia 2000. **T:** *Neurotoxic agents interacting with the muscarinic receptor.* — Selective neurotoxicity. Handbook of the Experimental Pharmacology, 1992, 102; *A model of non-exclusive binding of agonist and antagonist on G-protein coupled receptors.* — Journal of Theoretical Biology, 1995, 175.
Järva, *Leili* (14. IX 1936 Suuremõisa v.), botaanik ja mükoloog, bioloogiaknd. (1971). Lõpetas 1960 bioloogina TRÜ. Töötanud Järve (nüüd Maarja) keskkoolis õpetajana, 1966—69 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI Jõgeva sordiaretusjaamas ja a-st 1969 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s. Uurinud puguseente süstemaatikat ja ökoloogiat, köögiviljadel kasvavaid seeni ja puitu lagundavate seente kasvatamist kultuuris; pani aluse seenekultuurikollektsioonile. **T:** *Eesti NSV puguseened* (Gasteromycetes) (1965), *Eesti seente koondnimestik,* 1—2 (1997—99, autoreid).
Järvan, *Malle* (31. VII 1943 Auksi k., Viljandi v.), põllumajandusteadlane, põllumajandusdr. (1994; Eesti esimene naisdr. agronoomiateaduste alal). Lõpetas 1966 EPA. Olnud 1966—71 Vab. Agrokeemia Laboratooriumi agronoom-agrokeemik, 1971—72 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI keemiliste analüüside kesklabori keemik, 1975—93 samas köögiviljandusosk. noorem-, vanem- ja juhtivteadur, 1993—94 Eesti Maaviljeluse Inst-i agro- ja radiokeemiaosk. juhtivteadur, a-st 1994 samas saagi kvaliteedi analüüsi osk. juh. Uurinud avamaa- ja katmikköögiviljade väetamist, nitrifikatsiooniinhibiitorite kasutamist, köögiviljade nitraadisisaldust ja seda mõjutavaid tegureid, taimekasvatussaaduste bioloogilist kvaliteeti, viljelusviiside mõju köögiviljade saagile ja kvaliteedile, lubiväetiste kasutamist aia- ja põllukultuuridele ning haruldaste muldmetallide toimet taimede saagikusele ja füsioloogilistele protsessidele. Propageerinud vähelevinud köögiviljade kasvatamist, koostanud retsepte nende kulinaarseks kasutamiseks. Akadeemilise Põllum-e Seltsi teadustööpreemia 1995. **T:** *Köögiviljandus* (1988, autoreid).
Järvekülg, *Arvi* (27. XII 1929 Kabala v., Viljandimaa), hüdrobioloog ja zooloog, bioloogiadr. (1976). Lõpetas 1954 bioloogina TRÜ. Töötanud 1959—69 Eesti Merehüdroloogia Laboratooriumis ja a-st 1969 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1974—90 merebioloogiasektori juh.), ühtlasi olnud 1988—95 TÜ-s prof. (hiljem mittekoosseisuline õppejõud). Uurinud jõevähi bioloogiat, haigusi ja ökoloogiat, Läänemere zoobentost, veekogude eutrofeerumist ja reostumist, bioindikatsiooni, Läänemere arktilise fauna reliktseid selgrootuid ning jõgede põhjaloomastikku. Rahvusv. ekspert Soome lahe kaitse alal. 1984—96 Eesti TA LK Komisjoni esimees (a-st 1971 liige). Baeri preemia 1980, Suur looduskaitsemärk 1988, Ahvenamaa Läänemere Tuleviku Kaitse Fondi auhind 1992, E. Kumari preemia 1996. **T:** *Jõevähk Eestis* (1958), *Elu Läänemeres* (1963, koos I. Veldrega), *Донная фауна восточной части Балтийского*

моря: состав и экология распределения (1979).
B: *Bioloogiadoktor Arvi Järvekülje trükitööde nimestik.* Tln., 1989. ▲

Järvela, *Kalev* (25. XI 1960 Tallinn), folklorist ja tantsupedagoog. Lõpetas 1985 tantsujuhi erialal TPedI. Töötanud 1981—90 folklooriansambli „Leigarid" assistendina, a-st 1990 kunstilise juhina. Ansambel on esinenud paljudel Euroopa folkloorifestivalidel ja USA-s. Uurinud, kogunud ja taaselustanud (koos K. Toropiga) eesti rahvapärimuslikku tantsu, mängu ja kombestikku. Olnud ESTO tantsupeo (1996) ning *Festival of American Folklife* (1998) eesti kava lavastaja ja noorte tantsupeo (1997) üldjuhte. 1980. a-ist folklooriliikumise algatajaid ja edendajaid, 1988 Eesti Folkloori Seltsi asutajaid ja a-st 1995 selle esimees. 1992—99 töötanud as. Mainor Keelekeskuse dir-na ja a-st 1999 oü. M-Partner keelekeskuse dir-na. **L:** *Harala elulood* (1985), *Meil laulud aitavad...* (1987).

Järvela, *Uno* (20. VI 1926 Tallinn), koorijuht ja pedagoog. Õppis 1940. a-il TK-s viiulit ja muusikapedagoogikat, lõpetas 1952 TRK koorijuhtimise erialal (G. Ernesaksa kl.). Läks 1952 Kirovisse asumisele saadetud perekonna juurde, töötas a-ni 1956 Kirovi muusikakoolis õpetaja ja koorijuhina. Olnud 1957—63 ENSV Rkl. Akadeemilise Meeskoori dirigent ja 1963—85 „Estonia" peakoormeister, 1961—63 ja 1975—94 ka EMA õppejõud (a-st 1988 prof., a-st 1994 emeriitprof.). Juhatanud 1956—75 Tombinim. Kultuuripalee poistekoori, a-st 1965 olnud üld- ja koolinoorte laulupidude üldjuhte. ENSV rahvakunstnik (1976).

Järvelaid, *Peeter* (28. XI 1957 Tallinn), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1990). Lõpetas 1981 TRÜ. Täiendanud ennast Saksamaal Kieli ja Göttingeni ülikoolis ning Soomes ja Rootsis. Olnud 1981—97 TÜ õppejõud (algul riigi ja õiguse ajaloo kateedris, 1986—90 vanemõpetaja, 1990—92 dots., a-st 1992 prof. ja 1993—97 eraõiguse inst-i Eesti õigusajaloo õppetooli juh.), a-st 1997 EV Justiitsmin-i nõunik, 1998—99 A. von Humboldti fondi stipendiaat Max Plancki Euroopa õigusajaloo inst-s Frankfurdis Maini ääres, õigusajakirja „Osteuropa-Recht" toimetuskolleegiumi liige. Korraldanud Eestis Põhjamaade ja Balti riikide õigusajaloo konverentse. Uurinud Eesti õigusajalugu ja juriidilise hariduse ajalugu. Algatanud TÜ-s teadustööde sarjad „Eesti õigusteaduse allikad" ja „Studia Juridico-Historica Estonica". Avaldanud artiklite sarja „360 aastat Tartu Ülikooli õigusteaduskonda" („Eesti Jurist", 1992, nr. 1—6). *Société Jean Bodin pour Historié des Institutions*'i liige (1993), Euroopa Seadusandluse Assotsiatsiooni (1997) jmt. teadusseltsi liige. **T:** *The changing law in Estonia.* — Estnische Strafrechtsreform: Quellen und Perspektiven (1996).

Järvesoo (a-ni 1935 Gerberson, USA-s Jarvesoo), *Elmar* (22. III 1909 Pati v., Pärnumaa — 7. XII 1994 Daytona Beach, Florida; maetud Tartu Raadi kalmistule), põllumajandusteadlane ja kultuuritegelane, *dr. agr.* (1939, Berliin), EPMÜ audr. (1993). Lõpetas 1929 sõjakooli aspirantide klassi, 1930 Tallinna ühistegevuskooli ja 1934 agronoomia erialal TÜ. Oli 1932—35 ajakirja „Agronoomia" toimetuse sekretär, 1934 stipendiaat Soomes, 1934—37 TÜ kultuurtehnika ja geodeesia kabineti assistent, 1937—39 stipendiaat Berliini ülikoolis ja 1939 Rootsi Põllumeesülikoolis, 1939—40 Põllum. Uurimise ja Katseasjanduse Komitee teadussekretär, 1940—41 ENSV Põllutöö Rahvakomissariaadi inspektor, 1942—44 Põllum-e Keskvalitsuses maaviljeluse valitsuse asejuh., ühtlasi TÜ-s õppejõud, ajalehe „Maa Sõna" põllumajandusosk. toim. ja 1943—44 „Põllumehe Nädalaleht" peatoim. Läks 1944 Saksamaale. Oli Balti ülikooli (1945—49) asutamise organiseerijaid ja tegevuse kujundajaid ning põllum-teaduskonna õppejõud ja prodekaan. Siirdus 1949 USA-sse. Oli 1950—77 Massachusettsi ülikooli (Amherstis) põllum-ökonoomika õppejõud (1966—77 prof.), 1977—94 emeriitprof. Olnud Tartu Inst-i (Torontos) kauaaegne dir., Eesti eksiilvalitsuse (Rootsis) haridusminister (1964—71) ja põllutööminister (1971—90), ajalehe „Vaba Eesti Sõna" toim., „Ameerika Hääle" põllum-saadete autor ja ajalehe „Newsletters" korrespondent, 1966 Helsingi kaubandusülikooli, 1972 Freibergi ülikooli ja 1989—94 EPMÜ külalisprof. Uurimusi põllum- ja aiandusökonoomika ning talutööde ratsionaliseerimise alalt. Õpetanud ka mikroökonoomikat, majandusteaduse ajalugu, NSV Liidu põllum-e arengut ja organisatsiooni. Oli paljude org-de auliige, sh. 1932—37 Akadeemilise Põllum-e Seltsi sekretär ja a-st 1990 auliige, 1970—77 Rahvusv. Aiandusteaduse Assotsiatsiooni Ameerika Ühendriikide esindaja, Vabade Eestlaste Põllum-liidu ja Eesti Agronoomide Seltsi (USA-s) asutajaid ja juhatuse esimees. — Tema abikaasa, kunstiteadlane ja -pedagoog, prof. A i n o J. (23. IX 1910) on a-st 1998 TÜ auliige, tema algatusel ja annetusest ehitati 1990. a-il Harkujärvele kirik. **T:** *Tööviljakuse tõstmise vajadusest meie põllumajanduses* (1937), *Rootsi põllumajandusliku ühistuliikumise organisatsioon ja viimaseaegne areng* (1938), *Kodumaal ja võõrsil* (Kanada, 1965, koostaja ja autoreid), *Cost of producing greenhouse flowers in Massachusetts, 1977* (Amherst, 1978), *A case study of Soviet Republic: The Estonian SSR* (Boulder, 1978, koos Tõnu Parminguga), *Changes in cost of producing greenhouse flowers in Massachusetts, 1977—1981* (Amherst, 1983), *Dotsent Jaan Mets* (Toronto, 1988, koostaja ja autoreid), *Balti Ülikool Saksamaal 1945—1949* (Toronto, 1991, koostaja ja autoreid).
B: M. Karelson. *Elmar Järvesoo — 90.* — Agraarteadus, 1999, 1.

Järvet, *Arvo* (23. IX 1948 Langerma k., Halinga v.), loodusteadlane ja keskkonnaspetsialist, geograafiamag. (1993). Lõpetas 1973 TRÜ füüsilise geograafia (kitsamalt looduskaitse) erialal. Täiendanud end Rootsis Visbys ja Stockholmis (1994) ning Saksamaal Berliinis, Münchenis (1995) ja Bochumis (1998). Töötanud Tartu Maaparandusvalitsuses (1973—83), olnud Tartu Vee Kasutamise ja Kaitse Valitsuse juh. (1983—88), Looduskasutuse Infokeskuse vanemteadur (1989—90), a-st 1991 TÜ geograafia inst-i hüdroloogialektor. Uurinud Eesti jõgede, Võrtsjärve jt. siseveekogude ja nende valgalade veebilanssi ning põllum-maastiku reostuskoormust ja kliima muutuste mõju äravoolule. Avaldanud Eesti maastikulise liigestuse skeemi (1998). Rahvusv. Hüdroloogiateaduste Assotsiatsiooni ja Põhjamaade Hüdroloogia Assotsiatsiooni liige. Korraldanud sportlikke matku end. NSV Liidu kaugaladele ning criteadlaste õpireise Alpi- ja Põhjamaadesse ning mujale.

Järvet, *Jüri* (18. VI 1919 Tallinn — 5. VII 1995 Tallinn), näitleja. Alustas teatritööd 1940 Tallinna Töölisteatri tantsurühmas, kuulus 1942—44 ENSV Rkl. Kunstiansamblitesse, lõpetas 1949 ENSV Rkl. Teatriinst-i. Oli 1949—50 Lõuna-Eesti Teatri näitleja ja peanäitejuht ning 1951—52 ENSV Teatriühingu konsultant, töötas 1952—65 ja 1968—92 Eesti Draamateatris ning 1965—67 ENSV Rkl. Noorsooteatris. Mängis täpselt ja tundlikult nii koomilisi kui ka traagilisi osi, eriti paistis silma tragikoomilise tabamisel. Saavutas laialdase tuntuse filminäitlejana („Näitleja Joller", „Mäeküla piimamees", „Metskapten", „Hullumeelsus", „Kuningas Lear" (parima meesnäitleja auhind Teherani filmifestivalil 1971), „Solaris"), viljelnud menukalt ka estraadi (koos E. Baskiniga), mänginud telelavastustes („Mr. Krappi viimne lint", „Tema Majesteet Komödiant") ja kuuldemängudes. Oli 1982—87 ENSV Teatriühingu juhatuse esimees ja 1984—89 NSVL Ülemnõukogu saadik. NSVL

Kalev Järvela

Uno Järvela

Peeter Järvelaid

Elmar Järvesoo

Arvo Järvet

Kalev Järvela

no Järvela

eter Järvelaid

nar Järvesoo

o Järvet

Jüri Järvet

Neeme Järvi

Paavo Järvi

[illegible]

[illegible]

rahvakunstnik (1975). NSVL-i rkl. preemia 1981, EV kultuuripreemia 1996 (postuumselt). **O:** Voitinski (Tammsaare ja Panso *Inimene ja jumal*), Ajalooline Tõde (Smuuli *Kihnu Jõnn)*, Martin Roll (Liivese *Viini postmark*), Claudius (Shakespeare'i *Hamlet*), Kreon (Anouilh' *Antigone*), Tšebutõkin (Tšehhovi *Kolm õde*), Poprištšin (Gogoli *Hullumeelse päevik*), Krapp (Becketti *Krappi viimane lint*), Willie Clark (Simoni *Päikesepoisid*, ka lavastaja, 1981).
B: Õ. Orav. *Jüri Järvet*. Tln., 1977; *Vastab Jüri Järvet*. — Teater. Muusika. Kino, 1983, 11; R. Neimar. *Jüri Järvet*. Tln., 1994.

Järvi, *Neeme* (7. VI 1937 Tallinn), dirigent, Vallo J. vend, Paavo J. isa, Göteborgi ülikooli (1985), EMA (1989), Aberdeeni ülikooli (1990) ja USA Michigani osariigi Wayne'i ülikooli audr. (1994). Lõpetas 1960 dirigeerimiserialal Leningradi konservatooriumi (N. Rabinovitši kl.). Oli 1960—79 ERSO dirigent (a-st 1963 peadirigent), 1963—75 ühtlasi „Estonia" peadirigent. Emigreeris 1979 Iisraeli ja 1980 USA-sse. Olnud a-st 1981 Göteborgi sümfooniaorkestri peadirigent, 1984—88 ühtlasi Šoti Rahvusliku Sümfooniaorkestri peadirigent ja a-st 1990 selle eluaegne audirigent, a-st 1990 Detroidi sümfooniaorkestri peadirigent, 1982—85 Birminghami sümfooniaorkestri I külalisdirigent ja a-st 1995 Tokyos Jaapani Filharmoonia Orkestri peakülalisdirigent. Juhatanud „Estonias" ja ka välismaal ooperietendusi: Bizet' „Carmen" (1963), R. Straussi „Roosikavaler" (1970, Stockholmis 1982), Rossini „Türklane Itaalias" (1971), Mozarti „Don Giovanni" (1975), Tšaikovski „Jevgeni Onegin" (1977 Buenos Aireses, 1979 *Metropolitan Opera*'s), Mussorgski „Hovanštšina" (1985 *Metropolitan Opera*'s). J. on maailma tuntuimaid eesti muusikuid ja eesti muusika esitajaid. Juhatanud eesti muusika vokaalsümfoonilisi suurvorme (R. Tobiase oratooriumi „Joonase lähetamine", A. Kapi oratooriumi „Hiiob") ka välismaal ning salvestanud üle 330 heliplaadi, sh. rohkesti eesti muusikat (Tubin, Tobias, A. Kapp, Raid, Tamberg, Pärt, Lüdig). ENSV rahvakunstnik (1971). I auhind VI rahvusv. dirigentide võistlusel Roomas *Accademia Nazionale di Santa Cecilia*'s 1971, NSVL-i rkl. preemia 1978, Rootsi Põhjatähe orden 1990, ajakirja „Gramophone" aastaauhind 1986 ja 1991, Toblachi auhind 1993. Rootsi Kuningliku Muusikaakadeemia auliige. Göteborgi linna ja USA Michigani osariigi aukodanik. — Tema tütar Maarika J. (29. I 1964 Tallinn), flötist, töötab kontsertmeistrina Barcelona sümfooniaorkestris. — Tema poeg Kristjan J. (13. VI 1972 Tallinn), dirigent ja pianist, on New Yorgis *Absolute Ensemble*'i juht.
B: *Maestro*. [Priit Kuuse ja Urmas Oti intervjuud Neeme Järviga.] Tln., 1997.

Järvi, *Paavo* (30. XII 1962 Tallinn), dirigent, Neeme J. poeg. Alustas muusikaõpinguid Tallinnas, jätkas 1980 õppimist Rutgersi (New Jerseys) ja Houstoni ülikoolis, hiljem Curtise muusikainst-s (Philadelphias) (bakalaureus 1988), New Yorgi Juilliardi muusikakoolis, Los Angelese Filharmoonia inst-s ja Salzburgi suvekursustel. (Õpetajaiks on olnud M. Rudolph, L. Bernstein, M. Tilson Thomas). Dirigendidebüüt oli 1986 Trondheimis. Asutas 1989 Torontos kammerorkestri „Lyra Borealis", oli 1991—94 Toronto kammerorkestri ja 1994—97 Malmö sümfooniaorkestri peadirigent. Olnud mitme orkestri külalisdirigent (1995—98 Stockholmi Kuninglikus Sümfooniaorkestris, 1996—99 Birminghami linna sümfooniaorkestris). Juhatanud paljusid Euroopa tuntuimaid orkestreid, 1999 toimus New Yorgi debüüt sealse filharmoonia ning Philadelphia sümfooniaorkestriga, dirigeerinud ka Jaapanis ja Austraalias. Tutvustanud ja heliplaadistanud arvukalt eesti muusikat (Eller, Tubin, Pärt, Sumera, Tüür, U. Kasemets).

Järvi, *Raivo* (23. XII 1954 Pärnu), raamatuillustraator ning tele- ja raadioajakirjanik, Sveta J. poeg. Lõpetas 1979 ERKI. Töötanud 1978—83 „Eesti Raamatu" kunstilise toim-na, seejärel vabakunstnikuna. Teinud a-st 1976 ETV-s lastele kunsti- ja loodussaateid (sarjad „Jutupliiats" ja „Kõige suurem sõber") ning koguperesaateid („Rocinante" ja „Hommiku TV"), a-st 1993 ka „Kuku" raadios intervjuusid ja koguperesaateid („Kukupai"). Ill. üle 15 lastermt-u („Ööbik ja vaskuss", 1982; „Magma taevas", 1999), kujundanud nukuetendusi („Kelluke ja Kikerikii", „Päkapikud pühivad", mõlemad 1989). **T:** lastermt. *(Peaaegu) jõuluraamat* (1997), koomiksid *Kass Artur ja Riku* (1994—96), *Oma Raivo kalender* (1993—95). **F:** nukufilm *Aisopose rebane* (1986).

Järvi, *Sveta* (õieti *Svetlana-Susanna*) (30. VII 1926 Kertš — 20. IV 1998 Tallinn), koreograaf-lavastaja ja tantsupedagoog, Raivo J. ema. Õppis 1933—41 Simferopoli koreograafiakoolis, stažeeris mitmes Kesk-Euroopa riigis. Oli 1944—52 Norilski vangilaagris, ühtlasi esines kohalikus teatris tantsijana. Juhendas 1952—61 Pärnus laste tantsurühmi. Asutas 1962 Tallinna 46. keskkoolis balleti- ja karaktertantsuansambli „Pähklipureja", juhatas seda a-ni 1996, lõi sellele tantse („Jaanimssikesed", „Lillede valss", „Ilusal sinisel Doonaul") ja terviklavastusi (ballett „Metsajärv", 1972); ansambel on esinenud paljudes Euroopa riikides ja USA-s. ENSV tnl. kultuuritegelane (1981).

Järvi, *Teet* (22. IV 1958 Tallinn), tšellist, Vallo J. ja Liidia Panova poeg. Lõpetas 1981 tšelloerialal TRK (P. Paemurru kl.), stažeeris 1982 Moskva konservatooriumis (N. Šahhovskaja juhendamisel). Mänginud 1981—90 ERSO-s (a-st 1985 tšellorühma kontsertmeister). Esinenud solisti ja ansamblimängijana (Tallinna kvartetis), saanud auhindu vab. ja rahvusv. interpreetide võistlustel. A-st 1992 elab Soomes, töötab Lahti sümfooniaorkestris tšellistina ja Lahti konservatooriumis pedagoogina.

Järvi, *Vallo* (28. XII 1923 Tallinn — 20. IX 1994 Tallinn), dirigent, Neeme J. vend, L. Panova abikaasa, Teet J. isa. Lõpetas 1951 orkestridirigeerimise alal TRK (R. Matsovi kl.). Mängis 1940—42 Tallinna Töölisteatri orkestris ja 1942—51 ER-i sümfooniaorkestris löökpille ning džässansambleis „Kuldne Seitse" ja „Rütmikud" kitarri. Oli 1949—94 „Estonia" dirigent, juhatanud sümfooniakontserte ning muusikalavastusi ka välismaal, 1964—79 oli ühtlasi TRK-s orkestrikl-i õppejõud. ENSV tnl. kunstitegelane (1964). **Muusikajuht:** Tšaikovski *Luikede järv* (1954), Kálmáni *Bajadeer* (1957), Tambergi *Ballett-sümfoonia* (1963), Prokofjevi *Tuhkatriinu* (1965 ja 1978), Lehári *Krahv Luxemburg* (1986).

Järvik, *Jaan* (11. VIII 1939 Käru v.), elektrotehnikateadlane, Mart J-u vennapoeg, tehnikaknd. (1971). Lõpetas 1967 elektriinsenerina Leningradi polütehnilise inst-i, töötanud a-st 1971 TTÜ-s (1978—97 dots., a-st 1988 ühtlasi enda asut. elektrivarustuse automaatika teaduslaboratooriumi juh., a-st 1997 prof. ning elektrotehnika aluste ja elektrimasinate inst-i dir.). Täiendanud end 1974—75 Chemnitzis, 1979 Moskvas, 1981 Prahas ja 1990 Kielis. Uurimusi ja leiutisi võimsate elektriliste küllastus- ja juhitavate reaktorite, reaktiivvõimsuse kompenseerimisseadmete, alalisvoolu-kaarahjude toiteseadmete ja elektrienerga kvaliteedi tagamise alalt. **T:** *AC-CD converter with parametric reactive power compensation* (koos K. Jansoniga). – IEEE Transactions on Industrial Electronics, 1999, 46, 3.

Järvik (a-ni 1935 Gross), *Mart* (Martin) (17. X 1897 Käru v. — 10. IX 1956 Malmö), piimandusteadlane, Jaan J-u onu, agronoomiadr. (1932). Lõpetas 1918 Jamburgi kommertskooli ja 1926 TÜ. Osales 1918—20 Vabadussõjas. Oli 1922—26 TÜ-s assis-

tent, 1926—27 kodumaal ning 1927—29 Soomes ja Saksamaal teaduslik stipendiaat, 1929—44 TÜ õppejõud (1938—44 prof., ühtlasi 1939—40 TÜ piimandusinst-i juh., 1940—43 piimanduse ja mikrobioloogia kateedri juh.). Läks 1944 Saksamaale (oli 1944—45 piimanduslabori teadur) ja sealt 1946 Rootsi. Töötas 1946—53 Rootsi Piimaühingute Liidu laboris (Malmös) bakterioloogina. Uurinud piima koostist ning piimasaadusi, eriti võid kahjustavaid mikroorganisme, ja selgitanud või säilivuse parandamise võimalusi.

Järvis, *Ene* (26. X 1947 Kiidjärve), näitleja. Lõpetas 1970 näitlejaerialal TRK, töötanud samast a-st Tallinna Linnateatris (a-ni 1994 Eesti Rkl. Noorsooteater). Mänginud filmis, telelavastustes ja raadio meelelahutussaadetes. **O:** Lumivalgeke (Vasara ja Komissarovi *Lumivalgeke ja 7 pöialpoissi*), Grace (Frieli *Imearst*), ema Rosaria (Visconti *Rocco ja tema vennad*), Petra (Fassbinderi *Petra von Kanti kibedad pisarad*), Elizabeth (Fo *Elizabeth — naine juhuse tahtel*), Claire (Albee' *Habras tasakaal*).

Ene Järvis

Järvis, *Toivo* (28. XII 1944 Viljandi), loomaarstiteadlane, *dr. med. vet.* (1993). Lõpetas 1969 EPA. Töötanud samast aastast EPMÜ-s, olnud 1990—94 dots., a-st 1994 nakkushaiguste inst-i prof. ja ühtlasi parasitoloogia õppetooli juh., 1995—96 veterinaariateaduskonna teadusprodekaan. Täiendanud end 1990, 1991 ja 1996 Taanis, 1993 Rootsis ja 1998 Leedus. Uurimusi koduloomade ja ulukite helmintoloogia ja akaroloogia alalt. Olnud 1991—94 Eesti Parasitoloogide Ühingu ja a-st 1998 Balti Parasitoloogide Ühingu aseesimees. **T:** *Parasitoosid* (1985), *Паразитозы и противопаразитные препараты* (1987), *Loomade parasitaarhaigused* (1991), *Mäletsejaliste eesmao ümarussid* (1992), *Karusloomade invasioonihaigused* (1994), *Parasiitide süstemaatika ja parasitooside nomenklatuur* (1997), *Sigade haigused* (1997, autoreid), *Koerte parasitoosid* (1998), *Veiste haigused* II (1999, autoreid).

Toivo Järvis

Jäsche [*ješe*], *Gottlieb Benjamin* (15. VII 1762 Wartenberg, Sileesia — 3. IX 1842 Tartu), saksa filosoof, I. Kanti õpilane. Oli 1799—1802 Königsbergis eradots., 1802—39 Tartu ülikooli filosoofiaprof. Publitseeris I. Kanti loogikaloenguid ja propageeris tema filosoofiat, püüdis hiljem ühendada Kanti õpetust teda arvustanud J. F. Friesi (1773—1843) ja F. H. Jacobi (1743—1819) vaadetega. **T:** *Einleitung zu einer Architektonik der Wissenschaften* (1816), *Grundlinien der Ethik* (1824), *Der Pantheismus nach seinen Verschiedenen Hauptformen* (3 kd., 1826—32).

Jääger, *Merle* (pseud. M e r c a) (19. X 1965 Tallinn), näitleja ja luuletaja. Lõpetas 1988 näitlejaerialal TRK, töötanud samast aastast „Vanemuises", a-st 1999 teenib EV Kaitseväes. Sai tuntuks punkluuletajana, ilm. luulekogusid („Merca by air mail" ja „Mercamerka", mõlemad Toronto, 1989; „Vana libu hommik", Tartu, 1998). V. Panso preemia 1988, A. Lauteri preemia 1997, parima naisnäitleja aastapreemia 1998. **O:** Hamlet (Shakespeare'i *Hamlet*), Margarete (Goethe *Faust*), Mabel ja Salome (Wilde'i *Ideaalne abikaasa* ja *Salome*), Emily (Highway *Me siidame Torontosse*), Pümme-Jeeva (B. Kangro *Suisi*), Elli (Kiivru *Omavahelisi jutuajamisi tädi Elliga*).

Merle Jääger

Jürgen, *Leida* (25. XII 1925 Halliste k., Pornuse v.), klaasikunstnik. Lõpetas 1952 ERKI, töötanud 1952—55 samas õppejõuna ja 1955—90 Leningradi Kunstilise Klaasi Tehase kunstnikuna. Viljelnud kristalliliiget ja graveerimist ning sulfidklaasi kuumtöötlust. Vene NFSV tnl. kunstnik (1977). **T:** skulptuurirühmad *Haned* (1959) ja *Päädpüüd* (1988), vaasid *Jaroslavna* (1967) ja *Kimp emale* (1976), serviisid *Roosid* (1967) ja *Südelus* (1968), komplekt *Poeedile* (1990). **B:** *Leida Jürgeni klaas*. [Koost. M.-A. Raun.] Tln., 1976.

Jürgen, *Madis* (9. VI 1962 Kose kn.), ajakirjanik. Lõpetas 1986 TRÜ. Töötanud 1986—89 ajakirja „Kultuur ja Elu" osakonnajuh-na ning ETV-s (saatesari „Miljon miksi"), oli 1989—91 ajalehe „Eesti Elu/ Estonian Life" peatoim. Kui ta 1989 „Noorte Hääle" artiklisarjas „Lõuad pidada ja edasi teenida!?" NSV Liidu sõjaväge kritiseerides sõjaväevõimude kiusu alla sattus, asus teda kaitsma Rahvusv. Ajakirjanike Kaitse Komitee (New Yorgis). Olnud 1991—92 „Eesti Ekspressi" ja 1993—95 ajakirja „Magneet" peatoim., a-st 1996 „Eesti Ekspressi" ajakirjanik. Korraldanud osaluseksperimente (oma auto ärandamine, päev ratastooliga Tallinna vanalinnas, nädal psühhoneuroloogiahaiglas, 2 nädalat pensionäri rahakotiga jne.). Kirjutanud dokumentaalfilmi „Loojangule vastu" (1999) stsenaariumi. Gutenbergi auhind 1988. **T:** publitsistikarmt. *Ratsa läbi Eesti riigi* (1998).

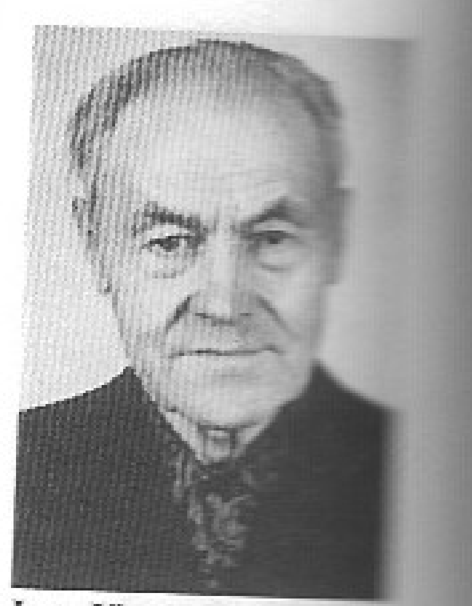
Jürgens, *Mihkel* (22. X 1820 Pärnu — 15. I 1874 Pärnu), bibliofiil, bibliograaf ja raamatuköitja. Kogus esimesena suure eestikeelse rmtk. (alates a-st 1852; 1873 üle 1700 nimetuse). Andis 1857 ja 1864 välja oma rmtk. kataloogi, hilisemal („M. Jürgensi Ramatude nimme-kirri, ehk katalog... 1553 kunni 1863...") on kaalukas osa eesti bibliograafia ajaloos. Avaldas 1861—74 igal aastal eelmise aasta trükiste nimestiku (algul „Perno Postimehes", hiljem „Eesti Postimehes"). J-i rmtk. ostis pärast tema surma grafomaan F. Brandt ja müüs selle hiljem laiali. J-i kirjandusloomingu („Eesti laulo söbber", 1860, jt.) on pms. laenuline.

Jürgenson, *Dietrich Heinrich* (27. VII 1804 Vasalemma — 22. VIII 1841 Tartu), kultuuritegelane ja kirjandusloolane. Lõpetas 1826 Tartu ülikooli usuteaduskonna, oli 1828—41 Tartu õpetajate seminari juh. ja õpetaja ning a-st 1837 ühtlasi Tartu ülikooli eesti keele lektor; ÕES-i asutajaid ja esimene sekretär, pidas seal ettekandeid eesti murrete tekkimisest, eesti nimisõnade käänamisest ja eesti kirjandusloost. Tegi eeltööd eesti-saksa sõnarmt-u koostamiseks, jätkas J. H. Rosenplänteri alustatud eestikeelsete trükiste bibliograafiat ning kirjutas esimese ülevaate eesti kirjanduse arengust („Kurze Geschichte der ehstnischen Literatur", 1843—44).

Jürgenson, *Erika* (15. XII 1925 Rakvere — 31. X 1997 Tallinn), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1953, kinnit. 1954). Lõpetas 1950 TRÜ ja jäi samasse aspirantuuri. Töötas 1953—86 ENSV TA Geoloogia Inst-s teadurina. Uurimisala oli litoloogia (karbonaatkivimid), uuris pms. Baltimaade, Loode-Venemaa, Valgevene ja Ukraina karbonaatkivimite struktuuri ning keemilist ja mineraalset koostist. Osales Eesti karbonaatkivimite liigituse välmimises ja NSV Liidu karbonaatkivimite atlase koostamises. Oli 1973—85 Üleliidulise Litoloogiakomitee Balti osk. karbonaatkivimite sektsiooni esimees. ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Eesti silur* (1970, autoreid), *Balti siluri faatsiesed ja fauna* (1972, autoreid), *Осадконакопление в силуре Прибалтики* (1988).

Erika Jürgenson

Jürgenson, *Leo* (21. I 1901 Tamsa k., Luke v. — 7. IX 1986 Tallinn), ehitusteadlane, *dr. techn.* (1929, Massachusettsi Tehnoloogiainst.), ENSV TA akad. (1978; k-liige 1946), NSVL Ehitus- ja Arhitektuuriakadeemia k-liige (1957—64, kuni akadeemia likvideerimiseni). Lõpetas 1924 laevaehitusinsenerina Tallinna Tehnikumi, täiendas end 1925—29 USA-s Massachusettsi Tehnoloogiainst-s. Oli a-st 1935 TÜ ja a-st 1937 TPI (a-ni 1941 Tallinna Tehnikaülikool) prof., 1944—46 TPI dir-i asetäitja, 1944—75 ehitiste kateedri (hiljem nimet. arhitektuurikateedriks) juh.; 1969—81 rahvusv. pinnasemehaanika ja vundamendiehituse terminoloogia komisjoni aseesimees ja tegevliige. Uurimusi pinnasemehaanika, ehitusfüüsika, elamuökonoomika, loomapidamishoonete soojus- ja niiskusrežiimi arvutamise metoodika ning keele-

Leo Jürgenson

Ene Järvis

Toivo Järvis

erle Jääger

ka Jürgenson

Jürgenson

Jürgenson

Jürisalu

korralduse alalt. Loonud loomapidamishoonete õhuvahetussüsteemi, mis on leidnud laialdast rakendamist. ENSV tnl. teadlane (1945). ENSV rkl. preemia 1959. **T:** *Elamu soojapidavus* (1942), *Elamuehitus* (1949), *Расчет теплоизоляции и аэрации животноводческих помещений* (1968).

Jürgenson, *Peeter* (17. VII 1836 Tallinn – 2. I 1904 Moskva), noodikirjastaja ja muusikategelane. Töötas 1855–58 Peterburis F. Stellowski noodikirjastuses, a-st 1859 Moskvas K. Schildbachi muusikafirma ärijuhina. Oli Vene Muusikaseltsi Moskva osk. asutajaid (1860). Asutas 1861 oma noodikirjastuse ja 1867 moodsa nooditrükikoja. Koondanud enda kätte 17 noodifirmat, sai J-i ettevõttest Venemaa tähtsaim muusikakirjastus, mis oli ühtlasi maailma suurimaid. Seal ilmus esmaväljaandes F. Mendelssohn-Bartholdy, R. Schumanni ja F. Chopini klaveriloomingut ning üle 500 vene helilooja teose, sh. enamik P. Tšaikovski omi. Art-eid avaldades kasutas J. pseudonüümi P. Kirs.

B: I. Ojalo. *Peeter Jürgenson: 17. VII 1836 – 2. I 1904.* — Teater. Muusika. Kino, 1986, 9.

Jürgenson, *Rein* (28. VI 1936 Pärnu), informaatikateadlane, füüsika-matemaatikaknd. (1964, kinnit. 1965). Lõpetas 1960 TRÜ matemaatika erialal. Töötas 1963–66 ENSV TA Füüsika ja Astronoomia Inst-s, 1966–69 TRÜ-s, a-st 1969 on TTÜ õppejõud (a-st 1971 dots., 1992–97 aseprof., a-st 1997 prof.). Olnud 1973–83 TTÜ infotöötluse kateedri juh., 1991–99 informaatikainst-i dir., a-st 1992 tarkvaratehnika õppetooli juh., a-st 1997 infotehnikateaduskonna dekaan. Täiendanud end Soomes (1979 ja 1996) ja Saksamaal (1994). Uurimusi diferentsiaalvõrrandite ligikaudse lahendamise meetodite, tarkvaratehnika ja programmeerimistehnoloogia ning geneeriliste moodulite loomise tehnoloogia kohta. Koostanud programmeerimisõpikuid kõrgkoolile. **T:** *Programmeerimine* (1989), *Dünaamilised andmestruktuurid* (1996), *Objekt-orienteeritud lähenemine programmeerimisele* (1999).

Jürgenson, *Toivo* (28. VIII 1957 Tallinn), poliitik ja majandustegelane. Lõpetas 1980 chitusinsenerina TPI. Töötanud 1980–86 Tallinna Linna TK direktsioonis „Tehnoehitus" osk-ajuhatajana ja peainsenerina, 1986–88 ENSV Rkl. Plaanikomitees allosk-a juhataja asetäitjana ja 1988–92 Eesti–Soome–Saksa ühisettevõtte „Rake S.P." peadir-i asetäitjana. A-st 1992 Riigikogu liige, olnud 1994–95 EV majandusminister, a-st 1999 teede- ja sideminister; 1995–98 Isamaaliidu esimees.

Jürgenstein, *Anton* (Tõnis) (1. XI 1861 Vana-Vändra v. — 21. II 1933 Tartu), ühiskonnategelane, publitsist ja kirjanduskriitik. Õppis 1878–82 Valga seminaris, töötas 1882–83 Kärus, 1883–85 Orajõel ja 1885–1905 Vändra kihelkonnakoolis õpetajana ning 1906–29 „Postimehe" toimetuses. Valiti 1907 Liivimaalt II Riigiduuma liikmeks, oli Riigikogu I–II ks. liige (rahvaerakondlane). Tegutses agaralt msg. seltsides, oli 1914–20 „Vanemuise" seltsi ja 1924–28 Eesti Kirjanduse Seltsi esimees. Tõlkis saksa keelest jutte ja J. W. von Goethe „Fausti" I osa (ilm. 1920), avaldas ajakirjanduses arvustusi ja kirjandusülevaateid ning tegi kaastööd ka välisväljaannetele. **T:** *Juta* (1886), *Arvustuslikud kirjatööd* (1919), *Carl Robert Jakobsoni elu ja töö* (1925), *Minu mälestused* (2 kd., 1926–27).

Jürima (a-ni 1937 Jürmann), *August* (23. VIII 1887 Vaimastvere v. – 15. VI 1942 Vjatlag), majandustegelane ja poliitik, elukutselt agronoom. Lõpetas 1914 Königsbergi ülikooli põllum-teaduskonna. Oli 1917–18 Pärnumaal agronoom, 1918 Pärnu maavalitsuse põllumajandusosk. juh., 1919 Pärnumaal Ajutise Valitsuse komissar, organiseeris enamlastevastast kaitset. Kuulus 1917 Eesti Maarahva Liidu asutajate hulka ja esindas seda Asutavas Kogus (1919–20); I–V Riigikogu liige (põllumeestekogude rühmas), II Riigikogu aseesimees. Oli 1929–31 teedeminister, 1931 põllutöö- ja majandusminister, 1932–33 majandusminister ja 1939–40 siseminister. Asutas majandusasutusi, oli pankade (1926–27 Eesti Panga, 1928–36 Põllumeeste Keskpanga, 1928–31 Pikalaenu Panga, 1934–40 Eesti Maakrediitseltsi) juhatuste liige ja esimees, 1935–40 Riigi Majandusnõukogu president, 1936–40 Põllutöökoja esimees, 1935–40 Rotary klubi president. Ministrina tegi teedereformi, korraldas ümber taludele laenu andmise korra ja piimaühisuste võrgu, tema olulisim teene oli põllumeeste pol. organiseerimine. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1940, suri vangilaagris.

Jürimäe, *Endel* (22. II 1931 Rae v.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1959). Lõpetas 1955 TRÜ, olnud 1959–96 sealsamas õppejõud (sh. 1967–74 matemaatikateaduskonna dekaan, 1976–86 matemaatilise analüüsi kateedri juh.). Täiendanud end Suurbritannias Swansea ülikoolis (1965). Uurimusi topoloogiliste invariantide kasutamise kohta summeeruvusteoorias. **T:** *Kompleksmuutuja funktsioonide teooria lühikursus* (1983), *Matemaatika käsiraamat keskkoolile* (koos K. Velskriga,1980, ²1993), *Elementaarfunktsioonid, võrrandid ja võrratused* (1998).

Jürisalu, *Heino* (13. VIII 1930 Tartu – 18. IV 1991 Tallinn), helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1954 kompositsiooni alal TRK (H. Elleri kl.). Töötas 1950–69 ER-i ja ETV helirežissöörina, 1969–70 ja 1975–83 ENSV Heliloojate Liidu konsultandina, oli a-st 1969 TRK õppejõud (a-st 1985 dots.). Õpilasi: L. Sumera, K. Uibo. Juhendas vanamuusikaansamblit „Consortium", propageeris C. Orffi muusikaõpetussüsteemi. Avaldanud rmt-d „Plokkflöödid" (1974) ja „Plokkflöödi õpetus" (I 1974, II 1975). Valdavalt instrumentaalne looming on ekspressiivne ja orkestratsioonilt värvikas. Saanud loominguauhindu (hõbemedal 1959 Viinis ülemaailmsel noorsoo- ja üliõpilasfestivalil orkestriteose „Kolm eesti tantsu" eest). Kirjutanud ka filmi-, näidendi-, laste-, koori- ja levimuusikat. ENSV tnl. kunstitegelane (1977). **T:** lühiballett *Tänav* (1964), ooper *Püha Susanna* (1985), kantaadid *Hommikukantaat* (1967), *Maast ja rahvast* (1972) ning *Noortekantaat* (1975), 2 sümfooniat (I 1970, II 1975), *Kontsert* orkestrile (1960), *Kolm serenaadi* sümfooniaorkestrile (1961), flöödikontsert (1969), *Metsakontsert* metsasarvele ja orkestrile (1977), puhkpillikvintett (1967).

B: A. Hirvesoo. *Heino Jürisalu.* — Kaheksa eesti tänase muusika loojat. Tln., 1979.

Jürisalu (a-ni 1953 Eero), *Vilma* (1. VIII 1928 Varja k., Püssi v.), tõlkija. Lõpetas 1951 saksa filoloogina ja 1957 inglise filoloogina TRÜ. Töötas 1951–85 ER-is toim-na ja osakonnajuh-na. Eestindanud K. S. Prichardi, P. White'i, G. Vidali, I. Murdochi, T. Manni, J. Steinbecki, A. Christie, W. S. Maughami, M. Drabble'i jmt. kirjaniku loomingut. Koostanud ja eestindanud (kaastõlkijatega) kogumiku „Austraalia novelle" (1965), eestindanud ka Austria ja saksa kirjandust. Teinud a-st 1990 ER-is saatesarja „Tõlkijad".

Jürissaar, *Ottniell* (27. III 1924 Tartu), luuletaja. Õppis Tartu Kõrgemas Muusikakoolis ja 1943 TK-s. Läks 1943 Soome, kus osales ohvitserina II maailmasõjas. Naasis 1944 Eestisse, varjas end a-ni 1946 Läänemaal, töötas 1946–47 Soonistes ja Taeblas õpetajana, oli 1947 metsavend, arreteeriti 1948, oli a-ni 1954 Mordva ANSV-s vangilaagris ja 1954–57 Krasnojarski krais asumisel. Pöördus 1960 Eestisse tagasi, olnud mitmel pool muusikaõpetaja. Tema esimesed luuletused ilmusid 1943 ajakirjanduses. Loo-

nud instrumentaal- ja vokaalmuusikat, ka oma tekstidele. **T:** luulekogud *Laule trellide ja okastraadi tagant* (1989), *Kaduviku sillal* (1990), *Metsavenna laulud* (1990), *Rännulugusid ja vemmalvärsse* (1991) ja *Sada sonetti* (1992), lastermt. *Alleaa-Kallermaa* (1990), jutukogu *Kevadetüdrukud* (1993).

Jürisson, *Endel* (19. VII 1922 Vändra v. – 4. II 1992 Tartu), loomaarstiteadlane, veterinaarfarmakoloog, veterinaariadr. (1970, kinnit. 1971). Oli 1941–45 mobiliseerituna Punaarmees. Lõpetas 1951 TRÜ. Oli 1951–91 EPA veterinaariateaduskonna õppejõud (1956–71 dots., 1971–91 prof.), 1970–91 ka Eesti Farmakoloogide Seltsi aseesimees. Õpetas farmakoloogiat, toksikoloogiat, veterinaaria aluseid ja lahanguõpetust. Uurinud kolinomimeetiliste ja kolinolüütiliste ainete, noorloomade kasvu stimulaatorite, koktsidiostaatikumide ja lahtistite toimet. **T:** *Retseptide kogumik veterinaararstidele* (1962), *Veterinaarretseptuur* (1963), *Veterinaarfarmakoloogia* (1966), *Veterinaarteraapia ja -profülaktika* (1981, autoreid), *Veterinaartoksikoloogia* (1982), *Retseptuuri käsiraamat veterinaarüliõpilastele* (1984), *Retseptide kogumik* (1988).

Jürisson (a-st 1962 S o a n s), *Helvi* (5. X 1928 Tallinn), kirjanik ja tõlkija, Olev Soansi abikaasa, Peeter Volkonski ema. Lõpetas 1953 TRÜ arstiteaduskonna, töötas 1955–78 arstina Tallinnas ja 1979–85 Keilas. Kirjutanud mediteerivat lembe- ja looduslüürikat ning lastele südamlikke ja humoristlikke värsse ja lühiproosat („Putukajutud", 1983). Tõlkinud bulgaaria (E. Bagrjana, B. Dimitrova), prantsuse, rumeenia (M. Eminescu, B. Botsu, G. Vieru), vene (A. Tarkovski) ja valgevene luulet (J. Kupala, J. Kolas, M. Tank). **T:** luulekogud *Mägedes sünnivad pilved* (1961), *Puu silmapiiril* (1966), *Rohelised leed* (1971), *Inimhäälele* (1977), *...ja pikkamisi roheldub maailm* (1989), *Sinine kivi* (1998) ja valikkogu *Ilmapuu varjus* (1983), lastermt-d *Päike võttis kiirtekannu* (1963), *Rähn rätsepaks* (1967), *Tedretähestik* (1970), *Kas sa tunned seda teed* (1971), *Igaühel oma pesa* (1978), *Loomalaulud* (1987) ja *Peeglipilka* (1989).

Jürisson, *Ilmar* (13. VIII 1912 Lehtmetsa k., Enge v., Pärnumaa – 13. II 1985 Tallinn), põllumajandusteadlane ja riigitegelane, põllumajandusdr. (1977), Helsingi ülikooli audr. (1977). Lõpetas 1948 NLKP KK Kõrgema Parteikooli ja 1953 loomakasvatuse erialal EPA. Praktiseeris pärast Jäneda Põllutöökeskkooli lõpetamist 1936 Taanis, seejärel töötas kodutalus. Oli 1940–41 Halinga valla TSN TK esimees ja Pärnumaa TSN TK sekretär. 1941 evakueerus, 1943. a. sügisel suunati Pärnumaale partisanisalga komandöriks ja EKP KK Lääne-Eesti volinikuks. Oli 1944–46 ja 1947–49 Pärnumaa TSN TK esimees, 1946–47 Eesti NSV loomakasvatusminister, 1949–50 ja 1957–59 põllum-ministri asetäitja, 1950–53 Väimela Loomakasvatustehnikumi, 1953–57 Kehtna Kolhooside Esimeeste Ettevalmistamise Põllumajanduskeskkooli ning 1959–79 Eesti Maaviljeluse Inst-i dir., 1979–85 samas teadusdir. Kujundas inst-st suure ja mitmekülgse teadusasutuse (rajas Sakku uurimiskeskuste ja elamuraj-ga teaduslinnaku), mille juurde kuulus 14 (1974) uurimis- ja tootmiskatsete korraldamise ning põllum-teadlaste uurimistöö tulemuste esmase tootmisse rakendamise katsemajandit. Oli a-st 1971 NSV Liidu – Soome teaduslik-tehnilise koostöö komisjoni liige ja aseesimees. 1946–50 NSVL Ülemnõukogu ja 1967–75 ENSV Ülemnõukogu saadik. NSVL-i rkl. preemia 1971, ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Maisi kasvatamise kogemusi Eestis* (1960), *Kultuurkarjamaad ja nende osa piima ja veiseliha omahinna alandamisel* (1965), *Kultuurkarjamaad põllumajanduslikus suurtootmises* (1976).

Jürisson, *Johannes* (5. VI 1922 Nõmmitsa k., Taevere v.), muusikateadlane ja pedagoog. Lõpetas 1958 muusikateaduse alal TRK. Oli 1954–65 Tallinna Muusikakooli, 1965–89 TRK (a-st 1987 dots.) ja 1991–95 Viljandi Kultuurikolledži muusikaajaloo õppejõud. Uurinud pms. eesti ja Lääne klassikalist muusikat, koostanud teadusliku noodiväljaande „Mart Saare soololaulud" (1972). Avaldanud muusika ajaloo alaseid rmt-id ning uurimusi. ENSV muusikaalane aastapreemia 1983. **T:** *Vanast muusikast* (1961), *Palestrinast Bachini* (1966), *Viini klassikaline koolkond* (1967), *Tšehhi ja Norra rahvuslike koolkondade kujunemine* (1969), *Rossinist Ravelini* (1969), *Dissonantse ja konsonantse* (1969), *Mart Saare koorilaulud ja rahvalooming* (1982).
B: *Inimene on inimesele vaimne toit.* [Vestlusring.] – Teater. Muusika. Kino, 1992, 6; *Vastab Johannes Jürisson.* – Teater. Muusika. Kino, 1997, 6.

Ilmar Jürisson

Jürjenson, *Kuno* (20. XII 1941 Tartu), elektrotehnikateadlane, tehnikadr. (1996, Jelgava). Lõpetas 1965 TPI. Olnud 1965–66 Tartu Kontrollaparatuuri Tehase (postkast 32) insener, 1966–67 Lõuna Kõrgepingevõrkude Sidetalituse meister ja a-st 1971 EPMÜ õppejõud (1975–89 dots., 1989–93 prof-i kt., a-st 1993 prof., ühtlasi 1972–80 elektrifitseerimiskateedri juh., 1980–83 põllum-e mehhaniseerimise teaduskonna prodekaan, 1989–92 täiendõppe prorektor, 1992–93 õppeosk. juh., 1993–96 õppeprorektor, a-st 1999 tehnikateaduskonna dekaan). Uurimusi põllum-e elektrimootorite, põllumenergeetika ja elektriseadmete ekspluatatsiooni alalt. **T:** *Elektrotehnika* (1987), *Elektriskeemide tingmärke* (1985 ja 1994, koos J. Lepaga).

Johannes Jürisson

Jürjo, *Villu* (12. XI 1950 Türi), kirikutegelane. Lõpetas 1975 EELK Usuteaduse Inst-i, ordineeriti samal aastal Häädemeeste koguduse õpetajaks. Olnud 1978–81 Võru Katariina koguduse, 1983–84 Petseri koguduse, 1984–95 Urvaste koguduse ja a-st 1995 Tartu Maarja koguduse õpetaja, ühtlasi 1990–94 EELK Konsistooriumi assessor, 1992–95 Võru praostkonna praost ja 1993–94 ajalehe „Eesti Kirik" peatoim. 1990–92 ENSV Ülemnõukogu saadik.

Jürma, *Mall* (17. IX 1901 Tallinn – 21. X 1984 Ridgefield, USA), kirjandusloolane ja ajakirjanik. Lõpetas 1927 TÜ inglise keele ja kirjanduse erialal *mag. phil.* kraadiga, täiendas end 1936 Prahas raamatukogunduse alal; töötas Tartus ja Tallinnas rmtkhoidjana. Siirdus 1944 Saksamaale ja sealt 1949 USA-sse. Oli 1951–72 Washingtonis „Ameerika Hääle" toimetuses ajakirjanik, New Yorgis ilmuva „Vaba Eesti Sõna" kirjanduskriitik ning kultuurikroonika autor. Avaldas eesti-, saksa- ja ingliskeelseid kodu- ja väliseesti kirjanduse arvustusi ja aastaülevaateid. Balti Naisliidu asutajaid (1947). **T:** monograafia *Pedro Krusten* (Lund, 1964).

Villu Jürjo

Jürme, *Juhan* (a-ni 1938 Johannes J ü r g e n s o n) (20. III 1896 Tallinn – 25. III 1943 Tallinn), helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1927 kompositsiooni- (A. Kapi kl.) ja orelierialal (A. Topmani kl.) TK. Tegutses pianisti, organisti, koorijuhi ja muusikaõpetajana, oli 1942–43 TK õppejõud. Loomingu väärtuslikem osa on värvika orkestratsiooniga piibliainelised vokaalsümfoonilised teosed, populaarne on koorilaulu „Rukkirääk" orkestrivariant. **T:** ooper *Võõras veri* (1939), oratoorium *Nebukadnetsar* (1937), kantaadid *Pärast püha söömaaega* (1927) ja *Memento mori* (1933), *Avamäng-fantaasia* sümfooniaorkestrile (1926).

Jürna, *Mihkel* (17. IX 1899 Soonuka k., Roela v., Virumaa – 5. XII 1972 Tallinn), novellist ja tõlkija. Õppis 1923–26 TÜ õigus- ja 1934–37 arstiteaduskonnas. Oli 1930–40 Eesti Kirjanikkude Liidu sekretär. Osales 1940 aktiivselt riigipöördes, valiti

Vello Jürna

Fred Jüssi

juulis Riigivolikogu liikmeks. Oli 1940–42 ja 1944–47 Eesti Rkl. Kirjastuskeskuse juh., II maailmasõja ajal Leningradis eestikeelsete raadiosaadete toim. ja ENSV Rahvakomissaride Nõukogu volinik. Töötas a-st 1947 kutselise tõlkijana, eestindanud pms. vene kirjandust ning vene keele vahendusel Luo Guanzhongi „Kolmevalitsuse" (1959). On 1925 ilm. koguteoste „Sang" ja „Bumerang" autoreid. Avaldanud sotsiaalse ja psühholoogilise suunitlusega, ent suurelt osalt naturalistlikuks pildistuseks jäävaid novelle (kogud „Tavalised", 1927, „Üks armastus", 1929, ja „Ärigeenius",1932, valikkogu „Tavalised", 1972). ENSV Ülemnõukogu I ja II ks. saadik.

Jürna, *Vello* (1. XII 1959 Väike-Maarja), laulja (tenor). Lõpetas 1991 laulueriala TK (H. Krummi ja I. Kuuse kl.). Täiendanud end 1990 ja 1991 Itaalias C. Bergonzi *Accademia Verdiana*'s. Laulnud 1982–87 ENSV Rkl. Akadeemilises Meeskooris ja 1987–89 „Estonia" kooris, a-st 1989 olnud „Estonia" solist. Esinenud ooperietendustel Oslos, Stockholmis, Göteborgis, Oulus, Riias ja Moskvas. Tegutsenud ka kontserdilauljana. Eesti lauljate võistlusel 1989 I auhind, Itaalias Viotti-Valsesia rahvusv. lauluvõistlusel 1993 publikupreemia. **O:** Rodolfo ja Cavaradossi (Puccini *Boheem* ja *Tosca*), Don Carlos, Radamés ja Hertsog (Verdi *Don Carlo*, *Aida* ja *Rigoletto*), Turiddu (Mascagni *Talupoja au*), Shemeikka (Madetoja *Juha*).

Jüssi, *Fred* (29. I 1935 Aruba saar, Väikesed Antillid), zooloog, loodusteaduste ja loodushoiu propageerija ning loodusfotograaf. Lõpetas 1958 bioloogina TRÜ. Töötas 1958–60 Hiiumaal (Emmastes) õpetajana ja 1962–75 ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Min-s (pms. looduskaitseinspektorina), oli 1976–89 ER-i mittekoosseisuline kaastööline. Lindistanud looduse hääli (pms. lindude ja konnade hääli salvestati 1976–86 ka vinüülplaatidele), avaldanud albumeid ja jutustusi ning filosoofilise koega vesteid loodusest. ER-i saatesarja „Looduse aabits" (1979–86) autor, 1997 ja 1998 ilmusid talt laserplaadid „Eestimaa looduse hääled". E. Kumari preemia 1989, Eesti Taassünni auhind 1997. **T:** *Aegviidu metsaradadel* (1964), *Kajakad kutsuvad* (1966), *Merest sündinud* (1972), *Eesti linde ja loomi* (1977, koos H. Eelmaga), *Rebasetund* (1977, [2]1981), *Jäälõhkuja* (1986), *Räägi mulle rebasest* (1987, koos R. Reaga), *Sügis* (1995), *Aastaajad eesti luules* (1999, autoreid). — Tema abikaasa H e l j u J. (15. VII 1935 Päinurme k.), raadioajakirjanik, lõpetas 1959 TRÜ eesti filoloogia ja ajakirjanduse alal. Olnud 1959–93 ER-i kultuuritoim.

Kaido Kaaberma

Aira Kaal

Kaaberma, *Kaido* (18. XI 1968 Haapsalu), vehkleja. Saanud epees OM-il individuaalselt 1992 Barcelonas 4. ja 1996 Atlantas 7. koha ning võistkondlikult 1996 5. koha, MM-il individuaalselt 1999 pronksmedali, võistkondlikult NSV Liidu meeskonnas 1990 pronks- ja 1991 kuldmedali, Eesti meeskonnas 1993 ja 1998 5. koha ning 1994, 1995 ja 1999 6. koha. Võitnud EM-il 1997 individuaalselt hõbemedali. Maailma karikavõistlustel on a-st 1990 võitnud 5 etappi ning tulnud 1996 Eesti meeskonnas maailma karika võitjaks. NSV Liidu meistrivõistlustel saanud Eesti meeskonnas 1986 ja 1990 kuld-, 1989 hõbe- ning 1987 ja 1988 pronksmedali. Eesti parim meessportlane 1992.

Kaal (a-st 1939 H o n e), *Aira* (a-ni 1938 Alma-Vilhelmine) (7. XI 1911 Mui k., Uuemõisa v., Saaremaa – 7. IV 1988 Tartu), kirjanik, Mati K-u tädi. Olnud abielus A. Hone'iga. Lõpetas 1940 TÜ filosoofiateaduskonna, töötas seejärel ajakirjanikuna, oli II maailmasõja ajal NSV Liidu tagalas, 1945–50 TRÜ-s marksismi-leninismi aluste õppejõud. Avaldanud essee „Mehe ja naise psühholoogiast ehk naisküsimus ja meesküsimus" (1936), rom-d „Mamma ja mina" (1939, pseud. Reet U i e l u, [2]1978) ja „Teelahkmel" (1956), luulekogud „Ma ei anna relva käest" (1945), „Võidurakett" (1948), „Vaba kodumaa" (1950), „Meretuuled" (1958), „Valitud luuletused" (1961), „Üks tigu ilma majata" (1968), „Pihlakad mere ääres" (1971), „Hetked merega" (1976) ja valikkogu „Saaks kord seda imet veel vaadata" (1981), reisirmt-d „Sajandite vangla" (1950, Inglismaa-reisi kohta), „Muljeid ja mõtteid India-sõidult" (1958), „Pilk tänapäeva Hiinasse" (1961) ja „Esimest korda Armeenias" (1964), lühiproosarmt-d „Kodunurga laastud" I–III (1966, 1970 ja 1978) ja „Seitse tõtt ja seitse valet" (1986). K-u luules, mis on arenenud deklaratiivsusest lüürilise isikupära suunas, moodustavad väärtuslikuma osa loodus- ja mõtteluule, 1960.–70. a-te eesti kodukohaproosas paistab ta silma nii viljakuselt kui ka sisukuselt. ENSV tnl. kirjanik (1971). J. Smuuli preemia 1987.

Kaal, *Anu* (4. XI 1940 Tallinn), laulja (sopran). Lõpetas laulueriala 1968 TRK (V. Gurjevi kl.), täiendas end 1971–72 Itaalias *La Scala* laulukoolis. Olnud 1967–96 „Estonia" teatris ooperi- ja operetisolist, a-st 1984 töötanud ühtlasi EMA õppejõuna. Silmapaistvamad saavutused on lüürilise alatooniga ooperirollides. Esinenud oratooriumi- ja kammerlauljana, laulnud ka välismaal. NSVL-i rahvakunstnik (1981). Eesti lauljate võistlusel 1967 II koht, Baltimaade ja Valgevene lauljate võistlusel Tallinnas 1968 I auhind ja M. Glinka nim. lauljate võistlusel Kiievis 1968 laureaadítiitel. G. Otsa preemia 1979. **O:** Öökuninganna (Mozarti *Võluflööt*), Gilda ja Violetta (Verdi *Rigoletto* ja *Traviata*), Lucia ja Maria (Donizetti *Lucia di Lammermoor* ja *Rügemendi tütar*), Sophie (R. Straussi *Roosikavaler*), Lucy (Menotti *Telefon*), Roxane (Tambergi *Cyrano de Bergerac*).

B: P. Kuusk. *Anu Kaal.* Tln., 1987; M. Taggo. *Anu Kaal. Seitsmes vaatus.* Tln., 1996. ▸

Kaal, *Mati* (3. VI 1946 Tallinn), zooloog (terioloog), loomaökoloog ja loomaaednik, Aira K-u vennapoeg. Lõpetas 1969 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1968 Tallinna loomaaias (a-st 1975 dir.), oli ühtlasi 1974–75 ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Min-i jahimajanduse osk. vaneminspektor. Uurinud suurkiskjate bioloogiat ja ökoloogiat, rahvusv. tasemel tegelnud ohustatud liikide kaitse rakendusteaduslike küsimustega (nii tehis- kui ka looduslikes oludes). Propageerinud loodusteadusi ja loodushoidu, avaldanud aimekirjutisi (ka tõlkinud); osalenud eestikeelsete erialaterminite loomises. A-st 1999 liigikaitse sihtasutuse „Lutreola" nõukogu esimees. Eesti Looduse Fondi asutajaliige (1991) ja nõukogu liige. Paljude rahvusv. loomaaiandusorg-de (sh. Loomaaedade Euroopa Assotsiatsiooni nõukogu) liige. **T:** *Pruunkaru* (1980), *Eesti imetajate määramistabelid* (1981, autoreid ja koostaja), *Hunt* (1983).

Kaalep, *Ain* (4. VI 1926 Tartu), kirjanik ja tõlkija. Oli 1943–44 Soome sõjaväe 200. jalaväerügemendis, 1945–46 pol. põhjustel vangis. Lõpetas 1956 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1976–83 TRÜ tõlkekabineti juh-na, a-st 1989 on ajakirja „Akadeemia" peatoim. Esimene luuletus ilmus 1944 Soomes väljaandes „Kodutee". Avaldanud luulekogud „Aomaastikud", „Samarkandi vihik" (mõlemad 1962), „Järvemaastikud" (1968), „Klaasmaastikud" (1971), „Paani surm ja teisi luuletusi" (1976), „Kuldne Aphrodite ja teisi luuletusi" (1986) ning võrukeelse kogu „Haukamaa laulu'" (1999). Tema vormitäpne intellektuaalne lüürika on arenenud klassikalise eleegilisuse suunas. Tõlkinud paljude rahvaste kirjandust antiigist nüüdisajani (tõlkeluulevalimik „Peegelmaastikud" I–II, 1976–80; I osa eest J. Smuuli preemia 1977). Avaldanud esseid ja arvustusi (kogumikud „Maavallast ja maailmakirjandusest", 1984, J. Smuuli preemia 1985, ja „Kolm Lydiat", 1997) ning värsiõpetuse-, tõlketeooria- ja keelekäsitlusi; osalenud koostaja, toim. ja kaasautorina paljude kogumike ja tõlkeantoloogiate tegemises, kirjutanud ees- ja järelsõnu. Lavastatud on tema näidendeid („Minu silmad ja sinu silmad", 1965; „Iidamast ja Aadamast ehk Antimantikulaator", 1967; „Totomauna ehk Mäe veri", 1978) ja kuuldemänge. Olnud Põhiseaduse Assamblee liige. ENSV tnl. kirjanik (1986).

Kaaman, *Taavi* (26. XI 1942 Tallinn), arstiteadlane, meditsiinidr. (1981, Rootsi Kuninglik Meditsiiniinst.), naha- ja suguhaiguste eriteadlane. Lõpetas 1969 Rootsi Kuningliku Meditsiiniinst-i. Töötanud a-st 1970 Stockholmis Södersjukhusetis (ülikooli haigla) nahahaiguste kliinikus, a-st 1985 dots. Uurimusi dermatoveneroloogia, pms. dermatomükoloogia valdkonnast. **T:** *Dermatophyte antigens and cellmediated immunity in dermatophytosis* (1985).

Kaar, *Elmar* (10. VI 1928 Antsla v.), metsateadlane, bioloogiaknd. (1957, kinnit. 1958). Lõpetas 1953 EPA. Olnud 1953–54 EPA metsakasvatuskateedri vanemlaborant, 1957–63 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i metsasektori nooremteadur, 1963–69 Metsanduse Teadusliku Uurimise Laboratooriumi noorem- ja vanemteadur, 1969–70 ja 1993–96 Eesti Metsanduse ja Looduskaitse TUI vanemteadur, 1970–92 metsakasvatuse labori juh. Uurinud Eesti loodade ja loometsade ökoloogiat ja metsastamist (rajanud selleks katsekultuure), Eesti tammikuid ning põlevkivi kaevandamisega rikutud alade ökoloogiat, loonud nende alade ja tuhamägede metsastamise viisid, uurinud rekultiveeritud aladel toimuvaid mullatekkeprotsesse. Teinud 1974–80 rekultiveerimisalast koostööd Poola Metsainst-ga. Toim. Eesti Looduseuurijate Seltsi aastaraam-id. ENSV rkl. preemia 1975. **T:** *Metsakasvatuse viimalustest Saaremaa loo-aladel.* — Metsanduslikud uurimused, II (1959); *Looalad ja nende kasutamine* (1961), *Põlevkivikarjääride rekultiveerimine* (1971, autoreid), *Dependence of recultivation on natural conditions* (autoreid). — Metsanduslikud uurimused, XXIV (1992).

Kaarde (a-ni 1936 Karlson), *Johannes* (31. V 1896 Sulustvere k., Kurista v. — 3. VII 1976 Tartu), loomaarstiteadlane, *dr. med. vet.* (1926, Viin). Lõpetas 1921 TÜ, täiendas end 1924–26 Viinis. Osales 1918–20 Vabadussõjas. Töötas 1921–51 TRÜ-s ja 1951–76 EPA-s (1927–38 dots., 1938–76 prof.), oli ühtlasi 1940–41 Tartu ülikooli loomaarstiteaduskonna ja 1952–56 EPA veterinaariateaduskonna dekaan, 1944–52 ja 1956–66 kateedrijuh. ning 1947–49 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI sektorijuh. Uurinud veiste soohaigust, kasvikute valgelihastõbe ja selle ravi, veiste pügaraia ravi jpm. Avaldanud pms. veiste haigusi käsitlevaid kirjutisi, koostanud õpikuid ning toim. rohkesti veterinaariaalaseid rmt-id ja teaduskogumikke. ENSV tnl. teadlane (1956). ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Veterinaarfüsioteraapia* (1963, autoreid), *Põllumajandusloomade udarahaigused* (1965, autoreid).

B: *Johannes Kaarde — 100.* — Agraarteadus, 1996, 3.

Kaarli, *Kalle* (27. VII 1948 Tartu), matemaatik, Karl K. poeg, Rein K. vend, füüsika-matemaatikaknd. (1979, Moldova TA Matemaatika Inst.). Lõpetas 1971 TRÜ. Täiendanud end 1982–83 Ungaris, olnud 1992–93 Hiina Vabariigis (Taiwanis), 1996 USA-s ja 1997 Lõuna-Aafrika Vabariigis külalisteadur. Töötanud a-st 1974 TÜ-s (1983–94 dots., a-st 1994 puhta matemaatika inst-i prof.). Uurimusi algebra alalt (peaaegu-ringide struktuur ja radikaalid, polünomiaalse täielikkuse küsimused algebras). **T:** *Affine complete varieties* (autoreid). — Algebra Universalis, 1987, 24; *Primitivity and simplicity of non-zerosymmetric near-rings.* — Communications in Algebra, 1998, 26.

Kaarli (a-ni 1938 Karlson), *Karl* (18. VIII 1923 Kursi k., Puurmanni v.), põllumajandusteadlane, Kalle ja Rein K. isa, põllumajandusknd. (1969). Lõpetas 1944 Jäneda Kõrgema Põllunduskooli ja 1948 TRÜ. Olnud 1943–44 Jõgeva Sordiaretuse Inst-i katsetehnik, 1945–46 TRÜ ravimtaimede katsejaama vanemlaborant, 1947–49 TRÜ taimekasvatuse kateedri assistent, 1949–50 ENSV TA Põllum-e Inst-i Kuusiku filiaali nooremteadur, 1951–53 Mahtra kolhoosi agronoom, Kurna sovhoosi peaagronoom, 1953–62 Sommerlingi-nim. sovhoosi peaagronoom ja 1973–76 dir., 1962–73 ja a-st 1976 Eesti Maaviljeluse Inst-i teadustöötaja (katsemajandite osk., seemnekasvatuse sektori ja heinakasvatuse sektori juh., a-st 1986 kaunviljade ja õlikultuuride grupi juht, ühtlasi juhtiv- või vanemteadur). Selgitanud Eesti oludele sobivad kaunvilja-, rapsi- ja rüpsisordid, kujundanud sordikohased kasvatamisviisid ja osalenud nende tootmisse evitamises. ENSV tnl. teadlane (1982). **T:** *Hernes ja uba* (1998).

Kaarli, *Rein* (24. I 1951 Tallinn), füüsik, Karl K. poeg, Kalle K. vend, füüsika-matemaatikaknd. (1982). Lõpetas 1974 TRÜ, töötas 1974–96 Eesti TA Füüsika Inst-s (1982–96 vanem- ja juhtivteadur), a-st 1996 on Eesti Teadus- ja Arendusnõukogu sekretariaadi nõunik. Täiendanud end Moskvas (1975), Ottawas (1988–89) ja Zürichis (1993). Uurimusi suure spektraalse ja ajalise lahutusega spektroskoopia, koherentse kiirguse optika ja optilise informaatika alalt. Alustrajavaid töid tavaholograafia üldistuse, skalaar- ja vektorväljade aegruumilise (4-mõõtmelise) holograafia kohta. Lisandispektrite püsisälkamise (1974) ja „külmutatud" footonkaja avastajaid (1983). Eesti Füüsika Seltsi preemia 1993. **T:** *Hole burning in the contour of a pure electronic line in a Shpol'skii system* (autoreid). — JETP Letters, 1974,

Anu Kaal

Mati Kaal

Ain Kaalep

Johannes Kaarde

Kaal

Kaal

aalep

es Kaarde

Arvid Kaarma

Helje Kaarma

Jüri Kaarma

Melanie Kaarma

Ain-Elmar Kaasik

20; *Picosecond time and space domain holography by photochemical hole burning* (autoreid). — Journal Optical Society of America, B, 1986, 3.

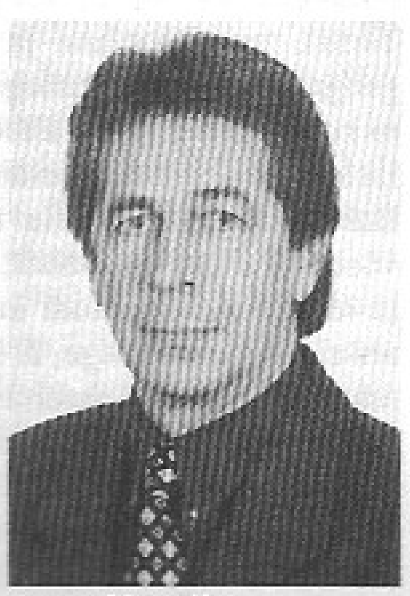
Kaarma, *Arvid* (25. II 1933 Nurme k., Velise v.), loomaarstiteadlane, parasitoloog, Helje K. abikaasa, veterinaariadr. (1978, kinnit. 1980). Lõpetas 1956 EPA. Oli 1956—57 Kuusiku katsebaasi ja 1958—59 Kurtna Linnukasvatuse Katsejaama vanemveterinaararst. Töötanud a-st 1962 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s, olnud 1962—65 ja 1969—74 vanemteadur, 1965—69 parasitoloogiagrupi juh., 1974—88 parasitoloogiasektori juh., 1988—90 peateadur, 1990—94 parasitoloogialabori juh. ja a-st 1978 ühtlasi inst-i majandite peaveterinaararst. Olnud 1994—96 EPMÜ Veterinaaria Uurimiskeskuse parasitoloogialabori juh. ja a-st 1997 EPMÜ nakkushaiguste labori vanemteadur. A-st 1987 Eesti TA parasitoloogiaalase probleemkomisjoni esimees. Uurinud loomade parasitaarhaigusi, eriti sigade ösofagostomoosi ja lammaste haigusi.

Kaarma, *Helje* (15. IV 1933 Tallinn), sünnitusabi-, günekoloogia- ja antropoloogiateadlane, Arvid K. abikaasa, meditsiinidr. (1987, Minsk). Lõpetas 1958 TRÜ. Töötanud seejärel Tartu Kliinilises Sünnitusmajas, a-st 1970 TÜ sünnitusabi- ja günekoloogiakateedri õppejõuna, 1990—93 TÜ naistekliiniku erakorralise prof-na ning a-st 1993 füüsilise antropoloogia keskuse juh-na (on selle asutaja). Euroopa Antropoloogia Assotsiatsiooni liige. Uurimusi naiste (sh. rasedate) ja vastsündinute ning koolitüdrukute kehaehituslaadi ning antropoloogilise teguri kui riskiteguri kohta. **T:** *Многомерное статистическое исследование системы антропологических признаков у женщин* (1981), *Complex statistical characterization of woman's body measurements.* — Anthrop. Anz., 1995, 53.

Kaarma, *Jüri* (26. IV 1950 Tallinn), raamatugraafik, Melanie K. poeg ja Eve Kase abikaasa. Õppis 1971—74 ERKI-s. Töötanud a-st 1986 ajakirja „Vikerkaar" kunstilise toim-na. K. rmt-ugraafikale on iseloomulik funktsionaalne asjalikkus; kasutab minimalistlikke kirja- ja motiivilahendusi. Kujundanud „„Loomingu" Raamatukogu" (1978—92), M. Kaarma ja A. Voolmaa „Eesti rahvarõivad" (3 kd., 1981), „Eesti nõukogude entsüklopeedia" 2. väljaande (1985 —, a-st 1990 „Eesti entsüklopeedia"), eepose „Beowulf" (1990), I. B. Singeri teose „Ori" (1992), luulekogu „Jüri Üdi ja Juhan Viiding. Kogutud luuletused" ja L. Gensi monograafia „Karl Burman" (mõlemad 1998). Teinud ka plakateid ja sõejoonistusi. J. Jenseni preemia 1982 ja 1985 ning trükigraafika preemia 1993, K. Raua preemia 1997.

Kaarma, *Melanie* (4. VIII 1923 Tsooru k., Tõlliste v.), rõivakunstnik, Jüri K. ema. Lõpetas 1948 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i. Töötas 1948—57 Kunstitoodete Kombinaadis, 1957—60 V. Klementi nim. Õmblusvabrikus ja 1955—76 Leningradi moemaja ajakirja „Мода" kujunduskunstnikuna. Loomingut iseloomustavad elegantne joonis, maitsekas värvikujundus ning leidlik ajalooliste ja etnograafiliste kostüümikujundusvõtete ja -elementide kasutamine. Loonud lavakostüüme (G. Verdi „Traviata", 1950 „Estonias"), viljelnud ka tarbegraafikat ja kavandanud koos abikaasa Voldemar K-ga (1908—76) intarsiaid. **T:** U. Toomi „Eesti rahvatantsude" ill-d (1953, koos S. Vasmuthiga), *Eesti rahvarõivad* (3 kd., 1981, koos A. Voolmaaga).

Aleksander Kaasik

Arne Kaasik

Kaarna, *Christian* (Kristjan) (20. X 1882 Palupera v. — 1. I 1943 Karagandõ), ajakirjanik, poliitik ja pangategelane. Õppis 1898 Tartu õpetajate seminaris. Oli 1904—05 Kodijärvel vallakirjutaja, 1905—06 tegev ajalehtede „Vabadus" (Tartu) ja „Sõnumed" (Tallinn) juures, 1909—16 Narvas „Meie Elu" toim., 1916—17 Vene sõjaväes. Tegutses 1918—20 Eesti Ajutise Valitsuse komissarina Narvas ja Virumaal. Oli 1921—23 ja 1924—26 töö- ja hoolekandeminister, 1928—40 Eesti Panga dir., Narva Eesti Seltsi esimees, msg. org-de („Estonia", ETA) ja pankade (Pikalaenu Panga) juhatuse liige. I—III Riigikogu liige. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1940, hukkus vangilaagris.

Kaasik, *Ain-Elmar* (2. VIII 1934 Tallinn), neuroloog ja neurokirurg, meditsiinidr. (1972), Eesti TA liige (1993), Uppsala ülikooli audr. (1991), Ameerika Neuroloogia Akadeemia k-liige (1994). Lõpetas 1959 TRÜ. Olnud 1962—64 Tartu Kliinilise Haigla hingamiskeskuse juh., a-st 1967 TÜ õppejõud, a-st 1972 prof.; 1975—79 arstide ja farmatseutide täiendusteaduskonna dekaan, 1984—92 neuroloogia ja neurokirurgia kateedri (a-st 1992 närvikliiniku) juh., 1984—89 ühtlasi arstiteaduskonna dekaan, a-st 1999 emeriitprof. Olnud paljude USA ja Euroopa ülikoolide külalisprof. Eesti delegaat Maailma Neuroloogia Föderatsiooni juures, Balti Neuroloogia Assotsiatsiooni asepresident, Skandinaavia Neurokirurgide Ühingu k-liige. Kuulub a-st 1999 Eesti TA juhatusse. Uurinud pms. närvihaiguste ravi, ajuvereringe häireid ja peaaju ainevahetust. ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Peaaju veresoonte haigused* (1982, koos R. Zuppinguga), *Kliiniline farmakoloogia* (1988, autoreid), *Reanimatoloogia* (1991, autoreid).

Kaasik, *Aleksander* (14. II 1908 Tallinn — 8. I 1994 Tallinn), kujur. Õppis 1924—31 Riigi Kunsttööstuskoolis. Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse, töötas 1941—44 pms. Moskvas ning osales ENSV Kunstnike Liidu asutamises, oli 1944—82 ERKI õppejõud (a-st 1968 prof., 1946—56 skulptuurikateedri juh.). Viljeles algul pms. ehitusplastikat (Võru pangamaja reljeefid, 1938; Tallinna Tõnismäe polikliiniku fassaadi „Halastajaõde", 1939), hiljem jõulises real. käsitluslaadis portree-, vaba- ja monumendiplastikat. ENSV tnl. kunstitegelane (1958). ENSV rkl. preemia 1947 ja 1950, K. Raua preemia 1980. **T:** O. Laane (1928, puu), H. Kuma (1965) ja E. Okase portree (1981, mõlemad pronks), Viljandi J. Sihveri mälestussammas (1979, arh. R. Luup; pronks, graniit; 1991 kõrvaldatud), akt *Lamav naine* (1958, marmor). **B:** L. Soonpää. *Aleksander Kaasik.* Tln., 1959.

Kaasik, *Arne* (2. X 1947 Rutja k., Vihula v.), looduskaitsetegelane, Elna K-u vend, Edgar Spriidi õepoeg. Lõpetas 1971 metsandusinsenerina EPA. Töötanud Lahemaa rahvuspargis (1972—75 looduskaitseinspektor, 1975—88 dir-i asetäitja, a-st 1988 dir.). 1991—98 Balti Rahvusparkide Assotsiatsiooni juhatuse liige, a-st 1996 Euroopa Loodus- ja Rahvusparkide Föderatsiooni juhatuse liige, a-st 1989 Maailma Looduskaitseliidu kaitsealade komisjoni liige, a-st 1991 Eesti Kaitsealade Liidu juhatuse esimees, Eestimaa Looduse Fondi asutajaliige ja 1991—97 nõukogu liige, a-st 1999 Eesti Riigimetsade Majandamise Keskuse nõukogu liige. Olnud *Lions*-liikumise edendajaid Eestis (1992—99 *Lions*-liikumise Eesti piirkonna juhatuse liige, 1993—94 Eesti piirkonna ku-

berner). *Fred M. Packard International Parks Merit Award* (Maailma Looduskaitseliidu autasu) ja *Lions International Leadership Award* 1993. **T:** *Lahemaa Rahvuspark* (1983, album, koos Edgar Kasega). ▲

Kaasik, *Elna* (16. XI 1957 Rutja k., Vihula v.), tekstiilikunstnik, Arne K-u õde, Edgar Spriidi õetütar. Lõpetas 1983 ERKI. Töötanud 1988—95 „Arsis" dekoratiivkudumisateljee kunstilise juhina ja a-st 1992 oma firma „Elnadisain" ja a-st 1995 oü. „Viru Vill" juhina. Kujundanud tekstiilettevõtete toodangut ning unikaalloominguna kudunud kangastelgedel autoritehnikas sisustuskangaid („Talv", 1989; „Mere hääled", 1996; „Tuletee" (sarjast „Tuletee"), 1997, EV saatkond Jaapanis) ja vaipu („Taeva hing", 1994, EV saatkond Leedus; „Meretee", 1999, EV saatkond Rootsis). Käsitsusaadi iseloomustavad range vertikaal-horisontaalne pinnajaotus ja karge koloriit.

Elna Kaasik

Kristiina Kaasik

Tõnis Kaasik

Kaasik, *Kristiina* (26. I 1943 Tallinn), maalikunstnik, Veljo K-u abikaasa. Lõpetas 1967 ERKI teatridekoratsiooni erialal. 1960. a-il lõi erksavärvilisi abstraktsionistlikke maale, kuulus rühmitusse ANK '64. Alates 1970. a-st kujutanud ekspressiivseid, psühholoogiliselt pingestatud, intensiivse värvigammaga ja metafooriselt tõlgendatavaid loodusmotiive, 1990. a-il on käsitlusviisid muutunud taas abstraktsionistlikuks ja koloriit mahedamaks. K. Mäe medal 1980. **T:** *Haige talv* (1975), *Põlev roostik* (1977), *Trump* (1977), *Ruhnu rand* (1983), *Lõikuskuu* (1984), *Legend* (1991), *Hommikutuul* (1993), *Algmaal* (1996).

B: *Kristiina Kaasik.* [Koost. A. Liivak.] Tln., 1985.

Kaasik, *Paul* (29. XI 1925 Ollepa — 25. XII 1985 Leningrad), elektrotehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1971). Lõpetas 1951 elektriinsenerina TPI, töötas 1956—57 sealsamas, seejärel 1957—78 Leningradi Polütehnilises Inst-s õppejõuna (a-st 1973 prof.), oli a-st 1978 Leningradi Lennukiaparatuuriinst-i elektrotehnika aluste kateedri juh. Uurimusi elektrimasinate teooria, täiturelektrimootorite ja eriotstarbeliste (sh. kosmoseaparatuuri) elektriajamite kohta. **T:** *Elektrimasinad* (1961, autoreid), *Тихоходные безредукторные электродвигатели* (1974).

Kaasik, *Tõnis* (9. I 1949 Iru-Lepiku), keskkonnakaitsja, Reet Kasiku vend, geograafiaknd. (1985, Leningrad). Lõpetas 1971 füüsilise geograafia alal (kitsam eriala looduskaitse) TRÜ. Täiendanud end Århuses (1994). Töötanud 1971—79 Aegviidu metsamajandis looduskaitseinspektorina, olnud keskkonna- ja looduskaitsega seotud ametikohal ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Min-s, ENSV Rkl. Maaparandus- ja Veemajanduskomitees ja MN-i aparaadis, 1986—89 Eesti Majandusjuhtide Inst-i õppe- ja teadusdir., 1990—91 veeameti peadir., 1991—92 keskkonnaminister ja 1992—97 Stockholmi Keskkonnainst-i Tallinna keskuse dir., a-st 1998 töötab as-s Silmet Grupp, a-st 1998 on as-i „ÖkoSil" juh. Olnud ÜRO maailma keskkonna- ja arengukomisjoni ekspert (1984), osalenud (Eesti delegatsiooniga) Rio de Janeiros toimunud ÜRO keskkonna- ja arengukonverentsis (1992), olnud Ida- ja Kesk-Euroopa esindaja Rio+5 valitsusvälise maailmafoorumi korralduskomitees (1997), algatanud Ida-Virumaa Säästva Arengu Komisjoni ning korraldanud 1993—97 selle tööd. Uurinud Euroopa Liidu keskkonnapoliitikat, Läänemere keskkonnakaitset ning Kesk- ja Ida-Euroopa riikide säästliku arengu küsimusi. Tutvustanud roheliste liikumist. Meistersportlane vehklemises. **T:** *Kõrvemaa* (1979), *Keskkonnasündmus 1983—1987* (1990), *Euroopa Liidu keskkonnapoliitika* (1995), *Eesti loodusvarad: geoloogia ja vesi* (1996), *Regional Response of the Baltic Sea Countries to Global Agenda 21* (Baltic Agenda, 1997).

Kaasik, *Valve,* *Lüütsepp, *V.*

Kaasik, *Veljo* (17. VII 1938 Tallinn), arhitekt, Kristiina K-u abikaasa. Lõpetas 1964 ERKI. Töötanud 1963—90 (vaheajaga) „Eesti Maaehitusprojektis", a-st 1990 on EKA arhitektuurikateedri juh. (a-st 1996 prof.). 1970. ja 1980. a-il sai mõjutusi Skandinaavia regionalistlikust ja postmodernistlikust arhitektuurist, talle on omased julged mahukontrastid ja hea keskkonnatunnetus. Avaldanud rohkesti linnaehitus- ja arhitektuurialaseid art-eid (rmt. „Üle majade", 1999, koos A. Alveri ja T. Trummaliga). ENSV tnl. arhitekt (1987). **T:** Tallinnas eramu Meriväljal Ida tee 50 (1975—85), Haapsalus elamu Jaama t. 8a (1984), Lümanda klubihoone (1986).

Veljo Kaasik

Kaasik, *Ülo* (9. XI 1926 Tallinn), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1957). Lõpetas 1953 TRÜ. Olnud samast aastast sealsamas õppejõud (a-st 1959 dots., 1959—62 geomeetria, 1962—66 arvutusmatemaatika ning 1969—74 matemaatilise statistika ja programmeerimise kateedri juh., 1959—93 arvutuskeskuse teaduslik juhendaja, a-st 1979 prof.), a-st 1993 emeriitprof. Täiendanud end USA-s Stanfordi (1961—62) ja Harvardi ülikoolis (1966). Oli 1963—75 kogumiku „Matemaatika ja kaasaeg" toimetuskolleegiumi esimees. Uurimusi arvutusmatemaatika, majandusmatemaatika ja programmeerimise alalt. Koostanud õpikuid, käsirmt-id ja sõnastikke. **T:** *Matemaatiline planeerimine* (1967), *Programmeerimine* (1971, autoreid), *Operatsioonianalüüs* (1982, koos L. Kivistikuga), *Matemaatikaleksikon* (1982, [2]1992, vn. k. 1985), *Eesti-inglise-vene matemaatikasõnastik* (1995, koos M. Abeliga), *Koolimatemaatika entsüklopeedia* (1998, koos E. ja M. Abeliga).

Ülo Kaasik

Kaasik-Aaslav, *Katri* (4. VIII 1965 Tallinn), lavastaja, teatrimag. (1997). Lõpetas 1992 näitleja- ja lavastajaerialal TRK. Olnud 1992—93 „Ugala" näitleja ja lavastaja, 1995—98 Eesti Draamateatri ning 1993—95 ja a-st 1998 vabakutseline lavastaja (lavastanud Von Krahli Teatris, Tallinna Linnateatris jm.). V. Panso preemia 1990. **L:** Dostojevski ja Kaasik-Aaslavi *Valged ööd* (1993), Ibseni *Hedda Gabler* (1993), Brechti *Härra Puntila ja tema sulane Matti* (1994), Tšehhovi *Onu Vanja* (1996), Tammsaare ja Kaasik-Aaslavi *Pikad sammud* (1997), Ibseni *Naine merelt* (1998).

Boris Kabur

Kaavere, *Vello* (13. VII 1936 Tõrva — 11. IV 1994 Tartu), teadusloolane ja genealoog. Lõpetas 1959 geograafiaõpetaja kutsega TRÜ. Töötas mitmes Tartu koolis ja a-st 1976 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i Baeri muuseumis (a-st 1993 juh.). Uurimusi Baltimaade geograafia ajaloo ja baltisaksa suguvõsade genealoogia alalt. Avaldanud K. E. von Baeri ja tema teaduspärandi kohta u. 50 kirjutist, samuti art-eid A. von Bunge, J. F. Eschscholtzi, E. R. Hoffmanni, O. von Kotzebue, G. G. L. von Maydelli, A. Reguly, A. G. von Schrencki, F. von Wrangeli jpt. uurimisreisijate kohta. Osalenud sarja *Folia Baeriana* (I—VI) avaldamises. **T:** *Baeri bibliograafia* (1983, koos H. Saaliga), *Die Nachkommen von Karl Ernst von Baer* (1990), *Baer* (1992).

Helmut Kadari

B: E. Tammiksaar. *Vello Kaavere. In memoriam*, ja M. Roos. *Vello Kaavere trükitööde nimestik.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, XI. Tln., 1995.

Kabur, *Boris* (15. IX 1917 Tallinn), kirjanik ja tõlkija, A. Reinla abikaasa. Lõpetas 1941 füüsikuna TRÜ. Töötanud 1946—47 Moskvas Üleliidulises Okeanograafia ja Merekalamajanduse TUI-s, 1947—54 vangis olles Üleliidulise Metsatööstuse Min-i erikonstrueerimisbüroos (käsimootorsae „Družba" kaasleiutaja, 1952). Kirjutanud lastenäid-d „Rops" ja „Rops aitab kõiki" (lavastatud 1964 ja 1965, ilm. 1967), näid-i „Antivalgus" (lavastatud 1968) ja ulmejutustuse „Kosmose rannavetes" (1966). Eestindanud H. W. Longfellow' teose „Laul Haiavatast", armeenia eepose „Sassuuni Davith", sumeri eepose „Gilgameš" ja C. P. Mountfordi Austraalia pärismaalaste muistendite kogu „Unenägude aegadest", kirjutanud lastele eeposte ümberjutustusi („Sassuuni sõgedad", 1979; „Gilgameš", 1987; „Haiavata lood", 1990); tõlkinud Ameerika (W. Whitman, E. L. Masters), inglise (M. Shelley), vene (V. Rasputin), armeenia (B. Hovsephjan, J. Tšharentsh) jmt. kirjandust.

Kadari (a-ni 1938 K r i s t a l), *Helmut* (9. XII 1903 Tallinn — 29. XI 1976 Tartu), õigusteadlane, *mag. jur.* (1929), õigusteaduse knd. (1945), prof. (1936). Lõpetas 1926 TÜ. Oli 1926—28 sõjaväeteenistuses, 1928—29 TÜ teaduslik stipendiaat, 1929—31 ja 1933—35 teaduslik stipendiaat Austrias, Saksamaal, Itaalias ja Šveitsis, 1936—40 erakorraline prof., 1940—41 ja 1944—65 kriminaalõiguse ja -protsessi kateedri juh., 1965—66 konsultantprof. Osales „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse aluste" ja Eesti NSV kriminaalkoodeksi koostamises. **T:** *Kahevõitlus* (magistritöö, 1929), *Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa* (1963, koos E. Raali ja I. Rebasega).

Kadarik, *Margus* (29. XI 1953 Tartu), metallikunstnik ja kujur. Lõpetas 1978 ERKI metallehistöö erialal, töötas 1980—85 sealsamas skulptuuriõppejõuna. Kavandanud põhil. msg. tehnikas medaleid („Paul Nikolai Kogerman 1891—1951", 1983, plastmass; „Jakob Hurt 1839—1907", 1988, pronks) ja münte (Eesti 5-kroonine münt, 1993, ja 100-kroonine hõbemünt, 1995). Skulptuuris loonud suuremõõtmelisi kompositsioone („Frontoon", 1985, patineeritud kips, Pirita purjespordikeskus; „Kenotaaf", 1987, alumiinium) ja dekoratiivkujusid.

Kadastik, *Mart* (24. III 1955 Tartu), ajakirjanik ja äritegelane. Lõpetas 1978 ajakirjanikuna TRÜ. Töötanud a-st 1977 „Postimehes" (a-ni 1990 „Edasi"), olnud 1983—91 toim., 1991—92 peatoim. ja a-st 1992 vastutav väljaandja. A-st 1998 as. Eesti Meedia juhatuse ja Tartu Raadio nõukogu esimees, trükikoja „Kroonpress" nõukogu esimees, as-i Pärnu Postimees nõukogu esimees, Eesti Ajakirjade Kirjastuse nõukogu esimees. Eesti Ajalehtede Liidu asutajaid (1992) ja 1992—94 juhatuse esimees. Maailma Ajalehtede Liidu (WAN — *World Association of Newspapers*) juhatuse liige (a-st 1995). Õpetab TÜ-s ajakirjandust.

Kaelas, *Aleksander* (21. X 1880 Karksi v. — 19. IV 1920 Irkutsk), psühholoog ja filosoof. Lõpetas 1905 Moskva vaimuliku akadeemia, õppis 1908—11 Moskva ülikooli filosoofiateaduskonnas. Oli G. Tšelpanovi õpilane ja kaastöötaja, 1914—19 Moskva ülikoolis eradots., 1919—20 Irkutski ülikooli dots. ja lühikest aega prof. Valiti 1919 TÜ psühholoogiaprof-ks; suri Eestisse jõudmata. Uurimusi (sh. eksperimentaalseid) emotsioonide ja tahte psühholoogia kohta. K-e meelest ei määra emotsioone aistingud (neid on pidanud määravaks W. Wundt) ega periferrsed füsioloogilised protsessid (W. James, C. G. Lange), vaid motivatsiooniprotsessid, eriti motiivide omavahelise tasakaalu aste.

Kaer, *Krista* (20. VII 1951 Tapa), tõlkija ja kirjastaja, P. Ilmeti abikaasa. Lõpetas 1973 inglise filoloogina TRÜ. Töötanud 1973—76 TRÜ rmtk-s, olnud 1975—77 TRÜ võõrkeelte kateedri õpetaja, 1978—86 Matsalu looduskaitseala tõlk, 1992—95 Eesti Inst-i referent ja a-st 1995 kirjastuse „Varrak" peatoim. Tõlkinud a-st 1977 eesti keelde Ameerika (J. C. Oates, F. O'Connor, S. Sontag), inglise (K. Amis, R. Kipling, D. Lessing, D. Du Maurier, O. Wilde), iiri (B. Friel) ja LAV kirjandust (A. P. Brink), kirjutanud tõlkermt-ile järelsõnu ning avaldanud art-eid nüüdisaja väliskirjanduse kohta.

Kaevats, *Ülo* (29. IX 1947 Kassari, Käina v.), filosoof, kirjastaja ja riigitegelane, filosoofiaknd. (1981, Vilniuse ülikool). Lõpetas 1972 TRÜ füüsiku ja teadusfilosoofina. Olnud 1973—81 ENSV TA Ajaloo Inst-i teadur (1974—75 stažeeris NSVL TA Loodusteaduste ja Tehnika Ajaloo Inst-s), 1981—89 Eesti TA filosoofiakateedri dots., 1989—92 „Eesti entsüklopeedia" peatoim., 1992—95 EV riigisekretär, 1995—99 Eesti Entsüklopeediakirjastuse peatoim., 1999—2000 „Eesti entsüklopeedia" peatoim. ja a-st 1999 TTÜ filosoofiaprof., filosoofia õppetooli juh. Kirjutanud teadusfilosoofiaalaseid art-eid, pol. programmdokumente ja publitsistikat. Koostanud ülevaatermt-id, juhtinud teatmeteoste koostamist. 1988—90 Eestimaa Rahvarinde programmikomitee ja aukohtu esimees, 1992—95 Eesti Informaatikanõukogu esimees, 1993—95 Teenetemärkide Komitee esimees, a-st 1995 TÜ kuratooriumi esimees.

Kaganovitš, *Ilja* Zalmanovitš (8. XI 1921 Gomel), majandusteadlane, majandusdr. (1972), prof. (1978). Lõpetas 1951 Leningradi ülikooli. Töötas a-st 1951 Eesti TA Majanduse Inst-s, oli 1963—84 süsteemianalüüsi sektori juh., 1984—93 samas juhtivteadur. Elab a-st 1993 USA-s. Uurimusi majandusmatemaatilise modelleerimise ja süsteemianalüüsi alalt. A. Veimeri preemia 1983.

Kahk, *Juhan* (1. VIII 1928 Nõmme — 28. VI 1998 Tallinn), ajaloolane, ajaloodr. (1963), prof. (1978), Eesti TA liige (1978; k-liige 1969), Soome TA välisliige (1983). Lõpetas 1951 TRÜ, töötas 1954—74 ENSV TA Ajaloo Inst-s (1968—74 dir.), oli 1973—89 ENSV TA ühisk-ateaduste osk. akad-sekretär. Uurinud Eesti ala talu- ja mõisamajanduse arengut, talurahva mentaliteeti ning 18.—19. saj. talurahvaliikumist; loonud kontseptsiooni talude ja talurahvaliikumise edendavast osast Eesti ala ühiskondlik-maj. arengus. Juurutanud ajalooteadusse matemaatilisi meetodeid: rakendas esimesena korrelatsiooni ja faktoranalüüsi (1962 ja 1968), otsuste teooriat (1973), klasteranalüüsi (1975; koos Mart Remmeliga) ja kujutiste äratundmise meetodit (1981). Avaldanud ajaloolis-demograafilisi uurimusi, rajas akadeemias 1974 esimesed sotsioloogilise uurimise keskused. ENSV tnl. teadlane (1983). ENSV rkl. preemia 1965 ja 1977. **T:** *1858. aasta talurahvarahutused Eestis. Mahtra sõda* (1958), *Rahutused ja reformid* (1961), *Murrangulised neljakümnendad* (1978), *Talude päriseksostmise aegu* (1993), *Barons and farmers. Continuity and transformation in rural Estonia (1816—1994)* (1994), *An Economic History of the Baltic countries* (koos E. Tarveliga). — Acta Universitatis Stockholmiensis, 1997, 20.

Kahn, *Hubert-Viktor* (6. XII 1930 Tallinn), arstiteadlane, töötervishoiuarst ja -organisaator, meditsiinidr. (1976). Lõpetas 1956 TRÜ. Oli a-ni 1958 Tõnismäe haiglas sisearst, töötanud a-st 1958 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s (sh. 1968—74 teadusdir., a-st 1973 eksperimentaalse ja kliinilise toksikoloogia osk-a juh., a-st 1986 prof., a-st 1992 töömeditsiini osk-a ja a-st 1995 töötervishoiukeskuse juh.). Olnud 1981—94 tervishoiumini-i

peatoksikoloog, a-st 1995 sotsiaalmin-i töötervishoiunõunik, ühtlasi 1979–96 TÜ õppejõud (a-st 1997 emeriitprof.); 1989–94 väikeettevõtte Eesti Töötervishoiukeskus dir. Pannud inst-s aluse kliinilisele toksikoloogiale ja tööfüsioloogiale, algatanud töötervishoiu reformimise. Rajanud ajakirja „Eesti Töötervishoid", on selle peatoim. Uurimusi pliimürgistuse ja põlevkivikeemiasaaduste toksilisuse, kutsekahjustuste varajase diagnoosimise, porfüriinide ainevahetuse ja töövõime määramise kohta. **T:** *Kutsehaigused* (1979, autoreid), *Meditsiiniline toksikoloogia* (1983, koos H. Talvojaga), *Tootmine ja töötervishoid* (1986), *Töötervishoid Euroopa Liidu riikides* (1998). ▸

Kaho, Richard *Hugo* (15. XI 1885 Pärnu – 17. IX 1964 Hamburg), taimefüsioloog, *dr. phil. nat.* (1923), Eesti TA liige (1938). Lõpetas 1908 Riia Polütehnilise Inst-i keemia alal ja 1913 Kaasani ülikooli loodusteaduste alal. Oli 1913–19 Moskvas kooliõpetaja ja 1919–20 Moskva ülikooli assistent. Naasis 1920 Eestisse. Täiendas end 1920–21 TÜ stipendiaadina Heidelbergi ülikoolis. Oli 1921–23 TÜ-s taimefüsioloogia ja -anatoomia dots-i kt., 1923 dots., 1924 taimefüsioloogia erakorraline prof., 1925–44 korraline prof. ja 1938–40 TÜ rektor (kuulus rektorina Riiginõukogusse). Asutas 1923 TÜ-s taimefüsioloogia labori, oli a-st 1925 selle juh., 1926–30 ka labori väljaannete toim. Juhatas 1923–25 ülikooli botaanikaaeda. Nimetati 1937 Loodusvarade Inst-i liikmeks. Oli 1929–37 Eesti Loodusuurijate Seltsi botaanikasektsiooni esimees, 1936–39 seltsi esimees; toimetas 1936–37 seltsi väljaandeid. Põgenes 1944 Saksamaale, oli 1946–49 Balti ülikooli (Hamburgi läh. Pinnebergis) prof., botaanikakateedri juh. ja loodusteaduskonna dekaan, 1949–53 *Deutsche Forschungsgesellschaft*'i stipendiaat, töötas Poznani, Berliini ja Marburgi botaanikainst-s ning Bonni ja Hamburgi ülikoolis. Uuris protoplasma kolloidstruktuuri, leelis- ja raskmetallide soolade toimet protoplasmasse, nende soolade kasvu stimuleerivat toimet ning protoplasma veefiltratsiooni; lõi oma permeaablusteooria, uuris kartuli viirushaigusi. **T:** *Raskemetallsoolade toime sõltuvusest anioonist liofiilsete kolloidide suhtes.* – Keemia teated, I (1933); *Über den Einfluss der Kohlensäure auf die Exosmose von Elektrolytien aus Stengelzellen.* – Protoplasma, 1937, 27.

Kahu, *Meelik* (20. II 1935 Kuressaare – 25. X 1991 Tartu), kirjandusteadlane, filoloogiaknd. (1971). Lõpetas 1959 TRÜ eesti filoloogina. Oli 1959–61 ja 1964–65 Kurgjal C. R. Jakobsoni Talumuuseumi vanemteadur ning 1961–64 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i aspirant, a-st 1965 töötas F. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumis. Uurinud eesti ajakirjanduse ajalugu ja eesti pseudonüümikat („Eesti pseudonüümide leksikon", I osa, 1991), avaldanud art-eid ja uurimusi C. R. Jakobsoni („Võti C. R. Jakobsoni maailmavaate mõistmiseks", 1964), A. Dido, O. Lutsu jmt. kohta.

Kaidla, *Juta* (25. II 1923 Tallinn – 9. V 1968 Tallinn), kirjanik. Kirjutanud lastele südamlikke värsse loodusest, sh. loomadest („Laanerahva talvepidu", 1956; „Valgete liblikate aeg", 1968; „Kui maa on valge", 1968; valimik „Liblikaga võidu", 1982), täiskasvanuile loodus- ja lembelaule ning lüürilise alatooniga kodanikuluulet (kogud „Süda nõuab laule", 1960, „Üle mäe ja müüri", 1963, ja „Kaksipidi", 1969).

Kaidu, *Epp* (pseud.), õieti Leida Ird (15. IV 1915 Jäärja v. – 23. VI 1976 Tallinn), lavastaja ja näitleja, Kaarel Irdi abikaasa, Kais Adlase ema. Lõpetas 1936 Tartu Näitekunsti Stuudio ja 1952 Moskvas kõrgemad režiikursused. Oli 1937–39 Tartu Töölisteatri ja 1940–41 „Vanemuise" näitleja, kuulus 1942–44 Eesti NSV Rkl. Kunstiansamblitesse, töötas a-st 1944 lavastajana „Vanemuises". Kõigis žanrides ilmestasid tema lavastusi detailirikkad massistseenid ja inimloomuse plastiline avamine. Lavastanud ka Jyväskylä, Moskva, Petrozavodski ja Kaunase teatrites, teinud telelavastusi. ENSV rahvakunstnik (1957). ENSV rkl. preemia 1948, 1949 ja 1972. **L:** Vilde *Tabamata ime* (1952), Tammlaane *Raudne kodu* (1954), Kõrveri *Ainult unistus* (1955) ja *Laanelill* (1959), Laxnessi *Müüdud hällilaul* (1957), Kuusbergi ja Kaidu *Andres Lapeteuse juhtum* (1964), Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper* (1964), Rainise *Joosep ja tema vennad* (1966), Milleri *Saalemi nõiad* (1969), Madáchi *Inimese tragöödia* (1971), Kangro *Imelugu* (1974). **O:** Sally (Tammlaane *Raudne kodu*), Laura (Vilde *Pisuhänd*), Eliza (Shaw' *Pygmalion*). **B:** *Epp Kaidu kaasaegsete mälestustes.* [Koost. O. Kuningas.] Tln., 1982.

Kaik, *Lembit* (12. IV 1923 Kõo v. – 28. IX 1988 Tallinn), riigitegelane ja ajakirjandusjuht, majandusknd. (1961). Oli 1940 komsomoliaktivist, 1941 Tapa Linna TK aseesimees, osales 1941 Rakvere hävituspataljoni tegevuses ning oli II maailmasõja ajal eesti laskurkorpuses. Lõpetas 1950 TPI majandusteaduskonna, 1953 NLKP KK Kõrgema Parteikooli ja 1961 NLKP KK Ühisk-ateaduste Akadeemia. Töötas 1946–48 ja 1949–51 „Rahva Hääle" parteielu ja propagandaosk-a juh-na ning 1948–49 EK(b)P KK propaganda- ja agitatsiooniosk-s, oli 1953–57 ENSV Kultuurimin-i Raadioinformatsiooni Peavalitsuse juh., 1961–63 ENSV kultuuriministri asetäitja ja 1963–88 ENSV Rkl. Kirjastuste, Polügraafia ja Rmt-ukaubanduse Komitee esimees. Kuulus a-st 1944 NLKP-sse, oli 1964–66 EKP KK liikmeknd., a-st 1966 liige. 1980–88 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. kultuuritegelane (1978).

Kajak, *Kalju* (29. III 1929 Tartu), geoloog, geoloogiamag. (1992). Lõpetas 1953 TRÜ, töötas 1954–57 TRÜ geoloogia kateedris õppejõuna, a-st 1958 olnud Eesti Geoloogiakeskuses töörühma juh. ning pea- ja vanemgeoloog. Uurinud pms. Eestis paiknevaid kvaternaari setteid ja devoni kivimeid. Juhtinud Eesti ala geoloogilist kaardistamist. Balti Stratigraafia Assotsiatsiooni ja Eesti Stratigraafiakomisjoni töörühma juht. ENSV tnl. tööstustöötaja (1979). NSVL-i rkl. preemia 1984. **T:** *Особенности геологического строения краевых ледниковых образований в Эстонии: краевые образования материкого оледенения* (1965), *Eesti kvaternaarisetete kaart* (1994, 1999).

Kaladze, *Amiran* (3. V 1945 – 27. VI 1995), gruusia literaat ja tõlkija. Lõpetas 1972 Gruusia NSV Rkl. Teatriinst-i. Vahendanud gruusia keelde eesti kirjandust: F. Tuglase marginaaliaid („100 marginaali"), E. Vetemaa romaane („Monument", „Pillimees" ja „Munad hiina moodi"), valimiku eesti nüüdiskirjanike jutustusi („Eesti jutustused", 1979) ja luulet („Eesti nõukogude luuletajaid", 1984). Tihendanud Eesti ja Gruusia kultuurisuhteid trükiajakirjanduse, raadio ja televisiooni kaudu. Mõrvati pol. põhjustel. J. Smuuli preemia 1980.

Kalam, *Endel* (19. XII 1915 Nurmekunde k., Tveri kub. – 11. XII 1985 Boston), vioolamängija ja dirigent. Õppis 1936–44 TK-s J. K. Paulseni, V. Alumäe ja R. Palmi juures viiulit ning O. Rootsi juures dirigeerimist. Oli 1938–44 Eesti ringhäälingu orkestris viiuldaja ja ühtlasi dirigent. Täiendas end 1943 Salzburgis C. Kraussi ja 1952–54 Bostonis L. Bernsteini dirigentide kursustel. Põgenes 1944 Saksamaale, oli a-ni 1949 Lübeckis ja Blombergis eesti muusikatruppide juht. A-st 1949 elas USA-s, oli Bostoni sümfooniaorkestris vioolamängija ja a-st 1969 Bostoni ülikoolis vioolapedagoog. Osales dirigendina Marlboro ja Tanglewoodi suvistel muusika-

Hubert-Viktor Kahn

Hugo Kaho

Epp Kaidu

Kalju Kajak

Endel Kalam

Hubert-Viktor Kaho

Kalamees

Hugo Kaho

Epp Kaidu

Valju Kajak

Endel Kalam

pidustustel. Juhatas mitut orkestrit (*New England Chamber Orchestra, Boston Pops-Orchestra*). Oli L. Juhti nim. muusikafondi kauaaegne esimees. Avaldanud ajakirjanduses art-eid eesti muusika kohta. — Tema poeg, dirigent, pianist ja helilooja T õ n u K. (12. II 1948 Bad Rehburg, Saksamaa) elab USA-s. **B:** T. Kalam. *Ludvig Juht ja Endel Kalam: kaks elukäiku eesti muusikas.* — Teater. Muusika. Kino, 1990, 4.

Kalamees, *Aleksander* (31. VII 1897 Vastse-Antsla — 8. VI 1987 Tartu), spordipedagoog, Kuulo K-e isa. Lõpetas 1925 Berliini spordikõrgkooli. Oli 1928—38 ja 1945—57 TÜ õppejõud, 1938—40 haridus- ja sotsiaalmin-i kehalise kasvatuse nõunik ja 1940—45 Tallinnas õpetaja. Juhendas 1935—36 Eesti olümpiakandidaate. ENSV tnl. sporditegelane (1966). **T:** *Algkooli kehakasvatuse käsiraamat* (1936), *Valik eesti rahvamänge* (1936, [4]1973), *Kehakultuurialaseid esinemiskavu noortele* (1967).

Kalamees, *Kuulo* (15. IV 1934 Tartu), mükoloog, Aleksander K-e poeg, bioloogiadr. (1977). Lõpetas 1958 bioloogina TRÜ. Töötanud 1964—69 ja 1992—97 TÜ-s (a-st 1992 mükoloogia õppetooli juh. ja prof.; a-st 1997 emeriitprof.) ning a-st 1969 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1992—97 mükoloogiaosk-a juh., a-st 1998 vanemteadur). Algatanud Eesti seenekoosluste ja nende produktiivsuse uurimise ning tegelnud seente kaitsega („Eesti punane raamatu" (1998) autoreid). 1976—85 Eesti Looduseuurijate Seltsi president. A-st 1969 Rahvusv. Bioloogiaprogrammi Eesti rahvusliku komitee teadussekretär. **T:** *Seened* (1966), *Eesti seente määraja* I—II (1971—72), *Eesti puravikulised* (1974, koos V. Lastinguga), *Eesti riisikad* (1979), *Seenespekter* (1986), *Eesti seente levikuatlas*, 2. (1999, autoreid).

Kalaus, *Heiki* (28. XI 1950 Avinurme), tromboonimängija ja pedagoog. Lõpetanud 1974 tromboonierialal TRK (P. Karpi kl.) ja 1980 Leningradi konservatooriumis aspirantuuri (V. Sumerkini kl.). Olnud a-st 1972 ERSO tromboonimängija (a-st 1974 tromboonirühma kontsertmeister), a-st 1977 töötanud ka EMA-s õppejõuna (1995—98 puhkpillikateedri juh.; a-st 1999 prof.). Sai 1978 vab. puhkpillimängijate võistlusel I preemia.

Kalda, *Aino* (19. VIII 1929 Tallinn), botaanik, bioloogiaknd. (1962). Lõpetas 1953 bioloogina TRÜ. Töötas 1959—73 TRÜ taimesüstemaatika ja geobotaanika kateedris (1965—73 dots.), 1973—96 Eesti Metsainst-s. Uurinud laialehiste ja salumetsade taimekooslusi, sammaltaimi ning kaitsealade (sh. Lahemaa rahvuspargi) taimkatet; tegelnud taimestikukaitsega ja geobotaanilise kaardistamisega. Üllitanud hulgaliselt teaduslikke ja populaarteaduslikke kirjutisi, sh. õpikuid ja juhendmaterjale. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Botaanika* I (1965, autoreid), *Botaanika* II (1970, autoreid ja koostaja), *Välibotaanika* (1970), *Lahemaa rahvuspargi taimkate ja selle geobotaaniline liigestus.* — Lahemaa uurimused, III (1988); *Koosluste kaitse ja kaitsealad.* — Taimeriigi kaitsest Eesti NSV-s (1988); *Eesti sammalde määraja* (1998, autoreid).

Kalda, *Maie* (19. VI 1929 Väike-Maarja), kirjandusteadlane ja -kriitik, filoloogiaknd. (1963). Lõpetas 1956 TRÜ eesti filoloogina. Olnud 1960—93 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-i teadur, 1985—89 kirjandusajaloo sektori juh., a-st 1993 Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse vanemteadur-konsultant. Uurinud J. V. Jannseni jmt. XIX saj. eesti kirjaniku loomingut, eesti kirjanduskriitika ajalugu ja uuemat eesti kirjandust. „Eesti kirjanduse ajaloo" (I—V, 1965—95) toim-id ja autoreid. ENSV rkl. preemia 1977. J. Smuuli preemia 1977. **T:** *Jaan Kärner kirjanduskriitikuna (1920—1940)* (1964), *Kirjandusest ja kriitikast* (1976).

Kalda, *Piret* (4. II 1966 Tartu), näitleja. Lõpetas 1988 näitlejaerialal TRK, töötanud samast aastast Tallinna Linnateatris. Mänginud telelavastustes ja filmis („Ristumine peateega"). A. Lauteri preemia 1999. **O:** Helene (Tuglase ja Undi *Helene, Marion ja Felix*), Pada kuningas, Ninetta jt. (Gozzi *Armastus kolme Apelsini vastu*), Honey (Albee' *Kes kardab Virginia Woolfi?*), Tekla (Strindbergi *Võlausaldajad*), Lucy (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Julia (Albee' *Habras tasakaal*).

Kalda, *Silvi* (16. I 1929 Tallinn), nahakunstnik. Lõpetas 1956 ERKI, oli 1967—92 samas õppejõud (a-st 1987 dots.). Loomingu põhiosa moodustavad rmt-u-köited, nende kujundamisel on K. rmt-u sisust lähtudes olnud materjalide (nahk, pärgament, metall, paberi, paber) ja tehnikate (vool, lõige, kuldamine, marmoreerimine, batik, maaling, põletus) kasutamisel väga eksperimenteeriv („Bibliotheca Corviniana", 1985; V. Heueri „Meie Keres", 1994; „Kalevala", 1995; G. Leopardi „L'Infinito", 1998). Loonud ka köide-objekte (leporello „M-10", 1996; „Mark", 1998).

Kalep, *Theodor* Ferdinand (24. I 1866 Palivere v. — 26. IV 1913 Riia), insener, lennunduse pioneere. Lõpetas 1893 Riia polütehnikumi mehaanika- ja 1895 arhitektuuriosk-a. Töötas a-st 1898 Riia masina- ja valutehases „Motor", oli a-st 1902 selle kaasomanik, hiljem dir.; 1910 hakkas tehas tema juhtimisel Venemaal esimesena tootma lennukeid ja lennukimootoreid. Tolle aja populaarseimat lennukimootorit — rotatiivmootorit „Gnôme" (liikumatu vāntvõlli ning pöörlevate silindrite ja karteriga tähtmootor) — täiustades konstrueeris ja ehitas ta 1910 4-silindrilise 2-taktilise õhkjahutusega lennukimootori. 1911—12 lõi heade omadustega lennukimootorid „Kalep" (võimsus 60 ja 80 hj ehk vastavalt 44 ja 59 kW); 1913 hakati neid kasutama ka lennuväes. **B:** D. Zilmanovitš. *Theodor Kalep — tiivuline insener.* Tln., 1970.

Kalevi-Silla (a-ni 1935 K a b a l e v s k a j a), *Zoja* (9. X 1915 Poltava — 2. XI 1994 Tallinn), baleriin ja balletipedagoog. Õppis 1925—34 Tallinnas G. Tšernjavskaja balletistuudios, oli 1935—53 „Estonia" baleriin ja 1946—72 Tallinna Koreograafiakooli erialaõpetaja. Õpilasi: H. Puur, Ü. Ulla, A. Leis, T. Laid. ENSV tnl. õpetaja (1964).

Kalja, *Ahto* (24. V 1950 Viljandi), arvutiteadlane, tehnikaknd. (1983). Lõpetas 1974 TPI mehaanikainseneri erialal. Olnud 1985—88 üleliidulise teaduskollektiivi START sektorijuh., a-st 1988 TTÜ Küberneetika Inst-i vanemteadur ja osakonnajuh. ning a-st 1997 ühtlasi süsteemitarkvara õppetooli juh. ja prof. Täiendanud end Tampere tehnikaülikoolis (1994), Stockholmi Kuninglikus Tehnikaülikoolis (1995) ja Århuse ülikoolis (1996). Uurimusi andmebaaside, tehisintellekti ja masinprojekteerimise kohta. Loonud andmebaaside ja programmide automaatse sünteesi meetodite ühildamise alused ning ehituse ja masinaehituse tarvis tehisintellekti meetodeid kasutava masinprojekteerimise tarkvara rakendussüsteeme. Uurinud infotehnika arengu mõju tehnikale ja ühisk-le. NSVL-i rkl. preemia 1987. **T:** *Инструментальная система программирования ES EVM (PRIZ)* (Moskva, 1981, autoreid), *Masinprojekteerimine* (1991, autoreid).

Kaljaspoolik, *Juhan* (4. I 1909 Piiumetsa k., Väätsa v. — 14. XI 1979 Tallinn), klarnetist ja pedagoog. Lõpetas 1937 klarnetierialal TK (B. Luki kl.). Töötas 1934—69 ER-i sümfooniaorkestris klarnetirühma kontsertmeistrina, oli 1939—41 ja 1947—79 TRK klarnetiõppejõud (a-st 1967 dots.). Õpilasi: A. Sikk, A. Rjabov, R. Karin, O. Kasemaa, H. Altrov, V. Sakkos. Loonud ka muusikateoseid klarnetile, ansamblile ja puhkpilliorkestrile. ENSV tnl. kunstnik (1957).

Kaljo, *Dimitri* (12. X 1928 Haapsalu), geoloog, geoloogiadr. (1977, kinnit. 1978), Eesti TA liige (1983). Lõpetas 1953 TRÜ, töötanud seejärel sealsamas ja a-st 1957 TTÜ Geoloogia Inst-s (1957–59 teadussekretär, 1959–69 stratigraafia ja paleontoloogia sektori juh., 1965–68 teadusdir., 1969–89 dir., a-st 1986 prof., a-st 1990 aluspõhja osk-a juh.). 1990–99 TA bioloogia, geoloogia ja keemia osk-a akad-sekretär ja Eesti TA Presiidiumi liige, a-st 1991 välissuhete koordinaator. Avaldanud uurimusi Eesti ordoviitsiumi ja siluri tetrakorallide ning siluri stratigraafilise liigestuse kohta. 1984–92 Rahvusv. Geoloogialiidu stratigraafiakomisjoni siluri alamkomisjoni esimees, 1989–96 Rahvusv. Paleontoloogialiidu ja 1983–88 Rahvusv. Fossiilsete Korallide Uurimise Assotsiatsiooni asepresident. Londoni Geoloogiaseltsi auliige (1987). ENSV tnl. teadlane (1988). ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Силур Эстонии* (1970, toim., autoreid), *Ecostratigraphy of the East Baltic Silurian* (1982, toim., autoreid), *Silurian bio-events. Global events and event stratigraphy in the Phanerozoic* (1995, autoreid).
B: *Dimitri Kaljo: Personaalnimestik.* [Koost. H. Nestor.] Tln., 1998.

Kaljo, *Richard* (15. VII 1914 Peterburi – 5. VII 1978 Tallinn), graafik. Lõpetas 1940 kõrgema kunstikooli „Pallas", töötas a-st 1949 Tallinnas. Viljeles vabagraafikat, raamatuillustratsiooni ja eksliibrist, pms. kõrgtrükitehnikas, eriti puugravüüris. Varaseid töid („Poliitiliste vangide vabastamine 1940. a. 22. juunil", 1940; „Sõjapõgenikud", 1942) iseloomustavad ekspressionistlik kallak, varjundirohke pinnatöötlus ja kohatine grotesk („Akordionimängija", 1938). 1940. a-te keskel muutus laad kargelt rahulikuks. Tartu vaated, „Kartulivõtjad" (1947), „Akt" (1957) ja „Tänavasillutajad" (1958) kuuluvad oma aja eesti graafika paremikku. Meisterlikud on ka sulejoonistused (A. Dumas' „Kolme musketäri" ja selle järgede ill-d, 1957–60) ja W. Shakespeare'i „Kogutud teoste" (1959–75) puugravüürid. Loonud palju meisterlikult teostatud eksliibriseid. ENSV tnl. kunstnik (1964). K. Raua preemia 1976. – Tema tütar Kai K. (20. VIII 1959 Tallinn) on installatsiooni- ja vitraažikunstnik.

Kaljola (a-ni 1937 Nolk), *Johannes* (12. X 1900 Jamburg – 31. V 1954 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1924 Draamastuudio teatrikooli. Töötas 1924–53 (vaheajaga) Tallinna Draamateatris (a-ni 1937 Draamastuudio Teater, a-ni 1944 Eesti Draamateater) ja 1929–30 „Ugalas", 1946–51 oli ühtlasi Eesti Rkl. Teatriinst-i õppejõud. Talle omaseid karakterosi mängis graafiliselt täpselt ja emotsionaalselt väga mõjuvalt. ENSV tnl. kunstnik (1945). **O:** Napoleon (Hasencleveri *Napoleon lööb sekka*), Pearu, Voitinski, Vesiroos ja Kaval-Ants (Tammsaare ja Särevi *Vargamäe, Vargamäe vanad ja noored, Härra Mauruse I järgu koolis ja Põrgupõhja uus Vanapagan*) ning Tammsaare ja Panso *Põrgupõhja uus Vanapagan*), Joosep Toots (Lutsu ja Särevi *Suvi ja Tootsi pulm*), Luka ja Pertšihhin (Gorki *Põhjas ja Väikekodanlased*), Lear (Shakespeare'i *Kuningas Lear*).

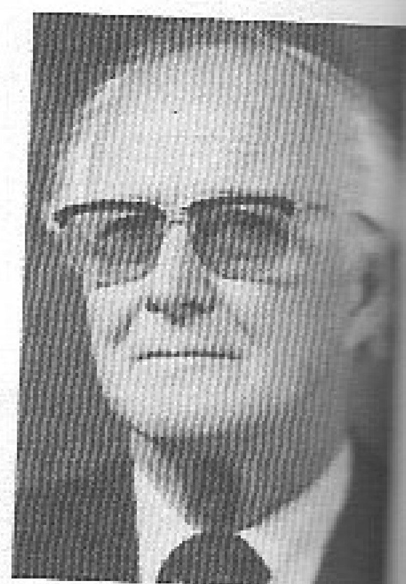
Kaljujärv, *Hannes* (4. I 1957 Tartu), näitleja. Lõpetas 1979 TRÜ kehakultuuriteaduskonna ja „Vanemuise" õppestuudio, töötanud samast aastast „Vanemuises". Mänginud filmis („Jüri Rumm") ja telelavastustes. Eesti Teatriliidu aasta eripreemia 1990. **O:** noor Andres (Tammsaare ja Kerge *Aeg tulla – aeg minna*), Andres ja Indrek (Tammsaare ja Undi *Taevane ja maine armastus*), Relling (Ibseni *Metspart*), Alfred Doolittle (Loewe' *Minu veetlev leedi*), Caligula (Camus' *Caligula*), Bill Sykes (Barti *Oliver!*), Michelson (Süvalepa *Emajõe Ööbik*), Filip (Gombrowiczi *Iwona, Burgundia printsess*), rüütel Hans (Giraudoux' *Undiin*), Vargamäe Andres (Tammsaare ja Kasterpalu *Tõde ja õigus*), Hamlet (Shakespeare'i ja Undi *Hamleti tragöödia*), narr Feste (Shakespeare'i *Kaheteistkümnes öö*).

Kaljulaid, *Uno* (21. X 1941 Kõpu v. – 26. IX 1999 Tartu), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1979, Valgevene TA Matemaatika Inst.). Õppis 1959–63 TRÜ-s, lõpetas 1965 Moskva ülikooli, töötanud a-st 1971 TÜ-s (1985–92 dots., a-st 1992 arvutiteaduse inst-i dots.). Olnud Moskvas (1986), Stockholmis (1991), Lundis (1994, 1996, 1997) ja Eindhovenis (1995) külalisteadur. Uurimusi algebra ja kombinatoorika alalt ning nende rakendamise kohta arvutiteaduses (rühmaringid, esitused, kategooriad, automaadid).

Kaljurand, *Mihkel* (3. VII 1945 Rakvere), keemik, keemiadr. (1990, NSVL TA Füüsikalise Keemia Inst.). Lõpetas 1972 füüsikuna TRÜ, täiendanud end 1985 USA-s Duke'i ülikoolis ja 1993 Amsterdami ülikoolis. Töötanud 1974–94 Eesti TA Keemia Inst-s (a-st 1992 analüütilise keemia osk. juh.), olnud 1994–95 USA-s NASA Amesi uurimiskeskuse vanemteadur ja a-st 1995 TTÜ prof. ja analüütilise keemia õppetooli juh. 1990–91 NSVL Kromatograafianõukogu liige. Uurimusi kemomeetria – arvuti rakendamisel põhinevate mõõtmismeetodite – alalt. Täiustanud olemasolevaid kromatograafia lahutusmeetodeid (võtnud kasutusele stroboskoopilise sisestamise) ja loonud uusi (nt. korrelatsioonkromatograafia). EV teaduspreemia 1991. **T:** *Computerised multiple input chromatography* (Chicester, 1989, koos E. Küllikuja M. Koeliga), *Stacking from the sample stream* (koos R. Kuldveega). – Analytical Chemistry, 1998, 70; *Nonconventional samplers in capillary electrophoresis* (koos R. Kuldveega). – Critical Reviews in Analytical Chemistry, 1999, 29 (1).

Kaljuste, *Heino* (18. XI 1925 Narva – 28. VII 1989 Tallinn), koorijuht ja pedagoog, Tõnu K. isa. Lõpetas 1955 koorijuhtimiserialal TRK (J. Variste kl.). Oli 1946–49 Kohtla-Järve ja 1950–51 Tallinna koolides muusikaõpetaja, laulis 1949–55 ER-i segakooris, tegutses 1955–59 selle abidirigendina. Oli a-st 1955 TRK koorijuhtimisõppejõud (a-st 1977 prof.). Asutas 1951 Tallinna Pioneeride ja Koolinoorte Palee lastekoori (a-st 1969 „Ellerhein"), oli selle dirigent. Juhatas 1958–68 Vab. Koorijuhtide Segakoori, 1964–66 Tallinna Kammerkoori ja 1966–73 „Ellerheina" kammerkoori. Oli a-st 1960 üldlaulupidude lastekooride üldjuht. Propageerinud noodilugemismeetodit JO-LE-MI. Koostanud lauluõpikuid ja lastekoorikogumikke. Kirjutanud laste- ja segakoorilaule („Tulge kiikuma", „Hällilaul") ning teinud rahvaviisiseadeid („Tütre tänu", „Sirjelind"). ENSV rahvakunstnik (1975).

Kaljuste, *Tõnu* (28. VIII 1953 Tallinn), dirigent, Heino K. poeg, Ülle K. abikaasa. Lõpetas 1976 koorijuhtimise erialal TRK (J. Variste kl., õppis ühtlasi R. Matsovi juures orkestrijuhtimist) ja 1978 Leningradi konservatooriumi aspirantuuri. Oli 1980–82 „Estonia" dirigent. Juhatas 1971–81 kammerkoori „Ellerhein", millest moodustas 1981 ENSV Rkl. Filharmoonia Kammerkoori, olnud selle kunstiline juht ja peadirigent. Asutas 1993 Tallinna Kammerorkestri ja on selle dirigent. Mõlema kollektiiviga saavutanud rahvusv. tunnustuse. A-st 1994 on ühtlasi Rootsi raadio koori ja a-st 1998 Madalmaade kammerkoori peadirigent. Juhatanud kontserte paljudes maades. Olnud mitmes riigis kooride ja orkestrite külalisdirigent, rahvusv. koorimuusika seminaride ja kursuste õppejõud ning festivalide kunstiline juht, juhatanud ka sümfooniakontserte. Tutvustanud ja salvestanud eesti muusikat (A. Pärt, V. Tormis). A-st 1990 olnud üldlaulupidudel segakooride dirigent. ENSV tnl. kunstnik (1985). ENSV muusika aastapreemia 1989, EV kultuuripreemia 1992 ja 1997, Kultuurkapitali

Dimitri Kaljo

Richard Kaljo

Johannes Kaljola

Hannes Kaljujärv

Mihkel Kaljurand

Tõnu Kaljuste

Ülle Kaljuste

aastapreemia 1996, „Suure Vankri" auhind 1996 ja 1999. **Muusikajuht:** Britteni *Me teeme ooperit. Väike korstnapühkija* (1977), Tormise *Eesti ballaadid* (1980), ooperisari *Juhid ja jumalad* (1998): K. A. Hermanni *Uku ja Vanemuine* ning R. Kangro *Uku ja Ecu*, Adamsi *Nixon Hiinas*.
B: *Vastab Tõnu Kaljuste.* — Teater. Muusika. Kino, 1996, 12.

Kaljuste, *Ülle* (10. IV 1957 Tallinn), näitleja, Tõnu K. abikaasa. Lõpetas 1980 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1980—89 „Vanalinnastuudios" ja a-st 1998 Eesti Draamateatris, vahepeal oli vabakutseline näitleja. Mänginud telelavastustes ja paljudes filmides („Keskea rõõmud", „Regina", „Need vanad armastuskirjad"). Parima naisnäitleja preemia 1993. **O:** Krahvinna (Anouilh' *Tuuleiil*), Roxane (Rostand'i *Cyrano de Bergerac*), Margaret (Williamsi *Kass tulisel plekkkatusel*), Jacinthe (Bricaire'i ja Lasaygues'i *Silme ees läheb mustaks*), Marie Curie (Fenwicki *Härra Schützi aumärgid*), Hedda Gabler (Ibseni *Hedda Gabler*), Jelena Andrejevna (Tšehhovi *Onu Vanja*), Tea (T. Lindgreni ja Pedajase *Mao tee kalju peal*).

Kalkun, *Karl* (9. IV 1927 Tartu — 21. II 1990 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1956 TRÜ õigusteaduskonna. Töötas 1951—58 „Vanemuises", 1958—65 Tallinna Draamateatris, 1965—78 ENSV Rkl. Noorsooteatris ja 1978—90 operetinäitlejana „Estonias". Olnud menukas karakterosades, esinenud estraadil, telelavastustes („Leedi Windermere'i lehvik") ja filmides („Siin me oleme"). ENSV tnl. kunstnik (1975). **O:** Toots (Lutsu ja Luige *Kevade*, Lutsu ja Särevi *Suvi* ja *Tootsi pulm*), Célestin (Hervé *Mamzelle Nitouche*), Tót (Örkény *Tót, major ja teised*), Ärni (Vinteri *Suvitajad*), direktor Frank (Mozarti *Teatridirektor*), Urjadnik (Bocki *Viiuldaja katusel*).

Kall, *Toomas* (16. X 1947 Tallinn), näitekirjanik ja humorist. Õppis 1966—69 TRÜ-s ajalugu ja 1970—72 eesti filoloogiat. Töötas 1971—78 ajalehe „Sirp ja Vasar" korrespondendina, oli 1980—87 „Vanalinnastuudio" kirjandusala juh., 1990—94 ajalehe „Sirp" peatoim. Alustas karikaturistina (kogu „Siin triumfikaare all", 1976), 1970 hakkas avaldama humoreske (kogud „Ajaloo tajumine", 1982, ja „Eliase lohe", 1999). Kirjutanud ka komöödiaid („Lõunavaheaeg", lavastatud 1984, J. Smuuli preemia 1985; „Lihtne ja ilus", lavastatud 1987, rmt-na mõlemad koos 1988), estraadinäid-eid („Meie õhtused rõõmud", lavastatud 1986; „Prügikast ehk Alguse asi", lavastatud 1993; „Prügikast 2 ehk Põhi paistab", lavastatud 1994; „Raadio Null", lavastatud 1997; „Kassikuld", lavastatud 1999) ning filmi- („Rahu tänav", 1991; „Minu Leninid", 1997) ja teleseriaalide stsenaariume („M Klubi", 1996—99). Saanud auhindu rahvusv. karikatuurinäitustel.

Kallak, *Henni*-Heidi (20. X 1931 Viljandi), geneetik, bioloogiaknd. (1965). Lõpetas 1956 TRÜ. Olnud 1962—92 TÜ õppejõud (1971—81 geneetika ja tsütoloogia kateedri juh., 1981—92 dots., a-st 1992 molekulaar- ja rakubioloogia inst-i prof.), a-st 1997 emeriitprof. Uurimisvaldkond: taimegeneetika ja arengubioloogia ning evolutsiooniline bioloogia. Avaldanud ka õpikuid. **T:** *Darvinism, selle eelkäijad ja edendajad* (1989), *Bioevolutsioon* (1990), *Effects of genotype, explant source and growth regulators on organogenesis in carnation callus* (autoreid). — Plant Cell, Tissue and Organ Culture (1997).

Kallas, *Aino* Julia Maria (2. VIII 1878 Kiiskilä mõis, Viiburi läh. — 9. XI 1956 Helsingi), soome-eesti kirjanik, soome folkloristi ja luuletaja J. Krohni tütar. Lõpetas 1894 Helsingis tütarlastekooli. Oli a-st 1900 abielus Oskar K-ga. Elas 1900—03 Peterburis, a-st 1903 Tartus, seoses abikaasa diplomaatilise teenistusega 1918—22 Helsingis ja 1922—34 Londonis, seejärel Tallinnas. Läks 1944 Rootsi, sealt 1953 Soome. — Kirjandusse tuli 1897 värsikoguga „Laule ja ballaade" (pseud. A. Suonio), sellele järgnesid novellikogu „Kulu ja kevad" (1899, pseud. A. Suonio) ja rom. „Kirsti" (1902). Eestis elades osales „Noor-Eesti" ja Eesti Kirjanduse Seltsi tegevuses, avaldas kirjanduskriitikat ja publitsistikat (pms. „Postimehes"), tõlkis ning kirjutas Eesti-, eelkõige Saaremaa-ainelisi novelle (kogud „Mere tagant", 2 kd., 1904—05, e. k. 1905—08 G. Suitsu tõlkes, ja „Lahkuvate laevade linn", 1913, e. k. 1913 F. Tuglase tõlkes), jutustuse „Ants Raudjalg" (1907, e. k. 1907 J. Aaviku tõlkes) jm. Tuntuimad teosed — „Barbara von Tisenhusen" (1923, e. k. 1924 F. Tuglase tõlkes), „Reigi õpetaja" (1926, e. k. 1928 F. Tuglase tõlkes), „Hundimõrsja" (1928, e. k. 1929 F. Tuglase tõlkes) ja „Püha jõe kättemaks" (1930, e. k. 1931 F. Tuglase tõlkes) — põhinevad rahva- ja kroonikapärimusel. Nende romantiliselt värvikate, arhailiseks stiliseeritud teoste põhiteema on armastus. Kirjutanud ka L. Koidula esseeliku eluloo „Tähelend" (1915, e. k. 1918 F. Tuglase tõlkes, 1999 A. Paikre tõlkes), esseekogu „Noor-Eesti" (1918, e. k. 1921 F. Tuglase tõlkes), autobiograafilise rom-i „Katinka Rabe" (1920, e. k. 1930 F. Tuglase tõlkes), novelle (kogu „Võõras veri", 1921, e. k. 1922 F. Tuglase tõlkes), reisirmt-id (Londoni diplomaadielu muljeid kajastavad „Kiirtepild", 1928, e. k. 1929, ja „Leiuretkedel Londonis", 1944, e. k. Vadstena, 1945, J. Aaviku tõlkes; „Maroko võlus", 1931, e. k. 1932) ning rööbiti soome ja eesti keeles näidendeid („Patseba Saaremaal", 1932; „Mare ja ta poeg", 1935; „Bernhard Riives", 1936; „Hundimõrsja", 1937, e. k. 1938). Elu hilisjärgus avaldas kolm traagilise tundetooniga luulekogu (e. k. valikkogu „Igaviku väravad", 1979), novellikogumikke („Seitse neitsit", 1948, e. k. 1950, „Armastuse vangid", 1951, e. k. Toronto, 1952, mõlemad J. Aaviku tõlkes), mälestusi jm. Kultuurilooliselt väärtuslik „Päevaraamat" (5 kd., 1925—56, e. k. Toronto ja Lund, 1954—60, Tallinn, 1994—96) hõlmab a-id 1897—1931. 1929—32 üllitati e. k. „Kogutud teosed" I—IX, 1957 „Valitud teosed" ja 1984 „Valitud proosat Friedebert Tuglase tõlkes". **T:** *Elukaaslane* (1959, e. k. 1999).
B: K. Laitinen. *Aino Kallas.* Tln., 1997.

Kallas (a-ni 1976 Zaitseva), *Alla* (24. X 1946 Weimar, Saksamaa), ajakirjanik, toimetaja ja tõlkija, Teet K-e abikaasa. Lõpetas 1972 ajakirjanikuna Leningradi ülikooli. Olnud 1975—81 ajalehe „Molodjož Estonii" ajakirjanik, seejärel vabakutseline tõlkija, a-st 1987 ajakirja „Raduga" toim. Tõlkinud vene keelde Teet K-e, K. Kassi, T. Toometi, E. Tennovi jmt. eesti kirjaniku teoseid. Sai 1986 T. Kallase novellide tõlke eest ajakirja „Tallinn" auhinna ja 1992 esseevõistlusel „Inimõigused Eestis" II auhinna.
T: lasternt. *Krokodaablia päevad ja ööd* (koos poja Roman K-ga). — Hea Laps, 1993—94.

Kallas, *Juha* (18. I 1941 Tallinn), keemik, tehnikateaduste dr. (1985, NSVL TA Üldise ja Anorgaanilise Keemia Inst., kinnit. 1986). Lõpetas 1964 kee-

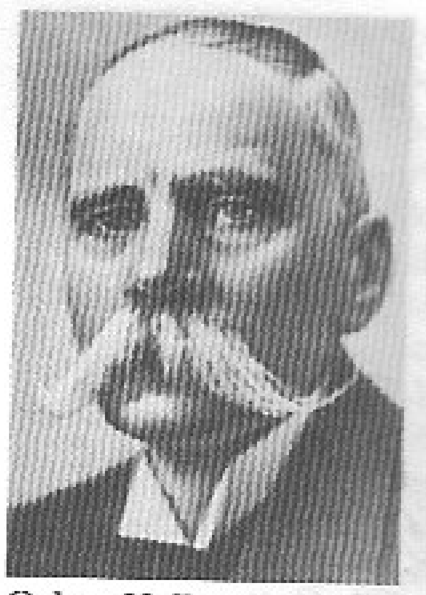
milise tehnoloogia erialal TPI, täiendanud end 1976–77 Helsingi tehnikaülikoolis, 1986 ja 1988 Dresdeni tehnikaülikoolis ning 1988–89 Bochumi ülikoolis. Olnud a-st 1973 TTÜ teadur ja õppejõud (a-st 1986 prof.), a-st 1991 ühtlasi Lappeenranta ja 1998–99 Helsingi tehnikaülikooli dots. ja prof. Uurimusi keemia- ja keskkonnatehnika alalt, sh. soojus- ja massivahetuse teooria, mitmekomponendiliste seoste, difusiooni, destillatsiooni, kristallisatsiooni, desorptsiooni ja saastunud vee töötlemise (osoonimise, märghapenduse, selleks kasutatava aparatuuri, matemaatiliste mudelite ja lahendusmeetodite) kohta. **T:** *Gas-liquid mass transfer in bubble columns with T-junction nozzle for gas dispersion* (koos A. Laari ja S. Palosaariga). – Chemical Engineering Technology, 1997, 20; *Post-treatment of pulp and paper industry wastewaters using oxidation and adsorption processes* (koos R. Munteriga). – Water Science Technology, 1994, 29, 5–6. ▲

Kallas, *Kaido* (4. III 1939 Võru), majandusteadlane, majandusknd. (1970). Lõpetas 1963 TPI. Töötanud 1963–65 Balti Manufaktuuris, a-st 1972 olnud TTÜ õppejõud (a-st 1991 prof. ja finantsarvestuse õppetooli juh.); a-st 1990 vannutatud audiitor, rahvusv. audiitorifirma *Arthur Andersen Kihlman Oy* Eesti filiaali juh. **T:** *Raamatupidamise infosüsteemi alused* (1981), *Toodangu omahinna kalkuleerimine* (1984), *Raamatupidamisarvestuse rahvusvaheline kooskõlastamine* (1997).

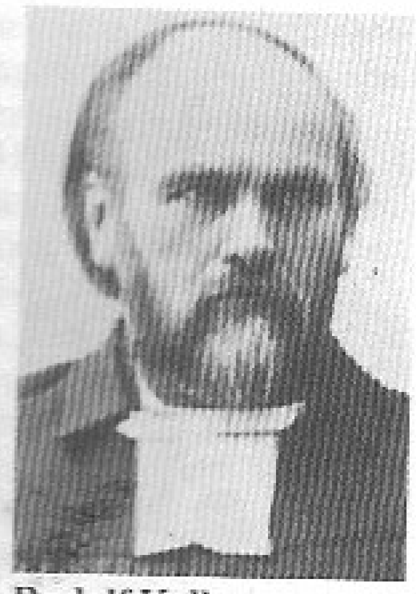
Kallas, *Oskar* Philipp (25. X 1868 Kaarma khk. – 26. I 1946 Stockholm), rahvaluuleteadlane ja diplomaat, Aino K-a abikaasa, Rudolf K-a vend, TÜ audr. (1929). Lõpetas 1892 Tartu ülikooli, jätkas õpinguid 1892–93 Helsingis, omandas seal 1901 *dr. phil.* kraadi. Töötas gümnaasiumiõpetajana 1893–95 Narvas, 1895–1903 Peterburis, kus oli ühtlasi 1901–03 Peterburi ülikooli õppejõud, ja 1903–18 Tartus, kus oli ühtlasi „Postimehe" toimetuse liige. Oli 1918–20 Eesti diplomaatiline esindaja ja a-st 1920 suursaadik Helsingis, 1922–34 Eesti suursaadik Londonis (a-st 1923 ka Haagis). Elas seejärel Tallinnas. Läks 1944 Rootsi. – Oli Eesti Üliõpilaste Seltsi ja Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi juhtivaid tegelasi; pani aluse Eesti Rahva Muuseumi etnograafiaosk-le ja arhiivrmtk-le. Kogus a-st 1888 J. Hurdale rahvaluulet, käis 1893 uurimisreisil Lutsi ja 1901 Kraasna eestlaste juures, juhtis 1904–16 ülemaalist rahvaviisi- ja -laulukogumist. Tõi korduslauludealase uurimusega („Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoesie", Helsingi, 1901) eesti rahvaluuleteadusse geograafilis-ajaloolise (nn. soome) meetodi. Tegeles ka eesti keeleteadusega ja kirjakeele korraldamisega. **T:** *Lutsi Maarahvas* (Helsingi, 1894), *Kaheksakümmend Lutsi Maarahva muinasjuttu* (1900), *Kraasna Maarahvas* (Helsingi, 1903). **B:** A. Kallas. *Elukaaslane*. Tln., 1999; *Oskar Kallas*. [Artikleid Oskar Kallase elust ja tööst.] Trt., 1998.

Kallas, *Paul* (27. VI 1941 Tartu – 18. VII 1996 Tallinn), materjaliteadlane, tehnikateaduste dr. (1996). Lõpetas 1965 masinaehitustehnoloogia erialal TPI. Oli a-st 1977 TTÜ teadur (a-st 1981 vanemteadur). Uurimusi materjaliteaduse alalt, pms. pulbermaterjalide abrasiiv-erosioonkulumise kohta. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Indentation energy and abrasive wear of materials*. – Wear, 1996.

Kallas, *Rudolf* Gottfried (22. V 1851 Kaarma khk. – 22. IV 1913 Peterburi), rahvusliku liikumise tegelane, vaimulik ja koolikirjanik, Oskar K-e vend. Oli 1871–75 Tartus algkooliõpetaja, pärast Tartu ülikooli lõpetamist (1883) Valgas, Rõuges ja Peterburis väga tunnustatud pastor, ms. õnnistas sisse Tartu Peetri kiriku (1884) ja Otepää kirikus Eesti Üliõpilaste Seltsi sini-must-valge lipu (1884). Osales Eesti Kirjameeste Seltsis, Eesti Aleksandrikooli peakomi-

Oskar Kallas

Rudolf Kallas

Siim Kallas

tees ja „Vanemuise" seltsis. Avaldanud matemaatikaõpikuid ja metoodikarmt-id („Mõistlik rehkendaja", 1874; „Ülesannete kogu" I–III, 1875) ning vaimulikke rmt-id. Tema „System der Gedächtnislehre..." (1897) on esimene eestlase kirjutatud teaduslik psühholoogiateos. **B:** K. Raudsepp. *Rudolf Gottfried Kallas: Tema elu, töö ja selle panus eesti rahvale*. Toronto, 1988.

Kallas, *Siim* (2. X 1948 Tallinn), poliitik ja majandustegelane. Lõpetas 1972 TRÜ majandusteaduskonna rahanduse ja krediidi erialal. Oli 1972–75 TRÜ aspirant. Töötas 1975–79 ENSV Rahandusmin-s grupijuhi ja peaspetsialistina, 1979–86 ENSV Hoiukassade Peavalitsuse juh-na, 1986–89 ajalehe „Rahva Hääl" peatoim. asetäitjana ja 1989–91 ENSV Ametiühingute Keskliidu esimehena. Olnud 1991–94 Eesti Panga president, 1995–96 EV välisminister ja a-st 1999 rahandusminister. Oli üks neljast Eesti maj. iseseisvuse (IME) kava autorist (1987); 1989–91 NSV Liidu rahvasaadik, a-st 1995 EV Riigikogu liige. A-st 1994 Eesti Reformierakonna esimees.

Teet Kallas

Kallas, *Teet* (6. IV 1943 Tallinn), kirjanik, Alla K-e abikaasa. Töötanud ETV-s ning „Loomingu", „Vaba Maa", „Sõnumilehe" ja „Postimehe" toimetuses. Avaldanud a-st 1958 ajakirjanduses lühiproosat, esimene raamat, noorsoojutustus „Nii palju päikest", ilmus 1964. Põhil. viljelnud terava süžeega novelli ja romaani, milles real. olustiku- ja karakterikujutusega seondub lüürikat ja groteski. Avaldanud novellikogud „Puiesteede kummaline valgus" (1968), „Verine padi" (1971), „Varjud vikerkaarel" (1972), „Viimane mõrv" (1975), „Õhtuvalgus" (1977), „Insener Paberiti juhtum" (1977), „Hei, teie seal!" (1980), „Arvi kamin" (1982) ja valikkogu „Öö neljandas mikrorajoonis" (1985), noorsoojutustuste valimiku „Väikesed hobused särava vikerkaare all" (1980) ning rom-d „Heliseb-kõliseb..." (1972), „Eiseni tänav" (1979), „Corrida" (1979; film 1981), „Janu" (1983), „Kes tõttab öisele rongile" (1988), „Niguliste" (I–II, 1990), „Jää hüvasti, mr. Shakespeare" (1995) ja „Käsi" (1997). Kirjutanud ka näidendeid („Neli vestlust armastusest", 1972), luulet (kogu „Naine lõvi seljas", 1990), filmistsenaariume („Šlaager", „Reekviem", „Õnnelik lapsepõlv"), kuuldemängе ja kirjanduslikku publitsistikat („Muljeid kirjandusmaastikult", 1982) ning tõlkinud pms. vene nüüdiskirjandust (A. Grin, V. Aksjonov, V. Šukšin, A. Žitinski). 1990–92 EV Ülemnõukogu saadik.

Toivo Kallas

Aivar Kallaste

Kallas, *Toivo* (20. II 1932 Tartu), arhitekt. Lõpetas 1956 ERKI. Töötanud 1963–91 „Eesti Projektis" ja 1965–88 ühtlasi ERKI õppejõuna (a-st 1965 dots-i kt.), a-st 1991 oü-u „Horep" projekteerimisbüroos. Kavandanud modernistlikke ja postmodernistlike mõjutustega avalikke hooneid – hotelli „Tallinn" (1957, koos P. Tarvasega; ümber ehit. 1999), hotelli „Olümpia" (1980, koos R. Kersteni ja S. Vahtrega), Haapsalu sanatooriumi söökla Sadama t. 9 (1986, koos A. Padariga) ja magala Sadama t. 11 (1987) –

Vivian Kallaste

ning eramuid ja suvilaid. Osalenud Tallinna detailplaneerimises (1972–82, koos R. Karbi ja D. Brunsiga). ENSV tnl. arhitekt. (1979). ENSV rkl. preemia 1982.

Kallaste, *Aivar* (6. VI 1959 Tallinn), tantsija, Vivian K. abikaasa. Lõpetas 1977 Tallinna Koreograafiakooli. Töötanud a-st 1977 (vaheajaga) „Vanemuises" ja 1995–96 Turu *Aurinkobaletti*'s, esinenud ka „Estonias". Paistnud silma plastilise karaktertantsijana, mänginud ka sõnalavastustes. **O:** Petja ja Mercutio (Prokofjevi *Petja ja Hunt* ning *Romeo ja Julia*), Sorts (E. Kapi *Kalevipoeg*), Bambi (Austeri *Bambi*), Pierrot (Schönbergi *Kuu-Pierrot*), Joosep (*Legend Joosepist*, E. Mägi muusika), Matthias ja Pähklipureja (Tšaikovski *Pähklipureja*), Kratt (Tubina ja Eespere *Kratt*), Charles Bovary (*Madame Bovary*, Britteni, Elleri ja Elgari muusika), Kratt (Tubina *Kratt* „Estonias").

Kallaste, *Heino* (12. I 1924 Vao v. — 31. VII 1991 Vao v.), põllumajandustöötaja. Võttis II maailmasõjast osa Punaarmee koosseisus. Lõpetas 1957 NLKP KK Kõrgema Parteikooli ja 1969 agronoomia alal EPA. Oli 1951–52, 1953–55 ja 1957–59 Väike-Maarja Raj. TSN TK esimees, 1952–53 EKP Väike-Maarja Raj-ikomitee I sekretär, 1955–57 sama raj-i „Õiguse" kolhoosi esimees, 1959–64 Vinni sovhoosi ja 1964–87 Vinni näidissovhoostehnikumi dir. Rakendades ranget kokkuhoiurežiimi ja töödistsipliini, valides võimekaid töötajaid ning arendades kõrvaltootmist, muutis ta majandi Eesti parimate hulka kuuluvaks. 1964–66 EKP KK liikmeknd., a-st 1966 liige. 1970–74 NSVL Ülemnõukogu ja 1980–85 ENSV Ülemnõukogu saadik. Sotsial. töö kangelane (1965), ENSV tnl. agronoom (1980). ENSV rkl. preemia 1977.

Kallaste (a-ni 1983 Laane), *Vivian* (19. X 1956 Tallinn), laulja (metsosopran), Aivar K. abikaasa. Lõpetas 1982 laulueriaIal TRK (T. Levaldi kl.). Olnud 1980–82 ETV ja Raadio segakoori laulja, a-st 1982 „Vanemuise" teatri ooperi- ja operetisolist ning a-st 1992 ühtlasi Tartu Elleri-nim. Muusikakooli lauluõpetaja. Esinenud ka oratooriumilauljana. **O:** Olga (Kangro *Ohver*), Cherubino (Mozarti *Figaro pulm*), Clarina (Rossini *Abieluveksel*), Sekretär (Menotti *Konsul*), Carmen (Bizet' *Carmen*), Aldonza/Dulcinea (Leigh' *Mees La Manchast*).

Kallavus, *Urve* (24. XI 1950 Tallinn), materjaliteadlane, *dr. habil. chem.* (1993, Läti Puidukeemia Inst.). Lõpetas 1974 elektroonika erimaterjalide tehnoloogia erialal TPI, täiendanud end 1991 Budapestis ja 1992 Oxfordis. Olnud a-st 1980 TTÜ teadur, a-st 1995 õppejõud ja materjaliuuringute õppetooli juh. ning a-st 1996 materjaliuuringute keskuse juh. (a-st 1995 prof.). Uurimusi puidu rakukestade lõhustumise, vanade puitehitiste tehnilise seisundi ning muinashõbeda mikrostruktuuri ja elementkoostise kohta. Alustanud nüüdisaegsete ehitusmaterjalide siivauuringuid. **T:** *Morphology and ultrastructure of steam-exploded wood* (Riia, 1993), *Kaks hõbeaaret Angerja muinasasulast* (koos Ü. Tamlaga). — Muinasaja teadus, 5 (1998).

Kalle, *Eedo* (28. VII 1949 Tallinn), majandusteadlane, majandusknd. (1979). Lõpetas 1972 TPI. Töötab a-st 1973 TTÜ-s, olnud a-ni 1975 assistent, 1976–78 töö ja juhtimise teadusliku organiseerimise labori vaneminsener, 1979–89 vanemõpetaja, 1989–91 dots., a-st 1992 käitismajanduse inst-i tööteaduse õppetooli juh., aseprof. ja prof. (a-st 1996). **T:** *Töövõjakuse mõõtmine ja teguritejärgne planeerimine tööstuses* (1984), *Tootlikkuse juhtimine: kogemused ja probleemid* (1990), *Tootlikkuse juhtimine ettevõttes* (1997).

Kallikorm, *Ants* (4. IX 1938 Tartu), biokeemik, bioloogiadr. (1979). Lõpetas 1963 TRÜ. Töötas 1967–79 TRÜ meditsiini kesklaboratooriumis (1972–79 juh., 1973–74 Londoni ülikooli stažöör), oli 1979–81 üld- ja molekulaarpatoloogiainst-i dir., 1981–91 TÜ teadusprorektor (a-st 1983 prof.). Uurinud pms. kilpnäärme hormoonide osa ja toimemehhanismi organismi erisuguste seisundite korral, loonud uusi (radioimmunoloogilisi jm.) uurimismeetodeid ning aparaate (densitomeetreid, ketaselektroforeesiaparaadi jm.). ENSV tnl. teadlane (1985).

Kallis, *Oskar*, pseud. Okas (23. XI 1892 Tallinn — 1. I 1918 Jalta), maalikunstnik. Õppis 1907 ja 1913–16 A. Laikmaa ateljeekoolis ning 1912–13 Eesti Kunstiseltsi joonistuskursustel. Osales kunstiühingu „Vikerla" asutamises (1917). Oli eesti kunstis rahvusromantilise suuna esindajaid, sai mõjutusi A. Gallen-Kallela ja N. Roerichi loomigust. Keskendus „Kalevipoja" tegelaste kujutamisele (u. 40 maali), arendas real. jutustava laadi („Kalevipoja kroonimine", 1915) monumentaalseks („Manala uks", 1915), kasutanud ka ornamentaalset raamistust („Kalevipoeg allilmas", 1915). Loonud juugendlikult stiliseeritud, paiguti müstiliselt hõõguva värvigammaga („Kirg", 1917) ja sümbolistlikke päikeseteemalisi maale („Päike. Maestoso", 1917). Kavandanud ka etnograafiliste motiividega kattevaipu ja mööblit.
B: *Oskar Kallis, 1892–1917.* [Koost. M. Levin ja M. Toom.] Tln., 1992.

Kalm, *Hans* (21. IV 1889 Kõo v. — 1. II 1981 Jyväskylä), Eesti ja Soome vabadussõjategelane, kolonel (1919), elukutselt biokeemik. Lõpetas 1912 Soomes Päiviölä põllumeestekooli, 1914 Mustiala kõrgema põllutöökooli ja 1915 Gattšina lipnikekooli; määrati Valdai jalaväerügementi, kus teenis a-ni 1917, siis läks salaja Soome. Organiseeris veebr. 1918 soome vabatahtlikest Põhja-Häme pataljoni, mis osales Soome Vabadussõjas Kalmi pataljoni nime all. Moodustas 1918 ka „Põhja Poegade" rügemendi, mis osales Valga ja Pihkva all Eesti Vabadussõja lahinguis. Läks 1922 USA-sse, kus õppis arstiks. Tuli 1934 tagasi Soome, asutas Turu läh. toitumis- ja ainevahetushäiretega haigete raviasutuse. Siirdus uuesti USA-sse, a-st 1957 oli tagasi Soomes. Vabadusristi I liigi 1. järk ja II liigi 3. järk. **T:** *Kalmin Pataljoona Suomen Vapaussodassa* (1919), *Pohjan Poikain Retki* (1921/22), *Organotropia as a basis of therapy* (1979).

Kalm, *Mart* (3. IX 1961 Tallinn), arhitektuuriajaloolane, *dr. phil.* kunstiteaduse alal (1998). Lõpetas 1984 TRÜ. Olnud a-st 1992 EKA õppejõud (a-st 1994 kunstiteaduste inst-i juh., a-st 2000 prof.). Käsitlenud 20. saj., eriti 1920.–30. a-te Eesti arhitektuuri stiiliarengut ja arhitektide tegevust. Koostanud uurimuslikke näitusi. Avaldanud kunsti- ja keskkonnakriitikat. K. Raua preemia 1995. **T:** *Arhitekt Alar Kotli* (1994), *Eesti funktsionalism. Reisijuht* (1998), *Stalinism kohtab gootikat. Sõjajärgsest arhitektuurist Tallinna vanalinnas.* — Kunstiteaduslikke uurimusi, 9 (1998).

Kalm, *Volli* (10. II 1953 Aluste kn.), geoloog, geoloogiaknd. (1984, kinnit. 1985). Lõpetas 1976 TRÜ, olnud seejärel TRÜ Zooloogiamuuseumi geoloogiaosk. juh., 1981–92 TÜ geoloogia kateedri assistent, vanemõpetaja ja dots., 1992–95 geoloogiainst-i juh. ja a-st 1992 prof., 1995–98 bioloogia-geograafiateaduskonna dekaan, a-st 1998 õppeprorektor. Uurimusi Eesti liustikusetete litoloogia ja stratigraafia, savide ja arheoloogilise keraamika mineraloogia ning Baltikumi, Skandinaavia ja Andide jäätumise paleogeograafia alalt. **T:** *Scanning electron microscopy of Pleistocene tills in Estonia* (koos W. Mahaneyga). — Borås, 1995, 24, 3; *The termination of Late Pleistocene glaciation in the tropical mountains: some comparisons between Mt. Kenya and the Venezuelan Andes* (autoreid). —

Africa Geoscience Review, 1997, 4, 3/4; *Middle Holocene timberline fluctuation: influence on the genesis of Podzols (Spodosols), Norra Storfjället Massif, northern Sweden* (autoreid). — The Holocene, 1998, 8, 6; *Low-temperature diagenetic illite-smectite in Lower Cambrian clays in North-Estonia* (autoreid). — Clay Minerals, 1999, 34, 2; *Mineraalid ja kivimid* (1999, autoreid). ▲

Kalman (1987—96 K.-Erm), *Karin* (21. III 1962 Tallinn), keraamik. Lõpetas 1986 ERKI. Töötanud 1980—94 (vaheaegadega) „Arsis", a-st 1990 olnud ühtlasi EKA õppejõud (a-st 1997 dots.). Täiendanud end 1990—91 Soomes ja 1994 Saksamaal. Loonud väljendusrikkaid maalitud portselanivorme, algul pms. serviise, hiljem objekte. Sai 1993 Faenza keraamika-võistlusnäitusel *Credito Romagnolo di Faenza* kuldmedali. **T:** *Melu* ja *Rainbowl* (mõlemad 1993, šamott), sarjad *Kuuaeg* (1993—95) ja *Tantsud* (1994—96, mõlemad šamott, kondiportselan).

Kalmet, *Leo* (2. III 1900 Tallinn — 16. IX 1975 Tallinn), lavastaja, näitleja, teatrijuht ja -pedagoog. Lõpetas 1924 Draamastuudio teatrikooli, oli 1925 Draamastuudio Teatri (1937—44 Eesti Draamateater, hiljem Tallinna Draamateater) rajajaid, 1927—44 üldjuht, 1944—50 ja 1955—60 lavastaja, algatas seal 1935—36 ka laste- ja noorsooteatri loomise. Õpetas 1937—41 ühtlasi TK Rkl. Lavakunstikoolis, 1945—50 Eesti Rkl. Teatriinst-s ja 1957—68 TRK lavakunstikateedris, oli 1950—55 väljasaadetuna Irkutski obl-s. 1920.—40. a-te eesti rahvusliku teatri ja teatrikoolituse silmapaistvamaid edasiviijaid. Ilm. mälestuste rmt. „Pool sajandit teatriteed" (1982). ENSV rahvakunstnik (1964). **L:** Visnapuu *Maaaluseд* (1935), Lutsu ja Särevi *Kevade* (1937, mängis Liblet) ja *Suvi* (1938), Linnankoski ja Välisalmi *Laul tulipunasest lillest* (1938), Gorki *Põhjas* (1941), Kitzbergi *Libahunt* (1941), Ibseni *Nora* (1943), Sütiste *Ristikoerad* (*Lembitu*) (1946, 1947 ja 1961), Schilleri *Don Carlos* (1958), Gibsoni *Kahekesi kiigel* (1963). — Tema pojad Hanno K. (1931—82) ja Toomas K. (1936—83) on mõlemad olnud lavastajad ja näitlejad.

Kalmet, *Madis* (27. I 1955 Tallinn), lavastaja ja näitleja. Lõpetas 1980 näitlejaerialal TRK. Olnud 1980—85 Rakvere Teatri näitleja ja 1985—88 peanäitejuht, 1989—98 Tallinna Linnateatri näitleja ja lavastaja, 1998—99 Pärnu teatri „Endla" lavastaja. Mänginud filmis („Ma ei ole turist, ma elan siin") ja telelavastustes, kirjutanud näid-i „Unenägude sinine torn" (1997). A. Lauteri preemia 1988. **L:** Molière'i *Scapini kelmused* (1983), Saaberi *Koduvõõrad* (1987), Enquisti *Ilvese tund* (1991), Albee' *Kes kardab Virginia Woolfi?* (1993), Fassbinderi *Petra von Kanti kibedad pisarad* (1994), Kesselmanni *Minu õde siin majas* (1998). **O:** Berend Falk (Krossi ja P.-E. Rummo *Rakvere romanss*), Henry Bolingbroke (Shakespeare'i *Kuningas Richard Teine*), Liilia (Molnári *Liilia*), Margus (Kitzbergi *Libahunt*), Krogstad (Ibseni *Nukumaja*), Platonov (Tšehhovi, Adabašjani ja Mihhalkovi *Pianoola ehk Mehhaaniline klaver*).
B: *Vastab Madis Kalmet.* — Teater. Muusika. Kino, 1990, 2.

Kalmet (a-ni 1937 Kärtmann), *Richard* Friedrich (5. V 1911 Kirmsi k., Kahkva v.), põllumajandusteadlane ja pedagoog, põllumajandusdr. (1975, kinnit. 1977). Lõpetas 1931 Tartu õpetajate seminari, õppis 1938—44 TÜ-s õigusteadust, lõpetas 1960 EPA. Teenis 1932—33 kaitseväes. Töötas 1933—41 Võrumaal Kapera algkoolis, algul õpetajana, hiljem koolijuh-na, 1941—44 Väimela algkooli juh-na ja ühtlasi Väimela põllunduskeskkoolis õpetajana. Moodustas mais-juunis 1941 Kaperas relvastatud metsavendade salga ja juhtis seda Saksa sõjaväe tulekuni. Mobiliseeriti 1944 Saksa sõjaväkke. Oli 1944—45 Viluste mittetäieliku keskkooli ja 1945—46 Elva keskkooli õpetaja. Poliitiliselt põlu alla sattununa töötas 1946—49 Tartus laotöölisena ning 1949—52 Tallinnas transporditöölisena ja normeerijana. Töötanud 1952—56 ENSV TA Taimekasvatuse Inst-s vanemlaborandina ja 1957—94 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s (1957—64 noorem-teadur, 1964—83 vanemteadur, 1983—94 konsultant-vanemteadur). Uurinud muldade, kivimite, taimede ning vete makro- ja mikroelemendisisaldust ning nende elementide vaeguse mõjul põllu- ja aiakultuuridel ning viljapuudel tekkinud haiguslikke nähte, põllu- ja aiakultuuride mikroväetisetarvet, mikroväetiste kasutamist ning raskemetallide mõju söötade aminohappelisele koostisele. Osales Eesti agrokeemiateenistuse süsteemi loomises. A-st 1996 Akadeemilise Põllum-e Seltsi auliige. ENSV rkl. preemia 1970. **T:** *Eesti NSV muldade boorisisaldus ja boorväetiste kasutamine* (1966), *Mikroelementide vaegushaigustest aias ja põllul.* — Taimekaitse, 1971, 1; *Põllu- ja aiakultuuride vaegushaiguste diagnoosist* (1978), *Mikroelemendid Eesti NSV maaviljeluses* (1979).

Kalmus, *Ain* (pseud.), õieti Evald Mänd (8. VI 1906 Tilga k., Emmaste v.), kirjanik, teoloogiadr. (1974). Töötas nooruses madrusena. Omandas 1931—35 USA-s *Andover Newton Theological School*'is teoloogilise kõrghariduse, oli seejärel Tartus, Tallinnas jm. baptisti vaimulik. Läks 1944 Rootsi ja sealt 1947 USA-sse, kus tegutses vaimulikuna ja õppejõuna. Astunud kirjandusse juttude ja luulega, äratas tähelepanu rom-ga „Soolased tuuled" (1944), mis kujutab 19. saj. Hiiumaa randlaste elu. Loomingus on kesksel kohal ajaloorom-de triloogia „Jumalad lahkuvad Maalt" (Lund, 1956; Tallinn, [2]1996), „Toone tuuled üle Maa" (Lund, 1958; Tallinn, [2]1997) ja „Koju enne õhtut" (Lund, 1964; Tallinn, [2]1997), mis käsitleb muistsete eestlaste elu ja võitlust 1170—1240. Ajaloorom-d „Prohvet" (Vadstena, 1950; Tallinn, [2]1998), „Tulised vankrid" I—II (Lund, 1953) ja „Juudas" (Lund, 1969; Tallinn, [2]1988) lähtuvad Piibli motiividest. Avaldanud 4 kd. mälestusi („Kadunud saar", 1972; „Ajastute vahetusel", 1977; „Päästa meid ära kurjast", 1979, ja „Meil pole jäädavat linna", 1981, kõik Lund) ning Evald Männi nime all novelle, luuletusi ja 3 valimikku vaimulikke vaatlusi („Tarkade teekond", 1954; „Igaviku aknad", 1964, ja „Aastate pärand", 1979, kõik Toronto).

Kalnin (a-ni 1980 Lõvi), *Maie* (21. VIII 1932 Tallinn), näo-lõualuukirurg, Viktor K-i abikaasa, meditsiinidr. (1984, esimese stomatoloogina Eestis). Lõpetas 1958 Permi Meditsiiniinst-i. Täiendanud end Venemaal, Ukrainas, Saksamaal, Rootsis ja Kanadas. Olnud 1958—60 Pärnu-Jaagupis hambaarst, 1960—63 Leningradis aspirantuuris, a-st 1963 töötanud TÜ-s: 1971—76 ja 1978—84 dots., 1985—92 stomatoloogiakateedri juh. (a-st 1986 prof.); a-st 1997 on emeriitprof., konsulteerib haigeid TÜ polikliinikus ja peab loenguid stomatoloogide täiendus-

Karin Kalman

Leo Kalmet

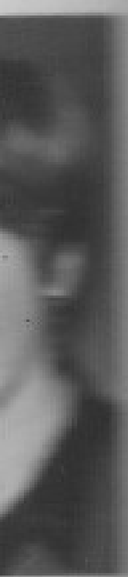

Madis Kalmet

Richard Kalmet

Ain Kalmus

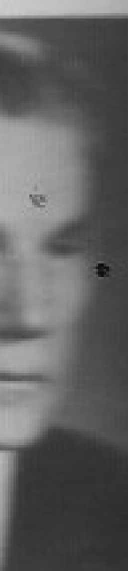

Maie Kalnin

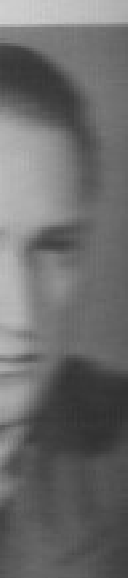

Viktor Kalnin

Toomas Kalve

Kaido Kama

Mihkel Kampmaa

Mare Kandre

kursustel. Esinenud ettekannetega paljudel rahvusv. konverentsidel. Uurinud pms. kaasasündinud huule- ja suulaelõhede tekkepõhjusi ja kirurgilist ravi (rajas 1964 Tartu Kliinilise Haigla juurde esimese sellekohase dispanseerse keskuse), näo-lõualuude traumasid, põletikke ja kasvajaid ning stomatoloogia ajalugu. Jäädvustanud Viktor K-i uurimistööd. **T:** *Näo plastilistest operatsioonidest* (1972), *Stomatoloogilised närvihaigused* (1979), *Bone saving uranoplasty in small children with cleft palate.* — J. of Cranio-Maxillo-Facial Surgery, 1992, 20, 6; *Uralte deutsch-estnische Beziehungen.* — Zahnärztliche Mitteilungen, 1996, 18.

Kalnin, *Viktor* (21. VIII 1929 Sindi — 22. III 1992 Veriora), sotsiaalhügieenik ja meditsiiniajaloolane, rahvuselt lätlane, Maie K-i abikaasa, meditsiiniknd. (1973). Lõpetas 1954 TRÜ, oli sellest alates sealsamas hügieeni ja tervishoiuorg-i kateedri õppejõud, a-st 1983 dots. Olnud Eesti Meditsiiniajaloolaste Seltsi esimees (a-st 1973). Uurinud Eesti arstiteaduse ja tervishoiu, eriti TÜ arstiteaduskonna ajalugu, tema toimetatud on 15 TÜ teadusajaloo kogumikku. Korraldanud 1960—92 toimunud Baltimaade teadusajaloo konverentsidel ja TÜ ajaloo sessioonidel kõikide meditsiiniajaloo sektsioonide tööd. ENSV rkl. preemia 1985, P. Stradiņši auhind 1988. **T:** *Tervishoid ja usk* (1963), *Tartu ülikooli ajalugu* I—III (1982, arstiteaduse osa), *Eesti arstiteaduse ajaloost* (1996, koostaja; ilmus postuumselt).

Kalniņš (Kalning), *Otto* (25. II 1856 Lejasciemsi v., Valka mk. — 6. IV 1891 Tartu), mikrobioloog, rahvuselt lätlane. Lõpetas 1877 Tartu Veterinaaria-inst-i, töötas seejärel Venemaal ja Bulgaarias sõjaväe veterinaararstina. Bulgaaria veterinaarteenistuse rajajaid. Tartusse komandeerituna leiutas 1891 K. Helmanisest sõltumatult (teistsugust meetodit rakendades) malleiini.
B: E. Dārziņš. *Zemmers, Kalniņš, Helmanis.* Rīga, 1934.

Kals, *Aldo* (20. XI 1945 Halinga v.), ajaloolane, ajaloodr. (1999). Lõpetas 1972 TRÜ ajalooteaduskonna. Olnud 1972—75 ja 1983—91 TRÜ-s teadur. Asutanud 1983 Tartus Eesti Pimedate Muuseumi ja olnud selle juh. ning a-st 1996 ühtlasi Tartu Nägemisvaegurite Arenduskeskuse juh. Olles ise pime, on ta uurinud pms. pimedate õpetamise ajalugu ja Eesti biograafikat. **T:** *Tallinna pimedate kool 1883—1914* (1988), *Eestikeelne elulooline teatmekirjandus* (1990), *Lehekülgi Eesti pimedate ajaloost: eluloolisi artikleid* (I 1991, II 1996), *Tartu pimedate koolid 1922—1945* (1995), *Eesti pimedate õpetamise ajalugu* (1999).

Kalv, *Peep* (25. XI 1934 Tallinn), astrofüüsik ja astronoomia populariseerija, füüsika-matemaatikaknd. (1980). Lõpetas 1960 TPedI, täiendanud end 1984 Budapestis. Töötanud 1960—93 Eesti TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-s (a-st 1973 vanemteadur, a-st 1963 ühtlasi Tallinna Tähetorni juh.), a-st 1993 on TTÜ füüsikainst-i vanemteadur. Uurimusi pms. varjutusmuutlike kaksiktähtede fotomeetria kohta. **T:** *Photoelectric investigation of RX Cassiopeiae* (1979), *Photoelectric photometry in Estonia* (koos U. Veismanniga). — Advances in Photoelectric photometry, 1984, 2; *Observation of the recent disc loss in X Persei: photometry and polarimetry* (autoreid). — Astronomy and Astrophysics, 1997, 322.

Kalve, *Toomas* (14. XI 1965 Tartu), fotokunstnik. Töötanud 1984—89 Tartu kultuurihoones värvifotoringi juh-na, a-st 1998 Tartu Kunstikooli fotoeriala meistrina. Fotograafide rühmitise „Igavesti Sinu" (1990) ja kunstikeskuse Kütioru Avatud Ateljee asutajaid (1996, koos L. Lauritsa, P. Lauritsa, H. Krulli jt.) ja tegevliige. Kasutab pildistamisel 19. ja 20. saj. vahetuse plaatkaameraid ja objektiive. Samale ajale omane tehniline teostus (fotode toonimine, käsitsi koloreerimine) avab fotodel irratsionaalse, minevikuhõngulise maailma. Korraldanud isikunäitusi (sh. „Erinevad pildid" ja „Surnud lindude elu", 1997). Eesti foto aastapreemia 1988.

Kama, *Endel* (19. VI 1919 Elva — 15. V 1979 Tartu), ftisiaater ja kirurg ning tervishoiutegelane, meditsiinidr. (1976), prof. (1979). Lõpetas 1950 TRÜ. Oli 1959—66 Vab. Tuberkuloositõrje Dispanseri peaarst, 1966—79 Eesti NSV tervishoiuministri esimene asetäitja ning 1959—79 ühtlasi ENSV Tervishoiumin-i peaftisiaater. Uurinud kopsutuberkuloosi kirurgilist ravi, pulmonoloogia arengut ja tervishoiukorraldust. ENSV tnl. arst (1965). ENSV rkl. preemia 1977.

Kama, *Kaido* (18. XII 1957 Viljandi), poliitik. Õppis 1975—76 ERKI-s arhitektuuri. Töötas 1982—90 Võru metsamajandi Antsla metskonnas metsnikuna. Olnud 1990—92 EV Ülemnõukogu ja selle õiguskomisjoni liige ning omandireformikomisjoni esimees, 1992—95 Riigikogu liige, 1992—94 justiitsminister, 1994—95 siseminister, a-st 1997 Võru Inst-i dir. Eesti Komitee I ja II ks. liige (1990—92 asesimees), Põhiseaduse Assamblee liige. Eesti Vabariiklaste ja Konservatiivide Rahvaerakonna asutajaid ja asesimees (1994—98), 1992—94 Rahvusliku Koonderakonna (RKE) „Isamaa" ja a-st 1998 Rahvaerakonna liige. Võro Keele ja Kultuuri Fondi (praegu „Võro Selts VKKF") asutajaid ja liige, 1995—97 „Fenno-Ugria" sihtasutuse esimees, a-st 1997 asesimees.

Kampmaa (a-ni 1936 Kampmann), *Mihkel* (28. III 1867 Papsaare k., Sauga v. — 30. IX 1943 Tartu), koolikirjanik, kirjandusloolane ja pedagoog. Lõpetas 1888 Valga seminari. Töötas a-st 1888 eesti keele, ajaloo, usuõpetuse ja maateaduse õpetajana, sh. 1907—19 Tartu Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumis ja 1919—33 Tartu õpetajate seminaris, ning 1894—96 „Sakala" toim-na. Kogus ja süstematiseeris hulgaliselt kirjandusloolist materjali, koostas palju eesti keele, ajaloo-, geograafia-, usuõpetuse- jm. õpikuid ning metoodikarmt-id, olulisim on „Kooli Lugemiseraamat" (I—II, 1905—07), ümbertöötatuna „Eesti lugemik" I—IV. Pooldas reformpedagoogika põhimõtteid, oma õpetamise teoreetilised alused avaldas rmt-s „Didaktika põhijooned" (1932). Koostanud kirjandusloo käsirmt-u „Eesti vanem ilukirjandus" (1908) ning biograafilise suunitlusega „Eesti kirjandusloo peajooned" (I 1912, [4]1938, II 1913, [3]1933, III 1923, IV 1936). Avaldanud proosatõlkeid ja luulekogu „Kandle healed" (1896). Osales agaralt Eesti Kirjanduse Seltsi tegevuses (aastarmt-u toim.).

Kand, *Martin* (Mihhail) (31. VIII 1880 Taagepera v. — 10. IX 1966 Tallinn), keemik, *cand. chem.* (1925, kinnit. 1947). Lõpetas 1925 TÜ, oli 1925—32 Tallinna Tehnikumi õppejõud, 1932—41 Tõrva gümnaasiumi dir. ja 1944—57 Üleliidulise Merekalamajanduse ja Okeanograafia TUI Tallinna osk. laborijuh. Uurimusi fenoolide määramise meetodite kohta. **T:** *Eesti tervismuda radioaktiivsus* (1922, koos F. Dreyeriga).

Kandre, *Mare* (27. V 1962 Söderhamn, Rootsi), kirjanik. Õppis pärast keskhariduse omandamist 1979—80 Londoni *Byam Shaw School of Art*'is kunsti. Esinenud kunstinäitustel, avaldanud rootsi keeles luulet ja romaane, millele on iseloomulik enamasti unenäoline ja nägemuslik ainekäsitlus. **T:** rom-d *I ett annat land* (*Teisel maal*, 1984), *Bebådelsen* (*Kuulutamine*, 1984), *Bübins unge* (*Bübi laps*, 1987), *Det brinnande trädet* (*Põlev puu*, 1988), *Aliide, Aliide* (1991), *Deliria* (1992), *Djävulen och Gud* (*Kurat ja Jumal*, 1993), *Quinnan och Dr. Dreuf* (*Naine ja Kurat*, 1994) ja *Bestiarium* (1999).

Kanepi, *Harald* (21. II 1921 Tallinn — VII 1975 Uhta, Komi ANSV), poksija. Sai 1939 EM-il kergekaalus hõbemedali, 1938—45 Eesti meistrivõistlustel 4 kuldmedalit ning 1945 NSV Liidu meistrivõistlustel pronksmedali. Arreteeriti 1945 pol. põhjustel, oli vangilaagris, tuli hiljem Vorkuta ja Komi ANSV poksimeistriks ning oli sealse „Šahtjori" poksitreener. **B:** J. Maidlo. *Mees peab olema suurem kui tema saatus.* — Spordileht, 1992, 1—4.

Kangilaski, *Jaak* (10. XII 1939 Viljandi), kunstiajaloolane, Ott K. vennapoeg, kunstiteaduse knd. (1969). Lõpetas 1963 TRÜ. Olnud 1967—71 TRÜ ja 1971—95 TKÜ õppejõud (1978—87 kunstiajalookateedri juh., a-st 1988 prof.), 1989—95 TKÜ rektor ning a-st 1994 TÜ prof. (a-st 1999 ajaloo osk. juh.). Käsitlenud 19. saj. lõpu ja 20. saj. lääne kunsti. Avaldanud näitusearvustusi, esinenud loengutega USA-s New Yorgi ülikoolis ning Norras Oslo ja Bergeni ülikoolis. ENSV tnl. kunstitegelane (1978). **T:** *Kunsti kukeaabits* (1967, koos O. Kangilaskiga), *Norra* (1985), *20. sajandi kunst* (1994, koos A. Juske ja R. Varblasega), *Üldine kunstiajalugu* (1997), *Lühike Eesti kunsti ajalugu* (1999, koos S. Helmega).

Kangilaski, *Ott* (14. VI 1911 Verilaske k., Viljandi v. — 28. IV 1975 Tallinn), graafik ja publitsist, Jaak K. onu. Õppis 1931—35 TÜ-s kunsti- ja kirjandusajalugu ning rahvaluulet, lõpetas 1943 Tartus Kõrgemad Kujutava Kunsti Kursused graafika alal. Avaldanud ajakirjanduses följetone ja karikatuure. Kirjutanud lastermt-id ja illustreerinud rmt-id (1930. a-il pms. „Arbujate" teoseid). Lasteraamatuill-des ja vabagraafikas toetunud rahvaluulele (maastikusari „Kalevipoja" paikadest, 1950.—70. a-d). Sai „Kalevipoja" ill-de eest 1950 ENSV rkl. preemia (koos A. Hoidre ja R. Sagritsaga). Osales 1966 ENSV Looduskaitse Seltsi asutamises ja oli selle auliige. ENSV tnl. kunstnik (1975). **T:** sari *Värvin, õpin* (1938—39), *Sügavtrükitehnikad* (1965, koos E. Okasega), *Kunsti kukeaabits* (1967, koos J. Kangilaskiga), vestekogu *Jutulõng* (1968).
B: J. Hain. *Ott Kangilaski, 1911—1975.* — Looming, 1986, 6.

Kangro, *Bernard* (18. IX 1910 Vana-Antsla — 25. III 1994 Lund), kirjanik ja kirjastaja, TÜ audr. (1990). Lõpetas 1938 TÜ kirjanduse alal magistrikraadiga, oli samas stipendiaat, assistent ja õppejõud, 1943—44 „Vanemuise" dramaturg. Läks 1944 Rootsi. Toimetas 1950—93 Lundis ajakirja „Tulimuld", oli a-st 1951 Eesti Kirjanike Kooperatiivi dir. Äratas tähelepanu loodust ja muistseid pärimusi poetiseerivate luulekogudega „Sonetid" (1935), „Vanad majad" (1937) ja „Reheahi" (1939). Rootsis avaldatud 14 luulekogu paremiku moodustavad loodusmulje-, kodumotiivi- ja mõttelüürika („Põlenud puu", Karlstad, 1945, esimene Rootsis ilm. eesti luulermt.; „Varjumaa", Lund, 1966). Ilmunud on ka kogud „Minu nägu" (Lund, 1970) ja „Kogutud luuletusi" I—II (Lund, 1990—91) ning valimikud „Ajatu mälestus" (Lund, 1960), „Võõramaa õhtu" (1966, koost. J. Kross) ja „Süda ei põle ära" (Lund, 1989). 16 romaanist on enamik tunnetuslaadilt lüürilis-romantilised, neis leidub ka sürreal. sugemeid (triloogia „Joonatan, kadunud veli", 1971, „Öö astmes x", 1973, ja „Puu saarel on alles", 1973; kõik Lund). Mälestuslikul ainesel põhinevad nn. Tartu-rom-d „Jäälätted" (1958), „Emajõgi" (1961), „Tartu" (1962), „Kivisild" (1963), „Must raamat" (1965) ja „Keeristuli" (1969; kõik Lund) käsitlevad noorte haritlaste kujunemislugu 1930.—40. a-il. Kirjutanud ka lühinäidendeid, koostanud kirjandus- ja kultuuriloolisi ülevaateid, eesti pagulaskirjanduse bibliograafiaid („Eesti kirjandus siin- ja sealpool piiri", 1965, „Eesti kirjakuulutaja eksiilis", 1989; mõlemad Lund), žanriuurimuse „Eesti soneti ajalugu" (1938), esseelikmemuaarsed oma luulepõlvkonna käsitlused „Arbujad" (1981) ja „Arbujate kaasaeg" (1983; mõlemad Lund) ning ülevaatlikud uurimused „Universitas Tartuensis: Eesti Vabariigi Tartu Ülikool ja üliõpilaskond sõnas ja pildis" (1970) ja „Eesti Rootsis" (1976; mõlemad Lund). **T:** rom-d *Jäälätted* (Tln., [2]1990), *Emajõgi* (Tln., [2]1992), *Seitsmes päev* (Lund, 1984, Tln., [2]1991), mälestuste rmt. *Kipitai* (Lund, 1992, Tln., [2]1993), esseekogud *Häitsmemehi ja pärlipüüdjaid* I—II (Lund, 1978—87).
B: K. Ristikivi. *Bernard Kangro.* Lund, 1967.

Kangro, *Gunnar* (21. XI 1913 Tartu — 25. XII 1975 Tartu), matemaatik, füüsika-matemaatikadr. (1948), ENSV TA k-liige (1961). Lõpetas 1935 TÜ, oli 1936—41 TPI õppejõud, 1941—42 Nõuk. armees, 1943—44 Moskva ülikoolis stipendiaat, a-st 1944 TRÜ õppejõud (a-st 1951 prof., 1952—59 geomeetria- ja 1959—75 matemaatilise analüüsi kateedri juh.). Uurimusi funktsioonide teooria, ridade teooria ja funktsionaalanalüüsi alalt. Summeeruvusteooria koolkonna rajajaid Eestis (oli sel alal NSV Liidu tuntuimaid eriteadlasi). Avaldanud kõrgkooliõpikuid, olnud „Eesti nõukogude entsüklopeedia" matemaatika ühisk. toimetuse juh. ja autoreid. ENSV tnl. teadlane (1965). **T:** *Kõrgem algebra* (1962), *Matemaatiline analüüs* (2 kd., 1965—68, 1. kd. [2]1982).

Kangro, *Raimo* (21. IX 1949 Tartu), helilooja ja pedagoog, L. Tungla abikaasa. Lõpetas 1973 kompositsioonierialal TRK (J. Räätsa ja E. Tambergi kl.). Töötas 1972—73 ER-i arvutuskeskuses, olnud 1975—76 ETV muusikajuht, 1977—85 ENSV Heliloojate Liidu konsultant ja a-st 1993 Eesti Muusikafondi dir., a-st 1989 ühtlasi EMA kompositsiooniõppejõud (a-st 1995 dots.); õpilasi: T. Kõrvits, A. Kruusimäe. K. muusika on jõuliselt impulsiivne, seda iseloomustavad improvisatsiooniline alge ja motoorikasse kalduv rütm. K. on produktiivseimaid eesti kammermuusika loojaid. ENSV tnl. kunstitegelane (1984). ENSV rkl. preemia 1982, EV kultuuripreemia 1996. **T:** ooperid *Imelugu* (1974), *Ohver* (1981), *Uku ja Ecu* (1998) ja *Süda* (1999), lasteooper *Ooperimäng* (1977), *rock*ooperid *Põhjaneitsi* (1980, koos A. Valkoneniga) ja *Sensatsioon* (1986), muusikal *Saabastega kass* (1981), oratoorium *Credo* (1977), *Tuuru tubasümfoonia* (1985), sümfooniline poeem *Helin* (1985), 2 kontserti kahele klaverile (I 1978; II 1988), flöödi- (1975), klaveri- (1975), viiuli- (1976) ja fagotikontsert (1982), klaveritrio *Malera Kasuku* (1977, koos M. Kuulbergi ja L. Sumeraga), klaverimuusikat (2 süiti, 4 sonaati, *In beat* ja *O sancta simplicitas* kahele klaverile), näidendi- ja filmimuusikat ning muusikat lastele.
B: D. Daragan. *Raimo Kangro.* — Eesti tänase muusika loojaid. Tln., 1992; E. Papp. *Tundelisi ja spekulatiivseid kommentaare Raimo Kangro kontserdiloomingule.* — Teater. Muusika. Kino, 1983, 6.

Kangro-Pool (K a n g r o p o o l), *Rasmus* (Theodor) (20. XII 1890 Vahi mõis, Raadi v. — 9. V 1963 Tallinn), kunstiteadlane ja publitsist, R. Kangropooli isa, eesti kutselise teatri- ja kunstikriitika rajajaid. Õppis Tartu ülikoolis arstiteadust ning 1920—23 Heidelbergi ja 1923—24 Hamburgi ülikoolis kunstiajalugu, töötas „Päevalehe", „Vaba Maa" jmt. ajalehe toimetuses ning vabakutselisena. Oli 1950—56 vangilaagris. **T:** *Balti saksluse viimsed vägimehed* (1918), *Kunst ja moraal* (1921), *Eesti teater algaastail* (1946), *Kristjan Raud* (1961). — Tema vend V o l d e m a r K. (18. IX 1889 Vahi mõis, Raadi v. — 1942 või 1943 Iževsk) oli maalikunstnik ning graafik. Õppis 1907—09 K. Raua juures, täiendas ennast 1909—13 Münchenis ja Pariisis. Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse. Loonud pms. portreid ja figuraalkompositsioone.

Jaak Kangilaski

Ott Kangilaski

Bernard Kangro

Gunnar Kangro

Raimo Kangro

Rasmus Kangro-Pool

Rasmus Kangropool

Guido Kangur

Mart Kangur

Jüri Kann

Kangropool, *Rasmus* (27. XII 1930 Tallinn), arhitektuuriajaloolane, Rasmus Kangro-Pooli poeg, Voldemar Kangro-Pooli vennapoeg, Mai Lumiste abikaasa. Lõpetas 1954 Leningradi Ehitusinseneride Inst-i. Töötas 1958—98 Tallinna Linna Arhitektuuri Mälestusmärkide Kaitse Inspektsiooni ning Tallinna Linnavalitsuse Muinsuskaitseameti juh-na. Avaldanud Tallinna pms. hilisgooti arhitektuuripärandit ning ehitusmeistreid ja kiviraidureid käsitlevaid uurimusi, monograafiaid ja üldkäsitlusi. K. Raua preemia 1991. **T:** *Mõningatest Tallinna 15. sajandi arhitektuuri dateerimise küsimustest* (koos M. Lumistega). — Töid kunstiteaduse ja -kriitika alalt, 2 (1978); *Hans Kotke, Tallinna müürsepp-meister ja kiviraidur 15. saj. keskpaigas.* — Töid kunstiteaduse ja -kriitika alalt, 3 (1980); *Tallinna raekoda* (1982), *Niguliste kirik* (1990, koos M. Lumistega).

Kangur, *Andu* (14. X 1944 Meremäe v.), zooloog (ihtüoloog), Külli K-i abikaasa, bioloogiaknd. (1981, Leningrad). Lõpetas 1972 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1972 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-i Võrtsjärve limnoloogiajaamas. Oli 1994—97 Peipsi kalastiku uurimistööde juht. Uurinud kalapopulatsioonide bioloogilisi põhinäitajaid ja arvukuse dünaamikat, osalenud suurjärvede kalavaru hindamisel. **T:** *The composition and seasonal changes in the diet of ruffe* (Gymnocephalus cernuus) *in Lake Võrtsjärv, Estonia* (autoreid). — TA Toimetised. Bioloogia, 1996, 45.

Kangur, *Guido* (9. VI 1956 Kohtla-Järve), näitleja. Lõpetas 1980 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1980—92 Eesti Noorsooteatris ja a-st 1992 Eesti Draamateatris, mänginud ka Von Krahli Teatris ja telelavastustes („Squirrel", seriaal „Salmonid"), esinenud raadio ja televisiooni laste- ja meelelahutussaadetes. A. Lauteri preemia 1990. **O:** Jürka (Koržetsi *Tühivaim*), Kusta (Raudsepa ja Undi *Vedel vorst*), Rosencrantz (Stoppardi *Rosencrantz ja Guildenstern on surnud*), Felix (Tuglase ja Undi *Helene, Marion ja Felix*), Astrov (Tšehhovi *Onu Vanja*), Parzival ja härra Paul (Dorsti *Merlin* ja *Härra Paul*), Buckingham (Shakespeare'i *Kuningas Richard Kolmanda tragöödia*), Hamm (Becketti ja Undi *Lõppmäng*).

Kangur, *Kalju* (*Kaljo*) (25. X 1925 Vana-Kuuste v. — 15. I 1989 Tartu), kirjanik ja tõlkija. Kirjutanud rohkesti intiimseid meeleolusid kajastavat loodusluulet. K-i luule on romantiline ja eleegilise alatooniga, kasut. on traditsioonilisi värsivorme. Avaldanud ka epigramme (kogu „Vale mees vaadis", 1973), proosat ja lastermt-id (värsikogud „Konnakübar", 1963, „Hajameelne tramm", 1966, „Kuldsed krabid", 1982, valimik „Tiritammetõrud", 1985; proosateosed „Timbu-Limbu õukond ja lumemöldrid", 1969, ³1998, ja „Unenäod kristallkohvris", 1979). Eestindanud A. Puškini, A. Bloki, V. Brjussovi, I. Bunini jmt. loomingut. **T:** luulekogud *Mööda jalgteid* (1957), *Üksainus rukkipea* (1959), *Kivid ja kajad* (1968), *Laulumaja* (1977), *Härmalõngad* (1977), *Sel sajusel suvel* (1984) ja valikkogu *Sõna sees olek* (1994), sonetikogud *Sonetid* (1979), *Portselantantsud* (1981), *Möödumatus* (1982) ja valimik *Sonetiraamat* (1989), miniatuurirmt. *Puud, mis virvendavad lindude laulust* (1966), proosakogumik *Juturaamat* (1986), rom. *Põgenemisruum* (1988).

Kangur, *Külli* (25. III 1949 Tartu), zooloog ja hüdrobioloog, Andu K-i abikaasa, bioloogiaknd. (1977). Lõpetas 1972 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1977 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-i Võrtsjärve limnoloogiajaamas. A-st 1996 on Peipsi järve elustiku monitooringu ja a-st 1998 Peipsi uurimisteema juht. Uurinud järvede põhjaelustiku ökoloogiat, surusääskede süstemaatikat, nende ökoloogiat ja produktsiooni ning bentostoiduliste kalade toitumist. **T:** *Longterm changes in the macrozoobenthos of Lake Võrtsjärv* (autoreid). — Limnologica, 1998, 28 (1).

Kangur, *Mart* (20. V 1940 Tartu), zooloog (ihtüoloog), bioloogiaknd. (1972). Lõpetas 1963 bioloogina TRÜ. Töötanud 1968—73 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s ja 1973—91 Läänemere Kalamajanduse TUI-s (1974—81 merekalakasvatuse labori juh., 1985—91 Tallinna osk-a dir.), a-st 1991 on Eesti Mereinst-i vanemteadur (oli enne inst-i ümberstruktureerimist rannikumere sektori juh.). Tegelnud kalauuringute kõrval ka kalakasvatusküsimuste ja merekeskkonda mõjutava inimtegevuse hindamisega; osalenud kalandusalases seadusloomes. 1989—93 Eesti Kalakasvatajate Liidu esimees. Rahvusv. Mereuurimisnõukogu lõhe ja meriforelli varu hindamise töörühma liige. **T:** *Lõhe ja meriforell* (1983, autoreid).

Kann, *Jüri* (15. IX 1938 Rässa k., Muhu-Suure v.), keemik, bioloogiadr. (1984, Leningradi Onkoloogia TUI, kinnit. 1985), New Yorgi TA liige (1995). Lõpetas 1961 TPI, täiendanud end 1963—64, 1977—78 ja 1986 Saksamaal. Olnud 1961—63 TTÜ laborijuh., a-st 1967 õppejõud (a-st 1984 prof.), 1985—86 toiduainekeemia ja -tehnoloogia kateedri juh., a-st 1986 TTÜ Keemia Inst-i dir. A-st 1991 Eesti Keemia Seltsi president, a-st 1992 Euroopa Keemiaseltside Föderatsiooni toidukeemia divisjoni Eesti esindaja, a-st 1996 ajakirja „Oil Shale" peatoim. Teadustöid toidukeemia alalt. Uurinud N-nitrosoamiinide analüütikat, teket ja võimalusi vähendada toiduaineis, loomasöödas, ravimeis jm. nende jääksisaldust. Uurimusi ka põlevkivi- ja keskkonnakeemia ning -tehnoloogia alalt. Olnud 1998 ilm. „Inglise-eesti-vene keemia sõnaraamatu" koostajaid. **T:** *Volatile constituents of* Matricaria matricarioides (koos A. Orava ja T. Kailasega). — Journal of the Essential Oil Research, 1999, 11; *Bioethanol as a fuel to reduce the greenhouse effect* (koos H. Rangiga).— Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Chemistry, 1999, 48.

Kann, *Kallista* (28. II 1895 Tartu — 25. III 1983 Tallinn), keeleteadlane ja pedagoog, *mag. phil.* (1937). Lõpetas 1932 TÜ, täiendas end 1935—36 Pariisis. Töötas a-st 1936 Tallinnas õpetajana, oli 1945—70 TRÜ romaani ja germaani keelte õppejõud (a-st 1949 dots., 1950—61 võõrkeelte kateedri, 1961—63 saksa keele kateedri juh.). Koostanud prantsuse ja saksa keele õpikuid ning „Prantsuse-eesti sõnaraamatu" (1959, ³1995) ja „Eesti-prantsuse sõnaraamatu" (1979, koos N. Kaplinskiga); „Eesti-saksa sõnaraamatu" (1964, ⁴1987) koostajaid.

Kann, *Nikolai* (26. IV 1873 Hellamaa v. — 17. II 1948 Göttingen), haridustegelane ja poliitik. Lõpetas 1901 Peterburi ülikooli *cand. phil.* ja *cand. hist.* kraadiga. Töötas 1901—15 Tallinna, Riia ja Peterburi koolides õpetajana, oli 1915—33 Tallinna Reaalkooli dir. ning 1933—36 haridus- ja sotsiaalminister. Teostas 1934 ühtluskooli süsteemi rikkuva keskkoolireformi, mistõttu sattus opositsiooni ja siirdus 1936 pensionile. Kuulus 1919—20 Kristliku Rahvaerakonna liikmena Asutavasse Kogusse. Oli mitme haridusseltsi juhatuses, a-st 1923 Eesti Skautide Maleva peavanem, 1924—30 Tallinna Põllumeestekogu esimees, Eesti Noorte Punase Risti juhatuse ning a-st 1927 Eesti Apostliku Õigeusu Kiriku sinodi liige. Läks 1944 Saksamaale. Toimetanud „Üldise ajaloo" (32 vihku, 1930—33), koostanud saksa keele õpikuid jm. õppekirjandust.

Kannike, *Christian* (õieti Kristian M a u e r) (22. VI 1863 Maramaa v. — 7. III 1891 Maramaa v.), kirjanik ja ajakirjanik. Töötas a-st 1888 Tartus „Eesti Postimehe" ja a-st 1890 „Postimehe" toimetuses. Avaldanud ajaviitelise ilmega, pms. külaeluainelisi jutustusi („Möldri saladus", 1888, „Tundmuste van-

gis", 1888, „Eksiteel", 1890; naljajuttude kogu „Raamat, mida kõigil pole tarvis lugeda", 1890) ja luuletusi. 1904 ilmus „Ch. Kannikese teuste täieline kogu".

Kant, *Edgar* (21. II 1902 Tallinn — 16. X 1978 Lund), geograaf ja majandusteadlane, *dr. phil. nat.* (1934), Eesti TA liige ja humanitaarteaduste osk. juh. (1938). Lõpetas 1928 TÜ, töötas a-ni 1932 stipendiaadina Viinis, Sankt Gallenis, Pariisis, Grenoble'is, Amsterdamis, Haagis jm., oli a-st 1934 TÜ õppejõud (a-st 1936 prof., 1936—38 majandusteaduskonna prodekaan, 1938—40 prorektor, sügisest 1941 kuni 1944 ajutine rektor), 1937—39 ka Riigikaitse Akadeemia õppejõud. Varjas 1941 end repressioonide eest, sept. 1944 siirdus Rootsi, kus kutsuti tööle Lundi ülikooli (1950—63 majandus- ja sotsiaalgeograafia lektor, seejärel pensionile jäämiseni (1967) prof.). K. on TÜ majandusgeograafia seminari (a-st 1939 inst.) rajaja, osalenud Eesti Kirjanduse Seltsi kodu-uurimistoimkonna töös, olnud Akadeemilise Majandusteadlaste Seltsi abiesimees (1931—36) ja esimees (1936—39) ning Eesti Rahvuslaste Klubi asutajaid, osalenud 1939 kehtestatud vallasüsteemi loomises ja 1937. a. põhiseaduse valmimises. Uurinud Eesti geopol. asendit, pannud aluse Eesti linnageograafiale, toimetanud Eesti atlast, Rootsis arendanud matemaatilistele meetoditele tuginevat linnageograafiat ning keskuste ja nende tagamaade uurimist. K-i on peetud Lundi ülikooli geograafiakoolkonna vaimseks juhiks. Pani aluse ka eestikeelsele maateaduslikule aimekirjandusele: „Maailma maad ja rahvad" (1930—32), pildirmt. „Kirev maailm" (1931; mõlemad koos A. Tammekannuga), sari „Mehed, maad ja mered" (1938—40). **T:** *Tartu linnasüda* (1924), *Tartu. Linn kui ümbrus ja organism* (1927), *L'Estonie. Principaux aspects géographiques* (1932), *Population urbaine et population rurale. Exemples pris en Estonie* (1932), *Valga. Geograafiline ja majanduslik ülevaade* (1932), *Estlands Zugehörigkeit zu Baltoskandia* (1934, e. k. *Eesti kuuluvus Baltoskandiasse.* — Akadeemia, 1992, 2), *Bevölkerung und Lebensraum Estlands* (1935), *Über die ersten absoluten Punktkarten der Bevölkerungsverteilung* (1970), *Eesti geograafilisest ja geoökonoomilisest asendist, eriti Venemaa suhtes* (1931, taastrükk Akadeemia, 1990, 6), art-ikogumik *Linnad ja maastikud* (2000).
B: O. Kurs. *Edgar Kanti teaduspärand.* — Akadeemia, 1992, 3; O. Kurs. *Edgar Kant teadlasena.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 1994, 28.

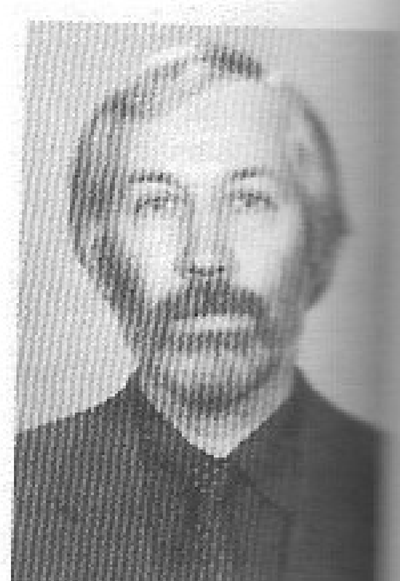

Edgar Kant

Kaplinski, *Jaan* (22. I 1941 Tartu), kirjanik, Nora K. poeg, T. Toometi abikaasa. Lõpetas 1964 prantsuse filoloogina (lisaeriala strukturaalne ja matemaatiline lingvistika) TRÜ. Töötas 1965—72 TRÜ-s vanemlaborandina ja 1983—88 tõlkekabineti juh-na ning 1974—80 Tallinna botaanikaaias, oli 1980—82 „Ugala" kirjandusalajuh. 1992—95 Riigikogu liige. Kirjutanud luulet (kogud „Jäljed allikal", 1964, „Tolmust ja värvidest", 1967, „Valge joon Võrumaa kohale", 1972, „Ma vaatasin päikese aknasse", 1976, „Uute kivide kasvamine", 1977, „Raske on kergeks saada", 1982, „Tule tagasi, helmemänd", 1984 (J. Smuuli preemia 1985), „The Same Sea in Us All", 1985, „Õhtu toob tagasi kõik", 1986, „Tükk elatud elu", 1991, „I Am the Spring in Tartu and Other Poems Written in English", Vancouver, 1991, ja „Öölinnud, öömõtted", 1998, valikkogu „Käoraamat", 1986, poeem „Hinge tagasitulek", 1990), näidendeid („Neljakuningapäev", lavastatud 1977; „Liblikas ja peegel", lavastatud 1982), lasternmt-id (värsirmt. „Jalgrataste talveuni", 1987, proosarmt-d „Kes mida sööb, kes keda sööb" ja „Udujutt", mõlemad 1977, „Jänes", 1980, „Kust tuli öö", 1990), esseid („Poliitika ja antipoliitika", 1992; „Rajalla jota ei ole: merkintöja tiedosta, tiedoisuudesta, uskosta", 1992; „Jää ja Titanic", 1995; „Usk on uskmatus", 1998) ja reisikirju („Teekond Ayia Triadasse", 1994, „Kevad kahel rannikul", 2000), avaldanud Eesti ja Skandinaavia ajakirjanduses kirjanduse, keele, loodushoiu ja poliitika kohta filosoofilise kallakuga publitsistikat (art-ivalimikud „See ja teine", 1996, „Võimaluste võimalikkus", 1997). Loomingu põhiteema on inimese traagiline eraldatus tõelusest ning selle ületamise võimalused looduse ja kultuuri mõistmise kaudu. Tõlkinud proosat ja luulet inglise, prantsuse, hispaania, rootsi (T. Tranströmer „Luulet", 1989), hiina (Du Fu kogumikus „Täiskuutaeva all", 1985) ja poola keelest. Tema luuletusi ja esseid on avaldatud Skandinaviamaades, USA-s, Kanadas, Jaapanis jm. *Académie Universelle des Cultures* liige (1994). Balti Assamblee kirjandusauhind 1997, kirjanduse aastapreemia 1996 ja 2000. **T:** jutustused *Silm. Hektor* (2000).

Kaplinski (a-ni 1938 Raudsepp), *Nora* (11. III 1906 Võru — 22. V 1982 Tartu), tõlkija, Jaan K. ema. Õppis G. Neggo stuudios ning seejärel 1928—32 Essenis ja Pariisis tantsu, esines lavanimega Nora Liina. Lõpetas 1952 TRÜ prantsuse filoloogina. Töötas 1945—49 Tartus ENSV TA Kirjandusmuuseumis, seejärel andis TRÜ-s ning Tartu 1. ja 2. keskkoolis ja keeltekursustel prantsuse keele tunde. Tõlkinud pms. H. de Balzaci, F. R. de Chateaubriand'i, A. France'i ja Alain-Fournier' ning poola autorite (K. Filipowiczi ja J. S. Stawiński) loomingut. Oli K. Kanni „Prantsuse-eesti" sõnarmt-u toim. **T:** ümberjutustus *„Le Kalewipoeg". Légende épique estonienne* (1930, koos P. de Stoeckliniga), *Eesti-prantsuse sõnaraamat* (1979, autoreid). — Tema abikaasa Jerzy Bonifacy K. (1900 — arvatavasti 1945) oli TÜ poola keele lektor.

Kapp, *Artur* (28. II 1878 Suure-Jaani — 14. I 1952 Suure-Jaani), helilooja ja pedagoog, Joosep K-i poeg, Eugen K-i isa, Villem K-i onu. Lõpetas 1898 oreli- (L. Homiliuse kl.) ja 1900 kompositsioonieriala1 (N. Rimski-Korsakovi kl.) Peterburi konservatooriumi. Töötas a-ni 1904 Peterburis pedagoogina, juhatas sealset eesti koori, esines organistina Eestis, Moskvas ja Soomes, oli 1904—20 Astrahani muusikakooli dir. ja Vene Muusikaseltsi kohaliku osk. esimees. Korraldas Venemaal mitmel pool sümfooniakontserte ja ooperietendusi, tegutses dirigendi, organisti ja pianistina. Eestit külastades juhatas 1909 Tartu muusikapäeva, 1910. a. üldlaulupeo sümfooniakontserte ja „Vanemuise" suvekontserte. 1920 naasis Eestisse. Oli lühikest aega „Estonia" dirigent, töötas a-ni 1944 TK-s kompositsiooniõppejõuna (a-st 1925 prof.), kujundas heliloojate nn. Tallinna koolkonna (vastukaaluks H. Elleri kujundatud nn. Tartu koolkonnale). A-st 1944 elas Suure-Jaanis. Õpilasi: E. Aav, E. Arro, G. Ernesaks, J. Hiob, E. Kapp, R. Päts, V. Reimann, E. Võrk, A. Uritamm. K. on esimesi eesti kutselisi muusikuid, tema muusika monumentaalne jõulisus ja filosoofilisus kajastuvad eredaimalt sümfoonilistes, vokaalsümfoonilistes ja oreliteostes. Oli esimesi eesti heliloojaid, kes käsitles muusikas inimese psüühika seisundeid. Oluline koht on tema loomingus ka eesti rahvamuusika elementidel. ENSV tnl. kunstitegelane (1945). NSVL-i rkl. preemia 1950, ENSV rkl. preemia 1949. Heliloojate Kappide Muuseum Suure-Jaanis (1973). **T:** 5 sümfooniat (I — 1924; II — 1945; III — 1947; IV — *Noortesümfoonia*, 1948; V — *Rahusümfoonia*, 1951), 2 avamängu (*Don Carlos*, 1899), 4 orkestrisüiti, sümfooniline prelüüd *Hauad* (1917), 2 orelikontserti (1934 ja 1946), tšellokontsert (1946), oratoorium *Hiiob* (1929), kantaadid *Paradiis ja Peri* (1900), *Päikesele* (1909, „Estonia" uue teatrimaja avamiseks) ja *Ärka, rahvas* (1919), orkestripalu (*Sérénade triste*), *Kontsertpala* viiulile ja orkestrile teemal B-A-C-H (1942), keelpillikvintett (1918), 2 oreli-

Jaan Kaplinski

Nora Kaplinski

…gar Kant

…aplinski

…plinski

Artur Kapp

Eugen Kapp

Villem Kapp

Johannes Kappel

Tiina Kapper

sonaati (1896 ja 1948), orelipalu, soolo- (*Metsateel, Sa oled mu südame suvi*), koori- (*Palumine*) ja lastelaule.

B: R. Päts. *Artur Kapp ja tema muusikaline looming.* Tln., 1938; *Artur Kapp sõnas ja pildis.* Tln., 1968; *Heliloojad Kapid ja eesti muusika.* Tln., 1978.

Kapp, *Eugen* (26. V 1908 Astrahan, Venemaa — 29. X 1996 Tallinn), helilooja ja pedagoog, Artur K-i poeg, Joosep K-i pojapoeg, Villem K-i lellepoeg. Õppis 1922—26 TK-s klaverit (P. Ramuli ja T. Lemba juures), lõpetas 1931 A. Kapi kompositsioonikl-i, töötas 1935—41 samas teooriaõppejõuna. II maailmasõja ajal oli Jaroslavlis ENSV Rkl. Kunstiansamblites. A-st 1944 töötas taas TRK-s (a-st 1947 prof., 1952—64 rektor, a-st 1975 konsultantprof.). Õpilasi: G. Podelski, E. Tamberg, H. Kareva, O. Ehala, G. Taniel, H. Lemmik. Oli 1944—66 ENSV Heliloojate Liidu juhatuse esimees. 1954—62 NSVL Ülemnõukogu ja 1947—55 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1951—61 EKP KK liige. K-i loomingule on iseloomulik siiras ning selge väljenduslaad, kujundid on enamasti lüürilis-eepilised ja seotud eesti rahvamuusikaga. NSVL-i rahvakunstnik (1956), sotsial. töö kangelane (1978). NSVL-i rkl. preemia 1946, 1949 ja 1952, ENSV rkl. preemia 1948, 1950 ja 1977. Heliloojate Kappide Muuseum Suure-Jaanis (1973). **T:** ooperid *Tasuleegid* (1945), *Vabaduse laulik* (1950), *Tabamatu* (1960) ja *Rembrandt* (1975), lasteooperid *Talvemuinasjutt* (1958) ja *Enneolematu ime* (1983), balletid *Kalevipoeg* (1948) ja *Kullaketrajad* (1956), operett *Assol* (1965), noortemuusikal *Rukkilillesuvi* (1975), muusikaline muinasjutt *Kristallkingake* (1980), 3 sümfooniat (I — *Patriootiline,* 1942, II — 1954, III — *Kevadsümfoonia,* 1964), 6 orkestrisüiti, 2 avamängu (*Kalevipoeg*), sümfooniline poeem *Tasuja* (1931), oratoorium *Ernst Thälmann* (1977), 8 kantaati, sh. *Rahvavõim* (1949), *Laul Leninist* (1959) ja *Läänemeri — rahumeri* (1959); klaveri- (1969) ja flöödikontsert (1976), klaveripalu (tsükkel *Tallinna pildid*), laste-, soolo- ja koorilaule, filmi- ja näidendimuusikat.

B: H. Kõrvits. *Eugen Kapp.* Tln., 1964; *Heliloojad Kapid ja eesti muusika.* Tln., 1978; Г. Поляновский. *Эуген Капп.* Ленинград, 1951.

Kapp, *Joosep* (12. V 1833 Adavere, Põltsamaa khk. — 20. II 1894 Suure-Jaani), pedagoog ja ühiskonnategelane, Artur K-i isa, Eugen ja Villem K-i vanaisa. Õppis 1850—53 Valga seminaris. Töötas 1853—94 Suure-Jaanis köstri ja kihelkonnakooliõpetajana, oli tunnustatud kultuuri- ja haridustegelane. Asutas laulukoori „Ilmatar" (hiljem oli selle auesimees). Eesti Kirjameeste Seltsi asutajaid ja juhatuse liige, Eesti Aleksandrikooli peakomitee liige ja Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi president. **T:** *Eesti ema. Lühikene teejuht emadele, kuidas nad oma lapsi esimeste eluaastate sees kaswatama peavad* (1879), *Geomeetria. Kihelkonnakoolidele ja iseõpetuseks* (1878), *Sõnake seletuseks Eesti Aleksandrikooli segadustele* (1883).

B: H. Tõnson. *Villem Kapp.* Tln., 1967.

Kapp, *Villem* (7. IX 1913 Suure-Jaani — 24. III 1964 Tallinn), helilooja ja pedagoog, Artur K-i vennapoeg, Eugen K-i lellepoeg. Lõpetas 1938 oreli- (A. Topmani kl.) ja 1944 kompositsioonierialal (H. Elleri kl., õppis 1935—38 ja 1940—41 ka A. Kapi kl-s) TK. Juhatanud koore (Tallinna Haridusseltsi segakoori „Kalju", Suure-Jaani segakoori „Ilmatar"), olnud 1938—39 Tartu Peetri kiriku organist, andnud klaveritunde. 1944—64 oli TRK-s kompositsiooniõppejõud (a-st 1956 dots.). Loomingus valitsevad rahvusromantiline laad ja meloodiarikkus. Populaarsuse on saavutanud kooripoeem „Põhjarannik" (1958). ENSV rahvakunstnik (1963). ENSV rkl. preemia 1950. Heliloojate Kappide Muuseum Suure-Jaanis (1973). **T:** ooper *Lembitu* (1961), 2 sümfooniat (I — *a-moll,* 1947; II — *c-moll,* 1955), *Õöpoeem* sümfooniaorkestrile (1942), kantaat *Kevadele* (1963), puhkpillikvintett (1957), koori- (*Pilved sõudvad, Mets, Talvine õhtu, Hällilaul*) ja soololaule (*Sa tulid, Vang,* tsükkel *Õnnelik päev*).

B: H. Tõnson. *Villem Kapp.* Tln., 1967; *Heliloojad Kapid ja eesti muusika.* Tln., 1978; Х. Тынсон. *Виллем Капп.* Ленинград, 1969.

Kappel, *Johannes* (2. VII 1855 Rapla-Uusküla — 1. VI 1907 Schömberg, Württemberg, Saksamaa), helilooja ja organist, esimene kutseline eesti muusik. Lõpetas 1881 oreli- (L. Homiliuse kl.) ja kompositsioonierialal Peterburi konservatooriumi (suure hõbeaurahaga; J. Johannseni kl.). Töötas Peterburis Hollandi saatkonna kiriku organistina, juhatas eesti seltside laulukoore. Oli III, V ja VI eesti üldlaulupeo üldjuhte. Loomingus valdavad looduslüürikast, järelromantismist ja rahvamuusikast mõjutatud koorilaulud (u. 50, sh. „Oleksin laululind", „Ma teretan sind, hommik", „Üksinda", „Ööbik"), loonud ka soololaule („Tuhat tervist", „Jaaniõhtu") ja rahvalauluseadeid („Kallis Mari", „Lauliku lapsepõli"). Avaldanud koorilaulukogumikke („Järvamaa õpik", 1881; „12 laulu segakoorile", 1885; „10 laulu meestekoorile", 1886) ja muusikaõpikuid, kirjutanud „Koolilaulmise raamatu" (1900) ja „Muusika algusõpetuse" (1903). **T:** kantaadid *Eesti keisri laul* (1881), *Kroonimise laul* (1882) ja *Päikesele* (1892).

Kappel, *Margus* (7. IX 1956 Tallinn), pianist ja helilooja. Lõpetas 1980 klaverierialal TRK (A. Kuuseoksa kl.). Töötas 1980—86 Otsa-nim. Muusikakoolis ja 1991—94 EMA-s pedagoogina, hiljem olnud vabakutseline. Mänginud mitmes ansamblis („Ruja", L. Saarsalu ansambel), võitnud laialdase tunnustuse ansambli *Rock-Hotel* stiilse pianistina. Esinenud erinevate ansamblitega paljudes välisriikides. Kirjutanud teatri- ja filmimuusikat ning levilaule („Olemise viis", „Ei mullast...", „Kohtumistund").

Kappel, *Voldemar* (Vladimir) (28. IV 1883 — 26. I 1920 Irkutski läh.), Vene kodusõja väejuht, kindralleitnant (1919), oletatavasti rahvuselt eestlane. Lõpetas 1903 Nikolai ratsaväekooli ja 1913 Peterburis Nikolai kindralstaabi akadeemia. Võttis I maailmasõjast osa staabiohvitserina. Juhatas juunist sept-ni 1918 Volga piirkonnas Samara esseerliku valitsuse (Komutši) rahvaarmeed, sügisel sõdis Siberis 1. Volga armee korpuseülemana, alates nov-st oli 3. armee juh., dets-st 1919 Koltšaki Idarinde ülemjuh. Korraldas valgekaartlaste taganemist, suri teel külmetushaigusse (kukkus Kani jõe ületamisel jääauku). Tema väeosade riismed nimetasid end hiljem kappellasteks.

Kapper, *Tiina* (a-ni 1917 Kristiine Lebedeva) (1. II 1895 Peterburi — 9. XI 1947 Tartu), tantsija ja tantsupedagoog. Õppis tantsu Peterburis ja Viinis, asutas 1919 Tartus oma tantsustuudio. Esines 1920. a-il „Vanemuises" tantsusolistina ja seadis lavastustele tantse ka hiljem. Tema õpilastest (V. Otsus, U. Väljaots, E. Kudu-Lukk, E. Pallo, E. Saarik-Tubin jt.) moodustati 1935 „Vanemuise" esimene alaliselt tegutsev tantsurühm. Hukkus liiklusõnnetuses.

Kaps, *Tiit* (31. I 1940 Tallinn), keemik, keemiaknd. (1970). Lõpetas 1963 keemilise tehnoloogia erialal TPI, täiendanud end 1966—67 Varssavis ja 1974—75 Helsingis. Töötanud a-st 1963 TTÜ-s, olnud a-st 1979 õppejõud (a-st 1998 prof.), 1988—91 keemiateaduskonna dekaan ja 1991—2000 prorektor. Rajanud TTÜ-s puidutöötlemise kateedri ja olnud 1979—88 selle juh. Uurimusi faasitasakaalu ja puitpolümeersete materjalide kohta. Teinud kindlaks polüaseotroopsete seeriate kvantitatiivse iseloomustamise võimalusi. Selgitanud vaba formaldehüüdi olekut

ja sideaine difusiooni puitpolümeersetes materjalides. Loonud menetlusi, mis on patenteeritud mitmes riigis. **T:** *Puiduliste materjalide toksilisus* (1990, koos A. Sillajõe ja T. Varesega), *Validity of the microanalysis technique in the study of wood cell wall penetration* (Stresa, 1996, koos U. Kallavusega).

Kapten, *Toomas* (4. VI 1957 Tallinn), dirigent. Lõpetas 1981 koorijuhtimise erialal TRK (K. Arengu kl.; õppis samas R. Matsovi kl-s orkestridirigeerimist) ja 1983 Leningradi konservatooriumi assistentuur-stažuuri (J. Kudrjavtseva kl.) ning 1985 samas sümfooniaorkestri ja ooperidirigeerimise alal A. Dmitrijevi kl-i. Olnud 1983—87 „Vanemuise" dirigent (1985—87 peadirigent), a-st 1986 EMA koorijuhtimis- ja ooperikl-i õppejõud. Juhatanud „Vanemuise" kammerorkestrit, ER-i segakoori (1987—95, 1990—95 peadirigent), Tallinna Kammerkoori, Tallinna Muusikakeskkooli sümfooniaorkestrit ning sümfoniettorkestrit „Tallinna Noortefilharmoonia". A-st 1993 olnud ühtlasi Lõuna-Karjala piirkonna koorimuusika kunstiline juht ja a-st 1996 Bergslageni kammersümfoonikute (Rootsi) peadirigent.

Karask, *Kalju* (28. III 1931 Rakke), laulja (tenor). Lõpetas 1953 Moskvas Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i eesti stuudio, laulmist õppis 1954 A. Arderi juhendamisel. Olnud 1953—59 Tallinna Draamateatri näitleja, 1959—94 „Estonia" ooperi- ja operetisolist. Esinenud ka kontserdilauljana. ENSV tnl. kunstnik (1978). **O:** Othello, Radames (Verdi *Othello* ja *Aida*), Cavaradossi, Rodolfo (Puccini *Tosca* ja *Boheem*), Canio (Leoncavallo *Pajatsid*), Šuiski, Vassili Golitsõn (Mussorgski *Boriss Godunov* ja *Hovanštšina*), Ülo (Aava *Vikerlased*), Radjami (Kálmáni *Bajadeer*).

Kard, *Paul* (15. XII 1914 Krõmskaja, Kubani obl. — 3. IX 1985 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1965), ENSV TA k-liige (1961). Lõpetas 1945 TRÜ, töötas 1946—85 TRÜ teoreetilise füüsika kateedris (a-st 1967 prof., 1960—81 kateedrijuh.). Uurimusi teoreetilise optika (eriti optiliste interferentssüsteemide teooria), kvant- ja relatiivsusteooria, matemaatilise füüsika (ühedimensioonilise lainevõrrandi teooria) ning füüsika filosoofiliste probleemide ja füüsika ajaloo alalt. Olnud „Eesti nõukogude entsüklopeedia" füüsika ühisk. toimetuse juh. ja autoreid. ENSV tnl. teadlane (1974). ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Анализ и синтез многослойных интерференционных пленок* (1971), *Relatiivsusteooria peajooned* (1980).

Kard (a-ni 1963 Šmakov), *Peeter* (2. VII 1940 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1963 „Tallinnfilmi" õppestuudio, töötanud samast aastast Pärnu teatris „Endla" (teinud ka lavastusi). Mänginud filmis („Vallatud kurvid", „Inimesed sõdurisinelis") ja telelavastustes, tuntud ka kulinaarina (avaldanud kokaramt-id). ENSV tnl. kunstnik (1987). **O:** Platon (Korniitšuki *Platon Kretšet*), Stanley Kowalsky (Williamsi *Tramm nimega „Iha"*), Vestmann (Vilde *Pisuhänd*), Sarõntsev (Tolstoi *Ja pimeduses paistab valgus*), Borkman (Ibseni *John Gabriel Borkman*), Köögertal (Tammsaare ja Karusoo *Täieline Eesti Vabariik*), Salomon (Dumas' ja Sartre'i *Edmund Kean*), Kihnu Jõnn (Smuuli *Kihnu Jõnn*).

Karell (a-ni 1811 Jakobson), *Carl Friedrich* (11. X 1791 Haiba mõis, Hageri khk. — 28. II 1857 Peterburi), muusikategelane ja helilooja, Philipp K-i vend. Oli 1804—19 Tallinna saksa teatris viiuldaja ja muusikadir-i abi ning 1816—20 ühtlasi Pühavaimu kiriku organist, 1820—30 Moskvas ooperilaulja ning Smolenski ja Kiievi kub-s kapellmeister. A-st 1830 töötas Peterburis rootsi koguduse organisti ja õigusteaduskooñ muusikaõpetajana (õpilasi: A. Serov, V. Stassov, P. Tšaikovski). Trükist on ilmunud tantsuminiatuurid klaverile, 2 ekosseesi ja anglees. — Tema vend Ludvig Johann K. (1809—71) oli organist ja orelimeister.

Karell, *Juhan* (a-ni 1938 Johann-August) (12. VIII 1877 Kernu v., Hageri khk. — 20. IV 1947 Tartu), pedagoog. Õppis 1898—1901 Peterburi õpetajate inst-s, hiljem ärikursustel ja Peterburi ülikoolis (õigusteadust), täiendas end Saksamaal ja Taanis õpetajate käsitöökursustel. Oli 1906—21 Petrogradi õpetajate inst-s ning 1910—15 ühtlasi Peterburi õpetajate seminaris õppejõud. Kuulus 1914—16 keskkoolireformi komisjoni ja 1918—19 Rahvahariduse Komissariaadi ekspertide kolleegiumi, oli Venemaa pedagoogilise käsitööühingu sekretär ja korraldas üleriigilisi õpetajate käsitöökursusi. Naasis 1921 Eestisse. Töötas 1921—32 õpetaja ja koolijuh-na ning 1924—31 Virumaa koolinõunikuna. Andis 1926—28 välja ajakirja „Töö-õppus"; avaldanud tööõpetus- (sh. puutöö-) käsiramt-id ja metoodikajuhendeid. A-st 1939 Taani käsitööõpetajate seltsi auliige.

Karell, *Philipp* Jakob (10. XII 1806 Tallinn — 30. VIII 1886 Peterburi), esimesi eesti rahvusest arste, Carl Friedrich K-i vend, meditsiinidr. (1832), Tartu ülikooli audr. (1882). Lõpetas 1832 Tartu ülikooli. Oli Peterburis sõjaväearst ja 1849—79 tsaaride Nikolai I ning Aleksander II perekonna ihuarst (1853 nimetati õukonna auarstiks). Viibis 1836—37 Pariisis, Londonis ja Brüsselis teaduskomandeeringul. Tema algatusel asutati 1867 Venemaa Haavatud ja Haigete Sõjameeste Hooldamise Selts, mis 1879 nimetati Venemaa Punase Risti Seltsiks. Toetas rahaga Tartu ülikooli haavakliiniku rajamist, aitas F. R. Kreutzwaldil avaldada „Kalevipoja" rahvaväljaannet. Oli Peterburi patriootide keskne tegelane. Võttis kasutusele piimravi (K-i dieet) ning luumurru ravis tärklismähise. 1882 (K-i 50 aasta doktorijuubelil) valis ÕES ta oma auliikmeks ja Tallinn oma aukodanikuks.

B: M. Lipp. *Karellide suguvõsa. Haridus ja perekonnaloolised uurimused.* Trt., 1938; *Eesti arstiteaduse ajaloost.* [Koost. V. Kalnin.] Trt., 1996.

Karell, *Ulrich* Alexander (24. V 1892 Rae v., Harjumaa — 16. VII 1983 Saint Croix' saar, Neitsisaared), arstiteadlane, kirurg ja ortopeed, *dr. med.* (1928). Õppis 1912—21 TÜ-s (vahepeal osales Vabadussõjas). Täiendas end 1925 Saksamaal ja Austrias. Töötas a-st 1921 TÜ I Haavakliinikus ja a-st 1937 II Haavakliinikus (juh-na). Oli 1931—44 kirurgiakateedri juh., a-st 1935 prof.; a-st 1935 Eesti teaduslik esindaja Rahvusv. Vähi Vastu Võitlemise Liidus. Läks 1944 Saksamaale (töötas algul Allgäus Kemptenі linnahaiglas, oli 1945—48 Sindelfingenis maahaigla juh.). Siirdus 1949 USA-sse, kus töötas kuni pensionile jäämiseni (1976) Saint Croix' saarel. Uurimusi kirurgia ja röntgenoloogia valdkonnast (sh. lümfoomide ravi kohta, eriti x-kiirtega, ja mõningate veremuutuste prognostilisest tähtsusest sel puhul). Tema seedekulglahaiguste kirurgilise ravi tehnikat ja taktikat rakend. täiendatult Eestis tänapäevani. Pronksbareljeef Tartu Maarjamõisa haavakliinikus (1992).

Karelson, *Mati* (27. XII 1948 Tartu), keemik, keemiaknd. (1975). Lõpetas 1972 TRÜ, täiendanud end 1980 *King's College*'is (Londonis) ja 1986 Florida ülikoolis (Gainesville'is). Olnud a-st 1972 TÜ teadur, 1988—92 keemilise kineetika ja katalüüsi labori juh., a-st 1992 teoreetilise keemia prof. ja õppetooli juh., a-st 1999 tehnoloogiakeskuse dir. A-st 1996 Euroopa Teadus- ja Tehnikaalase Koostöörg-i juhtkomitee liige ja a-st 1997 Tartu Teaduspargi nõukogu esimees. Uurimusi teoreetilise ja arvutikeemia ning molekulaartehnoloogia alalt. Loonud suurel molekulaardeskriptorite alusel töötavad arvutisüsteemid, mis võimaldavad ennustada keemiliste ühen-

Toomas Kapten

Kalju Karask

Paul Kard

Peeter Kard

Philipp Karell

s Kapten

Karask

Kard

Kard

p Karell

Doris Kareva

Hillar Kareva

Hergi Karik

Alfred Karindi

Peeter Karing

dine ja materjalide omadusi. Teadustöid ja nende rakendusi ka keskkonnaefektide kvantteooria alalt. **T:** *Quantum-chemical descriptors in QSAR/QSPR studies* (autoreid). — Chemical Reviews, 1996, 96; *Quantum chemical treatment of molecules in condensed disordered media.* — Advances in Quantum Chemistry, 1997, 28; *Molecular descriptors in QSAR/QSPR* (2000, New York).

Karemäe, *Rein* (20. VIII 1934 Tallinn), ajakirjanik, stsenarist ja poliitik. Lõpetas 1957 füüsika erialal TPedI. Töötanud 1958–61 ER-i reporterina ning 1961–76 ETV kommentaatorina, teinud ms. reklaami- ja meelelahutussaateid. Tuntuimad saatesarjad on „Kolmnurk" (1965–67), „Reporter vahetab elukutset" (1970), „Ringliiklus" (1973–95), „Käokava" (1971–72, koos M. Talviku ja A. Vihalemmaga) ning Soome-Eesti ühisviktoriin „Naapurivisa". Kirjutanud stsenaariumid enam kui 30 dokumentaalfilmile („Reportaaž telefoniraamatu järgi", 1966; „Perpetuum mobile", 1968; „Mitte üksnes leivast", 1970) ja ETV esimesele dokumentaaldraamale „Mis Koosta peres uudist?". Oli 1976–86 Eesti Kinoliidu juhatuse vastutav sekretär, korraldas Rahvusv. Filmi- ja Videoamatööride Liidu festivali UNICA '86 ning pälvis selle eest UNICA suure kuldmedali. Olnud 1986–88 Eesti Reklaamfilmi toim. ning 1988–93 Nõukogude-Soome ühisettevõtte ERF Video SP peadir., 1993–95 as-i „Maurum" peadir. ning a-st 1999 selle juhatuse esimees. 1995–99 Riigikogu liige. ENSV tnl. ajakirjanik (1975). V. Pandi telepublitsistikapreemia 1980 (esimesena).

Kareva, *Doris* (28. XI 1958 Tallinn), kirjanik, Hillar K. tütar. Lõpetas 1983 TRÜ inglise filoloogina. Töötas 1979–92 „Sirbi" (a-ni 1990 „Sirp ja Vasar") toimetuses, a-st 1992 on UNESCO Eesti Rahvusliku Komisjoni peasekretär ja a-st 1997 ühtlasi „Sirbi" kirjandustoim. Kirjutanud varjundirikast, pingestatud kujunditega indiviidikeskset tunde- ja mõtteluulet. Tõlkinud luulet, näidendeid ja esseesid vene (A. Ahmatova, J. Brodski) ja inglise keelest (E. Dickinsoni kogu „Kiri maailmale", 1988; K. Gibrani „Prohvet", 1995; S. Beckett, W. Shakespeare). **T:** luulekogud *Päevapildid* (1978), *Ööpildid* (1980), *Puudutus* (1981), *Salateadvus* (1983), *Vari ja viiv* (1986), *Armuaeg* (1991), *Maailma asemel* (1992), *Hingring* (1997) ja *Kammertoon* (1997, kakskeelne, koos M. Tervoneniga), lastermt. *Puuhobune* (1991). — Tema abikaasa Guntars Godiņš (26. IV 1958) on läti luuletaja ja eesti kirjanduse tõlkija.

Kareva, *Hillar* (8. XII 1931 Tallinn – 17. VI 1992 Tallinn), helilooja, Doris K. isa. Lõpetas 1956 kompositsioonierialal TRK (E. Kapi kl.). Töötas 1955–66 ENSV Kunstide Valitsuse inspektorina, oli 1962–67 Tallinna Muusikakooli ja 1966–82 TRK muusikateoreetiliste ainete õppejõud. Loomingus ülekaalus programmiline muusika, eriti Vana-Kreeka tematika. **T:** sümfoonia (1965), viiuli- (1959) ja klarnetikontsert (1963), 2 kontserti altsaksofonile ja orkestrile (I 1976, II – *Kolm votiivi muusadele* – 1986), kontserttriptühhon *Parise kiusatus* klaverile ja altsaksofonile, 3 viiuli- ja 2 klarnetisonaati, muusikat soolopillidele (viiulile, altviiulile, flöödile, trompetile).
B: I. Rannap. *Hillar Kareva.* — Eesti tänase muusika loojaid. Tln., 1985.

Karik, *Hergi* (20. X 1929 Tallinn), keemik, tehnikaknd. (1962). Lõpetas 1954 anorgaanilise keemia erialal TPI, täiendanud end a-st 1969 Soomes, Suurbritannias, Poolas, Saksamaal, Hollandis ja Belgias. Olnud a-st 1954 TPÜ õppejõud (a-st 1990 prof.), 1963–73 loodusteaduste kateedri juh., 1977–92 matemaatika-füüsikateaduskonna dekaan, 1992–99 keemia õppetooli juh. Juhtinud a-st 1977 keemianomenklatuuri ja -terminoloogia komisjoni, a-st 1962 Eesti Keemia Seltsi keemiaõpetajate org-i, olnud a-st 1995 Soome-Eesti kutsehariduse juhtrühma liige ja a-st 1994 Euroopa Keemiaseltside Föderatsiooni keemiahariduse töörühma liige. Uurimusi keemiadidaktika ning keemia ja keskkonnaõpetuse integratsiooni kohta. Kirjutanud üldhariduskooli ja kõrgkooli keemiaõpikuid ja populaarteaduslikke rmt-id, olnud 1982 ilm. vene-eesti ja 1998 ilm. inglise-eesti-vene keemia sõnarmt-u koostajaid. **T:** *Üldine keemia* (1972, [7]1994), *Vask, kuld ja raud olid esimesed* (1984), *Elemendid meis ja meie ümber* (1994).

Karindi (a-ni 1935 Karafin), *Alfred* (30. V 1901 Kõnnu k., Illuka v. – 13. IV 1969 Tallinn), helilooja, organist ja koorijuht, Jüri K. isa. Lõpetas 1927 kompositsioonierialal Tartu Kõrgema Muusikakooli (H. Elleri kl.) ning 1931 eksternina oreli- ja kompositsioonierialal TK. Tegutsenud Tartu Kõrgemas Muusikakoolis ja TÜ-s õpetajana ning Tartu ja Tallinna kirikuis organistina. Oli 1940–50 ja 1955–69 TRK-s muusikateoreetiliste ainete ja oreliõppejõud (a-st 1946 prof.). 1950 arreteeriti, oli a-ni 1954 Mordvas vangilaagris. Juhatanud paljusid koore (Tartu Meestelaulu Seltsi koori, Tartu üliõpilassegakoori, Tallinna Meestelaulu Seltsi koori, Tallinna Linnateenijate Meeskoori). Kõrgemate Koolide Lõpetanute Segakoori asutajaid (a-ni 1969 selle peadirigent). Juhatas 1947. ja 1965. a. üldlaulupeol sega- ja naiskoore. Lüürilise ja filosoofilise kallakuga heliloomingtugineb rahvaviisilisele alusele. Laiema kõlapinna on saavutanud K. koorilaulud („Ühte laulu tahaks laulda", „Kui tume veel kauaks", „Talvine õhtu", „Laulja", „Kevade laul"). ENSV tnl. kunstitegelane (1947). ENSV rkl. preemia 1948. **T:** *Sümfoonia* (1948), 6 kantaati (*Noorte laul*, 1931; *Laula, vaba rahvas*, 1949; ballaadkantaat *Rändavad veed*, 1939), kooripoeem *Vetevoog* (1965), 4 oreli- ja 2 klaverisonaati, *Keelpillikvartett* (1936).

Karindi, *Jüri* (2. VIII 1942 Tallinn), näitleja ja teatridirektor, Alfred K. poeg. Õppis 1963–69 Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-s teatriteadust, lõpetas 1969 Tallinna Draamateatri õppestuudio. Olnud 1962–64 Tallinna Draamateatri administraator ja 1968–80 näitleja, 1965–69 ETV-s režissööriassistent, 1980–97 „Vanalinnastuudio" dir. ja a-st 1997 näitleja. Kirjutanud ja lavastanud lastenäidendeid, esinenud raadio meelelahutussaadetes. **O:** Agostino (De Filippo *Silinder*), Maternaid (Raudsepa *Salongis ja kongis*), Karl Annemann (Särgava *Uus minister*).

Karing, *Peeter* (7. III 1944 Paide), klimatoloog ning agrometeoroloog ja agrofüüsik, Tiia K-u abikaasa, geograafiaknd. (1973, Leningrad), põllumajandusdr. (1991, Leningrad). Lõpetas 1967 meteoroloogia-klimatoloogia alal TRÜ. Täiendanud end oma erialal ja rahvusliku ilmateenistuse juhtimises Genfis (1993, 1994 ja 1999) ja Pekingis (1995). Töötanud 1967–91 Sakus Eesti agrometeoroloogia laboratooriumis (1976–79 vanemteadur, 1979–91 juh.). Juhib peadir-na a-st 1991 Eesti Meteoroloogia ja Hüdroloogia Inst-i. Tegutseb ka pedagoogina, on Eesti Mereakadeemia meteoroloogiaõppetooli juh. (a-st 1993 prof.), olnud 1994–95 TÜ külalisprof. (keskkonnafüüsika inst-s, geograafia inst-s). Uurinud vee- ja energiavahetust Eesti kliimasüsteemis, põllukultuuride saagikust ja selle intensiivset reguleerimist, geograafilise maastiku mikrokliima kujunemist ja mikrokliimaalase informatsiooni kasutamist põllum-s, koostanud mitmeaastaste heintaimede agroklimaatilise atlase. **T:** *Raali abil koostatud Eesti NSV heintaimede agrokliima atlas* (1980), *Õhutemperatuur Eestis* (1992), *Manual of practical applications of micro-climate knowledge and information to agriculture* (1996).

Karing, *Tiia* (21. V 1945 Paide), majandusteadlane, Peeter K-u abikaasa, majandusknd. (1975). Lõpetas 1969 majandusgeograafia erialal TRÜ. Olnud 1969–70 ENSV Rkl. Plaanikomitees ökonomist, 1971–90 Eesti NSV TA Majanduse Inst-s teadur, 1990–93 Eesti Turismiameti peadir., 1993–95 Eesti-Taani ärikoolitusprogrammi projektijuht, a-st 1995 Eesti Kõrgema Kommertskooli teadusuuringute ja arengu osk-a juh. ja kaasprof. ning ajakirja „EBS Rewiew" peatoim. Tegelnud piirkondliku planeerimise, väliskaubanduse ning turismi- ja hotellimajanduse probleemidega. Osalenud Eesti turismikontseptsiooni koostamises. Täiendanud end ja esinenud loengutega USA, Soome, Jugoslaavia, Taani jt. kõrgkoolides ning teadusasutustes. **T:** *Rahvusvahelisele turule orienteeritud teenindussüsteemi väljaarendamisest Eesti NSV-s* (1988, autoreid), *Eesti Vabariigi turismi arenguprogrammi projekt* (1992), *Organisational and economic problems of arranging recreation for town dwellers in the Estonian SSR* (1989).

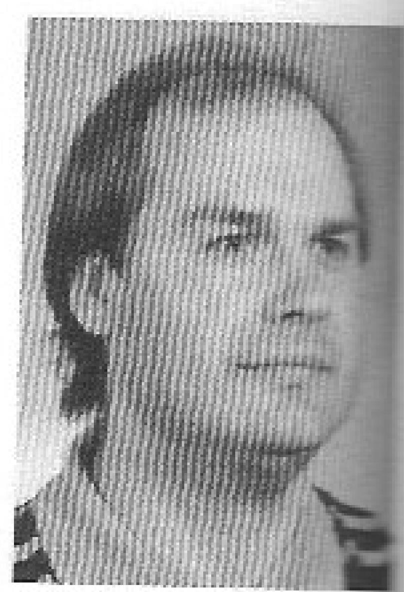
Karis, *Alar* (26. III 1958 Tartu), molekulaar-arengubioloog, Harry K-e poeg, veterinaariaknd. (1987, Minsk). Lõpetas 1981 EPA. Olnud 1981–87 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI ning 1987–93 Eesti Biokeskuse teadur, 1991 Hamburgi ülikooli külalisteadur, 1992 Londonis Rahvuslikus Meditsiiniuuringute Inst-s Londoni Kuningliku Seltsi stipendiaat, 1993–96 Rotterdamis Erasmuse ülikoolis teadur-projektijuht, 1996–98 TÜ molekulaar- ja rakubioloogiainst-i teadur ja PHARE ekspert, 1998 TÜ tehnoloogiakeskuse teadur, samast aastast geenitehnoloogiaosk-a juh., a-st 1999 erizooloogia korraline prof. Eesti Geenikeskuse asutajaliige. Uurinud ribosoomivalkude sisenemist rakutuuma, vereloomerakkude arengut ja eristumist, transkriptsioonitegurite regulatsiooni ja funktsiooni imetajate embrüonaalses arengus, imetajate närvisüsteemi molekulaarset arengut, transgeensete organismide tehnoloogia rakendamist biomeditsiinis ning molekulaargeneetilisi meetodeid zooloogias. **T:** *GATA-3 is involved in the development of the caudal raphe nuclei and their production of serotonin* (autoreid). – J. Neuroscience, 1999; *The zinc-finger transcription GATA-3 is essential at the earliest stage of T cell development in the thymus* (autoreid). – Eur. J. Immunol., 1999, 29.

Karis, *Harry* (23. VIII 1930 Tallinn), fütopatoloog, Alar K-e isa, bioloogiaknd. (1962). Lõpetas 1954 agronoomina EPA. Töötanud 1957–62 EPA-s vanemõpetajana, a-st 1962 Tallinna Botaanikaaias vanemteadurina (1971–81 fütoimmunoloogialabori juh.). Uurinud taimede haiguskindlust, fütopatogeensete seente (eriti jahukasteliste) levikut ja bioloogiat. Olnud uurimistööde „Jahukastelised Ida-Euroopas ja Põhja-Aasias" (1993–95) ja „Jahukastelised Eestis; morfoloogilis-taksonoomiline uurimus" peamine tegija (1996–98). Osales 1966–86 15-s Siberisse ja Kaug-Itta tehtud ekspeditsioonis. K. E. von Baeri preemia 1996. **T:** *Распространение мучнисто-росяных грибов в Северно-Восточной Азии* (1984), *Eesti jahukastelised* (Erysiphaeceae) (1987).

Karis (1970–88 Murdmaa), *Helle* (4. II 1944 Vändra), filmilavastaja. Lõpetas 1970 Leningradi Rkl. Teatri-, Muusika- ja Kinoinst-i telefilmi režissöörina, töötanud 1963–79 ETV-s ja 1979–91 „Tallinnfilmis" režissöörina. Teinud muusikalisi muinasjutufilme, tõsielufilme ja telesaateid. **F:** *Nukitsamees* (1982), *Karoliine hõbelõng* (1984), *Metsluiged* (1987), dokumentaalfilm *Teejuht müoloogiasse* (1998).

Karis, *Jaak* (a-ni 1939 Johannes Kärt) (31. III 1887 Tallinn – 1944), organist ja pedagoog. Õppis 1904–11 orelit Peterburi konservatooriumis (L. Homiliuse ja J. Handschini kl.). Oli a-ni 1920 Bakuus organist ja muusikaõpetaja. A-st 1920 elas Tartus, oli 1921–44 Tartu Kõrgema Muusikakooli oreli- ja teooriaõppejõud (õpilasi: P. Laja, A. Karindi, Joosep Aavik), ühtlasi Tartu õpetajate seminari muusikaõpetaja ja Tartu Peetri kiriku organist ning koorijuht, juhatanud ka „Vanemuise" teatri suvekontserte. Hukkus arvat. 6. X 1944, lahkudes Eestist laevaga „Nordstern".

Karise, *Vello* (13. VI 1933 Tartu), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1969). Lõpetas 1958 TRÜ, samast aastast töötanud TTÜ Geoloogia Inst-s (1958–73 noorem- ja vanemteadur, 1973–86 sektorijuh., 1986–87 juhtivteadur ja a-st 1988 teadussekretär). Uurimisala on hüdrogeoloogia: Eesti põhjavee (sh. mineraalvee) koostis ja selle kujunemine, pinnasevee agressiivsus, põhjavee reostumine ja isepuhastumine ning põlevkivi ja fosforiidi kaevandamise mõju põhjaveele. **T:** *Основные черты формирования состава вод четвертичных отложений Южной Эстонии.* – Eesti TA Toimetised. Füüsika-matemaatika ja tehnikateadused, 1966, 4; *Põhjavee kaitse probleeme Eesti NSV-s.* – Eesti NSV maapõue kaitsest, 1976; *Вынос минеральных веществ в Финский залив из фосфоритного карьера Маарду* (koos B. Naumoviga). – Eesti TA Toimetised. Geoloogia, 1991, 4; *Composition and properties of groundwater under natural conditions.* – Geology and mineral resources of Estonia, 1997.

Alar Karis

Helle Karis

Vello Karise

Karisma, *Katrin* (21. VIII 1947 Tallinn), näitleja ja laulja. Lõpetas 1968 näitlejaerialal TRK, laulmist õppinud Rkl. Filharmoonia estraadistuudios. Olnud 1968–99 „Estonia" operetisolist, mänginud ka Eesti Draamateatri lavastustes ja filmides („Metskapten"), esinenud kontserdilaval ja varieteekavades (pms. koos T. Kilgasega). ENSV tnl. kunstnik (1985). **O:** Aldonza/Dulcinea (Leigh' *Mees La Manchast*), Pipi (Vinteri ja Raudmäe *Pipi Pikksukk*), Lea (Smuuli *Lea*), Daisy (Ábrahámi *Savoy ball*), Sally (Kanderi *Kabaree*), Eliza (Loewe' *Minu veetlev leedi*), Lois Lane (Porteri *Suudle mind, Kate*), õpetajanna Anna (Rodgersi *Kuningas ja mina*).
B: *Vastab Katrin Karisma.* – Teater. Muusika. Kino, 1993, 7; *Estonia Teatri subretipaar Katrin Karisma – Tõnu Kilgas.* Tln., 1995.

Karjahärm, *Toomas* (23. III 1944 Tallinn), ajaloolane, ajaloodr. (1984). Lõpetas 1970 TRÜ. Olnud 1970–75 ENSV TA Ajaloo Inst-i nooremteadur, 1975–90 TRK õppejõud, dekaan ja kateedrijuh. (a-st 1985 prof.), a-st 1990 Ajaloo Inst-i vanemteadur. ENSV tnl. teadlane (1988). EV teaduspreemia 1999. **T:** *Eesti revolutsioonitules 1905–1907* (1975, koos R. Pullatiga), *Эстонская буржуазия, самодержавие и дворянство в 1905–1917 гг.* (1987), *Venestamine Eestis 1880–1917. Dokumente ja materjale* (1997), *Eesti haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850–1917* (1997, koos V. Sirguga), *Ida ja lääne vahel. Eesti-vene suhted 1850–1917* (1998).

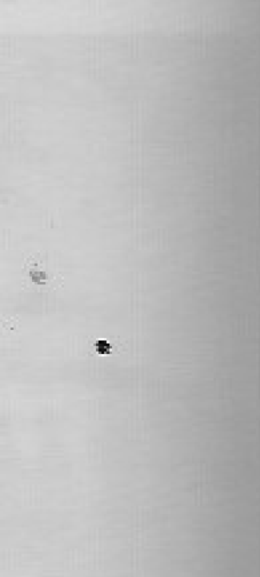
Karjus, *August* (3. X 1906 Tallinn – 29. IV 1970 Baltimore, USA), tšellist ja pedagoog. Lõpetas 1934 tšelloerialal TK (R. Böõcke kl.), täiendas end 1937 Pariisis ja Salzburgis. Oli a-st 1930 Riigi Ringhäälingu sümfooniaorkestri tšellorühma kontsertmeister, 1935–70 TRK tšelloõppejõud (a-st 1947 dots.). Esinenud kontsertidel solisti ja kammeransamblistina. Õpilasi: L. Leichter, J. Reinaste, I. Juul, T. Tummeleht, T. Velmet. ENSV tnl. kunstnik (1957).

Kark, *Feliks* (13. XII 1933 Tallinn), näitleja, Tõnu K-i vend. Lõpetas 1953 Tallinna Arhitektuuri- ja Ehitustehnikumi ning 1965 Tallinna Draamateatri õppestuudio. Töötas a-ni 1965 tehniku ja projekteerijana, olnud 1965–86 Rakvere Teatri ja a-st 1986 „Endla" näitleja. Teinud ka lavastusi ja lavakujundusi, tuntud karikaturisti ja fotograafina. ENSV tnl. kunstnik (1978), ENSV fotomeister (1982). **L:** Lindgreni ja Kargi *Pipi Pikksukk* (1968) ja *Pipi uued seiklused* (1969, mõlemale ka lavakujundus). **O:** Bar-

Katrin Karisma

Toomas Karjahärm

August Karjus

Feliks Kark

Tõnu Kark

Karl Karlep

ney (Lawleri *Seitsmeteistkümnenda nuku suvi*), Tšebutõkin (Tšehhovi *Kolm õde*), Sommer (Saaberi *Virumaa leib*), Michelson (Krossi ja Trassi *Michelsoni immatrikuleerimine*), Zorbas (Kanderi *Zorbas*), Léon (Cosmosi *Õhtust, Léon!*), Norman (Thompsoni *Kuldse järve ääres*).

Kark, *Jaan* (30. XII 1876 Hellenurme v. — 1. V 1953 Tallinn), mäeinsener ja geoloog, geoloogia-mineraloogiadr. (1946). Lõpetas 1907 Peterburi mäeinst-i, töötas seejärel geoloogina Donbassis, Kesk-Aasias ja Kaukaasias. Naasis 1921 Eestisse, oli 1927—38 Majandusmin-i mäeosk. (a-st 1936 tööstusosk.) dir., a-st 1937 Geoloogilise Komitee esimehe asetäitja. Rajas TTÜ-s 1938 mäeosk-a, oli 1938—50 seal prof. ja mineraloogialabori (nimet. hiljem mäekateedriks) juh. Uurimusi Eesti maavarade, sh. fosforiidi kohta. On Eesti hüdrostratigraafia rajaja, koostanud Eesti esimese hüdrogeoloogilise ülevaate ja puuraukude kataloogi. **T:** *Eesti mineraalvaradest* (1932), *Mineraloogia õpperaamat* (1940), *Füüsikaline geoloogia* (1946).
B: A. Reier. *Jaan Karku osast Eesti geoloogias ja mäenduses.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, IX. Tln., 1993.

Kark, *Tõnu* (4. XII 1947 Tallinn), näitleja, Feliks K-i vend. Lõpetas 1970 Tallinna Draamateatri õppestuudio. Töötanud 1971—80 Rakvere Teatris, 1981—96 Tallinna Linnateatris ja a-st 1996 Eesti Draamateatris, mänginud ka „Estonia" muusikalides ja telelavastustes („M Klubi"). Olnud menukas filminäitlejana („Nipernaadi", „Regina", „Ameerika mäed"). ENSV tnl. kunstnik (1988). Aasta parima meesnäitleja preemia 1985. **O:** Kaarel (Tammsaare ja Trassi *Vanad ja noored*), Oskar (Feuchtwangeri ja Undi *Vennad Lautensackid*), McMurphy (Wassermani *Lendas üle käopesa*), Jossif Stalin (Pownalli *Meistriklass*), Fred Graham/Petruchio (Porteri *Suudle mind, Kate*), Eddie ja Tilden (Shepardi *Armuhullus* ja *Maetud laps*), Puhh (Raadiku *Puhh*), Arthur Birling (Priestley *Inspektor tuleb*), Zorbas (Kanderi *Zorbas*).
B: *Vastab Tõnu Kark.* — Teater. Muusika. Kino, 1990, 7.

Karlep, *Karl* (5. I 1939 Tõstamaa v.), pedagoogikateadlane, pedagoogikadr. (1993). Lõpetas 1965 Moskva pedagoogilise inst-i oligofrenopedagoogika erialal. Olnud 1956—58 Raikküla lastekodus ja eri-internaatkoolis õpetaja ning 1965—68 Tallinna eri-internaatkooli dir-i asetäitja, a-st 1971 TÜ eripedagoogika õppejõud, 1977—87 eripedagoogika osk-a juh., 1992—97 logopeedia ja emakeele prof., a-st 1997 eripedagoogika osk-a dots. Avaldanud abikooli emakeeleõpikuid ja uurimusi laste lugemis- ja kirjutamispuuete korrigeerimise ning hälviklaste kõne arendamise ja arengu kohta, tegelnud kõnearenduse ja keeleõppe psühholingvistiliste seaduspärasustega. **T:** *Обоснование содержания и методики обучения родному языку во вспомогательной школе* (1993), *Psühholingvistika ja emakeeleõpetus* (1998), *Emakeele abiõpe* I (1999).

Sten Karling

Kaarel Karm

Karling [*ka:r-*], *Sten* Ingvar (13. I 1906 Barberton, Ohio — 10. XII 1987 Stockholm), rootsi kunstiajaloolane, kunstiajaloo dr. (1931). Lõpetas 1927 Göteborgi ülikooli. Oli 1933—40 TÜ ja 1947—72 Stockholmi ülikooli kunstiajalooprof., ühtlasi 1950—66 Rootsi Kuningliku KA teadussekretär ja 1948—73 ajakirja „Konsthistorisk Tidskrift" toim. A-st 1933 ÕES-i liige. Oli 1930. a-il Eestis kunstiajaloouuringute ja muinsuskaitse suunajaid, kunstikriitik ja -tutvustaja. Käsitlenud pms. Rootsi ja Baltimaade keskaegset kunsti, eriti Eesti gootikat, renessanssi ja barokki. **T:** *Narva. Eine baugeschichtliche Untersuchung* (1936), *Holzschnitzerei und Tischlerkunst der Renaissance und des Barocks in Estland* (1943), *Medeltida träskulptur i Estland* (1946), *Balticum och Sverige.* — Antikvariska Studier, 1948, 3.
B: *Konsthistoriska studier tillägnade Sten Karling.* [Bibliograafia.] Stockholm, 1966; *Sten Karling and Baltic Art History. Sten Karling und Kunstgeschichte in Ostseeraum.* Tln., 1999.

Karm (pseud., õieti Länts), *Kaarel* (18. X 1906 Narva — 2. VIII 1979 Tallinn), näitleja, I. Taarna abikaasa. Õppis 1922—25 Riigi Kunsttööstuskoolis dekoratsioonierialal, lavategevust alustas 1925 „Estonias" (esines algul ooperis, operetis ja balletis). Oli 1932—42 ja 1943—49 „Estonia" ning 1942—43 ja 1949—79 Tallinna Draamateatri näitleja. Paistis silma jõulise ja emotsionaalse mängulaadi poolest, värsskõne meisterliku valdajana saavutas suure edu Shakespeare'i traagiliste kangelaste kehastamisel. Mänginud kuuldemängudes ja filmis („Jäljed", „Ühe küla mehed", „Suvi"). NSVL-i rahvakunstnik (1956). ENSV rkl. preemia 1949 ja 1959. **O:** Marius (Pagnoli *Kauged rannad*, *Fanny* ja *Tseesar*), don Pedro, Demetrius ja Petruchio (Shakespeare'i *Palju kära ei millestki*, *Suveöö unenägu* ja *Tõrksa taltsutus*), Jaan (Kitzbergi *Tuulte pöörises*), Juhani (Kivi *Seitse venda*), Kaval-Ants (Tammsaare ja Panso *Põrgupõhja uus Vanapagan*), Arbenin (Lermontovi *Maskeraad*), Hamlet, Othello ja Antonius (Shakespeare'i *Hamlet*, *Othello* ning *Antonius ja Kleopatra*), Kustas Lokk ja Mart Tuisk (Ranneti *Südamevalu* ja *Kadunud poeg*), Philipp II (Schilleri *Don Carlos*), Olovernes (Tammsaare *Juudit*), Jõnn (Smuuli *Kihnu Jõnn*), Pearu (Tammsaare, Panso ja Küla *Inimene ja inimene*).
B: *Kaarel Karm: lehitsedes töölehekülgi.* [Koost. I. Taarna.] Tln., 1983; I. Taarna. *Mu hing on tuline kui laava...* . Tln., 1990.

Karma, *Otto* vanem (26. VIII 1915 Alliku v. — 7. VI 1995 Tallinn), majandusajaloolane, ajalooknd. (1956). Lõpetas 1936 Antverpeni kõrgema kaubandusinst-i ja 1949 TRÜ. Töötas 1949—85 ENSV TA Ajaloo Inst-s (a-st 1952 vanemteadurina). Avaldanud uurimusi Eesti tööstuse, maaparanduse ning koos teiste uurijatega rdt-ehituse ja mitme käitise ajaloo kohta. ENSV rkl. preemia 1977.
B: *Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis* (1963), *100 aastat Eesti raudteed* (1970, koos V. Gussarova ja G. Lukiniga), *Eesti NSV majandusajalugu* (1979, autoreid).

Karma, *Otto* noorem (18. V 1941 Tallinn), matemaatik, eelmise poeg, füüsika-matemaatikaknd. (1971, kinnit. 1972). Lõpetas 1964 TRÜ. Olnud a-st 1971 TÜ õppejõud (a-st 1980 dots.). Täiendanud end Prahas Karli ülikoolis (1976—77) ning Amsterdami (1993) ja Kopenhaageni ülikoolis (1997). Uurimusi arvutusmeetodite üldteooria alalt. Üldistatud omaväärtusülesande lahendamisel leidnud diskretisatsiooni- ja projektsioonimeetodite koonduvuskiiruse hinnanguid. **T:** *Lineaarne planeerimine* (3 kd., 1978, koos T. Paasiga), *Approximation in eigenvalue problems for holomorfic Fredholm operator functions* I, II. — Numerical Functional Analysis and Optimization, 1996, 17.

Karma, *Tõnu* (1. V 1924 Tartu), keele- ja raamatuteadlane, Läti TA auliige (1995). Õppis 1946–51 TRÜ-s soome-ugri keeli ja 1960. a-il TPedI-s raamatukogundust. Töötas 1956–94 Riias Läti Ülikooli Rmtk-s (a-st 1973 pearmtk-hoidja); osalenud liivi kirjakeele arendamises, a-st 1990 lugenud Läti Ülikoolis sissejuhatust liivi keeleteadusesse. Avaldanud uurimusi liivi keele ja kultuuriloo, eesti ja läti keele- ning kultuurisuhete kohta ning tõlkinud eesti keelde läti kirjandust. — Tema abikaasa Marta Rudzīte (1924–96) oli läti keeleteadlane, tütar Rūta K. (s. 1958) on tõlkinud läti keelde eesti kirjandust (M. Traat, M. Saat, V. Luik).

Mati Karmin

Karmin, *Mati* (26. II 1959 Tartu), skulptor. Lõpetas 1986 ERKI. Olnud 1986–97 EKA õppejõud, 1992–95 ühtlasi Eesti Kunstnike Liidu president. Loonud monumentaalteoseid, portreid ja mütoloogiaainelisi figuurikompositsioone. Saavutanud ekspressiivsuse ja plastilise väljendusrikkuse erinevaid klassikalisi materjale (kipsi, pronksi, kivi, puud) omavahel ühendades või neid eraldi või koos valmis materjalidega kasutades. Omane on iroonilise ja groteskse põimumine tõsisega. 1990. a-ist loonud installatsioone ja kontseptuaalseid projekte. K. Raua preemia 1993. **T:** *Militäär-rebane* (1982, raud), Andrus Kasemaa (1987, pronks), *Backhos* (1987, pronks), Charles Leroux' monument Tallinnas (1989, roostevaba terastoru), *Ingel* (1992, pronks, graniit), „Estonial" hukkunute monument Hiiumaal (1995), Tartu Raekoja platsi purskkaev (1998).
B: *Mati Karmin.* [Koost. B. Bernštein.] Tln., 1995.

Edgar Karofeld

Karofeld, *Edgar* (21. IX 1959 Kohtla-Järve), ökoloog, telmatoloog, *dr. phil.* (1999). Lõpetas 1983 bioloogina TRÜ. Töötas 1983–88 ENSV TA Geoloogia Inst-s, 1988–90 ENSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-s ja 1990–92 Eesti TA Ökoloogia ja Mereuuringute Inst-s, a-st 1992 olnud TPÜ Ökoloogia Inst-i teadur (samast aastast teadussekretär) ja ka geoökoloogia õppetooli assistent ning a-st 1994 dots. Uurinud rabade arengut, raba mikroreljeefi tähtsust ökosüsteemi stabiilsuse tagamisel, õhusaaste mõju rabadele ja rabade inimtaluvuse piire ning soode paleograafiat. Osales Taimõri poolsaarele ja Teravmägedele korraldatud ekspeditsioonides. **T:** *О временной динамике развития грядово-мочажинного комплекса на верховых болотах Эстонии.* — Ботанический журнал, 1986, 71; *Effects of bombing and regeneration of plant cover in Kõnnu–Suursoo raised bog, North Estonia.* — Wetlands Ecology and Management, 1999, 6 (4); *Formation and development of microtopography on Estonian raised bogs* (1999).

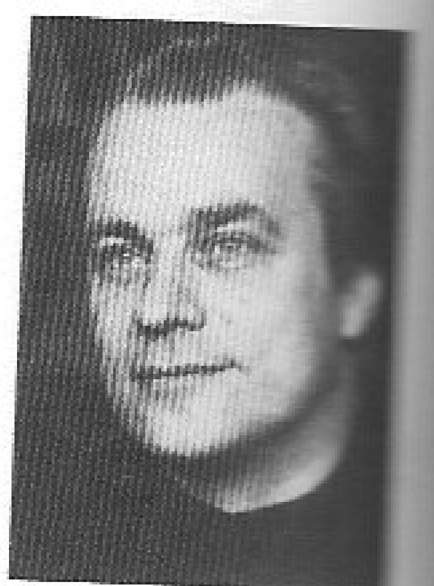
Karolin, *Meeme* (19. II 1932 Tõrva), põllumajandustehnikateadlane, tehnikaknd. (1968). Lõpetas 1956 EPA. Olnud 1956–58 Raudna masina-traktorijaama ja 1958–59 Viljandi remondi-tehnikajaama peainsener, 1959–64 ja 1966–74 EPA põllutöömasinate kateedri vanemõpetaja, 1974–75 ja 1977–93 dots., 1975–77 vanemteadur, a-st 1994 EPMÜ põllum-tehnika inst-i dots. Õpetanud põllutöömasinaid, perspektiivset põllundustehnikat, aiandustehnikat, taimekasvatuse ja söödatootmise mehhaniseerimist, töökaitset, põllusaaduste esmatöötlemist ja säilitamist jpm. Algatas EPMÜ-s 1994 põllum. bioenergeetika aluste õpetamise ja peab sellealaseid loenguid. Uurimusi kartulikasvatuse mehhaniseerimise, mulla, kivide ja kartulimugulate füüsikalis-mehaaniliste omaduste ning bioenergeetika alalt. Projekteerinud majanditele ja taludele kartuli koristusjärgse töötlemise keskusi. Saanud rohkesti autoritunnistusi kartulikombaini tööorganite (1967–81) ning kartuli kasvatamise, laadimise ja säilitamise seadmete eest (1979–84) ning patente mugulasegust lisandite eraldamise seadmete peale (sh. 2 Tšehhoslovakkiast ja 3 Saksamaalt). **T:** *Kartulikombainid* (1974, koos J. Veevoga), *Kartulikombaini energeetiliste parameetrite statistiline uurimine* (1974), *Kartulikasvatus* (1992, autoreid).

Nikolai Karotamm

Karotamm, *Nikolai* (23. X 1901 Pärnu — 26. IX 1969 Moskva), EKP tegelane ja majandusteadlane, majandusdr. (1964), prof. (1966). NLKP liige (1928). Oli 1928–29 EKP Tallinna Komitee põrandaalune organisaator. Lõpetas 1931 Leningradis Lääne Vähemusrahvuste Kommunistliku Ülikooli ja 1951 ÜK(b)P KK Ühisk-ateaduste Akadeemia aspirantuuri. Oli 1935–36 Kominterni TK referent, 1938–40 Leningradi masinaehitustehnikumi dir-i asetäitja, 1940 EKP KK häälekandja, ajalehe „Kommunist" vastutav toim., 1940–44 EK(b)P KK II sekretär ja 1942–44 ühtlasi Eesti Partisaniliikumise Staabi ülem, 1944–50 EK(b)P KK I sekretär ja EK(b)P Tallinna Linnakomitee I sekretär. Kõrgeima kohapealse võimu esindajana oli Eesti talurahva massiküüditamise (1949) ja sundkollektiviseerimise korraldajaid. Vabastati 1950 EK(b)P KK VIII pleenumil I sekretäri ametikohalt süüdistatuna kodanlikus natsionalismis. Oli 1951–59 ja 1967–69 NSVL TA Majandusinst-i vanemteadur ning 1959–67 samas põllum-e ökonoomika sektori juh. 1940–51 EK(b)P KK liige. 1946–54 NSVL Ülemnõukogu ja 1947–51 ENSV Ülemnõukogu saadik. **T:** *Meie järjekordsed ülesanded* (1947), *К истории учения о социалистическом сельском хозяйстве* (1959), *Экономическая эффективность капитальных вложений в социалистическом сельском хозяйстве* (1961).
B: V. Pinn. *Kes oli Nikolai Karotamm?* I, II. Haapsalu, 1996–97; *EK(b)P Keskkomitee VIII pleenumi stenogramm.* — Akadeemia, 1998, 12 ja 1999, 1–10.

Karp, *Paul* (1. IV 1905 Adila mõis, Hageri v. — 7. XII 1981 Tallinn), tromboonimängija ja dirigent. Lõpetas 1931 trombooni- (R. Kulli kl.) ja 1933 kompositsioonierialal (A. Kapi kl.) TK. Mängis 1922–27 sõjaväeorkestreis ja a-ni 1941 „Estonias". Osales 1941 ENSV Rkl. Filharmoonia asutamises, oli selle dir. ja kunstiline juht. Töötas 1941–44 ringhäälingu orkestri dirigendina ja 1944–50 ER-i sümfooniaorkestri peadirigendina, a-st 1935 oli ühtlasi TK trombooni- ja tuubaõppejõud (a-st 1968 prof.); õpilasi: Ü. Raudmäe, R. Mägi. Loonud muusikat puhkpilliorkestrile, teinud orkestratsioone. ENSV tnl. kunstitegelane (1965).

Raine Karp

Karp, *Raine* (23. VII 1939 Tallinn), arhitekt. Lõpetas 1964 ERKI. Töötanud 1963–90 pms. „Eesti Projektis", seejärel oma büroos. Loomingule on omane isikupärane monumentaalsus, mis algul lähtus soome modernismist, alates 1970. a-te lõpust on märgata postmodernismi mõju. Kavandanud 9-korruselised elamud Vilde teel (1966–70), ENSV TA elamud Trummi t-l (1968–71), TTÜ spordihoone (1970–75), peapostkontori (1974–80, koos M. Raignaga), Linnahalli (1975–80, koos R. Altmäega, võistlusel „Interarch '83" Sofias Rahvusv. Arhitektide Liidu presidendi kuldmedal ja NSVL-i rkl. preemia 1984), Sakala Keskuse saalihoone (1982–85), Eesti Rahvusrmtk. (1983–93; kõik Tallinnas), Valgeranna pansionaadi (1979–86) ning rohkesti eramuid ja suvilaid (pms. Meriväljal). ENSV tnl. arhitekt (1978).

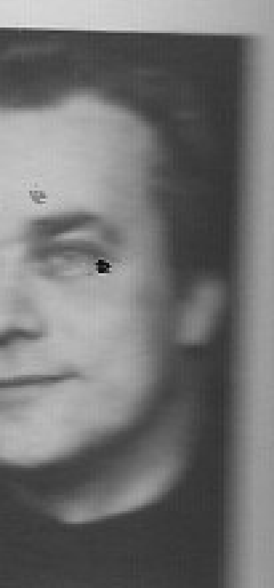
Eedo Karrisoo

Karrisoo, *Eedo* (a-ni 1936 Eduard Johannes Karlson) (11. X 1907 Tammistu k., Luunja v. — 23. XI 1982 Portland, USA), laulja (tenor). Õppis laulmist 1931–35 Tallinnas A. degli Abbati juures ja TK-s, oli 1936–37 „Estonia" solist. Sai 1937 Viinis rahvusv. lauljate võistlusel hõbemedali, esines seejärel Viini Riigiooperis ja Stockholmi Kuninglikus Ooperiteatris. Täiendas end 1938–39 Milanos, töötas 1939–40 Stockholmi Kuningliku Ooperiteatri ja 1940–44 jälle „Estonia" solistina. Sai tunnustuse kontsertlauljana ka välismaal. Põgenes 1944 Rootsi, kus erialast tööd ei saanud. A-st 1951 elas USA-s, tegutses

Elmar Karu

Gunnar-Raimond Karu

Laur Karu

Toomas Karu

Tiina Karu

lühemat aega Chicagos laulupedagoogina. **O:** José (Bizet' *Carmen*), Alfredo (Verdi *Traviata*), Canio (Leoncavallo *Pajatsid*), Rodolfo, Cavaradossi ja Pinkerton (Puccini *Boheem*, *Tosca* ja *Madame Butterfly*).

Karrus, *Viktor* (28. VIII 1913 Tartu – 17. I 1991 Tallinn), maalikunstnik. Lõpetas 1940 kõrgema kunstikooli „Pallas". Loonud maastiku- ja linnavaateid ning figuurikompositsioone. Varaseid maale iseloomustab õhu- ja valgusküllus („Kunstnik", 1940; „Sügisene maastik", 1942), 1950. a-te kolhoosielu-kujutus (ta oli sel alal esimesi) on ajastuomaselt idealiseeriv („Traktoristide üleskutse sotsialistlikuks võistluseks", 1951, koos R. Treumaniga). 1950. a-te lõpus muutus väljenduslaad maalilisemaks („Karjala maastik", 1959), kaldus kohati ekspressiivsesse abstraktsionismi („Suvepäev", 1983). Illustreerinud 1940–46 A. Gailiti, A. Jakobsoni ja J. Kärneri teoseid. ENSV tnl. kunstnik (1975).

Karthausen, *Hans* (srn. 9. VI 1593), Tartu Suurgildi oldermann. Juhtis 1583–92 Tartu gildide võitlust rae õiguste suurendamise vastu. Vahistati 1592, vabanes pooldajate abil vanglast ning põgenes Riiga, kus vangistati uuesti, mõisteti surma ja hukati.

Karu, *August* (19. VII 1907 Viisu k., Holstre v. – 31. XII 1956 Tartu), metsateadlane, põllumajandusknd. (1956). Lõpetas 1939 TÜ. Töötas üliõpilasena 1931–34 ajutiselt katsemetskonnas abijõuna, talumetsade hindajana ja metsapraakerina. Oli 1934–37 TÜ metsakasvatuse kabineti assistent, 1937–39 TÜ metsandusliku uurimisinst-i abijõud ja 1940–41 vanemassistent, 1941–43 Punaarmees, 1943–44 Moskvas teadusstipendiaat, 1945–51 TRÜ ja 1951–56 EPA metsakasvatuskateedri juh., 1944–46 ühtlasi põllum-teaduskonna prodekaan ja 1945–47 TRÜ Järvselja õppe- ja katsemetskonna juh. Uurimusi metsakasvatuse, -kultuuride, -tüpoloogia, -entomoloogia ja -patoloogia alalt (eriti juurepessu kohta). Eesti hooldusraiealase uurimise alustaja ja esimeste katsealade rajaja. Uurinud ka Eesti metsanduse ajalugu (a-ni 1917) ning talumetsandust. Välmis koos L. Muistega metsatüpoloogilise liigituse. Eesti Looduseuurijate Seltsi metsandussektsiooni rajajaid (1946) ja 1946–56 selle juh. **T:** *Eesti metsakasvukohatüübid* (1958, koos L. Muistega).

Karu, *Elmar* (5. III 1903 Helme – 25. VI 1996 Tartu), psühhiaater, Laur ja Toomas K. isa, meditsiinidr. (1939). Lõpetas 1932 TÜ. Oli 1931–34 ja 1938–44 TÜ vaimu- ja närvihaiguste kliiniku assistent, 1934–36 TÜ kohtuarstiteaduse inst-i assistent, 1936–38 Tartus kohtuarst, 1941 ja 1944–75 TRÜ psühhiaatriakateedri juh., a-st 1944 prof., 1944–49 ka arstiteaduskonna prodekaan ja 1949–50 dekaan, 1945–64 ühtlasi Vab. Tartu Kliinilise Psühhoneuroloogiahaigla peaarst ning 1945–68 ENSV peapsühhiaater, a-st 1993 emeriitprof. Uurimusi alkoholismi, skisofreenia ja depressiivsete seisundite ning nendega kaasnevate haiguslike muutuste diagnoosimise ja ravi, kohtupsühhiaatria ning psühhiaatrilise abi korralduse ja ajaloo alalt. ENSV tnl. arst (1981). **T:** *Развитие психиатрии в Тартуском университете* (1981, koos J. Saarmaga).

Karu, *Gunnar-Raimond* (2. VIII 1930 Tartu), füüsikadidaktik, pedagoogikadr. (1990, Leningradi pedagoogiline inst.). Lõpetas 1956 TPedI füüsika- ja matemaatikaõpetajana. Olnud 1952–62 Põltsamaa keskkoolis õpetaja ja õppealajuh., 1965–95 TÜ õppejõud (a-st 1971 dots., a-st 1990 prof., 1993–95 füüsika didaktika inst-i juh.), a-st 1995 emeriitprof. Uurimusi füüsika õpetamise metoodika alalt. Olnud haridusmin-i füüsika ainekomisjoni, õppekirjanduse komisjoni, üleriigilise füüsika ainenõukogu ning tippisteaduste olümpiaadi füüsika vab. komisjoni (1966–86) esimees. Üldhariduskooli füüsika õppemetoodiliste komplektide autoreid. ENSV tnl. õpetaja (1980). **T:** *Методика преподавания физики в общеобразовательной школе* I (1986), *Füüsika didaktika* (1996).

Karu, *Laur* (23. VI 1942 Tartu – 7. XII 1996 Tallinn), arstiteadlane, riigi- ja ühiskonnategelane, Elmar K. poeg, Toomas K. vend, meditsiiniknd. (1972). Lõpetas 1966 TRÜ. Täiendas end Venemaal, Rootsis ja Saksamaal. Töötas 1966–69 TRÜ meditsiini keskIaboratooriumis, oli 1969–72 aspirantuuris (farmakoloogia erialal), 1972–75 Tartu Linna RSN TK aseesimees, 1975–81 ja 1986–88 Tartu Kliinilise Haigla peaarst, a-st 1971 ühtlasi TRÜ hügieenikateedri õppejõud, 1981–85 TRÜ molekulaarpatoloogia inst-i dir., 1988–90 ENSV tervishoiuminister ja Eesti Arstide Liidu president, 1991–92 Tervishoiu Arendamiskeskuse dir., 1992 sotsiaalhooldusminister, 1992–94 ja 1995–96 Eesti Merelaevanduse nõunik, 1994–95 Tallinna sotsiaal- ja tervishoiuameti juh. Uurimusi psühhofarmakoloogia, neurofüsioloogia, tervishoiukorralduse ja üliõpilaste tervishoiu alalt. Osales Eesti ravikindlustusseaduse koostamises. ENSV rkl. preemia 1975. **T:** *О влиянии нейролептиков и антидепрессантов на поведенческие реакции, вызванные электрической стимуляцией лимбических структур мозга* (autoreid). — Современные психотропные средства, II (1967); *Neuroosid mees- ja naisüliõpilastel, nende sotsioloogilised ja psühholoogilised aspektid.* — Psühhogeensed ja psühhosomaatilised häired, I (1988).

Karu (a-ni 1970 Täpsi), *Tiina* (19. IV 1947 Tartu), biofüüsik, füüsika-matemaatikadr. (1990, Leningrad), Venemaa Laserteaduste Akadeemia liige (1998), New Yorgi TA liige (1988). Lõpetas 1970 TRÜ füüsika-keemiateaduskonna. Olnud a-st 1980 Venemaa TA Laser- ja Infotehnoloogiaprobleemide Inst-i laserbioloogia ja lasermeditsiini labori juh. (a-st 1982 dots., a-st 1999 prof.). Rahvusv. Fotobioloogia Liidu (1996–2000 asepresident) jmt. rahvusv. teadusseltsi liige, ajakirjade „Lasers in Life Sciences" (USA), „Lasers in Surgery and Medicine" (USA), „Laser Therapy" (Suurbritannia ja Jaapan) jmt. toimetuskolleegiumi liige. Uurimusi fotobioloogia, fotofüüsika ja laserbioloogia alalt. Loonud laserravi fotobioloogilised alused. Põhjapanevaid töid ka ülilühikeste (nano-, piko- ja femtosekundilise pikkusega) laseriimpulsside fotodünaamilises ravis ja rakubioloogias kasutamise kohta. **T:** *Photobiology of low power laser therapy* (London, 1989), *The science of low power laser therapy* (London, 1999).

Karu, *Toomas* (22. VIII 1935 Tartu), spordiarst, Elmar K. poeg, Laur K. vend, meditsiinidr. (1977). Lõpetas 1959 TRÜ. Töötas seejärel Tartus spordiarstina. Olnud a-st 1964 TÜ õppejõud (1971–73 ja 1975–92 spordimeditsiini ja ravikehakultuuri kateedri juh. ning 1971–91 arstiteaduskonna spordimeditsiini osk. juh., a-st 1979 prof., 1992–98 spordimeditsiini ja taastusravi kliiniku erakorraline prof.), a-st 1998 emeriitprof. Uurimusi arvutite kasutamisest sportlaste funktsionaalse seisundi ja treenituse kindlakstegemisel ning meditsiiniandmete automatiseeritud infosüsteemide ja meditsiiniaparatuuri kohta. **T:** *Korrelatsioonanalüüsi rakendamine korduvate jõuiseloomuliste kehaliste koormuste toime mõju uurimisel hemodünaamikale noortel sportlastel* (1966), *A combined laboratory exercise test with stepwise increasing maximal and repeated submaximal workloads* (autoreid). — Acta Med. Balt., 1997, 4, 1.

Karuks, *Urve* (18. X 1936 Tallinn), luuletaja. Läks koos vanematega 1944 Saksamaale, a-st 1951 on elanud Kanadas. Õppis 1962–66 Toronto ülikoolis sotsioloogiat, seejärel töötanud ametnikuna. Avalda-

nud a-st 1964 pms. vabavärsilist luulet, mida iseloomustab rahutu ja jõuline kujundlikkus. **T:** luulekogud *Savi* (Toronto, 1968) ja *Kodakondur* (Toronto, 1976), valikkogu *Laotusse lendama laukast* (1992). ▲

Karukäpp, *Reet* (17. VI 1940 Pärnu), geoloog, filosoofiadr. geoloogia alal (1997). Lõpetas 1968 TRÜ geograafina. Töötanud samast aastast TTÜ Geoloogia Inst-s teadurina (a-st 1994 juhtteadur). Uurinud Eesti liustikutekkelise pinnamoe kujunemise ajalugu, Eestis ja tema naaberaladel liustike kuhje- ja kulutustegevuse seaduspärasusi ning Otepää ja Karula saarkõrgustiku tekkelugu, tegelnud viirsavide geokronoloogiaga. Osalenud Loode-Venemaale ja Teravmägedele tehtud polaarekspeditsioonides. NSV Liidu geomorfoloogilise kaardi (1987) autoreid. **T:** *Eesti liustikutekkeliste akumulatiivsete saarkõrgustike ehitus ja kujunemine* (koos A. Raukasega). — Eesti NSV saarkõrgustike ja järvenõgude kujunemine (1979); *Geomorphology in Estonia* (koos A. Raukasega). — The evolution of geomorphology (Louisiana, 1993); *Discussion on the observed asymmetrical distribution of landforms of the south-eastern sector of the Scandinavian Ice Sheet.* — Glacial Processes Past and Present (Boulder, Colorado, 1999); *Glacial accumulative insular heights (Otepääs) — specific topographic features in the Baltic States* (koos A. Raukase ja O. Āboltinšiga). — PACT, 57 (Rixensart, 1999).

Karus, *Avo* (12. I 1963 Rakvere), biokeemik, bioloogiaknd. (1990, Moskva), põllumajandusdr. (1995). Lõpetas 1986 TRÜ keemikuna, täiendanud end Moskva Veterinaaria Akadeemias ning Kieli, Cambridge'i, Wales'i (Bangoris) ja Helsingi ülikoolis. Olnud 1986 EPA-s assistent, 1991—92 EPMÜ-s keemiaosk. vanemõpetaja, 1995—97 dots., a-st 1997 EPMÜ Loomakasvatusinst-i keemiaosk. juh. ja prof. Uurimusi orgaanilise sünteesi, loomabiokeemia, ensümoloogia ja aretuse alalt.

Karusoo, *Merle* (1. VII 1944 Rae v.), lavastaja ja teatripedagoog, *mag. artium* (1999). Õppis 1968—72 TRÜ-s eesti filoloogiat (töötas ühtlasi sotsioloogialaboris), lõpetas 1976 näitleja- ja lavastajaerialal TRK ja 1999 TPÜ magistrantuuri. Olnud 1976—78 Tallinna Draamateatri ja 1978—83 ENSV Rkl. Noorsooteatri lavastaja, 1987—98 Pirgu Arenduskeskuse mälusektori juh. ja 1998—99 Eesti Draamateatri juht, lavastanud ka teistes teatrites. Töötanud ühtlasi a-st 1976 (vaheaegadega) EMA Kõrgema Lavakunstikooli õppejõuna, õpetanud ka TPÜ-s ja Viljandi Kultuurikolledžis. Uurinud V. Panso loomepärandit (rmt. „Mida on õpetanud Voldemar Panso", 1980). Algatas 1980. a-te lõpus elulugude kogumise. Avaldanud teatri- ja ühisk-ateemalisi art-eid, kirjutanud näidendeid, koostanud dokumentaalseid lavakompositsioone (sh. sari „Eesti elulood"). A. Lauteri preemia 1980, J. Smuuli preemia 1981, J. Hurda preemia 1989, Eesti Teatriliidu aasta eripreemia 1990, Eesti Kultuurifondi aastapreemia 1993, EV kultuuripreemia 1998, P. Põldroosi preemia 1998. **L:** Tuglase ja Karusoo *Popi ja Huhuu* (1975), Vilde *Tabamata ime* (1975), Petruševskaja *Cinzano* (1978), Makarenko ja Karusoo *Makarenko koloonia* (1979), O'Neilli *Elektra saatus on lein* (1981), Shaw' *Püha Johanna* (1982), Tammsaare ja Karusoo *Tüdeline Eesti Vabariik* (1992); M. Karusoo kompositsioonid: *Olen 13-aastane* (1980), *Meie elulood* (1982), *Kui ruumid on täis* (1982), *Aruanne* (1987), *Kared lõimud, karjad ilmad* (1997), *Sügis 1944* (1997), *Kändipoisid* (1999).

B: *Vastab Merle Karusoo.* — Teater. Muusika. Kino, 1992, 9 ja 10.

Kasekamp, *August* (21. I 1889 Emmani v. — 5. X 1942 Saratovi obl.), sõjaväelane, kindralmajor (1940). Mobiliseeriti I maailmasõtta, lõpetas Kiievi IV lipnike kooli, osales Galiitsia ja Rumeenia rindel peetud lahinguis. Tuli 1917 Eesti rahvusväeosadesse, määrati teenistusse 4. Eesti jalaväepolku. Vabadussõjas teenis Järvamaa Kaitseliidu ülemana, hiljem oli 9. jalaväepolgus 7. roodu ülem. Lõpetas 1927 kõrgema sõjakooli, oli 1928—30 Sõjaväede staabi VI (õppe-) osk. ja 1930—34 sõjakooli ülem, õppis 1931—33 ühtlasi Belgia kõrgemas sõjakoolis, seejärel oli Võrus 7. jalaväerügemendi ülem, 1934—38 ja 1939—40 sõjaväede staabi ülema I abi, 1938—39 Sõjaväe Ühendatud Õppeasutiste ülem. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, suri vangilaagris. Vabadusristi II liigi 3. järk.

Kasemaa, *Andrus* (28. XI 1941 Tallinn), graafik ja kujur. Lõpetas 1972 ERKI skulptuuri erialal. Juhatas 1974—93 TÜ kunstikabinetti, 1993—95 elas ja töötas Austraalias, a-st 1996 olnud Tartu Kunstikooli õppejõud. Joonistuste käsitluslaad on spontaanne ja jõuline, väljenduses enamasti allegooriline („Trummilööja", 1982; „Apokalüpsis", 1983—86; „Püha Jüri", 1990; „Sõjalõpuseeria", 1994). Skulptuuris loonud (pms. puust) nii abstraktseid („Nupukad", 1975) kui ka real. figuurikompositsioone („Munapea", 1986) ning portreid (N. Pirogov, 1984). Viljelnud ka monumentaalmaali (Mahtra sõja teemaline *secco*-tehnikas seinamaal, 1985).

Kasemaa, *Kalle* (30. XII 1942 Pärnu), teoloog ja tõlkija, teoloogiadr. (1997), Uppsala (1991) ja Haifa ülikooli audr. (1996). Lõpetas 1973 EELK Usuteaduse Inst-i. Olnud 1973—78 EELK Palamuse koguduse õpetaja, a-st 1978 Võnnu Jakobi koguduse õpetaja ja EELK Usuteaduse Inst-i õppejõud (1983—91 usuteaduskonna dekaan, 1990—91 Vana Testamendi teaduse ja heebrea keele prof.), a-st 1991 ka TÜ usuteaduskonna prof. (1991—96 usuteaduskonna dekaan). Esinenud külalislektorina Hollandis, Rootsis, Saksamaal jm. Tõlkinud jidišist I. B. Singeri rom-d „Saatan Gorais; Patukahetseja" (1995) ja „Ori" (1992), heebrea keelest A. B. Jehošua „Viis aastaaega" (1995). Kirjanduse aastapreemia 1995, Kreeka Tõlkijate Liidu preemia 1996.

Kasemaa, *Olavi* (3. XII 1943 Käsmu), saksofonist, muusikateadlane ja pedagoog, ajalooknd. (1989). Lõpetas 1973 puhkpilliorkestri dirigeerimise (H. Orusaare kl.) ja saksofonierialal (J. Kaljaspooliku kl.) TRK ning 1978 ENSV TA Ajaloo Inst-i aspirantuuri. Olnud a-st 1972 EMA saksofoniõppejõud (1979—82 ja 1989—94 puhkpillikateedri juh., a-st 1999 prof.). Rajas 1980 TRK saksofoni erialakl-i, pannes Eestis aluse klassikalisele saksofonikoolile; õpilasi: V. Veski, V. Veldi, R. Tafenau, K. Konsa. Viinud läbi meistrikursusi Eestis, Valgevenes, Norras ja Saksamaal. Asutanud 1983 Tallinna saksofonikvarteti, milles ise mänginud sopransaksofoni. Tellinud eesti heliloojailt ansamblile üle 30 algupärase teose. Esinenud kvartetiga välisriikides, sh. Soomes, Taanis, Saksamaal, Prantsusmaal, Šveitsis ja Hispaanias. Osalenud puhkpillimängijate võistluste žüriides. Kirjutanud uurimusi eesti orkestriliikumise ja muusikahariduse kohta.

Kasemaa, *Saskia* (12. II 1945 Tartu), maalikunstnik, Elmar Kitse ja Linda Kits-Mäe tütar. Lõpetas 1971 ERKI. Olnud 1974—85 Tartu Kunstikooli ja a-st 1988 TÜ maaliosk. õppejõud (1988—92 ja 1996—97 juh.). Loonud maalilisi, impressionistliku pintslikäsitlusega figuurikompositsioone, portreid ja natüürmorte. 1990. a-il keskendunud väikeseformaadilistele poolabstraktsetele inimsuhteid poetiseerivatele guaššmaalidele. **T:** Kersti Raudami portree (1977), *Tartu kevad* II (1984), *Põgenikud* (1995), *Tuulevarjus* (1998).

Kasemets, *Anton* (10. XII 1890 Rabivere, Hageri v. — 11. I 1978 Toronto), Udo K-a isa, muusikateadlane ja koorijuht. Õppis 1908—14 Peterburi konser-

Reet Karukäpp

Merle Karusoo

August Kasekamp

Andrus Kasemaa

Olavi Kasemaa

Anton Kasemets

Udo Kasemets

Jüri Kask (s. 1951)

Kalju Kask

vatooriumis orelit (L. Homiliuse kl.) ja kompositsiooni (J. Vītolsi kl.). Oli Peterburi Eesti Hariduse Seltsi segakoori dirigent. Täiendas end 1922 Berliinis ja 1938 Viinis. Oli 1929–33 „Estonia" teatri dir., 1941–44 TK-s koorijuhtimisõppejõud. Juhatas Tallinna Koolinoorsoo Muusika Ühingu ja Ülemaalise Eesti Noorsoo Ühenduse Tallinna osk. segakoori, oli VIII ja IX üldlaulupeo üldjuhte, ajalehe „Vaba Maa" muusikaarvustaja ja 1925–27 ajakirja „Muusikaleht" toim. Kirjutanud soolo- ja koorilaule („Kas mäletad, Ing?", „Vaenelaps", „Kiigelaul"). Põgenes 1944 Saksamaale, tegutses Bambergis ja Geislingenis eesti kooride juhina ja muusikaõpetajana. Läks 1951 USA-sse, oli Detroidis Lully muusikaakadeemia õppejõud, esines ka organistina. A-st 1972 elas Kanadas. **T:** *Muusika algõpetus* (1918), *Kontrapunkti, fuuga, kaanoni ja muusikaliste vormide õpetus* (1934), *Eesti muusika arenemislugu* (1937).

Kasemets, *Udo* (16. XI 1919 Tallinn), helilooja, Anton K-a poeg. Õppis 1940–44 TK-s kompositsiooni (H. Elleri kl.) ja dirigeerimist (O. Rootsi kl.), lõpetas 1950 kompositsioonialal Stuttgardi muusikaülikooli, täiendanud end Darmstadti suvekursustel (E. Křeneki juhendamisel). Põgenes 1944 Saksamaale, oli Geislingenis eesti kooli muusikaõpetaja. Elanud a-st 1951 Kanadas, tegutsenud koori- ja orkestrijuhina ning organisti ja õppejõuna (Hamiltoni kunstikolledžis). Avaldanud art-eid eesti ja USA muusika kohta, koostanud kogumiku „The Modern Composer and his World" (1961). K-a loomingu muusikaline helikeel on Kanada moodsaimaid. Viljelnud ka elektronmuusikat. **T:** *Sümfoniett* (1959), *Viiulikontsert* (1956), kantaadid *Suur on, Jumal, Su ramm* (1948) ja *Vahimees* (1949), *Koldeviisid* segakoorile, solistile ja klaverile (1950), *Klaverisonaat* (1951), *Keelpillikvartett* (1957), *Cumulus* (1964), *Music for nothing* (1971).
B: E. Kalam. *Kaks radikaalset eesti heliloojat. Udo Kasemets ja Kaljo Raid.* – Mana, 1959, 2.

Kasik, *Reet* (5. V 1946 Tallinn), keeleteadlane, Tõnis Kaasiku õde, filoloogiadr. (1994). Lõpetas 1969 TRÜ eesti filoloogina. Olnud a-st 1969 TÜ eesti keele õppetooli õppejõud (a-st 1977 dots., 1992–95 õppetooli juh.), ühtlasi 1974–76 Oulu ja 1988–92 Turu ülikooli eesti keele lektor ning 1995–99 Helsingi ülikooli eesti keele prof. Uurinud eesti keele sõnamoodustust, eesti keele õpetamist välismaalastele ja meediakeelt. Avaldanud keeleteaduslikke art-eid, rmt-id ja eesti keele õpikuid („Hakkame rääkima! Viron kielen peruskurssi", Turu, 1991; „Eesti keele grammatika" I–II, 1993–95, autoreid). EV teaduspreemia 1996. **T:** *Verbide ja verbaalsubstantiivide tuletusvahekorrad tänapäeva eesti keeles* (1975), *Eesti keele sõnatuletus* (1996), *Johdatus viron kielen tutkimukseen* (Helsingi, 1999).

Kask, *Arnold* (10. VIII 1902 Pärnu – 30. VII 1994 Tartu), keeleteadlane, filoloogiadr. (1956), Eesti TA liige (1961). Lõpetas 1928 TÜ, oli 1929–43 Treffneri gümnaasiumi emakeeleõpetaja, a-st 1944 TÜ õppejõud (a-st 1957 prof., 1955–75 eesti keele kateedri juh.), 1947–52 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i keeleuurimissektori juh., 1944 ja 1968–82 Emakeele Seltsi esimees. Uurinud eesti murdeid, eesti kirjakeelt ja eriti selle ajalugu, koostanud eesti keele õpikuid, osalenud õigekeelsus- ja oskussõnarmt-te koostamises. ENSV tnl. teadlane (1970). ENSV rkl. preemia 1959, 1985. **T:** *Eesti keel ja selle arenemine* (1946), *Lühike ülevaade eesti keelest ja selle arenemisest* (1949), *Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel XIX sajandi eesti kirjakeeles* (1958), *Eesti kirjakeele murdelise tausta kujunemisest* (1962), *Valimik eesti murdenäiteid* (1962), *Eesti keele ajalooline grammatika I. Häälikulugu* (1967, [3]1980), *Eesti kirjakeele ajaloost* I–II (1970), *Eesti murded ja kirjakeel* (1984).

Kask, *Eve* (3. IX 1958 Tallinn), graafik, Jüri Kaarma abikaasa. Lõpetas 1984 rmt-ugraafika erialal ERKI. Töötanud a-st 1985 lastekunstikoolis õpetajana ja a-st 1997 EKA õppejõuna. Loonud mütoloogilisel algel põhinevat, intensiivse koloriidi ja värvivastandustega graafikat (värvilised linoollõiked „Sfinks", 1987, „Poeet", 1988, ja „Tootemid", 1989, ning kollaažid „Hiid" ja „Võlur", 1993), viljelnud järjekindlalt jumalannade temaatikat („Jumalannad", 1989; näitused "Blue", 1996, „29½", 1998). Alates 1992. a-st osalenud graafikatriennaalide korraldamises. Illustreerinud rmt-id (eepos „Beowulf", 1990). Eesti trükigraafika preemia 1991, K. Raua preemia 1999.

Kask, *Jüri* (12. VII 1949 Kolga-Jaani), maalikunstnik. Lõpetas 1974 ERKI. Loomingule on iseloomulik monumentaalsus ning konstruktivistlik ja geomeetriline vormikäsitlus. Varastes töödes on tugev seos motiiviga, neis kujutatakse peaaegu alati inimest („Rand", 1976; „Täissuvi", 1976), hiljem saab valdavaks spontaansem laad („Hommikust õhtuni" II–V, 1981; „Roosa kompositsioon", 1984). 1980. a-te keskpaigast raamistab K. oma suureformaadilistel maalidel värvipinnad teravnurksete kontuuridega või moodustab nendest iseseisva võrgustiku. EV kultuuripreemia 1992, K. Raua preemia 1992. **T:** Väike-Õismäe polikliiniku pannoo (1983), *Aadam ja Eeva* (1996), *Nimetu* I–IX (1996–97), *Oli kord vahekord* (1998).
B: *Jüri Kask.* [Koost. N. Ziterova.] Tln., 1987.

Kask, *Jüri* (31. V 1951 Tartu), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1984). Lõpetas 1974 TRÜ. Töötanud 1974–93 Eesti TA Geoloogia Inst-s (1974–91 insener, noorem- ja vanemteadur, 1991–92 sektorijuh., 1992–93 keskkonnageoloogia töörühma juht), a-st 1994 Eesti Geoloogiakeskuses (1994–97 meregeoloogia ja geofüüsika osk. juh., a-st 1998 kaardistamise, meregeoloogia ja geofüüsika osk. juhtivgeoloog). Uurimisvaldkonnad: meresetted ja kvaternaarisetted, rannikumere keskkonnakaitse ning Eesti ravimuda tekkimine ja keemiline koostis. **T:** *Haapsalu, Voosi ja Suurlahe tervismuda iseloomust ja levikust.* – Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1979 (1981); *Microbiological characteristics of curative muds of Haapsalu Bay and Lake Suurlaht, Estonia* (koos E. Pärsimiga). – Eesti TA toimetised. Geoloogia, 1992, 41, 3.

Kask, *Kalju* (13. XII 1929 Tallinn), puuviljandusteadlane ja sordiaretaja, bioloogiaknd. (1965), põllumajandusdr. (1974, Jelgava; kinnit. 1976). Lõpetas 1955 EPA aianduse erialal. Olnud 1955–56 Kostivere sovhoosi osakonnajuh., 1956–57 ENSV TA Tallinna Eksperimentaalbaasi aednik, 1957–61 ja 1964–70 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i teadur, 1970–88 Eesti Maaviljeluse ja Maaparandusc TUI Polli katsebaasi vanemteadur, 1988–95 peateadur, 1995–97 EPMÜ Polli Aianduse Inst-i peateadur, a-st 1997 vanemteadur. Uurimusi viljapuude arengubioloogia, viljapuusortide, viljapuusordiuure-

tuse (sh. mutatsioonaretuse), dendroloogia ning puuvilja- ja marjakultuuride geenivaramute ja nende säilitamise kohta. Uurinud ka hariliku käokulla (*Helichrysum arenarium*) levikut Eestis. Rikastanud Eesti puuviljandust, aklimatiseerides uusi kultuure. Aretanud koos Aleksander Siimoniga õuna- ('Tiina', 'Lembitu') ja pirnisorte ('Pepi', 'Miku') ning koos Johan Eichfeldiga maguskirsisorte ('Meelika', 'Nord' ja 'Priima'). Koostanud 1995 ÜRO Toitlus- ja Põllumajandusorg-le (FAO) Eesti riigi ettekande põllumtaimede geenivaramute olukorra ja nende kaitse abinõude kohta, osalenud 1996 Leipzigis FAO põllumtaimede geenivaramute säilitamise ja kaitse ülemaailmse tegevusplaani koostamises. Olnud „Энциклопедия садоводства" (3 kd., Chişinău, 1989—91) toimetuskolleegiumi liige ja autoreid ning „Eesti põllumajandusentsüklopeedia" peatoimkonna liige ja autoreid. A-st 1979 Ameerika Pomoloogiaseltsi liige. ENSV tnl. teadlane (1988). **T:** *Новые культуры в плодоводстве северо-западной зоны* (Leningrad, 1978), *Uusi puuvilja- ja marjakultuure* (1980, koos R. Piiriga), *Puuviljad, marjad ja pähklid* (1982), *Eesti puuvilja- ja marjasordid* (1984), *Koduaia puuvilja- ja marjasordid* (1992). ▲

Kask, *Karin* (22. IX 1919 Tallinn — 12. V 1998 Valkla), teatriteadlane ja -kriitik, kunstiteaduste dr. (1972). Lõpetas 1946 eesti keele ja kirjanduse erialal TRÜ ja 1961 teatriteaduse alal Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i aspirantuuri. Töötas 1941—44 „Eesti Sõna", 1944—46 „Õhtulehe" ja 1946—48 „Noorte Hääle" toimetuses, 1947—49 ENSV Kirjanike Liidu konsultandina ja 1948—49 Eesti Rkl. Teatriinst-i õppejõuna. 1950 arreteeriti, vabanes vanglast 1954. Töötas 1959—62 ENSV Teatriühingus konsultandina ja 1962—89 ENSV TA Ajaloo Inst-s teadurina, õpetas 1959—88 ühtlasi TRK lavakunstikateedris teatriajalugu. Kirjutanud ülevaateid eesti sõnalavastusteatri arengu kohta, sh. koguteose „История советского драматического театра" (6 kd., 1966—71) eesti teatrit käsitleva osa ja monograafia „Eesti nõukogude teater 1940—65" (1987). Avaldanud teatrisotsioloogilisi uurimusi, analüüsinud ka välisteatrite lavastusi. ENSV rkl. preemia 1987, P. Pinnaoosi preemia 1988. **T:** *Shakespeare eesti teatris* (1964), *Teatritegijad, alustajad* (1970), *Эстонский театр* (1978, koos L. Tormise ja V. Paalmaga), *Inimesed teatrisaalis* (1980, koos L. Vellerannaga), *Teatriaeg liigub kiirelt. Valik teatriartikleid 1962—87* (1989).

B: *Vastab Karin Kask.* — Teater. Muusika. Kino, 1988, 4.

Kask, *Karl* (10. I 1913 Salla v. — 9. X 1982 Tallinn), keemik, tehnikaknd. (1948). Lõpetas 1941 TPI. Töötas a-st 1946 sealsamas (1951—80 dots., 1954—56 keemiateaduskonna dekaan, 1968—73 toiduainete tehnoloogia kateedri juh., 1966—80 toiduainete tootmisharulabori teaduslik juhendaja, a-st 1980 vanemteadur). Uurimusi põlevkivifenoolide ja -bituumenite omaduste ja kasutusvõimaluste ning fermentpreparaatide kasutamise kohta toiduainetööstuses. ENSV rkl. preemia 1948, 1950. **T:** *Состав, свойства и применение сланцевых битумов* (1964), *Uued tehnoloogilised protsessid toiduainetetööstuses* I—V (1967—71).

Kask, *Leili-Maria* (31. VIII 1928 Tallinn — 27. IX 1996 Tallinn), tõlkija ja kriitik. Õppis 1946—51 TRÜ-s prantsuse keelt ja kirjandust, heideti pol. põhjustel ülikoolist välja, lõpetas 1956. Töötas 1957—85 kirjastuses „Eesti Raamat" (a-ni 1964 Eesti Rkl. Kirjastus) toim-na. Tõlkinud prantsuse kirjandust (G. Sand, M. Proust, J.-P. Sartre, J.-P. Chabrol, A. Stil), avaldanud ajakirjanduses rohkesti XX sajandi prantsuse kirjandust tutvustavaid art-eid. J. Smuuli preemia 1974.

Kask, *Mihkel* (16. XI 1903 Kabli, Kilingi v. — 21. III 1968 Tartu), hügieenik ja tervishoiukorraldaja, meditsiinidr. (1933). Lõpetas 1929 TÜ, töötas seejärel sealsamas (närvikliinikus, tervishoiuinst-s, kehalise kasvatuse inst-s), täiendas end 1935—36 Harvardi ülikoolis jm., oli 1940—41 TÜ hügieenikateedri õppejõud, ühtlasi Eesti NSV peasanitaarinspektor ning ajakirja „Rahva Tervishoid" toim. 1941—56 töötas represseerituna Kasahstanis. Oli a-st 1956 taas TRÜ õppejõud (1958—68 hügieenikateedri juh., a-st 1962 prof.). Populariseeris arstiteadust raadios (a-st 1937) ja trükisõnas. Uurinud alkoholi mõju sisenõrenäärmetele, Eesti tervishoiuolusid (sh. vaimuhaiguste levikut), C-vitamiini sisaldust toiduainetes, veevarustust, jõgede reostust ja isepuhastust, hügieeni ajalugu ning rahvameditsiini. **T:** *Sporditervishoid* (1939), *Õpilase tervislik toitumine* (1940), *Koolitervishoid* (1962), *Inimese tervis ja heaolu* (1963), *Toitlushügieen* (1966).

Kask, *Oskar* (7. I 1898 Pärnu — 13. IV 1942 Sverdlovsk), ühiskonnategelane, jurist. Õppis 1917—23 TÜ õigusteaduskonnas, lõpetas 1919 sõjakooli esimese lennu, osales Vabadussõjas. Töötas 1923 Viljandis ja Pärnus advokaadina, oli 1924—36 Pärnu linnapea (tema algatusel ja juhtimisel arendati Pärnu kuurordiks), 1936—40 sotsiaalminister. III—VI Riigikogu ja 1937 Rahvuskogu liige. 1941 arreteerisid ta Nõuk. okupatsioonivõimud, lasti maha vangilaagris.

Kask, *Peeter* (12. VI 1931 Kullamaa v.), õigusteadlane, Rein K-e vend, õigusteaduse knd. (1967). Lõpetas 1953 TRÜ. Oli 1956—65 Tartu abiprokurör, töötas 1966—94 TÜ-s (tsiviilõiguse kateedri assistent ja vanemõpetaja, 1970—94 dots.), a-st 1994 on Riigikontrolli jurist. Uurinud pms. omandiõiguse, sh. ühise omandiõiguse probleeme. Määratlenud omandussuhete olemuse ja nende õigusliku reguleerimise mehhanismi. Kaheksa seaduseelnõu kaasautor. A-st 1994 Vabariigi Valitsuse õigusterminoloogia komisjoni ja bülletääni „Õiguskeel" toimetuse liige. **T:** *Eesti NSV tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne* (1969, kaasautor ja toim.), *Soome-eesti õigussõnaraamat* (1993, autoreid).

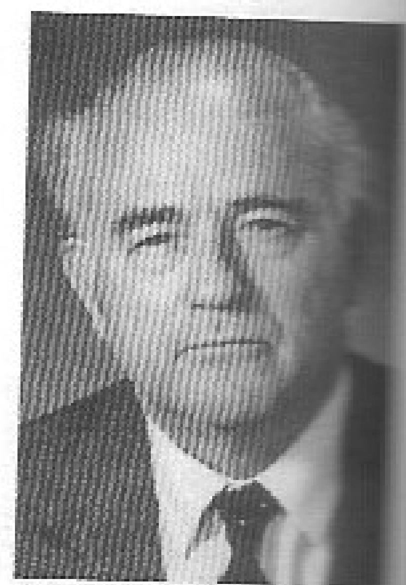
Kask, *Rein* (16. XI 1928 Tallinn), mullateadlane, Peeter K-e vend, põllumajandusdr. (1973, Moskva; kinnit. 1976). Lõpetas 1945 Uuemõisa Põllum. Tehnikumi ja 1949 TRÜ. Asus 1947 õppimise kõrvalt tööle ENSV TA Põllum-e Inst-i Tartu filiaali laborandina, 1950 edutati nooremteaduriks. Töötanud a-st 1956 Eesti Maaviljeluse Inst-s (1956—60 ja a-st 1994 vanemteadur, 1960—88 mullauurimise osk. ja 1988—94 sektori juh.). Uurimusi muldade süstemaatika ja diagnostika, geneesi, evolutsiooni ja erosiooni, mullaviljakuse ja -kaitse, maa hindamise, põllumaa kasutamise ning mullastiku kaardistamise kohta. NSV Liidu muldade erosiooni kaardi ja monograafia „Подзолистые почвы северо-запада Европейской части СССР" (1979) autoreid ning Eesti mullastiku suuremõõtkavalise kaardistamise alusepanijaid. Koostanud Eesti maahindamismetoodika ja -hindamistabelid. **T:** *Mullastikukaardi koostamine* (1951, koos A. Pihoga), *Eesti NSV muldade määraja* (1957), *Eesti NSV mullaerimite iseloomustus. Juhend mullastiku kaardistajale* (1960, koos A. Pihoga), *Juhend põllumajandusmaa hindamiseks tsonaalse metoodika alusel* (1965), *Vene-eesti mullateaduse sõnastik* (1971, autoreid), *Eesti NSV maafond ja selle põllumajanduslik kvaliteet* (1975), *Mullateaduse õpik* (1976, koostaja ja autoreid), *Teaduslikult põhjendatud maaviljelussüsteem Eesti NSV-s* (1983, autoreid), *Оптимальные параметры плодородия почв* (Moskva, 1984, autoreid), *Mullateadus* (1987, koos H. Tõnissoniga), *Eesti NSV muldade süstemaatiline nimestik ja lühidiagnostika* (1988), *Eesti mullad* (1996).

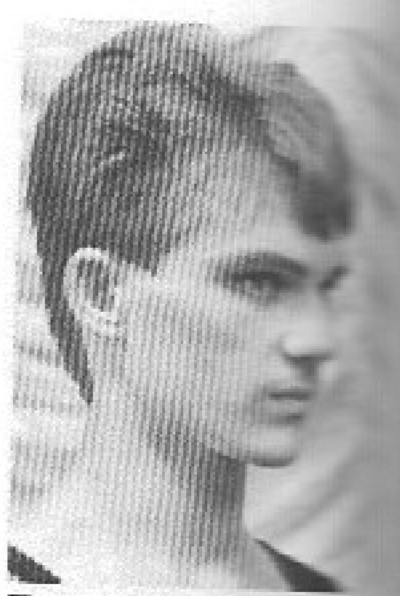
Karin Kask

Mihkel Kask

Rein Kask

Teet Kask

Tõnis Kask

August Kasvand

Kalev Katus

Jüri Vello Kaude

Raimond Kaugver

Hugo Kauler

Kask, *Teet* (8. V 1968 Pärnu), tantsija ja koreograaf. Lõpetas 1986 Tallinna Koreograafiakooli. Tantsinud 1986–89 „Estonias", 1989–90 Stockholmi Kuninglikus Balletis ja a-st 1990 Norra Rahvusballetis. Teinud lavastusi ja tantsufilme („Primum mobile", 1998), seadnud endale kontsertnumbreid. Sulandanud oma koreograafias klassikalise balleti võimalused ja nüüdistantsu eri stiilid. Norra ooperi- ja balletiklubi aastapreemia 1997. **O:** Espada (Minkuse *Don Quijote*), Tybalt (Prokofjevi *Romeo ja Julia*), Munch (*Amori ja Psyche vahel*, Søderlindi muusika). **L:** *Ursula X*, Wøllo muusika (1999 „Estonias"), Tšaikovski *Pähklipureja* (1999 Norras).

Kask, *Tõnis* (2. XII 1929 Tarvastu v.), filmi- ja telelavastaja. Lõpetas 1953 Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i, töötanud 1953–57 Tallinna Draamateatris näitlejana, a-st 1957 ETV-s (1960–81 peare̮žissööri ja kunstilise juhina) ja „Tallinnfilmis" režissöörina. Loonud mängu- ja tõsielufilme, kaasajateemalise dokumentaaldraamasarja televisioonile „Mis Koosta peres uudist?" (1965–72) ning rev. ajaloosündmusi dokumentaalselt käsitlevaid telesarju („Sünniaasta", 1977; „Poliitilised kired", 1978–79). A-st 1994 lavastab tänapäeva kajastavat teleseriaali „Õnne 13". ENSV tnl. kunstitegelane (1978). ENSV rkl. preemia 1980. **F:** mängufilmid *Pimedad aknad* (1968), *Kaks päeva Viktor Kingissepa elust* (1980), *Kaks paari ja üksindus* (1984), *Õnnelind flamingo* (1986) ja *Vana mees tahab koju* (1991).

Kask, *Uno* (16. IX 1922 Sadala k.), keemik, *Ph. D.* (1963, Texase ülikool Austinis). Lõpetas 1950 Georgia ülikooli. Olnud a-st 1969 Baltimore'is Towsoni ülikooli keemiaprof., a-st 1993 emeriitprof. Uurimusi mittevesilahustes ning siirdemetallide ja vedela väävli vahel toimuvate reaktsioonide mehhanismi kohta. Kirjutanud ka kõrgkooliõpikuid. **T:** *Chemistry, structure and changes of matter* (New York, 1969), *Experimental general chemistry* (New York, 1970, koos G. G. Hessiga).

Kasvand, *August* (30. XII 1890 Erastvere v. – 7. III 1980 Tartu), pedagoog. Omandas Pärnu gümnaasiumi kursustel matemaatika- ja geograafiaõpetaja kutse, lõpetas 1933 TÜ matemaatika-loodusteaduskonna. Oli Tartu- ja Võrumaa koolides matemaatikaõpetaja ning a-st 1944 Tartu õpetajate seminaris ka matemaatika õpetamise metoodika õpetaja, 1947–57 Tartu Õpetajate Inst-i matemaatikakateedri juh., 1957–59 Tartu Pedagoogilises Koolis praktika juhendaja ja 1959–62 TRÜ õppejõud. Koolitanud terve põlvkonna koolimatemaatikuid. Koostanud (kaasautoritega) 30 matemaatikaõpikut, kirjutanud metoodikaart-eid. ENSV tnl. õpetaja (1947). **T:** *Väike matemaatik* (1934, [3]1940, koos J. Langiga), *Matemaatika täiendusvihik* (1941, koos J. Kallaku ja J. Langiga).

Katus, *Kalev* (29. X 1955 Tallinn), rahvastikuteadlane, majandusknd. (1982, Moskva). Lõpetas 1979 Moskva ülikooli. Olnud 1983–85 TPI linnalabori teadur, a-st 1986 Eesti Kõrgkoolidevahelise Demouuringute Keskuse juhtivteadur ja dir., 1985–93 ühtlasi Tallinna Kunstiülikooli vanemõpetaja ja dots., a-st 1994 TPÜ demograafiaõppetooli prof. Töötanud Budapesti majandusülikoolis (1989), Soome demograafiainst-s (1991), Michigani ülikooli rahvastikuuuringute keskuses (1992), USA Statistikaametis (1993), EL-i esindajana Makedoonias (1994) ja Prantsuse Rahvuslikus Demograafiainst-s (1998). Uurinud Eesti rahvastiku arengut, käsitlenud riigiandmekorralduse metodoloogiat. Eesti Demograafia Assotsiatsiooni president (a-st 1986). EV teaduspreemia 2000. **T:** *Mitmekeelne demograafiasõnastik* (1993), *Rahvastiku ühtlusarvutatud sündimus- ja loendusstatistika. Viljandimaa. Lääne-Virumaa. Järvamaa. Jõgevamaa. Valgamaa* (1996–98, autoreid), *Development of national minorities in Estonia* (1999, autoreid), *Fertility and family in Estonia* (1999, autoreid).

Kaude, *Jüri Vello* (6. VII 1921 Tartu), radioloog, meditsiinidr. (1952, Kieli ülikool; 1967, Lundi ülikool). Õppis 1942–44 Tartu ülikoolis, põgenes seejärel Saksamaale, siirdus sealt Rootsi ja 1969 USA-sse. Lõpetas 1948 Kieli ülikooli. Töötas 1949–56 ÜRO põgenikeorg-de teenistuses. Olnud 1969–91 (pensionile jäämiseni) Gainesville'is (USA) Florida ülikoolis diagnostilise radioloogia korraline prof. Olnud paljudes USA ja Euroopa ülikoolides külalisprof. ning esinenud paljudes maailma paigus toimunud kongressidel. Korraldanud 1976 Baltimore'is II ülemaailmse eesti arstiteadlaste kongressi, on väljaande „Annals of Estonian Medical Association" asutaja ja toim., asutanud USA eesti arstiteadusüliõpilaste toetamiseks abikaasa Helga K. mälestusfondi. Uurimusi radioloogia, angiograafia ja ultrahelidiagnostika alalt.

Kaudre (a-ni 1935 Kraut), *Irmgard* (19. II 1898 Paide – 9. III 1980 Tallinn), pianist ja pedagoog. Õppis klaverit 1919–21 Tallinna Kõrgemas Muusikakoolis (S. Antropoff-Hörschelmanni kl.), 1921–23 Leipzigi konservatooriumis ja 1924–25 Berliini muusikaülikoolis. Lõpetas 1936 eksternina TK. Töötas 1928–44 Tartu Kõrgemas Muusikakoolis, 1944–68 Tallinna Muusikakoolis ja TRK-s klaveriõppejõuna (a-st 1947 dots.); õpilasi: L. Mets, V. Lippus, L. Semper. Esinenud kammeransambleis.

Kaugver, *Raimond* (25. II 1926 Rakvere – 24. I 1992 Tallinn), kirjanik. Omandas Rakveres keskhariduse, põgenes 1943 Soome, kus astus 200. eesti jalaväerügementi, naasis 1944 Eestisse, oli 1945–49 Komi ANSV-s vangilaagris. Töötas 1950–61 Tallinna Trammi- ja Trollibussitrustis, seejärel oli põhil. vabakutseline kirjanik. Käsitlenud kriitiliselt ajakohaseid ühisk-a- ja eetikaprobleeme; iseloomulik on rõhu asetamine sündmustikule. Rom-s „Nelikümmend küünalt" (1966, [2]1995) kujutanud oma põlvkonnakaaslaste käekäiku II maailmasõjas ja pärast seda. Kirjutanud ka näidendeid, novelle (kogud „60 minutit", 1968, „Tuuleveskid", 1974, „Külalisteraamat", 1977, „Oh mis kena maailm", 1983, „Kirjad laagrist", 1989) ja kuuldemänge. F. Tuglase novelliauhind 1989. **T:** rom-d *Laevad kaotavad tüüri* (1951, ilm. 1993), *Keskpäevavalgus* (1962), *Jumalat ei ole kodus* (1971), *Suurte arvude seadus* (1978), *Disko* (1982, [2]1995), *Vana mees tahab koju* (1983), *Meie pole süüdi* (1984, [2]1996; film *Õnnelind flamingo*, 1986), *Pariisi lõbusad naised* (1985), *Tee isa juurde* (1987), *Kas ema südant tunned sa?* (1988), *Postuumselt rehabiliteeritud* (1990), *Laev keset rägastikku* (1990), *Peotäis tolmu* (1992).

Kauksi Ülle (kodanikunimi Ülle Kahusk) (23. IX 1962 Saarlase k., Rõuge kn.), kirjanik. Lõpetas 1986 TRÜ ajakirjandusosk-a. Oli 1991–93 Võru Raadio peatoim., a-st 1993 töötab „Fenno-Ugria" sihtasutises (a-st 1998 Tartu keskuse juh.). Avaldanud a-st 1980 luuletusi, kirjutanud ka lühijutte, romaane (autobiograafiline „Säng", 1997; „Paat", 1998), B. J. von Krüdeneri elu kujutava näid-i „Tandsja pühälik" (1996, koos S. Kivisildnikuga), arvustusi ja publitsistikat. Loonud võrukeelset, stiililt enamasti rahvalaulutraditsioonile tuginevat tänapäevase sisuga luulet. Tõlkinud võru keelde B. Kangro näid-i „Hunt" ja S. Kivisildniku poeemi „Märg Viktor", on võrukeelse lugemiku koostajaid ja võrukeelse aabitsa „ABC Kiräoppus" (1998) peatoim. **T:** luulekogud *Kesk umma mäke* (1987), *Jyriyy* (1991) ja *Agu ni eha/ Morn and Eve* (1995), ballaadikogud *Hanõ vai luigõ* (1989) ja *Kuldnaanõ. Kultanainen* (1997).

Kauler, *Hugo* Eduard (2. X 1893 Väinjärve v. – 23. IX 1942 Norilsk), sõjaväelane, kindralmajor (1937). Õppis Peterburi mäeinst-s ja 1914–15 Peterburis

Mihhaili suurtükiväekoolis, osales I maailmasõjas. Sai 1917 haavata. Paranenuna naasis 1918 Eestisse, määrati esmalt 2. patarei, hiljem brigaadi ajutiseks ülemaks. Formeeris 1918 1. suurtükiväepolgu, juhtis seda kogu Vabadussõja kestel. Lõpetas 1923 Kindralstaabi kursused, oli 1924–28 ranna-, õhu- ja sisekaitse staabiülem, 1928–30 3. diviisi staabiülem, 1930–40 suurtükiväe inspektor. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, lasti vangilaagris maha. Vabadusristi I liigi 2. järk. ▲

Kaup, *Erich* (17. V 1929 Gattšina raj., Leningradi obl.), ajaloolane, ajaloodr. (1985). Lõpetas 1957 TPedI. Töötanud a-st 1952 EKP KK Partei Ajaloo Inst-s (1985–89 dir.), a-st 1989 Eesti Riigiarhiivis (vanemteadur). Uurinud töölisliikumist ja Eesti ajaloo sündmusi (1939–49). ENSV tnl. teadlane (1987). ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Leninlikul võitlusteel* (1957), *Marksism-leninism Eestis* (1984).

Kaupo, C a u p o (sm. 21. IX 1217), Turaida liivlaste vanemaid. Sai innukaks kristlaseks ja saksa vallutajate poolehoidjaks. Rändas 1203–04 Saksamaal ja käis Roomas paavsti juures. Kasutas Turaida liivlaste ülestõusu maha surudes (1206) sakslaste sõjalist abi. Juhtis sakslaste Eesti-sõjakäikude ajal nende liitlasena liivlaste malevat. Sai Madisepäeva lahingus (21. sept. 1217) surmavalt haavata.

Kaups, *Karl* (29. XII 1888 Kärdla – 8. X 1968 New York), baptisti vaimulik, usutegelane, kirjamees ja poliitik, Matti Enn K-i onu. Invaliidistus (kaotas jala) I maailmasõjas. Lõpetas 1922 Hamburgis baptisti jutlustajate seminari. Oli Petrogradis, Kärdlas, Tartus, Stockholmis ja 1946–63 New Yorgis jutlustaja, tegutses 1928–38 Keilas ja Tallinnas baptisti jutlustajate seminari lektorina, oli Eesti Baptisti Koguduste Liidu esimees ja VI Riigikogu liige. 1944 lahkus Eestist. Avaldanud usulise sisuga trükiseid, sh. „Issandapäeval" (1930) ja „Igaüks oma laevaga. Populaarne ülevaade ilmavaateist, usundeist ja poliitilistest vooludest" (1934) ning reisirmt-u „Rändelamusi Ameerikast" (1930), toimetanud baptisti ajakirju ja paguluses perioodilist kogumikku „Põlluvagudel".
B: *Põlluvagudel. Mälestusi ja järelhüüdeid.* Toronto, 1970.

Kaups, *Matti* Enn (23. IX 1932 Pärnu – 25. IX 1998 Minneapolis), maa- ja rahvateadlane, *dr. phil.* geograafia ja kultuuriantropoloogia alal (1965, Minneapolis), Karl K-i vennapoeg. Läks perega 1944 Eestist Rootsi ja sealt 1949 USA-sse (1951 elas Kanadas, 1952–54 teenis USA ohvitserina Jaapanis). Lõpetas 1959 Los Angelese California ülikooli. Töötas 1959–98 Minnesota Duluthi ja Minneapolise ülikoolis õppejõuna (a-st 1978 prof.). Lugenud kursusi ja uurinud üldist ning Skandinaaviamaade ja Soome kultuurigeograafiat, eurooplaste USA-sse rändamist 1820–1920 ning viikingite kultuuri ajalugu. Soome Valge Roosi rüütlirist 1991. **T:** *Finnish place names as a form of ethnic expression in the Middle West.* – Finnish Americana, 1979, 2; *Ojibwa fisheries on St. Louis river, Minnesota: 1800–1835.* – Journal of Cultural Geography, 1984, 5; *Folk architecture in cultural and ecological context* (koos Terry G. Jordaniga). – Geographical Review, 1987, 77, 1.

Kauri (a-ni 1935 Mühlberg), *Hans* (30. V 1906 Maidla k., Kongota v. – 30. I 1999 Stockholm), zooloog, loomaökoloog ja poliitik, *dr. phil.* (1959, Lund). Lõpetas 1939 bioloogina TÜ. Oli 1928–39 ja 1940–41 Tartu ülikooli zooloogia inst-i assistent, 1938–40 Eesti TA teaduslik sekretär, 1941–44 Tartu ülikooli ajutine teaduslik sekretär (samal ajal ka Tartu Eesti Kirjastuse juh.), 1943–44 zooloogiaprof-i kt. Läks 1944 Rootsi, organiseeris Tartu Loodusuurijate Seltsi Koondise Eksiilis, oli selle teaduslik sekretär ja koguteoste toim. Töötas Lundi ülikooli zooloogiainst-s (a-st 1950 uurija-assistent, a-st 1960 zooloogiaprof-i kt.) ning a-st 1963 Norras Bergeni ülikoolis, oli seal 1969–76 zooloogia ja ökoloogia prof. ning zooloogiamuuseumi dir. Uurinud kiililisi, ämblikulaadseid ja kahepaikseid. Oli Aafrika ämblikulaadsete parimaid tundjaid ja Põhjamaade tunnustatuimaid herpetolooge. Valiti 1966 Norra TA liikmeks. Juhatas 1968–70 Norra Entomoloogide Seltsi, kuulus 1967–72 Norra Looduskaitse Liidu juhatusse, oli rahvusv. dr-itööde hindaja. Koostas välisecsti teadlaste tööde bibliograafiaid, oli 10-köitelise mälestustekogu „Eesti riik ja rahvas II maailmasõjas" (1954–62) tegevtoim., koguteose „Eesti saatuseaastad 1945–60" (1963–72) koostajaid ja autoreid. Rootsi Eestlaste Esinduse kauaaegne esimees ja Rootsi Inst-i organiseerijaid. **T:** *Veealune eluriik* (1937), *Saaremaa selgrootud.* – Eesti VI. Saaremaa (1934); *Die Odonaten-Fauna von Estland.* – Excerptum Apophoreta Tartuensia (Stockholm, 1949).
B: J. Kiili. *Zooloog ja ökoloog Hans Kauri.* – Eesti Loodus, 1991, 5.

Kauri, *Jan* Hendrik (29. IX 1953 Stockholm – 9. VI 1999 Luxembourg), kirjanik, Jaan Tõnissoni tütrepoeg. Lõpetas 1983 Stockholmi ülikooli kirjandusteaduse, inglise keele ja sotsioloogia erialal. Töötas õpetajana, tõlkijana ja 1990. a-il Euroopa Ühenduse komisjonis tõlgina. Avaldanud rootsi keeles kaks arvustajatelt kõrge hinnangu saanud romaani, milles on kasut. Eesti lähiajaloo ja perekonnapärimuste ainestikku. Viimasel kümnendil kirjutatud suurrom. „Ut ur skuggorna" („Varjudest välja") jäi avaldamata. **T:** rom-d *Arthurs bord* (*Arthuri laud*, 1986) ja *Vem tjattrar sparvarna* (*Kellele varblased säutsuvad*, 1990).

Kausi, *Albina* (20. III 1898 Varssavi läh., Poola – 20. II 1976 Tallinn), näitleja, A. Üksipi abikaasa. Alustas lavategevust 1916 Tallinna seltside („Valvaja", „Pandorini") näiteringides, töötas 1921–49 „Estonia" teatris. Mänginud telefilmides („Ühe suve akvarellid", „Tädi Rose"). **O:** Kutsiku kõrtsinaine (Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit*), Honorine (Pagnoli *Kauged rannad, Fanny* ja *Tseesar*), Åse (Ibseni *Peer Gynt*), Glumova (Ostrovski *Pärast tarku palju*).

Kavak, *Hans* (16. IX 1933 Viljandi v.), loomaarstiteadlane, veterinaariaknd. (1968), filosoofiadr. eriloomakasvatuse alal (1995). Lõpetas 1958 EPA. Töötanud a-st 1959 Tori hobusekasvanduses peaveterinaararstina. Uurinud veiste ainevahetushaigusi, hobuse-, veise- ja seakasvikute haigusi, nende profülaktikat ja loomade ravi ning ternespiima happesuse mõju vasikate tervisele. K. on ka tunnustatud hobusearetuse eriteadlane.

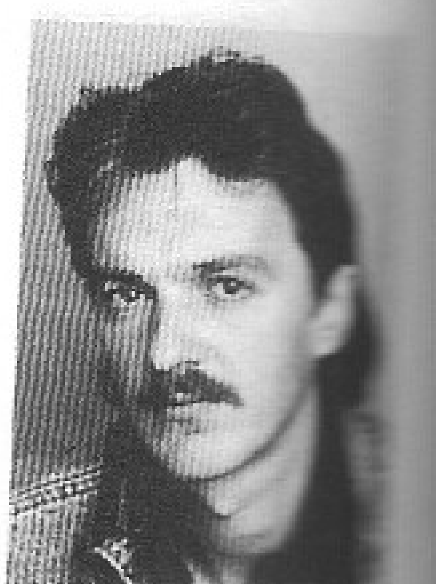
Keedus, *Sulev* (21. VII 1957 Tallinn), filmilavastaja. Lõpetas 1979 TPedI näitejuhina ja 1989 Moskvas režissööride ja stsenaristide kõrgemad kursused mängufilmide režissöörina. Töötas 1977–82 „Eesti Telefilmis", hiljem olnud vabakutseline. Teinud dokumentaalfilme ja kaks mängufilmi, neist „Georgica" (1998) on saanud rahvusv. festivalidel tunnustuse. Eesti Filmiajakirjanike Ühing nimetas K-e filmid „In Paradisum" (1993) ja „Georgica" aasta parimaiks. EV rkl. kultuuripreemia 1999. **F:** *Luigeluum* (1982), mängufilm *Ainus pühapäev* (1990), *Vaarao lapsed* (1991).

Keek, *Anne* (23. V 1939 Tartu), keraamik. Lõpetas 1968 ERKI. Töötanud 1975–95 „Arsis" keraamikaateljee kunstilise juhina. Loonud Eesti keraamikaettevõtetele tarbevormide kavandeid. Unikaalloomingu vormikäsitluse lähtepunktiks on rangelt geomeetriline, minimalistlik kujund („Liigendatud kuup" ja „Liigendatud kera", 1985; „Piiripoid", 1988; „Väike vanker" ja „Suur vanker", 1990; „Monument Pärnu paradiisile", 1999). ENSV tnl. kunstnik (1989).

Erich Kaup

Karl Kaups

Hans Kauri

Jan Kauri

Sulev Keedus

Keem, *Hella* (Ella) (6. IV 1915 Keema k., Vaabina v. – 27. XII 1997 Tartu), keeleteadlane ja etnograaf. Õppis 1936—43 Tartu ülikoolis eesti keelt, etnograafiat ja soome-ugri keeli. Oli 1943—44 Saksa ja 1945—50 NSV Liidu julgeolekujõudude arreteerituna vanglas. Töötas 1950—57 Tartu Kunstifondis kudujana ja 1957—93 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s laborandina. Uurinud pms. Tartu ja Võru murret, avaldanud keele- ja murdealaseid art-eid. K. oli Eesti viljakaim murdekoguja (u. 223 000 sedelit sõnavara, u. 4000 lk. tekste ja u. 690 tundi helisalvestisi). **T:** *Eesti murded III. Tartu murde tekstid* (1970), *Tartumaa saja-aastaste jutud* (1995).

Keerberg, *Olav* (17. IV 1935 Tartu), taimefüsioloog, bioloogiadr. (1989, Moskva). Lõpetas 1957 füüsikuna TRÜ. Töötanud 1957. a-st EPMÜ Eksperimentaalbioloogia Inst-s (a-st 1972 taimefüsioloogiaosk. juh.). Uurinud fotosünteesi. K-i algatusel rajati inst-s fotosünteesi biokeemia labor, kus tema juhtimisel loodi meetod fotosünteesi produktide sünteesi ning metabolismi iseloomustavate parameetrite määramiseks elavas taimelehes. Kuulunud NSVL TA juurde asut. taimefüsioloogia ja fotosünteesi probleemnõukogusse. Eesti Taimefüsioloogide Seltsi juhatuse liige. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *$^{14}CO_2$ evolution from bean leaves at the expense of fast labelled intermediates of photosynthesis.* — Photosynthetica, 1972, 6; *Modelling and quantification of carbon fluxes in photosynthesizing cells of intact plant leaves in vivo.* — BioThermoKinetics In The Post Genomic Era (Göteborg, 1998).

Keerdo, *Paul* (4. IV 1891 Tartu — 6. I 1950 Tallinn), EKP tegelane. Kommunistliku partei liige (1922). Oli 1920—24 Eesti Iseseisva Sotsial. Tööliste Partei (a-st 1923 Eestimaa Töörahva Partei, ETP) juhte ning I ja II Riigikogu liige (II Riigikogus ETP riigikogurühma esimees), 1923—24 Töörahva Ühise Väerinna büroo liige ja 1922—24 Eestimaa Töölisühingute Üldliidu Kesknõukogu juhatuse sekretär; koopteeriti 1923 EKP KK-sse. Töötas 1920. a-il mitme töölisajalehe ja -ajakirja toimetuses. Mõisteti 149 protsessil (1924) eluks ajaks sunnitööle, vabanes 1938 amnestia põhjal. Kuulus 1938—40 EKP Illegaalsesse Büroosse, juhtis Tartu parteiorg-i. Osales 1940. a. riigipöördes, oli juulis 1940 ajalehe „Kommunist" vastutav toim., juulist aug-ni sõjaväe pol. peajuht, aug-st 1940 a-ni 1950 Eesti NSV rahanduse rahvakomissar (a-st 1946 rahandusminister). 1941—50 EK(b)P KK liige. 1940—50 ENSV Ülemnõukogu saadik.

Keerend, *Avo* (18. XII 1920 Tallinn), graafik. Lõpetas 1941 J. Koorti nim. Riigi Rakenduskunsti Kooli graafikuna, õppis 1941—43 Tallinna Kujutava ja Rakenduskunsti Koolis, 1943 Berliinis kirjasaatjate joonistusstuudios ning 1946—49 Tallinnas ja Tartus maali alal. Varases loomingus viljelnud pms. natuuritruu käsitluslaadiga sügavtrükki. 1950. a-te II poolel sai valdavaks üldistavamas ja eepilisemas laadis linoollõige (sarjad „Tallinna sadam õhtul", 1959, „Vanad kultuurimälestised", 1963). 1960. a-te alguses hakkas looma geomeetrilis-konstruktivistlikke teoseid, mis tõid eesti graafikasse pöörde (sari „Kompositsioon geomeetriliste kujunditega", 1966; „Valge silm", 1968). Suundumuse arenedes suurenesid pildisisene dünaamika ja värvilahenduste emotsionaalsus (sarjad „Seisundid", 1984—86, ja „Korrelatsioonid", 1995, värviline kõrgtrükk). Loonud eksliibriseid ja illustreerinud rmt-id, sh. A. H. Tammsaare, E. Vilde ja E. Särgava teoseid. ENSV rahvakunstnik (1989). J. Jenseni preemia 1984, K. Raua preemia 1987, Tallinna graafikatriennaalil 1986 üks peapreemiatest ja Krakówi graafikatriennaalil 1991 eripreemia. **B:** M. Peil. *Avo Keerend.* Tln., 1981; *Avo Keerend.* [Koost. S. Helme.] Tln., 1995.

Kees, *Paul* (1. I 1917 Sagessaare k., Taevere v.), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1968). Lõpetas 1956 TRÜ ajaloo erialal. Oli 1974—86 TPedI õppejõud (1974—79 koolieelse kasvatuse kateedri juh., a-st 1979 dots.). Uurinud õpilaste vaimsete võimete iseärasusi, koolieküpsust, õppimismotivatsiooni, väikelaste lugemaõpetamist ja elementaarsete loogiliste struktuuride teket. **T:** *Õpilaste vaimsete võimete ja ealiste iseärasuste probleeme* (1974), *Intellektuaalse koolieküpsuse diagnoosimine* (1983), *Statistika pedagoogidele ja psühholoogidele* I—III (1984), *Terman-Merrilli üldandekuse testide adaptsioon* (1984), *Täiskasvanu ja väikelaps* (1990).

Keevallik, *Andres* (24. II 1943 Pärnu), arvutiteadlane, Edgar K-u poeg, tehnikaknd. (1974, kinnit. 1976). Lõpetas 1967 TPI automaatika ja telemehaanika erialal. Täiendanud end Linköpingi (1976—77) ja Karlsruhe ülikoolis (1987). Töötanud a-st 1967 TTÜ-s (a-st 1976 dots., 1976—87 elektronarvutite kateedri juh., a-st 1992 prof., 1992—95 arvutitehnika inst-i dir., 1995—97 infotehnika teaduskonna dekaan), a-st 2000 rektor. Olnud 1997—99 Eesti Ühispanga asepresident. Uurimusi digitaalsete juhtautomaatide loogilise sünteesi meetodite ja algoritmide kohta. Loonud digitaalsete juhtautomaatide dekompositsioonilise loogilise sünteesi metoodika, mille aluseks on lõplike automaatide üldistatud dekompositsiooniteoreem. Neljakordne Eesti meister korvpallis (1961—64). **T:** *Теорема декомпозиции конечных автоматов.* — Автоматика и вычислительная техника, 1974, 1; *Synthesis of control automata using graph-schemes of algorithms* (koos S. I. Baranoviga). — Digital Processes, 1980, 6.

Keevallik, *Edgar* Voldemar (17. I 1908 Humala mõis, Keila v. — 31. XII 1985 Tallinn), loomakasvatusteadlane, Andres K-u isa. Lõpetas 1938 TÜ. Töötas 1935—38 Eesti Hollandi-Friisikarja Tõuseltsis konsulendina, 1938—41 Kuusikul Riigi Põllutöö Katsejaamas loomakasvatuse osk. juh-na, ühtlasi täiendas end 1938 Rootsis stipendiaadina, oli 1941—71 Vändra veisekasvatusjaama dir. Uuris Kuusikul vasikate söötmist ja veiste koobaltivajadust ning rakendas Eestis esimesena veiste kunstlikku seemendust. Lõi Vändra katsejaamas Eesti oludele vastava noorveisekasvatussüsteemi, kujundas majandi kultuurkarjamaad ja kõrgaretuskarja, oli eesti mustakirju veise aretajaid ning pikka aega Eesti Mustakirju Karja Tõunõukogu juhatuse aseesimees. Kirjutisi veisekasvatuse kohta. ENSV tnl. zootehnik (1956). ENSV rkl. preemia 1949, 1965, 1980.

Keevallik, *Juta* (31. VII 1943 Tallinn), kunstiajaloolane, kunstiteaduse mag. (1992). Lõpetas 1970 TRÜ. Töötanud a-st 1972 Ajaloo Inst-i kunstiajaloosektoris (a-st 1993 juh-na), on a-st 1999 TÜ kunstiajaloo õppetooli lektor. Uurinud 19. saj. baltisaksa kunstielu ning kunstiajaloolaste ja -kogujate tegevust. Käsitlenud Baltimaade muuseumides asuvaid Lääne-Euroopa maalikunsti teoseid. Koostanud kataslooge. Sai 1978 „Eesti kunsti ajaloo" autorkonnas K. Raua preemia. **T:** *17. sajandi hollandi ja flaami maal* (1970), *Kunstikogumine Eestis 19. sajandil. Kunstiteadus Eestis 19. sajandil* (1993). ▸

Keevallik (a-ni 1967 K e r e s), *Sirje* (12. V 1943 Tartu), atmosfäärifüüsik, Harald ja Leida Kerese tütar, Piret Kuuse õde, füüsika-matemaatikaknd. (1970, kinnit. 1971). Lõpetas 1966 TRÜ füüsikateoreetikuna, täiendanud end Saksamaal (1993). Olnud 1971—74 Eesti NSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-i, 1974—77 Eesti NSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-i, a-st 1977 Tartu Observatooriumi ning ühtaegu a-st 1993 Eesti Meteoroloogia ja Hüdroloogia Inst-i teadur, 1995—99 Eesti Merehariduskeskuse dots. ja a-st 1999 Eesti Kõrgema Kommertskooli Balti Uuringute Keskuse teadussek-

retär. Teaduslike Liitude Rahvusv. Nõukogu (ISCU) juures oleva kosmoseuuringute komitee (COSPAR; a-st 1984) jmt. rahvusv. teadusliku liidu liige. Uurimusi keskkonna (taimelehtede ja õhkkonna) ebaühtluse mõjust kiirgusrežiimile. Koostanud (koos O. Kärneriga) kaheparameetrilise globaalse pilvkatte mudeli. Uurimusi ka Läänemere vesikonna energiabilansi ja regionaalkliima muutumise kohta. Tõlkinud prantsuse keelest eesti keelde C. de Montesquieu „Pärsia kirjad" ja J.-J. Rousseau „Üksildase uitaja mõtisklused". **T:** *Effective cloud cover variations* (Virginia, 1993, koos O. Kärneriga).

Kelam, *Tunne-Väldo* (10. VII 1936 Taheva v.), poliitik, Kuldar Singi vend. Lõpetas 1959 TRÜ ajaloolasena. Oli 1959—65 ENSV Rkl. Ajaloo Keskarhiivi vanemteadur ja a-st 1965 kirjastuse „Valgus" „Eesti nõukogude entsüklopeedia" (ENE) peatoimetuse vanemteadustoim. Koostas 1972 ÜRO-le memorandumi, milles taotleti Nõuk. okupatsiooni lõpetamist ja Eesti Vabariigi taastamist. Sunniti 1975 KGB survel ENE peatoimetusest lahkuma, töötas seejärel 1975—79 Kreutzwaldi-nim. ENSV Rkl. Rmtk-s vanembibliograafina, 1980—88 Ranna sovhoosis töölisena ja 1988—90 ajakirja „Akadeemia" esindajana Tallinnas. Oli 1988 Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei asutajaid, 1993—95 selle esimees, 1989 Eesti Vabariigi Kodanike Komiteede liikumise algatajaid (1989—91 kodanike peakomitee esimees). 1990 Eesti Kongressi liige, 1990—92 Eesti Komitee esimees; 1991—92 Põhiseaduse Assamblee liige. A-st 1992 Riigikogu liige (1992—95 ja a-st 1996 selle aseesimees). Juhtis 1992—95 Eesti delegatsiooni Euroopa Nõukogu Parlamentaarses Assamblees (1994/95 selle asepresident). 1996 kandideeris Eesti presidendi valimistel.
B: *Tunne Kelam.* Tln., 1999.

Kelch [*kelh*], *Christian* (15. XII 1657 Greifenhagen, Pommeri — 13. XII 1710 Tallinn), baltisaksa kroonik. Tuli 1680 Eestisse koduõpetajaks, oli 1682—97 Järva-Jaani (rajas seal talurahvakooli), a-st 1697 Viru-Jaagupi ja 1710 Tallinna Niguliste koguduse pastor; suri katku. Pooldas Rootsi võimu, eesti talurahvasse suhtus kaasatundvalt. Tema kroonika „Liefländische Historia" (1695, käsitleb sündmusi a-ni 1690) koos järjega („Continuation", 1875, hõlmab ajavahemiku 1690—1707) on väärtuslik ajalooallikas.

Kelder, *Eugen* (28. X 1925 Tartu — 24. IV 1979 Tallinn), pianist ja pedagoog. Õppis Tartu Kõrgemas Muusikakoolis A. Brosse ja B. Luki juures, lõpetas 1961 klaverierialal TRK (B. Luki kl.). Töötas 1945—49 „Vanemuise", 1949—51 ja 1961—66 TRK ning 1956—59 ENSV Rkl. Filharmoonia kontsertmeistrina. Oli 1951—56 pol. põhjustel vangis. 1967—70 TRK ja 1966—79 TPedI klaveriõppejõud (a-st 1975 dots.). Esinenud soolokontsertidega, sümfooniaorkestri solistina ja klaverisaatjana (pms. koos G. Otsaga). III preemia ülevabariigilisel pianistide võistlusel 1968.

Kelder, *Vilma* (8. III 1927 Lihula v. — 7. I 2000 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1969). Lõpetas 1951 TRÜ õigusteaduskonna. Töötanud a-st 1954 TÜ-s (1954—59 tsiviilõiguse ja -protsessi kateedri vanemõpetaja, 1960—71 dots., a-st 1972 prof., 1970—89 kateedrijuh., a-st 1993 emeriitprof.). Uurinud maa- ja kolhoosiõigust ning looduse õiguslikku kaitset. **T:** *Kolhoosiõigus* (1965), *Kolhoosniku omandi tsiviilõiguslik kaitse* (1968), *Looduse õiguslik kaitse* (1979).

Kenk, *Aleksander*, *Kink, A.

Kenkmaa (a-ni 1935 Kenkmann), *Rudolf* (5. II 1898 Hummuli v. — 26. IV 1975 Tallinn), ajaloolane ja arhivaar, ajalooknd. (1946). Astus 1918 vabatahtlikuna 2. Tartu jalaväepolku, osales Vabadussõjas. Lõpetas 1920 Tallinna sõjakooli (lipnikuna) ja 1929 TÜ filosoofiateaduskonna. Töötas 1928—44 Tallinna Linnaarhiivis (1939—44 juh.), oli 1945—47 ENSV Rkl. Keskarhiivi ülem, 1945—57 TRÜ dots., 1957—63 ENSV TA Ajaloo Inst-i vanemteadur. K. oli Tallinna Ajaloo Seltsi asutajaid (1933), väljaande „Vana Tallinn" (I—IV kd., 1936—40) toimetuse liige ja autoreid, tegi kaastööd „Eesti entsüklopeediale" ja „Eesti biograafilise leksikoni" täienduskõitele, on „Arhiivinduse käsiraamatu" (I—II, 1933—36) autoreid. **T:** *Tallinna bastionid ja haljasalad* (1965, koos G. Vilbastega).
B: *Rudolf Kenkmaa 1898—1975.* Tln., 1998.

Kenkmann, *Paul* (23. XII 1945 Järva-Jaani), sotsioloog ja filosoof, filosoofiadr. (1986). Lõpetas 1970 TRÜ ajaloolasena, olnud a-st 1973 TÜ õppejõud (1987—97 prof., a-st 1997 vanemteadur). Uurimusi pms. noorsoosotsioloogia valdkonnast. ENSV rkl. preemia 1980 ja 1987. **T:** *Noore põlvkonna probleemid* (1977, koos M. Titmaga), *Noore põlvkonna vaimsusest* (1979, koos M. Titmaga), *Klassid, klassisuhted, kaasaeg* (1981, koos R. Blumi ja Ü. Matjusega), *Meie üliõpilaskond: Eesti, Läti, Leedu noorsooprobleemid* (1988, koos M. Titmaga), *Ühe põlvkonna elutee* (1990, koos M. Titma, E. Saare ja J. Uuekülaga).

Kents (a-ni 1935 Kens), *Jakob* (3. II 1883 Aru karjamõis, Lehtse v. — 22. IX 1947 Tartu), pedagoog ja geograaf, Paul K-i isa, loodusteaduste mag. (1934), geograafiaknd. (1945). Lõpetas 1930 TÜ, töötas a-st 1902 õpetajana, sh. 1906—11 nüüdses Baškortostanis, oli Kadrinas ja Narva-Jõesuus koolijuh., Tallinna linnanõunik (a-st 1934), haridusosk. juh. (a-st 1940) ja pedagoogikamuuseumi juh. (1942—43), 1945—47 TRÜ dots. ja geograafiakateedri juh. Avaldanud mitu õpikut (sh. „Eestimaa geograafia õpperaamat", 1921. a-st 7 väljaannet) ning kooligeograafia ja kohanimede alaseid uurimusi, temalt pärineb Kõrvemaa nimi. **T:** *Kooligeograafia olemus, sisu ja meetodid* (1936), *Eesti „kõrve"-nimelised kohanimed — ürgse maastiku ja asustusloo ilmendajad.* — TRÜ Toimetised, 1947. Geoloogia ja geograafia, 2.
B: *Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat*, 21. [Pühendatud Jakob Kentsi mälestusele.] Tln., 1986.

Kents, *Paul* (28. VI 1912 Kadrina), geoloog, Jakob K-i poeg, geoloogiamag. (1939). Lõpetas 1936 TÜ geograafia ja geoloogia erialal. Oli a-st 1936 TTÜ geoloogia-mineraloogialaboris ja 1938—39 mäekateedris assistent ning ühtlasi 1937 Geoloogilise Komitee geoloog. Täiendas end 1939—40 USA-s *Colorado School of Mines*'is ja 1943—44 Harvardi ülikoolis. Eesti okupeerimise tõttu jäi Ameerikasse. Oli 1941—43 Colorado firma *Climax Molybdenum Company* kaevandusgeoloog, seejärel töötas 1944—49 Colombias, 1950—56 Peruus ja 1956—61 Kanadas geoloogina. Vasemaardlate uurimise tunnustatud spetsialistina oli 1961—64 Tšiilis ÜRO Tehnilise Abistamise Komitee vaseporfüüriekspert, 1965—84 töötas Montrealis firma *Canadian Javelin* peageoloogina. Eestis elades uuris Läänemere vanu rannamoodustisi, koostas Antsülusjärve ja Litoriinamere isobaaside kaardi ning rannajoone relatsioonidiagrammi. Teadustegevus Ameerikas on seoses naftaja metallimaardlate otsimise ja uurimisega. Avastanud vasemaardlaid, sh. 1969 Panamas maailma suurima teada oleva vaseporfüürimaardla *Cerro Colorado*. Kirjutisi vaseporfüürilademe kohta. **T:** *Eesti aluspõhja sügavamad kihid (allpool merepinda) Tallinnas, ühes Eesti vanima fossiiliga.* — Eesti Loodus, 1939; *Geology and mineralizations of the Cerro Colorado cooper: porphyry deposit Republic of Panama* (New York, 1975).
B: H. Viiding. *Paul Kents — Eestist võrsunud silmapaistev teadlane.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 21. Tln., 1986.

Keppe, *Otto* (8. II 1903 Moskva — 7. VIII 1987 Tallinn), arhitekt ja insener. Lõpetas 1930 Moskvas

Juta Keevallik

Tunne Kelam

Eugen Kelder

Vilma Kelder

Rudolf Kenkmaa

Harald Keres

Leida Keres

Paul Keres

tehnikaülikooli. Töötas 1931—44 Moskvas ehituse ja linnaplaneerimise alal, seejärel Tallinnas arhitektuuri alal juhtivametnikuna. Oli 1950—55 ENSV Arhitektide Liidu esimees ja 1953—59 Tallinna peaarhitekt. Osalenud Tallinna, Narva jmt. linna rekonstrueerimises ning põlevkivipiirkonna planeerimises. ENSV rkl. preemia 1948 (Tallinna generaalplaani eest, koos H. Armani ja A. Soansiga) ja 1949 (Tallinna keskuse projekti eest, koos V. Meigase ja H. Armaniga).

Kerem, *August* (11. X 1889 Karula v. — 28. V 1942 Sosva, Sverdlovski obl.), riigitegelane, erialalt agronoom. Lõpetas 1916 Riia Polütehnilise Inst-i põllumajandusosk-a, osales I maailmasõjas ja Eesti Vabadussõjas. Juhtis 1919—20 Põllutöömin-i maakorralduse peavalitsuse juh-na ning 1920, 1923—25 ja 1929—31 põllutööministrina maareformi teostamist, oli 1927—28 riigivanema asetäitja, 1926—28 teedening 1931—32 ja 1932—33 kaitseminister, 1933—40 oü. „Mootor" dir. Seoses hävitajate „Lennuk" ja „Vambola" Peruule müümise tehinguga süüdistati K-t pistise võtmises; kohus mõistis ta õigeks. I—V Riigikogu liige. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, lasti vangilaagris maha. **T:** *Popsiseadus* (1926).

Kerem, *Kaie* (23. II 1945 Tallinn), majandusteadlane, majandusknd. (1975). Lõpetas 1969 majandusteadlase-matemaatikuna TRÜ. Täiendanud end Saksamaal Philippsi ülikoolis (1994 ja 1995) ja Kieli ülikooli maailmamajanduse inst-s (1997) ning Kanadas Dalhousie ülikoolis (1996). Töötanud 1969—71 Üleliidulise Kaubanduskonjunktuuri TUI Eesti filiaalis nooremteadurina ja a-st 1975 TTÜ-s õppejõuna (a-st 1993 majandusteooria õppetooli juh., a-st 1996 prof.). Uurimusi makro- ja mikroökonoomika alalt. **T:** *Marketingi olemus ja funktsioonid* (1985), *Mikroökonoomika alusteooriad* (1996, autoreid), *Mikroökonoomika õpik* (1996, autoreid), *Tervishoiuökonoomika* (1996, autoreid), *Makroökonoomika teooriad ja mudelid* (1998, autoreid), *Basic economics. A primer for application in the Baltics* (1998, autoreid).

Keres, *Harald* (15. XI 1912 Pärnu), füüsikateoreetik, Paul K-e vend, Leida K-e abikaasa, Sirje Keevalliku ja Piret Kuuse isa, *dr. phil. nat.* (1942, TÜ), füüsika-matemaatikadr. (1949), ENSV TA liige (1961). Lõpetas 1936 TÜ matemaatika alal, oli 1936—60 sealsamas õppejõud (a-st 1954 prof., 1949—58 teoreetilise füüsika kateedri juh., 1958—60 teadusala prorektor), 1947—50 ühtlasi ENSV TA Füüsika ja Astronoomia Inst-i teadussekretär, 1950—55 astronoomiaobservatooriumi juh. Asutas samas inst-s 1960 teoreetilise füüsika sektori ja juhatas seda 1960—73, oli 1973—89 ENSV TA Füüsika Inst-i teoreetilise füüsika labori juh. Pani Eestis aluse üldrelatiivsusteooriaalasele uurimistööle. Esitanud üldistatud inertsiaalsüsteemide matemaatilise teooria ja sõnastanud vastavuse printsiibi, mis annab võimaluse üldrelatiivsusteooria põhivõrrandite ja selles kirjeldatavate relativistlike gravitatsiooniväljade füüsikaliseks tõlgendamiseks mitterelativistliku piirjuhu kaudu. Näidanud, et see piirjuht sisaldab lisaks Newtoni gravitatsiooniteoorias kirjeldatavatele gravitatsiooniväljadele pööriselisi gravitatsioonivälju. Töid ka astronoomia (varjutusmuutlike kaksiktähtede liikumine, asteroidide, komeetide ja 1954. a. päikesevarjutuse vaatlus), geodeesia (geoidi kuju määramine Eesti terr-i ulatuses), matemaatika ja füüsika filosoofia alalt ning publitsistlikke art-eid teaduse ja elu päevaprobleemide kohta. Lugenud TÜ-s mitut matemaatikakursust ja esimest korda Eestis üldrelatiivsusteooria erikursust (1940—60). Eesti Looduseuurijate Seltsi liige (a-st 1939; 1958—64 abiesimees, a-st 1972 auliige), Eesti Füüsika Seltsi asutajaliige (1989). Organiseeris 1955 TRÜ-s sümfooniaorkestri (mängis selles flööti). ENSV tnl. teadlane (1976). ENSV rkl. preemia 1970. Tartu aukodanik (1996). **T:** *Aeg ja ruum* (1959), *Matemaatilise füüsika meetodid I. Kompleksmuutuja funktsioonid* (1964), *Vektor- ja tensorruumid* (1989), mälestused *Minevikku meenutades I—XV*. — Horisont, 1990, 7—12, 1991, 1, 3—5, 7, 8, 10—12.

Keres, *Leida* (24. IV 1916 Kilingi-Nõmme), pediaater, Harald K-e abikaasa, Sirje Keevalliku ja Piret Kuuse ema, meditsiiniknd. (1951). Lõpetas 1940 TÜ, töötanud sealsamas. Olnud 1958—75 pediaatriakateedri juh., a-st 1958 dots. Uurinud pms. imikute ägeda kopsupõletiku ravi, kaasasündinud väärarendite põhjusi, imikute haigestumist ja selle vältimist. NSVL Ülemnõukogu VII ks. saadik. ENSV tnl. arst (1963). **T:** *Juhendeid lastearstile* (1962, koos H. Kääriga), *Lapse tervishoid* (1967, autoreid), *Laste ravi-profülaktiliste asutuste organiseerimisest* (1968, autoreid).

Keres, *Paul* (7. I 1916 Narva — 5. VI 1975 Helsingi), maletaja, Harald K-e vend. Omandas keskhariduse Pärnus, õppis 1938—41 Tartu ülikoolis matemaatikat ja oli 1936—40 ajakirja „Eesti Male" peatoim. Tegeles algul innukalt kirimalega (1935 Euroopa meister). Esimese rahvusv. maleturniiri võitis 1936 Bad Nauheimis. Mängis 1935—75 23 riigis 67 rahvusv. turniiril ja sai 29 korral esikoha või jagas seda (sh. 1937 Semmering-Badenis, 1950 Szczawno Zdrójs, 1952 ja 1970 Budapestis, 1957 Mar del Platas, 1958 ja 1965 Hastingsis, 1963 Los Angeleses, 1964 Buenos Aireses, 1968 Bambergis, 1971 ja 1975 Tallinnas). Oli 1930.—60. a-il peamisi maailmameistritiitli pretendente. Sai 1938 Hollandis AVRO turniiril esikoha, maailmameistrit selgitaval turniiril 1948 3.—4. koha ning maailmameistritiitli pretendentide turniiril 1950 4., 1953 2.—3., 1956 2., 1959 2. ja 1962 2.—3. koha. Osales 1935—39 Eesti meeskonnas 4 korda maleolümpial (1939 saadi 3. koht) ning kuulus 7 korral (1952, 1954, 1956, 1958, 1960, 1962 ja 1964) maleolümpia võitnud ja 3 korral (1957, 1961 ja 1970) Euroopa meistriks tulnud NSV Liidu meeskonda (sh. mitu korda võistkonna kaptenina). Oli 1947, 1950 ja 1951 NSV Liidu maletšempion ning 1935, 1942, 1943, 1945 ja 1953 Eesti meister. K-e mängustiil oli erakordselt mitmekesine, tema partiid sisaldasid efektseid kombinatsioone ja suurepärast positsioonimängu. Ta oli ka silmapaistev maleteoreetik (käsitlenud avanguid, lipu- ja vankrilõppmänge) ja -problemist (avaldanud u. 180 ülesannet ja 30 etüüdi, võitnud auhindu rahvusv. ja üleliidulistel võistlustel). K. on innustanud mitut maletajate põlvkonda. Tema loomingulised saavutused ning püsikindel spordieetika on mõjutanud kogu malemaailma. A-st 1969 on Tallinnas korraldatud temanim. rahvusv. maleturniiri (a-st 1976 K-e mälestusturniirina) ja Eestis tema mälestusfestivale. Mälestussammas Tallinnas (1991, kujur E. Väli) ja Pärnus (1996, M. Mikof). Rahvusv. suurmeister (1937), NSVL-i tnl. meistersportlane (1948), ENSV tnl. sporditegelane (1965), rahvusv. arbiter kompositsioonimales (1957) ja males (1974). Eesti parim sportlane 1959 ja 1962. **T:** *Malekool* I, II, III (vastavalt 1947, 1950 ja 1955), *Maailmameistriturniir Haag-Moskva 1948* (1949), *Valitud partiid* (1961), *Taito voittaa shakissa* (Helsingi, 1965, koos A. Kotoviga), *Dreispringerspiel bis Königsgambit* (Berliin, 1968), *Maleaabits* (1969, [2]1978, koos I. Neiga), *Spanisch bis Französisch* (Berliin, 1969), *Praktische Endspiele* (Hamburg, 1973), *4 × 25* (1975, koos I. Neiga), *Vierspringerspiel* (Berliin, 1976).

B: V. Heuer. *Meie Keres*. Tln., 1977; *Mälestusi Paul Keresest*. [Koost. M. Rõtova.] Tln., 1983; *Paul Keres inter pares*. [Koost. P. Kivine, M. Remmel.] Tln.,

1986; J. Neustadt. *Paul Kerese maleülikool*. [Tõlge vn. k-st.] Tln., 1992; F. Reinfeld. *Keres best games of chess 1931—40*. Philadelphia, 1942; E. Ridala. *50 Paul Keresin loistopelia*. Helsinki, 1957; *Das Schachgenie Paul Keres*. Berlin, 1987; A. Gude. *Keres 222 partidas*. Madrid, 1989; *Paul Keres. Photographs and games*. [Koost. H. Olde.] Paide, 1995. ▲

Kergandberg, *Eerik* (24. VII 1953 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1986). Lõpetas 1976 TRÜ. Töötanud a-st 1978 sealsamas (1978—89 kriminaalõiguse ja -protsessi kateedri assistent, õpetaja ja vanemõpetaja, 1989—92 dots., 1988—91 õigusteaduskonna prodekaan ja 1991—92 dekaani kt., 1992—94 protsessuaalõiguse õppetooli korraline prof., a-st 1994 erakorraline prof.), a-st 1993 on Riigikohtu kohtunik. Uurinud kriminaalprotsessi üldteooriat ja praktikat. **T:** *Algteadmisi kriminaalprotsessist* (1990), *Eesti kohtunikud: Riigikohus* (1996), *Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse* (1996), *Tekste meditsiiniõigusest. Meditsiinieetika* (1997, koos J. Sootakiga). ▲

Kerge, *Agnes* (8. III 1910 Tartu — 30. IV 1987 Tallinn), tõlkija ja toimetaja, Ago-Endrik K. ema. Õppis 1928—31 TÜ filosoofiateaduskonnas. Töötas seejärel raamatupidaja ja ametnikuna, a-st 1950 kirjastuses „Eesti Raamat" toim-na. Tõlkinud saksa keelest H. Fallada, A. Seghersi, H. Manni, G. Weisenborni, E. Strittmatteri, L. Feuchtwangeri jt. loomingut. Tõlkinud ka läti (Ž. Grīva, G. Cīrulis, A. Imermanis) ja vene keelest.

Kerge, *Ago-Endrik* (ka Endrik) (8. IV 1939 Tallinn), lavastaja, balletmeister, tantsija ja näitleja, Elle Kulli abikaasa, Agnes K. poeg. Lõpetas 1959 Tallinna Koreograafiakooli, 1967 Viljandi Kultuurikooli ja 1976 näitleja- ja lavastajaerialal TRK. Olnud 1959—76 (vaheajaga) „Estonia" ja 1967—69 Leningradi *Music Hall*'i balletisolist (1968—69 ka peabalettmeister), 1976—82 Tallinna Draamateatri, 1983—84 „Estonia" ja 1985 „Tallinnfilmi" lavastaja, 1985—86 „Vanemuise" peanäitejuhi kt., 1987—90 kunstiline juht ja 1990—92 lavastaja, 1992—95 ETV „Teleteatri" ja 1995—96 „Vanalinnastuudio" ning hiljem vabakutseline lavastaja. Hea ruumitajuga lavastused on rajatud kujundlikkusele, eriti uudselt on mõjunud tema mängulised ja tegevuslikud ooperilavastused. Lavastanud ka teistes Eesti teatrites, Soomes ja vabatruppides, teinud filme („Pisuhänd", 1982, „Kahe kodu ballaad", 1985), telelavastusi („Kuulsuse narrid", 1982, „Tabamata ime", 1983), ETV meelelahutus- ja kirjandussaateid ning varietee-etendusi. Mänginud filmis („Supernova", „Lindpriid") ja telelavastustes. ENSV rahvakunstnik (1984). Muusikateatri aastapreemia 1983, Teatriliidu aasta eripreemia 1991. **L:** Kuulbergi *Mont Valérien* (1972), Kruczkowski *Kuberneri surm* (1976), Ibseni *Peer Gynt* (1978 ja 1998), Szakonyi *Saateviga* (1979), Mozarti *Bastien ja Bastienne* ning *Teatridirektor* (1981), Rossini *Sevilla habemeajaja* (1981), Ábrahámi *Savoy ball* (1982; film 1985), Smetana *Müüdud mõrsja* (1983), Kangro *Ohver* (1983), Kanderi *Kabaree* (1984), Tammsaare ja Kerge *Aeg tulla — aeg minna* (1986), Shakespeare'i *Macbeth* (1987), Kivika ja Kerge *In corpore...* (1989), Lutsu ja Kerge *Tagahoovis* (1998). **O:** solist (Raveli *Bolero*), Danila (Prokofjevi *Kivilill*), Carmelo (de Falla *Suur võlur — armastus*), Romeo (Prokofjevi *Romeo ja Julia*), Siegfried (Tšaikovski *Luikede järv*), don José (Bizet' ja Štšedrini *Carmen*), Isa (Pirandello *Kuus tegelast autorit otsimas*), Soljonõi (Tšehhovi *Kolm õde*), Lemminkäinen (Lönnroti, Kazimiri ja Ortutay *Kalevala*), Muronski (Suhhovo-Kobõlini *Toimik*).

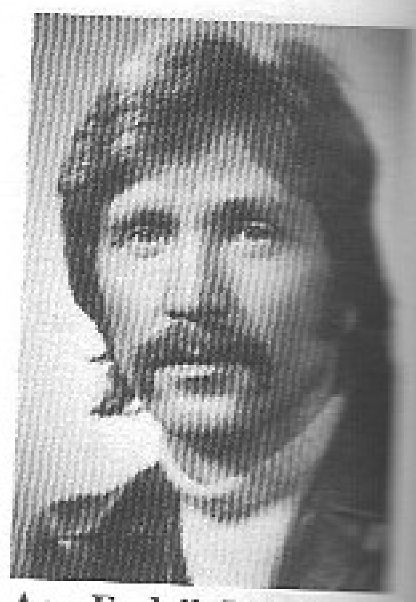
Kersna, *Heino* (23. IX 1922 Tallinn), raamatu- ja kirjakunstnik. Lõpetas 1949 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i kunstnik-graafikuna. Töötas 1947—66 ajakirja „Pilt ja Sõna" ja 1966—78 ajakirja „Horisont" kunstilise toim-na. Loomingule (raamatu- ja plakatikujundus, auaadressid) on omane variatsioonirikas kiri. Kujundanud ilukirjandus- („Varamu" sari, 1972—83; Nobeli laureaatide sari, a-st 1989; antoloogia „Sõnarine", 1989—95; U. Eco „Roosi nimi", 1997) ning teadus- ja teatmeteoseid („Eesti nõukogude entsüklopeedia", 1968—78). ENSV tnl. kunstnik (1983).

Kert, *Johannes* (3. XII 1959 Petseri), sõjaväelane, kindralleitnant (1998). Lõpetas 1981 TRÜ kehakultuuriteaduskonna, töötas seejärel maadlustreeneri ja fotograafiapedagoogina. Oli 1983—85 Nõuk. armee ohvitser, lõpetas Harkivi kõrgema tankiväekooli roodukomandöride täienduskursused. Olnud 1990 Kaitseliidu taasasutajaid, 1991 Kaitseliidu Tartu maleva staabiülem ja maleva pealik, 1992—93 Kuperjanovi Üksik-jalaväepataljoni ülem ning jaan-st 1993 jaan-ni 1996 Kaitseliidu ülem, jaan-st 1996 Eesti Kaitseväe juh. Täiendanud end Saksamaal Marshalli õppekeskuses ja Soomes, 1999—2000 õppis USA-s kõrgemas sõjakoolis strateegilist juhtimist.

Kesa, *Ernst* (15. I 1910 Võisiku v. — 15. I 1994 Heidelberg, Lõuna-Austraalia), arhitekt. Lõpetas 1936 Brno tehnikaülikooli, oli 1940 Koorti-nim. Riigi Rakenduskunsti Kooli dir. Läks 1943 Brnosse doktorantuuri, asus 1949 Austraaliasse. Sai koos A. Kotliga 1936 II koha Tallinna raekoja ja 1937 I koha Tallinna Vabaduse väljaku projekteerimise võistlusel, võitis 1937 Tallinna Keskhaigla uute hoonete projekteerimise võistluse. Kavandas ms. Toila-Oru kodumajanduskooli (1937—39, koos A. Kotliga, hävis 1944). Projekteeris 1951—75 Melbourne'i suurbüroos *Perrott, Lyon, Timlock & Kesa* hulga internatsionaalses stiilis tehaseid ja büroohooneid (50-korruseline *Nauru Building*, 1970. a-d, Melbourne'is).

Kesamaa, *Manivald* (7. X 1921 Narva — 8. XI 1985 Tallinn), luuletaja ja lastekirjanik. Lõpetas 1941 Tallinnas kommertskooli, võttis II maailmasõjast osa eesti laskurkorpuse koosseisus. Töötas 1946—54 Tallinnas noorsooajakirjanikuna, oli seejärel vabakutseline kirjanik. Avaldanud luulekogud „Kuuma südamega" (1950), „Pärast tuisku" (1956), „Tähed maa kohal" (1964), „Nelja tuule all" (1969), „Eestimaa leib" (1981), „Jäljed mullal" (1982), „Koduvõtmed" (1987) jmt. ning valikkogud „Tuli tuisus" (1970), „Rindeteed" (1985) ja kolme aastakümne loomingut hõlmava kogu „Vari ja valgus" (1979). Kirjutanud olukirjeldusi ja reisikirju („Hiina tähtede all", 1959) ning hulga värsirmt-id lastele (valikkogu „Kasvan rõõmuks perele", 1979).

Keskküla, *Ando* (24. III 1950 Pöide), maali-, video- ja installatsioonikunstnik. Lõpetas 1973 ERKI disainerina, täiendanud end 1980 ja 1985 Saksamaal ning 1994 Hollandis. Olnud 1977—87 ENSV Kunstifondi peakunstnik, 1989—92 Eesti Kunstnike Liidu esimees, a-st 1985 EKA õppejõud (a-st 1993 prof.) ja a-st 1995 rektor. Alustas neodada ja popkunsti mõjutustega assamblaaži ning maaliga („Pea kausis", 1969; „Nagi" 1970), kuulus rühmitusse „SOUP '69". 1970. a-il oli Eestis esimesi hüperrealismi viljelejaid („Rand", 1975; „Ehitus", 1976; „Ateljee", 1977). 1980. a-il kasutanud maalis erinevate materjalide ja kujutusviiside kooslusi („Maastik noaga", 1982; „Vaikelu müüdiga", 1986"). 1990. a-il teinud pms. interaktiivseid video- ja arvutiinstallatsioone („Opus Petra", 1992; „Always", 1995; „Hingus", 1999), olnud esimesi digitaalse meediakunsti tutvustajaid (EKA „E-Meedia" keskuse asutajaid, 1995). Kureerinud näitusi, osalenud EXPO-de korraldamises ja kujundamises (1992 Sevillas ja 1998 Lissabonis). Esindanud Eestit biennaalidel (1996 São Paulos ja 1999 Venezias). ENSV tnl. kunstnik (1985). EV kultuuripreemia 2000.
B: *Ando Keskküla*. [Koost. L. Lapin.] Tln., 1984.

Ago-Endrik Kerge

Heino Kersna

Johannes Kert

Ernst Kesa

Ando Keskküla

Henno Keskküla

Tõnu Keskküla

Jüri Keskpaik

Helgi Kessel

Keskküla, *Henno* (25. III 1926 Tartu), keemik, *Ph. D.* (1953, Cincinnati ülikool, USA). Lõpetas 1949 Davise ja Elkinsi kolledži. Töötanud a-st 1953 teadurina firmas *Dow Chemical Corporation* ja a-st 1982 Texase ülikoolis (Austinis). Uurimusi plastide modifitseerimise kohta (pms. sünteeselastomeere kasutades) ning plastide omaduste ja morfoloogia alalt. K-l on 24 USA patenti. **T:** *Experimental simulation of the effect of intramolecular repulsion on the heat of mixing for polymer blends* (autoreid). — Macromolecules, 1985, 18; *Reactive compatibilization of blends of nylon 6 and ABS materials* (autoreid). — Polymer, 1991, 32.

Keskküla, *Tõnu* (29. XII 1938 Tallinn), ehitusteadlane, tehnikadr. (1988, Moskva). Lõpetas 1962 TPI. Olnud 1962—64 ENSV Ehitusmin-i Ehituse Organiseerimise Trusti vaneminsener, 1967—69 „Eesti Maaehitusprojekti" peakonstruktor, 1969—71 EPA ehitusmehaanika kateedri vanemõpetaja, 1971—78 ja 1985—89 dots., 1978—83 kateedri juh., 1989—91 prof., 1991—94 Soomes firma *Sepa Group* arendusdir., 1994—96 as-i „Tevo Tim" tehniline dir. A-st 1996 töötab oma inseneribüroos „Nortim" ja a-st 1991 on ühtlasi EPMÜ prof. Uurimusi ehituskonstruktsioonide ja põllum. tootmishoonete töökindluse kohta. Projekteerinud TÜ botaanikaaia palmihoone (ENSV parim ehitis 1984), Võru Kubija laululava kandekonstruktsioonid (chit. 1999) ja mitmes Euroopa riigis uudse lahendusega ogapiaatkonstruktsioone. Tema algatusel ja korraldamisel avati 1990 EPA-s maaehituse eriala. **T:** *Реконструкция ферм и ремонт сельскохозяйственных производственных зданий* (Leningrad, 1977), *Эффективность деревянных конструкций* (Moskva, 1982, koos J. Slavikuga), *Serviceability of farm buildings in Estonia* (1990), *Seinad omatehtud betoonkividest* (1991), *Eesti-soome ja soome-eesti põllumajanduslik ja ehituslik sõnastik* (1992, koos Hilma Matsiniga).

Keskpaik, *Jüri* (7. XII 1936 Narva), ornitoloog ja ökofüsioloog, bioloogiaknd. (1966). Lõpetas 1961 bioloogina TRÜ. Töötanud 1965—93 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (a-st 1973 vanemteadur, a-st 1986 juhtteadur), olnud 1993—96 TÜ zooloogia ja hüdroloogia inst-i õppeülesannete täitja, 1995—99 Virtsu põhikooli õpetaja. Uurinud lindude ökofüsioloogiat, termoregulatsiooni, lennufüsioloogiat, tardund, rännet ja käitumist; kasutas linnu-uuringuil Eestis esimesena biotelemeetrilist meetodit (valgetoonekure uurimisel). Olnud lindude rände Balti komisjoni ja NSV Liidu kurgede uurimise rühma büroo liige, EELK Karuse koguduse juhatuse esimees. EV teaduspreemia 1994. **T:** *О пищедобывательной деятельности у пустельги* (koos P. Lehega). — Управление поведением животных (Moskva, 1977); *Maailma kured.* — Eesti Loodus, 1991 (aastakäiku läbivalt); *Онтогенез терморегуляции птиц* (koos H. Davõdoviga, Peterburi, 1992), *Pädev bioloogia ja bioloogiapädevus.* — Akadeemia, 1999, 11.

Kesküla, *Aleksander* Eduard (21. III 1882 Tartu — 17. VI 1963 Madrid), poliitik. Õppis 1903—05 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas, hiljem Moskva, Saksamaa ja Šveitsi ülikoolides. Osales 1905—07 aktiivselt rev. liikumises, 1907 lahkus Eestist. I maailmasõja algul juhtis keiserliku Saksamaa tähelepanu V. Leninile ja informeeris Berliini tema kavadest. Tegutses Rootsis, saavutamaks seda, et pärast Venemaast eraldumist ühendataks Eesti Põhjalaga. Sõja lõppedes eemaldus poliitikast ja elas algul Šveitsis, a-st 1932 tagasitõmbununa Hispaanias.
B: K. Jaanson. *See kummaline eestlane.* — Looming, 1990, 7.

Kesküla, *Kalev* (22. X 1959 Tallinn), luuletaja ja ajakirjanik. Lõpetas 1983 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1983—95 Eesti Entsüklopeediakirjastuses toim-na; a-st 1991 ajalehe „Eesti Ekspress" kultuuritoim. Kirjutanud vabavärsilist lüürilist mõtteluulet, avaldanud arvustusi ja esseid ning veinialaseid art-eid. Kirjanduse aastapreemia 1999. **T:** luulekogud *Läbi linnaöö* (1986), *Aeg rannal* (1988), *Eneseirooniline armastaja* (1991) ja *Vabariigi laulud* (1998).

Kesner, *Albert* (13. VIII 1898 Kabina mõis, Luunja v. — 28. III 1965 Mäksa kn.), maalikunstnik. Õppis 1920—27 kõrgemas kunstikoolis „Pallas", täiendas end 1929—30 Pariisis. Töötas Võru ja Tartu koolides joonistusõpetajana, oli 1947—48 Tartu Rkl. Kunstiinst-s assistent. Maalinud pahtlitehnikas roheka, halli ja ookerpruuni üldtooniga maastiku- ja linnavaateid ning natüürmorte. **T:** *Majad* (1929), *Talvemaastik* (1935), *Meltsi tiik* (1940), *Ritsa teel* (1958).

Kessel (a-ni 1957 R ä s t a), *Helgi* (21. VI 1926 Tartu — 17. XII 1989 Tallinn), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1962). Lõpetas 1950 TRÜ, samast aastast töötas teadurina ENSV TA Geoloogia Inst-s (1950—60 vanemlaborant ja nooremteadur, 1961—63 ja 1965—89 vanemteadur). Uurinud Läänemere erinevais arengujärkudes kujunenud rannamoodustisi, meresetete stratigraafiat, molluskeid ja meteoriidikraatrite vanust. Koostanud Eesti aluspõhja pinnamoe ja kvaternaarisetete kaardid (1:200 000; 1953) ning paleogeograafilisi skeeme. **T:** *Прибрежные отложения Анцилового озера и Литоринового моря в Эстонии* (1967, autoreid), *The Quaternary history of the Baltic. Estonia* (autoreid). — Acta Universitatis Upsaliensis, 1979; *Иольдиевое и Эхенейсовое моря* (autoreid). — Геология Финского залива (1992).

Kettler, *Goddert* (Gotthard) (u. 1517 Vestfaal — 27. V 1587 Jelgava), Kuramaa hertsog 1562—87. Tuli Liivimaale u. 1537, astus 1540 Liivimaa Ordusse, oli 1544—58 Daugavpilsi ja märtsist juulini 1558 Viljandi komtuur, 1558—59 ordumeister W. von Fürstenbergi koadjuutor (ühtlasi ordu poliitika tegelik juht), 1559—62 ordumeister. Lähenes välispoliitikas Poolale, sai pärast ordu likvideerimist Poola kun-a vasallina Kuramaa hertsogiriigi valitsejaks ning pani aluse a-ni 1737 valitsenud dünastiale; laiendas 1562 ja 1570 aadli eesõigusi; oli 1562—66 ühtlasi kuninga asehaldur Üle-Väina hertsogkonnas.

Kettunen, *Lauri* Einari (10. IX 1885 Joroinen, Varkause läh. — 26. II 1963 Helsingi), soome keeleteadlane, Soome TA liige (1932). Lõpetas 1908 Helsingi ülikooli. Tegi 1903 esimese õppereisi Eestisse; Vabadussõja ajal osales juhtivalt Eestile Soome sõjalise abi korraldamises. Oli 1919—24 Tartu ja 1929—53 Helsingi ülikooli prof., 1920—24 Akadeemilise Emakeele Seltsi esimees. Käinud palju kordi uurimisreisidel eesti, vadja, liivi, soome, karjala, vepsa ja lapi keele alal, töötanud Ungaris. Uurinud läänemeresoome keeli, koostanud soome kooligrammatikaid ja õigekeelsuskäsiraamat-id, avaldanud ilukirjandusteoseid (pseud. T o i v o H o v i), reisikirjeldusi ja mälestusi („Laadogast Balatonini: mälestusi 1918—1924", e. k. 1999). **T:** *Lautgeschichtliche Untersuchung über den kodaferschen Dialekt* (2 kd., 1913), *Vatjan kielen äännehistoria* (1915, ²1930), *Eesti-Soome sõnaraamat* (1917, ³1991), *Viron kielen äännehistorian pääpiirteet* (1917, ³1962), *Lõunavepsa häälik-ajalugu* (2 kd., 1922), *Lauseliikmed eesti keeles* (1924), *Suomen murteet* (3 kd., 1930—40), *Livisches Wörterbuch* (1938), *Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen* (1955), *Suomen lähisukukielten luonteenomaiset piirteet* (1960), *Eestin kielen äännehistoria* (1962). ▾

Keyserling [kaiz-], *Alexander* Friedrich krahv von (15. VIII 1815 Kabile, Kuramaa — 8. V 1891 Raikküla), baltisaksa loodusteadlane (bioloog, geoloog, maadeuurija) ning haridus- ja poliitikategelane. Eduard von K-i onu, Hermann von K-i vanaisa. *dr. phil.* (1840, Berliin), Peterburi TA auliige (1887,

k-liige 1858), Berliini ülikooli (1841) ja Tartu ülikooli audr. (1869). Lõpetas 1840 Berliini ülikooli (õppis õigus- ja loodusteadust), sõbrunes õpingute ajal O. von Bismarckiga. Koostas 1840 eelnenud uurimisreiside põhjal koos saksa zooloogi J. Blasiusega Euroopa imetajate ja lindude määraja. Oli 1840—50 Vene rahandusmin-i ametnik. Uuris Alpe, Püreneesid, Karpaate ning Lääne-Prantsusmaad, osales mitmes Venemaa-ekspeditsioonis. Avaldas 1845 Londonis kaheköitelise uurimuse „The geology of Russia in Europe and the Ural-Mountains", mis sisaldab ka esimesi stratigraafilisi käsitlusi Eesti kohta. Korraldas 1843 Petšora jõgikonda ekspeditsiooni, kirjeldas esimest korda selle piirkonna geoloogilist ehitust (sai seda reisi kajastava rmt-u eest 1846 Peterburi TA Demidovi-preemia). Elas 1847. a-st Raikküla mõisas, tegeles sõnajalgtaimede süstemaatika ja bioloogia teoreetiliste küsimustega (C. Darwin pidas teda oma eelkäijaks). Oli 1852 ja 1856 kihelkonnakohtunik, 1857—62 Eestimaa rüütelkonna peamees, 1861—62 ja 1873—91 maanõunik, 1862—69 Tartu õpperingkonna kuraator (taotles ülikoolile suuremat autonoomiat), 1876—79 Eestimaa Põllum-seltsi president, 1859—62 ja 1890—91 Eestimaa Kirjanduse Ühingu president (1875 ühingu loodusteadusliku sektsiooni asutajaid), kammerhärra (1859). Püha Anna I, Püha Stanislavi I ja Püha Vladimiri IV järgu orden.
B: K. Kull. *Keyserlingid Eestimaa bioloogias.* — Eesti Loodus, 1982, 12; L. Kongo, A. Rõõmusoks. *Alexander von Keyserlingi elu ja tegevus.* — Eesti Loodus, 1990, 12.▸

Keyserling [*kaiz-*], *Hermann* Alexander krahv von (20. VII 1880 Kõnnu mõis, Harjumaa — 26. IV 1946 Innsbruck), baltisaksa filosoof, Alexander K-i lapselaps. Õppis 1898—1900 Tartu ülikoolis keemiat, lõpetas 1902 Viini ülikooli. Elas a-st 1907 ajuti ja 1914—18 pms. Raikkülas. Alustas loodusfilosoofina, tuntuks sai kultuurifilosoofina. Asutas 1920 Darmstadtis filosoofiaõppeasutuse „Tarkuse Kool" (*Schule der Weisheit*). Püüdis W. Dilthey ja F. Nietzsche ideedest lähtudes luua Euroopa-väliseid kultuure universaalselt mõtestavat antropoloogiat. Saksamaal on a-st 1947 tegutsenud K-i Selts (*K-Gesellschaft*). **T:** *Das Gefüge der Welt* (1906, [3]1922), *Das Reisetagebuch eines Philosophen* (2 kd., 1919, [8]1932), *Schöpferische Erkenntnis* (1922), *Das Buch vom Ursprung* (1947), kogumik *Loov tunnetus* (1998). — K-i poeg Arnold K. (9. II 1922 Darmstadt) on samuti filosoof. Juhtis pärast isa surma tema „Tarkuse Kooli". Viimasel ajal juhtinud Viinis asuvat vaimsusekooli *Schule des Rades*, mille töörühmi tegutseb paljudes maailma maades, sh. Eestis. A-st 1991 on mitu korda viibinud Eestis.

Keyserling [*kaiz-*], Johann Heinrich *Eduard* Nikolaus krahv von (15. V 1855 Tels-Padderni mõis, Aizpute lih. — 29. IX 1918 München), baltisaksa kirjanik, Alexander K-i vennapoeg. Õppis 1875—77 Tartu ülikoolis õigusteadust, filosoofiat ja kunstiajalugu, täiendas end Viini ja Grazi ülikoolis. Alustas naturalistlike draamadega, avaldas seejärel impressionistlikus laadis melanhoolse põhitooniga psühholoogilisi romaane ja novelle, mis kujutavad Balti aadli elu ja langust. **T:** rom-d *Beate ja Mareile* (1903), *Dumala* (1908, e. k. *Pastori armastus (Dumala)*, 1931), *Lained* (1911, e. k. 1996), *Õhtused majad* (1914, e. k. 1989) ja *Pühapäevalapsed* (1919), novellikogud *Helged päevad* (1906, e. k. 1912), *Kirevad südamed* (1909) ja *Vürstitarid* (1917).

Kibuspuu, *Urmas* (5. XII 1953 Tallinn — 13. VI 1985 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1976 näitlejaerialal TRK, töötas samast aastast Tallinna Draamateatris. Mängis ka „Estonias" („Savoy ball"), filmis („Nukitsamees", „Pisuhänd") ja telelavastustes („Kuulsuse narrid", „Tabamata ime"), viljeles estraadi ja esines ETV meelelahutussaadetes. Oli paindliku ja peene kunstitajuga mitmekülgne näitleja. A. Lauteri preemia 1981. **O:** Popi (Tuglase ja Karusoo *Popi ja Huhuu*), Leo Saalep (Vilde *Tabamata ime*), Kuberner (Kruczkowski *Kuberneri surm*), Harold (Higginsi ja Carrière'i *Harold ja Maude*), Inimesepoeg (Szakonyi *Saateviga*), Keegi hallis (Andrejevi *Inimese elu*), Sason (Lenzi *Süütute aeg. Süüdlaste aeg*), Voitinski (Tammsaare ja Mikiveri *Armastus ja surm*).

Lauri Kettunen

Kibuvits, *Leida* (18. X 1907 Haaslava v. — 5. XII 1976 Tallinn), kirjanik. Õppis 1919—27 Tartu tütarlastegümnaasiumis ja 1922—24 kunstikoolis „Pallas". Töötas 1927—29 Tartus „Varraku" trükikojas töölisena ja 1929—31 II diviisi intendantuuris masinakirjutajana; abiellus 1931 leitnant A. Kibuvitsaga. Töötas 1944—46 „Rahva Hääle" toimetuses. Vangistati 1950 pol. motiividel, pöördus Siberist tagasi 1954. Äratas tähelepanu esikrom-ga „Soomustükk" (1932, täielikult 1957 ja 1986). Avaldanud ka rom-d „Rahusõit" (1933), „Paradiisi pärisperenaine" (1934) ja „Manglus Sepapoeg" (1936), rom-i novellides „Kass arvab, et ..." (1936), novellikogud „Rist ja rõõm" (1938), „Sipelgaõli" (1941) ja „Elagu inimene!" (1962), noorsoojutte („Kaks meest ikka kaks meest", 1947, „Tuljak ja Tups", 1948), följetone ja kirjanduskriitikat ning tõlkinud (J. W. von Goethe, S. Zweig). Loomingule on omased optimistlik ellusuhtumine, humoristlik jutustuslaad, sirgjoonelised naistegelased, värvikas, impressionistlike sugemetega stiil ning olukriitika. **T:** proosakogumik *Endistest aegadest* (1977), novellivalikkogu *Lepatriinupunane* (1987).

Alexander von Keyserling

Kidron, *Anti* (11. IV 1949 Ambla), psühholoog, psühholoogiaknd. (1981, Leningradi ülikool). Lõpetas 1969 TRÜ ajakirjanduserialal. Töötanud 1969—72 Kreutzwaldi-nim. ENSV Rkl. Rmtk-s kirjastusgrupi juh-na, 1972—77 EPT Tehnoloogiabüroos sektorijuh-na, 1982—87 ENSV Juhtivate Töötajate ja Spetsialistide Kvalifikatsiooni Tõstmise Inst-s psühholoogi ja õppejõuna, 1988—93 „Mainoris" sektorijuh-na, 1993—99 tulundusühingu „Mondo" juh-na, a-st 1999 on eraakadeemia „Nord" dekaan. Põhilised uurimissuunad: suhtlemispsühholoogia, loovmõtlemine ja *zen*-budism. **T:** *Suhtlemispsühholoogia* (1986), *Keskendumiskunst* (1994), *Oska olla enda psühholoog* (1997), *122 õpetamistarkust* (1999), *Leidlik meel* (2000).

Hermann von Keyserling

Kieckers [*ki:kers*], *Ernst* (27. IX 1882 Barmen — 5. VIII 1938 München), saksa keeleteadlane. Oli a-st 1912 Müncheni ülikoolis prof. ja 1921—38 TÜ-s algul indoeuroopa keelte, hiljem saksa keele prof. Uurimusi germaani, romaani ja klassikalise filoloogia ning keelte genealoogilise liigitamise alalt. **T:** *Die Sprachstämme der Erde* (1928), *Historische lateinische Grammatik* (2 kd., 1930—31), *Einführung in die indo-germanische Sprachwissenschaft* (1933).

Kiho, *Jüri* (2. VIII 1941 Tartu), arvutiteadlane, Toomas K. isa, tehnikaknd. (1973, Moskva). Lõpetas 1964 TRÜ. Täiendanud end Norras (1977—78), Saksamaal (1994), Taanis (1994), Hollandis (1995) jmt. riigis. Olnud a-st 1971 TÜ õppejõud (a-st 1977 dots., 1972—92 programmeerimise kateedri juh., 1992—97 tarkvarasüsteemide prof., a-st 1997 õppetooli hoidja). Loonud programmeerimise skeemtehnoloogia ja arvutitekstide graafilise multitoimeti. **T:** *Algoritmid ja andmestruktuurid* (1994, [2]1997), *Quasi-structured programs.* — Proceedings of the 4th Symposium on Programming Languages and Software Tools (Ungari, 1995).

Kiho, *Toomas* (17. I 1963 Tartu), matemaatik, Jüri K. poeg, matemaatikadr. (1994). Lõpetas 1986 TRÜ, on a-st 1988 ajakirja „Akadeemia" osakonnatoim. Olnud 1994—95 EV peaministri nõunik-erasekretär

Urmas Kibuspuu

Heino Kiik

ja a-st 1997 EV presidendi nõunik. Uurimusi mittekorrektsete ülesannete lahendusmeetodite kohta. **T:** *Optimality region on the m-step Lavrentiev method.* — Ill-Posed problems in natural sciences (Utrecht, 1992); *Estland: Beschreibungen von Routen und Orten, Geschichte und Politik, Kunst und Kultur* (1993, autoreid).

Kiik, *Heino* (14. V 1927 Jaaguvälja k., Avinurme v.), kirjanik, Helmi Puuri abikaasa. Lõpetas 1956 EPA (agronoomina), 1971 Moskvas Gorki-nim. Kirjandusinst-s kõrgemad kirjanduskursused ja 1975 Moskvas kõrgemad stsenaristide kursused. Töötas 1945—63 agronoomina ja ajakirjanikuna, olnud 1976—81 ja 1986—89 Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse liige ning 1981—86 samas sekretär, 1987—89 Eesti esimese kirjastuskooperatiivi „Kupar" ja a-st 1989 kirjastuskooperatiivi „Õllu" esimees. 1976—81 Eesti Kirjandusfondi esimees, 1994—97 Eesti Romaanifondi juh., a-st 1995 enda algatusel asut. Eesti Kaunite Kunstide Akadeemia (esimene) president. Rajab Loksa vallas dendroparki. Kirjutanud uurimusi Eesti põllum-e ajaloo kohta („Dr. Julius Aamisepa teaduslikust pärandist", 1959; „Dr. Mihkel Pill", 1968; „Aleksander Eisenschmidt", 1969) ja aimermt-id („Metsiku taltsutamine", 1965; „Taimetark", 3 kd., 1968—86; „Maailma viljad", 4 kd., 1982—86, [2]1989). Ühisk. rõhuasetusega ilukirjanduslooming käsitleb inimelu põhiväärtuste kestmise võimalusi erisugustel aegadel. Rom-isari „Arve Jomm" (7 kd., 1971—90) kujutab inimest linnakeskkonnas sõjajärgseist aastaist nüüdisajani, rom. „Tondiöömaja" (1970) kollektiviseerimist, rom. „Maria Siberimaal" (1988) küüditatute elu ja rom. „Elupadrik" (1986) kolhoosiolusid. Avaldanud sarja päevikuvormis memuaare a-ist 1976—90 („Mureaja laps", 1990; „Aasta 1988", 1990; „Aasta 1979", 1992; „Organid", 1994; „Romaani sulatamine", 1994; „Eluromaan", 1994; „Fataalne optimist", 1995; „Rekord", 1996, jt.). Kirjanduse aastapreemia 1990. **T:** jutustus *Mõedaku eelpäev* (1966), publitsistikakogumikud *Rõõm päikesest* (1986) ja *Kuidas end tunned, kuuekümnene?* (1990), rom. *Mind armastab jaapanlanna* (I—II, 1987—1990, [2]1992).

Sirje Kiin

Kiil, *Ain Dave* (7. V 1936 Lümanda v.), metsateadlane, *mag. rer. for.* (1967, Montana, USA). Lõpetas 1960 metsanduse erialal Toronto ülikooli. Läks 1944 koos vanematega Rootsi ja sealt 1951 Kanadasse. Olnud 1960—62 Ottawas Kanada metsandusmin-i metsatulekahjude uurimise osk. teadur ning 1972—75 samas metsakaitse nõunik ja metsatulekahjude tõrje eriteadlane, 1962—72 Calgarys ja Edmontonis metsakatsejaama osakonnajuh., 1975—81 Edmontonis Kanada föderaalvalitsuse regionaalse metsade majandamise ja planeerimise osk. juh., 1981—98 Kanada Loodepiirkonna ja Põhjaalade Metsanduse Uurimiskeskuse peadir. Uurinud metsatulekahjude levikut mitmesuguse taimkattega aladel, metsatulekahjude prognoosimist ja tõrjet, metsade osa kliima kujundajana jpm. Osalenud Kanada ja rahvusv. metsandusalaste teadusorg-de tegevuses, olnud Kanada metsandusmin-i lähetatuna nõuandjaks Hiinas, Taiwanil, Jaapanis, USA-s, Lõuna-Aafrikas, Jugoslaavias, Ukrainas, Rootsis ja Soomes. Pidas 1992 metsapõlengute tõrje ja metsandusalase uurimistöö kohta ettekandeid ka Eestis. A-st 1999 Edmontoni Eesti Seltsi esimees. **T:** *Saare rahvas vabas maailmas: 1944—84* (Toronto, 1984).
B: M. Margus. *Külas oli maailmamainega spetsialist (A. D. Kiil).* — Mets ja Puu, 1992, 6.

Otto Kiisel

Kiilaspea, *Ants* (10. VIII 1909 Sultsi k., Aidu v. — 12. VI 1974 Tallinn), koorijuht ja pedagoog. Õppis 1928—32 TK-s klarnetit ja kompositsiooni, lõpetas 1950 koorijuhtimiserialal TRK (T. Vettiku kl.). Oli 1945—60 Tallinna Muusikakooli, 1951—57 TRK ja 1956—74 TPedI õppejõud (a-st 1973 prof.). Õpilasi: R. Laasmäe, P. Lokk, V. Lepik, U. Taremaa. Asutas 1949 segakoori „Kaleva", oli a-ni 1966 selle dirigent. Olnud üldlaulupidude üldjuhte. Loonud koorilaule ja orkestripalu. ENSV tnl. kunstitegelane (1956). **T:** *Koori dirigeerimise alused* (1969).

Kiin (1972—89 Ruutsoo), *Sirje* (23. VIII 1949 Viljandi), ajakirjanik, kirjandusteadlane ja poliitik. Õppis 1967—72 TRÜ-s eesti filoloogiat. Töötas 1974—78 ajalehe „Sirp ja Vasar" ja 1978—82 ajakirja „Keel ja Kirjandus" toimetuses, oli seejärel vabakutseline literaat. Töötas 1989—91 Eesti Kultuurifondis ja Eesti Kongressi välistoimkonnas. Elas 1991—98 Soomes, tegutses ajakirjanikuna (oli raadiojaama „Vaba Euroopa" Soome kirjasaatja); a-st 1995 Turu ülikooli doktorant. A-st 1999 Riigikogu Isamaaliidu saadikurühma pressi- ja infonõunik. Kirjandusrühmituse „Wellesto" asutajaliige (1988), Isamaa asutajaliige (1992), Isamaaliidu naiskogu Tallinna osk. juh. Avaldanud a-st 1964 luulet ja lühiproosat, kriitikat, publitsistikat ja Eesti kirjanduse käsitlusi, tõlkinud soome keelest. **T:** lasteluulekogu *Mis sinust saab?* (1988), monograafia *Kersti Merilaas* (1989), *Neljakümne kirja lugu* (1990, koos R. Ruutsoo ja A. Tarandiga), esseevalimik *Hirme ja arme* (1993).

Harri Kiisk

Kiisel, *Otto* Johannes (a-ni 1936 Kiesel) (20. X 1886 Tallinn — 7. VII 1967 Minnesota osariik, USA), haridustegelane ja pedagoog. Osales Vabadussõjas. Töötas 1919—36 ja 1938—44 (vaheajaga) Tallinna poeglaste kaubanduskooli dir-na ning 1936—37 haridusmin-i koolivalitsuse juh-na. Arendas kutse- ja vabaharidust, nõudis õpikute ühtlustamist ning käsitles ajakirjanduses kasvatusküsimusi. Oli 1920—34 Tallinna Õpetajate Seltsi esimees. Lahkus 1944 Eestist. Oli 1950. a-tel USA-s Minneapolise eesti täienduskooli juh. **T:** *Katseline keemia koolile* (1921, 1924), *Kaubandusteadus* (1921), *25 aastat Tallinna Poeglaste Kaubanduskooli* (1934).

Kiisk, *Harri* (13. XII 1922 Rakvere), koorijuht, pianist ja muusikateadlane. Õppis 1942—43 TK-s koorijuhtimist (T. Vettiku kl.) ja kompositsiooni (H. Elleri kl.). Põgenes 1943 Soome ja edasi Rootsi. Õppis 1946—52 O. Rootsi juhendamisel klaverit. Juhatanud Stockholmi Eesti Meeskoori, Uppsala Eesti Segakoori ja Stockholmi Eesti Naiskoori. Olnud väliseestlaste laulupidude üldjuhte, tegutsenud klaverisaatjana. Avaldanud välisеesti ajakirjanduses („Tulimuld") uurimusi ja art-eid eesti muusika kohta, olnud kauaaegne Stockholmi eesti ajalehe „Teataja" tegevtoim. K-a kirjutistest on kujunenud väliseestlaste kultuuri kroonika. **T:** *Eduard Tubin* (Stockholm, 1956; rootsi k.), *Koorilaul Eestis* (Stockholm, 1967; rootsi k.), *Tallinna konservatoorium 60-aastane* (Stockholm, 1979), *Artur Kapp. „Keelpillide kvintett"* (Stockholm, 1987).

Kaljo Kiisk

Kiisk, *Kaljo* (3. XII 1925 Vaivina k., Voka v.), filmilavastaja ja näitleja. Lõpetas 1953 Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i eesti stuudio, olnud seejärel Tallinna Draamateatri näitleja ja 1955—90 „Tallinnfilmi" lavastaja; 1962—87 Eesti Kinoliidu juhatuse I sekretär. 1981—86 EKP KK liikmeknd. ja 1986—90 liige, 1980—90 ENSV Ülemnõukogu liige, 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik, a-st 1995 Riigikogu liige. Loonud Eesti ajalugu käsitlevaid filme, sh. ekraniseeringuid, milles ühisk. tegelikkuse vastuolulisus on esitatud kõlbeliste konfliktide ja usutavate inimsaatuste vahendusel. Kehastanud silmapaistvalt tragikoomilisi osi nii filmis kui ka laval. Mänginud ka telelavastustes (seriaal „Õnne 13", a-st 1993). Eesti NSV rahvakunstnik (1980). ENSV rkl. preemia 1985. **F:** *Jääminek* (1962), *Jäljed* (1963), *Keskpäevane praam* (1967), *Hullumeelsus* (1968), *Surma hinda küsi surnutelt* (1977), *Nipernaadi* (1983), *Saja aasta pärast mais* (1987).

Suflöör (1993). **O:** (filmis) Pajuviidik (*Mis juhtus Andres Lapeteusega?*, 1966) ja Lible (*Kevade*, 1969; *Suvi*, 1976), (teatris) Toots (Lutsu *Kevade*), Isa (Mereško *Anekdoot*), Weller (Coburni *Džinnimäng*), Võbornov (Mišarini *Seoses üleminekuga teisele tööle*), Linnapealik (Gogoli *Revident*), Tiit Potaarik (Mart Raua *Kirves ja kuu*). ▲

Kiitam, *Andres* (2. I 1952 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1981). Lõpetas 1974 TPI automatiseeritud juhtimissüsteemide erialal, samast aastast töötanud sealsamas (a-st 1988 tootmisprotsesside automatiseerimise labori vanemteadur, 1987—92 sama labori juh., a-st 1992 kvaliteeditehnika õppetooli juh., 1992—97 aseprof., a-st 1997 prof.). Olnud Budapesti (1982), Helsingi (1988) ja Berliini tehnikaülikooli (1991), Linköpingi ülikooli (1992), Kuningliku Tehnoloogiainst-i (Stockholmis, 1992) ja Bradfordi ülikooli külalisteadur (1994). Uurimusi süsteemitehnika ja kvaliteeditehnika alalt. Loonud ja arendanud statistilise protsessiohje, parameetrilise kvaliteedi ja süsteemide toimemõõtmise modelleerimise ja optimeerimise meetodeid. Eesti kvaliteedikontseptsiooni loojaid.

Kiivet, *Johannes* (10. II 1897 Koigi v. — 2. V 1967 Tallinn), haridustegelane ja pedagoog. Lõpetas 1913 Peterburi ülikooli füüsika-matemaatikateaduskonna. Töötas Venemaal ja Tallinna koolides, sh. 1920—34 Tallinna Tehnikumis õppejõuna ning 1922—24 Tallinna Prantsuse Lütseumi dir-na. Oli a-st 1923 Eesti haridusnõunik ja koolide peainspektor, 1936—38 kutseosk-a dir-i asetäitja, a-st 1938 dir. Pani Eestis aluse täienduskoolide võrgule ja tehnilisele haridusele ning avaldas art-eid kutsehariduse ja kodutööndusc kohta (ka prantsuskeelseid), oli Eesti Kodutööndusc Edendamise Keskseltsi asutajaid.

Kiivit, *Jaan* (27. II 1906 Pahuvere v. — 3. VIII 1971 Tallinn), kirikutegelane, Jaan K-i isa, Leipzigi (1959), Praha (1959), Helsingi (1963) ja Pariisi ülikooli audr. (1963). Lõpetas 1932 TÜ usuteaduskonna, 1933 ordineeriti. Oli 1933—48 Viru-Jaagupi pastor ja 1941—49 ka Virumaa praostkonna praost, 1948—58 Tallinna Jaani koguduse õpetaja ja Tallinna praostkonna praost (1948), a-st 1946 EELK konsistooriumi assessor, 1949—67 EELK peapiiskop. Euroopa Kirikute Nõukogu asutajaid ja president (1959).

Kiivit, *Jaan* (19. II 1940 Rakvere), kirikutegelane, eelmise poeg, Helsingi ülikooli audr. (1997). Lõpetas 1971 EELK Usuteaduse Inst-i, oli 1965—94 Tallinna Pühavaimu koguduse õpetaja, ühtlasi 1978—92 EELK Usuteaduse Inst-i õppejõud ja 1991—92 selle rektor, 1986—90 ja 1992—94 EELK konsistooriumi assessor, 1990—94 EELK konsistooriumi presiidiumi liige. A-st 1994 EELK peapiiskop. 1981—82 piiblitõlkekomisjoni liige, a-st 1995 EELK esindaja Eesti Kirikute Nõukogus ning a-st 1994 Leuenbergi Concordia TK presiidiumi liige.

Kikas, *Arvo* (5. IX 1958 Otepää), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1988). Lõpetas 1981 TRÜ, töötab samast aastast TÜ Füüsika Inst-s, a-st 1992 on röntgenspektroskoopia labori juh. Eesti Füüsika Seltsi asutajaliige. Eksperimentaalseid röntgen-, fotoelektron- ja Auger' spektroskoopia ning arvutimodelleerimise alaseid uurimusi pms. pehme röntgenikiirguse ja sünkrotronkiirguse toimel aatomites, molekulides ja tahkistes vallanduvate protsesside kohta. **T:** *Auger spectra of K⁻L₂,₃ excitations in potassium halides* (autoreid). — Europhysics Letters, 1991, 15; *High resolution study of the correlation satellites in photoelectron spectra of the rare gases* (autoreid). — Journal of Electron Spectroscopy and Related Phenomena, 1996, 77.

Kikas, *Jaak* (23. II 1949 Tallinn), füüsik, Verner K-e poeg, füüsika-matemaatikaknd. (1979). Lõpetas 1972 TRÜ. Töötas 1974—95 TÜ Füüsika Inst-s (1982—87 vanemteadur, 1987—95 laserspektroskoopia labori juh.), a-st 1995 on TÜ õppejõud (a-st 1996 prof. ja materjaliteaduse inst-i juh.). Olnud teadustööl Baselis (1985), Bayreuthis (mitu korda a-tel 1992—96) ja Freisingis (1998). Eesti Füüsika Seltsi asutajaid (1992—98 esimees). Uurimusi molekulaartahkiste laserspektroskoopia, sh. lisandispektrite lasersälkamise ja selle rakenduste alalt. Arendanud selektiivspektroskoopia ja lasersälkamise meetodeid ja teooriat, tuvastanud nende abil mitu lisandite fototransformatsiooni, kõrge hüdrostaatilise rõhu ja faasisiirete spektraalilminguid erineva korrastusastmega tahkistes (nt. molekulaarkristallides ja -klaasides). Loonud spektraalsälkamisel põhinevad kõrglahutusliku spektrofotograafia, sisepingete visualiseerimise ja optilise filtreerimise moodused. NSVL-i rkl. preemia 1986. **T:** *Low-temperature dynamics of incommensurate biphenyl as probed by spectral hole burning* (autoreid). — Europhysics Letters, 1998, 44; *Low-temperature spectroscopy of organic molecules in solids by photochemical hole burning* (autoreid). — Applied Physics, B, 1982, 29.

Kikas, *Verner* (8. XII 1916 Rutikvere v. — 7. III 2000 Tallinn), ehitusteadlane, Jaak K-e isa, tehnikateaduste dr. (1974, kinnit. 1976), ehitustsemendi uurijate koolkonna rajaja. Lõpetas 1944 ehitusinsenerina TPI. Töötanud a-st 1944 TTÜ-s, olnud a-st 1960 ehitusmaterjalide probleemlabori teaduslik juhendaja, 1975—92 prof. ja ehitusmaterjalide kateedri juh., a-st 1992 emeriitprof. Rajanud tahkekütuste tuhkadest selekteeritud fraktsioonide alusel saadavate eritsementide uurimise suuna. Loonud universaalse kõrgemargilise põlevkivituhk-portlandtsemendi, millel põhinevast betoonist on valdavalt valmistatud raudbetoonsuurrajatisi — sildu, viadukte, elu- ja tööstushoonete tarindeid, sh. Tallinna teletorn ja Leningradi tuumaelektrijaam. ENSV tnl. teadlane (1979). ENSV rkl. preemia 1965 ja 1972. **T:** *Изучение и применение сланцезольных цементов* (1974).

Kikerpuu, *Kustas* (19. X 1937 Tallinn), helilooja, dirigent ja pedagoog. Lõpetas 1961 koorijuhtimise alal Tallinna Muusikakooli (H. Ilja kl.). Töötas 1965—76 ETV toim. ning ETV ansambli juhina, oli ühe tolleaegse populaarseima muusikasaate „Horoskoop" tegijaid. Olnud 1976—85 „Eesti Reklaamfilmi" muusikajuht ja orkestri „Levimo" dirigent, 1985—93 ER-i kontsertorkestri ja Big Bandi dirigent, a-st 1993 Tallinnas Otsa-nim. Muusikakooli teoreetiliste ainete õpetaja. Valdava osa K. heliloomingust moodustavad levilaulud. Saanud vab. lauluvõistlustel esikohti, paljud laulud on võitnud suure populaarsuse („Meie kaks", „Taas punab pihlakaid", „Trummitüdruk", „Ei kustu lootus"). Kirjutanud ka instrumentaal-, filmi- ja teatrimuusikat, on tuntud viljaka arranžeerijana. K. teoseid on palju helisalvestatud. ENSV muusika aastapreemia 1983. Soome bigbändide ühingu C. Basie' auhind 1997.

Kiķinov, *Aleksander* (13. V 1958 Tallinn), tantsija. Lõpetas 1976 Tallinna Koreograafiakooli, olnud 1976—83 „Estonia" ja 1983—91 „Vanemuise" balletisolist ning a-st 1997 „Estonia" balletirepetiitor, vahepeal töötanud Soome tantsukoolides ja Tallinna Balletikoolis erialaõpetajana. Paistnud silma kui ereda isikupäraga tantsiv näitleja. Oli 1997—98 Eesti Kutseliste Tantsijate Ühenduse esimees. ENSV tnl. kunstnik (1988). **O:** Carabosse (Tšaikovski *Uinuv kaunitar*), Albert ja Metsnik (Adami *Giselle*), Margus (Austeri *Tiina*), Kalevipoeg (Kapi *Kalevipoeg*), Simeoni (Ojaneni *Seitse venda*).

Kildema, *Kallio* (25. II 1926 Rapla — 19. V 1980 Pärnu), geograaf, geograafiaknd. (1958). Lõpetas 1951 TRÜ, töötas 1951—53 samas õppeülesandetäitjana, seejärel oli ENSV TA Taimekasvatuse Inst-i ja a-st 1959 Eesti NSV Pedagoogika TUI nooremteadur, 1962—80 Tallinna Botaanikaaia vanemtea-

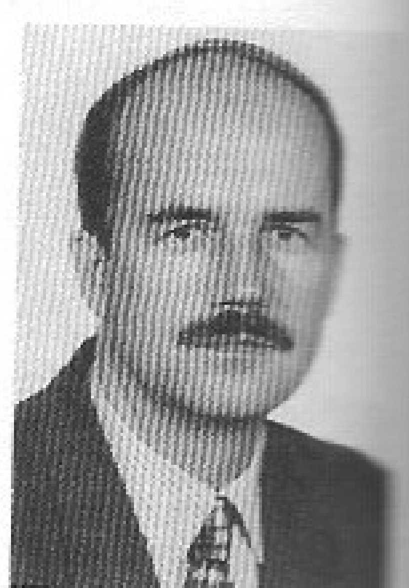
Johannes Kiivet

Jaan Kiivit (s. 1906)

Jaan Kiivit (s. 1940)

Jaak Kikas

Verner Kikas

Kikerpuu

Kildema

Gunnar Kilgas

Tõnu Kilgas

dur. Uurinud muldade kivisust (Eesti muldade kivisuse kaart; kivisuse astmed, mida kasut. Eestis mullastiku kaardistamisel), soomaastikke, pinnavormide teket, Eesti maastikuteaduse ajalugu ja inimtegevuse mõju loodusmaastikule. Oli rakendusliku geograafiasuuna rajaja Eestis. Uurimustele on iseloomulik geograafilise maastiku süsteemne käsitlus. **T:** *Kivide mahu määramine* (1957), *Eesti pinnavormide ja nende koosluste liigitus*. — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 1957; *Об улучшении использования каменистых земель* (1962), *Eesti NSV geograafia VIII klassile* (1964, [8]1973; koos O. Nilsoniga), *Maastikulise uurimise põhisuundi Eestis* (1968), *A cartographical model of natural conditions, resources and landscapes*. — Estonia. Regional studies (1976).

Kilgas, *Gunnar* (8. V 1926 Narva), näitleja ja lavastaja. Lõpetas 1949 Eesti Rkl. Teatriinst-i. Olnud 1949—50 Lõuna-Eesti Teatri lavastaja ja näitleja, 1950—51 ER-i diktor, 1951—60 „Vanemuise" näitleja, 1960—69 Tallinna Draamateatri näitleja ja lavastaja, 1969—86 teleteatri lavastaja ning 1987—95 „Vanalinnastuudio" dramaturg ja lavastaja. Mänginud filmis („Elu tsitadellis", „Pimedad aknad") ja telelavastustes, esinenud palju raadio lugemistundides ja kuuldemängudes. ENSV tnl. kunstitegelane (1982). **L:** Lutsu ja Luige *Kevade* (1953), Liivese *Viini postmark* (1963), Steinbecki *Hiirtest ja inimestest* (1966), Vetemaa *Püha Susanna ehk Meistrite kool* (1974), Raudsepa *Salongis ja kongis* (1990), Simoni *Piparkoogileedi* (1990); ETV-s: Švartsi *Draakon* (1969), Anouilh' *Pagasita reisija* (1973), Strindbergi *Mäng tulega* (1975), Tammsaare ja Kilgase *Rudolf ja Irma* (1985). **O:** Tusenbach (Tšehhovi *Kolm õde*), Hlestakov (Gogoli *Revident*), Jarovoi (Trenjovi *Ljubov Jarovaja*).

Kilgas, *Tõnu* (13. VIII 1954 Tartu), näitleja ja laulja. Lõpetas 1977 laulu ja koorijuhtimise alal Ellerinim. Tartu Muusikakooli. Töötanud 1976—84 „Vanemuises" ja a-st 1984 „Estonias", mänginud ka teiste Eesti teatrite lavastustes. Esinenud kontserdilaval ja varieteekavades (pms. koos K. Karismaga), mänginud filmis („Inimene, keda polnud", „Need vanad armastuskirjad"). **O:** Boni (Kálmáni *Silva*), Konferansjee (Kanderi *Kabaree*), Mustafa (Ábrahámi *Savoy ball*), Christian (Rostand'i *Cyrano de Bergerac*), Hlestakov (Gogoli *Revident*), Bill Calhoun (Porteri *Suudle mind, Kate*), Georges (Slade'i *Saame kokku veebruaris*), Tiiger (Raadiku *Puhh*), Heink (Bahri *Mees, naine ja kontsert*), Nestor (Monnot' *Irma*).
B: *Estonia Teatri subretipaar Katrin Karisma — Tõnu Kilgas*. Tln., 1995.

Kilkson, *Ernst* (15. VII 1890 Vao v. — 10. VII 1973 New York), füüsik, Henn ja Rein K-i isa. Lõpetas 1918 Tartu ülikooli matemaatikaosk-a. Oli 1917—22 gümnaasiumiõpetaja, 1919—36 ja 1939—41 TÜ füüsikainst-i assistent, 1936—39 TTÜ õppejõud ja füüsikalabori juh., ühtlasi 1921—41 Tartu rahvaülikooli lektor, 1927—30 ajakirja „Rahvaülikool" ja 1932—37 „Eesti entsüklopeedia" füüsikaosk. toim. Lahkus 1944 Eestist, oli 1944—46 Göttingeni eesti gümnaasiumi juh., 1946—49 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) prof. A-st 1949 elas USA-s. Avaldanud õpikuid ja füüsikapraktikumide juhendeid. **T:** *Füüsika praktikum Tartu Ülikoolis* (1931), *Füüsika õpperaamat keskkoolile* (1936, koos J. Langiga).

Kilkson, *Henn* (30. XII 1930 Tartu), keemik, Ernst K-i poeg, Rein K-i vend, *Ph. D.* (1957, Cornelli ülikool). Lõpetas 1952 Colorado ülikooli. Töötanud a-st 1957 inseneri ja teadurina firmas *Du Pont de Nemours & Co*. Uurimusi keemilise kineetika, polümerisatsiooni matemaatiliste aspektide, keemiareaktorite projekteerimise ja stabiilsuse kohta. Loonud biolagunevaid polümeere. Chiltoni auhind 1989.

Kilkson, *Rein* (1. VIII 1927 Tartu), biofüüsik, Ernst K-i poeg, Henn K-i vend, *Ph. D.* (füüsika alal; 1956, Yale'i ülikool). Lõpetas 1953 Yale'i ülikooli. Töötas 1956—58 firma *Bell Telephone Laboratories* uurimiskeskuses, olnud 1959—64 Yale'i ülikooli asc-prof., 1964—70 Kuningliku Meditsiininst-i (Stockholmis) külalisuurija ning 1970—99 Arizona ülikooli (Tucsonis) füüsika ja mikrobioloogia prof. Uurimusi viiruste struktuuri, raku organellide makromolekulaarse ehituse ja närviseoste olemuse kohta. Käsitlenud biosüsteemide regulatsiooni ja evolutsiooni molekulaarseid aspekte.

Kilp, *Mati* (19. IV 1942 Jõhvi), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1971, Moskva ülikool). Õppis 1960—63 TRÜ-s, lõpetas 1966 Moskva ülikooli. Töötanud a-st 1967 TÜ-s (1973—74 ja 1978—92 dots., 1974—78 teadusliku uurimistöö sektori juh., 1980—89 matemaatikateaduskonna dekaan, a-st 1992 puhta matemaatika inst-i prof.), 1978—79 oli California ülikooli külalisteadur. Uurimusi automaadi- ja monoiditeooria alalt. **T:** *Acts over monoids* (Oldenburg, 1982, koos U. Knaueri ja A. Mikhailoviga), *Algebra* I, II (1981 ja 1983), *Neljavärviprobleem* (1984), *Algebra struktuurid* (1992).

Kilvet, *Kaarel* (13. VII 1944 Pärnu), lavastaja ja näitleja. Lõpetas 1970 näitleja- ja lavastajaerialal TRK, õppinud ka Tallinna Muusikakoolis. Töötanud 1970—93 Eesti Noorsooteatris ja 1993—98 Pärnu teatris „Endla", seejärel olnud vabakutseline. Asutanud ja juhtinud muusikaansambleid (ENSV Rkl. Noorsooteatri trio „Hampelmann"), esitanud koos T. Tammega rahvalikke laule, loonud lavastustele muusikakujundusi, kirjutanud näidendeid. **L:** Shermani *Mary Poppins* (1970), Kilveti *Oh armastus, sina kallis magus mesi* (1973 ja 1994), Bellmani ja Sirkeli *Verinoor plika ja pilgeni klaas* (1983, mängis Papi Movitzit), Saare *Valge tee kutse* (1985), Ehala, Costeri ja Gorini *Thijl Ulenspiegel* (1986 ja 1996), Saare, Kilveti ja B. Viidingu *Kuningas Herman Esimene* (1987, mängis Külalaulikut), Gudmundsdóttiri *Maestro* (1993), Lagerlöfi ja Aaloe *Gösta Berlingi saaga* (1994), Ionesco *Toolid* (1996).

Kilvits, *Kaarel* (28. III 1947 Tallinn), majandusteadlane, majandusknd. (1982). Lõpetas 1970 peenmehaanika erialal TPI mehaanikateaduskonna. Täiendanud end Kanadas Dalhousie ülikoolis (1995). Olnud 1981—97 Eesti Majanduse Inst-i grupijuht, vanemteadur, sektorijuh. ja juhtteadur, a-st 1997 TTÜ majandusteaduskonna territoriaalmajanduse inst-i majanduspoliitika õppetooli juh., prof. Uurimusi rahvamajanduse planeerimise ja majanduspoliitika alalt. **T:** *Tehnopoliitika* (1995), *Tööstuspoliitika* (1995), *Innovation and restructuring in Estonian industry* (1997), *Technology policy for improving competitiveness of Estonian industries* (1997, autoreid), *Majanduspoliitika* (1999), *Innovatsioonipoliitika* (1999).

Kimm, *Ilmar* (1. III 1920 Petrograd), maalikunstnik. Õppis 1939—41 ja 1944—47 (1941—44 osales II maailmasõjas) Leningradis Ülevenemaalises KA-s, lõpetas 1948 samas maali alal Repini-nim. kunstiinst-i. Oli 1948—51 Tartu Rkl. Kunstiinst-i ja 1952—88 ERKI õppejõud (a-st 1965 prof., 1963—83 maalikateedri juh.). Viljelnud ajaloo- ja tööteemalist ning portree- ja maastikumaali. ENSV tnl. kunstitegelane (1960). K. Raua preemia 1973. **T:** kirurg E. Raudami portree (1952), V. Panso portree (1957), *Sepad* (1959), *Natüürmort banaanidega* (1960), J. Võerahansu portree (1970).

King, *Nikolai* (10. VIII 1900 Pärnu — 9. IX 1973 Melbourne), piimandusteadlane ja biokeemik, keemiamag. (1926). Lõpetas 1925 TÜ. Oli 1926—36 Piimasaaduste väljaveo kontrolljaamas esialgu keemik, hiljem asejuh., 1937—41 Õisu Piimanduse Kat-

sejaama juh., 1941–44 Õisu Piimandusinst-i asedir., 1938–41 ühtlasi ajakirja „Piimandus" vastutav toim. ja 1941–44 TTÜ biokeemiaprof. Lahkus 1944 Eestist, oli 1945–46 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) biokeemiaprof., töötas teadlasena 1946–51 Saksamaa LV-s, Hollandis ja Rootsis ning 1951–65 Melbourne'is Austraalia Liidu Teadusliku ja Tööstusliku Uurimise Asutuse piimandusosk-s. 1962 oli Illinoisi, Michigani, Iowa ja Ohio osariigi ülikoolides külalisprof. Piimarasvakuulikeste membraani ehituse selgitamine ja võiteratekke teooria tegid ta rahvusvaheliselt tuntuks. Tema uurimistulemused (nt. või pideva valmistamise meetod) on leidnud piimatööstuses üldist rakendust. **T:** *The milk fat globule membrane and some associated phenomena* (1955; vene k. *Оболочки жировых шариков молока*, 1956).

Kingisepp, *Georg* (30. V 1898 Kabala v., Viljandimaa – 19. VIII 1974 Tartu), farmakoloog, meditsiinidr. (1936), prof. (1938). Lõpetas 1927 Heidelbergi ülikooli. Täiendas end 1934–35 Edinburgh' ülikoolis. Oli 1927–30 Heidelbergis arst, a-st 1930 töötas TÜ-s (1938–72 farmakoloogia kateedri juh.). Uurinud pms. uusi ravimeid ning südameglükosiidide ja valuvaigistite toimet. **T:** *Farmakoloogia* (1948, ²1963).

Kingissepp, *Viktor* (24. III 1888 Kaarma-Suure v. – 3. V 1922 Tallinn), revolutsionäär ja publitsist. Õppis 1906–11 (vaheaegadega) Peterburi ülikoolis nii loodus-, ajaloo-keele- kui ka õigusteaduskonnas, riigieksamid sooritas 1916–17. A-st 1906 VSDTP liige. Tegi Narvas ja Tallinnas parteitööd, võttis 1913–14 osa Narvas ilm. töölislehe „Kiir" väljaandmisest. Oli 1914–16 halduskorras asumisele saadetuna Tveris ja Kaasanis. Tuli 1917. a. juunis tagasi Eestisse, oli bolševistliku riigipöörde ajal Eestimaa Sõja-Rev-ikomitee aseesimees, organiseeris Eesti Punakaardi. Valiti 1918 Ülevenemaalise KTK liikmeks, töötas selle juurde moodust. Rev. Tribunali juurdlusosk-s, seejärel Ülevenemaalises Erakorralises Komisjonis. Nov. 1918 Eestis illegaalsel parteitööl olles oli EKP I ja II kongressi ettevalmistajaid ja läbiviijaid, valiti mõlemal kongressil EKP KK ja KK büroo liikmeks. Juhtis legaalsete töölisorg-de tegevust, salatrükikodade asutamist ja ajalehe „Kommunist" väljaandmist, alustas Töörahva Ühise Väerinna moodustamist. Arreteeriti Tallinnas salakorteris ööl vastu 3. maid 1922 ja lasti EV välikohtu otsuse põhjal maha. K-a elukäigu motiividel on kirjutatud näidendeid ja tehtud filme. **T:** *Kellele iseseisvus, kellele ike* (1919, ²1946), *Iseseisvuse ikke all* (Petrograd, 1920, ²1953), *Teosed* (1987, koost. E. Plotnik). **B:** H. Pöögelmann. *Viktor Kingissepp.* Petrograd, 1923; D. Rudnev. *Viktor Kingissepp Moskvas.* Tln., 1963; *Elukutse – riigikukutaja. Mälestusi ja dokumente V. Kingissepast.* Tln., 1963.

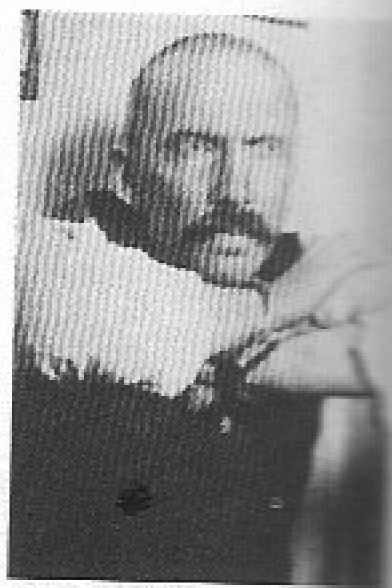
Kings, *Hengo* (26. IX 1935 Tallinn – 29. II 1980 Moskva), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1968). Lõpetas 1959 TRÜ. Oli 1959 Tallinna abiprokurör, 1959–65 Harju raj. prokuröri asetäitja, 1967–71 TRÜ õigusteaduskonna vanemõpetaja, 1971–80 dots., 1977–80 õigusteaduskonna dekaan. Uurimusi retsidiivse kuritegevuse, kriminoloogilise prognoosi jm. kohta. **T:** *Noorukite retsidiivne kuritegevus (Eesti NSV materjalide alusel)* (1968).

Kink (ka Kenk), *Aleksander* (4. XII 1882 Arula v. – 18. XII 1957 Tallinn), mäeinsener, Hella K-i isa. Lõpetas 1913 Peterburi mäeinst-i. Oli 1915–20 Siemens-Schuckerti vabriku insener ja osk-ajuhataja. Naasis 1920 Eestisse, oli 1920–22 kaubandus-tööstusministri abi, 1922–27 Riigi Turbatööstuse dir. ja 1930–34 „Tehnika Ajakirja" peatoim. Uurimusi elektrifitseerimise ja tehnikahariduse kohta. Petrogradi Eesti Tehnika Seltsi ja Eesti Inseneride Ühingu asutajaid (1921–34 selle esimees).

Kink, *Hella* (26. IV 1933 Tallinn), geoloog ja loodushoidja, Aleksander K-i tütar, geoloogia-mineraloogiaknd. (1970). Lõpetas 1956 TRÜ. Töötas 1956–62 Venemaal Krasnojarski Geoloogia Valitsuses geoloogina ja 1962–65 „Eesti Põllum-projektis" insenerina, olnud 1966–68 ENSV TA Geoloogia Inst-i aspirant ja nooremteadur, 1970–73 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI teadur, a-st 1973 TTÜ Geoloogia Inst-i teadur. Oli ühtlasi 1968–78 EPA üldgeoloogia ja hüdrogeoloogia õppejõud ja 1978–98 TÜ geoloogia kateedri hüdrogeoloogia õppejõud. Uurimisalad: melioratiivne hüdrogeoloogia, hüdrogeoökoloogia, põhja- ja pinnavee kaitse, looduskaitsealade geoloogia ning hüdrogeoloogia. „Eesti ürglooduse raamatu" koostajaid. 1985–90 Eesti Looduskaitse Seltsi juhatuse liige, Tallinna Looduskaitse Seltsi juhatuse mitme koosseisu liige. E. Kumari looduskaitsepreemia 1997. **T:** *Kunda piirkonna tööstusmaastik* (1995, koostaja, autoreid), *Eesti kaitsealad. Geoloogia ja vesi* (1996, koostaja, autoreid), *Pakri poolsaar – loodus ja inimtegevus* (1996, koostaja), *Loodusmälestised. Tallinn*, 1–4 (1997–99, koostaja ja autoreid), *Pakri saared – loodus ja inimtegevus* (1998, koostaja, autoreid), *Eesti soode hüdrogeoökoloogia* (1998, autoreid), *Environmental impact of the former military base in the Pakri Peninsula, Estonia.* – The Finnish Environment, 1998, 214.

Georg Kingisepp

Viktor Kingissepp

Kink, *Rein* (16. VII 1938 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1988). Lõpetas 1961 TRÜ, töötab samast a-st TÜ Füüsika Inst-s (a-st 1970 vanemteadur, a-st 1982 madalate t°-de füüsika laboratooriumi juh.). Töid pms. kristallide, sh. krüokristallide madalatemperatuurilise spektroskoopia alalt; kõrglahutusega madalatemperatuurilise vaakumspektroskoopia rajajaid. Loonud nahahaiguste laserravi meetodeid. **T:** *Self-trapping and hot luminescence of excitons in rare gas solids* (autoreid). – Physica Status Solidi (b), 1981, 107; *Luminescence of high-temperature single crystal superconductors cleaved in ultrahigh vacuum* (autoreid). – Physical Review, B, 1993, 47, 2.

Kinkar, *Feliks* (21. IX 1929 Narva), ajaloolane, ajaloodr. (1984). Õppis 1945–47 Rakvere õpetajate seminaris ja 1947–49 Tallinna Õpetajate Inst-s ajalugu. Lõpetas 1951 Herzeni-nim. Leningradi Pedagoogilise Inst-i ajalooteaduskonna. Töötas 1952–53 TPÜ-s marksismi-leninismi kateedris ja 1953–55 Tartu Õpetajate Inst-s vanemõpetajana, oli 1955–90 TÜ NLKP ajaloo kateedri õppejõud (a-st 1986 prof.). Uurinud kultuuriprotsesside arengut Eestis 20. saj. ja eestikeelse kooli arengut 20. saj. algul. **T:** *Социализм и культура села* (1985), *Vabaharidus Eestis (1918–1940)* (1993).

Kinnunen, *Sven* (23. II 1923 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1963, Stockholmi Kuninglik Tehnikaülikool). Lahkus 1944 Eestist, lõpetas 1955 Stockholmi Kuningliku Tehnikaülikooli ehitusteaduskonna. Olnud a-st 1964 sealsamas õppejõud (a-st 1971 prof.), 1984–87 ehitusteaduskonna dekaan, 1992–95 ehituskonstruktsioonide inst-i kateedrijuh., a-st 1996 emeriitprof. Oli 1965–98 *Comité Eurointernational du béton*'i liige. Uurimusi raudbetoonkonstruktsioonide, sh. postidele toetuvate betoonplaatide kandevõime ja kujunduse kohta. Kirjutanud betoonkonstruktsioonidealaseid käsirmt-id ja koostanud määruste tekste. Rootsi Betooniühingu kuldmedal 1998. **T:** *Punching of concrete slabs without shear reinforcement* (koos H. Nylanderiga). – Byggnadsstatik medd, 1960, 38; *Increase of punching shear capacity by using high strength concrete* (koos M. Hallgreniga). – High Performance Concrete. Proceedings, 1996, 3.

Sven Kinnunen

Tõnis Kint

Juta Kippasto

Kint (K i n d), *Tõnis* (17. VIII 1896 Taevere v. — 5. I 1991 Örnsköldsvik, Rootsi), põllumajandus- ja riigitegelane. Õppis 1918 Riia Polütehnilises Instituudis põllum-t, osales Vabadussõjas, oli soomusrongi nr. 2 ülema kt. Lõpetas 1924 põllum-e erialal TÜ, täiendas end Taani põllum-koolis, tegi õppereisc Põhjamaadesse. Asus 1924 tööle Põllum. Raamatupidamise Talitusse (oli hiljem selle juh.), a-st 1932 töötas Põllutöökojas (1936—40 dir.). Kuulus a-st 1936 Põllumeestekogude erakonda, oli VI Riigikogu liige (kandideeris ka 1940 Riigivolikokku, kuid kõrvaldati nimekirjast). Läks 1944 Rootsi. 1952 määras A. Rei K-i EV eksiilvalitsusse, K. oli 1953—62 selle põllutööminister ja sõjaministri kt., 1964—71 peaministri asetäitja, põllutööminister ja sõjaministri kt., a-st 1971 peaminister vabariigi presidendi ülesannetes; peaministri ametikohalt astus tagasi märtsis 1990 tervislikel põhjustel. Eesti Rahvusnõukogu asutajaid, selle abiesimees ja 5 aastat esimees, tegutses pagulasorg-des.
B: *Mälestuskilde Eesti elust ja põllumajandusest.* — Eesti Agronoomide Selts Rootsis. Toimetised nr. 5. Uppsala, 1986.

Kippar, *Pille* (24. X 1935 Tallinn), folklorist, filoloogiadr. (1991). Lõpetas 1959 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud 1964—93 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, olnud a-st 1964 ühtlasi TPÜ õppejõud (a-st 1992 prof., 1993—97 eesti filoloogia osk-a juh.). 1990—95 Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni esimees, 1996—97 Akadeemilise Rahvaluule Seltsi juhatuse liige. Uurinud eesti ja teiste läänemeresoome rahvaste loomamuinasjutte, koostanud eesti loomamuinasjuttude kataloogi. **T:** *Estnische Tiermärchen: Typen- und Variantenverzeichnis* (1986).

Kippasto (a-st 1942 T e i t g e), *Juta* (9. VII 1911 Tartu — 9. III 1982 Lääne-Berliin), pianist ja pedagoog. Õppis 1921—26 klaverierialal TK-s (P. Ramuli kl.), seejärel mitmes Berliini muusikakõrgkoolis, lõpetas 1934 Berliini muusikaülikooli L. Kreutzeri meistrikl-i, oli samas 2 aastat assistent. Esines a-st 1931 soolokontsertidega ja sümfooniaorkestri solistina nii Eestis kui ka teistes Euroopa riikides. Abiellus 1937 Eesti Itaalia-saadiku J. Leppikuga, elas a-ni 1940 Roomas. Oli 1940—41 TK klaveriõppejõud. Läks 1942 vanemate juurde Berliini, kus ei saanud erialast tööd. Elas a-st 1951 Stockholmis (esines seal vahel solistina ja andis eratunde), a-st 1967 Lääne-Berliinis.

Kippel, *Enn* (16. II 1901 Tallinn — 15. II 1942 Leningrad), kirjanik. Oli a-st 1921 sõjaväeametnik, lõpetas 1935 Tartu õhtugümnaasiumi. II maailmasõja ajal töötas Leningradis „Rahva Hääle" toimetuses. Kujutanud esikrom-s „Ahnitsejad" (2 kd., 1935) agulielu. Kesksel kohal on loomingus ajalooainestik. Rom. „Suure nutu ajal" (2 kd., 1936, [2]1992) käsitleb Liivi sõja aega, rom. „Kui Raudpea tuli" (2 kd., 1937, [3]1996) Põhjasõda. Rom. „Issanda koerad" (2 kd., 1938, [2]1987) kujutab liivlaste võitlust orduüütlite vastu, rom. „Jüriöö" (1939, [2]1996) 1343. a. ülestõusu. Rom. „Kuldvasikas" (1939, [2]1957) pildistab satiiriliselt rahavõimu ees lömitamist. Noorsoojutustuse „Meelis" (1941, [7]1999) aine on eestlaste 13. saj. vabadusvõitlus.

Kipper, *Aksel* (5. XI 1907 Viljandi — 25. IX 1984 Tartu), astrofüüsik ja füüsik, Tõnu K-i isa, füüsikamatemaatikadr. (1938), ENSV TA akad. (1946). Lõpetas 1930 TÜ. Oli 1941 ja 1944—45 TRÜ prorektori asetäitja õppealal, 1944—45 üldfüüsika-, 1945—49 teoreetilise füüsika kateedri juh. (a-st 1945 prof.), 1946—50 ENSV TA asepresident, 1950—74 ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-i dir. Uurimusi pulseerivate tähtede ja planetaarsete udukogude füüsika, kosmilise magnetohüdrodünaamika ja kosmoloogia alalt. Esitas teooria, mille järgi planetaarsete udukogude pidev spekter tekib elektroni kahefootonilisel üleminekul vesinikuaatomis. Pani aluse turbulentse magnetvälja termodünaamikale. Uuris kosmoloogilise ruumi elektromagnetilisi omadusi, selgitas nende abil kosmoloogilise punanihke iseärasusi. Oli Tõravere observatooriumi rajamise algataja ja korraldaja. ENSV tnl. teadlane (1957). ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Die Korrektionen der Shapleyschen Parallaxen der Cephei Sterne.* — Astronomische Nachrichten, 1931, 241; *Магнитная турбулентность в звездах.* — Вопросы космогонии, 1964, 10; *Regularities in the redshift of quasar spectral lines* (1976).

Kipper, *Tõnu* (24. IX 1939 Tartu), astrofüüsik, Aksel K-i poeg, füüsika-matemaatikadr. (1979, Moskva ülikool). Lõpetas 1963 TRÜ. Olnud a-st 1974 Tartu Observatooriumi eksperimentaalastrofüüsikasektori (a-st 1986 tähtede füüsika labor) juh. ja vanemteadur. Uurimusi jahedate tähtede spektroskoopia ja atmosfääriteooria alalt. **T:** *Содержание технеция в красных гигантах.* — Астрономический журнал, 1990, 6; *Chemical composition of metal-poor carbon stars in the halo* (autoreid). — Astronomy and Astrophysics, 1996, 306; *The chemical composition of Sakurai's Object* (koos V. Klochkovaga). — Astronomy and Astrophysics, 1997, 324.

Kirby [*kö:'bi*], *William* Forsell (14. I 1844 — 20. IX 1912), inglise entomoloog ja kirjanik. Tõlkinud inglise keelde „Kalevala" (1907) ning koostanud teose „The Hero of Esthonia and Other Studies in the Romantic Literature of That Country" (I—II kd., 1895), mis sisaldab „Kalevipoja" proosaümberjutustuse ning näiteid eesti muinasjuttudest (F. R. Kreutzwaldi ja H. Jannseni järgi) ja rahvalauludest. Esitas 1891 Londonis toimunud rahvusv. folkloorikongressil K. Krohni andmetel põhineva ülevaate eesti rahvaluule kogumisest ja J. Hurda sellealasest tegevusest.

Kirde, *Kaarel* (a-ni 1935 *Karl*-August F r i s c h) (13. XI 1892 Halinga v. — 25. V 1953 Northfield, Minnesota, USA), geofüüsik, Kalju K. isa, *dr. rer. nat.* (1921, Hamburgi ülikool). Lõpetas 1918 Tartu ülikooli, oli a-st 1923 sealsamas eradots., a-st 1930 erakorraline, a-st 1933 korraline prof. (esimene eesti rahvusest meteoroloogiaprof.), 1925—44 ka TÜ meteoroloogiaobservatooriumi ning ühtlasi Eesti Veekogude Uurimise Komisjoni hüdrograafiaosk. juh. Lahkus Eestist 1944, oli 1946—49 Saksamaal Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) meteoroloogia ja rakendusmatemaatika prof., läks 1950 USA-sse, oli a-st 1952 *Saint Olaf College*'i (Minnesotas) õppejõud. Organiseeris ja juhendas Eestis meteoroloogilisi ja hüdroloogilisi vaatlusi, oli kogu Eestit hõlmava meteoroloogia- ja merevaatlusjaamade võrgu rajajaid ning juhendas „Eesti Meteoroloogia Aastaraamatu" koostamist ja väljaandmist. Uurimusi üld- ja sünoptilise meteoroloogia, klimatoloogia (eriti Eesti kliima) ja seismoloogia alalt. **T:** *Andmeid Eesti kliimast.* — TÜ Toimetised, 1940, 34, 8; *Kliima-valdkonnad Eestis.* — Tartu Ülikooli Meteoroloogia Observatooriumi Teaduslikud Väljaanded, 1943, 5.

Kirde, *Kalju* (2. XII 1923 Lelle), füüsik ja kirjandusloolane, Kaarel K. poeg. Oli 1942—45 Saksa sõjaväes, seejärel elanud Saksamaal. Lõpetas 1958 füüsika erialal Göttingeni ülikooli ja oli a-ni 1988 sealsamas teadustöötaja. 1960. a-ist on olnud Saksamaal juhtivalt tegev fantastika- ja õuduskirjanduse populariseerijana ja väljaandjana, tema toimetamisel ilmus 1968—75 sari „Bibliothek des Hauses Usher". **T:** *Einführung in die Horrorliteratur* (rmt-s „Lexikon der Horrorliteratur", 1999).

Kirepe, *Lilian* (25. XII 1927 Tallinn), teatriloolane. Lõpetas 1965 ajaloolasena TRÜ. Olnud 1952—94 Teatri- ja Muusikamuuseumi teadur, sh. 1969—94 teatriosk-a juh. Uurinud eesti teatri ajalugu ning näit-

lejate elu ja loomingut (A. von Kotzebue, T. Altermann, P. Pinna), koostanud kogumiku „Kui päikest sõelaga tehti..." (1974, ka kommentaarid) ja albumi „Liina Reiman" (1991), toimetanud teatritegelaste mälestusrmt-id (L. Kalmeti „Pool sajandit teatriteed", 1982). P. Põldroosi preemia 1992.

Kirikal, *Jaak* (2. I 1939 Tartu), jurist ja riigitegelane. Lõpetas 1961 TRÜ õigusteaduskonna. Töötanud Kohtla-Järvel linna rahvakohtunikuna ja rahvakohtu esimehena, olnud a-st 1976 Eesti NSV justiitsministri asetäitja ja a-st 1980 I asetäitja, 1988–92 Ülemkohtu esimees, 1993–94 Eesti Väikeettevõtluse Assotsiatsiooni (EVEA) õigusdirektor, a-st 1996 vandeadvokaat. Eesti Juristide Liidu ja Eesti Akadeemilise Õigusteadlaste Seltsi asutajaliige. ENSV tnl. jurist (1987).

Kiris, *Advig* (4. VIII 1935 Južnaja Lifljandija, Primorje krai, Venemaa), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1972). Lõpetas 1961 TRÜ õigusteaduskonna. Olnud 1963–79 TRÜ riigi ja õiguse ajaloo kateedri vanemõpetaja ja dots., 1979–85 sama kateedri juh. (a-st 1979 dots.), 1985–90 Eesti NSV justiitsminister, seejärel EV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe õigusnõunik, a-st 1992 TTÜ majandusõiguse õppetooli dots. ning eraakadeemia „Nord" kaasprof., 1997–99 õigusteaduskonna dekaan. Uurinud EV 1920.–40. a. õiguse ajalugu ning riigi ja õiguse teooriat. ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1940. a. sündmuste ajaloolis-õigusliku hinnangu komisjoni liige (1989–90). ENSV tnl. jurist (1990). **T:** *Riigi ja õiguse teooria* I–II (1971, autoreid), *Restoration of the independence of the Republic of Estonia. Selection of legal acts (1988–1991). Compiled by Advig Kiris* (1991).

Kirk (a-ni 1973 P u l l i s a a r), *Anne* (20. VIII 1944 Leie k., Võisiku v.), zooloog (terioloog), bioloogiaknd. (1979). Lõpetas 1967 TRÜ. Oli 1968–70 Porkuni jahimajandis jahindusjuh., 1970–79 Eesti Metsanduse ja Looduskaitse TUI nooremteadur, töötanud a-st 1979 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s (a-st 1999 teadur). Uurinud halljänese, pisiimetajate ning a-st 1993 põdra populatsioonidünaamikat. **T:** *Eesti imetajad* (1990), *Jänesed* (1997), *Reproduction of moose* (Alces alces *L.*) *in Estonia*, 1993/94–1995/96 (koos J. Tõnissoniga). – Proceedings of the Latvian Academy of Sciences, 1999, 53, 2.

Kirme, *Kaalu* (12. XI 1928 Tallinn), kunstiajaloolane, Maris K. abikaasa, kunstiteaduste knd. (1965). Lõpetas 1954 ERKI nahkehistöö erialal. Töötanud 1961–80 Ajaloo Inst-i kunstiajaloo sektoris (a-st 1964 teadur) ning a-st 1980 TPÜ õppejõuna (1980–87 jooniste ja graafika kateedri juh., a-st 1992 kunstiajaloo õppetooli ja 1992–94 ka kunstiosk. juh.; a-st 1992 prof.). Uurinud pms. eesti tarbekunsti – põhil. nahkehistööd ja kullassepakunsti – ning rahvakunsti ja tarbekunsti seoseid. 1950.–60. a-il kujundas nahast laekaid ja auaadresse. „Eesti kunsti ajaloo" (K. Raua preemia 1978 ja ENSV rkl. preemia 1980) autoreid. K. Raua preemia 1987. **T:** *Eesti nahkehistöö* (1973), *Eesti sõled* (1986), *August Roosileht* (1986, koos R. Loodusega), *Jaan Koorti päevaraamat* (1999), *Autoportree silmusega. Adamson-Ericu elurómaan* (1999).

Kirme (a-ni 1995 M ä n n i k), *Maris* (28. XI 1945 Rägavere), muusikateadlane, Kaalu K. abikaasa, kunstiteaduste knd. (1986). Lõpetas 1973 muusikateaduse alal (juhendaja J. Jürisson) TRK. Olnud 1968–73 ENSV Teatri- ja Muusikamuuseumi teadur, 1978–81 ENSV TA Ajaloo Inst-i aspirant ja a-st 1973 TPÜ õppejõud (a-st 1989 dots.). Uurinud põhil. Eesti ja Soome muusikasuhteid ning A. Kapi, K. Leichteri ja T. Vettiku elu ja loominguteed. Koostanud rmt-u „Karl Leichter. Keset muusikat" (1997). **T:** *Tuudur Vettik* (1990).

Kirret, *Oskar* (27. XI 1909 Kooraste v. – 18. XII 1991 Tallinn), keemik, *dr. ing.* (1940, Dresdeni tehnikaülikool), Eesti TA liige (1961). Lõpetas 1936 TÜ, täiendas end 1938–40 Dresdeni tehnikaülikoolis. Oli 1944–52 TPI kateedrijuh., 1944–46 ENSV Tööstuse Teadusliku Uurimise Keskinst-i, 1946–60 ENSV TA Energeetika Inst-i (a-ni 1952 ENSV TA Tööstusprobleemide Inst.) ning 1960–78 ENSV TA Keemia Inst-i dir. ja 1978–88 laborijuh. 1964–73 ENSV TA Keemia-, Geoloogia- ja Bioloogiateaduste Osk. akad-sekretär, 1976–87 Mendelejevi-nim. Üleliidulise Keemiaseltsi keskjuhatuse liige ja Eesti osk. juhatuse esimees. Uurimusi pms. geokeemia ja orgaanilise keemia, kohalike maavarade (diktüoneemaargilliidi, glaukoniidi, põlevkivi) uurimise ning polümeeride analüüsi ja sünteesi alalt. ENSV tnl. teadlane (1977). P. Kogermani mälestusmedal 1985. **T:** *Keemilised tekstiilkiudained* (1961), *Атлас инфракрасных спектров химических и природных волокон* (1988, koos L. Lahega).

Kirs, *Ernst* (19. II 1920 Tomski kub. – 15. IV 1994 Tallinn), kujur. Õppis 1940–41 Tallinnas Koorti-nim. Riigi Rakenduskunsti Koolis. Osales II maailmasõjas (Punaarmees). Lõpetas 1950 Tartu Rkl. Kunstiinst-i. Töötas 1951–53 Moskvas S. Merkurovi ateljees. Viljelnud pms. kompaktse käsitluslaadiga graniitakti ja -portreed, ka monumendi- ja hauaskulptuuris. **T:** A. Hindi ja A. Englase portree (mõlemad 1955), *Leinav naisfiguur* (1964, R. Treumani haual Tallinna Metsakalmistul), *Päike* (1968), *Kaksikakt* (1970, T. Sooaluste haual Viljandi Metsakalmistul).

Kirs, *Jakov* (Jaak) (2. I 1927 Rostov Doni ääres – 16. IX 1998 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1957). Lõpetas 1953 TRÜ. Töötas samast aastast TÜ Füüsika Inst-s (1959–61 vanemteadur, 1961–73 pooljuhtide füüsika labori juh., 1973–89 teadusdir., 1990–95 vanemteadur, 1995–98 konsultant). Eesti Füüsika Seltsi asutajaliige. Uurinud pms. kõrge hüdrostaatilise rõhu toimet ioonkristallide ja pooljuhtide optilistele omadustele. Täpsustanud lisandtsentrite energeetilist struktuuri ning selgitanud kõrge rõhu (tuhandeid atmosfääre) toimet kristallide luminestsentsile ja fotoelektrilistele omadustele. Kristallide kõrgrõhuspektroskoopia uurimissuuna rajajaid Eestis. TÜ Füüsika Inst-i hoonetekogumi ehitamise organiseerijaid ja aparaadiehituse arendajaid. ENSV rkl. preemia 1959. **T:** *Влияние высоких гидростатических давлений на характеристики примесных центров в щелочногалоидных кристаллах* (autoreid). – Труды ИФА АН ЭССР, 1974, 42.

Kirs, *Juho* (14. V 1946 Rakvere), geoloog (mineraloog-petrograaf), geoloogiamag. (1993). Lõpetas 1969 TRÜ. Olnud 1969–74 TÜ geoloogiakateedri vanemlaborant, 1974–93 samas vanemõpetaja, a-st 1993 lektor. Lugenud mineraloogia, petrograafia, geotektoonika ja geoloogia metodoloogia kursusi. Teadustööd käsitlevad pms. magma-, moonde- ja meteoriidikraatri kivimite elemendilist ja mineraalset koostist. **T:** *Анортозит-рапакивигранитная формация* (1978, autoreid), *Radiogenic isotopes of the Estonian and Latvian rapakivi suites: new data from the concealed Precambrian of the East European Craton* (1996, autoreid), *Mineraalid ja kivimid* (1999, autoreid).

Kirsel, *Mats* (8. II 1841 Loodi v. – 18. III 1907 Jämejala), tõlkija. Töötas 1858–60 Paistu ja 1860–89 Viljandi kihelkonnakooli õpetajana. Pidi õpetajaametist lahkuma, sest esitas 1887 venestusvastase palvekirja. Avaldas 14 saksa keelest vabalt tõlgitud, vabadusvõitlusele õhutavat ja rõhumisvastast rahvarmt-t („Kannatlikko Hirlanda luggo", 1864; „Orjaelu", 1872; „Siimon. Ühe neegriorja elulugu Brasiilias", 1876; „Willem Tell. Üks historialik jutustamine", 1876; „Gustaw Waasa ehk Kuningas ja talupoeg", 1884).

Advig Kiris

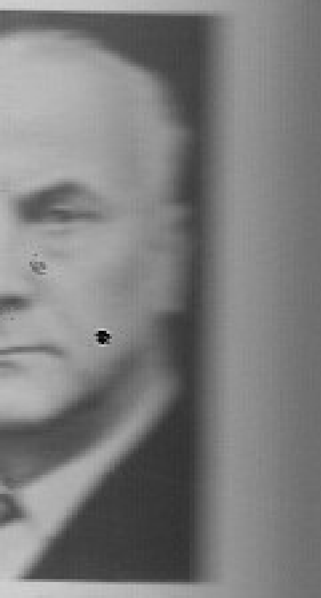

Anne Kirk

Kaalu Kirme

Oskar Kirret

Jaan Kirsipuu

Valve Kirsipuu

Erik Kissa

Elmar Kits

Linda Kits-Mägi

August Kitzberg

Kirsipuu, *Jaan* (17. VII 1969 Tartu), jalgrattur. Alustas treeninguid 1980. Hakkas 1991 võistlema Prantsuse amatöörklubides, a-st 1993 on elukutseline (võistles esialgu *Chazal*'i meeskonnas, viimastel aastatel olnud *Casino* meeskonnas). Olulisimad saavutused on 1998 Hispaania velotuuril etapivõit ning 1999 *Tour de France*'i 1. etapi võitmine ja 6 etapi jooksul liidrikohal olemine. 1998 ja 1999 maailmas enim võite saanud elukutseline jalgrattur (vastavalt 16 ja 18 esikohta), parim koht maailma jooksvas edetabelis on olnud 9. (1999). Sai 1996 Atlanta OM-il 221,85 km ühisstardiga sõidus 24. koha.

Kirsipuu, *Valve* (5. III 1933 Tallinn), poliitik ja majandusteadlane, majandusknd. (1965). Lõpetas 1958 TRÜ. Töötas 1958—60 Pöögelmanni-nim. Elektrotehnika Tehases, oli 1964—66 ENSV TA Majanduse Inst-i teadur, 1966—89 samas teadussekretär, 1979—92 Eesti Majandusjuhtide Inst-i dots., 1989—92 Filosoofia, Sotsioloogia ja Õiguse Inst-i teadussekretär, 1966—93 ühtlasi ER-i majanduskommentaator. Olnud a-st 1992 Riigikogu liige (1992—95 rahanduskomisjoni esimees), a-st 1994 Reformierakonna aseesimees. Kuulunud a-st 1996 Tallinna volikokku. A-st 1997 Liberaalse Internatsionaali naisteühenduse aseesimees.

Kirso, *Uuve* (23. XI 1937 Tartu), keemik, keemiadr. (1979, NSVL TA Keemilise Füüsika Inst., kinnit. 1980). Lõpetas 1961 TRÜ, täiendanud end 1993—94 Torontos, 1995 ja 1998 Trondheimis ning 1997—98 ja 1999 Chapel Hillis (USA-s). Olnud 1983—92 Eesti TA Keemia Inst-i osakonna- ja laboriјuh., 1987—92 TTÜ prof. ning a-st 1992 Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i uurimisrühma juht, 1991 ühtlasi Perpignani ülikooli (Prantsusmaal) külalisprof. A-st 1997 Polütsükliliste Ühendite Seltsi juhatuse liige. Uurimusi keskkonnakeemia ja -tervishoiu alalt. Teinud kindlaks kantserogeensete ja toksiliste ainete ehituse, reageerimisvõime ja bioloogilise aktiivsuse vahelise seose. Uurimusi ka mürgiste ainete segudes tekkivate sünergistlike ja antagonistlike efektide, bioantioksüdantide vähivastase toime ning atmosfääri aerosoolides sisalduvate saasteainete transformeerimise kohta. Fulbrighti auhind 1977. **T:** *Превращения канцерогенных веществ в биосфере* (1975, Moskva, autoreid), *Превращение канцерогенных и токсических веществ в гидросфере* (1988, autoreid), *Role of algae in fate of carcinogenic polycyclic aromatic hydrocarbons in the aquatic environment* (autoreid). — Ecotoxicology and Environmental Safety, 1998, 41.

Kirss, *Tiina* (18. IX 1957 Buffalo, USA), kirjandusteadlane, *Ph. D.* (1994, Michigani ülikool). Õppis 1975—79 Ohios Clevelandi *Case Western Reserve*'i ülikoolis. Täiendanud end Pariisi, New Yorgi osariigi (Buffalos) ja New Yorgi Columbia ülikoolis. A-st 1993 Merceri ülikooli (Macon, Georgia osariik) õppejõud ja naisuurimiskeskuse juh. Olnud 1990 Eesti Humanitaarinst-i, 1996 Illinoisi ülikooli Balti teaduste suvekooli ja 1997—98 Toronto ülikooli Eesti õppetooli külalisõppejõud. Välismaise Eesti Kirjanike Liidu ja Balti Uuringute Edendamise Ühingu (AABS) liige (1996—98 asepresident). Avaldanud a-st 1983 art-eid ja uurimusi pms. uuema eesti ja Ida-Euroopa proosa ning kirjanduskriitika kohta.

Kissa, *Erik* (7. IV 1923 Abja-Paluoja), keemik, *Ph. D.* (1956, Delaware'i ülikool). Õppis 1941—44 TPI-s, lahkus 1944 Eestist, lõpetas 1951 Karlsruhe ja 1956 Delaware'i ülikooli. Olnud 1951—93 *Du Pont de Nemours & Co* teadur, a-st 1994 iseseisev konsultant. Oli 1978—79 ÜRO konsultant Indias, 1982 Hiinas ja 1986—88 Lõuna-Koreas. Uurimusi kolloid- ja pinnakeemia (sh. kiudude pinnakeemia), analüütilise ja tekstiilikeemia alalt ning pindaktiivsete ainete, värvide ja värvimismenetluste kohta (patenteeritud mitmes riigis). **T:** *Detergency* (1987, koos W. G. Cutleriga), *Dispersions* (1999), *Fluorinated surfactants and repellents* (2000).

Kits, *Elmar* (27. IV 1913 Tartu — 24. III 1972 Tartu), maalikunstnik, Linda K-Mäe abikaasa, Saskia Kasemaa isa. Lõpetas 1939 kõrgema kunstikooli „Pallas" (A. Vabbe õpilasena). Töötas 1940—41 K. Mäe nim. Riigi Kõrgemas Kunstikoolis joonistusõpetajana ning 1944—49 Tartu Rkl. Kunstiinst-s maaliõppejõuna ja 1947—49 monumentaalmaali kateedri juh-na. K. on „Pallase" maalikoolkonna silmapaistvaid esindajaid. Viljeles kõiki tahvelmaaližanre, dekoratiivpannood, monumentaalmaali ning rmt-uillustratsiooni. Alustas lüüriliste, järelimpressionistlikus laadis maalidega („Figuur tooli ja lilledega", 1939; „Interjöör", 1940), sõja-aastatel lisandus sellele stiliseeriv nägemuslik kallak („Öine habaneera", 1944) ja sel ajal oli meelisžanriks maastikumaal („Suislepa maastikud", 1942—44). K. suutis ka jäigas realismis säilitada isikupära („Kunstiteoste arutelu ENSV Kunstnike Liidus", 1947; „Noor viiuldaja", 1956). 1960. a-il ühendas monumentaalmaalis impressionismi ja abstraheeritud kujundid („Muusika. Ballett. Kujutav kunst", 1961—62) ning erakordselt viljakal ajajärgul 1965—71 grotesksuse ja sürreal. absurdi ning lõi ekspressiivseid abstraktseid töid („Surmaratsanikud" ja „Tektooniline", 1966; „Lameetia" I—II, 1971). ENSV rahvakunstnik (1971). ENSV rkl. preemia 1948 ja 1970. 1988 ilmus „Elmar Kitse mälestusi ja mõtteid kunstist" (üles kirjutanud V. Erm).
B: M. Levin. *Elmar Kits.* Tln., 1977.

Kitse, *Endel* (12. VI 1928 Olustvere v.), mullateadlane, bioloogiadr. (1975, kinnit. 1977). Lõpetas 1952 EPA. Olnud 1950—51 Jõgeva Sordiaretusjaama nooremteadur, 1951—52 EPA mullateaduse ja agrokeemia kateedri agrokeemik, 1952—53 assistent, a-st 1953 õppejõud (1963—77 dots., 1977—93 prof.); a-st 1993 EPMÜ emeriitprof. Uurinud muldade hüdrofüüsikalisi omadusi, põlevkivikarjääride põllustamist ja väetiste efektiivsust. **T:** *Mullateadus* (1962, autoreid), *Агрофизическая характеристика почв нечерноземной зоны Европейской части СССР.* — Научные труды ВАСХНИЛ (1976, Moskva, autoreid).

Kits-Mägi, *Linda* (3. VI 1916 Jekaterinburg — 19. III 1990 Tartu), maalikunstnik, Elmar Kitse abikaasa, Saskia Kasemaa ema. Õppis a-st 1934 kõrgemas kunstikoolis „Pallas", lõpetas 1943 Tartu Kõrgemad Kujutava Kunsti Kursused. Jätkas „Pallase" maalikoolkonna traditsioone, lõi impressionistliku, varjundirikka koloriidiga valgusküllaseid natüürmorte, lille- ja maastikumaale ning portreid; kujutanud palju ka lapsi. ENSV tnl. kunstnik (1987). K. Mäe medal 1986. **T:** *Interjöör* (1946), *Autoportree* (1954 ja 1957), *Natüürmort pudelitega* (1960), *Raudteejaamas* (1965), *Georgiinid* (1975), *Pidulik bukett* (1986).
B: *Linda Kits-Mägi.* [Koost. V. Hinnov.] Trt., 1960.

Kitzberg (a-ni 1863 K i t s), *August* (29. XII 1855 Põlde k., Laatre v., Pärnumaa — 10. X 1927 Tartu), kirjanik, Jaan K-i isa. Õppis Niitsaadu vallakoolis, hiljem täiendas end iseõppijana. Töötas 1872 Pöögles vallakirjutaja abilisena, a-st 1873 Pornusel jm. kohtukirjutajana, hiljem Karksis, Pollis jmt. Mulgimaa vallas vallakirjutajana. Pidi 1893 vene keele oskamatuse tõttu kirjutajaametist lahkuma, töötas lühikest aega Viljandi Põllumeeste Seltsi ökonoomina, a-st 1894 Daugavpilsi läh. Kalkūne mõisas piiritusevabriku rmt-upidajana, a-st 1898 Riias „Phoenixi" vagunivabrikus osakonnajuh-na, 1901—04 Tartus „Postimehe" ärijuhina ja 1904—20 Liivimaa Hüpoteegi Seltsi pangaametnikuna. Kirjanduslikku tegevust alustas 1870. a-il tõlketööga ja koduloolise rmt-ga „Kodu-kurukesest" (1878). Varasemast jutus-

tustest küünivad esile ajalooline „Maimu" (1889) ja rahvaluuleaineline „Libahunt" (1892). K-i külajuttudest on tuntuimad „Rätsep Õhk ja tema õnneloos" (1892), „Sauna-Antsu „oma" hobune" (1894), „Püve Peetri „riukad"" (1897), „Räime-Reeda 10 kopikat" (1903), „Veli Henn" (1901) ja „Hennu veli" (1904), tähelepanu väärivad ka olupildid „Koopavana" (1893) ja „Kui lokku löödi" (1903) ning näidendid („Punga Mart ja Uba-Kaarel", 1894, esmalavastus 1909; „Pila-Peetri testament", 1897, 1901; „Rätsep Õhk", 1903, 1940). Enamasti ajakirjanduses esmaavaldatud jutustused on koondatud kogusse „Külajutud" (5 kd., 1915—21), neid iseloomustavad siiras kaasaelamine külarahva rõõmudele ja muredele, sundimatu vestetoon ning enamasti idüllilis-humoristlik autorisuhtumus. Näidendites ja jutustustes kujutatakse Mulgimaale iseloomulikke inimtüüpe ja nende varalisest ebavõrdsusest tulenevaid suhteid. Pärast eesti kutselise teatri sündi keskendus K. näitekirjandusele ning avaldas draamad „Tuulte pöörises" (1906, esmalavastus 1906 „Vanemuise" avamisel), „Kauka jumal" (rmt. 1915, lavastus 1912) ja „Lauris" (ilm. 1919, lavastus 1920), tragöödiad „Libahunt" (rmt. 1912, lavastus „Endlas" 1911; film 1969, „Tallinnfilm", ja 1976, USA eesti filmiamatöörid) ja „Enne kukke ja koitu" (rmt. 1919, lavastus 1918), komöödia „Neetud talu" (1923), oma külajutu dramatiseeringu „Püve talus" (ilm. 1910, lavastus 1911), laulumängu „Kosjasõit" (1915, J. Simmi muusika) ja lastenäid-i „Kaval-Ants ja Vanapagan" (rmt. 1912, lavastus 1907). Tema tippteos „Libahunt", romantiliste sugemetega tragöödia vastuhakust muserdavaile oludele ning neist johtuvaile eelarvamustele ja orjameelsusele, on tihe ja terviklik nii karakterikujutuselt kui ka ülesehituselt. Draama „Kauka jumal" kujutab hallparunliku rahavõimu jõhkrust ning selle allajäämist saatusele, draama „Tuulte pöörises" käsitleb õigluse, humaansuse ja vägivalla kokkupõrget 1905. a. rev-i taustal. Elu varjukülgede esiletoomine koos inimsuse rõhutamisega on omane ka teistele näidenditele. Lastele kirjutatut koondavad „Lastejutud" (1925) ja „Lastenäidendid" (1928). Päevakajalisest följetonitoodangust koosneb valimik „Tiibuse Jaak Tiibuse kirjavahetus" (2 kd., 1920—23), luuleparoodiaist ja satiiridest kogu „Tiibuse Mari ajalikud laulud" (1920). „Ühe vana „tuuletallaja" noorpõlve mälestused" (2 kd., 1924—25, [2]1957 Stockholm) sisaldab autori perekonnaloo ja elukäigu sajandivahetuseni. K. on kõrvu E. Vildega eesti kunstiväärtusliku näitekirjanduse rajajaid ja silmapaistev humoristliku proosa viljeleja. — Mälestussammas Tartus Raadi kalmistul (J. Koort, 1930) ja Karksi-Nuias (1991). **T:** *Valitud teosed* (2 kd., 1955), *Külajutud* (1971).

B: M. Sillaots. *A. Kitzbergi toodang*. Trt., 1925; B. Linde. *August Kitzberg*. Tln., 1926; V. Alttoa. *August Kitzberg*. Tln., 1960. ▲

Kitzberg (Kitsberg), *Jaan* Oskar August (25. VIII 1904 Tartu — 12. IX 1988 Massachusetts, Worcester), ajakirjanik, August K-i poeg. Lõpetas 1932 TÜ õigusteaduskonna. Töötas a-st 1923 „Postimehe" toimetuses, sai pärast selle sekvestri alla võtmist 1935 peatoim-ks ja jäi selleks 1941. a-ni (vaheajaga 1940), a-st 1942 oli Tallinna ringhäälingu juh. 1944. a. kevadel arreteeris K-i Saksa julgolekupolitsei, vabanenuna pages Saksamaale, kust rändas 1949 USA-sse. Töötas seal 1974. a-ni „Ameerika Hääle" eestikeelsete saadete toimetuses, sh. juh-na.

Kivi, *Aita* (20. XII 1954 Tallinn), kirjanik. Lõpetas 1981 TPI ehitusinsenerina. Töötanud 1983—90 kirjastuse „Valgus" toim-na ja 1990—97 ajalehe „Rahva Hääl" (hiljem „Sõnumileht") kultuuritoim-na, a-st 1997 olnud ajakirja „Anne" tegevtoim. Kirjutanud luulet (kogud „Usaldades", 1986, „Lendutõusja", 1988, ja „Aknalseisja", 1996) ning proosat (novellikogud „Üheksa avameelset naist", 1991, ja „Teisikud ja armukesed", 1993, rom. „Jumalakäpp", 1996); teleseriaali „Kired" stsenarist (koos J. Habichtiga). K. looming on pälvinud tähelepanu eelkõige selle poolest, et kujutab ilmumisaja kohta tavatult avameelselt erootikat läbi naisesilmade.

Kivi, *Aleksander* (10. II 1894 Tuuliku k., Tali v. — 2. II 1985 Tallinn), geodeet ja kodu-uurija. Õppinud TÜ-s 1922—23 metsandust ja 1923—25 õigusteadust. Lõpetas 1934 Tallinna Tehnikumi maamõõtmise erialal. Töötas 1912—57 Tallinna linnavalitsuses, sh. a-st 1944 peageodeedina. Tegutsenud agaralt Tallinna Ajaloo Seltsis ning Tallinna Linnamuuseumi koduuurimisringis. Uurinud Tallinna linnasarast, kruntide ja tänavate saamislugu, veevarustuse ning tselluloosi- ja paberitööstuse ajalugu ning linnamajandust. Koguteose „Tallinna ajalugu" (I, II) autoreid. **T:** *Tallinna linna saras, selle piirid ja nende kaitsest.* — Vana Tallinn, II (1938); *Tallinn: Linna asustus- ja ehitusajaloolisi materjale* (7 kd., 1996, koos E. Alamaaga), *Härjapea jõgi — Tallinna tööstuse häll.* — Kodu-uurimise teateid, 1970, 9; *Tallinna tänavad* (1972), *Isikunimelised tänavad Tallinnas* (1977).

Kivi, *Eve* (õieti Eeve) (8. V 1938 Paide), filminäitleja. Lõpetas 1959 Tallinna Draamateatri õppestuudio. Mänginud a-st 1955 menukalt u. 50 filmis; viljelnud estraadi. Töötanud „Tallinnfilmis" ja „Mosfilmis", a-st 1993 telestuudios „Kanal 2". ENSV tnl. kunstnik (1983). **O:** Annikki (*Sampo*, 1959), Evi (*Vallatud kurvid*, 1959), Hilda (*Balti taevas*, 1961), Ursula (*Viimne reliikvia*, 1969), Kristiina (*Väike reekviem suupillile*, 1972), Eugenie Schombach (*Ferdinand Luce'i elu ja surm*, 1977), Aldona (*Erilisi tundemärke pole*, 1979), Alice'i ema (*Need vanad armastuskirjad*, 1992), Lulu (*Tulivesi*, 1994).

Kivi, *Kalju* (23. III 1951 Tartu), nukufilmilavastaja ja filmikunstnik, Signe K. abikaasa. Lõpetas 1980 ERKI moekunstnikuna. Töötanud 1980—94 „Tallinnfilmis" (dets-st 1993 „Nukufilmis") režissöörina ja 1995—99 Eesti Rkl. Nukuteatri peakunstnikuna. K. animafilmide loomisel katsetatakse erinevaid materjale ja msg. nukutehnikat. **F:** *Paberileht* (1981), *Klaasikillumäng* (1985), *Miks puud ei kõnele* (1988), *Tõus* (1989), *Susla* (2000, koos M. Randiga).

Kivi, *Signe* (24. II 1957 Tallinn), tekstiilikunstnik ja poliitik, Kalju K. abikaasa. Lõpetas 1980 ERKI. Töötanud a-st 1997 EKA õppejõuna (a-st 1997 prof., a-st 1999 tekstiilikateedri juh.). Olnud 1995—98 Eesti Kunstnike Liidu asepresident, 1998—99 president ja a-st 1999 EV kultuuriminister (reformierakondlane). Viljelnud algul käsitrükitehnikas must-valgeid („Taevane raev", 1984), seejärel värvikontrastidel põhinevaid, ekspressiivseid kangaid („Sidrunid", „X ja Z", mõlemad 1987). 1990. a-il loonud söövitustrükikangaid („Märgid" I ja II, 1992) ja installatsioone („Vesikardin" ja „Laastuvaip", mõlemad 1997) ning rakendanud masstoodangukangaste ületrükkimist (sari „Rutiin", 1999). Teinud rahvusrmtk. konverentsisaali lavatekstiilid (1994). EV kultuuripreemia 1991. Balti tarbekunstitriennaali preemia 1991 ja Tallinna rakenduskunstitriennaali preemia 1997.

Kiviberg, *Ando* (28. VII 1969 Rakvere), rahvapillimängija ja -orkestrijuht. Lõpetas 1994 Viljandi Kultuurikolledži rahvapäraste puhkpillide erialal, a-st 1997 õpib TÜ sotsiaalteaduskonnas. Töötanud 1993—96 Viljandi Kultuurikolledžis rahvamuusika-(torupilli-)õppejõuna, a-st 1998 Tartu laululava juh-na. Juhatanud a-st 1991 rahvamuusikaansamblit „Alleaa", ansambel on esinenud paljudes Euroopa, Aasia ja Ameerika riikides. Loonud torupillimuusikat. Olnud a-st 1993 Viljandi pärimusmuusika festivali mõtte algataja ja peakorraldaja, kuulub Viljandi pärimusmuusika festivali esindajana Eesti Rahvuslikku

Aita Kivi

Aleksander Kivi

Eve Kivi

Kalju Kivi

Signe Kivi

Albert Kivikas

Alar Kivilo

Jüri Kivimäe

Maia Kivisaar

Sven Kivisildnik

Folkloorinõukogusse. Noorte Moosekantide Seltsi asutaja (1993) ja 1995—99 seltsi vanem. Viljandi linna aasta isik 1998.

Kivikas, *Albert* (18. I 1898 Suure-Jaani — 19. V 1978 Lund), kirjanik. Osales vabatahtliku õppursõdurina Vabadussõjas. Õppis 1920—21 TÜ filosoofiateaduskonnas. Viibis 1922—23 Berliinis (ajakirjade „Acg" ja „Odamees" toim-na), seejärel oli Tartus ja a-st 1927 Tallinnas kutseline kirjanik, töötas 1931—33 „Päevalehe", 1933—35 „Võitluse" ja 1935—38 „Uue Eesti" toimetuses ajakirjanikuna, oli 1937 Draamateatri ning 1938—40 „Estonia" dramaturg, toimetas 1941—44 ajalehte „Eesti Sõna". Läks 1944 Soome ja sealt Rootsi, asus 1947 elama Lundi, kus oli pikemat aega arhiivitöötaja ja ajalehe „Eesti Post" toim. Alustas epateeriva proosaminiatuurirmt-ga „Lendavad sead" (1919) ja real. külajuttude koguga „Sookaelad" (1919, pseud. Mart Karus). Avaldas seejärel ekspressionistlikke novelle (kogud „Verimust", 1920, ja „Punane ja valge", 1927, [2]1998) ning rom-i „Ristimine tulega" (Berliin, 1923). Nn. külarealismi esindavad rom-d „Jüripäev" (1921, ümbertöötatuna „Murrang", 1925), „Jaanipäev" (1924) ja „Mihklipäev" (1924) moodustavad triloogia. Osalt autobiograafilised on majanduskriisi aega käsitlev rom. „Vekslivõltsija" (1931) ja rom. „Nimed marmortahvlil" (1936, [4]1991; dramatiseering koos A. Annistiga 1939, A.-E. Kerge „In corpore...", 1989), mille 1. kd. esitab noore mehe kujunemisloo Vabadussõjas ja 2.—4. kd. (Vadstena—Lund, 1948—54) kirjeldavad peategelase elu Eesti Vabariigi esimesil aastail. **T:** lühiproosakogu *Miniatüürid* (1926), rom-d *Karuskose* (1943, [2]1991), *Kodukäija* (Lund, 1963), novellikogu *Tulililled* (Lund, 1957).
B: H. Salu. *Albert Kivikas*. Lund, 1971.

Kivilo, *Alar* (17. II 1953 Montreal), Kanada filmioperaator ja -lavastaja. Õppinud 1971—72 Toronto ülikooli filmiosk-s. Asutas 1985 oma telereklaamifirma. Loonud reklaamfilme ja autorifilmi „Ruberg", paistnud silma telefilmide („Sissetungijad", 1995; „Gotti", 1996) ning lühimängufilmi „Poisid ja tüdrukud" (1983; „Oscar") operaatorina. USA mängufilmi „Lihtne plaan" (1998, režissöör Sam Raimi) operaator.

Kivilo, *Elmar* (25. II 1912 Vändra — 21. VIII 1986 Tartu), näitleja. Õppis 1935—40 Tallinna Töölisteatri õpperühmas ja TK juures kutsenäitlejate kursustel. Töötas 1936—44 Tallinna Töölisteatris ja 1944—86 „Vanemuises". Mänginud filmis („Valgus Koordis") ja telelavastustes. ENSV tnl. kunstnik (1967). NSVL-i rkl. preemia 1952. **O:** Harpagon (Molière'i *Ihnus*), Kaval-Ants (Tammsaare ja Särevi *Kaval-Ants ja Vanapagan*), Topias (Jotuni *Mehe küljeluu*), Giles Corey (Milleri *Saalemi nõiad*), Soin (Lutsu ja Liivese *Tagahoovis*), Vesiroos (Tammsaare ja O. Toominga *Tõde ja õigus*).

Kiviloog, *Jaak* (23. II 1935 Räpina), arstiteadlane, meditsiinidr. (1974, Uppsala ülikool). Lõpetas 1965 Uppsala ülikooli. On a-st 1974 dots., a-st 1976 Örebro keskhaigla kopsuhaiguste kliiniku ülemarst. Uurinud pms. kopsuhaigusi ja nende allergoloogiat. **T:** *Studies of bronchial asthma with special reference to prevalence. Bronchial hyperactivity and exercise-induced bronchoconstriction.* — Acta Universitatis Upsaliensis, 1974, 176; *Epidemiologiska synpunkter på astma* (Lund, 1986).

Kivimäe (a-ni 1934 Steinberg), *Arnold* (19. XII 1908 Eivere mõis — 28. VIII 1988 Uppsala), loomakasvatusteadlane, *dr. agr.* (1959, Uppsala). Lõpetas 1931 TÜ. Oli 1929—34 samas assistent, 1934—35 Kuusiku Karjakontrollassistentide Koolis õpetaja ja katsejaamas teadur, 1935—40 Põllutöökoja loomakasvatusnõunik, 1940—44 põllutöömin-i loomakasvatusvalitsuse juh. Läks 1944 Soome ja sealt Rootsi. Oli 1944—55 Rootsis Uppsala põllum-kõrgkooli koduloomade söötmise ja hoolde inst-i assistent, 1956—74 riigiagronoom ning ühtlasi Uppsala põllum-kõrgkoolis linnukasvatusosk-a juh. ja õppejõud. Loonud pullide jõudluspärilikkuse uurimise metoodika, uurinud söötade koostist, loomade ainevahetust jm., juurutas Rootsis broilerikasvatust. Avaldanud üle 440 teadustöö, on eestikeelsete aretusalaste oskussõnade peamisi loojaid. Koostas ja toimetas 1934—35 „Põllumehe käsiraamatu" IV ja V osa. Rootsis tegutsenud Eesti Agronoomide Seltsi asutajaid ja 25 aastat selle esimees. **T:** *50 aastat tööd loomakasvatuse alal.* — Eesti Agronoomide Selts Rootsis. Toimetis, 3 (Uppsala, 1983).
B: O. Kärt. *Arnold Kivimäe — 90.* — Agraarteadus, 1998, 4.

Kivimäe, *Jüri* (17. VIII 1947 Pärnu), ajaloolane, ajalooknd. (1983). Lõpetas 1970 TRÜ. Olnud 1970—75 „Eesti nõukogude entsüklopeedia" toim., 1975—90 ENSV TA Ajaloo Inst-i teadur, 1990—97 Tallinna Linnaarhiivi juh. ja a-st 1972 ühtlasi TÜ ajalooteaduskonna üldajalookateedri õppejõud (a-st 1996 üldajaloo korraline prof. ja 1997—99 ajaloo-osk-a juh.). Valiti 1998 Toronto ülikooli Eesti õppetooli prof-ks. Hansa Ajalooseltsi liige, Balti Ajaloo Komisjoni (*Baltische Historische Kommission*) k-liige. Uurinud Hansa linnade (Tallinna, Narva, Viiburi) ajalugu ja keskaegset kaubandust. **T:** *Narva küsimus Liivi ordu poliitikas aastail 1494—1535.* — Eesti TA Toimetised. Ühiskonnateadused, 1981, 1—2; *Peeter Tarveli elu ja töö* I—II. — Akadeemia, 1989, 9, ja 1990, 1; *Hansa* (1994).

Kivine, *Paavo* (19. XI 1939 Esna v.), kergejõustiklane, spordiajakirjanik ja kirjastaja. Lõpetas 1964 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna eesti filoloogina. Tulnud kergejõustikus 9 korda Eesti meistriks (sh. 6 korda kaugushüppes). Parimad tulemused: kaugushüppes 7.75 (1965, Eesti rekord), 100 m jooksus 10,9 (1966), 200 m tõkkejooksus 23,5 (1967). Töötanud 1964—67 „Edasis" ja 1968—70 ER-is spordiajakirjanikuna ning 1970—88 kirjastuses „Eesti Raamat", a-st 1989 juhtinud kirjastust „Olympia". Olnud Müncheni, Montreali, Los Angelese, Barcelona, Sarajevo ja Lake Placidi OM-e käsitlevate rmt-te koostaja ja autoreid. ENSV tnl. kultuuritegelane (1983). J. Smuuli preemia 1983. **T:** *Tahtmine* (1982, koos J. Taltsiga), *Mäng* (1986), *Patroklose memoriaal* (1991), *12 meest* (1984), *Hüvasti, sõbrad!* (1994, koos A. Levandiga), *Te ei eksinud, härra parun* (1995).

Kivinukk, *Andi* (29. V 1948 Nõva v.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1975). Lõpetas 1971 TRÜ, täiendanud end Budapestis (1978—79), Darmstadtis (1993) ja Odenses (1998). Töötanud 1974—93 TTÜ-s (a-st 1982 dots.), olnud a-st 1993 TPÜ matemaatilise analüüsi õppetooli prof. ning Soomes (1992), Jaapanis (1998) ja Rootsis (1998) külalislektor. Eesti Teadusfondi matemaatika ekspertkomisjoni liige (1991—96). Uurimusi Fourier' ridade summeerimismeetodite ning kumerate funktsioonide ja nende kvadratuurvalemite kohta.

Kivisaar, *Maia* (2. VI 1960 Kose kn.), geneetik ja tsütoloog, bioloogiadr. (1992). Lõpetas 1983 bioloogina TRÜ. Olnud TÜ-s 1983—85 geneetika ja tsütoloogia kateedri nooremteadur, 1986—91 plasmiidibioloogia labori nooremteadur ja teadur, 1991—92 molekulaar- ja rakubioloogia inst-i nooremteadur ja teadur, a-st 1993 dots. Uurimusi molekulaarbioloogia valdkonnast. EV teaduspreemia 1992. **T:** *Regulation of transposase of Tn4652 by the transposon-encoded protein TnpC.* — Journal of Bacteriology, 1999, 181.

Kivisildnik (pseud., õieti Sildnik), *Sven* (3. I 1964 Rakvere), kirjanik ja ajakirjanik. Õppis 1982—86 EPA-s agronoomiat ja 1986—89 TÜ-s ajakirjandust. Töötanud 1989 ajalehe „Vagabund", 1991—92 aja-

lehe „Kostabi" ja 1993—96 ajalehe „Post" toimetuses, 1997—98 reklaami alal. Osalenud a-st 1988 kirjandusrühmitise „Hirohall" ja Eesti Kostabi Seltsi tegevuses. A-st 1984 avaldanud luulet, arvustusi, följetone, müstifikatsioone ja paroodiaid. Tema tekstiloomingu ja tegevuse lähtekohaks on äraspidise geeniusemüüdi loomine, ming dokumentaalsuse ja väljamõeldise piiril ning luuleteksti algupärasuse nõude eitamine, millega kaasneb msg. kollaaživõtete radikaalsem rakendamine kui senises eesti luules tavaks. Tegelnud ka *performance*'ite ja avangardteatriga. Asutas 1997 esimese eesti elektroonilise kirjandusajakirja „Kostabi-E". **T:** absurdipoeemid *Märg Viktor* (1989, õieti 1990, Kauksi Ülle võrukeelses tõlkes *Likõ Viktor*) ja *Dawa vita* (1991), valikkogu *Nagu härjale punane kärbseseen* (1996, koost. Kauksi Ülle), päevikuline *Loomade peal katsetatud inimene* (1997), arvutivõrguteosed *Eesti Nõukogude Kirjanike Liit — 1981. aasta seisuga, oluline* (1990, 1996) ja *Nagu isane kass ümber isase pudru* (1996), lühiniid. *Tondiga pühälik* (1996, koos Kauksi Üllega). ▲

Kivisilla, *Jaan* (5. IV 1941 Tallinn), geokeemik, geoloogia-mineraloogiaknd. (1987, Minsk). Lõpetas 1964 TRÜ, töötanud samast aastast Eesti Geoloogiakeskuses geoloogina (a-st 1993 geokeemia osk. juh.). Uurimused käsitlevad Eesti aluskorra geokeemiat ja geoloogiat. Eesti aluskorra geoloogiliste kaartide koostajaid. A-st 1994 mitme rahvusv. komisjoni ja töögrupi liige, osalenud rahvusv. geoloogilise korrelatsiooni projektides. **T:** *Kirde-Eesti kristalse aluskorra geoloogiline kaart* (1997), *Põhja-Eesti kristalse aluskorra geoloogiline kaart* (1998), *Loode-Eesti kristalse aluskorra geoloogiline kaart* (1999, kõik koos H. Koppelmaaga).

Kivistik, *Elmar* (13. XI 1905 Sootaga v. — 7. XII 1973 Tahkvere), laskesportlane. Kuulus 1934—39 Eesti koondisse. Oli 1935—39 MM-il Eesti edukaim laskur, võitis vaba- ja väikepüssist laskmises individuaalselt ja meeskondlikult kokku 21 medalit (sh. 14 kuldmedalit), püstitas ühe maailmarekordi individuaalselt ja osales 6 meeskondliku maailmarekordi püstitamises, kuulus 1937. ja 1939. a. MM-idel Argentina karika võitnud Eesti meeskonda. Eesti meistrivõistlustel sai individuaalselt 6 kuld-, 7 hõbe- ja 2 pronksmedalit. Pärast II maailmasõda töötas Saadjärve kolhoosis treiali ja keevitajana.

Kivistik, *Lembit* (26. I 1930 Puiatu v.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1961). Lõpetas 1955 TRÜ, oli 1960—96 TÜ õppejõud (a-st 1967 dots., 1974—79 matemaatilise statistika ja programmeerimise kateedri juh.). Täiendanud end Moskva ülikoolis (1968, 1973). Uurimusi iteratsioonimeetodite ja optimeerimismeetodite alalt. **T:** *Arvuteooria* (1968, ²1974, koos J. Gabovitšiga), *Operatsioonianalüüs* (1982, koos Ü. Kaasikuga), *Täisarvulise planeerimise lõikealgoritmid ja nende kiirendamine* (1993).

Kivistik, *Uno* (1. IV 1932 Karla k., Kuivajõe v. — 12. VI 1998 Karla k., Kuivajõe v.), aiandusagronoom, sordiaretaja. Lõpetas 1957 Räpina Aiandustehnikumi ja 1963 EPA. Oli 1957—59 Harju raj. Mitšurini-nim. kolhoosi aiandusbrigadir, 1960—78 J. Lauristini nim. kolhoosi aiandi juh. ja 1978—92 aretusagronoom. Aretanud 30 elulõngasorti, nt. 'Valge Daam', 'Romantika', 'Teksa', 'Põhjanael', 'Pulmapäev', 'Rüütel' ja 'Miniseelik'. Neist pms. esimest sorti kasvat. paljudel Euroopa maadel ja Jaapanis. Sordikatsetes on 135 tema elulõngaaretist. Aretanud ka roosisorte, nt. 'Kirilind', 'Maie' ja 'Sume'. Tegelnud õunapuu sordiaretusega; paljundas ja levitas oma õunaaretisi pms. Põhja-Eestis. Olnud Eesti Elulõngaklubi asutajaid ja kauaaegne president ning Rahvusv. Elulõngaliidu (*International Clematis Society*) juhatuse liige. **T:** *Elulõngad* (1995), *Viinamarjad koduaiast* (1996, koos Jaan Kivistikuga), *Eesti elulõngad*. — Aiakiri, 1998, 6.

Kivit, *Richard* (12. III 1888 Tartu — 11. III 1981 Ludwigsburg, Saksamaa), raamatu- ja tarbegraafik. Õppis 1904—05 Tartus R. von zur Mühleni joonistuskursustel, täiendas end 1921—22 Berliinis akvarelli ja graafika alal, oli a-st 1935 Tartus oü-u „Ilutrükk" graafik. Sai tuntuks eelkõige viljaka laste- ja noorsoormt-te (sh. a-st 1935 „Looduse kuldraamatu" ja a-st 1937 sarja „Kuldne kodu") kujundajana ja illustreerijana ning eksliibriseloojana. Lahkus 1944 Eestist, töötas Lääne-Saksamaal *Herba & Schneider*'i kirjastuse illustraatorina ning Stuttgardi ja Karlsruhe loodusmuuseumi joonestajana.

Kjellin [tšelli:n], *Tor* Helge (24. IV 1885 Värmlandi lään — 17. X 1984 Filipstad, Värmlandi lään), rootsi kunstiajaloolane ja muuseumitegelane, *dr. phil.* (1918). Oli 1917—29 (vaheaegadega) Lundi, 1922—24 TÜ ja 1929—31 Riia ülikooli prof. Asutas 1922 TÜ kunstiajalookabineti ja alustas Eesti kunsti ajaloo kavakindlat uurimist. Uurinud pms. keskaegset, sh. Baltimaade kirikuarhitektuuri; jälginud viimases avaldumat Skandinaavia, eriti Gotlandi kunsti mõju. Juhendanud ms. Karja ja Ridala kiriku restaureerimist. **T:** *Die Hallenkirchen Estlands und Gotland* (Lund, 1928), *Die Kirche zu Karris auf Oesel und ihre Beziehungen zu Gotland* (Lund, 1928).

Klaamann, *Einar* (26. III 1933 Rakvere — 11. VII 1986 Tallinn), geoloog (paleontoloog), geoloogia-mineraloogiaknd. (1963). Lõpetas 1957 TRÜ. Töötas samast aastast ENSV TA Geoloogia Inst-s teadurina (1969—73 teadussekretär, 1973—86 biostratigraafiasektori juh.). Uuris Eesti aluspõhja, Skandinaavia ja Briti saarte ordoviitsiumi ja siluri koralle (tabulaate). Balti siluri basseini ökoloogilise mudeli loojaid. Uurinud ka tänapäevaseid rifimoodustisi, Eesti maavärinaid ja geoloogilist uuritust ning geoloogiateaduste ajalugu. Korraldas ekspeditsioone Saaremaale, Podooliasse, Gotlandile jm. Osales NSVL TA Kaug-Ida Teaduskeskuse 1978 Austraaliasse Suurele Vallrahule korraldatud ekspeditsioonis. Oli Eesti viljakaimaid geoloogia populariseerijaid (u. 300 trükist). ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Инкоммуникативные табуляты Эстонии* (1966), *Силур Эстонии* (1970, autoreid), *Фациально-экологическая характеристика некоторых рифов юго-западной Пацифики и приавстралийских вод Индийского океана* (Vladivostok, 1984, koos J. Krasnoviga), *Сообщества и биозональность в табуляторных кораллов силура Прибалтики* (1986).
B: E. Kurik, H. Nestor. *Geoloog-paleontoloog ja popularisaator Einar Klaamann (26. III 1933 — 11. VII 1986) kolleegide mälestustes*. — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, IX. Tln., 1993.

Klaar, *Jaan* Reinhold (14. X 1911 Võhma k., Uue-Põltsamaa v. — 3. V 1983 Tartu), mikrobioloog ja piimandusteadlane, bioloogiaknd. (1961). Lõpetas 1940 TÜ, täiendas end 1938—39 Šveitsis, Saksamaal, Taanis ja Soomes. Töötas 1937—40 piimatoodete väljaveo kontrollkatsejaamas, oli 1939—40 Audru juustukatsetööstuse juh., 1940—41 Õisu Piimandusinst-i juustuosk. juh., 1941—44 Tallinna Piimandusameti konsulent, 1944—45 Tallinna Toitlustustehnikumi mikrobioloogiaõpetaja, 1945—51 TRÜ ja 1951—83 EPA õppejõud, ühtlasi 1948—53 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI piimanduslabori juh. Kaitses 1971 doktoriväitekirja, kuid kraad jäi kinnitamata, sest töö läks atestatsioonikomisjonis kaduma. Täiustanud juustu jpt. piimatoodete valmistamise tehnoloogiat, uurinud nt. bakterikultuure ja vadaku tõhusat kasutamist, leiutanud silojuuretisi, noorloomade atsidofiilsööda jpm. (leiutisi üle 20). ENSV tnl. teadlane (1966).

Elmar Kivistik

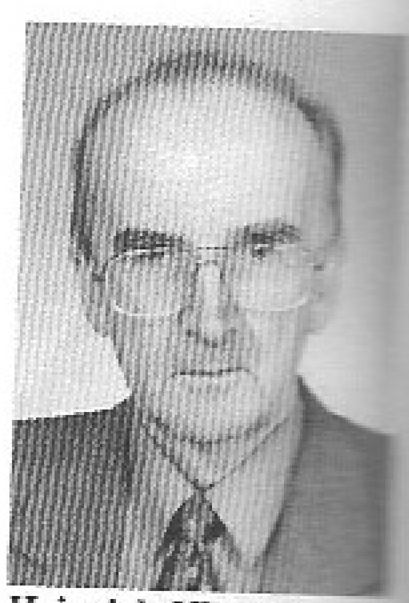
Richard Kivit

Tor Kjellin

Einar Klaamann

Heinrich Klaasen

B: *Eesti piimandusteadlane Jaan Klaar. Hapendatud piimatooted.* Trt., 1999.

Klaasen (a-ni 1999 Rešetnjak), *Heinrich* (15. II 1929 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1996). Lõpetas 1953 masinaehituse erialal TPI, täiendanud end 1954—57 Uurali Polütehnilises Inst-s. Olnud 1958—89 Tallinna tootmiskoondise Elektrotehnika TUI vanemteadur ja laborijuh., 1989—94 SH TAMP peaspetsialist ja a-st 1995 *Aircraft Mariner Production*'i Eesti as-i osakonnajuh. Uurimusi metallisulamite, pms. kõvasulamite (kermiste, karbiidteraste) füüsika, tehnoloogia (pulbermetallurgia, termika) ja töökindluse alalt. Täpsustanud sulamite purunemise seaduspärasusi keerukate töötingimuste korral. Loonud töökindluse prognoosimise ja selle suurendamise meetodeid. **T:** *Mechanical properties of hardmetals and their wear resistance* (koos J. Kübarsepaga). — Wear, 1994, 177; *Structure sensitivity of wear resistance of hardmetals* (koos J. Kübarsepaga). — International Journal of Refractory Metals & Hard Materials, 1997, 15; *Resistance of hardmetals to fracture.* — Powder Metallurgy, 1998, 41, 3.

Olaf Klaassen

Klaassen, *Mait* (23. I 1955 Tartu), veterinaariateadlane ja haridustegelane, veterinaariaknd. (1973). Lõpetas 1978 EPA veterinaariateaduskonna. Oli 1978—88 samas kirurgia ja sünnitusabi kateedri assistent ja 1989—90 Helsingi veterinaariaülikoolis teadur, a-st 1990 olnud EPMÜ veterinaaria õppetooli juh. (a-st 1991 prof.), 1993—96 EPMÜ rektor, 1997—99 EV haridusminister, a-st 1999 Väimela kutsekooli dir. Uurinud lehmade mastiiditõrjet, osalenud rahvusv. veterinaarfarmakoloogiaalases uurimisprogrammis. **T:** *Utaretulehdustilanne Eestissa* (Helsingi, 1990), *Veisesõrgade hooldamine* (1991).

Helen Klandorf

Klaassen, *Olaf*-Mihkel (25. II 1929 Tartu), ajaloolane, ajaloodr. (1992). Õppis 1947—52 TRÜ õigusteaduskonnas, lõpetas 1960 ajaloo-keeleteaduskonna. Töötas 1952—58 Tartu 1. keskkoolis ja 1958—66 Tartu 2. eriinternaatkoolis (end. pimedate kool) ajalooõpetajana, a-st 1966 olnud TÜ õppejõud, a-st 1994 Idamaade ajaloo erakorraline prof. Lugenud Aasia ja Aafrika ajalugu, kirjutanud kõrgkooli ajalooõpikuid ja art-eid eesti misjonäride tegevuse kohta. **T:** *„Kevade" tee ekraanile* (1977), *Aasia ja Aafrika 1900—1918 ning kontaktid Eestiga* (1992), *Aasia ja Aafrika 16.—19. sajandil ning kontaktid Eestiga* (1994), *Hüvasti, Insulinde!: Andres Saali elu Indoneesias* (1996).

Merle Klandorf

Klandorf, *Helen* (28. VI 1976 Tallinn), võistlustantsija ja -tantsuõpetaja, Merle K-i tütar. Võistlustantsu õppinud a-st 1982 tantsuklubis „Revalia", täiendanud end Inglismaal, Norras ja Venemaal, lõpetanud 1996 Eesti Tantsuõpetajate Liidu tantsuõpetajate koolituskursuse. A-st 1995 elukutseline võistlustantsija (koos M. Toomega 1996, 1997 ja 1998 *Cinderella Cup*'il I koht; 1997 *Finland Open*'il I ja 1998 II koht; 1997 MM-il 14.—15. koht ja 1998 EM-il standardtantsudes 9. koht). Töötab a-st 1996 „Revalias" tantsuõpetajana, on a-st 1997 elukutseliste võistlustantsijate rahvusv. kõrgeima kategooria kohtunik.

Concordia Klar

Klandorf (s. Mändmaa), *Merle* (19. XII 1954 Tallinn), võistlus- ja seltskonnatantsuõpetaja, Helen K-i ema. Tegutses 1969—75 võistlustantsijana (koos M. Saarmiga mitmekordne Eesti koolinoorte meister ja 1973 Läänemere turniiril 5. koht). Omandas 1981 tantsuinstruktori kutse, lõpetas 1995 Eesti Tantsuõpetajate Liidu tantsuõpetajate koolituskursused. Juhtinud a-st 1980 (1980—91 koos A. Orbiga) võistlustantsuklubi „Revalia" (õpilasi: M. Toome — Helen K.; D. Hirbaum — K. Rooba, 1998 juunioride MM-il 7. koht). Olnud 1990 Eesti Tantsuõpetajate Liidu taasloojaid ja a-st 1997 vastutav sekretär, 1989 Eesti Tantsuspordi Liidu asutajaid ning a-ni 1990 selle president. On Eestis meistrivõistluste ja rahvusv. turniiride peamisi korraldajaid, a-st 1997 elukutseliste võistlustantsijate rahvusv. kõrgeima kategooria kohtunik. Populariseerinud seltskonna- ja võistlustantsu (televisioonisaated ja videofilmid).

Anna Klas

Klar (Ulas), *Concordia* (6. VII 1938 Glazovo k., Pavlovski raj., Leningradi obl.), graafik, Peeter Ulase abikaasa, Maria-Kristiina Ulase ema. Lõpetas 1963 ERKI. Oli 1966—94 TPÜ õppejõud (a-st 1992 dots.). Loonud pms. assotsiatiivset laadi fantastilist, peene detailikäsitlusega vabagraafikat. Viljelnud pehmelakki, oforti, akvatintat ja joonistust. Illustreerinud rmt-id (J. Krossi „Kolme katku vahel", 1983; A. Perviku „Kellavalaja", 1985). Krakówi graafikabiennaali eripreemia 1972 ja Tallinna graafikabiennaali I koht 1977. ENSV tnl. kunstnik (1987). K. Raua preemia 1977. **T:** *Muinaslinna väravad* (1970), *Ülistus mööduvale päevale* (1973), *Mäng* (1974), *Kummaline muusika* (1974), *Hüüa, pillikene, Lüü üts lugu, lustipilli, Viibisin vilet puhuma* (kõik 1976), *Tallinna raekoda* (1980).

Klas, *Anna* (23. I 1912 Riia — 20. IV 1999 Tallinn), pianist ja pedagoog, Eri K-i ema. Lõpetas 1931 klaverierialal TK (S. Heinrichsi kl.), täiendas end 1931—33 Berliini muusikaülikoolis. II maailmasõja ajal kuulus ENSV Rkl. Kunstiansamblitesse. Oli 1941 ja 1944—67 TRK õppejõud (a-st 1946 dots.), 1944—59 Tallinna Muusikakooli õpetaja, 1966—79 Riia konservatooriumi õppejõud ja a-st 1985 Tartu Elleri-nim. Muusikakooli konsultant-õppejõud. Õpilasi: A. Kuuseoks, V. Lippus, L. Mets, V. Roots, V. Väinmaa. Esinenud solistina ja kammeransambleis, erilise tunnustuse sai klaveriduos koos B. Lukiga. Duole on pühendanud teoseid mitmed eesti heliloojad. ENSV tnl. kunstnik (1946), ENSV rkl. preemia 1947.

Klas, *Eri* (7. VI 1939 Tallinn), dirigent, Anna K-i poeg. Lõpetas 1964 koorijuhtimise erialal TRK (G. Ernesaksa kl.), täiendas end orkestridirigeerimise alal 1964—67 Leningradi konservatooriumis (N. Rabinovitši kl.) ja 1969—72 Moskva Suures Teatris (juhendaja B. Haikin). Töötas 1959—65 ERSO-s löökpillimängijana, laulis 1960. a-il ER-i meeskvartetis koos A. Haugi, U. Loobi ja K. Terasmaaga. A-st 1965 olnud „Estonia" teatri dirigent (1975—94 peadirigent ja kunstiline juht, a-st 1994 audirigent), ühtlasi 1985—89 Stockholmi Kuningliku Ooperiteatri peadirigent, a-st 1990 Soome Rahvusooperi I külalisdirigent, 1991—96 Århuse sümfooniaorkestri peadirigent, 1993—97 Sibeliuse Akadeemia prof., a-st 1996 Hollandi Raadio sümfooniaorkestri peadirigent ja a-st 1998 Tampere linnaorkestri kunstiline juht. Juhatanud ooperi- ja sümfooniaorkestreid enam kui 40 riigis, tutvustanud järjekindlalt eesti muusikat. EMA audr. ja erakorraline prof. (1994), Rkl. Akadeemilise Meeskoori audirigent (1987). A-st 1991 Eesti Rahvuskultuuri Fondi esimees. Eesti Olümpiakomitee liige. NSVL-i rahvakunstnik (1986). ENSV rkl. preemia 1985, Rootsi Põhjatähe orden 1989, EV kultuuripreemia 1992 ja 1999 ning Kultuurkapitali aastapreemia 1998. **Muusikajuht:** Bernsteini *West Side'i lugu* (1964), Gershwini *Porgy ja Bess* (1966, Moskva Suures Teatris 1988), Tšaikovski *Luikede järv* (1967, Moskva Suures Teatris 1971, Helsingis 1993), Bizet' *Carmen* (1969 ja 1982, Stockholmis 1986), Tambergi *Cyrano de Bergerac* (1976) ja *Joanna tentata* (1971), Mussorgski *Boriss Godunov* (1980, Helsingis 1997) ja *Hovanštšina* (1987), Wagneri *Lendav Hollandlane* (1984, Stockholmis 1988), Mozarti *Don Giovanni* (1988 Stockholmis), Schnittke *Peer Gynt* (1989 Hamburgi Riigiooperis), Mascagni *Talupoja au* ja Leoncavallo *Pajatsid* (1997 Savonlinna ooperifestivalil). **T:** *Kes ma olen?* Tln., 1999. ▾

Klau, *Siegmund* (23. IX 1890 Peterburi — 7. V 1941 Šroda, Poznańi läh.), baltisaksa poliitik ja ajakirjanik. Õppis 1909—16 Petrogradi ülikoolis (vanu keeli), 1916—17 Pavlovski sõjakoolis (sai nooremleitnandiks), lõpetas 1920 knd-ikraadiga TÜ. Osales 1919—20 Balti rügemendi koosseisus Vabadussõjas, kuulus 1920. a-il Tartu linnavolikokku. Kolis 1929 Tallinna, kus sai baltisaksa kultuuromavalitsuse liikmeks ning üheks Saksa-Balti Erakonna juhiks. Asutas 1934 ühenduse „Volksnationale Vereinigung" (andis välja ajalehte „Neue Zeit"), mis vastustas toonase Saksamaa režiimi pooldajaid baltisakslaste seas ning püüdis neid lepitada Eesti Vabariigiga. Käsitles ajalehtedes „Dorpater Zeitung" ja „Revalsche Zeitung" ning ajakirjas „Baltische Monatshefte" Eesti Vabariigi sisepoliitikat ning baltisaksluse probleeme.

Klauson, *Valter* (2. I 1914 Luuga mk. — 5. XII 1988 Tallinn), EKP ja riigitegelane. Lõpetas 1933 Luuga autotranspordltehnikumi ja 1965 NLKP KK Kõrgema Parteikooli. Oli 1934—41 Venemaal juhtiv töötaja sildade, mnt-de ja rdt-de ehitamisel, 1941 töötas ENSV Mnt-de Valitsuse Ehituskontoris peamehaanikuna; II maailmasõjas teenis Nõuk. armees. Oli 1944—53 ENSV Mnt-de Valitsuse juhtivtöötaja, 1953—54 Eesti NSV autotranspordi ja mnt-de minister, 1954—61 ENSV MN-i esimehe I asetäitja, 1961—84 esimees. NLKP liige a-st 1943; 1961—86 NLKP KK liikmeknd., 1954—56 EKP KK liikmeknd., 1956—86 liige, 1956—84 EKP KK büroo liige. 1958—74 NSVL Ülemnõukogu ning 1955 ja 1963—85 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. tööstustöötaja (1984). **T:** *Rahva hüvanguks* (1967).

Klein, *Martin* (12. IX 1884 Kuressaare k., Tarvastu v. — 11. II 1947 Tarvastu v.), maadleja. Esimene eestlasest olümpiamedalivõitja, sai 1912 Stockholmi OM-il kreeka-rooma maadluses (keskkaalus) hõbemedali: võitis poolfinaalis maadlusajaloo pikimas matšis (11 h 40 min) soomlast A. Asikainenit (1888—1942), pidi täieliku kurnatuse pärast finaalist loobuma. Tuli 1913 nn. Venemaa OM-il võitjaks. A-st 1962 on Viljandimaal peetud kreeka-rooma maadluses K-i mälestusvõistlusi.

Klein, *Vello* (9. XII 1943 Lelle), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1986, Leningrad). Lõpetas 1970 TRÜ. Töötas 1970—83 Eesti NSV Geoloogia Valitsuses Keila geoloogiaekspeditsiooni geoloogina ja jaoskonnajuh-na, oli 1983—93 Eesti TA Geoloogia Inst-i teadur, vanemteadur ja juhtivteadur. A-st 1993 on Eesti Geoloogiakeskuse dir. Uurimused käsitlevad Eesti aluskorra kivimilist ja mineraalset koostist ning moondekivimite tekkeprotsesside termodünaamikat. Eesti aluskorra geoloogiliste kaartide koostajaid. Osalenud 1989. a-st mitmes rahvusv. geoloogilise korrelatsiooni projektis. 1994—98 oli Eesti Geoloogia Seltsi president. **T:** *PT-development of granulite facies rocks in Southern Estonia* (koos R. Hölttäga). — Geological Survey of Finland. Special Paper, 1991, 12; *Explanation to the map of Precambrian basement of the Gulf of Finland and surrounding area 1:1 million* (1996, autoreid).

Kleis, *Ilmar* (24. VIII 1930 Käru v.), tehnikateadlane, Richard K-i vennapoeg, tehnikateaduste dr. (1971, Moskva naftakeemia- ja gaasitööstuse inst., kinnit. 1973). Lõpetas 1953 TPI masinaehitusinsenerina. Täiendanud end Stuttgardi ülikoolis (1968—69). Töötanud a-st 1953 TTÜ-s (a-st 1965 dots., a-st 1973 prof., 1971—84 masinaelementide kateedri juh.; 1984—91 teadusprorektor, 1992—97 masinaelementide õppetooli juh. ja korraline prof., a-st 1997 emeritprof. Uurimusi hõõrdumise ja kulumise (tribologia) ning seadmete töökindluse kohta; materjalide erosioonikindluse tsentrifugaalkiirendi abil määramise meetodi ja metallide energeetilise erosiooniteooria loojaid. Koostanud kõrgkooliõpikuid („Rakendusmehaanika", 1984, autoreid, „Triboloogia lühikursus", 1996, jt.), rmt-usarja „Masinaelemendid" (1979—91) üldtoim. ENSV tnl. teadlane (1982), ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Kulumiskindlad pinnakatted ja nende efektiivsus* (1977), *Abtragverschleiss von Metallen* (1983, Leipzig, koos G. Beckmanniga), *Masinate töökindlus* (1984), *Износостойкость элементов измельчителей ударного действия* (1986, Moskva, koos H. Uuemõisaga).

Kleis, *Richard* (6. X 1896 Tallinn — 18. VI 1982 Tartu), ajaloolane ja klassikaline filoloog, Ilmar K-i onu, *mag. phil.* (1934), ajalooknd. (1946). Osales 1916—17 I maailmasõjas, töötas 1918—21 sõjaväe peastaabis ja sõjamin-s. Lõpetas 1925 TÜ. Oli 1925—40 Treffneri gümnaasiumi õpetaja ja asedir., 1941, 1944—50 ja 1954—78 TRÜ ladina keele ja antiikkirjanduse õppejõud (1945—48 ajaloo-keeleteaduskonna dekaan, 1945—50 NSV Liidu ajaloo kateedri juh.), 1947—50 ENSV TA Ajaloo Inst-i dir., 1950. a-te alguses rmt-ukaupluse juh., 1963—66 „Eesti nõukogude entsüklopeedia" peatoimetuse teaduslik sekretär ja 1966—69 peatoim. asetäitja. Olnud ka „Eesti entsüklopeedia" (8 kd., 1932—37, täienduskd. 1940) ja „Väikese entsüklopeedia" (1937—39) peatoim. ning teatmeteoste „Eesti biograafiline leksikon" (1926—29, täienduskd. 1940), „Tartu" (1927) ja „Võõrsõnade leksikon" (1961, [5]1983, koos J. Silvetiga ja E. Vääriga) koostajaid ja toim-id. Teinud Henriku Liivimaa kroonika kolmanda eestinduse (1982). Koostanud sõnarmt-id ja õpikuid, tõlkinud proosakatkendeid vanakreeka (Herodotos, Platon, Aristoteles) ja ladina keelest (Caesar, Tacitus), olnud „Kreeka kirjanduse antoloogia" (1964) ja „Antiigileksikoni" (1983) eritoim. ENSV rkl. preemia 1977.

Kleitsman, *Reinhold* Johannes (17. XI 1892 Paide läh. — 4. VII 1975 Stockholm), günekoloog, *dr. med.* (1925). Lõpetas 1916 Tartu ülikooli. Töötas 1921—25 sealsamas operatiivkirurgia inst-s, a-st 1925 naistekliinikus (a-st 1928 eradots., a-st 1938 dots., 1938—40 õppeülesannete täitja, 1940 titulaarprof., günekoloogia ja sünnitusabi kateedri juh.) ning 1941—44 Kuressaare maakonnahaigla naistehaiguste ja sünnitusabi osk-a juh-na. Põgenes 1944 Rootsi, oli seal a-ni 1947 Stockholmis sünnitusabihaigla arhiivitöötaja, 1947—50 Stockholmis Sabbatsbergi haiglas rkl. stipendiaat, a-st 1950 mitmes kohas praktiseeriv arst. Uurimusi varajase raseduse diagnoosimisest tehisglükosuuria abil ja tehistupe loomisest.

Klement, *Feodor* (Theodor) (30. V 1903 Peterburi — 28. VI 1973 Tartu), füüsik, ENSV TA akad. (1951), füüsika-matemaatikadr. (1962). Lõpetas 1934 Leningradi ülikooli. Oli 1935—51 sealsamas füüsikainst-i teadussekretär, rajas 1937 seal luminestsentsilabori, oli 1941—53 selle juh. ja 1944—51 ühtlasi optikakateedri dots., a-st 1951 prof. ja 1951—70 TRÜ rektor. Uurimusi tahkiste spektroskoopia ja luminestsentsi alalt. Avastas 1935 uut liiki luminofoorid — sublimaatfosfoorid — ning uuris nende omadusi, tekkimise tingimusi ja rakendusi. Rajas Tartus ENSV TA Füüsika ja Astronoomia Inst-i luminestsentsilabori (oli 1954—60 selle juh.) ning luminestsentsi ja ioonkristallide füüsika alase uurimissuuna. Kirjutanud ka mälestusi („Templid teaduse teedel", 1983). 1952—56 EKP KK liikmeknd., 1956—58 ja 1960—71 liige. 1954—66 NSVL Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. teadlane (1963), sotsial. töö kangelane (1969). ENSV rkl. preemia 1959. **T:** *О люминесцентных методах физико-химического анализа* (1958), *От законов затухания к природе центров свечения* (1966).

Klenskaja, *Maria* (29. I 1951 Tartu), näitleja. Lõpetas 1974 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1974—87 ja a-st 1989 Eesti Draamateatris ning 1988—89 „Vanalinnastuudios", mänginud ka Eesti Rkl. Vene Draa-

Eri Klas

Valter Klauson

Martin Klein

Vello Klein

Ilmar Kleis

Eri Klas

Valter Klauson

Martin Klein

Vello Klein

mar Kleis

Richard Kleis

Feodor Klement

Maria Klenskaja

Albert Kliiman

Artur Kliimann

mateatris. Mänginud telelavastustes ja filmides („Indrek", „Surma hinda küsi surnutelt", „Varastatud kohtumine"), saanud üleliiduliste filmifestivalide auhindu. ENSV tnl. kunstnik (1986). Parima naisnäitleja preemia 1986 ja 1996. **O:** Tiina (Kitzbergi *Libahunt*), Mélisande (Maeterlincki *Pelléas ja Mélisande*), Ramilda (Tammsaare ja Mikiveri *Armastus ja surm*), Ines (Vetemaa *Tuul Olümposelt tuhka tõi*), Babakina (Tšehhovi *Ivanov*), Eeva Marland (Vilde *Tabamata ime*), Gertrud (Söderbergi *Gertrud*), Lettice ja Lotte (Shafferi *Leekrüübe*), Olga (Tšehhovi *Kolm õde*), Elise (Kruusvalli *Hullumeelne professor*). **B:** *Vastab Maria Klenskaja*. — Teater. Muusika. Kino, 1997, 5.

Klesment, *Ilmar* (21. VI 1923 Paide — 18. IV 1988 Tallinn), keemik, keemiadr. (1970, kinnit. 1971). Lõpetas 1948 keemilise tehnoloogia erialal TPI, oli a-st 1962 ENSV TA Keemia Inst-i vanemteadur, a-st 1976 orgaanilise geokeemia labori juh. (a-st 1979 prof.). Töötas uute kromatograafiliste meetodite loomise ja orgaaniliste ühendite segude lahutamise alal. Uurimusi ka tahkekütuse uttetõrvades sisalduvate hapnikuühendite koostise kohta. ENSV rkl. preemia 1972, P. Kogermani mälestusmedal 1985. **T:** *Хроматография кислородных соединений* (1970).

Klever [*kle:ver*], *Julius* Sergius von (31. I 1850 Tartu — 1924 Leningrad), baltisaksa maalikunstnik. Õppis 1867—76 Peterburi KA-s, oli a-st 1878 samas akad. ja a-st 1881 prof. Sai populaarseks päikesetõusu ja -loojangut kujutavate maastikumaalidega („Öine meri", 1890; „Maastik päikeseloojangul", 1911), mis rohke kordamise pärast kaldusid lõpuks salongliku rutiini. Jäädvustanud ka Eesti motiive.

Kliiman, *Albert* (29. I 1920 Jenissei kub. — 19. VII 1989 Tartu), kirurg, meditsiinidr. (1971). Lõpetas 1942 Irkutski meditsiiniinst-i, teenis seejärel arstina Nõuk. armees. Oli 1945—47 Rakvere haigla kirurg, a-st 1948 töötas TRÜ-s õppejõuna (a-st 1972 prof., hospitaalkirurgia kateedri juh.). Uurinud türotoksikoosi ja neerupealiste patoloogiat ning hüpertooniatõve ja hematogeense osteomüeliidi kirurgilist ravi, täiendanud struumaoperatsioonide taktikat ja metoodikat. Töid ka üldkirurgia, traumatoloogia ja südamekirurgia alalt. Loonud valkudega seotud katehhoolamiinide määramise mikromeetodi. ENSV tnl. teadlane (1977). ENSV rkl. preemia 1970.

Kliimann, *Artur*-Tõeleid (15. I 1899 Meeksi v. — juuli 1941 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1932). Lõpetas 1923 TÜ õigusteaduskonna, täiendas end seejärel stipendiaadina Berliinis ja Viinis. Asus 1927 TÜ õigusteaduskonnas tööle abiõppejõuna, oli 1933—41 haldusõiguse ja -protsessi prof., 1940—41 haldusprorektor ja haldusõiguskateedri juh. Tema teoreetilistes seisukohtades on tugevasti märgata õiguse normativistliku koolkonna mõju. Hukkus Saksa okupatsiooni ajal Tartu koonduslaagris. **T:** *Administratiivakti teooria* (1932), *Haldusprotsess* (1937), *Õiguskord* (1939).

Klinge, *Johannes* Christoph (Ivan Gustavovitš) (1. IV 1851 Tartu — 18. II 1902 Peterburi), baltisaksa botaanik, taimegeograaf ja telmatoloog, loodusteaduste dr. (1893). Lõpetas 1877 Tartu ülikooli. Oli 1879—95 Tartu ülikooli eradots. ja botaanikaaia abijuh., 1899—1902 Peterburi botaanikaaia ülembotaanik. Uurimusi pms. floristika, käpaliste süstemaatika ja sooteaduse ehk telmatoloogia (K. antud nimetus) alalt. Põhjendas järvede kinnikasvamist tuulealusest küljest (K. seadus). Korraldas 1872—95 ekspeditsioone (nt. 1886 Norrasse turbarabade uurimiseks). **T:** *Flora von Est-, Liv- und Kurland* (1882), *Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland* (1883). **B:** K. R. Kupffer. *Dr. bot. Johannes Christoph Klinge, sein Leben und seine Werke*. — Korrespondenzblatt des Naturforscher-Vereins zu Riga, 1902, 45.

Klinger, *Friedrich* Maximilian von (17. II 1752 Frankfurt Maini ääres — 9. III 1831 Tartu), saksa kirjanik ja Vene riigitegelane. Õppis 1774—76 Giesseni ülikoolis õigusteadust ja tegutses seejärel teatri alal. Avaldas 1776 draama „Torm ja tung", millega algatas saksa kirjanduses samanim. liikumise. A-st 1780 elas Venemaal ja jõudis sõjaväelasena 1811 kindralleitnandi auastmeni. Oli 1803—17 Tartu õpperingkonna kuraator, seetõttu viibis korduvalt Tartus. Tema rmtk. (u. 5400 kd.) säilitatakse TÜ Teaduslikus Rmtk-s.

Klooren, *Mati* (31. VII 1938 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1961 näitlejaerialal TRK. Olnud a-st 1961 Eesti Draamateatri näitleja, 1983—89 ka dir. Mänginud telelavastustes („Draakon") ja filmides („Jäljed", „Äratus"). ENSV tnl. kunstnik (1969). ENSV rkl. preemia 1980. **O:** Indrek Paas (Tammsaare ja Panso *Inimene ja jumal*, Tammsaare, Panso ja Küla *Inimene ja inimene* ning Tammsaare ja Mikiveri *Armastus ja surm*), Faust (Goethe *Faust*), Lvov ja Šabelski (Tšehhovi *Ivanov*), Edmund Tyrone (O'Neilli *Pikk päevatee kaob öösse*), Jean (Strindbergi *Preili Julie*), Viktor Kingissepp (Vahemetsa *Maailmareis*), Aleksander I (Krossi *Keisri hull*), Lotmütsi peremees (Falli *Lõbus talupoeg*), Tito Merelli (Ludwigi *Laenake tenorit*), Kulõgin (Tšehhovi *Kolm õde*). — Tema vend, näitleja Enn K. (21. VI 1940 Tallinn) on töötanud 1968—88 TRA Draamateatris, mänginud filmides ja telelavastustes. ▼

Kluge [*klu:ge*], *Franz* Ferdinand (17. X 1809 Paide — 12. IV 1882 Tallinn), baltisaksa raamatukaupmees ja kirjastaja. Rentis 1835 Tallinnas A. G. Eggersi rmt-ukaupluse (asut. 1813) ja ostis selle 1848 kahasse naisevenna C. Ströhmiga (1812—88). Tõi 1844 Tallinna Tartus omandatud kirjastuse; andis välja pms. õpikuid ja *Baltica*'t. K. kirjastus ja kauplus („Kluge & Ströhm") tegutsesid 1940. a. sügiseni.

Kneser [*kne:zer*], *Adolf* (19. III 1862 Grüssow, Mecklenburg — 24. I 1930 Breslau, praegu Wrocław), saksa matemaatik. Oli 1889—1900 Tartu ülikooli rakendusmatemaatika prof., 1900—05 Berliini ja 1905—28 Breslau ülikooli prof. Tartus hakkas K. uurima süsteemi liikumist ebapüsiva tasakaalu asendi ümbruses ja koostama variatsioonarvutuse õpikut („Lehrbuch der Variationsrechnung", 1922). Uurimusi ka integraalvõrrandite teooria, funktsiooniteooria (eriti elliptiliste funktsioonide teooria) ja matemaatika ajaloo kohta. **B:** P. Müürsepp. *Kuulsaid 19.—20. sajandi matemaatikuid*. Tln., 1985.

Knoop, *Ludwig* (3. VIII 1821 Bremen — 16. VIII 1894 Bremen), vene tööstur, rahvuselt sakslane. Asus 1839 Briti firma esindajana Moskvasse, hakkas varustama Venemaale ehitatavaid puuvillavabrikuid masinate ja toorpuuvillaga, allutas aja jooksul oma kontrollile valdava osa Venemaa puuvillatööstust (üle 120 vabriku); sai tsaarivalitsuselt paruni tiitli. Asutas 1857 Kreenholmi Manufaktuuri (esimesed vabrikud valmisid 1858 ja 1862) ja oli selle peadir. K-i rajatud suurfirma juhtimist jätkasid tema pojad Theodor ja Andreas K.

Knorre, *Ernst* Christoph Friedrich (1759 — 1. XII 1810 Tartu), amatöörastrogeodeet, Tartu ülikooli esimene astronoom-vaatleja (1802). Mõõtis Tartu jt. Liivimaa asulate geograafilist laiust. Astronoomidena said tuntuks tema poeg, Tartus õppinud ja Nikolajevis töötanud Carl Friedrich K. (1801—83), ning pojapoeg, Berliinis (Babelsbergis) töötanud Victor K. (1840—1919).

Knüpffer, *Arnold* Friedrich Johann (5. VII 1777 Juuru — 15. X 1843 Kadrina), baltisaksa vaimulik, keele- ja kirjamees, eesti rahvaluule koguja. Lõpetas 1797 Jena ülikooli, oli 1800—43 Kadrinas pastor, 1833—34 Eestimaa kub. kindralsuperintendent,

ÕES-i auliige (1841) ja Eestimaa Kirjanduse Ühingu asutajaliikmeid (1842). Kogus Kadrina ümbrusest eesti rahvalaule. Tema u. 600 teisendist koosnevat käsikirjalist rahvalaulukogu (sh. Põide pastori P. Agti ja Järva-Jaani pastori C. J. Glanströmi kogutud tekstid) säilitatakse Eestimaa Kirjanduse Ühingu rahvalaulekogus. Avaldas rohkesti eesti keele ja rahvaluule alaseid kirjutisi ajakirjades „Inland" ja „Beiträge...". Soovitas eesti luules (pms. kirikulauludes) regivärsivormi kasutuselevõtmist ning eesti keele grammatika eeskujuks soome keele grammatikat.

Knüpffer, *Rudolf Otto* von (4. III 1831 Väike-Maarja — 23. VII 1900 Tallinn), baltisaksa arhitekt. Lõpetas 1852 Peterburi ehituskooli. Oli 1860—78 Eestimaa kub. arhitekt, täitis ajuti ka Tallinna linnaarhitekti ülesandeid. Juhtis Tallinna vanalinna majade taastamist ja ümberehitamist. Kavandanud hulga Tallinna historitsistlikke, renessanss-stiili sugemetega elamuid — tuletõrjemaja Vana-Viru t. 14 (1873), hooned Viru t. 1 (1881) ja Estonia pst. 8 (1895; nüüd linnarmtk.) — ning 1—3-lööviliste hallide ja (kohati) metallkonstruktsioonidega tööstushooneid, nt. gaasivabriku (1865) ja F. Wiegandi tehase (Põhja pst. 21, alustatud 1883, nüüd „Ilmarine").

Kodanipork (a-ni 1934 Kodaniburg), *Meta* (23. XII 1904 Tallinn — 18. I 1983 Tallinn), laulja (sopran). Õppis laulmist 1924—25 TK-s ning hiljem J. Roseni ja J. Siimoni juures. Oli 1945—59 „Estonia" teatri ooperi- ja operetisolist. Esinenud ka kontserdilauljana. 1951—55 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. kunstnik (1950). NSVL-i rkl. preemia 1950, G. Otsa preemia 1979. **O:** Margot (Rombergi *Kõrbelaul*), Nataša (Miljutini *Rahutu õnn*), Tatjana (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Jaroslavna (Borodini *Vürst Igor*), Tamara (Rubinsteini *Deemon*), Hanna Glavari (Lehári *Lõbus lesk*), Mariza (Kálmáni *Mariza*).
B: H. Tõnson. *Meta Kodanipork*. Tln., 1974.

Kodres, *Krista* (15. X 1957 Tallinn), kunstiteadlane, *dr. phil.* kunstiteaduse alal (1999). Lõpetas 1980 TRÜ. Töötanud 1980—91 „Eesti Ehitismälestistes", a-st 1985 olnud EKA õppejõud (1995—98 prorektor, a-st 1997 erakorraline prof.). Käsitlenud pms. 17.—18. saj. profaan- ja sakraalarhitektuuri ning olustikku, arhitektuuri- ja disainiteooriat ning ajaloolist ja nüüdisaegset interjööri. Toimetanud almanahhe „Kunst ja Kodu" (1987—91) ja „Kunst" (1992—97) ning a-st 1998 uut, 6-köitelist „Eesti kunsti ajalugu". **T:** *Rahvuslik identiteet ja selle vorm. Sada aastat otsinguid*. — Akadeemia, 1995, 8; *Der wohlhabende Bürger und sein Künstler sowie gegenseitige Ambitionen*. — Sten Karling und Baltic Art History, 1999.

Kodres, *Uno* Robert (21. V 1931 Tartu), matemaatik, *Ph. D.* (1958, Iowa ülikool, Ames). Lõpetas 1954 Wartburgi kolledži (Waverly, Iowa). Töötanud 1958—63 matemaatikuna New Yorgis *International Business Machines Corporation*'is, a-st 1963 on *Naval Postgraduate School*'i prof. (Monterey, California). Uurimusi infotehnika alalt. **T:** *Design automation of digital systems* (1972, koos M. A. Breueriga), *A function-descriptive language for concurrent processing* (autoreid). — International Journal of Mini & Microcomputers, 1981, 3.

Koell [koll], Koel, Kol, Koll, Kohl, *Johann* (*Johan*) (sm. 26. V 1540 Tallinnas), arvat. eesti päritolu vaimulik. Oli 1525. a. andmeil Tallinnas Oleviste kiriku eesti („mittesaksa") jutlustaja, 1527—31 Pühavaimu kiriku abiõpetaja ja a-st 1532 õpetaja. Tema tõlgitud on Wittenbergis 1535 trükitud alamsaksa- ja eestikeelse rööptekstiga luterliku katekismuse eestikeelne osa. See nn. Wanradti ja K-i katekismus on esimene säilinud eestikeelne trükis. Tallinna raad keelas arvat. keeleliste puuduste tõttu teose levitamise. Oletatavasti u. 120 lk-st koosnenud rmt-u 11 lehe katkendid leidis 1929 H. Weiss ühe luterlikke tekste sisaldava rmt-u kaantest. Neid säilitatakse Tallinna Linnaarhiivis. Teose keeles ilmneb Põhja-Eesti idamurrete tunnuseid. Katekismuse lõpus on 14-realine alamsaksakeelne eesti murrete iseloomustus.

Koemets, *Enn* (23. VIII 1911 Vana-Antsla v. — 14. V 1973 Tartu), psühholoog, Inger Kraavi isa, filosoofiaknd. (1951). Lõpetas 1936 TÜ. Töötas 1936—47 õpetajana ja 1947—55 Tartu Õpetajate Inst-s õppejõuna, oli 1951—59 TRÜ psühholoogiakateedri dots., 1959—61 ENSV Pedagoogika TUI sektorijuh., a-st 1966 taas TRÜ dots. Uurinud loogika filosoofilisi probleeme, õppimispsühholoogiat, vanuseastmete psühholoogiat (eriti murdeiga) ja eesti keele õpetamist. Korraldanud psühhodiagnostika seminare, võtnud kasutusele ja täiustanud teste, kohandanud koos H. Liimetsaga Eesti oludele võimete struktuuri (AS) testi. **T:** *Laste vanuselised iseärasused ja nende arvestamine kasvatustöös* (1954), *Kõrgem närvitegevus ja pedagoogika* (1963), *Kuidas õppida* (1971, [2]1979).
B: *Enn Koemets. Mälestusi*. [Koost. E. Allese.] — Eesti Pedagoogika ja Kool, XLIV. Tln., 1991.

Koern, *Villem* (25. VI 1903 Uue-Võidu v. — 2. XI 1973 Höganäs, Rootsi), füüsik, *dr. phil. nat.* (1940, TÜ). Lõpetas 1929 TÜ matemaatikaosk-a, töötas a-st 1926 sealsamas (1940—44 eksperimentaalfüüsika prof. ja füüsikainst-i juh.), 1928—39 oli ühtlasi Tartu rahvaülikooli lektor. Täiendas end 1936—38 TÜ teadusliku stipendiaadina Riias, Stockholmis ja Göttingenis. Lahkus Eestist 1944, oli 1944—46 Stockholmi Kuningliku Tehnikaülikooli teaduslik kaastöötaja ja 1946—68 *AB Höganäs-Billesholm*'i kesklabori osakonnajuh. Uurinud metallide ja metallisulamite struktuuri ja välistegurite toimet laboris tehtavatele täppismõõtmistele. Kirjutanud populaarteaduslikke rmt-id ja art-eid („Kaugenägemine, pilditelegraaf ja kaugkino", 1934).

Koff, *Tiiu* (14. VIII 1955 Tartu), paleobotaanik (palünoloog), geoloogia-mineraloogiaknd. (1986). Lõpetas 1979 bioloogina TRÜ. Olnud 1984—89 ENSV TA Geoloogia Inst-i, 1989—91 Eesti TA Ökoloogia ja Mereuuringute Inst-i ja a-st 1991 TPÜ Ökoloogia Inst-i teadur. Uurimusi õietolmuanalüüsimeetodi kohta ning biostratigraafia, paleoökoloogia ja paleogeograafia alalt. Euroopa Õietolmuandmebaasi Konsultatiivnõukogu (EPD — *European Pollen Database Advisory Board*) liige (a-st 1998). EV teaduspreemia 1995. **T:** *Der Einfluss der Entwicklung eines Hochmoores auf die Ausbildung der Pollenspektren am Beispiel des Nigula-Hochmoores (SW-Estland)*. — TELMA, 1997, 27; *The landscape factor in the formation of pollen records in lake sediments* (koos J.-M. Punninguga). — Journal of Paleolimnology, 1997, 18, 1; *Human impact on a paludified landscape in northern Estonia* (autoreid). — Landscape and Urban Planning, 1998, 41.

Koger, *Andres* (4. XI 1961 Tallinn), majandustegelane. Lõpetas 1984 TPI ehitusteaduskonna. Olnud 1984—88 Viljandi KEK-i töödejuh. ja 1988—89 jaoskonnajuh., 1989—91 kooperatiivi „Ramses" juh., 1991—94 as-i EKS ja 1994—99 as-i „Koger & Sumberg Grupp" juh. A-st 1999 as-i „Koger & Partnerid" juh. Kuulunud 1996—98 Eesti Ehitusettevõtjate Liidu juhatusse.

Koger, *Tõnu* (19. X 1944 Tallinn), kirjastustegelane. Lõpetas 1968 mehaanikainsenerina TPI, stažeeris 1973—74 Prahas Tšehhi kõrgemas tehnikakoolis. Töötas 1965—86 kirjastuses „Valgus" ning 1968—77 msg. ametikohtadel TPI-s. Olnud 1986—88 ENSV Rkl. Kirjastuskomitee peatoim., 1988—89 tootmiskoondises „Litera" osakonnajuh., 1989—92 „Eesti entsüklopeedia" peatoim. asetäitja ja vastutav sekretär ning a-st 1992 Eesti Entsüklopeediakirjastuse dir., 1991—99 Eesti Kirjastuste Liidu (EKL) juhatu-

Mati Klooren

Meta Kodanipork

Krista Kodres

Enn Koemets

Tiiu Koff

Ilmu Koger

Paul Kogerman

Jaan Koha

Elmar Kohh

Lydia Koidula

se esimees ja a-st 1992 Rahvusv. Kirjastuste Liidu (IPA) rahvusv. komitee liige. Avaldanud art-eid ja õppematerjale masinaehitustehnoloogia ja kirjastamise alalt.

Kogerman, *Paul* Nikolai (5. XII 1891 Tallinn – 27. VII 1951 Tallinn), keemik, põlevkivikeemia rajajaid, keemiadr. (1934, Zürichi tehnikaülikool), Eesti TA (1938) ja ENSV TA akad. (1946). Lõpetas 1918 Tartu ülikooli, täiendas end 1919–22 Londonis. Töötas 1921–36 TÜ-s (a-st 1925 prof.), 1926 ja 1933 ühtlasi Zürichi tehnikaülikoolis ning 1927–28 Harvardi ülikoolis. Asutas 1925 koos M. Wittlichiga õlikivide (põlevkivi) uurimise labori ja oli a-ni 1941 selle juh. Töötas 1936–41 TTÜ-s, oli 1936–39 selle (esimene) rektor, 1939–40 haridusminister. Arreteeriti 1941, oli a-ni 1945 Sverdlovski obl-s vangilaagris. Oli 1945–51 TPI orgaanilise keemia ja pürogeensete protsesside kateedri juh., 1947–50 ühtlasi ENSV TA Keemia Inst-i dir. 1929–36 Eesti Loodusuurijate Seltsi esimees. Uurimusi põlevkivikerogeeni struktuuri ja päritolu, põlevkiviõli keemiliste omaduste ja selle termilise lagunemise saaduste ning isoleeritud kaksiksidemega dieenide liitumis- ja polümerisatsioonireaktsioonide kohta. 1983–91 andis Eesti Keemia Selts P. K-i nim. mälestusmedalit. **B:** H. Martinson, K. Martinson. *Akadeemik Paul Kogerman, põlevkivikeemia rajaja Eestis*. Tln., 1981; I. Tali, M. Võrk. *Paul Kogermani publikatsioonid ja käsikirjad*. Tln., 1981.

Koha, *Eve* (16. VIII 1955 Tallinn), klaasikunstnik. Lõpetas 1981 ERKI. Töötanud a-st 1984 EKA õppejõuna. Alates 1981. a-st restaureerinud Eesti kirikute ajaloolisi maalitud vitraaže (Audru, Ilumäe, Karuse, Lohusuu, Piirsalu, Ruhnu ja Tallinna Pühavaimu kirik). Loonud kristallist ja optilisest klaasist objekte. **T:** ⅓ ja ⅔ *prismat* (1982), *Kolm x-i* (1989), *Aja jooksul* (1994), *Ellipsid kuubis* (1997), *Aero* (1999).

Koha, *Jaan* (17. XII 1929 Tartu – 15. XI 1993 Tallinn), helilooja. Lõpetas 1954 kompositsioonialal TRK (M. Saare ja H. Elleri kl.). Töötas 1950–54 ja 1958–66 ER-i helirežissöörina ning 1954–58 Tartu Muusikakooli õpetajana, oli 1957–58 ENSV Heliloojate Liidu Tartu osk. konsultant, 1966–80 ENSV Heliloojate Liidu vastutav sekretär, 1980–83 sekretär. A-st 1979 töötas TPÜ muusikateoreetiliste ainete õppejõuna (a-st 1990 prof.). Kõlalt kaasaegne ja energias heliloomming sisaldab laia meeleolude skaalat. ENSV tnl. kunstitegelane (1970). ENSV rkl. preemia 1975, ENSV muusika-aastapreemia 1974. **T:** Lühiballett *Kaubamaja* (1962), kantaaditriloogia *Laul Parteist, Laul Leninist* ja *Laul kodumaast* segakoorile ja orkestrile (1960–69), 4 kantaati (*Meie päevad* poistekoorile ja orkestrile, 1961), 3 sümfooniat (1960, 1968 ja 1982), 2 klaverikontserti (1958 ja 1973), *Rondo aleatorica* klaverile, soololaulutsükleid (*Viis lindu*, 1957), lastelaule (*Buratino laul, Aatomiku laul, Sünnipäevalaul*), näidendi-, filmi- ja levimuusikat.
B: H.Tõnson. *Jaan Koha*. – Kuus eesti tänase muusika loojat. Tln., 1970.

Kohh (K o c h), *Elmar* (6. VII 1907 Jaanikeste k., Räpina v.), metsateadlane, *dr. rer. for.* (1943). Lõpetas 1931 TÜ. Oli 1930–35 TÜ Järvselja õppe- ja katsemetskonnas katseasjanduse assistent, 1936 Austrias, Saksamaal ja Tšehhoslovakkias TÜ stipendiaat, 1936–44 TÜ metsandusliku uurimisinst-i juh., 1938–40 ühtlasi Loodusvarade Inst-i kaastööline. Läks 1944 Saksamaale ja 1947 Rootsi. Oli 1947–72 Rootsi riigimaade ja -metsade valitsuse teenistuses (sh. 1964–72 metsahooldusbüroo dir.). Olnud 1937–41 Akadeemilise Metsaseltsi juhatuse liige, 1946–47 Eesti Maateadlaste Koondise (Saksamaal) ja 1956–65 Eesti Metsateadlaste Ühingu (Rootsis) esimees ning 1949–75 ajakirja „Eesti Metsamees Eksiilis" toimetuse liige. Rajas 1938–40 Eestis männipõlendike metsastamise katsed, lõi 1960–64 Rootsis menetluse männitaimede kaitsmiseks haigust tekitava seene *Gremmeniella abietina* eest, selgitas 1983 nn. metsasurma (okaste enneaegse varisemise) põhjuse. Avaldanud kirjutisi metsakasvatuse ja -kaitse kohta. **T:** *Uurimusi puude läbimõõdu ja kõrguse kasvu kohta* (1932), *Raiumisaja ja halu mõõtude mõjust kasekännupuadele* (1937), *Üraskirüüsteid kuusemetsades*. – Eesti metsanduse aastaraamat, IX (1939); *Metsandusliku katse- ja uurimistegevuse areng Eestis*. – Metsanduslikud Uurimused. Forstliche Forschungsberichte, I (1939).
B: M. Margus, E. Hint. *Eesti esimese metsandusliku uurimisinstituudi direktorist metsateaduse doktorist Elmar Kohhist*. – Eesti Mets, 1990, 4.

Koidu, *Milvi* (30. I 1930 Tallinn), näitleja. Töötas 1948–58 trükitöölisena, olnud 1958–61 Koidula-nim. Pärnu Draamateatri ja 1961–85 „Vanemuise" näitleja. Tuntud ka luuleesitajana. ENSV tnl. kunstnik (1970). **O:** Virgilia (Shakespeare'i *Coriolanus*), Kõrtsi-Jenny (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Lika (Arbuzovi *Mu vaene Marat*), Sally (Tambergi *Raudne kodu*), Elisabeth Proctor (Milleri *Saalemi nõiad*), Tatjana Nikolajevna (Lutsu ja Liivese *Tagahoovis*).

Koidula, *Lydia* (pseud.), õieti Lydia Emilie Florentine M i c h e l s o n, a-ni 1873 J a n n s e n (24. XII 1843 Kirikumõisa k., Vana-Vändra v. – 11. VIII 1886 Kroonlinn), kirjanik, J. V. Jannseni tütar. Lõpetas 1861 Pärnus saksa kõrgema tütarlastekooli, sooritas 1862 Tartu ülikooli juures koduõpetajanna eksami. Aitas isal Pärnus „Perno Postimeest" (a-ni 1863) ja Tartus „Eesti Postimeest" toimetada, osales 1869 Eesti I üldlaulupeo ettevalmistamises. Käis 1871 suvel Soomes. Abiellus 1873 sõjaväearst E. Michelsoniga (1845–1907) ja elas seejärel surmani pms. Kroonlinnas, viibis 1876–78 Saksamaal ja Austrias. K. esimene jutt „Kivvi-rist" ilmus 1861 „Perno Postimehes", tema esimene raamat oli saksa kirjaniku L. Würdigi järgi loodud jutustus „Ojamölder ja temma minnia" (1863). Esimene luulekogu „Waino-Lilled" (1866) sisaldab valdavalt tõlkeid ja mugandusi saksa keelest, luulekogu „Emmajõe Öpik" (1867) tõstis K. rahvusliku liikumise juhtluuletajaks, hilisem luule ilmus ajalehtedes, kalendreis jm. Ka loodus- ja armastuslüürikat, ballaade ja lastelaulet hõlmavast luuleloomingust said kõige mõjukamaks romantilised isamaalaulud, mille isikupärasesse lüürilisusse on sulandunud laenmotiive saksa romantilisest luulest. K. luule paremik saavutas kirjakeele arenematust ületades rahvapärase kujundlikkuse, värsside kauni kõlavuse ja loomuliku voolavuse. Jutuloodangu enamiku moodustavaist vabatõlkeist ja mugandustest käsitleb osa rõhutud rahvaste vabaduspüüdu („Peruama wiimne Inka", 1865; „Juudit ehk Jamaika saare wiimsed Maroonlased", 1870; „Martiniiko ja Korsika", 1874). Algupärandi väärtusega jutustustest paistavad silma „Eesti Postimehe" lisaväljaandeis avaldatud Eesti külaelu ainelised „Enne ukse lukkutamist" (1868), „Ainuke" (1868) ja mõnel määral W. O. von Hornile (1798–1867) tuginev „Tammiste küla „vesketondid"" (1869). Näidendiloominguga rajas K. teed eesti näitekirjandusele ja näitemänguharrastuse algatamisega eesti teatrile. 1870 esitati „Vanemuise" seltsis võõreeskujulised naljamängud „Saaremaa Onupoeg" ning „Maret ja Miina ehk Kosjakased", järgmisel aastal algupärane komöödia „Säärane Mul'k, ehk Sada vakka tangusoola" (1872); Kroonlinnas on kirjutatud (1880) näid. „Kosjaviinad ehk Kuidas Tapiku pere laulupidule sai". Kirjavahetusest on avaldatud kirjavahetus F. R. Kreutzwaldiga (1910–11; 1962) ja A. Almbergiga (1925) ning kirjad omakseile (1926).

1946 toodi K. põrm Kroonlinnast Tallinna Metsakalmistule. Pärnus on K. mälestussammas (A. Adamson, 1929) ja memoriaalmuuseum (asut. 1945). **T:** *Kogutud luuletused* (1925), *Teosed* (I: *Luuletused*, II: *Jutud ja näidendid*, 1957), *Luuletused* (tekstikriitiline väljaanne, 1969), *Mu isamaa on minu arm* (1978, [2]1993).

B: A. Kallas. *Tähelend*. Tln., 1999; H. Laidvee. *Lydia Koidula bibliograafia. 1861—1966*. Tln., 1971; *Lydia Koidula 1843—1886*. [Koost. E. Aaver, H. Laanekask, S. Olesk.] Trt., 1994; K. Mihkla. *Lydia Koidula elu ja looming*. Tln., 1965; R. Põldmäe. *Koidula teater*. Tln., 1963; B. Sööt. *Lydia Koidula*. Tln., 1961; A. Undla-Põldmäe. *Koidulauliku valgel*. Tln., 1981. ▲

Koik, *Lembit* (3. IX 1929 Tartu), jurist ja ajakirjanik. Lõpetas 1952 TRÜ õigusteaduskonna. Töötas 1952—66 ER-i spordisaadete toimetuses ning „Õhtulehes" ja „Spordilehes" osakonnajuh-na, 1966—89 bülletääni „Nõukogude Õigus" peatoim-na. Asutas 1990 ajakirja „Eesti Jurist" ja oli a-ni 1991 selle peatoim. Oli 1988—91 Eestimaa Rahvarinde Algatuskeskuse ja I eestseisuse liige, 1991—92 EV Ülemnõukogu esimehe õigusnõunik. ENSV Ajakirjanike Liidu asutajaid ning spordiajakirjanike ühenduse asutajaid ja esimees. Kuulunud Eesti veepallikoondisse ja olnud 1960—65 ENSV Veepallliföderatsiooni esimees ning a-st 1995 spordiseltsi „Põhjakotkas" volikogu esimees. Olnud spordirmt-te koostaja ja autoreid („XVII olümpiamängud", 1962; „Jalgpall. Minevikust tänapäevani", 1970; „Retk Eesti spordiajalukku", 1980; „100 aastat Eesti raskejõustikku", 1996) ning „Mitmekeelse õigussõnaraamatu" (1998) toim-id. ENSV tnl. jurist (1983).

Koik, *Theodor* (2. I 1888 Türi — XI 1942 Sosva, Sverdlovski obl.), õpetaja ja koolijuht. Lõpetas 1916 Peterburi ülikooli. Oli a-st 1913 matemaatikaõpetaja, 1920—40 Viljandimaa poeglastegümnaasiumi ja 1940—41 Paide gümnaasiumi dir. Küüditati 1941. Avaldanud õpikuid („Matemaatika õpperaamat kesk- ja kutsekoolidele" I—II, 1935—36).

Koit, *Artur* (19. XII 1908 Tallinn — 25. VII 1980 Tallinn), tantsija, balletmeister ja tantsupedagoog. Õppis tantsu R. Olbrei õpperühmas, oli 1926—64 „Estonia" balletisolist ja 1951—64 ühtlasi Tallinna Koreograafiakooli õppejõud. Teinud ka balletilavastusi ja ooperite tantsuseadeid. Tantsijana paistis silma elegantse vormitunnetuse, hea tehnika ja näitlejameisterlikkusega. ENSV tnl. kunstnik (1957). **O:** Albert (Adami *Giselle*), Kapten (Glieri *Punane moon*), Siegfried (Tšaikovski *Luikede järv*), Sulane (Tubina *Kratt*), Romeo (Prokofjevi *Romeo ja Julia*). **L:** *Walpurgi öö* (Gounod' ooperis „Faust", 1949).

Koit, *Mare* (22. V 1945 Viljandi), matemaatik ja arvutilingvist, füüsika-matemaatikaknd. (1980, Moskva). Lõpetas 1968 TRÜ, töötab samast aastast sealsamas (a-st 1985 arvutiteaduse inst-i dots.). Täiendanud end Saksamaal (1993 ja 1995), Ungaris (1996) ja Tšehhis (1998). Eesti Matemaatika Seltsi asutajaliige (1987). Uurimusi loomuliku keele automaattöötluse ja dialoogi modelleerimise alalt. **T:** *Некоторые проблемы построения синтезатора текста естественного языка.* — Разработка и применение лингвистических процессоров (Novosibirsk, 1983); *Моделирование воздействия на партнера в человеко-машинном диалоге.* — Новости искусственного интеллекта (Moskva, 1996).

Koitel, *Heinu* (11. I 1937 Rakvere), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1970). Lõpetas 1960 TRÜ õigusteaduskonna. Töötas 1967—80 ENSV TA Majanduse Inst-s (teadur, sektori juh. ning juhtteadur), olnud 1988—92 Eesti TA Filosoofia, Sotsioloogia ja Õiguse Inst-i õiguse osk-a juh., 1992—93 Eesti Riigikaitse Akadeemia filiaali dir., a-st 1993 tsiviil- ja kaubandusõiguse õppetooli juh. Asutas 1971 NSVL Patendiinst-i Tallinna filiaali ja oli seal a-ni 1985 kohakaasluse alusel õppejõud. Olnud Müncheni Max Plancki rahvusv. patendinduse, autoriõiguste ja konkurentsiõiguse inst-s külalisprof. Eesti Vabariigi patendivolinik. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Tehnika progress ja patendipoliitika* (1974, autoreid), *La nouvelle legislation sur la protection des inventions dans l'ex-URSS* (Pariis, 1992).

Kokamägi, *Epp Maria* (28. I 1959 Tallinn), maalikunstnik, Luulik K-e tütar, Jaak Arro abikaasa. Lõpetas 1983 ERKI. Oli 1984—95 TKÜ õppejõud. Loomingu läbiv teema on naine emana, muusana, inglina ja rahvuse säilitajana („Kuldkoda. Palve põllu eest", 1987). Ühendanud nüüdisaegset arhailisega ja erootilist mütoloogilisega („Mõõga sari", 1989). Viljelnud portreed (Eri Klas, 1995; Bo Carpelan, 1996). Kujundanud teatrilavastusi (P. Zindeli „Gammakiirte mõju saialilledele", 1994, „Endla") ja filme („Moon pulse", 1995, „Eesti Kultuurfilm"). Illustreerinud rmt-id (D. Kareva „Puudutus", 1981; V. Luige „Ajaloo ilu", 1991; „Meie aabits ja lugemik", 1992; Piibel, 1998).

Kokamägi, *Luulik* (15. IV 1921 Pärnu — 25. VI 1986 Tallinn), maalikunstnik, Epp Maria K-e isa. Oli II maailmasõja ajal lühikest aega Saksa sõjaväe abiteenistuses ja Punaarmees. Lõpetas 1953 ERKI. Töötas 1979—80 samas õppejõuna. Olnud eesti portreemaali tavade jätkajaid. Kujutanud noori naisi, sh. näitlejaid, ja lapsi („Imbi", 1959; Inna Taarna, 1961). Loonud suureformaadilisi kompositsioone, milles ühendanud portreed päikeseliste interjööri- ja maastikuvaadetega (nn. Epu sari, 1970. a-d; „Pierrot' öö", 1980; „Sügispäev", 1983). K. Mäe medal 1981.

Kokker (s. M u r a k a s), *Dagmar* (20. II 1910 Tallinn — 11. VII 1990 Montreal), pianist. Lõpetas 1932 klaverierialal TK (H. Viitol-Mohrfeldti kl.), täiendas end Viinis ja Berliinis. Esines 1930. a-il solistina ja kammeransambleis, andis eratunde. Põgenes 1944 Saksamaale, elas 1949—52 Londonis, salvestas raadios ja heliplaatidele eesti heliloomingut. Läks 1952 Kanadasse, elas elu lõpuni Montrealis, kus asutas klaveristuudio; töötas ka riiklikus muusikakolledžis. Oli eriti hinnatud klaverisaatjana.

Kokla, *Juhan* (a-ni 1936 Joann) (1. VII 1915 Tallinn — 31. XII 1992 Stockholm), ajakirjanik. Õppis 1936—41 TÜ-s õigusteadust. Ajakirjanikuna töötas a-st 1935, algul ajalehes „Lääne Elu", hiljem reporterina „Vaba Maa" ja „Rahvalehe" juures. Oli 1942—43 „Postimehe" Tallinna toimetuse juh. Põgenes 1944 Rootsi, oli a-st 1944 ajalehe „Stockholms-Tidningen Eestlastele" toim., a-st 1950 peatoim. ja 1959—92 selle järglase, „Eesti Päevalehe" peatoim. Teinud kirjasaatjana kaastööd raadiojaamale „Ameerika Hääl".

Kokla, *Tiiu* (29. I 1932 Tallinn), tõlkija ja toimetaja. Lõpetas 1955 TRÜ soome-ugri keelte alal. Töötanud 1959—62 Eesti Rkl. Kirjastuses, 1965—91 kirjastuses „Eesti Raamat". Eestindanud ungari (G. Gárdonyi, I. Örkény, A. Kertész, M. Sükösd, G. Ottlik), soome (V. Huovinen, V. Meri, K.-K. Suosalmi, H. Mäkelä, M. Waltari) ja saksa kirjandust (M. Walser, M. Frisch, A. Schnitzler, A. Rommel). Avaldanud luulekogu „Päevade vahele" (1988). J. Smuuli preemia 1985.

Kolberg, *Jaan* (21. XI 1958 Pärnu), filmilavastaja. Lõpetas 1990 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i. Töötanud 1980—91 „Tallinnfilmis" ja „Eesti Telefilmis" režissööri assistendi ja režissöörina. Tõlgendanud ekraniseeringutes vabalt kirjandusklassikat. **F:** mängufilmid *See kadunud tee* (1990), *Võlausaldajad* (1992), *Jüri Rumm* (1994).

Kolbre, *Ene* (21. VII 1946 Haapsalu), majandusteadlane, majandusknd. (1989). Lõpetas 1969 TPI

Artur Koit

Epp Maria Kokamägi

Luulik Kokamägi

Dagmar Kokker

Jaan Kolberg

Ellen Kolk

Madis Kolk

Raimond Kolk

majandusteaduskonna. Olnud 1969—82 TPI töökorralduse labori insener ja vanemteadur, 1982—86 tööstusökonoomika kateedri vanemõpetaja, 1986—93 dots., 1993—96 TTÜ käitismajanduse inst-i aseprof. (1992—94 dir.), a-st 1996 prof., käitismajanduse inst-i dir. ja juhtimisökonoomika õppetooli juh., 1994—96 majandusteaduskonna dekaan. Tegelnud tööjõu struktuuri prognoosimise, kinnisvara ja erastamise probleemidega. **T:** *Privatisation in housing. Who? What? How?* (1996).

Kolde, *Endel-Jakob* (9. III 1917 Sauevälja k., Vao v.), majandusteadlane, *Ph. D.* (1954, Seattles Washingtoni ülikoolis). Lõpetas 1947 Stockholmi kaubanduskõrgkooli. Töötanud a-st 1954 Washingtoni ülikoolis (a-st 1959 prof., a-st 1987 emeriitprof.) ning külalisprof-na 1956 Harvardi ülikoolis, 1960—62 Lausanne'i ülikoolis ja 1968 Kobe kaubandusülikoolis. Olnud mitme riigi ametiasutuste teaduslik nõuandja välismajanduse alal. Uurimusi rahvusv. majanduspoliitika ja tööstuse alalt. **T:** *International business enterprise* (1973), *Multinational company — behavioral and managerial analysis* (1974), *The Pacific quest — The concept and scope of an Oceanic community* (1976), *Environment of international business* (1982).

Kolde, *Rein* (22. VIII 1938 Sauevälja k., Vao v.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1975). Lõpetas 1965 TRÜ. Töötanud 1965—76 TPI-s ja a-st 1976 TPÜ-s (a-st 1981 dots., 1976—86 matemaatikakateedri juh., a-st 1997 matemaatika didaktika õppetooli prof.). Täiendanud end Moskvas (1980) ja Prahas (1982). Olnud a-st 1976 EV Haridusmin-i matemaatikanõukogu liige (1976—89 esimees), a-st 1987 Eesti Matemaatika Seltsi juhatuse liige ja a-st 1995 Eesti kõrgkoolide ametiliitude ühenduse „Universitas" juhatuse liige. Uurimusi diferentsiaalgeomeetria alalt; uurinud eukleidilise, afiinse ja pseudoeukleidilise ruumi sirgeparvi (kongruentse). Avaldanud art-eid ja õppevahendeid matemaatika õpetamise metoodika alalt, kirjutanud koos T. Kaljasega pseudonüümi M a r t M i i n u s all humanitaarkeskkooli matemaatikaõpikuid (X, XI ja XII kl-le, 1992—96). **T:** *Ruumiaabits* (1995, ²1998, koos R. Lauksiga).

Kolga, *Voldemar* (18. X 1947 Kuressaare), psühholoog, psühholoogiaknd. (1976, Leningradi ülikool). Lõpetas 1971 Leningradi ülikooli. Töötanud 1971—79 ENSV Pedagoogika TUI teadurina ja ühtlasi ENSV Vab. Õpetajate Täiendusinst-s õppejõuna, olnud a-st 1979 TPÜ õppejõud (a-st 1993 prof.), ühtlasi 1980—91 Tallinna perekonnanõuandlas nõustaja, a-st 1996 Õigusinst-s prof. ja a-st 1996 TPÜ naisuuringute keskuse juh. Uurimusi kognitiivsete stiilide, filantroopia ja arengupsühholoogia alalt, avaldanud ajakirjanduses populaarpsühholoogilisi art-eid. **T:** *Когнитивные стили* (1986), *Проблемы личности: Идеология и психология.* — Вопросы психологии, 1990, 4; *Abistamise psühholoogia ja heategevuse tingimused.* — Filantroopia ja kolmas sektor (1998).

Koljo, *Boris* Oskar Walter (16. III 1901 Tallinn — 18. IV 1963 Stockholm), metsateadlane (puiduteaduse erialal), *dr. rer. nat.* (1951, Hamburg). Lõpetas 1933 TÜ. Oli 1928—30 TÜ metsakasvatuse kabineti abijõud, 1930—38 assistent, 1938—41 TÜ diplomeeritud edasiõppija välismaal. Läks 1941 ümberasujana Saksamaale. Oli 1941—42 ja 1944—45 puidu-uurimise alal teadustöötaja, 1942—44 Eberswalde metsaakadeemia assistent. Siirdus 1945 Rootsi. Oli 1946—64 Stockholmis puidu-uurimisinst-i teadur ja mõnd aega ka metsandusülikooli dots. Uurinud puidu omadusi ja puidu vastupidavuse suurendamise võimalusi. Kirjutisi puiduteaduse ja metsakasutuse kohta. **T:** *Vaatlusi koore ja puidu kuivatamisest.* — Eesti Metsanduse aastaraamat, VII (1935); *Uurimusi puu veesisaldust mõjustavate tegurite kohta.* — Eesti Metsanduse aastaraamat, IX (1939); *Die Chemie der Pflanzenzellenwand* (Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1957, autoreid).
B: M. Margus. *Metsateadlane Boris Koljo.* — Mets ja Puu, 1993, 2.

Kolk, *Ellen* (16. XI 1942 Lossimäe k., Rõngu v.), kujur, Enno K-i õde. Lõpetas 1967 ERKI. Viljelnud klassikalisest ilupõhimõttest lähtuvat dekoratiivset aktiplastikat ja psühholoogilist portreed; materjalina kasutanud pronksi ja marmorit. K. Raua preemia 1981. **T:** *Veenus* (1970), Tiiu Randviiru (1973), K. Tammiku (1979), H. Krimmi (1982) ja L. Koidula portree (1988), *Merefloora* ja *Merefauna* (mõlemad 1980), *Supleja II* (1990), *Veenuse sünd* (1991; kõik pronks).

Kolk, *Enno* (6. IX 1941 Lossimäe k., Rõngu v.), matemaatik, Ellen K-i vend, füüsika-matemaatikaknd. (1980, Uurali ülikool). Lõpetas 1965 TRÜ. On a-st 1976 TÜ õppejõud, a-st 1988 dots. Täiendanud end Moskvas (1989), Saksamaal (1993, 1995) ja Taanis (1996, 1997). Uurimusi jadaruumide ja summeeruvusteooria alalt. **T:** *Matrix summability of statistically convergent sequences.* — Analysis, 1993, 13; *F-seminormed sequence spaces defined by a sequence of modulus functions and strong summability.* — Indian Journal of Pure and Applied Mathematics, 1997, 28.

Kolk, *Helmut* (õieti Hellmuth Verner) (23. XI 1909 Mudiste k., Sürgavere v. — 17. XII 1999 Täby, Rootsi), taimekaitseteadlane, *dr. agr.* (1962, Uppsala). Lõpetas 1938 TÜ agronoomia erialal. Töötas seejärel Viljandimaal maatulunduskonsulendina. Siirdus 1940 Soome ja sealt 1943 Rootsi. Oli 1944—47 Uppsala põllum-kõrgkooli taimekasvatuse inst-i ja 1947—64 Rootsi Seemnekontrolli Keskasutuse assistent, 1964—76 samas seemnepatoloogia labori juh. Täiendanud end stipendiaadina Belfasti ja Cambridge'i ülikoolis. Olnud Uppsala Põllum-ülikooli seeneteaduse lektor. Uurinud umbrohte, kuivalt säilitatud umbrohuseemnete eluvõimet ja puhkeperioodi, teraviljaseemnetel parasiteerivaid mikroseeni ja nende tõrjet. Avaldanud kirjutisi seemnekontrolli ja -patoloogia alalt.

Kolk, *Madis* (4. XI 1953 Tartu), pianist ja muusikaprodutsent, Helju Taugi ja Udo K-i poeg. Õppis 1972—74 klaverierialal TRK-s (H. Sepa kl.), lõpetas 1978 Moskva konservatooriumi (L. Vlassenko ja E. Virsaladze kl.) ning 1983 selle assistentuurstažuuri. Töötanud 1980—92 muusika- ja kultuuritoim-na (ajalehed „Sirp ja Vasar", „Eesti Ekspress" ja „Eesti Aeg" ning ajakiri „Teater. Muusika. Kino"). Olnud 1982—87 ühtlasi TRK-s klaveri- ja muusikaajalooõppejõud, a-st 1988 „Eesti Kontserdi" produtsent. Esinenud soolokontsertidega.

Kolk, *Raimond* (8. II 1924 Saru v. — 3. XI 1992 Stockholm), kirjanik. Lõpetas 1943 Tartu õpetajate seminari. Põgenes 1944 Soome, teenis Soome sõjaväes ja läks seejärel Rootsi. Oli seal 1945—58 vabrikutööline, lõpetas 1963 Stockholmi ülikooli, töötas a-st 1962 ametnikuna Rootsi Põllumajandusmin-s, 1972—89 toiduainetevalitsuses. Esimesed luuletused ja lühiproosateosed avaldas Eestis, 1945 liitus kirjandusrühmitusega „Tuulisui". Osales poliitikaajakirja „Radikaaldemokraat" ja 1948—50 ilm. kultuuriajakirja „Sõna" väljaandmises, toimetas 1956—92 poliitikaajakirja „Side". Avaldanud Võru-murdelist ja kirjakeelset luulet, romaane, lühiproosat, mälestusi ja arvustusi ning eesti kirjanduse käsitlusi (lühimonograafia „August Mälk", 1964). **T:** luulekogud *Ütsik täht* (1946, ²1989), *Kõiv akna all* (1952), *Müüdud sõrmus* (1957), *Kiri* (1977) ja valikkogu *Võõral maal kirjutatud laulud. Luulekogumik 1940—1983* (1984), rom-d *Küla põleb kahest otsast* (1955),

Sulajää (1958), *Et mitte kunagi võita* (1969), *Mõned päevad septembris* (1972), *Truudus elu vastu* (1976), *Vallavanema pärandustomp* (1983), *Elu edeneb* (1984) ja *Ajad muutuvad* (1989), lühiproosakogud *Väikemees, miks nutad?* (1960), *Uskmatu Toomas* (1981) ja *Lestakala otsimas ja teisi jutte* (1987), mälestused *Tuulisui ja teised* (1980, ²1992). ▲

Kolk, *Rein* (12. IX 1961 Tartu), kardioloog, meditsiinidr. (1994). Lõpetas 1985 TRÜ. Olnud 1986—88 Tartu Kliinilises Haiglas kardioloog, 1992—93 Eesti Kardioloogia Inst-i teadur, a-st 1993 TÜ kardioloogiakliiniku teadur. Uurimisalad: südame rütmihäired (elektriline stimulatsioon — näidustused, metoodika, ravi kaugtulemused), südame rütmihäirete invasiivne ja mitteinvasiivne (vastavalt organismisisene ja -väline) diagnostika, arütmia raadiosageduslik kateeterablatsioon (ravivõte arütmia puhul).

Kolk, *Udo* (4. V 1927 Tartu — 25. VII 1998 Tartu), rahvaluuleteadlane, Madis K-i isa. Lõpetas tšello erialal Tartu Muusikakooli, 1951 rahvaluule erialal TRÜ ning 1955 väitekirja kaitsmata TRÜ aspirantuuri. Oli a-st 1954 TÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedris vanemõpetaja ja ühtlasi Tartu Muusikakoolis rahvamuusikaõpetaja. Kogus Setumaal, Kihnus ja Karjalas rahvaluulet, uuris rahvalaule, rahvaviise ja eesti vanemat kirjanduslugu. Tutvustas loeng-kontsertidel ja ajakirjanduses rahvamuusikat ja selle kasutamist heliloomingus. Oli Seto leelopäevade mõtte algatajaid ja osales nendel. Loonud filme setu laulikutest Veera Hirsikust („Värska Veera", 1995) ja Kreepa Pihlastest („Setu rahvalaulutraditsioon", 1998, algmaterjal a-st 1961). **T:** *Heino Elleri rahvaviisitöötluste meloodikast.* — Eino Eller sõnas ja pildis (1967); *Setu mitmehäälsuse probleeme.* — TRÜ toimetised, 501 (1979); *Regiviiside varieerumisest* (1984).

Kolka, *Indrek* (15. II 1948 Viljandi), astronoom, füüsika-matemaatikaknd. (1980). Lõpetas 1971 füüsikuna TRÜ, olnud seejärel Tartu Observatooriumi teadur. Uurimusi aine väljavooluga üksiktähtede ja ainet vahetavate kaksiktähtede spektroskoopia ning selle füüsikalise interpretatsiooni alalt. Teinud kindlaks kuumade üliheledate muutlike tähtede prototüübi *P Cygni* spektrimuutlikkuse iseloomu. **T:** *Physics of luminous blue variables* (1989, Dordrecht; autoreid); *Variable and non-spherical stellar winds in luminous hot stars* (1999, Berliin; autoreid).

Kolla, *Ilmi* (4. VI 1933 Pärnu — 18. XII 1954 Tallinn), kirjanik. Õppis Pärnus keskkoolis, töötas 1952 ajalehe „Säde" juures. Haigestus 1948 tuberkuloosi. Avaldas a-st 1948 luuletusi, postuumselt on ilm. kogud „Luuletused" (1957) ja „Minu kevad" (1983). Loomingut iseloomustavad varaküps tõsidus ja hell, kohati nukker lürism.

Kollo, *Tõnu* (1. VI 1948 Taaliku k., Pöide v.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1979, Vilniuse ülikool). Lõpetas 1971 TRÜ, töötab a-st 1972 sealsamas (1978—80 teadusliku uurimistöö sektori juh., 1983—91 rakendusmatemaatika labori juh., 1991—93 vanemteadur, a-st 1993 matemaatilise statistika inst-i dots. ja vanemteadur, a-st 1999 matemaatilise statistika prof.). Olnud Londoni (1984—85), Amsterdami (1989), Uppsala (1992) ja Kopenhaageni ülikooli külalisteadur (1993). Uurimusi mitmemõõtmelise matemaatilise statistika ja sellekohaste maatriksalgebra meetodite kohta. **T:** *Asymptotics of eigenvalues and unitlength eigenvectors of sample variance and correlation matrices* (autoreid). — Journal of Multivariate Analysis, 1993, 47.

Kollom, *Ernst* (18. XII 1908 Kaiu v. — 17. X 1974 Tallinn), graafik. Õppis 1927—31 kõrgemas kunstikoolis „Pallas" ja 1943—45 Moskva kunstiinst-s. Osales II maailmasõja ajal Jaroslavlis ENSV Kunst-

nike Liidu asutamises. Tegutses 1930. a-il Tartus eelkõige rmt-ukunstnikuna: kujundas sarjad „Nobeli preemia laureaadid" ja „Põhjamaade romaane", lõi viimasele ill-e. Keskendus 1940. a-il vabagraafikale, viljeles eriti tonaalset puugravüüri. ENSV rkl. preemia 1947. **T:** *Tallinn leekides* (1942), *Purustatud muinsused* (1945), *Vana Tallinna panoraam* (1958).

Kolmpere (a-ni 1935 Klumberg), *Aleksander* (17. IV 1899 Tallinn — 10. II 1958 Tallinn), kergejõustiklane, sporditegelane ja -pedagoog. Sai 1920 Antverpeni OM-il odaviskes 5. ja viievõistluses 8. koha ning 1924 Pariisi OM-il kümnevõistluses pronksmedali. Kogus 1922 kümnevõistluses 7481,69 punkti (praeguse tabeli järgi 6087 punkti), mille Rahvusv. Kergejõustikuliit kinnitas esimese ametliku maailmarekordina. Oli 1922 ja 1923 odaviskes maailma edetabeli juht. Tuli 1917—27 8 kergejõustikualal 46 korda Eesti meistriks ja püstitas 23 Eesti rekordit. Parimad tulemused: 100 m 11,6, kaugus 7.20,5, kuul 13.97, kõrgus 1.83, 400 m 54,4, 110 m tõkkejooks 16,4, ketas 42.38, teivas 3.50, oda 63.60, 1500 m 4.44,3, kolmik 14.33. Oli 1927—32 Poola olümpiavõistkonna treener ja 1935—40 Eesti Spordi Keskliidu spordiinstruktor. II maailmasõja ajal tegutses spordiinstruktorina spordiorg-des ja lühikest aega ka politseis. 1944 arreteeriti, oli a-ni 1956 Siberis vangilaagris. **T:** *Kergejõustiku õpperaamat* (1933, ²1937), *Sport ja kehaline kasvatus* (1936).
B: T. Lääne. *Jüri ja Leks.* Tln., 1996; R. Toomsalu. *Möödunut meenutades.* Tln., 1999.

Kolts, *Ivo* (7. II 1957 Tallinn), biomeedik, meditsiinidr. (1993, Kiel). Lõpetas 1981 TRÜ. Töötanud samast aastast sealsamas (1981—89 anatoomiakateedris, a-st 1993 on anatoomiainst-i õppejõud, a-st 1997 dots.). Uurinud siseelundite makro- ja mikroskoopilise ehituse süstemaatikat, liikumiselundite kliinilisfunktsionaalset anatoomiat, msg. kudede mineralisatsiooni ja luustumisprotsesse ning meditsiini eetikat.

Komendant, *August* (2. X 1906 Mäo v. — 14. IX 1992 Upper Montclair, USA), ehitusinsener, *dr. ing.* (1951, Pennsylvania ülikool). Lõpetas 1934 Dresdeni tehnikaülikooli. Oli 1936—44 Tallinnas inseneribüroo juh. (nt. Kadrioru staadioni tribüüni, Tartu viljasilo, veetorni ja lennukiangaaride ehituse konsultant ja ettevõtja) ja 1937—39 ühtlasi TTÜ õppejõud. Läks 1944 Saksamaale, oli 1944—45 Dresdeni tehnikaülikooli õppejõud. Elas a-st 1950 USA-s, oli 1957—75 Pennsylvania ülikooli õppejõud ja a-st 1975 Pratti inst-i (New Yorgis) külalisprof. Projekteeris ja ehitas raudbetoonhooneid ja -rajatisi, tema projektide järgi on mitmel mandril valminud ligi 200 ehitist. Kasutas oskuslikult võimalusi, mida pakub monoliitne pingbetoon, et vähendada ehitise kaalu ja suurendada selle jäikust. **T:** *Prestressed concrete structures* (1952), *18 years with architect Louis I. Kahn* (1975), *Practical structural analysis for architectural engineering* (1987).
B: H. Korrovits. *Maailmamainega ehitusteadlase juubel.* — Tehnika ja Tootmine, 1991, 9—10.

Komissarov, *Eha* (15. V 1947 Võru), kunstiteadlane ja kuraator, Kalju K-i õde. Lõpetas 1973 TRÜ. Töötanud a-st 1973 EKM-is, sh. a-st 1992 ekspositsiooniosk. juh-na, a-st 1989 olnud ühtlasi galerii „Vaal" kunstiekspert. Uurinud 1920. a-te eesti kunsti; käsitlenud pagulaste ja nüüdisaegset kunsti. Kureerinud näitusi („Kollaaž eesti kunstis", 1994; „Persona. 90. aastate inimene", 1997; „Unustatud eesti foto 1900—1940", 1998), kirjutanud kunstikriitikat. K. Raua preemia 1994. **T:** *Mare Vint* (1991), kataloog *Jaan Toomik. Leonhard Lapin* (1994).

Komissarov, *Kalju* (8. III 1946 Võru), lavastaja, näitleja ja lavapedagoog, Luule K-i abikaasa, Eha K-i vend. Lõpetas 1968 näitlejaerialal TRK. Olnud

Udo Kolk

Ilmi Kolla

Aleksander Kolmpere

August Komendant

Hanno Kompus

Elu Komissarov

Kalju Komissarov

Luule Komissarov

Ivan Kondakov

Paul Kondas

Alfred Kongo

Linda Kongo

1968—74 „Tallinnfilmi" režissöör („Metskapten", 1971; „Tavatu lugu", 1973), 1974—86 ENSV Rkl. Noorsooteatri peanäitejuht ja a-st 1986 „Ugala" lavastaja (1989—91 peanäitejuht), 1984—96 ühtlasi EMA Kõrgema Lavakunstikooli (1986—95 kateedrijuh.; dots.) ja a-st 1996 Viljandi Kultuurikolledži õppejõud (prof.). Lavastanud ka Eesti Draamateatris ning Mongoolias ja Soomes. Teinud nii sotsiaalselt teravaid hoiatuslavastusi, nn. rämedat teatrit kui ka säravaid muusikale. Olnud ka vabaõhuteatri taasalgataja Eestis. Mänginud telelavastustes ja filmis („Surma hinda küsi surnutelt"). ENSV rahvakunstnik (1987). A. Lauteri preemia 1976, parima lavastaja aastapreemia 1986, ENSV rkl. preemia 1987, P. Põldroosi preemia 2000. **L:** A. Manni ja Komissarovi *Protsess* (1975), Undi *Peaproov* (1977, mängis Matiesenit), Džagarovi *Prokurör* (1978, mängis Uurijat), Tšehhovi *Kajakas* (1978 ja 1995) ja *Kolm õde* (1988), Brešani *„Hamleti" lavastamine Alamkolka külas* (1980), Razumovskaja *Armas õpetaja* (1981), Gelmani *Silmast silma kõigiga* (1982) ja *Pink* (1984), Feuchtwangeri ja Undi *Vennad Lautensackid* (1985), Ajtmatovi, Alliku ja Komissarovi *Ja sajandist on pikem päev* (1985, mängis Jedigeid), Shakespeare'i *Hamlet* (1986), Shafferi *Equus* (1992, mängis Dysartit), Rodgersi *Oklahoma* (1987) ja *Helisev muusika* (1993), Gorki *Põhjas* (1994), Ibseni *Ehitusmeister Solness* (1994), Shafferi *Amadeus* (1995). **O:** Luka (Gorki *Põhjas*), Mercutio (Shakespeare'i *Romeo ja Julia*). **B:** *Vastab Kalju Komissarov.* — Teater. Muusika. Kino, 1988, 7.

Komissarov, *Luule* (11. VIII 1942 Haapsalu), näitleja, Kalju K-i abikaasa. Lõpetas 1965 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1965—92 Eesti Noorsooteatris ja a-st 1996 „Ugalas", vahepeal oli vabakutseline. Tuntud estraadinäitlejana, mänginud filmis („Metskapten") ja telelavastustes („Kala neljale", seriaal „Õnne 13"). ENSV tnl. kunstnik (1983). **O:** Tiina (Kitzbergi *Libahunt*), Dunjaša ja Maša (Tšehhovi *Kirsiaed* ja *Kajakas*), Alison (Osborne'i *Vaata raevus tagasi*), Evi/Eeva (Undi *Peaproov*), Elja (Petruševskaja *Cinzano*), Õpetaja (Razumovskaja *Armas õpetaja*), Eleonore (Jamiaque'i *Härra Amilcar*), Madeleine Béjart (Bulgakovi *Molière*), Linda (Milleri *Proovireisija surm*), Leena (Kivastiku *Õnne, Leena!*).

Kompus, *Hanno* (õieti Johannes) (4. III 1890 Rannu v. — 25. X 1974 Montreal), lavastaja, kunstikriitik ja arhitekt, Rahel Olbrei abikaasa. Õppis 1909—18 Riia Polütehnikumis arhitektuuri. Oli 1919—20 Haridusmin-i kunstiosk. juh. ning 1920—22 „Estonia" dramaturg ja lavastaja, täiendas end 1922—23 Dresdeni Riigiooperis, töötas 1923—36 ja 1940—44 „Estonia" ooperilavastajana (1925—29 ka dir.) ning 1936—40 Riigi Ringhäälingu saatekava juh-na. Avaldanud kunstikriitilisi kirjutisi eesti lavakujunduse ning kujutava, ehitus- ja tarbekunsti kohta, rõhutanud omanäolise stiili kujundamise vajadust. Põgenes 1944 Rootsi, illustreeris seal rmt-id, tegutses eesti teatritruppides. Elas a-st 1951 Kanadas, oli tegev Montreali Eesti Teatris. **T:** *Das malerische Estland* (Kopenhaagen, 1936; *Picturesque Estonia*, Kopenhaagen, 1937; e. k. *Maaliline Eesti*, 1939, Stockholm, [2]1950), *The monastery of Petseri* (1940), *Kustutamata nälg kunsti järele* (Kanada, 1976), *Maailm on sündinud tantsust* (sarjast „Eesti mõttelugu", 1996). **L:** Lothari *Kuningas Arlekiin* (1921, ka lavakujundus), Offenbachi *Hoffmanni lood* (1923), Wagneri *Lendav Hollandlane* (1925) ja *Lohengrin* (1927), Aava *Vikerlased* (1928, 1935 ja 1942), Vedro *Kaupo* (1932), Borodini *Vürst Igor* (1932), Schilleri *Maria Stuart* (1935 ja 1942).

Kondakov, *Ivan* Lavrentjevitš (8. X 1857 Viljuisk, Jakuudi obl. — 14. X 1931 Elva), vene keemik. Lõpetas 1884 Peterburi ülikooli. Töötas 1888—95 Varssavi ülikoolis, oli 1895—1917 Tartu ja a-st 1918 Praha Karli ülikooli prof. Elu lõpuaastad veetis Elvas. Uurimusi küllastumata süsivesinike sünteesi ja isomeerumise kohta. Pani aluse tsinkkloriidi kui katalüsaatori kasutamisele keemiatööstuses ja naftakeemias. Esitas 1899 dimetüülbutadieeni saamise meetodi ja tõestas, et dimetüülbutadieen võib polümeeruda kautšukitaoliseks aineks. Uurimusi ka biokeemia ja farmaatsia alalt. **T:** *Синтетический каучук, его гомологи и аналоги* (1912).

Kondas, *Paul* (31. III 1900 Uue-Põltsamaa v. — 7. VIII 1985 Viljandi), maalikunstnik, naivist. Õppis 1921—23 TÜ-s õigusteadust. Sai 1924 Valgas kursustel pedagoogikutse, töötas seejärel a-ni 1961 Suure-Jaanis ja Viljandis õpetajana. Maalima hakkas 1920. a-il, viljeles esialgu akvarelli ja guašši, 1950. a-te II poolel ka õlimaali. Teosed on humoristlikud ja lüürilised, paljud rahvuslik-mütoloogilistel teemadel. Tema loomingu paremik asub Viljandi muuseumis. **T:** *Taara tammikus* (1957), *Sõnajalaõis* (1960), *Armuõis* (1960), *Suplevad mehed* (1963), *Maasikasööjad* (1965), *Näärivana kalastab* (1981). **B:** *World encyclopaedia of naive art.* Belgrad, 1984.

Kongo, *Alfred* (10. X 1906 Kanepi v. — 31. XII 1990 Tartu), maalikunstnik. Lõpetas 1940 kõrgema kunstikooli „Pallas". Töötas 1946—48 Tartu Rkl. Kunstiinst-i ja 1960—86 Tartu Kunstikooli õppejõuna. Säilitanud „Pallase" koloristlikku traditsiooni, loonud varjundirikka värvikooskõlaga, vaba ja jõulise pintslitõmbega meeleolukaid maastiku- ja lillemaale ning natüürmorte (õli, tempera, guašš). ENSV tnl. kunstnik (1977). K. Mäe medal 1985. **T:** *Kanepi maastik* (pannoo, 1940), *Natüürmort kallaga* (1957), *Vana talu* (1960), *Natüürmort sidruniga* (1964), *Hortensiad* (1965), *Otepää maastik* (1976), *Pargimotiiv* (1981), *Aedrukkililled* (1986).

Kongo, *Linda* (18. I 1929 Taagepera v.), teadusloolane, geograafiaknd. (1989, Moskva). Lõpetas 1952 TRÜ. Töötanud a-st 1953 Eesti Looduseuurijate Seltsi (ELUS) teadussekretärina. Uurinud ELUS-i ajalugu ja seltsi tegevuses osalenud tuntud teadlaste loomingut, avaldanud kirjutisi antropoloogia, geoloogia ja looduskaitse ajaloo ning loodusgeograafia alalt. Eesti TA medal 1999. **T:** *История исследовательских работ по естественным наукам в Эстонии в период до 1917 г.* (1987), *Geograafia arengust Eestis (kuni II maailmasõjani).* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, XI (1995); *Kartograafilised tööd Eesti Looduseuurijate Seltsis.* — Looduseuurijate Seltsi aastaraamat, 78 (1998).

Konik, *Konstantin* (31. XII 1873 Tartu — 3. VIII 1936 Tartu), arstiteadlane ja riigitegelane (tööerakondlane), *dr. med.* (1908). Lõpetas 1899 Tartu ülikooli. Oli 1913—15 ajakirja „Tervis" toim., 1917 Eesti Maavalitsuse liige ja tervishoiuosk. juh., 1918 Eestimaa Päästmise Komitee liige, 1918—20 tervishoiu peavalitsuse juh., 1920—31 TÜ kirurgiaprof. I haavakliinikus (Toomel). Asus kliinikut moderni-

seerima: gaasivalgustuse asemel seati sisse elektrivalgustus, soetati moodne röntgeni-, foto- ja helioteraapiaaparatuur. 1931 viidi K. üle Maarjamõisa II haavakliinikusse. Oli 1920–31 arstiteaduskonna dekaan, 1933 haridus- ja sotsiaalminister. Asutava Kogu ja V Riigikogu liige. ▸

Koningk, *Gert* (srn. 1531 Tallinn), Vestfaalist pärit kiviraidur ja ehitusmeister. Töötas a-st 1515 Tallinnas. Juhtis 1516–21 Oleviste kiriku Maarja kabeli ehitamist, lõpetas 1522–29 Suure Rannavärava uue eelvärava rondeeli (Paksu Margareeta). Raidteosed (Suure Rannavärava eelvärava vapitahvel, 1529; õuefassaadi reljeefid Olevimägi 14) on rikkalikult hilisgooti ornamendiga kaunistatud ja puhtalt töödeldud.

Konks, *Jaan* (10. XII 1902 Taali v. – 4. IV 1988 Tartu), ajaloolane, ajaloodr. (1962). Lõpetas 1929 TÜ. Oli 1928–40 ajalooõpetaja, 1940–41 Tartu 2. keskkooli dir. ja a-st 1944 TRÜ õppejõud (1963–74 üldajalookateedri juh., a-st 1964 prof.). Kirjutanud ajaloo õppermt-id (1935–39 7 õpikut), avaldanud uurimusi Eesti põllum-e ajaloo alalt. **T:** *Eestimaa feodaalpärisorjuslik põllumajandus ja talurahva olukord XVIII sajandi lõpul ning XIX sajandi esimesel aastakümnel* (1960).

Konrad (T o n t s), *Kaie* (5. V 1943 Arjadi k., Taevere v.), laulja (sopran). Lõpetas 1973 laulueriala1 TRK (L. Sauli kl.). Olnud 1966–93 ER-i segakoori laulja, a-st 1967 solist, hiljem vabakutseline. Esinenud solistina vokaalsümfoonilistes suurvormides (Bachi missa *h*-moll, Beethoveni „Missa solemnis" ja IX sümfoonia, Honeggeri „Kuningas Taavet", Orffi „Carmina burana") ja ooperilauljana (Barbara Tubina „Barbara von Tisenhusenis", Elvira Mozarti „Don Giovannis", Elisabeth Verdi „Don Carloses"). ENSV tnl. kunstnik (1976). Ülevabariigilisel lauljate võistlusel 1972 I preemia.

Konsa (õieti K o n t s), *Amalie*-Luise (10. III 1873 Raadi v. – 19. VII 1949 Tartu), näitleja. Alustas lavategevust 1886 „Vanemuise" koorilauljana, oli 1890. a-ist samas A. Wiera näitetrupi silmapaistvaimaid näitlejatare, töötas 1906–49 (vaheaegadega) „Vanemuises". Tema loomingule olid iseloomulikud vahenditus ja elulisus. Tnl. näitleja (1936), ENSV tnl. kunstnik (1948). **O:** Tiina (Mannstaedti *Ilumäe piimatüdruk*), Preziosa (Weberi *Preziosa*), Anu, Vanaema ja Kaketse Kadri (Kitzbergi *Tuulte pöörises, Libahunt* ja *Püve talus*), Knjertje (Heijermansi *Lootus õnnistuse peale*), Metsamoor (Lutsu *Nukitsamees*).

Konsin, *Kalju* (23. I 1929 Mäksa v.), põllumajandusteadlane ja etnoloog, põllumajanduskn d. (1956). Lõpetas 1952 EPA. Töötas 1952–58 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Inst-s ja 1960–83 Eesti Rahva Muuseumis. Uurinud rahvakunsti, eriti tekstiili ja naiste käsitööd, on Baltimaade ajaloolis-etnograafilise atlase rahvarõivaste köite (1986) autoreid. **T:** *Eesti rahvapärased vaibad* (1964), *Eesti pitsid* (1967), *Koekirjalised kindad ja sukad* (1969), *Eesti rahvakunst* (1970), *Trükipakud* (1970), *Silmkoeesemed* (1972), *Kaunistatud nahkesemed* (1975), *Vöötaskud* (1977), *Kudumid* (1979), *Koonlalauad* (1983), *Pesu- ja vaalikurikad* (1983).

Konsin, *Peet* (15. V 1939 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1977, kinnit. 1978). Lõpetas 1963 TRÜ, töötanud a-st 1965 TÜ Füüsika Inst-s (a-st 1986 tahkisetoeoria labori vanemteadur). Uurimusi struktuurse korrastuse muutustega kristallide mikroteooria alalt. Elektronide ja foononite interaktsioonil põhinevate senjettelektriliste (ferroelektriliste) faasisiirete teooria loojaid. Oksiidperovskiitide, pooljuhtide ja vesiniksidemega süsteemide senjettelektriliste omaduste mikroteooria autoreid. Uurimusi tahkistes ühismõõduta struktuuride tekkimise, ülijuhtivuse kahetsoonilise mudeli mehhanismi ning ülijuhtivates ja ferroelektrilistes kilestruktuurides elektri- ja laserikiirguse mõjuvälja põhjustatud efektide kohta ja grafiitkiilühendite elektrodünaamika alalt. **T:** *Structural phase transitions of antiferroelectric and modulated types*. – Physica Status Solidi (b), 1978, 86, 57; *Interband model of ferroelectrics* (Leningrad, 1987, autoreid), *Electric field effects in high-T_c cuprates* (autoreid). – Physical Review, B, 1998, 58.

Kont, *Are* (25. V 1952 Tartu), geograaf, geograafiaknd. (1987). Lõpetas 1975 TRÜ. Olnud 1978–92 samas füüsilise geograafia kateedri õppejõud ja a-st 1992 TPÜ Ökoloogia Inst-i Tartu osk. vanemteadur. Täiendanud end 1993 Stockholmi ja Bergeni ülikoolis. Uurimusi glatsiaalgeomorfoloogia, maastikuteaduse, maastikuökoloogia ja kliima muutuse stsenaariumide alalt. 1993–96 Eesti Teadusfondi loodusgeograafia ekspert. Koguteose „Virumaa" (1996) autoreid. EV teaduspreemia 1995. **T:** *Sealevel rise impact on coastal areas of Estonia* (koos U. Ratase ja E. Puurmanniga). – Climatic Change (1997); *Formation and Succession of Alvar Communities in the Baltic Land Uplift Area* (koos M. Zobeliga). – Nordic Journal of Botany (1992).

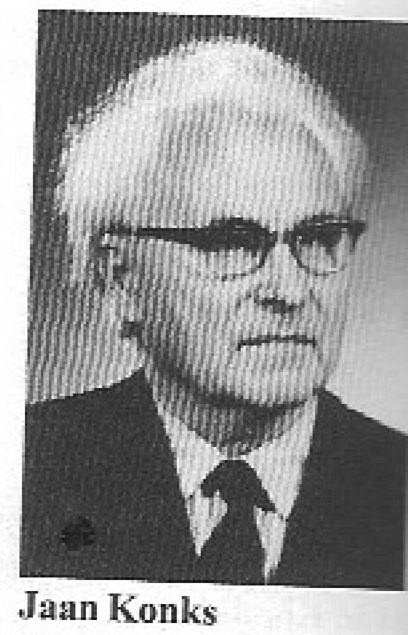
Kook, *Arsi* (30. VII 1953 Põltsamaa), majandustegelane. Lõpetas 1984 TPI ehitusinsenerina. Olnud 1978–85 Tallinna Vanalinna Elamute Ekspluatatsiooni Valitsuse insener ja juh. asetäitja, 1985–93 Vab. Restaureerimisvalitsuse juh. ja vab. koondise „Eesti Restauraator" peadir., a-st 1993 as-i „Restor" juhatuse esimees ja peadir.

Kool, *Ott* (pseud., õieti Otto) (12. XI 1930 Toolse k., Kunda v.), raadioajakirjanik ja näitekirjanik. Oli 1959–61 ajakirja „Noorus" mittekoosseisuline korrespondent. Töötanud 1963–95 ER-i korrespondendina. Teinud kaastööd pms. „Päevakajale" ja meelelahutussaatele RAMETO. Kajastanud Põhja-Eesti elu ning põllum-e ja keskkonna probleeme, propageerinud loodushoidu. ENSV tnl. ajakirjanik (1988). ENSV Ajakirjanike Liidu preemia 1965. **T:** kogud *Adraseadmise aegu* (1962), *Tähed allikas* (1968, Vilde kolhoosi auhind) ja *Pidu Kate majas* (1986), näid-d *Loobumised kevade kasuks* (1974), *Musta kassi öösel ei näe* (1978) ja *Kass, kes kõnnib omapead* (1991), dokumentaalfilmide stsenaariumid *Puud ja inimesed* (1977), *Hommikumeeleolu* (1978) ja *Leib* (1979).

Koolmeister, *Indrek* (25. VI 1949 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1982). Lõpetas 1973 TRÜ. Olnud 1982–85 ENSV TA Majanduse Inst-i grupijuht ja vanemteadur, 1985–93 TÜ riigi- ja haldusõiguse kateedri vanemõpetaja ja dots., 1989–90 kateedrijuh., 1993–99 TÜ avaliku õiguse inst-i dots., a-st 1992 advokaadibüroo „Koolmeister ja Ko" juh. ja vandeadvokaat. Uurimusi keskkonnakaitse riikliku haldamise, kodanike õigusliku staatuse ja haldusaparaadi organisatsiooni alalt. **T:** *Haldusõigus. Õpik Tartu Ülikooli õigusteaduskonna üliõpilastele* (1995, koos K. Meruskiga).

Koop, *Arnold* (16. VII 1922 Dobrjati k., Petrogradi kub. – 21. IV 1988 Moskva), haridus- ja riigitegelane, filosoofiadr. (1986), NSVL Pedagoogikaakadeemia k-liige (1968), ENSV TA k-liige (1986). Osales II maailmasõjas Balti laevastikus ja eesti laskurkorpuses. Lõpetas 1955 TPedI ja 1960 NLKP KK Ühisk-ateaduste Akadeemia. Oli 1952–56 TPedI õppejõud, 1955–56 dekaan ja 1960–68 rektor, 1968–70 Eesti NSV kõrg- ja keskerihariduse minister, 1970–88 TRÜ rektor (a-st 1972 prof.). NLKP liige (1946), a-st 1971 EKP KK liige. 1970–88 NSVL Ülemnõukogu saadik, 1971–75 ENSV Ülemnõukogu saadik. Sotsial. töö kangelane (1982), ENSV tnl. teadlane (1982). ENSV rkl. preemia 1985.

Konstantin Konik

Jaan Konks

Amalie Konsa

Arnold Koop

Alfred Koort

Jaan Koort (s. 1883)

Peep Koort

Andres Koppel

Einari Koppel

Henrik Koppel

T: *NSV Liidu ja kodanliku Eesti suhted aastail 1920–1928* (1966), *Образование и социализм* (1983).

Koort, *Alfred* (29. V 1901 Viljandi – 28. IX 1956 Tartu), filosoof, *dr. phil.* (1934), filosoofiadr. (1946), ENSV TA akad. (1946). Lõpetas 1924 TÜ; töötas ülikooli stipendiaadina kodumaal, Göttingenis ja Pariisis. Oli a-st 1927 TÜ õppejõud (a-st 1939 prof.), 1944–51 TRÜ rektor, 1951–52 elas ja töötas Moskvas, oli 1952–56 TPedI pedagoogika- ja psühholoogiakateedri ning 1956 TRÜ loogika- ja psühholoogiakateedri prof. Esimene eesti soost kutseline filosoof. Uuris pms. loogika, keele ja mõtlemise olemust ja seoseid; algupäraseid uurimusi ka haridusfilosoofia ja psühholoogia alalt. Kujundas eestikeelset filosoofilist sõnavara. Kirjutas esimesed eestikeelsed õppetööks ja üldsuse harimiseks mõeldud filosoofiarmt-d. 1946–50 NSVL Ülemnõukogu saadik. **T:** *Beiträge zur Logik des Typusbegriffs* (2 kd., 1936–38), *Sissejuhatus filosoofiasse* (1938), *Kaasaegset filosoofiat* I (1938), kogumik *Inimese meetod* (1996).

Koort, *Jaan* (6. XI 1883 Pupastvere, Sootaga v. – 14. X 1935 Moskva), kujur, maalikunstnik ja keraamik, Peep K-i isa. Õppis 1902–05 Peterburis A. Stieglitzi kunsttööstuskoolis. Elas 1905–15 Pariisis, kus õppis a-ni 1908 skulptuuri *École des Beaux-Arts*'is ja hiljem maali mitmes eraateljees. Töötas 1915–16 Moskvas, 1916–21 Tartus (oli 1919 Eesti Töörahva Kommuni ajal Lõuna-Eesti kunstikaitsetoimkonna juh.), 1921–34 vaheaegadega Tallinnas (1921–23 Riigi Kunsttööstuskooli skulptuuritöökoja esimene juh.), 1921 ja 1924 lühikest aega Pariisis, 1927 Austraalias ning 1934–35 Moskva läh. (oli Gželi keraamikatehase kunstnik). K-i looming tekitas seni akademistlikus eesti skulptuuris murrangu. Varaseis kujudes ilmneb impressionismi mõju (H. Ibseni portree, 1908). Varane maalilooming on postimpressionismimõjuline („Pariisi eeslinn", 1909), hilisemas väljendub rahvusliku omapära taotlus („Natüürmort vaipadega", 1916). Skulptuurikäsitust mõjutas Pariisi õpingute aegne tutvumine Egiptuse ja vararenessansi kunstiga. Iseloomulikuks said harmoonilisus, mõõdukas stilisatsioon, materjali ja faktuuri väljendusvõimaluste ning silueti mõju oskuslik rakendamine. Valdavaks said portreed, pms. naiste ja laste pead („Abikaasa portree", basalt 1916, puu 1921; „Karjapoiss", marmor 1914, basalt 1921; „Rå Koort", kips 1917, palisander 1923). Monumentaalsed ja üldistavad on talupoegade karakterportreed („Piibumees", puu 1920; „Eesti taat", puu 1920, graniit 1923; „Naine tanuga", graniit, 1923). Silmapaistval kohal K-i loomingus on aktiskulptuurid („Palvetaja", puu, 1915–21, hävinud; „Põlvitav naine", marmor 1923, dioriit 1925–26) ja loomakujud („Metskits", pronks, 1929, koopia Tallinnas Nunne t.). Loonud hauasambaid (Jakob Tamm, 1912, Väike-Maarjas; J. Kuperjanov, 1925, ja A. Kitzberg, 1930, mõlemad Tartu Maarja kalmistul; C. R. Jakobson, 1927, Kurgjal), Rapla Vabadussõja mälestussamba (1923, hävitatud, taastati 1989) ning ehitusplastikat (laternahoidjakujud, klinker, 1932, Tallinnas Vabaduse väljak 7). 1928–35 valminud keraamikas, mis oluliselt mõjutas senist rikkaliku dekoori ja historitsistliku vormiga eesti keraamikat, ning loomaplastikas („Hüppav metskits", „Metskitse pea", mõlemad 1929, „Siga", 1934) saavutasid kõrge taseme glasuur ning värvi ja pinnamõju mitmekesisus. Enamik teoseid on EKM-is ja TKM-is. 1985 avati Tallinnas Kadriorus K-i mälestussammas (pronks, graniit, kujur E. Viies, arh. A. Mänd). – Tema tütar Tuui K. (13. IV 1914 Pariis) on kunstiajaloolane ja museoloog. **B:** L. Gens. *Jaan Koort.* Tln., 1964; L. Gens. *Jaan Koort.* Tln., 1984; K. Kirme. *Jaan Koorti päevaraamat.* Tln., 1989.

Koort, *Jaan* (3. VI 1943 Nuia), majandustegelane. Lõpetas 1967 TPI ehitusinsenerina. Töötanud 1966–69 Harju MEK-is insenerina ja 1969–72 ENSV Ehitusmaterjalide Tööstuse Min-i Remondi- ja Ehitusvalitsuse jaoskonnajuh. ja peainsenerina, olnud 1972–91 EKE Ehitus- ja Montaaživalitsuse osakonnajuh., a-st 1991 as-i EMV majandusdir. ja juhatuse esimees, 1996–98 EMV nõukogu esimees.

Koort, *Peep* (28. V 1920 Tartu – 2. VI 1977 Tallinn), kasvatusteadlane, Jaan K-i poeg, filosoofiadr. (1958, Uppsala ülikool). Lõpetas 1950 Ultuna põllum-ülikooli, sai 1953 Lundi ülikoolis filosoofiaknd-i kraadi. Töötas 1955–63 Uppsala ülikoolis (a-st 1958 dots.), oli a-st 1964 Helsingi ülikooli pedagoogikaprof. Uurimusi koolikorralduse, didaktika, õpilaste teadmiste diagnoosimise ja individualiseeritud õpetamise kohta; katsetanud õppevahendeid, sh. õpikuid. **T:** *Prognos, diagnos och skriftliga prov* (Lund, 1962), *Klassorlek, skolanpassning och instudering* (Uppsala, 1962), *Individualiserande undervisning* (Uppsala, 1963).

Koppel, *Aare* (7. VII 1934 Tartu – 8. II 1991 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1967). Lõpetas 1957 TRÜ, oli 1957–91 sealsamas õppejõud (a-st 1970 dots.). Uurimusi gravitatsiooniteooria ja füüsika metodoloogia alalt. Loonud msg. gravitatsiooniväljade füüsikalise tõlgendamise meetodi, mis põhineb mitterelativistliku piirjuhu kontseptsioonil. **T:** *Füüsika: mis? kuidas? miks?* (1972).

Koppel, *Andres* (10. III 1950 Tartu), botaanik ja ökoloog, bioloogiaknd. (1981). Lõpetas 1973 bioloogina TRÜ. Töötanud samast aastast EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1989–90 teadusdir., 1990–96 dir.), a-st 1998 EPMÜ teadusprorektor. Olnud 1986–87 ja 1992 Rootsi Põllum-ülikoolis külalisuurija. Uurinud okaspuude süsiniku- ja veeringet ning ökomorfoloogiat, taimede saastekahjustusi ja produktiivsust ning taastuvate bioloogiliste energiaressursside rakendamist Eestis. 1983–90 Eesti Looduseuurijate Seltsi asepresident. 1997–98 Eesti Teadusfondi Nõukogu esimees. Eesti Taassünni auhind 1994. **T:** *Bioindication of ozone in Estonia by using the tobacco variety Bel W3* (koos E. Sillaga). – Water, Air and Soil Pollution, 1995, 85; *Seasonal variation of maximum photochemical efficiency in a boreal Norway spruce stand* (autoreid). – Trees, 1998, 13.

Koppel, *Einari* (21. XII 1925 Tallinn – 10. X 1978 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1950 Eesti Rkl. Teatriinst-i. Oli 1946–50 ER-i diktor, 1950–58 „Ugala", 1958–73 „Vanemuise" ja a-st 1973 Tallinna Draamateatri näitleja. Paistis silma avara loomingulise ampluaa poolest, esines ka ooperis, operetis ja estraadis. Teinud lavastustele muusikakujundusi, mänginud filmis („Ühe küla mehed", „Mis juhtus Andres Lapeteusega?") ja telelavastustes („Mäng tulega"). ENSV rahvakunstnik (1976). **O:** Valter (Priede *Kuigi on sügis...*), Esko Trahter (Smuuli *Lea*), Coriolanus ja Richard III (Shakespeare'i *Coriolanus* ja *Richard III*), Andres Lapeteus (Kuusbergi *Andres Lapeteuse juhtum*), Väitsa-Mackie (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Narr (Ojakääru *Kuningal on külm*), John Proctor (Milleri *Saalemi nõiad*), Nipernaadi (Gailiti, Saare ja Vinteri *Oli kevad, suvi, sügis*), Soljonõi (Tšehhovi *Kolm õde*), Musgrave (Ardeni *Seersant Musgrave'i tants*), Tolari (Pakkala *Parvepoisid*).

Koppel, *Henrik* (Heinrich) (29. XII 1863 Tõnuküla, Uusna v. – 14. XII 1944 Tallinn), arstiteadlane ja ühiskonnategelane, meditsiinidr. (1891), Uppsala (1927) ja Läti ülikooli audr. (1927). Lõpetas 1890 Tartu ülikooli, oli sealsamas õppejõud (a-st 1918 sisehaiguste prof., 1918–19 Voroneži ülikoolis prof.). K. on eestikeelse kõrghariduse rajajaid, tema

ettepanekul sai 1928 TÜ-s ka asjaajamise keeleks eesti keel. Oli 1920–28 TÜ rektor ja sisehaiguste polikliiniku juh., on ülikoolis kõrva-, nina- ja kurguhaiguste eriala õpetamise rajajaid (rajas kõrva-, nina- ja kurguhaiguste kateedri (1904) ja polikliiniku ning oli a-ni 1926 nende juh., hakkas 1905 selle ala loenguid pidama vabatahtliku ainena, a-st 1920 olid need loengud kohustuslikud). Edendas tervishoidu, asutas 1903 ajakirja „Tervis". Oli juhtivail kohtadel Liivimaa Linna-Hüpoteegi Seltsis, Eesti Rahva Muuseumis ja lauluseltsis „Vanemuine". Tundis hästi loodust (eriti linde), tegi LK-alast selgitustööd ja aitas kaasa kaitsealade rajamisel, oli 1928 a-st Loodusuurijate Seltsi auliige. Uurimusi pms. sisehaiguste, otorinolarüngoloogia ja leepraravi alalt.

Koppel, *Ilmar* (16. I 1940 Võru), keemik, keemiadr. (1987, NSVL TA Keemilise Füüsika Inst.), Eesti TA liige (1993). Lõpetas 1963 TRÜ, täiendanud end a-st 1974 USA-s, Saksamaal, Hispaanias, Jaapanis jm. Olnud a-st 1966 TÜ teadustöötaja, 1976–87 keemilise kineetika ja katalüüsi labori juh., 1987–92 analüütilise keemia kateedri juh.-professor, a-st 1992 keemilise füüsika inst-i juh. (a-st 1990 prof.). Uurimusi füüsikalise keemia ja keemilise füüsika valdkonnast: orgaaniliste ühendite struktuuri ja reageerimisvõime, superhapete ja superaluste keemia ning solvatatsiooniefektide teoreetilise ja eksperimentaalse uurimise kohta spektroskoopia, kvantkeemia ja korrelatsioonivõrrandite meetoditega. EV teaduspreemia 1998. **T:** *The influence of the solvent on organic reactivity* (1972, koos V. Palmiga), *The gas-phase acidities of very strong neutral Brönsted acids* (autoreid). – Journal of American Chemical Society, 1994, 116.

Koppel, *Kai* (7. VIII 1952 Tallinn), klaasikunstnik, Evald Okase tütar, Jüri Okase ja Mari Roosvaldi õde. Lõpetas 1975 ERKI. A-st 1991 töötanud oma klaasikojas „Koppel & Keerdo". Loonud värvilisest klaasist puhutud objekte („Sammas", 1983; „Jäätumine", 1988; „Roheline müsteerium", 1992; „Kaljud", 1997; „Virmalised", 1998). K-i figuurkompositsioonides on puhutud reljeefne klaaspind ühendatud plastilise graveeringuga (naisaktidega vaas ja kauss, 1981; vaasskulptuur „Ema lapsega", 1984). Rahvusv. võistluse „Kristallnacht Projekt" (Philadelphia, USA) pronksauhind 1992. K. Raua preemia 1993.

Koppel (a-ni 1892 Grossberg), *Marie* (28. VII 1867 Urvaste khk., Võrumaa – juuni 1952 Jõhvi), ajakirjanik. Õppis Tartu kõrgemas tütarlastekoolis, kust sai 1884 õpetaja kutse. Töötas koduõpetajana, sh. kirjastaja H. Laakmanni perekonnas. Abiellus 1892 Karl K-ga, kes sai 1901 „Oleviku" omanikuks ja väljaandjaks. Tegi a-st 1890 kaastööd „Rahva Lõbu-lehele" ning „Olevikule". Sai 1901 „Oleviku" toimetuse liikmeks ning 1903 vastutavaks toim-ks (esimene eesti naisajakirjanik, kes seisis poliitikalehe eesotsas). K-i ajal muutus „Olevik" pahempoolsemaks, käsitleti naisküsimust ja naiste pol. õigusi, tugevnes baltisaksavastane hoiak. Pärast „Oleviku" sulgemist ja abikaasa surma (1906) tõmbus K. avalikust elust tagasi. 1907 sai ta loa kaks korda nädalas ilmuva poliitikalehe „Rahva Olevik" väljaandmiseks, kuid rahapuuduse tõttu ei hakanud leht ilmuma.

Koppel, *Teet* (*Eduard*) (28. VI 1912 Tallinn), näitleja ja tantsija. Õppinud H. Gleseri teatrikursustel ning tantsu R. Olbrei ja H. Tohvelmani juures. Oli 1928–37 Tallinna Töölisteatri ning 1937–44 „Estonia" tantsija ja näitleja. Põgenes 1944 Rootsi, tantsis 1947–51 Stockholmi revüü- ja operetiteatris *Oscars*. Elanud a-st 1951 Kanadas, osalenud Montreali ja Toronto eesti teatrites. **O:** Mulk (Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit*), Cassio, Lysander ja Orlando (Shakespeare'i *Othello*, *Suveöö unenägu* ja *Nagu teile meeldib*), Margus (Kitzbergi *Libahunt*), Ahas (Kivika ja Annisti *Nimed marmortahvlil*), Cléante (Molière'i *Ebahaige*), Sulane (Tubina *Kratt*).

Ilmar Koppel

Kopvillem, *Jaan* (12. VII 1885 Viljandi v. – 13. V 1956 Stockholm), keemik ja tehnoloog, Uno K-i onu, *dr. phil.* (1927, *Zürichi tehnikaülikool*). Õppis 1913–15 Riia Polütehnilises Inst-s ja 1922–25 Leipzigi ülikoolis, täiendas end 1929–30 Londonis. Töötas 1928–36 TÜ-s (a-st 1935 prof.), oli 1936–44 TTÜ õppejõud ja keemilise tehnoloogia labori juh., 1936–39 ühtlasi keemiaosk-a juh. ning seejärel keemia- ja mäeteaduskonna dekaan. Elas a-st 1944 Rootsis, oli 1945–53 AB Höganäs-Billesholmi uurimiskeskuse juhtiv keemik. Lõi Eesti fosforiidist superfosfaadi saamise tööstusliku menetluse. Uurimusi ka põlevkivikeemia ja põlevkivisaaduste tehnoloogia alalt. **T:** *Eesti õlivabrikute raskete õlide võrdlev katalüütiline hüdrogeenimine* (1939).

Kai Koppel

Kopvillem, *Uno* (4. X 1923 Tallinn – 24. IX 1991 Vladivostok), füüsik, Jaan K-i vennapoeg, füüsikamatemaatikadr. (1967). Küüditati Eestist 14. VI 1941 koos vanematega Kirovi obl-sse, lõpetas 1951 Kirovi pedagoogikainst-i. Töötas 1961–73 NSVL TA Kaasani Füüsika-Tehnikainst-s (a-st 1970 prof.), 1973–75 Kaliningradi ülikoolis ja a-st 1975 NSVL TA Kaug-Ida Osk-s Vladivostokis. Uurimusi kvantakustika, -elektroonika ja -optika, koherentsete protsesside dünaamika, atmosfäärifüüsika, seismoloogia, lasermeditsiini ning sünergeetika alalt. **T:** *Параэлектрический резонанс* (1982, Moskva, koos R. Saburovaga), *Поляризационное эхо* (1985, Moskva, koos S. Prantsuga).

Teet Koppel

Korjus, *Herbert* (4. III 1923 Kaarepere v.), põllumajandusteadlane ja sordiaretaja, põllumajandusknd. (1968). Lõpetas 1949 TRÜ. Olnud a-st 1948 Jõgeva Sordiaretuse Inst-i teadur. Aretanud kõrreliste heintaimede sorte: keraheina 'Jõgeva 242', ohtetu püsikluste 'Lehis', aas-rebasesaba 'Haljas', päideroo 'Pedja' (kõik neli koos A. Adojaaniga), põldtimutid 'Tia' ja 'Tika', hariliku aruheina 'Arni', karjamaaraiheinad 'Raidi' ja 'Raite', hariliku kasteheina 'Harri', punase aruheina 'Kauni' ning aasnurmika 'Esto' (esimene NSV Liidus murude tarbeks aretatud heintaimesort). Kultuuristas saleda haguheina (sobib hästi murutaimeks) ja aretas temast sordi 'Ilo'. Uurinud kõrreliste heintaimede seemnekasvatuse agrotehnikat ja tehnoloogiat, kasvatanud aastakümneid supereliitpõldude rajamiseks kõrreliste heintaimesortide algseemet. Taimekasvatuse käsi- ja õppermt-te autoreid.

Korjus, *Miliza* (18. VIII 1909 Varssavi – 26. VIII 1980 Los Angeles), laulja (koloratuursopran). Õppis laulmist Tallinnas V. Malama eramuusikakoolis, debüteeris 1929 kontsertlauljana. Laulis 1933–34 Magdeburgi ooperiteatris ja 1935–36 Berliini Riigiooperis, andis kontserte paljudes Euroopa muusikakeskustes. Kutsuti 1936 USA-sse Hollywoodi, kus saavutas maailmakuulsuse, esinedes muusikafilmis „Suur valss". Sai 1940 autoõnnetuses raskelt vigastada, pärast paranemist elas a-ni 1944 Mehhikos, kus mängis filmis „Impeeriumi rüütel" (1942). A-st 1944 elas Los Angeleses, andis USA-s (1944 New Yorgi *Carnegie Hall*'is), Kanadas ja Austraalias soolokontserte, asutas heliplaadifirma „Venus", oli selle juh. Eriliselt on esile tõstetud K-e musikaalsust, tema hääle kristallselget kõla ja suurt ulatust. Helisalvestanud koloratuursoprani repertuaari paremiku. **O:** Öökuninganna (Mozarti *Võluflööt*), Lakmé (Delibes'i *Lakmé*), Gilda (Verdi *Rigoletto*), Lucia (Donizetti *Lucia di Lammermoor*). – Tema tütar Melissa Wells (18. XI 1932 Tallinn) on a-st 1998 USA suursaadik Eestis.

Kork (õieti Eduard Tinits), *Arvi* (2. XII 1927 Tallinn – 1. IV 1997 Toronto), kirjanik. Mobiliseeriti 1944 Saksa lennuväe abiteenistusse, siirdus 1948

Miliza Korjus

August Kork

Nikolai Kormašov

Luule Kormašova

Ivar Kosenkranius

Saksamaalt Rootsi ja 1949 Kanadasse. Oli 1958—84 Torontos politseinik, 1984—86 „Ameerika Hääle" eesti osk. töötaja, a-st 1986 ajalehe „Vaba Eestlane" peatoim. Kirjutanud põneva tegevustiku ja värvika tegelaskonnaga romaane (tema põlvkonna elukäiku käsitlevad „Neli musketäri", Lund, 1957, Tallinn, ²1990, „Tammiraiujad", 1966, „Armud läinud, armud jäänud", 1968, ja „Relvalood", 1971, kõik Lund; politseirom-d „Tänavakuningad", 1963, „Sulid ja võmmid", 1973, mõlemad Lund; „Röövlijahil", Lund, 1976, Tallinn, ²1993). Saksa lennuväe abiteenistusse värvatud eestlaste saatust käsitleb koguteos „Välgumärgi kasvandikud" (Toronto, 1982).

Kork, *August* (3. VIII 1887 Aardla, Tartu läh. — 11. VI 1937 Moskva), NSV Liidu väejuht, 2. järgu armeekomandör (1935). Lõpetas 1908 Tšuguivi (Harkivi läh.) sõjakooli ja 1914 kindralstaabi akadeemia, võttis osa I maailmasõjast. Oli a-st 1918 juhtiv staabitöötaja, sh. 1918—19 Eesti Töörahva Kommuuni Sõjaväevalitsuse konsultant ja Eesti armee staabiülem. Määrati juulis 1919 15. armee juh-ks, kellena organiseeris Petrogradile pealetungivate kindral N. Judenitši ja Eesti Vabariigi vägede tõrjumist, aug. 1919 Pihkva hõivamist ning 1920 vastupealetungi PoolaVabariigi vägedele. Okt-st 1920 juhtis 6. armee juh-na kindral P. von Wrangeli vägede purustamist ja Krimmi hõivamist. 1921—28 oli juhtivail ametikohtadel mitmes sõjaväeringkonnas (sh. Harkivi, Lääne ja Leningradi sõjaväeringkonna juh.). Osales 1922—23 Kesk-Aasias Turkestani rinde juh-na basmatšide purustamises. Töötas 1928—29 NSV Liidu sõjaväeatašeena Saksamaal. Sai 1929 Punaarmee varustusvalitsuse ülemaks, oli 1929—35 Moskva sõjaväeringkonna juh. ja 1935—37 Frunze-nim. Sõjaväeakadeemia ülem. Ülevenemaalise ja NSVL KTK liige. Hukkus stalinliku terrori ohvrina, rehabiliteeritud 1957. **B:** J. Gorelik. *Revolutsiooni sõdur August Kork.* Tln., 1986; *Август Корк. Документы и материалы.* Таллинн, 1981.

Kormašov, *Nikolai* Ivanovitš (28. VIII 1929 Vladimiri obl.), maalikunstnik, Luule Kormašova abikaasa. Lõpetas 1951 Ivanovo kunstikooli ja 1957 ERKI. Viljelnud figuurikompositsiooni, portree- ja maastikumaali ning natüürmorti, loonud monumentaalseid seinamaale. Olulisel kohal olid algul tööstusmotiivid ja linnavaated. 1970. a-il, käsitledes mineviku ja nüüdisaja suhteid ning inimese kohta maailmas, ühendas vene ikoonimaali eetilise ja eesti kunsti mõtiskleva hoiaku. Lakoonilisus taandus ja ekspressiivne vorm mahenes 1970. a-te keskel, iseloomulikuks said värvi harmoonia ja läbipaistvus. 1980. a-te II poolest maalinud pms. külaelustseene, maastikke ja natüürmorte. ENSV rahvakunstnik (1981). K. Raua preemia 1974. **T:** *Kalurid* (1963), *Maa sool* (1965), *Noored ehitajad* (1967), *Söömaaeg* (1968), *Sõja ohvritele* (1969, triptühhon), *Pojad* I (1972) ja II (1973), *Minu Eestimaa* (1973), *Põld* (1975), *Punase tooliga interjöör* (1980), *Nike* (1984), sari *Mi olimi seto'h* (1986—94), *Kahekesi* (1991).
B: Б. Бернштейн. *Николай Кормашов.* М., 1985.

Kormašova, *Luule* (20. I 1935 Tallinn), keraamik, Nikolai Kormašovi abikaasa. Lõpetas 1959 ERKI, oli 1981—87 samas õppejõud. Loonud pms. kõrgkuumustehnikas tarbenõusid, seinaplaate ja ehisvorme. Enamasti loodusmotiividest lähtuv vormikäsitlus on lopsakalt plastiline, koloriidis valdab rikkalik valkjas-sinakate toonide gradatsioon (vormid „Viljavihk" I—III, 1975; „Põllulilled" ja „Põld", 1979; „Pilved", 1988). ENSV tnl. kunstnik (1979). K. Raua preemia 1977. Baltimaade tarbekunstitriennaali medal 1983.
B: *Luule Kormašova keraamika.* Tln., 1989.

Kornel, *Karl* Ferdinand (25. VIII 1882 Tsooru v. — 19. IX 1953 Irkutski obl.), ajakirjanik ja poliitik. Lõpetas 1917 eksternina Nikolai ratsaväekooli ja 1923 TÜ õigusteaduskonna. Tegi a-st 1900 kaastööd „Postimehele", töötas 1907—08 Valgas „Sõnu", 1910—12 „Päevalehe", 1913—14 „Võru Teataja" ja 1920—23 „Postimehe" toimetuses. Oli 1926—27 kaubandus-tööstusminister ja 1930—40 Eesti Telegraafi Agentuuri (ETA) dir. Asutava Kogu ning II ja III Riigikogu liige. Eesti Ajakirjanikkude Liidu juhatuse esimees 1929. Nõuk. okupatsioonivõimud vangistasid ta.

Kornẹlius (kodanikunimi Vjatšeslav Jakobs) (19. VI 1924 Tallinn), kirikutegelane. Lõpetas 1951 Leningradi vaimuliku seminari, oli 1951—57 Vologda preester; 1957 arreteeris KGB ta Nõuk.-vastase kirjanduse levitamise eest, 1960 amnesteeriti, 1988 ta rehabiliteeriti. 1960—90 oli K. Tallinna Nõmme Ristija Johannese kiriku preester, 1990 pühitseti ta Tallinna piiskopiks, a-st 1995 olnud vene õigeusu kiriku Tallinna ja kogu Eesti piiskopkonna peapiiskop.

Korpman, *Ralph Andrew* (9. VIII 1952 New York), arstiteadlane, patoloog, meditsiinidr. (1974, Loma Linda ülikool). Töötab Californias Loma Linda ülikoolis, a-st 1979 patoloogiaprof-na. Uurimusi meditsiiniinformaatika ja patoloogia alalt. **T:** *Computers, health care and medical information science* (1980, koos T. L. Lincolniga), *Crenation and cupping of the red cell* 1—2 (autoreid). — Journal of Theoretical Biology, 1980; *The red cell as an indicator of membrane structure* (autoreid). — Blood Cells, 1977, 3.

Kosar (a-ni 1937 Konjajew), *Vladimir* Filippovitš (13. V 1913 Gattšina — 9. IV 1987 Tallinn), tehnikateadlane, põllumajandusknd. (1953), rahvuselt venelane. 1919 tuli perekond Eestisse. Lõpetas 1932 Charleroi (Belgias) tööstusinst-i elektriseadmete konstruktorina ja 1937 TÜ põllum-teaduskonna agronoomina. Töötas 1938—40 Põllutöökojas praktikandi ja konsulendina, osales 1941—42 II maailmasõjas, oli 1942—43 Jaroslavlis ENSV RKN-i stipendiaat, 1940—41 ja 1943—46 ENSV Põllutöö Rahvakomissariaadis eriteadlane ja 1946—48 ENSV Põllum-e Min-i Masina-Traktorijaamade Valitsuse juh., töötas 1948—56 ENSV TA Põllum-e Inst-s (a-st 1953 ENSV TA Taimekasvatuse Inst.) ja 1956—87 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s (1957—59 dir-na, 1956 ja 1959—81 teadusdir-na). Algatanud ja juhendanud Eesti oludc kohaste põllum-masinate loomist ja rakendamist. ENSV tnl. teadlane (1974). ENSV rkl. preemia 1980.

Kose, *Enn* (26. VII 1939 Tartu), teatrijuht ja näitleja. Lõpetas 1963 „Tallinnfilmi" õppestuudio ja 1978 TRÜ õigusteaduskonna. Olnud a-st 1963 „Ugala" näitleja ja a-st 1973 dir. ENSV tnl. kunstitegelane (1985). **O:** Lucentio (Shakespeare'i *Tõrksa taltsutus*), Galy Gay (Brechti *Mees on mees*), Toots (Lutsu ja Torga *Suvi*), Albert Gobb (Gilroy *Kes päästab külapoisi?*), James Tyrone (O'Neilli *Pikk päevatee kaob öösse*), Volmer Vomm (Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit*).

Kosenkrạnius, *Ivar* (10. VI 1937 Pärnu), filmiteadlane. Lõpetas 1962 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i filmiteadlasena ja 1965 ENSV TA juures aspirantuuri filmiajaloo alal. Olnud 1959—61 „Tallinnfilmis" vanemtoim., 1967—71 Eesti Kinoliidu juhatuse sekretär ja 1971—73 ajalehe „Sirp ja Vasar" kirjanduslik kaastöötaja, pärast seda vabakutseline. Avaldanud arvustusi ja filmiajaloo käsitlusi, teinud kaastööd teatmeteostele ja kirjutanud stsenaariume (dokumentaalfilm „Okkaline rada", 1971, režissöör V. Parvel; mängufilm „Värvilised unenäod", 1975, režissöörid V. Aruoja ja J. Tooming). **T:** *Eesti kino minevikuradadelt* (1964), *Moskva filmifestivalilt* (1965), *Киноискусство Советской Эстонии* (1966, koos V. Tobroga), *Film ja aeg* (1974).

Koslov (1962—93 Kozlov), *Nikolai* (6. IV 1928 Karinu k., Võhmuta v.), loomaarstiteadlane, bioloogiaknd. (1962), veterinaariadr. (1984, Moskva). Lõpetas 1954 EPA. Olnud 1952—54 Tartu raj-s veterinaarvelsker, 1954—55 Ahja veterinaarjsk-a juh., 1955—60 EPA-s patoloogilise anatoomia ja parasitoloogia kateedri vanemlaborant, assistent ja aspirant, 1960—65 ENSV MN Kõrgema ja Keskerihariduse Komitee vaneminspektor, 1965—77 EPA teadusprorektor, 1977—88 EPA rektor (a-st 1985 prof.), 1988—94 patoloogilise anatoomia ja loomatervishoiu kateedri juh., 1994—95 EPMÜ morfoloogia, füsioloogia ja patoloogia inst-i prof., a-st 1995 emeriitprof. Tema algatusel moodustati 1972—89 tegutsenud mükobakteriooside uurimisgrupp. Õpetanud põllum-loomade anatoomiat, parasitoloogiat, patoloogilist anatoomiat ja lahanguõpetust. Uurinud lindude aspergilloosi ja salmonelloosi, sigade mükobakterioosi ning loomade klamüdioose. 1981—90 EKP KK liikmeknd. ENSV tnl. veterinaararst (1980). **T:** *Loomatervise käsiraamat* I (1983, autoreid), *Патологоанатомическая диагностика болезней свиней* (Moskva, 1984, autoreid), *Üldine patoloogiline anatoomia* (1992), *Sigade haigused* (1997, autoreid), *Veiste haigused* I (1998, autoreid).

Koslov, *Vladimir*, pseud. Vlady Kellik (17. II 1928 Ahja v.), majandusteadlane, majandusdr. (1977, Leningrad, kinnit. 1978). Lõpetas 1952 EPA metsatööstuse erialal. Olnud 1954—62 samas õppejõud, 1962—96 TTÜ õppejõud (a-st 1979 prof.), a-st 1996 emeriitprof. Uurimusi sotsialismi pol. ökonoomia, toodangu kvaliteedi ja tootmise efektiivsuse alalt. ENSV tnl. teadlane (1986). **T:** *Majandusliku tegevuse teoreetilisi lähtekohti* (1972), *Efektiivsus ja kvaliteet* (1979), *Majanduse loogika* I ja II (1991), *Aeg on raha* (1994).

Kostabi, *Kalev Mark* (27. XI 1960 Los Angeles), maalikunstnik. Õppis 1978—80 Californias Fullertoni ülikoolis. Siirdus 1982 New Yorki, asutas 1987 oma ateljee (nn. *factory*) *Kostabi World*, kus tema töid (u. 1500 maali aastas) teostab u. 20 palgatud kunstnikku. K. loomingu lähtealuseks on maailmaklassika, massikultuur ja *new age*'i põhimõtted. Kujutanud humoristlikult inimese tinglikkust kõrgtehnoloogia- ja infoühisk-s ning võõrandunud inimsuhteid. Avaldanud enda ja oma loomingu kohta rmt-id („Kostabi", 1980, „Upheaval", 1985, „Kostabi: The early years", 1990, kõik New York), 1990. a-te II poolest ka heliloomingut. 1989 asutasid Tartu ja Võru noored luuletajad Eesti K. Seltsi. **T:** *Kiilakas maalib meistriteost* (1989), *Polonees* (1994), *Naine aknal* (1995), *Inspiratsiooni rütm* (1995), *Kuningriigi võtmed* (1996), *Paljastamine* (1997), *Kaklus* (1998).

Kotik, *Mihhail* Arkadjevitš (23. I 1923 Berdõtšiv, Ukraina — 20. XII 1994 Tartu), psühholoog, tehnikaknd. (1965), psühholoogiadr. (1986, kinnit. 1987). Lõpetas 1948 Moskvas Žukovski-nim. Lennuväcinseneride Akadeemia. Oli a-st 1966 TÜ õppejõud (a-st 1983 prof.), 1979—88 loogika- ja psühholoogiakateedri juh. Uurimusi töö- ja tehnopsühholoogia, sh. tegevuse ohutuse psühholoogia alalt. **T:** *Саморегуляция и надежность человека-оператора* (1974), *Курс инженерной психологии* (1978), *Психология и безопасность* (1981).

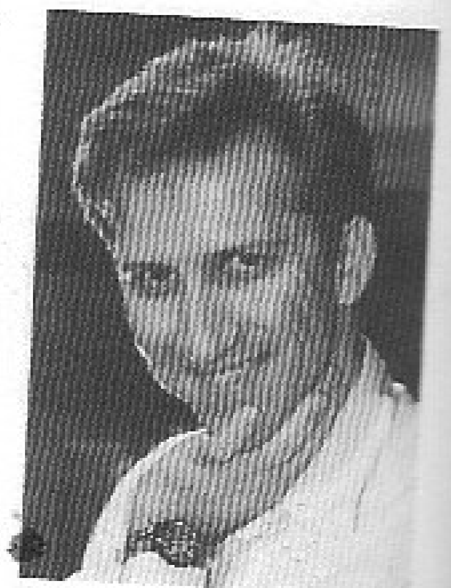
Kotkas, *Heiti* (20. I 1911 Audru v. — 3. I 1997 Jõgeva), põllumajandusteadlane ja sordiaretaja, põllumajandusknd. (1968). Lõpetas 1934 TÜ. Oli 1934—36 Jõgeva Sordikasvanduse heintaimede osk. teadur, 1935 ajakirja „Agronoomia" tegevtoim., 1935—40 ajakirja „Aed" toimetuse sekretär, 1937—40 ühtlasi kirjastusühisuse „Agronoom" ja 1936—40 „Põllumajandusliku Entsüklopeedia" toim. ja korrektor, 1941 Eesti seemnekontrolli jaama juh., 1941—44 Punaarmees, töötas a-st 1944 Jõgeva Sordiaretuse Inst-s (a-ni 1956 heintaimede aretuse osk. juh., 1956—94 vanemteadur). Aretanud hübriidlutserniristiku sordid 'Jõgeva 118' (koos J. Metsaga) ning punase ristiku sordid 'Jõgeva 433', 'Varte' ja 'Ilte'. Uurinud liblikõieliste heintaimede seemnekasvatuse agrotehnikat ja kasvatanud nende algseemet. Rakendas Eestis aretusvõttena polüploidiseerimist. Illustreeris teadustöid omatehtud jooniste ja fotodega, tegeles põllum-e oskussõnadega ja avaldanud sellekohaseid kirjutisi. A-st 1991 Akadeemilise Põllum-e Seltsi auliige. ENSV tnl. teadlane (1989). **T:** *Liblikõieliste heintaimede seemnete kirjeldus ja määraja*. — Agronoomia, 1935, 2; *Märkmeid põllumajanduslikust oskuskeelest*. — Agronoomia, 1938, 1; *Seemnepõldude tunnustaja käsiraamat* (1960, koost. koos M. Viirandiga ja autoreid), *Põldtunnustamine seemnekasvatuses* (1974, autoreid).

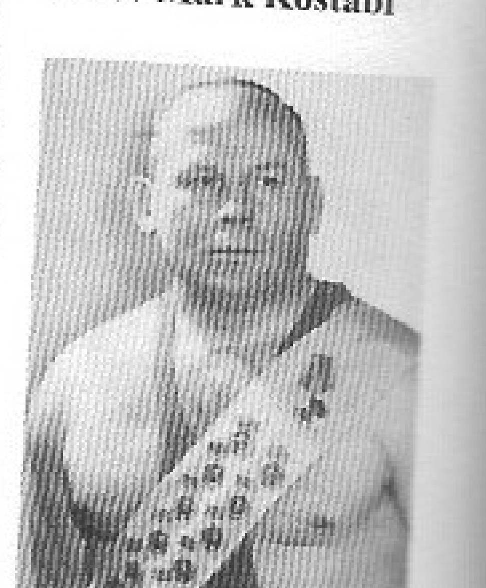
Kotkas, *Johannes* (3. II 1915 Kodijärve v. — 8. V 1998 Tallinn), maadleja ja sporditegelane. Tulnud 1952 Helsingi OM-il kreeka-rooma maadluses raskekaalus olümpiavõitjaks, 1938, 1939 ja 1947 Euroopa meistriks ning võitnud 1956 maailma karika, saanud 1953 MM-il hõbemedali ja olnud palju kordi NSV Liidu meister: 1940—45 4 korda absoluutne meister, 1946—56 8 korda meister kreeka-rooma maadluses, 1947 vabamaadluses ja 1951 sambos ning 1943 vasaraheites (tulemus 53.88 oli NSV Liidu rekord). Saanud kreeka-rooma maadluses 3 ja vabamaadluses 2 hõbemedalit, võistkondlikult kreeka-rooma maadluses 2 kuld-, 1 hõbe- ja 2 pronksmedalit ning vasaraheites 1 hõbe- ja 2 pronksmedalit. Tulnud Eesti meistriks 1937—51 14 korda kreeka-rooma ja 8 korda vabamaadluses ning 1946 tõstmises ja 1950 vasaraheites. Oli 1961—76 ENSV Spordikomitee vanemtreener, hiljem „Dünamos" maadlustreener. NSVL-i tnl. meistersportlane (1943), ENSV tnl. sporditegelane (1964).
B: L. Koik. *100 aastat Eesti raskejõustikku*. Tln., 1996.

Kotli, *Alar* (27. VIII 1904 Väike-Maarja — 4. X 1963 Tallinn), arhitekt. Õppis 1922—23 kunstikoolis „Pallas" skulptuuri, kutse omandas 1923—27 Danzigi (Gdański) tehnikaülikoolis. Töötas 1930—37 Tallinnas haridus-, sotsiaal- ja teedemin-s, 1937—40 riigi ehitusettevõtte „Ehitaja" asedir-na ja 1944—58 „Estonprojektis". Tegutses ka pedagoogina, sh. juhatas 1961—63 ERKI arhitektuurikateedrit. Kuulus Eesti Arhitektide Ühingusse, oli ENSV Arhitektide Liidu asutajaliige (1945), a-ni 1950 selle esimees ja 1955—63 aseesimees. Projekteerinud funktsionalistlikud Rakvere (1935—38) ja Tapa koolimaja (1936—39), esindustraditsionalistlikud Tallinna Kadrioru Presidendikantselei (1938), TPÜ peahoone (1938—40, koos E. Nõvaga), Pärnu pangahoone (1939—40, koos A. Soansiga) ja Tartu Kaitseliidu maja (1940, koos E. Lohuga). Kavandanud „Estonia" teatri- ja kontserdisaali taastamise (1945—50) ja silmapaistva tarindiga Tallinna laululava (1960, koos H. Sepmanni ja E. Paalmanniga). Koostas palju elamute tüüpprojekte, kujundas mööblit ja monumente. ENSV tnl. kunstitegelane (1947). ENSV rkl. preemia 1965 (postuumselt). 1987—90 anti välja A. Kotli arhitektuuripreemiat.
B: M. Kalm. *Alar Kotli*. Tln., 1994.

Kotov, *Rein* (17. II 1965 Raasiku), filmioperaator ja -lavastaja. Lõpetas 1992 operaatorina Venemaa Rkl. Kinematograafiainst-i. Töötanud 1985—93 „Tallinnfilmis" operaatori assistendina ja mängufilmide operaatorina, hiljem olnud vabakutseline. EV kultuuripreemia 1999. **F:** (operaatorina) mängufilmid *See kadunud tee* (1990), *Armastuse lahinguväljad* (1992), *Tallinn pimeduses* (1993), *Jüri Rumm* (1994) ja *Georgica* (1998), dokumentaalfilm *90 päevaga ümber maailma* (1999); (lavastajana) dokumentaalfilmid *Ve-*

Nikolai Koslov

Kalev Mark Kostabi

Johannes Kotkas

Alar Kotli

ne metalli ja US dollari suudlus (1993, koos A. Talvikuga), *Ööliblika jõulud* (1994, koos A. Talvikuga), *Pommirühm* (1997).

Kotsar, *Kaarel* (28. XII 1921 Elva), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1963). Lõpetas 1953 TRÜ ajaloo-osk-a. Töötas EPA ja 1964—75 TPedI õppejõuna (1964—69 õppe- ja teadusprorektor), 1975—85 ENSV TA Ajaloo Inst-i ja 1985—89 TRÜ vanemteadurina. Oli 1977—94 Eesti Ametiühingute Keskliidu surdokomisjoni esimees. Uurinud vaegkuulmisega laste kutseharidust ning eesti kooli ja pedagoogika ajalugu. 1955—59 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV rkl. preemia 1950. **T:** *Inimene ei kuule kõnet* (1991), *Eesti kurtide elu ajaraamat* I—II (1990—97).

August von Kotzebue

Kotzebue [*kotsebu:*], *August* von (3. V 1761 Weimar — 23. III 1819 Mannheim), kirjanik, Otto von K. isa. Läks 1781 Venemaale, oli seal mitmes riigiametis, 1783—1813 elas aeg-ajalt Eestis. Tema osavõtul asutati 1784 Tallinnas *Revaler Liebhaber-Theater*, 1813 oli ta samas kutselise saksa teatri juht. Kirjutanud üle 200 näidendi (pms. ajaviitetükid), luuletusi, romaane ja mälestusi. Viimastes meenutab ka Eesti olusid. Näid. „Isalik ootus" (1789) sisaldab eestikeelseid dialooge ja laule; 1816 etendati Pärnus L. J. von Knorringi ja K. saksa- ja eestikeelset näid-t „Der Talkus" („Talgud"). K. komöödiaid on eestindanud P. A. Steinsberg, J. Kunder, A. Kitzberg jmt., neid on Eestis rohkesti lavastatud. K. oli keiser Aleksander I usaldusisik, ta arvustas alalhoidlikest seisukohtadest lähtudes Saksa vabameelseid ja isamaalikke üliõpilasringkondi, mõrvati seetõttu kui välisriigi agent. **T:** näid-d *Inimvihkamine ja kahetsus* (1789), *Mõlemad Klingsbergid* (1801) ja *Saksa väikelinlased* (1803, e. l. *Alevi linna saksad*, 1900).

Otto von Kotzebue

Kotzebue [*kotsebu:*], *Otto* von (Otto Jevstafjevitš) (30. XII 1787 Vardi mõis, Nissi khk., teistel andmetel Tallinn — 15. II 1846 Tallinn), baltisaksa päritolu Vene meresõitja, August von K. poeg, I järgu kapten (1829). Võttis jungana 1803—06 osa A. J. von Krusensterni juhitud ümbermaailmareisist. Juhtis ise kaht ümbermaailmareisi: 1815—18 prikil „Rjurik" ja 1823—26 fregatil „Predprijatije". Avastas mõlemal reisil saari: esimesel Tuamotu ja Marshalli saarestikus, teisel Tuamotu ja Samoa saarestikus; teise reisiga pandi alus Vaikse ookeani okeanograafilisele uurimisele. Mõlemad K. juhitud ümbermaailmareisid tegi laevaarstina kaasa J. F. Eschscholtz, esimeses reisis osales ka kirjanik A. von Chamisso (1781—1838), teises E. Lenz. Viimaseil eluaastail elas K. kodumõisas Triigis (Harjumaa). K. järgi on nimet. tema avastatud laht Alaska looderannikul. Hauasammas Kose kirikuaias. **T:** *Путешествие в Южный океан и в Берингов пролив...* (3 kd., 1821—23), *Neue Reise um die Welt in den Jahren 1823, 24, 25 und 26* (1830, e. k. *Reis ümber maailma*, 1978).

Kotta, *Felix* (25. VI 1910 Tartu — 11. X 1963 Tartu), luuletaja ja lastekirjanik. Kasvas Tomski kub-s, lõpetas 1938 eesti filoloogia erialal Herzeni-nim. Leningradi Pedagoogilise Inst-i. Asus 1944 Tartusse. Oli 1944—46 ja 1962—63 TRÜ-s õppejõud, 1958—60 Tartu Linna TSN TK esimehe asetäitja. Esimesed luuletused ilmusid 1926. Avaldanud luulekogud „Ründ" (1948), „Kindlal sammul" (1950), „Vares, vaga linnuke" (1956), „Näojooned" (1958) ja „Päikesepaiste" (1960) ning 8 värsirmt-t lastele („Vaat mis juhtus", [4]1981, „Tublid loomad", [4]1998), katsetanud näitekirjanikuna, viljelnud ka valmi ja kirjanduslikku paroodiat. 1971 ilmus „Valitud värsse". Tõlkinud V. Majakovski luulet ja A. Puškini „Muinasjutud" (1949).

Enn Kraam

Kraam (õieti Kram), *Enn* (20. VII 1943 Rapla), näitleja. Lõpetas 1965 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1965—92 Eesti Noorsooteatris ja a-st 1994 „Ugalas", vahepeal Eesti Rkl. Nukuteatris ja „Vanalinnastuudios". Mänginud filmides („Valge laev", „Vana mees tahab koju") ja telelavastustes („Ukse taga", „Romulus Suur"). ENSV tnl. kunstnik (1975). **O:** Karlsson (Lindgreni ja Mikiveri *Väikevend ja Karlsson katuselt* ning *Karlsson tembutab jälle*), Pavel Kortšagin (Ostrovski ja Mikiveri *Kuidas karastus teras*), Romeo (Shakespeare'i *Romeo ja Julia*), Jimmy Porter (Osborne'i *Vaata raevus tagasi*), Kopernik (Broszkiewiczi *Kuuenda raamatu lõpp*), Hlestakov (Gogoli *Revident*), Pealik (Višnevski *Optimistlik tragöödia*), Pliuhkam (Lutsu *Kapsapea* ja *Kalevi kojutulek*), Molière ja Du Croisy (Bulgakovi *Molière* ja *Poolearuline Jourdain*), Ždanov (Pownalli *Meistriklass*), Georg Talbot (Schilleri *Maria Stuart*).

Peeter Kraas

Kraas, *Peeter* (11. VI 1948 Tallinn), fotograaf. Töötanud 1975—76 ENSV Rahvaloomingu Maja fotometoodikuna ja 1980—88 Kultuurimälestiste Rkl. Projekteerimise Inst-s. Viljelnud sürreal. fotot, arhitektuurifotograafina on ühendanud dokumentaalsuse väljendusrikkusega. Kasutab mitme negatiivi montaaži, toonides positiive osaliselt tumedaks. Eesti foto aastapreemia 1983 (isikunäituse „Restaureeritud ehitusmälestised" eest). **T:** fotoalbum *Elustunud ehituskunst* (1985).

Kraav, *Inger* (21. VI 1941 Tartu), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1984), Enn Koemetsa tütar. Lõpetas 1964 eesti filoloogia erialal TRÜ. Olnud a-st 1972 TÜ pedagoogikaõppejõud (a-st 1985 dots., 1995—97 pedagoogikaosk. juh.). Uurinud õppetöö diferentseerimist ja selle mõju õpilase sotsiaalsele arengule ning perekonda kui lapse kasvukeskkonda. On üldhariduskooli inimeseõpetuse ainetsükli kavade, ainermt-te ja õpikute autoreid, juhib Ühisk. Pedagoogika Uurimise Inst-s isiksuse arengu töörühma. **T:** *Lasten turvattomuus Suomessa ja Virossa* (Kuopio, 1995, autoreid), *Haridusuuringud Eestis 1990-ndatel aastatel* (1996), *Kodu õpikeskkonnana ja lapse tervis* (1998, autoreid).

Emil Kraepelin

Kraepelin [*kre:peli:n*], *Emil* Wilhelm Magnus Georg (15. II 1856 Neustrelitz — 7. X 1926 München), saksa psühhiaater. Oli 1886—91 Tartus, a-st 1891 Heidelbergis ja 1903—21 Münchenis prof. Tartus õpetas ta peale psühhiaatria põhikursuse kohtupsühhiaatriat, närvihaiguste diagnostikat ja ravi ning eksperimentaalpsühholoogiat. Avaldas 1896 psüühiliste haiguste nüüdisajani kehtiva liigituse. Uuris Tartus alkoholi, kofeiini ja tee mõju inimese psüühilistele protsessidele ning psüühika mõjustamist ravimitega (nt. paraldehüüdi, kloraalhüdraadi, morfiini ja eetriga), avaldas tulemused 1892 maailma esimeses psühhofarmakoloogiamonograafias. Psühhofarmakoloogilises ja eksperimentaalpsühholoogilises tegevuses oli Tartu ajajärk K-i viljakaim. Avaldas 1887 psühhiaatria õppermt-u kahes väljaandes. Käsitles skisofreeniat ja maniakaaldepressiivset psühhoosi esimesena omaette haigustena. **T:** *Lehrbuch der Psychiatrie* (9 kd., 1883—1927).

Kraft, *Jüri* (6. I 1935 Kasepää k., Peipsiääre v.), majandustegelane. Lõpetas 1959 TRÜ majandusteaduskonna. Töötas 1963—72 õmblusvabriku „Sangar" dir-na ja 1972—74 Klementi-nim. Õmblustootmiskoondise dir-na. Olnud 1974—77 ENSV kergetööstuse ministri I asetäitja, 1977—88 kergetööstuse minister, 1988—89 ENSV Rkl. Tööstuskomitee esimehe I asetäitja — ENSV minister, a-st 1989 Eesti Kergetööstus- ja Kaubanduskontserni „Estar" president, a-st 1993 as-i Estar Eesti Kergetööstus nõukogu esimees, ühtlasi a-st 1992 as-i „Sangar" nõukogu ja a-st 1995 as-i „Mivar" nõukogu esimees. 1980—90 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik. A-st 1985 majanduseksperimendi (üleminek plaanimajanduselt turumajandusele) algatajaid ja läbiviijaid Eesti ning hiljem NSV Liidu kergetööstuses. ENSV rkl. preemia 1985.

Kraft, *Vahur* (11. III 1961 Tartu), pangandustegelane. Lõpetas 1984 TRÜ majandusteaduskonna rahanduse ja krediidi erialal. Täiendanud end Moskvas, Soomes, Itaalias (1993), Washingtonis (1994) ja Vilniuses. Töötanud 1984–90 NSV Liidu Hoiupanga Eesti Vab. Panga Tallinna Mere osk. juh-na, olnud 1990–91 Eesti Sotsiaalpanga juhatuse aseesimees, 1991–95 Eesti Panga asepresident, 1995–2000 Eesti Panga president.

Krall, *Eino* (9. X 1931 Tartu), zooloog (fütonematoloog), bioloogiadr. (1980, Moskva). Lõpetas 1955 bioloogina TRÜ. Töötanud samast aastast EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1986–96 peateadur ja 1992–96 erizooloogiaosk-a juh., 1996–99 vanemteadur) ning ühtlasi TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s (1992–97 erizooloogia korraline prof., a-st 1997 emeriitprof.). Uurinud fütoparasiitsete nematoodide süstemaatikat, fülogeneetilisi suhteid ja ökoloogiat ning tõrje bioloogilisi aluseid. K. E. von Baeri preemia 1984. Florida Nematoloogide Foorumi (1992) ja Venemaa Nematoloogide Seltsi (1996) auliige. **T:** *Определитель родов нематод отрядов* Dorylaimida *и* Tylenchida (1980, autoreid), *Root parasitic nematodes, Family* Hoplolaimidae (1990).

Kranhals {*kra:-*}, *Johann* Gabriel sen. (u. 1763 – 27. II 1845 Tartu), ehitusmeister. Pärit Kielist, töötas a-st 1789 Tartus, oli seal 1803–39 ülikooli ehituse juht, J. W. Krause lähim abiline. Ehitanud Norra mõisa klassitsistliku peahoone (1792), TÜ Toomemäe sisehaiguste kliiniku (1808, laiendatud 1821), Karlova mõisa teise kivielamu ja kivist tõllakuuri (1810); ehitas 1820–26 koos venna C a s p a r A d a m K-ga (u. 1777–5. IV 1830 Tartu) ümber Tartu Jaani kiriku torni, käärkambri ja altari.
B: N. Raid. *Tartu ehitusmeistrid.* Tln., 1987.

Kranich [*-ih*], *Heiki* (9. X 1961 Haapsalu), poliitik. Lõpetas 1991 Leningradi elektrotehnilise sideinst-i elektersideinsenerina. Olnud 1980–91 Haapsalu raj. sidesõlmes elektrimontöör, mehaanik ja liinijaoskonna ülem. Töötanud 1991–92 Lääne-Eesti Pangas (osk-a juhataja ja dir.). A-st 1992 Riigikogu liige. Jaan-st juunini 1994 rahandusminister. A-st 1996 Reformierakonna peasekretär. 1993–98 Eesti Panga Nõukogu liige. A-st 1999 keskkonnaminister. A-st 2000 Keskkonna Investeeringute Keskuse Nõukogu esimees.

Kranig, *Saima* (28. XI 1951 Tallinn), baleriin, moderntantsija ja tantsupedagoog. Lõpetas 1970 Tallinna Koreograafiakooli, täiendanud end Leningradis, Helsingis ja USA-s. Olnud 1970–91 „Estonia" balletisolist ja a-st 1989 pedagoog-repetiitor, 1991–93 esimese eesti moderntantsutrupi „Nordstar" (algselt „Nordic Star") kunstiline juht ja solist. A-st 1989 tegutsenud ühtlasi treeneri ja moderntantsutehnikate õpetajana Soome ja Rootsi tantsukoolides, a-st 1992 ka Tallinna balletikoolis *Fouetté* ning 1997 Sõuli *Universal Ballet*'s. **O:** Julia (Prokofjevi *Romeo ja Julia*), Giselle (Adami *Giselle*), Neiu (*Roosivaim*, Weberi muusika), Kuradike (Petrovi *Maailma loomine*), Maarja Magdaleena (*Pietá*, Mahleri muusika).

Krause, *Johann Wilhelm* (19. VI 1757 Alam-Sileesia – 10. VIII 1828 Tartu), saksa päritolu arhitekt ja kunstnik. Õppinud Leipzigi ülikoolis teoloogiat, olnud Liivimaal koduõpetaja. Abiellus 1797 G. F. Parroti naise õega. Oli 1803–28 Tartu ülikooli arhitekt ja põllum-e, tehnoloogia ja tsiviilehituskunsti prof. ning 1803–12 ülikooli ehituskomitee dir. ja Toomemäe istutuskomisjoni esimees, a-st 1812 ülikooli audr., a-st 1823 riiginõunik. Tema projektide järgi valmis enamik ülikooli hooneid: Vana Anatoomikum (1805, tiibhooned 1827), peahoone (1809), tähetorn (1810; kõik klassitsistlikud) ja toomkiriku kooriruumist ümber ehit. rmtk. (1806). Loonud üle 600 seepia- ja tušijoonistuse (Liivimaa mõisad, Šveitsi ja Saksa maastikud, antiikarhitektuuri vaadete koopiad) ja illustreerinud C. L. Mellini „Liivimaa atlase". Koostas 1806 ülikooli esimese põllum-loengute kava (hõlmas kogu tollast põllum-t), asutas põllum- ja tehnoloogiakabineti. Kirjutanud mälestusi 19. saj. ülikoolielust ja Leipzigis avaldatud entsüklopeediale (1831) art-eid Liivimaa põllum-e kohta.
B: H. Hiiop, J. Maiste, K. Polli ja M. Raisma. *Johann Wilhelm Krause. Kunstnikust arhitektiks.* Tln., 1999.

Kravtsov, *Mai* (13. II 1845 Tapurla k., Kuusalu khk. – 18. III 1933 Kuusalu), rahvalaulik. 1907–25 on temalt üles kirjutatud üle 4000 värsi rahvalaule, rahvajutte, vanasõnu, mõistatusi ning kombestikku ja rahvatantsude kirjeldusi. Oli ka tunnustatud rahvaarst.

Kree, *Evald* (11. VI 1918 Tallinn – 5. III 1995 Tallinn), tennisist, treener ja spordipedagoog, pedagoogikaknd. (1965). Lõpetas 1948 TPI tööstusökonoomika alal ja 1954 TRÜ kehakultuuriteaduskonna. Sai 1945 NSV Liidu meistrivõistlustel paarismängus (koos O. Alasega) hõbemedali. Tuli 1939–53 8 korda Eesti meistriks tennises (paarismängus) ning 1937, 1946, 1948 ja 1949 jäähokis. Eesti tennisekoondises võistles 36 korda. Oli 1957–83 Eesti ja 1957–63 ühtlasi NSV Liidu tennisekoondise treener, a-st 1966 TPÜ õppejõud (a-st 1970 dots.), a-st 1946 ühtlasi Eesti Tennise Liidu juhatuse aseesimees. NSVL-i tnl. treener (1957). **T:** *Tennis* (1951, ²1962), *Tennise ABC* (1972), *Mängime tennist* (1986).

Kreegipuu, *Maie* (8. IX 1950 Tartu), psühholoog, psühholoogiamag. (1994). Lõpetas 1973 TRÜ. Olnud 1973–93 Jämejala psühhiaatriahaigla psühholoog ja a-st 1993 TÜ õppejõud. Eesti Psühholoogide Liidu (1988) asutajaliige ja a-st 1997 president, Eesti Kognitiivse Käitumisteraapia Assotsiatsiooni (1990) asutajaliige (1994–96 president). Uurimusi msg. psüühiliste häirete hindamise meetodite, emotsionaalsete häirete ja heaolu mõõtmise vahendite, depressiooni ja ärevushäirete ning kognitiivse käitumisteraapia kohta.

Kreek, *Aleksander* (21. VII 1914 Lihula v. – 19. VIII 1977 Toronto), kergejõustiklane. Võitis kuulitõukes 1938 EM-il kuldmedali ning üliõpilaste MM-il 1938 kuld- ja 1939 hõbemedali. Tuli 1937–43 4 korda kuulitõukes ja 1 kord kettaheites Eesti meistriks. Parandas kuulitõukes 3 korda Eesti rekordit – 16.16 (1938), 16.28 ja 16.40 (1939) – ning püstitas 1940 NSV Liidu rekordi (16.36). Kuulus seitsmel hooajal Euroopa esikümnesse (1937, 1938 ja 1940 edetabeli teine). Isiklikud rekordid: kuulitõukes 16.40,5 (1940), kettaheites 47.40 (1939). Töötas 1936–38 Riigi Statistika Büroos, 1938–40 Eesti Pangas ja 1942–44 politseiametnikuna. Elas 1944–51 pagulasena Saksamaal ja a-st 1951 Kanadas.

Kreek, *Cyrillus* (3. XII 1889 Saanika k., Võnnu v. – 26. III 1962 Haapsalu), helilooja ja pedagoog. Õppis 1908–11 Peterburi konservatooriumis trombooni ning 1912–16 kompositsiooni ja teooriat (V. Kalafati, J. Vītolsi, M. Tšernovi ja N. Tšerepnini kl.). Töötas a-st 1907 vaheaegadega Haapsalus (1921–32 Läänemaa õpetajate seminaris), 1919–20 Rakveres ja 1920–21 Tartu Kõrgemas Muusikakoolis muusikaõpetajana, oli 1940–41 ja 1944–50 TRK muusikateoreetiliste ainete õppejõud (a-st 1947 prof.). Juhatas a-st 1910 Peterburis ja Haapsalus koore (sh. Haapsalu segakoori „Heli"), oli a-st 1913 koorijuht Läänemaa laulupidudel. A-st 1911 kogus ja uuris rahvalaule. Suurem osa K-i loomingust tugineb eesti rahvalaulule, kaalukama osa moodustavad koorilaulud, milles on kasut. harmoonia ja polüfoonia rikkalikke võimalusi. ENSV tnl. kunstitegelane (1957). Mälestussammas Haapsalus (1989, A. Kuulbusch). **T:** *Reekviem* (1927), kantaat *Kalevipoeg nõiakoopas* (1953), orkestriteosed *Setu sümfoonia* (1953), *Musica sacra* (1943), *Armastuslaul 13. sajandist* (1943), *Vanad jõulud* (1943–44) ja *Kromaatili-*

Vahur Kraft

Eino Krall

Heiki Kranich

Saima Kranig

...hur Kraft

... Krall

...Kranich

Johann Wilhelm Krause

Ewald Kree

Cyrillus Kreek

Uno Kreen

Kersti Kreismann

ne süit P. Süda orelipaladest (1947); koorimuusika: *Vaimulikud rahvaviisid segakoorile* I–II (1916–20), *Nõmmelill, Meil aiaäärne tänavas, Meie err, Sirisege, sirisege, sirbikesed, Miks sa nutad, lillekene? Maga, maga, matsikene, 7 Taaveti laulu,* 150 vaimulikku rahvaviisi segakoorile (1949–50), 500 koraaliseadet Punscheli koraalirmt-st (1931–37); süite puhk- ja rahvapilliorkestrile, soololaule (*Tule koju, Kallis Mari*) ja instrumentaalpalu.

B: *Cyrillus Kreek.* [Koost. N. Laanepõld.] Tln., 1974.

Kreen, *Uno* (4. X 1928 Nugeri k., Kalvi v. – 1. X 1996 Tallinn), laulja (bass). Lõpetas 1960 lauluerialal TRK (A. Arderi kl.). Laulis 1948–64 Eesti NSV Rkl. Akadeemilises Meeskooris (ka solistina), oli a-st 1964 „Estonia" teatri ooperi- ja operetisolist, ühtlasi 1972–81 TRK lauluõppejõud. Esinenud ka kontserdilauljana. Kirjutanud laulutekste ja tõlkinud ooperilibretosid. ENSV tnl. kunstnik (1981). **O:** Gremin (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Sarastro (Mozarti *Võluflööt*), Pimen (Mussorgski *Boriss Godunov*), Filipp (Verdi *Don Carlos*), Mehis (E. Kapi *Tasuleegid*).

Kreismann, *Kersti* (25. I 1947 Tali v.), näitleja. Lõpetas 1972 näitlejaerialal TRK, töötanud samast aastast Eesti Draamateatris. Mänginud filmis („Jõulud Vigalas") ja telelavastustes („Truu naine", seriaal „Salmonid"). Tuntud ka luuleesitajana. ENSV tnl. kunstnik (1988). A. Lauteri preemia 1977. **O:** Tiina (Tammsaare ja Panso *Inimene ja inimene*), Irina (Tšehhovi *Kolm õde*), Liisa (Gorki *Päikese lapsed*), Ophelia (Shakespeare'i *Hamlet*), Lavinia (O'Neilli *Elektra saatus on lein*), Juudit (Tammsaare *Juudit*), Rita (Russelli *Rita koolitus*), Elsa (Fugardi *Teekond Mekasse*), Anna Petrovna (Tšehhovi *Ivanov*), Ema (Kõivu *Tagasitulek isa juurde*), Linda (Raua *Kirves ja kuu*), Lotte (Shafferi *Leekrüübe*), Marianne (Bergmanni *Stseenid ühest abielust*). – Tema poeg Andres Raag (24. VI 1970), näitleja, töötab a-st 1992 Tallinna Linnateatris.

B: *Vastab Kersti Kreismann.* – Teater. Muusika. Kino, 1997, 1.

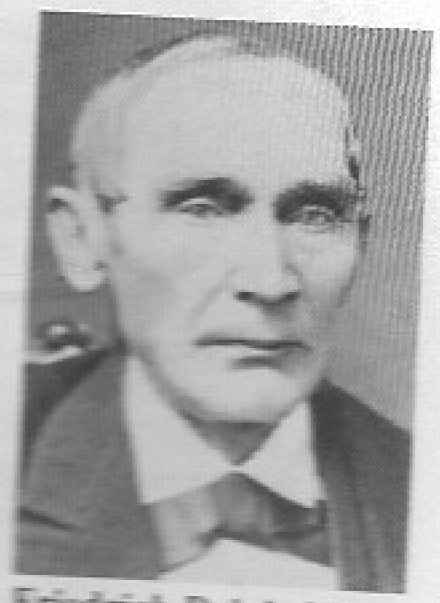
Kreitzberg, *Peeter* (14. XII 1948 Pärnu), pedagoogikateadlane ja ühiskonnategelane, pedagoogikaknd. (1978), filosoofiadr. (1993, Lundi ülikool). Lõpetas 1972 TÜ matemaatikateaduskonna. Olnud 1978–96 TÜ pedagoogikaõppejõud, 1992–95 haridusteooria õppetooli juh., prof., 1995 EV kultuuri- ja haridusminister, a-st 1996 TPÜ kasvatusfilosoofia õppetooli juh., prof., 1996 Lundi ülikooli külalisprof., 1996–99 Tallinna abilinnapea, a-st 1999 Riigikogu liige (keskerakondlane, a-st 1996 Keskerakonna aseesimees). Esinenud Londoni, Berliini ja Amsterdami ülikoolis. Uurimusi pedagoogilise psühholoogia, haridusfilosoofia ja -poliitika ning võrdleva pedagoogika ja hariduskorralduse alalt. **T:** *Õppekasvatustöö eesmärkide klassifitseerimise psühholoogilis-metoodilised lähtealused* (1987), *The Legitimation of Educational Aims: Paradigmas and Metaphors* (Lund, 1993).

Kremser, *Walter* Gerhard Friedrich (16. X 1909 Tartu), baltisaksa metsateadlane, Göttingeni ülikooli audr. (1993). Lõpetas 1937 TÜ. Oli 1934–35 Tipul metsnik, 1935–38 Märjamaa metskonna abimetsaülem, 1938–40 Permisküla ja 1940–41 Roela metsaülem. 1941 asus ümber Saksamaale. Oli 1941–42 Soltau kloostrimetskonna abimetsaülem, 1942–45 Saksa sõjaväes, 1945–49 NSV Liidus sõjavangis, 1950–66 Saksamaa Liitvabariigi Metsakorraldusametis metsakorraldaja ja -inspektor, 1966–74 Alam-Saksimaa toitlustuse, põllum-e ja metsanduse min-i referent-osakonnajuh., 1974–78 Göttingenis kõrgema metsakooli õppejõud. K-i algatusel loodi Alam-Saksimaa ökoloogilise metsamajandamise tegevuskava. Uurinud Alam-Saksimaa ja eriti Eesti metsanduse ajalugu, valminud metsamaastike hoolduse ja metsareservaatide korraldamise alused. Avaldanud kirjutisi ka metsakasvatuse, -kaitse, -korralduse, looduskaitse ning metsandusega seotud eetiliste ja filosoofiliste küsimuste kohta. Sai 1980 W. L. Pfeili rahvusv. preemia. Valiti 1994 Eesti Akadeemilise Metsaseltsi auliikmeks, kinkis seltsile oma suure metsandusalase mtk. **T:** *Naturwaldreservate für Lehre und Forschung in den Niedersächsischen Landesforsten.* – Neues Archiv für Niedersachsen, 1971, 1; *Niedersächsische Forstgeschichte* (Rotenburg, Wümme, 1990); *Epochen der Forstgeschichte Estlands* (1998). – Tema isa Gerhard Johannes Alexander K. (1873–1957) oli 1898–1922 Kastre-Peravalla metsaülem ja M. Maurachi töö jätkaja.

B: M. Margus, T. Meikar. *Perekond Kremser – metsameeste dünastia Eestis.* – Akadeemilise Metsaseltsi toimetised, II. Trt., 1994.

Peeter Kreitzberg

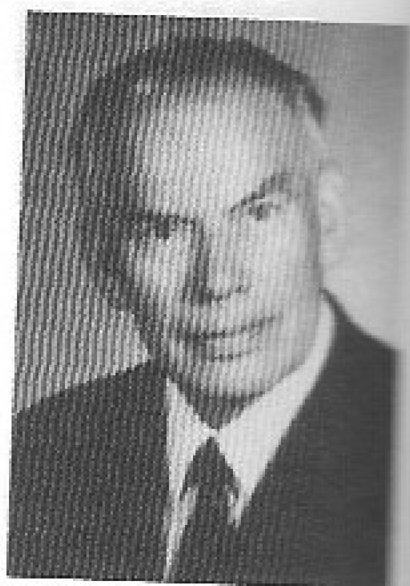
Friedrich Reinhold Kreutzwald

Kreutzwald [*kröits-, kreuts-*], *Friedrich Reinhold* (26. XII 1803 Jõepere mõis, Kadrina khk. – 25. VIII 1882 Tartu), kirjanik ja arst. Kasvas hernhuutlikus kodus, isa oli algul mõisa kingsepp, hiljem aidamees; 1815 vabastas mõisnik K-i perekonna pärisorjusest. Lõpetas 1820 Tallinna kreiskooli, kus sai ka pedagoogilise ettevalmistuse. Töötas 1820 õpetajana Tallinna poeglaste elementaarkoolis ja 1824–25 koduõpetajana Peterburis. Astus 1826 Tartu ülikooli arstiteaduskonda (kuulas ka humanitaarainete loenguid), lõpetas selle 1833 ja oli seejärel a-ni 1877 Võrus tunnustatud linnaarst. Hiljem elas Tartus. – Tutvus õpiajal F. R. Faehlmanniga; kuulumine Faehlmanni lähimate sõprade ringi mõjutas oluliselt K-i kujunemist valgustuslike vaadete ja rahvusliku meelsusega literaadiks. Kirjutas nooruses saksakeelseid värsse ja tegi (eriti 1837–43) kaastööd Tartu nädalalehele „Inland". Tema kriitiline hoiak valitsevate olude suhtes põhjustas aadli ägeda meelepaha ja kokkupõrkeid ametivõimudega. Osales agaralt ÕES-is (oli a-st 1849 selle auliige), just sel ajal sai alguse K-i laialdane ja mitmekesine tegevus rahvakirjanikuna. Temast sai tekkiva eesti kultuurielu keskne kuju. 1840 ilmus seltsi väljaandel K-i karskusteemaline külajutt „Wina-katk". Nii see kui ka enamik tema hilisemaid proosarmt-id (sh. laialdase levikuga rahvarmt. „Wagga Jenowewa ajalik elloaeg", 1842, allegoorilis-satiiriline jutustus „Reinowadder Rebane", 1850, mälestusjutt „Paar sammokest rändamise-teed", 1853, rahvavalgustuslik satiir „Kilplaste imevärklikud [...] jutud ja teud", 1857) põhinevad väliskirjanduse eeskujudel, kuid moodustavad isikupäraste töötlustena eesti kirjanduse lahutamatu osa. K. toimetas pikka aega (1846–60, 1865–74) H. Laakmanni „Kasulise Kalendri" lisa, seal ilmus enamik tema jututoodangust („Videvik", „Põllumees ja ammetmees", „Tuisulased", nn. „Mihkel Põllupapp", „Uus koolmeister") jm. talupoja silmaringi avardavaid kirjutisi. Olulised rahvavalgustuslikud väljaanded on kogumikud „Sippelgas" I–II (1843–61), ajakirjana kavatsetud populaarteaduslik „Ma-ilm ja mõnda, mis seal sees leida on" (5 annet, 1848–

49), ristisõdade ajalugu tutvustav „Risti-sõitjad" (1851), tõlketeos „Ma- ja Merre-piltid" (3 osa, 1850–61), õpikute sarja „Koli-ramat" kuuluv „Lühhikene öppetus terwisse hoidmissest" (1854) ning arstiteaduslik käsirmt. „Kodutohter" (1879). Pidades rahvusliku kirjanduse loomulikuks aluseks rahvaluulet, kogus ta seda, avaldas selle kohta rohkesti kirjutisi teaduslikes väljaannetes, aitas A. H. Neusil rahvalaule välja anda ja kirjutas kommentaarid eesti rahvausundit ja -kombeid käsitleva, 1685 ilm. Forseliuse ja Boeckleri teose 1854. a. väljaandele. Tema ilukirjandus- ja rahvaluuletöö suursaavutused on eesti rahvuseepos „Kalevipoeg" (1857–61, rahvaväljaanne 1862) ja rahvaluule ainestikul põhinevad, romantilises vaimus töödeldud „Eestirahva Ennemuistesed jutud" (1866; osa väljaandes „Eesti-rahva Ennemuistsed jutud ja Vanad laulud", 3 vihku, 1860–65). Tema luule põhiosa moodustavad pms. saksa eeskujudele tuginevad või vabalt tõlgitud värsid, avaldanud ka regivärsivormilise poeemi „Sõda" (1854). Peamisse värsikogusse „Viru lauliku laulud" (1865) koondatu hulgas on ülekaalus F. von Schilleri, J. W. von Goethe, N. Lenau, L. Uhlandi, W. Hauffi, F. Freiligrathi jmt. saksa autori luule eestindused, ometi andis K. selle ja teiste luulermt-tega (ballaad „Lenora", 1851; luulekogu „Angervaksad", 1861) olulise tõuke eesti luule arenguks. Hiljem on K. tõlkinud H. Heine luulet, J. H. W. Witscheli ratsionalistlikku usulüürikat („Rahunurme Lilled" I–II, 1871–75) ja kaks C. E. von Houwaldi värsstragöödiat („Tuletorn", 1871; „Vanne ja õnnistus", 1875). Postuumselt on ilm. J. V. Widmanni „Buddhale" tuginev filosoofiline poeem „Lembitu" (1885). K-i tegevus ja looming rajasid eriti 1850.–60. a-il teed nii rahvuskirjandusele kui ka kogu eesti kultuuri arengule ja rahvuslikule liikumisele; seepärast on teda nimet. lauluisaks ja Viru laulikuks. Suuri teeneid on K-l ka eesti kirjakeele arendamises ja uue kirjaviisi võidulevimises. Tähtis oli ta ka kirjanduslike ja teaduslike välissidemete sõlmijana; 1855 valiti ta Soome Kirjanduse Seltsi k-liikmeks ja 1871 Ungari TA välisliikmeks. Suur kultuurilooline väärtus on K-i rohkel kirjavahetusel, mida ta pidas nii estofiilsete baltisaksa literaatidega kui ka Peterburi, Helsingi ja Berliini teadlastega ning noorema põlve eesti haritlastega. Mälestussammas Võrus (1926, A. Adamson), Rakveres (1937, A. Eller), Tartus (1952, M. Saks ja J. Hirv), Jõeperes (1953, J. Raudsepp) ja Tallinnas (1958, E. Taniloo ja M. Saks), mälestuskivi Kaarlis (1968), memoriaalmuuseum Võrus K-i majas (asut. 1941). Uustrükis on ilm. valimik „Teosed" (5 kd.: „Laulud", „Kalevipoeg", „Eesti rahva ennemuistsed jutud", „Jutud" ja „Maailm ja mõnda", kõik 1953) ning „Friedrich Reinhold Kreutzwaldi kirjavahetus" I–IV (1953–79), „Kalevipoja" tekstikriitiline väljaanne (1961–63) ja palju „Kalevipoja" proosatöötlusi. Kirjandusliku kujuna on K-i oma ilukirjanduslooomingus kujutanud A. Adson, A. Undla-Põldmäe, J. Kross, O. Kruus ja K. Süvalep.

B: A. Annist. *Friedrich Reinhold Kreutzwaldi muinasjuttude algupära ja kunstiline laad.* Tln., 1966; V. Kabur. *Friedrich Reinhold Kreutzwald,* 1803–1882. [Personaalnimestik.] Tln., 1982; H. Laidvee. *Fr. R. Kreutzwaldi bibliograafia. 1833–1969.* Tln., 1978; *Fr. R. Kreutzwaldi maailmavaade ja tegevus.* Tln., 1953; *Friedrich Reinhold Kreutzwald.* Tln., 1953; E. Nirk. *Friedrich Reinhold Kreutzwald.* Tln., 1961; E. Nirk. *Kreutzwald ja eesti rahvusliku kirjanduse algus.* Tln., 1968; L. Tohver. *Kreutzwaldi väliskirjanduslikust eruditsioonist.* Trt., 1932; S. Holberg. *Kreutzwaldi usundlik maailmavaade.* Trt., 1933; G. Suits. *Noor Kreutzwald.* Tln., 1984; H. Gustavson. *Friedrich Reinhold Kreutzwald arstina Võrus.* – Tallinn: Eesti Tervishoiu Muuseum, 1995.

Krigul, *Teodor* (11. VI 1907 Tooste k., Räpina v. – 29. V 1983 Tartu), metsandusteadlane, põllumajandusteaduste knd. (1962). Lõpetas 1938 metsamajanduse erialal TÜ. Töötas 1936–40 TÜ õppekatsemetskonnas (a-st 1938 vanemassistendina), oli 1940–41 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi informatsioonistatistikaosk-a juh., 1942–44 ENSV Rkl. Kunstiansamblites kooriartist, 1944 ENSV Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissariaadis metsakorraldusosk. juh., 1944–73 TRÜ ja hiljem EPA õppejõud (1951–55 metsatakseerimise kateedri juh., 1963–73 metsakorralduse ja ökonoomika kateedri dots.), 1950–54 metsandusteaduskonna dekaan. Uurimusi metsatakseerimise, metsandusliku aviatsiooni ja aerofotomõõdistamise alalt. Rakendas EPA õppetöös esimesena (1950. a-il) variatsioonstatistikat. Avaldanud metsandusalast õppekirjandust. **T:** *Metsatakssaatori teatmik* (1969), *Metsatakseerimise õpik* (1972). – Tema õde Terese Mugasto-K. (9. X 1910 Pihkva – 10. XII 1960 Tartu) oli laulja ja „Vanemuise" solist; olnud abielus Hando Mugasto ja Viktor Taimrega.

Teodor Krigul

Kriisa, *Sirje* (28. II 1950 Tallinn), nahakunstnik. Lõpetas 1976 ERKI. Olnud 1976–98 EKA nahaosk. õppejõud (a-st 1990 ühtlasi osk-a töökoja juh.). Tegelnud põhil. köitekunstiga, eriti huvitunud naha maaliliste probleemide lahendustest. Rakendanud erinevaid tehnikaid, nagu intarsia, aplikatsioon, batik, kuldamine, vool (A. Puškini „Muinasjutud", 1993; G. Leopardi „L'infinito", 1998; E. Rostand'i „Cyrano de Bergerac", 1999). Loonud ka köiteobjekte. Saanud 1998 Itaalia I rahvusv. köitekunsti näitusel hõbemedali ja 1999 Prantsusmaal V ülemaailmsel köitekunsti biennaalil Urrugne linna auhinna.

Sirje Kriisa

Kriisa, *Tiia* Ingrid (21. IX 1941 Tallinn), näitleja, Ingo Normeti abikaasa. Lõpetas 1963 „Tallinnfilmi" õppestuudio. Töötanud 1963–94 „Endla" teatris, hiljem vabakutselisena. Mänginud telelavastustes („Tuglase elu"), avaldanud luuletusi ja autobiograafilise jutustuse „Tüdruk" (1997). ENSV tnl. kunstnik (1987). **O:** Blanche (Williamsi *Tramm nimega „Iha"*), Laura (Vilde *Pisuhänd*), Honey (Albee' *Kes kardab Virginia Woolfi?*), Perenaine (P.-E. Rummo *Tuhkatriinumäng*), Valerie (Horváthi *Lood Viini metsadest*), Natalja Petrovna (Turgenevi *Kuu aega maal*), Elvira (Spiró *Aed*), Lady Torrance (Williamsi *Orpheus allilmas*).

Kriisad, orelimeistrid. – Tannil K. (1. XII 1866 Kokemäe k., Haanja v. – 24. II 1940 Haanja v.) töötas 1886–1939 koos vendade Juhan K. (27. III 1858 – 24. III 1942) ja Jakob K-ga (13. VI 1861 – 5. V 1949) põhil. Haanjas, ehitanud üle 20 oreli (pms. kirikuorelid, sh. Paides, Petseris, Rakveres, Raplas, Rõuges, Suure-Jaanis ja Urvastes). Oli 1930. a-il Eesti tunnustatuim orelimeister. A-st 1924 olid talle abiks ka pojad Eduard, Rudolf ja Harry. – Eduard K. (8. X 1902 – 23. XI 1968) õppis Tartu Kõrgemas Muusikakoolis orelit ja kompositsiooni. Pärast II maailmasõda ehitas ja taastas oreleid iseseisvalt (Jõhvi orel, 1958). – Rudolf K. (25. XI 1906 – arvat. 1944), maalikunstnik, õppis 1929–35 kõrgemas kunstikoolis „Pallas", kujundanud Narva Peetri, Rapla ja Urvaste kiriku oreli prospekti, teinud orelite konstruktsiooniuuendusi. Loonud impressionistlikke portree- ja meremaale, eelkõige saarlastest ja Saaremaa randlastest. – Harry K. (16. IX 1911 – 14. VI 1976) elas a-st 1949 USA-s, kus ehitas 18 orelit (suurim Illinoisis Decaturis). – Hardo K. (27. VII 1940 Võru), Eduard K. poeg, õppis 1960–63 orelimängu (A. Karindi ja H. Lepnurme juhendamisel), töötas 1961–74 „Estonia" kontserdisaali oreli hooldajana, a-st 1977 juhatanud Rakveres orelihitustöökoda.

Tiia Kriisa

r Krigul

Kriisa

Arvo Krikmann

Virve Krimm

leksander Krims

B: E. Piir. *Orelimeistrite Kriisade kolm põlvkonda.* — Teater. Muusika. Kino, 1982, 5.

Krikmann, *Arvo* (21. VII 1939 Pudivere k., Avanduse v.), rahvaluuleteadlane, *dr. phil.* (1998), Eesti TA akad. (1997). Lõpetas 1962 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud 1962—69 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumis, 1973—99 Eesti Keele Inst-s (a-st 1994 peateadur, parömioloogia töörühma juh.), a-st 2000 Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristikaosk-s, a-st 1992 ühtlasi TÜ erakorraline prof. Kuulub Balti Folklooriinst-i (*Baltic Institute of Folklore*, 1995) juhatusse. Uurinud vanasõnu ja mõistatusi. Osalenud teaduslike tekstiväljaannete „Eesti vanasõnad" (I—V kd., 1980—88), „Liivi vanasõnad" (I—II kd., 1981) ja „Proverbia septentrionalia: 900 Balto-Finnic Proverb Types" (1985) koostamises ja toimetamises ning väljaannete „Vadja vanasõnad" (1976) ja „Vepsa vanasõnad" (I—II kd., 1992) toimetamises. „Vanasõnaraamatu" (1984) koostajaid ja toim-id. EV teaduspreemia 1999. **T:** *Remarks on proverb semantics* (I—II kd., 1974), *Towards the typology of Estonian folklore regions* (1980), *Meri andab, meri ottab: valimik Lahemaa vanasõnu* (1981), *Some Statistics on Balto-Finnic Proverbs* (1985), *Fraseoloogiline aines eesti vanimais grammatikates ja sõnastikes* (1986), *Sissevaateid folkloori lühivormidesse* (I kd., 1997).

Krikun, *Anatoli* (24. III 1948 Tartu), korvpallur ja treener. Lõpetas 1974 TRÜ kehakultuuriteaduskonna. Saanud NSV Liidu meeskonnas 1968 México OM-il ja 1970 MM-il pronks- ning 1967 EM-il kuldmedali. Võitnud ka 1966 juunioride EM-i kuldmedali ning NSV Liidu rahvaste spartakiaadil 1967 hõbe- ja 1971 pronksmedali. Eesti meister 1969, 1970 ja 1973 TRÜ ning 1980, 1982, 1983 ja 1986 „Standardi" meeskonnas. Olnud 1979—84 TPI naiskonna treener ja 1984—90 ENSV Spordikomitee vanemtreener. Töötanud a-st 1990 kehalise kasvatuse õpetajana ja korvpallitreenerina Soomes.

Krimm, *Kaarel* (Karl) (28. VII 1863 Naelavere k., Alatskivi v. — 29. V 1894 Undla v.), kirjanik. Töötas 1879—84 Naelaveres, 1884—85 Unikülas (Väike-Maarja khk.) ja 1885—89 Koonu-Ärinal õpetajana, 1889—93 Pärnumaal Kaarli v-s vallakirjutajana ja a-st 1893 „Sakala" toimetuses. Osales Väike-Maarja Parnassiks nimet. kirjandusringi tegevuses. Avaldas a-st 1884 ajakirjanduses real. külajutte („Kadunud esimene armastus", 1884; „Armu paleused", 1885; „Uba-Kaarli poeg", 1892) ning armastus- ja looduslaulet. Rmt-na on ilm. lugulaul „Saatuste ja vale vangis" (1887). Art-s „Eesti algupäralisest kirjandusest" (1886 „Virulases") nõudis lähtumist tegelikkusest ja rahvalikkusest. K-l on teeneid eesti värsikultuuri tehnilisel arendamisel; avaldas 1892 „Sakala Lisas" esimese eesti sonetipärja.

Krimm, *Virve* (14. I 1938 Läpi k., Lehtse v.), tõlkija ja kirjanduskriitik. Lõpetas 1965 eesti filoloogina TRÜ. Olnud 1962—65 Tallinnas õpetaja, 1965—73 ENSV MN Asjadevalitsuses tõlk-korrektor ja a-st 1973 kutseline tõlkija. Eestindanud L. Andrejevi, J. Rõtheu, V. Rasputini, A. Platonovi, I. Turgenevi ja V. Astafjevi loomingut. Avaldanud probleemart-eid ja kirjandusteaduslikke lühiuurimusi.

Krims (a-st 1938 Radava), *Aleksander* Richard Voldemar (1. X 1893 Tallinn — 19. IV 1947 Ellamaa, Läänemaa), maalikunstnik. Õppis Tallinnas Eesti Kunstiseltsi õhtustel joonistuskursustel ja 1913—15 A. Laikmaa ateljeekoolis, täiendas end 1928 Pariisis. K-i viljakaim loomeaeg oli 1920. a-d. Kümnendi alguses lõi mõõdukalt kubistlikke („Noormehe pea", 1922) ja ekspressionismimõjulisi maale („Talu", 1923). Hilisemale loomingule on omane *art déco*'likult stiliseeriv väljenduslaad, koloriidi helendamisega saavutas irreaalsuse varjundi. Teoseid säilinud vähe. **T:** *Park* (1925), *Kohvikus* (1930), *Majad ja tornid* (1930. a-d).

Krinal, *Valner* (3. XII 1929 Tapiku, Pajusi v.), majandusteadlane, majandusknd. (1964), prof. (1989). Lõpetas 1957 TRÜ õigusteaduskonna. Töötanud 1954—57 TRÜ pol. ökonoomia kateedris, 1958—64 ajalehe „Edasi" toimetuses ja a-st 1964 TÜ-s (1964—76 raamatupidamise ja rahvamajandusharude ökonoomika kateedri vanemõpetaja, 1968—74 ja 1977—90 majandusteaduskonna dekaan, 1991—92 prodekaan; 1977—87 dots., 1987—92 prof., 1993—95 majandusajaloo erakorraline prof., a-st 1995 emeriitprof.). Uurinud majanduse ajalugu, majandusteooria ajalugu, tänapäeva maailmamajandust ja ühistegevust. Akadeemilise Ühistegevuse Seltsi juhatuse esimees. **T:** *Eesti majandusajalugu* (1992), *Maailmamajanduse arengust* (I osa 1993, II osa 1995), *Maailmateaduse ajaloost* (1998).

Krispin, *Tõnu* (23. III 1939 Tallinn), viroloog-biokeemik, meditsiinidr. (1990, Moskva viroloogiainst.). Lõpetas 1963 TRÜ. Töötanud 1964—92 Moskvas MA Gamaleja-nim. inst-s (vahepeal 1969—72 Tallinnas Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni Inst-s) ning a-st 1992 TÜ-s, a-st 1993 on mikrobioloogiainst-i viroloogiaprof. Uurinud tsütokiinide (pms. interferooni) jt. ühendite toimemehhanismi. **T:** *Viirushaiguste laboratoorne diagnoosimine* (1993, 1994, koostaja), *Kliinilise mikrobioloogia käsiraamat* (1998, autoreid).

Kristal, *August* (10. VIII 1866 Kose khk. — 21. II 1925 Tallinn), viiulimeister. Õppis viiulite valmistamist 1889 Peterburis J. H. Zimmermanni vabrikus (meister J. Reichel), samal aastal asutas viiulitöökoja kodutalus ja saj-i lõpus Tallinnas. Eesti viiulimeistrite koolkonna rajaja. Saanud viiulite jt. keelpillide eest üle 30 auhinna, sh. 1907 Madridis ja 1909 Brüsselis rahvusv. messil *grand prix*. Eriti on hinnatud K-i viiulite head kõla ja meisterlikku viimistlust.

B: V. Raag. *Tallinna viiulimeistrid.* — Teater. Muusika. Kino, 1999, 4.

Kristal, *Maret* (11. IV 1943 Kuusalu), draamatantsija ja koreograaf-lavastaja. Lõpetas 1967 Moskvas tsirkuse- ja estraadikunstikooli ning 1972 Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i, täiendanud end New Yorgis. Töötanud 1967—69 ja 1982—95 Rkl. Filharmoonias ning 1970.—80. a-tel külalislavastajana „Vanemuises", ENSV Rkl. Noorsooteatris jm. Juhendanud 1969—89 draamatantsurühmi, asutanud 1989 tantsuteatri „Crystal". Loonud rituaaltantsu, F. Delsarte'i ja saksa plastilise tantsu liikumissüsteemi kasutades oma draamatantsustiili ja loovtantsuteraapia, rakendanud seda taastusravis (Soomes, USA-s). Loonud 1971—99 lavastusi rühmale ja solistile (sh. „Surmatants", „Mimeskid", „Hingemaa" ja „Mulla karje"), kontsertkavu (sh. „Must ja Valge" ja „Esivanemate side") ning *show*-etendusi. Esinenud mitmes Euroopa riigis ja USA-s. Teinud õppefilme.

Kristenbrun, Käsmu laevandustegelaste suguvõsa. Esiisa Mart (s. 1791, saadeti 1830. a-il Siberisse) tegeles salakaubandusega; tema poeg Toomas K. (1809—65) vedas Tallinna küttepuid. Tooma poeg Joosep K. (7. II 1839 Käsmu — 30. VI 1917 Käsmu) oli koos vendadega Käsmu merekooli (1884) asutajaid ning Käsmu ja kogu Viru ranniku esimese kaugsõidupurjeka (kolmemastiline „Salme", 1891) ehituse organiseerija ja peamine osanik. Tema töö jätkajaks sai noorem vend Jakob K. (5. XI 1846 Käsmu — 26. IX 1927 Käsmu), kes alustas Eesti kauneima purjelaeva „Tormilind" (1920—22) ehitamist. Jakobi poeg Gustav K. (14. VIII 1880 Palmse v. — 1942 Venemaa) sai 1902 kaugsõidukapteni paberid, oli 1900—11 purjelaeva „Julia" ja 1912—27 purjelaeva „Anette" kapten, 1927—37 ka laevaühingu

„Käsmu Laevaomanikud" juhatajaid; küüditati 1941 koos perega Venemaale, suri vangilaagris.
B: K. Kristenbrun, A. Kurepalu. *Käsmu*. Tln., 1994.

Kristian, *Ulrika* (10. X 1959 Tallinn — 1. I 1998 Tallinn), viiuldaja. Lõpetas 1984 viiulierialal TRK (E. Lippuse kl.). Täiendas end 1984–86 Moskva konservatooriumis (Z. Šihmurzajeva kl.). Mängis 1978–82 ER kammerorkestris, a-st 1987 ERSO-s (1991–94 kontsertmeister) ja 1992–94 Tallinna Kammerorkestris. Oli a-st 1989 EMA õppejõud. Sai 1987 vab. keelpillimängijate võistlusel III preemia. Esinenud solistina ja kammeransambleis (*Tallinn Baroque*, *Camerata Tallinn*, pianist M. Lohuaruga, klavessinist I. Tarumiga). Teinud ER-ile helisalvestusi; ilmunud heliplaate. K-i viiulimäng eristus teoste peenekoelise tõlgitsuse ja tehnilise meisterlikkuse poolest.

Kristoffel, *Nikolai* (5. III 1932 Rakvere), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1966, Leningradi ülikool, kinnit. 1967), New Yorgi TA (1995) ja Euroopa Teaduse ja Kunstide Akadeemia liige (1997). Lõpetas 1955 TRÜ. Töötanud samast aastast TÜ Füüsika Inst-s (1960–76 vanemteadur, 1976–86 sektorijuh., 1986–97 laborijuh., a-st 1998 vanemteadur), olnud a-st 1967 ühtlasi TÜ õppejõud (a-st 1968 prof., prof-i kutse a-st 1976; 1993–97 eksperimentaalfüüsika ja tehnoloogia inst-i tahkisefüüsika prof.); a-st 1997 emeriitprof. Olnud Stuttgardi, Karlsruhe, Milano ja Kenti ülikooli külalisprof. ning Stuttgardi Max Plancki Tahkiseuurimise Inst-i külalisteadur. Eesti Füüsika Seltsi asutajaliige. Uurimusi tahkiseteooria ja optika alalt. Ennustanud valguskiire ristnihet täieliku peegeldumise korral (koos P. Kardiga), loonud struktuursete faasisiirete vibroonse teooria (koos P. Konsiniga) ja lokaalsete faasisiirete teooria, arendanud lisandtsentritega ioonkristallide teooriat, teinud kristalli lisandtsentri esimese kvantmehaanilise arvutuse, esitanud ruumilise fotovoltaefekti nihkemehhanismi, osalenud kõrgtemperatuurse ülijuhtivuse kahetsoonilise mudeli loomisel. Kirimale rahvusv. meister. ENSV rkl. preemia 1965 ja 1985. **T:** *Теория примесных центров малых радиусов в ионных кристаллах* (Moskva, 1974), *Structural phase transitions and high-T_c superconductors*. — Ferroelectrics, 1992, 130.

Krjukov, *Jüri* (5. IX 1954 Tallinn — 18. X 1997 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1976 näitlejaerialal TRK, töötas samast aastast Eesti Draamateatris. Mänginud ka „Estonia" muusikalavastustes, „Vanalinnastuudios", filmides („Kaks päeva Viktor Kingissepa elust", „Pisuhänd") ja telelavastustes („Kuulsuse narrid", „Tabamata ime", seriaal „M Klubi"), esinenud estraadikavades ja ETV meelelahutussaadetes. Märkimisväärse arengutee läbinud lavakunstnik, kellel jätkus nii särtsakat temperamenti kui ka tõsise süvenemise võimet. ENSV tnl. kunstnik (1984). A. Lauteri preemia 1985, muusikateatri aastapreemia 1989, parima meesnäitleja aastapreemia 1991 ja 1993. **O:** Direktor-pealavastaja (Pirandello *Kuus tegelast autorit otsimas*), Jus Konkskäpp (Barrie' *Peeter Paan*), Inimene (Andrejevi *Inimese elu*), Mustafa (Ábrahámi *Savoy ball*), Norman (Ayckbourni *Norman Vallutaja*), Aston (Pinteri *Majahoidja*), Tevje (Bocki *Viiuldaja katusel*), Ivanov (Tšehhovi *Ivanov*), Tagasitulija (Kõiva *Tagasitulek isa juurde*), Eugene junior (Noréni *Ja anna meile varjud*), James Tyrone (O'Neilli *Pikk päevatee kaob öösse*), Mozart (Shafferi *Amadeus*), Arbenin (Lermontovi *Maskeraad*), Alfieri (Milleri *Vaade sillalt*).
B: *Vastab Jüri Krjukov*. — Teater. Muusika. Kino, 1993, 10; Ü. Toming. *Sabaga tähe aasta*. Tln., 1998.

Kromanov, *Grigori* (8. III 1926 Tallinn — 18. VII 1984 Lahe k., Rakvere raj.), filmi- ja teatrilavastaja. Lõpetas 1953 Moskvas Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i. Töötas seejärel Tallinna Draamateatris näitlejana, oli 1956–63 ETV ja a-st 1963 (vaheaegadega) „Tallinnfilmi" režissöör, 1981–82 ENSV Rkl. Vene Draamateatri peanäitejuht. Lavastanud ka ENSV Rkl. Noorsooteatris (M. Gorki „Põhjas", 1968) ja Tallinna Draamateatris (K. Saja „Pühajärv", 1971; E. Vetemaa „Õhtusöök viiele", 1972). Olnud TRK lavakunstikateedri õppejõud. ENSV tnl. kunstitegelane (1975). **F:** *Põrgupõhja uus Vanapagan* (1964, koos J. Müüriga), *Mis juhtus Andres Lapeteusega?* (1966), *Meie Artur* (dokumentaalne telefilm, 1968, koos M. Põldrega), *Viimne reliikvia* (1969), *Briljandid proletariaadi diktatuurile* (1975), *„Hukkunud Alpinisti" hotell* (1979).
B: *Lavastaja Grigori Kromanov*. Tln., 1995.

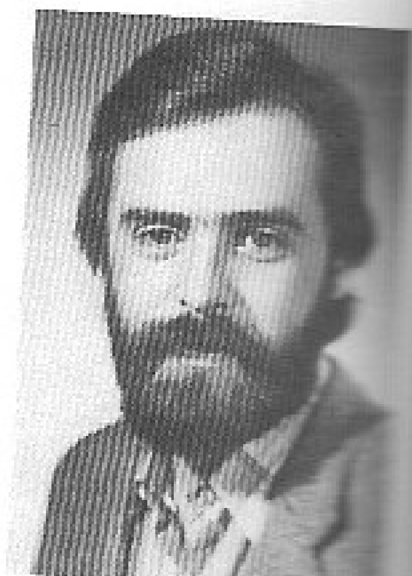
Kroon, *Tooni* (pseud.), õieti Antonie Laamann (16. II 1909 Narva — 27. XII 1994 Kohtla-Järve), laulja (sopran) ja pedagoog. Lõpetas 1933 laulueriaal TK (A. Tamme kl.). Esimesena eesti lauljaist võitis rahvusv. lauljate võistlusel auhinna — 1933 Viinis hõbemedali. Oli 1932–33 Narva „Võitleja", 1933–34 Viljandi „Ugala" ja 1934–36 „Vanemuise" näitleja ning ooperi- ja operetisolist. Esines 1936–39 kontserdilauljana Eestis ja välismaal (Soomes, Leedus, Austrias, Poolas, Saksamaal), oli kõrgelt hinnatud eriliselt heliseva häälekõla tõttu. Töötas 1939–41 Tartu Kõrgema Muusikakooli lauluõppejõuna. 1941 arreteeriti, oli a-ni 1950 vangilaagris. Pärast vabanemist ei võimaldatud tal lauljana töötada, oli 1953–77 Kohtla-Järve lastemuusikakoolis klaveriõpetaja. **O:** Tosca, Mimi (Puccini *Tosca* ja *Boheem*), Tatjana (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Juta (Aava *Vikerlased*), Violetta, Gilda (Verdi *Traviata* ja *Rigoletto*).

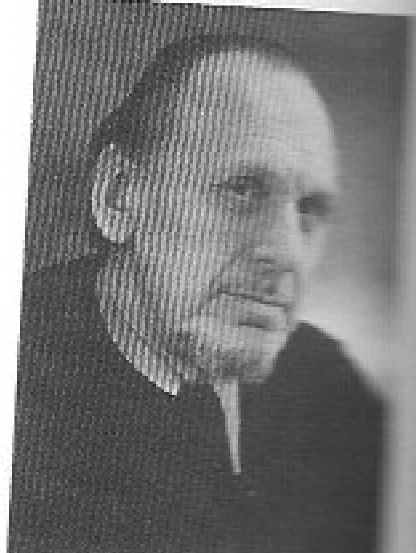
Kross (a-ni 1954 R o o s), *Helga* (12. X 1917 Tallinn — 7. XI 1998 Tallinn), tõlkija. Õppis 1936–42 TÜ-s germaani ja inglise filoloogiat. Oli 1942–44 Viljandis ja Tallinnas õpetaja, 1946–53 Sverdlovski obl-s vangilaagris ja Krasnojarski krais asumisel. Töötas 1961–78 Tallinnas Kreutzwaldi-nim. Eesti NSV Rkl. Rmtk-s bibliografina, seejärel oli vabakutseline tõlkija. Eestindanud B. Brechti, R. Tagore, E. Strittmatteri, T. Hardy, I. Murdochi, H. Hesse jmt. loomingut, sh. T. Manni rom-i „Doktor Faustus" (1987). Avaldanud perioodikas novelle.

Kross, *Jaan* (19. II 1920 Tallinn), kirjanik, Ellen Niidu abikaasa, Maarja Unduski isa, TÜ audr. (1989), Helsingi ülikooli audr. (1990). Lõpetas 1944 TÜ õigusteaduskonna, töötas 1944–46 samas õppejõuna. Oli 1946–54 Komi ANSV-s vangilaagris ja Krasnojarski krais asumisel (rehabiliteeritud 1960). Olnud 1976–81 ENSV Kirjanike Liidu juhatuse sekretär. Avaldanud luulekogud „Söerikastaja" (1958), „Kivist viiulid" (1964), „Laulud laevavööridel" (1966) ja „Vihm teeb toredaid asju" (1970), satiirilise poeemi „Tuule-Juku" (1963) ning luulevalimiku „Voog ja kolmpii" (1971, J. Smuuli preemia 1972). Mõjutanud mõttelüürikasse kalduva või ajakajalise, stiilinõtke ja kujundivärske loominguga 1960. a-te algupoolel eesti luule uuenemist. 1970. a-te algusest viljelnud Eesti kaugema ja lähema ajaloo ainelist proosat. Järginud värvika olustiku- ja köitva sündmustikukujutusega teostes päritoluklassist või -seisusest kõrgemale tõusnud inimese elu eetilisi vastuolusid ja nende ületamist: jutustused „Neli monoloogi Püha Jüri asjus" (1970, F. Tuglase novelliauhind), „Michelsoni immatrikuleerimine" (1971) ja „Pöördtoolitund" (1971, F. Tuglase novelliauhind), jutustuskogu „Klio silma all" (1972), rom-d „Kolme katku vahel" I–IV (1970–80; I–II osa J. Smuuli preemia 1973, I–III osa ENSV rkl. preemia 1977; film 1970), „Taevakivi" (1975), „Kolmandad mäed" (1975), „Keisri hull" (1978, J. Smuuli preemia 1979), „Rakvere romaan" (1982), „Professor Martensi ärasõit"

Ulrika Kristian

Nikolai Kristoffel

Jüri Krjukov

Grigori Kromanov

Tooni Kroon

Jaan Kross

(1984, J. Smuuli preemia 1984) ja „Vastutuulelaev" (1987). Noorsoojutustus „Mardileib" (1973, [3]1989) kujutab keskaegset Tallinna. Novellikogus „Silmade avamise päev" (1988) kajastanud oma põlvkonna saatuse traagilisi pöördehetki ning rom-des „Wikmani poisid" (1988) ja „Mesmeri ring" (1995) selle põlvkonna kujunemislugu. Rom. „Väljakaevamised" (soome k. Helsingi 1989, e. k. Tallinn 1990) kujutab stalinismiohvrite tagasipöördumist ühisk-a, rom. „Tabamatus" (1993) jälgib J. Vilmsi elu ja Eesti Vabariigi rajamist, rom. „Paigallend" (1998) kirjeldab Eesti inimsaatusi enne ja pärast II maailmasõda. Kirjutanud kirjandus- ja kultuurikriitikat („Vahelugemised" I—VI, 1968—95), reisirmt-u „Muld ja marmor" (1968, koos E. Niiduga), näid-i „Doktor Karelli raske öö" (1989, lavastatud 1992) ja ooperilibretosid (E. Tubinale ja E. Tambergile), eestindanud P. J. de Béranger', B. Brechti, E. Diktoniuse, P. Éluard'i, A. Gribojedovi, H. Heine, I. Madáchi, E. Rostand'i, W. Shakespeare'i, A. Turtiaineni, S. Zweigi jmt. loomingut. K-i teoseid on tõlgitud paljudesse keeltesse, ta on saanud msg. auhindu ja aumärke, sh. *Amnesty International*'i kirjandusauhinna (1990), Ungari Teeneteristi (1993) ja Saksamaa Suure Teeneteristi (1995). ENSV rahvakirjanik (1985). EV kultuuripreemia 1999. Balti Assamblee kirjandusauhind 1999.

B: *Jaan Kross: Bibliograafia.* [Koost. V. Kabur, G. Palk.] Tln., 1997.

Hendrik Krumm

Krull, *Edgar* (28. XI 1948 Toila v.), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1987). Lõpetas TRÜ füüsika erialal, oli aspirantuuris pedagoogika alal. Olnud a-st 1987 TÜ õppejõud (a-st 1991 dots.), 1994—95 teadustööl San Francisco ülikoolis. Uurinud pedagoogilise psühholoogia õpetamise metoodikat ning õpetajakoolituse sisu ja tõhusust. Tõlkinud eesti keelde silmapaistvad monograafiad: R. M. Gagné'i ja M. P. Driscolli „Õppimise olemus ja õpetamine" (1992) ning H. C. Lindgreni ja N. W. Suteri „Pedagoogiline psühholoogia koolipraktikas" (1994). **T:** *Õpetamise tõhususe hindamine* (1998).

Lembit Krumm

Krull, *Franz* Joachim Heinrich (8. III 1835 Holstein — 19. V 1901 Tallinn), tööstur. Õppis Oldesloes masinaehitust. 1864 komandeeris Saksa masinaehitusfirma ta Venemaale Novgorodi kub-u. Asutas 1865 Narvas viinavabrikuseadmete töökoja, milles valmistati esimesed viinavabrikute sisseseaded Peterburi, Novgorodi ja Pihkva kub-u jaoks. 1875 toodi töökoda Tallinna, 1886 rajati selle juurde mehaanikaosk. ja 1895 katelsepatöökoda. Käitise valitsemiseks moodustati 1899 as. „Franz Krull". 1900 andis K. ettevõtte oma poegade Franz K. (1868—1917) ja Gerhard K. (1872—1914) juhtida.

Krull, *Hasso* (31. I 1964 Tallinn), luuletaja, kultuuriteaduse magister (1998). Õppis 1981—85 TPedI-s eesti filoloogiat. Olnud a-st 1990 Eesti Humanitaarinst-i õppejõud. Esimesed luuletused ilmusid 1979 ajakirjas „Noorus", esimene kogu „Mustvalge" ilmus 1986 (pseud. Max Harnoon). Kirjutanud vormilt mitmekesist, valitud keelekasutusega luulet, kirjandus- ja kunstiarvustusi ja esseistikat („Katkestuse kultuur", 1996). Tõlkinud prantsuse (G. Bataille, J. Derrida, P. Valéry, J. Cocteau) ning inglise, soome ja rootsi keelest. Kirjanduse aastapreemia 1998. **T:** luulekogud *Pihlakate meri* (1988), *Luuletused 1987—1991* (1993), *Swinburne* (1995), *Kaalud* (1997, koos T. Kalvega) ja *Jazz* (1998).

Krumm, *Hendrik* (21. XII 1934 Leisi — 12. IV 1989 Tallinn), laulja (tenor), Lembit K-i vend. Lõpetas 1963 laulueriala TRK (A. Arderi kl.), täiendas end 1965—67 Milano *La Scala* laulukoolis G. Barra juures. Laulis 1957—61 „Estonia" teatri kooris, a-st 1961 oli samas solist. Töötas a-st 1976 ühtlasi TRK lauluõppejõuna (a-st 1985 dots.); õpilasi: N. Kurem, V. Jürna. Esinenud välismaa ooperilavadel ning kammer- ja oratooriumilauljana (Berliozi „Béatrice ja Bénédict", Mozarti ja Verdi reekviem, Stravinski „Kuningas Oidipus"). NSVL-i rahvakunstnik (1980). G. Otsa preemia 1983, muusikateatri aastapreemia 1988. A-st 1994 korraldatakse temanim. noorte lauljate võistlust, a-st 1995 annab Saaremaa Kultuurkapital temanim. preemiat. **O:** Radames, Alfredo ja Hertsog (Verdi *Aida*, *Traviata* ja *Rigoletto*), Rodolfo (Puccini *Boheem*), José (Bizet' *Carmen*), Ülo (Aava *Vikerlased*), Neeme (E. Kapi *Tasuleegid*), Christian (Tambergi *Cyrano de Bergerac*), Turiddu (Mascagni *Talupoja au*), Tonio ja Ernesto (Donizetti *Rügemendi tütar* ja *Don Pasquale*), René (Lehári *Krahv Luxemburg*), Golitsõn (Mussorgski *Hovanštšina*), Hoffmann (Offenbachi *Hoffmanni lood*), Faust (Boito *Mefistofeles*).

B: P. Kuusk. *Hendrik Krumm.* Tln., 1983; H. Tõnson. *Hendrik Krumm.* Tln., 1984.

Krumm, *Lembit* (20. VII 1928 Kuressaare), elektroenergeetik, Hendrik K-i vend, tehnikateaduste dr. (1979), prof. (1981), Eesti TA liige (1987). Lõpetas 1952 TPI. Oli 1959—62 Novosibirskis NSVL TA Siberi Osk. Transpordienergeetikainst-i teadur ja laboratooriumijuh., 1962—81 Irkutskis NSVL TA Siberi Osk. Energeetikainst-i laboratooriumi- ja osakonnajuh. ning Irkutski polütehnilise inst-i elektrisüsteemide kateedri teaduslik juhendaja, 1981—90 ühtaegu Eesti TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-i sektori- ja osk-ajuhataja ning Siberi Energeetika Inst-i osk-ajuhataja. A-st 1990 töötanud Eesti Energeetika Inst-s (1990—96 elektroenergeetika osk-a, a-st 1996 elektroenergeetika labori juh.). Olnud a-st 1991 Balti Energiasüsteemide Uurimise Assotsiatsiooni (BEUA) president. Uurimusi suurte elektroenergeetiliste süsteemide kompleksse optimaalse juhtimise teoreetiliste aluste ja meetodite kohta; sellealase uurimissuuna ja koolkonna rajajaid. A-st 1990 arendanud ja rakendanud Balti riikides suurte energiasüsteemide ühenduste riikidevahelise funktsioneerimise ja arenemise tasakaalurežiimi ja -seisundi polüoptimaalse ja Pareto optimaalse juhtimise meetodeid ja vahendeid. G. M. Kržižanovski preemia 1966, NSVL-i rkl. preemia 1986. **T:** *Методы приведенного градиента при управлении электроэнергетическими системами* (Novosibirsk, 1977), *Методы оптимизации при управлении электроэнергетическими системами* (Novosibirsk, 1981), *Теория и методы анализа и управления установившимися состояниями электроэнергетических систем* (Novosibirsk, 1987, autoreid), *Theory and methods of complex optimisation of the interconnected power system* (autoreid). — World Energy Council Regional Forum. Proceedings, 1999, 1.

[illegible]

Krusenstern [*kru:zenštern*], *Adam Johann* von (Ivan Fjodorovitš) (19. XI 1770 Hagudi — 24. VIII 1846 Kiltsi, Virumaa), baltisaksa päritolu Vene meresõitja, admiral (1842), Peterburi TA k-liige (1803) ja auliige (1806). Juhatas 1803—06 esimest Vene ümbermaailmareisi, selle sooritasid laevad „Nadežda" ja „Neva" (komandör J. Lisjanski). Koostas reisil tehtud kaardistuste jm. vaatlusandmete alusel „Lõunamere atlase" (I kd. 1823, II kd. 1826), mis on oma aja parim. Peterburi TA Demidovi-preemia (1837). Oli 1811—15 Kroonlinna Mereväe Kadetikorpuse inspektor ja 1826—42 dir.; tema ettepanekul 1827 asut. kõrgemast ohvitseriklassist on arenenud Vene mereväeakadeemia. Vene Geograafiaseltsi asutajaid (1845) ja mitme välismaa teadusühingu liige. K-i nime kannavad 14 geograafilist objekti, 1 liblika- ja taimeliik ning Kuu kraater. Maetud Tallinna Toomkirikusse (pseudogooti stiilis hauamonument, 1848, J. G. Exner). **T:** *Путешествие вокруг света 1803, 1804, 1805 и 1806 годах на кораблях „Надежда" и „Нева"* (3 kd., 1809—12).

B: V. Nevski. *Vene lipu all ümber maailma.* Tln., 1957; B. M. Пасецкий. *Иван Федорович Крузенштерн.* M., 1974; E. von Krusenstjern. *Weltumsegler und Wissenschaftler Adam Johann von Krusenstern 1770–1846. Ein Lebensbericht.* Gernsbach, 1991.

Krusenstjerna [*kru:zenšä:rna*], *Philipp* von (aadeldamiseni 1649 Philipp Crusius) (1598 Eisleben – 16. IV 1676 Tallinn), saksa päritolu jurist, A. J. von Krusensterni esivanemaid. Kuulus koos A. Oleariusega 1633 Venemaale ja Iraani läkitatud Holstein-Gottorpi saatkonda. Asus 1639 Tallinna, astus Rootsi riigi teenistusse, koostas koos rüütelkonnasekretär C. Meyeriga 1648–50 talupoegade sunnismaisuse tagamist taotleva seadustikuprojekti „Des Herzogthums Ehsten Ritter- und Land-Rechte", oli 1659–70 Eestimaa asehaldur.

Krusten, *Erni*, õieti Ernst Krustein (30. IV 1900 Muraste mõis, Harku v. – 16. VI 1984 Tallinn), kirjanik, Otto ja Pedro K-i vend, Reet K-i isa. Töötas 1915–50 mitmel pool aednikuna ning talu- ja juhutöödel, 1940. a-il ka Rakveres ja Tallinnas ajakirjanikuna, a-st 1950 oli kutseline kirjanik, a-st 1956 elas Tallinnas. Tuli kirjandusse 1920. a-te alguses luule ja lühiproosaga. Esimene lühiproosakogu „Kanarbik" ilmus 1927, esimene rom. „Mineviku jahil" 1929. 1930. a-il avaldas pms. novelle. Proosa on käsitluslaadilt lüüriline, eritleb sotsiaal-eetilisi konflikte ning süveneb inimsuhete ja inimese sisceelu keerukusse. Nõuk. ajal avaldas K. ajaloorom-i „Noorte südamed" (2 kd., 1954–56, ²1958), seejärel paistis silma psühholoogilise, inimesekeskse lühiproosaga (novellid, novelletid, miniatuurid); kirjutanud ka luuletusi (miniatuuri- ja värsikogu „Juka", 1963, luulekogu „Peegel tänaval", 1978). Avaldanud ka lastermt-id (proosa- ja värsirmt. „Sinisulg depoost", 1948, jutukogud „Kolm pähklit", 1955, „Hilised võililled", 1958, „Piibar", 1968, „Ühe tehiskoera seiklused", 1975) ja 2 näidendit („Mina elan", 1956, „Ameeriklased tulid", 1959) ning tõlkinud vene keelest (F. Panfjorov, I. Turgenev, M. Pujmanová). Eesti NSV rahvakirjanik (1972). Kirjanduse aastapreemia 1970, F. Tuglase novelliauhind 1984. **T:** rom-d *Org Mägedi armastus* (1939), *Pekside raamat* (1946) ja *Nagu piisake meres* (1962), lühiproosakogud *100 halli juust* (1936), *Pime armastus* (1941), *Rahu nimel* (1951), *Piitsa matused* (1957), *Õnnetu armastus* (1957), *Kevadet otsimas* (1960), *Viis lugu* (1968), *Rõõmunäljane* (1973), *Vurriluu* (1980), *Hull pääsuke* (1981) ja *Metalliotsija* (1984), jutustused *Vana võrukael* (1966), *Väga halb hinne* (1967) ja *Okupatsioon* (1969, ²1984), humoreskikogu *Lemmiktoit* (1967); *Teosed* 1–8 (1972–79).

Krusten (õieti Krustein), *Otto* (18. VI 1888 Muraste mõis, Harku v. – 23. II 1937 Tallinn), karikaturist, Erni ja Pedro K-i vend, Reet K-i onu. Õppis 1904–07 A. Laikmaa ateljeekoolis ja 1907–08 Peterburis Kunstide Edendamise Seltsi koolis. Joonistas karikatuure ajalehtedele („Tallinna Teataja", „Vaba Maa", „Päevaleht"), satiiriajakirjadele („Sarjaja", „Südamed", „Kratt") ja albumile „Õitsituled". Lähtus O. Gulbranssoni eeskujust, kujundas isikupärase stiilse ja lakoonilise joonekäsitluse. Tegi tabavalt iseloomustavaid humoristlikke šarže eesti kultuuri- ja ühisk.-tegelastest (A. Alle, J. Koort, J. Semper). Loonud ka rmt-ugraafikat ja maale.

B: R. Loodus. *Otto Krusten.* Tln., 1972.

Krusten, *Pedro*, õieti Peeter Krustein (21. V 1897 Muraste mõis, Harku v. – 14. I 1987 Washington; maetud Tallinna Metsakalmistule), kirjanik, Erni ja Otto K-i vend, Reet K-i onu. Oli a-st 1917 sõjaväeteenistuses, võttis Punaarmees osa Venemaa kodusõjast, naasis 1921 Eestisse. Tegutses 1920. a-te keskpaigast alates Tallinnas ajakirjanikuna. Läks 1944 Saksamaale, asus 1950 USA-sse, töötas 1951–67 raadiojaamas „Ameerika Hääl". Esimesed värsid avaldas 1923 ajakirjas „Looming", tunnustuse saavutas sõja-aastaid kujutavate omaelulooliste proosarmt-tega („Südamerahu", 1928, „Punane ohvitser", 1932), esile tõusis kodukohaainelise rom-ga „Vehklemõisa aednik" (1936) ja psühholoogiliste teostega (rom-d „Õilis vale", 1930, „Kalle Jaanuse kättemaks", 1939; novellikogud „Hädaohtlik tee", 1937, „Purustatud pesa", 1940). 1940.–50. a-te romaanid kajastavad esimeste pagulasaastate probleeme (rom-i-triloogia „Üle parda", Geislingen, 1946, „Ihaldatud silmapilk", Vadstena, 1950, ja „Inimese hoidja", Lund, 1952), sõjajärgsest loomingust paistab silma perekonna- ja kultuurilooline rom-itriloogia „Torn üle metsa" (Lund, 1959, Tallinn, ²1992), „Laul kõrgel kaldal" (Lund, 1962, Tallinn, ²1992) ja „Neiuke läks roosiaeda" (Lund, 1963, Tallinn ²1992). Avaldanud paguluses ka novellikogud „Huupi valitud" (1967) ja „Laevasõit Leoga" (1973) ning kultuurilooliste mälestuste ja reportaažide kogumikud „Kaugelviibija käekõrval" (1957), „Hullumajast möödumisel" (1972), „Aiapidu lampioonidega" (1978) ja „Kingitus" (1982; kõik Lund). **T:** novellikogu *Aedniku armastus* (1990), vestermt. *Lindude jooginõu* (Lund, 1990).

B: M. Jürma. *Pedro Krusten.* Lund, 1964.

Krusten, *Reet* (11. III 1934 Tallinn), kirjandusteadlane, filoloogiaknd. (1966), Erni K-i tütar, Ülo Tontsi abikaasa. Lõpetas 1957 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1957–60 Eesti Rkl. Kirjastuses, oli 1960–63 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i aspirant ja 1963–90 teadur. Uurinud pms. eesti lastekirjandust ja eesti sõjajärgset proosat, kirjutanud art-eid ja arvustusi, koostanud eesti lastekirjanduse uusväljaandeid. Tema eesti lastekirjanduse alaseid art-eid on ilmunud ka soome, saksa ja vene keeles. **T:** *Eesti lastekirjandus* (1995), *Eesti pagulaskirjandus. Kirjandusteadus. Kriitika. Lastekirjandus 1944–1992* (koos M. Kalda ja P. Viiresega, 1995), *Barnlitteraturen i Baltikum* (koos A. Jakelsiņa-Priedīte ja K. Urbaga; Stockholm, 1997).

Kruup, *Kalev* (19. II 1928 Särevere v., Järvamaa), psühholoog, meditsiinidr. (1949, Freiburgi ülikool). Töötanud a-st 1959 Tasmaania ülikoolis (Hobartis, Austraalias) psühholoogialektori ja vanemlektorina. Avaldanud uurimusi eksperimentaalpsühholoogia alalt. **T:** *The influence of method on time judgments.* – Australian Journal of Psychology, 1961, 13; *The effect of corrective practice on the reliability of counting seconds.* – Psychological Record, 1968, 18.

Kruus, *Hans* (22. X 1891 Tartu – 30. VI 1976 Tallinn), ajaloolane ja riigitegelane, ajaloodr. (1931), prof. (1931), ENSV TA akad. (1946), NSVL TA k-liige (1946). Õppis 1914–16 ja 1921–23 TÜ-s ajalugu, töötas a-st 1927 samas õppejõuna ja 1934–37 prorektorina. Osales Eesti Sotsialistide-revolutsionääride Partei asutamises (1917), oli selle KK esimees. 1920–21 Eesti Iseseisva Sotsial. Tööliste Partei juhtiv tegelane, 1932–36 „Ajaloolise Ajakirja" peatoim. Kirjutas 1920.–30. a-il uurimusi, mis on eesti esimesi professionaalseid ajalooteadustöid. Toimetas koguteose „Eesti. Maa, rahvas, kultuur" (1926), oli üldkäsitluse „Eesti ajalugu" (I–III, 1935–40) peatoim. ja autoreid, tegi kaastööd „Eesti biograafilisele leksikonile" ja „Eesti entsüklopeediale", kuulus mitmesse toimetuskolleegiumi. Oli juunist aug-ni 1940 J. Varese valitsuses peaministri asetäitja, 1940–41 ja 1944 TRÜ rektor, 1941–44 NSV Liidu tagalas, 1944–46 Eesti NSV välisasjade rahvakomissar ja 1946–50 välisminister (1946 osales Pariisi rahukonverentsil), 1946–50 ENSV TA president, 1950–54 eeluurimisvangistuses (kodanlikus natsionalismis süüdistatuna), 1955–58 NSVL TA Ajalooinst-i ja 1958–76 ENSV TA Ajaloo Inst-i

Erni Krusten

Pedro Krusten

Hans Kruus

Krusten

Krusten

Jaan Kruus

Oskar Kruus

Arvo Kruusement

Jaan Kruusvall

vanemteadur, 1958—76 ühtlasi ENSV TA Kodu-uurimise Komisjoni esimees. Eesti Maapäeva, Asutava Kogu ja I Riigikogu liige, 1940—51 ENSV Ülemnõukogu saadik. Eesti NSV tnl. teadlane (1943). **T:** *Vene-Liivi sõda (1558—1561)* (1924), *Talurahva käärimine Lõuna-Eestis XIX sajandi 40-ndail aastail* (1931), *Eesti Aleksandrikool* (1939), *Eesti ajaloost XIX sajandi teisel poolel* (1957), mälestused *Sajand lõppes, teine algas* (1964), *Ajaratta uutes ringides* (1979).

B: *Ajaloo järskudel radadel*. Tln., 1966; *Studia Historica in Honorem Hans Kruus*. Tln., 1971.

Kruus, *Heino* (30. IX 1926 Tallinn), korvpallur ja spordipedagoog. Lõpetas 1960 TRÜ kehakultuuriteaduskonna. Sai NSV Liidu meeskonnas 1952 Helsingi OM-il hõbe- ning 1951 ja 1953 EM-il kuldmedali, oli 1951 universiaadi ja 1953 noorsoofestivali võitja. NSV Liidu meistrivõistlustel sai 1949 kuld-, 1950 hõbe- ja 1945 pronksmedali. Tulnud 1946, 1947, 1949, 1954 ja 1955 Eesti meistriks korv- ning 1958 käsipallis. Oli 1954—63 „Kalevi" treener ja 1963—88 Tallinna Ehitus- ja Mehaanikatehnikumi õppejõud.

Kruus, *Jaan* (27. II 1884 Sooniste v. — 15. V 1942 Moskva), sõjaväelane, kindralmajor (1936). Teenis 1906—09 sundaega tsaariarmees, seejärel õppis Soome põllutöökoolis. Lõpetas 1915 korpuse ohvitseridekursuse ja 1923 kõrgema sõjakooli. Osales I maailmasõjas 3. Soome kütipolgus, Vabadussõjast võttis osa 3. jalaväepolgu ülemana. Rahu ajal juhtis eri aegadel 6., 3., 10. ja 7. jalaväerügementi, 7. jalaväerügemendi ülemana juhtis Värska Lõunalaagri ehitamist. Oli 1934—36 Valga sõjaväeringkonna ülem, a-st 1936 2. diviisi ülem, 1940—41 Punaarmee eesti territoriaalkorpuse 182. laskurdiviisi komandör. Viidi täienduskursuste ettekäändel Moskvasse, arreteeriti ja lasti maha. Vabadusristi II liigi 3. järk.

Kruus, *Oskar* (29. IX 1929 Vana-Otepää), kirjandusteadlane ja kirjanik, *dr. phil.* (1996). Lõpetas 1953 TRÜ eesti filoloogina. Oli 1953—73 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i aspirant ja teadur, 1973—74 „Loomingu" vanemtoim., 1974—75 Koidula-nim. Pärnu Draamateatri kirjandusala juh., 1976—77 ENSV Kirjanike Liidu kirjanduslik konsultant, 1986—90 kirjastuse „Eesti Raamat" teaduslik toim., 1993—97 TPÜ dots. Uurinud eesti kirjanduslugu. Avaldanud monograafiaid („Jakob Mändmets", 1961; „Kirjanik Raimond Kolk", 1995; „Hella Wuolijoki", 1999), art-ikogud „Naine hanesulega" (1971) ja „Eestiga südames võõrsil" (1996), luulet (kogud „Ma tulen Otepäält", 1962, „Rändaja purdel", 1977), novelle (kogud „Tabamatu armastus", 1975, „Juhusliku paari mäng", 1979, „Loobumised", 1980, „Ärkamised", 1984, „Mälestusi eelmistest eludest", 1998), romaane („Naiselikkuse seadus", 1986; ärkamisaja ühe juhi M. Miti elu käsitlev „Aeg atra seada", 1986; autobiograafilise tagapõhjaga noorsoorom. „Pühajärve album", 1989), mälestuste rmt-u „Unistuste purunemise aastad" (1997), dokumentaaljutustuse polaarlendur L. Kruse elust „Vahimees Põhjanaba teel" (1971), reisikirja „Ajamasinaga Türgimaal" (1985), näidendeid („Ärkamine nõidusunest ehk Viimsepäevakohus", 1984; „Armastuselaul Kevadetüdrukule", 1979), kirjanduslooliste vestete kogu „Apokrüiva lood eesti akadeemilise kirjandusajaloo juurde" (1983) ja koduloolisi rmt-id („Kirjanduslik Otepää", 1961; „Armastusväärne Haapsalu", 1992). Olnud „Eesti kirjarahva leksikoni" (1995) ja „Väikese eesti kirjanike leksikoni" (1998, koos M. Rebasega) koostaja ja toim.

Kruus, *Rein* (11. V 1957 Tallinn — 25. IV 1992 Tallinn), kirjandusteadlane ja kriitik. Lõpetas 1982 TRÜ vene filoloogina. Oli 1974—77 rmtk-töötaja, 1978—83 ENSV Rkl. Kirjastuskomitee ametnik, 1985—90 „Loomingu" toimetuses toim. ja 1990—92 Eesti Rahvusrmtk-s bibliograaf. Avaldanud ajakirjanduses art-eid 20. saj. eesti ja vene kultuuri ja kultuurisuhete kohta ning kirjandusarvustusi. Uurinud ja andnud välja I. Severjanini loomingut („Стихотворения", 1987, [2]1988).

Kruusement, *Arvo* (20. IV 1928 Hulja k., Undla v.), filmilavastaja. Lõpetas 1953 Moskvas Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i. Olnud 1953—61 Tallinna Draamateatris näitleja, töötanud 1962—64 Koidula-nim. Pärnu Draamateatris (1963—64 peanäitejuht), 1965—91 „Tallinnfilmis" (režissöör). Mänginud telelavastustes ja filmis. ENSV tnl. kunstitegelane (1980). ENSV rkl. preemia 1972. **F:** mängufilmid *Kevade* (1969), *Suvi* (1976), *Naine kütab sauna* (1978), *Karge meri* (1981), *Bande* (1985), *Sügis* (1990).

B: O.-M. Klaassen. *„Kevade" tee ekraanile*. Tln., 1977.

Kruusing, *Arvi* (23. IX 1950 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1998). Lõpetas 1973 TPI elektroonikainsenerina ja 1976 patendinduse kvalifikatsiooni tõstmise keskinst-i patentoloogina. Olnud 1973—90 ENSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-i ja 1990—92 Eesti TA Erikonstrueerimisbüroo insener ja teadur, a-st 1992 TTÜ vanemteadur ja a-st 1998 Oulu ülikooli teadur. Uurimusi elektroonika ja mikromehaaniliste täiturite kohta. **T:** *Micromachining of magnetic materials*. — Sensors and Actuators, A, 1999, 74.

Kruusma, *Elmar* (23. I 1940 Tallinn), majandustegelane. Lõpetas 1966 TPI elektrimasinate ja aparaatide erialal. Töötanud 1964—76 tehases „Norma" insener-konstruktori, peaenergeetiku ja peamehaanikuna. Olnud 1976—83 tarbekeemia tootmiskoondise „Flora" dir., a-st 1983 peadir., a-st 1993 as-i „Flora Kommerts" peadir., a-st 1996 as-i „Flora Liit" nõukogu esimees ja a-st 1997 as-i „Flora Kommerts" nõukogu esimees, ühtlasi as-i „Flora Vara" tegevdir.; 1995—97 Eesti Tööandjate ja Tööstuse Keskliidu esimees, a-st 1997 asejuh. ENSV tnl. tööstustöötaja (1989), ENSV rkl. preemia 1982.

Kruusvall, *Jaan* (õieti *Jaan*-Vahur) (7. XII 1940 Eru k., Palmse v.), kirjanik. Lõpetas 1971 Moskvas Gorki-nim. Kirjandusinst-i. Töötanud 1964—66 ja 1974—76 „Tallinnfilmis", 1971—74 Võhma (Lääne-Virumaa) rmtk-s ning 1978—81 „Sirbi ja Vasara", 1981—87 „Loomingu" ja 1991—96 „Maalehe" toimetuses. Esimesed luuletused ilmusid ajakirjanduses 1962. Avaldanud novelle ja miniatuure (kogud „Armastuse esimene pool", 1973, „Ma tean mitut inimest", 1976, „Katkendeid elust", 1983, „Maailmad akna taga", 1988, ja „Nokturn järve ääres", 1991), mis sisaldavad napisõnalises tihedas stiilis kujutatud elupilte. Tunnustuse on saavutanud näidenditega („Endine wunderkind", lavastatud 1979, ilm. koos näid-ga „Lammutamisele määratud maja" kogus „Katkendeid elust"; „Jõgi voolab", lavastatud 1980, „Hullumeelne professor, tema elukäik", lavastatud 1996), millest tuntuimad on „Pilvede värvid" (lavastatud 1983, ilm. koos näid-ga „Jõgi voolab" 1986) ja „Vaikuse vallamaja" (lavastatud 1987, ilm. koos näid-ga „Juba täna, juba homme" 1989), mis käsitlevad Eesti maarahva elu II maailmasõja lõpus ja selle järel. Kirjutanud ka filmistsenaariume. J. Smuuli preemia 1984 ja 1988, F. Tuglase novelliauhind 1980 ja 1992.

Kruusvall, *Jüri* (13. XII 1947 Rapla), psühholoog ja sotsioloog, psühholoogiadr. (1994). Lõpetas 1975 TRÜ. Olnud 1970—75 TRÜ sotsioloogialaboris vanemlaborant, 1975—78 TRÜ filosoofiakateedris teadur, 1978—80 „Eesti Maaehitusprojektis" peaspetsialist, 1980—88 TPedI pedagoogika- ja psühholoogiakateedri, 1988—92 teadus- ja arendusfirma „Re-

gio" ning 1992–94 TPÜ arengu-uuringute labori vanemteadur, 1994–98 TPÜ sotsioloogiaõppetooli korraline prof., a-st 1998 samas erakorraline prof., 1998–99 sotsiaalteaduskonna dekaani kt. Uurinud inimtegevuse keskkondlikku ja sotsiaalset mõjutatust ja linnakeskkonna mõju inimeste elulaadile. 1990. a-il avaldanud uurimusi rahvussuhete ja filantroopia teemal. **T:** *Mass housing and psychological research in the Soviet Union.* – Environmental Policy, Assessment and Communication. Aldeshot, Avebury. 1988; *Environmental and social influence on human activity* (doktoriväitekiri, 1994); *Usaldus ja usaldamatus rahvussuhetes.* Vene küsimus ja Eesti valikud (1998).

Krüdener [*krü:-*], Barbara *Juliane* von (22. XI 1764 Riia – 25. XII 1824 Karassubazar, Krimm), baltisaksa kirjanik. Elas seiklusrohkelt Lääne-Euroopas, avaldas 1803 prantsuskeelse kirirom-i „Valérie" I–II, mis saavutas suure menu tänu osavale reklaamile. 19. saj. algul elas läbi usulise ärkamise, oli sidemeis vennastekoguduse ja müstikutega, tegutses Šveitsis ja Saksamaal rändjutlustaja ja prohvetina, arendas heategevust. Et tema ümber kogunes msg. hulle ja seiklejaid, jäeti ta paljudes Euroopa riikides ilma elamis- või sissesõiduloast. A-st 1818 elas Võrumaal Viitina mõisas, kus pidas talupoegadele palvetunde. Oli keiser Aleksander I soosik, mõjutas teda Püha Liidu rajamisel.

Krüger [*krü:ger*], *Woldemar* Friedrich (2. I 1808 Kaave mõis, Laiuse khk. – 5. I 1894 Tartu), baltisaksa maalikunstnik ja graafik, päritolult eestlane. Õppis a-st 1827 Tartu ülikooli joonistuskoolis K. A. Senffi juures, täiendas end 1830–34 Saksamaal ja Itaalias. Tartusse naasnud, asutas 1835 oma litograafiatöökoja, töötas koolides joonistusõpetajana ja oli 1856–91 ülikooli joonistuskooli juh. Sai 1857 Peterburi KA-s akad-u nimetuse. Loonud biidermeierliku realismi laadis maastikupilte, portreid ja sarja Tartu vaateid (akvatinta). **T:** *Tütre portree* (1850), *Maastik* (1870–75).

Ksenofontov, *Juri* (20. IX 1927 Kursk), allergoloog, meditsiinidr. (1983). Osales II maailmasõjas, lõpetas 1955 Leningradi Sõjaväemeditsiiniakadeemia, oli seejärel Siberis sõjaväearst. Töötanud 1963–75 TRÜ teaduskonnasisehaiguste kateedris, olnud 1975–78 samas dots. (kinnit. 1977), 1978–90 hospitaalsisehaiguste kateedri dots., a-st 1987 prof. (kutse jäi kinnitamata). Uurinud bronhiaalastma- ja pneumoniahaigete autoimmuunsust, terve inimese organismi püriliku eripära ja mitme somaatilise haiguse (eriti allergiliste haiguste) tekkesoodumuse seost. **T:** *Методические рекомендации по изучению некоторых факторов риска аллергии и силы иммунного ответа* (1980).

Kuddo, *Arvo* (20. XI 1954 Tartu), majandusteadlane, majandusknd. (1981, Moskva, kinnit. 1983). Lõpetanud 1978 Moskva ülikooli majandusteaduskonna, täiendanud end 1989 Stockholmis Rootsi Inst-s. Töötanud 1981–90 ENSV TA Majanduse Inst-s noorem- ja vanemteadurina (1987–90 sotsiaalpoliitika ja demograafia sektori juh.). Olnud 1990–92 sotsiaalminister, hiljem tööminister, 1993 Eesti Panga peaspetsialist, 1994–95 Helsingis ÜRO Majandusuuringute Inst-i teadur, a-st 1995 Maailmapanga ökonomist. Uurimusi sotsiaalpoliitika ja demograafia alalt. **T:** *Regionaalne rahvastikupoliitika Eesti NSV-s* (1985). *Eesti NSV rahvastiku demograafiline areng* (1987). *Joomarluse ja alkoholismi leviku sotsiaalmajanduslikud põhjused ja tagajärjed* (1988). *Emerging labour markets. Labour market developments and transitional unemployment in Central and Eastern Europe* (1995). *Social transition: Social and employment policies in the former Soviet Union states* (1999).

Kudrjavski, *Dmitri* Nikolajevitš (25. X 1867 Peterburi – 9. XI 1920 Voronež), vene keeleteadlane. Lõpetas 1889 Peterburi ülikooli, oli 1898–1918 Tartu ülikooli prof. Avaldanud uurimusi üldise ja võrdleva keeleteaduse, Vana-India kultuuri ja klassikaliste keelte alalt. **T:** *Хрестоматия начального курса санскрита* (1903). *Начальный курс санскрита. Грамматика. Хрестоматия. Словарь* (1917).

Juliane von Krüdener

Kudrjavtseva, *Ludmilla* (7. VI 1925 Narva), keemik, keemiadr. (1984, Leningradi ülikool, kinnit. 1985). Lõpetas 1954 Leningradi ülikooli. Olnud a-st 1962 TTÜ Keemia Inst-i teadur (1986–89 peateadur). Uurimusi küllastumata süsivesinikke sisaldavate süsteemide termodünaamiliste omaduste ja mitteelektrolüütide lahuste termodünaamika kohta. **T:** *Тройные азеотропные системы* (1973, autoreid), *Excess enthalpies for the system o-xylene+cyclohexanol+phenol and o-xylene+cyclohexanol+1,3-butanediol at 318.15 K* (autoreid). – Journal of Chemical and Engineering Data, 1998, 43, 3.

Arvo Kuddo

Kudu, *Fred* (4. I 1917 Pärnu – 29. IX 1988 Tartu), kergejõustikutreener ja spordipedagoog. Lõpetas 1940 TÜ arstiteaduskonna kehalise kasvatuse osk-a. Eesti meister 1939 kaugushüppes ja 200 m tõkkejooksus. Isiklikud rekordid: 100 m jooksus 11,0 (1939), kaugushüppes 7.25 (1940). Oli a-st 1944 TRÜ õppejõud, 1944–50, 1952–57 ja 1960–65 kehakultuuriteaduskonna dekaan ning 1944–50 ja 1952–73 kergejõustikukateedri juh. (a-st 1956 dots.), 1964–78 ühtlasi NSV Liidu mitmevõistlejate koondise vanemtreener. Rahvusvaheliselt tunnustatud treenerina oli mitmevõistluse maavõistluste ja Euroopa karikavõistluste algatajaid. Õpilasi: H. Lipp, V. Maremäe-Nummert, R. Aun, N. Avilov, V. Külvet. NSVL-i tnl. treener (1964), ENSV tnl. sporditegelane (1964). **T:** *Mitmevõistlus* (1975).

Kudu, *Kalju* (16. III 1930 Tallinn), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1961, Leningradi pedagoogiline inst.). Lõpetas 1955 Leningradi pedagoogilise inst-i. Olnud 1958–96 TÜ õppejõud (a-st 1968 dots., 1961–71 üldfüüsika kateedri juh.). Täiendanud end Pariisis (1971) ja Brnos (1972). Eesti Füüsika Seltsi asutajaid (1989–91 selle aseesimees). Uurinud sädelahendust õhus alalis- ja kõrgsageduspinge korral, algatanud TÜ-s gaaslahenduse uurimise ja rajanud sellekohase labori.

Kuhi, *Leonard* Vello (22. X 1936 Hamilton, Kanada), astrofüüsik, *Ph. D.* (1963, Berkeley). Lõpetas 1958 Toronto ülikooli. Olnud 1963–89 California ülikooli õppejõud (a-st 1974 prof.), a-st 1991 Minnesota ülikooli prof. ning 1969 Boulderis, 1972–73 Pariisis ja 1978 Heidelbergis külalisprof. Uurimusi kiirgusenergia jaotumise kohta laiaulatusliku atmosfääriga mittestatsionaarsete tähtede spektreis; need vaatlused on saanud peamiseks lähtekohaks nn. *T Tauri* ja *WR* tüüpi tähtede atmosfääriprotsesside uurimisel.

Kuhlbars [*ku:l-*], *Friedrich* Karl Johann, pseud. Villi Andi (17. VIII 1841 Uniküla, Laatre v., Sangaste khk. – 28. I 1924 Viljandi), luuletaja ja lastekirjanik. Lõpetas 1861 Tartu õpetajate seminari, oli 1862–95 Viljandis elementaarkooli õpetaja ja juh. Avaldanud kodumurdelise luulekogu „Wastse laulo ja kannel" (1863), laulutekste meeskoorile („Wanemuine ehk Neljakordne Laulu-Lõng", 1870), koolilaulikuid, laste värsikogusid („Laulik koolis ja kodus", 1868; „Laste laulik", 1899; „Kooli kannel", 1908) jm., ka saksakeelset luulet („Vom Ostseestrande", 1904, pseud. Fritz Klüse). Luulekogu „Kannel ja mõõk" (1919) on pühendatud Vabadussõjale. Üldtuntuks on saanud mitu hümnilist isamaalaulu, pseudomütoloogilist muinsuseluulendust ja lastelaulu („Kui Kungla rahvas kuldsel a'al", „Eestimaa, mu isamaa", „Teele, teele kurekesed"). **T:** Villi Andi. *Luuletused* (3 kd., 1923–24).

Fred Kudu

Juliane von Krüdener

...rvo Kuddo

Valentin Kuik

Erich Kukk

Henn Kukk

Juhan Kukk

Kalev Kukk

Kuik, *Valentin* (27. I 1943 Novgorodi läh.), filmi- ja telelavastaja ning kirjanik. Lõpetas 1975 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i. Töötanud 1966—68 ETV-s, 1968—94 (vaheaegadega) msg. ametites „Tallinnfilmis", a-st 1975 olnud režissöör. Kirjutanud filmistsenaariume, teinud tõsielufilme („Tallinn 80", koos A. Söödiga, 1980) ja telelavastusi („Kallima naeratus", 1997). Avaldanud rom-i „Poegade mäss" (1997) ja novellikogu „Geiša" (1998). **F:** *Lurich* (1983), *Perekonnapildid* (1989), *Armastuse lahinguväljad* (1992), *Lurjus* (1999).

Kukk, *Aleksander* (22. XII 1885 Kurista v., Tartumaa — 31. V 1932 Jalta), NSV Liidu väejuht, 2. järgu armeekomandör. Oli sõjaväes a-st 1906. Võttis osa I maailmasõjast. Lõpetas 1918 kindralstaabi akadeemia. Oli Venemaa kodusõjas 1918 Läänearmee staabi luureosk-a ülem, sama aasta sept-st Nõuk-Saksa piirikomisjoni liige, hiljem selle komisjoni Nõuk. poole esimees, 1919 Eesti armee staabi operatiivosk-a ülem, okt. 1919 15. armee juh. ja 1919—20 sama armee staabiülem ning 1920—21 16. armee juh.; 1924—26 Lääne ja Valgevene sõjaväeringkonna staabi ülem, 1926—28 Leningradi sõjaväeringkonna ülema abi, 1928—30 Karjala kindlustatud raj-i komandant, 1931—32 NSV Liidu sõjaväeatašee Jaapanis.
B: J. Gorelik. *Armeekomandör Aleksander Kukk*. Tln., 1986.

Kukk, *Artur* (22. VI 1889 Hämeenlinna — 19. IV 1958 Tallinn), sportlane, spordiorganisaator ja treener. Elas 1918—31 Soomes. Oli Eestis mitme spordiala (kiiruisutamise, jääpalli, džudžitsu) pioneere. Võistles paljudel spordialadel (edukaimalt kiiruisutamises, poksis ja maadluses). Oli mitme Tallinna (sh. „Spordi", 1912, ja „Olümpia", 1915) ja Helsingi spordiseltsi asutajaid. Andis Soomes 1921 välja eestikeelset spordikuukirja „Võitja". Propageeris innukalt karskust. Töötas a-st 1931 Harjumaa spordiinstruktorina ja pärast II maailmasõda ühisk. treenerina.

Kukk, *Erich* (26. X 1928 Misso v.), botaanik (algoloog) ja veekaitseeriteadlane, bioloogiaknd. (1961), Ülle K-e abikaasa. Lõpetas 1953 bioloogina TRÜ, olnud samast aastast taimesüstemaatika ja geobotaanika kateedri õppejõud (1962—65 ja 1967—95 dots., a-st 1996 TÜ botaanika ja ökoloogia inst-i botaanikaõppetooli kuraator). Osalenud Kesk-Aasias, Mongoolias (töötas seal kolmel suvel) ja Läänemerel ekspeditsioonides. Uurimusi sini- ja rohevetikate süstemaatika, ökoloogia ja leviku alalt ning veekogude reostusest ja puhastamisest. Kõrgkooliõpiku „Botaanika" (I 1965, II 1970, III 1979) autoreid. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *О проблемах экологии и географического распределения сине-зелёных водорослей.* — Биология сине-зелёных водорослей (1969); *Tartu Ülikooli loodusteadlaste ekspeditsioonid aastail 1919—1994.* — Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi, 29 (1997).

Kukk, *Henn* (18. III 1942 Lõhavere k., Taevere v.), merebioloog, bioloogiaknd. (1980). Lõpetas 1970 bioloogina TRÜ. Töötanud 1970—91 Läänemere Kalamajanduse TUI-s (1984—91 hüdrobioloogiasektori juh-na), olnud 1991 Eesti TA Ökoloogia ja Mereuuringute Inst-i merebioloogiasektori juh. ja samast aastast merebioloogiaosk-a juh., a-st 1992 Eesti Mereinst-i merebioloogiasektori juh., a-st 1996 TPÜ bioloogia õppetooli prof., a-st 1999 matemaatika-loodusteaduskonna dekaan. Uurinud Läänemere põhjataimestiku liigilist koostist, levikut, jaotumust ja tähtsust ökosüsteemis. Tegelnud bioindikatsiooniga ning Läänemere madalveekooslustes toimiva aine ja energia suundumise küsimustega. Rahvusv. Mereuuringute Nõukogu mereelustiku komitee ja bioloogilise okeanoloogia komitee ning Läänemere Merebioloogide Komitee liige; kuulub paljudesse rahvusv. töörühmadesse. **T:** *Bottom vegetation in the Southern coastal waters of the Gulf on Finland.* — Botanical Journal, 1978, 63, 6; *Phytobenthos.* — Ecosystem of the Gulf of Riga between 1920—1990 (1995).

Kukk, *Jakob* (9. IX 1870 Ilmatsalu v. — 25. VII 1933 Tallinn), kirikutegelane. Lõpetas 1895 Tartu ülikooli usuteaduskonna. Oli 1900—02 Rõuge, 1902—04 Peterburi Jaani koguduse ja 1904—05 Tartu Maarja koguduse abiõpetaja, 1906—21 Keilas pastor, Vabadussõja ajal ühtlasi sõjaväevaimulik. 1919 ajutine piiskop, 1920—33 EELK piiskop (selles ametis esimene eestlane).

Kukk, *Juhan* (13. IV 1885 Salla v. — 4. XII 1942 Arhangelsk), riigi- ja majandustegelane. Lõpetas 1910 Riia Polütehnilise Inst-i. Töötas 1913—17 ühistegevuses, oli 1917. a. iseseisvusmanifesti koostajaid, 1918—23 juhtivaid poliitikuid (1918—20 rahandus- ja 1920—22 kaubandus-tööstusmin., 1921—22 Riigikogu esimees, 1922—23 riigivanem), 1923—24 ja 1926—30 Eesti Tarvitajateühistute Keskühisuse, 1924—26 Eesti Panga ja 1931—40 Balti Puuvillavabriku dir. K. oli Eesti ühistegevusliikumise edendajaid, kuulus msg. ühistegevusorg-de nõukogudesse. Asutava Kogu ning I ja II Riigikogu liige (tööerakondlane). Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1940, hukkus vangilaagris.

Kukk, *Jüri* (1. V 1940 Pärnu — 27. III 1981 Vologda), keemik, vabadusvõitleja, keemiaknd. (1973). Lõpetas keemikuna TRÜ, oli seejärel samas anorgaanilise keemia õppejõud (a-st 1974 dots.). Okt-st 1975 sept-ni 1976 oli teadustööl Prantsusmaal. Pärast naasmist astus välja NLKP-st, mille liige oli olnud 13 aastat, taotles enda vabastamist NSV Liidu kodakondsusest ja luba emigreeruda. Vallandati 1979 TRÜ-st. Tegi tihedat koostööd teiste teisitimõtlejatega. KGB arreteeris K-e märtsis 1980, ta mõisteti 1981 Nõukogude-vastases tegevuses süüdistatuna kaheks aastaks vangi. Suri Vologda vanglahaiglas. Maeti 1989 ümber Kursi kalmistule.
B: R. Taagepera. *Softening without liberalization in the Soviet Union. The case of Jüri Kukk.* USA, 1984. [e. k. lühendatult — Looming, 1989, 4—5.]

Kukk, *Kalev* (3. VI 1951 Tallinn), majandusteadlane ja poliitik, majandusknd. (1980). Lõpetas 1974 TRÜ bioloogia-geograafiateaduskonna majandusgeograafina ja 1982 NSVL patendiinst-i. Oli 1973—90 ENSV TA Majanduse Inst-i teadur, 1990—92 Riigikantseleis valitsusnõunik ning veebr-st sept-ni 1992 Eesti Panga peaspetsialist. A-st 1992 Riigikogu liige, algul Keskerakonnas, a-st 1994 Reformierakonnas. 1995—96 EV teede- ja sideminister. 1993—95 ja a-st 1996 Eesti Panga nõukogu liige. **T:** *Foreign economic relations of Estonia: Export. Import. Turn to the West* (1992).

Kukk, *Meelis* (26. VII 1959 Mõisaküla, Kabli kn.), majandustegelane. Lõpetas 1982 TPI puidutöötlemise tehnoloogia erialal. Olnud 1982—85 puidutöötlemiskombinaadi „Viisnurk" suusavabriku meister ja tootmisosk. juh. asetäitja, 1985—90 „Viisnurga" mööblivabriku dir-i asetäitja ja 1990—95 dir., a-st 1995 as-i „Viisnurk" tegevdir. EV majanduspreemia 1993.

Kukk, *Peeter*-Enn (2. IX 1934 Tallinn), füüsik, keemiadr. (1984, Sverdlovski keemiainst.). Lõpetas 1960 TRÜ. Täiendanud end Moskvas (1973), Tokyos (1976) ja Hannoveris (1996). Töötanud a-st 1961 TTÜ-s (1973—83 dots., a-st 1986 prof.). Eesti Füüsika Seltsi ja Eesti Materjalitehnika Ühingu asutajaliige. Uurinud kristallivõre punktdefektide mõju pooljuhtide optoelektrilistele omadustele. Loonud pooljuhtmaterjaliteaduse uue uurimissuuna — punktdefektide keemilise laadi ja nende tekkeprotsessi uurimise luminestsentskiirguse abil. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Luminescent centres formation processes in activated CdS phosphors* (koos A. Ermiga).

— Physica Status Solidi, 1983, 75; *The nature of recombination centres in silver and chlorine doped CdS phosphors* (autoreid). — Journal of Physical Chemistry of Solids, 1990, 51.

Kukk, *Toomas* (11. VI 1971 Tallinn), botaanik, *mag. scient.* (botaanika ja mükoloogia; 1995). Lõpetas 1993 bioloogina TÜ. Töötanud a-st 1991 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (a-st 1997 teadur). Uurinud Eesti taimestiku liigilist koosseisu, karutubaka (*Pilosella*) perekonna süstemaatikat ning Eesti puisniitude levikut ja ökoloogiat. 1993—2000 Eesti Looduseuurijate Seltsi botaanikasektsiooni esimees ja a-st 1994 seltsi juhatuse liige, a-st 1997 Pärandkoosluste Kaitse Ühingu esimees (asutajaliige), a-st 1998 Eesti TA Looduskaitse Komisjoni liige. Toimetanud Eesti Looduseuurijate Seltsi väljaannet „Rukkilill" ning looduseuurijate päevade ettekannete kogumikke. **T:** *Tallinna floora nimestik.* — Scripta botanica, VII (1991); *Soontaimede anatoomia väike praktikum* (1996), *Puisniidud* (koos K. Kulliga). — Estonia Maritima 2 (1997); *Eesti taimestik* (1999).

Kukk, *Vello* (18. V 1941 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1972). Lõpetas 1964 elektriinsenerina TPI ja 1972 rakendusmatemaatikuna TRÜ, täiendanud end 1974—75 Bratislavas. Olnud a-st 1965 TTÜ õppejõud (a-st 1992 prof.), a-st 1997 siduteooria ja disaini õppetooli juh. A-st 1998 Elektri- ja Elektroonikainseneride Liidu (IEEE) Eesti osk. esimees. Uurimusi elektroonikadisaini ja disainimeetodite kohta. Loonud objekt-orienteeritud elektroonikasüsteemide simulaatoreid, aktiivfiltreid, ostsillaatorite ja Halli andurite mudeleid ning uurinud nende rakendamise võimalusi. Teadustöid ka Laguerre'i ridade kasutamise kohta lineaarsüsteemide analüüsis. **T:** *State variables and Laguerre series.* — Electronics Letters, 1971, 7, 10; *An improved algorithm for rational approximation of transfer functions.* — International Journal of Circuit Theory and Applications, 1977, 5; *Large signal models and monotonic phase signals for modelling of oscillators.* — Proceedings of 7th International Workshop on Nonlinear Dynamics of Electronic Systems, 1999.

Kukk, *Ülle* (18. XI 1937 Tartu), botaanik ja looduskaitsja, Erich K-e abikaasa, bioloogiaknd. (1973). Lõpetas 1960 TRÜ. Töötanud 1960—62 TRÜ-s ja ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s, 1965—75 ENSV TA Tallinna Botaanikaaias teadustöötajana, 1976—96 Eesti Metsainst-s (a-st 1978 vanemteadur) ja a-st 1996 EPMÜ Keskkonnakaitse Inst-s (vanemteadur). Uurinud samblikke, looduslikke dekoratiivtaimi ja nende kasutamist haljastamisel, pargikooslusi, haruldasi ja kaitstavaid taimeliike ning nende levikut, bioloogiat, kaitset ja seiret. On Eesti Orhideekaitse Klubi (1985) asutajaliige ja juhatuse liige. Berni konventsiooni taimestiku kaitse ekspertrühma liige. „Eesti punase raamatu" (1998) autoreid. **T:** *Looduslikke dekoratiivtaimi* (1972), *Kohalikke haljastamiseks sobivaid lehtdekoratiivseid rohttaimi* (1974), *Haruldaste taimeliikide kaitse olukord Eesti NSV-s* (1988), *Haruldaste taimeliikide kasvupaikade kaitsest.* — Eesti Looduseuurijate Seltsi aastaraamat, 1998, 78; *Eesti kaitstavad taimeliigid* (1999).

Kukke, *Villi Hugo* (1. III 1898 Pala v. — 3. VIII 1942 Sverdlovski), poliitik ja ajakirjanik. Lõpetas 1927 TÜ õigusteaduskonna. Töötas 1923—28 „Postimehe" toimetuses ja 1928—30 Pärnus ajalehtede toimetustes. Oli a-st 1930 vandeadvokaadi abi, 1932—33 haridus- ja sotsiaalminister (korraldas keskkoolireformi eeltööd), 1934—35 siseministri abi, 1937 rkl. propaganda talituse juh. ja 1935—40 „Uue Elu" peatoim. IV—V Riigikogu liige (rahvaerakondlane). Tegutses juhtivalt üliõpilasorg-des: kuulus Eesti Üliõpilaste Seltsi, oli Tartu üliõpilaskonna abiesimees ja esimees (1921—23), Soome-Eesti-Läti-Leedu Üliõpilaskondade Liidu asutajaid (1923), Rahvusv. Üliõpilasliidu alaline delegaat (1925—27). Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, lasti vangilaagris maha.

Kukrus, *Ants* (22. X 1940 Valga), majandusteadlane, õigusteaduse knd. (1975). Lõpetas 1966 TPI energeetikateaduskonna ja 1972 NSVL patendiinst-i. Täiendanud end Genfis Ülemaailmses Intellektuaalse Omandi Org-s (1993), stažeerinud Strassbourg'i Robert Schumanni ülikooli õigusteaduskonnas ja Münchenis Euroopa Patendiametis (1993). Töötanud a-st 1969 TTÜ-s (1969—82 teadur ja osakonnajuh., 1982—87 dots., 1987—92 ohutuse ja õiguse kateedri juh., a-st 1987 prof., 1992—97 majandusõiguse õppetooli juh. ja territoriaalmajanduse inst-i dir., a-st 1997 ka majandusõiguse korraline prof.). Tegelnud majandusõiguse, töökaitse ja patendinduse küsimustega. Kuulus 1980—91 Rahvusv. Tööstusomandi Kaitse Assotsiatsiooni NSV Liidu rühma, a-st 1992 olnud Eesti rühma liige. ENSV tnl. leiutaja (1980). ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Litsentsid ja tehnika progress* (1980), *Научно-технический прогресс и лицензии* (1985), *Patendinduse alused* (1986), *Наука: организация, планирование, управление* (1988), *Tööstusomandi õiguskaitse* (1995).

Kukumägi, *Arvo* (9. VIII 1958 Satserinna kn.), näitleja. Lõpetas 1980 TRK lavakunstikateedri näitlejana ja 1989 Moskvas režissööride ja stsenaristide kõrgemad kursused mängufilmide režissöörina. Töötas 1980—84 ENSV Rkl. Noorsooteatris näitlejana, hiljem olnud vabakutseline. K-e psühholoogiliselt veenvalt kehastatud, mõneti neurootiline noor tegelane satub tihti vastuollu ühisk-s käibivate normidega. **O:** filmides: Margus (*Karikakramäng*), Tõnu (*Metskannikesed*), Mihkel Värbu (*Jõulud Vigalas*), volinik Mait Kukumeri (*Ideaalmaastik*), Holmberg (*Suletud ring*), Meleleiv (*Hundiseaduste aegu*), Linkhorst (*Saja aasta pärast mais*), Adolf (*Võlausaldajad*); telelavastustes: linnapea Martin Berg (*Linnapea ehk Hirmu põhivormid*); teatris: poiss, kes sõidab koju (Saluri *Poistesõidud*), Hind (Traadi *Puud olid, puud olid hellad velled*), Torquato Tasso (Goethe *Torquato Tasso*).

Kulbach [*-ah*], *Valdek* (6. IV 1927 Joala k., Auvere-Joala v.), ehitusteadlane, tehnikateaduste dr. (1972, kinnit. 1973), Eesti TA liige (1986), Tampere tehnikaülikooli audr. (1992). Lõpetas 1951 tööstus- ja tsiviilehituse erialal TPI, täiendas end 1952—54 Leningradi polütehnilises inst-s. Töötanud a-st 1955 TTÜ-s (a-st 1973 prof.), olnud 1975—98 ehituskonstruktsioonide kateedri (pärast ülikooli struktuurimuutust teraskonstruktsioonide õppetool) juh., a-st 1998 emeriitprof. Uurimusi rippkatuste ja ruumkonstruktsioonide kohta. Loonud koos J. Aarega üliraskete ja kõrgete seadmete montaaži mastid ning koos K. Õigeriga Tartu laululava kõlaekraani. ENSV rkl. preemia 1970, EV teaduspreemia 1995. **T:** *Metallkonstruktsioonid* (2 kd., 1961—70, [2]1985, koos J. Aarega), *Tubular structures* (1990, London, New York; autoreid), *Challenges to civil and mechanical engineering in 2000 and beyond* (1997, Varssavi; autoreid).

Kuld, *Ilme* (10. X 1938 Kaaru k., Mooste v.), kujur, Riho K-a abikaasa. Lõpetas 1965 ERKI. Viljelnud väikeplastikat (põhil. lüürilist naisakti), dekoratiivskulptuuri („Hool", 1986, Pärnu lastepolikliinik) ning aia- ja pargiskulptuuri. Loonud hauasambaid (I. Väikmeri, 1982, Tallinna Pärnamäe kalmistu; M. Annus, 1987, Tallinna Metsakalmistu). A-st 1988 osalenud rahvusv. puuskulptuurisümpoosionidel. **T:** *Ähvardav pilv* (1974, polüester), *Tuulte tunnil*, *Lõikuspidu* (mõlemad 1983), *Tütarlaps* (1988, kõik pronks), *Rahuingel* (1990), *Viljakus* (1992), *Hetk* (1996), *Lained* (1999, kõik puu).

Toomas Kukk

Ülle Kukk

Hugo Kukke

Arvo Kukumägi

Valdek Kulbach

Kuld, *Riho* (10. V 1936 Tallinn), kujur, Ilme K-a abikaasa. Lõpetas 1962 ERKI, oli 1962—67 samas õppejõud. Teostele on omane ekspressiivne kompositsioon. 1960. a-il lõi koos M. Variku ja A. Murdmaaga mälestussambaid, mille lihtne plastiline lahendus oli eesti monumendikunstis murranguline (Kuressaare fašismiohvrite mälestussammas, 1965; Tehumardi obelisk, 1967). Suuremõõtmelistes dekoratiivskulptuurides („Energeetika",1980, teras, Balti Soojuselektrijaam, Narva) on K. tabavalt edasi andnud liikumishetke, vabaplastikat iseloomustab jõuline rütm. Viljelnud ka portreed ja a-st 1988 osalenud rahvusv. puuskulptuurisümpoosionidel. ENSV tnl. kunstnik (1981). K. Raua preemia 1973. **T:** *Linnud* (1966, raudplekk), *Raju* (1972), *Muusa* (1982), *Sõnum* (1987, kõik pronks), *Peatumatu aeg* (1992, plastiliin), Kristuse kuju (1997, koos Ilme K-ga, Saksamaal Bargfeld-Stegeni kirikus), *Tabamatu* (1997), *Uni* (1999, kõik puu).

Kuldkepp, *Leili* (10. II 1931 Penuja v.), metallikunstnik. Lõpetas 1959 ERKI. Olnud 1959—63 TPedI ja 1962—95 TKÜ õppejõud (a-st 1984 prof., 1989—95 metallehistöökateedri juh., a-st 1995 emeriitprof.). Loonud põhil. ehteid, asetanud peatähtsuse erinevate, pms. enda töödeldud kivide (ahhaat, kaltsedon, Saaremaa mineraalid, mammutiluu) esteetilisele väärtusele. 1980. a-te keskpaigast huvitunud etnograafilisest ainestikust. Loonud ka vasest taotud ehisnõusid ja küünlajalgu. ENSV tnl. kunstitegelane (1982). K. Raua preemia 1982. **T:** ehted *Lina* I—II (1977), *Traperii* I—II (1980), *Eestimaa niidud, põllud, sood ja metsad* (1981), *Eluring* I—IV (1988), *Uskumused* I—XXXV (1988—90).

Kuldsepp, *Armas* (3. IX 1919 Haapsalu), koolijuht ja õpetaja. Lõpetas 1960 inglise filoloogina TRÜ. Töötanud 1941—54 kaubandusjuhina, 1954—80 Pärnu 2. kk-s õpetajana, 1960—80 dir-na. Viis ellu kooliuuenduslikke põhimõtteid: rakendas tööle õpilasomavalitsuse, edendas kodu ja kooli koostööd, pidas täienduskursustel, koolides ja ühingus „Teadus" loenguid. Avaldanud ajakirjanduses u. 150 kasvatusteemalist art-t. Arendanud Pärnu linna kultuurielu ja välissuhteid. ENSV tnl. õpetaja (1973). J. V. Jannseni preemia 1995.

Kuljus, *Riivo* (a-ni 1935 Richard) (26. VI 1902 Aseri k., Kalvi v. — 4. V 1967 Tallinn), lavastaja, teatrijuht ja näitleja. Lõpetas 1924 Draamastuudio teatrikooli. Oli 1924—32 Eesti Haridusliidu näitekunstiinspektor, 1932—34 Narva Teatri näitejuht, 1935—42 Kuressaare Teatri üldjuht ning 1942—46 „Endla" näitejuht ja dir., 1946—51 viibis represseerituna NSV Liidu vangilaagrites. **L:** Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit* (1932, 1934, 1940, 1943, mängis Mulki), Vilde ja Särevi *Mäeküla piimamees* (1934), Kálmáni *Mariza* (1934, 1937, 1945), Lutsu *Paunvere* (1937, mängis Arakut), Lutsu ja Särevi *Tagahoovis* (1939, mängis Sonni), Pagnoli *Fanny* (1940, mängis Césarit), *César* ja *Marius* (mõlemad 1941), Raudsepa *Lipud tormis* (1941), Kitzbergi *Neetud talu* (1942, mängis Jaaku), Falli *Lõbus talupoeg* (1945).

Kull, *Elle* (5. I 1952 Haapsalu), näitleja, A.-E. Kerge abikaasa. Lõpetas 1974 näitlejaerialal TRK, töötanud samast aastast Eesti Draamateatris. Saanud tuntuks filminäitlejana („Ukuaru", „Surma hinda küsi surnutelt", „Valatud veri" (Leedus), „Savoy ball"; telefilmid „Pisuhänd", „Rauaaeg" (Soomes), „Kahe kodu ballaad"), mänginud ka telelavastustes („Rudolf ja Irma"). A-st 1998 UNICEF-i Eesti Rahvuskomitee president. ENSV tnl. kunstnik (1982). **O:** Catharina (Kallase ja Kiila *Reigi õpetaja*), Kyllikki (Linnanoja ja Kazimiri *Kalevala*), Maša (Tolstoi *Elav laip*), Ilmarise emand (Kivi ja Sipari *Kullervo*), leedi Macbeth (Shakespeare'i *Macbeth*), Beatrice (Milleri [illegible]), B (Albee' *Kolm pikka naist*).

Kull, *Ivar* (25. XI 1928 Tallinn — 28. VI 1989 Viljandi), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1958). Lõpetas 1953 TRÜ, oli 1956—89 sealsamas õppejõud, a-st 1963 dots. Uurimusi ridade teooria, matemaatilise loogika, semiootika, sünergeetika, tehisintellekti jmt. alalt. **T:** *Matemaatiline loogika* (1964), *Programmeerimine* (1971, autoreid).

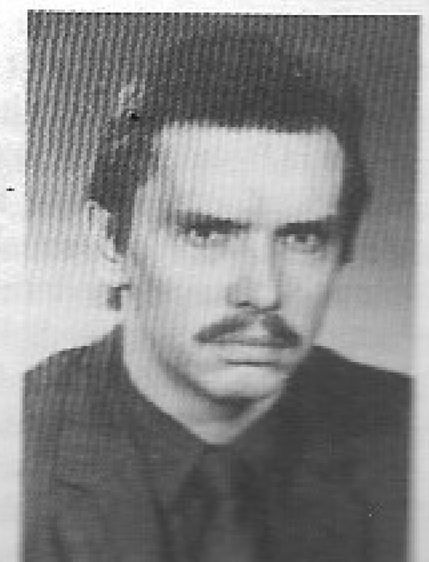
Kull, *Kalevi* (12. VIII 1952 Tartu), ökofüsioloog, Tiiu K-i abikaasa, Olevi K-i vend, *dr. phil.* (1987). Lõpetas 1975 bioloogina TRÜ. Töötanud 1975—77 ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-s (uuris taimede fotosünteesi ja kasvu) ja a-st 1977 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1984—97 ökofüsioloogiaosk-a juh.), a-st 1991 olnud TÜ botaanika ja ökoloogia inst-i (1992—97 ökofüsioloogia korraline prof., 1997—98 külalisprof.) ja a-st 1977 semiootika osk-a õppejõud. Oli 1996 Münsteri ülikooli külalisprof. Uurimusi teoreetilise bioloogia, biosemiootika, evolutsiooni ja liikide kooselu mehhanismide valdkonnast. 1991—94 Eesti Looduseuurijate Seltsi president. Korraldanud Eesti teoreetilise bioloogia kevadkoole, on paljude teadusväljaannete toimetuskolleegiumi liige. **T:** *Theoretical biology in Estonia* (1985, koos U. Sutropiga), *Baer and modern biology* (1992, toim.), *Puisniidud* (koos T. Kukega). — Estonia Maritima, 2 (1997).

Kull, *Karl* (3. III 1930 Pärnu), kirurg ja onkoloog, meditsiiniknd. (1968). Lõpetas 1955 TRÜ. Töötanud 1955—57 Hiiumaal, 1957—62 Tapal, 1962—65 Tartu Kliinilises Haiglas ja seejärel Tartu onkoloogiadispanseris, olnud a-st 1975 TÜ radioloogia ja onkoloogia kateedri (a-st 1993 radioloogia ja onkoloogia kliinik) dots. (kutse a-st 1980), 1992—96 onkoloogia korraline prof., a-st 1996 emeriitprof. ENSV tnl. arst (1987). **T:** *Esmane maokõndi vähk.* — TRÜ toimetised (1987); *Factors influencing survival of patients after radical surgery for gastric cancer — a regional study of 406 patients over a 10-year period.* — Acta oncologica (1994, koos A. Arakuga).

Kull, *Mart* (3. XI 1956 Tartu), otorinolarüngoloog ja tsütoloog, meditsiiniknd. (1987), Peterburi Otorinolarüngoloogia ning Pea- ja Kaelakirurgia Akadeemia liige. Lõpetas 1981 TRÜ, töötanud sealsamas, olnud a-st 1992 otorinolarüngoloogia õppetooli prof. ja kõrvakliiniku juh., 1996—97 TÜ prorektor, a-st 2000 ka TÜ kliinikumi kõrvakliiniku juh., ühtlasi a-st 1989 EV Sotsiaalmin-i otorinolarüngoloogianõunik. Uurimisvaldkonnad: pea- ja kaelapiirkonna laserkirurgiliste operatsioonide uued meetodid, füüsikaliste tegurite toime järel tekkivad rakulised muutused, kopsude tehisjugaventilatsiooni meetodid, ultraheli mikrokirurgiliste meetodite arendamine ja juurutamine. Autoritunnistusi kõriinstrumentaariumi, laserkvartsskalpellide, kopsude topeltsagedusega jugaventilatsiooni metoodika, neelu ja suulae lihasetoonuse mõõtmise metoodika ning hinge- ja söögitoru siseproteeside kohta. Ida-Euroopa otorinolarüngoloogiaajakirja toimetuse kolleegiumi liige.

Kull, *Olevi* (22. VI 1955 Rakvere), metsateadlane,

Kalevi Kull

Olevi Kull

Raimund Kull

Tiiu Kull

ökoloog, Kalevi K-i vend, bioloogiaknd. (1987). Lõpetas 1981 metsamajanduse insenerina EPA. Olnud 1983–90 TRÜ ökosüsteemide laboratooriumi teadur, a-st 1990 TÜ botaanika ja ökoloogia inst-i lektor ja a-st 1999 samas rakendusökoloogia prof., a-st 1990 ka TPÜ Ökoloogia Inst-i Tartu osk. juh. Uurimisvaldkonnad: fotosünteesi ökoloogia, taimekoosluste funktsionaalne struktuur, globaalmuutuste mõju taimedele. EV teaduspreemia 1995 ja 2000. **T:** *The role of nitrogen in a simple scheme to scale up photosynthesis from leaf to canopy* (koos P. Jarvisega). — Plant, Cell and Environment, 18, 1995; *Photosynthetic responses of aspen clones to simultaneous exposures of ozone and* CO_2 (autoreid). — Canadian Journal of Forest Research, 26, 1996; *Acclimation of photosynthesis to light: a mechanistic approach.* — Functional Ecology, 13, 1999.

Kull, *Raimund* (3. X 1882 Narva – 10. X 1942 Tallinn), dirigent ja helilooja, L. Reimani elukaaslane. Lõpetas 1906 tromboonierialal Peterburi konservatooriumi (F. Türneri kl.), töötas dirigendi ja orkestrandina Peterburis, Kaasanis ja Rostovis. Oli 1912–20 „Estonia" teatri peadirigent, a-st 1920 dirigent ja a-st 1930 muusikajuht. Juhatas 1918–27 Eesti mereväeorkestrit ning 1934–39 Riigi Ringhäälingu sümfooniaorkestrit. Oli 1919 üks TK asutajaid, a-st 1929 töötas TK trombooniõppejõuna (a-st 1937 prof.). Oli IX, X ja XI üldlaulupeo puhkpilliorkestrite üldjuht. **T:** *Popurriifantaasia* sümfooniaorkestrile (1913), sümfooniline pilt *Kriuša lahing* (1920), meeskoorilaule *(Laulumeeste marss, Päeva järel meie päevad),* kammermuusikat (*Fantaasia-kapriis* ning *Nokturn* viiulile ja klaverile).
B: H. Tõnson. *Raimund Kull.* Tln., 1969; J. Aavik. *Raimund Kull 25 aastat „Estonia" muusikajuhiks.* — Teater, 1937, 7.

Kull, *Rein* (8. X 1925 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1967). Lõpetas 1955 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud a-st 1956 Eesti Keele Inst-s (1973–82 terminoloogia- ja õigekeelsussektori juh.). Korrastanud oskussõnavara, käsitlenud eesti liitsõnu ja uudissõnu ning tegelnud oskuskeele- ja üldkeelekorraldusega. „Õigekeelsussõnaraamatu" (1976), „Mereleksikoni" (1996) ja „Võõrsõnastiku" (1999) toim-id. F. J. Wiedemanni keeleauhind 1992.

Kull, *Tiiu* (26. VIII 1958 Tallinn), botaanik, Kalevi K-i abikaasa, Vello Veski tütar, *dr. phil.* (1997). Lõpetas 1981 bioloogina TRÜ. Töötanud 1981–84 Eesti Looduseuurijate Seltsis, a-st 1984 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1998. a-st botaanikaosk-a juh.). Uurinud haruldasi taimeliike ja nende populatsioonibioloogiat, taimeliikide levikut ja taimede klonaalset kasvu (vegetatiivset uuenemist). A-st 1982 Eesti Looduseuurijate Seltsi vaatlusvõrkude komisjoni liige, a-st 1990 Eesti Orhideekaitse Klubi president, 1993–98 Eestimaa Looduse Fondi nõukogu liige, a-st 1997 Eesti Metsaseltsi volikogu liige. **T:** *Kuldking* (1987), *Fruit-set and recruitment in populations of* Cypripedium calceolus *L.* — Botanical Journal of the Linnean Society, 1998, 126.

Kullam, *Ilmar* (15. VI 1922 Tartu), korvpallur ja spordipedagoog. Lõpetas 1959 TRÜ kehakultuuriteaduskonna. Kuulus hea taktikalise vaistuga universaalse mängijana 1947–53 NSV Liidu koondmeeskonda, võitis sellega 1952 Helsingi OM-il hõbemedali, tuli 1947, 1951 ja 1953 Euroopa meistriks ning 1949 ja 1951 universiaadi võitjaks. Sai 1949 TRÜ spordiklubi meeskonnaga NSV Liidu meistriks (1950 hõbemedal ja 1951 pronksmedal ning pronksmedal ka 1945 Tallinna „Kalevi" meeskonnaga). 1948, 1956, 1957 ja 1960 Eesti meister. Oli 1966–93 TÜ õppejõud (1973–83 ka sportmängude kateedri juh.), 1960–71 ühtlasi Tartu „Kalevi" korvpallimeeskonna vanemtreener, juhendas ka Eesti koondist (1967 sai see NSV Liidu rahvaste spartakiaadil hõbe- ja 1971 pronksmedali). NSVL-i tnl. meistersportlane (1951), NSVL-i tnl. treener (1965).
B: *Kehakultuur,* 1974, 20–24, ja 1975, 1–24.

Ilmar Kullam

Kulmar, *Tarmo* (13. VIII 1950 Rakvere), ajaloolane, usundiloolane, teoloogiadr. (1994). Lõpetas 1975 TRÜ ajaloo-osk-a ja 1991 TÜ psühholoogiaosk-a. Töötas 1975–81 TRÜ-s, olnud 1983–91 Eesti TA Ajaloo Inst-i Olustvere ja Lehmja alaliste arheoloogiliste päästeekspeditsioonide juh. asetäitja, 1991–94 TÜ usuteaduskonna teadur, 1997 samas võrdleva usuteaduse korraline prof. ja a-st 1998 dekaan. Täiendanud end 1996–97 usundi ja ajaloo alal Peruus, Saksamaal ja Mehhikos, kuulub msg. usuorg-de juhatustesse. **T:** *Die Theologie der Kraft-, Götter- und Seelenvorstellungen der ältesten Schicht der estnischen Urreligion.* — Dissertationes theologiae Universitatis Tartuensis, I (1994).

Priit Kulu

Kulu, *Hill* (7. VI 1967 Tartu), inimgeograaf, filosoofiadr. geograafia alal (1997, Helsingi). Lõpetas 1992 TÜ geograafia inst-i, täiendanud ennast Helsingis ja Turus ning 1999 USA-s (Madisoni ülikoolis). Töötanud teadurina TÜ-s, a-st 1997 on Välis-Eesti uuringute keskuse juh. Uurinud eestlaste paiknemist maailmas, eestlaste tagasirännet ning Eestis ja Venemaal elavaid etnilisi vähemusrühmi. **T:** *Eestlased maailmas* (1992), *Eestlaste tagasiränne 1940–1989 Lääne-Eestist pärit eestlaste näitel* (1997).

Helene Kuma

Kulu, *Priit* (13. II 1945 Võhma), materjaliteadlane, tehnikateaduste dr. (1989, Minsk). Lõpetas 1968 masinaehituse tehnoloogia erialal TPI, täiendanud end 1981 Moskvas, 1983 Kiievis, 1992 Californias ja Darmstadtis, 1993 Kielis, 1995 Košices ja 1996 Miskolcis. Olnud 1970–78 TTÜ laborijuh., seejärel õppejõud (a-st 1990 prof.), 1983–92 metallide tehnoloogia kateedri juh., a-st 1992 materjalitehnika inst-i dir. Uurimusi pulbermetallurgia, pulbermaterjalide ja -pinnete kulumise ning metallide korduvkasutuse kohta. Loonud kulumiskindlaid pulbermaterjale ja -pindeid. **T:** *Pulberpinded* (1989), *Recycled hard metal-base wear resistant composite coatings.* — Thermal Spray Technology, 1998; *Metalliõpetus ja metallide tehnoloogia* (1998–99), *Insenerimaterjalid* I–VI (1993–99).

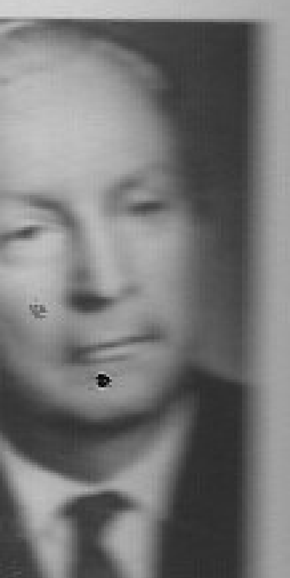
Eerik Kumari

Kuma, *Helene* (7. IX 1921 Tallinn), keraamik ja kunstiajaloolane, kunstiteaduse knd. (1963). Lõpetas keraamikuna 1939 Riigi Kunsttööstuskooli ja 1948 Tallinna Tarbekunsti Inst-i (mõlemad V. Elleri õpilasena) ning kunstiajaloo alal 1953 Leningradis Repini-nim. kunstiinst-i. Olnud 1947–94 EKA õppejõud (1952–55 ja 1968–74 keraamika- ja klaasehistöökateedri juh., a-st 1972 prof., a-st 1994 emeriitprof.). Täiendanud end 1959–60 UNESCO stipendiaadina Prantsusmaal, Belgias, Taanis ja Itaalias. Rakendanud msg. glasuure (sh. reljeefglasuuri) ja faktuure, kaunistusena rahvakunstist, geomeetrilisest opkunstist või loodusmotiividest inspireerunud kujundeid. Teoste vorm on range ja otstarbekas. Viljelnud ka niplispitsi. Avaldanud uurimusi eesti tarbe- ja rahvakunsti kohta. ENSV tnl. kunstitegelane

Boris Kumm

Nikolai Kummits

Katrin Kumpan

Juhan Kunder

Aleksander Kunileid

(1970). ENSV rkl. preemia 1980 („Eesti kunsti ajalugu", 2. kd., 1970, autoreid). EV kultuuripreemia 1996. **T:** teeserviisid *Idamaine* (1966) ja *Romantika* (1980), köögiserviis (1967), serviis *Käbi* (1980), seinaplaadid *Liblikas* (1968), vaasid *Luiged* (1971—82) ja *Rootsivere rand* I—II (1982), rmt-d *Eesti NSV tarbekunst* (1955), *Mari Adamson* (1960, vn. k. Moskva, 1991), *Прикладное искусство Советской Эстонии и его мастера* (1962), *Eesti rahvavaibad* (1976), *Elgi Reemets* (1981, vn. k. Moskva, 1983).

Kumari (a-ni 1938 Sits), *Eerik* (7. III 1912 Kirbla v. — 8. I 1984 Tartu), ornitoloog ja looduskaitsetegelane, bioloogiadr. (1953), prof. (1955), ENSV TA k-liige (1961). Lõpetas 1941 Tartu ülikooli ja oli II maailmasõja alguseni Rkl. Loodusteaduste Muuseumi juh., võttis sõjast osa eesti laskurkorpuses. Oli 1946—49 TRÜ-s õppejõud ja zooloogiamuuseumi juh. ning üliõpilaste zooloogiaringi hooldaja, a-st 1947 töötas ühtlasi ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1949—56 zooloogiasektori juh., 1952—77 teadusdir., 1977—84 vanemteadur-konsultant). Uurimusi lindude fauna ja rände, zoogeograafia ja looduskaitse alalt. Kuulus a-st 1955 NSVL TA Looduskaitse Komisjoni. Oli 1955 ENSV TA Looduskaitse Komisjoni asutajaid ja juhtis seda 1955—84 (tema esimene ülesanne oli ENSV looduskaitseseaduse (1957) projekti välmimine), oli tegev Eesti LK-alade rajamisel ja liigikaitse organiseerimisel. Koostas 1982 „Punase raamatu" rahvaväljaande, kus käsitleti Eesti NSV-s ohustatud taime- ja loomaliike. Tema eestvõtmisel asutati 1973 Tartus K. E. von Baeri memoriaalmuuseum (avati 1976, pärast restaureerimist) ja hakati 1957 taas välja andma ajakirja „Eesti Loodus". Taastas Eesti Loodusuurijate Seltsi looduskaitsesektsiooni ja juhtis seda a-st 1947, oli ornitoloogiasektsiooni asutajaid, 1947—60 abiesimees ja 1960—71 esimees ning 1954—64 Eesti Loodusuurijate Seltsi esimees, a-st 1972 auliige, a-st 1982 aupresident. Koostas ja toimetas 1955—65 Eesti Loodusuurijate Seltsi aastarmt-id. Avaldanud üle 750 teadusliku ja populaarteadusliku kirjutise, sh. „Eesti lindude välimääraja" (esmatrükk 1953). Oli paljude rahvusv. teaduslike org-de, teadusnõukogude, komisjonide ja komiteede liige. Soome Ornitoloogiaseltsi, Briti Ornitoloogiaühingu ja Ungari Ornitoloogiaseltsi auliige. ENSV tnl. teadlane (1972). EV teaduspreemia 1994 (postuumselt). — A-st 1989 annab Eesti Keskkonnamin. igal aastal keskkonnakaitsepäeval (5. juunil) välja Eerik K. looduskaitsepreemiat. K-le on püstitatud Puhtus (1987, A. ja E. Taniloo) ja Kirblas mälestuskivi (1987, K. Reitel). **T:** *Materjale Matsalu lahe linnustikust* (1937), *Eesti NSV linnud* (1954), *Kuidas vaadelda linde* (1963), *Lindude laht* (1966), *Lindude ränne* (1972), *Looduskaitse* (1974, koostaja), *Eesti lindude välimääraja* (⁴1984).
B: *Eerik Kumari personaalnimestik*. [Koost. K. Reinsalu.] Tln., 1985; L. Rootsmäe, V. Lilleleht. *Eerik Kumari. Elu täis tööd ja rõõmu*. Tln., 1996.

Kumm, *Boris* (1. IX 1897 Pärnu — 21. XI 1958 Tallinn), riigitegelane, kindralmajor (1945). Töötas 1911—19 msg. juhutöödel, osales 1919 Vabadussõjas. Astus 1923 EKP-sse, oli II Riigikogu liige ja 1924—38 poliitvang, aug-st 1940 märtsini 1941 Eesti NSV siseasjade rahvakomissar, 1941 ja 1944—50 Eesti NSV rkl. julgeoleku rahvakomissar (a-st 1946 rkl. julgeoleku minister), kellena oli 1949. a. küüditamise üldjuht ja korraldajaid. 1941—44 töötas Moskvas NSVL Rkl. Julgeoleku Rahvakomissariaadis. Naasis 1944 Eestisse, oli 1950—52 Eesti NSV kommunaalmajandusministri I asetäitja. 1941—50 NSVL Ülemnõukogu saadik. 1940—51 EK(b)P KK liige, 1948—50 EK(b)P KK büroo liige.

Kumm, *Kaupo* (9. IX 1931 Loosu k., Võru v.), majandusteadlane, majandusdr. (1990, Kiiev). Lõpetas 1962 ökonomist-organisaatorina Leningradi Kõrgema Parteikooli. Olnud 1962—67 Kehtnas EKP KK Eesti Nõukogude-Parteikooli õppejõud, a-st 1971 TTÜ pol. ökonoomia kateedri vanemõpetaja ja dots. (a-st 1976), a-st 1995 majandusteooria õppetooli korraline prof. **T:** *Majandusmõtte ajalugu. Lühikursus* (1998), *Макроэкономика. Начальный курс* (1991), *Макроэкономика. Вторая часть* (1993).

Kummits, *Nikolai* (7. I 1897 Tartu — 20. IV 1944 Tallinn), maalikunstnik ja graafik. Õppis 1921—29 kõrgemas kunstikoolis „Pallas". Arreteeriti Saksa okupatsiooni ajal kevadel 1943; suri Tallinna Keskvanglas. Viljeles maali, joonistust ja monotüüpiat. Kujutanud lihtsa üldistatud, heleda-tumeda vahekorral põhineva kompositsiooni ja sumeda koloriidiga maastiku-, aguli- ja maaelumotiive. **T:** *Talutares* (1930), *Ema* (1935), *Talvemaastik* (1936), *Õhtu* (1937), *Ahjupaistel* (1938), *Lugemas* (1939), *Maastik kuuvalgel* I—II (1939), *Mees kirvega* (1942), *Kartulikoorija* (1942).
B: L. Alekõrs. *Nikolai Kummits*. Tln., 1966.

Kumpan (1970—86 Sang), *Katrin* (4. VII 1947 Pärnu), folklooriansambli juht ja näitleja. Lõpetas 1972 lavakunsti erialal TRK. Olnud 1972—92 „Estonia" operetinäitleja, a-st 1992 töötanud Kihnu rahvamaja juh-na. Juhtinud a-st 1979 folklooriansamblit „Kihnumua" (etnograafilised kavad „Kihnu pulmad", „Kihnu kosjad", „Meremehe laulud"). Ansambel on esinenud Euroopas ja USA-s ning saanud 1999 A. Toepfer'i Euroopa rahvakunstipreemia. Eesti Folkloori Seltsi asutajaid (1988). **O:** Aldonza/Dulcinea (Leigh' *Mees La Manchast*), Annika (Vinteri ja Raudmäe *Pipi Pikksukk*), Tangolita (Ábrahámi *Savoy ball*).

Kunder, *Juhan* (26. XII 1852 Pulleritsu k., Holstre v. — 24. IV 1888 Peterburi), kirjanik ja pedagoog, Hain Henno poolvend. Lõpetas 1875 Tartu õpetajate seminari, töötas 1875—76 Tartus ning 1876—86 Rakvere elementaar- ja kreiskoolis pedagoogina, õppis 1886 Kaasani ülikoolis loodusteadust ja a-st 1887 Peterburi õpetajate inst-s. Osales rahvusliku liikumise radikaalse suuna pooldajana mitmekülgselt ühisk. ja kultuuritegevuses. Võitles Eesti Aleksandrikooli asutamise eest, oli 1882—88 Eesti Kirjameeste Seltsi asepresident. Kuulub oma aja kirjanduskriitika edendajate hulka; toimetas 1885—86 kirjanduslikku nädalalehte „Meelejahutaja", kus avaldas arvustusi, mis anti välja rmt-na „Eesti kirjandus koolile ja kodule" (1890, ²1924). Avaldas u. 100 rmt-t (õpikuid, lastermt-id, luulet, näidendeid). Koostas loodusloo-õpikud „Looduse õpetus" (I — „Elajate riik", 1877, II — „Taimede riik", 1882, III — „Kivide (mineraalide) riik", 1885) ja „Weikene Looduse õpetus" (1879) ning populaarse „Maakera elu ja olu" (1878); rikastas oluliselt eestikeelset loodusteaduste terminoloogiat. Näitekirjanikuna jätkas L. Koidula traditsiooni, lõi ms. ühevaatuselised näid-d „Mulgi mõistus ja tartlase tarkus" (1881) ja „Muru Miku meelehaigus" (1882), esileküündiva külakomöödia „Kroonu onu" (1885) ning draamad „Mõrsja ja märatsejad" (1887) ja „Kingu Laos" (1890). Kordas luuleloomingus rahvusliku liikumise aja tähtsaimate poeetide teemasid („Õie-kuu ja külm elu maanteel", 1873; „Kümme laulu", 1876; postuumne „Algupäralised luuletused", 1889). Kirjutas menuka kogu rahvajututöötlusi „Eesti muinasjutud" (1885, ²1924) ja „Kalevipoja" proosaümberjutustuse (1885). Mälestussammas Rakveres (R. Haavamägi, 1938). **T:** *Esimene õpetus Vene keeles* (1885), *Laste raamat* (1884), *Vigur rehepapp* (1970), *Ahjualune* (1985), muinasjutukogu *Imelik peegel* (1953).
B: K. Laigna. *Juhan Kunder, mitmekülgne kultuuritegelane*. Tln., 1959.

Kunileid (õieti Saebelmann), *Aleksander* (22. XI 1845 Audru v. — 27. VII 1875 Poltava, Ukraina), helilooja, F. A. Saebelmanni vend. Lõpetas 1868

Valga (Cimze) seminari, töötas samas õpetajana. Oli 1871–73 Peterburis ja Gatšinas köster ning kooliõpetaja. A-st 1873 elas Poltavas, töötas seal organisti ja õpetajana. K. on eesti rahvusliku koorimuusika rajajaid. Kasutas lauludes põhjamaiselt karget koloriiti, teinud esimesena kooriseadeid eesti rahvaviisidest. Laulud „Sind surmani" ja „Mu isamaa on minu arm" olid I üldlaulupeol ainsad eesti laulud. K. oli I üldlaulupeo juhte. **T:** koorilaule (*Mu isamaa nad olid matnud, Õitse ja haljenda, eestlaste maa, Ema ja laps, Nüüd jumalaga*), rahvaviisiseadeid koorile (*Meil aiaäärne tänavas, Miks sa nutad, lillekene?, Süda tuksub, Arg kosilane*).

Kuningas (a-st 1978 Ralja), *Helle* (10. VI 1949 Pärnu), näitleja. Õppis 1970–72 TRK lavakunstikateedris. Töötanud 1968–70 ja a-st 1972 „Endla" teatris. Mänginud filmis („Naerata ometi"). **O:** Hilde (Ibseni *Naine merelt*), Varvara Mihhailovna ja Rachel (Gorki *Suvitajad* ja *Vassa Železnova*), Florela (Lope de Vega *Tantsuõpetaja*), Koidula (Undi *Vaimude tund Jannseni tänaval*), Naine (Vahingu *Testament*), Beatrice (Zindeli *Saialilled*), Malviina (Wuolijoki *Niskamäe noorperenaine*), Kate (Frieli *Lõikuspeo tantsud*), ema Åse (Ibseni *Peer Gynt*).

Kuningas, *Neeme* (14. X 1955 Kilingi-Nõmme), lavastaja ja laulja. Lõpetas 1973 lauluerialal TRK ja 1984 ooperilavastamise alal Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i. Olnud 1975–79 „Estonia" koorilaulja ja lavastaja assistent, 1984–88 ENSV Rkl. Filharmoonia lavastaja, a-st 1988 „Estonia" lavastaja ja a-st 1994 pealavastaja, 1985–94 ühtlasi EMA ooperistuudio õppejõud. Muusikateatri aastapreemia 1993. **L:** Offenbachi *Hoffmanni lood* (1988), Puccini *Madama Butterfly* (1991), Britteni *Albert Herring* (1993), Verdi *Don Carlo* (1994), Verdi *Traviata* (1997, Vaasa ooperis 1998), Ehala *Nukitsamees* (1999); Tallinna Linnahallis: Porteri *Suudle mind, Kate* (1992), Lloyd Webberi *Jesus Christ Superstar* (1992), Bernsteini *West Side Story* (1993).

Kuningas, *Oskar* (15. VII 1911 Lavi k., Kilingi v. – 9. III 1997 Tallinn), kirjandusloolane, tõlkija ja ajakirjanik, Astrid Reinla ja Merike Rõtova isa. Lõpetas 1928 Pärnu kaubanduskooli. Oli 1935–40 Tallinnas ja Pärnus kutseline ajakirjanik, 1941 teatri „Endla" dramaturg, seejärel Saksa okupatsiooni ajal vangis. Töötas 1943 Paides „Järva Teataja" ja 1944–47 „Järvalase" toimetuses, 1947–48 Tallinnas „Talurahvalehe" ja 1949 „Sirbi ja Vasara" toimetuses. Oli 1950–55 poliitvangina Valga, Narva ja Vasalemma vangilaagris. Pärast vabanemist elas vabakutselise literaadina Tallinnas. Avaldanud kirjandus- ja teatriarvustusi, kirjandusloolisi kirjutisi, ülevaateid ja juubeliart-eid Tallinna ja eriti maakonnalinnade perioodikas; meelisalaks oli biograafiline ja kodu-uurimuslik ainestik. Tõlkinud proosat ja näitekirjandust läti (R. Blaumanis, M. Birze, J. Sudrabkalns, A. Upīts, J. Kalniņš, P. Rozītis jmt.), saksa („Anne Franki päevik", J. Bobrowski, J. Brězan, H. Hesse, F. Grillparzer), prantsuse (J. Anouilh) ja vene keelest, koostanud ja toim. koguteoseid ning kirjutanud saatesõnu. Osalenud kodu-uurimuslikus tegevuses ja uurinud Eesti raamatulugu. **T:** monograafia *Andres Särev* (1977), *Kirjanduslikke matkaradu Eestis* (1984).

Kunnos, *Gustav* (11. VII 1878 Vastseliina v. – 17. VIII 1926 Tallinn), sõjaväelane, kindralmajor-jurist (1926). Õppis 1899–1901 Moskva sõjakoolis ja 1907–10 Peterburis Aleksandri sõjaõigusteaduste akadeemias. Määrati 1912 Omski sõjaringkonnakohtu prokuröri abiks, 1917 ülendas Kerenski valitsus ta polkovnikuks, 1919 määrati Lääne-Siberi sõjaringkonnakohtu liikmeks. Naasis 1921 Eestisse. Nimetati 1922 sõjaringkonnakohtu liikmeks, hiljem esimeheks; 1922–26 sõjakooli ja kindralstaabi kursuste (a-st 1925 Kõrgem Sõjakool) sõjaväeõiguse õppejõud.

Kuperjanov, *Julius* (11. X 1894 Novorževi linna läh., Pihkva kub. – 2. II 1919 Tartu), sõjaväelane, leitnant. Lõpetas 1914 Tartus õpetajate seminari ja 1915 Peterburis lipnike kooli. Oli I maailmasõjas luureüksuse komandör, astus 1917 Eesti tagavarapataljoni, määrati selle ülema abiks. Juhtis 20. II 1918 Tartus enamlastelt võimu võtmist ja Saksa okupatsiooni ajal Lõuna-Eestis põrandaalust Omakaitset (Kaitseliitu). Vabadussõja alguses organiseeris partisanisalga (kuni 1200 meest), osales 14. I 1919 juhtivalt Tartu vabastamises. Sai 31. jaan. Paju lahingus surmavalt haavata. Paistis silma vapra võitlejana. Tema moodust. väeosa nimetati 1928 K-i partisanipataljoniks (ka -rügemendiks), 1992 see taastati ning nimetati K-i Üksik-jalaväepataljoniks. Hauasammas Tartus Raadi kalmistul (1925, J. Koort). Vabadusristi I liigi 2. järk ning II liigi 2. ja 3. järk.
B: R. Roht. *Julius Kuperjanov. Tema elulugu ja teod.* Trt., 1919; E. Grossschmidt. *Pealuu märgi all.* [2. tr.] Tln., 1995.

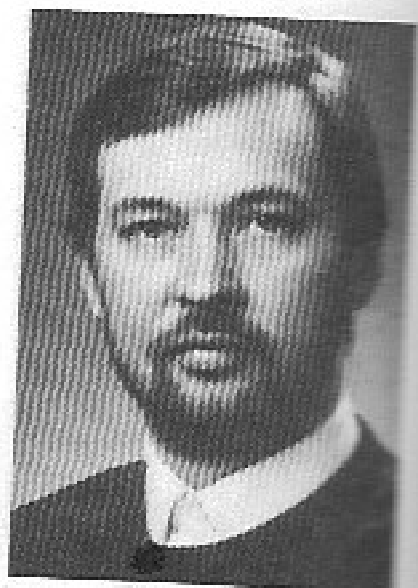
Kupffer, *Karl Reinhold* (25. III 1872 Staviany, Bessaraabia – 14. XI 1935 Riia), baltisaksa botaanik ja matemaatik, *dr. phil.* (1922, Jena). Lõpetas 1893 Tartu ülikooli. Oli a-st 1894 Riia Polütehnikumis, Herderi ülikoolis ja mitmes keskkoolis kujutava geomeetria, hiljem ka botaanika õppejõud (a-st 1905 prof.). Uuris geomeetria aluseid, oli tunnustatuimaid Eesti ja Läti taimestiku uurijaid, tema herbaarium (ligi 27 000 lehte) on 1929. a-st Riia ülikooli omand. Oli a-st 1902 Riia Loodusuurijate Seltsi viitsepresident, 1913–20 president, a-st 1920 auliige, a-st 1925 Eestimaa Kirjanduse Ühingu auliige. Tema osalusel asutas Riia Loodusuurijate Selts 1910. a. 6-le Vaika saarele linnukaitseala (seda sündmust peetakse Eesti ametliku looduskaitse alguseks). **T:** *Neu- und Seltenheiten für die Flora Baltica.* – Korrespodenzblatt des Naturforscher, 1894, 37, Riia; *Grundzüge der Pflanzengeographie des Ostbaltischen Gebietes* (Riia, 1925), *Die natürliche Zugehörigkeit des Ostbaltische Gebiets.* – Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, 1930, 59.

Kupffer, *Karl* Wilhelm (14. XI 1829 Kuramaa – 16. XII 1903 München), baltisaksa anatoom, võrdleva embrüoloogia rajajaid, Müncheni ja Berliini TA akad., meditsiinidr. (1854). Õppis 1849–53 Tartu ülikoolis. Oli 1858–65 Tartu ülikooli prosektor ja anatoomiaprof., hiljem Kieli, Königsbergi ja Müncheni ülikooli prof. Uurimusi närvisüsteemi ehituse (arendanud ka neuroniõpetust) ja embrüoloogia alalt (tõestas merituppede närvisõlme arengu sarnasust selgroogsete närvisüsteemi arenguga varases embrüonaaljärgus). Avaldas koos oma õpetaja F. Bidderiga teose seljaajukoe ja selle vormelementide arengut käsitlevatest uurimustest. Avastas maksa sinusoidide tähtrakud (makrofaagid, nüüd K-i rakud).

Kuphaldt, *Georg* Friedrich Ferdinand (6. VI 1853 Plön, Saksamaa – 14. IV 1938 Berliin), maastikuarhitekt. Lõpetas 1874 Reutlingeni pomoloogiainst-i ja 1878 Potsdami *Wildpark*'i aianduskooli. Töötas

Helle Kuningas

Neeme Kuningas

Oskar Kuningas

Gustav Kunnos

Julius Kuperjanov

Karl Reinhold Kupffer

Karl Kupffer

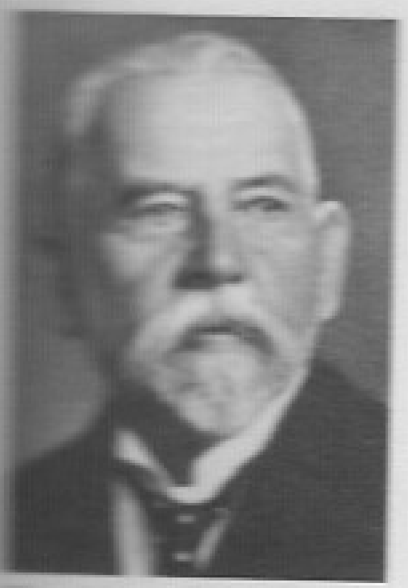

Georg Kuphaldt

Virve Kurbel

Nadia Kurem

Andres Kuresoo

Rein Kuresoo

1880—1914 Riias linnaaednikuna ja parkide dir-na, sh. 1896—1900 Vene keiserlike aedade inspektorina, ning 1916—38 Berliini Dahlemi kõrgema aianduskooli dots-na. Projekteerinud ja rekonstrueerinud Peterburi ümbruse (sh. Talvepalee aed, 1895) ja Riia parke. Eestis kavandanud Pärnu ja Tallinna haljasalad (Kadriorg, Viruväravamägi) ja Toila-Oru pargi (1901), rekonstrueerinud Polli (1880), Lohu (1885), Kehtna (1890) ja Olustvere mõisapargi (1903). Avaldanud ka aianduskäsirmt-id.

Kurbel, *Virve* (2. IV 1956 Tallinn), koreograaf-lavastaja ja tantsupedagoog. Lõpetas 1980 tantsujuhi erialal TPedI ja 1997 Turus 15.—19. saj. õukonna- ja teatritantsu alal *Ammattikorkeakoulu*, sai 1995 Londonis *Guildhall School of Music and Drama* diplomi varase tantsu alal. Töötanud 1976—82 tantsuansambli „Kullaketrajad" assistendina, a-st 1982 kunstilise juhina, a-st 1992 ühtlasi ansambli „Saltatores Revalienses" („Tallinna tantsijad") kunstilise juhina ning a-st 1997 EMA tantsuõppejõuna. Sünteesinud rahva- ja nn. väljendustantsu („Ingeri õhtud", „Venna sõjalugu", „Ristpulkade tants"). Olnud noorte tantsupidude üldjuhte (1992). U. Toomi aastapreemia 1992. **L:** *Ketra lõngu kullalisi...* (1983), *Kodused viisid* (1984), *Päikeseloits* (1989).

Kurem (a-ni 1981 G a s p a r j a n), *Nadia* (a-ni 1992 Nadežda) (22. IV 1960 Tartu), laulja (sopran). Lõpetas 1986 laulueriaalal TRK (H. Krummi kl.). Laulis 1983—85 ER-i segakooris, 1985 „Estonia" kooris, a-st 1986 olnud samas solist. Esinenud ka kontserdi- ja oratooriumilauljana. **O:** Antonia (Offenbachi *Hoffmanni lood*), Pamina, Susanna (Mozarti *Võluflööt* ja *Figaro pulm*), Violetta (Verdi *Traviata*), Manon (Massenet' *Manon*), Mimi (Puccini *Boheem*), Adele (Straussi *Nahkhiir*).

Kures (enne eestistamist K o c h), *Voldemar* (5. XII 1893 Tartu — 29. VII 1987 Stockholm), ajakirjanik. Oli tsaariarmee ohvitser ning osales sõjakirjasaatjana Vabadussõjas. Viibis ajakirjanikuna Tartu rahuläbirääkimiste juures. Töötas a-st 1911 „Postimehe", hiljem „Päevalehe", „Vaba Maa", „Tallinna Teataja" ja „Kaja" toimetuses, olles ühtlasi Läti, Soome ja Rootsi suurlehtede Eesti korrespondent. Iseseisvuse lõpuaastail töötas Rkl. Propagandaametis ning osales Eesti delegatsiooni liikmena 1939 Moskvas baaside lepingu sõlmimises. Saksa okupatsiooni ajal oli 2 korral vangis. Põgenes 1943 Soome, kus oli põgenikelehe „Malevlane" ja ajalehe „Stockholms-Tidningen Eestlastele" kaastööline. Asus 1944 Rootsi. Pärast ajalehe „Stockholms-Tidningen Eestlastele" sulgemist oli vabakutseline, tegi kaastööd „Eesti Päevalehele" ning New Yorgi ja Toronto eesti lehtedele.

Kuresoo, *Andres* (6. IX 1954 Põlva), ornitoloog, loomaökoloog ja looduskaitsja, Rein K. vend, mag. (1998). Lõpetas 1977 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1977 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-i zooloogiaosk. teadurina. Uurinud vee- ja rannikulindude ökoloogiat ning linnustiku kaitse ja bioloogilise seire teaduslikke aluseid, tegelnud märgalade kaitse ja majandamise küsimustega. Olnud 1994—99 Eesti Ornitoloogiaühingu juhatuse esimees, 1992—95 Euroopa Linnuloenduse Nõukogu täitevkomitee liige, 1996—99 rahvusv. märgalade uurimise ja kaitse org-i *Wetlandes International* nõukogu liige; Eestimaa Looduse Fondi asutajaliige (1991). EV teaduspreemia 1994. **T:** *Kirjuhahk — kogu maailmas ohustatud linnuliik.* — Eesti Loodus, 1997, 4; *Surveys and monitoring of the breeding habitats of waterfowl and shorebirds in Estonia.* — Acta Zoologica Lituanica. Ornithologia 1998, 8. — Tema isa U n o K. (s. 1927) on olnud pedagoog ja eesti keele arendaja ning harrastusteadlane.

Aita Kurfeldt

Kaarel Kurismaa

Kuresoo, *Rein* (21. VIII 1959 Tartu), bioloog, looduskaitsja, looduskunstnik ja esseist, Andres K. vend. Õppis 1977—82 TRÜ-s füüsikat ja bioloogiat. Töötanud 1986—88 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s botaanikalaboratooriumis nooremteadurina ja 1989—91 TÜ zooloogiamuuseumis linnukogude kuraatorina. Olnud Eestimaa Looduse Fondi asutajaliige ja 1991—95 selle juh. Loonud loodustemaatilisi taieseid (sh. illustreerinud "Eesti linnuatlast", 1993) ning kirjutanud vesteid ja esseid. EV teaduspreemia 1994, Eesti eluteaduste hoidja 1993, Eesti Taassünni auhind 1995, Hollandi Kuldse Laeva Ordu rüütel 1996.

Kurfeldt, *Aita* (a-ni 1951 ka Justa (Auguste)) (2. I 1901 Tallinn — 2. XI 1979 Tallinn), tõlkija. Õppis 1924—27 G. Neggo tantsustuudios ning 1921—24 ja 1936—42 TÜ-s (eesti filoloogiat ja rahvaluulet). A-st 1931 tegutses pms. tõlkijana, kirjutas art-eid tantsukunsti kohta ja avaldas lühimonograafia „Miguel de Cervantes Saavedra" (1934). Tõlkinud ilukirjandust prantsuse (L. Boussenard, A. France, R. Rolland, J. Verne), hispaania (M. de Cervantese „Don Quijote", G. García Márquez, A. Carpentier), portugali (J. Amado, J. M. Eça de Queirós, J. M. Machado de Assis), rootsi (S. Lagerlöf) ja vene keelest (F. Dostojevski „Vennad Karamazovid", M. Šolohhovi „Vaikne Don", A. Tolstoi). J. Smuuli preemia 1979.

Kurg, *Kalle* (25. V 1942 Tartu), ajakirjanik, kriitik ja tõlkija. Lõpetas 1966 eesti filoloogina TRÜ. Olnud 1958—61 ajalehe „Pärnu Kommunist" kirjasaatja, 1967—69 ajakirja „Eesti Loodus" kunstiline toim., 1969—71 ETV kunstisaadete vanemtoim., 1971—75 ajakirja „Looming" publitsistikaosk. juh. ja 1976—88 peatoim., 1991—92 ETV kirjastusosk. juh. ja ajakirja „Sina ja Mina" peatoim., 1996 kirjastuse „Ilo" dir. ning 1998—99 kirjastuse „Kunst" peatoim. Avaldanud 1960. a-ist kultuurifilosoofilisi teadusart-eid, kirjandus- ja teatrikriitikat, esseid, tõlkeid (soome, saksa ja inglise keelest), luuletusi (kogu „Pimeduse värvid", 1999), humoreske ja karikatuure. Kirjutanud dramaturgilisi tekste (pantomiim „Mimeskid", lavastatud 1981), lavastanud ning teinud raadio- ja televisioonisaateid.

Kurik, *Elga,* *Mark-Kurik, *E.*

Kurismaa, *Kaarel* (13. V 1939 Pärnu), maali- ja installatsioonikunstnik, Mari K. abikaasa. Lõpetas 1971 ERKI. Olnud 1965—73 Tallinna Kaubamaja dekoraator, 1973—84 „Tallinnfilmi" lavastuskunstnik (joonisfilm „Kilplased", 1973) ja režissöör (nukufilmid „Osav rätsep", 1983, ja „Trammivasikas", 1984), a-st 1986 EKA kompositsiooni ja värvusõpetuse õppejõud. K. on Eestis kinetismi rajajaid (esimene objekt 1966). 1960.—70. a-il olid eeskujuks neodadaism, „Fluxuse" liikumine ja popkunst (skulptuur „Autoportree", 1974; „Objekt purskava veega", 1974). Töödes ühendanud erinevaid vahendeid: heli, valgust, liikumist ja videot („Helisid tilkuv seadeldis", 1975; „Aurumasin", 1993; „Varjud kinos", 1997; „Yellow Light Orchestra", 1999 Nyyd-muusika festivalil). Kureerinud näitusi. K. Raua preemia 1996.

Kurismaa, *Mari* (19. IV 1956 Pärnu), maalikunstnik ja sisearhitekt, Kaarel K. abikaasa, Peeter Nõgese õde, kunstimag. (1994). Lõpetas 1979 ERKI sisearhitektuuri erialal. Olnud a-st 1980 (vaheaegadega) EKA õppejõud. Loonud metafüüsilise alatooniga abstraktseid maale, kus kesksel kohal on geomeetrilised kujundid; teoseid iseloomustab ootamatu valgusmõju ning viimistletud ja nüansirohke värvikeel („Vaikuses", 1988; sari „Põhjamaised taevad", 1992; „Bauhausi kuu", 1993; „Suur vaikelu" I, 1996; „Territoorium" I–VI, 1998–99). Teinud sisekujundusi: lillekauplus Tallinnas Väike-Karja t. 6 (1983), Riigikogu istungitesaal (taastatud interjöör, 1997, koos L. Pärtelpoja, M. Kalmu, Ü. Saare ja K. Kurismaaga). Kujundanud ka näitusi. K. Raua preemia 1994.

Kurlents, *Alfred* Karl (19. XII 1902 Soe k., Hummuli v. – 18. XII 1990 Montreal), rahvaluuleteadlane ja kirjanik, *dr. phil.* (1962). Lõpetas 1931 TÜ, töötas seejärel Narvas ja Tartus eesti keele õpetajana. Läks 1944 Rootsi, oli 1946–49 Lundis eesti täienduskooli juh., siirdus 1949 Kanadasse, oli 1952–68 Montrealis McGilli ülikoolis rmtk-töötaja ja 1955–65 ühtlasi Montreali Quebeci ülikooli slaavi ja Ida-Euroopa keelte osk. õppejõud. Kirjutas Eestis haritlaseluainelisi romaane („Loterii meetod", 1928; „Kindluse ehitajad", 1939, pseud. Ain Kurmes) ja tõlkis vene kirjandust (A. Kuprin, A. Grin, A. Neverov, A. Tolstoi, A. Puškin jt.). Hiljem on avaldanud eesti- ja ingliskeelses ajakirjanduses art-eid, ülevaateid ja monograafia „Karl Rumor" (Lund, 1963) ning toim. koguteoseid (sh. „Eestlased Kanadas", Toronto, 1975). **T:** *Vanemate vara. Monograafia ühest joomalaulust* (1933), *Satire and humour in the Estonian epic folksongs and in the Russian bylinas* (Montreal, 1963).

Kurm, *Helga* (11. I 1920 Kõue k., Triigi v.), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1955). Lõpetas 1946 TRÜ. Töötanud 1945–47 Tartu õpetajate seminaris, 1947–51 Tartu Õpetajate Inst-s ja 1954–94 TÜ pedagoogikakateedris õppejõuna (a-st 1956 dots.). Uurinud pedagoogika ja eesti kooli ajalugu, võrdlevat pedagoogikat, seksuaal- ja perekonnakasvatust. Avaldanud u. 300 art-t, kõrgkooliõpikuid ja populaarteaduslikke rmt-id. Osalenud perekonnaõpetuse viimisel üldhariduskooli ainekavva. ENSV Ülemnõukogu saadik 1971–75. ENSV tnl. õpetaja (1975). **T:** *Võrdlev pedagoogika* (1964), *Sinule, tütarlaps* (1970, ²1977, tšehhi k. 1976, vene k. 1978, läti k. 1980), *Üks tõsine jutt lastevanematega* (1970), *Võrdleva pedagoogika küsimusi* (1975), *Lastevanemate osa tulevaste perekonnaliikmete kasvatamisel* (1985), *Rahvahariduse korraldus sotsialistlikes ja kapitalistlikes maades* (1986), *Loenguid pedagoogikast* (1996).

Kurm, *Karl Robert* (15. II 1926 Pati v. – 26. V 1995 Tartu), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1972). Lõpetas 1949 TRÜ agronoomia erialal. Oli 1949–50 TRÜ-s katsetehnik-entomoloog ja 1950–51 loomakasvatuse kateedri assistent, 1951–92 EPA õppejõud (1957–72 dots., 1972–74 prof-i kt., 1974–92 prof.), ühtlasi 1955–60 EPA kaugõppeteaduskonna ning 1961–65 ja 1971–74 zootehnikateaduskonna dekaan. Viibis 1974 suguveiste eksperdina Taanis. Uuris piima ja veiseliha tootmist ning veiste aretust. Loonud veiste vanuselise paaridevaliku ja veiste kehaehituse kujunemise geneetilise regulatsiooni teooria. ENSV tnl. teadlane (1974). **T:** *Loomakasvatus* (1964, autoreid), *Veisekasvatus* (1970, ²1981), *Loomakasvatuse alused* (1974, ²1979, autoreid).

Kurman, *George* (*Jüri*) (10. VI 1942 Tallinn – 12. XII 1994 Macomb, Illinois, USA), kirjandusteadlane, Juta K-i poeg. Lahkus 1944 koos vanematega Eestist, sai hariduse New Yorgi Cornelli ülikoolis (*B. A.*, 1962), Columbia ülikoolis (*mag. artium*, 1966) ja Indiana ülikoolis (*dr. phil.*, 1969), oli a-st 1970 Macombis Lääne-Illinoisi ülikooli kirjandusteaduse prof. Kirjutanud eesti kirjakeele ajaloo („Development of written Estonian", Bloomington–Haag, 1968) ja Soome-Eesti kirjandussuhete käsitlusi („Literatures in contact: Finland and Estonia", New York, 1972), eesti kirjanduse ülevaate (koguteoses „A case-study of a Soviet Republic: Estonian SSR", Boulder, Colorado, 1978) ning ülevaateid ja art-eid eesti- ja ingliskeelsesse perioodikasse. UNESCO toetusel tõlkis inglise keelde eesti eepose „Kalevipoeg" (Moorestown, New Jersey, 1982).

Kurman (a-ni 1938 Tomberg), *Juta* (7. XI 1912 Vana-Vändra v.), laulja ja muusikategelane, George (Jüri) K-i ema. Lõpetas 1940 laulu erialal TK (A. Arderi kl.), oli Riigi Ringhäälingu solist ja õppis Tallinna Töölisteatris näitlejakursustel. Põgenes 1944 Saksamaale, läks sealt 1947 USA-sse, kus lõpetas 1952 laulu alal New Yorgi muusikakolledži. Esinenud solistina (pms. eestlaskonna üritustel) ning raadios ja televisioonis. Kogunud USA eesti muusikute andmebaasi, valgustanud pagulasväljaannetes („Vaba Eesti Sõna" muusikakriitik) nende tegevust ja korraldanud Eesti Helikunsti Keskuse (New Yorgis) toetusel kontserte, olnud a-st 1973 selle keskuse esinaine. Juhtinud Ülemaailmse Eesti Ühingu naisklubi ja Väliseesti Naisliitu.

Kurn, *Jaan*, *Rond, *R.*

Kurnim, *Eduard* (31. XII 1883 Tallinn – 2. XII 1933 Tallinn), näitleja. Õppis O. Petersoni ja K. Jungholzi lavakunstikursustel. Alustas teatritegevust 1899 Tallinnas „Valvaja" ja „Lootuse" seltsis, töötas 1906–33 „Estonia" teatris. „Estonia" tnl. näitleja (1931). **O:** Polonius (Shakespeare'i *Hamlet*), Vestmann (Vilde *Pisuhänd*), Lindoberer (Falli *Lõbus talupoeg*), Tolari (Pakkala *Parvepoisid*), Ossip (Gogoli *Revident*), Nero (Sienkiewiczi *Quo vadis?*), Boni (Kálmáni *Silva*).

Kurrel, *Ede* (23. IX 1909 Biała Podlaska, Poola – 8. VII 1991 Tallinn), metallikunstnik. Lõpetas 1931 Riigi Kunsttööstuskooli. Oli 1946–68 ERKI õppejõud (a-st 1960 dots., 1962–68 metallehistöökateedri juh.). Lõi 1940.–50. a-tel, põhil. filigraantehnikas, rahvakunsti motiividest lähtuvaid ehteid. 1950. a-te teisel poolel muutus valdavaks loodusmotiiv, mitmekesistus materjalide (annodeeritud alumiinium, pronks, põllukivid) ja tehnikate (email, granulatsioon, panus, elektroerosioon) kasutamine, avardus värvipalett. ENSV tnl. kunstitegelane (1960). Pariisi maailmanäituse hõbemedal (1937), K. Raua preemia 1975. **T:** ehtekomplektid *Õite pärg* ja *Mustad õied* (1972), kaelaehe *Mustad liblikad* (1977), vaasid *Kalad* ja *Liblikad* (1962), *Kassitapp* ja *Varsakabi* (1974).

Kurrik, *Helmi* (9. I 1883 Tartu – 13. VII 1960 Palo Alto, California), etnoloog, Juhan K-u tütar. Lõpetas 1935 TÜ filosoofiamagistrina. Töötas 1928–44 Eesti Rahva Muuseumis. Läks 1944 Saksamaale ja sealt 1951 USA-sse. Avaldanud uurimusi rahvapärase tekstiilitehnika ja söögimajanduse kohta. **T:** *Eesti rahvarõivad* (1938, ³1979, Borås).

Kurrik, *Juhan* (29. V 1849 Pärsti k., Viljandi v. – 20. V 1922 Tartu), koolikirjanik ja pedagoog. Oli 1873–87 Tartus Eesti vallakooliõpetajate seminari õppejõud ning 1888–1922 Tartu Maarja koguduses köster ja organist, ühtlasi H. Treffneri gümnaasiumis matemaatika ja usuõpetuse õpetaja. Kirjutas matemaatikaõpikuid ja esimese eestikeelse kehalise kasvatuse õpiku „Turnimise raamat" I–II (1879), oli Eesti koolis kehalise kasvatuse algatajaid. Esitas õpikus „Stenograafia õpetus" (1882) esimese eesti stenograafiasüsteemi. Korraldas õpetajate konverentse ning osales Eesti Kirjameeste Seltsi juhatuses ja Eesti Aleksandrikooli peakomitees. **T:** *Arvuvald* (I–II, 1879–80), *Kirjutamise õpetus* (1882).

Mari Kurismaa

Eduard Kurnim

Ede Kurrel

Juhan Kurrik

Ott Kurs

Oleg Kurtenkov

Aleksander Kurtna

Aleksander Kurvits

Ants Kurvits

Raoul Kurvitz

Kurs, *Ott* Valdeko (24. III 1939 Tartu), geograaf, etnoloog, turkoloog ja fennougrist, geograafiaknd. (1971), Helsingi ülikooli audr. (1997). Lõpetas 1963 TRÜ, olnud a-st 1966 samas õppejõud (a-st 1997 geograafia inst-i inimgeograafia korraline prof.). Täiendanud end Bakıs, Moskvas, Joensuus, Stockholmis ja Granadas, õppinud TÜ orientalistikakabinetis turkoloogiat, mongolistikat ja skandinavistikat ning TÜ sotsiaalteaduskonnas politoloogiat. Olnud Joensuu ülikooli õppejõud. Uurimusi poliit-, haldus- ja kultuurigeograafia, vähemusrahvuste, Eesti geograafia ajaloo, toponüümika ning sotsiolingvistika alalt. Avaldanud uurimusi „Akadeemias" ja paljudes välisväljaannetes. Koostanud ja toim. I. Arensi rmt-u „Peipsitagused eestlased" (1994). **T:** *Kaardisõnastik* (1994), *Turgi maailma kohanimed.* — TÜ Türgi Keele Kabineti Üllitised, 1998, 2; *Etnilisi vähemusi ajas ja ruumis*, I. — Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad, VI (1998); *Geography in Estonia 17th—20th centuries.* — Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis, 1999, 83; *Maailm, Euroopa ja Eesti. Poliitilisest geograafiast.* — Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis, 1999, 88; *Eesti-türgi ja türgi-eesti turistisõnastik.* — TÜ Türgi Keele Kabineti üllitised, 2000, 3.

Kurs, *Ülle* (18. XI 1938 Tallinn), kirjandusteadlane. Lõpetas 1962 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud 1963—74 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, 1974—80 kirjastuse „Valgus" „Eesti nõukogude entsüklopeedia" toimetuses, 1981—92 kirjastuses „Eesti Raamat", a-st 1992 teadurina Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuses. Teinud kaastööd teatmeteostele, avaldanud kirjandusalaseid art-eid ja arvustusi.

Kurss, *Gennadi* (29. VIII 1924 Tartu — 29. IV 1988 Saku), majandusteadlane, majandusknd. (1957). Lõpetas 1948 TPI. Oli 1948—59 ENSV TA Majanduse Inst-i teadur, töötas 1959—88 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s (1959—74 osakonnajuh., 1974—80 teadusdir., 1980—88 vanemteadur). Algatas Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s põllum-ökonoomika, põllum. töö tasustamise ja põllum-e juhtimise alase uurimistöö, rajas samasse arvutuskeskuse. Võttis osa põllum. töö tasustamise korrastamisest ja täiustamisest ning majandusmatemaatiliste meetodite ja elektronarvutite rakendamisest põllum-s. ENSV tnl. teadlane (1974). ENSV rkl. preemia 1975. **T:** *Töö tasustamine kolhooside taimekasvatuses* (1965), *Juhtimisest ja juhtivate töötajate töö tasustamisest põllumajanduses* (1973, koos A. Rohtlaga), *Töötasu probleeme põllumajanduses* (1978, koos L. Kursiga), *Tööviljakus ja töötasu põllumajanduses* (1989, koos L. Kursiga).

Kurtenkov, *Oleg* Afanasjevitš (27. XII 1939 Kurski obl.), onkoloog ja immunoloog, meditsiinidr. (1988, Leningrad). Lõpetas 1962 Pavlovi-nim. Leningradi I Meditsiiniinst-i. Töötanud seejärel Tula obl-s, 1965—67 Tallinna keskhaiglas ning a-st 1967 Tallinnas Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s (a-st 1991 onkoloogiaosk-a juh-na). Uurinud organismi ja kasvaja immunoloogilist vahekorda diagnostika, monitooringu ja prognoosimise seisukohalt ning *Helicobacter pylori* seost maovähiga. Leiutanud meetodi, kuidas valgu α-2 makroglobuliini abil (maovähihaigetel muutub) diagnoosida maovähki. EV teaduspreemia 1994.

Kurtna, *Aleksander* (20. X 1914 Räpina — 31. I 1983 Tallinn), tõlkija. Õppis 1933—35 Petseri vaimulikus seminaris. Saanud stipendiumi edasiõppimiseks Rooma kat. kõrgkoolis, õppis ta 1935 Lvivi ülikoolis ja a-st 1936 Vatikanis (filosoofialitsentsiaat, 1940). Töötas 1939—42 Vatikani arhiivis. 1945 läks NSV Liitu, kus ta kohe vangistati, 1946—54 viibis Norilski vangilaagrites. Pärast vabanemist elas Tartus ja seejärel Tallinnas vabakutselise tõlkijana. Tõlkinud ilukirjandust ja lavateoseid itaalia (C. Alvaro, I. Calvino, E. De Filippo, G. Tomasi di Lampedusa, C. Malaparte, A. Moravia, L. Pirandello, V. Pratolini, L. Sciascia, I. Svevo jmt.), poola (J. Andrzejewski, K. Brandys, J. Iwaszkiewicz, J. Korczak, L. Kruczkowski, S. Lem, S. Mrożek, B. Prus, J. Słowacki jmt.), serbohorvaadi (I. Andrić), bulgaaria (I. Vazov, P. Vežinov, B. Dimitrova), saksa (F. Dürrenmatt, M. Frisch), prantsuse (E. Ionesco), rumeenia, moldaavia, makedoonia, sloveeni, retoromaani jmt. keelest, kirjutanud mälestusi, saatesõnu, arvustusi ja ülevaateid. A-st 1988 annab Eesti Teatriliit näidendite tõlkijaile A. Kurtna nim. tõlkepreemiat.

Kurtšinski, *Vassili* Palladijevitš (4. IV 1855 — 1919), vene arstiteadlane, meditsiinidr. (1891). Lõpetas 1882 Peterburi Sõjaväemeditsiiniakadeemia, oli 1890—96 Kiievi ülikooli õppejõud, 1896—1917 Tartu ülikooli füsioloogia ja füsioloogilise keemia prof. (1900—04 ka arstiteaduskonna dekaan) ning a-st 1908 ühtlasi Tartu eraülikooli õppejõud ja 1914—17 selle dir., 1917—19 Jekaterinoslavis Naiste Kõrgemate Meditsiinikursuste dir. Uurimusi pms. tugielundite talitluse, skeletilihaste erutatavuse ja seedetalitluse kohta.

Kurvits, *Aleksander* (12. XI 1885 Tagula k., Sangaste v. — 1. IV 1970 Tartu), pedagoog ja sordiaretaja, *mag. phil.* pedagoogika alal (1930). Lõpetas 1905 Tartu õpetajate seminari, 1912 Peterburi õpetajate inst-i ja 1928 TÜ. Oli 1905—09 Virumaal Aaspere-Liiguste ministeeriumikoolis, 1912—16 Velikije Lukis ja 1916—18 Tartus matemaatika- ja füüsikaõpetaja, 1919—45 Tartu mk-s koolinõunik-inspektor ja 1939—44 ühtlasi Tartu linnakoolide inspektor, 1945—49 Tartu õpetajate seminaris ja Tartu Õpetajate Inst-s ning 1945—54 Tartu Muusikakoolis õpetaja. Juhtis 1936—40 Koduse Kasvatuse Inst-i. Oli õpikute ja koolitarvete kooperatiivi „Koolivara" asutajaid (1932) ja esimees. Ostis 1924 Tartus Riia maanteele krundi, rajas sinna viljapuusortide kollektsiooniaia (LK). Aretanud ploomi- ('Tartu punane', 'Tartu kollane', 'Tartu kaunitar', 'Tartu värviline'), pirni- ('Kurvitsa lemmik', 'Eesti pirn', 'Tartu pirn') ja punase sõstra sorte ('Kurvitsa 4'). Tema õunaaretistest kasvatatakse 'Talimartsipani' ja 'Tartu suviõuna' ning kirsiaretistest 'Kurvitsa suurkirssi'. **T:** *Õpetaja kooliuuenduse kandjana* (1932), *Enesearendus ja edasiõppimine* (1933), *Rahvamaja* (1935), *Minu aretustöid puuviljanduses* (1957), *Uut minu aretusaiast* (1969).

Kurvits, *Ants* (Hans) (14. V 1887 Saadjärve v. — 27. XII 1943 Kirov), sõjaväelane, kindralmajor (1932). Astus 1911 Tartu ülikooli õigusteaduskonda, lõpetas 1915 Petrogradis Vladimiri sõjakooli. Teenis 1915 lipnikuna esmalt tsaariarmee 20. Siberi tagavarapataljonis, hiljem 332. Obojani polgus, oli 1917 rooduülem. Astus 1917 eesti rahvusväeossa, oli 1. eesti polgus 11. roodu, seejärel sama polgu 1. pataljoni ja 1918. a. alguses 2. pataljoni ülem. Vabadussõja alguses oli Tartu linna ja maakonna Kaitseliidu ülem, formeeris Viljandis vabatahtlike pataljoni, oli veebr-ni 1919 selle ülem ja 1920—21 2. jalaväepolgu ülem. Lahkus 1921 lühikeseks ajaks tegevteenistusest, naasis 1922, määrati piirivalvevalitsuse ülemaks, oli sel ametikohal dets-ni 1939 (11.—26. nov. 1924 oli sõjaminister). Tema organiseerimisel ja juhtimisel rajati Eesti piirivalve. 1941 arreteerisid Nõuk. okupatsioonivõimud K-a, hukkus Kirovi vangilaagris. Vabadusristi I liigi 2. järk.

Kurvitz, *Raoul*, pseud. *vicomte de Guise-Fy* (3. II 1961 Tallinn), maali-, installatsiooni- ja *performance*'ikunstnik, arhitekt ning teoreetik, Ene-Liis Semperi abikaasa. Lõpetas 1984 arhitektina ERKI. Töötanud 1984—88 „Eesti Tööstusprojektis" ja a-st

1993 EKA õppejõuna, on „Rühm T" (1986–96) asutajaliige. Olnud 1980.–90. a-il Eesti kunstis vormiliste ja sisuliste muutuste algatajaid ja elluviijaid; sünteesinud postmodernistlikku filosoofiat (G. Deleuze, G. Bataille, J. Kristeva), subkultuurseid eluhoiakuid (punk, *techno*) ja erinevaid usundeid (*zen*, varakristlus, Mitra kultus). Tema loomingut iseloomustavad rituaalse vägivalla ja *zen*'i-laadse seisundlikkuse, sotsiaalse iroonia ja religioosse katarsisetaotluse konfliktsed kooslused. Esindanud Eestit 1997 Venezia biennaalil. **T:** maalid *Õpilane ja õpetaja* (1987), *Ilmutused hõbedal* I–XXXIII (1994) ja *Tekstid* I–III (1997), *performance*'id *Kui Lord Zarathustra oli veel noor ja viisakas* (1989, Bilnas) ja *Ararat* (1989, Pori), installatsioonid *Postapokalüptiline vaatemäng* I–III (1996, Piusa, Vihterpalu, Haapsalu), näitus *Sümfoonia si-bemoll minoor. Postapokalüptika* (1999, Tallinn, installatsioonid).

Kuskovski (õieti K u s k o v), *Andrei* Nikolajevitš (6. VIII 1882 – 15. X 1941 Uvelski raj., Tšeljabinski obl.), vene näitleja ja lavastaja. Õppinud Peterburi tehnikainst-s. Lavategevust alustas 1902 (a-st 1905 elukutseline) Peterburis (Šuvalovi suveteatris, Vassili saare teatris) ja provintsiteatrites, oli 1917–19 Pihkva teatri näitleja ja lavastaja. A-st 1920 elas Eestis, mängis 1920–22 Narva vene teatris ja seejärel 1930. a-te lõpuni Tallinna vene teatris. Tuntud ka kirjanikuna. **O:** Šmaga (A. Ostrovski *Süüta süüdlased*), Raspljujev (Suhhovo-Kobõlini *Kretšinski pulm*), Vanjušin (Naidjonovi *Vanjušini lapsed*), Napoleon (Sardou *Madame Sans-Gêne*), Vestmann (Vilde *Pisuhänd*). **T:** *Великая актриса Мария Гавриловна Савина* (Tallinn, 1935). – Tema tütred Ija E b e r l e i n (31. VII 1923 Narva) ja Kitty (Jekaterina) K u s k o v a (7. XII 1917 Pihkva) olid tantsijad. Esimene tantsis „Estonia" balletirühmas 1948–52, teine 1948–65.

Kuslap, *Voldemar* (24. IX 1937 Gdov, Venemaa), laulja (bariton). Lõpetas 1968 laulueriala1 TRK (V. Gurjevi kl.). Olnud 1964–65 „Estonias" koorilaulja ja a-st 1965 samas ooperi- ja operetisolist. Esinenud ka kammer- ja levimuusikalauljana, olnud 1974–79 Tallinna Otsa-nim. Muusikakooli lauluõpetaja. Osalenud lauluvõistlustel (I preemia rahvusv. festivalil Sotšis 1968, eripreemia festivalil „Kuldne Orfeus" Bulgaarias 1971, I koht vab. levilauljate võistlusel 1968). ENSV tnl. kunstnik (1973). G. Otsa preemia 1976. **O:** Malatesta (Donizetti *Don Pasquale*), Escamillo (Bizet' *Carmen*), Cyrano (Tambergi *Cyrano de Bergerac*), don Giovanni (Mozarti *Don Giovanni*), don Quijote (Leigh' *Mees La Manchast*). **B:** *Kustab Voldemar Kuslap.* – Teater. Muusika. Kino, 1993, 2.

Kusmin, K u z m i n, *Grigori* (8. IV 1917 Viiburi – 22. IV 1988 Tartu), astronoom, ENSV TA k-liige (1961), füüsika-matemaatikadr. (1970). Lõpetas 1940 TÜ. Töötas a-st 1939 sealsamas, oli 1944–51 astronoomia ja geofüüsika õppejõud (a-st 1971 prof.). Töötas a-st 1948 ühtlasi ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-s, oli 1960–82 stellaarastronoomia sektori juh. Juhtinud Tartu Tähetorni vaatlusprogramme. Uurimusi pms. tähtede- ja planeetidevahelise tolmaine koostise ning tähesüsteemide ehituse ja dünaamika kohta. Tuletanud taevakehade nn. kolmanda liikumisintegraali, mis võimaldab seletada Galaktika ruumilis-kinemaatilise ehituse peamisi seaduspärasusi. ENSV tnl. teadlane (1985). Bredihhini preemia 1971. **T:** *Photoelectric observations of brightness distribution in globular clusters* (1977, autoreid), *О некоторых моделях распределения массы звездной системы в теории третьего квадратичного интеграла движения* (1987, koos G. Malasidzega).

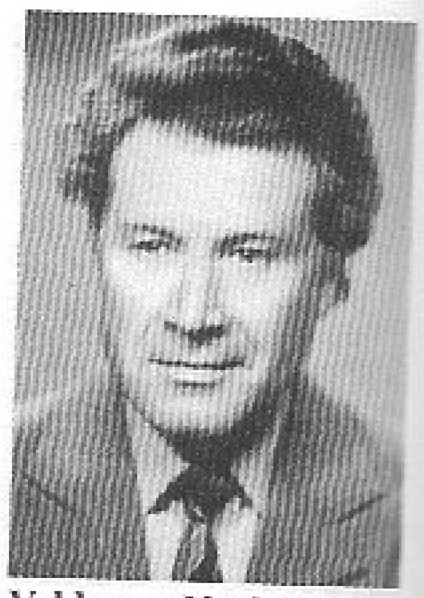
Kusmin, *Nikolai* (3. VIII 1906 Riia – 11. XII 1994 Tallinn), arhitekt. Lõpetas 1930 Tallinna Tehnikumi. Tegutses 1934–40 arhitektina Tartus, töötas 1951–68 „Eesti Maaehitusprojektis", oli 1950–55 TPI õppejõud. Projekteeris 1930. a-il funktsionalistlikke ühisk. hooneid (Haanja turistide kodu, 1935; Puhja koolimaja, 1936) ja rohkesti elamuid (Aardla t. 3, 1936; Õpetajate t. 5, 1937; Kuperjanovi t. 18a, 1938; kõik Tartus). Osales edukalt 1934 Pärnu rannahotelli, 1937 Tallinna raekoja ja 1947 Tallinna ministeeriumide hoone võistlusel. Hiljem teinud ühisk. hoonete (sh. kolhoosikeskuste) ja suvilate tüüpprojekte ning kavandanud Narva-Jõesuu kolhoosidevahelise puhkekodu (1954–61, koos M. Noorega) ja Tallinna büroohoone Roosikrantsi t. 6 (1952–58). ENSV tnl. arhitekt (1988). ENSV rkl. preemia 1965 (Tallinna laululava, Lauluväljaku ja Lillepaviljoni autorkonnas).

Kustin, *Aita* (22. III 1930 Rakvere v. – 14. VIII 1970 Tallinn), arheoloog, ajalooknd. (1963). Lõpetas 1953 TRÜ. Töötas 1953–70 ENSV TA Ajaloo Inst-i arheoloogiasektoris. Uuris pms. Saaremaa ja Muhu noorema rauaaja muistiseid (sh. Karja, Loona ja Viira kalmistut, Rahu, Liiva-Putla ja Kurevere kivikalmet, Valjala maalinna ja Tornimäe asulakohta).

Kuznetsov, *Nikolai* Ivanovitš (17. XII 1864 Peterburi – 22. V 1932 Leningrad), vene botaanik, Peterburi TA, hiljem NSVL TA k-liige (1903). Lõpetas 1888 Peterburi ülikooli. Oli 1895–1915 Tartu ülikooli prof. ja botaanikaaia dir. K. oli tunnustatud taimesüstemaatik ja -geograaf (rajas oma koolkonna), lõi taimeriigi fülogeneetilise süsteemi ja algatas Venemaal geobotaanilise kaardistamise. Tema ajal kujunesid Tartu ülikooli botaanikaaia toimetised ülevenemaaliselt tähtsaks üllitiseks ning Tartu üheks botaanilise uurimise keskuseks. K. oli 1905–11 Tartu Loodusuurijate Seltsi esimees. Alustas Tartus olles Kaukaasia kui taimegeograafiliselt põneva piirkonna uurimist, avaldas 1911–16 suure autorite koguga 45 vihikust koosneva „Flora Caucasica Critica". Oli 1915–21 Krimmi ülikooli rektor ja Nikita botaanikaaia dir., 1922–32 teadur NSVL TA Botaanikainst-s, kus asutas geobotaanika osk-a ja juhatas seda. **T:** *Über den Polymorphismus der* Veronica teucrium *(L.) Wallr.* – Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Pétersbourg, 1897, 5, 6 (2).

Kutsar, *Dagmar* (15. XII 1951 Otepää), psühholoog, psühholoogiadr. (1995). Lõpetas 1975 TRÜ. Töötanud a-st 1977 TÜ-s, algul perekonnauurimisrühmas teadurina, a-st 1995 on sotsioloogiaosk-a dots. Peamised uurimisvaldkonnad: perekond ja perekonnapoliitika, Eesti ühisk-a muutumise mõju inimeste majanduslikule ja psühholoogilisele toimetulekule (vaesus, sotsiaalne stress, sotsiaalne tõrjutus ja ühiskonda reintegreerumine). **T:** *Poverty among households in Estonia* (koos A. Trummiga). – Scandinavian Journal of Social Welfare, 1993, 3; *Social change and stress in Estonia.* – Scandinavian Journal of Social Welfare, 1995, 4; *Lähedusest paarisuhetes.* – Akadeemia, 1999, 4.

Kutti, *Jaak* (1. III 1938 Tallinn), arstiteadlane, hematoloog, meditsiinidr. (1972, Göteborg). Lõpetas 1965 Göteborgi ülikooli. Töötanud a-st 1975 Göteborgi ülikoolihaiglates: olnud 1975–77 Sahlgrenska sisehaiguste kliiniku ja 1978–85 Östra haigla ülemarsti asetäitja (a-st 1974 dots.) ja a-st 1985 Östra haigla ülemarst. Avaldanud hematoloogiaalaseid uurimusi ja verehaiguste õpikuid. **T:** *Aspects on platelet survival studies.* – Annals of Estonian Medical Association (1975); *Evaluation of platelet reactivity in diabetes mellitus.* – Acta Med. Scand. 219 (1986, autoreid); *The spleen and pooling of blood cells.* – Eur. J. Haematol. (1988, koos H. Wadenvikiga); *ADP-induced platelet agregation as a function of age in healthy humans* (1989, autoreid).

Voldemar Kuslap

Grigori Kusmin

Nikolai Kusmin

Nikolai Kuznetsov

Mati Kuulberg

Kuulberg, *Mati* (9.VII 1947 Tallinn), helilooja. Lõpetas 1971 kompositsioonierialal TRK (A. Garšneki kl.). Töötas 1966–74 viiuldajana ERSO-s, õpetas 1970–98 Tallinna Otsa-nim. Muusikakoolis ja Tallinna Muusikakeskkoolis, oli 1986–91 ENSV Heliloojate Liidu konsultant. Suur osa teostest on loodud omapärastele koosseisudele. K. on Eesti produktiivseimaid kammermuusika loojaid. **T:** balletid *Mont Valérien* (1972), *Pöördlava* (1974) ja *Kompositsioon viiele* (1971), oratoorium *Elu nimel* (1985), 5 sümfooniat (I 1971, II 1977, III 1978, IV 1983, V 1986), poeem-kontsertiino tuubale ja orkestrile (1970), kontrabassikontsert (1979), *Kvadrokontsert* (1979), *Concerto per ottoni* vaskpillidele ja *Concerto per fiati* puupillidele, *Neli vana sonaati teemal BACH*, saksofonikvartett, klaveritrio *Malera Kasuku* (koos R. Kangro ja L. Sumeraga), sonaat 2 klaverile, *Capriccio* 2 klaverile ja löökpillidele, 4 sonaati sooloviiulile (IV – *Memoria de los Incas*), filmi- ja näidendimuusikat.
B: T. Järg. *Mati Kuulberg.* – Eesti tänase muusika loojaid. Tln., 1992.

Aime Kuulbusch

Kuulbusch [*-uš*] (Mölder), *Aime* (10. X 1942 Pärnu), kujur. Lõpetas 1969 ERKI. Viljelnud portree-, figuuri- ja monumendiplastikat. Portreeloomingut iseloomustavad klassikaliselt selge vorm, emotsionaalne pingestus ja näo viimistletud pinnatöötlus. ENSV tnl. kunstnik (1984). K. Raua preemia 1983. **T:** J. Viidingu (1976), M. Leisi (1979) ja T. Pääsukese portree (1982), figuurid *Lugeja* (1973–78) ja *Ootaja* (1980), M. Saare (1982, Tallinnas) ja P. Süda mälestussammas (1983, Kuressaares, mõlemad koos arh. I. Volkoviga), TTÜ memoriaalansambli akadeemiköppejõudude (A. Aarna, A. Altma, P. Kogermani, O. Maddisoni, J. Nuudi, J. Vaabeli, A. Velneri ja A. Voldeku) portreemonumendid (1985–98, Tallinnas), *Justitia* (1991, Kohtumaja Tallinnas Liivalaia t.).

Mati Kuulmann

Kuuli, *Olaf* (9. XII 1929 Tallinn), ajaloolane, ajaloodr. (1974). Lõpetas 1955 TRÜ. Oli 1959–65 EKP KK Partei Ajaloo Inst-i teadur, 1968–92 TPÜ õppejõud (a-st 1975 prof.). Põhiline uurimisvaldkond on Eesti töölisliikumine ja EKP ajalugu ning Eesti sisepoliitika 1929–40. ENSV tnl. teadlane (1984). ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Töörahva riigi eest* (1967, koos A. Liebmani ja H. Saarniiduga), *Vapsidest Isamaaliiduni* (1976), *Revolutsioon Eestis 1940* (1980), *Sotsialistid ja kommunistid Eestis 1917–1991* (1999).

Jüri Kuum

Kuulmann, *Mati* (21. III 1941 Tallinn), jääpurjetaja ja purjetaja. Purjetamist alustas 1955, jääpurjetamist 1972. Tulnud jääpurjetamises DN-klassis 1980 maailmameistriks (1984 sai pronksmedali) ning 1982 ja 1991 Euroopa meistriks (1980 ja 1981 hõbemedal, 1990 ja 1993 pronksmedal), võitnud Euroopa karika (1993; 1990 2. koht). Tuli 1987 ja 1991 NSV Liidu meistriks (1977 ja 1979–81 hõbemedal) ning 1991 karikavõitjaks. Purjetamises tulnud 1972–88 8 korda Eesti meistriks. Võistelnud ka avamerepurjetamises. Töötanud „Kalevi" jahtklubi sadamakaptenina. A-st 1994 Eesti Jääpurjetamisliidu president.

Edmar Kuus

Kuum, *Jüri* (16. V 1922 Sürgavere v.), maaparandusteadlane ja põllumajandusajaloolane, põllumajandusdr. (1970, kinnit. 1971). Lõpetas 1941 Eesti Aleksandri Olustvere Põllunduskeskkooli, 1944 Tallinna Tehnikumi maamõõdu- ja maaparandusosk-a ning 1947 agronoomia erialal TRÜ, õppinud 1944–45 ka TPI ehitusosk-s. Olnud 1947–51 TRÜ-s assistent, 1951–92 EPA maaparanduse kateedri õppejõud (1966–70 dots., 1971–92 prof., 1953–58 kateedrijuh.), 1951–55 ühtlasi TRÜ-s õppeülesannete täitja; a-st 1992 EPMÜ emeriitprof. Uurinud kultuurrohumaid, maaparandust ning eriti Eesti maaparanduse, põllum-e ja kodumajanduse ajalugu, avaldanud kirjutisi ka aianduse ja mesinduse alalt. Eesti Põllumajandusmuuseumi asutamise algataja ja rajajaid, 1968–82 selle juh. ja a-st 1968 teadusnõukogu esimees, 1977–84 ja a-st 1986 C. R. Jakobsoni Talumuuseumi teadusnõukogu esimees ning 1984–86 aseesimees, 1977–90 Eesti Aianduse ja Mesinduse Seltsi Tartu osk. esimees, a-st 1982 Teadusajaloo ja Teadusfilosoofia Eesti Ühenduse põllumajandusosk. esimees. On põllum-ajalugu käsitlevate filmide „Kes minevikku ei mäleta" (1970), „Viljalõikus ja -peksmine käsitsi" (1970), „Viljapeksmine hobumasinaga" (1972), „Mullaharimine minevikus" (1972), „Linakasvatus ja -töötlemine minevikus" (1971, 1975), „Viljapeksmine iseliikuva lokomobiiliga ja traktoriga käitatava peksumasinaga" (1973), „Leivategemine maakodus" (1976), „Koduõlle valmistamine" (1976), „Freestorude (puidust) tegemine" (1977) autor ja režissöör ning dokumentaalfilmi „Eesti küla sajandivahetusel" (1984) autoreid. **T:** *Soode kuivendamine ja kasutamine põllumajanduses* (1954), *Põllumajanduslik drenaaž* (1959, koos E. Tomingasega), *170 aastat kõrgemat põllumajanduslikku haridust Eestis* (I 1976, II 1978; autoreid ja toim.), *Eesti Põllumajanduse Muuseum sõnas ja pildis* (1979), *Maaparandus* (1982, koostaja ja autoreid), *Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani)* (1991), *Kodumajandus Eestis* (1998).

Kuum, *Leev* (15. IV 1930 Tartu), majandusteadlane, majandusknd. (1967), prof. (1996). Lõpetas 1953 TPI majandusteaduskonna kaubandusökonomistina. Olnud 1953–63 Tallinna Tööstuskaubastu plaaniosk. juh., 1966–89 Üleliidulise Kaubanduskonjunktuuri TUI Eesti filiaali osakonnajuh., 1989–90 valitsuse kaubandusnõunik, a-st 1990 Eesti Konjunktuuriinst-i juhtivteadur. Tegelnud majandusanalüüsi ja turukonjunktuuri uurimisega.

Kuus, *Edmar* (õieti Johannes) (25. VI 1914 Lounatkoski, Soome), näitleja, L. Römmeri abikaasa. Lõpetas 1941 TK Rkl. Lavakunstikooli, töötas 1941–44 „Estonias". Põgenes 1944 Rootsi, töötanud seal kontoriametniku ja joonestajana, a-ni 1988 osales aktiivselt Stockholmi eesti teatrite tegevuses. Mänginud Rootsi filmis „Seda ei juhtu siin". A-st 1993 antakse Eestis välja L. Römmeri ja K-i noore näitleja auhinda. **O:** Peer Gynt (Ibseni *Peer Gynt*), Rudolf Ikka (Tammsaare ja Särevi *Elu ja armastus*), Leo Saalep (Vilde *Tabamata ime*), Ludvig Sander (Vilde *Pisuhänd*); Stockholmis: Lauluisa (Adsoni *Lauluisa ja Kirjaneitsi*), Võõras (Kangro *Üle jõe)*, Turja Laas (Mälgu ja Römmeri *Õitsev meri*), Indrek (Tammsaare ja Römmeri *Karin ja Indrek*), Paul Abner (Ristikivi ja Römmeri *Õige mehe koda*).

Kuus, *Elar*, õieti Elmar Kuusik, 1930. a-te pseud. Elmar Ramla (17. XI 1899 Keeri mõis, Meeri v. – 6. XI 1988 Tallinn), lastekirjanik, A. Tigase abikaasa. Lõpetas 1925 Tartu õpetajate seminari ja 1930 TÜ filosoofiateaduskonna. Töötas 1918–27 algkooliõpetajana, 1930–45 Tartus, Viljandis ja Tallinnas ajalooõpetajana ning 1946–48 ENSV Rkl. Noorsooteatris ja 1948–49 „Estonias" kirjandusalajuh-na. Oli 1950–54 pol. süüdistuse tõttu Narva vangilaagris. Avaldanud laste elu, loodust ja ajalugu käsitlevaid õpetlikke, kohati humoristlikke lastermt-id ning nukunäidendeid („Nupumees Ati", 1966; „Memme musi", 1968). **T:** *Muinasjutt pöialpoisist, kotkast ja sitikast* (1936), *Kodukäijad seiklevad* (1937), *Jänesepoeg, kes luuletas* (1938, [3]1982), *Meie Ott* (1959, koos A. Tigasega), *Purgaa* (1961), *Päikese perekond* (1974), *Seiklusi noorusmaalt* (1975, [2]1984), *Memme musi* (1976), *Kui vanaisa poisike oli* (1977), *Välek Vibulane* (1978), *Nupumees Ati* (1980), *Loomarahva keskel* (1981), *Sabaga sugulased* (1981), *Verevennad* (1986), *Sip-Sip* (1988).
B: *Elar Kuus. Kirjandusnimestik.* Tln., 1982.

Kuus, *Erich* (16. IX 1931 Kohtla-Järve), radioloog, meditsiinidr. (1990, Obninsk). Lõpetas 1958 TRÜ. Oli 1958–74 Raplas röntgenikabineti juh., a-st 1976 töötanud TÜ-s (1991–96 TÜ kliinikumi radioloogia ja onkoloogia kliiniku juh.; a-st 1990 prof.); a-st 1997 emeriitprof. Uurimusi tanniini kasutamisest mao röntgenuurimisel ning söögitoru, mao ja kaksteistsõrmiku röntgenuurimise kohta. Leiutisi: kontrastaine „Estobar-V" saamise meetod (1986), maovähi diagnoosimise meetod (1987), kontrastaine „Estobar-C" saamise meetod (1988). Eesti-Soome kiirguskaitse projekti, Oulu ülikooli ja TÜ rinna- ja eesnäärmevähi avastamise ja ravi täiustamise projekti, Tampere ülikooli ja TÜ X-kiirte generaatorite projekti Eesti-poolne juht.

Kuusberg, *Paul* (30. IV 1916 Tallinn), kirjanik ja kriitik. Oli a-ni 1940 ehitustööline, seejärel aü-u-töötaja. Osales II maailmasõjas 1941. a. suvel hävituspataljonis, seejärel poliittöötajana ja ajakirjanikuna eesti laskurkorpuses. Oli 1947–54 „Rahva Hääle" toim. asetäitja. Lõpetas 1958 NLKP KK Kõrgema Parteikooli. Töötas 1957–60 ja 1968–76 „Loomingu" toim-na, oli 1960–76 ENSV Kirjanike Liidu juhatuse sekretär ja 1976–83 esimees. 1979–84 NSVL Ülemnõukogu, 1971–75 ENSV Ülemnõukogu liige. EKP KK liikmekand. 1960–64 ja 1966–71, liige 1964–66 ja 1976–86. Alustas 1940. a-te lõpus kriitikuna (valimik „Sõna sekka", 1959). K-i romaanid käsitlevad tema põlvkonna käekäigu murrangulisi järke. Esikrom-i „Müürid" (1957) aine on tööliste elu Eestis 1930. a-il. Kirjaniku enda noorus moodustab tausta rom-le novellides „Vabaduse puiestee" (1971, J. Smuuli preemia 1972). Rom-d „Enn Kalmu kaks mina" (1961, ²1965, ENSV rkl. preemia 1965; film „Inimesed sõdurisinelis", 1969), „Südasuvel" (1966) ja „Üks öö" (1972, ²1976, J. Smuuli preemia 1974, ENSV rkl. preemia 1975) kujutavad sõjakatsumusi, rom-i „Andres Lapeteuse juhtum" (1963, ²1966, ENSV rkl. preemia 1965; film „Mis juhtus Andres Lapeteusega?", 1966) tegevus toimub pärast sõda, rom. „Viimapuisad" (1976, J. Smuuli preemia 1976; kaheosaline telefilm Leedus 1982) kirjeldab 1940. a. pöördega alanud aega. ENSV rahvakirjanik (1972), sotsial. töö kangelane (1984). F. Tuglase novelliauhind 1971 ja 1978. **T:** *Teosed* I–VIII (1977–81), kriitikamt. *Ajast, maailmakodanikust ja muust* (1967), novellikogud *Naerunas* (1971, J. Smuuli preemia 1972), *Meie kiisul kriimud silmad* (1980), *Kes nad olid?* (1986) ja *Skandaal vanadekodus* (1991), jutustus *Linnakesega* (1977; telefilm „Mees ja mänd", 1980).

Kuuseoks (a-ni 1967 J õ g i), *Ada* (1. III 1941 Tallinn), pianist ja pedagoog. Lõpetas 1964 klaverierialal TRK (A. Klasi kl.) ja 1966 Moskva konservatooriumi aspirantuuri (V. Meržanovi juhendamisel). Olnud a-st 1966 EMA klaveriõppejõud (a-st 1980 dots.); õpilasi: M. Kappel, K. Kuldjärv, T. Peäske, U. Taniloo. Esinenud solistina ja kontsertmeistrina. ENSV tnl. kunstnik (1978).

Kuusik, *Edgar Johan* (22. II 1888 Valgjärve v. – 3. VIII 1974 Tallinn), arhitekt. Lõpetas 1914 Riia Polütehnilise Inst-i. Osales 1918–20 Vabadussõjas (sai Vabadusristi I liigi 3. järgu). Töötas a-st 1920 Tallinnas pms. vabakutselisena. Täiendas end 1922, 1923–24, 1928 ja 1937 Lääne-Euroopas. Osales Eesti Arhitektide Ühingu ja ENSV Arhitektide Liidu asutamises, oli viimasest 1950–52 välja heidetud. Juhatas 1944–50 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i ruumikujunduskateedrit ja oli seejärel ERKI arhitektuurikateedri õppejõud (a-st 1946 prof., 1971–74 konsultantprof.). Projekteerinud traditsionalistliku Abja-Paluoja pangahoone (1929, hiljem postkontor), funktsionalistlikud Tallinna Maasika t. kaksikmajad (1931–32, koos F. de Vriesiga), Kunstihoone (1933–34, koos A. Soansiga) ja Kuressaare haigla (1937–40). Esindustraditsionalismi esindavad Ohvitseride Keskkogu hoone Tallinnas Sakala t-l (1939–47) ning Tallinna raekoja (1937) ja kunstimuuseumi projekt (1937–38). Varasest loomingust väärivad tähelepanu Tartu Tamme aedlinna (1922) ja Tallinna Neeme t-a hoonestus (1924–25). Kavandanud palju ühisk. hoonete sisekujundusi ja mööblit. Käsitlenud arhitektuuriteooriat (rmt. „Ehituskunst", 1973). ENSV tnl. arhitekt (1968).

B: *Edgar Johan Kuusik.* [Koost. L. Künnapuu.] Tln., 1988.

Kuusik, *Tiit* (õieti Dietrich) (11. IX 1911 Pärnu – 15. VIII 1990 Tallinn), laulja (bariton). Lõpetas 1938 laulueriala1 TK (A. Arderi kl.). Sai 1938 Viini rahvusv. lauljate võistlusel esikoha. Oli 1938–39 Viini *Volksoper*'i, 1942–43 Kasseli Riigiooperi ning 1940–41 ja 1944–88 „Estonia" teatri solist, a-st 1940 ühtlasi TRK lauluõppejõud (a-st 1947 prof.); õpilasi: G. Ots, A. Külvand, A. Roolaid, R. Alango, T. Bachmann. Oli ka tunnustatud kontserdi- ja oratooriumilaulja (Haydni „Loomine", Händeli „Messias", Orffi „Carmina Burana", Šostakovitši „Laul metsadest"). Esinenud paljudes riikides (Põhjamaades, USA-s, Kanadas, Mehhikos, Austrias, Belgias, Hiinas). Jõuline ja väga väljendusrikas hääl tegi K-st eesti *bel canto* ühe suurima meistri. 1959–63 ENSV Ülemnõukogu saadik. NSVL-i rahvakunstnik (1954). NSVL-i rkl. preemia 1950 ja 1952, ENSV rkl. preemia 1949, 1959 ja 1967. **O:** Tonio (Leoncavallo *Pajatsid*), Escamillo (Bizet' *Carmen*), Figaro (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Renato, Rigoletto, Germont, Jago, Amonastro, Aetius, Miller (Verdi *Maskiball, Rigoletto, Traviata, Othello, Aida, Attila* ja *Luisa Miller*), Mefisto (Gounod' *Faust*), Scarpia (Puccini *Tosca*), Igor (Borodini *Vürst Igor*), Deemon (Rubinsteini *Deemon*), Boriss (Mussorgski *Boriss Godunov*), Hollandlane (Wagneri *Lendav Hollandlane*), Jeletski, Onegin (Tšaikovski *Padaemand* ja *Jevgeni Onegin*), Olav (Aava *Vikerlased*), Vambo, Raju (E. Kapi *Tasuleegid* ja *Vabaduse laulik*), Ungru krahv (Ernesaksa *Tormide rand*), Lembitu (V. Kapi *Lembitu*).

B: H. Kõrvits. *Tiit Kuusik.* Trt., 1963; M. Värk. *Tiit Kuusik.* Tln., 1987; *Tiit Kuusik. Elu ja peegeldused.* [Koost. E. Pilliroog.] Tln., 1992.

Kuusk, *Andres* (26. X 1947 Vändra), atmosfäärifüüsik, Priit K-e vend, füüsika-matemaatikaknd. (1979, Vojeikovi-nim. Geofüüsika Peaobservatoorium), geofüüsikadr. (1991), New Yorgi TA liige (1994). Lõpetas 1970 TÜ, töötab a-st 1972 Tartu Observatooriumis (a-st 1983 vanemteadur). Olnud ühtlasi TÜ ja Tartu Observatooriumi ühisõppetooli kaasprof. (1995–99). Osalenud rahvusv. projektis TROPEX-74 (1974), olnud külalisteadur USA-s Goddardi-nim. Kosmoselennukeskuses (1994), Prantsuse Rahvuslikus Põllum. Uurimise Inst-s (1995) ja Pekingi geograafiainst-s (1996). Ajakirja „Agronomie: Agriculture and Environment" erialatoim. Uurimusi kiirguslevi kohta taimkattes ja muutlikes pilveväljades ning taimkatte optilise seire kohta. Loonud optilise kiirguse taimkattelt peegeldumise opositsiooniefekti teooria ja teoreetilisi mudeleid. Mõõtnud taimkattelt peegelduva optilise kiirguse indikatrisse ja loonud selle tarbeks mõõteriistu. **T:** *Photon-vegetation interactions. Applications in optical remote sensing and plant ecology* (1991, Berliin, autoreid), *A multispectral canopy reflectance model.* – International Journal of Remote Sensing Environment, 1994, 50, 2.

Kuusk (a-ni 1962 J e k i m o v), *Ivo* (8. VIII 1937 Aru asundus, Konguta v.), laulja (tenor). Lõpetas 1967 laulueriala1 TRK (V. Gurjevi kl.), täiendas end 1973–74 Moskvas Gnessinite-nim. Muusikapedagoogikainst-i aspirantuuris. Olnud 1959–62 „Vane-

Paul Kuusberg

Ada Kuuseoks

Edgar Johan Kuusik

Tiit Kuusik

Ivo Kuusk

muise" koorilaulja ja 1967–78 samas ooperisolist, 1962–63 Rkl. Akadeemilise Meeskoori ning 1963–67 ja a-st 1978 „Estonia" solist, ühtlasi 1968–78 Elleri-nim. Tartu muusikakooli (õpilasi: S. ja V. Puura) ja a-st 1979 EMA lauluõppejõud (a-st 1993 prof., õpilasi: T. Reinau, U. Joller, V. Jürna, A. Saal). Esinenud ka kammer- ja oratooriumilauljana, tegutsenud lavastajana. Sai 1976 Eesti ja 1968 liiduvabariikidevahelisel lauljate võistlusel Tallinnas I preemia. ENSV rahvakunstnik (1983). G. Otsa preemia 1981. **O:** Pinkerton (Puccini *Madame Butterfly*), José (Bizet' *Carmen*), Hertsog, Gustav III (Verdi *Rigoletto* ja *Maskiball*), Tonio (Donizetti *Rügemendi tütar*), Bonnius (Tubina *Barbara von Tisenhusen*), Tom (Stravinski *Elupõletaja tähelend*), Albert (Britteni *Albert Herring*).
B: *Vastab Ivo Kuusk.* – Teater. Muusika. Kino, 1993, 5.

Kuusk (a-ni 1971 K e r e s), *Piret* (21. II 1947 Tartu), füüsikateoreetik, Harald ja Leida Kerese tütar, Sirje Keevalliku õde, füüsika-matemaatikadr. (1990). Lõpetas 1970 TRÜ, on samast a-st TÜ Füüsika Inst-i teadur (a-st 1983 vanemteadur). Täiendanud end Moskvas (1986 ja 1990–91). Eesti Füüsika Seltsi (esimees a-st 1998) ja Eesti Matemaatika Seltsi asutajaliige, Euroopa Füüsika Seltsi nõukogu (1998) jmt. rahvusv. seltsi liige. Uurimusi teoreetilise füüsika alalt. Arvutanud gravitatsioonilainete mittelineaarseid lähendusi, leidnud superstringiteooriast tulenevate erinevate supergravitatsiooniteooriate vahelisi seoseid, esitanud kvantmehaanika võimaliku modifikatsiooni kõvera aegruumi taustal. **T:** *Supersümmeetria füüsikas ja matemaatikas* (1994, koos V. Abramoviga).

Kuusk, *Priit* (18. VIII 1938 Tartu), muusikaajakirjanik ja -teadlane, Andres K-e vend. Lõpetas 1965 muusikateaduse erialal TRK (juhendaja H. Tampere). Töötanud 1965–72 Tallinna Muusikakeskkooli õpetajana, 1971–80 ajalehe „Sirp ja Vasar" muusikaosk-a juh-na, olnud 1981–91 Eesti TA Ajaloo Inst-i kultuuriajaloo sektori teadur, a-st 1992 Prangli saare rahvamaja juh. ja muusikaõpetaja. Vahendanud Eesti ja välismaa muusikasündmusi ER-is ja ajakirjanduses. Kirjutanud portreeart-d eesti heliloojate J. Räätsa, E. Tambergi (mõlemad rmt-s „Kuus eesti tänase muusika loojat", 1970), L. Austeri (rmt-s „Kaheksa eesti tänase muusika loojat", 1979), A. Garšneki (rmt-s „Eesti tänase muusika loojaid", 1985) ja A. Põldmäe kohta (rmt-s „Eesti tänase muusika loojaid", 1992). Koostanud ning toimetanud muusikarmt-id ja kroonikaid („Music in Estonia" nr. 2 ja nr. 3; „Music Festivals in Estonia" 1998 ja 1999; rmt. N. Järvist „Maestro", 1998; E. Klasi „Kes ma olen?", 1999), teinud kaastööd kodu- ja välismaa entsüklopeediaile.

Kuusk, *Vilma* (9. II 1931 Kilingi-Nõmme), botaanik (taimesüstemaatik), bioloogiaknd. (1964). Lõpetas 1955 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1957 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (olnud 1981–92 vanemteadur, a-st 1992 herbaariumi vanemkuraator). Uurinud Eesti ja Läänemeremaade taimestikku. Osalenud „Balti floora" (1993–, peatoim.) ja Eesti punaste rmt-te (viimane 1998) koostamises. Kooskõlastanud Eesti osalemist „Euroopa floora atlase" („Atlas Florae Europaeae", 1972–) loomises. Koostanud mitu taimemäärajat, on 11-köitelise „Eesti NSV floora" autoreid. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Taimede välimääraja* (1972, [2]1975, koostaja ja autoreid), *Metsa- ja niidutaimed* (1978, koostaja ja autoreid), *Umbrohud ja prahitaimed* (1984).

Kuuskemaa (a-ni 1908 J õ g g i s), *Betty* (õieti Marie Elisabeth) (28. I 1879 Mäeküla mõis, Hageri v. – 19. XII 1966 Tallinn), näitleja, Jüri K. vanaema. Laulis a-st 1897 „Estonia" seltsi kooris ja mängis näitetrupis, oli 1907–49 „Estonia" teatri näitleja,

Betty Kuuskemaa

Jüri Kuuskemaa

1944–46 elas Rootsis. Loonud jõulisi ja värvikaid karakterosi mitmes lavažanris. Teinud ka lavastusi ja mänginud filmis. Tnl. näitleja (1936), ENSV tnl. kunstnik (1947). **O:** Gertrud (Shakespeare'i *Hamlet*), Maija (Pakkala *Parvepoisid*), Vassilissa (Gorki *Põhjas*), Adelaide (Zelleri *Linnukaupleja*), Ranevskaja (Tšehhovi *Kirsiaed*), leedi Cheveley (Wilde'i *Ideaalne abikaasa*, ka lavastaja, 1920), Kaketse Kadri (Kitzbergi *Püve talus*), Vanaema (Kitzbergi *Libahunt*), proua Stockmann (Ibseni *Rahvavaenlane*).

Kuuskemaa (1951–78 K e e v a l l i k), *Jüri* (25. X 1942 Tallinn), kunstiajaloolane, Betty K. lapselaps. Lõpetas 1965 TRÜ. Töötanud a-st 1964 Eesti Kunstimuuseumis (1984–99 selle Niguliste filiaalis, seejärel olnud Kadrioru filiaali dir.). Eesti Muinsuskaitse Seltsi asutajaid ja juhatuse liige (a-st 1987). Avaldanud a-st 1965 kunsti- ja muinsuskaitsealaseid kirjutisi, tutvustanud neis eriti Tallinna arhitektuuri- ja kunstimälestisi ning käsitlenud nende restaureerimist. Teinud a-st 1997 „Kuku" raadios autorisaadet „Memoria". On Tallinna vanalinna päevade algatajaid ja korraldajaid. **T:** *Barokne Kadriorg* (1985), *Matkamaja* (1986), *Eesti rahvakalender* (1998), *Estica. Культура и история* (1998).

Kuusmaa, *Aivar* (12. VI 1967 Tallinn), korvpallur. Võitis NSV Liidu meeskonnas juunioride EM-il 1986 hõbemedali. Mänginud 1988–90 „Standardis", 1991–93 „Kalevis", 1993–96 Ateena „Panathinaikoses", hiljem „Baltikas", „Tallinnas" ja a-st 1999 taas „Kalevis". Kuulus 1991 NSV Liidu meistriks tulnud „Kalevi" ja 1993 EM-il 6. koha saanud Eesti koondisse. Eesti meister 1986, 1988–90, 1991–93 ja 1998, Kreeka meistrivõistlustel 1995 ja 1996 hõbe- ja 1994 pronksmedal ning 1996 karikavõitja.

Kuutma, *Peeter* (8. IV 1938 Tallinn), tekstiilikunstnik. Lõpetas 1966 ERKI. Töötanud Tallinnas 1967–85 tekstiilivabriku „Punane Koit" kunstnikuna, 1985–87 Eesti Kunstnike Liidu juhatuse sekretärina ja 1987–94 kultuurimin-i kujutava kunsti osk. peaeksperdina. Loonud paljudele ühisk. hoonetele msg. tehnikates sisustuskangaid (Kadrioru haldushoone, 1991) ning põimetehnikas põrandavaipu ja seinavaipu-pannoosid („Põhjala", 1980, Kadrioru haldushoones; „Postivaip", 1985, Tallinna Postimajas; „Külm maa", 1988; „Vaikus", 1993; „Mälestuste linn. Narva", 1995, Narva linnavalitsuses). Käsitluslaadi iseloomustavad karge koloriit ja nii geomeetriliste kui ka maastikuliste motiivide jõuline üldistamine.

Kõiv, *Madis* (5. XII 1929 Tartu), füüsikateoreetik, filosoof ja kirjanik, füüsika-matemaatikaknd. (1961), TÜ (1999) ja EMA audr. (1999). Lõpetas 1953 TRÜ füüsikuna. Olnud 1953–61 TPI õppejõud, 1961–91 Eesti TA Füüsika Inst-i teadur (vanem- ja a-st 1986 juhtivteadur); 1994 TÜ vabade kunstide kutsutud prof. Avaldanud uurimusi väljade kvantteooria ja elementaarosakeste füüsika alalt (deuteeriumi müü-molekuli tekitamise resonantsmehhanismi idee, kõrgemate spinnidega osakeste teooria kausaalsuse uuri-

mise meetod), tuletanud aja, ruumi ja välja vahelisest sümmeetriast lähtudes stringiteooria alusvõrrandi. Kirjutanud näidendeid, proosat, filmistsenaariumi („Georgica", 1998, koos S. Keedusega) ja kuuldemänge ning tegelnud maalikunstiga. Kasutanud oma teostes sageli murdekeelt, koostanud võru keele lugemiku („Võro-kiilne lugõmik", 1996). Rajanud TÜ-s analüütilise filosoofia õppe- ja uurimissuuna. EV kultuuripreemia 1997 ja 1998. **T:** uurimused *On the condition for definition of energy and charge* (koos R.-K. Loidega). — Journal of Physics, A, 1983, 16; *Two-dimensional equations with field-space-time symmetry: conservation laws and invariance groups* (koos V. Rosenhausiga). — Algebras, Groups and Geometries, 1986, 3; *A second look at the Rarita-Schwinger theory* (autoreid). — Journal of Mathematical Physics, 1993, 34; näid-d *Faehlmann. Keskpäev ja Õhtuselgus* (1984, koos V. Vahinguga), *Põud ja vihm Põlva kihelkonnan neläätõistkümnendämä aasta suvõl* (1987, koos A. Lõhmusega), *Kokkusaamine* (e. l. 1991), *Castrozza* (e. l. 1991), *Tagasitulek isa juurde* (e. l. 1993), *Filosoofi päev* (e. l. 1994), *Kolm näitemängu: kolm esmakordselt Eesti Draamateatris lavastatud näidendit* (1997), *Peiarite õhtunäitus* (e. l. 1997), *Küüni täitmine. Irvemäng kolmes vaatuses kolmeteistkümnele tegelasele* (1998, koos H. Runneliga), *Omavahelisi jutuajamisi tädi Elliga* (e. l. 1998), *Stseene saja-aastasest sõjast* (e. l. 1998), *Kui me Moonsundi Vasseliga kreeka pähkleid kaaplesime, siis ükski ei tahtnud osta* (e. l. 1999) ja *Ketas* (e. l. 1999), rom-d *Endspiel: Laskumine orgu* (1988, koos V. Vahinguga), *Rännuaastad. Studia memoriae* I (1994), *Kolm tamme. Studia memoriae* II (1995), *Aken* (1996), *Kalad ja raamatud. Studia memoriae* IV (1998) ja *Kähri kerko man Pekril. Studia memoriae* III (1999), essee *Was ist des Esten Philosophie.* — Akadeemia, 1999, 12, 2000, 1—4.
B: *Die Hammerklaviersonate. Kokkusaamine Madis Kõivuga.* — Teater. Muusika. Kino, 1998, 11—12.

Kõiva, *Mare* (26. II 1954 Põltsamaa), folklorist, filoloogiaknd. (1990). Lõpetas 1977 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud 1975—76 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumis, 1978—2000 Eesti Keele Inst-s (1990 rahvausundi ja -juttude töörühma juh.), a-st 2000 Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristikaosk-s. Kuulub Balti Folkloori Inst-i (*Baltic Institute of Folklore*, 1995) juhatusse. Uurinud rahvameditsiini, rahvaarstidega seonduvaid pärimusi ja loitse. Kogunud (a-st 1976) mitmel pool Eestis ja välismaal palju rahvaluulet. A-st 1990 korraldanud rahvusv. usundialaseid seminare ja konverentse ning kandnud hoolt folkloristidele vajaliku tehnilise varustuse ja arvutivõrkude eest. Elektrooniliste ajakirjade „Mäetagused" ja „Folklore" (a-st 1996) väljaandmise algatajaid ja toim-id.

Kõiva, *Ottilie-Olga* (ka Olli) (6. II 1932 Nurmsi k., Anna v.), folklorist, filoloogiaknd. (1965). Lõpetas 1954 TRÜ. Töötanud 1954—87 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumis (1966—77 rahvaluuleosk-a juh., 1984—87 rahvaluuleosk-a heliarhiivi juh.). Uurimisala: eesti, eriti Kihnu regilaulud ja nende esitamise tavad. Osalenud väljaannete „Eesti rahvalaule ja pillilugusid: teaduslik antoloogia" (1970), „Vana Kannel V: Mustjala regilaulud" (1985) ja „Vana Kannel VII: Kihnu regilaulud" (I kd., 1997) koostamises ja toimetamises. **T:** *Kihnu rahvalaulikutest* (1964).

Kõivastik, *Teodor* (16. III 1908 Vilo v. — 29. IV 1990 Beaverton, USA), loomaarstiteadlane ja bakterioloog, *dr. med. vet.* (1944), Kuningliku Terviseseltsi (Londonis) liige. Lõpetas 1936 TÜ. Töötas 1936—44 rkl. seerumiinst-s. Läks 1944 Saksamaale, oli a-st 1944 Augsburgis mikrobioloog, a-st 1949 töötas USA-s Põhja-Dakotas ja Portlandis, a-st 1974 Oregoni meditsiinikoolis. Uurimusi bakterioloogia ja mikrobioloogia alalt. Avastas 1962 paelussiliigi *Bertiella studeri.*

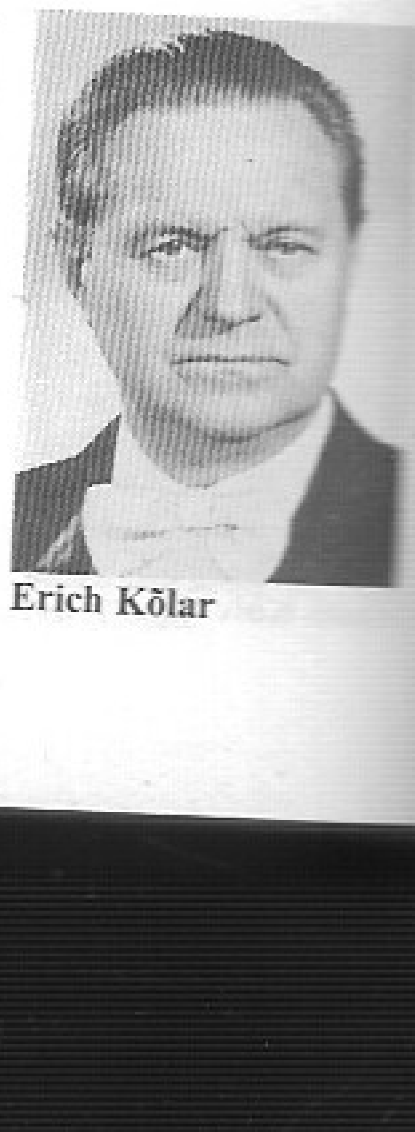
Kõks, *Endel* (21. IV 1912 Tartu — 25. XI 1983 Örebro), maalikunstnik ja graafik. Lõpetas 1940 kõrgema kunstikooli „Pallas" (A. Vabbe õpilasena). Lahkus 1944 Eestist, elas a-st 1950 Rootsis. Loomingus kajastub kokkupuude paljude 20. saj. kunstisuundadega. Lõi algul Prantsuse moodsa maalikunsti mõjulises värvikas käsitluslaadis olustikupilte („Bajadeer", 1944) ja linnavaateid („Emajõgi aprillis", 1939). 1960. a-il sai valdavaks abstraktne dekoratiivne käsitlus, kasutanud msg. sümbolkujundeid. Viljelnud ofsettrükis vabagraafikat („Vikerkaare naine", 1970; „Noateritaja", 1972). Oli innukas eesti kunsti populariseerija, koostanud sh. rmt-d „Eesti graafikuid" (1980) ja „Välis-Eesti kunstielu bibliograafia" (1984, mõlemad Stockholm). *Accademia Internazionale di Roma* hõbemedal 1970. **T:** *Kohvikus* (1940 ja 1942), *Daam mustas* (1943), *Rahutus* (1956), *Naised* (1962), sarjad *Elektroonika* (1963) ja *Terra antica* (1970), *Akt* (1968), *Delfi oraakel* (1973—74), *Talve märgid* (1979).

Endel Kõks

Kõlar, *Erich* (18. V 1924 Tallinn), dirigent, Elena Poznjak-K-i abikaasa, Margo K-i isa. Olnud abielus Leelo K-ga. Lõpetas 1951 dirigeerimise alal TRK (R. Matsovi kl.), mänginud löökpille ansamblites „Kuldne Seitse" ja „Rütmikud". Oli 1951—56 Venemaal Kirovi obl-s asumisel, töötas sealse muusikakooli õpetajana ja tööklubi kunstilise juhina. Mängis 1944—51 ja 1956—57 ERSO-s löökpille. Olnud 1956—57 Tallinna ja 1958—65 Tartu Muusikakooli õpetaja. A-st 1957 „Vanemuise" teatri dirigent (1958—80 ja 1981—84 peadirigent). ENSV tnl. kunstitegelane (1968). **Muusikajuht:** Austeri *Tiina* (1958, 1984), Glucki *Orpheus ja Eurydike* (1960), Prokofjevi *Kihlus kloostris* (1962), Šostakovitši *Katerina Izmailova* (1966), Kangro *Imelugu* (1974).
B: *Vastab Erich Kõlar.* — Teater. Muusika. Kino, 1997, 2.

Kõlar (a-ni 1952 Päts), *Leelo* (28. XI 1927 Tallinn), pianist ja pedagoog, Made ja Riho Pätsi tütar. Oli abielus Erich K-ga. Lõpetas 1954 klaverierialal TRK (B. Luki kl.). Töötas 1948—50 ja 1956—92 Tallinna Otsa-nim. Muusikakoolis, 1954—56 Venemaal Kirovi muusikakoolis ja 1990—94 Ida-Helsingi muusikakoolis klaveriõpetajana. Esinenud soolokontsertidega (ka koos orkestriga) ja ansamblimängijana (koos ENSV Rkl. Filharmoonia puhkpillikvintetiga jmt.), avaldanud art-eid klaveriõpetuse kohta, juhtinud laste abonementkontsertide sarju, kirjutanud lastemuusikat. ENSV tnl. õpetaja (1982). **T:** *Aastaringis. Mudilaste laulik* (1966), *Laulumänge mudilastele* (koos A. Sõbraga) (1976), *Klaveriõpik* (koos R. Pätsiga) (1975), *Riho Päts sõnas ja pildis* (1981, koost.), *Algus. Klaveriõpik algajatele* (1994), *Musikalised mängud* (1995), *Pianosta lentoon* I—III (1992—95, koos T. Raikamo ja H. Sürjäläga), *Väikesed klaveripalad lastele eesti rahvaviisidel* (1996), rmt. *Klaverijutud* (1998).
B: *Vastab Leelo Kõlar.* — Teater. Muusika. Kino, 1997, 12.

Kõlar, *Margo* (2. X 1961 Tartu), helilooja ja pedagoog, Erich K-i ja Elena Poznjak-K-i poeg. Lõpetas 1986 kompositsioonialal TRK ja 1999 samas magistrantuuri (E. Tambergi kl.). Töötas 1986—93 ER-i helirežissöörina ja Eesti Rkl. Nukuteatri muusikaalajuh-na, a-st 1996 olnud Tartu Elleri-nim. Muusikakooli arvutimuusika ja heliloomingu õpetaja, a-st 1999 EMA elektronmuusikastuudio juh. Juhatanud a-st 1987 kammerkoori „Gloria", a-st 1996 sakraalmuusika ansamblit „Heinavanker" ja a-st 1999 Tartu Muusikakooli orkestrit. Tegutsenud varajase muusika stuudios „Linnamuusikud". Loonud sümfoonilist, kammer- ja näidendimuusikat. Tegelnud kartautospordiga, olnud sel alal NSV Liidu ja Eesti NSV meister. NSVL-i meistersportlane (1981). **T:** ballett *Kuuhullud kassid* (1996), „*...vaid üks ainus sõna...*" sümfoonia-

Erich Kõlar

Urmas Kõljalg

Nikolai Köll

Raimo Kõlli

Jakub Kõo

Johan Kõpp

orkestrile (1999), kontsert 2 torupillile ja keelpilliorkestrile (1990), 3 kantaati (*Sooja toa sõjalaulud*, 1985).

Kõljalg, *Urmas* (24. II 1961 Paide), mükoloog, *dr. phil.* (1996, Helsingi). Lõpetas 1988 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1988 (vaheaegadega) EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s, olnud a-st 1998 seal vanemteadur ja mükoloogiaosk-a juh., a-st 1999 ühtlasi TÜ botaanika ja ökoloogia inst-i mükoloogiaõppetooli hoidja, dots. Oli 1992—96 TÜ ja Helsingi ülikooli doktorant, töötas 1997—98 Göteborgi ülikooli botaanikainst-i molekulaarbioloogialaboris. Uurinud kõrgemate seente molekulaarset fülogeneesi ja süstemaatikat ning mükoriisat, tegelnud ehitusmükoloogiaga. Viibinud ekspeditsioonidel Venemaa Kaug-Idas, Uuralis, Kaukaasias, Tansaanias ja Tais. Olnud 1994—99 Eesti Mükoloogia Ühingu esimees, a-st 1996 ajakirja „Folia Cryptogamica Estonica" peatoim., a-st 1997 Eesti Looduseuurijate Seltsi presiidiumi liige. EV teaduspreemia 1997. **T:** *Mycorrhiza formed by basidiospores of* Tomentella crinalis *on* Pinus sylvestris. — Mycological Research, 1992, 96, 3; Tomentella *and related genera in Temperate Eurasia.* — Synopsis Fungorum, 1996, 9, Oslo. — Tema abikaasa S i i r i K. (30. VI 1964), *dr. med.* (1999), töötab TÜ mikrobioloogia inst-s teadurina.

Köll, *Arnold* (5. XI 1899 Tallinn — 16. X 1960 Tartu), keemik, keemiaknd. (1946). Lõpetas 1927 mag-ikraadiga TÜ. Oli 1943—45 ENSV põlevkivi- ja keemiatööstuse rahvakomissar ning 1950—60 ENSV TA Keemia Inst-i dir. Uurimusi põlevkivi termilise töötlemise, põlevkivi komplekse kasutamise ja sekundaarsete alküülsulfaatide sünteesimise kohta. **T:** *Возможности производства синтетических моющих веществ из олефиновых углеводородов сланцевой смолы* (1958).

Köll, ka Kell, *Nikolai* (20. I 1883 Toropetsi läh., Pihkva kub. — 22. XII 1965 Leningrad), eesti päritolu geodeet ja geoloog, tehnikadr. (1936). NSVL TA k-liige (1946). Lõpetas 1915 Peterburi mäeinst-i. Oli 1917—22 Uurali mäeinst-i õppejõud ning 1922—65 Leningradi mäeinst-i prof. ja geodeesiakateedri juh., a-st 1947 ühtlasi NSVL TA Aeromeetodite Laboratooriumi dir. Uurimusi kõrgema geodeesia ja fotogramm-meetria alalt. Juurutas aerofotomeetodid geoloogilisse kaardistamisse ja maavarade otsinguisse ning geograafilisse kaardistamisse. **T:** *Координаты Гаусса-Крюгера и их применение* (1930), *Высшая геодезия и геодезические работы* (1932), *Пособие по курсу фотограмметрии для маркшейдерского факультета* (1958).
B: E. Tavast, M. Talfelt. *Nõukogudemaa aerokaardistamise üks pioneere Nikolai Köll.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, VII. Tln., 1989.

Kõlli, *Raimo* (24. II 1940 Kõliküla, Orava v.), mullateadlane, põllumajandusknd. (1971, Moskva), bioloogiadr. (1989, Novosibirsk). Lõpetas 1963 EPA. Täiendanud end 1993 USA-s Wisconsini ülikoolis ja 1996 Itaalias Rockefelleri Bellagio Teaduskeskuses. Olnud 1963—67 „Eesti Põllumajandusprojekti" mullastiku-uurija, a-st 1970 töötanud EPMÜ-s mullateaduse, ökoloogia- ja keskkonnaõppejõuna (1970—77 vanemõpetaja, 1977—89 dots., 1989—91 prof-i kt., a-st 1991 prof., 1992—94 ühtlasi mullateaduse ja agrokeemia õppetooli ja a-st 1994 mullateaduse ja agrokeemia inst-i juh.). Oli 1980—82 Kankani polütehnilise inst-i (Guineas) ekspert-õppejõud. Uurinud kultuur- ja looduslike ökosüsteemide produktiivsust, huumusseisundi kujunemist ning lämmastiku ja tuhaelementide biogeokeemilist ringet, käsitlenud Eesti muldade kasutussobivust, keskkonnakaitselist väärtust, saastatust, kaitset, liigitust ning mullanimetuste rahvusvaheliselt tuntud süsteemidesse konverteerimist. **T:** *Ökosüsteemide fütoproduktiivsuse pedoökoloogiline analüüs.* — Agraarteadus, 1991, 1, 3; *Production and ecological characteristics of organic matter of forest soils.* — Eurasian Soil Science, 1992, 24, 6; *Eesti muldade lühiiseloomustus. I. Normaalsed mineraalmullad* (1999, koos I. Lemettiga).

Kõo, *Jakub* (18. IV 1931 Tartu), tehnikateadlane, tehnikadr. (1994). Lõpetas 1950 Tartu Ehitustehnikumi ja 1955 metsatööstuse erialal EPA, täiendanud end 1987 Moskva Hüdromelioratsiooni Inst-s. Olnud 1955—57 ja 1960—62 EPA-s assistent, 1962—66 ehitusmehaanika kateedri vanemõpetaja, 1966—69 dots-i kt., 1968—78 juh. ja 1978—79 dots., 1979—82 Alžeeria hüdrotehnika ja maaparandusinst-i rakendusmehaanika kateedri juh., 1982—88 EPA ehitusmehaanika kateedri dots., 1988—92 juh. ja prof., 1992—94 EPMÜ ehitusmehaanika ja -konstruktsioonide õppetooli juh. ja prof., 1994—99 maaehituse inst-i juh. ja prof., a-st 1998 emeriitprof. Õpetanud pms. ehitusmehaanikat, tugevusõpetust ning materjalide ja konstruktsioonide mehaanikat, Tartu Lennukolledžis ka õhusõiduki ehitusmehaanika aluseid. Uurimusi pinnete ja pindega detailide jääkpingete määramise eksperimentaalsete meetodite teooria ja termoelastsusteooria alalt. Algatas 1964 EPA-s maaehituse õpetamise mõtte ja on selle teostajaid. **T:** *Varrastarindite arvutus maatrikstehetega* (1990), *Determination of residual stresses in coatings and coated parts* (1994).

Kõpp, *Johan* (Juhan) (9. XI 1874 Holdre — 21. X 1970 Stockholm), usuteadlane, ajaloolane ja haridustegelane, teoloogiaknd. (1906), Riia (1929) ja Szegedi ülikooli (1932) ning TÜ audr. (1934), Debreceni ülikooli teoloogiakolleegiumi auprof. (1938). Lõpetas 1906 Tartu ülikooli. Oli 1907—09 Pärnus gümnaasiumiõpetaja, 1909—22 Laiusel pastor, 1916—39 ja 1941—44 Tartu ülikooli prof., 1923—28 prorektor ja 1928—37 rektor, 1939—44 EELK piiskop. Osales Eesti Kirjanduse Seltsi (1914—21 esimees), ÕES-i (1929—34 abiesimees), Eesti Rahva Muuseumi jmt. kultuuriasutuse tegevuses, oli mitme teadusseltsi auliige ning 1932—37 Kaitseliidu vanematekogu liige. Läks 1944 Rootsi; oli sealse eesti kiriku piiskop ja 1957—64 peapiiskop. Avaldanud usuteaduse- ja kultuurilookäsitlusi, ms. Aleksandrikooli, õigeusu Liivimaale toomise ja maarahvakooli kohta. Asutava Kogu ja VI Riigikogu liige. **T:** *Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu I, 1870—1905* (1925, Uppsala 1953), *Laiuse kihelkonna ajalugu* (1937), *Kirikuvalitsemisõpetus* (1940), *Mälestuste radadel* (4 kd., I—III Lund, 1953—69, IV Stockholm, 1987; Tln., [2]1991).
B: J. Aunver. *Johan Kõpp.* Uppsala, 1969; *Jumala abiga edasi.* Stockholm, 1949.

Kõpp, *Peeter* (3. IV 1888 Kärstna v. — 20. VIII 1960 Chicago), põllumajandusteadlane ja loodusloo-õpetaja, *dr. agr.* (1926). Sooritas 1907 Peterburis linnakooliõpetaja kutseeksami, lõpetas 1914 Königsbergi ülikooli põllum-ökonoomika erialal, täiendas end 1920 Helsingi ülikoolis. Oli 1908 Viljandis, 1909—12 Nuustaku progümnaasiumi ja 1914—19 Eesti Aleksandri Alampõllutöökooli õpetaja, 1919—44 Tartu ülikooli õppejõud (1919—24 dots., a-st 1924 prof., 1919—20, 1925—28, 1938—39 ja 1942—44 põllum-teaduskonna dekaan), ühtlasi 1930—37 „Eesti Entsüklopeedia" põllumajandustoim. ja 1937—40 „Põllumajandusliku Entsüklopeedia" toimetuse nõukogu liige. Kuulus 1937 Rahvuskogusse. Akadeemilise Põllum. Seltsi asutajaid ja 1921—40 esimees, 1930—40 Ühistegelise Liidu nõukogu ja 1934—40 Konjunktuuriinst-i põllum. sektsiooni esimees, 1935—38 Riigimajandusnõukogu liige, 1935—40 Agronoomide Koja nõukogu liige ja distsiplinaarkohtu esimees. Läks 1944 Saksamaale, hiljem USA-sse. Kirjutisi põllum-ökonoomika alalt. „Põllumehe käsiraamatu" I osa (1926) ja rmt-u „Ühistu probleeme ja uurimusi" I osa (1937) toim.

Kõrb, *Kaie* (1. IV 1961 Pärnu), baleriin. Lõpetas 1980 Tallinna Koreograafiakooli, olnud samast aastast „Estonia" priimabaleriin. Esinenud soolokontsertidega, Moskva Suure Teatri, Berliini Riigiooperi jmt. teatri külalissolistina ning M. Plissetskaja, V. Vassiljevi jmt. balletitrupiga paljudes riikides. Olnud silmapaistev nii klassika hingestatud ja harmoonilisel esitamisel kui ka dramaatilise nüüdiskoreograafia isikupärasel ja sugestiivsel interpreteerimisel. A-st 1999 tegutseb Eesti Tantsukeskuse juures Kaie K-i Balletistuudio. ENSV rahvakunstnik (1989). I auhind 1984 Moskvas üleliidulisel ja III auhind 1985 rahvusv. balletitantsijate võistlusel. Balleti aastapreemia 1986. Parima naisnäitleja aastapreemia 1991. EV kultuuripreemia 1992 ja 1996. Suure Vankri auhind 1996. **O:** Odette/Ottilie (Tšaikovski *Luikede järv*), Margarita ja Kleopatra (Lazarevi *Meister ja Margarita* ning *Antonius ja Kleopatra*), Quiteria (Minkuse *Don Quijote*), Giselle (Adami *Giselle*), Julie (Rangströmi *Preili Julie*), Carmen (Bizet' ja Štšedrini *Carmen*), Candelas (de Falla *Suur võlur — armastus*), Aurora (Tšaikovski *Uinuv kaunitar*), Renata (*Tuleingel*, Skrjabini jt. muusika).
B: *Vastab Kaie Kõrb.* — Teater. Muusika. Kino, 1993, 4; U. Ott. *Carte blanche*. Tln., 1995.

Kõressaar, *Viktor* (ka Victor Koressaar) (15. X 1916 Tallinn), kirjandusteadlane, *dr. phil.* (1950, Tübingeni ülikool). Õppis 1935—39 ja 1941—43 Tartu ülikoolis romanistikat, vanu keeli ja filosoofiat. Põgenes 1944 Saksamaale, jätkas 1946—50 õpinguid Tübingeni ülikoolis. Siirdus 1950 USA-sse ja lõpetas 1957 bibliograafia erialal Columbia ülikooli. Töötas 1952—83 New Yorgi Avalikus Rmtk-s (a-st 1976 slaavi ja balti osk-a juh.). Avastas seal „Õnsa Lutri Laste Oppuse" (Riia, 1700) ainsa säilinud eksemplari. Avaldanud uurimusi ja esseid eesti raamatuloo, rahvaluule ja kirjanduse ning keeleküsimuste kohta, koostanud ja toimetanud koguteoseid (sh. „Estonian Poetry and Language", Stockholm, 1965, ja „Yearbook of Estonian Learned Society in America" I—IV, New York, 1963—76).

Kõrge, *Kuno* (8. VI 1913 Kuressaare — 28. XI 1989 Tartu), terapeut, Paavo K. isa, meditsiinidr. (1964). Lõpetas 1937 TÜ, täiendas end 1939 Budapesti ja Debreceni ülikoolis. Töötas a-st 1937 TÜ-s, oli 1945—49 patoloogilise füsioloogia, 1949—50 hospitaalsisehaiguste ja 1956—78 teaduskonnasisehaiguste kateedri juh. (a-st 1966 prof.) ning a-st 1983 kuni surmani konsultantprof. Oli ühtlasi Eesti NSV peaterapeut. Pidas 1968 loenguid Berliinis, Dresdenis ja Jenas. Uurimusi reuma, allergia, endokrinoloogiliste jpt. sisehaiguste diagnoosimise ja ravi alalt. **T:** *Organismi reaktiivsuse ja desensibiliseeriva ravi probleeme* (1963), *Endokrinoloogia* (1977, koos V. Meipaluga), *Kardioloogia* I (1979, autoreid), *Nefroloogia* (1985, autoreid).

Kõrge, *Paavo* (6. IX 1943 Tartu), rakufüsioloog, Kuno K. poeg, bioloogiadr. (1976). Lõpetas 1966 TRÜ. Olnud 1966—73 TRÜ lihasetalitluse hormonaalregulatsiooni laboris teadur, 1973—89 spordifüsioloogia kateedri õppejõud (a-st 1978 prof.; 1976—78 stažeeris Kopenhaageni ülikoolis), 1989—95 Washingtoni ülikooli (Pullmanis) prof., 1995—98 Los Angelese California ülikooli meditsiinikeskuse südame ja veresoonte uuringute laboris külalisprof., a-st 1999 samas füsioloogiateadlane. Uurinud steroidhormoonide toime molekulaarset mehhanismi, adenosiintrifosforhappe (ATP) paikse tekke tähtsust lihase lõõgastumise regulatsioonis, mitokondrite sisemembraani läbilaskvuse järsku suurenemist ja selle tähtsust südamerakkude hüperkontraktsiooni (võib ilmneda operatsiooni järel) ja rakkude normaalse surma (apoptoosi) puhul.

Kõrgesaar, *Jaan* (17. I 1951 Tallinn), pedagoogikateadlane, Richard Kleisi tütrepoeg, pedagoogikaknd. (1981, NSVL Pedagoogikaakadeemia Defektoloogia TUI, Moskva). Lõpetas 1974 TRÜ defektoloogia erialal. Olnud 1974—76 TÜ kõrgkoolipedagoogika laboris vaneminsener, a-st 1976 TÜ eripedagoogika õppejõud, a-st 1992 eripedagoogika osk. juh. ja hälvikupedagoogika prof., 1988—92 ühtlasi TÜ täiendus- ja uurimiskeskuse juh., 1987 ja 1995 uurimisstipendiaat USA-s Oregoni ülikoolis. Uurinud eripedagoogika ja õpetajakoolituse arengut Baltimaades, käitumishälbeid, vähevõimekate õpilaste kõnearendust ja eripedagoogikaalast hariduskorraldust ning üliõpilaste vaimset tervist.

Kõrts, *Mati* (27. I 1962 Tartu), laulja (tenor). Lõpetas 1987 laulu erialal TRK (V. ja R. Gurjevi kl.), täiendanud end Riias J. Sprogise juures ja 1990 Savonlinnas Shen Xiangi meistrikursustel. Laulnud 1981—86 „Estonia" teatri kooris, a-st 1986 olnud samas ooperi- ja operetisolist. Esinenud ka kammer- ja oratooriumilauljana. I preemia G. Otsa nim. noorte ooperilauljate võistlusel 1988. **O:** Lenski (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Kempe (Tubina *Reigi õpetaja*), Tamino (Mozarti *Võluflööt*), Alfredo (Verdi *Traviata*), Albert (Britteni *Albert Herring*), Almaviva (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Christian (Tambergi *Cyrano de Bergerac*), Xerxes (Händeli *Xerxes*), Faust (Gounod' *Faust*).

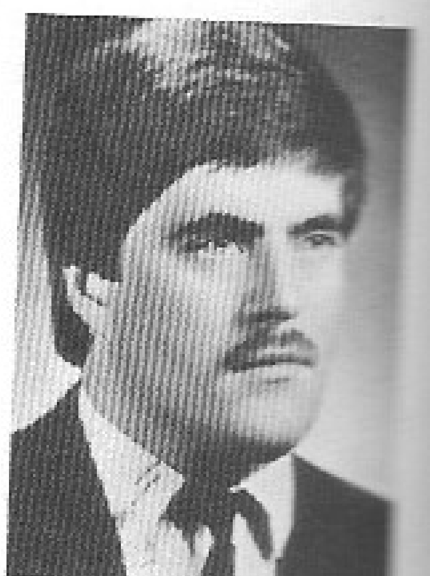
Kõrv, *Jakob* (3. XII 1849 Paapsi k., Kodavere khk. — 6. IX 1916 Bern), ajakirjanik, kirjanik ja tõlkija. Õppis Kodavere kihelkonnakoolis. Oli 1868—74 Alatskivi vallakooli õpetaja, seejärel Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi kirjatoim., 1881—82 „Sakala" abitoim. Ostnud Rakvere „Kalevipoja" seltsilt ajalehe „Valgus", toimetas ja andis seda välja algul Rakveres, 1882. a. lõpust 1906. a-ni Tallinnas. Toetas oma lehes venestuspoliitikat, kahjustas tsensor J. Truusmanni (1856—1930) kaasabil intriigide ja salakaebustega teisi eesti ajalehti ning sattus avaliku arvamusega konflikti; müüs 1906 ajalehe K. A. Hermannile. Asus 1912 Šveitsi. — Jutustuses „Kindel eesmärk" (1888) kujutab mõisatöölise ülesrühkimist miljonäriks, jutustused „Kiired kosjad" (rmt-na 1893) ja „Luigemäe Olli" (1893) on plagiaadid. Tõlkinud ilukirjandust saksa ja vene keelest (Puškini „Kapteni tütar", 1879, Gogoli „Tarass Bulba", 1880). Kogunud rahvaluulet, eriti Vanapagana-lugusid, avaldanud rahvajutukogu „Eesti-rahva muiste-jutud ja vanad-kõned" I (1881) ning tsükli „Kaval Ants ja Vanapagan" (1889—86). K-i tuhastatud põrm toodi kodumaale ja maeti 1981 Rahumäe kalmistule.

Kõrver, *Boris* (30. III 1917 Tallinn — 17. VIII 1994 Tallinn), helilooja. Lõpetas 1950 kompositsiooni erialal TRK (H. Elleri kl.). II maailmasõja ajal oli ENSV Rkl. Kunstiansamblites. Mängis 1938—41 ja 1947—50 džässorkestris „Kuldne Seitse" ning 1944—47 Tallinna Noorte Maja orkestris. Oli 1950—52 Tallinna Muusikakooli teoreetiliste ainete õpetaja, 1952—53 ENSV Rkl. Filharmoonia puhkpilli- ja estraadiorkestri dirigent, 1953—66 ENSV Heliloojate Liidu esimehe asetäitja ja 1966—74 esimees. ENSV Ülemnõukogu saadik 1971—75. Põhilise osa K-i muusikast moodustab lüürilise alatooniga rahvalik opereti- ja levimuusika. Laulud on loominguvõistlustel võitnud auhindu. ENSV rahvakunstnik (1965). ENSV rkl. preemia 1949 ja 1950, NSVL rkl. preemia 1951. ENSV muusikaalane aastapreemia 1975. **T:** operetid *Ainult unistus* (1955), *Laanelill* (1959) ja *Teie soov, palun?* (1962), muusikalid *Mees pisuhännaga* (1968), *Kapsad ja kuningad* (1971), *Raha paneb rattad käima* (1978) ja *Kuskil Montparnasse'il* (1980), kantaadid *Nooruse sõber* (1949) ning *Kivid ja muld* (1975), rahvamuistend *Võitlus Põhjakonnaga* lugejale ja sümfooniaorkestrile (1954), viiuli-

Kaie Kõrb

Kuno Kõrge

Jaan Kõrgesaar

Mati Kõrts

Boris Kõrver

kontsert (1951), kantaadid ühendkoorile *Laula, vaba rahvas* ja *Tuhandeist südameist*, koorilaulud *Lõhavere ballaad, Mehised mehed, Saarlaste kosjalugu* ja *Poisid, poisid!*, levilaulud *Tallinn, mu Tallinn, Kadriorg, Küll sinust meri mehe teeb, Maasaunas* ja *Rindeteed*, filmi- ja lastemuusikat; õpik *Muusika elementaarteooria* (1956).
B: H. Kõrvits. *Boris Kõrver*. — Kaheksa eesti tänase muusika loojat. Tln., 1979.

Kõrvitsad, muusikud.— H a r r i K. (16. X 1915 Paide), muusikateadlane ja helilooja. Lõpetas 1952 muusikateaduse alal TRK. Tegutses 1935—40 Koerus ja Tallinnas organistina. II maailmasõja ajal kuulus ENSV Rkl. Kunstiansambleisse. Oli 1944—45 ENSV Kunstide Valitsuse muusikaosk. juh. ja 1949—53 samas inspektor, 1944—50 ENSV Heliloojate Liidu vastutav sekretär, 1945—49 ühtlasi ER-i kunstiline juht, 1953—59 ENSV Rkl. Teatri- ja Muusikamuuseumi dir., 1959—62 Oktoobrirev-i ja Sotsial. Ülesehituse Rkl. Keskarhiivi osakonnajuh., 1962—72 ajakirja „Eesti Kommunist" kultuuriosk. juh., 1970—75 ER-i muusikasaadete peatoim. ja 1975—87 toim. Uurinud põhil. eesti muusikat, koostanud raadios muusikasaadete sarju. Populaarsuse on saavutanud K-a rahvalikud laulud („Seitse patja", „Purjespordlaste laul", „Matkasell", „Suveteed", „Karepa valss"). ENSV tnl. kultuuritegelane (1985).**T:** monograafiad *Эуген Капп* (1959), *Tiit Kuusik* (1963), *Eugen Kapp* (1964), *Karl Ots* (1968), *Eduard Sõrmus* (1968), *Эдуард Сырмус 1878—1940* (1972), *Eduard Soermus — der rote Geiger* (1978). — T õ n i s K. (16. VIII 1944 Jaroslavl, Venemaa), arranžeerija ja helilooja, Harri K-a poeg. Muusika alal iseõppija. Olnud 1970—85 ER Raadioteatri muusikatoim., 1985—93 ER-i kontsertorkestri dirigent, hiljem vabakutseline. Kirjutanud muusikat filmidele, varieteele, kuuldemängudele ja telelavastustele („Mõmmi aabits", „Onu Leopold") ning lastelaule. Seadnud muusikat filmidele ja heliplaatidele (sh. R. Valgre laule), saanud võistluskontsertidel arranžeeringute preemiaid. — T o o m a s K. (24. XI 1945 Tallinn), mööblikunstnik ja muusik, Harri K-a poeg. Töötanud 1975—86 Tallinnas tootmiskoondise „Standard" kunstnikuna. Mänginud ja laulnud ansamblites „Juniorid", „Optimistid" ja „Kukerpillid". — T i i t K. (3. X 1951 Tallinn), arhitekt ja muusik, Harri K-a poeg. Olnud ansamblite „Optimistid", „Kukerpillid" ja a-st 1984 ansambli „Rock Hotel" kitarrist. — H a r r y K. (21. III 1953 Tallinn), näitleja ja muusik, Harri K-a poeg. Töötanud 1976—94 ENSV Rkl. Nukuteatris, hiljem äri- ja reklaamialal. Mänginud ansambleis „Apelsin", „Radar" ja „Rock Hotel". ENSV tnl. kunstnik (1988). — T õ n u K. (9. IV 1969 Tallinn), helilooja ja arranžeerija, Harri K-a pojapoeg, Tõnis K-a poeg. Lõpetas 1994 kompositsiooni alal EMA (R. Kangro kl.), oli 1994—98 sealsamas magistrantuuris. Teinud muusikasaateid raadiole. Vabakutseline helilooja.

Kõuts, *Tarmo* (27. XI 1953 Sandla k., Pihtla v.), piirivalvetegelane, kontradmiral (1998). Lõpetas 1985 Kaliningradi tehnilise inst-i laevajuhtimisteaduskonna. Sõitis pärast Tallinna Merekooli lõpetamist a-st 1973 Eesti Merelaevanduse laevadel, oli 1986—90 kaugesõidukapten ja a-st 1990 Tallinna Merekooli ülem; tema juhtimisel kujundati 1991—92 Tallinna Merekoolist, Tallinna Merekolledžist ja Tallinna kutsekeskkoolist nr. 1 Eesti Merehariduskeskus. A-st 1993 Eesti Piirivalveameti peadir.

Kõvamees, *Argo* (8. I 1926 Tallinn), arstiteadlane, kirurg ja klinitsist, meditsiinidr. (1968). Läks 1944 koos perekonnaga Rootsi. Lõpetas 1953 Stockholmis Kuningliku Meditsiiniinst-i. Töötas seejärel Põhja-Rootsis Härnösandis, hiljem Södertälje haiglas, a-st 1955 Kuningliku Meditsiiniinst-i kliinikus (vahepeal töötanud end 6 aastat Linköpingis kirurgia alal) Rootsi vanimas, Srafimeri haiglas (a-st 1969 dots.), selle sulgemise järel a-st 1979 Danderydi keskhaiglas kliinilise kirurgia õppejõuna, 1990. a-ist kirurgiakonsultandina. Pidanud loenguid TÜ-s. Uurimusi kirurgia, eriti veresoontekirurgia (sh. radioaktiivsete isotoopide kasutamisest veresoonteoperatsioonides) ja traumatoloogia alalt.

Kõvamees (a-ni 1933 K e s k ü l a), *Raissa* (4. III 1907 Linnuse k., Muhu-Suure v. — 18. IV 1989 Vancouver), kirjanik. Lõpetas 1922 Liiva algkooli, õppis hiljem Kunda rahvaülikoolis. Oli äriteenija, a-st 1933 pidas koos abikaasaga Muhus kauplust. Läks 1944 Rootsi ja sealt 1951 Kanadasse, jäi elama Vancouverisse. Alustas kirjutamist 1930. a-il. Paguluses viibides kirjutas pms. romaane, milles seadis kesksele kohale naistegelased ja kasutas etnograafilise täpsusega Muhu ainestikku. Kirjutanud ka lühiproosat ja pms. pagulaste elu ainelisi näidendeid. **T:** rom-d *Kahe väina vahel* (1956, [2]1994), *On lindudel pesad...* (1960), *Randlased* (1962), *Teela* I (1965), *Pärisosa* (*Teela* II, 1969), *Sõja lapsed* (1969) ja *Tütarlaps kaugelt neemelt* (1998).

Kõverjalg, *Ants* (10. XI 1926 Viljandi), pedagoogikateadlane, pedagoogikadr. (1974, kinnit. 1975), prof. (1979), Venemaa Haridusakadeemia akad. (1989; k-liige 1985). Lõpetas 1949 TPI ja 1959 TPedI. Töötanud 1946—59 õpetajana, 1959—72 ENSV Pedagoogika TUI-s ja ühtlasi TPedI-s õppejõuna, olnud 1972—90 NSVL Pedagoogikaakadeemia Kutsepedagoogika TUI Tallinna laboratooriumi juh., a-st 1990 TPÜ õppetoolijuh. ja korraline prof. (a-st 1997 emeriitprof.) ning a-st 1993 ühtlasi Eesti Sisekaitseakadeemia prof. Käsitlenud pedagoogika teooria, kutsepedagoogika ja psühholoogia ning teadustöö metodoloogia ja metoodika probleeme. **T:** *Masinaõpetuse praktikum keskkoolis* (1964, [2]1984), *Методы исследования в профессиональной педагогике* (1980), *Tööstusliku tootmise alused* (1979), *Kutseõppe didaktika ja psühholoogia* (1989), *Teadustöö metoodika alused* I—II (1993—94), *Õppeprotsessi aktiviseerimine. Probleemõpe* (1995), *Õppimispsühholoogia ja metoodika* (1996), mälestuste rmt. *Sõda ja saatused* (1994).

Käbin, *Ilo* (18. II 1921 Narva), arstiteadlane, meditsiini- ja kultuuriloolane, meditsiinidr. (1986). Õppis 1940—43 Tartu ülikoolis, oli Jätkusõjas Soome sõjaväes 200. jalaväerügemendi arst, läks 1944 Rootsi, õppis 1945—50 Uppsala ülikoolis. Töötanud kirurgina pms. Landskronas. Avaldanud uurimusi kirurgia ja arstiteaduse ajaloo alalt, käsitlenud sh. TÜ osa rahvusv. kultuuris. Kirjeldanud monograafias „Maal ja merel" Eesti arstidest loodusuurijate avastusreise. Korraldanud oma kogude materjalidest Eestit tutvustavaid näitusi (maa- ja merekaardid „Mare Balticum 1540—1938", Narva 13. saj-st tänapäevani). Prantsuse Meditsiiniajaloo Ühingu tegevliige. **T:** *Maal ja merel* (Lund, 1972, rootsi k. 1974), *Die Medizinische Forschung und Lehre an der Universität Dorpat/Tartu 1802—1940* (Lüneburg, 1986; hispaaniakeelne kokkuvõte Madrid, 1988), *Eesti ajalugu arsti pilgu läbi* (1998).

Käbin, *Johannes* (Ivan) (24. IX 1905 Kalvi v. — 26. X 1999 Tallinn), riigi- ja parteitegelane. NLKP liige (1927). Õppis 1936—38 Moskvas Punase Professuuri Inst-s. Oli 1941 ja 1943—44 EK(b)P KK ajakirjandussektori juh., 1944—47 EK(b)P KK propaganda- ja agitatsiooniosk. juh. I asetäitja, 1947—48 EK(b)P KK Partei Ajaloo Inst-i dir., 1948—50 EK(b)P KK sekretär, 1950—78 EKP KK I sekretär (valiti KK VIII pleenumil). Ajas parteijuhina möödukat laveerimispoliitikat. Oli 1978—83 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees ja NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja. 1950—84 NSVL Ülemnõukogu ja 1951—81 ENSV Ülemnõukogu saadik.

1951—78 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi liige. NLKP KK liige 1952—78, EKP KK liige 1948—86 ja EKP KK büroo liige 1948—83. Sotsial. töö kangelane (1975), ENSV tnl. kultuuritegelane (1983).
B: P. Ernits. *Kebba Jürri võrsed.* — Luup, 1998, 4.

Käbin, *Maret* (15. IX 1929 Tartu), tõlkija. Lõpetas 1952 TRÜ loogika-psühholoogia osk-a. Töötas 1952—54 Tallinnas lektori ja õpetajana, 1954—57 elas Ida-Kasahstanis. Olnud 1959—63 „„Loomingu" Raamatukogu" korrektor, 1963—82 kirjastuses „Eesti Raamat" toim., seejärel vabakutseline tõlkija. Eestindanud M. O. Äuezovi, V. Panova, A. Grini, V. Kaverini, T. Ajtmatovi, V. Katajevi jmt. loomingut. Kirjanduse aastapreemia 1992.

Käbin, *Tiit* (12. V 1937 Puka), õigusteadlane ja poliitik. Lõpetas 1966 TRÜ õigusteaduskonna. Olnud 1962—63 Tallinna Linna TSN TK aseesimehe abi, 1963—73 Tallinna Keskraj. TK sekretär, 1973—77 ENSV TA Majanduse Inst-i õigussektori teadur, 1977—89 ENSV TA ühisk-ateaduste osk. teadussekretär, 1989—90 Eesti TA Filosoofia, Sotsioloogia ja Õiguse Inst-i rahvusv. suhete ja politoloogia osk. teadur. 1988—90 Eestimaa Rahvarinde programmikomitee ja saadikutekoja liige, 1990—92 Eesti Kongressi ja Eesti Komitee liige, 1991—92 Põhiseaduse Assamblee liige, 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik ja NSV Liidu Ülemnõukogu liige, 1990—92 EV Ülemnõukogu liige, a-st 1992 Riigikogu liige (Eesti Liberaaldemokraatliku Partei asutajaliige 1990, a-st 1994 reformierakondlane). Ülemnõukogus ja Riigikogus olnud õiguskomisjoni liige ning põhiseaduskomisjoni esimees ja aseesimees. A-st 1999 Euroopa Julgeoleku ja Koostööorganisatsiooni Parlamentaarse Assamblee asepresident.

Käbin, *Toomas* Kristjan (21. I 1953 Landskrona), majandustegelane. Lõpetas 1976 Lundi ülikooli, õppis 1976—79 Washingtoni ülikoolis (Pullmanis) ja kaitses majandusmag-i kraadi. Töötanud 1980—84 Stockholmis *Malmexport AB*-s piirkonna müügijuhina, 1984—92 Rootsi Eksportnõukogus ja 1986 ühtlasi Rootsi kaubandusesindajana Tšehhoslovakkias, a-st 1992 on Eestis Rootsi saatkonna I sekretär kaubanduse alal, Rootsi Eksportnõukogu kaubandusesindaja Tallinnas ja Rootsi Kaubanduskoja Eesti dir.

Käer-Kingisepp, *Elise* (3. X 1901 Laius-Tähkvere v. — 10. II 1989 Tartu), farmakoloog ja füsioloog, meditsiinidr. (1934). Lõpetas 1924 TÜ arsti- ja 1927 keemiateaduskonna. Täiendas end 1929 Berliinis ja 1935 Edinburgh's. Luges 1925—40 TÜ farmakoloogiainst-s esimest eestikeelset farmakoloogiakursust. Üliõpilasena töötas suviti Haapsalu mudaravilas, oli esimesi ravimuda uurijaid. Töötanud ka Tartu koolides õpetajana. Oli 1944—75 TRÜ füsioloogiakateedri juh. ja prof., 1975—85 konsultantprof. Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu asutajaid (1926). Eesti Füsioloogia Seltsi asutaja ja kauaaegne esimees (a-st 1953). Pani füsioloogiakateedris aluse eksperimentaalfüsioloogia suunale. Oli ka teaduse populariseerija. Uurimusi pms. ravimikombinatsioonide, sisenõrestuse, vereringe, hingamise ja seedimise regulatsiooni ning füsioloogia ajaloo kohta.

Kägi, *Eduard* (23. III 1899 Kunda-Malla v. — 4. IV 1997 Göteborgi), matemaatik, meteoroloog ja merenduspedagoog, *dr. rer. nat.* (1939, Hamburg). Lõpetas 1920 Petrogradis Laevastiku Juhtiva Koosseisu Kooli ja 1927 matemaatikuna TÜ. Töötas a-st 1924 Tallinna merekoolis õpetajana (a-st 1941 dir.). Siirdus 1944 Rootsi, kus töötas 1946—54 aeroloogiajaama juh-na ning 1957—61 Karlskrona mereväe- ja 1961—70 Göteborgi merekoolis. Lõpetas 1970 Lundi ülikooli usuteaduskonna, töötas a-ni 1987 Saksamaa LV-s kirikuõpetajana. Avaldanud (eesti, saksa ja rootsi k-s) art-eid ja mat-id meteoroloogia, merenduse jmt. alalt ning merekoolide õpikuid (Eestis on olnud kasutusel „Astronoomia merekoolidele", 1934, ning „Meteoroloogia ja okeanograafia merekoolidele", 1933). Kirjutanud ka mälestusi („Eluraamat", 1992).

Käis, *Anette* (3. V 1891 Leevi v. — 1. VII 1942 Sosva vangilaager, Sverdlovski obl.), pedagoog, Johannes K-i abikaasa. Lõpetas 1901 Võru tütarlaste progümnaasiumi, algkooliõpetaja kutse sai 1910. Töötas 1910—22 Võru linnaalgkooli õpetajana ja 1912—22 juh-na, 1922—30 Võru Õpetajate Seminari harjutuskooli juh-na, 1930—41 (vaheajaga) mitmes koolis õpetajana. Oli Võrumaa ringkonna Naiskodukaitse esinaine, sai selle eest mitu korda autasusid. Osales kooliuuendusliikumises. Koostas metoodika- ja õppekirjandust (koos Johannes K-ga), lähtudes koduloolisest vaateõpetusest. Tegi kaastööd Võru Õpetajate Seminari aastarmt-le „Teel töökoolile" I—IV.

Käis, *Johannes* (26. XII 1885 Rosma koolimaja, Timo v. — 29. VI 1950 Tromsi, Põlva v.), pedagoog, kooliuuendusliikumise juht, Anette K-i abikaasa. Lõpetas 1904 eksternina Peterburi õpetajate inst-i ja 1918 Petrogradi ülikooli. Töötas 1903—17 Lätimaal õpetajana, 1917—20 Vologda õpetajate inst-s dir-na ja Pihkva rahvaharidusinst-s õppejõuna. Tuli 1920 Eestisse; oli 1920—21 haridusmin-s riigikoolinõunik (osales avalike algkoolide seaduse elluviimises ja koostas algkooli õppekavad), 1921—30 Võru Õpetajate Seminari dir., 1931—40 Eesti Õpetajate Liidu teaduslik sekretär, 1940—41 hariduse rahvakomissariaadi metoodikaosk. juh., 1944—47 haridusmin-i metoodikaosk. juh. ja 1947—50 koolide inspektor, 1940—41 ja 1945—49 ühtlasi ajakirja „Nõukogude Kool" toim. Rakendas kooliuuenduslikke põhimõtteid ja korraldas uuenduspedagoogika alusel õpetajate koolitust. Juhtis 1930. a-il teooria ja praktikaga tegelevat kooliuuendusrühma, kuhu kuulus üle 400 õpetaja, ning 1938—40 õpetajate kolmeaastasi täienduskursusi (suveülikooli). Avaldanud kogumiku „Loenguid ja kokkuvõtteid" I—II (1938—39) ja aastarmt-u „Teel töökoolile" I—IV (1924—29). Toimetanud metoodilise sarja „Uusi teid algõpetuses" (1931—36, 13 käsirmt-t koos töövihikute ja -juhenditega) ning bülletääni „Kooliuuenduslane" (1933—40). Avaldas 1946 kogumikus „Valitud tööd" varasemad kirjutised, mistõttu teda süüdistati kodanlik-natsionalistlike vaadete propageerimises ning ta pidi töölt lahkuma; tema teosed olid 1960. a-te keskpaigani keelustatud. ENSV tnl. õpetaja (1945). **T:** *Isetegevus ja individuaalne tööviis* (1935, ²1992, soome k. 1937), *Kooliraamat* (1996).
B: *Koolile pühendatud elu.* [Koost. F. Eisen.] Tln., 1985.

Käis, *Luule* (16. VII 1929 Martna v., Läänemaa), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1968). Lõpetas 1953 TRÜ. Töötanud 1965—89 ENSV TA Majanduse Inst-i õiguse sektori teadustöötajana, 1990—92 Eesti TA Filosoofia, Sotsioloogia ja Õiguse Inst-i õiguse sektori vanemteadurina, 1993—95 EV Tööinspektsiooni tööõiguse osk-a konsultandina, 1995—99 Riigikogu Kantselei personaliosk. nõunikuna. Osalenud EV puhkuseseaduse eelnõu koostamises. ENSV tnl. jurist (1988). **T:** *Vastutus töödistsipliini rikkumise eest* (1972), *Tööaeg ja puhkused* (1975), *ENSV Töökoodeks. Kommenteeritud väljaanne* (1978, autoreid), *Moraalse stimuleerimise õiguslikud probleemid* (1979), *Distsipliin ja seaduslikkus töökollektiivis* (1981), *Noortele tööseadusandlusest* (1985), *Pidevalt ühes ettevõttes* (1985), *Uuest puhkuseseadusest* (1993).

Känd, *Herman* (12. X 1905 Tallinn — 8. VI 1952 Fitchburg, USA), helilooja ja organist. Lõpetas 1930 oreli- (A. Topmani kl.) ja kompositsioonierialal (A. Kapi kl.) TK. Tegutsenud organisti, koorijuhi ja

Maret Käbin

Tiit Käbin

Elise Käer-Kingisepp

Eduard Kägi

Johannes Käis

Henno Käo

Osvald Käpp

Heino Kärtbane

Mati Kärmas

Jaan Kärner

muusikaõpetajana Tallinnas, Võrus ja Räpinas. Põgenes 1944 Saksamaale, töötas Geislingenis organistina, kirjutas muusikaarvustusi. A-st 1950 elas USA-s, kus tegutses Fitchburgis organistina. **T:** ooper *Kalevipoeg* (1936), oratoorium *Kristus* (1933), sümfoonia *e*-moll (1930), keelpillikvartetid (I — 1935, II — 1949), orelisüit (1948), klaveritrio nr. 2 (1949), soolo- (*Kojuigatsus*) ja koorilaulud (*Tipa-tapa hällilaul, Kaugel*).

Kändler, *Irja* (28. XI 1950 Tallinn), keraamik. Lõpetas 1975 ERKI. Tõi 1970. a-tel oma igapäevaelust ainet saanud skulpturaalsete vormidega eesti keraamikasse popkunsti võtted, popilikku tähendust rõhutavad siidtrükitehnikas teostatud kirjatekstid („Kuulutuste tulp", 1982; „Varjud", 1991). Viljelnud ka erksates toonides portselanimaali („Dekoratiivvaagnad puuviljadega", 1978).

Kändler, *Tiit* (4. X 1948 Turba), teadusajakirjanik ja humorist, füüsika-matemaatikaknd. (1986). Lõpetas 1972 füüsikuna TRÜ. Töötanud 1972—80 ENSV TA Küberneetika Inst-s ja 1980—88 ENSV TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-s teadurina. Olnud 1988 huumoriühenduse „Aara" kirjandusala juh., 1989—91 „Maalehe" poliitikaosk. juh., 1991—94 „Rahva Hääle" lisalehe „Vaatleja" toim., a-st 1995 „Eesti Päevalehe" teadus- ja keskkonnatoim. ning a-st 1997 ühtlasi ajakirja „Loodus" (oli selle asutajaid) peatoim. Avaldanud 1974. a-st ajakirjanduses satiire, arvustusi, esseid ja art-eid, kirjutanud nukufilmistsenaariume („Paberileht", 1981, ja „Korstnapühkija", 1982). Eesti Teadus- ja Keskkonnaajakirjanike Seltsi asutajaid ja a-st 1999 esimees. Eesti Geenikeskuse asutajaliige. Eesti Ajakirjanike Liidu aastapreemia 1990. **T:** huumorikogumik *Uksed akendeks* (1986), lastermt. *Asi susiseb* (1992).

Käo, *Henno* (10. I 1942 Laheküla, Laimjala v.), lastekirjanik ja raamatugraafik. Lõpetas 1963 Tartu Kunstikooli, õppis 1968—69 ERKI-s ja 1975—78 Tallinna Kultuuriülikooli kirjakunstikoolis. Töötas 1963—68 „Tallinnfilmis" ja 1969—82 Tallinna Puhkeparkide Direktsioonis kunstnikuna, seejärel olnud vabakunstnik. Kirjutanud, kujundanud ja illustreerinud pms. laste- ja noorsoormt-id, loonud akvarelle ja eksliibriseid, viljelnud kirjagraafikat. Loonud paljudele ansamblitele laule ning mänginud rütmikitarri ja laulnud ansamblis „Peoleo" (1965—73). **T:** *Suure kivi lood* (1985), *Dondijutud* (1993), *Olematu saar* (1997), *Läbi hõreda kivi* (1999).

Käo, *Jüri* (16. XI 1965 Tallinn), majandustegelane. Lõpetas 1988 Leningradi transpordiinst-i. Töötab a-st 1988 as-s Norma, olnud a-ni 1991 osk-ajuhataja, 1991—92 arendusdir., 1992—96 peadir., 1996—97 as-i „Norma Grupp" juhatuse esimees, a-st 1997 nõukogu esimees. A-st 1997 Eesti Tööandjate ja Tööstuse Keskliidu juhatuse esimees, Eesti Kaubandus-Tööstuskoja juhatuse aseesimees ja as-i „Eesti Energia" nõukogu esimees.

Käpp, *Osvald* (17. II 1905 Tallinn — 22. XII 1995 New York), maadleja. Võitis 1928 Amsterdami OM-il vabamaadluses kergekaalus kuldmedali. Sai kreeka-rooma maadluses kergekaalus EM-il 1926 hõbe- ja 1927 pronksmedali. Eesti meister vabamaadluses 1925, 1926 ja 1928 ning kreeka-rooma maadluses 1926 ja 1927. Läks 1929 USA-sse, tuli seal 1929 kreeka-rooma ning 1930 ja 1931 vabamaadluses Põhja-Ameerika meistriks. Esindas 1932 Los Angelese OM-il Eestit, sai kreeka-rooma maadluses 4. ja vabamaadluses 6. koha. Töötas hiljem ingerina.

Kärtbane, *Heino* (9. V 1928 Kosselki k., Vilo v.), põllumajandusteadlane, põllumajandusdr. (1972, kinnit. 1973). Lõpetas 1950 TRÜ. Töötanud 1956—61 EPA-s (1958—61 vanemõpetaja), a-st 1961 Eesti Maaviljeluse Inst-s (1961—73 vanemteadur, 1973—88 radioisotoopide laboratooriumi, ühtlasi 1977—79 keemiakesklaboratooriumi ja 1979—88 agro- ja radiokeemiaosk. juh.), 1988—95 peateadur ja a-st 1995 agroökoloogia osk. vanemteadur. Uurinud turbatuha kasutamist väetisena, põllum-taimede fosfortoitumist, fosforväetiste tõhususe suurendamise ja väetiste keskkonnasõbraliku kasutamise võimalusi. Tõestas fosforiidijahu vähese omastatavuse, lõi põllum-kultuuride paikväetamise teoreetilised alused, osales Eesti agrokeemiateenistuse süsteemi loomises. Uurinud Saku ajalugu. ENSV rkl. preemia 1970. **T:** *Fosfor Eesti maaviljeluses* (1975), *Saku* (1976, koos I. Jürissoniga), *Taimede toitumise ja väetamise käsiraamat* (1996, koostaja ja autoreid), *Teraviljakasvatuse käsiraamat* (1999, autoreid).

Kärmas, *Mati* (9. IX 1941 Viljandi), viiuldaja. Lõpetas 1967 viiulierialal TRK (H. Laane ja H. Aasa kl.). Mängis 1964—91 ERSO-s (1975—91 kontsertmeister), a-st 1991 töötanud Soomes Kuopio sümfooniaorkestris. Esinenud soolokontsertidega (pms. koos pianist L. Semperiga) ja solistina sümfooniakontsertidel, mänginud mitmes kammeransamblis (sh. ERSO keelpillikvartett, ansambel *Barocco Revaliensis*, Tallinna trio), teinud salvestusi ER-ile ja heliplaatidele. Tema mäng paistab silma emotsionaalsuse poolest. III preemia vab. interpreetide konkursil 1975, EV kultuuripreemia 1991.

Kärner, *Jaan* (27. V 1891 Kirepi v. — 3. IV 1958 Tartu), kirjanik. Sai hariduse Uderna ministeeriumikoolis. Töötas a-st 1910 Tallinnas mitmes ajalehetoimetuses, õppis vahepeal (1911—12, 1914) Moskvas Šanjavski-nim. rahvaülikoolis. Oli 1917—20 Eestis pahempoolsete esseeride juhte, toimetas selle partei ja Eestimaa Ametiühisuste Kesknõukogu ajalehte. Elas a-st 1921 Elvas ja a-st 1936 Tartus kutselise kirjanikuna, oli 1927—29 ajakirja „Looming" ja 1936—38 ajakirja „Tänapäev" toim., töötas 1940—41 ja 1944—46 kirjastuses „Ilukirjandus ja Kunst", II maailmasõja ajal oli NSV Liidus. K-i mahuka loomingu olulisim osa on luule, mis hõlmab varjundirikkaid loodusemaalinguid, eleegilisi, ajuti sügavalt pessimistlikke enesevaatlusi ning ägedat ühisk-a-kriitikat. Ta on kirjutanud ka romaane, näidendeid, mälestusi, ajaloo- ja teatriloouurimusi („Ärkamisaegne Eesti ühiskond", 1924; „Eesti näitelava 19. aastasajal", 1923; „„Estonia" kuuskümmend aastat", 1925) ning kirjanduskriitikat („Lehed tuulde", 2 kd., 1924 ja 1937; „Eesti uuemad luuletajad", 1925). ENSV tnl. kirjanik (1946). ENSV rkl. preemia 1947. **T:** luulekogud *Aja laulud* (1921), *Lõikuskuu* (1925), *Õitsev sügis* (1926), *Inimene ristteel* (1932), *Sõnasütega* (1936), *Käidud teedelt* (1939), *Kodumaa käsk* (1943) ja *Viha, ainult viha* (1944), värssrom. *Bianka ja Ruth* (1923), rom-d *Naine vaesest maailmast* (1930), *Soodoma kroonika* (1934), *Tõusev rahvas* (2 kd., 1936—37) ja *Pidu kestab* (1938), mälestused *Kadunud aegade hämarusest* (1935) ja *Öösiti kumavad linnad* (1939).
B: M. Kalda. *Jaan Kärner kirjanduskriitikuna*. Tln., 1964.

Kärner, *Jüri* (25. IV 1940 Tallinn), bioloog, bioloogiadr. (1983, Leningrad, kinnit. 1984). Lõpetas 1963 TRÜ. Töötanud TÜ-s: 1963—68 meditsiini kesklaboris, olnud 1968—70 samas elektronmikroskoopia kabineti juh., 1970—76 zooloogia kateedri, 1976—86 geneetika ja tsütoloogia kateedri õppejõud (a-st 1986 prof.), 1986—88 prorektor, 1988—93 rektor, a-st 1993 üldzooloogia korraline prof. ja a-st 1998 ühtlasi zooloogia ja hüdrobioloogia inst-i juh. Täiendanud end Helsingis, Moskvas, Göttingenis, Kuopios ja Jyväskyläs. Uurimusi arengubioloogia alalt (prohistogeneesi rakulised mehhanismid), rakkude diferentseerumise kohta *in vitro* ja viroloogia alalt. **T:** *Distribution of acid phosphatase in chick*

Hensen's node. — Differentiation (1976); *Ultrastructural localization of adenylate cyclase and cAMP phosphodiesterase in the gastrulating chick embryo.* — Wilhelm Roux Archiv (1983); *Virus-like particles in yeast.* — Z. Allg. Microbiol. (1978); *University policy and the independence process.* — AABS Newsletter XVI, 1992, 4. ▸

Kärner, *Kaja* (3. VIII 1920 Tartu — 1. VII 1998 Tartu), maalikunstnik. Õppis 1937—39 Tallinnas Riigi Kunsttööstuskoolis, 1940 K. Mäe nim. Riigi Kõrgemas Kunstikoolis ja 1944—48 Tartu Rkl. Kunstiinst-s. Oli 1948—50 Tartu Rkl. Kunstiinst-i ja a-st 1988 Tartu Kunstiühingu stuudio õppejõud. 1950. a-te lõpus maalis valitud lokaaltoonide ja vormiüldistusega linna-, interjööri- ja loodusvaateid, figuurikompositsioone, vaikelusid ja portreid, pms. 1960. a-il lõi ka tinglikke koloriitmaale ja sürreal. joonistusi. Illustreerinud rmt-id („Lood Lotringist", 1975). Kuulus 1960. a. Tartus tegutsenud ja Ü. Soosteri ümber koondunud rühmitisse. **T:** autoportree (1959), *Pildivaatamine* (1959), *Väike pannoo* (1963), *Rapanui* (1967—69), *Võrumaa* III (1973), *Vermeeri viisil* (1991).

Käro, *Volli* (õieti *Vladimir*) (13. XII 1940 Oparino, Kirovi obl.), näitleja. Töötanud a-st 1965 Rakvere Teatris. **O:** Charles (Anouilh' *Lõoke*), Voinitski ja Gajev (Tšehhovi *Onu Vanja* ja *Kirsiaed*), John of Gaunt (Shakespeare'i *Kuningas Richard Teine*), Pearu (Tammsaare ja Mõttuse *Jumalaga, Vargamäe*), Köögertal (Tammsaare ja Särevi *Abielu ja õnn*), Muhv (Raua *Naksitrallid*), Faust (Goethe *Faust*).

Kärt, *Olav* (4. I 1948 Imavere v.), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1996), Rootsi Kuningliku Põllu- ja Metsamajanduse Akadeemia välisliige (1996). Lõpetanud 1972 EPA. Olnud 1972—76 Adavere sovhoosi ja Hellenurme kolhoosi zootehnik, 1977—79 Vab. Jõusööda Kesklaboratooriumi asedir., 1982—85 ENSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuse põllum-nõunik, 1986—92 ENSV Põllum-e Min-i teaduse osk. juh., 1992—94 EPMÜ põllum-loomade söötmise kateedri juh. ja prof., a-st 1994 EPMÜ Loomakasvatusinst-i dir. ja prof. Õpetab põllum-loomade söötmist ja teadustöö metodoloogiat. Uurimusi veiste söötmise ja vatsafüsioloogia alalt. A-st 1989 Akadeemilise Põllum-e Seltsi asepresident.

Kärvet, *Ervin* (15. V 1932 Tallinn), laulja (bass). Lõpetas 1957 laulueriaal TRK (A. Arderi kl.). Laulis 1952—59 Rkl. Akadeemilises Meeskooris, olnud a-st 1959 „Estonia" solist ning ühtlasi 1975—84 Tallinna Otsa-nim. Muusikakooli ja a-st 1984 EMA pedagoog (a-st 1991 dots.); õpilasi: R. Elp, R. Piho, T. Toomast, V. Valdmaa. ENSV tnl. kunstnik (1981). **O:** Crown (Gershwini *Porgy ja Bess*), Suurinkvisiitor (Verdi *Don Carlos*), Kaspar (Weberi *Nõidkütt*), Mendoza (Prokofjevi *Kihlus kloostris*), Sheldrake (Bacharachi *Tõotused, tõotused...*).

Käsper, *Ants* (7. VII 1936 Lõhavere k., Sürgavere v.), majandustegelane. Lõpetas 1960 EPA põllumajanduse mehhaniseerimise teaduskonna. Olnud 1963—82 Tallinna Nõdislinnuvabrik-sovhoosi peainsener, 1982—87 asedir. ja 1987—93 peadir., a-st 1993 as-i „Tallegg" juhatuse esimees ja peadir. ENSV tnl. insener (1978).

Käsper, *Veljo* (13. V 1930 Tallinn — 16. III 1982 Tallinn), filmilavastaja ja -stsenarist. Oli abielus V. Andersoniga. Lõpetas 1964 Üleliidulise Kinematograafiainst-i, asus tööle režissöörina „Tallinnfilmis". Lavastajana köitsid teda tänapäev, kaasaja inimene ja tema probleemid. Teinud ka tõsielufilme ja juhendanud filmiamatööre. **F:** *Tütarlaps mustas* (1966), *Viini postmark* (1967), *Gladiaator* (1969), *Tuulevaikus* (1970), *Väike reekviem suupillile* (1972), *Aeg elada, aeg armastada* (1976), *Pihlakaväravad* (1981).

Käsu Hans, Hans Kes(s), Käszo Hansz (sm. arvat. 1715 Puhjas), esimene eestlasest luuletaja. Oli Puhjas köster ja kooliõpetaja. Kirjutas arvat. 1708 Tartule Põhjasõjas 1704—08 Vene vägede läbi sündinud kannatustest 32-salmilise (256-realise) lõunaeestikeelse kaebelaulu „Oh! ma waene Tardo Liin...". Oma aja kohta kunstiliselt mõjukas isikustatud linna monoloog säilis rahvasuus. Varaseim üleskirjutus pärineb a-st 1714 pastor J. H. Grotjanilt (1659—1723; Tartu Jaani koguduse meetrikarmt-s), trükis ilmus see esmakordselt 1902.

Käämbre, *Henn* (19. III 1935 Tallinn), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1990). Lõpetas 1957 TRÜ, töötab samast aastast TÜ Füüsika Inst-s (1966—71 teadussekretär, 1976—83 ja 1994—98 teadusdir., 1971—76, 1983—86 ja a-st 1999 vanemteadur, 1986—93 juhtivteadur). Olnud külalisteadur Praha tahkisefüüsika inst-s (1962), Rostocki (1968) ja Oulu ülikoolis (1969) ning külalislektor Linköpingi ülikoolis, täiendanud end Suurbritannias (1996). Rahvusv. Eksoemissiooni Nõukogu liige, Eesti Füüsika Seltsi ja Eesti Teadlaste Liidu asutajaliige. Eksoelektronemissiooni uurimise algatajaid NSV Liidus, selgitanud selle emissiooni tekkimist ioonkristallides; tuvastanud katseliselt (koos V. Bitševini ja B. Sorkiniga) rekombinatsioonilise (Auger' tüüpi) eksoemissiooni olemasolu tahkistes. Uurimusi ka metallide fotoeksoemissiooni, ioonkristallide kiiritusfüüsika ja fotojuhtivuse kohta ning kiirgusdosimeetria ja füüsika ajaloo alalt. Agar füüsika populariseerija ning aimekirjanduse tõlkija. Koostanud XII klassi füüsikaõpiku (1998) ja „Eesti-inglise-vene füüsika sõnaraamatu" (1992, koos V. Korrovitsiga). ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Laseriraamat* (1978), *Techniques of radiation dosimetry* (1985, Wiley Eastern, New Delhi, autoreid).

Käär, *Harri* (1. VII 1944 Kärdla — 20. IV 1997 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1991), Eesti TA liige (1994). Lõpetas 1968 Moskva Energeetikainst-i. Täiendanud end Belgradi (1978—79) ja Toronto ülikoolis (1992—93). Töötas 1972—94 TTÜ-s (a-st 1972 dots., 1992—94 tööstusliku soojustehnika prof. ja õppetooli juh.). Oli 1994—97 Eesti Energeetika Inst-i dir. Uurimusi tööstusliku soojusenergeetika alalt; käsitlenud katla küttepindade korrosiooni, kulumist ja soojusvahetust, küttepindade optimaalseid puhastamise meetodeid, lendtuhasadestuse ja katlatorudes tekkiva sadestuse soojusfüüsikalisi omadusi ning kütuste põletamise tehnoloogiaid. **T:** *Внутритрубное образование в паровых котлах сверхкритического давления* (Moskva, 1983, autoreid).

Kääramees, *Jaan* (8. IX 1921 Käina v. — 27. IV 1968 Tallinn), dirigent ja pedagoog. Õppis 1936—40 TK-s puhkpille. Oli II maailmasõja ajal eesti laskurkorpuse puhkpilliorkestri dirigent. Lõpetas 1946 Moskva Sõjaväe Orkestrijuhtide Inst-i. Oli 1954—58 „Estonia" teatri dir., 1958—68 ENSV Rahvaloomingu Majas instruktor ja 1963—68 TRK dirigeerimisõppejõud. A-st 1950 oli üldlaulupidudel puhkpilliorkestrite üldjuht. ENSV tnl. kunstitegelane (1955).

Käärik, *Aili* Reet (30. I 1957 Stockholm), bioloog ja keskkonnateadlane, Aino K-u tütar ja Andres Mathieseni tütretütar, *Ph. D.* bioloogia erialal (1993, Vancouver). Lõpetas 1979 Stockholmi ülikooli, täiendas end 1985—87 Vancouveris Briti Kolumbia ülikooli metsandusteaduskonnas ja 1987 Viinis Rahvusv. Süsteemanalüüsi Inst-s. Olnud 1980—85 Stockholmis keskkonnakaitse eriteadlane, 1986—88 Ottawas Kanada Föderaalses Keskkonnamin-s maakasutuse ja 1989—93 märgalade kaitse konsultant, a-st 1994 samas informatsioonidir., ühtlasi Rootsis Põhjamaade Ühisk-aplaneerimise Inst-i teadur. K-l on Kanadas konsultatsioonifirma, mille kaudu ta osaleb

Jüri Kärner

Kaja Kärner

Olav Kärt

Ervin Kärvet

Veljo Käsper

sealse keskkonnamin-i ja mitme org-i töös. Uurimusi loodusvaru säästliku kasutamise ja piirkondliku maakasutuse planeerimise arendamise alalt.
B: M. Margus. *Aili Käärik — väliseestlasest teadusdoktor.* — Eesti Mets, 1994, 3.

Käärik (ka Käärik-Mathiesen), *Aino* (20. XI 1918 Tori v.), bioloog (mükoloog), Andres Mathieseni tütar, Aili Reet K-u ema, *Ph. D.* bioloogia erialal (1969, Uppsala). Lõpetas 1941 botaanika erialal TÜ. Oli 1939—44 Tartu ülikooli botaanika inst-i abijõud, laborant ja assistent. Läks 1944 Soome ja sealt 1945 Rootsi. Töötas 1944—45 Soomes metsanduse uurimise inst-s. Olnud 1945—62 Rootsis metsandusülikooli metsanduse uurimise inst-i assistent ja 1962—68 puiduteaduse inst-i dots., 1968—69 samas teadur, 1969—79 erakorraline prof., 1979—85 Rootsi Põllum-ülikooli metsateaduskonna korraline prof., a-st 1985 emeriitprof. Uurinud pms. puitu kahjustavate seente bioloogiat ja süstemaatikat.
B: M. Margus. *Juubilar oli Aino Käärik-Mathiesen.* — Eesti Mets, 1994, 3.

Köhler [*kö:ler*] (eesti trükistes Köler), *Johann* (14. V 1662 Riia — 12. XI 1736 Tallinn), baltisaksa trükkal. Oli esimene Narva linnatrükkal (1695—1704) ja andis 1701—02 välja ajalehte „Narvische Post-Zeitungen". Küüditati pärast Narva venelaste kätte langemist ühes teiste narvalastega Moskvasse. Kutsuti pärast J. C. Brendekeni surma 1716 varasema trükkali A. Simoni väimehe ja pärijana Tallinna gümnaasiumitrükkaliks. Kirjastas saksakeelset ja esimest eestikeelset kalendrisarja. Gümnaasiumitrükkali koha päris pärast K-i surma tema poeg Jacob Johann K. (1699—1757), kes jätkas kalendrite väljaandmist, trükkis varast jutukirjandust ja esimese eestikeelse piibli (1739). Pärast Jakob Johann K-i lese surma 1769 päris trükikoja tema tütrepoeg A. H. Lindfors.

Köhler [*kö:ler*], *Wolfgang* (21. I 1887 Tallinn — 11. VI 1967 Enfield, New Hampshire), saksa-ameerika psühholoog. Oli 1921 prof. Göttingenis, a-st 1922 Berliinis (ühtlasi Berliini ülikooli psühholoogiainst-i dir.) ja a-st 1935 USA-s. Oli geštaltpsühholoogia rajajaid. Tema uuringuid inimahvide kujundliku mõtlemise kohta peetakse klassikalisteks. Tegeles ka tajunähtuste ja geštaltpsühholoogia üldprobleemidega. **T:** *Intelligenzprüfungen an Anthropoiden* (1917), *Gestalt psychology* (1929), *The place of value in a world of facts* (1938).

Köler [*kö:ler*], Köhler, Koeler (lisanimi Wilandi), *Johann* (8. III 1826 Suure-Jaani khk. — 22. IV 1899 Peterburi), maalikunstnik, eesti maalikunsti rajajaid ja rahvusliku liikumise radikaalse suuna juhte. Õppis 1839—46 Cēsises maalriametit. Asus 1846 Peterburi, õppis seal 1848—55 KA-s maalikunsti, sai lõputöö „Herakles toob Kerberose põrguväravast" (1855) eest väikese kuldmedali. Tegi 1857 täiendusreisi läbi Saksamaa, Hollandi ja Belgia Pariisi. Maalis arvat. teel sünnikodu külastades nii oma isast kui ka emast psühholoogiliselt väljendusrikka portree. Lõi Pariisis viibides Cēsise kiriku altarimaali (1858). Läks 1858 Rooma, esitas 1859 näitusele selle maali teisendi „Kristus ristil", mille eest sai 1861 Peterburi KA-lt akad-u nimetuse. Maalis Roomas rohkesti Itaalia maastikke, olustikustseene ja rahvatüüpe; senine range klassitsistlik vormikäsitlus asendus vabama, maalilisema, koloriidilt nüansikama, romantilis-realistlikuma laadiga („Itaalia tütarlaps", 1858—62; „Tütarlaps allikal", 1858—61; „Itaallanna lastega öjal", 1862). Omandas täiuslikult akvarellitehnika („Eit koide ees", 1858). Töötas a-st 1862 Peterburis Kunstide Edendamise Seltsi koolis ja ajutiselt KA-s, oli keisri perekonnas kunstiõpetajaks. Sõlmis 1863 ja 1864 sidemeid edumeelsete eesti haritlastega (F. R. Kreutzwaldi, J. Hurda, J. Adamsoniga); koondas enda ümber Peterburi patriootide radikaalse tuumiku (F. N. Russowi jt.). Osales rahvusliku liikumise üritustes, ms. 1864 alanud Viljandimaa talurahva palvekirjaliikumise algatamises ja toetamises; aitas hankida „Sakala" jmt. ajalehe ilmumisluba. Kavandas agraarreforme, arutles aadlivõimu ja Balti erikorra üle. Lõi kodumaa-ainestikul mitu oma paremat teost — varjundirikka koloriidiga akvarellid „Kunstniku sünnikoht" (kordus õlis 1868), „Ketraja" ja „Hiiu naised kaevul" (kõik 1863); ühiskondlikult tähtsad olid ka F. R. Kreutzwaldi portree (1864) ja allegooriline kompositsioon „Ärkamine nõidusunest" (1864, kadunud). Võitis Peterburis tunnustuse karakteersete portreedega: A. Gortšakovi (1867, sai selle eest prof-itiitli), E. von Schulz-Adajewsky (1868), J. Reimersi (1869), P. Semjonov-Tjan-Šanski (1869) ja tema perekonnaliikmete, P. Karelli (1886) jmt. portree. Oli 1869—70 Peterburi KA õppejõud ja a-st 1877 nõukogu ülemääraline liige, a-st 1874 Belgia Kuningliku Akvarellistide Ühingu liige. Maalis 1870. a-il Krimmis romantilisi maastikumaale („Mšatka mõis Baidari väravatega", „Krimmi maastik Ai-Juri mõisaga", mõlemad 1875). Hilisloomingust on tuntud kompositsioonid „Truu valvur" (1878) ja „Andke keisrile..." (1883); Tallinna Kaarli kiriku apsiidifresko „Tulge minu juurde" (1879) on eesti kunsti esimene monumentaalmaal. Osales Vene- ja välismaa näitustel (isikunäitus 1889 Viinis ja 1892 Riias), 1900 korraldati Peterburis tema mälestusnäitus. Eestis sai K-i looming tuntuks postuumselt. Mälestussammas Suure-Jaani kalmistul (1912, A. Adamson) ja Viljandis (1976, E. Viies ja R. Luup).
B: *Eesti maalikunstniku Johann Köleri loomingu probleeme.* Tln., 1983; B. Enst. *Johann Köler.* Tln., 1980; V. Erm. *Lähtemeistrid.* Tln., 1984; В. Эрм. *Кёлер, 1826—1899.* M., 1960; J. Kross. *Kolmandad mäed.* Tln., 1975.

Körber, *Bernhard* Eduard Otto (1. VI 1837 Võnnu, Tartumaa — 31. V 1915 Tartu), baltisaksa hügieenik ja kohtuarst, meditsiinidr. (1861). Lõpetas 1861 Tartu ülikooli, oli 1864—79 mereväearst, 1879—95 Tartu ülikooli prof., rajas 1888 kohtumeditsiini- ja 1889 hügieeniinst-i. Käsitlenud pms. mereväehügieeni, demograafia ja inimese kehalise arengu küsimusi.
T: *Die Stadt Dorpat (Jurjew) in statistischer und hygienischer Beziehung* (1902).

Körber, *Carl* Eduard Anton (4. VI 1802 Võnnu, Tartumaa — 4. V 1883 Tartu), baltisaksa kirikuõpetaja ja kirjamees, Martin K-i vend. Õppis 1820—23 Tartu ülikoolis usuteadust, lõpetas 1834. Oli 1823—32 Eestis, Venemaal ja Lätis koduõpetaja ning 1836—59 Vändra pastor, toimetas 1859 Tartus ajalehte „Tallorahwa postimees" ja ajalehte „Inland". Avaldanud peale saksa- ja eestikeelsete vaimulike teoste („Küllaleib", 1848) aabitsaid („ABD-ramat", 1854), õpikuid („Kirjotusse lehhed" I—III, 1852—59; vallakooliõpikute sari „Koliramat", 1854; üldajaloo käsitlus „Mailma aiaramat, kus sees on, mis mailma algamissest Ma peäl on sündinud", 1860; „Uus Saksakele öppimisse ramat ma-rahvale", 1863), sõnastikke („Weike Ma kele sanna-ramat", 1866), rahvapärimust („Wanna aia juttud Saremaalt ja Länemaalt kokkokorjatud", 1863), valme ja sententse („Wanna rahwa moistusse könned ja targad sannad", 1869) ning esimesed eestikeelsed lasteproosaraamat-d „Karjalaste luggemisse ramat" (1849) ja „Pähkle ramat" (1851, [2]1863). Pidas 1846 usuvahetusevastase nn. Palermo jutluse.

Körber, *Martin* Georg Emil (19. VII 1817 Võnnu, Tartumaa — 19. IV 1893 Kuressaare), baltisaksa päritolu kirjamees, muusikategelane ja kodu-uurija, Carl K-i vend. Õppis 1837—42 Tartu ülikoolis usuteadust, oli 1842—45 Kuressaares kooliõpetaja, 1846—75 Ansekülas pastor. K. on Eesti koorilaulukultuuri rajajaid, asutas 1860. a-te algul Ansekülas

laulukoori ja korraldas seal 1863 kohaliku laulupüha. Värsivihud „Sörwema löuke ehk 30 mönnusat laulo" (1862) ja „Sarema laulik, üks mönnus luggemisse ramat nore ja wanna rahwale" (1864), noodirmt. „Laulud Sörwemaalt, mitme healega" (2 kd., 1864—66) ja valikkogu „Sarema Kuldnok, ilmaliku laulude koggu, nore ja wanna rahwa melejahhutuseks" (1879) sisaldavad eeskätt saksa luule eeskujule toetuvaid laulutekste; üldtuntud on mõni idülliline kodu- ja looduslaul („Vaikne kena kohakene", „Isamaa", „Kiigu, liigu, laevukene", „Karjane"). Vaimulikust toodangust püsis tema „Öndsa Luteruse weikene Katekismus, ärrasellctud" (1864) kaua kasutusel kogu Eestis (57 trükki, kogutiraaž üle 300 000). Osales Saaremaa kodu-uurimisseltsi *Verein zur Kunde Oesels* juhtimises; avaldanud ms. teose „Bausteine zu einer Geschichte Oesels" (1885) ning rikkaliku ja väärtusliku koduloaines e ja rahvapärimuste kogu „Oesel einst und jetzt" (3 kd., 1887—1915). **T:** *Laulud Sõrvemaalt* (1989).

B: A. Vinkel. *Martin Körber. Elutee ja -töö*. Tln., 1994.

Köster, *Oskar* (20. XII 1890 Laimjala v. — 2. VIII 1941 Tallinn), majandus- ja riigitegelane. Lõpetas 1908 Kaarma õpetajate seminari ja 1917 Vilno sõjakooli; 1908—23 töötas kooliõpetajana, 1914—15 kogus rahvaviise. Osales I maailmasõjas ja Eesti Vabadussõjas. Oli 1926—28 ja 1932 põllutöö-, 1928—29 ja 1933 teede- ning 1929—31 kaitseminister, 1934—40 kindlustusseltsi „Talu" dir. ning Põllupidajate Ühispanga dir., tegutses juhtivalt msg. org-des. Asunikkude, Riigirentnikkude ja Väikepõllupidajate Koondise liidreid. II—VI Riigikogu liige. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1940, hukkus vangilaagris. Vabadusristi II liigi 3. järk.

Köstner, *Ado* (13. VI 1934 Tallinn — 13. X 1993 Tallinn), biokeemik, Nikolai K-i vennapoeg, tehnikateaduste dr. (1980). Lõpetas 1957 TRÜ. Oli a-st 1958 TTÜ õppejõud (a-st 1982 prof., 1973—83 toiduainete tehnoloogia kateedri ning a-st 1983 orgaanilise ja bioloogilise keemia kateedri juh.). Uurimusi põlevkivifenoolide koostise ja biotehnoloogia, eriti tehnoensümoloogia alalt (kinnisensüümide saamine ja kasutamine). Osales beetalaktaamsete antibiootikumide ja estagari tootmise teaduslike aluste ja tehnoloogia loomisel. ENSV tnl. leiutaja (1978). ENSV rkl. preemia 1977, NSVL-i rkl. preemia 1984, P. Kogermani mälestusmedal 1987. **T:** *Производство и применение иммобилизованных ферментов* (1973).

Köstner, *Nikolai* (26. III 1889 Tammistu mõis, Luunja v. — 17. II 1959 Kairo), pseud-d H o m o O e c o n o m i c u s ja p r o f. S i m p l e t o n, majandusteadlane, riigi- ja pangandustegelane, Ado K-i onu. Lõpetas 1915 Moskva kaubandusinst-i. Oli 1917 Ajutise Maanõukogu liige ja abiesimees, Asutava Kogu liige. 1918—19 Ajutise Valitsuse kaubandusminister, 1918—20 Eesti rahudelegatsiooni liige Pariisi rahukongressil, 1921—22 Eesti esindaja ja konsul USA-s, 1922—27 rahandusmin-i nõunik ning TÜ statistika- ja majandusgeograafia õppejõud (1926—27 ja 1931—35; a-st 1932 prof.), 1928—32 valitsuse komissar Eesti Pangas ja 1932—40 Rahvasteliidu komissar Bulgaaria Riigipangas, a-st 1941 töötas Egiptuse Riigipangas. Osales 1927 Eesti rahareformi teostamises. Oli 1923—26 ajakirja „Eesti Majandus" toim. Eesti Majanduspoliitika Seltsi asutajaid ja sekretär, Tallinna linnavolikogu abiesimees (1918). Vabadusristi III liigi 1. järk. **T:** *Rahva arvu kasvamine Eestimaal* (1915), *Teo-orjuse langemine ja maaproletariaadi tekkimine Liivimaal* (1927).

Köörna, *Arno* (2. II 1926 Nõo), majandusteadlane, majandusdr. (1970), prof. (1971), Eesti TA liige (1972). Lõpetas 1955 TRÜ ajalooerialal. Olnud 1953—65 TRÜ pol. ökonoomia õppejõud, 1965—66 Eesti NSV TA Majanduse Inst-i teadusala asedir. ja 1966—73 dir., 1973—82 Eesti NSV TA Presiidiumi teaduslik peasekretär, 1982—90 asepresident ja 1990—94 Eesti TA president, 1996—97 kõrgkooli „Lex" rektor. Uurimusi Eesti majandusajaloo, kvaliteediökonoomika, ühisk. tootmise efektiivsuse, teadusökonoomika ja innovaatika alalt. Oli 1990—93 Eesti Teadusnõukogu esimees ja Eesti teaduspreemiate komisjoni esimees. ENSV tnl. teadlane (1981). ENSV rkl. preemia 1970. **T:** *Tööstustoodangu kvaliteedi majanduslik stimuleerimine* (1973), *Teadus rahva teenistuses* (1986), *Science in Estonia* (1993), *Sissejuhatus innovaatikasse* (1997).

Kübar, *Hanno* (10. III 1930 Viluste k., Veriora v.), loomaarstiteadlane, veterinaariadr. (1984). Lõpetas 1953 EPA. Olnud a-st 1956 sealsamas õppejõud (1963—84 dots., a-st 1984 prof.), ühtlasi 1964—69 EPA kaugõppeteaduskonna ja 1977—80 veterinaariateaduskonna dekaan ning 1984—94 kateedrijuh., a-st 1995 EPMÜ emeriitprof. Õpetanud tsütoloogiat, histoloogiat, embrüoloogiat, anatoomiat, füsioloogiat ja loomakasvatuse aluseid. Uurinud põllum-loomade ja -lindude suguelundite ja soolte histo- ja tsütostruktuuri. Avaldanud ka lühiproosat: „Peipsi kaldal" (1994), „Liisi" (1995), „Silja meid aitas" (1995), „Tudengi pruut" (1997). **T:** *Histoloogia praktikum* (1963, [2]1983, autoreid), *Üldhistoloogia* (1972, [2]1994, autoreid).

Kübarsepp, *Jakob* (9. II 1947 Tallinn), materjaliteadlane, tehnikateaduste dr. (1992). Lõpetas 1970 TPI, täiendanud end 1987 Moskvas, 1994 Kielis ja 1996 Tamperes. Töötanud a-st 1975 TTÜ-s, olnud a-st 1985 õppejõud (a-st 1997 prof.), 1994—2000 mehaanikateaduskonna dekaan, a-st 2000 prorektor. Uurimusi pulbermetallurgia ja tribolooga (kulumise) alalt. Loonud nelja liiki kulumiskindlaid keraamilis-metallilisi pulbermaterjale ja juurutanud need tootmisse. Pulbermaterjalide triboloogia valdkonda kuuluvate uurimuste põhjal on loodud materjalivaliku teoreetilised alused. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Terassideainega kõvasulamid* (1991), *Resistance of hardmetals to fracture* (koos H. Rešetnjakiga). — Powder Metallurgy, 1998, 41(3).

Kügelgen [*kü:-*], *Gerhard Franz* von (6. II 1772 Bacharach Reini ääres — 27. III 1820 Dresdeni läh.), saksa maalikunstnik, Karl Ferdinand von K-i kaksikvend, Berliini KA (1804) ja Peterburi KA akad. (1806), Dresdeni KA auliige (1811), prof. (1814). Tegutses 1791—95 Roomas, asus 1795 Riiga, a-st 1798 elas vaheldumisi Eestis (Tallinnas, Kodilas ja Ojasool) ja Peterburis, a-st 1805 Dresdenis. Loonud klassitsistlikke ajaloo- ja mütoloogiaainelisi maale, hinnatav eriti portretistina. Tuntud teostest asuvad K. A. Böttigeri (1805), J. W. von Goethe (1808—09), C. M. Wielandi (1808—09) ja K. Morgensterni portree (1809) TÜ Rmtk-s. — Tema poeg W i l h e l m G e o r g A l e x a n d e r von K. (2. XII 1802 Peterburi — 25. V 1867 Ballenstedt) oli samuti maalikunstnik, kuid on tuntumaks saanud kultuurilooliselt väärtuslike mälestustega („Jugenderinnerungen eines alten Mannes", 1870, postuumselt).

B: H. Schöner. *Gerhard von Kügelgen. Leben und Werk*. Kiel, 1982.

Kügelgen [*kü:-*], *Karl* Ferdinand von (6. II 1772 Bacharach Reini ääres — 9. I 1832 Tallinn), saksa maalikunstnik, Gerhard Franz von K-i kaksikvend, Peterburi ja Berliini KA liige (1804). Läks 1791 Rooma, tegutses a-st 1798 vaheldumisi Peterburis, Krimmis, Saratovi kub-s, Soomes ja Eestis, elas a-st 1827 Tallinnas. Maalinud pms. maastikupilte, eelkõige klassitsistlikke Peterburi ümbruse parkide, Krimmi, Soome ja Põhja-Eesti, sh. Tallinna vaateid; Krimmist teinud ka seepiajoonistusi. Oli Venemaa esimesi litograafia harrastajaid (album „Études

Oskar Köster

Ado Köstner

Nikolai Köstner

Arno Köörna

Jakob Kübarsepp

d'arbres...", 1819). — Tema pojatütar, maalikunstnik **Sally** von K. (2. III 1860 Tartu — 16. X 1928 Rooma), kes elas a-st 1890 pms. Roomas, kuid külastas suviti ka sünnimaad, on maalinud portreid ning ajaloo- ja piibliainelisi maale.
B: L. von Kügelgen. *Gerhard von Kügelgen. Ein Malerleben um 1800 und die anderen Künstler der Familie.* Stuttgart, 1924.

Kühnert [*kü:-*], *Ernst* Gustav (21. I 1885 Tallinn — 14. IX 1961 Lübeck), baltisaksa arhitekt, kunstiajaloolane ja restauraator. Õppis 1902—05 Riia Polütehnilises Inst-s ja 1906—08 Dresdeni tehnikaülikoolis, lõpetas Riia Polütehnilise Inst-i 1908 insenerina. Töötas 1910—12 Kielis arhitekt V. Woitki büroos, 1912—14 ja 1918—44 (vaheaegadega) Tallinnas arhitektina ja pedagoogina; elas a-st 1945 Lübeckis. Kavandas (koos R. Natusega) Tallinna Merivälja (1924—25) ja Nõmme aedlinna planeeringu (1926—27), tegi Tallinna vanalinna hoonete restaureerimise (Mustpeade ja Olavi Gildi maja Pikal t-l, 1921) ja ümberehituse projekte (Pikk t. 4—8 ja 10), projekteerinud ka hilisjuugendlikke (Tööstuse t. 3a ja 3b, 1922—23) ja funktsionalistlikke ehitisi (Rakvere saksa koolimaja, 1931, nüüd polikliinik). Uurinud ja tutvustanud vanalinna arhitektuuri („Künstlerstreifzüge durch Reval", 1909).

Küla, *Madis*, *Nurmik, *M.*

Küla (1974—84 **Panso**), *Mari-Liis* (24. VI 1924 Tallinn), teatrikunstnik ja pedagoog. Lõpetas 1952 ERKI. Olnud 1952—55 Rakvere Teatri, 1955—58 ja 1970—76 Tallinna Draamateatri ning 1965—70 ENSV Rkl. Noorsooteatri peakunstnik, 1958—62 moeajakirja „Siluett" ja 1962—65 „Vanemuise" kunstnik, 1967—85 ühtlasi ERKI õppejõud (prof-i kt.). Elas 1985—95 USA-s ja Soomes. Oli 1960.—70. a-te silmapaistvaimaid lavakujunduse uuendajaid, töötas palju koos V. Pansoga (ka instseneerijana). Kujundanud ka „Estonia" balletilavastusi, filme ja mnt-id. ENSV tnl. kunstnik (1968). **L:** Tammsaare *Kuningal on külm* (1955), Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper* (1964), Verne'i ja Kohouti *80 päevaga ümber maailma* (1966), Shakespeare'i *Hamlet* (1966), Anouilh' *Antigone* (1967), Bartóki *Võlumandariin* ja Gershwini *Ameeriklane Pariisis* (1968), Lutsu, Panso ja Küla *Kevade* (1969), Tammsaare, Panso ja Küla *Inimene ja revolutsioon* (1970) ning *Inimene ja inimene* (1972), Tambergi *Joanna tentata* (1971), Traadi ja Panso *Tants aurukatla ümber* (1973), Mozarti *Figaro pulm* (1983).

Küllik, *Endel* (16. III 1929 Tallinn — 8. XII 1990 Tallinn), keemik, keemiaknd. (1966). Lõpetas 1954 anorgaaniliste ainete tehnoloogia erialal TPI. Töötas a-st 1957 ENSV TA Keemia Inst-s, oli a-st 1974 instrumentaalanalüüsi labori juh. Uurimusi eksperimendi automatiseerimisest kromatograafias ning termo- ja korrelatsioonkromatograafia rakendamisest analüütilises keemias. EV teaduspreemia 1991 (postuumselt). **T:** *Применение ЭВМ в газовой хроматографии* (Moskva, koos M. Kaljuranna ja M. Koeli-ga; 1978), *Computerized multiple input chromatography* (Chichester, koos M. Kaljurannaga; 1987).

Külpe, *Oswald* (3. VIII 1862 Kandava, Kuramaa — 30. XII 1915 München), baltisaksa filosoof ja psühholoog. Õppis lühikest aega Tartu ülikoolis. Oli a-st 1894 prof. Würzburgis, a-st 1909 Bonnis ja a-st 1912 Münchenis. Rajas Würzburgis psühholoogiakoolkonna ja oli selle vaimne juht. Pani koos N. Achi ja K. Bühleriga aluse mõtlemise eksperimentaalpsühholoogilisele uurimisele (käsitas mõtlemist kui ülesannete lahendamist, rakendas meetodina enesevaatlust). Filosoofina (vaatelt kriitiline realist) pidas oma eesmärgiks tunnetusteooria psühholoogilise aluse uurimist. **T:** *Die Realisierung* (3 kd., 1912—23), *Vorlesungen über Psychologie* (1920).

Külv, *Ella* (1. XI 1921 Tallinn), nahakunstnik, Udo K-i abikaasa. Lõpetas 1941 Koorti-nim. Riigi Rakenduskunstikooli ja 1948 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i. Olnud 1949—57 ja 1960—87 ERKI õppejõud (a-st 1978 prof., 1961—80 nahkehistöökateedri juh., a-st 1993 emeriitprof.). Valdavalt loodusainelisele loomingule on omased dünaamiline ebasümmeetriline kompositsioon, meisterlik teostus ning pidulik üldmõju. ENSV tnl. kunstitegelane (1977). **T:** album *Lähme suurele peole* (1959), külalisrmt. *Tüdruk päikesega* (1963), karp *Kibuvitsad* (1971), sari fotolaekaid *Aastaajad* (1972), M. Nurme rmt-u „Sookailudes on loitsud" kõide (1978), kroonikarmt-d *Hommik, Keskpäev, Õhtu* ja *Öö* (1981).

Külv (sünd. **Köler**), *Udo* (16. VII 1917 Tallinn — 10. VII 1974 Tallinn), raamatugraafik, Ella K-i abikaasa. Lõpetas 1951 ERKI maalierialal. Viljelnud maastikumaali, ühendanud loomingus real. käsitluslaadi (Rõuge maastikud, 1955) impressionistlikuga (Saaremaa motiivid, 1965—73). Rmt-uillustratsioonides kujutanud loomi ja loodusmotiive (sarja „Maailm ja mõnda" ümbrised, 1957—68; R. Rohu „Jutte loomadest", 1962).

Külvand (a-ni 1947 **Kiigemägi**), *Aino* (17. XII 1921 Sauste k., Aaspere v.), laulja (sopran). Lõpetas 1955 laulueriala TRK (A. Arderi ja T. Kuusiku kl.). Laulis a-st 1944 „Estonia" kooris, olnud 1954—78 samas solist ja 1975—96 EMA muusikapedagoogika teaduskonna õppejõud. Esinenud ka kontserdilauljana. ENSV tnl. kunstnik (1964). **O:** Aida, Desdemona (Verdi *Aida* ja *Othello*), Tosca (Puccini *Tosca*), Senta (Wagneri *Lendav Hollandlane*), Mare (V. Kapi *Lembitu*), Juta (Aava *Vikerlased*).

Külvet, *Ilmar* (21. XI 1920 Keila), kirjanik ja ajakirjanik. Lõpetas 1938 Tallinnas Gustav Adolfi gümnaasiumi ja oli seejärel ajakirjanik. Läks 1944 Saksamaale. A-st 1954 töötas Torontos ajalehe „Vaba Eestlane" toimetuses, a-st 1972 Washingtonis „Ameerika Hääle" eestikeelsete saadete toimetuses. Ajakirjanikuna on ta avaldanud vesteid, reisikirju, publitsistikat jm.; tõlkinud eesti keelde ingliskeelset kirjandust (A. J. Cronin, J. Steinbeck). Kirjanduslikus loomingus on kesksel kohal pms. pagulaseluainelised näidendid („Paradiisi pärisperemees", 1963; „Trooja hobune", 1965; „Lamp ei tohi kustuda", lavastatud Torontos 1968; „Sild üle mere", lavastatud Stockholmis 1970; „Suletud aken", lavastatud Stockholmis 1979; „Menning", 1977). **T:** näidendite kogu *Näitemänguraamat* (1982), lühiproosakogud *Kuhu kuulud, Kristjan* (1982), *Jääkaru hingus* (1986) ja *Gulliveri käekõrval* (1996), rom. *Suupill ja 500 tuubat* (1987).

Külvet, *Valter* (19. II 1964 Õisu — 2. VII 1998 Tartu läh.), kergejõustiklane. Lõpetas 1994 TÜ kehakultuuriteaduskonna. Püstitas 1981 kümnevõistluses 8104 punktiga 17—18-aastaste maailma tipptulemuse. Tuli 1983 Euroopa juunioride meistriks ja pälvis 1985 universiaadil hõbemedali. NSV Liidu meistrivõistlustel sai 1987 kuld- ning 1985 ja 1986 pronksmedali. 1981, 1994 ja 1995 Eesti meister kümnevõistluses, 1986 ja 1991 kettaheites ning 4 korral (1985—88) 4×100 m teatejooksus. Parim tulemus kümnevõistluses 8506 punkti (1988, oli sel hooajal maailma edetabeli 2.). Isiklikke rekordeid: 100 m 11,05 (1988; 1981 tuulega 10,7), kaugus 7.44 (1987), kuul 15.85 (1986), kõrgus 2.11 (1981), 400 m 48,08 (1985), 110 m tõkkejooks 14,55 (1988), ketas 55.28 (1994), teivas 4.90 (1986), oda 65.38 (1988), 1500 m 4.20,90 (1985). Võistles Eesti koondises 1981—95 ja NSV Liidu koondises 1982—88. Mõrvati.

Küng, *Andres* (13. IX 1945 Ockelbo, Gävleborgi lään, Rootsi), ajakirjanik, majandustegelane ja poliitik. Lõpetas 1967 Stockholmi kaubandusülikooli. Töötas 1969—72 Rootsi raadios, 1972—82 oli Rootsi telekommentaator, seejärel vabakutseline. A-st

1968 Rootsi Rahvapartei ja 1982–93 selle juhatuse liige, 1982 *Riksdag*'i asendusliige. Org-i *Friheten i Sverige* („Vabadus Rootsis") esimees alates selle asutamisest 1985. Aidanud arendada Eesti ja Rootsi uuenenud suhteid: olnud 1991–97 reisibüroo *Estlandsresor AB* omanik ja tegevdir., ettevõttegrupi IEG osanik (koos perekond Siilatsiga), BNS-i ja *Intrum Justitia* kaasosanik, TV 3 ja „Äripäeva" nõukogu liige. Käsitlenud pms. Baltimaade, Ladina-Ameerika, Lähis-Ida ja Rootsi poliitikat. Rootsi Kirjanike Liidu liige (a-st 1972) ja a-st 1978 selle eluaegne stipendiaat. **T:** *Saatusi ja saavutusi: Baltikum tänapäeval* (Lund, 1973), *Estland Vaknar* (Eesti ärkab; Täby, 1989), *Rootslaste jälgedes* (1991), *Sverige och Estland* (Stockholm, 1991).

Küng, *Valdur* (1. XII 1913 Kuldīga), patoloog-anatoom, Andres K-i onu, meditsiinidr. (1962). Lõpetanud 1939 TÜ põllum-teaduskonna metsaosk-a ja 1947 TRÜ arstiteaduskonna. Töötanud 1946–50 TRÜ patoanatoomia kateedris, a-st 1951 kuni pensionile jäämiseni 1991 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s (1954–64 morfoloogialaboratooriumi juh., 1964–68 ja 1974–88 teadusdir., 1968–74 dir., a-st 1969 prof., 1988–90 konsultantteadur). Uurinud msg. tööstustolmu (nt. põlevkivitolmu, fosforiiditolmu) toimel inimese ja katseloomade kopsudes kujunevaid morfoloogilisi muutusi; uurimusi ka tuberkuloosi kohta. **T:** *Сланцевой пневмокониоз* (1959), *Suitsetamine ja haigused* (1968).

Küngas, *Aksel* (23. IX 1933 Meriküla, Küti v. – 30. III 1999 Tallinn), näitleja ja lavapedagoog. Lõpetas 1955 Tallinna Draamateatri õppestuudio ja 1956 eesti filoloogina TPedI. Töötas 1960–72 näitlejana Tallinna Draamateatris, oli a-st 1956 (vaheaegadega) TPÜ õppejõud (1985–92 režiikateedri juh., a-st 1988 dots.). Esinenud palju raadios, avaldanud kõnekultuuri ja lavakõne õppematerjale („Ortoeepiline meelespea", 1983). ENSV tnl. kultuuritegelane (1987). **O:** Arno Tali (Lutsu ja Luige *Kevade*), Oskar Luts (Lutsu ja Särevi *Tootsi pulm*).

Künnap, *Ago* (23. VII 1941 Tallinn), keeleteadlane, *dr phil.* (1971, Helsingi ülikool), filoloogiadr. (1974, kinnit. 1975). Lõpetas 1965 TRÜ eesti filoloogina. Olnud a-st 1968 TÜ õppejõud (a-st 1976 prof.), 1977–99 mitu korda TÜ eesti filoloogia osk. juh., 1979–84 filoloogiateaduskonna ja 1993–96 filosoofiateaduskonna dekaan. Töötanud 1968–91 Helsingi ja Oulu ülikoolis eesti keele ning samojeedi keelte lektorina, 1998–99 Lundi ja Hamburgi ülikoolis külalisprof-na. Uurinud samojeedi keeli (eriti kamassi keelt) ning uurali keelte ajaloolist morfoloogiat ja kontakte teiste keelkondadega. A-st 1994 Ungari Vabariigi aukonsul Tartus. **T:** *System und Ursprung der kamassischen Flexionssuffixe* (2 kd., Helsingi, 1971–78), *Põhja ja itta* (1974, koos P. Palmeose ja T. Seilenthaliga), *Breakthrough in present-day Uralistics* (1998), *Kamass* (1999), *Enets* (1999).

Künnap, *Jaan* (9. II 1948 Kose v.), fotokunstnik ja alpinist. Lõpetas 1976 Tallinna 1. õhtukeskkooli. Olnud 1971–94 päästelaeva tuuker ja a-st 1998 Tallinna Linnamuuseumi fotograaf. Tegelnud fotograafia ja alpinismiga a-st 1972, tõusnud enam kui 100 mäe tippu. 1987. a-st lumeleopardi nimetus; a-ni 1999 alistanud 11 üle 7000 m kõrgust mäge. K-i pms. alpinismiteemalistel fotodel avanevad puutumatu looduse ürgne ilu ning inimese ja looduse suhe. Viljelnud ka aktifotot. A-st 1982 isikunäitusi (sh. „Inimeste maa", 1984, „Mäed ja inimesed", 1986, „Värvifotosid mägedest", 1995). Osalenud ühisnäitustel 18 välisriigis (sh. Hispaanias, Saksamaal, Taanis). Saanud auhindu (pronksmedal näituselt „Fotosport", 1986, Hispaania; aukiri näituselt „Venus '88", Kraków). ETV-s on K-i slaidiprogramm „Inimesed ja mäed" (1984). A-st 1999 tegutsevad Jaan K-i alpinismiklubi ja alpinismikool.

Künnapas, *Theodor* Michael (29. IV 1902 Tori – 27. V 1994 Stockholm), psühholoog, filosoofiadr. (1959, Stockholm). Lõpetas 1928 TÜ filosoofiateaduskonna, töötas seejärel Tartu gümnaasiumides psühholoogia- ja ladina keele õpetajana ning 1941–44 Tartu ülikooli psühholoogiainst-s assistendina. Põgenes 1944 Rootsi. Töötas a-st 1944 Stockholmi ülikooli rakenduspsühholoogiainst-s (a-st 1959 dots., a-st 1976 tajupsühholoogia prof.). Rahvusvaheliselt tunnustatud uurimusi ruumi- ja suurustaju, illusioonide ning eksperimentaalesteetika (skaleerimise) alalt. Toimetanud biograafilise teatmiku „Eesti teadlased väljaspool kodumaad" (1984, Stockholm). Eesti Psühholoogide Liidu auliige. **T:** *Suured mõtlejad* (1966, Lund; 1992, Tallinn).

Künnapu, *Vilen* (30. VI 1948 Tallinn), arhitekt, Olga Lauristini vennapoeg. Lõpetas 1971 ERKI. Töötanud 1969–91 „EKE Projektis" ja a-st 1991 büroos „Künnapu & Padrik", 1992–95 oli Tallinna peaarhitekt. Olnud 1970. a-ist eesti arhitektuuri uuendajaid. Projekteerinud Pärnu sanatooriumi „Tervis" II järgu (1978–88), Tallinnas ekraanfassaadiga lillepoe Väike-Karja t. 6 (1983), elamu-ärihoone Narva mnt. 35 (1998), end. EVEA panga hoone Pronksi t. 11 (1998) ning eramuid. Hulga hooneid, sh. as-i „Starman Kaabeltelevisioon" maja Mustamäel (1997), büroohoone Pärnu mnt. 105 (1998) ja metodisti kiriku Narva mnt. 33 (1999; kõik Tallinnas) ning Tartus Hansakeskuse (1999), projekteerinud koos A. Padrikuga, Hansapanga hoone Tallinnas Liivalaia t. 10 (1995) koos J. Laksi ja A. Padrikuga. Kavandanud Tallinna Metsakalmistu fašismiohvrite (1984) ja Mäo teeristil hukkunud politseinike mälestussamba (1995). Saanud auhindu rahvusv. võistlustel. ENSV tnl. arhitekt (1988). A. Kotli preemia 1988.

Künnapuu, *Sulev* (28. IX 1912 Rakvere – 30. III 1995 Tallinn), geograaf (geomorfoloog) ja kodu-uurija. Õppis 1936–39 TTÜ-s masinaehitust, oli vahepeal Lavassaare turbarabas vedurijuhi abi, lõpetas 1945 TRÜ matemaatika-loodusteaduskonna. Töötas 1945–57 TRÜ geograafiakateedris õppejõuna, 1957–65 ENSV Vab. Õpetajate Täiendusinst-s ja TPedI-s lektorina, 1965–66 ENSV TA Kodu-uurimise Komisjonis ja 1966–83 ENSV TA Geoloogia Inst-s insenerina. Oli Tallinna ja selle lähiümbruse looduse innukaimaid uurijaid, käsitlenud selle ala pinnamoodi ja jääajajärgset arengut, sh. rannajoone kujunemist. Üllitisi rändrahnude ja põlispuude mõõdistamise kohta. **T:** *Tallinna ja selle ümbruse geomorfoloogiline liigestus.* – Loodusuurijate Seltsi aastaraamat, 63 (1975); *Tallinna ajalugu 1860-ndate aastateni* (1976, autoreid); *33 puhkepäevamatka tallinlasele* (1978, koos H. Gustavsoniga); *Tehispinnavormidest Eesti NSV-s.* – Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1980 (1984).
B: K. Müürisepp. *Sulev Künnapuu 60-aastane.* – Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1971/72 (1974).

Kütt, *Allex* (9. VIII 1921 Harku v. – 12. IV 1991 Tallinn), graafik. Astus 1942 Tallinna Kujutava ja Rakenduskunsti Kooli, võeti Saksa sõjaväkke; sai Sinimägedes haavata, jätkas 1945 õpinguid, lõpetas 1949 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i, töötas seejärel a-ni 1985 samas (a-st 1951 ERKI) õppejõuna (a-ni 1983 joonistamise ja graafika kateedri juh., a-st 1977 prof.). Oli 1950. a-te lõpus ja 1960. a-il eesti graafika uuendajaid. Kujutanud kalurielu, tööstusmotiive, sportimist, sõda ja teadlasi. Varasem looming on looduslähedane, 1960. a-te II poolel muutus kompositsioon tinglikumaks ja keerukamaks, väljendus assotsiatiivsemaks, valitsema pääsesid ekspressiivselt mõjuv joon ja värv. 1980. a-te teoseis ilmneb

Valdur Küng

Jaan Künnap

Vilen Künnapu

Allex Kütt

Mati Kütt

hüperreal. laadi. Edendanud värvilist sügavtrükki, katsetanud elektrograafilist söetrükki. Kraków'i graafikabiennaali eripreemia 1970. ENSV tnl. kunstitegelane (1977). **T:** *Peipsi kalurid* (1958, sari), *Liivakell* (1968), *Tõttaja* (1971), *Õppustel* (1975, sari), *Pilved* (1981), *Linn* (1986).
B: *Allex Kütt: 13 reproduktsiooni.* [Koost. J. Hain.] Tln., 1974.

Kütt, K u t t, *Henn* (5. VIII 1925 Kõpu, Viljandimaa), neuroloog ja neurofarmakoloog, New Yorgi TA ja Ameerika neuroloogiaakadeemia liige. Lõpetas 1950 Maini-äärse Frankfurdi ülikooli. Sai 1952—55 New Yorgis neuroloogiaalase, 1969—70 Iowa Citys farmakoloogiaalase ettevalmistuse. Oli a-st 1971 Cornelli ülikooli meditsiinikolledži neuroloogia- ja farmakoloogiaõppejõud. **T:** *Antileptic drugs* (1978, autoreid), *Clinical neuropharmacology* (1979, koos F. McDowelliga).

Kütt, *Mati* (5. IV 1947 Tallinn), animafilmilavastaja ja -kunstnik. Õppinud TPI-s soojusenergeetikat, töötanud a-st 1974 „Tallinnfilmis" (dets-st 1993 „Eesti Joonisfilmis" ja „Nukufilmis") animaatori, lavastuskunstniku ja režissöörina. Teinud eksperimentaalseid animafilme. **F:** *Labürint* (1989), *Sprott võtmas päikest* (1992), *Plekkmäe Liidi* (1995), *Põrandaalune* (1997).

Küttim, *Herbert* (29. VIII 1901 Tallinn — 23. II 1984 Stockholm), tantsupedagoog ja kergejõustiklane. Lõpetas 1926 *Académie des Maîtres de Dance de Paris.* Sai Eesti Haridusmin-lt rkl. tantsuõpetajadiplomi. Oli koos abikaasa C a r m e n K-ga (25. VIII 1900 — 27. VI 1986) tantsuõpetajate klassis Eesti võistlustantsu esipaare (4. koht 1931 rahvusv. turniiril Interlakenis ja I koht 1933 rahvusv. turniiril Pariisis). Juhtis koos abikaasaga Tallinnas tantsukooli ja selle juures tegutsevat tantsuklubi „Hõbetäht". Oli 1922—24 4 korda Eesti meister teatejooksudes. Emigreerus II maailmasõja ajal Rootsi, jätkas seal töötamist tantsuõpetajana.

Küttis, *Nikolai* (Nicholas K u t t i s) (14. II 1909 Auvere), metsateadlane ja tööstur, *mag. rer. for.* (1936), TÜ audoktor (1990). Lõpetas 1933 TÜ põllum-teaduskonna metsaosk-a, täiendanud end Londonis ja Hullis (1933 ja 1935). Oli 1934—36 Riigi Metsatööstuse esindaja Pärnu saeveskis, 1937—40 as-i „Eesti Metsatööstus" osakonnajuh., 1941 Metsamajanduse ja Metsatööstuse Peavalitsuse sektorijuh., ka 1941—44 samalaadsel ametikohal. 1944 asus elama Rootsi, 1948 Kanadasse. Töötas 1948—50 Fort Williamsi puidutööstuses, omandas 1950 koos kahe partneriga firma *Home Lumber Co.* ning hiljem firmad *Acron, Main Lumber, Argo Lumber* ja *Pickering Sash Ltd.* 1969 ühendati need firmad kontserniks *Alpa Industries Ltd.*, 1969—85 oli K. selle president. Toetanud 1990. a-il eesti metsateadlaste täiendõpet välismaal. Olnud 1928—36 10-kordne Eesti meister sprindis ja hüpetes, 1933 üliõpilaste maailmameister kaugushüppes.
B: M. Margus. *Eesti metsateadlasest, metsakasutuse ja -kaubanduse asjatundjast N. Küttisest.* — Eesti Mets, 1990, 4.

Küttner, *Rein* (25. XI 1940 Tallinn), tehnikateadlane, Urve K-i abikaasa, tehnikaknd. (1971, Leningradi täppismehaanika ja optika inst.), Eesti TA liige (1997, a-st 1999 Informaatika ja Tehnikateaduste Osk. juh.). Lõpetas 1965 masinaehitustehnoloogia erialal TPI. Täiendanud end Dresdeni tehnika-

Herbert Küttim, Carmen Küttim

ülikoolis (1976—77), Kieli Majandusakadeemias (1990), New Yorgis (1991), Trondheimi ülikoolis (1994) jm. Töötanud a-st 1965 TTÜ-s (a-st 1973 dots., 1982—91 masinaehitustehnoloogia kateedri juh., a-st 1992 raalintegreeritud projekteerimise ja tootmise prof.), 1991—2000 prorektor. A-st 1990 Eesti Innovatsioonifondi Nõukogu aseesimees ja rkl. innovatsiooniprogrammi juht, a-st 1993 Teadus- ja Arendusnõukogu liige. Uurimusi masinaehituse tehnoloogiliste protsesside modelleerimise ja optimeerimise ning raalprojekteerimise alalt. Osalenud raalprojekteerimise ja tootmise planeerimise metoodika ning tarkvara loomises. Masinaehituse raalprojekteerimise koolkonna rajajaid Eestis. ENSV tnl. insener (1989). **T:** *Диалоговое проектирование технологических процессов* (autoreid, 1983).

Küttner, *Urve* (9. III 1941 Tallinn), metallikunstnik, Rein K-i abikaasa. Lõpetas 1967 ERKI. Oli 1976—96 EKA õppejõud (a-st 1990 dots.). Loonud juveliirselt peenes käsitluslaadis, tehniliselt eksperimendirikkaid ehteid ja ehe-objekte (merevaigugraveeringuga ehted 1978—87; ehe-objekt „Peegeldused", 1997, autoritehnika). 1970. a-il rakendas K. Eestis esimesena *plique-a-jour*'i tehnikat (akenemail). K. Raua preemia 1998.

Küüts, *Hans* (20. XII 1932 Suurmetsa k., Mooste v.), põllumajandusteadlane, sordiaretaja, põllumajandusknd. (1968), Eesti TA liige (1994). Lõpetas 1956 EPA, täiendas end 1969—70 Rootsis Svalöfi Sordiaretusinst-s. Oli 1955—58 Erumäe kolhoosi agronoom, töötanud a-st 1958 Jõgeva Sordiaretusinst-s (1958—64 nooremteadur-odraaretaja, 1964—73 aretusosk. juh., 1973—99 dir., a-st 1999 vanemteadur), olnud 1992—95 ühtlasi EPMÜ sordiaretuse õppetooli juh. ja prof., a-st 1995 emeriitprof. Õpetanud põllukultuuride sordiaretust ja seemnekasvatust. Aretanud odrasordid 'Toomas', 'Miina', 'Esme', 'Liisa', 'Teele' ja 'Elo', osalenud odrasortide 'Anni' ja 'Leelo', kaerasortide 'Viker', 'Alo', 'Miku', 'Villu' ja 'Jaak' ning suvinisusortide 'Meri', 'Helle' ja 'Helmi' aretamises. Selgitanud Eestis kasvatamiseks sobivaimaid odra- (sh. õlleodra-) ja nisusorte ning loonud igale sordile sobiva agrotehnika. A-st 1972 Rahvusv. Odra Geneetika ja Sordiaretuse Komitee ja a-st 1974 Euroopa Sordiaretajate Liidu (EUCARPIA) liige, a-st 1985 Rootsi aretuskeskuse *Svalöf-Weibull AB* välisliige, a-st 1991 Eesti Agronoomide Seltsi esimees, a-st 1995 Soome aretuskeskuse *Boreal* välisliige. ENSV tnl. teadlane (1974). ENSV rkl. preemia 1987, EV teaduspreemia 1999. **T:** *Odra sordiaretuse uuemad meetodid Rootsis* (1971), *Õlleoder* (1992), *Sordiaretus Jõgeval* (1995).

Ll	Ll	Ll	Ll	Ll	Ll
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Laaban, *Ilmar* (11. XII 1921 Tallinn), luuletaja. Läks 1943 Soome kaudu Rootsi, õppis 1943–49 Stockholmi ülikoolis romaani keeli ja filosoofiat. Olnud Stockholmis vabakutseline kirjanik. Avaldanud eesti keeles luulet, kujundanud selles valdkonnas algupärase sürreal. stiili, millele on omased ootamatud assotsiatiivsed seosed, loogilise siduvuse eiramine ning läbivad foneetilised ja semantilised keelemängud. Loonud ka eripäraseid auditiivseid luuleteoseid ehk häälutusi, mida esitab ise. Kirjutanud eesti ja rootsi keeles esseesid, art-eid ning kirjandus-, kunsti- ja muusikaarvustusi. Tõlkinud eesti luulet rootsi (A. Alliksaar, B. Alver, J. Kaplinski, V. Luik, P.-E. Rummo) ja saksa keelde (J. Liiv, G. Suits, J. Oks, M. Under, H. Visnapuu) ning prantsuse luulet (C. Baudelaire) eesti ja rootsi keelde. Kirjanduse aastapreemia 1998. Eesti Rahvuskultuuri auhind 1999. **T:** luulekogud *Ankruketi lõpp on laulu algus* (Stockholm, 1946) ja *Rroosi Selaviste* (Stockholm, 1957), valikkogu *Oma luulet ja võõrast* (1990), esseekogu *Marsyase nahk* (1997), rootsikeelsete esseede ja art-te kogu *Skrifter* (4 osa, Lund, 1988).

Laakmann, *Heinrich* (7. X 1802 Lübeck – 14. IV 1891 Tartu), saksa kirjastaja. Õppis trükikunsti Maini-äärses Frankfurdis ja Pariisis. Tuli 1832 Tallinna ja rentis 1837 „Lindforsi pärijate" trükikoja; ühtlasi asutas Tartusse selle osakonna, millest 1840 sai iseseisev L-i trükikoda. Kolis 1844 Tartusse, ajakohastas sealse trükikoja sisseseade ja tõusis 1840.–80. a-il silmapaistvaimaks eestikeelsete väljaannete kirjastajaks: avaldas u. $^1/_5$ (1860–80 ligi $^2/_5$) tollastest eestikeelsetest rmt-test, sh. suure osa F. R. Kreutzwaldi, L. Koidula ja C. R. Jakobsoni teoseid. Trükkis ka eesti ajalehti ja kalendreid ning teadustöid ja õppekirjandust. Asutas 1867 Tartus oma rmt-u-kaupluse. Oli a-st 1867 „Vanemuise" seltsi auliige. Loovutas 1880 ettevõtte oma pojale Carl Heinrich Leopold L-le (1844–1908). 1939 müüdi ettevõte laiali (sh. osaühisusele „Ilutrükk").

Laaman, *Eduard* (12. II 1888 Samruk, Krimm – 1. IX 1941 Kirov), ajakirjanik ja ühiskonnategelane, jurist, Ilona L-i isa. Lõpetas 1912 Peterburi ülikooli õigusteaduskonna. Töötas 1912–15 ajakirjanikuna, oli 1917–18 Tallinna toitluskomitee sekretär, 1919 Pariisi rahukonverentsil EV delegatsiooni ajakirjandussekretär, 1919–20 Eesti saatkonna pressiatašee Londonis. Eesti Tööerakonna loojaid ja ideolooge, 1920–23 EV Välismin-i informatsiooniosk. juh., 1923–38 „Vaba Maa" peatoim. Lähenes 1930. a-te II poolel K. Pätsile. Oli 1938–39 „Rahvalehe" peatoim., oma aja silmapaistvaimaid publitsiste, dem. mõtteviisi kaitsja. Uurinud ja põhjendanud Eesti omariikluse teket. Dets-st 1939 juunini 1940 Eesti saatkonna pressiatašee Moskvas. Veebr. 1941 arreteeriti, lasti vanglas maha. **T:** *Eesti lahkumine Vene riigist* (1920), *Soomeaverongide diviis Vabadussõjas* I (1923), *Enamlus Eestis* I (1930, koos J. Ermitsaga), *Demokraatia ja diktatuur* (1933), *Erakonnad Eestis* (1934), *Nõukogude Vene ja kommunismi teostuskat-*

seid aastail 1917–34 (1934), *Jaan Poska* (1935, [3]1998), *Eesti iseseisvuse sünd* (6 vihikut 1936–38, Stockholm [2]1964; 8 vihikut [3]1990–97), *Juhan Luiga* (1938, [2]1998), *Konstantin Päts* (1940).

Laaman, *Ilona* Anna (10. II 1934 Tallinn), luuletaja, Eduard L-i tütar. Läks 1944 Rootsi. Õppis 1954–55 Uppsala ülikoolis, lõpetas selle 1983 prantsuse, vene ja eesti keele alal *cand. phil.* kraadiga. Avaldanud lühiproosat, luulet ja tõlkeid. **T:** luulekogud *Mis need sipelgad ka ära ei ole* (Toronto, 1970), *Süda vaatab kiikriga* (1974), *Üks üsna kerge haigus* (1980), *Nii on see inimeseks olemine* (1984), *Mõttekriips* (1994), *Vesi ahjus ehk Elu kommentaaridega* (1997) ja *Mulle ei meeldinud su nimi* (1999).

Laan, *Eda* (9. I 1948 Nissi v.), purilendur. Alustas purilendamist 1965 Tallinna lennuspordiklubis. Sai 1979 EM-il hõbemedali mitmevõistluses ja 131 km kiiruslennus ning 1981 EM-il mitmevõistluses pronksmedali. Võitnud 15 kuldmedalit NSV Liidu, 3 sotsialismimaade, 2 Baltimaade ja 7 Eesti esivõistlustel. Püstitanud ühe Euroopa rekordi ja 7 NSV Liidu rekordit. Oli 1972–91 ALMAVÜ KK lennundusinstruktor. Suurmeister (1972), Eesti parim tehnikasportlane 1977, 1978 ja 1979.

Laan, *Herbert* (9. II 1907 Tallinn – 26. V 1988 Tallinn), viiuldaja, aldimängija ja pedagoog. Lõpetas 1931 viiulierialal TK (J. Paulseni kl.), täiendas end 1937–38 Budapestis E. Zathurecky, 1938 Pariisis G. Enescu ja 1942 Salzburgis V. Přihoda käe all. Mängis viiulit 1927–42 „Estonia" teatri ja 1942–44 ringhäälingu sümfooniaorkestris. A-st 1935 oli TRK-s viiuli- ja vioolaõpetaja (a-st 1984 prof., 1947–71 keelpilliosk-a juh.); õpilasi: A. Järvi, M. Kärmas, E. Loit, I. Rannap, T. Reimann, I. Tivik. Esinenud solistina ja paljudes kammeransamblites (sh. trios koos E. Avessoni ja A. Karjusega ning kõigis 1930.–40. a-il Tallinnas tegutsenud keelpillikvartettides). Olnud paljude eesti heliloojate (H. Elleri, E. Oja, A. Karindi, A. Vedro) teoste esmaettekandja. ENSV tnl. kunstnik (1957).
B: I. Rannap. *Herbert Laan.* – Meie interpreete. Tln., 1989.

Laan, *Matti* (30. VII 1944 Rae v.), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1980, NSVL TA Füüsikainst., Moskva). Lõpetas 1967 TRÜ optika ja spektroskoopia erialal. Töötanud a-st 1967 TÜ-s (a-st 1984 dots.), a-st 1993 eksperimentaalfüüsika ja tehnoloogia inst-i dots. Olnud Tšehhoslovakkias (1980–81), Venemaal (1885), Norras (1992–93, 1995), Hollandis (1997) ja Rootsis külalisteadur (1997, 1998 ja 1999). Uurimusi termodünaamiliselt mittetasakaalulise plasma füüsika alalt; uurinud koroona- ja kõrgsageduslahendust ning gaaslahendusplasmat laserite töökeskkonnana ning laserikiirguse ja aine vastastikmõju. Käsitlenud ka kõrgkooli didaktikat (optika õpetamist). **T:** *The multiavalanche nature of streamer formation in inhomogeneous field* (koos P. Parisega). – Journal of Physics, D, 1994, 27, 5; *Triggering of negative corona* (koos P. Parise ja V. Repäniga).

Ilmar Laaban

Eduard Laaman

Ilona Laaman

Eda Laan

— Journal de Physique IV, 1997, 7; *Electric discharges for environmental purposes* (1999, autoreid).

Laan, *Paul* (28. VIII 1928 Narva), pedagoog ja kirjandusteadlane, filosoofialitsentsiaat (1966). Põgenes 1944 Rootsi. Lõpetas 1955 Stockholmi ülikooli. Töötas 1961—76 Stockholmi eesti gümnaasiumis õpetajana, 1971—94 Stockholmi ülikoolis ja ühtlasi 1974—78 Uppsala ülikoolis ning 1971—88 eesti õpetajate ja noorte suvekursustel eesti keele õpetajana. Olnud a-st 1970 Stockholmi ülikooli eesti keele ja kirjanduse inst-i teadussekretär, a-st 1985 inst-i juhatuse esimees. Kuulunud 1959—64 ajakirja „Mana", 1963—70 sarja „Elav teadus" ja a-st 1974 pedagoogikaajakirja „Bülletään" toimetusse. Avaldanud töid kirjandusloo alalt, toimetanud eestikeelset kirjandust, sh. „Kunsti leksikoni" (Stockholm, 1986). **T:** *Mõttelend. Pilte ja peegeldusi* (1972, Stockholm).

Laane, *Elmut* (31. III 1928 Sadrametsa k., Viitina v.), kardioloog, meditsiinidr. (1976). Oli 1946—54 poliitvangina Vorkuta vangilaagris. Lõpetas 1964 TRÜ. Töötanud 1964—82 Võru raj. keskhaiglas ning seejärel olnud TÜ sisehaiguste propedeutika kateedri õppejõud (a-st 1988 prof.), 1992—93 kardioloogia kliinikus algul korraline, hiljem erakorraline prof.; a-st 1994 emeriitprof. Uurinud hingamise ja vereringe iseärasusi vereringehaiguste (eriti hüpertoonia ja südame isheemiatõve) puhul ning sauna mõju vereringele ja gaasivahetusele. **T:** *Saun ja tervis* (1984, 1988, koos R. Suijaga), *Südame isheemiatõvehaigete taastusravi* (1990, koos J. Riiviga), *Hingamise ja vereringe kliiniline füsioloogia ja funktsionaalne diagnostika* (1992, koos J. Maaroosiga, käsiraamat üliõpilastele ja arstidele).

Laane, *Jaan* (20. VI 1942 Paide), füsikokeemik, *Ph. D.* (1967, Massachusettsi Tehnoloogiainst.), Eesti TA välisliige (1995). Lahkus koos vanematega 1944 Eestist. Lõpetas 1964 Illinoisi ülikooli. Olnud a-st 1968 Texase A&M ülikooli õppejõud (a-st 1976 prof.), a-st 1994 ülikooli asedekaan ja 1987—90 Ida-Aasia inst-i dir., ühtlasi 1964 ja 1967—68 Los Alamose teaduslabori külalisteadur ning 1979—81 ja 1983 Bayreuth'i ülikooli külalisprof. Olnud a-st 1994 ajakirja „Journal of Molecular Structure" toim. Uurimusi molekulide (sh. polümeeride ja bioloogiliselt aktiivsete ühendite) ehituse uurimiseks rakendatavate spektroskoopiameetodite ning diferentsiaalse Ramani spektroskoopia kohta. Humboldti teadusauhind 1979. **T:** *Structure and dynamics of electronic excited states* (London, 1999, koos A. D. Bandraukiga).

Laane, *Peeter* (7. I 1941 Tallinn), kardioloog, meditsiinidr. (1988, Moskva). Lõpetas 1965 TRÜ. Olnud 1972—84 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i vanemteadur, 1984—94 Eesti Kardioloogia Inst-i dir., a-st 1994 sealsamas osakonnajuh., 1991—92 ühtlasi TÜ õppejõud (a-st 1991 prof.) ja 1997—98 TPÜ tervisekasvatuse õppetooli prof. Uurinud südame isheemiatõbe, südamelihase haigestumust, südame- ja vereringehaiguste profülaktikat. Avaldanud kirjutisi tervisejooksu kohta.

Laanemets, *Aare* (6. II 1954 Tallinn), näitleja ja lavapedagoog. Lõpetas 1976 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1976—83 Tallinna Draamateatris ja a-st 1983 „Endlas", teinud ka lavastusi. Juhendanud a-st 1986 Pärnu kooliteatrit. Tuntud filminäitlejana („Kevade", „Suvi", „Sügis", „Pikk tee düünides"). S. Reegi preemia 2000. **O:** Kaarel (Kitzbergi *Tuulte pöörises*), Sven (Kooli *Musta kassi öösel ei näe*), Erhart Borkman (Ibseni *John Gabriel Borkman*), Gerry (Frieli *Lõikuspeo tantsud*), Indrek (Tammsaare ja Karusoo *Täieline Eesti Vabariik* ning Tammsaare ja Adlase *Armastuse võimalikkusest Varganüel*), Gösta Berling (Lagerlöfi ja Aaloe *Gösta Berlingi saaga*), Henrik (Garpe *Kõik need päevad ja öööd*). **L:** Maeterlincki *Sinilind* (1986), Lutsu ja Panso *Kevade* (1996), Lindgreni *Pipi Pikksukk* (1998). **B:** *Vastab Aare Laanemets.* — Teater. Muusika. Kino, 1995, 7.

Selma Laanes

Lembe Laanest

Laaneots, *Ants* (16. I 1948 Kilingi-Nõmme), sõjaväelane, kindralmajor (1998). Elas 1949—58 küüditatuna Siberis. Lõpetas 1970 Harkivi kõrgema tankikooli ja 1981 Moskvas Malinovski-nim. tankiväeakadeemia. Teenis tankiväes, oli polgukomandör, tankidiviisi staabi ülem ning 1987—89 Etioopias sõjaline nõunik (a-st 1988 polkovnik). 1989—91 Tartu sõjakomissar, 1991—94 ja 1997—99 Kaitsejõudude Peastaabi ülem, 1994—97 Tartus turvafirma ESS Lõuna dir., a-st 1999 Balti Kaitsekolledži uurimiskeskuse juh. ja õppejõud.

Laaneots, *Rein* (6. V 1941 Mäe v., Petserimaa), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1991, Leningrad, Mendelejevi-nim. Üleliiduline Metroloogia TUI). Lõpetas 1964 TPI ja 1983 Moskva Patendiinst-i, täiendanud end Leningradis (1969—71) ja Saksamaal (1975, 1976, 1993 ja 1994). Olnud a-st 1965 TTÜ õppejõud (1978—90 dots., a-st 1991 metroloogia ja mõõtetehnika õppetooli juh. ja prof.), a-st 1994 mehaanikateaduskonna prodekaan. 1978—89 Rahvusv. Seadusandliku Metroloogiaorg-i (OIML) töörühma liige, a-st 1991 EV Standardiameti metroloogia ja etalonide komisjoni, a-st 1994 EV Majandusmin-i tööstusomandi apellatsioonikomisjoni ja a-st 1999 metroloogianõukogu liige. Uurimusi metroloogia alalt. Loonud pindepaksuse mõõtetulemuste jälgitavuse süsteemi põhialused ja selle tagamise meetodid ning mõõtevahendid; 43 leiutise autor (sh. 37 NSVL-i autoritunnistust). ENSV tnl. leiutaja (1983). **T:** *Методы и средства для поверки толщиномеров покрытий* (1989), *Metroloogia* (1994), *Mõõtemääramatus* (1995), *Mõõtmine* (1998).

Laanes, *Selma* (16. VIII 1914 Adila mõis, Hageri v.), mikrobioloog, meditsiinidr. (1951). Lõpetas 1940 TÜ. Töötanud a-ni 1990 sealsamas mikrobioloogiakateedri õppejõuna (a-st 1952 dots.). Taastanud Tartu Kliinilise Haigla mikrobioloogialaboratooriumi, juhatas seda 1946—77. Uurinud pms. tuberkuloosi mikrobioloogilist diagnoosimist, inimese mikrofloorat ja mikroorganismide ravimitundlikkust.

Laanest, *Arvo* (22. III 1931 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiadr. (1979). Lõpetas 1955 TRÜ eesti filoloogina, töötanud samast aastast Eesti Keele Inst-s, 1981—92 soome-ugri keelte sektori juh-na. Uurinud isuri keelt ja Ingerimaa läänemeresoome murdeid ning ajaloolise keeleteaduse ja keelegeograafia metodoloogiat. **T:** *Isurid ja isuri keel* (1964), *Isuri murdetekste* (1966), *Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse* (1975, saksa k. 1982), *Isuri keele ajalooline foneetika ja morfoloogia* (1986), *Isuri keele Hevaha murde sõnastik* (1997).

Laanest (a-ni 1971 H a l l o p), *Lembe* (29. III 1940 Tallinn), taimefüsioloog ja -biokeemik, Arvo L-i abikaasa, bioloogiaknd. (1970). Lõpetas 1962 bioloogina TRÜ. Töötanud 1961—62 TRÜ [illegible]

(vanemteadurina), a-st 1962 EPMÜ Eksperimentaalbioloogia Inst-s (a-st 1975 vanemteadur). Uurinud taimede sekundaarainevahetust — polüfenoolide, eeskätt flavonoidide biosünteesi regulatsiooni ja seost põhiainevahetusega. Olnud 1971—89 vab. taimefüsioloogia ja -biokeemia probleemkomisjoni sekretär. Tegelnud teadusterminoloogiaga. Teinud California ülikooliga koostööd esperantokeelse molekulaargeneetikaalase seletava sõnarmt-u koostamisel. **T:** *Катаболические превращения полифенолов в растениях* (koos U. Margnaga). — Физиология и биохимия культурных растений, 1980, 12; *Different L-phenylalanine pools available for the biosynthesis of phenolics in buckwheat seedling tissues* (koos U. Margna ja T. Vainjärvega). — Phytochemistry, 1989, 28. — L-i isa Ernst H a l l o p (31. III 1908 — 6. X 1980), maalikunstnik, lõpetas 1934 kõrgema kunstikooli „Pallas"; žanreist eelistas maastikku ja portreed, lõi õlimaalide kõrval palju töid pastellis („Lõuna-Eesti varakevad", 1960, õli; „Võrumaa maastik", 1962, pastell). ▲

Laanetu, *Nikolai* (9. II 1946 Suure-Rõsna k., Mikitamäe v.), zooloog (terioloog), jahindustegelane, *M. Sc.* (hüdrobioloogia, 1997). Lõpetas 1971 bioloogina TRÜ. Töötanud 1971—72 ja 1985—89 TRÜ Zooloogiamuuseumis (a-st 1985 juh.), 1972—74 Tartu Loodussõprade Majas (dir.), 1974—75 ja 1992—96 Eesti Metsainst-s (a-st 1992 loomastiku ekspert), olnud 1996—98 EPMÜ Keskkonnakaitse Inst-i zooloogia spetsialist, a-st 1998 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-i sisevete elustiku teadur. Uurinud poolveelisi ja veelisi (eriti kobrase, saarma ja ondatra bioloogiat ning ökoloogiat). Tegelnud ebapärlikarbi levikuga Eestis. Olnud a-st 1973 kopravarude ratsionaalse kasutamise üleliidulise koordineeriva nõukogu liige, a-st 1994 Rahvusv. Looduskaitseliidu saarmaspetsialistide rühma liige. 1998 Loodushoiu Ühingu LUTRA esimees. Käis 1967—83 13 kaugekspeditsioonil (sh. 1972 Tõvasse ja 1981 Tšuktšimaale tehtud noorteadlaste kompleksekspeditsioonil). Osales õpingute ajal ansambli „RAJACAS" tegevuses. **T:** *Poolveeliste imetajate olukord ja kaitse Eestis.* — Loomariigi kaitsest (1992); *Kobraste loendus ja püük* (1996), *Ondatra — kiskja saakloom.* — Eesti ulukid, IV (1986); *Saarma (*Lutra lutra*) leviku ja arvukuse dünaamika ning populatsiooni seisund Eestis.* — Eesti ulukid, VI (1998); *Kahepaiksed, roomajad ja imetajad.* — Peipsi (1999).

Laanmäe (a-ni 1936 L a a n b e r g), *Vambola* (26. VI 1916 Kabala v., Viljandimaa), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1974, kinnit. 1976). Lõpetas 1946 TRÜ. Töötas ETKVL-i kooperatiivkoolis õpetajana ja 1947—90 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s (1957—88 inst-i Kehtna seakasvatuse kontrollkatsejaama ja 1961—86 seakasvatusosk-a juh., 1972—86 ühtlasi Kehtna näidissovhoostehnikumi asedir., 1988—90 konsultant-vanemteadur). Edendanud sigade tõuaretust ja seakasvatust, tema algatusel asutati Kehtnasse seakasvatusalane uurimiskeskus. Selgitanud 12 seatõu nuuma- ja lihaomadusi, tegelnud eriti eesti peekonsea ja suure valge sea tõustamisega, uurinud tõugudevahelist ristamist, sigade söötmist, seasöötade pärmistamist, emiste tootlikkuse suurendamist, seafarmitööde mehhaniseerimist jpm. 1963—67 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. teadlane (1964). NSVL-i rkl. preemia 1975, ENSV rkl. preemia 1965. **T:** *Tõugudevaheline ristlus seakasvatuses* (1953), *Sigade kontrollnuuma tulemusi* (1958—87), *Veise- ja seakasvatus* (1981, autoreid), *Eesti seatõugude aretamisest ja jõudlusest 1957—90.* — Agraarteadus, 1994, 4.

Laansoo, *Emil* (12. III 1921 Tallinn), viiuldaja ja kitarrist. Õppis 1931—41 viiulimängu TK-s (A. Papmehli kl.). Mängis 1930—41 viiulit Tallinna Töölis-muusika Ühingu sümfooniaorkestris ja 1935—41 sama ühingu teatri orkestris. II maailmasõja ajal kuulus eesti laskurkorpuse ansamblisse. Oli 1945—85 ERSO viiuldaja. Asutas 1954 ER-i instrumentaalansambli, millega saavutas suure tuntuse, esines selles 21 aastat. ENSV tnl. kunstnik (1965).

Laar, *Anton* (13. VI 1885 Võisiku v. — 23. II 1933 Tartu), pedagoog ja vaimulik. Õppis 1896—1900 Riia vaimulikus koolis, 1900—03 Riia vaimulikus seminaris ja 1925—30 TÜ filosoofiateaduskonnas. Töötas 1904—33 Tallinnas, Tartus jm. koolиõpetaja ja preestrina. Oli Tallinnas ja Tartus Eesti Apostliku Õigeusu Kiriku ning selle pühapäevakoolide algatajaid, heategevusseltsi „Kalju" asutajaid ja 1925—27 selle esimees. Toimetas 1918—32 õigeusu kiriku ajakirja „Uus Elu" ning 1921—32 kirikukalendrit. **T:** *Üldajalugu keskkoolidele. Keskaeg* (1932).

Laar, *Mart* (22. IV 1960 Viljandi), poliitik ja ajaloolane, filosoofiamag. (1994). Lõpetas 1983 ajaloolasena TRÜ. Töötas 1983—87 Tallinnas ajalooõpetajana, tegutses a-st 1985 rkl. muinsuskaitse alal, oli 1987—90 kultuurimin-i kultuurimälestiste kaitse osk. juh. 1990—92 Eesti Komitee, 1991—92 Põhiseaduse Assamblee, 1990—92 EV Ülemnõukogu ja a-st 1992 Riigikogu liige, 1992—94 ja a-st 1999 peaminister, 1996 Tallinna Linnavolikogu esimees. 1992—95 Rahvusliku Koonderakonna Isamaa esimees, a-st 1998 Isamaaliidu esimees. Uurimusi eesti rahvusliku liikumise juhtide ja metsavendluse ajaloo alalt; albumi „Jakob Hurt. Elu ja töö" (1989) koostajaid ja Eesti ajaloo lühiülevaate „Kodu lugu" (2 kd., 1989, koos H. Valgu ja L. Vahtrega) autoreid. **T:** *Metsavennad* (1993), *Raamat Jakob Hurdast* (1995), *Punane terror* (Stockholm, 1996, koos J. Trossiga), *Teine Eesti. Eeslava: Eesti iseseisvuse taassünd 1986—1991* (1996, koos U. Oti ja S. Endrega).

Laarman, *Märt* (õieti *Martin*) (22. II 1896 Õisu — 18. IV 1979 Tallinn), graafik, maalikunstnik ja literaat, Linda Viidingu vend, Juhan Viidingu ja Mari Tarandi onu. Lõpetas 1916 Rakvere õpetajate seminari, kunstnikuna autodidakt. Töötas 1916—45 pms. Tallinnas eesti keele õpetajana. Oli a-st 1923 Eesti Kunstnikkude Rühma liige ja teoreetikuid ning kubistlik-konstruktivistliku suuna propageerija. Viljeles maali („Oleviste ja Niguliste", 1926; „Mees kuuliga", 1929; „Haige", 1930—31) ning graafikat (puulõigete mapp „7", 1923). 1930. a-il tegeles pms. rmt-ugraafikaga, lõi Eestis esimesena puulõikes plokkrmt-id (M. Underi „Käik tuultesse", 1938; J. V. Jenseni „Forhistoriske dyr", 1939). 1940. a-il illustreeris rohkesti rmt-id puugravüüridega (L. Koidula „Valitud luuletused", 1943, ja „Valik luulet", 1948; J. Liivi „Valitud jutud", 1945). Pärast sunnitud tagasitõmbumist (heideti 1951 Kunstnike Liidust välja) jätkas F. Tuglase „Teoste" (8 kd., 1957—62) meisterliku illustreerijana. Hilisloomingut ilmestavad linoollõikes plokkrmt-d (J. Üdi „Realistliku ingli laul", 1968; F. Tuglase „Kaks taevalõiku", 1970; V. Luige „Ülestunnistus", 1972) ja eksliibrised ning sümbolistlik-ekspressiivne vabagraafika, mis kajastab tema 1920. a-te teoste motiive (diatüüpiasari „Siinpool und", 1970—74). Kirjutanud kunstikriitikat ja -publitsistikat (kogumik „Mida kõnelen kunstist", 1998), toim. ajakirja „Taie" (1928—29) jmt. kunstiväljaannet. Avaldanud rmt-u „Puulõige" (1927) ja luulekogu „Kylmad ruba'iid"(1939). Tõlkinud rootsi (H. Gullberg), saksa (A. von Chamisso) ja vene keelest (V. Korolenko, I. Ehrenburg). Eesti Looduskaitse Seltsi auliige 1973. ENSV tnl. kunstnik (1969).
B: *Märt Laarman 1896—1979.* [Koost. M. Levin.] Tln., 1996; R. Loodus. *Märt Laarman raamatukunstnikuna.* Tln., 1977.

Nikolai Laanetu

Emil Laansoo

Mart Laar

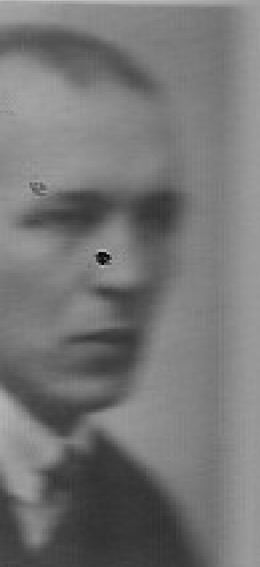

Märt Laarman

Hendrik Laas

Laas, *Aleksander* (18. III 1889 Aru v. — 15. X 1957 Tartu), loomakasvatusteadlane, *dr. med. vet.* (1927, Viin). Lõpetas 1921 Moskva Veterinaariainst-i ja 1925 TÜ, täiendas end 1926—28 TÜ teadusliku stipendiaadina Viinis ja Utrechtis. Osales 1915—18 I maailmasõjas. Oli 1924—26 TÜ loomasisehaiguste kliiniku assistent, 1928—51 TRÜ ja 1951—57 EPA õppejõud (1928—44 eripatoloogia, teraapia ja sisehaiguste diagnostika õppetooli juh. ja a-st 1932 prof., 1941—45 ühtlasi veterinaariateaduskonna dekaan, 1944—51 TRÜ ja 1951—57 EPA mittenakkavate sisehaiguste kateedri prof.), 1933—37 ühtlasi Akadeemilise Loomaarstiteadusliku Seltsi esimees ja 1938—40 Rkl. Ravimpreparaatide Kontrollameti veterinaariaosk. juh. Uurinud koduloomade sisehaigusi ja loonud rohkesti ravimenetlusi. **T:** *Koduloomade sisehaiguste kliiniline diagnostika* ([3]1957).

Laas, *Endel* (29. VIII 1915 Tartu), metsateadlane, bioloogiaknd. (1956). Lõpetas 1940 TÜ. Oli 1940—41 Narva metskonna metsnik, 1941—42 tööpataljonis, 1942—46 Nõuk. armees. Olnud 1946—51 TRÜ ja 1951—90 EPA metsandusteaduskonna õppejõud (1950—55 ja 1957—73 kateedrijuh., 1960—85 metsanduse ja maaparanduse teaduskonna dekaan, 1976—90 prof.); a-st 1992 EPMÜ emeriitprof. Uurimusi dendroloogia ja seemneteaduse alalt, metsataimlate ja metsakultuuride, eriti lehise, viirpuu, ebatsuuga ja kuuse kasvatamise ning võõrpuuliikide kohanemiskulu kohta. Akadeemilise Metsaseltsi taasasutajaid, 1989—93 selle esimees ja a-st 1993 auliige. A-st 1984 Soome Metsateadusliku Seltsi, a-st 1994 Soome Dendroloogia Seltsi, Akadeemilise Põllum-e Seltsi (Eesti) ja Eesti Dendroloogia Seltsi auliige. ENSV tnl. metsakasvataja (1976). Metsanduse aastapreemia 1995. **T:** *Dendroloogia* (1967, [2]1987), *Viirpuud Eestis, nende kasvatamine ja kasutamine* (1998).

Laas, *Hendrik* (29. VII 1862 Võtikvere v. — 13. III 1919 Tartu), põllumajandustegelane ja ärimees. Õppis 2 talve külakoolis ja seejärel omal käel. Alustas voorimeheäri ja vürtspoega, asutas 1885 Tartusse mnt-ukaupluse, täiendas seda laenuramatuk-ga, avas hiljem ka aedviljaseemnete ja põllutööriistade kaupluse ning nõuandekontori „Põllumees". Andis 1895—1912 välja ajakirja „Põllumees" ja 1895—1904 „Põllumehe Kalendrit". Käis 1898—99 tutvumas Soome põllutööga ja täiendas end sealsetel kursustel. Rentis 1899 Raadi mõisast kvoodimaad ja 1908 ka selle kõrval asuva talu, rajas sinna katsetalu, mille juurde kuulusid katseaiand, -mesila ja kalatiigid. Korraldas juunis 1900 oma talus esimese eestikeelse põllum-kursuse ja pidas neid rohkem kui 10 aastat. Tegi pms. oma talu saadustest mininäitusi, tutvustas põllum-masinaid ja korraldas põllum. õppeekskursioone. Tema talu katsepõllud, -aiad ja -mesila olid avatud külastajaile. Andis 1906—09 välja pol. nädalalehte „Vabadus" ning 1908 eesti-, vene- ja saksakeelset „Liivimaa Kuulutuste Lehte". Tema algatusel ja osalt tema koostatuna on ilm. rohkesti põllumehele määratud mnt-id. **T:** *Mesilane ja tema elu* (1907), *Meerikkad taimed ja nende kasvatamine* (1907). **B:** E. Järvesoo. *Eesti esimesed põllutöökursused.* — Agraarteadus, 1992, 4.

Laas, *Ivi* (2. IV 1941 Tallinn), nahakunstnik. Lõpetas 1966 ERKI, olnud a-st 1981 samas õppejõud (a-st 1992 dots.). Lähtub oma köidetes ja karpides enamasti nahakunsti klassikalisest stiilist ja tavakohastest töövõtetest (vool, pimetrükk, intarsia, kuldamine). Dekoratiivvormides on eksperimenteeriv (mälestusraamat „Valge", 1983, vool; dekoratiivvorm „Simme", 1987, kullapõletus; karp, 1991, pimetrükk; objekt „Salajased", 1995, antiiknahk, vool, metall, paber; „Ümbrik EE035, EE001", 1996, marmoreerimine). ENSV tnl. kunstnik (1987).

Laas, *Kaljo* (18. I 1932 Vedu k., Elistvere v.), rahvastikuteadlane ja majandusgeograaf, geograafiaknd. (1965, kinnit. 1966). Lõpetas 1956 TRÜ. Täiendanud end 1994 Taanis gerontoloogia alal. Töötanud 1961—82 ENSV TA Majanduse Inst-s (a-st 1969 vanemteadur), 1982—89 Tööinst-i Eesti filiaalis, 1982—94 TTÜ majandusteaduskonnas (a-st 1990 dots.). 1996. a-st on Statistikaameti rahvaloenduse teenistuse metodoloogiasektori juh. Uurimusi rahvastikugeograafia, demograafia, tööjõuprognoosi ja kodu-uurimise alalt. Osalenud 1987—90 NSVL TA teadusnõukogu „Demograafia ja tööjõud", 1989—99 Euroopa Rahvastiku Uurimise Assotsiatsiooni ja a-st 1999 Pere- ja Lastepoliitika Valitsuskomisjoni töös. Eesti Kodu-uurimise Seltsi aseesimees (a-st 1998). **T:** *Rahvastikuprotsessidest Eestis* (1978), *Трудовые ресурсы союзной республики (динамико-структурный анализ)* (1986).

Laasi, *Evald* (25. X 1931 Tallinn — 29. I 1993 Tallinn), ajaloolane, ajalookand. (1967). Lõpetas 1955 TRÜ. Töötas teadurina 1961—69 ja 1987—91 Eesti TA Ajaloo Inst-s, 1969—80 EKP KK Partei Ajaloo Inst-s ning 1980—87 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s. Avaldas töid nõuk. võimu repressioonide, küüditamise ja eesti rahva okupatsioonivõimudele vastupanemise kohta. **T:** *Eestimaa Kommunistlik Partei ellu viimas V. I. Lenini kooperatsiooniplaani 1944—1950* (1980), *Vastupanuliikumine Eestis 1944—49. Dokumentide kogu* (1992).

Laasi, *Ilmar* (29. VII 1907 Karuse, Massu v. — 15. VIII 1999 Tallinn), arhitekt. Õppis 1927—31 Tallinna Tehnikumi ehitusosk-s, asus 1932 Pärnusse (oli seal ms. ehitustööde juh.). Juhtis 1940 Paldiskis ning 1941 Põllkülas ja Keilas NSV Liidu sõjaväebaaside ehitustöid. Töötas 1944—70 „Eesti Projektis". Lähtunud oma projektides põhil. klassitsismist, kavandanud ka modernistlikke hooneid. Koostanud keskusehoonete, lasteaedade, maakoolimajade ja ridaelamute tüüpprojekte. ENSV tnl. arhitekt (1969). **T:** Tallinnas elamud Rävala pst. 11—15 (1948—54, koos E. Velbri ja H. Roopaluga), Niguliste t. 2 (1953) ning Pärnu mnt. 82—88 (1958), koolimaja Pärnu mnt. 50 (1962), kino „Kosmos" (1964).

Laasik, *Endel* (15. II 1921 Tähtvere v. — 3. X 1985 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1983). Lõpetas 1950 TRÜ. Oli 1949—50 Tartu mk. abiprokurör, 1950—53 TRÜ aspirant, 1953—54 TRÜ tsiviilõiguse ja -protsessi kateedri vanemõpetaja, a-st 1954 samas dots., a-st 1985 prof. ning tsiviilõiguse ja -protsessi kateedri juh. ENSV tnl. jurist (1982). **T:** *Eesti NSV tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne* (1969, autoreid), *Советское гражданское право. Часть особенная* (1981).

Laasimer, *Liivia*-Maria (21. VI 1918 Tartu — 26. II 1988 Tartu), geobotaanik, brüoloog ja taimesüstemaatik, bioloogiadr. (1965), prof. (1967). Lõpetas 1941 Tartu ülikooli, töötas 1941—47 TRÜ botaanika inst-s taimesüstemaatika ja geobotaanika kateedris ning 1947—88 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1952—86 botaanikasektori juh., 1986—88 peateadur). Uurimusi geobotaanika ning taimegeograafia ja -ökoloogia alalt. Koostanud Eesti taimkatte kaarte ja sammalde määrajaid. Tema juhtimisel viidi lõpule 11-köiteline „Eesti NSV floora" (1959—84, autoreid ja koostajaid). Eesti esimese „Punase raamatu" (1979) koostajaid. Kuulus ENSV TA Looduskaitse Komisjoni. Eesti Looduseuurijate Seltsi auliige (1978). ENSV tnl. teadlane (1969). ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Loometsa ökoloogiast.* — Tartu Riikliku Ülikooli toimetised. Bioloogilised teadused, 1946, 2; *Eesti NSV geobotaaniline rajoneerimine* (1958), *Eesti NSV taimkate* (1965), *Taimeliikide ajaloost Eesti NSV-s.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, VI (1986). — Tema poeg I n g m a r

Roland Laasmäe

Lia Laats

L. (7. II 1950) on terioloog ja museoloog (töötanud TÜ zooloogiamuuseumis ja dir-na Elva koduloomuuseumis). Tütar Nele Ingerpuu (29. III 1954) on brüoloog, töötanud EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s; „Eesti sammalde määraja" (1998) autoreid ning koostaja (koos K. Vellakuga).
B: V. Kuusk. *Liivia Laasimer Eesti ja Baltikumi floora uurimise juhina.* — Botaanilised uurimused, VI. Tln., 1991.

Laasmäe, *Roland* (20. VIII 1922 Tallinn — 12. XI 1975 Tartu), koorijuht ja pedagoog. Koorijuhtimisega alustas 1942 eesti laskurkorpuses. Lõpetas 1954 koorijuhtimise alal TRK (T. Vettiku ja A. Kiilaspea kl.). Oli samast aastast Tartu Muusikakooli õpetaja ja koorijuhtimisosk. juh. Asutas 1958 Tartus Kõrgemate Koolide Lõpetanute Meeskoori (a-st 1970 „Gaudeamus"), oli selle peadirigent. Juhatas 1969. ja 1975. a. üldlaulupeol meeskoore. ENSV rahvakunstnik (1975).

Laats, *Lia* (17. II 1926 Tallinn), näitleja. Õppis 1946—48 „Estonia" draamaõpperühmas. Töötanud 1946—48 ja 1976—80 „Estonias", 1948—51 „Endlas", 1951—60 ja 1980—81 ENSV Rkl. Filharmoonias ning 1960—76 „Vanemuises". Olnud menukas estraadinäitlejana, mänginud filmides („Elu tsitadellis", „Mehed ei nuta", „Noor pensionär") ja telelavastustes („Mee maik"). ENSV tnl. kunstnik (1968). NSVL-i rkl. preemia 1948, huumoriauhind Meie Mats 1989. **O:** Iokaste (Sophoklese *Kuningas Oidipus*), Polly (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Abigail (Milleri *Saalemi nõiad*), Maria Sergejevna (Lutsu ja Liivese *Tagahoovis*), Courage (Brechti *Ema Courage ja tema lapsed*), Kohviveski (Vinteri *Suvitajad*).

Laats, *Mart* (22. XII 1935 Tartu — 7. XII 1996 Tallinn), mehaanikateadlane, füüsika-matemaatikadr. (1984, Leningradi polütehniline inst., kinnit. 1985). Lõpetas 1958 TPI, töötas samast aastast Eesti TA Energeetika Inst-s (oli 1987—91 teadusdir., 1991—93 peateadur). Uurimusi tahkeid osakesi kandvate turbulentsete gaasivooluste kohta.

Lahi, *Riho*, pseud-d Kihva Värdi ja Rein Roovik (27. X 1904 Võhma k., Palmse v. — 23. IV 1995 Rakke), pedagoog, ajakirjanik ja följetonist. Lõpetas 1927 Rakvere õpetajate seminari. Töötas 1920.—30. a-il algkooliõpetaja ja koolijuhina, hiljem keskeriõppeasutustes õpetajana, avaldanud kunstiõpetusalaseid metoodilisi töid ja õpikuid. Följetonistina alustas 1928 „Virumaa Teatajas", oli 1938—40 ajakirjade „Kotkas" ja „Noor Kotkas" toim., sõja ajal erikorrespondent, 1956—64 „Edasi" kunstnik ja kirjanduslik kaastööline, 1968—88 „Eesti Looduse" kunstnik. Loonud eksliibriseid ja karikatuure, kujundanud ka rmt-id. Ta on kirjutanud u. 800 vestet ja följetoni, mille peategelane on majavalitsuse töötaja Kihva Värdi. **T:** *Kihva Värdi kiuruajutud* (1968), *Ühepajatoit Rakvere moodi* (1972), *Kihva Värdi tegutseb* (1975), *Kihva Värdi läheb objektile* (1976), *Vanaisa jutud* (1976), *Värdi* (1980, ²1984), *Taadi piip* (1988), *Kohtumised* (1988), *Õunapuu* (1990).

Laht, *Uno* (30. IV 1924 Valga), kirjanik. Võttis NSV Liidu relvajõududes osa II maailmasõjast. Oli 1944—46 ENSV Rkl. Julgeoleku Min-i operatiivtöötaja ja 1946—53 ajakirjanik. Avaldanud satiirilist, ühisk. probleeme käsitlevat, stiililt mitmekesist ja kujundirohket luulet (kogud „Piimahambad", 1954, „Sinelitaskust seanahkse portfellini", 1958, „Selle suve värsid", 1960, „Kümne küüne laulud", 1962, „Ingel läheb apteeki... korralikus seltskonnas", 1967, „Mu kallis koduvillane provints", 1973 (J. Smuuli preemia 1974), „Roosa müra", 1981, „Katastroika, ehk, Impeerium imendub musta auku...", 1990, jt., luulevalimikud „Linnupesa teraskiivris", 1961, „Luuletused", 1965, ja „Küürakas kaissukippuja", 1983) ning proosat (kogud „Bordelli likvideerimine", 1974, „Peostsuhu-jutte", 1982, ja „Jeestlased, nende jänkipoodid ning muud Balti pudrulõuad...", 1995, huumorivalimik „Paroodi-koodi-oodiaid", 1969, publitsistikarmt. „Lahekudemised", 1987). Kirjutanud ka estraadikavu ja -näidendeid ning E. Tambergi ooperi „Raudne kodu" libreto. Tõlkinud vene (V. Majakovski, V. Aksjonov) ja inglise keelest (J. Updike, R. Bach).

Lahtmets, *Rain* (26. III 1936 Tallinn), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1969, Leningradi polütehniline inst.). Lõpetas 1959 TPI elektriinsenerina. Täiendanud end Leningradi elektrotehnikainst-s (1981 ja 1986) ja TPedI-s (1990). Töötanud a-st 1970 TTÜ elektriajamite ja jõuelektroonika inst-s õppejõuna (a-st 1977 dots.). Eesti orienteerumisspordi arendajaid, a-st 1992 rahvusv. kategooria kohtunik. Töid elektrimasinate ja -ajamite ning orienteerumisspordi alalt. **T:** *Orienteerumisrajad* (1968, koos T. Massoga), *Elektriajamite juhtimine* (1976, autoreid), *Elektrimasinate tõrked ja töökindlus* (1999).

Laid, *Eerik* (30. XI 1904 Meeri mõis, Nõo khk. — 15. IX 1961 Västmanland, Rootsi), arheoloog, etnoloog ja ühiskonn削tegelane, *dr. phil.* (1954). Lõpetas 1927 TÜ, täiendas end 1927—31 ülikooli stipendiaadina Helsingis ja NSV Liidus ning 1934 Rootsi Balti Inst-i stipendiaadina Stockholmis. Oli 1936—40 esimene EV muinsuskaitseinspektor ja 1941—43 Eesti Rahva Muuseumi dir-i kt. Põgenes 1943 Soome, töötas seal juhtivalt Eesti Bürоos. A-st 1944 elas Rootsis; osales eesti rahvuslikes (Eesti Komitee) ja teaduslikes org-des, oli 1957—61 Eesti Rahvusfondi esimees. Töötas 1947—61 rkl. stipendiaadina Põhja Muuseumis (*Nordiska Museet*) ja Stockholmi ülikoolis. Kogumiku „Tartu ülikool sõnas ja pildis" (1932) toim., väljaannete „Malevlane" (1943—44 Soomes) ja „Vabariiklane" (1945—47 Rootsis) asutajaid ja toim. ning Rootsi etnoloogia atlase („Atlas över svensk folkkultur" I, 1957) toimetuse sekretär. Hukkus autoõnnetuses. **T:** *Eesti muinaslinnad* (1923), *Kodumaa muistsed pelgupaigad* (1925), *Säden torkar* (*Vili kuivab*, Lund, 1952), art-te kogumik *Paopaigad* (1997).

Laid, *Milvi* (pseud.), õieti Aleksandra Isak (15. VIII 1906 Tallinn — 12. VI 1976 Stockholm), laulja (sopran). Õppis 1923—26 TK-s klaverit ja A. degli Abbati stuudios laulmist. Töötas 1927—29 „Ugala" teatris, oli 1929—44 „Estonia" teatri operetiprimadonna, laulis ka ooperites. Esines sageli välismaal (Soomes, Lätis, Leedus). Silmapaistva lavasarmi ja hääle tõttu võrdsustati teda maailma parimate operetimuusika esitajatega. 1944 läks Soome ja sealt Rootsi, esines Soomes, Rootsis (sh. Rootsi eesti teatrites), Saksamaal, USA-s ja Kanadas operetilaval ja kontserdilauljana. **O:** Odette, Mariza ja Silva (Kálmáni *Bajadeer, Mariza* ja *Silva*), Madeleine (Ábrahámi *Savoy ball*), Adele ja Saffy (J. Straussi *Nahkhiir* ja *Mustlasparun*), Hanna (Lehári *Lõbus lesk*), Ingel Voog (Ardna *Kalurineiu*).
B: T. Poska. *Kuidas koolitüdrukust Aleksandra Isakust sai lauljatar Milvi Laid.* — Teater. Muusika. Kino, 1987, 11.

Riho Lahi

Uno Laht

Milvi Laid

Tatjana Laid

Silvia Laidla

Laid (a-ni 1966 Vorobjova, 1966—74 Maiste), *Tatjana* (10. I 1946 Tallinn), baleriin ja pedagoog-repetiitor. Lõpetas 1964 Tallinna Koreograafiakooli. Olnud 1964—69 ja 1971—90 „Estonia" balletisolist ning a-st 1990 repetiitor, 1969—71 oli Riia ooperi- ja balletiteatri solist. Paistnud silma klassikalise tantsustiili perfektse valdajana, esinenud ka pantomiimilistes karakterosades. Õpetanud Tallinna Koreograafiakoolis. ENSV tnl. kunstnik (1980). **O:** Chloë (Raveli *Daphnis ja Chloë*), Odette/Ottilie (Tšaikovski *Luikede järv*), Quiteria (Minkuse *Don Quijote*), Myrtha (Adami *Giselle*), Raimonda (Glazunovi *Raimonda*), Naine (*Hüvastijätt*, Mahleri muusika), Amm (Prokofjevi *Romeo ja Julia*).

Laidla, *Silvia* (20. X 1927 Valga), näitleja. Lõpetas 1953 Moskvas Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunsti-inst-i eesti stuudio. Töötanud 1953—66 ja 1983—92 Eesti Draamateatris ning 1966—83 ENSV Rkl. Noorsooteatris, hiljem osalenud Salong-Teatris. Mänginud filmis („Tädi Rose") ja telelavastustes. ENSV tnl. kunstnik (1974). **O:** Tiina (Kitzbergi *Libahunt*), Eboli (Schilleri *Don Carlos*), Mann (Smuuli *Kihnu Jõnn*), Gertrud (Shakespeare'i *Hamlet*), Gina Ekdal (Ibseni *Metspart*), Linda (Milleri *Proovireisija surm*), Aline Solness (Ibseni *Ehitusmeister Solness*), Armuke (Cocteau' *Hoolimatu armuke*), Thelma Cates (Normani *Head ööd, ema*), Giza (Örkény *Kassimäng*), Sarah Bernhardt (Murrelli *Päike ja mäng*). **B:** *Vastab Silvia Laidla.* — Teater. Muusika. Kino, 1997, 8/9.

Laidoner, *Johan* (12. II 1884 Vardja k., Viiratsi v. — 13. III 1953 Vladimiri vangla), sõjaväelane ja riigitegelane, kindral (1939), TÜ audr. (1928). Lõpetas 1905 Vilniuse sõjakooli ja 1912 Nikolai kindralstaabi akadeemia Peterburis. Osales I maailmasõjas, oli 1915—16 Läänerinde staabi luureosk. ülema abi, 1916—17 diviisi staabiülem, dets-st 1917 veebr-ni 1918 Eesti diviisi ülem, Vabadussõja ajal (dets. 1918 — märts 1920), dets-st 1924 jaan-ni 1925 ja märtsist 1934 juunini 1940 EV sõjavägede ülemjuh.; a-st 1919 kindralmajor, a-st 1920 kindralleitnant. Kuulus I—III Riigikogu liikmena Põllumeestekogude rühma, oli Riigikogu välis-, eelarve-, rahandus- ja riigikaitsekomisjoni esimees ning mitme panga ja as-i (Eesti Panga, Scheeli panga, „Ilmarise", „Eesti Kiviõli") juhatuse liige. Juhtis 1925 komisjoni, mille Rahvasteliit oli moodustanud Iraagi piiri määratlemiseks. Tegi 12. III 1934 koos K. Pätsiga sõjaväe abil riigipöörde, oli 1937 Rahvuskogu ja 1938—40 Riiginõukogu liige; 1934—40 Eesti Olümpiakomitee esimees. Tehes koostööd Läti, Soome, Poola ja II maailmasõja eel ka Saksa sõjaväe juhtkonnaga, mõjutas Eesti valitsuse poliitikat. Oli sunnitud 17. VI 1940 Narvas nõustuma NSV Liidu ultimaatumiga, mille kohaselt toodi Eestisse lisaks 1939 tulnuile veel NSV Liidu väekoondisi. Küüditati 19. VII 1940 NSV Liitu (Penzasse), 1941 arreteeriti, viibis Penza, Kirovi, Ivanovo, Moskva Butõrka ja Vladimiri vanglas. Vabadusristi I liigi 1. järk ja III liigi 1. järk. 1994 avati Viimsis kindral Laidoneri muuseum. **B:** *Johan Laidoner*. Tln., 1934; *Johan Laidoner*. Stockholm, 1953; *Marie Laidoneri mälestused.* — Vikerkaar, 1988, 8; *Kindral Johan Laidoner — 115 aastat sünnist.* [Koost. M. Õun.] Tln., 1999.

Laidre, *Ellen* (6. VIII 1916 Tallinn — 27. IV 1981 Tallinn), laulja (sopran). Lõpetas 1951 laulueriala1 TRK (J. Siimoni kl.), esines soolokontsertidel ja muusikaõhtutel, oli 1955—71 Eesti NSV Rkl. Filharmoonia solist. Arvukas repertuaaris olid erilisel kohal M. Saare laulud ja eesti rahvalaulud. Tegutses 1953—79 Tallinnas taidlusringide pedagoogina; õpilasi: U. Loop.

Laidre, *Margus* (18. IX 1959 Tartu), ajaloolane ja diplomaat, ajalookand. (1987), Rootsi Kuningliku Sõjateaduste Akadeemia liige (1995). Lõpetas 1982 TRÜ. Olnud 1982—83 Tartu linnamuuseumi peavarahoidja, 1987—91 TRÜ ajalooteaduskonna õppejõud, a-st 1991 diplomaatilisel tööl: 1991—98 EV suursaadik Rootsis, a-st 1999 EV suursaadik Saksamaal. **T:** *Lõpu võidukas algus: Karl XII Eesti- ja Liivimaal 1700—1701* (1995), *Üks hä tru ja õige sullane: elust Rootsi sõjaväes Eesti- ja Liivimaal 1654—1700* (1999).

Laigna, *Karl* (12. VII 1918 Tallinn — 13. XII 1994 Tallinn), ajaloolane, ajalookand. (1952). Lõpetas 1945 TRÜ. Töötas 1945—46 TPI-s õpetajana ja assistendina, 1949—56 TRÜ-s NSV Liidu ajaloo kateedri vanemõpetajana; oli 1956—57 „Rahva Hääle" kirjanduslik kaastööline, 1957—60 ENSV TA Ajaloo Inst-i teadustöötaja, 1966—89 „Eesti nõukogude entsüklopeedia" ajalootoim. Tunnustatud reisijuhtide ja -raamatute koostaja. **T:** *Juhan Kunder — mitmekülgne kultuuritegelane* (1959), *Narva merest Laadogani* (1969), *Lõunanaabrite teedel* ([2]1975), *Eesti NSV. Linnast linna* (1977, koos H. Treialiga), *1000 fakti Nõukogude Eestist* (koost., [2]1986).

Laigna, *Kustav*-Olimar (12. XI 1932 Paide), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1982, Moskva Mäe-inst.; kinnit. 1983), New Yorgi TA välisliige (1998). Lõpetas 1960 mäeinsenerina TPI, täiendanud end 1996 Rostockis. Olnud 1981—91 Eesti Informatsiooni Inst-i osk-ajuhataja ja dir., a-st 1992 Eesti Mereakadeemia hüdrograafiainst-i juh. ja prof. Uurimusi allmaahüdro- ja -gaasidünaamika alalt, koostanud gaaside turbulentse difusiooni kirjeldamiseks matemaatilisi mudeleid ja loonud arvutusaluseid. Teadustöid ka jäiga aluse hüdrodünaamilise püstuvuse kohta. **T:** *Merefüüsika alused* (1994, koos H. Ohvriliga), *Hüdromehaanika* (1997), *Laevateooria* (1999).

Laigo, *Arkadio* (a-ni 1926 Arkadi Logvinenko) (14. VII 1901 Tallinn — arvat. 23. VIII 1944 Tallinna läh.), graafik ja maalikunstnik. Õppis 1922—27 kõrgemas kunstikoolis „Pallas" maali, lõpetas praktilise kursuse. Käis 1929, 1936—37 ja 1939 õpireisil Pariisis, oli 1928—34 Eesti Kunstnikkude Rühma liige. Tegutses Võrus vabakutselisena, a-st 1937 oli „Pallases" õppejõud. Arreteeriti Saksa okupatsiooni ajal mais 1943 ja hukati. Loomingu alguses viljeles mõõdukalt kubismimõjulist õlimaali („Rändavad artistid", 1928; „Natüürmort kitarriga", 1930). A-st 1933 viljeles valdavalt graafikat, oli eesti silmapaistvaimaid puugravüüri loojaid. Vabagraafika paremikku kuuluvad vormikindlad, elegantselt graveeritud „Maalija" (1934), „Kalarappijad" (1935) ja „Pariisi bukinistid" (1937). Põhiliselt vanglas valmis sari „Põlevkivitööstus" (1943—44). Rmt-ugraafikas on silmapaistvaimad P. Vallaku „Epp Pillarpardi Punjaba potitehase" (1936), F. Tuglase „Väikese Illimari" (1937) ja luuleantoloogia „Arbujad" (1938) puugravüürill-d. Pälvis ill-de eest Pariisi maailmanäituse audiplomi (1937). Loonud palju eksliibriseid (3 mappi, 1939—42). **B:** P. Ambur. *Arkadio Laigo eksliibristest.* Tln., 1965; *Arkadio Laigo, Hando Mugasto.* Tln., 1982.

Laikmaa, *Ants* (a-ni 1935 Hans Laipman(n)) (5. V 1866 Vigala v. — 19. XI 1942 Taebla v.), maalikunstnik, Bernhard Laipmani vend, TÜ audr. (1929). Õppis 1891—93 ja 1896—97 Düsseldorfi KA-s. Töötas 1897—99 Düsseldorfis, tuli 1899. a. sügisel Tallinna, tegutses 1901—07 Haapsalus ja Tallinnas kunstnikuna. Tegi õppereise Belgiasse, Hollandisse, Prantsusmaale, Saksamaale, Austriasse ja Soome. Asutas 1903 Tallinnas ateljeekooli (esimene eesti kunstiõppeasutus) ja 1907 Eesti Kunstiseltsi, korraldas näitusi (1906 Tartus esimese eesti kunsti üldnäituse organiseerijaid) ning ainelise vanavara kogumist. Maalis impressionismimõjulisi pastellportreid eesti haritlastest (autoportree, 1902; M. Underi port-

ree, 1904) ja eesti talurahvatüüpe („Väike Alma", 1900; „Lääne neiu", 1903; „Vana Aitsam", 1904; „Vigala taat", 1904); osas teoseis leidub rahvusromantismi sugemeid. Oli 1907–09 maapaos, töötas pms. Soomes, reisis 1909–13 Lääne-Euroopa kunstilinnades, elas 1910–12 Capril ja Tuneesias; avaldas muljeid ajakirjanduses (reisikirjad „Teelt"). Lõi neil aastail palju maastikumaale („Vallinkoski", 1908). Laad muutus postimpressionismi mõjul ekspressiivsemaks, pinnakäsitlus stiliseerivaks, koloriidile sai iseloomulikuks kontrastne värvikus (Capri maastikud, „Mägimaastik", 1912–13). Portreedest on karakteritihedaimad „Mia padrona" (1910), „Itaalia poisike" ja „Beduiin" (1911), impressionistlikult on kujutatud beduiini neiud ja Tunise linnavaated. Teotses 1913–32 Tallinnas loovkunstnikuna ja pedagoogina, 1920. a-ni ka Eesti Kunstiseltsis, Eesti Rahva Muuseumis jm. Maalis sellal oma esimesed meisterlikud Eesti maastikud, tõi neis esile Läänemaa ja saarte looduse omapära („Kroonu talu Võntkülas", 1913; „Taebla-Nõmme", 1918; „Oru teorehi", 1922; „Maaltse Selja saun Kirimäel", 1923). Tollasest portreedest paistavad silma „Salme" (1913), E. Brumbergi (1914) ja A. Kitzbergi portree (1915), „Kiltre Jaan" (1919), „Kalde ema" (1920), A. Konsa portree (1930), „Miku" (1931) ja mitu autoportreed. Hakkas samal ajal viljelema lillemaali (eelistas krüsanteeme). Looming arenes alates 1920. a-te keskpaigast maalilisuse ja realismi suunas. Sulges 1932 oma ateljeekooli, elas ja töötas sestpeale põhil. oma talus (Taeblas Kadarpiku k-s), lõi pms. real. portreid („Helga", 1934; „Noorik Vigalast", 1934; R. Lüüsi portree, 1938) ja maastikumaale („Viljapõld viie tuulikuga", 1934; „Talvemaastik", 1938) ning avaldas mälestusi. L. looming ning pedagoogi-, organiseerimis- ja kunstiarvustustöö määrasid oluliselt 20. saj. alguse eesti kunsti ja kunstielu ilmet. Ta on maetud Kadarpikule (hauasammas 1956, J. Raudsepp), tema kodus on majamuuseum (asut. 1955). Teoseid EKM-is, TKM-is ja Haapsalu koduloomuuseumis.

B: *Kristjan Raud. Ants Laikmaa*. Tln., 1970; V. Tiik. *Ants Laikmaa*. Tln., 1975; E. Nirk. *Kaanekukk*. Tln., 1977. ▲

Laipaik, *Herta* (õieti Herta Leilia K o r n e v) (29. I 1921 Hummuli v.), kirjanik. Õppis 1940–43 Tartu ülikoolis arstiteadust. Oli 1942 Valga eeluurimisvanglas ja 1950–53 väljasaadetuna Siberis Krasnojarski krais. Töötanud ajakirjanikuna, meditsiiniõena ja mtk-hoidjana. Kirjanduslikku tegevust alustas 1944 (jutustus „Teenijatüdruk Kärt"). Avaldanud romaane („Hallid luiged", 1986, „Hauakaevaja lood", 1990, „Vagajutt Vaskraamatust", 1991, „Angara ääres. Anno 1950", 1992, „Pelg", 1993, „Koerakoonlane", 1993, „Pärlid surevad pikkamisi", 1993, „Ilutüdruku lilled", 1994, „Musta opaali rada", 1996, „Oma koja narr", 1998, „Ood litrilisele õhtukleidile", 1999), jutte (kogu „Kummitus muusikatoas", 1977), noorsookirjandust (jutustus „Hõbetähega taigas", 1958, jutukogud „Üksik paar Jenissei", 1966, „Pipratoosi tondid", 1989) ja kunstmuinasjutte (kogud „Maarjakask", 1983, „Kurjasadu", 1987). Loomingut iseloomustab usk inimlikku headusse, inimese sisemise vabaduse ja üksteisemõistmise otsimine. Paljudes teostes on kasutatud Helme kihelkonna rahvapärimusi. Kirjutanud ka kuuldemänge, kriitikat ja publitsistikat.

Laipman, *Bernhard* (2. II 1865 Vigala v. – 29. I 1906 Vigala v.), talunik, Ants Laikmaa vend. Oli Vigala muusikaseltsi asutajaid, vihis selle saadikuna 1905 Tartus aulakoosolekul. L-i hukkas karistussalk. Tema kartmatu käitumine on andnud ainet rahvalauludele ja A. Kalda novellile „Bernhard Riives". Mälestussammas Haapsalus (R. Haavamägi, 1933).

Laisaar, *Arlentin* (11. VI 1933 Kingissepp, Leningradi obl.), füüsik, füüsika-matemaatikakand. (1966). Lõpetas 1957 TRÜ. Täiendanud end Poolas (1971–72), Soomes (1977) ja Saksamaal (1989). Töötanud a-st 1957 TÜ Füüsika Inst-s (1967–86 ja a-st 1995 vanemteadur, 1986–95 juhtivteadur, 1971–79 teadussekretär). Eesti Füüsika Seltsi asutajaliige. Uurinud kõrge (tuhandeid atmosfääre) rõhu toimet tahkiste ja ka biomolekulide optilistele omadustele. Näidanud rõhu mõju kristallide lisandtsentritele ja eksitonidele ning polümeerklaaside lisandtsentritele ja madala energiaga võnkeergastustele. Tahkiste madalatemperatuurse kõrgrõhuspektroskoopia rajajaid Eestis. Eesti Füüsika Seltsi aastapreemia 1997.
T: *Электронные возбуждения в ионных кристаллах при высоких гидростатических давлениях* (autoreid). – Труды Института физики АН ЭССР, 1989, 63; *High-pressure low-temperature phase transition in a doped para-terphenyl crystal: A spectral-hole-burning study* (autoreid). – Physical Review, B, 1998, 57, 1.

Herta Laipaik

Laisk, *Agu* (3. V 1938 Tartu), taimefüsioloog, bioloogiadr. (1976, Moskva), Eesti TA liige (1994). Lõpetas 1961 TRÜ füüsikuna. Töötanud 1964–92 Eesti TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-s (1968–85 vanemteadur, 1985–92 biofüüsikalabori juh.), a-st 1992 olnud TÜ molekulaar- ja rakubioloogia inst-i taimefüsioloogia õppetooli juh. ja korraline prof. Uurimusi taimkatte kiirgusrežiimi, taimede fotosünteesi ja hingamise ning fotosünteesi matemaatilise modelleerimise alalt. Viibinud a-st 1991 mitu korda välismaistes laborites uurimistöödel. A-st 1992 Ameerika Taimefüsioloogide Seltsi eluaegne kirjavahetajaliige. ENSV rkl. preemia 1982. EV teaduspreemia 1999. Mänginud džässorkestris HARVLEK.
T: *Кинетика фотосинтеза и фотодыхания C_3-растений* (1977), *Quantum yields and rate constants of photochemical excitation quenching. Experiment and model* (autoreid). – Plant Physiology, 1997, 115.

Agu Laisk

Laius, *Leida* (26. III 1923 Horoševo k., Kingissepa mk., Petrogradi kub. – 6. IV 1996 Tallinn), filmilavastaja. Lõpetas 1950 Eesti Rkl. Teatriinst-i näitlejana ja 1962 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i mängufilmide režissöörina. Oli 1951–55 Tallinna Draamateatri näitleja ja 1960–89 „Tallinnfilmi" režissöör. Loomingu keskmes on enamasti väga tugeva sisemise jõuga naiskarakterite saatuse traagika. Ekraniseerinud kirjandusklassikat peene stiilitundega. Võitnud üleliidulistel ja rahvusv. filmifestivalidel auhindu: filmi „Naerata ometi" (1985, koos A. Ihoga) eest 1987 NSVL-i rkl. preemia, filmi „Varastatud kohtumine" (1988) eest 1989 Los Angeleses ülemaailmse naiskinematografistide festivali peaauhind. ENSV rahvakunstnik (1986). **F:** mängufilmid *Õhtust hommikuni* (lühifilm, 1962), *Mäeküla piimamees* (1965), *Libahunt* (1968), *Ukuaru* (1973) ja *Kõrboja peremees* (1979), dokumentaalfilmid *Sündis inimene* (1975), *Lapsepõlv* (1976), *Jäljed lumel* (1978), *Kodulinna head vaimud* (1983).
B: Olev Remsu. *Aastad ja filmid*. – Teater. Muusika. Kino, 1986, 11.

Leida Laius

Laja, *Ferdinand* (17. IV 1889 Meeksi v., Räpina khk. – 2. I 1956 Tartu), loomaarstiteadlane, Peeter L. vend, *dr. med. vet.* (1929), ENSV TA akad. (1946). Lõpetas 1917 Tartu Veterinaariainst-i, täiendas end 1925 Königsbergis ja Stockholmis, 1931 Poolas ja Ungaris. Oli 1917–20 algul Vene tsaariarmee, seejärel Punaarmee veterinaararst, 1920–21 Kaasani Veterinaariainst-i ja 1921–29 TÜ assistent, 1929–51 TÜ ja 1951–56 EPA õppejõud (a-st 1932 prof., 1938–39 ja 1945–47 loomaarstiteaduskonna dekaan, 1944–50 ka kateedrijuh.), 1930–37 ühtlasi „Eesti entsüklopeedia" loomaarstiteaduse eriala toim., ENSV TA Loomakasvatuse ja Veterinaaria Inst-i rajajaid ning 1947–50 dir. 1950 süüdistati teda EK(b)P KK VIII pleenumil kodanlikus natsio-

Ferdinand Laja

Anu Lamp

ta Laipaik

Laisk

Laius

nd Laja

p

Ene Lamp

Tiit Land

Georg Landesen

Juhan Lang

Andres Langemets

nalismis. Uurinud loomade marutõbe, tuberkuloosi, brutselloosi, sigade punataudi jm. nakkushaigusi ning nende tõrjet. **T:** *Nakkav abort* (1929), *Hobuste brutselloos* (1937), *Loomatervishoiu käsiraamat* (1946, autoreid).

Laja, *Peeter* (12. XII 1897 Meeksi v., Räpina khk. — 13. IV 1970 Pärnu), pedagoog, helilooja ja organist, Ferdinand L. vend. Lõpetas 1925 oreli- (A. Topmani kl.) ja kompositsioonialal (A. Kapi kl.) ning 1928 laulu- ja muusikaõpetaja erialal TK, täiendas end Berliinis. Oli Tartus, Võrus, Väimelas ja Pärnus (1931—50) muusikaõpetaja, 1944—50 Pärnu lastemuusikakooli dir. Juhatanud „Kandle" ja „Endla" seltsi segakoore, esinenud muusikakriitikuna. Avaldanud „Klaverimängu õpetuse" (I 1935, II 1937). Loonud oreliteoseid („Kontsert orelile ja orkestrile", 1960), klaveripalu („17 pala" ja „Neenia") ning soololaule.

Laksberg, *Harald* Alfred Johannes (6. V 1887 Tüki, Tähtvere v. — 15. VIII 1963 Frankfurt Maini ääres), pedagoog ja koolijuht. Lõpetas 1910 Tartu ülikooli matemaatika-loodusteaduskonna; õppis a-st 1905 klaverimängu, 1912—13 keskkooliõpetajate kursustel, 1923—25 Berliini ülikoolis ning kiriku- ja koolimuusika akadeemias muusikateadust ja -kasvatust. Oli 1911—23 Tartus looduslooõpetaja (ühtlasi 1914—19 kommertskooli dir.), märtsist maini 1919 Ajutise Valitsuse haridusminister ning 1925—40 Tartu Kõrgema Muusikakooli õppejõud ja 1927—40 dir. Muusikalise Hariduse ja Kultuuri Edendamise Seltsi asutajaid. Läks 1940 Saksamaale.

Laksi Tõnis, õieti Tõnis L a k s (25. I 1808 Alatskivi — 8. III 1861 Alatskivi), talurentnik ja valla ametimees. Korraldas Alatskivi v-a talupoegade ümberasumist Venemaale, suri enne selle teostumist. Tema traagilist elukäiku, mis sarnaneb tuhandete talupoegade saatusega, on tutvustanud J. Weitzenberg luuletuses „Tõnnis Laks ehk Eestlase Isamaa" (1862) ja Jakob Liiv näid-s „Tühjale maale" (1887, ilm. 1910).

Lamp, *Anu* (29. III 1958 Tallinn), näitleja. Õppinud TRÜ-s eesti filoloogiat, lõpetanud 1982 näitlejaerialal TRK. Töötanud a-st 1982 Tallinna Linnateatris (a-ni 1994 Eesti Noorsooteater), olnud a-st 1994 ühtlasi EMA Kõrgemas Lavakunstikoolis lavakõneõppejõud. Tõlkinud inglise ja prantsuse keelest näidendeid (Stoppardi „Arkaadia", Claudeli „Vahetus", Albee' „Habras tasakaal"), mänginud filmis ja telelavastustes („Väikevend ja Karlsson katuselt", seriaal „M Klubi"), esinenud ER-i ja ETV meelelahutussaadetes. A. Lauteri preemia 1989, parima naisnäitleja aastapreemia 1990 ja 1995, A. Kurtna tõlkepreemia 1993, parima kõrvalosatäitja preemia 1999. **O:** Antigone (Anouilh' *Antigone*), Saša Glebova (Kazantsevi *Vana maja*), Viktoria (Tšervinski *Viktoria*), Claire (Genet' *Toatüdrukud*), Dorine (Molière'i *Tartuffe*), Anna Petrovna Voinitseva (Tšehhovi, Adabašjani ja Mihhalkovi *Pianoola ehk Mehhaaniline klaver*), Celia Peachum (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Pulheria Raskolnikova (Dostojevski ja Nüganeni *Kuritöö ja karistus*).

Lamp, *Ene* (17. IX 1936 Tartu), kunstiteadlane, Mart Elleri abikaasa, kunstiteaduse knd. (1975). Lõpetas 1960 TRÜ. Olnud 1960—81 ENSV TA Ajaloo Inst-i teadur, a-st 1965 ühtlasi EKA-s kostüümi- ja kunstiajaloo õppejõud (a-st 1985 dots.). Uurinud 20. saj. algusе eesti kunsti, põhjalikumalt vaadelnud ekspressionistlikke tendentse. Mõjutanud kunstikriitikuna 1960. ja 1970. a-te kunstikäsitlust. Saanud „Eesti kunsti ajaloo" (1970—77) autorkonnas 1978 K. Raua ja 1980 ENSV rkl. preemia. **T:** *Ekspressionismist eesti kunstis 1920. aastatel.* — Töid kunstiteaduse ja -kriitika alalt, 1. (1976); *Ekspressionismi kajastumisest eesti ajakirjanduses 1914 — 1924.* — Eesti kunsti sidemeid XX sajandi algupoolelt (1978); *Hermen Rode Niguliste altar hiliskeskaja kostüümipildiseeriana.* — Kunstist Eestis läbi aegade (1990).

Land, *Tiit* (25. IX 1964 Tartu), biokeemik, *Ph. D.* neurokeemia alal (1994, Stockholmi ülikool). Lõpetas 1989 TRÜ. Olnud 1994—99 USA-s terviseinst-i teadur ning a-st 1999 Stockholmi ülikooli neurokeemia ja neurotoksikoloogia inst-i teadur ja õppejõud. Uurinud neuropeptiidide toimemehhanisme ja rauaainevahetust. Eraldas koos kolleegidega geeni, millel võib olla oluline osa rauaainevahetuse häiretes. Geen eritab rauaainevahetuse kulgemiseks vajalikku valku, millel on oluline osa, et mitokondrites tekiks energia. Sellega võib olla seotud pärilik haigus, äge mitokondriline müopaatia — äärmine lihasenõrkus, mis tuleneb sellest, et rakud ei erita vajalikul hulgal energiat.

Landesen [-de:-], *Georg* Rudolf Wilhelm (8. I 1867 Saratovi kub. — 13. XII 1935 Tartu), baltisaksa keemik, keemiamag. (1906, Peterburi). Lõpetas 1891 Tartu ülikooli, töötas seejärel sealsamas, oli a-st 1917 keemiaprof. ja ühtlasi 1919—32 ülikooli keemiainst-i dir. 1918—23 Eesti Loodusuurijate Seltsi esimees. Mõõtis vee ja vesilahuste soojuspaisumist, tema saadud andmeid (1902—15) kasut. nüüdisajalgi. **T:** *Исследования теплового расширения водных растворов* (1904).

Lang, *Aavo* (15. VI 1964 Tartu), füsioloog ja psühhofarmakoloog, meditsiinidr. (1995). Lõpetas 1988 TRÜ. Töötanud TÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s ning füsioloogiainst-s. Täiendanud end Helsingi ja Uppsala ülikoolis. Uurinud antipsühhootiliste (psühhoosivastaste) ainete toimemehhanismi.

Lang, *Ants* (22. XI 1938 Tartu), pedagoog ja kirjastaja. Lõpetas 1962 TRÜ füüsikuna. Olnud 1962—68 ENSV Pedagoogika TUI vanemteadur, 1968—91 kirjastuse „Valgus" peatoim. asetäitja ja peatoim. ning a-st 1992 kirjastuse „Koolibri" dir., 1962—92 töötanud ühtlasi füüsikaõpetajana. Tõlkinud õpikuid. **T:** *О понятии наглядности и ее роли в процессе познания и обучения* (1967).

Lang, *Juhan* (31. VIII 1888 Sootaga v. — 3. XI 1977 Tartu), haridustegelane. Lõpetas 1913 Tartu ülikooli füüsika-matemaatikateaduskonna. Töötas 1906—28 mitmes koolis õpetaja ja dir-na, sh. 1919—28 Tartu poeglaste reaalgümnaasiumi dir-na, 1928—39 Tartu linna koolinõunikuna, 1939—40 EV Haridusmin-s koolide peainspektorina ja 1944—57 TRÜ füüsika üldkursuse ja füüsika õppemetoodika õppejõuna (a-st 1948 dots.). Avaldanud art-eid hariduspoliitika alalt ning astronoomia-, füüsika- ja matemaatikaõpikuid. ENSV tnl. õpetaja (1945).

Lang, *Valter* (26. I 1958 Kulunda, Novosibirski obl.), arheoloog, filosoofiadr. arheoloogia alal (1996). Lõpetas 1981 TRÜ ajalooteaduskonna, täiendas end 1993 Rootsis. Olnud a-st 1981 Ajaloo Inst-i teadur, 1990—92 teadusdir. arheoloogia alal, a-st 1994 arheoloogia osk-a juh., a-st 1999 TÜ arheoloogiaprof. Kaevanud muistiseid pms. Põhja-Eestis (Väo, Iru, Saha, Viimsi) ning uurinud pärast Saha-Loo muinaspõldude avastamist 1992 maakasutussüsteemide ajalugu. EV teaduspreemia 1997. **T:** *Kaks tarandkalmet Viimsis, Jõelähtme kihelkonnas* (1993), *Muistne Rävala* I, II (1996).

Langemets, *Andres* (9. III 1948 Rapla), kirjanduskriitik ja kirjanik. Lõpetas 1975 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1976—87 ajakirja „Keel ja Kirjandus" toimetuses, oli 1988—97 „Loomingu" peatoim., töötanud 1997—98 ajalehe „Sirp" ja 1998—99 ajakirja „Luup" toimetuses. Tema kirjanduskäsitlustele on omased väljendusrikkus ja kunstiline nõudlikkus ühenduses sotsiaalpol. probleemiasetusega. Viljelnud filosoofilist, inimolemise muutlikkust eritlevat luulet. J. Smuuli preemia 1988. **T:** luulekogud *Oma-*

dus (1981), *Üleminekud* (1987) ja *Lüroeepika* (1998), kriitikavalimik *Post librum. Kirjandusmõtisklusi 1972–1987* (1992; kirjanduse aastapreemia 1993). ▲

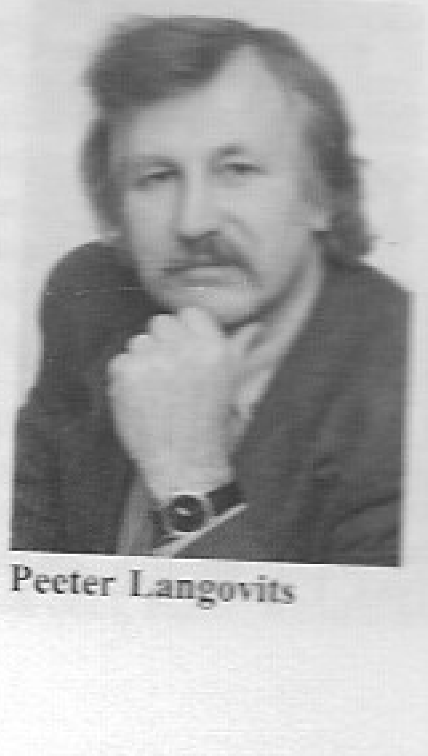
Langovits, *Peeter* (7. VI 1948 Tallinn), fotoajakirjanik ja -kunstnik. Lõpetas 1971 TPI keemiateaduskonna. Olnud 1971–87 H. Pöögelmanni nim. Elektrotehnika Tehases insener ja tehnilise esteetika büroo juh., 1987–95 ETA fototoimetuse peatoim., a-st 1995 „Postimehe" fotokorrespondent. A-st 1973 Tallinna Fotoklubi liige. Eesti Fotokunsti Ühingu (EFÜ) rajajaid ja 1987–89 juhatuse esimees. Esindab nn. subjektiivset dokumentalismi, meelisteemaks on linnaelu, tavainimese ja ümbritseva suhe, mille kaudu avab sotsiaalseid probleeme. Korraldanud isikunäitusi (sh. „Soomepoisid", 1992–97, „Linnapildid" 1978–92", „ESTO '92", „ESTO '96", ja „Muutused", 1996–98) ja fotoüritusi ning osalenud välisnäitustel. Avaldanud fotoalaseid kirjutisi. L-i loomingust on tehtud telesaateid. ENSV fotomeister (1981).

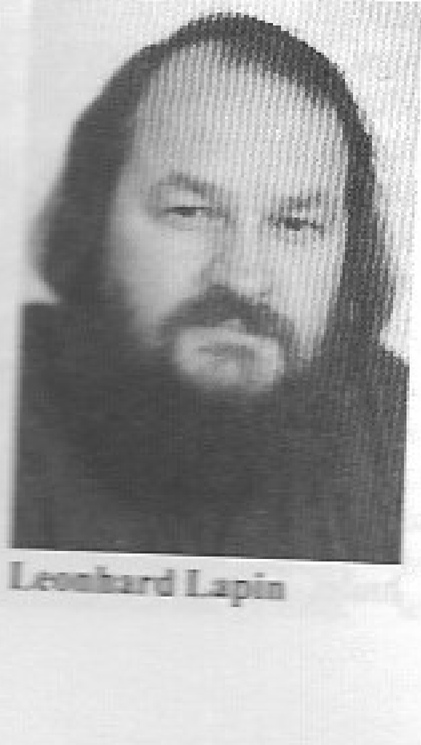
Laosson, *Max* (10. VIII 1904 Tarvastu v. – 4. IX 1992 Tallinn), publitsist ja poliitik. Õppis 1924–30 TÜ filosoofiateaduskonnas, 1947–48 Moskvas ÜK(b)P KK Kõrgemas Parteikoolis ja 1950–56 Moskva Gorki-nim. Kirjandusinst-s. Andis 1932–33 Tartus välja ateistlikku ajakirja „Ratsionalist". Veebr-st 1940 EKP liige (1948–51 EK(b)P KK liige), 1940–51 ENSV Ülemnõukogu saadik. Oli 1940–41 ajalehe „Postimees" vastutav toim., 1941. a. suvel Tartu II hävituspataljoni komissar, 1941–43 NSV Liidu tagalas ajakirjanik, 1943–44 Leningradi raadiokomitee eestikeelsete saadete peatoim., 1944–45 EK(b)P Tartumaa Komitee I sekretär, 1945–49 ajalehe „Rahva Hääl" vastutav toim. ja 1950–53 ENSV Kunstide Valitsuse juh., töötas 1967–70 „Eesti nõukogude entsüklopeedia" toimetuses. Avaldanud lühimonograafiaid („Adam Smith", 1938, ja „Comte", 1939), pahempoolset maailmavaadet propageerivaid art-eid ja reisikirju. Oli 1949–50 alanud kultuurinihilistliku kampaania peamisi ideolooge.

Lapas Mārtiņš [*ma:-*], ka *Mārtiņš* Lapa, Märt Lapp (30. IX 1846 Jaunkārķi v. – 21. IV 1909 Riia), läti kirjanik ja ajakirjanik. Toimetas 1883–1906 ajalehte „Baltijas Vēstnesis". Kirjutas rohkesti vähenõudlikule lugejale mõeldud sentimentaalset luulet, jutte ja põnevusromaane, oli oma tõlgete ja kirjutistega Lätis viljakas eesti kirjanduse (F. R. Faehlmann, F. R. Kreutzwald, L. Koidula, A. Kitzberg, E. Vilde) tutvustaja.

Lapin, *Leonhard* (29. XII 1947 Räpina), arhitekt, kunstnik ja literaat. Lõpetas 1971 arhitektina ERKI. Olnud a-st 1990 EKA õppejõud (a-st 1995 prof.) ja a-st 1991 ühtlasi väljaande „Ehituskunst" peatoim. Viljelnud pms. geomeetrilist, konstruktivistliku vormilahendusega joonistust ja graafikat (sarjad „Loomised", 1972–74, tušš, guašš, kõrgtrükk, „Protsessid", 1980–95, lito, ja „Suprealism", 1993–99), maali („Kosmiline masin", 1975; „Amor ja Psyche", 1986; sari „Rännid sfääril", 1993–99; „Müütide sünd", 1996–99) ning arhitektuuri (villade sari „Masin-majad", 1977–95). Tegutsenud ka kujunduskunstnikuna, a-st 1987 ehitanud Eestis jm. Euroopas installatsioone. Osalenud 1970. a-il Eesti kunsti oluliselt mõjutanud rühmitustes („SOUP '69") ning näitustel („SAKU '73" ja „HARKU '75"). Saanud auhindu arhitektuurivõistlustel ja rahvusv. kunstinäitustel, sh. 1973 Ljubljana graafikabiennaalil (ostuauhind) ja 1974/75 Tokyo graafikabiennaalil (eripreemia). Esindas Eestit 1994 São Paulo biennaalil. Olnud viljakas kunsti ja ehituskunsti teoreetik ja publitsist („Pimeydestä valoon", Helsingi, 1996; „Kaks kunsti", 1997); avaldanud ka luulet (pseud. Albert Trapeež). EV kultuuripreemia 1997, K. Raua preemia 1989, Eesti trükigraafika preemia 1992.

B: *Leonhard Lapin: maal, graafika, skulptuur, arhitektoon.* Tln., 1997.

Peeter Langovits

Leonhard Lapin

Laretei, *Heinrich* (4. I 1892 Õisu – 3. IV 1973 Stockholm), riigitegelane ja ohvitser, erialalt jurist, Käbi L. isa. Osales 1914–17 ohvitserina I maailmasõjas ja 1918–20 suurtükiväerügemendi 3. patarei ja divisjoni ülemana Vabadussõjas. Töötas „Postimehe" toimetuses, lõpetas 1923 TÜ. Oli 1925–26 põllutöö- ja 1926 siseminister, 1926–28 EV saadik Moskvas ja 1928–31 Kaunases, 1931–36 välismin-i pol. osk. dir., 1933–36 välisministri abi, 1936–40 EV saadik Rootsis, Taanis ja Norras. Keeldus 1940 Eestisse tagasi tulemast, mõisteti tagaselja surma. A-st 1940 pidas Rootsis aiandusäri. Oli Eesti Rahvusfondi ja Rootsi Eestlaste Esinduse rajajaid, ajakirja „Rahvuslik Kontakt" toim-id. Vabadusristi II liigi 3. järk. **T:** *Birgiaad: Saadik Heinrich Laretei mälestuskilde aastailt 1926–27* (Stockholm, 1962), *Saatuse mängukanniks: mällu jäänud märkmeid* (Lund, 1970, ²1992).

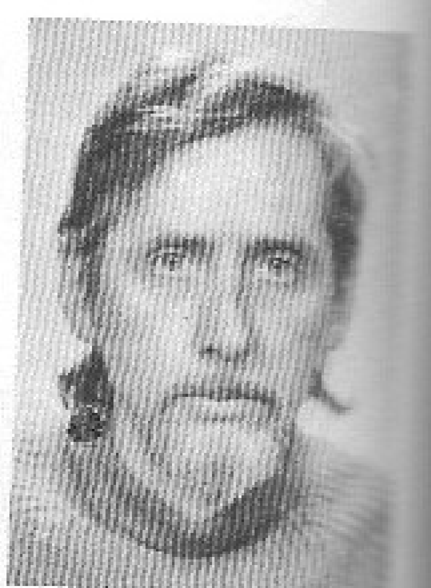
Laretei, *Heldur* (13. I 1933 Tallinn – 20. VI 1994 Tallinn), graafik. Lõpetas 1959 ERKI. Oli 1960–62 ajakirja „Nõukogude Naine" kunstiline toim., seejärel vabakunstnik. Algul viljeles ekspressiivses laadis vabagraafikat (sari „XX sajand", 1967, linoollõige), hiljem pühendus raamatuill-le. Loonud tugeva stilisatsiooniga, sageli humoorikaid ill-e paljudele tuntud lastermt-tele („Poola muinasjutte", 1976; F. Kolozsvári Grandpierre'i „Imeflööt", 1981; E. Raua „Padakonna vada", 1985, ja „Kilul on vilu", 1987). Illustreerinud ka ilukirjandust (J. Liivi „Rukkivihud rehe all", 1964; A. H. Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan", 1973).

Laretei, *Käbi* Alma (14. VII 1922 Tartu), pianist ja kirjanik, Heinrich L. tütar. Alustas klaveriõpinguid TK-s A. Kõrbi juures. Läks 1940 Rootsi, jätkas seal õppimist G. Booni ja A. Fischeri ning hiljem Šveitsis P. Baumgartneri ja E. Fischeri juures. Alustas 1946 kontserditegevust, esinenud Rootsis, Kanadas, Saksamaal, Hollandis ja USA-s (*Carnegie Hall*'is 1952). Spetsialiseerus loengkontsertidele (televisioonis ja kontserdisaalides). Teinud palju heliplaadistusi (ms. E. Tubina loomingust). Oli 1959–67 abielus Rootsi filmilavastaja Ingmar Bergmaniga, nende poeg Daniel Bergman on filmilavastaja. Avaldanud muusikapublitsistikarmt-id. **T:** rmt-d *En bit jord* (*Peotäis mulda, lapike maad*, Stockholm, 1976, e. k. Tln., 1989), *Tulpanträdet* (*Tulbipuu*, Stockholm, 1983, e. k. Tln., 1997), *En förlorad klang* (*Mineviku heli*, Stockholm, 1992, e. k. Tln., 1992), *Seal kodus – siin võõrsil* (Tln., 1995), *Eksiil* (Tln., 1997).

B: *Vastab Käbi Laretei.* – Teater. Muusika. Kino, 1989, 3; J. Reinvere. *Käbi Laretei – kõik maailma klaverid.* – Teater. Muusika. Kino, 1994, 4.

Larin, *Peeter* (12. VI 1919 Kasepää v.), sõjaajaloolane ja pedagoog, ajaloodr. (1973). Osales II maailmasõjas eesti laskurkorpuses, lõpetas 1954 Lenini-nim. Sõjalis-Pol. Akadeemia, töötas 1959–68 ENSV TA Ajaloo Inst-s, oli 1964–91 TTÜ õppejõud (a-st

Heinrich Laretei

Heldur Laretei

Käbi Laretei

Andres Larka

Juhan Lasman

1974 prof.). Olnud paljude sõjaajalooliste koguteoste ja art-ikogumike autoreid. ENSV rkl. preemia 1972 ja 1980. **T:** *Kuulsusrikas võitlustee. Nõukogude Liidu kangelane Ludvig Kurist* (1959), *Eesti Laskurkorpus Suures Isamaasõjas* (1962), *Lahingud Eestis 1941. aastal* (1962), *Vabastuslahingute radadel* (1966), *Эстонский народ в Великой Отечественной войне 1941—1945* (1964), *Танки идут вперед... Рассказ о боевом пути Героя Советского Союза Людвига Ивановича Куриста* (1973).

Larka, *Andres* (5. III 1879 Pilistvere, Kabala v. — 8. I 1943 Malmõz, Kirovi obl.), sõjaväelane ja poliitik, kindralmajor (1918). Lõpetas 1902 Vilniuse sõjakooli, osales ohvitserina Vene-Jaapani sõjas ja I maailmasõjas, lõpetas 1912 Peterburis kindralstaabi akadeemia. Määrati 1918 Haapsallu Eesti suurtükiväebrigaadi formeerijaks ja ülemaks. Oli 1918 Eesti Ajutise Valitsuse sõjaminister, juhtis peastaabi ülemana nov-dets. 1918 Eesti väe sõjategevust. 1919—25 sõjaministri abi, a-st 1930 Eesti Vabadussõjalaste Liidu juhatuse esimees ja 1934 selle riigivanemaknd., osales vapside uue EV põhiseaduse kava koostamises; pärast 12. III 1934 riigipööret kahel korral (1934—35 ja 1935—37) vangis. 1940 arreteeriti, suri vangistuses. Vabadusristi I liigi 1. järk.

Lasman, *Juhan* (23. III 1928 Tomski obl.), fotokunstnik. Olnud Kohtla-Järve fotoklubi (1961—86) ja lastefotostuudio „Silbet" (a-st 1983) asutaja ja pedagoog. Kultuuriülikooli fotograafiateaduskonna loojaid (1964) ja pedagooge. Korraldanud a-st 1978 isikunäitusi. Tõsielureportaažides kajastab inimest tööstusmaastiku taustal. Saanud 1992 Rahvusv. Fotokunsti Föderatsiooni kunstniku (AFIAP-i) tiitli. ENSV fotomeister 1978. P. Toominga preemia 1999. **T:** *Põlevkivimaa pealinn Kohtla-Järve* (1976), *Kohtla-Järve rajoon* (1984), *Juhan Lasmani 150 fotot* (1996), *Lastefotostuudio „Silbet" päevapildid* (1998), *Juhan Lasmani fotod Põlevkivimaalt* (1999).

Lasn, *Kristjan* (1. II 1908 Pärnu — 2. II 1984 Adelaide), tennisist. Lõpetas 1935 TÜ õigusteaduskonna. Oli 1930. a-il Põhja- ja Baltimaade parimaid tennisemängijaid (ms. võitis 6 korda Läti, 3 korda Leedu ja 2 korda Soome lahtistel meistrivõistlustel). Tuli 1926—40 Eesti meistriks 9 korda üksik- ja 10 korda paarismängus (peale selle mitu korda lauatennises ja jääpallis). Tema mängule olid iseloomulikud omapärane keerdpalling ja jõuline eestkäelöök. Läks 1944 Saksamaale, elas a-st 1949 Austraalias.

Lasner (a-st 1925 M o o r), *Ly* (õieti Elise) (10. XI 1901 Tallinn — 14. II 1967 Tallinn), näitleja, Felix Moori abikaasa. Lõpetas 1924 Draamastuudio teatrikooli, oli 1925 Draamastuudio Teatri (a-st 1937 Eesti Draamateater) asutajaid ja a-ni 1948 näitleja. Paistis eriti silma klassikalavastustes. Esines ka ringhäälingu esimestes kuuldemängudes. **O:** Beatrice (Shakespeare'i *Palju kära ei millestki*), Emsi (Raudsepa *Mikumärdi*), Ramilda (Tammsaare ja Särevi *Härra Maurase I järgu koolis*), Toinette (Molière'i *Ebahaige*), Marguerite (Dumas' *Daam kameeliatega*), Juudit (Tammsaare *Juudit*), Mari (Kitzbergi *Libahunt*).

Lass, *Jüri* (25. XII 1942 Tallinn), tantsija, Juta Lehiste abikaasa. Lõpetas 1962 Tallinna Koreograafiakooli. Oli 1962—81 „Estonia" balletisolist, esinenud ka Helsingi ja Jerevani teatreis. Tuntud elegantselt õilsa stiiliga nn. printsirollide esitajana. ENSV tnl. kunstnik (1970). **O:** Noormees (Tambergi *Balletisümfoonia*), Prints ja Romeo (Prokofjevi *Tuhkatriinu* ning *Romeo ja Julia*), Daphnis (Raveli *Daphnis ja Chloë*), Sulane (Tubina *Kratt*), Siegfried (Tšaikovski *Luikede järv*), Ivan (Štšedrini *Küürselg-Sälg*).

Lass, *Tiiu-Maret* (6. IX 1934 Tallinn), keraamik. Lõpetas 1959 ERKI. Olnud 1960—62 TPedI joonistusõpetaja, seejärel vabakunstnik. L-i kõrgkuumustehnikas vormidele ja kompositsioonidele on iseloomulik lakooniline vormikõne ja rikkalik, küll ornamentaalne, küll loodusaineline, graafiliselt selgejooneline, värvilt napp ornament (komplekt „Allium", 1983; „Südamedaamid", 1985; vaas „Üksteist väikest püramiidi", 1986). Kujundanud tarbekunstinäitusi (1959—90).

Lassmann, *Peep* (19. III 1948 Tartu), pianist ja pedagoog, Hans Trassi tädipoeg. Lõpetas 1971 klaverierialal TRK (H. Sepa kl.), täiendas end 1971—73 Moskva konservatooriumi assistentuur-stažuuris E. Gilelsi juures. Olnud a-st 1973 EMA klaveriõppejõud (a-st 1992 prof., 1987—91 klaverikateedri juh.), a-st 1992 rektor, õpilasi: M. Mikalai, M. Martin, R. Taal. Oli 1975—86 ühtlasi Rkl. Akadeemilise Meeskoori kontsertmeister. Esinenud solistina ja kammeransambleis nii Eestis kui ka välismaal (Soomes, Rootsis, Itaalias, Saksamaal, Kanadas, USA-s, Venemaal, Kuubal). L-i mäng paistab silma peene kõlakultuuri ja teoste vormitervikliku taju poolest. Saanud pianistide võistlustel auhindu (1969 vabariikidevahelisel võistlusel Chişinăus II preemia). Ilm. heliplaate. ENSV tnl. kunstnik (1987).
B: *Vastab Peep Lassmann.* — Teater. Muusika. Kino, 1988, 5.

Lasting, *Väino* (10. VII 1929 Kanepi — 23. VII 1981 Tallinn), mikrobioloog ja mükoloog, bioloogiaknd. (1967). Lõpetas 1952 bioloogina TRÜ, oli samast aastast Eesti Maaviljeluse Inst-i teadur. Uuris mulla mikroseeni, mügarbaktereid, turvasmuldade mikrofloorat ja mulla mikrofloora muutusi, mida põhjustab põldude väetamine; tegeles ka söögiseentega ja nende kasvatamisega kultuuris. Oli 1965—81 NSV Liidu Mikrobioloogia Seltsi Eesti osk. juhatuse esimees ja Eesti Looduseuurijate Seltsi mükoloogiasektsiooni aseesimees. **T:** *Mikroskoopiliste seente levikust Eesti muldades.* — Eesti Loodus, 1958, 2; *Elav niit* (1958), *Eesti puravikulised* (1974, koos K. Kalamehega).

La Trobe [tro:be], *Johann Friedrich* Bonneval de (30. V 1769 Chelsea, Londoni läh. — 19. XII 1845 Tartu), baltisaksa helilooja, muusikategelane ja arst. Pärines prantsuse hugenottide suguvõsast. Muusikat õppis Saksamaal Görlitzi hernhuutlikus koolis ja 1787—90 Magdeburgi läh. Barby seminaris. Lõpetas 1795 Jena ülikooli arstidiplomiga. Tegutses a-st 1793 Eestis koduõpetaja, arsti, kohtuniku, mõisavalitseja ja organistina (Heimtalis, Põltsamaal, Võisikul ja Pilistveres), elas a-st 1829 Tartus, kus osales agaralt muusikaelus. Rajas seal oma muusika- ja lauluseltsi ning 1835 lauluakadeemia. La T-i Lääne-Euroopa keskmist taset ületavast heliloomingust oli tunnustatuim moodsajooneline vokaallüürika. „Saksa laulud" (koos klaverisaatega), kooriteosed „Agnus Dei" (1829) ja „Stabat mater" (1830), viiulisonaadid, 12 klaverivariatsiooni, 3 divertismenti ja hulk väikepalu on ilm. trükis.
B: W. v. Bock. *Blätter der Erinnerung an J. Fr. La Trobe, den Künstler und den Menschen.* — Inland, 1848, 10, 13 ja 21; A. Hirvesoo. *Johann Friedrich Bonneval de La Trobe. Põlvnemisi. Daatumeid. Fakte.* — Teater. Muusika. Kino, 1995, 12.

Lattik, *Jaan* (22. X 1878 Karula v. — 27. VI 1967 Stockholm), kirjanik ning usu- ja poliitikategelane. Lõpetas 1908 Tartu ülikooli usuteaduskonna. Töötas 1910—44 Viljandis maakoguduse õpetajana ja kooliõpetajana. Oli Kristliku Rahvaerakonna juhte, Asutava Kogu ja I—V Riigikogu liige, 1925—27 haridus- ja 1928—31 välisminister, 1939—40 Eesti Vabariigi saadik Leedus. Läks 1944 Rootsi, oli seal mitmel pool kirikuõpetaja. Avaldanud kodumaal jutukogud „Meie noored" (1907) ja „Minu kodust" (1921), jutustusi („Koolipoisid", 1928, [2]1988; „Mets", 1928) ning reisikirju („Lõunamaale", 1925),

paguluses jutustusi („Räägi mulle üks jutt", Stockholm, 1946; „Mõrsjapärg", Göteborg, 1951; „Talupoja laul", Toronto, 1953), armastusrom-i „Teda ei ole siin!" (Stockholm, 1964) ja mälestusi („Viljandi kirikumõis kõneleb", Vadstena, 1948, Tallinn, ²1993; „Teekond läbi öö", 4 kd., Göteborg–Toronto, 1950–58). Silma paistavad kodu ja lapsepõlve kujutavad humoristlikud lühijutud, milles on jälgitud lapse mõtte- ja kõneviisi ning kasut. murdekeelt. **T:** jutustekogud *Elavad söed* (1932) ja *Tulge vee juurde* (Toronto, 1961), jutukogu *Kui meil veel püksa ei olnud* (1998). ▲

Lattik, *Vello* (15. IX 1935 Tartu), kirjanik. Lõpetas 1961 TRÜ õigusteaduskonna ja 1984 Moskvas Gorki-nim. kõrgemad kirjanduskursused. Töötanud pikka aega Viiratsis Gagarini-nim. näidissovhoostehnikumis juristi, ökonomisti ja töölisena. Avaldanud oma kaasaja elu ja probleeme käsitlevaid romaane („Pastoraal mummulisest kleidist", 1978; „Kuus head inimest", 1979; „Suudlus lummc. Babyloni tüdrukud", 1981; „Mihklipäeval. Mihklikuul", 1983; „Orkester", 1989), publitsistikat (rmt-d „Olla mees meeste seas", 1967, „Mättalt mättale", 1974, „Ühe lavastaja suvi", 1977, „Üks pohlaleht, üks maasikaleht ja keskele kadakaoksake", 1981, „Valitud publitsistikat", 1985, „Siis kui öö on ja uinun'd on Pariis", 1988, „Kus on, kus on vangi kodu", 1999), näid-i „Päise päeva ajal" (1989), ulmejutustuse „Lend Kanaari saartele" (1990) ja reisirmt-u Sahhalini saarest „Kus sa oled, Larissa?" (1988). **T:** jutustus *Sirge säär sukas roosas* (1991), rom-d *Laul märast tumepunasest ja mustast täkust* (1995), *Miljardär Roosi rõõmud* (1997) ja *Muhumaa kuumad naised* (1999).

Lattikas, *Urmas* (17. VIII 1960 Tapa), helilooja ja pianist. Lõpetas 1986 kompositsiooni alal TRK (E. Tambergi kl.). Täiendas end 1990–91 USA-s Berklee muusikakolledžis W. Daviese juures džässikompositsiooni ja -klaverimängu alal. Mänginud ER-i bigbändis, olnud a-st 1998 ansambli „Karavan" klahvpillimängija ja arranžeerija. Loonud muusikat Urmas Lattikase kvintetile (mängib selles klaverit) ning sümfoonilist, kammer- („Partita" soolotromboonile), koori- („Lembelaulud"), filmi- ja näidendimuusikat. Arranžeerinud *Eurovision*'i lauluvõistluse laule. Osalenud pianistina mitmel rahvusv. üritusel (*European Jazz Night*'i TV-programm 1992, *European Big Band* 1997), saanud preemiaid loomingu- ja instrumentalistide võistlustel. Esinenud Soomes, Rootsis, Norras, Tšehhis, Saksamaal ja USA-s.

Laugaste (a-ni 1935 Treu), *Eduard* (22. V 1909 Taagepera v. – 30. VIII 1994 Tartu), rahvaluuleteadlane, filoloogiadr. (1970, kinnit. 1972). Lõpetas 1935 TÜ rahvaluule ja 1937 eesti kirjanduse erialal. Oli 1938–43 eesti keele õpetaja ja a-st 1944 TRÜ õppejõud (a-st 1947 dots., a-st 1974 prof.). Uurinud eesti rahvaloomingut ja folkloristika ajalugu, koostanud ja toimetanud rahvaluuletekstide väljaandeid (oli „Vana kannel" kolleegiumi esimees). Algatas rahvaluuleainestiku filmimise („Kihnu pulmakombestik", 1953; „Salu tulus", 1967; „Setu laulust", 1978). ENSV rkl. preemia 1975. **T:** uurimused *Die estnischen Vogelstimmendeutungen* (Helsingi, 1931), *Eesti kirjandus karikatuuris* (1939), *Eesti kirjanduse ajalugu I. Rahvaluule* (1946), *Sõnaalguline ja sisealliteratsioon eesti rahvalauludes. Eesti rahvalaulu struktuur ja kujundid* (1969), *Eesti rahvaluuleteaduse ajalugu* (2 kd., 1963, ²1980), *Eesti rahvaluule* (1975, ²1986).

Laugaste (a-ni 1966 Rajasalu), *Reet* (23. X 1939 Tallinn), hüdrobioloog ja algoloog, bioloogiaknd. (1968). Lõpetas 1963 TRÜ. Olnud 1963–64 Lauka 8-kl. kooli õpetaja, töötanud a-st 1967 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-i Võrtsjärve limnoloogiajaamas (a-st 1974 vanemteadurina). Uurinud Peipsi, Võrtsjärve ja Eesti väikejärvede vetikaid (eriti ränivetikaid) ning vetikate produktsioonibioloogiat, käsitlenud järvede hüdrobioloogilise tüübi ja ökoloogilise seisundi vahelisi seoseid. **T:** *Peipsi järve fütoplankton* (1968), *Phytoplankton of Lake Yaskhan* (1993, koos I. Otiga), *Diatoms of Lake Peipsi-Pihkva: a floristic and ecological review* (koos M. Porgiga). – Hydrobiologia, 1996, 338; *Organic matter and the composition of* Volvocales *and* Chlorococcales *in Estonian small lakes* (koos I. Otiga). – Biologia, 1998, 53, 3 (Bratislava); *Vetikad* (autoreid). – Peipsi (1999).

Laugis, *Juhan* (7. III 1938 Põltsamaa), elektrotehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1987, Moskva Energeetikainst.). Lõpetas 1961 TPI elektriinseneri-na. Täiendanud end Saksamaal Chemnitzis (1971–72). Töötanud a-st 1964 TTÜ-s (a-st 1989 prof., 1975–80 ja 1988–91 elektriajamite kateedri juh.), a-st 1991 elektriajamite ja jõuelektroonika inst-i dir-na. Uurimusi ja leiutisi (üle 20 autoritunnistuse) magnetohüdrodünaamiliste ja kulgelektriajamite kohta. Arendanud tihedat koostööd Saksamaa tehnikakõrgkoolidega. ENSV tnl. leiutaja (1985). **T:** *Автоматизированный МГД-электропривод* (Moskva, 1980, koos H. Tiismusega), *Elektriajamid* (1984, koos U. Aguriga), *Asünkroonmootorite sagedusjuhtimine* (1994, koos T. Lehtlaga).

Lauk, *Epp* (12. XI 1952 Tartu), ajakirjandusteadlane, filosoofiadr. ajakirjanduse alal (1997). Lõpetas 1976 TRÜ, täiendanud end 1991–94 Helsingi ning 1994–98 Tampere, Oslo ja Cambridge'i ülikoolis. Olnud 1977–80 TRÜ ajakirjanduse õppejõud, 1984–90 vanemõpetaja, 1991–97 teadur, a-st 1997 dots. ja ajakirjandusosk-a juh. Uurinud massimeedia ja eesti ajakirjanduse ajalugu ning ajakirjanduse professionaliseerumist. **T:** *Towards a civic society. The Baltic media's long road to freedom* (1993, koos P. Vihalemmaga), *Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed (Eesti ajakirjanduse arengust XVII sajandist XX sajandini)* (1994), *Historical and sociological perspectives on the development of Estonian journalism* (1997).

Lauk-Tamm, *Katariina* (6. XII 1971 Tallinn), näitleja, Raivo E. Tamme abikaasa. Lõpetas 1994 näitlejaerialal EMA, töötanud samast aastast Tallinna Linnateatris. Mänginud filmis („Jüri Rumm"). V. Panso preemia 1993, teatrifestivali „Balti Kodu" parima naisnäitleja preemia 1994, aasta parim naisnäitleja 1997, Suure Vankri auhind 1997. **O:** Julia (Shakespeare'i *Romeo ja Julia*), Bianca (Różewiczi *Valge abielu*), Nadia (Visconti *Rocco ja tema vennad*), Mileedi (Dumas' ja Nüganeni *Kolm musketäri*), Thomasina (Stoppardi *Arkaadia*), Bolette (Ibseni *Naine merelt*).

Laul, *Endel* (21. IV 1927 Torma v.), ajaloolane, ajalooknd. (1962). Lõpetas 1952 TRÜ. Töötas 1952–93 Eesti TA Ajaloo Inst-s (1970–90 rahvahariduse ajaloo sektori juh-na, seejärel juhtivteadurina), on a-st 1997 TPÜ vanemteadur. Oli 1978–90 ENSV TA Kodu-uurimise Komisjoni aseesimees. Uurimusi rahvahariduse ja ajalooteaduse ajaloo ning kodu-uurimise ja selle metoodika alalt. Mitme koguteose (sh. „Eesti NSV ajaloo lugemik. II köide", 1962, „Leninlik etapp eesti ajalooteaduses", 1970, „Hariduse ja kooli ajaloost Eestis", 1979, „Tallinna 1. Keskkool 1631–1981", 1981, „Eesti kooli ajalugu. 1. kd.", 1989, „Torma album II", 1997) koostajaid ja autoreid. ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Eesti töölisajakirjanduse ajaloost* (1962).

Laul, *Heinrich* (5. VIII 1910 Tallinn – 16. IV 1991 Tallinn), ehitusteadlane, raudbetoonkoorikute uurimise suuna rajajaid Eestis, Maia L-u abikaasa, tehnikateaduste dr. (1955, Leningradi raudteeinseneride inst.), Eesti TA liige (1961). Lõpetas 1939 TTÜ.

Vello Lattik

Eduard Laugaste

Reet Laugaste

Juhan Laugis

Endel Laul

Oli 1940—43 Tallinna linnavalitsuse kommunaalmajandusosk. peainsener. Juhtis enne Tallinna okupeerimist linna kindlustustöid, sattus sellepärast koonduslaagrisse. Oli a-st 1946 TPI õppejõud, 1950—75 ehituskonstruktsioonide kateedri juh. ja 1947—58 ühtlasi ehitusteaduskonna dekaan (a-st 1956 prof., a-st 1986 konsultantprof.). Projekteerinud keerukaid raudbetoonkonstruktsioone (nt. „Vanemuise" teatri ehituskonstruktsioonid ja Kadrioru staadioni varikatte; osales ka Tallinna laululava kõlaekraani projekteerimisel ja ehitamisel). Uurimusi raudbetoonkoorikute teooria alalt, ms. õhukeseseinaliste ja ruumkonstruktsioonide ning pingete mõõtmise kohta. Kirjutanud kõrgkooliõpikuid. ENSV tnl. teadlane (1974). ENSV rkl. preemia 1949, 1965, 1970. **T:** *Raudbetoon* (2 kd., 1960—62), *Ehituskonstruktsioonide projekteerimise alused* (1969, autoreid). **B:** E. Soonurm, I. Kaasik. *Heinrich Laul: Publikatsioonid 1946—1980.* Tln., 1980.

Laul (a-ni 1964 Oselein), *Maia* (31. X 1921 Viljandi), sisearhitekt, Heinrich L-u abikaasa. Lõpetas 1949 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i. Töötanud Tallinnas 1947—63 projekteerimisasutustes (sh. osakonnajuh. ja projektipeaarhitektina), 1963—92 „Arsis" ning a-st 1992 Sakala Keskuse sisearhitektina. Kavandanud pms. lakoonilise, modernistliku lahendusega avalike hoonete interjööre: Pühajärve restoran (1961—63), Tallinna kondiitrivabrik „Kalev" (1979, fresko E. Jänes, tekstiil L. Heapost), Pärnu „Endla" teater (alustatud 1991); kasutanud sisekujunduses dekoratiivseid detaile (Draakoni galerii, 1981—83; Vanaturu apteek, 1983—88).

Laul, *Rein* (20. III 1939 Tallinn), helilooja ja muusikateadlane, kunstiteaduste dr. (1990, Moskva). Lõpetas 1967 kompositsiooni alal Leningradi konservatooriumi (V. Salmanovi kl.) ja 1970 muusikateaduse alal Leningradi Teatri-, Muusika- ja Kinematograafiainst-i aspirantuuri. A-st 1970 olnud Peterburi konservatooriumi teooriaõppejõud (a-st 1990 prof.). Uurimisvaldkonnaks on põhil. muusikateoste analüüs, uue Viini koolkonna heliloojad, P. Hindemith ja uuem eesti helilooming. **T:** Sümfoonia (1973), *Musica trista* (D. Šostakovitši mälestuseks, 1976), *Variatsioonid* kammerorkestrile (1967), Viiulisonaat (1965), 3 klaverisonaati, motett *Gloria* segakoorile (1973); mnt-d *О модулирующих формах* (Leningrad, 1986), *Мотив и музыкальное формообразование* (Leningrad, 1987) ja *Muusika sisse minek* (1999).
B: *Vastab Rein Laul.* — Teater. Muusika. Kino, 1999, 3.

Laul, *Venno* (11. IX 1938 Kuressaare), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1961 koorijuhina TRK (H. Kaljuste kl.) ja 1971 Leningradi konservatooriumi assistentuuri. Olnud 1960—66 Tallinna 22. keskkoolis muusikaõpetaja, 1966—72 „Estonia" teatris koormeister, a-st 1972 EMA õppejõud (a-st 1987 prof., 1982—92 rektor). Juhatas 1969—71 Rkl. Akadeemilise Meeskoori kooristuudiot, asutas selle alusel 1971 Eesti Poistekoori (a-st 1997 „Estonia" kooristuudio), olnud selle peadirigent. Koor on esinenud Euroopa riikides, Põhja-Ameerikas, Jaapanis ja Austraalias. 1986—96 oli L. Eesti Kooriühingu esimees, a-st 1980 olnud üldlaulupidude üldjuhte. Osalenud rahvusv. koorivõistluste žüriides. 1985—90 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV rahvakunstnik (1985). G. Ernesaksa koorimuusikaauhind 1996.

Laur, *Ants* (27. VI 1899 Saksi v. — 3. III 1996 Oakville, Ontario provints), keemik, *dr. ing.* (1929, Dresdeni tehnikaülikool). Lõpetas 1925 TÜ, oli a-ni 1936 sealsamas õppejõud, töötas 1936—42 TTÜ-s, oli 1936—40 kohtuliku ekspertiisi inst-i abidir. ja 1940—44 dir. Läks 1944 Saksamaale, oli 1947—48 Heidelbergi ülikooli keemialabori juh., 1948—51 Ankara ülikooli prof. ja 1951—65 Montreali firmade *Montreal Metals Company* ja *Federated Metals Canada Ltd.* peakeemik. Uurimusi keemilise analüüsi (potentsiomeetria, mahtanalüüsi) ja keemia ajaloo alalt, kirjutanud ka õpikuid. **T:** *Die potentiometrische Bestimmung des Kaliums.* — Acta, 1929; *Mõõtanalüüs* (1933).

Laur, *Hugo* (20. III 1893 Käru k., Salla v. — 30. XII 1977 Tallinn), näitleja. Õppis Tartus Treffneri gümnaasiumis, Riias ehituskoolis ja arhitektuuri prof. Berlofi eratehnikumis. Töötas 1911—18 ehitustehnikuna ja arhitektina, lavategevust alustas 1912 Riia eesti seltsis, oli 1918—49 „Estonia" ja 1949—65 Tallinna Draamateatri näitleja. Paistis laval silma erilise soojuse ja huumoritajuga. Mänginud ja lavastanud ka teistes Eesti teatrites, suurepärase sõnakunstnikuna esinenud palju raadios ja estraadikavades. Teinud ka lavastusi ja lavakujundusi, õpetanud deklamatsiooni ja jumestust. Mänginud filmis („Elu tsitadellis", „Jääminek"). 1951—55 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1950—53 Teatriühingu juhatuse esimees. ENSV rahvakunstnik (1947). NSVL-i rkl. preemia 1948 ja 1952, ENSV rkl. preemia 1950. **O:** Osias (Tammsaare *Juudit*), Piibeleht (Vilde *Pisuhänd*), Topias (Kivi *Nõmmekingsepad*), Jago, Trinculo ja Polonius (Shakespeare'i *Othello, Torm* ja *Hamlet*), Pearu (Tammsaare ja Särevi *Andres ja Pearu* ning *Vargamäe vanad ja noored*), Harpagon ja Orgon (Molière'i *Ihnus* ja *Tartuffe*), Sauna-Madis (Tammsaare ja Särevi *Vargamäe*), Lible (Lutsu *Kevade, Suvi* ja *Tootsi pulm*), Soin (Lutsu *Tagahoovis,* filmis 1956), Punttila (Brechti *Härra Punttila ja tema sulane Matti*).

Laur, *Toomas* (1. VIII 1932 Tallinn), ehitusteadlane, tehnikaknd. (1968). Lõpetas 1956 tööstus- ja tsiviilehituse erialal TPI, täiendanud end 1969—70 ja 1975 Soomes. Olnud 1956—60 TPI ehitusmaterjalide labori juh., 1960—66 Ahtme Ehitusmaterjalide Kombinaadi peatehnoloog, a-st 1966 TTÜ õppejõud (a-st 1978 dots.) ja a-st 1992 ehitustootluse inst-i dir. A-st 1996 Eesti tsemendi ja lubja standardimise komitee esimees. Uurimusi elamuhoolduse alalt ja ehitusmaterjalide, pms. portland-põlevkivitsementbetooni kohta. Loonud põlevkivi-tuhkbetooni tööstusliku tootmise rakenduslikud alused. ENSV rkl. preemia 1965. **T:** *Portland-Ölschieferzement als Quellzement* (autoreid). — Wissenschaftliche Zeitschrift der Bauhaus-Universität Weimar, 1996, 42; *Eesti väikeelamute remondi käsiraamat* (1998, koos L. Sasi ja L. Osaraga).

Laur, *Voldemar* (17. II 1927 Sänna v.), põllumajandusteadlane, põllumajandusdr. (1985). Lõpetas 1953 EPA. Oli 1953—62 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI Karja katsejaama teadur, 1962—80 Karja näidissovhoosi dir. ja ühtlasi katsejaama juh., 1980—93 Karja sovhoosis Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI vanemteadur. Uurinud liblikõieliste söödakultuuride (pms. lutserni) õhukesel kamar-karbonaatmullal kasvatamist. Tema uurimuste põhjal on Saaremaal kasvav kollane lutsern vormistatud sordiks 'Saaremaa kohalik' (esimene NSV Liidus registreeritud võsundiline kollase lutserni sort). 1971—76 EKP KK liikmeknd. ENSV tnl. agronoom (1965). Sotsial. töö kangelane (1966). **T:** *Lutsernikasvatus kamar-karbonaatmullal Eestis* (1962).

Laurand (a-ni 1936 Laurus), *Jüri* (9. V 1926 Väike-Maarja), maa-ajakirjanik. Mobiliseeriti 1944 Saksa tööteenistusse ning hiljem 20. SS-diviisi. Õppis 1946—51 TRÜ-s soome-ugri keeli, eksmatrikuleeriti pol. süüdistuse alusel. Oli 1946—48 Väike-Maarjas õpetaja, töötas 1952—62 samas rajoonilehe „Kommunismi Koit" korrektori, seejärel osakonnajuh. ja vastutava sekretärina ning 1962—82 Rakvere

rajoonilehe „Punane Täht" kirjandusliku kaastöölise ja põllum-osakonna juh-na. Sai tuntuks oma rahvaliku keelepruugi ning maaelu olupildikeste ja reportaažidega.

Laurentius, *Gustav* Johann (srn. sept. 1704 Järva-Jaanis), vaimulik. Sündis Tallinnas Oleviste kiriku köstri pojana, lõpetas 1675 Tallinna gümnaasiumi ja astus Wittenbergi ülikooli, kus kaitses 1679 teoloogiamagistri väitekirja. Oli 1680–83 Ambla pastor, 1685–88 Harju-Madise ja Risti, a-st 1688 Risti kiriku õpetaja, 1697 kutsuti pastoriks Järva-Jaani, kus Põhjasõja ajal tapeti (venelaste sissetungi ajal). Kirjutas 1686 praost A. Heiderichsi abikaasa surma puhul 21-salmilise eestikeelse leinalaulu „Heh selle, kumb siht hedda seest...".

Lauri, *Johannes* Oskar (6. XII 1891 Rannu v. – 5. I 1974 Stockholm), kirikutegelane. Lõpetas 1916 Tartu ülikooli usuteaduskonna, oli 1919–44 Otepää koguduse õpetaja (ka koolides usuõpetaja), 1929–44 Valga praost, 1934–44 konsistooriumi assessor, 1935–39 Lõuna vikaarkonna vikaar, 1944 vikaarpiiskop. Põgenes 1944 Saksamaale, siirdus 1947 Rootsi, oli 1957–64 Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kiriku piiskop ja 1964–74 peapiiskop. Avaldanud kõnesid ja jutlusi. **T:** *Jumal on armastus* (1967).

Lauri, *Lembit* (20. VI 1929 Tartu), raadioajakirjanik. Lõpetas 1953 TRÜ õigusteaduskonna, töötanud samast a-st ER-is reporteri ja saatejuhina. Teinud uurimuslikke saatesarju (ER-is „Kirjutamata memuaare", a-st 1977, ETV-s „Stoppkaader"), kirjutanud dokumentaalfilmistsenaariume. Algatas 1994 koos K. Gailitiga (1922–98) ER-i saatesarja „Eesti sõduritund". ENSV tnl. ajakirjanik (1971). Eesti Ringhäälingute Liidu „Kuldne mikrofon" 1996. **Stsenaariume:** *Igavesti Teie* (1976), *Vana arm ei roosteta* (1977), *Kuldrannake* (1981), *Väljak* (1985), *Loss* (1988), *Eesti mees sõdades* (1990), *Diplomaadi saatus* (1992). **T:** *Kirjutamata memuaare* (6 kd., 1986–92, Smuuli preemia 1987).

Lauristin, *Johannes* (29. X 1899 Tallinn – 28. VIII 1941), riigitegelane ja kirjanik, Olga L-i abikaasa, Marju L-i isa. Lõpetas 1914 Kuivajõe (Kose-Uuemõisa) ministeeriumikooli. Töötas 1915–16 „Voltas" ja a-st 1916 „Dvigatelis". A-st 1917 kommunistliku partei liige. Oli 1919–22 Eesti Vabariigi sõjaväes. Osales Üle-eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu ja Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu asutamises, oli viimase KK liige ja 1923–33 töölisnoorte ajakirja „Noor Tööline" toim. Koopteeriti pärast EKP III kongressi 1922 EKP KK-sse, valiti samal aastal Eestimaa Töölisühingute Üldliidu Kesknõukogu juhatusse ja 1923 Riigikogusse. Märtsis 1923 arreteeriti ning 1924 mõisteti 7 aastaks ja 1932. a. 34 protsessil 6 aastaks sunnitööle. Pärast amnestia alusel vanglast vabanemist (1938) valiti EKP Illegaalsesse Bürroosse, töötas Tallinna haigekassa inspektorina. Oli pärast Eesti annekteerimist 1940 EK(b)P KK sekretär, aug-st 1940 ENSV RKN-i esimees, juhtis riigivõimu ülevõtmist. 1941 NSVL Ülemnõukogu saadik, 1940–41 ENSV Ülemnõukogu saadik. Hukkus arvat. Tallinnast evakueerudes eskaadrimiinitsejal „Jakov Sverdlov". — Ilukirjandusloomingut avaldas Juhan Madariku pseud-i all. Esimesed lühijutud ilmusid 1922–23 ajakirjas „Noor Tööline". 1925–27 vanglas kirjutatud rom. „Riigikukutajad" ilmus 1929 Leningradis (²1987 Tallinnas). Vanglas alustatud rom-isarjast „Vabariik" on ilm. I (1941), II ja IV osa (1953). Romaani III ja V osa on kaduma läinud. 1955 ilmusid „Jutustused". Loomingu põhiteemad on klassivõitlus ja EKP põrandaalune tegevus. 1950–91 Tallinnas mälestussammas (G. Pommer, K. Lüüs, 1950).

B: D. Rudnev. *Johannes Lauristin*. Tln., 1962; E. Priidel. *Mööda Kuivajõe radu*. Tln., 1965.

Lauristin, *Marju* (7. IV 1940 Tallinn), ajakirjandusteadlane, sotsioloog ja poliitik, Johannes ja Olga L-i tütar, Jaak Alliku poolõde, Peeter Vihalemma abikaasa, filoloogiaknd. (1976). Lõpetas 1966 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud 1962–66 ER-i toim-na, 1970. a-st TÜ-s: olnud 1970–72 sotsioloogialaboratooriumi juh., seejärel ajakirjandusõppejõud (a-st 1983 dots., 1987–89 žurnalistikakateedri juh., 1995–99 sotsiaalpoliitika prof., a-st 1999 erakorraline prof.). Avaldanud uurimusi massiteabe ja kultuurisotsioloogia alalt. 1968–90 NLKP liige, Eestimaa Rahvarinde I eestseisuse liige (1988) ja Eesti Sots-dem. Iseseisvuspartei (1990) asutajaid ja esimene esimees, partei liitudes teiste erakondadega kuulub Rahvaerakonda Mõõdukad. 1989–91 NSV Liidu rahvasaadik, 1990 Eesti Komitee liige ning 1990–92 EV Ülemnõukogu liige (viimases juh. asetäitja), 1992–95 ja a-st 1999 EV Riigikogu liige, 1992–94 sotsiaalminister. Kirjutanud pol. programmdokumente. **T:** *Massikommunikatsiooni teooria* (1977, koos P. Vihalemmaga), *Rajooonileht ja lugeja* (1987, koos S. Uusi ja J. Peegliga), *Meie muutuv elulaad* (1988, koos E. Hioni ja P. Vihalemmaga), *Viron vapauden tuulet* (Helsingi, 1989, koos P. Vihalemma ja R. Ruutsooga), *Towards a civic society* (1993, autoreid), *Return to the Western world. Cultural and political perspectives on the Estonian post-communist transition* (1997, koos P. Vihalemma, K. F. Rosengreni ja L. Weibulliga), *Political control and ideological canonisation. The Estonian press during the Soviet period* (Marburg, 1997), *Transformations of public sphere and changing role of the media in post-communist society* (Montreal, 1998).

Lauristin (a-ni 1939 Künnapuu), *Olga* (28. IV 1903 Kolga v.), riigi- ja ühiskonnategelane, a-st 1939 Johannes L-i, a-st 1945 Hendrik Alliku abikaasa, Marju L-i ja Jaak Alliku ema, Vilen Künnapu tädi. Eestimaa Kommunistliku Partei liige a-st 1920. Lõpetas 1922 Tallinna tütarlaste kommertskooli, õppis 1922–24 TÜ-s. Osales 1920. a-il kommunistlikus noorsooliikumises. Mõisteti 1924. a. 149 protsessil eluks ajaks sunnitööle; vabanes amnestia põhjal 1938. Töötas 1938–40 Tallinna Ühises Haigekassas. Valiti 1940. a. juulis Riigivolikogu uude koosseisu (oli selle sekretär) ja 1941 NSVL Ülemnõukogusse. Oli 1941 ENSV Kirjandus- ja Kirjastusasjade Peavalitsuse ülem, 1944–47 sotsiaalkindlustus- ja 1947–51 kinematograafiaminister; 1952 heideti parteist välja (seoses H. Alliku arreteerimisega), 1953 liikmelisus taastati. Töötas 1951–56 toim-na. Oli 1956–61 Välismaaga Sõpruse ja Kultuurisidemete Arendamise Eesti Ühingu Presiidiumi esimees, 1961–89 Eesti Vab. Rahukaitsekomitee esimehe asetäitja, 1969–89 ühtlasi Nõukogude Rahufondi Eesti Vab. Osk. esimees. 1941–54 NSVL Ülemnõukogu saadik ja 1946–50 Presiidiumi liige, 1940–47 ENSV Ülemnõukogu saadik. 1941–51 EK(b)P KK liige.

Laurits, *Peeter* (6. III 1962 Tallinn), foto- ja installatsioonikunstnik. Õppinud 1981–82 Leningradi ülikoolis klassikalist hiina keelt ja Idamaade ajalugu, 1983–84 TRÜ-s inglise filoloogiat, 1991–92 *New York International Centre of Photography*'s fotograafiat ja kultuurisemiootikat. Töötanud 1986–90 Eesti Draamateatris fotograafina. Asutas 1992 koos H.-E. Merilaga „Destudio" ja 1996 koos Leelo L-a (s. 1963), T. Kalve, H. Krulli jmt. mõttekaaslasega kunstikeskuse Kütioru Avatud Ateljee. Korraldanud isikunäitusi (sh. „Concerto Grosso", 1990, „Haigused ja metamorfoosid I, II", 1993, koos H.-E. Merilaga ja „Taeva atlas", 1998), osalenud paljudel rahvusv. näitustel. Loonud kontseptualistlikke fotokollaaže (sarjad „Pietà", 1993, „Valmid", 1994, „Kama Suutra", 1995, ja „Aadama ülikond", 1996, koos H.-E. Merilaga), kasutades semiootilist mõistukõnet ning

Lembit Lauri

Johannes Lauristin

Marju Lauristin

Olga Lauristin

Peeter Laurits

…mbit Lauri

…nnes Lauristin

… Lauristin

…uristin

…urits

ühendades eri stiile. Kirjutanud foto- ja maalikunstialaseid art-eid. Mänginud filmis („Minu Leninid", 1997).

Laurmann, *Emil* (5. XI 1890 Märjamaa v. — 10. XI 1954 Cambridge, Suurbritannia), füüsikaeksperimentaator. Õppis Strelitzi tehnikaülikoolis elektrotehnikat. Oli P. Kapitsa lähim abiline (Petrogradis, Cambridge'is ja Moskvas), 1938–54 D. Shoenbergi (s. 1911) assistent (Cambridge'is). Uurimusi Zeemani efekti ja ülijuhtivuse kohta.

Lauter, *Ants* (5. VII 1894 Velise v. — 30. X 1973 Tallinn), lavastaja, näitleja, teatrijuht ja pedagoog. Lõpetas 1911 Tallinna kaubanduskooli. Alustas lavategevust 1913 „Estonias", mängis 1916–18 Novgorodi teatris, oli 1918–41 (vaheajaga) „Estonia" draamajuht ning 1926–27 „Endla" lavastaja, 1942 Jaroslavlis ENSV Rkl. Kunstiansamblite asutajaid ja a-ni 1944 draamatrupi juht. Oli 1944–49 „Estonia" ja 1949–50 Tallinna Draamateatri peanäitejuht (1950–51 näitleja), kosmopolitismis süüdistatuna 1951–58 „Vanemuise" näitleja ja lavastaja (1953–55 kunstiline juht), 1958–59 „Estonia" dir. ja hiljem kunstiline konsultant. Võimeka teatrijuhina tõi eesti teatrisse nõudlikkuse, distsipliini ja kõrge vaimsuse, näitlejana paistis silma mõtteselguse ja täpsuse poolest. Õpetas 1938–41 ja 1946–50 rkl. teatrikoolides (1947–50 prof.), oli 1945–50 ja 1969–73 ENSV Teatriühingu juhatuse esimees. Mänginud 1920. a-ist filmides („Mineviku varjud", „Mäeküla piimamees", „Mehed ei nuta"), hiljem ka telelavastustes („Parkinsoni seadus"). Ilm. on tema mälestuste ja art-te kogumik „Käidud teedelt" (I 1979, II 1982). NSVL-i rahvakunstnik (1948). ENSV rkl. preemia 1947 ja 1948, NSVL-i rkl. preemia 1952. A-st 1975 annab Eesti Teatriliit temanim. noore näitleja ja lavastaja preemiat. **L:** Gogoli *Revident* (1918, 1949 ja 1955, mängis Hlestakovi ja Linnapealikut), Tšehhovi *Kirsiaed* (1919), Tolleri *Masinahävitajad* (1924), Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper* (1930, mängis Väitsa-Mackie't), Raudsepa *Vedelvorst* (1932), *Salongis ja kongis* (1933), *Mikumärdi* (1936) ja *Tagatipu Tiisenoosen* (1946), Shakespeare'i *Suveöö unenägu* (1937, mängis Theseust) ja *Mõõt mõõdu vastu* (1954), Kivika ja Annisti *Nimed marmortahvlil* (1939, mängis Kaptenit), Tšehhovi *Kolm õde* (1947, mängis Veršininit, ja 1954). **O:** Jalaka Jaan (Kitzbergi *Püve talus*, 1925, 1930 ja 1934, ka lavastaja), Hamlet ja Othello (Shakespeare'i *Hamlet* ja *Othello*), Leo Saalep (Vilde *Tabamata ime*), Peer Gynt (Ibseni *Peer Gynt*), Topaze (Pagnoli *Eluaabits*), Hans Ilves (Vilde *Side*), Paralepp (Tammsaare ja Särevi *Pankrot*), Jaak Jooram (Raudsepa *Mikumärdi*), Shylock (Shakespeare'i *Veneetsia kaupmees*), sir Fogg (Verne'i ja Kohouti *80 päevaga ümber maailma*).
B: K. Kask. *Ants Lauter*. Tln., 1965.

Lauw [*lau*], *Woldemar* Johann von (nov. 1712 — 26. II 1786 Põltsamaa), baltisaksa tööstur. Päris 1750 Põltsamaa mõisa, asutas sinna klaasi- (1761), vasetagumis-, tärklise-, nahaparkimis-, portselani- ja peeglimanufaktuuri (viimase 1782), apteegi (1766, Eesti esimene maa-apteek) ja haigla (juh. P. E. Wilde). Laskis 1770. a-il ehitada Põltsamaa linnuse varemeile rokokoostiilis sisekujundusega lossi.

Lawing, *Jüri* (1. II 1941 Kikka k., Veriora v.), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1978, Moskva). Lõpetas 1964 autotranspordi erialal TPI, täiendanud end 1994 Viinis, 1995 Delftis ja 1997 Helsingis. Olnud 1970–80 NSVL TA Majandusmatemaatika Keskinst-i Eesti filiaali teadur, 1980–97 TTÜ Eesti Majanduse Inst-i teadur ja sektorijuh. ning a-st 1997 TTÜ prof. ning veonduse ja liikluskorralduse õppetooli juh. Uurimusi reisijateveo korraldamise ja juhtimise, transiitvedude, veonduse infrastruktuuri arengu ning Eesti transpordi arengu ja transpordipoliitika kohta. **T:** *On transit through Estonia*. — Transportas, 1994, 9; *Die Seehäfen Estlands und ihre Bedeutung für die estnische Außenwirtschaft* (koos W. Rutziga). — Internationales Verkehrswesen, 1997, 10.

Lebedev, *Dimitri* (28. VIII 1872 Uduvere k., Halinga v. — 8. I 1935 Tallinn), sõjaväelane, kindralmajor (1921). Õppis 1893–95 Vilniuse sõjakoolis. Lõpetas 1904 Peterburis Nikolai kindralstaabi akadeemia, kutsuti 1911 sinna õppejõuks. Osales I maailmasõjas Vene kindralstaabiohvitserina. Kutsuti 1917 rindelt tagasi, pidas uuesti akadeemias loenguid, oli ajakirjade „Русский инвалид" ja „Военное дело" toim., töötas 1918–20 Vene Loodearmee staabis. Opteeris 1921 Eestisse, asus teenima Eesti sõjaväkke, oli 1921–27 Eesti Kõrgema Sõjakooli taktikaprof-i kt.; lahkus seejärel tegevteenistusest ja tegutses ärimehena (relvade ostu-müügitehingute vahendajana). Oli 1934 nn. sõjalaevade protsessis kohtu all, mõisteti õigeks, kuid tal keelati edaspidi kanda Eesti sõjaväelase mundrit. Suri operatsioonijärgsesse südamerabandusse.

Leberecht [*le:bereht*], *Hans* (1. XII 1910 Peterburi — 10. XI 1960 Tallinn), kirjanik. Õppis 1935–37 Leningradis Gorki-nim. Kirjanduse Õhtuülikoolis, osales II maailmasõjas Punaarmees. Oli 1945–51 „Советская Эстония" erikorrespondent, 1951–55 ENSV Ülemnõukogu saadik. Alustas kirjutamist Leningradis, teoste esmatrükid on venekeelsed, eesti keeles ilmusid enamasti J. Tamme (1896–1968) autoriseeritud tõlkes. Sai tuntuks jutustusega „Valgus Koordis" (1949, e. k. tõlkinud L. Remmelgas, NSVL-i rkl. preemia 1949; tõlgitud 23 keelde; film 1950, L. Normeti ooper 1955), mis tolleaegse ideoloogilise skeemi kohaselt kujutab kolhooside moodustamist. Käsitlenud ka tööliste elu (rom. „Kaptenid", 1956, film „Andruse õnn", 1955) ja sõjasündmusi (rom. „Sõdurid lähevad koju", 1957). ENSV tnl. kirjanik (1959). **T:** jutustused *Teel* (1951) ja *Ühes majas* (1958, film „Ühe katuse all", 1962), rom. *Vassarite paleed* (1960), novellikogu *Pronkssõrmus* (1961), *Teosed* (5 kd., 1963–69).

Ledebour [*lędebu:r*], *Carl* Christian *Friedrich* von (8. VII 1785 Stralsund — 4. VII 1851 München), saksa päritolu botaanik (süstemaatik), *dr. phil.* (1805, Saksamaa). Õppis 1802–05 Greifswaldi ülikoolis, töötas 1805–11 samas botaanikaaias. Oli 1811–36 Tartu ülikooli loodusteaduste prof. ja botaanikaaia juh. (laiendas botaanikaaeda praeguste piirideni ja ehitas sinna esimese kasvuhoone), 1836–51 Odessa, Heidelbergi ja Müncheni ülikooli emeriitprof. Korraldas 1826–27 botaanilise uurimisretke Altaisse (täiendas sealt Tartu botaanikaaia kogusid) ja avastas 400 uut taimeliiki. Koostas esimese Venemaa floora käsitluse, mis on täielikult avaldatud (a-ni 1935 ainus Venemaa taimestiku käsitlus). L-i järgi on nimet. 28 taimeliiki ja üks taimeperekond. Vladimiri 3. järgu orden (1823). **T:** *Flora Altaica* (4 kd., 1829–33), *Flora Rossica* (4 kd., 1842–53).

Leedjärv, *Laurits* (9. VIII 1960 Koogi k., Jõelähtme kn.), astronoom, füüsika-matemaatikaknd. (1990). Lõpetas 1983 teoreetilise füüsika erialal TRÜ, töötanud seejärel Tartu Observatooriumis, olnud a-st 1999 selle dir. A-st 1998 ajakirja „Astronomy and Astrophysics" kolleegiumi liige. Uurimusi pms. muutlike kaksiktähtede kohta. Teinud kindlaks sümbiootiliste kaksiktähtede komponentide füüsikalisi karakteristikuid, arendanud unikaalse sümbiootilise tähe *CH Cygni* mudelit. **T:** *Continuum energy distributions of symbiotic stars from X-ray to radio wavelengths* (1988), *The long-period symbiotic binary CH Cygni. IV* (koos M. Mikołajewskiga). — Astronomy and Astrophysics, 1995, 300; *A spectroscopic study of the long-period binary star WY Geminorum*. — Astronomy and Astrophysics, 1998, 338.

Leesi, *Lauri* (10. III 1945 Taritu k., Lümanda v.), pedagoog, koolijuht ja kultuuritegelane. Lõpetas 1970 prantsuse filoloogina TRÜ. Töötanud 1972—92 Tallinna keeltekoolis prantsuse keele õpetajana ja a-st 1992 Tallinna Prantsuse Lütseumi dir-na ja prantsuse keele õpetajana. Propageerinud võõrkeelte õpetamisel kulturoloogilist meetodit. Kirjutanud u. 30 prantsuse, vene ja inglise keele õpikut kõikidele kooliastmetele. Avaldanud vestesarja „Üksildase uitaja mõtisklusi" (1991), eestindanud Molière'i, J. de La Fontaine'i, A. Rimbaud' jmt. loomingut ning ligi 50 šansooni. Prantsusmaa Akadeemiliste Palmide orden 1997. **T:** *Le Français — Mon Amour. Õpik väikestele eestlastele, kes armastavad prantsuse keelt* (1994), *Inglise keel — minu rõõm: õpik veidi suurematele eestlastele, kes armastavad inglise keelt* (1996).

Leesment, *Hans* (13. II 1873 Abja v. — 26. VIII 1944 Tallinn), sõjaväelane, sanitaarkindralmajor (1933). Lõpetas 1899 Tartu ülikooli arstiteaduskonna, täiendas end Moskvas ja Berliinis. Osales sõjaväearstina Vene-Jaapani sõjas ja I maailmasõjas, 1908—14 töötas Tallinnas arstina. Naasis 1917 kodumaale ja määrati I. Eesti polgu vanemarstiks, 1918 oli Eesti diviisi arst. Vabadussõjast võttis osa 1. diviisi arstina. Eesti Punase Risti asutaja ja 1919—40 selle president, 1941—44 Eesti Rahva Ühisabi sanitaarala juht. Asutava Kogu ning II, III ja VI Riigikogu liige (Kristliku Rahvaerakonna esindaja). Vabadusristi III liigi 2. järk.

Leesment (a-ni 1935 Lensment), *Hans* Karl (23. VIII 1915 Jäärja v. — 14. III 1996 Malmö), põllumajandusteadlane, Kaarel Liidaku väimees, *dr. agr.* (1956, Kiel). Õppis 1936—42 Tartu ülikoolis agronoomiat ja 1952—53 Kieli ülikoolis piimandust. Töötas 1940—44 „Võiekspordis" piimakontrolli alal, Õisu Piimandusinst-s ja kodutalus. Mobiliseeriti 1944 Saksa 6. piirikaitse rügementi, läks sept. 1944 Rootsi. Oli 1945—52 Stockholmi ülikooli assistent, 1953—57 Rootsis meiereide õppe- ja katseasutuse assistent, 1957—70 Rootsi Meiereide Keskliidu mikrobioloogiaosk. ja 1970—80 uurimisosk. juh., 1969—80 Rootsi esindaja Rahvusv. Meiereiföderatsioonis (*International Dairy Federation*). Avaldanud uurimusi piimabakterioloogia ja -hügieenikontrolli alalt.

Leesment, *Leo* (17. IV 1902 Riia — 16. I 1986 Tartu), õigusajaloolane, õigusteaduse dr. (1932). Lõpetas 1925 TÜ õigusteaduskonna. Oli 1925—32 TÜ stipendiaadina Austrias ja Prantsusmaal. A-st 1928 TÜ õppejõud (1934—38 dots., 1938—45 prof., 1945—50 dots.), 1951—56 poliitvang, 1957—65 TRÜ Teadusliku Rmtk. osakonnajuh. Uurinud ja õpetanud Eesti õiguse ajalugu ning Rooma õigust, tõlkinud ilukirjandust hiina keelest. Uurinud Kihnu saare ja Saarde khk-a ajalugu. **T:** *Der Livländische Rechtsspiegel und Seine Abweichungen vom Sachsensspiegel* (1926, magistritöö), *Die Verbrechen des Diebstahls und des Raubes nach den Rechten Livlands im Mittelalter* (1931, doktoriväitekiri), *Rooma õiguse põhijooned* (1940), *История Швеции* (1974, autoreid), *Tartu Ülikooli ajalugu* I—III (1982, autoreid).

Leet, *Felix* (ka *Feliks*) (26. V 1922 Pärnu), raadioajakirjanik. Õppis 1947—48 TPI-s majandust ning hiljem EKP KK juures asuvas vab. parteikoolis, lõpetas 1967 TRÜ ajaloolasena. Teenis 1943—46 eesti laskurkorpuses. Oli 1946—48 ajalehe „Noorte Hääl" osakonnajuh. ning 1949 ja 1953—55 Pärnu korrespondent, 1952—53 ajalehe „Nõukogude Hiiumaa" toim., 1955—90 ER-is „Päevakaja" ja teiste teabesaadete korrespondent ja kommentaator (põhil. Pärnus). Teinud reportaaže Lõuna-Eesti elust ja põllum-st. Osalenud aktiivselt skandiliikumises. ENSV tnl. ajakirjanik (1985).

Leet (pseud.; s. Johanna Preide, a-st 1940 Raukas), *Mare* (30. XII 1913 Tartu — 15. VII 1997 Stockholm), näitleja. Õppis „Vanemuise" stuudios ja Draamastuudio teatrikoolis. Töötas 1932—44 „Estonias", põgenes 1944 Rootsi, mängis seal eesti teatrites. Oli tuntud ka etlejana (esitas eriti M. Underi luulet). **O:** Fanny (Pagnoli *Kauged rannad* ja *Tseesar*), Milli (O'Neilli *Oi, noorus!*), Ilona (Wuolijoki *Niskamäe naised* ja *Niskamäe leib*), Krõõt (Tammsaare ja Särevi *Andres ja Pearu*), Laura (Vilde *Pisuhänd*), Bianca (Shakespeare'i *Tõrksa taltsutus*).

Leetberg, *Kaarel* (26. XI 1867 Vihula v. — 2. IV 1945 Rakvere), keeleteadlane ja pedagoog. Õppis 1889—93 Tartu ülikoolis keeleteadust. Oli 1897—1915 Peterburis koduõpetaja ja 1917—33 Rakveres eesti keele õpetaja. Avaldas art-eid keeleteaduse ja keelekorralduse kohta (kaitstes rahvakeelt, vastustas J. Aaviku keeleuuendust), õpikuid ja eesti kirjanduse käsitlusi, tõlkis soome, vene ja saksa kirjandust (sh. B. Russowi „Liivimaa kroonika", 2 osa, 1920—21).

Leete, *Kai* (26. V 1910 Tartu — 14. III 1995 Võru), koreograaf-lavastaja, tantsupedagoog ja tantsija. Õppis tantsu erastuudiotes ja I. Urbeli juures. Tantsis 1927—41 (vaheaegadega) „Vanemuises" ja 1935—39 mitmes välisriigis (Prantsusmaal, Belgias). Mängis 1940. a-il Narva ja Valga teatrites ning tegutses tantsuõpetajana, a-st 1960 töötas Võrus rahvatantsu- ja balletiõpetajana. Loonud tantse harrastustantsurühmadele („Võrokeste tands", „Kaie kargus", „Piibumeistrite tants"). Lavastanud maakonna tantsupidusid. ENSV tnl. kultuuritegelane (1967).

Leetmaa (a-ni 1950 Vink), *Liia* (16. VII 1924 Nõmme), baleriin ja balletipedagoog. Õppis 1930—40 E. Litvinova balletistuudios, hiljem Leningradi ja Moskva koreograafiakoolis, võitis 1939 Brüsselis rahvusv. balletivõistlusel kuldmedali. Olnud 1947—65 „Estonia" balletisolist ja 1948—80 Tallinna Koreograafiakooli klassikalise tantsu õpetaja (hiljem konsultant). Eesti klassikalise balletikoolkonna rajajaid. Õpilasi: T. Randviir, E. Poznjak-Kõlar, M. Murdmaa, J. Lehiste. Kirjutanud klaveripalu. ENSV tnl. õpetaja (1966). **O:** Ottilie (Tšaikovski *Luikede järv*), Saarepiiga ja Linda (Kapi *Kalevipoeg*), Zarema (Assafjevi *Bahtšisarai purskkaev*), Võõrasema (Prokofjevi *Tuhkatriinu*).

Leets, *Georg* (8. VIII 1896 Pärnu — 18. X 1975 Tallinn), sõjaväelane ja sõjaajaloolane, kolonel (1930). Õppis Pärnu gümnaasiumis, mis 1915 evakueeriti Petrogradi, lõpetas 1917 Pauli sõjakooli, osales I maailmasõjas. Vabadussõjas oli 1. suurtükiväepolgus. Lõpetas 1923 TÜ õigusteaduskonna ja 1932 Kõrgema Sõjakooli. Määrati 1934 Tartu sõjaväeringkonna ülemaks. Oli sügisest 1939 suurtükiväe inspektor, 1940—41 Eesti territoriaalkorpuse 180. diviisi suurtükiväe ülem. 1941 arreteeriti, 1943 mõisteti 10 aastaks vangi ja 5 aastaks asumisele, oli a-ni 1951 Norilski vangilaagreis. Elas a-st 1957 Tallinnas, 1965—73 töötas ajutiselt vanemteadurina Tallinna Linnaarhiivis. Oma relvakogu (108 eset) kinkis Tallinna Linnamuuseumile. Vabadusristi I liigi 3. järk ja II liigi 3. järk. J. Smuuli preemia 1981. **T:** *Kuidas algas Vabadussõda 15 aasta eest* (1933), *Narva lahing 28. novembril 1918* (1939), *Абрам Петрович Ганнибал* (1980, [3] 1998), *Kuusteist aastat Siberis.* — Looming, 1989, 7, 8.

Leetsar, *Jaan* (3. IV 1946 Põltsamaa), majandustegelane, majandusdr. (1997, Läti põllum-ülikool). Lõpetas 1971 EPA hüdrotehnikainsenerina. Töötanud 1964—66 Vändras koondise „Eesti Põllumtehnika" töödejuh. ja meistrina, 1971—78 ENSV Maaparanduse ja Veemajanduse Komitee peainsenerina, 1978—90 „Eesti Maaparandusprojekti" osk-a-juhatajana. Olnud 1990—92 Eestimaa Talupidajate Keskliidu peadir., 1992—94 EV põllum-minister, a-st

Lauri Leesi

Hans Leesment

Leo Leesment

Mare Leet

Kaarel Leetberg

...ri Leesi

...s Leesment

...Leesment

...Leet

...l Leetberg

1994 EPMÜ prof., 1994—95 Riigikogu liige. ÜRO Toitlus- ja Põllumajandusorg-i (FAO) hõbemedal 1994. **T:** *Kaasaegne ühistegevus ja maamajandus* (1996), *Põllumajanduse arendamisest Eestis* (1996), *Ühistud — asutamine ja tegevus* (1996), *Ühistegevuse ABC* (1999), *Ühistegevuse areng ja perioodid Eestis* (1999).

Lehestik, *Paul* (13. II 1926 Verhulitsa k., Järvesuu v. — 18. VI 1994 Põlva), pedagoog. Lõpetas 1961 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna. Töötas a-st 1946 õpetajana, 1959—67 Piiroja 8-kl. kooli dir-na, 1967—88 Põlva keskkooli dir-na ja 1988—94 Põlva mk. haridusnõunikuna. Oli 1990—94 Johannes Käisi Seltsi juhatuse esimees. Avaldas Ühisk. Pedagoogika Uurimise Inst-i uurijana palju pedagoogikaart-eid ja pidas a-st 1964 õpetajate täienduskursustel, raadios, televisioonis ning linna- ja maakoolides loenguid. ENSV tnl. õpetaja (1987). J. Käisi preemia 1986, E. Koemetsa preemia 1989 ja J. Hurda preemia 1992. **T:** *300 aastat emakeelset kooli Põlvas* (1988). **B:** *Koolimees Lehestik.* Põlva; Tln., 1996.

Lehis, *Aino* (29. VIII 1928 Tallinn), nahakunstnik, Enno L-e abikaasa. Lõpetas 1953 ERKI, oli 1961—93 samas õppejõud (a-st 1968 dots.). Nii figuraalkompositsioonilise kui ka ornamentaalse ja abstraktse lahendusega loomingut iseloomustab eelkõige koloriidilt rikas akvarelne nahamaal, mida on täiendatud nahakunsti teiste tehnikatega, nagu vooli, tempeltrüki, põime ja intarsiaga (kotid, 1981—87; külalisrmt. „Laudamadonnad", 1984; J. Barbaruse rmt-u „Geomeetriline inimene" köide, 1995). **B:** *Aino Lehis: Nahkehistööd.* Tln., 1989.

Lehis, *Enno* (28. II 1912 Loksa), akvarellist, Aino L-e abikaasa. Õppis 1930—34 TK-s trompetit ja 1944—51 ERKI-s maali. Oli 1942—44 Jaroslavlis ENSV Rkl. Kunstiansamblite sümfooniaorkestris trompetimängija, töötas 1944—64 ER-i estraadiorkestris, a-st 1964 olnud vabakunstnik. Akvarellistina loonud pms. maastikumaale ja portreid, aga ka olustikumaale. **T:** sari *Lapsepõlv* (1958), *Põrandapesija* (1960), *Kooliarst* (1962), mapp *12 reproduktsiooni* (1966).

Lehiste, *Ilse* (31. I 1922 Tallinn), keeleteadlane, TÜ audr. (1989). Õppis 1941—42 TÜ-s. Läks 1944 Saksamaale, lõpetas 1948 Hamburgi ülikooli slaavi ja germaani keelte erialal. Elanud a-st 1949 USA-s. Oli 1951—56 Detroidi ülikoolis saksa keele õppejõud, õppis 1955—59 Michigani ülikoolis keeleteadust (*Ph. D.*, 1959), oli a-ni 1963 sealsamas teadustöötaja ja 1963—87 Ohio ülikooli õppejõud (a-st 1965 prof.). Avaldanud monograafiaid ja art-eid akustilise foneetika, fonoloogia, prosoodia ja meetrika ning keelekontaktide uurimise alalt. Kirjutanud käsitluse eesti kirjanduse kohta ja tõlkinud eesti kirjandust inglise keelde (A. Viirlaid). **T:** luulekogu *Noorest peast kirjutatud laulud* (Toronto, 1989), uurimused *Acoustical characteristics of selected English consonants* (Bloomington, 1964), *Consonant quantity and fonological units in Estonian* (Bloomington, 1966), *Suprasegmentals* (Cambridge, 1970), *Principles and methods for historical linguistics* (Cambridge, 1979, koos R. J. Jeffersiga).

Lehiste (a-st 1964 Lass), *Juta* (23. VI 1941 Tall-v.), baleriin ja tantsupedagoog, Jüri Lassi abikaasa. Lõpetas 1960 Tallinna Koreograafiakooli ja 1972 inglise filoloogina TRÜ. Olnud 1960—86 „Estonia" balletisolist, tantsinud ka varieteekavades, a-st 1987 töötanud pedagoogina TPÜ-s (a-st 1988 prof.) ja a-st 1993 ka Tallinna Balletikoolis. Avara ampluaaga tantsija, paistnud enim silma 20. saj. koreograafilise mõtte väljendajana. ENSV rahvakunstnik (1985). Balleti aastapreemia 1983. **O:** Myrtha (Adami *Giselle*), Medeia (Barberi *Medeia*), Kratt (Tubina *Kratt*), Prostituut (Bartóki *Võlumandariin*), Carmen (Bizet' ja Štšedrini *Carmen*), Joanna (Tambergi *Joanna tentata*), Kuradike (Petrovi *Maailma loomine*), Naine (*Naine*, Berio muusika).

Leht, *Kalju* (1. I 1926 Karste k., Kooraste v.), pedagoogikateadlane ja kirjandusloolane, filoloogiaknd. (1967). Lõpetas 1955 TRÜ eesti keele osk-a. Töötanud 1949—54 Tallinnas kooliõpetajana, 1954—61 haridusmin-s ametnikuna, 1961—91 ENSV Pedagoogika TUI-s teadurina (a-st 1964 sektorijuh-na) ja a-st 1992 ajakirja „Kooliuuenduslane" tegevtoim-na. Käsitlenud kirjanduslugu, kirjanduse õpetamise metoodikat, loovust ja kunstikasvatust. Koostanud kirjandusõpikuid („Väliskirjandus. Õpik keskkoolile", 1957, [13]1988; „Kirjanduse lugemik VIII klassile", 1984).

Leht, *Malle* (11. XII 1953 Tartu), botaanik (taimesüstemaatik ja morfoloog), Ülo Arendi tütar, *Ph. D.* (1997). Lõpetas 1977 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1977 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-i botaanikaosk-s (a-st 1998 vanemteadurina), olnud 1992—98 TÜ-s ja 1992—95 EPMÜ-s õppejõud. Uurinud pms. roosõieliste ja liblikõieliste süstemaatikat ja morfoloogiat ning hiireherne perekonna (*Vicia* L.) fülogeneetilist süstemaatikat ja fülogeograafiat. Osalenud „Eesti punase raamatu" (1998), „Läänemere regiooni punase raamatu" ja „Balti floora" („Flora of the Baltic Countries"; I kd. 1993, II kd. 1996) koostamisel, olnud „Eesti taimede määraja" (1999) toim. ning Eesti taimede levikuatlase koostajaid ja haruldaste taimeliikide seireprogrammis osalejaid. 1983—92 Eesti Looduseuurijate Seltsi botaanikasektsiooni sekretär. EV teaduspreemia 1999. **T:** *Cladistic analysis of the data published in the „Monographie der Gattung* Potentilla" *by Th. Wolf.* — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Biology, 1996, 45; *The genus* Potentilla L. *in Estonia, Latvia and Lithuania: distribution, morphology and taxonomy* (1997), *Origin, chromosome number and reproduction biology of* Potentilla fruticosa (Rosacea) *in Estonia and Latvia* (koos Ü. Reieriga). — Acta Botanica Fennica 1999, 162.

Lehtla, *Tõnu* (14. VI 1947 Türi), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1976, Odessa). Lõpetas 1970 elektriinsenerina TPI, täiendanud end Leningradis (1978) ja Bratislavas (1979—80). Töötanud a-st 1973 TTÜ õppejõuna (a-st 1992 robotitehnika õppetooli juh. ja prof.). Uurimusi elektriajamite teooria ja robotitehnika alalt. **T:** *Tööstusrobotid. Otstarve ja ehitus* (1985), *Robotite juhtimine* (1994), *Automaatjuhtimine* (1997, koos J. Tomsoniga).

Lehtmets, *Tõnis* (22. X 1937 Luusika k., Paasvere v.), kirjanik. Lõpetas 1961 eesti filoloogina TRÜ. Olnud Tartus ajakirjanik, 1974—85 ENSV Kirjanike Liidu Tartu osk. konsultant, hiljem vabakutseline kirjanik. Avaldanud luulet ja lühiproosat ning dramaatilisi inimsaatusi kujutavaid, terava probleemiasetusega romaane. **T:** *Esimesed värsid* (1960), *Läkemõtted* (1974), rom-d *Pakane* (1967), *Margupuuga mõõdetud maa* (1976), *Tume laas* (1978) ja *Kompromiss* (1982).

Kalju Leht

Malle Leht

Leibak, *Eerik* (2. II 1960 Tallinn), looduskaitsja ja ornitoloog. Õppis 1978—81 TRÜ-s. Töötas 1982—90 Nigula LK-alal, a-st 1992 olnud Eestimaa Looduse Fondi looduskaitsespetsialist. Tegelnud Eesti põlismetsade, ranna- ja lamminiitude ning märgalade inventeerimise projektidega ja Eesti kaitsealade võrgustiku kujundamisega. Algatanud mitme Eesti kaitseala (sh. Soomaa ja Puhatu) rajamise. Soomaa ja Karula rahvuspargi nõukogu liige. Koostanud ja toimetanud loodusüllitisi (sh. toimetanud „Euroopa linnud", 2000). Korrastanud ornitoloogiaalast oskussõnavara. EV teaduspreemia 1994. **T:** *Karula maastikukaitseala linnustik 1979—1991.* — Loodusevaatlusi, I (1991); *Birds of Estonia. Status, Distribution and Numbers* (1994, koostaja koos V. Lillelehe ja H. Veromanniga), *Eesti ranna- ja luhaniidud* (1996, koostaja koos L. Lutsariga), *Eesti märgalade inventeerimine 1997. a.* (1999, koostajaid). — Tema isa Endel L. (15. VI 1921 Türi — 1. II 1999 Tallinn) oli kirjastuse „Valgus" teadustoim. ja üllitas eesti keele õpikuid. ENSV tnl. kultuuritegelane (1979).

Leibur, *Edvitar* (4. IX 1937 Võru), stomatoloog, näo-lõualuukirurg, meditsiinidr. (1987, Leningrad), Kuopio ülikooli audr. (1996). Lõpetas 1960 TRÜ. Töötanud Puhjas, Elvas, 1968—69 Indias, a-st 1975 TÜ-s (a-st 1989 prof., a-st 1992 stomatoloogiapolikliiniku juh., korraline prof.). Seitsmekordne Eesti meister vettehüpetes. Uurimisalad: pulpiidi bioloogilise ravi alused, parodondihaiguste kirurgilise ravi kliinilis-morfoloogilised alused ja hammasterea defektide ravimeetodite täiendamine, luuterviklikkuse uurimine katses ja kliinikus implantaatide ja miniplaatide kasutamise järgses hambarea ja näoskeleti vigade ravis. **T:** *Sensitivity of microorganisms of the inflammatory pulp to antibiotics.* — Indian Dental J. (1970); *Alveolar bone level on intraoral and panoramic radiographs analysed by a computerized image system.* — Oral surgery, oral diagnosis (1995); *Prostaglandin* E_2 *levels in blood plasma and in crevicular fluid of advanced periodontitis patients before and after surgical therapy.* — Oral Diseases (1999).

Leichter [*leihter*], *Karl* (13. X 1902 Näpi k., Sõmeru v. — 7. III 1987 Tallinn), muusikateadlane ja pedagoog, Laine L-i abikaasa, filosoofiamag. (1934). Lõpetas 1929 teooria- ja kompositsioonierialal Tartu Kõrgema Muusikakooli (H. Elleri kl.) ning 1931 TÜ filosoofiateaduskonna. Töötas 1929—31 Eesti Rahvaluule Arhiivis, oli 1936—38 Helsingis ja Stockholmis Eesti Rahva Muuseumi stipendiaat, toimetas Eesti Kultuurkapitali helikunsti sihtkapitali väljaandeid. Oli 1940—49 ja 1956—68 TRK muusikaajaloo õppejõud (a-st 1946 dots., 1941 ja 1944—47 dekaan, olnud ka kateedrijuh.). Oli 1949—56 õppejõumetist pol. põhjustel tagandatud. Olnud ajalehtede „Postimees", „Päevaleht", „Eesti Sõna" ning „Sirp ja Vasar" muusikaarvustaja. Uurinud ja tutvustanud põhil. Eesti ja Lääne-Euroopa muusikat, teinud kaastööd kodu- ja välismaa entsüklopeediaile. L. on eesti akadeemilise muusikateaduse rajajaid. **T:** *Richard Wagner* (1934), *Eesti helitööd* (1937), *20 aastat eesti muusikat* (1938, koostaja), *Valik artikleid* (1982), *Seitse sajandit eestlaste lauluteel* (1991), *„Estonia" muusikalise arengu keskmes* (1992), *Keset muusikat* (1997, koost. M. Kirme).
B: *Vastab Karl Leichter.* — Teater. Muusika. Kino, 1984, 7.

Leichter [*leihter*] (a-ni 1945 Siim), *Laine* (8. VI 1919 Harkiv), tšellist ja pedagoog, Karl L-i abikaasa. Õppis a-st 1929 TK-s tšellot (R. Bööcke ja A. Karjuse kl.), lõpetas 1942. Olnud Tallinna Töölisteatri, ER-i sümfooniaorkestri (1940—46 ja 1949—53) ning „Estonia" teatri orkestrant (1953—68). Esinenud solistina ja kammeransambleis. Olnud 1942—48 TRK õppejõud, 1948—59 Tallinna lastemuusikakooli, 1959—65 Tallinna Muusikakooli ja a-st 1964 Tallinna Muusikakeskkooli õpetaja. L. on eesti silmapaistvaimaid tšellopedagooge; õpilasi: T. Järvi, M. Laas, A. Narma, T. Tummeleht, T. Velmet, H.-D. Varema, K. Saar.
B: *Kevade ja päikese laps. Intervjuu Laine Leichteriga.* — Teater. Muusika. Kino, 1994, 6.

Leies, *Uno* (6. X 1931 Narva — 13. IX 1988 Tallinn), lastekirjanik ja telerežissöör. Lõpetas 1954 Tallinna Draamateatri õppestuudio. Töötas 1950—53 ehitustehnikuna, 1953—63 ENSV Rkl. Nukuteatris näitlejana ja a-st 1961 ETV režissöörina. Kirjutanud lasteluulet (rohkesti viisistatud) ja 8 nukunäidendit (lavastatud paljudes NSV Liidu ja välisriikide teatrites). Loonud ETV-s üle 600 nukulavastuse („Vembu ja Tembu", „Tipp ja Täpp", „Hunt Kriimsilm"). **T:** luulekogud *Muti metroo* (1965), *Kasetohust kaabu* (1970) ja *Kuri Muri* (1982), nukunäidendikogumik *Lõbus nukupere* (1971).

Leiger, *Toivo* (23. XII 1945 Haapsalu), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1979, Uurali ülikool). Lõpetas 1973 TRÜ. Olnud a-st 1978 TÜ õppejõud (a-st 1982 dots., a-st 1993 puhta matemaatika inst-i matemaatilise analüüsi prof.), a-st 1994 matemaatikateaduskonna dekaan. Täiendanud end 1982—83 Hageni kaugõppeülikoolis, olnud 1989, 1990, 1992, 1994, 1996 ja 1998 sealsamas külalisprof. Eesti Matemaatika Seltsi asutajaliige (1987). Uurinud summeeruvusteooria ja jadaruumide teooria probleeme funktsionaalanalüüsi vahenditega. **T:** *General theorems of Mazur-Orlicz type* (koos J. Boosiga). — Studia Mathematica, 1989, 92; *Funktsionaalanalüüsi meetodid summeeruvusteoorias* (1992), *„Restricted" closed graph theorems* (koos J. Boosiga). — Zeitschrift für Analysis und ihre Anwendungen, 1997, 16.

Leimann, *Jaak* (1. III 1941 Võru), majandusteadlane ja riigitegelane, majandusdr. (1989). Lõpetas 1964 insener-ökonomistina TPI. Töötanud Võru Gaasianalüsaatorite Tehases insenerina (1965), olnud 1965—68 Võru Masinaarvutusjaama dir., 1971—79 TPI tööstuse juhtimise ja planeerimise kateedris assistent, vanemõpetaja ja dots. (a-st 1973), 1979—87 „Mainori" teadusdir., 1987—90 Eesti Majandusjuhtide Inst-i dir., 1993—96 as. J. L. Konsultatsiooni juhatuse esimees. 1990—92 ja 1996—99 majandusminister. A-st 1999 TTÜ majandusteaduskonna käitismajanduse inst-i organisatsiooni ja juhtimise õppetooli juh., prof. **T:** *Organisatsiooni väljaarendamise meetodid ja kogemused* (1978), *Ettevõtte strateegiline juhtimine* (1987, autoreid), *Majanduse algkursus: õpik keskkoolile* (1994, autoreid).

Leimus, *Ivar* (3. VI 1953 Võru), ajaloolane, ajalooknd. (1989). Lõpetas 1976 TRÜ ajaloolase-arheoloogina. Töötanud a-st 1976 Eesti Ajaloomuuseumis mündikogu hoidjana. Uurinud pms. Eesti mündiajalugu muinasajast tänapäevani. Tõlkinud keskalamsaksa keelest J. Renneri kroonika „Liivimaa ajalugu 1556—1561" (1995). A. Puksovi auhind 1994. **T:** *Liivimaa mündindus Liivi sõja algaastail 1558—1561* (1987), *Eesti Vabariigi rahad 1918—1992* (1993).

Leinberg, *Juhan*, hüüdnimi prohvet Maltsvet (26. IX 1812 Norra, Koeru khk. — 28. VIII 1885 Pruuna v.), talupoeg, usulahu rajaja. Pidas nooruses Einmani v-s asuvat Maltsveti talu (sellest hilisem hüüdnimi), oli seejärel mölder, kõrtsmik ja hobuseparisnik, 1848—53 Tallinnas elades majaomanik ja poepidaja. Pidas a-st 1854 Järva- ja Harjumaal palvetunde, kutsus loobuma vara kogumisest. Lühiajaline vangistus 1858 suurendas L-i tuntust, tema poolehoidjate (maltsvetlaste) hulk kasvas 200—300 perekonnani. 1860 hakkas L. õhutama Krimmi ümberasumist, ise läks ta sinna veebr. 1861. Fanaatilisimad

Edvitar Leibur

Karl Leichter

Laine Leichter

Jaak Leimann

Karl Leinus

maltsvetlased ootasid mais ja juunis 1861 Lasnamäel valget laeva, lootes, et see viib nad tõotatud maale. L-i poolehoidjaid osales nov. 1861 Albus ja Ahulas toimunud talupoegade vastuhakkudes. 1860. a-te keskpaigaks L-i mõju vähenes. L-i algatatud liikumist käsitleb E. Vilde rom. „Prohvet Maltsvet" (1905—08).

Leinus, *Karl* (29. VIII 1889 Ähijärve k., Vana-Antsla v. — 19. II 1968 Tallinn), koorijuht ja pedagoog. Õppis Riia ja Valga seminaris, Hersoni, Vilniuse ja Petrogradi muusikakursustel, sooritas 1916 Petrogradi õuekapelli juures riigieksamid. Töötas 1911—50 Tallinna koolides muusikaõpetajana. Asutas 1919 Tallinnas lauluseltsi, kuhu kuulus mitu koori, mille seast sai tuntuimaks lastekoor „Eesti Laululapsed". Kooril oli osakondi kogu Eestis, sellega pani L. aluse eesti lastekooriliikumisele. 1929—66 oli L. raudteelaste segakoori „Raudam" dirigent. 1950—65 juhatas ta üldlaulupidudel lastekoore. ENSV rahvakunstnik (1955).

Leis (a-st 1969 Garancis), *Aime* (16. VIII 1936 Tallinn), baleriin ja pedagoog-repetiitor, Jānis Garancise abikaasa. Lõpetas 1953 Tallinna Koreograafiakooli. Olnud 1953—73 „Estonia" balletisolist ja hiljem pedagoog-repetiitor, õpetanud Tallinna Koreograafiakoolis ning Soome balletikoolides. Alustas särava balletisubretina, hiljem kehastas ka dramaatilisi rolle. A-st 1998 Kutseliste Tantsijate Ühenduse esimees. ENSV tnl. kunstnik (1964). **O:** Meelike (Kapi *Kullaketrajad*), Tiina (Austeri *Tiina*), Quiteria (Minkuse *Don Quijote*), Aurora (Tšaikovski *Uinuv kaunitar*), Liblikas (Tambergi *Poiss ja liblikas*), Tuhkatriinu (Prokofjevi *Tuhkatriinu*), Swanilda (Delibes'i *Coppélia*), Pariisitar (Gershwini *Ameeriklane Pariisis*).

Leis, *Malle* (9. VII 1940 Viljandi), maalikunstnik ja graafik. Lõpetas 1967 ERKI lavakujunduse alal. Kuulus rühmitisse ANK '64. Oli 1970. a-il eesti maali uuendajaid. Viljelnud õlimaali, akvarelli ja serigraafiat. Tema teostele on omased kontrastsed, intensiivsed värvid, selged vormid ja korduvad motiivid, popkunsti võttena on ta rakendanud mitmikmaalivormi ja katkendlikku kompositsiooni. Mõjukaimateks kujunditeks on täpselt maalitud lilled ja viljad; natüürmortlikesse kompositsioonidesse võib olla lülitatud inimesi, 1980. a-il ka maastikukatkendeid. Graafikuna hakkas 1970. a-il järjekindlalt rakendama uudset tehnikat serigraafiat („Võrumaa" XVIII, 1983; „Üle metsa ja maa" I—II, 1989). J. Jenseni preemia 1984 (postkaartide eest). **T:** *Bukett* (1967), *Punased hobused* (1972—74), *Valgus* (1973—83), näitleja Kersti Kreismanni ja kunstiteadlase Boriss Bernšteini portree (1978 ja 1984), *Toledo pühapäev* (1986), *Üle metsa ja maa* I—II (1989), *Kevad* (1994), *Üle minekud* I—II (1998), *Paradiisist välja* I—III (1999).

B: E. Pihlak. *Malle Leis.* Tln., 1988.

Leiten, *Jüri* (19. III 1965 Kiviõli), trompetist. Lõpetas 1987 trompetierialal Leningradi konservatooriumi (J. Bolšijanovi kl.). Olnud 1987—91 ja 1996—99 ERSO trompetist ja 1996—99 ühtlasi trompetirühma kontsertmeister, 1991—94 vabakutseline, a-st 1994 Tallinna Filharmoonia dir-i asetäitja ja orkestri „Tallinn Brass" kunstiline juht (ka asutaja). A-st 1988 mänginud duos koos A. Uiboga (orel). Salvestanud 3 heliplaati, propageerinud pikolotrompetit. Mänginud mitmes orkestris („Modern Fox", Tallinna Kammerorkester, „Tallinn Brass") ja ansamblis („Hortus Musicus", koos K. Randalu, A. Mustoneni ja I. Sillamaaga). Osalenud Soomes, Ungaris ja Jaapanis rahvusv. muusikafestivalidel. Mitu eesti heliloojat (E.-S. Tüür, E. Mägi, J. Rääts, U. Sisask) on pühendanud L-le teoseid. Korraldanud muusikafestivale ja -kursusi.

Leito, *Aivar* (24. VIII 1954 Otepää), ornitoloog ja ökoloog. Tiit L. vend, bioloogiaknd. (1989, Moskva). Lõpetas 1981 bioloogina TRÜ. Töötanud 1972 Kullamaa metskonnas metsavahina, 1972—73 ja 1975—76 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s laborandina, a-st 1981 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI-s ja a-st 1998 EPMÜ Keskkonnakaitse Inst-s, a-st 1990 vanemteadurina. Olnud a-st 1990 *Wetlands International Goose Research Group*'i ja a-st 1996 *European Crane Working Group*'i Eesti koordinaator, a-st 1994 Ramsari konventsiooni Eesti Komitee ning a-st 1999 Bonni konventsiooni *AEWA* leppega ühinemist ettevalmistava komisjoni liige. Uurinud pms. hanede ja sookure rände- ja pesitsusökoloogiat, väikesaarte, rabu ja ranniku linnukoosluste struktuuri, asustustihedust ja dünaamikat. Koordineerinud linnustiku seiret ning selgitanud hane ja sookure põllum-kahjustusi. Kirjutanud loodusfilmi „Valgepõsk-lagle" (1993) käsikirja ja teksti. A-st 1987 Eesti Ornitoloogiaühingu juhatuse liige, a-st 1994 Eesti Looduseuurijate Seltsi asepresident. **T:** *Birdwatching localities in Estonia* (Stockholm, 1993, Tartu, [2]1996), *Hiiumaa linnustik* (koos T. Leitoga). — Pirrujaak, 4 (1995); *The barnacle goose in Estonia.* — Estonia Maritima, 1 (1996).

Leito, *Tiit* (1. VI 1949 Tilga k., Emmaste v.), ornitoloog, looduskaitsja ja loodusfotograaf, Aivar L. vend. Lõpetas 1972 metsamajanduse insenerina EPA. Olnud 1972—96 Hiiumaa laidude maastikukaitseala juh. ja a-st 1998 keskkonnaekspert. Uurinud Hiiumaa linnustikku, avaldanud loodusalbumeid ja -piltpostkaarte, koostanud Matsalu ja Endla LK-ala, Soomaa rahvuspargi ning Käina lahe ja Hiiumaa laidude maastikukaitseala jaoks temaatilisi slaidiprogramme. **T:** *1984. a. aastaring laidudel* (1992), *Hiiumaa* (1994), *Hiiumaa linnustik* (koos Aivar L-ga). — Pirrujaak, 4 (1995); *Vaikuse värvid* (1999), *Vete sinisel piiril* (1999, koos T. Õnnepaluga).

Leius (a-ni 1938 Zolk), *Kaarel* (a-ni 1938 Karl Johannes) (20. VIII 1891 Pangodi v. — 14. II 1969 Jõekääru, Ontario provints), taimekaitseteadlane. Lõpetas 1916 Odessa sõjaväekooli, õppis Tartu ülikoolis põllum-t ja zooloogiat, täiendas end 1914—15 Priekules Balti bioentomoloogia katsejaamas, hiljem Lääne-Euroopas. Võttis 1916—18 ohvitserina osa I maailmasõjast ja 1918—20 Vabadussõjast. Oli 1915—16 Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseltsi taimekaitseinstruktor ja Balti bioentomoloogia katsejaama Tartu osk-a (Vahil) juh., 1920—21 põllutöömin-i taimekaitseteadlane, 1921—30 TÜ praktilise zooloogia kabineti assistent, 1930—44 juh. ja õppejõud, ühtlasi 1921—44 Tartu ülikooli entomoloogiakatsejaama juh. ja 1930—37 „Eesti entsüklopeedia" taimekaitseeriala toim-id. Läks 1944 Saksamaale, osales Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) asutamises ja oli selle õppejõud. Siirdus 1948 Inglismaale ja sealt hiljem Kanadasse. Töötas pensionile minekuni Bellesville'is taimekaitse uurimiskeskuses prof-na. Eesti esimene taimekaitseteadlane. Uuris pms. põllu-, aia- ja metsakahjurite bioloogiat ja tõrjet, välmis karusmarja-jahukaste tõhusa tõrjevahendi kasoraani, lõi 1922 üle-eestilise taimekahjustajate leviku vaatlejate ja kirjasaatjate võrgu, a-st 1934 hakati tema algatusel avaldama raadios ja ajalehtedes taimekaitseteateid. Oli ka hea aiandusetundja, tegutses puuviljanduse ja eriti ehisaianduse arendamisega. Rajas 1930. a-il Tartus oma koduaeda suure kiviktaimla, oli Eesti suurimaid kiviktaimla istutusmaterjali paljundajaid ja levitajaid, jätkas sama tegevust pensionärina Kanadas Jõekääru asulas, olles selle haljastaja. Oli Akadeemilise Põllum. Seltsi asutajaid ja 1920 selle esimene esimees, a-st 1927 Rahvusv. põllumajandusinst-i (Roomas), a-st 1934 Soome zooloogia- ja botaanikaseltsi „Vanamo"

ja a-st 1935 Soome Entomoloogiaseltsi k-liige. Vabadusristi I liigi 3. järk. **T:** *Kodumaa kahjulikumad putukad* (1923), *Karusmarja-jahukaste ja selle tõrje* (1930), *Põllumehe käsiraamat* III (1930, autoreid), *Kodumaa ürasklased* (1932), *Taimekaitse oskussõnu* (1932, koostajaid), *Taimekaitsevahendid ja nende tarvitamine* (1934, ³1942, koos E. Lepikuga), *Tegelik taimekaitse aias* (1935), *Tegeliku aianduse ja mesinduse käsiraamat* I—III (1934—36, autoreid), *Pomoloogia komisjoni aastaraamat* (1939, autoreid).
B: K. Voolma. *Eesti rakendusentomoloogia rajaja Kaarel Leius — 100.* — Eesti Loodus, 1991, 7. ▲

Leius, *Toomas* (28. VIII 1941 Tallinn), tennisist ja treener. Lõpetas 1968 TPedI kehakultuuriteaduskonna. Võitis 1959—70 rahvusv. võistlustel mitut maailma ja Euroopa tipptennisisti; parimad tulemused: 1959 Wimbledoni noorteturniiri võitja, 1970 ja 1971 üksikmängus EM-i pronksmedal ning 1970 paarismängus hõbemedal, 1970 segapaarismängus üliõpilasmaailmameister. Tuli 1963—68 4 korda üksik-, 2 korda paaris- ja 4 korda segapaarismängus NSV Liidu meistriks ning 1958—72 9 korda üksik-, 6 korda paaris- ja 8 korda segapaarismängus Eesti meistriks. 6 korda üksik- ja 11 korda paarismängus „Dünamo" üleliiduline meister. Teda iseloomustasid hea taktikaline vaist ja paarismängutunnetus ning täpne tagajoone- ja võrgumäng. Töötanud treenerina Usbekistanis, Gruusias, Soomes, Saksamaal ja Eestis. NSVL-i tnl. meistersportlane (1963), Gruusia NSV tnl. treener (1985), Eesti parim sportlane 1961, 1963 ja 1965.

Leivo, *Margus* (28. V 1954 Räpina), majandus- ja riigitegelane. Lõpetas 1982 TPI ehitusinsenerina. Töötas 1982—85 Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva peainsenerina, oli 1985—87 „Eesti Kolhoosiehituse" tootmisvalitsuse juh. asetäitja, 1987—90 Põlva Kooperatiivse Ehituskoondise juhatuse esimees. 1990—93 Põlva maavanem. 1993—2000 EV Majandusmin-i kantsler, a-st 2000 EV Teede- ja Sidemin-i kantsler. A-st 1993 Eesti Innovatsioonifondi nõukogu esimees.

Lellep, *Jaan* (25. VI 1945 Kavandu k., Tartumaa), matemaatik-mehaanik, füüsika-matemaatikadr. (1990, Läti TA, kinnit. 1991). Lõpetas 1968 TRÜ, töötanud a-st 1971 sealsamas (a-st 1978 dots., a-st 1991 prof., 1990—93 teoreetilise mehaanika kateedri, a-st 1993 rakendusmatemaatika inst-i juh.). Täiendanud end 1977—78 Varssavis ja 1994 USA-s Providences. Uurimusi mehaanika alalt. Loonud geomeetriliselt mittelineaarsete plastsete konstruktsioonide optimeerimise teooria, mis põhineb optimaalse juhtimise teooria variatsioonmeetoditel. **T:** *Основы математической теории оптимального управления* (1981, koos Ü. Lepikuga), *Optimization of plastic structures* (1991).

Lemba, *Artur* (24. IX 1885 Tallinn — 21. XI 1963 Tallinn), helilooja, pianist ja pedagoog, Theodor L. ja Ludmilla Hellat-L. vend. Lõpetas 1908 väikese kuldmedali ja A. Rubinsteini preemiaga (kontsertklaver „Schröder") Peterburi konservatooriumi klaveri- (I. Borovka kl.) ning suure hõbemedaliga kompositsioonierialal (N. Solovjovi kl.). Oli 1908—20 samas klaveripedagoog (a-st 1915 prof.). Töötas 1920—21 Tallinna Kõrgemas Muusikakoolis, 1921—22 Helsingi muusikakoolis ja 1923—63 TRK-s (1934—35 ja 1941—44 klaverikateedri juh.); õpilasi: E. Avesson, O. Roots, V. Reimann, V. Lensin, K. Raudsepp. Oli esimesi eesti kutselisi pianiste, andis kontserte nii kodu- kui ka välismaal. Kuulus 1937 ja 1938 Brüsselis E. Ysaye nim. interpreetide võistluse žüriisse. Tegutses ajalehe „Meie Tee" muusikaarvustajana. Arvukat lüürilise kallakuga heliloomingut iseloomustab klassikaline vormiselgus ja tasakaalukus. Loomingust on populaarsed I. klaverikontsert ning „Poème d'amour" viiulile ja klaverile. ENSV rahvakunstnik (1962). **T:** 5 ooperit (*Sabina*, 1905, *Lembitu tütar*, 1908, *Kalmuneid*, 1928, *Armastus ja surm*, 1930, ja *Elga*, 1933), 3 kantaati (*Merekuninganna*, 1907, *Kolhooside võistulaul*, 1951, ja *Narva*, 1957), 2 sümfooniat (I 1908 (pühendusega A. Glazunovile), II 1923), 5 klaverikontserti (I 1905, II 1931, III 1945, IV 1955, V 1960), 3 viiulisonaati, 4 klaveritriot, keelpilli- ja klaverikvartett, klaverimuusikat (2 sonatiini, *Miniatuuride süit*, 12 prelüüdi), ligi 30 koorilaulu.
B: V. Lensin. *Artur Lemba. Pianist ja pedagoog.* Tln., 1977.

Artur Lemba

Lemba, *Theodor* (9. X 1876 Tallinn — 16. V 1962 New York), pianist ja pedagoog, Artur L. ja Ludmilla Hellat-L. vend. Lõpetas 1901 klaverierialal Peterburi konservatooriumi (F. Blumenfeldi ja C. van Arcki kl.), esines menukalt Lääne-Euroopas ja Venemaal koos tšehhi viiuldaja J. Kubelíkiga. Täiendas end 1904 Viinis T. Leszetycki juures. L. oli esimene eesti kontsertpianist. Töötas õppejõuna 1905—14 Riia muusikakoolis (oli kooli kaasomanik ning dir.), 1915—22 Petrogradi konservatooriumis (a-st 1919 prof.) ja 1922—44 TK-s (vaheaegadega klaveriosk. juh.); õpilasi: R. Matsov, K. Sillakivi, T. Koha. Oli „Päevalehe" muusikaarvustaja. Põgenes 1944 Saksamaale, elas a-st 1949 USA-s, oli Montana osariigis Great Fallsis muusikaõpetaja.

Theodor Lemba

Lember, *Aleksander* (10. I 1955 Tamsalu), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1996). Lõpetas 1978 EPA. Oli 1979—82 Vao sovhoosi zootehnik ja peazootehnik, 1982—85 Sootaga sovhoosi seakasvatuszootehnik, 1989—92 EPA põllum-loomade söötmise kateedri assistent ja vanemõpetaja, 1992—97 EPMÜ väikelooma- ja linnukasvatuse osk. dots., a-st 1997 juh. ja prof. Uurinud pms. sigade söötmist. **T:** *Seakasvatus ja sealihatootmine* (1999, autoreid).

Lember, *Ira* (21. V 1926 Tallinn), luuletaja ja prosaist. Õppinud Tallinna Kooperatiivkaubanduse Tehnikumis, töötanud kaubatundjana, a-st 1974 olnud vabakutseline kirjanik. Kirjutanud humoristlikke lastejutte ja -luulet, kuuldemänge, nukunäidendeid ning romaane, koos E. Esopiga (pseud. Artur Erich) 3 lastermt-t ja 4 romaani, sh. „Äike" (1991. a. romaanivõistluse III auhind) ja „Pärast äikest" (1995, A. H. Tammsaare preemia). **T:** jutukogud *Jannu* (1969), *Peeter ja vanaisa* (1977), *Tädi Fantaasia* (1986) ja *Kaks õde* (1995), värsikogud *Vurrkann* (1980) ja *Seitsme peaga poiss* (1982), proosa- ja värsirmt-d *Kurnoss* (1976) ja *Laps visiitkaardiga* (1988), rom-d *Juba tornid paistavad* (1994), *Musta kaarna küüsis* (1998) ja *Kaardimajake* (1998).

Ira Lember

Lember-Bogatkina, *Valli* (30. X 1921 Tartu), akvarellist ja monumentaalmaalija. Lõpetanud 1940 Riigi Kunsttööstuskooli dekoratiivmaali erialal. Loonud pannoosid ja klaasimaale: mosaiik „Lähme suurele peole" (1950, „Estonia" teatris, kaetud 1992), „Kalevi" spordihalli fassaadi dekoratiivpannoo (1962, sgrafiito, koos M. Fuksiga), pannoo „Pruudi ehtimine" (1944, Tallinnas EELK diakooniakeskuses), „Rahvatants" (1967); meelisteemaks on eesti rahvapidu ja -tants. Viljelnud akvarelli ja akvamonotüüpiat, kujutanud järjekindlalt näitlejaid, lauljaid ja muusikuid (sari „RAT „Estonia" näitlejad ja muusika", 1965—98), ka abstraktseid kompositsioone ja loodusvaateid (sarjad „Sügis Soomes", 1975, „Sri Lanka", 1981, ja „Kuuba", 1986). ENSV tnl. kunstnik (1983). — Tema poeg Georg Bogatkin (22. IV 1954 Tallinn) on keraamik.
B: *Valli Lember-Bogatkina.* Tln., 1981.

Valli Lember-Bogatkina

Lemberg, *Adelaide* (4. II 1904 Kuressaare — 25. IX 1986 Stockholm), tõlkija. Lõpetas 1929 TÜ inglise filoloogina. Töötanud keeleõpetaja, tõlkija ja toim-na. Läks 1944 Rootsi, oli „Teataja" toim. Tõlkinud pms.

rtur Lemba

heodor Lemba

Lember

Lember-Bogatkina

Eduard Lemmiste

Elfriede Lender

Voldemar Lender

Heimar Lenk

Akivo Lenzner

Skandinaavia kirjandust (A. Strindberg, S. Lagerlöf, K. Hamsun, B. Bjørnson, J. Bojer, J. Paludan, K. Gjellerup).

Lemberg, *Johann* Theodor (6. IX 1842 Tallinn — 20. XI 1902 Tartu), baltisaksa keemik ja mineraloog, *dr. chem.* (1877). Lõpetas 1864 Tartu ülikooli, oli a-st 1872 sealsamas õppejõud (a-st 1888 prof.). Uurimusi silikaatide geokeemia ja mineraalide mikroanalüüsi alalt. **T:** *Zur mikrochemische Untersuchung einiger Minerale* (1900).

Lembitu (srn. 21. IX 1217), Sakala vanemaid, muistsete eestlaste tuntuim väejuht. Henriku kroonikas on L-t (*Lambite*, *Lembito*, *L.*, *Lembitus*) mainitud 14 korral, esimest korda seoses Sakala väe 1211. a. kevadel üle Ümera jõe tehtud tasuretkega. 1212 hävitas L. juhitud väesalk Sakalas tegutsenud misjonäride salga ja tegi sõjakäigu Pihkvasse. Kevadtalvel 1215, kui sakslased olid vallutanud L. linnuse (*Leole*, arvat. Lõhavere), viidi L. jt. vanemad vangi, nad vabanesid poegi pantvangiks andes. 1217. a. alguses, kui saksa vallutajad olid vene väe kaasabil Eestist välja aetud, taotles L. kõigi eestlaste koondamist, et sakslased ka Liivimaalt minema kihutada. Tema kutsel kogunes 6000-meheline Mandri-Eesti maakondade (v. a. Ugandi) vägi sept-i alguses 1217 Pala (Navesti) jõe äärde. Järgnes Madisepäeva lahing, kus L. langes.

Lembra, *Jüri* (6. V 1933 Mustvee), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1963). Lõpetas 1956 TRÜ, töötanud 1959—98 sealsamas (1965—98 dots., 1969—75 füüsika-keemiateaduskonna dekaan). Uurimusi laenguga osakeste kiirendite teooria, kilefüüsika ja kvantmehaanika alalt. Esitanud maatriksmeetodi osakeste trajektooride mähisjoone arvutamiseks; täiustanud molekulaarkimpude epitaksiaalkile paksusjaotuse arvutusmetoodikat kaldu asetsevate allikate juhul ja osalenud aatomkihtepitaksia modelleerimisel kineetiliste võrrandite abil. Koostanud kõrgkooliõppevahendeid ja -õpikuid („Kvantmehaanika füüsikalised alused", 1981), toimetanud (1978—91) kogumikku „Abiks õppejõule". **T:** *Методы вывода пучка из фазотрона.* — Успехи физических наук, 1963, 79; *К оценке неоднородности пленки в методе эпитаксии молекулярных пучков.* — Поверхность. Физика. Химия. Механика, 1985.

Lemmik, *Heino* (21. VII 1931 Tallinn — 14. V 1983 Tallinn), helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1959 kompositsiooni alal TRK (E. Kapi kl.). Laulis 1951—66 Rkl. Akadeemilises Meeskooris. Oli 1966—71 TPedI ja a-st 1971 TRK teoreetiliste ainete õppejõud. Tunnustuse saavutasid L-u kooriteosed, milles valitseb lüüriline ja eepiline laad. **T:** 3 kantaati orkestriga (*Kui kanarbik nutab*, 1963), Flöödikontsertiino (1959), *Polüfoonilised palad* klaverile (1974), Keelpillikvartett (1968), 3 soololaulutsüklit (*Kui mullu Kihnus käisin*, 1966), laule sega- (*Sügiseetüüdid*, *Väike reekviem*, *Lilled rahutoojale*), mees- (*Jäised prelüüdid*) ja naiskoorile (tsükkel *Koordinaadid).*

Lemmiste (a-ni 1937 Lemberg), *Eduard* (21. III 1891 Narva — 16. XI 1951 Valga), lavastaja, näitleja ja teatritegelane. Alustas lavategevust Narva-Jõesuu näitetrupis, mängis 1918—21 Samara, Ufa ja Tšeljabinski teatrites, tegutses 1921—32 (vaheajaga) Narvas, asutas seal „Võitleja" seltsi juurde näitetrupi. Oli 1926—29 „Ugala" ja 1934—41 „Endla" teatri dir., näitejuht ja näitleja, 1932—34 Tallinna Töölisteatri ja 1942—44 „Vanemuise" näitleja ja lavastaja, 1944—46 Valga teatri „Säde" dir. ja kunstiline juht. Oli maakonnateatrites mitmežanrilise repertuaariteatri kujundajaid. Tegutses ka lavakunstiõpetajana, oli Näitlejate Liidu asutajaid (1934) ja selle esimene president. **L:** Molière'i *Ihnus* (1923, 1936 ja 1945, mängis Harpagoni), Deverè *Navarra Henrik* (1924, 1927 ja 1936), Ibseni *Peer Gynt* (1929 ja 1954, mängis Peer Gynti), O'Neilli *Anna Christie* (1940, mängis Mate Burne'i), Straussi *Mustlasparun* (1942). **O:** Sander (Vilde *Pisuhänd*), Jalaka Jaan (Kitzbergi *Püve talus*), Toots (Lutsu *Äripäev*).

Lender, *Elfriede* Amanda (19. V 1882 Tallinn — 10. IV 1974 Stockholm), pedagoog, Voldemar L-i abikaasa. Lõpetas 1900 Tallinna Aleksander I gümnaasiumi, õppis 1920—27 TÜ-s, algul vabakuulajana, seejärel filosoofiateaduskonnas. Töötas a-st 1901 Tallinnas õpetajana. Pidas 1906—08 Maksuta Algkooli Mõlemast Soost Lastele. Asutas 1907 eesti tütarlastele humanitaargümnaasiumi (E. Lenderi Tütarlaste Eragümnaasium) ja 1936 lasteaednike seminari. Oli nõudlik koolijuht, rõhutas eriti keelteõppimist ja käitumiskultuuri, mille poolest kool sai tuntuks. Jäi 1941—44 Tallinna 8. gümnaasiumi (asut. L-i gümnaasiumi keskkooliosast ja H. Kubu eragümnaasiumist) juh-ks. Põgenes 1944 Rootsi, töötas 1945—62 Stockholmis koolivalitsuse ametnikuna. **T:** mälestuste rmt. *Minu lastele* (Stockholm, 1967). **B:** V. Villandi. *Teine Eesti tütarlaste gümnaasium.* — Looming, 1987, 10.

Lender, *Voldemar* (18. II 1876 Tallinn — 30. IX 1939 Tallinn), ühiskonnategelane, insener, Elfriede L-i abikaasa. Lõpetas 1902 Peterburi tehnikainst-i. Töötas 1902—06 tehases „Dvigatel", 1915—19 Venemaal rdt-ehitusel, 1919—21 EV tööstusmin-s. Oli 1906—13 Tallinna linnapea (esimene eestlane sel ametipostil), 1908—14 Tallinna Vabatahtliku Tuletõrje Seltsi esimees, Tallinna elektrijaama ehitamise algatajaid. 1919—39 msg. as-de juhatuste ja nõukogude liige („Harju Pank", „Volta Tehased", „Eesti Lloyd" jt.).

Lenk, *Heimar* Aleksander (17. IX 1946 Tallinn), ajakirjanik. Lõpetas 1970 TPI majandusteaduskonna ja 1978 teležurnalistika erialal Moskva ülikooli ajakirjandusteaduskonna. Töötanud 1968—70 „Noorte Hääle", 1970—73 „Rahva Hääle" toimetuses. Alates 1973. a-st teinud ER-i ja a-st 1975 ETV uudistesaateid. Oli 1980—84 ETV Moskva korrespondent (1982 ENSV Ajakirjanike Liidu aastapreemia) ning 1984—98 Venemaa telejaama ORT ja Moskva raadio korrespondent Tallinnas, aitas Eestis toimuvat kajastada Venemaa jmt. välisriigi meedias. A-st 1999 „Kesknädala" peatoim. **T:** *Ekspress suundus läände.* — Sõnumileht, 1998, 150 kuni 1999, 107. — L-i õde M a r i k a T u u s (s. 1951) on samuti teleajakirjanik.

Lenz [*lents*], *Friedrich* David (20. IX 1745 Cēsise mk. — 16. XII 1809 Tartu), baltisaksa vaimulik, keele- ja kirjamees. Õppis usuteadust Königsbergi ülikoolis, oli 1767—69 pastor Tarvastus ja a-st 1779 Tartus Jaani koguduses. A-st 1803 Tartu ülikooli esimene eesti ja soome keele õppejõud ning eestikeelse kirjanduse tsensor. Avaldas õpetliku sisuga lõunaeestikeelseid rmt-id, tõlkis osa neist läti keelest.

Lenzner [*lentsner*], *Akivo* (16. III 1927 Tartu), mikrobioloog, meditsiinidr. (1974). Lõpetas 1951 TRÜ. Olnud 1951—60 sõjaväearst-mikrobioloog, a-st 1960 TÜ õppejõud (1964—93 mikrobioloogiakateedri, a-st 1993 mikrobioloogiainst-i juh., a-st 1976 prof.); a-st 1993 emeriitprof. Täiendanud end Moskvas, Leningradis ja Prahas. A-st 1996 Venemaal Rahvusliku Meditsiinilis-Tehniliste Teaduste Ühingu akad. Uurimusi pms. mikrobioloogia metoodika, tuberkuloosi, inimese (sh. kosmonautide) ja loomade (eriti ahvide) mikrofloora, piimhappebakterite bioloogia, eubiootikumide ja väikelaste toitesegude alalt. **T:** *A Quantitative Composition of the Human Lactoflora and Methods for its Examination* (autoreid). — Microecology and Therapy, 1995, 21.

Lentsman, *Leonid* (10. XII 1915 Simferopol — 9. XII 1996 Peterburi), EKP ja ametiühingutegelane. Lõpetas 1938 Leningradi ülikooli soome-ugri filo-

loogina. Osales II maailmasõjas eesti laskurkorpuses. NLKP liige a-st 1942. Oli 1948–50 EK(b)P KK propaganda- ja agitatsiooniosk. juh. ning pärast EK(b)P KK VIII pleenumit (märts 1950) 1950–51 Eesti NSV haridusministrina ja 1951–71 EKP KK ideoloogiasekretärina (1953–64 II sekretärina) peamisi ideoloogiliste suuniste põhilisi elluviijaid. 1971–82 oli ENSV Aü-te Nõukogu Presiidiumi esimees ja 1982–86 EKP KK Parteikontrollikomisjoni esimees. 1954–84 NSVL Ülemnõukogu saadik, 1951–59, 1971–75 ja 1984–89 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1948–89 EKP KK liige, 1951–86 EKP KK büroo liige. ENSV tnl. kultuuritegelane (1985). ENSV rkl. preemia 1980.

Leoke, *Hans* (8. I 1853 Vana-Võidu v. – 16. VIII 1919 Viljandi), raamatukaupmees, seltsitegelane ja kirjastaja. Oli 1872–90 Viljandimaal kooliõpetaja. Asutas 1891 Viljandis rmt-ukaupluse, mille juures tegutses a-st 1894 laenurmtk. Kirjastama hakkas 1895, keskendus näitekirjanduse väljaandmisele ja laenutamisele. 1919–44 juhtis hääbuvat ettevõtet tema vanem poeg J a a n L. (1886–1959).
B: *H. Leoke'se kirjastusel ilmunud raamatud.* Viljandi, 1912; *Rahva-näitemängude nimekiri.* Viljandi, 1912.

Lepa, *Jaan* (14. IV 1926 Mälgi k., Aru v.), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1968). Lõpetas 1951 Tallinna Elektromehaanika Tehnikumi ja 1957 TPI. Oli 1951–57 Tallinna Linna Trammi ja Trollibussi Trusti alajaama juh., meister ja energeetikateenistuse ülem. Töötanud a-st 1957 EPMÜ-s (1980–85 elektrifitseerimiskateedri juh., 1985–94 prof., a-st 1994 emeriitprof.). Uurinud elektriseadmete kaitset ja kasutamist ning alternatiivenergeetikat ja energia säästlikku kasutamist. **T:** *Elektrimootorite kaitse* (1964), *Elektrimootorite hooldamine ja kaitse* (1968 ja 1976), *Электроника и радиотехника* (1970), *Электрические измерения* (1972; 1976 koos K. Jürjensoniga), *Elektriseadmete ekspluatatsioon ja remont* (1985), *Elektriskeemide tingmärke* (1985 ja 1994, koos K. Jürjensoniga), *Elektrimaterjalid* (1996, autoreid), *Alternatiiv- ja väikeenergeetika* (1997, autoreid).

Lepajõe (a-ni 1937 J ü r i s s o n), *Jaan* (3. III 1928 Taevere v. – 9. IV 1999 Tartu), põllumajandusteadlane, Leida L. abikaasa, põllumajandusdr. (1973, kinnit. 1974). Lõpetas 1952 EPA. Oli 1952–55 Otepää masina-traktorijaama agronoom, 1957–93 EPMÜ õppejõud (1977–93 prof., 1974–78 agronoomiateaduskonna prodekaan, 1991–93 maaviljeluse ja taimesaaduste tehnoloogia inst-i juh.), a-st 1993 EPMÜ emeriitprof. Uurinud teraviljakasvatust, eriti odra saagikuse suurendamist ja töödeldavuse parandamist, ning maaviljeluse ajalugu, loodussõbralikku maaviljelust ja keskkonnakaitset. Avaldas art-eid agraarideoloogia kohta. Pidas talu. Korraldas Suure-Jaani kultuuriloolist uurimist ja 1984–92 igaaastasi Suure-Jaani khk. koduloopäevi, 1992–98 oma kodutalus eesti rahvuskultuuri probleeme käsitlevaid sümpoosione „Lepakose lugemised". Osales 24 teadusorg-i ja seltsi tegevuses, sh. oli B. G. Forselluse Seltsi, Krahv Friedrich von Bergi Fondi ja Eesti Muinsuskaitse Seltsi asutajaid. **T:** *Võitlus teraviljade talvekahjustustega* (1960), *Sordiaretuse ja seemnekasvatuse praktikum* (1966, autoreid), *Teravilja koristusjärgse töötlemise ja säilitamise alused* (1974), *Õlleoder* (1975), *Taimekasvatussaaduste säilitamine ja ümbertöötamine* (1979), *Пивоваренный ячмень в Эстонии* (1980), *Rukis* (1982), *Nisu* (1984), *Oder* (1986), *Põhjavaimu kultuurilooline ja looduse õpperada* (1991), *Umbrohud ja nende tõrje* (1991).
B: *Jaan Lepajõe personaalnimestik 1944–1996.* Trt., 1997.

Andres Lepik

Lepajõe, *Leida* (14. IV 1928 Tohera k., Tori v. – 6. V 1993 Tori v.), loomakasvatusteadlane, Jaan L. abikaasa, Mart Järviku õetütar, põllumajandusdr. (1972). Lõpetas 1952 EPA. Oli 1952–53 Otepää masina-traktorijaama vanemzootehnik, 1956–92 EPA õppejõud (1965–68 zootehnikateaduskonna dekaan, 1973–92 prof.), a-st 1992 EPMÜ emeriitprof. Oli Eesti Põllum-e Muuseumi asutajaid, „Tori päevade" (21 regionaalajaloo konverentsi) algataja ja peakorraldajaid, a-st 1967 Ülemaailmse Linnukasvatuse Teadusliku Assotsiatsiooni liige. Uurinud põllumloomade aretust ja linnukasvatust, eriti tegureid, millest oleneb lihavalgu- ja liharasvasaagis, tegelnud ka loomakasvatuse ajaloo ja kodu-uurimisega. 1966–71 EKP KK liige. **T:** *Põllumajandusloomade praktikum* (1966), *Новое в оценке продуктивности животных и птиц* (Moskva, 1975), *Toitainetesaagis ja valguväärindus loomakasvatuses* (1976, [2]1986), *Оценка животных по эффективности конверсии корма в основные питательные вещества мясной продукции* (Moskva, 1983, autoreid), *Hanekasvatus* (1985, autoreid).

Iivi Lepik

Lepik, *Andres* (27. IV 1957 Haapsalu), lavastaja ja näitleja. Lõpetas 1982 näitlejaerialal TRK. Töötanud a-st 1982 (vaheaeg 1994) „Ugalas", olnud 1995–99 teatri kunstiline juht. Lavastanud ka „Vanemuises". Õpetanud Viljandi Kultuurikolledžis, mänginud filmis („Inimene, keda polnud", „Need vanad armastuskirjad"). A. Lauteri preemia 1991. **L:** Schilleri *Salakavalus ja armastus* (1992) ja *Maria Stuart* (1997), Mérimée ja Kasterpalu *Carmen* (1993), Trease'i ja Kasterpalu *Williamile* (1994), Milleri *Salemi nõiad* (1994). **O:** Christopher Mahon (Synge'i *Üle Lääne Kangemees*), Näitleja (Gorki *Põhjas*), Edmund (O'Neilli *Pikk päevatee kaob öösse*), Hamlet ja Jago (Shakespeare'i *Hamlet* ja *Othello*), Kuningas (Anouilh' *Becket ehk Jumala au*), lord Henry (Wilde'i ja Noormetsa *Dorian Gray portree*), Anton Tšehhov (Driveri ja Haddow' *Tšehhov Jaltas*).

Lepik, *Harald* (19. V 1926 Saarnakõrve k., Triigi v. – 22. V 1976 Tallinn), tõlkija, Tõnis L-u isa. Lõpetas 1950 TRÜ eesti keele ja kirjanduse erialal. Oli 1950–55 Eesti Rkl. Kirjastuses toim., seejärel elu lõpuni Tallinnas vabakutseline tõlkija. Eestindanud soome keelest M. Lassila, P. Haanpää, V. Kilpi, S. Pälsi, T. Pekkase, F. E. Sillanpää, V. Linna, M. Larni jpt. loomingut, tõlkinud ka karjala kirjandust. Käsitlenud eesti-vene kirjandussuhteid, eesti kirjanduslugu ja uudiskirjandust.

Lepik, *Hugo* (9. XI 1905 Jõhvi), maalikunstnik ja graafik. Lõpetas 1929 Riigi Kunsttööstuskooli, oli 1929–44 samas litograafia- ja tsinkograafiatöökoja (viimase asutas ise) juh. ja joonistusõppejõud. Õppis Berliini kõrgemas graafikakoolis, lõpetas selle 1935. Lahkus 1944 Eestist, elanud Göteborgis. Viljelnud real. maastikumaali („Äikesemaastik", 1937), natüürmorti ja portreed („Naise portree", 1935) ning vaba-, tarbe- ja rmt-ugraafikat. **T:** *Vabrik* (1937), *Minu palett* (1938).

Kalju Lepik

Lepik, *Iivi* (13. X 1942 Polli, Karksi v.), näitleja. Lõpetas 1965 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1965–93 Eesti Noorsooteatris näitlejana, 1993–94 ER-is diktorina ja a-st 1994 Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis teadurina. Õpetanud EMA Kõrgemas Lavakunstikoolis, koostanud kirjandusõhtuid („Ununenud naisi"), esinenud luulekavadega. **O:** Antigone (Anouilh' *Antigone*), Varja (Tšehhovi *Kirsiaed*), Kaja Fosli (Ibseni *Ehitusmeister Solness*), Naine (Tikkaneni ja Undi *Sajandi armastuslugu*), Kristin (Strindbergi *Preili Julie*), Emily Dickinson (Luce'i *Amhersti kaunitar*).

Lepik, *Kalju* (7. X 1920 Koeru – 30. V 1999 Tallinn), kirjanik, Aino von Wiréni isa. Õppis 1942–43 Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas. Mobiliseeriti

dres Lepik

Lepik

Lepik

1943 Saksa sõjaväkke, põgenes 1944 Rootsi; õppis lühikest aega Stockholmi ülikoolis. Kuulus paljudesse eesti pagulasorg-desse, a-st 1982 oli Välismaise Eesti Kirjanike Liidu esimees. Avaldas esimesed luuletused 1939 õpilasajakirjades. Nii vormilt kui ka teemadelt mitmekülgses luules leidub võitleva hoiakuga isamaalüürikat ja eleegilisi kodumälestusi kõrvuti huumoriga ning erisuguste ühisk-asüsteemide ja neis muganenud inimeste pihta sihitud satiiriga. Tunnuslikud on omapärane ja jõuline kujundlikkus ning rohked rahvalaulu väljendusvahendid ja vihjed eesti luuleklassikale. Avaldanud ka bibliofiilseid ja valikkogusid. Koostanud ja toimetanud G. Suitsu „Kogutud luuletused" (Uppsala, 1963) ning albumi „ESTO '80" (Stockholm, 1981). Kirjanduse aastapreemia 1998, J. Liivi auhind 1990 ja 1998. **T:** luulekogud *Nägu koduaknas* (1946), *Mängumees* (1948; mõlemad Stockholm), *Kerjused treppidel* (Göteborg, 1949), *Merepõhi* (Stockholm, 1951), *Muinasjutt Tiigrimaast* (1955), *Kivimurd* (1958), *Kollased nõmmed* (1965; kõik Lund), *Sina oled kuusik ja mina olen lepik* (Tallinn, 1965), *Marmorpagulane* (1968), *Verepõld* (1973), *Klaasist mehed* (1978), *Kogutud luuletused* (1980), *Kadunud külad* (1985; kõik Lund), koondkogu *Rukkilille murdmise laul* (Tallinn, 1990), *Tagasitulek* (Stockholm, 1991), *Öötüdruk* (Tallinn, 1992), *Kaootiline kontsert* (Stockholm, 1993) ja *Pihlakamarja rist* (Tartu, 1997).
B: *Kalju Lepik : personaalnimestik.* [Koost. A. Valmas.] Tln., 1990; A. Mägi. *Kalju Lepik.* Tln., 1993.

Lepik, *Maret* (28. VII 1930 Tallinn — 24. VII 1998 Tallinn), pedagoog ja ühiskonnategelane. Lõpetas 1953 TRÜ geograafina. Töötas a-st 1953 põhil. geograafiaõpetajana (Tartus, Suure-Jaanis ja a-st 1958 Tallinnas). Oli 1990. a-te alguses Kaitseliidu noorsoorg-i Kodutütred taastajaid, a-st 1992 Kodutütarde peavanem.

Lepik, *Mart* (Martin) (18. XI 1900 Katela k., Varangu v. — 17. XII 1971 Tartu), arhivaar ja kirjandusteadlane; oli a-st 1956 abielus Betti Alveriga. Õppis 1921—28 TÜ filosoofiateaduskonnas eesti kirjandust. Juhtis Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi moodustamist, oli 1940—41 ja 1944—45 selle dir. ning 1951—63 käsikirjade osk-a juh.; 1945—46 arreteeritud poliitiliselt süüdistatuna. Uurinud eesti vanemat kirjandust, tõlkinud, kommenteerinud ja üllitanud käsikirjalist pärandit („Faehlmanni ja Kreutzwaldi kirjavahetus", 1936; F. R. Faehlmanni „Kogutud luuletused", 1938; „Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetus" II—V, 1953—62, ENSV rkl. preemia 1982), koostanud koos G. Suitsuga antoloogia „Eesti kirjandusajalugu tekstides" I (1932).

Lepik, *Tarmo* (9. XI 1946 Tallinn), helilooja. Lõpetas 1977 muusikateaduse alal TRK (juhendaja L. Normet). Töötas 1974—80 Tallinnas Otsa-nim. Muusikakooli teoreetiliste ainete õpetajana. Heliloomingu valdava osa moodustab uuendusliku suunitlusega koorimuusika. Saanud 1969 Moskvas üleliidulisel noorte heliloojate võistlusel I koha. **T:** poeem *Igavene tuli* solistidele ja orkestrile (1985), *Kolm impressiooni* (1966), *Karjase maailm* (1975) ja *Hälli maailm* (1980) segakoorile ja solistidele, *Kantaat voolavale veele* (1988) ühendkooridele, *Kolm Betti Alveri luuletust* (1974) ja *Mere väravas* (1984) meeskoorile ja solistidele, keelpillikvartett (1986), *Sonaat soolotšellole* (1980), klaverimuusikat.

Lepik, *Tõnis* (24. VIII 1958 Tallinn), filmioperaator ja -lavastaja, Harald L-u poeg. Töötanud 1977—78 „Eesti Telefilmis" operaatori assistendina, 1979—91 „Tallinnfilmis" operaatorina, hiljem olnud vabakutseline operaator. **F:** operaatorina mängufilmid *Näkimadalad* I—II (1987), *Surnud hiir südames* (1990), *Ainus pühapäev* (1990) ja *Ankur* (1991) ning dokumentaalfilmid *Cogito, ergo sum* (1989), *Šurale* (1990) ja *Metskuninganna* (1990), režissöörina ja operaatorina dokumentaalfilmid *Kondajad* (1990), *Pigilinnud* (1998) ja *Kõue Liisu lood* (1999).

Lepik, *Ülo* (11. VII 1921 Tartu), mehaanikateadlane, füüsika-matemaatikadr. (1958, Moskva ülikool, kinnit. 1959), Eesti TA liige (1993). Oli 1944—45 Saksa sõjaväes. Lõpetas 1948 TRÜ; töötanud a-st 1946 sealsamas (a-st 1954 dots., a-st 1959 prof., 1958—90 teoreetilise mehaanika kateedri juh.), a-st 1996 emeriitprof. Olnud külalisprof. Soomes (1974 ja 1991), Poolas (1975), Taanis (1979), Suurbritannias (1989) ja USA-s (1990). Mitme välismaise teadusühingu liige, ajakirja „Structural Optimization" toimetuskolleegiumi liige (a-st 1990). Uurimusi elastsete ja plastsete varraste, plaatide ja koorikute teooria alalt ning konstruktsioonide optimaalse projekteerimise kohta. Loonud uusi arvutusmeetodeid staatiliste ja dünaamiliste koormuste juhuks. Kirjutanud ka mälestusi („Lagunevas riigis", 1997; „Tartu Ülikool minu elus", 1998). **T:** *Teoreetiline mehaanika* (1971, koos L. Rootsiga), *Оптимальное проектирование неупругих конструкций в случае динамического нагружения* (1982), *Kord ja kaos* (1997), *Kaoseraamat* (1999, koos J. Engelbrechtiga).

Lepiksaar, *Johannes* (20. XI 1907 Rakvere), zooloog (ornitoloog, paleozooloog, terioloog) ja osteoloog, Göteborgi ülikooli filosoofiaaudr. (1968). Lõpetas 1930 TÜ, töötas sealsamas õppejõuna, läks 1944 Rootsi. Oli 1939 TÜ zooloogiamuuseumi konservaator (valmistas täiusliku võrdlev-anatoomilise ekspositsiooni). Määras 1933—37 Kunda Lammasmäelt leitud luid ning Lõhavere, Kuusalu, Asva, Iru jmt. linnuse luuleide. Töötanud a-st 1949 Göteborgi loodusloomuuseumis (viimati kuraatorina). Uurimusi ornitoloogia, terioloogia, ihtüoloogia ja fauna ajaloo valdkonnast. 1986 ilmus temalt kokkuvõtlik ülevaade Fennoskandia ja Baltimaade teriofauna (imetajate) kujunemisest jääajajärgsel perioodil. Uurinud ka koduloomade kujunemist ja tekkekeskusi. L. on Eesti ökoloogilise etoloogia rajajaid ja mitmel erialal rahvusvaheliselt tunnustatud teadlane. A-st 1990 Eesti Looduseuurijate Seltsi auliige. **T:** *Die Vögel Estlands* (Lund, 1963, koos M. Zastroviga), *Die frühesten Haustiere der Skandinavisches Halbinsel insbesondere in Sweden.* — Die Anfänge des Neolitikums vom Orient bis Nordeuropa, IX (1984); *The holocene history of theriofauna in Fennoscandia and Baltic countries.* — Striae, 1986, 24.
B: V. Masing. *Johannes Lepiksaar, meie zooloogia nüüdissuundade rajaja.* — Eesti Loodus, 1987, 12.

Lepiksaar, *Toomas* (3. II 1929 Tallinn), kunstiõpetaja ja metoodik. Lõpetas 1954 ERKI tarbekunstnikuna. Töötanud Tallinna koolides kunstiõpetajana, 1959—96 Eesti Hariduse Arenduskeskuses, 1996—97 Eesti Kunstiakadeemia täiendõppekeskuses kunstiõpetajate täienduskoolituse metoodikuna ning a-st 1997 Teatri- ja Muusikamuuseumi kunstiosk. juh-na. Olnud a-st 1988 Eesti Kunstiõpetajate Ühingu esimees. Koostanud üldhariduskooli kunstiõpetuse programme ja ainermt-id. ENSV tnl. õpetaja (1975). **T:** *Loovus ja kunstikasvatus* (1984), *Lapsed ja kunst* (1985).

Lepikson, *Heino* (26. II 1914 Bakı), tehnikateadlane, Robert L-i isa, tehnikaknd. (1949, Leningrad, kinnit. 1950). Lõpetas 1938 Nancy ülikooli Elektrotehnika- ja Rakendusmehaanikainst-i mehaanikainseneri erialal; oli 1942—46 Nõuk. armees ohvitser. Töötanud a-st 1946 TPI-s (a-st 1950 dots., 1956—71 masinaelementide kateedri juh., a-st 1962 prof., 1957—84 teadusprorektor, a-st 1984 konsultantprof.). Uurimusi vibratsiooni, hambumise ja abrasiivkulumise teooria alalt; abrasiivjoas kulumise uurijate koolkonna loojaid. Koostanud „Masinaehitaja käsiraamatu" (2 kd. 1968—71). ENSV tnl.

teadlane (1979). ENSV rkl. preemia 1949 ja 1977. **T:** *Hammasülekanded. Geomeetria ja täpsus* (1989). ▲

Lepikson, *Robert* (14. VI 1952 Tallinn), majandus- ja omavalitsustegelane, Heino L-i poeg. Lõpetas 1980 TPI elektroonikainsenerina. Olnud 1980–85 ETKVL-i keemiakombinaadi „Orto" insener-konstruktor ja osk-ajuhataja, 1985–90 Tallinna Helikassetitehase jsk-ajuhataja ja peainsener, 1990–92 as-i Avantek ja 1992–95 ras-i Eesti Metallieksport peadir., 1995–96 EV Kaitsemin-i kantsler, 1996 (maist nov-ni) peaministri nõunik, 1996–97 Tallinna linnapea, 1997–98 siseminister, a-st 1998 Võru maavanem. 1994–98 Koonderakonna liige. 1996 Eesti meister autorallis ja 1997 autode ringrajasõidus.

Lepnurm (a-ni 1935 Oberg), *Hugo* (31. X 1914 Tsitre k., Kolga v. – 15. II 1999 Tallinn), organist, helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1933 orelierialal (A. Topmani kl.) TK. Õppis samas 1932–34 ka kompositsiooni (A. Kapi kl.). Täiendas end 1938–39 Pariisis M. Dupré ja J. Gilles'i juures. Olnud 1936–42 TK, 1944–50 TRK ja 1967–94 EMA oreli-, muusikateoreetiliste ainete ja muusikaajaloo õppejõud (a-st 1945 prof., a-st 1994 emeriitprof.) ning ühtlasi EELK usuteaduse inst-i õppejõud; õpilasi: H. Tobias-Duesberg, R. Uusväli, U. Taniloo, A. Uibo, K. Hoidre, I. Maidre. 1950 tagandati TRK-st usuliste tõekspidamiste tõttu, õigused taastati 1958. A-st 1933 esinenud soolokontsertidega Eestis ning välismaal (Poolas, Rootsis, Saksamaal, Soomes, Tšehhoslovakkias, Venemaal). Uurinud orelikultuuri ajalugu, hoolitsenud orelite säilimise eest. Heliplaadisarja „Eesti orelid" algataja. Heliloominguga hakkas tegelema II maailmasõja ajal ENSV Rkl. Kunstiansambleis; loonud 3 kantaati („Jüriöö tuled", 1943), Oreli- (1956) ja Klaverikontserdi (1960), poeemi „Emakeel" meeskoorile ja orelile (1957), „Variatsioonid" viiulile ja orelile (1954), Sonaadi tšellole ja orelile (1986) ning koori- ja soololaule. Heliloomingule on iseloomulik tõsine maalähedane süvenemine ning klassikaline vormiselgus. ENSV rahvakunstnik (1974), EV kultuuripreemia 1995 ja (postuumselt) 1999. **T:** *Oreli ja orelimuusika ajaloost* (1971), *Ester Mägi.* – Kaheksa eesti tänase muusika loojat. Tln., 1979; *Peatükke kultusmuusika ajaloost* (1999). **B:** *Vastab Hugo Lepnurm.* – Teater. Muusika. Kino, 1984, 10.

Lepp, *Andres* (14. VI 1943 Tartu), mudellendur. Lõpetas 1967 TPI mehaanikateaduskonna. Tulnud purimudellennukite klassis 4 korda meeskondlikult (1969, 1975, 1981 ja 1989) ja 1 kord individuaalselt (1989) maailmameistriks. Saanud MM-il 3 meeskondlikku (1971, 1976 ja 1977) ja 2 individuaalset hõbemedalit (1977 ja 1981). Suurmeister (1972). Teinud 2 rahvusv. tunnustuse saanud mudellennundusleiutist (maapinnalt avatav stardikonks, 1973; mudellennuki üldkonstruktsiooni täiustus, 1977).

Lepp, *Arne* (28. XI 1928 Vana-Tänassilma v.), anatoom, meditsiiniknd. (1970). Lõpetas 1953 TRÜ, olnud samast aastast sealsamas ja 1961–62 Moskva I Meditsiiniinst-s õppejõud, 1989–94 TÜ anatoomiakateedri juh. (a-st 1992 prof.); a-st 1994 emeriitprof. Uurimusi kopsude ja maksa siseehituse, vere- ja lümfisoonte funktsionaalse anatoomia ning immuun- ja parenhümatooselundite (tihkete mitteõõneselundite) morfoadaptatsiooni ja regeneratsiooni kohta. **T:** *Kopsusegmentide ja subsegmentide põhilised tunnused nende variantide põhjal inimesel ja mõningatel loomadel* (1970), *Inimese anatoomia I* (1974, koostaja ja autoreid).

Lepp, *Eerik* (õieti Erich) (4. I 1903 Tallinn – 6. II 1981 Montreal), maastikuarhitekt. Lõpetas 1927 Budapesti aiandusinst-i ja 1929 Debreceni põllumülikooli. Oli 1929–41 Tallinnas aiandusõpetaja, avaldas erialaseid kirjutisi (oli a-st 1932 ajakirja „Aed" kaastööline ja 1940 tegevtoim.). Kavandanud talu- ja linnaaedade, kalmistute, parkide jms. haljastust: aiad Tallinnas Vaarika t. 9 (1933) ning Lõuna ja Ravila t. nurgal (1937, mõlemad osaliselt säilinud), Pillapalus K. Palusalu aed (1937). Lahkus 1944 Eestist. Lõpetas 1949 maastikuarhitektuuri alal Inglismaal Durhami ülikooli ja jäi samasse teadustööle. Elas a-st 1954 Kanadas, oli 1955–72 Montreali aiandusarhitekt. Sai 1977 elutöö eest Budapesti aiandusülikooli kulddiplomi.

Lepp, *Feliks* (2. V 1881 Tsooru v. – 3. I 1973 Tartu), mikrobioloog, infektsionist ja pediaater, Ülo L-a isa, meditsiinidr. (1924). Lõpetas 1918 Tartu ülikooli. Oli 1918–19 Tartu linna kooliarst, seejärel Tartu nakkushaigla juh. ja TÜ õppejõud (a-st 1944 prof., 1944–60 nakkushaiguste ja mikrobioloogia kateedri juh.). Organiseeris 1940 Tartu Linna Sanitaar-Epidemioloogiajaama ja oli a-ni 1941 selle peaarst. Korraldas Eestis edukalt nakkushaigustevastast võitlust, eriti tuberkuloositõrjet. Uurimusi epidemioloogia, immunoloogia, nakkushaiguste ravi ja profülaktika alalt. ENSV tnl. teadlane (1956).

Lepp (a-st 1913 Kirschbaum, a-st 1927 Utuste), *Marta* (Maarda) Sophia, pseud. Sophia Vardi (12. XI 1883 Vardi v. – 11. XI 1940 Tartu), kirjanik ja pedagoog. Lõpetas 1899 Tallinna kõrgema tütarlastekooli, sooritas 1904 Peterburis koduõpetaja kutseeksami, õppis 1906–08 sealsamas pedagoogikakursustel. Töötas mitmel pool Venemaal ja Soomes koduõpetajana, oli 1919–20 Tallinnas ja Jänedal õpetaja. Osales 1905 ja hiljem rev. tegevuses, oli mitu korda vangis ja Siberis asumisel. Eesti Sotsdem. Partei asutajaliige. Rajas 1925 koos abikaasa Kustas Utustega taaralaste usuühingu (a-st 1931 „Hiis") ja toimetas selle ajakirja. Kirjutanud proosat, näidendeid, libretosid (A. Lemba ooper „Kalmuneid") ja mälestusi. **T:** lühiproosakogud *Esimesed tuuled* (1914) ja *Seisates* (1919), rom. *Haabvere* (1926), *Mälestused* (3 kd., 1922–27).

Lepp, *Riho* (23. I 1947 Sääritsa k., Pala v.), matemaatik, füüsika-matemaatikateaduste knd. (1981, Kiievi Gluškovi-nim. küberneetikainst.). Lõpetas 1970 TRÜ matemaatikuna. Olnud 1970–82 Eesti TA Küberneetika Inst-s insener ja nooremteadur, 1983–97 vanemteadur, a-st 1997 TTÜ teoreetilise majandusteaduse ja -metodoloogia inst-i majandusmatemaatika õppetooli juh., prof. Uurimusi rakendusmatemaatika alalt (stohhastiline planeerimine, optimaaljuhtimine).

Lepp, *Ülo* (29. XII 1917 Tartu), sisehaiguste eriteadlane, kardioloog, Feliks L-a poeg, meditsiiniknd. (1954). Lõpetas 1944 TÜ. Töötanud 1944–92 TÜ teaduskonnasisehaiguste kateedri õppejõuna (1951–56 kateedrijuh., a-st 1960 dots.). Uurinud südamehaigete südame-vereringesüsteemi kohanemisreaktsiooni, täpsustanud südame klapirikete diagnoosimist, aidanud kaasa Tartu südamekirurgia arengule. Täiendanud end Budapestis ja Moskvas. ENSV rkl. preemia 1970. **T:** *Kardioloogia I* (1979, autoreid), *Elektrokardiograafia* (1969, ³1990).

Leppik, *Edgar* (7. IX 1918 Tartumaa), seltskonna- ja võistlustantsuõpetaja. Õppinud Tartus J. Adamtau tantsukoolis, täiendanud end F. Nugina, A. Praagli ja A. Poolgase juures, tegutsenud tantsusportlasena. Olnud a-st 1938 seltskonnatantsuõpetaja, sh. J. Adamtau tantsukoolis õpetaja ja assistent, a-st 1956 võistlustantsuõpetaja ja (a-st 1972 ka laste) tantsuklubide juhendaja. Populariseerinud a-st 1938 Eestis seltskonna- ja võistlustantsu: korraldanud koolides, asutustes ja klubides kursusi ja turniire ning avaldanud ajakirjanduses sellealaseid art-eid. Õpilasi: P. Vardja, J. Randla. Eesti Tantsuõpetajate Liidu asutajaid ja selle algaastail juhatuse liige. **T:** *Õpime tantsima* (1958).

Robert Lepikson

Hugo Lepnurm

Andres Lepp

Arne Lepp

Eerik Lepp

Leppik, *Eduard* (11. X 1924 Mõisaküla), pedagoog, keeleteadlane, kodu-uurija ja matkasportlane. Õppis 1947—52 TRÜ-s soome-ugri keeli, oli 1952—78 Väike-Maarja keskkooli eesti keele ja kirjanduse õpetaja. Kogunud a-st 1949 pms. Lääne-Virumaalt murdeainestikku, kohanimesid ja kodu-uurimuslikku ainest, avaldanud käsitlusi Valdai karjalaste keele kohta. Asutas Väike-Maarja muuseumi (avati koolimuuseumina 1969, praegusel kujul 1988). NSVL-i meistersportlane matkamises (1971). Wiedemanni keeleauhind 1997. **T:** *Väike-Maarja Põllumeeste Selts* (1996), *275 aastat üldhariduskooli Väike-Maarjas* (1998), *Kultuurilooline Väike-Maarja* (1999).

Leppik, *Egon* Aleksander (24. XII 1883 Viljandi — 1960), tehnikateadlane, *dr. ing.* (1925, Dresdeni tehnikaülikool). Lõpetas 1913 Riia Polütehnikumi. Töötas 1913—21 Siberi veeteedel, oli 1921—36 Tallinna Tehnikumi õppejõud ja ühtlasi Teedemin-i nõunik ning 1936—39 TTÜ õppejõud. Uurimusi hüdroloogia ja vesiehitiste kohta. Lahkus 1939 Eestist.

Leppik (a-ni 1950 Lepik), *Elmar* Emil (4. X 1898 Väljaotsa k., Jõgeva v. — 4. II 1978 Beltsville, Marylandi osariik), botaanik ja fütopatoloog, evolutsionist, loodusteaduste dr. (1928, Šveits), New Yorgi TA akadeemik (1964). Võttis õppursõdurina osa Vabadussõjast. Lõpetas 1926 TÜ, täiendas end Rockefelleri Fondi stipendiaadina Šveitsis ja Saksamaal. Oli 1929—37 TÜ põllum-teaduskonnas taimekasvatuse dots., a-st 1938 samas taimehaiguste ja botaanika prof., juhatas ühtlasi TÜ taimehaiguste kabinetti ja fütopatoloogia katsejaama. Nimetati 1935 Rahvasteliidu juurde taimekaitse Põhja-Euroopa eksperdiks. Läks 1944 Saksamaale. Oli 1945—46 Weihenstephani kõrgemas aianduskoolis ja Müncheni tehnikaülikoolis botaanika ja taimekasvatuse prof. ning lektor, 1946—47 USA armee Freisingi põllum- ja tehnikaülikoolis nõuandja. Elas a-st 1950 USA-s, oli 1950—55 Lõuna-Dakotas Augustana ülikooli kolledži üldbioloogiaprof. (töötas 1953. ja 1954. a. suvel El Salvadori ülikooli Troopiliste Uurimiste Inst-s külalisuurijana), 1955—57 Minnesota ülikooli Hormeli inst-i ja 1957—64 Iowa ülikooli botaanika ja fütopatoloogia prof. ning a-st 1964 elu lõpuni Marylandis Beltsville'i Taimekasvatuse Inst-i botaanik. Oli a-st 1957 USA põllumajandusmin-i teenistuses. Uuris seeni, seenhaigusi ja nende levikut, roosteseente fülogeneesi ja õie evolutsiooni, andis esimesena ülevaate Eesti vetikafloorast. **T:** *Taimekaitsevahendid ja nende tarvitamine* (1934), *Kodumaa kõrreliste ja liblikõieliste määraja õitega ja õiteta olekus* (1935), *Kodumaa mürkseened ja mürktaimed* (1938), *List of Publications: 1926—1976* (1976).
B: K. Annuk. *Elmar E. Leppik — 100.* — Agraarteadus, 1998, 9, 4.

Leppik, *Johan* (28. VII 1894 Suure-Kõpu v. — 25. I 1965 Ryssby, Rootsi), diplomaat ja arst, Irmgard Kaudre abikaasa. Lõpetas 1918 TÜ arstiteaduskonna. Oli 1917 soomuslaeval „Slava" mereväearst, 1918 Helsingis ja Põltsamaal arst, 1919—22 Pariisis Eesti saatkonna sekretär, 1922—23 nõunik; 1924—27 EV saadik Poolas ja Rumeenias, 1925—27 ühtlasi EV esindaja Tšehhoslovakkias; 1927—31 Välismin-i pol. osk-a juh., 1931—36 EV saadik Leedus, 1936—40 Itaalias, 1937—40 ka Budapestis ja Viinis (asukoht Roomas). Jäi välismaale, teenis sõjaväearstina Poola kindrali W. Andersi korpuses, võitles Itaalias liitlasvägede poolel. 1947 siirdus Rootsi.

Leppik, *Peep* (3. VI 1941 Vara v.), õpetaja ja pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1990). Lõpetas 1965 TPedI joonestamise ning kunsti- ja tööõpetuse erialal. Töötanud Järva-Jaanis, Valgas ning a-st 1973 Helme kutsekeskkoolis õpetajana ja koolijuhina. Olnud a-st 1996 Ühiskondlikus Pedagoogika Uurimise Inst-s teaduslik juhendaja. Uurinud tehnovahendite kasutamise pedagoogilis-psühholoogilisi aluseid, sünnipäraste omaduste mõju õpitegevusele ja õpetajate tööalaseid hoiakuid. Johannes Käisi preemia 1994. **T:** *Nägemismälust, näitlikustamisest ja tehnovahendeist tundides* (1992), *Õppimine on huvitav* (1996), *Õpetamine on huvitav* (1997), *Uurimistöö koolis on huvitav* (1998).

Leppik, *Ülo* (Ilo Elmar) (18. VIII 1942 Tartu), arstiteadlane, neuroloog, meditsiinidr. (1968, Pennsylvania ülikool). Lõpetas 1964 Haverfordi kolledži (Philadelphias). Olnud 1976—80 neuroloogia assistentprof., a-st 1980 Minnesota ülikooli (Minneapolises) prof. Uurimusi neuroloogia alalt, sh. epilepsia profülaktika ja ravi kohta. **T:** *Intravenous phenytoin* (autoreid). — Neurologia, 1978, 28, *Neurologic prognosis after cardiopulmonary arrest* II—IV (autoreid). — Neurologia, 1980, 30 ja 1981, 31.

Leppikson, *Harald* (11. XI 1933 Kullamaa), fotoajakirjanik ja -kunstnik. Lõpetas 1955 TPI metallide tehnoloogia ja 1968 Tallinna Kultuuriülikooli kunstilise foto erialal. Töötas 1960—68 ENSV Kergetööstuse Min-i konstrueerimisbüroos mehaanikuna ja 1968—78 fotograafina. Oli 1978—94 „Rahva Hääles" fotokorrespondent. Korraldanud isikunäitusi (sh. „Inimene ja aeg", 1971, „Inimene oma ajas", 1981, ja „Sirbist Viljaveski leivani", 1987). L. on ainulaadse käekirjaga fotolavastuste meister, kujutades oskuslikult loodust ning inimest omas ajas ja ruumis. Tema töid on eksponeeritud NSV Liidus, USA-s, Indias jm. (sh. Haagis maailma pressifotonäitusel „World Press Photo" 1964, 1965 ja 1967). Saanud rahvusv. näituste auhindu, sh. Soome-Eesti fotovõistluste (1978, 1980 ja 1982) ning fotovõistluse „Merevaigumaa" (1987) *grand prix*'d. ENSV rkl. preemia 1965, ENSV Ajakirjanike Liidu aastapreemia 1984 ja 1988. **T:** *23 fotot* (1972), *Rahvale me loov töö* (1979), *Lapike maad* (1992, L. Tungla tekst).

Leps, *Ando* (6. XI 1935 Rakvere), õigusteadlane ja poliitik, õigusteaduse dr. (1992). Lõpetas 1960 TRÜ. Töötas 1960—95 mitmel ametikohal sisemin-i süsteemis. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi asutajaliige, 1991—94 asesimees. Eestimaa Rahvarinde volikogu I ks. ja 1995—99 Riigikogu liige. Kuulub mitmesse teadusorg-i. Osalenud seaduseelnõude, sh. ühe EV põhiseaduse eelnõu koostamisel. Avalikustanud NSV Liidus esimesena kuritegevuse salastatud andmeid. Uurimusi kriminoloogia, kriminaal- ja riigiõiguse ning poliitika alalt. **T:** *Статистический справочник о структуре и динамике преступности, а также о некоторых демографических, социально-экономических и других факторах в Эстонской ССР* (1976), *Влияние социально-демографических процессов на преступность* (1981), *Kuritegevus Eestis* (1991), *Comparative analysis of crime: Estonia, the other Baltic republics and the Soviet Union* (Atlanta, 1991), *Criminology in Estonia: Research and teaching in a historical perspective* (1993), *Критический обзор эстонского конституционного законодательст-*

Johan Leppik

Harald Leppikson

ва (Москва, 1997), *History, philosophy and concept of crime prevention in Estonia* (Vilnius, 1998), *Eesti põhiseaduse muutmisest.* — Akadeemia, 1999, 3.

Leps (a-ni 1930 Lõps), *Erich* (30. XI 1901 Tallinn — 14. XII 1965 Chicago), maalikunstnik. Sai kunstihariduse 1923—25 Riigi Kunsttööstuskoolis (P. Raua ja R. Nymani juhendusel) ning 1925—31 kõrgemas kunstikoolis „Pallas" (N. Triigi õpilasena). Täiendas end 1931—32 Pariisis. Põgenes 1944 Saksamaale. Elas a-st 1949 USA-s, töötas seal õpetaja ja portreemaalijana ning a-st 1951 reklaamikunstnikuna. Loonud asjalikus real. laadis olustiku- ja portreemaale („Värviproov", 1933; „Advokaat Jaan Leesmendi portree", 1935; „Mees purjeriidega", 1936; „Sõjapõgenikud", 1950; „Autoportree", 1965) ning maastiku- ja linnavaateid („Pariisi tänav", 1932; „Varakevad", 1940). Illustreerinud rmt-id (sh. mitu „Looduse kuldraamatu" sarjas ilmunud rmt-t), viljelnud 1960. a-ist osalt abstraktsionismi kalduvaid monotüüpiaid.

Lestal, *Evelin* (1. XII 1925 Räpina v. — 14. VI 1996 Tartu), lauatennisist ja treener. Alustas lauatennisemängu 23-aastaselt. Võitis 1952—63 NSV Liidu meistrivõistlustel 24 medalit (sh. 11 kuldmedalit). Sai Eesti meistrivõistlustel 37 medalit (sh. 31 kuldmedalit, oli 7 aastal meister kõigis kolmes liigis). Pol. põhjustel ei saanud osaleda rahvusv. tiitlivõistlustel. Töötas a-st 1959 treenerina ning oli 1970—80 TRÜ õppejõud. ENSV tnl. treener (1968).

Lestberg, *Ly* (19. III 1965 Tallinn), graafik ja fotokunstnik. Lõpetas 1990 graafikuna TKÜ. Olnud a-st 1999 EKA graafikaosk-a foto- ja fotograafikaõppejõud (a-st 1999 dots.). Viljelnud aktifotot. Käsitlenud monumentaalsetes värvilistes vineerilõigetes (sari „Kirgastund", „Viirastund" ja „Õnnistund", 1990—91; „Kõik on üks" I—XII, 1993—94; „Kõik kordub", 1994), pastell- ja söejoonistustes („Kõik kordub", „Taeva trepp" I, II jt., 1992—93) ning fotosarjades („Maine taevas", 1991—92; „Õhu lossid", 1993; „Armastan" ja „Pieta", 1997; „Ei midagi", 1998; „Insomnia", 1999) eksistentsialistlikke probleeme. Saanud rahvusv. näitustel auhindu (sh. 1993 Faluni graafikabiennaalil ühe peapreemiaid). Avaldanud kunsti- ja fotoalaseid art-eid, teinud ka lühifilme. K. Raua preemia 1999.

Leškin, *Liivia* (4. X 1956 Tallinn), moe- ja tekstiilikunstnik, Anna Gerretzi õde. Lõpetas 1980 ERKI. Töötanud 1981—87 ajakirja „Siluett" toimetuses ja Tallinna Moemajas, 1987—97 EKA õppejõuna (a-st 1990 dots., 1990—93 moekunstikateedri juh.); a-st 1994 juhib omanim. tekstiili- ja moestuudiot. Loonud lakoonilise silueti ja kontrastse värvilahendusega unikaalrõivaid ja õmblustööstusele rõivamudeleid, dekoratiivkangaid ning msg. tehnikas objekte ja installatsioone (sari „Õitseng" I—XII, 1989—92; „Oli asi", 1998). Avaldanud a-st 1980 ajakirjades „Siluett" ja „Eesti Naine" moejoonistusi ja -artikleid, juhendanud 1992—99 Norra ja Soome kunstikõrgkoolides erialakursusi.

Letzmann [-ts-], *Johannes* Peter (19. VII 1885 Wenden, praegu Cēsis — 21. V 1971 Graz), baltisaksa päritolu geofüüsik. Lõpetas 1913 Tartu ülikooli, kaitses 1924 Helsingi ülikooli juures trombide kinemaatika alal dr-väitekirja. Täiendas end 1922—23 Leipzigi, Hamburgi ja Berliini meteoroloogiakeskuses. Töötas a-st 1913 Tartu ülikooli meteoroloogiaobservatooriumis, oli a-st 1919 TÜ meteoroloogia eradots., siirdus 1939 Saksamaale, oli 1940—47 Grazi ülikooli atmosfääripööriste uurimise keskuse juh. Uurimusi trombide kohta; kirjeldas Baltimaadel 1795—1918 olnud trombe, lõi trombi kulgliikumise, trombi sees toimuva liikumise ja trombi arenemise matemaatilise mudeli. Koostanud Ülemaailmse Meteoroloogiaorg-i tarvis tornaadode ja trombide uurimise juhendi „Richtlinien zur Erforschung von Tromben, Tornados, Wasserhosen und Kleintromben" (1939). Uurinud ka lumikatte sügavust ja virmaliste esinemissagedust Baltikumis. **B:** *Meteorology in Estonia in Johannes Letzmann's times and today.* Tln., 1995.

Levald, *Andres* (7. VI 1954 Tallinn), maastikuarhitekt, Heino L-i poeg. Õppis 1976—78 ERKI-s, lõpetas 1983 maastikuarhitektina Dresdeni tehnikaülikooli. Töötanud 1989—92 Tallinna Keskkonnaameti peaökoloogina, 1992—96 Tallinna Linnavalitsuse keskkonnanõunikuna ja a-st 1996 oü-u E-Konsult projektijuhina. Loonud planeerimis- ja haljastusprojekte (Otepää maastikukaitseala, 1976, koos H.-M. Velbriga; Kotka Lehmäsaari puhkeala, 1991; Pääsküla prügila maastikukavand, 1994; L. Meri koduümbrus Viimsis, 1999; Narva linna haljastuse planeering, 1999), osalenud Tallinna keskkonna ja haljastuse planeerimises (haljasmaade plaan, 1993, koos K. Lootusega), koostanud keskkonnaekspertiise.

Levald, *Heino* (23. XI 1930 Munalaskme k., Nissi v.), majandusteadlane, Andres L-i isa, majandusdr. (1991, Moskva ülikool). Lõpetas 1956 TPI laevaehituse insenerina, a-st 1969 tehnikaknd. laevade projekteerimise alal (Kaliningradi tehniline kalandusülikool). Olnud 1953—56 Tallinna sportlaevade tehases konstruktor, 1956—59 TPI assistent ja vanemõpetaja ning 1968—72 ja 1975—78 dots., 1959—68 „Eesti Kalatööstuse" konstrueerimisbüroo peakonstruktor ja juh., 1975—78 Eesti Informatsiooni Inst-i asedir., 1978—93 Eesti Majandusjuhtide Inst-i kateedrijuh., prof. ja juhtimiskonsultant, 1993—98 TTÜ käitismajanduse inst-i prof. A-st 1993 Eesti Inseneride Kutseliidu juhatuse esimees. EV majanduspreemia 1991. **T:** *Laevade üldehitus* (1963, autoreid), *Informaatika ABC* (1980, autoreid), *Põhjavete kasutamise ja kaitse majanduslik efektiivsus* (1990, vene k.), *Mayday Estonia 2: aasta hiljem* (1995, autoreid).

Levald, *Tiiu* (15. III 1940 Tallinn), laulja ja pedagoog. Lõpetas 1970 laulueriala TRK (L. Sauli kl.). Töötas 1970—73 TRK-s L. Sauli assistendina, olnud a-st 1973 samas lauluõppejõud (a-st 1988 dots., a-st 1998 erakorraline dots.); õpilasi: S. Puura, V. Kallaste, A. Tõnuri, M. Sutt. Esinenud a-st 1970 kammerlauljana nii Eestis kui välismaal (ka koos kammeransamblitega *Camerata Tallinn* ja *Consortium*). Ilmunud heliplaate.

Levandi, *Allar* (28. XII 1965 Tallinn), suusakahevõistleja, Pirjo L. onupoeg. Lõpetas 1984 Tallinna Spordiinternaatkooli Otepää filiaali. Oli 1981—83 NSV Liidu noortemeister ning tuli meeskondlikult juunioride MM-il 1985 kuld- ja 1984 pronksmedalile. Sai tali-OM-il 1988 Calgarys pronksmedali, 1992 oli Albertville'is individuaalselt 6. ja meeskonnas 9., 1994 Lillehammeris individuaalselt 12. ja meeskonnas 4. kohal. Olnud MM-il individuaalselt 1985 19., 1987 4., 1989 8., 1991 4. ja 1993 25. ning meeskonnas (NSV Liidu koondises) 1985 4., 1987 3., 1989 ja 1991 4. ning (Eesti meeskonnas) 1993 9. kohal. Maailma karikavõistlustel oli 1987 6., 1990 2. ning 1991 ja 1993 5. kohal. 1986 NSV Liidu rahvaste talispartakiaadi võitja, 1993 kahevõistluses individuaalselt ja 1985 meeskonnas ning 1981 ja 1984 suusahüpetes Eesti meister. Treenis 1994—98 Lillehammeris noori Norra kahevõistlejaid, a-st 1998 on Eesti suusakahevõistlejate koondise peatreener. Suurmeister (1986), Eesti parim meessportlane 1988. **T:** *Hüvasti, sõbrad!* (1994, koos P. Kivisega).

Levandi, *Pirjo* (10. X 1968 Tallinn), laulja (sopran), Allar L. täditütar. Lõpetas 1994 laulueriala EMA (U. Tautsi kl.), täiendanud end 1995—96 Itaalias Parma konservatooriumis (C. Stara kl.) ja a-st 1996

Ando Leps

Erich Leps

Ly Lestberg

Liivia Leškin

Johannes Letzmann

Milanos Jenny Anveldi juures. Olnud a-st 1992 „Estonia" solist, esinenud ka kammer- ja oratooriumilauljana ning popmuusikakontsertidel (sh. ansambliga „Saxapeal Band"). Sai San Remo rahvusv. noorte ooperilauljate võistlusel 1998 eripreemia, H. Krummi mälestusvõistlusel 1994 I preemia ja T. Kuusiku lauljate võistlusel 1995 preemia. Suure Vankri auhind 1997.

Lewenhaupt [*le:-*], *Adam Ludwig*, krahv (apr. 1659 – 23. II 1719), Rootsi kindral (1706), Liivimaa kindralkuberner 1706–09. Juhtis Põhjasõja ajal 1706–08 Baltimaadel asuvat Rootsi väge, läks 1708 oma korpusega Karl XII peajõududele appi, sai Lesnaja lahingus (9. X 1708) lüüa. Juhtis Poltava lahingus Rootsi jalaväge ning pärast lahingu kaotamist rootslaste taganemist Perevoltšnasse. Nõustus seal 11. VII 1709 kapitulatsiooniga.

Levin, *Adik* (17. VIII 1940 Valga), lastearst, meditsiinidr. (1991, Moskva). Lõpetas 1968 Leningradi Pediaatria Inst-i. Töötanud 1968 Kilingi-Nõmmel, 1969–75 Kasahstanis ja 1976–79 Tallinna II Lastehaiglas, olnud a-st 1979 Tallinna Lastehaigla vastsündinute, enneaegsete ja imikute patoloogia osk. juh., a-st 1996 ühtlasi TPÜ sotsiaaltöö osk. prof. ja Maailma Tervishoiuorg-i ekspert. Täiendanud end Saksamaal, Soomes ja USA-s. Rajas nn. neonataalse (vastsündinu-)meditsiini filosoofia, mis on 20. saj. lõpus saanud maailma pediaatrias väga tunnustatud meditsiinisuunaks. Tema loodud neonataalse ühiku mudel oli 1980. a-il ainulaadne ning kajastus kogu maailmas. Tähtsaim uurimus hõlmab ema ja enneaegse lapse (ka suure riskiteguriga vastsündinu) kontakti vastsündinute osk-s. **T:** *Vastsündinu statsionaar* (1989), *Perekond, laps ja arst* (1990, ²1994).

Levin, *Bentsian* (31. III 1906 Narva – 9. I 1990 Tallinn), õigusteadlane, Simon L-i onu, õigusteaduse dr. (1955, kinnit. 1957). Lõpetas 1930 TÜ, oli 1945–54 TPI ja 1954–55 TPedI õppejõud ning 1957–83 ENSV TA Majanduse Inst-i õiguse sektori juh. (a-st 1972 prof.). Uurinud riigiõigust, keskkonnakaitse õigusküsimusi, riigi ja õiguse ajalugu ning haldus- ja kohtuõigust. Tõlkinud E. Vilde ja O. Lutsu teoseid vene keelde. ENSV tnl. jurist (1967). **T:** *Keskkonnakaitse õiguslikest alustest* (1978).

Levin, *Mai* (9. III 1942 Tallinn), kunstiajaloolane. Lõpetas 1967 TRÜ. Töötanud a-st 1961 Eesti Kunstimuuseumis, algul teaduri ja graafikafondihoidjana, a-st 1973 graafikaosk-a juh-na ja a-st 1991 teadusala asedir-na. Uurinud põhjalikult E. Viiralti loomingut. Käsitlenud pms. eesti graafika klassikat ja nüüdisloomingut, ka maalikunsti: E. Kitse ja N. Kormašovi lühimonograafia (1977 ja 1989), K. Mäe ja M. Laarmani kataloog (1978 ja 1996). Kirjutisi Eesti Kunstimuuseumi kogudes oleva Lääne-Euroopa kunstipärandi kohta (RKM-i kogude teatmik, 1982 ja 1984). Koostanud 20. saj. Eesti kunstilugu stiilide kaupa esitavaid näitusi: „Juugend Eestis" (1975) ja „*Art déco* ja uusasjalikkus eesti kunstis" (1984). E. Pütsepa preemia 1996, K. Raua preemia 1999. **T:** *Juugend Eestis* (1978), album *Eduard Wiiralt* (1985), *Eduard Wiiralt 1898–1954* (1998).

Mai Levin

Simon Levin

Levin, *Simon* (3. XI 1928 Tallinn), õigusteadlane, Bentsian L-i vennapoeg, õigusteaduse knd. (1974). Lõpetas 1947 TRÜ. Olnud a-st 1947 Eesti Advokatuuri liige, algul stažöör, hiljem advokaat ja vandeadvokaat, a-st 1992 tegev advokaadibüroos HETA (on büroo aktsionäre). Töötas 1984–85 kohakaasluse alusel Eesti NSV TA Majanduse Inst-i vanemteadurina, on a-st 1997 Concordia Rahvusv. Ülikooli kriminaalmenetluse prof. ja TÜ külalisprof., TÜ kuratooriumi ja EV kriminaalpreventsiooni nõukogu liige. A-st 1994 Eesti Advokatuuri aseesimees. Osalenud seaduseelnõude (sh. karistusseadustiku) koostamises. Töid kriminaalmenetluse, kriminaalõiguse ning kohtueetika ja -psühholoogia alalt. ENSV tnl. jurist (1988).

Levitski, *Grigori* Vassiljevitš (27. X 1852 Harkiv – 26. X 1917 Petrograd), vene astronoom ja teadusajaloolane, keemiamag. (1879, Peterburi ülikool), *dr. h. c.* (1898, Harkivi ülikool). Lõpetas 1874 Peterburi ülikooli, oli 1879–94 Harkivi ülikooli õppejõud, 1894–1908 Tartu Tähetorni dir. ja 1897–1905 ühtlasi Tartu ülikooli õppejõud (a-st 1898 prof.), sh. 1903–05 rektor. Uurimusi seismoloogia alalt (kasutas esimesena horisontaalpendlit seismilisteks mõõtmisteks); osales 1897 Tartu seismoloogiajaama asutamises. Koostanud Tartu ülikooli õppejõudude biograafilisi leksikone (1899; 1902–03).

Lias, *Pärt* (28. X 1940 Pataste k., Kudina v.), kirjandusteadlane ja -kriitik, filoloogiaknd. (1971). Lõpetas 1964 TRÜ eesti filoloogina. Olnud 1968–89 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i teadur ja a-st 1989 TPÜ õppejõud (dots.), 1992–95 ühtlasi ajakirja „Keel ja Kirjandus" osk-atoimetaja. Rakendanud 1966–90 eesti kirjandusteaduses ja -kriitikas struktuurianalüüsi ja käsitlenud romaaniteooriat (monograafia „Eesti nõukogude romaan" ning üle 200 art-i ja arvustuse), on „Eesti kirjanduse ajaloo" V köite autoreid. Eestindanud M. Bahtini ja J. Lotmani teoseid. **T:** art-te ja retsensioonide kogu *Sulailmast uutmiseni* (1990), *Eesti kirjandus. Õpik XII klassile* (1996), *Эстонская литература XX века* (1997, koos I. Belobrovtsevaga).

Lias, *Ruth* (26. VII 1926 Tartu), füüsik ja tõlkija, füüsika-matemaatikaknd. (1954). Lõpetas 1951 TRÜ. Olnud 1954–81 sealsamas õppejõud (a-st 1975 dots.). Uurimusi gravitatsiooni kvantteooria ja väljamudelite alalt. Koostanud kõrgkooli õppematerjale („Kvantmehaanika", 1966; „Kvantelektrodünaamika", 1970; „Rühmateooria füüsikutele", 3 kd., 1972–76; „Lorentzi rühm", 1978). Tõlkinud aimekirjandust vene, inglise jmt. keelest, ilukirjandust ja filosoofilisi traktaate ning esseevalimikke hispaania keelest (M. de Unamuno, M. Vargas Llosa, J. L. Borgese, J. Ortega y Gasseti jt. autorite töid ning maajade kitšee hõimu eepose „Popol Vuh").

Liberman, *Boris* (8. VI 1925 Tšita – 18. III 1987 Tallinn), kardioloog, meditsiiniknd. (1972). Lõpetas 1950 Pavlovi-nim. Leningradi I Meditsiiniinst-i. Töötas 1950–72 Tallinna Vab. Haiglas (1952–72 II raviosk-a juh.), 1972–83 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i kardioloogiaosk-a juh-na ja a-st 1984 kuni surmani Kardioloogia TUI-s asedir-na. Oli kardioloogide seltsi organiseerijaid ja esimene president (1962–67). Uurinud pms. südame isheemiatõve diagnoosimist ja ravi, rütmihäirete ravi ja ehhokardiograafiat. ENSV tnl. arst (1966).

Lieberg [*li:berg*], *Endel* (28. VIII 1927 Paide), põllumajandustöötaja. Õppinud 1943–44 Paide Põllunduskoolis ja 1945 Türi Aiandustehnikumis. Olnud 1954–60 Paide raj. „Koidu" kolhoosi, 1960–92 „9. Mai" kolhoosi ja 1992–96 Väätsa ühismajandi

juhatuse esimees, a-st 1996 oü-u „Väätsa Agro" tegevdir. L-i juhtimisel saavutas „9. Mai" kolhoos tootmise, heakorra ja töötajate heaolu kõrge taseme, ta hoidis ära majandi lagunemise ja allakäigu ning tagas selle tegutsemise osaühisusena. 1964–90 EKP KK liige, 1971–75 ENSV Ülemnõukogu saadik ja Presiidiumi liige, 1974–89 NSVL Ülemnõukogu saadik. Sotsial. töö kangelane (1971, 1987), ENSV tnl. põllum-töötaja (1974).

Liebman [*li:bman*], *Abe* (24. V 1914 Valga – 1. XI 1990 Tallinn), ajaloolane, ajaloodr. (1971), prof. (1976). Lõpetas 1939 TÜ, osales II maailmasõjas eesti laskurkorpuses, oli 1945–51 EK(b)P KK Vab. Parteikooli kateedrijuh., 1951–56 Tallinna Vineeri- ja Mööblikombinaadi dispetšer, 1956–90 EKP KK Partei Ajaloo Inst-i vanemteadur. ENSV tnl. teadlane (1982). ENSV rkl. preemia 1972, 1977. **T:** *Eestimaa Kommunistliku Partei loomise ajaloost...* (1960), *Töörahva riigi eest* (1967, koos O. Kuuli ja H. Saarniiduga), *Ajastu peateel. Eesti Töörahva Kommuuni ajaloost* (1978, koos E. Mattiseniga).

Lieven [*li:ven*], *Karl* vürst von (12. II 1767 Kiiev – 12. I 1845 Kuramaa), baltisaksa haridustegelane. Vaateilt müstik. Oli nooruses sõjaväelane (a-st 1799 kindralleitnant), 1817–28 Tartu ülikooli kuraator, 1828–33 Venemaa haridusminister. Kasutades tihedaid sidemeid keisrikojaga, aitas säilitada Tartu ülikooli autonoomiat ning tugevdas koostöös rektor J. P. G. Ewersiga ülikooli majandusbaasi ja teadlaskaadrit.

Lieven [*li:ven*], *Wilhelm* Heinrich parun von (11. X 1799, teistel andmetel 1800 – 14. II 1880 Peterburi), baltisaksa päritolu Vene sõjaväelane, kindralmajor (1842). Õppis 1817–19 Tartus sõjateadust, oli seejärel sõjaväes. Osales 1828–29 Vene-Türgi sõjas, 1831 Poola mässu mahasurumises ja 1853–55 Krimmi sõjas, oli 1836–42 Nikolai I tiibadjutant, 1842 erimissiooniga Balkanil. Töötas 1855–61 kindralstaabis, oli 1861–64 Baltimaade kindralkuberner, seejärel Vene keisri ülemjäägermeister. Kindralkubernerina püüdis säilitada baltisaksa erikorda, oli sallimatu rahvusliku liikumise suhtes.

Ligi, *Herbert* (25. X 1928 Suur-Rahula k., Uuemõisa v., Saaremaa – 12. XI 1990 Tartu), ajaloolane, Priit L. isa, ajaloodr. (1968, kinnit. 1969). Lõpetas 1953 TRÜ. Töötas 1955–74 ENSV TA Ajaloo Inst-s, a-st 1970 TRÜ-s (a-st 1974 üldajaloo katedri juh., a-st 1972 prof.). 1988–90 taasasut. Õpetatud Eesti Seltsi esimees. Uurinud pms. 13.–19. saj. Eesti agraar- ja asustusajalugu ning 1940. a-te massirepressioone. **T:** *Eesti talurahva olukord ja klassivõitlus Liivi sõja algul (1558–1561)* (1961), *Põllumajanduslik maakasutus Eestis XVI–XVII sajandil* (1963), *Talupoegade koormised Eestis 13. sajandist 19. sajandi alguseni* (1968), *Wirtschaft und Gesellschaftsordnung der Völker des Baltikums zu Anfang des 13. Jahrhunderts* (1970, koos H. Mooraga). – Tema poeg Jürgen L. (16. VII 1959 Tartu) on majandusteadlane ja poliitik, a-st 1995 Riigikogu liige.

Ligi, *Priit* (24. V 1958 Tartu – 28. IX 1994 reisilaev „Estonia"), arheoloog, Herbert L. poeg, Jürgen L. vend, ajalooknd. (1987). Lõpetas 1981 TRÜ ajalooteaduskonna, täiendas end Stockholmi ülikooli juures. Oli 1979–83 ja a-st 1987 Ajaloo Inst-i arheoloogiasektori teadur, a-st 1992 arheoloogiaosk-a juh. Uurinud pms. Kirde-Eesti vadjapäraseid muistiseid (Jõuga, Kuremäe, Sõrumäe jm.) ning Saaremaa keskmist ja nooremat rauaaega.

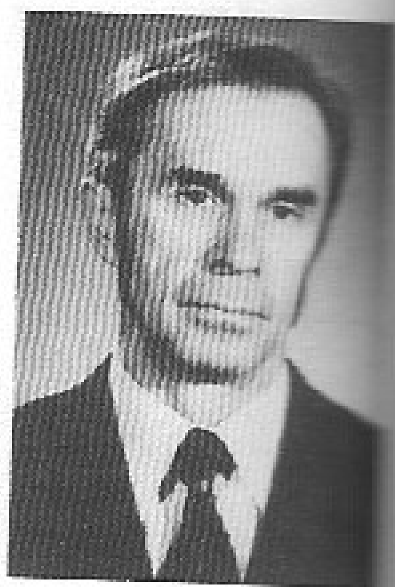
Liidak, *Kaarel* (a-ni 1936 Karl Liideman) (12. XI 1889 Sindi – 16. I 1945 Nuia), põllumajandustegelane ja -teadlane. Lõpetas 1910 Volmari (Valmiera) õpetajate seminari, 1917 Moskva Põllum-instituudi. Oli 1916–20 Turkestanis Näljastepi katsejaama osk-ajuhataja, 1921–24 Põhja-Eesti põllutöökeskkooli õpetaja, 1924–29 Kuusikul Riigi Põllutöö Katsejaama juh. ja rajaja (ühtlasi 1926–29 samas karjakontrolliassistentide kooli õpetaja), 1929–32 Talumajanduse Nõuandebüroo dir., 1932–35 Põllutöökoja nõuandetalituse juh., 1935–40 Põllutöömin-i põllumajandusosk. dir., 1941–43 Põllutöödirektooriumi põllum-valitsuse juh., 1933–37 TÜ-s õppeülesandetäitja ning 1942–44 agraarpoliitika ja ühistegevuse prof., ühtlasi 1927–32 ajakirja „Uus Talu" peatoim., 1930–35 Katseasjanduse Büroo esimees, 1935–40 Maatulunduskapitali Nõukogu esimees, 1935–44 Agronoomide Koja esimees, 1943–44 Eesti Põllumeeste Keskseltsi juhatuse esimees, 1937 Rahvuskogu II koja liige. Oli 1931 agraarprogrammi kavandi ja 1935 „Põllumajanduse arendamise põhiülesannete" peamisi koostajaid, koostas ja toimetas koos J. Metsa ja T. Pooliga sariväljaannet „Väikepõllumehe kirjavara" (ligi 50 vihikut). Aretanud talinisusordi 'Kuusiku'. Osales 1944 vastupanuliikumises, oli märtsis 1944 asut. EV Rahvuskomitee esimees ja sept. 1944 O. Tiefi valitsuse põllutööminister. Varjas end 1944–45 nii sakslaste kui ka venelaste eest mitmel pool Viljandi- ja Pärnumaal Karl Lepiku nime all. Mitu teda varjanud inimest vangistati. **T:** *Eesti taimekasvatus* I (1926, autoreid), *Väetuse õpetus* (²1927, koos J. Lehtmaniga), *Kas tunned maad?* (1935), *Suunad ja kavad* (1939). – L-u tütar, võimlemispedagoog Leida Leesment (s. 1918), on Rootsi võimlemisühingu „Malmöflickorna" asutaja ja on juhatanud seda 35 aastat.

B: A. Mark. *Kaarel Liidak. Tema tööst ja ideoloogiast.* – Eesti Agronoomide Selts Rootsis toimetis. Uppsala, 1985, 4; Ü. Oll. *Kaarel Liidaku elukäigust*, J. Lepajõe. *Professor Kaarel Liidak eesti rahvusliku ideoloogina*, ja M. Karelson. *Kaarel Liidak Eesti Vabariigi agraarkavast.* – Agraarteadus, 1990, 1.

Liidemaa (a-ni 1935 Helene Marta Liedemann), *Helene* (3. III 1899 Voroneži läh. – 21. VIII 1996 Tartu), geofüüsik, geofüüsikamag. (1929), füüsika-matemaatikaknd. (1946). Lõpetas 1927 TÜ matemaatika-loodusteaduskonna matemaatikaosk-a, töötas 1919–44 Tartu ülikooli meteoroloogiaobservatooriumis (a-st 1927 vanemteadurina). Oli 1947–49 ENSV TA Füüsika ja Astronoomia Inst-i geofüüsikaobservatooriumi juh. ja vanemteadur, 1950–54 sektorijuh., 1954–71 TRÜ õppejõud (a-st 1956 dots.). Uurimusi soojusbilansi (öökülmade) ja Eesti kliima alalt. Õpiku „Üld- ja agrometeoroloogia" autoreid.

Liidja, *Georg* (4. VIII 1933 Tallinn), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1980, kinnit. 1981), Eesti TA liige (1987). Lõpetas 1957 TRÜ. Töötanud samast aastast 1982. a-ni ENSV TA Füüsika Inst-s (1966–82 madalate t°-de sektori juh.), olnud a-st 1982 Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i vanemteadur. Eesti Füüsika Seltsi asutajaliige. Uurimusi kristallide luminestsentsi, madalate t°-de füüsika ja materjaliteaduse alalt. Ülimadalate t°-de uurimise rajaja Eestis. Osalenud NSV Liidu ja Saksamaa LV koostööprojektis dielektrikute ja pooljuhtide füüsika alal (1982–91) ja mitmes Tšornobõli tuumakatastroofi tagajärgede uurimise rahvusv. koostööprogrammis (1993–95). ENSV rkl. preemia 1975, Eesti Füüsika Seltsi aastapreemia 1994. **T:** *О возбуждении люминесценции в фундаментальных полосах поглощения щелочно-галоидных кристаллофосфоров.* – Труды ИФА АН ЭССР, 1959, 10; *Магнитооптический криостат для температур ниже 1 К.* – Приборы и техника эксперимента, 1979, 3; *EPR study of tooth enamel: temperature effects on CO_2^- radicals.* – Phosphorus Research Bulletin, 1999, 10.

Liigand, *Oskar* (15. X 1911 Peterburi – 4. X 1995 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1936 Tallinnas P. Sepa teatristuudio. Töötas 1936–44 Eesti Draamateatris,

Herbert Ligi

Kaarel Liidak

Georg Liidja

1944—50 „Vanemuises", 1950—52 „Ugalas" ja 1952—86 ENSV Rkl. Nukuteatris. Oli menukas karakterosades. Esimesi eesti nukunäitlejaid, kirjutas ka nukunäidendeid („Pardike Tuttpütt", 1963; „Lugu sepast", 1970; „Pikse pasun", 1971). Mänginud filmides („Jääminek", „Kõrboja peremees"). ENSV tnl. kunstnik (1968). **O:** Mõhk ja Sägi (Lutsu *Nukitsamees* ja *Kapsapea*), Ott (Tammsaare ja Särevi *Vargamäe vanad ja noored*), Higgins (Shaw' *Pygmalion*), Mõisnik ja Kääbus (Liigandi *Matsi poeg Mats*), Hunt (Kompanejetsi *Hunt ja seitse kitsetalle*), Ülemiste Vanake (Liigandi *Vana Toomas*), Sarvik (Kangilaski *Kalevipoja võitlus Sarvikuga*), Cheswick (Wassermani *Lendas üle käopesa*).

Liiger, *Ellen* (26. VI 1918 Tallinn — 4. VIII 1987 Tallinn), näitleja. Alustas 1924 lasteosade mängimisega „Estonias", lõpetas 1941 TK Rkl. Lavakunstikooli. Töötas 1941—60 ja 1967—87 Tallinna Draamateatris ning 1960—66 „Vanemuises". Sai algul tuntuks temperamentse komöödianäitlejana, hiljem paistis silma tundesiirastes klassikaosades. Mänginud filmis („Tütarlaps mustas") ja kuuldemängudes, tuntud luuleesitajana. Tegutsenud TRÜ-s, TPedI-s ja teatrite õppestuudiotes lavapedagoogina. ENSV rahvakunstnik (1957). **O:** Mici (Herczegi *Gyurkovicsi 7 tütart*), Eliza (Shaw' *Pygmalion*), Liisa (Gorki *Päikese lapsed*), Niina (Lermontovi *Maskeraad*), Tiina (Kitzbergi *Libahunt*), Angela (Tammsaare *Kuningal on külm*), Liisa (Tolstoi *Elav laip*), Polly (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Paula (Örkény *Kassimäng*), Anu (Kitzbergi *Tuulte pöörises*), Elfriede (Kruusvalli *Pilvede värvid*).

B: *Vastab Ellen Liiger.* — Teater. Muusika. Kino, 1985, 10.

Liik, *Elmar* (4. VI 1895 Kärdla — 19. VII 1975 Tartu), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1939, taaskinnit. 1946). Lõpetas 1926 TÜ, täiendas end 1931 Halle ülikoolis. Osales ohvitserina 1917—18 I maailmasõjas ja 1918—20 Vabadussõjas. Oli 1922—29 Vahi põllutöökooli õpetaja, 1926—28 Saksamaal, Rootsis ja Taanis TÜ teaduslik stipendiaat, 1928—51 TRÜ õppejõud (a-st 1939 prof., 1940—41 ja 1947—51 väikeloomakasvatuse kateedri juh.), 1951—66 EPA eriloomakasvatuse prof., ühtlasi 1929—31 Põllutöömin-i seakasvatuse eriteadlane, a-st 1931 Kuremaa seakasvatuse katsejaama teadusnõunik ja 1947—50 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Inst-i teadusdir. Rajas 1937 TÜ väikelooma- ja linnukasvatuse katsejaama (1937—44) ning oli a-ni 1944 selle juh. Tegi kaastööd Rahvusv. Põllum. Inst-le (Roomas). Uurinud sea-, lamba- ja linnukasvatust, sh. peekonisigade kasvatamist, eesti lammaste villa omadusi ja neid mõjutavaid tegureid. **T:** *Põllumehe käsiraamat* V (1937, autoreid), *Lambavill ja villa kvaliteet* (1938), *Seakasvataja käsiraamat* (1960, autoreid).

Liik, *Olev* (25. II 1957 Tallinn), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1988, Uurali polütehniline inst.). Lõpetas 1980 elektriinsenerina TPI; täiendanud end 1994 Chalmersi Tehnikaülikoolis (Stockholmis) ja 1996 Grenoble'is. Töötanud a-st 1980 TTÜ elektroenergeetika inst-s (1980—83 insener, 1986—99 teadur, a-st 1999 prof.). Töid elektrisüsteemide talitluse, juhtimise ja plaanimise alalt. Osaleb aktiivselt rahvusv. energeetikauuringutes ja -koolituses.

Liim, *Allan* (9. VII 1929 Tallinn), pedagoog ja kooliajaloolane, ajalooknd. (1972). Lõpetas 1953 TRÜ. Olnud 1956—70 Tartu 1. keskkooli õpetaja ja dir., 1970—74 Eesti NSV TA Ajaloo Inst-i teadur, 1974—96 TÜ õppejõud (a-st 1978 dots.; 1976—90 ajalooteaduskonna dekaan), 1959—88 ühtlasi haridusmin-i ajaloo ainekomisjoni liige. Avaldanud Eesti hariduse ajalugu käsitlevaid uurimusi ja keskkooli ajalooõpikuid. Olnud teoste „Tartu ajalugu" (1980), „Tallinna 1. Keskkool 1631—1981" (1981, ENSV rkl. preemia 1981), „Tartu ülikooli ajalugu" I—III (1982, ENSV rkl. preemia 1985), „Eesti kooli ajalugu" I (1989) ja „Eesti ajalugu. Kronoloogia" (1994) autoreid ja koostajaid. ENSV tnl. õpetaja (1973).

Liimand, *Kaarel* (a-ni 1937 Karl Liiman) (12. V 1906 Rapla läh. — VIII 1941 Pihkva läh.), maalikunstnik, A. Bachi abikaasa. Õppis 1920—25 Riigi Kunsttööstuskoolis ja 1926—33 kõrgemas kunstikoolis „Pallas", oli a-st 1935 viimases õppejõud, käis 1937 Pariisis õpireisil. Astus 1940 kommunistlikusse parteisse ja osales 1940—41 kunstielu ümberkorraldamises. Sai surma hävituspataljoni võitlejana. Loonud psühholoogilise ilmestatusega portreid (Aino Bach, 1934; Debora Vaarandi, 1940), kujutanud rahvatüüpe („Vanaeit", 1933; „Poisike" ja „Akordionimängija", 1938), viljelnud elulähedast olustikumaali („Sügis" ja „Köögis", 1934; „Lõikus", 1937), poeetilist maastikumaali (akvarellid Pariisi motiividel, 1937; „Lodjad Emajõel", 1938) ja natüürmorti. Loomult kolorist, pööras suurt tähelepanu ka faktuurile (maalis pahtliga), joonistuslikkusele ja vormi plastilisusele. Viljelnud ka estampi (A. Hindi ja K. Merilaasi portree, kuivnõel, 1940).

B: H. Läti. *K. Liimand, 1906—1941.* Tln., 1973.

Liimets, *Heino* (22. I 1928 Perajärve, Vana-Antsla v. — 30. IV 1989 Tallinn), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1961), NSVL Pedagoogikaakadeemia akad. (1967), Helsingi (1982) ja Tampere ülikooli audr. (1985). Lõpetas 1952 TRÜ. Oli a-st 1956 samas pedagoogikakateedri õppejõud ja 1963—75 juh. (a-st 1966 dots.), a-st 1975 TPedI-s õppejõud ja a-st 1985 kateedrijuh., a-st 1975 ühtlasi NSVL Psühholoogide Seltsi Eesti osk-a esimees. Juhendas a-st 1962 õpetajate uurimistöökursusi ning oli Ühisk. Pedagoogika Uurimise Inst-i (ÜPUI) asutajaid (1972) ja esimene dir. Uurinud pedagoogika metodoloogilisi aluseid ning didaktika ja sotsiaalse kasvatuse küsimusi. Taotlenud koolipsühholoogi ametikoha loomist. ENSV tnl. teadlane (1985). **T:** *Miks ma ei saa oma lapsega hakkama* (1968), *Групповая работа на уроке* (Moskva, 1975, e. k. 1976), *Как воспитывает процесс обучения* (Moskva, 1982), *Didaktik* (Berlin, 1982, [2]1985, koos W. Naumanniga).

B: *Heino Liimets. Ülevaade elust ja teaduslikest ideedest.* [Koost. A. Liimets.] Tln., 1998.

Liiske, *Matti* (28. XI 1939 Räpina v.), põllumajandustehnikateadlane, tehnikadr. (1996). Lõpetas 1963 EPA, töötanud samas põllum-e elektrifitseerimise alal (1989—92 kaugõppeteaduskonna dekaan, 1992—94 EPMÜ põllum-energeetika õppetooli juh., 1992—94 ja a-st 1995 prof., 1994—99 tehnikateaduskonna dekaan). Õpetanud pms. elektrienergia rakendamist põllum-s, elektrotehnikat, elektriajameid ja hoonete energiavarustust. Uurimusi põllum-hoonete sisekliima kohta. **T:** *Elektriajamid*, 1.—2. (1994), *Soojusprotsesside matemaatilised mudelid ja energiakulu* (1998), *Tehnoloogiaseadmete elektriajamid*, 1. (1998).

Liiv, *Anti* (16. III 1946 Kuressaare), psühhiaater, sotsiaaltöö magister (1994). Lõpetas 1970 arstiteaduse ja 1975 psühholoogia erialal TRÜ. Oli 1975—79 Pilguse psühhiaatriahaigla peaarst, 1980—85 Tallinna psühhoneuroloogiahaigla narkoloogiaosk. juh., 1985—95 Wismari haigla peaarst ja polikliiniku juh. A-st 1995 Riigikogu liige (keskerakondlane). Avaldanud ajakirjanduses art-eid psühhiaatria ja alkoholismi probleemidest.

Liiv, *Heino* (7. IX 1930 Põlva v.), keeleteadlane, pedagoogikaknd. (1975). Küüditati 1949 Siberisse, lõpetas 1956 Irkutski pedagoogilise võõrkeelte inst-i, täiendas end 1964—66 Leningradi ülikoolis. Olnud a-st 1961 TÜ õppejõud (a-st 1978 dots., 1978—92 inglise filoloogia kateedri juh.). Arendanud kvantitatiivset lingvistikat ja võõrkeelte õpetamise metoo-

dikat, kirjutanud inglise keele õpikuid. **T:** *English Tenses* (1969, [2]1977), *Mänge võõrkeelte õpetamiseks* (1970), *Inglise keele õpik edasijõudnuile* (1970, koos L. Ariva ja A. Kriidiga), *Advanced English for the Estonian Learner* I, II (1978–83, koos N. Tootsiga), *Inglise keele grammatika* (1991, koos A. Pikveriga), *Inglise keele grammatika keskkoolile* (1994, koos A. Pikveriga, kordustrükk *Praktilise inglise keele grammatika*, 1995, [4]1999).

Liiv, *Jakob* (28. II 1859 Alatskivi v. — 17. I 1938 Rakvere), kirjanik, Juhan L-i vend. Lõpetas 1878 Kodavere kihelkonnakooli, sooritas 1879 eksternina õpetajaeksami. Töötas 1880–83 ja 1886–91 Triigi-Avispeal (Väike-Maarja khk.) õpetajana, 1883–84 Unikülas ning 1884–86 Pandiveres õpetajana ja vallakirjutajana, elas a-st 1901 Väike-Maarjas, pidas seal rmt-ukauplust, oli 1913–19 Rakveres pangaametnik, 1919–21 linnapea ja 1921–26 õpetaja. Osales agaralt seltsitegevuses. Kirjutanud järelromantilist filosoofilise suunitlusega lüürikat ning allegoorilist lüroeepilist ja eepilist luulet (kogud „Viru kannel" I–III, 1886–1900, „Leina-lilled", 1894, ja „Päikese veerul", 1933, lugulaulud „Kõrbelõvi", 1898, „Püha kuju", 1900, „Vaimude org", 1906, „Põgenеja", 1918, „Ülemjärve vanake", 1924, poeem „Revolutsioon" I–II, 1927–37). L-l on suuri teeneid eesti luulekeele arendamisel. Näidendeist paistavad silma draama „Tühjale maale" (1887, ilm. 1910), komöödia „Kolmat aega maavanem" (1904) ja värsstragöödia „Ordumeister" (1905). Avaldanud ka lastenäidendeid, jutustusi („Vihud" I–III, 1901–08) ning memuaarid „Elu ja mälestusi" (1936) ja „Mälestusi lühijuttudes" (1938). Mälestussammas Väike-Maarjas (1939, R. Haavamägi), hauamonument Rakvere linnakalmistul (1939, A. Vomm). **T:** *Jakob Liivi kirjatööd* I–II (1906–10), *Lugulaulud* (1918), *Lüürilised laulud* (1929), *Valitud teosed* (1960).

Liiv, *Juhan* (õieti *Johannes*) (30. IV 1864 Alatskivi v. — 1. XII 1913 Koosa k., Kavastu v.), kirjanik, Jakob L-i vend. Õppis 1879–84 (vaheaegadega) Kodavere kihelkonnakoolis ja 1886 lühikest aega Treffneri gümnaasiumis, oli 1882–83 venna juures Väike-Maarjas õpetaja abiline. Töötas 1885 Tallinnas ajalehe „Virulane", 1888–89 Viljandis ajalehe „Sakala" ja 1890–92 Tartus ajalehe „Olevik" toimetuses. Haigestunud skisofreeniasse, elas a-st 1893 sugulaste ja tuttavate juures pms. Alatskivil. L-i esimene luuletus ilmus 1885, esimene jutt 1888. Tema lühijutud said laiemalt tuntuks jutukogu „Kümme lugu" (1893) kaudu. Varaseis, kohati humoristliku tooniga juttudes pildistanud iseloomulikke talupojatüüpe ja külaelusündmusi. Omaelulooliste sugemetega jutustuses „Vari" (1894) kujutanud vaestekülast pärineva luuleandelise noormehe traagiliselt lõppenud haridus- ja eneseteostuspüüdlust; sama teemat käsitleb ka jutustus „Käkimäe kägu" (1893). Jutustuse „Nõia tütar" (1895) peategelane on külakeskkonnas tagakiusatav kasulaps. Ilmeka tõepärase elukujutajana oli L. saj-vahetuse eesti kriitilise realismi eelkäija. Hilisproosat koondab miniatuurikogu „Elu sügavusest" (1909). Luuletusi avaldas L. pms. ajakirjanduses, tema eluajal ilmus ainult üks värsikogu — „Luuletused" (1909, [2]1910). Püsiväärtuslikuna on üldtuntuks saanud hiline lüürika. Seda iseloomustavad siirus, erakordne tundeintensiivsus, piltlikult mõjukas kujundlikkus, rahvalikkus ja rahvaluule vormivõtted, nt. värsside musikaalsust suurendavad kordused. Eriti väärtuslikud on L-i rikkalik loodusluule, tundesügavad isamaalaulud ja tabavalt sõnastatud mõttesalmid. Tema luule sai tähelepanu ja tunnustust eelkõige „Noor-Eesti" rühmitise kirjanikelt; nii tema elu kui ka loomingut on enim tutvustanud F. Tuglas, kes 1921–35 avaldas tema „Kogutud teosed" I–VIII. L-i looming, eeskätt luule, on mõjutanud hilisemat eesti kirjandust; tema luulet on rohkesti viisistatud. 1965–69 ja a-st 1984 on Alatskivil välja antud L-i luuleauhinda. **T:** *Teosed* (1954, [2]1956), valikkogud *Sinuga ja sinuta* (1989), *Valitud luuletused* (Detmold, 1949), *Kui tume veel kauaks ka sinu maa* (Toronto, 1964), kirjad *Mu kallis Liisi* (1996, [2]2000).
B: P. Grünfeldt. *Mälestused Juhan Liivist.* Trt., 1920; H. Jänes. *Juhan Liivi elust ja loomingust.* Trt., 1935; K. Raud. *Juhan Liiv.* Tln., 1936; F. Tuglas. *Juhan Liiv.* Trt., 1927 [2. tr. Tln., 1958]; A. Vinkel. *Juhan Liiv.* Tln., 1964; *Juhan Liiv 125.* [Koost. K. Muru.] Tln., 1989; *Juhan Liiv (1864–1913). Bibliograafia.* Tln., 1999.

Liiv, *Otto* (6. IX 1905 Narva — 10. XII 1942 Tartu), ajaloolane ja arhivist, *dr. phil.* (1935). Lõpetas 1927 TÜ, oli 1929–42 Eesti Riigi Keskarhiivi (1940–41 ENSV Rkl. Keskarhiivi filiaal) dir., 1934–41 TÜ õppejõud (a-st 1936 dots.), 1937–40 „Ajaloolise Ajakirja" peatoim. Toimetanud ka arhiivindusteoseid ja arhiiviainelisi publikatsioone. Oli a-st 1939 Eesti Arhivaaride Ühingu abiesimees. **T:** *Vene asustusest Alutagusel kuni XVIII sajandi esimese veerandini* (1928), *Die wirtschaftliche Lage des estnischen Gebietes am Ausgang XVII Jahrhunderts* (1935), *Suur näljaaeg Eestis 1695–1697* (1938).

Liiv, *Siiri* (10. VI 1950 Tallinn), botaanik, bioloogiaknd. (1989, Sverdlovsk). Lõpetas 1973 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1973 Tallinna Botaanikaaias (1989–93 keskkonnalabori vanemteadur ja 1993–95 juh., 1995–98 loodushariduosk-a linnaökoloogia töörühma juh., a-st 1998 keskkonnahariduse osk-a juh.). Uurimisvaldkonnaks on bioindikatsioon (lihheno- ja brüoindikatsioon), selle metoodika ja erinevate meetodite rakendamine keskkonnauuringutes. Koostanud lihhenoindikatsiooni (samblike) meetodi abil Eesti linnade õhusaastekaarte ja brüoindikatsiooni (sammalde) meetodi abil Eestis õhu kaudu sadenevate raskmetallide territoriaalse jaotuse kaarte. Juhtinud kodumaiseid ja rahvusv. keskkonnaseire- ja keskkonnahariduspojekte, sh. Eesti Rkl. Keskkonnaseire Programmi bioindikatsiooni projekti. **T:** *Atmosfäärse raskemetallisaaste hindamine sammalde abil* (1996, koos E. Sanderi ja A. Eensaarega), *Atmospheric heavy metal deposition in Europe 1995–1996.* — Nord, 15 (1998); *Bioindication of air quality by lichens in a small town Viljandi in Southern Estonia* (koos E. Sanderiga). — Folia Cryptogamica Estonica, 1998, 33.

Liiv, *Toomas* (30. XII 1946 Tallinn), kirjandusteadlane ja kirjanik, filoloogiaknd. (1981). Lõpetas 1970 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1975–87 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, olnud 1987–93 TPedI ja 1993–96 Eesti Humanitaarinst-i õppejõud, 1996–2000 Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse dir., a-st 1997 TPÜ eesti kirjanduse prof. ja eesti kirjanduse õppetooli juh. Avaldanud kirjandusteadusalaseid käsitlusi (art-ikogumik „Proosast", 1997), uurinud eesti novelli ja luule ajalugu, kirjutanud arvustusi. Algul lüürilise, hiljem iroonilise põhihoiakuga luule on laadilt eksperimenteeriv. **T:** luulekogud *Närvitrükk* (1971, koos J. Üdi, J. Sanga ja J. B. Isotammega), *Kurbus vikerkaarest* (1971) ja *Fragment* (1981).

Liiv, *Uno* (22. I 1930 Tallinn), hüdrotehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1983, Leningradi polütehniline inst., kinnit. 1984). Lõpetas 1954 hüdrotehniliste ehitiste erialal TPI, töötanud samast aastast sealsamas (a-st 1969 dots., a-st 1985 prof.), 1960–72 ühtlasi ETV spordi- ja muusikasaadete toimetuses. Täiendanud end Taanis (1993) ja Suurbritannias (1995). A-st 1998 on emeriitprof. Rahvusv. Hüdrauliliste Uurimistööde Assotsiatsiooni (IAHR) liige (a-st 1969), IAHR-i hüdrauliliste mõõteriistade komitee liige (a-st 1989), UNESCO rahvusv. hüdroloo-

Jakob Liiv

Juhan Liiv

Siiri Liiv

Toomas Liiv

Uno Liiv

programmi (IHP) Eesti Rahvusliku Komitee esimees (a-st 1996). Uurimusi vedelike mittestatsionaarse voolamise kohta silindrilistes survetorudes, hüdrodünaamikakatsete automatiseerimise ja kiiretoimeliste elektromagnetiliste vooluhulgamõõturite kohta ning teoreetilise ja eksperimentaalse hüdrodünaamika alalt. Täpsustanud kosmoselennuki „Buran" juhtimise ja soojuskaitsesüsteemide hüdrauliliste arvutuste aluseid. Kuulus 1948–59 sprinterina ENSV kergejõustikukoondisesse. TTÜ muinsuskaitseklubi asutaja ja esimees (1987). **T:** *An experimental investigation of shear stress and velocity distribution of accelerated and decelerated flows in pipes.* – Proceedings of the Euromech, 1991, 272; *Coastal sea problems in Estonia.* – Proceedings of the NATO Advanced Research Workshop, 1996; *Laboratory study of the breaking wave characteristics.* – Proceedings of the XXVIII IAHR Congress, 1999.

Liiva, *Silvi* (22. I 1941 Värska), graafik. Lõpetas 1969 ERKI. Töötas 1969–74 kirjastuses „Eesti Raamat" kunstilise toim-na ja 1978–87 ERKI-s õppejõuna. Viljelnud põhil. oforti. Loonud nukkerlüürilise meeleoluga ajatuid pilte, milles taotlenud inimpsüühika varjatud külgede avamist. Hilisemas loomingus on suurenenud eepilisus. Illustreerinud rohkesti ilukirjandust. ENSV tnl. kunstnik (1986). **T:** *Reekviem* (1971), *Hobuse lahkumine* (1974), *Kunstnik* (1979), *Maa* (1982), *Algab päev* (1985), *Valgus öös* (1993), *Vastuvalt* (1994), *Täppide vägi* I–IV (1996), *Sala* (1997). F. Dostojevski teose „Valged ööd" (1971, pliiats), V. Luige luulekogu „Pildi sisse minek" (1973), „Itaalia muinasjuttude" (1978) ja K. Merilaasi luulekogu „Antud ja võetud" ill-d (1984). **B:** *Silvi Liiva.* [Koost. V. Vabar.] Tln., 1997.

Liivak, *Evi* (7. V 1924 Viljandi – 1. XI 1996 New York), viiuldaja. Viiuliõpinguid alustas 5-aastasena, sai tuntuks imelapsena. Õppis 1934–39 TK-s (J. Paulseni kl.). Osales 1937 Brüsselis E. Ysaye nim. rahvusv. viiuldajate võistlusel. Täiendas end 1939–41 ning 1943–44 Budapestis E. Zathureczky juures. Jäi pärast II maailmasõda Saksamaale, kus alustas aktiivset kontserttegevust, täiendas end Pariisis J. Boucherit' juures. A-st 1954 elas USA-s New Yorgis. Esinenud ansamblis pms. pianistist abikaasa R. Anschuetziga ning paljude riikide enam kui 25 sümfooniaorkestriga, sh. Colombia Bogotá orkestriga (dirigent O. Roots). Saavutas virtuoosliku ja tundeküllase mänguga rahvusv. tunnustuse (kontserdid Põhja- ja Lõuna-Ameerikas, Aafrikas, Aasias ja paljudes Euroopa riikides).

Liivak, *Paul* (13. IV 1900 Ambla v. – 1942 Leningrad), graafik ja akvarellist. Õppis 1915–18 Tallinna Kunsttööstuskoolis ja 1919–21 Tartus kunstikoolis „Pallas". Hukkus Punaarmeesse mobiliseerituna Leningradis blokaadi ajal. Oli esimesi kunstiõpilaste linoollõiketehnika kasutajaid (mapp „Sadamas", 1920). Varases loomingus viljeles ka akvarellis maastikumaali („Rannamännid", 1924). 1930. a-il kujundas naivistlikul stilistikal põhineva olustikustseene kujutava linoollõike (mapid 1934 ja 1935) ja puugravüüri laadi (mapp 1937). Illustreerinud rmt-id (F. Tuglase „Hingemaa", 1941). **T:** *Kunda* (1928, tušš), *Kalad ja kollased vesiroosid*, *Aednikud* (mõlemad 1939), *Pilpalõikajad* (1940, kõik puugravüür). **B:** T. Nurk. *Paul Liivak.* Tln., 1967.

Liivaku, *Uno* (20. V 1926 Morna, Õisu v.), tõlkija ja publitsist. Õppis 1946–47 TPI majandusteaduskonnas ja 1947–53 Üleliidulises Rahanduse ja Krediidi Kaugõppeinst-s. Töötanud rmtk-hoidja, töölise ja tõlgina. Tõlkinud populaarteaduslikku ja ilukirjandust pms. saksa (H. Hesse, E. M. Remarque, H. Böll, L. Feuchtwanger) ja vene keelest, koostanud oskussõnastikke. Tegelnud keelekorraldusе („Kuidas öelda teisiti", 1969; „Kust king keelt pigistab", 1972, ²1978; art-ivalimikud „Keelesõnumik", 1987, ja „Kirjakeel ja kirjasõna", 1999) ning tõlkimise praktiliste probleemidega („Kuidas seda tõlkida", 1975, koos H. Meristega). Uurinud raamatu ajalugu („Bibliofiiliast", 1989), avaldanud eestikeelse raamatu ajaloo „Eesti raamatu lugu" (1995).

Liivat (a-ni 1968 Makarova, 1968–92 Liivat-Makarova), *Lola* (17. VIII 1928 Tallinn), maalikunstnik. Lõpetas 1954 ERKI Tartu osk-a. Töötanud 1954–83 Tartu Kunstikoolis ja 1988–94 TÜ maaliosk. õppejõuna. Oli 1988–92 Tartu Kunstiühingu esimees, 1997–2000 Tartu Kunstnike Liidu esimees. Pärast kooli lõpetamist esines näitustel lillemaalide ja portreedega, 1957. a-st alates teinud nonfiguratiivseid ekspressiivseid kompositsioone. 1960. a-te II poolel alustas intensiivse koloriidi, pastoosse faktuuri ja valmiskujunditega assamblaažide loomist („Objekt", 1969; „Sirtaki", 1969; „Triptühhon", 1972), hiljem on lisandunud kahemõõtmelised, sageli ultramariinse ja punase värvigammaga abstraktsioonid („Sinine, sinine, sinine", 1986; „Parzival", 1987). A. Vabbe preemia 1998.

Liives, *Ardi* (31. VIII 1929 Tallinn – 9. XII 1992 Tallinn), kirjanik. Lõpetas 1953 TRÜ õigusteaduskonna, töötas 1953–62 „Õhtulehe" toimetuses. Kirjutanud a-st 1944 u. 30 mitut žanri näidendit (kogumikud „Lehti ühelt puult. Valik draamasid" ja „Lehti teiselt puult. Valik komöödiaid", mõlemad 1979, J. Smuuli preemia 1980); iseloomulikud on kammerlik laad ning inimestes ja inimestevahelistes suhetes ilmnevad kõlbluskonfliktid. Avaldanud ka romaane, novelle (kogud „Nullpäev ja tormipüha", 1976, „Ahvitapja ja heategija", 1979), kuuldemänge (kogu „Täna raadioteatris", 1984) ja operetilibretosid („Ainult unistus", 1955, „Kuskil Montparnasse'il", 1980). **T:** näid-d *Robert Suur* (1957), *Uusaasta öö* (1958), *Sinine rakett* (1959; ümbertöötatult *Mürgi perenaine*, 1967), *Siinpool horisonti* (1962), *Viini postmark* (1964, film 1967), *Trepp* (1964), *Monolisk* (1969), *Infarkt* (1971) ja *Suudlus enne koitu* (1977), rom-d *Retro* (1981), *Vastuarmastus* (I–II, 1982–86), *Passioon* (1986) ja *Aken vasu päikest* (1988).

Liivik (a-ni 1936 Liiver), *August* (26. I 1903 Särevere v. – 3. V 1942 Vjatlag, Kirovi läh.), laskesportlane. Töötas Kaitseliidus, oli 1932–38 Kaitseliidu Paide malevkonna pealik ning 1927–40 riigikaitseõpetaja (sh. Paide ja Türi gümnaasiumis). Võitis 1935, 1937 ja 1939 MM-il vaba- ja väikepüssist laskmises 12 kuld- (sh. 1 individuaalselt), 6 hõbe- ja 3 pronksmedalit ning kuulus 1937 ja 1939 Argentina kuju võitnud meeskonda; osalenud ka 6 meeskondliku maailmarekordi püstitamises (3 vaba- ja 3 väikepüssist). 1929–39 kuulus Eesti koondisse. Oli eriti edukas püstilaskmises. Suurmeister (1935). Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta dets. 1940, hukkus vangilaagris.

Liivrand (a-ni 1961 Zirna), *Elsbet* (6. I 1932 Savimäe k., Ahja v.), geoloog, filosoofiadr. geoloogia alal (1991, Stockholm). Lõpetas 1956 TRÜ. Töötas 1956–58 Krasnojarski geoloogiavalitsuses ja 1958–67 Eesti NSV Rkl. Geoloogilises Tootmiskoondises geoloogina, 1967–92 Eesti TA Geoloogia Inst-s teadurina. Teinud palünoloogiaalaseid uurimusi kvaternaari setete ning mesosoikumi ja devoni settekivimite kohta. Keskendunud pms. Eesti pleistotseeni biostratigraafilisele liigestusele ja selle üksuste korrelatsioonile Balti mere maadel. Osalenud geoloogilistes ekspeditsioonides Jenissei jõgikonnas, Arhangelski obl-s, Valgevenes, Leedus ja Lätis. Baeri preemia 1992. **T:** *Методические проблемы палиностратиграфии плейстоцена* (1990), *Biostratigraphy of the Pleistocene deposits in Estonia and correlations in the Baltic region* (Stockholm, 1991).

Exploration difference interpretations of the Upper Pleistocene stratigraphy in Estonia. — Geologija, 1998, 25. ▲

Lilienbach [*-bah*], *Juhan* (24. X 1870 Paatna k., Kloodi v. — 9. V 1928 Leningrad), kirjamees ja kirjastaja. Töötas a-st 1900 Tallinnas, hakkas 1905 tööliste pol. teadlikkuse tõstmiseks välja andma trükiseid, asutas 1909 kirjastuse „Mõte". Evakueerus 1918 Petrogradi, kus juhtis 1918—19 Eesti Töörahva Kommuuni kirjastusosk-a ja 1919—28 kirjastust „Külvaja". Avaldanud a-st 1896 luuletusi, 1909 ilmus kogu „Ommikulaulud". Enamik L-i värsse on epigrammilaadsed pol. satiirid või paroodiad.

Lilje, *Peeter* (13. X 1950 Valga — 28. X 1993 Oulu), dirigent. Lõpetas 1974 koorijuhtimise erialal TRK (A. Ratassepa kl.), õppis samas ka R. Matsovi juures orkestridirigeerimist, lõpetas 1980 ooperi- ja sümfooniaorkestri dirigendi erialal Leningradi konservatooriumi (A. ja M. Jansonsi kl.). Oli 1972—75 „Estonia" koormeister ja dirigendi assistent ning 1975—90 dirigent, 1980—90 ka ERSO ja 1990—93 Oulu linnaorkestri peadirigent, 1990—92 ka Kuopio linnaorkestri esimene külalisdirigent. Juhatanud sümfooniaorkestreid paljudes riikides (Austrias, Saksamaal, Itaalias, Prantsusmaal, Hispaanias, Šveitsis, Rootsis, Taanis, Kanadas, USA-s jm.) ning oopereid välismaa teatrites: *Teatro Colón*'is (Buenos Aireses), Maria Teatris (Peterburis), Soome Rahvusooperis, Schwerini ooperiteatris, Riia ooperiteatris. L. on paljude eesti heliloojate (Elleri, Tambergi, Sumera, Kangro, Tubina, Tobiase, Tüüri) helitööde esitaja (ka esmaettekandja) ja raadiole salvestaja. ENSV rahvakunstnik (1987), ENSV Teatriühingu aastapreemia 1977, ENSV muusika-aastapreemia 1988. **Muusikajuht:** Tambergi *Cyrano de Bergerac* (1976), Stravinski *Elupõletaja tähetund* (1977), Donizetti *Rügemendi tütar* (1979), Prokofjevi *Kihlus kloostris* (1982) ja *Tuliingel* (1985 Soome Rahvusooperis), Tubina *Barbara von Tisenhusen* (1990), Tšaikovski *Jolanthe* (1990 Buenos Aireses), Britteni *Albert Herring* (1993). **B:** *Vastab Peeter Lilje.* — Teater. Muusika. Kino, 1985, 9.

Lill, *Ado* (18. VII 1932 Räpina), maalikunstnik ja graafik. Lõpetas 1957 TRÜ õigusteaduskonna, kunstnikuna on iseõppinu. Töötanud a-ni 1988 Tallinnas riigiasutuste juristina. Varases loomingus lähtus abstraktsest ekspressionismist ja *action painting*'ust („Signaal", 1979). 1980. a-il said valdavaks geomeetrilise abstraktsionismi ja *hard edge*'i mõjutused („Reljeef" I, II, 1986; „Jälg", 1989). 1980. a-te lõpus viljeles eri laade sünteesivaid suuremõõtmelisi, ereda koloriidiga maale — omalaadset *pattern painting*'ut („Tanga" II, 1990; „Kiri", 1991). 1990. a-te keskel võttis kasutusele faktuurse maali ja dekollaaži („Polügon", 1999). Graafikas käsitlenud groteskselt ja kriitiliselt sotsiaalset olukorda („Isiksuse lõhenemine", 1984) ning erootilise alatooniga mehe-naise suhteid („Marquis de Sade" I—VIII, 1991—92). K. Raua preemia 1995. **T:** *Korrektiiv* (1987), *Orient* (1989), sari *Nimetu* (1993—99).
B: *Ado Lill.* [Koost. H. Liivrand.] Tln., 1994.

Lill, *Ivo* (24. VI 1953 Tallinn), klaasikunstnik, Mari L-e vend. Lõpetas 1985 ERKI. Töötanud samast aastast oma klaasistuudios. L-e filosoofiliselt mõtestatud monoliitsed objektid sisaldavad klaasisisestest graafilistest kujunditest tekkivat optilist kineetikat, mis objekti välispinna tahkudel loob illusiooni pidevalt muutuvatest kompositsioonivariantidest. K. Raua preemia 1999. **T:** *Monstrum* (1985), *Spiraaltorn* (1986), *Lilla kaar* (1987), *Lehviktorn* (1989), *Kolmainsus* (1993), *Õigus loomisele* (1994), *Illusioon* (1999).

Lill (a-st 1968 Tamm), *Mari* (21. XII 1945 Tallinn), näitleja, Ivo L-e õde. Lõpetas 1968 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1968—77 ENSV Rkl. Noorsooteatris ja a-st 1977 Eesti Draamateatris. Mänginud telelavastustes („Väike nõid") ja filmides („Surma hinda küsi surnutelt", „Vana mees tahab koju"). ENSV tnl. kunstnik (1975). Parima naisnäitleja aastapreemia 1985. **O:** Helen (Gibsoni *Ime sünd*), Hedvig ja Hilde Wangel (Ibseni *Metspart* ja *Ehitusmeister Solness*), Julia (Shakespeare'i *Romeo ja Julia*), Kristi (Tammsaare ja Panso *Inimene ja revolutsioon*), Anja ja Irina (Tšehhovi *Kirsiaed* ja *Kolm õde*), Liisa (Tolstoi *Elav laip*), Ell (Kruusvalli *Pilvede värvid*), proua Keeney (O'Neilli *Õli*), Jessie (Normani *Head ööd, ema*).

Lill, *Paul* (25. I 1882 Roobe, Jõgeveste v. — 13. III 1942 Sverdlovsk), sõjaväelane, kindralleitnant (1938). Lõpetas 1904 Vilniuse sõjakooli ja 1911 Peterburi sõjaväeakadeemia. Osales Vene-Jaapani sõjas ja jalaväeohvitserina I maailmasõjas (okt-st 1914 a-ni 1918 sakslaste käes vangis). Oli Vabadussõjas Operatiivstaabi operatiivosk. ülem ja 1919 Korraldusvalitsuse ülem, määrati 1920 sõjaväede staabi ülemaks; 1925—33 sõjaministri abi ja 1933—39 kaitseminister. 1941 arreteeriti, suri vangilaagris. Vabadusristi I liigi 2. järk.

Lill (sünd. Uibo), *Pille* (20. IV 1962 Pärnu), laulja (sopran), Karl August Hermanni lapselapselaps. Lõpetas 1985 muusikapedagoogika- (A. Vahteri kl.) ja 1991 lauluerialal (V. Gurjevi kl.) TRK, täiendanud end 1990—92 Helsingis Sibeliuse Akadeemias M. Klemi kl-s ja a-st 1997 L. Linkko-Malmio juures, õppis 1992—94 Londoni *Guildhall School of Music and Drama* magistrantuuris (J. Petersi kl.). Oli 1980—81 ansambli „Laine" solist, a-st 1997 tegutsenud EMA lauluõppejõuna. Esinenud ka oratooriumi- (Tobiase „Joonase lähetamine", Mozarti ja Verdi reekviem, Mahleri 8. ja Beethoveni 9. sümfoonia) ning kammersolistina. **O:** Krahvinna (Mozarti *Figaro pulm*), Tosca, Mimi ja Butterfly (Puccini *Tosca, Boheem* ja *Madame Butterfly*), Elisabetta ja Desdemona (Verdi *Don Carlos* ja *Othello*), Agnetha (Põldmäe *Depressioon baaris*). Suure Vankri auhind 1996.
B: *Olla parem iseendast...* — Teater. Muusika. Kino, 1996, 11.

Lille (a-ni 1968 Hyvärinen), *Eva* Anneli (13. V 1941 Helsingi), tõlkija. Lõpetas 1967 Helsingi ülikooli kirjanduse ja etnograafia erialal. Töötas 1969—71 Tallinna TV-s ja ER-is tõlgina, toim-na ja diktorina ning 1975—82 Helsingis reisibüroo infosekretärina, a-st 1982 on vabakutseline tõlkija. Olnud 1982 Helsingis Tuglase Seltsi asutajaid, 1982—87 juhatuse liige ning 1989—94 kultuurisekretär ja tegevjuh., 1994—96 Tallinnas Soome Inst-i kultuurisekretär, a-st 1997 Tallinnas Soome Vabariigi Suursaatkonna pressinõunik. Tõlkinud soome keelde E. Vetemaa, L. Mere, M. Traadi, V. Luige, E. Raua, J. Krossi, A. Valtoni, E. Vilde jmt. loomingut, M. Lauristini, R. Ruutsoo ja P. Vihalemma publitsistikat, E. Nirgi teose „Eesti kirjandus" ja rahvaluuleteaduse art-eid. Koostanud eesti proosa valimikke („Merentakaisia", 1985). M. Undi rom-i „Sügisball" tõlke eest Soome rkl. preemia 1980. J. Smuuli preemia 1988.

Peeter Lilje

Ado Lill

Ivo Lill

Mari Lill

Paul Lill

Pille Lill

Eva Lille

Peeter Lilje

Ado Lill

Ivo Lill

Mari Lill

Eva Lille

Lille, *Ülo* (16. IX 1931 Vallastu k., Lelle v.), keemik, keemiadr. (1973, kinnit. 1976), Eesti TA liige (1983), prof. (1984), prostaglandiinide keemia uurimissuuna rajaja Eestis. Lõpetas 1955 TPI, täiendanud end 1993–94 Müncheni ja Exeteri ülikoolis. Töötanud 1959–75 Kohtla-Järve Põlevkivi TUI-s (1963–75 sektorijuh.), olnud 1975–97 Eesti TA Keemia Inst-i labori- ja osk-ajuhataja, ühtlasi a-st 1992 TTÜ prof. (a-st 1997 emeriitprof.). Uurimusi pms. kukersiitse põlevkiviõli fenoolide koostise ja omaduste, alküülresortsiinide sünteesimise, prostaglandiinide keemilise ja biosünteesi ning füüsikalis-keemiliste uurimismeetodite kohta. Organiseerinud günekoloogilise ravimi prostenooni tootmise Tallinnas. Olnud 1998 ilm. „Inglise-eesti-vene keemia sõnaraamatu" koostajaid. ENSV rkl. preemia 1987. P. Kogermani mälestusmedal 1987. **T:** *Lipase-catalysed enantioselective hydrolysis: interpretation of kinetic results in terms of frontier orbital localization* (autoreid). – Tetrahedron, 1997, 53; *Two decades of prostanoid and related compounds chemistry in Estonia.* – Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Chemistry, 1999, 48, 2.

Lilleleht, *Vilju* (16. IX 1939 Jäärja k., Saarde v.), ornitoloog, linnuökoloog ja looduskaitse edendaja, bioloogiaknd. (1972). Lõpetas 1963 TRÜ. Töötanud 1965–70 TRÜ meditsiini kesklaboris ja 1993–98 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s (dots.) ja a-st 1970 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1978–87 sektori- ja laborijuh., a-st 1994 vanemteadur). Uurimusi lindude leviku, arvukuse, ökoloogia, etoloogia, kaitse, elustiku mitmekesisuse ja haruldaste liikide, neurokeemia ja teoreetilise bioloogia valdkonnast. Populariseerinud loodusteadusi ja looduskaitset, toimetanud teadusväljaandeid. Koostanud ja toimetanud „Eesti punast raamatut" (1998). 1976–82 ja 1985–91 Eesti Looduseuurijate Seltsi juhatuse sekretär, 1982–85 asepresident. 1991–2000 Eesti Ornitoloogiaühingu juhatuse liige (a-st 1999 auliige), a-st 1985 Eesti TA Looduskaitse Komisjoni liige (1996–98 esimees), 1978–95 Lindude Rände Uurimise Balti Komisjoni liige (1984–95 esimees), Eestimaa Looduse Fondi asutajaliige ning 1991–96 nõukogu ja juhatuse liige, 1993–95 ajakirja „Eesti Loodus" toimetuskolleegiumi liige, a-st 1994 Rahvusv. Ornitoloogiakomitee liige. EV teaduspreemia 1994, E. Kumari looduskaitsepreemia 1999. **T:** *Kajakad inimkaaslejatena.* – Ornitoloogiline kogumik, X (1985); *Some aspects of the population ecology of the Common Gull* Larus canus *in Estonia* (koos K. Rattistega). – Vår Fågelvärld, 1986, 11; *Birds of Estonia. Status, distribution and numbers* (1994, koos E. Leibaku ja H. Veromanniga, koostaja ja toim.), *Eerik Kumari. Elu täis tööd ja rõõmu* (1996, koos L. Rootsmäega).

Lillema (varem Blumberg), *Alfred* (25. VII 1897 Lepiksaare k., Avinurme v. – 13. XII 1965 Tallinn), mullateadlane, põllumajanduskand. (1956). Õppinud Pikkva maamõõdukoolis ja Tallinna Tehnikumis (maamõõtmist ja kultuurtehnikat). Oli 1923–44 maamõõtja ja mullastiku uurija, 1944–47 ENSV TA Tööstusprobleemide Inst-i, 1947–52 ENSV TA Põllum-e Inst-i ja 1952–56 ENSV TA Taimekasvatuse Inst-i teadustöötaja, 1956–60 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI mullauurimisosk. juh. Eesti geneetilise mullateaduse ja mullastikugeograafia rajaja. Koostanud Eesti mullastiku kaardi, piiritlenud mullastiku valdkonnad, algatanud Eesti mullastiku suuremõõtkavalise kaardistamise ja põllum-maa hindamise. Mälestusmärk Avinurme pargis (1987). ENSV tnl. teadlane (1957). ENSV rkl. preemia 1947. **T:** *Eesti NSV mullastik* (1958).
B: R. Kask. *100 aastat Alfred Lillema sünnist.* – Agraarteadus, 1999, 3.

Lilover, *Leo* (19. IX 1927 Võru v.), majandusteadlane, majanduskand. (1960). Lõpetas 1956 agronoomina EPA. Olnud 1948–49 Räpina Aiandustehnikumi õppemajandi agronoom, 1949–50 Võru Maakonna TK põllum-osakonna peaagronoom, 1950–51 Räpina Raj. TK põllum-osakonna peaagronoom ja juh., a-st 1960 EPMÜ agraarökonoomika õppejõud (a-st 1965 dots., 1969–72 majandusteaduskonna dekaan). Õpetanud põllum-ökonoomikat, maailma põllum-t ja teadustöö metoodikat. Uurimusi põllum. tootmisharude maj. tõhususe, põllum-e rajoneerimise ja spetsialiseerumise, agraarteooria ja metodoloogia alalt. **T:** *Agraarökonoomika* (1965), *Põllumajandusökonoomika: Üldkursus* (1976).

Limberg, *Paul David* (7. I 1917 Peterburi – 7. X 1997 Berliin; maetud Väike-Maarja kalmistule), baltisaksa põllumajandusteadlane, *dr. agr.* (1951, Giessen), *dr. habil.* (1962, Giessen), New Yorgi TA välisliige (1982), EPMÜ audr. (1991). Õppis 1934–38 TÜ-s agronoomiat, lõpetas 1941 Breslau ülikooli. Läks 1939 ümberasujana Saksamaale. Oli 1941–45 Saksa armees, 1945–51 töötas Saksamaal põllumkatsejaamades, oli 1951–63 Giesseni Justus Liebigi ülikooli vanemassistent ja katsejaama juh. ning 1963–64 dots., 1965–82 Berliini tehnikaülikooli korraline agronoomiaprof., a-st 1982 emeriitprof. Uurimusi kultuurtaimede produktsioonitüüpide eristamise ja sordivõrdluses uute põhimõtete rakendamise kohta. Avastas Türgis Kreeka päritolu kõvanisusortide soodsa kasvukoha. Kaasas Rahvusv. Mullateaduse Seltsi mullaviljakuse uurimisgrupi liikmena 1989 väetamise ja mullaviljakuse uurimisse EPMÜ teadlasi. Tema algatusel on sõlmitud EPMÜ ja Berliini Humboldti ülikooli vahelisi koostöölepinguid. Saksa Taimemorfoloogia Seltsi asutajaid ja 1960–80 eestseisuse liige, 1983–89 Saksa-Türgi Agraar- ja Loodusteadlaste Seltsi asepresident ja 1989–97 president. – L-i õde Eva L. (1. XII 1919) on kujur ja graafik.
B: P. Kuldkepp. *Paul Limberg – in memoriam.* – Agraarteadus, 1997, 4.

Lina, *Jüri* (13. X 1947 Tartu), ajakirjanik. Avaldas 1960.–70. a-il art-eid, arvustusi ja tõlkeid ning koostas raadiosaateid, mis väljendasid ENSV võimudele ebameeldivaid vaateid. Sai 1975 avaldamiskeelu, 1979 sundis KGB teda emigreeruma, pärast seda on ta elanud pms. Rootsis ja avaldanud eesti, rootsi, soome ja inglise keeles sõltumatuid seisukohti väljendavaid art-eid ja rmt-id, teinud videofilme ning plaadistanud luule- ja muinasjutulavastusi. 1984 mõistsid ENSV kohtuvõimud ta rmt-te „Öised päevad" (1983) ja „Soviet hotar Sverige" (1984) põhjal tagaselja süüdi riigireetmises, 1991 ta rehabiliteeriti. A-st 1995 Rootsi Publitsistide Klubi (*Publicistklubben*) liige. **T:** *Kommunisternas heliga krig* (1986), *Bakom Gorbatjovs kulisser* (1987), *Mõistatuslikkuse kütkes* (1996), *Skorpioni märgi all* (1996, [2]1999), *Sovjetisk inflytande i Sverige* (1997), *Filmikunsti väljenduslikkusest* (1998), *Varjatud tervisevalem* (1999; kõik Stockholmis).

Linari (Linholm), *Arthur* Alexander (12. I 1903 Tallinn – 25. X 1983 Toronto), mäeteadlane, *dr. ing.* (1957, Clausthali mäeakadeemia). Lõpetas 1928 Freibergi mäeakadeemia, töötas 1928–33 mäeinsenerina Witwatersrandi kullakaevandustes (LAV). Naasis 1934 Eestisse, oli 1938–42 TTÜ mäetööde ja mineraalirikastuse adjunkt- ja 1942–44 erakorraline prof. ning a-st 1939 ühtlasi Riigi Põlevkivitööstuse tehniline dir. Asus 1944 Rootsi ja 1946 LAV-sse. Hakkas LAV-s 1947 tööle kaevandusühingu *De Beers Consolidated Mines* vastasutatud (maailma esimeses) teemandiuurimislaboris, oli 1960–64 selle asedir. ja 1964–70 sama ühingu tehniline dir. Euroopas. Esitas 1935 magnetilisel anomaalial põhineva

Artur Lind

Lisl Lindau

oletuse Jõhvi rauamaagilademe olemasolu kohta ja korraldas kahe süvapuuraugu puurimise. LAV-s edendas teemandiuurimist: valmis 1950 väike- ja peenteemantide separatsiooni elektrostaatilise menetluse, avastas 1952 pooljuhi omadustega teemanditüübi ja leiutas 1962 heade kivipuuriteemantide saamiseks teemantide parendamise menetluse. Uurimusi ka mäendusest üldse. **T:** *Aruanne süvapuurimisest Jõhvi lähedal* (1940), *Occurrence, mining and recovery of diamonds* (London, 1969, ²1973).

Lind, *Artur* (6. IV 1927 Vändra — 30. XI 1989 Tartu), biokeemik ja molekulaarbioloog, bioloogiadr. (1982), Eesti TA akad. (1989; k-liige 1987), Eesti molekulaarbioloogia rajaja. Lõpetas 1952 TRÜ, oli seejärel sealsamas kirurgia- ja 1956—78 biokeemiakateedri õppejõud, a-st 1979 TRÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i molekulaarpatoloogialaboratooriumi (a-st 1984 osk.) ning a-st 1986 TÜ teadusosk. molekulaarbioloogiaosk-a juh. ja prof. Olnud enamiku molekulaarbioloogide õpetaja. Uurinud valkude biosünteesi, molekulaarbioloogia meetodeid, ribonukleiinhappe chitust, desoksüribonukleiinhappe järjestuse määramise meetodeid, onkogeene ning ribosoomi ehitust ja funktsiooni, sh. eraldas esimesena eukarüoodi ribosoomidest madalmolekulaarse ribonukleiinhappe (SS-RNA). ENSV rkl. preemia 1980.

Lind, *Vello* (2. XI 1936 Karula v.), riigi- ja põllumajandustegelane, põllumajandusknd. (1980). Lõpetas 1961 EPA agronoomiateaduskonna. Olnud 1961—68 Riisipere sovhoosi dir-i asetäitja ja peaagronoom, 1968—81 Ranna sovhoosi dir., 1981—91 Eesti NSV ja EV põllum-minister. 1976—90 EKP KK liige, 1981—90 ENSV Ülemnõukogu saadik. 1981—92 Eesti Looduskaitse Seltsi juhatuse liige, 1987—90 Eesti Aianduse ja Mesinduse Seltsi esimees ja a-st 1979 Ülemaailmse Linnukasvatajate Assotsiatsiooni liige. Ranna sovhoosi broilerikasvanduse rajaja. ENSV tnl. ökonomist (1977). Teenelise loodushoidja aunimetus 1980. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Broilerikasvatusest* (1979).

Lindau, *Lisl* (*Liise*) (2. IX 1907 Tori — 14. VII 1985 Tallinn), näitleja. Õppinud G. Neggo tantsustuudios, alustas lavategevust „Endlas" tantsija ja tantsuseadjana (1928—31). Oli 1931—34 Draamastuudio Teatri, 1934—36 „Vanemuise", 1936—37 „Estonia", 1937—41 Tallinna Töölisteatri, 1941—66 Tallinna Draamateatri ja 1966—85 ENSV Rkl. Noorsooteatri näitleja. Mänginud telelavastustes („Soolo tornikellale") ja filmis („Tütarlaps mustas"). Loomingule oli iseloomulik värvikas fantaasia ning veetlev ja erk naiselikkus. ENSV rahvakunstnik (1967). **O:** Marguerite (Dumas' *Kameeliadaam*), Thérèse Raquin (Zola *Sa ei pea abielu rikkuma*), Hilde Wangel (Ibseni *Ehitaja Solness*), Karin (Tammsaare ja Särevi *Abielu ja armastus*, *Karin ja Indrek* ning *Pankrot*), proua Peachum (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Tanja (Arbuzovi *Tanja*), Mirandolina (Goldoni *Mirandolina*), Filumena (De Filippo *Filumena Marturano*), Ema Courage (Brechti *Ema Courage ja tema lapsed*), Pelageja Nilovna (Gorki *Ema*), Amm (Shakespeare'i *Romeo ja Julia*), Fonsia (Coburni *Džinnimäng*).

B: L. Vellerand. *Lisl Lindau.* Tln., 1982.

Linde, *Bernhard* (4. IV 1886 Järvakandi v. — 23. VIII 1954 Tallinn), kirjastustegelane, publitsist ja tõlkija. Lõpetas 1927 TÜ slaavi filoloogia erialal. Oli 1912—15 „Noor-Eesti" kirjastuse juh., 1914—15 ajakirja „Vaba Sõna" väljaandja, 1916—19 Venemaal sõjaväeametnik, 1920—24 kirjastuse „Varrak" juh., pärast ülikooli lõpetamist vabakutseline literaat, 1944—49 TPI keeltekateedri juh., 1951—54 Narva ja Vasalemma vangilaagris vangis. Avaldanud lühiproosat, lühimonograafiaid, esseid, reisivesteid, kirjandus-, kunsti- ja teatriarvustusi ning tõlkeid (H. de Balzac, W. Reymont, J. Hašek, K. Stanislavski jmt.), koostanud ja toimetanud msg. kogumikke. **T:** ülevaade *„Noor-Eesti" kümme aastat* (1918), esseekogud *Omad ja võõrad* (1927) ja *Loova Kesk-Euroopa poole* (1930), biograafiad *August Kitzberg* (1926), *Honoré de Balzac* (1933), *Thomas Garrigue Masaryk* (1935) ja *Dr. Eduard Beneš* (1936).

Lindenberg, *Michael*, ka *Mihhail* (22. II 1850 Reastvere v. — 21. IV 1919 Laius-Tähkvere v.), rahvakooliõpetaja ja ajakirjanik. Lõpetas 1873 Riias Baltimaade õpetajate seminari, oli 1873—75 Ilmjärvel õpetaja ja 1875—76 Rakveres rahvakooliõpetaja. Tema algatusel asutati Viru Eesti Selts „Kalevipoeg" ja selle kool (L. oli 1876—80 kooli juh.) ning hakati välja andma nädalalehte „Valgus" (L. oli dets-st 1880 juulini 1881 selle toim.). Taotles talurentnike muutmist taluomanikeks riigi kaasabil ja maatuile maa andmist, seepärast süüdistati teda mõisnikevastases kihutustöös. Arreteerituna (sügisel 1881) jäi vaimuhaigeks. **T:** *Laste lugemise raamat ning asjade tundmus ja teadmus* (1876).

Lindgren [-e:n], *Armas* Eliel (28. XI 1874 Hämeenlinna — 3. X 1929 Kopenhaagen), soome arhitekt. Asutas 1896 koos H. Gesselliuse ja E. Saarineniga projekteerimisbüroo. Nende ühisloomingusse kuulub Eestisse projekteeritud Tallinna Lutheri vabriku rahvamaja (1905). L-i projekteeritud ehitised on Tartu „Vanemuise" teatrimaja (1906, hävinud), Tartu „Sakala" korporatsiooni hoone (1911), juugendi ja uusklassitsismi laadis „Estonia" teatrihoone (1913, osalt muudetuna taastatud pärast II maailmasõda; kaks viimast koos naisarhitekti W. Lönniga) ning end. silmakliinik Tallinnas Roosikrantsi t. 10 (1912). 1919—29 oli L. Helsingi tehnikaülikooli prof. Kirjutanud esimese soomekeelse arhitektuuriajaloo („Rakennus- ja koristetyylit", Helsingi, 1914). **T:** Pariisi maailmanäituse Soome paviljon (1900, hävinud), Hvitträski arhitektide ateljee-kodu (1904), Helsingi Rahvusmuuseumi hoone (1902—12, kõik koos H. Gesselliuse ja E. Saarineniga), kirikud ja elamud (1914—26, koos B. Liljequistiga).

Lindmäe, *Herbert* (20. X 1930 Alatskivi v.), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1992). Lõpetas 1955 TRÜ. Töötanud 1955—68 prokuratuuris ning kriminaaleksperdina. Olnud 1967—80 TRÜ kriminaalõiguse kateedri vanemõpetaja ja dots., 1981—83 kateedri juh., 1983—88 dots., 1988—92 prof., 1992—94 Avaliku Õiguse Inst-i kriminalistika ja kriminoloogia korraline prof., a-st 1993 riigikohtunik, Riigikohtu kriminaalkolleegiumi liige, a-st 1995 emeriitprof. Uurinud kriminalistika probleeme, eriti kohtuekspertiisi juhtimist ja selle efektiivsust kriminaalmenetluses, a-st 1989 Eesti okupeerimise ja annekteerimise juriidilisi küsimusi ja Nõuk. massirepressioone ning nende õigusvastasust. Olnud Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi juhatuse liige, okupatsioonivõimude repressiivpoliitika uurimise rkl. komisjoni aseesimees. **T:** *Kriminalistitehnika* (1976), *Kohtuekspertiis* (1982), *Uurimistaktika* I—III (1978—1981).

Bernhard Linde

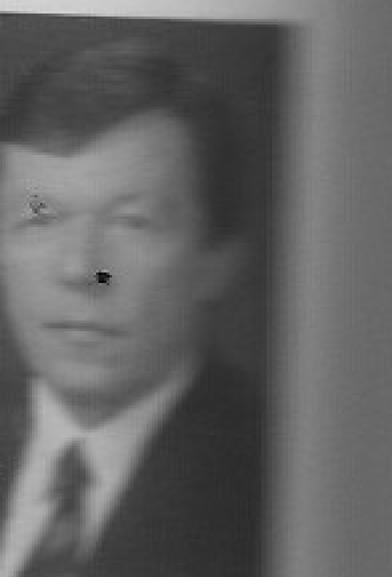

Armas Lindgren

Herbert Lindmäe

Heiki Lindpere

Peeter Lindsaar

Lindpere, *Heiki* (8. I 1949 Tallinn), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1985). Lõpetas 1968 Tallinna Merekooli tehnik-laevajuhina ning 1976 kaugõppes TRÜ õigusteaduskonna. Olnud 1968–72 Eesti Merelaevanduse välissõidulaevadel 3. tüürimees, 1977–82 ENSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-i Läänemere osk. grupijuht, 1982–89 Eesti TA teadussekretär, 1989–90 ENSV Rkl. Plaanikomitee esimehe abi, seejärel EV Välismin-i juriidilise osk-a juh., 1991–92 EV Transpordi- ja Sidemin-i aseminister, 1992–97 ras-i „Eesti Merelaevandus" peajurist ning a-st 1997 Õigusinst-i rahvusv. õiguse ja mereõiguse prof. ja õppetooli juh., 1998–99 ühtlasi EV Teede- ja Sidemin-i asekantsler. Uurimusi rahvusv. mereõiguse ja majandusõiguse alalt. **T:** *Läänemere saastamise vältimise rahvusvahelis-õiguslikud probleemid* (1984, knd-idissertatsioon), *Evaluation of the Soviet-German pacts of august 23 and september 28, 1939, from the standpoint of international law.* – The Finnish Yearbook of International Law, 1990, I; *MRP – raske ülestunnistus* (1991).

Lindpere, *Samuel* (8. XI 1872 Alatskivi – 7. VIII 1928 Taagepera), muusikapedagoog ja dirigent. Õppis 1902–05 Peterburi konservatooriumis viiulit ja muusikateooriat. Esines Peterburi eesti seltsides viiulisolistina. Oli 1894–1902 Väike-Maarjas ja Tartus, 1906–12 Tartu õpetajate seminaris ja Treffneri gümnaasiumis kooliõpetaja. Töötas 1905–11 „Vanemuise" muusikajuhina, juhatas teatri suvekontserte, „Vanemuise" segakoori ja Eesti Üliõpilaste Seltsi meeskvartetti. Elas 1912–18 taas Petrogradis, töötas seal muusikaärides. 1919–24 oli Tallinna Kõrgema Muusikakooli inspektor ja muusikateooria õppejõud.

Lindsaar, *Peeter* (12. VII 1906 Vastse-Antsla v. – 6. XI 1990 Sydney), kirjanik. Lõpetas 1931 Tondi sõjakooli ja oli seejärel ohvitserina tegevteenistuses, õppis 1937–41 TÜ-s. Läks 1941 Punaarmeest sakslaste poole üle, teenis Eesti Omakaitses ja eesti leegionis, oli 1944–46 USA okupatsioonitsoonis sõjavang. A-st 1948 elas Austraalias, oli 1951–55 ajalehe „Meie Elu" tegevtoim., seejärel a-ni 1971 Sydneys [illegible]-ametnik. Kirjutas mälestustesugemelist proosat, avaldas mälestuste ja usutluste kogusid ning eesti-, saksa-, inglise-, läti- ja leedukeelses ajakirjanduses esseid ja art-eid. **T:** lühiproosakogud *Hanu hobune* (1950) ja *Koduküla* (1954), rom-d *... ja sõdurid laulavad* (2 kd., 1959–62), *Paelamehed* (1967), *Õrn armastus* (1970), *Härrad ohvitserid* (1974) ja *Värska* (1977), usutluste kogud *Mardus [illegible]* (1964) ja *Kannatusetee* (1983), ülevaade *Eestlased Austraalias ja Uus-Meremaal* (1961).

Ling, *Harry* (18. II 1928 Tallinn – 16. IV 1984 Tallinn), zooloog (terioloog) ja jahindusteadlane, bioloogiadr. (1980), Ruth L-i abikaasa. Lõpetas 1952 bioloogina TRÜ. Oli 1957–64 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i vanemteadur ning a-st 1964 TRÜ zooloogiakateedri õppejõud (a-st 1969 zooloogiakateedri juh., a-st 1982 prof.). Uuris imetajate (eriti põtrade) ökoloogiat ja populatsioonidünaamikat ning ulukite otstarbekat majandamist. Rakendas Eestis imetajate uurimisel esimesena statistilisi meetodeid. Oli Eesti Jahimeeste Seltsi (1967) asutajaid. Juhendas teaduslikult TRÜ zooloogiamuuseumi ning üliõpilaste zooloogiaringi, lõi jahi- ja metsameestest üle-eestilise ulukivaatlusvõrgustiku. **T:** *Eesti NSV imetajad* (1954, koos J. Auli ja K. Paaveriga), *Selgroogsete zooloogia* (1964, koos J. Auliga), *Põder* (1981), *[illegible]* (1984).
B: A. Kirk. *Harry Ling – meie õppejõud.* – Eesti Loodus, VI. Tln., 1998.

Ling, *Ruth* (12. VIII 1926 Varnja), ornitoloog, Harry L-i abikaasa, bioloogiaknd. (1959). Lõpetas 1950 bioloogina TRÜ. Töötanud 1950–54 Pärnus ja Tartus õpetajana, 1957–66 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s nooremteadurina ning 1966–94 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s (1966–75 vanemõpetaja, 1975–93 dots.). Tõlkinud mitmest keelest õppe- ja aimekirjandust (sh. K. Lorenzi „Inimene leiab sõbra", 1975, N. Tinbergeni „Loomade käitumine", 1978, ja L. Jonssoni „Euroopa linnud", 2000). Osales aastaid ENSV Haridusmin-i bioloogia ainekomisjonis. A-st 1998 Eesti Ornitoloogiaühingu auliige, tegev linnunimede komisjonis.

Linholm, *Arthur* Alexander, *Linari, *A. A.*

Link, *Hans Georg* (14. I 1935 Tallinn), neuroloog, meditsiinidr. (1967, Lund). Elab a-st 1939 Rootsis. Lõpetas 1962 Lundi ülikooli. Olnud a-st 1981 Stockholmi ülikoolihaigla neuroloogiaprof. Uurimusi immuunglobuliin-G ning inimese ajuvedeliku proteiinide molekulmassi kohta.

Linkberg, *Artur* (16. IV 1899 Väätsa – 10. II 1970 Tartu), kirurg, meditsiinidr. (1929). Lõpetas 1925 TÜ ning töötas seejärel sealsamas õppejõuna (a-st 1944 prof.). Täiendas end 1930. a-il Viinis, Berliinis, Pariisis, Heidelbergis jm. Oli 1938–50 ja 1953–70 TRÜ teaduskonnakirurgiakateedri juh. (vahepeal tagandati, süüdistatuna kodanlikus natsionalismis), 1944–50 Tartu Kliinikute Valitsuse dir., 1955–63 TRÜ arstiteaduskonna dekaan, ühtlasi 1944–47 ENSV Tervishoiumin-i õpetatud nõukogu esimees, 1951–57 Tartu Arstide Seltsi esimees ning 1953–70 Tartu linna peakirurg. Oli Rahvusv. Kirurgide Assotsiatsiooni tegevliige (a-st 1965) ja Pirogovinim. Leningradi Kirurgiaseltsi auliige (1968). Tegi Eestis esimese tehissöögitoru (1945, peensoolest), kopsuoperatsiooni (1952) ja veresoonesiirde (1960), organiseeris tehisneerulaboratooriumi (1966) ja siirdas Eestis esimesena laibalt võetud neeru (1968). Algatas 1960. a-il kirurgiakliinikus eriosk-de loomise ja Maarjamõisas uue kirurgiakliiniku ehitamise (selles on temanim. auditoorium). Töid pms. mao-, söögitoru-, veresoonte- ja südamekirurgia, uroloogia, kudede konserveerimise ja üldkirurgia alalt. ENSV tnl. arst (1946). ENSV tnl. teadlane (1965). Väätsal on tema pronksreljeefiga mälestuskivi (1974, kujur A. Rimm).

Linna, *Ivo* (12. VI 1949 Kuressaare), levilaulja. Õppis 1967–69 TRÜ-s eesti filoloogiat. Muusikuna iseõppija, alustas ansambleis „Müstikud" (1966) ja „System" (1968) ning O. Ehala ansamblis (1972–73). Olnud populaarsete ansamblite „Apelsin" (1975–80) ja „Rock Hotel" (a-st 1978) solist, esinenud koos mitme orkestriga (ER-i kontsertorkester, A. Rjabovi orkester). 1988, nn. laulva revolutsiooni ajal saavutas ansambliga „In Spe" legendaarse maine A. Mattiiseni „Viie isamaalise laulu" esitusega. Osales 1996 Dublinis *Eurovision*'i lauluvõistlusel (koos M.-L. Ilusaga). Kirjutanud laule („Vana auruvedur", „65", „Lõhnavad valgused"). Valminud soolohelplaate. ENSV tnl. kunstnik (1987).

Linnaks, *Erik* (27. X 1926 Tallinn), majandusteadlane, Lilian L-i abikaasa, majandusdr. (1975). Lõpetas 1950 TPI majandusteaduskonna. Olnud 1948–58 ENSV Statistika Keskvalitsuse Õppekombinaadis õppejõud, 1962–65 Elektrotehnika Inst-i majandusküberneetika labori juh., a-st 1965 TPI raamatupidamise kateedri dots., 1976–91 prof., a-st 1992 TTÜ emeriitprof. **T:** *Raamatupidamise teooria* (1983), *Bilansiteooria* (1984), *Ettevõtte raamatupidamine* (1994), *Kontoplaan* (1995), *Füüsilisest isikust ettevõtja raamatupidamine* (1996), *Kontserni raamatupidamine* (1997).

Linnaks, *Lilian* (27. II 1929 Tallinn), metallikunstnik, Erik L-i abikaasa, kunstiteaduse knd. (1967). Lõpetas 1958 ERKI, oli 1965–94 TKÜ õppejõud (a-st 1990 prof., a-st 1994 emeriitprof.). Nii teoreetikuna kui ka praktikuna tegelnud alumiiniumi kunstilise töötlemise probleemidega. Avaldanud ülevaate

„Alumiinium kunstis" (1988). Loonud alumiiniumist plaate ning erinevaid toonimis- ja emailimisvõtteid kasutades dekoratiivvorme (vaasid „Ainuõõs", 1963, „Liblikas" ja „Sula", 1972; plaadid „Hall pruuniga", 1972, ja „Jäine", 1973; kompositsioon „VII", 1977; „Kevadine", 1983). Valmistanud enda töödeldud poolvääriskividega ehtesarju (kasutanud ahhaati, suitskvartsi, karneooli ja mäekristalli; 1974, 1978, 1979, 1985, 1994).
B: *Лилиан Линнакс.* [Koost. H. Kuma.] M., 1983. ▲

Linnap, *Peeter* (11. XII 1960 Tallinn), kunstnik, näituste kuraator ja kunstikriitik. Lõpetas 1983 TPedI kultuuriteaduskonna bibliograafina. Töötanud 1985–87 „Tallinnfilmis" operaatori assistendina. Õppinud 1991 Tampere ülikoolis massikommunikatsiooni teooriat ja fotograafiat ning 1995 San Franciscos Adamsi keskuses kunstielu korraldust. Olnud a-st 1992 EKA-s ja TPÜ-s fotoajaloo ja -teooria ning a-st 1998 Tartu Kunstikoolis kunstiteooria õppejõud. Teostas 1989–92 koos Eve L-ga (Eve Kiiler, s. 1960) projekti „Eesti fotokunsti varamu", olnud Saaremaa biennaalide (1995 ja 1997, koos Eve L-ga) ja välisnäituste kuraator. A-st 1995 Rahvusv. Kunstikriitikute Ühingu AICA Eesti sektsiooni president. Korraldanud isikunäitusi (sh. fotoseeria „Varjatud maastikud", 1990; installatsioonid „Suvi 1955", 1993, „Le Top 50", 1994, „Eesti professionaalne kunst", 1996; skulptuurid ja videoteosed „Kalevipoeg", 1996, „Pühamu", 1999, jt.). Avaldanud rohkesti kirjutisi ja teinud 1992–98 autorina-režissöörina tänapäeva kunsti ja fotograafia alaseid telesaateid. K. Raua preemia 1998 (koos E. L-ga).

Linnat, *Ilmar* Väino (3. VIII 1914 Tallinn – 27. IV 1987 Tallinn), graafik. Õppis 1935–37 ja 1939–41 K. Mäe nim. Riigi Kõrgemas Kunstikoolis, lõpetas 1947 Tartu Rkl. Kunstiinst-i, oli 1946–51 samas ja 1951–78 ERKI-s õppejõud (a-st 1964 prof-i kt., 1972–78 üldmaalikateedri juh.). Oli 1950. a-te lõpul ja 1960. a-il eesti graafika uuendajaid. Lõi pms. söe- ja värvilisi kriidijoonistusi ning pastelle, eriti olustikupilte, sh. kaluriteemalisi kompositsioone („Kalurid võrkudega", 1960, süsi) ning maastiku- ja linnavaateid („Vaade Pikale tänavale", 1954, kriit; „Tänapäeva Lõuna-Eesti", 1958, värviline kriit; „Otepää maastik", 1959, süsi). Omane on lakooniline, tugeva kontuuriga siluett ning heleda-tumeda varjundirohkus. Illustreerinud eesti ja vene klassikute teoseid ning lastermt-id (K. Tšukovski „Imepuu", 1964).

Linnus (a-ni 1935 Leinbock), *Ferdinand* (20. V 1895 Rilli k., Riidaja v. – 23. II 1942 Suhhobezvodnoje, Gorki obl.), etnoloog, Jüri L-e isa, *dr. phil.* (1938). Lõpetas 1926 TÜ, täiendas end 1929 Soomes ja 1934 Rootsis. Töötas a-st 1922 Eesti Rahva Muuseumis, 1929–41 dir-na; oli 1930–39 ühtlasi TÜ õppejõud. Kogus 1927–28 Kuramaa liivi küladest rohkesti etnoloogilist ainest. Tal on olulisi teeneid Eesti Rahva Muuseumi teadusasutuseks arendamises; tema algatusel rajati 1931 muuseumi korrespondentide võrk. Arreteeriti valesüüdistuse alusel juunis 1941, suri vangilaagris. **T:** *Die materielle Kultur der Esten* (1932), *Eestlaste aineline kultuur ja rahvamaised orduajal* (1937), *Eesti vanem mesindus I. Metsamesindus* (1938).

Linnus, *Jüri* (19. I 1926 Tartu – 12. VI 1995 Tartu), etnoloog, Ferdinand L-e poeg, ajaloodr. (1993). Lõpetas 1950 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna. Oli 1956–86 ENSV Rkl. Etnograafiamuuseumis juhtiv teaduslik töötaja, a-st 1987 TÜ klassikalise muinasteaduse muuseumi dir. ning a-st 1953 (vaheaegadega) TRÜ mittekoosseisuline õppejõud. Õpetatud Eesti Seltsi taastajaid (1988) ja a-st 1993 selle esimees. Avaldanud uurimusi etnoloogia ja ajaloo alalt, uurinud eriti maakäsitöölisi. **T:** *Maakäsitöölised Eestis 18. sajandil ja 19. sajandi algul* (1975), *Maakäsitöölised Eestis 16. sajandist 19. sajandi alguseni* (1993).

Linzbach [*lintsbah*], *Jakob* (21. VI 1874 Kloostri v., Harjumaa – 30. IV 1953 Tallinn), keeleteadlane, interlingvist. Lõpetas 1891 Tallinna Raudtee Tehnikakooli. Rmt-s „Принципы философского языка" (Petrograd, 1916) sõnastas semiootika ja filmiteooria jaoks olulisi ideid. Oli Tallinnas 1921 asut. interlingvistikaühingu „Kosmoglott" president, elas 1921–41 Pariisis, lõi seal matemaatiliseks ideograafiaks nimet. pasigraafia süsteemi. **T:** *Transcendent algebra* (1921, oktsidentaalis), *Прямолинейная геометрия высших измерений* (1923).

Linzbach [*lintsbah*], *Peeter* (16. VIII 1902 Peterburi – 27. I 1973 Tallinn), filmi- ja teatrikunstnik. Õppis 1917–21 Petrogradi kunstiakadeemias, täiendas end 1924–29 vabakunstnikuna töötades Pariisis. Töötas 1929–39 Pariisi ja Lissaboni filmistuudiotes („Pariisi katuste all"), 1940–41 Tallinna Töölisteatris, 1941–49 ja 1953–54 Tallinna Draamateatris, 1949–50 ja 1965–66 (peakunstnikuna) ENSV Rkl. Vene Draamateatris, 1950–53 ENSV Teatriühingus ja a-st 1954 „Tallinnfilmis" („Juunikuu päevad", „Jääminek", „Väike reekviem suupillile"). Tõi eesti teatrisse uudse, lakoonilise kujunduslaadi. ENSV tnl. kunstitegelane (1962). **Lavakujundusi:** Gorki *Põhjas* (1941), Lagerlöfi *Gösta Berling* (1942), Shaw' *Pygmalion* (1944), Shakespeare'i *Kuningas Lear* (1945), Molière'i *Tartuffe* (1949), Beaumarchais' *Figaro pulm* (1953), Lermontovi *Maskeraad* (1954), Višnevski *Optimistlik tragöödia* (1957), Tammsaare *Juudit* (1960).

Lintrop, *Hannes* (28. IX 1958 Tallinn) ja *Renita* (11. XII 1955 Tallinn), filmilavastajad, abielupaar. Hannes L. lõpetas 1987 TPedI näitejuhina, töötas 1978–89 ETV-s („Eesti Telefilmis") põhil. režissöörina, oli 1997–98 Eesti Kinoliidu esimees. Renita L. lõpetas 1981 TRÜ ajakirjanikuna, töötas 1974–86 ETV-s positiivfilmi monteerijana ja toim-na, 1986–90 „Tallinnfilmis" animafilmide toim-na ja dokumentaalfilmide režissöörina. Teinud koos filme. Rajasid 1991 stuudio „SEE", kus on valminud nende hilisemad filmid. Rahvusv. tunnustuse saavutasid portreefilmidega „Cogito, ergo sum" (1989, Aurillaci rahvusv. filmifestivalil 1990 *grand prix*) ja „Šurale" (1990, Tamperes 1991 parim dokumentaalfilm). EV kultuuripreemia 1991. **F:** dokumentaalfilmid *Meie aja kangelane* (1988), *Karistus* (1991–92), *Eestlase elu* (1993), *Turvalisuse illusioon* (1996) ja *Palangi* (1998), mängufilm *Ma olen väsinud vihkamast* (1995).

Lintrop, *Jaan* (13. VI 1885 Alliku v. – 24. III 1962 Oisu kn.), kirjanik. Õppis Tartus Treffneri gümnaasiumis ja vabakuulajana 1911–13 Moskva ja 1913–14 Leipzigi kõrgkoolides. Töötas ajakirjanikuna, oli 1920–29 ETA dir., 1932–35 ettevõtte „J. Puhk & Pojad" reklaamijuht. A-st 1935 elas Kärevere k-s oma kodutalus. Kirjutas küla- ja agulielu realistlikult kujutavat lühiproosat, näidendeid ja reisirmt-u „Türgi enne ja nüüd" (1930). **T:** novellikogud *Igapäevane elu* (1909), *Nutt ja naer* (1919), valikkogud *Oma aja lapsed* (1959) ja *Kitsad väravad* (1985), jutustus *Villem Elgas* (1911), rom. *Muiste* (1936).

Liphart, *Karl Eduard* von (28. V 1808 Vana-Kuuste mõis – 15. II 1891 Firenze), baltisaksa kunstiteadlane ja -koguja. Mõjutas oma seisukohtadega mitut saksa kunstiajaloolast (sh. W. von Bodet). Arendas oma isa, maamarssal Karl Gotthard von L-i (1778–1853) asut. ja mitme Lääne-Euroopa koolkonna vanameistrite teoseid sisaldavat maali-, joonistuste, graafika- ja skulptuurikogu (asus Raadi mõisas), mis sai Baltimaade suurimaks ja mitmekesiseimaks kunstikoguks; selle rohkem kui 30 000 köidet sisaldav rmtk. oli Eesti humanitaarrmtk-de seas suurimaid. Osa Raadi kunstikogust on müüdud välismaale, osa rmt-id säilitatakse TÜ rmtk-s.

Peeter Linnap

Ilmar Linnat

Ferdinand Linnus

Hannes ja Renita Lintrop

ter Linnap

r Linnat

nund Linna

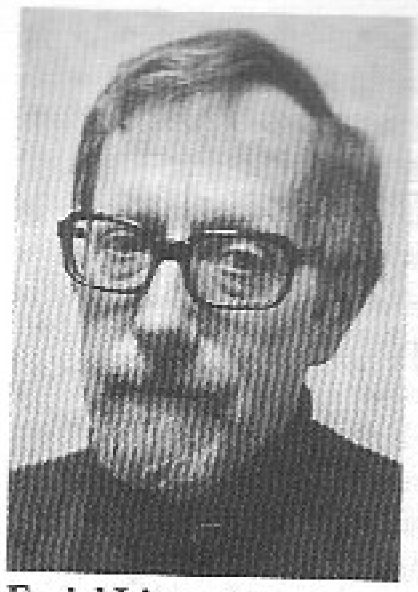

Lipp, *Heino* (21. VI 1922 Erra v.), kergejõustiklane, treener ja spordipedagoog. Lõpetas 1949 TRÜ kehakultuuriteaduskonna. Võitis 1945–53 NSV Liidu meistrivõistlustel 12 kuld- (kuulitõukes 6, kettaheites 4 ja kümnevõistluses 2), 2 hõbe- (kuulitõukes) ja 3 pronksmedalit (kuulitõukes, kettaheites ja teatejooksus). Oli 1940. a-te lõpus ja 1950. a-te alguses Euroopa parim kuulitõukaja (ületas 6 korral Euroopa rekordi, ametlikult kinnitati 1950. a. saavutatud 16.93) ja maailma parimaid kümnevõistlejaid, ent ei pääsenud poliitiliselt usaldamatuks peetuna välismaale võistlema. NSV Liidu rekordeid ületas 13 korda ja Eesti rekordeid 16 korda, Eesti meistriks tuli 21 korda. Isiklikke rekordeid: 100 m 11,0 (1949), kaugus 6.53 (1949), kuul 16.98 (1951), kõrgus 1.72 (1953), 400 m 50,2 (1948), 110 m tõkkejooks 15,0 (1949), ketas 52.18 (1948), teivas 3.40 (1948), oda 61.96 (1948), 1500 m 4.35,0 (1948), kümnevõistlus 7780 punkti (1948, praeguse tabeli järgi 7072 punkti). Oli 1946–51 ja 1955–60 TRÜ ja 1960–92 TPÜ õppejõud (1980. a-il ka kergejõustikukateedri juh.). Kandis 1992 Barcelona OM-i avamisel Eesti võistkonna lippu. NSVL-i tnl. meistersportlane (1965). ENSV rkl. preemia 1947 ja 1948. **T:** *Kergejõustik* (1956, autoreid). **B:** E. Teemägi. *Spordimehe sünd.* Tln., 1963; F. Zarnowski. *Olympic glory denied.* USA, 1990.

Lipp, *Martin* (14. IV 1854 Vooru v. – 8. III 1923 Tallinn), pastor, luuletaja ja kultuuriloolane, *cand. theol.* (1878). Lõpetas 1878 Tartu ülikooli usuteaduskonna, oli a-st 1882 Kaarma koguduse pastor ja Kaarma seminari dir., a-st 1884 Nõo pastor. L-u järelromantiline luule (kogud „Kodu Kannid" I, 1897, II Peterburi, 1899, „Lihtsad lilled", 1902, ja „Päikese kullas", 1909) ei ole isikupärane, kuid seda on rohkesti viisistatud (nt. „Eesti, Eesti ela sa"). Avaldanud ka tõlkeid soome ja saksa kirjandusest, [illegible]-id ning kooli- ja vaimulikku kirjandust. Uuris eesti perekondade genealoogiat. **T:** *Kodumaa kiriku ja hariduse lugu* I–II (1895–99), *Masingite suguvõsa* (1907), *Karellide suguvõsa* (1932).

Lippmaa, *Endel* (15. IX 1930 Tartu), füüsik, keemik ja poliitik, Teodor L. poeg, tehnikaknd. (1956), füüsika-matemaatikadr. (*D. Sc.*, 1969), Eesti TA (1972), Soome TA (1990) ja Rootsi Tehnikateaduste Akadeemia liige (1992), Jyväskylä ülikooli (1975), TTÜ (1991) ja TÜ audr. (1999). Lõpetas 1953 TPI. Olnud 1961–80 TA Küberneetika Inst-i füüsikasektori juh., a-st 1971 prof., 1977–82 ja a-st 1999 Eesti TA akad.-sekretär, a-st 1980 Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i nõukogu esimees, dir. ja laboratooriumi juh. 1990–91 EV idaminister ja 1995–96 eurominister. Uurinud vedelike ja eelkõige tahkete ainete (silikaatide, katalüsaatorite) tuuma magnetresonantsi (NMR) ja relaksatsiooni, kõrgtemperatuurse ülijuhtivuse ja valkude biofüüsika alalt. Mõõtis 1984 ioontsüklotronresonantsimeetodil väga täpselt triitiumi ja heelium-3 ioonide massi erinevuse, mis on kooskõlas neutrino nullist erineva massiga. Oli 1987–89 Kirde-Eesti fosforiidimaardlatesse uute keskkonnaohtlike kaevanduste rajamise kavadele vastuseisu korraldajaid. NSV Liidu rahvasaadikuna (1989–91) organiseeris Molotovi-Ribbentropi salaprotokollide allakirjutamishetkest kehtetuks tunnistamise. Eesti Komitee (1990) liige. 1995–99 Riigikogu liige. EV teaduspreemia 2000. **T:** *Structural studies of silicates* (autoreid). — Journal of the American Chemical Society, 1980, 102; *Precise ^3H-^3He mass difference for neutrino mass determination* (autoreid). — Physical Review Letters, 1985, 54; *Antiferromagnetic zeolite-supported cubic lattice of F-centers* (autoreid). — Physical Review Letters, 1998, 80; *NMR spectroscopy as practical large scale Quantum Computing.* — Magnetic Resonance Gordon Research Conference (1999).

Endel Lippus

Urve Lippus

Lippmaa (a-ni 1925 L i p m a n), *Teodor* (17. XI 1892 Riia – 27. I 1943 Tartu), botaanik ja taimegeograaf, Endel L. isa, *dr. phil. nat.* (1926), *dr. habil.* (1927), Eesti TA akad. (1939). Lõpetas 1925 TÜ loodusteaduskonna, oli a-st 1926 sealsamas dots., a-st 1930 prof. ning botaanikainst-i ja botaanikaaia dir. Uuris taimepigmentide ökofüsioloogiat (rakendas esimeste seas kromatograafilist adsorptsioonimeetodit), on geobotaanikas sünuuside meetodi põhjendajaid, Eesti taimegeograafilise liigestuse (1935) ja Eesti taimkatte klassifikatsiooni (1933) autor, Eesti taimkatte kaardistamise alustaja (1934). Uuris Alpides, Põhja-Euroopas, Põhja-Ameerikas ja Põhja-Aafrikas taimkatte struktuuri. Edendas Eesti looduskaitset, oli 1935–38 LK Nõukogu esimees ja Eesti LK-seaduse (1935) koostaja, 1939–41 Loodusuurijate Seltsi esimees, 1925–29 ja 1931–32 teaduslik sekretär. Hukkus Nõuk. lennuväe pommirünnaku tagajärjel. **T:** *Taimeühingute uurimise metoodika ja Eesti taimeühingute klassifikatsiooni põhijooni* (1933), *Eesti geobotaanika põhijooni* (1935), *E. V. Tartu Ülikooli Botaanikaaia süstemaatilised ja taimegeograafilised kogud* (1937), *Üldine botaanika* (1940). **B:** H. Trass. *T. Lippmaa geobotaanilised uurimused ja sünuuside meetodi kujunemine.* — Botaanilised uurimused, I. Tln., 1961.

Lippus, *Endel* (3. XII 1926 Tallinn), viiuldaja ja pedagoog, Virve L-e abikaasa, Urve L-e isa. Lõpetas 1951 viiulierialal TRK (H. Laane ja V. Alumäe kl.), täiendas end 1951–54 Leningradi konservatooriumis J. Eidlini juures. A-st 1961 olnud TRK viiuliõppejõud (1972–74 ja 1981–83 dekaan, 1977–83 keelpillikateedri juh., a-st 1986 prof.); õpilasi: M. Uffert, A. Mustonen, Ü. Kaadu, U. Kristian. Mängis 1956–59 ENSV Rkl. Filharmoonia ja 1959–68 TRK keelpillikvartetis. Esinenud ka solistina. ENSV tnl. kunstitegelane (1982). **B:** *Vastab Endel Lippus.* — Teater. Muusika. Kino, 1995, 10.

Lippus, *Urve* (5. III 1950 Tartu), muusikateadlane, Endel ja Virve L-e tütar, muusikadr. (1995, Helsingi ülikool). Lõpetas 1975 muusikateaduse alal TRK (juhendajad H. Tampere ja I. Rüütel). Olnud a-st 1975 Eesti Keele Inst-i teadur, a-st 1976 EMA õppejõud (a-st 1990 muusikaajaloo kateedri juh., a-st 1995 prof.), 1992–93 USA-s Pennsylvania ülikoolis külalisuurija. Sealsest uurimusest „Mõningaid lineaarse muusikalise mõtlemise printsiipe" sai osa dr-idissertatsioonist „Linear musical thinking". Peamine uurimisala on meloodia analüüs, eriti seoses läänemeresoome regilaulu traditsiooniga. Alustanud eesti muusikaloo uurimise projekti, selle raames on ilm. erinevailt autoreilt 4 vihikut „Eesti muusikaloo toimetisi".

Lippus, *Virve* (23. VIII 1926 Tartu – 8. III 1990 Tallinn), pianist ja pedagoog, Endel L-e abikaasa, Urve L-e ema, Laine Metsa õde, kunstiteaduste knd. (1980). Lõpetas 1952 klaverierialal TRK (A. Klasi kl.). Töötas 1952–55 Tallinna Nõmme lastemu-

sikakoolis, 1955–64 Tallinna Muusikakoolis ja 1964–67 Tallinna Muusikakeskkoolis klaveriõpetajana, a-st 1967 oli TRK klaverieriala ja pianismi ajaloo õppejõud (a-st 1982 dots.). Õpilasi: R. Rannap, R. Mets, A. Pett. Avaldanud uurimusi pianismi ja eesti klaverimuusika ajaloost ning ajakirjanduses muusikakriitikat. **T:** *Eesti pianistliku kultuuri kujunemine* (1997, koost. U. Lippus).

Lipschütz [-šüts], *Aleksander* (28. VIII 1883 Riia – 12. I 1980 Santiago), juudi päritolu endokrinoloog, meditsiinidr. (1907). Lõpetas 1907 Göttingeni ülikooli, oli 1919–26 TÜ ja 1926–37 Tšiilis Concepcióni ülikooli prof., asutas 1937 Santiagos eksperimentaalmeditsiininst-i ja oli a-ni 1960 selle juh. Uurimusi üldbioloogia, füsioloogia, seksuaalse sisenõristuse, onkoloogia, indiaanlaste etnograafia ja sotsioloogia alalt. **T:** *Miks me sureme* (1923), *Elu algus* (1924), *Internal secretion of the glands* (1924), *Steroid hormones and tumors* (1950).

Lipso, *Jaak* (18. IV 1940 Tallinn), korvpallur. Võitis 1964 Tokyo OM-il NSV Liidu koondmeeskonnas hõbe- ja 1968 México OM-il pronksmedali ning tuli 1967 maailma- (1970 pronksmedal) ning 1963, 1965 ja 1967 Euroopa meistriks. Oli Moskva Armee Keskspordiklubi meeskonnas 1963 ja 1969 Euroopa meistermeeskondade karikavõitja ning tuli 6 korda (1962–66 ja 1969) NSV Liidu meistriks. NSV Liidu rahvaste spartakiaadi kuldmedal 1963, pronksmedal 1967 ja 1971. Eesti meister 1958, 1959, 1971, 1974 ja 1979. Töötanud treenerina, 1989–94 oli „Kalevi" spordihalli dir. NSVL-i tnl. meistersportlane (1965). Mänginud peaosa filmis „Mina – uurija" (1971).

Lissitsõn, *Mihhail* Mihhailovitš (16. XI 1862 Orjoli kub. – august 1913 Vladivostok), vene ajakirjanik ja kirjanik. Õppis 1884–86 Harkivi veterinaariainst-s, lõpetas 1889 Tartu Veterinaariainst-i. Töötas Tartus Vene avaliku rmtk-lugemistoa juh-na ning pidas rmt-upoodi, andis 1893. a-st Tartus välja nädalalehte „Прибалтийский листок", kolis toimetuse 1896 Riiga. Avaldas ajalehes kirjutisi eestlaste ning eesti kultuuri ja kirjanduse kohta (taunis venestamist) ning koduloolisi materjale. 1897 sunniti L. ajalehe toimetamisest loobuma ning ta naasis Orjoli kanti ja reisis peagi Kaug-Itta, kus töötas loomaarstina. Oli kirjavahetuses L. Tolstoiga. **T:** *Город студентов: бытовые картинки старого Дерпта* (1891, pseud. M. Lavretski), *Десять лет в Прибалтийском крае: воспоминания бывшего редактора одной из прибалтийских газет* (1904), *История одной курсистки* (1894, pseud. M. Lavretski).

Livländer [*li:fl-*], *Robert-Johannes* (1. II 1903 Tallinn – 6. X 1944), astronoom ja geodeet, *dr. phil. nat.* (1932). Lõpetas 1925 TÜ, täiendas end 1928–29 Potsdamis. Töötas 1922–35 Tartu Tähetornis, oli 1932–36 TÜ ja 1936–44 TTÜ õppejõud (a-st 1938 prof., 1936–40 geodeesialabori juh., 1941–44 rektor). Uurimusi astromeetria, geodeesia ja gravimeetria alalt. Juhtis Eestis Baltimaade gravimeetrilise võrgu arendamise töid. Hukkus Läänemerel, olles teel Saksamaale. **T:** *Longitude and latitude determinations in Estonia from 1930 to 1933.* – Tallinna Tehnikainstituudi toimetised. Seeria A, 1937, 1; *Geodeesia põhijooni* (1942).

Ljahnitski, *Rostislav* Stepanovitš (14. VI 1878 Moskva – 30. V 1935 Petseri), vene ajakirjanik, poola aadlik. Lõpetas Moskva ülikooli õigusteaduskonna. Töötas a-st 1916 Tallinnas, oli a-st 1917 Tallinna ringkonnakohtu prokurör ning 1919–20 Loodearmee prokurör. Kuulus 1918–19 Eesti Ajutisse Vene Nõukokku, olles samal ajal ka ajalehe „Сельское слово" toim. Andis 1920 välja ajalehte „Вечерняя Почта" ja 1920–27 „Последние известия", paistis silma parempoolsete vaadetega. Pärast ajalehe sulgemist töötas Petserimaal õpetajana.

Loewinson-Lessing [*lö:v-*], Levinson-Lessing, *Franz* Juljevitš (9. III 1861 Peterburi – 25. X 1939 Leningrad), saksa päritolu vene geoloog, eksperimentaal- ja teoreetilise petrograafia rajaja, NSVL TA akad. (1925; k-liige 1914). Lõpetas 1883 Peterburi ülikooli loodusteaduste kandidaadi kraadiga ja jäi samasse tööle. Oli 1892–1902 prof. Tartu ülikoolis, kus loengupidamise kõrval alustas põhjapanevat magmakivimite uurimist. 1902–20 oli Petrogradi polütehnilise inst-i ja 1920–39 Leningradi ülikooli prof., 1925–29 NSVL TA Mullainst-i ja 1930–38 NSVL TA Petrograafiainst-i dir.; asutas 1935 Kamtšatka vulkanoloogiajaama ja oli selle esimene dir. Koostas magmakivimite keemilise klassifikatsiooni. NSVL TA andis välja temanim. preemiat. L-L-u nime kannavad mägi Novaja Zemljal ning vulkaan ja mäeahelik Kuriili saarestikus. Tema järgi on nimet. ka mineraal lessingiit. **T:** *Успехи петрографии в России* (1923), *Введение в историю петрографии* (1936).
B: H. Viiding. *Sada aastat akadeemik F. Levinson-Lessingu sünnist (1861–1961).* – Eesti Loodus, 1961, 3.

Lohk, *Elmar* (15. VI 1901 Vladivostok – 11. II 1963 Göteborg), arhitekt. Õppis 1921–26 Darmstadti tehnikaülikoolis. Töötas seejärel a-ni 1943 Tallinnas, sh. 1928–40 linna ehitusarhitektina, oli ühtlasi 1936–43 TTÜ õppejõud. Läks 1943 Soome, kus töötas A. Aalto büroos, ja 1944 Rootsi, kus kavandas oma büroos pms. haiglaid (sh. Göteborgi N. Sahlgreni nim. haigla). L. oli 1930. a-il viljakaimaid eesti arhitekte. Tallinnas on tema projekteeritud ehitistest tuntuimad Maasika t. väikeelamud (1932), villa Lahe t. 6 (1935), Kadrioru staadioni arhitektuurne osa (insener A. Komendant, 1937; kõik funktsionalistlikud), end. kindlustusseltsi „Eeks-Maja" hoone Vabaduse väljak 10 (1936), hotell „Palace" (1936) ja Tõnismäe polikliinik (1939, nn. esinduslik-traditsionalistlikud).

Loide, *Rein-Karl* (20. III 1942 Tallinn), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1990). Lõpetas 1967 TRÜ. Olnud 1973–75 TPedI, a-st 1975 TTÜ õppejõud (a-st 1977 dots., a-st 1991 prof.), 1981–92 füüsikakateedri juh., a-st 1992 matemaatika-füüsikateaduskonna dekaan ja teoreetilise füüsika õppetooli juh. Uurimusi kõrgemate spinnidega relativistlike lainevõrrandite ja supervälja liikumisvõrrandite kohta. **T:** *On superprojectors.* – Physics Letters, B, 1984, 141, 1, 2; *Massless spinn-5/2 wave equations.* – Journal of Physics, A, 1986, 19, 5.

Loik, *Valerian* (20. V 1904 Tallinn – 26. IX 1986 Tallinn), maalikunstnik. Alustas kunstiõpinguid 1920 N. Rothi erastuudios ning jätkas neid 1924 (vaheaegadega) kõrgemas kunstikoolis „Pallas", lõpetas selle 1935 A. Vabbe õpilasena. Oli 1935–40 Tallinnas kindlustusseltsi raamatupidaja, 1941–45 mobiliseerituna Punaarmees ning 1950–76 ERKI õppejõud (a-st 1967 prof.). Viljeles figuurikompositsiooni, akti-, interjööri- ja vaatemaali (linna- ja sadamavaated), natüürmorti ning portreed. Tema reaal. figuurikompositsioonides on nii sentimentaalset idüllilisust („Kihnu karjused", 1956) kui ka plakatlikku paatost („Protestilaul", 1963). ENSV tnl. kunstnik (1964). **T:** *Ateljee nurk* (1937), autoportree (1952), *Interjöör* (1962), *Vaade Toompeale* (1960. a-d), *Lai tänav* (1974).

Loit, *Aleksander* (11. VI 1925 Pärnu), ajaloolane, *dr. phil.* (1975), TÜ (1989) ja *Åbo Akademi* audr. (1993). Elab a-st 1944 Rootsis. Lõpetas 1950 Uppsala ülikooli, oli 1955–81 samas õppejõud, 1981–93 Stockholmi ülikooli prof. Juhatanud Stockholmi ülikooli juures asuvat Balti uurimiskeskust, edendanud Rootsi ja Eesti teaduskontakte. Organiseerinud kümmekond rahvusv. Balti-alast teaduskonverentsi, asu-

Jaak Lipso

Franz Loewinson-Lessing

Elmar Lohk

Valerian Loik

Erich Loit

tanud trükiste sarja *Studia Baltica Stockholmiensia* (on nr-te 1–13 peatoim.). Uurinud pms. Eesti ja Rootsi 17. saj. majandusajalugu, avaldanud u. 70 teadustööd, peateos „Kampen om feodalräntan" („Võitlus feodaalrendi pärast", 1975) käsitleb Eestimaa 1655.–1710. a. maavaldussuhteid.

Loit, *Erich* (20. V 1928 Erra v.), vioolamängija ja orkestrijuht. Lõpetas 1951 muusikateooria alal Tallinna Muusikakooli ja 1959 vioola erialal TRK. Töötanud a-st 1954 „Estonias" vioolamängijana (1964–73 vioolarühma kontsertmeister) ning ühtlasi a-st 1958 Tallinna lastemuusikakoolis ja 1972–88 Tallinna Muusikakeskkoolis orkestrikl-i õpetajana. Olnud 1964–89 Vab. Noorte Viiuldajate Ansambli kunstiline juht ja dirigent ning 1964–94 Vab. Orkestrijuhtide Rahvamuusikaorkestri dirigente, üldlaulupeo keelpilliorkestrite üldjuht (1985), üldtantsupeo muusika üldjuht (1994) ja keelpilliorkestrite üldjuht (1955, 1965, 1970, 1975, 1981), noorte laulupeo keelpilliorkestrite üldjuht (1967, 1972, 1977, 1982, 1987) ning piirkondlike laulu- ja muusikapäevade keel- ja rahvapilliorkestrite muusikajuht. Töötanud a-st 1993 Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis teadurina. Koostanud näitusi: „Eesti rahvapillid", „Laulupeod", „Võõra päikese all", „Seitse sajandit baltisaksa kultuuri ja muusikat". ENSV tnl. kunstitegelane (1974). **T:** *Muusikainstrumendid ja orkestrid* (1976).

Loit, *Tõnis* (10. XII 1929 Tallinn), filosoof, filosoofiakand. (1958). Lõpetas 1953 TRÜ geoloogia erialal. Olnud 1957–65 TRÜ ja 1965–97 EPMÜ filosoofiaõppejõud (1965–79, 1981–85 ja 1990–92 kateedrijuh.). Juhendanud metodoloogiaseminare. Uurinud bioloogia, eeskätt evolutsiooniteooria filosoofiliste küsimuste alalt. **T:** *Filosoofia ja ideoloogia kaasaegses evolutsionismis* (1969).

Loitme, *Tiia*-Ester (19. XII 1933 Tallinn), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1965 koorijuhtimise erialal TRK (G. Ernesaksa kl.). Töötanud 1965–75 ja a-st 1981 Tallinna Inglise Kolledžis muusikaõpetajana. Oli 1975–81 TRK-s muusikapedagoogika õppejõud. Tutvustanud JO-LE-MI-muusikaõpetusmeetodit, koostanud koolilaulikuid. A-st 1972 olnud üld- ja koolinoorte laulupidude üldjuhte ja a-st 1970 lastekoori „Ellerhein" dirigent (a-st 1989 peadirigent). Koor on esinenud paljudes välisriikides (Euroopa riikides, Jaapanis, Austraalias) ning saanud (lisaks koos H. Kaljustega saavutatud võitudele) 1990–99 esikohti ja *grand prix*'sid Giessenis, Arezzos, Takarazukas, Gorizias, Nantes'is ja Tolosas. Tutvustanud eesti heliloojate (eriti V. Tormise) loomingut. ENSV tnl. õpetaja (1987). Aasta Naine 1999.

Lokk, *Meelis* (30. VII 1955 Tartu), fotoreporter, -kunstnik, ajakirjanik. Lõpetas 1982 ajakirjanikuna TRÜ. Töötanud 1982–90 „Edasi", 1991–98 „Postimehe" fotograafina; a-st 1999 Tartu Kunstikooli õppejõud. Loomingut iseloomustab subjektiivne dokumentalism. Isikunäitused 1991 Rootsis ja 1992 Taanis. Osalenud paljudel ühisnäitustel nii kodu- kui ka välismaal (sh. „Portreed", 1983, „Tartu kevad", 1984, ja „Ringvaated" – „Silmad", 1995 (kõik koos M. Toomega, Tartus), „Eestimaa", 1991 (koos T. Noormaga, Grazis), ning Aacheni-Tartu näituseprojekt, 1992–95). Avaldanud fotoarvustusi. Eesti ajakirjanduse aastapreemia 1986, Soome-Eesti (1986) ja Eesti-Soome pressifotovõistluse (1987) võitja.

Lokotar, *Gustav* (12. X 1899 Koila k., Kalvi v. – 12. X 1969 Tallinn), laskesportlane. Jäi pärast Vabadussõja lõppemist sõjaväkke teenima. Esines edukalt 1935, 1937 ja 1939 MM-il vaba-, väike- ja armeepüssist laskmises: võitis kokku 12 kuld- (sh. 1 individuaalselt), 3 hõbe- ja 4 pronksmedalit (sh. 2 individuaalselt) ning kuulus 1937 ja 1939 Argentina [illegible] võitnud meeskonda. Oli eriti edukas väikepüssiga põlvelt laskmises, püstitas selles maailmarekordi (389 silma) ning osales 7 meeskondliku maailmarekordi püstitamises (3 vaba- ja 4 väikepüssist). Tuli 1933–39 individuaalselt 6 korda Eesti meistriks ja püstitas 16 Eesti rekordit. Kuulus lahingukooli allohvitseride laskespordiühingusse. Suurmeister (1934). Pärast II maailmasõda töötas 1944–66 Tallinna Autobussipargis bussijuhina.

Lombak, *Johan* (3. VII 1897 Viljandi – 18. II 1982 Tallinn), sõjaväelane ja riigitegelane, kindralmajor (1943). Lõpetas 1946 Vorošilovi-nim. Kindralstaabi Akadeemia. Teenis 1920–38 Ülevenemaalise Erakorralise Komisjoni organites ja piirivalvevägedes ning 1941–51 kaadriohvitserina Nõuk. armees. Oli 1942–45 249. eesti laskurdiviisi ja 1946–47 eesti 118. kaardiväelaskurdiviisi komandör, 1948–51 Eesti NSV sõjakomissar ning 1951–59 Eesti NSV siseminister. 1950–58 NSVL Ülemnõukogu saadik, 1948–61 EKP KK liige ja 1954–56 selle büroo liige.

Londicer [*-tser*], *Ernst Wilhelm* (1655 Tallinn – 9. XI 1697 Tallinn), maalikunstnik. Sai kunstikoolituse Lääne-Euroopas. Töötas Tallinnas algul vabameistrina, 1680. a-ist rüütelkonna teenistuses. Tuntud eelkõige portretistina (Liivimaa kindralsuperintendendi J. Fischeri portree, 1686). Osa teoseid (nt. Mustpeade Vennaskonna hoone saali laemaalid, 1695) on hävinud. Kujundanud C. Kelchi „Liivimaa kroonika" („Liefländische Historia...", 1695) tiitellehe.

Loo, *Heino* (a-ni 1936 Heino Richard Lorenberg) (23. IV 1913 Sindi – 23. IX 1992 Vancouver), ehitusinsener. Lõpetas 1942 TPI. Läks 1944 Rootsi ja sealt 1951 Kanadasse. Projekteerinud ja ehitanud terassildu, -kõrghooneid jt. ehitisi, sh. võrkkonstruktsiooniga kuppelkatuseid, mille ava on 68–204 m. **T:** *Space structures. The design and construction of three reticulated steel domes* (1967, Oxford, Edinburgh).

Loo, *Raine* (28. III 1945 Taevere v.), näitleja, Hans Trassi abikaasa. Lõpetas 1965 „Vanemuise" õppestuudio. Töötanud samast aastast „Vanemuises". Mänginud filmis („Kolme katku vahel") ja telelavastustes („Püha öö – üksildusöö"). ENSV tnl. kunstnik (1976). **O:** Eos (Undi *Phaethon, Päikese poeg*), Pärisproua Chlopitzky ja Miili (Kitzbergi *Laseb käele suud anda* ja *Kauka jumal*), Eeva (Madáchi *Inimese tragöödia*), Maria (Drutse *Pühamast püham*), Tatjana Nikolajevna (Lutsu *Tagahoovis*), Karin (Tammsaare ja Toominga *Tõde ja õigus*), Mari (Tammsaare ja Kerge *Aeg tulla – aeg minna*), leedi Macbeth (Shakespeare'i *Macbeth*), Naised (Horničeki *Aga naised, härra salanõunik?*), Margarita (Gombrowiczi *Iwona, Burgundia printsess*), Mari, Karin jt. (Tammsaare ja Undi *Taevane ja maine armastus*), Gertrud (Shakespeare'i ja Undi *Hamleti tragöödia*).

Loo, *Verner* (23. XI 1932 Tallinn – 5. XI 1997 Tallinn), tantsija ja balletipedagoog. Lõpetas 1954 Tallinna Koreograafiakooli, 1956 TPI majandusteaduskonna ja 1964 Draamateatri õppestuudio. Oli 1954–76 „Estonia" balletisolist, 1961–77 (vaheaegadega) Tallinna Koreograafiakooli õpetaja ja 1977–88 dir. Tantsijana paistis silma hea karakteri- ja partneritunnetusega. **O:** Siegfried ja Rotbart (Tšaikovski *Luikede järv*), Jean de Brienne (Glazunovi *Raimonda*), Danila (Prokofjevi *Kivilill*), Sorts (Kapi *Kalevipoeg*), Kurat (Stravinski *Lugu sõdurist*).

Loodus, *Mihkel* (20. II 1937 Tartu), tõlkija ja ajakirjanik, Rein L-e vend. Lõpetas 1960 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1960–84 „Rahva Hääle" toimetuses, oli 1984–86 ajakirja „Aja Puls" vanemtoim. ja 1986–92 „Loomingu" peatoim. asetäitja. Tõlkinud eesti keelde leedu kirjandust (J. Marcinkevičius, J. Avyžius, P. Cvirka, V. Sirijos-Gira, K. Saja,

Rein Loodus

Aadu Loog

V. Martinkus, J. Ivanauskaitė, T. A. Rudokas), kirjutanud tõlkermt-ile ees- ja järelsõnu, tutvustanud ajakirjanduses leedu kirjandusele.

Loodus, *Rein* (9. IX 1931 Tartu), kunstiteadlane, Mihkel L-e vend, kunstiteaduse knd. (1964). Lõpetas 1955 TRÜ. Olnud 1955—58 Tartu kunstimuuseumi teadur, 1958—61 ENSV TA Ajaloo Inst-i aspirant, a-st 1961 samas kunstiajaloo sektori teadustöötaja. Uurinud eesti rmt-u- ja tarbegraafika, karikatuuri ja eksliibrise ajalugu ning eesti ja baltisaksa kunstielu. ENSV tnl. kultuuritegelane (1983). K. Raua preemia 1978. **T:** *Eesti raamatukunsti teke ja areng* (1982), *Kunstielu Eesti linnades 19. sajandil* (1993), *Kunstielu Eesti linnades 1900—1918* (1994), *Kunstielu Eestis aastail 1918—1944* (1999).

Loog, *Aadu* (9. II 1932 Tartu), geoloog (geokeemik), geoloogia-mineraloogiaknd. (1964). Lõpetas 1956 TRÜ. Olnud a-ni 1966 Eesti NSV TA Geoloogia Inst-i teadur, seejärel TÜ geoloogia inst-i õppejõud (1969—92 dots., 1992—97 korraline prof., a-st 1997 emeriitprof.), 1975—92 bioloogia-geograafiateaduskonna dekaan ja 1988—92 geoloogia ja mineraloogia kateedri juh. Õpetanud geokeemiaalaseid aineid ja struktuurigeoloogiat. Uurimusi settekivimite geokeemia ja litoloogia alalt. **T:** *Authigenic siliceous minerals in the Tremadoc graptolitic argillite of Estonia* (koos V. Peterselliga). — Eesti TA toimetised. Geoloogia, 1995, 44, 1; *Geology and mineral resources of Estonia* (1997, autoreid).

Looga, *Robert* (17. V 1921 Tartu), füsioloog ja patofüsioloog, meditsiinidr. (1971). Oli II maailmasõja ajal 1941—45 Nõuk. armees. Lõpetas 1951 TRÜ, olnud seejärel sealsamas õppejõud (a-st 1972 prof., 1974—86 patoloogilise füsioloogia kateedri juh.). Täiendanud end Colorado ülikoolis. Olnud 1955—85 Eesti Patofüsioloogide Seltsi esimees, a-st 1994 emeriitprof. Uurinud terve ja haige inimese vereringe ja hingamise reflektoorset regulatsiooni, mikrotsirkulatsiooni häireid ja hemoreoloogiat (vere voolamist), avaldanud patofüsioloogiaalaseid algupäraseid õppetabeleid. **T:** *Рефлекторные изменения кровообращения при раздражении рецепторов легких.* — Бюллетень экспериментальной биологии и медицины, 1970, 12; *Reflex cardiovascular responses to lung inflation — a review.* — Respiration Physiology, 1997, 2, 109.

Loogna, *Georg* (20. XI 1914 Petrograd), tervishoiuteadlane, morfoloog ja onkoloog, Naomi L. abikaasa, meditsiiniknd. (1959). Oli 1941—43 Nõuk. armeesse mobiliseeritutna Siberis tööpataljonis ja vanemvelskrina eesti laskurkorpuses. Lõpetas 1950 TRÜ. Töötanud 1945—47 Eesti NSV Rkl. Teaduslikus Meditsiinirmtk-s (selle asutaja ja esimene dir.), 1951—90 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s, 1991—94 Tallinna Meditsiinikoolis ja 1994—97 kirjastuses „Avita", olnud ühtlasi 1959—65 ERKI anatoomiaõppejõud (a-st 1965 dots.). Pidanud rohkesti loenguid (pms. vähktõve profülaktikast) ning avaldanud tõlkeid. Uurinud tuberkuloosivastaste preparaatide toimet maksa nekrootilistesse muutustesse ning kantserogeensete N-nitrosoühendite toimel maksas ilmnevaid patomorfoloogilisi muutusi. **T:** *Plastiline anatoomia* (1964), *Vähktõve kompleksne profülaktika* (1975), *Vähk — põhjused, levik, profülaktika* (1975, koos P. Bogovski ja M. Rahuga), *Anatoomia atlas* (1996), *Väsimus, unetus, valu* (1998, koos N. Loognaga).

Georg Loogna

Loogna, *Naomi* (24. VI 1930 Tallinn), kutsepatoloog ja allergoloog, Georg L. abikaasa, meditsiinidr. (1971). Lõpetas 1954 TRÜ. Töötanud 1954—98 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s (a-st 1974 kutsehaiguste osk-a juh., 1991—98 juhtivteadur), on a-st 1998 eraviisiline prof.-konsultant, teeb lepingulisi töid. Olnud ka TÜ mittekoosseisuline õppejõud (a-st 1987 prof.), 1965—90 Tervishoiumin-i peakutsepatoloog ja 1975—88 allergoloogiakeskuse juh. Täiendanud end Helsingis, Moskvas, Peterburis. Uurinud tööstustööliste kutse- ja allergilisi haigusi. **B:** *Kutsehaigused* (1969), *Профессиональные аллергические дерматозы химической этиологии* (1973), *Allergoloogia* (1976), *Kutsehaigused* (1979, autoreid), *Väsimus, unetus, valu* (1998, koos G. Loognaga).

Naomi Loogna

Loone, *Eero* (26. V 1935 Tartu), filosoof, Leida ja Nigolas L. poeg, ajalooknd. (1964), filosoofiadr. (1985). Lõpetas 1958 ajaloolasena Moskva ülikooli. Töötanud a-st 1963 TÜ filosoofiaõppejõuna (a-st 1986 prof., 1986—92 kateedrijuh., 1992—94 ja 1998—2000 filosoofiaosk-a juh.). Olnud 1984 Moskvas NSVL TA Filosoofia Inst-i vanemteadur, 1989—90 Cambridge'i ülikooli *Clare Hall*'i kolledži *fellow* ja a-st 1990 eluaegne liige, 1993 Linköpingi ülikooli ja Briti Akadeemia külalisprof., 1994 ja 1997 Oxfordi ülikooli *Saint Antony* kolledži vanem külalisliige, 1993—94 NATO dem. institutsioonide programmide teadur ning 1997—98 Columbia ülikooli (New Yorgis) Fulbrighti teadur; õpetanud 1993 Cambridge'i ülikoolis poliitikafilosoofiat. Rahvusv. Poliitikateaduste Assotsiatsiooni poliitikafilosoofia uurimise komitee liige. ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Ühiskondlik-majanduslike formatsioonide teooria* (1983), *Soviet marxism and analytical philosophies of history* (1992).
B: J. Scanlan. *Marxism in the USSR.* London, 1985; E. Gellner. *State and society in Soviet thought.* Oxford, 1988.

Eero Loone

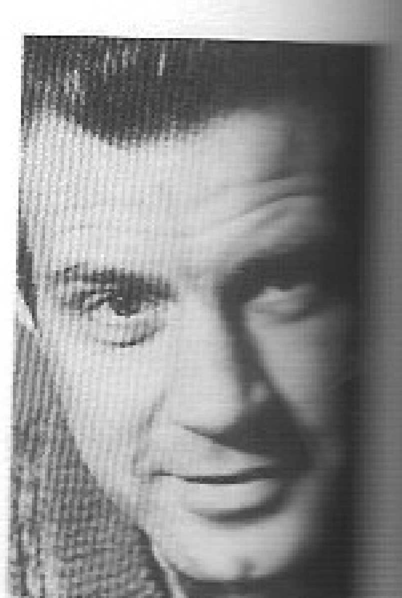
Loone (a-ni 1933 Rebane), *Leida* (9. IV 1911 Peterburi — 28. IX 1969 Pangodi), ajaloolane, Nigolas L. abikaasa, Eero L. ema, Ilmar Rebase õde, ajaloodr. (1966). Lõpetas 1933 TÜ. Koostas 1932—36 „Eesti ajaloo bibliograafiat" (ka autoreid), töötas a-st 1936 Tartus õpetajana, 1941—44 raamatukauplusses müüjana. Oli 1947—48 ENSV TA Ajaloo Inst-i vanemteadur, 1947—49 Tallinna ja 1949—55 Tartu Õpetajate Inst-i kateedrijuh., 1955—66 ENSV TA Majanduse Inst-i vanemteadur, 1966—69 TRÜ prof. Uurimusi 18.—19. saj. majanduse ja talurahvaliikumise ajaloo, eesti rahvusliku liikumise ajaloo ning 18.—20. saj. majandusmõtte kohta.

Leida Loone

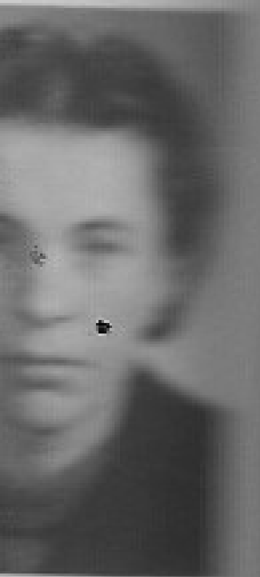
Loone, *Nigolas* (a-ni 1933 Nikolai Treumuth) (15. XI 1907 Valga — 9. V 1937 Taagepera), ajaloolane ja arhivaar, *mag. phil.* (1933), Leida L. abikaasa, Eero L. isa. Lõpetas 1933 TÜ, asus 1930 tööle Riigi Keskarhiivi (a-st 1933 osakonnajuh.). Avaldanud bibliograafilisi ülevaateid, sh. „Eesti ajaloo bibliograafia 1877—1917" I—IV (1933—39, koos E. Blumfeldtiga), „Polonica Eesti Riigi Keskarhiivis" (1931, koos O. Liiviga), ja uurimusi Eesti ajaloo alalt.

Loop, *Uno* (31. V 1930 Tallinn), laulja (bariton), kitarrist ja pedagoog. Lõpetas 1958 muusikateooria alal Tallinna Muusikakooli ja 1980 orkestrijuhtimise alal TPedI. Töötas 1977—92 Otsa-nim. Tallinna Muusikakoolis eesti varase kerge muusika ajaloo,

Uno Loop

kitarri- ja lauluõpetajana (1980–90 estraadiosk. juh.). Mängis 1953–58 ansamblis „Metronoom", juhatas ansamblit „Sinilind". Laulis ER-i meeskvartetis (koos E. Klasi, K. Terasmaa ja A. Haugiga). Töötas 1961–65 ENSV Rkl. Filharmoonia solistina. Osalenud filmides „Juhuslik kohtumine"(1961) ja „Must nagu mina"(1969) ning muusikafilmides. Salvestanud ER-i fonoteeki üle 200 laulu, teinud heliplaate (sh. laserplaadi „Korraks vaid"). Loonud levilaule („Poiss ja tüdruk", „Veel", „Aastaaegade laulud"). Koostanud õpikuid („Kittarrimänguõpik", 1964, ja „U. Naissoo pedagoogiline tegevus", 1980, käsikirjas). Asutanud 1993 triatloni harrastamiseks „XXI Sajandi Klubi", olnud asutamisest peale selle esimees. ENSV tnl. kunstnik (1981).

Loopmann, *August* (8. IV 1927 Kaskovo, Volossovoläh., Leningradi kub.), hüdroloog, geograafiaknd. (1968, Leningrad). Lõpetas 1954 TRÜ. Töötanud ENSV Hüdrometeoroloogiateenistuse Valitsuses, olnud TPI sanitaartehnika laboratooriumi, 1970–90 Eesti TA Tallinna Botaanikaaia ja 1990–93 Eesti TA Ökoloogia Inst-i vanemteadur. Uurinud Eesti jõgede, järvede ja soode veeolusid, osalenud Lääne-Siberis soouurimisekspeditsioonides (1964, 1968, 1978–82) ja limnoloogina Antarktises polaarekspeditsioonides (1983–84, 1987–88). A-st 1998 Euroülikooli õppejõud (hüdroloogia ja meteoroloogia prof.). **T:** *Soode arenemine ning peenarlaugaskompleksi mõju vee äravoolule.* – Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1978 (1979); *Eesti NSV jõgede nimestik* (1979), *Suuremate Eesti jõgede morfomeetrilised andmed ja veevahetus* (1984), *Limnological studies in Queen Maud Land* (1988, autoreid), *Dynamics and ecology of wetlands and lakes* (1988, autoreid), *Eesti meresaarte nimestik* (1996).

Loor, *Viljar* (1. X 1953 Tartu), võrkpallur. Lõpetas 1977 TPI majandusteaduskonna. Mänginud põhil. Moskvas Armee Kekspordiklubi (AKSK) meeskonnas. Tuli 1970 Eesti meeskonnas NSV Liidu noortemeistriks ning 1971 ja 1973 NSV Liidu meeskonnas Euroopa juunioride meistriks, 1980 Moskva OM-il olümpiavõitjaks, 1978 ja 1982 maailmameistriks, 1977 ja 1981 maailma karika võitjaks, 1975, 1977, 1979, 1981 ja 1983 Euroopa meistriks ning 1975, 1977, 1982 ja 1983 Euroopa riikide meistermeeskondade karikavõistluste võitjaks. NSV Liidu meistriks tulnud Armee Kekspordiklubi meeskonnas 7 korda (1975, 1976 ja 1979–83). Eesti meister 1974 Tallinna „Kalevi" ning 1985 ja 1986 Tallinna Autobussikoondise meeskonnas. Teda peeti 1970. a-te lõpus ja 1980. a-te alguses üheks maailma parimaks esimese tempo (s. t. lühikeselt tõstelt) ründajaks. Suurmeister (1976), NSVL-i tnl. meistersportlane (1978). Töötanud 1987–92 koondise „Agro" asedir-na, hiljem on olnud as. Eramu juh. asetäitja.

Looring, *Lilian* (õieti *Luise Liliane*) (15. IX 1899 Tallinn – 2. V 1963 Tallinn), baleriin ja tantsupedagoog. Õppis Tallinnas E. Litvinova balletistuudios, Berliinis and Pariisis. Oli 1918–27 (vaheaegadega) „Estonia" solist („Estonia" esimene eestlasest klassikaline baleriin). Töötas 1927–31 pms. Euroopa linnade kabareeteatrites. Esines ka klassikaliste ja karakterosoolotantsudega ning duetis R. Roodi ja H. Oginskiga. Juhtis 1932–40 Tallinnas oma tantsustuudiot, oli 1941–55 küüditatuna Siberis, hiljem juhendas Tallinnas harrastustantsuringe.

Loorits, *Andres* (30. XI 1869 Kipi, Holstre v. – 4. III 1941 Tallinn), omavalitsustegelane, Oskar L-a isa. Lõpetas 1894 Varssavi sõjaväetelegrafistide kooli, õpetas 1894–97 Taageperas ja 1897–1917 Suure-Kõpu vallakirjutajana. Oli 1912–14 tegev Viljandi Põllumeeste Seltsis, seejärel Viljandi haridusseltsi asutajaid ja juhatuse esimees, 1917–18 Petrogradis vangis. Korraldas 1918 Ajutise Valitsuse ülesandel Viljandi mk-a juhtimist, oli a-ni 1921 administratiivosk. juh. Asutava Kogu liige. 1922–35 sisemin-i teenistuses, 1935–36 Eesti Maaomavalitsuste Liidu peasekretär, 1936–40 samas nõunik, 1936–40 ka ajakirja „Maaomavalitsus" toim. **T:** *Vallaomavalitsuste võimkond ja kohused* (1922), *Vallaomavalitsuste arvepidamine* (1928).

Loorits, *Kalju* (18. VII 1944 Tallinn), ehitusteadlane, tehnikaknd. (1972, kinnit. 1973). Lõpetas 1967 TPI. Olnud a-st 1981 TTÜ õppejõud (a-st 1998 prof.), a-st 1998 teraskonstruktsioonide õppetooli juh. Teadustöid õhukeseseinaliste ja ruumkonstruktsioonide kohta, uurinud pms. õhukeste teraskonstruktsioonide käitumist. Tegelnud ka teras- ja komposiitkonstruktsioonide projekteerimise normide koostamise ja evitamisega. **T:** *Aksiaalisesti puristettujen teräspilarien mitoitus eri suunnittelunormien mukaan.* – Rakenteiden mekaaniikka, 1994, 27, 3; *Classification of cross sections for steel beams in different design codes* (koos I. Talvikuga). – Journal of Structural Mechanics, 1995, 28, 1; *Komposiitkonstruktsioonide arvutus.* – Ehitusteave, 1997.

Loorits, *Oskar* (9. XI 1900 Suure-Kõpu v. – 12. XII 1961 Uppsala), rahvaluuleteadlane, Andres L-a poeg, *dr. phil.* (1926), Eesti TA liige (1938). Lõpetas 1922 TÜ. Oli a-st 1927 samas rahvaluule eradots. ja a-st 1938 dots., ühtlasi juhatas a-st 1927 Eesti Rahvaluule Arhiivi ja toimetas selle sarja „ERA Toimetused". Saksa okupatsiooni ajal oli Tartust välja saadetud, läks 1944 Rootsi, jätkas 1947 teadustööd rkl. stipendiaadina Uppsalas rahvateaduslikus arhiivis. L-a peamine uurimisala oli eesti ja hõimurahvaste rahvausund. Tal on suuri teeneid liivi rahvapärimuse kogujana, uurijana ja avaldajana („Liivi rahva usund" I–III, 1926–28, ^{2}1998; „Livische Märchen- und Sagenvarianten", Helsingi, 1926; „Valik liivi muistendeid", 1927; „Volkslieder der Liven", 1936; „Liivi rahva mälestuseks", 1938). Eesti rahvaluule, eriti rahvausundi uurijana rahvuspsühholoogia seisukohalt esitanud rohkesti uudseid käsitlusi, millega aitas süvendada rahvaluule kujutlusmaailma mõistmist („Estnische Volksdichtung und Mythologie", 1932; „Eesti rahvausundi maailmavaade", 1932, Stockholm, ^{2}1948, Tallinn, ^{3}1990; „Grundzüge des estnischen Volksglaubens" I–III, Lund, 1949–60). Koostanud ka rahvapärimusekogumikke („Endis-Eesti elu-olu" I–II, 1939–41; „Okupatsioon rahvapilke kõverpeeglis", Stockholm, 1950, Tallinn, ^{2}1994; „Estnische Volkserzählungen", Berliin, 1959) ja keeleuuendusliku „Eesti keele grammatika" (1923). Avaldanud ajakirjanduses epigramme ja följetone ning publitsistikat (art-ikogud „Vastu voolu", 1933, „Oma rada", 1939). Rmt-tes „Eestluse elujõud" (Stockholm, 1951, Tallinn, ^{2}1992) ja „Eesti ajaloo põhiprobleemid" (Stockholm, 1955) arutanud rahvusküsimust.

Loosalu, *Jaagup* (a-ni 1923 Jakob Veide) (1. I 1898 Kadja k., Triigi v. – 5. V 1996 Pärnu), ajakirjanik, kirjastaja, poliitik ja põllum-teadlane, põllumajandusknd. (1973). Lõpetas 1945 agronoomina TRÜ põllum-teaduskonna. Osales Vabadussõjas. Alustas 1923 ajakirja „Agronoomia" toim. abina ja „Asuniku" (a-st 1924 „Uus Talu") vastutava toim-na. Kutsuti 1924 Asunike ja Riigirentnike Liidu teadussekretäriks, sai peagi selle keskjuhatuse aseesimeheks. Osales Asunike, Riigirentnike ja Väikemaapidajate Koondise asutamises. Olnud Põllutöökoja ja Majandusnõukogu liige ja Riigi Ringhäälingu abiesimees. Asutas 1926 kirjastusühingu „Talur", see hakkas välja andma ajalehte „Maa" (a-st 1929 „Maaleht"), mis ilmus kohalike väljaannetena Tartus, Pärnus ja mujal. Leht sai nn. vaikiva oleku ajal autoritaarse poliitika vastustamise tõttu mitu korda halduskorras karistada, kuni siseministri otsusega 1935

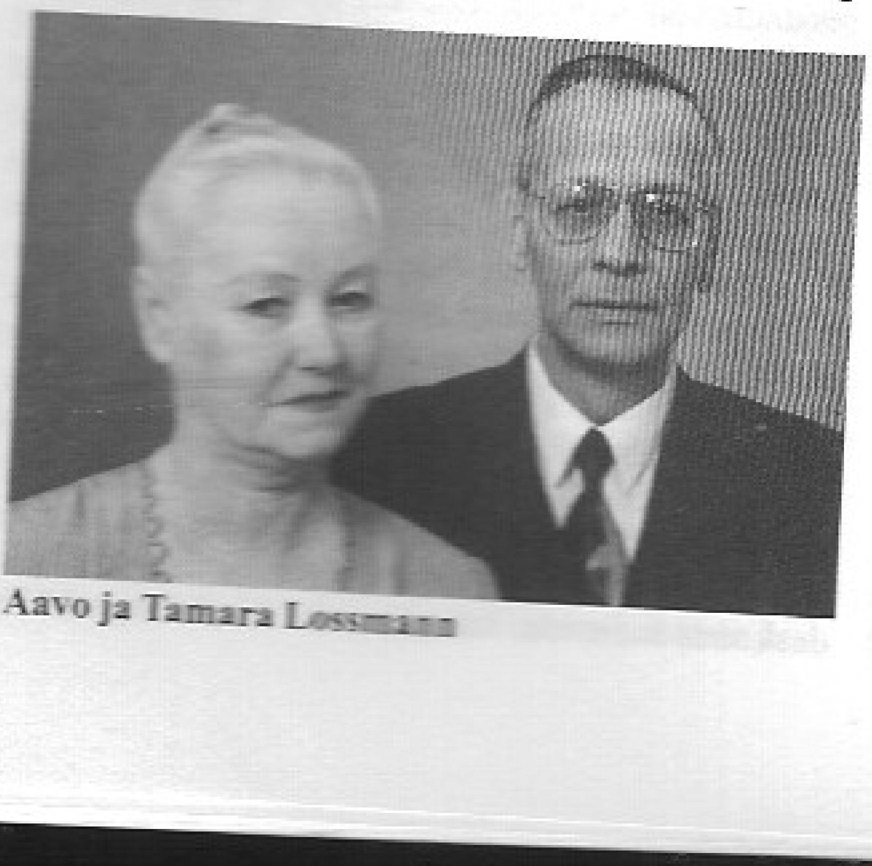
suleti. Kirjastas 1927–38 „Uudislehte", 1928 „Tartu Uudiseid", 1928–29 „Sakalamaa Teatajat", 1929–30 „Põllumehe Nädallehte", 1930 „Kodulehte", 1932–40 „Jutulehte" ja 1935–40 „Uudisjutte"; osales 1939–40 kirjastusoü-s „Sõnajõud". Taastas 1935 ajakirja „Olion". Töötas 1946–51 Jõgeva Rkl. Sordiaretusjaamas, 1951–63 oli Lätis Bauska läh. Mežotne suhkrupeedi aretuse katsejaamas ning 1963–67 Polli katsebaasis teadur. II, III ja IV Riigikogu liige.

Loot, *Heiki* (28. IV 1971 Tallinn), jurist. Lõpetas 1995 TÜ. Olnud 1991 majandusmin-i peaspetsialist, 1993–94 Eesti Erastamisagentuuri jurist, 1994–95 Riigikohtu esimehe abi, 1995–98 justiitsmin-i avaliku õiguse osk-a juh., a-st 1998 Sisekaitseakadeemia rektor. 1997–99 Euroopa Nõukogu Venezia komisjoni liige. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi liige (1993).

Loo-Talvari (a-ni 1926 L o o, 1926–37 A a v - L o o), *Ida* (19. VI 1901 Narva – 29. VI 1997 Göteborgi läh.), laulja (koloratuursopran). Oli abielus E. Aavaga. Õppis laulmist 1919–24 TK-s (E. Hellmanni kl.) ja a-st 1927 A. degli Abbati juures, täiendas end Berliinis, Milanos ja Viinis. Laulis 1919–26 „Estonia" kooris, oli 1926–44 samas solist, laulis ka Riia ja Kaunase ooperiteatris. Esines kammer- ja oratooriumilauljana, oli 1930. a-te eesti silmapaistvaimaid lauljaid. Põgenes 1944 Saksamaale, 1945 läks Rootsi; esines 1958 ja 1960 ka USA-s ja Kanadas ning 1960 Austraalias. **O:** Senta (Wagneri *Lendav Hollandlane*), Juta (Aava *Vikerlased*), Gilda, Violetta (Verdi *Rigoletto* ja *Traviata*), Lakmé (Delibes'i *Lakmé*), Margarethe (Gounod' *Faust*), Turandot (Puccini *Turandot*), Rosina (Rossini *Sevilla habemeajaja*). **B:** *Vastab Ida Loo-Talvari.* – Teater. Muusika. Kino, 1991, 6.

Lootsar, *Eva* (31. III 1907 Aaspere v. – 29. IV 1987 Tallinn), pedagoog. Lõpetas 1927 Tartu lasteaednike seminari, õppis 1927–30 TÜ-s ning 1950–52 Herzeni-nim. Leningradi Pedagoogilises Inst-s. Töötas a-st 1932 Tallinna lasteaedades kasvatajana ja juh-na, 1944–52 Tallinna Eelkoolikasvatuse Pedagoogilises Koolis õpetajana ning 1952–66 ENSV Vab. Õpetajate Täiendusinst-i koolieelse kasvatuse kabinetis metoodikuna ja 1966–81 juh-na. Koostanud koolieelse kasvatuse programme, avaldanud metoodikamt-id ja -juhendeid ning kunstiõpetuse tööalbumeid („Rebime ja lõikame", 1964; „Voldime", 1966). ENSV tnl. õpetaja (1966). **T:** *Väikelapse kasvatus* (1949, koos E. Kirsipuuga), *Kasvatustöö segarühmalises lasteaias* (1955, koos M. Terriga).

Lootus, *Kersti* (8. I 1953 Tartu), arhitekt. Lõpetas 1978 ERKI. Töötanud 1979–91 „Eesti Ehitusmälestistes", 1991–94 Tallinna peaaednikuna, 1994–98 Tallinna Kesklinna valitsuse haljastus- ja kujundusosk. juh-na ning a-st 1998 Tallinna Botaanikaaia peaaednikuna. Teinud pargi- ja maastikukujundusi ja rekonstrueerimisprojekte. Kirjutanud uurimuse Eesti ajalooliste parkide kohta (1988, käsikiri Riigi Muinsuskaitseameti arhiivis). **T:** Oiu (1976) ja Raadna puhkeala (1978), Vihula (1980) ja Raadi mõisapargi (1989–90) ning Narva kindlustuste haljastus- (1984) ja Kadrioru pargi rekonstrueerimisprojekt (1987–91, 1998–99).

Aavo ja Tamara Lossmann

Looveer, *Avo-Himm* (16. VIII 1941 Kodasema k., Kareda v.), arhitekt. Lõpetas 1971 ERKI. Töötanud 1969–74 „EKE Projektis", 1983–86 „Tsentrosojuzprojekti" Tallinna filiaalis ning a-st 1991 oma büroos. Olnud a-st 1990 ühtlasi EKA õppejõud. Sai 1973 Pirita purjespordikeskuse ideekavandite võistlusel (koos abikaasa Kristin-Mai L-e (s. 16. V 1947) ja T. Kaljundiga) I auhinna ja osales keskuse projekteerimises (NSVL-i rkl. preemia 1981), tema kavandatud jahtklubi ja ellingute (1980) metalltarindiga ripplaed on Eesti arhitektuuris esimesi. Projekteerinud elamuid (Tallinnas Gonsiori t. 33, 1990, koos K. Roogiga) ning eramuid Põltsamaal (1974) ja Tallinnas Veskimetsas (1986–88).

Lopp, *Margus* (11. IX 1949 Kuressaare), keemik, keemiaknd. (1981). Lõpetas 1973 TRÜ, täiendanud end 1978 ja 1981 Budapestis ning 1989–90 Norwichis. Töötanud a-st 1973 TTÜ Keemia Inst-s (a-st 1992 osk-ajuhataja), olnud ühtlasi a-st 1997 TTÜ prof. ja orgaanilise keemia õppetooli juh. ning alusja rakenduskeemia inst-i dir. A-st 1997 Eesti Keemia Seltsi viitsepresident. Uurimusi looduslike ja asümmeetriliste ühendite sünteesi kohta – loonud uusi bioaktiivseid aineid (prostanoide) ja ketoonide uue asümmeetrilise oksüdatsiooni meetodi. ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Direct asymmetric α-hydroxylation of β-hydroxyketones* (autoreid). – Tetrahedron Letters, 1997; *Synthesis of chiral epoxyalkynes* (autoreid). – Tetrahedron: Asymmetry, 1998.

Lorenzsonn [*-nts-*], *Caspar Franz* (27. XII 1811 Suigu mõis, Pärnumaa – 27. VIII 1880 Pärnu), kirjamees. Oli 1830–75 Pärnus Eliisabeti kiriku köster ja kihelkonnakooliõpetaja ning 1864–79 „Pärnu Postimehe" toim. Avaldas 1839 saksa keelest C. von Schmiedi (1768–1854) järgi mugandatud teose „Jenowewa ellust; üks vägga armas ja halle luggemine wannemate ja lastele" (²1841, ³1853; eesti kirjanduses esimene Jenoveva-lugu). Eestindanud saksa keele vahendusel J. Bunyani „Ristiinnimesse teekond Taewa linna pole. Teine jaggo" (1861). Koostanud esimese eestikeelse naljandite kogu „Märgosäddemed" (1867). Tema vanem vend H e i n r i c h G o t t l i e b L. (1803–47), kes oli 1825–30 Pärnus köster ja hiljem kooliõpetaja, on J. H. Campe järgi mugandanud eesti keelde robinsonaadi „Norema Robinsoni ello ja juhtumised" (1842). Noorem vend, Tõstamaa köster G u s t a v F r i e d r i c h L. (1815–79), avaldas 1853 Napoleoni sõdade ainelise tõlke-rmt-u „Õnne Tukkat, ehk Willem Reinwaldi nore põlwe ellopäewad".

Lossmann, *Aavo* (12. VIII 1942 Tartu), võistlustantsuõpetaja. Lõpetas 1965 TRÜ matemaatikuna. Tantsu õppinud A. Poolgase, H. Šuri, A. Taela ja L. Mõttuse juures, a-st 1971 rahvusv. klassi (S-klassi) tantsija; olnud koos abikaasa T a m a r a L-ga (25. VI 1940 Tartu) 1968–71 mitmekordsed Eesti meistrid, 1970–72 standardtantsudes NSV Liidu 3. paar. Töötanud TRÜ õppejõuna, matemaatikuna ja majandusjuhina, 1985–88 ENSV Rahvaloomingu ja Kultuuritöö Teadusliku Metoodikakeskuse dir-na ja a-st 1991 Salme Kultuurikeskuse dir-na. Tegutsenud koos abikaasaga a-st 1963 tantsuõpetajana (1963–65 Tartus, a-st 1973 Tallinnas), a-st 1973 juhtinud tantsuklubi „Staar". Asutas 1978 tantsuõpetajate kaugõppekooli (tegutses a-ni 1985), õpetas välja 80 tantsuõpetajat. 1993–97 Eesti Võistlustantsu Liidu peasekretär, 1997–99 selle asepresident. Avaldanud võistlustantsu ja kohtunikutöö alal teoreetilisi materjale (*skating*-süsteem) ja õpiku „ST- ja LA-tantsude figuu-

Ida Loo-Talvari

Eva Lootsar

Avo-Himm Looveer

Arthur Lossmann

rid" (1988), korraldanud rahvusv. turniire, on a-st 1991 rahvusv. kõrgeima kategooria kohtunik (IDSF). Õpilasi: tütar Kristiina Ilo ja väimees Rauno Ilo (1990–91 NSV Liidu meistrid, 1990 10 tantsu MM-il 9. koht), A. Vardja, E. End.

Lossmann, *Arthur* (5. X 1877 Vana-Vändra v. – 1. VIII 1972 London), sõjaväelane, sanitaarkindralmajor (1922). Lõpetas 1904 Peterburi sõjaväemeditsiiniakadeemia. Töötas 1907–14 Peterburis sõjaväemeditsiini alal, osales sõjaväearstina Vene-Jaapani sõjas ja I maailmasõjas, oli Vabadussõjas Tallinna I sõjaväehaigla peaarst, 1920–35 sõjaväe tervishoiuvalitsuse ülem, läks 1935 vanuse tõttu erru. Oli Eesti peamisi sõjameditsiinispetsialiste; tegutses msg. org-des (nt. sihtasutuse „Hipodroom" ja as-i „Estofilm" juhatuse esimees). Läks 1944 Saksamaale, elas a-st 1947 Suurbritannias. Vabadusristi I liigi 2. järk.

Lossmann, Lossman, *Jüri* (4. II 1891 Kabala mõis, Kõo v. – 1. V 1984 Stockholm), kergejõustiklane ja sporditegelane, elukutselt kullassepp. Sai I maailmasõjas haavata. Võitis maratonijooksus Antverpeni OM-il 1920 hõbemedali (Pariisi OM-il 1924 sai 10. koha). Sai 1923 Göteborgi mängudel kuldmedali. Oli Venemaa meister 5000 m jooksus (1916), tuli 5000 ja 10 000 m jooksus 1919–24 5 korda Eesti meistriks. Osales 1928 Ameerika mandrijooksul Los Angelesest New Yorki. Püstitas pikamaajooksudes rohkem kui 20 Eesti tipptulemust; parimad tulemused: 3000 m 9.20,0, 5000 m 15.59,4, 10 000 m 34.05,0, 30 000 m 1:58.41,5, maraton 2:32.48,6 (distants 42 750 m), 1 tunni jooks 17 098,35. Osales 1927 Poiste Spordiliidu asutamises ning juhtis seda, oli 1942–44 Eesti spordijuht. Läks 1944 Rootsi, jätkas seal kullassepana töötamist (valmistas ms. hõbepeekri, mille eesti pagulased kinkisid 1964 kun. Gustav VI Adolfile). Andis 1917–18 välja „Eesti Spordi Kalendrit"; koostanud peatüki „Pikamaajooks" soome keelest tõlgitud L. Pihkala rmt-le „Poiste spordi õpetus" (1918).
B: T. Lääne. *Jüri ja Leks.* Tln., 1996.

Lotman, *Juri* (28. II 1922 Petrograd – 28. X 1993 Tartu), kirjandusteadlane ja semiootik, Zara Mintsi abikaasa, filoloogiadr. (1962), Eesti TA liige (1990), Briti Akadeemia välisliige (1981), Norra TA välisliige (1986). Õppis 1939–40 ja 1946–50 Leningradi ülikoolis, 1941–45 oli Punaarmees. Oli 1950–54 Tartu Õpetajate Inst-i ja a-st 1954 TÜ õppejõud (a-st 1963 prof., 1960–77 vene kirjanduse kateedri juh.). Alustas 18. ja 19. saj. vene kirjanduse uurijana, 1960. a-il hakkas sihiteadlikult rakendama strukturalistlikke ja semiootilisi uurimismeetodeid, esmalt kirjanduse ja poeetika, seejärel ka muude kunstialade ja üldistavalt kõigi kultuurinähtuste valdkonnas, oli Tartu-Moskva semiootikakoolkonna rajajaid ja kultuurisemiootika peamisi teoreetikuid. Avaldanud vene kirjanduse õpikuid eesti koolidele. Eesti keeles on ilm. art-ikogumikud „Kultuurisemiootika" (1990) ja „Semiosfäärist" (1999). ENSV tnl. teadlane (1987). EV teaduspreemia 1993. **T:** *А. С. Кайсаров и литературно-общественная борьба его времени* (1958), *Лекции по структуральной поэтике* (1964), *Структура художественного текста* (Moskva, 1970), *Анализ поэтического текста: Структура стиха* (Leningrad, 1972), *Семиотика кино и проблемы киноэстетики* (1973), *Статьи по типологии культуры* (1973), *Роман в стихах Пушкина „Евгений Онегин"* (1975), *Роман А. С. Пушкина „Евгений Онегин". Комментарий* (Leningrad, 1980), *А. С. Пушкин. Биография писателя* (Leningrad, 1981, e.k. 1986), *Сотворение Карамзина* (Moskva, 1987), *Universe of the Mind* (London, 1990), *Культура и взрыв* (Moskva, 1992), *Избранные статьи* (3 kd., 1992–93), *Беседы о русской культуре* (Moskva, 1994), *Диалог с экраном* (1994, koos J. Tsivjaniga), *Внутри мыслящих миров* (Moskva, 1996), *Великосветские обеды* (Peterburi, 1996, koos J. Pogosjaniga).
B: A. Shukman. *Literature and Semiotics. A study of the writings of Yu. M. Lotman.* Amsterdam, New York, Oxford, 1977; Б. Егоров. *Жизнь и творчество Ю. М. Лотмана.* Moskva, 1999.

Luban, Lubel, *Jakob* (sm. arvat. 1523), Königsbergist pärit kullassepp. Oli a-st 1468 Tallinna kodanik, 1492–95 Kanuti Gildi vanem. Valmistas sakraalnõusid ja hõbeplastikat (Niguliste kiriku rikkalikult kaunistatud armulauakarikas; Kanuti Gildi Kanuti kuju, 1495; Niguliste kiriku Neitsi Maarja kuju, 1503, viimased hävinud).

Luce [*lu:tse*], *Johann Wilhelm Ludwig* von (5. IX 1750 või 1756 Hasselfelde, Braunschweig – 4. VI 1842 Kaarma), saksa päritolu kultuuritegelane ja kirjamees. Õppis Saksamaal esmalt Göttingeni ja Helmstedti ülikoolis teoloogiat, 1789–92 Göttingeni ja Erfurdi ülikoolis arstiteadust. Asus 1781 Saaremaale, oli 1783–85 Püha kirikuõpetaja, omandas 1785 Lahetaguse ja 1793 Pilguse mõisa. Tõsteti 1795 aadliseisusse. Asus 1801 Kuressaarde, oli 1804–20 Kuressaare koolide inspektor. Asutas 1817 eesti keele uurimiseks Kuressaare Eesti Seltsi (*Ehstnische litterarische Gesellschaft*). Kirjutanud saksa keeles Saaremaa ajaloost („Wahrheit und Muthmassung", 1827), loodusest, etnograafiast ja rahvaluulest. Tegi kaastööd J. H. Rosenplänteri ajakirjale „Beiträge...". Eesti keeles avaldanud praktilisi nõuandeid sisaldavaid brošüüre („Terwisse Katekismusse Ramat", 1816, „Marri-pu-aia ehhitamisest", 1818). L. peateose „Sarema Jutto ramat, mis rahwa lustiks ja kassuks on ülles pannud Johann Willem Luddi Ludse, Kolide üllewataja" (2 kd., 1807–12, ²1843) eesmärk on talurahva moraali-, majandus- ja tervishoiualane juhendamine; tollases õpetlikus kirjanduses paistab see rmt. silma üsna pikkade algupäraste juttude poolest.

Lucia legendi meister, *Püha Lucia legendi meister.

Ludri, *Johan* (29. I 1895 Abja v. – 1937), NSV Liidu laevastikujuht, I järgu flagman (1935). Osales I maailmasõjas ja mereväekomissarina Venemaa kodusõjas. Oli hiljem mitmes laevastikus komissar, 1921–23 Kaspia laevastiku juh., pärast Mereväeakadeemia lõpetamist 1927–30 Musta mere laevastiku rannakaitseülem, maist nov-ni 1930 sama laevastiku staabiülem, 1930–32 NSV Liidu Merejõudude Valitsuse osk-aülem, 1932–37 Punaarmee merejõudude juh. asetäitja ja Mereväeakadeemia ülem. Hukkus stalinliku terrori ohvrina.

Lugus, *Olev* (12. III 1935 Sangaste v.), majandusteadlane, majandusknd. (1972). Lõpetas 1962 TRÜ majandusteaduskonna, täiendanud end Londoni majandusülikoolis, Cambridge'i ja Oxfordi ülikoolis, Helsingi majandusülikoolis, Stockholmi ülikoolis jm. Töötanud 1952–53 Pärnu obl. plaanikomisjonis, 1953–59 Pärnu tööstuskombinaadis, 1959–62 puidutöötlemiskombinaadis „Viisnurk", 1962–98 TTÜ Eesti Majanduse Inst-s (1962–72 teadur, 1972–85 sektorijuh., 1985–89 teadusdir., 1989–98 dir.) ning a-st 1998 majandusnõunikuna Eesti Tööandjate ja Tööstuse Keskliidus. Tegelnud Eesti majanduse arengu analüüsi ja prognoosimisega, uurinud Eesti majandusreforme. ENSV tnl. kultuuritegelane (1987). EV teaduspreemia 1994. **T:** *Estonia and Finland – a retrospective socioeconomic comparison* (1993, Helsingi, toim-id), *Transforming the Estonian economy* (1995, koostaja).

Luha (ka Luhha), *Artur* Heinrich (9. VII 1892 Kulna, Keila v. – 29. XII 1953 Tallinn), geoloog, *dr. phil. nat.* (1930), ENSV TA akad. (1946). Lõpetas 1922 TÜ, oli 1932–37 ülikooli sekretär, 1937–41 Eesti Geoloogilise Komitee geoloog, 1941–46 mitmes asutuses maavaraosk-a juh., 1945–51 TRÜ paleontoloogia- ja stratigraafiakateedri juh. (a-st

1945 prof.), samaaegselt 1946–53 ENSV TA Geoloogia Inst-i (esimene) dir. Uurimusi pms. Eesti siluri stratigraafia ja maavarade geoloogia alalt. Oli mitme geoloogilise institutsiooni loomise organisaator ja tunnustatud pedagoog. ENSV rkl. preemia 1947. A-st 1982 annab TTÜ Geoloogia Inst. temanim. preemiat. **T:** *Über Ergebnisse stratigraphischer Untersuchungen im Gebiete der Saaremaa-(Ösel-) Schichten in Eesti* (1930), *Eesti NSV maavarad* (1946).

B: H. Nestor. *Akadeemik Artur Luha kui Eesti siluri uurija.* – Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, IX. Tln., 1993. ▲

Luhats, *Elmar* (27. XI 1908 Raadama k., Räpina v. – 5. X 1991 Tallinn), rahvapillimängija ja -õpetaja ning orkestrijuht, Toivo L-i isa. Lõpetas 1932 laulu- ja kontrabassierialal Tartu Kõrgema Muusikakooli. Oli 1932–57 „Vanemuises" kontrabassimängija ja hiljem ooperisolist, ühtlasi 1945–67 Tartu Muusikakoolis kontrabassi- ja rahvapillide õppejõud ning 1954–67 TRÜ rahvakunstiansambli rahvapilliorkestri dirigent. Suguvõsa traditsiooni järgijana rekonstrueeris ja valmistas üle 150 rahvapilli (lokupill, põispill, reasvile, lõunaeesti külakannel) ning kasutas neid orkestris.

Luhats, *Toivo* (13. XI 1938 Tartu), rahvapillimängija ja -õpetaja ning dirigent, Elmar L-i poeg. Õppis 1958–63 TRK-s kontrabassierialal, lõpetas selle 1968 puhkpilliorkestri dirigeerimise erialal. Rajanud 1971 huvikeskuses „Kullo" laste rahvakunstiansambli (a-st 1984 „Piibar"), töötab selle kunstilise juhi ja dirigendina. Juhendanud a-st 1990 koolides, pms. Tallinna ühisgümnaasiumis, õpilaste rahvamuusikaringe. Tegutsenud folkansamblis „Peiar" rahvapillisolistina, esinenud paljudes välisriikides, olnud Vab. Rahvamuusikaorkestrijuhtide Rahvamuusikaorkestri asutajaid. Valmistanud puhutavaid rahvapille (piibar, torupill, roopill, härja-, oina-, sikusarvepill). Avaldanud 1994 helikasseti „Lugusid 15 eesti rahvapillil Luhatsi pere esituses".

Luhaäär, *Arnold* (20. XI 1905 Mõisaküla – 19. I 1965 Tallinn), raskejõustiklane. Võitis raskekaalus OM-il tõstmises 1928 Amsterdamis hõbe- ja 1936 Berliinis pronksmedali, tuli 1928 külalisvõistlejana NSV Liidu I spartakiaadi võitjaks. Sai MM-il 1938 pronks- ja EM-il 1933 hõbemedali, oli 1926, 1928, 1932–34 ja 1936–38 Eesti meister tõstmises ja 1931 kreeka-rooma maadluses, püstitas 1927 maailmarekordi vasaku käega rebimises (90 kg) ja 1937 kahe käega tõukamises (167,5 kg). Püstitanud 7 olümpiarekordit ja 40 Eesti rekordit. Parim tulemus kolmevõistluses 412,5 kg. Töötas enne II maailmasõda kaua rdt-telegrafistina ja tegutses Eesti Töölisspordi Liidus, pärast sõda oli põhil. lihttööline.

Luhaäär, *Ingvar* (pseud. Valev Mirtem, a-st 1997 ka Rinchen Dordze) (29. VI 1945 Raudna v.), kirjanik. Lõpetas 1970 TRÜ ajaloo erialal. Töötanud õpetajana ja ajakirjanikuna, olnud Tallinna Pioneeride Palee luuleklubi juh. ning a-st 1982 Tallinna Salme Kultuurikeskuses orientalistika- ja luuleklubi juh. Kirjutanud ja eestindanud luulet ja proosat, koostanud erootika ajalugu vaatlevaid teoseid ja intervjuurmt-id, kogunud ja avaldanud ainestikku Eesti sensitiivide kohta ning levitanud *New Age*'i, sh. tantrismi ja bioenergetismi ideoloogiat (juhib a-st 1993 intuitiivteaduste kooli), reisinud palju eksootilistes maades. A-st 1989 Eesti Luuleliidu esimees, korraldanud iga-aastasi luulevõistlusi „Luulekevad" ja „Kuldne kaselehT". **T:** luulekogud *Toominga atmosfäär* (1966), *Helemite aed* (1977), *Tulevaas* (1984), *Armuühtepühad* (1994), *Ilmre valgel* (1995), *Liilia* (1997), *Tantsud taevas* (1998) ja *Potala katusel* (1999), tetraloogia *Hiiepoeg* (rom-d *Valge õis sinisel, Loire, Klaasist lepatriinu* ja *Toomingais ja sireleis*, kõik 1996), ... *ja õnne elus. Vana Viljandimaa romaan* (1997–98, 2 osa, koos ema Amilde L-ga), *Pioneerilaulud kõlagu, kõlagu* (1999), *Sensitiivid* (2000), aimermt-d *Välk lootoses* (1990), *Kaunid valged laigud* (1990) ja *Eneseteostuse kunst* (1999), intervjuu- ja esseermt-d *Kuldne kroon Eesti lipul* (1992), *Sensitiivne Eesti* (1994) ja *Nõidus tänapäeva Eestis* (1995), *Eesti luuleklubid* (1999).

Luht, *Pill* (6. XI 1947 Kiviõli – 10. X 1997 Tallinn), rahvatantsupedagoog, Ülo L-i abikaasa. Lõpetas 1971 TPI keemiateaduskonna. Tantsu õppis S. Valgemäe juures, lõpetas 1979 ENSV Rahvaloomingu ja Kultuuritöö Teadusliku Metoodikakeskuse rahvatantsujuhtide kooli. Töötas a-st 1975 TPI tantsuansambli „Kuljus" assistendina, 1983–97 balletmeistrina, 1988–91 ühtlasi Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Seltsi sekretärina ning 1994–97 Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskuse kirjastamise peaspetsialistina. Lõi koos Ülo L-ga eesti rahvapärimusel põhinevaid tantse („Kodukandi tüdruk", „Kolm korda polka", „Reilender") ja terviklavastusi. U. Toomi aastapreemia 1997. **T:** *ENSV teeneline TPI rahvatantsuansambel „Kuljus"* (1974, koos M. Oameriga).

Luht, *Ülo* (24. II 1949 Tabivere v.), koreograaflavastaja, rahvatantsupedagoog, Pill L-i abikaasa. Lõpetas 1969 Viljandi Kultuurharidustöö Kooli tantsujuhierialal ja 1982 TPedI näitejuhierialal. Töötanud a-st 1969 rahvatantsujuhina, 1974–99 TTÜ tantsuansambli „Kuljus" kunstilise juhina (ansambel on esinenud paljudes välisriikides), ühtlasi 1983–90 TTÜ kultuurikeskuse kunstilise juhina ning 1997–98 Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskuse tantsupeaspetsialistina. Olnud a-st 1985 Eesti Tantsujuhtide Rahvatantsurühma juht, 1988–93 Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Seltsi esimees. Loonud koos Pill L-ga eesti rahvapärimusel põhinevaid tantse („Süit eesti tantsudest-mängudest", „Kodukandi tüdruk", „Kolm korda polka", „Reilender") ja terviklavastusi. Olnud noorte (1977, 1982) ja üldtantsupidude (1990) üldjuhte. ENSV tnl. kunstitegelane (1988), U. Toomi aastapreemia 1997. **L:** 100 a. Haapsalu laulupeost, ESTO laulu- ja tantsupidu Tallinnas, festivali „ERRS-10" lõppkontsert Lauluväljakul.

Luhtein, *Paul* (22. III 1909 Tallinn), kirjakunstnik, raamatu- ja tarbegraafik ning pedagoog, Irina Raua isa. Lõpetas 1930 Riigi Kunsttööstuskooli, täiendas end 1931–32 Leipzigis Graafika- ja Raamatukunstiakadeemias. Oli a-st 1932 Riigi Kunsttööstuskooli, a-st 1944 ENSV Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i, seejärel a-ni 1982 ERKI õppejõud (a-st 1945 graafikakateedri juh., a-st 1952 prof.); a-st 1993 emeriitprof. Oli 1941–44 NSV Liidu tagalas; ENSV Kunstnike Liidu asutajaliige. Loonud rmt-u- ja vabagraafikat, eksliibriseid, auaadresse ja plakateid, kujundanud noodiümbriseid, teenetemärke (sh. Riigivapi ja Valgetähe teenetemärgi, 1936), postmarke, rinnamärke jm. On eesti kunstipärase bibliofiilse ja käsitsi kirjutatud rmt-u pioneere („Eestlaste vabadusvõitlus, mis...", 1943; J. Liivi „Isamaale", 1998). Kirjakunstiteoseis põiminud kirja stiilipuhta ornamendiga, mis sisaldab rohkesti rahvakunsti sugemeid. Rmt-ukujunduses tuginenud klassikaliselt rangele arhitektoonikale. ENSV rahvakunstnik (1963). ENSV rkl. preemia 1947, J. Jenseni preemia 1982, Eesti trükigraafika preemia 1990. **T:** *Kalevipoja* (1946), *Iliase* (1960) ja *Odüsseia* ill-d (1963), Eesti NSV riigilipp (1952), uurimused *Kirjast ja kirjakunstist Eestis* (1965), *Initsiaal* (1967) ja *Laisulega kirjutatud alfabeete* (1977), mapp *Lume ja härmarüüs Tallinn* (1990).

B: R. Loodus. *Paul Luhtein ja tema looming.* Tln., 1980.

Elmar Luhats

Toivo Luhats

Arnold Luhaäär

Ingvar Luhaäär

Pill Luht

Luiga, *Georg Eduard* (27. II 1866 Valgjärve v. — 20. III 1936 Tallinn), ajakirjanik ja kirjanik. Õppis Kanepi kihelkonnakoolis, töötas kooliõpetajana Äksi khk-s, Simbirski ja Tobolski kub-s. Tegutses a-st 1901 ajakirjanikuna, osales 1908 Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse asutamises ja oli 1908–34 „Päevalehe" vastutav ja peatoim., arendas selle koos H. Rebasega Eesti loetavaimaks ajaleheks. Kirjutas luulet (rahvaliku laulu „Sääl, kus rukkiväli lagendikul heljub" sõnad) ja proosakirjandust (Venemaale väljasaadetute elu jälgiv jutukogu „Vägivallamaal", 1912). **T:** luulekogud *Laulud* (1888) ja *Uued laulud* (1901).

Luiga, *Juhan* (31. III 1873 Külitse läh., Ropka v. — 19. X 1927 Tallinn), arst, publitsist ja kultuuritegelane, *dr. med.* (1904). Lõpetas 1899 Tartu ülikooli, oli 1899–1908 samas närvi- ja vaimuhaiguste õppejõud, hiljem Tallinnas era-, kooli- ja linnaarst, I maailmasõja ajal Soomes sõjaväearst, osales vabatahtlikuna Vabadussõjas, oli 1921–27 Eesti Arstide Seltside Liidu esimees. Tööerakondlane, I Riigikogu liige. Avaldanud kirjutisi psühhiaatria, soomeugrilaste usundipsühholoogia, eesti muinasusundi, Eesti ajaloo, oma kaasaegse poliitika jm. kohta. Käsitlenud fantaasiarohkelt ms. Eesti 13.–14. saj. sündmusi, Lembitut kui rahvajuhti, piiskop Theoderichi tegevust ja Jüriöö ülestõusu. Soomeugrilaste usundis rõhutanud idapoolset mõju. Hinnatud on tema teatri-, muusika-, kunsti- ja kirjandusalane esseistika. Ajaloolased on L-le ette heitnud vähest allikakriitikat ja hüpoteeside põhjendamatust. **T:** *Tervishoiu raamat* (1910), *Päevamured* (2 kd., 1934), *Poliitilised päevamured* (2 kd., 1935), *Eesti vabadusvõitlus 1343–45* (1924), *Hingejõu ilmed* (1995, koost. H. Runnel), *Müüs ja meelehaigus* (1995, koost. H. Runnel).

Luik, *Anne* (3. III 1949 Lüllemäe), entomoloog, bioloogiaknd. (1975). Lõpetas 1972 bioloog-geneetikuna TRÜ. Olnud 1976–92 EPA aianduse ja taimekaitse kateedri õppejõud (1987–90 kateedrijuh., a-st 1987 dots.), a-st 1992 EPMÜ taimekaitse inst-i prof. ja a-st 1996 juh. Õpetanud zooloogiat ning põllu-, aia- ja metsaentomoloogiat. Saavutas aianduse kateedri taasavamise ja aianduse eriala õpetamise ning Raja õppe-kaitseaia kui õppebaasi säilimise. Uurimusi kahjurputukate ökofüsioloogia, peremeestaimede ja fütofaagide suhete ning keskkonnasäästlike tõrjevõtete alalt. Osales 1971 Kesk-Aasias, Lääne-Siberis ja Jakuutias ning 1974 Ukrainas ja Moldovas kahjurputukate geograafilise muutlikkuse uurimise ekspeditsioonil. Osaleb Taani Århusi ülikooli korraldatud putukate lõhnaorienteerumise programmis ja Rahvusv. Mullateaduse Seltsi mullaviljakusegrupi töös. Eesti Taimekaitse Seltsi taasasutajaid ja a-st 1991 selle aseesimees. Korraldab igasügisesi üleriigilisi taimekaitsepäevi. **T:** *Putukate morfoloogia* (1982), *Eesti dendrofiilsed pahklestad* (1988), *Putukate süstemaatika* (1993), *Köögiviljakultuuride kahjurid* (1993), *Taimed putukate mõjutajatena* (1997), *Maasika ja sõstarde kahjurid* (1997).

Luik, *Boris* (16. VIII 1914 Tartu — 25. III 1998 Tartu), farmatseut, ravimitehnoloog, farmaatsiaknd. (1946). Lõpetas 1940 TRÜ, oli seejärel sealsamas õppejõud (a-st 1949 dots.) ja 1966–74 farmaatsiakateedri juh.; algatas 1963 kateedri juures proviisorite täienduskursused, mida ka juhendas. Uurinud tinktuuride valmistamist ja säilivust, preparaatide alkoholisisalduse määramist ning silikoonide ja plastmasside farmaatsias kasutamise võimalust. ENSV tnl. tervishoiutöötaja (1974).

Luik, *Hans* (26. III 1927 Tartu), kirjanik ja tõlkija, Hans H. L-e isa. Lõpetas 1952 teatriteaduse alal Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i. A-st [illegible] kirjastuse „Kuldsulg" omanik. Kirjutanud näidendeid („Homsed tähed", 1971, lavastatud 1970; „[illegible]", lavastatud 1985), romaane („Kosmodroomidest kaugel", 1969, „Keelatud vili", 1989) ja publitsistikat (mm-d „Inimene võidab surma" ja „Kõik noored orbudele", mõlemad 1967). Tõlkinud vene (N. Gogol, A. Tšehhov, I. Turgenev, M. Gorki, J. Bondarev, D. Granin, V. Ardamatski) ja inglise keelest (R. Bradbury, O. Henry, V. Nabokov, B. Stoker, H. G. Wells, C. N. Parkinson).

Luik, *Hans H.* (20. III 1961 Tartu), ajakirjanik ja ettevõtja, Hans L-e poeg. Lõpetas 1984 ajakirjanikuna TRÜ ning 1986 Moskva Teatrikriitika Seminari. Töötas 1985–87 Rakvere Teatri kirjandusala juh-na ning 1985–89 ühtlasi ajakirja „Kultuur ja Elu" vanemtoim-na. Oli 1988 Sõltumatu Noortefoorumi korraldajaid. 1989–91 Eesti esimese erajalehe „Eesti Ekspress" peatoim., a-st 1991 vastutav väljaandja ja omanikke, a-st 1991 nädalalehe „День за днём", a-st 1992 raadio „Kuku" juhatuse liige, a-st 1991 teabekontserni „Cronos" juhatuse esimees, a-st 1998 Eesti-Rootsi ühisettevõtte as-i Ekspress Grupp nõukogu esimees. Kajastanud Eesti poliitikat, asutanud erakapitalil rajanevaid uusi teabekanaleid. Avaldanud näid-d „Tuled sa tagasi" (1982), „Mul on külm" (1984) ja „Seitsmepäine haldjas" (1986) ning probleemsuunitlusega teatrikriitikat, kirjutanud novelle. Eesti Kõrgema Kommertskooli aasta ärimehe auhind „Pronksbuldog" 1995.

Luik, *Heino* (21. III 1932 Paunküla, Triigi v.), metsandustegelane ja looduskaitsja, majandusknd. (1980). Lõpetas 1956 EPA metsateaduskonna. Töötanud 1956–58 Järvamaa Metsamajandis insenerina, 1959–62 ENSV MN-i juures asuva Looduskaitse Valitsuse vaneminspektorina, a-st 1962 ENSV MN Metsamajanduse ja Looduskaitse Peavalitsuse Looduskaitse Valitsuse juh. asetäitjana, a-st 1963 juh-na, 1966–88 ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Min-i Looduskaitse Valitsuse juh-na, 1988–89 ENSV Looduskaitse ja Metsamajanduse Komitee Looduskasutuse Teadusliku Informatsiooni Keskuse dir-na, 1989–90 ENSV valitsuse keskkonnakaitsenõunikuna, 1990–92 EV Ülemnõukogu esimehe nõunikuna, 1993–96 Harjumaa Looduskaitseameti peaspetsialistina, a-st 1996 Ökoloogilise Majandamise ja Konsultatsiooni firma ECOMAN juhatuse esimehena. Uurinud loodusvarade kasutamist ja looduskaitse territoriaalset juhtimist. Tegelnud loodusvarade territoriaalse infosüsteemi loomisega, kaevandatud alade rekultiveerimisega, sõjakahjustuste kindlakstegemise ja kaotamisega ning säästva arengu põhimõtete koostamisega. On Maailma Hapnikufondi idee loojaid ja „Rohelise kodu" projekti kavandajaid. Olnud a-st 1993 Eesti Rohelise Risti teadussekretär. Osalenud fondide nõukogudes (sh. a-st 1997 Maailma Hapnikufondis). Oli 1988 Austraalias EXPO ekspert. ENSV tnl. looduskaitsja (1985). ENSV rkl. preemia 1975, EV teaduspreemia 1991, ENSV suur looduskaitsemärk. **T:** *Metsa komplekse kasutamise olukord ja probleemid.* — Eesti Looduseuurijate Seltsi Aastaraamat, 68 (1980); *Ökoloogia ja ökonoomika, tootmine ja looduskaitse.* — Eesti Loodus, 1983, 1–2; *Maailma hapnikufond.* — Eesti Loodus, 1989, 12.

Luik, *Jaan* (29. VII 1892 Tuhalaane v. — 15. VI 1942 Sosva, Sverdlovski obl.), metsandusjuht. Lõpetas 1925 TÜ. Võttis 1916–18 osa I maailmasõjast ja 1918–20 Eesti Vabadussõjast. Oli 1920–23 Põllutöömin-i vanemmaamõõtja (tal oli Ufa Maamõõtjate Kooli haridus), 1923–25 Viljandi mk. metsaülema abi, 1925–26 Erastvere metskonna metsaülem, 1926–28 Pärnu ringkonna metsarevident, 1929–40 Riigimetsade Valitsuse dir. ning 1939–40 ühtlasi põllutööministri abi, 1930–37 Riigi Metsatööstuse peajuh., 1937–40 as-i „Eesti Metsatööstus" nõukogu esimees ja 1930–40 Eesti Metsaühingute Liidu esimees. Küüditati 1941 koos perekonnaga, suri 1942

vangilaagris. Edendas talumetsandust. Koostas „Metsaseaduse" (1934) eelnõu ja osales „Jahiseaduse" (1934) eelnõu koostamises. Tema juhtimisel valmis 1936 riigimaade ja -metsade valitsemise juhend ja sõnastati riigi metsapoliitika. Kirjutisi metsakuivenduse ja -kultiveerimise kohta ning metsanduse osast rahvamajanduses. **T:** *Maaparandus ja selle mõju puude juurdekasvu peale* (1926).
B: M. Margus. *Jaan Luik — 100.* — Mets ja Puu, 1992, 5.

Luik, *Jüri* (17. VIII 1966 Tallinn), poliitik ja diplomaat. Lõpetas 1989 TRÜ ajakirjanduse erialal, täiendas end 1995—96 USA-s. Töötas 1988—89 ajakirjas „Vikerkaar", 1990—92 välismin-s (esmalt nõunik, hiljem pol. osk-a peadir.), olnud 1992—93 minister, erivolitustega suursaadik ja läbirääkimistel Venemaaga Eesti delegatsiooni juht, 1993—94, 1994—95 ja a-st 1999 kaitseminister, 1996—99 EV suursaadik NATO ja Euroopa Nõukogu juures ning Belgias, Hollandis ja Luksemburgis. 1992 Riigikogu liige. Isamaaliidu liige a-st 1992.

Luik, *Sulev* (16. IV 1954 Kilingi-Nõmme — 29. VI 1997 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1976 näitlejaerialal TRK. Töötas 1976—88 ENSV Rkl. Noorsooteatris ja 1988—97 Eesti Draamateatris. Tuntud filminäitlejana („„Hukkunud Alpinisti" hotell", „Vernanda", „Noorelt õpitud") ja R. Valgre laulude esitajana. Oli omapärase näo ja kummaliselt nihestunud võluga näitleja. Mõrvati. ENSV tnl. kunstnik (1987). A. Lauteri preemia 1986. **O:** Estragon (Becketti *Godot'd oodates*), Treplev (Tšehhovi *Kajakas*), Woyzeck (Büchneri *Woyzeck*), Šimurina (Brešani *„Hamleti" lavastamine Alamkolka külas*), Ezra ja Orin Mannon (O'Neilli *Elektra saatus on lein*), Raimond Valgre (Saare *Valge tee kutse*), Philinte ja Dorante (Molière'i *Misantroop* ja *Kodanlasest aadlimees*), Hans Christian Andersen (Enquisti *Vihmausside elust*), Magister (Kõivu *Kokkusaamine*), Lvov ja Telegin (Tšehhovi *Ivanov* ja *Onu Vanja*), maksuinspektor André Lambert (Bricaire'i *Tulumaks*), Ignaz Greybig (Shafferi *Amadeus*), Richelieu (Dumas' ja Nüganeni *Kolm musketäri*).

Luik, *Viivi* (6. XI 1946 Tänassilma v.), kirjanik, Jaak Jõerüüdi abikaasa. Tuli luulesse vahetu ja tundliku looduslüürikuna (esikkogu „Pilvede püha", 1965). Jätkas pms. linnamotiivilises, inimelu lahkkõlasid eritlevas laadis, mis tipneb traagilise ja eetiliselt pingestatud ajaluulega kogus „Rängast rõõmust" (1982). Lüürilis-psühholoogiline rom. „Seitsmes rahukevad" (1985, ENSV rkl. preemia 1987) vaatleb II maailmasõja järgset Eesti elu maalapse pilgu läbi, rom. „Ajaloo ilu" (1991) Tšehhoslovakkia 1968. a. sündmuste vastukaja Eestis. Avaldanud ka publitsistikat ja luuletõlkeid. ENSV tnl. kirjanik (1986). J. Smuuli preemia 1976, 1977, 1983 ja 1986, EV kultuuripreemia 1992. **T:** luulekogud *Taevaste tuul* (1966), *Laulude-mäng* (1968), *Hääl* (1968), *Ole kus oled* (1971), *Pildi sisse minek* (1973), *Põliskevad* (1975), *Maapäälsed asjad* (1978) ja *Maa taevas* (1998), valikkogu *Luuler 1962—1974* (1977), jutustus *Salamaja pür* (1974), lastermt-d *Tubased lapsed* (1979), *Kõik lood Leopoldist* (1984) ja *Kolmed tähed* (1987), esseekogu *Inimese kapike* (1998).
B: S. Kiin. *Hirme ja arme.* Tln., 1993, lk. 151—190.

Lukas, *Jaan* (24. X 1892 Karksi v. — 8. V 1953 Taišeti laager, Irkutski obl.), Eesti kaadrisõjaväelane (kolonel), Nõuk. armee kindralmajor. Lõpetas 1915 Irkutski lipnike kooli, osales nooremohvitserina I maailmasõjas ja Vabadussõjas. 1929 lõpetas Eesti Kõrgema Sõjakooli ja 1940 TÜ õigusteaduskonna. Oli 1940—41 22. Eesti territoriaallaskurkorpuse 182. laskurdiviisi 232. polgu komandör, 1942 Frunze-nim. Sõjaväeakadeemia õppejõud ja 7. eesti laskurdiviisi 300. polgu komandör, 1942—46 eesti laskurkorpuse staabiülem ja 1946—50 TPI sõjalise ettevalmistuse kateedri juh. Arreteeriti 1950 EKP märtsipleenumi ajal. Suri vangilaagris. Vabadusristi I liigi 3. järk.

Lukk, *Bernhard* (18. VII 1886 Tammiku k., Tuhala v. — 8. X 1947 Tallinn), klarnetist ja pedagoog. Õppis 1910—15 klarnetierialal Peterburi konservatooriumis (N. Fidleri kl.). Töötas 1913—40 klarnetistina „Estonias". Esines ka solistina ning ansamblites, suviti mängis Riia, Pärnu ja Haapsalu suveorkestreis. Oli 1919—47 TRK klarnetiõppejõud (a-st 1947 prof.); õpilasi: J. Kaljaspoolik, J. Kostabi. L. oli Eesti esimesi kutselisi klarnetisoliste.

Lukk, *Bruno* (30. VI 1909 Tšussovaja, Permi kub., Venemaa — 31. V 1991 Tallinn), pianist ja pedagoog. Lõpetas 1928 kaugõppes Riia konservatooriumi, täiendas end 1928—31 Berliini muusikakõrgkoolis L. Kreutzeri ja P. Hindemithi juures. Kontserditegevust alustas 1930. Kuulus 1942—44 Eesti Rkl. Kunstiansamblitesse, seal sai alguse tunnustatud klaveriduo koos A. Klasiga; duole on pühendanud teoseid mitu eesti heliloojat. L-i hinnati kõrgelt kui eesti muusika esitajat (M. Saar, A. Pärt) ning solistide ansamblipartnerit (L. Dombrovska, J. Reinaste, M. Tampere). Oli eesti tunnustatuimaid klaveripedagooge, töötas 1939—40 Tartu Kõrgemas Muusikakoolis ja a-st 1940 TRK-s (1940—41 ja 1944—67 klaverikateedri juh., 1948—51 dir., a-st 1945 prof., a-st 1967 konsultantprof., ka Tallinna Muusikakeskkoolis). Õpilasi: E. Saar, E. Kelder, L. Kõlar, A. Valdma, M. Reimann, V. Rumessen, I. Sillamaa, K. Randalu, L. Väinmaa. ENSV rahvakunstnik (1977). ENSV rkl. preemia 1947.
B: T. Nahkur. *Vestlusi Bruno Lukiga.* Tln., 1989.

Lukk-Kudu (ka K u d u - L u k k), *Ella* (8. VIII 1917 Petrograd), tantsija, koreograaf ja pedagoog. Lõpetas 1940 TÜ arstiteaduskonna kehalise kasvatuse erialal ja 1960 USA-s Springfieldi kolledži (Massachusettsis). Tantsu õppinud Tartus T. Kapperi stuudios ja USA-s *Jacob's Pillow'* tantsukoolis. Õpetas 1940—44 TÜ-s kehalist kasvatust ja tantsu ning tantsis „Vanemuises" (Kratt Tubina balletis „Kratt"). Põgenes 1944 Saksamaale, tegutses 1945—48 Geislingeni eesti teatris, oli 1949—79 USA ülikoolides koreograaf ja tantsupedagoog. Esines 1930.—50. a-il mitmel pool Euroopas ja Ameerikas soolotantsijana (ka koos H. Oginski ja T. Shawniga).

Luksep, *Peeter* (29. I 1955 Hammarby), majandustegelane ja poliitik. Lõpetas 1981 Stockholmi kaubanduskõrgkooli. Töötanud 1973—74 *Götabanken*'is ja 1980—83 lääninõuniku abina Stockholmi Lääninõukogus, olnud 1978—79, 1983—91 ja a-st 1995 konsultatsiooni- ja suhtekorraldusfirma „Kreab" asedir. Kuulunud 1979—92 Eesti Rahvusnõukogu juhatusse ja 1990—92 EV eksiilvalitsusse. 1979—88 Stockholmi linnavolikogu, 1991—95 *Riksdag*'i ja 1992—94 Euroopa Liidu Parlamentaarse Assamblee liige. 1990—91 Rootsis toimunud Balti riike toetavate „esmaspäevamiitingute" algatajaid.

Luksepp, *Aleksander* (5. I 1876 Nüpli mõis — 5. II 1960 Tartu), põllumajandusteadlane. Õppinud 1904—05 põllum-t Riia Polütehnilises Inst-s, lõpetas 1913 agronoomina Tartu ülikooli. Töötas 1911—14 Tartu Eesti Majanduse Ühisuse ja Põhja-Liivimaa Põllumeeste Keskseltsi piimanduse asjatundjana, rajas piimaühistuid ja osales koos Eesti esimese piimandusinstruktori J. Emblikuga (1866—1935) rohkem kui 40 meierei sisustamisel. Oli 1914—15 Tallinna linna maade inspektor, 1915—17 Turkestanis Näljastepi põllutöökatsejaamas puuvillakasvatuse ja stepimuldade criteadlane, 1916—17 ühtlasi Orenburgi kub. Troitski lihakonservivabriku mehaanikatöökoja juh., töötas 1917—19 Eestis talus, oli 1919—50 Tartu ülikooli õppejõud (1920—44 põllutööriistade ja -masinate kabineti juh.). Eesti esimene põllum-e meh-

Jüri Luik

Sulev Luik

Viivi Luik

Jaan Lukas

Bruno Lukk

haniseerimise dots. (1927–38) ja prof. (1938–44). Uurinud ja täiustanud põllutöömasinaid, avaldanud kirjutisi mullaharimise, viljasortimise jm. alalt. Oli karskustegelane. **T:** *Põllumehe käsiraamat* I osa (1926, autoreid).
B: A. Reintam. *Aleksander Luksepp – 120.* – Agraarteadus, 1996, 4.

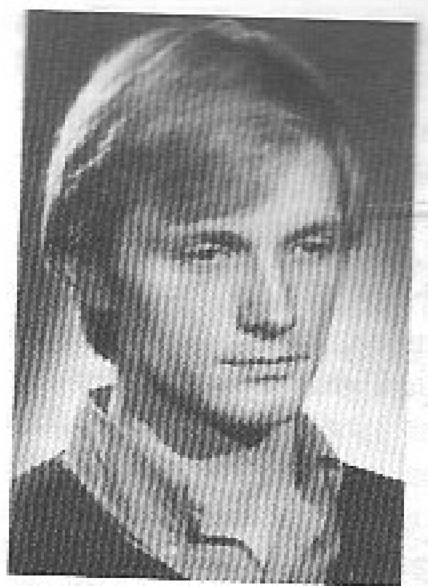
Lulla, *Valdur* (23. VII 1922 Kuressaare – 30. X 1993 Kuressaare), haridustegelane ja õpetaja. Lõpetas 1964 TRÜ ajaloo-osk-a, oli aspirantuuris pedagoogika alal. Töötas raskestikasvatatavate ja puuetega laste erikoolides (Raikkülas, Orissaares, Kaagveres, Tartus ja Kammeris) õpetajana, õppealajuh-na ja dir-na, a-st 1985 luges TRÜ-s raskestikasvatatavuse erikursusi. Osales a-st 1967 Ühisk. Pedagoogika Uurimise Inst-i isiksuse arengu probleemgrupi töös. Uurimusi perekonnaõpetuse, enesekasvatuse, kõlbelise kasvatuse ja raskestikasvatatavuse alalt. **T:** *Mõningaid kasvatusprobleeme isiksuse kujundamisel* (1976), *Mürsik, meie murelaps* (1982), *Abikooli õpilaste ettevalmistamine perekonnaeluks* (1988, autoreid).

Luman, *Toomas* (30. X 1959 Tallinn), majandustegelane. Lõpetas 1982 tööstus- ja tsiviilehituse erialal TPI, täiendanud end 1994–95 Soome majandusjuhtimise inst-s. Olnud 1983–86 Eesti Taara asedir., 1986–89 EKE MRK juh., 1989–96 SRV Eesti Ehitus peadir. ja a-st 1993 Eesti Ehituse Grupi peadir., ühtlasi 1994–97 as-i Tallinna Kaubamaja juhatuse ja a-st 1997 nõukogu esimees, a-st 1996 oü-u Eesti Ehitus juhatuse ja Eesti Ehituse Grupi juhatuse esimees. A-st 1993 Eesti Ehitusettevõtjate Liidu juhatuse liige, 1994–95 Eesti Kaubandus-Tööstuskoja juhatuse aseesimees, a-st 1995 juhatuse esimees, a-st 1998 Eesti Ekspordi Krediteerimise ja Garanteerimise Sihtasutuse ja as-i Eesti Energia nõukogu liige, a-st 1999 as-i Eesti Põlevkivi nõukogu liige.

Lumet, *Enn* (25. VIII 1935 Tartu), ajakirjanik ja loodusfotograaf. Õppis 1957–60 kaugõppes Moskva polügraafiainst-s, lõpetanud Kaarepere sovhoostehnikumi ja Tallinna Kultuuriülikooli V. Tootsi kirjakunstikooli. Olnud 1957–58 H. Heidemanni nim. trükikojas masinladuja, 1959–69 Eesti Rkl. Kirjastuses ja kirjastuses „Eesti Raamat" tehniline toim., a-st 1969 ajakirja „Eesti Loodus" kunstiline toim. Edendanud trükisekujundust. Avaldanud ajalehtedes „Noorte Hääl", „Rahva Hääl", „Sirp ja Vasar" ja „Edasi" kirjutisi (artikli- ja pildisari „Lahemaa viivad") ning ajakirjas „Eesti Loodus" fotosid. – Tema isa Artur L. (s. 1904) on olnud trükikodades „Ilutrükk" ning „Tohver ja Co" litograaf.

Lumiste, *Jüri* (16. VII 1957 Tartu), näitleja ja lavastaja, Ülo L. poeg. Lõpetas 1979 „Vanemuise" õppestuudio, täiendanud end Jaapanis ja Saksamaal. Töötanud a-st 1978 (vaheajaga) „Vanemuises", 1993–99 draamajuhina. **O:** Matti (Brechti *Härra Punttila ja tema sulane Matti*), Fachlmann (Vahingu ja Kõivu *Faehlmann*), Macbeth (Shakespeare'i *Macbeth*), Pitou (Murrelli *Mälu*), Fagin (Barti *Oliver!*), Shakespeare (Trease'i ja Kasterpalu *Williamile*), Mosca (Jonsoni ja Zweigi *Volpone*), Claudius (Shakespeare'i ja Undi *Hamleti tragöödia*), Tarelkin (Suhhovo-Kobõlini *Tarelkini surm*), Andrei Bolkonski (Tolstoi ja Mikiveri *Sõda ja rahu*). **L:** Milleri *Hind* (1986), Ionesco *Ninasarvik* (1989), Kõivu *Castrozza* (1991), Lindgreni ja Lumiste *Hulkur Rasmus* (1993).

Lumiste, *Mai* (õieti Maie-Lea) (23. V 1932 Narva – 12. I 1985 Tallinn), kunstiajaloolane, Rasmus Kangropooli abikaasa, kunstiteaduse knd. (1975). Lõpetas 1955 Leningradi I. Repini nim. kunstiinst-i. Töötas 1955–62 kultuurimin-s kunstimälestiste kaitse inspektorina ja 1965–85 Vab. Restaureerimisvalitsuses. Uurinud Tallinna keskaegset sakraalarhitektuuri („Pühavaimu kirik", 1971; „Niguliste kirik", 1990, koos R. Kangropooliga, K. Raua preemia 1991), osalenud Niguliste ja Pühavaimu kiriku restaureerimise projektides. Käsitlenud Eesti renessansi- ja barokiajastu maali ja skulptuuri (esitanud uusi põhimõtteid nende atribueerimise ja dateerimise kohta: „Tallinna Surmatants", 1976) ning Kadrioru lossiansambli kujunemislugu („Kadrioru loss", 1973). Kirjutanud ka Euroopa vanemast kunstist („Madalmaade maalikunst 15.–17. sajandini", 1978, koos E. Pihlaku ja A. Kartnaga). On väljaande „Töid kunstiteaduse ja -kriitika alalt" koostajaid ja koguteose „История искусства народов СССР" (3 kd., Moskva, 1974) autoreid. Sai „Eesti kunsti ajaloo" autorkonnas 1978 K. Raua ja 1980 ENSV rkl. preemia.

Jüri Lumiste

Ülo Lumiste

Lumiste, *Ülo* (30. VI 1929 Vändra), matemaatik, Jüri L. isa, füüsika-matemaatikadr. (1968, Kaasani ülikool, kinnit. 1969), Eesti TA liige (1993), TPÜ audr. (1996). Lõpetas 1952 TRÜ. Olnud 1952–95 sealsamas õppejõud (a-st 1970 prof., 1962–89 algebra ja geomeetria kateedri juh., 1974–80 matemaatikateaduskonna dekaan), a-st 1996 emeriitprof. Täiendanud end Moskva ülikoolis (1953–54 ja 1963–65), Prahas Karli ülikoolis (1978) ja Budapestis Loránd Eötvösi ülikoolis (1983), esinenud külalisloengutega Berliinis Humboldti ülikoolis (1968), Lublini ja Wrocławi ülikoolis (1976), Varssavi S. Banachi Rahvusv. Matemaatikakeskuses (1979) jm. Eesti Matemaatika Seltsi asutajaid ja selle esimene esimees (1987–94), Euroopa Matemaatika Seltsi nõukogu liige (1990–94), Eesti Looduseuurijate Seltsi liige (1957; 1960–76 loodusteaduste ajaloo komisjoni esimees). Uurimusi alammuutkondade diferentsiaalgeomeetria ja seostuste teooria alalt ning viimase rakendamistest kalibratsiooniteoorias ja sisestatud kihtkondade geomeetrias. Loonud poolsümmeetriliste alammuutkondade teooria. Uurimusi ka Eesti matemaatika ja Tartu ülikooli ajaloost. ENSV tnl. teadlane (1982). ENSV rkl. preemia 1985, EV teaduspreemia 1999. **T:** *Diferentsiaalgeomeetria* (1963, [2]1987), *Analüütiline geomeetria* (1973, koos K. Arivaga), *Martin Bartels as researcher: his contribution to analytical methods in geometry.* – Historia Mathematica, 1997, 24; *Submanifolds with parallel fundamental form.* – Handbook of Differential Geometry I (Amsterdam, 2000).
B: *Bibliography of Ülo Lumiste. Development of differential geometry in Estonia.* Trt., 1999.

Lund (Gerretz), *Olga* (31.V 1912 Salme k., Abruka v. – 1. III 1998 Tallinn), laulja (sopran), Jüri Gerretzi ema. Lõpetas 1936 laulu erialal TK (L. Hellat-Lemba kl.). Oli 1931–41 ja 1944–63 „Estonia" ooperi- ja operetisolist, 1942–44 kuulus ENSV Rkl. Kunstiansambleisse. Hiljem juhendas Tallinna kultuurimaja „Majak" ja Vene Kultuurikeskuse vokaalstuudiot. Esinenud ka kontserdilauljana. 1947–59 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV rahvakunstnik (1952). ENSV rkl. preemia 1949, NSVL-i rkl. preemia 1951. **O:** Senta (Wagneri *Lendav Holland-*

lane), Jaroslavna (Borodini *Vürst Igor*), Tosca (Puccini *Tosca*), Saima (E. Kapi *Tasuleegid*), Mall (Ernesaksa *Tormide rand*), Silva (Kálmáni *Silva*). ▲

Lundver, *Ada* (9. II 1942 Käina v.), filmi- ja estraadinäitleja, oli 1971–83 abielus Mikk Mikiveriga. Lõpetas 1964 ENSV Rkl. Filharmoonia õppestuudio. Olnud 1961–91 ENSV Rkl. Filharmoonias sõnakunstnik ja konferansjee, 1991–96 restorani „Eeslitall" administraator ja 1996–98 kirjastuse „SE & JS" toimetuse juh., a-st 1999 „Eeslitallis" „Ada baari" omanik. Mänginud ligi 30 filmis, paljudes neist kehastanud pahelisi naisi, oli nii näitlejana kui estraaditähena tuntud kogu NSV Liidus. **O:** Valve (*Jäljed*, 1963), Virgu Anni (*Külmale maale*, 1965), Reet Lapeteus (*Mis juhtus Andres Lapeteusega?*, 1966), Juuksur (*Keskpäevane praam*, 1967), Lecda (*Pimedad aknad*, 1968), Meeri (*Lindpriid*, 1971, ekraanil 1989), Barbara von Tuzzi (*Jüri Rumm*, 1994).

Lunge, *Aino* (25. IX 1928 Haljala v. – 3. VII 1994 Haljala), psühholoog, psühholoogiaknd. (1956). Lõpetas 1952 TRÜ loogika ja psühholoogia osk-a. Töötas 1955–94 samas õppejõuna (a-st 1973 dots., 1972–77 loogika ja psühholoogia osk. juh.). Uurimusi emotsioonide arengust, isiksusest, kodukeskkonna ja kooli mõjust laste arengule ja käitumisele. **T:** *Emotsioonide psühholoogia* (1980), *Õpetaja ja õpilase isiksusest* (1989).

Lunin, *Nikolai* Ivanovitš (1. II 1853 Tartu – 18. VI 1937 Leningrad), vene pediaater, vitamiinide avastajaid. Lõpetas 1880 Tartu ülikooli ja töötas sealsamas a-ni 1882. Siirdus 1882 Peterburi. Uuris Tartus loomorganismi toiduvajadust, leiutas puhaste (lisandivabade) toitainete saamise meetodi ja tekitas selliseid toitaineid söötes terveil hiirtel avitaminoosi. Seega selgitas esimesena (1880, doktoriväitekirjas), et peale valkude, rasvade, sahhariidide, soolade ja vee on toidus erilisi eluks vajalikke aineid (hiljem nimetati need vitamiinideks).

Lurich [*lu:rih*], *Georg* (22. IV 1876 Väike-Maarja – 22. I 1920 Armavir), maadleja ja tõstja, elukutseliste maailmameister kreeka-rooma maadluses. Võistles 1895–1920 Venemaal ja Lääne-Euroopas pms. kreeka-rooma, 1913–17 USA-s ka vabamaadluses, püstitas kümneid maailmarekordeid tõstmises (sh. ühe käe ja kordustõsteis); tuli võitjaks ka kehailuvõistlustel. Oli erakordselt jõuline ja kiire ning valdas maadlustehnikat täiuslikult; võitis enamikku oma aja maailma tuntud maadlejaid. Tema eeskuju ja kuulsus ärgitasid raskejõustikuga tegelema palju noori mehi (jäljendamine küündis vale L-te ilmumiseni). Ta propageeris kehakultuuri, karskust ja tervet eluviisi ms. rohkeis art-eis nii kodu- kui ka välismaa ajakirjanduses (valdas mitut võõrkeelt). A-st 1956 korraldatakse Tallinnas kreeka-rooma maadluses L-i mälestusvõistlusi.

B: O. Langsepp. *Georg Lurich.* Tln., 1958; *Georg Lurich.* Tln., 1978; V. Veedam. *Lurich Ameerikas.* Toronto, 1981; L. Koik. *100 aastat Eesti raskejõustikku (1888–1988).* Tln., 1996.

Lust, *Enn* (22. X 1956 Atsalama k., Mäetaguse kn.), keemik, keemiaknd. (1989). Lõpetas 1980 TRÜ, täiendanud end 1995 Pariisis ja 1997 Uppsalas. Olnud a-st 1993 TÜ õppejõud (a-st 1997 prof. ja füüsikalise keemia õppetooli juh.). Uurinud lahuse keemilise koostise ning elektroodi pinna omaduste (kristallograafilise ehituse, geomeetrilise ja energeetilise ebaühtluse) mõju elektrokeemiliste reaktsioonide ning orgaaniliste ühendite ja ioonide adsorptsiooni seaduspärasustele. **T:** *Surface roughness of bismuth, antimony and cadmium electrodes* (autoreid). – Electrochimica Acta, 1998, 44; *The potential of zero charge* (koos S. Trasattiga). – Modern Aspects of Electrochemistry, 1999, 33.

Luštšik, *Aleksandr* (22. VI 1952 Leningrad), füüsik, Tšeslav L-u poeg, füüsika-matemaatikadr. (1992, Läti TA Füüsika Inst.). Lõpetas 1974 TRÜ, töötanud samast aastast sealsamas (1981–87 vanemteadur, a-st 1994 TÜ Füüsika Inst-i ioonkristallide füüsika labori juh., 1983–96 dots., a-st 1996 tahkisefüüsika prof.), olnud 1982–83 Delaware'i ülikoolis ja 1995–96 Okazaki molekulaaruuringute inst-s külalisprof. Uurimusi tahkise- ja kiiritusfüüsika ning optika ja spektroskoopia alalt. Avastanud dielektriliste materjalide lisandioonide otsese ergastamise fotoelektronidega (Francki-Hertzi efekti analoog tahkistes), esitanud tahkiste kiirituskindluse kriteeriumid ja defektide stabiliseerumise mehhanismid. ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Распад электронных возбуждений с образованием дефектов в твердых телах* (Moskva, 1989, koos T. Luštšikuga), *Creation of stable Frenkel defects by vacuum uv radiation in KBr crystals under conditions of multiplication of electronic excitations* (autoreid). – The Physical Review, B, 1995, 52; *Direct excitation of impurity ions by hot photoelectrons in wide-gap crystals* (autoreid). – The Physical Review, B, 1997, 56.

Luštšik, *Tšeslav* (15. II 1928 Leningrad), poola päritolu füüsik, Aleksandr L-u isa, füüsika-matemaatikadr. (1964, Leningradi Vavilovi-nim. Optikainst.), Eesti TA liige (1964), prof. (1968). Lõpetas 1951 Leningradi ülikooli. Töötanud a-st 1954 TÜ Füüsika Inst-s (1954–59 vanemteadur, 1960–93 ioonkristallide füüsika labori juh., a-st 1994 vanemteadur). Uurimusi tahkise- ja kiiritusfüüsika, optika ning spektroskoopia alalt. Loonud kristallide termoaktivatsioonspektroskoopia meetodid, tuvastanud footonkordistamise ning vabade ja autolokaliseerunud eksitonide koosesinemise kristallides, on kristallide kiirituskahjustuste varem tundmatu tekkeviisi avastajaid. ENSV tnl. teadlane (1988). ENSV rkl. preemia 1959. **T:** *Luminescence of free and self-trapped excitons in ionic crystals* (autoreid). – Journal of Luminescence, 1979, 18, 19; *Электронные возбуждения и дефекты в кристаллах гидрида лития* (Moskva, 1985, autoreid), *Распад электронных возбуждений с образованием дефектов в твердых телах* (Moskva, 1989, koos A. Luštšikuga), *Secondary excitons in alkali halide crystals* (autoreid). – The Physical Review, B, 1996, 53.

Luther [*luter*], *Alexander* Martin (8. I 1810 Tallinn – 22. IX 1876 Tallinn), baltisaksa kaupmees, Christian ja Karl L-i isa. Jätkas isalt päritud ehitusmaterjali- ja puiduäri, laiendas seda tunduvalt, arendades kaubavahetust välismaaga. Oli a-st 1844 Tallinna Suurgildi oldermann, a-st 1948 Suurgildi vanem, 1848–64 Tallinna raehärra ja 1864–75 bürgermeister.

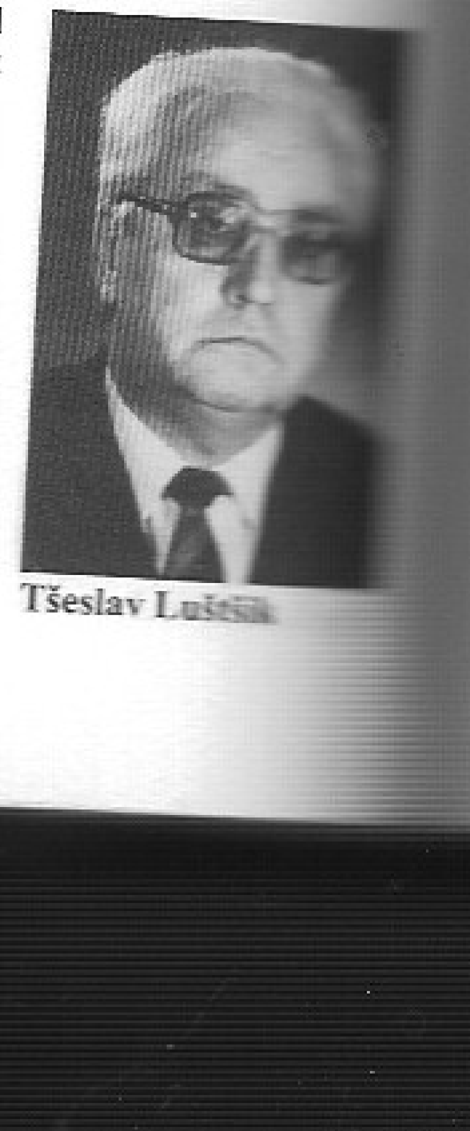
Luther [*luter*], *Christian* Wilhelm (7. II 1857 Tallinn – 22. I 1914 Heidelberg), baltisaksa tööstur, Alexander L-i poeg, Karl L-i vend. Õppis Moskvas ja Londonis. Juhtis Tallinnas ehitusmaterjali- ja puiduäri. Asutas 1883 Tallinna esimese mehhaniseeritud puidutöötlemise ettevõtte (Lutheri ja Makarovi töökoda), 1887 viidi vabrik Pärnu maanteele ning see tegutses edaspidi A. M. Lutheri vabrikuna, L. oli seal ärijuht ning tema vend Karl L. tehniline juh. 1898 moodustati aktsiaühing „A. M. Luther" ja L. jätkas dir-na kuni surmani. Oli ka aktsiaühingu „Volta" asutaja ja dir.

Luther [*luter*], *Karl* (5. VII 1859 Tallinn – 10. VI 1903 Berliin), baltisaksa tööstur, Alexander L-i poeg, Christian L-i vend, Martin L-i isa. Lõpetas 1885 Riia Polütehnikumi masinainsenerina ja töötas pärast seda Peterburis. Asus 1887 tööle A. M. Lutheri puidutööstuse vabrikusse osaniku ja tehnilise juh-na. Pärast aktsiaühingu „A. M. Luther" asutamist (1898) valiti ta tehniliseks dir-ks. Oli ka aktsiaühingu „Volta" asutaja ja dir.

Ada Lundver

Nikolai Lunin

Georg Lurich

Tšeslav Luštšik

Luther [*luter*], *Martin* Christian (26. IV 1883 Tallinn — 12. III 1963 München), baltisaksa tööstur, ühendus- ja poliitikategelane, Christian L-i poeg. Õppis Tallinna reaalkoolis, 1902—04 Hamburgis. Töötas aktsiaühingus „A. M. Luther", oli 1914—39 vineerivabriku dir. Asutas 1915 „A. M. Lutheri" tütarühingutena Soomes Lohjas as-i „Faner" ja Riia lähedal as-i „Lignum". Osales valitsuse ülesandel mitmel rahvusv. konverentsil ja nõupidamisel ning 1926 Rahvasteliidu istungeil. II Riigikogu liige. 1917—38 Eesti Vabrikantide Ühisuse esimees, 1925—33 Kaubandus-Tööstuskoja suurtööstuse sektsiooni esimees, hiljem täiskogu liige. Eesti Panga ja as-i *G. Scheel & Co* nõukogu liige, Suurgildi viimane oldermann.

Luts, *Arvid* (15. VIII 1926 Tallinn), otorinolarüngoloog, meditsiinidr. (1985). Lõpetas 1951 TRÜ, oli seejärel Tallinnas arst. Töötanud 1955—90 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i kutsehaiguste osk-s, 1958—60 juh-na, seejärel vanem- ja juhtivteadurina (vahepeal, 1971—73 oli Kutsehaiguste Kliiniku peaarst; ühtlasi kliiniku rajajaid), 1991—94 Tallinna Meditsiinikooli õpetajana. Olnud 1974—90 ka TÜ mittekoosseisuline õppejõud ja 1983—89 Eesti Otorinolarüngoloogide Seltsi esimees. Täiendanud end Leningradis ja Moskvas. Uurinud müra põhjustatud kuulmiskahjustusi ja hingamisteede seisundit põlevkivi- jt. tööstustöölistel ning nende kutsehaiguste vältimise võimalusi. **T:** *Kuulmiskahjustuste vältimine* (1970), *Kutsehaigused* (1979, autoreid), *Kuuldeaparaadid ja kuulmise korrigeerimine* (1988).

Luts, *Karin* (29. IV 1904 Riidaja v. — 7. V 1993 Stockholm), maalikunstnik, graafik ja tarbekunstnik, Meta L-u õde. Õppis 1922—28 kõrgemas kunstikoolis „Pallas", täiendas end 1928—29 Pariisis *Académie de la Grande Chaumière*'is A. Lhote'i juures ja 1939 Roomas. Elas a-st 1944 Rootsis. Loonud Eestis isikupärase peene vormi ja koloriidiga, omapärase tüübistikuga figuurikompositsioone („Maletajad", 1927; „Vähisöömine", 1933; „Kunstnik", 1937; „Veneetsia motiiv", 1939) ja portreid („*Comédie-Française*", 1939), kavandanud gobeläänе (sai 1937 Pariisi maailmanäitusel kuldmedali). Täiendas end 1960. a-il graafika alal Stockholmis ja Salzburgis (J. Friedländeri juures); viljelnud seejärel põhil. nonfiguratiivset graafikat („Psüühilised konfliktid", 1966—69; sari „Lüürilisi pihtimusi") ja maali („Arheoloogiline maastik", 1962; „Fuuga", 1962; „Õhtune fantaasia", 1969). Avaldanud art-eid Eesti ja välismaa kaasaegse kunsti kohta. Sai graafika eest 1963 Milanos auhinna *Tavolozza d'oro* ja 1969 Roomas *Medaglia d'argento*.

Luts, *Karl* Friedrich (15. XI 1883 Peterburi — 1941 Usolje laager, Permi obl.), põlevkivikeemik, põlevkivitehnoloogia rajajaid. Lõpetas 1912 Peterburi ülikooli. Töötas Peterburis keskkooliõpetajana, oli 1918 Peterburi eesti keskkooli juh. Arvati nov. 1918 hariduministrina Eesti Ajutisse Valitsusse, tegelikult sel kohal ei töötanud. Opteeris Eestisse 1919. Töötas a-st 1920 Kohtla-Järvel Riigi Põlevkivitööstuse õlivabriku ja keemialabori juh-na. Uuris põlevkivi keemilist koostist ja termilist lagundamist, põlevkiviõli omadusi ja praktilist kasutamist. 1941 küüditati, suri vangilaagris. **T:** *Der estländische Brennschiefer — Kukersit, seine Chemie, Technologie und Analyse* (1934).

Luts, *Meta* (5. IX 1905 Riidaja v. — 1. VII 1958 Tallinn), näitleja, Karin L-u õde. Alustas lavateed 1923 „Endlas", töötas 1925—49 „Estonias" ja 1949—58 Tallinna Draamateatris. Esines ka balletis ja mängufilmis („Tagahoovis"). Loonud ereda mõtte- ja tundeeluga rolle kõigis žanreis, eriti jõulised olid groteskseid karakterid. ENSV tnl. kunstnik (1955). **Osi:** Mari ja Vanaema (Kitzbergi *Libahunt*), Elizabeth (Schilleri *Maria Stuart*), Hulda (Wuolijoki *Juurakon Hulda*), Maša (Tšehhovi *Kolm õde*), Gertrud (Shakespeare'i *Hamlet*), Paula (Lutsu *Tagahoovis*), Hesione (Shaw' *Südamemurdumise maja*).

Luts, *Oskar* (7. I 1887 Järvepere k., Kaarepere v. — 23. III 1953 Tartu), kirjanik, Theodor L-u vend. Õppis 1895—99 Palamuse kihelkonnakoolis ja 1899—1902 Tartu reaalkoolis. Töötas a-st 1903 Tartus ja Narvas apteekriõpilasena, pärast apteekriabilise eksami sooritamist (1907) a-st 1908 Tallinnas ja a-st 1909 Peterburis; õppis 1911—14 (ühtlasi apteegis töötades) Tartu ülikoolis rohuteadust. Võttis farmatseudina osa I maailmasõjast, naasis pärast sõjaväeteenistusest vabanemist 1918 Tartusse, oli 1919—20 tööl ülikooli rmtk-s, seejärel rmt-upoepidaja ja a-st 1922 kutseline kirjanik. Debüteeris 1904 lühiproosa ja 1907 värssidega (psead. Thomas O s k a r y), seejärel avaldas ajakirjanduses följetone. L-u rahvalikult rikas koomikuanne ja seda varjundav nukker alatoon ilmnevad heas kooskõlas ta esimeses ning tuntuimas rmt-s, koolipõlvemälestustel põhinevas jutustuses „Kevade" I—II (1912—13, [19]1999, film 1969); sellest kasvas hiljem populaarne seikluslik-veseline Tootsi-lugude sari („Suvi" I—II, 1918—19, [8]1987, film (koos „Tootsi pulmaga") 1975; „Tootsi pulm", 1921; „Äripäev", 1924 („Tootsi pulm. Argipäev", [5]1987); „Sügis", I osa 1938, I—II osa 1988, [3]1989, film 1991). Menukad olid ka varased, real. lühikomöödiad („Paunvere", „Kapsapää", „Ärimehed", kõik 1913), vahelduv edu saatis romantilis-sümbolistlikku laadi draamakatsetusi („Laul õnnest", 1913, ja „Mahajäetud maja", 1914; dramaatilised visandid „Sinihallik" ja „Soo-tuluke", 1919). Traagilist elutunnetust väljendab sümbolismisugemetega proosa — romantilist loodusmüstikat ja seikluslikkust ühendav jutustus „Kirjutatud on ..." (1914, hilisemais trükkides „Soo", [2]1920) ning pikemad novellid („Kirjad Maariale", 1919; „Karavaan", 1920; „Harald tegutseb", 1921). 1920.—30. a-il kirjutas L. rohkesti linnaainelist proosat: süžeelt ja tüübistikult lähedased jutustused noorukite elust ja eneseleidmisest („Andrese elukäik", 1923; „Õpilane Valter", 1927; „Väino Lehtmetsa noorpõlv", 1935), naturalistliksentimentaalse kallakuga moraali- ja karskusteemalised jutustused („Iiling", 1924; „Olga Nukrus", 1926; „Udu", 1928; „Pankrot", 1929) ning tragikoomilised ja groteskseed agulieluteemalised jutustused („Tagahoovis", 1933, film 1957; „Tuulesellid", 1933; „Vaikne nurgake", 1934). Avaldanud ka „Mälestuste" sarja (13 kd., 1930—41, ms. „Vanad teerajad", 1930, „Talvised teed" ja „Läbi tuule ja vee", 1931, ning „Vaadeldes rändavaid pilvi", 1932), rohkesti följetone ja vesteid (kogud „Kirjamapp", 1924, „Vana kübar", 1927, ja „Kuidas elate?", 1930), lastenäidendeid („Ülemiste vanake", 1919) ja jutte („Nukitsamees", 1920, [7]1997, film 1982, nukufilm „Metsamuinasjutt", 1960; „Inderlin", 1920), pärast II maailmasõda jutustuse „Jüri Pügal" (1945), följetone ja tõlkeid vene keelest. L-u loomingut iseloomustavad sundimatu esituslaad, võime luua elavaid, olustikuliselt tõepäraseid episoode ja värvikaid tegelaskujusid ning rahvalik huumor. Esimene ENSV rahvakirjanik (1945). Tartus majamuuseum (avatud 1964), hauamonument (1954, M. Saks ja E. Taniloo) ja mälestussammas (1987, A. Rimm), Palamusel kihelkonnakoolimuuseum (avatud 1987). **T:** *Kogutud teosed I—X, XII—XVI, XX, XXII—XXVII* (1937—40), *Teosed* (11 kd., 1952—67), *Lastejutud* (1987).

B: *Oskar Luts*. Trt., 1937; *Mälestusi Oskar Lutsust*. Tln., 1966; *Oskar Luts: kirjandusnimestik ning elu ja loomingu ülevaade*. [Koost. K. Tohver.] Tln., 1986; *Oskar Luts 1887—1953*. [Fotomapp.] Tln., 1990; *Oskar Lutsu päevikud aastaist 1915—1916* (I) *ja 1917—1919* (II). [Koost. ja kommenteerinud M. Kahu.] Trt., 1996.

Luts, *Theodor* (14. VIII 1896 Palamuse, Kuremaa v. – 24. IX 1980 São Paulo), filmioperaator, -lavastaja ja -tootja, Oskar L-u vend. Tutvus filmitööga iseõppijana 1920. a-te keskel Pariisis ja Berliinis. Tegutses filmi alal 1926–32 Eestis (asutas firma „T. Lutsu filmiproduktsioon"), 1932–44 Soomes, 1944–46 Rootsis ja seejärel Brasiilias. Eestis loonud 3 mängufilmi (sh. esimese eesti helimängufilmi „Päikese lapsed", 1932, koos Soome kineastidega) ja vaatefilme („Ruhnu", „Kihnu", „Kas tunned maad...?", kõik 1931) ning tootnud uuenduslikke õppefilme („Gaas! Gaas! Gaas!", 1931), Soomes olnud u. 30 mängufilmi operaator (mõne ka lavastanud); Rootsis ja Brasiilias töötas pms. operaatorina. **F:** mängufilmid *Noored kotkad* (1927), *Vahva sõdur Joosep Toots* (1930).
B: *Theodor Lutsu mälestusi.* – Teater. Muusika. Kino, 1989, 7–9; V. Paas. *Olnud ajad.* Tln., 1980; V. Paas. *Ajahetked.* Tln., 1987; R. Volbre. *Esta perfecto.* – Teater. Muusika. Kino, 1995, 6. ▲

Lutsepp, *Ain* (6. V 1954 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1980 näitlejaerialal TRK. Töötanud a-st 1980 Eesti Draamateatris, mänginud filmides („Kevade", „Suvi", „Sügis", „Bande", „Luukas") ja telelavastustes (seriaal „M Klubi"). ENSV tnl. kunstnik (1989). V. Panso preemia 1979, A. Lauteri preemia 1987. Parima meesnäitleja aastapreemia 1989 ja 1994. EV kultuuripreemia 1995. **O:** kapten Keeney (O'Neilli *Õli*), Prill (Kruusvalli *Vaikuse vallamaja*), XX (Mrożeki *Emigrandid*), Mees, Isa, Martin Lampe ja Moondsundi Vassel (Kõivu *Kokkusaamine, Tagasitulek isa juurde, Filosoofipäev* ja *Kui me Moondsundi Vasseliga kreeka pähkleid kauplesime...*), Merlin (Dorsti *Merlin*), Philipp Karell (Krossi *Doktor Karelli raske öö*), Salieri (Shafferi *Amadeus*), Ralf Nickleby (Dickensi ja Edgari *Nicholas Nickleby elu ja seiklused*), Serge (Reza *Kunst*), Sganarelle (Molière'i *Don Juan ehk Sevilla pilkaja*).

Lutt, *Jaan* (25. XI 1945 Rimmu v.), geoloog, geoloogiadr. (1993). Lõpetas 1972 TRÜ. Olnud 1972–90 Eesti TA Geoloogia Inst-i noorem- ja vanemteadur, 1990–93 meregeoloogia töörühma juht, a-st 1993 Eesti Veeteede Ameti hüdrograafiaosk. mereuuringute talituse juh. Täiendanud end 1986 Soome Geoloogia Uurimiskeskuses. Peamine uurimisvaldkond: Läänemere, eriti Eesti merealade hilis- ja pärastjääaegsete veekogude põhjasetete leviku seaduspärasused, aineline koostis ja moodustumise tingimused. Osalenud Läänemerel, Araali, Ohhoota, Jaapani ja Mustal merel ning Vaiksel ookeanil paljude mereuurimisekspeditsioonide töös **T:** *Донные осадки Вяйнамери* (1985), *Донные осадки. – Геология Финского залива* (1992); *Eesti šelfi geoloogia* (1993, autoreid, koostaja ja toim., koos A. Raukasega).

Luud, *Lauri* (25. VIII 1933 Tartu – 12. V 1989 Tõravere), astrofüüsik, füüsika-matemaatikadr. (1981). Lõpetas 1962 TRÜ, töötas seejärel Eesti TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-s, oli 1971–89 selle teadusdir. (a-st 1986 prof.), 1980–81 Rodope observatooriumi konsultant. Uurimusi mittestatsionaarsete tähtede füüsika alalt (oli Tartu Observatooriumis selle uurimissuuna rajaja), vaatles eriti sümbiootilisi ja *P Cygni* tüüpi tähti. **T:** *CH Cygni: Observations of rapid variability in 1984–1986* (1988, koos K. Annuki ja L. Leedjärvega).

Luuk, *Tamara* (19. XII 1952 Tallinn), kunstiajaloolane. Lõpetas 1976 TRÜ. Töötas 1979–90 Eesti TA Ajaloo Inst-i kunstiajaloosektoris. Abiellus 1990 Belgia kunstikriitiku R. P. Turine'iga, on a-st 1997 Eesti kultuuriatašee Euroopa Liidu juures. Käsitlenud Eesti ja Euroopa kunsti uusi suundumusi („Modernkunstist Lääne-Ida vahelises Eestis" kogumikus „Eesti kunstikontaktid läbi sajandite", 2. osa, 1991), korraldanud Belgias ja Prantsusmaal eesti kunsti näitusi, sh. 1991 La Louvière'is ja Brüsselis ning 1994 Cambrésis' lossis H. Matisse'i muuseumis (L. Lapin ja R. Meel).

Luukas, *Aadu* (24. IX 1939 Tallinn), majandustegelane. Lõpetas 1973 TPI masinaehitustehnoloogia erialal. Töötas 1958–62 Tallinna Autoremonditehases nr. 1 autolukksepa ja vasksepana, 1962–72 Tallinna Linna Veevarustuse ja Kanalisatsiooni Trustis mehaaniku, mehaanikatsehhi juh. asetäitja ja peamehaanikuna, 1972–78 Tallinna Asfaltbetooni Tehase peainsenerina, 1979–88 Teede Remondi ja Ehituse Trusti juh. asetäitja ja juh-na. Olnud 1988–90 ENSV elamu- ja kommunaalmajanduse ministri asetäitja, 1990–92 ENSV Rkl. Kommunaalameti peadir-i asetäitja, a-st 1992 as-i „Pakterminal" peadir., juhatuse ja nõukogu esimees.

Luup, *Rein* (5. XI 1943 Tallinn), arhitekt. Õppis 1963–64 TPI-s (autoteede ja sildade eriala), lõpetas 1971 ERKI. Töötanud 1965–91 „Eesti Projektis", 1991–93 arhitektibüroos „Masso ja Luup" ja a-st 1993 oma büroos. Viljelnud monumentaalkunsti: Viljandis J. Köleri (1976, kujur E. Viies; ENSV rkl. preemia, 1977) ja J. Sihveri (1979, A. Kaasik, kõrvaldatud; K. Raua preemia 1980) ning Tallinnas A. H. Tammsaare mälestussammas (1978, J. Soans; NSVL-i rkl. preemia 1980) ning Kloogal Eestis hukatud juutide mälestusmärk (1994, koos H. Mülleriga; EV kultuuripreemia 1995). Projekteerinud elamuid (Pronksi t. 9, 1985; Raua t. 32, 1999, koos H. Tarasega) ning büroo- ja haldushooneid (F. R. Kreutzwaldi t. ja Narva mnt. nurgal, 1992–95, kõik Tallinnas).

Luur, *August* (15. V 1934 Are v. – 21. X 1990 Tallinn), ajakirjanik ja kirjastaja. Lõpetas 1957 ajakirjanduse erialal TRÜ. Töötas 1956–70 ajalehe „Edasi" toimetuses, oli 1970–75 kirjastuse „Kunst" peatoim. ja a-st 1975 dir. Osales üliõpilaslaulupidude korraldamises ning koorikultuuri edendamises. Kirjutanud teatri- ja muusikaarvustusi, koostanud rmt-id. Oli tuntud bibliofiil. Hukkus autoõnnetuses. **T:** *Juhan Simm sõnas ja pildis* (1975, koostaja), *Richard Ritsing* (1983, koostaja), XX laulupeo album *Läänemere paeselt kaldalt* (1987, teksti autor ja koostaja), *Arvo Ratassepp meie meeltes* (1994, koostaja).

Luus, *Rein,* *Lüüs, *R.*

Lvov, *Aleksei* Fjodorovitš (5. V 1798 Tallinn – 28. XII 1870 Kaunase läh.), vene viiuldaja ja helilooja. Elas lapsepõlves Tallinnas, kus ta isa Fjodor Petrovitš L. (hilisem tuntud vene muusikategelane) oli tolliinspektor. Alustas varakult viiuliõpinguid kuulsate muusikute juures. Lõpetas 1818 Peterburi teedeinseneride inst-i, töötas teedeinsenerina, a-st 1826 oli keisri tiibadjutant. Sai 1833 üldtuntuks kui Venemaa uue rahvushümni „Боже царя храни..." viisi autor. Oli 19. saj. I poole vene silmapaistvaimaid viiuldajaid, esines põhil. salongides (ka välismaal). 1837–61 oli Peterburis õukonnakapelli dir. Kirjutas muusikateooria- ja viiulimängualaseid teoseid, heliloomingust on tuntuimad viiulikontsert ja avamäng ooperile „Undiin". Külastas sageli Keila-Joad.

Lõhmus, *Aivo* (21. VII 1950 Varbuse, Kanepi v.), kirjanik, kriitik ja tõlkija. Lõpetas 1976 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud 1974–79 ajakirjanikuna, 1979–85 ETV Tartu tsehhi meistrina ja 1985–97 Eesti Kirjanike Liidu Tartu osk. konsultandina, a-st 1997 vabakutseline. Kirjutanud luulet (ka soomekeelset ja murdeluulet), võrumurdelise näidendi (koos M. Kõivuga), proosat, arvustusi, kirjanduse-, teatri- ja filmikunstialaseid art-eid ning pol. publitsistikat. Uurinud eesti rmt-te keelustamist ja hävitamist 1940–53. Eestindanud soome keelest L. Krohni, T. K. Mukka, S. Pälsi ja E.-L. Manneri ning inglise keelest J. Windhami, R. Dankinsi ja E. Frommi loomingut. 1990 Eesti Komitee liige. **T:** luule-

Ain Lutsepp

Jaan Lutt

Rein Luup

Jaak Lõhmus

Jaak Lõhmus

kogud *Aastarangid* (1976), *Puumaamees* (1978), *Nüüd ja enne, siin ja mujal* (1982), *Kysymyksiä presidentille* (1991), rom. *Alla orgu ja üle jõe* (1988).

Lõhmus, *Ants* (26. III 1944 Põltsamaa), füüsik ja konstruktor-leiutaja, füüsika-matemaatikaknd. (1982). Lõpetas 1969 TPI, töötab samast aastast TÜ Füüsika Inst-s (1972–80 vaneminsener, 1980–86 juhtivinsener, a-st 1986 vanemteadur). Uurimusi ja leiutisi madalate t°-de füüsika ja tehnika alalt. Konstrueerinud krüostaate (kasut. ka mitmes välismaa ülikoolis) ning väärisgaasikristallide kasvatamise seadmeid ja uurinud nende kristallide optilisi omadusi. Leiutanud mooduse ülimadalatel t°-del olevate ainete spektraaluuringuteks ja mikropommkalorimeetri milligrammiste ainekoguste põlemisväärtuse määramiseks. Loonud Eesti esimesed tunnel- ja tuumajõumikroskoobid. **T:** *Emission of free and self-trapped excitons in crystalline xenon* (autoreid). – Journal of Molecular Structure, 1980, 61; *An immersion cryostat for mounting a high-pressure optical cell surrounded by non-boiling liquid nitrogen* (autoreid). – Czechoslovak Journal of Physics, 1996, 46.

Lõhmus, *Erich* (20. VII 1928 Narva – 7. IV 1995 Tartu), metsateadlane, põllumajandusknd. (1973, TRÜ). Lõpetas 1953 EPA. Töötas 1953–58 Eesti Aerofoto-Metsakorralduse Kontori ja Eesti metsamelioratsiooni ekspeditsiooni taksaatori ja inseneri-na, 1962–63 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i metsasektori vaneminsenerina, 1963–69 Metsanduse Teadusliku Uurimise Laboratooriumi vaneminseneri ja nooremteadurina, 1969–75 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI nooremteadurina, 1975–88 vanemteadurina ja 1988–95 juhtteadurina. Uurinud metsaökoloogiat, -tüpoloogiat ja metsaökosüsteemide modelleerimist, koostanud Eesti metsatüüpide liigituse, mis on aluseks metsade korraldamisel ja majandamisel. **T:** *Eesti metsakasvukohatüübid* (1984).

B: M. Margus, Ü. Tamm. *Erich Lõhmus*. – Eesti Loodus, 1995, 7.

Lõhmus, *Jaak* (28. IX 1937 Tartu), füüsikateoreetik, füüsika-matemaatikadr. (1991). Lõpetas 1961 TRÜ, töötab samast aastast TÜ Füüsika Inst-s (a-st 1969 vanemteadur). Alusuuringute inst-i (Monterodini, Itaalia, ja Palm Harbor, USA) auprof. matemaatika ja teoreetilise füüsika alal (1992), ajakirja „Algebras, Groups and Geometries" (USA) asetoim. (1993). Uurimusi pms. elementaarosakeste kvantteooria algebraliste probleemide ja mitteassotsiatiivsete algebrate alalt. Analüüsinud elementaarosakeste süstemaatikaskeeme, üldistanud sümmeetriarühmadevahelisi piirüleminekuid, selgitanud mitteassotsiatiivsuse võimalikku füüsikalist olemust ja käsitlenud aine ehituse filosoofilis-metodoloogilisi probleeme. Paljude teaduskogumike, eeltrükkide seeriate ja aimermt-te toim., aimermt-te tõlkija ja täppisteaduste populariseerija. Koostanud IX klassi füüsikaõpiku („Uutesse maailmadesse. Aatom ja Universum", 1994, [2]1996). EV teaduspreemia 1995. **T:** *Предельные (сжатые) группы Ли* (1969), *Osakeste maailm* (1985, koos L. Palgiga), *Nonassociative algebras in physics* (Palm Harbor, 1994, koos E. Paali ja L. Sorgsepaga).

Lõhmus, *Jaak* (25. IV 1955 Tartu), filmiajakirjanik, teletoimetaja ja dokumentaalfilmide lavastaja. Õppis 1970–73 Tartu Kunstikoolis puidu kunstilist töötlemist ja 1981–87 TRÜ-s eesti filoloogiat. Töötanud 1984–91 ajakirja „Teater. Muusika. Kino" filmitoim-na, 1991–99 ETV filmisaadete toim-na ja a-st 1995 ajalehtede „Kultuurileht", „Eesti Ekspress" ja „Postimees" filmitoim-na. Avaldanud a-st 1984 üle 200 filmialase kirjutise ja arvustuse, toimetanud üle 100 filmisaate, sh. „Kommentaare eesti mängufilmidele", „Ffriik" ja „Ffriigi Teataja". Toimetanud 1994–96 ETV-s eesti ajallooliste tummfilmide „Noored kotkad" (1926), „Jüri Rumm" (1929) ja „Kire lained" (1930) helindatud taasesitused. **F:** dokumentaalfilmid *Emb-kumb* (1986), *Lünk* (1988), *Põgenemine* (1991, ainult stsenarist) ja *See kummaline eestlane* (2000).

Lõhmus, *Peter* (3. X 1966 Mukatševe, Ukraina), majandustegelane, majanduspoliitika mag. (1994, Columbia ülikool). Lõpetas 1993 tootmise ökonoomika ja juhtimise erialal TTÜ. Täiendanud end Rahvusv. Valuutafondi Inst-s ja *Banca Commerciale Italiana* juures. Olnud 1994–95 Eesti Panga makromajanduse osk. peaspetsialist, 1995–96 Riigikogu nõunik, 1996–97 Eesti Panga keskpangapoliitika osk. peaspetsialist, 1996–97 ühtlasi Eesti Kõrgema Kommertskooli majandusteooria õppetooli juh. ja mikro- ja makroökonoomika ning rahvusv. majanduse kaasprof., märtsist 1997 Eesti Panga asepresident.

Lõhmus, *Uno* (30. X 1952 Mõisaküla), õigusteadlane ja riigitegelane, õigusteaduse knd. (1986, Leningradi ülikool). Lõpetas 1976 TRÜ. Oli 1985–90 TÜ õigusteaduskonna kriminaalõiguse vanemõpetaja, a-st 1990 dots. Tegutsenud 1977–98 advokaadina. Olnud 1994–98 Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtunik, a-st 1998 EV Riigikohtu esimees. Tegutsenud Euroopa Nõukogu eksperdina Horvaatias ja Ukrainas, olnud EV põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjoni ja kriminaalseadustiku koostamise töörühma liige. Uurimusi õigusloome ja kriminaalõiguse alalt. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi ja Rahvusv. Õiguse Assotsiatsiooni Eesti osk. liige.

Lõo, *Jaan* (6. II 1872 Holstre v. – 18. II 1939 Tallinn), luuletaja ja ühiskonnategelane, Adam ja Peeter Petersoni õepoeg. Õppis 1892–96 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas. Oli 1898–1918 Võrus vandeadvokaat, osales Eesti Rahvameelse Eduerakonna liikmena Eesti poliitikas. 1919 Asutava Kogu liige ja 1919–38 Riigikohtu liige. Toimetas trükki „Adam Petersoni laulud" (1895–1900), tõlkis antiikkirjandust ja kirjutas luulet. **T:** luulekogu *Nägemused* (1916).

Lõoke, *Marika* (20. VIII 1951 Tallinn), arhitekt. Lõpetas 1975 ERKI. Töötanud seejärel „EKE Projektis" ja a-st 1989 arhitektibüroos „J. Okas & M. Lõoke". Äratas 1980. a-te alguses tähelepanu postmodernistlike võistlusprojektidega ja valmishoonetega (Virtsu kino, 1981). Projekteerinud neofunktsionalistlikke hooneid (Narva-Jõesuu puhkebaas, Jüri t. 5, 1980; Kuressaares haldushoone Kalevi t. 10, 1982), iseloomulikud on olnud konstruktivistlikud ja neomodernistlikud stiilivõtted. Alates 1989. a-st on L. teinud valdava osa projekte koos J. Okasega: Tallinna kesklinna arenduskava (1991), P. Süda tänava kvartali planeering (1994), Forekspanga (nüüd Optiva panga) peahoone (1997), Estconde ärikeskus Pärnu mnt. 158 (kõik Tallinnas), Pärnus panga- ja büroohoone Hommiku t. 1 (mõlemad 1999).

Lõokene, Eugenia-*Erna* (28. VI 1922 Tagula k., Sangaste v.), geoloog (kvaternaarigeoloog), geoloogia-mineraloogiaknd. (1962). Lõpetas 1950 TRÜ. Oli samas a-ni 1983 õppejõud ja teadustöötaja (1972–81 dots., 1981–83 vanemteadur). Õpetanud pms. üldist geoloogiat, kvaternaarigeoloogiat, geomorfoloogiat ja hüdrogeoloogiat. Põhiline uurimisvaldkond on olnud Sakala kõrgustiku kvaternaarigeoloogia ja Lõuna-Eesti allika- ja järvesetted. **T:** *Mandrijää servamoodustistest, fluvioglatsiaalsetest setetest ja mandrijää taandumisest Sakala kõrgustiku põhja- ja keskosas*. – Geoloogiline kogumik (1961).

Lõssov, *Joann* (10. IX 1921 Tallinn), korvpallur, treener ja spordipedagoog. Lõpetas 1952 Moskva Slaavi Keelte Inst-i giid-tõlgina ja 1955 Leningradi Kehakultuuriinst-i. Kuulus 1947–52 kapteni ja män-

gujuhina NSV Liidu koondvõistkonda, osales koondise 106 mängus ja võitis 1952 Helsingi OM-il hõbemedali, tuli 1947 ja 1951 Euroopa meistriks ning 1949 ja 1951 universiaadi võitjaks. TRÜ spordiklubi meeskonnas tuli 1949 NSV Liidu meistriks ning sai 1950 hõbe- ja 1945 pronksmedali. Tulnud 10 korda Eesti meistriks (korvpallis 5 korda, käsipallis 3 korda, jäähokis ja pesapallis 1 korra). Oli silmapaistev mängujuht ja Euroopa 1950. a-te parimaid pallikäsitsejaid. Oli 1944—53 Tallinna „Kalevi" mees- ja naiskonna treener ning 1953—58 NSV Liidu koondnaiskonna vanemtreener, 1957—66 TPedI ja 1966—91 TTÜ õppejõud. Olnud koolinoorte laulu- ja tantsupidude rahvuslike spordimängude üldjuht, spordivõistluste ja spordipäevade sisustajaid ja läbiviijaid. **T:** *Elu on mäng* (1998, koos P. Kivisega). ▲

Lõugas, *Lembi* (21. XI 1967 Tallinn), paleozooloog, Vello L-e tütar, *Ph. D.* arengubioloogia alal (1997). Lõpetas 1991 bioloogina TÜ. Töötanud a-st 1991 Ajaloo Inst-s geoarheoloogia ja muinastehnoloogia laboratooriumis (a-st 1998 vanemteadur). Uurinud Eesti ja selle ümbruse selgroogsete fauna hilis- ja pärastjääaegset kujunemist. Identifitseerinud arheoloogilistest muististest pärit loomade luid, tegelnud muistsete inimeste jahipidamise ja kalapüüdmise eripära selgitamisega ning loodusvarude kasutamise võimaluste ja oskuste analüüsiga. **T:** *Kui grööni hüljes elas Läänemeres.* — Eesti Loodus, 1993, 3; *Postglacial development of vertebrate fauna in Estonian water bodies: a palaeozoological study* (1997).

Lõugas, *Vello* (6. IV 1937 Suure-Jaani — 21. V 1998 Tallinn), arheoloog, ajalooknd. (1970). Lõpetas 1961 TRÜ, töötas samast aastast Ajaloo Inst-i arheoloogiasektoris. Kaevanud kivikalmeid ja kindlustatud asulaid (Asva), tegutsenud tulemuslikult muinsuskaitse alal (Rebala agraarajaloolise kaitseala rajajaid). Eesti Muinsuskaitse Seltsi asutajaid (1987, oli selle juhatuse liige), Eesti Kodu-uurimise Seltsi asutajaid ja selle esimene esimees (a-st 1990). Oli a-st 1995 ajakirja „Austrvegr" peatoim. „Eesti esiajaloo" (1982, ENSV rkl. preemia 1985) autoreid. **T:** *Leedu-eesti sõnaraamat* (1969), *Vestlusi eesti ja leedu keeles* (1971), *Arheoloogiga Eestimaa teedel* (1977, [2] 1989, koos J. Selirannaga), *Kaali kraatriväljal Phaethonit otsimas* (1996).

Lõuk, *Paavo* (3. III 1937 Kuressaare), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1974, Vilniuse ülikool, kinnit. 1975). Lõpetas 1961 Moskva ülikooli, täiendanud end 1974—75 Jaapanis Tohoku ülikoolis ja 1982 Saksamaal Stuttgardi ülikoolis. Töötanud 1961—95 Eesti TA Füüsika Inst-s (a-st 1970 vanemteadur, 1976—90 pooljuhtide füüsika labori juh.), a-st 1995 on Riigi Metroloogiakeskuse dir. Uurimusi pooljuhtide lokaalseisundite ja pooljuhtheterostruktuuride ning viimaste alusel loodud laserite ja kiirgustajurite kohta. Esimese toat°-l pidevas režiimis spektraalvahemikus 1,6—1,8 μm töötava injektsioonlaseri loojaid. Avastanud $A_{II}B_{VI}$-tüüpi pooljuhtühendite monokristallide pinnapotentsiaali elektriliselt indutseeritud muutused ja teinud kindlaks nende mehhanismi. Loonud pooljuhtide lokaalseisundite uurimiseks optiliselt indutseeritava lisandneeldumise meetodi. ENSV rkl. preemia 1982.

Lõvi, *Laine* (6. X 1954 Rõsna k., Mikitamäe kn.), folklooriliikumise tegelane. Töötanud 1976—98 Värska kultuurimaja dir-na. Asutanud 1993 Setu Talumuuseumi Fondi ning olnud a-ni 1998 selle esimees, a-st 1998 Setu Talumuuseumi dir. Uurinud ja taaselustanud setu rahvapärimust, juhtinud a-st 1988 setu folklooriansamblit „Kuldatsäuk" (asutaja) ja 1992—94 laste folklooriansamblit „Laanetsirk" (asutaja). Olnud a-st 1977 setu leelopäevade ja rahvapidude algatajaid ja peamisi korraldajaid, stsenaariumide autoreid ja nõustajaid. J. Hurda preemia 1994, Anne Vabarna omakultuuripreemia 1996, 1997 ja 1998 (kõik lavastusrühma liikmena), Eesti Kultuurifondi peapreemia 1998.

Lõvi, *Oskar,* pseud. Toomas Kivi (6. II 1903 Tallinn — 2. IX 1942 Suhhobezvodnoje vangilaager, Gorki obl.), spordiajakirjanik ja poliitik. Õppis TÜ õigusteaduskonnas. Tegutses sporditoim-na ja -reporterina paljude väljaannete juures (sh. 1921—34 „Päevalehes"), oli 1933—34 ajakirja „Eesti Spordileht" toim. Osales 1932 Tallinna Spordipressi Klubi asutamises (a-ni 1940 selle esimees). Oli Riigi Ringhäälingu esimene spordireporter ning Eesti „Spordibiograafilise leksikoni" (1937) koostajaid ja väljaandjaid; kuulus a-st 1936 Rahvusv. Spordiajakirjanike Assotsiatsiooni (AIPS) juhatusse (1938—39 sekretär). Pooldas vapse, töötas nende häälekandja „Võitlus" toimetuses. Rahvuskogu (1936—37) ja VI Riigikogu liige. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941 ja lasksid vangilaagris maha.

Länik, *Marju* (7. IX 1957 Kanepi), levilaulja. Õppis 1979—82 TPedI kultuuriteaduskonnas. Lauljana alustas 1975 ansamblis „Vana Tooma moosekandid". Olnud 1979—94 „Eesti Kontserdi" solist, a-st 1994 vabakutseline laulja. Töötanud koos ansamblitega „Mobile", „Music-Seif", „Vitamiin", „Mahavok", „Dialog" (Moskva) jt. Võitnud lauluvõistlustel auhindu: 1983—84 NSVL Kesktelevisiooni noorte lauljate võistlusel, 1984 võistlusel „Vilniuse tornid" (I koht), 1985 Moskva ülemaailmsel noorsoo- ja üliõpilasfestivalil, 1985 Praha festivalil „Intertalent" (eripreemia), 1986 Oidi-nim. võistluskontserdil (solisti peapreemia), Havanna laulufestivalil GALA-86 (I koht). Salvestanud laule ER-ile ja heliplaatidele (laserplaadid „Naerdes ja naeratades" ja „Suvekuningannad" (viimane koos A. Veskiga; mõlemad 1998).

Läte (Sprenk-L.), *Aleksander* (12. I 1860 Pikasilla k., Aakre v. — 8. IX 1948 Tartu), helilooja, TÜ audr. (1935), TK auprof. (1939). Lõpetas 1879 Valga seminari, oli 1879—83 Puhjas kooliõpetaja ning 1883—95 ja 1897—1900 Nõos köster ja organist. Lõpetas 1897 Dresdeni konservatooriumi koorikompositsiooni alal. Tegutses a-st 1900 Tartus koori- ja orkestrijuhi ning muusikaõpetajana, esines klaveri- ja orelisolistina, oli IV üldlaulupeo üldjuhte. Töötas „Postimehe" muusikaarvustajana. Asutas 1900 Eesti esimese sümfooniaorkestri. Korraldas rahvalikke sümfooniakontserte ja koos R. Tobiasega vokaalsümfooniliste suurvormide ettekandeid. Juhtis a-st 1932 Tartus klaveritöökoda „Sprenk-Läte", täiustas klaveri konstruktsiooni. Sõjajärgsed aastad veetis Rõngus. Kirjutanud valdavalt koorimuusikat. Teosed on põhjamaiselt karged, meeleolult lüürilis-romantilised. Avaldanud laulukogumikke, uurinud värvusmuusika- ja akustikaprobleeme. ENSV rahvakunstnik (1945). **T:** 5 kantaati (*Rändaja ja tähed*, 1902, *Sõjasümfoonia*, 1921), avamäng *Kalevala* (1901), *Eesti tants* ja *Tempo di mazurka* (1904) sümfooniaorkestrile, koori- (*Pilvedele, Laul rõõmule, Malemäng, Ärka üles, Isamaa, Kuldrannake, Külakõrtsis*) ja soololaule (*Primula veris, Kiigelaul* ja *Alpi lill*), klaveri- ning viiulipalu.
B: A. Vahter. *Aleksander Läte.* Tln., 1963.

Lätt (a-ni 1937 Kutti), *Selma* (9. V 1909 Morna mõis, Karksi v. — 18. VII 1969 Tartu), folklorist. Lõpetas 1935 rahvaluule ning eesti keele ja kirjanduse erialal TÜ. Töötas 1933—40 Eesti Rahvaluule Arhiivis ning 1940—69 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi rahvaluuleosk-s. Uurinud rahvajutte, rahvausundit ja kombestikku, eriti kalendrikombestikku. Koostanud tekstivalimikud „Valimik eesti rahvalaule" (1935, koos O. Looritsa ja H. Tamperega), „Üle õue õunapuu" (1955, koos E. Normanniga), „Eesti rahvanaljandid. Mõis ja kirik" (1957), „Kelle

Lembi Lõugas

Vello Lõugas

Laine Lõvi

Marju Länik

Aleksander Läte

peale sa loodad?" (1963, koos I. Rüütliga), „Sada saarelehte, tuhat toomelehte" (1968, koos E. Normanniga) ja „Eesti rahvakalender I" (1970).

Lätte, *Raimond* (22. II 1931 Tartu – 6. I 1997 Tallinn), helilooja. Lõpetas 1957 koorijuhtimis- (A. Vahteri kl.) ja 1961 kompositsioonierialal (A. Garšneki kl.) TRK. Oli 1957–86 kirjastuse „Eesti Raamat" muusikatoim., 1961–65 ühtlasi Tallinna Muusikakooli õpetaja ning 1978–85 TRK õppejõud, a-st 1985 töötas Eesti Heliloojate Liidu konsultandina ja Eesti Muusikafondi noodikoguhoidjana. Korraldas palju lastemuusikaüritusi, tegutses ka koorijuhina. Loomingust on tuntuim koori- ja lastemuusika. ENSV tnl. kunstitegelane (1984). ENSV muusikaaastapreemia 1981. **T:** 10 kantaati (*Laulumaa lapsed*, 1979, *Solanum tuberosum*, 1983), 2 sümfoonilist poeemi (*Udumäe kuningas*, 1961), 2 puhkpillikvintetti, *Bukoolika* klaverile, *Sügisetüüdid* segakoorile, laulusarju meeskoorile (*Poissmeeste laulud*, *Körtsilaulud*), laulusarju lastekoorile (*Laulikule*, *Lõbusad loomad*), palju lastelaulutsükleid, soolo- ja levilaule. **B:** I. Rannap. *Raimond Lätte*. – Eesti tänase muusika loojaid. Tln., 1985.

Lättemäe, *Eha* (2. IX 1922 Viljandi), luuletaja. Õppis 1942–48 TRÜ-s ajalugu ja klassikalist filoloogiat, sunniti 1951 pol. põhjustel aspirantuurist lahkuma. Töötanud seejärel msg., ka juhuslikel ametikohtadel, a-st 1971 vabakutseline kirjanik. Kirjutanud luulet soome ja eesti keeles, palju Tarvastu murdes. Tõlkinud soome ja karjala kirjandust eesti keelde ja eesti luulet soome keelde. **T:** luulekogud *Oma sammude varjust* (1968), *Uskon aurinkoon* (1969), *Pääsukse päevalind* (1971), *Nõnda ma lähen* (1973), *Metsamarju, mõtsamarju* (1974), *Poimin marjoja sinisentä metsästä* (1975) ja *Kahel häälel* (1981, koos Andres L-ga), valikkogu *Elulugu* (1981).

Lättemäe, *Paul* (17. VIII 1955 Koeru), põllumajandusteadlane, põllumajandusdr. (1997, Uppsala). Lõpetas 1978 põllum-e mehhaniseerimise erialal EPA. Olnud 1978–88 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI Erikonstrueerimise Büroo konstruktor ja osakonnajuh., 1988–92 sama inst-i rohumaade osk. tehnoloog ja aspirant, 1992–97 Rootsi Põllumajandusülikoolis täiendõppel ja doktorantuuris, a-st 1997 Eesti Maaviljeluse Inst-i laborijuh. Uurinud söötade silomise protsessi ja selgitanud selle reguleerimise võimalusi kvaliteetse sööda tootmiseks.

Lään, *Vello* (pseud. V a l l o S i r e l) (9.VI 1937 Tartu), raadioajakirjanik. Lõpetas 1960 TRÜ bibliograafia erialal, filoloogiaknd. (1968). Oli 1960–75 EPA ajalehe „Põllumajanduse Akadeemia" toim., a-st 1975 töötanud ER-i Tartu stuudio juh-na, a-st 1991 Eesti esimese eraraadiojaama „Tartu Raadio" peadir. (ka selle asutaja). Teinud ka telesaateid (meelelahutussaade „Telelaupäev", koos L. Kuusega). Uurinud ER-i ajalugu, avaldanud üle 20 rmt-u. Eesti Ringhäälingute Liidu asutajaid (1992), olnud mitu korda selle esimees. Kuldne mikrofon 1999. **T:** *Tartu Mööblikombinaat* (1986), *„Automi" 12 kuud* (1991, koos V. Tamminguga), *Päev ja öö Eesti Raadios* (1991), reisirmt. *Eestlane Sahara väravas* (1992, koos M. Sikuga), *Joogiraamat* (1993), *„Päevakaja" 35: Sünnib raadio-ime / Eesti Raadio uudistetoimetus* (1995, autoreid), *Maailmanäitused: EXPO* (1997), *Sammaline purpur ja kuld: 50 lugu Eesti veinidest* (1998, koostaja ja autor), *Varia leksikon: fakte ja nähtusi* (1999), *Uus varia leksikon* (2000).

Läänelaid, *Alar* (10. V 1951 Tartu), botaanik, dendrokronoloog, bioloogiaknd. (1979). Lõpetas 1974 TRÜ. Töötanud a-st 1974 TÜ botaanika ja ökoloogia inst-s (1987–98 dots., a-st 1998 botaanika lektor). Uurimisvaldkonnad on dendrokronoloogia (puude aastarõngaste uurimine, vanade ehitiste ja arheoloogiliste puidulеidude dateerimine aastarõngaste järgi) ning floristika. Viibinud paljudel erialastel uurimisreisidel, sh. Karjala metsades (1975, 1976), Komi taigas (1972) ja tundras (1973, 1980), Kesk-Aasia mägedes (1982, 1984, 1986), Edela-Austraalia poolkõrbes ja metsades (1990), Taani tammikutes (1996) ning Põhja-Indias (1999). Täiendanud end dendrokronoloogia alal Kaunases, Hamburgi ülikoolis (mitu korda) ja Lundi ülikoolis. TÜ innovaatika ergutusauhind (1997) projekti „Ehitusmälestiste dendrokronoloogiline dateerimine" eest. Olnud pikaajaliselt Eesti Looduseuurijate Seltsi botaanikasektsiooni sekretär ja esimees ning NSVL Botaanikaseltsi Eesti osk. esimees. Tutvustanud Eesti ajakirjanduses taimi ja avaldanud reisikirju. **T:** *Saared sugukonnad ja perekonnad Eesti taimestikus*. – Eesti Loodus, 1986, 1; *Dendrochronological dating of the Uppsala House in Tartu, Estonia*. – Dendrochronologia, 1997, 15; *Aastarõngad ajaloouurimise teenistuses*. – Akadeemia, 1992, 2.

Läänemets, *Urve* (24. VII 1947 Reina k., Põide v.), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1989). Lõpetas 1970 TRÜ inglise filoloogina. Töötanud 1970–80 Saaremaa ja a-st 1980 Tallinna koolides inglise keele õpetajana ja a-st 1980 mitmes pedagoogika uurimis- ja metoodikaasutuses teadurina, olnud 1989–93 Eesti Hariduse Arenduskeskuse dir-i asetäitja, 1993–96 TPedI dots., ühtlasi 1994–95 Londoni ülikooli õppejõud, 1996–97 Eesti Keele Strateegiakeskuses projektijuht, a-st 1998 Tallinna haridusametis õppekavade spetsialist. Uurinud õppekavateooriat, hariduspoliitikat ja keeledidaktikat, avaldanud inglise keele õpikuid ja art-eid hariduse alalt. **T:** *Õppekava põhikoolile* (1992), *Õppekava keskkoolile* (1993), *Hariduse sisu ja õppekava arengust Eestis* (1995).

Lääts (S a u l), *Heli* (24. VI 1932 Kuressaare), laulja (metsosopran), Koit L-e õde, Peeter Sauli abikaasa. Lõpetas 1960 laulueriaial TRK (T. Kuusiku kl.). Oli 1957–87 ENSV Rkl. Filharmoonia solist ja 1966–74 samas estraadistuudio laulupedagoog. Esinenud estraadi- ja kammerlauljana, osalenud estraadietendustes („Topeltkokteil" „Vanalinnastuudios"), esitanud ka lastelaule. Saanud lauluvõistlustel auhindu (1957 Moskvas ülemaailmsel noorsoo- ja üliõpilasfestivalil, 1958 üleliidulisel estraadiartistide võistlusel, parima solisti preemiaid Oidi-nim. võistluskontsertidel ja „Tippmeloodia" lauluvõistlustel). Kaunitämbrilise häälega ja sisuka repertuaari tundeküllase esitusega saavutanud suure populaarsuse. Salvestanud laule ER-ile ja heliplaatidele. ENSV rahvakunstnik (1976).
B: E. Naaber. *Vikerkaare saladus*. Kuressaare, 1995.

Lääts, *Koit* (28. III 1928 Kuressaare), keemik, Heli L-e vend, keemiadr. (1973). Lõpetas 1951 TPI. Olnud 1960–92 Eesti TA Keemia Inst-i laborijuh. (a-st 1979 prof.), 1992–95 juhtivteadur, a-st 1995 emeriitprof. Uurinud isoalkeenide ja alkadieenide (pms. isopreeni) haloalküülimise ja telomerisatsiooni ning moodustuvate haloalkülaatide asendamise regio- ja stereoselektiivsust ja kineetikat, käsitlenud ka sihtainete bioaktiivsuse sõltuvust struktuurist. Loonud uute keskkonnaohutute terpenoidsete pestitsiidide (juvenoidide, feromoonide, retardantide) ning lõhnaainete tootmise teaduslikud alused ja menetlused, mis põhinevad dieenide haloalküülimisel ja saaduste selektiivsel derivatsioonil. ENSV rkl. preemia 1982. P. Kogermani mälestusmedal 1983. **T:** *Kinetic model of the electrophilic haloalkylation and telomerization of alkenes. The diluting effect* (autoreid). – Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Chemistry, 1994, 43, 4; *Structure-activity relationship of synthetic pheromone components in sex communication of click beetles* (autoreid). – Journal of Chemical Ecology, 1993, 19, 8.

Löwis of Menar [*lö:vis*], *Karl* von (7. IX 1855 Pantene mõis, Mazsalaca läh. — 7. V 1930 Riia), baltisaksa ajaloolane ja kartograaf. Õppis 1876—77 Riia ja 1877—81 Stuttgardi polütehnikumis. Oli 1885—1919 Liivimaa rüütelkonna rmtk. hoidja, 1921—25 Riia ülikooli eradots.; a-st 1921 Freiburgi ülikooli audr. arheoloogia, linnuseuurimise ja kartograafia alal. Koostanud mitu Liivimaa ajaloo kaarti, uurinud vanemat eesti arhitektuuri („Burgenlexikon für Alt-Livland", Riia, 1922) ja kirjutanud esimese süsteemse Eesti linnuste ülevaate „Estlands Burgen" („Arbeiten der Zweiten Baltischen Historikertages zu Reval 1912", 1932).

Lüdig, *Mihkel* (9. V 1880 Vaskrääma, Reiu v. — 7. V 1958 Vändra), helilooja, organist ja koorijuht, olnud abielus Mathilde L-Sinkeliga, Peeter Paul L-i isa, TK auprof. (1940). Lõpetas 1904 orelierialal Peterburi konservatooriumi (L. Homiliuse kl.). Juhatas Peterburi eesti koore, tegutses sealse Jaani kiriku organistina, korraldas 1908 Peterburi esimese eesti helitöödest koosneva sümfooniakontserdi. Töötas Peterburi klaverivabriku „Offenbacher" eksperdina. Esines a-st 1904 Peterburis, Moskvas ja Eestis lauljannast abikaasa saatjana. Elas a-st 1918 Tallinnas, oli 1919 Tallinna Kõrgema Muusikakooli asutajaid, 1919—23 selle dir. ja 1920—22 orelikl-i õppejõud, töötas 1918—24 Kaarli kiriku organistina. 1925—28 elas Argentinas, asutas 1926 Buenos Aireses eesti seltsi, juhatas seal koore. Jätkas tööd muusikuna Tallinnas ja Pärnus, a-st 1934 elas Vändras. L-i helilooming on meloodiline ja rahvalik, tema koorilaul „Koit" on kujunenud üldlaulupidude sümboliks. Kirjutanud muusikaarvustusi, olnud VII üldlaulupeo juhte. Ilmunud on tema „Mälestused" (1969). ENSV rahvakunstnik (1955). **T:** 2 avamäng-fantaasiat (1906 ja 1945), sümfooniline poeem *Jaaniöö* (1910), süidid *Lembitu* (1909) ja *Väike süit* (1915) sümfooniaorkestrile, 3 kantaati (*Pidulik laul*, 1910, *Mälestused*, 1915), muusika näid-le *Murueide tütar* (1901), koori- (*Põlismetsa järv*, *Kiigelaul*, *Mets*) ja soololaule (*Minu altar*, *Lapsepõlves*).
B: *Mihkel Lüdig sõnas ja pildis*. [Koost. N. Laanepõld.] Tln., 1968.

Lüdig, *Peeter Paul* (11. VII 1906 Kärdla — 25. IV 1983 Williamsville, Buffalo läh., New Yorgi osariik, USA), pianist ja dirigent, Mathilde L.-Sinkeli ja Mihkel L-i poeg. Lõpetas 1929 klaverierialal TK (S. Antropoff-Hörschelmanni kl.), täiendas end 1936 dirigeerimises Berliinis C. Kraussi juures. Töötas seejärel repetiitori ja dirigendina „Estonias". Erilise tunnustuse saavutas kodu- ja välismaa solistide klaverisaatjana. Põgenes 1944 Saksamaale, oli Geislingeni Eesti Teatri muusikajuht (Kálmáni *Mariza*, 1946, Ábrahámi *Viktooria ja tema husaar*, 1946, ja *Havai lill*, 1947). A-st 1949 tegutses organisti, pedagoogi ja klaverisaatjana USA-s Williamsville'is ja Buffalos.
B: E. Lüdig. *Peter Paul Lüdig Peterburis, Eestis, Saksamaal ja USA-s*. Toronto, 1995.

Lüdig-Sinkel, *Mathilde* (3. IV 1882 Kärdla — 26. IX 1953 Buffalo läh., New Yorgi osariik, USA), laulja (sopran), olnud abielus Mihkel L-ga, Peeter Paul L-i ema. Õppis 1898—1904 laulmist Peterburis H. von Schrencki laulukoolis. Esines 1904—18 Petrogradis eesti seltside kontsertidel ja 1908—13 ka vürst A. Šeremetjevi muusikaõhtuil. Tuli 1918 Tallinna, oli 1919—26 TK esimene lauluõppejõud; õpilasi: M. Rungi. On esimesi eesti kammerlauljaid, kes heliplaadistas eesti vokaalloomingut. A-st 1919 esines sümfooniakontsertide ja kammerõhtute solistina (sageli koos M. Lüdigiga, nt. 1922/23 Pleyeli saalis Pariisis). Oli silmapaistev oratooriumisolist (Händeli „Simson" ja „Messias", Haydni „Loomine" ja „Aastaajad", Mozarti „Reekviem", Rossini „Stabat mater"). Läks 1939 Saksamaale, elas hiljem USA-s New Yorgi osariigis.

Lükki, *Johannes* (3. VII 1913 Narva), laulja (tenor). Õppis laulmist 1934—37 ja 1938—42 TK-s (L. Hellat-Lemba kl.). Laulis 1941—42 „Estonia" kooris, 1942—86 olnud „Vanemuise" ooperisolist. Esinenud ka kontserdilauljana. ENSV tnl. kunstnik (1957). **O:** don José (Bizet' *Carmen*), Hermann (Tšaikovski *Padaemand*), Rodolfo (Puccini *Boheem*), Radames (Verdi *Aida*), Faust (Gounod' *Faust*), Max (Weberi *Nõidkütt*), Almaviva (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Ülo (Aava *Vikerlased*), Neeme (E. Kapi *Tasuleegid*).

Lütke, *Friedrich Benjamin* (Fjodor Petrovitš Litke), krahv (28. IX 1797 Peterburi — 20. VIII 1882 Peterburi), saksa päritolu vene meresõitja ja geograaf, admiral (1855), Peterburi TA k-liige (1829), auliige (1855) ja president (1864—82). Osales 1817—19 V. Golovnini ümbermaailmareisis luubil „Kamtšatka", uuris suvedel 1821—24 Barentsi mere idaosa ning kaardistas Novaja Zemlja lääne- ja Skandinaavia poolsaare põhjarannikut. Juhtis 1826—29 ümbermaailmareisi luubil „Senjavin", uuris selle vältel Karoliine jmt. saarestikku ja Kamtšatka rannikut ning koostas Beringi mere kompleksiseloomustuse (sai selle eest 1936 Peterburi TA Demidovi preemia). Oli 1850—53 Tallinna sõjakuberner ning 1853—56 Kroonlinna sadama ülem. Vene Geograafiaseltsi asutajaid (1845) ning 1845—49 ja 1857—72 selle viitsepresident. Omandas 1845 Simunas Avanduse mõisa, mis sai aastakümneiks tema suvekoduks. L. nime kannab 15 Põhja-Jäämere ning Kaug-Ida rannikute geograafilist objekti. **T:** *Четырехкратное путешествие в Северный Ледовитый океан, совершенное на военном бриге „Новая Земля" в 1821, 1822, 1823 и 1824 гг. флота капитан-лейтенантом Федором Литке* (1828).
B: А. И. Алексеев. *Федор Петрович Литке*. М., 1970; А. Д. Добровольский. *Плавания Ф. П. Литке*. М., 1948.

Lüüdik, *Agu* (a-ni 1937 Agathon Lüdig) (30. III 1897 Pärnu — 28. III 1949 Tallinn), näitleja ja lavastaja. Töötas 1912—18 Moskvas ametnikuna ja esines sealsetes teatritruppides (a-st 1916 poolkutselisena), mängis ka filmis. Oli a-st 1919 „Estonia" näitleja ning a-st 1927 ühtlasi operetilavastaja. Viis „Estonia" operetitrupi kõrgtasemele, näitlejana oli sädelev ja tantsuosav koomik. **L:** Kálmáni *Montmartre'i kannike* (1930, 1939 ja 1945, mängis Florimondi ja Pisquatschesi), Benatzky *Kolm musketäri* (1931 ja 1945, mängis Porthost), Ábrahámi *Savoy ball* (1933, mängis Mustafa Beid), Ardna *Tütarlaps kodumaata* (1934 ja 1942, mängis Fredi ja Gösta von Schwipsholmi), Lehári *Lõbus lesk* (1936 ja 1941, mängis Danilot), Straussi *Nahkhiir* (1940, mängis Falket), Zelleri *Linnukaupleja* (1943, mängis parun Wepsi). **O:** Boni (Kálmáni *Silva*), Metsik Herman (Frimli ja Stotharti *Rose-Marie*), Henry Cobett (Tolleri *Masinahävitajad*), Kulõgin (Tšehhovi *Kolm õde*).
B: H. Tõnson. *Agu Lüüdik*. Tln., 1970.

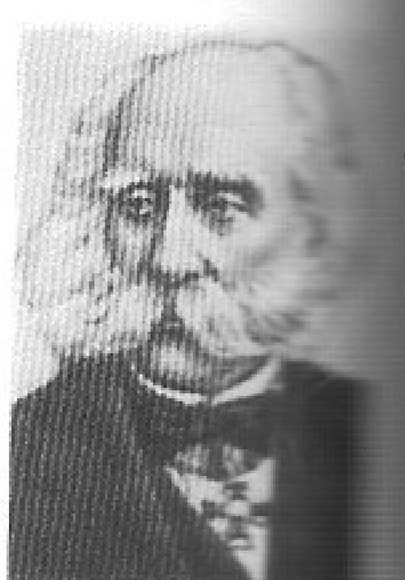
Lüüs, *Aadu* (16. XI 1878 Vana-Antsla v. — 12. II 1967 Stockholm), arstiteadlane, pediaater, *dr. med.* (1922). Lõpetas 1907 Tartu ülikooli. Töötas 1907—20 Laiusel, Võrus, Riias ja Tallinnas arstina, 1920—44 Tartu ülikooli lastehaiguste kateedri ja kliiniku juh-na (a-st 1925 prof.), 1931—34 oli arstiteaduskonna dekaan. Emigreerus 1944 Rootsi. Oli 1944—45 Mölle põgenikelaagri arst, 1945—49 Stockholmis Kuningliku Meditsiiniinst-i Norrtälje lastehaigla ja 1950—55 *Riddarhuset*'i arst. Avaldanud uurimusi pediaatria alalt, sh. Eesti puuetega laste kohta. **T:** *Die Kinderheilkunde an der Universität zu Tartu 1632—1932*. — Acta Pediatr. Scand., 1932, 8; *Lastehaigu-*

Mihkel Lüdig

Peeter Paul Lüdig

Mathilde Lüdig-Sinkel

Johannes Lükki

Friedrich Benjamin Lütke

sed 1–2 (1939–40), *Tartus ja Rootsis* (Stockholm, 1959), *Das Medizinalwesen und die Mediziner in Alt-Estland.* – Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis aastarmt., 3 (1960).

Lüüs, Luus, *Rein* (8. III 1939 Tartu), tehnikateadlane, *Ph. D.* (1964, New Jersey). Lõpetas 1961 Toronto ülikooli. Olnud a-st 1974 Toronto ülikooli prof. Uurimusi mittelineaarsete süsteemide juhtimise optimeerimise, viitsüsteemide optimaalkontrolli ja dünaamilise programmeerimise kohta. **T:** *Optimization in model reduction.* – International Journal of Control, 1980, 32.

Lüütsepp (a-st 1965 Kaasik), *Valve* (7. V 1937 Saru v.), korvpallur. Lõpetas 1961 TRÜ farmatseudina. Võitis 1964 MM-i ja 1962 EM-i kuldmedali, sai 1957, 1958 ja 1960 NSV Liidu meistrivõistlustel ning 1959 NSV Liidu rahvaste spartakiaadil hõbemedali. Tuli 13 korda Eesti meistriks ja 10 korda karikavõitjaks. Töötas 1974–84 Lõuna Kõrgepingevõrkudes spordimetoodikuna.

Mm Mm Mm *Mm* Mm *Mm*

	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Maack [*ma:k*], Maak, *Richard* (4. IX 1825 Kuressaare – 25. XI 1886 Peterburi), arvat. baltisaksa päritolu vene maadeuurija. Töötas pärast Peterburi ülikooli lõpetamist (1852) Irkutskis gümnaasiumiõpetajana, reisis Sahhas (Viljui ringkonnas, 1854–55), Amuurimaal (1855; mõlemas oli kaasas M. Führmann) ja Ussuuri jõgikonnas (1859). Avaldas nende piirkondade kohta botaanika-, geograafia- ja etnograafiaalaseid kirjutisi. M-i nimi on antud maakia taimeperekonnale ning mitmele putukaliigile (nt. maacki pääsusaba). **T:** *Вилюйский округ Якутской области.* – СПб 1883, 1–3.

Maamägi, *Viktor* (12. X 1917 Berdjansk), ajaloolane, ajaloodr. (1978), Eesti TA liige (1964). Lõpetas 1940 Leningradi ülikooli, osales Balti laevastiku merejalaväelasena II maailmasõjas. Oli 1951–68 ENSV TA Ajaloo Inst-i dir., 1968–73 ENSV TA Presiidiumi teaduslik peasekretär, 1973–89 ENSV TA asepresident, a-ni 1994 Eesti TA Presiidiumi liige, ühtlasi 1964–68 ja 1977–87 ENSV ühingu „Teadus" juhatuse esimees. Eesti peamisi nõukogulike ajalookäsitluse juurutajaid. Osales 1966–80 NSV Liidu mitmeköitelise ajaloo koostamisel, oli selle toim-id ja autoreid. 1967–75 ja 1980–85 ENSV Ülemnõukogu saadik (1967–75 juh. asetäitja). 1945–90 NLKP liige, 1964–66 ja 1971–86 EKP KK liige. ENSV tnl. teadlane (1982). ENSV tl. preemia 1970 ja 1977. **T:** *Eesti NSV ajalugu* III kd. (1971, pea- ja tegevtoim., autoreid), *К столетию русско-турецкой войны 1877–1878 годов* (1977, koostaja ja toim.), *Uut elu ehitamas. Eesti vähemusrahvas NSV Liidus (1917–1940)* (1980), *В огне борьбы (красные эстонские стрелки)* (1987), *Эстонцы в СССР 1917–1940 гг.* (1990). **B:** *Viktor Maamägi.* [Personaalnimestik.] Tln., 1987.

Maarsoo, *Virve* (12. I 1929 Tallinn), pedagoogikateadlane, pedagoogikakand. (1970). Lõpetas 1952 TRÜ eesti filoloogia osk-a. Olnud 1953–60 Tallinnas eesti keele ja kirjanduse õpetaja, a-st 1960 ENSV Pedagoogika TUI teadur, 1973–89 emakeele sektori juh., a-st 1989 TPÜ eesti keele ja emakeele metoodika dots. Juhtinud Ühisk. Pedagoogika Uurimise Inst-i emakeele probleemgruppi, olnud Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi asutajaid. Avaldanud põhikooli eesti keele õpikuid ja töövihikuid ning emakeele didaktika alaseid uurimusi, korrastanud eestikeelset pedagoogikaterminoloogiat. **T:** *Õpilaste lugemisoskusest ja selle arendamise võimalustest V–VII klassis* (1966), *Eesti keele õpik X kl.* (1992, autoreid).

Maaroos, *Heidi-Ingrid* (12. IX 1942 Võru), arstiteadlane, Jaak M-i abikaasa, meditsiinidr. (1991). Lõpetas 1966 TRÜ. Töötanud seejärel Märjamaa haiglas ja Tartu raj-ihaiglas, 1973–75 Tartu Kliinilises Haiglas, a-st 1975 TÜ õppejõuna (a-st 1992 TÜ polikliiniku ja perearstiteaduse õppetooli prof. ja polikliiniku juh.). Uurinud maohaavandi kulgu ja selle seost *Helicobacter pylori* ja kroonilise gastriidiga, *Helicobacter pylori* epidemioloogiat, düspepsiat ning inimese tervist seoses keskkonnaga. EV teaduspreemia 1995, aasta naine 1994. **T:** *Helicobacter pylori* (1991), Helicobacter pylori *infection in the Estonian population: is it a health problem?* – Annals of medicine (1995).

Maaroos, *Jaak* (25. VII 1942 Tartu), kardioloog, funktsionaaldiagnostik, Heidi-Ingrid M-i abikaasa, meditsiinidr. (1986, Kaunas). Lõpetas 1966 TRÜ. Täiendanud end Stockholmis, Moskvas, Kuopios, Göteborgis ja George Washingtoni ülikoolis (USA). Töötanud 1974–92 TRÜ spordimeditsiini ja ravikehakultuuri kateedri õppejõuna (a-st 1989 prof., a-st 1992 spordimeditsiini ja taastusravi kliiniku juh., korraline prof.). Uurinud südame isheemiatõve haigete kardiorespiratoorset (südame-hingamise) talitluslikku reservi, analüüsinud südamehaigete taastusravi tulemusi, südamehaiguste esmast ja teisest ennetust. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Hingamise ja vereringluse kliiniline füsioloogia ja funktsionaalne diagnostika* (1992, koos E. Laanega), *Soovitused perearstile haiguste ennetamiseks* (1998, autoreid).

Maasik, Masik, *August* (Gus) (1. X 1887 Laiuse – 14. V 1976 Seattle), Kanada polaaruurija. Lahkus Eestist 1905. Osales 1917–18 V. Stefanssoni (1879–1962) kolmandas, Beauforti mere ekspeditsioonis (oli seal 1918 tegutsenud maailma esimese triivjaama rajajaid) ning 1928 G. H. Wilkinsi (1888–1958) ja C. B. Eielsoni (srn. 1929) transarktikalennu

(Barrow—Teravmäed) ettevalmistamises. Tema nime kannavad Banksi maal voolav jõgi (Masik River) ja tema avastatud mäekuru (Masik Pass).

Maasik, *Einar* (30. XII 1929 Narva), kirjanik. Lõpetas 1956 TRÜ loogika ja psühholoogia erialal ning 1970 Leningradi Kõrgema Parteikooli. Töötanud ajakirja „Looming" toimetuses ja kirjastuses „Eesti Raamat", a-st 1973 olnud vabakutseline kirjanik. Kujutanud tõepäraselt argielu ja loonud värvikaid karaktereid, talle on omane humoristlik vestelisus ja rahvapärane keelepruuk. Avaldanud ka publitsistikat. F. Tuglase novelliauhind 1985. **T:** lühiproosakogud *Koduküla teel* (1959), *Seitsme küla teedel* (1963), *Õhtud Rihmakülas* (1974) ja *Tere, Maria* (1984), valikkogu *Kolmteist ja veel üks* (1979), rom-d *Tuisu Taavi seitse päeva* (1966), *August Anikatsi katsumine* (1969), *Hispaania tants. Jaanistite kroonika* (1977) ja *Sünnipäevapidu. Jaanistite kroonika* II (1981), novelli- ja jutustustekogud *Üksinda detsembris* (1977), *Ole mulle sõbraks* (1990, romaan ja 2 jutustust).

Maasik, *Elsa* (23. VII 1908 Kaagu k., Vastseliina v. — 30. IX 1991 Tallinn), laulja (sopran). Lõpetas 1935 laulueriala TK (A. Arderi kl.). Sai 1936 Viinis rahvusv. lauljate võistlusel diplomi, täiendas end 1939 Itaalias. Oli 1932—35 „Endla" teatri näitleja ja laulja, 1935—41 „Vanemuise" ning 1942—63 „Estonia" teatri ooperi- ja operetisolist. Töötas 1947—48 pedagoogina Tallinna Muusikakoolis, 1963—74 TPedI-s (a-st 1973 dots.) ja 1974—80 TRK-s. Tegutsenud kontserdilauljana. ENSV rahvakunstnik (1952). NSVL-i rkl. preemia 1952. **O:** Arm (E. Kapi *Vabaduse laulik*), Tatjana (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Violetta (Verdi *Traviata*), Butterfly (Puccini *Madam Butterfly*), Nedda (Leoncavallo *Pajatsid*), Margot (Rombergi *Kõrbelaul*).

B: V. Paalma. *Elsa Maasik.* Tln., 1973; *Jutustab Elsa Maasik.* — Teater. Muusika. Kino, 1983, 8.

Maasik, *Ernst*, *Masik, *E.*

Maasik (a-st 1954 A a v i k), *Maie* (3. VI 1931 Tartu — 11. IV 1999 Tartu), baleriin. Lõpetas 1952 Leningradi koreograafiakooli. Oli 1947—65 (vaheaegadega) „Vanemuise" balletisolist ning 1953—80 balletipedagoog ja ballettmeister-repetiitor. Tema lavakujudes oli hästi tunnetatud romantiline paatos ja traagilisus. **O:** Saarepiiga (Kapi *Kalevipoeg*), Zarema (Assafjevi *Bahtšisarai purskkaev*), Esmeralda (Pugni, Drigo ja Glieri *Esmeralda*), Tiina (Austeri *Tiina*), Kratt (Tubina *Kratt*), Jeanne d'Arc (Peiko *Orléans'i neitsi*), Mehmene Banu (Melikovi *Legend armastusest*).

Maastik, *Aleksander* (3. III 1929 Stanford Merthyr, Austraalia), hüdrotehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1992). Vanemad naasid 1937 Eestisse. Lõpetas 1952 TPI, täiendas end Moskvas 1956—59 hüdraulika ja 1975 prantsuse keele alal. Olnud 1952—56 ja 1959—94 EPMÜ õppejõud (1963—71 maaparanduse ja 1971—73 vesiehituse kateedri juh., 1989—94 prof.), a-st 1994 emeriitprof. 1968—86 ametkondadevahelise puhastusseadmete komisjoni ja 1986—90 veekomisjoni, 1977—89 ENSV TA Läänemere ja sisevete uuringute vab. veteenõukogu ning a-st 1988 TA looduskaitsekomisjoni liige, 1993—95 Eesti Veeühingu asesimees ja a-st 1993 samas terminoloogiatoimkonna esimees; olnud mitme välisabiprojekti ekspert. Uurimusi hüdraulika, vihmutuse, veekaitse ja hüdrotehnikasõnavara alalt. Saanud kaasautorina autoritunnistusi reoveepuhastuse alal. **T:** *Põllumajanduskultuuride vihmutus* (1973, koostaja ja autoreid), *Veekaitse põllumajanduses* (1984), *Vesiensuojelun sanakirja: suomi-englanti-saksa-ruotsi-venäjä-viro* (Helsingi, 1988, koostajaid), *Vene-eesti veesõnaraamat* (1990, autoreid), *Tolukeskkonna kaitse* 1—4 (1994—95, toim. ja koostajaid), *Hüdraulika ja pumbad* (1995, koostaja ja autoreid).

Maavara, *Vambola* (10. II 1928 Tsooru v. — 14. V 1999 Tartu), entomoloog, bioloogiaknd. (1955). Lõpetas 1951 bioloogina TRÜ. Töötas 1947—98 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1978—80 entomoloogia ja nematoloogia labori juh., 1986—98 juhtteadur). Uurimisvaldkonnad: putukate (eriti ühiseluliste putukate) ökoloogia ja etoloogia, metsaentomoloogia, mürmekoloogia ja sotsiobioloogia. Oli Eesti parimaid sipelgatundjaid, avastas u. 20 uut sipelgaliiki. Viljelnud kujutavat ja fotokunsti, illustreerinud oma ja teiste rmt-id (sh. E. Kumari „Eesti lindude välimääraja", 1953, „Eesti kaunis loodus", 1957, „Eesti NSV floora" II ja VII). **T:** *Noore entomoloogi käsiraamat* (1956, autori ill-d), *Metsakaitse* (1961, autoreid ja illustreerija), *Taimekaitse aktuaalsed küsimused* (1970), *Mägedest mägedeni* (1979, autori ill-d).

Maddison, *Ottomar* Julius Martin (31. III 1879 Tallinn — 30. I 1959 Tallinn), tehnikateadlane, Eesti tehnikakõrghariduse rajajaid, tehnikadr. (1918, Petrogradi teedeinseneride inst.), ENSV TA akad. (1946). Lõpetas 1906 Peterburi teedeinseneride inst-i, oli 1908—21 samas õppejõud (a-st 1919 prof., 1919—20 prorektor). Naasis 1921 Eestisse. Oli a-st 1923 enda algatusel asut. Rkl. Katsekoja dir., 1921—36 Tallinna Tehnikumi õppejõud ja ehitusosk-a juh., 1930—35 ühtlasi TÜ õppejõud, 1936—50 TPI prof. (1940—49 ehitusmehaanika ja -konstruktsioonide kateedri juh., 1944—47 ehitus- ja mehaanikateaduskonna dekaan), 1946—50 ENSV TA Füüsika-Matemaatika- ja Tehnikateaduste Osk. akad-sekretär, 1947—50 ENSV TA Ehituse ja Ehitusmaterjalide Inst-i dir. Vallandati 1950 töölt kodanlikus natsionalismis süüdistatuna. Projekteeris ja ehitas Volgale, Dneprile, Narva jõele jm. teras- ja raudbetoonsildu, sh. 1930 kaks Eesti esimest rdt-kaarsilda (üle Ahja ja Võhandu jõe). Teadustöid pinnase- ja rakendusmehaanika alalt ning ehitusmaterjalide kohta. Uurinud pinge- ja deformatsioonitensorite seost isotroopses keskkonnas, loonud materjali tugevuse määramise meetodeid. Algatas Eestis kohalike ehitusmaterjalide (nt. põlevkivituha kui ehitusliku sideaine) uurimise. ENSV tnl. teadlane (1945). ENSV rkl. preemia 1947.

B: E. Soonurm, S. Mänd. *Ottomar Maddison. Publikatsioonid 1911—1961.* Tln., 1979.

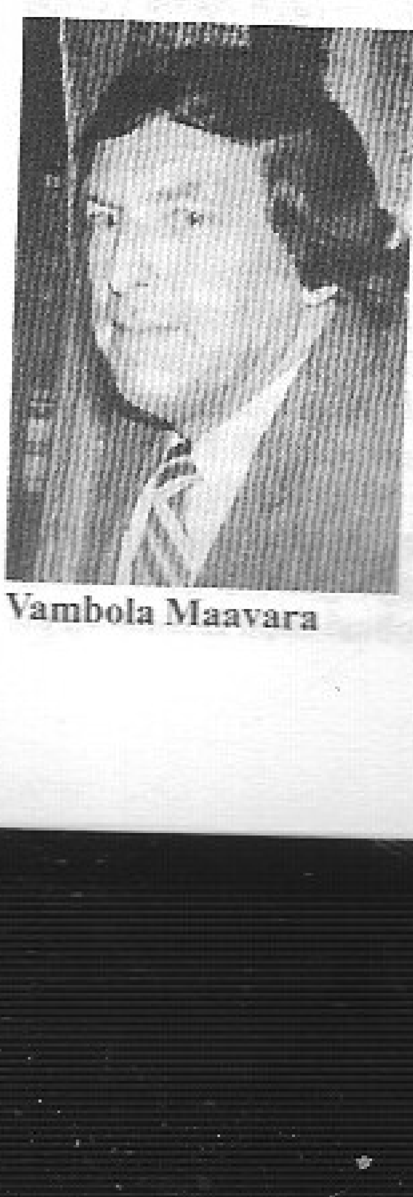
Made, *Tiit* (13. III 1940 Tallinn), poliitik ja majandusteadlane, majandusknd. (1971). Lõpetas 1965 TPI majandusteaduskonna. Töötanud TTÜ-s pol. ökonoomia dots-na, Stockholmis NSV Liidu saatkonna konsulaarosk-s (1974—77), Eesti Informatsiooni Inst-s (1979—84) ning ER-i ja ETV majandus- ja väliskommentaatorina. A-st 1999 Eesti Kõrgema Kommertskooli prof. ja oü-u Poliitikaekspert juhatuse esimees. Oli üks neljast Eesti maj. iseseisvuse (IME) kava autorist (1987), 1971—89 NLKP liige, Eesti Rohelise Liikumise asutajaliige (1988), Eesti Ettevõtjate Erakonna asutajaid ja 1990—94 selle esimees, kuulunud ka Eesti Keskerakonda ja Arengu-

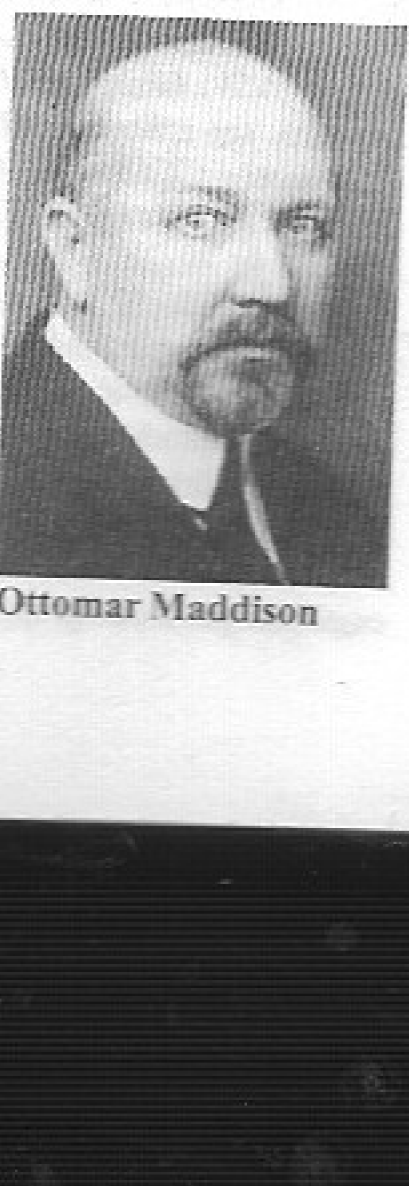

August Maasik

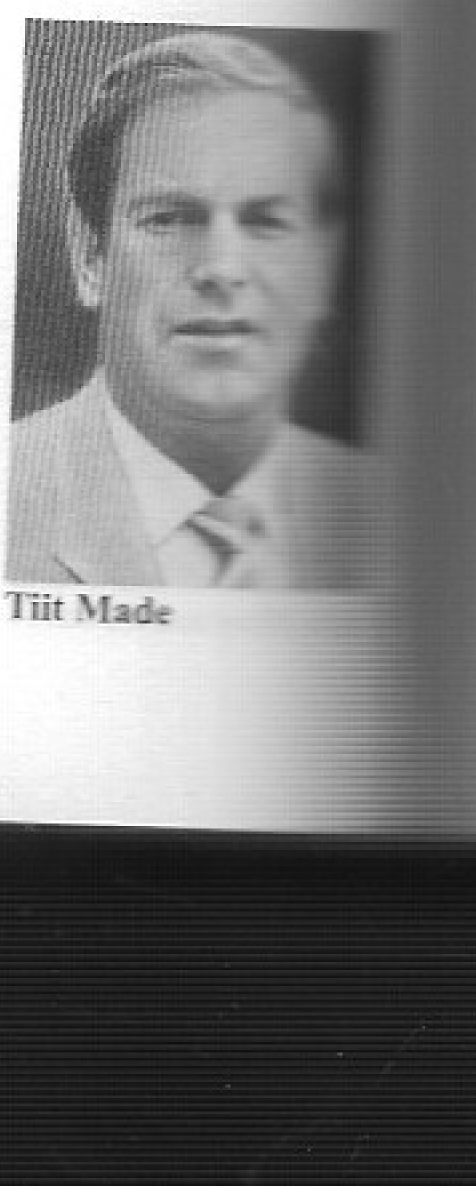

Einar Maasik

Elsa Maasik

Maie Maasik

Vambola Maavara

Ottomar Maddison

Tiit Made

parteisse. 1990—92 EV Ülemnõukogu, 1992—99 Riigikogu liige. Avaldanud monograafiaid, art-te kogumikke ja õppematerjale. **T:** *Imperialistlik integratsioon* (1974), *Tänapäeva kapitalism* (1981), *Rahvusvahelised organisatsioonid* (1985), *Mu Isamaa* (Hämeenlinna, 1988), *Eesti ärkab ja võitleb* (Stockholm, 1988), *Eesti tee* (Stockholm, 1989), *Kansa tahtoi* (Helsinki, 1991).

Madi, *Enn* (25. X 1943 Tartu), koreograaf-lavastaja, rahvatantsupedagoog. Lõpetas 1968 saksa filoloogina TRÜ ning ENSV Rahvaloomingu Maja tantsujuhtide kursused. Töötanud Tartus saksa keele õpetajana. Asutanud 1970 EPA tantsuansambli „Tarbatu", olnud a-ni 1997 selle kunstiline juht, a-st 1995 juhib Tartu tantsukooli. Olnud üliõpilaspeo Gaudeamus '95 pealavastaja ja kunstiline juht ning üldtantsupeo (1999) üldjuhte. ENSV tnl. kunstitegelane (1989). U. Toomi aastapreemia 1996.

Madisson (M a d i s o n), *Julius* Martin (23. VIII 1898 Paju v. — 10. VI 1969 Tartu), ajaloolane ja pedagoog, *mag. phil.* (1925), ajalooknd. (1946). Lõpetas 1925 TÜ. Töötas a-st 1919 ajalooõpetajana, oli 1940—41 ja a-st 1944 TRÜ õppejõud (1945—52 üldajaloo kateedri juh.). Osales gümnaasiumi ja ülikooli ajalooõpikute koostamises ja toimetamises. Uuris pms. Tartu ülikooli professorite inst-i ajalugu, algatas ajaloo oskussõnastiku koostamise. **T:** *Karl Lamprechti ajalooteaduse mõiste* (1925, magistritöö).

Madissoo, *Harry* (4. VII 1924 Paide), loomaarstiteadlane, veterinaariadr. (1960, Hannoveri loomaarstiülikool). Läks 1944 Saksamaale ja 1951 USA-sse. Töötas 1952—57 New Yorgis Cornelli ülikooli meditsiinikolledži uurimisassistendina. Lõpetas 1958 Saksamaal Hannoveri loomaarstiülikooli. Olnud 1960—64 New Brunswickis firma *E. R. Squibb & Sons* meditsiiniuuringute inst-i teadur ja vanemteadur, 1965—82 Syracuse'is firma *Bristol-Myers Squibb Co.* toksikoloogiaosk-a ning 1982—93 samas toksikoloogia ja patoloogia osk-a dir. Uurinud uute ravimite ohutust. Avaldanud toksikoloogia-, füsioloogia-, farmakoloogia- ja patoloogiaalaseid uurimusi.

Magnus (26. VIII 1540 — 28. III 1583), Oldenburgi soost Holsteini hertsog, Taani kun-a Christian III poeg, 1560—78 Saare-Lääne ja 1560—83 Kuramaa piiskop, 1570—78 Liivimaa kuningas. Saare-Lääne ja Kuramaa piiskopkonna ostis 1559 ning andis M-e valdusse tema vend Taani kun. Frederik II. 1560 tuli M. Saaremaale, sai enda võimu alla ka sealsed orduallad ning ostis Tallinna piiskopi tiitli. 1563 andis M. Kuressaarele linna õigused. Liivimaa kun-a tiitli sai ta Ivan IV-lt, pärast seda, kui ta oli 1569 temaga sidemed loonud. 1573 abiellus M. tsaari õetütre Maria Vladimirovnaga, 1570—77 tegi ta katseid vallutada Vene väe abil kogu Liivimaad. Poola kun-a Stefan Batoryga sidemete sõlmimine halvendas M-e suhteid Ivan IV-ga ning ta minetas kõik oma Eesti alal asunud valdused. 1578 siirdus ta oma Piltene (Kuramaa) piiskopkonda ning andis selle Poola kun-a kaitse alla.

Mahlapuu, *Jaan* (11. XI 1894 Valga — 20. VII 1917 Riia), hävituslendur. Lõpetas I maailmasõja ajal (1916) Pihkvas lennukooli ja saadeti Riia rindele. Tulistas seal alla 5 Saksa lennukit ja oli seega esimene eestlasest õhuäss. Ühe õhulahingu pidas Riia linna kohal (10. III 1917) linnaelanike silme all, selle võiduka lõpetamise eest autasustati teda Georgi risti III järguga ja ta valiti Riia aukodanikuks. Hukkus lennuõnnetuses.

Maibach [*maibahh*], *Karl Ludwig* (1. XI 1833 Haljala — 28. I 1889 Simferopol), maalikunstnik. Õppis 1855—59 (vaheaegadega) vabakuulajana Peterburi KA-s, a-st 1861 Genfis A. Calame'i ja F. Diday juures ning 1866 Münchenis. Käis vahepeal (1860) Heidelbergi ülikoolis kunstiajaloo loengutel. Reisis Lääne-Euroopas ja Lähis-Idas. Pöördus 1874 tagasi Peterburi, sai 1876 seal KA-s vabakunstnikuks. Kuulus J. Köleri sõbrana Peterburi patriootide ringi; sõitis Krimmi, et korraldada J. Kölerile kuuluva Kuntaugani mõisa müüki, ja suri seal. Lõi romantilisi maastikumaale mägedest („Tirooli maastik", 1880) ja Eesti-ainelisi looduspilte („Pühajärve kallas", „Rukkivedu" ja „Vaade Võru linnale", kõik 1887). **B:** V. Erm. *Lähtemeistrid*. Tln., 1984

Maide, *Jaan* (30. V 1896 Vana-Kariste v. — 10. VIII 1945 Moskva), sõjaväelane ja sõjaajaloolane, kindralmajor (1944). Võeti 1915 I maailmasõtta, lõpetas 1916 Kiievi lipnikekooli, teenis 1917—18 Läti kütipolgus. Vabadussõjas oli 6. jalaväepolgu rooduülem. Lõpetas 1923 Kindralstaabi kursused. 1925 määrati Kindralstaabi I osk-a ülema kt-ks, kujundas (koos J. Orasmaaga) Kaitseliidust massiorg-i. Määrati 1934 Tapale 1. soomusrügemendi ülema kt-ks, 1939 4. diviisi ülemaks. Saksa okupatsiooni ajal oli Eesti politsei- ja omavalitsuse ülema abi ja Omakaitse peavalitsuse ülema abi. O. Tiefi valitsus (sept. 1944) kinnitas ta kindralmajoriks ja Eesti sõjaväe ülemjuh-ks. Olnud (1929 või 1930 ja 1935—39) ajakirja „Kaitse Kodu!" toim. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1944, lasti maha Butõrka vanglas. M. on enim aumärke (ka välismaiseid) saanud Eesti ohvitsere. Vabadusristi II liigi 3. järk. **T:** *Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918—1920* (1933), *6. jalaväepolk Vabadussõjas 1918—1920* (1938).

Maidre, *Ines* (22. XII 1958 Pärnu), organist. Lõpetas 1982 klaveri- (B. Luki kl.) ja orelialal (H. Lepnurme kl.) TRK. Täiendanud end 1989—91 Pariisis D. Rothi juures ja mitmetel meistrikursustel (L. Krämer, M. Häselböck). Esinenud soolokontsertidega Eestis ja välismaal (sh. Londonis *Westminster Abbey*'s ja Pariisis *St. Sulpice*'i kirikus). Esitanud erinevate aegade muusikat, ka nüüdisaegset, eelisvaldkond on prantsuse muusika. Olnud eesti oreliteoste esmaettekandja. Esinenud sümfooniaorkestri solistina (Poulenci ja A. Kapi orelikontserdid). Teinud salvestusi mitme riigi raadiole ja heliplaadifirmadele (laserplaadid R. Tobiase ja A. Marguste oreliteostest). 1991 Versailles' organistide võistlusel *Île-de-France* I preemia. A-st 1992 elab ja töötab Norras.

Maim, *Nikolai* (26. II 1884 Tartu — 10. I 1976 Orangeburg, New Yorgi osariik), õigusteadlane. Lõpetas 1909 Moskva ülikooli. Omandas 1915 Tartu ülikoolis *mag. jur.* ja 1928 TÜ-s *dr. jur.* kraadi. Oli 1919—24 TÜ-s riigiõiguse prof-i kt., 1924—28 erakorraline prof. ja 1928—44 korraline prof., 1919—24, 1931—35 ja 1937—40 ühtlasi õigusteaduskonna dekaan. 1944 emigreeris. **T:** *Парламентаризм и суверенное государство* (1927), *Parlamentarism ja fašism* (1929), *Völkerbund und Staat* (1931—32), *Administratiivprotsess* (1933), *Staat und Weltorganisation* (1948).

Maimets, *Toivo* (29. XII 1957 Tartu), molekulaar- ja rakubioloog, filosoofiadr. molekulaarbioloogia alal (1991). Lõpetas 1980 TRÜ. Töötanud samast aastast sealsamas (1980—86 teadur, a-st 1992 rakubioloogia prof., 1993—95 bioloogia-geograafiateaduskonna dekaan, 1995—98 teadusprorektor, a-st 1999 TÜ molekulaar- ja rakubioloogia inst-i juh.) ja 1986—92 Eesti Biokeskuses. Olnud 1985—89 Inglismaal Marie Curie Memoriaalfondi uurimisinst-s külalisteadur. Uurinud bakteriaalse valgusünteesi molekulaarseid mehhanisme (eri ribosoomivalkude osa peptidüültransferaasses reaktsioonis), rakkude normaalset arengut võimaldavaid ning kasvajaid tekitavate häirete molekulaarseid protsesse. **T:** Escherichia coli *ribosoomi peptidüültransferaasse tsentri valkude uurimine. Valgu L 16 roll* (1984), *Studies on human oncoprotein p53* (1991), *Molekulaarne rakubioloogia* (1999).

Maimussov, *Vjatšeslav* (24. IX 1946 Tallinn — 24. VII 1995 Tallinn), tantsija ja tantsupedagoog. Lõpetas 1967 Leningradi koreograafiakooli. Tantsis 1967—68 Novosibirski ooperi- ja balletiteatris, oli 1968—80 „Estonia" solist, töötas 1980—87 ENSV Rkl. Filharmoonias. Oli võrdselt tugev nii klassikalises, modern- kui ka estraaditantsus. Õpetanud Tallinna Koreograafiakoolis, TPÜ-s, Filharmoonia estraadistuudios jm. ENSV tnl. kunstnik (1976). **O:** Sulane (Tubina *Kratt*), Siegfried ja Désiré (Tšaikovski *Luikede järv* ja *Uinuv kaunitar*), don José (Bizet' ja Štšedrini *Carmen*, 1969), Mercutio ja Romeo (Prokofjevi *Romeo ja Julia*), Poeg (Prokofjevi *Kadunud poeg*), Caesar (Lazarevi *Antonius ja Kleopatra*), Anselm (Sumera *Anselmi lugu*).

Maiste, *Armas* (9. III 1929 Tallinn), džässpianist. Õppis klaverierialal TK-s (A. Lemba kl.). Põgenes 1944 Rootsi, jätkas klaveriõpinguid a-ni 1949 Stockholmi konservatooriumis. A-st 1950 elab Kanadas. Töötanud pianistina 1958—86 Montreali raadio kergemuusikaorkestris ja 1958—82 ka Montreali sümfooniaorkestris ning 1969—84 balletitrupi *Grandes Balletts Canadiennes*'i juures. Lõpetas 1972 pianisti ja heliloojana McGilli ülikooli muusikateaduskonna. A-st 1994 olnud Toronto Eesti Kontserdibüroo esimees. Juhatanud Kanada kõrgkoolides džässmuusikakursusi, osalenud Montreali raadio džässialastes sarisaadetes, esinenud solistina (ka Eestis).

Maiste, *Juhan* (10. VIII 1952 Kehra), kunstiajaloolane, *dr. phil.* kunstiteaduse alal (1995). Lõpetas 1976 TRÜ. Täiendanud end Roomas, Stockholmis ja Helsingi ülikooli juures. Töötanud 1975—90 „Eesti Ehitusmälestistes" ja olnud a-st 1986 EKA õppejõud (a-st 1996 prof.). Uurinud Eesti mõisaarhitektuuri, klassitsistlikku ehituskunsti ja Tallinna vanalinna. Tegelnud muinsuskaitsega. Sai 1996 K. Raua preemia ja Balti Assamblee teadusauhinna. **T:** *Die Renaissance in Tallinn* (1994, Helsingi), *IX kvartal. Vanalinn Tallinn* (1995, koos T. Böckleriga), kirjandusliku ainekäsitlusega *Ajan sydämessä* (1993) ja *Linnoissa kreivien. Viron kartanoita ja kartanokulttuuria* (1995, mõlemad Helsingi), *Eestimaa mõisad* (1996), *Johann Wilhelm Krause. Kunstnikust arhitektiks* (1999, koos H. Hiiopi, K. Polli ja M. Raismaga).

Maiste, *Teo*-Endel (28. II 1932 Võru), laulja (bass) ja pedagoog. Lõpetas 1962 lauluerialal (J. Siimoni kl.) TRK. Olnud 1960—65 „Vanemuise" ja a-st 1965 „Estonia" teatri ooperisolist, a-st 1970 ühtlasi TRK lauluõppejõud (a-st 1984 dots.); õpilasi: H. Miilberg, T. Mürk, J.-W. Sibul, T. Toomast. Osalenud vokaalsümfooniliste suurvormide ettekandeis (Bachi „Johannese passioon", Haydni „Aastaajad", Beethoveni IX sümfoonia). Laulnud välismaal (Soomes, Rootsis, Itaalias, Prantsusmaal, Poolas). Paistnud silma mahlaka hääle meisterliku valitsemisega. Salvestanud heliplaate. ENSV rahvakunstnik (1976). G. Otsa preemia 1977, muusikateatri aastapreemia 1987. **O:** Mölder (Dargomõžski *Näkineid*), Parun Ochs (R. Straussi *Roosikavaler*), Cyrano (Tambergi *Cyrano de Bergerac*), Boriss, Hovanski (Mussorgski *Boriss Godunov* ja *Hovanštšina*), Philipp II ja Suurinkvisiitor (Verdi *Don Carlos*).
B: *Vastab Teo Maiste*. — Teater, Muusika, Kino, 1983, 9.

Maitla (a-ni 1934 Mathiesen), *Paul* (27. III 1913 Kärkna — arvat. 10. V 1945 Tšehhimaa), sõjaväelane, *SS-Sturmbannführer* (1945). Lõpetas 1938 sõjakooli, saadeti Valka 3. üksikusse jalaväepataljoni, 1940 määrati 22. Eesti territoriaallaskurkorpuse rühmaülemaks; 1941. a. juunis läks üle sakslaste poolele, oli mitmes sõjavangilaagris, vabanes 1941, astus 1942 eesti leegioni, saadeti Dębicasse (Lõuna-Poola) väljaõppele. 1943—44 osales Idarindel peetud lahingutes (Neveli ja Narva piirkonnas, Sinimägedes), evakueerus haavatuna Saksamaale; jätkas 1945 rügemendiülemana. 1945. a. mais võeti koos oma sõduritega Tšehhimaal kinni ja arvat. lasti maha. Rüütliristi kavaler.
B: V. Pinn. *Sinimägede sangar: Rüütliristikandja major Paul Maitla*. Haapsalu, 1998.

Majak, *Jüri* (26. IV 1961 Tallinn), matemaatik, matemaatikadr. (1993). Lõpetas 1984 TRÜ rakendusmatemaatika erialal. Täiendanud end Kopenhaagenis (1994). Olnud 1987—92 EPMÜ ja a-st 1992 TÜ õppejõud (a-st 1994 rakendusmatemaatika inst-i dots.). Uurimusi konstruktsioonide optimeerimise ja komposiitmaterjalide mehaanika kohta. **T:** *On optimal orientation of nonlinear elastic orthotropic materials* (koos J. Lellepiga). — Journal of Structural Optimization, 1997, 14; *Optimal material orientation of non-linear orthotropic materials* (koos J. Lellepiga). — Mechanics of Composite Materials, 1999, 3.

Makarov, *Mihhail* Georgijevitš (15. VI 1922 Narva), filosoof, filosoofiadr. (1968, Leningradi ülikool). Lõpetas 1950 Leningradi ülikooli. Oli 1950—71 TRÜ õppejõud (1960—66 ja 1968—71 filosoofiakateedri juh., a-st 1970 prof.), 1971—72 TPI prof., a-st 1972 NSVL TA (hiljem Venemaa TA) Peterburi filosoofiakateedri prof. Uurimusi nähtuste eesmärgilisuse, dialektika kategooriate süsteemi, teleoloogia olemuse ja filosoofia aine muutumise kohta läbi aegade. **T:** *Materialistliku dialektika kategooriad* (1963, ²1973), *Категория „цель" в домарксистской философии* (1973), *Категория „цель" в марксистской философии и критика телеологии* (1977), *Развитие понятия предмета философии в истории его учений* (1982), *Сложность и вариативность категорий диалектики* (1988).

Maksolly [-*li*], õieti Maximilian Feichter (1884 Tallinn — 9. IX 1968 Rio de Janeiro), maalikunstnik. Sai üldhariduse Tallinna Peetri reaalkoolis, lõpetas 1909 Peterburis A. Stieglitzi kunsttööstuskooli. Elas a-st 1917 Venemaal, restaureeris seinamaalinguid ja maalis portreid. Tuli 1923 Eestisse, kus sai tuntuks pealiskaudsete, kuid efektsete Vabadussõjaaineliste lahingumaalidega („Paju lahing", 1926) ja sõjaväelaste (J. Kuperjanovi, J. Laidoneri) portreedega. A-st 1929 töötas mitmel pool Euroopas ja Ameerikas (põhil. Brasiilias) portretistina.

Malama, *Varvara* (õieti Barbara) (9. VI 1870 Nice, Prantsusmaa — 8. VI 1939 Tallinn), laulupedagoog. Õppis laulmist Peterburi konservatooriumis, täiendas end Itaalias. Esines enne I maailmasõda ooperilauljana (Venemaal, Itaalias ja Austrias), andis eratunde. Elas a-st 1920 Eestis, asutas siin eralaulustuudio, mis tegutses a-ni 1939. Õpilasi: M. Korjus, G. Taleš, V. Nelus.

Maldųtis, *Klaudia* (14. VIII 1910 Tallinn — 5. IV 1995 Tallinn), baleriin ja karaktertantsija. Õppis tantsu R. Olbrei „Estonia" õpperühmas, oli 1926—44 „Estonia" balletisolist. Head sünnipärased eeldused, tantsutehnika ja näitlejaanne aitasid M-l saada teatri priimabaleriiniks. Põgenes 1944 Rootsi, 1947—94 elas Buenos Aireses (Argentinas) ja a-st 1994 taas Tallinnas. Esines Argentinas koos abikaasa K. Kõksiga mitmes kontsertansamblis. **O:** Myrtha ja Giselle (Adami *Giselle*), Odette (Tšaikovski *Luikede järv*), Flora (Drigo *Flora ärkamine*), Tao-Hoa (Glieri *Punane moon*).

Malin, *Ilmar* (16. I 1924 Tartu — 15. III 1994 Tallinn), maalikunstnik. Osales 1943 II maailmasõjas Soome sõjaväes, seejärel 1944—45 Saksa sõjaväes. Sattus sõjavangi, oli a-ni 1948 Siberis vangilaagris. Lõpetas 1954 ERKI. Oli 1955—73 (vaheajaga) Tartu Kunstikooli ja 1988—92 TKÜ õppejõud. Pärast Stockholmis viibimist (1966) viljeles sürrealismi, võttis aluseks mikro- ja makromaailma kujundid.

Vjatšeslav Maimussov

Juhan Maiste

Teo Maiste

Paul Maitla

Klaudia Maldutis

mida on esitanud sümbolistlik-abstraktsetena („Kustuv päike", 1968; „Lemmes", 1972) ja ka automatismi meetodil (joonistuste sari „Nolens volens", 1971–78). 1990. a-il lõi sürreal. assamblaaže ja installatsioone (eksponeeritud Ajaloo Inst-i galeriis retrospektiivsel näitusel „Organon", 1994). K. Raua preemia 1993. **T:** Lagle Israeli portree (1957), Kesk-Aasia-teemaline maalisari (1961), *Torutont* (1965), *Sillad* (1971), *See sfäär* (1977), *Torn* (1979), *Torni vaikus* (1984).
B: *Ilmar Malin.* [Koost. A. Kaalep, T. Luuk.] Tln., 1988.

Mallene, *Endel* (26. II 1933 Viljandi), kirjandusteadlane ja tõlkija. Lõpetas 1957 TRÜ ajakirjanduse erialal. Töötas 1957–59 ajakirja „Keel ja Kirjandus" vastutava sekretärina, 1959–64 ER-is toim-na, 1964–69 ajalehe „Sirp ja Vasar" kirjandusosk. juh-na ja 1977–93 Eesti Kirjanike Liidu konsultandina, seejärel olnud vabakutseline. Käsitlenud luulet, proosat, lastekirjandust ja tõlkeprobleeme. Avaldanud aastarmt-t „Эстонская литература" (1973–87, kaasautoritega), koostanud aastarmt-t „Kirjanduse jaosmaa" (1978–92), eesti nüüdisproosa kogusid soome, vene, saksa, inglise ja slovaki keeles, välis-eesti novelliantoloogia „Keerdkäigustik" (1993) ja arvustuste kogumiku „Kriitiku päevik" (1973). Eestindanud soome keelest M. Waltari, V. Linna, V. Meri, J. T.-T. Mannerkorpi, P. V. Holappa, H. Salama, E. J. Säisä jpt. teoseid. J. Smuuli preemia 1978. **T:** *Soome lühiproosat Harald Lepiku eestinduses* (1977), *Estonian literature in the early 1970s... authors, books and trends of development* (1978).

Malm, *Carl* Eduard (22. II 1837 Tallinn – 14. I 1901 Rapla), rootsi-saksa päritolu vaimulik ja kirjamees. Õppis 1856–60 Tartu ülikoolis, esialgu filoloogiat, hiljem teoloogiat. Töötas 1854–56 ja 1860–64 koduõpetajana, oli a-st 1864 Rapla pastor ja a-st 1878 Lääne-Harju praost. Avaldas laulu- ja jutukogu „Vana ja Uut, Eestirahva ajaviiteks" (1870) ning koolilugemiku „Laulud ja Loud" I–III (1874–84). Oli varaseimaid uue kirjaviisi propageerijaid, tõstis J. W. von Goethe, F. von Schilleri ja H. Heine ballaadide ning I. Krõlovi valmide originaalilähedaste, sõnavararikaste ja värsitehniliselt sujuvate eestindustega eesti luuletõlke taset. Avaldanud ka vaimulikke luuletusi („Sada vaimulikku laulu, kirikus ja kodu laulda", 1894).

Malm, *Harry* Aleksander Fritz (22. VI 1897 Tallinn – 17. IX 1967 Stockholm), fotokunstnik. Töötas 1921–34 Eesti Telegraafi Agentuuri reklaamiosk. juh-na, 1934 rajas Tallinnasse reklaamibüroo. Läks 1944 Rootsi. Oli Tallinna Fotoühingu (1928) ja Tallinna Fotoklubi asutajaid (1933) ning Eestis I rahvusv. fotonäituse organiseerijaid (1926), ajakirja „Fotokunst" (1930–31) ja „Eesti Foto Almanaki" (1926–32) toim. ning „Fotograafia oskussõnastiku" (1931–32) koostajaid. Meelisteemad loodus ja eestlaste eluolu nii linnas kui ka maal. Pidas Riigi Kõrgemas Kunstikoolis jm. fotograafiaalaseid loenguid. Sai 1928 Eesti-Soome fotovõistlustel 3. koha. 1926–30 Tallinna Meestelaulu Seltsi juh. Valiti 1965 Eesti Fotoklubi (Stockholm) auliikmeks.

Mait Malmsten

Rein Malmsten

Malmsten, *Franz* (6. XI 1905 Narva – 6. II 1967 Tallinn), näitleja, Hugo M-i vend, Rein M-i isa. Töötas 1925–37 Narva Teatris ja 1937–67 Tallinna Draamateatris. Esines ka operetis ja mängis filmis („Tagahoovis"). Mitmekülgne karakternäitleja, tema mängitud kõrvalosadki paistsid silma värvika rahvaliku lopsakuse poolest. ENSV tnl. kunstnik (1964). **O:** Adam (Zelleri *Linnukaupleja*), Piibeleht ja Vestmann (Vilde *Pisuhänd*), Trei (Lutsu *Tagahoovis*), Juss ja Sauna-Madis (Tammsaare ja Särevi *Vargamäe*), Alfred Doolittle (Shaw' *Pygmalion*), Jürka (Tammsaare ja Panso *Inimene ja jumal*), Jurnas (Smuuli *Kihnu Jõnn*). – Ka tema abikaasa Eva Meil (11. IX 1917 Tallinn) on näitleja; mängis 1937–41 ja 1944–49 Tallinna Draamateatris ja 1949–75 „Estonias".

Malmsten, *Hugo* (7. XI 1907 Narva – 26. XI 1991 Tallinn), näitleja ja laulja, Franz M-i vend. Õppis laulmist A. degli Abbati juures ja 1936–41 TK-s. Mängis 1924–28 ja 1931–34 Narva Teatris, 1928–30 „Ugalas", 1930–35 (vaheajaga) „Endlas", 1936–44 Tallinna Töölisteatris ja 1944–71 „Estonias". ENSV tnl. kunstnik (1968). **O:** Nipernaadi (Gailiti ja Särevi *Nipernaadi ja aastaajad*), Rätsep Õhk (Kitzbergi ja Oja *Rätsep Õhk*), Edvin ja Feri (Kálmáni *Silva*), Pickering (Loewe' *Minu veetlev leedi*), kuningas Eefraim I (Vinteri ja Raudmäe *Kiri nõudmiseni*), Teatridirektor (Hervé *Mamzelle Nitouche*).

Malmsten, *Mait* (6. IX 1972 Viljandi), näitleja, Rein M-i poeg, Franz M-i pojapoeg. Lõpetas 1994 näitlejaerialal EMA. Töötanud a-st 1994 Eesti Draamateatris. Mänginud telelavastustes („Wikmani poisid"). **O:** Mordred (Dorsti *Merlin*), Johann Köler (Krossi *Doktor Karelli raske öö*), vürst Zvezditš (Lermontovi *Maskeraad*), Rodolpho (Milleri *Vaade sillalt*), Louis Ironson (Kushneri *Inglid Ameerikas*), Nicholas Nickleby (Dickensi ja Edgari *Nicholas Nickleby elu ja seiklused*), René Gallimard (Hwangi *M. Butterfly*).

Malmsten, *Rein* (6. II 1942 Tallinn – 31. V 1993 Viljandi), näitleja, Franz M-i ja Eva Meili poeg, Mait M-i isa. Alustas teatritööd 1965 Tallinna Draamateatri ja 1966 „Ugala" dekoraatorina, oli 1967–93 „Ugala" näitleja. Mänginud filmides („Võõra nime all", „Bande"). ENSV rahvakunstnik (1990). Parima meesnäitleja aastapreemia 1983. **O:** Dude Lester (Caldwelli ja Kirklandi *Tubaka tee*), Mõškin (Dostojevski ja Pētersonsi *Idioot*), Indrek (Tammsaare ja Satsi *Lunastus*), Nimetu ja Olovernes (Tammsaare *Juudit*), Hulkur (Synge'i *Mäekuru varjus*), Parun (Gorki *Põhjas*), Marssal (Čapeki *Valge katk*), Hitler (Feuchtwangeri ja Undi *Vennad Lautensackid*), mr. Bompas (Shaw' *Kuidas ta valetas Aurora mehele*), Max (Pinteri *Kojutulek*), Miller (Schilleri *Salakavalus ja armastus*).
B: J. Kressa. *Rein Malmsten.* Viljandi, 1995.

Maltenek, *Evald* (9. II 1887 Tsooru – 31. III 1938 Tallinn), tehnoloogiainsener ja soojustehnikateadlane. Lõpetas 1911 Riia Polütehnilise Inst-i, töötas 1912–14 Tallinna Linna Elektrijaama juh-na. Oli Tallinna Tehnikumi asutajaid ja 1919–21 õppejõud ning 1929–36 elektrotehnika osk-a juh., 1929–35 ühtlasi Riigi Katsekoja soojustehnikalabori juh., 1936–38 Tallinna Tehnikainst-i prorektor, jõumasinate ja soojusmajanduse prof. ja soojustehnikalabori juh. Eesti Rahvusliku Jõukomitee liige. Põlevkivienergeetika rajajaid. Uurimusi soojusmajanduse ja inseneriharidusc alalt. Koostanud füüsikaõpikuid ja raadiokäsirmt-id.

Guido Mamberg

Ülo Mander

Mamberg, *Guido* (4. IX 1895 Kaalepi mõis, Albu v. — 3. X 1954 Tallinn), tarbegraafik. Õppis 1912—14 Tallinnas Eesti Kunstiseltsi joonistuskursustel, lõpetas 1915 Tallinna kaubanduskooli (kaubandusgraafika õpetaja T. Ussisoo). Osales I maailmasõjas. Õppis 1919—23 vabakuulajana Kopenhaageni KA-s ning reklaami- ja rakendusgraafikakursustel. M. on Eesti kunstilise reklaami rajajaid. Kujundas reklaamiplakateid, kauba- ja firmamärke, pakendeid, diplomeid, ajalehti, vaateakende ja kinode valgusreklaami ning tööstus- ja põllum-näitusi. Esindas 1929 Eestit Berliini reklaamialasel maailmakongressil.

Mamontov, *Sergei* (1. X 1877 Moskva — 30. XII 1938 Tallinn), pianist. Õppis 1896—98 klaverierialal Moskva konservatooriumis, lõpetas 1901 samal alal Peterburi konservatooriumi. Oli 1901—06 Moskva Filharmooniaühingu klaveriõpetaja ning 1906—20 Suures Teatris orkestrant, repetiitor ja ajuti dirigent. Emigreeris 1920 Eestisse. Töötas 1923—32 „Estonias" repetiitorina ning mitmes erastuudios (sh. V. Malama laulustuudios) kontsertmeistrina, a-st 1924 oli ühtlasi TK-s ooperiklassi õppejõud. Tegutses ka dirigendina. Tema algatusel asutati 1935 Tallinnas Vene Muusika- ja Teatriühing (oli selle esimees). **B:** M. Kraav. *Sergei Mamontov.* — „Estonia" laluteatri rajajaid. Tln., 1981.

Mandel, *Mati* (11. VI 1945 Tartu), arheoloog, *mag. phil.* (1992). Lõpetas 1972 TRÜ ajalooteaduskonna. Töötanud a-st 1972 Eesti Ajaloomuuseumis, algul teadurina, a-st 1973 vanema ajaloo osk-a juh-na. Uurinud muinasaja mõõku ja sõjanuge, Läänemaa ja Lääne-Harjumaa asustusajalugu ja muinasaja kultuuri. Kaevanud kivikalmeid (sh. Kaseküllas, Kirblas, Kõmsis, Lihulas, Maidlas ja Taeblas). Uurinud Lihula piiskopilinnust ja Keila väikelinnust. **T:** *Läänemaa esiajalugu* (1993), *Sõjalõpu sündmused Keila ümbruses* (1994).

Mander, *Ülo* (11. I 1954 Tartu), loodusteadlane (maastikuökoloog), bioloogiaknd. (1983). Lõpetas 1977 füüsilise geograafia erialal TRÜ. Täiendanud end Kielis (1985—86), Linköpingis (1992), Lundis (1992, 1993, 1994) ja Norra Põllum-ülikoolis (1998). Töötanud 1977—91 EPA-s (a-st 1986 dots.) ja a-st 1992 TÜ-s õppejõuna (a-st 1992 loodusgeograafia ja maastikuökoloogia prof., 1991—98 TÜ geograafia inst-i juh.). Eesti Maastikuökoloogia Assotsiatsiooni juhatuse esimees (a-st 1998), Rahvusv. Ökotehnoloogia Ühingu juhatuse liige (a-st 1992), Euroopa Looduskaitse Keskuse juhatuse liige (a-st 1992) ning mitme rahvusv. erialaühenduse täisliige. Uurinud pikaajalisi maastikustruktuuri muutusi ja nende mõju maastike aineringlusele, biogeenide aineringet põllum. valgalades, puhastuslodude jt. tehis- ning poollooduslike märgalade kasutamist heitveepuhastuses ning raskmetallide levikut saastekollete (teede, lennuväljade) piirkonnas. **T:** *Kompensationstreifen entlang der Ufer und Gewässerschutz* (1989), *Формирование агроландшафтов и охрана окружающей среды* (1995, koos V. Jatsuhnoga), *Ecological engineering in Central and Eastern Europe* (1997, koos W. J. Mitschiga), *Human impact on rural landscapes in Central and Northern Europe* (1998, koos R. H. G. Jongmaniga), *Consequences of land use changes* (2000, koos R. H. G. Jongmaniga), *Landscape perspektives of land use changes* (2000, koos R. H. G. Jongmaniga).

Malle Mandre

Mandre, *Malle* (10. IX 1938 Tartu), ökofüsioloog, bioloogiaknd. (1971). Lõpetas 1962 TRÜ. Töötanud 1962—64 TRÜ taimefüsioloogia ja biokeemia kateedris ning 1967—90 Eesti TA Tallinna Botaanikaaias (1972—82 vanemteadur, 1982—90 ökofüsioloogia ja fütoimmunoloogia laboratooriumi juh.), olnud a-st 1990 TPÜ Ökoloogia Inst-s ökofüsioloogia osk-a juh., a-st 1998 EPMÜ Metsandusliku Uurimisinst-i ökofüsioloogia osk-a juh. A-st 1979 vanemteaduri kutse. Uurimisvaldkonnad on ökofüsioloogia (biootiliste ja abiootiliste tegurite mõju taimedes toimuvate füsioloogilis-biokeemilistele reaktsioonidele), taimede immuniteet ja antropotolerantsus ning metsaökosüsteemide dünaamika sõltuvus keskkonna saastamisest; tegelnud ka nn. kasvuhoonegaasidega. Juhendanud a-st 1982 Kunda ja Kohtla-Järve piirkonna ökoloogilise seisundi uuringuid. Teinud 1987—97 koostööd Poola TA Keskkonnauuringute Inst-ga, oli 1987 uurimistöödel USA laboratooriumides. **T:** *Dust pollution and forest ecosystems* (autoreid ja koostaja). — A Study of Conifers in an Alkalized Environment, 3 (1995); *Pigment changes in Norway spruce induced by dust pollution* (koos L. Tuulmetsaga). — Water, Soil and Air Pollution, 1997, 94; *The partitioning of carbohydrates and biomass of leaves in* Populus tremula *L. canopy* (koos H. Tulluse ja Ü. Tammega). — Trees, 1998, 12.

Heino Mandri

Mandri, *Heino* (11. IX 1922 Kohtla-Järve — 3. XII 1990 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1946 Rkl. Draamastuudio erikl-i. Oli 1941—48 (vaheajaga) „Estonia", 1954—58 „Ugala", 1958—66 ja 1975—90 Eesti Draamateatri ning 1966—75 ENSV Rkl. Noorsooteatri näitleja. Meisterlik sõnakasutaja, tõlgendas lavakuju täpse sisemise tunnetusega ja peene stiilitajuga, mäng oli dünaamiliselt teatraalne. Mänginud palju filmides („Mis juhtus Andres Lapeteusega?", „Metskapten", „Aeg elada, aeg armastada", „Pihlakaväravad") ja telelavastustes („Öisel merel", „Kala neljale"), tuntud raadiohääl. Oli pol. põhjustel 1948—54 Kirovi obl-s vangilaagris. ENSV rahvakunstnik (1986). ENSV rkl. preemia 1982. **O:** Osvald ja Werle (Ibseni *Kummitused* ja *Metspart*), Don Carlos (Schilleri *Don Carlos*), Willy Loman (Milleri *Proovireisija surm*), Kreutzwald (Undla-Põldmäe *Viru laulik ja Koidula*), Eugen Jannsen (Krossi *Pöördtoolitund*), Jaak (Kitzbergi *Tuulte pöörises*), Vöörman (Kruusvalli *Vaikuse vallamaja*). **B:** *Vastab Heino Mandri.* — Teater. Muusika. Kino, 1986, 9.

Igor Mang

Jaan Manitski

Mang (a-ni 1987 Smirnov), *Igor* (15. VI 1949 Tallinn), astroloog. Õppis 1970—72 TPI-s, lõpetas 1977 Olustvere Põllum-tehnikumi mesinduse alal ja töötas a-ni 1981 mesinikuna, õppis 1987—90 EELK Usuteaduse Inst-s. Oli 1991—94 Eesti Tööstus-Kaubanduskoja presidendi nõunik. Astroloogiat hakkas õppima 1971 Eesti Astroloogide Seltsi (asut. 1928) liikme V. Savendi (srn. 1984) ja 1972 ka seltsi esimehe A. Peebu (srn. 1984) juures. A-st 1989 tegutsenud vabakutselise astroloogina. Pidanud a-st 1984, kui Eestis üldis huvi alternatiivsete ideoloogiate vastu, üle 500 astroloogia-, loodusfilosoofia- ja traditsioonilise ühisk-aõpetuse alase loengu. Avaldanud a-st 1986 ajakirjanduses astroloogilisi ennustusi, osalenud a-st 1990 A. Keyserlingi korraldatud loodusfilosoofia suvekoolides ja jätkanud tema algatatud pööripäevariituste korraldamist. Korraldab a-st 1982 astroloogiakursusi. Eesti astroloogiaühingu

Ilmari Manninen

„Chiron" auliige (1991). **T:** *Riigi sünd ja surm läbi astroloogilise sümboolika* (1998).

Mango Hans, vanemas eas võttis perekonnanimeks Thal (u. 1713 Urvaste – 11. VII 1780 Urvaste), hernhuutlik kirjamees. Oli Urvastes köstrikooliõpetaja ja a-st 1758 köster. Tõlkis eesti keelde u. 60 vennastekoguduse laulu, J. Arndi (1555–1621) pietistliku teose „Neli raamatut tõelisest kristlusest" jm. hernhuutlikke rmt-id, mis liikusid käsikirjadena Lõuna-Eesti talurahva seas.

Manitski, *Jaan* (7. III 1942 Viinistu k., Kõnnu v.), majandustegelane. Läks koos vanematega 1944 Rootsi. Lõpetas 1968 Göteborgi ülikooli majanduskooli. Töötas 1968–76 kontserni IBM Rootsi esinduses, oli 1976–78 *Industri Finans AB* dir., 1979–89 *Infina AB* peadir., 1992 EV välisminister, 1993–95 Eesti Erastamisagentuuri nõukogu aseesimees, hiljem tegutsenud eraettevõtluses.

Mankin, *Romi* (7. XI 1947 Paistu v.), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1974, kinnit. 1976). Lõpetas 1970 TRÜ. Täiendanud end Leipzigi ülikoolis (1981). Olnud 1974–86 TPI (a-st 1983 dots.) ja a-st 1986 TPÜ õppejõud (a-st 1992 teoreetilise füüsika prof. ja loodusteaduste osk-a juh.). Eesti Füüsika Seltsi asutajaliige. Uurimusi gravitatsiooniteooria ja statistilise füüsika alalt ning ökoloogiliste süsteemide modelleerimise kohta. Kirjutanud kõrgkooliõpikuid („Statistiline termodünaamika", 2 kd., 1993, „Stohhastilised protsessid", 2 kd., 1995, jmt., kõik koos E. Reiteriga).

Manninen, *Ilmari* (2. IX 1894 Viiburi – 14. VI 1935 Helsingi), soome etnograaf, *dr. phil.* (1922). Oli 1922–28 Eesti Rahva Muuseumi dir., 1924–28 ühtlasi TÜ õppejõud (dots.). A-st 1929 Soome Rahvamuuseumi etnograafiaosk. juh. ja Helsingi ülikooli dots. Pani aluse eesti rahvakultuuri alasele uurimis- ja muuseumitööle. Avaldanud põhjapanevaid uurimusi eestlaste ainelise kultuuri ajaloo alalt. **T:** *Etnograafiline sõnastik* (1925, ²1979, Baltimore, ³1993, Tallinn), *Kannud* (1926), *Kindad* (1927), *Eesti rahvariiete ajalugu* (1927), *Soome sugu rahvaste etnograafia* (1929), *Die Sachkultur Estlands* (2 kd., 1931–33), *Suomen suku* III (1934).

Mannov, *Rudolf* (30. X 1922 Kurna v.), põllumajandustöötaja. Oli Harju raj-s 1948–51 „Nõukogude Eesti" ja 1951–89 „Rahva Võidu" kolhoosi esimees. M-i juhtimisel sai „Rahva Võidust" majanduslikult tugev ja heakorrastatud majand. 1962–66 NSVL Ülemnõukogu ja 1975–90 ENSV Ülemnõukogu saadik. Sotsial. töö kangelane (1958), ENSV tnl. põllum-töötaja (1989).
B: K. Raudnask. *Sillad*. Tln., 1984.

Wannteuffel [-toif-], *Peter* August Friedrich krahv von (30. I 1768 Tallinn – 8. V 1842 Ravila), baltisaksa kirjamees. Oli Ravila (Harjumaal), Saksi (Virumaal) jmt. mõisa omanik; tuntud talurahvasõbralikkuse, ebatavaliste huvide ja eluviiside poolest (teda kutsuti hulluks krahviks). Noorena luuletas eesti keeles (talle on ms. omistatud värssdialoog „Üks Ennemuiste Luggu ühhe Warga peäle"), hiljem avaldas talurahva elu ja kombeid kajastava jutukogu „Aiawite peergo walgussel" (1838, ²1839, ³1939) ja karskusteemalise rmt-u „Willem Navi ello-päewad" (1839, ²1922; H. D. Zschokke järgi). Viimane ilmus 1856 E. Lönnroti mugandusena soome keeles. **T:** *Teosed* (1967).

Mansfeld, *Christofer* vanem (maetud 15. X 1710 Tallinnas), kullassepp. Pärit Lübeckist. Oli 1682–1710 Tallinna kullassepaameti meister ja 1703–10 vanem, barokiajastu Eesti võimekaimaid kullassepameistreid. Valmistanud rikkaliku reljeefornamendi ja figuurikompositsiooniga teoseid (sh. liudu ja [illegible]). Säilinud on suur laegas, joogikann ja [illegible].

Mara (a-ni 1773 Schmeling), *Gertrud Elisabeth* (23. II 1749 Kassel – 20. I 1833 Tallinn), saksa laulja (sopran), Euroopa 18. saj. silmapaistvaimaid lauljaid. Õppis algul viiulimängu, esines imelapsena Saksamaal, Hollandis, Belgias ja Suurbritannias. Laulmist õppis Londonis D. Paradisi juures. Esines 1766–71 Leipzigis kontserdilauljana, täiendas end J. A. Hilleri juhendamisel. Oli 1771–79 Friedrich II õukonnateatri ja Berliini Kuningliku Ooperi solist (*primadonna*), 1779–84 andis kontserte Prahas, Pariisis, Viinis ja Münchenis. Laulis 1784–1802 Londoni itaalia ooperitrupis, 1789–92 ka Torino ja Venezia ooperiteatris. Erilise menu saavutas solistina Händeli oratooriumides. A-st 1803 elas Venemaal, andis Peterburis ja Moskvas laulutunde. Asus 1815 Tallinna, tegutses laulupedagoogina, korraldas kontserte, asutas 1823 koos J. A. Hageniga saksa lauluseltsi ning algatas eesti laulukoori asutamise.
B: R. Kaulitz-Niedeck. *Die Mara*. Heilbronn, 1929; T. Õun. *Üks Tallinnas kustunud täht. Gertrud Elisabeth Mara (Schmeling)*. – Teater. Muusika. Kino, 1999, 4 ja 7; K. Honolka. *Vana Fritzu primadonna*. – Suured primadonnad. Tln., 1998.

Maramaa (a-ni 1922 Marfeldt), *August* (6. IV 1881 Aakre v. – 26. XII 1941 Kirovi obl.), pedagoog ja omavalitsustegelane. Lõpetas 1902 Tartu õpetajate seminari, töötas seejärel Viljandimaal ja Viljandis õpetaja ning koolijuh-na. Oli 1919–21 ja 1927–39 Viljandi linnapea (arendas linnaehitust), I Riigikogu liige, 1923–27 Viljandimaa Õpetajate Liidu esimees. Küüditati 1941. Avaldanud algkooli matemaatikaõpikuid. **T:** *Rehkenduse ülesannete kogu algkoolidele* (1907, ⁵1919), *Kogu eeskujulise koolimaja põhijoonistuste kavandeid* (Berliin, 1921), *Matemaatika ülesannete kogu* (⁹1934).

Maramaa, *Sulev* (24. VIII 1925 Tartu), sisehaiguste arst, meditsiinidr. (1973). Lõpetas 1950 TRÜ. Olnud Mäksal jsk-aarst, 1960–84 TRÜ teaduskonnasisehaiguste kateedri (a-st 1976 dots.), 1984–91 arstide täiendamise teaduskonna teraapiakateedri ja a-st 1991 kuni pensionile jäämiseni 1995 polikliiniku ja perearstiteaduse õppetooli õppejõud. Uurinud mao limaskesta ureaasiaktiivsuse histotopograafiat (koepaigustust) („Gastroenterology", 1966, 50, USA), algatanud ja juurutanud Eestis kroonilise püelonefriidi ja infektsioos-allergilise müokardiidi diagnoosimise. Avastanud (1972) südamelihase anoksia- (hapnikuvaeguse-) taluvuse olulise suurenemise pärast isheemiahoogu (hiljem tuntud eelkonditsioneerimisena). **T:** *Südamelihase haigused* (1978), *Kardioloogia* I (1979, autoreid), *Nefroloogia* (1985, autoreid), *Arteriaalne hüpertensioon* (1995).

Maran, *Iko* (11. III 1915 Pihkva – 12. XI 1999 Tallinn), lastekirjanik. Lõpetas 1940 TÜ õigusteaduskonna. Töötas 1940–41 ja 1945–51 ER-i kirjandussaadete toimetuses, oli 1953–59 Tallinna Draamateatri ja 1965–71 ENSV Rkl. Noorsooteatri kirjandusala juhataja. Kirjanduslikku tegevust alustas koos B. Lüllega (s. 1921) 1946, nad on kirjutanud Lall Kahase pseud-i all näidendeid („Pähklimägi", 1957, lavastatud 1956; „Puurilind", 1964), noorsoojutustused „Sõbrad" (1949) ja „Vabaduskiri" (1961) ning jutukogud „Pisilugusid Jalukselt" (1956) ja „Tere jälle!" (1958). M. on loonud humoristlikku ja fantaasiaküllast absurdisugemetega lasteproosat („Lauri ja Kaie kummaline matk", 1964; „Kirjud lood", 1970; „Londiste, õige nimega Vant", 1972, J. Smuuli preemia 1974; „Pikk päev", „Jass", mõlemad 1975; „Aga palju kasse!", 1977; „Tuline jäätis", 1978; „Piki ja Tohotiise", 1980; „Kuidas kasvatada lastevanemaid", 1995), värssjutustuse „Läki metsa" (1966, ²1980) ning lastenäidendeid („Tuline jäätis", 1968, lavastatud 1970; „Heinaritsik, kellele meeldis naljatada", 1977, lavastatud 1973). M-i teoseid ise-

loomustavad põnev ja vaheldusrikas sündmustik, tundlik loodustaju ning elavalt kujutatud karakterid. Tõlkinud vene (N. Nossov, M. Priležajeva), ukraina (J. Jarmõš) ja poola kirjandust (J. Brzechwa). ▲

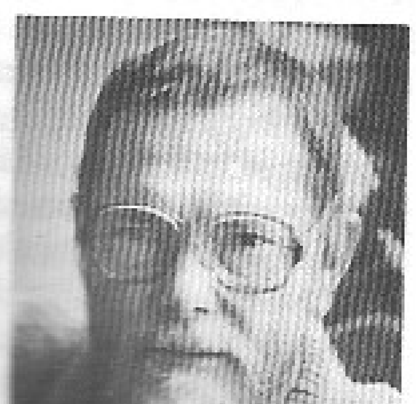
Maran, *Olav* (20. X 1933 Tartu), maalikunstnik. Lõpetas 1959 ERKI graafikaerialal. Töötas 1959–65 ajakirja „Pikker" toimetuses. Lõi algul sürreal. ja abstraktseid kompositsioone („Salimard", 1963; „Pelli", 1965; „Brillos", 1967). Seoses kunstniku maailmakäsituse muutumisega religioosseks (1968. a-st) muutus looming natuurilähedaseks. M. hakkas maalima pilte Põhja-Eesti loodusest ja vanade meistrite laadis vaikelusid. K. Raua preemia 1987. **T:** *Kirik mere ääres* (1972), *Vaikelu roosa rätikuga* (1974), *Vaikelu granaatõuntega* (1977), *Talvel väljas* (1984), *Vaikelu pruuni draperiiga* (1988), *Mereäärne lagendik* (1990), *Punane rabamaa* (1991), *Vaikelu pirnide ja tomatitega* (1998).

Maran, *Rein* (13. IX 1931 Tartu), filmilavastaja ja -operaator ning fotokunstnik. Lõpetas 1972 Üleliidulise Kinematograafiainst-i teadusfilmi operaatorina. Töötanud a-st 1967 „Tallinnfilmis" ja „Eesti Telefilmis", a-st 1996 olnud TPÜ prof. ja kultuuriteaduskonna filmi ja video õppetooli juh. 1989–93 Eesti Kinoliidu juhatuse esimees. Tallinna Fotoklubi (1989) ja fotogrupi „Stodom" (1964) asutajaliige. Loonud teaduslikult täpseid loodusainelisi aimefilme, millesse on oskuslikult põiminud rahvapärimust. Osalenud operaatorina teiste lavastajate mängu- ja tõsielufilmide tegemises (V. Karasjovi „Lindpriid", 1971). Rahvusv. fotonäituste auhindu: I koht Eesti-Soome fotovõistlusel 1972, III koht Austraalias Newcastle'i X rahvusv. näitusel 1973. ENSV tnl. kunstitegelane (1986). ENSV rkl. preemia 1987, ENSV suur looduskaitsemärk 1984, E. Kumari looduskaitsepreemia 1991, Eesti Kultuurkapitali elutööpreemia 1996. **F:** dokumentaalfilmid *Okaslinnus* (1971), *Tutkad* (1976), *Tavaline rästik* (1978), *Nõialoom* (1981), *Sookured* (1982), *Euroopa naarits* (1983), *Varjuelu* (1985), *Elulõim* (1986), *See tüütu herilane* (1987), *Ilvese lugu* (1989), *Ilmalind* (1989), *Suitsupääsuke* (1990), *Operatsioon „Lagrits"* (1993), *Toonela lind – must-toonekurg* (1997), mängufilm *Laanetaguse suvi* (ka stsenarist ja operaator, 1979). — Tema poeg Tiit M. (9. X 1959 Tallinn) on terioloog, zooloogiamag. (1993), töötanud a-st 1983 Tallinna Loomaaias (a-st 1991 teadussekretär), tegelnud euroopa naaritsa taastamisega. Rahvusv. LK-liidu pisikiskjate spetsialistide rühma Euroopa ja Põhja-Ameerika piirkonna aseesimees. **T:** Ex situ and in situ *conservation of the European mink*. — IZN, 1996, 43.

B: E. Sokol. *Tundeline teekond Rein Marani filmimaailma*. — Teater. Muusika. Kino, 1991, 7–8.

Marandi, *Rein* (8. II 1921 Tallinn), õigus- ja riigiteadlane, ajaloolane, *dr. rer. pol.* (1964, Helsingi). Õppis Tartu ülikoolis 1940–42 matemaatikat ja 1942–43 õigusteadust. Oli 1943–44 vabatahtlikuna Soome armees. Lõpetas 1952 Uppsala ülikooli

Olav Maran

Rein Maran

filosoofiateaduskonna kandidaadikraadiga. Omandas 1959 samas litsentsiaadikraadi riigiteaduse alal. Töötas 1960–71 ja 1976–86 Rootsi *Riksdag*'i rmtk-s ning oli 1971–76 Uppsala ülikooli riigiteaduse inst-i pressiarhiivi arhivaar. Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis, Eesti Teadusliku Inst-i ja Eesti Akadeemilise Sõjaajaloo Seltsi liige, ajalehtede „Teataja" ja „Vaba Eesti" toimetuse liige. Avaldanud rohkesti kirjutisi Eesti ja Soome uuema pol. ajaloo ning pagulassotsioloogia alalt. **T:** *Naapurin silmin – Suomen jatkosota 1941–1944 Ruotsin sanomalehtikeskustelussa* (Porvoo-Helsinki, 1964, sama rootsi keeles 1970), *Artur Sirk Soomes 1934–1935* (Eesti Teaduslik Selts Rootsis Aastaraamat, XI, 1988–90), *Must-valge lipu all. Vabadussõjalaste liikumine Eestis 1929–1937*. I–II (Uppsala, 1991, 1997), *Das Zeitalter der sowjetischen Militärstützpunkte in Estland in Erinnerung von Dr. Hjalmar Mäe*. — Eesti TA toimetised. Humanitaar- ja sotsiaalteadused, 1992, 41, 1; *Poola 1935. aasta konstitutsioon kui Eesti 1937. aasta põhiseaduse eeskuju*. — Eesti TA toimetised. Humanitaar- ja sotsiaalteadused, 1992, 41, 3.

Mardiste, *Heino* (24. VIII 1936 Koidu k., Vana-Vändra v.), geograaf, geograafiaknd. (1974). Lõpetas 1960 TRÜ. Töötas 1960–65 Heltermaa merehüdrometeoroloogiajaama juh-na ja 1973–75 ENSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-i Läänemere sektoris, olnud 1965–69 ja a-st 1975 TÜ õppejõud (a-st 1978 dots., 1980–91 füüsilise geograafia kateedri juh.). Uurinud Eesti rannikumerd ning geograafia ja kartograafia ajalugu. Osalenud Jamali poolsaarele korraldatud ekspeditsioonides (1984, 1985). Eesti üldhariduskoolide geograafiaolümpiaadide organiseerijaid. Oli 1960.–70. a-il Eesti orienteerumisspordi arendajaid, tuli Eesti meistriks (1967). Eesti Geograafia Seltsi auliige (1994) ja teine asepresident (a-st 1995). **T:** *Maps and mapping in Estonia* (koos J. Jagomägiga). — GeoJournal, 1994, 1; *Eestit piirava mere hüdroloogilise uurimise ajalugu (kuni 1917. aastani)*. — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, XI (1995); *Eestikeelsed maakaardid kuni 1940. aastani* (1999, autoreid).

Mardna, *Leonhard* (28. V 1901 Tallinn – 24. VI 1982 Tallinn), sisehaiguste arst, diagnostik. Lõpetas 1929 TÜ, täiendas end 1937–38 Pariisis. Töötas Tallinnas arstina, 1938–41 Sõjaväe Keskhaigla sisesok-a juh-na, seejärel sidepataljoni arstina Värska laagris, kus ta juunis 1941 arreteeriti. Oli 1941–47 vangina Norilski Mäe- ja Metallurgiakombinaadi arst, seejärel Tallinnas Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i teadur. Vangistati 1949 uuesti, oli vangina a-ni 1954 arst Krasnojarski krais Bolšoi Ului raj-s. A-st 1954 töötas Tallinnas Tõnismäe, hiljem Vab. IV haiglas. Uurimusi koletsüstiidi ja koronaarhaiguse kirurgilise ravi, diagnostiliste sündroomide ja reserpiini toime kohta ning geriaatria valdkonnast. ENSV tnl. arst (1965).

Margiste, *Anne*-Reet (3. VIII 1942 Vääna k., Harku v.), näitleja, Arved Haugi abikaasa. Lõpetas 1965 Tallinna Draamateatri õppestuudio ja 1970 eesti filoloogia erialal TRÜ. Töötanud 1965–73 Rakvere Teatris ja a-st 1973 „Ugalas". ENSV tnl. kunstnik (1986). **O:** Olga (Tšehhovi *Kolm õde*), Feliciana (Lope de Vega *Tantsuõpetaja*), Malviina ja Heta (Wuolijoki *Niskamäe noorperenaine* ja *Niskamäe Heta*), Lesk (Smuuli *Polkovniku lesk*), Mann (Smuuli *Kihnu Jõnn*), Mare (Kallase *Mare ja ta poeg*), missis Winemiller (Williamsi *Suvi ja suits*), proua Potšikajeva (Kivastiku *Õnne, Leena!*).

Margna, *Udo* (18. XI 1934 Viljandi), taimefüsioloog ja -biokeemik, bioloogiadr. (1984), Eesti TA liige (1987). Lõpetas 1957 proviisorina TRÜ. Töötanud 1957–59 Muhu apteegis, 1959–90 Eesti TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s (1966–87 teadusdir.,

Heino Mardiste

Anne Margiste

Udo Margna

Anti Marguste

Heinrich Mark

1987–90 peateadur). 1987–99 olnud Eesti TA juhatuse liige ja 1990–99 Eesti TA peasekretär, a-st 2000 TPÜ õppejõud. Uurimusi taimsete polüfenoolide, pms. flavonoidide biosünteesi ja ainevahetuse alalt. Käsitanud flavonoidide biosünteesi aromaatse aminohappe fenüülalaniini katabolismimehhanismina. Oli 1971–90 Eesti Vab. Taimefüsioloogia ja -biokeemia Probleemnõukogu esimees. – Tegelnud orienteerumisspordiga, olnud 1977–86 rohkem kui 20 orienteerumissuurvõistluse peakohtunik ja -korraldaja. **T:** *Control at the level of substrate supply – an alternative in the regulation of phenyl-propanoid accumulation in plant cells.* – Phytochemistry, 1977, 16, 4; *Different L-phenylalanine pools available for the biosynthesis of phenolics in buckwheat seedling tissues.* – Phytochemistry, 1989, 28, 2; *Взаимосвязь биосинтеза флавоноидов с первичным метаболизмом растений.* – Итоги науки и техники. Биологическая химия, 1990, 33.

Margus, *Malev* (23. V 1923 Elva), metsateadlane, põllumajandusknd. (1953). Lõpetas 1945 TRÜ metsanduse osk-a. Olnud 1945–47 Otepää metsaülem, 1947 Tartumaa Metsatööstuskeskuse dir., 1947–49 Elva metsamajandi dir., 1953–63 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i metsasektori juh., 1963–69 ENSV TA Tallinna Botaanikaaia teadussekretär, 1969–76 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI osakonnajuh., 1976–90 asedir. ja 1991–96 vanemteadur. Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI asutamise algatajaid. Uurinud metsakasvatust, vähetootlike maade metsastamist ja metsandusajalugu. **T:** *Põllumajanduslikult vähetootlike maade metsastamine Kagu-Eestis* (1957).
B: H. Rebane. *Malev Margus 75.* – Agraarteadus, 1998, 2.

Marguste, *Anti* (5. VIII 1931 Eavere k., Are v.), helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1953 TPI majandusteaduskonna ja 1960 kompositsiooni alal TRK (M. Saare ja A. Garšneki kl.). Olnud 1959–62 ajalehe „Sirp ja Vasar" muusikaosk. juh., a-st 1962 Tallinna Otsa-nim. Muusikakooli teoreetiliste ainete ja kompositsiooniõpetaja. Tema heliloomingu isikupära põhineb eesti regilaulu elementide ja ebatavaliste pillikoosseisude omanäolisel kasutamisel. ENSV muusika-aastapreemia 1983. **T:** 6 sümfooniat (1960, 1963, 1966, 1967, 1970 ja 1981), *Sümfoonilised runod* ja *Eesti rapsoodia* sümfooniaorkestrile, *Oreliroonid* orelile ja orkestrile (kõik 1974), reekviem *Igavene tuli* (1967), solistidega kooristseen *Meeneteoonid* (1968), koori- (*Vanasõna – vana hõbe*, I–IV 1974, V 1980), soololaulu- (*Pakase laulud*, 1964, *Laulame ligi külada*, 1965) ja lastetsükleid *Koolimuusika* I–VIII erinevatele koosseisudele, 1968–84), kammer- ja filmimuusikat.
B: I. Sarv. *Anti Marguste.* – Kaheksa eesti tänase muusika loojat. Tln., 1979.

Marcq [-k] (s. Rand), *Hildegard* (23. IV 1925 Rakvere), arstiteadlane, meditsiinidr. (1953, Brüsseli ülikool). Elanud ja töötanud a-st 1954 USA-s, algul teadlasena New Yorgis, a-st 1981 Lõuna-Carolina meditsiiniülikooli prof-na. Uurimusi skisofreenia ja sklerodermia alalt. **T:** *A two-gene model for schizophrenia with possibility to detect carriers of the modifier gene.* – Acta Psychiatr. Scand., 1975, 52; *In vivo observations of skin capillaries in workers exposed to vinyl chloride* (koos C. S. Darke'iga). – Brit. J. Industr. Med., 1978; *The microcirculation in scleroderma and allied diseases.* – Adv. Microcirculation, 1982, 10.

Maripuu, *Imants* (27. IV 1925 Pädaste k., Muhu – 2. II 1974 Tartu), kutsepatoloog, meditsiiniknd. (1959). Lõpetas 1951 TRÜ. Töötas Tallinnas Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s teadurina, alates 1960 sealsamas kutsehaiguste osk-a juh., a-st 1965 tervishoiumin-i peakutsepatoloog. Rajas Eestis kutsepatoloogiateenistuse, sh. Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i kutsehaiguste keskuse. Uurinud kutsetööst sugenenud kopsukahjustuste (eriti põlevkivitolmust tekkinud kroonilise bronhiidi) kulgu ja profülaktikat ning kutsehaiguste ravi korraldust.

Mark, *Heinrich* (1. X 1911 Karaski k., Kõlleste v.), jurist, pedagoog ja poliitik. Lõpetas 1938 TÜ õigusteaduskonna, töötas 1933–38 ja 1940–41 Tartus ning 1941–42 Tallinnas algkooliõpetajana. Oli 1939–40 Tartus ja 1943 Tallinnas advokaat. Kandideeris 1940 Riigikogu valimistel, kustutati nimekirjast. Põgenes 1943 Soome, toimetas seal nädalalehte „Malevlane". Siirdus 1944 Rootsi. Oli 1945 ja 1953–82 Eesti Komitee büroo juh., 1951–79 Eesti Rahvusnõukogu (Rootsis) peasekretär, 1953–71 EV eksiilvalitsuse riigisekretär, 1971–90 peaministri asetäitja ning 1990–92 peaminister vabariigi presidendi ülesandeis. Osales Rootsis eesti koolide asutamises (1945–81 Eesti Komitee (Rootsis) koolitoimkonna esimees). Avaldanud poliitikaart-eid, saanud pol. tegevuse eest autasusid. **T:** *Tammine rahvas* (Stockholm, 1952).

Mark, *Julius* (27. III 1890 Idavere k., Haljala – 2. III 1959 Washington), keeleteadlane, Kristine Mei abikaasa, Elga M.-Kuriku ning Karin M-i ja Lüüdia Vallimäe-M-i isa, *dr. phil.* (1923), Eesti TA liige (1938), Ungari TA välisliige (1933). Õppis 1911–12 Tartu ülikoolis, lõpetas 1918 Helsingi ülikooli soome-ugri keeleteaduse alal. Osales I maailmasõjas ja Vabadussõjas. Oli 1919–44 TÜ uurali keeleteaduse prof., 1929–36 ÕES-i esimees ja 1938–40 Eesti TA asepresident. Lahkus 1944 Eestist, oli a-st 1951 USA-s soome keele õppejõud. Kogunud eesti, lapi, mordva, mari ja ungari murdeid. Uurinud soome-ugri keelte vormi- ja tuletusõpetust ning etnograafiat. **T:** *Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen* I (1923), *Zum längeren I. Infinitiv im Finnischen* (1928), *Das System der Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen* (1931), *Über das Roggendreschen bei den Esten* (1932), *Zum Verbum Substantivum im Ostseefinnischen* (1935).

Mark, *Karin* (24. III 1922 Tartu – 4. XII 1999 Tallinn), antropoloog, Juhan Mei tütretütar, Julius M-i ja Kristine Mei tütar, Elga M.-Kuriku ja Lüüdia Vallimäe-M-i õde, Lydia ja Natalie Mei õetütar, bioloogiaknd. (1954). Lõpetas 1949 TRÜ, täiendas end antropoloogia alal õpingute ajal 1944 Leipzigi ülikoolis. Töötas 1949–52 kooliõpetajana ja 1952–86 ENSV TA Ajaloo Inst-s teadurina. Uuris Eesti jt. Baltimaade paleoantropoloogiat ja soome-ugri rahvaste etnilist antropoloogiat. Oli Eesti esimene kutseline antropoloog. ENSV rkl. preemia 1959. **T:** *Этническая антропология восточной Прибалтики* (1959, autoreid), *Zur Herkunft der finnisch-ugrischen Völker vom Standpunkt der Anthropologie* (1970), *Антропология прибалтийских финнов* (1975).

Mark, *Lehte* (17. III 1924 Tallinn), laulja (sopran). Lõpetas 1952 laulueriaIal (J. Siimoni kl.) TRK. II maailmasõja ajal kuulus ENSV Rkl. Kunstiansamblisse. Olnud 1952–57 ER-i segakoori solist, a-st 1957 „Vanemuise" ooperi- ja operetisolist. Esinenud solistina ka vokaalsümfoonilistes suurvormides (Mozarti *Reekviem*, Beethoveni *Missa solemnis* ja IX sümfoonia, Händeli *Messias*, Bachi missa h-moll) ning kontserdilauljana. ENSV rahvakunstnik (1983). **O:** Juta (Aava *Vikerlased*), Amneris (Verdi *Aida*), Katerina (Šostakovitši *Katerina Izmailova*), Medeia (Cherubini *Medeia*), Leedi Billows (Britteni *Albert Herring*), Maria (Leigh' *Mees La Manchast*).

Mark-Kurik (a-ni 1964 Mark), *Elga* (26. XII 1928 Tartu), geoloog ja paleontoloog (paleoihtüoloog), Juhan Mei tütretütar, Julius Marki ja Kristine Mei tütar, Karin Marki ja Lüüdia Vallimäe-Marki

õde, Lydia ja Natalie Mei õetütar, geoloogia-mineraloogiaknd. (1955, kinnit. 1956). Lõpetas 1952 TRÜ. Olnud a-st 1956 TTÜ Geoloogia Inst-i teadur (1956—58 nooremteadur, 1958—88 ja 1991—92 vanemteadur, 1989—90 juhtivteadur). Teadustöid paleoihtüoloogia (uurinud põhjapanevalt rüü- ja kilpkalu) ning biostratigraafia alalt (pms. devoni lademe kohta). Osalenud paljudes ekspeditsioonides: 1948—93 Baltimaadele, 1956, 1971 ja 1977 Ukrainasse, 1956—88 Venemaa msg. piirkondadesse, 1986 Poolasse, 1993 Saksamaale (olnud vähemalt 5 ekspeditsiooni ülem). **T:** *Псаммостеиды* (Agnatha, Psammosteidae) *девона СССР* (1965, koos D. V. Obrutševiga); *Actinolepis* (Arthrodira) *from the Middle Devonian of Estonia.* — Palaeontographica, 1973, 143A (Stuttgart); *Early Devonian osteostracans from Severnaya Zemlya, Russia* (koos P. Janvier'ga). — Journal of Vertebrate Paleontology, 1995, 15 (3). ▲

Marks, *Ülle* (6. X 1963 Tallinn), graafik. Lõpetas 1989 ERKI. Loonud pms. suuremõõtmelisi kuivnõelatehnikas teoseid, millele on omased must-valge pinna intensiivsus ja joone mahlakus. Väljendanud tundeid ja püürgimusi abstraktseteks märkideks taandatud figuuride ja kujundite kaudu („Kuum kivi", 1989; sari „Hingemaastik", 1989—96; „Läbi punase", 1993; „Lind", 1996; „Olemised", 1998). Teinud koos abikaasa Jüri Kassiga (s. 1956) suureformaadilisi tinoprinte (eksponeerinud näitusel Tallinnas 1998). Saanud 1992 Tallinna graafikatriennaalil ja Katowices näitusel „Intergrafia '94" peaauhinna.

Marksoo, *Ann* (20. IX 1930 Tartu), inimgeograaf, Aliise ja Harri Moora tütar, geograafiaknd. (1964). Lõpetas 1954 TRÜ, olnud samast aastast sealsamas õppejõud (a-st 1971 dots., 1984—92 majandusgeograafia kateedri juh., a-st 1992 inimgeograafia korraline prof., a-st 1996 emeriitprof.). Uurinud Eesti asustuse süsteemset arengut: linnastumist ja maaasustuses toimunud muutusi, rahvarännet ja töötajate pendelliikumist Eestis. Eesti Geograafia Seltsi asepresident (1985—90). **T:** *Проблемы формирования и развития Северо-Восточного экономического района Эстонской ССР.* — TRÜ toimetised, 128 (1962); *USA majandusrajoonid* (1961), *Tartu ajalugu* (1980, autoreid), *Changes in the regional migration model at the advanced stage of urbanization* (1984), *The Estonian urban system in transition.* — Acta Wasaensia, 45 (1995); *Restructuring of urban and rural settlement in Estonia.* — Shock-shift in an enlarge Europe (1999).

Markus, *Anna* (18. XII 1874 Lahmuse v. — 7. XII 1955 Türi), näitleja, Lagle Pareki vanaema. Alustas teatritegevust 1896 Paides asjaarmastajate trupis, mängis 1900—06 „Estonia" seltsis, 1907—16 ja 1925—28 „Vanemuises" ning 1916—25 Tallinna Draamateatris (oli viimases ka kirjanduslik nõuandja). Oli intellektuaalne näitleja, lõi teravalt karakteerseid osi (parimad Põhjamaade dramaturgia põhjal). Ka tõlkinud näidendeid (A. Strindberg, H. Sudermann), toimetanud ajalehe „Meie Aastasada" joonealust. Oli 1949—55 küüditatuna Novosibirski obl-s. **O:** proua Alving (Ibseni *Kummitused*), Laura (Strindbergi *Isa*), Vanaema (Kitzbergi *Libahunt*), Åse (Ibseni *Peer Gynt*).

Markus, *Eduard* (2. V 1889 Meoma k., Kavastu v. — 5. I 1971 Columbus, Ohio, USA), loodus- ja kooligeograaf, pedagoog, *dr. phil. nat.* (1928). Lõpetas 1909 Tartu õpetajate seminari ja 1920 Petrogradi geograafiainst-i. Oli Koerus, Pavlovskis ja Petrogradis õpetaja ning Vjatkas õppejõud. Opteeris 1921 Eestisse, töötas seejärel a-ni 1944 mitmes Tartu koolis õpetajana ja 1924—28 linna koolinõunikuna. Oli 1922—25 Tartu Õpetajate Seltsi esimees ja 1924—25 Eesti Õpetajate Liidu juhatuse liige. 1926—44 töötas TÜ õppejõuna (a-st 1928 eradots., a-st 1938 dots., a-st 1940 täitis prof-i ülesandeid). Juhtis 1942—44 Tartu linnauurimise toimkonda. Lahkus 1944 Eestist, oli Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) geograafiaprof. Siirdus 1949 USA-sse, oli 1949—56 teadustööl Ohio ülikooli uurimiskeskuses (Columbuses) ja Clarki ülikoolis (Worcesteris). Tähtsaimad uurimused pms. loodusgeograafia alalt (huvitunud eriti väikestest maastikuüksustest). Määratles esimesena (20 aastat enne V. Sukatšovi) looduskompleksi (ökosüsteemi) biogeotsönoosi tähenduses. Oli maastikulise rajoneerimise ja maastikuökoloogilise mõtteviisi arendaja ning teerajaja maastiku arengu ja selle tasakaalu mõistmisel. Käsitles uudselt maastiku dünaamikat, selle geneetilisi ja põhjuslikke aspekte. Võttis maastikuteaduses kasutusele uusi võtteid (kompleksprofiilimise, nihke-, kordumis-, reastamis- jm. põhimõtted). Oli J. Kentsi kõrval tunnustatuimaid kooligeograafe. Avaldanud metoodikaalaseid art-eid, koostanud kooligeograafiaalaseid väljaandeid ning õpikuid, sh. uuendusliku „Eesti geograafia õpperaamatu" (1939). **B:** M. Karmo. *Eduard Markuse maastikuteadusliku pärandist.* — Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi XIV. Trt., 1983; *Looduslikud protsessid ja inimmõju Eesti maastikes.* [Kogumik, pühendatud E. Markuse 100. sünniaastapäevale.] Tln.; Trt., 1989; *Eesti Loodus*, 1969, 4, 1971, 5, 1989, 5.

Markvardt, *Ago* (11. VIII 1969 Elva), suusakahevõistleja. Lõpetas 1987 Tallinna Spordiinternaatkooli Otepää filiaali. Meistersportlane suusakahevõistluses (1988). Sai 1988 juunioride MM-il NSV Liidu meeskonnas meeskondliku ning 1989 individuaalse ja meeskondliku pronksmedali. Tuli 1994 Lillehammeri OM-il individuaalselt 5. ja meeskondlikult 4. kohale ning 1997 MM-il individuaalselt 4. kohale. Võitnud NSV Liidu meistrivõistlustel 1990 meeskondliku hõbe- ning 1991 individuaalselt pronks- ja meeskondlikult kuldmedali. Eesti parim meessportlane 1994.

Markvart, *Enn* (3. X 1941 Saadjärve v.), õigusteadlane. Lõpetas 1965 TRÜ. Töötanud 1964—70 ENSV MN-i juures asuvas Juriidilises Komisjonis (1970 osk-ajuh.), 1971—73 ENSV Justiitsmin-s seaduseelnõude osk-a juhatajana, 1973—78 TRÜ riigi- ja haldusõiguse kateedri vanemõpetajana, 1978—90 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumis (a-st 1985 osk-a-juh.), olnud 1990—92 justiitsministri asetäitja ja esimene asetäitja, 1993—95 Vabariigi Presidendi Kantselei asedir., 1995—99 õiguskantsleri nõunik, a-st 1996 Õigusinst-i dots., samast aastast Eesti Vabariigi Valimiskomisjoni esimees, a-st 1999 õiguskantsleri asetäitja-nõunik.

Marland, *August* (13. V 1904 Narva — 4. III 1973 Moskva), põllumajandusteadlane, fütopatoloog, bioloogiadr. (1948). Põgenes 1918 koos emaga Petrogradi. Lõpetas 1930 botaaniku ja fütopatoloogina Leningradi ülikooli, töötas 1935—40 Üleliidulises Taimekaitse TUI-s. Oli 1940—41 Eesti NSV põllutöö rahvakomissari esimene asetäitja. Töötas II maailmasõja ajal NSVL TA Komarovi-nim. Botaanikainst-s ja oli ENSV MN-i volinikuna eesti laskurkorpuse moodustajaid. Oli 1944—51 TRÜ-s ja 1951—70 EPA-s botaanika ja fütopatoloogia kateedri juh., 1949—50 ka TRÜ põllum-teaduskonna ja 1951—53 EPA agronoomiateaduskonna dekaan, 1950—51 TRÜ teadusprorektor, a-st 1950 prof., 1947—49 kohakaasluse alusel ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i vanemteadur ja sektoriiuh., 1970—71 EPA ja 1971—73 ENSV TA Tallinna Botaanikaaia konsultantprof. Uurimusi põllukultuuride seenhaiguste, eriti kartuli-lehemädaniku kohta. **T:** *Fütopatoloogia* (1962, ²1968), *Taimekaitse praktikum* (1965, autoreid).

Marpurg, *Georg Gottfried* (6. III 1755 Langensalza, Tüüring, Saksamaa — 22. XI 1835 Rõuge), vaimulik

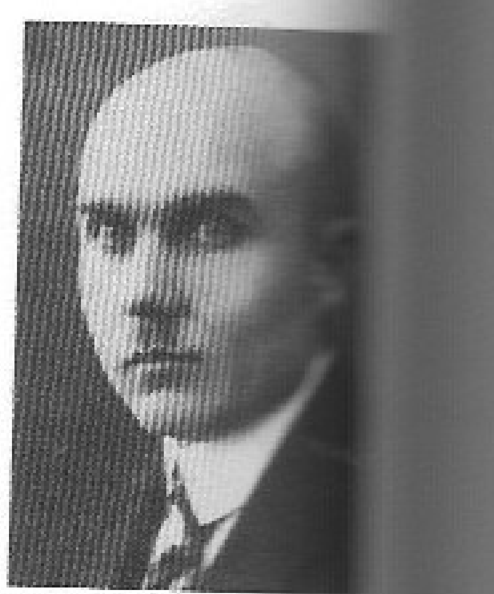
Ülle Marks

Ann Marksoo

Anna Markus

Eduard Markus

Enn Markvart

ja koolikirjanik. Õppis 1773–77 Leipzigi ülikoolis teoloogiat. Töötas 1777–82 Riias ja Tartus õpetajana ning 1782–1811 Vastseliinas ja 1811–35 Rõuges kirikuõpetajana. Avaldanud saksa- ja lõunaeestikeelseid vaimulikke ja rahvarmt-id ning õpikuid, olulisim on eesti keeles ilm. „Weikenne opetusse nink Luggemisse Ramat" (1805).

Marquardt [*markvart*], eesti trükistes Markward (-t), *Johann Gotthard* (1780–1858), saksa päritolu trükkal. Asutas 1809 Pärnu esimese trükikoja, müüs selle 1840 F. W. Bormile. Trükkis saksa- ja eestikeelseid väljaandeid, sh. J. H. Rosenplänteri ajakirja „Beiträge...", O. W. Masingu „Marahwa Näddala-Lehte", kalendrit, aabitsaid, J. W. L. von Luce „Sarema Jutto ramatu" II jm.

Marrandi, *Heino* (2. V 1911 Anna v. – 29. VIII 1989 Tallinn), põllumajandustöötaja. Oli 1926–40 põllu- ja metsatööline, 1949–89 Paide raj. „Estonia" kolhoosi esimees. M. juhtimisel sai „Estoniast" majanduslikult tugev ja heakorrastatud majand. 1954–62 NSVL Ülemnõukogu saadik. Sotsial. töö kangelane (1958). ENSV tnl. põllum-töötaja (1986). ENSV rkl. preemia 1982.

Martens, *Friedrich* von (Fjodor Fjodorovitš) (7. IX 1845 Pärnu – 1. VII 1909 Valga), diplomaat ja õigusteadlane. Lõpetas 1867 Peterburi ülikooli, oli 1872–1905 Peterburi ülikooli prof., a-st 1884 Rahvusv. Õiguse Inst-i president ja Haagi Rahvusv. Arbitraažitribunali alatine liige. 1881–1909 Venemaa välismin-i nõukogu liige. Esindas Venemaad paljudel rahvusv. konverentsidel. Kirjutanud palju töid rahvusv. õiguse ja diplomaatia ajaloo alalt. **T:** *Современное международное право цивилизованных народов* (2 kd., 1882–83), *Recueil des traités et conventions conclus par la Russie avec les puissances étrangères* (13 kd., 1874–1902).

Martin, *Ants-Johannes* (21. VIII 1946 Mäetaguse v.), zooloog (mürmekoloog), *Ph. D.* (2000). Lõpetas 1971 bioloogina TRÜ, täiendas end 1992 Taanis Århuse ülikoolis, 1996 Rootsis Põhjamaade Rahvaakadeemias ja 1997 Norra Põllum-ülikoolis. Töötanud 1971–92 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s vaneminseneri ja teadurina, a-st 1992 EPMÜ taimekaitseinst-i teadurina ja putukate ökofüsioloogia labori juh-na. Uurimisvaldkonnad: sipelgate sotsiaalne homöostaas, kuklaste kaitse ja kasutamine metsakaitses ning keskkonna bioindikatsioonis, mesilaselaadsete tolmeldajate tähtsus loodusliku mitmekesisuse suurenemisel ja kultuurtaimede viljumisel. Rajas 1977 koos V. Maavaraga Akste metsakuklaste LK-ala ja 1972 mürmekoloogia välibaasi. Propageerinud sipelgaasurkondi kui loodushariduse ja loodusturismi objekti. Osalenud erialaekspeditsioonides Kirgiisias (1987), Altais (1989), Taanis (1992) ja Austraalias (1999). **T:** *Sampling of different social categories of red wood ants (*Formica *s. str.) for biomonitoring* (autoreid). – Environmental Sampling for Trace Analysis (1994); *Saastemetallide levik metsakuklaste sotsiaalses toiduahelas ja kuklaste kasutamine keskkonnasaaste bioindikatsioonis* (autoreid). – Eesti Põllumajandusülikooli artiklite kogumik (1999); *Sipelgad kui mahepõllumajanduse eeldused.* – Eesti Loodus, 1999, 6.

Martin, *Georg* (5. III 1968 Sverdlovsk), merebioloog, Jüri M-i poeg, Leo M-i pojapoeg, bioloogiamag. (1997, Moskva ülikool). Lõpetas 1993 hüdrobioloogia eriala Moskva ülikooli. Töötanud a-st 1993 Eesti Mereinst-s (a-st 1998 merebioloogia sektori juh.). Uurinud rannikumere põhjakoosluste ökoloogiat, pika- ja lühiajalisi muutusi ning neid esile kutsuvaid keskkonnategureid. Rahvusv. Mereuurimise Nõukogu liige komitee liige ja töörühma esimees, Eesti esindaja Helsingi Komisjoni (HELCOM) mitmes töörühmas, mitme rahvusv. mereuurimisprojekti Eestipoolne koordinaator. **T:** *Phytobenthos of Hullo Bay and fresh waters connected (Vormsi Island, Baltic Sea).* – Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Biology, 1994, 43 (2); *Rannikumere põhjataimestiku seire* (koos H. Kukega). – Eesti keskkonnaseire 1996 (1997).

Martin, *Jüri* (29. IX 1940 Tallinn), lihhenoloog ja ökoloog, Leo M-i poeg, Georg M-i isa, bioloogiadr. (1988), Eesti TA liige (1990). Lõpetas 1964 TRÜ. Olnud 1969–75 ENSV TA Tallinna Botaanikaaia teadussekretär, 1975–78 teadusdir., 1978–89 dir. ja bioindikatsioonilabori juh., a-st 1992 Rahvusv. Keskkonnabioloogia Keskuse dir., a-st 1997 Euroülikooli rektor. Viibis 1971–72 Antarktikas uurimistööl, mille tulemusena avaldas Antarktika atlase 2. väljaandes taimkatte ja taimeliikide levikukaarte; oli 1974 USA-s keskkonnauuringute ekspert, 1978–98 USA ning Kesk- ja Ida-Euroopa ühisprojektide koordinaator. Uurimusi lihhenoloogia, bioindikatsiooni, taimeökoloogia, biogeokeemia ning keskkonna- ja looduskaitse valdkonnast. On uurinud Polaar-Uurali, Taimõri, Teravmägede, kõrgmägede ja Ida-Antarktika jääliustike moreenide ning tundra samblikukatet ja samblike kõrguslevikut, rakendanud lihhenomeetrilist uurimismeetodit; võttis 1990–94 osa USA korraldatud, Arktika saastamist käsitlevast uurimisprogrammist ja 1987–97 Great Smoky Mountainsi rahvuspargi samblike seire programmist. Olnud a-st 1988 UNESCO programmi „Inimene ja biosfäär" Eesti komitee esimees. ENSV suur looduskaitsemärk 1990. H. Fordi Euroopa looduskaitseauhind 1998. **T:** *On the interrelations between structure dynamics and evolution of epilithic lichen synusiae* (koos J.-T. Tevetiga). – Teaduste Akadeemia toimetised. Bioloogia, 1988, 37, 1; *Strontsiumi ja tseesiumi radionukliidide dünaamika suursamblikes* (koos L. Martini ja M. Nifontovaga). – Kaasaegse ökoloogia probleemid (1991); *Forest ecological monitoring in the Baltic countries* (1996).

Martin, *Leo* (15. I 1911 Tartu – 29. XI 1973 Tallinn), kuuldemängude lavastaja, Jüri M-i isa, Georg M-i vanaisa. Õppis 1934–36 Tartu Näitekunsti Stuudios. Töötas 1926–27 Taani aurikul „København" laevapoisina. Oli 1930–34 „Vanemuise" ja 1936–41 Tallinna Draamateatri näitleja, 1941–42 Šumihha (Tšeljabinski obl.) draamateatri näitejuht. Kuulus 1943–44 ENSV Rkl. Kunstiansamblitesse. Lavastas 1944 Leningradist edastatavates eesti raadiosaadetes kuuldemänge, oli 1944–48 mitme Eesti teatri kunstiline juht, vallandati pol. põhjustel ja heideti välja NLKP-st (oli kuulunud Kaitseliitu). Oli 1948–52 ENSV Teatri- ja Muusikamuuseumis teadustöötaja ning juhendas taidlusteatreid. Töötas a-st 1953 ER-i režissöörina (1958–73 pearežissöör, 1955–58 telerežissöör). Kujundas koos K. Toomiga eesti raadioteatri real. palge. ENSV tnl. kunstitegelane (1962). **L:** raadios: *Karu* (esimene stereokuuldemäng, 1970), *Kahe tooli vahel* (1971), Kitzbergi ja Oja *Rätsep Õhk* (muusikaline kuuldemäng, 1968); televisioonis: Franko *Vahimajake nr. 17*, Smuuli ja Toona *Kirjad Sõgedate külast*.

Martin, *Mati* (27. IX 1951 Elva), zooloog (entomoloog), bioloogiaknd. (1988, Kiiev). Lõpetas 1976 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1976 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s (1986–93 vanemõpetaja, a-st 1993 dots., 1997–99 erizooloogia õppetooli hoidja). Uurimusi pms. liblikate (eriti pisiliblikate) morfoloogia, bioloogia, süstemaatika ja zoogeograafia alalt. Juhendanud välipraktikaid. A-st 1986 Eesti Looduseuurijate Seltsi entomoloogiasektsiooni esimees, a-st 1991 Eesti Looduseuurijate Seltsi asepresident. A-st 1986 Eesti Haridusmin-i bioloogia ainenõukogu liige. Eesti üldhariduskoolide bioloogiaõppekava autoreid ning mitme õpiku ja metoodi-

lise materjali autor või autoreid. **T:** *Экология и распространение широкорылых огневок* (Lepidoptera, Pyraustidae) *западной Палеарктике*. — Энтомологическое обозрение 1987, 66, 2; *Families* Galleriinae, Pyraustidae. — Keys to the insects of the Europaen part of the USSR, 1996, IV, 3 (USA). ▲

Martin, *Oskar* (30. XII 1897 Nissi — 19. IV 1960 Kingston, Kanada), ehitusinsener, *dr. ing.* (1935, Danzigi tehnikaülikool). Lõpetas 1930 Danzigi (Gdański) tehnikaülikooli. Oli 1935—36 TÜ ja 1935—44 TPI õppejõud (a-st 1936 prof., 1936—44 teedelabori juh., 1938—44 chitus- ja mehaanikateaduskonna dekaan). Läks 1944 Rootsi, siirdus 1951 Kanadasse, oli Kingstoni ülikooli prof. ja ehitusmaterjalide katsekoja juh. Uurimusi põlevkivituha ja põlevkiviõlist saadud bituumenite kasutamise kohta tee-ehitusmaterjalina. Pani TPI-s aluse autoteede uurimisele, Kanadas tegeles asfaltkiirteede rajamise probleemidega.

Martina Irö, õieti Irina L u i k (11. V 1866 Kundruse k., Saatse v. — 1947 Kolovina k., Petseri läh.), setu rahvalaulik. 1903 kirjutas J. Hurt temalt üles 10 800 värssi, millest suur osa on ilm. kogus „Setukeste laulud". M. laulude hulgas on palju surnuitke.

Martinson, *Indrek* (26. XII 1937 Tartu), füüsik, *Ph. D.* (1971, Stockholmi ülikool), Rootsi Kuningliku TA liige (1986, füüsikasektsiooni esimees 1992—97), Leedu TA (1998) ja Eesti TA välisliige (1998) ning TÜ audr. (1990). Lõpetas 1961 Stockholmi ülikooli, töötas 1965—68 Stockholmis Kuninglikus Tehnikaülikoolis, 1968—70 Arizona ülikoolis (Tucson, USA), 1970—75 Stockholmi Aatomifüüsika Uurimisinst-s, a-st 1975 on Lundi ülikooli prof. Olnud mitmes USA ja Jaapani ülikoolis külalisteadur. 1985—98 ajakirja „Physica Scripta" toim-id. Rootsi Füüsika Seltsi (a-st 1970; 1977—81 aatomifüüsika sektsiooni esimees), Euroopa Füüsika Seltsi (a-st 1970; 1977—81 aatomifüüsika osk-a sekretär), Eesti Füüsika Seltsi (a-st 1990) jmt. teadusseltsi liige. Uurimusi aatomispektroskoopia alalt (ioonide energiataseme ja eluea täppismõõtmine, spektroskoopiliste meetodite rakendamine plasmafüüsikas ja astrofüüsikas). Alates a-st 1988 korraldanud Lundi ülikooli ja TÜ füüsikute koostööd. **T:** *Atomic physics with ion accelerators — beam-foil spectroscopy* (koos A. Gauppiga). — Physics Reports, 1974, 15 C, 3; *Atomic physics of highly ionized atoms* (New York, 1983, autoreid), *The spectroscopy of highly ionized atoms*. — Reports on Progress in Physics, 1989, 52.

Martma, *Olga* (26. IX 1921 Narva — 11. VII 1991 Tartu), loomaarstiteadlane, veterinaariadr. (1972). Lõpetas 1949 TRÜ. Töötas 1947—91 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s (1965—88 vanemteadurina, 1988—91 vanemteadur-konsultandina). Uurimusi veiste tuberkuloosi ja mükobakterioosi alalt. Juhendas Eestis aastakümneid veiste tuberkuloosi tõrjet. ENSV tnl. teadlane (1977). ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Loomade nakkushaigused* (1968, autoreid).

Martna, *Jüri* (26. VII 1924 Tallinn), geoloog, filosoofiaknd. (1951), *lic. phil.* (1953, mõlemad Stockholmi ülikool). Läks 1943 Soome ja sealt 1944 Rootsi. Lõpetas 1951 Stockholmi ülikooli. Olnud 1951—56 Stockholmi ülikooli geoloogia inst-s assistent, a-st 1957 Riigi Veejõujaamade Valitsuses (*Statens Vattenfallsverk*'is) insener-geoloog ja 1965—89 samas osakonnajuh. ning a-st 1989 Aasias (Indias ja Sri Lankas), Aafrikas (Alžeerias ja Tansaanias), Kanadas, Kesk- (Jamaicas) ja Lõuna-Ameerikas (Ecuadoris ja Perus) geoloog-konsultant. Avaldanud uurimusi stratigraafia, litoloogia, insenerigeoloogia, betoonitehnika ja mäemehaanika alalt. **T:** *The submarine discharge tunnel in Forsmark*. — Rock Mechanics, 1978, Suppl. 7; *Tunneling in a complex rock mass. Experiences from Vietas, Swedish Lapland* (koos L. Hanseniga). — Tunneling and Underground Space Technology, 1988, 3, 3.

Martna, *Mihkel* (17. IX 1860 Paimpere, Veltsa v. — 23. V 1934 Tallinn), poliitik ja ajakirjanik, elukutselt maaler, TÜ audr. (1930). Tutvus 1880. a-il marksismiga, osales 1905 rev. liikumises, viibis 1906—17 paguluses (Šveitsis, Saksamaal jm.). Oli Eesti sotsdem. liikumise rajajaid ning arendajaid, Eesti Sotsial. Tööliste Partei asutajaid ning selle pahempoolse tiiva juhte. Eestimaa Kub. Ajutise Maanõukogu, Asutava Kogu ja I—V Riigikogu liikmena (seejuures III ja IV Riigikogu esimese abiesimehena) oli M-l suuri teeneid Eesti Vabariigi pol. elu kujundamisel. **T:** *C. R. Jakobson* (1903), *Punased aastad Eestis* (1907, M. Jürissoni varjunime all), *Külast* (1914), *8-tunniline tööpäev* (1924), *Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt* I—II (1927, 1930).
B: *Mihkel Martna, 1860—1934*. Tln., 1935.

Martson, *David* (26. XI 1846 Tallinn — 20. VII 1892 Tallinn), tõlkija. Avaldas hulganisti tõlkelisi röövli- ja kelmijutte („Rööwlipäälik Rinaldo Rinaldiini", „Hiiu ranna tuletorn"), vene ja saksa muinasjutte ning laulikuid („Armastuse Wörk ehk mõnned laulud nore rahwale aea witeks", 1872). Kogus eestikeelseid rmt-id ja avaldas 1874—77 ajalehtedes nende kohta aastaülevaateid.

Maruste, *Rait* (27. IX 1953 Pärnu), õigusteadlane ja riigitegelane, õigusteaduste knd. (1984). Lõpetas 1977 TRÜ. Töötanud a-st 1977 TÜ-s (1977—85 õpetaja, 1985—86 vanemõpetaja, 1986—91 dots., kriminaalõiguse ja -protsessi kateedri juh.), 1978—82 oli aspirantuuris, 1991—92 doktorantuuris. Täiendanud end Soomes *Åbo Akademi*'s ning ÜRO Euroopa Kuritegevuse Ennetamise ja Kontrolli Inst-s (HEUNI, Helsingis, 1991), Saksamaal Max Plancki välismaise ja rahvusv. kriminaalõiguse inst-s (Freiburgis, 1991) ning välismaise avaliku õiguse ja rahvusv. õiguse inst-s (Heidelbergis, 1995) ning Cambridge'i ülikoolis (1992). Oli 1992—98 Riigikohtu esimees, a-st 1998 on Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtunik. Töid kriminalistika ja õiguspsühholoogia („Psühholoogia eriteadmiste kasutamine kriminaalprotsessis", 1982; „Õiguspsühholoogia alused" I—III, 1985—89, koos T. Bachmanniga), inimõiguste õiguse, kohtukorralduse ja riigiõiguse alalt („Inimõigused ja ausa õigusemõistmise põhimõtted", 1993; „Põhiseadus ja selle järelevalve", 1997). Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi taasasutajaid ja 1995—98 esimees.

Marvet, *Ann* (21. IV 1939 Tartu), botaanik ja loodusajakirjanik, Valentin M-i tütar, bioloogiaknd. (1967). Lõpetas 1962 bioloogina TRÜ. Olnud 1962—63 Paide Koduloomuuseumi teadustöötaja ja a-st 1967 ajakirja „Eesti Loodus" toim. (käsitlenud loodus- ja keskkonnakaitse-, ökoloogia- ja botaanikaalaseid probleeme). Koostanud ja toimetanud 14 kaitsealasid või loodus- ja keskkonnaprobleeme käsitlevat „Eesti Looduse" erinr-t. Korraldanud ajakirja veergudel väitlusi (1969 Matsalu LK-ala valupunktid, 1970—72 nn. suur soodesõda, 1983—85 ökoloogia ja ökonoomika vahekorrast, 1986—87 erinevate valdkondade teaduspõhjendusi nn. fosforiidisõjas, 1990. a-te alguses maheviljelusest). A-st 1985 Eesti TA Looduskaitse Komisjoni liige. ENSV tnl. looduskaitsja (1989). ENSV suur looduskaitsemärk 1985. **T:** *Aegviidu-Nelijärve maastikulise keeluala edaafilistest tingimustest ja taimkattest*. — Looduskaitsealaseid töid, I (1963); *Jänijõe uhtlammimetsa taimkattest*. — Loodusuurijate Seltsi aastaraamat, 58 (1967); *Eesti taimekoosluste määraja* (1970).

Martina Irö

Indrek Martinson

Mihkel Martna

Rait Maruste

Ann Marvet

Marvet, *Valentin* (18. III 1903 Narva — 15. XI 1994 Tartu), muusika- ja matemaatikaõpetaja, Ann M-i isa. Osales koolipoiste pataljonis Vabadussõjas. Lõpetas 1921 Tallinna Õpetajate Seminari ja õppis 1935—37 TÜ majandusteaduskonnas. Töötas 1921—63 õpetajana, sh. 1929—44 Tartu 11. algkoolis (raskestikasvatatavate poiste kool; oli 1933—44 selle juh.) ning 1944—63 Tartu 4. 7-kl. (10. 8-kl.) koolis, ühtlasi Tartu Muusikakoolis rahvapilliõpetajana. Asutas ja juhatas mandoliiniorkestreid, avaldas mandoliinimänguõpikuid (1935, 1947 ja 1974) ning matemaatika õpetamise metoodika alaseid art-eid. ENSV tnl. õpetaja (1960). **T:** *Iseseisva töö ja mõtlemise arendamise võtteid matemaatikatundides.* — Nõukogude Kool, 1962, 8; *Mandoliinimängu õpik* (1974, koos U. Uigaga). — Tema poeg Rein M. (23. II 1937 Tartu) on keemik, keemiaknd. (1967). Tegelnud ka džässmuusikaga, ms. juhatanud orkestrit HARVLEK ning teinud raadios džässisaateid.

Masik (ka Maasik), *Ernst* (1. XII 1890 Helme v. — 18. XII 1949 Tavda, Sverdlovski obl.), laevaehitusinsener. Lõpetas 1914 Kroonlinna mereinseneride kooli. Oli 1920—26 Tallinna Tehnikumi õppejõud ja laevaehitusosk. juh. ning 1924—31 Kaubandustööstuskoja laevasõidunõunik. Rahvusv. Laevaomanike Ühingu asedir., Mereinseneride Seltsi asutajaid ja esimene esimees. Uurimusi laevanduse, sadamate ja ühendusteede kohta. II Riigikogu liige. Nõukogude okupatsioonivõimud vangistasid ta 1940 või 1941, suri vangilaagris. **T:** *Sadamate valitsemine ja sisemine korraldus välismaadel ja järeldused meile* (1928).

Masing [*ma:zing*], *Ernst* Karl (22. IX 1879 Peterburi — 17. V 1956 Heidelberg), baltisaksa arstiteadlane, meditsiinidr. (1908), prof. (1919). Lõpetas 1902 Tartu ülikooli, oli seejärel sealsamas õppejõud (töötas Toome sisehaiguste kliinikus, oli a-st 1919 prof. ja kliiniku dir.). Täiendas end Berliinis, Heidelbergis ja Napolis. 1939 lahkus Eestist. II maailmasõja ajal töötas Poznańis, pärast sõda Heidelbergis. Evitas kliinilisse praktikasse mitu tähtsat diagnoosimismeetodit (nt. vere leukotsüütide valem ja tsüstoskoopia) ning tegi üldbioloogilisi uuringuid nukleiinhappe osa kohta rakkude pooldumisel, osutudes üheks nüüdisaegsele rakubioloogiale ja biokeemilisele embrüoloogiale alusepanijaks. Uuris ka vereloomet kõrgustikukliima puhul ja raua osatähtsust loomses organismis, käsitles aneemiate liigitust, leukoose, punaliblede rakumembraani läbilaskevõimet glükoosi suhtes, vererõhu muutusi lihasetöö puhul jpm.

Masing, *Gotthilf Leonhard* (3. XII 1845 Mustjala — 4. IV 1936 Tartu), keeleteadlane, *dr. phil.* (1876). Lõpetas 1869 Tartu ülikooli usuteaduskonna, oli seejärel Peterburis koduõpetaja, õppis 1871—76 Göttingeni ja Leipzigi ülikoolis slaavi keeli. Oli 1880—1925 TÜ õppejõud (1880—1902 vene keele ja kirjanduse dots., a-st 1902 slaavi keelte prof.). Uurimusi pms. lõunaslaavi ja Kaukaasias kõneldavate keelte häälikuõpetuse alalt. **T:** *Die Hauptformen des serbisch-chorvatischen Accents* (1876).

Masing, *Matti* (20. VII 1953 Tartu), zooloog (terioloog), Viktor M-u ja Linda Pootsi poeg, bioloogiaknd. (1990, Moskva). Lõpetas 1980 bioloogina TRÜ. Olnud 1980—83 Matsalu Rkl. LK-ala ja 1984—96 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI teadur (1991—96 vanemteadur), 1996—99 Eesti Looduseuurijate Seltsi lepinguline töötaja. Uurinud pisiimetajaid (eriti käsitiivalisi) ja kahepaikseid. Avaldanud art-eid loomade, looduse uurimise ja looduskaitse kohta. **T:** *Lendlased* (1984), *Пещеры Эстонии — уникальные места массовой зимовки рукокрылых* (1990), *Taxonomy and status of wild mammals in Estonia* (1999), *50 years of bat-ringing in Estonia: methods and the main results* (autoreid). — Plecotus et al., 1999, 2.

Masing, *Otto Wilhelm* (8. XI 1763 Lohusuu — 15. III 1832 Äksi), eesti-rootsi päritolu kirja- ja keelemees. Õppis 1783—86 Halle ülikoolis usuteadust, oli seejärel koduõpetaja ja reisis koos P. von Manteuffeliga Euroopas. Töötas 1788—95 Lüganusel, 1795—1815 Viru-Nigulas ja 1815—32 Äksis pastorina, oli a-st 1821 Tartumaa praost. Oli maailmavaatelt ratsionalist. Nõudis talurahva koolioludе parandamist ja koolidele õppekirjanduse soetamist, avaldas ise ms. aabitsaid (1795, 1821, 1823), usuõpetuse ja piibliloo õpikuid ning „Arwamise-Ramatu" (1823). Taotles eesti keelele suuremaid õigusi, ühtset põhjaeestilist kirjakeelt ning kirjakeele rikastamist ja rahvapärastamist; võttis tarvitusele õ-tähe, tegi 1820—27 kolmes brošüüris ettepanekuid eesti kirjakeele puuduste kõrvaldamiseks (häälikupeenenduse märkimine, väldete täpsem eristamine), kirjutas eesti keele õppevahendiks mõeldud esseeliku „Ehstnische Originalblätter für Deutsche" (1816). Arvustas J. H. Rosenplänteri kaastöölisena senise eesti kirjavara keele ja sisu küündimatust. Edendas rahvavalgustuslikku kirjasõna: avaldas võõraste maade kohta rikkalikult lugemismaterjali sisaldavad „Pühhapäewa Wahheluggemissed" (1818) ja paar tervishoiualast brošüüri, toimetas „Marahwa Näddala-Lehte" (1821—23 ja 1825), kus ilmutas peale uudiste ja teadete rohkesti õpetlikke kirjutisi, andis a-iks 1823—26 välja „Marahwa Kalendrit ehk Täht-ramatut...". Tõlkis „Lihwlandi-ma Tallorahwa Seädusse" (1820), lõi sealjuures õigusteaduslikke oskussõnu. Koostas suurt eesti keele sõnarmt-t, mille käsikiri on kaduma läinud. Mälestuskivi Äksis (1989, E. Taniloo). **T:** *O. W. Masingi kirjad* I—IV (1883—86), *Otto Wilhelm Masingu kirjad Johann Heinrich Rosenplänterile 1814—1832* I—IV (1995—97).

B: M. Lipp. *Masingite suguvõsa.* Trt., 1907; L. Anvelt. *O. W. Masing ja kaasaegsed.* Tln., 1979.

Masing, *Uku* (a-ni 1937 Hugo Albert) (11. VIII 1909 Lipa k., Raikküla v. — 25. IV 1985 Tartu), kirjanik, usuteadlane ja filoloog, teoloogiadr. (1948). Lõpetas 1930 magistrikraadiga TÜ usuteaduskonna, täiendas end 1930—33 Berliini ja Tübingeni ülikoolis. Oli 1933—40 TÜ õppejõud ja 1949—63 EELK teadussekretär Usuteaduse Inst-i alal ning selle inst-i õppejõud. Avaldanud uurimusi eeskätt semi (Vana Testament) ja soome-ugri rahvaste usundi, rahvaluule ja keelte kohta. Tõlkinud Piiblit ning idamaade (R. Tagore, S. J. Agnon) ja antiikkirjandust (Aischylos, Aristophanes, Lucretius Carus). Loonud vormipuhast keerulise kujundlikkusega mõtteluulet, milles intellektuaalsus on ühendatud meelelise tundlikkusega. **T:** luulekogud *Neemed Vihmade lahte* (1935, [2]Stockholm, 1959), *Džunglilaulud* (Stockholm, 1965), *Udu Toonela jõelt* (Rooma, 1974), *Piiridele pyydes* (Rooma, 1974), *Aerutades hurtsikumeistriga* (Toronto, 1983), *Kirsipuu varjus* (Scarborough, 1985) ja *Ehatuule maa* (1988), rom. *Rapanui vabastamine* (1989), esseedekogud ja uurimused *Vaatlusi maailmale teoloogi seisukohalt* (1993), *Budismist* (1995), *Eesti usund* (1995, [2]1998), *Pessimismi põhjendus* (1995), *Mälestusi taimedest* (1996), *Meil on lootust* (1998), *Eesti vanema kirjakeele lood* (1999) ja *Üldine usundilugu* (2000).

Masing, *Viktor* (11. IV 1925 Tartu), botaanik, biogeograaf ning loodushoiu ja loodusteaduste propageerija, Linda Pootsi abikaasa, Matti M-u isa, bioloogiadr. (1969), Eesti TA liige (1993). Lõpetas 1951 bioloogina TRÜ, töötas õpingute ajal 1947—49 ENSV TA Bioloogia Inst-s laborandina ning 1949—51 Tartu 2. keskkoolis õpetajana. Olnud 1951—56 EPA-s vanemlaborant, 1956—93 TÜ botaanika ja ökoloogia inst-s õppejõud (1956—59 vanemõpetaja, 1959—70 dots., 1970—93 prof.), a-st 1993 emeriitprof. Uurimusi geobotaanika, metsatea-

duse, sooteaduse, maastikuteaduse, linnaökoloogia ja ornitoloogia alalt. Loodushoiulises tegevuses kaasa aidanud LK-alade asutamisele ja soode ning linnahaljastuse säilimisele. Sooritanud palju loodusteaduslikke kaugretki (sh. Austraaliasse ja Arktikasse). Kõrgkooliõpiku „Botaanika" (I 1965, II 1970, III 1979) autoreid, 1969—81 „Eesti nõukogude entsüklopeedia" peatoimetuse liige, lastentsüklopeedia „Encke" peatoim., „Ökoloogialeksikoni" koost. Olnud Eesti Looduseuurijate Seltsi looduskaitse ja botaanika sektsiooni esimees ning a-st 1985 seltsi auliige, a-st 1995 Eesti Bioloogia- ja Geograafiaõpetajate Liidu auliige, a-st 1996 Soome Bioloogiaseltsi „Vanamo" auliige. Tartu linna aukodanik (1998). ENSV suur looduskaitsemärk 1975, ENSV rkl. preemia 1977 ja 1982, J. Smuuli kirjanduspreemia 1985, E. Kumari looduskaitsepreemia ja Avatud Eesti Fondi auhind 1997. **T:** *Tuhat tutvust tundrast kõrbeni* (1970, [2]1977, koos L. Pootsiga), *Экосистемы болот СССР* (1979, koos M. Botšiga), *Estonian bogs: plant cover, succession and classification* (London, 1984), *Sinasõprus tammega* (1984), *Ürgsed sood kui loodusmälestised* (1997), *Sammud samblas ja liivas* (1999). **B:** *Prof. V. Masingu trükitööd*. Trt., 1985. ▸

Maspanov, *Peeter* (27. V 1947 Otepää), majandustegelane. Lõpetanud 1970 TPI elektriajamite ja tööstuse automatiseerimise erialal ning 1979 NSVL MN-i juures asuva Rahvamajanduse Akadeemia. Olnud 1970—79 Põlva piimatoodete kombinaadi peaenergeetik, 1979—84 Kohtla-Järve piimatoodete kombinaadi dir., 1984—86 ENSV liha- ja piimatööstuse ministri asetäitja, 1989—93 ühisettevõtte „Estkompexim" tehniline juh., 1993—95 as-i Hackman Eesti müügijuht ning 1995—2000 as-i Rakvere Lihakombinaat peadir. ja juhatuse esimees. A-st 1995 Eesti Lihaliidu juhatuse esimees.

Masso, *Miia* (14. I 1940 Tartu), arhitekt. Lõpetas 1964 ERKI. Töötanud 1967—89 „Eesti Projektis", 1991—93 arhitektuuribüroos „Masso ja Luup" ja a-st 1993 Masso Arhitektibüroos. Varane looming on ratsionalistlik, hilisem suunitluselt hilismodernistlik, vältinud tehnitsistlikku utilitaarsust. Tema projekti järgi on ehitatud Mustamäe VI mikrorajooni kaubandus-teeninduskeskus (1971—75), elamud Raja t. 5—7 (1979), Narva mnt. 31 (1987) ja sama hoone jätkuna Tuukri t. 58 (1992—96), Roopa t-a luksuskorteritega elamukvartal (1987—94), elamu Nafta t. 16 (1999, kõik Tallinnas), eramu Püünsis Rohuneeme teel (1973) ja Tartu kesklinna kaubahall (1989).

Masso, *Salme* (19. X 1909 Tartu — 5. VIII 1990 Tallinn), kodundusõpetaja, Tiit M. ema. Lõpetas 1930 Kehtna kodunduskooli ja 1953 kaubandusökonoomika erialal TPI. Töötas õppejõuna 1935—45 Tallinna kodumajandusinst-s, 1945—51 Tallinna Ühisk. Toitlustamise Tehnikumis ja 1960—72 TPedI-s. Kirjutanud kodundus- ja kokandusalaseid rmt-id (tõlgitud vene, ukraina, läti ja leedu keelde) ning levitanud kokandusteavet (üle 400 art-i, raadio- ja telesaated). **T:** *Toitlustamine ja korrastustööd* (1965), *Rahvuslikke toite* (1975), *Laste kokaraamat* (1983).

Masso, *Tiit* (21. XII 1935 Tallinn), ehituskonstruktor, Salme M. poeg. Lõpetas 1960 tööstus- ja tsiviilehituse erialal TPI. Olnud 1968—90 „Tsentrosojuzprojekti" Tallinna filiaali peakonstruktor, 1990—99 „Estkonsulti" asedir. ja a-st 2000 inseneribüroo „Ehituskonsultant Tiit Masso OÜ" juh. Osalenud konstrueerimisel enam kui 200 hoone (nt. Haapsalu kaubanduskeskuse, Tallinna kaubahalli, Tallinnas Narva maanteel asuvate ETK hoonete, Pirita rannahoone, Optiva panga ja Kawe Plaza) projekteerimisel. Koostanud „Vene-eesti ehituse sõnastiku" (1975) ja (eesti-soome-inglise) „Ehitaja sõnastiku" (1999). **T:** *Ehituskonstruktori käsiraamat* (1980), *100 ehitist* (1983), *Väikemajad* (1990), *Palkmajad* (1991).

Masso, *Valjo* (3. VI 1933 Viljandi), põllumajandusteadlane, majandusknd. (1964), põllumajandusdr. (1974, kinnit. 1976). Lõpetas 1957 EPA. Töötanud 1958—94 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s, olnud seal 1972—76 asedir. ja eriloomakasvatuse osk-a juh., 1977—85 väetiste sektori ja 1985—94 orgaaniliste väetiste labori juh. ning 1994—96 EPMÜ orgaaniliste väetiste grupi juh. Oli 1997—99 Riigikogu liige (Eesti Maarahva Erakonnas). Peab talu. Uurinud farmide töökorraldust, pms. sõnnikumajanduse tehnoloogiat, sõnniku biotehnoloogilist töötlemist, energia- ja aineringet farmis ökoloogilisest ja maj. lähtekohast, mullaviljakuse taastamise (sh. taimede bioloogilisi omadusi kasutades) ja põllum. keskkonna kaitse võimalusi, täiustanud sõnnikuhoidlaid. Võtnud osa maaviljeluse agroökoloogiliste aluste loomise komplekskatseist ning projektist „Väetisemajandus aastani 2000". A-st 1992 Eesti Õigusjärgsete Maaomanike Ühenduse juhatuse esimees, a-st 1998 Eesti Agrobiokeskuse teadusnõukogu esimees. **T:** *Sõnnikuhoidlad* (1969), *Veisekasvatuse arendamisest Eestis* (1974, autoreid), *Põllumajandus ja keskkonnakaitse* (1991), *Väetised ja nende kasutamine* (1992), *Maast, selle kasutamisest ja omandiõiguse taastamisest* (1995, autoreid), *Maaomandi kasutamine ja ühistegevus* (1996).

Mathiesen [-ti:-], *Andres* (a-ni 1938 *Andrei*) (1. XII 1890 Sindi — 3. V 1955 Stockholmi läh.), metsateadlane, Aino Kääriku isa, Aili Reet Kääriku vanaisa, *dr. rer. for.* (1928). Lõpetas 1915 Petrogradi metsainst-i metsateadlasena. Töötas 1918—20 Eestis mitmel metsandusalasel ametikohal abimetsaülemast Põllutöömin-i Metsade Peavalitsuse abijuh-ni. Oli 1920—44 Tartu ülikooli õppejõud ja metsakorralduskabineti juh. (a-st 1924 prof.), ühtlasi 1928—37 põllum-teaduskonna dekaan, 1932—37 Riigi Metsatööstuse Nõukogu esimees ja 1941—43 Tartu ülikooli prorektor. Täiendas end 1925—26 Rockefelleri fondi stipendiaadina mitmel pool välismaal. Läks 1944 Rootsi. Oli 1947—49 Rootsi Kuninglikus Metsaülikoolis ja 1949—51 Toronto ülikoolis stipendiaat ning 1951—55 Stockholmi puidu-uurimisinst-i teadur. M. on esimene eestlasest metsateaduse doktor ja professor, Eesti metsandusalase kõrghariduse ja metsateaduse rajajaid ning looduskaitse arendajaid. Välminud puutüve mahu määramise algupärase valemi, koostanud kuivendatud metsade boniteerimise tabelid. Ta on Akadeemilise Metsaseltsi (1922—40) rajajaid ja selle esimene esimees. Asutas 1921 Kastre-Peravallas (praegune Järvselja) TÜ õppemetskonna (oli 1921—44 selle juh.) ja eraldas seal 1924 Eesti esimese LK-reservaadi, alustas 1923 Tartus Raadi pargist dendropargi rajamist, oli 1929 Eesti esimese LK-seaduse eelnõu peamine koostaja, kirjutas esimese eestikeelse geodeesiaõpiku (1929). Avaldanud rohkesti kirjutisi dendroloogia, metsakorralduse, -takseerimise, -kasvatuse, -kaitse jm. alalt. 1924—37 Looduseuurijate Seltsi looduskaitsesektsiooni ja 1938—40 Loodusvarade Inst-i metsandussektsiooni esimees. A-st 1925 Soome Metsateadusliku Seltsi k-liige ja a-st 1934 auliige, a-st 1936 Läti Metsaseltsi ja a-st 1938 Leedu Metsaseltsi auliige. Mälestusmärk Järvseljal (1990). **T:** *Puude ja põõsaste määraja lehtede järgi* (1921, koos K. Verbergiga), *Puude ja põõsaste määraja pungade ja puu anatoomiliste ja välistundemärkide järele* (1922, koos K. Verbergiga), *Metsamehe abiraamat* (1923), *Dendroloogia* (1934), *Metsakorraldus* (1997). **B:** I. Etverk. *Prof. A. Mathiesen ja tema tegevus Eesti metsanduse ning looduskaitse kujundamisel.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestis, VI. Tln., 1986.

Mathiesen [-ti:-], *Olev* (30. V 1928 Sindi), füüsik, Andres M-i vennapoeg, filosoofiadr. (1965, Lundi ülikool). Lõpetas 1956 Lundi ülikooli, täiendas end

Viktor Masing

Miia Masso

Tiit Masso

Andres Mathiesen

Roman Matsov

NASA stipendiaadina 1965–66 USA-s Minnesota ülikoolis. Oli 1966–74 Lundi ülikooli dots., a-st 1974 töötas Rootsi metroloogiakeskuses (1977–90 juh.), on Rootsi metroloogiastruktuuri rajaja ja arendaja. 1991–95 oli Rootsi akrediteerimis- ja vastavushindamisameti peainsener. Uurimusi kosmilise kiirguse ja mõõtemääramatuse alalt. **T:** *Geokosmofysik.* – Astronomi och geofysik (Stockholm, 1971); *Uncertainty of measurement.* – Proceedings of the Advanced School of Metrology (Rio de Janeiro, 1999).

Matjus, *Ülo* (18. VI 1942 Tartu), filosoof, filoloog ja bibliofiil, filosoofiaknd. (1975). Lõpetas 1966 TRÜ eesti filoloogina. Õpetanud a-st 1971 TÜ-s filosoofiat, filosoofia ajalugu ja esteetikat; a-st 1992 filosoofia ajaloo prof., 1994–96 filosoofiaosk. juh. Täiendanud end A. von Humboldti Fondi stipendiaadina 1984–85 ja 1990–91 Saksamaal. Uurinud pms. fenomenoloogilise filosoofia ja olemisajaloolise mõtlemise probleeme ning vaimulooliste nähtuste, eriti kunsti eripära (ms. A. Gailiti näitel). Vahendanud eesti keelde M. Heideggeri (*Sissejuhatus metafüüsikasse*, 1996), E. Husserlit ja E. Jüngerit. Martin Heideggeri Seltsi (Messkirch, Saksamaa) liige. **T:** *Intentsionaalsuse probleem Roman Ingardeni esteetikas* (1975), *Edmund Husserl Descartes'i teil* (1993), *Filosoofia võimus ja võimutus* (1997), *Ilmamaa kataloog 1992–1997* (1998).

Matsov, *Roman* (27. IV 1917 Petrograd), dirigent ja pedagoog. Lõpetas 1940 viiuli- (J. Paulseni kl.) ja klaverierialal (T. Lemba kl.) TK. Täiendas end Berliinis (G. Kulenkampffi ja W. Giesekingi juures) ning Leningradi konservatooriumis. Oli 1938–40 Riigi Ringhäälingu sümfooniaorkestris viiuldaja. II maailmasõja ajal kuulus ENSV Rkl. Kunstiansambleisse. Olnud 1944–88 ERSO dirigent (1950–63 peadirigent), a-st 1947 ühtlasi EMA orkestridirigeerimis- ja kammeransambliõppejõud (a-st 1977 prof.); õpilasi: P. Lilje, O. Oja, T. Kaljuste, J. Alperten, A. Volmer. Võitis 1946 üleliidulisel noorte dirigentide võistlusel Leningradis II auhinna. Tutvustanud aktiivselt eesti muusikat. Juhatanud orkestreid paljudes NSV Liidu linnades ja välismaal. ENSV rahvakunstnik (1967).
B: *Vestab Roman Matsov.* – Teater. Muusika. Kino, 1999, 10.

Matsulevitš, *Tiit* (27. IX 1958 Tallinn), ajakirjanik ja diplomaat. Lõpetas 1982 TRÜ, oli 1982–91 samas ajakirjanduskateedri õppejõud, 1988–91 TÜ teabetalituse juh. Täiendas end 1990–91 Saksamaal. Olnud 1991–96 EV suursaadik Saksamaal ja 1993–96 ühtlasi Vatikanis, 1996–98 EV suursaadik Ukrainas, a-st 1999 Venemaal.

Matt, *Fritz* (8. VII 1909 Lülle k., Torgu v. – 6. XII 1992 Tallinn), teatrikunstnik ja dekoraator. Lõpetas 1936 R. Nymani ja A. Janseni õpilasena Riigi Kunsttööstuskooli. Töötas 1937–41 ja 1945–70 „Estonias" ning 1971 ja 1977–86 „Vanemuises", maalinud dekoratsioone ka teistele Eesti teatritele ja Leedu teatritele (sh. restaureeris Vilniuse ooperi- ja balletiteatris A. Benois' loodud G. Bizet' „Carmeni" dekoratsioonid). Hinnatud dekoratsioonimaalija ja -restaureerijana, avaldanud art-eid, monograafiaid ja kunstiteaduslikke uurimusi. **L:** Jonesi *Geiša* (1933 Kuressaare Teatris), Hindi *Tagaranna meeste kalakuunar* (1947), Adami *Giselle* (1959 ja 1965), Ostrovski *Kaasavaratu* (1979 Tallinna Vene Draamateatris). **T:** *Evald Okas* (1957), *Voldemar Haas* (1958), *Richard Uutmaa* (1966), *Eesti teatri lavapilt* (1969), *Lavapilt* (1990).

Matteus, *Arnold* (13. XII 1897 Kärgula v. – 2. XI 1986 Tartu), arhitekt. Lõpetas 1925 Karlsruhe tehnikaülikooli. Oli 1926–35 ja 1941–44 Tartu linnaarhitekt ning 1944–60 peaarhitekt, 1931–35 kunstiühingu „Pallas" esimees, 1942–44 kõrgema kunstikooli „Pallas" dir., 1945–53 Tartu Rkl. Kunstiinst-i õppejõud. Alustas ekspressionismimõjulise Emajõe ujula (1928, lammutatud 1985) ja Adventpalvelaga (1928). Funktsionalistlikud on skulptor A. Starkopfi ateljee-elamu Hurda t. 2 (1931) ja korporatsiooni „Ugala" maja Kuperjanovi t. 16 (1938), traditsionalistlik Eesti Panga Tartu maja (koos K. Burmaniga, 1935). Koostanud Tartus palju planeeringuid (sh. Tähtvere linnaosa, 1928) ja kavandanud rohkesti elamuid. Tegi tehnikumi (1946, Väimela, Türi), kultuurimaja (1950, Antsla, Abja) ja kaubamaja korduvkasutusprojektid (1953, Elva, Keila). ENSV tnl. arhitekt (1984).

Mattheus, *Ülo* (7. XII 1956 Tallinn), kirjanik. Töötas pärast keskhariduse omandamist Tallinnas msg. ametikohtadel, 1977–90 ETV-s ja 1991–92 ajalehes „Sirp" kirjandusosk-a juh-na, a-st 1992 on raadiojaama „Vaba Euroopa" Eesti toimetuses raadioajakirjanik. Avaldanud lühiproosat, romaane ja arvustusi. F. Tuglase novelliauhind 1985 ja 1994, kirjanduse aastapreemia 1997. **T:** lühiproosakogud *X maantee* (1981) ja *Inimene Aspelund* (1987), rom-d *Kuma* (1989) ja *Läheb ega peatu* (1996).

Mattiesen [*mati:zen*], *Carl Emil* Johann (5. IX 1835 Tartu – 21. III 1888 Tartu), baltisaksa ajakirjanik, kirjastaja, seltsitegelane ja omavalitsuspoliitik, *dr phil.* (1860). Õppis 1854–57 Tartu ülikoolis filoloogiat ja arstiteadust, 1857–60 Berliinis ja Leipzigis ajalugu. Oli 1863–65 ajalehe „Dörptsche Zeitung" toim., asutas 1866 ajalehe „Neue Dörptsche Zeitung", esindades selles baltisaksa poliitika vabameelset suunda. Ajalehele tegid kaastööd ka eestlased (J. Hurt, C. R. Jakobson, F. R. Kreutzwald, M. Veske, J. Jung). Asutas 1865 trükikoja ja kirjastuse C. Mattiesen (tegutses a-ni 1940). Kirjastajana andis välja hulga väärtuslikke eestikeelseid rmt-id. Tema trükikojas trükiti paljude vene teadusasutuste väljaandeid. M. oli 1874–76 Tartu raehärra ning 1885–88 kaubandusbürgermeister.

Mattiisen, *Alo* (22. IV 1961 Jõgeva – 30. V 1996 Tallinn), helilooja. Lõpetas 1984 muusikapedagoogika ja 1988 kompositsiooni alal TRK (E. Tambergi kl.). Olnud ansambli „In Spe" kunstiline juht ja klahvpillimängija. Saavutas 1988–89, nn. laulva revolutsiooni ajal lauludega „5 ärkamisaegset laulu" ja „Ei ole üksi ükski maa" legendaarse kuulsuse. Võitnud loominguvõistlustel auhindu. Muusika-aastapreemia 1988 ja 1989. EV kultuuripreemia 1996. **T:** lastemuusikal *Charlotte koob võrku* (1984), sümfoonia (1988), sonaat tšellole ja klaverile (1985), risotooriumid 3 solistile, segakoorile ja *rock*ansamblile *Roheline muna* (1985) ja *Näärmed* (1986), *Kirjutusmasinakontsert* (1984), lühiooper *Dispuut* (1995), filmi- ja näidendimuusikat. Ilm. autoriheliplaat (1997).

Matve, *Hubert* (19. XII 1929 Tallinn – 30. III 1993 Tallinn), ehitusinsener ja publitsist. Lõpetas 1955 tööstus- ja tsiviilehituse erialal TPI. Oli 1962–65 ENSV Rkl. Plaanikomitee peaspetsialist, 1965–76 Silikaatbetooni Inst-i vanemteadur ja 1978–92 TKÜ õppejõud. Eesti Paeliidu asutajaid (1992) ja esimene esimees (paevanem). Koostas 1955–56 Tallinna Niguliste ja toomkiriku, Tartu Jaani kiriku ja Haljala kiriku rekonstrueerimise projekti ehitustarindite osa. Projekteerinud elamuid. Kirjutanud filmi „Eestimaa paas" (1992) stsenaariumi, jutustusi ja novelle (kogu „Karedad lood", 1978) ning ehitus- ja aimermt-id. **T:** *Ehitus läbi aegade* (1976), *Sillad läbi aegade* (1978), *Tunnelid läbi aegade* (1981), *Tornid läbi aegade* (1982).

Matvere, *Marko* (4. II 1968 Pärnu), näitleja. Lõpetas 1990 näitlejaerialal TK. Töötas 1987–92 Pirgu Arenduskeskuses ja mängis M. Karusoo näitetrupis, a-st 1992 olnud Tallinna Linnateatri näitleja. Esinenud laulukavades, a-st 1989 on tegev ansamblis „Vä-

keste Lõõtspillide Ühing". Mänginud telelavastustes („Wikmani poisid", „M Klubi") ja filmis („Tulivesi"). V. Panso preemia 1989. Noore näitleja peaauhind Toruńi rahvusv. teatrifestivalil 1992. A. Lauteri preemia 1996. **O:** August Oja (Karusoo *August Oja päevaraamat*), Yngve (Mankelli *Lollprints*), Mercutio (Shakespeare'i *Romeo ja Julia*), Tartuffe (Molière'i *Tartuffe*), Simone (Visconti *Rocco ja tema vennad*), Athos (Dumas' ja Nüganeni *Kolm musketäri*), Juhan ja Felix (Rohumaa ja Tuulingu *Ainus ja igavene elu*), Septimus Hodge (Stoppardi *Arkaadia*), Sam (Pinteri *Kojutulek*), Hamlet (Shakespeare'i *Hamlet*). ▲

Maurach [*-ah*], *Martin* (17. II 1856 Põltsamaa – 21. XII 1918 Riia), baltisaksa metsateadlane. Omandas praktilised metsakasvataja kogemused Viljandimaal mõisametsaülem C. G. F. Corneliuse juures. Oli metsaülem 1883–97 Tartumaal Kastre-Peravallas (praegu Järvselja; juhatas seal laialdasi ehitus-, metsakorraldus-, metsakuivendus- ja metsakasvatustöid, sh. alustas Eestis hooldusraideid, metsakultuuride rajamist ja võõrpuuliikide introduktsiooni) ja 1897–1905 Jamburgi mk-s Soikinos. **T:** *Die practische Forstwirtschaft. Praktikaline metsaasjandus* (1893).

Maximowicz [*maksimovitš*], Maksimovitš, *Carl* (*Karl*) Johann (23. XI 1827 Tula – 16. II 1891 Peterburi), vene botaanik, Peterburi TA akad. (1868). Lõpetas 1850 Tartu ülikooli, töötas 1850–51 Tartu ülikooli botaanikaaias, a-st 1852 Peterburi botaanikaaias, oli a-st 1870 Peterburi botaanikamuuseumi dir. Osales 1853–57 ümbermaailmareisis ja 1859–64 Kesk-Aasiasse, Kaug-Itta, Kirde-Hiinasse ja Jaapanisse tehtud ekspeditsioonides. Pani aluse Kaug-Ida taimestiku uurimisele, töötas läbi vene maadeuurijate N. Prževalski, G. Potanini, N. Pevtsovi botaanilised kogud ja kirjeldas uusi liike (sh. ligi 200 liiki Kaug-Idast). Uurimusi õistaimede süstemaatika alalt. M-i järgi on nimet. 30 taimeliiki (sh. Lõuna-Kuriilidel kasvav haruldane puuliik maksimovitši kask). **T:** *Adnotationes de Spiraeaceis.* – Acta Horti Petropolitani, 1879, 6.

Maydell [*maidel*], Friedrich *Ludwig* von (10. XII 1795 Teenuse mõis, Läänemaa – 18. IX 1846 Tallinn), baltisaksa graafik, maalikunstnik ja kujur, Gerhard von M-i isa. Teenis 1812–20 Vene sõjaväes, osales 1813–14 Napoleoni-vastases sõjas ja oli a-ni 1815 Pariisis (selle vallutamiseni). Õppis a-st 1820 Tartus K. A. Senffi juures joonistamist, täiendas end 1822–27 Saksamaal ja Itaalias. Kohtus Roomas natsareenlastega; nende mõju on tema loomingus märgata. Töötas a-st 1829 Tartus, rajas 1835 puulõiketöökoja (esimene Vene riigis); on Eestis selle ala pioneer. Illustreerinud Saalomoni ülemlaulu, V. Žukovski, A. Puškini ja N. Lambini teoseid, eestikeelseid kalendreid ning F. R. Faehlmanni muistendeid, teinud 22 vasegravüüri teosele „Fünfzig Bilder aus der Geschichte der deutschen Ostsee-Provinzen Russlands" (2 vihku, 1839 ja 1842), loonud altarimaale (1835 Saarde, 1845 Põlva kirikule) ja portreesiste, kavandanud Oleviste kiriku neogooti stiilis (esimesi selle stiili viljelejaid Eestis) sisustuse. **B:** *Neli baltisaksa kunstnikku.* [Koost. A. Lõugas.] Tln., 1996.

Maydell [*maidel*], *Gerhard* Gustav Ludwig parun von (19. IV 1835 Tartu – 17. VIII 1894 Bad Ems, Koblenzi lih.), maadeuurija, Ludwig von M-i poeg. Lõpetas 1858 Tartu ülikooli, seejärel teenis riigiametnikuna Irkutskis, Krasnojarskis ja Tšitas. Korraldas 1868–70 Vene Geograafiaseltsi Ida-Siberi osk-a ülesandel Jakutskist Anadõri ja Gižiga laheni ulatunud teadusretke, mis läbis Jana, Indigirka, Alazeja, Kolõma, Penžina jmt. jõgikonna. Kogus andmeid selle piirkonna looduse ja rahvastiku kohta. Elas a-st 1883 Eestis (omandas Teenuse mõisa), tegutses ka hariduse alal; oli Tallinna toomkooli ja Kuuda õpetajate seminari kuraator. **T:** *Reisen und Forschungen im Jakutischen Gebiet Ost Sibiriens im Jahren 1861–71* (2 kd., 1893–96).

Carl Maximowicz

Maydell [*mai-*], *Hans-Jürgen* parun von (24. VI 1932 Tallinn), baltisaksa päritolu metsateadlane, *dr. rer. nat.* (1958, Freiburg), habilitatsioonidr. (1969, Hamburg), EPMÜ audr. (1993). Läks 1939 koos vanematega ümberasujana Saksamaale. Lõpetas 1957 Freiburgi ülikooli. Olnud 1956–61 samas metsa- ja puidumajanduse inst-i teadustöötaja, 1958–61 ühtlasi firma *Richard Anders K. G. Holzimport* kaubandustöötaja, 1962–94 Hamburgis Föderaalse Metsa- ja Puidumajanduse Uurimiskeskuse maailmametsanduse inst-s mitmel ametikohal (sh. dir. ja prof.), 1962–94 ühtlasi Hamburgi ülikooli metsa- ja puidumajandusgeograafia, puidukaubanduse ning metsa- ja puidumajanduse aluste õppejõud (1979–94 prof.), töötanud külalisprof-na paljudes ülikoolides (sh. EPMÜ-s) ning teadlase ja eksperdina rohkem kui 50 riigis (rakendanud neis piirkondlikke metsanduse arengukavu ja vihmametsade kaitsmise programme ning propageerinud agrometsandust). Uurimusi maailmametsanduse, metsa- ja puidumajandusgeograafia, maakasutuse planeerimise, metsapoliitika, agrometsanduse ning troopikaalade ja Ida-Euroopa piirkondliku arengu alalt. Teeb metsandusteaduse ja -hariduse alal koostööd EPMÜ-ga. Juhtinud 1971–83 rahvusv. metsanduse uurimise org-de ühise töörühma programmi „Metsapoliitilised abinõud arengumaade metsa- ja puidumajanduse investeeringute suunamiseks". 1977–83 Rahvusv. Agrometsanduslike Uuringute Nõukogu esimees, 1981–94 ajakirja „Agroforestry Systems" toim. **T:** *Forest- und Holzwirtschaft in der Sowjetunion. Teil 1: Die Baltischen Republiken Estland, Lettland, Litauen* (Hamburg, 1973).

Meder [*me:der*], *Johann Valentin* (3. V 1649 Wasungen, Saksamaa – juuli 1719 Riia), saksa laulja, helilooja ja muusikategelane. Õppis 1669 Leipzigis ja 1670–71 Jena ülikoolis (teoloogiat), töötas 1671–74 Gothas, Lübeckis, Bremenis, Hamburgis ja Kopenhaagenis õukonnalauljana. Oli 1674–83 Tallinna gümnaasiumi kantor, juhatas Oleviste ja Niguliste kiriku koore, komponeeris kirikupühadeks muusikat. Tallinnas valminust on ajalooline tähtsus ooperil „Kindlameelne Argenia" („Die beständige Argenia"), mis kanti ette 1680 gümnaasiumi õpilaste osavõtul (kontsertlavastus Tallinnas 1999); see on teadaolevalt esimene põhjapoolsetes Läänemere hansalinnades hilisbaroki ajajärgul loodud ooper. Tegutses hiljem kapellmeistri ja toomkantorina Danzigis (Gdańskis), Königsbergis ja a-st 1701 Riias. M-i heliloomingu põhiosa moodustab vaimulik muusika: missad, passioonid („Matteuse passioon", 1700), kantaadid ja motetid („Ach Herr, strafe mich nicht", 1679), kokku u. 130 teost. Loonud ka ooperid „Nero" (1695) ja „Die wiedervereheliche Coelia" (1698), ballettooperi „Die befreite Andromeda" ning kammeransambleid. **B:** W. Braun. *Johann Valentin Meders Opernexperiment in Reval 1680.* – Beiträge zur Musikgeschichte Nordeuropas. Wolfenbüttel, 1978; T. Siitan. *Johann Valentin Meder. Matteuse passioon.* – Teater. Muusika. Kino, 1990, 12; T. Siitan. *Tallinn ja saksakeelse ooperi sünd.* – Teater. Muusika. Kino, 1999, 11.

Eero Medijainen

Medijainen, *Eero* (1. XII 1959 Võru), ajaloolane, filosoofiadr. (1997). Lõpetas 1983 TRÜ. Töötanud 1984–87 ajalooõpetajana, olnud 1987–89 ENSV Rkl. Ajaloo Keskarhiivi vanemteadur, 1989–90 Eesti Rahvusrmtk-s teadur, a-st 1990 TÜ lähiajaloo õppetooli õppejõud (dots.). Uurinud 20. saj. ajalugu,

Eesti välisteenistuse ajalugu jm. **T:** *Eesti vapid ja lipud* (1993, koos T. Ojaga), *Saadiku saatus. Eesti välisministeerium ja saatkonnad 1918—1940* (1997), *Maailm prowintsionu peeglis: rahvusvahelised suhted ja Eesti välispoliitika karikatuuridel 1918—1940* (1998).

Meel, *Raul* (2. III 1941 Jalase k., Raikküla v.), graafik, maali- ja installatsioonikunstnik ning poeet, Mari Saadi abikaasa. Õppis 1959—64 TPI-s energeetikat, kunstnikuna iseõppinu. Olnud 1987—91 Eesti Kunstifondi graafika eksperimentaalateljee juh. A-st 1972 Rahvusv. Graafikabiennaalide Laureaatide Klubi liige. Loomingule on omane lakooniline kujundikeel. Alustas 1967 konkreetse poeesiaga (sh. kirjutusmasinajoonistused). Graafikas rakendanud pms. serigraafiat, maalis kasutanud akrüülvärve; valdavad on sarjad. Osalenud 1979 näitusel „Maailmakunsti uued talendid ja ideed" (37 kunstnikku, Boston, USA). Viljelnud a-st 1971 installatsiooni („Aborigeenide elu", 1994—97) ja hiljem *performance*'it („Tulest tulnud", 1998; „Emapuud sirguvad laanes", 1999). Saanud auhindu rahvusv. näitustel (sh. Ljubljanas 1971 III preemia, Krakówis 1972 IV preemia ning Frechenis 1974 II preemia). EV kultuuripreemia 1995 ja 1998. K. Raua preemia ja E. Viiralti preemia 1989. **T:** sarjad *Taeva all* (1973—79 ja 1987—88, serigraafia), *Minagi olin Arkaadias* (1981—84, tušš), *Aknad ja maastikud* (1985—92, serigraafia), *Võlu ja vaim* (a-st 1988, akrüül), *Copula* (a-st 1993, akrüül) ja *101 lõiget* (1996).

B: *Raul Meel. Leonhard Lapin*. Le Câteau-Cambrésis, 1994.

Meelak, *Malle* (19. V 1929 Tartu — 10. III 1997 Tallinn), arhitekt, Salme Nõmmiku vennatütar. Lõpetas 1953 TPI. Töötas 1958—89 „Eesti Projektis" (a-st 1980 osk-a peaarhitektina), oli 1968—79 ERKI ja 1992—97 Tallinna Kõrgema Tehnikakooli õppejõud. Olnud 1960. a-ist Eesti mõjukaimaid linnaplaneerijaid. Koostanud alevite ja linnade (Tamsalu, 1968; Viljandi, 1974, koos M. Pordiga) ning maa-asulate ja puhkepiirkondade generaalplaane (Võsu ja Käsmu, 1962; Nelijärve puhkekeskus, 1990). Osalenud koos M. Pordiga linnaosade planeerimises: Tallinna Mustamäe VII ja VIII mikroraj. (1968), Väike-Õismäe (1968, NSVL-i rkl. preemia 1986) ja Lasnamäe (1972—78). Teinud palju detailplaneerimis- ja hoonestusprojekte (Viljandis Männimäe, 1972; Tartu Veeriku, 1977).

Meema, *Heldur* Erik (16. IV 1923 Võru), arstiteadlane, radioloog, Silvia M. abikaasa, meditsiinidr. (1955, Toronto ülikool). Põgenes 1944 Eestist Rootsi ning siirdus 1955 Kanadasse. Olnud Toronto ülikooli õppejõud, a-st 1980 prof. Uurinud vananemise ja ainevahetushaigustepuhuseid luustikumuutusi. **T:** *A method for determination of bone-salt content of cortical bone* (autoreid). — Radiology, 1964, 82; *Loss of compact bone due to menopause* (autoreid). — Obst. Gynec., 1965, 26; *Simple radiologic demonstration of cortical bone loss in thyrotoxicosis* (koos L. Schatziga). — Radiology, 1970, 97.

Meema (s. Veerus), *Silvia* (19. IX 1923 Tallinn), arstiteadlane, radioloog, Heldur M. abikaasa, meditsiinidoktor (1951, Stockholm). Põgenes Eestist 1944 Rootsi ning siirdus 1955 Kanadasse. Olnud a-st 1976 Toronto ülikooli radioloogiaosk. aulektor. Uurimusi luuhaigustepuhuse ainevahetuse kohta. **T:** *Cortical bone mineral density versus cortical thickness in the diagnosis of osteoporosis* (koos H. Meemaga). — J. Amer. Geriatr. Soc., 1969; *Improved radiological diagnosis of azotemic osteodystrophy* (autoreid). — Radiology, 1972, 102.

Meerits, *Heldur* (27. II 1959 Põltsamaa), majandus- ja pangandustegelane. Lõpetas 1982 rahanduse ja krediidi eriala TRÜ. Töötas 1985—87 Tallinna Linna RSN TK rahandusvalitsuse juh. asetäitja ja eelarveosk-a juh-na ning 1987—88 ENSV Rkl. Plaanikomitee osakonnajuh. asetäitjana. Seejärel olnud tegev panganduses: 1988—91 Eesti Panga osakonnajuh., 1991—93 Hansapanga juhatuse aseesimees, 1993—95 Eesti Hoiupanga juhatuse I aseesimees, 1995—97 Eesti Panga asepresident, a-st 1998 Hansapanga nõukogu liige. A-st 1999 EV peaministri nõunik.

Mei, *Juhan* (ka Johann Mey) (19. XI 1867 Sääre k., Suuremõisa v. — 5. IV 1927 Tallinn), merendustegelane ja hüdrograaf, Kristine, Lydia ja Natalie M. isa, Elga Mark-Kuriku, Karin Margi ja Lüüdia Vallimäe-Margi vanaisa. Õppis Paldiski ja Liepāja merekoolis. Täiendas end Peterburis (sooritas 1897 mereväe kadetikorpuse juures kapteni- ja ohvitserieksami) ning Saksamaal, Hollandis ja Suurbritannias (1914). Alampolkovnik (1916, vormistati 1922 kolonelleitnandiks). Oli 1892—1917 hüdrograafi ja veeehituseriteadlasena tegev Liepāja sõjasadama ja Tallinna Uue Sõjasadama ehitamisel ning Soela ja Muhu väinas, Tallinna lähistel ning Soome skäärides laevateede süvendamisel. Sattus Vene laevastiku evakueerudes sügisel 1917 Venemaale, kust opteeris 1920 Eestisse. Tegutses seejärel merejõudude staabi ohvitserina, traaleridivisjoni ülemana ning kindralstaabis topo-hüdrograafiaosk-a kartograafina. Mõõdistas 1921—26 Eesti rannikumerd ja sadamaid ning koostas kaarte. Toimetanud Kindralstaabi väljaannetena ilm. topo-hüdrograafia aastaramt-d (1924. a. lisana „Inglise-eesti meresõnastik merekaartide ja lootsiraamatute juurde", 1925) ja meresõidukäsiramt-u „Eesti Loots" (1927). — Tema poeg Peeter M. (Mey) (28. IV 1893 — 27. XI 1941) oli mereväe- ja suurtükiohvitserina (a-st 1928 kaptenmajor) Eesti tuntuimaid rannakindlustuste komandöre ja suurtükiväe asjatundjaid.

B: A. Pärna. *Meide mereline sugu*. — Eesti laevanduse aastaraamat, 1998.

Mei, Mey (1921—41 Mark), *Kristine* (Christine Hildegrand) (13. I 1895 Liepāja — 20. XII 1969 Tallinn), kujur ja graafik, Juhan M. tütar, Lüüdia Vallimäe-Margi, Karin Margi ja Elga Mark-Kuriku ema, Lydia ja Natalie M. õde, Julius Margi abikaasa. Lõpetas 1916 Helsingis Soome kunstiühingu kooli skulptuuri alal, täiendas end hiljem kunstikoolis „Pallas". Oli 1916—23 EV Tallinna Kunsttööstuskoolis jm. õpetaja, töötas 1941—47 TRÜ arheoloogiamuuseumis ja 1947—54 ENSV TA Ajaloo Inst-i arheoloogiasektoris teadustööde jooniste tegijana. Viljeles figuraalset terrakota-, vähem majoolikapisiplastikat. Kujutanud humoristlikult eesti kirjanikke ja kunstnikke, loonud olustikulist laadi skulptuurikompositsioone („Istuv suitsumees", 1931, „Rannal", 1933, mõlemad terrakota); II maailmasõja ajal enamik skulptuure hävis. Illustreerinud arheoloogiakirjandust, jäädvustanud (joonistanud) talurahvaarhitektuuri, kujundanud auaadresse ning teinud ajakirjale „Taluperenaine" vaiba- jm. kavandeid.

Mei, Mey (a-st 1920 Starkopf-Mei), *Lydia* (1. VII 1896 Liepāja — 14. IX 1965 Tallinn), akvarellist, Juhan M. tütar, Kristine ja Natalie M. õde, Lüüdia Vallimäe-Margi, Karin Margi ja Elga Mark-Kuriku tädi, 1920—28 A. Starkopfi abikaasa. Õppis 1916—18 Petrogradi naiste polütehnilises inst-s arhitektuuri. Hakkas akvarellistina näitustel esinema 1919 Tartus. Paistis silma natüürmortide ja portreedega. Varases loomingus ilmneb argiste tarbeesemete kujutamisel uusasjalikkust („Natüürmort kõvakübaraga", 1932). Hiljem koloriit helenes ning valdavaks said maaliline, tehniliselt puhas käsitluslaad, elurõõmus päikesepaisteline meeleolu ja intiimsus („Naine päikesevarjuga", 1936; „Majad", 1937; „Päevalilled", 1961).

Mei, Mey, *Natalie* (10. I 1900 Liepāja — 29. VII 1975 Tallinn), teatrikunstnik ja raamatugraafik, Juhan M. tütar, Kristine ja Lydia M. õde, Lüüdia Vallimäe-Margi, Karin Margi ja Elga Mark-Kuriku tädi. Õppis 1921—24 Tartus kunstikoolis „Pallas". Töötas 1925—40 Tallinna tütarlaste kommertsgüm-s õpetajana, 1929—35 ja 1944—56 „Estonia" teatri kostüümikunstnikuna ning 1940—64 ERKI õppejõuna ja (vaheajaga) tekstiilikateedri juh-na. M. on esimene kostüümikujundusele pühendunud eesti teatrikunstnik. Kavandas vaimukaid ansambliühtseid lavakostüüme ja -kujundusi ka Eesti Draamateatrile. Tegutsenud joonistusõpetajana, illustreerinud rmt-id. ENSV tnl. kunstitegelane (1945). **T:** A. Tšehhovi novellivalimiku „Kingsepp ja paharet" sulejoonistused (1923) ja E. Bornhöhe „Kuulsuse narride" (1941) ill-d; B. Mussorgski ooperi „Boriss Godunov" (1930), G. Puccini ooperi „Turandot" (1939), C. Nielseni balleti „Lakšmi" (1937), R. Glieri balleti „Punane moon" (1939) ja E. Tubina balleti „Kratt" (1944) kostüümikavandid ning W. A. Mozarti „Don Juani" (1952) ja A. Kivi näid-i „Nõmmekingsepad" kostüümi- ja dekoratsioonikavandid (1960).
B: E. Pihlak. *Natalie Mei.* Tln., 1962.

Natalie Mei

Meidla, *Tõnu* (13. IV 1959 Tartu), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1989). Lõpetas 1982 TRÜ. Olnud 1982—96 Eesti TA Geoloogia Inst-i teadustöötaja (a-st 1990 vanemteadur), a-st 1996 TÜ dots. ja geoloogia inst-i juh. Täiendanud end Oslo (1991), Uppsala (1995, 1996, 1999) ja Kopenhaageni ülikoolis (1996) jm. Peamised uurimisvaldkonnad: ordoviitsiumi stratigraafia, paleosoiliste ostrakoodide paleontoloogia, Baltoskandia paleobasseini biofaatsiesed ja evolutsioon. A-st 1991 Rahvusv. Geoloogialiidu ordoviitsiumi stratigraafia allkomisjoni kirjavahetajaliige. EV teaduspreemia 1997. **T:** *The Ordovician system of the East European platform and Tuva (Southeastern Russia)* (koos Reet Männiliga). — IUGS Publication, 1994, 28 A; *Late Ordovician ostracodes of Estonia.* — Fossilia Baltica, 2 (1996); *Evidence for carbon isotopic event associated with late middle Ordovician sedimentological and faunal changes in Estonia* (autoreid). — Geological Magazine, 1999, 136, 1.

Tõnu Meidla

Meigas, *Helo* (4. XI 1965 Tartu), majandustegelane. Lõpetas 1988 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna inglise keele ja kirjanduse erialal ning 1992 Eesti Diplomaatide Kooli rahvusv. suhete erialal; humanitaarteaduste magister (1995, Tuftsi ülikool USA-s). Olnud 1988—89 Eesti Kaubandus-Tööstuskoja referent, 1989—92 as-i Cross Development F.S.P. tõlkebüroo juh., 1995—98 as-i Tallinna Väärtpaberibörs tegevdir. ja juhatuse esimees, a-st 1998 Eesti Panga asepresident.

Helo Meigas

Meigas, *Kalju* (20. II 1951 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1997). Lõpetas 1974 raadiotehnika erialal TPI, täiendanud end 1991 Turus, 1993 ja 1994 Helsingis ning 1995 Bradfordis. Olnud a-st 1985 TTÜ teadur, 1990—92 väikeettevõtte „Kvantel" dir., a-st 1992 õppejõud (a-st 1998 prof.). A-st 1995 *International Federation for Medical Physics and Biomedical Engineering*'u sekretäride komitee liige, a-st 1994 Eesti Biomeditsiinitehnika ja Meditsiinifüüsika Ühingu juhatuse sekretär. Uurimusi laserite kasutamisest meditsiinidiagnostikas, isesegustamisest laseri aktiivkeskkonnas ja koherentsest vastuvõtust. **T:** *Method for small particles detection by laser.* — Optical Engineering, 1998, 9; *Coherent photodetection for pulse profile registration* (autoreid). — Proceedings of Coherence Domain Optical Methods in Biomedical Science and Clinical Applications III, 1999, 3598.

Meikar, *Toivo* (13. VI 1947 Rakvere), metsandus- ja teadusajaloolane, ajalooknd. (1981). Lõpetas 1972 TRÜ ajaloo-osk-a. Töötanud 1972—74 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s tõlgi ja toim-na, 1974—96 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI-s (1981—95 vanemteadur, 1996 teadusdir-i kt.) ja a-st 1996 EPMÜ-s (1996—97 metsandusteaduskonna prodekaan, 1997—98 dekaani kt. ja dots., a-st 1998 metsandusliku uurimisinst-i vanemteadur). Uurinud Eesti ja Tsaari-Venemaa Balti kub-de metsanduse ajalugu. 1992—97 Akadeemilise Metsaseltsi ja 1992—98 Akadeemilise Baltisaksa Kultuuriseltsi esimees, a-st 1998 Eesti Metsaseltsi juhatuse liige. **T:** *C. J. Ebhardi Eesti- ja Liivimaa metsa- ja jahiseaduse projekt ning selle taust* (1997), *Vabahärra Balthasar von Campenhauseni 1778. aasta Liivimaa metsamajanduse organiseerimise kava* (1997), *Metsakorraldus Eestis* I (1998), *Kärkna metsandik* (1999).

Meinhard [*mainhart*], Meynardus, Meinhart (srn. 14. VIII 1196), saksa misjonär. Saabus koos saksa kaupmeestega u. 1180 Väina (Daugava) liivlaste asualale, hakkas jutlustama ja liivlasi ristima, laskis ehitada Ikšķile (Üksküla) kiriku (u. 1184) ning Ikšķile (u. 1185) ja Salaspilsi (Holmi) kivilinnuse (u. 1187). Bremeni peapiiskop Hartwig II pühitses M-i 1186 Ikšķile piiskopiks. Paljude liivlaste vastuseisust hoolimata oli M-i misjonitegevus suhteliselt edukas.

Meipalu, *Vootele* (25. II 1928 Kunda-Malla v. — 2. VIII 1974 Tartu), akušöör-günekoloog, meditsiinidr. (1969). Lõpetas 1952 TRÜ, töötas seejärel sealsamas sünnitusabi ja günekoloogia kateedris (a-st 1971 kateedrijuh. ja prof.). Uurinud emaka müoomi (selle teket, nähte ja kulgu ning steroidhormooniainevahetust), rasedust ja selle komplikatsioone ning günekoloogiliste haiguste diagnoosimist. **T:** *Endokrinoloogia* (1977, koos K. Kõrgega).

Meissner, *Boris* (10. VIII 1915 Pihkva), baltisaksa ajaloolane ja jurist, *dr. jur.* (1955, Hamburg), TÜ audr. (1996). Lõpetas 1935 TÜ majandusteaduskonna, õppis 1935—39 õigusteaduskonnas. Läks 1939 Saksamaale, oli 1940 Poseni (Poznańi) ja Breslau (Wrocławi) ülikooli assistent, teenis 1940—45 Saksa armees, õpetas 1947—53 Hamburgi ülikoolis, oli 1953—56 ja 1958—59 Saksa Moskva saatkonna nõunik, 1956—64 Kieli ja 1964—84 Kölni ülikooli prof. ning idaõiguse inst-i dir. Uurimusi Ida-Euroopa ja rahvusv. õiguse alalt. **T:** *Die Sowjetunion, die Baltischen Staaten und das Völkerrecht* (1956), *Die „Breshnew-Doktrin".* *Das Prinzip des „proletarisch-sozialistischen Internationalismus" und die Theorie von den „verschiedenen Wegen zum Sozialismus"* (1969), *Entwicklung und Aufbau der Osteuropaforschung in Deutschland* (Tartu, 1998).

Meister, *Ants* (25. IV 1937 Põltsamaa), raadiotehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1994). Lõpetas 1960 elektrijaamade, -võrkude ja -süsteemide erialal TPI. Olnud a-st 1968 TTÜ õppejõud (a-st 1995 prof.) ning 1976—81 raadiotehnika kateedri ja a-st 1995 raadiotehnika õppetooli juh. Uurimusi elektro- ja raadiomõõtetehnika alalt, loonud vedelike elektromagnetilisi kulumõõtureid. Uurimusi ka signaalitöötluse meetodite ja seadmete, pms. spektraalanalüüsi ja selle rakendamise kohta. ENSV tnl. radist (1987). **T:** *Neural network method to determine the vigilance levels of the central nervous system, related to occupational chronic chemical stress* (autoreid). — Technology and Health Care, 1997, 5; *Modulatsioon* (1999).

Meiusi, *Mart* (8. V 1903 Emmaste v. — 12. VI 1977 Sydney), õpetaja ja koolijuht. Lõpetas 1932 TÜ *mag. phil.* kraadiga. Oli Tallinnas gümnaasiumiõpetaja, a-st 1936 Tallinna Õpetajate Seminari pedagoogika- ja filosoofiaõppejõud ning 1939—43 dir. Põgenes 1944 Rootsi. Oli 1945—51 Göteborgi ülikoolis

Toivo Meikar

psühholoogiainstruktor, a-st 1951 elas Austraalias. Avaldanud artikleid kasvatuse, statistika ja rahvusluse (paguluses) alalt.

Melberg (s. S a v i o j a), *Enel* (21. IX 1943 Tallinn), kirjanik. Elas 1944–89 Rootsis. Õppinud Lundi ülikoolis (*mag. phil.*, 1970) ja seejärel a-ni 1973 Stockholmi õpetajate kõrgkoolis, töötanud õpetajana. A-st 1990 elanud Norras, kus ta abikaasa on kõrgkooliõppejõud. Avaldanud rootsi keeles romaane ja tõlkinud rootsi keelde eesti kirjandust (J. Kaplinski, E. Tode, M. Berg). Viimaste romaanide esmatrükid on ilm. norra keeles. **T:** rom-d *Modershjärtat* (*Emasüda*, 1977), *Medeas systrar* (*Medea õed*, 1978), *Nyckelpiga, flyg* (*Lepatriinu, lenda*, 1980), *Månbrunnen* (*Kuukaev*, 1981), *Namn ristat i vatten* (*Vette vestetud nimi*, 1988), *Kärlekens arkeologi* (*Armastuse arheoloogia*, 1990), *Den elfte dagen* (*Üheteistkümnes päev*, 1992, e. k. 1999), *Dyret som ikke finnes* (*Loom, mida pole*, 1997) ja *Herr Brecht og hans kvinner* (*Härra Brecht ja tema naised*, 1999).

Meldorf, *Mati* (1. III 1939 Riisipere), elektrotehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1995). Lõpetas 1963 TPI elektriinsenerina. Täiendanud end 1974–75 Helsingi tehnikaülikoolis. Olnud a-st 1963 TTÜ õppejõud (a-st 1976 dots., a-st 1997 elektroenergeetika inst-i prof.). Teadustöid elektrisüsteemide talitluse, juhtimise ja plaanimise ning elektrotehnika oskussõnavara alalt. Arendanud tihedat koostööd Soome Tehnikauuringute Keskusega. ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Steady-state monitoring of power system* (Espoo, 1995), *Elektrisüsteemi stabiilsus* (2000).

Mellik (a-ni 1938 M e l n i k), *Voldemar* (11. V 1887 Purtse k., Püssi v. – 24. XI 1949 Tallinn), kujur. Õppis 1907–15 Petrogradis A. Stieglitzi kunsttööstuskoolis ja vabakuulajana kunstiakadeemias. Töötas a-ni 1918 Petrogradis vabakunstnikuna, oli 1918–21 mitmes Tartu koolis joonistusõpetaja. Tegi 1921–22 koos K. Mäega reisi Saksamaa kunstilinnadesse, Rooma ja Pariisi. Oli 1920–35 kõrgemas kunstikoolis „Pallas" (a-st 1934 prof.) ja 1935–49 (vaheajaga 1943–44) Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i õppejõud (sh. 1942–43 Tallinna Kujutava ja Rakenduskunsti Kooli dir., 1945–49 joonistuskateedri juh.). Loonud hulga pronksist, graniidist ja marmorist tugeva vormitundega real. portreid (M. Härma, 1925; F. Kuhlbars, 1927; J. Hurt, 1934) ning graniidist üldistatud vormiga tüüpportreid („Kalamees Karepalt", 1931; „Skandinaavlane", 1933). Teoste paremikku kuuluvaile graniidist aktifiguuridele on iseloomulikud klassikaliselt selge vorm, kaunis siluett ja stiliseering („Puhkav naine", 1931, diorit; „Ekstaas", 1932, „Ärkamine", 1934, mõlemad graniit). Kavandanud ka Vabadussõja mälestusmärke, pms. pronkskujusid (Põltsamaa, 1923, Iisaku, 1925, Järva-Jaani, 1929, kõik taastatud 1989). Loonud F. R. Faehlmanni mälestusmärgi (1930, Tartus Toomemäel), hauasambaid (sh. „Ecce homo", 1939, M-u isa haual Rakveres) ja dekoratiivskulptuuri („Poisid kalaga", 1945, Tallinnas Viru väljakul). Kavandanud Kadrioru lossi aiapoolse fassaadi terrassi barokksed pronkskujud „Koit" ja „Hämarik" (1936, hävisid II maailmasõjas). Tegeles 1936–38 klaasetsitööga (lihvimisega). Sai Pariisi maailmanäitusel 1937 skulptuuri „Põlevkivikaevur" eest *grand prix*.

B: M. Hiis. *Voldemar Mellik, 1887–1949.* Tln., [illegible].

Mellikov, *Enn* (1. IV 1945 Pärnu), keemik, tehnikateaduste dr. (1988, Sverdlovsk, kinnit. 1989). Lõpetas 1968 elektroonika erimaterjalide tehnoloogia eriala TPI, täiendanud end 1994 Saksamaal, 1997 Šveitsimaas ja 1998 Soomes. Olnud 1972–86 TTÜ vanemteadur, a-st 1986 optoelektroonikamaterjalide labori juh., a-st 1992 pooljuhtmaterjalide tehnoloogia õppetooli juh. ning a-st 1996 ühtlasi TTÜ materjaliteaduse ja geeni/biotehnoloogia keskuse juh. A-st 1997 Ülemaailmse Rakendusoptika Ühingu (SPIE) Balti sektsiooni esimees, a-st 1994 Eesti Materjalitehnika Ühingu esimees, a-st 1996 Balti Materjaliteaduse Assotsiatsiooni aseesimees. Uurimusi ühendpooljuhtmaterjalide (CdS, CdSe, CdTe, ZnS, ZnSe ja nende tahked lahused, CIS-tüüpi halkopüriitsed materjalid) keemia ja tehnoloogia alalt. Loonud mitu optoelektroonikamaterjali ja -seadist, mis on patenteeritud mitmes riigis. ENSV rkl. preemia 1985. EV teaduspreemia 1998. **T:** *Multiple role of fluxing agent in the recrystallization process* (autoreid). – Proceedings of the 2nd World Conference on Photovoltaic Solar Energy Conversion, 1999, 1; *Growth and recrystallization of CuInS₂ films in spray pyrolytic process* (autoreid). – Applied Surface Science, 1999, 142.

Mellin [*-i:n*], *Ludwig August* (23. I 1754 Tuhala mõis — 12. III 1835 Riia), baltisaksa kartograaf ja poliitikategelane. Õppis Šveitsis ning Bologna ja Göttingeni ülikoolis. Töötas 1773–83 (vaheaegadega) Peterburis kindralstaabi topograafiaosk-s, 1783–1818 kohtunikuna Riias ja mitmel pool Liivimaal. 1797–1818 oli Liivimaa maanõunik. Püüdis liberaalina talurahva olukorda kergendada, kuid Maapäevaga tülli mineku pärast läks 1818 erru. M-i peatöö „Liivimaa atlas" („Atlas von Liefland oder von den beyden Gouvernementern u. Herzogthymern Lief- und Ehstland und der Provinz Oesel", põhiosa ilmus Riias 1798. a-ks, viimased kaardilehed trükiti Leipzigis 1810) oli mõeldud täienduseks A. W. Hupeli teosele „Topographische Nachrichten..." ja koosnes üld- ning 14 kreisikaardist, neist 10 Eesti ala kohta, mõõtkava u. 1:200 000. Atlases on Eesti alalt u. 7100 kohanime. M. on uurinud ka Eesti (sh. Varbolat) ja Läti ala linnuseid. Atlase uus väljaanne ilmus Saksamaal 1972. Mälestuskivi Tuhala pargis (1988).

B: *Der Atlas von Livland des Ludwig August Graf Mellin*. Lüneburg, 1972; E. Varep. *L. A. Mellini Liivimaa atlas ning selle tähtsus Eesti NSV territooriumi geograafilise uurimise ajaloos*. — ENSV TA toimetised, 1955, 2; E. Varep. *Eesti atlastest*. — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, I. Tln., 1968.

Menius [*me:-*], *Friedrich* (srn. u. 1659), saksa päritolu ajaloolane ja luuletaja. Õppis Königsbergi ülikoolis, oli 1630–32 Tartu gümnaasiumi ja 1632–37 Tartu ülikooli ajalooprof., põgenes kaksikabielus süüdistatuna Taani, elas hiljem Stockholmis (oli seal ketserluses süüdistatuna mitu aastat vangis). Kirjeldas Tartu ülikooli avamist, uuris Liivimaa õigusajalugu („Historischer Prodromus...", 1633), valmistus 2-köitelise Liivimaa ajaloo ülevaate koostamiseks, kirjeldas esimesena teaduslikus kirjanduses eesti rahvalaulu.

Menning, *Karl* (11. V 1874 Tartu — 5. III 1941 Tartu), teatrijuht, lavastaja ja diplomaat. Lõpetas 1902 Tartu ülikooli usuteaduskonna ja töötas a-ni 1904 abiõpetajana. Õppis 1905–06 Berliinis M. Reinhardti juures lavastamist. Oli 1906–14 „Vanemuise" esimene teatrijuht ja lavastaja, pani aluse professionaalsele näitejuhtimiskunstile, kasvatas esimese põlvkonna kutselisi näitlejaid (A. Altleis-Heisler, L. Hansen, A.-L. Konsa, A. Markus, L. Reiman, A. Simm, E. Türk jt.), soodustas rahvusdramaturgia arengut (koostöö A. Kitzbergi ja O. Lutsuga). Lahkus teatrist, sest tema kujundatud ühisk-akriitiline mängukava ja ansamblikultuur sattusid Tartu kultuuritegelaste maitsega vastuollu. Oli 1914–18 Tallinnas „Päevalehe" kontserdi- ja teatriarvustaja ning 1918–37 diplomaatilisel tööl (1918–19 EV esindaja Kopenhaagenis ja 1920–21 Skandinaavia riikides, 1921–33 Eesti saadik Saksamaal ja 1934–

37 Lätis). On ilmunud M-u art-ikogumik „Kunstiviha on niisama püha kui vaimustuski. Valimik Karl Menningu publitsistikat" (1970, koost. K. Haan) ja I. Külveti näidend „Menning" (1977). Vabadusristi III liigi 2. järk. **L:** Kitzbergi *Tuulte pöörises* (1906 ja 1910), Heijermansi *Lootus õnnistuse peale* (1907), Kitzbergi *Libahunt* (1911) ja *Kauka Jumal* (1912), Gorki *Põhjas* (1909), Anzengruberi *Ristitegijad* (1909), Ibseni *Kummitused* (1911), Vilde *Tabamata ime* (1913).

B: K. Haan. *Karl Menning ja teater „Vanemuine".* Tln., 1987. ▲

Mens (a-ni 1961 Orgo), *Kaisa* (29. II 1928 Vaivara v.), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (Moskva, 1956). Lõpetas 1952 TRÜ. Olnud 1956–60 TPI mäekateedri õppejõud, 1960–63 Eesti NSV Geoloogia Valitsuse geoloog ja a-st 1963 TTÜ Geoloogia Inst-i teadur. Uurimusi nii Eesti kui ka kogu Ida-Euroopa platvormi ala vendi ja kambriumi setendite litoloogia ja paleontoloogia alalt. Kasutanud uurimisandmeid vendi ja kambriumi stratigraafilise liigestamise täpsustamiseks. Tema järgi on nimet. 3 kivististe perekonda ja 2 liiki. Rahvusv. Geoloogiateaduste Liidu kambriumi stratigraafia allkomisjoni k-liige. **T:** *Детализация стратиграфической схемы нижнего кембрия запада Восточно-Европейской платформы* (1984), *Vendian and Cambrian palaeogeography of the Western East-European platform, early Cambrian, Lontova stage* (Varssavi, 1987), *Facies distribution of early Cambrian molluscs in Estonia* (koos M. Isakariga). – Eesti TA toimetised. Geoloogia, 1999, 48, 2.

Meos, *Aleksander* (*Aleksandr*) (4. I 1897 Elistvere v. – 25. II 1971 Leningrad), keemik, tehnikateaduste dr. (1944). Lõpetas 1929 Leningradi tehnoloogia-inst-i, töötas juhtivail kohtadel keemiliste kiudude tööstuses ja oli ühtlasi a-st 1945 Kirovi-nim. Leningradi Tekstiiliinst-i prof. ja kateedrijuh.; keemiliste kiudude tehnoloogia ja viskooskiu tootmise rajajaid NSV Liidus. Uurimusi keemiliste kiudude ketramise ning ioonivahetus- ja meditsiiniliste kiudude kohta. Avaldas NSV Liidu esimese keemilisi kiude käsitleva õpiku „Вискозный шелк" (1933). Vene NFSV tnl. teadlane (1968). **T:** *Химические волокна и процесс их формирования* (1960), *Волокна специального назначения* (1971, koos L. Volfiga).

Mereste, *Uno* (27. V 1928 Tallinn), majandusteadlane, majandusdr. (1972), Eesti TA liige (1994). Lõpetas 1950 TPI majandusteaduskonna rahanduse eriala, õppis 1951–54 mittestatsionaarselt TRÜ matemaatika-loodusteaduskonnas füüsilist geograafiat. Olnud 1954–64 TRÜ majandusteaduskonna õppejõud, a-st 1964 TTÜ statistika ja raamatupidamise, 1975–92 statistika kateedri juh. (a-st 1973 prof.), 1992–97 teoreetilise majandusteaduse ja -metodoloogia inst-i sotsiaalstatistika prof., a-st 1997 emeriitprof. 1967–82 Eesti Teadus- ja Tehnikaühingute Nõukogu Ökonoomika Komitee esimees, 1982–87 Eesti Majandusteaduse Seltsi esimees, 1989–92 ENSV Rkl. Plaanikomitee, hiljem EV Majandusmin-i nõunik. Osalenud Eesti rahasüsteemi taasloomises ja rahapoliitika kujundamises, oli 1992–98 Eesti Panga Nõukogu esimees. A-st 1992 EV Riigikogu liige. Uurimusi statistika üldteooria, maj. analüüsi, teoreetilise ja matemaatilise geograafia ja eesti oskuskeele alalt. Loonud superindeksite teooria, efektiivsusvälja teooria, välminud maj. kompleksnähtuste maatriksmodelleerimise ja automatiseeritud analüüsi teoreetilised alused. Avaldanud üle 550 publikatsiooni. A. Veimeri preemia 1978, ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Statistika üldteooria* (1975), *Kompleksanalüüs ja efektiivsus* (1984), *Süsteemkäsitlus. Süsteemsest mõtlemisviisist majandusnähtuste käsitlemisel* (1987), *Современная география: вопросы теории* (1984, koos S. Nõmmikuga), *Virolais-suomalais-englantilais-saksalais-venäläinen pörssisanakirja* (1994, koos U. Liivakuga).

Meri, *Georg* Peeter (8. X 1900 Koltšanovo k., Peterburi kub. – 10. VI 1983 Tallinn), diplomaat, kirjandusteadlane ja tõlkija, Lennart ja Hindrek M. isa. Õppis 1917 Moskva kommertsinst-s, 1920–23 TÜ filosoofiateaduskonnas ja 1931–33 Pariisi ülikooli õigusteaduskonnas (*École des sciences politiques*). Oli 1917–18 Moskvas enamlaste käes vangis. Osales 1918–19 Vabadussõjas, töötas 1919–20 ja 1922–26 ETA-s tõlkija ja toim-na ning oli 1926–40 EV Välismin-i teenistuses (a-st 1938 väliskaubandusosk-a dir.). Pärast seda, kui NSV Liit oli Eesti okupeerinud, arreteeriti juunis 1941, oli väljasaadetuna Siberis, vabanes 1945. Töötas 1946–47 kirjastuses „Ilukirjandus ja Kunst" toim-na, oli 1950–53 pol. põhjustel vangis. Avaldanud 1919–40 pms. välismaa ajakirjanduses art-eid välispoliitika kohta. Kirjutanud saatesõnad ja kommentaarid Shakespeare'i „Kogutud teostele" (7 kd., 1959–75) ning eestindanud suurema osa (32) tema näidendeid, avaldanud Shakespeare'i kohta uurimusi ja art-eid. Tõlkinud ka vene kirjandust (N. Dobroljubov, A. Herzen, N. Tšernõševski, V. Panova). J. Smuuli preemia 1976.

Meri, *Hindrek*-Peeter (21. II 1934 Berliin), riigitegelane, Georg M. poeg, Lennart M. vend. Oli 1941–46 küüditatuna Siberis. Lõpetas 1958 TRÜ majandusgeograafina. Töötanud a-st 1957 ENSV Rkl. Plaanikomitees ökonomistina, osakonnajuh. asetäitjana ja valitsuse juh-na, 1988–90 ENSV Rkl. Plaanikomitee esimehe esimese asetäitjana, 1990 majandusministri asetäitjana ja 1990–98 EV riigikontrolörina, oli 1981 Vietnami plaanikomitee nõunik. Valiti 1996 Prahas Euroopa Kõrgeimate Kontrollasutuste Org-i (*European Organization of Supreme Audit Institutions*) juhatuse liikmeks. A-st 1998 Eesti Panga Nõukogu liige. ENSV tnl. ökonomist (1976), ENSV rkl. preemia 1987.

Meri, *Lennart*-Georg (29. III 1929 Tallinn), kirjanik ja riigitegelane, Georg M. poeg, Hindrek M. vend, Euroopa Teaduste, Kunsti ja Kirjanduse Akadeemia k-liige (1989), Helsingi (1986) ja Lapi ülikooli audr. (1999). Oli 1941–46 küüditatuna Siberis. Lõpetas 1953 TRÜ ajaloolasena. Oli 1953–55 „Vanemuise" kirjandusalajuh., töötas 1955–61 ER-is ning 1963–71 ja 1986–88 „Tallinnfilmis", 1985–87 oli Eesti NSV Kirjanike Liidu välissuhete sekretär, asutas 1988 Eesti Inst-i ja sai selle dir-ks, oli 1990–92 EV välisminister, apr-st okt-ni 1992 suursaadik Soomes. A-st 1992 EV president (tagasi valitud 1996). Kirjutanud reisirmt-id, mis käsitlevad Kesk-Aasiat („Kobrade ja karakurtide jälgedes", 1959), Siberit („Laevapoisid rohelisel ookeanil", 1961), Kaug-Ida („Tulemägede maale", 1964; „Lähenevad rannad", 1977) ja Kaug-Põhja („Virmaliste väraval", 1974), süüvinud neis ajalukku ja kultuuri. Vaadelnud teoseis „Hõbevalge" (1976) ja „Hõbevalgem" (1984; ENSV rkl. preemia 1985) esseistlikult soomeugrilaste jt. Läänemere-äärsete rahvaste ajalugu. Tema pol. art-d ja sõnavõtud käsitlevad pms. eesti rahva ja kultuuri olukorda enne taasiseseisvumist ning Eesti riigi eesmärke. Loonud etnograafilised dokumentaalfilmid „Veelinnurahvas" (1971), „Linnutee tuuled" (1978), „Kaleva hääled" (1985), „Toorumi pojad" (1989) ja „Šamaan" (1997). Tõlkinud inglise (G. Greene), prantsuse (M. Aymé, P. Boulle), vene (A. Solženitsõn) ja saksa kirjandust (E. M. Remarque). Osalenud dokumentide kogumiku „1940. aasta Eestis" koostamises. ENSV tnl. kirjanik (1979), J. Smuuli preemia 1974 ja 1977, Soome Kirjanike Liidu auliige (1982). Aasta eurooplane 1998 (Prantsusmaa nädalaleht „La Vie"). Coudenhove-Kalergi Euroopa auhind 1996,

Aleksander Mens

Uno Mereste

Georg Meri

Hindrek Meri

Lennart Meri

Liberaalse Internatsionaali Vabaduse auhind 1999. Presidendina käinud visiitidel paljudes riikides ja saanud kõrgeid aumärke (Jordaania Taassünni ordeni suurpael ja suurtäht 1993, Taani Elevandi ordeni suurpael ja suurtäht 1994, Soome Valge Roosi ordeni suurrist ketiga 1995, Rootsi Seeravite (Serafimi) ordeni kett 1995, Mehhiko Asteegi Kotka orden 1995, Läti Kolme Tähe ordeni suurrist ketiga 1996, Ungari Teeneteordeni suurrist 1997, Sloveenia Vabaduse Kuldtähe orden 1997, Itaalia Teeneteordeni suurrist 1997, Leedu Vytautas Suure orden 1997, Poola Valge Kotka orden 1998, Islandi Hauka orden 1998, Norra Püha Olafi ordeni suurrist 1998, Kreeka Lunastaja ordeni suurrist 1999). **T:** *Das Baltikum — Prüfstein für die Union Europas* (1993), *Tulen maasta, jonka nimi on Viro* (1995), *Presidendikõned* (1996), *Botschaften und Zukunftsvisionen* (1999). **B:** *Meie Lennart.* [Koost. P. Erelt ja T. Vahter. 3., ümbertöötatud ja täiendatud trükk.] Tln., 1999; A. Oplatka. *Lennart Meri. Ein Leben für Estland.* Zürich, 1999.

Merihein, *Arnold* (29. VII 1913 Tallinn — 9. IX 1976 Tallinn), metsandustegelane ja loodushoidja. Lõpetas 1939 TÜ põllum-teaduskonna. Töötas 1939—40 Viljandi ja Pärnu metsanduskonsulendina, 1940—41 ENSV Metsamajanduse ja Metsatööstuse Peavalitsuse vaneminstruktorina, 1944—47 ENSV Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissariaadi Metsade Peavalitsuse peametsaülemana, 1947—54 ENSV Metsamajanduse Min-i metsakultuuride ja melioratsiooni osk-a juh-na, 1955—62 ENSV Põllum-e Min-i Metsamajanduse Peavalitsuse metsakultuuride ja melioratsiooni valitsuse juh-na, 1962—66 samas peavalitsuses metsakultuuride, metsavalve ja metsakaitse valitsuse juh-na ning 1966—73 ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Min-i osakonnajuh-na. Tema algatusel rajati Eestisse pärast II maailmasõda ligi 200 000 ha metsa ja tõhustati metsakaitset. Aitas ENSV Haridusmin-l koostada loodusteaduste õppekavu ning populariseerida metsandust ja looduskaitset, oli koolimetskondade ja koolide looduskaitselise liikumise juhendajaid. Mitme populaarse laulu autor („Rannapääsuke", tekst K. Merilaas). ENSV tnl. metsakasvataja (1973). **T:** *Metsakaitse* (1961, autoreid), *Hoidkem metsa* (1973), *Sipelgad metsas* (1975).

Merila, *Herkki-Erich* (6. II 1964 Tallinn), foto- ja installatsioonikunstnik. Õppis 1982—83 Tallinna 2. tehnikakoolis fotograafiat. Töötanud a-st 1984 ajalehtede (sh. „Säde", „Eesti Ekspress", „Eesti Aeg") fotograafina. Asutas 1992 koos P. Lauritsaga „Destudio". Korraldanud isikunäitusi (sh. „Haigused ja metamorfoosid" I ja II, 1993, koos P. Lauritsaga, „Semi Dolce Vita", 1995, „Mittepüha", 1999), osalenud paljudel rahvusv. näitustel. Teinud algul kontseptualistlikke fotokollaaže („Aadama ülikond", 1994, koos P. Lauritsaga), hiljem kujutanud vaikeluliisi maastikke ning modellidevahelist dialoogi. Tegelnud reklaamfotoga.

Merilaas (pseud., õieti Sang, a-ni 1936 Eugenie Moorberg), *Kersti* (7. XII 1913 Narva — 8. III 1986 Tallinn), kirjanik, A. Sanga abikaasa, J. Sanga ja L. Piitsalu ema. Võitis tunnustuse esikkoguga „Maantee tuuled" (1938), mis sisaldab tundeehtsat armastus- ja loodusluulerikat ning mille olulisi motiive on ilmsõja vägivalla hukkamõist. Oli 1950—55 kodanliku natsionalismis süüdistatuna põlu all, tema teoseid ei avaldatud. Kajastanud kogudes „Rannapääsuke" (1962) ja „Kevadised koplid" (1966) ning valikkogus „Kuukressid" (1969) stalinismijärgses ühiskonnas toimunud vaimset taassündi ja inimese sisemist vabanemist. Avaldanud humoristliku luulekogu „Poeem Pärnu sügisel" (1973) ning armastuse ja surma motiividele keskenduva hilisluule kogu „Antud ja võetud" (1981, [2]1985, ENSV rkl. preemia ja J. Smuuli preemia 1982). Kirjutanud ka lasteluulet („Kallis kodu", 1943; „Päikese paistel", 1948, ENSV rkl. preemia 1948; „Turvas", 1950; „Veskilaul", 1959; „Lugu mustast ja valgest", 1962; „Lumest lumeni", 1982; valikkogu „Kui vanaema noor oli", 1973), lastenäid-i „Pilli-Tiidu" (1977), näid-i „Kaks viimast rida" (1973, J. Smuuli preemia 1974), ooperilibretosid ja novelle. Tõlkinud J. W. von Goethe, B. Brechti jmt. saksa kirjaniku loomingut. ENSV tnl. kirjanik (1980). **T:** *Valitud teosed* I—II (1976). **B:** S. Kiin. *Kersti Merilaas.* Tln., 1989.

Merilai, *Arne* (27. IV 1961 Kohtla-Järve), kirjandusteadlane, filoloogiaknd. (1990). Lõpetas 1984 TRÜ eesti filoloogina, täiendas end 1997 Oxfordi ülikoolis keelefilosoofia alal. Olnud a-st 1989 TÜ õppejõud (a-st 1991 dots.). Avaldanud rmt-u „Eesti ballaad 1900—1940" (1991, kandidaadiväitekiri) ning ajakirjades („Akadeemia", „Vikerkaar", „Keel ja Kirjandus") uurimusi ja art-eid. 1998 ilmus tema luulekogu „Merlini aare. Luulemärss 1994—1998".

Mering, *Alfred* (26. VIII 1903 Tallinn — 24. IV 1988 Tallinn), näitleja ja lavastaja, Mai M-u isa. Alustas lavategevust 1921 „Estonia" koorilauljana. Lõpetas 1927 Draamastuudio teatrikooli. Töötas seejärel Draamastuudio Teatris, 1927—36 (vaheajaga) „Ugalas" (ka teatrijuhina), 1932—40 (vaheajaga) „Vanemuises", 1946—65 „Estonias" ja 1967—84 Tallinna Draamateatris (näitlejana). Oli menukas karakterosades ja ka estraadinäitlejana. Kirjutanud lastenäidendeid ja libretosid, avaldanud mälestuste rmt-u „Elu lugu. Teatrimälestused" (1986). ENSV tnl. kunstnik (1963). **O:** Piibeleht (Vilde *Pisuhänd*, ka lavastaja 1934 ja 1935), Boni (Kálmáni *Silva*), Toots (Lutsu *Kevade* ja *Äripäev*), Rein Raasuke (Raudsepa *Vaheliku vapustused*), Doolittle (Loewe' *Minu veetlev leedi*), Ferapont (Tšehhovi *Kolm õde*). **L:** Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit* (1929, 1938, 1947), Lutsu *Tagahoovis* (1936), Bizet' *Carmen* (1939), Shaw' *Pygmalion* (1944), Arro ja Normeti *Rummu Jüri* (1955, ka libretist).

Mering, *Mai* (13. VII 1929 Tallinn), lavastaja ja näitleja, Alfred M-u tütar. Lõpetas 1953 TRÜ õigusteaduskonna ja 1960 lavastajana Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i. Töötas näitlejana 1952—53 „Ugalas", lavastajana 1960—62 Koidula-nim. Pärnu Draamateatris ning 1962—64 ja 1968—70 Tallinna Draamateatris, oli 1964—68 ja 1971—77 Rakvere Teatri peanäitejuht ning 1967—72 TPedI näitejuhtimise õppejõud, hiljem töötanud juristina. ENSV tnl. kunstitegelane (1976). **L:** Milleri *Vaade sillalt* (1958), Kitzbergi *Püve talus* (1964), Brechti *Hea inimene Sezuanist* (1965), Frischi *Don Juan ehk Armastus geomeetria vastu* (1966), Dürrenmatti *Vana daami visiit* (1968), Hauptmanni *Kopranahkne kasukas* (1974).

Merisalu, *Eda* (6. I 1955 Elva), patofüsioloog, meditsiinidr. (1995, Kaunas). Lõpetas 1977 TRÜ kehakultuuri- ja 1985 arstiteaduskonna. Töötanud 1977—80 Rakveres treeneri ja õpetajana, 1985—93 TÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s ning a-st 1995 TÜ tervishoiuinst-s (a-st 1996 keskkonna ja töötervishoiu õppetooli dots.). Uurinud stressi bioloogilisi aluseid, neurohormonaalset regulatsiooni erakordsete tingimuste korral, organismi hormonaalseid muutusi ajutrauma puhul ning Eesti õpetajate psühhosotsiaalset töökeskkonda ja tervist. **T:** *Eesti rahva tervis* (1998, autoreid).

Meriste (a-ni 1935 Merkulov, pseud. Vidrik Vussermann ja Toomas Havi), *Henno* (19. VI 1918 Tallinn — 20. III 1984 Tallinn), ajakirjanik, keelemees ja tõlkija. Töötas 1936—39 „Normas" trükkijana, teenis 1939—41 sõjaväes, oli 1942—44 sakslaste käes vangis. 1944—45 „Õhtulehe" ja 1945—46

„Noorte Hääle" vastutav sekretär. 1947–54 represseerituna vangis ja asumisel, 1954–84 ETA tõlktoimetaja ja referent. 1959–84 ENSV Ajakirjanike Liidu juhatuse liige ja 1958–84 tõlkesektsiooni esimees. Tegelnud terminiloomega ning tõlkinud ilukirjandust. ENSV tnl. kultuuritegelane (1975). **T:** *Kahvatu mees ehk Mees ilma kahvata* (1966), *Kuidas seda tõlkida* (1975, koos U. Liivakuga), *Sõnamerel seilates* (1978).

Meriste, *Merik* (17. IX 1950 Pärnu), arvutiteadlane, tehnikaknd. (1984). Lõpetas 1973 TRÜ, töötanud samast aastast sealsamas (a-st 1984 vanemteadur, 1995–97 arvutuskeskuse juh., 1997–98 tehnoloogiakeskuse dir., a-st 1997 selle infotehnikaosk-a juh.). Oli 1990–92 Turu ja 1995 Kuopio ülikooli lektor. Uurimusi programmeerimiskeelte kirjeldamise ja transleerimismeetodite ning teadmiste esitamise ja analüüsi mudelite kohta. Loonud abstraktsete atribuutgrammatikate ja -automaatide teooriad. **T:** *Toward knowledge-based specifications of languages* (koos J. Penjamiga). – Baltic Computer Science, LNCS 502, 1991; *Models of attributed automata.* – Informatika, 1998, 9.

Meritee, *Ando* (30. VII 1974 Tallinn), rendžumängija. Harrastanud rendžut a-st 1988. Tulnud 1993 ja 1999 maailmameistriks, saanud 1995 ja 1997 individuaalselt ning 1996 võistkondlikult MM-i hõbemedali, tulnud 1996 Euroopa meistriks. Olnud treener ning Tallinnas ilmuva rahvusv. rendžuajakirja „The Renju World" peatoim.

Merjanski (lavapseud., õieti Bogdanovski), *Nil* Ivanovitš (22. V 1846 Smolensk – 7. IV 1937 Petseri), vene näitleja ja literaat. Alustas lavategevust 1864 Venemaa rändtruppides, a-st 1880 mängis Peterburi ja hiljem ka Moskva teatrites. Asutas 1884 Novgorodis oma teatri, oli 1903–16 sealse ajalehe „Волховский листок" väljaandja-toim. Elas a-st 1921 Eestis, mängis Tallinna vene teatris, oli selle silmapaistvaimaid näitlejaid (teda nimetati vene teatri vanaisaks). Avaldanud rmt-id (sh. mälestused „Сцена мой крест"). **O:** Linnapealik ja Ossip (Gogoli *Revident*), Raspljujev (Suhhovo-Kobõlini *Kretšinski pulm*). – M. tütar Zinaida Valk-Bogdanovskaja (17. XII 1893 Peterburi – 13. VII 1935 Elva) oli esimene Eesti harfimängija. Töötas 1921–35 „Estonias" ja õpetas TK-s. Tema teine tütar Maria Merjanskaja (9. II 1896 Novgorod – 20. VIII 1969 Kohtla-Järve) oli näitleja, lavastaja ja teatrijuht. Töötas a-ni 1918 näitlejana Venemaa teatrites ning 1918–40 Tallinna ja Riia vene teatrites, oli 1946–47 Kuressaare Teatri ja 1949–52 Rakvere Teatri peanäitejuht, hiljem pms. Kohtla-Järve vene teatri näitleja.

Merkel, *Garlieb* Helwig (1. XI 1769 Lēdurgā, Limbaži läh. – 21. V 1850 Katlakalns, Riia läh.), baltisaksa publitsist ja kirjanik, valgustaja, *dr. phil.* (1801). Töötas 1788–96 Liivimaa mõisades koduõpetajana, õppis 1796–1801 Saksamaa ülikoolides arstiteadust ja humanitaarteadusi. Toimetas 1803–06 Berliinis ajakirja „Der Freimüthige" (õhutas selles ja 1812. a. lendlehtedes võitlusse Napoleoni vastu) ning Riias 1807–16 ja 1817–31 ajakirja „Der Zuschauer" (hiljem päevaleht) ja 1828–38 nädalalehte „Provinzialblatt für Kur-, Liv- und Ehstland". Taotles peateoses „Die Letten, vorzüglich in Liefland, am Ende der Philosophischen Jahrhunderts" (1796, ilmus Leipzigis) pärisorjuse kaotamist ja talurahvale maa andmist; selle teostamiseks pooldas nii reforme kui ka ülestõusu, kuid eelistas reforme. 1816.–19. a. talurahvaseadused (käsitles neid teoses „Die freien Letten und Ehsten ...", 1820) rahuldasid teda ainult ajutiselt. M. on tugevasti mõjutanud läti ja eesti rahvusliku liikumise tegelasi. **T:** *Die Vorzeit Lieflands* (2 annet, 1798–99, 1. anne e. k. 1909), *Wannen Ymanta, eine lettische Sage* (1802).

Merkulov, *Rostislav* (11. X 1912 Tsarskoje Selo, Peterburi kub. – 24. IV 1978 Tallinn), dirigent. Lõpetas 1933 viiulierialal (J. Paulseni kl.) TK. Mängis 1930–41 kammeransambleis ja tantsuorkestreis („Merry Pipers"), 1933–41 ühtlasi Eesti ringhäälingu ja 1944–45 ER-i sümfooniaorkestris vioolat. II maailmasõja ajal oli Jaroslavlis ENSV Rkl. Kunstiansamblite džässorkestri dirigent ning a-st 1945 ETV ja ER-i estraadiorkestri dirigent (1957–77 peadirigent). Loonud muusikat estraadiorkestrile ja teinud arranžeeringuid. ENSV tnl. kunstnik (1954).

Rostislav Merkulov

Merzin, *Leonhard* (10. II 1934 Voore v. – 2. I 1990 Tartu), näitleja. Lõpetas 1969 Viljandi Kultuurharidustöö Kooli. Alustas teatritööd 1957 „Vanemuises", oli a-st 1960 „Ugala" näitleja ja dekoraator, a-st 1963 Rakvere Teatri näitleja ja kunstnik ning 1966–79 „Vanemuise" näitleja. Mängis a-st 1965 u. 50 filmis, oli 1960.–70. a-il NSV Liidus tuntuimaid eesti näitlejaid. Tegutsenud ka maalikunstnikuna. **O:** teatris: Indrek (Tammsaare ja Vahuri *Mauruse kool*), Val (Williamsi *Orpheus laskub põrgusse*), Waga (Toominga ja Heinsalu *Polonees 1945*); filmis: Väljaotsa Jaan (*Külmale maale*, 1965), Jass (*Libahunt*, 1968), Mänd (*Inimesed sõdurisinelis*, 1968), õpetaja Laur (*Kevade*, 1969), Laar (*Gladiaator*, 1969), Edgar (*Kuningas Lear*, 1971), Arno (*Tagasipöördumine ellu*, 1972), Mart (*Maaletulek*, 1972). – Tema tütar Helena M. (7. V 1972 Tartu) on a-st 1994 "Vanemuise" näitleja.

Leonhard Merzin

Merusk, *Kalle* (11. IX 1949 Kuremaa), õigusteadlane, ajalooknd. (1984). Lõpetas 1973 TRÜ õigusteaduskonna. Töötas 1976–90 EKP Tartu linnakomitees ja EKP Keskkomitees, olnud 1990–94 TÜ õigusteaduskonna dots. ja a-st 1994 riigi- ja haldusõiguse prof-i kt., a-st 1997 korraline prof. A-st 2000 õigusteaduskonna dekaan. Uurinud haldusvastutuse ja haldusmenetluse probleeme. **T:** *Kehtiv õigus ja õigusakti teooria põhiküsimusi* (1993, 1995), *Haldusõigus* (1995, koos I. Koolmeistriga), *Administratsiooni diskretsioon ja selle kohtulik kontroll* (1997), *Eesti konstitutsiooniõigusest* (1998, koos R. Naritsaga), *Estonia. Kluwer Law International. The Hague* (London ja Boston, 1998, koos R. Naritsaga).

Kalle Merusk

Mesikäpp, *Laine* (27. II 1917 Adila k., Hageri v.), leelotaja ja näitleja. Alustas 1942 „Endlas", olnud 1944–49 „Estonia" ja 1949–92 Eesti Draamateatri näitleja. Esinenud a-st 1947 helletuste ja leelodega kõigil üld- ja paljudel piirkondlikel laulu- ja tantsupidudel. ENSV tnl. kultuuritegelane (1967). **O:** Seeba kuninganna (Gailiti *Toomas Nipernaadi*), Natalja (Tšehhovi *Kolm õde*), Mardi-Riste (Smuuli *Monoloogid*), Maija (Pakkala *Parvepoisid*), Pirrumäe eit (Traadi *Pommeri aed*).

Mets, *Jaan* (2. I 1891 Vana-Kariste v. – 18. IX 1969 Uppsala), põllumajandusteadlane, sordiaretaja. Lõpetas 1917 Riia Polütehnilise Inst-i. Täiendas end 1922 Taanis ja 1926–27 Rockefelleri fondi stipendiaadina Saksamaal. Oli 1917–19 Eestimaa Põllumeeste Keskseltsi sekretär-asjaajaja, 1918–19 ka kuukirja „Talu" peatoim. ja 1919 Asutava Kogu liige. Töötas 1920–44 Jõgeva Sordikasvanduse heintaimeosk. juh-na, oli ühtlasi 1924–26 Rkl. Katseasjanduse Nõukogu esimees ja 1927–44 Tartu ülikooli rohumaaviljeluse õppejõud (a-st 1930 dots.), 1921–40 akadeemilise põllum. kuukirja „Agronoomia" ja 1935–40 „Põllumajandusliku entsüklopeedia" peatoim. Läks 1944 Rootsi, töötas samast aastast Rootsi põllum-kõrgkoolis. M. on Eesti teadusliku rohumaaviljeluse rajajaid. Aretanud 23 heintaimesorti, sh. timuti 'Jõgeva 54', hariliku aruheina 'Jõgeva 47', keraheina 'Jõgeva 220', kõrge raikaeriku 'Jõgeva 153', aasnurmika 'Jõgeva 1', punase aruheina 'Jõgeva 70', punase ristiku 'Jõgeva 205', roosa ristiku 'Jõgeva 2' ja valge ristiku 'Jõgeva 4'. Avalda-

Laine Mesikäpp

nud Eestis ligi 250 uurimust karjamaa- ja niiduviljeluse, heinaseemne- ja linakasvatuse, põllumloomade söötmise ning põllum. oskuskeele alalt, paguluses eestikeelseis ajalehtedes art-eid keeleküsimuste kohta (varjunimi Keelehädaline). **T:** *Eesti põllumehe linakasvatus* (1921), *Põllumehe käsiraamat II* (1928, autoreid), *Eesti põllumajandusteadus põllumehe teenistuses* (1946, autoreid).

B: E. Järvesoo. *Dotsent Jaan Mets*. Toronto, 1988; Ü. Oll. *Sada aastat Jaan Metsa sünnist*, ja H. Kotkas. *Jaan Metsa elust ja tööst*. – Agraarteadus, 1991, 1.

Mets (a-ni 1955 Kallak), *Laine* (22. XII 1921 Annikvere koolimaja, Vihula), pianist ja pedagoog, Virve Lippuse õde, kunstiteaduste knd. (1954). Lõpetas klaverierialal 1941 Tartu Kõrgema Muusikakooli (A. Brosse ja I. Kaudre kl.) ja 1944 TRK (E. Franzi kl.) ning 1950 samas A. Klasi kl-i. Täiendas end 1945—48 Leningradi konservatooriumis ja 1950—53 Moskvas Gnessinite-nim. Muusikapedagoogikainst-i aspirantuuris. Olnud 1944—49 ja 1953—94 EMA klaveriõppejõud (a-st 1981 prof., 1974—87 kateedrijuh.), a-st 1994 emeriitprof.; õpilasi: N.-L. Sakkos, E. Saviauk, I. Ilja. Esinenud solistina ja ansambleis. Kirjutanud uurimusi klaverimängu metoodika alalt. ENSV tnl. kunstitegelane (1979).

Mets, *Rein* (10. III 1942 Tallinn), metallikunstnik. Lõpetas 1971 ERKI. On a-st 1996 EKA metallehistöö osk. erakorraline dots. Loonud jõulise koloriidiga, osalt vanadest kultuuridest inspireeritud ehteid, mida iseloomustab tavatu kujundite (naisakt, ahelad, silmad, linnud, käed, naelad) ja materjalide (väärismetallid, raud, vask, emailid, poolvääriskivi, eebenipuu, valmisasjad) kasutamine. Tõstis eesti ehte uuele väljenduslikule tasandile (kaelaehted „Torso kätega", 1973, „Marju" I, 1979, ja „Deemon", 1982; rinnanõelad „Lendkala" ja „Kuldne nokk", 1986; EMA rektori ametikett, 1999). Valmistanud ka emailmaalinguga seinaplaate („Sinine nägu", 1993). ENSV tnl. kunstnik (1987). K. Raua preemia 1987.

B: *Rein Mets*. [Koost. M. Alber.] Tln., 1987.

Metsa, *Antidea* (6. IV 1930 Kuressaare), pedagoog ja metoodik, pedagoogikadr. (1986). Lõpetas 1953 TRÜ. Olnud a-st 1953 TÜ vene keele kateedri õppejõud, a-st 1975 juh. (a-st 1988 prof.). Õpetas 1973—75 ja 1980—83 Soome kõrgkoolides vene keelt. Uurinud õppetöö individualiseerimist, vene keele ja kõne mõistmist, suhtluskeele teooriat ja praktikat. Avaldanud kesk- ja kõrgkooli vene keele õpikuid. **T:** *Язык... Ситуации... Общение...* (1980, [2]1987, autoreid), *От студента к врачу* (1987).

Metsa, *Herbert* (2. I 1931 Koimula k., Torma v.), õigus- ja majandusteadlane, majandusdr. (1976). Lõpetas 1954 TRÜ. Olnud a-st 1961 TRÜ pol. ökonoomia kateedri õppejõud, 1974—81 ühtlasi TRÜ teadusprorektor (a-st 1978 prof.), 1981—85 Töö TUI Eesti filiaali dir., 1985—96 EPMÜ õppejõud, a-st 1996 emeriitprof. **T:** *Töökulud ja nende efektiivsus* (1970), *Ühiskondliku tootmise intensiivistamine ja majandusmehhanism sotsialistlikus ühiskonnas* (1980), *Tootmise arengu nüüdisprobleemid* (1984).

Metsala, *Toomas* (18. XI 1926 Tallinn), rahvatantsujuht. Lõpetanud Torontos Ryersoni polütehnilise inst-i. Tantsu õppinud harrastajana. Tutvustanud eesti rahvatantsu USA-s ja Kanadas, juhtinud a-st 1962 Kanadas rahvatantsurühma „Kungla". Korraldanud eesti päevi, olnud Torontos eesti päevade (1964) ning ESTO tantsupidude (1972, 1976, 1980, 1984, 1988 ja 1992) lavastaja. Tegutsenud Ülemaailmses Rahvatantsujuhtide Koondises. **L:** *Hõissa, pulmad!* (1969, Torontos ja New Yorgis), *Laadapäev* (1970, Baltimore'is), *Tootsi lood* (1988—90, Torontos, Melbourne'is ja Tallinnas).

Metsanurk, *Mait*, õieti Eduard Hubel (19. XI 1879 Metsanuka k., Kirna v. — 21. VIII 1957 Tallinn), kirjanik. Lõpetas Tartus linnakooli ja pedagoogikakursused. Töötas 1902—04 õpetajana Võrus, 1906—10 ajalehe „Virulane" ja 1910—20 „Tallinna Teataja" toimetuses, 1922—24 ajakirja „Agu" toim-na ja 1935—37 ajalehe „Uus Eesti" toimetuse liikmena; oli 1920.—30. a-il mitu korda Eesti Kirjanikkude Liidu esimees, sattus 1950 põlu alla ja töötas seejärel pms. öövahina. Avaldas a-st 1904 ajakirjanduses humoristlikku ja moraliseerivat lühiproosat (valikkogu „Jumalalapsed", 1910). Tema näid-ga „Päikese tõusul" avati 1906 kutseline „Estonia" teater. Esikrom. „Vahesaare Villem" (1909) käsitleb isiku heitlust ühisk-oludega. Rom. „Orjad" (1912) annab kriitilise pildi oma aja avalikust elust, psühholoogilised rom-d „Ennäe inimest" (1918) ja „Taavet Soovere elu ja surm" (1922) kujutavad senistes eluväärtustes kahtlema löönud inimesi, novellid „Toho-oja Anton" (1916) ja „Epp" (1920) esitavad psühholoogilisi portreid. Loomingu kõrgaja, 1920. a-te teostes on esiplaanil psühholoogiliselt mõtestatud ühisk-aelukäsitlus: ekspressionismi sugemetega jutustus „Jumalata" (1921), näid. „Kindrali poeg" (1925), rom. „Jäljetu haud" (1926, [2]1998), real. olustikurom. „Valge pilv" (1925), 1917. a. rev-i ja Vabadussõja aega kujutav rom. „Punane tuul" (1928). Viimane eritleb punaste ja valgete kokkupõrget inimsusest ja kristlikust eetikast lähtudes. Rom-d „Fr. Amaste & Pojad" (1930) ja „Soosaare" (1936) väärtustavad ülesehitavat tööd, novellikogud „Elu murrab sisse" (1931) ja „Maine ike" (1933) varieerivad inimese konflikti elu ja iseendaga, näid. „Haljal oksal" (1932) ja jutustus „Taniel heitleb" (1932) kajastavad majanduskriisi aega. Rom-dega „Ümera jõel" (1934, [2]1986) ja „Tuli tuha all" (1939) osales M. eesti ajalooromaani taaselustamises. Pastori päevikuna esitatud psühholoogiline probleemrom. „Kutsutud ja seatud" (1937) hindab arvustavalt vaimulikkonda. M. on avaldanud ka mälestuste I köite „Tee algul" (1946), rom-i „Suvine pööripäev" (1957) jm. Tema loomingus valdab real. kujutusviis, ajuti vahelduvad sellega naturalism, impressionism ja ekspressionism. Lemmikteema on sisevastuoludest lõhestunud idealisti võitlus keskkonna laastava mõju ning iseenda isekuse ja kõlbelise ebakindlusega. Probleemirohkete teoste ideestik kajastab vastandlikest filosoofilistest kontseptsioonidest mõjutatud autori tõekspidamiste kõikumist. M. tegutses ka teatri- ja kirjanduskriitikuna ning tõlkijana. Oli Eesti vabamüürlaste juhte. **T:** *Valitud teosed* (*Romaanid* I—IV, 1957—80; *Jutustused ja novellid*, 1959).

B: H. Raudsepp. *Mait Metsanurk ja tema aeg*. Trt., 1929; F. Tuglas. *Mait Metsanurk*. Tln., 1919.

Metsaorg, *Linda* (22. I 1936 Kalita k., Saarde v.), bioloog (ornitoloog), pedagoog ja loodushoiu edendaja. Lõpetas 1959 TPedI. Olnud 1956—61 Tallinna 20. keskkooli geograafiaõpetaja, 1961—77 ENSV Noorte Loodusesõprade Keskmaja dir. ja 1977—99 Eesti Noorte Mereklubi merebioloogiaringi juh., ühtlasi a-st 1978 Tallinna Lilleküla gümnaasiumi bioloogiaõpetaja (juhendas 1978—98 bioloogia süvaõppeklasse). Korraldanud üle-eestilisi koolidevahelisi looduskaitsevõistlusi (1968—70 „Hoidkem rohelist kulda", 1970—77 „Kaitseme loodust"), õpilaste ornitofenoloogilisi vaatlusi, loodushariduslikke õppelaagreid, linnuretki ja ekspeditsioone (1964—90, sh. Kesk-Aasiasse ja Kaukaasiasse). Juhendanud rasvatihaste (operatsioon „Parus"), talvituvate veelindude, mustvaeraste sulgimisrände ja Paatsalu haudelinnustiku jälgimist ning lindude rõngastamist. A-st 1962 Eesti Haridusmin-i bioloogia ainenõukogu liige. A-st 1992 Läänemere Projekti lindude ökoloogia programmide koordinaator. Olnud a-st 1978 Lahemaa rahvuspargi retkejuht. Eesti Looduskaitse Seltsi (1966) asutajaliige, Eesti Ornitoloogiaühingu

auliige (1997). ENSV suur looduskaitsemärk 1986, E. Kumari looduskaitsepreemia 1996. **T:** *Vaatleme loodust* (1971, koostaja), *Rocca al Mare looduse õpperada* (1999, koostaja). ▲

Metsar, *Leo* (27. IV 1924 Tartu), prosaist ja tõlkija. Lõpetas 1948 TRÜ arheoloogina. Töötanud ENSV TA Ajaloo Inst-s teadurina ja ajalehes „Edasi" ajakirjanikuna, a-st 1963 olnud vabakutseline. Kirjutanud psühholoogilisi isiku- ja armastusromaane (tõlgitud läti, leedu, vene ja tšehhi keelde) ning antiigiainelise ajaloofilosoofilise triloogia „Keiser Julianus" (1978, tšehhi keeles 1983), „Keiser Julianus. Päevik" (1983) ja „Keiser Julianus: päevik" (1994). Eestindanud tšehhi keelest K. Čapeki, J. Hašeki, J. Tomani ja M. Tomanová, F. Jilcki, M. Majerová, J. Friedi, K. Michali, M. Kundera, I. Klima jpt. ning slovaki keelest L. Zubeki, L. Ballcki, M. Urbani jpt. proosat. Tõlkinud tšehhi keelest populaarteaduslikke (muinaskultuuridest, arheoloogia jm. ajaloost) raamatuid ja indiaaniteemalisi teoseid (M. Stingl). L. Podjavorinská auhind 1981. V. Nezvali auhind 1984, kirjanduse aastapreemia 1993. **T:** *Unistused ei sure* (1960; 1959. a. romaanivõistluse II auhind), *Päikesevanker* (1964), *Ripsmetušš* (1971).

Metsaveer, *Jaan* (21. IV 1933 Rõusa k., Uue-Vändra v.), mehaanikateadlane, füüsika-matemaatikadr. (1979, Moskva ülikool, kinnit. 1980). Lõpetas 1958 TPI laevachitusteaduskonna. Töötanud 1967–82 ENSV TA Küberneetika Inst-s (a-st 1972 vanemteadur), a-st 1982 TTÜ-s (a-st 1982 prof., 1982–92 ehitusmehaanika kateedri juh., a-st 1992 mehaanikainst-i dir., deformeeruva keha mehaanika õppetooli juh. ja prof.). Olnud mitu korda (1995–98) Havre'i ülikooli külalisteadur ja -prof. Uurimusi õhukeseseinaliste konstruktsioonide (laevade, vedelikes paiknevate torude, vedelikuga täidetud anumate) ja vedeliku koostoime kohta. Lahendanud vedelikuga kokkupuutes oleva konstruktsiooni võnkumise, difraktsiooni ja kiirguse ülesandeid. Koostanud kõrgkooli õppematerjale. Parvlaeva „Estonia" huku põhjusi uurinud ühiskomisjoni ekspert ja liige (1994–96). **T:** *Дифракция акустических импулсов на упругих телах* (Moskva, 1970, autoreid), *Sound scattering by a fluid-loaded cylindrical shell with an internal axial stiffener*. – Acoustic interactions with submerged elastic structures (Singapur, 1996).

Metsik, *Rein* (14. X 1929 Tartu), keemik, tehnikateaduste dr. (1971), prof. (1976). Lõpetas 1953 TRÜ. Töötanud 1960–79 Põlevkivi TUI laborijuh-na, olnud 1979–91 Eesti Informatsiooni Inst-i korrosioonitõrjeosk. juh. Uurimusi metallide korrosiooni kohta. Loonud süsivesinike korrosiooni teooria ja korrosiooniinhibiitoreid. **T:** *Низкотемпературная коррозия металла в углеводородах* (1979), *Маслорастворимые ингибиторы коррозии и нефтяные защитные составы* (1985), *Autode korrosioon ja selle tõrje* (1989).

Metsis, *Madis* (26. VI 1958 Tallinn), molekulaarbioloog, bioloogiaknd. (1985). Lõpetas 1981 Moskva ülikooli, täiendanud end 1989 Stockholmis Kuninglikus Meditsiiniinst-s (*postdoc*). Töötanud 1981–85 TRÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s ning 1986–90 Eesti TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-s, olnud 1990–96 Stockholmis Kuninglikus Meditsiiniinst-s molekulaarse neurobioloogia labori uurija ja dots., a-st 1997 TTÜ molekulaarbioloogiaprof. Uurinud vereplasma fibronektiini ehitust ja selle talitluslikke omadusi, närvisüsteemi teket, arengut ja talitlust, neuraalspetsiifilise geeniekspressiooni regulatsiooni ja nägemiskogemusest tuleneva neutraalse aktiivsuse põhjustatud neurotrofiinide avaldumist. **T:** *Structure and regulation of BDNT and NT-4 genes in life and death in the nervous system. Role of neurotrophic factors and their receptors* (autoreid). – Elsevier Sciences (1995); *Expression of neurotrophin-3 mRNA in the rat visual cortex and hippocampus is influenced by environmental conditions* (autoreid). – Neuroscience Letters 218 (1996).

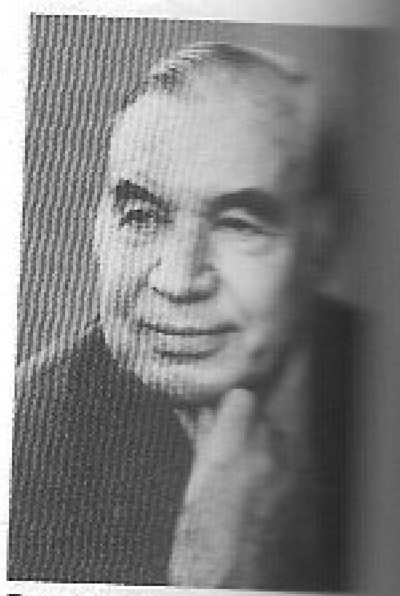
Metslang, *Helle* (29. VII 1950 Paide), keeleteadlane, *dr. phil.* (1994, Oulu ülikool). Lõpetas 1974 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud a-st 1974 Eesti Keele Inst-s, olnud 1995–2000 Helsingi ülikooli eesti keele lektor, a-st 1996 Oulu ülikooli dots. soome ja eesti keele võrdleva grammatika alal, a-st 2000 TPÜ eesti keele prof. Uurinud eesti keele lauseõpetust, eesti keele grammatilisi ja grammatilis-semantilisi kategooriaid ning eesti ja soome keele kontrastiivset grammatikat. „Eesti keele grammatika" I–II (1993–95) autoreid. EV teaduspreemia 1995 ja 1996. **T:** *Küsilause eesti keeles* (1981), *Temporal relations in the predicate and the grammatical system of Estonian and Finnish* (Oulu, 1994).

Metspalu, *Andres* (11. III 1951 Rakke läh.), molekulaarbioloog ja geneetik, bioloogiaknd. (1979, Kiiev). Lõpetas 1976 TRÜ arstiteaduskonna. Viibis 1981–82 uurimistööl Columbia ja Yale'i ülikoolis ning 1993–94 Houstonis Baylori ülikooli meditsiinikolledžis. Rajas 1983 TRÜ-s geeniekspressioonilabori. Olnud 1986–92 Eesti Biokeskuse teadusdir., a-st 1992 TÜ molekulaar- ja rakubioloogiainst-i biotehnoloogiaõppetooli juh. ja prof., a-st 1996 ühtlasi TÜ lastehaigla molekulaardiagnostikakeskuse juh. ja arst-geneetik. Euroopa Inimesegeneetika Ühingu ning Inimese Genoomiorg-i liige. Uurinud inimese geenide ehitust ja talitlust, et selgitada haiguste põhjusi. Tegelnud ka uute geenidiagnostika meetodite loomisega, et haiguste avastamist geenianalüüsiga saaks praktikas rakendada. ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Multiplex solid-phase fluorescent primer extension* (1996), *Primer extension from two-dimensional oligonucleotides grid for DNA sequencing analysis* (1998, autoreid), *DNA resequencing, mutation detection and gene expression analysis by oligonucleotide microchips* (1999, koos J. M. Shumakeriga).

Metstak, *Margus* (16. VI 1961 Tallinn), korvpallur. Lõpetas 1991 TTÜ masinaehituse ökonoomika erialal. Kuulunud a-st 1981 Eesti koondisse (a-st 1983 meistersportlane). Tuli Tallinna „Kalevi" meeskonnas 1991 NSV Liidu meistriks (1986 6. ja 1990 5. koht) ning kuulus 1993 EM-il 6. kohale tulnud Eesti koondisse. TPI ja BC Tallinna meeskonnas tulnud 1984, 1985 ja 1996–98 Eesti meistriks. Mänginud 1990–91 Soome, 1992 Luksemburgi ja 1993–95 Saksamaa klubides.

Metsur, *Marje* (27. VI 1941 Zaitsevo k., Rževi raj., Kalinini obl.), näitleja. Lõpetas 1965 näitlejaerialal TRK. Töötanud samast aastast Tallinna Linnateatris (a-ni 1994 Eesti Noorsooteater). Mänginud filmis („Metsluiged"). ENSV tnl. kunstnik (1980). **O:** Mary Poppins (Shermani *Mary Poppins*), Niina Zaretšnaja (Tšehhovi *Kajakas*), Olga (A. Tolstoi ja Undi *Rästiku pihtimus*), Komissar (Višnevski *Optimistlik tragöödia*), õde Ratched (Wassermani *Lendas üle kägu pesa*), Eleonora (Mrožeki *Tango*), Mari (Tammsaare ja Undi *Taeva kingitus*), Kaasi Tiina (Tammsaare ja Mõttuse *Kaks paari ja üksainus*), Edna (Albee' *Habras tasakaal*).

Mettus, *Voldemar* (Woldemar) (24. IX 1894 Kilingi-Nõmme – 16. VI 1975 La Falda, Argentina), teatrikriitik, dramaturg ja lavastaja. Õppis 1916–18 Petrogradis ajaloo- ja keeleteadusinst-s vanu keeli. Tuli 1918 Eestisse, osales Vabadussõjas. Töötas dramaturgi ja näitejuhina 1922–24 Tallinna Draamateatris, 1924–25 direktori ja näitejuhina „Endlas" ja 1925–31 „Vanemuises" ning 1934–36 dramaturgina „Estonias", oli 1935–38 Näitekunsti Sihtkapitali Valitsuse esimees. Lavastas 1942–44 Eesti Draama-

Leo Metsar

Jaan Metsaveer

Andres Metspalu

Marje Metsur

teatris saksakeelseid näidendeid, oli 1920–44 (vaheaegadega) „Päevalehe" ja „Postimehe" teatriarvustaja. Põgenes 1944 Saksamaale, elas 1945–49 Taani põgenikelaagris ja a-st 1949 Argentinas. Avaldanud 4 mälestuste rmt-t, tõlkinud näidendeid, teinud kaastööd pagulaslehtedele. **L:** Shaw' *Püha Johanna* (1927), Strindbergi *Unenäomäng* (1927), Shakespeare'i *Suveöö unenägu* (1930), Wedekindi *Simson* (1932). **T:** *„Vanemuise" teater 1906–31* (1931), *Teatri-sõnastik* (1935), *Narrid, näitlejad ja nõiad* (Vadstena, 1950), *Ainus paradiis* (Lund, 1967), *Mask ja nägu* (Lund, 1969).

Metusala, *Tiit* (2. IV 1937 Tallinn), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1970, Leningradi polütehniline inst.). Lõpetas 1961 Bratislava Tehnikaülikooli elektriinsenerina. Töötab a-st 1961 TTÜ elektroenergeetika inst-s õppejõuna (a-st 1974 dots., 1991–94 energeetikateaduskonna dekaan). Eesti Elektroenergeetika Seltsi asutajaid. Töid kõrgepingetehnika, tehnikahariduse ajaloo ning hariduskorralduse alalt. **T:** *Tallinna Polütehniline Instituut 1936–1986* (1986, autoreid), *Eesti energeetika 1992* (1993, autoreid), *National energy research and development programme to the year 2000* (1995, autoreid).

Meyendorff [*mai-*], *Friedrich* Gottlieb Alexander Kasimir, vabahärra von (2. VIII 1839 Ramkau mõis, Läti – 3. V 1911 Koknese läh.), Liivimaa rüütelkonna tegelane, *dr. jur.* (1863). Õppis 1858–61 Tartu ja 1861–63 Zürichi ülikoolis õigusteadust. Oli 1864–67 Liivimaa talurahva rendipanga sekretär, 1868–70 Liivimaa rüütelkonna sekretäri kt., 1872–75 Liivimaa konsistooriumi assessor, 1875–84 Liivimaa rüütelkonna sekretär, 1884–1908 Liivimaa maamarssal ja hiljem maanõunik. Esitas 1880. a-te venestamispoliitika vastaseid reformiettepanekuid, kuid neid ei kiidetud heaks. 1884. a. Balti konvendis koostas M-i eestvedamisel uue kreisi- ja kihelkonnakorralduse kava, 1886 esitati see kubernerile. M-i katsed reformida kohalikku erikorda nurjusid.

Meyer [*maier*], *Hans* Horst (17. III 1853 – 1939), saksa ja austria farmakoloog, meditsiinidr. (1877), TÜ audr. (1932). Oli 1882–84 Tartu ülikooli korraline farmakoloogia-, dieteetika- ja meditsiiniajaloo-prof., hiljem töötas Marburgis ja Viinis. Käsitlenud narkoosi, uurinud mürkide toimet vere leelisusesse ning vismuti, alumiiniumi ja berülliumi toimet loomsesse organismi. **T:** *Die experimentelle Pharmakologie als Grundlage der Arzneibehandlung.* – Ein Lehrbuch für Studierende und Ärzte (1910, koos R. Gottliebiga); *Medizin der Gegenwart in Selbstdarstellungen* (1923, autobiograafia), *Hypnotica.* – Handbuch der normalen und pathologischen Physiologie, 17 (1926).

Meykow [*meiko:*], *Ottomar* Johann Friedrich (19. I 1823 Tartu – 17. II 1894 Tartu), baltisaksa õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1850). Lõpetas 1846 Tartu ülikooli. Töötas 1847–55 ametnikuna Peterburis justiitsmin-s ja senatis. Oli 1855–65 Kaasani ja 1865–92 Tartu ülikooli õigusteaduse prof. ning 1876–81 ja 1890–92 Tartu ülikooli rektor. Balti eraõiguse peamisi ettevalmistajaid. **T:** *Die Diction der römischen Brautgabe. Eine rechtshistorische Abhandlung* (1850, doktoriväitekiri).

Michaelson [*mihk-*], *Andreas* (maetud 6. IV 1657 Tallinna Niguliste kirikusse), puunikerdaja ja kujur. Arvat. pärit Stockholmist, oli a-st 1641 Tallinna kodanik. Lõi rikkalikku varabarokse pahkmikornamendiga ja mõneti maneristliku figuuriplastikaga arhitektoonilisi kompositsioone. Oli Eesti esimesi tsunftidest sõltumatuid kunstnikke. Peateoseks peetakse Tallinna Niguliste kiriku B. von Rosen epitaafi (1651, omal ajal Eesti suurim: kõrgus 7 m, laius 4,3 m, hävis II maailmasõjas) ja Järva-Jaani kiriku epitaafi (1654).

B: S. Karling. *Holzschnitzerei und Tischlerkunst der Renaissance und des Barocks in Estland.* Dorpat, 1943.

Michelson [*mihk-*] (a-ni 1958 Roosma), *Helle*-Iris (4. XI 1929 Tallinn), tõlkija ja toimetaja. Lõpetanud 1956 prantsuse filoloogina Leningradi II pedagoogilise võõrkeelte inst-i. Töötanud 1956–89 kirjastuses „Eesti Raamat" laste- ja noorsookirjanduse toim-na. Eestindanud a-st 1957 pms. prantsuse laste- ja noorsookirjandust (M. Druon, J.-H. Rosny, G. Simenon, Sempé, R. Goscinny, J. Verne, P. Gripari), rahvamuinasjutte ja R. Goscinny – A. Uderzo „Asterixi" sarjast 14 rmt-t. Koostanud ja eestindanud prantsuse muinasjuttude kogumiku „Saladuste puu" (1989). Olnud 1948–50 Eesti meister ujumises. A-st 1998 prantsuse keele ja kultuuri liidu *Alliance Française*'i Eesti osk. esimees.

Michelson [*mihk-*], Michelsohnen, *Johann* von (Ivan Ivanovitš) (1735 või 1740 arvat. Väinjärve mõis – 19. VIII 1807 Bukarest), Vene kindral. Osales 7-aastases sõjas ja 1768.–74. a. Vene-Türgi sõjas, juhtis 1774–75 J. Pugatšovi ülestõusu mahasurumist, oli 1788.–90. a. Vene-Rootsi sõjas korpuse- ja 1806.–12. a. Vene-Türgi sõja alguses Dnestri armee komandör, 1801–03 Novorossia ja 1803–07 Valgevene sõjakuberner. Immatrikuleeriti 1783 Eestimaa rüütelkonda.

Michetti [*mikẹti*], *Niccolò* (Nicolo) (1675 Rooma – 1743 Rooma), itaalia arhitekt, a-st 1725 Luuka Akadeemia liige. Kavandas 1704 Roomas Trevi purskkaevu ümberehituse (koos C. Fontanaga) ning juhtis Rooma *San Francesco* kiriku Pallavicini-Rospigliosi hauakabeli ehitust ja 1730 Colonna palee rekonstrueerimist, hiljem kujundas paavstipalee ruume. Astus 1718 koos oma selli G. Chiaveriga Peeter I teenistusse. Projekteeris Tallinna lähedale tsaariperekonna suvelossi ja pargi; koht sai Katariina I auks nime Kadriorg. Kavandas kahe külghoonega lossi hilisbarokse itaalia villa eeskujul ja pargi itaalia-prantsuse stiilis. Juhendas 1718–23 ehitus- ja projekteerimistöid Peterburis, Peterhofis, Strelnas, Kroonlinnas ja Riias, seejärel naasis Rooma.

Mickwitz [*mikvits*], Carl *August* (24. X 1849 Permino mõis, Smolenski kub. – 3. V 1910 Tallinn), baltisaksa geodeet ja paleontoloog. Õppis 1869–70 Tartu ülikoolis matemaatikat, lõpetas 1874 raudteeinsenerina Zürichi polütehnikumi. Töötas insenerina Šveitsi ja Balti raudteel, oli 1879–81 Tallinna peageodeet ja 1887–1909 linnarevident. Uuris akad. F. Schmidti juhendamisel kambriumi kivistisi, avaldas 1896 monograafia brahhiopoodiperekonna *Obolus* kohta. Uurinud ka Keri saarel asuvat põlevgaasimaardlat ning veevarustuse seisukohalt Ülemiste järve.

Mickwitz [*mikvits*], *Christoph* Friedrich Carl (13. V 1850 Tartu – 25.V 1924 Tallinn), baltisaksa pedagoog, ajakirjanik ja poliitik. Õppis 1869–77 Tartu ülikoolis keeleteadust, oli seejärel kodu- ja kooliõpetaja, ms. Tallinna toomkoolis. 1877–78 ajalehe „Sankt Peterburger Zeitung" kaastoim., a-st 1879 „Revalsche Zeitung" peatoim. ning 1903–15 ka väljaandja. 1918. ja 1919. a. vahetusel „Revaler Zeitungi" kaasasutaja ja lühikest aega toim. Poliitikuna oli baltisaksa Konstitutsioonilise Partei esimees Eestimaal ja 1920. a-il Eestimaa Baltisaksa Partei juhatuse liige. Avaldanud ka luuletusi („Baltische Heimatlied; Im Wandel der Zeiten", 1922).

Middendorff [*mide-*], *Alexander Theodor* von (18. VIII 1815 Peterburi – 28. I 1894 Hellenurme), baltisaksa päritolu biogeograaf, ornitoloog, põllumajandusteadlane ja uurimisreisija, Peterburi TA liige (1850) ja auliige (1865), Tartu ülikooli (lõpetas selle meditsiinidr-na 1837) auliige (1887), Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi president

(1862—82). Täiendas end 1837—39 Erlangenis, Berliinis, Breslaus (nüüd Wrocław) ja Viinis. Oli 1839—43 Kiievi ülikooli zooloogiaprof. Käis 1840 K. E. von Baeriga Lapimaal ja Koolal. Juhtis 1842—45 Põhja-Siberisse ja Kaug-Itta korraldatud laiaulatuslikku uurimisretke (tema saatjaid oli M. Fuhrmann) ning avaldas selle kohta põhjaliku Siberi looduse kirjelduse „Reise in den äussersten Norden und Osten Sibiriens während der Jahren 1843 und 1844" (4 kd., 1847—75; vn. k. 2 kd., 1860—77). Uuris 1867—68 Baraba steppi ja 1878 Fargona orgu. Novaja Zemlja ja Islandi rannikualadele tehtud reisil (1870) tegi hinnatavaid meteoroloogilisi ja hüdroloogilisi vaatlusi. M. oli ökoloogilise zoogeograafia rajajaid Euroopas. Uuris lindude rännet, töötas läbi Euroopas kogunenud ornitoloogilise andmestiku ning avaldas monograafia „Die Isepiptesen Russlands" (1855). Eesti punase veise ja tori hobusetõu aretajaid. M-i järgi on nime saanud 17 looma- ja 11 taimeliiki, tema nime kannavad laht Taimõril ja neem Novaja Zemljal. M-i lapsepõlvekodu — Pööraveres — ja hilisem elukoht Hellenurmes on tähistatud. Saanud Siberi uurimise eest Londoni geograafiaseltsi Victoria kuldmedali (1845) ja Vene geograafiaseltsi Konstantini medali (1861). **T:** *Reis Taimõrile* (1987). — Linnu-uurijana tegutses ka M-i vanem poeg E r n s t von M. (1851—1916), kes oli oma aja tuntuimaid ornitofenoloogе ja linnuvaatlusvõrgustiku korraldajaid. **B:** Н. И. Леонов. *Александр Феодорович Миддендорф.* M., 1967; K. Kirt. *A. Th. Middendorffi päritolust ja tema tegevusest Hellenurmes.* — Looduseuurijate Seltsi aastaraamat, 59. Tln., 1969; *Horisont*, 1990, 6; V. Passetski. *Eestist pärit Arktika-uurijaid.* Tln., 1970; K. Päid. *Akadeemik Alexander Theodor von Middendorff. Tema meile, meie temasse.* — Elva muuseumi toimetised, 3. Elva, 1993; V. Kuusemets. *Taas mööda Middendorffi radu.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 26. Tln., 1994. ▲

Migagu, *Tõnis*, *Raud, *M.*

Mihkelson, *Ene* (21. X 1944 Tamme k., Imavere v.), kirjanik ja kirjandusteadlane. Lõpetas 1968 TRÜ eesti filoloogina. Oli 1969—79 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi teadur, uurinud F. Tuglase kriitikapärandit. Loonud keeruka kujundlikkusega, täpse ja range sõnastusega, valdavalt filosoofilist vabavärsilist luulet (kogud „Selle talve laused", 1978, „Ring ja nelinurk", 1979, „Algolekud", 1980, „Tuhased tiivad", 1982, „Tulek on su saatus", 1987, „Elujoonis", 1989, „Võimalus õunast loobuda", 1990, „Hüüdja hääl", 1993, „Pidevus neelab üht nuga", 1997, valikkogu „Igiliikuja", 1985). M-i romaanid kajastavad keerukalt põimunud inimsuhteid ühiskondlike protsesside taustal. Kirjanduse aastapreemia 1991 ja 1995, J. Liivi luuleauhind 1994 ja 1999. **T:** art-ivalimik *Kirjanduse seletusi* (1986), rom-d *Matsi põhi* ja *Kuju keset väljakut* (koos 1983), *Korter* (1985), *Nime vaev* (1994), lühiproosakogu *Surma sünnipäev* (1996).

Mihkelson, *Kaie* (12. X 1948 Pärnu), näitleja, Evald Hermaküla abikaasa. Lõpetas 1974 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1974—77 L. Koidula nim. Pärnu Draamateatris, 1977—88 ENSV Rkl. Noorsooteatris ja a-st 1988 Eesti Draamateatris. Mänginud filmides („Kõrboja peremees", „Keskea rõõmud") ja telelavastustes („Pildikesi Paunverest"). **O:** Dorine (Molière'i *Tartuffe*), Maarja (Kooli *Maarja maal*), Stella (Crommelyncki *Suurepärane sarvekandja*), Beatrice (Weskeri *Neli aastaaega*), Célimène ja Arsinoë (Molière'i *Misantroop*), Ariel (Shakespeare'i *Torm*), Jael (Kalmuse ja Hermaküla *Juudas*), Jitsuko (Mishima *Hanjo*), Liisa (Aho ja Hermaküla *Raudtee*), Suzanne (Carrière'i *Meelespea*), Nell (Becketti *Lõppmäng*), Tüdruk rohelises (Ibseni *Peer Gynt*).

B: *Vastab Kaie Mihkelson.* — Teater. Muusika. Kino, 1999, 4.

Mihkla, *Karl* Heinrich (30. IX 1901 Rääma v. — 10. III 1980 Tallinn), kirjandus- ja keeleteadlane ning pedagoog, filoloogiaknd. (1948). Õppis 1923—30 ja 1943—44 Tartu ülikoolis eesti keele ja kirjanduse erialal (*mag. phil.*, 1944). Töötas 1927—50 Tartus, Rakveres ja Tallinnas keskkooliõpetajana, oli 1946—51 E. Vilde memoriaalmuuseumi dir., 1951—60 Tallinna 5. töölisnoorte keskkooli õpetaja, 1960—70 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i ja 1970—80 A. H. Tammsaare memoriaalmuuseumi teadustöötaja. Osales L. Koidula, E. Vilde ja C. R. Jakobsoni muuseumi rajamises. Avaldanud a-st 1927 eesti keele ja kirjanduse alaseid uurimusi, koostanud eesti keele ja kirjanduse õpikuid ning käsitlenud eesti kirjanike elu ja loomingut. Koostanud kogumikud „Eduard Vilde kaasaegsete mälestustes" (1960, koos E. Treieriga) ja „Üheksa aastakümmet" (1971, koos H. Vihmaga). **T:** *Lühikene eesti kirjanduse ülevaade* (1930—31), *Eesti kirjanduse ülevaade* I—III (1932—35), *Eesti uusim kirjandus* (1940), *A. H. Tammsaare elutee ja looming* (1938), *Lydia Koidula elu ja looming* (1965), *Eduard Vilde elu ja looming* (1972).

Miidel, *Avo* (11. V 1933 Tallinn), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1968). Lõpetas 1957 TRÜ. Töötanud a-st 1957 TTÜ Geoloogia Inst-s teadurina (1973—88 teadussekretär). Uurimisvaldkonnad: jõeorgude geoloogia, mandrijää servamoodustiste kujunemine, kvaternaarieelne jõevõrk, suurjärvede geoloogiline areng, neotektoonilised liikumised. Osalenud 1977 Teravmägede ekspeditsioonis. A-st 1994 Eesti TA Looduskaitse Komisjoni liige. **T:** *Eesti pangad ja joad* (1967, autoreid), *Краевые ледниковые образования Северной Эстонии* (1971, autoreid), *The evolution of the river systems in the East Baltic* (autoreid). — Temperate palaeohydrology, 1991, London; *An attempt to apply trend-surface analysis to the study of raised shorelines of the Baltic Sea in Estonia.* — Eesti TA toimetised. Geoloogia, 1995, 44, 2.

Miidla, *Heigo* (29. XII 1919 Kloostri v., Harjumaa — 22. V 1989 Tartu), taimefüsioloog ja puuviljandusteadlane, bioloogiadr. (1971, Kiiev). Lõpetas 1946 TRÜ põllum-teaduskonna. Olnud 1946—50 ENSV TA Põllum. Inst-i Polli filiaalis teadur, 1950—51 TRÜ-s assistent, 1951—52 EPA-s õpetaja, 1952—56 Tartu aiandites agronoom, 1956—89 TRÜ taimefüsioloogia ja biokeemia kateedri õppejõud (1956—63 vanemõpetaja, 1963—74 dots., 1974—89 prof.; 1976—89 kateedri juh.), 1961—64 bioloogia-geograafiateaduskonna dekaan. Töötas külalisprof-na Varssavi, Krakówi ja Poznańi ülikoolis, kuulus vab. taimefüsioloogia ja -biokeemia probleemnõukogu juhatusse. Uuris mitmeaastaste puittaimede aklimatiseerimise füsioloogilis-biokeemilisi näitajaid, maasika- ja karusmarjasorte, viinapuukasvatust, taimede vananemisprotsesse, viljapuude talvekindluse kujunemist, fenoolseid ühendeid ja lignifikatsiooni (oli selle uurimissuuna rajaja). **T:** *Viinamarjakasvatus* (1964), *Puuvilja- ja marjakasvatus* (1968, koos O. Tigasega), *Taimefüsioloogia väikepraktikum* (1975), *Taimefüsioloogia* (1984).

Miikmaa, *Aarne* (a-ni 1939 Harald Oskar M i i k m a n) (8. X 1908 Kärdla — 2. I 1942 Tartu), maalikunstnik. Õppis 1922—30 Tallinnas A. Laikmaa ateljeekoolis, 1931—34 TÜ-s (filosoofiat ja kunstiajalugu) ja 1933—38 kõrgemas kunstikoolis „Pallas", mille lõpetas maali alal. Viljeles algul A. Laikmaa eeskujul pastelli, hiljem õlimaali. Teoste paremikku kuuluvad psühholoogiliselt ilmekad, hrl. summutatud toonidega portreed. Loonud ka romantilist laadi maastikumaale. **T:** Elsa Elleri portree (1930), *Naine tumesinises kleidis* (1936), *Ema portree* (1934, 1939),

Kaie Mihkelson

Karl Mihkla

Avo Miidel

Heigo Miidla

Aarne Miikmaa

Vana talu Mustvees (1938), L. Järvelti portree (1939), *Kalur Hiiumaalt* (1940).

Mikelsaar, *Aavo-Valdur* (26. VII 1941 Tallinn), arst ja geneetik, Ruth M-e abikaasa, Neeme M-e poeg, Raik-Hiio, Henn ja Ustav M-e vend, bioloogiadr. (1980, Moskva), New Yorgi TA liige. Lõpetas 1965 TRÜ. Täiendanud end Moskvas, Viinis, Tamperes ja Lübeckis. Olnud 1970—79 TRÜ-s teadur ja sektorijuh., 1979—87 üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i laborijuh. ja teadusdir., a-st 1987 sama inst-i dir. ja ühtlasi a-st 1993 TÜ inimese bioloogia ja geneetika korraline prof. Euroopa Inimesegeneetika Seltsi liige. Uurinud inimese kromosoomide erimeid ja hälbeid ning nende seost pärilike haigustega, monokloonsete antikehade loomist ja nende kasutamise võimalusi ning glutatioon-S-transferaaside geneetilist polümorfismi. **T:** *Лекции о медицинской генетике.* — Медицина (1974); *Glutathione S-transferase MI and TI phenotypes and agerelated cataract in Estonian population* (autoreid). — Medizinische Genetik, 1997, 9, 2.

Mikelsaar, *Henn*-Risto (6. XII 1943 Tallinn), kirjanik ja bioloog, Neeme M-e poeg, Raik-Hiio, Aavo-Valdur ja Ustav M-e vend, bioloogiaknd. (1975, Moskva ülikool). Lõpetas 1970 TRÜ mikrobioloog-biokeemikuna. Töötanud 1970—99 EPMÜ Eksperimentaalbioloogia Inst-s insenerina. Avaldanud art-eid bioenergeetika ja elu tekke alalt. Kirjandusliku tegevust alustas 1977, käsitlenud rahvus- ja perekonnaprobleeme, eneseteostuslikku võitlust ümbritsevaga ning vaimu seisundit tehnitsistlikus ühisk-s. **T:** rom-d *Armas aeg* (1988, koos Ustav M-ga), *Isa!* (1992, koos Ustav M-ga), *Käiski Nuustakul ära* (1994, „Futurumi" romaanivõistluse 1. auhind), *Ristiratast* (1999, Eesti 1998. a. romaanivõistluse 1. auhind).

Mikelsaar, *Marika* (12. XI 1938 Tallinn), meditsiinimikrobioloog, Raik-Hiio M-e abikaasa, meditsiinidr. (1993). Lõpetas 1963 TRÜ. Töötanud a-st 1969 TÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s, 1991—94 olnud ka Maarjamõisa haigla mikrobioloogialabori juh. ning a-st 1993 TÜ mikrobioloogiainst-i prof. ja juh. Uurinud inimese seedekulgla tõvestavate mikroobide ja normaalse mikrofloora (sh. laktobatsillide) koostoimesuhteid. Osalenud NSV Liidu kosmonautide seedekulgla mikrofloora uuringuis (autoritunnistus laktobakteriini tootmiseks). Tõestanud, et etnilised (Eesti, Soome, Rootsi) ja geneetilised (ühemunakaksikud) tegurid ning msg. toitesegud ja laktobatsillursed probiootikumid (kahjutute elusmikroobide preparaadid) mõjutavad vastsündinu mikrofloora kujunemist, allergia teket ja lapse tervist. Uurib antibiootikumiresistentsete mikroobitüvede levikut Eestis. EV teaduspreemia 1994. **T:** *Development of individual lactic acid microflora in the human microbial ecosystem* (koos R. Mändariga). — Lactic Acid Bacteria (1993); *Kliinilise mikrobioloogia käsiraamat* (1998, koos R. Mändariga), *Meditsiiniline mikrobioloogia* I (1998, õpik, koos T. Karkiga).

Mikelsaar, *Neeme* Õnneleid (5. VIII 1910 Vana-Laitsna v. — 22. X 1990 Vehendi), zooloog (ornitoloog, ihtüoloog) ja hüdrobioloog, Friedrich Mikkelsaare poeg, Raik, Aavo, Henn ja Ustav M-e isa, bioloogiaknd. (1959). Lõpetas 1939 TÜ. Oli 1957—81 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i hüdrobioloogiasektori juh. M. oli Eesti mere ja siseveekogude kalanduslikü ja hüdrobioloogilise uurimise peamine korraldaja ja Võrtsjärve limnoloogiajaama (1961) rajajaid. Uurimusi mere ja siseveekogude kalastiku kohta, ornitoloogia ja mudakonna bioloogia alalt. Oli enne II maailmasõda Loodusuurijate Seltsi ornitoloogiasektsiooni juhatuse liige ning taastas linnuvaatlusvõrgustiku, pärast sõda kuulus Eesti Loodusuurijate Seltsi järvesektsiooni juhatusse (1951—54 ja 1956—62 abiesimees). A-st 1980 Eesti Looduseuurijate Seltsi auliige. ENSV tnl. kalakasvataja (1980); ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Lesta bioloogiast.* — Abiks Kalurile, 1960, 20; *Rohe-lehelinnu invasioonidest Eestis 1957. aastal.* — Ornitoloogiline kogumik, III (1963); *Eesti NSV kalad* (1984).

Mikelsaar, *Raik-Hiio* (13. X 1939 Tartu), arstiteadlane ja molekulaarbioloog, Marika M-e abikaasa, Neeme M-e poeg, Aavo-Valdur, Henn ja Ustav M-e vend, keemiadr. (1989, Moskva). Lõpetas 1963 TRÜ. Töötas 1963—75 Tartu Kliinilise Haigla prosektuuris, 1975—79 TRÜ meditsiini keskaboratooriumis sektorijuh-na ja 1979—97 TÜ üld- ja molekulaarpatoloogiainst-s (a-st 1987 dots.), olnud a-st 1998 TÜ patoloogilise anatoomia ja kohtuarstiteaduse inst-i juh. kt. Täiendanud end Venemaal, USA-s, Inglismaal ja Saksamaal. Uuringuid patoloogia (vastsündinute asfüksia, immunomorfoloogia, sise- ja nakkushaiguste patoloogia) ning molekulaarbioloogia ja -patoloogia alalt, loonud uut tüüpi atomaarmolekulaarseid mudeleid (30 patenti), uurinud nukleiinhappeid, biomembraane, polüsahhariidide ehitust, molekulaarset evolutsiooni. ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Uut tüüpi atomaarmolekulaarsed mudelid* (1985).

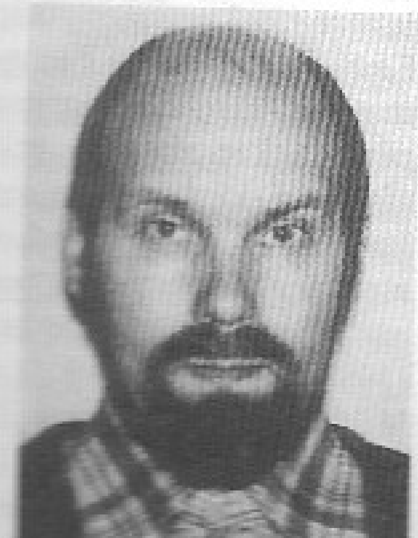
Mikelsaar, *Ruth* (11. IV 1941 Tallinn), meditsiinigeneetik, Aavo-Valdur M-e abikaasa, meditsiinidr. (1993). Lõpetas 1966 TRÜ. Töötanud 1966—81 Vab. Tartu Kliinilises Psühhoneuroloogiahaiglas ja a-st 1981 TÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s (inimesegeneetika uurimisrühma juh.). Täiendanud end Moskvas, Vilniuses, Lübeckis ja Helsingis. Baltimaade Geneetikute Assotsiatsiooni, Euroopa Inimesegeneetika Seltsi ning Maailma Vastsündinute Testimise Seltsi liige. Tegelnud dermatoglüüfikaga psüühiliste haigete puhul, uurinud vaimse alaarengu (kromosoomihälvete, ühegeenisündroomide, ainevahetushaiguste) tekkepõhjusi, kaasasündinud hüpotüroosi, fenüülketonuuria esinemissagedust Eestis, korraldanud meditsiinigeneetilist abi.

Mikelsaar, *Ustav*-Esko (6. XII 1943 Tallinn), kirjanik ja bioloog, Neeme M-e poeg, Raik-Hiio, Aavo-Valdur ja Henn M-e vend. Lõpetas 1970 loomabiokeemia erialal TRÜ. Töötanud maamõõtjana ja kütjana, a-st 1980 TÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s tehnikuna. Kirjutanud jutustusi ja romaane, käsitlenud eetika-, rahvus- ja perekonnaprobleeme ning eneseteostuse võimalikkust nüüdisaegses ühisk-s. **T:** jutustused *Paradiisiõunad* (1971), *Ohver* (1977) ja *Tundeküsimus* (1983), rom-d *Armas aeg* (1988, koos Henn M-ga) ja *Isa!* (1992, koos Henn M-ga), triloogia *Kallis Mari* (1997), *Kannata* (1998) ja *Sind ei iial* (1999).

Mikiver, *Ilmar* (1. I 1920 Loksa), publitsist ja ajakirjanik, Olev M-i vend, Mikk ja Tõnu M-i onupoeg. Õppis 1940—43 TÜ-s, põgenes 1944 Rootsi, õppis 1950—54 Stockholmi ülikoolis, lõpetas selle teatriajaloo alal. Töötas 1955—59 Münchenis raadiojaama „Ameerika Hääl" eesti saadete toimetuses. Elab a-st 1959 USA-s, olnud 1974—76 ja 1980—88 Wa-

Ruth Mikelsaar

Ustav Mikelsaar

shingtonis „Ameerika Hääle" eesti osk-a peatoim., 1977—79 ja a-st 1988 selle juh. Avaldanud väliseesti ajakirjanduses publitsistikat, teatri- ja kirjanduskäsitlusi ning arvustusi. **T:** luulekogu *Kirves ja tuiksoon* (Toronto, 1976).

Mikiver, *Mikk* (4. IX 1937 Tallinn), lavastaja ja näitleja, Tõnu M-i vend, Ilmar ja Olev M-i onupoeg. Lõpetas 1961 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1961—65 näitlejana Tallinna Draamateatris, 1965—74 näitlejana ja lavastajana ENSV Rkl. Noorsooteatris (1970—74 peanäitejuht), 1974—88 ja a-st 1992 lavastajana Eesti Draamateatris (1976—85 peanäitejuht), olnud 1968—78 (vaheaegadega) ja 1980—84 TRK lavakunstikateedri õppejõud. Lavastanud ka teistes Eesti teatrites (sh. oopereid) ning Moskvas, Soomes, Lätis ja Ungaris. Teinud filme („Indrek", 1975, „Doktor Stockmann", 1988), mänginud filmides („Reigi õpetaja", „Sõbrad, seltsimehed") ja telelavastustes (seriaal „Wikmani poisid", „Sa oled koor minu kohvis"). Näitlejana paistnud silma intellektuaalset tüüpi karmi meheliku sarmiga. Lavastajana läbinud mitu otsingujärku, eriti hinnatav nii rahvusliku ajalooteadvuse seisukohalt kui ka teatritulemuse mõjukuselt on tema 1980. a-il valminud Eesti-aineliste lavastuste tsükkel. Tuntud ka teatripublitsistina ning etleja ja oraatorina. Oli 1987—94 Eesti Teatriliidu juhatuse esimees. 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik, 1990 Eesti Komitee liige. NSVL-i rahvakunstnik (1990). ENSV rkl. preemia 1982, NSVL rkl. preemia 1988. Parima lavastaja aastapreemia 1983, 1985 ja 1987, muusikateatri aastapreemia 1995, Suure Vankri auhind ja Eesti Kultuurkapitali aastapreemia 1996. **L:** Anouilh' *Antigone* (1967), Kitzbergi *Libahunt* (1968, 1974 ja 1986), Milleri *Proovireisija surm* (1970, mängis onu Beni), O'Neilli *Pikk päevatee kaob öösse* (1971 ja 1994), Kaplinski *Neljakuningapäev* (1977), Shakespeare'i *Hamlet* (1978, mängis Claudiust), Kitzbergi *Tuulte pöörises* (1979), Kruusvalli *Pilvede värvid* (1983) ja *Vaikuse vallamaja* (1987), Krossi *Pöördtoolitund* (1979), *Keisri hull* (1984) ja *Doktor Karelli raske öö* (1994), Tammsaare ja Mikiveri *Armastus ja surm* (1984), Tambergi *Cyrano de Bergerac* (1995), Puccini *Tosca* (1995), Milleri *Vaade sillalt* (1996), Kruusvalli *Hullumeelne professor* (1996, mängis Elmarit), Verdi *Othello* (1997), Tolstoi ja Mikiveri *Sõda ja rahu* (1999). **O:** Toots (Lutsu, Panso ja Küla *Kevade*), Vargamäe Andres (Tammsaare, Panso ja Küla *Inimene ja revolutsioon*), Lopahhin ja Veršinin (Tšehhovi *Kirsiaed* ja *Kolm õde*), Richard (Shakespeare'i *Richard III*), Protassov (Tolstoi *Elav laip*), assessor Brack ja vana Peer (Ibseni *Hedda Gabler* ja *Peer Gynt*). **B:** *Vastab Mikk Mikiver.* — Teater. Muusika. Kino, 1986, 2.

Mikiver, *Olev* (11. VII 1922 Loksa — 3. VII 1994 Malmö), maalikunstnik, graafik ja teatrikunstnik, Ilmar M-i vend, Mikk ja Tõnu M-i onupoeg. Õppis 1941—42 Tallinna Kujutava ja Rakenduskunsti Koolis ja 1942—43 Tartus Kõrgematel Kujutava Kunsti Kursustel. Põgenes 1943 Soome ja sealt 1944 Rootsi. Jätkas õpinguid 1947—48 Stockholmi *Académie Libre*'is ja 1951 Pariisi *Académie de la Grande Chaumière*'is. Oli 1954—72 Malmö linnateatri dekoraator. Loonud sürrealismi („Paan", 1957; „Ronk", 1987) ja abstraktsionismi sugemetega maale („Sfääriline geomeetria", 1988; „Punane meri", 1990) ning vabagraafikat, on neid stiile omapäraselt liitnud („Jaaniöö", 1960; „Odysseus", 1963; „Poisid", 1967). Illustreerinud rmt-id (G. Suitsu „Kogutud luuletused", Stockholm, 1963), teinud kaanekujundusi (Eesti Kirjanike Kooperatiivi väljaandeile ja ajakirjale „Mana") ja koos E. Püttsepaga mosaiigikavandeid. **T:** *Vaas ja klaasid* (1960), *Võrgukaar* (1984), *Atlas* (1991), mälestused *Heites pilku tagasi* (1993—94).

Mikiver, *Tõnu* (2. VIII 1943 Loksa), näitleja, Mikk M-i vend, Ilmar ja Olev M-i onupoeg. Lõpetas 1965 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1965—77 ENSV Rkl. Noorsooteatris ja a-st 1977 Eesti Draamateatris. Mänginud telelavastustes („Kaks venda", seriaal „V.E.R.I."), olnud kauaaegne „Tallinnfilmi" ja telefilmide tekstilugeja. **O:** Haimon (Anouilh' *Antigone*), osaline (Manni ja Komissarovi *Protsess* ja Undi *Good-bye, baby*), Zemljanika (Gogoli *Revident*), Mees (Saluri *Poiste sõidud*), Kaarel (Kitzbergi *Tuulte pöörises*), Martin (Vetemaa *Tuul Olümposelt tuhka tõi*), Roger (Genet' *Palkon*), Kolmas (Aho ja Hermaküla *Raudtee*), Siim (Raua *Kirves ja kuu*), Soljonõi (Tšehhovi *Kolm õde*).

Mikk Mikiver

Mikk, *Arne* (18. IV 1934 Pahuvere k., Tuhalaane v.), lavastaja. Lõpetas 1961 laulueriaIal TRK (A. Arderi kl.), stažeeris lavastajana 1972 Berliini *Komische Oper*'is ja 1974—75 Moskva Suures Teatris. Olnud 1952—70 (vaheajaga) „Estonias" koorilaulja, kirjandusalajuhataja ja lavastaja assistent, a-st 1970 lavastaja ja 1977—94 peanäitejuht, a-st 1969 ühtlasi EMA ooperistuudio õppejõud (a-st 1988 dots.) ja 1996—99 juhataja. Lavastanud oopereid ka Moskvas ja teistes Venemaa linnades, Soomes ja Argentinas. Teinud televisioonis muusikafilme („Maestro Tiit Kuusik „Estonia" teatris", 1979, „Hendrik Krumm ooperilaval", 1981) ning juhtinud muusikasaateid. Avaldanud (koos M. Kitsega) rmt-u „Aleksander Arder" (1969, vn. k. 1976) ja art-eid. A-st 1989 Rahvusv. Teatriinst-i (ITI) muusikateatrite komitee juhatuse liige. „Estonia" seltsi taasasutajaid ja a-st 1990 (vaheajaga) esimees. ENSV rahvakunstnik (1985). **L:** Aava *Vikerlased* (1969), Verdi *Traviata* (1974) ja *Attila* (1976), Mozarti *Don Giovanni* (1975, koos G. Otsaga), Šostakovitši *Katerina Izmailova* (1977), Britteni *Me teeme ooperit. Väike korstnapühkija* (1977, 1979, 1981 ja 1983), Mussorgski *Boriss Godunov* (1980 ja 1983), Bizet' *Carmen* (1982), Händeli *Alcina* (1985), Tubina *Reigi õpetaja* (1988) ja *Barbara von Tisenhusen* (1990), Puccini *Boheem* (1993 ja 1996), Verdi *Nabucco* (1996). — Tema poeg M a r t M. (20. II 1964 Tallinn) on laulja (bass). Esinenud a-st 1989 „Estonias" ja Soome ooperilavadel. **B:** *Vastab Arne Mikk.* — Teater. Muusika. Kino, 1984, 4.

Olev Mikiver

Mikk, *Ilmar* (1. III 1925 Tallinn — 24. VI 1989 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1968, kinnit. 1969). Lõpetas 1950 TPI, oli samast aastast sealsamas soojusenergeetikakateedri õppejõud (a-st 1970 prof.). Uurimusi soojusülekande (kiirgusülekande teooria, aurugeneraatorite arvutamise meetodite) ja põlevkivienergeetika alalt. Põlevkivi energeetilise kasutamise teaduslike aluste loojaid. Koostanud kõrgkooliõpikuid ja käsirmt-id („Soojustehnika", 1966, koos A. Kulli ja A. Otsaga, „Soojustehnika käsiraamat", 1977). ENSV rkl. preemia 1970.

Tõnu Mikiver

Mikk, *Jaan* (19. XII 1939 Kuremaa v.), pedagoogikateadlane, pedagoogikadr. (1983). Lõpetas 1964 TRÜ füüsika erialal, oli seejärel õpetaja. Olnud a-st 1970 TÜ õppejõud, 1985—90 pedagoogikakateedri ja a-st 1997 pedagoogikaosk. juh. (a-st 1985 prof.). Eesti Akadeemilise Pedagoogika Seltsi juhatuse esimees (1991—95). Uurinud lihtsa keele reegleid, õppeteksti keerukust ja selle optimaalsuse näitajaid, aineteste, kiirlugemise metoodikat, illustratsioonide kasutamist õppekirjanduses ja selle kasvatuslikke aspekte. **T:** *Teksti mõistmine* (1980), *Оптимизация сложности учебного текста* (1981), *Ainetestid* (1997).

Arne Mikk

Mikkal, *Benno* (õieti Bernhard) (28. VII 1912 Vana-Antsla v. — 13. X 1981 Tartu), näitleja. Lõpetas 1937 Tartu Näitekunsti Stuudio. Töötas 1937—38 Tartu Töölisteatris, 1938—40 Narva Teatris, 1940—42 Eesti Draamateatris ja 1942—81 „Vane-

Jaan Mikk

muises". Oli hinnatud ka lavakõneõpetajana. ENSV tnl. kunstnik (1964). **O:** Maurus (Tammsaare ja Vahuri *Mauruse kool*), Amphitryon (Molière'i *Amphitryon*), Seeliohw (Raudsepa *Mikumärdi*), Pastelli (Lutsu *Tagahoovis*), Serebrjakov (Tšehhovi *Onu Vanja*).

Mikkal, *Valdek* (29. X 1929 Viljandi), keemiainsener, Minni Nurme ja Salme Ekbaumi õepoeg, tehnikaknd. (1965). Lõpetas 1953 TPI anorgaaniliste ainete tehnoloogia erialal, täiendanud end 1987 Budapestis, 1990—94 Saksamaa ülikoolides, 1994 Torontos ja 1995 Manchesteris. Olnud 1953—56 TRÜ ning a-st 1962 TTÜ õppejõud (a-st 1987 prof.), 1972—78 keemiateaduskonna dekaan, 1978—91 õppeprorektor ja 1991—97 keemiatehnika inst-i dir., a-st 1997 emeriitprof., 1987—91 Eesti Keemia Seltsi president. Uurimusi keemiatehnika, pms. destillatsiooni ja keskkonnakaitsetehnoloogia kohta ning kõrgkooli töökorralduse ja pedagoogika alalt. Olnud 1982 ilm. vene-eesti ja 1998 ilm. inglise-eesti-vene keemia sõnarmt-u koostajaid. ENSV tnl. haridustöötaja (1989). P. Kogermani mälestusmedal 1989. **T:** *Дистилляция* (autoreid; 1971, Leningrad), *Chemical engineering education and research in Estonia 1997*. — Kemia-Kemi, 1997, 24, 2.

Mikkel, *Helju* (13. III 1925 Nõo), koreograaf-lavastaja ja rahvatantsupedagoog. Lõpetas 1946 Tartu õpetajate seminari, täiendas end I. Urbeli juures ja rahvatantsujuhtide kursustel. Töötas 1947—53 Tartu Õpetajate Inst-s tantsuõppejõu ja 1953—78 TRÜ rahvakunstiansambli kunstilise juhina. Loonud tantse harrastustantsurühmadele („Kullaketrajad", „Sõlesepad", „Pikseloits", „Otsapandjatse"). Olnud Tartumaal jm. tantsupidude üldjuht, Baltimaade üliõpilaspeo Gaudeamus algatajaid, üldtantsupidude üld- (1955, 1970) ja aujuhte (1990). Kirjutanud televisiooni- ja filmistsenaariume („Elavad mustrid", 1970). ENSV tnl. kultuuritegelane (1963). U. Toomi aastapreemia 1991. **L:** *Meie küla poisid* (1966 „Vanemuises"), *Kalendrilaulud* (1973, „Eesti Telefilm"), *Päike, maa ja meri* (1970). **T:** *Tantsujuhi käsiraamat* (1989).

Mikkel, *Johannes* (26. X 1907 Mäksa v.), kunstikoguja. Õppis 1926—40 TÜ-s filosoofiat ning kirjandus- ja kunstiajalugu. Töötas 1946—78 Tallinnas kaupluste juh-na. Hakkas kunsti koguma kooliajal. Esimene kogu hävis 1941 Tartus sõjatules. Jätkas kunstikogumist Tallinnas. Tema kollektsioon sisaldab Euroopa, Vene ja Hiina 16.—20. saj. portselanja fajanssnõusid, Lääne-Euroopa gravüüre (sh. L. Cranach sen-i, Rembrandti, P. P. Rubensi ja J. Callot' teoseid), põhil. 16.—18. saj. maale (sh. J.-F. de Troy', M. de Hondecoeteri teoseid) ning eesti kunstnike, sh. A. Laikmaa, K. Mäe ja E. Viiralti loomingut. 1994 kinkis M. oma väliskunstikogu (üle 600 teose) Eesti Kunstimuuseumile, 1997 avati Tallinnas Kadriorus M-i muuseum.

Mikkelsaar, *Friedrich* Volrad (22. XII 1886 Linnamäe v. — 5. III 1930 Taagepera), haridustegelane ja õpetaja, Neeme Mikelsaare isa. Lõpetas 1909 Peterburi Õpetajate inst-i, seejärel töötas matemaatikaõpetajana (Haapsalu linnakoolis, Valga kõrgemas algkoolis jm.) ning 1918—30 koolinõuniku ja haridusministri abina. Oli kooliuuendusliikumise juhte ning EV koolikorralduse aluste loojaid. Pooldas ühtlus- ja töökooli ning kutseõpetusega keskkooli. Avaldanud algkooli geomeetria- ja matemaatikaõpikuid. Oli Valga Eesti Õpetajate Ühingu asutajaid ja esimees.

Mikkin, *Henn* (20. I 1947 Tapa), psühholoog, psühholoogiaknd. (1977, Moskva ülikool). Lõpetas 1970 Leningradi ülikooli sotsiaalpsühholoogia erialal, täiendanud end 1982—83 Leipzigi ülikoolis käitumisteraapia alal, 1980.—90. a-tel paljudel kursustel psühhoteraapia, juhtimise konsulteerimise ning sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika alal. Töötanud 1970—77 TRÜ-s ja 1977—89 TPedI-s teaduri ja õppejõuna (a-st 1983 dots.). Olnud 1986—92 Tartus Juhtimise Kõrgemas Koolis dots. ja psühholoogiakateedri juh., 1991—99 TÜ dots. (1991—97 sotsiaaltöö õppetooli hoidja), a-st 1997 tegutseb erakonsultandina. Olnud Moskva, Vilniuse, Doni-äärse Rostovi ja Jyväskylä ülikoolis ning Peterburi Behterevinim. psühhoneuroloogiainst-s ja Krasnojarski meditsiiniinst-s külalislektor. Esinenud 1975—99 eksperdina kohtutes. Osalenud 1992—95 Eestis psühholoogilise kriisiabi rajamisel ning Eestis jmt. riigis suhtlemistreenerite kursuste korraldamisel. Uurimusi mitteverbaalse käitumise, suhtlemistreeningu (video-tagasiside meetodil) ja sotsiaaltöö alalt.

Mikk-Krull (1911—24 Olak-Mikk, a-st 1961 Vahtrik), *Olga* (15. V 1887 Tallinn — 21. VII 1980 Tallinn), laulja (sopran). Õppis laulmist 1906—10 Peterburis (ms. A. Fohströmi juures), täiendas end 1921 Saksamaal ja 1923 Itaalias. Töötas 1910—12 ja 1919—38 „Estonia" teatris (1920—38 ooperi- ja operetisolistina), oli kutselise „Estonia" esimene primadonna, laulis rohkem kui 60 ooperi- ja operetirollis. Esines ka kontserdilauljana kodu- ja välismaal ning solistina vokaalsümfooniliste suurvormides (Haydni „Loomine", Berliozi „Fausti needmine", Saint-Saënsi „Reekviem"). Avaldanud mälestuste rmt-u „Minu elu muusikaradadel" (1972). **O:** Ännchen (Weberi *Nõidkütt*), Margarethe, Julia (Gounod' *Faust* ning *Romeo ja Julia*), Gilda, Aida (Verdi *Rigoletto* ja *Aida*), Butterfly (Puccini *Madame Butterfly*), Mignon (Thomas' *Mignon*).
B: U. Heinapuu. *Olga Mikk-Krull*. — „Estonia" lauluteatri rajajaid. Tln., 1981.

Mikko (õieti Mikk), *Lepo* (7. XII 1911 Aruküla, Tuhalaane v. — 6. XII 1978 Tallinn), maalikunstnik. Õppis 1927—30 Riigi Kunsttööstuskoolis teatridekoratsiooni, maali õppis 1931—39 (vaheaegadega) kõrgemas kunstikoolis „Pallas" (N. Triigi ateljees). Oli 1941 K. Mäe nim. Riigi Kõrgema Kunstikooli, 1944—51 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i ja seejärel ERKI õppejõud (a-st 1965 prof.). Viljeles figuurikompositsiooni, meelisžanrid olid natüürmort ja maastikumaal. Varased teosed peegeldavad vahetult looduskaemust („Keskhommik", 1943; „Talvine Tartu", 1944). 1950. a-te keskel muutus käsitluslaad dekoratiivsemaks ja monumentaalsemaks („Lambapesijad", 1959), oluliseks said stiliseeriv, jõuline kontuur, geomeetriline mahuliigendus ja varjundirohke koloriit („Natüürmort viiuliga", 1958; „Natüürmort elektrikitarriga", 1960; „Otepää maastik", 1962; „Natüürmort granaatõuntega", 1968). Kasutanud paljudes töödes lakoonilist sümbolit („Tulekandjad", 1969; „Aegade laulud", 1970). Kavandanud Eesti Akadeemilise Rmtk. fuajee keraamilise pannoo (1962, teostus 1965). ENSV rahvakunstnik (1972). ENSV rkl. preemia 1972, K. Raua preemia 1976.

Mikko (a-ni 1984 Sisask), *Marianne* (26. IX 1961 Võru), ajakirjanik. Lõpetas 1984 TRÜ raadioajakirjanikuna. Töötanud 1984—91 ER-is ajakirjanikuna,

Lepo Mikko

Marianne Mikko

pani saatesarjaga „Homo homini" 1988 ER-is aluse puuetega inimeste saadetele. Tegi 1980. a-te II poolel koos abikaasa M a d i s M-ga (s. 1963) ETV-s lastele otsesaadete sarja „Tulevikumäng". Olnud 1991–92 ja 1993–94 „Eesti Ekspressi" toim., 1993–94 LAV-s vabakutseline ajakirjanik. Viis koos Madis M-ga Eesti meedia alaliselt rahvusv. kutselisse ajakirjandusse. Oli 1994–96 „Eesti Päevalehe" erikorrespondent Brüsselis. Rajas 1996 EL-i ja NATO juurde ETV korrespondendipunkti (eurosaadete sari „15 pluss"). Avaldanud usutlusi maailma tipp-poliitikute ja -kultuuritegelastega. **T:** *Конец последней империи* (Riia, 1991, intervjuud Juri Afanasjeviga). ▲

Mikkov, *Uno* (27. XII 1926 Tallinn), majandusteadlane, majandusdr. (1982). Lõpetas 1950 TPI. Oli 1963–66 ENSV Rahvamajanduse Nõukogu Elektrotehnika TUI sektorijuh. ja 1966–80 NSVL TA Majandusmatemaatika Keskinst-i Eesti filiaali laborijuh., 1980–95 töötas Eesti TA Majanduse Inst-s. Uurimusi kapitaalmahutuste ja uue tehnika maj. efektiivsuse kohta. Tuntud ka maletajana. **T:** *Majanduslik efektiivsus* (1976), *Tehniliste uuenduste, leiutiste ja ratsionaliseerimisettepanekute majanduslik efektiivsus* (1976), *Majanduslike ürituste efektiivsus* (1988).

Mikof, *Mare* (20. VIII 1941 Tallinn), kujur, Maie M.-Liiviku õde. Lõpetas 1971 ERKI. Töötanud 1975–78 „Arsi" monumentaalkunstiateljees kunstilise juhina. On a-st 1998 Tallinna peakunstnik. 1970. a-il mõjutas tema loomingut hüperrealism, 1980. a-te II poolel suurenes abstraktsionismi mõju. Loonud värvilisest šamotist figuuriplastikat („Tüdruk postiga", 1979) ning pms. kultuuriinimeste ülceluusuurusi jõuliselt modelleeritud portreid (Jaak Olep, 1976, pronks; Peeter Volkonski, 1980, marmor). Teinud monumente („Tartu 100 000. elanikule", 1978, pronks, graniit) ning ehiskujusid, sh. paberskulptuure („Stuupa" II, 1991). ENSV tnl. kunstnik (1986). K. Raua preemia 1984. **T:** *Maanaised* (1974, pronks), Peeter Lilje portree (1983, pronks), purskkaev *Poisid vihmavarjuga* (1985, pronks, Tallinn, Pirita), sari *Koonused* (1989, värvitud pronks), *Tristan ja Isolde* (1994, alumiinium, dolomiit, puu, Tallinna raekoda), *Tüdrukud* (1995, akrüül).

Mikof-Liivik (a-ni 1974 M i k o f), *Maie* (21. X 1942 Tallinn), klaasikunstnik, Mare Mikofi õde. Lõpetas 1967 ERKI. Loomingu põhiosa moodustab kuumtöötluses klaasplastika („Pliiatsid", 1977; „Pingviini perekond", 1988). Külmtöötluses viljelnud lailihvi ja graveerimist („Kevad Veskimetsas", 1984). Rakendas eesti klaasikunstnikest esimesena reljeefsesse kipsvormi presspuhumist (ümarplastilised vormid „Silm", 1970, ja „Torso", 1974). Loonud 1990–99 leekpõletil paljufiguurilise sarja „Lindolevused".

Miku Ode, õieti *Jevdokia* K a n n i s t e (27. II 1864 Matsuri k., Petseri v. – 19. VIII 1924 Helbi k., Petseri v.), setu rahvalaulik. J. Hurt kirjutas 1903 temalt üles 159 laulu (kokku 20 790 värssi), mis avaldati teoses „Setukeste laulud" (1904–07). Hiljem kirjutasid temalt rahvalaule üles ka teised rahvalaulekogujad (sh. A. O. Väisänen). Kokku on temalt kirja pandud 225 laulu ehk 24 321 värssi. M. O. oli tunnustatud pulmalaulik, ta teadis väga palju pulmalaule, mõrsja- ja surnuitke, samuti vanu lüroepilisi laule, töölaule ja improvisatsioone.

Mildeberg, *Aleksander* (14. III 1902 Saku v. – 21. IV 1977 Tallinn), graafik. Õppis 1916–17 Tallinna Kunsttööstuskoolis ja 1938–41 Riigi Kõrgemas Kunstikoolis. Tegutses a-st 1925 fotograafina ja rakenduskunstnikuna. Oli II maailmasõja ajal 1942–45 Punaarmee eesti laskurkorpuses rindekunstnik ja fotograaf. Pärast sõda tegi kultuuriinimeste, teadlaste ja revolutsionääride portreejoonistusi (A. Jansen, 1953; A. Arder, 1954; K. Burman, 1961; T. Vettik, 1965); rakendas ka graafikatehnikaid (P. Rummo portree, 1955, metsotinto; autoportree, 1962, serigraafia).

Milder, *Meelis* (5. IV 1958 Pärnu), majandustegelane. Lõpetas 1981 TRÜ majandusküberneetika erialal, täiendas end 1990 USA-s Duke'i ülikooli Fuqua ärikoolis. Töötanud 1981–84 konsultatsioonibüroos „Mainor" juhtimiskonsultandina, olnud 1984–87 õmblustootmiskoondise „Baltika" Valga õmblusvabriku dir., 1987–91 „Baltika" peadir. ning a-st 1991 as-i „Baltika" juhatuse esimees ja peadir. 1993–95 Eesti Tööstuse Keskliidu asepresident, a-st 1995 Eesti Kaubandus-Tööstuskoja juhatuse liige, a-st 1997 Eesti Suurettevõtete Assotsiatsiooni juhatuse aseesimees. **T:** *As. Baltika ajalugu ja tänapäev* (1993).

Milits, *Alex* (Aleksander) (19. I 1932 Pankjavitsa v., Petserimaa), kirjanik ja publitsist. Elab a-st 1944 Rootsis. Lõpetas 1957 Lundi ülikooli slaavi ja soome-ugri keelte erialal. Tegutsenud tõlkija ja ajakirjanikuna (sh. raadioajakirjanikuna eesti- ja venekeelses raadiojaamas „Vaba Euroopa" ja BBC-s). Avaldanud rootsi ja eesti keeles proosat ja publitsistikat ning tõlkinud rootsi keelde „Kalevipoja" (Stockholm, 1999). **T:** rom. *Peeter, sõja laps* (rootsi k. Stockholm, 1978, e. k. 1995), art-ikogumik *Kommentaarid* (Stockholm, 1983).

Miljan, *Artur* (25. VI 1909 Mäeküla k., Pilkuse v. – 11. I 1992 Viljandi), põllumajandusteadlane, sordiaretaja, August M-i vend, Jaan ja Mait M-i isa, põllumajandusknd. (1945). Lõpetas 1935 TÜ. Töötas 1935–54 Jõgeva sordiaretusjaamas (1935–38 assistent, a-st 1938 kiu- ja õlitaimede osk. juh., 1946–54 ühtlasi teadusdir.), lahkus sealt pol. tagakiusamise pärast. Oli 1955–81 Viljandi Rkl. Sordivõrdluse Katsepunktis (Matapera k-s) algul vanemagronoom, hiljem juh. Avaldanud art-eid sordiaretuse, võrdluskatsete, agrotehnika ja väetamise kohta. **T:** *Külvisügavuse mõjust kiulina saagile ja selle väärtusele* (1947), *Kanepikasvatus* (1947).

Miljan, *August* (7. IX 1889 Mäeküla k., Pilkuse v. – 25. VIII 1973 Tartu), põllumajandusteadlane ja pedagoog, Artur M-i vend, Jaan ja Mait M-i onu, *dr. agr.* (1932). Lõpetas 1926 TÜ, täiendas end 1926–27 stipendiaadina Šveitsis, hiljem Austrias, Itaalias, Rootsis ja Soomes. Oli 1914–15 Räpina v. Naha algkooli juh., 1915–18 Venemaal Rjazani ja Tambovi kub-s mõisavalitseja, 1918–20 Vabadussõjas, 1922–29 TÜ taimebioloogialaborant ja assistent, 1929–41 Jäneda põllutöökooli juh., 1941–44 Tooma Põllutöö- ja Maaparanduskooli õpetaja, 1943–44 ühtlasi Tooma Soouurimis- ja Katseinst-i dir., 1944–45 TRÜ taimekasvatuskateedri juh. ja prof. Varjates end repressеerimise eest valepassiga L e p i - k u nime all, tegi 1945–56 juhuslikke töid. Oli 1956–57 Tooma katsebaasis geobotaanik ja 1957–67 TRÜ Botaanikaaia agronoom ja teadur. Eesti Rahvuskogu ja VI Riigikogu liige. Uurimusi taimekasvatuse (pms. rohumaaviljeluse), geobotaanika ja lillekasvatuse alalt. A-st 1996 on August ja Artur M-i sünnitalus Tootsijaagul nende mälestusmärk. **T:** *Mugultaimede ja juurvilja kasvatus* (1927), *Tähelepanekuid aas-rebasesaba kasvatamisest ja levimisest* (1929), *Liiliad* (1961), *Gladioolid* (1961), *Tulbid* (1961), *Varakevadisi sibullilli, hüatsinte ja iiriseid* (1962).

B: E. Piir. *August Miljan 75-aastane.* – Eesti Loodus, 1964, 5.

Miljan, *Jaan* (10. XII 1947 Jõgeva), maaehitusteadlane, Artur M-i poeg, Mait M-i vend, August M-i vennapoeg, tehnikaknd. (1983). Lõpetas 1971 tööstus- ja tsiviilehituse alal TPI, täiendanud end 1991 Norras ja Taanis, 1992 ja 1996 Rootsis ning 1994 Hollandis. Olnud 1976–83 „Eesti Maaehitusprojekti" peaspetsialist, 1985–90 Üleliidulise Maaehituse

Mare Mikof

Maie Mikof-Liivik

Miku Ode

Aleksander Mildeberg

Alex Milits

Projekteerimise TUI vanemteadur, 1977–80, 1983–85 ja 1989–90 ühtlasi EPA õppejõud, 1990–92 EPMÜ ehitusmehaanikakateedri dots., 1992–94 EPMÜ põllum-ehitiste õppetooli juh. ja prof., 1994–99 EPMÜ maaehituse inst-i dots. ja a-st 1999 juh. Uurimusi põllum-hoonete konstruktsioonide töökindluse, loomakasvatushoonete energiasäästlike piirdekonstruktsioonide ja kergkonstruktsioonidest põllum-hoonete kohta ning päikeseenergia kasutamisest põllumajandussaaduste kuivatamisel. Algatanud 1986–87 mitmel pool Eestis ning 1987 Lätis ja Venemaal päikesekollektoriga kuivatite projekteerimise ja ehitamise. Uurinud a-st 1991 veiste külmlautu ning juhendanud nende projekteerimist ja ehitamist taludes, a-st 1995 uurinud suurlautade rekonstrueerimise võimalusi. Peab Otepää läh. teravilja- ja metsakasvatustalu. Olnud kesk- ja pikamaajooksja ning orienteerumises 15-kordne Eesti meister, mitmekordne üleliiduliste orienteerumisvõistluste võitja, NSVL-i meistersportlane (1967).

Miljan, *Mait* (16. IX 1939 Tartu), majandusteadlane, Artur M-i poeg, Jaan M-i vend, August M-i vennapoeg, majandusknd. (1972). Lõpetas 1963 TRÜ. Töötas 1963–67 Viljandi kaubastus ja 1967–68 teadurina Üleliidulise Kaubanduskonjunktuuri TUI Eesti filiaalis. Olnud 1971–74 TÜ majandusteaduskonna assistent ja vanemõpetaja, 1974–84 kaubatundmise ja kaubanduse organiseerimise kateedri juh. (a-st 1976 dots.), 1984–89 turunduse kateedri dots., 1990–92 sama kateedri juh., 1995–96 turunduse korraline prof., a-st 1996 juhtimise ja välismajanduse inst-i juh. ja korraline prof. Täiendanud end 1973–74 ja 1989 Budapesti majandusteaduste ülikoolis, 1991–92 Michigani tehnoloogiaülikoolis, 1993 Bentley kolledžis ja 1995 Keele'i ülikoolis. **T:** *Hinnakujundus turunduses* (1996), *Turunduse juhtimine* (1998), *Privatisation in Estonia* (1998, autoreid).

Miljan, *Toivo* (14. XI 1938 Tallinn), poliitika- ja majandusteadlane, *dr. phil.* (1976, Londoni ülikool), TÜ auliige (1998), Läti ülikooli audr. (1998). Lõpetas 1962 Toronto ülikooli. Olnud a-st 1963 Wilfrid Laurier' ülikooli politoloogiaõppejõud, a-st 1980 prof., a-st 1988 ühtlasi Rootsi kaubanduskõrgkooli (Helsingis) dots. Juhtis 1993–98 TÜ euroteaduskonda (esimene dir.). Olnud Kanada valitsuse konsultant keele ja kultuuri küsimustes, 1979–80 ühtlasi CRO konsultant majandussuhete alal. Aidanud Eesti, Läti ja Leedu ülikoolides õppe- ja teadustööd avaliku halduse, politoloogia, majandus- ja õigusteaduse osas ümber korraldada. **T:** *Bilingualism in Finland* (2 kd., 1966–67), *The reluctant Europeans* (1977), *Food and agriculture in global perspective* (1980), *The political economy of North-South relations* (1987), *Estonian historical dictionary* (2000).

Miller (a-ni 1956 Tarning), *Urve* (11. VIII 1930 Tallinn), kvaternaarigeoloog, *Ph. D.* geoloogia alal (1977, Lund). 1944 põgenes koos vanematega Rootsi. Lõpetas 1957 Stockholmi ülikooli. Olnud 1957–96 Uppsalas Rootsi Geoloogiateenistuses riigigeoloog (1966–86 mikropaleontoloogia laboratooriumi juh.) ning Uppsala, Lundi, Göteborgi ja Stockholmi ülikooli õppejõud (viimases 1982–95 dots. ja a-st 1995 prof.), a-st 1999 ka TÜ külalisprof. Uurimusi pms. kvaternaari stratigraafia (sh. diatomeeanalüüsi kohta) ja paleoökoloogia alalt. A-st 1986 Euroopa Nõukogu juures oleva koostöövõrgu PACT koordinaator, a-st 1995 asepresident (olnud ka mitme Eestit ja Baltikumi hõlmava PACT-i köite toim.). Korraldanud välismaal Euroopa, pms. Põhjamaade (ka Eesti jt. Balti riikide) noorteadlaste täiendõpet. Oli 1979–81 Rootsi Eesti Teadusliku Seltsi abijuh. ja 1982–85 juhatuse liige ning 1977–78 Rootsi Eesti Naisüliõpilaste Seltsi juh. A-st 1993 Eesti Geoloogia Seltsi auliige, a-st 1993 Euroopa Teaduste ja Kunstide Akadeemia liige. **T:** *Pleistocene deposits of the Alnarp valley, southern Sweden. Microfossils and their stratigraphical application.* (Lund, 1977).

Miller, *Voldemar* (7. II 1911 Tagamõisa k., Kihelkonna v.), raamatuteadlane ja ajaloolane, koduuurimise korraldajaid. Õppis 1930–50 (vaheaegadega) TRÜ-s ajalugu. Oli 1930–32 Kuressaares ajalehe „Meie Maa" toim., töötanud 1944–50 ENSV Rkl. Ajaloo Keskarhiivi ülemana, 1950–52 kaevurina, 1952–77 ENSV TA Teadusliku Rmtk-s *Baltica* osk. juh-na ning 1978–96 Eesti Rahvusrmtk-s. Olnud asutamisest saadik (1963) Tallinna Linnamuuseumi kodu-uurimise ringi esimees. Kirjutanud uurimusi ajaloo, kirjandusloo ja rmt-uteaduse alalt. Avaldanud lasteraamatuid, följetone ja miniatuure. ENSV tnl. kultuuritegelane (1988). F. Puksoo auhind 1991, Avatud Eesti Fondi auhind 1998. **T:** *Eesti Raamat 1525–1975* (1978, koostaja ja autoreid), *Merehundi jutud* I (1984), II (1993).

Millich [-*ih*], *Nicolaes* (arvat. 1630 – arvat. 1699), kujur, baroki esindaja. Pärit Antverpenist, töötas a-st 1669 pms. Rootsis. Loonud portreebüste, ehitusplastikat ja hauasambaid. Valmistanud Stockholmis Narva raekoja portaali figuurigrupi (1686, osad Narva Linnamuuseumis) ja maanõunik J. Hastferi portreeepitaafi (1676, Tallinna Toomkirikus). Viimane on varase Eesti kunsti väheseid marmorteoseid. M-i teosed kuuluvad Eesti barokkskulptuuri paremikku.

Miländer, *Jaan* (29. VIII 1866 Pati v. – 25. III 1940 Tartu), akušöör-günekoloog, meditsiinidr. (1896). Lõpetas 1893 Tartu ülikooli, oli seejärel sealsamas õppejõud, 1897–20 Penza kub. semstvohaigla naisteosk-a ja heitlaste varjupaiga juh., ämmaemandate kooli õpetaja ning Penza arstide seltsi asutajaid, 1920–37 TÜ sünnitusabi ja naistehaiguste kateedri ja kliiniku juh. Suurendas kliinikus voodikohtade arvu 40-st 100-ni, rajas eeskujuliku röntgen- ja raadiumravikabineti. Uurinud naise sünnitusjärgset seisundit, emakavälist rasedust, aborti ja selle mõju naise tervisele, emaka- ja munasarjakasvajaid ning vähihaige ravi röntgenikiiritusega.

Min, *Mart* (9. V 1943 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1984, Kiievi Polütehniline Inst.). Lõpetas 1969 TPI elektroonikainsenerina, täiendanud end 1992 ja 1993 Münchenis. Töötanud a-st 1968 TTÜ-s, olnud a-st 1984 õppejõud (a-st 1992 prof.), 1987–92 elektroonikakateedri juh., 1992–99 elektroonika-inst-i dir., a-st 1999 Küberneetika as-i arendusbüroo EKTA dir. A-st 1995 *International Committee for Promotion of Research in Bioimpedance* liige. Uurimusi elektroonika ja meditsiinielektroonika alalt. Loonud elektrisignaalide vektorkomponentide mõõtmise meetodeid ja vahendeid ning täiustanud adaptiivsete südamerütmurite juhtimist (patenteeritud mitmes riigis), teinud kindlaks automaatsetes sünkronisatsioonisüsteemides ilmnevaid faasiprotsesside moonutusi. EV teaduspreemia 1993. **T:** *Design concepts of instruments for vector parameter identification.* — IEEE Transactions on Instrumentation and Measurement, 1992, IM-41, 1; *Improvement of the vector analyzer, based on two-phase switching mode synchronous detection.* — Measurement, 1996, 19, 2; *Thoracic bioimpedance as a basic for pacing control.* — Annals of the New York Academy of Sciences, 1999, 873.

Minding, *Ferdinand* (23. I 1806 Kalisz, Poola – 13. V 1885 Tartu), saksa päritolu matemaatik, Peterburi TA k-liige (1864) ja auliige (1879). Oli 1830–43 Berliini ülikoolis eradots., 1843–83 Tartu ülikooli rakendusmatemaatikaprof. Diferentsiaalgeomeetria silmapaistvaimaid arendajaid (isoperimeetriline üles-

anne kõverpinnal, pinna painutamine). Uurimusi ka algebra, diferentsiaalvõrrandite teooria ja teoreetilise mehaanika alalt.
B: Р. И. Галченкова и др. *Фердинанд Миндинг.* Л., 1970.

Mints, *Zara* (24. VII 1927 Pihkva – 25. X 1990 Bergamo), kirjandusteadlane, Juri Lotmani abikaasa, filoloogiadr. (1972, kinnit. 1977). Lõpetas 1949 Leningradi ülikooli. Oli 1951–56 Tartu Pedagoogilise Kooli ja a-st 1956 TÜ vene kirjanduse kateedri õppejõud (a-st 1979 prof.). Käsitlenud 20. saj. vene kirjandust, eeskätt sümbolismi vene kirjanduses ja A. Bloki loomingut, koostanud tekstipublikatsioone ja õpikuid. Toimetas sarivälljaannet „Блоковский сборник" (1963–96 on ilmunud 13 kd.). **T:** *Лирика Александра Блока I–IV* (1965–75), *Поэтика Александра Блока* (Peterburi, 1999).

Mirov, *Boris* (11. VI 1929 Tartu – 14. XII 1996 Tallinn), arhitekt, Ruth M-i abikaasa. Lõpetas 1953 TPI. Töötas 1953–93 Tallinnas „Eesti Maaehitusprojektis" (a-st 1966 peaarhitektina), oli ühtlasi 1963–92 TKÜ õppejõud (a-st 1983 dots). Projekteerinud pms. maa-asulates keskuse (Libatses, 1965–67, koos M. Penjamiga) ja klubihooneid (Aseris, 1978), elamuid, sh. kortermaju Sakus, Kurtnas, Vinnis (1960. a-d, sai projekti autorkonnas 1971 NSVL-i rkl. preemia) ja Padisel (1960. a-d, autorkonnas 1985 ENSV rkl. preemia), eramuid, ms. ühepereelamu „Tuhu" (1985, kordusprojekt). Kavandanud ka linnaelamuid (Nõmmel Tähe t. 40). ENSV tnl. arhitekt (1969). **T:** *Eesti küla ehitab* (1983), *Eesti maa-arhitektuurist* (1988).

Mirov, *Ruth* (24. XI 1928 Viljandi), rahvaluuleteadlane, Boris M-i abikaasa, *dr. phil.* (1999). Lõpetas 1969 TPedI eesti filoloogina. Töötanud 1956–99 Eesti Keele Inst-s ja a-st 2000 Eesti Kirjandusmuuseumi rahvaluuleosak-s. Uurinud eesti regilaule, vanemaid lauluminge ning kirjanduse ja rahvaluule suhteid. Vaadelnud regivärsivormi kasutamist mitme kirjaniku (J. Hurda, V. Grünthal-Ridala, J. Aaviku, H. Wuolijoki, A. Annisti, B. Alveri ja H. Runneli) loomingus. Kirjutanud kommentaarid H. Wuolijoki regivärsivormilisele poeemile „Sõja laul" (1986; saksa keeles 1984, koos Ü. Tedrega) ning koostanud J. Hurda „Neli keelt „Vanast kandlest"" (1989) ja lisanud sellele kommentaarid. Koostanud rahvalauluvalimikud „Laulame ligi külada. Valik rahvalaule" (1964), „Lahemaa vanad laulud" (1977, koos I. Rüütli ja V. Tormisega) ja „Roosipärg. Valik vanu salme" (1995), on antoloogia „Eesti rahvalaulud" (4 kd., 1969–74, ENSV rkl. preemia 1975) koostajaid. **T:** *Regivärsilise ekspositsioonlauluga voormängud. Tüpoloogia, struktuur, poeetika* (1998).

Mirtem, *Valev,* *Lubaäär, *I.*

Mitt, *Anatoli* (23. I 1909 Peterburi – 15. V 1980 Tartu), füüsik, matemaatikamag. (1938), füüsika-matemaatikaknd. (1949). Lõpetas 1932 TÜ, oli 1929–41 Treffneri gümnaasiumi õpetaja, 1945–60 TRÜ üld- ja eksperimentaalfüüsika kateedri juh. ja dots., 1951–61 matemaatika-loodusteaduskonna ja 1961–69 füüsika-matemaatikateaduskonna dekaan, 1970–74 TRÜ ettevalmistusosak. juh. Oli 1954–73 ENSV kooliõpilaste täppisteaduste olümpiaadi komisjoni esimees. Uurimusi aeroionisatsiooni, füüsika õpetamise metoodika ja ajaloo alalt. Käsitlenud ateismi probleeme ja teinud ateistlikku selgitustööd. Kirjutanud kõrgkooliõpikuid ja koostanud õppevahendeid. ENSV tnl. kultuuritegelane (1964). **T:** *Füüsika üldkursus* (2 kd., 1947–52, autoreid), *Meenutusi* (1977).

Mitt, *Linda* (9. VII 1915 Viljandi v.), maastikuarhitekt. Lõpetas 1961 ERKI eksternina maastikukujunduse erialal. Töötas 1958–61 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s aiaarhitektina ja 1965–77 „Eesti Maaehitusprojektis" vanemarhitektina. Koostanud asulate ja majandikeskuste planeerimis-, hoonestus- ja haljastusprojekte (Viitna puhkeala, Kostivere alevik, mõlemad 1973). Kujundanud 1959–84 Tallinnas ja Moskvas rahvusv. lillenäitusi. Avaldanud aiandus- ja kunstiart-eid. Tema rmt-d „Koduaedade kujundamine" (1960) ja „Aiakujundus" (1971) on edendanud Eesti iluaiandust.

Mitt, *Mart* (31. X 1833 Holstre v. – 25. VII 1912 Valgjärve v.), rahvusliku liikumise tegelane. Oli vallakooliõpetaja, 1857–65 mõisaametnik, 1865–68 karjamõisarentnik, a-st 1868 taluomanik. Osales palvekirjaaktsioonis (1864). Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi asutajaid ning 1874–83 selle president. Esindas rahvuslikus liikumises dem. suunda.

Mohr [*mo:r*], M o o r, *Johann Caspar* (srn. 19. X 1788 Tallinn), arhitekt. Töötas a-st 1775 Tallinnas ja Eestimaa mõisades. Oli 1784–88 Eestimaa kub-uvalitsuse sekretär ja kub-uarhitekt. Kavandanud enamiku asehaldusaegseid kroonuehitisi (kohtu-, posti-, panga- ja tollihooneid) ja mõisahooneid (osales 1775–79 Suur-Lähtru mõisa peahoone ehitamises, juhtis Putkaste (1782) ja Sagadi mõisa peahoone (1787) ehitust), neis ilmneb Peterburi range klassitsismi mõju. Projekteeris kohtuhoone Tallinnas Rahukohtu t. 3 (1787–92, hilisem krahv P. Stenbocki maja) ja Haapsalus F. J. Wiedemanni t. 4 (1789, ümber ehit.) ning hulga hooneid Paldiskis, sh. Püha Georgi kiriku (1787, ümber ehit. 1895–99, konserveeritud).

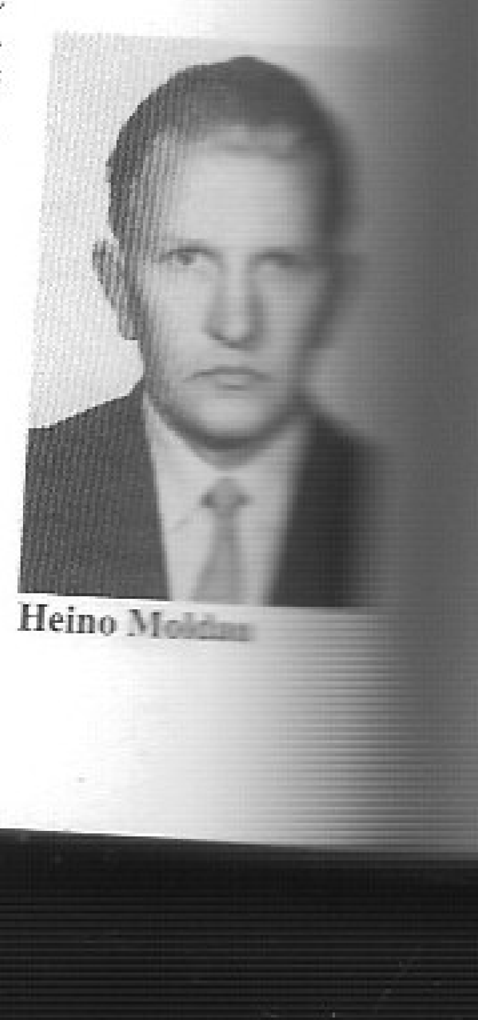
Mokrik, *Robert* (15. V 1948 Võru), hüdrogeoloog, geoloogiadr. (1990, Moskva.). Lõpetas 1971 hüdrogeoloog-ehitusgeoloogina Vilniuse ülikooli. Töötanud seejärel ENSV TA Geoloogia Inst-s hüdrogeoloogina, a-st 1972 on Leedu Geoloogia Inst-i teadustöötaja (vanemteadur), a-st 1992 ühtlasi TÜ geoloogia inst-i külalislektor ja a-st 2000 Vilniuse ülikooli prof. Tegelnud Baltimaade hüdrogeoloogilise rajoonimise ja kaardistamisega, modelleerinud põhjavee piirkondlikku varu. Uurinud põhjavee keemilise ja isotoopkoostise kujunemist ning Läänemere ja põhjavee koosmõju. Uurimusi ka naftamaardlate hüdrogeoloogia alalt. Välminud Balti paleobasseini hüdrogeoloogilise arengu mudeli ja esitanud põhjavee keemilise koostise klassifikatsiooni. **T:** *The palaeohydrogeology of the Baltic basin. Vendian & Cambrian* (1997).

Moldau, *Heino* (23. XII 1934 Püssi), taimefüsioloog, bioloogiadr. (1985, Moskva). Lõpetas 1959 füüsikuna TRÜ. Töötanud 1959–92 Eesti TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-s (1969–86 vanemteadur, 1986–92 juhtteadur), olnud 1992–2000 TÜ molekulaar- ja rakubioloogia inst-i taimefüsioloogia õppetooli erakorraline prof. ja dots. Uurimisvaldkonnad: taimkatte produktsiooniprotsessi matemaatiline modelleerimine, taimede veerežiim ja hingamine, taimede produktsiooniprotsess vee- ja osoonistressi tingimustes. 1989–96 Eesti Taimefüsioloogide Seltsi esimees, 1993–98 Ultraviolettkiirguse, Osooni ja Aerosoolide Uurimise Koordineerimise Eesti Nõukogu liige. **T:** *Математическое моделирование транспирации и фотосинтеза растений при недостатке почвенной влаги* (1980, autoreid), *Damage of plants caused by antropogenic ozone.* – Airborne Particles, their Negative Effects on the Cultural Heritage and its Environment 33 (1993).

Molien [*moli:n*], M o l i n, *Theodor* (Fjodor Eduardovitš) (11. IX 1861 Riia – 25. XII 1941 Tomsk), matemaatik. Lõpetas 1883 Tartu ülikooli, täiendas end 1883–85 Leipzigis F. Kleini juures. Oli 1885–1900 Tartu ülikooli dots., 1900–11 ja 1917 Tomski tehnoloogiainst-i ja a-st 1917 Tomski ülikooli prof. Tuletas esimesena (doktoritöös, mida kaitses 1892 Tartus) olulisimad hüperkompleksarvude süsteemi-

Zara Mints

Robert Mokrik

Heino Moldau

de (algebrate) struktuuri teoreemid. Töid ka rühmaalgebrate ja lõplike rühmade esituste alalt. **T:** *Ueber Systeme höherer complexer Zahlen.* — Mathematische Annalen, 1893, 41.
B: Н. Ф. Кянунов. *Федор Эдуардович Молин, 1861—1941.* M., 1983; U. Kaljulaid. *Theodor Molien ja rühmaalgebrate teooria.* — Tartu ülikooli ajaloo küsimusi, 1987, 20.

Molodkov, *Anatoli* (23. II 1945 Atjaševo raj., Mordva ANSV), geoloog (kvaternaarigeoloog), geoloogiadr. (1993). Lõpetas 1977 Kiievi Tsiviillennunduse Inst-i. Töötas 1967—78 Tallinna Lennujaamas lennundustehnikuna. A-st 1978 on TTÜ Geoloogia Inst-i teadur. Uurimused käsitlevad kvaternaarisetteis sisalduvate molluskite kodade elektroni paramagnetresonantsi (EPR) dateerimise metoodikat, hiliskvaternaari paleokeskkonna muutuste dünaamika rekonstrueerimist, kronostratigraafilise skaala täpsustamist ning hiliskvaternaari setete ja sündmuste korreleerimist malakofauna jäänuste EPR-analüüsi alusel. Välminud resonantsdateerimismeetodi algupärase teisendi ja rajanud uudse teadussuuna — EPR-kronostratigraafia. Uurinud EPR-meetodi abil Põhja-Euraasias (sh. Läänemere piirkonnas) kesk- ja hilispleistotseeni faunat sisaldavaid setteid. **T:** *ESR dating of Quaternary shells: recent advances.* — Quaternary Science Reviews, 1988, 7; *ESR-dating of non-marine mollusc shells.* — Applied Radiation and Isotopes, 1993, 44; *The ESR age of Portlandia arctica shells from glacial deposits of Central Latvia: an answer to a controversy on the age and genesis of their enclosing sediments* (autoreid). — Quaternary Science Reviews, 1998, 17; *ESR age of the late Pleistocene transgressions in the eastern part of the White Sea coast* (koos A. Raukasega). — Geologija, 1998, 25.

Monakov-Rogozkin, *Aleksander* (15. VI 1945 Tallinn), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1976, Leningradi ülikool). Lõpetas 1968 Leningradi ülikooli. Täiendanud end Varssavi ülikoolis (1988). Töötanud a-st 1975 TPÜ-s (a-st 1981 dots., 1992—94 matemaatika-loodusteaduskonna dekaan, 1994—96 prorektor). Uurimusi liftinguteooria ja üldtopoloogia alalt. Avastanud maksimaalse ruumi, milles on lifting lubatav, kirjeldanud aksiomaatiliselt piirväärtusoperaatorit ja taastanud sellekohase topoloogia. Avaldanud kirjutisi ka matemaatika didaktika alalt. Koostanud kõrgkooliõpikuid („Reaalmuutuja funktsioonide teooria", 1991, koos A. Taliga; „Ühe muutuja funktsiooni piirväärtus", 1992). **T:** *A description of measure spaces with liftings.* — Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis, 1991, 928.

Moor, *Felix* (12. IV 1903 Suure-Jaani — 15. V 1955 Tallinn), näitleja ja kõnepedagoog, Ly Lasneri abikaasa. Lõpetas 1924 Draamastuudio teatrikooli. Oli 1925—27 Draamastuudio Teatri näitleja, 1927—44 Eesti ringhäälingu teadustaja, mängis aeg-ajalt „Estonias". M. oli esimene Eesti raadioreporter, algatas kuuldemängu- ja lastesaated, pärast II maailmasõda paistis silma ER-i esimeste otseülekannete saatejuhina. Töötanud TK Rkl. Lavakunstikoolis, Eesti Rkl. Teatriinst-s ja Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-s lavakõneõppejõuna.

Moora, *Aliise* (4. XII 1900 Tallinn — 8. V 1996 Tallinn), etnograaf, Harri M. abikaasa, Ann Marksoo ema, ajalooknd. (1965). Lõpetas 1927 TÜ. Oli 1945—52 ENSV Rkl. Etnograafiamuuseumi ja 1952—78 ENSV TA Ajaloo Inst-i teadustöötaja. Uurinud põhil. Ida-Eesti rahvakultuuri, eesti-vene etnilisi suhteid ja rahvapärase toidu ajalugu. **T:** *Peipsimaa etnilisest ajaloost* (1964), *Eesti talurahva vanem toit* (2 kd., 1980—91).

Moora, *Harri* (2. III 1900 Ehavere k., Kuremaa v. — 2. V 1968 Tallinn), eesti arheoloog, Aliise M. abikaasa, Ann Marksoo isa, ajaloodr. (1938), ENSV TA akad. (1957). Lõpetas 1925 TÜ, oli a-st 1927 samas arheoloogiaõppejõud (a-st 1938 prof.), 1930—42 muinasteaduse õppetooli arheoloogiakabineti ja -muuseumi juh. 1942. a. alguses eemaldasid Saksa okupatsioonivõimud ta ülikoolist ja määrasid tööle Tallinna, apr. 1944 ta arreteeriti. Pärast sõda asus oma endisele ametikohale ülikoolis. 1950 süüdistati teda kodanlikus natsionalismis, ülikooli arheoloogiakateeder kaotati. Töötas a-st 1947 surmani ENSV TA Ajaloo Inst-s arheoloogia- (a-st 1958 arheoloogia ja etnograafia) sektori juh-na. Oli 1936—50 ÕES-i esimees ja a-st 1958 Rahvusv. Esi- ja Varase Ajaloo Teaduste Liidu alatise nõukogu liige. M. on eesti muinasteaduse silmapaistvaim arendaja, uurinud Baltimaade rauaaega, eestlaste ja naaberrahvaste etnilist ajalugu ja ühisk-maj. korra arenemist. ENSV tnl. teadlane (1957). ENSV rkl. preemia 1959 ja 1967. **T:** *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.* (2 kd., 1929—38), *Wirtschaft und Gesellschaftsordnung der Völker des Baltikums zu Anfang des 13. Jahrhunderts* (1970, koos H. Ligiga).
B: *Harri Moora.* [Personaalnimestik.] Tln., 1989; *Studia archaelogica in memoriam Harri Moora.* Tln., 1970.

Moora, *Mari* (19. III 1966 Rapla), botaanik, ökoloog, *dr. phil.* (1998), Rio Cuarto ülikooli auliige (1998). Lõpetas 1989 bioloogina TRÜ. Töötanud 1989—92 Eesti agro-biotsentris nooremteadurina, 1992—98 TÜ botaanika ja ökoloogia inst-s vanemlaborandina, a-st 1998 teadurina. Olnud 1998 ja 1999 Rio Cuarto ülikoolis (Argentina) külalislektor. Uurinud taimekoosluste struktuuri ja niidukoosluste uuenemist, mükoriisse sümbioosi osatähtsust maismaataimekooslustes ja haruldaste soontaimede populatsioonidünaamikat. EV teaduspreemia 1998. **T:** *Effect of arbuscular mycorrhiza on inter- and infraspecific competition of two grassland species* (koos M. Zobeliga). — Oecologia, 108 (1996); *Plant coexistence in the interactive environment: arbuscular mycorrhiza should not be out of mind* (autoreid). — Oikos, 78 (1997).

Moosberg, *Hilda* (23. XI 1903 Peterburi — 31. V 1985 Tartu), ajaloolane, ajaloodr. (1954), ENSV TA k-liige (1951). Lõpetas 1926 Leningradis Lääne Vähemusrahvuste Kommunistliku Ülikooli, oli 1926—36 selle õppejõud, 1936—41 NSVL TA Materiaalse Kultuuri Ajaloo Inst-i teadur, 1941 ENSV Rkl. Ajaloo- ja Rev-imuuseumi dir., 1947—52 ENSV TA Ajaloo Inst-i asedir., 1952—63 TRÜ NSV Liidu ajaloo kateedri juh., a-st 1956 prof., a-st 1968 prof-konsultant. 1960. a-te lõpust tegeles pms. skandinavistikaalase teaduslik-organisatoorse tööga, oli 1960—78 väljaande „Скандинавский сборник" peatoim. ENSV tnl. teadlane (1983). ENSV rkl. preemia 1972 ja 1977. **T:** *1905.—07. a. revolutsioon Eestis* (1955), mälestuste rmt. *Neevalinnast Emajõelinna* (1989).

Mootse, *Gustav* (27. VII 1885 Võnnu — 16. XI 1957 Viljandi), graafik, pedagoog ja muuseumitöötaja. Õppis 1905—08 Peterburis A. Stieglitzi kunsttööstuskoolis ja 1909—12 Peterburi KA-s prof. V. Maté ateljees. Töötas 1919—22 joonistusõpetajana Põltsamaal, 1922—26 Rakveres ja a-st 1928 Viljandis. Täiendas end 1926—27 Leipzigi Graafika ja Raamatukunsti Akadeemias. Oli 1947—52 Viljandi muuseumi teadur. Loonud juugendlikke, hiljem real. joontega ill-e ajakirjadele (a-st 1905 „Lindale", 1905—13 „Lastelehele") ja rmt-ile (L. Grossi „Elu lapsed", 1907; A. Maramaa „Maret ja Jüri", 1934). Viljelnud maastikuakvarelli („Uueveski kevadel", 1932; „Naanu linnamägi", 1952). Kirjutanud kunstiõpikuid („Vesivärvide õpetus", 1921; „Voolimise õpetus", 1921; „Värvide kooskõla õpetus", 1925).
B: P. Ambur. *Gustav Mootse eksliibristest.* Trt., 1944.

Morgenstern [-št-], Johann *Karl* Simon (28. VIII 1770 Magdeburg – 15. IX 1852 Tartu), õpetlane. Õppis Halle ülikoolis filosoofiat, oli 1798–1802 Danzigis (Gdańsk) prof., 1802–36 Tartu ülikooli kõnekunsti, klassikalise filoloogia, esteetika ning kirjandus- ja kunstiajaloo prof., ülikooli rmtk. rajajaid ja esimene dir. (1802–39). Asutas 1803 Tartu ülikooli kunstimuuseumi (nüüd TÜ klassikalise muinasteaduse muuseum) ja juhatas seda a-ni 1837. Osales ülikooli juhtimises. Avaldas Eestis esimese kunstialase brošüüri „Über einige Gemälde" (1805) ning saksa ja baltisaksa ajakirjanduses kunstiart-eid. Kinkis Tartu ülikoolile oma kunstikogu; tema isiklikku rmtk. ja käsikirjakogu säilitatakse TÜ rmtk-s.

Morn, *Reed* (pseud.), õieti Frieda Johanna Drewerk (19. VIII 1898 Tallinn – 17. X 1978 Los Angeles), kirjanik. Lõpetas 1924 TÜ filosoofiateaduskonna. Avaldas a-st 1926 arvustusi, lühiproosat ja romaane. Täiendas end 1932–34 Pariisis ja Hispaanias. Läks 1944 Saksamaale, sealt 1952 USA-sse, a-st 1955 elas Los Angeleses. Avaldas paguluses pms. ajakirjas „Mana" lühiproosat ja esseid. **T:** rom-d *Andekas parasiit* (1927), *Kastreerit elu* (1929) ja *Tee ja tõde* (Toronto, 1956), monograafia *Jeanne d'Arc* (1935).

Moss, *Ilmar* (3. VI 1935 Räpina), kultuuritöötaja. Lõpetas 1968 akordionierialal Tallinna Muusikakooli ning 1976 ajakirjanduse erialal Moskvas NLKP KK Kõrgema Parteikooli. Töötanud a-st 1958 klubiliste asutuste juh-na, 1962–66 üldlaulupeo büroo ja 1991–98 Eesti üldlaulupeo direktsiooni, a-st 1998 Eesti Laulu- ja Tantsupeo Sihtasutuse juh-na. Olnud 1979–88 ENSV kultuuriministri asetäitja. Tal on suuri teeneid laulu- ja tantsupeotraditsiooni arendamisel (juhtinud a-st 1962 üldlaulu- ja tantsupidude korraldamise kesktoimkonda). Olnud üldtantsupidude (1970, 1973, 1975, 1981, 1985) lavastusgrupi juht. ENSV tnl. kultuuritegelane (1975).

Mudist, *Peeter* (19. IV 1942 Tallinn), kunstnik. Õppis 1960–63 TPI-s energeetikat. Lõpetas 1967 maali erialal ERKI. Töötas 1971–79 „Arsis" kunstnikuna, oli 1979–81 TPedI õppejõud. Viljelnud silmapaistvalt nii maalikunsti, skulptuuri kui ka graafikat. Sai 1970. a-il spontaanse, tundechtsa ja maalilise käsitluslaadi poolest omapärasemaks eesti maalikunstnikuks. M. loob nägemuspilte, milles hüperboliseerib nii tegevuse kujutamist kui ka inimeste omadusi. Skulptorina alustas 1976; loonud stiliseeritud, lürismi kalduvaid kujusid („Niike", 1977; „Patsi", 1979; „Lakkamatu hall kivi", 1984). Graafikas viljeles algul sügavtrükki („Ma jolie", 1978), hiljem värvilist linoollõiget („Isenheimi altar", 1993). Sai 1989 nelikmaali „Ümber Eesti. Hirm. Paanika. Rävala või Kabala" eest K. Raua preemia. ENSV tnl. kunstnik 1988. K. Mäe medal 1991, Balti Assamblee kunstiauhind 1995. **T:** maalid *Teekaaslased* (1973), *Töö ja lõbu* (1974), *Hetk* (1975), *Kevad Keilas* (1978), *Laste aasta* (1979), *Talv tuleb* (1980), *Müller pojaga* (1980), *Veevalaja* (1981), *Mees ja tema naine* (1993), *Angelus* (1996).

B: *Peeter Mudist*. Tln., 1994.

Mugasto (a-ni 1925 Mundström), *Hando* (a-ni 1936 Heino) (18. I 1907 Rakvere – 11. VI 1937 Tartu), graafik, Helene Johani vend. Õppis 1924–33 (vaheaegadega) kõrgemas kunstikoolis „Pallas". Oli 1935–37 samas õppejõud. Käis 1937 Varssavis esimemas II rahvusv. puugravüürinäitusel. Lõi algul kubistlikku laadi linoollõikeid („Lokaal", 1925); oli haaratud agulimiljööst, selle käsitluses ilmneb ekspressionistlikku groteski ja naturalismi („Tänaval", 1928, pliiats; „Sadamatöölised", 1932, lito; „Kaardimängijad", 1932, puugravüür), maalides ka uusasjalikkust („Natüürmort trikraaga", 1931). Peaalaks kujunes puugravüür, edendas toongravüüri. Kujutas olustikustseene („Turg", 1934; „Päevauudised", 1936; „Rehetare", 1936, värviline puugravüür), tööstus- (sari „Eesti Kiviõlitehas", 1935) ja linnavaateid ning ehitusmälestisi („Vana Tallinn", 1935; „Petseri kloostri kellatorn", 1937, värviline puugravüür). Tema M. Underi luule valikkogule „Ja liha sai sõnaks" (1936) ja F. Tuglase rom-le „Väike Illimar" (I kd., 1937) tehtud ill-d kuuluvad 1930. a-te eesti rmt-ukunsti paremikku. Sai „Kalevipoja" 1935. a. juubeliväljaande rahvakunstisugemetega päisliistude, vinjettide ja initsiaalide eest 1937. a. Pariisi maailmanäitusel *grand prix'* (koos K. Rauaga). Loonud ka eksliibriseid ja värvilisi monotüüpiaid („Vallimäe veski", 1931). Teinud kavandeid E. Taska nahatöökojale. Hauamonument Tartus Ülikooli kalmistul (1938, E. Jõesaar).

B: I. Solomõkova. *Hando Mugasto*. Tln., 1984.

Muischneek [*muiš-*], Muischnek, *Herbert* Nikolai (10. VI 1903 Vjatka – 16. X 1966 Tartu), läti päritolu eesti geodeet, Nata-Ly Sakkose isa, matemaatikamag. (1930), füüsika-matemaatikaknd. (1946). Lõpetas 1928 matemaatika erialal TÜ. Töötas 1931–36 Tartu Tähetornis, oli 1944–52 TPI geodeesialabori juh. ja a-st 1945 õppejõud (a-st 1947 dots.) ning a-st 1952 EPA õppejõud (1952–66 kateedrijuh. ja 1952–58 dekaan). Uurimusi fotogramm-meetria alalt. Pani Eestis aluse neotektoonilise liikumise uurimisele. **T:** *Über die Genauigkeit und Wirtschaftlichkeit der Aerophototopographie* (1946).

Muiste, *Lembit* (23. IV 1921 Tarvastu v. – 10. XI 1994 Tartu), metsateadlane, bioloogiaknd. (1958). Lõpetas 1947 TRÜ. Töötas 1946–51 TRÜ-s ja 1951–94 EPMÜ-s (1964–92 dots., a-st 1992 vanemteadur), õpetas metsakasvatust, -kaitset ja -fütopatoloogiat. Oli aastakümneid EPA Üliõpilaste Teadusliku Ühingu nõukogu teaduslik juhendaja. Uurinud puistute juurdekasvu, hooldusraieprobleeme, metsade liigilist koosseisu, tervislikku seisundit ja majandamist. Oli 1957–94 Eesti Looduseuurijate Seltsi metsasektsiooni esimees ja a-st 1985 seltsi auliige, 1989–94 Akadeemilise Metsaseltsi aseesimees. **T:** *Eesti metsakasvukohatüübid* (1958, koos A. Karuga), *Metsamajanduse alused* (1973, 1989, autoreid).

Muks, *Juhan* (6. VII 1899 Aruküla, Tuhalaane v. – 23. XI 1983 Viljandi), maalikunstnik. Õppis 1917–19 Tallinna Linna Kunsttööstuskoolis, 1919–25 (vaheajaga) kõrgemas kunstikoolis „Pallas" ja 1921–22 Läti KA-s, täiendas end 1925–26 stipendiaadina Pariisi vabaakadeemiais (A. Lhote'i ja R. Bissière'i juures). Tegutses 1929–33 ja a-st 1940 pms. Viljandis, 1933–39 Pariisis. Loonud karakteerseid uusasjalikke portreid (E. Viiralti, 1925, ja E. Labi portree, 1926), real. maastikumaale ja 1960.–70. a-il üldistavaid, kohati abstraktsionismi kalduvaid, faktuurilt omapäraseid pilte lähivaates loodusmotiividest. K. Mäe medal 1979. **T:** *Nisupõld* (1936–37), *Prantsusmaa maastik* (1938–39), *Ordulossi vallikraav* (1946), *Lilled* (1946), *Peeter I* (1954), *Kollane samblik* (1968), *Lõhatud kivid* (1971), *Viljandi järv kevadel* (1972), *Tuulemurd* I–II (1975–76), *Niidulilled* (1976).

Muld, *William* (24. IV 1914 Rõuge v. – 11. IX 1984 Stockholm), füüsik ja pedagoog, filosoofiaknd. (1955, Stockholmi ülikool). Õppis 1934–40 TÜ-s, lõpetas 1955 Stockholmi ülikooli. Töötas 1937–40 TÜ füüsikainst-s ja 1940–44 mitmes koolis füüsikaõpetajana. Läks Eestist 1944 Rootsi. Töötas 1946–55 Rootsi mäeametis, 1952–53 Stockholmi ülikooli füüsikainst-s, 1956–76 mitmes gümnaasiumis füüsikaõpetajana, 1976–78 Stockholmis Aatomifüüsika Uurimisinst-s. Uurimusi spektraalanalüü-

Karl Morgenstern

Reed Morn

Ilmar Moss

Peeter Mudist

Hando Mugasto

si ja aatomifüüsika alalt. Määranud spektraalanalüüsi abil maakide koostist ja konstrueerinud spektraalanalüüsi tarbeks uusi valgusallikaid.

Muldre, *Leho* (23. III 1940 Tallinn), dirigent ja pedagoog. Lõpetas 1963 metsasarve alal TRK (M. Paemurru kl.), õppis ka dirigeerimist (J. Kääramehe ja P. Karbi juhendamisel). Olnud 1962–70 ERSO metsasarvemängija, 1980–89 kutselise puhkpilliorkestri „Tallinn", 1967–99 kondiitritoodete vabriku „Kalev" puhkpilliorkestri ja 1977–97 Vab. Orkestrijuhtide Puhkpilliorkestri peadirigent, a-st 1962 ühtlasi Tallinna Otsa-nim. Muusikakooli orkestriklassi ja dirigeerimisõpetaja, a-st 1989 dir. Juhatanud a-st 1980 üldlaulupidudel puhkpilliorkestreid. ENSV tnl. kunstitegelane (1975).

Mullamaa, *Ülo-Ants* (26. I 1936 Tartu), geofüüsik, füüsika-matemaatikadr. (1974, kinnit. 1982). Lõpetas 1959 TRÜ, töötanud samast aastast Tartu Observatooriumis (a-st 1986 vanemteadur). Uurimusi pilvede kiirgusrežiimi ja mereoptika alalt. **T:** *Атлас оптических характеристик изволнованной поверхности моря* (1964).

Munter, *Rein* (23. XII 1936 Tallinn), keemik ja keskkonnateadlane, *D. Sc.* (1991, Kiiev). Lõpetas 1960 TPI, täiendanud end 1988 Starkville'is (USA), 1989 Chapel Hillis (USA) ja Durhamis, 1995 Torontos ning 1996 Cambridge'is. Töötanud a-st 1962 TTÜ-s, olnud a-st 1965 õppejõud (a-st 1991 prof.), a-st 1992 TTÜ Keemia Inst-i keskkonnakeemia- ja tehnoloogiaosk. juh. ning a-st 1997 keemiatehnika inst-i dir. Olnud a-st 1991 Läänemere ülikooli (Uppsalas) direktooriumi liige, 1993–96 *Baltic Eco* Rahvuskomitee esimees, a-st 1996 Rahvusv. Osooni Assotsiatsiooni liige (a-st 1998 nõukogu liige). Uurimusi vee säästva kasutamise ning vee ja heitvee puhastamise kohta, ms. osooni toime ning selle kohta, kuidas toimivad osoon, ultraviolettkiirgus ja vesinikperoksiid koos humiinaineile, planktonile, mikroobidele ja kantserogeensetele ainetele. Koostanud mitme kontaktaparaadi jaoks osooni ja orgaaniliste ainete vahelise oksüdatsiooniprotsessi matemaatilised mudelid. Olnud a-st 1992 Tallinna Osooniprojekti konsultant. Medal *2000 Outstanding People of the 20th Century*, 1999. **T:** *Osooni kasutamine veepuhastustehnoloogias* (1984, koos E. Siirdega), *Keskkonnakaitse meetodid* (1988), *Advanced oxidation processes for degradation of 2,4-dechloro- and 2,4-dimethylphenol* (autoreid). – Journal of Environmental Engineering, 1998, 124, 8.

Muoni, *Rein* (21. I 1948 Voldi k., Saadjärve v.), tehnikateadlane, tehnikadr. (1995, Helsingi). Lõpetas 1970 autoremondi ja tehnohoolde erialal Tallinna Ehitus- ja Mehaanikatehnikumi ning 1982 autode ja autonajandite erialal TPI, täiendanud end 1992 Soome põllum-tehnika uurimisinst-s (lüh. VAKOLA). Olnud 1970–84 „Tartu Autovedudes" vanemmehaanik, kolonni ülem, tehnilise kontrolli osk-a ülem ja garaaži juh., 1984–87 EPA autode ja traktorite kateedri juhtivinsener, 1988–92 vanemõpetaja, 1992–96 EPMÜ põllum-tehnika inst-i dots. ja 1996–98 prof., a-st 1999 oü-u „Analiit–AA" mootoriõlide ja -kütuste uurimislabori juh. Uurimusi forsseeritud diiselmootorite töö ja mootoriõlide omaduste parandamise alalt, väljatöötanud biokütuseid. Saanud (a-ni 2000) 3 patenti. **T:** *Effects of continous addition lubricating oil additives upon the performance and wear of a high-speed diesel engine in severe working conditions.* – Acta Polytechnica Scandinavica, 117 (1995).

Murakin, *Aun* (6. I 1892 Kaarli mõis, Õisu v. – 11. I 1975 Norrköping), kunstnik ja tõlkija. Õppinud Tartu [illegible] trükikojas litograafiat ja maali [illegible] Seltsi joonistuskoolis R. [illegible] juhendamisel). Sattus I maailmasõja ajal sõjavangina Ungarisse, täiendas end 1917–20 Budapestis ja Viinis maali alal. Osales 1920 Budapestis soome-ugri hõimuklubi asutamises. Töötas 1921–30 Viljandis joonistusõpetajana ning „Ugala" teatri dekoraatori ja dramaturgina. Läks 1944 Rootsi. Viljelnud maastikumaali, sh. linnavaadet („Viljandi motiiv", „Motiiv Abjast", mõlemad dateerimata; „Maastik vesiveskiga", 1938; „Vana Narva", 1939). Rootsis pühendus pms. monotüüpiale („Norra motiiv", 1958). Tõlkis 1930. a-il eeskätt ungari keelest paarkümmend raamatut (G. Gárdonyi, Z. Móricz, F. Herczeg, M. Jókai) ja avaldas „Ülevaate ungari kirjandusest" (1935), kirjutanud mälestuste rmt-u „Paani riik" (Vadstena, 1947) ning kunsti- ja teatriarvustusi. Toimetanud Eesti Kujutavate Kunstnikkude Keskühingu kunstialbumeid (1934–38).

Murdmaa, *Allan* (4. VIII 1934 Tallinn), arhitekt, Ivar ja Mai-Ester M. vend. Lõpetas 1958 Moskva arhitektuuriinst-i. Olnud 1967–76 (vaheajaga) ERKI õppejõud, arhitektina töötanud 1976–86 „Eesti Maaehitusprojektis". Oli 1960–62 Tallinna peakunstnik. Koostanud elamute, kinoklubide (Valgas, ehit. 1964) ja koolimajade (Märjamaal, ehit. 1965) tüüpprojekte, osalenud paljude monumentide loomisel. ENSV rkl. preemia 1980. K. Raua preemia 1976. **T:** E. Vilde mälestussammas (1965, koos A. Eskeliga, Tallinnas), Tehumardi lahingu obelisk (1967, koos R. Kulla ja M. Varikuga, Saaremaal), Maarjamäe memoriaalansambel (1975, autorkonna juht, Tallinnas), 1924. a. 1. dets. ülestõusu monument (1975, koos M. Varikuga, Tallinnas, kõrvaldatud), K. J. Petersoni monument (1983, koos J. Soansiga, Tartus), H. Elleri mälestussammas (1887, koos A. Kuulbuschiga, Tallinnas), Vabadussõja mälestussammaste rekonstruktsioonid (1989, Kullamaa; 1990, Ambla).

Murdmaa, *Enn* (a-ni 1935 Ernst Martinson) (21. XII 1874 Käru v. – 7. I 1957 Tallinn), pedagoog ja haridustegelane. Lõpetas 1894 Tartu õpetajate seminari. Töötas 1894–1917 õpetaja ja koolijuh-na, 1918–19 EV Haridusmin-i rahvakoolide osk. ja 1919–20 kooliosk. juh-na, 1921 ministri abina ning 1923–42 ja 1944–46 Tallinna 21. mittetäieliku keskkooli juh-na. Osales Eesti koolikorralduse kujundamises, toetas edumeelseid suundi. Oli 1923–40 (vaheaegadega) Eesti Õpetajate Liidu ja 1937–38 Õpetajate Koja esimees, a-st 1921 ajakirja „Kasvatus" ja 1926–28 ajakirja „Noorusmaa" toim. Avaldanud koolikirjandust („Kirjandust koolile" I–III, 1928–29; „Elav Sõna" I–IV, 1932–35, autoreid). Asutava Kogu ning Riigikogu I ja II ks. liige. ENSV tnl. õpetaja (1945, ära võetud 1953, ennistatud 1989). **B:** V. Horm. *Enn Murdmaa ja tema osa kodanliku Eesti kooliuuendusliikumises.* – Nõukogude Pedagoogika ja Kool, V. Trt., 1969.

Murdmaa, *Ivar* (6. VIII 1931 Tallinn), meregeoloog, Allan ja Mai-Ester M. vend, geoloogiadr. (1983, Moskva, kinnit. 1985). Lõpetas 1955 Moskva Geoloogiauuringute Inst-i, töötas seejärel NSVL TA

Enn Murdmaa

Ivar Murdmaa

Mai Murdmaa

Virma Murel

Širšovi-nim. Okeanoloogiainst-s, a-st 1980 on samas maavarade osk-a juh. Uurimusi ookeanisetete koostise, leviku ja tekke kohta. Osalenud 1957–58 Nõukogude Liidu Antarktika ekspeditsioonide laevaga „Ob" tehtud teaduslikus ümbermaailmareisis (viibides 4. XII 1957 „Mirnõi" polaarjaamas, oli ta väidetavasti esimesi Antarktise mandrile astunud eestlasi) ning paljudes mereuurimisekspeditsioonides Atlandi, India ja Vaikses ookeanil (sh. kuulsatel uurimislaevadel „Vitjaz" ja „Glomar Challenger"). Viljakas teaduse populariseerija, reisirmt-te autor ning teaduskirjanduse tõlkija. **T:** *Sealpool Kaljukitse pöörijoont* (1962), *Ookean tulerõngas* (1980), *Фации океанов* (1987), *Mitmekihiline maakera.* – Horisont, 1999, 7/8. ▲

Murdmaa, *Mai*-Ester (31. III 1938 Tallinn), ballettmeister, Allan ja Ivar M. õde. Lõpetas 1956 Tallinna Koreograafiakooli ja 1964 ballettmeistrierialal Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i, täiendanud end USA-s, Soomes ja Rootsis. Olnud 1956–60 „Estonia" baleriin, 1964–73 ballettmeister ja a-st 1974 peaballettmeister. Loomingule on iseloomulik keerukas kujundlikkus, absoluuditaotlus, poeesia ning liikumine nüüdistantsu suunas. Lavastanud ka mujal teatrites (USA-s, Soomes, Ungaris, Venemaal, Lätis, Ukrainas) ning televisioonis (ka Soomes), seadnud tantse muusikalidele („Minu veetlev leedi", 1964) ja ooperitele („Salome", 1973, „Hovanštšina", 1987). Kirjutanud eesti heliloojate ballettide stsenaariume. ENSV rahvakunstnik (1981). VI ülemaailmse noorsoo- ja üliõpilasfestivali (Moskvas) balletivõistluse diplom 1957, balleti aastapreemia 1985 ja 1991, EV kultuuripreemia 1993. **L:** Tambergi *Ballettsümfoonia* (1963), de Falla *Suur võlur – armastus* (1964, 1980, 1983 ja 1996), Raveli *Daphnis ja Chloë* (1966, 1969, 1972, 1976, 1979 ja 1996), Bartóki *Võlumandariin* (1968, 1977 ja 1989), Prokofjevi *Romeo ja Julia* (1971, 1976 ja 1998), Tambergi *Joanna tentata* (1971 ja 1979, ka stsenarist), Prokofjevi *Kadunud poeg* (1973, 1974, 1976, 1979, 1980 ja 1991), *Kirgastumine*, Pärdi muusika (1977 ja 1989), Tormise *Eesti ballaadid* (1980, ka stsenarist), *Naine*, Berio muusika (1983, 1986 ja 1992), *Karje ja vaikus*, Singi muusika (1986 ja 1991), *Surma ja sünni laulud*, Singi muusika (1988, ka stsenarist), *Kuritöö ja karistus*, Pärdi muusika (1991 ja 1992, ka stsenarist), Orffi *Carmina burana* ja *Catulli carmina* (1993, ka stsenarist), *Tuleingel*, Skrjabini muusika (1998), Tubina *Kratt* (1999, ka stsenarist).
B: *Vastab Mai Murdmaa.* – Teater. Muusika. Kino, 1985, 8.

Murdoch [mö·'dok] (a-ni 1967 Tõrv), *Anna* Maria (30. VI 1944 Šotimaa), kirjanik, eestlase ja šotlanna tütar. Olnud abielus R. Murdochiga. Elas 1954–69 Austraalias, töötas seal a-st 1964 mitme ajalehe reporterina, läks 1969 Inglismaale ja 1974 USA-sse. Avaldanud menukad ingliskeelsed rom-d „In Her Own Image" (New York, 1985), „Suguvõsa nimel" („Family Business", London, 1988; e. k. 1997) ja „Coming to Terms" (London, 1991).

Murel, *Virma* (16. X 1928 Lümati k., Ranna v.), geograaf, geograafiaknd. (1972), Ülo Tedre abikaasa. Lõpetanud 1951 Tartu Õpetajate Inst-i ja 1956 majandusgeograafina TRÜ. Töötanud seejärel õppejõuna TRÜ-s (a-st 1972 dots., 1976–79 majandusgeograafia kateedri juh.) ja 1979–92 TTÜ tööstuse juhtimise ja planeerimise kateedris. Uurimusi pms. rahvastiku ja asustussüsteemide, maa-asustuse ja majandusgeograafia õpetamise alalt. **T:** *On the peculiarities of the system of rural settlements (on the example of the Estonian S. S. R.).* – Estonia. Geographical Studies (1972); *Tööstusfunktsiooni osast maa-asustuse arengus.* – Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 22 (1987).

Gerda Murre

Murre, *Gerda* (õieti Gertrud) (4. VII 1913 Narva – 30. IX 1981 Tallinn), laulja (sopran). Õppis laulmist eraviisil Narvas A. Triigi ja J. Roseni ning hiljem Tallinnas V. Malama ja A. degli Abbati juures. Alustas operetilauljana Narva seltsis „Võitleja". Mängis 1932–37 Narva Teatris, oli 1937–41 „Estonia" teatri ooperi- ja operetisolist, 1941–56 Kasahstanis Karagandõ oblastis asumisel, 1956–59 taas „Estonia" solist. **O:** Ninon, Odette (Kálmáni *Montmartre'i kannike* ja *Bajadeer*), Laja (Ábrahámi *Havai lill*), Rosalinde (J. Straussi *Nahkhiir*), Giulietta (Offenbachi *Hoffmanni lood*), Nedda (Leoncavallo *Pajatsid*).
B: U. Heinapuu. *Gerda Murre.* – „Estonia" laulu-teatri rajajaid. Tln., 1981.

Karl Muru

Muru, *Karl* (1. I 1927 Pikkjärve k., Kaarepere v.), kirjandusteadlane, filoloogiadr. (1976), Jyväskylä ülikooli audr. (1998). Õppis 1945–51 Tartu õpetajate seminaris, töötas 1951–59 Rapla ja 1959–74 Elva keskkoolis õpetajana. Lõpetas 1958 eesti filoloogina TRÜ. Olnud a-st 1962 TÜ õppejõud (a-st 1978 prof.) ning 1980–92 eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri juh., 1981–83 ühtlasi Jyväskylä ülikooli eesti keele ja kirjanduse lektor. Uurinud pms. eesti luulet, kirjutanud kriitikat, ülevaateid ja järelsõnu, koostanud eesti luule antoloogiad „Sõnarine" (I–IV, 1989–95) ja koolidele mõeldud „Väike Sõnarine" (I–III, 1999). Avaldanud art-eid soome kirjanduse ja eesti-soome kirjandussuhete kohta. Käsitlenud kirjandusõpetuse metoodikat („Loenguid kirjanduse õpetamise metoodikast", 1967), osalenud keskkooli kirjandusõpikute koostamises. **T:** *Jaan Kärner nõukogude luuletajana (1940–1958)* (1963), *Juhan Sütiste. Ülevaade elust ja loomingust* (1971), art-ikogud *Vaateid kolmest aknast* (1975) ja *Kodus ja külas* (1987), õpik *Noor-Eestist arbujateni. Eesti luule 1905–1940* (1997).

Urmas Muru

Muru, *Urmas* (27. VIII 1961 Pärnu), arhitekt ja kunstnik. Lõpetas 1984 ERKI arhitektuurierialal. Töötanud 1986–90 „Eesti Tööstusprojektis", a-st 1997 büroos „Arhitektid Muru & Pere". On „Rühm T" (tegutses 1986–96) asutajaid ja juhte. 1980. a-te lõpust tegelnud pms. maalikunsti ja *performance*'iga („Asia Project", 1989, Billnäs; „Ovaal", 1990, Tallinn, koos P. Perega). Loonud minimalistlikku, tehnoteelilise ekspressionismi laadis arhitektuuri (eramud Miidurannas, 1994–95, ja Suurupis, 1998, viimased koos P. Perega) ja maali („Proovipihtimus", 1987; „Huvitav, mis ta arvab minust? Kas ma olen ilus?", 1999).

Kati Murutar

Murutar, *Kati* (21. III 1967 Tallinn), kirjanik ja ajakirjanik, Harri Vasara tütar. Õppis 1985–90 TÜ-s ajakirjandust, töötanud ajakirjanikuna mitme väljaande juures, raadios ja televisioonis. Äratas tähelepanu esikrom-ga „Naisena sündinud" (1992), milles vaadeldakse naistegelaste seisukohalt tunde- ja seksuaalelu. Rom-s „Mina ise ju! Otsapotsa lugu" (1993) on sündmustik esitatud loote ja vastsündinu jutustu-

Mari Must

sena, rom. „Mustlasena sündinud" (1999) kujutab Eesti mustlaste elu. Kirjutanud M. Dietrichi eluloo aineil näid-i „Marlene" (lavastatud 1996). Jätkas pärast A. Reinla surma (1995) teleseriaali „Õnne 13" stsenaariumi kirjutamist, tema kirjutatud 25 seriaaliosa on ilmunud proosajutustusena „Õnne tänava lood" (I–III, 1997). **T:** novellikogu *Kati jututar* (1993), rom. *Abitu* (1995).

Must, *Aadu* (25. III 1951 Pärnu), ajaloolane, ajalooknd. (1985, kinnit. 1986). Lõpetas 1976 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna. Olnud 1971–73 Tori maakultuurimaja kunstiline juht ja a-st 1976 TÜ õppejõud (1989–91 vanemteadur, 1993–97 filosoofiateaduskonna ajaloo-osk-a korralise prof-i kt., 1994–97 arhiivinduse õppetooli hoidja, a-st 1997 arhiivinduse korraline prof.), ühtlasi 1991 Stockholmis Eesti Informatsioonikontori juh. ja a-st 1988 ajakirja „Ajalooline Ajakiri" (a-ni 1998 „Kleio") peatoim. **T:** *Eesti ajalooline onomastika: perekonnanimed 19. sajandil* (1995), *Corpus Nominum gentilium Estonicorum* (1997, elektrooniline publikatsioon).

Must, *Mari* (11. XI 1920 Tartu), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1954). Lõpetas 1938 Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumi ja 1946 TRÜ. Oli II maailmasõja ajal 1941–43 evakueerituna NSV Liidus ja 1943–45 eesti laskurkorpuses. Töötas 1945–47 TRÜ foneetikalaboris, 1947–92 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, 1956–75 murdesektori juh-na. Olnud eesti murdekogumise ja -uurimise peamisi korraldajaid, kogunud murdeainest enam kui 80 murrakust. Pani 1957 aluse eesti murrete fonoteegile, rajas 1952–63 koos A. Univerega murdearhiivi koondkartoteegi. Tekstiköidete sarja „Eesti murded" peatoim. Uurinud eeskätt kirderannikumurret ja eesti murrete vene laensõnu. F. J. Wiedemanni keeleauhind 1998. **T:** *Põhja-eesti keskmurre. Konsonantism ja vokalism* (1958, käsikiri), *Keskmurde tekstid. Eesti murded II* (1965), *Kirderannikumurre. Häälikuline ja grammatiline ülevaade* (1987), *Lahemaa lugusid. Valimik korrespondentide murdetekste IV* (1989), *Kirderannikumurde tekstid. Eesti murded V* (1995), *Vene laensõnad eesti murretes* (2000).

Mustel, *Evald* (3. VI 1911 Sevastopol — 10. IV 1988 Moskva), eesti päritolu vene astrofüüsik, NSVL TA k-liige (1953). Lõpetas 1935 Moskva ülikooli. Oli 1935–50 Sternbergi-nim. Rkl. Astronoomiainst-i ja 1946–60 Krimmi astrofüüsikaobservatooriumi teadur ning ühtlasi Moskva ülikooli õppejõud (a-st 1944 prof.). 1963–86 NSVL TA Astronoomianõukogu esimees ja 1970–76 Rahvusv. Astronoomiauniooni asepresident. Uurimusi Päikese füüsika, tähtede atmosfääri, noovade ja supernoovade kohta ning Päikese korpuskulaarkiirguse mõjust Maa magneto- ja atmosfäärile. NSVL-i rkl. preemia 1952. **T:** *Звездные атмосферы* (1960).

Mustjõgi, *Evald*-Edmunt (13. VIII 1929 Pühajärve v. – 31. VIII 1997 Tallinn), geoloog. Lõpetas 1953 TRÜ. Oli a-ni 1956 samas geoloogiakateedri õppejõud, 1956–58 VNFSV Rkl. Geoloogiakomitee Uurali Geoloogiavalitsuses geoloog, 1958–74 ja 1983–89 Eesti Geoloogia Valitsuse peageoloog ja 1976–83 geoloogiaosk-a juh., 1974–76 Marokos geoloog, 1990–97 EV Keskkonnamin-i peaspetsialist ja Eesti Maavarade Komisjoni teadussekretär. Uurimusi Eesti maavarade ja geoloogiliste tööde metoodika kohta. **T:** *Uuemat Eesti maavaradest* (1966), *Estonian mineral resources* (1994, autoreid).

Mustonen, *Andres* (1. IX 1953 Tallinn), ansamblijuht ja viiuldaja. Lõpetas 1977 viiulierialal TRK (E. Lippuse kl.). Asutas 1972 varajase muusika ansambli „Hortus Musicus", olnud algusest peale selle kunstiline juht ja dirigent. Osalenud ansambliga paljudel rahvusv. muusikafestivalidel. Suurvormide esitamiseks asutanud „Hortus Musicuse" akadeemilise orkestri. Juhatanud rohkesti kontserditsükleid (Väravatorni kontserdisari), osalenud rahvusv. muusikafestivalide korraldamises (Tallinna barokkmuusikafestival). Salvestanud ansambliga hulga heliplaate. Vanamuusika asjatundjana pidanud loenguid ja juhtinud meistrikursusi nii Eestis kui ka välismaal. ENSV tnl. kunstnik (1986). ENSV muusika-aastapreemia 1988, Eesti Kultuurkapitali aastapreemia 1995.

B: *Vastab Andres Mustonen.* — Teater. Muusika. Kino, 1985, 3.

Muzõka, *Vladimir* (8. XI 1938 Leningrad), biokeemik ja toksikoloog, bioloogiadr. (1983, Jerevan). Lõpetas 1964 TRÜ. Töötab a-st 1964 Tallinnas Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s teadurina, a-st 1985 dots. Täiendanud end Moskvas, Stockholmis ja Kopenhaagenis. Uurinud mürgiste ainete toimet inimorganismi ainevahetusele (pms. porfüriinide ainevahetusele). **T:** *Porphyria* (1985).

Mutso, *Richard* (3. VII 1933 Tartu), majandustegelane. Lõpetas 1961 Võru Kohaliku Tööstuse Tehnikumi. Töötanud 1956–86 Tartu Mööblikombinaadis tisleri, tehnoloogi, peatehnoloogi ja peainsenerina, 1986–95 as-i „Viisnurk" peadir-na, a-st 1995 as-i „Wermo" peadir-na. EV majanduspreemia 1994.

Mutsu (õieti M u t s o), *Marju* (6. VII 1941 Tallinn – 4. I 1980 Tallinn), graafik. Lõpetas 1969 ERKI. Kuulus rühmitisse ANK '64. Põhil. ofordtehnikas loodud teosed paistavad silma spontaanse eneseväljenduse ja erilise tundelisusega. Viimaste eluaastate loomingus on unistuslik meeleolu taandunud argisemaks. Loonud ka akvarelle. K. Raua preemia 1982 (postuumselt). **T:** *Suvi on punane* (1971), *Madonna lapsega* (1971), *Noor tüdruk* (1972), *Kaksikportree* (1975), *Monument* (1978), *Inimese sünd* (1979), *Elulugu* (1979), oma rmt-u *Vappu ja valge hobune* ill-d (1973).

B: A. Hein. *Marju Mutsu loomingust.* — Kunstiteadus. Kunstikriitika, 4. Tln., 1981; *Marju Mutsu.* [Koost. M. Levin.] Tln., 1982.

Mutsu, *Taavet* (ka *Tavet*) (13. VI 1880 Võõpste k., Kastre-Võnnu v. – 23. XII 1947 Tallinn), teatritegelane, raamatukaupmees ja kirjastaja. Oli 1907–16 „Vanemuise" ja 1916–24 Tallinna Draamateatri näitleja. Pidas 1916–40 Tallinnas rmt-ukauplust, laenurmtk. ja teatrikirjanduse keskladu. Andis välja ajakirja „Rahvanäitelava", näidendikataloogе ja -nimekirju ning teatrikäsirmt-id, kirjastas pms. maalavade tarvis algupäraseid ja tõlkenäidendeid.

Mutt, *Anton* (22. VI 1933 Tartu), filmioperaator. Lõpetas 1956 TPI keemiainseneri ja tehnoloogina ning 1967 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i filmioperaatorina, töötanud 1956–90 ETV-s („Eesti Telefilmis") filmioperaatorina. Teinud 65 dokumentaal-, mängu- ja muusikafilmi, sh. ETV esimesed mängufilmid „Näitleja Joller" (1960), „Romantikud" (1962), „Võlg" (1966) ja „Ühe suve akvarellid" (1966). On Eestis mustvalge filmilindi võimaluste tundlikemaid kasutajaid. **F:** mängufilmid *Pimedad aknad* (1968), *Kolme katku vahel* (1970), *Colas Breugnon* (1974), *Stereo* (1978), *Kevad südames* (1984).

Mutt, *Mihkel* (18. II 1953 Tartu), kirjanik, teatri- ja kirjanduskriitik, Oleg M-i poeg. Lõpetas 1976 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud ajakirjanikuna ja kirjastustoimi-na (sh. 1977–86 ajakirja „Looming" toimetuses), 1987–90 Noorsooteatri kirjandusalajuh-na ja 1991–92 EV Välismin-s, a-st 1997 olnud ajalehe „Sirp" peatoim. Kirjutanud 1970. a-te algusest kirjanduslikke paroodiaid, teatri- ja kirjandusarvustusi, iroonilisi haritlaseluainelisi ning seltskonnakriitilisi romaane ja novelle. Tõlkinud inglise keelest E. O'Neilli, N. Simoni, T. Stoppardi ja A. Weskeri näidendeid. 1996–99 Eesti Pen-klubi esimees. F. Tuglase no-

velliauhind 1981, J. Smuuli preemia 1987, kirjanduse aastapreemia 2000, A. Kurtna tõlkepreemia 1990, teatrikriitika aastapreemia 1994 ja 2000. **T:** art-i-valimikud *Kõik on üks ja seesama* (1986), *Meedia mu meedia* (1996) ja *Muti tabloid* (1999), paroodiakogu *Kerge meel* (1988), novellikogud *Fabiani õpilane* (1980), *Vana Fabiani nutulaul* (1988), *Mehed* (1991) ja *Üleminekuaeg* (1995), rom-d *Hiired tuules* (1982), *Keerukuju* (1985), *Kallid generatsioonid* (1986), *Pingviin ja raisakass* (1992) ja *Rahvusvaheline mees* (1994), lastermt-d *Französisch* (1981) ja *Näärivana* (1986), reisikirjad *Reisid* (1990) ja *Inglismaa päevik* (1995). ▲

Mutt, *Oleg* (6. V 1920 Tartu – 19. II 1986 Tartu), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1961), Victor M-i poeg, Viktor M-i vend, Mihkel M-i isa. Õppis 1938–41 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas, lõpetas 1948 TRÜ inglise filoloogina ja töötas seal samast aastast inglise keele õppejõuna (1961–78 kateedrijuh., a-st 1963 dots.). Avaldanud pms. inglise keele ajaloo („Social and Regional Varieties of Present-Day English", 1981; „The Development of English Language Studies in the 16th–20th Centuries", 1982; „An Introduction to Old English", 1984), grammatika ja foneetika käsitlusi („Inglise keele foneetika", 1978). Tõlkinud inglise keelde eesti kirjandusklassikat (E. Vilde, A. H. Tammsaare, F. Tuglase jmt. teoseid), toimetanud ingliskeelseid teatmeteoseid.

Mutt, *Victor* (*Viktor*) (25. V 1886 Tuhalaane v. – 30. IV 1942 Kirov), sõjaväelane ja diplomaat, kolonel, Oleg ja Viktor M-i isa. Õppis 1906–09 Vilniuse (Vilno) sõjakoolis ning 1913–14 ja 1917 Peterburi Nikolai sõjaväeakadeemias. Osales I maailmasõjas, oli 1918 Vene armee staabi operatiivjaoskonna ülema kt. Tuli 1918 Eestisse tagasi, osales Vabadussõjas, oli 1919–20 2. diviisi staabiülem. Teenis 1920–21 kaitseministri käsundusohvitserina, läks 1921 erru. Osales sõjalise eksperdina 1919–20 Eesti-Vene rahukonverentsil. Riigikogu II ks. liige (rahvaerakonna rühmas). Oli 1924–26 Washingtonis Eesti saatkonna 1. sekretär, 1925–27 saadiku kt., 1926–32 Eesti peakonsul New Yorgis. Elas a-st 1933 Kiidjärve talus. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, lasti vangilaagris maha. Vabadusristi I liigi 2. järk. **T:** *Võru alt Jakobstadt'i* (1927).

Mutt, *Viktor* (29. XII 1923 Tartu – 9. IX 1998 Stockholm), biokeemik, Victor M-i poeg, Oleg M-i vend, Mihkel M-i onu, meditsiinidr. (1971, Stockholmi Kuninglik Meditsiiniinst.), Rootsi Kuningliku TA akad. (1983), USA Rahvusliku TA välisliige (1986), TÜ audr. (1990). Lõpetas Stockholmis Kuningliku Meditsiiniinst-i, oli seejärel sealsamas õppejõud, a-st 1979 biokeemiaprof. Uurimusi pms. polüpeptiidide kohta; ta on paljusid neist eraldanud gastrointestinaalsete hormoonide tundmaõppimisel ning sekretiini ja koletsütokiniini ehituse määramisel. **T:** *Structure of porcine secretin* (koos J. E. Jorpese ja S. Magnussoniga). – Eur. J. Biochem., 1970, 15; *Structure of the porcine vasoactive intestinal octacopeptide* (koos S. I. Saidiga). – Eur. J. Biochem., 1974, 42.

Mutvei, *Harry* (20. XII 1925 Tallinn), geoloog ja paleontoloog, *Ph. D.* geoloogia alal (1964, Stockholmi ülikool). Põgenes 1943 Soome ja läks sealt 1944 Rootsi. Lõpetas 1950 Uppsala ülikooli. Olnud 1947–50 Uppsala ülikooli abijõud, 1950–67 Stockholmis Rkl. Loodusloomuuseumi intendant, 1965–68 Stockholmi ülikooli ja a-st 1968 Uppsala ülikooli dots. Uurimusi paleontoloogia ja zooloogia alalt. **T:** *On the shells of Nautilus and Spirula with notes on the shell secretion in non-cephalopod molluscs.* – Arkiv för zoologi, 1964, 16, 14.

Muuga, *August* (27. VIII 1902 Kadaja k., Rasina v. – 7. XI 1992 Tartu), loomakasvatusteadlane, põllumajandusknd. (1946). Lõpetas 1928 TÜ, töötas sealsamas 1926–29 assistendina ja 1940–51 õppejõuna (1940–44 TÜ loomakasvatusinst-i ja ühtlasi loomakasvatuskatsejaama juh., 1944–51 TRÜ kateedrijuh.), oli 1931–40 Põllutöömin-i loomakasvatusnõunik, 1951–76 EPA põllum-loomade söötmise kateedri juh. (a-st 1962 prof.) ja 1947–52 ühtlasi Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI sektorijuh. Toimetas 1941 ajakirja „Nõukogude Agronoomia". Uurinud põllum-loomade söötmist, pidamist ja aretust. 1935–40 Agronoomide Koja juhatuse liige. ENSV tnl. teadlane (1965). **T:** *Üldine söötmisõpetus* (1946, 2. tr. I osa 1963, II osa 1965), *Veiste söötmine* (1947, koos Ü. Olliga 1978), *Eesti söötade keemilise koostise ja toiteväärtuse tabelid* (1954, koos A. Ilusaga 1957).

Muuga, *Leili* (14. XI 1922 Biiski läh., Altai kub.), maalikunstnik. Õppis 1947–51 Tartu Rkl. Kunstiinst-s, lõpetas 1953 ERKI. Oli 1962–77 ERKI õppejõud (a-st 1968 dots.). Arendas oma figuurikompositsioonid 1950. a-te jutustav-illustratiivsest laadist lakoonilisemasse, kergelt stiliseerivasse (kolmikmaal „Protest sõja vastu", 1959; „Orkester", 1962). Loonud loomeinimeste portreid (Aime Unt, 1972; Anna Ekston, 1974; Veljo Tormis, 1982; Gustav Ernesaks, 1985), viljelnud pidevalt lille- ja maastikumaale. ENSV tnl. kunstnik 1965. **T:** *Esimene samm* (1959), *Kevadlilled* (1969), *Laul* (1980), *Tabula rasa* (1988), *Pesa tuules* (1994), *Õhu võnked* (1996), *Vaikuse heli* (1997).

Muuk, *Elmar* (26. XII 1901 Purdi v. – nov. 1941 Tšeljabinski obl.), keeleteadlane. Õppis 1920–26 TÜ-s eesti keele erialal. Töötas kooliõpetajana ja oli 1929–35 kohtu- ja sisemin-s keeletoim. Abistas J. V. Veskit „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu" (1925–37) koostamisel, a-st 1934 jätkas selle koostamist üksinda. Arendas eesti kirjakeelt rahvakeelsuse ja otstarbekuse põhimõttest lähtudes, koostas eesti keele õpikuid ja mõjuka „Väikese õigekeelsus-sõnaraamatu" (1933, [10]1946). Vangistati 1941, suri vangilaagris.

Mõis, *Jüri* (25. X 1956 Sauga v.), majandustegelane ja poliitik. Lõpetas 1980 TPI majandusteaduskonna ja 1989 Eesti Kõrgema Kommertskooli. Olnud 1980–83 Eesti NSV TA Majanduse Inst-i teadur, 1983–84 ETKVL-i koondise „Auto" vedude osk. juh. ja 1984–91 ökonoomikadir., 1991–98 Hansapanga dir. ja juhatuse esimees, märtsist nov-ni 1999 EV siseminister, a-st 1999 Tallinna linnapea. Kuulub a-st 1998 Isamaaliitu.

Mõtslane, *Mats*, õieti Mart Kiirats (6. I 1884 Kiraste k., Tõstamaa v. – 16. XI 1956 Vändra läh.), kirjanik. Oli 1897–1900 kodukohas kooliõpetaja ja vallakirjutaja abi. Omandas 1900–04 Tartu õpetajate seminaris kooliõpetaja kutse ja oli 1904–11 Saarde kihelkonnakooli juh., 1911–26 talupidaja, 1932–48 Toris ja Vändras kooliõpetaja. Maanõukogu ja I Riigikogu liige. Osales juhtivalt mitme põllum-seltsi tegevuses. Avaldanud real., õpetliku suunitlusega maaeluainelisi jutustusi ja romaane. **T:** jutustused ja rom-d *Kraavitajad* (1910), *Kusta Poland* (1914), *Liblika lend* (1927), *Mu kodu* (1927), *Mõrane hing* (1930) ja *Kevadised vood* (2 osa, 1931 ja 1933).

Mõtus, *Leo* (15. XII 1941 Väätsa), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1990, Moskva juhtimisteaduste inst.), Eesti TA liige (1993). Lõpetas 1965 automaatika erialal TPI. Töötas 1964–92 Eesti TA Küberneetika Inst-s (a-st 1979 Arvutustehnika Erikonstrueerimisbüroo projekti peakonstruktorina), a-st 1992 on TTÜ reaalajasüsteemide õppetooli juh. ja prof., 1994–2000 ka süsteemitehnika teaduskonna dekaan. 1987–96 Rahvusv. Automaatjuhtimise Föderatsiooni (IFAC) tehnikakolleegiumi liige, arvutite tehnilise komitee aseesimees (1987–90) ja esi-

Victor Mutt

Viktor Mutt

Leili Muuga

Elmar Muuk

Leo Mõtus

mees (1990–93), 1993–96 kuut IFAC-i komiteed koordineeriva komitee esimees, 1994–2000 Eesti Inseneride Liidu ja 1993–95 Eesti Süsteemiinseneride Liidu esimees ning 1997–2000 Teaduskompetentsi Nõukogu liige. Olnud 1992–99 ajakirja „International Journal on Engineering Applications of Artificial Intelligence" peatoim. (a-st 1999 konsulteeriv toim.) jmt. teadusajakirja toimetuskolleegiumi liige. Uurimusi mittetäieliku informatsiooniga süsteemide juhtimise, reaalajasüsteemide tarkvaratehnika ja süsteemi käitumise ajalise korrektsuse verifitseerimise kohta. ENSV rkl. preemia 1980, EV teaduspreemia 1996. **T:** *Time concepts in real-time software.* — Control Engineering Practice, 1993, 1, 1; *Timing analysis of real-time software* (1994, Elsevier Science Ltd/Pergamon, koos M. G. Rodd-iga); *The design and analysis of low cost real-time fieldbus systems* (autoreid). — Control Engineering Practice, 1998, 6, 1.

Mädler [*me:dler*], *Johann Heinrich* (29. V 1794 Berlin — 14. III 1874 Hannover), saksa astronoom ja meteoroloog, stellaardünaamika ja teadusliku kosmoloogia rajajaid, Londoni Kuningliku Astronoomiaseltsi (1848), Austria (1848) ja Baieri TA liige (1860). Oli 1840–65 Tartu ülikooli prof. ja tähetorni dir. Sai kuulsaks Kuu atlase koostajana (1836) ja astronoomiakäsirmt-u „Der Wunderbau des Weltalls, oder populäre Astronomie" (1841–84, 8 väljaannet) autorina. Koostas Tartus Linnutee ehituse uurimiseks tähtsad tähtede omaliikumise ja kaksiktähtede kataloogid. Tema teos „Die Centralsonne" (1846) ajendas erakordselt pika järelkajaga poleemika. M-i nime kannavad üks Kuu ja üks Marsi kraater. 1996 paigaldati Tartu tähetorni Struve majale M-i mälestustahvel. **T:** *Geschichte der Himmelskunde* (1873, ²1973).

B: H. Eelsalu, D. B. Herrmann. *Johann Heinrich Mädler (1794–1874).* Berlin, 1985.

Mäe, *Andres* (16. V 1958 Tartu), molekulaarbioloog, *Ph. D.* (1992). Lõpetas 1981 farmakoloogina TRÜ. Täiendanud end 1992 ja 1996 Leipzigi biotehnoloogiainst-s. Töötanud a-st 1981 TÜ-s (1985–92 geneetika ja tsütoloogia kateedri vanemõpetaja, a-st 1993 molekulaar- ja rakubioloogia inst-i geneetika õppetooli dots. ja 1997–98 õppetooli hoidja), 1993–96 külalisteadlasena Rootsi Põllum-ülikooli geneetikakeskuses. Uurimusi geneetika, sh. mikroobigeneetika alalt ning taime ja patogeeni interaktsiooni kohta. EV teaduspreemia 1992. **T:** *New-derivatives of the TOL plasmid pWWO* (autoreid). — Journal of General Microbiology, 1993, 139; *Transposon-mediated mobilization of chromosomally located operons of CAM plasmid by TOL plasmid transposon Tn 4652 and CAM plasmid transposon Tn 3614* (koos A. Heinaruga). — Microbiology, 1994, 140.

Mäe, *Hjalmar* (24. X 1901 Kuivajõe v. — 10. IV 1978 Graz), poliitik, *dr. phil.* (1927), *dr. rer. pol.* (1930). Asus 1921 õppima Berliini ülikooli, jätkas õpinguid Austrias, lõpetas 1927 kosmilise füüsika alal Innsbrucki ülikooli. Oli 1929 tegev Nõmme omavalitsuses, a-st 1930 Eesti Raadioühingu esimees ja ajakirja „Raadio" toim. Liitus 1930. a-il vabadussõjalastega, osales 1935 nende riigipöördekatses, mõisteti 20 aastaks sunnitööle. Vabanenud 1938 amnestiaseaduse alusel, tegeles äriga. Läks 1941 koos baltisakslastega Saksamaale, kuid naasis peagi, oli 1941–44 Eesti Omavalitsuse juht ja haridusdir. Pärast II maailmasõda elas Austrias, töötas 1954–58 Austria Omavalitsuste Liidu konsulendina, nõustas mitteametlikult valitsust NSV Liitu puudutavates küsimustes. **T:** *Kuidas kõik teostus* (Stockholm, 1993).

B: V. Pant. *Kahe mehe saatus. Johannes Vares, Hjalmar Mäe.* Haapsalu, 1994.

Mäekivi, *Mait* (8. I 1959 Kohtla-Järve), filmioperaator. Lõpetas 1988 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i, töötanud 1980–90 operaatori assistendina ja operaatorina „Tallinnfilmis" ja 1991–93 „Freyja Filmis", hiljem olnud vabakutseline operaator. Teinud mängufilme, olnud teleseriaalide „M klubi" (koos R. Kotoviga) ja a-st 1996 „Õnne 13" operaator. **F:** mängufilmid *Ma pole turist, ma elan siin* (1988), *Äratus* (1989), *Surmatants* (1991), *Noorelt õpitud* (1991), *Laukas* (1993), *Victoria* (1994) ja *Kass kukub käppadele* (1999).

Mäelo, *Helmi Rosalie* (13. IV 1898 Udema v. – 17. VII 1978 Stockholm), kirjanik ja ühiskonnategelane. Lõpetas 1919 Tartus Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumi, õppis 1920–23 TÜ õigusteaduskonnas. Töötas 1924–40 Eesti Naiste Karskusliidu peasekretärina, oli samal ajal ajakirja „Eesti Naine" toim. Lahkus 1944 Eestist, elas a-st 1945 Rootsis, oli 1960–75 Balti Humanistliku Ühingu sekretär. Kuulub eesti naiste karskusliikumise rajajate hulka, osales mitme naisteorg-i ning a-st 1937 Välis-Eesti Ühingu ja paguluses Eesti Komitee (mõlema auliige) juhtimises. Avaldanud 13 romaani (diloogia „Vallaslaps", 1934, ja „Eeva Altma abielu", 1935; „Üliõpilane Soomest", 1940, ²1993), 5 noorsoojutustust („Sangar", Vadstena, 1945; „Võidukarika märgi all", New York, 1963), 4 mälestuste rmt-t ja aastaid 1975–77 kajastava päeviku „Päevast päeva" (Lund, 1978), karskus- ja kasvatusteema käsitlusi („Alkoholivaba kultuuri poole", 1929; „Tõelise elurõõmu aluseid", 1940), populaarteadusliku rmt-u „Tänapäeva Ameerika" (1938) ning ülevaate „Eesti naine läbi aegade" (Lund, 1957, Tallinn, ²1999). Peateos, rom-ipentaloogia „Oma veri" (1965), „Võõras veri" (1966), „Keerdsõlmed" (1968), „Teised tuuled" (1970) ja „Homne päev" (1972, kõik Lund), käsitleb eesti naise eluvõitlust mitme põlvkonna vältel 19. saj. lõpust 1960. a-ni.

Mäelt, *Eino* (8. IX 1940 Ulvi k., Rägavere v.), klaasikunstnik. Lõpetas 1968 ERKI. Töötanud samast aastast „Tarbeklaasis" eksperimentaalpuhumis- ja 1989–93 kujunduskunstnikuna. Loonud valutehnikas massiivseid ehisvorme („Vaeslapse käsikivi", 1982; „Tõus ja mõõn" I–II, 1989) ja monumentaalkompositsioone (Eesti Onkoloogiakeskuse vahesein, 1983), rakendanud mitmekesiseid klaasipuhumisvõtteid (reljeefse pinnaga kruusid „Virve", vaasid „Ale", mõlemad 1978; puhutud skulptuurid „Teise aega, teise ruumi", 1995). Tegutses 1963–73 ansamblis „Peoleo".

Mäeltsemees, *Sulev* (7. VIII 1947 Liustemäe k., Lihula v.), majandusgeograaf ja ühiskonnateadlane, geograafiaknd. (1975). Lõpetas 1970 majandusgeograafia alal TRÜ. Täiendanud end välismaal, sh. 1983 Frankfurdis J. W. Goethe ülikoolis ning koolituskursustel. Olnud 1978–86 TPI teenindusökonoomika kateedri juh., 1989–92 ENSV TA Majanduse Inst-i teadusdir., 1992–93 Tallinna linnavolikogu esimees, 1994–97 Eesti Haldusjuhtimise Inst-i rektor, a-st 1998 TTÜ haldusjuhtimise õppetooli juh. ja regionaalpoliitika prof. Osalenud Eesti kohalike omavalitsuste ja nende liitude taasasutamise ning toimimise seadusandlikus ja organisatsioonilises ettevalmistamises, olnud 1990–93 vab. haldusreformi ekspertkomisjoni esimees. A-st 1997 Eesti Linnade Liidu vanematekogu peavanem. Uurinud kohaliku omavalitsuse probleeme, regionaalpoliitikat, Euroopa Liidu majandust ning sotsiaalse turumajanduse ja teenindussfääri küsimusi. Esinenud ettekannetega paljudel rahvusv. konverentsidel ning avaldanud välisriikides art-eid Eesti kohaliku omavalitsuse ja selle reformi teemadel. **T:** *Elutarbelise teenindamise organiseerimine* (1988), *Eesti Linnade Liit 1920–1995* (1995, koostajaid), *Euroopa Nõukogu ja kohalik omavalitsus* (1999). ▾

Mäemets, *Aare* (18. I 1929 Tallinn), hüdrobioloog, zooloog, limnoloog ja loodusfotograaf, Aime M-a abikaasa, bioloogiaknd. (1961). Lõpetas 1954 bioloogina TRÜ, töötanud 1955–99 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s, sh. a-st 1961 Võrtsjärve limnoloogiajaamas (a-st 1986 vanemteadur). Uurinud vesikirbulisi, koostanud Eesti järvede tüpoloogia (1965, 1974) ja Eesti limnoloogilise rajoneeringu, hinnanud järvede seisundit ja andnud suuniseid nende kaitseks, propageerinud loodushoidu. Oli 1955–84 ENSV TA Looduskaitse Komisjoni aseesimees. M-a loodusfotodega on illustreeritud nii populaarteaduslikke ajakirju kui ka teaduskirjutisi (sh. tema enda omi). ENSV rkl. preemia 1971, E. Kumari looduskaitsepreemia 1990. **T:** *Eesti NSV vesikirbuliste fauna* (1960), *Eesti järved* (1968, autoreid ja toim.), *Estonian Limnology* (1971), *Matk Eesti järvedele* (1969, ⁴1989), *Kaitset vajavad haruldased liigid ja kooslused Eesti järvedes.* — Eesti loodusharulduste kaitseks (1975); *Eesti NSV järved ja nende kaitse* (1977).

Mäemets, *Aime* (29. IX 1930 Póögle v. — 7. VII 1996 Rannu), hüdrobotaanik, Aare M-a abikaasa. Lõpetas 1954 bioloogina TRÜ. Töötas 1961–96 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s teadurina. Uuris algul (mikrobioloogina) Peipsi järve ja väikejärvede baktereid, hiljem veekogude makrofloorat ning võttis osa järvede kompleksuuringuist. Oli Euroopas tunnustatuim penikeeleliste tundja, koostanud „Eesti floora" (1984, 9. osa) ja „NSV Liidu Euroopa-osa floora" penikeeli käsitlevad peatükid. **T:** *Kõrgem taimestik.* — Võrtsjärv (1973), *Antropogeense eutrofeerumise mõju eri tüüpi järvede suurtaimestikule (makrofloorale).* — Eesti NSV järvede nüüdisseisund (1982), *Ohustatud ja haruldaste veetaimede olukord Eesti järvedes.* — Taimeriigi kaitsest Eesti NSV-s (1988).

Mäeots, *Ain* (25. XII 1971 Võru), näitleja ja lavastaja. Lõpetas 1994 näitlejaerialal EMA. Töötanud a-st 1994 „Vanemuises", a-st 1998 lavastajana ja a-st 1999 draamajuhina. Lavastanud ka Emajõe Suveteatris, mänginud teleseriaalis „Wikmani poisid", teinud telelavastuse „Üks gallon bensiini" (1995). Tegutsenud lavapedagoogina EMA Tartu osk-s ja a-st 1998 TÜ-s. **L:** Kangro *Susi* (1995, mängis Vere-Antsu), Giraudoux' *Undiin* (1996), Pyle'i ja I. Olmaru *Robin Hood* (1997), Lindgreni ja Dvinjaninovi *Ronja, röövlitütar* (1998), Kõivu *Omavahelisi jutuajamisi tädi Elliga* (1998), Kivastiku *Õnne, Leena!* (1999), Kundera *Jacques ja tema isand* (2000). **O:** Soljonõi (Tšehhovi *Kolm õde*), Friedrich/Verdi (Kõivu ja Lõhmuse *Põud ja vihm Põlva kihelkonnan neläöistkümnendämä aasta suvõl*), Noor mees (Ristikivi ja Kasterpalu *Hingede öö*), Pealik/Pedro (Leigh' *Mees La Manchast*).

Mäesalu, *Ain* (23. II 1955 Emmu k., Koonga kn.), arheoloog, *mag. phil.* (1992). Lõpetas 1978 TRÜ ajalooteaduskonna. Olnud a-st 1984 TÜ õppejõud. Juhatanud Tartu, Purtse Tarakalda ja Otepää linnamäel, Otepää asulakohtadel ning Tartu vanalinnas arheoloogilisi kaevamisi. Avaldanud käsitlusi Kagu-Eesti linnuste, Otepää linnuse ja relvade kohta. On muinasaja kronoloogia koostajaid ja kirjutanud Eesti ajaloo õpikuis muinasaega käsitlevaid osi.

Mäetamm, *Marko* (13. XII 1965 Viljandi), graafik ja maalikunstnik, kunstimag. (1995). Lõpetas 1992 TKÜ graafikaerialal, on a-st 1996 EKA litograafiakabineti meister. Viljelnud neopopilikku maali ja graafikat, jäädvustanud neid videos ja digitaalsel kujul (õli- ja graafisari „The Chemistry of Being", 1999, CD-ROM-il). Teostele on omased puhtad värvitoonid, märgisüsteemina üldistatud, kohati provotseerivad kujundid (religioossed kujundid, auto, aju jm.). K. Raua preemia 2000. **T:** pastellmaalide sari *Jeesuse lood* (1993), maalid *24H* (1994), *Car World* (1995), *Surprise* (1995), *Eternal Things* (1996, kõik pleksiklaasil) ja *Me Supernatural* (2000), litosari *Human Life* (1997).

Mäger, *Mart* (25. II 1935 Tartu — 21. III 1993 Tallinn), kirjandus- ja keeleteadlane ning kirjanik, filoloogiaknd. (1963). Lõpetas 1958 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1962–75 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, oli 1975–87 TPedI õppejõud (a-st 1980 dots., 1978–80 keeleteaduskonna teadusprodekaan), õpetas 1980–83 eesti keelt Oulu ülikoolis, a-st 1987 töötas „Loomingu" toimetuses, a-st 1989 oli ühtlasi Eesti Humanitaarinst-i õppejõud (a-st 1993 prof.). Uurinud eesti keele sõnavara, eriti eesti linnu- ja kalanimetusi ning eesti kirjanduslugu, avaldanud art-eid ja arvustusi eesti luule kohta, koostanud sõnarmt-id („Kirjandustermineid eesti ja soome keeles", 1992, koos H. Vihmaga) ja õpikuid. Evitanud luuleteoreetilistes art-tes strukturalistlikku käsitlusviisi. Avaldanud (pseud. Väino Vesipapp) luulekogud „Aastaringist" (1975) ja „Kuningamaa" (1986) ning proosakogu „Animalia" (1978). **T:** *Eesti linnunimetused* (1968), *Linnud rahva keeles ja meeles* (1969, ²1994), *Juhend ja nimestik kalanimetuste kogumiseks* (1973), *Stilistika* (1986), art-ikogu *Luule ja lugeja* (1979).

Mägi, *Arvi* (25. II 1949 Tartu), näitleja ja lavastaja. Lõpetas 1971 näitejuhierialal TPedI. Olnud 1971–89 Rakvere Teatri näitleja ja 1989–94 kunstiline juht, a-st 1994 „Ugala" näitleja. ENSV tnl. kunstnik (1984). A. Lauteri preemia 1982. **L:** Figueiredo *Don Juan* (1974), Wilde'i *Tähtis on olla tõsine* (1992), Krossi ja Lindepuu *Tulge minu juurde* (1993), Sauvajoni *Ciao!* (1997). **O:** Juhan Liiv, Villu, Käkimäe Kägu (Juhan Liivi ja Trassi *Kui seda metsa ees ei oleks*), peegelmeister Lauris (Saaberi *Virumaa leib*), Taavet (Metsanurga ja Trassi *Taavet Soovere elu*), Miina (Koidula *Saaremaa onupoeg*), Richard (Shakespeare'i *Kuningas Richard Teine*), Lopahhin (Tšehhovi *Kirsiaed*), Carl (Goweri *Issid*), Nemirovitš-Dantšenko (Driveri ja Haddow' *Tšehhov Jaltas*).

Mägi, *Arvo* (pseud. Juhan Timmukuru) (13. VI 1913 Koosa k., Kavastu v.), kirjanik ja kirjandusloolane. Õppis 1932–38 TÜ filosoofiateaduskonnas (*mag. phil.*, 1939). Töötas 1939–41 Eesti Rahva Muuseumis, 1941–43 „Postimehe" toimetuses. Põgenes 1943 Soome ja töötas ajalehe „Malevlane" toimetuses. A-st 1944 elab Rootsis. Oli 1945–47 ajakirja „Vabariiklane" toim. ja 1976–82 „Eesti Päevalehe" kultuuritoim. A-st 1985 Välismaise Eesti Kirjanike Liidu aseesimees. Avaldanud a-st 1938 kultuuriloolisi art-eid, arvustusi, vesteid, lühiproosat, romaane, näidendeid, luulet ja kirjandusloolisi käsitlusi. **T:** rom-d *Hõbedane noorus* (Vadstena, 1949), *Ringid vees* (Lund, 1952), *Esimesed read* (Toronto, 1953), *Peep Koordipoja põlistalu* (Toronto, 1953), *Uputus* (Lund, 1954), *Paradiisi väravad* (Lund, 1960), *Karneval* (Lund, 1962), *Tants hämarusse* (Lund, 1964), *Taalrimäng* (Lund, 1968), *Karvikute kroonika* (4 osa: *Risti riik,* 1970, *Uued isandad,* 1971, *Õigus hõlma all,* 1972, ja *Lippude vahetus,* 1973, kõik Lund, ²1993–97), *Epiloog* (Lund, 1977), *Kolm koda* (Lund, 1987) ja *Suvitusromaan* (Lund, 1991), lühiproosakogud (kõik ilm. Lundis) *Ei lasta elada* (1956), *Kiusaja* (1958), *Viimane paar* (1965), *Neli emandat* (1966), *Vana testament* (1976), *Liivimaa jutud* (1983), *Hingede helin* (1985) ja *Nigulapäev* (1988), näidendikogu *Jerusalemmast Tallinna* (Lund, 1983), monograafiad (ilm. Lundis) *Lühike eesti kirjanduslugu* (2 osa, 1965), *Eesti kirjandus paguluses 1944–1972* (koos B. Kangroga, 1973), *Karl Ristikivi* (1962), *Gert Helbemäe* (1968), *Kalju Lepik* (1970, ²1993) ja *Eduard Ole* (Stockholm, 1978), esseekogu *Aeg kirju ei kuluta* (Lund,

Sulev Mäeltsemees

Aare Mäemets

Ain Mäeots

Marko Mäetamm

Mart Mäger

1986) ning ajalookroonikad *Eesti rahva ajaraamat* (Stockholm, 1978, [2]1993) ja *Euroopa rahvaste ajaraamat* (Stockholm, 1984, [2]1992).
B: H. Eller. *Arvo Mägi*. Lund, 1963.

Mägi, *Erika* (19. III 1943 Kuressaare), parasitoloog, bioloogiaknd. (1971), *dr. vet. med.* (1997). Lõpetas 1966 loomaarstina EPA. Olnud 1970–89 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i, 1989–94 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI ning a-st 1994 EPMÜ loomaarstiteaduskonna teadur. Uurinud looma- ja taimeparasiite (eriti kartuli-kiduussi), parasiitide populatsioonidünaamikat ning parasitaarhaiguste tõrjet (sh. juvenoidpreparaatide kasutamist sigade sarkoptoosi tõrjeks), katsetanud esimesena juvenoidpreparaati – efokseeni – koduloomade raviks.

Mägi, *Ester* (10. I 1922 Tallinn), helilooja, lavastaja Paul M. õde. Lõpetas 1951 kompositsioonierialal TRK (M. Saare kl.) ja 1954 Moskva konservatooriumi aspirantuuri (juhendaja V. Šebalin). Töötas 1954–84 TRK-s muusikateooria õppejõuna (a-st 1977 dots.). Tema heliloomingule on omased peen stiilitaju ja intonatsiooniline seos eesti rahvamuusikaga. Paljud teosed on saanud rahvusvaheliselt tuntuks. ENSV rahvakunstnik (1984). ENSV rkl. preemia 1980, ENSV muusika-aastapreemia 1985, EV kultuuripreemia 1996, Eesti Rahvuskultuuri Fondi preemia 1999 (2 viimast elutöö eest). **T:** kantaadid *Kalevipoja teekond Soome* (1954) ja *Merelinnale* (1977), sümfoonia (1968), *Bukoolika* sümfooniaorkestrile (1983), *Variatsioonid* klaverile, klarnetile ja orkestrile (1972), *Vanalinn* flöödile, tšembalole ja keelpillidele (1987), segakooritsüklid *Mõtisklused* (1978) ja *Lauluema* (1983), kontsert orelile ja tšembalole (1980), 2 keelpillikvartetti (I 1964, II – *Elegiad* – 1965), *Duod rahvatoonis* flöödile ja viiulile (1983), sonaat klarnetile ja klaverile (1985), *Lapimaa jõiud* (1987) ja *Vana kannel* klaverile, *Laulud B. Alveri luulega* sopranile ja klaverile (1981), palju koorilaule ning kammer- ja lastepalu erinevatele koosseisudele.
B: H. Lepnurm. *Ester Mägi*. – Kaheksa eesti tänase muusika loojat. Tln., 1979; О. Туйск. *Эстер Мяги*. Москва, 1958; E. Papp. *Ester Mägi eesti muusikas*. – Teater. Muusika. Kino, 1984, 8; *Vastab Ester Mägi*. – Teater. Muusika. Kino, 1992, 1.

Mägi, *Heino* (14. XII 1928 Lutike k., Otepää v.), õpetaja ja koolijuht. Lõpetas 1956 TPedI ajaloo eriala. Töötanud 1956–89 Otepää keskkooli dir-na, 1989–92 Valgamaa koolinõunikuna, a-st 1992 Otepää keskkoolis õpetajana ja koolimuuseumi juh-na. Olnud Ühisk. Pedagoogika Uurimise Inst-i liige. Avaldanud koduloolisi uurimusi ning turismirmt-id. ENSV tn. õpetaja (1964). J. Käisi preemia 1986. **T:** *Otepää–Kääriku* (1971, 1978), *Valga rajoon* (1976, 1983, koos K. Veriga), *Matk Otepääl ja selle lähistel* (1990).

Mägi, *Jaan* (26. VII 1883 Väluste k., Tarvastu v. – 25. VIII 1939 Elva), põllumajandusteadlane, *dr. agr.* (1925). Õppis 1904–07 Riia Polütehnilises Inst-s, lõpetas 1912 agronoomina Novoaleksandria (praegu Puławy, Poola) põllum- ja metsandusinst-i. Toimetas 1910–15 ajakirja „Põllutööleht", oli 1913–18 Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseltsi karjakasvatusinstruktor ning 1915–18 ühtlasi Tartu kaubanduskooli ja Tartu reaalkooli õpetaja, 1919–38 TÜ prof., 1920–21 ja 1925 ka põllum-teaduskonna dekaan. Oli esimene eestlasest põllumajandusprof., asutas TÜ-s 1920 loomakasvatuskabineti ja Raadil 1921 montehnika katsejaama ning oli nende juh. Täiendas end 1914 Peterburis prof. J. Liskuni juures ning 1926–27 Rockefelleri fondi stipendiaadina Saksamaal ja Šveitsis. Oli „Eesti entsüklopeedia" ja „Põllumajandusliku entsüklopeedia" loomakasvatuse osa toim., a-st 1931 väljaande „Nutrition Abstracts & Reviews" Eesti korrespondent ja a-st 1932 „La technique agricole internationale" (Rooma) toimetuse liige. Valiti 1919 Rahvaerakonna liikmena Eesti Asutavasse Kogusse, oli 1918–31 Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi, 1923–38 Eesti Agronoomide Seltsi ja 1935–39 Rkl. Katseasjanduse Komitee esimees ning Eesti Anglerite Kasvatajate Seltsi asutaja ja 1919–25 teaduslik juht. Algatas veiste tõurmt-u pidamise, uuris kohalike söötade toiteväärtust, lõi söötmiskatsete metoodika. Avaldanud rohkesti loomakasvatusalaseid art-eid. Loonud eestikeelseid loomakasvatusalaseid oskussõnu. **T:** *Eesti põllumehe veiste tõuraamat I, 1914–17* (1918), *Koduloomade anatoomia ja füsioloogia* (1920, [2]1926), *Põllumehe käsiraamat IV* (1934, autoreid).
B: K. Rannik. *Eesti esimese loomakasvatusprofessori Jaan Mägi elust ja tööst*. Trt., 1993.

Mägi, *Konrad* Vilhelm (1. XI 1878 Hellenurme v. – 15. VIII 1925 Tartu), maalikunstnik. Töötas õpipoisina 1897–1902 Bandelieri mööblitöökojas. Sai kunstialghariduse 1899–1902 Tartu Saksa Käsitööliste Seltsi joonistuskursustel (R. von zur Mühleni juhendamisel). Harrastas samal ajal innukalt näitekunsti, viiulimängu ja mitut spordiala. Jätkas kunstiõpinguid 1903–05 Peterburis A. Stieglitzi kunstikoolis vabakuulajana. Läks 1906 Soome. Lõi Ahvenamaal oma esimesed teada olevad maastikumaalid. Hankis Helsingis ülalpidamist Soome Kirjanduse Seltsis J. Hurda rahvaluulekogude ümberkirjutamisega ja puutus kokku „Noor-Eesti" kirjanikega. 1907 läks Pariisi, kus elas kunstnike ja kirjanike koloonias „La Ruche" ning käis F. Colarossi vabaakadeemias ja *Académie de la Grande Chaumière*'is. Elas 1908–10 Norras ja 1910–12 taas Pariisis, kus täiendas end *Académie Russe*'is. Naasis 1912 kodumaale. Tegutses Tartus pms. joonistusõpetajana ja rmt-uillustraatorina, suviti maalis Saaremaal, Võrumaal ja Viljandimaal. Osales 1918 kunstiühingu „Pallas" ja 1919 samanim. kooli asutamises, oli kooli esimene juh. Käis 1921 Berliinis, Münchenis ja Roomas, 1922 Capril, Venezias ja Oberstdorfis. – M. on silmapaistvaimaid eesti maastikumaalijaid ja koloriste. Tema loomelaadi on mõjutanud impressionism („Lilleline väli majakesega", 1908–09), juugendlik stilisatsioon („Norra maastik männiga", 1910) ja neoimpressionism („Normandia rand", 1911–12). Varastes kodumaa piltides valdab puäntillistlik, rõõmus ja elav käsitlusviis („Saaremaa motiiv", 1913; „Merikapsad", 1914), nende värvirikkus ja koloriiditaju tähistavad eesti maastikumaali uut arengujärku. Portreed on kergelt stiliseeritud, kujutavad pms. graatsilises poosis olevaid, selgepiiriliselt modelleeritud kauneid daame (C. Holst, u. 1916; E. Gailit, u. 1916–17), hilistes portreedes väljendub tõsinenud meeleolu („Madonna", u. 1923–24). Lõuna-Eesti, eriti Kasaritsa ümbruse maastikku kujutavates maalides („Valgjärv", „Kasaritsa maastik", 1916–17) asendub pinnalisus ruumilise sügavusega. A-st 1918 võib märgata ekspressionismi mõju, teoste ülesehitus on muutunud rahutuks („Otepää maastik", „Pühajärv", 1918–20), valitsema hakkavad mustjassinakad toonid. Itaalia linnavaateile on omased selge rütmiline ülesehitus ja harmoonia („Varemed Capril", 1922–23), merepiltidele puhtad kirkad toonid („Veneetsia", 1922–23). Viimaseid, Saadjärvel maalitud maastikke ilmestavad õhurikkus ja toonide puhtus („Saadjärv", „Äksi kirik", 1923–24). Viljeles ka raamatuill-i (O. Wilde'i „Õnnelik kuningapoeg", 1913; F. Tuglase „Teekond Hispaania", 1918). A-st 1979 antakse Konrad Mäe medalit.
B: R. Paris. *Konrad Mägi*. Trt., 1932; E. Pihlak. *Konrad Mägi*. Tln., 1979.

Mägi, *Laine* (3. II 1959 Kehra), näitleja ja tantsupedagoog. Lõpetas 1982 näitlejaerialal TRK. Olnud 1976–81 kaburee „Tallinn" tantsija, 1982–99 „End-

la" ja a-st 1999 Eesti Draamateatri näitleja ning a-st 1993 ühtlasi EMA Kõrgema Lavakunstikooli tantsu- ja lavalise liikumise õppejõud (a-st 1996 dots.). Teinud liikumisseadeid „Endla" jt. teatrite lavastustele. Asutas 1989 Pärnus tantsutrupi „Lancy" ja 1996 eratantsukooli. Mänginud filmis („Tants aurukatla ümber", „Rahu tänav"). **O:** Susan (Poliakoffi *Superdiskor*), Máire (Frieli *Tõlkijad*), Thérèse (Anouilh' *Metskass*), Hilda (Lutsu ja Pedajase *Soo*), Laini (Valtoni *Vägede valitsejad*), Chris (Frieli *Lõikuspeo tantsud*, ka liikumine), Magnolia (Kerni *Teatrilaev*, ka liikumine), Elena (Dumas' ja Sartre'i *Edmund Kean*), Vana Naine (Ionesco *Toolid*), Sohvi (Kõivu *Kui me Moondsundi Vasseliga kreeka pähkleid kauplesime, ...*). ▲

Mägi, *Mart* (2. IV 1936 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1974), Rootsi Tehnikateaduste Akadeemia liige (1991), TTÜ audr. (1998). Lahkus 1944 koos vanematega Eestist. Lõpetas 1955 mehaanikainsenerina Göteborgis Chalmersi Tehnikaülikooli, oli a-st 1964 sealsamas õppejõud (a-st 1988 esimene sõidukitehnikaprof. ja -kateedri juh.). Olnud 1982–83 California ülikooli ja 1996 TTÜ külalisprof. Rootsi Autoinseneride Liidu esimees (1990–96). Uurimusi mehaaniliste jõuülekannete, võnkumisteooria, masinadünaamika ja biomehaanika alalt. Loonud diskreetse mehaanilise süsteemi analüüsi uue teooria. Teinud TTÜ teadlastega koostööd a-st 1972. Oli 1986–90 Eesti Üliõpilaste Seltsi vanematekogu aseesimees.

Mägi, *Matt* (27. IX 1935 Tartu), neuroloog ja neurofüsioloog, meditsiinidr. (1991). Lõpetas 1959 TRÜ. Töötanud 1959–66 Tartu Vab. Kliinilises Haiglas, olnud 1966–69 TRÜ aspirantuuris, töötanud 1969–70 TRÜ meditsiini keskkaboratooriumis, 1970–71 neuroloogia ja neurokirurgia kateedris, 1971–80 üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s (a-st 1980 dots.) ja a-st 1976 närvikliinikus (a-ni 1993 neuroloogia ja neurokirurgia kateeder). Uurimusi pms. kliinilise elektroentsefalograafia, epilepsia diagnoosimise ja sellepuhuse kirurgilise ravi, kestva teadvusetusseisundi ja ajusurma ning peaajuveresoonte haiguste patofüsioloogia, diagnostika ja ravi alalt. ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Kestvad teadvusetusseisundid (kliiniline, elektroentsefalograafiline ja biokeemiline uurimus)* (1969), *Патогенез и патофизиология черепно-мозговой травмы. Руководство по нейротравматологии* (autoreid, Moskva, 1978).

Mägi, *Märt* (22. I 1942 Koorküla, Helme v.), keemik, keemiadr. (1987, NSVL TA Keemilise Füüsika Inst.). Lõpetas 1965 TRÜ. Olnud a-st 1965 Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i teadur (1988–96 juhtivteadur). Uurinud tuuma magnetresonantsi meetoditega orgaaniliste ja anorgaaniliste ainete keemilist struktuuri. Avastanud ^{29}Si- ja ^{27}Al-tuuma magnetresonantsspektroskoopiat rakendades uusi võimalusi keerulise ehitusega tseoliitkatalüsaatorite struktuuri määramiseks. ENSV rkl. preemia 1972. NSVL TA ja Tšehhoslovakkia TA koostööpreemia 1989. **T:** *Investigation of the structure of zeolites by solid-state high-resolution ^{29}Si NMR spectroscopy* (autoreid). – Journal of the American Chemical Society, 1981, 103; *Solid-state high-resolution silicon-29 chemical shifts in silicates* (autoreid). – Journal of Physical Chemistry, 1984, 88; *High-resolution ^{27}Al NMR of aluminosilicate* (koos E. Lippmaa ja A. Samosoniga). – Journal of the American Chemical Society, 1986, 108.

Mägi, *Paul* (27. X 1917 Tallinn – 8. III 1973 Tallinn), lavastaja. Ester M. vend. Õppis 1936–49 TK-s laulmist. Oli 1941–44 „Endla" ja 1944–54 „Estonia" operetisolist, a-st 1949 ühtlasi „Estonia" lavastaja ning 1958–61 peanäitejuht. Saavutas silmapaistvaid tulemusi klassikaliste ooperite ja operettide lavastamisel. Lavastanud ka „Vanemuises" ning Vilniuse ja Kaunase ooperiteatris, õpetanud TRK ooperikl-s. ENSV tnl. kunstitegelane (1965). **L:** J. Straussi *Nahkhiir* (1953) ja *Viini veri* (1965 ja 1968), Mozarti *Figaro pulm* (1958), Verdi *Othello* (1963) ja *Trubaduur* (1967), Puccini *Tütarlaps kuldsest läänest* (1963), R. Straussi *Roosikavaler* (1970), Rossini *Türklane Itaalias* (1971).

Mägi, *Paul* (13. X 1953 Tallinn), dirigent. Lõpetas 1980 trompetierialal TRK (T. Tarumi kl.) ja 1984 dirigeerimise alal Moskva konservatooriumi (G. Roždestvenski kl.). Stažeeris 1984–88 NSVL Kultuurimin-i sümfooniaorkestri juures. Asutas 1974 ER-i kammerorkestri ning oli selle dirigent, 1978–84 ETV ja ER-i estraadiorkestri ja 1984–90 „Estonia" teatri dirigent, 1990–95 Läti Rahvusliku Sümfooniaorkestri kunstiline juht ja peadirigent. A-st 1995 olnud „Estonia" kunstiline juht ja peadirigent. Juhatanud ERSO-t, dirigeerinud välismaal ooperid ja sümfooniakontserte, osalenud rahvusv. festivalidel. Tuntud ka džässiviiuldajana (esinenud koos Londoni BBC orkestriga *Royal Festival Hall*'is ja Bostoni sümfooniaorkestriga). Noore muusiku preemia 1985, Läti Vabariigi muusika *grand prix* 1994, Eesti muusikateatri aastapreemia 1994, 1996 ja 1999, EV kultuuripreemia 2000. **Muusikajuht:** Denissovi *Pihtimus* (1994), Händeli *Alcina* (1985), E. Kapi *Kalevite kange poega* (1986), J. Straussi *Viini veri* (1994), Tambergi *Cyrano de Bergerac* (1995), Puccini *Boheem* (1996), Verdi *Nabucco* (1996), Dargomõžski *Näkineid* (1997), R. Straussi *Salome* (2000).

Mägi, *Tõnis* (18. XI 1948 Tallinn), levilaulja. Alustas 1967 ansamblis „Rütmikud". Esinenud pms. ansamblitega „Muusik-Seif", „Ultima Thule" ja „777". Elas 1990–93 Rootsis, oli laulusolist sealsetes ansamblites. A-st 1993 töötanud „Kuku" raadios muusikatoim-na (autorisaade „Liivakell"). Loonud laule, tuntuimad on „Pimedale muusikule", „Koit" ja „Palve" („Looja, hoia Maarjamaad"). Kirjutanud ka näidendimuusikat („Timm Thaler ehk müüdud naer") ning mänginud Eesti teatrites draamarolle („Kolm õde" Eesti Draamateatris (Sagadi mõisas), „Räägi minuga vihmakeeli" Von Krahli Teatris, „Mälestusi kahest esmaspäevast" ning „Sõda ja rahu" „Vanemuises"). Suure Vankri auhind 1999.

Mägi, *Vahur* (4. IX 1936 Tallinn), elektrotehnikateadlane ja tehnikaloolane. Lõpetas 1961 elektriinsenerina TPI ja 1976 Eesti NSV TA Ajaloo Inst-s aspirantuuri. Olnud 1961–65 tehase „Ilmarine" automaatikabüroo juh. ja samast aastast ühtlasi TTÜ õppejõud (1972–92 teabetalituse juh., a-st 1992 tehnikaloo õppetooli juh.). A-st 1994 Rahvusv. Tehnikaajaloo Komitee (ICONTEC) liige, 1995–96 ja 1997–98 Eesti Teadlaste Liidu kaasesimees. Uurimusi elektrotehnika ning teaduse, tehnika ja tehnikahariduse ajaloo alalt, teinud ER-is üle 500 sellealase saate. **T:** *Elektrotehnika* (1973, ³1989, koos R. Võrguga), *Ainus ehtne münt* (1984), *Tehnika ja kultuur* (1996).

Mägiste (a-ni 1922 Mälson), *Julius* (19. XII 1900 Kassema k., Kudina v. – 11. III 1978 Lund), keeleteadlane, J. V. Veski õepoeg, *dr. phil.* (1928). Lõpetas 1923 eesti keele ja läänemeresoome keelte alal TÜ. Töötas a-st 1925 TÜ õppejõuna (1929–44 läänemeresoome keelte prof.). Oli 1922–40 ajakirja „Eesti Keel" toimetuse liige ja 1932–35 peatoim. Läks 1944 Saksamaale ja sealt 1945 Rootsi, oli a-st 1947 Lundi ülikooli õppejõud (1950–67 soome-ugri keelte dots.). Uurinud eesti keele jt. läänemeresoome keelte ja volga keelte etümoloogiat, häälikulugu ja morfoloogiat, vanema eesti kirjakeele tekste ning eesti ja soome keele suhteid. Peateos on „Estnisches etymologisches Wörterbuch" (masinakirjas 4106 lk., rotaprintpaljundus 12 kd., Helsingi, 1982–83). Tõlkinud eesti keelde Henriku Liivimaa kroonika (1962).

Mart Mägi

Matt Mägi

Paul Mägi (s. 1953)

Tõnis Mägi

Julius Mägiste

T: *Rosona (Eesti Ingeri) murde pääjooned* (1925), *ei-, ei-deminutiivid läänemeresoome keelis* (1928, doktoriväitekiri), *Soome-eesti sõnaraamat* (1931), *Vermlannin sammuvaa savoa* (Helsingi, 1961), *Värmlandi soome kohanimed* I—III (Helsingi, 1966—70), *Vanhan kirjaviron kysymyksia* (Helsingi, 1970), *Setukaisteksteja* (Helsingi, 1977), mälestuste rmt. *Noorusaja tallermaa ja külarahvas* (Helsingi, 1994). **B:** *Vironseppo. Juhlakirja J. Mägisten 60-vuotispäiväksi.* Helsinki, 1961.

Mähar, *Taso* (19. VII 1962 Kohtla-Järve), sisearhitekt ja mööblikunstnik. Lõpetas 1990 TKÜ. Töötanud 1983—85 Tartu Mööblikombinaadis, 1990—93 „EKE Projektis" ning a-st 1993 büroos „Urbel ja Peil". Teinud restorani „Eeslitall" baari (1991), Tallinna Sadama A-terminali (1994) ja sadamavalitsuse hoone (1995), Sumbergi villa (1994), Rotermanni soolalao (1995), Tallinna Kirjanike Maja saali (1997) ja restorani „Exit" (1998) sisekujunduse. Kujundanud näitusi ja kavandanud minimalistlikku unikaalmööblit.

Mälk, *August* (4. X 1900 Koovi k., Lümanda v. — 19. XII 1987 Stockholm), kirjanik. Õppis Lümanda ministeeriumi- ja Kuressaare linnakoolis, omandas 1918 ja 1919—21 Kuressaares ning 1923—25 Tartus suvekursustel õpetajakutse. Töötas 1916—20 Koovi algkooli juh. ja õpetajana, 1922—23 Torgu algkooli õpetajana ning 1923—25 Mõntu ja 1925—35 Lümanda algkooli juh-na, a-st 1938 elas Tallinna läh. presidendi kirjandusauhinnana saadud Lagle talus. Oli 1937 Rahvuskogu ja VI Riigikogu liige. Läks 1944 Rootsi, töötas 1948—72 Stockholmi Kuningliku Draamateatri rmtk-hoidjana, oli 1945—82 Välismaise Eesti Kirjanike Liidu esimees. Esimesed ilukirjanduslikud palad ilmusid 1919 perioodikas, esimesed rmt-d 1920. a-te II poolel (rom-d „Kesaliblik", 1926, „Õnnepagulane", 1928, „Läbi öö", 1929, novellikogu „Anne-Marie", 1927, jutustus „Surnud elu", 1929). 1930. a-il leidis oma ainealana Saaremaa rannarahva elu, väärtustas randlaste põliseid eluhoiakuid (rom-d „Kivine pesa", 1932, „Üks neistsinatseist", 1933, novellikogud „Rannajutud", 1936, [2]1991, „Mere tuultes", 1938). Suure populaarsuse saavutasid rannarom-d „Õitsev meri" (1935, [4]1983), „Taeva palge all" (1937, [4]1988) ja „Hea sadam" (1942, [3]1971). Noorsoormt-le „Jutte linnudest" (1934, [3]1982) andsid ainet Vaika saartel tehtud vaatlused. Ajaloromaanidest paistab silma Põhjasõja-aineline „Surnud majad" (1934, [3]1997), eesti viikingeid käsitleb „Läänemere isandad" (1936). Rom. „Kivid tules" (1939) kujutab põlevkivikaevanduse elu. Näidendid on pms. rahvatükid (menukaimad „Vaese mehe ututall", 1932, „Neitsid lampideta", 1935, „Mees merelt", 1935). Rom-d „Öised linnud" (1945) ja „Kodumaata" (1947, mõlemad Vadstena) kujutavad kodumaalt põgenemist ja pagulaselu algaastaid, rom-s „Tee kaevule" (2 kd., Lund, 1952—53) ja jutustustekogus „Jumala tuultes" (Vadstena, 1949) süveneb psühholoogiline kujutusviis ja väljenduvad eetilised otsingud. Rom-d „Päike küla kohal" (Lund, 1957, Tallinn [2]1996) ja „Toomas Tamm" (Lund, 1959) käsitlevad inimese heitlust saatusega külaelustiku taustal, rom. „Kevadine maa" (Lund, 1963, Tallinn, [2]1965) kujutab saatusliku armastuse lugu rootslaste keskkonnas. Avaldanud ka novellikogud „Tuli sinu käes" (Lund, 1955), „Jumalaga, meri" (Lund, 1967) ja „Projekt Victoria" (Lund, 1978, Tallinn [2]1998). Kirjutanud ka mälestusi („Hommikust keskpäevani", Lund, 1972; „Peale päevapööret", Lund, 1976). **T:** novellikogu *Tere, meri!* (1991). **B:** R. Kolk. *August Mälk.* Lund, 1964; *August Mälk: personaalbibliograafia.* [Koost. A. Valmas.] Tln., 1991; H. Vinkel. *August Mälk.* Tln., 1993, 2., parandatud ja täiendatud tr. Tln., 1997.

Mälk, *Kadri* (27. I 1958 Tallinn), metallikunstnik. Lõpetas 1986 ERKI. Töötanud a-st 1989 EKA-s õppejõuna (a-st 1995 metallehistöö osk-a juh., a-st 1996 prof.). Loonud ehteid ja objekte. Vormirikkad, materjalikooslusclt (kuld, hõbe, eebenipuu, korallid, email, vääriskivid, maakivid, vaha, mutinahk) tavapäratud teosed viitavad müitoloogilisele alltekstile ja maagilisele tähendusrikkusele. Uurinud kivilihvimise võimalusi (kaelaehted „Hundinud", 1987; „Tumm sibul", 1993; objektid „Ajutised maailmad" I—XXVII, 1992—94; „Ignorantia", 1995; „Kuningkobra", 1997; sari „Résistance" I—VI, 1997). EV kultuuripreemia 1998, Baltimaade tarbekunstitriennaali peapreemia 1988, K. Raua preemia 1994.

Mälk, *Raul* (14. V 1952 Pärnu), diplomaat. Lõpetas 1975 TRÜ majandusteaduskonna. Töötas 1975—77 ENSV TA Majanduse Inst-s, oli 1977—90 ER-is vanem- ja peatoim., 1990—92 EV Ülemnõukogu pressiesindaja. Olnud a-st 1992 EV Välismin-i teenistuses: 1994—96 asekantsler, 1996—98 ja a-st 1999 suursaadik Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa Ühendkuningriigis, 1998—99 välisminister. A-st 1996 Eesti-Vene piirilabiräakimiste delegatsiooni juht.

Mälk, *Vaina* (10. XII 1922 Kehtna), rahvaluuleteadlane, filoloogiaknd. (1963). Lõpetas 1950 TRÜ. Töötas 1950—52 Tallinna Õpetajate Inst-s õppejõuna ja 1952—93 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s teadurina. Uurimisala: eesti rahvaluule historiograafia, rahvusv. töölis- ja rev-ilaulud ning läänemeresoome vanasõnad. Teaduslike tekstiväljaannete „Vadja vanasõnad" (1976), „Liivi vanasõnad" (2 kd., 1981) ja „Vepsa vanasõnad" (2 kd., 1992) peamisi koostajaid ja toim-id. Osalenud ka väljaannete „Eesti muinasjutud" (1967) ja „Proverbia aseptentrionalia: 900 Balto-Finnic Proverb Types" (1985) koostamises. **T:** *Eesti Kirjameeste Seltsi osa eesti folkloristika arengus* (1963).

Mäll, *Johannes* (23. X 1911 Jamburgi mk. — 5. IV 1981 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse mag. (1939), õigusteaduse knd. (1946). Lõpetas 1937 TÜ. Oli 1937—39 TÜ assistent (finantsõiguse alal), 1940 TÜ stipendiaat Budapesti ülikoolis, 1940—41 TRÜ õppejõud, Saksa okupatsiooni ajal juulist dets-ni 1941 Tartu koonduslaagri vang, 1945 TRÜ haldusõiguse ning 1950—73 riigi- ja haldusõiguse kateedri juh., a-st 1973 samas dots., õpetas finants- ja haldusõigust ning tööõigust. ENSV tnl. jurist (1970). **T:** *Kehtiv riigi eelarvetlusõigus* (mag-itöö, 1939), *Nõukogude rahandussüsteemi kujundamine Eesti ENSV-s 1940.—41. a.* (1952), *Tööliste ja teenistujate töölevõtmine, üleviimine ja vallandamine* (1964), *Töötülide läbivaatamise kord* (1965), *Pensioniline kindlustamine NSV Liidus* (1967), *ENSV töökoodeksi kommenteeritud väljaanne* (1978, koostajaid ja autoreid).

Mäll, *Linnart* (7. VI 1938 Tallinn), orientalist ja poliitik, ajalooknd. (1985). Lõpetas 1962 ajaloolasena TRÜ. Oli 1962—63 Vana-Kuustes õpetaja, 1964—65 NSVL TA Orientalistikainst-s stažöör ning 1966—69 TRÜ aspirant. Asus 1969 tööle TRÜ õppejõuna, tagandati 1973 pol. põhjustel sellelt ametikohalt ning oli a-ni 1983 TRÜ orientalistikakabinetis insener, 1983—91 TÜ ajaloo- ja semiootikalabori, 1991—94 orientalistikakabineti ja a-st 1994 orientalistikakeskuse juh. A-st 1988 Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi president, 1990—91 Esindamata Rahvaste Org-i (ERO) ettevalmistava komitee ja 1991—93 ERO esimees, a-st 1993 ERO peasekretäri asetäitja; 1990—92 Eesti Komitee ja 1991—92 Põhiseaduse Assamblee liige. Avaldanud uurimusi ja art-eid ning tõlkinud algtekste ja käsitlusi hiina, sanskriti, paali, hindi, vene ja inglise keelest („Dhammapada", 1977; Lao-zi „Daodejing — Kulgemise väe raamat", 1979;

Aleksander Mälton

Heljo Mänd

„Bhagavadgita", 1980; Šäntideva „Bodhitšarjävatära", 1982; „Šukasaptati – Papagoi seitsekümmend juttu", 1983; Konfutsiuse „Vesteid ja vestlusi", 1988, J. Smuuli preemia 1989). **T:** *Nulli ja lõpmatuse kohal* (1998). ▲

Mälton, *Aleksander* (17. IX 1901 Viljandi – 10. VII 1974 Tartu), näitleja. Osales kooliõpilasena Vabadussõjas. Töötas 1920–37 „Ugalas", 1937–39 „Endlas", 1939–74 (vaheajaga) „Vanemuises" ja 1942–44 „Estonias". ENSV rahvakunstnik (1970). NSVL-i rkl. preemia 1952. **O:** Vestmann (Vilde *Pisuhänd*), Jürka (Tammsaare *Põrgupõhja uus Vanapagan*), Falstaff (Shakespeare'i *Windsori lõbusad naised*), Orgon (Molière'i *Tartuffe*), Lenin (Višnevski *Unustamatu 1919*), Pietola (Pakkala *Parvepoisid*).

Mänd, *Evald* (*Eevald*), *Kalmus, *A.*

Mänd, *Heljo* (11. II 1926 Narva), kirjanik. Lõpetas 1946 Tallinna Arve- ja Plaanindustehnikumi ning õppis 1946–47 Eesti Rkl. Teatriinst-s. Töötas 1956–65 lasteajakirjade toimetustes, a-st 1965 on vabakutseline kirjanik. Saavutanud tunnustuse kujundliku ja fantaasiarikka lasteluule (rohkesti viisistatud) ja -proosaga (pms. koolieelikutele ja nooremale koolieale). Kirjutanud psühholoogilist proosat keskmisele ja vanemale koolieale, näidendeid ning telelavastuste stsenaariume (saatesari „Mõmmi ja aabits", 1973 ja 1999). Täiskasvanutele avaldanud luulet, novelle, romaane ja mälestustermt-id. Saanud lastekirjanduse auhindu. J. Smuuli preemia 1984 (autobiograafilise rmt-u „Väikesed võililled" eest). Eestindanud vene keelest lasteluulet. **T:** lasteluulekogud *Oakene* (1957), *Pillerpall* (1973), *Luuleveski* (1981) ja *Rohupäike* (1986), jutustused *Koer taskus* (1967, 1988, I auhind lastekirjanduse võistlusel) ja *Toomas Linnupoeg* (1968), *Miks sa vaikid?* (1969), õpik *Karu-aabits* (1971), rom-d *Umbjärv* (1985) ja *Paberipulm* (1998), novellikogu *Lapseröövija* (1986), novelletid ja näidend *Üksteisest läbi ja mööda* (1988), luulekogu *Homme on kaugel* (1989), memuaarirmt-d *Surnute mäss* (1991) ja *Roheline hääl* (1994, eelmise järg).

Mänd, *Lilian* (12. II 1931 Tallinn), psühholoog. Elab a-st 1944 Rootsis. Õppis a-st 1953 (vaheaegadega) Stockholmi ülikoolis, lõpetas selle psühholoogiaerialal 1974, hiljem täiendanud end kunstiteraapia ja C. G. Jungi analüütilise teraapia alal, a-st 1981 on litsentseeritud tööpsühholoog. Töötanud töö- ja org-i-psühholoogia ning personaliotsingu alal, sh. 1980–96 Rootsi tööturuinst-s psühholoogi ja kunstiterapeudina, hiljem on tal olnud erapraksis. Tegutsenud a-st 1991 Eesti Psühholoogide Liidus, pidanud TPÜ-s loenguid. Esinenud 1982–97 Stockholmis ja Tallinnas kunstinäitustega (akvarell, tekstiilikompositsioon).

Mänd (enne eestistamist V e l d e m a n, pseud. M n d), *Oskar* (5. III 1901 Tiskre k., Harku v. – 23. V 1968 Göteborg), ajakirjanik. Osales õppursõdurina Vabadussõjas soomusrongil nr. 3. Õppis 1921–28 TÜ õigusteaduskonnas. Töötas a-st 1921 „Postimehe" toimetuses (1929–35 vastutav toim. t. oli 1935–40 „Päevalehe" tegevtoim. ja juhtkirjanik. Tegutses 1941–44 Kalurite Keskuse juh-na ning kuulus 1944 EV Rahvuskomiteesse, mille eest Saksa julgeolekupolitsei ta vangistas. Läks 1944 Rootsi, kus oli 1944–53 ajalehe „Teataja" toim., tegi kaastööd ka teistele väliseesti väljaannetele. Vabadusristi II liigi 3. järk.

Mänd, *Raivo* (2. XII 1954 Kuressaare kn.), zooloog ja loomaökoloog, bioloogiaknd. (1986). Lõpetas 1978 bioloogina TRÜ. Töötanud 1977–92 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1987–91 laborijuh., 1991–92 juhtivteadur), 1992–97 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s (a-st 1992 prof.) ning ühtlasi 1992–98 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s osakonnajuh-na, 1997–98 TÜ külalisprof-na, a-st 1998 korralise prof-na. Uurimusi looma- (sh. käitumis-) ja evolutsioonilise ökoloogia alalt. 1991–94 Eesti Looduseuurijate Seltsi asepresident, 1991–94 Eesti Ornitoloogiaühingu esimees ja 1997–98 juhatuse liige, a-st 1995 Uppsala ülikooli zooloogiainst-i välisnõunik; Eesti Malakoloogiaühingu asutajaid (1996) ja juhatuse liige, ornitoloogiaajakirja „Hirundo" asutajaid (1987), a-st 1995 ajakirja „Eesti Loodus" toimetuskolleegiumi liige. Vab. noorte teaduspreemia 1987. **T:** *Tiirud* (1982), *Oomorphology: a new method.* – The Auk, 1986, 103; *Elukunstnikud. Teejuht käitumise ökoloogiasse* (1998).

Mändar, *Reet* (10. VI 1964 Tartu), mikrobioloog, meditsiinidr. (1996). Lõpetas 1988 TRÜ. Töötanud pms. TÜ mikrobioloogiainst-s. Täiendanud end Lundi ja Indiana ülikoolis. Uurinud tupe mikrofloorat raseduse korral ja selle ülekandumist vastsündinuile. EV teaduspreemia 1994. **T:** *Development of individual lactic acid microflora in the human microbial ecosystem* (koos M. Mikelsaarega). – Lactic Acid Bacteria (1993); *Kliinilise mikrobioloogia käsiraamat* (1998, koos M. Mikelsaarega).

Mändmets, *Jakob* (29. VII 1871 Paiküla, Kärla v. – 25. XII 1930 Tallinn), kirjanik, Endel Lippmaa vanaisa. Õppis 1885–88 Kaarma seminaris. Töötas Saare-, Lääne- ja Harjumaal kooliõpetajana, 1903–05 ajalehe „Uus Aeg", 1906–10 „Päevalehe", 1910–16 „Tallinna Teataja" ja seejärel surmani uuesti „Päevalehe" toimetuses. Avaldas a-st 1897 real., valdavalt maaeluainelisi jutte ja jutustusi, ka näidendeid, publitsistikat ja arvustusi. **T:** jutustused ja jutukogud *Lepituse ingel* (1899), *Oma õuest* (1900), *Koduküla vainult* (1900), *Õitseliste jutud* (1901), *Tont* (1902), *Pilpad* (1902), *Talgud* (1903), *Viirastused* (1911), *Isa talus* (1913), *Meri* (1914), *Küla* (1915), *Hingekarjane Römer ja teised jutustused* (1917), *Maa jõud* (1918), *Hiilid karil* (1921), *Saatuse tujud* (1922) ja *Läbi rädi* (1927), valikkogud *Kodumaa jutud* (1919), *Kogutud teosed* (3 kd., 1928–30), *Teosed* (2 kd., 1956) ja *Kui valgus tuli* (1987).
B: O. Kruus. *Jakob Mändmets.* Tln., 1961.

Männi, *Merike* (11. II 1936 Tallinn), tekstiilikunstnik, Olav M. abikaasa. Lõpetas 1961 ERKI, olnud 1978–98 EKA tekstiiliõppejõud (a-st 1993 dots.). Loonud põimetehnikas, enamasti loodusainelisi seinavaipu, mille maalilist üldmõju rikastab elav faktuurikäsitlus („Prelüüd", 1971; „Märts", 1976; „Avarused", 1982; „Kodumaastik" I–II, 1988; „Päikeseriigis" I–II, 1993). Valmistanud Glehni lossi vaibad (1980) ja Tallinna linnavalitsuse istungitesaali vapivaiba (1996). M. on Eesti esimeste ruumiliste tekstiilide loojaid („Hellas" I–IV, 1979). Kavandanud trükitud ja maalitud kangaid.

Männi, *Olav* (19. XI 1925 Tallinn – 3. XI 1980 Tallinn), kujur, kunstiteaduse knd. (1954), Merike M. abikaasa. Lõpetas 1950 Tartu Rkl. Kunstiinst-i (A. Starkopfi ja J. Hirve juhatusel) ja 1954 Leningradis Repini-nim. kunstiinst-i, töötas 1954–80 ERKI õppejõuna (a-st 1977 skulptuurikateedri juh., a-st 1968 prof-i kt.). Viljelnud monumentaal-,

Raivo Mänd

Jakob Mändmets

Merike Männi

Olav Männi

Eduard Männik

dekoratiiv- ja portreeskulptuuri. Varasem looming sisaldab sotsial. realismist lähtuvaid kahefiguurilisi kompositsioone, hiljem huvitus moodsast skulptuurist, ms. valmistanud Eesti esimese mobiili („Karussell", 1967, metall, valgusprojektsioon). ENSV tnl. kunstitegelane (1978). **T:** *Heinaritsikas* (1963, messing, raud), *Kiigel* (1965, kips), *Kompositsioon* (1969, dolomiit), *Tilk* (1973, tina, baberiit), V. Panso portree (1971).

Männik, *Eduard* (12. I 1906 Tartu — 30. I 1966 Tallinn), kirjanik. Õppis 1917—23 Tartu kommertsgümnaasiumis. Avaldas a-st 1921 ajakirjanduses sõnumeid, följetone, arvustusi ja lühiproosat (pseud-d Ormus, Eduard Kerna, Erik Kivistik). Oli 1940—41 NKVD operatiivvolinik ja uurija, 1941—42 haavatuna Leningradis, a-st 1942 sõja lõpuni eesti laskurkorpuses, a-st 1945 kutseline kirjanik. ENSV tnl. kirjanik (1965). ENSV rkl. preemia 1948. **T:** rom. *Hall maja* (1930), lastermt-d *Jänesepoeg To-Too* (1935) ja *Rajamaa talu* (1935), lühiproosakogud *Südamete proov* (1946), *Viisteist sammu* (1947), *Võitlus kestab* (1950), *Traataed* (1954), *Inimesed vaekausil* (1959) ja *Härraspäev* (1966), följetonikogud *Tühja tünni hääl* (1965) ja *Piibujutud* (1964).

Männik, *Hans* (10. X 1893 Preedi mõis, Koeru khk. — surmaaeg ja -koht teadmata), kirjastaja, Maire M-u isa. Lõpetas 1924 zooloogina TÜ, töötas 1919—24 Tartus õpetajana. Oli kirjastuse „Loodus" asutajaid, arendas selle tegeliku juhina „Looduse" Eesti suurimaks kirjastuseks, mis andis välja ka 8-köitelise „Eesti Entsüklopeedia". Asutas rahvusv. kirjastuse „Boreas", millel oli osk. Londonis ja Leipzigis. Oli 1926—38 Eesti Kirjastajate ja Rmt-ukaupmeeste Ühingu esimees. Avaldanud koos kaasautoritega looduseõpikuid, asutanud mitu kirjandusväljaannet. Nõuk. okupatsioonivõimud vangistasid ta 1940, alates 1941 a-st pole tema kohta teateid.

Männik, *Harald* (10. VIII 1926 Tiduvere k., Vigala v.), põllumajandustegelane, põllumajandusknd. (1971). Lõpetas 1950 TRÜ ja 1961 NLKP KK Kõrgema Parteikooli. Olnud 1950—52 Vorbuse katsemajandi juh., 1952—53 Tartu Obl. Põllum-e Valitsuse loomakasvatusosk. juh., 1953—54 ENSV Põllum-e ja Varumise Min-i Ida-Eesti Põllum-e Territoriaalse Peavalitsuse Loomakasvatuse Valitsuse juh., 1955—58 Kadrina masina-traktorijaama dir., 1958—59 Tapa remonditehnikajaama dir., 1961—62 EKP Tapa Raj-komitee I sekretär, 1962—63 ENSV põllum-ministri asetäitja, 1963—65 I asetäitja, 1965—70 ja 1975—81 põllum-minister, 1970—75 Viljandi näidissovhoosi dir., 1981—85 ENSV aiandusminister, 1985—87 ENSV Rkl. Agrotööstuskomitee esimehe asetäitja ja ühtlasi ENSV Vab. Kaubanduskomisjoni esimees. 1959—71 ja 1975—90 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1961—71 ja 1976—90 EKP KK liige. M-u ministriks oleku ajal suurenesid põllusaagid, kasvasid loomade arv ja tootlikkus, suurenes oluliselt Eesti põllum-e kogutoodang ning paranes põllum-töötajate heaolu. 1976—82 ENSV Ratsaspordiföderatsiooni esimees, 1982—87 ENSV Aianduse ja Mesinduse Seltsi presiidiumi esimees. Elab a-st 1986 Vigala v-s Tiduvere k-s Veski talu. ENSV tnl. agronoom (1969). NSVL-i rkl. preemia 1971, ENSV rkl. preemia 1975.

Männik, *Jaan Sven* (15. IV 1945 Ljungby, Rootsi), majandustegelane. Lõpetas 1972 Lundi tehnikaülikooli. Töötas 1978—86 *Alfa-Laval*'is projektijuhina, olnud 1986—89 Rootsi sõjaväes konsultant, 1989—92 ja 1995—96 *Telia AB* nõunik, 1993—95 Tallinna Telefonivõrgu dir., a-st 1997 as-i Eesti Telefon juhatuse esimees.

Männik, *Maire-Helve* (1. IV 1922 Tartu), kujur, Hans M-u tütar. Õppis 1942—44 Tartu Rkl. Kunstiinst-is A. Starkopfi juures. Lahkus 1944 Saksamaale, sealt 1945 põgenikuna Rootsi. Jätkas õpinguid 1947—52 Stockholmi Kõrgemas Rakenduskunstikoolis õhtukursustel, lõpetas 1953 Stockholmi ülikooli. Elab samast a-st Pariisis, täiendanud end 1953—56 *Académie de la Grand Chaumière*'is O. Zadkine'i skulptuuriateljees ja 1954 *École des Beaux-Arts*'is. Algul viljeles pms. real. portreed ja naisekujusid, Pariisis hakkas looma stiliseeritud figuure („L'Orchidée", 1954) ja abstraktseid ruumilisi kompositsioone (lennundusmonument „Rändlinnud", 1978, kavand; „Inimtsirkus", 1985, kips). Jätkanud portreeloominguga (Heiti Talvik, 1979, Eugène Ionesco, 1986, mõlemad kips), teinud pronksbüste (marssal Leclerc, 1988, Pariisi eeslinn). Kavandanud M. Underi, A. H. Tammsaare ja J. Kuke mälestusmedali (1990) ning Prantsuse Rahapajale kultuurialaseid medaleid (ms. „Tartu Ülikool 1632—1982"). **B:** *Maire Männik*. Paris, 1979.

Männik, *Mart* (21. I 1932 Tallinn), reumatoloog ja immunoloog, meditsiinidr. (1959, Cleveland, Ohio). Töötanud 1965—67 New Yorgis Rockefelleri ülikoolis, seejärel Seattle'is Washingtoni ülikoolis (a-st 1973 prof.). Uurinud reumaatilisi haigusi, eriti nende immunoloogilisi põhjusi. **T:** *Pathophysiology of circulating immune complexes*. — Arthritis Rheum., 1982, 25.

Männik, *Peep* (24. IX 1954 Rakvere), geoloog (paleontoloog ja stratigraaf), geoloogiadr. (1992). Lõpetas 1978 TRÜ, täiendanud end 1994—96 Lundi ülikoolis. Töötab samast aastast TTÜ Geoloogia Inst-s teadurina (a-st 1992 vanemteadur). Uurimisvaldkonnad: ordoviitsiumi ja siluri konodontide taksonoomia, paleoökoloogia ja areng ning ordoviitsiumi ja siluri detailstratigraafia ja paleogeograafia. **T:** *Evolution and taxonomy of the Silurian conodont* Pterospathodus. — Palaentology, 1998, 41, 5.

Männiksoo, *Leho* (12. VI 1933 Tallinn), raadioajakirjanik. Lõpetas 1972 ajakirjanikuna TRÜ. Töötas 1967—96 ER-is (a-st 1987 vanemtoim.). Teinud laste-, eelkõige poistesaateid, on ER-i „Poisteklubi" algatajaid, korraldanud laagreid, kokkutulekuid ja sõjalis-sportlikke mänge. Koostanud aimesaateid „Tarkuseturbiin" ja „Ajakabinet", kirjutanud üle 15 kuuldemängu ja „Mikriveski" järjejutte. Juhendanud ER-i noorte reporterite klubi ja ER-i noorte liiklusinspektorite keskstaapi ning juhtinud liiklusteemalist saatesarja. Rajas enne XXII olümpiamängude Tallinna regatti ER Seilajate Seltsi ning toimetas saatesarju „Tormitraavel" ja „Messijutud". Algatas 1987 arvutiteadmiste levitamiseks saatesarja „Raaliklubi". ENSV tnl. ajakirjanik (1987). ENSV Ajakirjanike Liidu aastapreemia 1985. **T:** *Eetris on Eesti Raadio poisteklubi* (1978), *„Mikriveski" lood* (1983, koos R. Madega), *Aus mäng: Skaudiraamat* (1993).

Männil, *Harry* (17. V 1920 Tallinn), majandustegelane, Ralf M-i vend. Õppis 1940—43 Tartu ülikoolis majandusteadust ja 1943 Helsingis ärijuhtimist. Lahkus 1943 Eestist, a-st 1946 elab Venezuelas. A-st 1954 töötanud kompaniis *Aco Group*, olnud 1954—68 selle Lääne-Venezuela piirkonna asepresident, 1968—70 Caracases kompanii peakorteris ärijuht, 1970—94 juhatuse esimees, a-st 1994 *Aco Group*'iga seotud ettevõtte *Grupo Oriand* juhatuse esimees; kuulunud mitme Venezuela ettevõtte juhatusse. Osalenud tegusalt ühisk-aelus, on Lääne-Venezuela Veespordiföderatsiooni asutaja ja esimene president, Caracase kunstikeskuse *Ateneo de Caracas* dir., Maracaibo kunstikeskuse asutajaid ja dir., New Yorgi Moodsa Kunsti Muuseumi rahvusv. nõukogu liige. Malta rüütel 1968.

Männil, *Ralf* (24. X 1924 Tallinn — 27. IX 1990 Tallinn), geoloog (paleontoloog ja stratigraaf), Harry M-i vend, geoloogia-mineraloogiadr. (1966, Moskva). Õppis 1946—50 TRÜ-s ja asumisele saadetuna

a-st 1954 Irkutski ülikoolis, lõpetas viimase 1955. Töötas 1950—56 Irkutski ja Uurali geoloogiaekspeditsioonides, a-st 1956 oli ENSV TA Geoloogia Inst-i teadur (1966—76 stratigraafia ja paleontoloogia ning mikropaleontoloogia sektori juh.). Uurimusi pms. ordoviitsiumi stratigraafia ja paleontoloogia alalt, käsitlenud Balti paleobasseini arengulugu ning põlevkivikuhjumise stratigraafilist tausta. Oli Eesti basseinigeoloogiliste regionaaluuringute ja kõrgtäpsusega mikrobiostratigraafilise meetodi pioneere, korraldas Eesti TA Geoloogia Inst-i Särghaua välibaasi (Vändra v-s) rajamise. **T:** *История развития Балтийского бассейна в ордовике* (1966), *The Ordovician of Estonia.* — Field meeting, Estonia 1990: an excursion guidebook, 1990.
B: D. Kaljo jt. *Ralf Männil 24. X 1924 — 27. IX 1990.* — Eesti TA toimetised. Geoloogia, 1991, 40, 1. ▲

Männiste, *Jüri* (23. II 1938 Võru), kirurg, meditsiinidr. (1972, kinnit. 1974). Lõpetas 1962 TRÜ. Olnud seejärel Tallinnas arst, 1968—76 TPedI õppejõud, 1976—82 Tallinna Vab. Haigla kirurgiaosk. juh., 1982—87 Kiirabihaigla kirurgiaosk. juh., 1984—89 ühtlasi TRÜ hospitaalkirurgiakateedri õppejõud (1989 prof.), 1987—90 ENSV peakirurg, 1992—95 Kivimäe Haigla kirurgiaosk. juh., a-st 1999 samas kirurg. Täiendanud end Thbilisis, Czadrases (Saksamaal) ja Lundis. A-st 1989 Eurokirurgia Alalise Komitee liige, kuulus 1989—94 Maailma Hepatopankreato-biliokirurgia Seltsi. Uurinud veeni-, lümfielundite ja sapiteedekirurgiat ning kirurgilist kasuistikat. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Fleboloogia* (1980, koos U. Sibulaga), *Kirurgiline biliopankreatoloogia* (1986), *Резкое и необычайное в абдоминальной хирургии* (1990), *Kirurgi tingportree (kirurgiline panoraam Eestis)* (1998), 2 õppe-videofilmi *Pankreasekirurgia areng Eestis* (1998, eesti ja ingl. k.).

Märja, *Talvi* (8. IX 1935 Tallinn), pedagoogikateadlane ja ühiskonnategelane, psühholoogiaknd. (1983, Leningradi ülikool). Lõpetas 1960 spordipedagoogika ja 1973 psühholoogia erialal TRÜ. Täiendanud end mitmes välismaa ülikoolis, sh. 1990 Inglismaal. Olnud 1952—53 3-kordne NSV Liidu noortemeister ja 1953—59 5-kordne Eesti meister tennises. Töötanud 1954—74 tennisetreenerina, 1974—86 „Mainoris" osk-ajuhatajana ja juhtiva konsultandina, 1986—93 TPÜ andragoogika ja juhtimistöö kateedri juh-na ja a-st 1993 andragoogika õppetooli prof-na, a-st 1998 on emeriitprof. Uurimusi juhtimispsühholoogia, andragoogika ja täiskasvanuhariduse alalt. 1993—96 Tallinna linnavolikogu liige ja kultuurikomisjoni esimees, 1995—99 Riigikogu liige ja kultuurikomisjoni esimees, a-st 1991 Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooni „Andras" president, a-st 1998 Täiskasvanuhariduse Nõukogu aseesimees, a-st 1995 Euroopa Täiskasvanuhariduse Assotsiatsiooni asepresident. **T:** *Kollegiaalse juhtimise sotsiaalpsühholoogilised probleemid* (1992), *The relationship between Universities and the Adult Education Movement* (Barcelona, 1993, autoreid).

Märska, *Konstantin* (28. V 1896 Kuressaare — 30. VIII 1951 Tallinn), filmioperaator, eesti filmikunsti rajajaid. Oli 1920. a-te alguses (arvat. koos venna Theodor M-ga, 1889—1961) ja lõpus „Estonia-Filmis" ning vahepeal Saksamaal ringvaateoperaator. Filmis 1920. a-il mitu täispikka mängufilmi (ajalooline film „Mineviku varjud", 1924; salongi- ja külalood „Dollarid", „Vigased pruudid" ja „Jüri Rumm", kõik 1929, viimased kolm stuudios „Konstantin Märska Filmproduktsioon"). Samas firmas valmis 1930 esimene eesti laulu- ja helifilm „Kuldämblik" (heli oli salvestatud grammofoniplaadile). Osales 1930. a-il „Eesti Kultuurfilmi" filmikroonikate ja dokumentaalfilmide tootmises, oli 1938—39 Soome filmide „Isoviha" ja „Simo Hurtta" operaator. Töötas 1941 Kinokroonika Eesti Stuudios ja a-st 1947 Tallinna Kinostuudios; on esimese sõjajärgse Eesti mängufilmi „Elu tsitadellis" teine operaator. Jätkas 1940. a-te lõpus valgustuslike ja kultuurfilmi traditsioonidega dokumentaalfilmide tegemist. Parimaid filme iseloomustavad leidlikud reportaaživõtted ja poeetiline loodustunnetus. ENSV rkl. preemia 1949. **F:** *Pühad Petseris* (1936), *Nobedate näppude linn* (1937), *Vaateid Osmussaarelt* (1937, arvat. koos teiste operaatoritega), *Eesti põlevkivi* (1948), *Nõukogude Eesti kalurid* (1950).
B: V. Paas. *Olnud ajad.* Tln., 1980; V. Paas. *Ajahetked.* Tln., 1987.

Märss, *Tiiu* (5. X 1943 Elva), geoloog (paleontoloog ja stratigraaf), geoloogia-mineraloogiaknd. (1984). Lõpetas 1970 TRÜ, töötanud samast aastast TTÜ Geoloogia Inst-s teadurina (a-st 1985 vanemteadur). Uurimusi siluri ja alamdevoni selgroogsete (agnaatide ja kalade) paleontoloogia, biostratigraafia ja ökoloogia alalt. Osalenud Kesk-Uuralisse (mitu korda 1970—87), Podooliasse (1977), Walesi ja Šotimaale (mitu korda 1989—97), Austraaliasse (1993), Kanada Arktika saarestiku Baillie-Hamiltoni ja Cornwallise saarele (1994), Loode-Kanadasse Mackenzie mäestikku (1996) jm. tehtud geoloogilistes ekspeditsioonides. A-st 1990 Rahvusv. Siluri Stratigraafia Allkomisjoni kirjavahetajaliige, 1990—95 Rahvusv. Geokorrelatsiooni Programmi (IGCP) siluri selgroogsete uurimise töörühma juht ja 1996—2000 sama programmi Arktika ümbruse alampaleosoikumi selgroogsete paleontoloogia ja biostratigraafia alase projekti juhte. **T:** *Позвоночные силура Эстонии и Западной Латвии* (1986), *Vertebrates of the Pridoli and Silurian Devonian boundary beds in Europe.* — Modern Geology, 1997, 21; *Articulated thelodonts of Scotland* (koos A. Ritchie'ga). — Transactions of the Royal Society of Edinburgh: Earth Sciences, 88, 3.

Märtson, *Carl Otto* (29. VI 1917 Viljandi — 17. V 1999 Hannover), organist ja muusikapedagoog. Õppis 1938—40 TK-s klaverit (A. Lemba kl.), omandas samas 1939 organistikutse (A. Topmani, H. Lepnurme ja W. von zur Mühleni kl.). Läks 1941 Saksamaale, jätkas oreliõpinguid 1941—43 Maini-äärse Frankfurdi muusikaülikoolis ja klaveriõpinguid hiljem Hannoveri muusikaülikoolis, oli a-st 1954 samas klaveriõppejõud. Esinenud orelisolistina ja koos abikaasa, sopran Eva Wilson-M-ga paljudes riikides (ka Eestis). Esitanud rohkesti eesti oreliloomingut, avaldanud heliplaadi „Das estnische Orgel- und Vokalwerke" I—II. Kirjutanud ka muusikat (laulutsükkel „Sinine tund").

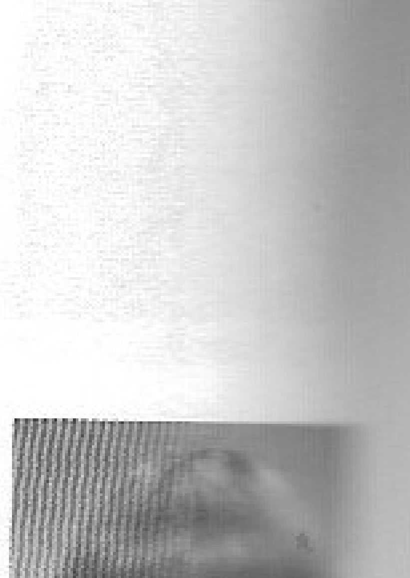
Märtson, *Ivar* (29. X 1931 Tartu – 11. IV 2000 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1965, Leningrad, kinnit. 1966), Euroopa Standardimisakadeemia liige (1996). Lõpetas 1955 TPI. Täiendas end Leningradis (1967—68), Hamburgis (1993) ja Berliinis (1995). Olnud 1955—60 Tartu Aparaaditehase peakonstruktor ja 1965— 2000 TTÜ õppejõud (a-st 1971 dots., 1977—82 peenmehaanikakateedri juh., 1992—97 konstruktsiooniõpetuse õppetooli juh.). Uurimusi standardimisteooria alalt ning tooteloome ja tolerantside kohta. **T:** *Nimimõõde ja piirhälbed* (1990), *The essence of standardization and a way of calculating its benefits.* — EURAS Yearbook of Standardization, 1999, 2.

Mäss, *Vello* (26. X 1940 Tartu), allveearheoloog. Lõpetas 1962 laevajuhtimise erialal Tallinna Kalandustehnikumi. Sõitnud a-st 1967 kaptenina merd. Olnud a-st 1988 Eesti Meremuuseumi teadur ja uurimislaeva „Mare" kapten. Tegelnud laevavrakkide allveearheoloogilise uurimisega (sh. uurinud Littergrundi vrakki Tallinna lahes ning Maasilinna ja Pärnu laevajäänuseid) ning otsinud uppunud laevu ja

Jüri Männiste

Talvi Märja

Konstantin Märska

Tiiu Märss

paate. Osalenud rahvusv. ekspeditsioonides. **T:** *Uppunud laevu otsimas* (1984), *Muistsed laevad, iidsed paadid* (1996).

Mätik (Mättik), *Ella* (õieti *Elviine-Elisabeth*) (30. IV 1904 Vruda, Peterburi kub. — 6. VIII 1943 Tartu), graafik. Õppis 1926—39 (vaheajaga) kõrgemas kunstikoolis „Pallas", omandas samas 1930 joonistusõpetaja kutse; lõpetas kooli graafikuna. Käis 1931 õpireisil Pariisis. Töötas 1930—32 joonistusõpetajana Haapsalus, seejärel Tartus. Viljelnud pms. puugravüüri. Kujutanud argipäeva, aguliolustikku ja linnavaateid: „Turg" (1939), „Aguli õu" (1940), „Vana Tartu motiiv" (1942, kõik puugravüür). Loonud ka linoollõikeid ning lito- ja sügavtrükiteoseid („Vana Tartu", 1939, akvatinta). Illustreerinud rmt-id ja teinud eksliibriseid.

B: *Graafik Ella Mätik.* Tartu, 1958.

Mätik, *August* Voldemar (27. VI 1881 Palu v. — 9. IX 1956 Tartu), aiandus- ja mesindusteadlane. Lõpetas 1902 Žizdra (Kaluga kub.) aianduskooli. Täiendas end 1906—08 Belgias, Hollandis ja Saksamaal. Töötas 1902—19 Venemaal ja Ukrainas, pms. aiandusõpetajana (sh. 1909—18 Žizdra aianduskoolis), 1905—18 oli ühtlasi ajakirja „Прогрессивное садоводство и огородничество" (ilm. Petrogradis 1904—19) toim. Opteeris 1920 Eestisse, oli 1920—21 Vasalemma aiatöökooli õpetaja ja juh., 1921—23 Tallinnas algkooliõpetaja, 1923—51 Tartu ülikooli ja 1951—56 EPA õppejõud (1923—52 aianduse ja mesinduse õppetooli juh., a-st 1947 dots.). Rajas 1924 Raadile aianduskatsejaama (a-ni 1927 õppeaed; a-st 1957 aiandus- ja mesinduskatsejaam) ja juhatas seda a-ni 1944, oli 1927—40 Eesti Aianduse-Mesinduse Keskseltsi esimees ning 1931—38 kuukirja „Aed" ja 1936 kuukirja „Mesila" peatoim., 1930—37 „Eesti entsüklopeedia" aianduse ja mesinduse osa toim. ja paljusi autoreid. M. on Eesti teadusliku aianduse ja mesinduse rajajaid (ms. välminud mesilasemapuuri ning kujundanud 1930—50 Eesti viljapuude ja marjapõõsaste standardsortimendi). ENSV tnl. teadlane (1956). **T:** *Põllumehe käsiraamat III. Aiatöö õpetus* (1930), *Tegeliku aianduse ja mesinduse käsiraamat I—III* (1934—36, autoreid), *Köögiviljaaed* (1937), *Aiatöö õpperaamat* (1940 ja 1944, autoreid), *Köögiviljandus* (Geislingen, 1948).

Mätik, *Heiki* (16. VII 1955 Purila k., Rapla kn.), kitarrist ja pedagoog. Lõpetas 1979 kitarrierialal Otsa-nim. Tallinna Muusikakooli (I. Klimenkovi kl.). Täiendanud end Moskvas A. Tšehhovi ja J. Judini, Londonis D. Russeli, Itaalias A. Gilardino ning Madridis J. L. Rodrigo juhendamisel. A-st 1979 olnud „Eesti Kontserdi" solist, esinenud solisti ja ansamblimängijana Balti- ja Põhjamaades, teistes Euroopa riikides ja Austraalias. Teinud koostööd paljude eesti ja välismaa solistidega (L. Tammel, T. Levald, Kaia Urb, T. Sild, S. Saulus, P. Mägi, I. Lucchesi, M. Eichenholz). 1978—96 mängis rahvusv. tunnustuse võitnud ansamblis „Camerata Tallinn" (koos J. Õunapuu, M. Kärmase ja U. Kristianiga). A-st 1990 on EMA kitarriõppejõud, juhatanud meistrikursusi (Soomes, Rootsis, Saksamaal). Juhtinud ETV-s ja ER-s kitarri ja kitarrimängu tutvustavaid saatesarju („Kitarrimängud", „Kitarrikool"), koostanud kitarriõpikuid. Ilmunud on üle 10 laserplaadi (ms. kõik J. S. Bachi lautoteosed). Tema innustusel on kirjutanud kitarrimuusikat E. Mägi, K. Sink, E.-S. Tüür, R. Kangro, R. Eespere, A. Põldmäe, A. Marguste jt. M. on Eestis kitarrimängu ja -õpetuse pioneere. EV kultuuripreemia 1991.

Mölder, [illegible] (11. VIII 1912 Pärnika k., Tudulinna v. — 4. II 1976 Tartu), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1965), prof. (1966), Üleliidulise Lenini-nim. Põllum.-teaduse Akadeemia k-liige (1967) ja akad. (1972). Lõpetas 1930 Kuremaa kontrollassistentide kooli, 1937 Jäneda Põllutöökeskkooli ja 1945 TRÜ. Töötas algul kontrollassistendina, karjaravitsejana, konsulendina, rmt-upidajana ja majandijuhina. Oli 1948—55 Eesti Punase Karja Rkl. Tõulava dir. ja 1947—76 Eesti Punase Karja Tõuaretusnõukogu esimees. Töötas 1947—76 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s (1956—76 dir.). Aretanud ja täiustanud eesti punast veisetõugu, uurinud veiste jõudluspärilikkuse hindamist ja veisekasvatussaaduste tootmise tehnoloogiat, algatanud veiste tõuaretuse süsteemi loomise. A-st 1976 kandis Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI tema nime. 1966—70 NSVL Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. zootehnik (1956). ENSV rkl. preemia 1965 ja 1972, NSVL-i rkl. preemia 1975. **T:** *Eesti punane kari* (1949), *Eesti punase veisetõu aretus* (1966), *Проверка быков-производителей по потомству* (1966). — M-i kaksikpojad Aavo ja Mati M. (30. III 1944 Vasula) on loomakasvatusteadlased, põllumajandusknd-d. Aavo M. oli 1985—90 ENSV Ülemnõukogu ja 1990—92 EV Ülemnõukogu saadik, 1995—99 Riigikogu liige ning veebr-st okt-ni 1992 EV põllum-minister.

Mölder, *Arseni* (18. VI 1919 Võlla k.), kujur ja kunstipedagoog. Lõpetas 1938 Riigi Kunsttööstuskooli puitehistööerialal. Osales Punaarmees II maailmasõjas. Lõpetas 1948 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i skulptuuri- ja metallehistööerialal. Oli 1946—94 TKÜ õppejõud (a-st 1973 prof.; 1952—68 keraamika- ja klaasehistöö- ning 1968—89 metallehistöökateedri juh.); a-st 1994 emeriitprof. Loonud real. vormikäsitlusega, viimistletud reljeefkompositsioone (F. R. Kreutzwaldi mälestussamba pronksreljeefid „Assamalla lahing", 1957, ja Lurich, 1970), vabaplastilisi figuure („Ema lapsega", 1972, puit; „Džuudo", 1979; „Baleriin", 1990, pronks) ja mälestussambaid (N. Pirogov, 1952, koos J. Raudsepaga, Tartu). Teinud dekoratiivskulptuure („Ronk", 1967), psühholoogilisi portreid (P. Luhtein, 1979; B. Kangro, 1987) ja mälestustahvleid. Viljelnud medali- ja ehtekunsti (EKA ja TÜ rektori ametikett, 1986 ja 1988). ENSV tnl. kunstitegelane (1974). ENSV rkl. preemia 1950. — Tema abikaasa Signe M. (13. XII 1918 Tölliste) on kujur ja keraamik. Lõpetas 1948 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i kujurina. Olnud 1947—57 ERKI õppejõud. **T:** *Perekond* (1965), *Indiaani ratsanik* (1966—68), *Seisatus* (1978).

Mölder, *Heino* (20. I 1935 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1992). Lõpetas 1959 sanitaartehniliste ehitiste erialal TPI, täiendanud end 1981 Brnos ja 1996 Helsingis. Olnud a-st 1966 TTÜ õppejõud (a-st 1992 prof.), a-st 1992 keskkonnatehnika inst-i dir. ja 1995—97 ehitusteaduskonna dekaan. Eesti Veeühingu juhatuse esimees (a-st 1993) ja Euroopa Veeassotsiatsiooni (EWA) nõukogu liige (a-st 1993). Uurimusi reoveepuhastuse alalt, pms. reovee biopuhastuse kineetika ja jääksette käitluse kohta. ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Справочник по очистке природных и сточных вод* (Moskva, 1994, autoreid), *Optimization of anaerobic sludge digestion process at Tallinn wastewater treatment plant* (koos V. Blonskaja ja V. Vostrikoviga). — 10th European Sewage and Refuse Symposium Documentation (1996).

Mölder, *Janika* (4. I 1970 Tartu), iluvõimleja. Kuulus 1986—89 NSV Liidu rühmaharjutuse koondvõistkonda, võitis MM-il rühmaharjutuses 1989 kuldmedali ning 1987 ja 1989 4 hõbemedalit, EM-il 1988 kuldmedali ning 1986 ja 1988 3 hõbemedalit, maailma karikavõistlustel 1986 hõbemedali. Sai 1984—92 individuaalselt Eesti meistrivõistlustelt 21 kuldmedalit. Kauneima väljenduslikkuse saavutas palliharjutuses. Suurmeister (1986). Olnud a-st 1991 Tartus iluvõimlemistreener.

Mölder, *Leevi* (4. VII 1933 Tudulinna k.), keemik ja keemiainsener, tehnikaknd. (1963). Lõpetas 1957 kütuste tehnoloogia erialal TPI. Olnud a-st 1962 (v. a. 1985—92) TTÜ õppejõud (a-st 1973 prof., 1973—83 orgaanilise keemia kateedri juh.) ja 1983—94 Eesti TA Keemia Inst-i osk-ajuhataja. Uurimusi orgaaniliste ainete lahuste füüsikalise keemia, vedelkütuste keemia, väävliühendite transformeerumise ning põlevkivisaaduste, eriti resortsinooli derivaatide eraldamise, lahutamise ja kasutamise teoreetiliste aluste kohta. Leiutisi resortsinooli derivaatide saamise ja koobalti eraldamise alalt. 1982 ilm. vene-eesti ja 1998 ilm. inglise-eesti-vene keemia sõnarmt-u koostajaid. P. Kogermani mälestusmedal 1987, medal *2000 Outstanding Scientists of the 20th Century*, 1999. **T:** *Tähtsamate keemiasaaduste tehnoloogia* (1970, koos M. Veidermaga), *Equilibrium between a multicomponent solution and metastable molecular crystals* (koos I. Zabellevichi ja H. Tamveliusega). — Journal of the Applied Chemistry, 1989, 61, 4.

Möldre (Tarmo), *Mari* (1910—1937 Mizzi Möller) (13. X 1890 Tabivere läh., Äksi khk. — 5. I 1974 Tallinn), näitleja, Ruut Tarmo abikaasa. Alustas lavategevust 1908 Narva seltsis „Võitleja", töötas 1909—51 (vaheaegadega) vaheldumisi „Vanemuises", Eesti Draamateatris ja „Estonias", mängis ka Rändteatris. Kirjutas estraadisketše („Joosep Tootsi vested") ja esines nendega 1936—51, oli 1951—54 pol. põhjustel vangis, seejärel a-ni 1960 ENSV Rkl. Filharmoonia estraadinäitleja. Valdas muhedat huumorit ja meisterlikku groteski, tuntud ka parodistina. **O:** Mizzi (Schnitzleri *Armumäng*), Mari (Kitzbergi *Libahunt*), Mimm Soekarask (Raudsepa *Mikumärdi*), Joosep Toots (Lutsu *Kevade*), Anna (Gorki *Vassa Železnova*), Dorine (Molière'i *Tartuffe*), Polkovniku lesk (Smuuli *Polkovniku lesk*). **T:** mälestused *Eesriie avaneb* (1963) ja *Ruut Tarmo* (1971).

Möllenbeck [*-bek*], *Josua* (maetud 18. III 1657), Pommerist pärit vaimulik ja juhuluuletaja. Õppis usuteadust Greifswaldi, Wittenbergi ja Rostocki ülikoolis, oli a-st 1624 Juuru pastor. Kirjutanud 52-realise põhjaeestikeelse pulmalaulu „Dialogus nuptialis" (avaldatud Tallinnas 1639).

Möller, *Heino* (10. X 1929 Tartu), põllumajandustehnikateadlane, tehnikaknd. (1963). Lõpetas 1953 metsatööstuse erialal EPA, töötanud samast aastast sealsamas (1959—73 põllutöömasinate kateedri juh., 1963—89 põllum-e mehhaniseerimise teaduskonna dekaan, 1965—82 dots., a-st 1982 prof., 1992—94 EPMÜ põllundustehnika õppetooli juh.); a-st 1994 EPMÜ emeriitprof. Uurinud masina-traktoripargi kasutamist, talu kavandamise metoodikat ning talu tootmistehnoloogiat, osalenud loomafarmide ja masinapargi kavandamise arvutiprogrammide loomises. Sai 1962 ostsillogrammide töötlemise mehaanilise klassifikaatori eest autoritunnistuse. ENSV tnl. insener (1975). **T:** *Traktorite ekspluatatsiooni ökonoomika* (1977), *Traktoriagregaatide efektiivsus põllutöödel* (1981), *Põllutööde kvaliteet ja põllukultuuride saagikus* (1985).

Möllerson, *Rudolf* Aleksander (8. VIII 1892 Tartu — 8. X 1940 arvat. Berliin), diplomaat. Lõpetas 1914 Braunschweigi tehnikaülikooli, töötas seejärel Saksamaal, Šveitsis ja Venemaal. Kuulus Vabadussõjas sideohvitserina Eesti vetes viibinud Briti sõjalaevastiku juhatusse, oli a-ni 1921 tegev Briti sõjaväelises missioonis, 1921 EV Välismin-i haldusosk. juh. kt., 1921—31 ase- ja peakonsul ning saatkonnanõunik Londonis, 1936—37 EV Pariisi saatkonna nõunik, 1937—39 saadik Soomes, 1939—40 Hollandis ja Saksamaal. Viibis Berliinis saatkonna sulgemiseni (aug. 1940). Vabadusristi II liigi 3. järk.

Möls (Mels), *Evald* (14. V 1905 Tallinn — 19. XI 1964 Tartu), geoloog, Tõnu M-i isa. Adele Reindorfi vend, geoloogia-mineraloogiaknd. (1952). Lõpetas 1942 Tartu ülikooli loodusteaduste mag-i kraadiga. Oli 1940—44 Tööstuslike Uurimiste Inst-i geoloog, 1944—45 ENSV Tööstuse Teadusliku Uurimise Keskinst-i maavarade osk-a sektorijuh., 1945—64 TRÜ geoloogiaõppejõud (a-ni 1960 kateedrijuh., 1960—64 dots.). Õpetas ligi kahtkümmend õppeainet. Uurimusi Eesti maavarade ja aluspõhja litoloogia alalt. 1956—58 Eesti Looduseuurijate Seltsi aseesimees. **T:** *Mineraalsetest ehitusmaterjalidest Eesti NSV-s* (1946, autoreid), *Eesti aluspõhja lõhede geneesist*. — Geoloogiline kogumik (1961).
B: H. Viiding. *Evald Möls kui geoloog ja pedagoog*. — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, IX. Tln., 1993.

Mari Möldre

Möls, *Tõnu* (12. VI 1939 Tartu), matemaatik, Evald M-i poeg, füüsika-matemaatikaknd. (1973). Lõpetas 1963 TRÜ füüsika alal. Olnud a-st 1966 TÜ õppejõud (a-st 1979 dots.), a-st 1989 ühtlasi EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-i vanemteadur ja biomeetriarühma juh. A-st 1994 Eesti Looduseuurijate Seltsi president. Uurimusi tõenäosusteooria, matemaatilise statistika, biomeetria, bioloogia ja ökoloogia alalt. Loonud uusi biomeetria- ja teoreetilise bioloogia meetodeid. EV teaduspreemia 1999. **T:** *Eine neue Spannerart* — Epirrhoë tartuensis sp. n. (*Lep.*, Geometridae). — Annales Entomologici Fennici, 1965, 31; *Tõenäosusteooria ja matemaatiline statistika* (1977, koos E.-M. Tiidu ja A.-M. Parringuga); *The hydrochemical state of Lake Peipsi-Pihkva* (autoreid). — Hydrobiologia (Belgia), 1996, 338.

Evald Möls

Mühlen [*mü:len*], *Heinz* (Heinrich Dieter) von zur (26. XII 1914 Tallinn), baltisaksa ajaloolane, *dr. phil.* (1947). Õppis 1934—41 Tartu, Breslau (tänapäeval Wrocław) ja Hamburgi ülikoolis ajalugu, germanistikat ja kunstiajalugu. Läks 1939 Saksamaale. Olnud 1941—45 Saksa armees, 1947—51 Hamburgis teadur, 1951—56 Saksa Punase Risti Hamburgi osk. ametnik, a-st 1956 Saksamaa riigiteenistuses. Silmapaistev keskaja-uurija, Balti ajalookomisjoni, Hansa Ajalooseltsi ja Saksa Genealoogiaühenduse liige. **T:** *Deutsch und Undeutsch im mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Reval* (Köln, Wien, 1973, koos P. Johanseniga), *Reval vom 16. bis zum 18. Jahrhundert. Gestalten und Generationen eines Ratsgeschlechts* (Köln, Wien, 1985), *Die Revaler Munsterrolle. Ein Verzeichnis der Bürger und Einwohner* (Lüneburg, 1992).

Mühlen [*mü:len*], *Leo* Ervin von zur (10. VIII 1888 Tartu — 21. XII 1953 Moskva), baltisaksa päritolu geoloog, *dr. phil.* (1914, Freiburg). Õppis 1908—13 Tartu ülikoolis loodusteadust, täiendas end Freiburgis. Töötas 1915—16 Rootsi ja 1916—34 Preisi Geoloogiateenistuses, oli a-st 1925 Berliini ülikooli dots. ja a-st 1933 prof., 1934—35 Aacheni ja 1936—45 Berliini kõrgema tehnikakooli prof. Arreteeriti 1947 Halles ja viidi NSV Liitu, kus 1952—53 oli Vorkuta vangilaagris. Uurimusi pms. litoloogia ning maavarade geoloogia alalt. Üliõpilasena kirjutas töö Tartu linna ja selle lähema ümbruse geoloogilise ehituse kohta. Uuris ka jäätekkelisi pinnavorme (Saadjärve voored) ja järvede geoloogilist arengut.

Mühlen [*mü:len*], *Rudolph* Julius von zur (6. V 1845 Aru mõis — 28. II 1913 Tartu), baltisaksa maalikunstnik ja kunstipedagoog. Õppis 1866—77 Dresdeni, Antverpeni, Müncheni ja Düsseldorfi KA-s (viimases E. von Gebharti juures). Tegutses a-st 1877 Tartus vabakunstnikuna ja joonistusõpetajana pms. Saksa Käsitööliste Seltsi joonistuskursustel (asut. 1883; neil sai kunstialgõpetust hulk eestlasi, nt. T. Grenzstein, M. Pukits, K. Mägi, J. Koort ja A. Tassa). Loonud Tartu eluolu ja linnavaateid kujutavaid pliiatsijoonistusi, portreid, rannamaastikke ning altarimaale. **T:** *Vana eestlane* (1870), *Rannal*

Tõnu Möls

(1883), prof. A. Oettingeni portree (1893); Kambja (1888, hävinud) ja Rannu kiriku altarimaal (1870).

Mülber, *Johannes* (19. XII 1889 Tallinn – 27. VI 1938 Tallinn), fotokunstnik. Lõpetas 1905 Tallinna linnakooli. Töötas 1905–12 Eestimaa kuberneri kantseleis ametnikuna, 1920–32 Eesti Linnade Liidu sekretärina, 1932–38 Tallinna linnavalitsuses. Kuulus 1910–14 Eesti Kunstiseltsi juhatusse, oli Eesti Foto-Klubi asutajaid ja 1921–29 selle tegevuse korraldajaid. M-i meeleolukad, valguse ja varjude mängul rajanevad fotod (linnavaated, olustikupildid, natüürmordid) on lähedased impressionistlikule maalile. Oli 20. saj. I poolel rahvusvaheliselt tuntuim Eesti fotograaf. Sai 1926 Eesti I rahvusv. fotonäitusel kuldmedali, 1926 New Westminsteri fotovõistlusel diplomi ning 1927 Soome-Eesti fotovõistlusel hõbekarika. Tema töid eksponeeriti paljudes välismaades (nt. Hollandis, Soomes, Belgias, Ungaris, Hispaanias, Prantsusmaal, USA-s, Kanadas).

Müller, Muller, Mollerus, *Georg* (Jurgen) (u. 1570 arvat. Tallinn – 10. VII 1608 Tallinn), baltisaksa vaimulik ja kirjamees. Õppis Saksamaal usuteadust, oli 1595–97 Tallinnas kooliõpetaja ja 1601–08 Pühavaimu kiriku abipastor. 1884 leiti Tallinna Linnaarhiivist tema 1600–06 peetud 39 eestikeelse jutluse käsikiri (341 lk., trükitud 1891); säilinud on ka saksakeelne arvermt. „Accidentienbuch" a-st 1601–08. M-i sõnavararikkad ja kujukad jutlused on esimene suur eesti keele mälestis; neis leidub tähelepanekuid eestlaste maj. olude ja kommete kohta, kasut. on rahvusv. kirjandusmotiive ning tsiteeritud antiikautoreid ja kirikuisasid. Jutlused on põhjaeestikeelsed, neis leidub ka lõunaeesti ja saarte murrete sõnu, ortograafia on saksapärane. M. andis enne surma Tallinna konsistooriumile ühe eestikeelse teose käsikirja, kuid see pole säilinud.

Müllerson, *Rein* (23. III 1944 Leningrad), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1985). Lõpetas 1976 Moskva ülikooli, olnud 1978–87 samas õppejõud, 1987–91 NSVL TA Riigi ja Õiguse Inst-i rahvusv. õiguse sektori juh., 1991–92 EV asevälisminister, 1992–94 Londoni *School of Economic and Political Science*'i prof., a-st 1994 Londoni ülikooli *King's College*'i rahvusv. õiguse prof. 1988–92 ÜRO Inimõiguste Komitee liige, a-st 1999 Rahvusv. Õiguse Inst-i tegevliige, paljude rahvusv. komiteede, komisjonide ja ühingute liige. **T:** *Конституция СССР и вопросы соотношения международного и национального права* (1980), *Соотношения международного и национального права* (1982), *Права человека: идеи, нормы и реальность* (1991), *Human rights diplomacy* (1997), *International Law: Rights and Politics* (1994), *Ordering anarchy* (2000).

Münther [*münter*], *Otto* H. (pseud. O. Minor) (6. VIII 1864 Kuksema v. – 19. II 1929 Alupere k., Nõmmküla v.), ajakirjanik ja kriitik. Lõpetas 1897 Berliini põllum.-instituudi. Töötas 1898–1900 Tartu H. Treffneri gümnaasiumi õpetajana, 1901–05 Tallinnas ajalehe „Teataja" toimetuses, 1906–17 Lõuna-Venemaal õpetajana ning 1917 Tallinnas ajalehtede „Kiir" ja „Tööline" toimetuses. 1918 oli Saksa okupatsiooni ajal Ventspilsis vangis, 1919–24 töötas Rakveres ja 1924–25 Kõljalas õpetajana. Avaldanud agulioluстikku kujutavate novellide kogu „Sulepuistused" (1906), ajakirjanduses olupilte, reisikirjeldusi, kirjanduskriitilisi art-eid ning Skandinaavia ja vene kirjanduse ülevaateid; käsitlenud kirjandust pms. sotsioloogilisest vaatenurgast.

Mürk, *Herman* (21. VIII 1908 Tsirguliina – 12. VIII 1986 Tartu), geofüüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1967). Lõpetas 1938 TÜ matemaatikaosk-a ja 1939 didaktilis-metoodilise seminari. Töötas 1937–42 Tartu ülikooli meteoroloogiaobservatooriumis ja ühtlasi 1938–45 keskkooli füüsikaõpetajana, 1945–79 oli TRÜ õppejõud (a-st 1971 dots., 1945–48 geofüüsika kateedri juh.). Uurimusi aktinomeetria, klimatoloogia ja õppemetoodika alalt. Avaldanud õpikuid jm. õppevahendeid („Füüsika üldkursus", 2 kd., 1947–52, autoreid; „Juhend helkivate ööpilvede ja virmaliste vaatlusteks", 1959).

Müür, *Heiki* (11. VIII 1932 Tallinn – 8. IV 1996 Tartu), majandusteadlane, majandusdr. (1976), prof. (1978). Lõpetas 1954 TPI. Oli 1962–65 TRÜ raamatupidamise ning 1971–81 majandusküberneetika ja statistika kateedri juh., 1965–68 ja 1974–77 ühtlasi majandusteaduskonna dekaan, 1981–86 ENSV Rkl. Plaanikomitee Majanduse ja Planeerimise TUI dir., a-st 1986 TÜ rahvamajandusharude ökonoomika kateedri juh. **T:** *Hinnad ja majandusreform* (1971), *Rahvamajanduse planeerimine* (1971), *Rahvamajandusbilanss ja planeerimine* (1987).

Müür, *Jüri* (7. I 1929 Tartu – 17. XI 1984 Tallinn), filmilavastaja ja stsenarist, Märt M-i onupoeg. Lõpetas 1960 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i mängufilmide režissöörina. Töötas 1960–72 ning 1975–84 „Tallinnfilmis" (vahepeal „Eesti Telefilmis") põhil. lavastajana. Esimene mängufilm „Ühe küla mehed" valmis 1961. Loonud ka probleemseid, eelkõige põllum-teemalisi tõsielufilme, kirjutanud dokumentaal- ja animafilmide stsenaariume ning mänginud filmis. **F:** mängufilmid *Põrgupõhja uus Vanapagan* (1964, koos G. Kromanoviga), *Kirjad Sõgedate külast* (1966), *Inimesed sõdurisinelis* (1968) ja *Reigi õpetaja* (1977), dokumentaalfilmid *Leelo* (1969), *Võõras higi* (1973), *Läbi halli kivi* (1975, koos M. Müüriga), *Künnimehe väsimus* (1982, koos E. Sädega), *Kus kasvavad kivid* (1983, koos E. Sädega) ja *Maa kivid* (1983, koos E. Sädega).

Müür, *Märt* (12. VII 1942 Kivilõppe k., Suislepa v.), ajakirjanik ja filmilavastaja, Jüri M-i onupoeg. Veetis lapsepõlve küüditatuna Siberis. Õppinud 1961–62 EPA-s ja 1980–84 kaugõppe teel Üleliidulises Rkl. Kinematograafiainst-s. Töötanud 1965–71 agronoomina, 1972–90 „Tallinnfilmis" ja „Eesti Telefilmis" stsenaristi ja režissöörina ning 1975–89 ETV-s toim. ja kommentaatorina, 1989–95 oli Eesti Ajakirjanike Liidu ja 1990–95 ühtlasi Eesti Ajakirjandustöötajate Liidu esimees. A-st 1996 vabakutseline ajakirjanik ja filmidokumentalist. Koostanud ja juhtinud telesaatesarju „Põllumeeste pooltund", „Viljaveski", „Vaatevinkel" ja „Läbi müüri" (autorisari). **F:** *Adra järel* (1976), *Ring – suur, keeruline, huvitav* (1982), *Miks kukuvad tähed* (1987), *Aidake meil elada* (1988), *Ka Siber on mu kodumaa* (1990), *XXI sajandi presidendid* (1994; kõik tõsielufilmid).

Müürisepp, *Aleksei* (17. VII 1902 Välta k., Uuemõisa v. – 7. X 1970 Tartu), riigitegelane. Lõpetas 1937 Tomski Raudteetranspordiinseneride Elektromehaanikainst-i. Töötas 1937–42 ja 1943–44 Ordžonikidze ning 1942–43 Krasnojarski raudteel, 1944–45 Eesti Raudtee Valitsuse elektrifitseerimisosk. juh-na, a-st 1945 EK(b)P KK-s (1948–49 EK(b)P KK sekretär). Oli 1949–51 ENSV MN-i esimehe asetäitja ja 1951–61 esimees, 1950–62 ühtlasi Eesti NSV välisminister, a-st 1961 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees ja NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja; viis Eestis ellu nõuk. plaanimajandust. 1947–70 ENSV Ülemnõukogu ja 1954–70 NSVL Ülemnõukogu saadik. A-st 1926 NLKP liige, 1952–66 NLKP KK liikmeknd., 1948–70 EKP KK ja selle büroo liige.

Müürisepp, *Karl* (1. VIII 1907 Kärksi k., Viljandi v. – 28. II 1996 Tallinn), mäeinsener ja geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1952). Lõpetas 1927 maamõõdutehnikuna Tallinna Tehnikumi, tegutses seejärel pms. maamõõtjana. Töötas 1944–48 Maardu fosforiidikaevanduses markšeiderina ja õppis

TPI-s (kaugõppes). Lõpetas 1948 mäeinsenerina TPI. Töötas 1948—83 ENSV TA Geoloogia Inst-s mitmel ametikohal (1969—74 litoloogia- ja mineraloogiasektori juh., 1959—65 teadusdir.), korraldas ENSV MN Geoloogia Valitsuse asutamist ja oli 1957—59 selle (esimene) juh. Uurimusi Eesti maavarade (pms. oobolusfosforiidi) ja nende uurimise ajaloo kohta. Oli eesti geoloogia-alaste trükiste ja käsikirjade refereeringute peamine koostaja ja toim. Edendanud Eesti kodu-uurimist ja looduskaitset. Eesti Geoloogia Seltsi esimene auliige (1990). EV teaduspreemia 1991. **B:** A. Raukas. *Karl Müürisepp — esimene Eesti Geoloogia Seltsi auliige.* — Eesti TA Toimetised. Geoloogia, 1990, 39, 4; E. Pirrus. *Karl Müürisepp (01. 08. 1907 — 28. 02. 1996).* — Eesti TA Toimetised. Geoloogia, 1996, 45, 3; H. Potter. *Karl Müürisepp 1907—1996.* — Geodeet, 1996, 11 (35). ▲

Müürsepp, *Ilmar* (9. VIII 1931 Vilussaare k., Tammistu v.), loomaarstiteadlane, veterinaariadr. (1974, Leningrad), EPA audr. (1989), Üleliidulise Lenini-nim. Põllum-teaduse Akadeemia k-liige (1991), Venemaa Põllum-teaduse Akadeemia välisliige (1992). Lõpetas 1955 EPA, täiendas end 1983 Saksamaa LV-s. Olnud 1955—59 Kallaste raj. peaveterinaararst, 1959—61 Viljandi põllum-loomade kunstliku seemendusjaama vanemveterinaararst, töötanud 1961—94 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s (1969—94 sigimispatoloogialabori ja 1979—94 ühtlasi sigimisbioloogiaosk-a juh.), olnud 1994—96 EPMÜ sigimisbioloogiaosk-a juh., prof. ja juhtivteadur, a-st 1997 emeriitprof. Uurimusi veiste sigimise, seemenduse, sigimishäirete, günekoloogiliste haiguste ja embrüo siirdamise alalt. Loonud tõhusaid sigimatuse ennetus- ja ravimeetodeid, rakendanud embrüo siirdamist. ENSV tnl. teadlane (1985). ENSV rkl. preemia 1985, EV teaduspreemia 1993. **T:** *Veiste sigimishäired ja nende tõrje* (1967), *Veterinaarsünnitusabi ja -günekoloogia* (1979, koos L. Valge ja M. Jalakaga), *Veterinaarteraapia ja -profülaktika* (1981, autoreid).

Müürsepp, *Martin* (26. IX 1974 Tallinn), korvpallur. Mänginud NSV Liidu noortekoondises (1989—90), Stockholmi klubis „Alvik Basket" (1991—93), Tel Avivi „Maccabi" allklubis Haifa „Hapoelis" (1993—95) ja Tallinna „Kalevis" (1995—96). Jõudis eestlastest esimesena USA profiliigasse NBA, kus mängis Miami „Heatis" (1996—97) ja Dallase „Mavericksis" (1997—98). A-st 1999 mängib Ateena AEK-s, võitis 2000 selle koosseisus Kreeka ja Saporta karikavõistlustel esikoha. Eesti meister ja karikavõitja 1996. Mänginud Eesti koondises.

Müürsepp, *Peeter* (21. III 1918 Tartu — 3. XI 1999 Keila), mehaanikateadlane ja teadusajaloolane, füüsika-matemaatikaknd. (1962). Lõpetas 1951 TRÜ, oli a-ni 1954 sealsamas õppejõud. 1952—90 töötas Eesti TA Füüsika Inst-s (1952—63 teadussekretär, a-st 1963 vanemteadur). Uurimusi koorikute stabiilsuse kohta ja täppisteaduste ajaloo alalt. Avaldanud rohkesti aimeart-eid. **T:** *Bernhard Schmidt* (1972), *Kuulsaid matemaatikuid* (17.—20. saj., 5 kd., 1975—88, osa koos T. Müürsepaga), *Carl Friedrich Gauss* (1985).

Ilmar Müürsepp

Martin Müürsepp

Nn	Nn	Nn	Nn	Nn	Nn
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Naaber, *Jaan* (19. VII 1935 Tartu), zooloog (terioloog) ja jahindusbioloog, looduskaitsja. Lõpetas 1959 bioloogina TRÜ. Olnud 1960—61 Matsalu Rkl. LK-ala teadustöötaja, 1962—64 Aakre jahinduskatsepunkti ja 1964—67 TRÜ zooloogiamuuseumi juh., 1968—72 ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI vaneminsener, 1973—88 ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Min-i jahimajandusosk-a juh., 1988—91 Eesti Jahimeeste Seltsi osakonnajuh. ja 1991—2000 Harju Maavalitsuse keskkonnaosk-a peaspetsialist. Uurinud rebase ja kähriku bioloogiat ning ökoloogiat ja Eesti jahinduse ajalugu. Käsitlenud oma kirjutistes looduskaitset ja jahieetikat. Ajalehe „Jahimees" toimetuse liige ja jahieetika töörühma esimees. Olnud spordiühingu „Kalev" jahindusklubide nõukogu liige, Tartu ja Harju jahindusklubide juhatuse aseesimees ja sekretär, Eesti Jahimeeste Seltsi nõukogu ja presiidiumi liige. Viibinud NSV Liidus (sh. Jakuutias, Sahhalinil) 17 looduskaitselisel ekspeditsioonil. ENSV suur looduskaitsemärk (1980). **T:** *Kährikkoer Eesti NSV-s.* — Metsamajanduslikud uurimused, IX, 1972; *Rebane ja kährikkoer meie looduses.* — Jaht ja ulukid (1974); *Ulukifondi kasutamisest ja arvestusest* (koos V. Eenmaaga). — Eesti loomariigi kaitsest (1992). — Tema isa Paul N. (1906—96) oli Tartu valla sekretär ja kohaliku Kaitseliidu asutajaid. Töötas Toronto Eesti Ühispangas, hooldas Eesti Maja, oli Põhja-Ameerika eestlaste ja esimeste ESTO päevade korralduskomitee liige ning Kotkajärvele eesti skaudilaagri rajajaid.

Naan, *Gustav* (17. V 1919 Vladivostoki läh. — 12. I 1994 Tallinn), kosmoloog ja filosoof, filosoofiaknd. (1950), Eesti TA liige (1951). Õppis 1937—41 Leningradi ülikoolis füüsikat, lõpetas 1946 ÜK(b)P KK Kõrgema Parteikooli ja 1949 ÜK(b)P KK Ühisk-ateaduste Akadeemia. Oli 1950—51 ENSV TA Ajaloo Inst-i dir., 1951—64 ENSV TA asepresident, 1964—82 ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-i vanemteadur, 1966—89 ühtlasi „Eesti nõukogude entsüklopeedia" peatoim. Uurimusi pms. aegruumi topoloogia, lõpmatuse ja sümmeetria kohta. Kirjutas rohkesti irriteerivaid publitsistlikke art-eid. Oli 1960—64 EKP KK liige ja 1951—63 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. teadlane (1984). ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Eesti kodanlike natsionalistide ideoloogia reaktsiooniline olemus* (1947), *Võim ja vaim.* — Looming, 1969, 12. **B:** E. Hion. *Kolm meest stuudios. Hendrik Allik, Gustav Naan, Villem Raam.* Tln., 1987.

Naarits, *Edgar* (22. VII 1920 Tartu), korvpallitreener ja spordipedagoog. Kuulus 1941 NSV Liidu 8 linna turniiri võitnud Tartu meeskonda ja sai 1945 NSV Liidu meistrivõistluste pronksmedali. Oli 1945—70 TRÜ kehakultuuriteaduskonna õppejõud ja 1976—95 Tartu korvpallikooli õppealajuh. Juhendanud TRÜ, Tartu ja Eesti koondisi, 1946—56 meeskondi (1949 NSV Liidu meistrivõistluste kuld-, 1950 hõbe- ja 1951 pronksmedal) ja 1947—76 naiskondi

Jaan Naaber

Gustav Naan

(1957–60 NSV Liidu meistrivõistluste hõbemedalid, 1961 Euroopa karikavõistluste poolfinaali jõudmine, 1959 NSV Liidu rahvaste spartakiaadi hõbemedal). NSVL-i tnl. treener (1957).

Naelapea, *Yri* (a-ni 1938 Georg, pseud. Olaf Rood) (22. V 1896 Arula v. – 5. V 1969 Los Angeles), kirjanik. Võttis osa Vabadussõjast. Õppis a-ni 1924 TÜ-s, seejärel töötas „Postimehe" toimetuses. Asutas 1930 oma kirjastuse ja andis 1930–36 välja kultuuriajakirja „Olion". Põgenes 1944 Saksamaale, 1949–58 elas Austraalias (jätkas seal 1957–60 „Olioni" väljaandmist), seejärel Kanadas ja USA-s. Kirjutanud ajaviitelist laadi romaane, lühiproosat, noorsoormt-id ja näidendeid. Eesti Rahvuskirjanike Liidu asutajaid.

Nagel, *Kalju* (1. II 1918 Ibaste k., Ahja v.), maalikunstnik, Lemming N-i isa. Õppis 1937–39 kõrgemas kunstikoolis „Pallas", kus peale üld- ja maaliklassi lõpetamist jätkas õppimist A. Vardi ateljees. Mobiliseeriti 1940 Punaarmeesse, osales II maailmasõjas. Jätkas 1945–47 õpinguid Tartu Rkl. Kunstiinst-s. Tegutsenud ENSV Kunstnike Liidu Tartu osk-s (1948–51 volinik, 1958–62 esimees) ja 1965–71 Lõuna-Eesti kunstinäituste korraldajana. Viljelnud pms. maastikumaali, 1960. a-il asendus mal. loodusekujutus maalilise ning õhu- ja valguseküllase kujutusega. **T:** *Lumehanged* (1956), *Kevad Ahja jõel* (1963), *Õhtune rand* (1977), *Maastik Pangodist* (1996).

Nagel, *Lemming* (13. IV 1948 Tartu), maalikunstnik, Kalju N-i poeg. Lõpetas 1976 ERKI. Töötanud 1985–93 TKÜ õppejõuna. Käsitlenud tehis- ja inimintellekti vahelisi seoseid („Kinoprojektor", 1980). Viljelnud pms. õlimaali, a-st 1994 segatehnikat (liim, liiv, saepuru, valmiskujundid). Loomingus on hüperrealismi, sürrealismi, popkunsti ja kitšikunsti mõjutusi. **T:** *Kipsisekuulaja* (1976), sari *Maalid ja raamid* (1994), *Punaste purjede all* (1998), *Punane joon alla/Burned-out* (1998), *Dirham* (1998–99), *Härjasilmaseeretaja* (2000).

Nagelmaa, *Abel* (9. V 1926 Kureküla, Räpina v.), kirjandusteadlane. Lõpetas 1953 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud 1956–72 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumis ning 1972–83 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s teadurina, 1983–90 kirjastuses „Eesti Raamat" toim-na. Kirjutanud a-st 1952 uurimusi ja art-eid (pms. E. Vilde ja eesti näitekirjanduse kohta) ning kirjandus- ja teatriarvustusi, avaldanud ja kommenteerinud kultuuritegelaste kirju. Albumi „Eduard Vilde sõnas ja pildis" (1966), valimiku „Eesti näidendeid" (1971) ning „F. R. Kreutzwaldi kirjavahetuse" I ja VI köite (1976 ja 1979; ENSV riikl. preemia 1982) koostajaid. A-st 1982 Tartu Bibliofiilide Klubi esimees. EV teaduspreemia [illegible].

Natra, *Johann* (3. I 1902 Riia – 16. IV 1982 München), graafik. Lõpetas 1929 Tallinnas Riigi Kunsttööstuskooli graafikaosk-a (G. Reindorffi õpilasena). Täiendas end Pariisis ja Berliinis ning hiljem Müncheni KA-s. Töötas 1929–36 Tallinnas O. Kil[illegible] tekstiilivabrikus mustrikavandajana ja reklaamiosk-i juh-na. Läks 1944 Saksamaale, töötas Münchenis [illegible]. Loonud vabagraafikat (pms. puugravüüris linnavaateid) ning kujundanud ja illustreerinud rmt-id („Rahvaste muinasjutte lastele", 1937, C. Sarapi „Vana Narva", 1939). Kujundanud ekslibriseid (16 mappi, 1942–75), plakateid (1928., 1933. ja 1938. a. üldlaulupeoks), kirjamarke (sarjad „Eesti linnused", 1927, ja „Eesti linnad", 1929) ja [illegible]; maalinud maastikuvaateid ja lillepilte (akvarell ja õli). Uuris arhitektuuri ja kultuurilugu, [illegible] ja fotografeeris ehitisi ja kunstiesemeid („Tallinna Püha Vaimu kirik. Ehitus, ajalugu ja kunstivara", 1955, koos H. Peetsiga).

Naissoo, *Tõnu* (18. III 1951 Tallinn), helilooja ja džässpianist, Uno N. poeg. Lõpetas 1982 kompositsioonierialal TRK (E. Tambergi kl.). Täiendas end 1989–90 USA-s Berklee muusikakolledžis. Töötas 1991–92 Soomes muusikaõpetajana, 1992–99 oli vabakutseline. A-st 1999 olnud Otsa-nim. Tallinna Muusikakooli õpetaja. Esimese tunnustuse sai omanim. trioga 1967 Tallinna rahvusv. džässifestivalil. Osalenud pianistina mitmes ansamblis („Optimistid", „Collage", „Laine"). Kirjutanud põhil. džässmuusikat. Loonud muusikat filmidele („Viimne reliikvia", koos Uno N-ga) ning teatri- („Peeter Paan", „Lumekuninganna") ja telelavastustele („Päkapikula"). Salvestanud heliplaate (laserplaat „Pühendus" Uno N. loomingust).

B: *Pühendus. Intervjuu Tõnu Naissooga.* – Teater. Muusika. Kino, 1994, 4.

Naissoo, *Uno* (25. III 1928 Viljandi – 5. I 1980 Tallinn), helilooja ja pedagoog, Tõnu N. isa. Lõpetas 1952 kompositsioonierialal TRK (H. Elleri kl.). Oli 1952–80 Otsa-nim. Tallinna Muusikakooli teooriaainete õppejõud, 1953–79 ka teooriaosk. juh., 1978–80 estraadiosk. juh. Juhendas 1954–80 ENSV Heliloojate Liidu noortesektsiooni ning mitut ansamblit („Metronoom"), oli ansamblite „Swing Club" ja „Stuudio 8" pianist. Kirjutanud pms. eesti rahvaviisidel põhinevat džässmuusikat (7 džässisüiti, 1957–76), oli Tallinna džässifestivalide korraldajaid. Loonud ka džässielementidega sümfoonilist muusikat (Klarnetikontsert, 1955; kontsertrapsoodia akordionile ja orkestrile, 1961), kammer- ja filmimuusikat (sh. laulud filmile „Viimne reliikvia") ning laule („Mu kodu"). Saanud levimuusika võistlustel auhindu. ENSV rahvakunstnik (1978). ENSV muusika-aastapreemia 1976. **T:** *Harmoonia alused* (1961), *Džässilik harmoonia ja orkestratsioon* (1969), *Elementaarharmoonia* (1977), *Harmoonia edasijõudnuile* (1977).

B: H. Rannap. *Ma olen väike karjane ja rõõmus minu hea meel.* – H. Rannap. *Tee muusikasse.* Tln., 1984.

Narbutt, Narbut, *Johannes* Woldemar Otto (3. IV 1879 Tallinn – 20. V 1937 Odessa), baltisaksa füsikokeemik, *dr. phil. nat.* (1930, Giesseni ülikool). Lõpetas 1904 Tartu ülikooli, täiendas end 1904–08 Saksamaal (1905–07 W. H. Nernsti juures). Oli 1917 Nižni Novgorodis, 1918 Varssavis ja 1919–24 Tartus prof., Tartus ühtlasi ülikooli füüsikalise keemia labori juh. Tartus töötades uuris benseeni ja nitrobenseeni halogeenderivaatide termodünaamilisi karakteristikuid. Töötas 1927–31 Saksamaal ja a-st 1931 Odessas. **T:** *Теплоемкости и теплоты плавления ряда дигалоидозамещенных бензола* (1916), *Über den Herscheleffekt* (1930, Dresden).

Narits, *Raul* (19. IX 1952 Ambla), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1987). Lõpetas 1976 TRÜ, õppis 1978–81 Moskva ülikoolis aspirantuuris, täiendanud end Helsingi ülikoolis ja Kieli maailmamajanduse inst-s. Olnud a-st 1981 TÜ õppejõud (õpetaja, vanemõpetaja, 1988–92 dots., a-st 1992 võrdleva õigusteaduse prof., õppetooli juh.), 1992–93 TÜ õigusteaduskonna prodekaan ja a-st 1993 avaliku õiguse inst-i juh., ühtlasi olnud Münsteri ülikooli külalisprof., ajakirja „Juridica" ja Riigikogu toimetiste toimetuskolleegiumi liige. Uurinud pms. õiguse tõlgendamise ja juriidilise argumentatsiooni küsimusi. **T:** *Õiguse entsüklopeedia* (1995), *Õigusteaduse metodoloogia* I (1997), *Constitutional law. Estonia* (Kluwer, Hague, London, Boston, 1998, koos K. Meruskiga), *Estonia. Text of the constitution.* – Constitutional Law, 23 (Kluwer; Deventer, 1997).

Narodny [-*ni*], *Ivan* (a-ni 1905 Jaan Sibul) (23. XI 1869 Veriora v. – 28. IX 1953 Sharon, Connecticut, USA), kirjanik ja ajakirjanik. Õppis Võru kreiskoo-

lis ja töötas seejärel sealses rmt-ukaupluses, 1898—1901 oli petturina vangis. Osales vene rev. liikumises, tegutses ajakirjanikuna Berliinis ja Peterburis, a-st 1906 literaadi ja ajakirjanikuna New Yorgis. Avaldas a-st 1889 eesti ajakirjanduses lühiproosat. USA-s elades kirjutas pms. inglise keeles lühiproosat (kogu „Echoes of Myself", 1909), näidendeid („The Skygirl", 1923) ja esseistikat.

Natus, *Robert* (16. III 1890 Viljandi — 31. III 1950 Bad Wilsnack, Saksamaa), baltisaksa arhitekt. Õppis 1907—14 ja 1918 Riia Polütehnilises Inst-s ja 1923—24 Tallinna Tehnikumis. Avas Tallinnas oma büroo. Tema pms. Tallinna kavandatud hooneist on silmapaistvaimad saksa ekspressionismi mõjulised EKA-maja Vabaduse väljak 7 (1929—32, nüüd Tallinna linnavalitsuse hoone, laternahoidjad J. Koort) ja elamu Pärnu mnt. ja Roosikrantsi t. nurgal (1935, eeskujuks F. Högeri *Chilehaus* Hamburgis, 1923; mõlemad klinkrist) ning funktsionalistlikud elamud (Kaarli pst. 5/7, 1934). Koostas (koos E. Kühnertiga) Merivälja (1924—25) ja Nõmme planeerimiskava (1926—27). Siirdus 1939 Saksamaale. **T:** elamu Seene t. 8 (1927), Nõmme turuhoone (1930), saksa algkooli hoone Raudtee t. 68 (1932, ümber ehit., nüüd Nõmme põhikool), kortermaja Narva mnt. 78 (1938, kõik Tallinn).

Navitrolla, õieti Heiki Trolla (10. VIII 1970 Navi k., Võru kn.), maalikunstnik. Õppis 1985—88 graafik Viive Kuksi (s. 1951) stuudios. Saavutanud tuntuse oma fantaasiaküllaste, lastepäraste ja sõbralikult koomiliste töödega. Maalinud põhil. väikesi loomi, kelle taustaks on ebaloomulik maastik. Paljud teosed on avaldatud postkaartidena. Viljelnud ka tegevuskunsti. **T:** *Castaneda maastik* (1991), *Kolm karu* (1993), *Uinak* (1993), *Öösel on kõik loomad hallid* (1995), *Jeesuse koer* (1995), *Taevas Euroopa kohal* (1997), sari *Must/Valge* (1999—2000), graafikasari *Väike on Suur* (1999—2000).

Neare, *Viivi* (8. XII 1941 Kõrevere k., Vändra v.), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1984). Lõpetas 1966 Moskva Lenini-nim. Pedagoogilise Inst-i defektoloogiateaduskonna oligofrenopedagoogika erialal, täiendanud end Taanis, Soomes, Inglismaal ja Saksamaal. Töötanud 1966—72 ENSV Vab. Õpetajate Täiendusinst-s defektoloogia kabineti juh-na, 1972—77 TRÜ-s, 1977—82 TPedI-s ja 1982—84 ENSV Vab. Õpetajate Täiendusinst-s õppejõuna, seejärel Porkuni ja Tallinna eriinternaatkoolis õpetajana, ühtlasi haridusmin-i eripedagoogika nõunik-eksperdina. A-st 1989 TÜ eripedagoogika dots. Uurinud koolieelikute eakohase ja hälbinud arengu iseärasusi, koolivalmidust ning hariduslike erivajadustega laste arengu ja õpioskuste iseärasusi, koostanud õppekavasid.

Nebocat [-*kat*] (ka Nebokat), *Jaan* (5. IX 1844 Haeska v. — 15. IX 1908 Riia), sõnastike ja õpikute koostaja, ajakirjanik ja tõlkija. Õppis 1864—67 Kuuda seminaris, oli 1867—70 samas abiõpetaja ja 1878—82 õpetaja, 1872—78 Siberi eesti asundustes rändköster, 1882—91 töötas Riias saksameelse põllum-ajalehe „Kündja" toimetuses (a-st 1884 vastutav toim.), seejärel oli Liivimaa talurahvaasjade komisjoni tõlk. Avaldanud reisikirja asumisele saadetud eestlaste elust „Kakskümmend seitse tuhhat wersta Siberis" (1879—84), õpikuid („Dr. Martin Lutheruse weikene katekismus biblisalmidega", 1869; „Wenekeele Grammatik kõnelemistega", 1872; „Üleüldine Maailma ajaraamat", 1882; „„Kündja" Eesti keeleõpetus, nenda kui Eestikeelt Kesk-Eestimaal räägitakse", 1884) ja sõnarmt-id („Saksa-Läti-Wene-Eestikeele Sõnaraamat", 1885; „Eesti-Saksakeele Sõnaraamat", 1889). Tema mugandus „Meremadu ehk Kaheksakümmend tuhat versta vee alt läbi: Reisimised maailma meredes" (1875) on esimene J. Verne'i teoste tõlge eesti keelde (ja kolmas prantsuse keelest eesti keelde tõlgitud rmt.).

Neemre, *Eero* (a-ni 1936 Ernst Nüssik) (22. III 1905 Ropka v. — 28. IX 1994 Viljandi), näitleja. Õppis L. Kitzberg-Pappeli teatrikoolis ja asutas koos temaga jt. kooli lõpetanutega 1924 Võrus Maarah. Teatri. Oli 1928—32 Tartu Töölisteatris näitleja ja a-st 1930 ka kunstiline juht, 1932—40 „Vanemuise" näitleja ja näitejuht ning 1943—91 „Ugala" näitleja. ENSV tnl. kunstnik (1967). **O:** Jean Roule (Mirbeau' *Jean Roule*), Bazarov ja Lavretski (Turgenevi *Isad ja pojad* ning *Aadlipesa*), Manders (Ibseni *Kummitused*), Baptista (Shakespeare'i *Tõrksa taltsutus*), Aptecker (Lutsu *Tootsi pulm*). **L:** Voltaire'i *Metsmees* (1932), Mälgu *Taeva palge all* (1943).

Neetar, *Helmi* (29. I 1934 Tudre k., Väinjärve v.), keeleteadlane, filoloogiadr. (1994). Lõpetas 1958 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud õpetajana ja a-st 1963 Eesti Keele Inst-s teadurina. Kogunud ja uurinud Valdai karjala ja eesti murdeainest (süntaksit, derivatsiooni), tegelnud keelegeograafiaga, on „Eesti murrete sõnaraamatu I" (1.—5. osa, 1994—97) koostajaid ja toim-id. Pidanud 1966—74 ja 1993—94 loenguid TPÜ-s. 1976—91 Euroopa Keeleatlase (ALE) NSV Liidu komitee liige, a-st 1977 ALE Eesti komitee esimees ja a-st 1992 Eesti esindaja ALE toimetuskolleegiumis. **T:** *Deverbaalne nominaaltuletus* I (1990).

Neff, *Carl* (*Karl*) Timoleon von (14. X 1804 Püssi mõis — 5. I 1877 Peterburi), baltisaksa maalikunstnik. Õppis Dresdeni KA-s ja Itaalias, töötas a-st 1826 Peterburis, oli a-st 1839 Peterburi KA akad. ja a-st 1849 prof., a-st 1864 Ermitaaži konservaator ja tsaarilosside kunstialane järelevaataja. A-st 1846 Firenze KA auliige. Lõi portreid, piibli- ja mütoloogiaainelisi ning olustikumaale (ms. eesti talupoegadest, idealiseerivas laadis). Asutas oma Muuga mõisa kunstikogu, selle põhiosa asub nüüd EKM-is. **T:** *Lauljanna G. E. Mara portree* (1828), *Suplevad nümfid* (1859), *Eesti talunaine lapsega*.
B: J. Genss. *Karl Timoleon Neff.* — Varamu, 1940, 4; H. Ross. *Carl Timoleon von Neff 180.* — Kunstiteadus. Kunstikriitika, 6. Tln., 1986.

Neggo, *Gerd* (9. XI 1891 Kuressaare — 1. IX 1974 Stockholm), tantsija ja tantsupedagoog, Paul Olaku abikaasa. Õppis 1921—24 Hamburgis R. von Labani tantsustuudios ja esines tema trupis solistina. Avas 1924 Tallinnas tantsustuudio (õpilasi: H. Tohvelman, B. Blinov, J. Arg, I. Urbel), mis tegutses a-ni 1940. Oli 1925—33 ka Draamastuudio teatrikooli ning 1939—41 Rkl. Lavakunstikooli tantsu- ja liikumisõpetaja, 1926—30 Draamastuudio Teatri liikumisjuht. Viljeles plastilist tantsu, kasutas ka pantomiimi, oli esimesi, kes tegi rahvatantsust lavatöötlusi. Põgenes 1944 Rootsi, kus töötas postiametnikuna.

Nei, *Iivo* (31. X 1931 Tartu), maletaja, rahvusv. meister (1964), Lembit N. isa. Lõpetas 1954 TRÜ füüsikuna. Osalenud 4 korda NSV Liidu malemeistrivõistluste finaalis, võitnud 1956, 1961 ja 1963 Balti turniiri. Võitis 1964 koos P. Keresega Beverwijkis (Hollandis) suurmeistrite turniiri ja 1968 Soome lahtised meistrivõistlused. Tulnud 1951—74 8 korda Eesti meistriks. Treenerina abistanud maailmameistreid B. Spasskit, N. Gaphrindašvilit ja M. Tšiburdanidzet. Olnud 1989—96 Soome koondise treener, 1966—92 Tallinna malekooli dir. ja a-st 1992 P. Kerese nim. Malemaja dir., 1964—91 Eesti Maleföderatsiooni aseesimees ja a-st 1992 Rahvusv. Maleföderatsiooni tsoonipresident. **T:** *Maleõpik* (1955, autoreid), *Avangute teooria* (1962, koos I. Rozenfeldiga), *Maleaabits* (1969, koos P. Keresega), *Spanisch bis Französisch* (Berliin, 1969, koos P. Kerese ja A. Suetiniga), *Both sides of chessboard* (New York, 1972, koos R. Byrne'iga).

Robert Natus

Navitrolla

Jaan Nebocat

Helmi Neetar

Gerd Neggo

Nei, *Lembit* (19. VII 1957 Tartu), keemik ja keskkonnateadlane, Iivo N. poeg, keemiaknd. (1991, Moskva ülikool). Lõpetas 1980 keemikuna TRÜ. Olnud 1980—89 TRÜ anorgaanilise keemia kateedri teadur, 1989—93 keskkonnakaitse ettevõtte „ELVI-Aqua" peaspetsialist, a-st 1994 EPMÜ Keskkonnakaitse Inst-i dir., 1993—94 Oxfordi ülikoolis Londoni Kuningliku Seltsi järeldr. A-st 1997 EPMÜ prof., a-st 2000 õppeprorektor. Uurimusi elektrokeemia, fotoelektrokeemia, elektroanalüüsi ja keskkonnakorralduse alalt. Tõestas 1997 (Oxfordis), et negatiivsete potentsiaalide korral on vase-niklisulamitel väärismetallilised omadused. Käivitas 1996 EPMÜ-s maastikukaitse ja -hoolduse eriala. A-st 1996 Eesti Teadlaste Liidu juhatuse liige ja 1997—98 kaasesimees, a-st 1998 oü-u „Eesti Loodus" nõukogu esimees. **T:** *Sissejuhatus keskkonnakeemiasse* (koos A. Kooritsaga, 1997).

Neidre, *Naima* (20. III 1943 Kiviküla, Asuküla v.), graafik. Lõpetas 1971 ERKI. Töötanud 1971—86 ENSV Liha- ja Piimatööstuse Min-i reklaamibüroo vanemkunstnikuna. Loonud romantilis-sürrealistlikke loodusmotiivil või figuuril põhinevaid, assotsiatsioone loovaid joonistusi („Langenu", 1996—97; „Ihalev", 1997) ja oforte („Ujuv saar", 1978; „Teisel pool", 1988; „Valvur", 1988; „Poolsaar", 1989; „Helendus sinisel", 1995). Tunde- ja varjundirikkad on N. rmt-uillustratsioonid ja -kujundused (D. Thomas „Surmad ja sisenemised", 1972; L. Bechsteini „Kuldkeegel", 1984; E. Mihkelsoni „Tulek on su saatus", 1987; L. Koidula „Mu isamaa on minu arm", 1993). Tallinna graafikatriennaali *grand prix* 1989, J. Jenseni preemia 1987 ja 1988.

Neimar, *Reet* (26. IX 1945 Tallinn), teatriteadlane ja pedagoog. Lõpetas 1973 teatriteaduse alal Leningradi Teatri-, Muusika- ja Kinematograafiainst-i. Olnud 1966—68 ETV-s teatrisaadete toim., 1973—77 ajalehe „Sirp ja Vasar" teatriosk. korrespondent, 1977—82 ENSV Teatriühingu esimehe asetäitja loomingulisel alal ja 1982—98 ajakirja „Teater. Muusika. Kino" teatriosk. juh., a-st 1973 ühtlasi EMA Kõrgema Lavakunstikooli teatriajalooõppejõud (a-st 1996 dots.). Avaldanud teatriarvustusi ja portreeart-eid, koostanud („Jüri Järvet", 1994; „Tühi ruum ehk Meie elu kunstis", 1996, autoreid) ja toimetanud teatrialaseid väljaandeid („Eesti teatri biograafiline leksikon", 2000). Kriitika aastapreemia 1985 ja 1995, P. Põldroosi preemia 1992.

Neithal (a-ni 1967 Tamm, 1967—77 Sepp), *Reet* (8. IV 1942 Pärnu), kirjandusteadlane, *mag. phil.* (1994). Lõpetas 1967 eesti filoloogina TRÜ, õppinud neli kursust klaverierialal Tartu Muusikakoolis. Töötanud 1967—74 E. Vilde ja A. H. Tammsaare majamuuseumis vanemteadurina, 1974—85 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i kirjandusteooria sektoris vanemlaborandina ja 1985—92 teadurina, a-st 1992 TPÜ kirjanduslaboris teadurina. Pidanud loenguid TPÜ-s ja Eesti Humanitaarinst-s. Kirjutanud a-st 1970 art-eid ja esseid K. Ristikivi, E. Vetemaa, E. Vilde jmt. kohta, on akadeemilise „Eesti kirjanduse ajaloo" autoreid. Koostanud K. Ristikivi aforismikogu „Minugi tee ei ole veel lõppenud" (1989). Avaldanud lühimonograafia „Karl Ristikivi. Arengulooline essee" (1994) ja kirjandusterminite leksikoni keskkoolile „Mis on mis kirjanduses" (1999, koos L. Taveliga).

Neivelt, *Indrek* (17. III 1967 Tallinn), pangandustegelane, sotsiaalteaduste mag. (1993, Stockholmi ülikool). Lõpetas 1993 ehitusökonoomika erialal TTÜ majandusteaduskonna. Töötanud a-st 1991 as. Hansapangas, olnud projektijuht, laenuosk. juh., laenudivisjoni dir., ettevõttepanganduse divisjoni dir., 1997—98 Hansapanga struktuuriüksuse Hansapank Eesti peadir., a-st 1999 as-i Hansapank peadir. ja juhatuse esimees.

Nelus, *Veera* (28. X 1916 Narva — 18. VII 1996 Tallinn), laulja (koloratuursopran), Georg Taleši abikaasa, Veera Taleši ema. Õppis laulmist eraviisil Tallinnas V. Malama juures ja 1936—44 (vaheaegadega) TK-s (L. Hellat-Lemba kl.). Oli 1944—71 „Estonia" ooperi- ja operetisolist, esines ka kontserdilauljana. Valdas meisterlikult koloratuurtehnikat ning paistis silma hääle kauni kõla ja kerguse poolest. ENSV tnl. kunstnik (1950). **O:** Zerlina (Mozarti *Don Juan*), Lakmé (Delibes'i *Lakmé*), Rosina (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Gilda, Violetta (Verdi *Rigoletto* ja *Traviata*), Musette (Puccini *Boheem*), Ludmilla (Glinka *Ruslan ja Ludmilla*), Marfa (Rimski-Korsakovi *Tsaari mõrsja*), Adele (J. Straussi *Nahkhiir*).

Nemvalts, *Peep* (4. X 1950 Tallinn), keeleteadlane, *dr. phil.* (1996, Uppsala ülikool). Lõpetas 1974 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1977—83 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, olnud 1979—84 TPedI õppejõud, 1984—88 Oulu ülikooli eesti keele lektor, a-st 1991 Uppsala ülikooli õppejõud. Uurinud eesti keele grammatikat, eriti lauseõpetust, avaldanud Soome ja Rootsi ajakirjanduses art-eid eesti kirjanduse ja kultuuri kohta, koostanud eesti keele õpikuid. **T:** *Case marking of subject phrases in modern standard Estonian* (Uppsala, 1996; doktoriväitekiri).

Neo, *August* (Ago) (12. II 1908 Vihterpalu v. — 19. VIII 1982 Århus, Taani), maadleja. Võistles algul kesk-, hiljem poolraskekaalus. Võitis 1936 Berliini OM-il vabamaadluses hõbemedali ja kreeka-rooma maadluses pronksmedali ning 1934—39 EM-il 2 hõbe- (kreeka-rooma maadluses 1934 kesk- ja 1937 poolraskekaalus) ja 3 pronksmedalit (1935 ja 1939 kreeka-rooma ja 1935 vabamaadluses). Tuli 1929—39 7 korda vaba- ja 5 korda kreeka-rooma maadluses Eesti meistriks. Kuulus 28 korda Eesti koondisse. Läks 1944 Rootsi, töötas autojuhina ja sai hiljem mehaanikatöökoja omanikuks.

Nerep, *Verner* (25. X 1895 Sargvere v. — 25. VIII 1959 Stockholm), dirigent ja helilooja. Lõpetas 1927 kompositsioonierialal TK (A. Kapi kl.), õppis A. Lemba juures klaverit. Täiendas end 1933—36 dirigeerimises mitmel pool Euroopas. Oli 1923—36 „Estonias" koormeister ja 1933—44 dirigent (1942—44 peadirigent). Juhatas ka laulukoore („Estonia" muusikaosk. segakoor). Oli X ja XI üldlaulupeo üldjuhte. Põgenes 1944 Rootsi, juhatas eesti sümfooniaorkestrit ja Juhan Aaviku nim. segakoori ning Rootsi eesti teatrite muusikaetendusi, oli 1948 ja 1954 Rootsi eestlaste laulupeo üldjuhte. Loonud kantaadi „Laul orjadele", „Kontsertvalsi" sümfooniaorkestrile, koori- ja soololaule ning näidendimuusikat. **Muusikajuht:** Delibes'i *Lakmé* (1934), Ardna *Tütarlaps kodumaata* (1934), Puccini *Tosca* (1937 ja 1947), Verdi *Trubaduur* (1940) ja *Traviata* (1941), Ábraháini *Viktooria ja tema husaar* (1946). — Tema tütar Hilma N.-Mossin (18. IX 1923 Tallinn) on pianist. Õppis klaverit 1937—44 TK-s (T. Lemba kl.) ja 1947—51 Rootsi Kuninglikus Muusikaakadeemias. Töötanud klaveriõpetajana, asutanud 1968 Stockholmi Eesti Naiskoori ja olnud a-ni 1975 selle dirigent. Esinenud klaverisolistina ja ansamblis.
B: I. Randalu. *Verner Nerep.* — „Estonia" lauluteatri rajajaid. Tln., 1981.

Nestor, *Eiki* (5. IX 1953 Tallinn), poliitik. Lõpetas 1976 TPI. Olnud 1976—82 Keila autobaasi osakonnajuh., 1982—89 autotranspordi- ja maanteetöötajate aü-u töökaitsepeainspektor, 1989—92 Eesti transpordi- ja teetöötajate aü-u aseesimees ja esimees; 1994—95 regionaalminister, a-st 1999 sotsiaalminister. A-st 1992 Riigikogu liige. A-st 1999 Rahvaerakonna Mõõdukad liige (ka selle eellaste Eesti Sotsiaal-dem. Partei (1993—96) ja Mõõdukate liige (1996—99)). 1996—99 Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee sotsiaal-, tervishoiu- ja töökomitee liige.

Nestor, *Heldur* (24. II 1935 Särevere v.), geoloog (paleontoloog ja stratigraaf), Viiu N-i abikaasa, geoloogia-mineraloogiadr. (1979, Moskva). Lõpetas 1959 TRÜ, töötab samast aastast TTÜ Geoloogia Inst-s teadurina (1969–86 vanemteadur, 1986–95 peateadur, a-st 1992 stratigraafia ja fatsiaalanalüüsi töörühma juht). Uurinud vanaaegkonna stromatopoore, Baltimaade siluri stratigraafiat, faatsiesi ja paleogeograafiat. Mitme monograafia autor või autoreid. Rahvusv. Geoloogialiidu siluri stratigraafia allkomisjoni kirjavahetajaliige. ENSV rkl. preemia 1972, EV teaduspreemia 1991, akadeemik Karl Orviku preemia 2000. **T:** *Eesti ordoviitsiumi ja Llandovery stromatopoorid* (1964), *Eesti Wenlocki ja Ludlow' stromatopoorid* (1966), *Moiero jõe (Siberi platvormi põhjaosa) varapaleosoilised stromatopoorid* (1976), *Dimitri Kaljo. Personaalnimestik* (1998, koostaja), *Community structure and sucession of Baltoscandian early Palaeozoic stromatoporoids.* – Eesti TA toimetised. Geoloogia, 1999, 48, 3; *Revised classification and terminology of Palaeozoic stromatoporoids.* – Acta Palaeontologica Polonica, 1999, 44. 1.

Nestor, *Viiu*-Kai (28. VII 1935 Narva), geoloog (paleontoloog ja stratigraaf), Heldur N-i abikaasa, geoloogia-mineraloogiaknd. (1987). Lõpetas 1959 TRÜ. Oli 1959–60 Eesti NSV Geoloogia Valitsuses insener, a-st 1960 töötab TTÜ Geoloogia Inst-s (1960–71 geoloogiamuuseumi ja kollektsioonide kuraator, 1971–88 nooremteadur ja teadur, 1988–92 vanemteadur ja a-st 1992 teadur). Uurimisvaldkonnad on Eesti siluri mikroorganismide kitinosoade paleontoloogia, paleoökoloogia ja biostratigraafia. K. E. von Baeri preemia 1996. **T:** *Early Silurian chitinozoans of Estonia and North Latvia.* – Academia, 1994, 4; *Chitinozoans biofacies of the early Llandovery* (Coronograptus cuphus) *age in the East Baltic.* – Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Geology, 1998, 47, 4.

Neuland, *Alfred* (10. X 1895 Valga – 16. XI 1966 Tallinn), tõstja ja sporditegelane, esimene eestlasest olümpiavõitja. Alustas sportimist Riia spordiseltsis „Mars", võistles esialgu kerge-, hiljem keskkaalus. Püstitas juba 16-aastaselt Venemaa rekordeid, võitis 1914 Venemaa II olümpiaadi ning tuli 1915 ja 1916 Venemaa meistriks. Oli 1918 ja 1919 Eesti esitõstja. Võitis 1920 Antverpeni OM-il kergekaalus kuld- ja 1924 Pariisi OM-il keskkaalus hõbemedali, tuli 1922 Tallinnas esimesel tõstmise MM-il maailmameistriks ning võitis 1923 Göteborgi olümpiaadi. Eesti meister 1921, 1923 ja 1924. Püstitas 12 maailma-, 14 olümpia- ja 45 Eesti rekordit. Parimad tulemused: 97,5 kg kahe käega ja 82,5 kg parema käega rebimises. Võttis maailmas esimesena tõstespordis kasutusele kükkallaiste, lukkhaarde ja kahe käega rebimises laia haarde. Tegutses 1924–40 Valgas äri alal, 1950–55 oli Tallinna Limonaaditehase dir., hiljem treener. ENSV tnl. sporditegelane (1964). Mälestussammas Valgas (1995, kujur M. Karmin). **B:** H. Saarmann. *Alfred Neuland.* Tln., 1995.

Neuland, *Olav* (29. IV 1947 Viljandi), filmilavastaja. Lõpetas 1972 TPedI näitejuhina ja 1979 Moskvas kaheaastased stsenaristide ja režissööride kursused mängufilmide lavastajana. Töötas a-st 1969 ETV-s msg. ametites, ka režissöörina, ja 1978–88 „Tallinnfilmis" mängufilmide režissöörina, pärast seda rajanud väikestuudiod „Estofilm" ja „Olav Neuland FPR Ltd", kus on valminud tema hilisemad tõsielufilmid ja S. Keeduse „Vaarao lapsed" (1991). Tegelnud ka äriga. NSV Liidus ja välismaal on leidnud tunnustust tema debüütmängufilm „Tuulte pesa" (1979), mida on peetud eesti filmi uue laine alguseks. **F:** mängufilmid *Corrida* (1982), *Reekviem* (1984) ja *Näkimadalad* I-IV (1987–88), dokumentaalfilmid *Kuidas portreteerida orelit* (1976, koos E. Sädega), *Ajutised inimesed* (1980), *Hitler & Stalin 1939* (1989) ja *XX sajandi dokumentaalmüsteerium. Kristuse dilemma* (1995).

Neuman [*noiman*], *Leonhard* Wilhelm Johann (pseud. Leenart H e l i s a l u) (13. XII 1885 Tartu – 20. X 1933 Tartu), koorijuht, muusikategelane ja laulja (bariton). Lõpetas 1912 TÜ õigusteaduskonna. Laulmist õppis 1908–16 Tartus, Milanos, Berliinis ja Moskvas; täiendas end 1920. a-il Roomas, Leipzigis, Berliinis ja Viinis. Töötas Pärnu ja Tartu koolides lauluõpetajana, oli 1919–20 Tallinna Kõrgema Muusikakooli ning 1920–21 ja 1927–33 Tartu Kõrgema Muusikakooli lauluõppejõud. Tegutses 1921–22 Itaalias Eesti diplomaadina. Juhatas laulukoore (Tartu Eesti Haritlaste Segakoori, Tartu Akadeemilist Meeskoori, Tartu Üliõpilassegakoori). Oli IX üldlaulupeo üldjuhte. Avaldas art-eid eesti muusika ja esituskunsti kohta, tegutses ka muusikaarvustajana. Laulusolistina osales pms. vokaalsümfooniliste teoste ettekandeis. Kirjutanud laule sega- („Kodumaa laul", „Ööbik") ja naiskoorile („Minu süda"). **B:** J. Jürisson. *Leonhard Neuman muusikuna ja sulemehena.* – Teater. Muusika. Kino, 1985, 12.

Neuman, *Toomas* (22. IV 1953 Tallinn), geneetik, tsütoloog ja neurobioloog, bioloogiaknd. (1983, Moskva). Lõpetas 1976 bioloogina TRÜ. Olnud 1976–77 TRÜ geneetika ja tsütoloogia kateedris ning 1977–80 ENSV TA Küberneetika Inst-i biokeemia sektoris teadur, 1980–88 ENSV TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i molekulaargeneetika sektoris vanemteadur ja uurimisrühma juht, 1987–88 Helsingi ülikooli viroloogiaosk-s külalisteadur ning 1988–90 Göttingenis Max Plancki biofüüsikalise keemia inst-s molekulaar- ja rakubioloogia osk-s Max Plancki Ühingu stipendiaat. Töötanud 1991–96 Colorado ülikooli anatoomia ja neurobioloogia osk-s dots-na, a-st 1996 Los Angeleses Cedars-Sinai meditsiinikeskuses kirurgiaosk-a teadusdir-na. Uurimusi molekulaarse ja arengulise neurobioloogia ning rakuteraapia valdkonnast. Tegelnud närvisüsteemi tüvirakkudega (sh. nende kasvatamisega). **T:** *Transcription initiation from a poly d(A) tract* (koos D. Shaini ja M. Zuberiga). – Nucleic Acids Research, 1998, 26.

Neumann [*noiman*], *Wilhelm* (5. X 1849 Grevesmühlen, Mecklenburg – 6. III 1919 Riia), baltisaksa arhitekt ja kunstiajaloolane, *dr. phil.* (1892, Leipzig). Õppis 1874–75 Peterburi KA-s. Oli 1878–95 Daugavpilsi linnaarhitekt, a-st 1895 pühendus Riias kunstiajaloole, osales Riia toomkiriku restaureerimises ja oli 1905–19 Läti Kunstimuuseumi dir. Oli Baltimaades esimesi, kes hakkas korraldama kunstikaitset. Projekteeris Riias, Daugavpilsis ja Jelgavas kirikuid, muuseumihooneid, koole ja elumaju. Tallinnas on N-i projekti järgi ehit. historitsistlik, juugendlike sugemetega Scheeli pank (1903–05). Avaldas esimese üldistava Baltimaade kunstikäsitluse „Grundriß einer Geschichte der bildenden Künste und des Kunstgewerbes in Liv-, Est- und Kurland" (1887). **T:** *Werke mittelalterlicher Holzplastik und Malerei in Livland und Estland* (Lübeck, 1892), *Geschichte und Kunstdenkmäler der Stadt Reval* I–II (1896–1904, koos E. von Nottbeckiga), *Baltische Maler und Bildhauer des XIX Jahrhunderts* (Riia, 1902), *Riga und Reval* (1904), *Lexikon baltischer Künstler* (Riia, 1908).

Neus [*nois*], *Alexander Heinrich* (27. XII 1795 Tallinn – 22. II 1876 Tallinn), baltisaksa rahvaluuleteadlane, eesti rahvaluule publitseerija. Lõpetas 1817 Tartu ülikooli usuteaduskonna, seejärel töötas koduõpetajana, 1821–41 oli Haapsalu kreiskooli inspektor. Osales Eestimaa Kirjanduse Ühingu asutamises (1842), oli ühingu tegusaimaid liikmeid. Avaldas baltisaksa ajakirjanduses („Dorpater Jahr-

Heldur Nestor

Alfred Neuland

Olav Neuland

Leonhard Neuman

bücher", „Das Inland", „Beiträge..."), ÕES-i toimetistes jm. art-eid eesti rahvaluule ja mütoloogia kohta ning rahvaluuletõlkeid. Koostas esimese eesti rahvalaulude antoloogia „Estnische Volkslieder. Urschrift und Uebersetzung" (3 vihku, 1850–52), milles sisalduvad laulud pärinevad pms. A. F. J. Knüpfferi, F. R. Kreutzwaldi, J. H. Rosenplänteri, G. H. Schüdlöffeli ja F. N. Russowi rahvaluulekorjandustest. Avaldas koos F. R. Kreutzwaldiga teose „Mythische und magische Lieder der Ehsten" (1854).

Ney [*nei*], *Gottlieb* Peeter (7. XI 1881 Tallinn – 11. XII 1973 Stierstadt, Saksamaa), haridustegelane ja ajaloolane, *dr. phil.* Töötas 1905–12 Peterburis ajaloo- ja geograafiaõpetajana, 1913–17 Arhangelskis gümnaasiumi inspektorina ning 1917–19 dir-i kohusetäitjana. Naasis 1919 Eestisse, oli 1921–22 Tallinna tütarlaste kommertskooli dir., 1922–23 EV Haridusmin-i haridusnõunik ning 1923–35 samas teadus- ja kunstiosk. dir., 1925–35 Muinsusnõukogu esimees, 1935–36 J. Westholmi erahumanitaargümnaasiumi dir., 1936–40 Riigiarhiivi- ja Riigimtk. dir. ning ühtlasi Arhiivinõukogu esimees. Läks 1941 Saksamaale ja sealt 1948 Rootsi, töötas Lundis arhivaarina. **T:** *Denkmalsschutz in Estland* (1931), *Antiikkultuuri ajalugu* (1937), õpik *Ajalugu gümnaasiumile* (1937, autoreid).

Nielsen, *Katrin* (5. VI 1958 Tallinn), näitleja. Õppis 1976–78 TRÜ-s eesti filoloogiat, lõpetas 1982 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1982–98 „Endlas" (ka lavastanud), juhendanud Pärnus kooliteatrit, tõlkinud teatriart-eid. A. Lauteri preemia 1993. **O:** Nicola (Poliakoffi *Superdiskor*), Emily Webb (Wilderi *Meie linnake*), Sarah ja Rose (Frieli *Tõlkijad* ja *Lõikuspeo tantsud*), Eva ja Kati (Raudsepa *Vaheliku vaprustused* ja *Mees, kelle käes on trumbid*), Sanelma (Paasilinna ja Murdmaa *Ulguv mölder*), Tiina (Tammsaare ja Karusoo *Täieline Eesti Vabariik* ning Tammsaare ja Adlase *Armastuse võimalikkusest Vargamäel*), Chelsea (Thompsoni *Kuldse järve ääres*). **L:** Janssoni ja Saare *Muumitrolli talv* (1994) ja *Muumitrolli jõulud* (1995), Jankowiaki *Jesperi õnn* (1996).

Niggol, *Carl* Heinrich (26. X 1851 Uue-Tänassilma v. – 28. II 1927 Tartu), pedagoog. Lõpetas 1870 Tartu elementaarkooliõpetajate seminari. Oli 1870–1908 Tartus alg- ja keskkoolides ning Tartu Eesti rahvakooliõpetajate seminaris, 1919 Tartu õpetajate seminaris ja 1920–27 Tartu lasteaednike seminaris õpetaja. Käsitles esimesena eesti keeles teaduslikul alusel koolieelse kasvatuse probleeme, järgis ja tutvustas F. Fröbeli õpetust, propageeris tööõpetust ja töökooli põhimõtet. Osales Eesti Kirjameeste Seltsis ja [illegible] Aleksandrikooli peakomitees. Avaldas 1875–[illegible] vene keele õpikut. **T:** *Tegelik kasvatus enne kooli ja koolis* (1918), *Töökool ja õppekool* (1921), *Fr. Fröbel ja M. Montessori* (1921), *Kasvatuse radadel* (5 kd., 1921–22).

Niggol (Niggol), *Salme* (28. III 1920 Uusna v.), [illegible], filoloogiaknd. (1959), Pent Nurmekunna abikaasa. Lõpetas 1947 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud 1945–53 ja 1956–57 TRÜ eesti keele [illegible] ning 1957–92 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s. Kogunud lõunaeesti murdeid, uurinud Hargla murrakut ning Lätis Leivu ja Lutsi keelesaari. Töötanud rajada Eesti Keele Inst-i murdearhiivi [illegible], luua „Eesti murrete sõnaraamatu" koostamise põhimõtted ning olnud sõnarmt-u käsikirja [illegible]. **T:** *Häälikulooline ülevaade Hargla murrakust. Konsonandid* (1959, käsikiri), *Eesti murdetekste* (1975, koos E. Juhkamiga), *Hargla murraku* [illegible] (1994).

Niggol, *Leo* (27. II 1928 Vastseliina v.), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1994). Lõpetas 1953 EPA. Oli 1953–55 [illegible] sovhoosi vanemzootehnik, 1960–61 Tartu Eksperimentaalsovhoosi peazootehnik-asedir., töötanud 1958–94 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s (1958–60 nooremteadur, 1961–69 ja 1992–94 vanemteadur, 1969–88 sektorijuh., 1988–92 juhtivteadur) ning a-st 1994 EPMÜ Loomakasvatusinst-i seakasvatusosk-a vanemteadurina. Kaitses 1975 doktoriväitekirja, NSVL Kõrgem Atestatsioonikomisjon jättis kraadi kinnitamata. Uurinud sigade söötmist ja pidamist, sh. söötade toiteväärtust, valgu- ja energiaväärindust, söötmisviise, ergotroopsete ainete mõju kasvikutele, seafarmide rajamist (isoleeritud pidamise süsteemil), sigalate sisustamist ja soojustamist. ENSV tnl. teadlane (1977). **T:** *Zootehnika ABC* (1970, autoreid), *Veise- ja seakasvatus* (1981, autoreid), *Põllumajandusloomade söötmise ABC* (1982, autoreid), *Seakasvataja teatmik* (1984, autoreid), *Loomakasvatus kodumajapidamises* (1984, autoreid), *Sigade söötmine* (1991, autoreid).

Nigul, *Olev* (22. IV 1928 Ulila v.), majandustegelane. Lõpetas 1953 metsatööstuse insener-tehnoloogina EPA. Töötas 1953–61 Tihemetsa tehnikumi õpetajana. Olnud 1961–64 Tartu Metsakombinaadis insener ja peainsener ning 1964–69 dir., 1969–87 Tartu Mööblikombinaadi dir., 1987–91 Tartu Metsatööstuskoondise peadir., a-st 1991 as-i „Tarmeko" peadir. A-st 1991 Eesti Puutööliidu juhatuse esimees. ENSV tnl. tööstustöötaja (1982).

Nigul, *Uno* (18. IX 1929 Tallinn – 15. II 1990 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1967), prof. (1981). Lõpetas 1953 TPI, töötas 1953–61 sealsamas, a-st 1961 Eesti TA Küberneetika Inst-s (1974–82 mehaanika- ja rakendusmatemaatika-, 1982–86 mehaanikasektori juh., 1986–90 peateadur). 1976–90 NSVL Teoreetilise ja Rakendusmehaanika Rahvuskomitee ja Ameerika Akustikaseltsi liige. Uurimusi deformatsioonilainete leviku teooria, mäluga materjalide teooria ja koorikute teooria alalt ning elastsetelt kehadelt saabuva kaja matemaatilise modelleerimise kohta. ENSV rkl. preemia 1970. **T:** *Нелинейная акустодиагностика* (Leningrad, 1981), *Нелинейные волны деформации* (Moskva, 1981, koos J. Engelbrechtiga).

Nigula, *Priit* (pseud., õieti Friedrich N i k o l a i) (21. XI 1899 Peterburi – 9. VI 1962 Tallinn), dirigent. Õppis 1921–23 Moskva konservatooriumis klaverit (A. Goldenweiseri kl.). Oli 1916–23 Jekaterinburgi, Irkutski ja Moskva ooperiteatreis kontsertmeister, 1926–42 Eesti ringhäälingus pianist ja sümfooniaorkestri dirigent, 1942–62 „Estonia" teatri dirigent (1944–51 peadirigent). ENSV tnl. kunstnik (1957). **Muusikajuht:** Tšaikovski *Padaemand* (1946), Zelleri *Linnukaupleja* (1943 ja 1956), Kálmáni *Silva* (1944 ja 1948), E. Kapi *Tasuleegid* (1945 ja 1948), Lehári *Lõbus lesk* (1955), Arro ja Normeti *Rummu Jüri* (1955), Prokofjevi *Kivilill* (1961).

Niine (a-ni 1936 S p u h l), *Aleksander* (10. VIII 1910 Keedika k., Oru v. – 23. I 1975 Kaunas), maastikuarhitekt, põllum-teaduse knd. (1965). Õppis 1929–31 Vahi aiandus-mesinduskoolis, lõpetas 1939 Inglismaal Readingi ülikooli. Töötas 1934–35 Haapsalus linnaaednikuna, 1940–50 Tallinna linna aiandusosk-s (juh.), 1950–74 Tallinna Botaanikaaias ja 1942–74 ühtlasi ERKI maastikuarhitektuuriõppejõuna. Koostanud haljastus- ja maastikukujundusprojekte, sh. Tallinnas Tõnismäe haljasala (1945), Rävala pst. ja „Estonia" teatri esise (1946), Tõravere observatooriumi haljastuse (1959), Ilmatsalu ja Nuia paisjärve kujunduse (1968) ning Botaanikaaia üldplaneeringu (1959–68). Avaldanud erialaseid kirjutisi ja rmt-id. **T:** *Püsilillepeenar* (1956), *Ilupuude ja -põõsaste omaduste ning kasutamise tabel* (1961), *Maastikuarhitektuuri probleeme Eesti NSV-s* (1965), *Haljastaja käsiraamat* (1976).

Niinemets, *Ülo* (19. III 1970 Tartu), ökofüsioloog, *dr. phil.* ökofüsioloogia alal (1996). Lõpetas 1992 bioloogina TÜ. Töötanud 1992—2000 TPÜ Ökoloogia Inst-s (a-st 1998 ökofüsioloogia osk-a juh. ja ökofüsioloogia lektor), a-st 2000 TÜ molekulaar- ja rakubioloogia inst-s. Stažeerinud ja töötanud 1991—92 ja 1993—97 Bayreuth'i, 1998 Jaapanis Tohoku ning 1998 ja 1999 USA-s Duke'i ülikoolis. Uurimisvaldkonnad: fotosünteetilise elektronide transpordi reguleerimine looduslikes valgusgradientides, lehtede kohanemine kasvuvalgusega, taimede veekao reguleerimine looduslikes kooslustes, lenduvate orgaaniliste ühendite emissiooni füsioloogia, puittaimede varjutolerantsi ökofüsioloogia. On 15 rahvusv. ajakirja retsensent, kuulub a-st 1999 ajakirja „Tree Physiology" toimetuskolleegiumi. Noortele Balti teadlastele antav Euroopa Akadeemia auhind (1996), EV teaduspreemia 2000. **T:** *Interactive effects of nitrogen and phosphorus on the acclimation potential of foliage photosynthetic properties of cork oak,* Quercus suber, *to elevated atmospheric CO_2 concentrations* (autoreid). — Global Change Biology, 1999, 5; *Research review. Components of leaf dry mass per area — thickness and density — alter leaf photosynthetic capacity in reverse directions in woody plants.* — The New Phytologist, 1999, 144.

Niinemäe, *Orest* (8. IV 1909 Vana-Vändra v. — 13. III 1988 Viljandi), pedagoog. Lõpetas 1931 Tallinna Pedagoogiumi aiandusharu, töötas algkooli- ja tehnikumiõpetajana; oli a-st 1950 Viljandi Raj. TSN TK haridusosk. metoodikakabineti juh., 1964—75 metoodik. Teeneid kodu-uurimise, looduskaitse ja pedagoogikapropaganda alal. Propageeris kooliaedade rajamist. Eesti Looduskaitse Seltsi (1966) asutajaliige. ENSV tnl. õpetaja (1956). **T:** *Kodulugu IV klassile* (1960, [8]1968), *Vändra* (1972), *Vändra* (1986, koos J. Holstinguga).

Niinivaara (a-ni 1930 P e d r i k s), *Eeva* (20. XII 1901 Siimusti, Jõgeva läh.), keele- ja kirjandusteadlane. Lõpetas 1939 TÜ ja 1947 *mag. phil.* kraadiga Helsingi ülikooli, magistritöö „Eesti rahvarõivad ja nende terminoloogia"; omandas Heinola seminaris käsitööõpetaja kutse. Elab a-st 1930 Soomes. Töötas 1945—71 Helsingi ülikoolis eesti keele ja kirjanduse lektorina, andis 1945—63 suveülikoolides ja 1971—81 rahvaülikoolis eesti keele tunde. Olnud Soomes peamisi eesti kultuuri tutvustajaid, avaldanud kirjandusülevaateid ja -tutvustusi, retsensioone jm. A-st 1982 annab Tuglase Selts eesti kultuuri tutvustajatele Soomes E. N. stipendiumi. **T:** luulekogu *Unarsõnad* (1979), art-ikogu *Kasvumaa* (1981), mälestuste rmt. *Yhä paistaa sama aurinko* (1988; kõik Helsingi), e. k. *Ikka paistab seesama päike* (1994).

Niit (s. H i o b, a-st 1958 õieti K r o s s), *Ellen* (13. VII 1928 Tallinn), luuletaja, lastekirjanik ja tõlkija, Jaan Krossi abikaasa, Toomas N-u ja Maarja Unduski ema. Lõpetas 1952 eesti filoloogina TRÜ, uuris 1952—56 aspirantuuris lastekirjanduse teooriat ja ajalugu. Oli 1956—61 ENSV Kirjanike Liidu luulekonsultant. Alustanud lastevärssidega („Kuidas leiti nääripuu", 1954), saavutanud tunnustuse kujundirikka ning üldistusjõulise lembe-, kodu- ja isamaaluulega. Eriti paistnud silma lasteluule ja -proosa kujundilisuse ning meisterliku sõnastuse poolest. Tema looming kuulub eesti lastekirjanduse paremikku (luulet on rohkesti viisistatud), seda on tõlgitud 24 keelde. Eestindanud ungari (S. Petőfi), soome (A. Turtiainen), vene (S. Jessenin, K. Tšukovski, S. Mihhalkov) jmt. keelest. Avaldanud art-eid ja arvustusi. ENSV tnl. kirjanik (1977). Kirjanduse aastapreemia 1971 ja 2000, J. Smuuli preemia 1978, K. E. Söödi lasteluuleauhind 1994, Virumaa kirjandusauhind 1998. Saanud 1996 Rahvusv. Noorsookirjanduse Nõukogu IBBY diplomi ja kantud rmt-u „Krõlli pannkoogitegu" (1995) eest H. C. Anderseni aunimekirja. **T:** luulekogud *Maa on täis leidmist* (1960), *Linnuvoolija* (1970) ja *Vee peal käija* (1977), valikkogu *Maailma pidevus* (1978), lasteluulermt-d *Rongisõit* (1957), *Karud saavad aru* (1967), *Lahtiste uste päev* (1970), *Suur maalritöö* (1971, 1986), *Midrimaa* (1974), *Oma olemine, turteltulemine* (1979), *Suur suislepapuu* (1983), *Kuidas Kröll tahtis põrandat pesta* (1993), *Tere, tere, lambatall* (1993), *Kröll ja igasugused hääled* (1994) ja *Ühel viivul vikervalgel* (1999), lasteproosarmt-d *Pille-Riini lood* (1963, 1971), *Jutt jänesepojast, kes ei tahtnud magama jääda* (1967, 1970), *Triinu ja Taavi jutud* (1970) ja *Triinu ja Taavi uued ja vanad lood* (1977), lastenäidendikogumikud *Triinu ja Taavi taskuteater* (1975) ja *Enne punaseid palituid* (1984).

Niit, *Heldur* (9. IX 1928 Lümanda v.), kirjandusteadlane ja toimetaja, Toomas N-u isa. Õppis 1947—52 eesti rahvaluule erialal TRÜ-s ja oli seejärel a-ni 1955 samas aspirant. Olnud 1955—63 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s teadustöötaja, 1963—72 „Eesti nõukogude entsüklopeedia" toimetuses ning a-st 1972 ajakirja „Keel ja Kirjandus" kirjandusloo ja rahvaluule osk-s toim. Avaldanud kirjandusloolisi art-eid, arvustusi ning uurimusi eesti-soome kirjandussuhete alalt. Toim. klassikaväljaandeid ja kirjutanud järelsõnu. **T:** *Lisaandmeid Elias Lönnroti Eestis käigu kohta.* — Keel ja Kirjandus, 1986, 6—7.

Niit, *Toomas* (7. VI 1953 Tartu), psühholoog, psühholoogiamag. (1993), Ellen ja Heldur N-u poeg. Lõpetas 1976 TRÜ, täiendanud end 1991—95 Taanis, Norras, Soomes, Islandil ja Inglismaal. Töötanud 1976—88 ENSV TA Ajaloo Inst-s, 1989—93 Eesti TA Filosoofia, Sotsioloogia ja Õiguse Inst-s ning 1980—93 TPedI-s teadurina, on a-st 1993 TPÜ õppejõud (1993—98 erakorraline prof.; 1994—99 psühholoogiaosk-a juh. ja sotsiaalteaduskonna prodekaan), a-st 1980 ühtlasi TÜ õppejõud (1993—98 dots.). 1994—97 Eesti Psühholoogide Liidu president ning 1990—94 ja a-st 1997 asepresident; ajakirja „Man-Environment Systems" (USA) piirkondlik toim. (1981—89), ajakirjade „Journal of Environmental Psychology" ja „European Psychologist" toimetuskolleegiumi liige, 1992—96 Inimese ja Keskkonna Uurimuste Rahvusv. Assotsiatsiooni (IAPS) juhatuse liige. Avaldanud uurimusi keskkonna- ja sotsiaalpsühholoogia ning kultuuriti võrdleva psühholoogia alalt (sh. kodukeskkonna, privaatsuse, emotsioonide ja väärtuste kohta), toimetanud teaduslikke kogumikke ning tõlkinud soome ja inglise keelest ilukirjandust. **T:** *A methodological framework for studying families in dwelling environments.* — Looking back to the future (Delft, 1988); *A cross-cultural study of circumplex model of affect* (koos J. A. Russelli ja M. Lewickaga). — Journal of Personality and Social Psychology, 1989, 5; *Universal values in Estonia, Finland and Sweden* (koos M. Verkasalo ja Å. Dauniga). — Ethnologia Europaea, 1994, 2.

Niitov (N i i t o f), *Arno* (õieti Arnold) (2. XII 1904 Tilsi k., Põlva läh. — 17. X 1989 Montreal), laulja (bariton) ja pedagoog. Õppis laulmist 1924—27 Tartu Kõrgemas Muusikakoolis (G. Stahlbergi kl.) ja seejärel a-ni 1930 Liège'i (Belgia) konservatooriumis, lõpetas 1932 ka Liège'i ülikooli majandusteaduskonna. Oli 1932—40 Tartus ja Tallinnas eralauluõpetaja ning 1940—41 TK õppejõud ja lauluosk. juh. (õpilasi: A. Christiansen, N. Põld, J. Haabjärv). Laulis 1935—36 ja 1939—40 „Vanemuises". Põgenes 1944 Saksamaale, oli Geislingeni Eesti Teatris solist. 1951 asus Kanadasse, juhatas Montrealis eesti meeskoori ning tegutses lauluõpetajana. **O:** Silvio (Leoncavallo *Pajatsid*), Germont (Verdi *Traviata*), Escamillo (Bizet' *Carmen*), Mitka (Dzeržinski *Vaikne Don*).

Ülo Niinemets

Eeva Niinivaara

Ellen Niit

Heldur Niit

Toomas Niit

Nikitin, *Valeri* (28. XI 1969 Haapsalu), maadleja. Saanud 1992 EM-il kreeka-rooma maadluses I kergekeskkaalus pronksmedali, 1992 Barcelona OM-il 13. ja 1996 Atlanta OM-il 8. ning MM-il 1991 5., 1995 6. ja 1997 7., EM-il 1995 9. ja 1996 4. koha. Tulnud 7 korda Eesti meistriks. Olnud 1988—94 spordiinstruktor Raplamaal, a-st 1996 Eesti kaitsejõudude Viru üksikjalaväepataljonis üleajateenija.

Nikkolo, *Ivo* (17. XII 1958 Tallinn), moekunstnik. Õppis a-st 1980 ERKI-s arhitektuuri, lõpetas inst-i 1986 kostüümierialal. Töötanud 1987—91 Tallinna Moemaja kunstnikuna ja 1991—94 õmblusfirma „Baltika" disainiosk. juh-na. Avas 1994 Tallinnas ning 1999 Helsingis ja Stockholmis omanim. rõivapoe. Looming oli algul avangardistlik ja eksperimenteeriv, 1990. a-il arenes klassikalisema, Itaalia kõrgmoekunstist lähtuva laadi suunas, iseloomulik on minimalistlik disain. Tallinna rahvusv. moefestivali peaauhind 1988 ja 1989.

Niklus, *Mart* (22. IX 1934 Tartu), bioloog (ornitoloog), pedagoog, publitsist ja vabadusvõitleja. Lõpetas 1957 bioloogina TRÜ. Töötanud põhil. võõrkeelte õpetajana. Võidelnud Balti riikide iseseisvuse taastamise ja inimõiguste eest. Oli 1958—66, 1976 ja 1980—88 poliitvang. 1990—92 Eesti Komitee, a-st 1990 Rahvusv. Inimõiguste Seltsi ja *Amnesty International*'i liige, 1991—93 Eestimaa Looduse Fondi president. 1992—95 Riigikogu liige. Avaldanud inimõiguste- ja ornitoloogiaalaseid ning loodushoiulisi art-eid. Tõlkinud inglise, rootsi jmt. keelest teadus- ja ilukirjandust (sh. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni). **T:** *Mis saab Ropka-Ihaste luhakaitsealast?* — Eesti Loodus, 1998, 4.
B: *Mart Niklus, Jüri Kukk: Kaks, kes ei alistunud.* Stockholm, 1983.

Nilson, *Ants* (16. VI 1931 Pärnu), keemik, Tiit N-i vend, Eva, Artur ja Osvald N-i onupoeg, keemiaknd. (1967). Lõpetas 1955 TRÜ. Olnud 1955—57 Tartu Kammivabriku laborijuh., 1957—61 Tartu Naha- ja Jalatsikombinaadi insener-keemik, 1961—63 ja 1966—69 EPA keemiakateedri assistent, 1969—74 vanemõpetaja, 1974—76 dots., 1979—94 kateedrijuh. ja dots., 1994—97 EPMÜ keemiaosk. juh. ja prof., a-st 1997 emeriitprof. Oli 1976—79 Alžeerias hüdrotehnika ja melioratsiooni inst-i keemiakateedri dots. ja juh. Õpetanud orgaanilist, analüütilist, anorgaanilist ja üldkeemiat ning keemilist ökoloogiat. Uurinud biogeensete elementide spektraalsete meetoditega määramist ning feromoonide ja kairomoonide keemiat. Koostanud keemia õppevahendeid. Laulnud 1950—86 Tartu Akadeemilises Meeskooris, olnud a-st 1950 selle ja a-st 1990 Eesti Meestelaulu Seltsi Tartu Meeskoori fotokroonik. **T:** *Praktilisi töid orgaanilises keemias* (1973), *Harjutusi orgaanilises keemias* (1976), *Quelques chapitres de la chimie analytique* (Alžeeria, 1979), *Üldise ja anorgaanilise keemia praktikum* (1979, [4]1988, autoreid), *Kvalitatiivse analüüsi praktikum* (1988, autoreid), *Üldkeemia laboritööd* (1995, autoreid).

Nilson, *Artur* (19. IX 1931 Sürgavere v.), metsateadlane, Eva N-i vend, Osvald, Ants ja Tiit N-i onupoeg, bioloogiaknd. (1967), Rootsi Kuningliku Põllum-e ja Metsanduse Akadeemia välisliige (1996). Lõpetas 1955 EPA. Olnud 1955—56 EPA Järvselja õppekatsemetsamajandi insener, 1956—58 Suure-Jaani metsamajandi insener ja vanemmetsaülem, 1958—63 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i aspirant, vaneminsener ja nooremteadur, 1963—69 ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-i teadur ja matemaatikalabori juh., 1969—74 EPA metsakorralduse kateedri juh. ja 1976—92 dots., 1992—94 EPMÜ metsakorralduse õppetooli juh. ja prof., a-st 1994 emeriitprof., a-st 1997 ühtlasi Eesti tippmetsa infosüsteemi koordinaator. Stažeerinud 1966—67 Šoti Kuninglikus Observatooriumis. Õpetanud matemaatilist statistikat, metsakorraldust, metsandusalaseid majandusmatemaatilisi meetodeid, metsanduse aluseid ja operatsioonanalüüsi. Uurimusi rakendusmatemaatika ja metsamajanduse puutealalt. 1990—91 Balti Metsaseltside Liidu president ja 1991—92 asepresident.

Nilson, *Eva* (7. V 1941 Lõhavere k., Taevere v.), botaanik, ökoloog, Artur N-i õde, Ants, Tiit ja Osvald N-i onutütar, bioloogiaknd. (1989, Sverdlovsk). Olnud 1968—71 TRÜ taimesüstemaatika ja geobotaanika kateedri vanemlaborant, 1971—73 Eesti Loodusuurijate Seltsi vanembibliograaf, 1973—78 ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI nooremteadur, 1978—93 Tallinna Botaanikaaia teadur (1989—93 vanemteadur), a-st 1993 TPÜ Ökoloogia Inst-i teadur. Uurimusi ökoloogia, mükoloogia, lihhenoloogia ja keskkonnakaitse alalt. Toimetanud ja tõlkinud teadusväljaandeid (sh. „Teaduse ja tehnika seletava sõnaraamatu", 1997, tõlkijaid). **T:** *Isoquanta models in lichen ecology.* — Isoquanta models, their architecture and application (1988); *Small islands of Estonia. Landscape ecological studies.* — Institute of Ecology Publications, 5 (1997).

Nilson, *Osvald* (16. VII 1930 Petroskoi — 21. VI 1996 Tallinn), pedagoogikateadlane ja geograaf, Ants, Artur, Eva ja Tiit N-i onupoeg, geograafiaknd. (1957). Lõpetas 1951 Tallinna Õpetajate Inst-i ja 1954 Herzeni-nim. Leningradi Pedagoogilise Inst-i. Töötas 1959—91 Eesti Pedagoogika TUI-s (1965—91 dir-na teeneid eesti pedagoogikateadlaste kaadri arendamisel) ja ühtlasi TPedI õppejõuna. Oli a-st 1991 TPÜ geoökoloogia õppetooli dots. Uurinud didaktikat (eriti töövihiku rakendamist õppeprotsessis) ja geograafia õpetamise metoodikat. Avaldanud Eesti geograafia (1964—93 11 väljaannet, neist 8 trükki a-ni 1973 koos K. Kildemaga), maateaduse (koos H. Tiitsuga) ning loodusõpetuse õpikuid, õppematerjale (fakultatiivse kodu-uurimise ja fotograafia kasutamise kohta), reisijuhte (Kesk-Aasia, Krimmi ja Novgorodimaa kohta) ja geograafilisi ülevaateid (Ookeaniast). Koostanud lugemiku maadeavastustest ja erialaseid kogumikke. ENSV tnl. õpetaja (1977). **T:** *Теория и практика самостоятельной работы учащихся* (1976), *Loodusõpetus: Käsiraamat õpetajale* (1982, autoreid), *Loodusõpetuse õpetamisest 1. klassis: Õpetajaraamat* (1996, koostajaid).
B: *Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat*, 31. Tln., 1998.

Nilson, *Tiit* (16. XI 1939 Suure-Jaani), biogeofüüsik, Ants N-i vend, Artur, Eva ja Osvald N-i onupoeg, geofüüsikadr. (1991). Lõpetas 1963 TRÜ arvutusmatemaatikuna. Olnud 1963—92 Eesti TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-i teadur (1971—85 vanemteadur, 1985—92 juhtivteadur), a-st 1992 Tartu Observatooriumi vanemteadur, ühtlasi 1992—97 TÜ biogeofüüsika prof., a-st 1992 EPMÜ metsakorralduse inst-i dots. Uurimusi taimkattes toimuva kiirguslevi, taimkatte ja metsade kaugseire kohta ning biogeofüüsika alalt. **T:** *Metsade kaugseire alused* (1994), *Radiative transfer in nonhomogeneous plant canopies.* — Advances in Bioclimatology, 1 (Berliin, 1992); *Inversion of gap frequency data in forest stands.* — Agricultural Forest Meteorology, 1999, 98—99.

Ninnas, *Toivo* (29. II 1940 Ridala v.), majandustegelane ja kaugsõidukapten. Lõpetas 1961 Tallinna merekooli ja 1966 Vladivostokis Nevelskoi-nim. kõrgema merekooli. Töötanud 1961—72 Sahhalini Merelaevanduses tüürimehe ja kaptenina, 1972—80 Eesti Merelaevanduses, 1980—86 as-i „Saimaa Lines" peadir-na, a-st 1986 taas Eesti Merelaevanduses (a-st 1987 ülem), 1992—97 ras-i Eesti Merelaevandus peadir. A-st 1997 as-i Hansatee Grupp nõukogu esimees ja Eesti Merelaevanduse omanik-

firma *ESCO Holding* nõukogu liige. Balti Laevaomanike Assotsiatsiooni president. 1989–91 NSV Liidu rahvasaadik.

Nirk, *Endel* (15. XII 1925 Asu k., Koorküla v.), kirjandusteadlane, kriitik ja kirjanik, filoloogiadr. (1971). Oli 1943–44 mobiliseeritud Saksa sõjaväkke. Lõpetas 1949 eesti filoloogina TRÜ. Töötas 1949–53 „Sirbi ja Vasara" toimetuses, oli 1953–72 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i teadur (a-st 1962 sektorijuh.) ja 1976–83 TPedI õppejõud. Uurinud vanemat eesti kirjandust („Kreutzwald ja eesti rahvusliku liikumise algus", 1968) ning eesti romaani kujunemislugu (art-ikogu „Avardumine", 1985). Algatas „Eesti kirjanduse biograafilise leksikoni" (1975) koostamise ja oli selle tegevtoim. Kirjutanud arenguloolise ülevaate „Eesti kirjandus" (1983, inglise keeles 1970, ²1987, soome keeles Helsingi, 1986), A. Laikmaa („Kaanekukk", 1977) ja K. Ristikivi biograafia („Teeline ja tähed", 1991, kirjanduse aastapreemia 1992), esseid („Mosaiikvõlv", 1978, J. Smuuli preemia 1979), arvustusi, travestia „Krahvinna Genoveva pihtimused, ehk, Ühe paljukannatanud naisterahva iseäralik ja väga tähelepanuväärne ajalik elukäik, tema enese poolt kõige tõepärasemalt jutustatud: saksakeelsest käsikirjast ümber pannud ja trükki toimetanud E. N. Hermelin, eraõpetlane Kilplas" (1982), värssdraama „Tabelinus" (1990) ja rom-i „Siin maa peal" (I–III, 1993–97). **T:** art-i-kogud *Laias laastus* (1957) ja *Teemad variatsioonidega* (1964), lühimonograafiad *Friedrich Reinhold Kreutzwaldi elulugu* (1961) ja *Eduard Bornhöhe* (1961).

Nocks [*noks*], *Johann* Jakob (18. II 1800 Liigvalla mõis – 27. IV 1890 Tallinn), pedagoog. Õppis 1819–22 Tartu ülikooli õigus- ja filosoofiateaduskonnas (maj. põhjustel ei lõpetanud ülikooli), oli 1822–26 koduõpetaja, 1826–47 Rakvere kreiskooli õpetaja, 1847–58 sama kooli inspektor, 1858–64 Eestimaa koolide dir-i abi ja 1861–64 Tallinna kubermangugümnaasiumi inspektor. Tegelnud arheoloogia, etnograafia ja keeleteadusega, kogus eesti keele fraseoloogilisi väljendeid. Andis pärimuse järgi koos F. R. Faehlmanni ja F. R. Kreutzwaldiga Rakvere Vallimäel Viru vande.

Nolcken [*nolken*], Carl *Nikolai* von (14. II 1830 Haeska mõis, Saaremaa – 4. II 1913 Kuressaare), baltisaksa keelemees ja vaimulik. Õppis Tartu ülikoolis 1850–52 ajalugu ja 1860–64 usuteadust. Oli 1866–1901 Pöide kirikuõpetaja. Tema „Aabitsaraamatu sissejuhatus" (1873) ja „Aabitsaraamat. Lu'uõppimise teine jägu" (1873) paistsid omal ajal silma tõhusa metoodika poolest. Eristas kirjas teist ja kolmandat väldet (nt. *lappsi, laulis, pääälle, jällle*). Avaldas saksa keeles „Kalevipoja" tutvustuse.

Nolcken [*nolken*], *Georg* Johannes Friedrich, vabahärra von (15. IX 1789 Luunja mõis – 17. VI 1853 Mooste), Liivimaa rüütelkonna tegelane, vanameelse aadli juht. Vastustas F. R. Faehlmanniga vaieldes (1842) talupoegadele senisest suuremate õiguste andmist. Tegutses 1840. a-il algatatud agraarreformide vastu (maa müük talupoegadele ja rendi põlistamine), kuid 1840. a-te II poolel viisid H. von Fölkersahmi juhitud vabameelsed aadlikud reformid siiski ellu.

Nool, *Erki* (25. VI 1970 Võru), kergejõustiklane. Lõpetas 1989 Tallinna Spordiinternaatkooli. Saanud kümnevõistluses 1996 Atlanta OM-il 6. koha, MM-il 1995 4., 1997 6. ja 1999 14. koha (ei ületanud teivashüppes algkõrgust), EM-il 1994 10. koha ja 1998 kuldmedali. Seitsmevõistluses on sise-MM-il saanud 1995 7. koha ning 1997 ja 1999 hõbemedali, sise-EM-il 1994 5. koha, 1996 kuld- ja 2000 pronksmedali. Tulnud 1998 kümnevõistlejate maailma karikasarja võitjaks (1999 oli 5. kohal). Götzise võistlustel olnud 1995 1., 1996 3., 1997 4., 1998 1. ja 1999 2. Tulnud Euroopa karikavõistlustel 1994 Eesti meeskonnas teiseks ja 1996 esiliigas võitjaks ning 1997 superliigas 2. kohale. Talle kuuluvad Eesti rekordid 200 m jooksus (21,03), kaugushüppes (8.10), kümnevõistluses 8672 (1996) ja seitsmevõistluses 6374 (1999). Üksikalade isiklikke rekordeid: 100 m 10,43 (1995, tuulega 10,34), kaugus 8.10 (1995, tuulega 8.22, 1996), kuul 15.00 (1998), kõrgus 2.05 (1991), 400 m 46,53 (1997), 110 m tõkkejooks 14,39 (1998), ketas 44.47 (1999), teivas 5.60 (1998), oda 71.91 (1998), 1500 m 4.31,71 (1992). Korraldanud a-st 1998 seitsmevõistluses *Erki Nool Reval Cup*'i (oli 1999 selle võitja). Eesti parim meessportlane 1996, 1997 ja 1998. EV spordipreemia 1999.

Noolandi, *Jaan* (23. VIII 1942 Tartu), füüsik, *Ph. D.* (1970, Toronto ülikool). Töötab a-st 1975 Mississaugas Xeroxi Kanada uurimiskeskuses (1979–80 vanemteadur, a-st 1980 uurimiskeskuse juh. ja prof.). Uurimusi teoreetilise füüsika ja biofüüsika alalt. Arendanud nõrkade mittehomogeensete polüelektrolüütide teooriat. **T:** *Theory of inhomogeneous polymers in presence of solvent* (koos K. M. Hongiga). – Ferroelectrics, 1980, 30, 117; *Sequencing using pulsed field and image reconstruction* (autoreid). – Proceedings of Advances in DNA Sequencing Technology, 1993, 1891.

Noor (a-ni 1982 K o z l o v a), *Rufina* (25. I 1949 Vissimi k., Molotovi obl.), baleriin, Taisto N-e abikaasa. Lõpetas 1969 Tallinna Koreograafiakooli. Olnud 1969–91 „Vanemuise" balletisolist ning a-st 1991 repetiitor ja lavastaja assistent (ka ooperilavastuste juures), a-st 1979 juhendanud ühtlasi laste balletistuudiot. Tantsuloomingut iseloomustab nii habras lüürika kui ka jõuline dramatism. ENSV rahvakunstnik (1988). Balleti aastapreemia 1988. **O:** Giselle ja Myrtha (Adami *Giselle*), Piret (Põldmäe *Merineitsi*), Maša (Tšaikovski *Pähklipureja*), Mari (Austeri *Tiina*), Saarepiiga (Kapi *Kalevipoeg*), Maria Stuart (Šenderovase *Maria Stuart*).

Noor, *Taisto* (12. IV 1953 Tallinn), laulja (bass), Rufina N-e abikaasa. Lõpetas 1977 lauluerialal (L. Sauli kl.) TRK. Laulis 1975–77 „Estonia" kooris, a-st 1977 olnud „Vanemuise" ooperisolist. Esinenud ka kammer- ja oratooriumilauljana (Haydni „Loomine" ja „Aastaajad"), lavastanud ooperid. G. Otsa preemia 1985. **O:** Bartolo (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Porgy (Gershwini *Porgy ja Bess*), Figaro (Mozarti *Figaro pulm*), Peetrus (Orffi *Kuu*), Pasquale (Donizetti *Don Pasquale*), Higgins (Loewe' *Minu veetlev leedi*), Mustafa (Rossini *Itaallanna Alžiiris*), Cervantes/don Quijote (Leigh' *Mees La Manchast*).

Noorits, *Tõnu* (17. VIII 1952 Tartu), fotokunstnik ja bioloog (ihtüoloog), bioloogiaknd. (1984). Lõpetas 1975 bioloogina TRÜ. Töötanud 1975–90 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s teadurina (uuris kalade histoloogiat ja tsütoloogiat), 1990–91 ajalehe „Liivimaa Kroonika" fototoim-na, asutas (koos S. Vahtrega) 1992 disaini- ja kunstiseltsi „KYNA". Fotonäitustel osalenud a-st 1976. Teinud portreid, akte, reportaaže ja fotolavastusi, tegelnud abstraktse ekspressionismiga, käsitlenud ka militaarteemat. Fotodele on iseloomulik kõrge pildikultuur ja perfektne teostus. Tema töid eksponeeriti 1980. a-il Euroopa fotosalongides (enim esindatud Eesti autor). Tal on olnud 25 isikunäitust. Osalenud paljudes välisriikides toimunud ühisnäitustel (sh. „Kümme Ida-Euroopa tippfotograafi" Rambouillet's). 3 Rahvusv. Fotokunsti Föderatsiooni (FIAP-i) kuldauhinda: 1985 Hispaanias Guipuzcoas, 1990 Szolnokis ja Tartus; kuldmedal Krakówis („Venus '87"), Ameerika Fotograafiaühingu (PSA) kuldmedal Portugalis Algarves 1987.

Endel Nirk

Erki Nool

Rufina Noor

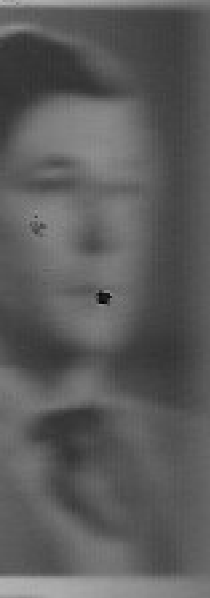

Taisto Noor

Tõnu Noorits

Noormets, *Allan* (9. II 1964 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1988 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1988—94 „Ugalas" ja a-st 1994 Tallinna Linnateatris. Mänginud filmis ja telelavastustes (seriaal „Õnne 13"). **O:** Curly McLain (Rodgersi *Oklahoma*), Soljonõi, Treplev ja Jepihhodov (Tšehhovi *Kolm õde*, *Kajakas* ja *Kirsiaed*), Bill Starbuck (Nashi *Vihmameister*), Brick (Williamsi *Kass tulisel plekk-katusel*), Truffaldino ja Fata Morgana (Gozzi *Armastus kolme Apelsini vastu*), Dorian Gray (Wilde'i ja Andres Noormetsa *Dorian Gray portree*), Lennie (Steinbecki *Hiirtest ja inimestest*), Porthos (Dumas' ja Nüganeni *Kolm musketäri*), Jakov (Tšehhovi, Adabašjani ja Mihhalkovi *Pianoola ehk Mehhaaniline klaver*), Tiigri-Brown (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*).

Noormets, *Andres* (1. X 1963 Paide), näitleja ja lavastaja. Lõpetas 1988 näitlejaerialal TRK. Töötanud a-st 1988 „Ugalas", a-st 1999 peanäitejuhina, olnud a-st 1990 ka Viljandi Kultuurikolledži õppejõud ning a-st 1994 teatrikateedri juh. (dots.). Lavastanud ka teistes teatrites ja teinud Vargamäel suvelavastusi, mänginud filmis („Balti armastuslood") ja teleseriaalis „Wikmani poisid", lavastanud ETV-s („Kevadine eine", 1994, „Tagasi kadunud maailma", 1995). Kirjutanud dramatiseeringuid, avaldanud luulekogu „Siesta oktoobris" (1992). A-st 1997 Eesti Lavastajate Liidu esimees. A. Lauteri preemia 1995. **L:** Dumas', Verdi ja Noormetsa *„La Traviata" öö* (1995), Tammsaare ja Kasterpalu *Tõde ja õigus* I (1997), Tätte *Ristumine peateega* (1998), Pinteri *Kojutulek* (1999), Tammsaare *Juudit* (1999). **O:** Eben (O'Neilli *Iha jalakate all*), Andrei Prozorov, Trigorin ja Trofimov (Tšehhovi *Kolm õde*, *Kajakas* ja *Kirsiaed*), Suur-Papa ja John Buchanam (Williamsi *Kass tulisel plekk-katusel* ning *Suvi ja suits*), Tartaglia ja Leandro (Gozzi *Armastus kolme Apelsini vastu*), John Proctor (Milleri *Salemi nõiad*), Gorki (Driveri ja Haddow' *Tšehhov Jaltas*), Robert Dudley (Schilleri *Maria Stuart*).

Normak, *Peeter* (15. X 1952 Tallinn), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1982, Moskva ülikool). Lõpetas 1975 TRÜ. Täiendanud end 1986—87 ja 1994 Saksamaal Oldenburgi ja 1998 Kanadas Wilfrid Laurier' ülikoolis. Töötanud a-st 1978 TPÜ-s (a-st 1984 dots., a-st 1992 informaatika õppetooli juh., a-st 1993 prof., a-st 1996 teadus- ja arendusprorektor). TPÜ informaatikakateedri asutajaid (1989) ja selle esimene juh. Uurimusi algebra, teoreetilise informaatika (poolrühmade esitused) ja arvutiõpetuse alalt. Koostanud kõrgkooliõpikuid („Hulgateooria ja loogika elemendid", 1986, autoreid). **T:** *On equalizer-flat and pullback-flat acts*. — Semigroup Forum, 1987, 36; *The structure of Morita dual monoids*. — Semigroup Forum, 1992, 45; *Congruence compact acts*. — Semigroup Forum, 1997, 55.

Normann, *Erna* (30. IX 1904 Tartu — 11. II 1978 Tartu), rahvaluuleteadlane, filoloogiaknd. (1947). Lõpetas 1936 TÜ, töötas 1929—38 Eesti Rahva Muuseumi arhiivrmtk-s, seejärel 1938—41 ja 1943—70 Eesti Rahvaluule Arhiivis ning Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi rahvaluuleosk-s (1945—50 selle juh., 1952—57 muuseumi teaduslik sekretär), 1970—72 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i rahvaluulesektoris. Uurinud eesti vanasõnu ja rahvajutte, eriti muistendeid. Osalenud teaduslike tekstiväljaannete „Eesti hiiu- ja vägilasmuistend" (1.—2. kd., 1959—63) ning „Eesti vanasõnad" (1.—5. kd., 1980—88) koostamises. Koostanud tekstivalikkogud „Valimik eesti vanasõnu" (1955), „Üle õue õunapuu" (1955, koos S. Lätiga) ning „Sada saarelehte, tuhat toomelehte" (1968, koos S. Lätiga). **T:** *Muistendid Suurest Tõllust ja teistest* (1959), *Muistendid Saarest Tõllust ja teistest* (1963).

Normann, *Herbert* (7. III 1897 Tartu — 12. III 1961 Tartu), meditsiiniajaloolane ja sisearst, meditsiinidr. (1928). Lõpetas 1923 TÜ. Oli 1932—39 sealsamas arstiteaduse ajaloo õppejõud, a-st 1939 sisehaiguste prof., 1944 patofüsioloogiakateedri ja 1945—50 sisehaiguste propedeutika kateedri juh., 1950—58 Tartu Linna Haigla peaarsti asetäitja. TÜ Rmtk-s asub temale kuulunud fotokogu (3000 fotot). **T:** *Eesti meditsiiniline bibliograafia 1918—1930 ühes piiraladega* (1932), sama a-te 1931—32 (1933) ja 1933—34 kohta (1935).

Normet (a-ni 1940 Rubinstein, 1940—45 Randa), *Dagmar* (13. II 1921 Tallinn), kirjanik, Ingo N-i ema. Õppis 1942—43 Uljanovski Pedagoogilises Inst-s vene keelt ja kirjandust, lõpetas 1945 kehalise kasvatuse õpetajana TRÜ. Olnud õpetaja, a-st 1956 vabakutseline kirjanik. Kirjutanud värsslugusid, muinasjutte, näidendeid, kuuldemänge ja operetilibretosid ning filmi „Vallatud kurvid" stsenaariumi (koos S. Sterniga), tema loomingut on tõlgitud paljudesse keeltesse. Koostanud kogumiku „Ernst Idla — võlur Tallinnast" (1991, kaasautorid I. Idla ja A. Tiik). Eestindanud saksa ja vene keelest. **T:** draama *Igaüks otsib armastust* (1968), ulmejutt *Delfiinia* (1975, [2]1993), tänapäevamuinasjutud *Une-Mati, Päris-Mati ja Tups* (1979, [2]1999), *Une-Mati rannakülas* (1986, [2]1999), *Naeratuste vikerkaar* (1992), aimermt. *Kümme ust* (1985), lasterom. *Lõvi ja lohe* (1993). — Tema tütar Haldi N. (10. VI 1953) lõpetas 1977 TPedI näitejuhtimise erialal. Töötanud 1978—95 ER-is lastesaadete toim-na (saatesari „Viitemikser") ja a-st 1995 „Keskööprogrammi" vastutava toim-na (saatesari „Öötelefon"). Avaldanud rmt-u „Valitud sekeldusi „Viitemikserist"" (1994).

Normet, *Ingo* (8. VI 1946 Tallinn), lavastaja, Tiia Kriisa abikaasa, Leo ja Dagmar N-i poeg. Lõpetas 1969 lavastajaerialal Moskvas Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i. Olnud 1969—82 „Endla" lavastaja ja 1982—91 peanäitejuht, 1991—92 ETV „Teleteatri" pearežissöör, a-st 1990 TK lavakunstikateedri õppejõud ja a-st 1995 EMA Kõrgema Lavakunstikooli juh. (a-st 1996 prof.). Lavastanud ka enamikus Tallinna teatrites, ETV-s („Tuglase elu", 1986, „Koera süda", 1988) ja Soomes. Kirjutanud teatriteoreetilisi art-eid ja lastenäidendeid. 1993—95 Eesti Lavastajate Liidu esimees. ENSV tnl. kunstitegelane (1986). A. Lauteri preemia 1979. **L:** Lassila *Tuletikke laenamas* (1971), Vahingu *Suvekool* (1972), Tammsaare ja Normeti *Otto Almari nägemus* (1977), Saja *Puutuvid* (1977), Shakespeare'i *Mõõt mõõdu vastu* (1979) ja *Kuningas John* (1998), Wilderi *Meie linnake* (1980), Švartsi *Draakon* (1981), Anderseni ja Normeti *Näkineid* (1982), Majakovski *Saun* (1982), Poliakoffi *Superdiskor* (1982), Horváthi *Lood Viini metsadest* (1983), Kooli *Musta kassi öösel ei näe* (1984), Anouilh' *Tuuleiil* (1984), Kanderi *Zorbas* (1989), Kõivu *Põud ja vihm Põlva kihelkonnan nelätõistkümnendämä aasta suvõl* (1993), Hugo *Angelo, Padua türann* (1994), Hermani *Hallo, Dolly!* (1996), Molière'i *Ihnur* (1999), Shakespeare'i *Eksituste komöödia* (2000).
B: *Vastab Ingo Normet*. — Teater. Muusika. Kino, 1994, 5.

Normet, *Leo* (õieti Leopold-Bruno) (17. IX 1922 Pärnu — 27. XII 1995 Tallinn), helilooja ja muusikateadlane, Ingo N-i isa, kunstiteaduse knd. (1969). II maailmasõja ajal kuulus ENSV Rkl. Kunstiansambleisse. Lõpetas 1950 kompositsioonierialal TRK (H. Elleri kl.). Oli 1948—57 Tallinna Muusikakoolis ja a-st 1954 TRK-s teoreetiliste ainete õppejõud (a-st 1991 prof.), ühtlasi 1949—50 ENSV Kunstide Valitsuse vaneminspektor ja 1950—51 ENSV Rkl. Filharmoonia kunstiline juht. Uurinud eesti, 20. saj. Euroopa ning orientaalmuusikat. Erihuvi oli J. Sibeliuse

isiksus ja looming (väitekiri „Sibeliuse sümfooniad"). Teinud kaastööd entsüklopeediatele ning saatesarju ETV-s ja ER-is („Maailma rahvaste muusika", „Kaasaegne ooper"). Loonud ooperid „Valgus Koordis" (1955) ja „Pirnipuu" (1973), operette („Rummu Jüri", 1954, ja „Tuled kodusadamas", 1958, mõlemad koos E. Arroga; „Stella Polaris", 1961) ning karakteersust ja psühholoogilist tõepära taotlevaid laulutsükleid („Pulmatola laulud", „Chamber Music", „García Lorca y la Muerte", „Scottish Songs"). ENSV tnl. kunstitegelane (1989). **T:** *Operett mujal ja meil* (1963, koos H. Tõnsoniga), *Indiat leidmas* (1977), *Värvimängud. Rütmirõõmud* (1990). ▸

Norviit, *Lembit* (5. VII 1913 Helsingi – 10. II 1967 Helsingborg), arstiteadlane, meditsiinidr. (1950, Lund). Lõpetas 1939 TÜ. Töötas 1939–43 Tartu ülikooli sisehaiguste kliinikus ja 1943–44 epideemiainspektorina Tallinnas. Põgenes 1944 Rootsi. Oli 1944–50 Lundi ülikooli sisehaiguste kliiniku assistent, seejärel 1951–53 Östersundis arst ning a-st 1953 elu lõpuni Bolideni kaevanduses ja Reimersholmi keemiatehastes (Helsingborgis) uurimisarst. Uurinud pms. tehisneeru ja silikoosi. Konstrueeris Lundi haiglas kehavälise dialüüsiaparaadi, mis pani aluse Rootsis arendatud tehisneerule.

Notke, Notiken, Notken, *Bernt* (1430. ja 1440. a. vahel Lassan (Pommeri) – 1509 Lübeck), saksa maalikunstnik ja puunikerdaja, saksa ja põhjapoolse Euroopa hilisgootika tähtsaid meistreid. Õppis 1450. a-te lõpus Tournai's Burgundia hertsogite vaibakudumistöökojas. Töötas 1460. a-te algusest pms. Lübeckis, 1484–98 (vaheaegadega) Stockholmis (1491–96 riigimüntmeistrina) ja a-st 1499 taas Lübeckis, kus juhtis a-st 1505 kuni surmani Peetri kiriku telliselöövi. Juhtis arvat. tsunftist sõltumatut suurt töökoda (seda tunnistab teoste kunstitaseme ja -suunitluse ebaühtlus). Loomingut iseloomustavad jõuline väljendusrikkus, isikupära ja ebatavalisuse taotlus, kaasaegse Itaalia ja Madalmaade kunsti saavutuste (lineaarperspektiivi, valguse-varju, ebatavaliste rakursside) rakendamine ning tollal uudsete materjalide kasutamine (maalis lõuend, skulptuuris plekk, pergament ja sarv). Dokumentaalselt on N. teoseks tõestatud Lübecki toomkiriku triumfirist (1470–77), Stockholmi toomkiriku Püha Jüri grupp (1489) ning Århuse toomkiriku (1477–79) ja Tallinna Pühavaimu kiriku altar (1482–83). Stiilianalüüsi põhjal on talle omistatud maal „Surmatants" (1463 või 1466, Lübecki Maarja kirik, hävinud) ja selle autorikordus (säilinud 13 figuuriga algusosa asub Tallinnas Niguliste kirikus).
B: W. Paatz. *Bernt Notke und sein Kreis*. Berlin, 1939; M. Lumiste. *Tallinna Surmatants*. Tln., 1976; G. Eimer. *Bernt Notke*. Bonn, 1985.

Nottbeck [*-bek*], Johann *Eugen* Alexander von (4. VIII 1842 Tallinn – 8. XII 1900 Tallinn), baltisaksa jurist ja ajaloolane, Tartu ülikooli audr. (1892). Õppis 1861–65 Tartu ülikoolis majandust ja õigusteadust. Oli a-st 1865 Eestimaa Ülemmaakohtu advokaat, 1865–70 Eestimaa kub-uvalitsuse abisekretär ja 1870–77 sekretär, 1877–81 Peterburis sisemin-i ametnik, 1881–86 Eestimaa kub-uvalitsuse vanemnõunik. A-st 1890 Tallinna linnavolikogu liige, 1891–1900 Eestimaa Kirjanduse Ühingu abiesimees, msg. teadusseltside auliige. **T:** *Die Alte Criminalchronik Revals* (1884), *Geschichte und Kunstdenkmäler der Stadt Reval* I–II (1896–1904, autoreid).

Novek, *Eva* (15. IV 1925 Kobela k., Vana-Antsla v.), näitleja. Lõpetas 1950 Eesti Rkl. Teatriinst-i. Töötanud 1950–51 Lõuna-Eesti Teatris, 1952–53 „Ugalas" ja 1954–90 Rakvere Teatris. ENSV tnl. kunstnik (1980). **O:** Isabel (Calderóni *Nähtamatu daam*), Tom (Twaini ja Kilgase *Tom Sawyeri seiklused ja Vikerkaar jõel*), Nataša (Gorki *Põhjas*), Judith (Shaw' *Saatana õpilane*), Maria Stuart (Słovacki *Maria Stuart*), Olga (Tšehhovi *Kolm õde*), Gertrude von Tiesenhausen (Krossi ja Rummo *Rakvere romanss*), Gloucesteri hertsoginna (Shakespeare'i *Richard Teine*), Vanaema (Kitzbergi *Libahunt*), Helene Ambur (Saaberi *Koduvõõrad*).

Novek, *Jaan* (22. I 1922 Tartu), röntgenoloog, meditsiinidr. (1974, Stockholm). Õppis 1942–44 TÜ-s, seejärel Stockholmis Kuninglikus Meditsiiniinst-s, lõpetas selle 1951. Omandas 1957–64 Karolinska haiglas röntgenoloogi ja kiiritusraviarsti eriala. Olnud 1964–87 Löwenströmi haigla röntgeniosk. ülemarsti abi, hiljem ülemarst ja kliiniku juh., 1969–82 ühtlasi Rootsi Eesti Arstide Seltsi esimees. Uurinud pms. röntgenkontrastaineid ja autoradiograafiat.

Nugis, *Edvin* (20. IV 1938 Sulevi k., Gagra raj., Abhaasia ANSV), põllumajandustehnikateadlane, tehnikadr. (1988, kinnit. 1989, Minsk). Lõpetas 1965 EPA. Olnud 1966–93 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s katsetaja, konstrueerimisinsener, noorem- ja vanemteadur, grupijuht ja 1989–93 juhtivteadur, a-st 1993 töötanud Eesti Põllum-e Mehhaniseerimise Inst-s (1993–96 juhtivteadur, a-st 1996 vanemteadur). Uurinud mulla tihenemist ning mullaharimisvõtteid ja -vahendeid, mis taastavad või säilitavad mulla optimaalset füüsikalist seisundit. On 24 (a-ni 1999) leiutise autor ning dokumentaalfilmide „Ärge tapke vihmaussi" (1978) ja „Narri põldu üks kord" (1981) stsenaariumi autoreid (mõlemad koos J. Müüriga). A-st 1979 rahvusv. kategooria künnikohtunik. Oli 1979, 1981 ja 1986 NSV Liidu künnivõistkonna treener, 1977, 1986 ja 1988 Eesti künnivõistkonna kaptenina NSV Liidu künnitšempion. 1991–92 Eesti Kongressi majanduskogu esimees, a-st 1996 Eesti Leiutajate Liidu president. Olnud Liidueestlaste Seltsi rajajaid ja 1988–90 selle esimees, Välis-Eesti Ühingu liikmena a-st 1997 Abhaasia eestlaste toimkonna esimees. A-st 1982 Rahvusv. Mullateaduse Seltsi ja a-st 1988 Rahvusv. Mullaharimise Uurimise Org-i (*International Soil Tillage Research Organization*, lüh. ISTRO) liige, 1991–97 ISTRO juurde moodust. ida ja lääne suhete komitee liige ning a-st 1996 Eesti haruosk-a esimees, a-st 1993 ÜRO Toitlus- ja Põllumajandusorg-i (FAO) maa- ja mullakaitse ühisk. ekspert. Harrastusmaalija, esinenud näitustel. ENSV tnl. leiutaja (1986). ENSV rkl. preemia 1980.
B: J. Muru. *Edvin Nugis – 60*. – Agraarteadus, 1998, 2.

Nugis, *Tiit* (3. XII 1942 Tallinn), astronoom, füüsika-matemaatikaknd. (1974). Lõpetas 1969 füüsika erialal TRÜ, töötanud seejärel Tartu Observatooriumis (a-st 1977 vanemteadur). Uurimusi Wolfi-Rayet' tähtede keemilise koostise anomaalsuse ja raadiokiirguse formeerumise iseärasuste kohta. Tuletanud tähetuule tempo määramise universaalse valemi. **T:** *Chemical composition of Wolf-Rayet' stars II. Hydrogen-to-helium ratio* (koos A. Niedzielskiga). – Astronomy and Astrophysics, 1995, 300; *Clumping-corrected mass-loss rates of Wolf-Rayet' stars* (koos P. A. Crowtheri ja A. J. Willisega). – Astronomy and Astrophysics, 1998, 333.

Nugis, *Ülo* (28. IV 1944 Tallinn), poliitik ja majandustegelane. Lõpetas 1967 Valgevene Polütehnilise Inst-i masinaehituse erialal. Oli 1967–74 msg. ettevõtetes insener, 1974–80 tehase „Ehitusdetail" ja 1980–86 suusavabriku „Dünamo" dir., 1986–90 tootmiskoondise „Estoplast" peadir., 1988–91 Eesti Töökollektiivide Liidu esimees. 1990 Eesti Komitee liige. 1990–92 EV Ülemnõukogu saadik ja juh., a-st

Leo Normet

Eva Novek

Jaan Novek

Edvin Nugis

Ülo Nugis

1992 Riigikogu liige, 1992–95 Riigikogu esimees. Kuulunud mitmesse erakonda. 1973–90 NLKP liige. A-st 1995 Eesti Koonderakonna liige.

Nugiseks, *Harald* (22. X 1921 Karjaküla, Särevere v.), sõjaväelane, *SS-Unterscharführer* (1944). Õppis Türi aianduskeskkoolis ja Paide kaubanduskoolis. Sügisel 1941 astus vabatahtlikuna Saksa sõjaväkke, kus teenis ühe aasta Leningradi obl-s paiknenud 185. jäopataljonis. Astus mais 1943 eesti leegioni. Õppis seejärel Dębicas (Poolas), Heidenheimis ja Lauenburgis (Saksamaal) allohvitseride koolis. Sõdis 1943. a. lõpul Neveli lähistel ja alates 19. II 1944 Narva rindel. 1944. a. märtsis venelastega peetud lahingus osutatud vapruse eest autasustati teda 20. IV 1944 Rüütliristiga. Sõja lõpul sattus Tšehhimaal venelaste sõjavangi, vabanes 10. XI 1946, kuid arreteeriti 13. II 1947 uuesti ja vabanes lõplikult 1958. Taastatud EV-s ülendati kapteniks.
B: V. Pinn. *Rüütliristi kandja Harald Nugiseks.* Haapsalu, 1995.

Nukk, *Eduard* (26. III 1896 Heinaste v. — 11. V 1978 Tallinn), ajakirjanik ja kirjanik. Töötas ajakirjanikuna 1921–30 Pärnus, seejärel Tallinnas. Avaldanud luulet, näidendeid ja lastermt-id. **T:** luulekogud *Trioletid Amorile* (1924), *Eleegilised laulud* (1925) ja *Valitud luuletused* (1971).

Nummert, *Ants* (9. X 1934 Ähijärve k., Vana-Antsla v.), loomaarstiteadlane, veterinaarmeditsiinidr. (1998). Lõpetas 1959 EPA, täiendanud end 1993 Taanis, 1994 Soomes ja 1995 Rootsis. Olnud 1959–61 „Jõhe" sovhoosi peaveterinaararst, 1961–63 Antsla keskkooli õppealajuh. tootmisõpetuse alal, 1963–64 Väimela veterinaarjsk-a juh., 1968–72 Valga sovhoosi peaveterinaararst, 1972–77 Balti Tsonaalse Teadusliku Uurimise Veterinaarlaboratooriumi vanemteadur, a-st 1977 EPMÜ loomaarstiteaduskonna õppejõud (a-st 1994 sisehaiguste õppetooli juh. ja a-st 1998 prof.). Õpetanud kliinilist diagnostikat, mittenakkavaid sisehaigusi ja lindude haigusi. Uurimusi udara- ja nisakirurgia, ensüümpreparaatide ja nende loomakasvatuses kasutamise ning koduloomade sealefisioloogia alalt. ENSV rkl. preemia 1987.

Nummert, *Maarja* (24. IV 1944 Haabsaare k., Antsla v.), arhitekt. Lõpetas 1969 ERKI. Töötanud 1975–90 „Eesti Maaehitusprojektis" (a-st 1990 peaarhitekt) ning a-st 1991 „Humana Projektis". On Eesti nimekaim maakoolide projekteerija, lõi 1980. a-il uusklassitsistlike sugemetega koolimajatüübi, kasutanud rütmilise liigendusega mahtusid ning kõrgeid kaldpiirdkatuseid (Uhtna, 1985; Noarootsi, 1986; Kolga, 1986; Ääsmäe, 1988; Kiigemetsa kool Siimustis, 1990). Kavandanud EPMÜ keskusehoone (1998) ning elamuid ja büroohooneid (büroohoone Tallinnas Wismari t. 25, 1995). ENSV rkl. preemia 1987, K. Koffi preemia 1989.

Nurk, *Eino* (6. IX 1931 Varja k., Lüganuse v.), koorijuht ja rahvamuusikaorkestri dirigent. Õppis 1953–58 Tallinna Muusikakoolis koorijuhtimist. Töötanud a-st 1955 Tallinnas harrastuskooride ning vokaal- ja instrumentaalansamblite dirigendina, lauluõpetaja- na ja kultuuri alal, sh. 1978–89 Eesti NSV Rahvaloomingu ja Kultuuritöö Teadusliku Metoodikakeskuse rahvamuusikasektori juh-na. Olnud üldtantsupidude rahvamuusikaansamblite üldjuht (1994), vab. rahvamuusikapidude mõtte algatajaid, nende üldjuht ja peadirigent (a-st 1978), a-st 1972 Vab. Orkestriühingu Rahvamuusikaorkestri juhte, a-st 1988 Eesti Rahvamuusika ja Rahvamuusika Seltsi rahvamuusikaosa esimees (ka seltsi asutajaid). Seadnud eesti rahvaviise rahvamuusikaorkestritele, koostanud noodikogumikke, avaldanud rmt-u „Eesti rahvapille ja rahvapillimängijaid" (1995, eesti, vene ja inglise keeles; ENSV tnl. kultuuritegelane (1985), G. Ernesaksa preemia 1987.

Nurk, *Enn* (13. X 1935 Kohtla v. — 3. II 1999 Vändra), pedagoog. Lõpetas 1959 füüsikaerialal TRÜ. Oli a-st 1959 Vändra keskkooli õpetaja ning a-st 1972 Ühisk. Pedagoogika Uurimise Inst-i liige. Uurinud õpilaste iseseisvat ja rühmatööd, õpetuse individualiseerimist, probleemõpet, õpioskusi ning õpilaste matemaatikateadmisi. Koostanud matemaatika kontrolltööde ja eksamiülesannete kogumikke, töövihikuid ning V–VIII kl-i õpikuid (koos A. Telgmaaga). V kl-i õpiku käsikiri võitis 1987 NSVL Haridusmin-i võistlusel I koha ning seda on tõlgitud leedu, läti, rumeenia, ukraina, valgevene ja vene keelde. ENSV tnl. õpetaja (1972).

Nurk, *Tiina* (2. IX 1918 Rakvere), kunstiajaloolane, kunstiteaduse knd. (1968). Sai 1942 meditsiiniõe kutse. Õppis 1942–44 ja 1947–52 TRÜ-s. Töötanud 1952–72 Tartu Rkl. Kunstimuuseumis vanemteadurina (a-st 1967 teadussekretär) ja a-st 1972 TÜ Teaduslikus Rmtk-s kunstiteadlasena. Uurinud Tartu kunstikooli „Pallas" („Kõrgem Kunstikool „Pallas" 1919–1940", 1977) ja A. Stieglitzi kunsttööstuskooli ajalugu; süstematiseerinud TÜ rmtk. kunstikogus leiduvat Lääne-Euroopa graafikat, korraldanud sellest näitusi ja koostanud kataloogc. Sai „Eesti kunsti ajaloo" (1970–77) autorkonnas 1978 K. Raua preemia. ENSV rkl. preemia 1980. **T:** monograafia *Amandus Adamson 1855–1929* (1959), *Graafikatehnikad* (1962), albumid *Valik XVI–XVIII sajandi graafikat Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslikust Raamatukogust* (1981) ja *XV–XVI sajandi saksa puulõikeid Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslikust Raamatukogust* (1988).

Nurkse, *Ragnar* (5. X 1907 Käru v. — 5. V 1959 Genf), majandusteadlane. Õppis 1926–29 TÜ-s õigusteadust, lõpetas juristina Edinburgh' ülikooli. Töötas 1934–45 Rahvasteliidu rahandusrühmas ning maj. informatsiooni ametis, oli 1945–58 New Yorgi Columbia ülikooli ja 1946–48 Princetoni ülikooli prof., 1958–59 Genfis Fordi fondi stipendiaat. Uurimusi rahvusv. rahanduse alalt. **T:** *Internationale Kapitalbewegungen* (1935), *International currency experience* (1945), *3 conditions of international monetary equilibirium* (1945), *Course and control of inflation* (1946), *Problems of capital formation in undeveloped countries* (1953).

Nurm, *Ernst* (6. VII 1896 Hulja, Undla v. — 25. X 1983 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1949). Lõpetas 1925 TÜ. Osales Vabadussõjas. Oli 1918–47 Tartus ning Tallinnas ladina ja eesti keele õpetaja, 1947–66 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s teadur (a-st 1952 sõnarmt-te sektori juh.), 1951–52 ka TRÜ klassikalise filoloogia kateedris vanemõpetaja. Avaldanud sadakond art-t eesti keele grammatika ja sõnavara alalt ning õpikuid. Osales „Väikese õigekeelsuse sõnaraamatu" (1953) ja paljude oskussõnastike koostamises, oli „Õigekeelsuse sõnaraamatu" (1960) peamine koostaja. Kirjakeelt normides rõhutas reegli- ja rahvapärasust. Juhatas 1925–40 Eesti Kirjanduse Seltsi koolikirjanduse toimkonda, oli Tartu Õpetajate Seltsi esimees. **T:** *Ladina keele grammatika* (1934), *Lühike ülevaade rooma kirjandusest* (1942), *Juhiseid eesti pärisnimede kirjutamise kohta vene keeles* (1959), *Vene-eesti geoloogia sõnastik* (1963, autoreid), *Vene-eesti keemia sõnastik* (1964, autoreid), *Vene-eesti mäenduse sõnaraamat* (1969, autoreid).

Nurmand, *Leo* (12. VI 1929 Tartu), farmakoloog, meditsiinidr. (1975, kinnit. 1976). Lõpetas 1953 TRÜ, töötanud seejärel sealsamas farmakoloogiakateedris (a-st 1993 TÜ farmakoloogiainst.), olnud 1976–94 farmakoloogiaprof. (prof-kutse kinnitati 1978), a-st 1994 emeriitprof. Uurimusi üldfarmakoloogia, uimutite, ravimiharjumuse ja -kombinatsioonide ning neurotroopsete ainete farmakodünaamika

alalt (sh. organismi kaitse- ja kohanemisreaktsioonid kui barbituraatide toime tugevust ja kestust määravad tegurid). **T:** *Farmakoloogia* (1982, koos L. Allikmetsaga), *Kliiniline farmakoloogia* (1988, autoreid), *Arstliku retseptuuri põhijooni* (1994, koos M.-H. Otteriga), *Farmakoloogia* (1996, koos L. Allikmetsaga). ▲

Nurme, *Minni* Katharina (30. X 1917 Aidu v. — 22. XI 1994 Tallinn), kirjanik, Salme Ekbaumi õde, Eeva Pargi ema; oli 1941—58 abielus Aadu Hindiga. Lõpetas 1936 Viljandi Eesti Haridusseltsi tütarlastegümnaasiumi, oli II maailmasõja ajal NSV Liidu tagalas, seejärel Tallinnas vabakutseline kirjanik. Kirjutanud olustikulise ja psühholoogilise kallakuga proosat (rom-d „Kentaurid", 1939, ja „Ratastool", 1941, jutukogu „Lämbumine", 1946, lühiproosakogud „Valus küsimus", 1962, ja „Rähni laastud", 1966). Loomingu põhiosa moodustab vormilt mitmekesine, traditsioonilist meetrikat ja vabavärssi kasutav luule. Sõjaaegsed luuletused vahendavad koduigatsust (esikkogu „Sünnimuld", 1945, kogu „Pikalt teelt", 1947). Isikupära pääseb mõjule hilisemas, naiselikku loodus- ja tundelüürikat ning filosoofilisi eluvaatlusi sisaldavas luules („Juured mullas", 1957, „Esmaspäeva künnisel", 1960, „Metsõunapuu", 1963). Tõlkinud ameerika (H. Beecher-Stowe, E. O'Neill, R. Frost), inglise (G. Byron, P. B. Shelley) ja soome kirjandust (P. Haavikko). **T:** luulekogud *Sookailudes on loitsud* (1971), *Kuuvein* (1974), *Tuules lendlev seeme* (1976), *Päevapuri* (1981), *Valgevalul* (1983), valikkogud *Maarjahein* (1967), *Pilvede pisarad tärkamisse* (1978), *Puud varjulised* (1987).

Nurmekund, *Pent* (a-ni 1936 Arthur R o o s m a n n) (16. XII 1906 Kilingi v. — 28. XII 1996 Tartu), keeleteadlane, Salme Nigoli abikaasa, *mag. phil.* (1935), filoloogiaknd. (1968). Õppis 1930—35 TÜ-s romaani ja germaani filoloogiat. Täiendas end seejärel Berliini, Göteborgi, Kopenhaageni, Müncheni ja Pariisi ülikoolis. Naasis 1940 Eestisse, oli 1941—44 Tartu ülikoolis õppeülesandetäitja, 1944 piirikaitserügemendi allohvitserina rindel, 1944—47 vangilaagris, pärast vabanemist tööline ja kooliõpetaja, 1955—86 TÜ õppejõud (a-st 1976 dots.). Taastas 1950. a-il TÜ-s idamaade keelte õpetamise ja asutas orientalistikakabineti. Avaldanud art-eid üldkeeleteaduse ja mitme orientaalkeele uurimise alalt. Valdas u. 70 võõrkeelt ja oli rahvusv. org-i „Amici Linguarum" andmeil maailma esipolüglotte. F. J. Wiedemanni keeleauhind 1991. **T:** art-ikogumik *Keeltemaailm* (1997), luulekogu *Kõllanõmme* (1996).

Nurmik (pseud.; õieti Matvei K ü l a), *Madis* (29. X 1890 Rebaski k., Muhu-Suure v. — 1. I 1969 Tallinn), koolikirjanik ja pedagoog. Töötas 1909—32 põhil. õpetajana, ühtlasi juhtis 1924—40 kirjastust „Pääsuke", mis avaldas odavate sarjadena u. 100 lastermt-t. Oli 1922—33 ajakirja „Laste Rõõm", 1922—25 ja 1930—34 ajakirja „Vikerkaar" ning 1932—39 nädalalehe „Õpilasleht" toim. Avaldanud populaarteaduslikke lugemikke, aabitsa, emakeelelugemiku (I—V, 1920—29) ja eesti keele õpikuid muulastele, sh. eesti keele õpiku vene koolidele (I—III, 1948—50), tõlkinud rohkesti lastekirjandust.
B: E. Teder. *Madis Küla-Nurmik.* — Keel ja Kirjandus, 1969, 3.

Nurmiste, *Boris* (27. XI 1907 Pihkva — 13. V 1996 Tallinn), taimepatoloog ja viroloog, põllumajandusknd. (1952). Lõpetas 1934 TÜ. Oli 1939—41 TÜ-s assistent, 1942—48 Jõgeva Rkl. Sordiaretusjaama teadur, 1948—57 Eesti NSV TA Taimekasvatuse Inst-i noorem- ja vanemteadur, 1957—83 Eesti NSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i vanemteadur (a-st 1962 viroloogiaosk-a juh.). N. on Eesti taimeviroloogia rajaja. Uuris pms. kartuliviiruste levikut ja omadusi, viirustevahelisi geneetilisi seoseid ja viirusresistentsete sortide aretamise süsteemi. Püstitas taimede (kartuli) endogeense viirusnakkuse hüpoteesi (esitas päriliku nakkuse, s. o. viiruse ja taimegenoomi liitumise idee), millest lähtudes on täiendanud viirusresistentsete kartulisortide aretamise süsteemi. Leidis uue kartulit kahjustava viiruse ja pani Eestis aluse viirusdiagnostika rakendamisele. ENSV tnl. teadlane (1976). ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Kartuli kidumishaigused Eesti NSV-s ja nende tõrje* (1954), *Оценка методов борьбы с вырождением картофеля.* — Материалы конференции по вопросам семеноводства картофеля (Moskva, 1958).

Nurmiste, *Heino* (a-ni 1933 Heinrich G e r t r e u) (12. IV 1905 Vigala v. — 12. V 1990 Haapsalu), õpetaja. Lõpetas 1927 Tallinna Õpetajate Seminari ja 1962 TRÜ eesti keele ja kirjanduse osk-a. Töötas Läänemaa koolides (Turvaste, Martna, Peru ja Oru), 1950—56 Haapsalu Pedagoogilises Koolis ja 1956—66 Haapsalu 1. keskkoolis õpetajana. Oli 1959—77 kohaliku ajalehe toimetuses rubriigi „Kool, kodu ja üldsus" toim. ENSV tnl. õpetaja (1964).

Nuter, *Egon* (23. IX 1955 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1980 näitejuhtimise erialal TPedI. Töötanud a-st 1980 „Vanalinnastuudios". Esinenud telelavastustes, ETV meelelahutussaadetes ja filmis, tuntud estraadinäitlejana ja parodistina. **O:** Omega (Suhhovo-Kobõlini *Toimik*), Fedja (Radzinski *Kena naine lillega*), Dobtšinski (Gogoli *Revident*), Jasquet (Marceau' *Presidendi sõber*), osaline (Kalli ja Baskini *Prügikast ehk Alguse asi* ja Kalli *Prügikast 2 ehk Põhi paistab*), Georges Duroy (Bel-Ami) (Maupassant'i ja Kerge *Mina, Bel-Ami*), Pastelli (Lutsu ja Kalli *Tagahoovis*), Pasquale (De Filippo *Kodukäijad*), Dromio (Shakespeare'i *Eksituste komöödia*).

Nuude, *Rudolf* (25. VI 1909 Oudova — 2. IX 1980 Tallinn), näitleja. Mängis 1931—36 Narva Teatris, lõpetas 1939 Tallinna Töölisteatri õppestuudio ja mängis selles teatris a-ni 1942, oli 1936—38 ja 1949—68 Tallinna Draamateatri ning 1942—49 „Estonia" näitleja. Paistis silma mehistes ja temperamentsetes osades. Mänginud ka filmis („Elu tsitadellis", „Andruse õnn", „Jäljed"). ENSV tnl. kunstnik (1957). ENSV rkl. preemia 1950. **O:** Truffaldino (Goldoni *Kahe isanda teener*), Kaspar (Planquette'i *Corneville'i kellad*), Tõnis Tihu (Hindi *Tuuline rand* ja *Kaugatoma kuningas*), Kuslap (Jakobsoni *Elu tsitadellis*), Oskar (Lācise *Kaluri poeg*), õpetaja Laur (Lutsu *Kevade*), Juhani (Kivi *Seitse venda*), Matti (Brechti *Härra Puntila ja tema sulane Matti*).
B: J. Lott. *Rudolf Nuude.* Tln., 1974.

Nuudi, *Tiit* (22. X 1949 Tallinn), majandus- ja sporditegelane. Lõpetas 1973 TPI ehitusteaduskonna. Töötas 1973—82 Tallinna linnavalitsuse kapitaalehituse valitsuses, oli 1982—88 Tallinna aselinnapea, 1988—89 ENSV Rkl. Looduskaitse ja Metsamajanduse Komitee esimees, 1989—90 ENSV keskkonnaminister, 1990—92 EV Ülemnõukogu esimehe nõunik; a-st 1992 as-i *Paulig Baltic* juhatuse esimees ja *Paulig Export Ltd.* tegevjuht. 1990—94 Eesti Spordi Keskliidu esimees, 1992—97 Eesti Olümpiakomitee asepresident, a-st 1997 president. Rahvusv. Olümpiakomitee aastapreemia 1995.

Nuut, *Jüri* (10. VII 1892 Peterburi — 31. V 1952 Tallinn), matemaatik, kosmoloog ja ühiskonnategelane, *dr. phil. nat.* (1926), ENSV TA akad. (1946). Lõpetas 1914 Peterburi ülikooli. Tuli 1921 Eestisse. Oli 1921—28 Narvas ja Tartus keskkooliõpetaja, 1928—36 TÜ dots., 1937—41 TTÜ prof. ja 1939—41 ühtlasi rektor, II maailmasõja ajal õppejõud NSV Liidu tagalas Tšeljabinskis ja Moskvas, 1944—46 ENSV hariduse rahvakomissar, 1946—50 ENSV TA akad-sekretär, 1950—52 ENSV TA Füüsika, Mate-

Minni Nurme

Pent Nurmekund

Boris Nurmiste

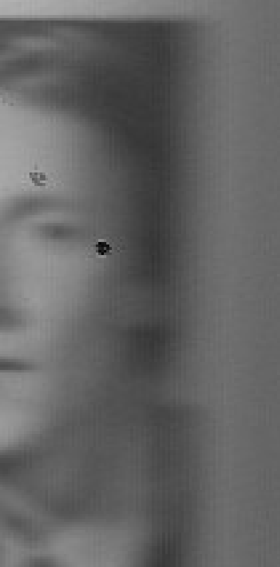

Egon Nuter

Rudolf Nuude

maatika ja Mehaanika Inst-i vanemteadur. Uurimusi reaalsirge aksiomaatika ja topoloogia neljavärviprobleemi kohta, Lobatševski geomeetriast ja selle rakendamisest paisuva universumi evolutsiooni ja Päikesesüsteemi kosmogoonia seletamiseks. Töid ka matemaatika õpetamise alalt, kirjutanud õpikuid. IV Riigikogu liige, 1940—50 NSVL Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. teadlane (1945). **T:** *Millest kõneleb Einsteini relatiivsusõpetus* (1930), *Kinemaatika ja dünaamika põhijooni* (1940), *Геометрия Лобачевского в аналитическом изложении* (1961). — Tema poeg, tehnikateadlane Ilmar N. (13. III 1923 Narva) oli 1975—86 ENSV kõrgema ja keskerihariduse minister.

Nõgene, *Endel* (9. III 1950 Tartu), dirigent. Lõpetas 1974 TRK trompetierialal (H. Orusaare kl.), õppis samas ka orkestridirigeerimist (juhendaja R. Matsov). Täiendas end dirigeerimises 1975—77 Leningradi konservatooriumis (V. Fedotovi kl.) ja 1977—79 Vilniuse ooperi- ja balletiteatris (juhendaja J. Aleksa). Olnud 1970—74 „Estonia" orkestrant, 1974—81 ja 1987—99 „Vanemuise" dirigent (1980—81 ja 1987—99 peadirigent) ning 1982—87 ja a-st 1999 „Estonia" dirigent. Asutas 1975 „Vanemuise" kammerorkestri. Õpetanud dirigeerimist 1970—74 ja 1982—87 Tallinna Otsa-nim. Muusikakoolis ning 1974—82 ja 1987—99 Tartu Elleri-nim. Muusikakoolis. Juhatanud Eestis ja välismaal üle 50 ooperi ja balleti ning sümfooniakontserte. ENSV tnl. kunstitegelane (1988). **Muusikajuht:** Puccini *Madame Butterfly* (1975, Vilnius 1979) ja *Tosca* (1995), Janáčeki *Jenůfa* (1979), Rossini *Sevilla habemeajaja* (1981), Ábrahámi *Savoy ball* (1982), Løvenskioldi *Sülfiid* (1982), Verdi *Othello* (1997), Nielseni *Maskeraad* (1999).

Nõges, *Endrik* (5. IV 1927 Mõisaküla), elektrotehnikateadlane, *Ph. D.* (1959, Loodeülikool), Eesti TA välisliige (1995). Lahkus Eestist 1944, lõpetas 1954 Loodeülikooli (*Northwestern University*, Evanstonis). Töötanud 1954—57 sealsamas ja a-st 1958 Seattle'is Washingtoni ülikoolis õppejõuna (a-st 1969 prof.), olnud 1965—71 tehnikateaduste abirektor, 1982—85 telekursuste programmi asutaja ja dir. ning 1986—88 ja 1990—92 prodekaan, 1988—90 dekaan. A-st 1992 emeriitprof. Olnud Helsingi tehnikaülikoolis (1963—64) ja Saksamaal Karlsruhe kõrgemas tehnikakoolis külalisõppejõud ning *Boeing Company, Bell Telephone Laboratories*'i jmt. firma konsultant. Uurimusi mittelineaarsete ja mittepidevate süsteemide, sh. ülemaailmse asukoha määramise süsteemi (GPS) ja inertsiaalnavigatsiooni ning kujutuvastuse algoritmide kohta. **T:** *Pulsfrequensmodulierte Regelungssysteme* (1975, koos P. M. Frankiga), *An iterative feature matching algorithm* (1979, koos A. M. Savoli ja A. J. Witsmeeriga), *Optimal nonlinear discriminant function development* (1984, koos D. W. Lytle'i, B. Burkhalteri ja G. DeBow'ga), *Erfahrungen mit dem „Televised Instruction Program", Alternativen und Trends in der USA* (1987).

Nõges, *Peeter* (4. VI 1957 Pärnu), botaanik (algoloog) ja limnoloog, Mari Kurismaa vend, Tiina N-e abikaasa, bioloogiaknd. (1987). Lõpetas 1980 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1980 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-i Võrtsjärve limnoloogiajaamas (1987—91 teadur ja a-st 1995 vanemteadur, 1991—94 nimmeadur), olnud 1992—93 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-i lektor ja a-st 1993 dots. Uurimisvaldkonnad: üldine limnoloogia, järvede geobiokeemiline [illegible] ja fütoplanktoni ökoloogia. Uurinud Võrtsjärve ja juhatanud 1985—87 vab. Peipsi-programmi produktsioonibioloogia töörühma. Korraldanud [illegible] ekspeditsiooni Jashani järvele (Karakumi kõrbes), toimetanud [illegible] ajakirja „Limnologica" 1991, 3. erinr-i). **T:** *Primary production of Lake Peipsi-Pihkva* (koos T. Nõgese ja V. V. Jastremskiga). — Hydrobiologia, 1996, 338; *Limnology of Lake Võrtsjärv (Estonia)*. — Limnologica, 1998, 28; *Seasonal variation in trichome length of cyanophytes* Limnothrix planctonica *and* L. redekei *in a large shallow lake*. — Archiv für Hydrobiologie, 1999, 129.

Nõges, *Tiina* (24. V 1957 Viljandi), hüdrobioloog, Peeter N-e abikaasa, bioloogiaknd. (1989, Moskva). Lõpetas 1980 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1981 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-i Võrtsjärve limnoloogiajaamas (a-st 1990 vanemteadur), olnud ühtlasi 1989—92 TÜ taimefüsioloogia ja biokeemia kateedri assistent, 1992—93 zooloogia ja hüdrobioloogia inst-i lektor ja a-st 1993 dots. Uurinud planktonorganismide produktiivsust ja ökoloogiat, tegelnud veeökosüsteemide modelleerimise ning järvede taastamise ja majandamise küsimustega. Osalenud paljudes Läänemere ning järvede (Eestis, Austrias, Gruusias ja Türkmenistanis) uurimise ekspeditsioonides. Oli 1994—96 Eesti Teadusfondi ekspert limnoloogia ja mereteaduse alal. **T:** *ATP as an index of phytoplankton productivity. The Chl a/ATP Quotient*. — Internationale Revue der gesamten Hydrobiologie, 1989, 74, 2; *Zooplankton-phytoplankton interactions in lakes Võrtsjärv, Peipsi (Estonia) and Yaskhan (Turkmenia)*. — Hydrobiologia, 1997, 342/343; *Different fractions of primory production in the large shallow eutrophic Lake Võrtsjärv, Estonia*. — Proceedings of Estonian Academy of Sciences. Biology/Ecology, 1999, 48, 2.

Nõlvak, *Jaak* (16. VI 1944 Tallinn), paleontoloog, geoloogiamag. (1992). Lõpetas 1974 füüsilise geograafia erialal TRÜ. Töötanud a-st 1962 TTÜ Geoloogia Inst-s, sh. a-st 1974 teadurina. Uurimisvaldkonnad: ordoviitsiumi mikropaleontoloogia ja biostratigraafia (mitme mikrokivististe rühma süstemaatika ning paiknemine Baltoskandia geoloogilistes läbilõigetes). Viljeleb loodusfotograafiat. **T:** *Chitinozoans in biostratigraphy of the northern East Baltic Ashgillian* (1980), *Late Ordovician Lingulate Brachiopods from Estonia* (1994, autoreid), *Ordovician chitinozoan biozonation of Baltoscandia* (1999).

Nõmm, *Evald* (19. II 1906 Pärnu — 31. XII 1990 Tartu), loomaarstiteadlane ja ratsasporditegelane, veterinaarteenistuse polkovnik (1944), veterinaariadr. (1969, Moskva, kinnit. 1971). Õppinud 1928—30 Lyoni lennukoolis. Lõpetas 1934 (loomaarstina) TÜ ja 1940 Tallinnas Kõrgema Sõjakooli. Oli 1942—46 eesti laskurkorpuses (ms. korpuse veterinaarteenistuse ülem), a-st 1947 erus. Oli 1948—51 TRÜ kehakultuuriteaduskonna vanemõpetaja ja a-st 1951 EPA loomaarstiteaduskonna õppejõud (1951—54 vanemõpetaja, 1955—71 dots., 1972—79 prof., 1966—79 ühtlasi sise- ja nakkushaiguste kateedri juh., 1980—89 konsultantprof., a-st 1989 emeriitprof.). Õpetas hobusekasvatust, sõjaväe veterinaarteenistust, väliveterinaarkirurgiat, episotoloogiat ja veterinaarorg-i. Asutas (koos J. Simovartiga) veiste leukoosi uurimise rühma (juhtis seda 1972—79) ja sellekohase

Jaak Nõlvak

Evald Nõmm

laboratooriumi. Tema algatusel hakkas 1957 ilmuma ajaleht „Põllumajanduse Akadeemia". On Eesti ratsaspordikoolkonna rajajaid. Asutas 1947 Tallinnas ja 1948 Tartus ratsaspordiklubi, viimasest sai 1949 TRÜ ratsabaas. Oli pikka aega spordiühingu „Jõud" ratsaspordisektsiooni esimees ja 1977–79 ENSV Ratsaspordi Föderatsiooni aseesimees. Valmistanud treenerina ette meistersportlasi. Tuli 1950. a. karikavõistlustel kahevoorulises takistussõidus Eesti meistriks. ENSV tnl. teadlane (1976). **T:** *Veterinaarorganisatsioon* (1961), *Loomade nakkushaigused* (1968, autoreid), *Põllumajandusloomade leukoosid* (1983, koos J. Simovartiga), *Словарь ветеринарных микробиологических и вирусологических терминов* (Moskva, 1989, autoreid). ▲

Nõmm, *Uno* (4. V 1930 Tallinn – 16. XI 1988 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1964). Lõpetas 1955 TRÜ, oli 1958–88 sealsamas õppejõud (a-st 1967 dots., 1968–70 eksperimentaalfüüsika kateedri juh.). Uurimusi fotoluminestsentsi, fotoelektriliste nähtuste ja pinnafüüsika alalt. Koostanud kõrgkooli õppematerjale („Pooljuhtide füüsika", 1968; „Elektronide olekud kristallide perioodilises väljas", 1988).

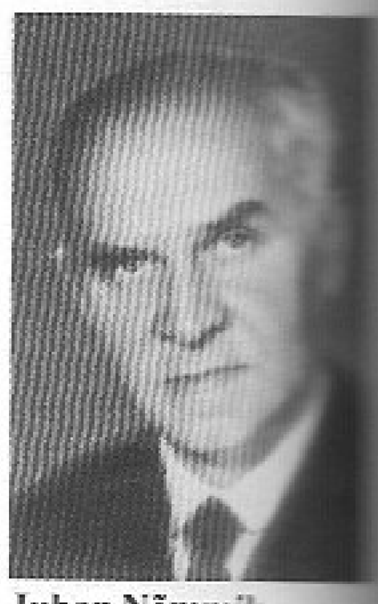
Nõmmik, *Anton* (2. XII 1882 Kurista v., Viljandimaa – 20. X 1957 Uppsala), mullateadlane ja agrokeemik, Hans N-u isa. Lõpetas 1916 Petrogradi ülikooli, täiendas end 1920 Halle ülikoolis ja 1925–26 Rockefelleri fondi stipendiaadina USA-s. Oli Põhja-Eesti põllutöökeskkooli rajajaid ja 1918–20 selle juh., 1920–44 Tartu ülikooli õppejõud (1921–25 põllum-teaduskonna dekaan, 1924–44 prof.). Rajas TÜ-s mullateaduse ja agrikultuurkeemia õppetooli (oli 1920–44 selle juh.) ja Raadile agrikultuurkeemia katsejaama (oli 1921–44 selle juh.). Läks 1944 Rootsi, oli 1944–57 Ultunas põllum-kõrgkooli keemiainst-s keemik-assistent. Uuris Eesti muldi ja nende keemilist koostist, koostas Eesti esimese mullastikukaardi (1924), rajoonis Eesti mullastiku, korraldas hulgaliselt väetamiskatseid ja määras kultuuride väetisnorme, toitainete kasutamise dünaamikat ja väetamise tasuvust. Uuris eri liiki loomade sõnniku ja virtsa keemilist koostist, orgaanilise aine mullas lagunemise kiirust ning lahustunud ainete sisaldust Eesti suurimate jõgede vees. Lõi oskussõnu. Oli Eesti Agronoomide Seltsi Rootsis asutajaid ja 1945–49 selle esimene esimees. **T:** *Kodumaa mullastikust* (1925), *Lühike ülevaade kodumaa mullastikust* (1927), *Mulla reaktsioon, selle põhjused ja määramise meetodid* (1927, 1928), *Uurimusi meie söödajuurviljade arenemisest ja toitainete tarbimisest* (1937), *Eesti NSV jõevete keemilisi uurimusi* (1940). **B:** K. Vahtras. *Professor Anton Nõmmik. Tema elust ja tööst.* – Eesti Agronoomide Selts Rootsis. Toimetis nr. 1, Uppsala, 1975; E. Turbas ja K. Tarandi. *Prof. Anton Nõmmik ja Eesti vooluvete keemilise analüüsi ja maastike geokeemia algus.* – Eesti maastike geokeemia küsimusi. Tln., 1988.

Nõmmik, *Hans* (15. III 1922 Tartu – 27. VI 1995 Uppsala), põllumajandusteadlane, Anton N-u poeg, *dr. agr.* (1954, Uppsala). Õppis 1942–43 Tartu ülikoolis. Läks 1943 Soome ja 1944 Rootsi. Lõpetas 1948 Rootsi põllum-kõrgkooli, täiendas end 1956 Kelloggi fondi stipendiaadina USA-s. Oli 1956–63 Rootsi põllum-kõrgkooli dots., 1963–68 Uppsalas metsanduskõrgkooli teadur, 1968–79 prof-i kt., 1979–88 Rootsi Põllum-ülikooli metsandusteaduskonna prof., a-st 1988 emeriitprof.; 1970–71 ja 1988 Indias Rahvusv. Aatomienergia Agentuuri (*International Atomic Energy Agency*) ekspert. Uurinud põllu- ja eriti metsamuldi, fluorisisaldust Rootsi põllum-saadustes, mullas ja joogivees, mulla lämmastikusisaldust jpm. Loonud lämmastiku isotoobi (^{15}N) kasutamise metoodika. Avaldanud kirjutisi mullateaduse alalt, eriti metsamuldade väetamise ja lämmastikväetiste kasutamise kohta. Oli 1990–94 Eesti Agronoomide Seltsi Rootsis abiesimees. Bergsteni preemia 1989.

B: A. Kanal. *Prof. Hans Nõmmiku panus mullakeemia arendamisse.* – Agraarteadus, 1998, 2.

Nõmmik, *Juhan* (8. VIII 1902 Peterburi – 9. VII 1975 Stockholm), maalikunstnik. Asus 1913 vanematega Tartusse. Lõpetas 1929 kõrgema kunstikooli „Pallas". Töötas Tartu koolides joonistusõpetajana, 1937–43 „Pallase" õppejõuna (sh. oli 1940–41 K. Mäe nim. Riigi Kõrgema Kunstikooli dir-i kt.) ning 1936–38 TÜ didaktilis-metoodilises seminaris. Põgenes 1944 Rootsi. Töötas 1944–46 Stockholmis Kuninglikus Kirjanduse, Ajaloo ja Muististe Akadeemias arhiivitöölisena, hiljem tegi joonistustöid (nt. sariväljaandele „Sveriges kyrkor"). Kujutanud õlimaalidel ja akvarellidel pms. abstraheeritud loodusvaateid (Eestis Saaremaa ja Lõuna-Eesti motiive, paguluses Rootsi ranniku ja saarte vaateid ning 1950. a-te II poolest ka Euroopa ja Põhja-Aafrika maastikke). **T:** *Saaremaa* (1929), *Peedu talvel* (1938), *Salme küla Sõrves* (1942), *Altea* (1959), *Nexö rand* I (1962), *Rutsker* (1963), *Takrouna, berberi asula* (1970), *Estérel* (1971).

B: *Juhan Nõmmik.* Stockholm, 1962.

Juhan Nõmmik

Nõmmik, *Riho* (26. II 1936 Tallinn), füüsik, Salme N-u poeg, füüsika-matemaatikadr. (1998, Moskva ülikool). Lõpetas 1960 Moskva ülikooli. Olnud 1964–68 ENSV TA Füüsika ja Astronoomia Inst-i nooremteadur, 1969–98 Moskva ülikooli tuumafüüsika inst-i vanemteadur, a-st 1998 juhtivteadur. Moskva Eesti Seltsi asutajaliige (1989; a-st 1996 esimees). Uurimusi kosmilise kiirguse, kosmosefüüsika, tuumafüüsika, rakendusliku vaakumspektroskoopia ja majandusgeograafia alalt. Avastanud Päikese kosmilise kiirguse seaduspärasusi ning otseste meetoditega Maa-lähedases kosmilises ruumis suure energiaga (>10^{12} eV) galaktilist päritolu elektronid, loonud galaktilise ja Päikese kosmilise kiirguse mudeleid (1994–98). Konstrueerinud teadusaparatuuri, sh. seni suurima kosmilise kiirguse osakeste registreerimise emulsioonkambri (180 kg, kasut. 1972 tehiskaaslasel „Interkosmos 6"). **T:** *Наблюдение электронов с энергией 10^{12} эВ в первичном космическом излучении.* – Космические исследования, 1981, 19, 6; *Galactic cosmic ray flux simulation and prediction.* – Advances in Space Research, 1995, 17, 2; *Probabilistic model for fluences and peak fluxes of solar energetic particles.* – Radiation Measurements, 1999, 30, 5.

Riho Nõmmik

Nõmmik (a-ni 1934 Mangelson), *Salme* (3. III 1910 Lebavere, Vana-Põltsamaa v. – 21. IX 1988 Tartu), majandusgeograaf, Riho N-u ema, Malle Meelaku tädi, geograafiadr. (1970, Moskva), prof. (1971). Lõpetas 1933 TÜ õigusteaduskonna majandusteaduse osk-a. Töötas Eesti Pangas ning statistika ja kergetööstuse juhtasutustes, a-st 1944 oli TRÜ teenistuja (haldusprorektori abi, majandusosk. juh.), a-st 1946 geograafiakateedri õppejõud (1968–76 majandusgeograafia kateedri juh., a-st 1987 konsultantprof.). Uurinud Kagu-Eestit ja Tartu linna. Teadustöö põhisuunad olid ühisk. taastootmise paigutuse seaduspärasuste selgitamine, detailse maj. rajoonimise ja asustussüsteemide teooria, tootmisterritoriaalsete ja sotsiaal-maj. komplekside teooria ning sotsiaal- ja majandusgeograafia põhimõistete süsteemi täiustamine. Eesti Geograafia Seltsi asutajaid, NSVL Geograafiaseltsi auliige (1985). **T:** kõrgkooliõpik *Eesti NSV majandusgeograafia* (1979), *Современная география: вопросы теории* (1984, koos U. Merestega), *The development of the theory of social-economic spatial systems.* – Estonia. Geographical Researches (1988).

Salme Nõmmik

Sulev Nõmmik

B: *Professor Salme Nõmmik 03. 03. 1910–21. 09. 1988.* [Biobibliograafia; koost. ja toim. R. Mällo.] Tr., 1995.

Nõmmik, *Sulev* (11. I 1931 Tallinn – 28. VII 1992 Kuressaare), lavastaja, tantsija ja näitleja. Lõpetas 1959 Tallinna Koreograafiakooli ja Tallinna Kultuurharidusala Kooli, õppis 1960–64 Leningradi Teatri-, Muusika- ja Kinematograafiainst-s lavastamist. Oli 1947–62 (vaheajaga) „Estonia" balletitantsija ning 1962–92 näitejuht, lavastaja ja näitleja. Tunnustatud ka estraadinäitlejana (populaarseim roll enda kirjutatud Kärna Ärni). Loonud estraadikavu, avaldanud vesteid. Lavastanud ka telefilme („Mehed ei nuta", 1968, „Noor pensionär", 1972, „Siin me oleme", 1978) ja mänginud neis. ENSV tnl. kunstitegelane (1976). Huumoripreemia Meie Mats 1988. **L:** Raudmäe ja Valgre *Muinaslugu muusikas* (1967), Leigh' *Mees La Manchast* (1971), Straussi *Nahkhiir* (1973), Lehári *Krahv Luxemburg* (1986), Vinteri *Kevade* (1991, ka libretist, mängis Liblet). **O:** Narr (Glazunovi *Raimonda*), Falstaff (Oranski *Windsori lõbusad naised*), Mordcha (Bocki *Viiuldaja katusel*), Peniček (Kálmáni *Krahvinna Mariza*).

Nõmmsalu, *Feliks* (14. IX 1926 Torma v. – 5. XII 1995 Tallinn), metsandustegelane, põllumajandusteaduste knd. (1981, Moskva). Lõpetas 1949 TRÜ metsateaduskonna, töötas 1949–53 Läänemaa Metsamajandis insenerina ja vanemmetsaülemana, 1953–62 Rakvere Metsamajandis (1955–62 dir.), oli 1962–66 ENSV MN Metsamajanduse ja Looduskaitse Peavalitsuse juh. asetäitja, 1966–88 ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Min-s ministri I asetäitja, 1988–91 ENSV Rkl. Looduskaitse ja Metsamajanduse Komitee esimehe I asetäitja. Uuris hooldusraiete mõju metsale. Oli 1989 ajakirja „Eesti Mets" taasasutajaid ja 1991–95 peatoim. Eesti Jahimeeste Seltsi (1967) asutajaid ja kakskümmend aastat selle presiidiumi esimees. Eesti Looduskaitse Seltsi (1966) asutajaliige. Lahemaa rahvuspargi rajamise algatajaid ja rahvuspargi arenduskava koostamise koordinaator. ENSV tnl. metsakasvataja (1976). **T:** *Vahekasutusraied ja metsade tormikindlus* (koos I. Etverkiga). – Eesti Loodus, 1979, 10.

Nõu, *Enn* (2. X 1933 Tallinn), kirjanik ja arstiteadlane, Joosep N. poeg, Helga N. abikaasa, meditsiinidr. (1978, Uppsala). Elab a-st 1944 Rootsis. Õppis 1953–61 Uppsala ülikooli arstiteaduskonnas. Töötanud Uppsalas arstina, a-st 1979 olnud ühtlasi Uppsala ülikooli arstiteaduskonna õppejõud. Osalenud jõuliselt väliseestlaste org-de tegevuses, olnud 1963–79 Eesti Rahvusnõukogu üldkogu ja juhatuse liige, a-st 1999 Välismaise Eesti Kirjanike Liidu esimees. Avaldanud traagilist elutaju väljendavaid, detailitäpseid ja naturalistlike sugemetega romaane ja lühiproosat ning eesti kirjanduse käsitlusi. **T:** rom-d *Pidulik marss* (Uppsala, 1968, ^{2}1992), *Lõigatud tiibadega (I maksuraamat)* ja *Pärandusmaks (II maksuraamat)* (diloogia; Lund, 1976), *Nelikümmend viis* (Stockholm, 1984) ja *Koeratapja* (Stockholm, 1988, Tln., 1993), novellikogu *Vastuvett* (Uppsala, 1972).

Nõu (a-ni 1957 Raukas), *Helga* (22. IX 1934 Tartu), kirjanik, Enn N. abikaasa. Elab a-st 1944 Rootsis, hariduselt pedagoog, töötanud kooliõpetajana Stockholmis ja Uppsalas. Osalenud msg. väliseestlaste org-de tegevuses. Avaldanud psühholoogilisi, perekonna identiteediprobleeme vaatlevaid romaane ja lühiproosapalu, luulet, arvustusi, lasteraamatuid ja lipikuid. **T:** rom-d *Kass sööb rohtu* (Lund, 1965, ^{2}1990), *Tiiger, tiiger* (Lund, 1969, ^{2}1990), *Paha poiss* (Lund, 1973, ^{2}1990), *Pea suu!* (Stockholm, 1983) ja *Inimvaresed* (Stockholm, 1993), novellikogu *Kord kolmapäeval* (Lund, 1967, ^{2}1993).

Nõu, *Joosep* (24. VII 1906 Muhu-Suure v. – 13. IV 1999 Uppsala), põllumajandusteadlane, Enn N. isa, *dr. agr.* (1967, Uppsala). Lõpetas 1931 TÜ, sai sealtsamast 1933 põllum. ainete õpetaja kutse. Oli 1930–31 TÜ kultuurtehnika ja geodeesia kabineti assistent, 1933–37 Kuremaa karjakontrollassistentide kooli õpetaja, 1937–38 Polli Põllutöö- ja Aiamajanduskooli juh., 1938–40 haridusmin-s põllumkoolide peainspektor ja 1941–44 haridusdirektooriumi põllum. kutsehariduse osk-a juh. Läks 1944 Rootsi, oli 1944–67 Uppsalas põllum-kõrgkooli põllum-ökonoomikainstituudi assistent ja 1967–73 dots. Uurimusi põllum-ökonoomika ja selle ajaloo alalt. Korraldas uurimistöid Hollandis, Saksamaal, Šveitsis, Austrias, Norras, Taanis, Inglismaal ja Soomes. Sai rahvusvaheliselt tuntuks uurimusega „Studies in the Development of Agricultural Economics in Europe" (1967). Avaldas 1959–73 ajakirjas „World Agricultural Economics and Rural Sociology Abstracts" põllum-ökonoomikaalaseid referaate ning muudes ajakirjades art-eid (sh. 100 teadusart-t). Oli rohkem kui kümne Põhjamaade ja rahvusv. põllumteadusliku org-i ning töörühmade liige.

B: L. Lilover. *Joosep Nõu – in memoriam.* – Agraarteadus, 1999, 2.

Nõva, *Erika* (4. IV 1905 Muuksi k., Kolga v. – 22. IV 1987 Tallinn), arhitekt, August Volbergi õde. Lõpetas 1931 Tallinna Tehnikumi. Töötas 1933–38 Eesti Põllutöömin-i Asundusametis, 1944–54 ja 1957–60 „Eesti Projektis". Lähtus taluhooneid, -õuesid ja -sisustust projekteerides Eesti taluehituse tavadest (Peressaare, Lepplaane, Pikavere ja Pillapalu uusasundus, 1933–38), on eesti rahvusliku maaarhitektuuri rajajaid. Kavandanud Tallinna inglise kolledži (1939, koos A. Kotliga; nüüd TPÜ peahoone), eramu Tähetorni t. 6 Nõmmel (1938), Lembitu t. uushoonestust (1947–52) ja „Kalevi" Keskstaadioni Staadioni t. 3 (1955).

Nüganen, *Elmo* (15. II 1962 Jõhvi), lavastaja ja näitleja, Anne Reemanni abikaasa. Lõpetas 1988 näitlejaerialal TRK. Olnud 1988–92 „Ugala" näitleja ja lavastaja ning a-st 1992 Tallinna Linnateatri (a-ni 1994 Eesti Noorsooteater) peanäitejuht, a-st 1997 ühtlasi EMA Kõrgema Lavakunstikooli õppejõud (a-st 1997 dots.), 1999 TÜ vabade kunstide kutsutud prof. Lavastanud ka Eesti Draamateatris ja Peterburi Suures Draamateatris. Tema algusaastate vaimukatest improvisatsioonidest on välja arenenud üllatavalt leidlikud, range struktuuriga, kujundi- ja tegevusrohked lavastused, mille juurde kuulub ka tugev näitlejaansambel. Mänginud telelavastustes („Ma armastasin sakslast", seriaal „Vabariigi valvur") ja filmis. Osalenud oma lavastustega rahvusv. teatrifestivalidel: 1993 (I auhind) ja 1996 Toruńis (II auhind, „Kontakt"), 1994 Edinburgh's, 1996 Peterburis („Balti kodu", *grand prix*), sai 1998 Peterburi Teatriliidu aasta parima lavastuse auhinna Kuldne Soffit ning 1994 ja 1997 festivalil „Balti Kodu" parima meesnäitleja auhinna. V. Panso preemia 1986, A. Lauteri preemia 1992, parima lavastaja aastapreemia 1992, 1995 ja 1999, EV kultuuripreemia 1996 ja 2000. **L:** Nüganeni *Sinder-Vinder* (1989, mängis Õudut), Tšehhovi *Kajakas* (1990) ja *Ivanov* (1990), Gozzi *Armastus kolme Apelsini vastu* (1991, mängis Pantalonet jmt.), Shakespeare'i *Romeo ja Julia* (1992), Różewiczi *Valge abielu* (1993, mängis Isa), Dumas' ja Nüganeni *Kolm musketäri* (1995), Tšehhovi, Adabašjani ja Mihhalkovi *Pianoola ehk Mehhaaniline klaver* (1995, mängis Platonovit), Stoppardi *Arkaadia* (1998 Peterburis), Dostojevski ja Nüganeni *Kuritöö ja karistus* (1999), Shakespeare'i *Hamlet* (1999). **O:** Tusenbach ja Lopahhin (Tšehhovi *Kolm õde* ja *Kirsiaed*), Paul (Rohumaa ja M. Tuulingu *Ainus ja igavene elu*), Väitsa-Mackie (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*).

Nürnberg, *Aleksander* (6. III 1890 Tartu – 17. I 1964 Weddel, Saksamaa), arhitekt. Õppis 1907–14 Riia Polütehnilises Inst-s. Sattus I maailmasõja ajal Vabakorpuse koosseisus Berliini, kus kavandas pärast sõja lõppu vene emigrantide kohvik-kabaree „Der blaue Vogel". Projekteeris 1923–36 Pärnus koos E. von Wolffeldtiga (ärihoone Kuninga t. 25, 1922; elu- ja ärihoone Rüütli t. 38, 1926) ning koos O. Siinmaaga (uusklassitsistlik supelasutus, 1927, nüüd mudaravila ja kuurordi polikliinik). 1930. a-il mõjutas loomingut funktsionalism: Balti riikide paviljon Pariisi maailmanäitusel (1937, sai Pariisis *grand prix'*), hotell-pansion „Vasa" (1937, Pärnu). Kavandas 1938 Tallinnas välismin-i klubiruumid. Lahkus 1939 Eestist, osales Berliinis riigiarhitekt A. Speeri büroos (koos arhitekti C. Pinnauga) Suur-Berliini keskuse planeerimisel.

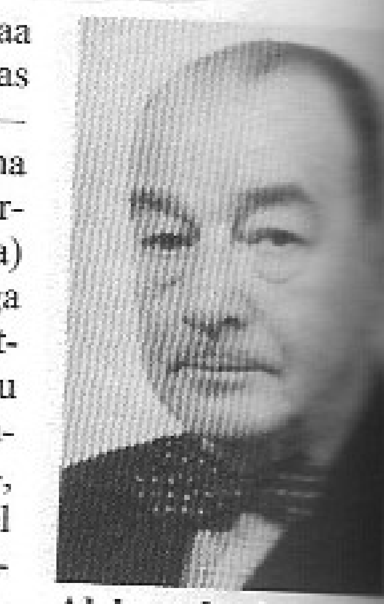
Nyenstedt [*nü:enštet*], Nyenstädt, *Franz* (15. VIII 1540 Vestfaal – 1622 Riia), baltisaksa kroonik. Levitas kultuurtreegerluse teooriat, pooldas Poola võimu. Tuli noorena Tartusse, läks sealt 1571 Riiga, oli hiljem Riia rae liige, bürgermeister ja linnusekrahv. N-i memuaarid ja kroonika avaldati 1839; memuaarid on tähtsaim allikas kalendrirahutuste kohta (Riias raevastane liikumine 1584–89), kroonika käsitleb Liivimaa sündmusi a-ni 1609 (rõhk on asetatud 16. saj. II poolele ja 17. saj. algusele).

Nyländer [*ni:lender*], *Gustav Reinhold* (u. 1775 Tallinn – 23. V 1825 Kissy, Sierra Leone), misjonär ja afrikanist. Õppis 1803–05 Berliini misjonikoolis. Oli a-st 1806 Inglise Kirikumisjoniühingu teenistuses Sierra Leones. Elas 1812–18 bulomite, 1818–25 temnede asualal. Avaldas bulomi keele grammatika, sõnastiku ja õigekirjaõpiku (1814), kogus rahvaluulet ja etnograafilist ainestikku. Tema Matteuse evangeeliumi bulomikeelne tõlge oli esimesi Piibli tõlkeid Aafrika neegrite keelde.

Nyländer [*ni:lender*], *Nikolai* (23. VI 1902 Tallinn – 16. V 1981 Modesto, California), fotokunstnik. Lõpetas 1920 Tallinna reaalkooli. Kuulus Eestimaa Amatöörfotograafide Ühingusse (1925). Töötas 1926–27 kunstfotograaf Valter Lembergi ja 1927–38 G. J. ja P. Parika juures. Osales 1933 Tallinna Fotoklubi asutamises. Sooritas 1937 rkl. meisterfotograafieksami. Avas 1938 (koos H. Eggertiga) Tallinnas (Pikk t. 5) fotoateljee. Läks 1939 perega Poolasse, elas a-st 1949 USA-s. N. on impressionistlik fotomeister. Portreefotodes avab valguse ja varju õrna ja peenetundelise mänguga modelli sisemaailma. Põnevad ja hingestatud on ka arhitektuuri-, maastiku- ning igapäevaelufotod. N. sai esimesel rahvusv. fotonäitusel Eestis 1926 hõbemedali (osales 95 autorit 13 riigist). Tema tuntuimat fotot „Memento mori" (1925) on auhinnatud u. 80 rahvusv. näitusel (sh. 1927 Londoni Kuningliku Fotograafide Seltsi näitusel, 1937 Pariisi maailmanäitusel ja 1938 Berliinis kuldmedal).

Nyman [*nü:man*], *Roman* (5. XI 1881 Tallinn – 23. IV 1951 Tallinn), maali- ja teatrikunstnik. Lõpetas 1906 Peterburis A. Stieglitzi kunsttööstuskooli dekoratiivmaali ja teatridekoratsiooni erialal, käis 1906–09 kooli stipendiaadina Prantsusmaal, Norras ja Itaalias. Töötas a-st 1912 Tallinnas Eesti Kunstiseltsi joonistuskursustel ja üldhariduskoolides õpetajana, juhatas 1919–40 Riigi Kunsttööstuskooli dekoratsiooniateljeed. Oli 1913–20 „Estonia" ja 1926–27 Draamastuudio Teatri kunstnik, 1925–28 Eesti Kujutavate Kunstnikkude Keskühingu esimees; esimesi eesti kutselisi teatrikunstnikke, kes hakkas looma originaalkujundusi (Shakespeare'i „Hamlet", 1913; Maeterlincki „Pelléas ja Mélisande", 1919). Hiljem viljeles õlimaali ja akvarelli, luues pms. arhitektuurimotiividega juugendlikke linnavaateid („Hoov Toledos", 1926) ja maastikumaale („Nüpli järv", 1926; „Eesti talu motiiv", 1945). Müstilise alatooniga on Norras loodud värvipliiatsijoonistused maastikest ja puukirikutest („Kirik Lomis", 1908).

B: E. Pihlak. *Roman Nyman.* Tln., 1956.

Aleksander Nürnberg

Nikolai Nyländer

Roman Nyman

Oo	Oo	Oo	Oo	Oo	Oo
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Oad, *Jaan* (9. XII 1899 Kihnu – 5. VI 1984 Toronto), maalikunstnik, naivist. Kunstnikuna pms. iseõppinu. Põgenes 1944 Rootsi, läks 1949 edasi Kanadasse. Maalinud detailirohkelt ja erksate puhaste värvitoonidega laevu ja rannaelu, 1960.–70. a-il Kihnu ajaloo ainelise pildisarja („Pulmad 1912. a. suvel", 1964; „Kihnu mehed Riia kõrtsis tuult tegemas", 1966). Viljelnud ka portreemaali.

B: *World encyclopedia of naive art.* Belgrade, 1984.

Obermann, *Erik* (27. I 1890 Tartu – 12. II 1911 Marseille, Prantsusmaa), graafik. Õppis 1908 Peterburis Kunstide Edendamise Seltsi koolis, 1908–09 Müncheni KA-s ning 1909–10 mõnd aega Pariisis. Sõitis Alžiiri, kust tagasiteel suri. Loonud ilmeka tüübistikuga humoristlikke ja satiirilisi karikatuure (ajakirjades „Meie Mats" ja „Sädemed"), groteskseid, ekspressionismimõjulisi suurlinnaainelisi („Kohvikus", 1910) ning idamaiste motiividega joonistusi („Noor-Eesti" IV album, 1912). Säilinud teosed asuvad pms. Tartu Kunstimuuseumis.

Obet, O b e d, *Viktor* (Victor) (10. III 1913 Võru – 9. VIII 1999 Scotia, USA), metsateadlane, maastikuarhitekt ja sõjaajaloolane, *mag. rer. for.* (1950, Syracuse'i ülikool, USA). Lõpetas 1937 Tallinnas sõjakooli (suurtükiväelipnikuna) ja 1939 TÜ metsandusosk-a, õppis 1938–41 TÜ õigusteaduskonnas. Läks 1944 Rootsi ja sealt 1948 USA-sse, täiendas end Rootsi Kuninglikus Metsaülikoolis (1944–48)

Erik Obermann

ja Syracuse'i ülikooli New Yorgi kolledžis (1948—50). Töötas 1937—40 ras-i „Eesti Metsatööstus" Tartu ja Valga saeveskis ning Aakre metskonnas praakerina, 1940—41 Tallinnas Põhja Paberi- ja Puupapivabriku inspektorina, a-ni 1943 riigimetsade valitsuse ja 1941—44 metsade keskvalitsuse metsatööstuse osk. vanemreferendina, 1950—78 USA-s New Yorgis parkide kujundajana. Võitles agaralt Eesti taasiseseisvumise eest. Rootsi-aastatel tegutses Eesti Komitees ja Eesti Abi Keskuses, USA-s asutati tema algatusel Eesti Kooli Fond (1971) ja Eesti täienduskeskkool (1977). Osales skautide liikumises. Korraldas eesti perede Saksamaalt USA-sse minekut, osales „Ameerika Hääle" eesti toimetuse töös, avaldas art-eid ja pidas USA poliitikutega kirjavahetust, selgitamaks eestlaste püürgimusi. Uurinud Eesti sõjaajalugu ja EV rajamist, kogunud sellealaseid kirju ja käsikirju. Kirjutanud metsandusalaseid art-eid.
B: M. Margus. *Viktor Obet — 80.* — Eesti Mets, 1995, 1.

Odar, *Jaano* (15. III 1940 Lüganuse v.), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1974). Lõpetas 1966 TRÜ. Olnud 1965—74 Kohtla-Järve linnakohtu kohtunik ja esimees, 1974—77 TRÜ õigusteaduskonna vanemõpetaja, 1977—93 EV Ülemkohtu esimehe asetäitja, tsiviilkolleegiumi esimees, 1988—92 ühtlasi Eesti TA Filosoofia, Sotsioloogia ja Õiguse Inst-i vanemteadur ja 1992—99 TÜ dots. Nimetati 1993 EV Riigikohtu liikmeks ja tsiviilkolleegiumi esimeheks, oli 1999—2000 TÜ tsiviilprotsessi külalisprof. Kirjutisi tsiviilprotsessi ja kohtukorralduse alalt. ENSV tnl. jurist (1987). **T:** *Kolmeastmelise kohtusüsteemi kujundamine ja kohtusüsteemi lülid.* — Eesti Jurist, 1991, 5; *Tsiviilkohtupidamise seadustik.* — Juridica, 1994, 2; *Kohtu suutlikkusest tsiviilasjade menetlemisel ja tsiviilseaduse arengust.* — Juridica, 1999, 9.

Oengo, Õ n g o, *Julius*, pseud. J. O r o (16. III 1901 Harju k., Suuremõisa v. — ametlik surmaaeg 25. VIII 1941, arvat. Paldiski), kirjanik ja pedagoog, Adele O.-Johansoni vend, Lembe Hiedeli isa. Õppis 1920—22 kunstikoolis „Pallas". Töötas õpetajana (a-st 1926 Vasalemmas), toimetas 1924—34 ajakirja „Laste Rõõm", koostas koolirmt-id. Avaldanud luulekogud „Tuhkuna" (1926) ja „Aegna" (1929), rütmilises proosas jutustuse „Üle Atlandi" (1928) ning lasteluuletusi (valikkogu „Hiir rätsepaks", 1967), -näidendeid ja -jutte. 23. VIII 1941 vangistasid NSV Liidu okupatsioonivõimud ta, edasine saatus teadmata.

Oengo-Johanson (J u h a n d i), *Adele* (27. VI 1896 Suuremõisa v. — 3. III 1963 Tallinn), pedagoog, Julius Oengo õde. Lõpetas 1914 Tallinnas L. Beljajevi gümnaasiumi pedagoogikakl-i. Oli 1920. a-ist kooliuuenduse juhttegelasi, üldõpetuse viljeleja ja propageerija. Töötas 1919—40 Tallinna 12. algkoolis (a-st 1921 juh-na), koondas kooli juurde nn. üldõpetuse õpetajate rühmiku, ühistöös ilmusid töökavad Tallinna algkoolide (1929) ja maa-algkoolide algklassidele (1930) ning lisalektüüri sarjad „Tallinna" ja „Maainimeste tööst ja elust". Oli 1950—54 pol. põhjustel vangis. Avaldanud õpikuid, pedagoogikaart-eid ning lastejutte, -luuletusi ja -näidendeid. Kirjutanud memuaare: „Mälestusi koolipõlvest", „Elutöö künnisel" ja „Vikerkaarevärvilises koolitöös" (käsikirjad Eesti pedagoogika arhiivmuuseumis). **T:** *Väike arvaja III ja IV õppeaasta* (1925), *Väike arvataja: V õppeaasta* (1927, mõlemad koos C. Brilleriga).
B: Õ. Haavik. *Ühest omaaegsest koolijuhist.* — Kooliuuendusline, 1998, 23.

Oettingen [öt-], Alexander *Arved* von (3. IV 1857 Luua mõis, Palamuse khk. — 8. IV 1943 Jena), Liivimaa rüütelkonna tegelane, Arthur ja August von O-i vennapoeg. Õppis 1875—78 Tartu ülikoolis majandusteadust, reisis 1880—82 Euroopas. Oli 1889—1902 Tartu ja Võru kreisi saadik, 1902—12 ja 1918 maanõunik ning 1903—05 ja 1918—20 resideeriv maanõunik ning 1908—12 Tartu ja Võru kreisi kiriku ülemeestseisja. 1902—03 Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi president ja hiljem auliige. Luua ja Kaarepere mõisa omanik. Elas a-st 1919 Saksamaal. Püüdis reformida kirikukorraldust.

Oettingen [öt-], *Arthur* Joachim von (28. III 1836 Luua mõis, Tartumaa — 5. IX 1920 Bensheim), baltisaksa füüsik ja meteoroloog, August von O-i vend, Arved von O-i onu, füüsikadr. (1865), Peterburi TA kirjavahetajaliige (1876). Lõpetas 1859 Tartu ülikooli, seejärel täiendas end Pariisis ja Berliinis. Oli 1863—93 Tartu ülikooli õppejõud (a-st 1863 dots., a-st 1866 erakorraline ja a-st 1868 korraline füüsikaprof.). Vabastati töölt seoses Tartu ülikooli üleminekuga vene õppekeelele, a-st 1894 töötas Leipzigis. Alustas 1865 regulaarseid ilmavaatlusi (9 korda päevas kindlatel kellaaegadel), asutas esimese Eesti ala meteoroloogiajaama (a-st 1876 Tartu ülikooli meteoroloogiaobservatoorium), oli 1865—75 ja 1891—93 selle juh. ning alustas meteoroloogiajaamade võrgu rajamist. Avaldas meteoroloogilisi vaatlusandmeid aastarmt-s „Meteorologische Beobachtungen Angestellt im Dorpat". Uurimusi ka füüsika, geomeetria, astronoomia, teaduse ajaloo, filosoofia ja muusikateooria alalt. Konstrueerinud ja täiendanud meteoroloogiariistu (sh. anemograafi).

Oettingen [öt-], *August* Georg Friedrich von (16. VII 1823 Visusi mõis, Äksi khk. — 7. IV 1908 Tartu), Liivimaa rüütelkonna tegelane, Arthur von O-i vend, Arved von O-i onu, *dr. jur.* (1845). Õppis 1841—43 Tartu ja 1844—45 Heidelbergi ülikoolis õigusteadust. Reisis 1845—46 Euroopas ning peatus siis Liivi- ja Kuramaal oma mõisades. Elas 1850—57 Riias, oli Liivimaa 1849. a. talurahvaseaduse teostamise komisjoni sekretär, a-ni 1852 Liivimaa talurahva rendipanga juhatuse sekretär ja laekur, 1857—62 Liivimaa maamarssal, 1862—68 Liivimaa kuberner ja 1869—70 maanõunik, 1886—89 Riia linnapea. Elas a-st 1898 Tartus. O. oli silmapaistev baltisaksa riigitegelane, tegutses Balti erikorra säilitamise huvides, osales tegusalt reformide loomisel (1863. a. passikorraldus, 1866. a. vallakogukonnaseadus jt.); sattus vastuollu venestamispoliitika pooldajatega ja vallandati nii kuberneri kui ka linnapea ametist.

Ohakas, *Valdur* (26. XII 1925 Tallinn — 16. II 1998 Tallinn), maalikunstnik. Õppis 1942—43 Tallinna Rakenduskunsti Koolis ning 1944—48 Tartu Rkl. Kunstiinst-s. Oli 1943—44 mobiliseerituna Saksa sõjaväes. Arreteeriti 1949 koos rühma kunstitudengitega, oli a-ni 1956 Karagandõ obl-s vangis. 1950. a-te lõpu loomingut iseloomustab nn. karm stiil („Pirita", 1959), 1960. a-te alguses, mil viljeles pms. natüürmorti, muutub üha olulisemaks koloriit ja heleda-tumeda kontrast („Natüürmort kaladega", 1965; „Vanad asjad", 1968). Alates 1960. a-te lõpust küündis geometriseeriv laad sageli abstraktse või sürrealistlikuni („Natüürmort kannuga", 1970; „Linn", 1973; „Antiik", 1974), 1960.—70. a-il olid kesksel kohal romantilised maastikuvisioonid („Mütoloogiline maastik", 1971; „Järvede org sügisel", 1978; „Tee", 1982).
B: *Valdur Ohakas.* [Koost. M. Toom.] Tln., 1977.

Oiderma (a-ni 1935 O i d e r m a n n), *Ants* (Hans) (20. XI 1891 Sauga v. — surmaaeg ja -koht teadmata), ajakirjanik ja poliitik. Lõpetas 1912 Pärnu gümnaasiumi, õppis Peterburi ülikoolis vanu keeli. Astus 1914 vabatahtlikuna Vene sõjaväkke ja osales I maailmasõjas. Naasis 1920 Eestisse, töötas algul ajakirjanikuna, a-st 1922 välismin-i ametnikuna ja 1926—27 Eesti diplomaatilise esindajana Leedus; oli a-st 1927 Põllumeestekogude üleriigilise esinduse pea-

sekretär, 1931–34 ajalehe „Kaja" peatoim., a-st 1934 rkl. propagandatalituse juh., 1937–39 ajalehe „Uus Eesti" peatoim. ja 1939–40 propagandaminister. 1937 Rahvuskogu ja 1938–40 Riigikogu liige, Isamaaliidu keskjuhatuse liige. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta dets. 1940, surmaotsus 2. VII 1941. ▲

Oinas, *Aleksander* (28. XII 1887 Tartu – 3. III 1942 Solikamsk), poliitik ja riigitegelane, Alma Ostra-O-e abikaasa. Õppis 1907–15 Peterburi polütehnikumi majandusosk-s, osales poliitikaelus juba kooliõpilasena (VSDTP liikmena), oli seepärast 1909 lühikest aega arreteeritud. Töötas 1915–18 Liivi- ja Eestimaa toitluskomitees, 1919 ja 1921–26 Eesti riigikontrolörina ning 1919–20 Eesti ja Vene rahuläbirääkimisel majanduseksperdina. Oli 1919 siseminister, 1928–29 rahandus- ja kaubandus-tööstusminister, 1931–32 teedeminister (viis lõpule Tartu–Petseri ja Rapla–Virtsu rdt. ehitamise ja alustas rdt. motoriseerimist) ning a-st 1937 Eraettevõtete Ametnikkude Koja juhatuse esimees. Kuulus mitme majandus-, ühisk. ja kultuuriorg-i (as-i „Järvakandi Tehased", as-i „Frankonia", tarbijateühingu „Oma", Tallinna Töölisteatri, Eesti Töölisspordi Liidu, Eesti Lauljate Liidu) juhatusse. Asutava Kogu ja I–VI Riigikogu liige (sotsialist). Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta, suri vangilaagris.

Oinas, *Felix* Johannes (6. III 1911 Tartu), rahvaluule- ja keeleteadlane, Valdar O-e isa, *dr. phil.* (1952), Soome TA akad. (1977). Lõpetas 1938 TÜ filosoofiateaduskonna *mag. phil.* kraadiga, õppis 1935–36 Budapesti ülikoolis ja oli 1938–40 sealsamas eesti keele õppejõud, 1946–48 õppis Heidelbergi ülikoolis ja 1950–51 USA-s Indiana ülikoolis, olnud a-st 1951 sealsamas slaavi keelte õppejõud (a-st 1965 prof.). Uurinud eesti, soome-ugri ja slaavi rahvaluulet ning keeli, käsitlenud eesti kirjandust. **T:** *Petőfi: Vabaduse ja armastuse laulik* (1939), *The development of some postpositional cases in Balto-Finnic languages* (Helsingi, 1961), *Basic course in Estonian* (Bloomington, 1966, [4]1975), *Studies in Finnic-Slavic folklore relations* (Helsingi, [4]1969), *Heroic epic and saga* (Bloomington, 1978), *Kalevipoeg kütkeis* (Toronto, 1979, [2]1991), *Vargamäe tõde ja õigus* (Stockholm, 1984), *Studies in Finnic folklore* (Mänttä, 1985), *Surematu Kalevipoeg* (1994), *Tuul heidab magama ja teisi esseid* (1999).
B: *Felix Johannes Oinas bibliography.* Köln, 1981.

Oinas, *Valdar* (12. II 1942 Tartu), astrofüüsik, Felix O-e poeg, *Ph. D.* (1971, California Tehnoloogiainst.). Lõpetas 1965 Indiana ülikooli. Olnud a-st 1982 *Queensborough Community College*'i (*City University of New York*) füüsikaprof., töötanud samal ajal Goddardi-nim. uurimisinst-s. Uurinud täheatmosfääre (eriti ionisatsiooni tasakaalu jahedates tähtedes) ja kiirguse ülekannet planeediatmosfäärides (ühenduses globaalsete kliimamudelitega).

Oit, *Arne* (3. XII 1928 Tallinn – 28. XI 1975 Tallinn), helilooja ja akordionist. Lõpetas 1956 kompositsiooni alal TRK (H. Elleri kl.). Töötas estraadiansambleis (sh. E. Laansoo ansamblis) ja -orkestreis akordionisolistina. Algatas ENSV Rkl. Filharmoonia üle-eestilised estraadilaulude võistluskontserdid (a-st 1976 O-i-nim.), koostas laulukogumikke, avaldas ajakirjanduses levimuusikaalaseid art-eid. Kirjutanud pms. levimuusikat. Tema meloodiarikkad, omapärase meetrumi ja harmooniaga laulud kuuluvad Eesti selle ala paremikku („Jamaika hällilaul", „Lõke preerias", „Kaks kuukiirt mu peos", „Tsirkus", „Tallinn", „Suveöö", „Unustuse jõel", „Kui ootab sadam", „Vana meloodia", „Ära võõraks jää", „Tuhaväljade tuul"). ENSV tnl. kunstitegelane (1972). ENSV muusika-aastapreemia 1973. **T:** muusikalised komöödiad *Muhulaste imelikud juhtumised* (1962), *Imekaunis Galatea* (1965) ja *Väikevend ja Karlsson katuselt* (1967), muusikalid *Kes usub muinasjutte?* (1970), *Karlsson tembutab jälle* (1972) ja *Tom Sawyeri seiklused* (1974), muusika estraadietendustele *Keelatud on...* (1959) ja *Oh sa issand...* (1967), soololaulutsükkel *Vettinud peiari laulud* (1955), lastelaulud *Kaks Otti*, *Jänku jenka*.
B: H. Võsamäe. *Kolm eesti levimuusika vaala.* – Teater. Muusika. Kino, 1998, 4.

Oja, ka O ' Y a, *Bruno* (12. II 1933 Tallinn), filminäitleja. Õppis 1951–53 TRÜ-s ja 1954–55 Moskvas Stalini-nim. II Meditsiiniinst-s arstiteadust. Lavategevust alustas 1955 Riias estraadilauljana, filmis esinenud a-st 1959, 1967–90 elas Poolas, töötanud mitmes riigis. Mänginud 100 filmis ning Poola teatrites, töötanud ajakirjanikuna, avaldanud Poolas ja Soomes jutukogumiku „Andestage, kas te olete näitleja" (1978). A-st 1991 elab Tartus, töötab Tartu Noorte Tehnikamajas kunstilise juhendajana. Loonud õnnestunud rolle filmides „Keegi ei tahtnud surra" (1965, Leedu), „Hundi ulg" (1968, Poola, parima meesosatäitja auhind Kambodža rahvusv. filmifestivalil), „Saatuslik eksitus" (1970, Saksa DV), „Uputus" (1974, Poola), „Põgenemine kullamaalt" (Slovaki televisioon, 1979) ja „Kentaurid" (1979, NSV Liit). NSVL-i rkl. preemia 1967.

Oja, *Eduard* (17. I 1905 Palupõhja k., Vana-Põltsamaa v. – 16. IV 1950 Tartu), helilooja. Lõpetas 1932 Tartu Kõrgema Muusikakooli (H. Elleri kl.). Oli 1935–41 samas teooriaõppejõud, orkestriklassi ja a-st 1940 kompositsiooniklassi juh., a-st 1941 vabakutseline helilooja. Tegutsenud ka koorijuhina, koolide muusikaõpetajana ning muusikaarvustajana (1934–38 „Postimehe" juures). Loomingule on omased dramaatiliselt ekspressiivne väljenduslaad, fantaasiarikas muusikakeel ning värvikas harmoonia, kohati ka grotesk ja iroonia. Kasutas teostes eesti rahvaviise. **T:** ooper *Lunastatud vanne* (1940), laulumäng *Rätsep Õhk ja tema õnneloos* (1943), sümfoonia (1940), sümfoonilised süidid *Aeliita süit* (1938) ja *Vanas stiilis* (1945), *Ilupoeem* (1930), *Müsteeriumid* (1941) ja sümfooniline pilt *Mere laul* (1942) sümfooniaorkestrile, *Ajatriloogia* tšellole ja klaverile (1934), klaverikvintett (1935), viiuli- ja klaveripalu (tsüklid *Sugestioonid*, 1929–32, ja *Vaikivad meeleolud*, 1930), soolo- (*Valge värav*) ja koorilaule (*Kangakudumise laul*) ning näidendimuusikat.

Oja (a-ni 1973 M a r t i n), *Eve* (10. X 1948 Tallinn), matemaatik, Peeter O. abikaasa, füüsika-matemaatikaknd. (1975). Lõpetas 1972 TRÜ. Täiendanud end Leningradis (prantsuse keele intensiivõpe, 1976–77), Prantsusmaal (1980–81, 1989), Saksamaal (1993, 1995, 1997) ja Norras (1995). Töötanud a-st 1975 TÜ-s (a-st 1982 dots., a-st 1992 funktsionaalanalüüsi prof. ja 1994 ning 1998 puhta matemaatika inst-i juh.). Olnud 1977–78 Mali Vabariigis Rahvusliku Inseneride Kooli õppejõud. A-st 1998 ajakirja „Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis de Mathematica" peatoim. Uurimusi funktsionaalanalüüsi, operaatorite teooria ja matemaatilise analüüsi alalt. Loonud ühtse teooria kompaktsete operaatorite erinevate ideaalide käsitlemiseks. **T:** *Продолжение функционалов и структура пространства непрерывных линейных функционалов* (1991), *Funktsionaalanalüüs* (1991, koos P. Ojaga), *Geometry of Banach spaces having shrinking approximations of the identity.* – Transactions of the American Mathematical Society, 2000, 351.

Oja, *Fritz* (1. II 1887 Vorbuse v. – 16. I 1954 Tallinn), topograaf ja sõjaväelane, kolonel (1938). Saanud Venemaal maamõõtja- ja topograafiharidu-se, töötas tsaariarmees kartograafina. Oli Kaitseväe

Aleksander Oinas

Felix Oinas

Arne Oit

Bruno Oja

Eduard Oja

Ühendatud Õppeasutistes õppejõud. Juhtis 1935—38 sõjavägede staabi topo-hüdrograafia osk-a. Määrati 1940 Punaarmee Tallinna sõjakooli topograafia-õppejõuks, evakueeriti 1941 koos kooliga Tjumenisse, kus demobiliseeriti. Pärast sõda õpetas Tallinna Polütehnikumis ning Saku Maakorraldus- ja Maaparandustehnikumis geodeesiat, vigade teooriat ja matemaatikat. Koostanud valemid, mille järgi saab geograafilisi koordinaate ümber arvutada Gaussi-Lamberti koonilise projektsiooni ristkoordinaatideks, ja kohandanud need Eesti ala kaardistamise vajadustele. Eesti Geodeetide Ühingu asutajaid.
B: *Geodeet*, 1997, 12.

Oja, *Hannes* (29. III 1919 Martna), kirjanik ja ajakirjanik. Õppis 1942—43 Uuemõisa kõrgemas põllunduskoolis, põgenes 1943 Soome ja oli eesti jalaväerügemendi sõdurina rindel. Läks 1944 Rootsi ja sealt 1951 Kanadasse, kus oli tööline ja töödejuh. Toimetas 1956—68 sõjaveteranide almanahhi „Põhjala Tähistel" ja 1975—86 Torontos ajalehte „Vaba Eestlane". Avaldanud välisesti ajakirjanduses art-eid ja arvustusi ning kirjutanud luuletusi. **T:** luulekogud *Koputused eneses* (Toronto, 1955), *Märgid mõtteliival* (Stockholm, 1964), *Tunnete purdel* (Stockholm, 1967) ja *Järvealune kirikukell* (Toronto, 1988).

Oja, *Olev* (16. XII 1935 Viljandi), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1963 TRK-s G. Ernesaksa koorijuhtimisklassi ja 1970 R. Matsovi orkestridirigeerimisklassi. Olnud 1960—63 ENSV Rkl. Akadeemilise Meeskoori laulja ja 1963—64 koormeister, 1964—90 dirigent (1975—90 peadirigent). Esinenud kooriga Euroopa riikides, USA-s ja Kanadas. Töötanud a-st 1974 TRK-s koorijuhtimisõppejõuna (a-st 1987 prof.); õpilasi: A. Volmer, V. Pähn, A. Ots, T. Vaask. A-st 1964 olnud Vab. Koorijuhtide Segakoori dirigente, a-st 1992 naiskoori „Virvik" peadirigent. Korraldanud Eestis ja Soomes meistrikursusi, juhatanud ka vokaalsümfooniliste suurvormide ettekandeid (Cherubini „Reekviem", Stravinski „Kuningas Oidipus"). Salvestanud laserplaatidele G. Ernesaksa, V. Tormise jt. heliloojate loomingut. A-st 1980 olnud üld- ja koolinoorte laulupidude üldjuhte. ENSV rahvakunstnik (1974), Udmurdi ANSV rahvakunstnik (1981).

Oja, *Peeter* (16. IV 1949 Tartu), matemaatik, Eve O. abikaasa, füüsika-matemaatikaknd. (1975). Lõpetas 1972 TRÜ. Täiendanud end Leningradis (prantsuse keele intensiivõpe 1976—77). Olnud a-st 1975 TÜ õppejõud (a-st 1984 dots.), a-st 1996 arvutusmeetodite õppetooli hoidja. Oli 1977—78 Malis Rahvusliku Inseneride Kooli õppejõud. Uurimusi diferentsiaal- ja operaatorvõrrandite lähismeetodite, splainide teooria ja funktsionaalanalüüsi alalt. **T:** *Variatsioonivõrratused* (1985), *Funktsionaalanalüüs* (1991, koos E. Ojaga), *Hulgateooria* (1995).

Oja, *Reet* (27. VII 1956 Tallinn), teleajakirjanik, Rein O. abikaasa. Lõpetas 1978 tööstuse juhtimise ja planeerimise erialal TPI. Töötanud samast aastast ETV-s toim-na. Teinud meelelahutus- ja kultuurisaateid („Oma nägu", „Kitsas king", „Öö-TV", „Hommiku-TV", „Tegijad").

Oja, *Rein* (26. II 1956 Tallinn), näitleja, Reet O. abikaasa, Tõnu O. vend. Lõpetas 1978 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1980—98 Eesti Noorsooteatris, a-st 1998 vabakutseline. Mänginud ka teistes Eesti teatrites ja teinud lavastusi. Olnud lavavõitluse õpetaja. Mänginud filmides („Äratus", „Jüri Rumm"), telelavastustes („Millegi lõpp") ja muusikaansamblites. A-st 1997 Eesti Näitlejate Liidu esimees. Suure Vankri auhind 1997. **O:** Seth (O'Neilli *Elektra saatus on leinata*), Warwicki krahv (Shaw' *Püha Johanna*), Thijl (Enata, Costeri ja Gorini *Thijl Ulenspiegel*), Edek (Mrožeki *Tango*), Trent (Kessleri *Orvud*), Maestro (Galtmanidisi *Maestro*), Matti (Brechti *Härra Punttila ja tema sulane Matti*), Bernard Nightingale (Stoppardi *Arkaadia*), Edward ja Richmond (Shakespeare'i *Kuningas Richard Kolmanda tragöödia*). **L:** Marcuse *Õde George'i tapmine* (1995), Ribalow' *Päikesehelk* (1998).

Oja, *Tarmo* (21. XII 1934 Tallinn), astronoom, *Ph. D.* (1966, Uppsala ülikool). Olnud a-st 1979 Uppsala ülikooli prof. (Kvistabergi observatooriumi juh. kohustes). Uurimusi tähtede tekke ja jaotuse ning tähtedevahelise keskkonna kohta. Avaldanud laiaulatuslikke tähestatistilisi kataloogе. **T:** *Studies of stars at high galactic latitudes.* — Baltic Astronomy, 1992, 1, 3.

Oja, *Tõnu* (28. VI 1955 Tartu), loodusteadlane (ökoloog), bioloogiaknd. (1984, kinnit. 1985). Lõpetas 1978 matemaatika erialal TRÜ. Täiendanud end Puštšinos. Töötanud 1976—88 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (a-st 1984 vanemteadur ja matemaatilise ökoloogia töörühma juh.), olnud 1988—91 TÜ ökosüsteemide laboratooriumi, 1991—93 ökoloogiajaama ja a-st 1993 geograafia inst-i vanemteadur (1996—97 geoinformaatika ja kartograafia õppetooli hoidja, a-st 1997 korraline prof., a-st 1998 inst-i juh.), 1992—97 ajuti Kanadas New Brunswicki ülikooli (Fredrictonis) külalisteadur. Uurimusi maastikuökoloogia alalt. — Tema abikaasa Tatjana O. (21. IV 1957) on *Ph. D.* botaanika alal (1998) ja tegeleb EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s kõrreliste süstemaatika uurimisega.

Oja, *Tõnu* (4. VII 1958 Tallinn), näitleja, Rein O. vend. Lõpetas 1980 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1980—98 Eesti Noorsooteatris (1996—97 ka kirjandusalajuh-na), a-st 1998 vabakutseline. Mänginud ka teistes Eesti teatrites ja teinud lavastusi, osalenud filmides („Sügis") ja telelavastustes (lastesari „Pätu"), esinenud ER-i ja ETV laste- ja meelelahutussaadetes (ka lavastaja ja saatejuhina). Tõlkinud näidendeid, kirjutanud teatriart-eid, luuletusi ja laulusõnu. Parima meesnäitleja aastapreemia 1998. **O:** Kusti ja Üliõpilane (Lutsu *Kapsapea ja Kalevi kojutulek*), Oleg (Kazantsevi *Vana maja*), Philip (Goldmani *Lõvi talvel*), Billy (Wassermani *Lendas üle käopesa)*, Phillip (Kessleri *Orvud*), Nikolai Triletski (Tšehhovi, Adabašjani ja Mihhalkovi *Pianoola ehk Mehhaaniline klaver*), Tõnu (Kivirähki *Peeter ja Tõnu*), Victor (Vitraci *Victor ehk Laste võim*), Osvald Koger (Tätte *Ristumine peateega*), Albin/Zaza (Hermani ja Fiersteini *La Cage aux Folles ehk Linnupuur*). **L:** Kivirähki *Kakand ja kakand* (1998).

Ojakäär, *Valter* (10. III 1923 Pärnu), helilooja ja džässiteoreetik, Heljo Sepa abikaasa. Lõpetas 1956 kompositsiooni alal TRK (H. Elleri kl.). Mänginud mitmes ansamblis ja orkestris („Endla" teater, J. Pori tantsuorkester, džässorkester „Kuldne Seitse", ansambel „Rütmikud") klarnetit ja saksofoni. Olnud 1945—70 ETV ja ER-i estraadiorkestri saksofonirühma kontsertmeister ning 1964—67 ja 1975—80 TRK levimuusikaajaloo ja orkestratsiooni õppejõud. Tutvustanud ajakirjanduses, raadios ja televisioonis levi- ja džässmuusika ajalugu (raadio- ja telesaadete sarjad „Õige valik", „Džäss sajandi peeglis", „Alla kuuekümne keelatud", „Muinaslood muusikas"). Loonud valdavalt levimuusikat, milles on ühendatud džässilikud ja rahvuslikud intonatsioonid. Populaarseks on saanud paljud laulud („Rannakolhoosis", „Tihemetsa Tiina", „Olematu laul", „See pole see"), need on võitnud loominguvõistlustel auhindu. ENSV rahvakunstnik (1989). ENSV muusika-aastapreemia 1982 ja 1984. **T:** ooper *Kuningal on külm* (1967), muusikalid *Suveöö ilmsi* (1977) ja *Winnetou* (1990), operett *Maskeraad Ungrus* (1988), *Süit improviseerivale saksofonile ja kammerorkestrile* (1970), kammerteoseid, džässipalu, filmi- ja näidendimuusikat,

rmt-d *Džässmuusika* (1966), *Popmuusikast* (1978 ja 1983), *Vaibunud viiside kaja. Eesti levimuusika ajaloost*, I (2000).
B: S. Kuusk. *Valter Ojakäär*. — Kaheksa eesti tänase muusika loojat. Tln., 1979. ▲
Ojalo, *Anne* (22. III 1945 Pihtla v.), folklooriliikumise tegelane. Lõpetas 1970 muusikaõpetaja kutsega TPedI. Töötanud 1970—81 (vaheajaga) Tallinna keskkoolides muusikaõpetajana, a-st 1978 Eesti Poistekoori õppekoori koorijuhina, a-st 1981 Eesti Rahvakultuuri Arenduskeskuses koorisektori ja rahvaloomingu osk-a juh-na ning a-st 1992 samas folkloori peaspetsialistina. Olnud 1980. a-ist folklooriliikumise peamisi algatajaid, eestvedajaid ja korraldajaid ning Rahvusv. Folkloorifestivalide ja Rahvakunsti Nõukogu (CIOFF) rahvusv. folkloorifestivali „Baltica" (1989, 1992, 1995, 1998) peakorraldajaid Eestis. Eesti Folkloori Seltsi (asut. 1988) ja Eesti Rahvusliku Folkloorinõukogu (CIOFF-i Eesti sektsioon, asut. 1992) asutajaid ja tegevjuht.
Ojamaa, *Jüri* (16. VI 1932 Tallinn), tõlkija ja toimetaja. Lõpetas 1957 Moskva ülikooli toimetamis- ja kirjastamisosk-a. Töötas 1957—73 kirjastuses „Eesti Raamat" toim. ja toimetuse juh-na (1969—73 peatoim. asetäitja), 1973—83 „„Loomingu" Raamatukogu" peatoim-na, 1986—93 ajakirjade „Vikerkaar" ja „Радуга" vastutava sekretärina, 1983—86 ja a-st 1993 olnud vabakutseline tõlkija. A-st 1956 tõlkinud vene keelde J. Smuuli ja A. Kitzbergi näidendeid. Eestindanud M. Bulgakovi, J. Trifonovi, B. Pasternaki („Doktor Živago", 1999), M. Plissetskaja, I. Grekova, V. Makanini, J. Galsworthy, W. S. Maughami, K. Ishiguro, L. P. Hartley jmt. loomingut. — Tema tütar L i i s i (õieti Katre-Liis) O. (26. II 1972 Tallinn) on avaldanud luulekogud „Lõputu juuli" (1991) ja „Myyrid & wärawad" (1993) ning tõlkinud inglise keelest ilukirjanduslikku proosat.
Ojamaa, *Ott* (11. II 1926 Tallinn — 25. XI 1996 Tallinn), tõlkija ja kirjandusteadlane. Lõpetas 1950 TRÜ prantsuse filoloogia erialal, õppis seejärel Moskvas aspirantuuris. Oli 1956—68 TRÜ väliskirjanduse õppejõud. Elas a-st 1968 Tallinnas ja oli vabakutseline tõlkija, 1968—75 ühtlasi TRK õppejõud. Tõlkinud prantsuse proosakirjandust (A. Artaud, H. de Balzac, S. Beckett, A. France, J. Genet, J. Giono, A. Lanoux, R. Merle, Molière, A. de Saint-Exupéry, N. Sarraute, Stendhal, H. Troyat, J. Verne) ja hispaaniakeelset kirjandust (J. L. Borges), kirjutanud saatesõnu ja kommentaare, avaldanud ajakirjanduses ülevaateid ja käsitlusi, koostanud õpikuid.
Ojamaa (1951—62 U u k), *Pilvi* (21. XII 1930 Tallinn), klaasikunstnik. Lõpetas 1956 ERKI. Töötanud Tallinnas 1958—65 „Flora" ja 1965—91 „Tarbeklaasi" kunstnikuna ning 1993—98 EKA õppejõuna. Loonud klaaside ja lauanõude komplekte („Mi ja Re", 1966; „Kuljus", 1968; „Juta", 1971; „Külm", 1971; „Sandra", 1987). Graveerinud detailirikkaid dünaamilisi figuurikompositsioone (vaasid „Võimlejad", 1956, „Debüüt", 1984, „Lennule", 1994, ja „Päässenud", 1998). Meelismotiiviks on naisakt. Sai 1958 Brüsseli maailmanäitusel kristall-lõikes (säralõikes) teostatud vaasi „Ristik" (1957) eest kuldmedali.
Ojaveer, *Evald* (7. IV 1933 Nursi v.), ihtüoloog, merebioloog, bioloogiadr. (1984, Moskva), prof. (1994). Lõpetas 1957 bioloogina TRÜ. Töötanud 1957—90 Eesti Mereihtüoloogia Laboratooriumis (a-st 1973 Läänemere Kalamajanduse TUI Tallinna osk.), a-st 1973 töönduslike varude laboratooriumi juh-na, olnud 1990—92 Eesti TA Ökoloogia ja Mereuuringute Inst-i asedir., a-st 1992 Eesti Mereinst-i teadusdir. Uurinud kliima muutuste ja inimtegevuse mõju Läänemere ökosüsteemidele, räime embrüoloogiat, liigisiseseid rühmitusi ja arvukuse kõikumise põhjusi, tegutsenud Läänemere kalavaru hindamise ja haldamisega. Osalenud Rahvusv. Mereuurimise Nõukogus (ICES; 1978—87 Läänemere pelaagilise kalavaru hindamise töörühma juh., 1986—89 Läänemere Kalade Komitee esimees, a-st 1994 Eesti delegaat, 1996—99 asepresident). 1995—97 org-i Läänemere Bioloogid (BMB) president. K. E. von Baeri preemia 1988, Baltimaade Teaduste Akadeemiate medal (1999). **T:** *Балтийские сельди* (1988), *Ecosystem of the Gulf of Riga between 1920 and 1990* (1995, toim.), *One and a half century of sea and fisheries research in Estonia* (2000, autoreid), *Fishes of Estonia* (2000, toimetajaid).
Ojaver, *Jüri* (14. II 1955 Jõhvi), kujur ja installatsioonikunstnik, Terje O-i abikaasa. Õppis 1973—75 EPA majandusteaduskonnas, 1977—80 (vaheaegadega) ERKI ettevalmistuskursustel. Varasemas loomingus lähtunud ms. kitšikunstist („Loomad sahtlis", 1986), dadaismist („Veevalaja", 1986) ja kontseptualismist. 1990. a-tel on loonud põhil. puust ning pakkivist objekte („Kaitstud kulgemine", 1990; „Hüvitus", 1991) ja kohaspetsiifilisi kontseptualistlikke installatsioone mingile tähenduslikule paigale („Nišš. Image", 1993; „Olematu kalmistu", 1994; „Vesi ja ruum", 1996; „Lukukivi", 1999) ja ühe paiga transformeerinud teiseks (heliinstallatsioon „Sillad", 1995). Teinud ka *ready-made*'ist lähtuvaid installatsioone („Looming", 1997) ning keha ja sootsiumi suhteid käsitlevaid ruumiinstallatsioone („Valede võrk", 1994; „Isa. Poeg", 1995; „Haamer", 1999). Esindanud Eestit Kwangju biennaalil (1995) ja Venezia biennaalil (1999).
Ojaver, *Terje* (13. X 1955 Tallinn), kujur ja installatsioonikunstnik, Jüri O-i abikaasa. Lõpetas 1985 ERKI. Varasemale loomingule on iseloomulikud klassikaline vorm ning disainilik rangus ja mõõdukooskõla („Lõikus", 1985; „Sünd", 1987). 1980. a-te lõpus muutus loomelaad abstraktsemaks („Lipp", 1990; „Tempel", 1992). 1990. a-il loonud pms. installatsioone („Võõrad mured", 1994; ruumiinstallatsioon „Lend", 1999), interaktiivseid valgusobjekte („B10-TOP", 1995), maakunstiteoseid („Vastutus", 1998 Lorraine'is) ning monumente (Betti Alveri monument Jõgeval, 1996).
Okas, *Evald* (28. XI 1915 Tallinn), maalikunstnik ja graafik, Jüri O-e, Kai Koppeli ja Mari Roosvaldi isa, Firenze KA auliige (1963), NSVL KA tegevliige (1975), EKA auliige (1999). Lõpetas 1937 rakenduskunstnikuna Riigi Kunsttööstuskooli ja 1941 maali alal Riigi Kõrgema Kunstikooli. Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse tööpataljoni, kuulus a-st 1942 Jaroslavli eesti kunstnike kollektiivi; ENSV Kunstnike Liidu asutajaid (1943). Olnud a-st 1944 EKA õppejõud (a-st 1954 prof.), a-st 1993 emeriitprof. Oli 1963—71 ENSV Ülemnõukogu ja 1974—84 NSVL Ülemnõukogu saadik. Viljelnud monumentaal- ja tahvelmaali, graafikat (vaba- ja rmt-ugraafikat, eksliibrist), figuurikompositsiooni, portreed, akti- ja maastikumaali (sh. tööstusmaastikku) ning keraamikat. Loomingut iseloomustab jõuliste karakterite ku-

Anne Ojalo

Ott Ojamaa

Pilvi Ojamaa

Evald Ojaveer

Jüri Ojaver

Terje Ojaver

Evald Okas

jutamine ja meisterlik joonistus. Alustanud portree- ja aktimaalidega, 1940.—50. a-il lõi pms. real. laadis ajaloo- ja sõjateemalisi maale ja portreid („Eesti kunstnikud Jaroslavlis", 1944; „Mahtra sõda", 1958). 1950. a-te II poolel hakkas viljelema graafikat. Rohkesti on reisimuljetel põhinevaid maale („Jaapan", 1963; „Itaalia", 1966; „Kanada", 1967 ja 1969; „Veneetsia karneval", 1995) ja graafikat (sarjad „Reisimuljeid Hollandist, Belgiast ja Luksemburgist", 1958 ja 1959, „Pariis", 1962). 1970. a-ist loonud pms. meelelisi akte. O-e rmt-ukunsti tippe on „Kalevipoja" ill-d (1961). Avaldanud mappe (sh. eksliibrise) ja albumeid. Kirjutanud õpiku „Sügavtrükitehnikad" (1965, koos O. Kangilaskiga). Saanud rahvusv. näitustel auhindu, sh. 1961 Ljubljana graafikabiennaali ostuauhind. NSVL-i rahvakunstnik (1963). ENSV rkl. preemia 1947, 1948, 1950, 1959, 1965 ja 1985. K. Raua preemia 1979. **T:** „Estonia" teatrisaali laemaal (1947, autoreid), *Hobused* (1973), Jüri Okase portree (1974), *Kunstnikud* (1982), *Rahvaülestõus* (1986), *Mustad tiivad* V (2000).

B: V. Raam. *Evald Okas*. Tln., 1982; *Evald Okas*. [Koost. M. Ratas.] Tln., 1985.

Okas, *Jüri* (26. VIII 1950 Tallinn), arhitekt, installatsioonikunstnik ja graafik, Evald O-e poeg, Mari Roosvaldi ja Kai Koppeli vend. Õppis 1968—70 TPI-s ehituse alal ja a-st 1970 ERKI-s, lõpetas selle 1974 arhitektina. Töötanud 1974—90 „EKE Projektis" ja a-st 1989 arhitektibüroos „J. Okas & M. Lõoke". Mõjutatud minimalismi ja kontseptualismi esteetikast. Kunstilooming väljendub graafikasarjades („Panoraama", 1991, ofset-lito), kitsasfilmis („Vesikaevur", 1971), maakunstis („Nimetu", 1979, Väänа-Jõesuu), installatsioonides („Installatsioon 9", 1991, Pori), *performance*'is, fotodes, graafilises disainis ja arhitektuurides. Graafikas ühendanud fotot ja filmikaadreid teksti ja geomeetriliste elementidega („Rekonstruktsioonid", a-st 1974). Kujundanud rmt-id (H. Krulli „Luuletused", 1993). Arhitektina lähtunud 1974—86 tehtud uurimistööst, milles analüüsinud keskkonna, ruumi, struktuuri ja kunsti vahekorda arhitektuuris, avaldanud oma teoreetilised seisukohad fotoalbumis „Väike moodsa arhitektuuri sõnastik" (1985). Kavandanud Paide bensiinijaama Mäol (1980) ning a-st 1989 projekteerinud põhil. koos M. Lõokesega: Tallinna kesklinna arenduskava (1991), P. Süda t. kvartali planeering (1994), Narva mnt. Optiva panga peahoone (1997), Estconde ärikeskus Pärnu mnt. 158 (kõik Tallinnas), Pärnus panga- ja büroohoone Hommiku t. 1 (mõlemad 1999). EV kultuuripreemia 1993 ja 1996. A. Kotli preemia 1989. Eesti Fotokunstiühingu aastapreemia 1992. Eesti trükigraafika preemia 1994.

Okk, *Arko* (25. XII 1967 Tallinn), filmioperaator ja -lavastaja. Lõpetas 1994 operaatorina Venemaa Rkl. Kinematograafiainst-i. Töötas 1985—93 „Tallinnfilmis" operaatorina, seejärel oli vabakutseline. Rajas 1998 stuudio „Acuba Film", töötab seal produtsendi, režissööri ja operaatorina. Võtnud Eestis, Leedus ja Venemaal üles tõsielufilme ning lühi- ja täispikki mängufilme, lavastajana debüteeris täispika mängufilmiga „Ristumine peateega" (1999). **F:** mängufilmid [illegible] (1993, lühifilm), *Tulivesi* (1994), [illegible] (1997, lühifilm), *Minu Leninid* (1997) ja [illegible] (1999), dokumentaalfilmid *Viimane* [illegible] (1995), *Protokoll* (1996), *Hääled* (1996), *Kevad* (1997) ja *Saar* (1999).

Oks, *Age* (ka Agnes Oaks) (29. V 1970 Vändra), baleriin, Thomas Eduri abikaasa. Lõpetas 1988 Tallinna Koreograafiakooli. Olnud 1988—90 „Estonia", 1990—96 ja a-st 1998 Londoni *English National Ballet*' ning 1996—97 Birminghami *Royal Ballet*' solist. Sai koos T. Eduriga 1990 Jacksonis (USA) rahvusv. balletivõistlusel parima paari auhinna. Tugevale tehnikale rajanev elegantne ja aristokraatlik tantsustiil on talle edu toonud just klassikalistes osades. **O:** Odette/Ottilie ja Aurora (Tšaikovski *Luikede järv* ja *Uinuv kaunitar*), Julia ja Tuhkatriinu (Prokofjevi *Romeo ja Julia* ja *Tuhkatriinu*), Bianca (*Tõrksa taltsutus*, Scarlatti ja Stolze muusika), Myrtha (Adami *Giselle*), Neiu (*Roosivaim*, Weberi muusika).

Oks, *Jaan* (28. II 1884 Ratla k., Pärsama v. — 25. II 1918 Tallinn), kirjanik. Õppis 1898—1902 Kaarma õpetajate seminaris ja 1904—05 Haapsalus pedagoogilistel kursustel. Oli Pühalepas ja Massus ning 1908—11 Venemaal Samara kub-s eesti asunduses kooliõpetaja. Saadeti sealt sundkorras kodukohta, 1914 mobiliseeriti, 1915—17 töötas Tallinna merekindluse ehitusel, suri luutuberkuloosi. Alustas kirjutamist varakult, loomingu kõrgpunkt oli 1906—10, kui kirjutas jõulist ja väljendusrikast, kuid enamasti vormiliselt korrastamata luulet, proosat, arvustusi ja publitsistikat. Väike osa tema loomingust avaldati ajakirjanduses, suur osa käsikirju läks kaduma. Tema teoseid hakati avaldama postuumselt „Siuru" liikmete algatusel. **T:** proosakogud *Tume inimeselaps* (1918), *Neljapäev* (1920), *Vaevademaa* (1967) ja *Hingemägede ääres* (1989), luuletekst *Kannatamine* (1920), kriitikavalimik *Kriitilised tundmused* (1918), *Kogutud teosed* (Stockholm, 1957).

Oksaar, *Els* (1. X 1926 Pärnu), keeleteadlane, filosoofiadr. (1958, Stockholmi ülikool), Eesti TA välisliige (1998), Soome TA välisliige (1979), Norra TA liige, Helsingi ülikooli (1986), Linköpingi ülikooli (1987) ja TÜ audr. (1995). Läks 1944 Rootsi, lõpetas 1950 Stockholmi ülikooli germanistika alal, oli a-ni 1967 sealsamas õppejõud. A-st 1967 Hamburgi ülikooli üldise ja võrdleva keeleteaduse õppetooli korraline prof. ja asutuse *Forschungsstelle für Sprachkontakte und Mehrsprachigkeit* juh., 1975—78 Rahvusv. Lapse Keele Uurimise Assotsiatsiooni president, 1982—87 Rahvusv. Rakendusliku Psühholingvistika Seltsi abipresident, 1988—94 Saksamaa Teadusnõukogu liige, 1994—96 Joachim Jungiuse Teadusseltsi asepresident, 1990. a-il TÜ külalisprof. Töid germanistika, üldkeeleteaduse, sotsiolingvistika, pedolingvistika ja keelekontaktide, mitmekeelsuse ning kultuuridevahelise kommunikatsiooni alalt. **T:** *Mittelhochdeutsch* (Stockholm, 1965), *Berufsbezeichnungen im heutigen Deutsch. Soziosemantische Untersuchungen* (1976), *Spracherwerb im Vorschulalter. Einführung in die Pädolinguistik* (Stuttgart, 1977), *Fachsprachliche Dimensionen* (1988), *Kulturemtheorie. Ein Beitrag zur Sprachverwendungsforschung* (Göttingen, 1988), *Sprache und Gesellschaft* (Mannheim, 1992), *Mehrsprachigkeit bei Kindern — eine Chance, kein Hindernis* (Aurich, 1992).

Olak, *Paul* (pseud-d P. O., Tribun) (2. VIII 1880 Liiva k., Muhu — 31. X 1949 Stockholm), ajakirjanik, dramaturg ja teatrijuht, Gerd Neggo abikaasa. Lõpetas 1898 Kaarma õpetajate seminari. Töötas esialgu õpetajana, ajakirjanikuna alustas 1907 J. Järve ajalehe „Uus Virulane" toimetuses, sai pärast selle sulgemist toimetuse liikmete asut. ajalehe „Õigus" vastutavaks toim-ks, töötas 1910—22 „Tallinna Teataja" juures ning toimetas 1925—26 Kaitseliidu häälekandjat „Kaitse Kodu". Kuulus Eesti Ajakirjanike Liidu (EAL) asutajate hulka, oli 1919—22 selle juhatuses ja 1924—26 EAL-i esimees, toimetas 1922—30 ja 1932 EAL-i aastaalbumit „Õitsituled"; a-st 1934 EAL-i auliige. Töötas a-st 1922 „Estonias", oli algul dramaturg, 1933—42 (vaheaegadega) dir. ja 1944 taas dramaturg, tegi ühtlasi kaastööd „Päevalehele", „Postimehele" jmt. väljaandele ning oli 1935 ja 1938—40 ajakirja „Teater" peatoim. Läks 1944 lõpus Rootsi.

Olbrei, *Friedrich*-Alfred (*Fred*) (12. VIII 1893 Tallinn — 25. III 1972 Tallinn), sõjaväeinsener (a-st 1938 kolonel) ja ringhäälingutegelane, Rahel O. vend. Lõpetas eksternina Peterburis Nikolai sõjaväeinseneride kooli ja 1918 Jevpatoria sõjaväelendurite kooli, teenis I maailmasõjas Pirital merelennujaamas, osales Vabadussõjas. Õppis ka Riia Polütehnikumis, lõpetas 1925 Toulouse'i ülikooli elektrotehnikainst-i. Oli 1926—33 Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste lektor ja Kõrgema Sõjakooli õppejõud (ms. inseneriväeala erijuh.), 1933—34 sidepataljoni ülem. 1934—40 Riigi Ringhäälingu juh. (kuulus juhatusse a-st 1927). Tema eestvedamisel ehitati Türile Euroopa moodsaimaid raadiomaste ning edendati oluliselt ringhäälingu tehnilist külge. Töötas 1940—41 sidevalitsuse raadiokeskuse peainsenerina, kuni viidi suvel Venemaale laskurdiviisi sideülemaks, seejärel oli Tjumeni sõjakoolis lektor. Vangistati 1944, süüdistatuna spionaažis ja vandenõus osalemises. Naasis 1956 vangist ja asumiselt ning töötas ENSV MN-i tehnikaeksperdina. Vabadusristi I liigi 3. järk.

Olbrei, *Rahel* Amanda Aurelie (1. VIII 1898 Tallinn — 12. XII 1984 Toronto), balletmeister, pedagoog ja tantsija, Hanno Kompuse abikaasa, Friedrich O. õde. Õppis 1918—22 Tallinnas J. Smironina-Sevuni juures ning E. Litvinova balletistuudios, täiendas end välismaal M. Wigmani, É. Jaques-Dalcroze'i ja R. von Labani kursustel. Oli 1918—25 „Estonia" tantsija ning 1925—44 balletmeister. Asutas „Estonias" alaliselt tegutseva tantsurühma, pani „Estonias" aluse balletile kui iseseisvale lavastusharule. Suutis ühendada plastilise tantsu väljendusrikkuse klassikalise tantsuga, kasutas huvitavalt ka teiste rahvaste tantse. Loonud hulgaliselt tantse ooperi- ja operetilavastustele. Põgenes 1944 Rootsi, a-st 1951 elas Kanadas, kus töötas kontoriametnikuna. **L:** *Roheline flööt* (Mozarti muusika, 1928, tantsis Ho'd), Tšaikovski *Pähklipureja* (1936) ja *Luikede järv* (1940), Nielseni *Lakšmi* (1937), Glieri *Punane moon* (1939), Tubina *Kratt* (1944).

Oldekop, *Gustav Adolph* (2. XII 1755 Haapsalu — 8. V 1838 Tartu), ajakirjanik ja luuletaja. Õppis 1774—80 Halle ülikoolis usuteadust, oli 1781—1820 Põlva pastor (loobus ametist mitteseisusekohase abielu pärast), seejärel elas Tartus. Koostas J. M. G. Grenziuse kirjastusel 1796 ilmuma hakanud „Eesti-Ma Rahwa Kalendri" kaks esimest aastakäiku, andis 1806 J. P. von Rothi jmt. abiga välja „Tarto ma-rahwa Näddali-Lehte" (keelati võimude nõudel ja hävitati, 1995 leiti Peterburis Venemaa Rkl. Ajalooarhiivist 10 nr-t), toimetas 1824 „Kulutamisse Lehte". Tõlkinud lõunaeesti keelde 1819. a. talurahvaseaduse ja loodusloomt-u „Mötlemisse Jummala teggude päle" (1822, C. C. Sturmi järgi). O-i luuletused (üle 40 lõunaeestikeelse algupärandi ja tõlke), mille hulgas leidub ilmekaid taluelukujutusi, on ilm. koguna „Suve õdang" (1985). Luuletusi kasutati Kanepi kihelkonnakooli lauluõpetuses; nad jõudsid kooli rajaja J. P. von Rothi nime all käsikirjalistesse lauluvihikutesse, seetõttu peeti neist enamiku autoriks 1960. a-teni J. P von Rothi.

Oldekop, *Hans* (14. XII 1883 Tallinn — 13. III 1924 Tartu), ajaloolane, *dr. phil.* (1909). Õppis 1903—05 Tartu ülikoolis, hiljem Münchenis, Leipzigis (oli seal K. Lamprechti õpilane) ja a-st 1908 Viini ülikoolis (omandas seal doktorikraadi). Täiendas end Peterburis, Helsingis, Kiievis ja Varssavis. Osales I maailmasõjas, siirdus 1917 Eesti rahvusväkke ja võitles Vabadussõjas. Määrati 1919 Tartu ülikooli üldajalooprof-i kt-ks, töötas sellena surmani. Oli Akadeemilise Ajaloo-Seltsi asutajaid. Peateos on doktoritöö „Die Anfänge der katholischen Kirche bei den Ostseefinnen" (1912). **T:** *Läti Henriku rahvuse küsimus* ja *O. Spengleri ajaloo morfoloogia*. — Ajalooline Ajakiri, 1923.

Older, *Hindrek* (27. II 1938 Tarbja k., Mäo v.), põllumajandusteadlane, põllumajandusdr. (1986, Skrīveri, Läti), Üleliidulise Lenini-nim. Põllum-teaduse Akadeemia k-liige (1991), Venemaa Põllum-teaduse Akadeemia välisliige (1992). Lõpetas 1962 EPA, täiendanud end 1993 USA-s. Töötanud 1962—63 ja 1968—72 EPA-s (rohumaaviljeluse ja botaanika kateedri assistent ja vanemteadur), 1963—65 Sootaga sovhoosis (rohumaade agronoom), 1972—94 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s (1972—84 vanemteadur ja sektorijuh., 1984—88 kultuurrohumaade osk-a juh., 1988—94 taimekasvatuse uurimiskeskuse juh. ja ühtlasi teadusdir.), olnud 1994—2000 Eesti Maaviljeluse Inst-i dir., a-st 1991 ka EPMÜ rohumaateaduse ja botaanika inst-i külalisprof. Uurinud kultuurrohumaade rajamist, väetamist ja kasutamist, eri arengujärgus heintaimede toitainesisaldust ja saaki, rohusöötade toiteväärtust ja tootmist ning nende osa suurendamist veiste söötmisel. Oli Juuliku katsefarmi rajajaid, 1981—88 kavandas ja juhtis seal piimakarja söötade uurimist. 1993—98 Eesti-Hollandi ühisprojekti „Piimakarjafarmide arendamine" Eesti-poolne vastutav täitja. Eesti Rohumaade Ühingu taasasutajaid ja 1993—99 selle president, a-st 1994 Ida-Euroopa põhjaregiooni (Eesti, Läti, Leedu, Poola ja Valgevene) esindaja Euroopa Rohumaade Föderatsiooni täitevkomitees, a-st 1994 Briti Rohumaade Ühingu liige ja 1992—98 Akadeemilise Põllum-e Seltsi asepresident. **T:** *Kultuurkarjamaade intensiivne kasutamine* (1987, autoreid), *Kvaliteetsete rohusöötade tootmine ja kasutamine Juuliku katsefarmis* (1991, autoreid), *Rohumaaviljelus talupidajaile* (1992, koostaja ja autoreid), *Rohusöödad — nende tootmine ja kasutamine* (1993, autoreid), *Söödatootmise arengukavast* (1996), *Piimakarjapidaja ja konsulendi käsiraamat* (1997, koostaja ja autoreid), *Teraviljakasvatuse käsiraamat* (1999, koostaja).
B: R. Toomre. *Rohumaaviljeluse teadustöö areng ja selle uurijaid Eestis*. Tln., 1991; V. Hein. *Hindrek Older — 60*. — Agraarteadus, 1998, 1.

Ole, *Eduard* (20. V 1898 Kaagjärve v. — 24. XI 1995 Stockholm, maetud Tallinna Metsakalmistule), maalikunstnik. Õppis 1914—18 Penza kunstikoolis, käis välismaal õpireisidel (sh. 1927 Pariisis). Töötas a-st 1919 Rakveres, Tartus ja Tallinnas õpetajana. Oli Eesti Kunstnikkude Rühma asutajaid. Läks 1943 Soome, a-st 1944 elas Rootsis Vällingbys. Maalis algul kubistlikus laadis — muutis vorme pinnaliseks ja geometriseeris („Laud", 1924), lähendas figuure mannekeenlikele („Lapsed", 1924). A-st 1926 lõi maheda koloriidi ja hajuvate tooniüleminekutega pannoolikke maale („Sügis", 1928 ja 1931; „Hall ja valge", 1929) ning olustikustseene kujutavaid tušijoonistusi. *Art deco*'likult elegantne ja uusasjalikult argine on maal „Reisijad" (1929). 1930. a-te loomingus valitseb romantiline portree („J. Simm", 1931; „A. Gailit", 1932; „H. Visnapuu", 1932; „F. Tuglas", 1935—42). Portreid on O. teinud ka hiljem Rootsis („L. Kettunen", 1944; „G. Suits", 1949), seal maalis ta algul isikupäraselt puäntillistlikus laadis („Tütarlaps punase kübaraga", 1945; „Lapi tüdruk", 1946—51). 1950.—60. a-il muutus kujutusviis ekspressiivseks. 1970. a-te teoseis ilmneb taas varasele loomingule omane lihtsus („Punane kleit", 1974). Avaldanud mälestuste rmt-u „Suurel maanteel" I ja II (Uppsala, 1973).
B: A. Mägi. *Eduard Ole*. Stockholm, 1978.

Ole, *Kaido* (25. II 1963 Tallinn), maalikunstnik. Lõpetas 1992 TKÜ, on samast a-st EKA õppejõud. Lähtunud geomeetrilisest abstraktsionismist, kuid see ilmneb tema loomingus nihestatud ja absurdsel ku-

Friedrich Olbrei

Rahel Olbrei

Eduard Ole

Kaido Ole

Adam Olearius

jul. Grafitilaadsetes figuraalkompositsioonides on keskseks tegelaseks iseloomutu tühja näoga kriipsujuku. 1990. a-te II poolel lisanduvad piltidele fotoreaal. fragmendid. Kasutanud aluspinnana vineeri ja puitahvleid, maalimiseks ka nt. kammi. K. Raua preemia 1998. **T:** *Lühike elulugu* (1991), *Nimeta I–CXXX* (1992–99), *Laud* (1998).

Olearius [-*a:*-] (õieti Ölschläger), *Adam* (16. VIII 1603 Aschersleben, Halberstadti läh. – 23. II 1671 Schleswig), saksa õpetlane ja kirjanik. Astus 1633 Holstein-Gottorpi hertsogi teenistusse, käis tema ülesandel Venemaal ja Iraanis. Peatus nov. 1635 toimunud laevahuku pärast Kundas ja Tallinnas. O-e paljude kaartide ja joonistustega reisikirjeldus „Offt Begehrte Beschreibung der Newen Orientalischen Reise..." (1647) on avaldatud mitmes keeles ja paljudes trükkides. Peale Venemaad ja Idamaid puudutavate teadete sisaldab reisikirjeldus andmeid ka Eesti ajaloo ja etnograafia kohta.

Olesk, *Lui* (12. X 1876 Kavastu v. – 19. II 1932 Tartu), poliitik, riigitegelane ja jurist, Peeter O-i vanaisa. Lõpetas 1902 Tartu ülikooli õigusteaduskonna, pärast seda tegutses Tartus advokaadina. Astus 1905 radikaalsotsial. rühma, kuid selle tegevus varsti soikus. Oli 1908–10 pagendatuna Vologdas, 1918 Saksa okupatsiooni ajal vangistatud, 1919 EV peaprokurör ja kohtuminister ning 1920–21 töö-, hoolekande- ja siseminister, toimetas 1923 ajalehte „Vaba Maa" ja 1925–26 ajakirja „Vaba Sõna", oli a-st 1928 kindlustusseltsi „Oma" juhatuse esimees. Kuulus mitme maj., ühisk. ja kultuuriorg-i (sh. Tartu Laenu ja Hoiu-ühisuse, Liivimaa Linna-Hüpoteegi Seltsi ja „Noor-Eesti") juhatusse. Asutava Kogu ja I Riigikogu liige, kuulus Eesti Tööerakonda.

Olesk, *Peeter* (25. XII 1953 Tallinn), kirjandusteadlane ja poliitik, Lui O-i pojapoeg, Sirje O-i abikaasa. Lõpetas 1977 TRÜ eesti filoloogia erialal. Olnud 1977–78 Tallinna 21. keskkooli eesti keele ja kirjanduse õpetaja, 1978–80 kirjastuse „Eesti Raamat" toim., 1980–87 ENSV TA Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi vanemteadur, ühtlasi 1980–90 TRÜ õppejõud, 1990–93 Eesti Kirjandusmuuseumi dir., 1993–94 EV rahvastikuminister ja 1994–95 kultuuri- ja haridusminister, 1995–99 TÜ Rmtk. dir. a-st 1999 Riigikogu liige. Oli Eesti-Vene läbirääkimistel EV valitsuse ekspert kultuuripärandi küsimustes. Kuulus 1993 ERSP-sse, a-st 1995 Isamaaliidu liige. Tegutsenud kriitiku ja kultuuripublitsistina. J. Tõnissoni publitsistikapreemia 1989.

Olesk, *Sirje* (24. VIII 1954 Jõhvi), kirjandusteadlane, Peeter O-i abikaasa, filoloogiaknd. (1989). Lõpetas 1977 TRÜ eesti filoloogina. Töötab a-st 1980 Eesti Kirjandusmuuseumis. Avaldanud kirjandusarvustusi, uurinud eesti luuleteooria ajalugu, tegelnud värsiõpetuse ja -analüüsi probleemidega. Koostanud albumi „Lydia Koidula" (1994, koos E. Aaveri ja E. Laanekasega) ning andnud välja I. Ivaski ja [illegible] kirjavahetuse „Akadeemia kirjades" (1997).

[illegible], *[illegible]* (11. XII 1932 Leningrad), piimandusteadlane, rahvuselt soomlane, põllumajandusdr. (1991). Lõpetas 1957 EPA. Olnud 1957–58 Viljandi [illegible] vahetusmeister, 1958–60 Pärnu piimatoodete kombinaadi tehnoloog, 1960–94 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI ja 1994–99 EPMÜ Loomakasvatusinst-i piimanduslabori juh., a-st 1999 vanemteadur. Uurinud pms. piima koostise ja [illegible] määramise meetodeid ja aparatuuri, [illegible] tehnoloogiat ning varutava piima [illegible] parandamise võimalusi. Loonud ja evinud Eesti veiste jõudluskontrolli piimaproovide [illegible] analüüsimise süsteemi. ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Piimanduse käsiraamat* (1971, koostaja ja autoreid), *Veisekasvatuse arendamisest Eestis* (1974, autoreid), *Производство высококачественного молока* (Moskva, 1982), *Abiks veisekasvatajale* (1985, autoreid), *Kvaliteetse piima tootmine* (1996), *Lüpsmine ja piima kvaliteet* (1998, autoreid).

Oll, *Lembit* (23. IV 1966 Kohtla-Järve – 16. V 1999 Tallinn), maletaja, rahvusv. suurmeister (1990). Tuli 15-aastaselt (1982) Eesti meistriks ja sai 1985 pronksmedali Euroopa juunioride meistrivõistlustel. Võitis mitmel turniiril esikoha (1989 Tallinnas ja Viinis, 1990 Marchenas, 1991 Sydney's ja Pariisis, 1995 Riias, 1996 Dierenis) või jagas seda (1992 Sevillas ja Antverpenis, 1994 New Yorgis, 1996 Peterburis, 1997 Kopenhaagenis, Koges ja Szegedis). Oli rahvusvaheliselt tunnustatud avanguteoreetik. Paistis silma kombinatsioonirohkusega, eriti tugev oli keskmängus. Lõpetas elu enesetapuga.

Oll, *Ülo* (17. VIII 1927 Sadukiila, Härjanurme v. – 31. I 1997 Tartu), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1967, Leningrad, kinnit. 1969). Lõpetas 1947 Kuremaa zootehnikumi, 1950 TRÜ ja 1951 Timirjazevi-nim. Moskva Põllum-e Akadeemia agropedagoogika teaduskonna, täiendanud end 1960–62 Leipzigi ja Jena ülikoolis. Oli 1947–48 Eesti Punase Karja Tõuseltsi ja 1948 TRÜ Raadi õppekatsemajandi zootehnik, 1951–55 Antsla Põllumtehnikumi õppealajuh., 1959–60 EPA põllumloomade söötmise kateedri assistent, 1962–64 vanemteadur, 1964–68 dots., 1968–70 prof-i kt., a-st 1970 prof., ühtlasi 1968–92 kateedrijuh. ja 1979–86 zooinseneriteaduskonna dekaan, 1992–97 EPMÜ loomakasvatuse inst-i kaasprof. Olnud vab. jõusööda uurimise keskuse teaduslik juhendaja. Õpetanud põllum-loomade söötmist, biomeetriat, loomakasvatusteaduse aluseid, loomakasvatuse ajalugu, katsemetoodikat ja teadustöö metodoloogiat. Uurimusi söötmisõpetuse ja põllum-loomade toitumisfüsioloogia alalt, veiste ja sigade söötmise ning söötade energeetilise toiteväärtuse hindamise süsteemi kohta. Avaldanud 25 õpikut, käsirmt-t ja monograafiat. 1989–95 Akadeemilise Põllum-e Seltsi asepresident ja 1990–97 seltsi ajakirja „Agraarteadus" peatoim. ENSV tnl. teadlane (1974). ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Минеральное питание животных в различных природно-хозяйственных условиях* (Leningrad, 1967), *Söötade keemilise koostise ja toiteväärtuse tabelid* (1974, koos A. Ilusaga), *Veiste söötmine* (1978, koos A. Muugaga), *Põllumajandusloomade söötmise ABC* (1982, koostaja ja autoreid), *Emiste söötmine* (1986), *Hobuste söötmine* (1990), *Sigade söötmine* (1991, autoreid), *Söötade keemiline koostis* (1992), *Söödad* (1993), *Söötmisõpetus* I (1994), *Põllumajandusloomade söötmisnormid koos söötade tabelitega* (1995, koostaja ja põhiautor), *Teadus Eesti põllumajanduse arenguloos*, I osa (1998, toim. ja autoreid).
B: V. Sikk. *Ülo Oll – 70*. – Agraarteadus, 1997, 3.

Olli, *Kalle* (12. II 1967 Tallinn), merebioloog, *Ph. D.* botaanika ja mükoloogia alal (1997). Lõpetas 1992 bioloogina TÜ. Oli 1993–96 Helsingi ülikoolis külalisüliõpilane (ökoloogia ja süsteemaatika inst-i hüdrobioloogia osk-s). Olnud a-st 1998 TÜ botaanika ja ökoloogia inst-i erakorraline teadur, 1998 Tromsø ülikooli (Norra) külalisteadur ja 1998–2000 *Words Hole Oceanographic Institution*'i (USA) teadur. **T:** *Resting cyst formation of* Eutreptiella gymnastica (Euglenophyceae) *in the northern coastal Baltic Sea.* – Journal of Phycology, 1996, 32.

Olli, *Vaino* (8. I 1928 Kuigatsi v. – 14. IX 1986 Tallinn), ehitusgeoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1961, Moskva). Lõpetas 1952 TRÜ, töötas seejärel Kasahstani geoloogiavalitsuse Karatau ekspeditsioonis. Oli 1955–69 ENSV TA Geoloogia Inst-i teadur (1963–66 teadussekretär), a-st 1969 juhtis „EKE Projekti" peageoloogina ehitusgeoloogia teenistust.

Eesti ehitusgeoloogia rajajaid: ehitusgeoloogia terminoloogia loojaid ja ehitusgeoloogilise uurimise metoodika täiendajaid. Uurimusi pinnase omaduste ja veejuhtivuse ning ehitusgeoloogilise rajoonimise ja ehitusgeoloogia ajaloo alalt. EV teaduspreemia 1991 (postuumselt).
B: A. Vilo, H. Viiding. *Vaino Olli (8. I 1928–14. IX 1986), ehitusgeoloogia pioneer Eestis.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, IX. Tln., 1993. ▼

Ollik, *Konstantin* (12. I 1917 Tallinn — 11. VIII 1989 Tallinn), ehitusteadlane, Kustav O-u poeg, tehnikaknd. (1953, kinnit. 1954). Lõpetas 1944 tööstus- ja tsiviilehituse erialal TPI, töötas seejärel samas, 1956—77 ehitusmehaanika kateedri dots-na ja 1962—72 selle juh-na. Oli 1976—84 „EKE Projekti" peaspetsialist. Uurimusi deformatsioonimehaanika alalt. Betooni survetugevuse kaudse määramise meetodi (nn. pendelvasarameetodi) autoreid. **T:** *Tugevusõpetus* (1965, koos O. Rootsiga).

Ollik, *Kustav* (a-ni 1938 Gustav) (25. XII 1869 Kabrametsa k., Ridala khk. — 7. X 1965 Tallinn), õpetaja ja haridusjuht. Õppis 1887—90 Tartu õpetajate seminaris ja 1895—98 Peterburi õpetajate inst-s. Töötas kodu läh. Võnnus, Viljandis ja Tallinnas õpetajana ja koolijuhina, 1919—35 haridusmin-s koolinõunikuna, ühtlasi 1927—30 koolivalitsuse dir-na, 1935—40 „Eesti Kooli" tegevtoim-na. Kuulus soomeugri kultuurikongresside peatoimkonda. Oli Eestimaa Rahvahariduse Seltsi, Eesti Õpetajate Liidu, Eesti Punase Risti, sihtasutuse „Fenno-Ugria" ja Harjumaa Rahvaülikoolide Seltsi juhatuse liige.

Olm, *Tiiu* (24. VIII 1935 Narva), arstiteadlane, meditsiiniknd. (1968). Lõpetas 1960 TRÜ. Olnud 1960—66 Vab. Arstliku Kehakultuuri Dispanseri arst, 1966—76 TPedI õppejõud, a-st 1976 samas kehalise kasvatuse kateedri juh., a-st 1989 meditsiinilis-bioloogiliste õppeainete kateedri juh. ja prof., a-st 1993 TPÜ spordibioloogia õppetooli prof. ning a-st 1998 emeriitprof. Täiendanud end Leningradis, Moskvas, Kuopios, Quebecis ja Örebros. Uurinud hüpokseemiliste testide kasutamist sportlaste treenituse määramisel, südame siirdeprotsesside matemaatilist modelleerimist ja morfoloogiliste näitude mõjureid. ENSV tnl. sporditegelane (1985). **T:** *Кардиореспираторная система* (1986), *Echocardiographic measurements in young athletes.* — Acta medica Balt. 1997, 1; *Comparative left ventricular dimensions in young athletes.* — J. of sp. sc. folium, 1998, 16 (5). — Tema abikaasa A l v a r O. (1932—90) oli tehnikateaduste knd. (1971), ENSV rkl. preemia laureaat (1975).

Olmaru, *Liina-Riin* (11. IV 1967 Tallinn), näitleja, Rein O. tütar, Indrek Sammuli abikaasa. Lõpetas 1989 „Vanemuise" õppestuudio ja 1996 EELK Usuteaduse Inst-i pedagoogilise osk-a. Mänginud 1989—98 „Vanemuises" ja 1989—92 ühtlasi Tartu Lasteteatris, a-st 1998 Tallinna Linnateatris. Esinenud telelavastustes (seriaal „Wikmani poisid"). Parima naisnäitleja aastapreemia 1994. A. Lauteri preemia 1998.

Vaino Olli

Tiiu Olm

O: Hedvig (Ibseni *Metspart*), Koidula (Süvalepa *Emajõe Ööbik*), Iwona (Gombrowiczi *Iwona, Burgundia printsess*), Krõõt ja Tiina (Tammsaare ja Undi *Taevane ja maine armastus*), Mileedi (Dumas' ja Nüganeni *Kolm musketäri*), Undiin (Giraudoux' *Undiin*), Jeanne d'Arc (Anouilh' ja Undi *Lõoke taeva all*), Ophelia (Shakespeare'i ja Undi *Hamleti tragöödia*), Avdotja Raskolnikova (Dostojevski ja Nüganeni *Kuritöö ja karistus*), Marthe (Claudeli *Vahetus*).

Liina-Riin Olmaru

Olmaru, *Rein* (29. VI 1939 Tallinn — 26. III 1993 Saare v.), näitleja, lavastaja ja teatrijuht, Liina-Riin O. isa. Lõpetas 1961 näitlejaerialal TRK ja 1968 lavastajaerialal Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i. Oli 1961—62 L. Koidula nim. Pärnu Draamateatri näitleja, lavastas 1965—68 ENSV Rkl. Noorsooteatris, oli 1968—71 Rakvere Teatri peanäitejuht, 1978—85 näitleja ja 1985—89 dir., 1989—91 Tartu Lasteteatri dir. Õpetanud TRK lavakunstikateedris, juhtinud Rakvere I kk-i kooliteatrit. **L:** Andrejevi ja Mikiveri *Otsustage meie üle, inimesed* (1965, koos J. Sauliga), Anouilh' *Lõoke* (1969, mängis Inkvisiitorit), Bolti *Mees kõikideks aegadeks* (1970), Mälgu ja Särevi *Õitsev meri* (1987). **O:** Andrei ja Serebrjakov (Tšehhovi *Kolm õde* ja *Onu Vanja*), Argante (Molière'i *Scapini kelmused*), Sancho Panza (Švartsi *Don Quijote*), Edgar (Dürrenmatti *Strindbergimäng*).

Harry Olt

Olt, *Harry* (26. IV 1929 Kadila k., Porkuni v.), muusikateadlane ja helilooja. Elab a-st 1944 Rootsis. Õppis 1945—47 Arvika Kõrgemas Muusikakoolis, 1947—49 Stockholmi erakonservatooriumis klaverit ja muusikateooriat, 1949—52 omal käel O. Rootsi juures dirigeerimist ja 1949—55 E. Tubina juures kompositsiooni, 1955—57 ja 1959—62 Uppsala ülikoolis muusikateadust. Oli 1960—64 Rootsi raadio muusikasaadete toim., 1964—68 Rootsi Rkl. Kontserdibüroo mänedžer ja 1970—94 Södertälje kultuurinõukogu teatri- ja muusikaintendant ning Balti inst-i teatri- ja muusikareferent. Teinud kaastööd leksikonidele, põhjalikult uurinud eesti muusikat (sh. E. Tubinat). A-st 1960 olnud järjekindel Rootsi ja Eesti kultuurivahendaja. Heliloomingus valdavad selge vormiline ülesehitus ja nüüdisaegne väljenduslaad. Kirjutanud lasteooperi „Reinuvader Rebane" (1958), kantaadi „Surma laul" (1955), instrumentaal- (klaverisonaat, 1954, sonaat sooloviiulile, 1960) ja vokaalkammermuusikat (laulutsükkel „Mängumees" bassile ja suurele trummile, 1967). Stockholmi kultuuripreemia 1968. **T:** rmt-d *Musiklivet i Norden* (Stockholm, 1968), *Moderna estniska tonsättare* (1972, ka inglise k.), *Estonian music* (1980), *Eduard Tubin's compositions. List of works. Discography and bibliography* (Stockholm, 1985).
B: *Vastab Harry Olt.* — Teater. Muusika. Kino, 1999, 5.

Henrik Olvi

Olvi, *Henrik* (19. I 1894 Paasvere v. — 24. IX 1972 Tallinn), maalikunstnik. Kunstihariduse sai 1916—18 K. Hartmanni ateljees. Töötas a-st 1910 eratunniandjana, 1925—34 Draamastuudio Teatri ja Tallinna Töölisteatri lavakujundajana ning 1926—36 ka Kujutava Kunsti Sihtkapitali Valitsuse asjaajajana. Loonud abstraktse ekspressionismi, kubofuturismi („Promenaad öösel" ja „Pariis öösel", mõlemad 1923) ja purismi („Lamp", 1924) mõjulisi maale. Abstraktsioonile lähenesid Itaalia ainetel valminud maalid (1927—28). *Bauhaus*'i konstruktivismi laadis on kaks kioski kavandit (1926). 1920. a-il tehtud lavakujundused (G. Kaiseri „Gaas" II, 1925, Draamastuudio Teater) ja vabaplastiline teos „Pea" (1925) lähtuvad samuti konstruktivistlikust vormikäsitlusest. Pärast II maailmasõda maalis real. linnavaateid ja maastikke.

Sven Olving

Olving, *Sven* (11. IX 1928 Tallinn), elektroonikateadlane, tehnikateaduste dr. (1960, Chalmersi Tehnikaülikool Göteborgis), Strathclyde'i ülikooli (Glas-

Sven Onno

gow's, 1989) ja TTÜ audr. (1991), Jaapani Tehnikateaduste Akadeemia välisliige. Lõpetas 1952 elektriinsenerina Chalmersi Tehnikaülikooli, töötanud sealsamas, olnud a-st 1955 õppejõud (a-st 1962 prof.), 1966—74 prorektor ja 1974—89 rektor, a-st 1992 tehnikapargi juh., 1960—62 ühtlasi Cornelli ülikooli külalisprof. Olnud 1989—91 Rootsi Tehnikateaduste Akadeemia president. Uurimusi mikrolaine- ja kvantelektroonika, plasma- ja atmosfäärifüüsika ning vaakumtehnika alalt. Tegelnud teadussaavutuste juurutamisega. Kuulunud mitme Rootsi ettevõtte juhatusse. **T:** *On the linearized field theory of traveling wave tubes* (Göteborg, 1960), *Small-signal nonlinear klystron waves* (Göteborg, 1964), *Nonlinear microwave tube studies* (Göteborg, 1966).

Onno, *Sven* (18. II 1932 Tallinn — 13. VI 1974 Väinameri), ornitoloog, bioloogiaknd. (1959). Lõpetas 1954 bioloogina TRÜ. Töötas 1954—74 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1970—74 vanemteadurina). Uuris veekogudega seotud lindude levikut, arvukust ja ökoloogiat, kalakajaka ja randtiiru populatsiooniökoloogiat ning lindude rännet. Tegeles linnukaitsega. Oli 1966—74 ENSV TA Looduskaitse Komisjoni liige ja 1964—67 Eesti Looduseuurijate Seltsi juhatuse liige (abisekretär), 1960—64 seltsi looduskaitsesektsiooni aseesimees, 1966—71 ornitoloogiasektsiooni aseesimees ja 1971—74 esimees. 1955—74 Lindude Rände Uurimise Balti Komisjoni liige ja sekretär. Hukkus välitöödel. ENSV rkl. preemia 1968. **T:** *Veekogudega seotud haudelindude levikust Eestis.* — Ornitoloogiline kogumik, 1 (1958); *Kalakajaka pesitsusökoloogiast.* — Ornitoloogiline kogumik, 4 (1967); *Veränderungen im Bestande der in Estland brütenden Wasservögel und ihre Gründe.* — Beiträge zur Vogelkunde, 17 (4/5) (1971).

B: V. Lilleleht. *Sven Onno mälestuseks.* — Loodusvaatlusi, 1 (1974).

Ootsing, *Enno* (18. IV 1940 Räpina), graafik, Tiina Tallinna vend. Lõpetas 1966 ERKI. Töötanud 1967–72 ajakirja „Kultuur ja Elu" kujundajana, 1972—77 ENSV Kunstnike Liidu vastutava sekretärina ja a-st 1980 EKA õppejõuna (a-st 1995 prof., a-st 1983 graafikaosk-a juh.). Oli rühmitise ANK '64 asutajaid. Põhitehnikatena viljelnud linoollõiget („Mediteerivad modellid", 1978; „Tähetarkade hommik", 1989, värviline linoollõige) ja puugravüüri („Lust", 1980; „Jõgi", 1982; „Talvest kevadesse", 1986). 1970. a-il võttis O. eesti graafikas taas kasutusele vasegravüüri („Pürgimus", 1971; „Väike salu", 1973) ning 1990. a-il tõi eesti graafikasse idamaise puulõiketehnika *bokashi* („Tõus", 1992; „Ilmaveski", 1995). Kujundanud ja illustreerinud rmt-id (M. Bulgakovi „Meister ja Margarita", 1968; A. Bloki „Öömõtted", 1972; I. Bergmani „Stseenid ühest abielust", 1998; M. Traat „Muld lõhnab", 1999).

Opsula, *Raivo* (a-ni 1936 Ralf Opsula) (29. V 1900 Tallinn — 23. XII 1960 Viisu, Paide raj.), näitleja ja lavastaja. Osales Vabadussõjas. Lõpetas 1926 Draamastuudio teatrikooli. Oli 1925—31 ja 1934—42 Eesti Draamateatri näitleja, 1932—34 „Endla" direktor ja näitejuht, 1942—46 ER-is kuuldemängude lavastaja, a-st 1946 Narva Teatri (Paides) näitleja ja näitejuht, 1948—50 samas kunstiline juht, 1950—56 väljasaadetuna Molotovi (praegu Permi) obl-s. **L:** Raudsepa *Vedelvorst* (1932, mängis Tanelit) ja *Mikumärdi* (1947), Vilde *Pisuhänd* (1934, mängis [illegible]), Saali ja Siia *Aita* (1935), Ostrovski *Hilisarmastus* (1948). **O:** Kaarel (Kitzbergi *Tuulte pöörises*), Vanapagan (Kitzbergi *Kauka-Ants ja Vanapagan*), Wurm (Schilleri *Salakavalus ja armastus*), [illegible] (Raudsepa *Mikumärdi*).

Oras, *Ants* (8. XII 1900 Tallinn — 21. XII 1982 Gainesville, Florida, USA), kirjandusteadlane ja tõlkija. Õppis 1919—23 TÜ-s (*mag. phil.*, 1923), täiendas end 1923—24 Leipzigi ja 1925—28 Oxfordi ülikoolis. Oli 1928—34 TÜ ja Helsingi ülikooli inglise filoloogia õppejõud, 1934—43 Tartu ülikooli prof. Läks 1943 Soome kaudu Rootsi ja töötas seal Inglise saatkonnas. Oli 1945—49 Cambridge'i ja Oxfordi ülikooli õppejõud, 1949—72 Gainesville'is Florida ülikooli inglise kirjanduse prof. Eesti PEN-klubi asutajaid ja kauaaegne president. Tõlkinud eesti keelde inglise (W. Shakespeare), saksa (Goethe „Faust" I—II, 1955—62) ja antiikkirjandust (Vergiliuse „Aeneis", 1975, ja „Bucolica", 1970) ning eesti kirjandust saksa („Acht estnische Dichter", 1964) ja inglise keelde. Avaldanud inglise ja eesti kirjanduse käsitlusi, esseid ja arvustusi. O-e kirjavahetus I. Ivaskiga on avaldatud kogumikuna „Akadeemia kirjades" (1997). **T:** *Milton's editors and commentators* (Tartu—Oxford, 1931), *The critical ideas of T. S. Eliot* (1932), mälestused *Baltic eclipse* (London, 1948) ja *Viron kohtalonvuodet* (Jyväskylä, 1958), monograafia *Marie Under* (Lund, 1963) ja *Marie Under and Estonian poetry* (New York, 1975), esseevalimik *Laiemasse ringi* (Uppsala, 1961).

Orasmaa (a-ni 1935 Roska), *Johannes* (3. XII 1890 Kulgu, Joala v. — 24. V 1943 Vjatka, Kirovi obl.), kindralmajor (1928). Lõpetas 1913 Peterburis Vladimiri sõjakooli. Osales I maailmasõjas, oli jaan-st apr-ni 1918 Eesti 1. suurtükiväebrigaadi 5. patarei ülem, Vabadussõjas 1918—19 1. suurtükiväepolgu 5. patarei, 1919 2. suurtükiväepolgu ja 1919—20 merekindluste ülem, pärast sõda 1921—23 soomusrongide brigaadi, 1923—25 2. soomusrongirügemendi (asus Valgas) ja 1925—40 Kaitseliidu ülem. Riiginõukogu liige. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1940, suri vangilaagris. Vabadusristi I liigi 2. ja II liigi 3. järk.

Oraspõld, *Asta* (14. I 1926 Tartu), geoloog (paleontoloog ja litoloog), geoloogia-mineraloogiaknd. (1953). Lõpetas 1950 TRÜ, jäi tööle geoloogiakateedrisse (1953—55 vanemõpetaja, 1956—60 dots-i kt., 1960—92 dots.).Uurimusi Eesti ordoviitsiumi brahhiopoodide ning ülemordoviitsiumi litoloogia ja stratigraafia alalt. Eesti Geoloogia Seltsi auliige (1995). **T:** *Новые брахиоподы Йыхвиского, Кейлаского и Вазалеммаского горизонтов.* — ENSV TA Geoloogia Instituudi uurimused, I (1956); *Литология Поркуниского горизонта в Эстонии.* — TRÜ toimetised, 1975, 359.

Orav, *Aksel* (19. II 1929 Alasoo k., Alatskivi v.), näitleja. Lõpetas 1953 Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i eesti stuudio, olnud samast aastast Eesti Draamateatri näitleja. Teinud ka lavastusi ja mänginud filmides („Vecalused karid", „Õhtust hommikuni"). ENSV tnl. kunstnik (1968). **O:** Margus (Kitzbergi *Libahunt*), Võllamäe Päärn (Vilde *Mahtra sõda*), Michele (De Filippo *Filumena Marturano*), Klaus Pedak (Pandi *Avarii*), Lennie (Steinbecki *Hiirtest ja inimestest*), doktor Fromm (Manneri *Põletatud oranž*), Sirgaste Martinson (Traadi ja Panso *Tants aurukatla ümber*), Piiskop (Shakespeare'i *Kuningas Richard Kolmanda tragöödia*). **L:** Normani *Head ööd, ema* (1990), Walseri *Toalahing* (1992).

Orav, *Illart* (10. XI 1936 Tartu — 1. VIII 1994 Tartu), laulja (bariton). Lõpetas 1967 lauluerialal TRK (A. Arderi ja V. Gurjevi kl.), õppis 1955—57 TRÜ-s matemaatikat ja 1984—87 psühholoogiat. Töötas 1960—62 „Vanemuise" koorilauljana ja 1962—94 „Estonia" solistina, oli ühtlasi G. Otsa nim. Tallinna Muusikakoolis lauluõpetaja. Tegutses ka estraadi- ja kammerlauljana. ENSV tnl. kunstnik (1986). **O:** Ain (Kõrveri *Ainult unistus*), Escamillo (Bizet' *Carmen*), Papageno ja don Giovanni (Mozarti *Võluflööt* ja *Don Giovanni*), Petrov (Ernesaksa *Tormide rand*), Olav (Aava *Vikerlased*), Silvio (Leon-

cavallo *Pajatsid*), Henry Murger (Kálmáni *Monmartre'i kannike*), Avram (Bocki *Viiuldaja katusel*).

Orav, *Maie* (28. V 1941 Kolga v.), koreograaf-lavastaja ja rahvatantsupedagoog. Lõpetas 1958 tantsujuhi erialal Tallinna kultuurhariduskooli. Juhendanud a-st 1958 rahvatantsurühmi Väike-Maarjas, Rakveres jm., a-st 1969 töötanud rahvatantsuansambli „Tarvanpää" kunstilise juhina; ansambel on esinenud paljudes välisriikides. Loonud rahvapärimuse ainetel põhinevaid tantse („Viru simmanil", „Hiidlase lugu", „Tantsukutse"). Olnud a-st 1975 Virumaa tantsupidude ja 1984 vab. rahvamuusikapeo pealavastaja, rahvusv. folkloorifestivali „Viru Säru" mõtte algataja, kunstiline juht ja pealavastaja (1986, 1987, 1989, 1990, 1992), laste folkloorifestivali „Porkuni Pillar" mõtte algataja ja teostaja ning üldtantsupidude üldjuhte (1990, 1994). Eesti NSV tnl. kunstitegelane (1981). U. Toomi aastapreemia 1987.
B: *Maie Orava tantsud*. Tln., 1996.

Orav, *Toivo* (18. II 1932 Pärnu – 23. VII 1989 Tallinn), geneetik, bioloogiadr. (1976). Lõpetas 1955 bioloogina TRÜ, töötas 1957–89 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s (1965–85 geneetikasektori juh.). Uurimusi taimede kiirgusgeneetika ja keemilise mutageneesi alalt. Oli 1973–85 Eesti Vab. Geneetikute ja Selektsionääride Seltsi esimees. Populariseerinud loodusteadusi, tõlkinud ja kirjutanud aimekirjutisi. Korraldas ühingu „Teadus" tegevust ja oli aktiivne lektor. ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Радиационный мутагенез и модифицирующие его условия* (1972, autoreid), *Хлорофильная мутация* (1974, koos J. Kalamiga), *Исследования по химическому мутагенезу у сельскохозяйственных растений* (1976, autoreid).

Orav, *Õie* (16. VII 1934 Jõelähtme v.), filmiloolane, stsenarist ja filmilavastaja. Lõpetas 1956 Tallinna Draamateatri näitlejatestuudio ja 1964 filmidramaturgina Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i. Olnud 1965–66 ENSV Rkl. Kinokomitees vanemtoim. ja 1966–70 ETV-s filmisaadete toim., 1970–73 Üleliidulise Filmikunsti Propaganda Büroo Eesti osk-s režissöör-organisaator, 1973–81 ETV-s mittekoosseisuline autor, 1981–85 Eesti Kinoliidus filmiajaloo konsultant, hiljem vabakutseline. Mänginud filmides ja telelavastustes, kirjutanud dokumentaalfilmide stsenaariume, oli 1965–85 tuntud ETV filmikommentaatorina. Pidanud 1965–95 Eestis, Venemaal, Lätis, Leedus, Ukrainas, Moldovas, Usbekistanis, Kasahstanis jm. üle tuhande loengu. Asutas 1992 stuudio „Väike Orav", kus on teinud näitlejate kohta portreefilme. **T:** *Innokenti Smoktunovski* (1973), *Jüri Järvet* (1977), *Кальё Кийск* (Moskva, 1984), *Huvitavate kohtumiste aasta* (1984), *Юри Ярвет* (Moskva, 1988). **F:** *Miliza* (1992), *Tooni* (1993), *Leonhard* (1994), *Puud laulavad, kivid räägivad* (1997), *Orgulas* (2000).

Orb, *Aare* (27. XII 1934 Tallinn), võistlustantsuõpetaja, elukutselt elektrotehnik. Tantsu õppinud a-st 1958 H. Mutso, A. Poolgase, H. Rachmani ning L. ja H. Mõttuse juures, täiendanud end Saksamaal. O. ja tema abikaasa Piia-Mall O. (21. X 1939) olid 1965–72 esimesed ja ühtlasi seitsmekordsed Eesti meistrid amatööride standard- ja seitsmekordsed Eesti meistrid ladina-ameerika tantsudes, seitsmekordsed Rumba karika võitjad (1963–69). Eesti esimene rahvusv. klassi (S-klassi) tantsupaar (1968). Võitnud rahvusv. võistlustel esikohti (1966, 1971). Juhendanud a-st 1971 võistlustantsuklubisid „Tselluloos", „Revalia" ja „Swing". Korraldanud Eestis rahvusv., sh. 1984–89 Eesti-Soome seenioride võistlusi. On rahvusv. kõrgeima kategooria kohtunik. Õpilasi: M. Klandorf, E. Õun, L. Mägi.

Orgo, *Inge-Maret* (21. I 1935 Tallinn), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1968). Lõpetas 1959 TRÜ. Õpetanud a-st 1967 TÜ-s tööõigust (1968–71 vanemõpetaja, 1971–92 dots., 1992–2000 töö- ja sotsiaalhooldusõiguse korraline prof., a-st 2000 emeriitprof.), olnud 1984–88 ja 1989–92 riigi- ja haldusõiguse kateedri juh., 1987–91 õigusteaduskonna dekaan, 1995–2000 eraõiguse inst-i juh. Töötanud a-st 1994 ka EV Riigikohtu konsultandina. Uurinud Eesti tööõiguse kujundamise ja arendamise probleeme, töölepingu lõpetamise õiguslikku reguleerimist ja töövaidluse lahendamist. Osalenud töölepinguseaduse, töö- ja puhkeaja seaduse, individuaalsete töövaidluste lahendamise seaduse, ametiühinguseaduse ja ülikooliseaduse koostamises. **T:** *Töösuhted ja avalik teenistus* (1996, autoreid), *Töölepingu seadus. Kommenteeritud väljaanne* (1997, autoreid), *Labor law Reform in re-independent Estonia*. – Juridica International (1996); *Töölepinguseadus vajab muutmist ja täiendamist*. – Juridica, 1997, 4; *Töölepingu lõpetamise korra reguleerimise erinevatest võimalustest*. – Juridica, 1998, 2; *Tööõigus. Õpik* (1995, autoreid).

Orgulas, *Jaanus* (5. VII 1927 Vaivara), näitleja. Mängis noorukina Tallinna Draamateatri lavastustes, lõpetas 1953 Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i eesti stuudio. Töötanud 1953–66 ja a-st 1972 Eesti Draamateatris, 1966–72 ENSV Rkl. Filharmoonias. Esinenud estraadikavades pms. Tootsina (koos E. Abeliga), mänginud filmides („Valatud kurvid", „Vihmas ja päikeses"). Tegelnud alpinismiga (esimene eestlane, kes käis Elbrusel), tuntud ka sibullillede kollektsionäärina. ENSV tnl. kunstnik (1987). Huumoriauhind Meie Mats 2000. **O:** Joosep Toots (Lutsu *Kevade*, *Suvi* ja *Tootsi pulm*), Eero (Kivi *Seitse venda*), Andrei (Rozovi *Õnn kaasa*), Jakob (Smuuli *Kihnu Jõnn*), Pollinger (Bahri *Mees, naine ja kontsert*), Kraavimeister (Traadi *Pommeri aed*), Stephano ja Egeus (Shakespeare'i *Torm* ja *Pööriöö unenägu*), Ferapont (Tšehhovi *Kolm õde*).
B: *Vastab Jaanus Orgulas*. – Teater. Muusika. Kino, 1992, 2.

Ormisson, *Villem* (Vilhelm) Aleksander (26. VII 1892 Pärsti v. – 5. IV 1941 Tartu), maalikunstnik ja pedagoog. Õppis 1910–14 Riia kunstikoolis (pms. V. Purvītise juhendamisel), täiendas end 1922 Berliinis ja Dresdenis. Töötas mitmes Viljandi koolis joonistusõpetajana, seejärel oli Tartus kõrgema kunstikooli „Pallas" maaliklassi õppejõud (1929–40 ka juh. abi), 1927, 1930 ja 1935 ühtlasi kunstiühingu „Pallas" esimees. Läks 1941 vabasurma. Loonud pms. maastikumaale ja natüürmorte. Varaseis teostes on märgata impressionismi ja K. Mäe loomingu mõju, kasutanud ka neoimpressionistlikke elemente („Kirju vaip", 1915; „Sirelid", 1917–20; „Maastik majadega", 1919). Pärast Saksamaal käimist sugenes maalidesse ekspressionistlikke jooni („Pühajärve maastik", 1926; „Kevadine Taevaskoda", 1938). Natüürmordid ja portreed on koloriidilt valdavalt raskepärased („Natüürmort lastud lindudega", 1931). O-i suurim loodusmaal on „Vanemuise" teatri pannoo „Pühajärv" (1939). **T:** *Pimeda portree* (1924), *Tädi portree* (1929), *Valgemetsa sild* (1938).

Orn, *Jüri* (20. III 1938 Otepää), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1975). Lõpetas 1962 TRÜ eesti filoloogia erialal. Olnud 1968–75 TRÜ õppejõud, töötanud a-st 1976 TPÜ-s (1976–81 pedagoogika ja psühholoogia kateedri juh., a-st 1993 korraline prof. ja kasvatusteaduse õppetooli juh., a-st 1996 kasvatusteaduste teaduskonna dekaan). Olnud 1989–93 Eesti Akadeemilise Pedagoogika Seltsi juhatuse liige, 1991–93 seltsi Tallinna osk. esimees. Avaldanud üle 60 teaduspublikatsiooni, mis käsitlevad sotsiomeetria kasutamist pedagoogilises uurimistöös, interpersonaalset pertseptsiooni kooliklassis, Eesti õpitingimusi, õppiva inimese ja kasvatustegelikkuse arengut kultuuriruumis ning õpetaja pedagoogilist teadvust.

Maie Orav

Toivo Orav

Õie Orav

Aare Orb

Inge Orgo

Oro, J., *Oengo, *Julius*.

Orro, *Kalju* (27. III 1952 Tartu), näitleja ja teatripedagoog. Lõpetas 1976 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1971—72 „Vanemuises", 1976—78 Tallinna Draamateatris ja a-st 1978 Tallinna Linnateatris (viimases ka lavastanud). Olnud 1976—94 ühtlasi EMA lavakunstikateedri, 1995—99 TPÜ ja a-st 1998 EMA Kõrgema Lavakunstikooli õppejõud (dots.). Mänginud filmides („Lammas all paremas nurgas") ja telelavastustes, koostanud kirjanduskavu, jäädvustanud teatrielu fotograafi ja arhivaarina (kogumiku „Tühi ruum ehk Meie elu kunstis" koostajaid, 1996). Parima meesnäitleja aastapreemia 1997, P. Põldroosi preemia 1999, ER-i kuuldemängupreemia 1999. **O:** Harold (Higginsi ja Carrière'i *Harold ja Maude*), Kostja (Petruševskaja *Cinzano*), Peeter Paan (Barrie' *Peeter Paan*), Šostakovitš (Pownalli *Meistriklass*), Böströi (Tammsaare ja Undi *Priius — kallis anne*), seitse osa (Curney *Söögituba*), Glagoljev (Tšehhovi, Adabašjani ja Mihhalkovi *Pianoola*), Valtemann (Rohumaa ja M. Tuulingu *Ainus ja igavene elu*, 1996), Egerton (Fo *Elizabeth — naine juhuse tahtel*, 1996), Jahuda (Johnsoni *Hüsteeria*, 1997), Lužin (Dostojevski ja Nüganeni *Kuritöö ja karistus*).

Orru, *Mall* (28. II 1943 Äriküla k., Karksi v.), geoloog, geoloogiamag. (1992). Lõpetas 1968 TRÜ, töötanud samast aastast Eesti Geoloogiakeskuses geoloogi, vanemgeoloogi ja juhtivgeoloogina, a-st 1974 turbajsk-a juh-na. Uurinud põlevkivi-, fosforiidi- ja turbavaru. Oli 1972—91 eesti soode ja turbavaru revisjonitööde vastutav autor. Teeb koostööd Soome, Rootsi, Saksamaa, Iirimaa, Suurbritannia, USA, Kanada, Hiina jmt. riigi turbauurijatega turbavaru ja turba kahjulike ja radioaktiivsete elementide sisalduse määramisel. Rahvusv. Turbaühingu (IPS) tegevliige. Õpetanud 1990—94 TÜ-s turbateadust ning a-st 1996 Kehtna Kõrgemas Põllum-koolis turba- ja mullateadust. **T:** *Eesti turbavarud* (1992), *Eesti sood* (1995, kaart 1:400 000, koos as-ga Regio), *Eesti turbasood* (1995), *Eesti soode geoökoloogia* (1998, koostaja ja autoreid), *Global peat resources* (1996, autoreid), *Geology and mineral resources of Estonia* (1997, autoreid).

Orumets, *Vello* (28. VI 1941 Viljandi), levilaulja. Lõpetas 1960 laulueriaIal ENSV Rkl. Filharmoonia estraadistuudio, töötanud 1960—88 samas solistina (1960—77 ansambli „Laine" ja 1978—88 ansambli „Erfia" solist). Hiljem olnud vabakutseline, teinud koostööd põhil. klahvpillimängija J. Lassiga. Saanud levilauljate võistlustel auhindu (Eesti estraadilauljate võistlusel 1961 II koht ja 1971 I koht, üleliidulisel laulijate võistlusel 1966 diplom ja 1977 III koht). Saavutanud populaarsuse hea repertuaari temperamentse esitusega. Salvestanud heliplaate (laserplaat „Vello Orumets"). ENSV tnl. kunstnik (1976).

Orusaar, *Helmut* (27. IX 1923 Saue v. — 20. VI 1977 Tallinn), trompetist, dirigent ja pedagoog. Lõpetas 1951 trompetierialal TRK (N. Kubli kl.). Mänginud mitmes orkestris (sh. džässorkestris „Kuldne Seitse", ER-i estraadiorkestris, 1952—64 „Estonia" orkestris ja a-st 1964 ER Sümfooniaorkestris), juhatas puhkpilliorkestreid (sh. a-st 1954 Tallinna Tuletõrjeühingu ja a-st 1965 Vab. Orkestrijuhtide Puhkpilliorkestrit, oli viimase asutajaid). Asutas 1951 ansambli „Pasunapoisid", oli selle juht ja ühtlasi trompetist. Töötas 1958—77 TRK dirigeerimis- ja trompetiõppejõuna (a-st 1973 dots., a-st 1974 puhkpillikateedri juh.). Oli 1965, 1969 ja 1975 üldlaulupeo üldjuhte. ENSV rahvakunstnik (1975). — Tema tütar Sigrid O. (30. X 1944 Tallinn) on olnud a-st 1962 „Estonia" teatri orkestri flötist ja flöödirühma kontsertmeister. ENSV tnl. kunstnik (1983).

Oruvee, *Helmut* (22. X 1923 Pärnu), arhitekt ja ehitusteadlane, arhitektuuridr. (1964, Moskva). Lõpetas 1950 arhitektina TPI. Olnud 1954—71 TPI (a-st 1964 prof., 1964—71 ehitusteaduskonna dekaan) ja 1964—94 TKÜ õppejõud (1971—90 arhitektuurikateedri juh.), a-st 1994 emeriitprof. Tema ruumiakustikauuringute tulemusi on rakendatud suurte avalike hoonete kujundamisel (Tallinna laululava, 1960, autorkonna liikmena ENSV rkl. preemia 1965; Panevėžysi teater, 1972; Raadiomaja 1. ja 2. stuudio, 1977; Thbilisi ooperiteater, 1977, ja kontserdisaal, 1981; Tallinna Linnahall, 1978; „Ugala" teater, 1981; Paide kultuurimaja, 1983; ENSV Rkl. Noorsooteatri ning ooperi- ja balletiteatri projekt, 1988). Avaldanud palju arhitektuuriakustikaalaseid art-eid. ENSV tnl. teadlane (1969).

Orviku, *Kaarel* (15. VII 1935 Tartu), geoloog (meregeoloog), Karl O. poeg, geoloogiadr. (1992). Lõpetas 1959 TRÜ. Täiendanud end 1985 ja 1987 Soome Geoloogia Uurimiskeskuses ja 1988 Turu ülikoolis. Olnud 1959—93 TTÜ Geoloogia Inst-i teadur (1977—90 meregeoloogiasektori juh., 1990—93 juhtteadur) ja a-st 1993 MERIN as-i projektijuht (tegeleb rannikukeskkonna hõlvamise projektide ja keskkonnamõjude hindamisega). Uurinud randade ja rannikute ehitust ja arengut, rannikukeskkonna ja inimtegevuse vastastikmõju. Juurutanud Eestis rakendusgeoloogilistel, arheoloogilistel jmt. uuringuil georadari kasutamist. Osales 1960 Eesti noorteadlaste kompleksekspeditsioonis Kamtšatkale, 1971 NSVL TA Okeanoloogia Inst-i korraldatud mereuurimisekspeditsioonis Vaikse ookeani korallsaartele ja töötas 1968 akvanaudina (oli grupijuht) NSVL TA veealuses majas „Tšernomor". Tuntud loodusfotograaf (sh. veealused fotod). **T:** *Морские берега Эстонии* (1974), *Современные берега* (koos O. Granöga). — Геология Финского залива (1992); *Nüüdisrandla*. — Eesti šelfi geoloogia (1992); *The provenance of beaches on the Estonian islands of Hiiumaa, Saaremaa and Muhu* (autoreid). — Journal of Coastal Research, 1995, 11 (1).

Orviku, *Karl* (17. VIII 1903 Kohtla — 7. III 1981 Tallinn), geoloog (litoloog ja kvaternaarigeoloog), Kaarel O. isa, *dr. phil. nat.* (1940), geoloogia-mineraloogiadr. (1946), ENSV TA akad. (1954; k-liige 1946). Lõpetas 1930 geoloogiamagistrina TÜ, töötas

Helmut Orusaar

Helmut Oruvee

Kaarel Orviku

Karl Orviku

1926–58 samas geoloogiakateedris (1944–56 TRÜ geoloogiakateedri juh., a-st 1946 prof.), oli 1947–52 ENSV TA Geoloogia Inst-i asedir., 1954–68 dir. ja a-st 1969 vanemteadur-konsultant. Eesti nüüdisaegse litoloogia rajaja ja litostratigraafia arendaja. Avaldanud põhjapanevaid uurimusi kvaternaarigeoloogia (eriti pleistotseeni stratigraafia), meregeoloogia, neotektoonika ja geoloogia ajaloo alalt. Korraldas 1945 TRÜ geoloogiaosk-a taasavamise ja 1947 ENSV TA Geoloogia Inst-i asutamise. Oli eluta looduse kaitse ja geoloogilise terminoloogia korrastamise pioneere. Algatas Eesti geoloogia ajaloo ja geoloogiaalaste kirjutiste refereerivate kokkuvõtete koostamise. Kuulus 1961–65 Rahvusv. Kvaternaariuurimisliidu täitevkomiteesse. 1946–52 Eesti Looduseuurijate Seltsi esimees ja a-st 1963 auliige, a-st 1971 ENSV Looduskaitse Seltsi auliige. ENSV tnl. teadlane (1969). EV teaduspreemia 1991 (postuumselt). Mälestusmärk Rakveres (1987, Ilme ja Riho Kuld). **T:** *Maavarad* (1933), *Rõngu interglatsiaal – esimene interglatsiaalse vanusega organogeensete setete leid Eestist* (1939), *Quartärgeologische Karte der Halbinsel Sõrve* (1935), *Lithologie der Tallinn-Serie (Ordovizium, Estland)* (1940).
B: H. Viiding. *Akadeemik Karl Orviku – Eesti litoloogia rajaja*, ja A. Raukas. *Karl Orviku osa Eesti kvaternaarigeoloogias*. – Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, VII. Tln., 1989. ▲

Osann, *Gottfried* Wilhelm (26. X 1797 Weimar – 9. IX 1866 Würzburg), saksa keemik ja füüsik, *dr. phil. nat.* (1822, Jena ülikool). Õppis a-st 1816 Berliinis, Jenas, Erfurdis ja Erlangenis loodusteadusi. Oli 1823–28 Tartu ülikooli keemia- ja farmaatsiaprof., a-st 1828 Würzburgi ülikooli keemia- ja füüsikaprof. Uurimusi optiliste nähtuste, fluorestsentsi, elektrolüüsi, kloori ja broomi eraldamise meetodite, joodi ja arseeni tõestamise viiside ning plaatinametallide eraldamise kohta. Töötles 1828 Uurali plaatinamaardlast saadud toorainet kuningveega ja avastas reageerimata jäänud osast oksiididena 3 uut elementi, sh. ruteeniumi. Avastus ei leidnud tunnustust. 1844 avastas samast lähtematerjalist ja O-i meetodikat rakendades ruteeniumi C. Claus, keda on peetudki üheks selle elemendi avastajaks.

Oskar, *Ludvig* (5. I 1874 Kuusalu khk. – 1. VI 1951 Varel, Oldenburgi mk.), maalikunstnik. Õppis kunsti A. Laikmaa ja P. Raua juures, a-st 1907 Saksamaal (vaheldumisi Münchenis A. Ažbé kunstikoolis ja kunstiakadeemias ning Düsseldorfis). Töötas Pariisis F. Colarossi vabaakadeemias ning *Académie Russe*'is. Naasis Eestisse 1914, töötas 1919–44 joonistusõpetajana (1925–40 Riigi Kunsttööstuskoolis). Põgenes 1944 Saksamaale, jätkas tööd põgenikelaagri gümnaasiumis. Loonud sumedatoonilisi, romantilise varjundiga maastikumaale pms. Kuusalu ümbrusest ja Põhja-Kõrvemaalt („Koitjärve maastik", 1937; „Eesti talu", 1938).

Osolin, *Olav* (13. XI 1953 Tallinn), ajakirjanik ja reklaamikorraldaja. Lõpetas 1977 TRÜ eesti filoloogia ajakirjanduse eriharu. Töötas 1977–81 ER-is ajakirjanikuna, a-st 1981 tegutsenud reklaami alal: 1982–88 „Eesti Reklaamfilmis", 1988–91 videofirmas ERF Video SP, a-st 1992 juhib reklaamiagentuuri „Kolm Karu". Sai reklaamfilmide võistlusel Cannes '88 reklaamfilmi „Kustuta valgus" (režissöör P. Pärn, tootja ERF Video SP) eest produtsendi pronkslõvi. Olnud 1998–99 Eesti Reklaamiagentuuride Liidu president, a-st 1999 selle juhatuse liige.

Ostra-Oinas, *Alma* (16. IX 1886 Padari, Vastse-Kuuste v. – 2. XI 1960 Inta, Komi), poliitik ja ühiskonnategelane, olnud Jaan Anveldi ja Aleksander Oinase abikaasa. Asus 1901 õppima Tartu tütarlastegümnaasiumi, osales seal agaralt sots-dem. liikumises. 1905. a. rev-i ajal arreteeriti ja oli 1905–06 Tobolski kub-s asumisel. Põgenes asumiselt ja tegutses edasi Tallinnas, osales VSDTP delegaadina 1907 Londonis partei V kongressil. Õppis 1910–15 O. Bestuževi kõrgematel naiskursustel. Arreteeriti 1915 sõjavastase kõne pidamise pärast. Siirdus 1917 Tallinna, kus töötas Eestimaa kub. toitluskomitees ja 1917–18 ajalehe „Sotsiaaldemokraat" toim-na. Oli Eesti aü-uliikumise algatajaid ja aü-uajakirja toim., 1924–34 Tallinna linnavalitsuse hoolekandeosk-a juh. ja linnanõunik. Lõpetas 1929 TÜ õigusteaduskonna. Tegutses mitmes nais- ja ühisk. org-s (nt. Eesti Naisorg-de Liidus, Eesti Lastekaitses, Eesti Lastekaitse Ühingus ja Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingus). Olnud Eesti Maapäeva, Asutava Kogu ja I–III Riigikogu liige. Töötas advokaadiabina ja 1940–41 Tapal advokaadina, hilisemail sõja-aastail Eesti rdt-valitsuses tõlgina. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1940; 1941–44 oli Saksa okupatsioonivõimude käes vangis ja a-st 1945 NSV Liidu vangilaagris (Murmanskis). Avaldanud rom-d „Aino" (1923) ja „Lendva" I, II (1936) ning brošüüri „Laisk laps" (1923).

Ludvig Oskar

Ostwald [-*lt*], *Wilhelm* Friedrich (2. IX 1853 Riia – 4. IV 1932 Grossbothen, Leipzigi läh.), saksa keemik, füüsik ja filosoof. Lõpetas 1875 Tartu ülikooli keemiaosk-a, töötas 1875–81 sealsamas, oli 1881–87 Riia Polütehnikumi ja 1887–1906 Leipzigi ülikooli prof. (1898–1905 elektrokeemiainst-i dir.) ning a-st 1906 Grossbothenis vabakutseline teadlane. Uurimusi pms. elektrolüütilise dissotsiatsiooni teooria, keemilise kineetika ja katalüüsi alalt. Avastas 1888 lahjendatud elektrolüüdilahuse elektrijuhtivust (dissotsiatsiooniastet) ja kontsentratsiooni siduva seaduspärasuse (O-i lahjendusseadus), rajas 1887–99 aluselis-happelise katalüüsi teooria, esitas 1891 lihtsa värvusindikaatorite teooria, avaldas põhjapanevaid uurimusi katalüüsi üldprobleemide alalt. Lõi 1902 koos E. Baueriga ammoniaagi katalüütilise oksüdatsiooni teooria ja kavandas selle reaktsiooni praktilise rakendamise viisid. Pärast 1915. a-t tegeles pms. värvus- ja valgusõpetusega. Rajas Leipzigis suurima füüsikalise keemia koolkonna. Asutas 1887 ajakirja „Zeitschrift für Physikalische Chemie", mis ilmub praegugi. Oli paljude õpikute ja keemia ajaloo teoste autor (kokku avaldas 77 rmt-t). Filosoofina arendas natuurfilosoofiat ja esitas 1891 energetismi kontseptsiooni. Oli Saksa haridusreformi ideoloogе. Nobeli preemia 1909. **T:** *Grundriss der allgemeinen Chemie* (1889), *Grundlinien der anorganischen Chemie* (1900), *Vorlesungen über Naturphilosophie* (1902), *Die Schule der Chemie* (2 kd., 1903, osaliselt e. k. 1909).
B: Н. И. Родный, Ю. И. Соловьев. *Вильгельм Оствальд, 1853–1932*. Москва, 1969.

Wilhelm Ostwald

Ots, *Aivar* (9. VI 1962 Tallinn), võistlustantsuõpetaja. Lõpetas 1985 TPI. Tantsu õppinud a-st 1972 H. Lee juures ning a-st 1976 A. ja T. Lossmanni tantsuklubis „Staar" (koos E. Endiga mitmekordne Eesti meister standardtantsus). Lõpetas 1982 tantsuinstruktorite kursused ja 1985 Eesti Tantsuklubide Liidu koolituskursused. Juhtinud koos E. Endiga a-st 1984 tantsuklubi „Leevi". A-st 1994 rahvusv. kõrgeima kategooria kohtunik (*International Dance Sport Federation*, lüh. IDSF) ja a-st 1995 Eesti Võistlustantsu Liidu peasekretär. Õpilasi: T. Jõgi – K. End (1999. a. Eesti meistrid 10 tantsus ja 2000. a. maailma edetabeli 10. koht).

Aivar Ots

Ots, *Ando* (17. III 1941 Kaiavere k., Kudina v.), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1971). Lõpetas 1965 TRÜ, täiendanud end Turu ülikoolis (1974–75). Töötanud a-st 1965 TÜ-s (a-st 1971 õppejõud ja teadur), olnud 1973–75 EPA füüsikakateedri juh., a-st 1976 TÜ eksperimentaalfüüsika ja tehnoloogia inst-i dots. Uurimusi elektronide paramagnetreso-

Andres Ots

nantsi ja tahkiseelektroonika alalt. **T:** *EPR of $[F_A]^0$ centres in zinc chalcogenides* (koos K. Tarkpea ja V. Nikitenkoga). — Journal of Physics and Chemistry of Solids, 1994, 55, 11; *EPR of V centres in plastically deformed CaS* (autoreid). — Journal of Physics and Chemistry of Solids, 1996, 57, 9.

Ots, *Andres* (3. X 1944 Tallinn), näitleja, Made Varango poeg. Lõpetas 1968 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1968—74 Koidula-nim. Pärnu Draamateatris ja a-st 1974 Tallinna Linnateatris. Tuntud ka lauljana. **O:** Michel (Cocteau' *Hirmsad vanemad*), Billy Jack (Olseni *Billy Jacki lugu*), Mees (Osiecka *Murelimaik*), Sancho (Leigh' *Mees La Manchast*), Mees Poeg (Vahingu *Suvekool*), File (Nashi *Vihmameister*), puudel Artemon (Ehala, Tolstoi ja Šapiro *Buratino*), Charley Gordon (Keyesi *Lilled Algernonile*), Stomil (Mrożeki *Tango*), Shaw (Kilty *Armas luiskaja*), Dewis (Shepardi *Maetud laps*), Petrin (Tšehhovi, Adabašjani ja Mihhalkovi *Pianoola*), Henry (Rohumaa ja M. Tuulingu *Öö hommik*).

Ots, *Arvo* (26. VI 1931 Pärnu), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1968, kinnit. 1969), Eesti TA liige (1983), Soome Tehnikateaduste Akadeemia liige (1996). Täiendanud end Moskva Energeetikainst-s (1971), Budapesti tehnikaülikoolis (1974), Belgradis tuumauuringute inst-s (1980), Toronto ülikoolis (1990) jm. Lõpetas 1955 TPI soojusenergeetikuna. Töötanud a-st 1960 TTÜ-s (a-st 1968 soojustehnika-inst-i juh., a-st 1969 prof., a-st 1984 tööstusliku soojusenergeetikalabori juhendaja). A-st 1984 ajakirja „Oil Shale" asepeatoim. Uurimusi põlevkivi ja praamsõe energeetilise kasutamise, tahkekütuse põlemise teooria, soojuselektrijaamade aurukatelde arvutusmeetodite ja projekteerimise ning aurukatla küttepindade metalli oleku kohta ja keskkonnakaitse alalt. Metallide kõrgtemperatuurse korrosioon-erosiooni teooria ja arvutusmeetodi loojaid. Eesti energeetika arenguprogrammide koostajaid (1977 ja 1988). Koostanud kõrgkooliõpikuid („Soojustehnika", 1966, ²1974, koos A. Kulli ja I. Mikuga; „Termodünaamika", 1972) ja käsiraamt-id („Soojustehnika käsiraamat", 1977, autoreid). ENSV tnl. teadlane (1981). ENSV rkl. preemia 1970 ja 1980. **T:** *Процессы в парогенераторах при сжигании сланцев и Канско-Ачинских углей* (Moskva, 1977), *Коррозия и износ поверхностей нагрева котлов* (1987, Moskva), *Possible energy sector trends in Estonia. Context of climate change* (toim. koos T. Kallaste ja O. Liigiga).

Ots, *Georg* (Georgi) (21. III 1920 Petrograd — 5. IX 1975 Tallinn), laulja (bariton), Karl O-a poeg, Maret Purde vend. Alustas lauljana II maailmasõja ajal ENSV Rkl. Kunstiansambleis, lõpetas 1951 lauluerialal TRK (T. Kuusiku kl.). Oli 1945—75 „Estonia" ooperi- ja operetisolist, ühtlasi 1951—52 TRK dir. ja 1974—75 ENSV Teatriühingu esimees. Kaunikõlaline hääl, viimistletud vokaaltehnika ja näitlejaanne tagasid O-le populaarsuse ka välismaal. Osalenud 55 muusikalises lavateoses, mänginud filmis („Valgus Koordis", „Mister X", „Kolme katku vahel", „Colas Breugnon"), lavastanud operette („Kõrbelaul", „Tsirkusprintsess"); ooperi „Don Giovanni" lavastamise lõpetas A. Mikk. Tegutses kammerlauljana, oli tuntud ka massilaulude esitajana. O-a nime kannab Tallinna Muusikakool (a-st 1975) ja reisilaev, 1986 sai tema nime väikeplaneet „1977 QA1". A-st 1979 antakse G. O-a ooperipreemiat, a-st 1985 korraldatakse Tallinnas G. O-a muusikapäevi. 1964—71 EKP Keskkomitee liige, 1974—78 NSVL Ülemnõukogu saadik. NSVL-i rahvakunstnik (1960). NSVL-i rkl. preemia 1950, 1952 ja 1968, ENSV rkl. preemia 1975. **O:** Onegin (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Sharpless (Puccini *Madame Butterfly*), Deemon (Rubinsteini *Deemon*), don Juan, Papageno (Mozarti *Don Juan* ja *Võluflööt*), Jago, Rigoletto (Verdi *Othello* ja *Rigoletto*), Radjami (Kálmáni *Bajadeer*), Meelis (V. Kapi *Lembitu*), Porgy (Gershwini *Porgy ja Bess*), Olav (Aava *Vikerlased*), Colas (Kabalevski *Colas Breugnon*), Cervantes — Don Quijote (Leigh' *Mees La Manchast*).

B: H. Tõnson. *Georg Ots*. Tln., 1975, 2., täiendatud tr. 1976, sama vene k. 1981.

Ots, *Ilmar* (27. XI 1937 Tallinn), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1972). Lõpetas 1962 TRÜ. Töötanud samast aastast TÜ Füüsika Inst-s (1977—88 vanemteadur, a-st 1988 teoreetilise füüsika labori juh.). Eesti Füüsika Seltsi asutajaliige. Uurimusi elementaarosakeste füüsika ja ka tuumafüüsika alalt. Arendanud osakeste spinniga seoses olevaid teooriaid (spinnide orientatsioon elementaarosakestevahelistes protsessides ja otsestes tuumareaktsioonides, kõrgemat järku spinniga osakeste vastastikmõju). **T:** *Polarization phenomena in direct reactions with simple diagrams taken into account*. — Soviet Journal of Nuclear Physics, 1972, 15; *A second look at the Rarita-Schwinger theory*. — Journal of Mathematical Physics, 1993, 134.

Ots, *Indrek* (19. XI 1972 Tartu), zooloog, loomaökoloog, *Ph. D.* loomaökoloogia alal (1999). Lõpetas 1996 bioloogina TÜ. Töötanud 1994—95 ja 1997—99 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s laborandi ja vanemlaborandina, 1995—96 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s laborandina ja a-st 1999 teadurina. Uurimusi immunoloogilise ökoloogia ja elukäiguevolutsiooni valdkonnast. **T:** *Great tits* (Parus major) *trade health for reproduction* (koos P. Hõrakuga). — Proceedings of the Royal Society of London. Biology, 263 (1996); *Health impact of blood parasites in breeding great tits* (koos P. Hõrakuga). — Oecologia, 116 (1998).

Ots, *Karl* (Kaarel) (18. IX 1882 Narva — 4. II 1961 Tallinn), laulja (tenor), Georg O-a ja Maret Purde isa. Õppis laulmist 1913—18 Petrogradi rahvakonservatooriumis, täiendas end 1925—26 Roomas A. degli Abbati juures. Elas 1918—20 Moskvas, naasis 1920 Eestisse. Oli 1920—57 „Estonia" teatri ooperisolist, laulis algul baritoni, hiljem dramaatilise tenori partiisid. Tegutses ka laulupedagoogina, esines oratooriumi- (Haydni „Loomine", Händeli „Simson", Hiobi „Suitsev Siinai") ja kontserdilauljana. ENSV rahvakunstnik (1957). **O:** Radames (Verdi *Aida*), Cavaradossi (Puccini *Tosca*), Tannhäuser (Wagneri *Tannhäuser*), Hermann (Tšaikovski *Padaemand*), Ülo (Aava *Vikerlased*), Grigori (Dzeržinski *Vaikne Don*).

B: H. Kõrvits. *Karl Ots*. Tln., 1968; H. Pedusaar. *Meie tenorite Nestor*. — Teater. Muusika. Kino, 1982, 7.

Otsa, *Harri* (3. XI 1926 Tallinn), helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1953 kompositsioonierialal TRK (M. Saare kl.). Oli 1953—62 Tallinna Draamateatri muusikaalajuh., töötas 1953—62 Tallinna Muusikakooli ja 1962—88 TRK muusikateoreetiliste ainete õppejõuna (1982—87 teooriakateedri juh.). O. loomingus põimuvad nüüdisaegsed väljendusvahendid eesti runoviiside ja vemmalvärsside intonatsioonidega. Olnud 1960.—80. a-il Eesti viljakaimaid kammermuusika loojaid. **T:** novellooperid *Tooma tohter* ja *Paula pulm* (1967), lasteballett *Meie päev* (1963); *Eleegiline poeem M. Saare mälestuseks* (1981) ja *Eesti tantsud* I—V (1954—83) sümfooniaorkestrile; kontsert häälele ja orkestrile *Amore* (1979), viiuli- (1983), trompeti- (1984) ja klarnetikontsert (1987), saksofoni- (1985) ja tromboonikvartett (1985), prelüüd ja fuuga *Rustico* kahele klaverile, koorilaule, kammervokaal- ja näidendimuusikat.

B: M. Märtin. *Harri Otsa*. — Eesti tänase muusika loojaid. Tln., 1985; *Vastab Harri Otsa*. — Teater. Muusika. Kino, 1989, 11.

Otsa (a-st 1963 Višnjova), *Mai-Maret* (22. II 1931 Tartu), korvpallur ja spordipedagoog. Lõpetas 1955 TRÜ kehakultuuriteaduskonna. Tulnud NSV Liidu koondnaiskonna liikmena 1959 maailma- ja 1952, 1954, 1956 ja 1960 Euroopa meistriks (1958 hõbemedal). Sai TRÜ naiskonnas NSV Liidu meistrivõistlustel 1957—60 ja NSV Liidu rahvaste spartakiaadil 1959 hõbemedali ning tuli 6 korda Eesti meistriks. Võistles 1963—67 Valgevene koondises ja 1967—71 Kohtla-Järve „Eesti Põlevkivi" naiskonnas. Oli silmapaistva tehnilise oskuse ja taktikalise taibuga keskmängija. Töötas 1966—91 Kohtla-Järvel keskkooli kehalise kasvatuse õpetajana. Tegutsenud ka treeneri ja spordiametnikuna. NSVL-i tnl. meistersportlane (1960). ▲

Otsason, *Rein* (24. V 1931 Tartu), majandusteadlane ja pangandustegelane, majandusdr. (1984). Lõpetas 1954 TPI majandusteaduskonna. Olnud 1963—71 ENSV TA Majanduse Inst-i teadur ja sektorijuh., 1972—76 NSVL TA Majanduse Inst-i vanemteadur, 1976—80 NSVL Plaanikomitee Majandusuuringute Inst-i sektorijuh., 1980—84 Ungaris NSV Liidu saatkonnas majandusekspert, 1984—88 ENSV TA Majanduse Inst-i dir., 1988—89 ENSV MN esimehe asetäitja ja ENSV Rkl. Plaanikomitee esimees, 1989—91 Eesti Panga president, a-st 1992 Eesti Krediidipanga president. 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik. Kirjutanud üle 100 teadusliku art-i ja monograafia.

Otson, *Rein* (28. XI 1939 Rakvere — 18. IX 1997 Ottawa), keemik, *Ph. D.* (1972, Carletoni ülikool). Lahkus 1944 koos vanematega Eestist, elas a-st 1951 Kanadas. Lõpetas 1964 Montrealis Sir George Williamsi ülikooli. Oli a-st 1972 Kanada Tervishoiumin-i teadur ja vanemteadur. Uurimusi keskkonnatervishoiu ja -seire alalt, oli õhu- ja veesaastet põhjustava inimmõju rahvusvaheliselt tunnustatud eriteadlane ja ekspert. Juhtis nii Kanada kui ka rahvusv. projekte (sh. 1992—94 kolme Eestiga seoses olevat projekti), oli mitme teadusajakirja (sh. Eesti TA toimetiste keemiaseeria) kolleegiumi liige. Kuulus Kanada võrkpallimeeskonda, tegutses ka treeneri ja spordiorganisaatorina. **T:** *Environmental health and monitoring in Estonia* (koos U. Kirso ja T. Kauriga). — Archives of Industrial Hygiene and Toxicology, 1996, 47; *Application of an automated HS-GC method in partition coefficient determination for xylenes and ethylbenzene in rat tissues* (koos P. Kumarathasani ja I. Chuga). — Chemosphere, 1998, 37.

Otsus, *Velda* (24. VIII 1913 Tartu), näitleja ja baleriin. Õppis Tartus T. Kapperi tantsustuudios. Oli 1932—50 „Vanemuise" balletisolist ja 1950—61 draamanäitleja, töötas 1961—82 Tallinna Draamateatris. Valdab täiuslikku näitlejakultuuri, on rollides veetlev ja isikupärane. Esinenud sageli ER-i lugemistundides ja kuuldemängudes, mänginud filmis („Ukuaru"). ENSV rahvakunstnik (1966). ENSV rkl. preemia 1980. Parima naisnäitleja preemia 1988. **O:** Esmeralda (Pugni *Esmeralda*), Julia (Prokofjevi *Romeo ja Julia*), Giselle (Adami *Giselle*), Mašake (Afinogenovi *Mašake*), Lilli Ellert (Vilde *Tabamata ime*), Ramilda (Tammsaare ja Vahuri *Mauruse kool*), Ljubov Jarovaja (Trenjovi *Ljubov Jarovaja*), Julia (Švartsi *Vari*), Gittel (Gibsoni *Kahekesi kiigel*), Jüri (Kaburi *Rops*), proua Orban (Örkény *Kassimäng*), Maude (Higginsi ja Carrière'i *Harold ja Maude*), Else Lasker-Schüler (Prometi *Else, Teeba prints*), Sarah Bernardt (Murrelli *Mälu*).

Ott, *Ingmar* (14. IX 1955 Tartu), botaanik (algoloog) ja limnoloog, Olga Mikk-Krulli lapselaps, bioloogiaknd. (1987). Lõpetas 1980 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1984 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1991—92 hüdrobioloogiaosk-a juh., a-st 1992 Võrtsjärve limnoloogiajaama juh.), olnud 1992—93 TÜ lektor ja 1993—99 dots. Uurimisvaldkonnad: mikrovetikate floora ja ökoloogia, teoreetiline ja rakenduslik limnoloogia, veekogude ja -elustiku kaitse, veekogude majandamine ja taastamine, siseveekogude aineringe, Eesti järvede tüpoloogia ja arenguteed. Tegelnud ka limnoloogia ajalooga. A-st 1998 Eesti TA Looduskaitse Komisjoni liige. Sai 1982 üleliidulisel noorteadlaste võistlusel II koha. **T:** *Phytoplankton of Lake Peipsi-Pihkva: species composition, biomass and seasonal dynamics* (koos R. Laugaste ja V. Jastremskiga). — Hydrobiologia, 1996, 338; *Eesti väikejärvede eripära ja muutused* (koos T. Kõivuga, 1999), *Investigations of biodiversity in freshwater ecosystems in Estonia* (koos R. Laugaste ja T. Kõivuga). — Hydrobiological Research in the Baltic Countries, I (Vilnius, 1999).

Ott, *Urmas* (23. IV 1955 Otepää), teleajakirjanik. Lõpetas 1979 TPedI kultuurharidustöö teaduskonna näitejuhtimise erialal. Teinud saateid ER-ile ning töötanud 1979—98 ETV-s diktori ja toim-na. Saanud tuntuks vestlussaadetega „Estraaditähestik" (1983—89), „Teletutvus" (1986—92, saavutas sellega ka tuntuse kogu NSV Liidus) ja „Carte blanche" (1992—98). Teeb a-st 1998 oma vestlussaadet Venemaa televisioonis. Kirjutanud oma saadete põhjal rmt-id. **T:** *Вопрос + ответ = интервью* (Moskva 1991), *Телевизионное знакомство* (Moskva, 1992), *Playback* (1994, vene keeles 1995), *Teine Eesti — Eeslava* (1996, ²2000, koos M. Laari ja S. Endrega).

Oviir, *Siiri* (3. XI 1947 Tallinn), poliitik ja jurist. Lõpetas 1975 TRÜ õigusteaduskonna. Töötas 1966—72 Rkl. Arbitraažis, olnud 1972—75 ENSV Justiitsmin-i konsultant, 1975—90 ENSV Ülemkohtu esimehe abi, 1990—92 sotsiaalhooldus- ja 1995 sotsiaalminister, a-st 1992 Riigikogu liige (a-st 1999 aseesimees), a-st 1992 ühtlasi TPÜ õppejõud (sotsiaalõiguse alal). 1992—95 Riigikogu sotsiaalkomisjoni esimees, 1995—99 õiguskomisjoni liige. Eesti Naisliidu taasasutajaid, 1989—96 eestseisuse liige, 1996 esinaine. Eesti Keskerakonna asutajaliige (1991) ja abiesimees. Tegelnud sotsiaalprobleemidega, osalenud pensioniseaduse koostamisel.

Ovsjannikov, *Filipp* Vassiljevitš (26. VI 1827 Peterburi — 11. VI 1906 Luuga mk.), vene füsioloog ja histoloog, Peterburi TA akad. (1863), Tartu ülikooli auliige (1902). Lõpetas 1854 Tartu ülikooli meditsiinidr-i kraadiga. Oli 1858—63 Kaasani ja 1863—92 Peterburi ülikooli prof. Asutas Kaasani ja Peterburi ülikoolis ning Peterburi TA-s füsioloogialaboratooriumi (viimase 1864, a-ni 1905 juhatas seda). Oli 1890—93 ühtlasi ajakirja „Вестник естествознания" toim. Uuris närvisüsteemi ehitust ja talitlust, sh. närvisüsteemi osa vereloomes ja hingamises. Kirjeldas 1854 närvikiukesi ja 1879 inimese peaaju koore ehitust, avastas 1871 piklikajus vererõhku reguleeriva vasomotoorse keskuse. On Venemaal võrdleva neurohistoloogia ja närvisüsteemi võrdleva füsioloogia rajajaid, esimese algupärase venekeelse histoloogiakäsirmt-u autoreid ja toim-id. Uurimusi ka embrüoloogia, parasitoloogia, toksikoloogia ning kalaaretuse ja kalapüügi alalt (viimased koos K. E. von Baeriga). O-i laboratooriumis sai teadusliku ettevalmistuse I. Pavlov. **T:** *Избранные произведения* (1955).
B: М. К. Кузьмин. *Академик Ф. В. Овсянников*. М., 1963.

O'Ya, *Bruno*, *Oja, *B.*

Rein Otsason

Velda Otsus

Ingmar Ott

Urmas Ott

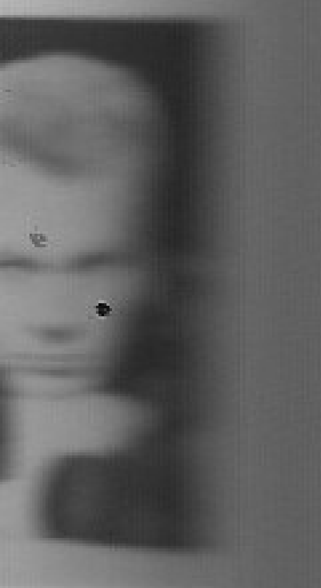

Siiri Oviir

Pp	Pp	Pp	Pp	Pp	Pp
[illegible]	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Paakspuu, *Valdur* (16. IV 1934 Kuressaare — 31. I 1991 Tallinn), ornitoloog ja looduskaitsja. Lõpetas 1958 bioloogina TRÜ. Töötas a-st 1958 Matsalu Rkl. LK-alal (1958—65 ja 1968—72 vanem teaduslik töötaja, 1965—68 kaitseala juh., a-st 1972 dir-i asetäitja teadusalal). Korraldas kaitsealal uurimistööd, uuris vee- ja rannikulindude rännet, pesitsemist ja sulgimist (eriti põhjalikult rannaniitude ja lahe suudmes paiknevate Väinamere saarte haudelinnustikku ning hallhane ja kühmnokk-luige pesitsemist ja sulgimist kogu Eestis). Olnud Eesti Looduskaitse Seltsi (1966) asutajaliikmeid ja Lihula osk-a juh., Rahvusv. Veelindude Uurimise Büroo (IWRB) hallhane, kühmnokk-luige ja sookure töörühma ning a-st 1985 ajakirja „Eesti Loodus" toimetuskolleegiumi liige. **T:** *Hallhane ökoloogiast Matsalu lahel.* — Loodusuurijate Seltsi aastaraamat, 56 (1964); *Kajaklaste kolooniate dünaamikast Matsalu Riiklikul Looduskaitsealal.* — Matsalu maastik ja linnud. Ornitoloogiline kogumik, VI (1973); *Lindude ränne Matsalu alal* (koos T. Kastepõlluga). — Matsalu — rahvusvahelise tähtsusega märgala (1985).

Paal, *Anatoli* (27. XI 1954 Narva — 28. VI 1999 Narva), majandustegelane. Lõpetas 1977 TPI elektrijaamade erialal. Töötas 1977—79 Lõuna Kõrgepingevõrkude võrgurajooni dispetšerina, 1979—80 ELKNÜ Põlva Raj-komitee II ja I sekretärina, 1980—81 Põlva kolhoosis, oli a-st 1982 Balti Soojuselektrijaama insener, meister ja tsehhijuh. ning 1992—98 dir., a-st 1998 as-i „Eesti Energia" Balti Soojuselektrijaama dir., a-st 1999 as-i „Eesti Energia" Narva elektrijaamade peadir.; alustas seal uue arengujärgu ettevalmistust. 1996—99 Narva linnavolikogu esimees. Mõrvati.

Paal (1973—82 Oruvee), *Anu* (8. X 1951 Ravila), metallikunstnik, Jaanus P-i onutütar. Lõpetas 1979 ERKI. Lakoonilise vormikõnega, sageli vaid põllukivist, messist või puidust valmistatud sõlgi ja rinnanõelu iseloomustab arhailine üldilme, meenutamaks eine igavikulist, sümbolikeskset missiooni (sõled „Rõngasrist", 1982, „Päike" ja „Kuu", 1989; rinnanõelte sarjad „Ussid", 1986, ja „Tasandid ja rõhuasetused", 1999). K. Raua preemia 1991.

Paal, *Eugen* (a-ni 1979 Jevgeni Fedulajev) (4. VII 1954 Rakvere), füüsikateoreetik ja matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1989, kinnit. 1990). Lõpetas 1977 TRÜ. Olnud a-st 1979 TTÜ õppejõud (1991—98 dots., a-st 1998 prof.). Uurimusi matemaatilise füüsika, algebra, diferentsiaalgeomeetria, diferentsiaalvõrrandite teooria ja operaatorvõrrandite alalt. Teinud kindlaks mitteassotsiatiivsete pidevate Moufangi sümmeetriate seose diferentsiaalgeomeetriliste invariantidega ja väljateooriate jäävusseadustega. EV teaduspreemia 1995. **T:** *Continuous Moufang transformations.* — Acta Applicandae Mathematicae, 1998, 50; *Mal'tsev algebras and conservation laws* (koos J. Lõhmuse ja L. Sorgsepaga). — Contemporary Mathematics, 1995, 184.

Paal, *Jaanus* (16. IX 1947 Urvaste), geobotaanik ja taimeökoloog, Taimi P-i abikaasa, Anu P-i onupoeg, bioloogiaknd. (1983). Lõpetas 1978 bioloogina TRÜ (1973 ja 1975 eksmatrikuleeriti pol. põhjustel). Olnud 1975—83 Karjalas Kivatši Rkl. LK-ala vanemteadur ja 1983—86 Tooma sookatsejaama juh. Töötanud 1986—93 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1991—92 botaanika ja mükoloogia osk-a juh., 1992—93 inst-i teadusdir.) ning a-st 1988 TÜ botaanika ja ökoloogia inst-s (1988—92 vanemõpetaja, a-st 1992 korraline prof. ja botaanika õppetooli juh., 1994—97 inst-i juh.). Uurimisvaldkonnad: taimekoosluste ja -populatsioonide struktuur, taimekoosluste ja elupaikade mitmekesisus ja selle kaitse, taimesüstemaatika. Korraldanud mitu teaduslikku kaugmatka (sh. Kamtšatkale ja Magadani obl-sse), üllitanud reisikirjeldusi. Mitme rahvusv. projekti Eesti ekspert (sh. 1998—2000 Taani-Eesti ühisprojektis „Rahvusvaheliselt tähtsad liigid ja kasvukohad Eestis, nende seos rahvusvaheliste konventsioonide ja lepetega"). Eesti esindaja Põhjamaade Biodiversiteedi Koordineerimise Keskuses. EV teaduspreemia 1999. **T:** *Endla Riiklik Looduskaitseala ja tema ülesanded.* — Lahkme-Eesti looduskasutus ja -kaitse (1991); *Taimkattelaikude liigiline koosseis ja süntaksonoomiline struktuur.* — Koni poolsaare (Magadani Looduskaitseala) ökosüsteemide uurimine, I—II (1991); *Kamtšatka lugu. Näide Vene vallutuspoliitika ja kolonialismi ajaloost* (1993), *Eesti taimkatte kasvukohatüüpide klassifikatsioon* (1997), *Kolm reisi Kaug-Itta* (1997), *Eesti märgalade inventeerimine* (1997, koostajaid).

Paal, *Leopold* (21. I 1928 Tapa — 14. XI 1991 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1971, Leningradi polütehniline inst.; kinnit. 1972). Lõpetas 1952 hüdrotehnika erialal TPI. Oli a-st 1953 TTÜ õppejõud (a-st 1972 prof.), 1968—91 sanitaartehnikakateedri juh. Uurimusi veeehitiste hüdraulika, veekogude saastamise vältimise ja reovee puhastamise kohta. Kirjutanud kõrgkooliõpikuid. ENSV tnl. teadlane (1986). ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Hüdraulika ja pumbad* (1995, autoreid).

Paal, *Taimi* (29. I 1947 Luhamaa, Misso v.), botaanik, ressurssoloog, Jaanus P-i abikaasa, bioloogiaknd. (1983). Lõpetas 1973 bioloogina TRÜ. Töötanud 1975—83 Karjalas Kivatši Rkl. LK-alal teadurina ja 1983—86 Jõgeva metsamajandis ressurssoloogina, a-st 1986 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI-s ja a-st 1996 EPMÜ metsanduslikus uurimisinst-s vanemteadurina. Uurinud metsamarju ja nende kasvatamist. Propageerinud metsamarjade varu säästlikku majandamist ja kaitset. **T:** *The structure of South Karelian (USSR) cowberry coenopopulations.* — Acta Botanica Fennica, 1988, 136; *Pohla* (Vaccinium vitis-idea *L.*) *tsönopopulatsioonide struktuur* (1989, koos J. Paaliga), *On cultivating European cranberry in Estonia.* — Journal of Small Fruit & Viticulture, 1992, 1; *Metsamarjade ja seente varud ning kasutamine Eestis.* — Metsanduslikud uurimused, 31 (1999). ▾

Paalma, *Vilma* (10. IV 1928 Tallinn), muusika- ja teatriteadlane. Lõpetas 1956 Moskva konservatooriumi muusikaajaloo alal. Olnud 1958—71 ER-i muusikasaadete toim., 1971—73 ja 1978—84 „Estonia" teatri kirjandusalajuh., 1976—78 toim. ning a-st 1984 arhivaar, 1973—76 ENSV TA Ajaloo Inst-s teadur. Uurinud põhil. eesti muusikateatri ajalugu, kirjutanud teatriarvustusi, koostanud raadiosaateid. Olnud koguteose „„Estonia" lauluteatri rajajaid" (1981) ja „Eesti teatri biograafilise leksikoni" (2000) koostajaid ning K. Leichteri uurimuse „„Estonia" muusikalise arengu keskusena" (1992) toim. **T:** *Elsa Maasik* (1973), *„Estonia"* (1978), *Эстонский театр* (koos K. Kase ja L. Tormisega), *Estonia Selts* (1990).

B: *Vastab Vilma Paalma.* — Teater. Muusika. Kino, 1998, 4.

Paalme, *Toomas* (24. VII 1951 Tallinn), biokeemik, bioloogiaknd. (1987). Lõpetas 1974 toiduainete tehnoloogia erialal TPI, täiendanud end 1993 ja 1994 Helsingis. Töötanud 1974—90 Eesti TA Küberneetika Inst-s, olnud a-st 1990 Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i vanemteadur, a-st 1997 ühtlasi TTÜ prof. ja toiduainete tehnoloogia õppetooli juh. Uurimusi biokeemia ja biotehnoloogia alalt. Uurinud ^{13}C-tuuma magnetresonantsi ja msg. kultiveerimismeetodeid rakendades bakterite ja rakukultuuride metabolismi ja füsioloogiat. On A-staat-kultiveerimismeetodi ja fermentatsiooniprotsesside kontrollimise programmi BioXpert loojaid. **T:** *Growth efficiency of* Saccharomyces cerevisiae *on glucose/ethanol media with smooth change in the dilution rate (A-stat)* (autoreid). — Enzyme and Microbial Technology, 1997, 20; *Continuous cultivation of insect cells and yeast cells at maximum specific growth rate* (autoreid). — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Chemistry, 1998, 47.

Paama, *Mart* (17. I 1938 Tartu), kergejõustiklane ja spordipedagoog. Lõpetas 1960 TRÜ kehakultuuriteaduskonna. Tuli odaviskes OM-il 1960 Roomas 11. ja 1968 Méxicos 15. ning EM-il 1966 13. kohale. Sai NSV Liidu meistrivõistlustel 1960 ja 1967 kuld-, 1961, 1963 ja 1965 hõbe- ning 1966 ja 1968 pronksmedali, Eesti meistrivõistlustel 1956—75 10 kuld- ja 5 hõbemedalit ning 1 pronksmedali. Võistelnud Eesti koondises 50 korda. Parandas kahel korral Eesti rekordit (82.29 ja 84.05, mõlemad 1965), kuulus 1960—67 viiel hooajal maailma edetabeli esikümnesse. Suurmeister (1965). Olnud a-st 1973 TÜ kergejõustikukateedri õppejõud.

Paas, *Heini* (6. X 1918 Mõniste v.), kunstiajaloolane, kunstiteaduse knd. (1969). Lõpetas 1945 TRÜ, töötas 1945—50 TRÜ kunstiajalookateedris, 1950—58 Tallinna Keskrmtk-s ja 1958—85 ENSV Rkl. Kunstimuuseumis teadurina-skulptuurikoguhoidjana, a-st 1978 skulptuuriosk-a juh-na. Uurinud eesti skulptuuri ajalugu, kirjutanud monograafiaid (Ferdi Sannamees, 1974; Herman Halliste, 1985; August Weizenberg, 1999), koostanud uurimuslikke näitusekataloogе ja muuseumifondikataloogе (Enn Roos, 1969; Jaan Koort, 1983), avaldanud art-eid kunstimuuseumi ajaloo kohta.

Paas, *Tiiu* (14. IX 1949 Krasnõi Jar, Tomski obl.), majandusteadlane, majandusknd. (1978). Lõpetas 1972 TRÜ. Töötanud samast aastast TÜ-s, olnud 1972—79 majandusteaduskonna teadur, 1979—92 dots. ja a-st 1992 ökonomeetria õppetooli prof., ühtlasi 1990—91 ja 1993—96 majandusteaduskonna prodekaan ning a-st 1996 rahvamajanduse inst-i juh. Uurinud ökonomeetria, majandusmatemaatika ja ökonomeetrilise modelleerimise probleeme. Viibinud 1992 teaduslikul tööl Kielis ja 1993 Århuse ülikoolis, olnud 1993 külalislektor Stockholmi ülikoolis. Kuulub Rahvusv. Rakendusliku Ökonomeetria Ühingusse. **T:** *Jaekäibe planeerimise matemaatilised meetodid ja mudelid* (1983), *Infosüsteemi alused* (1991), *Sissejuhatus ökonomeetriasse* (1995), *Ökonoomiline makromodelleerimine majanduspoliitiliste otsusevariantide kvantitatiivsel hindamisel* (1996), *Kvantitatiivsed meetodid majanduses* (1998), *Foundations of information systems* (1991), *Business information systems* (1993).

Taimi Paal

Paatsi, Vello (30. IX 1948 Tartu), geograaf, kultuuri- ja teadusloolane, geograafiamag. (1993). Lõpetas 1973 majandusgeograafina TRÜ. Töötanud EPA filosoofiakateedris, Tartumaa muuseumis (Elvas) ja ajakirja „Eesti Loodus" toimetuses (1979—89), a-st 1990 olnud TÜ filosoofiateaduskonna kunstide osk-a õppejõud (eesti vanema kultuuriloo lektor). Uurinud Eesti maastikulise liigestuse käsitlusi, Eesti kooliajalugu ja loodusteaduste õpetamise arengut, avaldanud kirjutisi J. G. Granö, J. Kentsi, E. Markuse jt. tuntud geograafide kohta. **T:** *Eesti maastikulise liigestuse katsed enne J. G. Granöt* (1984), *Kooliraamatute loendus 1843. aastal Tartu- ja Võrumaal* (1991), *Eesti maastikulised liigestused kooligeograafias 1917—1944* (1995), *Johannes Gabriel Granö Virossa* (1997), *Eestikeelsed maakaardid kuni 1940. aastani* (1999, autoreid).

Vello Paatsi

Paavel, *Vladimir* (19. II 1900 Tarvastu v., teistel andmetel Riia — 16. IV 1958 Neuss, Põhja-Rhein-Westfalen), tehnikateadlane, *dr. techn.* (1947, Braunschweigi tehnikakõrgkool). Lõpetas 1925 Karlsruhe tehnikaülikooli. Töötas 1925—35 Saksamaal insenerina, oli 1935—36 TÜ ja 1936—40 TTÜ erakorraline prof., 1937—40 vesiehitiste ja aluspõhjamehaanika labori juh., 1936—38 ehitusosk-a juh. ja 1938—40 prorektor. Jäi Berliini-teaduskomandeeringult 1940 kodumaale naasmata, oli Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) asutajaid, 1945—49 prof. ja prodekaan. Uurimusi vesiehitiste kohta. **T:** *Berechnung von Brunnengalerien mit Heberleitungen* (1947).

Kalju Paaver

Paaver, *Kalju* (16. XII 1921 Peetri v. — 18. III 1985 Tartu), zooloog (terioloog, paleozooloog, morfoloog), evolutsiooniteoreetik ja filosoof, Tiit P-i isa, bioloogiadr. (1967), ENSV TA akad. (1978; k-liige 1968). Lõpetas 1951 TRÜ. Töötas 1947—85 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1956—77 zooloogiasektori juh., 1978—85 dir.). Uurimusi terioloogia, paleozooloogia, mikroevolutsiooni ja teaduse ajaloo alalt. Rajas morfoloogias evolutsioonilise suuna, lõi kontseptsiooni morfoloogilisest vormist kui dünaamilisest ja adaptiivsest nähtusest. Tuvastas ka kõrgematel loomadel inimtoimeliste mikroevolutsiooniliste muutuste olemuse ja ulatuse. Rakendas uurimistöös mesobioloogilist käsitlusviisi (uuris imetajate subfossiilseid ja tänapäevaseid populatsioone nii morfoloogilise kui ka klassikalise paleobioloogilise meetodiga). Korraldas ja juhtis Eestis innukalt teadustööd. A-st 1982 ENSV TA Presiidiumi liige (kuulus zooloogia probleemkomisjoni). ENSV tnl. teadlane (1981). ENSV rkl. preemia 1967, K. E. von Baeri preemia 1976. **T:** *Eesti NSV imetajad* (1957, koos J. Auli ja H. Lingiga), *Формирование териофауны и изменчивость млекопитающих Прибалтики в голоцене* (1965, Moskva Looduseuurijate Seltsi preemia), *Изменчивость остеонной организации млекопитающих* (1973), *Вопросы синтического подхода в биоморфологии* (1976).

Tiit Paaver

Paaver, *Tiit* (9. VIII 1952 Tartu), ihtüoloog ja geneetik, Kalju P-i poeg, bioloogiaknd. (1980, Leningradi ülikool). Lõpetas 1975 bioloogina TRÜ. Töötanud 1978—90 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (a-st 1980 vanemteadur, a-st 1986 juhtivteadur), olnud 1990—94 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI kalakasvatuse osk-a juh., a-st 1994 EPMÜ loomakasvatusinst-i kalakasvatuse osk-a juh.,

Raivo Paav[illegible]

a-st 1994 dots. Uurimisvaldkonnad: kalade ja jõevähi bioloogia (eriti geneetika, evolutsiooni ja loodusliku mitmekesisuse küsimused), kalakasvatus, hüdrobioloogia ja populatsioonigeneetika. Eesti Kalakasvatajate Liidu asutajaid, ajakirja „Eesti Kalakasvataja" peatoim. **T:** *Биохимическая генетика карпа* Cyprinus carpio *L.* (1983), *Kalakasvatus Eestis* (1999, koos T. Tohvertiga).

Paavo, *Raivo* (22. V 1946 Lüganuse v.), ametiühingutegelane. Lõpetas 1982 TPI. Töötas 1967—79 ENSV Transpordimin-i Reisijateveo Valitsuses (insener, peamehaanik, osk-ajuhataja) ning 1979—91 Autotranspordi ja Maanteetöötajate Aü-te Liidus, oli 1991—2000 Eesti Aü-te Keskliidu esimees. Kuulub msg. ühisk. org-de juhtorganitesse. A-st 1995 Riigikogu liige, a-st 1996 Rahvaerakonna Mõõdukad liige. Käsitlenud teabelevis aü-te ülesandeid ning töö- ja palgasuhteid.

Pabello, *Karl*, *Papello, *K.*

Pachla [*pahla*], *Wolfgang* (16. VIII 1913 Kose — 21. XI 1982 Nürnberg), baltisaksa löökpillimängija. Õppis 1928—32 viiulierialal TK-s (A. Papmehli kl.). Ksülofoni- ja marimbafonimängu õppimist alustas 1930. a-te keskel, saavutas sel alal rahvusv. tunnustuse (kontserdid Soomes, Rootsis ja Lätis). Oli Eesti esimesi kutselisi löökpillimängijaid. Läks 1939 Saksamaale, II maailmasõja ajal töötas Berliini *Wintergarten*'is (löökpillisolistina) ja enamikus Saksa raadiojaamades. Töötas mitmes orkestris (Weissenburgis, Fürthis, Nürnbergis). Helilindistanud suurema osa maailma marimbarepertuaarist. Andnud välja õpiku „Marimbakool", loonud marimbale etüüde ja kontserdipalu, teinud ka transkriptsioone.

Pachmuss [*pah-*], *Temira* (24. XII 1927 Vasknarva), baltisaksa päritolu kirjandusteadlane, *Ph. D.* (1959, Seattle'i ülikool). Siirdus 1939 Saksamaale, oli 1945—49 seal USA sõjaväekohtute tõlk. Läks 1949 Austraaliasse, lõpetas 1954 Melbourne'i ülikooli vene ja saksa keele ning kirjanduse erialal. 1955 asus USA-sse, on a-st 1960 *Southern Illinois University* vene kirjanduse õppejõud (a-st 1968 prof.). Avaldanud uurimusi vene kirjanduse alalt, käsitlenud pms. F. Dostojevski ja välisvene, sh. Eestis ja Soomes tegutsenud autorite loomingut. *North American Dostoevsky Society* asepresident ja Ameerika Eesti Teadusliku Ühingu (*Estonian Learned Society in America*) liige. **T:** *F. M. Dostoevsky: Dualism and synthesis in the human soul* (Carbondale and Edwardsville, 1963), *Zinaida Hippius: An intellectual profile* (Carbondale and Edwardsville, 1971), *Russian literature in the Baltic between the World Wars* (Columbus, Ohio, 1988), *A moving river of tears: Russia's experience in Finland* (Bern, 1991), *Die russische Emigration in Estland* (rmt-s *Der Grosse Exodus*, München, 1994).

Pacius [*pa:tsius*, sm *pa:sius*], *Friedrich* (Fredrik) (19. III 1809 Hamburg — 8. I 1891 Helsingi), saksa päritolu soome helilooja, viiuldaja ja dirigent. Oli 1835—69 Helsingi ülikoolis muusikaõppejõud (a-st 1860 prof.). Kujunes üheks Soome ärkamisaja kultuurielu keskseks kujuks. Rahvuslike luuletajate sõnade viisistajana kujundas ta soomlaste rahvustunnet muusika kaudu. Asutas 1844 sümfooniaühingu, pani aluse korrapärasele kontserditegevusele. Romantilises heliloomingus on ülekaalus vokaalteosed. Kirjutanud esimese soome ooperi „Kuningas Karli jaht" (1852), ooperi „Lorelei" (1887), viiulikontserdi (1845) ning kantaate ja kammerteoseid. J. L. Runebergi sõnadele 1848 loodud laulust „Maamme" on kujunenud Soome ja Eesti hümn. Eestis on kasutusel J. V. Jannseni 1869 kirjutatud sõnad ja laul kannab nime „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm".

B: S. Lappalainen. *Rahvustunde viisistaja Fredrik Pacius.* — Teater. Muusika. Kino, 1991, 2.

Padrik, *Ain* (27. IV 1947 Tallinn), arhitekt. Lõpetas 1971 ERKI. Töötanud 1968—93 „EKE Projektis" (1989—93 peaarhitektina), a-st 1991 büroos „Künnapu & Padrik". Olnud 1970. a-ist eesti arhitektuuri uuendajaid. Projekteerinud Sindi sovhoosi peahoone (Paikusele, 1976), Raikküla kolhoosi keskusehoone (1986), Kuressaare haldushoone Tallinna t. 61 (1982) ja veterinaarlabori (1991), Keilas Harju KEK-i haldushoone (1985, koos R. Tomingaga), Kundas spordi- ja tervisekeskuse (1993) ning Tallinnas eramuid (Metsa t. 31b, 1985). Hulga ehitisi kavandanud koos V. Künnapuga, sh. Tallinnas Hansapanga hoone Liivalaia 10 (1995, koos J. Laksiga), as-i „Starman Kaabeltelevisioon" maja (1997, Mustamäel), büroohoone Pärnu mnt. 105 (1998) ja metodisti kiriku Narva mnt. 33 (1999) ning Tartus Hansakeskuse (1999). Saanud rahvusv. võistlustel auhindu. ENSV tnl. arhitekt (1987).

Padrik, *Jaana* (23. VI 1958 Tallinn), ajakirjanik, Paula P-u tütar. Lõpetas 1982 ajakirjanikuna TRÜ. Töötanud a-st 1982 ER-i propaganda- ja ühisk-aelusaadete ning pere- ja sotsiaalelusaadete toim-na. Toimetanud a-st 1987 ER-is saatesarju „Avalikud asjad" ja „Argipäev" ning 1998 ETV-s saadet „Otseliin". Töötas 1993—98 raadiojaamas „Vaba Euroopa". Õpetas 1998 TPÜ-s ja TÜ-s uurivat ajakirjandust. A-st 1999 Riigikogu liige (Isamaaliidu fraktsioonis). Parim eetriajakirjanik 1996, aasta ajakirjanik 1997.

Padrik, *Paula* (29. IV 1926 Tudulinna), laulja (sopran), Jaana P-u ema. Lõpetas 1955 lauluerialal TK (L. Sauli kl.). Oli 1955—69 „Estonia" ooperisolist, esinenud ka kammerlauljana. ENSV tnl. kunstnik (1966). **O:** Micaëla (Bizet' *Carmen*), Liisa (Tšaikovski *Padaemand*), Manon (Massenet' *Manon*), Mimi (Puccini *Boheem*), Öökuninganna (Mozarti *Võluflööt*), Marfa (Rimski-Korsakovi *Tsaari mõrsja*).

Padu, *Evi* (18. VIII 1944 Moskva), taimefüsioloog, Harald Habermani tütar, Henn Habermani õde, bioloogiaknd. (1975). Lõpetas 1968 Moskva ülikooli. Töötanud 1972—77 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s nooremteadurina, 1977—92 TÜ taimefüsioloogia ja -biokeemia kateedris ning a-st 1992 TÜ molekulaar- ja rakubioloogia inst-i taimefüsioloogia õppetoolis dots-na. Uurinud taimede nematoodi- ja osooniresistentsust, ksülogeneesi ja rakuseinte diferentseerumist. A-st 1993 Peroksüdaaside Biokeemia ja Füsioloogia Rahvusv. Töörühma liige. **T:** *Properties of peroxidase and phenylalanine ammonia-lyase in wheat stems dyring secondary cell wall formation and lignification.* — Russian Journal of Plant Physiology, 1995, 42; *Apoplastic peroxidases, ascorbate and lignification in relation to nitrate supply in wheat stem.* — Journal of Plant Physiology, 1999, 154. — Tema ema Alice Haberman (24. X 1905 Peterburi — 9. VI 1993 Tartu) lõpetas 1925 inglise filoloogina TÜ filosoofiateaduskonna. Töötas 1956—68 TRÜ-s saksa keele õppejõuna. **T:** *Saksa keele õpik algajatele* (1965, autoreid), *Saksa keele fraseologismide ja väljendite sõnaraamat* (1973, koos V. Liivi ja M. Paivelga).

Padva, *Vladimir* (8. II 1900 Novljanskoje k., Bronnitski mk., Moskva kub. — 28. IV 1981 New York), pianist ja pedagoog. Õppis klaverit A. Segali eramuusikakoolis, 1916—18 Petrogradi konservatooriumis (N. Medemi kl.) ja 1921—23 Berliini muusikaülikoolis (M. Zadora kl.). Lõpetas 1924 eksternina Leipzigi konservatooriumi. Oli 1919—21 Tallinna Kõrgema Muusikakooli klaveriõppejõud, andis 1924—30 Tallinnas eratunde. Läks 1930 Londonisse ja 1931 USA-sse, kus tegutses solisti ja pedagoogina (a-st 1969 New Yorgi ülikooli muusikahariduseteaduskonna prof.). Esinenud koos M. Korjuse, L. Juhti ja M. Elmaniga paljudes riikides. Kirjutanud

balleti „Tom Sawyer", sümfoonia keelpillidele, klaverikontserdi, sonaadi ja „Eesti rapsoodia" klaverile ning "Variatsioonilise menueti" kontrabassile ja kitarrile. ▲

Pae, *Aleksander* (2. VIII 1916 Jõõpre v.), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1960). Lõpetas 1938 TÜ. Töötanud 1940–86 TRÜ-s (a-st 1961 dots.). Uurimusi ioonkristallide luminestsentsi ja struktuuri kohta. Mehhanokeemia uurimissuuna rajajaid TÜ-s. Koostanud kõrgkooli õppevahendeid ja õpikuid („Füüsika üldkursus" I, 1947, ²1959, II, 1952, autoreid).

Paesüld, *Olaf* (26. VI 1923 Tartu – 16. VIII 1998 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1941 Tallinna Majandustehnikumi, õppis 1945–48 „Estonia" õpperühmas. Töötas 1948–49 „Estonias", 1949–52 Tallinna Draamateatris ja 1952–85 ENSV Rkl. Nukuteatris. Mänginud telelavastustes ja lastesarjades („Tembu ja Vembu"). ENSV tnl. kunstnik (1969).

Pahlen [*pa:len*], *Alexis* Magnus Hans von der (4. VI 1850 Palmse mõis – 7. VIII 1925 Stettin), baltisaksa geoloog ja paleontoloog, *cand. miner.* (1875). Õppis 1870–73 Tartu ülikoolis õigusteadust ja 1873–75 mineraloogiat, pärast ülikooli lõpetamist töötas Peterburis, seejärel elas ja töötas oma mõisas Palmses ja Ilumäel ning a-st 1908 Tallinnas. Saatis F. Schmidti tema uurimisretkedel Eestis. 1877 ilmus monograafia käsijalgse *Orthisina* kohta. Hilisemad uurimused on kvaternaarigeoloogiaalased (sh. käsitlenud jää lihvivat toimet ja Keri saare gaasileket).

Pahlen [*pa:len*], Carl *Magnus* vabahärra von der (2. III 1779 Tallinn – 1. VI 1863 Palmse), baltisaksa sõjaväelane ja riigitegelane, kindralmajor (1813), TÜ auliige (1852). Alustas sõjaväeteenistust 1797 Riias; võitles 1806–07 Preisimaal Napoleoni vägede vastu, 1808–09 Vene-Rootsi sõjas Soomes ja 1810–11 Vene-Türgi sõjas, ülendati polkovnikuks. Osales 1812. a. sõjas, oli 1816–18 brigaadikomandör, läks 1818 erru. Oli 1821–27 Eestimaa maanõunik, 1828–35 Tartu õpperingkonna kuraator. Astus 1830 uuesti sõjaväeteenistusse, oli 1830–45 Eesti-, Liivi- ja Kuramaa kindralkuberner ning Riia sõjakuberner. Kindralkubernerina püüdis takistada Liivimaal usuvahetusliikumist, sattus seetõttu vastuollu rahvahariduse ministri S. Uvaroviga ja kutsuti tagasi Peterburi. Nimetati 1845 riiginõukogu liikmeks. A-st 1847 elas Palmses.

Paimre, *Ruth* (10. II 1921 Konguta v.), neuroloog ja neurokirurg, meditsiinidr. (1974). Lõpetas 1947 TRÜ. Olnud 1949–83 Tartu Kliinilise Haigla neurokirurgiaosk. juh. ja ühtlasi TRÜ mittekoosseisuline õppejõud. Uurinud pms. peaaju veresoonte haiguste, lülisamba osteokondroosi ja epilepsia diagnoosimist ning kirurgilist ravi. ENSV tnl. arst (1968). ENSV rkl. preemia 1972.

Paist, *Aadu* (18. IX 1947 Tallinn), soojusenergeetik, tehnikaknd. (1981). Lõpetas 1971 TPI. Täiendanud end Qinghua ülikoolis (Pekingis, 1987–88), *Westinghouse Electric Corporation*'is (Pittsburghis, 1995) ja Briti Columbia ülikoolis (Vancouveris, 1996). Töötanud a-st 1971 TTÜ-s (1981–87 vanemteadur, 1987–98 dots., a-st 1998 prof. ja soojusenergeetika õppetooli juh.), olnud 1992–95 elektroenergeetika teaduskonna prodekaan. Uurimusi soojusvahetuse, kütuste ja põlemise (keevkihttehnoloogia ja kohalike kütuste põletamise seadmete), soojuse ja elektrienergia koostootmise, küttepindade saastumise ja korrosiooni ning soojusvarustuse kohta. **T:** *Biomassi kasutamise võimalused Eestis* (1992, autoreid), *Laboratory investigations of high temperature corrosion of the boiler alloys under the impact of oil shale ash* (koos A. Otsaga). – Oil Shale, 1997, 14, 3; *Boiler conversion technologies to biofuels used in Estonia* (Würzburg, 1998, koos Ü. Kasega).

Paistik, *Avo* (21. IV 1936 Tallinn), joonisfilmilavastaja ja maalikunstnik. Lõpetas 1963 Tallinna Polütehnikumi, töötas 1971–90 „Tallinnfilmis", a-st 1990 vabakutseline kunstnik. Lavastajana alustas 1973 („Värvipliiatsid"), sai tuntuks fantaasiaküllaste muinasjutufilmidega (Klaabu triloogia, 1978–81); lõi 1990 Eesti esimese täispika joonisfilmi „Naksitrallid" (E. Raua aineil). Tetraloogias „Hüpe" (1985, I peaauhind 1986 Stuttgardis animafilmide festivalil), „Lend" (1988), „Silmus" (1989) ja „Minek" (1990) käsitlenud inimelu filosoofilisi probleeme. Viljelnud rmt-ugraafikat, karikatuuri ja fantaasiarikast sürrealistlikku maali, avaldanud rmt-id Klaabust. ENSV tnl. kunstitegelane (1988). **F:** joonisfilmid *Pühapäev* (1977), *Tolmuimeja* (1978), *Klaabu* (1978), *Klaabu, Nipi ja tige kala* (1979), *Klaabu kosmoses* (1981, I auhind 1983 Madridis ulmefilmide festivalil).
B: S. Assenin. *Etüüde eesti multifilmidest ja nende loojatest.* Tln., 1986.

Avo Paistik

Paivel, *Aleksei* (30. III 1929 Kuressaare), dendroloog, bioloogiaknd. (1959). Lõpetas 1953 metsamajanduse insenerina EPA. Töötanud 1950–53 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (laborant), 1957–61 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s (noorem- ja vanemteadur ning sektorijuh.) ja a-st 1961 Tallinna Botaanikaaias (1961–91 dendroloogiasektori juh., 1991–94 dendroloogia töörühma juht, a-st 1994 Audaku katsepunktis vanemteadur). Inventeerinud 1953–69 Eestis dendrofloorat, uurinud parkide dendroloogilist koosseisu ja Eestis kasvavaid võõrpuuliike ning introdutseerinud uusi võõrpuu- ja põõsaliike. Juhtinud Tallinna Botaanikaaia arboreetumi rajamist (1996. a. 1118 taksonit) ja rajanud botaanikaaia Audaku katsepunkti (Saaremaal). Avaldanud kirjutisi puude ja põõsaste kohta, kirjutanud teosele „Eesti NSV floora" 4 sugukonna kirjelduse ja kõik „Eesti entsüklopeedia" dendroloogiaalased art-d. Olnud 1962–94 sarja „Index seminum, quae Hortus Botanicus Tallinnensis pro mutua commutatione offert" 33 väljaande koostaja (1962–77, 16 väljaannet koos V. Veskiga). Botaanikaterminoloogia komisjoni kauaaegse liikmena korrastanud eestikeelset botaanikanomenklatuuri. – Tema abikaasa, bioloogiaknd. A i n o P. (1936–88) uuris sibultaimi ja rajas Tallinna Botaanikaaias madalakasvuliste sibultaimede kollektsiooni (306 taksonit) ning laiendas 460 taksoni võrra hüatsintide, nartsisside ja tulpide kollektsiooni; avaldanud monograafia „Madalakasvulised sibullilled" (1974).

Aleksei Paivel

Paju, *Aili* (8. IX 1938 Tartu), taastusravi ja hormonaalse regulatsiooni eriteadlane ja kirjanik, meditsiinidr. (1976). Lõpetas 1961 TRÜ arstiteaduskonna kehakultuuriosk-a ja 1968 raviosk-a. Olnud TÜ arstiteaduskonna õppejõud (1975–79 dots., 1979–93 prof., ühtlasi 1983–93 üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i juhtteadur), a-st 1998 TÜ sotsiaalteaduskonna semiootika õppetooli psühhosomaatikaprof. Täiendanud end Moskvas ja Järnas (Rootsi). Uurinud hormonaalse seisundi muutusi stressi tingimustes vastsündinuil ja msg. haiguste korral, ravimtaimede toimet elundkondadele ja rehabilitatsiooni. Kuulunud Eesti kergejõustikukoondisse (odavise), kirjutanud romaane („Merkuuri tütar", 1983), jutustusi („Teadjanaine", 1994) ja mälestused B. Alverist („Betti, kibuvits õitseb", 1992), teinud loodusvaatlusi. **T:** *Sümpatoadrenaalsüsteemi osa treenitud ja treenimata organismi kohanemisel koormustega* (1975), *Taastumine spordis* (1979), *Tark kui vahendaja ühiskonna ja looduse vahel* (1983–93), *Aed ja mets kui apteek* (1995), *Kotkas, mu päevade suvi* (1996), *Loodusravi* (1997).

Aili Paju

Paju, *Ants* (10. IX 1944 Tamsi k., Pajusi v.), ajakirjanik ja poliitik. Oli 1949–55 küüditatuna Siberis. Lõpetas 1970 EPA metsainsenerina ja 1979 Le-

ningradi Kõrgema Parteikooli ajakirjanikuna. Olnud 1979—84 Jõgeva raj. ajalehe „Punalipp" asetoim., 1984—90 ajakirja „Eesti Loodus" peatoim., 1990—92 EV Ülemnõukogu saadik ja 1995 Riigikogu liige, 1993—96 Eesti presidendi esindaja vähemusrahvuste ümarlauas. A-st 1997 transiitkaubanduse komisjoni vastutav sekretär. Eesti Rohelise Liikumise asutajaid (1988). Kuulus 1993—99 Keskerakonda. Aidanud kaasa Kaukaasia ja Siberi eestlaste vaimsele ärkamisele ja nende kultuurikeskuste rajamisele. Kutsunud ellu liikumise „Eestluse Elujõud" ja korraldanud (1999) 1949. a. küüditatute Siberi-reisi. Olnud kergejõustiklasena kettaheites Eesti meistrivõistluste medalivõitjaid, parim tulemus 60.22 (1976).

Paju, *Juhan* (11. III 1939 Tallinn), kirjanik ja ajakirjanik. Lõpetas 1968 ajakirjanikuna TRÜ. Töötanud 1972—74 ja 1977—86 Haapsalus ajalehe „Töörahva Lipp" toimetuses. Avaldanud põnevus- ja seiklusromaane („Haapsalu detektiiv", 1990; „Hiromandi kokteil", 1991; „Kagupassaat", 1991; „Surm Hundikaril", 1993; „Sankt-Peterburgi viirastused", 1993; „Suur šantaaž", 1993; „Lasud kodutänaval", 1995; „Hõõguv rist", 1997; „Katkenud romaan", 1997; „Vanaema mõis", 1999) ning koduloolisi uurimusi („Haapsalu juht", 1986).

Pajula, *Hardo* (4. V 1966 Rakvere), majandusanalüütik, majandusteaduse mag. (1995). Lõpetas 1992 TPI tööstuse planeerimise erialal ja 1994 Cambridge'i ülikooli. Olnud 1991—97 Eesti Kõrgema Kommertskooli õppejõud, 1991—96 ühtlasi Hansapanga ökonomist ja osk-ajuhataja, 1996 peaministri majandusnõunik, a-st 1997 audiitorfirma *PricewaterhouseCoopers* analüütik. A-st 1998 USA Clarki ülikooli doktorant. **T:** *Eesti majandus 1989—1999* (1999, autoreid), *Modelling wages in the small open economy: an application of the granger-engle two-step estimation procedure to Swedish manufacturing wages* (1997).

Pajula, *Kuno* (11. III 1924 Käru k., Salla v.), kirikutegelane. Lõpetas 1950 EELK Usuteaduse Inst-i. Õppinud stipendiaadina Göttingeni ülikooli usuteaduskonnas. Olnud 1950—54 Kursi koguduse ning 1950 ja 1954—57 Iisaku koguduse hooldusõpetaja, 1957—87 Jaani koguduse õpetaja, 1978—87 EELK konsistooriumi assessor ning 1987—94 EELK peapiiskop, a-st 1994 emeriitpeapiiskop.

Pajupuu, *Aksel* (8. I 1926 Kolga v.), muusikategelane ja koorijuht. Lõpetas 1963 koorijuhtimise erialal TRK (T. Vettiku ja J. Variste kl.). Töötanud Tallinna koolides (muusikaõpetajana), ENSV Haridusmin-s, ENSV Rahvaloomingu Majas ja ENSV Kooriühingus; oli 1987—91 Heliloojate Maja ja 1991—95 „Estonia" kontserdisaali dir. Vab. Koorijuhtide Segakoori asutajaid (1954) ning koolinoorte laulupidude algatajaid. Juhatanud koore (sh. Tombi-nim. Kultuuripalee poistekoori), korraldanud muusikakursusi, olnud 1955—87 kõigil üld- ja koolinoorte laulupidudel laste- ja poistekooride ning kava üldjuht. Kirjutanud koorilaule („Poiste laul"). ENSV tnl. kunstitegelane (1965).

Pajusalu, *Karl* (20. VI 1963 Pärnu), keeleteadlane, dr. phil. (1997). Lõpetas 1986 TRÜ, oli 1990—91 Pennsylvania ülikooli stipendiaat. Olnud a-st 1991 TÜ õppejõud (a-st 1997 dots.), 1992—96 Turu ülikooli eesti keele lektor. Uurinud põhil. lõunaeesti murdeid (häälikü- ja grammatikastruktuuri dünaamikat), murrete nivelleerumist ja eesti allkeelte kujunemist. EV teaduspreemia 1997. **T:** *Multiple linguistic contacts in South Estonian: Variation of verb inflection in Karksi* (Turu, 1996).

Pajusoo, *Ester* (1. VII 1934 Nõmme k., Tuhala v.), näitleja. Lõpetas 1957 Tallinna Draamateatri õppestuudio. Töötas 1950—58 kompvekipakkijana, a-st 1958 olnud Eesti Draamateatri näitleja. Mänginud telelavastustes (lastesari „Nõiakivi"). **O:** Iti (Lutsu ja Drui *Nukitsamees*), Aliide (Lutsu ja Särevi *Tootsi pulm*), Kersti (Kaburi *Rops ja Rops aitab kõiki*), Rea (Dürrenmatti *Romulus Suur*), Roosi (Traadi ja Panso *Tants aurukatla ümber*), Hiireke (Örkény *Kassimäng*), Joan (Bondi *Bingo*), Kristiina (Traadi *Pommeri aed*), proua Kanning (Söderbergi *Gertrud*), Doris ja Mildred (Menchelli *Kalmistuklubi*).

Pakk, *Jaan* (26. XI 1901 Kallukse k., Vohnja v. — 8. XII 1979 Rakvere), muusikaõpetaja ja koorijuht. Lõpetas 1932 koolimuusika erialal TK, õppis ka J. Paulseni juures viiulimängu. Oli 1925—32 Läänemaa õpetajate seminaris, 1932—34 Tartu Pedagoogikumis ja 1934—62 Rakvere gümnaasiumis muusikaõpetaja ning Rakvere lastemuusikakooli asutajaid ja samas õpetaja (1945—79, 1945—63 dir.). P-u käe all on kasvanud hulk tuntud muusikuid (A. Pärt, K. Areng, E. Loit, U. Taremaa, H. Ilja). Juhatanud taidluskoore ja -orkestreid, olnud Virumaa laulupidude üldjuht. Kirjutanud ka koori- („Lumehelbeke") ja soololaule. ENSV tnl. õpetaja (1957).

Palamets, *Hillar* (13. VII 1927 Tallinn), ajaloolane, pedagoogikaknd. (1963). Lõpetas 1951 ajaloolasena TRÜ. Oli Tartu meditsiinikoolis (1950—55), Tartu 2. keskkoolis (1955—66, 1955—58 ühtlasi dir.) ja hiljem Tartu 7. keskkoolis ajalooõpetaja ning 1961—96 TÜ õppejõud (a-st 1969 dots., 1974—84 NSV Liidu ajaloo kateedri juh.). Avaldanud töid ajaloo õpetamise metoodika kohta ja ajalooõpikuid (sh. 1960—87 kokku 14 trükki IV kl. õpikut „Jutustusi kodumaa ajaloost"). Propageerinud mälumängu ning teinud ajalooteemalisi raadiosaateid. ENSV tnl. õpetaja (1974). ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Õpilased ja filmikunst* (1969), *Ajaloo algkursuse õpetamisest* (1973), *Avalik kõne. Põhiteadmisi kõneoskusest* (1973), *Vanaaja kultuurist ja olustikust* (1976), *Keskaja kultuurist ja olustikust* (1982), *Bütsantsi ja Araabia kalifaadi kultuurist ja olustikust* (1991).

Palang, *Hannes* (14. XI 1968 Kadrina kn.), geograaf, filosoofiadr. maastikuökoloogia ja keskkonnakaitse alal (1998). Lõpetas 1993 TÜ geograafia inst-i, täiendanud ennast 1995—96 Amsterdamis. Töötab TÜ geograafia inst-s teadurina (1996—97 Lääne-Eesti Saarestiku Biosfääri Kaitseala Saaremaa keskuses). Uurinud maastiku ja maakasutuse dünaamikat ja maastikutaju. **T:** *Landscape changes in Estonia: the past and the future* (1998).

Paldrok (a-ni 1936 P a l d r o c k), *Aleksander* (16. V 1871 Tartu — 1. VII 1944 Kuressaare), arstiteadlane, Heiti P-i isa, meditsiinidr. (1898), Uppsala ülikooli audr., sanitaarkindralmajor (1921), Eesti TA akad. (1938). Lõpetas 1895 Tartu ülikooli, oli seejärel a-ni 1940 sealsamas naha- ja suguhaiguste õppejõud (a-st 1918 prof.), asutas 1919 dermatoloogia ja veneroloogia kateedri, a-st 1913 oli ühtlasi Tartu eraülikooli lektor ja 1917—18 dir. Uuris pms. gonorröad ja leeprat, leiutas leeprahaigete ravimiseks menetluse (süsihappelume ja kullapreparaatidega), mis äratas rahvusv. tähelepanu. Oli mitme välisseltsi auliige. Vabadusristi I liigi 2. järk. **T:** *Suguhaigused* (1916, 1925), *Edu, tervis, ilu* (9 vihikut, 1931—33), *Loomulik ravimisõpetus* (13 vihikut, 1931—34, autoreid).

Paldrok, *Heiti* (14. IV 1911 Tartu — 10. IV 1972 Stockholm), arstiteadlane, Aleksander P-i poeg, meditsiinidr. (1944, Tartu, 1955, Stockholm). Lõpetas 1939 TÜ. Töötas 1939 Debreceni ülikooli mükoloogialaboris ning samast aastast TÜ nahahaiguste polikliinikus ja Muuli leprosooriumis. Põgenes 1944 Rootsi. Töötas 1945 Uppsala ülikooli hügieeni- ja bakterioloogiainst-s, 1946 Uppsala Akadeemilises Haiglas, 1946—57 Karolinska Haiglas ning 1955—72 meditsiinilise mükoloogia eksperdina Rootsi Rkl. Bakterioloogialaboris. Uurimusi dermatoloogia ja meditsiinilise mükoloogia alalt. **T:** *Mycology in*

Scandinavia and Finland during a century, from 1841 to 1940. – Mycopath. and Mycol. Appl. (1960, 12).

Palgi, *Daniel* (2. III 1899 Vōōpsu – 18. I 1988 Elva-Peedu), kirjandusteadlane, Laur P. isa, *mag. phil.* (1928), filoloogiaknd. (1949). Lõpetas 1928 TÜ. Oli 1917–22 Petseris algkooliõpetaja, 1929–40 Eesti Kirjanduse Seltsi teadussekretär, toimetas 1934–40 kuukirja „Eesti Kirjandus" ning rmt-usarju „Elav Teadus" ja „Suurmeeste elulood", oli 1947–50 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i dir. ning 1953–59 TRÜ aspirantuuri juh. Avaldanud eesti kirjanduse käsitlusi, tõlkeid ja mälestusi. **T:** *Eduard Vilde „Mäeküla piimamehe" stiil* (1929), *Murduvas maailmas: Mälestusi* (1994).

Palgi, *Laur* (9. V 1935 Tartu), füüsikateoreetik, Daniel P. poeg, füüsika-matemaatikaknd. (1964). Lõpetas 1958 TRÜ, töötanud a-st 1961 TÜ Füüsika Inst-s (a-st 1965 vanemteadur). Uurimusi osakestefüüsika, pms. neutriinofüüsika ning standardmudeli ja selle laienduste alalt. Arendanud neutriinode ostsillatsiooniteooriat, analüüsinud nende ostsillatsioonide avastamise võimalusi. **T:** *О необходимости дополнительной экспериментальной проверки нарушения CP-инвариантности.* – Ядерная физика, 1975, 22; *Osakestest osakestes* (1985, koos J. Lõhmusega), *Solar neutrino fluxes and anthropic principle.* – Proceedings of the 2nd Tallinn Symposion on Neutrino Physics, 1994.

Palk, *Jakob* (28. III 1908 Halinga v. – 15. XII 1991 Abja-Paluoja), puuviljandusteadlane ja sordiaretaja, põllumajandusknd. (1963). Lõpetas 1927 Vigala põllutöökooli ja 1930 Jäneda põllutöökeskkooli. Õppis 1942–44 Kehtna Aiandusinst-s. Töötas 1931–36 Eesti Seemnevilja Ühisuse Jõgeva ja Luunja seemnekasvanduses aedvilja seemnekasvanduse abijuh-na ja a-st 1938 juh-na. Oli 1936–38 Läti ja Saksamaa puukoolides praktikal. Töötas 1944–45 Rkl. Seemnekasvatuse Trustis „Eesti Seemnevili" agronoomina ja 1945–72 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI Polli katsebaasis teadurina. Uurinud viljapuude agrotehnikat. Aretanud õunapuu vegetatiivaluseid (E53, E56, E75 jmt.). ENSV rkl. preemia 1967. Avaldanud art-eid viljapuude pookealuste, võrakujundamise ja agrotehnika kohta. **T:** *Viljapuude pookimine* (1980), *Viljapuude paljundamine* (1984), *Ploomi- ja kirsipuude kasvatamine* (1984), *Õuna- ja pirnipuude kasvatamine* (1987).
B: K. Kask. *Puuviljandusteadlane Jakob Palk.* – Aiandus. Mesindus, 1989, 5.

Pall, *Valdek* (30. VI 1927 Pedasi k., Laius-Tähkvere v.), keeleteadlane, filoloogiadr. (1975, kinnit. 1976), Soome TA liige (1991). Lõpetas 1947 Tartu õpetajate seminari ja 1952 TRÜ. Olnud 1955–57 ja 1978–96 TPÜ õppejõud (a-st 1978 prof.), 1957–92 töötas Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (a-st 1975 murdesektori juh., 1990–92 peateadur), a-st 1997 on TPÜ emeriitprof. A-st 1998 Eesti Keele Inst-s soome-eesti sõnarmt-u töörühma peatoim. Uurinud Eesti kohanimesid ja mordva keeli, korraldanud eesti murdeuurimist. Toimetanud „Eesti murrete sõnaraamatu" käsikirja ning sõnastanud selle koostamispõhimõtted, olnud „Soome-eesti sõnaraamatu" (1972) ja „Väikese murdesõnastiku" I–II (1982–89) toim. ning toimetanud trükki A. Univere „Idamurde tekstid. Eesti murded IV" (1996). **T:** *Ajad ja kõneviisid mordva keeltes* (1955, käsikiri), *Põhja-Tartumaa kohanimed* I–II (1969, 1977), *Idamurde sõnastik* (1994), *Ersa keel. Õpiku konspekt ja sõnaloend* (1996), *L'em't'n'e* (1997).
B: M. Kallasmaa. *Üks tahk Valdek Pallist*, ja E. Niit, J. Õispuu. *Kirjavahetus Valdek Palliga.* – Keel ja Kirjandus, 1997, 6.

Palli, *Heldur* (17. V 1928 Tallinn), ajaloolane, Ea Janseni abikaasa, ajaloodr. (1983). Lõpetas 1958 TRÜ, töötas 1958–98 Ajaloo Inst-s (vanem-, juhtiv- ja peateadur). Uurimusi Põhjasõja ajaloo ja ajaloolise demograafia alalt. **T:** *Kui Raudpea läks* (1967), *Lääne-Eesti rahvastiku struktuur ja taastootmine (Karuse 1685–1799)* (1984), *Otepää rahvastik aastail 1716–1799* (1988), *Eesti rahvastiku ajalugu aastani 1712.* – Academia, 1996, 6; *Eesti rahvastiku ajalugu 1712–1799.* – Academia, 1997, 7.

Heldur Palli

Pallo-Vaik (a-ni 1968 Pallo), *Tiiu* (27. V 1941 Tapa), maalikunstnik. Lõpetas 1967 ERKI. Osalenud rühmitises ANK '64. Maalinud pms. lüürilisi, maheda koloriidiga portreid ning maastikke. Viljelnud õlimaali, 1967. a-st ka akvarelli ning 1980. a-ist segatehnikat ja kollaaži. Portreedes rõhutanud plastilist vormi ja kujutatava vaimsust (Erna Saar, 1981, „Tiina", 1983), maastiku- ja interjööripiltides motiivi sümboolset tähendust („Valgus ruumis", 1980; „Keskpäevane maastik", 1995). Loonud ka lillemaale ja natüürmorte („Vaikelu kahe daaliaga", 1974) ning kollaažilikke abstraktseid akvarelle ja õlimaale („Kompositsioon" I–II, 1994; „Rütmid" I–III, 1997; „Kiirgus", 1999; „Rariteet", 2000).

Palm, *August* (20. II 1902 Saue v. – 2. IV 1972 Tartu), bibliograaf ja kirjandusteadlane. Lõpetas 1937 TÜ. Töötas 1940–45 ja 1957–65 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumis, 1945–51 oli pol. põhjustel vangis. Avaldanud uurimusi ärkamisaja eesti kirjanduse ning E. Vilde ja A. H. Tammsaare loomingu kohta. **T:** *Eesti Kirjanduse Selts 1907–1932* (1932), *Villem Reiman* (1937), *Trükisõna ja selle saladuste ümber* (1983).

Hille Palm

Palm, *Hille* (25. II 1941 Tallinn), kujur, Lembit P-i abikaasa. Lõpetas 1972 ERKI. Töötanud 1962–67 „Tallinnfilmi" nukufilmistuudios nukkude valmistajana. Viljelnud vaba- ja dekoratiivskulptuuri, ms. tundeehedat pisiplastikat („Kevad" ja „Sügis", mõlemad 1983; „Lind-naine", 1992, kõik pronks). Saanud tõuget hüperrealismist, ühendanud sellega naiseliku tundelisuse ja armsuse („Väike Johannes", 1979, pronks; „Hetk", 1978, marmor), hiljem on natuurilähedane laad arenenud jõulisemaks ja üldistavamaks. ENSV tnl. kunstnik (1988). K. Raua preemia 1985. **T:** *Tantsijannad* (1976), *Tromb* (1987, mõlemad pronks), *Metamorfoos* (1990, marmor), *Madonna* (1992, puu, Haapsalu toomkirikus), *Kivikala* (1993), *Seotud* (1995, mõlemad marmor).
B: *Hille Palm.* [Koost. T. Pikamäe.] Tln., 1992.

Palm, *Jüri* (14. IV 1937 Tallinn), maalikunstnik. Õppis ERKI-s keraamika- ja graafikaosk-s, lõpetas ERKI 1963 plakatikunstnikuna. Alustas graafikuna, a-st 1966 pühendus maalile, lõi algul sürreal., alateadvuse vägivaldseid ja depressiivseid varjukülgi paljastavaid molekulaar-embrüonaalseid abstraktsioone („Istuv mees. Depressiivne perspektiiv", 1966; „Ekstaas", 1969). 1970. a-il sai P-le omaseks figuraalne laad („Naised rõdul", 1971; „Aovalgel", 1972), esile kerkisid tööstusühisk-a pained ja dramaatika („Ühe looma nostalgia", 1973; „Elufragment", 1973), maalidele ilmusid nüüdisaegse tsivilisatsiooni atribuudid („Figuur telefoniga", 1975; „Motoantropos", 1976). Käsitlenud ka anonüümsust ning vägivalla, surma ja seksuaalsuse seoseid („Nekroloog kodanik N. surma puhul", 1975; „Suur vaikelu" I–II, 1976; „Jõuk", 1983); loomingule on jätkuvalt omased dramatism ja mitmetähenduslikkus („Maffiaad", 1993; „Väike käsikohver", 1994; ühisk-akriitilised „Uppunud", 1986, ja „Tunnel", 1993). ENSV tnl. kunstnik (1989). K. Raua preemia 1977 ja 1988.

Jüri Palm

Palm, *Lembit* (27. X 1944 Lüganuse v., Uueküla), kujur, Hille P-i abikaasa. Küüditati 1949 Venemaale Krasnojarski kraisse, naasis Eestisse 1956. Lõpetas 1974 ERKI. Olnud 1977–85 ja a-st 1993 EKA skulptuuriõppejõud. Loonud abstraheeriva vormikeelega

kompositsioone, mis võimaldavad dialoogi inimese ja inimese ning inimese ja looduse vahel: „Tsüklon" (1987, alumiinium), „Objekt X" (1993, marmor), „Valguse mäng" (1994, puu), „Kivikoski" (1996, puu, graniit; Helsingis), „Uus elu" (1997, Kemijärvis), „Emapuu" (1999, puu).

Palm, *Mati*-Johannes (13. I 1942 Tallinn), laulja (bassbariton). Lõpetas 1968 lauluerialal TRK (J. Siimoni kl.), täiendas end 1972—73 Moskva konservatooriumis (H. Tietzi kl.) ja 1974—76 Milano *La Scala* laulukoolis (R. Carosio kl.). Olnud 1967—69 „Estonias" koorilaulja ja a-st 1969 ooperisolist, 1976—82 ühtlasi TRK-s pedagoog, a-st 1993 EMA-s magistrantuuri õppejõud, a-st 1995 lauluosk-a juh. (a-st 1998 prof.); õpilasi: T. Sild, J. Tralla. Esinenud ka kammer- ja oratooriumilauljana (Bachi „Missa h-moll" ja „Johannese passioon", Mozarti ja Verdi reekviem, Mussorgski „Surma laulud ja tantsud", Stravinski „Kuningas Oidipus", Šostakovitši XIII ja XIV sümfoonia). Saanud Balti vabariikide lauljate võistlusel II (1968) ja I koha (1971), 1968 Sofias toimunud ülemaailmsel noorsoofestivalil I koha ja kuldmedali ning 1972 Barcelonas F. Viñase nim. võistlusel II koha. Esinenud solistina välismaa ooperiteatreis (Buenos Airese *Teatro Colón*'is, Soome Rahvusooperis, Berliini Riigiooperis, Praha Smetana-nim. teatris), andnud paljude maade ooperiteatrite koosseisus külalisetendusi, osalenud ooperifestivalidel (ms. Savonlinna festivalil). Mahlaka tämbriga hääle meisterliku valdamise tõttu saavutanud rahvusv. tuntuse. Kuulunud rahvusv. lauluvõistluste žüriisse (Itaalias, Moskvas, New Yorgis). A-st 1994 liikumise „Eluterve Eesti" esimees. ENSV rahvakunstnik (1980). NSVL-i rkl. preemia 1983, G. Otsa preemia 1984. **O:** Basilio (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Philipp, Attila, Walter ja Zaccaria (Verdi *Don Carlos*, *Attila*, *Luisa Miller* ja *Nabucco*), Mehis (E. Kapi *Tasuleegid*), Gremin (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Boriss ja Pimen, Ivan Hovanski (Mussorgski *Boriss Godunov* ja *Hovanštšina*), Escamillo (Bizet' *Carmen*), Hollandlane ja Heinrich (Wagneri *Lendav Hollandlane* ja *Lohengrin*), Colline (Puccini *Boheem*).

B: *Vastab Mati Palm.* — Teater. Muusika. Kino, 1991, 8; *Mati Palmist ja tema hollandlasest.* — Teater. Muusika. Kino, 1982, 5.

Palm, *Thomas* (9. XI 1937 Tallinn), majandusteadlane, majandusdr. (1967, Michigani ülikool), TTÜ audr. (1991). Lõpetas 1961 Colorado ülikooli. Olnud a-st 1967 Portlandi ülikooli õppejõud, a-st 1977 prof., a-st 1999 emeriitprof. Uurimusi juhtimisökonoomika ja investeeringute analüüsi alalt ning arvutitega majandusõpetuse kohta. Nõustanud Eesti üleminekuvalitsust (1991). TÜ sotsiaalteaduskonna asutajaid (1992), Balti Teaduste Edendamise Assotsiatsiooni president (1998—2000). Töötanud külalisuurijana Berkeley's California ülikoolis (1983), olnud külalislektor Stuttgardi (1986) ja Leningradi ülikoolis (1990) ning Eesti kõrgkoolides. **T:** *Ettevõtte juhtimisökonoomika alused* (1—4, 1991, autoreid), *Inglise-eesti majandusterminite seletussõnastik* (1992, autoreid), *Private and public investment analysis* (1985, autoreid, e. k. 1991).

Palm, *Uno* (5. XII 1933 Laoküla, Kloostri v. — 1. III 1999 Tartu), keemik, keemiadr. (1975, NSVL TA Elektrokeemiainst.). Lõpetas 1957 TRÜ. Oli a-st 1963 TÜ õppejõud (a-st 1977 prof.), 1976—86 õpprorektor ja 1986—89 peateadur, a-st 1980 ühtlasi elektrokeemialabori teaduslik juhendaja. Uurimusi pms. elektro- ja silikaatide keemia ning teaduse ajaloo alalt. ENSV tnl. teadlane (1977). ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Üldine ja anorgaaniline keemia* (1981, ²1989, koos H. Kuriku ja [illegible]).

Palm, *Viktor* (17. IX 1926 Tartu), keemik, keemiadr. (1966, NSVL TA Elementorgaaniliste Ühendite Inst.; kinnit 1967), Eesti TA liige (1978). Lõpetas 1952 Leningradi ülikooli, täiendanud end 1959—60 USA-s (Pennsylvania ja Chicago ülikoolis). Olnud a-st 1952 TÜ õppejõud (a-st 1968 prof.), 1962—93 orgaanilise keemia kateedri juh., a-st 1994 emeriitprof. Uurimusi pms. orgaaniliste ühendite struktuuri ja omaduste vaheliste kvantitatiivsete seoste, orgaaniliste reaktsioonide kineetika, mehhanismi ja tasakaalu, keskkonna happelisuse ja happelise katalüüsi kohta. Teadustöid ka keemilise informaatika, arvutikeemia ja statistilise andmetöötluse alalt. Asutanud 1964 perioodilise teadusväljaande „Реакционная способность органических соединений" (ilm. a-st 1978 ka ja a-st 1993 ainult ingliskeelsena — „Organic Reactivity") ja olnud selle toim. Oli 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik. EV teaduspreemia 1997. P. Kogermani mälestusmedal 1985. **T:** *Основы количественной теории органических реакций* (1967, ²1977), *Computerized system for the storage, processing and prognostication of data with orientation toward the use of correlation equations* (autoreid). — Organic Reactivity, 1997, 31, 1 (104).

Palmaru, *Raivo* (27. XI 1951 Pärnu), ajakirjanik. Lõpetas 1978 TRÜ ajaloo erialal. Olnud 1983—85 ajalehe „Noorte Hääl" ja 1985—88 ajakirja „Aja Pulss" osakonnajuh., 1988—90 EKP KK sektorijuh., 1990—93 ETV ühisk-aelusaadete dir., 1994 ajalehe „Eesti Sõnumid" ja 1995—97 „Sõnumilehe" erikorrespondent, 1997—99 EV peaministri büroo juh., 1999 ajakirja „Luup" toim. Viljelnud uurivat ajakirjandust. Aasta ajakirjanik 1996 ja 1997.

Palmeos, *Paula* (õieti Pauline P a l m e u s) (18. XI 1911 Kildu, Vastemõisa v. — 23. XII 1990 Tartu), keeleteadlane, *mag. phil.* (1939), filoloogiaknd. (1949). Lõpetas 1939 TÜ, täiendas end 1936—37 Budapestis. Oli 1944—89 TRÜ soome-ugri keelte kateedri õppejõud (a-st 1956 dots.). Uurinud pms. karjala keele murrakuid ning ungari ja eesti keelt. Koostanud mitu soome keele õpikut. **T:** *Karjala Valdai murrak* (1962), *Soome keele õpik* (1963, ²1981), *Põhja ja itta* (1974, koos A. Künnapi ja T. Seilenthaliga).

Paltser, *Albert* (17. I 1931 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1966). Lõpetas 1955 TRÜ. Olnud 1963—67 TRÜ kriminaalõiguse ja -protsessi kateedri vanemõpetaja, 1967—70 dots. ja 1970—81 sama kateedri juh., 1980—83 õigusteaduskonna dekaan. Juhatanud TRÜ kriminoloogia probleemlaboratooriumi. Õpetanud kriminoloogiat, kriminaalõigust ja kohtustatistikat. A-st 1985 tegev Tallinnas: olnud Eesti TA Majanduse Inst-i vanemteadur ja Eesti Majandusjuhtide Inst-i majandusõiguse õppetooli juh., prof. P. on „Asjaõigusseaduse", „Äriseadustiku" ja „Pankrotiseaduse" kommenteeritud väljaannete autor.

Palu, *Peeter* (4. II 1942 Tallinn), majandustegelane. Lõpetas 1968 TPI ehitusinsenerina. Olnud 1968—75 Tallinna Linna TSN TK Kapitaalehituse Valitsuse osk-ajuhataja ja peainsener, 1968 ühtlasi Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva peainsener ja 1970—74 peadispetšer, 1975—76 Tallinna Linna TSN TK esimehe asetäitja, 1976—83 ja 1990 ENSV ehitusminister, 1983—87 ENSV MN-i esimehe asetäitja, 1987—90 ENSV MN-i esimehe asetäitja ja ENSV Rkl. Ehituskomitee esimees, 1990—91 Eesti-Soome ühisettevõtte „Estconde" juhatuse esimees, 1991—94 Tallinna Sadama peadir., a-st 1996 as-i „Hiiu Kalur" juh. 1991—94 Läänemere Sadamate Org-i juhatuse esimees, a-st 1994 Maailma Sadamate Assotsiatsiooni (JAPH) ehituskomisjoni liige. 1975—90 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1981—90 EKP KK liige.

Palu, *Uno* (8. II 1933 Sindi), kergejõustiklane. Lõpetas 1966 TPedI kehakultuuriteaduskonna. Sai kümnevõistluses 1956 Melbourne'i OM-il 4. koha, 1958 EM-il hõbemedali ning NSV Liidu meistrivõistlustel 1958 hõbe- ning 1955, 1956 ja 1960 pronksmedali. Tulnud 14 korda Eesti meistriks (sh. 6 korda kümnevõistluses) ja püstitanud 14 Eesti rekordit (sh. 5 kümnevõistluses, 7167–7598). Isiklikke rekordeid: 100 m 11,0 ja 400 m 49,3 (1958), 1500 m 4.15,8 (1961), kõrgus 1.92 ja kaugus 7.08 (1960), teivas 3.80 (1959), kuul 13.71 ja oda 68.76 (1960), ketas 45.21 (1958). Oli 1956 maailma edetabelis 6. (kõigi aegade 8.). Töötanud kergejõustikutreenerina ja spordimetoodikuna. A-st 1957 korraldatakse mitmevõistluses temanim. noorte auhinnavõistlusi. Eesti parim sportlane 1956 ja 1958.

Palumaa, *Peep* (30. VI 1959 Tartu), biokeemik, keemiaknd. (1986). Lõpetas 1982 TRÜ. Olnud 1986–89 TRÜ bioorgaanilise keemia labori teadur, 1989–92 Zürichi ülikoolis assistent (*postdoc*), 1993–99 TÜ biokeemiaprof., a-st 1999 TTÜ alus- ja rakenduskeemia inst-i teadur. Täiendanud end Soomes, Šveitsis ja Saksamaal. Uurinud ensüümide toimemehhanisme ning metalloproteiinide ehitust ja funktsioone. **T:** *Atsetüülkoliinesteraasi aktiivtsentri biomimeetiline modelleerimine tsüklodekstriinidega* (1989, koos K. Kasega).

Palusalu (a-ni 1935 Trossmann), *Kristjan* (10. III 1908 Varemurru k., Saulepi v. — 17. VII 1987 Tallinn), maadleja. Võitis 1936 Berliini OM-il kreeka-rooma ja vabamaadluses raskekaalus kuldmedali (ainus raskekaalumaadleja, kellel see mõlemas maadlusliigis ühel OM-il on õnnestunud). Tuli 1937 kreeka-rooma maadluses Euroopa meistriks ning 1931–38 7 korda kreeka-rooma ja 5 korda vabamaadluses Eesti meistriks. Eesti koondises võistles 18 korda. Töötas 1933–40 Tallinna Keskvanglas valvurina. Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse ja saadeti Kotlasesse, põgenes sama aasta sügisel üle rindejoone Soome, oli seetõttu sõja järel ligi kaks aastat NSV Liidu vangilaagris. Töötas hiljem treenerina ja ehitustöölisena. A-st 1988 korraldatakse Tallinnas temanim. rahvusv. maadlusvõistlusi.

Paluver, *Anne* (4. XI 1952 Tallinn), näitleja. Õppis 1970–72 TRÜ matemaatikateaduskonnas, lõpetas 1976 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1976–95 Eesti Draamateatris ja a-st 1995 „Vanalinnastuudios". Tuntud ka estraadinäitlejana, esinenud ER-i ja ETV meelelahutussaadetes, mänginud filmides („Äratus", „Pisuhänd") ja telelavastustes („Tabamata ime"). **O:** Lilli Ellert (Vilde *Tabamata ime*), Nööbivalaja (Ibseni *Peer Gynt*), Gertrud (Shakespeare'i *Hamlet*), Vanda (Szakonyi *Saateviga*), Hanna (Kertészi *Lesed*), miss O'Neill ja Bella (Simoni *Päikesepoisid* ja *Kommipoodi ära eksinud*), Sarah (Ayckbourni *Norman Vallutaja*), Leida Kask (Saluri *Minek*), Liisi (Kitzbergi ja Undi *Tuleingel*), Norah ja Carolyn (Fosteri *Valed* ja *Patt*), Ulita (Ostrovski *Mets*).

Palvadre, *Anton* (25. III 1886 Korijärve k., Sangaste v. — 16. I 1942 Sosva laager, Sverdlovski obl.), õigusteadlane ja riigitegelane. Lõpetas 1906 Riia vaimuliku seminari, oli 1909–10 rev. tegevuse pärast Riias vangis. Lõpetas 1911 Tartu ülikooli õigusteaduskonna, töötas seejärel advokaadina. I maailmasõja ajal oli ohvitserina rindel, 1915–18 Saksa sõjavangis. Osales 1919–23 juhtivalt Eesti Sotsdem. Tööliste Partei tegevuses. Oli 1919–20 töö- ja hoolekandeminister, I ja II Riigikogu liige ja sotsiaaldemokraatide rühma esimees, 1926 lühikest aega III Riigikogu liige. Toimetas ajalehte „Sotsiaaldemokraat" ja tegutses „Tuleviku" toimetuses. A-st 1923 Riigikohtu liige, 1927–38 Riigikohtu abiesimees ja 1938–40 EV õiguskantsler, ühtlasi 1929–40 ajakirja „Õigus" toimetuskolleegiumi liige, 1925–39 TÜ administratiivõiguse õppejõud ja kaua aega Tartu Õigusteadlaste Seltsi esimees. Osales juhtivalt 1937. a. põhiseaduse koostamises. Oli kohtute esindajana 1937. a. Rahvuskogu II koja liige ja 2. abiesimees. 14. VI 1941 Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta ning mõistsid tagaselja surma. Suri vangilaagris enne otsuse täideviimist.

Pander, *Christian Heinrich* (23. VII 1794 Riia — 22. IX 1865 Peterburi), baltisaksa zooloog, embrüoloog, paleontoloog ja arst, *dr. med.* (1817, Würzburg), Leopoldina (1818) ja Peterburi TA liige (1823). Õppis 1812–14 Tartu ülikoolis arstiteadust; jätkas õpinguid Saksamaal Berliini, Göttingeni ning Würzburgi ülikoolis. Tegutses 1820–28 Peterburi TA-s zooloogia erialal adjunkti ja erakorralise ning korralise liikmena. Seejärel elas Riia läh. Carnikavas. A-st 1842 töötas Peterburis kõrgema mäeameti juures riiginõunikuna. Uurinud Baltimaadest ja Peterburi ümbrusest leitud siluri ja devoni kalu, kirjeldas esimesena konodonte. P. on mikropaleontoloogia rajajaid. Uurimusi regionaalgeoloogia, embrüoloogia (rajas lootelehtede õpetuse) ja võrdleva anatoomia alalt. Vaateilt transformist, teda peetakse üheks C. Darwini eelkäijaks. 1967 asutati konodondi uurijaid ühendav rahvusv. Panderi selts. **T:** *Beiträge zur Entwicklungsgeschichte der Hühnchens in Eye* (Würzburg, 1817).
B: Б. Е. Райков. *Христиан Пандер — выдающийся биолог-эволюционист 1794–1865.* М.; Л., 1964.

Panksepp, *Jaak* (5. VI 1943 Tartu), psühholoog, filosoofiadr. (1969, Massachusettsi ülikool). Elab a-st 1944 USA-s. Õppinud Pittsburghi ja Massachusettsi ülikoolis, täiendanud end Suurbritannias Brightonis Sussexi ülikoolis. Töötab a-st 1972 Ohio osariigis Bowling Greeni ülikoolis (a-st 1977 prof.) ja ühtlasi a-st 1990 Ohio meditsiinikolledžis (Toledos, psühhiaatria adjunktprof.). Avaldanud üle 200 teadusliku art-i, toimetanud mitu närviteadusalast rmt-usarja, on sarja „Advances in Biological Psychiatry" (*JAI Press*) toim. Püstitanud loomadel ja inimestel tehtud uuringute põhjal hüpoteesi autismi tekkepõhjuste kohta ja korraldanud sellest lähtuvaid kliinilisi raviuuringuid. On emotsioonide ja motivatsioonide psühhobioloogilise uurimise pioneere; tema 1982. a. avaldatud emotsioonide psühhobioloogia teooria on olemasolevaist terviklikem. P-a väitel on emotsioonid tekkinud evolutsiooni jooksul kohastumise hõlbustamiseks, seetõttu eksisteerib lõplik hulk närviprotsessidel põhinevaid alusemotsioone, mis on kõigil imetajail ühised. **T:** *Affective neuroscience: The foundations of human and animal emotions* (Oxford, 1998), *Toward a general psychobiological theory of emotions.* — The Behavioural and Brain Sciences, 1982, 5; *A neurochemical theory of autism.* — Trends in Neurosciences, 1979, 2; *Tundmuste voolusängid imetajate ajus.* — Akadeemia, 1993, 5.

Panov, *Aleksei* (3. XII 1938 Tallinn), silmaarst, Leo Schotteri õepoeg, meditsiiniknd. (1988, Moskva). Lõpetas 1964 TRÜ. Töötanud 1964–67 Jõgeval ja 1970–88 TRÜ silmakliinikus silmaarsti ja -kirurgina (1967–70 oli sealsamas aspirant), a-st 1989 olnud TÜ dots., silmahaiguste ja otorinolarüngoloogia kateedri juh., 1992–97 korraline prof., seejärel dots. ja silmakliiniku juh. Täiendanud end Moskvas, Leningradis, Odessas, Sydney's, Chicagos, San Antonios ning Berliinis jm. Lääne-Euroopas. Uurimusi: silmavigastuste diagnostika, profülaktika ja kirurgilise ravi meetodid, Eesti pimedate ja nõrgaltnägijate registri koostamine ja haldamine, lühinägevuse profülaktika ja ravi, Eesti oftalmoloogia ajalugu, mittemagnetiliste võõrkehade eemaldamine silma raskesti juurdepääsetavatest osadest. **T:** *Välikirurgia* (1996, autoreid).

Kristjan Palusalu

Anne Paluver

Anton Palvadre

Christian Heinrich Pander

Liidia Panova

Panova (õieti Järvi), *Liidia* (6. III 1928 Narva), laulja (metsosopran), Vallo Järvi abikaasa, Teet Järvi ema. Lõpetas 1953 laulueriala1 Tallinna Muusikakooli (J. Siimoni kl.). Oli 1952—60 „Estonias" koorilaulja ja 1960—94 ooperi- ja operetisolist. ENSV tnl. kunstnik (1967). **O:** Amneris ja Desdemona (Verdi *Aida* ja *Othello*), Margot (Rombergi *Kõrbelaul*), Ljubaša (Rimski-Korsakovi *Tsaari mõrsja*), Larina (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Octavian (R. Straussi *Roosikavaler*), Bess (Gershwini *Porgy ja Bess*), Celine (Kabalevski *Colas Breugnon*).

Panso, *Voldemar* (30. XI 1920 Tomsk — 27. XII 1977 Tallinn), lavastaja, näitleja ja teatripedagoog, kunstiteaduste knd. (1965), Mari-Liis Küla abikaasa. Lõpetas 1941 Tallinnas TK Rkl. Lavakunstikooli ja 1955 Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i. Oli 1941—50 Tallinna Draamateatri näitleja, 1955—58 lavastaja ja 1970—76 peanäitejuht. Juhtis 1957—77 TRK lavakunstikateedrit. Oli ENSV Rkl. Noorsooteatri rajajaid ja esimene peanäitejuht (1965—70). Lavastajana oli 1960.—70. a-il silmapaistvaim eesti teatri uuendaja, pedagoogina rajas oma koolkonna. Lavastanud ka „Vanemuises", ENSV Rkl. Vene Draamateatris, ETV-s ja „Tallinnfilmis", teinud estraadilavastusi. Mänginud filmides („Näitleja Joller", „Hullumeelsus"), dramatiseerinud A. H. Tammsaare, O. Lutsu, A. Kivi, M. Gorki jmt. kirjaniku teoseid, kirjutanud reisikirju („Maailm arlekiinikuues", 1972), publitsistikat, novelle („Vennad Riivesed", 1955, „Näitleja Joller", 1965), jutte („Naljakas inimene", 1965), esseid („Portreed minus ja minu ümber", 1975) ja filmistsenaariume. Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). NSVL-i rahvakunstnik (1977). ENSV rkl. preemia 1965, J. Smuuli preemia 1981. A-st 1978 antakse lavakunstiüliõpilastele temanim. preemiat. **L:** Shaw' *Südamemurdumise maja* (1957), Brechti *Härra Punttila ja tema sulane Matti* (1958), Smuuli *Lea* (1960) ja *Kihnu Jõnn* (1964), Tammsaare *Inimene ja jumal* (1962) ja *Inimene ja inimene* (1971), Loewe' *Minu veetlev leedi* (1963), Shakespeare'i *Hamlet* (1966) ja *Richard III* (1975), Lutsu *Kevade* (1969), Ibseni *Metspart* (1969) ja *Ehitusmeister Solness* (1974), Traadi *Tants aurukatla ümber* (1972), Gelmani *Ühe koosoleku protokoll* (1976), Vetemaa *Roosiaed* (1976). **O:** Piibeleht (Vilde *Pisuhänd*), Anarhistide pealik (Višnevski *Optimistlik tragöödia*), Hauakaevaja (Shakespeare'i *Hamlet*). **T:** *Töö ja talent näitleja loomingus* (1965, 1995), *Teatriartiklid* (1980, koost. E. Link), *Voldemar Panso* (1990, koost. L. Tormis ja M. Karusoo). **B:** M. Karusoo. *Mida on õpetanud Voldemar Panso.* Tln., 1980.

Pant, *Valdo* (21. I 1928 Valgjärve v. — 30. VII 1976 Tallinn), ajakirjanik. Õppis Tartu õpetajate seminaris, mobiliseeriti 1944 Saksa sõjaväkke. Oli a-st 1948 ER-i ja a-st 1966 ETV reporter ja kommentaator. Osales „Päevakaja", RAMETO jpt. raadiosaadete loomises ning koostas ja juhtis ETV-s saatesarja „Täna 25 aastat tagasi" (1966—70; 313 saadet, ENSV Ajakirjanike Liidu preemia 1967). Tõi Eesti ringhäälingusse tagasi vaba vestluse. Kirjutanud näid-d „Avarii" (1962) ja „Lasud tuisus" (lavastatud 1976), mängu- („Õhtust hommikuni", 1962), nuku- ja dokumentaalfilmistsenaariume ning kuuldemänge. ENSV tnl. ajakirjanik (1974).

Papello, Pabello, *Karl* (2. VII 1890 Pärsti v. — 7. I 1959 Jena), leidur ja optik. Õppis Nižni Novgorodi tehnikaülikoolis, oli 1922—23 Tallinna Tehnikumi ja 1925—26 Kõrgema Sõjakooli õppejõud. Asutas 1926 Tallinnas elektrotehnika- ja peenmehaanikatöökoja, et teostada oma leiutisi, sh. „aparaati lennukite tõrjumise kahurite suunamiseks" (EV Patent Nr. 1552, avaldatud 10. I 1931); seadet katsetati edukalt ka Rootsis, Prantsusmaal, Suurbritannias ja USA-s. Töötas a-st 1931 Saksamaal firmas *Zeisswerke.* Paljude sõjatehnika-, peenmehaanika-, optika- ja meditsiinitehnikaalaste leiutiste autor. Avaldanud art-eid elektrodünaamika ja valgusõpetuse alalt. **B:** E. Hendre. *Karl Papello — Eesti soost tippinsener.* — Inseneri kultuur Eestis, 1992,1; E. Hendre, H. Õiglane. *Karl Papello teadlasena.* — Insenerikultuur Eestis, 1995, 2.

Papmehl [*papme:l*], *Alfred* (22. V 1890 Peterburi — 10. V 1975 Lübeck), baltisaksa-inglise päritolu viiuldaja ja pedagoog. Lõpetas 1914 viiulierialal Müncheni muusikaakadeemia, täiendas end hiljem Petrogradis L. Aueri juures. Oli 1919—41 TK viiuliõppejõud (a-st 1938 prof.); õpilasi: R. Palm, E. Laansoo, A. Jakobi, H. Kiilvand. Esines solistina ja kammeransambleis. Läks 1941 Saksamaale, tegutses Posenis (Poznań), Wismaris ja a-st 1955 Lübeckis pedagoogina, andis Saksamaal ja Rootsis soolokontserte. Loonud viiulipalu.

Pappel, *Kristel* (6. XI 1961 Moskva), muusikateadlane ja teatrikriitik, *mag. artium* (1995). Lõpetas 1985 viiulierialal (M. Teearu kl.) ja 1989 muusikateaduse erialal (juhendaja M. Vaitmaa) TRK ning 1993 muusikaajaloo alal Eesti TA Ajaloo Inst-i aspirantuuri. Täiendas end 1991 ja 1994 Saksamaal Bayreuthi ülikooli muusikateatri uurimisinst-s. Olnud a-st 1984 Tallinna Muusikakeskkooli ja a-st 1985 ühtlasi EMA muusikaajaloo õppejõud. Kirjutanud kontserdi- ja teatriarvustusi, uurinud muusikateatri ajalugu. Olnud a-st 1997 Dresdeni ülikooli juures doktoriõppes. Teatrikriitika aastapreemia 1990. **T:** *Muusikateater Tallinnas XVIII sajandi lõpus ja XIX sajandi esimesel poolel* (1996).

Pappel, *Toivo* (17. II 1942 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1977). Lõpetas 1965 TPI masinaehitustehnoloogia, metallilõikepinkide ja -instrumentide erialal. Täiendanud end Moskvas (1967), Leningradis (1980) ja Saksamaal (1994). Olnud a-st 1966 TTÜ õppejõud (a-st 1984 dots.), 1988—91 mehaanikateaduskonna prodekaan, a-st 1992 masinaõpetuse inst-i dir., a-st 1994 masinamehaanika õppetooli juh. ja a-st 1998 prof. Teadustöid triboloogia alalt. Uurinud plastsete ja habraste materjalide abrasiivset erosiooni ning seda põhjustavaid põrkeprotsesse, kirjeldanud neid matemaatiliselt. **T:** *Impact deformations and stresses in target surface* (koos N. Järvpõlluga). — Acta Universitatis Ouluensis, C, Technica, 1997, 109; *Исследование процесса ударных взаимодействий частиц* (autoreid). — Трение и износ, 1997, 18, 6.

Papstel, *Jüri* (13. II 1940 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1967, Moskva Mäeinst., kinnit. 1968). Lõpetas 1963 TPI masinaehituse erialal. Täiendanud end Stockholmis (1972), Budapestis (1985, 1988) ja Trondheimis (1994). Töötanud a-st 1967 TTÜ-s (a-st 1974 dots., 1987—92 masinate projekteerimise kateedri juh., a-st 1992 masinaehituse inst-i dir. ja a-st 1997 prof.). A-st 1992 Eesti Masinaehituse Inseneride Liidu juhatuse esimees. Uurimusi tootmistehnika alalt. Käsitlenud alternatiivse tehnoloogia projekteerimise metoodikat, mis põhineb töödeldava pinna ja tööriista suhte prioriteedil ning mille puhul rakend. tehisintellekti meetodeid. **T:** *Surface oriented tool set as a new environment for process planning and concurrent engineering.* — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Engineering, 1995, 1,1; *Module-based intelligent advisory system.* — International Journal of Production Economics, 1999, 60, 61.

Papulovski, *Ivan* Petrovitš (11. XII 1923 Temnovka k., Belojarski läh., Uurali obl. — 23. I 1998 Tallinn), ajakirjanik. Lõpetanud TRÜ ja Leningradi obl. parteikooli. Osales vabatahtlikuna Suures Isamaasõjas. Töötas a-st 1947 „Noorte Hääle" toimetuses ajakir-

janikuna, seejärel Kirde-Eestis kohalike ajalehtede toim-na. Oli a-st 1953 „Молодёжь Эстонии" toim. ning a-st 1962 „Советская Эстония" osk. juh. ja vastutav toim., 1965—68 EKP KK sektorijuh., 1968—74 ETV „Aktuaalse kaamera" peatoim., 1978—91 ajakirja „Таллин" toim. ENSV tnl. ajakirjanik (1981). ENSV Ajakirjanike Liidu aastapreemia 1973. **T:** näid. *Sinu kõrval on sõbrad* (1954), *Sõprus ei tunne piire: Ungari RV Szolnoki komitaat — Eesti NSV* (1982), *Õlg õla kõrval: Eesti NSV — Schwerini ringkond* (1976), *Kompromiss on välistatud: lugusid eesti tšekistidest* (1984, koostaja), jutustuste kogud *Kolm sõpra* (1966), *Keeris* (1983) ja *Öised külalised* (1990).

Parbo, sir *Arvi* Hillar (10. II 1926 Tallinn), mäeinsener ja tööstur. Siirdus 1944 Saksamaale ja 1949 Austraaliasse. Lõpetas 1956 mäeinsenerina Adelaide'i ülikooli. Töötanud a-st 1956 kaevanduskompaniis *Western Mining Corporation Ltd.*, olnud 1974—86 ja 1990—99 selle esimees, 1980—98 ühtlasi alumiiniumifirma *ALCOA* dir. ning 1987—89 kaevandus- ja veonduskompanii *Broken Hill Pty. Co. Ltd.* dir. ja 1989—92 esimees. Olnud 1985—91 ka Austraalia-Jaapani äritegevuse komitee president ja a-st 1990 Austraalia Kaevandamise ja Metallurgia Inst-i president. Esimene eestlane, kes on saanud *sir*'i tiitli (1978). **T:** *Down under: Mineral heritage in Australasia* (1992).

Parek, *Lagle* (17. IV 1941 Pärnu), vabadusvõitleja ja poliitik. Oli 1949—54 küüditatuna Siberis. Lõpetas 1960 Tallinna Ehitustehnikumi. Töötanud „Eesti Maaehitusprojektis", Jõgeva KEK-is ja Kultuurimälestiste Rkl. Projekteerimise Inst-s. Oli 1983—87 Nõuk-vastases tegevuses süüdistatuna vangis. Osalenud agaralt Molotovi-Ribbentropi pakti (MRP) avalikustamises; Molotovi-Ribbentropi Pakti Avalikustamise Eesti Grupi (MRP-AEG) asutajaliikmeid, a-st 1987 Hirvepargis peetud MRP aastapäeva ürituste korraldajaid. Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei (ERSP) asutajaliikmeid ja 1988—93 esimees, 1990—92 Eesti Komitee liige. Oli 1992. a. presidendivalimistel ERSP presidendiknd., 1992—93 EV siseminister. A-st 1997 heategevusorg-i Eesti Caritas juht.

Parijõgi (a-ni 1935 Parinbak, Parinbach), *Jüri* (2. IX 1892 Siberi k., Kunda-Malla v. — arvat. 9. VII 1941 Tartu), kirjanik ja pedagoog. Töötas 1910—15 ja 1917—18 Rakvere läh. Kaarli vallakoolis õpetajana, osales 1915—17 mobiliseerituna I maailmasõjas ja 1919—20 Vabadussõjas, oli 1920—29 Rakveres, seejärel Tartus kooliõpetaja, õppis 1929—31 TÜ filosoofiateaduskonnas, oli 1931—40 Tartu 4. algkooli juh. ja 1940—41 Tartu õpetajate seminari dir. Vangistati 1941 ja mõrvati Tartu vanglas. Avaldanud emakeele-, ajaloo- ja kodulooõpikuid ning pedagoogilisi abimaterjale, kirjutanud menukaid laste- ja noorsoojutte. **T:** jutustused *Tsemendivabrik* (1926, [4]1982), *Laevapoisi päevilt* (1927), *Jaksuküla poisid* (1932), *Suuskadel Vallastesse* (1932), *Kaks reisu* (1936), *Alutaguse metsades* (1937), *Teraspoiss* (1937) ja

Georg Johannes ja Peeter Parikas

Kulbult Atlandile (1939), valikkogu *Jutte* (1958 ja 1982), lastermt-d *Külaliste leib* (1933), *Kui isa kinkis raamatuid* (1957), *Rein ja Anna mängivad poodi* (1958). **B:** *Jüri Parijõgi. Bibliograafiline nimestik.* Tln., 1992.

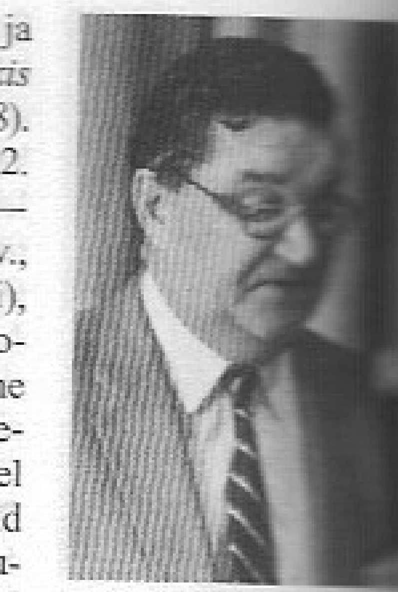
Parikas, *Georg Johannes* (30. X 1880 Alliku v. — 22. X 1958 Tallinn) ja *Peeter* (16. IV 1889 Kabala v., Viljandimaa — 6. VII 1972 Saltsjöbaden, Rootsi), fotokunstnikud, filmipioneerid, vennad. Georg Johannes P. lõpetas 1899 Viljandis Bormann-Heine eragümnaasiumi. Oli Vabadussõjas fotoreporter. Peeter P. lõpetas 1905 Eesti Aleksandrikooli, seejärel õppis Saksamaal ja Austrias fotograafiat. Avasid 1910 Tallinnas (Kuninga t. 1) fotoateljee ja kirjastuse. Osalesid Eesti Foto-Klubi (1921), Eesti Meisterfotograafide Ühingu (1931) ja ettevõtte „Estonia-Film" asutamises. Avaldasid fotoõpikuid, fotoalbumid „Tallinn 700" (1920) ja „Eesti sõnas ja pildis" (1923, 1930) ning temaatiliste kogudena ja postkaartidel silmapaistvate eesti tegelaste portreid ja Eesti vaateid. Jäädvustasid fotodel Eesti elu a-tel 1910—40. Peeter P. läks 1944 Rootsi, töötas Drottningholmi lossiteatri muuseumis fotolaborandina, Georg Johannes jätkas tööd oma endises ateljees laborandina. **T:** *Fotograafia õperaamat* (1911), *Väike fotoamatöör* (1924), *Fotoamatöör* (1929), *1-he tunniga fotograaf* (1931, [2]1937).

Parikas (1919—30 Niilus), *Marje* (23. XI 1900 Rae v. — 20. I 1978 Saltsjöbaden, Rootsi), näitleja, Peeter P-a abikaasa. Alustas 1916 Tallinnas „Valvaja" seltsis, mängis 1917 Tallinna Tööliste Teatris ja 1917—20 Tallinna miniatuuriteatris „Apollo", oli 1921—44 „Estonia" näitleja. Paistis karakterosades silma varjundirohkuse ja sädeleva temperamendiga. Põgenes 1944 Rootsi, osales Stockholmi Eesti Teatris. **O:** Tiina (Kitzbergi *Libahunt*), Eeva Marland ja Matilde (Vilde *Tabamata ime* ja *Pisuhänd*), Tiiu (Raudsepa *Vedelvorst*), Beatrice, Miranda, Hermia ja Katariina (Shakespeare'i *Palju kära ei millestki*, *Torm*, *Suveöö unenägu* ja *Tõrksa taltsutus*), Irma (Tammsaare ja Särevi *Elu ja armastus*).

Paris, *August* (9. II 1888 Luke v. — 21. III 1944 Tartu), keemik, *dr. phil. nat.* (1924). Lõpetas 1915 Tartu ülikooli, täiendas end 1925—26 Berliinis. Töötas a-st 1920 TÜ-s, oli a-st 1924 õppejõud (a-st 1929 prof.) ja a-st 1933 anorgaanilise ja analüütilise keemia kateedri juh. Uuris terpeenide hüdratatsiooni mineraalhapete lahuses, kolloidsüsteemide omadusi ning komplekssoolade aeglase hüdrolüüsi jmt. reaktsiooni kineetikat ja tasakaalu. Osales eestikeelsete keemiaoskussõnade loomise algatamises. **T:** *Keemilise analüüsi praktikum* I—II (1934, [4]1948).

Paris, *Harri* (18. IV 1891 Viljandi — 7. X 1941 Tallinn), näitleja. Õppis Kiievi ülikoolis rohuteadust ja Peterburis N. Smolitši teatrikoolis, käis õppereisidel Saksamaal, Austrias ja Prantsusmaal. Alustas lavategevust 1910 Pärnu seltsides, mängis 1912—21 Peterburi ja Vene provintsilinnade teatreis, oli 1921—41 „Estonia" näitleja ja lavastaja. Loomingule oli omane suur eruditsioon. Lõpetas elu enesetapuga (koos juuditarist abikaasaga). **L:** Veilleri *Mary Dugani protsess* (1929), Fauchois' *Ettevaatust! Värskelt värvitud!* (1940). **O:** Hlestakov ja Bobtšinski (Gogoli *Revident*), Franz ja Werner (Schilleri *Röövlid* ja *Wilhelm Tell*), Shylock, Antonio ja Aegeus (Shakespeare'i *Veneetsia kaupmees*, *Palju kära ei millestki* ja *Suveöö unenägu*), Bartholo (Beaumarchais' *Figaro pulm*).

Paris, *Rudolf* Johannes (24. IX 1896 Pangodi v. — 21. XI 1973 Freudenstadt, Saksamaa), kunstiajaloolane ja -kriitik ning graafik. Õppis 1916—19 Tartus K. Mäe ateljees maalimist ning 1919—22 „Pallases" maalimist ja graafikat, jätkas maaliõpinguid 1922—25 Weimaris *Bauhaus*'is (lõpetas seinamaaliosk-a). Kunstiajaloohariduse omandas 1919—21 ja 1927—

Arvi Parbo

Jüri Parijõgi

Marje Parikas

August Paris

Harri Paris

31 TÜ-s ning 1931 Helsingi ülikoolis. Oli 1925–29 „Pallase" õppejõud, 1932–34 „Eesti entsüklopeedia" toim-id ja autoreid, 1935–40 Rkl. Propaganda Talituse nõunik. Läks 1941 Saksamaale. Kunstiarvustajana oli eriti viljakas 1930. a-il. Kunstiajalookäsitlusist on hinnatavaimaid monograafia „Konrad Mägi" (1932) ning baltisaksa ja eesti rahvusliku kunsti ülevaade „Uuem eesti kunst" (1935; täiendatud trükk prantsuse keeles „L'art estonien", 1935). Paguluses tegi kaastööd ajakirjadele „Mana" ja „Tulimuld". Loonud joonistusi, karikatuure, akvarelle ning rmt-ukujundusi ja ill-e. **T:** *Kunsti leksikon* (1986, Stockholm, trükki toimetanud E. End).

Park (a-ni 1991 Pork), *Andrus* (17. XII 1949 Tallinn – 14. VIII 1994 Tallinn), filosoof, filosoofiadr. (1984, Moskva), Eesti TA (1987) ja Euroopa Teaduse ja Kunstide Akadeemia liige (1991). Lõpetas 1973 TRÜ ajaloo-osk-a. Oli 1975–82 TRÜ filosoofiakateedri õppejõud, 1982–84 Eesti NSV TA Ajaloo Inst-i vanemteadur, 1984–87 ENSV TA sotsiaaluuringute sektori juh., 1987–89 ENSV TA Presiidiumi liige ja 1989–90 ENSV TA Presiidiumi teadussekretäri kt., a-st 1990 Eesti TA Humanitaar- ja Ühisk-ateaduste Osk. akad-sekretär, 1991–92 USA-s Georgetowni ülikooli prof. Uurimusi pms. angloameerika ajaloofilosoofia kohta. ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Narrativism ja ajaloofilosoofia* (1979), *Историческое объяснение* (1981); Eesti TA toimetised. Humanitaar- ja sotsiaalteadused, 1995, 44, 3. [A. Pargi art-te valimik.]

Park (a-ni 1970 Hint), *Eeva* (9. IX 1950 Tallinn), kirjanik, Aadu Hindi ja Minni Nurme tütar. Töötanud batika- ja portselanimaalijana, a-st 1985 vabakutseline kirjanik. Kirjutanud traagilise tundetooniga loodus- ja lembeluulet, elamuslikke novelle ja romaane. F. Tuglase novelliauhind 1994. **T:** luulekogud *Mõrkjas tuul* (1983) ja *Öö valgus* (1990), jutustus *Hullu Hansu lugu* (1988), novellikogu *Mees, kes mäletas Elevante* (1994), näid. *Palveränd* (1996), rmn-d *Tolm ja tuul* (1992) ja *Naeru õpilane* (1998).

Park, *Vello* (26. VII 1938 Õvanurme k., Saadjärve v.), meteoroloog ja polaaruurija. Lõpetas 1965 füüsikuna TRÜ. Olnud 1963–70 EPA-s õppejõud, 1970–80 ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-i kosmiliste uuringute sektoris vaneminsener, 1980–92 Eesti TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-i Läänemere osk-s ning 1992–96 Eesti Meremuuseumi vaneminsener ja kapteni abi teadusalal. Osalenud mereekspeditsioonidel Läänemerel, Atlandil, Lõunajäämerel, Drake'i väinas ja Lõunaookeanis (1984–96, uurimislaevadel „Livonia" („Arnold Veimer"), „Mihhail Somov", „Prof. Zubov" ja „Prof. Vize"). Osa võtnud NSV Liidu Antarktika Ekspeditsioonide neljast (18., 21., 23. ja 27.) talvitusega aastaringsest ekspeditsioonist: töötas 1972–74 polaarjaamas „Molodjožnaja" ja 1981–83 polaarjaamas „Vostok" meteoroloog-aktinomeetrina (ilmutas mehisust jaama päästmisel, kui 12. IV 1982 oli elektrijaama põleng) ning 1975–77 ja 1977–79 polaarjaamas „Mirnõi" aerometeoroloogiarühma juhina. Hiljem töötanud Eesti Rkl. Mereinspektsioonis kapteni abina teadusalal. Uurinud helkivaid ööpilvi ja pärlmutterpilvi, tegelnud mereoptika (merepinnavaatlused helikopterilt) ja -meteoroloogiaga. Harrastanud langevarjusporti ja alpinismi (tõusnud NSV Liidus neljale üle 7000 m mäetipule). Eesti Polaarklubi ja Eesti Alpiklubi liige. **T:** *Külm talvitus*. – Nabakirjad (1992).

Parksepp, *Johannes* (5. IX 1925 Räpina v. – 30. V 1988 Polli v.), puuviljandusteadlane ja sordiaretaja, põllumajanduskand. (1968). Lõpetas 1961 EPA. Töötas 1945–50 Räpina Aiandustehnikumis mesinikuna, õpetajana ja õppemajandi juh-na, 1950–51 ENSV TA Põllum-e Inst-i mullalaboratooriumis vanemlaborandina ja 1951–85 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI Polli katsebaasis teadurina. Uurinud marjakultuuride sorte, aretanud maasikasordid 'Edu' (koos N. Murriga) ja 'Helean', karusmarjasordi 'Polli esmik' (koos N. Murriga), sõstrasordid 'Albos', 'Moka', 'Mulgi must' jmt. ning vaarikasordid 'Espe', 'Helkal', 'Siveli' ja 'Tomo'. ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Karusmarjad* (1961, 1976), *Aedvaarikas* (1965), *Sõstrad* (1971, autoreid), *Vaarikad* (1977), *Marjasordid Eestis* (1985), *Eesti pomoloogia* (1970, autoreid).

Parmakson, *Paul* (28. VIII 1895 Linte k., Räpina v. – 30. XII 1946 Tartu), naha- ja suguhaiguste arst, meditsiinidr. (1943). Astus 1915 Tartu ülikooli arstiteaduskonda, evakueerus 1918 koos ülikooliga Voroneži, kus täitis a-ni 1920 arsti kohuseid. Lõpetas TÜ 1922. Oli 1922–32 Leevil jsk-aarst, 1932–39 Audakul ja Kuudal leprosooriumi juh., 1939–44 Tartu ülikooli nahapolikliiniku õppejõud ja 1944–46 TRÜ dermato-veneroloogiakateedri juh. Uurimusi leepra epidemioloogia ja patohistoloogia kohta. Juhtis leeprakollete ülemaalist uurimist ja koostas Eesti leeprahaigete kartoteegi, mis võimaldas täpsemalt uurida endeemilisi leeprakoldeid.

Parmasto, *Erast* (23. X 1928 Nõmme), mükoloog, Ilmi P. abikaasa, bioloogiadr. (1969), prof. (1980), Eesti TA liige (1972). Lõpetas 1952 bioloogina TRÜ, töötanud a-st 1950 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1981–91 mükoloogialabori juh., 1985–90 dir., a-st 1991 mükoloogiaosk-a vanemteadur), olnud ühtlasi 1973–81 ENSV TA Keemia-, Geoloogia- ja Bioloogiateaduste Osk. akad-sekretär ning 1987–95 TÜ botaanika ja ökoloogia õppetooli prof. Ajakirja „Eesti Loodus" taasasutajaid ja 1958–60 selle esimene toim. Uurimusi kõrgemate kandseente (eriti torikulaadsete) liigitekke, fülogeneesi, süstemaatika ja ökoloogia ning eoslavaseente morfoloogilise varieeruvuse üldiste seaduspärasuste kohta. Sooritanud seente uurimiseks ja herbariseerimiseks 63 kaugmatka (sh. osales 1960 Eesti noorteadlaste Kamtšatka-kompleksekspeditsioonis). Avaldanud peale teaduskirjutiste üle 110 populaarteadusliku ja üle 200 publitsistliku art-i. A-st 1988 Eesti Looduseuurijate Seltsi, a-st 1993 Ameerika Mükoloogia Seltsi ja a-st 1995 Poola Botaanika Seltsi auliige. 1993–99 Rahvusv. Taimesüstemaatika Assotsiatsiooni Seente Komitee esimees. ENSV tnl. teadlane (1985). ENSV rkl. preemia 1982, EV teaduspreemia 1994. **T:** *Conspectus systematis Corticiacearum (Nahkiseliste süsteemi konspekt)* (1968), *Spore variation in the Hymenomycetes* (1985, koos I. Parmastoga), *Limits of splitting (On schizotaxia)*. – Mycologia Helvetica, 1964, 6, 1.

Parmasto (a-ni 1968 Maasik), *Ilmi* (19. II 1935 Valga), mükoloog, Erast P. abikaasa, bioloogiaknd. (1972, toöhügieeni ja kutsehaiguste erialal). Lõpetas 1958 bioloogina TRÜ. Töötanud 1958–61 Hargla koolis õpetajana, 1961–67 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s nooremteadurina, a-st 1968 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1986–92 teadur, a-st 1992 seente herbaariumi kuraator). Uuri-

Erast Parmasto

Ilmi Parmasto

misvaldkonnad: põlevkivitööstuses tekkivate fenoolsete ühendite mõju elusorganismidele, puitu lagundavate seente süstemaatika ja varieeruvus, eoste biomeetria. **T:** *Изомеры диметилфенола (ксиленола) и нормирование их содержания в водоемов* – Гигиена и санитария, 1968, 9; *Variation in basidiospores in the Hymenomycetes and its significance to their taxonomy* (koos E. Parmastoga). – Bibliotheca Mycologica, 115 (1987); *Lignicolous* Aphyllophorales *of old and primeval forests in Estonia I. The forests of northern Central Estonia with a preliminary list of indicator species* (koos E. Parmastoga). – Folia Cryptogamica Estonica, 31 (1997). ▲

Parming, *Tõnu* (28. VI 1941 Pärnu – 30. X 1998 Toronto), sotsioloog, ajaloolane, poliitik ja ajakirjanik, *dr. phil.* (1976). Lõpetas 1969 Princetoni ülikooli, teenis 1962–67 ohvitserina USA sõjaväes (sh. roheliste barettide eriüksuse ülemana Vietnamis). Oli 1974–88 Marylandi ülikooli õppejõud, 1984–86 USA Riigidepartemangu NSV Liidu ja Ida-Euroopa rahvusv. suhete inst-i osk-ajuhataja, 1986–87 ja 1988–89 Toronto ülikooli eesti õppetooli prof. ning a-st 1990 Toronto ajalehe „Meie Elu" toim. ja Eesti Kirjastuse Kanadas juhatuse esimees. 1990–92 Eesti Komitee liige. **T:** *Collapse of liberal democracy and the rise of authoritarianism in Estonia* (London, 1975), *A case study of a Soviet Republic: The Estonian SSR* (Boulder, 1978, kaastoim. E. Järvesoo), *The Holocaust* (Toronto, 1998).

Parre (a-ni 1957 P a t u n e), *Jüri* (10. X 1928 Viljandi – 16. VII 1996 Viljandi), loomakasvatusteadlane, veterinaarmeditsiinidr. (1992). Lõpetas 1953 EPA. Oli 1953–54 Antsla raj. peaveterinaararst, 1957–94 EPMÜ õppejõud (1989–94 prof., 1992–94 parasitoloogia õppetooli juh.), a-st 1994 emeriitprof. Õpetanud parasitoloogiat, mikrobioloogiat, geneetikat ning kalade ja lindude haigusi. Uurinud loomade (sh. lindude) parasitaarhaigusi, eriti helmintoose, koktsidioose, ehhinokokoose ja nematodoose. Avaldanud üle 300 teadusart-i. Oli Eesti veterinaarparasitoloogide koolkonna rajaja, Balti Tsonaalse Teadusliku Uurimise Veterinaarlaboratooriumi asutajaid (1967) ja esimene dir., 1989–96 ajakirja „Eesti Loomaarstlik Ringvaade" peatoim., a-st 1970 Rahvusv. Linnukasvatuse Teadusliku Assotsiatsiooni liige. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Loomade parasitaarhaigused* (1964, autoreid), *Veterinaarparasitoloogia* (1985), *Kanade koktsidioosid* (1985), *Vasikate eimerioosid* (1986), *Veterinaarparasitoloogia terminid* (²1988), *Sigade parasitoosid* (1990), *Veiste parasitoosid* (1992).
B: T. Suuroja. *Jüri Parre – 70.* – Agraarteadus, 1998, 4.

Parrest (a-ni 1940 P a u k s o n), *Harald* (20. IV 1904 Koosa k., Kavastu v. – 12. IX 1956 New York), kirjandusteadlane ja kriitik. Õppis 1923–30 ja 1932–33 TÜ filosoofiateaduskonnas. Oli 1936–38 „Estonia" dramaturg, mobiliseeriti 1944 Saksa sõjaväkke ja jäi sõja lõppedes Saksamaale. Siirdus 1949 USA-sse ja töötas 1951–56 „Ameerika Hääle" eesti saadete toimetuses. Avaldanud ajakirjanduses pms. arvustusi ning eesti ja tõlkekirjanduse käsitlusi. **T:** *Romantika ja realism 19. sajandi euroopa kirjanduses* (1933), *Romantism välis- ja eesti kirjanduses* (1934).

Parring, *Aivo* (8. IX 1940 Veriora v.), matemaatik, Anne-Mai P-u abikaasa, füüsika-matemaatikaknd. (1975). Lõpetas 1964 TRÜ. Töötanud a-st 1965 TÜ-s (a-st 1979 dots.). Uurimusi diferentsiaalgeomeetria alalt (tasandimuutkonnad sümplektilistes ruumides). **T:** *Die sphärische Abbildung der Kongruenzen der symplektischen Ebenen.* – TRÜ toimetised, 1975, 355; *Higher order linear connections.* – TÜ toimetised, 1991, 930.

Parring, *Anne-Mai* (21. VII 1940 Tapa), matemaatik, Aivo P-u abikaasa, füüsika-matemaatikaknd. (1981, Vilniuse ülikool). Lõpetas 1964 TRÜ. Täiendanud end Amsterdami (1990) ja Helsingi ülikoolis (1994, 1996). Töötanud a-st 1966 TÜ-s (a-st 1982 dots.). Uurimusi asümptootiliste jaotuste kohta mitmemõõtmelises statistikas. **T:** *Tõenäosusteooria ja matemaatiline statistika* (1977, koos E.-M. Tiidu ja T. Mõlsiga), *Statistilise andmetöötluse algõpetus* (1997, koos M. Vähi ja E. Käärikuga), *About the concept of the matrix derivative.* – Linear Algebra and its Applications, 1992, 176.

Parrot, Georg *Friedrich* (5. VII 1767 Mömpelgard, nüüd Montbéliard, Prantsusmaa – 20. VII 1852 Helsingi), šoti-prantsuse päritolu füüsik ja haridustegelane, filosoofiadr. (1801), Peterburi TA liige (1826). Lõpetas 1786 Stuttgardi ülikooli, tuli 1795 Liivimaale koduõpetajaks, oli 1786–1801 Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi sekretär, osales Tartu ülikooli taastamises ja saavutas selle sõltumatuse rüütelkondadest. Oli 1802–26 Tartu ülikooli teoreetilise ja eksperimentaalse füüsika korraline prof. ning 1802–03, 1805–06 ja 1812–13 rektor. Soovitas Aleksander I-l pärisorjus kaotada. Töötas 1826–40 Peterburi TA-s. Uurimusi elektri, optika, vedelike füüsika ja meteoroloogia alalt. Msg. teadusseltside auliige.

Friedrich Parrot

Parrot, *Johann* Jacob Friedrich Wilhelm (14. X 1791 Karlsruhe – 15. I 1841 Tartu), baltisaksa arstiteadlane ja füüsik, Friedrich P-i poeg, *dr. med. et chir.* (1814, Tartu), Peterburi TA k-liige (1816). Õppis 1807–14 Tartu ülikoolis arstiteadust, töötas 1812–15 ühtlasi sõjaväearstina ja seejärel Heilbronnis arstina. Oli 1821–26 Tartu ülikooli füsioloogia- ja patoloogiaprof. ja kateedrijuh., 1826–41 füüsikaprof., 1830–31 prorektor ja 1831–34 rektor. Osales Krimmi (1811), Alpide (1816) ja Püreneede uurimise reisis (1817). Juhtis 1829–30 Taga-Kaukaasia uurimise reisi ning tõusis 9. X 1829 Ararati tippu. Uuris Nordkapi ümbruses maamagnetismi (1837). **T:** *Reise in die Krim und den Kaukasus*, 2 kd. (1815, koos M. v. Engelhardtiga), *Reise in die Pyrenäen* (1823), *Reise zum Ararat*, 2 kd. (1834).

Johann Parrot

Pars, *Heino* (13. X 1925 Mustla), nukufilmilavastaja. Õppis 1946–50 TRÜ veterinaariateaduskonnas, töötas 1953–85 „Tallinnfilmis", algul kroonika- ja nukufilmide operaatorina, a-st 1963 lavastajana. Pani filmis „Operaator Kõps seeneriigis" (1964) nuku tegutsema elavasse loodusesse; kuue samalaadse filmi hulka kuuluvad ka „Operaator Kõps kiviriigis" (1968) ja „Putukate suvemängud" (1971), millega rajas Eesti nukufilmis populaarteadusliku žanri. Pälvis filmiga „Nael" (1972) 1974 Itaalias Salernos toimunud rahvusv. võistlusel auhinna nukufilmi väljendusvahendite avardamise eest. Lavastanud 30 nukufilmi. ENSV tnl. kunstitegelane (1975). ENSV rkl. preemia 1975. **F:** nukufilmid *Mardileib* (1971), *Laulud kevadele* (1975), *Soss-sepp* (1976), *Nael II* (1981), *Meemeistrite linn* (1983), *Seitse kuradit* (1985), *Elujõgi* (1986).
B: S. Assenin. *Etüüde eesti multifilmidest ja nende loojatest.* Tln., 1986.

Heino Pars

Parsadanjan, *Boris* (14. V 1925 Kislovodsk, Venemaa – 14. V 1997 Tallinn), helilooja. Lõpetas 1950 viiulierialal Moskva Gnessinite-nim. Muusikapedagoogikainst-i ja 1959 kompositsioonialal TRK (H. Elleri kl.). Oli 1953–68 ERSO-s viiuldaja, 1968–70 Moskvas Kesktelevisiooni muusikasaadete peatoim. asetäitja, 1970–73 EKP KK kultuuriosk. instruktor, 1973–75 ENSV Heliloojate Liidu konsultant ja 1975–86 ENSV Rkl. Filharmoonia kunstiline juht. P. oli 1960.–80. a-te viljakaim Eesti sümfonist, tema ekspressiivses orkestrikäsitluses on märgata armeenia rahvamuusika mõju. ENSV rahva-

Boris Parsadanjan

Adolf Parn

kunstnik (1984). ENSV muusika-aastapreemia 1973, 1979 ja 1982. **T:** ooper *Sool* (1973), oratoorium-reekviem *Ela sajandeis* (1962), kantaadid *Kotkas* (1968) ja *Ma elan siin* (1983), 11 sümfooniat (I – 1958, II – 1962, III – 1965, IV – 1966, V – 1974, VI – *Kontsert-sümfoonia sooloviiuliga* – 1978, VII – 1980, VIII – *Eesti sümfoonia* – 1982, IX – *Kontsert-sümfoonia soolotšelloga* – 1985, X – 1986 ja XI – 1980), kontserdid viiulile (1956) ja flöödile (1977), sonaadid: sooloviiulile (1971), 2 viiulile (1973), soolotšellole (1974), sooloflöödile (1974), viiulile ja tšellole (1975) ning sooloaltviiulile (1971); vokaalkammer- ja näidendimuusikat.
B: T. Šubin. *Boris Parsadanjan.* – Kaheksa eesti tänase muusika loojat. Tln., 1979.

Parts, *Adolf* Gustav (1. IV 1904 Seli v. – 18. II 1996 Sydney läh.), füsikokeemik, *dr. phil. nat.* (1929). Lõpetas 1925 TÜ, täiendas end 1931–32 Göttingenis, 1933 Madridis ja 1937–38 USA-s. Töötas 1925–36 TÜ-s, oli a-st 1936 TTÜ õppejõud (a-st 1939 prof.), 1940–43 füüsikalise keemia labori juh. ja ühtlasi prorektor. Siirdus 1943 Soome kaudu Rootsi, oli 1946–51 Ankara ülikooli prof. Elas a-st 1951 Austraalias, oli 1957–70 Sydney ülikooli teadur ja õppejõud ning 1970–77 Macquarie' ülikooli teadur. 1939–40 ja 1943 Eesti Keemia Seltsi esimees. Uuris kvantmehaanilisi arvutusmeetodeid rakendades orgaaniliste ühendite molekulide dipoolmomente ja ainete soojusmahtuvust. Teadustöid ka lahustes toimuvate reaktsioonide kineetika ja polümeeride keemia alalt. **T:** *Über die Neutralsalzwirkung auf die Reaktionsgeschwindigkeit der Ionenreaktionen* (1929), *The dielectric absorption and dielectric constant of solutions of aliphatic amino acids* (New York, 1938, koos H. Frickega).

Parts (a-ni 1909 Meyer), *Elmerice* (8. XI 1888 Saadjärve mõis – 21. VIII 1974 Concord, California), tantsija. Õppis Peterburis H. von Sassi ateljees maalimist ja Berliinis J. Klamti stuudios tantsu. Esines a-st 1915 plastikatantsijana Eestis, Lätis, Saksamaal, Ungaris ja Inglismaal. Asutas 1918 Tartus tantsustuudio (õpilasi: E. Ilbak). Seadis tantse Eesti teatrile draama- ja lastelavastustele, oli 1920. a-il Draamastuudio teatrikoolis kehatehnikaõpetaja, 1930. a-il uuris ja õpetas rahvatantsu. Põgenes Eestist 1944.

Parts, *Juhan* (27. VIII 1966 Tallinn), jurist ja riigitegelane. Lõpetas 1991 TÜ õigusteaduskonna. Olnud 1991–92 EV Justiitsmin-i majandusõiguse osk-a spetsialist, 1992–95 õigusloome asekantsler, 1995–98 asekantsler, a-st 1998 riigikontrolör.

Parts, *Kaarel* (5. VI 1873 Arula v. – 5. XII 1940 Tartu), õigusteadlane ja riigitegelane, TÜ audr. (1932). Lõpetas 1896 Tartu ülikooli õigusteaduskonna. Töötas 1898–1900 Võrus ja 1900–07 Tartus ülemtalurahvakohtu esimehena. Oli 1907 Eesti Rahvameelse Eduerakonna esindajana Venemaa II Riigiduuma liige, 1907–19 Tartus vandeadvokaat, 1917 Lõuna-Eestis Venemaa Ajutise Valitsuse Eestimaa kub. abikomissar, 1917–19 Maapäeva liige ja 1919 selle esimees, 1919–20 Eesti Asutava Kogu liige (rahvaerakonna rühmas) ning 1919–40 Riigikohtu esimees. Tal oli suuri teeneid Eesti kohtusüsteemi rajamisel. Oli 1906–20 Tartu linnavolinik, 1902–05 Tartu Eesti Laenu- ja Hoiuühisuse juhatuse esimees, 1905–19 Tartu Vastastikuse Krediidiühisuse juhatuse liige ja esimees ning Liivimaa Linnahüpoteegi Seltsi juhatuse liige (1904–20), juriskonsult ning nõukogu esimees (1920–23). Tegi kaastööd „Postimehele", „Päevalehele" ja ajakirjale „Õigus". Eesti Kirjanduse Seltsi (1932) ja Tartu Õigusteadlaste Seltsi auliige (1935).

Parts, *Karl* (15. VII 1886 Palupera v. – 1. IX 1941 Kirov), sõjaväelane, kolonel (1920). Lõpetas 1915 [illegible] ja 1923 Eesti Kõrgema Sõjakooli. Võttis osa I maailmasõjast, sai alamkapteniks. Liitus juunis 1917 Eesti rahvusväeosadega. Saksa okupatsiooni ajal moodustas põrandaalust Kaitseliitu, Vabadussõjas korraldas ja juhtis soomusronge ning sai veebr. 1919 soomusrongide divisjoni (hiljem diviisi) ülemaks ja alampolkovnikuks. Juhtis sõja suurimat soomuslahingut, mille tulemusena vallutati Pihkva. Oli pärast sõda 1921–23 soomusrongide brigaadi ülem, 1923 soomusrongide inspektor ja 1923–24 tehniliste vägede inspektor. Osales 1. XII 1924 mässu mahasurumises. Lahkus 1925 tegevteenistusest ja tegutses edaspidi põllumehena. Arreteeriti 1940, hukkus vangistuses. Vabadusristi I liigi 1. järk, II liigi 2. järk ja III liigi 3. järk. **T:** mälestusteraamat. *Kas võit või surm* (3 kd., 1931–32, ²1991).

Parve (a-st 1990 Helimurm), *Kaija* (14. VI 1964 Tallinn), laskesuusataja. Tuli 1983–88 NSV Liidu laskesuusatamiskoondmeeskonda kuuludes 7 korda maailmameistriks (1985 10 km-s, 1986 5 km-s ja 1984–88 5 korda teatesuusatamises) ja võitis MM-il 2 hõbemedalit (1985 ja 1987). Põhja mängude kolmekordne võitja 1987. Saanud laskesuusatamises 3 korda NSV Liidu (1985 ja 1988) ja 2 korda Eesti meistriks (1985). Tulnud Eesti meistriks ka murdmaasuusatamises (1983). NSVL-i tnl. meistersportlane (1985). Eesti parim naissportlane 1985 ja 1986.

Parve, *Ralf* (25. VI 1919 Rakvere), kirjanik, Lilli Prometi abikaasa. Lõpetas 1938 Tallinnas gümnaasiumi. Oli II maailmasõja ajal eesti laskurkorpuses. Töötas 1938–41 ja 1944–51 ajakirjanikuna. Esimesed proosapalad ilmusid ajakirjanduses 1937. Varasemat (1940.–50. a-te) loomingut iseloomustab ajastuomane kaasaelamine päevaprobleemidele, hilisemale loomingule, eriti luulele, on omased mitmekülgsem elutunnetus, sisuline rikkus, filosoofiline süvenemine ja vormimeisterlikkus. Avaldanud luulet (sõja-aastate loomingut koondav kogu „Sõduri südamest", 1945, kogud „Ajast karmist, kaunist ja kallist", 1946, „Võitluspostil", 1950, „Avatud värav", 1958, „Lüüriline stenogramm", 1964, „Õnnevalu", 1979, satiiriliste värsside kogu „Vabadussamba vari", 1953, valikkogud „Tuulenooled", 1969 (ENSV rkl. preemia 1969), ja „Kõik kulgeb iseenda kaudu", 1989), näidendeid („Seitsmemagajapäeval", 1964, „Pimedus tähendab ööd", 1971), lastermt-id (värsivalimikud „Tuul puhub lippudes", 1956, „Lastevärsse", 1966, „On inimesi erinimelisi", 1984; proosarmt-d „Põranda all", 1957, ³1986, ja „Surmasuus", 1973), följetone (valimik „Sassa Melderi kõned", 1970), mälestuslikud publitsistikakogumikud „Mõttematkad" (1963) ja „Kiindumused" (1972), kirjandusalaseid art-eid (valimik „Aastate astmeilt", 1988), kirjandusloolised uurimused „August Alle" (1960) ja „August Alle ja teised" (1983), tõlkeid ning koos L. Prometiga neli reisirmt-t („3 × pakitud kohver", 1958; „Kohtumine Marianne'iga", 1963; „7 kirja Poolast", 1965; „Kahekesi teel", 1975). ENSV tnl. kirjanik (1959).

Parvel, *Vladimir* (25. XI 1908 Peterburi – 4. VII 1971 Tallinn), filmioperaator ja -lavastaja. Alustas K. Märska õpilasena 1937 „Eesti Kultuurfilmis", oli 1941–44 NSV Liidu tagalas, töötas 1945–71 „Tallinnfilmis" (1945–47 Kinokroonika Eesti Stuudio dir.). Teinud pms. kroonikaringvaateid ja dokumentaalfilme. ENSV tnl. kunstitegelane (1965). NSVL-i rkl. preemia 1951. **F:** tõsielufilmid *Vilsandi linnuriik* (1937, auhind 1937 Hamburgis kultuurifilmide festivalil), *Matkapilte Võrumaalt* (1940), *Kalevi-Liiva süüdistab* (1961), *Teatrivariatsioonid* (1968), *Villa Teresy Skupien* (1970), *Okkaline rada* (1971).

Passer, *Arent* (arvat. 1560 Madalmaad – maetud 5. VII 1637 Tallinna Oleviste kirikusse), kujur, ehitusmeister ja kindlustusinsener. Töötas a-st 1589 surmani tsunftimeistrina pms. Tallinnas (1626–28

Haapsalus J. De la Gardie' teenistuses), oli a-st 1599 Olavi Gildi kiviraidurite ameti vanem ja tegutses linna ehitusmeistrina. P-i käsitluslaad kujunes Madalmaade manerismi mõjul. Varane looming on peen ja elegantne, hiljem muutus vormikäsitlus sirgjoonelisemaks ja rustikaalsemaks. Loonud eesti renessanss-skulptuuri tippteose, Pontus De la Gardie' ja tema abikaasa S. Gyllenhielmi hauamonumendi (1589–95; asub Tallinna toomkirikus). P-i hauamonumente ja -plaate on ka Niguliste kirikus ning Rootsis ja Soomes. Kavandas Mustpeade Vennaskonna hoone fassaadi ümberehituse (1597–1600), selle arhitektuur ja P-i töökojas valminud raiddekoor on renessansiajastu stiilseimaid kooslusi Baltimail. Kavandas J. De la Gardie' linnamaja ümberehituse (1631). Koostas 1603 Tallinna linnakindlustuste uuendamise ja 1615 sadama ehitamise ning 1628 Haapsalu linnuse ümberehitamise plaani. P. on Põhja-Euroopa manerismi traditsiooni vahendades suunda loovalt mõjutanud Eesti ja Soome kujutavat kunsti 17. saj. keskpaigani.
B: J. Maiste. *Arent Passer (1560–1637) and his time in Tallinn.* – Sten Karling and Baltic Art History. Tln., 1999.

Past, *Vello* (18. III 1928 Tartu), keemik, keemiadr. (1970, NSVL TA Elektrokeemiainst., kinnit. 1971). Lõpetas 1952 TRÜ, täiendanud end 1969–70, 1977 ja 1982 Moskvas. Olnud a-st 1955 TÜ õppejõud (a-st 1973 prof.), 1958–93 anorgaanilise keemia kateedri juh., 1975–88 ühtlasi füüsika-keemiateaduskonna dekaan; a-st 1994 emeriitprof. Uurimusi elektrokeemia ja keemia ajaloo alalt. Loonud siledapinnaliste madalsulavaist metallidest elektroodide uurimise metoodika, mis võimaldab kindlaks määrata vismuti, antimoni, tina jmt. metalli nulllaengu potentsiaali, adsorptsioonikarakteristikuid, elektroodikineetikat jms. 1982 ilm. vene-eesti ja 1998 ilm. inglise-eesti-vene keemia sõnarmt-u koostajaid. **T:** *Encyclopedia of electrochemistry of the elements* (New York; Basel, 1975; autoreid), *Standard potentials in aqueous solutions* (New York; Basel, 1985; autoreid), *Keemilised elemendid, ühendid ja reaktsioonid* (1996, koos H. Karikuga).

Paškov, *Vladimir* (11. VI 1904 Kuramaa kub. – 19. IX 1969 Tartu), endokrinoloog. Lõpetas 1925 TÜ. Oli a-st 1945 Tartu Vesiravila juh., asutas sellest 1946 III Sisekliiniku ning 1951 sellest omakorda Tartu Vab. Struumadispanseri, oli a-ni 1969 viimase peaarst, 1959–69 ühtlasi Eesti NSV peaendokrinoloog. Uurimusi endokrinoloogiliste haiguste ravi korralduse ning kilpnäärmehaiguste tõrje, leviku, dispanseerimise ja ravi kohta. ENSV tnl. arst (1959).

Pata, *Hillar* (4. VII 1967 Tallinn), molekulaar- ja arengubioloog, *Ph. D.* (1996). Lõpetas 1991 bioloogina TÜ, täiendanud end 1997 Rotterdamis Erasmuse ülikooli rakubioloogiaosk-s (Euroopa Molekulaarbioloogia Org-i stipendiaadina) ja 1997–99 Helsingi ülikooli biotehnoloogia inst-s. Töötanud 1991–99 TÜ molekulaar- ja rakubioloogia inst-s teadurina, a-st 2000 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s vanemteadurina. Uurinud pms. imetajate lootelise arengu molekulaarseid aluseid, avaldanud uurimusi ka geenide struktuuri alalt. **T:** *Cloning and characterization of human and mouse ribosomal protein S6-enconding genes* (1996), *The transcription factor GATA3 is a downstream effector of Hoxb1 specification in rhombomere 4.* – Development, 1999, 126.

Patkul, *Johann Reinhold* von (25. VI 1660 Stockholm – 30. IX 1707 Kazimierz, Poola), Liivimaa rüütelkonna tegelane, hiljem diplomaat. Juhtis 1689–94 koos L. G. Budbergiga (1640–1708) Liivimaa aadli vastupanu mõisade reduktsioonile; käis 1690–91 Rootsis kaitsmas Liivimaa rüütelkonna seisukohti. Mõisteti tema vastu tõstatatud protsessil 1694 tagaselja surma. Põgenes, viibis mitmel pool välismaal. Oli 1697 Brandenburgi, 1698–1702 Saksimaa ja a-st 1702 Venemaa teenistuses. Osales Saksi, Venemaa ja Taani Rootsi-vastase liidu sõlmimises. Vene diplomaadina aitas värvata välismaalastest ohvitsere ja insenere ning püüdis Rootsi-vastast liitu laiendada. Arreteeriti 1705 Saksimaal, loovutati Altranstädti rahu (1706) põhjal Rootsile ja hukati Karl XII käsul Rootsi riigi äraandjana.

Patune, *Minni* (12. III 1918 Surva k., Tänassilma v.), nahakunstnik. Lõpetas 1950 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i. Oli 1950–73 ENSV Kunstifondi Kunstitoodete Kombinaadi nahkehistööateljee kunstiline juht. 1950. a-te akadeemilises laadis figuraalkompositsioonidele (külalisrmt. „Turism on parim puhkus", 1953) järgnes 1960. a-il suurejoonelisele geomeetrilisele pinnajaotusele, paljudel juhtudel must-valge-kuld-värvilahendusele rajatud laad (köide „Eesti kaunis loodus", 1958; külalisrmt. „Kuused ja kuu", 1964; karbid „Sillad", 1968, ja „Kuuvalgel", 1988). A-st 1968 on loonud nahkvaipu („Mereväravad", 1979; „Päikesepaisteline", kolmeosaline, 1982; „Haldjapuu", 1993).

Pau, *Immanuel* (18. III 1908 Võru – 21. XI 1983 Tallinn), kirjanik. Õppis TÜ-s õigusteadust ja töötas seejärel ajakirjanikuna. Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse, oli 1943–44 Moskvas Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu sekretär ja 1949–55 Eesti Rkl. Kirjastuse toim. Kirjutanud näidendeid, kuuldemängude ja telelavastuste tekste, lühiproosat ja romaane ning tõlkinud prantsuse kirjandust (H. de Balzac, V. Hugo, A. Maurois). **T:** rom-d *Tormi eel* (1955) ja *Pika Hermanni pilguga* (1959).

Pau, *Merike* (24. I 1941 Viljandi), tõlkija. Õppis 1959–66 TRÜ-s vene filoloogiat ja 1964–65 Thbilisi ülikoolis gruusia keelt ja kirjandust. Olnud 1970–74 L. Koidula nim. Pärnu Draamateatri kirjandusalajuh., 1980–98 Tallinna Heliplaadistuudio toim., seejärel Tallinna Keeltekoolis ja Õigusinst-s itaalia keele õpetaja. Tõlkinud eesti keelde gruusia (T. Amiredžibi, M. Džavahhišvili, N. Dumbadze, O. Ioseliani, O. Tšiladze), vene ja itaalia kirjandust (N. Ginzburg, P. P. Pasolini, U. Eco). Eesti tõlkekirjanduse aastapreemia 1998.

Paul, *Toomas* (29. X 1939 Tartu), kirikutegelane ja kultuuriloolane, *dr. theol.* (1994). Lõpetas 1958 Tallinna Polütehnikumi ja 1964 EELK Usuteaduse Inst-i. Olnud 1960–68 Ridala, 1968–86 Valjala ja a-st 1986 Tallinna Jaani koguduse õpetaja, 1974–81 EELK Usuteaduse Inst-s õppeülesande täitja, 1986–92 Uue Testamendi prof.; 1992–96 TÜ usuteaduskonnas Uue Testamendi õppetooli prof. ja a-st 1996 EMA kirikuloo prof. Osalenud msg. kultuuripreemiate ja stipendiumide komisjonides. „Kupra" tõlkepreemia 1989 (Uue Testamendi tõlge), B. J. Forseliuse Seltsi Suur Ignatsi Jaagu preemia 1995. **T:** *Ta tuli omade juurde* (1994), *Kusagilt kumab valgust* (1995), *Sinu tahtmine sündigu* (1997), *Eesti piiblitõlke ajalugu* (1999).

Paulsen, *Johannes Karl* (13. II 1879 Krementšuk, Ukraina – 17. XI 1945 Lübeck), baltisaksa viiuldaja ja pedagoog. Lõpetas 1907 viiulierialal Moskva konservatooriumi (J. Hřimalý kl.), õppis samas S. Tanejevi juures ka kompositsiooni. Täiendas end 1912–14 Viinis dirigeerimise meistrikursustel. Elas a-st 1914 Tallinnas, oli 1919–39 TK viiuliõppejõud (a-st 1925 prof.). P. on eesti viiulikoolkonna rajaja; õpilasi: V. Alumäe, H. ja Z. Aumere, H. Laan, E. Liivak, R. Matsov, C. Prii, J. Šagal, E. Turgan, V. Õunapuu. Esinenud dirigendi ja kammermuusikuna. Läks 1939 Saksamaale, oli Posenis (Poznań) pedagoog, elas hiljem Lübeckis.
B: V. Alumäe. *Johannes Paulsen.* – Muusikalisi lehekülgi. Tln., 1979.

Vello Past

Hillar Pata

Toomas Paul

Johannes Paulsen

Paulson, *Ivar* (26. V 1922 Tallinn — 6. III 1966 Stockholm), etnoloog ja usundiloolane. Õppis 1942—44 Tartu ülikoolis, põgenes 1944 Saksamaale, õppis 1945—46 Hamburgi ülikoolis (*dr. phil.*, 1946), oli 1946—49 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) õppejõud, õppis 1950—51 ja 1952—56 Stockholmi ülikoolis (*dr. phil.*, 1958), oli 1958—66 sealsamas usundiajaloo õppejõud. Avaldanud uurimusi Eesti ja Põhja-Euraasia rahvaste usundiloo alalt, arvustusi ja luulet. **T:** luulekogu *Päikesele vastu* (1951), uurimused *Vana Eesti rahvausk* (Stockholm, 1966, [2]1997), *Die primitiven Seelenvorstellungen der nordeurasischen Völker* (Stockholm, 1958), *Schutzgeister und Gottheiten des Wildes (der Jagdtiere und Fische) in Nordeurasien* (Stockholm, 1961), *Die Religionen Nordeurasiens und der amerikanischen Arktis* (1962, koos Å. Hultkrantzi ja K. Jettmariga), *The Old Estonian Religion* (Bloomington, 1971), *The Old Estonian Folk Religion* (Richmond, 1997).

Paulus, *Tiit* (14. VI 1945 Tallinn), kitarrist ja pedagoog. Olnud muusikuna iseõppija. Töötas kitarristina 1966—74 ENSV Rkl. Filharmoonias ja 1974—89 ER-i estraadiorkestris. Esinenud erinevate koosseisudega NSVL-i ja välismaa džässifestivalidel (Euroopas, Kuubal, Süürias, Iraagis, Liibanonis ja Sudaanis). Maitseka ja paindliku mängu tõttu olnud hinnatud nii ansamblis kui ka duopartnerina (a-ni 1993 pms. koos saksofonist A. Pillirooga). A-st 1992 elanud Saaremaal, töötanud Kuressaare muusikakoolis kitarriõpetajana. Andnud Soomes kitarrimängukursusi (Nilsiä suvelaagris ning Oulunkylä popi ja džässi konservatooriumis). Loonud laulutsükli „Eino ja Leino" ning kitarripalu. Salvestanud heliplaate. **T:** õpik *Improvisatsioon ja harmoonia kitarril* (1996, [2]2000, täiendatud tr.).

Pavel (kodanikunimi Pavel Grigorjevitš D m i t r o v s k i) (15. I 1872 Melitopoli mk., Tauria kub. — 1. II 1946 Tallinn), kirikutegelane. Lõpetas 1894 Tauria vaimuliku seminari, õppis 1908—11 vabakuulajana Peterburi vaimulikus akadeemias. Oli a-st 1898 Tauria ja hiljem Peterburi kub-s preester, a-st 1919 Narvas õigeusu preester (a-st 1926 ülempreester), a-st 1937 Narva ja Irboska piiskop (a-st 1942 peapiiskop), a-st 1945 Tallinna ja Eesti õigeusu peapiiskop. Oli tuntud oma heatahtlikkuse, humaansuse ja taktitundelisuse poolest, suhtus liberaalselt õigeusu uutesse vooludesse.

B: *Нарвский архиерей. Материалы к биографии епископа Нарвского и Изборского Павла (Дмитровского), впоследствие — Архиепископа Таллинского и Эстонского*. Нарва, 1997.

Pavel, *Ülo* (29. XII 1927 Tallinn), geneetik ja mikrobioloog, bioloogiadr. (1971). Lõpetas 1952 loomaarstina EPA. Olnud 1955—58 EPA õppejõud, 1958—62 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i teadur, 1962—71 TRÜ geneetika ja darvinismi kateedri juh., 1972—77 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI Jõgeva sordiaretusjaama, 1977—83 Balti Tsonaalse Teadusliku Uurimise Veterinaarlaboratooriumi ja a-st 1983 EPMÜ teadur. Uurimusi mikrobioloogia, biokeemia ja immunogeneetika ning veterinaarpatoloogia alalt. 1966—72 Eesti Geneetikute ja Selektsionääride Seltsi president. **T:** *Veterinaargeneetika* (1977), *Veterinaarne üldmikrobioloogia, -viroloogia ja -immunoloogia* (1986, autoreid), *Põllumajandusloomade resistentsus ja selle selektsioon. Populatsiooniimmunoloogia alused* (1987), *Isendiareng ja veterinaarpatoloogia* (1991, autoreid).

Pavelson, *Marje* (29. III 1938 Narva), majandussotsioloog, majanduskd. (1966). Lõpetas 1959 TPedI eesti keele ja kirjanduse erialal. Olnud a-ni 1962 Tallinna Merekalanduse Tehnikumi õppejõud, 1966—74 ENSV TA Majanduse Inst-i vanemteadur ja a-st 1974 TPI õppejõud (a-st 1992 aseprof. ja territoriaalmajanduse inst-i majandussotsioloogia õppetooli juh., a-st 1997 prof.). Uurimusi linnasotsioloogia, kutsehariduse ja tööturu alalt. Töötanud TPI linnalabori teadusjuhendajana, oli 1988—97 Tallinna Linnauurimise Inst-i teadusdir. ja dir.

Pedajas, *Milli-Irene* (16. VIII 1933 Tsooru v. — 8. X 1991 Tallinn), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1974). Lõpetas 1964 eesti filoloogina TRÜ. Töötas Ahjas ja Kuustes õpetajana ning Põlvas ajakirjanikuna, 1963—69 Viljandi raj. koolide inspektorina, 1973—76 TRÜ ja 1976—91 TPedI õppejõuna (a-st 1991 prof.). Uurinud õpetaja erialast ja pedagoogilist ettevalmistust, töökultuuri ja kutsekohanemist. ENSV tnl. õpetaja (1988). **T:** *Õpetajast õpetajale* (1979), *Täienduspedagoogika aktuaalseid probleeme* (1982), *Ettevaatust, kõrgepinge* (1982), *Üliõpilased õpetajaks* (1983), *Eesti NSV õpetajate psühholoogilised karakteristikud* (1988).

Pedajas, *Priit* (21. I 1954 Tallinn), lavastaja ja näitleja. Lõpetas 1976 näitleja- ja lavastajaerialal TRK. Olnud 1976—79 ENSV Rkl. Nukuteatri muusikalajuh., 1979—85 „Ugala" näitleja ja lavastaja, 1985—91 „Endla" ja 1991—99 Eesti Draamateatri lavastaja, a-st 1999 Eesti Draamateatri peanäitejuht, 1992—98 ühtlasi EMA Kõrgema Lavakunstikooli õppejõud. Loonud muusikat lavastustele ja filmidele. A. Lauteri preemia 1985, parima lavastaja preemia 1988, 1991, 1993, 1997 ja 1998, I preemia Toruńi rahvusv. teatrifestivalil „Kontakt" 1992, EV kultuuripreemia 1994, Suure Vankri auhind 1999. **L:** Pedajase *Iiri muinasjutud* (1979), Frieli *Tõlkijad* (1984), Lutsu ja Pedajase *Soo* (1985), Saluri *Minek* (1988), Kõivu *Kokkusaamine* (1991), *Tagasitulek isa juurde* (1993), *Filosoofipäev* (1994), *Peiarite õhtunäitus* (1997) ja *Kui me Moondsundi Vasseliga kreeka pähkleid kauplesime, siis keegi ei tahtnud osta* (1999), Vallaku ja Pedajase *Epp Pillarpardi Punjaba potitehas* (1991, mängis meister Pillarparti), Kitzbergi ja Undi *Tuleingel* (1993), Alveri ja Pedajase *Lugu valgest varesest* (1996), T. Lindgreni ja Pedajase *Mao tee kalju peal* (1998), Hoffmanni ja Kõivu *Kuradieliksiir* (1998). Lauluõhtud (autor ja esitaja): *Hingekell* (1978), *Tolmust ja värvidest* (1982), *Öölaulud* (1987). **O:** Antti (Smuuli *Kihnu Jõnn*), Huttunen (Paasilinna ja Murdmaa *Ulguv mölder*).

B: *Vastab Priit Pedajas.* — Teater. Muusika. Kino, 1988, 9.

Pedas, *Arvet* (2. III 1948 Ruusmäe k., Haanja v.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1978). Lõpetas 1971 TRÜ. Täiendanud end Saksamaal (1983—84 ja 1994). Olnud a-st 1976 TÜ õppejõud (1985—95 dots., a-st 1995 diferentsiaal- ja integraalvõrrandite prof.), 1996 ja 1998 rakendusmatemaatika inst-i juh. Uurimusi nõrgalt singulaarse integraalvõrrandi lahendi sileduse ja lähendusmeetodite koonduvuskiiruse hinnangute kohta. **T:** *Методы решения слабо-сингулярных интегральных уравнений* (1984, koos G. Vainikko ja P. Ubaga), *Superconvergence of piecewise polynomial collocations for nonlinear weakly singular integral equations* (koos G. Vainikkoga). — Journal of Integral Equations and Applications, 1997, 9; *The piecewise polynomial collocation method for nonlinear weakly singular Volterra equations* (koos H. Brunneri ja G. Vainikkoga). — Mathematics of Computation, 1999, 68.

Pedmanson, *Peep* (8. VIII 1963 Põltsamaa), animafilmide lavastaja ja karikaturist. Lõpetas 1986 TRÜ ajakirjanikuna ning 1989 Moskvas režissööride ja stsenaristide kõrgemad kursused animafilmide režissöörina. Töötanud 1988—93 „Tallinnfilmis", 1996—98 „Nukufilmis", 1997—98 ajalehes „Sirp" (filmitoim-na), a-st 1998 reklaamiagentuuris „Inorek & Grey". Debüteeris maailma esimese tšuktšikeelse joonisfilmiga „Kele" (1988, koos Mihhail Aldaši-

Heino Pedusaar

Juhan Peegel

niga), kirjutanud lühifilmide stsenaariume, avaldanud ajakirjanduses üle 500 karikatuuri ja illustratsiooni. **F:** joonisfilmid *Reisikiri* (1989), *Kilpkonnade lõppmäng* (1990) ja *Eesel heliredelil* (1993), nukufilm *Just märried* (1998). ▲

Pedusaar, *Heino* (7. III 1931 Tallinn), helirežissöör, publitsist ja diskograaf. Õppis 1949—53 TPI-s elektrotehnikat, 1958—61 Leningradi kinoinseneride inst-s helitehnikat ja 1948—54 J. Siimoni ja E. Laidre juures laulmist. Oli 1952—54 ER-i segakoori solist, 1954—98 ER-i ja ETV helirežissöör, heliinsener ja helisalvestiste restaureerimise rühma juh. Saavutanud väljapaistva taseme eesti interpreetide ja rahvalaulikute salvestuste ennistamisel ning nende heliplaatide ja kassettide väljaandmisel („Eesti väljapaistvaid lauljaid" I, II, III, „Eesti helivaramu", „Eesti lauljaid operetis"). Koostanud eesti heliplaatide koondkataloogi I osa, 1901—39 (1998). Teinud rohkesti raadiosaateid, kirjutanud eesti lauljate monograafiaid ning foto-, raadio-, heli- ja elektrotehnikaalaseid rmt-id, toimetanud tehnikaalaseid ajakirju. ENSV tnl. kultuuritegelane (1979). **T:** *Jenny Siimon* (1983), *„Vanemuise" tenortala Johannes Lükki* (1994).

B: *Vastab Heino Pedusaar.* — Teater. Muusika. Kino, 1998, 10.

Peegel, *Juhan* (19. V 1919 Reina asundus, Uuemõisa v.), ajakirjandus- ja keeleteadlane, kirjanik, filoloogiadr. (1973, Moskva ülikool, kinnit. 1975), Eesti TA liige (1977). Töötas 1938—39 Kuressaare ajalehe „Meie Maa" toimetuses, osales 1941—45 eesti laskurkorpuses II maailmasõjas. Lõpetas 1951 TRÜ eesti keele ja kirjanduse erialal. Töötas 1947—52 ajalehe „Edasi" toimetuses, olnud a-st 1952 TÜ õppejõud (a-st 1978 prof.), 1979—86 žurnalistikakateedri juh., a-st 1987 konsultantprof., a-st 1993 emeriitprof. Avaldanud uurimusi eesti kirjanduse ja ajakirjanduse ajaloo ning eesti rahvaluule alalt, koostanud ja toimetanud uurimistööde kogumikke ja TÜ filoloogiaalaseid sariväljaandeid, osalenud „Kalevipoja" teadusliku väljaande (1961—63) ja antoloogia „Eesti rahvalaulud" (1969—74) koostamisel. Ilukirjanduslike lühipalade avaldamist alustas 1930. a-il, hiljem avaldanud pms. kodukohaainelist lühiproosat, humoristlikke lühipalu ja paroodiaid, publitsistikat ning mälestustesugemelise sõjarom-i „Ma langesin esimesel sõjasuvel" (1979, lavastatud dramatiseeritunа „Vanemuises" 1979). ENSV tnl. teadlane (1979). ENSV rkl. preemia 1975 ja 1980, F. Tuglase novelliauhind 1977, A. H. Tammsaare kirjanduspreemia 1979, F. J. Wiedemanni keeleauhind 1996, EV teaduspreemia 1993 ja 1998, teaduse elutööauhind 1999. **T:** lühiproosakogud *Saaremaa motiive* (1964), *Lühikesed lood* (1970), *Teed ja ristteed* (1976) ja *Aegade jäljed* (1990), paroodiad *Üks kaunis jutu- ja õpetuseraamat* (1966) ja *Kolm tahedat lugemist* (1973, pseud. H. D. Rosenstrauch), valikkogu *Tuli koduaknas* (1983), uurimused *Rotatsioonimasinad mürisevad* (1965), *Eesti ajakirjanduse algus 1766—1857* (1966), *Puhtetähed: ajakirjanduslikke jutustamisi* (1991), *Eesti regivärsilise rahvalaulu keelest* (1961) ja *Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides* (5 osa, 1982—91).

Ao Peep

Peep, *Ao* (17. X 1947 Tartu), näitleja, Helend P-u poeg. Lõpetas 1967 „Vanemuise" õppestuudio. Töötanud a-st 1966 „Vanemuises", esinenud peale sõnalavastuste ka ooperis, operetis ja balletis. Mänginud filmides („Pimedad aknad", 1968). **O:** Eerik (Undi *See maailm või teine*), Pavel (Gorki *Vanamees*), Vesipruul (Viru *Kuulsuse narrid*), Seadusesilm, Kohtunik jt. (Tammsaare ja O. Toominga *Põrgupõhja uus Vanapagan*), Drewnowski (Andrzejewski, J. Toominga ja Heinsalu *Polonees 1945*), Jonas Kempe (Tubina *Reigi õpetaja*), Viktor (Zlotnikovi *Tuli mees naise juurde*), Victor (Milleri *Hind*), Falke (Straussi *Nahkhiir*), Swift (Gorini *Swifti viimane surm*), Pickering (Loewe' *Minu veetlev leedi*), Maurus ja Vesiroos (Tammsaare ja Undi *Taevane ja maine armastus*).

Harald Peep

Peep, *Harald* Heino (26. III 1931 Valga — 8. X 1998 Tartu), kirjandusteadlane, filoloogiadr. (1970). Õppis 1950—55 TRÜ-s eesti keelt ja kirjandust, oli 1955—57 sealsamas aspirant ja a-st 1957 õppejõud (a-st 1974 prof.), sh. 1966—80 eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri, 1980—92 väliskirjanduse kateedri juh., seejärel kirjandusteooria prof. Avaldanud uurimusi pms. 20. saj. eesti kirjanduse ja kirjandusteooria alalt, kirjutanud õpikuid ja osalenud „Eesti kirjanduse ajaloo" koostamises. ENSV tnl. teadlane (1986). J. Smuuli preemia 1979. **T:** art-ikogumikud *Pilk peegli taha* (1967) ja *Tähtraamat* (1987), lühimonograafiad *Johannes Vares-Barbarus* (1959) ja *Henrik Visnapuu* (1989), esseed *Hajamõtteid huumorist* (1992) ja *Kolm laipa, kõik surnud* (1996).

Helend Peep

Peep, *Helend* (29. VII 1910 Vaikla k., Iisaku v.), näitleja ja laulja (tenor), Ao P-u isa. Alustas kutselist lavategevust „Vanemuise" koorilauljana, olnud 1939—42 Kuressaare Teatri näitleja ja dekoraator, 1942—44 Tallinna Töölisteatri ja 1944—46 ENSV Rkl. Noorsooteatri näitleja, a-st 1946 töötanud „Vanemuises" (a-ni 1957 ooperisolistina, hiljem draamanäitlejana); lavastaaži üle 60 aasta. Tema lavakujusid iseloomustavad mõtlik lüürilisus ja omapärane huumor. Mänginud filmides („Jäljed", „Vana mees tahab koju"), juhendanud näiteringe, uurinud kodu- ja kultuurilugu, joonistanud šarže. ENSV rahvakunstnik (1970). Rahvuskultuuri Fondi elutööpreemia 1997. **O:** Eisenstein (Straussi *Nahkhiir*), Lenski (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Leo Saalep (Vilde *Tabamata ime*), Kerjus (Kõrveri *Ainult unistus*), Kuzovkin (Turgenevi *Armuleivasööja*), Rätsep Õhk (Kitzbergi ja Oja *Rätsep Õhk*), Švejk (Brechti *Švejk Teises maailmasõjas*), Tamino (Mozarti *Võluflööt*), Trei (Lutsu *Tagahoovis*), Pickwick (Šantõri *Pickwickklubi*), Härra (Ionesco *Meheleminekueas tütar*).

B: *Vastab Helend Peep.* — Teater. Muusika. Kino, 1995, 11.

Jaak Peetre

Peetre, *Jaak* (29. VII 1935 Tallinn), matemaatik, filosoofiadr. (1959, Lundi ülikool), Rootsi Kuninglikku TA liige (1984). Läks koos vanematega 1944 Rootsi, lõpetas 1956 Lundi ülikooli, olnud a-st 1956 sealsamas õppejõud (1963—88 ja a-st 1992 prof.), 1988—92 Stockholmi ülikooli prof. Töötas 1960—62 külalisteadurina USA-s New Yorgi ja Marylandi ülikoolis. Oli 1984—87 Rootsi Matemaatikute Seltsi president. Uurimusi osatuletistega diferentsiaalvõrrandite, operaatorite interpolatsiooni, diferentsiaalgeomeetria, funktsionaalanalüüsi jmt. alalt. **T:** *Elliptic partial differential equantions of higher order* (Maryland, 1962), *New thoughts on Besov spaces* (Durham, 1976), *Edgar Krahn 1894—1961. A centenary volume* (Amsterdam, 1994, koos Ü. Lumistega).

Ants Peetsalu

Peets, *Leonora* (25. VII 1898 Tallinn — 11. VIII 1995 Marignane, Prantsusmaa), kirjanik, Rein Taage-

pera tädi. Õppis 1920. a-te alguses TÜ-s arstiteadust, töötas seejärel algkooliõpetajana. Elas a-st 1927 koos arstist abikaasaga Põhja-Aafrikas Alžeerias ja seejärel pikemat aega a-ni 1974 Marokos, pärast seda Lõuna-Prantsusmaal. Avaldas 1930. a-ist ajakirjanduses lühiproosat, 1950. a-ist ilmusid tema teosed pms. väliseesti ajakirjades. **T:** novellikogu *Maroko taeva all* (Stockholm, 1983, Tallinn, [2]1997), *Women of Marrakech* (London, 1998, R. Taagepera tõlkes).

Peetsalu, *Ants* (25. IV 1942 Halinga v.), kirurg, meditsiinidr. (1992). Lõpetas 1966 TRÜ. Töötanud 1967–68 Maarjamõisa haiglas kirurgina, a-st 1969 TRÜ üldkirurgia kateedris, olnud a-st 1992 TÜ kirurgiakliiniku juh. ja kirurgiliste haiguste korraline prof., a-st 1994 ühtlasi TÜ arstiteaduskonna dekaan. Uurimusi pms. mao ja kaksteistsõrmiksoole haiguste, maksaväliste sapiteede ning kõhunäärme kirurgiliste haiguste alalt. A-st 1993 Põhja-Ameerika Seedetrakti Kirurgia Ühingu t-liige, Eesti Teadus- ja Arendusnõukogu liige, „Journal of Hepatico-Gastroenterology" ametlik toim. Eestis. **T:** *Üldkirurgia* (1976, õpik, autoreid), *Vagotomy in duodenal ulcer disease. A study of gastric acidity, serum pepsinogen* I, *gastric mucosal histology and* Helicobacter pylori (1992), *Peptic ulcer haemorrhage in Tartu county, Estonia: epidemiology and mortality risk factors* (autoreid). — Scand. J. Gastr., 1997, 32.

Pehap, *Erich* (*Eric*) Konstantin (10. IV 1912 Viljandi — 22. XI 1981 Toronto), graafik ja maalija. Õppis 1932–39 (vaheajaga) kõrgemas kunstikoolis „Pallas" N. Triigi juures maalimist ning A. Laigo ja R. Vaheri juures graafikat. Lahkus Eestist 1943, tegutses Rootsis tarbegraafikuna; täiendas end 1947 graafikatehnikate ja 1947–48 psühholoogia alal. Asus 1949 Torontosse, oli algul tööstus-, hiljem vabakunstnik. Lõpetas 1952 Montrealis *Institute of Mechanical Draughting*'i. Osales 1956 Eesti Kunstnike Koondise Torontos asutamises (oli 1961–68 selle esimees). Loonud real. figuurikompositsioone (mapp „Maaelu", 1943, linoollõige), portreid ja linnavaateid. Viljeles palju akvarelli (meeleolukad pildid Viljandist ja selle ümbrusest — „Pangahoone", 1941, „Suplevad poisid", 1942). Hilisloomingus ilmneb abstraktsionismi mõju („Punased tulbid", 1975). Saanud mitmeid auhindu (sh. 1972 *Accademia Internazionale di Roma* kuldmedal).
B: *Eric Pehap: Valikgraafikat 1932–1972*. Toronto, 1972.

Pehk, *Tõnis* (27. XI 1939 Tõrva), keemik, keemiadr. (1984, NSVL TA Keemilise Füüsika Inst., kinnit. 1985). Lõpetas 1963 polümeeride tehnoloogia erialal TPI, täiendanud end 1979 USA-s (Tallahassees Florida ülikoolis), 1984 Saksamaal (teadusaparatuurifirmas *Bruker*), 1988 ja 1992 USA-s (Clarksoni ja Pittsburghi ülikoolis). Olnud a-st 1965 Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i teadur, a-st 1996 juhtivteadur, a-st 1996 ühtlasi TTÜ prof. A-st 1997 Eesti Keemia Seltsi viitsepresident. Uurimusi tuuma magnetresonantsspektroskoopia alalt, rakendanud seda orgaaniliste ainete struktuuri, konformatsiooni, konfiguratsiooni jmt. omaduse kindlaksmääramiseks. Loonud ^{13}C magnetresonantsspektroskoopial põhinevad metoodikad, mis võimaldavad kindlaks teha absoluutset konfiguratsiooni ja võrrelda happelis-aluselisi dissotsiatsioonikonstante. 1998 ilm. „Inglise-eesti-vene keemia sõnaraamatu" koostajaid. ENSV rkl. preemia 1972 ja 1987. P. Kogermani mälestusmedal 1991. **T:** *Determination of absolute configuration of chiral secondary alcohols; new advances using C-13 and 2D NMR spectroscopy* (autoreid). — Tetrahedron: Asymmetry, 1993, 4; *General approach to measurements of* pK_a *differences by* ^{13}C *NMR spectroscopy* (autoreid). — Journal of the Chemical Society, Perkin Transactions 2, 1996.

Pehme, *Karl* (12. V 1918 Kolpino, Petrogradi läh.), kujur. Lõpetas 1938 Riigi Kunsttööstuskooli. Osales II maailmasõjas (Punaarmees), oli Königsbergi läh. vangilaagris. Naasis Eestisse, põgenes 1944 Saksamaale. Täiendas end 1945–47 Düsseldorfi KA-s ja 1947–51 Pariisis *École des Beaux Arts*'is. Asus 1952 USA-sse. Töötas New Yorgis algul dekoratsioonikujurina, hiljem asutas Brooklynis oma ateljee. Oli 1947–52 Pariisis Eesti Seltsi esimees ja Eesti Punase Risti esindaja. Loonud klassikalises laadis portreid ja dekoratiivfiguure; tegutsenud tarbekunstnikuna. Olnud USA eesti teatri alguspäevil hinnatud lavakujundaja ja eesti päevade dekoraatoreid. **T:** *Torupilli Peeter* (1944), New Yorgi maailmanäituse Iisraeli paviljoni figuurirühm (1964).

Peil, *Voldemar* (5. XI 1907 Narva — 17. X 1999 Põlva), teatrikunstnik. Õppis 1926–30 kõrgemas kunstikoolis „Pallas". Töötas 1932–40 Narva Teatris (dekoraatorina), oli 1940–64 „Vanemuise" kunstnik (a-st 1946 peakunstnik) ning 1965–70 Tallinna Draamateatri ja 1971–77 ENSV Rkl. Vene Draamateatri peakunstnik. Rakendanud olustikulist laadi lavapiltides osavalt valgustust ja projektsiooni. Viljelnud ka real. tahvelmaali (maastiku- ja lillepildid). ENSV rahvakunstnik (1968). ENSV rkl. preemia 1975. **L:** Indingi *Inimene silla all* (1936), Ernesaksa *Pühajärv* (1947), Glieri *Vaskratsanik* (1952), Švartsi *Vari* (1959), Šteini *Ookean* (1961), Goethe *Faust* I ja II (1968 ja 1969), Bokarevi *Terasesulatajad* (1973), Šukšini *Energilised inimesed* (1975). **T:** *Lava kujundamine* (1947), *Свет на сцене* (1966), *Lavakujunduse sünd* (1989).

Peil, *Ülo* (20. III 1960 Tallinn), arhitekt. Lõpetas 1983 ERKI. Töötanud 1982–89 „EKE Projektis" ning a-st 1989 arhitektibüroos „Urbel ja Peil". P-i neomodernistlikele hoonetele on iseloomulik elegantne lihtsus. Tema projekti järgi on valminud Tallinna reisisadama B-terminal (1990) ja A-terminal (1994, koos E. Urbeliga), sadamavalitsuse hoone (1995), Rotermanni soolalao rekonstruktsioon Ahtri t. 2 (1995), büroo- ja ärihoone Ahtri t. 6 (1996), Kaberneeme sadama võõrastemaja (1998), Mere pst. kaubanduskeskus (1998) ning eramuid. Teinud Tallinna Ahtri t-a ja Mere pst. vahelise ala detailplaneeringu (1995). Projekteerinud Rocca al Mare koolimaja (1999, koos I. Ermi ja E. Urbeliga), teinud Pirita rannahoone rekonstrueerimisprojekti (1998–2000).

Pelt, *Jaan* (15. III 1947 Tallinn), astronoom, füüsika-matemaatikaknd. (1981). Lõpetas 1974 rakendusmatemaatikuna TRÜ. Töötanud a-st 1977 Tartu Observatooriumis (a-st 1982 vanemteadur). Olnud külalisuurija Ungari, Soome, Taani, Norra ja Saksamaa teadusasutustes. Uurinud statistiliste meetodite rakendamist astronoomias ja astrofüüsikas, sh. astronoomiliste aegridade sagedusanalüüsi. **T:** *Is β craters a Sirius-like system?* (autoreid). — Astronomy and Astrophysics, 1997, 328; *Spurious periods in terrestrial impact craters record* (koos L. Jetsuga). — NORDITA Preprint, 1997, 21A.

Penjam, *Jaan* (17. X 1955 Mõisaküla), arvutiteadlane, tehnikaknd. (1984). Lõpetas 1979 TRÜ matemaatika erialal, töötanud samast aastast TTÜ Küberneetika Inst-s (a-st 1984 teadur, 1988–91 programmeerimiskeelte ja -süsteemide uurimise rühma juht, 1992–97 tarkvaraosk-a juh., a-st 1997 dir.), ühtlasi 1988–91 NSV Liidu projekti „Start — uue põlvkonna programmeerimiskeskkonnad" osakonnajuh. Olnud 1988–91 TPedI õppejõud, 1990–94 TTÜ dots., a-st 1994 TTÜ teoreetilise informaatika õppetooli juh. ja prof. ning a-st 1997 infotehnoloogiakeskuse juh. Uurimusi programmide semantika, programmide koostamise formaalsete meetodite ja teadmusliku programmeerimise kohta. **T:** *Attributed models of computing* (koos M. Meristega). — Proceedings of

the Estonian Academy of Sciences. Engineering, 1995, 1, 2; *Computational and attribute models of formal languages*. – Theoretical Computer Science, 1990, 71.

Pennar, *Jaan* (12. VI 1924 Tallinn – 24. VII 1996 Båstad, Rootsi), politoloog, *dr. phil.* (1953). Põgenes 1943 Soome kaudu Rootsi, siirdus 1945 USA-sse. Õppis Uppsala ja Princetoni ülikoolis. Oli 1953–69 USA NSV Liidu Inst-i nõunik ja New Yorgi büroo dir., töötas 1970–75 mitme ülikooli juures assistendina, seejärel raadiojaamas „Vabadus" (*Radio Liberty*), a-st 1975 oli raadio Eesti osk. juh. ja peatoim., 1983–90 mittevenelaste osk-a juh. Uuris Nõuk. Liitu ja kommunismi, eriti NSV Liidu rahvus- ja hariduspoliitikat, NSV Liidu ja araabia riikide suhteid jm. Tema mälestuseks annab Columbia ülikooli Harrimani inst. baltialaseks uurimistööks stipendiumi (*Jaan Pennar Fellow*). **T:** *The politics of Soviet education* (koos G. Bereday'ga, 1960), *The USSR and the Arabs: the ideological dimension* (1973), *The Estonians in America 1627–1975* (koos T. Parmingu ja P. Rebasega, 1975).

Penno, *Rudolf* (12. V 1896 Undla v. – 25. XI 1951 Stockholm), poliitik ja ühiskonnategelane. Lõpetas 1916 Rakveres õpetajate seminari ja 1917 Petrogradis Vladimiri sõjakooli. Võitles I maailmasõjas ja Vabadussõjas. Töötas 1918 ja 1920–22 õpetajana (Kadrinas, Neerutis ja Liigustes), a-st 1921 pidas talu. Oli asunike ja riigirentnike liikumise algatajaid ja nende kongresside korraldajaid. Kuulus hiljem mitme ühisk. org-i ja panga (nt. kindlustusseltsi „Talu", Eesti Maapanga, Pikalaenu Panga, spordiseltsi „Kalev" ja Eesti Haridusliidu) juhatusse. Oli 1925–30 kuukirja „Uus Talu" vastutav toim., 1930–34 Viru maavolikogu esimees. II–V Riigikogu liige (asunike rühma esimees), III–V Riigikogu abiesimees, I Riigivolikogu liige (a-st 1939 abiesimees). Nimetati 18. IX 1944 O. Tiefi valitsuse kaubandus- ja tööstusministriks. Läks 1944 Soome kaudu Rootsi.

Pentre, *Natalia* (16. VIII 1905 Petseri – 1. IX 1982 Tallinn), pedagoog. Õppis 1925–26 Rakvere õpetajate seminaris, täiendas end seejärel mitmel pool Euroopas, lõpetas 1953 Moskva pedagoogikainst-i. Töötas a-st 1926 õpetajana, oli 1940–60 TPedI õppejõud. Avaldanud palju vene keele õpikuid ja metoodikajuhendeid. ENSV tnl. õpetaja (1960).

Peramets-Püss (a-ni 1968 Peramets), *Ruth* (28. XI 1927 Tallinn), filminäitleja ja teleteadustaja. Töötas 1946–55 haldusalal ning mängis isetegevusteatreis. Mänginud filmides „Andruse õnn" (1955) ja „Jahid merel" (1956) naispeaosa. Olnud 1955–83 ETV teadustaja ja saatejuht (saatesarjad „Teile, naised", 1956–57, „Meenutagem vanu tuttavaid", 1960, „Meil on külas", 1958–64); sai tuntuks lastesaadete juhi tädi Ruthina („Tipp ja Täpp", 1964–71, „Tädi Ruthi jutt", 1967–70, „Hunt Kriimsilma 9 ametit", 1970–74). Teinud 1960. a-il ER-is saateid ja kuuldemänge („Äike", „Tulipunane lilleke", „Vürst Gabriel"), dubleerinud filme ning lugenud dokumentaalfilmide diktoriteksti. ENSV tnl. kunstitegelane (1978).

Pere, *Katrin* (5. I 1952 Tallinn), tekstiilikunstnik, Peeter P. abikaasa. Lõpetas 1977 ERKI. Töötanud 1977–91 TKÜ õppejõuna. Alustanud põime-, nõel- ja aplikatsioonitehnikas, rahvuslikus meeleolus piltvaipadega („Vana kummut", 1985; „Mäletamise maja", 1985), keskendus 1990. a-il kontseptuaalsete tekstiilipannoode loomisele, kasutades traditsiooniliste tekstiilimaterjalide kõrval ka metalli, plastmassi ja paberit, ning avardas tehniliste võtete ampluaad („Soovid" ja „Jonn", 1993; „Välja", 1996; „Kolm väga ilusat vaipa isale", 1998). Osalenud näitusel *Pan-European Flexible Art* (1992) ja VII Põhjamaade tekstiilitriennaalil *Intention* (1995 ja 1996). Sai 1988 Stuttgardis Euroopa tarbekunsti näitusel auhinna. K. Raua preemia 1999 (koos Peeter P-ga).

Pere, *Peeter* (15. VI 1957 Tartu), arhitekt, maali-, *performance*'i- ja installatsioonikunstnik, Katrin P. abikaasa. Lõpetas 1980 arhitektuurierialal ERKI. Töötanud 1980–93 „Eesti Tööstusprojektis" ja a-st 1994 arhitektuuribüroos „F&P" ning a-st 1997 oü-s „Arhitektid Muru & Pere". Oli „Rühm T" (1986–96) liige. Loonud rõhutatult subjektiivse maailmakäsitlusega, ekspressiivses laadis maale („Tsoon nr…", 1988; „Wer ist da?", 1990) ja kontseptualismist lähtuvaid installatsioone („Weeping Song", 1993; „Positsioonid MZ 108-04", 1999) ning tegelnud *performance*'iga („Ovaal", 1990, ja „& Viva!", 1991, koos U. Muruga; „Põder", 1991). Tema projekti järgi on ehit. bensiinijaam Enges (1994) ja Tallinnas E. Habermanni projekteeritud elamu juurdeehitus Weitzenbergi t. 25, reisisadama C-terminal (I järk, 1994) ning Suurupis eramuid (1998, koos U. Muruga). Osalenud *UNESCO Prize*'i näitusel Pariisis 1995. Esindanud Eestit 1999 Venezia biennaalil. Sofia maalitriennaali I auhind 1996. K. Raua preemia 1999 (koos Katrin P-ga).

Ruth Peramets-Püss

Katrin Pere

Perem, *Endel* (26. X 1911 Paasvere v.), puiduteadlane. Lõpetas 1940 TÜ, oli samas 1938–43 assistent. Läks 1944 Rootsi. Töötanud 1945–49 Rootsis puidu-uurimisinst-s sektsioonijuh-na ja 1949–76 Ottawas puidu-uurimisinst-s teadurina. Uurinud puidu ehitust ja omadusi ning avaldanud rohkesti kirjutisi. **T:** *Svenskt trä* (*Rootsi puit*; Stockholm, 1952), *Tension wood in Canadian hardswoods* (*Kanada kõvalehtpuidu tõmbetugevus*; Ottawa, 1957).

Perens, *Rein* (16. V 1940 Kuressaare), hüdrogeoloog, geoloogiamag. (1997). Lõpetas 1963 TRÜ. Olnud samast aastast Eesti Geoloogiakeskuses hüdrogeoloog ning keskmise- ja suuremõõtkavalisel hüdrogeoloogilisel kaardistamisel jaoskonnajuh., a-st 1994 hüdrogeoloogiaosk-a juh. Uurimused käsitlevad Eesti põhjaveekihtide veeandvust ja põhjavee keemilist koostist. Koostanud Eesti hüdrogeoloogilisi kaarte (mõõtkavas 1:200 000 ja 1:50 000). Osalenud a-st 1994 mitmes rahvusv. põhjavee seire ja põhjavee kasutamise ning kaitse projektis. **T:** *Waterbearing formation* (koos L. Vallneriga). – Geology and mineral resources of Estonia (1997); *Influence of climatic conditions to groundwater levels and chemical composition in Estonia*. – Nordic Hydrogeological Conference (Akureyri, Iceland, 1996); *Põhjavesi*. – Läänemaa 2. Loodus (1998); *Eesti hüdrogeoloogiline kaart mõõtkavas 1:400 000* (1998).

Peeter Pere

Perli, *Harald* (6. VIII 1891 Kavastu v. – 16. IX 1953 Stockholm), arstiteadlane, günekoloog, meditsiinidr. (1931). Lõpetas 1917 Tartu ülikooli. Oli 1921–24 Tallinna keskhaigla naistehaiguste osk-a arst, 1924–39 osk-ajuhataja, 1939–40 ja 1942–44 Tartu ülikooli günekoloogia ja sünnitusabi prof. (vahepeal 1941 Saksamaal), 1942–44 arstiteaduskonna dekaan. Läks 1944 Rootsi. Uurimusi vere kohta. Vabadusristi I liigi 3. järk.

Perlitz [-ts], *Harald* Gottfried (12. VI 1889 Tallinn – 4. VII 1973 Stockholm), füüsik, *dr. phil. nat.* (1932). Lõpetas 1912 Peterburi ülikooli, töötas seejärel Peterburis, oli I maailmasõja ajal Vene sõjaväes meteoroloog ja gaasisõjatehnik. Naasis 1920 Eestisse, oli a-st 1921 TÜ füüsikadots., a-st 1935 prof., a-st 1934 teoreetilise ja tehnilise füüsika laboratooriumi juh., 1936–40 ühtlasi majandusprorektor ja a-st 1939 „TÜ Toimetiste" toim. Täiendas end Saksamaal (1914, 1938), Prantsusmaal (1924), Soomes (1925), Rootsis (1933) jmt. riigis. Oli 1940 teaduskomandeeringus Rootsis, ei naasnud Eestisse. Töötas 1945–57 Stockholmis firma *Lumalampan ab.* füüsika ja spektroradiograafia labori juh-na, 1957–70 oli

Rein Perens

Ankara ülikooli aatomifüüsikaprof. Osales Rootsis tegusalt Eesti pagulasorg-de tegevuses (oli ms. Eesti Komitee asutajaid ja esimees (1951), Eesti Rahvusfondi asutajaid ning 1946—47 ja 1951—56 esimees). Uurimusi metallide ja nende sulamite kohta. Määras mitme sulami struktuuri, avaldas uurimusi kristallide struktuuri kohta; oli Eestis röntgenstruktuurianalüüsi uurimissuuna rajajaid.

Perna, *Artur* (3. V 1881 Abja mõis, Pärnumaa — 28. IV 1940 Tallinn), arhitekt ja sõjaväelane (kolonelleitnant). Lõpetas 1910 Riia Polütehnilise Inst-i, sai insener-arhitekti kutse. Töötas 1910—12 Peterburi arhitektuuribüroos „F. Mieritz & I. Gerassimov". Asutas 1912 Tallinnas koos K. Burman vanemaga arhitektuuribüroo, mis tegutses I maailmasõjani. Oli sõja ajal tsaariarmees, võttis osa Vabadussõjast. Oli 1918—36 Tallinna Tehnikumi õppejõud (arhitektuuriosk-a juh.), 1921—22 ka Tallinna linnavalitsuse ehitusosk-a juh. Projekteeris 1920. a-te I poolel, oma loomingu kõrgajal hilisjuugendlikke avalikke hooneid, sh. koolimajad Tallinnas Raua t. 6 (1922—24) ja Haapsalus F. J. Wiedemanni t. 35 (1927), Nõmme lastehaigla (1925) ning joonia stiilis pilastritega suurejoonelise maja Tallinnas Suur-Karja t. 18 (1923). Projekteerinud ka rohkesti eramuid ja väiksemaid üürimaju, põhil. Haapsalus ja Viljandis. Vabadusristi I liigi 3. järk.

Pert, *Andres* (28. V 1865 Soova k., Suure-Konguta v. — 14. I 1919 Tallinn), kirjandus- ja teatritegelane. Oli 1890—93 Tartumaal kooliõpetaja, a-st 1893 tegutses Tallinnas. Asutas eesti näitetrupi, mis andis 1893—94 etendusi „Lootuse" ja 1894—97 „Estonia" seltsis. A-st 1895 tegeles kirjastamisega. Andis 1901—05 välja ajalehte „Uus Aeg", asutas 1905 „Päevaleht" ja trükikoja, mis läksid hiljem Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse valdusse. Avaldas arvustusi, luulet ja näidendeid („Feoffan", 1894). Kirjanduskriitikuna äratas 1890. a-te alguses tähelepanu realismi seisukohtade kaitsmisega. **T:** *Lendleht meie luulekirjanduse parandamiseks* (1893).

Pert, *Jaan* (17. III 1899 Kalesi k., Peningi v. — 16. VII 1953 Örebro, Rootsi), kirjanik, kirjandus-, kunsti- ja teatrikriitik. Osales Vabadussõjas. Õppis 1920—25 TÜ-s eesti ja üldkirjanduse erialal (*mag. phil.*, 1925). Töötas ajakirjanikuna, oli 1928 Tartu Konservatooriumi ja 1929—40 Tallinna Draamastuudio õppejõud. Põgenes 1944 Rootsi. Avaldanud proosat ja näidendeid, teatri- ja kunstiarvustusi ning kunstnike ja näitlejate lühimonograafiaid. **T:** novellikogu *Udulaev* (1926), rom-d *Punane liilia* (1927) ja *Sirp õites* (1929), lühimonograafiad *Draamastuudio 1920—1930* (1931), *August Jansen* (1931), *Kristjan Raud* (1935), *August Weizenberg* (1935) ja *Amandus Adamson* (1936).

Pertelson, *Indrek* (21. IV 1971 Tallinn), judoka. Lõpetas 1993 Tallinna Politseikooli. Võitis juunioride MM-il 1990 pronks- ning juunioride EM-il 1990 ja 1991 kuldmedali. Sai 1992 Barcelona OM-il poolraskekaalus 5. koha, MM-il 1993 5. koha ja 1999 hõbemedali ning EM-il 1996 kuld-, 1997, 1998 ja 1999 pronksmedali ning Hea Tahte mängudel 1994 hõbemedali. SRÜ meistrivõistlustel sai 1992 hõbemedali. Tulnud 17 korda Eesti meistriks (sh. 8 korda absoluutkaalus). Suurmeister (1991). Töötanud Politseiameti K-komandos.

Pervik, *Aino* (a-st 1961 õieti R a u d) (22. IV 1932 Rakvere), kirjanik, Eno Raua abikaasa, Rein Raua ema. Lõpetas 1955 TRÜ soome-ugri keelte erialal. Töötas 1955—67 kirjastus- ja televisioonitoim-na, seejärel olnud vabakutseline. Kirjutanud elamuslikke, [illegible] kujundikeelega laste- ja noorsooromaane, [illegible] luuletusi ja novelle, [illegible] ning kirjanduskriitikat. [illegible] J. Smuuli preemia 1976, F. Tugliase novelliauhind 1983, eesti kirjanduse aastaauhind 1993. **T:** noorsoorom. *Õhupall* (1969), lastermt-d *Kunksmoor* (1973), *Kunksmoor ja kapten Trumm* (1975), *Arabella, mereröövli tütar* (1982), *Sookoll ja sisalik* (1986) ja *Kallis härra Q* (1992), novellikogud *Impulss* (1982) ja *Tulesõitjad* (1988), luulekogud *Unimetsades* (1977), *Kiljub ning kumiseb* (1982), *Kellavalaja* (1985) ja *Puusseastuja* (1991), rom-d *Kaetud lauad* (1989), *Kiikujad väravakaartel* (1989) ja *Üks helevalge tuvi* (1995).

Pesti, *Jaan* (29. III 1954 New York), keemik, *Ph. D.* (1981, Columbia ülikool). Õppis 1972—76 Long Islandi ülikoolis ja 1976—81 Columbia ülikoolis, oli 1981—83 California ülikoolis (Berkeley's) järeldoktorantuuris. Töötanud a-st 1983 firmas *DuPont Co* (a-st 1998 peateadur). Uurimistöö seostub uute vähi-, põletiku- ja seenhaigustevastaste jmt. ravimite ning kunstvere loomisega, olemasolevate ravimite sünteesiskeemide täiustamisega ning ravimite laboratoorsete sünteesimeetodite tööstusliku tootmise tarbeks kohandamisega. **T:** *Esters of 2-(isoxazolyl) acetic acids* (autoreid). — Synthetic Communications, 1999; *Efficient pyridinylmethyl functionalization: synthesis of 10,10-bis[(2-fluoro-4-pyridinyl)methyl]-9(10H)-anthracenone (DMP543) as an acetylcholine release enhancing agent* (autoreid). — Journal of Organic Chemistry, 1999.

Pezold [*pe:tsolt*], *August* Georg Wilhelm (5. VIII 1794 Rakvere — 12. III 1859 Peterburi), baltisaksa maalikunstnik ja graafik. Õppis 1812—14 Tartu ülikoolis arstiteadust, siirdus 1814 Berliini kunsti õppima, elas 1815—16 Viinis, rändas 1817—19 Itaalias (tutvus Roomas natsareenlastega) ning 1819—21 Saksamaal, Šveitsis, Prantsusmaal ja Inglismaal. Tegutses a-st 1821 mitmel pool Eestis ning Riias pms. portretistina, 1824—30 Peterburis Smolnõi inst-s, hiljem Cēsises jm. Baltimail õpetajana; a-st 1835 oli Tallinna kubermangugümnaasiumi ja a-st 1842 Peterburi ülikooli ning mere- ja pedagoogikainst-i joonistusõpetaja. 1820. a-ist on teada põhil. msg. rahvatüüpe kujutavaid portreejoonistusi, ka õlimaalidest on tuntuimad portreed (J. J. von Fock, 1838; A. F. J. Knüpffer, enne 1842). Oli esimesi, kes tõid baltisaksa kunstisse eesti ainestiku („Eesti naised kirikuteel"; „Tarwasto moissa Anss", 1834). Jäädvustanud akvarellis liivlaste elulu.

Petersell, *Valter* (28. X 1933 Kaagjärve), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1976). Lõpetas 1957 TRÜ. Olnud 1957—62 Vene NFSV Tšita geoloogiavalitsuse geoloog ja jaoskonnajuh., 1962—91 Eesti Geoloogiakeskuse geoloog, jaoskonnajuh., geoloogiatöökonna ja ekspeditsiooni peageoloog ja juh., a-st 1991 osakonnajuh. ja juhtivgeoloog. Uurimustes käsitlenud diktüoneemaargilliidi, fosforiidi, põlevkivi ja Eesti aluskorra geoloogiat ja geokeemiat, pinnase geokeemiat ning keskkonnaprobleeme. Rakvere fosforiidipiirkonna esmaavastajaid. Oli 1984—92 NSV Liidu Geoloogiamin-i ja sotsialismimaade vaheliste põlevkiviuuringute juht ja koordinaator. Osalenud a-st 1991 mitmes rahvusv. geokorrelatsiooniprogrammi projektis. ENSV tnl. tööstustöötaja (1975). **T:** *On the geological structure of the crystalline basement of the southern slope of the Baltic shield* (koos O. Levchenkoviga). — Tartu Ülikooli toimetised, 1994, 972; *Mulla geokeemilise seire bülletään* (1996, eesti ja inglise keeles, autoreid), *Eesti mulla huumushorisondi geokeemiline atlas* (1997, eesti ja inglise keeles, autoreid).

Petersen (a-ni 1921 A s s o n, 1921—38 P e t e r s o n), *Emma* (13. VII 1889 Vaabina v. — 1. I 1965 Tallinn), pedagoog ja ühiskonnategelane, Ferdinand P-i abikaasa (1921—40), Ivar-Heldur P-i ema. Lõpetas 1910 Peterburis Bestuževi kõrgemad naiskursused. Oli 1910—19 Tartus Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tü-

tarlastegümnaasiumis õpetaja, 1919–21 EV Haridus-min-s osk-ajuhataja ja 1926–35 Tallinna II linna tütarlastegümnaasiumis õpetaja. Asutava Kogu ja I Riigikogu liige. Avaldanud 16 alg- ja keskkooli ajalooõpikut, neist olulisim on illustreeritud „Vana ajalugu" (1912, [4]1931). **T:** *Keskaeg* (1918, [4]1924), *Suur prantsuse revolutsioon* (1923), *Vana aeg keskkoolile* (1935, [2]1937).

Petersen (a-ni 1938 P e t e r s o n), *Ferdinand* (13. III 1887 Lehtse v. – 18. II 1979 Chapel Hill, Põhja-Carolina, USA, maetud Torontosse), ehitusinsener ja ühiskonnategelane, Emma P-i abikaasa (1921–40), Ivar-Heldur ja Karl-Endel P-i isa. Lõpetas 1916 hüdrotehnika alal Petrogradi polütehnilise inst-i. Naasis 1917 Eestisse, oli 1918 Ajutise Valitsuse teedeminister, 1919–29 Põllutöömin-i tehnikapeavalitsuse juh., maaseaduse teksti koostajaid ja maareformi teostajaid. Rajas 1921 talu, ehitas Anija hüdroelektrijaama ja saeveski ning Raasiku villa- ja jahuveski. Lahkus 1944 Eestist, projekteeris New Yorgis sildu ja hüdrorajatisi. Tallinna Tehnikumi, Eesti Tehnika Seltsi (1917, Petrogradis) ja Tehnika Koondise asutajaid (1946, Saksamaal; 1962–64 esimees). Asutava Kogu liige. Uurimusi turbamajanduse ja taluehituse kohta.

Petersen, *Ivar*-Heldur (26. VII 1929 Tallinn), matemaatik, Ferdinand ja Emma P-i poeg, füüsika-matemaatikaknd. (1955). Lõpetas 1955 TRÜ. Töötanud 1952–60 TPI õppejõuna, a-st 1960 TTÜ Küberneetika Inst-s (1960–68 arvutuskeskuse juh., 1968–95 matemaatikasektori juh., 1969–84 ühtlasi teadusdir., a-st 1995 vanemteadur). Uurimusi rühmateooria, arvutusmeetodite ja matemaatilise statistika alalt ning matemaatika rakendustest sotsiaalteadustes. **T:** *Kõrgema matemaatika ülesannete kogu* I, II (1960, koos H. Roosiga), *Katsete planeerimine* (1966).

Petersen, *Karl Endel* (11. VII 1943 Tallinn), matemaatik, Ferdinand P-i poeg, *dr. phil* (1969, Yale'i ülikool). Lahkus 1944 koos vanematega Eestist. Lõpetas 1965 Princetoni ülikooli, a-st 1969 töötanud Põhja-Carolina ülikoolis (a-st 1982 prof.). Uurimusi ergoodilisusteooria alalt. **T:** *Ergodic theory* (1983, [2]1989).

Petersen, *Wilhelm* Konstantin (12. VI 1854 Lihula – 3. II 1933 Tallinn), baltisaksa entomoloog (liblikateadlane) ja pedagoog, zooloogiamag. (1887), *dr. phil.* (1929, Königsberg). Lõpetas 1881 Tartu ülikooli. Oli a-st 1884 Tallinna Peetri reaalkooli ülemõpetaja (asutas sinna Eesti esimese röntgenilaboratooriumi) ja 1890–1915 dir., 1915–17 Tallinna toomkooli dir., 1918 Harjumaa koolide inspektor, 1919–25 Tallinnas kooliõpetaja (1920–25 tütarlastegümnaasiumis). Sooritas 1875–77 Lõuna-Ameerikasse, 1878 Lapimaale, 1881 Süüriasse, 1882 Taga-Kaukaasiasse ja 1903 Uuralitesse uurimisretki. Oli 1900–08 Eestimaa Kirjanduse Ühingu asepresident, 1908–18 president, 1927 auliige. Asutas ühingu juurde provintsiaalse loodusteaduste sektsiooni. Oli Venemaa Entomoloogiaseltsi auliige. Uuris liblikaliste morfoloogiat, süstemaatikat ja levikut. Arvestas ühena esimestest liikide eristamisel ja süstemaatikas suguelundkonna morfoloogiat, nägi genitaalide ehituse erinevustes liikidevahelist ristumisbarjääri; käsitles liigitekke probleeme. **T:** *Lepidopteren-Fauna von Estland (Eesti)* (1924), *Eesti päevaliblikad* (1927).

Peterson, *Adam* (19. III 1838 Holstre v. – 11. XII 1918 Holstre v.), talurahvaliikumise tegelane ja luuletaja, Peeter Samuel P-i vend. Oli palvekirjaaktsiooni juhte ning Lõuna-Eesti talupoegade suurpalvekirja (1864) koostajaid ja tsaarile esitajaid. Vangistati mitu korda, vabastati Senati otsuste alusel (viimati 1868). Elas vaenamisest pääsemaks 1871–1900 Kesk-Venemaal. Protestis eesti ja vene ajakirjanduses ning luuletustes („Adam Peterson'i laulud", 4 vihku, 1895–1900) baltisaksa mõisnike vägivallavõimu ja Balti erikorra vastu.

Adam Peterson

Peterson, *Aleksei* (29. X 1931 Sangaste v.), etnograaf, ajaloodr. (1993, Peterburi). Lõpetas 1956 TRÜ ajaloo-osk-a. Oli 1958–92 Eesti Rahva Muuseumi (ERM) dir. ning 1980. a-il ERM-i Raadil taastamise algatajaid. Uurinud taluehitisi, põllutööriistu ja ERM-i ajalugu. Pannud aluse etnofilmile. ENSV tnl. kultuuritegelane (1989), Udmurdi Vabariigi tnl. kultuuritegelane (1996). **T:** *Zur Finnougrischen Volkskunde* (1985), *Varaait. Ülevaade etnograafiamuuseumi ajaloost ja kogudest* (1986), *Udmurdi vana rahvakunst* (1997).
B: *Aleksei Peterson 60.* Tln., 1991.

Peterson, *Ernst*, *Särgava, *E.*

Peterson, *Ferdinand*, *Petersen, *F.*

Peterson, *Heino* (18. X 1926 Leningrad – 23. VII 1988 Tallinn), majandustegelane. Lõpetas 1967 Moskva polügraafiainst-i polügraafiatööstuse tehnoloogina. Töötas a-st 1950 trükikojas „Kommunist", oli trükitöölise õpilane, seadistaja, vanemmeister, tsehhi ülema asetäitja, peatehnoloog, peainsener ja a-st 1968 dir.; 1969–73 EKP KK Kirjastuse peainsener (juhtis trükikoja ehitamist ja seadmestamist), 1973–81 tootmiskoondise „Eesti Trükitööstus" trükikoja „Punane Täht" dir. ja 1981–88 EKP KK Kirjastuse dir. ENSV tnl. polügrafist (1985).

Heino Peterson

Peterson, *Karl* (14. I 1927 Saka k., Kohtla v.), loomaarstiteadlane, mikrobioloog ja episotoloog, Urmas P-i isa, veterinaariadr. (1968, Leningrad, kinnit. 1970). Lõpetas 1950 TRÜ. Olnud 1950–51 TRÜ mikrobioloogiakateedri assistent, 1951–92 EPA veterinaariateaduskonna õppejõud (1959–70 dots., a-st 1970 prof., 1981–86 sise- ja nakkushaiguste kateedri juh.), 1991–93 EPMÜ nakkushaiguste õppetooli juh. ja prof., a-st 1995 emeriitprof. Balti Tsonaalse Teadusliku Uurimise Veterinaarlaboratooriumi asutajaid (1967). Õpetanud mikrobioloogiat, viroloogiat ja episotoloogiat. Avaldanud uurimusi lindude salmonelloosi ja veiste trihhofüütia, suu- ja sõrataudi, tuberkuloosi, mastiidi ning piima kvaliteedi kohta. Loonud koos J. Kaardega veiste trihhofüütia raviskeemi. ENSV tnl. teadlane (1976). **T:** *Loomade nakkushaigused* (1968, autoreid), *Üldmikrobioloogia praktikum* (1973), *Veterinaarmikrobioloogia-alane terminoloogia* (1982, autoreid), *Veterinaarne üldmikrobioloogia, -viroloogia ja -immunoloogia* (1986, autoreid), *Словарь ветеринарных микробиологических и вирусологических терминов* (1989, autoreid), *Veiste haigused* I (1998, autoreid).
B: H. Pärn. *Karl Peterson – 70.* – Agraarteadus, 1997, 1.

Karl Peterson

Peterson, P e t e r s o h n, *Kristjan Jaak* (Christian Jacob) (14. III 1801 Riia – 4. VIII 1822 Riia), kirjanik. Tema isa oli Viljandimaalt Karula vallast pärit kirikuteener. Õppis 1815–18 Riia kubermangugümnaasiumis ning 1819–20 Tartu ülikoolis, algul usu-, siis filosoofiateaduskonnas, seejärel oli Riias keelcõpetaja. Kirjutas keeleteaduslikke art-eid ja tegeles tõlkimisega. Hakkas kirjutama luuletusi ja proosamõtisklusi (päevarmt-t) juba gümnaasiumis. Avaldas J. H. Rosenplänteri ajakirjas „Beiträge..." art-eid eesti keele (lauseõpetuse, morfoloogia jm. küsimuste) kohta. Tõlkis rootsi keelest saksa keelde K. Ganander „Mythologia Fennica"; täiendas tõlget („Finnische Mythologie", „Beiträge..." XIV, 1822, omaette väljaanne tiitellehe andmeil 1821) arvatava eesti ainestikuga, mis mõjutas F. R. Faehlmanni ja F. R. Kreutzwaldi kujutlust eesti muinasusu kohta. Nimetas ennast maarahva laulikuks, hindas kirjanduse rahvuslikku omapära ja pidas võimalikuks algupärase eesti kirjanduse loomist. Põhiosa tema luuleloomingust (teada on 21 eestikeelset ja 3

Kristjan Jaak Peterson

saksakeelset luuletust) moodustavad heroilis-filosoofilised oodid („Kuu", „Laulja", „Sügis", „Sõprus"), mida iseloomustab ülev värvi- ja kontrastirikas sõnastus, ja lihtsama värsikoega pastoraalid („Ott ja Peedu", „Elts ja Tiiu — karjased", „Enn ning Ellu"), milles leidub eesti rahvalaulu motiive ja vormivõtteid; ilmneb ka antiikkirjanduse (Pindarose, Horatiuse, Theokritose) ja eelromantikute (F. G. Klopstocki, J. G. Herderi) mõju. Lüürilised elamus- ja armastuslaulud („Laul", „Rõõmu laul", „Mardi Luteruse päeval", „Jaagu leinalaul") kajastavad isiklikke muljeid. P-i looming tema eluajal ei ilmunud, luuletuste käsikirjad leidis 1901 ÕES-i arhiivist V. Reiman; tema kirjanikusuuruse tõstis ausse G. Suits. Mälestussammas Tartus Toomemäel (1983, J. Soans ja A. Murdmaa). P-i sünniaastapäeval tähistatakse emakeelepäeva (a-st 1999 riiklikult). **T:** *Laulud, päevaraamat ja kirjad* (1922), *Laulud. Päevaraamat* (1976).

B: *Lisandusi K. J. Petersoni tundmaõppimiseks*. Trt., 1927.

Peterson, *Lembit* (18. VIII 1953 Tallinn), näitleja, lavastaja ja pedagoog. Lõpetas 1976 näitleja- ja lavastajaerialal TRK. Töötas 1976—79 ja 1985—88 ENSV Rkl. Noorsooteatris, 1979—82 „Ugalas" ning 1988—90 Eesti Draamateatris, olnud 1978—86 (vaheaegadega) TRK lavakunstikateedri, 1989—93 Viljandi Kultuurikolledži ja 1990—92 Vanalinna Hariduskolleegiumi õppejõud ning a-st 1992 Eesti Humanitaarinst-i teatriõppetooli juh. (prof.). Asutas 1986 rändnäitetrupi ja 1995 (koos J. Viidinguga) stuudioteatri „Theatrum" (algselt Eesti Humanitaarinst-i teater-kool) ning juhib seda. Mänginud filmides („Kõrboja peremees", „Arabella, mereröövli tütar"). A. Lauteri preemia 1984, EV kultuuripreemia 1998. **L:** Becketti *Godot'd oodates* (1976), Tammsaare ja P.-E. Rummo *Ramilda-Rimalda* (1979, ka osaline), Büchneri *Woyzeck* (1980), Anouilh' *Antigone* (1982 ja 1998), prantsuse lugulaul *Aucassin ja Nicolette* (1986 rändtrupis, ka osaline), Molière'i *Misantroop* (1986, mängis Alceste'i) ja *Kodanlasest aadlimees* (1990), Maeterlincki *Pelléas ja Mélisande* (1998). **O:** Huhuu (Tuglase ja Karusoo *Popi ja Huhuu*), Magnus Kull (Vilde *Tabamata ime*), Margus (Tuglase ja Volkonski *Jumala saar*), Paša (Petruševskaja *Cinzano*), Trigorin (Tšehhovi *Kajakas*, 1978).

B: *Vastab Lembit Peterson*. — Teater. Muusika. Kino, 1998, 8/9.

Peterson, *Peeter Samuel* (28. V 1843 Holstre v. — 29. X 1877 Tambovi kub.), talurahvaliikumise tegelane, Adam P-i vend. Osales Lõuna-Eesti talupoegade palvekirjaaktsiooni juhtimises, oli 1864—65 vangis, vabastati senati otsuse põhjal. Jätkas 1865—66 Holstre vallakirjutajana baltisaksa mõisnike vastast kihutustööd. Oli 1867—70 Vjatka kub-s asumisel, 1870—77 Tambovi kub-s mõisavalitseja.

Peterson, *Tiit* (4. VI 1961 Tallinn), kitarrist. Lõpetas 1988 kitarrimängu alal Tallinna Otsa-nim. Muusikakooli (V. Katkovi kl.), õppis 1987—89 Moskvas J. Jaffini juures ja hiljem L. Brouweri (Kuuba) ja R. Ausseli (Argentina) juhendamisel. Töötanud a-st 1991 pedagoogina Tallinna Otsa-nim. Muusikakoolis. Heliplaadistanud ja teinud rohkesti lindistusi ER-ile, nt. laserplaadid „White Concert" (eesti kitarrikontserdid), „Karje ja vaikus" ning „Aastaajad" (millemad K. Singi muusika). Esinenud solistina, ansamblites (koos T. Sevjangu, L. Tammeli, Ü. Kaasiku) ja orkestritega. Repertuaar ulatub barokiajast tänapäeva moodsa muusikani, mitme eesti helilooja kitarriteosed on sündinud P-i algatusel.

Peterson, *Urmas* (17. I 1956 Tartu), geograaf, Karl P-i pojapoeg, filosoofiadr. geograafia erialal (1993). Lõpetas 1979 TRÜ. Olnud 1984—86 ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-i insener ja a-st 1986 Tartu Observatooriumi teadur, ühtlasi a-st 1994 EPMÜ metsakorralduse inst-i ja TÜ botaanika ja ökoloogia inst-i dots. Õpetanud satelliidipiltide töötlemist ja geograafilisi teabesüsteeme. Uurimusi metsade kaugseire ja taimekoosluse dünaamika alalt ning Eesti maakasutuse muutustest satelliidipiltidelt mõõdetuna. **T:** *Seasonal reflectance profiles for forest clearcut communities at early stages of secondary succession* (1989), *Eestimaa nähtuna kosmosest* (1998, autoreid).

Petersoo, *Udo* (8. V 1934 Tallinn), kirikutegelane. Läks 1944 Rootsi ja sealt 1951 Kanadasse. Lõpetanud Waterloo luterliku ülikooli, Waterloo luterliku seminari ja Toronto ülikooli; ordineeriti 1975. Oli a-st 1987 Kanada eesti praostkonna praost ja ühtlasi Konsistooriumi assessor, a-st 1990 on E.E.L.K. peapiiskop. Juhtinud ka Eestlaste Kesknõukogu Kanadas, Ülemaailmset Eesti Rahvuskongressi jmt. ilmalikku org-i.

Petlem, *Heinrich* (27. III 1910 Simbirski kub. — 14. IX 1988 Tartu), kirurg, meditsiiniknd. (1950). Lõpetas 1936 TÜ, täiendas end 1938 Berliinis, oli seejärel TÜ õppejõud, a-st 1959 dots., 1948—72 hospitaalkirurgia kateedri juh., 1972—84 sama kateedri dots. Arendas seedekulgla kirurgiat ja traumatoloogiat, oli Eestis urokirurgia rajajaid ning südame- ja kilpnäärmeoperatsioonide täiustajaid. ENSV tnl. arst (1970). **T:** *Kinniste luumurdude ravi alused* (1970), *Luude ja liigeste kinnised vigastused* (1974).

Petri, *Johann Christoph* (5. XI 1762 Kleinmölsen, Erfurdi läh. — 24. II 1851 Erfurt), saksa publitsist, *dr. phil* (1809). Oli 1784—96 Eestis, Peterburis jm. koduõpetaja, 1797—1820 Erfurdis gümnaasiumiõpetaja. Teosed „Briefe über Reval..." (1800), „Ehstland und die Ehsten..." (3 kd., 1802, [2]1809, e. k. lüh. pealkirjaga „Huvitav tükike kodumaa ajaloost", 1901), „Neue Pittoresken aus Norden..." (1805, [2]1809) ja „Neuestes Gemälde von Lief- und Ehstland" (2 kd., 1809) on ilmunud Saksamaal. Neis G. H. Merkeli mõjulistes teostes leidub rohkesti andmeid Eesti ala põllum-e, talupoegade eluolu, tööstuse ja kaubanduse kohta ning väljendub poolehoid talupoegadele ja nende mõisnikevastasele võitlusele. P. teosed levisid laialdaselt ja valmistasid Balti kub-des pinda pärisorjuse kaotamiseks.

Petzholdt [*pets-*], Georg Paul *Alexander* (29. I 1810 Dresden — 5. V 1889 Freiburg), põllumajandusteadlane, *dr. med.* (1833). Lõpetas 1833 Leipzigi ülikooli arstiteaduskonna. Valis erialaks põllum-keemia (töötas J. Liebigi juhendamisel). Oli 1845—72 Tartu ülikooli põllum-e ja tehnoloogia prof. Alustas ülikoolis mullateaduse õpetamist ja rajas agronoomialabori. Tema kirjutatud agrokeemiaõpik tõlgiti inglise, taani ja poola keelde. **T:** *Die Agriculturchemie in populären Vorlesungen* (Leipzig, 1844, [2]1846), *Die sogenannte Kartoffelfäule* (Dresden ja Leipzig, 1846), *Der neue erfundene Patent-Dünger des Freiherrn Prof. Dr. Justus von Liebig in Gissen* (Dresden ja Leipzig, 1846, [2]1847).

Peäske, *Elmar* (14. XI 1907 Pärnu — 16. III 1995 Tallinn), flötist, dirigent ja pedagoog, Toivo P. isa. Lõpetas 1940 flöödierialal (A. Schutinski ja E. Braueri kl.) ja puhkpilliorkestri dirigeerimise alal TK. Juhatas 1932—40 Riigi tööstuskeskkooli orkestrit ja II maailmasõja ajal 1942—44 eesti laskurkorpuse puhkpilliorkestrit. Oli 1944—93 TRK õppejõud (a-st 1966 dots.), ühtlasi 1946—62 "Estonia" teatri orkestrant (1956—62 flöödirühma kontsertmeister). Osalenud eesti flöödikoolkonna rajamises; õpilasi: S. Orusaar, S. Saulus, J. Õun, R. Peäske, L. Lampe-Kits. Juhatanud 1952—85 TPI ja a-st 1975 sõjaveteranide puhkpilliorkestrit. ENSV tnl. kunstitegelane (1969).

Peäske, *Toivo* (1. XII 1945 Tallinn), pianist ja pedagoog, Elmar P. poeg. Lõpetas 1970 klaverierialal TRK (A. Klasi ja A. Kuuseoksa kl.), täiendas end 1973–75 Leningradi konservatooriumis kammeransambli alal. Olnud 1966–71 TRK-s kontsertmeister, a-st 1969 Tallinna Muusikakeskkoolis õpetaja ja a-st 1975 TRK kammeransambliõppejõud (a-st 1989 dots.). A-st 1992 juhatanud Tallinna Muusikakeskkooli keelpilliorkestrit. Esinenud pms. klaverisaatjana ja ansamblis. Tunnustuse on võitnud 1975 asut. Tallinna klaveriduoga (koos N.-L. Sakkosega). Duo on toonud esiettekandele üle 50 eesti helilooja heliteö. P. on olnud 1999 asut. Tallinna Noorteorkestri dirigent. Eesti muusika-aastapreemia 1990.

Pihelgas, *Endel* (7. XI 1927 Rae v. – 22. I 1997 Tartu), metsateadlane, põllumajandusdr. (1972, kinnit. 1973). Lõpetas 1951 TRÜ. Oli a-st 1951 EPMÜ õppejõud (1973–93 metsakasvatuskateedri (hiljem õppetool) juh., 1976–93 prof., 1985–89 ühtlasi metsandus- ja maaparandusteaduskonna dekaan, a-st 1994 emeriitprof.). Õpetanud metsakultuure, metsamelioratsiooni, metsabotaanikat, metsaselektsiooni, metsakasvatust, metsanduse aluseid, ulukite bioloogiat ja jahindust. Uurinud maipõrnika kahjustusi männikultuurides ja Loode-Eesti loodlade metsastamise võimalusi. Rajas männi geograafilise muutlikkuse selgitamiseks ainulaadsed katsed ja tõdes, et harilik mänd koosneb geograafilistest rassidest. Koostas plusspuude eraldamise juhendi. Selgitas sobivaimad pookimisviisid ja -ajad ning lõi vegetatiivsete seemlate rajamise põhialused. Tema doktoriväitekiri on Eestis põhjalikem uurimus metsanduses rakendatava valikaretuse kohta. 1980–85 ENSV Ülemnõukogu saadik. **T:** *Hariliku männi selektsioon* (1963), *Geneetika ja selektsioon metsamajanduses* (1970), *Dependence of seed and culture properties of Scots pines on site types of mother stands* (1975), *Metsabioloogia* (1983).

Pihl, *Hendrik* (16. III 1915 Pankjavitsa v. – 12. III 1975 Tallinn), epidemioloog, meditsiinidr. (1975). Lõpetas 1950 TRÜ. Oli 1957–75 Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni TUI epidemioloogiaosk. juh. Uurimusi ägedate soolenakkushaiguste, eriti salmonelloosidc leviku ja profülaktika kohta. **T:** *Sanitaaria Eesti NSV-s* (1974, autoreid).

Pihl, *Jüri* (17. III 1954 Kuressaare kn.), politseiametnik. Lõpetas 1982 TRÜ õigusteaduskonna. Töötas a-st 1975 kriminaaljälituse inspektorina, oli 1986–88 Tallinna Linna RSN TK Siseasjade Valitsuse jaoskonnaülem, 1988–90 Võru siseasjade osk-a ülem, seejärel kuni Eesti politsei asutamiseni Tallinna siseasjade valitsuse ülema asetäitja, 1991–93 Politseiameti kaitsepolitsei dir., a-st 1993 kaitsepolitsei peadir.

Pihlak, *Evi* (11. III 1928 Tallinn – 6. V 1993 Tallinn), kunstiajaloolane ja -kriitik, kunstiteaduse knd. (1968). Õppis 1948–50 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-s lavakujundust, lõpetas 1957 Leningradis I. Repini nim. kunstiinst-i kunstiteooria ja kunstiajaloo erialal. Töötas 1957–61 ENSV Rkl. Kunstimuuseumis ja 1961–72 ENSV TA Ajaloo Inst-s teadurina ning 1972–83 ERKI-s kunstiajaloo õppejõuna (dots-i kt.). Uurinud 20. saj. eesti maalikunsti, huvi keskmes olid kunstikooli „Pallas" ümber koondunud kunstnikud. Käsitlenud ka lavakujunduse ajalugu ja üldist kunstiajalugu („Madalmaade maalikunst", 1978, koos A. Kartna ja M. Lumistega). Tegutses 1960.–80. a-il ka aktiivse kriitikuna. On „Eesti kunsti ajaloo" põhiautoreid (1970–77; autorkond sai 1978 K. Raua ja 1980 ENSV rkl. preemia). ENSV tnl. kunstitegelane (1988). **T:** lühimonograafiad *Aleksander Vardi* (1977) ja *Malle Leis* (1988), monograafiad *Natalie Mei* (1962), *Nikolai Triik* (1969), *Konrad Mägi* (1979, K. Raua preemia 1980) ja *Ado Vabbe* (1993, koos R. Varblasega).

B: M. Levin. *Evi Pihlak.* – Kunstiteaduslikke uurimusi, 8. Tln., 1995.

Pihlak (a-ni 1963 Sang), *Liina* (26. IV 1937 Rūjiena, Läti), teatrikunstnik, August Sanga ja Kersti Merilaasi tütar, Joel Sanga õde. Õppis 1956–58 Tartu Kunstikoolis, lõpetas 1964 ERKI. Töötanud 1964–71 „Vanemuises" ja 1972–95 ETV-s (1976–82 peakunstnikuna), olnud 1992–98 ühtlasi EKA õppejõud (dots.). Teinud kujundusi kõigis Eesti teatreis ning Ukrainas ja Soomes, kujundanud filme („Nukitsamees", „Savoy ball"). Osalenud näitustel, illustreerinud lasteraamat-id. ENSV tnl. kunstnik (1989). Teatrikunstniku aastapreemia 1987. **Lavakujundusi:** Williamsi *Orpheus laskub põrgusse* (1963), Šostakovitši *Katerina Izmailova* (1966), Undi *Phaethon, Päikese poeg* (1968), P.-E. Rummo *Tuhkatriinumäng* (1969), Kuusbergi, Undi ja Hermaküla *Südasuvi 1941* (1970), Kálmáni *Montmartre'i kannike* (1971), Shakespeare'i *Macbeth* (1987), Woodi *Lobasuu ja pingviin* (1990), Tammsaare ja Adlase *Armastuse võimalikkusest Vargamäel* (1993). ETV-s: Vilde *Pisuhänd* (1981), Bornhöhe, T. Põdra ja Kerge *Kuulsuse narrid* (1982), Vilde *Tabamata ime* (1983), Lindgreni *Karlsson katuselt* (1988).

Pihlakas, *Gustav* (17. II 1864 Kiiu v. – 4. VII 1937 Tallinn), raamatukaupmees, kirjastaja ja metseen. Alustanud lelle Tõnis P-a eeskujul rändrmt-ukaupmehena, asutas 1899 Tallinnas rmt-ukaupluse ja kirjastuse, juhtis neid a-ni 1927; üllitas õpikuid ning vaimulikku ja ilukirjandust. 1917 asutas köitekoja ja arendas selle hiljem paberikaupade tootmise ettevõtteks. Toetas aineliselt Tallinna konservatooriumi hoone ehitamist.

Pihlakas, *Kaido* (18. VII 1940 Tallinn), jurist, vandeadvokaat. Lõpetas 1967 TRÜ. Olnud 1967–77 Tallinna I õigusnõuandla advokaat, 1977–84 Tallinna II õigusnõuandla juh. ja advokaat, a-st 1990 advokaadibüroo „HETA" juh. ja advokaat. A-st 1997 Eesti Reservohvitseride Kogu juhatuse esimees, a-st 1998 Eesti Ohvitseride Keskkogu juhatuse liige. 1999 Nõmme Rotary Klubi asepresident.

Pihlap, *Tarmo* (21. IV 1952 Abja-Paluoja – 3. VIII 1999 Tallinn), levilaulja. Muusikuna iseõppija. Töötas 1971–80 ENSV Rkl. Filharmoonia solistina (1971–74 ansamblis „Laine" ja 1975–80 ansamblis „Palderjan"). A-st 1980 oli vabakutseline. Tegi koostööd ansamblitega „Fix" (1980–81), „Apelsin" (1983–84) ja „Kodurand" (1988–89). Saavutas populaarsuse kantrilauljana (laul „Valged roosid"). Loonud laule („Selgeks jääb taevakaar", auhind A. Oidi nim. võistluskontserdil 1985). Salvestanud heliplaate (laserplaadid „Aeg kaob, rõõmud jäävad", 1997, „Jõhvikad", 1998, ja „Valged roosid", 1999).

Piho, *Arnold* (29. I 1924 Mammaste k., Koiola v. – 8. XII 1978 Kuusiku, Rapla kn.), põllumajandusteadlane, põllumajandusdr. (1974, kinnit. 1976). Lõpetas 1950 TRÜ. Töötas 1951–58 EPA-s õppejõuna ja 1959–78 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s (1959–62 vanemteadur, 1962–67 põllundusosk-a juh., 1967–78 sektorijuh., 1962–72 ühtlasi Kuusiku katsebaasi juh.). Uurinud põllukultuuride agrotehnikat, mulla agrokeemilisi omadusi ja väetiste tõhusust. ENSV tnl. teadlane (1977). ENSV rkl. preemia 1970. **T:** *Mullastikukaardi koostamine* (1951, koos R. Kasega), *Eesti NSV mullaerimite iseloomustus* (1960, koos R. Kasega), *Mullateadus* (1962, autoreid).

B: *Dr. Arnold Piho panus põllumajandusteaduse arengusse.* Tln., 1981.

Pihu, *Ervin* (15. II 1930 Puustuse k., Varstu v.), zooloog (ihtüoloog), bioloogiaknd. (1961). Lõpetas 1955 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1955 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s Võrtsjärve limnoloogiajaamas (1967–86 ja a-st 1994 vanemteadur,

Toivo Peäske

Jüri Pihl

Evi Pihlak

Tarmo Pihlap

Ervin Pihu

1986—94 juhtteadur). Lugenud 1961—64 TÜ-s ihtüoloogia kursust ja pidanud a-st 1994 loenguid järvede reostuskoormuse hindamise kohta. Uurimisvaldkonnad: kalade bioloogia ja kalanduse korraldamine Eesti järvedes (eriti Võrtsjärves ja Peipsis). Olnud Eesti TA Looduskaitse Komisjoni liige. Koostanud ja toimetanud teaduslikult koguteoseid (sh. „Lake Peipsi", 3. kd., 2000, ja „Fishes of Estonia", 2001). Avaldanud üle 200 kirjutise, sh. 2 rmt-t. **T:** *Matk kalariiki* (1987), *Kalad meie laual* (1993, koos L. Pettiga).

Piip, *Ants* (Hans) (28. II 1884 Tuhalaane v. — 1. X 1942 Nõrobi laager, Molotovi (Permi) obl.), riigitegelane, diplomaat ja õigusteadlane, tööerakondlane. Töötas 1906—12 Kuressaares merekooli õpetajana. Lõpetas 1913 Peterburi ülikooli õigusteaduskonna, töötas 1913—16 samas teadusstipendiaadina ja pärast magistrikraadi saamist (1916) rahvusv. õiguse eradots-na. Kuulus 1917—18 Eestimaa Kub. Ajutisse Maanõukogusse (Maapäev); see määras ta 20. XI 1917 Eesti esimeseks välisesindajaks. Oli 1918—20 Eesti saadik Londonis (suuri teeneid Suurbritannia eskaadri Tallinna saatmises ja Vabadussõja ajal Eestile relvade muretsemises) ning ühtlasi välisministri abi. Osales Pariisi rahukonverentsis. Kirjutas Eesti delegatsiooni liikmena alla Tartu rahule. Oli okt.-nov. 1920 peaminister, dets-st 1920 jaan-ni 1921 riigivanem ja sõjaminister, 1921—22, 1925—26, 1933 ja 1939—40 välisminister ning 1923—25 Eesti saadik USA-s, 1919—40 ühtlasi TÜ rahvusv. õiguse prof. (pani Eestis sellele distsipliinile aluse). Esindanud Eestit mitmel rahvusv. konverentsil, olnud Eesti delegatsiooni juht Rahvasteliidu täiskogu koosolekuil ja osalenud mitme Eesti ja rahvusv. õiguse org-i töös (Rahvusv. Õiguse Assotsiatsioonis, Londonis Grotiuse Ühingus jm.). Tal oli mitu rahvusv. ülesannet: kuulus 1929 Soome-USA, a-st 1930 Eesti-USA lepituskomisjoni, oli a-st 1938 Kreeka-USA lepituskomisjoni esimees. Võttis 28. IX 1939 osa Eesti ja NSV Liidu vastastikuse abistamise pakti sõlmimisest. Asutava Kogu, I Riigikogu, Rahvuskogu ja I Riigivolikogu liige, „Eesti entsüklopeedia" rahvusv. ja mereõiguse osk-a toim. 1940 arreteerisid ta Nõuk. okupatsioonivõimud; suri vangilaagris. Vabadusristi III liigi 1. järk. **T:** *Nüüdne maailmapoliitika ja Eesti* (1932), *Kaubandusõigus* (1933), *Tormine aasta* (1934), *Rahvusvaheline õigus* (1936).

Piip, *Boriss* Ivanovitš (6. XI 1906 Peterburi — 10. III 1966 Petropavlovsk-Kamtšatski), eesti päritolu vulkanoloog, NSVL TA k-liige (1958). Lõpetas 1931 Leningradi mäeinst-i, oli seejärel sealsamas õppejõud, töötas a-st 1940 mitmes NSVL TA vulkanoloogiaasutuses (a-st 1963 vulkanoloogiainst-i dir.). Uurimusi Kamtšatka kuumaveeallikate ning Kljutševskaja Sopka kujunemise ja pursete kohta. Aitas 1960 korraldada esimest Eesti noorteadlaste kompleksekspeditsiooni Kamtšatkale. A-st 1963 oli Rahvusv. Vulkanoloogia Assotsiatsiooni asepresident. **T:** *Термальные ключи Камчатки* (1937), *Ключевская сопка и ее извержения в 1944—1945 гг. и в прошлом* (1956).

Piiper, *Johannes* (12. IV 1882 Tallinn — 5. X 1973 Tartu), zooloog (ornitoloog ja loomamorfoloog), arstiteadlase Johannes P-i isa, bioloogiadr. (1927). Lõpetas 1913 Peterburi ülikooli. Töötas 1913—19 Tallinna koolides looduslooõpetajana ja 1919—59 TRÜ-s õppejõuna, oli 1919—23 TÜ zooloogiaprof-i kt. ja zooloogiainst-i juh. (1919—22 ühtlasi TÜ matemaatika-loodusteaduskonna sekretär), a-st 1924 selgroogsete zooloogia erakorraline prof., a-st 1927 korraline prof., 1941—45 zooloogiakateedri juh., 1945—50 selgroogsete zooloogia kateedri juh., ühtlasi 1922—40 Kuusinimme bioloogiajaama ning 1922—30 ja 1932—35 TÜ zooloogiamuuseumi juh. Täiendas end 1923 TÜ-st komandeerituna Londoni ülikoolis. Uurimusi embrüoloogia, morfoloogia (pms. selgroo arengu), ornitoloogia ja looduskaitse alalt. Tõlkinud (valdas 13 keelt) ja kirjutanud õpikuid (sh. „Üldise zooloogia põhijooned", 1920, „Sissejuhatus üldzooloogiasse", I 1938, II 1943). Populariseeris loodusteadusi ja looduskaitset. Oli 1922—23 Tartu Loodusuurijate Seltsi abiesimees ja 1923—29 esimees; organiseeris 1922 seltsi juurde ornitoloogiasektsiooni; a-st 1956 Eesti Loodusuurijate Seltsi auliige. Oli 1922—24 ajakirja „Loodus" peatoim. ja 1933—40 Tartu Rahvaülikooli Seltsi esimees. P. on Eesti ornitoloogiakoolkonna rajaja. ENSV tnl. teadlane (1957). Eesti Looduskaitse Seltsi auliige. **T:** *Üldise zooloogia põhijooned* (1920), *Loomageograafia* (1926), *Pilte ja hääli kodumaa loodusest* (1935), *Pilte ja hääli Eesti loodusest* (1948, [2]1975), *Rännakud Eesti radadel* (1968).

Piiper, *Johannes* (11. XI 1924 Tartu), arstiteadlane ja füsioloog, eelmise poeg, meditsiinidr. (1954), Eesti TA välisliige (1991), TÜ audr. (1994). Õppis 1942—44 Tartu ülikoolis, lõpetas 1952 Göttingeni ülikooli. Oli 1942—45 Saksa armees, 1945—47 USA sõjavangis. Töötanud 1953—92 Göttingenis Max Plancki Eksperimentaalmeditsiini Inst-s (a-st 1966 prof.); a-st 1992 emeriitprof. Uurimusi füsioloogia ja eksperimentaalmeditsiini, eriti hingamisfüsioloogia (kalade, kahepaiksete, lindude ja imetajate gaasivahetus) alalt. **T:** *Physiological equilibria of gas cavities in the body.* — Handbook of Physiology, 1965, Section 3, 2; *Atmung.* — Physiologie des Menschen, [2]1975, 6; *Gas exchange — theory, models and experimental data* (autoreid). — Comparative pulmonary Physiology — Current Concepts, 1989, 39.

Piipuu, *Ellinor* (18. X 1913 Riia), keraamik. Lõpetas 1933 keraamika alal Riigi Kunsttööstuskooli (G. ja I. Jakó juhendamisel), õppis 1933—35 samas skulptuuri (L.-F. Pruuli juhendamisel) ja keraamikat. Täiendas end 1939 Helsingis „Arabia" portselanivabrikus. Eesti keraamilise plastikakunsti rajajaid. Loonud põhil. kõrgkuumustehnikas, pehmes plastilises, tugeva vormiüldistusega modelleeringus pisiplastikat, dekoratiiv- ja aiaskulptuure ning seinapannoosid; kujutab tegutsevaid inimesi („Naine kannuga", 1957; „Laps hanega", 1958; „Suplejad", 1960) ning eesti rahvuseepose ja kirjandusteoste kangelasi (pisiplastikasari O. Lutsu „Kevade" tegelastest, 1953; seinaplaadid „Kalevipoja" ainetel, 1961; „Don Quijote", 1982). Tegelnud ka looma- („Kits", 1939; „Pingviin", 1966; „Lõvi", 1979) ja kalmistuplastikaga (R. Uutmaa, 1978). 1980.—90. a-il loonud portreelisi väikeskulptuure („Ars longa", 1988; „Carpe diem", 1990). Materjalidest eelistab šamotti. Saanud auhindu rahvusv. keraamikanäitustel (Ostende, 1959; Praha, 1962; Genf, 1965). ENSV rahvakunstnik (1983). K. Raua preemia 1980.

B: V. Reinholm. *Ellinor Piipuu.* Tln., 1974; *Ellinor Piipuu keraamika.* Tln., 1984.

Piir, *Enno* (a-ni 1936 Edgar) (7. I 1910 Kokemäe k., Haanja v.), kultuuriloolane, kodu-uurija ja agronoom. Lõpetas 1932 Jäneda põllutöökeskkooli. Pärast Eesti vallutamist (1944) varjas end nõuk. võimude repressioonide eest, 1952 arreteeriti, oli a-ni 1957 poliitvangina Intas (Komi ANSV). Oli 1957—95 mitmel pool Viljandimaal (Heimtalis, Viljandi sordikatsepunktis, Jämejalas) põllum-töötaja. Uurinud Viljandimaa loodust ja kultuuriloolisi paiku. Avaldanud laagriluulet (kogu „Sunnitöölise Mekka", 1994), koostanud „Kalevipoja" indekssõnastiku (A. Annisti juhendamisel; ilmus 1963 eepose tekstikriitilise väljaande lisana) ning rohkem kui 8000 represseeritu kohta teavet sisaldava 12-osalise sarja „Sakalamaa ei unusta" (1991—97). A. Salumi koostatud valimik „Koltuvaid kõrrekesi koduselt kamaralt" sisaldab P-i

1968.—95. a. kirjanduslike ja kultuurilooliste art-te paremiku. Eesti Looduskaitse Seltsi (a-st 1992 auliige), Eesti Muinsuskaitse Seltsi ja ühingu „Memento" asutajaliige. **T:** *Haanja Munamägi — turistide Mekka* (1935, koos R. Leimaniga), *Võrumaa põllumajanduse aastaraamat* I (1938, koostaja), *Vabal Munamäel* (1942), *Orelimeistrid Kriisad Kokemäelt* (1994, koos H. Sikuga).
B: I. Kask. *Enno Piir — 80.* — Eesti Loodus, 1990, 1; J. Kuum. *Enno Piir — 90.* — Agraarteadus, 2000, 1. ▲

Piir, *Ivar* (20. X 1929 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1955). Lõpetas 1952 TRÜ. Töötanud 1955—70 TRÜ õppejõuna (a-st 1961 dots.), 1970—81 ENSV TA Füüsika Inst-s vanemteadurina, a-st 1981 taas TÜ õppejõuna (1981—93 teoreetilise füüsika kateedri juh.). Olnud „Eesti nõukogude entsüklopeedia" ja „Eesti entsüklopeedia" füüsikaart-te retsensent ja autoreid. Uurimusi gravitatsiooniteooria alalt. Koostanud kõrgkooliõpikuid ja õppevahendeid. **T:** *Termodünaamika ja statistiline füüsika* I (1962, [2]1970).

Piirimäe, *Helmut* (8. IX 1930 Uue-Põltsamaa v.), ajaloolane, ajaloodr. (1974), Uppsala ülikooli audr. (1982). Lõpetas 1955 TRÜ. Töötanud a-st 1956 samas õppejõuna (a-st 1977 prof., 1993—96 ajalooosk-a üldajaloo korraline prof., a-st 1996 emeriitprof.). Olnud 1978—90 väljaande „Скандинавский сборник" toimetuskolleegiumi esimees, 1988 Stockholmi ülikooli külalisprof. Mitme välismaa ajalooseltsi ja -komisjoni liige. Käsitlenud 17. saj. majandus-, kultuuri- ja teadusajalugu ning üldajalugu. ENSV rkl. preemia 1985, A. Puksovi preemia 1989. **T:** *Kaubanduse küsimused Vene-Rootsi suhetes 1661—1700.* — TRÜ toimetised, 1961, 113; *Tartu Ülikooli ajalugu* I (1632—1710) (1982, koostaja), *Suur Prantsuse revolutsioon 1789—1799* (1989), *Tartu, baltisakslased ja Saksamaa* (1998, koostajaid), *Ülikoolilinn Pärnu* (1999).
B: *Prof. Helmut Piirimäe bibliograafia.* — Kleio, 1995, 3 (13).

Piiroja, *Eduard* (6. II 1931 Tallinn — 4. III 1996 Tallinn), keemik, tehnikateaduste dr. (1993). Lõpetas 1954 TPI, täiendas end 1974 Moskvas. Töötas a-st 1954 TTÜ-s, oli a-st 1962 õppejõud (a-st 1995 prof.), 1990—92 orgaanilise keemia kateedri juh., a-st 1992 polümeeride, puidu- ja tekstiilinst-i dir. Uurimusi polüeteeni oksüdatsiooni ja destruktsiooni kohta. Loonud polüeteeni vaba pinnaenergiat tõstes ja adhesiooni parandades sellele trükkimise tehnoloogia ning trükivärve, mis on patenteeritud seitsmes riigis. Tema loodud termilise destruktsiooni menetlus võimaldab looduses aastasadu lagunematult püsinud materjali kasutada uue toormena. **T:** *Plastmassid* (1975), *Low-temperature oxidation of unstabilized low-density polyethylene* (koos H. Lippmaaga). — Acta Polymerica, 1985, 36, 4; *Термическое разложение полиэтиленовых отходов* (koos N. Nikitinaga). — Пластмассы, 1991, 2.

Piirsoo, *Andres* (24. IX 1948 Haeska k., Pihtla v.), rakubioloog ja histoloog, bioloogiaknd. (1980, Moskva, kinnit. 1981). Lõpetas 1972 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1972 TÜ-s, a-ni 1982 bioloogiaosk-s geneetika ja tsütoloogia kateedris, a-st 1982 olnud arstiteaduskonnas üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s rakubioloogia laboratooriumi (hiljem uurimisgrupi) vanemteadur ja juh., a-st 1990 dots. Töötanud 1986—87 *National Institutes of Health*'is (USA), 1990 Uppsala ülikoolis, 1995 ja 1997 Mainzi ülikoolis. Uurimisvaldkond: rakupatoloogia ja elektronmikroskoopiline diagnostika; tegelnud monokloonsete antikehade tehnoloogia ja rakkude elektronmikroskoopiaga. **T:** *Tenascin expression patterns and cells of monocyte lineage: relationship in human gliomas* (autoreid). — Modern Pathology, 13 (1) (2000).

Piirvee, *Raimund* (1. III 1923 Tallinn), metsateadlane, metsandusmag. (1955, USA). Õppinud Saksamaal Balti ülikoolis (Pinnebergis, Hamburgi läh.), lõpetas 1950 Toronto ülikooli, täiendas end 1954—55 Duke'i ülikoolis (Põhja-Carolinas) ja 1956—57 Briti Columbia ülikoolis. Olnud 1957—60 Briti Columbias metsaekspert (uusimaid meetodeid kasutades koostas metsakorralduskavasid), 1961—66 mitmes Kanada firmas eriteadlane (uuris metsatüüpe ning kavandas saeveskite ja paberivabrikute ehitamist ja varustamist metsavaru olemi põhjal), 1967—68 Panamas ja Jamaical FAO esindaja, 1970—86 Kanada metsandusmin-i provintsiaalvalitsuses ja metsainst-s teadlane ja nõunik. Tegelnud metsabiomeetria ja -statistikaga, koostanud metsamahutabelite meetermõõdustikku ümberarvutamise metoodika, loonud Kanada metsavaru hindamise ja kaardistamise programmid ja juhendanud neid töid, osalenud Kanada loodusvarude uurimise satelliitinfosüsteemi loomises. **T:** *Eestlased Kanadas* I ja II (Toronto, 1975 ja 1985, autoreid), *Balti Ülikool Saksamaal 1945—49* (Toronto, 1991, autoreid), *Feasibility of Canada geographic information system for the purpose of forest management* (Ottawa, 1975), *An application of aries system to ground vegetation mapping for forestry in Northern Ontario* (Ottawa, 1979).

Piiskar, *Jaan* (11. II 1883 Vastemõisa v. — 19. XII 1941 Sosva), poliitik ja haridustegelane. Lõpetas 1901 Sindi ministeeriumikooli, omandas 1907 koduõpetaja kutse, töötas õpetajana 1908—09 Kärus ja 1909—19 Pärnus. Hakkas poliitikas osalema 1905. a. rev-i ajal, oli 1906 ja 1910 arreteeritud ja elas politsei järelevalve all. 1919 pühendus täiesti poliitikale; oli Eesti Sotsialistide-revolutsionääride Partei juhte, 1925—30 Eesti Sotsial. Tööliste Partei sekretär, 1931—32 haridus- ja sotsiaalminister, 1927—31 Eestimaa Töölisühingute Keskliidu esimees, 1928—29 ajalehe „Rahva Sõna" ja 1928—30 ajalehe „Tööliste Hääl" toim. Tegutses mitmes omavalitsuses (Tallinnas, Pärnus, Harjumaal, Viljandis, Valgas), oli 1923—34 Tallinna linnavolinik. Kuulus 1919—34 Eesti Õpetajate Liidu ja 1926—30 Eesti Hariduskogu juhatusse. Nõudis emakeelset kooli, arendas kutseharidust. Asutava Kogu ja I—V Riigikogu liige. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, hukkus vanglas.

Pikkuus, *Aavo* (23. XI 1954 Kapera k., Meremäe kn.), jalgrattur ja rallisõitja. Võitnud 100 km meeskonnasõidus NSV Liidu koondmeeskonnas 1976 Montreali OM-il ja 1977 MM-il kuldmedali, 1975 ja 1978 MM-il hõbemedali. Saanud Rahutuuril 1974—79 4 meeskondlikku esikohta ja ühe individuaalse esikoha ning ühe meeskondliku 2. ja ühe individuaalse 3. koha (individuaalselt sai 1974 ja 1979 5. koha ning 1978 6. koha). Sai 1974—81 NSV Liidu meistrivõistlustel 19 medalit (sh. 12 kuldmedalit). A-st 1981 on tegelnud ka autoralliga; parim saavutus 6. koht ühel EM-i etapil 1989. Juhtinud a-st 1991 oma firmat „Pikkuus Sport", olnud a-st 1990 ühtlasi Eesti Sportlaste Assotsiatsiooni esimees. NSVL-i tnl. meistersportlane (1975). Eesti parim meessportlane 1974—78.

Pilar, *Aleksander* (9. VIII 1912 Sevastopol — 3. VIII 1989 Tallinn), akvarellist. Elas a-st 1922 Eestis. Õppis 1938—41 Riigi Kunsttööstuskoolis. Oli 1941—42 mobiliseerituna Uuralis tööpataljonis, töötas 1942—44 Jaroslavlis. Oli 1959—62 ja 1969—71 ENSV Kunstnike Liidu vastutav sekretär. Loonud plakateid ja rmt-uillustratsioone ning oma peaalal — akvarellis — viljelnud pms. real. laadis linnavaadet, maastikku, sh. tööstusmaastikku, natüürmorti ja port-

Helmut Piirimäe

Eduard Piiroja

Andres Piirsoo

Aavo Pikkuus

Aleksander Pilar

reed („Nelgid", 1963; sari „Rannamaastikud", 1971; „Hiiva", 1982). ENSV tnl. kunstnik (1969). **T:** akvarellimapp *Tallinn* (1970, V. Raami tekst).

Pilar von Pilchau [*fon pilhau*], *Adolf* (Alf) Konstantin Jakob, parun (23. V 1851 Audru — 17. VI 1925 Pärnu), baltisaksa poliitik. Kutsus Liivimaa resideeriva maanõunikuna (1906—08) Balti kub-desse sõjaväeosi rev. liikumist maha suruma. Oli 1879—1905 Pärnu linnavolikogu liige, 1908—18 Liivimaa maamarssal ja 1912—17 Vene Riiginõukogu liige, 1919—22 viibis Saksamaal. Balti hertsogiriigi rajajaid.

Pill, *Mihkel* (7. I 1884 Kuressaare k., Tarvastu v. — 19. VI 1951 Jõgeva), põllumajandusteadlane ja sordiaretaja, ENSV TA k-liige (1946), põllumajandusdr. (1947). Õppis 1906—16 Tartu ülikoolis loodusteadust ja põllum-t, täiendas end Saksamaal, Rootsis, Soomes, Kanadas ja USA-s. Rajas Jõgeva Sordiaretusjaama ja oli 1920—51 selle dir. Eesti Seemnevilja Ühisuse ja Eesti Sordiparanduse Seltsi rajajaid (1919 ka viimase esimees). Uuris teraviljade ja lina agrotehnikat ja sorte, õlleodra ja nisu omadusi ning nisu saiajahuks sobivust. Tema uurimis- ja selgitustöö tulemusena suurenes Eestis nisu külvipind mitu korda, teda kutsuti „eesti saia isaks". Säilitas rukkisordi 'Sangaste' ja levitas seda. Aretas 19 teraviljasorti, sh. rukki-, talinisu-, suvinisu-, odra- ja kaerasorte ning 1 linasordi. Oli tänapäeva geneetika teooria esimesi rakendajaid maailmas. Avaldas üle 400 art-i ja rmt-u, sh. koostas ja andis välja „Põllumehe taskukalender-käsiraamatut" (1916—40, 1942 ja 1944). Sai dr-ikraadi teaduslike saavutuste eest, väitekirja kaitsmata. ENSV tnl. teadlane (1945). NSVL-i rkl. preemia 1948. **T:** *Pärivus* (1913), *Sordikasvatus* I—III (1915, 1918, 1929). — Tema tütar, taimekaitseteadlane Ilme Randalu (15. V 1918 — 4. VI 1986) oli põllumajandusknd. (1958) ja 1962—79 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI taimekaitseosk-a juh.

Pilliroog, *Arvo* (16. II 1946 Tallinn — 21. IV 1993 Tallinn), saksofonist ja klarnetist. Lõpetas 1970 klarnetierialal TRK (H. Suurvälja kl.). Mängis 1969—92 ER-i kontsertorkestris ja ER-i bigbändis, soleerinud nii nendes kui ka mitmes enda asut. ansamblis (duos Tiit Paulusega, duos Ain Aganaga, ansamblis „Swing Combo"). NSVL-i džässimuusikute edetabelis hinnati P-u mitu korda parimaks klarneti- ja sopransaksofonimängijaks. Kirjutas ka ise džässipalu ja tegi seadeid. Osales Eestis ja välismaal korraldatud džässifestivalidel (Pariisi festivalil 1992).

Pinka, *Friedrich-Karl* (20. X 1895 Kärstna v. — 16. I 1942 Kirov), sõjaväelane, kolonel (1930). Lõpetas 1915 Petrogradis Pauli sõjakooli, osales I maailmasõjas, sai staabikapteniks ja kompaniiülemaks. Teenis 1917—18 Viljandis 2. Eesti rügemendis. Moodustas Vabadussõjas *Scouts*-rügemendi, oli 1918—20 selle pataljoni- ja rügemendiülem ning 1921—25 Kalevi pataljoni ülem. Lõpetas 1923 Eesti alalisväe ohvitseride kursuse. Oli 1925—34 Kaitseliidu Tallinna maleva pealik, a-st 1934 Valga kaitseringkonna ülem, 1936—38 Lääne-Saare sõjaväeringkonna ülem, pärast Kõrgema Sõjakooli lõpetamist (1938) 1939—40 I diviisi ülema asetäitja ja Viru-Järva sõjaväeringkonna ülem. Eesti Laskurliidu asutajaid (1931) ja 1931—34 selle esimees. Arreteeriti NSV Liidu okupatsiooni ajal 14. VI 1941 ja hukati vangilaagris. Vabadusristi I liigi 3. järk ja II liigi 3. järk.
B: E.-K. Pinka. *Kolonel Friedrich-Karl Pinka.* Saku, 1997.

Pinn, *Voldemar* (25. V 1932 Massu v. — 11. X 1999 Haapsalu), pedagoog ja psühholoog. Lõpetas 1964 ajaloo ja 1971 psühholoogia erialal TRÜ. Oli 1954—59 Ristil ja 1959—71 Ridala kooli ning 1971—98 Haapsalu sanatoorse internaatkooli dir., a-st 1998 sama psühholoog. Kirjutanud rmt-id frustratsiooni, sünergeetika ja ajaloo alalt. **T:** *Emotsioonid ja pedagoogika* (1975), *Frustratsioon ja kasvatus* (1987), *Pedagoogilise protsessi suunamise metoodikast* (1987), *Punane terror ja Läänemaa* (I—VIII, 1990—92), *Kahe mehe saatus. Johannes Vares. Hjalmar Mäe* (1994), *Kes oli Nikolai Karotamm?* (I—II, 1996—97), *Kolonel Alfons Rebane: raamat mehest, kes sai Rüütliristi tammelehtedega sõja viimasel päeval* (1997), *Auvere sangar: Rüütliristi kandja kolonelleitnant Harald Riipalu* (1999), *Tundmatu Teine maailmasõda: miks tapeti Hitleri asetäitja Rudolf Hess?* (1999).

Pinna (a-ni 1908 Adler), *Netty* (28. VI 1883 Simuna, Avanduse v. — 28. IV 1937 Tallinn), näitleja, Paul P. abikaasa, Signe P. ema. Õppis Berliinis E. Reicheri teatrikursustel. Alustas lavategevust 1903 „Estonia" seltsis, töötas 1906—36 (vaheajaga) „Estonias", mängis 1921—22 Tallinna Draamateatris. Paistis silma salongidaamide ja traagiliste armastajate kehastajana ning eesti algupärastes näidendites. Tnl. näitleja (1936). **O:** Elga (Hauptmanni *Elga*), Marie (Bahri *Kontsert*), Jo (Heijermansi *Lootus õnnistusele*), Chatrine (Sardou' *Madame Sans-Gêne*), Luise (Schilleri *Salakavalus ja armastus*), Desdemona (Shakespeare'i *Othello*), Matilde (Vilde *Pisuhänd*), Juudit (Tammsaare *Juudit*).

Pinna, *Paul* Otto Hermann (3. X 1884 Tallinn — 29. III 1949 Tallinn), näitleja ja lavastaja, Netty P. abikaasa, Signe P. isa. Õppis Berliinis E. Reicheri teatrikursustel, täiendas end mitmes Euroopa pealinnas. Alustas lavategevust 1899 „Estonia" seltsis, osales kutselise „Estonia" rajamises (1906), lavastas ja mängis seal a-ni 1914. Andis 1910 koos T. Altermanniga välja esimest eesti teatriajakirja „Näitelava". Esines 1913. a. suvel Kieli Linnateatris ning 1914—15 mitmes Venemaa linnas (sh. Moskva Nikitski teatris). Teenis 1915—20 sõjaväeametnikuna Tallinnas ja mängis „Estonias", töötas 1918—22 Tallinna Draamateatris (1921—22 dir.) ning 1922—23, 1927—41 ja 1944—49 „Estonias". Asutas 1923 omanim. Rahvateatri, juhtis seda a-ni 1927. Mängis aeg-ajalt ka teistes Eesti teatrites. II maailmasõja ajal kuulus ENSV Rkl. Kunstiansambleisse. Oli erakordse improvisatsioonivõimega, nakatav (eriti koomilistes osades) ja ülevoolava temperamendiga karakternäitleja. Esinenud ka estraadilaval ja mänginud filmis („Dollarid", „Elu tsitadellis"). Kirjutanud ja tõlkinud näidendeid, ilmunud on tema mälestuste rmt-d („Minu eluteater ja teatrielu. Mälestused I. 1884—1913", 1934; „Minu eluteater ja teatrielu 1884—1944", 1995, koost. H. Einas). 1936—40 Eesti Näitlejate Liidu esimees. Tnl. näitleja (1936), ENSV rahvakunstnik (1942). Prantsuse Vabariigi aumedal 1919. **O:** Näitleja (Gorki *Põhjas*), Vestmann (Vilde *Pisuhänd*), Franz Moor (Schilleri *Röövlid*), Napoleon (Sardou' *Madame Sans-Gêne*), Lotimütsimees (Falli *Lõbus talupoeg*), Linnapea (Gogoli *Revident*), Kean (Dumas' *Kean*), Jago ja Lear (Shakespeare'i *Othello* ja *Kuningas Lear*), César (Pagnoli *Kauged rannad*). **L:** Hauptmanni *Elga* (1906) ja *Põhjavajunud kell* (1913), Tolstoi *Joann Hirmsa surm* (1909 ja 1917, mängis peaosa), Ibseni *Nora* (1910), Gounod' *Faust* (1915), Tammsaare *Juudit (Petuulia)* (1921).

Pinna (a-st 1936 Jürgenthal), *Signe* (6. X 1909 Tallinn), näitleja ja lavastaja, Paul ja Netty P. tütar. Õppis Tallinnas E. Litvinova balletistuudios. Alustas esinemist 1931 „Estonias", mängis seejärel Tallinna saksa teatris ning Tallinna ja Riia vene teatreis, töötas 1941—44 Tallinna Draamateatris. Mänginud esimestes Eesti filmides („Dollarid"). Põgenes 1944 Rootsi, kus osales Stockholmi Eesti Teatris. Asutas 1969 Stockholmis Pinna Stuudio, kus ise ka lavastanud ja mänginud. **L:** Mägi *Juubel* (1976), Kangeri *Rong väljub hommikul* (1981). **O:** Matilde (Vilde

Pisuhänd), Luule ja Helga (Külveti *Lamp ei tohi kustuda* ja *Sild üle mere*). — Tema poeg Jüri Jürgenthal (s. 1945) on olnud Uppsala Linnateatri näitejuht ja näitleja. Lavastanud 1991 Eesti Noorsooteatris (Kessleri „Orvud").
B: *Vastab Signe Pinna*. — Teater. Muusika. Kino, 1989, 9. ▲

Pino, *Veera* (26. VI 1925 Mäe v.), rahvaluuleteadlane, filoloogiaknd. (1954). Lõpetas 1950 TRÜ. Oli 1950—57 TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri õppejõud, töötas 1956—92 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-i rahvaluule sektoris. Uurinud põhil. rahvaluule historiograafiat ja rahvalaule. Osalenud teadusliku väljaande „Kalevipoeg: Tekstikriitiline väljaanne" (2 kd., 1961—63), antoloogia „Eesti rahvalaulud" (4 kd., 1969—74, ENSV rkl. preemia 1975), kogumike „Eesti vanasõnad" (I—V kd., 1980—88) ja „Setu surnuitkud" (2 kd., 1981—82, koos V. Sarvega) koostamises.

Pint, *Aleksander* (3. V 1910 Tobolski kub. — 13. X 1984 Moskva), pedagoogikateadlane, pedagoogikadr. (1951), NSVL Pedagoogika Akadeemia k-liige. Lõpetas 1932 Irkutski pedagoogikainst-i, oli 1945—51 TRÜ prorektor ja pedagoogika-psühholoogiakateedri juh., 1951—53 TPedI ja 1953—80 Moskva Rkl. Kultuuriinst-i pedagoogikakateedri juh., 1980—84 TRÜ konsultantprof.; TRÜ pedagoogikaaspirantuuri taastajaid. Käsitlenud pedagoogika ajaloo, perekonnakasvatuse ja täiskasvanupedagoogika küsimusi. VNFSV tnl. kultuuritegelane (1971).

Pirk, *Varmo* (a-ni 1938 Valentin Birk) (12. X 1913 Smolenski kub. — 27. II 1980 Tallinn), maalikunstnik. Tuli 1914 perega Eestisse. Õppis 1938—40 kõrgemas kunstikoolis „Pallas", 1942—44 Kõrgematel Kujutava Kunsti Kursustel ja 1944—45 Tartu Rkl. Kunstiinst-s. Töötas 1941—44 ajalehe „Postimees" toimetuses illustraatorina. Oli 1945—54 Arhangelski obl-s vangilaagris. Elas seejärel Tartus ja a-st 1958 Tallinnas. Loonud erksavärvilisi, plastilise vormiga, mõnevõrra stiliseeritud figuurikompositsioone ning portree- ja maastikumaale („Naine kollases", 1959; „Talvemaastik", 1963—64), 1950. a-te lõpust ka abstraktsionistlikke teoseid („Arlekiin", 1963). Laiemalt tuntuks sai akvarellidega, viljeles ka šarži ja monumentaalmaali. Lõi lavakujundusi („Möirga, Hiina!", 1937, Tartu Töölisteater), a-st 1956 tegi teatridekoratsioone.
B: *Varmo Pirk, 1913—1980*. Tln., 1983.

Pirrus, *Enn*-Aavo (24. XI 1935 Tartu), geoloog, geoloogia-mineraloogiadr. (1989, Leningrad). Lõpetas 1959 TRÜ. Olnud 1959—92 Eesti TA Geoloogiainst-i teadur (1974—92 sektorijuh.), a-st 1992 TTÜ prof. ja rakendusgeoloogia õppetooli juh. Uurimusi Eesti savikivimite tekkeloo, vendi ja kambriumi ladestu litoloogia, stratigraafia ja paleogeograafia, väikeste meteoriidikraatrite ehituse, suurte rändrahnude levikuiseärasuste ning maavarakasutuse kohta.
T: *Ленточные глины Эстонии* (1968), *Стратотипические разрезы кембрия Эстонии* (1977, koos K. Mensiga), *Maavarade geoloogia* (2000).

Pirso, *Jüri* (22. I 1941 Kabriste k., Audru v.), materjaliteadlane, tehnikateaduste dr. (1996). Lõpetas 1966 masinaehitustehnoloogia erialal TPI. Olnud a-st 1967 TTÜ teadur (a-st 1976 vanemteadur), 1979—91 pulbermetallurgia tootmisharu juh. Uurimusi kõvasulamite tehnoloogia (pms. jahvatamise ja paagutamise) ning erosioon- ja abrasiivkulumise kohta. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Wear resistance of non-tungsten cemented carbide* (koos P. Kallasega). — Proceedings of European Conference on Advances in Hard Materials Production (Stockholm, 1996); *Abrasive erosion of titanium carbide base cermets* (koos J. Kübarsepa ja S. Letunovitšiga). — Proceedings of the 8th International Conference on Tribology. 1998, 1.

Pistohlkors [-o:l-], *Gert* von (17. XII 1935 Narva), baltisaksa ajaloolane, *dr. phil.* (1974), Läti TA auliige (1991), TÜ audr. (1999). Asus II maailmasõja ajal koos vanematega Saksamaale. Õppis 1955—63 Münchenis ja Göttingenis ajalugu ning inglise ja saksa filoloogiat. Töötanud 1966 Rosenheimis õpetajana ja a-st 1967 Göttingeni ülikooli juures, a-st 1986 akadeemiline ülemnõunik, a-st 1979 Balti Ajaloo Komisjoni esimees. Ajaloolasena R. Wittrami õpilane. Teenekas eesti, läti ja saksa ajaloolaste koostöö edendaja (Marburgi sümpoosionid, korrapärased balti ajaloolaste kohtumised Göttingenis). Uurinud Balti rüütelkondade 1905. a. poliitikat, Balti prov-de Vene rev-de ajajärgu pol. ajalugu, Tartu ülikooli ajalugu ning Balti riikide maailmasõdadevahelist ajalugu. **T:** *Ritterschaftliche Reformpolitik zwischen Russifizierung und Revolution* (1978), *Baltische Länder. Baltische Geschichte im Osten Europas* (1994, autoreid ja toim.).

Pisuke, *Heiki* (14. VII 1955 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1984). Lõpetas 1978 TRÜ. A-st 1981 TÜ õppejõud (a-st 1988 dots.), 1992—97 rahvusv. eraõiguse prof., a-st 1999 Õigusinst-i korraline prof. Olnud 1986—87 Harvardi, 1992—93 Londoni ülikoolis jm. külalisteadur, pidanud loenguid Helsingi, Uppsala, Århuse ja Lapi ülikoolis. A-st 1995 Justiitsmin-i osk-ajuhataja, a-st 1997 ministri nõunik. Osalenud õigusloomes, pms. autori- ja tsiviilõiguse alal. Uurinud intellektuaalset omandit, eriti autoriõigust, rahvusv. eraõigust, tsiviilõigust ja tarbijakaitset. Ühingu *International Association for the Advancement of Teaching in Intellectual Property* (ATRIP), Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi, Rahvusv. Õiguse Assotsiatsiooni, Eesti Autorite Ühingu ja Eesti Advokatuuri liige.

Pitka, *Johan* (19. II 1872 Jalgsema k., Võhmuta v. — arvat. sept-i lõpp 1944 Läänemaa), sõjaväelane ja poliitik, kontradmiral (1919), Peäro August P. (Ansomardi) vend. Õppinud Käsmu, Kuressaare ja Paldiski merekoolis, sooritas 1895 kaugsõidukapteni eksami. Sõitis 1889—1907 merd. Juhtis Eesti tsiviillaevanduse korraldamist ja merepäästeteenistuse asutamist, osales Eesti rahvusväeosade, Omakaitse ja Saksa okupatsiooni ajal 1918 Kaitseliidu asutamises, Vabadussõja alguses juhtis mereväe ja soomusväe moodustamist. Määrati 16. XII 1918 merejõudude juh-ks, juhatas Vabadussõjas kõiki Eesti mereväe operatsioone; lahkus tegevteenistusest 28. XI 1919. Oli Asutava Kogu liige. Elas 1924—30 Kanadas. Kodumaale naasnud, valiti Eesti Tarvitajateühisuste Keskühisuse dir-ks. Oli Allveelaevastiku ja Omakaitse Sihtkapitali esimees. Põgenes 1940 Soome, korraldas Eesti vabastamiseks välisvõitlust. Naasis kevadel 1944 Eestisse, üritas Tallinna viimset kaitset, mille kattel astus jälle ametisse Eesti Vabariigi valitsus. Langes tõenäoliselt võitluses Punaarmeega. Avaldanud „Minu mälestused" (1921, ²1993, 3. tr. 1998 teoses „Kuldsed aastad Lillyga"). Vabadusristi I liigi 1. järk.
B: K. A. Hindrey. *Admiral Johan Pitka*. Tln., 1932; V. Pinn. *Admiral Pitka elu ja surm*. Trt., 1993; V. Pinn. *Kolmteist legendi admiral Johan Pitka lahkumisest*. Haapsalu, 1991; *J. Pitka: kodanik ja admiral 125*. Tln., 1997.

Plaat, *Jaanus* (16. VIII 1967 Rakvere), etnoloog, *mag. phil.* etnoloogia alal (1994). Lõpetas 1992 TÜ ajaloo-osk-a, täiendas end USA-s Kentucky ülikoolis kultuuriantropoloogia alal. Oli 1994—99 TÜ etnoloogiaõppejõud. A-st 1995 Eesti Rahva Muuseumi dir. Uurimusi religiooniantropoloogia alalt ja Eesti usuliikumiste kohta.

Plakk, *Paul* (15. VII 1909 Vana-Koiola k., Koiola v.), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1952). Lõpetas 1941 TTÜ. Töötas 1941—87 TPI-s õppejõuna (a-st 1954 dots., 1953—62 teoreetilise ja üldelektro-

Varmo Pirk

Enn Pirrus

Heiki Pisuke

Johan Pitka

tehnika, 1962—68 tööstuselektroonika kateedri juh.). Töid elektrofüüsika ja elektrimõõtmiste alalt, välminud elektronmõõteriistu. Eesti elektroonika- ja raadiotehnikaalase kõrghariduse alusepanijaid. ENSV rkl. preemia 1950. **T:** *Üldine elektrotehnika* (1949, 1954, autoreid), *Tööstuselektroonika* (1964).

Platon, kodanikunimi Paul Kulbusch (25. VII 1869 Pootsi, Seli v. — 14. I 1919 Tartu), usutegelane. Lõpetas 1890 Riia vaimuliku seminari ja 1894 Peterburi vaimuliku akadeemia. Asutas 1894 Peterburis eestlaste apostliku õigeusu koguduse ja oli selle preester. Kutsuti 1917 Eesti apostliku õigeusu kiriku esimeseks piiskopiks. Tegutses 1918 Saksa okupatsioonivõimu vastu ja toetas Eesti iseseisvust. Eesti Töörahva Kommuuni sõjaväelased tapsid ta.
B: J. Poska. *The martyrdom of bishop Platon.* Stockholm, 1968.

Plettenberg [*pletenberk*], *Wolter* von (u. 1450 — 28. II 1535), Liivimaa Ordu ordumeister 1494—1535. Oli arvat. 1482—88 Rēzekne foogt, 1489—94 maamarssal. Osales 1491—92 Riia allutamises ordu ja peapiiskopi ühisvõimule. Taotles ordu, piiskoppide, vasallide ja linnade vastuolude vähendamist. Tema ordumeistriks olles sõlmis ordu 1508 Saare-Lääne piiskopiga pagenud talupoegade tagastamise kokkuleppe; 1509 sõlmisid samasuguse leppe omavahel Põhja-Eesti orduala vasallid. Sõlminud liidu Leeduga, juhtis 1501—03 ordu võitlust Venemaaga; pikendas Venemaaga 1503 sõlmitud vaherahu 1509, 1521 ja 1531. Sai Liivimaa Ordu iseseisvudes (1525) 1526 endale ja oma ametijärglastele Saksa riigivürsti tiitli.

Ploom, *Endel* (13. V 1935 Rõuge v.), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1965). Lõpetas 1959 TRÜ. Oli 1960—62 Rapla raj. prokuröri abi ja prokurör, 1962—64 Leningradi ülikoolis TRÜ aspirant, 1965—67 TRÜ tsiviilõiguse ja -protsessi kateedri vanemõpetaja (a-st 1967 dots.), 1974—85 õigusteaduskonna prodekaan, 1985—90 tsiviilõiguse ja -protsessi kateedri juh. Õpetanud pms. tsiviil- ja majandusõigust. **T:** *Nõukogude tsiviilõigus. Kommenteeritud väljaanne* (1969, autoreid), *Nõukogude tsiviilõigus. Üldosa* (1971, autoreid), *Kodanike õigused elutarbelise teeninduse lepingutes* (1981), *Majandusvaidluste lahendamine riiklikus arbitraažis* (1987).

Ploomipuu, Rihet-*Urmas* (16. II 1942 Hummuli — 30. XI 1990 Tallinn), graafik ja maalikunstnik. Lõpetas 1970 graafikaerialal ERKI. Oli 1972—79 ENSV Kunstifondi graafika eksperimentaalateljee juh. Ühendas graafikas msg. tehnikaid (akvatintat ja oforti, metsotintot ja oforti) omavahel, hiljem fototöötlusega („Vaikelu samovariga", 1971; „Meri", 1973; „Tiinaval", 1978); oli esimesi rastri kasutajaid. Kujundanud rmt-id (J. Krossi „Kolme katku vahel", 1970; H. Paasi „Ferdi Sannamees", 1972), loonud tarbegraafikat (sh. Eesti ühe- ja kahekroonise rahatähe), tegelnud kirjakunstiga. 1970. a-te lõpus hakkas viljelema maali („Vaikelu sinisega", 1978; „Vaikelu hõbedase kepiga", 1984).

Ploompuu, *Jakob* (11. X 1872 Koitjärve k., Kolga v. — 13. IX 1948 Koitjärve k., Kolga v.), ajakirjanik, raamatukaupmees ja kirjastaja. Töötas 1898 Tallinnas ajalehe „Eesti Postimees" ja Tartus ajakirja „Põllumees" ning 1899 ajalehe „Postimees" toimetuses. Andis 1896—1916 välja almanahhi „Rahva leht" (28 väljaannet) ning 1904—39 msg. kalendreid. Omandas 1900 Tallinnas rmt-upoe ja avas 1905 selle juures laenuraamatukogu. Üllitas 1915—20 pilkelehte „Vana Meie Mats" ning Töörahva Liidu häälekandjaid „Paljas Tõde" (1922—1923) ja „Tööliit" (1923 ja 1926), kirjastas algupärast ja tõlkeilukirjandust, õpikuid, sõnaraamat-id, näidendeid ja eriti lastekirjandust. Koostanud emakeeleõpikuid ja „Tarviliku Saksa-Eesti sõnaraamatu" (1902). P. oli ka viljakas tõlkija ja näitemängude autor.

Ploompuu, *Linda* (24. IV 1903 Ljuban, Novgorodi kub. — 2. III 1987 Tallinn), bibliograaf. Lõpetas 1938 TÜ filosoofiateaduskonna. Oli 1926—40 Tartu Linna Keskrmtk. hoidja, 1941—62 Tallinnas Kreutzwaldi-nim. ENSV Rkl. Rmtk. osakonnajuh. ja 1963—83 ENSV Rkl. Raamatupalati teadusdir. Arendanud eesti rahvusbibliograafia koostamise metoodikat, koostanud rahvusbibliograafiaväljaandeid.

Pobul, *Evald* (5. XII 1915 Tallinn — 31. III 1995 Tallinn), geofüüsik, geoloogia-mineraloogiaknd. (1951). Lõpetas 1934 maamõõtjana Tallinna Tehnikumi, töötas 1935—38 Põllutöökojas maamõõtjana, lõpetas 1946 mäeinsenerina TPI. Oli 1946—85 ENSV TA Geoloogia Inst-i teadustöötaja (1965—85 geofüüsikasektori juh.). Teinud Eesti ala magnetvälja ja kristalse aluskorra ehituse geofüüsikalisi uuringuid. Koostanud Eesti magnetomeetrilisi ja geofüüsikalisi kaarte. Uurinud Kaali meteoriidikraatrit geofüüsikaliste meetoditega. **T:** *О рельефе кристаллического фундамента территории Эстонской ССР.* — Труды Института Геологии АН Эстонской ССР, VI, 1961; *О строении кристаллического фундамента Эстонии по данным геофизики.* — Труды Института Геологии АН Эстонской ССР, X, 1962; *О блоковом строении кристаллического фундамента Эстонии* (koos H. Sildveega). — Современные движения территории Прибалтики (1975).

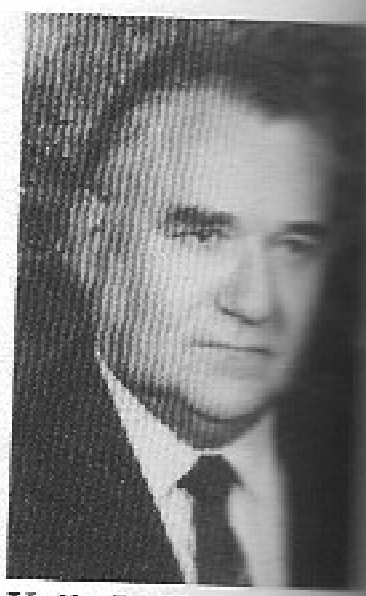
Podar, *Toomas* (8. V 1956 Tartu), endokrinoloog ja tervishoiukorraldaja, Karl Abeni tütrepoeg, Hillar Abeni õepoeg, meditsiinidr. (1994). Lõpetas 1980 TRÜ. Olnud 1989—90 TÜ hospitaalsisehaiguste kateedri endokrinoloogiadots., 1990—92 Pittsburghi ülikooli teadur, a-st 1993 TÜ kliinikumi endokrinoloogiahaigla peaarst ning a-st 1998 TÜ külalisprof. Täiendanud end Pittsburghi ja Ulmi ülikoolis. Uurinud kilpnäärme autoimmuunseid haigusi ning suhkurtõve epidemioloogiat.

Podęlski, *Gennadi* (2. IV 1927 Leningrad — 10. XI 1983 Tallinn), helilooja ja pianist. Lõpetas 1954 kompositsiooni alal TRK (E. Kapi kl.). Oli 1946—57 ENSV Rkl. Filharmoonia klaverisolist-kontsertmeister (sai tuntuks G. Otsa klaverisaatjana) ja 1960—70 estraadiansambli „Laine" kunstiline juht; juhendanud ka taidlusansambleid. A-st 1970 oli vabakutseline. Loomingu enamiku moodustab vokaalmuusika. Kirjutanud üle 500 estraadi- ja rahvaliku laulu, paljud neist on saanud populaarseks („On kallis mulle kodupaik", „Pärnu legend", „Talveserenaad", „Kuninganna", „Metsaneid", „See paepealne maa"). Saanud lauluvõistlustel auhindu. ENSV rahvakunstnik (1980). ENSV muusika-aastapreemia 1979 ja 1981. **T:** oratooriumid *Leninlikul teel* (1969) ja *Aegade hääl* (1980), *Klaverikontsert* (1954), 3 avamängu sümfooniaorkestrile (1965, 1968 ja 1979), vokaaltsükleid („Lauliku kodurand"), koori-, filmi- ja näidendimuusikat.

Pokk, *Leo* (11. X 1930 Tartu), patoanatoom, Paavo P-i isa, meditsiinidr. (1969, kinnit. 1970). Lõpetas 1955 TRÜ, töötanud samast aastast sealsamas patoloogilise anatoomia kateedris, olnud a-st 1970 prof., 1993—96 patoloogilise anatoomia ja kohtuarstiteaduse inst-i erakorraline prof., 1971—72 ja 1978—91 arstiteaduskonna prodekaan, a-st 1996 emeriitprof. Uurinud südamelihase infarkti põhjusi ja ravi, närvisüsteemi mõju vereringehäirete tekkele (katsete põhjal), pahaloomuliste kasvajate morfoloogiat ja ateroskleroosi tüsistusi. **T:** *Влияние гексония на развитие некрозов сердца.* — Фармакология и токсикология, 1972, 2; *О причинах смерти больных ревматоидным артритом.* — Вопросы ревматизма, 1976, 4; *Опухоли у детей.* — Вопросы онкологии, 1979, 7; *Analyse Todesursachen bei Rheumatoid-Arthritis-Kranken.* — Ztschr. ges. inn. Med., 1979, 9.

Pokk, *Paavo* (18. III 1966 Tartu), psühhofarmakoloog, Leo P-i poeg, meditsiinidr. (1997). Lõpetas 1990 TÜ. Töötanud seejärel TÜ farmakoloogiainst-s (a-st 1999 erakorraline vanemteadur). Uurinud une deprivatsioonist (puudusest) põhjustatud stressi, tuvastanud kiire une ehk REM-une (ingl. *rapid eye movement*) puudusest tuleneva stressi mõju katseloomadele: neil vähenevad hirmutunne ja ärevus ning suureneb liikumisaktiivsus. Uurinud ka gaasilise neuromediaatori lämmastikoksiidi (NO) ja etanooli vastasmõju. **T:** *Une deprivatsioonist tingitud stress* (1997), *Ravim* (1996, elektrooniline andmebaas internetis).

Polli, *Kaljo* (30. I 1928 Raadivere k., Kuremaa v.), maalikunstnik. Oli II maailmasõja ajal evakueeritud Altai kraisse, naasis 1944 Eestisse. Lõpetas1951 ERKI Tartu osk-a. Töötanud 1951–66 Tartu Kunstikoolis, 1952–55 ERKI Tartu osk-s ja 1981–88 ERKI-s õppejõuna. Loonud suuri lavastuslikke kompositsioone, sh. maali „RAM TRÜ aulas" (1956, „Estonia" kontserdisaal) jt. dekoratiivmaale avalike hoonete jaoks mitmel pool Eestis. Maalinud kultuuriinimeste (A. Starkopf, 1957; E. Koppel, 1963; R. Kaugver, 1970; K. Karm, 1973) ning arstide, sportlaste ja laste psühholoogilisi portreid („Meelis", 1987). Viljelnud ka lille- ja maastikumaali; etnograafiliste motiividega on Kamtšatka-reisi (osales 1960 Eesti noorteadlaste kompleksekspeditsioonis) muljete põhjal valminud sari (1960–61). Tegelnud tarbekunsti ning tööstus- ja rmt-ugraafikaga. – Tema poeg Heitti P. (26. IV 1951 Tartu) on ka maalikunstnik.

Kaljo Polli

Polonski, *Vladimir* (16. II 1912 Vladivostok – 30. VI 1992 Tallinn), ehitusteadlane, tehnikaknd. (1947, Leningrad). Õppis 1936–40 TTÜ-s, lõpetas 1943 tööstus- ja tsiviilehituse erialal Magnitogorski Mäemetallurgiainst-i. Töötanud a-st 1949 Ehituse TUI-s (1950–75 dir., 1975–83 teadusdir.). Uurimusi kohalike materjalide ehituses kasutatavuse kohta, rajooniplaneerimise, linnanduse ja ehituse ökoloogia alalt. ENSV rkl. preemia 1965. **T:** *Исследования по строительству. Строительная теплофизика. Долговечность конструкций* (1984, autoreid).

Pool, *Theodor* Johann (8. XII 1890 Tori v. – 25. VIII 1942 Sverdlovsk), riigitegelane ja põllumajandusteadlane. Lõpetas 1914 Riia Polütehnilise Inst-i õpetatud agronoomina. Juhatas 1914–15 Vahi põllutöökursusi, töötas 1915 Pärnu maa-agronoomina, osales 1915–18 I maailmasõjas. Oli 1918–19 Pärnu Maavalitsuse esimees, 1919 Eesti Asutava Kogu liige, 1919 põllutöö- ja toitlusminister ning 1919–20 ja 1920–21 põllutööminister. I–IV Riigikogu liige (Eesti Tööerakonnas), 1925–28 Asunikkude, Riigirentnikkude ja Talupidajate Põllumajandusliidu nõuandeala juh., 1929–32 talumajandus-nõuande büroo eriteadja, 1932–40 Põllutöökoja ja 1935–38 Riigi Majandusnõukogu liige, 1939–40 TÜ talumajapidamise ratsionaliseerimise õppejõud. „Maaseaduse" (1919) põhiautor ja põllutööministrina maareformi rakendaja, Eesti agronoomilise nõuandetee-

Arseni ja Marta Poolgas

nistuse rajaja, Eesti fosforiidikaevandamise algatajaid ja mõnd aega oü-u „Eesti Vosvoriit" tegevjuh. Eesti Hollandi-Friisi Karja Kasvatajate Seltsi asutaja ja 1920–41 esimees, 1929–40 Eesti Niidu ja Karjamaa Arendamise Ühingu esimees jpt. org-de liige, ajakirja „Uus Talu" asutaja ja tegevtoim. ning „Väikepõllumehe kirjavara" sarja toim. (koos K. Liidaku ja J. Metsaga) ja viljakas autor. Pidas a-st 1925 Pärnumaal Tori v-s Piistaoja talu, arendas sellest Eesti parima majandi ja selle karjast parima eesti mustakirju veise sugulava. Võttis 1938 kasutusele masinlüpsi ja elektritara. Rajas eeskujulikud kultuurkarjamaad ja heal tasemel juurviljakasvatuse ning propageeris silotegemist. Tänapäeval asuvad Piistaojal veisekasvatuskatsejaam ning T. P-i Piistaoja Talumuuseum. 1941 P. küüditati ja 1942 hukati. **T:** *Talu karjalaudad* (1928), *Veiste tõuarendus* (1928), *Karjakoplid, nende asutamine ja hoid* (1929 ja [2]1940), *Maauuendus Eestis ja selle tulemusi* (1936).
B: Ü. Oll. *Sada aastat Eestimaa teenekaima põllumehe Theodor Pooli sünnist. Noor Pool.* – Agraarteadus, 1990, 4; Ü. Oll. *Maareform ja Theodor Pool.* – Agraarteadus, 1994, 4, ja 1995, 1.

Theodor Pool

Poolgas, *Arseni* (21. V 1908 Tallinn – 23. XII 1972 Tallinn), seltskonna- ja võistlustantsuõpetaja. Õppis vabakuulajana Berliini kehalise kasvatuse ülikoolis. Lõpetas *Académie des Maîtres de Dance de Paris'* ja 1933 Šveitsi tantsuühingu kooli, sai 1936 EV Haridusmin-lt rkl. tantsuõpetajadiplomi. Hakkas tantsu õpetama 1926. Juhtis koos abikaasa Marta P-ga tantsuklubi „Sini-Valge", nad olid 1930. a-il Eesti esipaare ja tulid rahvusv. turniiridel auhinnalistele kohtadele (1930 Euroopa meistrivõistlustel 1. koht, 1931 Interlakenis toimunud rahvusv. turniiril 3. koht), 1936 tunnistati nad Eesti parimaks tantsupaariks. P. oli Eesti Tantsuõpetajate Ühingu asutajaid (1933) ja selle esimene esimees. Tuntud ka autosportlasena (1. koht 1933 Tallinna – Monte Carlo võistlustel).

Poom, *Eduard* Rudolf (19. IX 1902 Tallinn – 13. VI 1986 Stockholm), majandusteadlane, *mag. rer. oec.* (1933). Lõpetas 1928 TÜ õigusteaduskonna majandusteaduse osk-a. Oli 1929–34 TÜ teaduslik stipendiaat, 1934–37 TÜ dots., 1937–40 ja 1941–44 erakorraline prof., 1938–40 majandusteaduskonna dekaan, 1940–41 TTÜ prof., 1937 Riigi Statistika Keskbüroo nõunik, 1936–38 Riikliku Töötülide Lahendamise Komisjoni majanduseksport, 1938–40 esimees, 1932–37 „Eesti entsüklopeedia" majandustoim. Lahkus 1944 Eestist. Oli 1945–59 Stockholmi kaubandusülikooli teaduslik uurija, 1959–66 lektor, 1966–70 Stockholmi ülikooli lektor. Uurimusi ettevõtteökonoomika ja demograafia alalt. Olnud Eesti Rahvusnõukogu asutajaid ja Eesti Rahvusfondi juhatuse liige. **T:** *Moodne töötehnika ja majanduskriis* (1936), *The productivity of collective and private enterprise in agriculture* (Stockholm, 1949), *Rehabilitation plan of Estonia's economy after liberation* (Stockholm, 1952), *Das Leistungsprinzip in der marxistischen Theorie und in der sowjetischen Praxis* (1954).

Mart Poom

Poom, *Mart* (3. II 1972 Tallinn), jalgpallur (väravavaht). Alustas „Lõvide" meeskonnas. Mänginud Tallinnas meeskondades „Sport" (1989–90) ja „FC Flora" (1992–94 ja 1996), Soomes *Kuopion Palloseura* (1991–92) ja Šveitsis (1994) *FS Wil*-i meeskonnas ning Inglismaal 1994–95 „Portsmouth FC" ja a-st 1996 „Derby County" meeskonnas. Olnud a-st 1992 Eesti koondise põhiväravavaht. Eesti meister 1994. Eesti parim jalgpallur 1993, 1994, 1997 ja 1998.

Linda Poom

Poots, *Linda* (25. III 1929 Tartu), zooloog (terioloog), Viktor Masingu abikaasa, Matti Masingu ema. Lõpetas 1952 Moskva ülikooli. Töötanud 1952–57

EPA-s (assistent), 1957—84 ajakirja „Eesti Loodus" toimetuses (1957—60 vastutav sekretär, 1960—84 peatoim.), 1984—99 TÜ Rmtk-s (konsultant). Uurinud Eesti pisiimetajaid, eriti käsitiivalisi, sooritanud palju uurimismatku. Tõlkinud, toimetanud ja avaldanud aimekirjutisi (sh. olnud koguteose „Loomade elu" 7. köite „Imetajad" (1987) tõlkijaid ja toim.). Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). ENSV suur looduskaitsemärk. **T:** *Tuhat tutvust tundrast kõrbeni* (1970, koos V. Masinguga), *Öövalves.* — Looming, 1970, 5; *Изучение и охрана летучих мышей в Эстонии* (1978, koos M. Masinguga), *50 years of bat-ringing in Estonia: methods and the main results* (autoreid). — Plecotus et al. 1999, 2.

Pork, *Andrus*, *Park, *A.*

Pork, *Kaljo* (15. III 1930 Ramma k., Väinjärve v. — 2. XII 1981 Tartu), botaanik, niiduteadlane, bioloogiaknd. (1964). Lõpetas 1954 bioloogina TRÜ. Töötas 1952—81 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s teadlasena. Uuris niidukooslusi (eriti luha- ja puisniitu). Tegeles vetikatega, niidutaimekoosluste tüpoloogiaga ja koosluste liigitamisega ning maarjakase bioloogia, leviku ja varuga. Selgitas välja haruldasi ja kaitset vajavaid taimekooslusi ning kaardistas Matsalu LK-ala taimkatet. Rajas Laelatu bioloogiajaama. Oli Eestis eksperimentaalse fütotsönoloogia loojaid. Kuulus ENSV TA Looduskaitse Komisjoni ja Eesti Loodusuurijate Seltsi botaanikasektsiooni juhatusse. Mälestusmärk Laelatu puisniidul (1987). **T:** *Niidutaimkatte kujunemine, nüüdisaegne seisund ja niitude kasutamise küsimusi Eesti NSV-s.* — Eesti Loodusuurijate Seltsi aastaraamat, 67 (1979); *Eesti NSV looduslike rohumaade tüübid ja tähtsamad taimekooslused* (1980, autoreid), *Kasari luha taimekooslused, nende kasutamine ja kaitse.* — Matsalu — rahvusvahelise tähtsusega märgala (1985).

Pork, *Mare* (17. IV 1950 Tallinn), psühholoog, psühholoogiaknd. (1977, Moskva ülikool). Õppis 1968—71 Tartu ja 1971—73 Moskva ülikoolis, sai 1992—97 Skandinaaviamaades psühhoanalüütilise psühhoteraapia alast koolitust. Töötanud 1979—82 Tallinna Kiirabihaiglas psühholoogina, 1985—94 Kadrioru perenõuandlas perekonnanõustajana, 1992—97 firma „Fontes PMP Ltd." ja a-st 1997 firma „HR Consulting Ltd." peakonsultandina, ühtlasi a-st 1979 TPÜ õppejõuna (a-st 1998 erakorraline prof.). Uurimusi neuropsühholoogia, psühhoteraapia ja organisatsioonikäitumise alalt. Eesti Psühholoogide Liidu asutajaliige, 1991—97 selle aukohtu liige ja a-st 1997 volikogu liige, a-st 1993 sotsiaalmin-i kliinilise psühholoogia litsentsikomisjoni esimees. **T:** *Psühholoogiline kaitse.* — Looming, 1984, 7; *Organisatsiooni kultuuri kriitiline mõju juhtimise efektiivsusele ja selle mõõtmine.* — Parimad kogemused edu saavutamiseks (1999).

Pormeister, *Valve* (13. IV 1922 Tallinn), arhitekt, Henno Sepmanni abikaasa, Elgi Reemetsa õde. Lõpetas 1952 ERKI aia- ja pargikujunduse alal. Töötas a-ni 1992 „Eesti Maaehitusprojektis" (a-st 1979 projektipeaarhitektina). Kavandanud aedu, maa-asulaid (Saku ja Kurtna, 1971 NSVL-i rkl preemia; Vinni, Virtsu) ning sealsete majandite keskusehooneid. Lähtunud orgaanilisest arhitektuurist, seostanud hooned maastikuga. Kujundanud a-st 1955 Tallinnas ja Moskvas lillenäitusi. ENSV tnl. arhitekt 1967. ENSV rkl. preemia 1965 ja 1967. EV kultuuripreemia 2000. **T:** Tallinna lillepaviljon (1960), kohvik „Tuljak" (1965, praegu restoran „Carina"), laululava ja -väljaku kujundus, eramu Mooni t. 35/2 (1962), Kurtna linnukasvatuskatsejaama peahoone (1966), Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI näitusepaviljon (1969) ja Vab. Taimekaitsejaam (1975, mõlemad Sakus), Jäneda põllum-kooli õppehoone (1975), Kurtna söökla (1985) ja haldushoone (1988), ENSV TA Botaanikaaia generaalplaan ja osa hooneid (1963—67), Pirita keskosa maastikukujundus ja purjespordikeskuse haljastusprojekt (1980).

Port, *Jaan* (9. II 1891 Holstre v. — 24. I 1950 Tartu), botaanik, aiandustegelane, pedagoog, Mart P-i isa, bioloogiadr. (1932). Lõpetas 1910 Tartu õpetajate seminari ja 1926 TÜ loodusteaduskonna. Töötas 1910—13 Väike-Maarjas ja 1913—21 Pärnus kooliõpetajana, 1923—26 TÜ taimefüsioloogialabori nooremassistendina, 1926—27 Tartu õpetajate seminari õpetajana. Täiendas end 1927—29 TÜ stipendiaadina ja haridusmin-i toetusega Saksamaal aianduse (eriti iluaianduse) alal, tutvus sel ajal ka Saksamaa, Šveitsi ja Austria koolіaedadega. Töötas 1930—37 TÜ botaanikaaia üleaednikuna ning ühtlasi Tartu Pedagoogiumi ja Vahi aiandus- ja mesinduskooli õpetajana. Käis 1937 tutvumas Inglismaa botaanikaaedadega. Oli 1937—40 Tartu õpetajate seminari dir. Uuris laboratoorselt soolalahuste mõju ilutaimede kasvule. Oli Eesti iluaianduse ja koolіaedade rajamise algatajaid ning europeliku kalmistukultuuri propageerijaid, viljakas loodusloo-õpikute autor ja aimermt-te tõlkija (sh. K. A. Timirjazevi „Taimede elu", 1945, ja C. Darwini „Loodusuurija reis ümber maailma purjekal „Beagle"", 1949). **T:** *Iluaiad ja kodu ümbruse kaunistus* (1933), *Tegeliku aianduse ja mesinduse käsiraamat* (3 kd., 1934—35, põhiautoreid ja peatoim.), õpik *Praktiline taimeanatoomia ja füsioloogia* (1936), *Aianduse õpperaamat* (1940, autoreid), *Koduaed* ([2]1944), *Ehisaiandus* (1949).

Port, *Mart* (4. I 1922 Pärnu), arhitekt, Jaan P-i poeg. Oli II maailmasõja ajal Punaarmees. Lõpetas 1950 TPI. Töötanud a-ni 1990 „Eesti Projektis" (sh. 1961—89 peaarhitektina) ja 1961—92 ühtlasi TKÜ õppejõuna (a-st 1977 prof.). 1955—79 ENSV Arhitektide Liidu esimees. Juhtis linnade generaalplaneerimist (Tallinn, Tartu, Viljandi), uute linnaosade planeerimist (Tallinna Mustamäe, Väike-Õismäe, Keldrimäe, Lasnamäe ja loomaaia piirkond, Tartu Annelinn ning Viljandi Männimäe) ja hoonete tüüpprojekteerimist (elamuseeriad, kooli- ja kultuurimajad, lasteasutused, kauplused). Kavandanud elamuid (Tallinnas Narva mnt. 2 ja 9, 1956, viimane koos A. Volbergiga; Kundas tornelamud, 1966; Kuressaares 1967) ja tööstushooneid („Eesti Kaabel", 1961), kollektiivi liikmena avalikke hooneid (Tallinnas EKP KK hoone (praegu välismin.), 1968, ja hotell „Viru", 1972). Loonud monumente (Jääretke obelisk Maarjamäel, 1960). Avaldanud arhitektuurialaseid art-eid, kirjutanud tõsielufilmide stsenaariume, avaldanud rmt-d „Arhitekti pilguga Inglismaal" (1966) ja „Nõukogude Eesti arhitektuur" (1983). NSVL-i rahvaarhitekt (1978), ENSV tnl. kunstitegelane (1965). ENSV rkl. preemia 1972.

Poska, *Jaan* (Ivan) (24. I 1866 Laiusevälja, Laiuse v. — 7. III 1920 Tallinn), riigitegelane, jurist. Lõpetas 1890 Tartu ülikooli õigusteaduskonna, töötas seejärel Tallinnas advokaadina. Valiti 1904 Tallinna linnavolinikuks. Oli 1913—17 linnapea. Soosis sel ametikohal uuendusi (arstiabi ümberkorraldamine 1914—15, naiskommertskooli ja kunstitööstuskooli asutamine vastavalt 1915 ja 1916). Märtsist okt-ni 1917 oli Venemaa Ajutise Valitsuse Eesti kub. komissar. Sügisel 1917 valiti Vene Asutava Kogu liikmeks. Sai 24. II 1918 Eesti Päästekomitee määratuna Eesti välisministriks, hiljem kuulus Eesti Ajutisse Valitsusse peaministri asetäitjana ja kohtuministrina. Hankis 1918—19 Eesti välissaatkonna juhina Lääne-Euroopas Eestile diplomaatilist tunnustust ja osales Pariisi rahukonverentsis. Naasis 1919 kodumaale ja nimetati Nõuk. Venemaaga peetavate rahuläbirääkimiste Eesti delegatsiooni juhiks; saavutas 2. II 1920 Tartu rahulepingu sõlmimise. Asutava Kogu liige. Vabadusristi III liigi 1. järk. **T:** *Päevaraamat Pariisi rahukonverentsilt* (1921).

B: E. Laaman. *Jaan Poska.* Trt., 1935, [2]1998.

Poska-Teiss, *Liidia* (6. IV 1888 Kuressaare — 14. V 1956 Tartu), zooloog, histoloog ja tsütoloog, bioloogiadr. (1939). Lõpetas 1914 Peterburis (Petrogradis) naiste kõrgemad loodusteaduslikud kursused loodusteaduste õpetamise ja histoloogia alal; töötas sealsamas 1912—14 histoloogiaassistendi abina ja 1914—17 -assistendina, oli ühtlasi 1917 V. Behterevi nim. psühhoneuroloogiainst-i histoloogia ja embrüoloogia õppejõud. Oli 1918 Tallinnas kooliõpetaja ja a-st 1919 TÜ õppejõud: 1919—26 zooloogiakateedris assistent, 1926—28 vanemassistent, 1928—39 histoloogiakateedris vanemassistent, a-st 1939 dots., a-st 1940 prof. ja 1941 ka üldbioloogialabori juh., II maailmasõja ajal samas kateedris assistent, 1944—56 tsütoloogia ja geneetika kateedri prof. (1948—51 ühtlasi kateedri juh.), a-st 1956 ka arstiteaduskonna histoloogiakateedri juh. Täiendas end 1923 Berliini ülikoolis histoloogia ja embrüoloogia alal. Uuris Eesti limuseid, kahepaikseid (avastas rohekärnkonna olemasolu Eestis), mesoteeli (serooskestade kattekude) ja sugurakke, tõi kudede uurimise tehnikasse uue meetodi — matseratsiooni. P. oli esimene eestlasest naisteadusdr. **T:** *Die Nacktschnecken Estlands.* — Archiv für Molluskenkunde, LIX, 1927; *Üldhistoloogia* (1946, koos E. Aunapi ja J. Tehveriga).

Possevino [-vi:-], *Antonio* (12. VII 1533 või 1534 — 26. II 1611), itaalia jesuiit, paavsti kuuria diplomaat, vastureformatsioonitegelane. Oli 1577—78 ja 1579—80 paavsti legaat Rootsis; vahendas 1582 Jam Zapolski vaherahu sõlmimist. Püüdis suurendada kat. kiriku mõju Ida-Euroopas; tema eestvõttel asutati 1583 Riia jesuiitide kolleegium ja Tartu jesuiitide residents (a-st 1585 kolleegium). **T:** *Kiri Mantova hertsoginnale* (Rooma, 1973, Tartu, [2]1994).

Poznjak-Kõlar, *Elena* (Jelena) (24. XI 1936 Uritsk, Leningradi obl.), baleriin, Erich Kõlari abikaasa, Margo Kõlari ema. Lõpetas 1955 Tallinna Koreograafiakooli, töötanud samast aastast „Vanemuises", olnud kauaaegne balletisolist ja a-st 1970 ka treener-repetiitor, lavastaja assistent ja a-st 1994 ühtlasi „Vanemuise" balletistuudio juh. Olnud tantsijana silmapaistev nii klassikalises balletis, plastilises nüüdiskoreograafias kui ka lavarahvatantsus. ENSV rahvakunstnik (1983). **O:** Esmeralda (Pugni *Esmeralda*), Anitra ja Ingrid (Griegi *Peer Gynt*), Jeanne d'Arc ja Agnes Sorel (Peiko *Orléans'i neitsi*), Tiina (Austeri *Tiina*, 1958 ja 1984), Ööbik (Stravinski *Ööbik*), Giselle (Adami *Giselle*), Nele (*Till Eulenspiegel*, R. Straussi muusika), Piret (Põldmäe *Merineitsi*), Naine (*Hüvastijätt*, Mahleri muusika), Linda (Kapi *Kalevipoeg*), Gudule (Pugni jt. *Esmeralda*).
B: H. Aassalu. *Esitantsija Elena Poznjak-Kõlar.* Tln., 1995.

Potter, *Heiki* (4. IV 1934 Viiratsi), geodeet ja kartograaf. Lõpetas 1954 Saku Maakorralduse ja Maaparanduse Tehnikumi ja 1962 Moskva maakorraldusinseneride inst-i geodeesiateaduskonna. Olnud „Eesti Projektis" geodeesiainsener, ENSV Põllumajandusmin-i Maakorralduse Valitsuses maakorraldusinsener (pärast asutuse ümberkorraldamist „Eesti Põllum-projektis", a-st 1967 peageodeet) ning firmas „Eesti Fotogramm-meetria Arhitektuuris" ja 1990—96 Riigi Maa-ameti geodeesia- ja kartograafiaosk-s peaspetsialist, a-st 1996 Eesti Kaardikeskuse peakartograaf. Osalenud Eesti ala topograafilisel kaardistamisel ning Eesti põhikaardi (mõõtkavas 1:10 000/1:20 000) programmi koostamisel ja käivitamisel, juhendanud Eesti topograafilise kaardi (1:200 000) ja halduskaardi (1:400 000) tegemist, olnud eestvedajaid Eesti digitaalse baaskaardi (1:50 000) Eesti-Rootsi projekti koostamisel. Osalenud riigipiirilepingute ettevalmistamisel ja vab. kohanimekomisjoni töös. Eesti Geodeetide Ühingu taasasutajaid.
B: *Geodeet*, 1999, 18.

Praakli, *Karl* (24. IX 1905 Kastre-Võnnu v. — 19. IX 1970 Kehtna), pedagoog ja haridustegelane. Lõpetas 1929 Tartu õpetajate seminari. Töötas 1929—68 õpetajana ja dir-na, sh. 1950—68 Kehtnas eesti keele ja kirjanduse õpetajana. Kuulus J. Käisi kooliuuendusrühma ning uuris tema pedagoogikapärandit. Koostanud eesti keele õpikuid, töövihikuid ja metoodikajuhendeid (on nende autoreid). Kuulus Eesti Õpetajate Liidu juhatusse. ENSV tnl. õpetaja (1960).

Liidia Poska-Teiss

Pragi, *Uudo* (17. XI 1941 Tallinn), inimgeograaf, geograafiaknd. (1971, Kaasan). Lõpetas 1963 TRÜ geograafiaosk-a. Täiendanud ennast Kaasanis, Moskvas ja Novosibirskis. Töötanud 1963—69 TRÜ arvutuskeskuses ja seejärel majandusgeograafia kateedris (a-st 1993 dots.), a-st 1996 on TÜ Geograafia Inst-i teadur. Uurinud asulageograafiat, regionalistikat ja matemaatiliste meetodite kasutamist geograafias, avaldanud (koos kaasautoritega) geograafiaõpikuid. **T:** *Matemaatilised meetodid geograafias* (1988).

Elena Poznjak-Kõlar

Praks, *Jaan* (10. II 1938 Neemisküla, Rannu v.), loomaarstiteadlane, veterinaarmeditsiinidr. (1996). Lõpetas 1961 EPA. Olnud 1961—65 Pärnu sovhoosi peaveterinaararst, 1968—69 Balti Tsonaalse Teadusliku Uurimise Veterinaarlaboratooriumi veterinaararst, a-st 1969 EPMÜ õppejõud (a-st 1979 dots., a-st 1994 teraapiainst-i juh., ühtlasi a-st 1995 loomatervishoiu õppetooli juh., a-st 1996 prof. ja a-st 1998 loomaarstiteaduskonna prodekaan) ning loomakasvatustehnoloogia osk-a teadur. Õpetanud parasitoloogiat, füsioloogiat, loomatervishoidu, piima ja piimasaaduste hügieeni, veterinaaria aluseid, veterinaarprofülaktikat ja esmaabi ning põllum-loomade käitumist. Uurimusi veiste babesioosi ja piimalehmade automatiseeritud veterinaarse kontrolli põhimõtete kohta. A-st 1992 Rahvusv. Loomatervishoiu Ühingu laiendatud täidesaatva komitee liige, a-st 1999 Läti Teadusnõukogu ekspert veterinaarmeditsiini alal.

Prank, *Rein* (22. III 1949 Albu v.), matemaatik, arvutiteadlane, füüsika-matemaatikaknd. (1982, Moskva ülikool). Lõpetas 1973 Moskva ülikooli. Täiendanud end Saksamaal (1993). Olnud a-st 1973 TÜ õppejõud (a-st 1985 dots., 1994 ja 1999 arvutiteaduse inst-i juh.). Arendanud konstruktiivse loogika elementaarteooriaid ja uurinud arvutite rakendamist matemaatika õpetamisel. **T:** *Выразимость в элементарной теории рекурсивно-перечислимых множеств с логикой реализуемости.* — Алгебра и логика, 1981, 20; *Using computerised exercises on mathematical logic.* — Informatik-Fachberichte, 1991, 292; *Loogika. Mõtlemisest tõestamiseni* (1997, koos T. Tamme ja T. Tammetiga).

Prants, *Hendrik* (Hindrik) (12. III 1858 Loosi v. — 17. XI 1932 Tallinn), ajakirjanik ja ajaloolane. Töötas 1888—93 ja 1902—06 Tartus „Postimehe" toimetuses, täiendas end 1896—1910 (vaheaegadega) Helsingi ülikoolis kursustel. Oli 1894—1902 ajakirja „Linda" (Pärnus) ja 1906—19 „Ristirahva Pühapäeva Lehe" toim., 1912 ka „Tallinna Päevalehe" väljaandja ja vastutav toim. Avaldanud Eestis art-eid Soome olude ja Soome ajakirjanduses Eesti kohta. Oli ajaloohattastaja. **T:** *Eesti rahva ajalugu* (2 kd., 1912—13, esimene suur Eesti ajaloo ülevaade), *Eesti kauhalaeva-selts „Linda"* (1913), *Soome sild* (1919), memuaarid *Minu elukäik, mälestusi ja pärimusi* (1937).

Heiki Potter

Pravdin, *Boriss* Vassiljevitš (1. IV 1887 Võšni Volotšok, Tveri kub. — 4. IX 1960 Tartu), keeleteadlane. Lõpetas 1912 Moskva ülikooli, oli 1919—54 TRÜ vene keele õppejõud (1944—54 kateedrijuh., a-st 1946 dots.). Avaldanud uurimusi vene kirjanduse ja vene keele õpetamise metoodika alalt. Koostas koos P. Arumaa ja J. V. Veskiga „Vene-eesti sõnaraamatu" (2 kd., 1940—47, [2]1975).

Prii (P-Berendsen, P-Romanenko), *Carmen* (2. VIII 1917 Tallinn — 8. IV 1991 Greenville, Pennsylvania, USA), viiuldaja. Lõpetas 1940 viiulierialal TK (J. Paulseni kl.), täiendas end 1942—43 Potsdamis G. Kulenkampffi meistrikursustel. Esines soolokontsertidega koos pianistist õe Karin P-ga ja sümfooniakontsertide solistina. Töötas 1943—44 Eesti ringhäälingu sümfooniaorkestri kontsertmeistrina. Põgenes 1944 Saksamaale, kus tegutses 1949. a-ni solistina Lübeckis, Blombergis, Geislingenis jm. eesti muusikute rühmades. Elas a-st 1949 USA-s, mängis Washingtoni ja Greenville'i (Pennsylvania) sümfooniaorkestris, esines solistina USA-s, Kanadas ja Euroopas. Olnud mitme eesti viiuliteose esmaettekandja. P. kuulus kõrgklassi viiuldajate hulka.

Priidel, *Endel* (16. VII 1932 Tarvastu v.), toimetaja ja kirjandusloolane. Lõpetas 1956 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud 1956—98 kirjastuses „Eesti Raamat" toim-na. Avaldanud lühimonograafia „Ado Reinvald" (1965) ja kirjanduslik-geograafilisi ülevaateid („Kirjanduslik Mulgimaa", 1966; „Piki Peipsi piiri" (1968); „Viljandi ja kirjamehed", 1971; „Kirjanduslik Hiiumaa", 1972). Koostanud pühendusluuletuste kogumikke („Ikka Liivist mõteldes", 1969; „Loov inimene", 1987) ja eesti kirjanike loomingulistest kirjutistest kogumiku „Teose sünd" (1976) ning „Eesti kirjandusloolise kaardi" (O. Soansi graafiline teostus). ENSV tnl. kultuuritegelane (1981).

Priilinn, *Oskar* (18. V 1926 Tali v.), geneetik ja taimeselektsionäär, bioloogiadr. (1983, Minsk, kinnit. 1984). Lõpetas 1949 agronoomina TRÜ. Olnud 1954—57 ENSV TA Tallinna Bioloogia Eksperimentaalbaasi juh., 1957—91 Eesti TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i dir., a-st 1991 vanemteadur. Uurinud pms. suvinisu bioloogiat ja saagi olenemist sortide bioloogilistest iseärasustest ning kasvuoludest. Rajanud Eestis taimede keemilise mutageneesi alase uurimissuuna, arendanud mutageneesi teooriat ja rakendanud seda selektsioonis. ENSV tnl. teadlane (1986). ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Исследования по химическому мутагенезу у сельскохозяйственных растений* (1976, autoreid), *Генетические особенности сортов и индуцированных мутантов яровой пшеницы* (1988, autoreid).

Priimägi, *Linnar* (29. III 1954 Tallinn), publitsist ja kultuuriteoreetik, kunstiteaduse mag. (1995). Lõpetas 1977 TRÜ saksa filoloogina. Olnud 1977—88 ajalehe „Edasi" tõlk ja korrespondent (1986—88 ka kultuuriosk-a juh.), 1987—90 „Vanemuise" dramaturg ning 1990—93 dir. ja kunstiline juht, 1990—91 ühtlasi Tartu linnavalitsuse humanitaarnõunik, 1993—95 TPÜ eksperimentaalesteetikalabori juh. ja a-st 1995 samas reklaami- ja meediaosk-a (a-st 1996 dots., a-st 1998 osakonnajuh.) ning a-st 1999 Õigusinst-i õppejõud. Lugenud TÜ-s väliskirjanduse, teatriloo, filosoofia ja loogika kursust. Avaldanud a-st 1974 ajakirjanduses teatri-, kirjandus- ja kunstikriitikat ning esseistikat. Tõlkinud saksa, prantsuse, inglise, itaalia ja rumeenia keelest. Esinenud näitlejana, mänginud filmides („Jõulud Vigalas", 1980, „Minu Leninid", 1997). Eesti Goethe Seltsi asutajaid (1988). Euroopa Muusikateatrite Akadeemia asutajaliige (1992). **L:** Wilde'i *Ideaalne abikaasa* (1991), Goethe *Faust* (1992, mõlemad „Vanemuises"), Schilleri *Don Carlos* (2000, „Ugalas"). **T:** *Mälestusi Euroopast* (1995), *Kommentaarium: kultuurikommentaare aastast 1994—1996* (1997).

Priimägi, *Ludmilla* (9. VII 1937 Tšapajevsk), viroloog, bioloogiadr. (1973). Lõpetas 1959 Leningradi Keemia-Farmaatsiainst-i. Töötanud seejärel teadurina Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni TUI-s, 1967—77 laboratooriumi juh-na, 1977—97 inst-i (a-st 1988 Profülaktilise Meditsiini TUI) dir-na (1997 inst. suleti). Uurinud interferooni induktorite osa katseloomade ja inimorganismi viirusetõrjes, respiratoorsete nakkuste profülaktikat, enteroviiruste põhjustatud nakkushaigusi ja AIDS-i laboratoorset diagnostikat.

Prima (Priima), *Aleksander* (Aleksis) (9. VII 1906 Uderna v. — 25. II 1983 Lakewood, USA), aiandusteadlane, *dr. rer. nat.* (1949, Darmstadt). Õppis 1927—28 TÜ-s, lõpetas 1933 Berliini põllumülikooli aiandusosk-a. Oli 1928—30 Tartu aianduse-mesinduse täienduskooli juh., töötas ülikooli õppetöö vaheajal Saksamaal aiairides, juhatas 1931—34 Tartus aianduskursusi, oli 1933—35 Tartu Pedagoogiumi aiandusõpetaja ning ühtlasi haridus- ja sotsiaalmin-i kooliaedade inspektor, 1935—40 põllutöömin-i aiandus- ja mesindusnõunik ning a-st 1936 TÜ õppejõud, 1942—44 Aedvilja Keskühisuse dir. Lahkus 1944 Eestist, oli 1946—49 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) õppejõud ja 1950—72 USA-s Lakewoodis *Shade Tree Commission*'i agent ja juh. 1934—37 Eesti Aianduse-Mesinduse Keskseltsi juhatuse liige ja 1937—40 ajakirja „Mesinik" peatoim. Korraldas loenguid ja kursusi, avaldas Eestis erialaajakirjades rohkesti art-eid. USA-s õpetas välja 200 müügiagenti ja koostas 10 000 eeskuju haljastuskavandit. **T:** *Aiandus ja mesindus* (1932, ²1934), *Köögiviljaaed* (1934, autoreid), *Tegeliku aianduse ja mesinduse käsiraamat* (1934—36, autoreid), *Maakodu ümbrus kaunimaks* (1937, autoreid), *Muld, väetised ja aiatööriistad* (1937), *Puuviljaaiandus* (1937, autoreid).

Prinits, *Olaf* (3. IX 1924 Türi), matemaatik, pedagoogikaknd. (1959), TPÜ audr. (1994). Lõpetas 1952 TRÜ, olnud samast a-st TÜ õppejõud (a-st 1961 dots., 1965—75 matemaatika õppemetoodika kateedri juh., a-st 1989 prof., a-st 1993 emeriitprof.). Juhatanud Ühisk. Pedagoogika Uurimise Inst-s matemaatika õpetamise metoodika probleemrühma, korraldanud a-st 1954 keskkooliõpilaste täppisteaduste olümpiaade ja a-st 1974 matemaatikaõpetajate päevi. Avaldanud hulgaliselt uurimusi Eesti koolimatemaatika arengu ja matemaatika õpetamise probleemide kohta ning koos kaasautoritega u. 40 keskkooli matemaatikaõpikut. Tegelnud muusikaga, olnud u. 40 aastat Tartu Akadeemilise Meeskoori solist, andnud Tallinnas, Tartus, Pärnus jm. soolokontserte. **T:** *Funktsionaalne sõltuvus, tuletis ja integraal keskkoolis* (1963), *Täiendavaid peatükke matemaatikast matemaatikaklassidele* (1969), *Matemaatilise statistika ja tõenäosusteooria elemente keskkoolile* (1977), *Реализация принципа преемственности в преподавании математики* (1987), *Eesti koolimatemaatika ajalugu* I—IV (1992—94), mälestused *Aeg antud elada* (1999).
B: *Professor Olaf Prinits 70.* — Õpetajate Leht, 2. sept. 1994.

Profittlich [-*ih*], *Eduard* (11. IX 1889 Birresdorf, Koblenzi läh. — 22. II 1942 Kirov), katoliku kiriku pea Eestis 1931—41 (apostellik administraator, a-st 1936 ülempiiskop). Astus 1913 jesuiitide ordusse. Õppis 1914 ja 1918—22 Valkenburgis ordu kõrgkoolis, 1922—24 Krakówi ülikoolis. Oli seejärel kogudusepreester Poolas ja Saksamaal, a-st 1930 Eestis (a-st 1935 EV kodanik). Avaldas ajakirjas „Kiriku Elu" teoloogia- ja kirikuelualaseid art-eid. Arreteeriti 1941, mõisteti 21. XI 1941 surma, suri Kirovi vanglas.

Prohhorov, *Sergei* (20. VI 1909 Peterburi — 5. XII 1985 Tallinn), dirigent ja helilooja. Lõpetas TK 1934 kompositsiooni- (A. Kapi kl.) ja 1936 fagotierialal (A. Meri kl.). Töötas 1933—41 fagotistina Eesti ringhäälingu sümfooniaorkestris. Oli 1940—60 ER-i sümfooniaorkestri dirigent, ühtlasi 1944—60 TRK ning Tallinna Muusikakooli fagoti- ja teoreetiliste ainete õppejõud (a-st 1947 TRK dots.). Hiljem tegutses dirigendina Leningradis (Väikeses Ooperiteat-

ris), Petroskois, Tomskis ja Voronežis. Loonud pms. kammermuusikat (sh. 4 klaverisonaati). ENSV tnl. kunstnik (1955).

Proman, *Ants* (15. VII 1958 Tallinn), majandustegelane. Lõpetas 1981 TPI majandusteaduskonna tööstuse planeerimise erialal. Täiendanud end Eesti Majandusjuhtide Inst-s (1986) ja Göteborgi ülikoolis (1991). Olnud 1981—83 tubakavabriku „Leek" plaani-ökonoomikaosk. juh., 1985—92 ras-i „Leibur" kommertsdir., a-st 1992 as-i „Leibur" tegevdir.

Promet, *Aleksander* (10. XI 1879 Narva — 18. IX 1938 Tallinn), maalikunstnik ja graafik, Lilli P-i isa. Õppis 1897—1904 Peterburis A. Stieglitzi kunsttööstuskoolis tekstiilierialal, täiendas end 1905—06 kooli stipendiaadina Londonis. Töötas Tartus, Tallinnas, Narvas, Venemaal (1913—17), Petseris, Tõrvas ja Paldiskis joonistusõpetajana, a-st 1925 elas Tallinnas. Tegi kaastööd ajakirjale „Linda" ja J. Lilienbachi väljaandeile. Loonud lille- ja maastikumaale ning eesti mütoloogia ainelisi, osalt painajalikke kompositsioone („Kratt", 1906; „Vampiir", 1922; „Stseen „Kalevipojast"", 1919; „Teenistus Taarale", 1927). **B:** *Aleksander Promet.* [Koost. M. Levin.] Tln., 1980.

Promet, *Lilli* Linda (16. II 1922 Petseri), kirjanik, Aleksander P-i tütar, Ralf Parve abikaasa. Õppis 1935—40 Riigi Kunsttööstuskoolis keraamikat. Oli 1940—41 ja 1944—51 Tallinnas ajakirjanik, II maailmasõja ajal töötas Leningradis eestikeelsete raadiosaadete diktorina. Äratas 1950.—60. a-il tähelepanu isikupärase lühiproosaga (miniatuuride ja novellettide kogu „Ainult puhtast armastusest", 1958, jutustustekogu „Püha kunsti jüngrid", 1958, lühiproosakogud „Roosa kübar", 1961, ja „Lamav tiiger", 1964). Kujutanud rom-s „Kes levitab anekdoote" (1967, samanim. kogus) sõjaeelse Eesti Vabariigi viimaseid päevi, rom-s „Tüdrukud taevast" (1979) Saksa okupatsiooni aegset Eestit ning rom-s „Meesteta küla" (1962, [2]1972) Eestist evakueerunute elu Tatarimaal; värske tundepingega paistab silma reisi- ja armastusrom. „Primavera" (1971), armastusrom-s „Iisabel" (1992) on valdav traagiline elutunne. Avaldanud ka näidendeid („Los Caprichos", 1973, „Else, Teeba prints", 1982, lastenäid. „Kuningal on häda", 1989), publitsistikakogumikud „Imelik raamat" (1965) ja „Raamita pildid" (1976), luulet (kogud „Iibelpuu", 1970, ja „Õhtusel alleel", 1989), mõttepäeviku a-ist 1982—86 „Aheldatud muusa" (1997) ning koos R. Parvega 4 reisirmt-t („3 × pakitud kohver", 1958, „Kohtumine Marianne'iga", 1963, „7 kirja Poolast", 1965, „Kahekesi teel", 1975). P-i lühiproosa ja stsenaariumide põhjal on loodud 4 mängufilmi („Roosa kübar", „Tütarlaps mustas", „Ühe suve akvarellid", „Pimedad aknad") ja üks tõsielufilm („Elsa Maasik"). Eesti Kinoliidu auliige (1989). ENSV tnl. kirjanik (1971). **T:** *Teosed* (6 kd., 1980—83), kunstmuinasjuttude kogu *Taputilgake* (1986), värsirmt. lastele *Pannkoogiröõm* (1982), proosa valikkogu *Üleannetu maa* (1977).

Prosa, *Ain* (7. X 1967 Räpina), lavastaja. Õppinud lühikest aega TÜ-s ja Eesti Humanitaarinst-s, lõpetas 1996 lavastajaerialal EMA. Töötanud 1991—92 ETV-s režissööri assistendina, 1996—2000 režissöörina (a-st 1999 „Teleteatri" pearežissöör) ja samal ajal ka Rakvere Teatri lavastajana, a-st 2000 Eesti Draamateatri lavastajana. A. Lauteri preemia 1999. **L:** Borgesoni, Longi ja Singeri *Shakespeare'i kogutud teosed* (1996), Cooney *Pereringmäng* (1998) ja *Igaühele oma* (1999), Shakespeare'i *Macbeth* (1999); ETV-s: Mälgu ja Prosa *Tuli sinu käes* (1996), Tammsaare ja Prosa *Ma armastasin sakslast* (1998), Ristikivi ja Prosa *Lihtne lugu, lõpuga* (1998).

Prozes, *Jaak* (4. IV 1965 Tallinn), ühiskonnategelane. Õppinud 1983—91 TÜ-s ajalugu. Töötanud ajakirjanikuna ja majandusjuhina. Olnud 1980. a-te lõpust hõimuliikumise taaselustajaid ja hõimupäevade peamisi korraldajaid, 1991 „Fenno-Ugria" sihtasutuse taasasutajaid, 1991—93 selle aseesimees, 1993 esimees, 1993—98 „Fenno-Ugria" sihtasutuse dir., a-st 1998 samas nõunik. 1997 Eestis toimunud soome-ugri rahvaste VI folkloorifestivali peakorraldajaid. Uurinud soome-ugri rahvaste ajalugu ning avaldanud rohkesti rahvusprobleeme analüüsivaid art-eid. 1990—92 Eesti Mari Seltsi aseesimees, a-st 1992 esimees. 1990—95 Soome-Ugri Rahvaste Noorte Assotsiatsiooni asepresident, a-st 1997 president. A-st 1998 Eestimaa Rahvuste Ühenduse president.

Pruks, *Peep* (24. V 1963 Vastseliina), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1992). Lõpetas 1986 TRÜ õigusteaduskonna. Töötanud 1986—91 samas kriminaalõiguse ja -protsessi kateedri vanemlaborandina, 1991—92 vanemõpetajana, a-st 1992 avaliku õiguse inst-i (kriminalistika ja kriminoloogia õppetooli) lektorina, olnud 1991—92 õigusteaduskonna prodekaan, 1992—98 dekaan. A-st 1995 ajakirjade „Juridica" ja „Juridica International" vastutav väljaandja. **T:** *Уголовный процесс: Научная „детекция лжи". Инструментальная диагностика эмоциональной напряженности и возможности его применения в уголовном процессе* (1992), *Õigushariduse akrediteerimise õiguslikest alustest ja protsessist Eestis* (autoreid). — Juridica, 1998, 8.

Pruuden, *Salme* (12. V 1896 Päri v. — 16. VI 1993 London), ajalooõpetaja ja haridustegelane. Lõpetas 1935 TÜ *mag. phil.* kraadiga. Töötas Rakveres ja Tartus gümnaasiumiõpetajana. Oli 1932—40 naiskodukaitses „Kodutütarde" peavanem. 1944 emigreerus. Oli a-st 1947 Inglismaa Eestlaste Ühingu haridusosk. juh., töötas Suurbritannia välismin-i rmtk-s. Avaldanud uurimusi kasvatusteaduse ja bibliograafia alalt. Kuulus Balti Uuringute Edendamise Ühingusse. **T:** *Eesti, mu kodumaa* (London, 1952), *Panslavism and Russian communism* (London, 1976), *Catalogue of books and periodicals on Estonia in the British library reference division* (London, New York, 1981).
B: H.-M. Kilk. *Salme Pruuden pedagoogina ja ühiskonnategelasena.* Trt., 1995.

Prääts, *Rait* (20. V 1952 Tallinn), klaasikunstnik, Sirje Eelma abikaasa. Lõpetas 1975 ERKI. Töötanud 1976—80 ja a-st 1993 EKA õppejõuna. Loonud Tallinna Niguliste kiriku (1980), Sakala Keskuse (1986) ja Eesti Rahvusrmtk. vitraažaknad (1991) ning klaasimaale Soome kirikuile. Teinud ka msg. muust materjalist monumentaalteoseid, skulptuurisarju ja ruumilisi objekte („Vesi ja maa", 1987—95; „Müürid", 1991—94). A-st 1995 korraldanud festivali „Kunstisuvi" (koos S. Eelmaga). ENSV rkl. preemia 1987.

Prüller, *Paul*-Egon (25. III 1905 Tallinn — 2. XII 1979 Tartu), füüsik ja geofüüsik, Christian Prülleri poeg, füüsika-matemaatikaknd. (1970). Lõpetas 1928 TÜ matemaatika erialal, töötas 1928—40 Tartus kindlustusmatemaatikuna, 1947—75 TRÜ (a-st 1949 dots.) ja 1947—51 ühtlasi Tartu Õpetajate Inst-i õppejõuna. Uurimusi atmosfääri ionisatsiooni, elektroaerosoolide, eesti rahvaastronoomia ja TÜ füüsika ajaloo alalt. ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Eesti rahvaastronoomia.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, I (1968); *Исследование спектра атмосферных ионов и электроаэрозолей по данным измерений в городе Тарту.* — Ученые записки ТГУ, 1970, 240.

Puhk, *Joakim* (25. V 1888 Viljandi — 14. IX 1942 Kirov), majandustegelane ja tööstur, Voldemar P-i vend. Õppis Riia kaubanduskoolis. Oli 1905. a. revolutsioonilisest liikumisest osavõtu pärast 1907—09 Peterburis vangis, seejärel siirdus ärialale. Oli firma „J. Puhk ja Pojad" asutajaid (1913) ja kaasomanik, hiljem ühtlasi masinaehitusvabriku „Ilmarine" dir.,

Lilli Promet

Jaak Prozes

Salme Pruuden

Joakim Puhk

Voldemar Puhk

1918–19 EV toitlusministri abi ja ekspert, 1921–27 Leedu aukonsul Tallinnas, 1927–40 Soome aupeakonsul Eestis, a-st 1931 konsulaarkorpuse vanem. Tegutses paljudes majandusorg-des ja ettevõtetes, oli 1924–26 Üleriikliku Kaupmeeste Liidu esimees, 1925–40 Kaubandus-Tööstuskoja esimees, 1932–40 Eesti Suurkaupmeeste Ühingu esimees, sai 1935 riigi majandusnõukogu liikmeks. Uut põhiseadust koostava Rahvuskogu liige ja a-st 1938 Riigikogu liige. Esindas 1920 Eestit Tartu rahukonverentsil ja Balti riikide konverentsil, 1927, 1929 ja 1939 rahvusv. kaubanduskodade konverentsil ning 1929 ja 1931 Genfis Rahvasteliidu töökonverentsil. Oli kindlustusseltsi „Eesti Lloyd" juhatuse esimees ja Eesti Panga nõukogu liige. Kuulus Eesti Olümpiakomiteesse ja Kaitseliidu vanematekogusse. Oli a-st 1936 Rahvusv. Olümpiakomitee liige. Arreteeriti 1940, lasti maha Kirovi vanglas.

Puhk, *Mare* (8. XI 1938 Tartu), kalakasvataja, bioloogiaknd. (1972). Lõpetas 1961 TRÜ. Töötas 1961–93 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s teadurina (1972–90 kalakasvatuse osk-a juh.) ja Ilmatsalu kalakasvatuse katsejaama juh-na. A-st 1993 oü-u „Ilmatsalu Kala" juhatuse esimees. 1992–95 Eesti Kalakasvatajate Liidu president. Uurinud tiigikalakasvatust, juhendanud ja korraldanud Ilmatsalu kalakasvatuskompleksi projekteerimist ja ehitamist. Avaldanud art-eid karpkalakasvatuse ja tõuaretuse alalt. ENSV tnl. kalakasvataja (1988).

Puhk, *Voldemar* (11. XII 1891 Viljandi — 3. V 1937 Tallinn), majandustegelane, Joakim P-i vend. Õppis 1903–11 Riia Aleksandri gümnaasiumis ja 1911–17 Peterburi ülikooli õigusteaduskonnas, lõpetas 1922 TÜ õigusteaduskonna. Oli a-st 1913 firma „J. Puhk ja Pojad" kaubamaja ja suurveski ning as-i „Ilmarine" kaasomanik, 1918 Eestimaa Toitlusvalitsuse liige, 1918–19 kaubandus-tööstusministri abi ja ühtlasi ministri kt., 1919–21 Eesti kindralkonsul (peakonsul) Berliinis, töötas 1921–22 Eesti saatkonnas Londonis, võttis 1922 Eesti delegatsiooni liikmena osa Genfi konverentsist. A-st 1924 oli „Ilmarise" asjaajaja-dir., a-st 1935 Jaapani konsul Tallinnas.

Puhvel, *Heino* (26. IX 1926 Patküla v.), kirjandusteadlane, filoloogiaknd. (1963). Lõpetas 1950 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud 1950–58 Elvas keskkooli eesti keele ja kirjanduse õpetajana ja 1960–92 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (1972–89 kirjandusteooria sektori juh.), olnud 1993–96 Eesti Kirjanike Liidu Tartu osk. esimees ja 1997–99 kirjastuse „Eesti Raamat" toim. Uurinud pms. 20. saj. algupoole eesti proosat (A. H. Tammsaare, F. Tuglas, P. Vallak); juhtinud A. H. Tammsaare „Kogutud teoste" (18 kd., 1978–93) väljaandmist. Koostanud keskkooli kirjandusõpikuid, avaldanud kirjanduskriitikat ja novelle (kogumikud „Mõnikord lauldakse sadamas", 1965, pseud. Mart Kalda, ja „Detsembrikuu valgus", 1997). ENSV tnl. kultuuritegelane (1987). **T:** monograafia *A. H. Tammsaare elu ja loomingu varasem periood (1878 – 1922)* (1966), art-kogud *Sõnad sõelaga sülessa* (1971, J. Smuuli preemia 1972) ja *Kirjandus muutuvas maailmas* (1987).

Puhvel, *Jaan* (24. I 1932 Tallinn), keeleteadlane, Martin P-i vend, *dr. phil.* (1959, Harvardi ülikool), TÜ audr. (1991). Läks 1944 koos vanematega Rootsi, kus sai keskhariduse, 1949–52 õppis Montrealis McGilli ülikoolis ja 1952–54 Harvardi ülikoolis, 1954–55 stipendiaadina Pariisi ja Uppsala ülikoolis. Oli seejärel McGilli ja Austini (Texas) ülikoolis klassikaliste keelte õppejõud, a-st 1958 California ülikoolis klassikaliste keelte ja indoeuroopa võrdleva keeleteaduse õppejõud (a-st 1964 prof.), 1990. a-l TÜ-s külalisprof. Avaldanud uurimusi pms. indoeuroopa keelte ja võrdleva mütoloogia alalt, koostab muistsete anatoolia keelte sõnastikku („Hittite Etymological Dictionary", ilmub a-st 1984). **T:** *Võrdlev mütoloogia* (1997), *Laryngeals and the Indo-European verb* (Berkeley, Los Angeles, 1960), *Indoeuropaea. Delectus operum minorum annos 1952–1977 complectens* (Innsbruck, 1989), *Comparative mythology* (Baltimore–London, 1987). — Tema abikaasa Sirje Madli P. (26. VII 1926 Tallinn), erialalt mikrobioloog, on avaldanud L. Koidula elu käsitleva rmt-u „Symbol of Dawn" (1995).

Puhvel, *Martin* (9. XII 1933 Tallinn), kirjandusteadlane, Jaan P-i vend. Läks 1944 koos vanematega Rootsi, kus sai keskhariduse. A-st 1949 elab Kanadas. Õppis 1949–54 Montrealis McGilli ülikoolis ja on a-st 1957 sealsamas õppejõud; a-st 1980 varasema inglise keele ja kirjanduse, vanaislandi keele ja rahvaluule prof. Avaldanud art-eid väliseesti ajakirjanduses. **T:** *Beowulf and Celtic tradition* (Waterloo, 1979), *The crossroads in folklore and myth* (1989).

Puide, *Peeter* (11. X 1938 Pärnu), kirjanik. Läks 1944 Saksamaale ja sealt 1945 Rootsi. Lõpetas 1963 Stockholmi ülikooli sotsioloogia erialal *cand. phil.* kraadiga. Seejärel on tegutsenud reklaaminduse valdkonnas, a-st 1972 juhtinud oma firmat. Avaldanud rootsi keeles luulet ja Eesti lähiajaloo ainelisi romaane ning tõlkinud eesti kirjandust rootsi keelde. Avaldanud ka eestikeelseid art-eid ja esseesid. **T:** luulekogud *Överlevande* (*Ellujäänud*, Stockholm, 1981) ja *Ett nät av regn* (*Vihmast võrk*, Stockholm, 1983), rom-d *Till Bajkal, inte längre* (*Baikalini, mitte kaugemale*, Stockholm, 1983) ja *Samuel Braschinskys försvunna vrede* (*Samuel Braschinsky kadunud viha*, Stockholm, 1997).

Pukits, *Mart* (30. IV 1874 Halliste, Uue-Kariste v. — 7. VI 1961 Tartu), graafik ja literaat. Õppis Tartu Saksa Käsitööliste Seltsi joonistuskursustel ning 1899–1902 Leipzigis Graafika- ja Rmt-ukunstiakadeemias. Töötas 1905–20 riigiametnikuna (oli 1917–20 Nõuk. Venemaa sõjaasjanduse tsensor) ja koduõpetajana Petrogradis, oli 1921–25 „Pallases" kunstiajaloolektor ja 1924–40 Tartu Linna Keskrmtk. juh. Lõi pms. juugendstiilis puugravüüre ja sulejoonistusi ajakirjadele („Rahva Lõbu-leht", „Linda") ja rmt-ile (K. E. Söödi „Mälestused ja lootused" kaas, 1903). Tegeles ka maalikunstiga. Käsitlenud art-eis ilukirjandust ja kujutavat kunsti, eestindanud pms. läti ja leedu kirjandust. Läti NSV tnl. kultuuritegelane (1954). **T:** lühimonograafia *Johann Köler* (1936), *Läti kultuurilugu* (1937).

Pukk, *Holger*-Feliks (14. VIII 1920 Tallinn — 12. III 1997 Tallinn), kirjanik, publitsist ja ajakirjanik. Lõpetas 1940 Tallinnas kommertskooli. Osales II maailmasõjas Punaarmees. Oli 1954–74 ajakirja „Pioneer" ja ühtlasi 1960–74 ajakirja „Täheke" toim. Kirjutanud lastele seiklus- ja aimermt-id ning jutustusi kommunistlike revolutsionääride saatusest. Käsitlenud noorte kuritegevuse ja suhtlemisprobleeme, tähelepanu on äratanud sotsiaalallegooriliste muinasjuttude kogu „Tarkusetera ja teised lood" (1976, [2]1981). Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). ENSV tnl. kirjanik (1978). J. Smuuli preemia 1974, ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Kaks punast kaelarätti* (1953), *Kes tulistas?* (1968), *Öine lahing* (1970), *Mida te teate Oskarist?* (1974), *Rein ja Riina. Mure* (1980), *Kirjad Liisale* (1983), *Isemeelsed* (1988), mõistujutud *Tsirkus* (1986) ja *Rong tunnelis* (1990), rom. *Suvest suveni* (1990).

Puks, Toivo-*Peep* (17. IV 1940 Tallinn), dokumentaalfilmide lavastaja. Lõpetas 1964 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud 1966–92 „Tallinnfilmis" (algul toim-na, a-st 1971 režissöörina) ja a-st 1992 ETV-s. Loonud üle 50 tõsielufilmi, mõne koos P. Toomingaga.

H. Roosipuuga jmt. Olulisema osa tema loomingust moodustavad kirjanike portreefilmid, tähtteos on „Juhan Liivi lugu" (1975). Ühines 1972 fotogrupiga „Stodom". Teinud fotonäitusi (sh. „Linn", koos P. Toomingaga, 1972, ja „Kirjanduslikud maastikud", 1996). ENSV tnl. kunstitegelane (1985). ENSV rkl. preemia 1977. **F:** tõsielufilmid *A. H. Tammsaare* I–III (1971–74), *Põhjavaim* (1982), *Helin* (1985), *Rändaja* (1986), *Betti Alveriga* (1990), *Eestlane Ernst Idla* (1990), *Kodupinnale tulek. Kalju Lepik 70* (1990), *Diplomaadi saatus* (1992), *Lauluga ristit* (1992), *Jaan Tõnisson 1868—...* (1993), *Emil* (1993), *Mu elu on avatud raamat* (1997), *Partituur neuroni genotüübile* (1998), *Eha fenomen* (1999) ja *Vaba mees Priit Vesilind* (2000). ▸

Puksoo (a-ni 1935 P u k s o v), *Friedrich* (23. I 1890 Naha k., Meeksi v. – 18. X 1969 Tallinn), raamatuteadlane ja bibliograaf, *cand. phil.* Lõpetas 1914 klassikalise filoloogina Tartu ülikooli. Oli 1919–44 Tartu ülikooli rmtk. juh., 1927–45 ühtlasi TRÜ raamatukogunduse ja bibliograafia õppejõud. Juhtis „Eesti raamatute üldnimestiku" (1924–39) koostamist. 1945–54 represseeritud. Pärast vangilaagrist vabanemist töötas 1955–58 ENSV TA Keskrmtk-s. P. on Eesti raamatukogundusteooria arendajaid ja rmtk-hoidjate kutsehariduse algatajaid. Tõlkinud antiikkirjandust. 1989. a-st annavad Eesti Rmtk-hoidjate Ühing ja Eesti Rmt-uühing temanim. auhinda. **T:** *Tartu ja Tartu-Pärnu rootsiaegse ülikooli trükikoda* (1932), *Eesti raamatu arenemislugu seoses kirja ja raamatu arenemisega* (1933), *Raamat ja tema sõbrad* (1924, ²1973).

Pulk, *Aleksander* (29. IX 1886 Tartu – 18. VIII 1941), sõjaväelane, kindralmajor (1937). Lõpetas 1909 Thbilisi sõjakooli. Sai I maailmasõjas rooduülemaks ja staabikapteniks; langes 1915 vangi. Eesti sõjaväkke astus 2. XII 1918. Tõusis Vabadussõjas kapteniks ja 1. jalaväepolgu ülemaks. Oli 1919–34 1. jalaväerügemendi ülem, seejärel Pärnu-Viljandi sõjaväeringkonna ülem, 1936 määrati Rakverre 1. diviisi ülemaks, 1939 nimetati EV Sõjamin-i nõukogu liikmeks. Hukkus Nõuk. okupatsioonivõimu vangina aurikul „Sibir". Vabadusristi I liigi 2. järk.

Pullat, *Raimo* (3. IV 1935 Tallinn), ajaloolane, filosoofiadr. (1998, Oulu), ajaloodr. (1972). Lõpetas 1958 TRÜ. Olnud 1958–61 ETV-s toim., a-st 1965 Eesti TA Ajaloo Inst-i vanemteadur, 1978–80 asedir. ja 1985–90 dir. (a-st 1979 prof.), 1980–85 Vab. Loodus- ja Ühisk-ateaduste Koordineerimisnõukogu aseesimees, 1990–2000 Eesti Rahvusv. ja Sotsiaaluuringute Inst-i ja TPÜ vanemteadur, a-st 2000 TPÜ erakorraline prof. Oli ühtlasi 1974–81 TRÜ õppejõud. Korraldanud Tallinna Linnaarhiivi materjalide tagastamist Saksamaalt. Olnud paljude Euroopa ülikoolide külalisprof. Mitme rahvusv. teadusorg-i liige. Uurinud Eesti linnade, linnarahvastiku ja rahvusv. suhete ajalugu. Aastarmt-u „Vana Tallinn" I(V)–X(XIV) (a-st 1991) koostaja ja väljaandja. Tallinna, Tartu ja Võru ajaloo koostaja ja autor. Poola Teenete ordeni rüütlirist (1999). **T:** *Tallinnast ja tallinlastest* (1966), *Eesti linnad ja linlased XVIII sajandi lõpust 1917. aastani* (1972), *Eesti linnarahvastik 18. sajandil* (1992), *Salapiirituse vedu Eestist Soome 1919–39* (1993, sama soome keeles, Oulu, 1993), *Suomi ja Puola* (Helsingi, 1997), *Die Nachlassverzeichnisse der deutschen Kaufleute in Tallinn 1702–1750* (1997), *Die Stadtbevölkerung Estlands im 18. Jahrhundert* (Mainz, 1997), *Stosunki Polsko-Fińskie w okresie międzywojennym* (1998).
B: *Raimo Pullat. Valikbibliograafia 1964–2000.* [Koost. L. Aarma.] Tln., 2000.

Pullerits, *Tõnu* (19. IX 1962 Võru), füüsik, *Ph. D.* füüsika alal (1991). Lõpetas 1986 TÜ, töötas samast aastast a-ni 1997 TÜ Füüsika Inst-s. Täiendanud end Amsterdami vabaülikoolis (1992) ning Umeå ja Lundi ülikoolis (1993–94), olnud Lundi ülikooli külalisteadur (1994–97) ja a-st 1997 dots. Uurimusi pms. fotosünteesi esmaste protsesside kohta. Esitanud (koos kaastöötajatega) fotosünteesi esmaenergiaülekande üksikasjaliku kirjelduse ning teinud kindlaks, et ergastatud seisund fotosünteesivas antennis on delokaliseerunud üle mitme klorofüllimolekuli. **T:** *Photosynthetic light-harvesting pigment-protein complexes: towards understanding how and why* (autoreid). – Accounts of Chemical Research, 1996, 29; *Photosynthetic light harvesting: reconciling dynamic and structure of purple bacterial LH2 reveals function of photosynthetic unit* (autoreid). – Journal of Physical Chemistry, 1999, B, 103.

Peep Puks

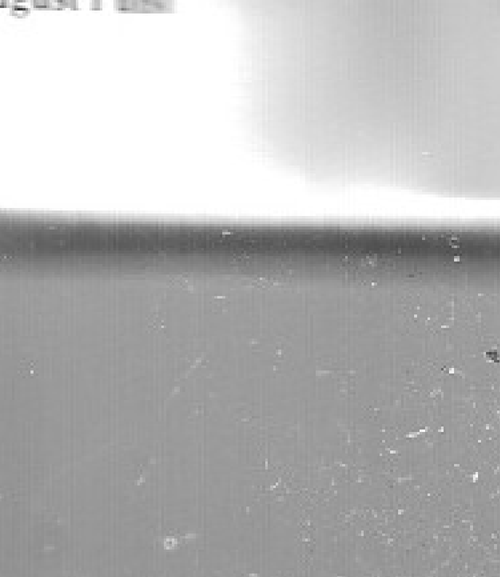
Pulst, *August* (14. I 1889 Kiisa k., Tammiste v. – 22. XI 1977 Tallinn), muuseumi- ja muusikategelane, kunstnik. Õppis 1911–15 Riia kunstikoolis, oli 1915–17 „Estonia" teatri dekoraator. Oli 1916 Eesti Rahva Muuseumi Tallinna osk. ja 1926 Eesti Vabaõhumuuseumi Ühingu asutajaid (1931 selle esimees), 1919–26 Eesti Rahva Muuseumi asjaajaja. Osales 1931 muusikamuuseumi rajamises, oli 1932–37 selle asjaajaja ja 1937–44 juh. ning 1944–46 Teatri- ja Muusikamuuseumi vanemteadur. Alustas 1911 ainelise vanavara kogumist ja a-st 1915 eksponeerimist, juhtis Põhja-Eestis laialdast kogumistööd, korraldas 1932–39 kogu Eestis rahvamuusikat ja -kombeid tutvustavaid muusikapidusid ning rahvamuusika heliplaadistamist, kogus rahvapille ja -muusikat. Viljeles impressionistlikus laadis maali („Õhtu Riia lähistel", 1913; „Pärnu motiiv", 1973) ja akvarelli, tegi pms. maastiku- ja linnavaateid („Vaade Pirita jõelt", 1923; „Varakevad Meriväljal", 1951; „Vana Tallinn", 1966). ENSV tnl. kultuuritegelane (1975).

Aleksander Pulk

Pulver, *Aleksander* (5. I 1956 Kiviõli), psühholoog, *Ph. D.* (1995). Lõpetas 1980 TRÜ loogika ja psühholoogia osk-a. Töötab samast a-st TÜ psühholoogia-osk-s õppejõuna (a-st 1995 dots.). Avaldanud rahvusv. ajakirjades uurimusi isiksuse, stressi, lähisuhete ja nägemistaju kohta. **T:** *Measurement of elementary movement vectors in human visual system* (1995), *Toimetulek iseendaga* (1991).

Pung, *Aarne* (a-ni 1939 Arnold P u n s) (30. VI 1909 Kõnnu v. – 14. VIII 1994 Tallinn), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1953, Moskva), Eesti TA liige (1954). Lõpetas 1938 TÜ. Oli 1936–39 sealsamas zootehnikakatsejaama assistent, 1939–41 Riigi Statistika Keskbüroo agronoom-referent, 1941–42 Punaarmees, 1942–43 Almatõs Sovhooside Rahvakomissariaadi vanemzootehnik, 1944–45 ENSV Rkl. Plaanikomisjoni põllum-osakonna ülem, 1945–49 TRÜ agraarökonoomika ja plaanimajanduse kateedri juh. (a-st 1945 dots.), 1947–49 ja 1951–53 ENSV TA Loomakasvatuse ja Veterinaaria Inst-i sektorijuh. ja 1953–56 dir., 1952–79 EPA põllum-loomade aretuse kateedri juh. (a-st 1954 prof.), 1958–61 ühtlasi zooinseneriteaduskonna dekaan, 1979–94 Eesti TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i konsultantprof. Oli TA geneetika ja selektsiooni probleemnõukogu esimees, 1964–73 ENSV TA Presiidiumi liige, 1955–63 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1964–81 Eesti Mustakirju Karja Tõuaretuse Nõukogu esimees. Uurimusi põllum-loomade (pms. veiste) aretuse ja veisekasvatuse alalt. Mahukaim töö on 1984 valminud, Eesti veisekasvatuse ajalugu käsitlev 5-köiteline „Veiste aretuse ja selektsiooniteooria areng Eestis" (kokku 1500 lk.). ENSV tnl. teadlane (1977). ENSV rkl. preemia 1947 ja 1965. **T:** *Tõuaretustöö alused Eesti piimakarja taastamisel* (1947), *Produktiivloomade plaanilise aretuse alused* (1952), *Põllumajandusloomade aretus* (1966), *Põllumajandusloomade aretus* (1982, koos R. Teinbergiga).

Raimo Pullat

August Pulst

Pung, *Lembit* (17. II 1935 Viljandi), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1978, kinnit.1979). Lõpetas 1959 TRÜ. Töötanud a-st 1962 TÜ-s (a-st 1971 dots., a-st 1980 prof.), olnud 1987—92 eksperimentaalfüüsika kateedri juh., 1993—95 ja a-st 1998 eksperimentaalfüüsika ja tehnoloogia inst-i juh., 1987—93 ühtlasi elektroluminestsentsi ja pooljuhtide labori teaduslik juhendaja. Uurimusi kristallide luminestsentsi ja paramagnetresonantsi kohta. Tahkiste elektroparamagnetresonantsi uurimismeetodi rakendajaid Tartus ja eksperimentaalfüüsikakateedri juurde sellealase uurimislabori loojaid (1962—65). ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Peculiarities of interstitials in a simple cubic CsCl crystal* (autoreid). — Radiation Effects and Defects in Solid, 1995, 136; *V⁻ centres and cation vacancies in neutron-irradiated CaS* (autoreid). — Solid State Communications, 1999, 113, 3.

Pung, *Mihkel* (19. X 1876 Vana-Põltsamaa v. — 11. XI 1941 Sosva), jurist ja poliitik. Lõpetas 1902 Tartu ülikooli õigusteaduskonna, õppis 1900—01 sama erialal ka Peterburi ülikoolis. Töötas 1903—05 Tallinnas ajalehe „Teataja" toimetuses, sai 1904 Tallinna linnasekretäriks. Pidi 1905 rev. liikumises osalemise pärast minema välismaale. Tegutses 1906—11 advokaadina Peterburis (1909—11 toimetas seal ajakirja „Seadus ja Kohus"), 1911—18 Tallinnas. Iseseisvuse algusaastail oli Eesti rahandusesindaja Helsingis (korraldas seal esimeste Eesti paberrahade trükkimist), 1919 Eesti Panga (esimene) president, pidas 1920—24 Tallinnas pangakontorit, a-st 1924 töötas jälle advokaadina. A-st 1926 oli Kaubandus-Tööstuskoja juriskonsult, 1931 majandus- ja 1932 välisminister ning 1935—38 Riigi Majandusnõukogu liige; kuulus 1937. a. põhiseaduse koostajate hulka. IV ja V Riigikogu ja Rahvuskogu liige (viimases ühtlasi II koja esimees), Riiginõukogu liige ja esimees. Arreteeriti 1941, suri vangilaagris.

Punning, *Jaan-Mati* (13. III 1940 Matsisaare, Mooste v.), ökoloog, geograafiadr. (1982, Moskva). Lõpetas 1963 TRÜ keemiaosk-a. Täiendanud end Stockholmis (1990) ja Oslos (1992). Töötas 1963—70 ENSV Rkl. Geoloogilises Tootmiskoondises. Olnud 1970—87 ENSV TA Geoloogia Inst-s vanemteadur, sektori- ja laboratooriumijuh., 1987—89 Eesti TA Termo- ja Elektrofüüsika Inst-i teadusdir. ning 1989—91 Eesti TA Ökoloogia- ja Mereuuringute Inst-i dir., 1989—92 ka TÜ füüsilise geograafia kateedris prof., a-st 1992 TPÜ geoökoloogia õppetooli juh. ja prof. Juhib a-st 1992 dir-na Eesti TA (a-st 1997 TPÜ) Ökoloogia Inst-i. A-st 1985 Eesti Geograafia Seltsi president, a-st 1992 Eesti Rahvusliku Geograafide Komitee esimees ning Rahvusv. Radiosüsiniku Laboratooriumide Assotsiatsiooni büroo liige. Osalenud Tienmägedesse, Polaar-Uuralisse, Severnaja Zemljale ning Pamiiri ja Kamtšatka liustikele tehtud ekspeditsioonides. Uurinud radioaktiivse süsiniku meetodil Ida-Euroopa lauskmaa jäätumise dünaamikat, põhjapoolkera kvaternaariajastu geokronoloogiat ja paleogeograafiat ning kasvuhooneefekti mõju kliima arengule. EV teaduspreemia 1995. **T:** *Isotoobid jutustavad minevikust* (1977), *Методы датирования четвертичных образований в целях палеогеографических реконструкций* (1983, koos A. Raukasega), *Палеогеография позднечетвертичного времени Северной Европы* (1985, koos A. Raukasega), *The influence of natural and anthropogenic factors on the development of landscapes* (1994).
B: *Jaan-Mati Punning. Personaalnimestik.* Tln., 2000.

Purje, *Maret* (14. III 1927 Tallinn), onkoloog ja kirurg, Karl Otsa tütar, Georg Otsa õde, meditsiinidr. (1976). Lõpetas 1951 TRÜ. Olnud 1954—57 TRÜ üldkirurgia kateedri assistent, 1957—59 Vab. Tallinna Onkoloogia Dispanseri kirurg ja kabinetijuh., 1959—93 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i teadur. Uurinud rinnavähi põhjusi ja leviku iseärasusi, vähi riskitegureid (nt. põlevkivitööstuses) ning perekondlikku eelsoodumust, käsitlenud ka luude osteosünteesi. Teinud 1975—82 koostööd USA Harvardi ülikooli vähiepidemioloogiaosk-ga (Bostonis), pidanud Bethesdas ja Seattle'is loenguid, avaldanud teadustöid. Loonud õppefilmi „Rinnavähi profülaktika", esinenud ETV-s loengusarjaga „Rindade enesevaatlus". **T:** *Эпидемиология злокачественных опухолей в Эстонской ССР* (1974), *Rinnavähk* (1984), *Teile, naised: rinnavähist* (1988), *Cancer patterns in the oil shale area of Estonia.* — DHEW Publ. 79—218 (1980); *Comparative study of breast cancer in Estonia and Slovakia.* — Neoplasma (1990); *Rinnavähi perekondlik eelsoodumus.* — Eesti Arst, 1992, 1994.

Purju, *Alari* (10. I 1953 Tallinn), majandusteadlane, majanduskand. (1988), humanitaarteaduste mag. (1995). Lõpetanud 1976 TRÜ majandusteaduskonna majandusküberneetika erialal. Täiendanud end USA-s Bentley kolledžis (1991) ja Tšehhis Kesk-Euroopa ülikoolis (1991—92). Töötanud 1976—88 ENSV TA Majanduse Inst-s inseneri ja teadurina, olnud 1988—94 TTÜ-s teadur, 1994—97 aseprof., a-st 1997 prof., 1992—96 majandusteaduskonna prodekaan, a-st 1996 dekaan, avaliku sektori ökonoomika õppetooli juh., 1992—95 ühtlasi Eesti Tuleviku-uuringute Inst-i projektijuht, 1993 Rootsis Stockholmi majandusülikooli Ida-Euroopa majanduse inst-i külalisteadur ja 1997—98 EV Majandusmin-i nõunik. **T:** *Avaliku sektori ökonoomika* (1998), *Foreign trade of Estonia: factors supporting integration* (1996), *Political economy of Estonian privatization* (1996), *Company adjustment and restructurning problems in Estonia between 1992—1995* (1998, autoreid), *Role of institutional framework for trade with the EU* (1999, autoreid).

Puru Liisu, kodanikunimi Liisu Mägi (28. XII 1833 Kutsiku kõrts, Holstre v. — 17. I 1926 Holstre), rahvalaulik. Esines sageli pulmades, võistles teiste laulikutega; viimased paarkümmend eluaastat oli pime. Temalt on üles kirjutatud üle 9000 värsi nii regivärsilisi kui ka riimilisi laule (lõikus-, õitsi-, kiige- ja pulmalaule, jaani-, mardi- ja jõululaule ning vaeslapselaule ja eepilisi laule).

Puskar, *Viktor* (7. V 1889 Viljandi — 12. IV 1943 Tartu), sõjaväelane, kolonel. Lõpetas 1911 Vilniuse sõjakooli. Tõusis I maailmasõjas alampolkovnikuks ja polguülema abiks. Astus 4. XII 1917 Eesti rahvusväeosadesse, sai 2. Eesti jalaväepolgu ülema abiks. Vabadussõja alguses oli Järvamaa Kaitseliidu ülem; 24. XII 1918 sai 2. diviisi ülemaks, kaitses seejärel edukalt Eesti lõunapiiri ja tõrjus Põhja-Lätist ning osalt Pihkvamaalt punased väed välja. Sattunud pol. juhtkonnaga vastuollu, läks 1920 erru ja hakkas põllumeheks. Kuulus vabadussõjalaste liikumise juhtide hulka, oli 1936—37 vabadussõjalaste põranda-

Puru Liisu

Viktor Puskar

aluses tegevuses süüdistatuna vangis. Asus 1941 Saksamaale, naasis pärast Punaarmee Eestist tõrjumist. Vabadusristi I liigi 1. järk. ▲

Pusta, *August* (1. II 1904 Tarassino k., Volossovo läh. — 16. VIII 1971 Tallinn), NSV Liidu sõjaväelane (poliittöötaja), polkovnik. Lõpetas 1926 Leningradis Internatsionaalse Sõjakooli. Oli 1940—42 eesti rahvusväeosades polgu- ja diviisikomissar, a-st 1942 eesti laskurkorpuses komissar ja poliitosk. ülem ning 1946—50 eesti rahvusdiviisis ja 1950—54 ENSV Sõjakomissariaadis poliitosk. ülem. 1947—51 ENSV Ülemnõukogu saadik. 1948—51 EKP KK liikmeknd. ENSV rkl. preemia 1980 (postuumselt). **T:** *Lahingutes Nõukogude kodumaa eest* (1964, koos P. Izmestjeviga).

Pusta, *Kaarel* Robert (1. III 1883 Narva — 4. V 1964 Madrid), diplomaat ja poliitik. Võttis osa tsaarivalitsusevastasest rev. tegevusest (ms. kuulus M. Kalinini ringi); 1903 arreteeriti. Vabanenuna põgenes 1904 välismaale, elas Saksamaal, Prantsusmaal ja Šveitsis, õppis Pariisis ja 1904—06 Berni ülikoolis; tegi ühtlasi kaastööd ajalehele „Uudised". Naasis 1906 kodumaale, töötas 1906—08 ajalehe „Virulane" ja 1910—14 „Päevalehe" toimetuses. Osales 1915—17 sõjaväeametnikuna I maailmasõjas. Kuulus 1918—19 Eesti välisdelegatsiooni, oli 1919—32 saadikuna Prantsusmaal ja Belgias, 1921—23 Itaalias, 1932—34 Poolas, Rumeenias, Tšehhoslovakkias ning 1935 Rootsis, Taanis ja Norras (asukoht Stockholm). 1920 (3 päeva) ja 1924—25 oli välisminister. Pärast vabadussõjalaste riigipöördekatset (1935) vabastati saadikuametist (kahtlustati sidemeis vabadussõjalastega) ja oli 1936. a-ni vangis. Mõisteti kohtus õigeks, elas Pariisis, töötas a-st 1939 Eesti Pariisi saatkonna nõunikuna. Juhtis mitmel rahvusv. konverentsil Eesti delegatsiooni (sh. 1919 Pariisi rahukonverentsil ja 1922 Genova konverentsil), esindas Eestit Rahvasteliidu täiskogus ja nõukogus (ms. 1923 IV täiskogu abiesimees). Oli Paneuroopa liikumise keskjuhatuse liige, Rahvusv. Diplomaatilise Akadeemia asutajaliige ja Haagi Rahvusv. Õiguse Akadeemia eluaegne liige. Avaldanud Eestit tutvustavaid ning vähemusrahvuste probleeme ja Paneuroopa liikumist käsitlevaid teoseid, mis on äratanud rahvusv. tähelepanu. Vabadusristi III liigi 1. järk. **T:** *L'idée de l'union européenne devant les gouvernements et la Société des Nations* (1931), *Les problèmes de la Baltique* (1934), *Le Statut juridique de la Mer Baltique à partir de XIX siècle* (1936), mälestused *Kehra metsast maailma* (I osa, 1936, [2]1960 Stockholm) ja *Saadiku päevik* I (1964, [2]1992), *Kirjad kinnisest majast* (1966).
B: *Pro Baltica.* Stockholm, 1965.

Pustõlnik, *Izold* (17. III 1938 Odessa), astronoom, füüsika-matemaatikadr. (1994, Peterburi). Lõpetas 1960 Odessa ülikooli. Olnud a-st 1962 Tartu Observatooriumi teadur. Uurimusi lähiskaksiktähtede atmosfääri ja neid ümbritseva gaaskesta füüsika ning astronoomia ajaloo alalt. **T:** *Тесные двойные системы: эффекты взаимодействия.* — Итоги науки и техники. Астрономия, 1989, 36.

Puu, *Aarne* (30. XII 1948 Tallinn), luuletaja ja tõlkija. Õppis 1971—73 TRÜ-s vene keelt ja kirjandust ning 1973—79 Krakówi ülikoolis poola keelt ja kirjandust. Pärast seda on elanud vabakutselise literaadina Krakówis. Avaldanud luulet eesti ja poola keeles, tõlkinud eesti kirjandust (Tuglas, Unt, Valton, Vahing, P.-E. Rummo jt.) poola keelde ja poola kirjandust (S. Lem) eesti keelde. **T:** luulekogud *Jezioro mojej pamięci* (Kraków, 1989), *Ring on nii pikk* (1990), *Godziny otwarcia* (Kraków, 1996), *Po tej stronie: Siinpool* (Kraków, 1996), *Kaksikalge* (1997), *Inny wybor. Wiersze z lat 1978—1998* (Kraków, 1998).

Puu, *Tõnu* (25. IX 1936 Tallinn), majandusteadlane, *dr. phil.* (1964, Uppsala ülikool). Lahkus 1944 Eestist. Lõpetas 1959 Uppsala ülikooli. Olnud 1964—71 Uppsala ülikooli dots., a-st 1971 Umeå ülikooli prof. Uurimusi makroökonoomika, rahanduse, rakendusmatemaatika, kultuuriökonoomika, teadusfilosoofia jm. alalt. Mitme teadusajakirja („Regional Science and Urban Economics", „International Journal of Shape Modelling" jmt.) toimetuse liige. Olnud 1980—85 külalisuurija Austrias Rakendusliku Süsteemanalüüsi Rahvusv. Inst-s (*International Institute for Applied Systems Analysis*), 1994 Saksamaal Majandusuuringute Keskuses (CES) jm. **T:** *Studier i det optimala tillgångsvalets teori* (1964), *Towards a theory of optimal roads* (1977), *The allocation of road capital in two-dimensional space* (1979), *Nonlinear economic dynamics* (1989, 1991, 1993, 1997), *Economics of space and time — Scientific papers by Tõnu Puu* (1997), *Attractors, bifurcations and chaos — nonlinear phenomen in economics* (1999).

Puur (a-st 1968 Kiik), *Helmi* (20. XII 1933 Tallinn), baleriin ja balletipedagoog, Heino Kiige abikaasa. Õppis 1946—50 Tallinna Koreograafiakoolis, lõpetas 1953 Leningradi koreograafiakooli. Olnud 1953—66 (vaheaegadega) „Estonia" teatri priimabaleriin, seejärel samas ballettmeister-repetiitor. Lüürilist andelaadi ja meisterlikku tantsutehnikat täiendanud isikupära ning haruldane hingestatus ja siirus on teinud temast lavaelu lühiajalisusele vaatamata Eesti balleti legendi. Oli hinnatud ka Moskva ja Leningradi balletilavadel. ENSV rahvakunstnik (1976). Teatrikunsti aasta eripreemia 1993. **O:** Odette/Otilie (Tšaikovski *Luikede järv*), Beatrice (Tšulaki *Ebapeig*), Esmeralda (Pugni jt. *Esmeralda*), Maria (Assafjevi *Bahtšisarai purskkaev*), Tiina (Austeri *Tiina*), Giselle (Adami *Giselle*), solist (*Chopiniana*), Armastatu (*Straussiana*), Julia (Prokofjevi *Romeo ja Julia*).
B: *Vastab Helmi Puur.* — Teater. Muusika. Kino, 1983, 12; *Legend, mis väärib laulu — Helmi Puur.* [Koost. J. Kruus.] Tln., 1999.

Puura, *Erik* (14. V 1964 Tallinn), rakendusgeoloog ja keskkonnateadlane, geoloog Väino P. poeg, Ivar P. vend, keskkonnakaitsemag. (1993, Manchesteri ülikool), *Ph. D.* (1998, Stockholmi Kuninglik Tehnikaülikool). Lõpetas 1989 geoloogina TRÜ. Olnud 1998—99 Stockholmi Kuninglikus Tehnikaülikoolis külalisuurija, a-st 1999 TÜ geoloogia inst-i teadur, keskkonnageoloogia ja geokeemia õppejõud ning TÜ teadus- ja arendusosk-a peaspetsialist. Teadustööd käsitlevad pms. geokeemilisi barjääre ning hüdrogeokeemilist modelleerimist. A-st 1999 Eesti Rkl. Keskkonnaseire Programmi seirenõukogu liige. **T:** *Oxidation of Dictyonema shale in Maardu mining waste dumps* (koos A. Pihlakuga). — Oil Shale, 1998, 15, 3; *Atmospheric oxidation of pyritic waste rock in Maardu, Estonia: Field study and modelling* (autoreid). — Environmental Geology, 1999, 39; *Technogenic minerals in the waste rock heaps of Estonian oil shale mines and their use to predict the environmental impact of the waste.* — Oil Shale, 1999, 16, 2.

Puura, *Ivar* (23. IV 1961 Rakvere), geoloog (paleontoloog), geoloog Väino P. poeg, Erik P. vend, *Ph. D.* ajaloolise geoloogia ja paleontoloogia erialal (1996, Uppsala ülikool). Lõpetas 1983 TRÜ. Olnud 1983—92 Eesti TA Geoloogia Inst-i nooremteadur ja teadur, 1992—96 Uppsala ülikooli doktorant, 1997—98 TTÜ Geoloogia Inst-i teadur, a-st 1998 TÜ geoloogia inst-i teadur. Peamised uurimisvaldkonnad: selgrootute paleontoloogia, kivististe mineraalne koostis ja varapaleosoikumi stratigraafia. A-st 1997 Eesti Looduseuurijate Seltsi teoreetilise bioloogia sektsiooni esimees, a-st 1998 Eesti TA Loodus-

Kaarel Pusta

Aarne Puu

Tõnu Puu

Helmi Puur

Erik Puura

kaitse Komisjoni liige. **T:** *Puuduluksed käsijalgsed Eesti kivimites.* — Eesti Loodus, 1994, 7; *Inarticulate brachiopods.* — Geology and mineral resources of Estonia (1997).

Puura, *Sirje* (6. II 1949 Tartu), laulja (sopran), laulja Väino P. abikaasa. Lõpetas 1976 laulueriala TRK (T. Levaldi kl.). Olnud 1974—76 „Estonias" koorilaulja ja a-st 1976 ooperi- ja operetisolist. Esinenud ka kontserdilauljana ja vokaalsümfooniliste suurvormide (Tambergi „Amores") solistina. **O:** Mimi (Puccini *Boheem*), Naine (Poulenci *Inimhääl*), Lilli (Kangro *Ohver*), Frasquita (Bizet' *Carmen*), Ninon, Lisa (Kálmáni *Montmartre'i kannike* ja *Krahvinna Mariza*).

Puura, *Väino* (6. VIII 1935 Lutsu k., Põlva v.), geoloog (struktuurigeoloog), Ivar ja Erik P. isa, geoloogia-mineraloogiaknd. (1974). Lõpetas 1959 TRÜ. Olnud 1959—79 ENSV Geoloogia Valitsuse geoloog, vanemgeoloog, ekspeditsiooni peageoloog ja rühmajuht, 1979—97 Eesti TA Geoloogia Inst-i sektori- ja osk-ajuhataja, teadusdir., peateadur ja töörühma juht, 1994—97 ühtlasi TÜ geoloogia inst-i erakorraline ja a-st 1997 korraline prof. Teadustöid pms. tektoonika ja struktuurigeoloogia ning eelkambriumi stratigraafia alalt, uurinud ka maavarasid, Läänemerd ja meteoriidikraatreid. On mitme geoloogilise kaardi ja monograafia autoreid või toim. NSVL-i rkl. preemia 1984. **T:** *Кристаллический фундамент Эстонии* (1983, autoreid), *Геология и полезные ископаемые Раквереского фосфоритоносного района* (1987, toim. ja autoreid), *Precambrian basement of the Gulf of Finland and surrounding area. Map 1:1 million (1 sheet) and Explanatory Note* (1994/96, autoreid), *Geology and mineral resources of Estonia* (1997, autoreid).

Puura, *Väino* (30. I 1951 Keema k., Kurenurme kn.), laulja (bariton), Sirje P. abikaasa. Lõpetas 1978 laulueriala TRK (V. Gurjevi kl.). Täiendas end 1979 Moskva konservatooriumis ja 1983—84 Milano *La Scala* laulukoolis (G. Simionato kl.). Laulis 1971—73 „Vanemuise" kooris, a-st 1976 olnud „Estonia" ooperi- ja operetisolist. Esinenud ka kontserdilauljana ja vokaalsümfooniliste suurvormide (Orffi „Carmina burana", Tambergi „Amores") solistina. Sai 1979 Tallinnas Glinka-nim. lauljate võistlusel II auhinna. ENSV tnl. kunstnik (1988). G. Otsa preemia 2000. **O:** Figaro (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Germont, Miller, Aetius (Verdi *Traviata*, *Luisa Miller* ja *Attila*), Marcello (Puccini *Boheem*), Escamillo (Bizet' *Carmen*), Enrico (Donizetti *Lucia di Lammermoor*), Barinkay (J. Straussi *Mustlasparun*).

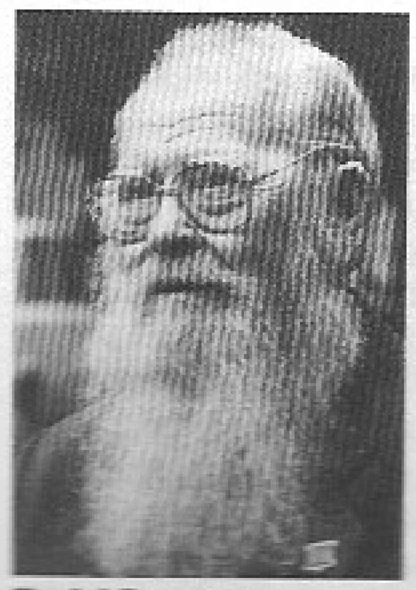
Puusaag, *Uno* (24. VI 1929 Soinaste k., Ropka v.), tantsija. Lõpetas 1954 Tallinna Koreograafiakooli. Tantsis 1945—51 „Vanemuises", oli 1951—69 „Estonia" balletisolist. Paistis silma rustikaalset laadi osades ja hea partnerina klassikalises repertuaaris. **O:** Siegfried (Tšaikovski *Luikede järv*), Silvio (Tšulaki *Dzhuenqi*), Vaclav (Assafjevi *Bahtšisarai purskkaev*), Margus (Austeri *Tiina*), Jüri (Austeri *Põhjamaa unenägu*), don Quijote (Minkuse *Don Quijote*).

Puusemp, *Peeter* (4. II 1947 Mäeküla, Sadala v.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1981, Valgevene TA Matemaatikainst.). Lõpetas 1970 TRÜ. Olnud a-st 1975 TTÜ õppejõud (1983—97 dots., a-st 1997 prof. ja matemaatikainst-i dir.). Uurimusi algebra alalt. Uurinud rühmade endomorfismipoolrühmi ja nende abil rühmade määratavust kõigi rühmade klassis. **T:** *Connection between Sylow subgroups of symmetric group and their semigroups of endomorphisms.* — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Physics. Mathematics, 1992, 41, 4; *On the torsion subgroups and endomorphism semigroups of abelian groups.* — Algebras, Groups and Geometries, 1997, 14.

Puusepp, *Edgar* (11. IX 1911 Tallinn — 19. XII 1982 Tallinn), maadleja ja treener. Võistles pms. kergekeskkaalus. Sai Berliini OM-il 1936 kreeka-rooma maadluses 4. koha ning EM-il 1939 hõbemedali, 1937 ja 1938 4. koha. NSV Liidu meistrivõistlustel võitis kreeka-rooma maadluses 1944 ja 1947 kuld- ja 1945 pronksmedali ning vabamaadluses 1947 hõbemedali. NSV Liidu meeskondlikel meistrivõistlustel sai 1945, 1947 ja 1948 hõbe- ning 1946 pronksmedali. 1938—51 tuli 11 korda Eesti meistriks. Oli 1945—59 Eesti kreeka-rooma maadluse koondise vanemtreener ja 1951—57 NSV Liidu koondise treener. Tegutses 1952 Helsingis ja 1956 Melbourne'is toimunud OM-il maadluskohtunikuna (rahvusv. kategooria 1952). NSVL-i tnl. meistersportlane (1951), NSVL-i tnl. treener (1956). **T:** *Klassikalise maadluse õpik* (1964, koos A. Tõhmasega).

Puusepp, *Endel* (1. V 1909 Noi, Jenissei kub. — 18. I 1996 Tallinn), NSV Liidu sõjaväelendur (polkovnik), Eesti NSV riigitegelane. Lõpetas 1930 Orenburgi lennukooli, jäi sinna instruktoriks; oli 1937—41 polaarlendur, II maailmasõjas pommituslennuväe eskadrilli- ja polgukomandör. Lendas suvel 1942 NSV Liidu valitsusdelegatsiooniga (eesotsas V. Molotov) USA-sse ja tagasi; sai selle eest Nõuk. Liidu kangelase aunimetuse. Pärast demobiliseerimist töötas Eestis 1946—50 ENSV MN Autotranspordi Peavalitsuse ülemana, 1950—63 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitjana ja 1964—74 sotsiaalkindlustusministrina; oli 1962—86 ENSV Vab. Rahukaitsekomitee esimees. 1954—58 NSVL Ülemnõukogu saadik. Avaldanud mälestuste rmt-u „Kangetel lennuteedel" (1973).

Puusepp, *Ludvig* (3. XII 1875 Kiiev — 19. X 1942 Tartu), arstiteadlane, neurokirurgia rajajaid, meditsiinidr. (1902), sanitaarkindralmajor (1921), Eesti TA akad. (1938), Portugali TA k-liige (1929), Padova ülikooli audr. (1922), Vilniuse ülikooli audr. (1929). Lõpetas 1899 Peterburis Sõjaväemeditsiiniakadeemia (oli V. Behterevi õpilane), algatas sealsamas kirurgilise neuropatoloogia õpetamise (1907). Asutas koos V. Behtereviga Peterburi psühhoneuroloogiainst-s maailma esimese neurokirurgiahaigla (1908). Oli 1910—20 Peterburis prof., 1920 rkl. meditsiiniinst-i president. Tuli 1920 Eestisse. Asutas 1921 TÜ-s neuroloogiakateedri ja närvikliiniku. Oli 1920—42 Tartu ülikooli prof. ning juhatas enda asut. närvikliinikut. Asutas 1922 Eesti Neuroloogia Seltsi, toimetas ajakirja „Folia Neuropathologica Estoniana" (ilmus 1923—39 Tartus). Oli 1922—29 Tartu Prantsuse Inst-i president. Pidas loenguid ja tegi neurokirurgilisi operatsioone ka välismaal. Arendanud neurokirurgiat, -patoloogiat ja röntgenoloogiat, avaldanud palju uurimusi peaaju, seljaaju ja pindmiste närvide haiguste ja nende kirurgilise ravi kohta, loonud uudseid operatsiooni- ja diagnoosimismeetodeid. **T:** *Основы хирургической невропатологии* (1917), *Die Tumoren des Gehirns* (1927—29), *Chirurgische Neuropathologie* (3 kd., 1932—39), *Peaaju, tema töö ja tervishoid* (1941).

Endel Puusepp

Ludvig Puusepp

Raivo Puusepp

Kaisa Puustak

B: E. Raudam, I. Soomere. *Ludvig Puusepp*. Tln., 1977. ▲

Puusepp, *Märt* (31. I 1940 Tallinn — 14. IX 1992 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1984, kinnit. 1985). Lõpetas 1963 automaatika ja telemehaanika erialal TPI, töötas 1963—78 Pöögelmanni-nim. Elektrotehnika Tehases ja 1986—89 TTÜ-s (a-st 1987 prof.). Uurimusi kõrgtehnoloogilise tootmise analüüsi ja modelleerimise alalt.

Puusepp, *Raivo* (21. III 1960 Tallinn), arhitekt. Lõpetas 1983 ERKI. Töötanud 1983—92 „EKE Projektis" ja a-st 1992 bürood „Arhitektuuribüroo Raivo Puusepp". Tema hooneile on omased vormi rõhutav lakooniline napp liigendus ning aktiivne sekkumine linnaruumi. **T:** Saida kontorihoone-metallitöökoda (1988), Kuressaare autobaasi haldushoone (1993), Tallinna Haljasalade Trusti Pirita olme- ja laohoone (1987), „KuKu" klubi juurdeehitis (1992), „Väokivi-E" büroo- ja tootmishoone Peterburi tee 94 (1993), „Toyota" keskus Pärnu mnt. 232 (1993), büroohoone Pärnu mnt. 20a (1995), elamu-ärihoone J. Vilmsi t. 47 (1995), „Opeli" keskus Peterburi mnt. 1 (1996), elektroonikatehas Peterburi mnt. 67a (1997), kaubamaja WW Passaaž Aia t. 3 (1997), elamu-ärihoone J. Vilmsi ja Raua t-a nurgal (1997), lao- ja ärihoone Pallasti 2b (1998), tervisekeskus „Al Mare" (1998, koos K. Väärtnõu ja P. Looga), elamu Nõmmel Turu plats 5/7 (1998), „Rahva Auto" Tartu mnt. 87d (1999), Ühispanga hoone Tartu mnt. 13 (1999), Sikupilli ärikeskus (ehitamisjärgus).

Puustak, *Kaisa* (20. III 1945 Tallinn), graafik, Herald Eelma abikaasa. Lõpetas 1969 ERKI. Olnud 1984—87 ENSV Kunstifondi graafika eksperimentaalateljee juh., 1987—89 ENSV Kunstnike Liidu juhatuse sekretär, 1975—80 ERKI ja a-st 1993 EKA õppejõud (a-st 1994 dots.). Vabagraafikas viljelnud akvatintat, pehmelakki, kuivnõela, oforti ja *carborundum*'it. 1990. a-il kasutanud ka omatehtud paberit, liitnud estampgraafikat installatsioonidega (näitused „Paberimängud, lalinad", 1995, ja „Lained", 1998). Illustreerinud rmt-id („Marjakobar ja teisi setu muinasjutte, 1989; L. Remmeli „Päkapikumetsa lood", 1994). Saanud Ljubljana graafikabiennaalil eripreemia ja Tallinna graafikatriennaali ühe peapreemiatest (mõlemad 1983). Eesti trükigraafika preemia 1990. **T:** *Märss* (1976) ja *Kevadine kartulikorv* (1981, pehmelakk, akvatinta), *Kast I. August* (1982, pehmelakk, kuivnõel).

Puuste, *Heino* (7. IX 1955 Lagedi), kergejõustiklane. Õppis TPedI kehakultuuriteaduskonnas. Sai odaviskes 1980 OM-il (Moskvas) ja 1983 MM-il 4. koha, 1982 EM-il hõbemedali ja 1986 5. koha. 1985 maailma karika võitja ja 1983 Euroopa karikavõistluste 2. koht, 1979 ja 1981 universiaadi pronksmedal. NSV Liidu meistrivõistlustel võitnud 1 kuld- ja 1 hõbemedali ning 2 pronksmedalit, talvistel meistrivõistlustel 1983 kuld- ja 1986 hõbemedali. Eesti meister 1975, 1979 ja 1981. Parandas 1978—83 10 korral Eesti odaviskerekordit (84.06 — 94.20. viimane tulemus jäi NSV Liidu rekordiks vana odaga), uuendatud odaga püstitas 1984 4 Eesti rekordit (73.84 — 83.20). Oli maailma edetabelis 1983 3. ning 1982 ja 1985 5. kohal. Suurmeister (1980). Eesti parim meessportlane 1982. A-st 1994 on korraldatud odaviskes tema auhinnavõistlusi.

Heino Puuste

Põdder, *Ernst* (10. II 1879 Aleksandri v., Võrumaa — 24. VI 1932 Tallinn), sõjaväelane, kindralmajor (1918). Lõpetas 1900 Vilniuse sõjakooli, teenis 1906—14 Kaug-Idas. Tõusis Vene-Jaapani sõjas roodu-ülemaks ja leitnandiks, ülendati I maailmasõjas polkovnikuks ja määrati polguülemaks. Astus 22. VII 1917 Eesti rahvusväeosadesse, oli 3. ja 1. Eesti polgu ülem. Saksa okupatsiooni ajal 1918 oli põrandaaluse Kaitseliidu peamisi asutajaid. Vabadussõja alguses oli sisekaitse ülem; saanud 4. IV 1919 3. diviisi ülemaks, purustas Võnnu lahingus *Landeswehr*'i. Pärast Vabadussõda oli Pärnus 3. ja a-st 1921 Tartus 2. diviisi ülem. Osales juhtivalt 1. XII 1924. a. mässu mahasurumises. Nimetati 1926 sõjanõukogu alatiseks liikmeks. Kuulus Kaitseliidu vanematekogusse. 1928—31 oli P. Tallinna Eesti Vabadussõjalaste Liidu esimees (loobus pol. põhjustel), hiljem ainus Eesti Vabadussõjalaste Liidu auliige. Korraldas skautlust. Vabadusristi I liigi 1. järk.

B: K. A. Hindrey. *Kindral Ernst Põdder*. Tln., 1935.

Ernst Põdder

Põdder, Moritz *Maximilian* (1. VII 1852 Rõika, Kolga-Jaani khk. — 15. X 1905 Tallinn), kirjanik ja tõlkija. Õppis 1873—76 Tartu ülikoolis, algul usu-, hiljem arstiteadust, oli seejärel koduõpetaja ja tegi kaastööd ajalehtedele (1886—96 pms. „Postimehele" ja „Oma Maale"), töötas H. Treffneri gümnaasiumis kasvatajana ja hiljem surmani Tallinnas J. Umblia erakoolis õpetajana. Avaldas külaeluainelisi jutustusi, millest olulisim on ärkamisaja rahvusluse vaimust mõjutatud „Bob Ellerhein" (1884, rmt-na 1911, [3]1977). Tõlkis eesti keelde vene (ms. koos kaastõlkijatega 1898 L. Tolstoi rom-i „Sõda ja rahu"), saksa (Pantenius, Reuter) ja prantsuse kirjandust (J. Verne'i rom-i „Viieteistkümneaastane kapten"), koostas õpikuid („Lühikene Wene keele grammatika", 1884) ja „Saksa-Eesti sõnaraamatu" (1906).

Inge Põder

Põder (a-st 1949 L a k s), *Inge* (Ingeborg) (1. V 1917 Tallinn — 23. II 1996 Tallinn), baleriin, karaktertantsija ja tantsupedagoog. Õppis tantsu a-st 1925 T. Becki tantsustuudios ja esines juba lapsena selle trupiga paljudes Euroopa linnades. Oli 1934—36 varieteesolist (esines ka džässilauljana), 1936—37 „Endla" näitleja, 1938—63 „Estonia" balletisolist, seejärel Leningradi *Music-Hall*'i repetiitor ja mitme Tallinna varietee kunstiline juht (a-ni 1982). Esinenud ka estraadilavastustes ja operetis ning loonud mitmes teatris lavastustele tantse. Oli 1980. a-il TRK lavakunstikateedri ja TPedI tantsuõpetaja, juhendanud iluuisutajaid ja mannekeene. ENSV tnl. kunstnik (1952). **O:** Zarema (Assafjevi *Bahtšisarai purskkaev*), Vanda (Frimli ja Stotharti *Rose-Marie*), Tao-Hoa (Glieri *Punane moon*), Esmeralda (Pugni jt. *Esmeralda*), Mari (Austeri *Tiina*), Loksper (E. Kapi *Kullaketrajad*).

B: H. Tamm. *Inge Põder*. Tln., 1978; *Vastab Inge Põder*. — Teater. Muusika. Kino, 1987, 1.

Kaljo Põder

Põder, *Kaljo* (10. IV 1932 Tuhalaane v. — 6. IV 1984 Tartu), kirurg, meditsiinidr. (1972). Lõpetas 1957 TRÜ, oli seejärel Tartu Kliinilise Haigla kirurg, 1960—63 TRÜ meditsiini kesklaboratooriumi kudede konserveerimise osk-a ja 1967—69 veresoontekirurgiaosk-a juh., 1963—84 ühtlasi teaduskonnakirurgia kateedri õppejõud (a-st 1974 prof.). Veresoontekirurgia rajajaid Eestis. Uurimusi veresoontekirurgia, üldkirurgia, onkoloogia, kudede konserveerimise ja siirdamise alalt. ENSV rkl. preemia 1981.

Rein Põder

Põder, *Rein* (7. VII 1943 Tundu k., Mõniste v.), kirjanik, Mare Jõgeva abikaasa. Lõpetas 1969 TRÜ okeanograafina. Töötanud 1969—71 ENSV Looduskaitse Seltsis, 1971—77 ajalehe „Noorte Hääl" toimetuses ja a-st 1977 kirjastuses „Eesti Raamat" (a-st 1997 peatoim.). Avaldanud tundekasvatusliku kallakuga noorsoojutte (kogud „Kingitus", 1981, „Kuldvits", 1982, „Kõige pikem suvi", 1986, „Põlev ratas", 1988), inimese hingeelusse süüvivaid romaane (diloogia „Hilised astrid", 1984, ja „Jahedad varjud", 1992; „Pardiajaja", 1988; „Külmnäpp", 1993; „Imelik vang", 1995; „Äiatar", 1998) ja lühiproosat (kogud „Kahekesi maailmas", 1982, „Kivide Aed", 1986, „Salaarmastus", 1990, „Armastuse hääl", 1996). E. Vilde kirjandusauhind 1985, B. Kangro kirjandusauhind 1994, Virumaa kirjandusauhind 1995, A. Mälgu novelliauhind 1996.

Põder, *Vambola* (6. III 1929 Tartu — 12. III 1993 Tallinn), ajakirjanik ja poliitik. Lõpetas 1956 TRÜ juristina. Töötas 1957—69 Tartus sotsiaalkindlustuse osk-a juh-na, 1951—61 ER-is, oli 1959—61 ENSV Kultuurimin-s kinorepertuaari toim. ja ministri abi, 1961—76 ENSV Rkl. Televisiooni ja Raadio Komitee välissaadete peatoim., 1976—77 EKP KK lektor ja instruktor, 1977—80 ETA vastutav sekretär ning 1980—82 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i välismaa ideoloogiliste voolude uurimise grupi juht; 1982 ajalehe „Kodumaa" peatoim. asetäitja ning 1980—90 ETV väliskommentaator. Kuulus a-st 1966 Välismaaga Sõpruse ja Kultuurisidemete Arendamise Eesti Ühingu juhatusse. Tegi koos A. Rannamäega (10. V 1958) saatesarju „Dallase mõistatus", „Islam ja inimene" ja „Vaene ja rikas Jakuutia", koostanud saatesarja „Ooperimaailmas". A-st 1992 Riigikogu liige (kuningriiklane). **T:** kommentaarivalimik *Infokeerises* (1989), *Tenorissimo* (1992).

Põdra, *Priit* (4. III 1963 Tallinn), mehaanikainsener, *Ph. D.* tehnika alal (1997, Kuninglik Tehnikaülikool, Stockholm). Lõpetas 1986 TPI peenmehaanikaseadmete erialal. Täiendanud end 1992—97 Stockholmis Kuninglikus Tehnikaülikoolis. Olnud 1997—98 TTÜ dots., a-st 1998 masinaelementide õppetooli juh. ja prof. Uurimusi triboloogia alalt, käsitlenud lõplike elementide meetodit rakendades hõõrdepaaride konstruktsiooni optimeerimise metoodikat.

Põiklik, *Karl* Adolf (11. VII 1914 Rakvere — 23. XII 1990 Tallinn), klimatoloog ja agrometeoroloog. Lõpetas 1940 TÜ majandusteaduskonna, töötas 1938—42 samas abijõuna riigi- ja kommunaalmajanduse alal. Asus 1944 tööle ilmateenistusse, töötas seal pensionile minekuni (1976). Oli a-ni 1949 Kuusiku ilmajaamas vanemvaatleja, 1949—51 Pärnus, 1951—64 Kuusikul ja a-ni 1974 Jõgeval ilmajaama juh. Olnud Eesti tuntuimaid agrometeoroloogilise teabe, taimekasvatusega seotud ilma- ja kliimaalaste teadmiste ning uuringutulemuste edastajaid. ENSV tnl. põllum-töötaja (1975). **T:** *Põld, ilm ja saak. Agrometeoroloogia* (1977), *Kuidas elab ja töötab Läti põllumees* (1982), *Ilmaressursid põllumajanduses. Kuidas ilma paremini ära kasutada* (1986).

B: K. Kivi. *Karl Põiklik 75.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 27. Tln., 1992.

Põime, *Andres* (10. VIII 1957 Tallinn), arhitekt. Lõpetas 1980 ERKI. Töötanud 1980—90 „Kommunaalprojektis", 1990—91 Helsingis arhitektuuribüroos „Jerivä Ky" ja a-st 1991 arhitektuuribüroos „Studio 3". Äratas tähelepanu Tallinnas Pirita teel asuva postmodernistliku bussiootepaviljoniga (1985). Hoonetele on iseloomulik selge funktsionalistlik vorm ning fassaadide elav liigendus. **T:** Väänalinna veterpiiistejaam (1986, koos J. Ollikuga), elamu Pärnus Aisa t. 1 (1988), Pühajärve laululava (1995), Eesti Ühispanga kontor Jõhvis Rakvere t. 3a (1997), Tallinnas endise Põhja-Eesti Panga peahoone rekonstruktsioon Suur-Karja t. 20 (1994, koos T. Raudsepa ja K. Tombergiga), elamu-büroohoone Kopli t. 96 (1989—96), Lennujaama kauba- ja tolliterminal Lennujaama t. 2 (1998). Teinud ka sisekujundusi.

Põld, *Helmi* (11. XII 1882 Koigi mõis, Järvamaa — 4. X 1969 Vancouver, Kanada), haridus- ja karskustegelane, Peeter P-u abikaasa. Sai 1900 Rakvere linnakooli juures algkooliõpetaja ja 1907 Soomes võimlemisõpetaja kutse. Töötas 1907—44 Tartu Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumis võimlemis- ja algkooliõpetajana. Algatas Eestis laste karskusliikumise, asutas a-st 1919 Tartus õpilaste karskusühinguid, oli 1923 Eesti Naiste Karskusliidu asutajaid ja a-ni 1940 selle juh. Algatas emadepäeva tähistamise, oli ajakirja „Eesti Naine" asutajaid ja 1923—40 vastutav toim. Põgenes 1944 Saksamaale, siirdus hiljem Kanadasse. Kirjutanud mnt-id ning karskus- ja naisliikumise alaseid art-eid. **T:** lastenäid. *Lumivalgukene* (1922), rom. *Sõduri kasi* (Trt., 1937, Toronto, [2]1952).

Põld, *Jüri* (21. VI 1956 Kuressaare), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1987, Leningrad). Lõpetas 1979 TRÜ. Oli 1979—82 samas aspirant töö- ja sotsiaalhoolduse alal. Olnud a-st 1982 TÜ õigusteaduskonna õppejõud (1982—89 vanemõpetaja, 1989—92 dots., 1992—94 prof., 1994—98 avaliku õiguse inst-i erakorraline prof., a-st 1998 külalisprof.). A-st 1994 Riigikohtu liige. Osalenud seaduseelnõude (sh. „Töölepinguseaduse" ja „Põhiseaduse" eelnõu) koostamises. Uurimusi töö-, riigi- ja haldusõiguse alalt. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi liige.

Põld, *Naan* (õieti Nathan Benjamin) (19. X 1921 Kose — 27. I 1998 Hamburg), laulja (tenor) ja pedagoog. Õppis laulmist 1940—44 TK-s H. Betlemi ja A. Niitovi juures. Põgenes 1944 Saksamaale, lõpetas 1952 laulueriala Detmoldi muusikaakadeemia (F. Husleri kl.). Oli 1962—67 Hannoveri muusika- ja teatrikõrgkooli õppejõud, a-st 1967 Hamburgi muusikakõrgkooli prof. (1973—88 lauluosk-a juh.). Pälvis rahvusv. tunnustuse oratooriumi- (Bachi „Matteuse passioon", „Johannese passioon", missa *h*-moll ja „Magnificat", Haydni „Loomine" ja „Aastaajad", Mozarti ja Verdi reekviem, Beethoveni „Missa solemnis", Brahmsi „Rinaldo") ja kontserdilauljana. Esinenud paljudel Euroopa ja Ameerika kontserdilavadel, muusikafestivalidel, raadios ja televisioonis. Eriti nõutud oli Bachi „Matteuse passiooni" Evangelistina (210 esitust). Repertuaaris on olnud olulisel kohal ka eesti heliloojate (M. Saare, E. Oja, E. Tubina, R. Pätsi, A. Karindi) vokaallooming. A-st 1988 juhendas Eestis lauluseminare ja osales lauluvõistluste žüriis.

B: E. Pilliroog. *Naan Põld.* Tln., 1991.

Põld, *Peeter* Siegfried Nikolaus (12. VII 1878 Puru k., Jõhvi v. — 1. IX 1930 Tartu), pedagoogikateadlane ja koolijuht, Helmi P-u abikaasa, *cand. theol.* (1906), TÜ audr. (1927). Lõpetas 1906 Tartu ülikooli usuteaduskonna, täiendas end pedagoogika alal Saksamaal ja Šveitsis (1908). Oli esimese eestikeelse gümnaasiumi, Tartu Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumi asutajaid ja 1908—18 selle dir., 1918 (esimene) haridusminister, 1918—25 TÜ kuraator, 1925—27 prorektor ja 1920—30 pedagoogikaprof., 1922—30 ühtlasi TÜ didaktilis-metoodilise seminari juh. On eesti pedagoogikateaduse ja emakeelse kooli rajajaid, jätkas J. Hurda traditsioone. Võitles venestuspoliitika vastu. Klassikalis-kristliku pedagoogikasuuna esindajana pidas kasvatuse aluseks rahvuslikkust, usklikkust (koostas 1923 uue algkoolide usuõpetuse õppekava), lapse isikupära arvestamist ning omategevust (nt. iseseisvat õppimist ja katsete tegemist). Propageeris kohustuslikku ka-

heastmelist (4+2) algkooli ja kaheastmelist (2+4) keskkooli. Toimetas 1917–18 esimest eestikeelset pedagoogikaajakirja „Kasvatus ja Haridus" (7 nr-t). Oli Maapäeva liige, kuulus Eesti Rahvaerakonna liidrina Asutavasse Kogusse ning I ja II Riigikogusse, juhatas Tartu linnavolikogu. Tegutses paljudes ühisk. org-des, oli Eesti õpetajate kongressi algatajaid, Eesti Õpetajate Liidu esimene esimees ja 1926–30 Eesti Karskusliidu esimees. **T:** *Usuline kriis, selle tunnuseid, põhjusi ja ületamise võimalusi* (1932, ²1992), *Üldine kasvatusõpetus* (1932, ²1993), *Eesti kooli ajalugu* (1933, ²1992), *Valitud tööd* (1993).
B: A. Elango. *Peeter Põld pedagoogina*. – Peeter Põld. Valitud tööd I. Trt., 1993; *Professor Peeter Põld: kirjanduse nimestik, 1901–1994*. Trt., 1994; *Peeter Põld oma ajastu peeglis*. Trt., 1996. ▲

Põldma, *Janno* (7. XI 1950 Tallinn), animafilmide lavastaja ja operaator. Töötanud a-st 1973 „Tallinnfilmis", pärast stuudio lagunemist dets. 1993 „Eesti Joonisfilmis". Võtnud operaatorina üles 40 joonisfilmi, režissöörina debüteeris groteskse nukufilmiga „Vennad ja õed" (1991). Kirjutanud L. Ulfsaki kogupereмängufilmi „Lammas all paremas nurgas" (1992) stsenaariumi, lastejutustuse „Džuudopoisid" (1985) ning nuku- ja noortenäid-eid („Teekond punktist A punkti B", 1987; „Sõber kurk", 1995). EV kultuuripreemia 1995 ja 1996. **F** (režissöörina): joonisfilmid *Sünnipäev* (1994), *1895* (1995, koos P. Pärnaga) ja *Armastuse võimalikkusest* (1999), joonisseriaalid *Tom ja Fluffy* (1998) ning *Lotte* (2000, mõlemad koos H. Ernitsaga), nukufilm *Otto elu* (1992).

Põldmaa, *Kadri* (28. IV 1970 Tartu), mükoloog, Peeter P. tütar, *Ph. D.* (1998). Lõpetas 1992 bioloogina TÜ. Töötanud a-st 1990 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (a-st 1998 teadur). Uurimisvaldkonnad: seeneperekonna *Hypomyces* ja selle lähirühmade süstemaatika ning levik maailmas, Eestis leiduvate seente viljakehadel ning taimedel kasvavad mikroseened. Viibinud ekspeditsioonidel Soomes, USA-s, Tais ja Austraalias. **T:** *A new species of* Hypomyces *and three of* Cladobotryum *from Estonia*. – Mycotaxon, 59 (1996); *Phylogenetic relationships in* Hypomyces *and allied genera, with emphasis on species growing on wood-decaying* Homobasidiomycetes (koos E. Larssoni ja U. Kõljalaga). – Canadian Journal of Botany, 1999, 77; Aphyllophoricolous *species of* Hypomyces *with KOH-negative perithecia* (koos G. Samuelsiga). – Mycology, 1999, 91 (1).

Põldmaa, *Kustas* (4. II 1897 Salutaguse k., Koluvere v. – 2. VIII 1977 Tartu), looduslooõpetaja, kirjanik ja loodushoidja. Omandas õpetajakutse msg. täienduskoolituse kaudu, oli õpetaja mitmes koolis, sh. 1928–34 Hageri algkoolis, 1934–44 Tartu II algkoolis, 1944–50 Tartu VI keskkoolis ja 1950–58 Tartu I 7-kl. koolis. Käsitles süvendatult loodusõpet, propageeris loodushoidu ja loodusteadusi, korraldas loodusmatku ja metsapäevi, innustas koole rajama kooliaedu ja korrastama kooliümbrust, avaldas ajakirjanduses palju loodusvesteid ja kirjutas loodusrmt-id. **T:** *Minu kodutiik* (1933), *Vangistatud päike. Leiutiste ahel lõkkest elektrini* (1935), *Koduvetel* (1973), *Kodumets* (1975), *Nurmelt ja niidult* (1976).

Janno Põldma

Kadri Põldmaa

Põldmaa, *Peeter* (11. III 1929 Viljandi – 23. V 1990 Tartu), mükoloog, Kadri P. isa, bioloogiaknd. (1968). Lõpetas 1958 bioloogina TRÜ. Töötas a-st 1958 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1961–89 teadur). Uuris taimehaigusi põhjustavaid mikroseeni ja neil kasvavate mükoparasiitsete seente liigilist koosseisu, ökoloogiat ja levikut Eestis. Avaldas andmeid 260 Eestile uue mikroseene liigi kohta ning mainis esimest korda 750 peremeestaime liiki. Avaldanud 25 teaduskirjutist. Osales ekspeditsioonidel Aserbaidžaanis, Kesk-Aasias ja Taimõri poolsaarel. **T:** *Lühike ülevaade Eesti NSV roosteseentest* (Uredinales). – Botaanilised uurimused, 2 (1962); *Põhja-Eesti fütopatogeensed mikroseened* (1967), *Seene* Thanatephorus cucumeris *levik Eestis ja muutlikkus* (koos E. ja I. Parmastoga). – ENSV TA Toimetised. Bioloogia, 3 (1982).

Põldme, *Meeme* (27. VIII 1939 Tartu), keemik, tehnikateaduste dr. (1995). Lõpetas 1965 TPI, täiendanud end a-st 1974 Budapestis, Berliinis, Peterburis, Helsingis ja Sunderlandis. Töötanud a-st 1972 TTÜ-s, olnud a-st 1981 dots., 1989–92 anorgaanilise ja analüütilise keemia kateedri ja 1992–97 üldkeemia õppetooli juh. Uurimusi looduslike fosfaatide fosforhappelis-termilise töötlemise ning ehitusmaterjalide lagunemise ja renoveerimise kohta, ms. vanade kivi- ja sidematerjalide ning uute materjalide kokkusobivuse kohta. **T:** *Phase transformations in hydrothermal sintering processing of phosphate rock*. – Theses of Tallinn Technical University, 1995; *Phase transformations in mixtures of calcite and dolomite with condensed phosphates of calcium on heating* (koos J. Põldme ja K. Utsaliga). – Journal of Thermal Analysis and Calorimetry, 1998, 53.

Põldmäe, *Alo* (22. V 1945 Tartu), helilooja ja pedagoog, Rudolf P. ja Aino Undla-P. poeg, Jaak ja Mare P. vend. Lõpetas 1970 kompositsiooni erialal TRK (H. Elleri kl.). Olnud 1968–70 ERSO oboemängija ja ER-i arvutuskeskuse muusikakodeerija, 1972–80 „Tallinnfilmi" muusikatoim., 1980–89 ENSV Heliloojate Liidu vastutav sekretär ja 1989–93 aseesimees, a-st 1993 Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi muusikaosk. juh., a-st 1983 ühtlasi Tallinna Muusikakeskkooli loominguõpetaja. Laulnud ansamblis „Collage". Korraldanud muusikapäevi, tegutsenud muusikapublitsistina ja avaldanud art-eid (pms. L. Juhti kohta). Loomingule on iseloomulik kammerlikkus ja omapärane värvikoloriit. **T:** balletid *Merineitsi* (1974) ja *Sõnni tund* (1981), kammerooperid *Raeooper* (1986) ja *Depressioon baaris* (1997), kontserdid oboele (1974) ja löökpillidele (1981), 5 klaveri- ja 3 viiulisonaati, muusikat erinevaile kammeransambleile (*Väike kammermuusika* I–III, 1970–85; *Sonatiin* altflöödile ja kitarrile, 1974; *Loire'i lossid* 2 klaverile, 1981), filmi- ja lastemuusikat.
B: P. Kuusk. *Alo Põldmäe*. – Eesti tänase muusika loojaid. Tln., 1993.

Põldmäe, *Asta* (5. IV 1944 Puurmani), kirjanik, tõlkija ja kriitik; oli abielus Jaak P-ga. Lõpetas 1969 TRÜ ajakirjanduse erialal ja 1981 Moskvas üleliidulised võõrkeelte kursused tõlkijana (hispaania keelest). Töötanud 1967–75 ajalehe „Tartu Riiklik Ülikool" ja 1979–85 ajalehe „Sirp ja Vasar" toimetuses ning a-st 1986 ajakirja „Looming" ilukirjanduse osk-s. Avaldanud 1960. a-ist novelle, tõlkeid ja lasteproosat. Kirjutanud psühholoogiliselt tundlikku lüürilist proosat, L. Koidula, E. Niidu, L. Hainsalu ja A. Vihalemma loomingu analüüsivaid käsitlusi ning eesti ja väliskirjanduse arvustusi. Tõlkinud eeskätt hispaaniakeelset klassikat (P. Baroja, Azorín, O. Paz, J. R. Jiménez, R. Gómez de la Serna, E. Sábato).

Kustas Põldmaa

Peeter Põldmaa

Alo Põldmäe

Asta Põldmäe

Jaak Põldmäe

F. Tuglase novelliauhind 1983 ja 1995. **T:** novellikogud *Me* (1977), *Mitmekesi maateral* (1978, J. Smuuli preemia 1979), *Linnadealune muld* (1989) ja *Viini piiks* (1999), lasteromt. *Sügisjooniku seeme* (1989).

Põldmäe, *Jaak* (6. XI 1942 Tartu — 12. XI 1979 Tartu), kirjandusteadlane, filoloogiaknd. (1971, kinnit. 1976), Rudolf P. ja Aino Undla-P. poeg, Alo ja Mare P. vend; oli abielus Asta P-ga. Lõpetas 1967 TRÜ eesti filoloogina, oli 1967—70 sealsamas kirjandusteooria aspirant ning a-st 1970 eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri õppejõud (a-st 1978 dots.). Uuris poeetikat ja värsiõpetust; tema monograafia „Eesti värsiõpetus" (1978), seni mahukaim eesti luule poeetika käsitlus, sisaldab palju uudseid seisukohti. Avaldanud art-eid eesti kirjanduse kohta, tõlkinud Vana-Rooma ja vene luulet ning vene proosat. Lõpetas elu enesetapuga. **T:** *Klassikalisi luuletus- ja stroofivorme* (1974), *Luulevorme ja rütmianalüüse* (1977).

Põldmäe, *Julius* (6. I 1911 Limu k., Rae v.), jurist, põllumees, publitsist ja kodu-uurija, Rudolf P. vend, Alo, Jaak ja Mare P. onu. Lõpetas 1941 Tartu ülikooli õigusteaduskonna. Töötas 1934—44 Tartus, Pärnus ja Viljandis pangaametnikuna. Oli 1944 ohvitserina mobiliseeritud Saksa sõjaväkke, pärast sõda Kuzbassis, Novosibirskis jm. sõjavangilaagris. Eestisse naasnuna õppis Helmes põllum-mehhanisaatoriks, seejärel töötas mitmes Harju raj. majandis (1957—71 Jõelähtme kn. Kalinini-nim. kolhoosi esimees). Uurinud Harjumaa uuemat põllum-ajalugu ning majandite (sh. pikemalt „Rahva Võidu") tegevust, avaldanud publitsistikat. Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). **T:** *Maa ei anna magades. Põllumehe mõtteid aastate tagant ja tänasest* (1989), *Jüri kihelkond. Minevik ja tänapäev* (1991), *Harju-Jaani kihelkond läbi aegade* (1992), *Märkmeid Keila kihelkonnast ja Saue vallast* (1993), *Üks paljudest* (1995).

Põldmäe, *Mare* (14. VI 1955 Tšerlaki asula, Omski obl., Venemaa), muusikateadlane, Rudolf P. ja Aino Undla-P. tütar, Alo ja Jaak P. õde. Lõpetas 1979 kompositsiooni erialal TRK (A. Garšneki kl.) ja 1986 ajakirjanduse erialal TRÜ. Töötas 1981—91 ajakirja „Teater. Muusika. Kino" muusikatoim-na ja 1991—94 „Estonia" dramaturgina, a-st 1996 olnud Eesti Muusika Infokeskuse dir. Tegutsenud muusikakriitikuna, kirjutanud eesti muusikute kohta portreeart-eid, teinud ER-is ja ETV-s muusikasaateid, toimetanud „Eesti teatri biograafilist leksikoni" (2000). ENSV muusika-aastapreemia 1989. **T:** *Estonia Teater/Theatre/Teatteri* (1997, koos L. Künnapu ja J. Maistega).

Põldmäe, *Rudolf* (27. II 1908 Limu k., Rae v. — 7. II 1988 Tartu), kirjandus- ja rahvaluuleteadlane, Aino Undla-P. abikaasa, Alo, Jaak ja Mare P. isa, *mag. phil.* (1940), filoloogiaknd. (1959). Lõpetas 1935 TÜ eesti keele, kirjanduse ja rahvaluule alal. Töötas 1935—40 Eesti Rahvaluule Arhiivis, 1940—44 ja 1956—62 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumis ning 1962—79 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s. Oli 1945—50 pol. põhjustel vangis ja 1950—56 asumisel, rehabiliteeriti 1958. Kogunud rahvaluulet (u. 10 000 lk.). Käsitlenud pms. eesti vanemat (eriti 19. saj. II poole) kirjandus- ja kultuurilugu ning eesti vennastekoguduse kirjandust. Alustas eesti rahvaluuleandite teaduslikku publitseerimist („Eesti rahvaluulejandid" I, 1941). **T:** uurimused *Koidula teater* (1962), *Esimene Eesti üldlaulupidu 1869* (1969), *Kaks laulupidu* (1976), *„Vanemuise" selts ja teater 1865—1880* (1978), *„Vanemuise" teater 1881—1906* (1985), *C. R. Jakobsoni teedest ja töödest* (1985, J. Smuuli preemia 1986) ja *Noor Hurt* (1988), art-ikogud *Kirjamehi mitmes möödus* (1973) ja *Kultuuriloolisi vahelugemisi* (1979).

Põldre, *Mati-Jüri* (23. X 1936 Tallinn), filmilavastaja ja operaator, Ela Tomsoni abikaasa. Töötas 1959—96 ETV-s. Teinud u. 70, pms. muusikateemalist tõsielufilmi; meisterlik intervjuu ja pildikommentaari põimimine on iseloomulikud filmile „Meie Artur" (1968, koos G. Kromanoviga). Loonud R. Valgre elu käsitleva mängufilmi „Need vanad armastuskirjad" (1992). A-st 1999 teeb teledokumentaalseriaali „Loomakliinik". ENSV tnl. kultuuritegelane (1974). ENSV rkl. preemia 1977. **F:** tõsielufilmid *Perpetuum mobile* (1968), *Mitte üksnes leivast* (1969, koos Ü. Tambekiga), *Mina ise* (1969, koos V. Koppeliga), *Eesti kalendrilaulud* (1973), *Igavesti Teie* (1976), *Muusikarüütel* (1980), *Kas oskame hoida ühte* (1989), *Antsla. Sügis 1993* (1993), *Mineviku heli* (1995), *Keisrilõige* (1996), *Õpetaja* (1997) ning *Georg ja teised* (2000), mängufilmid *Colas Breugnon* (1974, koos I. Läänega) ja *Kevad südames* (1984).

Põldroos, *Enn* (21. V 1933 Tallinn), maalikunstnik ja ühiskonnategelane, Priit P-i poeg. Lõpetas 1958 ERKI, töötas 1973—85 ja 1994—95 samas maalikateedri õppejõuna ja juh-na (a-st 1978 dots.). 1967—71 ENSV Kunstnike Liidu vastutav sekretär, 1985—89 esimees ja 1995—98 Eesti Kunstnike Liidu president. Osalenud aktiivselt poliitikas: oli 1988—90 ENSV Ülemnõukogu (1989—90 Presiidiumi liige) ja 1990—92 EV Ülemnõukogu saadik, kuulus Eestimaa Rahvarinde volikokku ja eestseisusse. Viljelnud pms. figuurikompositsiooni ja portreed. 1960. a-te teoseis kujunesid tema loomingule omased jooned: silueti ja detaili rõhutamine, vastandus, ekspressiivsus („Triptühhon", 1968, „Söömaaeg", 1969). 1970. a-te maalides kajastuvad Lääne moodsate kunstivoolude mõjud, pintslikäsitsus muutus hoogsamaks, koloriit erksamaks („Bukett", 1971, „Hüpe", 1977). Lisandus psühholoogilisi varjundeid („Puhkepäev", 1977, „Perekondlik koosviibimine", 1978), ms. ilmnes popkunsti ja hüperrealismi mõjusid. 1980. a-te alguses läbis looming murrangu ekspressiivsuse ja nägemuslikkuse suunas. Fantastilistes, ka irooniliste ja grotesksetes teostes väljendub elu paradoksaalsus („Ahvimäng", 1991; „Tola", 1993). Maalinud rohkesti loomeinimeste portreid (H. Valk, 1973; J. Järvet, 1977; G. Ernesaks, 1992) ning autoportreid. Viljelnud monumentaalkunsti: Tallinna Raadiomaja uue hoone mosaiikpannoo (1972), TÜ peahoones maal „Universitas Tartuensis" (1982), Tallinna Linnahalli gobelään (1985), Eesti Rahvusrmtk. seinamaal (1992). ENSV rahvakunstnik (1979). NSVL-i rkl. preemia 1987, K. Raua preemia 1973, 1983 ja 1986.

B: *E. Põldroos*. [Koost. N. Ziterova.] Tln., 1993.

Põldroos, *Priit* (õieti Johannes Friedrich) (11. I 1902 Tabara k., Riisipere v. — 28. VII 1968 Tallinn), lavastaja, näitleja, teatripedagoog ja -kriitik, Enn P-i isa. Lõpetas 1924 Tallinnas Draamastuudio teatrikooli, mängis 1924—28 Draamastuudio Teatris, osales 1926 Tallinna Töölisteatri asutamises, oli a-ni 1940 selle juht ning 1940—41 Ühinenud Draama- ja Töölisteatri komissar ja kunstiline juht, ühtlasi 1938—41 TK Rkl. Lavakunstikooli õppejõud. II maailmasõja ajal kuulus Eesti NSV Rkl. Kunstiansamblеisse, oli 1944—49 Tallinna Draamateatri dir. ja kunstiline juht, 1946—50 ühtlasi Eesti Rkl. Teatriinst-i (a-st 1946 prof.) ning 1951—53 Teatri- ja Muusikamuuseumi dir. P. oli teovõimas teatrijuht ja ajastutundlik lavastaja, arendas eesti lavastuskultuuri ja teatrimõtet, stiiliuuenduslikud olid eelkõige tema rahvalikud lavastused. A-st 1951 rakendati tema vastu pol. sanktsioone, mis jõudsid haripunkti 1959 ajalehe „Pravda" sekkumisega. Selle tulemusena ei lubatud tal enam kirjutada ka teatriarvustusi (seni olid need ilm. Teatraali pseud-i all). 1985 avaldati tema mälestuste rmt. „Teel enda ellu. Mälestusi" ja 1998 art-ikogumik „Oma teatrit otsimas". 1946—50 NSVL Ülemnõukogu saadik, 1949—50 ENSV Teatriühingu juhatuse esimees. ENSV tnl. kunstitegelane

(1942), ENSV rkl. preemia 1947 ja 1948. A-st 1984 annab Eesti Teatriliit P-i-nim. teatripublikatsiooni ja lavapedagoogilise tegevuse auhinda. **L:** Kaiseri *Gaas* II (1925), Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit* (1932), Pagnoli *Kuulsuse müüjad* (1933), *Kauged rannad* (1933), *Fanny* (1934) ja *Tseesar* (1937), Gorki *Tormi eel* (*Jegor Bulõtšov ja teised*, 1933), Schilleri *Wilhelm Tell* (1936), Shakespeare'i *Kaheteistkümnes öö* (1936), Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper* (1937), Leonovi *Vallutusretk* (1945), Sheridani *Seltsidaam* (1945), Tammsaare ja Panso *Põrgupõhja uus Vanapagan* (1945 ja 1953), Pogodini *Kremli kellad* (1947, mängis Leninit). **O:** Solness (Ibseni *Ehitaja Solness*), Raskolnikov (Dostojevski *Kuritöö ja karistus*, ka lavastus). ▸

Põldvere, *Kalju* (23. V 1929 Ohtu k., Keila v.), morfoloog ja zooloog, meditsiinidr. (1972). Lõpetas 1953 TRÜ arstiteaduskonna. Olnud 1953—60 Tartu Kliinilise Haigla prosektor, 1956—60 TRÜ histoloogia- ja 1960—63 neuroloogiakateedri assistent (a-st 1963 dots., kutse 1965), 1968—74 patoloogilise anatoomia ja kohtuarstiteaduse kateedri õppejõud (a-st 1972 prof., kutse 1975), 1974—76 meditsiini kesklabori (a-st 1979 üld- ja molekulaarpatoloogia inst.) teadur, 1976—87 samas morfoloogiasektori juh., 1976—79 patoloogilise anatoomia ja kohtuarstiteaduse kateedri prof. ja ühtlasi bioloogia-geograafia teaduskonna zooloogiakateedri (a-st 1992 zooloogia ja hüdrobioloogia inst.) prof., 1987—91 zooloogiakateedri juh., 1985—88 ühtlasi EPA histoloogiaprof.; a-st 1995 emeriitprof. Uurimusi pms. närvisüsteemi normaalse ja patoloogilise histoloogia alalt. 1992—95 Riigikogu liige. **T:** *Histoloogia praktikum* (1963, autoreid), *Üldhistoloogia* (1972, autoreid).

Põlla, *Oskar* (21. VI 1909 Puiatu mõis, Raudna v. — 4. VI 1955 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1930 Draamastuudio teatrikooli, õppis ka G. Neggo tantsustuudios. Oli 1931—39 Tallinna Töölisteatri ja 1939—55 Tallinna Draamateatri näitleja, 1944—48 ühtlasi ENSV Rkl. Noorsooteatri näitejuht ning 1951 Lõuna-Eesti Teatri peanäitejuht, a-st 1947 ka Eesti Rkl. Teatriinst-i ja Tallinna Koreograafiakooli õppejõud. **O:** Huotari (Pakkala *Parvepoisid*), Cesare Borgia (Nowaczyński *Tseesar ja inimene*), Jago (Shakespeare'i *Othello*), Väitsa-Mackie (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Higgins (Shaw' *Pygmalion*). **L:** Twaini ja Martini *Tom Sawyer* (1945), Molière'i *Ihnus* (1951).

Põllu, *Kaljo* (28. XI 1934 Kopa k., Kõrgessaare v.), graafik, Jyväskylä ülikooli (1996) ja EKA audr. (1999). Lõpetas 1962 ERKI klaasikunstnikuna. Töötanud 1962—75 TRÜ kunstikabineti juh-na ja a-st 1975 EKA joonistuskateedri õppejõuna (a-st 1988 prof). Alustas vabagraafika ja abstraktse maaliloominguga („Kaarjas pingestatus", 1963). Oli rühmitise „Visarid" (1967—72) asutaja ja liidreid, lõi sel ajal pop- ja op-kunsti mõjulisi maale („Kurbus", 1968), tegeles kineetilise kunsti („Ringlemine IV", 1966), assamblaaži („Kandam", 1967), *ready-made*'i („Vaikus", 1968) ja kollaažiga („Meelerahu", 1968). Huvitus psühhedeelsest kunstist. Hilisema, metsotintotehnikas graafika teemad seonduvad soome-ugri mütoloogiaga (sari „Kodalased", 1973—75), väljendavad eestlaste rahvusliku iseolemise püüdlusi (sari „Kalivägi", 1978—84), inimese ja maailmakõiksuse suhteid (sari „Taevas ja Maa", 1987—91) ja elu igavikulisust (sari „Kirgastumine", 1991—95). A-st 1993 teinud ruumilisi objekte („Mõtteseisund", 1998) ning maale, mille eesmärk on luua kolmemõõtmelisuse („Kaugustesse", 1998) ja võimatute maailmade („Astmed", 1999) pettekujutlus. Kujundanud rmt-id, teinud eksliibriseid. Uurinud a-st 1978 EKA üliõpilastega sugulasrahvaste rahvakunsti, kivilabürinte ja Karjala kaljujooniseid ning asutanud nendel uurimisreisidel osalenutest rühmitise „Ydi" (1998). Avaldanud oma loomingu ja uurimistöö teemalisi kirjutisi (rmt. „Kakskümmend soome-ugri uurimisreisi", 1999). ENSV tnl. kunstnik (1982). K. Raua preemia 1975 ja 1985, EV kultuuripreemia 1997.

Põlma, *Lembit* (22. VII 1934 Paide — 23. I 1988 Tallinn), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1975). Lõpetas 1958 TRÜ. Töötanud 1958—64 ENSV MN Geoloogia Valitsuses ja Maapõuevarade Kaitses (geoloogilisel kaardistamisel), a-st 1965 ENSV TA Geoloogia Inst-s (a-st 1980 vanemteadur). Uurimusi Baltimaade, Valgevene, Ukraina, Venemaa loodeosa ning Magadani obl-i ordoviitsiumi setendite litoloogia ja litostratigraafia alalt. A. Luha preemia 1987. **T:** *Сравнительная литология карбонатных пород ордовика Северной и Средней Прибалтики* (1982).

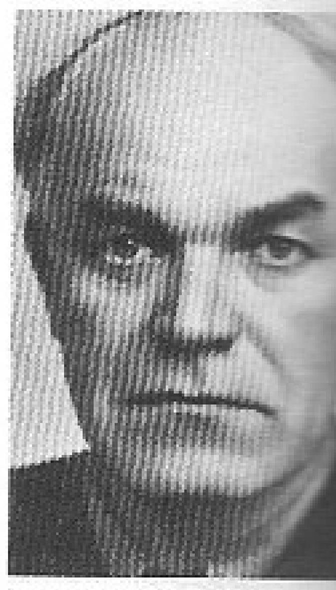
Põrk, *Aleksander* (15. IV 1873 Võisiku v. — 11. IV 1933 Türi), vanavarakoguja ja kultuuriloolane. Õppis 1895—97 Peterburi ja 1897—1903 Tartu ülikoolis (*cand. hist.*, 1903). Oli 1903—20 Moskvas ülikooli assistent ning muuseumitöötaja ja õpetaja, a-st 1920 Eestis kooliõpetaja ja Taara usu tegelane. Tema suurest soome-ugri jt. rahvaste etnograafiliste esemete kogust säilitatakse a-st 1937 u. 2700 üksust (põhil. tekstiilesemed) Eesti Rahva Muuseumis. Eesti Kultuuriajaloo Seltsi asutajaid ja a-st 1926 selle esimees. **T:** *Eesti ajalugu* I, II (1927).

Pähkla, *Rein* (27. IV 1966 Põlva), farmakoloog, meditsiinidr. (1997). Lõpetas 1992 TÜ. Töötanud seejärel TÜ farmakoloogia inst-s, osalenud TÜ ja Lübecki Meditsiiniülikooli vahelises teadustöös. Uurinud käbinäärmest pärineva loodusliku beetakarboliini — pinoliini — farmakoloogilist, biokeemilist ja käitumuslikku toimet; järeldanud, et pinoliini antidepressandilaadne toime seostub tõenäoliselt serotoniinergilise toimega ning et pinoliin on tugev antioksüdant, mis seob tõhusalt reaktiivseid ja kahjulikke hüdroksüülradikaale. **T:** *Studies in pinoline pharmacology* (1997), *Pinoline: formation, distribution and effects* (1998).

Pähn, *Vello* (30. V 1958 Tallinn), dirigent. Lõpetas 1981 koorijuhtimise erialal TRK (O. Oja kl.), õppis samas ka orkestridirigeerimist (R. Matsovi kl.), lõpetas 1986 sel alal Leningradi konservatooriumi (A. ja M. Jansonsi kl.). Olnud 1981—89 TRK sümfooniaorkestri ja a-st 1981 „Estonia" dirigent. Juhatanud a-st 1988 etendusi Pariisi Rahvusooperis, Napoli *Teatro San Carlo*'s, Hamburgi Riigiooperis ning Läti ja Soome Rahvusooperis, töötanud koos koreograafide R. Nurejevi ja J. Neumeieriga. Juhatanud sümfooniakontserte, ka välismaal. **Muusikajuht:** Põldmäe *Raeooper* (1986), Tšaikovski *Jevgeni Onegin* (1986), Mozarti *Figaro pulm* (1989), Vinteri *Pipi Pikksukk* (1990 Vaasas), Puccini *Madam Butterfly* (1991), Rossini *Sevilla habemeajaja* (1994), Wagneri *Lendav Hollandlane* (1997), Delibes'i *Sylvia* (1997) ja *Coppelia* (1998).

Päi, *Leo* (8. VII 1920 Tallinn — 31. VII 1999 Tartu), reumatoloog, Svetlana P. abikaasa, meditsiinidr. (1968, Kaunas, kinnit. 1970). Lõpetas 1950 TRÜ. Oli 1950—52 Tartu Kliinilise Haigla peaarst, 1952—55 aspirantuuris, 1955—90 TÜ hospitaalsisehaiguste kateedri õppejõud (a-st 1970 prof.) ning 1962—90 samas kateedrijuh., a-st 1994 emeriitprof. Uurimusi kopsupõletike, süsteemse sidekoehaiguse ja immunoloogia, eriti immunosupressiivse ravimeetodi (oli selle esimesi rakendajaid), reumatoidartriidi ja taastusravi alalt. ENSV tnl. arst (1973). **T:** *Основы клинической ревматологии* (1987), *The influence of previous infection on the course of rheumatoid arthritis* (koos S. Päiga). — Acta Med. Lit., 1994, 4; *Reumatoloogia* (1995, autoreid).

Päi, *Svetlana* (1. XII 1948 Pärnu), reumatoloog, Leo P. abikaasa, meditsiinidr. (1997), New Yorgi TA liige

Priit Põldroos

Kalju Põldvere

Kaljo Põllu

Vello Pähn

Leo Päi

(1999). Lõpetas 1972 TRÜ. Töötanud Mustvee haiglas ja 1974—93 TÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s, on a-st 1993 TÜ sisekliiniku teadur. Täiendanud end Moskvas, Vilniuses, Helsingis, Viinis, Genfis ja Glasgow's. Uurinud humoraalse immuunvastuse näitude kliinilist tähendust reumatoidartriidihaigetel, reumatoidartriidi kulu mitmekesisust soodustavaid tegureid ja süsteemset erütematoosset luupust. **T:** *Оценка активности ревматоидного артрита.* — Вопр. Ревм. (1980); *Вопросы ревматизма.* — Ревматология (1990); *Frequency of amyloidosis in Estonian patients with rheumatoid arthritis* (autoreid). — Scand. J. Rheumat. (1993); *The detection of secondary amyloidosis in rheumatoid arthritis patients* (autoreid). — Ter. Archiv, 1995; *Correlation of serum IgARF levels with disease severity in rheumatoid arthritis* (autoreid). — Scand. J. Rheumat. (1998).

Päll, *Eduard* (15. X 1903 Koosa k., Kavastu v. — 13. VI 1989 Tallinn), keeleteadlane ja kirjanik, filoloogiaknd. (1955), ENSV TA k-liige (1961). Astus 1918 Punaarmeesse. Lõpetas 1929 Herzeni-nim. Leningradi Pedagoogilise Inst-i. Oli 1940—41 Tallinnas ajalehe „Kommunist" peatoim. asetäitja, 1941—43 ENSV Rahvakomissaride Nõukogu esimehe asetäitja, 1943—47 EK(b)P KK sekretär, 1947—50 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees, 1950—55 TPedI eesti keele ja kirjanduse kateedri juh., 1955—68 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i dir., 1968—73 ENSV TA Ühisk-ateaduste Osk. akad-sekretär. A-st 1920 NLKP liige. 1948—51 EK(b)P KK liige. 1947—51 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1946—54 NSVL Ülemnõukogu saadik. Avaldanud Leningradis jutukogu „Kuues lint" (1931) ja följetone (kogu „Valitud vested", 1933, pseud. Siim Sepik), koostanud NSV Liidu eesti koolidele õpikuid. Eestis avaldas pseud-ga Hugo Angervaks publitsistliku kallakuga luulet (kogud „Vanad kased", 1960, „Inimese avastamine", 1976, ja „Hiline rändaja", 1983), lühiproosat (kogud „Ajaproov", 1957, „Hommik", 1959, „Kaks tamme ja pihlakas", 1973, „Helisevad avarused", 1978, „Kuldnokkade aegu", 1980; humoreskikogu „Muumia", 1961) ja kaks romaani („Kelk soo peal", 1969, „Must kajakas", 1987). Uurinud kirjanduslugu (art-i-kogu „Nõukogude kirjanduse noorusmailt", 1973) ja eesti keele lauseõpetust. ENSV tnl. teadlane (1969).

Päll, *Peeter* (15. III 1961 Tallinn), keeleteadlane, *mag. artium* (1995). Lõpetas 1984 TRÜ eesti filoloogina, töötab samast a-st Eesti Keele Inst-s (a-st 1995 grammatikasektori juh.). Uurinud eesti keele võõrsõnu ja kohanimesid; osaleb kohanimenõukogu liikmena rkl. nimekorralduses (1996 kohanimeseaduse eelnõu töörühma juht) ja on ÜRO kohanimeekspertide latiniseerimistöörühma juh. **T:** *Eesti noomeni silbistruktuur ja aktsent* (1986), *Maailma maade nimed* (1994), *Maailma kohanimed* (1999).

Pärn, *Aaro* (õieti August) (26. VII 1910 Männiku k., Kunda-Malla v. — 4. II 1990 Tallinn), laulja (bass). Õppis 1938—40 TK-s orelit ning eraviisil A. Niitofi ja A. Arderi juures laulmist. Oli 1938—40 „Estonia" koorilaulja, 1940—42 ja 1944 „Vanemuise" ning 1945—68 „Estonia" ooperi- ja operetisolist. Tegutses ka kammerlauljana ja rahvalike laulude esitajana, mänginud filmides ja kuuldemängudes. ENSV rnl. kunstnik (1954). NSVL-i rkl. preemia 1952. **O:** Kõrtsmik ja Mihkel (Ernesaksa *Tormide rand* ja *Käsikäes*), Mehis ja Kaldma (E. Kapi *Tasuleegid* ja *Rahutuse laulik*), Kontšak (Borodini *Vürst Igor*), Don Pasquale (Donizetti *Don Pasquale*), Gremin (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Mölder (Dargomõžski *Näkineid*), Bartolo (Mozarti *Figaro pulm*).

Pärn, *Endel* (21. IV 1914 Peterburi — 24. IV 1990 Tallinn), näitleja. Oli 1929—31 „Vanemuise" koorilaulja ja 1931—42 näitleja ning 1942—86 „Estonia" operetinäitleja. Mänginud ka teistes Eesti teatrites ning filmides („Mehed ei nuta", „Arabella, mereröövli tütar") ja telelavastustes („Füüsikud", „Soolo tornikellale"). ENSV rahvakunstnik (1975). P. Pinna preemia 1984. **O:** Boni (Kálmáni *Silva*), doktor Falke (Straussi *Nahkhiir*), Porthos (Benatzky *Kolm musketäri*), Zsupán (Kálmáni *Mariza*), Henry Higgins (Loewe' *Minu veetlev leedi*), Sulpa (Valgre ja Raudmäe *Muinaslugu muusikast*), Sancho Panza (Leigh' *Mees La Manchast*), Archibald (Ábrahámi *Savoy ball*, ka filmis), härra Schultz (Kanderi *Kabaree*, 1984).

B: M. Taggo. *Endel Pärn: operetiprofessor*. Tln., 1998.

Pärn, *Henn* (3. IV 1939 Ülemõisa, Kaarli v.), ökoloog, metsandusteadlane, bioloogiaknd. (1996, Jekaterinburg). Lõpetas 1963 TPI tüppismehaanika erialal ja 1975 EPA metsamajanduse erialal. Töötanud 1961—69 Tallinna Kontrollmõõduriistade Katsetehases, 1969—74 Iru ja Harku metskonnas, 1974—91 Eesti TA Tallinna Botaanikaaias, olnud 1991—99 TPÜ Rahvusv. Keskkonnabioloogia Keskuse vanemteadur, a-st 1999 Euroülikooli keskkonnakaitse teaduskonna dekaan. Uurimisvaldkonnad: metsaökoloogia ja dendrokronoloogia. H. Fordi Euroopa looduskaitseauhind 1998. **T:** *Tallinna metsad ja nende seisund* (1990), *Dynamics of the radial growth of Scots pine stands in conditions of the anthropogenic factors.* — Anatomie, physiology and ecology of forest plants (1992); *Dendroecological assessment of climate change and atmospheric pollutant deposition history in Republic of Estonia.* — Final report for CEU/RSS, 1995, 385/91; *The impact of different factors on the increnment of* Vaccinium — *type pine stands in Tallinn.* — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Biology, 45, 3/4 (1996).

Pärn, *Jakob* (30. X 1843 Torma — 6. X 1916 Elva), kirjanik. Õppis 1865—69 Tartu õpetajate seminaris, oli 1869—71 Põltsamaal ja 1871—82 Lihulas kooliõpetaja, 1883—1908 Vana-Otepää kihelkonnakooli juh., 1908—16 Volmari (Valmiera) õpetajate seminaris õpetaja. Avaldas rahvahariduslikku kirjavara ja õpikuid, lastermt-id ning rahvusliku liikumise ideid väljendavaid jutustusi ja mälestusi. **T:** jutustused *Oma tuba, oma luba* (1879), *Must kuub* (1883) ja *Jumala abiga Omast jõuust* (1884).

Pärn, *Lembit* (21. VI 1903 Esto-Haginskoje k., Stavropoli kub. — 27. III 1974 Moskva), NSV Liidu sõjaväelane, kindralleitnant (1943), sõjateaduse knd. (1939). Lõpetas 1938 NSVL Relvajõudude Kindralstaabi Akadeemia (töötas 1938—40 ja 1951—65 samas õppejõuna). Oli 1942—45 eesti laskurkorpuse komandör, 1945—47 Eesti NSV riigikaitse minister, 1947—51 Eesti NSV relvastatud jõudude minister ja sõjakomissar. 1946—50 NSVL Ülemnõukogu saadik. Pärast erruminekut oli 1965—74 Moskvas sõjateadusinst-i vanemteadur. Uurimusi vägede mobiilsuse ja suurte vesitõkete forsseerimise kohta. Avaldanud mälestuste rmt-u „Sõjakeerises" (1968).

B: K. Aru, F. Paulman. *Meie kindral*. Tln., 1984.

Pärn, *Priit* (26. VIII 1946 Tallinn), animafilmilavastaja ja graafik. Lõpetas 1970 TRÜ bioloogina. Töötanud 1970—74 Eesti TA Tallinna Botaanikaaias. Filmitööd alustas 1974 kunstnik-lavastajana, esimene lavastajatöö „Kas maakera on ümmargune?" valmis 1977. Loonud vaimukaid ühisk-akriitilisi autorifilme; avar kujutlus inimsaatustest totalitaarses ühisk-s on „Eine murul" (1987, *grand prix* rahvusv. filmifestivalil Tamperes 1988, Zagrebis 1988 ja Portugalis Espinhos 1988). Paljudel animafilmide festivalidel on korraldatud P-a filmide retrospektiive. Viljelnud vaba- ja rmt-ugraafikat ning karikatuuri, korraldanud mitmel maal vabagraafika näitusi. Avaldanud lastermt-d „Kilplased" (1976), „Tagurpidi"

(1982) ja „Naljapildiaabits" (1985). ENSV tnl. kunstnik (1986). EV kultuuripreemia 1996. **F:** *... ja teeb trikke* (1979), *Harjutusi iseseisvaks eluks* (1980), *Kolmnurk* (1982), *Aeg maha* (1984), *Hotell E* (1992), *1895* (1995, koos J. Põldmaga), *Porgandite öö* (1998, *grand prix* rahvusv. filmifestivalil Ottawas 1998).
B: S. Assenin. *Etüüde eesti multifilmidest ja nende loojatest.* Tln., 1986. ▸

Pärna, *Kalev* (7. I 1950 Kõpu v.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1987, Vilniuse ülikool). Lõpetas 1972 TRÜ arvutusmatemaatika erialal. Täiendanud end Moskvas (1983), Amsterdamis (1992) ja Würzburgis (1994), olnud Stockholmi ülikooli külalislektor (1993). Olnud a-st 1977 TÜ õppejõud (1988—94 dots., a-st 1994 tõenäosusteooria prof.), 1995—97 ja a-st 1999 matemaatilise statistika inst-i juh. Uurimusi tõenäosusteooria alalt. Käsitlenud jaotuste lähendamist hulkade (eriti lõplike hulkade) abil, teinud kindlaks parimate lähendhulkade omadusi, sh. nende olemasolu ja koonduvust funktsionaalruumides. **T:** *On the existence and weak convergence of k-centres in Banach spaces.* — TÜ toimetised, 1990, 893; *Approximation of distributions by set.* — Classification in the Information Age (Springer, 1999).

Pärna, *Karl* (27. II 1904 Ingli k., Vara v. — 1. VII 1966 Tartu), geograaf ja geoloog, *mag. scientarium naturalium* (1941, magistritöö hävis sõjatules enne kaitsmist), geoloogia-mineraloogiaknd. (1962). Lõpetas 1939 TÜ matemaatika-loodusteaduskonna (A. Tammekannu õpilasi). Olnud TRÜ geograafiakateedri õppejõud, 1947—51 ENSV TA Geoloogia Inst-i teadur ja 1951—64 „Eesti Projekti" geoloogia-insener. Kodu-uurimise stipendiaadina töötas suviti 1935—38 mitmel pool Põhja- ja Lääne-Eestis (Vigalas, Kuusalus, Pakri saartel, Lihulas jm.), esitles maa-asulastiku uudset käsitlust. Kvaternaarigeoloogina uuris jääpaisjärvede levikut ja hilisjääaegseid rannamoodustisi, uuringud hõlmasid Võsu ja Navesti jõe vahelist ala, Elva, Tartu ja Kilingi-Nõmme ümbrust jt. paikkondi. **T:** *Põhja-Harjumaa maa-asulastik.* — Loodusuurijate Seltsi aruanded, 46 (1940); *Elva liivik, selle kujunemine ja kujunemisaegne hüdrograafia.* — Eesti Loodus, 1958, 3; *Balti ja kohalikkude suurte jääjärvede geoloogiast Eesti NSV territooriumil.* — ENSV TA Geoloogia Instituudi uurimused, 5 (1960).
B: J. Eilart. *Karl Pärnat mälestades.* — Eesti Loodus, 1966, 5; E. Varep. *Karl Pärna.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1966. Tln., 1968.

Pärna, *Nikolai* (6. XII 1878 Tartu — 28. XI 1923 Petrograd), arstiteadlane, füsioloog, Natalie Auguste Johanson-P. poeg, Carl Robert Jakobsoni õepoeg, meditsiinidr. (1914). Lõpetas 1902 Peterburi ülikooli füüsika-matemaatikateaduskonna ja 1908 Sõjaväemeditsiiniakadeemia (oli N. Vvedenski ja V. Behterevi õpilane). Osales arstina 1914—17 I maailmasõjas. A-st 1917 töötas Peterburi ülikoolis (a-st 1919 prof.). Uurimusi närvi- ja lihasefüsioloogia, sisenõristuse ja biorütmide alalt (maailma esimesi selleala-seid uuringuid). **T:** *Das Wellenphänomen des Lebens* (1923), *Ритм, жизнь и творчество* (1925), e. k. *Rütm, elu ja looming* (valitud osi, „Loomingu" Raamatukogu, 1978, 50/51), *Питание и жизнь* (1925). — Tema kaksikvend Elmar P. (1878—1916) oli geoloog.

Pärnakivi, *Hubert* (16. X 1932 Tallinn — 28. X 1993 Tartu), kergejõustiklane ja loomaarst. Lõpetas 1957 EPA veterinaariateaduskonna. Võistles pms. pikamaajooksudes. Sai 1958 EM-il 5000 m jooksus 11. koha ja NSV Liidu meistrivõistlustel hõbemedali, murdmaajooksus 1958 pronksmedali ja 1959 hõbemedali. Võitis vendade Znamenskite mälestusvõistlustel 1958 peaala — 10 000 m jooksu. Tuli 1952—63 kesk- ja pikamaajooksudes 28 korda Eesti meistriks ning püstitas 1954—59 11 Eesti rekordit. Isiklikke rekordeid: 1500 m 3.50,3 (1961), 5000 m 13.59,8, 10 000 m 29.17,4, 3000 m takistusjooks 8.54,4 (kõik 1958). Tema ennastsalgavat esinemist NSV Liidu ja USA kergejõustiku maavõistlusel 1959 on kajastatud E. Klimovi filmis „Sport, sport, sport" (1971); 1970 anti P-le NSVL-i tnl. meistersportlase aunimetus. Töötas a-st 1963 Tartu loomakliinikus loomaarstina, 1977—91 kliiniku juh-na. Ausammas Viljandis (1990, R. Kuld).

Pärnat, *Jaan* (18. I 1940 Jäärja, Saarde v.), spordifüsioloog, meditsiinidr. (1985, Moskva). Lõpetas 1967 TRÜ arstiteaduskonna spordimeditsiiniosk-a. Olnud seejärel samas biofüüsikalaboratooriumi teadur, 1968—94 TÜ kehakultuuriteaduskonnas spordifüsioloogia õppejõud (a-st 1977 dots., a-st 1987 prof.), 1994—99 Eesti Sisekaitse Akadeemia biomeditsiini õppetooli juh. Täiendanud end Prahas Karli ülikoolis. Uurinud eestlaste kehalist töövõimet ja sportlaste treenituse määramist. **T:** *Treeningu füsioloogia* (1974), *Sport füsioloogi vaatevinklist* (1975, koos A. Viru ja P. Kõrgega), *Lihastegevuse füsioloogia alused* (1977).

Pärnik, *Tiit* (21. I 1938 Rakvere), taimefüsioloog, Rein Vahisalu tädipoeg, bioloogiaknd. (1973). Lõpetas 1962 füüsikuna TRÜ. Töötanud a-st 1962 EPMÜ Eksperimentaalbioloogia Inst-s (1974—75 teadussekretär). Uurinud taimede fotosünteesi, hingamist ja CO_2 metabolismi. Võtnud 1978—83 osa NSVL TA Kaug-Ida Osk. Merebioloogia Inst-i, USA ja Vietnami teadlaste ühisekspeditsioonist India ookeani edelaossa. Osalenud 1994, 1995 ja 1996 Umeå eksperimentaalbioloogia inst-i fotosünteesi biokeemia labori ja Umeå ülikooli taimefüsioloogia osk-a ühistöödes. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Decarboxylation of primary and end products of photosynthesis at different oxygen concentrations* (koos O. Keerbergiga). — Journal of Experimental Botany, 1995, 46; *Photosynthesis of the seagrass* Thalassodendron ciliatum: *leaf anatomy and carbon metabolism* (autoreid). — Photosynthetic, 1992, 26 (2); *Photosynthetic and respiratory CO_2 fluxes in winter rye leaves at low temperature* (autoreid). — Plant Mitochondria: From Gene to Function (1998).

Pärnits, *Ülo* (28. VI 1936 Kulmuvere k., Kudina v.), majandusteadlane, majandusknd. (1979). Lõpetas 1963 TPI keemilise tehnoloogia erialal ja 1970 TRÜ psühholoogina. Olnud 1963—70 Maardu Keemiakombinaadis meister, jsk-ajuhataja ja tsehhijuh., 1970—72 ehitusmaterjalide tehase „Männiku" tsehhijuh., 1972—79 ENSV Kergetööstuse Min-i Töö ja Juhtimise Teadusliku Organiseerimise Keskuse osk-a-juh., a-st 1979 „Mainori" dir., 1990—96 juhatuse esimees ja a-st 1996 nõukogu esimees. 1988—90 Eesti Töökollektiivide Liidu aseesimees. Koonderakonna asutajaid ja 1990—97 juhatuse liige. 1991—95 Eesti Tööstuse Keskliidu ja 1995—97 Eesti Tööstuse ja Tööandjate Keskliidu volikogu liige, a-st 1997 juhatuse liige. 1989—97 Eesti Kaubandus-Tööstuskoja juhatuse liige. 1989—95 as-i Mainor Bonnier Kirjastus juhatuse aseesimees, 1995—97 nõukogu aseesimees. 1990—95 as-i „Tarmel" juhatuse esimees, a-st 1996 as-i „Dvigatel" nõukogu esimees. Oli 1992—98 Eesti Maleliidu president.

Pärnpuu, *Aarne* (12. III 1938 Liiva k., Martna v.), matemaatik, füüsika-matemaatikadr. (1985, Moskva Füüsika-Tehnika Inst., kinnit. 1986). Lõpetas 1962 Leningradi ülikooli matemaatika ja mehaanika teaduskonna. Olnud a-st 1965 Venemaa TA arvutuskeskuse teadur (a-st 1987 juhtivteadur), ühtlasi a-st 1970 Moskva lennundusinst-i dots., a-st 1986 prof. Töötanud külalisprof-na Poola TA Rakendusmehaanika Inst-s ja Krakówi ülikoolis (1970), Chalmersi Tehnika-

Priit Pärn

Nikolai Pärna

Jaan Pärnat

Tiit Pärnik

Aarne Pärnpuu

ülikoolis (1990) ning Pekingis rakendusfüüsika ja arvutusmatemaatika inst-s (1991). Olnud EV Moskva saatkonna haridus- ja teaduskonsultant (1992–96). Ülemaailmse Ökoloogia Akadeemia (*Universalis Academia Ecologica*) liige (1994), Rahvusv. Informaatika Akadeemia (*International Informatization Academy*) liige (1995). Uurimusi aerodünaamika ja Maa atmosfääri ülakihtide füüsika alalt. Teinud kindlaks hõredas gaasis liikuva keha pinnaga põrkuvate molekulide jaotusfunktsiooni struktuuri ja kiiruse jaotuse sõltuvuse pinna füüsikalistest ja keemilistest omadustest. Loonud Maa atmosfääri ülakihtide mudeli. Osalenud lähikosmose uurimises. NSVL-i rkl. preemia 1973. **T:** *Взаимодействие молекул газа с поверхностями* (1974, Moskva), *Программирование на современных алгоритмических языках* (1978, [3]1990, Moskva).

Pärsimägi, *Karl* (11. V 1902 Oe k., Vana-Antsla v. – 27. VII 1942 Oświęcim), maalikunstnik. Õppis 1919–26 ja 1932–36 kõrgemas kunstikoolis „Pallas". Elas a-st 1937 Pariisis (elatudes pms. toetustest ning teoste müügist), täiendas end eraakadeemiates (*Académie de la Grande Chaumière*'is, F. Colarossi vabaakadeemias) ning kopeeris muuseumides suurte meistrite teoseid. Arreteeriti 1941 Saksa okupatsiooni ajal Pariisis kui välisriigi kodanik; hukati koonduslaagris. Lähtunud *alla prima* õlimaale, akvarelle ja monotüüpiaid luues prantsuse fovistide maalimislaadist, eriti H. Matisse'i loomingust. Keskse kohal on lokaaltoonidel põhinevate värvide (pms. kollase ja punase) intensiivsus ning mõjujõud. Maalinud portreesid, interjööre ja maastikke. **T:** *Autoportree kübaraga* (1931), *Kollased lilled sinisel* (1935), *Talutuba soemüüriga* (1935), *Isa portree* (1937), *Natüürmort* (1937), *Nõjatuv akt* (1938), *Lugeja* (1939).
B: *Karl Pärsimägi*. [Koost. E. Ratnik.] Trt., 1966.

Pärt, *Arvo* (11. IX 1935 Paide), helilooja, EMA audr. (1990), Sydney ülikooli audr. (1996), TÜ audr. (1998), Stockholmi Kuningliku Muusikaakadeemia auliige (1991), Ameerika Kunsti ja Teaduste Akadeemia auliige (1996). Lõpetas 1963 kompositsiooni alal TRK (H. Elleri kl.). Töötas 1958–68 ER-i helirežissöörina. Emigreerus 1980 Austriasse, a-st 1981 elab Berliinis. Kasutanud heliloomingus msg. kompositsioonitehnikaid: a-ni 1964 neoklassitsismi, atonaalsust ja seeriatehnikat, hiljem sonoorsust, aleatoorikat ning kollaažtehnikat. Lõi 1970. a-te teisel poolel kolmkõladel ja heliredelitel põhineva, sisemiselt staatilise ja seisundlikkusele tugineva kompositsioonimeetodi (nn. *tintinnabuli*-stiili). Loonud kõigest liigsest puhastatud, omapärase, mitmekesisuses ammendamatu helide maailma. P. on rahvusvaheliselt tuntuim eesti helilooja ja kõige sagedamini esitatavaid autoreid. Tema loomingule on pühendatud erifestivale. Innukaid P-i loomingu esitajaid on *Hilliard Ensemble* ja Eesti Filharmoonia Kammerkoor, dirigendid J. Conlon, D. R. Davies, P. Hillier, N. Järvi, T. Kaljuste, A. Mustonen ja S. Sondeckis, viiuldajad G. Kremer ja V. Spivakov. P-i teoste peamine kirjastaja on *Universal Edition* (Viinis), a-st 1984 on tal loominguline koostöö plaadifirmaga ECM. Ilmunud üle 80 laserplaadi. ENSV tnl. kunstitegelane (1978). I koht üleliidulisel noorte heliloojate võistlusel Moskvas 1969, ENSV muusikaaastapreemia 1978 ja 1989, Stockholmi Eesti Kultuuri Koondise suur auhind 1991, Vene sõltumatu kultuuriauhind „Triumf" 1997, EV kultuuripreemia 1998, *Herder Preis* (Saksamaa) 2000. **T:** 3 sümfooniat (I – *Polüfooniline*, 1964, II 1966, III 1971), *Nekroloog* (1960), *Perpetuum mobile* (1963) ja *Collage teemal B-A-C-H* (1964) sümfooniaorkestrile; *Cantus Benjamin Britteni mälestuseks* keelpilliorkestrile (1977), *Pro et contra* – kontsert tšellole ja sümfooniaorkestrile (1966), *Tabula rasa* – kontsert 2 viiulile, prepareeritud klaverile ja kammerorkestrile (1977), *Festina lente* (1988), *Silouans song* (1991) ja *Trisagion* (1994) keelpilliorkestrile, kantaat *Meie aed* lastekoorile ja sümfooniaorkestrile (1959), *Credo* segakoorile, klaverile ja orkestrile (1968); kooriteosed instrumentaalsaatega: *Johannese passioon* (1982), *De profundis* (1977–80), *Te Deum* (orkestriga) (1984), *Cantique des degrés* (orkestriga) (1999); *Magnificat* (1989), *7 magnificat – antifooni* (1991), *I am the true vine* (1996), *Miserere* (1990), *Berliini missa* (1990), *Litany* (1994) ja *Kanon pokajanen* (*Patukahetsuskaanon*) segakoorile (1996); *Como anhela la cierva* (*Otsekui hirv igatseb*) sopranile ja sümfooniaorkestrile (1999); *Missa syllabica* koorile ja orelile (1996), *Trivium* (1976), *Pari intervallo* (1976) ja *Annum per annum* (1980) orelile, *Stabat Mater* 3 solistile ja 3 keelpillile (1985), *Fratres* (seaded paljudele erinevatele koosseisudele), *Peegel peeglis* viiulile ja klaverile, 2 sonatiini (1958, 1959), *Partita* (1958), *Diagrammid* (1964), *Aliinale* (1976) ja *Variatsioonid Ariinuška tervekssaamise puhul* (1977) klaverile; muusikat mängu- ja multifilmidele.
B: P. Hillier. *Arvo Pärt*. Oxford, 1997; M. Vaitmaa. *Arvo Pärt*. – Kuus eesti tänase muusika loojat. Tln., 1970.

Pärtel, *Meelis* (3. XI 1969 Tallinn), botaanik, ökoloog, *dr. phil.* ökoloogia alal (1997). Lõpetas 1992 bioloogina TÜ. Täiendanud end 1991–93 Uppsala ülikoolis. Töötanud TÜ botaanika ja ökoloogia inst-s (a-st 1998 vanemteadur), a-st 1999 Regina ülikoolis (Kanada) külalisteadur. Uurimisvaldkonnad: koosluste liigiline mitmekesisus, liigirikkuse ajaloolised ja geograafilised mõjurid, pärandkoosluste taastamine ja majandamine. EV teaduspreemia 1998. **T:** *The species pool and its relation to species richness: evidence from Estonian plant communities* (autoreid). – Oikos, 75 (1996); *Alvar grasslands in Estonia: variation in species composition and community structure* (autoreid). – Journal of vegetation science, 10 (1999).

Pärtelpoeg (s. B r a k e l, a-ni 1951 P e l m a s), *Leila* (17. IX 1927 Tallinn), sisearhitekt ja pedagoog. Õppis 1946–48 TPI-s arhitektuuri, lõpetas 1954 ERKI. Täiendanud end Venemaal, Soomes, Saksamaal ja Taanis. Töötanud 1954–61 NSV Liidu Kaubanduspalati Eesti filiaali reklaami- ja projekteerimisbüroos sisearhitektina, 1961–78 ENSV Kaubandusmin-i projekteerimisbüroos KIPR (kujundas koos V. Tamme, A. Murdmaa ja U. Umbergiga Tallinna restorane ja kohvikuid), a-st 1961 (vaheaegadega) EKA ruumi- ja mööblikujunduse õppejõuna (a-st 1973 dots.). Kavandanud 1950.–60. a-il modernistlikke ruume (TA rmtk., 1963). Hiljem tegelnud pms. hoonete interjööride restaureerimise ja konserveerimisega (Riigikogu istungisaal, 1997, koos M. Kalmu, Ü. Saare, M. ja K. Kurismaaga); toonud modernistlikud võtted ajaloolisesse konteksti (Tallinna raekoda, 1975, koos U. Umbergi ja R. Kangropooliga; restoran „Nord", 1977). Tema kavandatud mõisainterjööride ennistusi iseloomustab hea ruumitaju (Rägavere, 1983; Saku mõisa peahoone, 1984; Palmse ja Sagadi, 1986; Kolga valitsejamaja, tallid ja tõllakuur, 1987, koos C. Tammega; Vihula jääkelder, 1994, ja nn. tagamõis, 1995). Kasutanud kõrvu originaalmööbliga koopiaid. ENSV tnl. arhitekt (1984).

Päts, *Konstantin* (23. II 1874 Tahkuranna v. – 18. I 1956 Buraševo, Kalinini obl.), riigitegelane, jurist, Eesti Vabariigi esimene president, 1917–21 Maaliidu ja 1921–35 Põllumeestekogude liidreid, Peeter ja Voldemar P-i vend, TÜ (1928) ja TTÜ audr. (1938). Lõpetas 1898 Tartu ülikooli õigusteaduskonna *cand. jur.* kraadiga. Andis 1901–05 välja ja toimetas rahvusliku meelsusega ajalehte „Teatajat"; sai 1905 Tallinna linnapea abiks. Kui 1906 karistussalk-

lased ta tagaselja surma mõistsid, emigreerus Šveitsi, läks sealt Soome, naasis 1909 Eestisse ja oli 1910—11 Peterburis vangis. Seejärel toimetas ajalehte „Tallinna Teataja". 1917 osales Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee esimehena Eesti rahvusväeosade asutamises, juhtis Eesti Maavalitsust, kuulus Eesti Maapäeva liikmete hulka ja oli pärast bolševike riigipööret kuu aega vangis. 1918 oli Eestimaa Päästmise Komitee esimees, juhtis Eesti iseseisvaks kuulutamist ja moodustas Eesti esimese Ajutise Valitsuse, kuhu kuulus pea- ja siseministrina. Oli juunist nov-ni 1918 Saksa okupatsioonivõimude käes vangis. Jaan-st 1921 nov-ni 1922, aug-st 1923 märtsini 1924, veebr-st 1931 veebr-ni 1932, nov-st 1932 maini 1933 ja okt-st 1933 jaan-ni 1934 oli riigivanem (Eesti kõige pikemaajalisem riigivanem). Tegi 12. III 1934 koos J. Laidoneriga vabadussõjalaste võimulesaamist vältimaks sõjaväelise riigipöörde, mis halvas parlamentliku riigikorralduse. Valitses 1934—37 peaministrina riigivanema ülesandeis, kaldus autoritaarsusse (V Riigikogu laialisaatmine 1934, kõigi erakondade tegevuse peatamine 1935). Tähtsustas sisepoliitikas kaitseväe ja Kaitseliidu rolli. 1935 osales riigipööret toetanuid koondava, ainsana seadusega lubatud pol. org-i „Isamaaliit" asutamises. Oli 1937—38 riigihoidja, sai 1938 Eesti presidendiks. Kuulus Asutavasse Kogusse, I—VI Riigikogusse ja Rahvuskogusse. 1920—21 ja 1925—31 Börsikomitee esimees. Võttis 1927 osa „Fenno-Ugria" sihtasutise rajamisest, oli selle esimees. Vabadusristi I liigi 1. järk ja III liigi 1. järk. Kui NSV Liit oli Eesti okupeerinud, vabastati P. 23. VII 1940 ametist, vahistati ja küüditati koos perega NSV Liitu; suri vangistuses. Maeti 1990 ümber Tallinna Metsakalmistule. Mälestussammas Tahkurannas.

B: *Konstantin Päts.* Tln., 1934; E. Laaman. *Konstantin Päts — poliitika- ja riigimees.* Trt., 1940; M. Raud. *Kaks suurt.* Toronto, 1953 [2. tr. Tln., 1991], *Konstantin Päts. Eesti riik,* I. Trt., 1999. ▲

Päts (a-ni 1922 Jakobson), *Made* (16. XI 1896 Tartu — 1. V 1953 Tallinn), laulja (sopran), Leelo Kõlari ema, olnud Riho P-i abikaasa. Õppis laulmist 1916—18 Petrogradi konservatooriumis ja eraviisil Tartus H. von Schrencki juures, täiendas end hiljem Berliinis ja Roomas. Oli 1919—22 „Vanemuise" ja 1922—27 „Estonia" ooperisolist, 1944—50 TRK õppejõud (1945—49 laulukateedri juh.); õpilasi: V. Gurjev, L. Mark, H. Vasar. Esines ka kontserdilauljana. Tagandati 1950 ametist abikaasa vangistamise pärast. **O:** Violetta ja Gilda (Verdi *Traviata* ja *Rigoletto*), Mimi (Puccini *Boheem*), Rosina (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Margarethe (Gounod' *Faust*). **B:** M. Kraav. *Made Päts.* — „Estonia" laulutcatri rajajaid. Tln., 1981.

Päts, *Matti* (10. IV 1933 Tallinn), insener ja jurist, Konstantin P-i pojapoeg. Saadeti koos perekonnaga 1940 Baškiiriasse Ufa linna asumisele, naasis Eestisse 1946. Lõpetas 1959 TPI, 1973 Moskvas NSVL Patendiinst-i. Olnud 1960—67 Tallinna Mõõduriistade tehase insener, 1967—92 Eesti TA Spetsiaalse Konstrueerimisbüroo insener ja a-st 1992 EV Patendiameti peadir. Vabariiklaste Koonderakonna asutajaliige (1990). 1990—92 Eesti Komitee liige.

Päts, *Peeter* (5. III 1880 Tahkuranna v. — 9. XI 1942 Tallinn), ühiskonnategelane, Konstantin ja Voldemar P-i vend, geograafiamag. (1928). Lõpetas 1901 Pihkva Maamõõtjate Kooli ja 1914 Dresdeni tehnikaülikooli, õppis 1921—22 TÜ-s metsandust ja 1922—28 loodusteadusi. Oli Vene-Jaapani sõjas ja I maailmasõjas Vene sõjaväes (I maailmasõjas ohvitserina Poola rindel ja okt-st 1915 Tallinna merekindluses), Vabadussõjas veebr-st 1919 Pärnumaa komandant. Tegutses 1902—04 Grodnas topograafina, oli 1905—09 erialasel tööl Vitsebski põllupangas ja 1909—14 Tallinnas. Oli 1922—27 algul Eesti-Läti piirikomisjoni liige ja hiljem esimees. 1930. a-il töötas Kadrioru pargi valitsejana, riigiparkide valitsuse ning Loodushoiu- ja Turismiinst-i dir-na, oli Eesti Geodeetide Ühingu esimees (1937—40), osales Eesti Loomakaitse Liidu ja Tallinna Loomaaia asutamises ning juhtis looduskaitse- ja loodushoiuseaduste koostamist ja sellealase kirjanduse kirjastamist. Vabadusristi I liigi 3. järk.

B: *Peeter Päts — 110.* — Geodeet, 1991, 1(25).

Päts, *Riho* (26. VI 1899 Tartu — 15. I 1977 Tallinn), helilooja, koorijuht ja pedagoog, Made P-i abikaasa, Leelo Kõlari isa. Lõpetas 1926 kompositsiooni alal (A. Kapi kl.) ja 1927 klaverierialal (A. Lemba kl.) TK. Tegutses seejärel Haapsalus ja Tallinnas muusikaõpetajana, oli 1930—32 „Muusikalehe" peatoim., hiljem pidev kaastööline. Juhatas koore (Tallinna Koolinoorsoo Muusikaühingu segakoori), töötas 1940—41 ja 1944—50 TRK õppejõuna (1940—41 ja 1944—47 prof., 1940—41 ka dir.). 1950 represseeriti, oli a-ni 1955 vangilaagreis. Töötas 1956—71 TPedI õppejõuna (a-st 1962 prof.). Enamik P-i heliloomingust teenis koolimuusika edendamise eesmärki, selles oli olulisel kohal eesti rahvaviiside intonatsioonide kasutamine. Loonud lasteooperi „Kaval-Ants ja Vanapagan" (1962), muusikalised komöödiad „Meie küla poisid" (1966) ja „Püve Peetri riukad" (1971), muusikalise muinasjutu „Maa-alused" (1935), poeem-ballaadi „Merineitsit" koorile, solistidele ja orkestrile (1926), kantaate („Laula, vaba rahvas", 1949), koorisüite („Hõissa pulmad", 1945), u. 200 koorilaulu, lastelaule ja klaveripalu (21 klaveripala eesti rahvaviisidel, 1929). Koostanud muusikaõpikuid ja koolilaulikuid, milles on rakendanud nn. Orffi süsteemi. Oli 1947 üldlaulupeo lastekooride üldjuht. ENSV tnl. kunstitegelane 1947. ENSV rkl. preemia 1948. **T:** rmt-d *Artur Kapp ja tema muusikaline looming* (1938), *Rudolf Tobias* (1968) ja *Muusikaline kasvatus üldhariduslikus koolis* (1962, [2]1989). **B:** *Riho Päts sõnas ja pildis.* Tln., 1981; *Oh seda endista eluda.* [Mälestused.] Tln., 1999; *Personaalnimestik.* [Koost. A. Sepp.] Tln., 1999.

Päts, *Voldemar* (19. VII 1878 Tahkuranna — 27. VI 1958 Toronto), kunstipedagoog, Konstantin ja Peeter P-i vend. Lõpetas 1905 dekoratiivmaali alal Peterburis A. Stieglitzi kunsttööstuskooli. Töötas Tallinna koolides joonistusõpetajana, juhatas 1912—14 Eesti Kunstiseltsi joonistuskursusi. Oli 1914—34 Riigi Kunsttööstuskooli dir. ja a-st 1938 Riigi Kõrgema Kunstikooli auprof., 1934—40 haridusmin-i kutseoskuseosk. juh. ja 1936—40 ka haridusministri abi. A-st 1934 Kujutava Kunsti Sihtkapitali valitsuse esimees. Lahkus Eestist 1944, elas Torontos. Eesti Kunstnike Koondise Torontos asutajaid (1956). Koostanud albumi „Eesti rahvariie ja ornament" I—II (1926).

Pääsuke, *Johannes* (30. III 1892 Tartu — 8. I 1918 Orša läh., Valgevene), fotokunstnik, filmioperaator ja -lavastaja. Pildistas 1913 Põhja-Eesti rannikut, Saare-, Hiiu- ja Muhumaad, 1914 Tartut. Fotod olid kvaliteetsed ja sisutihedad, kajastasid Eesti olustikku. P-se fotopärandist on 1992 tehtud valiknäitused „Johannes Pääsuke — 100 fotot" ja „1913. J. Pääsuke saartel" ning 1995 „Meediate piirilt" (koostaja J. Karm). Esimene eestlasest filmilooja. Asutas Tartus stuudio „Estonia-Film" (1912—15). Teinud lühifilme: „Tartu linn ja ümbrus" (1912), „Ajaloolised mälestused Eestimaa minevikust" (1913), „Teekond läbi Setumaa" (1913), „Vaated Võrumaalt ja setude pühadetalitused lihavõttepühade ajal" (1913), „Suur lumetuisk Baltimaal jõulukuul" (1913), „Tallinna „Estonia" teater ja näiteseltskond" (1914), „Tartu Vabatahtlike Tuletõrjujate Seltsi 50. a. juubeli pidu" (1914), kroonikapala „Valgelillepäev Tartus" (1913);

Made Päts

Riho Päts

Voldemar Päts

Johannes Pääsuke

osa neist on kas tervikuna või osaliselt säilinud. Oli esimese eesti (lühi)mängufilmi „Karujaht Pärnumaal" (1914, käsitleb allegoorilis-satiiriliselt eestlaste ja sakslaste kokkupõrget Pärnu linnavolikogu valimistel) stsenarist, lavastaja ja operaator. Hukkus Vene sõjaväkke mobiliseerituna rongiõnnetusel.

Pääsuke, *Tiit* (22. XII 1941 Põltsamaa), maalikunstnik. Lõpetas 1971 ERKI. Olnud a-st 1971 EKA õppejõud (a-st 1992 prof.), 1992–94 ühtlasi Soomes Rovaniemi kunstikooli ROTKO ja Lapi ülikooli õppejõud. Varases loomingus kõrvutas hüperrealismist mõjutatud objektiivsuse ja teravdatud selgusega loodust ning tehiskeskkonda („Autoga metsas", 1974), rakendas hetkepoosi ja fragmentaarsust („Inimesed" V, 1975). 1980. a-te I poolel kasutas palju piltpildis-motiivi, realistlikult kujutatu kõrval sai oluliseks abstraktne värvikompositsioon („Poiss viiuliga", 1980, „Aili Vindi portree", 1981). Pärast Lapimaal viibimist on abstraktne laad taandunud vähestele värvikujunditele („Viie tuule jooned", 1994). ENSV tnl. kunstnik (1982). K. Raua preemia 1975 ja 1981. K. Mäe medal 1992. **T:** *Hõbekajakas* (1975), *Juga* (1983), *Altar '88* (1988), *Luigevaip* (1990), *KalaLind* (1991), *Osaliselt varjatud* I–III (1998–99). **B:** *Tiit Pääsuke*. Trt., 1991.

Pöhl, *Hans* (3. VIII 1876 Sutlepa v. – 22. I 1930 Tallinn), õpetaja, eestirootslaste rahvusliku liikumise juht. Lõpetas 1912 germaani ja inglise filoloogina Peterburi ülikooli. Töötas Läänemaal ja Tallinnas gümnaasiumiõpetajana. Oli Eesti rootsi kultuuriühingu ning Pürksi rootsi õppekeelega põllutöökooli ja rahvaülikooli asutajaid, Tallinnas rootsi koguduse köster ja misjonitegelane ning 1918–19 Eesti Ajutise Valitsuse rootsi rahvusminister. I, III ja IV Riigikogu liige. **T:** *Inglise keele õpperaamat. Algkursus* (1920), *Inglise-eesti sõnastik* (1920), *Inglise noorus-kirjandus eesti koolidele* I (1921).

Pöögelmann, *Hans* (30. XII 1875 Aidu v. – 27. I 1938), EKP juhte ja publitsist. Lõpetas 1888 Paistu kihelkonnakooli ja 1892 Eesti Aleksandrikooli. Töötas 1892–96 Vitsjärvel õpetajana, 1899–1901 „Postimehe" ja 1901–03 K. Pätsi asut. „Teataja" toimetuses. Õppis 1902–05 Leipzigi kaubandusülikoolis, kus tutvus põhjalikult marksismiga. Astus 1905 VSDTP-sse ja osales sama aasta sügisel Tallinnas rev. liikumises, seejärel varjas end ja viibis mõne aja välismaal maapaos. Arreteeriti 1909 Tallinnas ja saadeti 4 aastaks Siberisse asumisele (Tomski kub-u). Põgenes sealt 1911 New Yorki, kus oli a-ni 1917 ajalehe „Uus Ilm" toim. A-st 1917 töötas taas Tallinnas, esialgu „Kiire", siis „Töölise" ja „Maatamehe" toimetuses. Oli Tallinna linnavolikogu ja Eestimaa Kub-u Ajutise Maanõukogu liige, 1918–19 Eesti Töörahva Kommuuni Rahvamajanduse Valitsuse juh. Tegutses seejärel NSV Liidus: 1923–28 töötas Loodeobl-i Kaubanduspalatis, a-st 1925 oli Lääne Vähemusrahvaste Kommunistliku Ülikooli, hiljem Herzeni-nim. Leningradi Rkl. Pedagoogilise Inst-i õppejõud. Toimetas 1923–27 ajakirja „Oras" ja 1924–36 ajalehte „Kommunismi Teel" ning osales EKP juhtimises. Avaldanud rohkesti poliitika- ja majandusalast publitsistikat ning H. Rooskaja varjunime all luuletusi (valikkogud „Kevadetuuled", 1926, „Luuletused", 1957, ja „Üleshüüe", 1988). Hukati represseerituna. **T:** *Valitud teosed* (5 kd., 1974–82). **B:** E. Plotnik. *Hans Pöögelmann* I–II. Tln., 1965–75.

Püha Lucia legendi meister [*lutši̯:a*], anonüümne Madalmaade maalikunstnik, tegutses 15. saj. lõpus ja 16. saj. alguses Brugges. P. L. l. m-ks hakati teda nimetama Brugge Jakobi kirikus asuva Püha Lucia legendi teemalise maali järgi. Loomingu keskne motiiv on troonív madonna. Säilinud on üle 20 teose, nii üksikuid pilditahvleid kui ka tiibaltareid. Suurejoonelisimaid on Tallinna Mustpeade Vennaskonnale kuulunud Maarja altar (arvat. 1495), mis saabus Tallinna 1495 ja asus a-st 1524 Mustpeade Vennaskonna majas (praegu on ta Niguliste muuseum-kontserdisaalis). Õli ja tempera segatehnikas, harmoonilise koloriidi ja detailitäpse käsitluslaadiga maalitud altari ühtne eestkostekompositsioon kujutab Maarjat, Ristija Johannest ja Kristust palvetamas Mustpeade Vennaskonna liikmete eest. Viimastest on kaks kujutatud portreeliselt, need on haruldased portreed 15. saj. lõpu Tallinna kodanikest.

Püss, *Karl* (26. VI 1913 Tartu – 3. IV 1988 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1953). Lõpetas 1937 TÜ. Oli II maailmasõja ajal 1941–45 Nõuk. armees, a-st 1945 TRÜ haldusõiguse assistent, vanemõpetaja ja dots., 1947–48 õigusteaduskonna prodekaan, 1950–61 õigus- ja õigus-majandusteaduskonna dekaan, 1963–77 TRÜ õppeprorektor. Uurimusi haldusõiguse ja haldusvastutuse alalt. ENSV tnl. jurist (1982).

Püss, *Tiia* (4. X 1942 Tallinn), majandusteadlane, majandusknd. (1983). Lõpetas 1965 TPI majandusteaduskonna. Täiendanud end 1994 Saksamaal Kieli maailmamajanduse inst-s ja 1996 Kölnis Saksa majanduse inst-s. Olnud 1967–78 NSVL TA Majandusmatemaatika Keskinst-i Eesti filiaali nooremteadur ja 1978–80 juhtiv insener, 1980–84 Eesti NSV TA Majanduse Inst-i nooremteadur, 1984–87 vanemteadur, 1987–98 teadussekretär ja a-st 1998 TTÜ Eesti Majanduse Inst-i dir-i kt. Uurinud avaliku sektori ökonoomika, sotsiaalpoliitika ja sotsiaalkaitse probleeme. 1987–89 NSVL Hariduse-, Kõrgkoolide-Teadustöötajate AÜ KK liige, 1992–94 Eesti Teadlaste Liidu juhatuse liige. **T:** *Sotsiaalkindlustus Euroopa Ühenduse maades ja Balti riikides* (1996), *Social security in Estonia* (1994), *Estonian economy and role in the international division of labour. In: Estonian economy and European integration* (Helsingi, 1997), *Pension insurance in Estonia in integration with the EU. In: Harmonisation with the western economics: Estonian economic developments and related conceptual and methodological frameworks* (1999).

Püssa, *Olev* (17. XII 1918 Elva – 16. I 1967 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1954). Lõpetas 1945 TRÜ. Oli 1945–49 TRÜ kriminaalõiguse ja -protsessi kateedri assistent, 1949–55 samas vanemõpetaja, a-st 1955 dots., 1965–67 ajutine juh. **T:** *Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeks. Kommenteeritud väljaanne* (1965, autoreid), *Ekspertiisi määramine ja tegemine* (1966).

Pütsep, *Eduard* (21. X 1898 Vastseliina v. – 22. VIII 1960 Kuusamo), maadleja ja treener. Võitis kärbeskaalus Pariisi OM-il 1924 kuld- ning MM-il 1922 ja EM-il 1927 hõbemedali kreeka-rooma maadluses; osales ka 1920 Antverpeni ja 1928 Amsterdami OM-il (saavutas Amsterdamis 6. koha). Oli 1923 Göteborgi mängude võitja. Tuli 1921, 1923 ja 1925 Eesti meistriks. Lavastas 1924 Eesti esimese naljafilmi („Õnnelik korterikriisi lahendus") ja mängis selles peaosa (sai hüüdnimeks „Eestimaa Chaplin"). Töötas hiljem Eestis, Lätis ja Soomes maadlustreenerina (a-st 1939 elas Kuusamos). A-st 1977 on Võrus korraldatud kreeka-rooma maadluses noortele tema mälestusvõistlusi.

Pütsep, *Ervin* Peeter (18. IV 1921 Võru – 21. IX 1995 Stockholm), arhitekt ja kunstiajaloolane, tehnoloogiadr. (Lund, 1969). Õppis a-st 1940 TTÜ-s, läks 1944 Rootsi. Lõpetas 1950 Stockholmi Kuningliku Tehnikaülikooli arhitektuurierialal ja õppis 1950–51 Stockholmi ülikoolis planeerimissotsioloogiat. Täiendas end 1956 Suurbritannias, 1958 USA-s ja Kanadas. A-st 1983 Ameerika Arhitektide Inst-i au-

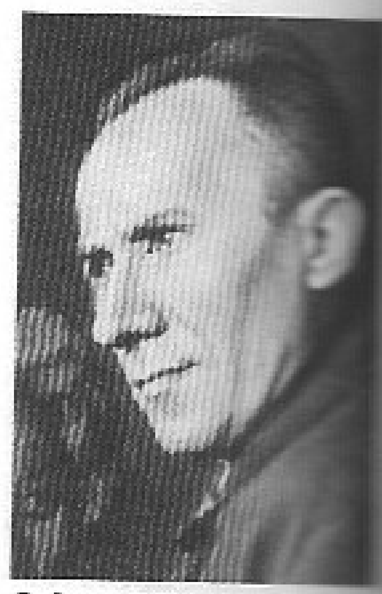
liige. Töötas juhtivatel kohtadel haiglate planeerimise alal, sh. 1954–59 Rootsi haiglate keskvalitsuses, juhtis 1959–61 Stockholmi ülikooli 2. haigla ehituse ettevalmistamist ja 1961–63 Karolinska haigla planeerimist. 1959–84 oli tal Stockholmis oma arhitektibüroo. Projekteeris Rootsis jm. u. 50 haiglat, avaldanud haiglate planeerimisest ja selle teooriast rmt-id („Modern Hospital", London, 1979 ja 1981) ning art-eid. Uurinud eesti kunstnike (ms. E. Ole, J. Koorti ja E. Haameri) loomingut ja Eesti kunstielu („Kunstielu Eestimaal" I–II, Stockholm, 1990 ja 1996), korraldanud Rootsis eesti pagulaskunstnike näitusi ja kirjutanud arvustusi. Toimetas 1983–88 ajakirja „Eesti Kirik". A-st 1996 antakse E. Pütsepa kunstiteaduse preemiat. ▲

Püttsepp, *Juhan* (4. VIII 1898 Rõhu k., Tähtvere v. – 18. IX 1975 Tartu), maalikunstnik ja pedagoog. Õppis 1919–22 ja 1925–29 kõrgemas kunstikoolis „Pallas". Töötas 1922–25 Põltsamaal ja 1925–44 Tartus joonistusõpetajana, oli 1943–51 Tartu Rkl. Kunstiinst-i (a-st 1947 dots., 1946–48 kateedrijuh., 1948–51 maalifakulteedi dekaan), 1951–57 ERKI (a-st 1955 prof-i kt.) ning 1957–62 TRÜ õppejõud (kunstikabineti juh.). 1920. a-te maaliloomingut iseloomustab stiliseeriv vormikäsitlus („Õhtune maastik teelistega", 1927). Hiljem loonud vahetuid ja looduslähedasi, pms. Tartu ümbruse ainelisi maastikuvaateid („Luunja parv", 1938; „Suvilad Elva Peedumäel", 1966). Viljelnud temaatilist maali („Vennad Uljanovid", 1970–73) ja maaelupilte („Viljakoristajad", 1938; „Kalurid järvel", 1947) ning lillemaali ja portreejoonistust.

B: *Juhan Püttsepp.* [Koost. V. Erm.] Trt., 1973.

Püvi, *Aleksander* (12. IX 1921 Tõlliste v. – 7. II 1997 Tallinn), laulja (tenor). Lõpetas 1956 lauluerialal TK (A. Arderi kl.), täiendas end 1959–60 Bulgaarias. Oli 1956–71 ja 1973–77 „Estonia" ning 1971–73 ENSV Rkl. Filharmoonia solist. Sai 1951 Berliinis ülemaailmsel noorsoo- ja üliõpilasfestivalil I auhinna. **O:** Cavaradossi (Puccini *Tosca*), Neeme (E. Kapi *Tasuleegid*), Othello, Radames (Verdi *Othello* ja *Aida*), José (Bizet' *Carmen*), Herodes (R. Straussi *Salome*).

Püüman, *Kustav-Agu* (13. VI 1937 Tallinn), teatrikunstnik ja tantsija. Lõpetas 1956 Tallinna Koreograafiakooli ja 1969 teatridekoratsiooni erialal ERKI. Töötas 1956–79 „Estonias" balletitantsijana, olnud a-st 1972 TPÜ, a-st 1990 EKA ja a-st 1998 ka Viljandi Kultuurikolledži õppejõud ning 1994–2000 Tallinna Linnateatri peakunstnik ja a-st 2000 kunstnik. Kujundanud lavastusi ka teistes teatrites ja varieteedes, olnud üldtantsupidude ja galakontsertide kunstnik. Koostanud albumi „Eesti ballett" (1984), avaldanud kirjutisi teatritegelaste, lavakujunduse ja -kostüümi kohta, esinenud näitustel (ka välismaal). 1993–97 Eesti Lavastuskunstnike Liidu esimees, a-st 1997 Rahvusv. Teatrikunstnike, -arhitektide ja -tehnikute Org-i (OISTAT) Eesti keskuse president. **Lavakujundusi:** Raudmäe ja Vinteri *Pipi Pikksukk* (1969), R. Straussi *Salome* (1973), Higginsi *Harold ja Maude* (1978), Tšaikovski *Pähklipureja* (1987), Witkiewiczi *Väikeses häärberis* (1990), Vinteri *Kevade* (1991), Shakespeare'i *Romeo ja Julia* (1992), Barti *Oliver!* (1993), Kálmáni *Silva* (1995), Dumas' ja Nüganeni *Kolm musketäri* (1995), Tätte *Ristumine peateega* (1998). Kostüüme: Prokofjevi *Romeo ja Julia* (1971), Verdi *Don Carlo* (1994), Tšehhovi, Mihhalkovi ja Adabašjani *Pianoola ehk Mehhaaniline klaver* (1995), Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper* (1997).

Juhan Püttsepp

Kustav-Agu Püüman

Quandt [*kvant*], *Johann Christian* (29. XI 1704 Wolfswenda, Tüüring – märts 1750 Urvaste), saksa päritolu vaimulik ja hernhuutlik kirjamees. Õppis Jena ülikoolis usuteadust, oli a-st 1732 Urvaste kirikuõpetaja. Püüdis parandada oma koguduse usuelu, võitles rahva ebausukommete vastu. Avaldas 1737 eestikeelse rmt-u, mis sisaldas 3 vagasisulist tõlkejuttu. Liitus 1740 vennastekogudusega, asutas 1741 Urvastes vennastekoguduse, mis oli Eesti varasemaid ja kogu 18. saj. Lõuna-Eesti juhtivaid kogudusi. Avaldas 1741 lõunaeestikeelse vennastekoguduse laulurmt-u, mis on esimene hernhuutliku sisuga eestikeelne teos. Q-i mõjul kerkis Lõuna-Eesti talurahva hulgast esile mitu hernhuutlikku kirjameest (Mango Hans, M. Ignatius, A. Koljo). – Tema poeg Johann Christian Q. (19. VI 1733 Urvaste – 24. III 1822 Herrnhut) avaldas 1802 vennastekoguduse laulurmt-u „Mõnne wastse Waimolikko Laolo".

Rr	Rr	Rr	Rr	Rr	Rr
	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Raa, *Helle* (pseud., s. Benita Luts, a-st 1942 Helle Eskola) (14. III 1908 Käina — 27. XII 1990 Tallinn), näitleja, Olev Eskola abikaasa. Õppinud Draamastuudio teatrikoolis ja laulmist TK-s. Alustas 1934 „Ugalas", seejärel töötas Tallinna Töölisteatris, ENSV Rkl. Noorsooteatris, Tallinna Draamateatris ja 1952—70 ENSV Rkl. Nukuteatris. ENSV tnl. kunstnik (1969). **O:** Silva ja Mariza (Kálmáni *Silva ja Mariza*), Polly (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Julia (Shakespeare'i *Romeo ja Julia*), Minna (Lessingi *Minna von Barnhelm*), Rita (Švartsi *Nukkude linn*), Kuninganna (Toona *Okasroosike*), Piret (Kangilaski *Suur Tõll*).

Raadik, *Alfred* (17. XII 1918 Tallinn — 28. I 1998 Tallinn), koreograaf-lavastaja, rahvatantsupedagoog, Niina R-u abikaasa. Õppis tantsu U. Toomi juures, lõpetas 1953 ENSV Rahvaloomingu Maja tantsujuhtide kursused. Juhtis 1948—90 Tallinnas Pelgulinna keskkoolis, Tallinna Vineeri- ja Mööblikombinaadi klubis, TPedI-s jm. rahvatantsurühmi ning töötas tööõpetuseõpetajana. Oli noorte tantsupidude korraldamise mõtte algataja ning nende üldjuht-pealavastaja (1962, 1967, 1972, 1977) ja aujuht (1982, 1987), üldtantsupidude üldjuhte (koos U. Toomiga 1965, 1970, 1975) ja aujuht (1990). Loonud tantse (koos Niina R-ga): „Soovide valss", „Perekonnavalss", „ABD", „Hopladi". ENSV rahvakunstnik (1977). A. Raudkatsi elutööauhind 1994.

B: *Meie repertuaar*. [Pühendatud Alfred R-u sünnipäevale.] 1988, 11.

Raadik, *Anton* (15. I 1917 Raikküla v. — 13. III 1999 Chicago), poksija. Lõpetas 1938 Tallinnas Riigi Tööstuskeskkooli. Tuli 1939 keskkaalus Euroopa meistriks ning 1936, 1937 ja 1939 Balti meistriks. Käis 1939 Euroopa koondise liikmena USA-s Kuldkinda turneel. 1937 ja 1939 Eesti meister kesk-, 1940 ja 1941 poolraskekaalus. Jõudis 1940 NSV Liidu absoluutsetel meistrivõistlustel poolfinaali. Võitis amatöörina 130 võistlusest 118 (87 nokaudiga). Läks 1943 Soome, jätkas poksimist elukutselisena Rootsis ja USA-s. Oli keskkaalus maailmameistri tiitli kandidaat. A-ni 1952 elukutselisena peetud 59 võistlusest võitis 35. Suri Chicago hooldekodus, maetud Tallinna Metsakalmistule. **T:** *My story* (1948).

B: I. Sepp, I. Maidlo. *Mis juhtus Anton Raadikuga?* Tln., 1997.

Raadik, *Haivi* (10. VI 1930 Vahamulla k., Kabala v.), metallikunstnik. Lõpetas 1958 ERKI. Töötanud 1959—64 Kunstitoodete Kombinaadi metallehistööateljee kunstnikuna. Tema ehetele on iseloomulik jõulisuse ja monumentaalsuse taotlus. 1960. a-il avaldus see suurte motiivide rohmaka stilisatsioonina kujundatud käevõrudes ja sõrmustes, 1970. a-il loodusmotiividest inspireeritud, kompositsioonilt külluslikes, sulatustehnikas teostatud ehetes (komplekt „Pihlakas", kaelaehe „Kukehari", mõlemad 1972; vöö „Kõrvits", 1977). On huvitunud ka lihvimata kivide, pärlmutri ja metalli kooskõladest (malahhiidi, püriidi ja kaltsedoniga sõrmused, 1975; kaelaehe „Nurkne" I—III, 1986—87). Teinud Tallinna kohviku „Moskva" (1965) ja reisilaeva „Tallinn" (1967) seinapannoo.

Raadik, *Niina* (22. VIII 1924 Tallinn), koreograaf-lavastaja, tantsupedagoog, Alfred R-u abikaasa. Lõpetas 1948 TRÜ kehakultuuriteaduskonna. Tantsu õppinud U. Toomi juures ja rahvatantsukursustel. Õpetanud 1948—89 Tallinna Pelgulinna keskkoolis tantsu ja liikumist, töötanud samas kehalise kasvatuse õpetajana, koostanud keskkoolile rahvatantsu õppekava (1977). Olnud 1965—90 üldtantsupidude lasterühmade üldjuht ja noorte tantsupidude üldjuhte (1962, 1967, 1972, 1977, 1982, 1987). Loonud lastetantse: „Kingsepa polka", „Ringiratast", „Kes aias". ENSV tnl. õpetaja (1967). Koostanud raamatu „Tallinna 46. keskkooli rahvatantsurühmade töökogemusi" (1966, koos A. Raadikuga).

Raadik, *Ülle* (21. VI 1948 Tallinn), tekstiilikunstnik. Lõpetas 1975 ERKI. Tuli 1970. a-il Eesti tekstiilikunsti säravas koloriidis, abstraktse ornamendiga siidtrüki, batika ja käsimaalkangaste ning pannoodega („See sajand", 1978). 1990. a-il teinud mahulisi, ekspressiivseid objekte (objektid „H-puu", 1997, ja „Laisa kuu loomine", 1998, mõlemad mitmekihiline marli, käsimaal). Loonud ka põimevaipu („Lapike sinist taevast", 1985). Sai 1999 Heidelbergis Max Berki muuseumi tekstiilikunsti triennaalil III auhinna.

Raag, *Arno* (õieti Arnold Johannes) (26. VIII 1904 Vesneri v. — 6. III 1985 Melbourne, Florida), kirjandusloolane ja ajakirjanik. Õppis 1925—31 ja 1938—41 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas, oli 1928—40 ja 1941—43 „Postimehe" toimetuse liige, 1928—29 „Narva Postimehe" toim. Töötas 1940—41 Akadeemilises Kooperatiivis ja 1943—44 „Ajakirja Naistele" toimetuses. Põgenes 1944. a. sügisel Saksamaale, kus andis USA okupatsioonitsoonis välja ajalehte „Eesti Rada". Elas a-st 1949 USA-s. Kirjutanud luuletusi ja romaane, oli viljakas memuarist. **T:** luulekogu *Unustuste saar* (1926), rom-d *Kaduval teel* (1930), *Mässu vaim* (1932) ja *Teine noorus* (1934), mälestuste rmt-d *Kodu katuse all* (1946), *Kõuepilvede saatel* (1971) ja *Saatuslikus kolmnurgas* (1974).

Raag, *Raimo* (20. VIII 1953 Torshälla, Rootsi), keeleteadlane, *dr. phil.* (1982). Lõpetas 1966 Stokholmi eesti algkooli, 1972 Uppsala toomkooli (*Katedralskolan*) ja 1976 Uppsala ülikooli. Täiendas end 1977 stipendiaadina TPedI-s ja ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s. A-st 1978 Uppsala ülikooli soome-ugri inst-i õppejõud (a-st 1988 dots.). Uppsala ülikooli publikatsioonisarjade „Ursus" ja „Opuscula Uralica" toim-id. Uurinud eesti keele ja läänemeresoome keelte ajalugu, grammatikat ja sõnavara, rootsi-eesti keelesuhteid (rootsi laensõnu, eestirootsi ja rootsieesti keelt, 16.—17. saj. eesti kirjakeelt), kakskeelsust ja keelelist variatiivsust ning Läänemeremaade aja- ja kultuurilugu (eriti Rootsi ja Eestiga seotud). **T:** *Uusi eesti sõnu* (Uppsala, 1979), *Estnisk fonetik* (Uppsala,

1981), *Lexical characteristics in Swedish Estonian* (Uppsala, 1982), *Estnisk basordförråd / Basic Estonian vocabulary* I (Uppsala, 1986), *Över stormande hav / Üle tormise mere. Estländskt liv och leverne i Kumla 1944–1991 / Eesti elu-olu Rootsi väikelinnas Kumlas 1944–1991* (Kumla, 1992, koos Virve R-ga), *Elementär estnisk satslära* (Uppsala, 1997), *Eestlane väljaspool Eestit* (Tartu, 1999), *Från allmogemål till nationalspråk. Språkvård och språkpolitik i Estland från 1857–1999* (Uppsala, 1999).

Raagmaa, *Garri* (16. XII 1966 Tallinn), majandusgeograaf, geograafiamag. (1994). Lõpetas 1992 TÜ. Täiendanud end Joensuu, Tampere ja Oulu ülikoolis. 1995–99 doktorant. Olnud 1994–95 regionaalministri nõunik, 1997 Tapa linnapea, osalenud projektijuhina Eesti Tuleviku-uuringute Inst-s Eesti tulevikustsenaariumide loomises, on TÜ majandusgeograafiateadur ja lektor. Uurinud uusettevõtlust, Eesti haldusreformi kulgu ja Eesti regionaalarengut ning esitanud hulgaliselt uusi ideid ja lahendusi. Avaldanud teadusart-eid rahvusv. väljaannetes ning kirjutisi Eesti ajakirjanduses ja uurimistööde kogumikes. **T:** *Majanduskeskkonna globaalsed muutused, Eesti regionaalne areng ja väikeettevõtlus selle kujundajana* (1996), *Eesti tulevikustsenaariumid* (1997, koost. koos E. Tergiga).

Raal, *Elmar* (1. XI 1927 Suislepa v. – 7. X 1970 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1957). Lõpetas 1952 TRÜ. Oli 1952–53 Elva raj. prokuratuuris uurija ja Tartu obl. prokuratuuris uurimisosakonna ülema asetäitja, 1953–56 TRÜ kriminaalõiguse ja -protsessi kateedri aspirant, 1956–61 vanemõpetaja, 1961–70 dots., 1968–70 ka kateedri juh. **T:** *Eesti NSV kriminaalkoodeks. Kommenteeritud väljaanne* (1963, 1965, 1968; autoreid), *Nõukogude kriminaalõigus* (1963, autoreid), *Alkohol ja kuritegevus* (1965).

Raam, *Villem* (30. V 1910 Pärnu – 21. V 1996 Tallinn), kunstiteadlane, Voldemar R-i poeg, Turu ülikooli audr. (1990). Lõpetas 1939 TÜ, täiendas end 1936 Soomes, 1938 Rootsis ja 1940 Itaalias. Töötas 1940–41 Eesti Kunstimuuseumi dir-na. 1941 arreteeriti, oli a-ni 1956 repressееrituna Siberis Krasnojarski krais. Töötas 1956–82 inst-s „Eesti Ehitusmälestised" (1965–82 peaspetsialist), oli 1982–90 selle konsultant. Uurinud pms. Põhja- ja Lääne-Eesti keskaja ehituskunsti, rakendanud ajaloolis-võrdlevat ja stiilikriitilist analüüsi, teinud väliuuringuid. Suur osa tema uurimismaterjalist on avaldamata, käsikirjas on uurimusi Padise ja Pirita kloostri, maakirikute (Rakvere, Jõhvi, Kaarma jmt.) ja vasallilinnuste (sh. Kiiu, Angerja ja Purtse) kohta. Käsitlenud ka uuema aja kunsti. Tegelnud ehitusmälestiste ennistamisega (alustas 1936 Padise kloostris). Pidanud Eesti keskaja ehituskunstist mitmel pool Euroopas loenguid. On „Eesti arhitektuuri ajaloo" (1965) ja „Eesti kunsti ajaloo" (1970–77) autoreid, teatmeteose „Eesti arhitektuur" I–IV (1993–99) üldtoim. R-i 85. sünnipäevaks avaldati art-ikogumik „Ars Estoniae medii aevi grates Villem Raam viro doctissimo et expertissimo" (1995). ENSV tnl. kunstitegelane (1976). ENSV rkl. preemia 1967 ja 1980, K. Raua preemia 1978 ja 1983, *Mare Balticum*'i medal 1983. **T:** *K. J. Petersoni ja F. R. Faehlmanni ikonograafia* (1941), *Padise klooster* (1958), *Kaarma kirik* (1971), *Toomkirik* (1973), *Архитектурные памятники Эстонии* (1974), *Gooti puuskulptuur Eestis* (1976), monograafia *E. Okas* (1982), *Pirita* (1984).
B: E. Hion. *Kolm meest stuudios. Hendrik Allik, Gustav Naan, Villem Raam.* Tln., 1987; *Villem Raam: Bibliograafia.* [Koost. K. Alttoa ja E. Palginõmm.] Tln., 1991.

Raam, *Voldemar-Oskar* (12. III 1880 Kaarli v., Viljandimaa – 1. X 1946 Rakvere), pedagoog, Villem R-i isa. Lõpetas 1905 klassikalise filoloogia alal Tartu ülikooli. Töötas 1906–09 ja 1913–15 õpetajana Venemaal Orjoli kub-s ja Tveris. Oli 1919–32 Rakvere õpetajate seminaris õpetaja (1919–23 ja 1928–32 ka dir.), 1932–37 Tartu Pedagoogiumi dir. ja ühtlasi TÜ didaktilis-metoodilise seminari praktikajuhendaja, seejärel õpetaja ja dir. mitmel pool Eestis, 1945–46 taas Rakvere õpetajate seminari dir. Propageeris kooliuuendust, tegeles õpetajate täienduskoolitusega ja osales karskusliikumises. Koostanud esimese eestikeelse ladina keele õpiku „Ladina keele lugemisraamat" (1920).
B: M. Jõgi. *Voldemar Raam.* – Nõukogude Pedagoogika ja Kool, VI. Tln., 1972.

Raamat, *Helvi* (8. XI 1947 Tallinn), laulja (sopran), Rein R-u abikaasa. Lõpetas 1978 laulueriaIal TRK (L. Sauli kl.), täiendas end 1979 Moskva konservatooriumis ja 1981–82 Milano *La Scala* laulukoolis G. Simionato juures. Laulis 1971–80 „Estonia" kooris, olnud 1980–91 samas ooperisolist ja a-st 1991 vabakutseline laulja, a-st 1996 ühtlasi filmistuudio „Raamat-Film" tegevdir. Esinenud vokaalsümfoonilistes suurvormides solistina, laulnud ka Milano *Piccolo Scala*'s, Dresdeni *Semperoper*'is (Desdemona Verdi „Othellos") ja „Vanemuises" (Tosca Puccini „Toscas"). ENSV tnl. kunstnik (1985). **O:** Krahvinna (Mozarti *Figaro pulm*), Mařenka (Smetana *Müüdud mõrsja*), Luisa, Odabella, Amelia (Verdi *Luisa Miller, Attila* ja *Maskiball*), Senta (Wagneri *Lendav Hollandlane*), Tatjana (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Barbara (Tubina *Barbara von Tisenhusen*), Mehetapja (Tormise *Eesti balladid*).

Raamat, *Rein* (20. III 1931 Türi), filmilavastaja ja -kunstnik, Helvi R-u abikaasa. Lõpetas 1957 ERKI maalikunsti alal. Alustas „Tallinnfilmis" E. Tuganovi nukufilmide kunstnikuna. Kujundas esimese Eesti nukufilmi „Peetrikese unenägu" (1958) ja 11 mängufilmi (sh. „Mäeküla piimamees", „Põrgupõhja uus Vanapagan", „Viimne reliikvia"), algatas 1971 „Tallinnfilmis" joonisfilmitootmise. Asutas 1989 animafilme tootva „Stuudio B" ja oli a-ni 1995 selle kunstiline juht, lõi 1993 stuudio "Raamat-Film", kus teeb lavastaja ja operaatorina põhil. kunstiteemalisi filme. Rakendanud animatsioonis graafika ja maalikunsti vahendeid, käsitlenud filosoofiliselt olulisi nüüdisaja küsimusi. ENSV rahvakunstnik (1985). **F:** *Veekandja* (1972), *Lend* (1973), *Kütt* (1976, parima multifilmi diplom Oberhausenis 1977), *Suur Tõll* (1980, I auhind Varnas 1981), *Põrgu* (1983, žürii eriauhind ja kriitikute auhind Annecy's 1985), *Kerjus* (1986), *Linn* (1988), dokumentaalfilmid *Enn Põldroosi härrasmeeste seltskond* (1998), *Tammsaare talu* (1998), *Kaido Ole* (1999), *Rein Raamat animatsiooni maailmas* (2000) ja *Inimene, kes oskab olla õnnelik* (2000).

Raamot, *Jaan* (9. VIII 1873 Vigala v. – 5. I 1927 Jäneda), põllumajandustegelane ja poliitik, Mari R-i abikaasa, *dr. phil.* (1905). Õppis 1899–1901 Königsbergi ülikoolis agronoomiat. Tegutses Venemaal piimanduse alal, täiendas end 1902–04 Kielis ja Leipzigis, tutvus piimanduse korraldusega Taanis ja Rootsis. Tuli 1905 Põltsamaale Eesti Aleksandrikooli põllutöökooliks korraldama, sattus seal 1906 karistussalkade kätte ja oli 6 kuud vanglas. Hiljem tegeles Viljandimaal põllum-ga, propageeris piimakarjandust ja piimaühistute asutamist. Oli 1906–10 Eesti Aleksandrikooli põllutöökursuste õpetaja, 1908–10 ühtlasi Kõo mõisa valitseja ja põllutöökursuste õpetaja. Omandas 1910 Raadi v-s Sahkapuu talu, asutas seal 1911 kodumajanduskooli. Oli 1917 Vene riigipanga komissar ja Soome ülemkomissari abi, hiljem Eesti Maavalitsuse esimene esimees, 1918–19 Eesti Ajutise Valitsuse põllutöö- ja toitlusminister, hiljem ministri abi. 1919 Eesti Agronoomide Seltsi asutajaid ja selle esimene esimees. Juhatas a-st 1926 Jäneda põllutöö-

Garri Raagmaa

Elmar Raal

Villem Raam

Helvi Raamat

Rein Raamat

kooli. 1912—17 Vene IV Riigiduuma ning Eesti Maapäeva ja Asutava Kogu liige. **T:** *Karjapidamise õpetus* (1899), *Piimatalituse õpetus* (1907).

Raamot, *Mari* (6. VIII 1872 Tarvastu v. — 12. III 1966 New York), seltskonnategelane ja kodundusõpetaja, Aino Tamme õde, Jaan R-i abikaasa. Õppis 1899—1901 Königsbergis, hiljem Kielis ja Leipzigis kodumajandust. Töötas Peterburis ja Tula kub-s koduõpetajana, õpetas 1905 lühikest aega Põltsamaa läh. Kaarlimõisas Eesti Aleksandrikoolis. Asutas (koos abikaasaga) 1911 Raadi v-s Tartu läh. Sahkapuu talus esimese eesti kodumajanduskooli, juhatas seda a-ni 1918. Oli 1918 Saksa okupatsioonivõimu käes vangis. Korraldas 1926 Jänedal ja 1927 Tartus kodumajanduskursuse. Kuulus Eesti Punase Risti Seltsi peavalitsusse, osales 1921 Noorte Naiste Kristliku Ühingu asutamises (1924—26 esinaine) ja hiljem Naiskodukaitse asutamises (1927—36 esinaine). Siirdus 1944 Saksamaale, hiljem USA-sse. **T:** *Minu mälestused* (1937; New York, [2]1962).

Raatma, *Aleksandra* (6. V 1901 Tallinn — 22. VI 1967 Tartu), arstiteadlane, meditsiinidr. (1933). Lõpetas 1925 TÜ, täiendanud end Göttingenis, Viinis ja Berliinis. Töötas 1925—27 ja 1929—34 TÜ kohtuarstiteaduse inst-s, seejärel 1934—45 mitmel pool Eestis jsk-a- ja kooliarstina. Oli 1940—41 ENSV Tervishoiu Rahvakomissariaadi kohtumeditsiini peaekspert, 1945—49 ja 1954—55 TRÜ patoloogilise anatoomia kateedri juh. (a-st 1946 prof.), 1949—54 ja a-ni 1967 õppejõud, 1954—58 arstiteaduskonna õppeprodekaan. Uurinud käekirja, elupuhuste ja surmajärgsete vigastuste diferentsiaaldiagnostikat, kohtumeditsiinilist traumatoloogiat ja äkksurma.

Raatma (a-st 1938 õieti Rosenstein), *Salme* (25. VI 1915 Helme v.), luuletaja ja lastekirjanik. Lõpetas 1938 TÜ kunsti- ja kirjandusajaloolasena. Elanud 1939—64 Saksamaal, a-st 1964 Soomes Turus. Avaldanud a-st 1943 ajakirjanduses lastelaule ja -jutte, lühiproosat, luulet ja esseid (ka soome ja saksa keeles). **T:** luulekogud *Päev ootab sind* (Turu, 1982), *Valge lagi* (Turu, 1985), *Laululatern* (Turu, 1993), *Omenapuuni* (Lapua, 1994), *Tuhat soovi* (1995), *Sokea laulaja* (Turu, 1997) ja valikkogu *Muld ja tuuled* (2000), poeem *Pirita peegeldused* (Turu, 1997), lasteraamatud *Minu karu* (Lund, 1956, [3]1992), *Mis sinust tuleb?* (Uppsala, 1963), *Jänesepoeg, kes lendas kuu peale* (Stockholm, 1978), *Sinised õunad ja teisi jutte lastele* (Toronto, 1984) ning *Lumekuninganna ja teisi jutte lastele* (Toronto, 1984, [2]1993), lühiproosakogu *Prillidega ingel* (1998).

Raave (a-st 1976 Kaldoja), *Rita* (Riita) (6. IV 1951 Mõisaküla), näitleja. Lõpetas 1974 näitlejaeriala TRK. Töötanud 1974—98 Eesti Draamateatris ja a-st 1998 „Vanalinnastuudios". Mänginud filmides („Corrida", „Nipernaadi") ja telelavastustes („Millegi lõpp", seriaal „Salmonid"). **O:** Catharina (Kallase ja Kiila *Reigi õpetaja)*, Ophelia (Shakespeare'i *Hamlet*), Lydia (Kruusvalli *Vaikuse vallamajas*), Winnie (Becketti *Õnnelikud päevad*), Naine (Berezovski *Väljakäik ja Kalmaarkustukumm*), Mary (Ionesco *Kiilaspäine lauljanna*), Laura (Williamsi *Klaasist loomaaed*), Cheetah Bee (Ridley *Maailmakõiksuse kiireim kell*), Maša (Tolstoi *Elav laip*).

Ratas, *Nora* (10. I 1938 Tallinn), metallikunstnik. Lõpetas 1963 ERKI. Loonud dekoratiivvorme (taldrikud, küünlajalgu), metallplastikat ja seinapannoosid. Neile on iseloomulik nii lakooniline, üldistust rõhutav vormikäsitlus (kompositsioon „Probleem", 1977, poleeritud alumiinium) kui ka erinevate materjalide kõrvutamisest tulenev jõuline dekoratiivsus (seinaplaadid „Põhjalt", 1994, ja „Sula", 1998, mõlemad roostevaba teras, alumiinium, sinine email ja graniit; „Üle piiri", 1999, teras ja pärlmutter; „Punane raamat" ja „Torm", 2000, mõlemad terasvõrk ja värv).

Rachman [*rah-*], *Herbert* (13. IX 1905 Tallinn — 8. I 1988 Tallinn), tantsupedagoog ja ujumistreener. Töötas 1930.—70. a-il Tallinnas ja mitmel pool Eestis ujumistreenerina (sh. Tallinna Mereraj. spordikoolis) ja seltskonnatantsuõpetajana. 1950. a-te alguses oli represseerituna Vorkuta vangilaagris. 1957—66 töötas kultuuriklubis „Tselluloos" seltskonna- ja võistlustantsuõpetajana. Tantsuklubi „Revalia" asutajaid, 1963 rahvusv. võistluse „Rumba karikas" mõtte algataja ja esmakorraldaja. Õpilasi: võistlustantsijad A. ja P. Orh, ujujad E. Edasi, E. Press, G. Päron, E. Roolaid.

Raeda (a-ni 1938 Jürgenson), *Jaan* (2. XII 1876 Karla k., Kuivajõe v. — 23. V 1955 Rae v.), sordiaretaja ja aednik. Iseõppija, töötas 1897—1924 Kose-Uuemõisas ja Triigis kooliõpetajana, 1924—48 Rae v-s talupidajana ja 1948—55 ENSV TA Taimekasvatuse Inst-s teadurina. Rajas Rae k-s oma talus paljude puuviljasortide, eksootiliste viljapuude ja ilupuude ning -põõsaste kollektsiooni. Aretanud õunasordid 'Sõstraroosa' (koos isa J. Jürgensoniga), 'Raeda suviõun', 'Rusikaõun', 'Rae ime' jmt. ning karusmarjasordi 'Rae I'. Avaldanud art-eid puuviljanduse, mesinduse ja ravimtaimede kasvatamise kohta. ENSV rkl. preemia 1949.

Rahamägi, *Hugo* Bernhard (2. VI 1886 Kurtna v. — 1. IX 1941 Kirov), kirikutegelane ja poliitik, *dr. theol.* (1924), Uppsala ülikooli audr. (1932). Lõpetas 1913 Tartu ülikooli usuteaduskonna. Oli 1914—20 Kaarma koguduse õpetaja, 1919—20 ühtlasi Saaremaa praost, a-st 1920 TÜ süstemaatilise usuteaduse dots., 1926—34 korraline prof. ning ühtlasi usuteaduskonna dekaan, 1922—34 ülikooli koguduse eesti pihtkonna õpetaja ja 1923—31 konsistooriumi assessor; olles a-st 1934 Eesti luteri kiriku piiskop, tegi 1934—35 kirikureformi. Pidi kirikuringkonnaga tekkinud lahkheli ja eraelu skandaali pärast 1939 piiskopiametist lahkuma. Asutas 1923 ajalehe „Eesti Kirik" ja toimetas seda a-ni 1931. Oli 1924—25 haridusminister. Osales mitmes ühisk. org-s, ms. Eesti Kirjanduse Seltsis (abiesimees) ja Karskusliidus (esimees). Korraldas Põhja- ja Baltimaade luteri kirikute koostööd. I ja IV Riigikogu, Rahvuskogu ja VI Riigikogu liige. Eesti okupeerimise ajal 1940 vahistati, lasti Kirovi vanglas maha. **T:** *Eesti rahva sündivuse vähenemise põhjused ja teed selle nähtuse kõrvaldamiseks* (doktoriväitekiri, 1924), jutluste kogu *Sinu riik tulgu* (1921), *Sotsialism ja ristiusk* (1921), *Eesti Evangeeliumi Luteri usu vaba rahvakirik vabas Eestis* (1926).

Rahno, *Paul* (25. XII 1901 Tallinn — 3. VII 1980 Tallinn), mullamikrobioloog, bioloogiadr. (1966), prof. (1968). Lõpetas 1951 Leningradi ülikooli. Oli 1945—47 ENSV TA Põllum-e Inst-i dir. ja 1947—50 sama inst-i Kuusiku filiaali juh., töötas 1951—56 ENSV TA Taimekasvatuse Inst-s, 1956—61 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s, 1961—70 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s (sektorijuh.). Uurinud mikroorganismide aastaringset dünaamikat mullas ja seda põhjustavaid tegureid, nende elutegevust madala t°-i korral ja tähtsust mulla lämmastikusisalduses ja viljakuses. Asutas Üleliidulise Mikrobioloogia Seltsi Eesti osk-a (1962) ja oli 1962—65 selle esimees, olnud Vab. Mikrobioloogia Probleemnõukogu esimees. Avaldanud u. 100 art-t, mis käsitlevad Eesti mikrobioloogiat ja selle ajalugu, ning kodu-uurimuslikke kirjutisi Nõmme ja Harku kohta. ENSV tnl. teadlane (1979), ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Сезонная количественная динамика почвенных бактерий* (1964), *Динамика численности почвенных микроорганизмов* (1971), *Количественная динамика почвенных водорослей* (1975), *Väike Andi Nõmmel* (1978).

Rahu, *Mati* (30. I 1942 Tallinn), epidemioloog ja meditsiinigeograaf, bioloogiaknd. (1976, Moskva). Lõpetas 1968 meditsiinigeograafina TRÜ. Töötanud a-st 1968 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s, a-st 1991 epidemioloogia ja biostatistika osk-a juh-na. Olnud 1993–98 ühtlasi TÜ epidemioloogia ja biomeetria prof., a-st 1999 külalisprof. Täiendanud end Uppsalas ja mitmel pool USA-s. Eesti Vähiregistri rajajaid ja selle teaduslik juhendaja. Osalenud 1988–93 Eesti Rohelises Liikumises. Uurimusi nosogeograafia, vähiregistreerimise, -statistika ja moodsa epidemioloogia alalt. Tõlkinud epidemioloogiaõpiku (A. Ahlbomi ja S. Norelli „Sissejuhatus moodsasse epidemioloogiasse", 1993). Osalenud 1973 Angara-Jenissei ja 1978 Taga-Baikalimaa meditsiinigeograafilistel ekspeditsioonidel. EV teaduspreemia 1997. **T:** *Vähk – põhjused, levik, profülaktika* (1989, autoreid), *Cancer in Estonia 1968–92: Incidence, mortality, prevalence, survival* (1996, autoreid), *Eesti suremusatlas* (autoreid). – Atlas of mortality in Estonia (1997); *Eesti vähihaigestumuse atlas – Atlas of cancer incidence in Estonia* (1997, autoreid), *Cancer incidence and thyroid disease among Estonian Chernobyl clean-up workers* (1998, autoreid), *Cancer registration techniques in the new independent states of the former Soviet Union* (1998, autoreid).

Rahula, *Lydia* (9. I 1948 Paide), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1973 koorijuhtimise erialal TPedI (H. Kaljuste ja A. Sootsi kl.). Töötanud a-st 1980 Tallinna 21. keskkooli muusikaõpetajana, olnud samas koolikooride dirigent. Oli 1980–88 Eesti Poistekoori koormeister ja dirigent. Asutas 1988 Tallinna Poistekoori, olnud selle kunstiline juht ja dirigent. Koor on saavutanud rahvusv. tunnustuse (1992 Viinis Schuberti-nim. võistlusel II koht, 1993 Tamperes *grand prix*), esinetud on 11 Euroopa riigis, Jaapanis ja USA-s. R. on a-st 1983 olnud koolinoorte ja üldlaulupidude laste- ja poistekooride juhte, osalenud (õppejõuna) rahvusv. konverentsidel ja festivalidel ning koorivõistluste žüriides. Eesti Rahvuskultuuri Sihtkapitali preemia 1997.

Rahula, *Maido* (20. V 1936 Kärevere k., Alliku v.), matemaatik, füüsika-matemaatikadr. (1987, Thbilisi ülikool, kinnit. 1989). Küüditati 1949 Eestist, lõpetas 1959 Tomski ülikooli. Olnud 1963–67 TRÜ (a-st 1965 dots.), 1967–71 mitme Alžeeria kõrgkooli (sh. Alžeeria ülikooli) ja 1972–89 Odessa toiduainetetööstuse tehnoloogia inst-i õppejõud (a-ni 1985 kateedrijuh.), a-st 1990 TÜ prof., a-st 1993 puhta matemaatika inst-i geomeetriaprof. (1996–97 ja 1999 sama inst-i juh.). Uurimusi diferentsiaalgeomeetria alalt (kujutuste invariandid ja singulaarsused, rakendused diferentsiaalvõrrandite teoorias). EV teaduspreemia 1994. **T:** *New problems in differential geometry* (Singapur, 1993).

Rahumaa, *Eimar* (20. VIII 1948 Pöide), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1980, Moskva Riigi ja Õiguse Inst.). Lõpetas 1971 TRÜ. Töötanud 1974–75 lektorina, juriskonsuldina ja ajakirja „Nõukogude Õigus" toim-na. Oli 1975–82 TRÜ riigi- ja haldusõiguse kateedri vanemõpetaja, 1982–87 dots., 1985–87 õigusteaduskonna dekaan. 1983–84 Rooma ülikooli stažöör (rahvusv. õiguse alal), 1987–91 NSVL Välismin-i Stockholmi saatkonna asekonsul, 1991–92 EV valitsuse nõunik; a-st 1992 töötab Rootsis firmade konsultandina. Töid pms. rahvusv. õiguse alalt.

Raid, *Aleksander* (2. I 1913 Gattšina – 13. VIII 1983 Tartu), tõlkija ja keeleteadlane, *mag. phil.* (1943). Õppis 1934–40 TÜ-s lääneslaavi ja vene filoloogiat ning täiendas end 1936 ja 1938 Poolas. Oli 1940–41 ja 1944 TRÜ õppejõud, seejärel mitmel pool vene keele õpetaja ja vabakutseline tõlkija. Tõlkinud eesti keelde poola (A. Mickiewicz, T. Parnicki, S. Piasecki), vene (Dostojevski), tšehhi, slovaki, sloveeni ja serbohorvaadi (M. Selimović) kirjandust, kirjutanud kirjanduskäsitlusi ja koostanud sõnastikke. **T:** lühimonograafia *Chopin* (1939), *Tšehhi-eesti sõnaraamat* (1966, koos S. Smirnoviga).

Raid, *Kaarin* (22. X 1942 Rakvere), lavastaja ja teatripedagoog. Lõpetas 1967 Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i režii erialal. Töötanud 1967–74 Koidula-nim. Pärnu Draamateatris, 1974–77 ENSV Rkl. Noorsooteatris, 1977–83 „Vanemuises" ja a-st 1983 (vaheaegadega) „Ugalas" (ka näitlejana). Lavastanud ka teistes Eesti teatrites. Tema parimate lavastuste peen psühholoogiline kude on alati esile tõusnud julge mängulisuse ja kujundileidude kaudu. Õpetanud TRK lavakunstikateedris (1974–78 kursuse juhendaja) ja Viljandi Kultuurikolledžis. Mänginud filmides. ENSV tnl. kunstnik (1990). A. Lauteri preemia 1978, parima lavastaja aastapreemia 1990. **L:** Saint-Exupéry ja Raidi *Väike prints* (1965), Cocteau' *Hirmsad vanemad* (1968) ja *Hoolimatu armuke* (1976), Williamsi *Tramm nimega „Iha"* (1972), *Kass tulisel plekk-katusel* (1990) ja *Suvi ja suits* (1994), Vallaku ja Undi *Epp Pillarpardi Punjaba potitehas* (1974), Saluri *Külalised* (1974), Tammsaare *Me otsime Vargamäed* (1976) ja *Juudit* (1983), Drutse *Pühamast püham* (1977), Nashi *Vihmameister* (1975 ja 1990), Frieli *Lõikuspeo tantsud* (1992), Tšehhovi *Kirsiaed* (1993), Ibseni *Kummitused* (1997), Enquisti *Pildimeistrid* (1999). **O:** Arkadina (Tšehhovi *Kajakas*), Rotieit (Ibseni *Väike Eyolf*), Purtsi (Simoni *Peame elama, mutikesed, ehk Ellujäämisjuhised vanale daamile*). **B:** *Vastab Kaarin Raid.* – Teater. Muusika. Kino, 1991, 3.

Raid, *Kaljo* (4. III 1921 Tallinn), helilooja. Lõpetas 1944 kompositsiooni alal TK (H. Elleri kl.), õppis ka tšellomängu (A. Karjuse kl.) ja orkestridirigeerimist (O. Rootsi kl.). Töötas 1938–41 „Estonia" orkestris ja 1942–44 Eesti Ringhäälingu sümfooniaorkestris tšellistina. Põgenes 1944 Rootsi, läks 1946 sealt edasi USA-sse. Õppis *Andover Newton Theological School*'is usuteadust. Tegutses 1949–52 Minnesotas muusikaõpetajana. Olnud a-st 1954 Torontos baptisti koguduse pastor. Esinenud tšellosolistina kontsertidel ja eestlaskonna üritustel (sageli koos viiuldaja V. Kangroga). Lõpetas 1986 E. Tubina XI sümfoonia käsikirja. Avaldanud reisimt-u „Lõuendita portreid Lõuna-Ameerikast" (Tln., 1996). **T:** 2 sümfooniat (I 1944, II – *Stockholmi sümfoonia* – 1946); *Variatsioonid* (1942) ja *XX sajandi Hamlet* (1948) sümfooniaorkestrile, kantaat *Õpetussõnad* (1945–52), *Kontsert* oboele, fagotile, trummidele ja keelpillidele (1952), *Concerto grosso* 3 klarnetile, trummile, klaverile ja keelpillidele (1945–52), *Eesti rahvalaulud* häälele ja orkestrile (1954), 2 keelpillikvartetti (1942, 1953), *Trio* viiulile, tšellole ja kontrabassile (1947), *Ballaad* ja *Eesti süit* viiulile ja klaverile, *Sonaat* viiulile ja tšellole, *Rapsoodia* kontrabassile ja klaverile, 3 sonaati ja 2 süiti klaverile, soolo- ja koorilaule. **B:** E. Kalam. *Kaks radikaalset eesti heliloojat. Udo Kasemets ja Kaljo Raid.* – Mana, 1959, 2.

Raid, *Niina* (25. I 1917 Tallinn), kunstiajaloolane, *mag. artium* (1995). Õppis 1934–37 ja 1941–43 Tartu ülikoolis (diplom 1948). Töötas 1944–48 TRÜ kunstiajalookateedris assistendina ja 1954–59 klassikalise muinasteaduse muuseumis, oli 1959–62 Tartu Rkl. Kunstimuuseumi teadusdir. ning 1969–84 Vab. Restaureerimisvalitsuse Tartu osk. vanemteadur. Keskendunud pms. arhitektuuriajaloole. Avaldanud uurimusi ja art-eid Tartu ja selle ümbruse ehitusmälestiste ning Tartu kunstisündmuste kohta. **T:** *Tartu vanemaid ehitisi* (1981), teatmik *Tartu ehi-*

Mati Rahu

Lydia Rahula

Maido Rahula

Kaarin Raid

Kaljo Raid

tusmeistrid 17. sajandist kuni 19. sajandi keskpaigani (1987), *Tartu Ülikooli peahoone* (1993), *The main building of Tartu University* (1993), *Tartu tänavad aastani 1940* (1999).

Raid, *Raivo* (8. VI 1957 Tartu), tsütoloog, bioloogiaknd. (1989). Lõpetas 1980 bioloogina TRÜ. Täiendanud end 1996 Göttingeni ülikoolis. Töötanud a-st 1980 TÜ-s, 1981—91 geneetika ja tsütoloogia kateedris ning elutegevuse hormonaalse regulatsiooni laboris (msg. ametikohtadel), 1991—93 molekulaar- ja rakubioloogia inst-s (vanemteaduri ja vanemõpetajana), a-st 1993 zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s (a-st 1994 dots.), 1995 New Jersey meditsiini ja stomatoloogia ülikoolis (USA). Uurinud loomade embrüo- ja histogeneesi ning rakkude diferentseerumist *in vivo* ja *in vitro*. Tegelnud rakkude ultrastruktuuride ja elektronmikroskoopiaga. **T:** *Изменение в распределении аденилатциклазной активности в клетках PC12 под влиянием фактора роста нервов* (koos T. Neumani ja J. Kärneriga). — Онтогенез, 20, 5 (1989); *Dorsoventral compartmentalization of mesoderm in heart-forming area of chick embryo* (autoreid). — Anatomy and Embryology (2000).

Raid, *Robert*, õieti Maxim Sklowsky või Hammer (eestistatult Maksim Haamer) (4. XI 1915 Jaroslavl — 8. IV 1978 Neustadt, Saksamaa), kirjanik. Elas a-st 1918 Eestis kasuisa perekonnas. Lõpetas 1934 Gustav Adolfi Gümnaasiumi ja töötas seejärel ametnikuna majandusmin-s. Põgenes 1944 Saksamaale, elas 1945—53 Austrias, kus töötas Eesti Punase Risti kantselei dir-na, ja seejärel Saksamaal. Kirjutanud Eestis valitsenud Nõuk. okupatsiooni vaatleva saksakeelse rom-i „Wenn die Russen kommen" (1953, [2]1983, e. k. „Kui venelased tulid", Toronto 1954, [2]1955, [3]1995).

Raid, *Tiit* (28. V 1954 Tartu), zooloog (ihtüoloog), *Ph. D.* kalandusbioloogia alal (1998, Helsingi ülikool). Lõpetas 1977 bioloogina TRÜ. Olnud 1977—85 ja 1986—91 Läänemere Kalamajanduse TUI Tallinna osk-s (1986—91 sektorijuh.) ja 1991—92 Eesti Kalandusinst-s laborijuh., a-st 1992 Eesti Mereinst-s sektorijuh. Täiendanud end 1991—92 Edinburgh' ja Aberdeeni ning 1994 Aberdeeni ülikoolis, pidanud TPÜ-s loenguid. Uurinud räime ökoloogiat ja räimevaru dünaamikat. Rahvusv. Mereuurimisnõukogu (ICES) mitme komitee Eesti esindaja ja töörühmade esimees. Öresundi silla rahvusv. ekspertkomisjoni liige. **T:** *The effect of hydrological conditions on the state of herring stocks in the Baltic Sea*. — Sensitivity to Change: Black Sea, Baltic Sea and the North Sea. NATO ASI, 1997, 21; *Herring in the North-Eastern Baltic Sea in the 1970—1990 s.* — Ecology, Stock Structure and Fishery (1998).

Raidla, *Jüri* (2. VII 1957 Koonga kn.), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1987, Leningradi ülikool). Lõpetas 1980 TRÜ. Oli 1980. a-il mitme põllumajandusettevõtte juriskonsult, 1990—92 EV justiitsminister, 1991—92 Põhiseaduse Assamblee ekspertkomisjoni juht. Töötas 1993 Eesti Pangaliidu tegevdir-na. Asutas 1993 õigusbüroo MBA Baltika, mis a-st 1995 tegutseb advokaadibüroona Raidla & Partnerid. R. on a-st 1993 olnud samas büroos algul jurist, hiljem vandeadvokaadi vanemabi ja vandeadvokaat. A-st 1995 Eesti Advokatuuri juhatuse liige, a-st 1996 Hansapanga nõukogu liige, 1997—99 põhiseaduse ekspertiisikomisjoni liige. Osalenud 1990. a-il järgmiste seaduseelnõude koostamises ja õigusaktide ekspertiisi tegemises: omandiseadus (1990), omandireformi aluste seadus, maareformi seadus (1991), välisinvesteeringute seadus (1991), põhiseadus (1991—92), pankrotiseadus (1992), erastamisseadus (1993), Vabariigi Valitsuse seadus (1995), Eesti Haigekassa seadus (1994—2000).

Raidma, *Jane* (10. III 1971 Tallinn), baleriin. Lõpetas 1989 Tallinna Koreograafiakooli, tantsinud samast aastast (vaheajaga) „Estonias", esinenud 1992—95 Saksamaal Saarbrückeni teatris. K. Maldutise preemia 1997. **O:** Myrtha (Adami *Giselle*), Odette/Otilie (Tšaikovski *Luikede järv*), Julia ja sinjoora Capuletti (Prokofjevi *Romeo ja Julia*), Sirelihaldjas (Tšaikovski *Uinuv kaunitar*).

Raidmets, *Toivo* (15. II 1955 Põltsamaa), sisearhitekt. Lõpetas 1982 ERKI. Olnud 1982—87 Tartu Mööblikombinaadi peakunstnik, 1987—95 „Arsi" ruumikujunduskunstnik ja a-st 1995 EKA sisearhitektuuri osk-a juh. (a-st 1995 dots.). Teinud sisekujundusi (restoranid „Eesliitall", 1992, ja „Karl Friedrich", 1996; ööklubid „Bonnie & Clyde", 1995, ja „Flamingo", 1998). Kujundanud näitusi („Acta '87"; „Ruum ja Vorm" V, 1989) ja muusikaüritusi („Pärnu Fiesta", 1987—90, koos E. Jürgensoniga). R-a mööblikujundusele on omane postmodernistlik mänguline laad, sh. materjali ja vormide tavatud kombinatsioonid (laud „Berjozhka", 1987; tool „Päts", 1989) ning äärmine minimalism (laud „Tea", 1989). Loonud ka ruumilisi objekte („Elujõud", 1987; „Põlev luuavirn", 1990).

Raie, *Rein* (24. I 1941 Tallinn), traumatoloog-ortopeed, meditsiinidr. (1982, Kaasan), prof. (1989). Lõpetas 1965 spordimeditsiini alal TRÜ, õppis 1967—70 Moskvas aspirantuuris. Töötas 1972—86 Leningradis Turneri-nim. Laste Ortopeedia TUI-s teadusliku juhendajana, oli 1986—94 A. Seppo Traumatoloogia ja Ortopeedia Keskuse dir. (1994 see likvideeriti). A-st 1995 on oü-u R. ja Kask (teeb kirurgilisi operatsioone) juhatuse liige. Läti traumatoloogide-ortopeedide teadusliku seltsi auliige. Uurimusi lülisamba patoloogia, käekirurgia ja laste ortopeedia alalt. **T:** *Заболевания и повреждения позвоночника у детей и подростков* (1985, autoreid), *Руководство по мануальной терапии суставов конечностей* (1990, autoreid).

Raiend, *Valdek* (13. VI 1922 Pagari asundus, Mäetaguse v.), geodeet. Lõpetas 1942 Tallinna Tehnikumi ja 1966 (tsiviilinsenerina) Toronto ülikooli, õppinud pärast sõda ka Balti ülikoolis (Pinnebergis, Hamburgi läh.). Siirdus 1947 Inglismaale ja 1950 Kanadasse. Olnud 1966—87 Ryersoni Polütehnilise Inst-i õppejõud (a-st 1977 geodeesiaprof.). Osalenud agaralt paljudes Kanada eestlaste ühisk. ja sõjaväeveteranide org-des (kuulus 1968—77 Eestlaste Kesknõukogu Kanadas juhatusse), olnud ajalehe „Võitleja" toimetuse liige ja E.E.L.K. häälekandja „Eesti Kirik" tegevtoim. Eesti Geodeetide Ühingu välisliige. **B:** *Geodeet*, 1997, 13.

Raiet (a-ni 1940 Freienthal), *Erich* (16. I 1920 Venevere v. — 25. IV 1992 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1966). Lõpetas 1946 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1947—92 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, 1973—87 leksikoloogiasektori juh-na. Oli Eesti juhtivaid õigekeelsuslasi, „Väikese õigekeelsuse sõnaraamatu" (1953), „Õigekeelsuse sõnaraamatu" (1960) ja „Õigekeelsussõnaraamatu" (1976) koostajaid ja toim-id ning mitme terminoloogiasõnarmt-u koostajaid, a-st 1966 „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu" koostamise juht ja peatoim. Uurinud eesti keele võõrsõnade päritolu. A-st 1939 Akadeemilise Emakeele Seltsi liige, kuulunud seltsi keeletoimkonda ja mitmesse komisjoni. Oli 1960 moodust. vab. õigekeelsuskomisjoni teadussekretär ja aseesimees (1960—72). F. J. Wiedemanni keeleauhind 1990.

Raig, *Helmut* (19. IV 1922 Karaski k., Kõlleste v.), põllumajandusteadlane, Ivar R-i isa, põllumajandusdr. (1972), prof. (1990). Lõpetas 1940 Jäneda Põllunduskeskkooli ja 1951 TRÜ. Olnud 1940—41 Petserimaal Kirovo riigimõisas rnt-upidaja ja osk-a-

juhataja, 1941–44 Võrus ja Kanepis põllumkonsulent, 1944–48 Uusna sovhoosi dir., 1951–71 EPA õppejõud (1956–60 ja 1964–71 dots., 1960–64 kaugõppeteaduskonna dekaan ja 1964–66 maaviljeluskateedri juh.), a-st 1971 töötanud Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s (1971–85 osk-a-juhataja, a-st 1985 konsultantprof. ja rühmajuht), a-st 1994 on EPMÜ emeriitprof. Rajas EPA-s põlevkiviõlide põllum-s kasutamise uurimise laboratooriumi ja oli 1966–71 selle teaduslik juhendaja. Tema algatusel asutati EPA kirjastusgrupp ja loodi õppematerjalide kirjastamise trükibaas. Uurinud põlevkivitoodete (õli ja fenoolide) ning -tuha taimekasvatuses kasutamise võimalusi, uurinud ja propageerinud liblikõieliste söödakultuuride kasvatamist. Toonud (1972) Eestisse uue söödakultuuri — ida-kitseherne —, uurinud teda, loonud talle kohase agrotehnika ja juurutanud selle tootmisse. Aretanud (1985) maailma esimese ida-kitsehernesordi 'Gale', levitanud seda Skandinaaviamaadele, Poolasse, Saksamaale, Jugoslaaviasse, Kanadasse ja Venemaa paljudesse piirkondadesse. Osalenud mügarbakter *Rhizobium galegae* tüve eraldamises ja sellest bakteripreparaadi galeperliini loomises. Saanud leiutiste eest 5 autoritunnistust. Koostanud maaviljelusõpiku. **T:** *Söödagaleega kasvatamine ja kasutamine* (1980), *Söödagaleega kasvatamise kogemusi* (1988).
B: M. Karelson. *Helmut Raig — 70.* — Agraarteadus, 1992, 3. ▲

Raig, *Ivar* (25. III 1953 Tartu), majandusteadlane ja poliitik, Helmut R-i poeg, majanduskand. (1980, kinnit. 1981). Lõpetas 1976 EPA. Täiendanud end Itaalias (1995), Saksamaal (1995), Soomes (1996) jm. Olnud 1980–89 ENSV TA Majanduse Inst-i teadur, 1989–91 NSV Liidu rahvasaadik, 1990–92 ENSV Ülemnõukogu liige ja Eesti Komitee liige, 1991–92 Eesti Põhiseaduse Assamblee liige, 1992–95 Riigikogu liige (Mõõdukate fraktsioon) ja majanduskomisjoni esimees ning 1993–96 Eesti Euroopa Liiduga integreerumist ettevalmistava valitsuskomisjoni esimees. 1996–98 EV Välismin-i poliitikaosk. referent, välismajanduspoliitika osk. rahvusv. majandusorg-de büroo dir., 1998–99 Eesti Rooma suursaatkonna ajutine asjur ja II sekretär, a-st 1999 EV Välismin-i Euroopa integratsiooni osk. liitumisläbirääkimiste büroo III sekretär. Uurinud maaelu sotsiaalseid probleeme ja Eestis toimuvat erastamist, teisest ja varimajandust ning riikidevahelisi suhteid. Koostanud ETV-s majandussaateid, toimetanud sarja Euroopa Liidu teemalisi rmt-id. **T:** *Teie pere majapidamine* (1987), *Teisene majandus* (1990), *Eesti tee Euroopa Liitu* (1995).

Raig, *Neeme* (27. XI 1936 Antsla), majandustegelane. Lõpetas 1958 EPA põllumajanduse mehhaniseerimise teaduskonna. Töötas 1959–80 Tartu Katseremonditehases tehnoloogiainseneri, konstrueerimisinseneri, tehnikaosk. juh. ja aü-ukomitee esimehena. Olnud 1980–94 Tartu Leivakombinaadi dir., a-st 1994 as-i Pere Leib tegevdir.

Raik, *Ants* (4. VI 1931 Kadrina — 5. XI 1994 Tartu), geograaf ja klimatoloog, geograafiaknd. (1964). Lõpetas 1955 geograafina TRÜ, ja oli a-st 1958 samas õppejõud (a-st 1967 dots.), 1975–80 füüsilise geograafia kateedri juh., a-st 1982 vanemteadur, 1966–69 ja 1972–75 bioloogia-geograafiateaduskonna dekaan. Uurimusi Eesti kliima, mikro- ja rakendusklimatoloogia, maastike geofüüsika ning loodusolude ja -vara hindamise alalt; oli esimesi, kes võttis ülikooli teadustöös kasutusele kompleksse territoriaalplaneerimise, rekreatsioonigeograafia ja geoinformaatika meetodid. Juhendanud rakenduslike maastikukaartide koostamist, tõstatanud geograafiliste informatsioonisüsteemide (GIS) loomise vajaduse. Osales 1960 Eesti noorteadlaste kompleksekspeditsioonis Kamtšatkale. 1950. a-il Eesti esikabetajaid. Avaldanud üle 130 trükitöö, sh. „Pärnu kuurort (1838–1958)" (1958) ja teoses „Vulkaanide ja geisrite maal" (Kamtšatka, Komandorid, Kuriilid) osa „Merevaigurannikult vulkaanidemaani" (1965). Koostanud Eesti NSV kompleksse territoriaalplaneerimise skeemi köited „Looduslikud tingimused" (1970) ja „Looduse kasutamine" (1971). — Tema abikaasa H e l v e R. (14. VII 1932 Rakvere) on töötanud geograafiaõpetaja ja koolijuhina (1972–89 Tartu 5. keskkooli dir.). 1975–79 ENSV ja 1979–88 NSVL Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. õpetaja (1971).
B: H. Mardiste, I. Palm. *Ants Raik 1931–1994.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 30. Tln., 1997; samas ka *A. Raigu trükis ilmunud tööde nimestik.*

Ants Raik

Raimo, *Arvo* (13. XII 1940 Viljandi), näitleja. Õppinud „Ugala" õppestuudios, töötanud a-st 1960 „Ugalas". ENSV tnl. kunstnik (1986). **O:** Enrico (Rannamaa ja Satsi *Kasuema*), Di Ripafratta (Goldoni *Võõrastemaja perenaine*), Schneider (Smuuli *Kihnu Jõnn*), Flaherty (Synge'i *Üle Lääne Kangemees*), Krogstad (Ibseni *Nora*), Curry (Nashi *Vihmameister*), Kohtunik Cool (Capote'i ja Raidi *Rohukannel*), Julius Seibold (Kollo *Mees minevikuga*), Max (Rodgersi *Helisev muusika*), Gajev (Tšehhovi *Kirsiaed*), Charly (Milleri *Proovireisija surm*), Siimeon (Tammsaare *Juudit*).

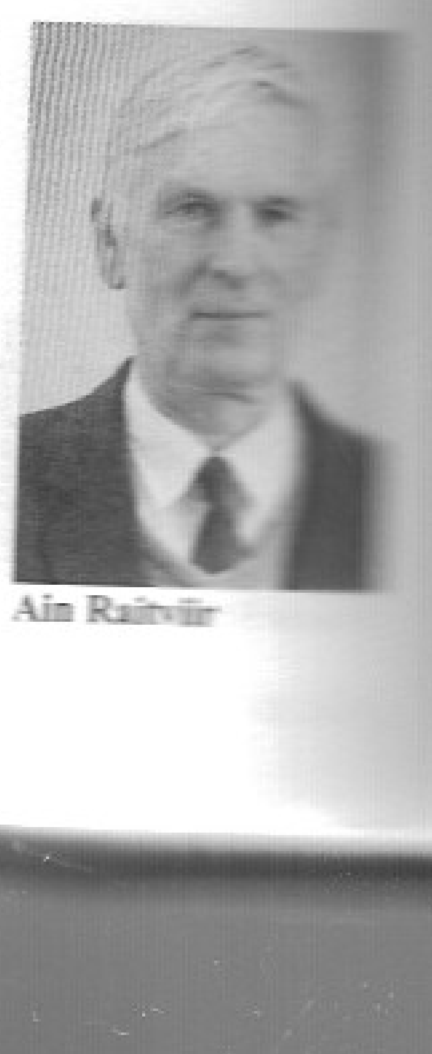

Arvo Raimo

Rais, *Olev* (28. VII 1923 Sootaga v.), arstiteadlane, kirurg, meditsiinidr. (1961, Göteborg). Lõpetas 1950 Stockholmi Kuningliku Meditsiiniinst-i. Oli a-st 1962 Umeå ülikooli haigla kirurgiaõppejõud, a-st 1979 ühtlasi ülemarst ja prof. Juhendanud sõja- ja katastroofmeditsiini kursusi ning veresoontekirurgiaalast väljaõpet. Uurimusi üld- ja veresoontekirurgia alalt. Loonud kõõlusetupepõletiku ravi valikmeetodi.

Raitviir, *Ain* (10. VII 1938 Tallinn), mükoloog ja loodusfotograaf, bioloogiadr. (1987, kinnit. 1988). Lõpetas 1961 bioloogina TRÜ, töötanud a-st 1961 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (a-st 1986 juhtteadur). Oli 1990–95 ajakirja „Eesti Loodus" peatoim. Uurimusi liudseente ja tüsiskandseente taksonoomia, seente süstemaatika teooria ja matemaatiliste meetodite valdkonnast. Sooritanud rohkesti uurimisreise, sh. osalenud Eesti noorteadlaste 2. (Kaug-Ida) ja 3. (Tõva) komplekseskpeditsioonis. Avaldanud loodusfotodega aimermt-id („Kevadlilled", 1977, „Suvelilled", 1979), olnud „Eesti seente levikuatlase" (1993–99, 1.–2.) autoreid. **T:** *Определитель гетеробазидиальных грибов СССР* (1967), *Synopsis of the* Hyaloschyphaceae (1970), *Kevadseened* (1972), *Математические методы в систематике грибов* (1983).

Raitviir, *Tiina* (10. VI 1939 Tartu), geograaf ja sotsioloog, geograafiaknd. (1976). Lõpetas 1962 majandusgeograafina TRÜ. Täiendanud end Oxfordi (1990), Poznańi (1990) ja Kopenhaageni ülikoolis (1993) ning Rootsi statistikaametis (1993). Töötanud teaduri ja õppejõuna TRÜ-s (1968–76, 1979–89, a-st 1981 dots.) ja TPI-s (1976–79) ning vanemteadurina Rahvusv. ja Sotsiaaluuringute Inst-s (1990–96), a-st 1996 Sisekaitseakadeemias (a-ni 1999 halduskolledži dir., a-st 1999 rahvastikukorralduse õppetooli juh. ja prof.). Uurimusi inimgeograafia, sotsioloogia ja politoloogia piirialadelt. **T:** *Социогеографическое исследование образа жизни и его элементов (на примере Эст. ССР)* (1979), *Общественная география и социогеография с точки зрения системной концепции* (1987, koos U. Merestega), *Factorial ecological structure of Tallinn.* — Estonia. Geographical researches (1988); *Eesti üleminekuperioodi valimiste (1989–1993) võrdlev uurimine* (1996).

Ain Raitviir

Rajalo, *Guido* (19. II 1926 Tallinn), keemik, tehnikateaduste dr. (1984, Leningradi tehnoloogiainst., kinnit. 1985). Lõpetas 1951 TPI keemia-mäeteaduskonna, täiendanud end 1956—57 ja 1984 Leningradis. Töötanud a-st 1950 TTÜ-s: olnud 1950—59 õppejõud, a-st 1959 TTÜ Keemia Inst-i vanemteadur, 1978—92 matemaatilise modelleerimise labori juh., 1985—86 ja 1989—90 teadusdir., 1987—88 dir-i kt. A-st 1998 Eesti Kemikaaliohutuse Komisjoni esimees. Juhatanud 1976—92 Tallinna Keemia Rahvaülikooli, a-st 1993 Tallinna Kolmanda Nooruse Rahvaülikooli. Uurimusi diktüoneemaargilliidi keemilise töötlemise, keemiatööstuse ja heitvee puhastamise protsesside (keemiliste ja massivahetusprotsesside) teooria ja matemaatilise modelleerimise alalt. ENSV tnl. teadlane (1987). **T:** *Пакет программ для определения констант уравнений химической кинетики* (1978, koos R. Tähega), *Thermally forced membrane desorption-absorption of ammonia* (koos O. Terepingi ja T. Petrovskajaga). — Journal of Membrane Science, 1994, 89; *Selective electrochemical oxidation of sulphides in tannery wastewater* (koos T. Petrovskajaga). — Environmental Technology, 1996, 17.

Rajamaa, *Helmi* (8. I 1909 Tallinn), kirjanik, Herman R. abikaasa. Lõpetas 1929 Läänemaa õpetajate seminari ja töötas seejärel õpetajana. Põgenes 1944 Saksamaale, kust siirdus 1945 Rootsi. Töötas 1947—77 Stockholmis postiametnikuna. Avaldanud romaane, lühiproosat, luuletusi ja mälestusi. **T:** rom-d *Varjutatud südamed* (Toronto, 1951) ja *Balsameeritud elu* (Toronto, 1956), novellikogu *Kannatuse mängud* (Stockholm, 1988), luuletuskogu *Mosaiik* (Stockholm, 1992), mälestused *Marie Under inimesena* (Stockholm, 1983) ja *Paguluse sirvilaudu. Päevikumärkmed aastatest 1950—80* (1999).

Rajamaa (a-ni 1927 Klein), *Herman* (4. VIII 1902 Kahula k., Jõhvi v. — 29. VIII 1987 Stockholm), pedagoog ja koolijuht, Helmi R. abikaasa. Lõpetas 1927 TÜ *mag. phil.* kraadiga eesti keele alal. Töötas 1927—38 Läänemaa õpetajate seminaris, Tartu õpetajate seminaris ja Tartu I gümnaasiumis eesti keele õpetajana, 1939—40 Lihula keskkooli dir-na ja 1940—44 Läänemaa koolide inspektorina. Oli Läänemaa Õpetajate Liidu esimees ja Eesti Õpetajate Liidu juhatuse liige. Põgenes 1944 Rootsi. Oli 1945—73 eesti koolide inspektor, seisis paguluses hea eesti keele ja kultuuri säilitamise eest. **T:** *Kuidas tarvitada uusi sõnu* (1936), *Eesti lugemik* I (1946), *Eesti lugemik* II (1947, ²1959), *Käsiraamat eesti koolide õpetajatele ja noortejuhtidele* (1973).

Rajamets, *Harald* (13. V 1924 Tammiku, Jõhvi v.), tõlkija. Oli 1944—45 mobiliseeritud Saksa sõjaväkke, 1945—46 Saksamaal, Belgias ja Prantsusmaal sõjavang. Õppis 1947—50 TRÜ-s soome-ugri keeli, lahkus ülikoolist represseerimisähvarduste tõttu. Töötas 1951 Kohtla-Järvel ajalehe „Kaevur" toimetuses, oli 1951—56 Ukrainas ja Kamtšatkal tööline ja ekspediitor. A-st 1958 vabakutseline tõlkija ja toim. R. on kaalukaim ukraina kirjanduse eestindaja (I. Dratš, M. Rõlski, I. Franko, T. Ševtšenko, Lesja Ukrainka), tõlkinud ka W. Shakespeare'i („Sonetid", 1987, „Poeemid", 1989) ja Dante luulet. Avaldanud tõlkeid inglise (C. Marlowe, J. Steinbeck), vene jmt. keelest, tõlkinud paljude tõlketeoste värsse, osalenud valimike ja antoloogiate koostamises, kirjutanud art-eid ja oma tõlgetele järelsõnu. J. Smuuli preemia 1976 (W. Shakespeare'i tõlgete eest). **T:** luulekogu *Aeg astuda* (1997).

Rajandi, *Henno* (19. X 1928 Tallinn — 1. III 1998 Haapsalu), keeleteadlane ja tõlkija, filoloogiaknd. (1969). Lõpetas 1953 TRÜ prantsuse filoloogia alal. Oli seejärel Tallinna kirjastustes toim., 1962—70 ja 1975—88 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s teadustöötaja (generatiivgrammatika töörühma juhte), a-st 1990 töötas Eesti Inst-s. Avaldanud uurimusi eesti keele grammatika alalt („Some verb government rules for Estonian", 1965; „Some general properties of the Estonian negation system", 1967; „Eesti impersonaali ja passiivi süntaks", 1969, kandidaadiväitekiri), tõlkis inglise ja Ameerika (J. Austin, W. Churchill, W. Golding, A. Huxley, H. James, D. H. Lawrence, O. Wilde, T. Wilder, A. Wilson) ning prantsuse kirjandust (S. de Beauvoir, A. Camus, G. Flaubert, A. France, F. Mauriac, G. de Maupassant, A. de Tocqueville, É. Zola). EV teaduspreemia 1996.

Rajangu, *Väino* (6. XI 1945 Saila v.), majandusteadlane, majandusdr. (1983, kinnit. 1984), prof. (1986). Lõpetas 1970 TPI. Oli 1970—72 samas laborijuh. ja 1976—81 õppejõud, 1990—94 majandusteaduskonna prof., 1995 humanitaarteaduskonna prof. ja a-st 1996 sama teaduskonna dekaan. 1981—85 EKP KK teaduse ja õppeasutuste osk. juh. asetäitja, 1986—88 ENSV kõrg- ja keskeriharidusе minister ning 1988—89 ENSV Rkl. Hariduskomitee esimees, 1990 ENSV haridusminister. A-st 1977 juhtinud TPI kõrgkooli ökonoomika uurimisgruppi (praegu haridusuuringute keskus). **T:** *Spetsialistide ettevalmistamine ja kasutamine* (1986), *Das Bildungswesen in Estland* (1992), *Higher education in Estonia* (1997), *Das Bildungswesen in unabhängigen Estland* (1998).

Rajasalu, *Teet* (20. XI 1941 Tallinn), majandusteadlane, majanduskņd. (1974). Lõpetas 1968 TPI majandusteaduskonna. Täiendanud end USA-s Bowling Greeni ülikoolis (1992). Töötanud a-st 1966 Eesti TA Majanduse Inst-s teadurina ning sektori- ja osakonnajuh-na, oli 1990—95 samas teadusdir. A-st 1995 olnud Eesti Panga majandusuuringute osk. juh. asetäitja. Uurinud Eesti majanduse arengut, selle prognoosimist ning väliskaubanduse ja regionaalökonoomika küsimusi. EV teaduspreemia 1994. **T:** *Eesti NSV üleliidulises tööjaotuses* (1982, autoreid), *Estonian economy and its development problems* (1990), *Economic structures in Estonia and Finland. A retrospective socio-economic comparison* (1993, autoreid), *Macroeconomic stabilization and development: Transforming the Estonian economy* (1995).

Rajasalu, *Ülle* (1. VII 1950 Tallinn), keraamik. Lõpetas 1976 ERKI. Töötas 1976—80 „Arsis" portselanimaalijana ja 1982—84 ERKI õppejõuna. Alustas 1970. a-te lõpul popkunsti laadis vormidega (dekoratiivsed vormid „Pliiatsid", 1980), viljeles 1980. a-il figuraalplastikat („Ülle" I—II, 1984), liikus 1990. a-il faktuuri- ja värvivarjundite poolest rikastes objektides (keraamilised skulptuurid „Amatsoonid", 1991) vormilihtsuse, selgete proportsioonide ja tundeharmoonia suunas (vaasid „Templikeiud", 1993; objektid 1993 ja 1995, segatehnika). Kasutanud ka *ready-made*-võtteid („Tarbetud asjad", 1996; „Ilus asi", 1998).

Raju, *Olev* (14. I 1948 Tartu), majandusteadlane ja poliitik, majandusdr. (1991). Lõpetas 1971 TRÜ majandusteaduskonna rahanduse ja krediidi erialal. Täiendanud end Yorki ülikoolis (1992). Töötanud 1968—71 tekstiilivabriku „Areng" ökonomistina, olnud 1971—74 TÜ pol. ökonoomia kateedri vaneminsener, 1976—79 vanemõpetaja, 1979—92 dots., 1991—95 majandusteooria korraline prof., a-st 1995 erakorraline prof., 1991—92 majandusteooria kateedri ning 1993—95 rahvamajanduse ja ettevõttemajanduse üldteooria inst-i juh. A-st 1995 Riigikogu liige (1995—98 koonderakondlasena, a-st 1999 keskerakondlasena), 1995—99 rahanduskomisjoni esimees. **T:** *Ebamajanduslikkuse hind* (1979), *Tööaeg — meie ühisvara* (1981), *Majanduslik vastutus* (1985), *Mikroökonoomika. Õpik* (1998).

Rakfeldt, *Jaak* (25. VIII 1946 Stockholm), ühiskonnateadlane, *Ph. D.* interdistsiplinaarsete sotsiaalteaduste alal (1983, Syracuse'i ülikool, USA). Lõpetas 1968 psühholoogia erialal New Yorgi osariigi ülikooli (Geneseos). Olnud 1973—88 *Mohawk Valley Community College*'i psühholoogiaõppejõud (a-st 1985 prof.), 1988—95 Yale'i ülikooli psühhiaatriaosk-a õppejõud, a-st 1995 *South Connecticut State University* sotsiaaltöö osk-a kaasprof. Ajakirja „Journal of Adult Development" toimetuskolleegiumi liige. Uurimusi skisofreenia, rahvusliku identiteedi jmt. valdkonnast. Avaldanud art-eid ajakirjas „Akadeemia". A-st 1990 Eesti Psühholoogide Liidu liige. **T:** *Äärel olemine: Kahe kultuuri ja kahe ühiskonna vahel.* — Aja Kiri, 1978, 4; *The low turning point: A control mechanism in the course of mental disorder* (koos J. S. Straussiga). — The Journal of Nervous and Mental Disease, 1989, 1; *Case management in psychiatry: An analysis of tasks* (autoreid). — The American Journal of Psychiatry, 1995, 9.

Rammo, *Adolf* (25. IX 1922 Narva — 2. II 1998 Tallinn), luuletaja ja noorsookirjanik, Helju R. abikaasa. Töötanud Tallinnas msg. ametikohtadel, hiljem olnud vabakutseline. Kirjutanud a-st 1947 luulet lastele ja täiskasvanutele. Tunnustuse saavutas noorsoojuttude triloogiaga „Šahh Madan" (1970, [2]1985, laste- ja noorsookirjanduse võistluse II preemia 1969), „Hundipassiga koolipoiss" (1973, [2]1985) ja „Kibekäppade küpsetuskojas" (1974). Kirjutanud oma noorusmälestustel põhinevaid jutustusi („Kuskil Kureküla küngastel", 1973, lastekirjanduse võistluse II preemia 1972). **T:** värsikogud *Lapsepõlv* (1957), *Jõmm valepoiss* (1977) ja *Priidu portreed* (1982), valikkogu *Naeruvigurid* (1972).

Rammo, *Helju* (9. V 1926 Tallinn — 25. VII 1998 Tallinn), lastekirjanik ja dramaturg, Adolf R. abikaasa. Töötanud Tallinnas ajakirjade „Täheke" ja „Pioneer" toimetuses, a-st 1964 vabakutseline. Kirjutanud lastele seikluslikke, huvitavate karakteritega lühijutte ja näidendeid ning lastele ja täiskasvanutele kuuldemänge (saanud kuuldemänguvõistlustel auhindu). **T:** *Üks omamoodi poiss* (1968), *Passita täismees* (1970), näidendikogumik *Üks imelik pimesikumäng* (1975), *Riukaraamat* (1976), *Imekaru* (1977, saksa k. 1984), *Päästerõngas iseendale* (1983), *Kogelmogel* (1993).

Rammul, *Aleksander* (4. IV 1875 Tartu — 23. II 1949 Berliin), hügieenik, *dr. med.* (1909, Odessa). Lõpetas 1899 Tartu ülikooli, töötas seejärel samas hügieeniinst-s prof. G. V. Hlopini juures ja 1903—05 tema abilisena Odessas Novorossija ülikoolis. Oli 1905—11 Moskva veevärgi keemilis-bakterioloogilise labori juh., 1911—15 Moskva linna tervishoiuarst ja ühtlasi Moskva ülikooli eradots., 1915—20 Kaasani ülikooli erakorraline prof. ning 1920—40 TÜ tervishoiuinst-i juh., prof., a-st 1940 emeriitprof. R-i juhendamisel tehti Eesti kõigis maakondades esimest korda meditsiinilis-geograafilised uuringud (uuriti elamuid, saunu, vett, toitlust ja olmet), tulemused avaldati 1928—38 ilmunud 11 köites (I kd. „Saaremaa", 1928, viimane „Tartumaa", 1938). R. juhatas ka Tartu mk. psühhiaatrilis-genealoogilist ning toitlushügieenialast uurimist (uuriti toiduainete C-vitamiinisisaldust, keemilist koostist ja toiteväärtust). Asutas 1921 koos V. Sumbergiga tervishoiumuuseumi. Läks 1944 Saksamaale.

Ramul, *Konstantin* (30. V 1879 Kuressaare — 11. II 1975 Tartu), psühholoog, filosoofiadr. (1939). Lõpetas 1908 Peterburi ülikooli ajaloo ja filosoofia erialal. Täiendanud end 1923—26 Leipzigis, Viinis, Prahas, Berliinis ja Pariisis. Töötas 1908—19 Petrogradis, Wilkomierzis (Ukmergės) ning Tallinnas õpetajana ja koolidir-na, oli a-st 1919 TÜ õppejõud (a-st 1928 prof.; 1925—31 filosoofiateaduskonna dekaan). Ülikooli eksperimentaalpsühholoogia ja pedagoogika labori asutaja (1921) ja a-ni 1966 selle juh.; juhatas 1930—36 ka TÜ didaktilis-metoodilist seminari. Akadeemilise Filosoofilise Seltsi (1922—40) ja NSVL Psühholoogide Seltsi Eesti osk. asutajaid (1960) ja esimees ning „Eesti entsüklopeedia" (1932—37) filosoofiaosk-a toim. Rahvusvaheliselt tunnustatud psühholoogia ajaloo uurijana; tähelepandavaid saavutusi psühholoogia õpetamise ja uurimise metoodika alal, silmapaistev psühholoogia populariseerija. ENSV tnl. teadlane (1964). **T:** *Mathematik und Psychologie. Beiträge zur Geschichte und Theorie der mathematischen und der phänomenologischen Psychologie* (1939, doktoriväitekiri), *Psühholoogia* (1932—33, [2]1938), *Uni ja unenäod. Loomade mõtlemine* (1934), *Psychologische Schulversuche* (Tartu; Leipzig, 1936), *Psühholoogia ja elu* (1937), *Loomapsühholoogia* (1964), *Teaduslik psühholoogia ja elu* (1969).

Ramul, *Peeter* (7. IX 1881 Lelle — 27. IV 1931 Tallinn), muusikateadlane, pianist ja pedagoog. Lõpetas 1906 Moskva ülikooli õigusteaduskonna ja 1911 klaverierialal Moskva konservatooriumi (A. Goedicke kl.). Täiendas end 1911 Leipzigis klaveri ja muusikateaduse alal. Töötas 1911—13 Moskvas ja 1913—20 Tambovis muusikaõpetajana, oli a-st 1920 TK klaveri- ja muusikaajalooõppejõud (a-st 1925 prof.). Avaldanud uurimusi ja art-eid pianismi, muusika ajaloo ja rahvamuusika kohta. Kuulus mitmesse rahvusv. muusikaseltsi (*Neue Bachgesellschaft, Deutsche Musikgesellschaft*). Loonud klaveriteoseid (2 sonaati, variatsioone). Esinenud ka soolopianistina. **T:** *Die psycho-physischen Grundlagen der modernen Klaviertechnik* (1923, ka vene ja inglise k.), *Üldise muusika-ajaloo põhialused* (1930).

Rand, *Valter* (Walter) (11. VI 1914 Narva — 16. VIII 1994 Huntsville'i läh., Ontario, Kanada), tehnikateadlane ja ajaloolane, *dr. ing.* (1943, Karlsruhe ülikool). Lõpetas 1941 TTÜ. Lahkus 1944 Eestist, töötas 1945—51 Brüsselis insenerina, 1951—53 Iowa ülikooli uurimisinst-s, 1953—56 New Yorgi ülikoolis ja 1956—81 *City University of New York*'is (a-st 1968 prof., a-st 1981 emeriitprof.). Osales mitme USA vesiehitise rajamises (Priest Rapidsi hüdroelektrijaama pais Columbia jõel, sild üle Chesapeake'i lahe jmt.). Uurimusi hüdraulika ning teaduse ja hariduse ajaloo alalt. Art-eid erialadevahelise mõtlemise, diversiteedi ja eestluse kohta. **T:** *Diversiteedist looduses ja ühiskonnas.* — Mana, 1974, 40; *Eestlus on looming* (1994).

Randalu (a-ni 1935 Bachmann), *Hillar* (29. III 1915 Tartu — 7. IV 1990 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1978). Lõpetas 1938 TÜ. Oli 1938—41 samas abiõppejõud ja assistent, 1944—52 TRÜ kriminaalõiguse ja -protsessi kateedri õppejõud (a-st 1982 prof.). Sunniti ülikoolist lahkuma, oli 1952—61 advokaat. Töötas 1961—84 ENSV TA Majanduse Inst-i õigussektoris vanemteadurina, pidas a-st 1980 TRÜ-s loenguid kriminoloogiliste andmetöötlussüsteemide kohta. **T:** *Применение перманентных автоматизированных систем обработки данных в криминологии* (1978), *Kuritegevuse geneesi ja profülaktika sotsiaalsest mehhanismist* (1982).

Randalu, *Kalle* (25. XI 1956 Tallinn), pianist ja pedagoog, EMA audr. (1999). Lõpetas 1980 klaverierialal TRK (B. Luki kl.), täiendas end 1980—83 Moskva konservatooriumi assistentuur-stažuuris (L. Vlassenko kl.). Oli 1980—88 ENSV Rkl. Filharmoonia solist, 1982—83 ER-i muusikasaadete peatoim., 1984—88 TRK ja Tallinna Muusikakeskkooli klaveriõppejõud. Jäi 1988 Saksamaale, olnud Karlsruhe ja a-st 1994 Freiburgi muusikakõrgkooli klaveriprof.; õpilasi: A. Nahkur, T. Vana. Oli 1991—93 Soomes Jyväskylä suvefestivali kunstiline juht. Võit-

Aleksander Ramm

Konstantin Ra

Peeter Ramul

Hillar Randalu

Kalle Randalu

nud 1985 Münchenis rahvusv. pianistide võistlusel I auhinna, 1982 Moskvas VII Tšaikovski-nim. võistlusel IV koha, 1981 Zwickaus (Saksamaal) II auhinna. Esinenud solistina paljudes maades, teinud koostööd nimekate orkestrite ja dirigentidega (W. Sawallischi, L. Segerstrami, N. Järvi, P. Liljega). Esinenud ka kammeransambleis (ansamblis „Villa Musica", kitarrist B. B. Baggeriga). Andnud välja üle 30 plaadikomplekti, sh. seeria P. Hindemithi kammermuusikast. ENSV rahvakunstnik (1987).

Randel (a-ni 1936 Johansen, Johannsen), *Felix* (Feliks), pseud. Redo (1. VII 1901 Valga – 10. II 1977 Tallinn), karikaturist ja maalikunstnik. Õppis 1916–18 Penza kunstikoolis ja 1919–21 kunstikoolis „Pallas". Osales staabikirjutajana Vabadussõjas. Töötas 1922–25 Väike-Maarjas ja 1925–29 Võrus joonistusõpetajana ning 1929–40 „Päevalehe" karikaturistina. Oli 1941–42 NSV Liidu tagalas ning 1942–44 Jaroslavlis ja Moskvas. Töötas 1946–49 mitme ajalehe ja ajakirja „Pikker" karikaturistina. Kuulus a-st 1923 Eesti Kunstnikkude Rühma, viljeles algul kubistlikus laadis figuurimaali („Kontsert" ja „Pühapäev", 1924), 1920. a-te II poolel lähenes realismile (E. Ole portree, 1927; „Jooksjad", 1931). Loonud valdavalt ühisk-akriitilisi karikatuure ja kultuuriinimeste tabavalt karakteriseeritud šarže (E. Viiralt, 1939; F. Sannamees, 1956–58), avaldanud neist valikalbumi „Vanad vigurid ja vembud" (1969, koostaja R. Aarma).

Randjärv, *Jüri* (8. VIII 1937 Kaiu), geodeet, tehnikaknd. (1968, Moskva). Lõpetas 1962 (geodeesiainsenerina) Moskva maakorraldusinseneride inst-i ja 1965 Moskva Insenerigeodeesia-, Aerofoto- ja Kartograafiainst-s aspirantuuri. Töötas 1966–75 EPA-s õppejõuna, õpetas 1975–78 geodeesiat Alžeerias (Blidas), olnud 1978–88 EPA maakorralduse kateedri ja 1991–93 geodeesia õppetooli juh., a-st 1994 EPMÜ maamõõdu inst-i geodeesiaprof. Uurinud maakoore vertikaalset liikumist Balti regioonis. Avaldanud õpiku „Geodeesia" (I 1997, II 1998, koos E. Ilvese ja H. Jürgensoniga, ja III 1999) ning metoodilisi õppejuhendeid. Olnud Eesti Geodeetide Ühingu taasasutajaid ja 1990–96 juhatuse esimees. Ajakirja „Geodeet" peatoim. (a-st 1993).
B: *Geodeet*, 1997, 13.

Randkivi, *Eve* (26. IX 1958 Tallinn), laulja (sopran). Lõpetas 1985 laulueriaIal TRK (L. Issakova kl.). Laulis 1978–83 ER-i segakooris ja 1983–85 „Estonia" kooris, olnud 1985–91 „Estonia" ning a-st 1991 „Vanemuise" solist. Esinenud ka kammer- ja oratooriumisolistina (Verdi „Reekviem"). **O:** Margarete (Gounod' *Faust*), Nanetta (Verdi *Falstaff*), Romilda (Händeli *Xerxes*), Öökuninganna ja Susanna (Mozarti *Võluflööt* ja *Figaro pulm*), Manon (Massenet' *Manon*), Gilda ja Violetta (Verdi *Rigoletto* ja *Traviata*), Lucy (Menotti *Telefon*).

Randla, *Tiit* (11. IV 1940 Tallinn), ornitoloog, looduskaitsja ja jahindustegelane. Lõpetas 1963 bioloogina TRÜ. Töötanud 1962–65 Põlva keskkoolis ja Tallinnas ENSV Noorte Loodussõprade Keskmajas õpetajana, 1965–67 merekalakaitse inspektorina, 1968–90 Eesti Jahimeeste Seltsis (1980–90 aseesimees), 1991–98 Eesti Keskkonnamin-s looduskaitseosk-a juh-na ja looduskaitse talituse juh-na, a-st 1998 Lääne-Eesti Saarestiku Biosfäärikaitseala Läänemaa keskuse dir-na. Uurinud Eesti röövlindude (eriti kotkaste) ökoloogiat, nahkhiirte talvitumist Põhja-Eestis ning arktiliste alade (Wrangeli saare, Franz Josephi maa, Severnaja Zemlja ja Taimõri) lindude ja imetajate ökoloogiat. Saavutanud edu loodusfotograafina. Propageerinud loomade uurimist ja looduskaitset. Esindanud Eestit 1993 Kushiros, 1996 Brisbane'is ja 1999 Costa Ricas toimunud Ramsari konventsiooni maailmakonverentsil. 1990–2000 Eesti Ornitoloogia Ühingu juhatuse liige ja a-st 2000 auliige. Kaitsealade Maailmakomisjoni (WCPA) liige, rahvusv. märgalade org-i *Wetland International* Eesti esindaja, Eesti Ramsari Komisjoni esimees. **T:** *Eesti röövlinnud* (1976), *Jutustus punakael-laglest* (1982), *Elus Arktika* (1991), *Population trends and breeding success of Golden Eagle in Estonia 1935–1991* (koos E. Tammuriga). – Eagle Studies (1995).

Randlane, *Tiina* (10. IX 1953 Tallinn), mükoloog ja lihhenoloog, bioloogiaknd. (1986). Lõpetas 1977 TRÜ. Töötanud a-st 1977 TÜ botaanika ja ökoloogia inst-s (1992–94 vanemteadur, a-st 1994 dots.). Uurinud samblike süstemaatika ja floristika alalt, käsitlenud Eesti samblike liigilist koosseisu, levikut, ökoloogiat ja kaitset. Tegelnud taimesüstemaatika teoreetiliste probleemidega. A-st 1992 Rahvusv. Lihhenoloogia Assotsiatsiooni (*International Association for Lichenology*) juhatuse liige ja Ida-Euroopa kuraator, a-st 1995 Eesti TA Looduskaitse Komisjoni Eesti punase rmt-u toimkonna liige, a-st 1996 „Folia Cryptogamica Estonica" toimetuskolleegiumi liige. **T:** *Puuhabemed* (1992), *Eesti suursamblikud* (1994, koostaja, koos H. Trassiga, ka autoreid), *Lichens in Estonia and in the rest of the world. Papers dedicated to Hans Trass on his 70th birthday* (toim., koos A. Saagiga). – Folia Cryptogamica Estonica, 33 (1998); *Second checklist of lichenized, lichenicolous and allied fungi of Estonia* (toim., koos A. Saagiga). – Folia Cryptogamica Estonica, 35 (1999). – Tema isa Vsevolod Grüntal (25. XI 1914 Tšembar – 6. IX 1989 Tallinn) oli psühhiaater ja 1950–59 Tallinna Vab. Psühhoneuroloogiahaigla peaarst.

Randveer, *Tiit* (26. VI 1951 Keila), zooloog (terioloog) ja jahindusteadlane, bioloogiaknd. (1989, Moskva). Lõpetas 1974 bioloogina TRÜ. Töötanud 1974–77 Mahtra Rohelise Vööndi Metsamajandis (vanemjääger), 1977–96 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI-s (a-st 1989 vanemteadur), a-st 1993 ühtlasi EPMÜ-s (dots., a-st 1996 ka vanemteadur). Uurinud pms. metskitse ökoloogiat ja maj. kasutamist ning ulukite tekitatud metsakahjustusi. Kuulub ajalehe „Jahimees" toimkonda. **T:** *Metskits* (1989), *Inimene, mets ja ulukid viimasel poolsajandil ning jahindusteaduse osa nendevaheliste suhete korraldamisel.* – Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, XII (1998); *Damage caused by moose* (Alces alces) *by bark stripping of* Picea abies (koos R. Heikkiläga). – Scandinavian Journal of Forest Research, 1995, 11.

Randviir (a-ni 1935 Rutoff), *Aleksander* (1. III 1895 Vana-Sõtke k., Vaivara v. – 10. VII 1953 Tallinn), näitleja, Jüri ja Tiiu R-u isa. Õppinud Peterburis V. Samoilovi teatristuudios ja Tallinnas Draamastuudio teatrikoolis. Töötas 1922–53 (vaheaegadega) Tallinna Draamateatris, 1928–32 Tallinna Töölisteatris, 1934–43 „Vanemuises" ja 1943–49 „Estonias". Paistis silma jõuliste ja vitaalsete karakterite loojana. Mänginud ka filmides („Elu tsitadellis", „Valgus Koordis"). ENSV tnl. kunstnik (1952). NSVL-i rkl. preemia 1952. **O:** Gobseck (Hasencleveri *Gobseck*), Juhani (Kivi ja Kallio *Seitse venda*), Ott ja Paralepp (Tammsaare ja Särevi *Vargamäe vanad ja noored* ning *Abielu ja armastus*), Globa (Simonovi *Vene inimesed*), Peer Gynt (Ibseni *Peer Gynt*), Starodum (Fonvizini *Äbarik*).

Randviir, *Jüri* (28. V 1927 Tallinn – 8. VIII 1996 Tallinn), maletaja, treener ja maleajakirjanik, Aleksander R-u poeg, Tiiu R-u vend. Tuli 1947, 1949 (koos R. Renteriga), 1950 ja 1954 males Eesti meistriks. Tegutses vabakutselise ajakirjanikuna, toimetas „Õhtulehes", „Noorte Hääles", „Spordilehes" jmt. väljaannetes malenurka, oli ER-i ja ETV malesaadete autor ja kommentaator ning 1977–87 Tallinna Male-

koolis treener. Koostanud 7 Tallinna rahvusv. maleturniiride kogumikku (1975—87) ning ligi 1000 maleülesannet ja etüüdi. **T:** *Matt* (1975), *Caissa riik ja rüütlid* (1984), *Kuningas kummuli!* (1995), satiirikogumik *Klatši ja kitši* (1995).

Randviir (a-st 1971 Tölp), *Tiiu* (10. III 1938 Tartu), baleriin ja balletipedagoog, Aleksander R-u tütar, Jüri R-u õde. Lõpetas 1955 Tallinna Koreograafiakooli ja 1968 näitlejaerialal TRK, täiendas end 1958—59 Moskva Suures Teatris ja selle balletikoolis. Olnud 1955—81 „Estonia" teatri priimabaleriin, 1981—90 (vaheajaga) ja a-st 1998 ballettmeisterrepetiitor ning 1987 dir-i asetäitja balleti alal. Töötanud balletipedagoogina a-st 1970 (vaheaegadega) Tallinna Balletikoolis (õpilasi: K. Kõrb, L. Sintsova, T. ja V. Voronina, A. Oks), 1982—85 Viini Riigiooperi balletikoolis, 1988—90 Soome Rahvusooperis ja 1990—98 Stuttgardis J. Cranko balletikoolis. Saavutas loomingus täiusliku traagilise ülevuse, mille aluseks olid efektne tantsutehnika, elegants ja intellektuaalne mõtestatus. Esinenud Moskva Suure Teatri, Jerevani, Riia jmt. teatri lavastustes, tantsinud rahvusv. „tähtede trupiga" paljudes riikides, esinenud filmides („Katused ja korstnad", „Medeia"). NSVL-i rahvakunstnik (1977). Moskva rahvusv. balletivõistluse hõbemedal 1957. **O:** Odette/Ottilie ja Aurora (Tšaikovski *Luikede järv* ja *Uinuv kaunitar*), Vasemäe perenaine, Tuhkatriinu ja Julia (Prokofjevi *Kivilill*, *Tuhkatriinu* ning *Romeo ja Julia*), Tütarlaps ja Joanna (Tambergi *Ballettsümfoonia* ja *Joanna tentata*), Medeia (Barberi *Medeia*), Prostituut (Bartóki *Võlumandariin*), Carmen (Bizet' ja Štšedrini *Carmen*), Kleopatra (Lazarevi *Antonius ja Kleopatra*).

B: H. Aassalu. *Tiiu Randviir.* Tln., 1988.

Rang, *Toomas* (10. XI 1951 Tallinn), elektroonikateadlane, tehnikaknd. (1981, Ungari TA). Lõpetas 1975 (tööstuselektroonika erialal) TPI ja 1990 Eesti Diplomaatide Kooli. Täiendanud end 1977—81 Budapestis ja a-st 1984 mitu korda Saksamaal. Olnud a-st 1981 TTÜ õppejõud (a-st 1996 prof.), 1985—87 automaatikateaduskonna dekaan, a-st 1994 elektroonikadisaini õppetooli juh.; a-st 1995 külalisprof. mitmes Soome kõrgkoolis, 1994 Kielis ja 2000 Wessexis. On a-st 1997 Eesti Elektroonikatööstuse ja Aparaadiehituse Ettevõtete Liidu juhatuse aseesimees. Uurimusi nii jõu- kui ka mikroelektroonika alalt. Loonud koos O. Korolkoviga difusioonkeevitusel põhineva kõrgtemperatuursete võimsate ränikarbiid-Schottky dioodide valmistamise tehnoloogia. Uurinud matemaatilis-füüsikalise mudeli abil suurepinnaliste metall-pooljuhtkontaktide mittehomogeensust, selgitanud sellega kaasneda võivat voolu väljapressimise efekti ja lokaalseid isesoojenemisnähtusi. Ülikooliharidusele vastava mikroelektroonikaalase kõrghariduse rajajaid Eestis. **T:** *Modelling in semiconductor electronics* (Budapest, 1993, autoreid), *The permeable-base transistor* (autoreid). — Proceedings of the BEC '98, 1998.

Rannak, *Linda* (12. I 1909 Viluste k., Veriora v. — 28. X 1990 Tallinn), ihtüoloog, bioloogiadr. (1970). Lõpetas 1934 TÜ loodusteaduste osk-a, täiendas end 1937 Helsingi ülikoolis, kaitses 1938 Tartus magistrikraadi. Töötas 1934—36 ja 1938—44 Tartus ning Tallinnas kooliõpetajana, oli ühtlasi 1935—36 TÜ zooloogiainst-i nooremassistent, sõja-aastail töötas põllum-e keskvalitsuse kalandusosk-a uurimis-katseametis. Oli 1944—51 Üleliidulise Merekalamajanduse ja Okeanograafia TUI Eesti osk. vanemteadur, 1951—80 sama asutuse (a-st 1973 Läänemere Kalamajanduse TUI Tallinna osk.) juh. Uurinud lõhet, meriforelli ja räime, kogunud andmeid räime kudemise, marja ja vastsete leviku ning suremuse kohta rannavetes (eriti Pärnu lahes). Hinnanud räimevaru seisundit ning koostanud püügiprognoose. ENSV tnl. kalur (1975). **T:** *Lõhe ja meriforell* (1983, koos J. Armani ja M. Kanguriga), *Räim* (1988).

Rannaleet, *Ain,* õieti Rudolf Laurent (25. V 1904 Simititsa, Jamburgi mk. — 13. IX 1943), kirjanik. Lõpetas 1925 Leningradi põllum-tehnikumi melioraatorina ja 1930 Herzeni-nim. Leningradi Rkl. Pedagoogilise Inst-i. Töötas 1925—37 Leningradis ja Leningradi obl-s õpetajana. 1937. a. sept-s vangistati poliitiliselt süüdistatuna, suri vangilaagris. Kirjutanud romantilist ja lüürilist luulet (kogud „Õhtused külad", Leningrad, 1928; „Sammud tulevikku", 1935, käsikiri; valikkogu „Mägede harjale", 1978; poeem „Veli", Leningrad, 1927) ning jutustusi („Nõgisalu turbalõikajad", 1927, „Mis sündis kevadel", 1928). R. on Eesti Proletaarsete Kirjanikkude Assotsiatsiooni asutajaid (1926).

Tiiu Randviir

Rannamaa, *Silvia* (3. III 1918 Tallinn), kirjanik, Harald Suislepa abikaasa. Õppis 1943—44 Tartu ülikoolis. Kirjutanud lastejutte, novelle, näidendeid ja luulet. Tunnustuse võitis jutustusega „Kadri" (1959, [4]1984) ja noorsoorom-ga „Kasuema" (1963; „Kadri. Kasuema", 1970, [3]1990). Kadri karakteri kaudu avaldub hinnanguliselt kogu vastuoluline tegelikkus. „Kasuema" motiividel lavastas L. Laius 1985 filmi „Naerata ometi!". **T:** näid. *Äratõmbed* (1968, [2]1971), novellikogu *Kui lapsed mõtlema hakkavad* (1971), muinasjutukogu *Nõsperi Nõnni Natuke* (1977), loomajutukogu *Väikese Käpa Jälg* (1985), mälestuste rmt-d *Maast madalast* (1990) ning *Ja vaimuvara ka* (1998).

Silvia Rannamaa

Rannap, *Heino* (9. VI 1927 Halliste k., Pornuse v.), muusikapedagoog, pedagoogikadr. (1986), Jaan R-i vend, Rein R-i isa. Lõpetas 1950 TRK, täiendas end 1968—69 TRÜ aspirantuuris pedagoogika alal. Olnud 1954—70 Tallinna Muusikakooli dir., 1950—54 ja 1977—95 EMA (1978—86 muusikapedagoogika teaduskonna dekaan, a-st 1987 prof.) ning 1970—77 TPedI õppejõud, a-st 1995 emeriitprof., 1981—98 Ühisk. Pedagoogika Uurimise Inst-i (ÜPUI) kooliajaloo probleemgrupi juh. ja 1989—98 ÜPUI dir. Käsitlenud muusika- ja kooliajalugu, koostanud „Eesti kooli biograafilise leksikoni" (1998) ja erialakogumikke („Tallinna Riiklik Konservatoorium", 1979). Juhatanud 1965. ja 1969. a. üldlaulupeol sümfooniaorkestreid. **T:** *Muusika eesti perekonnas ja rahvakoolis* (1972), *Muusikaõpetus eesti koolis* (1977), *Tee muusikasse* (1984).

Heino Rannap

Rannap, *Ines* (23. V 1930 Tallinn), viiuldaja, muusikakriitik ja pedagoog, Rein R-i ema. Lõpetas 1953 viiulierialal TRK (H. Laane kl.), oli 1953—82 ENSV Rkl. Filharmoonia solist; 1963—95 Otsa-nim. Tallinna Muusikakooli viiuli-, kammeransambli ja viiulimuusika ajaloo õpetaja (õpilasi: A. Valigura, A. Altpere). Olnud eesti heliloojate viiuliteoste esmaesitaja (E. Arro, H. Kareva, H. Rosenvald), salvestanud neid ER-is. Avaldanud muusikakriitilisi art-eid ajalehtedes „Muusikaleht", „Sirp", „Eesti Päevaleht" jmt., uurinud eesti muusikat (kirjutanud R. Lätte ja H. Kareva muusikalised portreed kogumikku „Eesti tänase muusika loojaid", 1985). ENSV tnl. kunstnik (1974). **T:** *Eesti interpreete* (1989).

Jaan Rannap

Rannap, *Jaan* (3. IX 1931 Halliste k., Pornuse v.), lastekirjanik, Heino R-i vend. Lõpetas 1956 TPedI matemaatika-füüsikateaduskonna. Töötanud 1955—77 ajakirja „Pioneer" ja a-st 1977 ajakirja „Täheke" toimetuses. Kirjutanud loodus- ja loomajutte, eriti populaarsed on tema humoristlikud kooliteemalised jutustused. ENSV tnl. kirjanik (1988). J. Smuuli preemia 1972, ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Roheline pall* (1962), *Salu Juhan ja ta sõbrad* (1964), *Viimane valgesulg* (1967), *Musta lamba matused* (1968, ELKNÜ auhind), *Topi* (1970), *Jefreitor Jõmm* (1971), *Nublu* (1972), *Agu Sihvka annab aru* (1973, esma-

Rein Rannap

lavastus 1978), *17 tundi plahvatuseni* (1975), *Kukepoks* (1979), valimik *Koolilood* (1981), *Maari suvi* (1983), *Loomalood* (1984), *Toonekurg Tooni* (1986), *Kasulaps* (1989), *Tuukerkoer Torru* (1993), *Röövel Rinaldo* (1995), *Kõverkäpp* (1997), *Tupsik* (1998), *Jänesepoja mängutoos* (1999).

Rannap, *Rein* (6. X 1953 Tallinn), pianist ja helilooja, Heino ja Ines R-i poeg. Lõpetas 1977 klaverierialal TRK (V. Lippuse kl.) ja 1979 Moskva konservatooriumi aspirantuuri (L. Naumovi kl.). Jäi 1987 USA-sse. Õppis 1991—95 Los Angeleses Lõuna-California ülikoolis magistri- ja doktoriõppes heliloomingut (S. Hartke kl.). Elab a-st 1995 taas Eestis. Esinenud a-st 1968 kontsertpianistina, andnud kontserte paljudes NSV Liidu linnades, Euroopa riikides, USA-s, Kanadas ja Austraalias. Korraldanud kogu Eestit haarava kontsertturnee „Klaver tuleb külla" (1997 ja 1999). Olnud eesti heliloojate klaveriteoste esmaettekandja. Asutanud mitu *rock*ansamblit ja juhtinud neid: „Noor-Eesti" (1977—78), „Hõim" (1979—80) ja „Ruja" (1971—75 ja 1980—85). Viimasega saavutas laialdase tuntuse. Loonud nii levi- kui ka süvamuusikat, süvamuusikas valitseb heakõlaline postmodernistlik stiil. Rohketest levilauludest on paljud saanud populaarseks („Raagus sõnad", „Mis küll saab?", „Keegi tulla võib", „Must ronk", „Lendav järv", „Nii vaikseks kõik on jäänud", „Eile nägin ma Eestimaad", „Ühes väikses Eesti linnas") ning võitnud levilaulude võistlustel auhindu. R-i loomingu lahutamatu osa on nn. vabad klaveriimprovisatsioonid, milles on ühendatud süvamuusika, *rock*, eesti rahvamuusika, *new age*'i muusika ja džäss. Kirjutanud ka koori- ja lastelaule, teatri- ning filmimuusikat. Teinud ETV-s saateid. ENSV tnl. kunstitegelane (1987). I auhind vab. interpreetide võistlusel 1973, Suure Vankri auhind 1999. **T:** *Sümfoonia* (1986), *Klaverikontsert* (1984), kantaat *Ilus maa* (1982), *Concerto grosso in una movimento* (1981/88), klaveritsükkel *Naiivsed palad* (1980), *Umbrellas* orkestrile (1991), *Cruise Control* klaverile (1991), *Eleegia* keelpilliorkestrile (1995), *Sixpack piano* (1997), *Papagoid* häälele ja orkestrile (1998).

Rannaste, *Ülo* (8. III 1930 Tartu), tantsija. Oli „Vanemuises" 1946—66 balletisolist ja 1967—71 näitleja. Paistis eriti silma dramaatilistes osades. ENSV tnl. kunstnik (1964). **O:** Kalevipoeg (E. Kapi *Kalevipoeg*), Jevgeni (Glieri *Vaskratsanik*), Peremees (Tubina *Kratt*), Margus (Austeri *Tiina*), Peer (*Peer Gynt*, Griegi muusika), Köster (Vinteri *Kevade*).

Rannet, *Egon* (29. XI 1911 Tallinn — 1. XI 1983 Tallinn), kirjanik. Oli 1926—37 tööline, seejärel kindlustusseltsi ametnik. Osales II maailmasõjas suurtükiväelasena eesti laskurkorpuses. Töötas 1944—47 miilitsas ja prokuratuuris. Alustas lühinäidendite, satiiride (kogumik „Ameerika elulaad", 1951) ja olukirjeldustega („Seltsimehed Torist", 1953; „Tugevate tee", 1954). Saavutas menu näidenditega, millele on iseloomulikud jõulised karakterid, pingeline intriig ja NLKP ideoloogilise tellimuse hoolas täitmine (Lääne spiooni ümberkasvamist kujutav „Kadunud poeg", 1958, ENSV rkl. preemia 1959, lavastatud u. 200 NSV Liidu ja välismaa teatris; kuritegevuse põhjusi valgustav „Kriminaaltango", 1968). Rom. „Kivid ja leib" I (1972) käsitleb eeskätt 1950. a-te maaelu, selle II osa (1985) on mitme eesti seltskonnakihi lauahaardeline, ent pealiskaudne kujutus; II osa kaasautor abikaasa Vaike R. (19. X 1925 — 23. I 1999) on kirjutanud rmt-le III (1992) ja IV osa (1996). ENSV tnl. kirjanik (1961). **T:** näid-d *Südamevalu* (1957), *Salakütid* (1960), *Karikas ja madu* (1966) ja *Neitsipuune roos* (1967).

Ranniku, *Maaja* (1. III 1941 Abja), maletaja. Õppis 1968—71 TPI majandusteaduskonnas. Töötas 1976—90 Rannu sovhoosis. Tuli 1963 ja 1967 NSV Liidu meistriks ning oli 1964. a. meistrivõistlustel 2.—4., 1965. a. ja 1968. a. 3., 1970. a. 1.—2. ja 1971. a. 3.—4. kohal. Sai 1964 maailmameistri tiitlipretendentide turniiril 6. koha. Võitnud rahvusv. turniire (1969 Balatonfüred, 1971 Brașov). Balti turniiri võitja 1984 ja 1989. Tuli 1964—70 6 korda NSV Liidu maaspordiühingute ning 1961—91 10 korda Eesti meistriks. Rahvusv. meister (1964).

Ranniku, *Veljo* (27. VI 1934 Võsu), looduskaitsja, muinsuskaitse- ja ühiskonnategelane. Oli 1950—53 koolinoorte rahvuslikus liikumises osalemise eest Siberi vangilaagrites. Töötanud 1961—63 Tartu Raj. TSN TK-s (vanemarhitekt), a-st 1963 looduse- ja keskkonnakaitse alal (a-st 1966 ENSV Metsamajandus- ja Looduskaitsemin-s, hiljem Keskkonnamin-s juhtiv ametnik). Olnud tegev Eesti maastiku ja parkide kaitse ning mõisasüdamete säilitamise korraldamisel, kaitsealade loomisel ja juhendamisel ning loodust muutvate projektide (sh. asulate planeerimine, maaparandus, maavarade kasutamine) läbivaatamisel. Õpetanud ühisk. looduskaitseinspektoreid ja giide ning olnud TPÜ looduskaitse ja kultuuriloo lektor. Propageerinud looduskaitset ajakirjanduses, sh. ETV saates „Osoon" ja ER-i saates „Looduse kaitsel". Juhendanud kultuuriloolisi ja loodusekskursioone (sh. ER-i preemiasõite). Olnud ENSV Matkaföderatsiooni (1977—89) asutajaid ja nõukogu liige. Suunab Eesti Matkaliidus (a-st 1989) Euroopa matkaraja Eesti lõikude valikut, planeerimist ja ehitamist. Eesti Looduskaitse Seltsi (1966) ja Eesti Muinsuskaitse Seltsi (1987) asutajaid ja juhatuse liige. Kohanimenõukogu ja EV Presidendi kodukaunistamise komisjoni liige. ENSV tnl. looduskaitsja (1989). ENSV suur looduskaitsemärk, E. Kumari looduskaitsepreemia 2000. **T:** *Eesti põhjarannik* (1993, koos Hillar Uusiga), *Mis saab põlisparkidest?* – Eesti Loodus, 1995, 5/6; *Igaüheõigus* (1996, koostaja; [2]1999).

Rannit, *Aleksis* (enne nime eestistamist Aleksei Dolgošev) (14. X 1914 Kallaste — 5. I 1985 New York), kirjanik. Õppis TÜ-s, seejärel 1940—44 Kaunase ja Vilniuse, 1947—49 Freiburgi ja 1953—56 Columbia ülikoolis, lõpetas selle *M. A.* kraadiga. Läks 1944 Saksamaale, siirdus 1953 USA-sse, oli seal kõrgkooli õppejõud ja rmtk-töötaja, a-st 1961 Yale'i ülikooli slaavi ja Ida-Euroopa osk. teadustöötaja ja õppejõud. Avaldanud vormilist perfektsust taotlevat luulet, esseid, kirjandus- ja kunstiloolisi käsitlusi ning tõlkeid, tõlkinud eesti luulet võõrkeeltesse. **T:** luulekogud *Akna raamistuses* (Kaunas, 1937), *Käesurve* (Lübeck, 1945), *Suletud avarust* (Lund, 1956), *Kuiv hiilgus* (Lund, 1962), *Meri* (Lund, 1964), *Kaljud* (Lund, 1969), *Sõrmus* (Lund, 1971), *Helkeeli* (Lund, 1982) ja *Valimik luuletisi 1932—1982* (New York, 1985), essee *Eduard Wiiralt. Genius und Dämon* (1946).

Rannut, *Mart* (15. I 1959 Tallinn), keeleteadlane, *dr. phil.* (1998). Lõpetas 1982 Leningradi ülikooli matemaatilise, rakendusliku ja strukturaalse lingvistika alal. Töötas 1981—90 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, olnud 1990—95 Riigi Keeleameti peadir., 1996—98 Eesti Keele Inst-i vanemteadur, 1999 EV Kaitsemin-i välissuhete büroo juh. ja a-st 1998 TPÜ õppejõud (a-st 1999 dots.). Uurinud keelepoliitikat ja -korraldust ning keelealaseid inimõigusi. Esindanud Eesti valitsust mitmel rahvusv. keelealasel foorumil. Oli 1992—93 Vabariigi Presidendi Kantselei ja EV Presidendi nõunik ning 1993—94 Inimõiguste Inst-i peasekretär, 1994—99 nõukogu ja nõukoja liige.

Rappaport, *Herbert* (7. VII 1908 Viin — 5. IX 1983 Leningrad), nõuk. filmilavastaja. Õppis 1927—29 Viini ülikoolis õigusteadust, töötas a-st 1928 Berliini ja Pariisi stuudiotes, 1934—36 režissöörina, stsenaristina ja muusikalise kujundajana Hollywoodis. Emigreerus 1936 NSV Liitu, asus tööle stuudios

„Lenfilm". Lavastas eesti esimese sõjajärgse mängufilmi „Elu tsitadellis" (1947, A. Jakobsoni näidendi järgi, NSVL-i rkl. preemia 1948) ja esimese värvifilmi „Valgus Koordis" (1951, H. Leberechti jutustuse põhjal, NSVL-i rkl. preemia 1952), teinud Eestis ka mängufilmid „Andruse õnn" (1955) ja „Vihmas ja päikeses" (1960). ENSV tnl. kunstitegelane (1947), Vene NFSV rahvakunstnik (1980). NSVL-i rkl. preemia 1941 ja 1951. **F:** mängufilmid *Professor Mamlock* (1938, koos A. Minkiniga), *Muusikaline lugu* (1940, koos Aleksandr Ivanovskiga), *Aleksandr Popov* (1949, koos Viktor Eisõmontiga), *Kaks piletit päevasele seansile* (1967), *Mustad kuivikud* (1972). ▸

Rask, *Märt* (19. XII 1950 Habaja k., Kõue v.), jurist ja riigitegelane. Lõpetas 1978 TRÜ, stažeeris Pärnu Õigusnõuandlas. A-st 1979 ENSV Advokaatide Kolleegiumi liige ja Tallinna I Õigusnõuandla advokaat. A-st 1990 justiitsministri asetäitja, seejärel esimene asetäitja ning 1992 justiitsminister. 1993—95 vandeadvokaat, 1995—96 EV siseminister, 1996—99 taas vandeadvokaat, a-st 1999 taas justiitsminister. R. on olnud taasiseseisvunud Eesti esimeste õigusreformide ideoloogia kujundajaid, Põhiseaduse Assamblee eksperttoimkonna liige, kolmeastmelise kohtusüsteemi seadustamise töögrupi esimees, riigikaitse põhikontseptsiooni ja sellealaste seaduseelnõude autoreid. Reformierakonna juhatuse liige ja Kriminaalpreventsiooni Nõukogu juhatuse esimees. 1999 Riigikogu liige.

Raska, *Eduard* (28. XI 1944 Mõisaküla), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1988). Lõpetas 1970 TRÜ õigusteaduskonna. Olnud 1970—76 TRÜ-s kriminoloogialaboris teadur ja vanemteadur ning 1983—89 käitumishälvete sotsioloogia labori juh., 1976—83 ENSV TA Ajaloo Inst-s noorsoo sotsioloogia sektori vanemteadur, 1989—91 EV Ülemnõukogu esimehe kantselei nõunik, 1991—98 Eesti Riigikaitse Akadeemia rektor, a-st 1999 Õigusinst-i prof. **T:** *Seadusega pahuksis (portreevisand noorest kurjategijast)* (1980), *Sotsiaalne programm: kuritegevuse ennetamine. Teooria ja praktika küsimusi* (1987), *Борьба с преступностью и социальное управление. Теоретические и методические аспекты* (1985), *The development of the training system of the service protecting the safety of the state and citizens in Estonia.* — NATO Research Fellowship. Final Report (1994); *Socio-dynamics of crime. The spatial-structural concept of analysis.* — NATO Research Fellowship. Final Report (1998).

Ratas (a-ni 1974 Sepp), *Urve* (30. V 1940 Tallinn), maastikuteadlane, geograafiaknd. (1974). Lõpetas 1963 TRÜ. Töötanud 1965—93 Tallinna Botaanikaaias, olnud a-st 1993 TPÜ Ökoloogia Inst-i vanemteadur ja TPÜ geoökoloogia õppetooli dots. Uurinud Eesti ranniku- ja saaremaastikke, nende arengut ja kaitseprobleeme, osalenud ka Tallinna parkide jt. loodusalade muldade uurimises. **T:** *Hiiumaa maastikuline iseloomustus* (1974), *Vormsi loodusest* (1977), *Genesis of islets geocomplexes in the Väinameri* (1988, koos E. Puurmanni ja T. Kokovkiniga), *Small islands of Estonia: Landscape ecological studies* (1997, koos E. Nilsoniga).

Ratassepp, *Arvo* (17. III 1926 Tallinn — 22. XII 1986 Tallinn), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1955 koorijuhtimise erialal TRK (J. Variste kl.), õppis 1955—58 samas kompositsiooni (M. Saare ja V. Kapi kl.). Laulis 1947—55 ER-i segakooris. Oli 1955—58 Tallinna Muusikakoolis õpetaja ja a-st 1958 TRK õppejõud (a-st 1977 prof., 1965—71 dekaan, 1972—85 koorijuhtimiskateedri juh.); õpilasi: E. Üleoja, P. Lilje, J. Rent, P. Perens, V. Uibopuu. Juhatas 1949—66 meeskoori „Runo" ja 1962—76 Tallinna Kammerkoori, oli Vab. Koorijuhtide Segakoori asutajaid ja dirigente. Asutas 1958 ENSV TA meeskoori ja 1959 ENSV TA naiskoori, oli nende peadirigent. A-st 1965 kõikide üldlaulupidude ja a-st 1967 koolinoorte üldlaulupidude üldjuhte. Loonud koorilaule, ms. kaks tsüklit „Kalevipoja" tekstidele (segakoorile 1953, meeskoorile 1961), meeskooritsüklid „Mälestusi isast" (1963) ja „Lausumissõnad" (1969), koorilaulud "Eesti mullad" ja „Lõpulugu", ning kooripoeemi „Meri". Uurinud eesti muusika ja üldlaulupidude ajalugu. Kirjutanud rmt-u „Eesti laulupeod" (1985). ENSV rahvakunstnik (1969).
B: *Arvo Ratassepp meie meeltes.* [Koost. A. Luur ja M. Johanson.] Tln., 1994; *Vastab Arvo Ratassepp.* — Teater. Muusika. Kino, 1986, 6.

Ratassepp, *Elsa* (7. III 1893 Raadi v. — 4. V 1972 Tartu), näitleja, Rudolf R-a abikaasa, Valdeko R-a ema. Oli 1917—59 (vaheaegadega) „Vanemuise", 1918—22 Tallinna Draamateatri ning 1926—27 Rändteatri näitleja, II maailmasõja ajal kuulus ENSV Rkl. Kunstiansambleisse. ENSV tnl. kunstnik (1957). **O:** Bertha (Strindbergi *Isa*), Regan (Shakespeare'i *Kuningas Lear*), proua Higgins (Shaw' *Pygmalion*), Akulina (Gorki *Väikekodanlased*), Salme Pedak (Vilde *Tabamata ime*), Orta (Rainise *Puhu, tuul!*).

Ratassepp, *Rudolf* (4. IV 1891 Karlova, Ropka v. — 7. II 1942 Tšeljabinski obl.), näitleja ja lavastaja, Elsa R-a abikaasa, Valdeko R-a isa. Alustas lavategevust 1907 Tartu seltsides ja 1910 „Estonias", töötas 1911—41 (vaheaegadega) „Vanemuises", 1918—24 Tallinna Draamateatris ning 1927—28 Rändteatris. Tugeva stiili- ja nüansitajuga näitleja, mängis kandvaid osi kõigis lavažanrites. Evakueerus 1941 NSV Liidu tagalasse. Tnl. näitleja (1936). **L:** Karma *Lembitu* (1933), Kivi *Nõmmekingsepad* (1934, mängis Topiast), O'Neilli *Oi, noorus!* (1936). **O:** Voinitski (Tšehhovi *Onu Vanja*), Margus (Kitzbergi *Libahunt*), Ööpik (Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit*), Mandelstam (Sternheimi *Püksid*), Shylock (Shakespeare'i *Veneetsia kaupmees*), Lear (Shakespeare'i *Kuningas Lear*, ka lavastaja, 1935), Harpagon (Molière'i *Ihnus*), Eerik XIV (Strindbergi *Eerik XIV*), Molotov (Tammsaare ja Mettuse *Mauruse gümnaasium*), Turja Laas (Mälgu ja Särevi *Õitsev meri*), Bessemenov (Gorki *Väikekodanlased*).

Ratassepp, *Valdeko* (3. IX 1912 Tartu — 10. II 1977 Tallinn), näitleja, Elsa ja Rudolf R-a poeg. Mängis 1933—37 „Vanemuises", lõpetas 1937 TÜ õigusteaduskonna ja töötas a-ni 1941 Tartus advokaadiabi, maanõuniku ja täitevkomitee sekretärina. II maailmasõja ajal kuulus ENSV Rkl. Kunstiansambleisse. Oli a-st 1944 Tallinna Draamateatri näitleja. Pälvis erilise tunnustuse Vargamäe Andrese kehastajana, esitas jõulise intellektiga ka tuntud ajaloolisi tegelasi. Mänginud filmides („Kirjad Sõgedate külast") ja telelavastustes („Pagasita reisija"). ENSV rahvakunstnik (1962). **O:** Fjodor Talanov (Leonovi *Vallutusretk*), Saburov (Simonovi *Päevad ja ööd*), Edgar McCannedy (Jakobsoni *Šaakalid*), Dzeržinski (Pogodini *Kremli kellad*), Piibeleht (Vilde *Pisuhänd*), Tšatski (Gribojedovi *Häda mõistuse pärast*), Indrek (Tammsaare ja Särevi *Pankrot*), Mogri Märt (Kitzbergi *Kauka jumal*), Vargamäe Andres (Tammsaare ja Särevi *Vargamäe* ning *Vargamäe vanad ja noored*, Tammsaare ja Küla *Inimene ja inimene*), Kreutzwald (Undla-Põldmäe *Viru laulik ja Koidula*).
B: M. Saarepera. *Valdeko Ratassepp.* Tln., 1981.

Rathke, *Martin* Heinrich (25. VIII 1793 Danzig — 15. IX 1860 Königsberg), saksa päritolu anatoom ja embrüoloog, K. Burdachi ja K. E. von Baeri õpilane, Peterburi TA k-liige (1852), Darwini-eelne evolutsionist. Oli 1828—35 Tartu ülikooli füsioloogia- ja patoloogiaprof., 1831 ja 1834 ühtlasi arstiteaduskonna dekaan, pärast seda Königsbergis anatoomiaprof. Põhjapanevaid uurimusi loomaembrüoloogia ja võrdleva anatoomia alalt, avastas lindude ja ime-

Herbert Rappaport

Märt Rask

Eduard Raska

Urve Ratas

Arvo Ratassepp

tajate (sh. inimese) looteil lõpusepilud, kirjeldas selgroogsete loomade ja inimese loote suukoopalaes leiduvat väljasopistist (nn. R. tasku), mille sein osaleb hüpofüüsi moodustumises. Uuris 1832 ja 1835 Krimmi ja Musta mere loomastikku. Mitu Tartu Professorite Inst-i kasvandikku (A. Zagorski, A. Filomafitski, M. Kutorga) olid tema õpilased. **T:** *Beiträge zur Geschichte der Thierwelt* (1820—24), *Abhandlungen zur Bildungs- und Entwicklungsgeschichte der Menschen und der Thiere* (1832—33).

Ratt, *Aleksander* (23. VIII 1902 Lümati k., Ranna v. — 5. IX 1998 Tallinn), põllumajandusteadlane, *mag. agr.* (1932; 1946 vormistati see põllumajandusknd-i kraadiks). Lõpetas 1930 TÜ. Töötas 1926—27 TÜ taimebioloogiakatsejaamas, 1927—48 põllum-ministeeriumis taimekaitse ja seemnekontrolli alal, 1934—40 oli ühtlasi taimekasvatusnõunik. Kaotas 1948 töökoha süüdistatuna morganismis-weismannismis (pärilikkuse kromosoomiteooria tunnustamises). Töötas 1948—50 mitmel töökohal, 1950—56 maaparanduse projekteerimise inst-s, oli 1956—83 ENSV TA Majanduse Inst-i vanemteadur. Uurimusi taime- ja seemnekasvatuse, maaviljeluse ja maaparanduse ökonoomika, põllum-ettevõtete sobivaima suuruse jm. alalt. EV majanduspreemia 1992. **T:** *Lina tootmise majanduslik efektiivsus Eesti NSV-s* (1959), *Parandatud maade kasutamine Eesti NSV-s* (1972), *Maaparanduse majanduslik efektiivsus Eesti NSV-s* (1974), *Maailma rahvastik, tema toidus praegu ja edaspidi* (1976), *Mõnda maaviljeluse arengust Eestis läbi aegade* (1985), *Põllumajandusökonoomika arenguloost Eestis kuni 1940. aastani* (1990).

Rauber, *August* (22. III 1841 Obermoschel (Pfalz) — 1. III 1917 Tartu), saksa päritolu anatoom ja embrüoloog. Oli a-st 1873 Leipzigi ja 1886—1911 Tartu ülikooli prof. Eksperimentaalembrüoloogia rajajaid. Esitas peapiirkonna ganglionide liigituse (kehtib nüüdisajani), selgitas reienärvi kulu ja täpse innervatsiooniala, asutas 1890 Tartu ülikooli anatoomiamuuseumi ja taotles antropoloogiainst-i asutamist. Uurimusi närvisüsteemi ja luustiku anatoomia, selgroogsete embrüoloogia ja sotsioloogia alalt. Kogu maailmas on tuntud R-i anatoomiakäsirmt. (F. Kopschi töötluses) „Lehrbuch und Atlas der Anatomie des Menschen" (1922—23, viimane 1968—69). 1991 asetati TÜ Vana Anatoomikumi välisseinale tema bareljeef. **B:** *Eesti arstiteaduse ajaloost.* [Koost. V. Kalnin.] Tln., 1996.

Rauch [*rauh*], *Georg* von (13. VIII 1904 Pihkva — 17. X 1991 Kiel), baltisaksa ajaloolane, *dr. phil.* (1941). Lõpetas 1927 TÜ, töötas 1930—39 Tartus saksa gümnaasiumis, siirdus 1939 Saksamaale. Oli 1943—58 Marburgi ja 1958—72 Kieli ülikooli prof. TÜ kasvandikuna uuris algul keskaegse Tallinna ja Tartu, hiljem Tartu ülikooli ajalugu (1690—1710). Pärast sõda kujunes Baltikumi ja Ida-Euroopa ajaloo silmapaistvaks asjatundjaks. Oli 1973—79 Balti Ajaloo Komisjoni esimees. Tema NSV Liidu ja Balti riikide ajaloo käsitlused on rahvusv. standardteosed. **T:** *Die Universität Dorpat und das Eindringen der frühen Aufklärung in Livland 1690—1710* (Essen, 1943), *Geschichte der bolschewistischen Russland* (Wiesebaden, 1955, [8]1990), *Geschichte der baltischen Staaten* (Stuttgart, 1970, e. k. *Balti riikide ajalugu 1918—1940*, Tln., 1995).

Raud, *Anu* (10. V 1943 Moskva), tekstiilikunstnik, Mart ja Valda R-a tütar. Lõpetas 1967 ERKI. Olnud 1973—95 TKÜ tekstiilosk-a ja a-st 1994 Viljandi Kultuurikolledži õppejõud (talukujunduse ja rahvusliku käsitöö kateedri juh., prof.). Loomud motiividelt ja teemalt mitmekesiseid põimvaipu, rõhutanud neis rahvakunsti kujundite ja värvivahekordade sümboolikat ja tähenduslikkust (Tallinna Raekoja vaibad, 1973—75; „Kodutuled", 1977; „Seitse suitsu", 1984, EV saatkond Washingtonis; kompositsioon „Emapuu", 1995, EV kingitus ÜRO-le; vaip „Taevaredel", 1996, Viljandi Jaani kirik; vaip „Ilu", 1999, Vara põhikool; vaip „Vikervõlv", 1999, Porvoo Maarja kiriku haigla). Kavandanud kostüümid „Ugala" A. H. Tammsaare „Tõe ja õiguse" I osa lavastusele (Vargamäel, 1997). Avaldanud proosavalimiku „Jutte, muist muinas-, muist muid" (1985). Juhib Heimtali koduloomuuseumi tegevust ja a-st 1999 projekti „Omanäoline maakodu". Propageerinud rahvuslikke käsitööalasid ning korraldanud nende laatasid. Peab Viljandimaal Käärikul oma isakodus käsitöötalu (sai 1994 selle eest Eesti Taassünni auhinna). ENSV tnl. kunstnik (1981). K. Raua preemia 1979 ja 1995.

Raud, *Eno* (15. II 1928 Tartu — 9. VII 1996 Haapsalu), kirjanik, Mart R-a poeg, Aino Perviku abikaasa, Rein R-a isa. Lõpetas 1952 eesti filoloogina TRÜ. Töötas 1952—56 Tallinnas ENSV Rkl. Rmtk-s ja 1956—65 kirjastuses „Eesti Raamat" (lastekirjanduse toim-na). Kirjutanud u. 50 lastermt-t, lastenäidendeid ning mängu- ja animafilmide stsenaariume. R-a loomingule on tunnuslik eakohane põnevus, elav fantaasia ja huumor. Täiskasvanuile on R. avaldanud rom-d „Etturid" (1961) ja „Puujumal" (1971). R-a teoseid on tõlgitud 47 keelde ja palju kordi auhinnatud. Rahvusvaheliselt on tuntud lastermt. „Naksitrallid" (I—IV, 1972—82, kantud H. C. Anderseni aunimekirja ja pälvinud 1974 IBBY diplomi). ENSV tnl. kirjanik (1978). Kirjanduse aastapreemia 1970 ja J. Smuuli preemia 1980, üleliidulise lastekirjanduse võistluse I preemia 1970, ENSV rkl. preemia 1987, K. E. Söödi lasteluuleauhind 1997. **T:** lastejutud *Nii või naa* (vene k. 1954, e. k. 1957), *Roostevaba mõõk* (1957), *Sipsik* (1962), *Päris kriminaalne lugu* (1968), *Anu ja Sipsik* (1970), *Tuli pimendatud linnas* (1970), *Lugu lendavate taldrikutega* (1973) ja *Siniste kaantega klade* (1993), *Kalevipoja* proosaümberjutustus (1961), lasteluulekogud *Kilul oli vilu* (1967), *Kalakari salakaril* (1974), *Käbi käbihäbi* (1977), *Padakonna vada* (1985) ja *Kala kõnnib jala* (1997).

Raud, *Gustav* (5. X 1902 Põlgaste v. — 14. III 1968 Tartu), maalikunstnik, Liis R-a abikaasa. Õppis 1923—34 (vaheajaga) kõrgemas kunstikoolis „Pallas" (pms. A. Vabbe ateljees). Oli 1940—41 Kunstni-

August Rauber

Georg von Rauch

Anu Raud

Eno Raud

ke Kooperatiivi Tartu osk. esimees, 1941—43 Tartu Kunstibüroo juh. ja 1945—49 Tartu Rkl. Kunstiinst-i maaliosk. õppejõud. Loonud kultuuritegelaste (pms. kunstnike ja kirjanike) karakterportreid, maastikumaalides ja natüürmortides jäädvustanud hetkemeeleolu. Viljelnud monotüüpiat. **T:** K. Siim-Juse (1934), J. Vahtra (1936), K. Merilaasi (1942 ja 1943) ja L. Hanseni portree (1959), *Aias* (1935), *Peedu veski* (1938), *Varakevad* (1958), *Natüürmort kartulitega* (1961).

Raud, *Irina* (29. VII 1945 Tallinn), arhitekt, Paul Luhteini tütar, Saksamaa Linnaehituse ja Linnaplaneerimise Akadeemia k-liige (1994), Saksamaa KA liige (1996). Lõpetas 1969 ERKI. Töötanud seejärel a-ni 1990 „Eesti Projektis", 1990—92 Tallinna abilinnapea ja linna peaarhitektina ning a-st 1992 oma arhitektibüroos „R-Konsult". 1984—89 ENSV Arhitektide Liidu aseesimees, 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik. Tegelnud linnaplaneerimise ja mahulise arhitektuuriga, on Lilleküla, Nõmme keskosa ja Pelgulinna detailplaneeringu autor ning Kalamaja ja Tallinna keskosa detailplaneeringu autoreid. Projekteerinud „Ugala" teatrihoone (1981, koos I. Orava ja K. Lutsuga), Tallinna sadama D-terminali (1996, 1999, koos M. Nurme ja A. Kalbergiga), firmade „Electrolux" (1998, koos I. Pottisepaga) ja „Norma" büroohooned (1999) ning Narvas Saksa sõdurite kalmistu (1999, mõlemad koos T. Õkvaga). ENSV tnl. arhitekt (1988). NSVL Arhitektide Liidu aastapreemia 1985, A. Kotli preemia 1987.

Raud, *Kristjan* (22. X 1865 Viru-Jaagupi — 19. V 1943 Tallinn), graafik ja maalikunstnik, Paul R-a kaksikvend, TÜ audr. (1935). Õppis 1892—97 Peterburi KA-s (sai 1895 vabakunstniku nimetuse), 1897—98 Düsseldorfi KA-s, 1899—1901 Müncheni A. Ažbé kunstikoolis ja 1901—03 Müncheni KA-s. Töötas 1904—14 Tartus (avas seal 1904 oma stuudio) ja a-st 1914 Tallinnas, oli 1919—24 haridusmin-s muuseumide korraldaja ja muinsusvalitsuse juh. Käis mitu korda Soomes (esimest korda 1909), 1922 Saksamaal ja 1926 Pariisis. Oli 20. saj. algkümnendeil agaraimaid eesti kunstielu korraldajaid, osales „Noor-Eesti", Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi ja Eesti Kunstiseltsi tegevuses. Tal on suuri teeneid Eesti esimeste kunstinäituste, rahvakunsti ja ainelise vanavara kogumise korraldajana. R. on Eesti Rahva Muuseumi asutajaid; 1909—13 juhtis ta seal rahvateadusainese kogumist, 1920 organiseeris ja juhtis ülemaalist muinasvara kogumist. Oli Eesti Rahva Muuseumi Tallinna osk-a (asut. 1918) ja Eesti Muuseumi Ühingu rajajaid ja esimehi. Jätkas Tallinnas ka pedagoogitööd, andis tunde mitmes koolis, sh. 1923—26 Riigi Kunsttööstuskoolis. Elas a-st 1928 Nõmmel, kus tal oli a-st 1929 oma maja ja ateljee. Loonud pms. söe- ja pliiatsijoonistusi ning õli- ja temperamaale, kasutanud ka guašši ja akvarelli. Teosed kujutavad rahva elu ja saatust, inimese tundeilma, loodust jm. Pakril (1896—99), Rakveres ja selle ümbruses jäädvustas ta poeetilisi olupilte (joonistused Pakri eitedest, emast ja onust, lehed „Kartulivõtmine", 1896, ja „Kardsepad", arvat. 1896—97) ning Muhus 1898 maastikke. Müncheis sai valdavaks uusromantismist, sh. sümbolismist ja juugendstiilist inspireeritud laad, looduskäsitluses ilmnes panteismi sugemeid, tugevnes silueti väljenduslikkus („Mälestused", 1902; temperamaal „Puhkus rännakul", lõpetatud 1905). Eriti selgesti avaldub juugendlikkus eksliibristes ja 20. saj. alguskümne rmt-ukunstis. R-a kujundatud ja illustreeritud J. Liivi „Luuletused" (1910) on tolle aja rmt-ukunsti silmapaistvaim saavutus. 1913—17 valmisid Eesti Kirjanduse Seltsi tellimusel esimesed Kalevipoja-ainelised joonistused kavatsetavale „Kalevipoja" illuväljaandele ja 1919 ekspressionistlike sugemetega triptühhon „Kalmuneid" (R-a esimene suuremõõtmeline söemaal). 1920. a-il ilmusid R-a loomingusse ekspressiivselt käsitletud mure-, valu- ja leinateema, pärast Pariisi-matka sai ülekaalukaks muinastemaatika (söejoonistus „Kalev kosjas", 1928, sai Kujutavate Kunstide Sihtkapitali Valitsuse korraldatud võistlusel I koha). Järgmistel aastatel süvenes talupoeglikult arhailine, monumentaalne käsitluslaad ning ilmnes filosoofiline alltekst. Kõige selgemini avaldub R-a suurejooneline laad „Kalevipoja" juubeliväljaandele loodud teoseis „Linnuse ehitamine" ja „Kalevipoja surm" (1935), temperamaalides „Kalev kosjas" (1933), „Ohver" (1935) ja „Pesu"(1937) ning Pedaspea ja Riguldi rannakülas valminud teostes („Talutuba", 1939; „Maantee", „Rukkilõikus", mõlemad 1940). Omaette rühma moodustavad 1940—42 valminud intiimset laadi joonistused („Pinkkond", „Linlane ja maamehed", mõlemad 1942), neis võib tajuda kunstniku sooja, mõtisklevat suhtumist. 19. saj. lõpust alates on R. avaldanud rohkesti mõtteid kultuuri ning rahva- ja kujutava kunsti kohta. Ta väärtustas kunstis nii omalaadsust ja rahvuslikkust kui ka internatsionaalsust. Sai 1937 Pariisi maailmanäitusel „Kalevipoja" ill-de eest *grand prix*. Teoste paremik asub EKM-is ja TKM-is. A-st 1973 antakse Kristjan R-a aastapreemiat. Tallinnas on tema mälestussammas (K. Reitel, 1969) ja majamuuseum (a-st 1984).

B: P. Ambur. *Kristjan Raua eksliibristest*. Trt., 1943; R. Kangro-Pool. *Kristjan Raud*. Tln., 1961; L. Viiroja. *Kristjan Raud. Looming ja mõtteavaldused*. Tln., 1981.

Raud, *Liis* (14. III 1903 Tohera k., Tori v. — 12. III 1984 Tallinn), kirjandusteadlane ja lastekirjanik, Gustav R-a abikaasa, filoloogiaknd. (1949). Lõpetas 1934 TÜ *mag. phil.* kraadiga. Töötas õpetaja ja toim-na. Oli 1940—51 ja 1967—69 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi teadur ja 1955—68 TRÜ dotsent. Kirjutas 1920. a-il lastejutte (pseud. Metslaps, valimik „Metslapse jutud", 1982). Uurinud 19. saj. ja 20. saj. alguse eesti kirjanduslugu („Kreutzwaldi väliskirjanduslikust eruditsioonist", 1932), osalenud F. R. Kreutzwaldi kirjavahetuse üllitamises. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *F. R. Faehlmanni ja F. R. Kreutzwaldi elust ja loomingust* (1934).

Raud, *Mart* (õieti Martin) (14. IX 1903 Aidu v., Viljandimaa — 6. VII 1980 Tallinn), kirjanik, Valda R-a abikaasa, Eno ja Anu R-a isa, Rein R-a vanaisa. Õppis 1923—24 Tartu Kõrgema Muusikakooli viiuliklassis ja vabakuulajana TÜ filosoofiateaduskonnas, hiljem olnud Tartus ja Tallinnas kutseline kirjanik. Asus pärast 1940. a. riigipöörret toetama nõuk. võimu, II maailmasõja ajal oli juunist 1941 ETA rindekorrespondent, astus Tartu hävituspataljoni ja kirjutas propagandaluulet. Evakueerus Saksa okupatsiooni eest NSV Liidu tagalasse, kus töötas kirjastustes ja raadios. Oli 1946 „Loomingu" toim. Alustas 1919 luuletajana, esimesed luulekogud („Kangastused", 1924, „Äitsmik", 1925, „Rusemed", 1927, „Kauge ring", 1935) sisaldavad musikaalset, sõna- ja riimileidlikku romantilist lüürikat. 1940.—50. a-il mõjutas R-a loomingut nõuk. ideoloogia (luulekogud „Sõjasõna", Moskva, 1943, Tallinn, ²1970, „Valimispäeviks", 1947, ENSV rkl. preemia 1948, „Jõud ja valgus", 1948, ENSV rkl. preemia 1949, „Kõik teed", 1953, valmide ja ballaadide kogu „Kaks astjat", 1946), 1960. a-ist kirjutas mõttesügavat vormimeisterlikku isikuluulet (kogud „Laulud ei lõpe", 1961, „Kuldne sügis", 1966, „Jälgede kiri", 1972, „Äratee-line", 1978, J. Smuuli preemia 1979). Avaldanud psühholoogilise rom-i „Videvikust varavalgeni" (1927, ²1979), taluelukroonika „Tuulte teedel" (1928, pseud. Villem Sarapik), loovisiku ja ühisk-a suhteid satiiriliselt käsitlevad rom-d „Kirves ja kuu"

Irina Raud

Kristjan Raud

Mart Raud

Märt Raud (1881—1980)

Paul Raud

(1935, [2]1958, autori dramatiseering 1936) ja „Turg" (1937, [2]1956), ateistliku suunitlusega jutustuse „Igaviku lävel" (1960), novelle (kogud „Õhtused kajad", 1936, „Silmast silma", 1959, valikkogud „Jutupõim", 1976, ja „Valitud novellid", 1980), näidendeid („Mõõk väravas", 1941; „Karastus", lavastatud 1945, rmt. 1946; „Suveöö ilmsi", lavastatud 1961, ilm. 1962) ja publitsistikat. Eestindanud I. Krõlovi valme. ENSV rahvakirjanik (1972). **T:** *Teosed* I—IV (1963—67), *Kolm romaani* (1979), luule valikkogud *Valitud luuletused* (1948), *Valik luuletusi* (1981), *Laulikulugu* (1981), *Väike luuleraamat* (1983).

B: *Mart Raud.* [Kirjandusnimestik.] Tln., 1979.

Raud, *Märt* (23. VII 1878 Õisu v. — 4. III 1952 Krasnojarsk), insener ja tööstustegelane, Eesti põlevkivitööstuse rajajaid. Lõpetanud Tartu õpetajate seminari ja 1912 Riia Polütehnilise Inst-i (ehitusinsenerina). Töötas 1899—1906 Kolga-Jaani kihelkonnakooli juh-na, 1913—14 Põhja-Liivimaa Põllumeeste Keskseltsi maaparandusbüroo juh-na. Oli 1914—17 sõjaväelasena Peterburis. A-st 1918 kaubandus-tööstusmin-i põlevkivitööstuse osk-a, 1922—37 Riigi Põlevkivitööstuse, 1937—40 as-i Esimene Eesti Põlevkivitööstus juh. Tema suunamisel ehitati põlevkivitööstuse töölisasulad, kus töölistel oli hulk soodustusi (tasuta arstiabi, saunad, haigustoetus, pensionifond). R. oli Asutava Kogu ja I Riigikogu liige, 1919 kaubandus-tööstusministri kt. 1929—40 Ungari aukonsul EV-s. 1940—41 ENSV Kergetööstuse Rahvakomissariaadi mäe- ja küttetööstuse peavalitsuse insener, 1941—44 ehitusorg-i juh. 1949 küüditati Venemaale, 1952 arreteeriti.

Raud, *Märt*, pseud. Tõnis Migagu (6. XI 1881 Kavilda v. — 11. I 1980 Stockholm), kirjanik ja haridustegelane. Õppis 1897—1901 Tartu õpetajate seminaris ja 1909—10 Rostovtsevi eraülikoolis. Oli kooliõpetaja ja töötas 1906—18 „Postimehe" toimetuses, 1922—36 oli Viljandi- ja Pärnumaal koolinõunik, 1936—40 Haridusmin-i koolide peainspektor. Põgenes 1944 Saksamaale, asus 1948 Rootsi ja oli seal 1948—56 arhiivitöötaja. Avaldanud art-eid ja uurimusi pedagoogika, ajaloo, rahvuspoliitika ja rahvakultuuri alalt, ajaviitelise sisuga romaane ning mälestuste rmt-id. **T:** uurimused *Kaks suurt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts ja nende ajastu* (Toronto, 1953, Tallinn, [2]1992), *Eesti perekond aegade voolus* (Stockholm, 1961), *Eesti kool aegade voolus* I—II (Stockholm, 1965) ning *Alasi ja vasarate vahel* (Stockholm, 1966), rom-d *Punane hunt* (1951), *Ülekohus ei seisa kotis* (1964), *Joosep ja Potivari naine* (1969), *Keset kärestikku* (1970), *Nigul Eitea uperpallid* (1971) ning *Risti ja rästi* (1971), mälestused *Julg ja raamat* (Lund, 1962).

Raud, *Paul* (23. X 1865 Viru-Jaagupi — 22. XI 1930 Tallinn), maalikunstnik, Kristjan R-a kaksikvend. Õppis 1888—94 Düsseldorfi KA-s (prof. H. Crola ja E. von Gebhardti juhendusel), täiendas end 1895 Amsterdamis. Töötas a-st 1894 Eestis (oli esimene kutseline kunstnik, kes pärast õpingute lõpetamist asus tööle sünnimaal; näitustel esines a-st 1897); viibis 1902—03 Roomas ja Münchenis, 1906 Helsingis, 1926 Pariisis ja 1930 Stockholmis. Oli a-st 1914 Tallinnas joonistusõpetaja, a-st 1923 Riigi Kunsttööstuskooli õppejõud. Loomingu paremikku kuuluvad eesti talupoegade real. portreed („Onu Paul piibuga", 1894—96; „Muhu rauk" ja „Rauk Muhu saarelt", mõlemad 1898) ning 19. saj. lõpu talupoegade elu kujutavad ja maastikumaalid. Maalinud lastest ning neidude pastellportreid ning jäädvustanud eesti haritlaskonda. **T:** *Ema portree* (1894), *Jalgrajal* (1898), *Autoportree paletiga* (1908), *Neiu Gutmani portree* (1910), *Neiu lahtiste juustega* (1910), parun W. von Uexkülli (1912) ja P. Põllu portree (1925).

B: V. Hinnov. *Paul Raud, 1865—1930.* Tln., 1966.

Raud, *Rein* (21. XII 1961 Tallinn), kirjanik ja tõlkija, *dr. phil.* (1994, Helsingi ülikool), Aino Perviku ja Eno R-a poeg, Mart R-a pojapoeg. Lõpetas 1985 Leningradi ülikooli jaapani filoloogina. Olnud a-st 1989 Eesti Humanitaarinst-i õppejõud, a-st 1995 Helsingi ülikooli jaapani keele ja kultuuri prof. 1992—96 Eesti PEN-klubi president, a-st 1997 EV Presidendi akadeemilise nõukogu liige. Avaldanud stiililt ja vormilt mitmekesist, eri ajastute Euroopa ja idamaa kirjandusest mõjutatud luulet (kogud „Palja-jalu", 1981, „Kestmine tuleb seest", 1983, „Lumme mattunud", 1987, ja „Kaks külmalt", 1990), ajaloorom-i „Kaupo" (1996), seiklusjutu „Rätsanik Melchior" (1990), novellikogu „Kägude öö" (1995), proosarmt-u „Pisiasjad, mis omavad tähtsust" (2000), näidendirmt-u „Minotaurus. Kõnelev puu" (1988), esseistikat ja Eesti kultuuripoliitika käsitlusi. Tõlkinud jaapani klassikalist luulet (kogumikud „Täiskuutaeva all", 1985, ja „Süda on nimeke lill", 1992) ja proosat (Kenkō, 1988) ning leedu, prantsuse, itaalia jmt. keelest luuletusi. **T:** *The role of poetry in classical Japanese literature* (1994).

Raud (a-ni 1941 Aaviste), *Valda* (29. I 1920 Tartu), tõlkija, Mart R-a abikaasa, Anu R-a ema. Lõpetas 1951 inglise filoloogina TRÜ. Töötas 1942—44 Moskvas õpikute kirjastamise alal, hiljem oli Tallinnas vabakutseline tõlkija. Eestindanud A. Ostrovski, A. Fieldingi, C. Dickensi, M. Twaini, B. Shaw', E. Hemingway, T. Dreiseri, K. Vonneguti, H. Lee, J. D. Salingeri, G. Elioti, M. Peake'i jpt. loomingut ning šoti palvete kogu „Keldi nägemus" (1999). Kirjutanud art-eid inglise ja Ameerika kirjanduse kohta. J. Smuuli preemia 1984.

Raud, *Ülle* (20. VI 1944 Tallinn), muusikaõpetaja ja orkestrijuht. Lõpetas 1968 laulmisõpetaja ja koorijuhi erialal TPedI. Täiendanud end EMA-s ning Austrias ja Soomes korraldatud kursustel. Töötanud a-st 1965 muusikaõpetajana, ühtlasi 1975—88 ENSV Rahvaloomingu ja Kultuuritöö Teaduslikus Metoodikakeskuses, 1988—92 J. Tombi nim. Kultuuripalees, 1992—96 Eesti Rahvakultuuri Arenduskeskuses ja a-st 1996 Kehra Kunstidekoolis muusikaspetsialistina. Juhendanud laste ja noorte (rahva)muusikaansambleid, sh. a-st 1976 noorte muusikaansamblit „Kurekell", mis on esinenud paljudes riikides. Olnud noorte laulu- ja tantsupeol tantsupeo muusika üldjuht (1993 ja 1997). Kuulunud Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Seltsi juhatusse, a-st 1994 juhib Eesti Muusikaõpetajate Liidu instrumentaalmuusika sektsiooni.

Raudam, *Ernst* (21. IV 1915 Einmani v. — 11. VIII 1992 Tartu), neuroloog ja neurokirurg, meditsiinidr. (1967). Lõpetas 1940 TÜ. Oli 1948—84 TRÜ neuroloogia ja neurokirurgia kateedri juh., a-st 1968 prof., 1969—75 ühtlasi arstiteaduskonna dekaan. R. oli L. Puusepa õpilane ning tema uurimissuuna jätkaja. R-i algatusel on praktikasse juurutatud mitu neurokirurgilist operatsiooni ja 1958 rajati Eesti esimene hingamis- ja reanimatsioonikeskus. Tema algatusel rakendati 1958 Eestis (NSV Liidus esimest korda) laialdaselt poliomüeliidivastast elusvaktsiini (epideemia puhul), selle laialdase kasutamise tulemusena pole seda haigust Eestis enam esinenud. ENSV tnl. arst (1968). ENSV rkl. preemia 1965, 1972. **T:** *Острые вирусные нейроинфекции в Эстонской ССР* (1967).

Raudam, *Toomas* (21. VII 1947 Paide), kirjanik ja filmistsenarist, August Roosilehe tütrepoeg. Lõpetas 1973 TRÜ inglise filoloogina. Töötas 1973—77 TRÜ rmtk-s, olnud 1977—85 „Tallinnfilmis" mängufilmide toim., 1993—94 Eesti Draamateatri kirjanduskonsultant ja 1994—97 „Postimehe" kultuuritoim. Kirjutanud psühholoogilist, keeruka stiiliga

lühiproosat, esseid (kogu „Minu mina", 1998), romaane („Miks mitte kirjutada memuaare, kui oled veel noor", 1990; „Tarzani seiklused Tallinnas", 1992, tiitlil ka E. R. Burroughs; „Elus enesetapja", 1998; „Jaa", 2000) ning mängufilmistsenaariume (rmt. „Isa sipelgapesa. Inimene, keda polnud. Absoluutne kuulmine", 1990; „Tule tagasi, Lumumba", 1992). F. Tuglase novelliauhind 1989, kirjanduse aastapreemia 1993. **T:** proosakogud *Anti jutud* (1983), *Kirjutab näpuga õhku* (1986), *Kolmekordne päike* (1988), *Igavene linn* (1988), *Muusika. Kuum sai* (1996). ▲

Raudik, *Illa* (10. I 1944 Vastseliina), allveesportlane. Lõpetas 1967 TPedI kehakultuuriteaduskonna. Võitis allveeorienteerumises 1973. a. MM-il 2 kuld- ja 2 hõbemedalit ning lestaujumises 1969. ja 1970. a. EM-il 3 kuldmedalit ja 1 hõbemedali. Sai 1968—75 NSV Liidu meistrivõistlustel lestaujumises 1 kuldmedali, 2 hõbe- ja 4 pronksmedalit ning allveeorienteerumises 8 kuld-, 5 hõbe- ja 4 pronksmedalit, oli 1968, 1972 ja 1973 NSV Liidu absoluutne meister. Tulnud 23 korda Eesti meistriks. Suurmeister (1969). Eesti parim naissportlane 1973. Töötanud treeneri ja pedagoogina.

Raudkats, *Anna* (õieti Johanna-Natalie-Elisabet) (23. II 1886 Ropka v. — 12. IV 1965 Aegviidu), pedagoog, rahvatantsuharrastuse elustajaid. Lõpetas 1915 Helsingi ülikooli võimlemisinst-i, oli Eestis esimesi kõrgharidusega võimlemisõpetajaid, kasutas võimlemistundides rahvatantse ja -mänge. Avaldas Eestis esimesena tantsukirjelduste kogumiku (tõlgitud ka läti ja soome keelde) ning lastele ja noortele mängude rmt-id, kogus ja populariseeris rahvatantsu (tema korraldatud kursustel oli üle 2500 osaleja). R-i seatud on üldtuntud tantsud „Tuljak", „Kaera-Jaan", „Pulgataats" jpt. Olnud Eesti üldtantsupidude (1939, 1955, 1960, 1963) aujuht. ENSV tnl. kunstitegelane (1957). Tema Helsingi ülikooli lõpusõrmusest valmistas A. Hansen 1970 rahvatantsijate talismani — sõle, mille südamikuks on sõrmus ja millel on tekst „Oma tantsu hoidageme". Talismani on hoidnud H. Mikkel, K. Torop ja M. Agu. A-st 1992 annab üldlaulu- ja tantsupeo sihtasutus välja Anna R-i elutööauhinda. **T:** *Eesti rahvatantsud* (1926), *Valik Põhjamaade rahvatantse* (1927).
B: R. Tõnnus. *Anna Raudkats omas ajas.* Tln., 1991.

Raudkivi, *Priit* (4. XI 1954 Tallinn), ajaloolane, ajalooknd. (1987). Lõpetas 1980 TRÜ ja 1984 ENSV TA Ajaloo Inst-i juures aspirantuuri, on 1985. a-st samas teadur, a-st 1995 Ajaloo Inst-i dir. Avaldanud uurimusi Liivimaa keskaja pol. ajaloost. **T:** *Maapäeva kujunemine. Peatükk Liivimaa 14.—15. sajandi ajaloost* (1991).

Raudla, *Ludmilla* (26. XI 1946 Tšernigiv), kopsuarst ja allergoloog, meditsiinidr. (1992, Moskva). Lõpetas 1977 TRÜ. Töötanud 1977—80 Tartu Kliinilises Haiglas, 1980—81 Tallinna Kiirabihaiglas ja a-st 1981 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s (pulmonoloogiaosk-a teadurina). Uurimisalad: rahvusv. mitmekeskuselise tööna bronhiaalastma- ja allergilise riniidi haigete suurenenud tundlikkus putukate (sääskede, prussakate), koorikloomade ja sissehingatavate üldiste allergeenide suhtes, bronhiaalastma diagnoosimine ja ravi, immunoloogilised ja allergoloogilised meetodid, sorbtsioonmeetodite loomine ja juurutamine bronhiaalastmahaigete kompleksravis.

Raudmets, *Johannes* (8. XI 1892 Kirna v. — 1937), NSV Liidu sõjaväelane, Punaarmee korpusekomandör (1935). Lõpetas 1915 Petrogradis Vladimiri sõjakooli. Oli I maailmasõjas ja punaarmeelasena Venemaa kodusõjas, algul polgu-, a-st 1919 diviisikomandör. Osales Orjoli, Kurski, Harkivi ja Donbassi hõivamises Denikini väeosadelt ja Krimmis Perekopi kindlustatud positsioonide hõivamises Wrangeli väeosadelt. Pärast kodusõda oli diviisi- ja korpusekomandör. Punalipu orden 1921 ja 1922. Hukkus stalinlike repressioonide ohvrina.

Raudmets, *Oskar* (6. VI 1914 Tallinn), kodu-uurija. Osales II maailmasõjas 1943—44 Soome sõjaväes. Pärast sõjavangistust oli 1946—74 Harjumaal teetööline. R. on tuntuimaid muinsuste avastajaid: leidnud pms. Jõelähtme ja Rae v-s üle 300 kultusekivi, üle 100 muinasasulakoha (sh. 1978 Härjapea jõe äärsel liivikul Tallinna vanima teada oleva, kiviaja lõpust pärineva muinasasula), üle 70 kivikalme (sh. Proosa kalmed) ning Jüris jm. mitukümmend rauasulatuskohta. Aidanud arheoloogiamälestisi arvele võtta ja kirjeldada. Avaldanud kirjutisi ajakirjanduses.
B: K. Kerner. *Kodu-uurija Oskar Raudmets.* — Õpilaste kodu-uurimistööd, 21. Tln., 1999.

Raudmäe, *Ülo* (24. I 1923 Rapla v. — 14. X 1990 Tallinn), helilooja ja dirigent, Urve Tautsi abikaasa. Õppis 1940—46 TK-s trombooni mängu (R. Kulli ja P. Karbi kl.) ja 1949—52 ENSV Heliloojate Liidu noortesektsiooni seminaris kompositsiooni. Oli 1942—44 Tallinna Väiketeatri, 1944—57 ER-i estraadiorkestri ja 1957—79 „Estonia" teatri orkestri trombooni mängija ning 1980—90 puhkpilliorkestri „Tallinn" dirigent. Dirigeerinud „Estonias" operette. Tuntud ka orkestreerija ja arranžeerijana. Loonud muusikale („Kiri nõudmiseni", 1965; „Muinaslugu muusikas", R. Valgre laulude aineil, 1967; „Pipi Pikksukk", 1969, koos Ü. Vinteriga; „Neli musketäri", 1972, koos Ü. Vinteriga) ja laule („Heinaveol", „Väike tüdruk"). ENSV tnl. kunstnik (1972).

Raudnask, *Valve* (10. XII 1936 Joosu k., Aleksandri v.), ajakirjanik ja poliitik. Lõpetas 1961 TRÜ eesti filoloogia žurnalistika eriharu. Töötanud 1963—82 „Noorte Hääle" toimetuses (kirjandusliku kaastöölisena, osakonnajuh-na ja toim. asetäitjana) ning 1982—83 „Õhtulehe", 1983—94 „Rahva Hääle" ja 1994—95 „Eesti Sõnumite" toimetuses osakonnajuh-na. Tema kirjutistele on iseloomulik sotsiaalne tundlikkus. 1995—99 (keskerakondlasena) Riigikogu liige. ENSV tnl. ajakirjanik (1976). ENSV Ajakirjanike Liidu aastapreemia 1974 ja 1980. — Tema abikaasa K u l d a r R. (20. III 1936 — 27. X 1985) oli samuti ajakirjanik.

Raudsaar, *Hugo* (14. I 1923 Pindi v.), astronoom ja astronoomia populariseerija, füüsika-matemaatikaknd. (1962). Lõpetas 1950 astronoomina TRÜ. Töötas 1950—90 Tartu Tähetornis (a-st 1972 vanemteadur). Pildistas 1950—84 Petzvali astrograafiga süstemaatiliselt Päikesesüsteemi väikekehi — komeete ja väikeplaneete —, pms. nende positsiooni määramiseks. Oli 1969—75 „Tartu Tähetorni Kalendri" peatoim. Rajas 1963 Võrumaale Pindi lähedale Tõudsimäele külatähetorni. **T:** *Vaadelgem planeete* (1969), *Pilk tähistaevale* (1975).

Raudsep, *Rein* (1. XII 1940 Tallinn), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1984). Lõpetas 1965 TRÜ. Töötas 1965—99 Eesti Geoloogiakeskuses (1968—90 vanemgeoloog ja grupijuht, 1990—99 teadusdir.), 1975—78 geoloogilise uuringu grupijuhina Alžeeria geoloogiateenistuses SONAREM, a-st 1999 on EV Keskkonnamin-i keskkonnakorralduse ja -tehnoloogia osk-a juh. Uurimusi settekivimite (pms. fosforiidi) litoloogia alalt. A-st 1990 Eesti Maavarade Komisjoni liige, a-st 1992 Eesti Rahvusliku Geoloogia Komitee liige, a-st 1995 Euroopa Geoloogiliste Mälestiste Kaitse Assotsiatsiooni (ProGEO) volikogu liige, a-st 1998 Eesti Geoloogia Seltsi president. **T:** *Eesti maapõuerikkusi* (1993, koostaja ja autoreid), *Geology and mineral resources of Estonia* (1997, autoreid).

Raudsepp, *Ernst* (29. XI 1899 Sarapuu kõrts, Jõgeva mõis — 26. VI 1947 Tallinn), tõlkija ja ajakirjanik, kirjanik Hugo R-a vend. Osales Vabadussõjas.

Anna Raudkats

Priit Raudkivi

Johannes Raudmets

Ülo Raudmäe

Valve Raudnask

Töötas 1920. a-il mitme ajalehe ja ajakirja (1924–25 „Vikerkaare", 1925 „Agu") toimetuses, 1930–39 „Eesti entsüklopeedia" ja „Väikese entsüklopeedia" toimetuse sekretariaadis. Avaldanud arvustusi ja esseid, koostanud „Täieliku eesti raamatuturu katalooigi" (1927–39). Tõlkinud pms. skandinaavia (S. Undset, K. Hamsun, A. Strindberg) ja vene kirjandust (M. Gorki, A. Tšehhov). **T:** *Ülevaade skandinaavia kirjandusest* (1935).

Raudsepp, *Harald* (15. XI 1903 Puiatu – 31. IV 1995 New York), ajakirjanik. Võttis osa Vabadussõjast. Õppis 1922–32 (vaheaegadega) TÜ-s matemaatikat ja loodusteadust. Töötas ajakirjanikuna Tartus „Postimehe", Valgas „Lõuna Eesti" ja Tallinnas „Uus Eesti" juures. Põgenes 1944 Saksamaale, töötas Geislingenis ajalehe „Eesti Post" toimetuses. Asus 1949 elama New Yorki, kus oli 1949–95 „Vaba Eesti Sõna" peatoim. Osales pagulasorg-de võitluses Eesti vabastamise eest.

Raudsepp, *Hugo*, pseud. Milli Mallikas (10. VII 1883 Vaimastvere mõis – 15. IX 1952 Irkutski obl.), kirjanik, Ernst R-a vend. Lõpetas 1900 Tartu linnakooli, töötas 1907–24 ajakirjanikuna (ajalehtede „Sõna", „Postimees", „Päevaleht", „Sakala" ja „Vaba Maa" juures), oli 1919–20 Asutava Kogu liige. Elas 1924–36 Elvas, seejärel Tartus ja pärast II maailmasõda Tallinnas. Arreteeriti 1951 pol. süüdistuste alusel, suri vangilaagris. Oli 1920.–30. a-il Eesti silmapaistvaim näitekirjanik, loonud u. 30 näidendit. Kujutanud grotekseis olustikukomöödiais kõiki ühisk-akihte ning seostanud vaimukalt päevaprobleeme ja üldinimlikke nõrkusi. Vaadelnud komöödiais „Demobiliseeritud perekonnaisa" (1923), „Ameerika Kristus" (1926), „Kikerpilli linnapead" (1926), „Põrunud aru õnnistus" (1931), „Salongis ja kongis" (1933), „Roosad prillid" (1934) ja „Mees, kelle käes on trumbid" (1938) linnaühisk-a. Käsitlenud piibliainelistes draamades „Kohtumõistja Simson" (1927) ja „Siinai tähistel" (1928) ning fantastilises komöödias „Sinimandria" (1927, [2]1983) oma ajaga seonduvaid eetilis-filosoofilisi küsimusi. R-a karakterloomingu tippu kuuluvad külakomöödiad „Mikumärdi" (1929) ja „Vedelvorst" (1932); külaainetemalised on ka mõistulood „Vaheliku vapustused" (esmalavastus 1943) ja „Tagatipu Tiisenuusen" (1946). Näidendid „Lipud tormis" (1937) ja „Mustahamba" (1939) on Vabadussõja-ainelised. R-a hiliskomöödiad („Rotid", 1946, jt.) ei küüni varasemate tasemeni. Avaldanud ka kümme proosarmt-t („Vested" I, 1921, II, 1924; novellikogud „Sidemed ja silmed", 1919, „Kirju rida", 1920, „Ristteed", 1926, „Jumala veskid", 1936, ja „Kivisse raiutud", 1942; rmn-d „Imbi", 1920, ja „Viimne eurooplane", 1940, [2]1983; mälestuste rmt. „Minu esimesed kodud", 1947) ja kirjanduskäsitlusi („Euroopa uuemast kirjandusest", 1921, „Ekspressionism", 1922, „Lääne-Euroopa sentimentalism ja haletundeline vool Eesti kirjanduses", 1923, monograafia „Mait Metsanurk ja tema aeg", 1929). Oli viljakas följetonist, teatri- ja kirjanduskriitik. Tema komöödiad on olnud menukad ka Soome ja Läti laval. Mälestussammas Elvas (A. Eimet, 1989). **T:** *Valitud näidendid* (1974).

Raudsepp, *Hugo* (17. IX 1900 Tänassilma v. – 6. I 1976 Tallinn), keemik, keemiadr. (1956, Leningradi ülikool), ENSV TA liige (1961). Lõpetas 1926 TÜ. Töötas a-st 1936 TPI-s, oli a-st 1946 õppejõud (a-st 1956 prof.), 1951–73 orgaanilise keemia kateedri juh., 1956–65 polümeeride sünteesi labori teaduslik juhendaja, 1973–76 konsultantprof. 1942 ja 1956–76 Eesti Keemia Seltsi esimees. Uurimusi 1,4-dieenide sünteesi, põlevkivifenoolide koostise ja kasutamise, põlevkivikerogeeni omaduste ja struktuuri ning katalüütilise oksüdeerimise kohta. 1982 ilm. vene-eesti keemia sõnarmt-u koostajaid. ENSV rkl. preemia 1948, P. Kogermani mälestusmedal 1985 (postuumselt). **T:** *Orgaaniline keemia* (1967). **B:** L. Mölder, S. Bormeister. *Hugo Raudsepa publikatsioonid 1933–1977.* Tln., 1978.

Raudsepp, *Juhan* (10. XII 1896 Lugaži v., Läti – 15. XII 1984 Tallinn), kujur. Õppis 1914–18 Penza kunstikoolis. Osales 1918–20 Vabadussõjas. Töötas Tartus ja 1925–29 Tallinnas joonistusõpetajana. Oli Eesti Kunstnikkude Rühma asutajaid (1923), a-st 1929 *Suomen Taiteilijaseura* auliige. Varases loomingus lähtus kubismist ja konstruktivismist (Vabadussõja monument Antslas, 1925, graniit, pronks; vabaplastika teosed „Konstruktsioon", 1925, kips, ja „Muistne sõdur", pronks; kõik hävinud). Konstruktivismile omane arhitektooniline ning geomeetriline selgus avaldub ka 1924–25 valminud joonistuste sarjas („Kompositsioon", 1924). Loonud loomutruid või kergelt stiliseeriva käsitlusega meheportreid – „Rusivana" (1927), V. Ranniste (1928, mõlemad graniit), N. Triigi (1929), F. Tuglase (1946–83), K. Adra (1980, kõik pronks) ja E. Velbri portree (1962, šamott) – ning tundelisi naiseportreid („Naise portree", 1928, Vasalemma marmor, „Tütre portree", 1931, pronks), klassitsistlikult selgejoonelisi (Vabadussõja monument Koerus, 1934, pronks; hävinud) ja ekspressiivseid monumente (1905. aasta rev-i monument, 1931, graniit, koos vend Heino R-ga; nüüd Rahumäe kalmistul) ning dekoratiivskulptuure („Kepimurdja", 1933, pronks; „Istuv naine", 1936, Signe Tiedemanni hauakuju Kåsmu kalmistul, 1937, mõlemad graniit, pronks; naise ja mehe figuur Tallinna Kunstihoonel ja Eesti Panga Tartu hoonel, mõlemad 1937, pronks). Loonud ka madalreljeefseid hauatähiseid (J. Westholmi hauasammas, 1935, graniit, Tallinna Rahumäe kalmistul). ENSV tnl. kunstnik (1982).

Raudsepp, *Kirill* (5. IV 1915 Tallinn), dirigent. Lõpetas 1939 klaverierialal TK (A. Lemba kl.), õppis 1946–49 TRK-s H. Elleri juures kompositsiooni. Oli 1944–49 „Estonia" kontsertmeister, 1949–86 samas dirigent (1951–63 peadirigent), ühtlasi 1978–87 TRK ooperiklassi õppejõud. Olnud ligi 70 lavastuse, sh. paljude eesti algupärandite dirigent ja muusikajuht. Tuntud ka orkestreerijana. ENSV rahvakunstnik (1957). NSVL-i rkl. preemia 1951 ja 1952, ENSV rkl. preemia 1949. **Muusikajuht:** Puccini *Madame Butterfly* (1945 ja 1949), Tšaikovski *Luikede järv* (1948, 1954 ja 1981), E. Kapi *Kalevipoeg* (1948 ja 1953), Ernesaksa *Tormide rand* (1949 ja 1967), Austeri *Tiina* (1955), V. Kapi *Lembitu* (1961), Tubina *Kratt* (1966) ja *Barbara von Tisenhusen* (1969), Kabalevski *Colas Breugnon* (1970).

Raudsepp, *Vambola* (24. V 1941 Sõmerpalu v.), majandusteadlane, majandusdr. (1984). Lõpetas 1966 TPI. Olnud 1968–92 TÜ rahanduse ja krediidi kateedri õppejõud (a-st 1986 prof.), a-st 1982 sama kateedri juh., a-st 1992 rahanduse ja arvestuse inst-i ärirahanduse ja investeeringute korraline prof., a-st 1996 ka sama inst-i juh. Uurimusi rahandus- ja investeerimisteooria ning majandusüksuste korraldamise alalt. Avaldanud rohkesti art-eid, esseid ja retsensioone. **T:** *Ehitusettevõtte rahanduse korraldamine ja planeerimine* (1976), *Ökonoomikatöö kapitaalehituses* (1984, koos A. Susiga), *Finantsjuhtimine otsustajale. Ettevõtte rahandus* (1997), *Applied theory of finance (Problems of synthesis and management)* (1981). ▾

Raudsepp, *Vladimir*, pseud-d Rein Pere, Anton Varep ja V. Truu (24. VII 1907 Kogula v. – 2. XI 1998 Tallinn), ajakirjanik. Õppis 1950–55 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna kaugõppeosk-s. Oli a-st 1928 ajalehe „Saaremaa" ajakirjanik, hiljem ajalehtede „Lääne Elu", „Tallinna Post" ja „Uus Eesti" spordireporter (osales mitme spordirmt-u koostami-

sel), a-st 1940 „Rahva Hääle" toim. II maailmasõjas teenis Punaarmees ja Eesti Partisanide Staabis. Vallandati 1950 töölt kui kodanlik natsionalist. Töötas 1954–55 Ida-Berliinis ajalehe „Tägliche Rundschau" juures, oli 1955–57 Tallinna telestuudio vastutav toim., 1957–60 ajakirja „Pikker" ja 1961–80 ajalehe „Kodumaa" vastutav sekretär. Avaldanud reportaaže, följetone, mälestusi ning kirjandusarvustusi. Koguteoste „Eesti kirjanduse ja kunsti dekaad Moskvas 1956" (1958), „Inimesed, olge valvsad!" (1961, inglise k. 1962), „Kaelani soos" (1962), „Piinlikud lood" (1963), „Minu kodumaa" (1964) ning „Sõbrad ja vaenlased" (1967) koostaja ja autoreid. ENSV tnl. ajakirjanik (1967).

Raudtits, *Ludmilla* (10. XII 1923 Chişinău), kirjastaja ja tõlkija. Käis Chişinăus rumeenia algkoolis, a-st 1934 elab Eestis. Lõpetas 1956 TPI majanduse erialal. Töötas 1944–49 ENSV Rkl. Kirjastuskeskuses, 1949–54 ENSV MN Kirjastuste, Polügraafiatööstuse ja Rmt-ukaubanduse Valitsuses (kirjastusosk-a juh.), 1954–64 Eesti Rkl. Kirjastuses (hiljem kirjastus „Eesti Raamat"; a-st 1958 populaarteadusliku kirjanduse toimetuse juh., oli sellel ametikohal entsüklopeedilise kirjanduse üllitamise algatajaid). Oli a-st 1965 kirjastuse „Valgus" entsüklopeediatoimetuse juh. ja ühtlasi teine peatoim. A-st 1963 „Eesti nõukogude entsüklopeedia" peatoimetuse liige, a-st 1967 vastutav sekretär, a-st 1980 vastutav sekretär ja peatoim. asetäitja. Juhtinud entsüklopeediliste teatmeteoste („Nõukogude Eesti", „Enekese" jmt.) väljaandmist; koostanud a-st 1992 kirjastusühistu KRK väljaandeid (eesti- ja venekeelne lühiteatmik „Estonia-Eesti"). Tõlkinud vene, saksa, ukraina ja inglise keelest üle 20 rmt-u. ENSV tnl. kultuuritegelane (1975). ENSV rkl. preemia 1977.

Raudvee, *Silvia* (21. VIII 1927 Lehtse), klaasikunstnik. Õppis 1946–49 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-s. Küüditati 1949 Venemaale, naasis 1957 Eestisse. Lõpetas 1961 ERKI. Olnud 1961–75 Valgevenes klaasitehase „Njoman" kunstnik, a-st 1975 Tallinnas vabakunstnik. Loonud klaaside ja lauanõude komplekte („Kontrast", 1968, „Mäng kuulidega", 1974). Loodusteemalistes unikaalteostes kasutanud pms. teemantgraveeringut (komplektid „Metsnelk", 1969, ja „Õitsemine", 1976; vaasid „Hobused", 1986, sari „Kodumaastikud", 1999). Teinud valutehnikas vitraaže (Valgevene Moskva esinduse hotellile, 1978; NSV Liidu kosmonautide ettevalmistamise keskusele (Koroljovis), 1986; kombinaadi „Eesti Põlevkivi" Toila profülaktooriumile, 1989). ENSV tnl. kunstitegelane (1987).

Raudväli, *Evald* (21. III 1926 Mäe v. — 18. I 1996 Saku v.), agrokeemik, põllumajandusknd. (1953). Lõpetas 1948 TRÜ. Oli 1953–56 ENSV TA Taimekasvatuse Inst-i Kuusiku filiaali dir., 1956–57 Kuusiku katsebaasi juh. ja 1957–58 mikrobioloogialabori teadur, 1958–64 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI väetistarbelabori ja 1964–79 agrokeemiaosk-a juh., a-st 1979 vanem- ja juhtivteadur. Eesti agrokeemiateenistuse korraldajaid. Uurinud mineraalväetiste kasutamist, orgaaniliste, mineraal-, mikro- ja lubiväetiste vastastikust toimet ning erinevate väetiste mõju põllum-kultuuride saagikusele. Mitme originaalse mõõteaparaadi autor. ENSV tnl. teadlane (1964). ENSV rkl. preemia 1970.

Rauer (a-st 1940 Sikkel), *Evi* (29. X 1915 Tallinn), näitleja, Arnold Sikkeli abikaasa. Oli 1939–73 (vaheaegadega) Viljandi „Ugala", 1942–45 Pärnu „Endla" ja 1952–58 Tallinna Draamateatri näitleja ning 1958–68 ETV režissöör. Teinud ka telelavastusi („Neljas selgroolüli", 1963) ja mänginud filmides („Valgus Koordis", „Libahunt"). ENSV tnl. kunstnik (1952). ENSV rkl. preemia 1950, NSVL-i rkl. preemia 1952. **O:** Oksana (Korneitšuki *Eskaadri hukk*), Mari (Kitzbergi *Libahunt*), Tanja (Sobko *Teise rinde taga*), Maria Sergejevna (Lutsu ja Särevi *Tagahoovis*), Susanna (Tammsaare *Juudit*).

Rauk, *Arvi* (30. IX 1942 Tallinn), keemik, *Ph. D.* (1968, *Queen's University*, Kingston, Ontario). Lõpetas 1965 Kingstonis *Queen's University*. Olnud a-st 1970 Calgary ülikooli õppejõud (a-st 1980 prof.). Uurinud molekulide elektronstruktuuri ning selle seost aine füüsikaliste, keemiliste ja spektroskoopiliste omadustega. Teadustöid kiro-optiliste omaduste ja nende rakendamise võimaluste, (foto-)redokssüsteemide ning orgaaniliste aktiivsete vaheühendite struktuuri kohta. **T:** *Orbital interaction theory of organic chemistry* (New York, 1994).

Rauk, *Marika* (2. XII 1954 Rintsi k., Muhu), psühholoog, psühholoogiaknd. (1984, Moskva). Lõpetas 1977 TRÜ. Töötanud a-st 1977 TÜ-s teadurina, vanemteadurina ja a-st 1992 õppejõuna. Uurimusi nägemispsühholoogia (asukohataju; silmaliigutuste osa tajumisel) ja mälu eksperimentaalpsühholoogia alalt (lühimälu, metamälu).

Rauk, *Melanie* (25. VII 1905 Pärsama v. — 25. I 1978 Tallinn), pedagoog. Elas 1911–24 Kanadas. Läks 1924 Kaukaasiasse eesti kommuuni „Koit". Õppis 1924–30 Leningradis eesti pedagoogikatehnikumis, lõpetas 1936 Pokrovski-nim. Pedagoogikainst-i, täiendas end 1936–38 Herzeni-nim. Leningradi Pedagoogilises Inst-s. Töötas 1931–33 Leningradis toim-na ja 1934–38 Leningradi Sõjaväe Meditsiiniakadeemias inglise keele õppejõuna. Oli 1938–39 represseeritud, naasis 1940 Eestisse. Evakueerus II maailmasõja ajal NSV Liidu tagalasse. Oli 1949–77 TPedI õppejõud. Avaldanud hulgaliselt inglise keele õpikuid ja sõnarmt-id, tõlkinud inglise keelde teadus- ja ilukirjandust. ENSV tnl. õpetaja (1965). **T:** *A Reader's dictionary of phrase and idiom* (koos C. Partsiga, 1974), *Inglise-eesti sõnaraamat koolidele* (²1988).

Rauk, *Piret* (19. IV 1970 Kuressaare), näitleja. Lõpetas 1992 näitlejaerialal TK. Töötanud a-st 1991 „Ugalas", mänginud ka „Vanemuise" ja „Endla" lavastustes. **O:** Luise (Schilleri *Salakavalus ja armastus*), Maria (Rodgersi *Helisev muusika*), Varja (Tšehhovi *Kirsiaed*), Alma (Williamsi *Suvi ja suits*), Abigail (Milleri *Salemi nõiad*), Violet (Dumas' ja Noormetsa *„La Traviata" öö*), Mari (Tammsaare ja Kasterpalu *Tõde ja õigus*), Thérèse Raquin (Zola ja Razumovskaja *Thérèse Raquin*), Maria Stuart (Schilleri *Maria Stuart*), Tora Teje (Enquisti *Pildimeistrid*), Elizabeth (Schilleri *Don Carlos*).

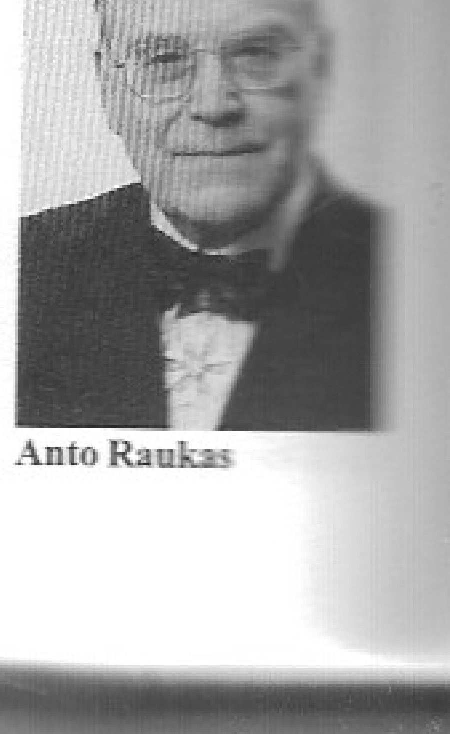
Raukas, *Anto* (17. II 1935 Tartu), geoloog ja teadusorganisaator, geoloogia-mineraloogiadr. (1972, kinnit. 1973), prof. (1980), Eesti TA liige (1977), Kuningliku Geograafiaseltsi (Londonis) auliige (1999), Rahvusv. Kvaternaariuurimisliidu (INQUA) auliige (1999), Läti ülikooli audr. (1999). Lõpetas 1958 TRÜ. Töötanud samast aastast TTÜ Geoloogia Inst-s (a-st 1965 kvaternaarigeoloogia sektori ja osk-a juh., a-st 1999 dir-i kt.), olnud a-st 1993 ühtlasi Eesti Mereakadeemia prof. ja a-st 1995 keskkonnatehnika õppetooli juh. 1977–89 ENSV TA Presiidiumi liige, 1982–89 ENSV TA Keemia-, Geoloogia- ja Bioloogiateaduste Osk. akad-sekretär. Uurimusi stratigraafia, litoloogia, mineraloogia ja kvaternaariajastu paleogeograafia alalt, Põhja-Euroopa jäätumisala kvaternaarisetete tekke, pinnavormide kujunemise, Läänemere arengu, meteoriitide ning Eesti loodusvarade otstarbeka kasutamise ja kaitse kohta. Avaldanud rohkesti teaduslikke ja populaarteaduslikke töid. Osalenud paljudes teadusekspeditsioonides, sh. Eesti noorteadlaste I Kamtšatka-kompleksekspeditsioonis (1960) ja NSVL TA Geograafia Inst-i Teravmägede-ekspeditsioonis (1977). Juhtinud paljusid rahvusv. teadusprogramme. Olnud paljude rahvusv.

Vambola Raudsepp

Ludmilla Raudtits

Silvia Raudvee

Piret Rauk

Anto Raukas

ja Eesti teadusorg-de ja -seltside juht või liige, sh. 1973—87 Rahvusv. Kvaternaariuurimisliidu setete geneesi ja litoloogia komisjoni asepresident, a-st 1990 Eesti esindaja Rahvusv. Geomorfoloogia Assotsiatsioonis, 1991—94 Baltimaade Geoloogide Assotsiatsiooni president, a-st 1993 Rahvusv. Teadlaste Liidu liige, a-st 1980 Eesti Geograafia Seltsi asepresident, a-st 1981 Eesti TA meteoriitikakomisjoni esimees, 1988—91 ühingu „Teadus" esimees, 1989—94 Eesti Geoloogia Seltsi president, a-st 1992 Eesti Geoloogia Rahvusliku Komitee ja a-st 1993 Eesti Rohelise Risti aseesimees, a-st 1999 Eesti Entsüklopeediakirjastuse AS-i nõukogu esimees, a-st 2000 Eesti Õigusjärgsete Omanike Liidu esimees. Eesti orienteerumisspordi rajajaid ning 1963—64 (esimene) Eesti Orienteerumisspordi Föderatsiooni presiidiumi esimees ja 1964—70 aseesimees, 1962—63 ENSV Matka- ja Orienteerumisspordi Föderatsiooni ja 1977—79 ENSV Matkaspordi Föderatsiooni president; NSV Liidu meistersportlane matkaspordis (1977). ENSV tnl. teadlane (1987). K. E. von Baeri preemia 1980, A. Luha preemia 1982, E. Kumari looduskaitsepreemia 1998, EV teaduspreemia 1991, 1996. **T:** *Плейстоценовые отложения Эстонской ССР* (1978), *Kalliskivid* (1982), *Палеогеография позднечетвертичного времени Северной Европы* (Moskva, 1985, koos J.-M. Punninguga), *Geoloogia alused* (1987, koos I. Aroldi ja H. Viidinguga), *Eestimaa viimastel aastamiljonitel* (1988), *Eesti Loodus* (1995, koostaja), *Estonian Environment: Past, Present and Future* (1996, koostaja ja toim.), *Geology and Mineral Resources of Estonia* (1997, koos A. Teedumäega, koostaja ja toim.), *Kõik on võrdsed, aga mõned on võrdsemad...* (1999).

B: *Anto Raukas. Töid ja tegemisi.* [Koost. J.-M. Punning.] Tln., 2000.

Raukas, *Ergo* (15. V 1935 Tallinn), biofüüsik, bioloogiakand. (1967, Moskva). Lõpetas 1958 füüsikuna TRÜ. Töötanud a-st 1959 EPMÜ Eksperimentaalbioloogia Inst-s (1969—75 ja a-st 1996 vanemteadur, 1975—92 molekulaarbioloogiaosk-a juh., 1992—96 juhtteadur). Uurinud nukleoprotamiini, pms. [illegible] nukleoproteiidide struktuuri ning nukleiinhapete ja madalmolekulaarsete ühendite (nt. antibiootikumide, vähiravimite, peptiidide) komplekse. 1973—76 ENSV TA bioloogiateaduste teadusliku nõukogu liige, 1974—82 ENSV TA molekulaarbioloogia probleemnõukogu teaduslik sekretär, 1977—94 ajakirja „Eesti Loodus" toimetuskolleegiumi ning 1982—91 ENSV TA füüsikalis-keemilise bioloogia ja [illegible] probleemnõukogu liige, 1983—91 NSVL TA biofüüsika probleemnõukogu liige. **T:** *Thermal denaturation of distamycin A—DNA complexes as followed by hyperchromic spectra* (koos T. Räimega). — Biophysical chemistry, 1980, 11; *Are there molecules of nucleoprotamine?* (koos R.-H. Mikelsaarega). — BioEssays, 1999, 21.

Raukas, *Mart* (7. VII 1960 Tallinn), filosoof, filosoofiakand. (1988, Läti NSV TA Filosoofia Inst.). Lõpetas 1984 TRÜ matemaatikuna. Töötanud ja enam täiendanud Freiburgis, Leuvenis, Oxfordis ja Utrechtis. A-st 1993 TPÜ ja a-st 1999 ka Õigusinst-i filosoofiaprof. Kõrgkoolidevahelise Tallinna Filosoofiaõhtute [illegible] (1999) ja president. Peamised [illegible]: analüütiline religioonifilosoofia, eetika, argumentatsiooniteooria ja meediafilosoofia. [illegible]. **T:** *Mis teeb [illegible]?* — Teadusugu ja nüüdisaeg, [illegible] (1994); *God-Descriptions and Rigid Designators.* — Special Fields and Cases, IV (Amsterdam, 1995); *St. Thomas Aquinas on the Speech of the Angels.* — Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie, 1996, 43, 1/2.

Raukas, *Ott* (õieti Ottmar) (23. I 1911 Kurista v. — 2. VII 1962 Tallinn), laulja (bass). Lõpetas 1938 lauluerialal TK (A. Arderi kl). Oli 1938—62 „Estonia" teatri ooperisolist, ühtlasi 1938—40 ja 1942—46 TK laulupedagoog ning ENSV Rkl. Teatriinst-s pedagoog ja hääleseadja. Paistis silma sametpehme hääletämbriga. Tegutsenud ka kontserdilaulja ja lavastajana (Delibes'i „Lakme", 1951). ENSV tnl. kunstnik (1957). **O:** Philipp II (Verdi *Don Carlos*), Bartolo (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Mölder (Dargomõžski *Näkineid*), Leporello (Mozarti *Don Juan*), Kaupo (V. Kapi *Lembitu*), Kontšak (Borodini *Vürst Igor*).

Raun, *Alo* (8. V 1905 Tartu), keeleteadlane, Toivo R-i isa, *dr. phil.* (1942). Lõpetas 1931 TÜ, täiendas end 1931—33 Ungaris. Oli 1935—37 ja 1939—44 Tartu ülikooli õppejõud, 1937—39 ÕES-i teaduslik sekretär. Läks 1944 Saksamaale, oli 1946—49 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) õppejõud. A-st 1949 elanud USA-s, olnud 1952—75 Indiana ülikooli prof. Avaldanud töid soome-ugri, türgi ja üldkeeleteaduse alalt. **T:** *The Mordva* (New Haven, 1955), *Introduction to Estonian linguistics* (Wiesbaden, 1965, koos A. Saarestega), *Basic course in Uzbek* (Bloomington, 1969), *Essays in Finno-Ugric and Finnic linguistics* (Bloomington, 1971), *Eesti keele etümoloogiline teatmik* (Toronto, 1982).

Raun, *Mait* Ando (õieti Mait-Hando) (11. IX 1963 Tallinn), kirjanik, Vallo R-i poeg. Lõpetas 1989 psühholoogina TRÜ. Oli 1989 Sõltumatu Infokeskuse ja klubi „Heinakuu" asutajaid, 1988 ja 1989—90 toimetas ajakirja „Heinakuu", 1989—90 ajalehte „Eesti Muinsuskaitse Seltsi Sõnumid". 1994—95 Riigikogu Sõltumatute fraktsiooni nõunik. Avaldanud kirjanduslikke ja rahvuspol. esseid, publitsistikat ja tänapäeva- ning lähiminevikuainelist lühiproosat ja romaane, milles minevik põimub sageli olevikuga ning tõsielu mütoloogia ja groteskiga. **T:** rom-d *Kollane maja* (1994), *Kihutas läbi öö* (1996), *Tuline ratas* (1996), *Hobused* (1998) ja *Wake up* (1998), novellikogu *Armastuse lood* (1997), värssnäid. *Kuningas Arnold* (1999).

Raun, *Ott* (19. VII 1940 Tallinn), kirjanik, Vallo R-i vend. Lõpetas 1969 TPedI eesti keele ja kirjanduse õpetaja kutsega. Töötanud 1969—75 „Nõukogude Õpetaja" ja 1975—98 „Loomingu" toimetuses, a-st 1998 ajakirja „Tuna" peatoim. Avaldanud 1960. a-ist alates luulet, romaane ja publitsistikat. **T:** luulekogud *Hobusel on täna sünnipäev* (1973), *Kummelilõhn kirikus* (1991) ja *Silmlill* (1996), rom-d *Kõrvaltegelased* (1990) ja *Kuningas, kes tahtis olla narr* (1995), artiklikogumik *Vaikne eestlane* (1998).

Raun, *Toivo* Ülo (11. IV 1943 Tartu), ajaloolane, Alo R-i poeg, *dr. phil.* (1969, Princeton), prof. (1979). Lõpetas 1964 Swarthmore'i kolledži. Olnud 1969—89 California ülikooli õppejõud, 1989—90 Toronto ülikoolis eesti õppetooli prof., a-st 1990 Indiana ülikooli prof. **T:** *Estonia and the Estonians* (Stanford, 1987, [2]1991), *Viron historia* (Keuruu, 1989).

Raun, *Vallo* (19. I 1935 Pärnu), bibliofiil, ajakirjanik ja näitekirjanik, Ott R-i vend, Mait R-i isa. Lõpetas 1959 eesti keele ja kirjanduse erialal TPedI. Töötas 1961—63 „Rahva Hääle", a-st 1963 ajakirja „Kultuur ja Elu" ja seejärel 1981—89 ajakirja „Teater. Muusika. Kino" toimetuses (a-st 1974 asepeatoim.). 1989—96 Eesti Raamatuühingu esimees. Kirjutanud ER-ile kuuldemänge (neid on esitatud ka välismaal), näidendeid (ilmunud „Meie Repertuaaris"), lühijutte ja följetone ning art-eid bibliofiilia, rmt-uajaloo ja trükikunsti alalt. R-l on u. 6000-köiteline, pms. eesti varasemat kirjavara hõlmav ja palju uunikume sisaldav bibliofiilne rmtk. **T:** kuuldemängud *Perekonnavalss* (1973), *Romantiline teekond Dubrovnikusse* (1985) ja *Kooperatiiv „AB"* (1990), näid-d *Tuisus*

(1967), *Kuuvalgus* (1985) ja *Kolm valssi Kasanoovaga* (1988), noorsoojutustus *Taave* (1988).
B: *Vallo Rauni Ramatute Nimme-Kirri ehk Katalog üllc kõige Eesti Kele Ramatute, mis kunni 1850. aastani on välja antud.* Tln., 1996.

Raunam (a-ni 1936 Zahn), *Oskar* (24. V 1914 Paide — 24. I 1992 Tallinn), maalikunstnik ja pedagoog, Salme R-i abikaasa. Lõpetas 1938 Riigi Kunsttööstuskooli ja 1941 Riigi Kõrgema Kunstikooli. Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse. Töötas a-st 1946 ERKI (a-st 1961 prof.; 1952—61 õppe- ja teadusprorektor, 1978—92 üldmaalikateedri juh.) ja 1970—78 TPedI õppejõuna. 1964—67 ENSV Kunstnike Liidu aseesimees. Loonud real. maastiku-, lille- ja portreemaale ning figuurikompositsioone („Eesti punakaartlased Rakvere lähistel 1918", 1948, „Karjala maastik", 1959, Lembit Remmelga portree, 1964, „Nartsissid", 1984). Avaldanud õpikuid („Akvarellimaal", 1952, „Joonistamise ja maalimise õpik", 1961). Sai 1937 Pariisi maailmanäituse Balti riikide paviljoni üldhalli kujunduse eest *grand prix'*. ENSV tnl. kunstitegelane (1964).

Raunam, *Salme* (13. III 1921 Madila k., Riisipere v.), metallikunstnik, Oskar R-i abikaasa. Lõpetas 1951 ERKI, olnud 1949—89 samas õppejõud (a-st 1973 prof., a-st 1993 emeriitprof.). Loonud vasest kohrutustehnikas figuraalkompositsiooniga temaatilisi seinaplaate („Roosa ratsu", 1968; „Kalurite elu", 1969—70), monumentaalseid pannoosid („Päike", 1965, Leipzigi messil ENSV osk.; „Laevad tulevad koju", 1972), ehteid (merekarpidest sari „Bel canto", 1972; türkiisidega sari „Sarved", 1984) ja tarbevorme. ENSV tnl. kunstnik (1969). K. Raua preemia 1973.

Raus, *Linda* (17. X 1909 Purku k., Järvakandi v.), rahvatantsuõpetaja, lavastaja. Lõpetas 1929 Tallinna Pedagoogiumi, täiendanud end rahvatantsujuhtide kursustel. Juhatanud Raplas, Harjumaal jm. rahvatantsurühmi, lavastanud kohalikke rahvakunstiõhtuid. Olnud üldtantsupidude (1970, 1973, 1975, 1994) ja noorte tantsupeo (1982) üldjuhte ning seadnud rahvapärimuslikke tantse massesinemiseks („Raksi Jaak", „Maie memme tantsud"). ENSV tnl. kultuuritegelane (1964). A. Raudkatsi elutööauhind 1996. — Tema poeg M a u r i R. (27. I 1942 Tartu — 11. X 1990 Tallinn) töötas 1966—77 ENSV Rkl. Noorsooteatris näitlejana. Avaldanud aforismikogu „Valge maur ja tema aur: mõttepudemeid" (1989) ja luulekogu „Hingehaige" (1991). Poeg S a n d e r R. (26. I 1939 Tartu — 29. XI 1984 Tallinn) töötas 1961—66 Tallinna Draamateatris ja 1966—75 ENSV Rkl. Noorsooteatris näitlejana. **L:** *Rummu Jüri, Kuni küla veel elab.*

Ravel, *Arnold* (6. VIII 1925 Abja v.), tõlkija ja toimetaja. Lõpetas 1955 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud 1954—2000 kirjastuses „Eesti Raamat" vanemtoim-na. Eestindanud rootsi keelest W. Kyrklundi, L. J. W. Gyllensteni, H. Söderbergi, P. Lagerkvisti, L. Fricki, S. Delblanci, P. G. Evanderi, G. Tunströmi jmt. kirjaniku loomingut. Avaldanud tõlketeoste ees- ja järelsõnu, koguteostes ja perioodikas art-eid ja lühiülevaateid. Rootsi Akadeemia tõlkeauhind 1980, J. Smuuli preemia 1987, EV kultuuripreemia 1996.

Realo, *Enn* (4. IV 1939 Viljandi), füüsik, füüsikamatemaatikaknd. (1975). Lõpetas 1963 TRÜ. Täiendanud end Moskvas (1967), Reykjavíkis (1993) ja Lübeckis (mitu korda a-tel 1993—97). Töötanud a-st 1963 TÜ Füüsika Inst-s (1972—92 vanemteadur, a-st 1993 tuumaspektroskoopialabori juh.), a-st 1994 olnud ühtlasi TÜ dots. Eesti Füüsika Seltsi asutajaliige, EV Keskkonnamin-i kiirgusseadusandluse töörühma liige (a-st 1994), Eesti ja EL-i liitumisläbirääkimiste kiirguskaitseekspert (1999). Uurimusi kristallide Mössbaueri spektroskoopia, sünkrotronkiirguse tuumse otsehajumise rakenduste ja looduslike ning tehislike radionukliidide levi kohta. Selgitanud keskkonna radioaktiivsuse ja elanikkonna kiiritusdooside jaotust Eestis. **T:** *Studies on radiocaesium in Estonian soils* (autoreid). — Journal of Environmental Radioactivity, 1995, 29; *Nuclear resonant forward scattering of synchrotron radiation by randomly oriented iron complexes with exhibit nuclear Zeeman interaction* (autoreid). — Physical Review, B, 1997, 56; *Kiirguskaitse sõnastik: Inglise-eesti & Eesti-inglise* (1997, koos T. Viigiga).

Rebane, *Aleksander* (19. VIII 1958 Tartu), füüsik, Karl ja Ljubov R-se poeg, Inna R-se vend, füüsikamatemaatikaknd. (1985), *dr. habil.* füüsikalise keemia alal (1996, Zürichi tehnikakõrgkool). Lõpetas 1981 TRÜ. Täiendanud end Bayreuthi ülikoolis (Saksamaal, 1987—88), Max Plancki inst-s (Stuttgardis, 1988) ja Lõuna-California Ülikoolis (Los Angeleses, 1990). Olnud 1985—90 Eesti TA Füüsika Inst-i teadur, 1990—96 Zürichi tehnikakõrgkooli dots. ja a-st 1997 Montana ülikooli (Bozemanis) prof. Uurimusi ajalis-ruumilise holograafia, molekulide spektraalsälkamise spektroskoopia ja ülilühikeste laseriimpulsside mittelineaarse optika alalt. Leiutisi optilise infosalvestamise alalt. Rahvusv. Optikakomisjoni (ICO) preemia 1993, L. Ružička preemia 1996. **T:** *Photochemical time-domain holography of weak picosecond pulses* (autoreid). — Optics Communications, 1983, 47, 3; *Time-resolved holography* (koos J. Feinbergiga). — Nature, 1991, 351; *Femtosecond time-and-space-domain holography.* — Trends in optics, research, developments and applications (Academic Press, 1996).

Rebane, *Alfons* (24. VI 1908 Valga — 8. III 1976 Augsburg), sõjaväelane, standartenführer (kolonel, 1945). Õppis TÜ-s. Pärast sõjakooli lõpetamist 1929 teenis mitmes väeosas. Organiseeris märtsis 1941 Viitna kandis metsavendade okupantidevastase võitlussalga. Astus 1941. a. sügisel Saksa sõjaväkke, määrati eesti julgestusgrupi 184. üksiku suuskurkompanii ülemaks. Oli aug-st 1942 a-ni 1944 eesti julgestusgrupi (kandnud ka nimetusi 658. idapataljon ja eesti pataljon) ülem, aug-st 1944 20. Eesti diviisi 46. rügemendi ülem, okt-st 1944 a-ni 1945 Neuhammeri (Alam-Sileesia) laagris diviisi formeerimise ülem, sõja lõpus diviisi ülema kt. Sai eestlastest esimesena Raudristi Rüütliristi (1944; Volhovi rindel peetud lahingute eest) ja tammelehtedega Raudristi Rüütliristi (1945). Pärast sõda elas Suurbritannias ja Saksamaal. Maeti 1999 ümber Tallinna Metsakalmistule.
B: J. Jürissaar. *Kahe rinde vahel. Kolonel Rebasega koos idavõitlustes.* Göteborg, 1951, Trt., 1997; V. Pinn. *Kolonel Alfons Rebane.* Haapsalu, 1997.

Rebane, *Alfred* (9. VII 1902 Suure-Jaani — 29. XII 1986 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1922 Tallinna sõjakooli, töötas a-ni 1940 Eesti kaitseväe õppeasutustes kehalise kasvatuse juhina. Alustas lavategevust 1922 Valga „Sädemes", oli 1934—35 „Vanemuise", 1935—36 Draamastuudio Teatri, 1936—41 Tallinna Töölisteatri ja 1944—72 Tallinna Draamateatri näitleja (1950—52 peanäitejuht). II maailmasõja ajal kuulus ENSV Rkl. Kunstiansambleisse. Tegutsenud ka lavastajana ja lavapedagoogina, mänginud filmides („Tagahoovis") ja telelavastustes („Neljas selgroolüli"). R. oli karakternäitleja, kelle loomingus põimusid rahvalik lopsakus ja teravdatud satiiritunnetus. ENSV rahvakunstnik (1960). ENSV rkl. preemia 1950. **O:** Esko (Kivi *Nõmmekingsepad*), Peeter (Tammlaane *Raudne kodu*), Jegor Bulõtšov (Gorki *Jegor Bulõtšov ja teised*), Rõbakov (Pogodini *Kremli kellad*), kingsepp Kapral (Lutsu *Tagahoovis*), hertsog Alba (Schilleri *Don Carlos*). **L:** Fonvizini *Äbarik* (1952).

Oskar Raunam

Salme Raunam

Linda Raus

Arnold Ravel

Alfons Rebane

Rebane, *Hans* (24. XII 1882 Vana-Kariste v. — 16. XII 1961 Stockholm—Bromma), ajakirjanik ja poliitik. Õppis 1903 Tartu ülikoolis arstiteadust. Töötas 1906—27 „Postimehe" toimetuses (vaheaegadega, a-st 1922 peatoim.), õppis 1921—26 ühe semestri Berliini ülikoolis poliitikateadust ja reisis Euroopas. Oli 1927—28 EV välisminister; osales Eesti ja Nõuk. Venemaa, Eesti ja Läti ning Eesti ja Saksa kaubanduslepete sõlmimisel. 1931—37 oli EV saadik Soomes, 1937—40 Lätis. III Riigikogu liige (põllumeestekogude rühmas). Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, põgenes Tallinna sadamas laevalt ja läks Rootsi. 1945—49 oli EV eksiilvalitsuse minister peaministri ja välisministri ülesannetes. Osales pagulasorg-de töös.

Rebane, *Henn* (3. X 1952 Kohtla-Järve), akordionist ja pedagoog. Lõpetas 1977 muusikapedagoogika alal TRK (erialapillina õppis akordioni L. Vigla juures). Töötanud 1977—90 ja a-st 1994 Viimsi muusikakoolis ning 1990—94 Soomes Kokkolas Keski-Pohjanmaa konservatooriumis akordioniõpetajana. Võtnud kasutusele süntesaator-akordioni ning midi- ja valikbassidega pilli. Esinenud soolokontsertidega Eestis ja paljudes välisriikides, teinud koostööd solistide ja ansamblitega (M. Palm, U. Tauts, V. Kuslap, T. Mägi, I. Linna, J. Jürisson, „Kukerpillid", „777", „Apelsin", „Karavan", „Vennaskond"). Kirjutanud laule, akordionipalu ja filmimuusikat, tuntud laul on „Veskimees". Olnud esimeste rahvusv. akordionifestivalide Rägavere '87, Rägavere '89 ja Pärnu '91 algataja ja peakorraldajaid. Eesti Akordioniliidu asutaja (1994) ja esimene president. Koostanud kogumikud „Minu akordion" ja „Polüfoonia album akordionile", ilmunud heliplaate (laserplaat „Virvatuled", 1998).

Rebane, *Ilmar* (4. VIII 1912 Peterburi — 13. VI 1995 Tartu), õigusteadlane, Leida Loone vend, õigusteaduse dr. (1968, kinnit. 1969). Lõpetas 1936 TÜ, oli 1941—43 NSV Liidus tööpataljonides ja 1. eesti tagavaralaskurpolgus. Töötas 1936—38 Tööliskoja peasekretärina ning Tallinnas ja Tartus advokaadina, 1938—40 õiguskantsleri nõunikuna, 1945—50 ja a-st 1954 TRÜ kriminaalõiguse õppejõuna (a-st 1970 prof., a-st 1993 emeriitprof.), 1950—54 oli kodanliku natsionalismis süüdistatuna ülikoolist kõrvaldatud. Oli mitme seaduseelnõu ja koodeksi koostamise komisjoni liige ja esimees. 1988—91 Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi esimees, Põhiseaduse Assamblee ekspert, 1990—92 EV Ülemnõukogu Presiidiumi nõunik, 1992—94 põhiseadusest tulenevate seaduste eelnõude ekspertgrupi juht. ENSV tnl. jurist (1987). **T:** *Убеждение и принуждение в деле борьбы с посягательствами на советский правопорядок* (1966), *Nõukogude kriminaalõigus: Üldosa* (1963, autoreid), *Eesti NSV kriminaalkoodeksi kommenteeritud väljaanded* (1962, [5]1980, autoreid), *Nõukogude kriminaalõigus* (6 kd., 1971—84), *Kohus. Kuritegu. Kaitsja* (1987).

B: *Õigusteaduse doktori, professor Ilmar Rebase tööde personaalnimestik.* [Koost. U. Lõhmus.] Trt., 1987.

Rebane, *Imant* (23. XI 1919 Aakre v. — 23. XI 1986 uppus Kanaari saartel), ajakirjanik, kirjastaja ning poliitikategelane. Õppis II maailmasõja ajal Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas, osales „Tuulisui" tähmituses. Võitles 1944 eesti rügemendis, sügisel põgenes Rootsi. Paguluses osales Eesti Rahvusnõukogu, Eesti Rahvusfondi jmt. org-i töös. Asutas 1947 Eesti Radikaalidem. Koondise ning andis 1951—64 välja selle ajakirju „Radikaaldemokraat" ja „Vaba Eesti". Toimetas ka ajakirju „Kodukolle" ja „Kodutee", almanahhi „Vaba Eesti" ning K. Lepikuga kogumiku „Homse nimel" (1945). Asutas 1954 kirjastuse „Vaba Eesti", mis andis välja pms. eesti klassikuid ning ajaloolist kirjandust, ka tõlkeid, teatmeteoseid ja õpikuid. A-st 1970 töötas Balti Inst-i kantseleiülemana, arendades rahvusv. kultuurisuhteid, sh. Eestiga.

Rebane, *Inna* (12. VIII 1953 Pärnu), füüsik, Karl ja Ljubov R-se tütar, Aleksander R-se õde, füüsika-matemaatikaknd. (1981). Lõpetas 1976 TRÜ, töötanud samast aastast TÜ Füüsika Inst-s (a-st 1987 vanemteadur). Uurimusi pms. ajast sõltuvate resonantse sekundaarkiirguse spektrite teooria, valgusimpulssidega spektraalsälkamise teooria ja ühe lisandmolekuli spektroskoopia alalt. **T:** *Theory of two-step pulsed photoburning of limiting narrow spectral holes.* — Journal of Physics, B, 1989, 22; *On the dependence of the fluorescence intensity of a single impurity molecule on the polarization of the incident light in birefringent crystals (pentacene in p-terphenyl).* — Optics Communications, 1994, 110.

Rebane, *Jaan* (13. V 1924 Pärnu — 10. XI 1993 Tallinn), filosoof, Jüri, Karl ja Toomas R-se vend, filosoofiadr. (1972), prof. (1973), Eesti TA liige (1975). Lõpetas 1950 ÜK(b)P Kõrgema Parteikooli (Moskvas). Oli 1950—51 EKP KK propagandaosk. sektorijuh., 1951—59 EKP KK Partei Ajaloo Inst-i tõlkesektori tõlk-toim., 1962—86 TRÜ õppejõud (1971—86 filosoofiakateedri juh.), 1981—88 ENSV TA Ajaloo Inst-i filosoofiasektori juh., a-st 1989 Eesti Filosoofia, Sotsioloogia ja Õiguse Inst-i filosoofiaosk. juh. Uurimusi loogika ja tunnetusteooria, sh. teadvuse ja tunnetuse sotsiokultuurilise determineerituse alalt. ENSV rkl. preemia 1980 ja 1987. **T:** *Mis on dialektiline loogika?* (1963), *Tunnetuse ühiskondlikust iseloomust* (1963), *Tunnetusteooria põhiprobleemid* (1986), *Rahvusprotsesside põhijooned Nõukogude Eestis* (1989).

Rebane, *Jüri* (22. VIII 1941 Troitsk, Tšeljabinski obl. — 13. II 1992 Moskva), matemaatik, Jaan, Karl ja Toomas R-se vend, füüsika-matemaatikaknd. (1969, Moskva ülikool). Õppis 1959—63 TRÜ-s, lõpetas 1965 Moskva ülikooli, töötas 1965—68 sealsamas ja 1969—92 Moskva Eksperimentaalse Metallilõiketööpinkide TUI-s laborijuh. ja juhtivteadurina. Uurimusi universaalalgebrate ja poolrühmade teooria alalt. Lahendanud masina- ja tööpingiehituse matemaatilisi probleeme, eriti keerulise ruumilise kujuga detailide vormide loomise ülesandeid. **T:** *О представлении универсальных алгебр в коммутативных полугруппах.* — Сибирский математический журнал, 1966, 7; *Проектирование и расчет металлорежущего инструмента на ЭВМ* (1991, autoreid).

Rebane, *Karl* (11. IV 1926 Pärnu), füüsik, Jaan, Jüri ja Toomas R-se vend, Ljubov R-se abikaasa, Aleksander ja Inna R-se isa, füüsika-matemaatikadr. (1965), Eesti TA (1961), Venemaa TA (1976), Euroopa Teaduste, Kunsti ja Kirjanduse Akadeemia (1991), Euroopa Akadeemia (1993) ja New Yorgi TA liige (1997), Venemaa TA A. F. Joffe nim. Füüsika-Tehnikainst-i (Peterburis) auliige. Õppis 1947—49 TPI-s, lõpetas 1952 Leningradi ülikooli ja 1955 sealsamas aspirantuuri. Olnud a-st 1955 (vaheaegadega) TRÜ õppejõud (1958—60 eksperimentaalfüüsika kateedri juh., 1961—68 lektor, a-st 1968 prof.); Eesti TA Füüsika Inst-i ja TÜ laseroptika ühiskateedri organiseerija ja juh. (1976—93), a-st 1994 emeriitprof., 1956—59 ENSV TA Füüsika ja Astronoomia Inst-i vanemteadur ja 1959—64 teadusdir., 1964—68 ENSV TA Füüsika, Matemaatika ja Tehnikateaduste Osk. akad-sekretär, 1968—73 ENSV TA asepresident, 1973—90 Eesti TA president. Eesti TA Füüsika Inst-i asutajaid ja selle esimene dir. (1973—76), 1990—92 Eesti TA Füüsika Inst-i laseroptikalabori juh. ja peateadur, 1993—96 kosmoseuuringute keskuse ja Eesti Biokeskuse peateadur, a-st 1996 vabakutseline teadustöötaja (Eesti TA uurimistoetu-

se saaja). Olnud Zürichi tehnikakõrgkoolis (1992), Helsingi ülikoolis (1994) ning rahvusv. koolides ja seminaridel külalislektor. NSVL TA Ühendatud Optikanõukogu (1980–92), Euroopa Füüsikaühingu Nõukogu jpt. rahvusv. teadusnõukogude ja -seltside liige. Uurimusi teoreetilise füüsika rakendustest optikas ja tahkisefüüsikas, pms. kristallide elektronvõnkespektrite ja sekundaarkiirguse teooria, foononvabade joonte ja ühe lisandmolekuli spektroskoopia alalt ning spektrite püsisälkamisest ja selle rakendustest optilistes mäludes, andmetöötluses, aegruumilises holograafias ja neuronvõrkude modelleerimisel; saanud kümmekond NSVL-i autoritunnistust (autori või kaasautorina). Uurimusi ka füüsika ja filosoofia piirialadelt. Avastas 1968 koos V. Hižnjakovi ja P. Saariga kuuma luminestsentsi (avastus registreeriti 1981). 1974–89 NSVL Ülemnõukogu liige, 1989–91 NSVL-i rahvasaadik. Sotsial. töö kangelane (1986). ENSV tnl. teadlane (1980), ENSV rkl. preemia 1965, A. von Humboldti preemia 1993, EV teaduspreemia 1996. **T:** *Элементарная теория колебательной структуры спектров примесных центров кристаллов* (1968, Moskva, inglise k. 1970, New York), *Energia, entroopia, elukeskkond* (1980).

Rebane, *Karl-Samuel* (23. VII 1928 Voltveti v. — 29. III 1987 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1974). Lõpetas 1952 TRÜ. Töötas 1952–58 ENSV TA Füüsika ja Astronoomia Inst-s, 1958–87 TRÜ-s (a-st 1960 TRÜ eksperimentaalfüüsikakateedri juh., a-st 1968 ühtlasi TRÜ elektroluminestsentsi ja pooljuhtide laboratooriumi teaduslik juhendaja, a-st 1976 prof.). Uurimusi laia keelutsooniga pooljuhtide fotojuhtivuse, fotoluminestsentsi ja elektroluminestsentsi ning teaduse ajaloo alalt. Elektroluminestsentsi uurimise algatajaid Eestis. Kirjutanud aimeart-eid, koostanud õppevahendeid üliõpilastele („Kvantelektroonika teoreetilised alused", 1980; „Maserid ja laserid", 1981; „Laserite praktilised rakendused. Mittelineaarse optika alused", 1984). ENSV rkl. preemia 1959. **T:** *Люминесценция* (3 kd., 1965–69).

Rebane, *Ljubov* Aleksandrovna (6. IX 1929 Leningrad — 13. VI 1991 Tallinn), füüsik, Karl R-se abikaasa, Aleksander ja Inna R-se ema, füüsika-matemaatikadr. (1974, Leningradi ülikool). Lõpetas 1952 Leningradi ülikooli. Töötas 1955–64 TRÜ-s, 1964–81 ENSV TA Füüsika Inst-s (a-st 1966 vanemteadurina, 1974–76 kristallide spektroskoopia sektori juh-na), 1980–91 ühtlasi TÜ ja Eesti TA Füüsika Inst-i laseroptika ühiskateedri prof-na, a-st 1981 Eesti TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-s (vanemteadurina ja a-st 1986 peateadurina), 1980–91 oli ühtlasi TÜ prof. Uurimusi pms. molekulide ja kristallide spektroskoopia, valguse sekundaarkiirguse, kõrglahutusega selektiivspektroskoopia ja kõrgtemperatuurse ülijuhtivuse alalt. Lisandispektrite püsisälkamise avastajaid (1974). ENSV rkl. preemia 1975, NSVL-i rkl. preemia 1986. **T:** *Выжигание провала в контуре чисто электронной линии в системах Шпольского* (koos A. Gorohhovski ja R. Kaarliga). — Письма в ЖЭТФ, 1974, 20, 7; *Low-temperature spectroscopy of organic molecules in solids by photochemical hole burning* (koos A. Gorohhovski ja J. Kikasega). — Applied Physics, 1982, 29.

Rebane, *Peep Peeter* (9. XI 1940 Tartu), ajaloolane, *dr. phil.* (1969, Michigani osariigi ülikool). Olnud 1965–66 *Central Michigan University* ja a-st 1967 Pennsylvania ülikooli õppejõud (a-st 1975 prof.). Uurimusi pms. Eesti keskaja kohta. **T:** *The Estonians in America 1627–1975* (1975, toimetanud koos J. Pennari ja T. Parminguga).

Rebane, *Toomas* (13. IV 1930 Pärnu), füüsik, Jaan, Jüri ja Karl R-se vend, füüsika-matemaatikadr. (1966). Lõpetas 1954 Leningradi ülikooli, töötanud 1957–60 Moskvas Karpovi-nim. Füüsikalise Keemia TUI-s, a-st 1960 Peterburi ülikooli füüsikainst-s (a-st 1976 laborijuh., a-st 1978 prof.). Uurimusi kvantmehaanika rakenduste kohta aatomite, molekulide, mesomolekulide ja gravitatsioonisüsteemide teoorias, diamagnetismi teoorias, aatomiseisundite relaksatsiooni ning valguse polarisatsiooni teoorias. **T:** *Масштабное преобразование в квантовой теории атомов и молекул* (1985, koos N. N. Penkinaga), *Магнитные свойства молекул с замкнутыми электронными оболочками.* — Современные проблемы квантовой химии, I (1986); *Анизотропная столкновительная релаксация атомных состояний с различными электронными угловыми моментами* (koos A. G. Petrašeni ja V. N. Rebasega). — Журнал экспериментальной и теоретической физики, 1988, 94, 11.

Karl Rebane

Rebane, *Valdo* (9. IX 1952 Tallinn), rahvatantsujuht, kultuuritöötaja. Lõpetas 1972 Raudteetranspordi Tehnikumi. Tantsu õppinud A. Raadiku ja I. Adamsoni juures. Juhtinud a-st 1978 rahvatantsuansamblit „Kandali", mis on esinenud paljudes riikides. Olnud a-st 1993 Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Seltsi esimees, a-st 1994 seltsi bülletääni „Teataja" vastutav väljaandja, a-st 1993 Eesti koondrühma juht rahvusv. tantsufestivalil „Europeade" ja a-st 1995 selle festivali komitee liige.

Valdo Rebane

Rebane, *Valdur* (2. III 1956 Märjamaa), polügrafist. Lõpetas 1979 Leipzigi tehnikakõrgkooli polügraafiateaduskonna. Töötas 1980–82 trükikojas „Kommunist" tehnoloogiainsenerina, oli 1982–86 tootmiskoondise „Eesti Trükitööstus" insener ja tootmisosk-a juh., 1986–90 samas peadir-i asetäitja. A-st 1990 Tallinna Raamatutrükikoja (a-st 1993 oü. Tallinna Raamatutrükikoda) tootmisdir.

Rebas, *Hain* (23. I 1943 Tallinn), ajaloolane, *dr. phil.* (1976, Göteborgi ülikool). Lõpetas 1967 Göteborgi ülikooli, töötas 1969–80 sama ülikooli ajaloo-osk-s (a-st 1979 dots.). Olnud 1980–91 ja a-st 1993 Kieli ülikooli prof., 1987–88 ühtlasi Toronto ülikooli Eesti õppetooli külalisprof., 1991–92 TÜ külalisprof., 1992–93 EV kaitseminister. 1990 Eesti Komitee, 1991–92 Eesti Põhiseaduse Assamblee liige. Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei liige (1989). Avaldanud Eesti, Rootsi ja Saksamaa teabelevis kultuuri-, välis- ja kaitsepoliitikaalaseid art-eid. **T:** *Infiltratsioon ja kaubandus: uurimus Baltikumi põhjaosa poliitikast u. 1440–1479* (Göteborg, 1976), *Eesti ajalugu makroperspektiivides. Metroo 1977* (Stockholm, 1977), *Probleme des kommunistischen Putschversuches in Tallinn am 1. Dezember 1924* (Stockholm, 1985).

Haide-Ene Rebassoo

Rebassoo, *Haide-Ene* (25. I 1935 Tallinn), botaanik, taimegeograaf, fütotsönoloog, bioloogiadr. (1989). Lõpetas 1958 bioloogina TRÜ. Töötas 1960–79 ja 1983–93 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (a-st 1984 vanemteadur, a-st 1991 juhtteadur) ning 1979–83 ENSV TA Tallinna Botaanikaaias. Uurinud Eesti rannaniitude ja saarte taimkatet ning taimestikku, tegelnud eriti põhjalikult Hiiumaa ja seda ümbritsevate laidude ning Vilsandi, Viidumäe ja Matsalu LK-ala taimestiku ning taimkattega. Koostanud rannikutaimkatte kohta 2 monograafiat, avaldanud rohkesti teaduslikke ja populaarteaduslikke kirjutisi ning märkmeid, propageerinud taimede kaitsmist ja tundmist. On „Eesti NSV punase raamatu" (1979) ja 11-köitelise koguteose „Eesti NSV floora" autoreid (koostas liilialiste sugukonna ja võilille perekonna ülevaate) ja „Balti floora" („Flora of the Baltic Countries", 1993) koostajaid. ENSV rkl. preemia 1985. A. Vaga preemia 1988. **T:** *Hiiumaa floora ja selle genees* (1967), *Laidude raamat* (1972), *Seashore plant communities of the Estonian islands* (2 kd., 1975), *Botaanilisi kilde 17 Hiiumaa suvest*

Nikolai Reek

(1975), *Биоценозы островков восточной части Балтийского моря, их состав, классификация и сохранение* (2 kd., 1987).

Rebenitz [*-ts*], *Louise* (19. I 1856 Paide — 4. VIII 1942 Tallinn), naiskäsitööõpetaja. Õppis käsitööd Soomes. Hakkas 1890 Tallinnas käsitööd õpetama, oli ka esimesi Soome-Eesti tarbekunstikontaktide edendajaid. Pidas a-st 1892 kunstkäsitöö- ja kudumiskooli (õpiaeg mõni kuu kuni 3 aastat), mis tegutses 1914. a-ni ja kus õpetati joonistamist, maalimist, voolimist, juurdelõikamist, õmblemist, tikkimist, emailimist, portselani- ja klaasimaalimist, filigraan- ja nahatöö tegemist jms., eriti populaarne oli kunstkudumise õpetamine Soome kudumistelgedel ja Soome eeskuju järgi. Koolil oli 1895—97 osk. Rakveres. R-i ja tema õpilaste töid eksponeeriti Tallinnas, Tartus, Peterburis, Riias jm. toimunud näitustel. Avaldanud eesti-, vene- ja saksakeelse käsitööõpiku „Õpetuse raamat käsitöö koolidele ja iseõppimiseks" (1898).

Redi, *Ellen* (18. VII 1945 Varstu v.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1985, Moldaavia NSV TA Matemaatika Inst.). Lõpetas 1967 TRÜ. Täiendanud end Leningradis (1979) ja Dresdenis (1996). Olnud 1968—71 TRÜ ja a-st 1976 TPÜ õppejõud (a-st 1987 dots.). Uurimusi algebra alalt. Kirjeldanud kvaasirühmafunktsioonide polükategooriaid ja Greene'i ekvivalentse. Põhjendanud polüringoidide esitatavuse mitmekohaliste funktsioonidena ja Mengeri süsteemide esitatavuse mitmekohaliste endomorfismidena. Töid ka algebra, arvuteooria ja diskreetse matemaatika õpetamise metoodika kohta. **T:** *Arvuteooria* (1998).

Reedik, *Vello* (13. VI 1937 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1972, Moskva Energeetikainst.). Lõpetas 1961 TPI masinaehitustehnoloogia, metallilõikepinkide ja -instrumentide erialal. Täiendanud end Prahas (1964—65) ja Londonis (1974—75). Olnud a-st 1965 TTÜ õppejõud (1975—92 dots.), 1992—97 masinaehituse inst-i masinate automatiseerimise õppetooli juh. ja aseprof., a-st 1997 tootearenduse õppetooli juh. ja prof. Uurimusi aerodünaamika, mehhatroonika ja tootearenduse alalt. Avastanud õhujoa ja keha kokkupõrkel ilmnevaid aerodünaamilisi efekte, mida on rakendatud pneumoandurite täpsuse suurendamiseks. **T:** *On choosing the parameters of fluid proximity sensors*. — Fluid control and measurement (Tokyo, 1985); *On synergistic aspects in integrated product development of mechatronic systems* (koos F. Kaljasega). — Proceedings of the 6th Mechatronics Forum International Conference (Skövde, 1998).

Reek, *Nikolai* (1. II 1890 Tallinn — 8. V 1942 Usolje, Permi obl.), sõjaväelane, kindralleitnant (1938). Lõpetas 1910 Tšugujevi sõjakooli. Osales I maailmasõjas, lõpetas 1916 Kiievi lendurvaatlejate kooli ja 1917 Nikolai kindralstaabi akadeemia. Läks 1918 Eesti rahvusväeosadesse, oli nende laialisaatmiseni (apr. 1918) staabiülem, seejärel moodustas Virumaal illegaalselt Kaitseliitu. Vabadussõjas osales 5. jalaväepolgu ülemana (Viru rindel, Narva vallutamisel 19. I 1919), 1. diviisi staabiülemana ja apr-st 1919 3. diviisi staabiülemana. *Landeswehr*'i sõjas täitis operatiivgrupi juhina tähtsat osa Võnnu lahingu võitmisel. Sept-st 1919 oli Viru rinde staabiülem, 1920. a-st kindralstaabi kursuste juh. ja sõjaväeõppeasutuste inspektor. Õppis 1923—25 Prantsusmaa kõrgemas sõjakoolis, oli 1925—26 ja 1934—39 kindralstaabi ülem, 1926 ja 1928—34 2. diviisi ülem, 1927—28 kaitse- ja 1939—40 sõjaminister. 1941 arreteerisid R-i Nõuk. okupatsioonivõimud, ta hukati vangilaagris. Avaldanud kirjutisi sõjaajaloo, strateegia ja taktika alalt. Vabadusristi I liigi 2. järk, II liigi 2. ja 3. järk. **T:** *Suuremaa kaitsmine ja vallutamine a. 1917* (1937).

Reek, *Salme* Helene (10. XI 1907 Pärnu — 9. VI 1996 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1930 Draamastuudio teatrikooli ja 1933 G. Neggo tantsustuudio. Töötas 1930—96 Eesti Draamateatris. Oli eesti teatri silmapaistvaimaid laste ja noorukite osade kehastajaid, ka tema muud karakterloomingut ilmestas kõrge eani eriline vitaalsus. Esinenud palju ER-is, lavastanud lastekuuldemänge, mänginud filmides („Musta katuse all", „Püha Susanna ehk Meistrite kool") ja telelavastustes („Vanaema õunapuu otsas", „Kas te armastate papagoisid?"). ENSV rahvakunstnik (1969). Valiti 1993 aastate naiseks. **O:** Fauntleroy (Burnetti ja Särevi *Väike lord Fauntleroy*), väike Tiina (Kitzbergi *Libahunt*), Tom Sawyer (Mark Twaini *Tom Sawyer*), Vanja Solntsev (Katajevi *Polgu poeg*), Rops (Kaburi *Rops* ja *Rops astub kõike*), ema Åse (Ibseni *Peer Gynt*), Lebedeva ja Avdotja Nazarovna (Tšehhovi *Ivanov*), Abby (Kesselringi *Hapu vein ja sinihape*), Inimene (Raudsepa *Salongis ja kongis*).

B: *Vastab Salme Reek*. — Teater. Muusika. Kino, 1987, 8.

Reemann, *Anne* (30. XII 1962 Tallinn), näitleja, Elmo Nüganeni abikaasa. Õppinud Tallinna Muusikakoolis laulmist, lõpetas 1988 näitlejaerialal TRK. Töötanud a-st 1988 Tallinna Linnateatris (a-ni 1994 Eesti Noorsooteater). Mänginud filmis („Sügis") ja telelavastustes („Ma armastasin sakslast"). A. Lauteri preemia 1995. **O:** Katharina (Shakespeare'i *Tõrksa taltsutus*), Ala (Mrożeki *Tango*), Nora (Ibseni *Nukumaja*), Ranevskaja (Tšehhovi *Kirsiaed*), Nadja (Visconti *Rocco ja tema vennad*), Saša (Tšehhovi, Adabašjani ja Mihhalkovi *Pianoola ehk Mehhaaniline klaver*), Polly (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Juudit (Tammsaare *Juudit*), Gertrud (Shakespeare'i *Hamlet*), Hortense (Kanderi *Zorbas*).

Reemets, *Elgi* (11. V 1910 Tallinn — 21. X 1987 Tallinn), tarbekunstnik, Valve Pormeistri õde. Lõpetas 1949 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i keraamika erialal. Viljeles keraamikat, metall- ja nahkehistööd ning tekstiilikunsti. Loomingule on omased humoorikas, veidi arhaiseeriv käsitlusviis, leidlik kompositsioon ning hea vormi- ja värvitunnetus. Alustas 1950. a-il keraamikuna, parimaid keraamikateoseid on seinapannood („Laadale", 1959; „Tallinn", 1962) ja vigurnõud („Pekod" ja „Lossidaam", 1962). Kavandas 1950—68 Kunstitoodete Kombinaadi nahkehistöötoodangut, mida kaunistas algul rahvusliku lillkirjaga, hiljem etnograafiliste esemete kujutistega (album „Kannud lintidega", 1956). A-st 1964 tegi batiktehnikas albumeid ja külalisrmt-id (külalisrmt. „Öö", 1967). Loonud eesti metallikunstis uudseid erksavärvilise emaildekooriga vasknõusid ja -plaate („Vanaema kohvilaud", 1969; „Põlev padrik", 1975). A-st 1968 tegi suurejoonelisi rahvakunstipäraseid vaipu („Väägvere mängukoor a. 1839", 1971, Moskvas toimunud näituse „Nõukogude gobelään I" kuldmedal 1971; „Rahvakunstimeistrid" ja „Põld", 1975; „Talihari", 1976). ENSV rahvakunstnik (1976). K. Raua preemia 1976. Hõbemedal Prahas toimunud rahvusv. keraamikaakadeemia triennaalilt 1962.

B: H. Kuma. *Elgi Reemets*. Tln., 1981.

Reenumägi, *Aare* (28. VIII 1953 Tartu), õigusteadlane, *Ph. D.* (1992, Moskva). Lõpetas 1984 TRÜ, oli Venemaa juhtimisakadeemias aspirantuuris. Olnud 1992—94 justiitsmin-i spetsialist, peaspetsialist ja seaduseelnõude osk-a juh. asetäitja, a-st 1994 õiguskantsleri asetäitja-nõunik, a-st 1996 ühtlasi Õigusinst-i prof.

Reeveer (a-ni 1935 Brewer), *Paul* (5. V [illegible] Viiterna k., Emmaste v. — 17. VII 1978 Tallinn), raamatu- ja kirjakunstnik. Lõpetas 1938 Riigi Kunsttööstuskooli. Osales II maailmasõjas eesti laskurkorpuse suurtükiväe topograafina, tegi rindejoonistusi (avaldatud rmt-s „Eesti kunstnike rindevihikud",

1973). Loomingus (rmt-ukujundused, auaadressid, plakatid, eksliibrised, tarbegraafika) on määrav osa kunstilisel kirjal. Edendanud šrifti, eriti gooti kirja ja antiikvat, ms. lõi ruunikirja alusel algupärase hübriidkirja. Rmt-ukujundusi: G. Boccaccio „Dekameron" (1957), W. Shakespeare'i „Kogutud teosed" (1959, ümbris), „Eesti graafika" (1963). ▲

Rei, *August* (22. III 1886 Kabala v., Pilistvere khk. — 29. III 1963 Stockholm), riigitegelane, jurist, TÜ audr. (1932). Lõpetas 1911 Peterburi ülikooli õigusteaduskonna. Osales 1917 Eesti sõjaväelaste ülemkomitee abiesimehena Eesti rahvusväeosade loomises. Oli Eesti Sots-dem. Tööliste Partei asutajaid (1917), ühtlasi selle parempoolse tiiva juhte, 1917 ja 1919 ajalehe „Sotsiaaldemokraat" peatoim., 1918—19 Eesti Ajutises Valitsuses töö- ja hoolekandeminister ning peaministri asetäitja, 1919—20 Asutava Kogu esimees, I—V Riigikogu liige, 1928—29 riigivanem, 1932—33 välisminister. Kandideeris 1934 koos K. Pätsi, J. Laidoneri ja A. Larkaga riigivanema (sisuliselt presidendi) ametikohale, oli 1936—37 välisministri abi, 1938—40 Eesti saadik Moskvas, 1944 O. Tiefi valitsuse välisminister. 1944 siirdus Rootsi. Oli 1945—63 EV eksiilvalitsuse peaminister vabariigi presidendi ülesannetes. Tegutses juhtivalt msg. pagulasorg-des, sh. Eesti Rahvusfondis ja Eesti Rahvusnõukogus. Valiti esindama Balti riike Euroopas toimunud rahvusv. konverentsidel. Avaldanud ajalehtedes palju pol. kirjutisi (ka A. Reiali varjunime all). Vabadusristi III liigi 1. järk. **T:** *Nazi-Soviet conspiracy and the Baltic states* (London, 1948), *Mälestusi tormiselt teelt* (Stockholm, 1961).
B: E. Nõu. *Eesti pagulasvalitsus 1944—1988.* — Akadeemia, 1990, 2.

Rei, *Meili* (22. VII 1943 Tartu), lihandusteadlane, tehnikadr. (1995). Lõpetas 1965 EPA. Olnud 1966 Tallinna külmhoone tehnoloogiainsener, a-st 1970 EPMÜ õppejõud (1979—92 dots., ühtlasi 1986—91 liha- ja piimatehnoloogia kateedri juh., 1991—92 liha- ja piimainst-i dir., a-st 1992 prof., ühtlasi 1992—94 lihatehnoloogia õppetooli ja a-st 1994 lihatehnoloogia inst-i juh.). Õpetanud lihasaaduste tehnoloogiat ja tootmise hügieeni, lihatehnoloogia füüsikalis-keemilisi ja biokeemilisi aluseid. Uurimusi starterkultuuride kasutamise kohta fermenditud vorstide valmistamisel, keeduvorstide ja -sinkide tehnoloogia täiustamise, teisejärguliste tapasaaduste kasutamise ning sealiha kvaliteedi ja selle parandamise võimaluste kohta. Saanud rohkesti autoritunnistusi. A-st 1992 Eesti Toitumisteaduse Seltsi juh. **T:** *Tapasaaduste tehnoloogia ja hügieen* (1976, autoreid), *Tapasaaduste tehnoloogia* (1986), *Subprodukt- ja veretoodete tootmine* (1986), *Vorstivalmistaja käsiraamat* (1991, autoreid), *Lihatehnoloogia teaduslikud alused* (1994, ²1999), *Lihasaaduste valmistamise tehnoloogia* (1996, autoreid), *Inglise-eesti lihanduse seletav sõnaraamat* (1999, autoreid).

Reial, *Gustav* (20. VII 1888 Soosaare v. — 15. III 1974 Tallinn), pedagoog. Lõpetas 1908 Tartu õpetajate seminari, sai 1915 Petrogradis ajaloo- ja matemaatikaõpetaja kutse, täiendas end 1919—20 ja 1921—24 TÜ kursustel ja vabakuulajana ning 1927 õppereisil Šveitsis, Austrias ja Saksamaal. Töötas a-st 1908 algkooliõpetajana ja koolijuh-na, 1920—37 Tartumaa koolinõunikuna ja 1937—41 koolide inspektorina ning 1944—50 kirjastuse „Pedagoogiline Kirjandus" peatoim-na. Osales kooliuuendusliikumises; lõi ainetestide metoodika ja koostas testide sarja; edendanud loodusloo õpetamise metoodikat ja üldõpetust, avaldanud õpikuid. **T:** õpik *Väike looduse sõber* I—III (1929—45 kordustrükkidena, autoreid), *Üldõpetus, klassisüsteem, aineõpetus* (1933), *Test kindamis- ja kontrollimahendina* (1934), *Eesti algkooli lõpetaja* (1936).
B: A. Elango. *Gustav Reial pedagoogina.* — Haridus, 1990, 5.

Reidla, *Kaljo* (28. VI 1928 Kilingi-Nõmme), loomaarstiteadlane, veterinaariadr. (1988, Moskva). Lõpetas 1952 EPA, olnud seejärel samas õppejõud (1962—88 dots., 1988—93 prof., 1960—78 ühtlasi kirurgia ja sünnitusabi kateedri juh.), a-st 1993 emeriitprof. Õpetanud operatiiv-, üld- ja erikirurgiat, oftalmoloogiat, röntgenoloogiat ja radioloogiat. Uurimusi koepreparaatide ja laserravi kasutamise, liigesehaavade ja jäsemehaiguste diagnoosimise ning ravi, kõhuõõne operatsioonide ja kastreerimise kohta. Loonud uue koostisega koepreparaadi. Olnud viljakas erialaõpikute, õppevahendite ja käsirmt-te koostaja ja põhiautoreid. Meeskoori „Gaudeamus" asutajaid ja esimene koorivanem (1958—69). **T:** *Veterinaarfüsioteraapia* (1963, autoreid), *Veterinaarkirurgiliste haiguste esmaabi* (1977), *Koepreparaadid seakasvatuses* (1981), *Veterinaarteraapia ja -profülaktika* (1981, koostaja ja autoreid), *Loomade kastreerimine* (1986), *Põllumajandusloomade traumatism* (1995), *Sigade haigused* (1997, koostaja ja autoreid), *Veiste haigused* I (1998, koostaja ja autoreid), *Veiste haigused* II ja III (1999, koostaja ja autoreid), *Koerte haigused* (2000, koostaja ja autoreid).
B: H. Pärn. *Kaljo Reidla — 70.* — Eesti Loomaarstlik Ringvaade, 1998, 3.

Reier, *Herman* Voldemar (14. V 1878 Uue-Võidu v. — 29. X 1951 Narva), insener ja haridustegelane. Lõpetas 1901 Saksamaal Sterlitzi Tehnikumi elektrotehnika ja 1923 Tallinna Tehnikumi arhitektuuri eriala. Oli 1919—32 Tallinna Tehnikumi dir., 1919—22 „Eesti Tehnika Seltsi Ajakirja" peatoim., 1935—43 Balti Manufaktuuri peamehaanik, 1944—48 vabriku „Kawe" peainsener. Avaldanud metallitöö käsirmt-id ja õpikuid, loonud tehnikasõnavara. Arreteeriti 1948, suri Narva vangilaagris.

Reiljan, *Janno* (8. X 1951 Viitina kn.), majandusteadlane, majandusdr. (1991). Lõpetas 1975 TRÜ majandusteaduskonna. Töötanud a-st 1980 TÜ-s: 1981—85 majanduskübernectika ja -statistika kateedri vanemõpetaja ja 1985—88 dots., 1989—91 rahvamajandusharude ökonoomika kateedri dots., a-st 1991 maailmamajanduse ja välismajandussuhete prof., 1992—93 rahvamajanduse ja ettevõttemajanduse üldteooria inst-i juh., 1996—99 välismajanduse korraline prof. ning juhtimise ja välismajanduse õppetooli juh., 1993—96 majandusteaduskonna dekaan, 1996—99 prodekaan, a-st 1999 välismajanduse erakorraline prof. Oli 1983—84 Bonni ning 1989—90 ja 1992 Kieli ülikoolis, 1993 Bentley kolledžis, 1993—94 Kieli maailmamajanduse inst-s ja 1996—97 Leipzigi ülikoolis külalisteadur, 1994—95 Münsteri ülikoolis külalisprof. A-st 1999 Riigikogu liige. Tegelnud matemaatilise statistika, majandusanalüüsi, välismajandusteooria ja -poliitika, otsustusteooria jms. probleemidega. **T:** *Tööstusettevõtte majandustegevuse komponentanalüüs* (1983, autoreid), *Matemaatilised meetodid majanduses: fiktsioonid ja reaalsus* (1987), *Maailmamajandus 1980-ndatel aastatel* (1991), *Välismajanduse monetaarse teooria alused* (1995).

Reim, *Paul* (13. II 1901 Koorastc v. — 24. IV 1942 Sosva, Sverdlovski obl.), metsateadlane, *dr. rer. for.* (1929). Osales 1918—19 Vabadussõjas. Lõpetas 1924 TÜ. Oli 1923—26 ja 1928 TÜ metsakasvatuskabineti nooremassistent, 1926—28 Helsingi ülikoolis stipendiaat, 1929—34 Voltvetis metsaülem ja metsakooli õpetaja, asutas 1934 Pärnus metsatööriistade töökoja ja juhatas seda, oli 1936—39 Audrus metsaülem ja 1939—41 Tihemetsa metsatehnikumi dir. 1941 küüditati ja seejärel arreteeriti, 1942 hukati. Akadeemilise Metsaseltsi (asut. 1922) asutajaid. Uurimusi metsakultuuride, -kasvatuse, -bioloogia,

August Rei

Kaljo Reidla

Janno Reiljan

Paul Reim

-poliitika, -tööriistade, -töövõtete jms. kohta. **T:** *Lõuna-Eesti tamme kultuurid* (1924), *Metsade majanduslik tähtsus Eestis* (1929), *Haava paljunemis-bioloogia* (1930), *Metsamajandus Eestis* (1937).
B: T. Meikar. *Paul Reim — metsanduse suurkuju.* — Eesti Mets, 1991, 5.

Reiman (a-ni 1913 Põlde), *Liina* (14. XI 1891 Valga — 11. IX 1961 Helsingi, 1980 ümber maetud Tallinna), näitleja. Alustas lavategevust 1910 „Vanemuises", oli 1912—15 Pärnu „Endla", 1915—17 „Estonia", 1918—24 Tallinna Draamateatri ning 1925—33 „Vanemuise" näitleja, esines 1933—38 palju Soomes, aga mängis ka „Estonia" ja Eesti Draamateatri lavastustes; kuulus 1939—43 „Estonia" näitetruppi. 1944. a-st elas Soomes ja mängis Helsingi, Kuopio, Lahti, Tampere jmt. teatris, tegutses õppejõuna teatrikoolis ja näitlejate suvekursustel (a-ni 1952). Mänginud Soome filmis „Naise saatus" (1947), lavastanud Soome raadios kuuldemänge ja esinenud neis. R-i mängu iseloomustasid jõuline dramatism, tundesügavus ja ülev poeetilisus, teda peetakse eesti silmapaistvaimaks kangelasosade tõlgitsejaks. Avaldanud mälestuste rmt-id („Rambivalgus süttib", Lund, 1956, Tallinn, [2]1991; „Lava võlus", Lund, 1960, Tallinn, [2]1996). **O:** Nora (Ibseni *Nora*), Herodias (Wilde'i *Salome*), leedi Macbeth (Shakespeare'i *Macbeth*), Maria Stuart ja Jeanne d'Arc (Schilleri *Maria Stuart* ja *Orléans'i neitsi*), Sappho (Grillparzeri *Sappho*), proua Alving (Ibseni *Kummitused*), Ema (Čapeki *Ema*), Pelageja Nilovna (Gorki *Ema*), Niskamäe vanaperenaine (Wuolijoki *Niskamäe naised*), Majoriproua (Lagerlöfi *Gösta Berling*).
B: *Liina Reiman.* [Koost. L. Kirepe.] Tln., 1991.

Reiman, *Rudolf* (25. X 1893 Mõdriku k., Rägavere v. — 6. X 1957 Mõdriku, Kaarli kn.), pedagoog ja kirjanik. Õppis Rakvere linnakoolis ja lõpetas selle juures õpetajate kursused. Töötas alates 1911. a-st õpetajana, sh. 1921—30 Võru õpetajate seminaris, oli seejärel Aseris, Kohtla-Järvel, Rägaveres ja Sallas algkoolijuh., 1945—50 Rakvere 2. mittetäieliku keskkooli dir. Avaldanud luuletusi, lühiproosat, näidendeid, emakeeleõpikuid ja lugemikke. ENSV tnl. õpetaja (1945). **T:** luulekogud *Lambi valgel* (1914), [illegible] (1918), *Päikeseratas* (1922) ja *Läbi öö* (1925).

Reiman, *Villem* (9. III 1861 Suure-Kõpu v. — 25. V 1917 Kolga-Jaani), ühiskonnategelane, ajaloolane, pastor, *cand. phil.* (1887). Lõpetas 1887 Tartu ülikooli usuteaduskonna, siirdus 1889 Peterburi, oli 1890—1917 Kolga-Jaani pastor. Osales 1884 Eesti Üliõpilaste Seltsi (EÜS) asutamises ja Otepääl EÜS-i lipu õnnistamises; oli 1886 EÜS-i esimees. Oli Eesti Kirjanduse Seltsi asutajaid, 1907—14 seltsi esimees ja selle ajalootoimkonna esimees. Osales a-st 1890 karskusliikumises, juhatas pikka aega karskusseltside keskorganisatsiooni. R-i algatusel ostis J. Tõnisson 1896 K. A. Hermannilt „Postimehe", R. abistas J. Tõnissoni lehe väljaandmisel ja avaldas selles 1897—1901 kultuuriloolisi art-eid. Ta oli Eesti Rahva Muuseumi (1909) ja Eesti Kirjanduse Seltsi rajajaid (juhtis seda a-ni 1914) ning asutas 1908 Viljandi Eesti Haridusseltsi (a-ni 1913 esimees); toimetanud EÜS-i albumeid (I—VII, 1888—1902), kalendrit „Sirvilaud" (1896—1907), koguteost „Eesti Kultuur" (5 annet, 1911—15) ja „Eesti Haridusseltside [illegible]" (1909—10). R. oli esimesi eestlasest [illegible]- ja kirjandusuurijaid; rahvusteaduslikus uurimistöös toetus ta algallikaile, tema ajalookäsitus on [illegible] mõjutanud eesti ajalooteaduse arengut; rõhutas kultuuri, [illegible] ja kõlbluse tähtsust. R. kaitses emakeelt nii saksastamise kui ka venestamise eest, [illegible] rahvusliku liikumise mõõduka [illegible] ja vaimseid suunajaid. Mälestussammas [illegible] (1931, A. Adamson, hävitatud 1950) ja Kolga-Jaanis (1988, V. Jaanisoo). **T:** *Eesti Piibli ümberpanemise lugu* (1889), *Kivid ja kirbud* (1907), *Eesti ajalugu* (1920).
B: *Villem Reiman'i mälestuseks.* Trt., 1924; A. Palm. *Villem Reiman.* Trt., 1937; T. Karjahärm ja V. Sirk. *Eesti haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850—1917.* Tln., 1997.

Reiman, *Värdi* (4. III 1927 Tallinn), ehitusteadlane, tehnikateaduste dr. (1979, Moskva ehitusinseneride inst.). Lõpetas 1951 tööstus- ja tsiviilehituse erialal TPI. Olnud 1954—63 Ehituse TUI teadur, a-st 1963 TTÜ õppejõud (a-st 1973 prof.), 1981—90 ehitustehnoloogia kateedri juh., a-st 1997 emeriitprof. Uurimusi autoklaavse lubi-liivbetooni kivinemise kohta. Koostanud segu koostisest ja kivinemistingimustest sõltuva hüdrosilikaatide koguse ja survetugevuse prognoosimise algoritmi erineva koostisega betooni tarbeks. ENSV rkl. preemia 1965. **T:** *Математическая модель для определения прочности автоклавного силикатного бетона.* — Исследования по строительству, 1970, 11; *Autoclaving calcium silicate bricks.* — Zement-Kalk-Gips, 1994, 11.

Reimann, *Rudolf* Johannes (18. I 1884 Tartu — 16. IX 1946 Tallinn), sõjaväelane, kindralmajor (1932). Lõpetas 1907 Vilniuse sõjakooli ja 1914 Peterburis intendandiakadeemia, teenis 1907—12 Penzas. Osales I maailmasõjas, tuli 1917 Eesti rahvusväeosadesse, oli 1. Eesti jalaväediviisi intendant, Vabadussõjas sõjaväe varustusvalitsuse ülem, 1920—23 erus, 1923—29 sõjamin-i korraldusvalitsuse ülem, 1929—40 sõjamin-i nõukogu liige ja a-st 1936 asjadevalitseja. 1944 jäi okupeeritud Eestisse, pääses imekombel represseerimisest. Vabadusristi I liigi 1. järk.

Reimannid, muusikud. Villem R. (19. III 1906 Pärnu — 8. VI 1992 Tallinn), helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1933 TK-s A. Kapi kompositsiooni- ja 1936 A. Lemba klaveriklassi, täiendas end 1937—38 Budapestis F. Liszti muusikaakadeemias Z. Kodály, L. Weineri ja E. Ungeri juures. Oli 1940—41 Kinokroonika Eesti Stuudio muusikakonsultant, a-st 1942 TRK muusikateoreetiliste ainete ja kammeransambli õppejõud (a-st 1965 prof., 1961—69 ja 1977—79 kateedrijuh., a-st 1979 konsultantprof.). Varasem looming on põhiolemuselt lüüriline ja põhineb rahvuslikel intonatsioonidel, selle olulisema osa moodustavad kammer- ja filmimuusika („Vilsandi linnuriik", 1937), hilisemais teostes on ülekaalus dramatism ja moodsam helikeel. ENSV tnl. kunstitegelane (1955). NSVL-i rkl. preemia 1951, ENSV rkl. preemia 1949. **T:** ooper *Kauged rannad* (1959), sümfooniline süit *Vilsandi* (1937, 2. redaktsioon 1946), sümfoonia (1966), sümfooniline poeem *Tehumardi* (1975), kontsert viiulile ja kammerorkestrile (1969), keelpillikvartett (1961), 7 sonatiini klaverile, koori- ja massilaule. — Matti R. (6. XII 1943 Tallinn), pianist ja pedagoog, Villem R-i poeg. Lõpetas 1967 klaverierialal TRK (B. Luki kl.), täiendas end 1967—69 Leningradi konservatooriumis (klaveri- ja dirigeerimise alal) ning 1973—75 Moskvas Gnessinite-nim. Muusikapedagoogikainst-s. A-st 1975 töötanud TRK-s kammeransambli õppejõuna (1979—91 kateedrijuh., 1997—99 erakorraline prof., a-st 1999 prof.). Esinenud soolokontsertidega, salvestanud muusikat heliplaatidele. Sai 1968 ülevabariigilisel pianistide võistlusel II auhinna. — Tõnu R. (6. II 1947 Tallinn), viiuldaja ja pedagoog, Villem R-i poeg. Lõpetas 1970 viiulierialal TRK (H. Laane kl.), täiendas end 1971—74 Moskva konservatooriumis. Olnud 1970—77 „Estonia" orkestrant, 1974—77 Otsa-nim. Tallinna Muusikakeskkooli õpetaja, a-st 1977 EMA viiuliõppejõud (a-st 1984 dots.) ja a-st 1989 ühtlasi *Palmgren-Opisto* (Soome) lektor (a-st 1997 keelpilliosk-a juh.).

Rein, *Toomas* (17. IV 1940 Tallinn), arhitekt. Lõpetas 1967 ERKI. Töötanud 1960—86 „Eesti Maaehitusprojektis" ja „EKE Projektis", a-st 1992 arhitektuuribüroos „Toomas Rein" ja a-st 1970 ühtlasi EKA õppejõuna. Projekteerinud avalikke hooneid, elamuid ja puhkebaase, osalenud Eestis ja välismaal toimunud arhitektuuri- ja kunstinäitustel. Tema hoonetele on iseloomulik nii Soome orgaanilise arhitektuuri loodusläheדane kui ka kubistlik vormikasutus. ENSV tnl. arhitekt (1979). ENSV rkl. preemia 1975. **T:** „Linda" kolhoosi keskus Kobelas (1973, koos J. Pordiga), Paide KEK-i peahoone Mäos (1974), kolhoosi keskusehoone Võrumaal Tsoorus, Rapla KEK-i haldushoone ja Viljandi tuletõrjehoone (kõik 1977), puhkebaasid Aegviidu-Nelijärvel (1978) ja Paatsalus (1979), Pärnu lasteaed „Trall" (1978) ja terrassclamu „Kuldne Kodu" (1984), Nasva jahtklubi (1995), Eesti Panga vaheehitis Tallinnas Estonia puiesteel (1998) ja Otepää gümnaasiumi juurdeehitis (2000).

Reinaru, *Joosep* (28. VII 1921 Vaivere k., Kaarma-Suure v.), epidemioloog, meditsiinidr. (1969, kinnit. 1970). Lõpetas 1952 TRÜ, töötas a-ni 1958 sealsamas hospitaalsisehaiguste kateedris. Olnud 1958—61 Kuressaares arst, 1962—74 Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni TUI teadussekretär, 1974—75 samas meditsiinilise info ja 1975—87 epidemioloogiaosk-a juh. (a-st 1981 prof.), 1987—92 TÜ hügieeni ja tervishoiukorralduse kateedri prof., a-st 1993 emeriitprof. Uurinud reumahaigete neerukahjustusi, nakkusliku kollatõve levikut ja profülaktikat (sh. gammaglobuliini profülaktilist kasutamist). **T:** *Infektsioosse hepatiidi epidemioloogia ja profülaktika ENSV-s* (1972), *Maksahaigused ja nende vältimine* (1976), *Аналитическая эпидемиология* (1977), *Элементы эпидемического процесса* (1983), *Kuressaare ravimuda võrdlevad andmed* (1991, autoreid). **B:** *Joosep Reinaru personaalbibliograafia*. Tln., 1985.

Reinaste, *Jaan*-Margus (5. X 1934 Tallinn), tšellist. Lõpetas 1957 tšellocrialal TRK (A. Karjuse kl.). Mängis 1957—66 ja 1972—95 ERSO-s (oli (vaheaegadega) tšellorühma kontsertmeister). Olnud 1957—59 ja 1969—71 Tallinna Muusikakoolis ja 1967—91 Nõmme lastemuusikakoolis tšelloõpetaja, mänginud ka „Estonia" teatri orkestris. Esinenud solistina, mänginud kammeransambleis (pms. koos B. Lukiga) ja Tallinna Kammerorkestris. ENSV tnl. kunstnik (1976).

Reindorff (a-ni 1937 Mels), *Adele* (10. II 1901 Tallinn — 16. VII 1994 Tallinn), nahakunstnik ja pedagoog, Evald Mölsi õde, Günther R-i abikaasa. Lõpetas 1921 Riigi Kunsttööstuskooli ja 1922 Tallinna õpetajate seminari. Täiendas end 1929 Hamburgis ja Viinis ning 1938 Leipzigis. Oli a-st 1922 Riigi Kunsttööstuskooli ja 1944—62 ERKI õppejõud (1946—61 nahkehistöökateedri juh., a-st 1947 dots.). Loonud rmt-uköiteid, külalisrmt-id, rkl. tellimustena auaadresse (1951 Riia 750. aastapäevaks, koos Günther R-i, P. Luhteini ja A. Hanseniga; 1957 Leningradi 250. aastapäevaks, koos Günther R-ga). Köidetes kasutanud pms. šrifti kunstilis-dekoratiivseid võimalusi (M. Underi „Ja liha sai sõnaks", 1939; Homerose „Ilias", 1961), teistel esemetel on rakendanud nii rahvuslikku lillkirja kui ka loodusmotiive, mis 1940.—50. a-il moodustasid veidi nurgelise käsiteluga küllusllikke kompositsioone („Külalisraamat", 1947), hilisemates töödes on jäetud ruumi ka nahafaktuuri vabamale mängule („Külalisraamat", 1956; „Külalisraamat põllulilledega", teostus 1986). ENSV tnl. kunstitegelane (1955). **B:** V. Jõeste. *A. Reindorff*. Tln., 1960.

Reindorff, *Günther Friedrich* (26. I 1889 Peterburi — 14. III 1974 Tallinn), graafik, Adele R-i abikaasa, NSVL KA k-liige (1958). Õppis 1905—13 Peterburis A. Stieglitzi kunsttööstuskoolis, seejärel stipendiaadina Prantsusmaal. Töötas 1915—20 Petrogradi ja Moskva väärtpaberitrükikojas kunstnikuna. Opteeris 1920 Eestisse. Oli 1920—43 Tallinnas Riigi Kunsttööstuskooli õppejõud (a-st 1922 graafikaõppetöökoja, a-st 1936 graafikaosk-a juh.). Rajas kooli graafikaklassi ja litograafia- (1920) ning trüki- ja tsinkograafiatöökoja (1923). Oli 1922—32 ühtlasi Riigi Trükikoja konsultantkunstnik. Käis 1922—23 loomereisil Saksamaal ja Šveitsis, 1928 Austrias, 1930 Rootsis. Oli 1950—58 ERKI õppejõud (joonistuskateedri juh.; a-st 1951 prof.). Rakenduskunstnike Ühingu (RaKÜ) asutajaid (1932). — R. oli silmapaistev tarbe-, rmt-u- ja vabagraafika- ning šriftimeister. Tema peenes detailirohkes dekoratiivses laadis on tunda „Mir Iskusstva" rühmituse mõju. Vabagraafikas kujutanud meeleolukaid, paljudel juhtudel sümboolse alltekstiga loodusmotiive (pastell „Tütarsaar", 1926; joonistused Eesti maastikust, 1947, „Palavad augustipäevad", 1955, „Äike läheneb", 1959, ja „Sibeliuse „Finlandia"", 1962; gravüürid „Hommik metsas", 1941, ja „Tuuleiil", 1943), rmt-ugraafikas viljelnud kaunist ornamentaalset kirja (ajakirja „Taie" kaas, 1928—29) ning hulgalistes ill-des fantaasiaküllast, üksikasjadeni viimistletud laadi (A. Puškini „Muinasjutud", 1949; F. R. Kreutzwaldi „Eesti rahva ennemuistsed jutud", 1951). Loonud auaadresse, eksliibriseid ja nahkehistöökavandeid. Kavandas Nõuk. Venemaa ja Eesti postmarke ning Eesti münte ja rahatähti (sai 1926 EV rahatähtede võistlusel I auhinna), 1930. a-il R. Tavasti töökojale rinnamärke. NSVL-i rahvakunstnik (1969). ENSV rkl. preemia 1949. Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966); tema rikkalikke putukakogusid (liblikad, kimalased jm.) säilitatakse Eesti Loodusmuuseumis. **B:** H. Läti. *Günther Reindorff*. Tln., 1960; R. Loodus. *Günther Reindorff ja raamat*. Tln., 1976.

Reinet, *Jaan* (8. V 1905 Tarvastu v. — 29. XI 1991 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1959). Lõpetas 1935 TÜ matemaatikaosk-a, oli seejärel õpetaja ja Võrumaa koolide inspektor. F. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi asutajaid ja esimene dir. (1941). Töötas 1946—76 TRÜ õppejõuna (1961—71 dots.), rajas 1964 TRÜ aeroionisatsiooni ja elektroaerosoolide laboratooriumi, oli selle juhendaja ja 1971—75 juh. Uurinud aeroionisatsiooni ja elektroaerosoole ning nende meditsiinis rakendamise võimalusi, konstrueerinud selleks vajalikke aparaate. Avaldanud uurimusi ka eesti keele grammatika ja kirjanduse ning koolihügieeni alalt. Paljude leiutiste autor (üle 30 autoritunnistuse). ENSV tnl. leiutaja (1974). ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Atmosfääri ionisatsiooni muutustest Tartus aastase perioodi vältel*. — TRÜ toimetised, 1958, 59.

Reinik, *Riina* (a-ni 1931 õieti Elfride Wilhelmine Reinike, a-st 1931 Hohmann, a-st 1942 Lipp) (16. XII 1908 Tallinn — 15. VI 1990 Toronto), operettilaulja, näitleja ja lavastaja. Õppis Tallinnas eraviisiliselt laulmist M. Lüdig-Sinkeli ja J. Lepa juures. Mängis 1929—31 „Ugalas" ning oli 1931—44 „Estonia" operetisolist. Põgenes 1944 Rootsi, osales Stockholmi eesti teatrite tegevuses. Läks 1950 Kanadasse, oli Montreali Eesti Teatri asutajaid. Elas a-st 1956 Torontos, kus tegutses Eesti Rahvusteatri näitleja ja lavastajana. Paistis silma lavalise sarmi poolest. **O:** Liza (Kálmáni *Mariza*), Riquette ja Daisy (Ábrahámi *Viktooria ja tema husaar* ja *Savoy ball*), Stasi (Kálmáni *Silva*), Tiiu ja Astrid (Ardna *Kalurineiu* ja *Tütarlaps kodumaata*), Adelaide (Zelleri *Linnukaupleja*), Mi (Lehári *Naeratuste maa*). **B:** *Vastab Riina Reinik*. — Teater. Muusika. Kino, 1989, 11.

Reining, *Eduard* (13. IV 1899 Tallinn — 14. IX 1987 Stockholm), teatriloolane ja -kriitik. Õppis 1920—23 Draamastuudio teatrikoolis ja samal ajal töötas a-ni 1924 Tallinnas NSV Liidu kaubandus-

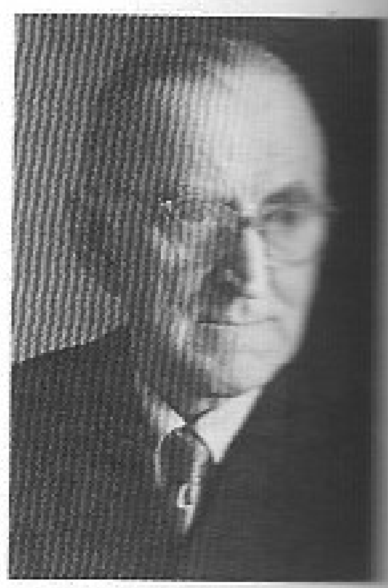
Toomas Rein

Joosep Reinaru

Adele Reindorff

Günther Reindorff

Riina Reinik

esinduses raamatupidajana. Oli 1924. a. detsembriputšist osavõtu pärast a-ni 1929 vangis, töötas 1930—42 Tallinna Töölisteatri tegevjuhina, asutas 1934 ajakirja „Teater", oli 1934—40 selle tegevtoim. ning 1940—41 „Estonia" kunstinõunik ja dir. 1941 arreteerisid ta sakslased. Põgenes 1944 Rootsi, oli Stockholmi eesti teatri asutajaid (1945) ning „Eesti Päevalehe" (Stockholmis) teatrikriitik, tegi kaastööd ajakirjale „Tulimuld".

Reinla (a-st 1971 K a b u r), *Astrid* (1. III 1948 Tallinn — 1. I 1995 Tallinn), kirjanik, Oskar Kuninga tütar, Merike Rõtova õde, Boris Kaburi abikaasa. Lõpetas 1974 eesti filoloogina TRÜ. Töötas bibliograafina ja 1974—76 kirjastuses „Eesti Raamat" korrektorina, 1976—79 ajakirja „Horisont" keeletoimetajana, a-st 1979 oli vabakutseline. Kirjutanud luulet, novelle, humoristlikke ja muinasjutupäraseid lastejutte, näidendeid, art-eid, kirjandus- ja teatriarvustusi ning telestsenaariume („Õnne 13"). Kirjanduse aastapreemia 1996 (postuumselt). **T:** luulekogu *Lihtminevik* (1982), novellikogud *Inimestega* (1982) ja *Plekk-katus* (1987), lastejutud *Miikael* (1989) ja *Lumeelevant. Krooksjalad* (1994), vestekogumik *Kodanik on loll* (1994).

Reinold, *Elina* (28. XII 1971 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1994 näitlejaerialal EMA. Töötanud a-st 1994 Eesti Draamateatris. Mänginud teleseriaalides („Õnne 13", „V.E.R.I.", „Waba Riik"). V. Panso preemia 1992. **O:** Nataša (Tšehhovi *Kolm õde*), Mamma (Kõiva ja Lõhmuse *Põud ja vihm Põlva kihelkonnan...*), Bertha (Strindbergi *Isa*), Susanna (Kivirähki *Jalutuskäik vikerkaarel*), Carol (Mameti *Oleanna*), Niina (Lermontovi *Maskeraad*), Constanze (Shafferi *Amadeus*), Harper Amaty Pitt (Kushneri *Inglid Ameerikas*), Ronja (Lindgreni ja Dvinjaninovi *Ronja, röövlitütar*, 1998 Emajõe Suveteatris).

Reinsalu, *Armult* Eeliks (31. V 1923 Riisipere v.), fotograaf ja majandusteadlane. Lõpetas 1948 TPI majandusteaduskonna. Olnud 1948—50 ENSV MN Riikl. Plaanikomisjoni kütte-energeetika inspektor, 1950—58 Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastuse dir-i asetäitja, 1958—61 ENSV Ajakirjanike Liidu loominguliste sektsioonide juh., 1962—68 kirjastuse „Eesti Raamat" fotokirjanduse toim., 1969—71 ETA fotokroonika juh., 1972—83 ENSV Põllumajanduse Min-i Infovalitsuse ning 1982—83 ajakirjade „Teater. Muusika. Kino" ja „Kultuur ja Elu" fotograaf. Korraldanud isikunäitusi Eestis, Helsingis ja Moskvas. Pannud Eestis aluse autorifotoalbumite kirjastamisele, sportlikule matkamisele ja orienteerumisele. **T:** fotoalbum-id *Väike pildiraamat Eestist* (1965, ka inglise ja soome k.), *Tallinna juht* (1960—70, ka inglise, soome, saksa ja vene k.), *Hea foto saladus* (1976), *Algajale fotograafile* (1987).

Reinsalu, *Enno* (22. IV 1936 Tapa), tehnikateadlane, tehnikakand. (1968, Leningradi mäeinst.). Lõpetas 1960 kütusemaardlate kaevandamise erialal TPI. Töötanud 1960—66 Põlevkivi TUI-s, 1968—88 A. Skotšinski nim. Mäeinst-i Eesti filiaalis, olnud 1983—88 selle osk-ajuhataja ja asedir. ning a-st 1990 TTÜ õppejõud (a-st 1997 prof.), 1990—92 mäenduslabori juh., a-st 1992 maavarade kaevandamise õppetooli juh., a-st 1994 ühtlasi energeetikateaduskonna dekaan. Uurimusi mäenduse ja mäemajanduse alalt. Teinud kindlaks põlevkivikihindi lõhkamise seaduspärasused ja Eesti põlevkivi kaevandamisväärse varu suuruse. **T:** *Оптимальное размещение забоев горючего сланца* (1984), *Criteria and size of Estonian oil shale reserves.* — Oil Shale, 1998, 15, 2; *Mäemajandus* (1998).

Reintam, *Aimu* (6. III 1931 Tallinn), põllumajandustehnikateadlane, Loit R-i vend, tehnikakand. (1966, Leningrad). Lõpetas 1955 EPA. Olnud 1955—58 Tartu masina-traktorijaama insener, a-st 1958 (v. a. 1962—65) EPMÜ õppejõud (1968—89 dots., 1989—96 prof.), a-st 1996 emeriitprof. Õpetanud põllutöömasinaid, nende teooriat ja tehnoloogilist arvutust, masinapargi kasutamist ja töökaitset ning teadustöö metodoloogiat. Uurimusi põllutöömasinate ehituse, teooria ja tööprotsesside kohta (sh. käsitlenud neid matemaatiliselt), Eesti põllunduse mehhaniseerimise ajaloo ja põllum-e mehhaniseerimise oskuskeele alalt. Loonud oskussõnu. Koostanud 8-osalise õpikute sarja „Põllutöömasinate teooria ja tehnoloogilise arvutuse alused" (1969—75). Tal on põllutöömasinate alal välispatente, NSV Liidu autoritunnistusi ja üks EV patent (1994). Harrastanud ratsasporti, olnud treener ja vab. kategooria kohtunik. **T:** *Mineraalväetiste ketaslooturi laotusketta tööprotsessi uurimine matemaatilise modelleerimise teel.* — Agraarteadus, 1995, 4; *Ülevaade põllunduse mehhaniseerimise arenguloost Eestis* (1999).

B: L. Linnas. *Aimu Reintam — 60.* — Agraarteadus, 1991, 1.

Reintam, *Loit* (12. XI 1929 Tallinn), mullateadlane ja ökoloog, Aimu R-i vend, bioloogiadr. (1973, kinnit. 1974, Novosibirsk), Eesti TA liige (1990). Lõpetas 1954 EPA, töötanud a-st 1953 sealsamas, a-st 1956 õppejõuna (1964—77 dots., 1963—66 agronoomiateaduskonna dekaan, 1965—92 mullateaduse ja agrokeemia kateedri juh., a-st 1977 prof., 1992—94 ökoloogia ja agrokeemia õppetooli prof. ja juh., 1994—99 mullateaduse ja agrokeemia inst-i prof., a-st 1999 emeriitprof.), olnud ühtlasi 1958—93 TÜ õppejõud ja 1986—92 Juhtimise Kõrgema Kooli prof. Õpetanud mullateadust, mullageograafiat, muldade kaardistamist ja hindamist, ökoloogiat, keskkonna- ja looduskaitset. 1964—91 Üleliidulise Mullateadlaste Seltsi Eesti filiaali esimees, 1990—97 Eesti Teadusfondi Nõukogu liige (1993—97 asesimees), a-st 1978 Rahvusv. Mullateaduste Liidu (*International Union of Soil Sciences*, lüh. IUSS) ja a-st 1991 Euroopa Mullakaitse Seltsi (*European Society for Soil Conservation*, lüh. ESSC) liige. Uurinud Eesti ning Euraasia mitme piirkonna (nt. NSV Liidu Kaug-Ida, Ida- ja Lääne-Siberi, Kesk-Aasia, Kesk-Vene kõrgustiku) mullastikku. Avaldanud uurimusi muldade tekke, paiknemise, koostise ja omaduste ning mullateaduse ajaloo ja ökoloogia alalt. ENSV tnl. teadlane (1989). **T:** *Mullateadus* (1962, koostaja ja autoreid), *Буроземообразование и псевдооподзоливание в почвах Русской равнины* (1974, autoreid), *Mullakaitse probleeme* (1992, koostaja ja autoreid), *Soil Formation.* — Geology and Mineral Resources of Estonia, 1997; *Soil Geographical Data Base of Europe at Scale 1:1 000 000* (1998, autoreid).

B: *Dr. Biol. Professor Loit Reintam. Personaalnimestik 1953—1997.* [Koost. L. Seppet.] Trt., 1998.

Reinvald, *Ado* (3. XII 1847 Uusna v. — 8. II 1922 Kulbilohu, Elva läh.), kirjanik. Õppis ühe talve Soone külakoolis, täiendas end iseseisvalt. Oli 1867—94 Tarvastu v-s talunik, pärast talu pankrotistumist elas Nõos, Elvas ja Kulbilohul, oli „Sakala" kaastöölisi ja levitajaid; koostanud kalendreid („Sakala kalender", „„Lindanisa" kalender"). Tema kirjanduslik nõuandja oli F. R. Kreutzwald. R-i isamaaluule järgib mõneti L. Koidula eeskuju; kirjutanud ka loodus-, armastus-, kodu- jm. luulet. Avaldanud luulekogud „Villandi laulik" (I 1872, II 1875), „Viljandi laulik" (III 1877, IV 1889), „Õitsi õpik" (1876), „Nalja-Kannel ehk Laulurahe Baltlaste lilliaias" (I 1881, II 1883, koos oma venna, ajakirjanik J ü r i R-ga, 18. XI 1853 — 22. XI 1913) ja valimiku „Ado Reinvald'i laulud" (1904); postuumselt on ilm. „Valik luuletusi" (1924). R-i luuletusi on viisistatud, luuletusest „Kuldrannake" on saanud rahvalik laul. Kirjutanud ka jutustusi („Rasva-Jaak", 1902, „Ehi-

saatuse tormid", 1903), naljalugusid (kogumik „Suur Naljahammas", 1903) ja näidendeid („Bagdadi Kalif", 1897).
B: E. Priidel. *Ado Reinvald*. Tln., 1965. ▲

Reinvald, *Arved* (12. VI 1921 Sootaga v.), pulmonoloog, meditsiinidr. (1972). Lõpetas 1951 Omski meditsiiniinst-i ja asus tööle Omski obl. jsk-ahaigla peaarstina, 1956—59 oli Leningradis aspirantuuris. Töötanud 1960—81 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s pulmonoloogiaosk-a teadurina ning a-st 1981 Valkla internaatkodus arstina. Uurinud kopsutuberkuloosi teket, levikut ja ravi ning eakate kopsutuberkuloosi iseärasusi, tegelnud bronhiaalastmat põdejate immunodepressiivse raviga. ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Туберкулёз легких в возрасте старше 50 лет* (Moskva, 1973).

Reinwald (a-ni 1935 Reinwaldt), *Ivan* (8. V 1878 Peterburi — 30. IV 1941 Tallinn), mäeinsener ja geoloog. Õppis 1898—1907 Peterburi mäeinst-s. Oli a-ni 1912 Peterburi mäeinst-i geoloogiamuuseumi haldaja abi, 1912—21 põhil. mäeinsener Peterburis, Kasahstanis, Ukrainas jm. 1921 opteeris Eestisse, kus asus tööle Kaubandus- ja Tööstusmin-i mäeinspektorina. Uuris Eesti maavarade (sinisavi, fosforiidi, kipsi, dolomiidi, põlevkivi) leiukohti. Põlevkivilasundeid uurides kirjeldas 1935 esimesena tektoonilisi rikkeid. Uuris a-st 1927 Kaali kraatreid ja tõestas 1937 meteoriidikildude leiuga kraatrite meteoriitse päritolu. **T:** *Kaali järv — The Meteorite craters on the island of Ösel (Estonia)*. — Loodusuurijate Seltsi Aruanded, 1933, 39; *The Kaalijärv. Meteor craters (Estonia). Suplementary research of 1937; Discovery of Meteoritic Iron.* ↘ Loodusuurijate Seltsi Aruanded, 1940, 46.
B: Л. А. Кулик. *И. А. Рейнвальд 8.05.1878 — 30.04.1941. Некролог.* — Метеоритика, 1946, 3; R. Tiirmaa. *Ivan Reinwald (1878—1941)*. — Kaali meteoriit, 1994.

Reinwald, Reinwaldt, *Otto* (28. VII 1886 Rakvere — 29. XI 1940 Tallinn), elektrotehnikainsener. Lõpetas 1912 Darmstadti tehnikaülikooli. Oli 1921—36 Tallinna Tehnikumi ja 1936—40 TTÜ õppejõud (a-st 1937 erakorraline prof.), ühtlasi 1924—36 ja 1937—40 Rkl. Katsekoja elektrotehnikaosk. juh. Eesti elektrijaamade ja -võrkude rajajaid 1920.—30. a-il; oli Eesti elektrialaste uurimistööde algatajaid. **T:** *Üldelektrotehnika* (1928).

Reinvaldt, *Edvin* (20. IX 1890 Haapsalu — 10. III 1979 Stockholm), zooloog (terioloog, ihtüoloog, vähiuurija), bioloogiadr. (1927, Budapest). Võttis osa I maailmasõjast ja oli Vabadussõjas soomusrongi nr. 2 dessantpataljoni ülem. Lõpetas 1925 TÜ. Täiendas end 1923 Londonis ja 1927—28 Budapesti ülikoolis. Töötas a-st 1931 Tallinnas põllutöömin-s (korraldas kalakasvatust, järvede majandamist ja kalakaitse seadusandlust), a-st 1935 oli TÜ ihtüoloogiaõppejõud. Põgenes 1944 Rootsi, töötas a-st 1953 Stockholmi Rkl. Loodusloomuuseumis (uuris pms. närilisi ja karihiirlasi). Uurimusi Eesti pisiimetajate, lõhe, villkäppkrabi, jõevähi, vähikatku leviku ja põhjuste ning nahkiimkonna kohta. Rakendas bioloogiaüliõpilaste õpetamisel välikursusi, propageeris statsionaarsete bioloogiajaamade rajamist. Oli 1921—28 Loodusuurijate Seltsi zooloogiliste kogude ja 1922—28 seltsi mtk. hoidja, juhtis seltsi kaudu üle-eestilist teriofaunistiliste andmete kogumist. Oli ajakirja „Kalandus" (1933) asutajaid ja 1933—44 selle toim. A-st 1938 Loodusvarade Inst-i liige. R. on Eesti teriologia rajaja ja rahvusvaheliselt tunnustatud loomauurija. Vabadusristi II liigi 3. järk. **T:** *Zur Chiropterenfauna Estlands*. — Loodusuurijate Seltsi Aruanded, 1927, 34; *Über Verbreitung und Schutz einiger Säugetiere Estlands* (1927); *Kalakasvatusest ja selle tasuvusest*. — Kalandus, 1933, 1; *Jõe- ja vääris-vähist, tema kasvatamisest, püügist ja kasutamisest*. — Kalandus, 1937, 6; *Bemerkungen zur Entwicklung und zur taxonomischen Bewertung der* crista sagitalis *bei Musteliden*. — Zeitschrift für Säugetierkunde, 1959, 24.

Reisik, *Marie* (6. II 1887 Kilingi-Nõmme — 3. VIII 1941 Tallinn), naisliikumistegelane. Lõpetas 1904 Pärnus gümnaasiumi, sai 1908 Pariisis *Alliance Française*'i kursustel prantsuse keele õpetaja kutse. Töötas a-st 1909 õpetajana Tartus ja Tallinnas. Oli Eesti naisliikumise algatajaid ja ideolooge. Kuulus 1907—18 asutajaliikmena Tartu Naisseltsi juhatusse, toimetas 1911—18 seltsi ajakirja „Naiste Töö ja Elu". Juhatas 1920—40 Eesti Naisliitu ja oli 1926—32 selle häälekandja „Naiste Hääl" vastutav toim. Osales 1935 Eesti Naisliidu Kodumajanduse Inst-i ja sotsiaalkooli rajamises, töötas neis õpetajana ning juhatas neid 1936—40. Oli 1927—40 Eesti Hariduslidu juhatuse ja 1936—40 Kodumajanduskoja liige. Asutava Kogu ning IV ja V Riigikogu liige.

Reitalu, *Mari* (10. II 1941 Sandimetsa k., Vao v.), botaanik ja looduskaitsja. Lõpetas 1964 bioloogina TRÜ. Olnud samast aastast Viidumäe LK-ala dir. Uurinud Saaremaa taimestikku ja taimkatet, eriti tegelnud looduskaitsealuste taimeliikidega. Propageerinud looduskaitset, avaldanud ajakirjanduses ning temaatilistes kogumikes looduskaitse- ja botaanikaalaseid art-eid. Olnud 1962—64 Tartu üliõpilaste looduskaitseringi esimees, 1967—77 Eesti Looduskaitse Seltsi Saaremaa osk. juhatuse liige. Eesti Orhideekaitse Klubi (1985) asutajaid ja samast aastast juhatuse liige. ENSV suur looduskaitsemärk 1981, E. Kumari looduskaitsepreemia 1993. Saare maakonna teenete plaat 1999. **T:** *Viidumäe haruldased taimed* (1974), *Viidumäe riikliku looduskaitseala floora konspekt*. — Eesti NSV riiklike looduskaitsealade teaduslikud tööd, 2 (1975); *Haruldaste taimede kodu*. — Eesti Loodus, 1981, 5.

Rekkor, *Jaan* (3. IV 1958 Juuru), näitleja. Lõpetas 1982 näitlejaerialal TRK, töötanud samast aastast „Endlas". Mänginud filmides („Äratus", „Need vanad armastuskirjad") ja telelavastustes („Soo", seriaal „M Klubi"). Parima meesnäitleja aastapreemia 1988, A. Lauteri preemia 1990. **O:** Rex (Poliakoffi *Superdiskor*), Alfred (Horváthi *Lood Viini metsadest*), Owen (Frieli *Tõlkijad*), Toomas Haava (Lutsu ja Pedajase *Soo*), Georg Rass (Saluri *Minek*), James Tyrone (O'Neilli *Saatuse heidikute kuu*), Mihkel Niilas (Vallaku ja Pedajase *Epp Pillarpardi Punjaba potitehas*), Mäeotsa Jeppe (Holbergi *Miks Jeppe joob?*), Kean (Dumas' ja Sartre'i *Kean*), Jörgen (Jepseni *Järgmisel aastal on õlu parem*), Pearu (Tammsaare ja Kasterpalu *Tõde ja õigus*, Vargamäel), Kusta (Kõivu ja Runneli *Küüni täitmine*).

Relve, *Hendrik* (18. VII 1948 Tallinn), metsandustegelane, loodusteaduste ja loodushoiu propageerija, loodusfotograaf. Lõpetas 1971 metsainsenerina EPA ja 1989 ajakirjanikuna TRÜ. Töötanud 1972—78 Eesti Metsakorralduskeskuses taksaatorina, 1979—97 Eesti Metsandusliku Informatsiooni Keskuses õpetusspetsialistina ja a-st 1998 Sagadi Metsakeskuses nõunikuna. Avaldanud a-st 1975 ajakirjanduses palju art-eid, teinud televisioonis ja raadios saateid, loonud ja esitanud laule loodusest, korraldanud noortele loodushariduslikke kursusi, seminare ja loenguid, kirjutanud mitu kooliõpikut ja aimermt-t. Tegelnud põlispuude mõõtmisega. 1994 loodud metsanoorte ühenduse („Metsaordu") asutajaid ja juhatuse liige. Saanud Soome Bioloogia ja Maateaduse Õpetajate Liidu hõbedase teenetemärgi. Rändfotonäituse „Põlispuud Eestis" autor (1999—2000). **T:** *Vahtral on sünnipäev sügisel* (1981), *Suomen luonnonmarjat* (1995, Jyväskylä), *Söögimarjad, mürgimarjad* (1996), *Puude juurde* (1998).

Ivan Reinwald

Mari Reitalu

Jaan Rekkor

Hendrik Relve

Remm, *Hans* (26. VIII 1929 Viluvere — 21. VII 1986 Tartu), zooloog (entomoloog), bioloogiadr. (1976). Lõpetas 1952 bioloogina TRÜ. Oli 1952—86 TRÜ zooloogiakateedri õppejõud (a-st 1956 dots., a-st 1986 prof.), a-st 1984 kateedri juh. Uuris kahetiivalisi, liblikalisi ja mardikalisi. Oli Euroopa tunnustatuim habesääsklaste tundja. Kirjeldas doktoritöös NSV Liidu 530 habesääsklaste liigist 235 esmakordselt. Määras merevaiku jäänud fossiilseid putukaid. Tegi Siberisse, Kaug-Itta, Kaukaasiasse, Kesk-Aasiasse ja Uuralisse entomoloogiaalaseid uurimisretki. Täiendas rikkalikult TÜ zooloogiakateedri putukakollektsiooni. 1956—86 Eesti Looduseuurijate Seltsi entomoloogiasektsiooni esimees. Avaldanud õppekirjandust ja putukamäärajaid, toimetanud teose „Loomade elu. Putukad" (1984) eestikeelset tõlget. **T:** *Putukate välimääraja* (2 kd., 1966—67), *Zoogeograafia* (1968), *Mardikate määraja* (1973, koos E. Meriveega), *Liblikate määraja* (1996, koos J. Viidalepaga). — Tema abikaasa Evi R. (13. X 1930 Tartu) on zooloog, uurinud salukärblaste (*Lauxaniidae*) levikut Eestis ja kirjeldanud kaht uut liiki.

Remme, *Jaanus* (18. XII 1953 Tallinn), molekulaarbioloog, *dr. phil.* (1993). Lõpetas 1980 TRÜ. Töötanud 1980—96 Eesti TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-s teadurina ja vanemteadurina, a-st 1992 TÜ molekulaar- ja rakubioloogia inst-s (1993—97 dots., a-st 1997 molekulaarbioloogia korraline prof.), a-st 1998 on molekulaarbioloogia õppetooli juh. Olnud 1988—93 (vaheaegadega) Berliinis Max Plancki molekulaargeneetika inst-s külalisteadur. Uurimusi ribosoomide, valgu biosünteesi, geneetilise koodi ja RNA kohta. **T:** *Allosteric three-site model for the ribosomal elongation cycle* (autoreid). — The Ribosomes, Structure, Function and Genetics (1990).

Remmel, *Cardo* (9. V 1953 Pärnu), majandustegelane. Lõpetas 1976 TPI kütte ja ventilatsiooni erialal ja 1988 Eesti Majandusjuhtide Inst-s tippjuhtide kursused, täiendanud end 1996 Lausanne'is Rahvusv. Juhtimisinst-s (IMD). Olnud 1976—83 ENSV Ehitusmaterjalitööstuse Min-i Remondi- ja Ehitusvalitsuse töödejuh., 1983—89 Saku Eksperimentaalõlletehase ehitusdir. ja 1989—96 samas peadir., a-st 1996 as-i „Saku Õlletehas" juhatuse esimees. Kuulub a-st 1997 Eesti Kaubandus-Tööstuskoja juhatusse.

Remmel (1969—76 Valt), *Maie* (20. V 1940 Tallinn), teadusloolane ja bioloogiaajaloolane, bioloogiaknd. (1974, Moskva). Õppis a-st 1958 TRÜ-s eesti filoloogiat, arstiteadust ja bioloogiat, lõpetas 1964 bioloogina. Töötanud 1970—75 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s teadurina, 1975—76 Eesti TA Teaduslikus Rmtk-s toim-na, 1976—81 ENSV TA Majanduse Inst-s vanemteadurina ja 1982—91 Eesti TA Ajaloo Inst-s vanemteadurina, hiljem ajuti lepingulise töötajana. Uurinud pms. K. E. von Baeri paradigmaatilist panust bioloogiasse, rakendanud Eestis esimesena teadusmeetrilise sisuanalüüsi meetodit, käsitlenud teaduse ja hariduse arengu filosoofilisi teemasid. Kirjutanud esseid, esitanud üldhariduse reformi kava teadusmetodoloogilised alused, avaldanud „[illegible]" (1989, koos mänguõpetusega) ja luulekogusid. **T:** *K. E. v. Baer ja darvinism. Etüüd arengulisest draamast bioloogias* (1977), *О проблеме непрерывности и дискретности в истории эволюционизма.* — Уч. записки ТГУ. Труды по философии. XV (1971); luulekogud *Laulud laugu-[illegible]* (1982) ja *Polüfooniline karneval* (1985).

Remmel, *Mart* (31. X 1944 Tallinn — 12. IV 2000 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1975). Lõpetas 1969 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1969—89 Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (a-st 1981 [illegible]). Uurinud eesti keele foneetikat. Juurutanud arvutuslikke meetodeid humanitaarteadustes. Algatas 1978 Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s iga-aastaste arvutuslingvistikaalaste sümpoosionide korraldamise ja korraldas 1987 Tallinnas ülemaailmse foneetikakongressi. 1990. a-il hakkas tegelema majandusmatemaatikaga, avaldas ajakirjanduses majandusanalüüse.

Remmelg, *Hugo* (7. VI 1935 Lemmvere k., Laiuse v.), geneetik, bioloogiaknd. (1967). Lõpetas 1959 Timirjazevi-nim. Moskva Põllum-akadeemia. Töötanud 1959—61 Narva sovhoosis agronoomina ja a-st 1964 EPMÜ Eksperimentaalbioloogia Inst-s taimegeneetika osk-s (a-st 1970 vanemteadur), olnud ühtlasi a-st 1992 EPMÜ agronoomiateaduskonna õppejõud (a-st 1997 dots.). Uurimisvaldkond: sordiaretuse geneetilised alused (eriti mutatsiooniline ja rekombinatsiooniline muutlikkus, ploidsus, heteroos, isassteriilsus ja apomiksis). Aretanud tomati hübriidsordi 'Kevade' F_1 ning lühendanud geeni *Dm* alusel talirukkisordi 'Sangaste' kõrt. 1973—98 Eesti TA Looduskaitse Komisjoni liige. **T:** *Apomiksis: potentsiaalsed võimalused sordiaretuses* (koos A. Õunmaaga). — Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi toimetised, IV (1997); *Short-strawed 'Sangaste' rye* (koos V. Kuke ja I. Tupitsaga). — Cereal breeding: Achievements and Prospects for Improvement (1999).

Remmelgas, *Lembit* (4. II 1921 Jamburgi lin. — 25. VII 1992 Tallinn), kirjanduskriitik ja tõlkija. Lõpetas 1938 Narva gümnaasiumi ja 1955 Moskvas NLKP KK Kõrgema Parteikooli. 1943—91 NLKP liige. Oli II maailmasõjas Punaarmees, seejärel 1944—53 ajakirjanik, 1953—60 ja 1976—81 ENSV Kirjanike Liidu juhatuse sekretär ning 1981—83 esimehe asetäitja. Avaldanud nõukogude ametlikust ideoloogiast lähtuvat kirjanduskriitikat (kogumik „Palun sõna!", 1964) ning tõlkinud tšehhi (J. Hašeki „Vahva sõduri Švejki juhtumised maailmasõja päevil", K. Čapeki ja M. Kundera teoseid), slovaki ja vene kirjandust. ENSV tnl. kirjanik (1980), J. Smuuli preemia 1980.

Remsu, *Olev* (1. XI 1947 Tartu), kirjanik ja ajakirjanik. Lõpetas 1972 TRÜ ajakirjanikuna ning 1982 Moskvas stsenaristide ja režissööride kõrgemad kursused filmidramaturgina. Töötanud „Tallinnfilmis" (1982—85) ning ajalehtede („Noorte Hääl", „Sirp ja Vasar") ja ajakirjade („Vikerkaar") toimetustes. Avaldanud üliõpilasrom-d „Homne karikakar" (1976, ilm. varasema kodanikunimega Remsujev) ja „Lapsepõlvest Malleta" (1981), totalitaarühisk-a kujutava sürreal. barokkrom-i „Kurbmäng Paabelis" (1989), jutte (kogu „Armastusega Oxfordi", 1991), õpinguaegseid mälestusi („Elu Moskvas" I, 1991; „Tartu-& Praha-mälestused", 1992), dokumentaalepopöa R. von Ungern-Sternbergist „Ungern-Sternberg — sõjajumal" (I—II, 1999), näidendeid („Tšingis-khaan on Ungern-Sternberg", 1997), stsenaariume, arvustusi, humoreske ja pol. esseid. Kirjanduse aastapreemia 1993 ja 1999. **T:** rom-d *Liikuja autoportree* (1995), *Artur Magnussoni suur sõjasuvi* (1997), *Haapsalu tragöödia* (I osa 1998), proosa- ja draamakogu *Poeet ja Jeesus* (1993), reisikirjad *Pariisi linnas Londonis, ehk Euroeesti hääled* (1996) ja *Kuidas rikkuda piiri* (1997).

Renner, *Johannes* (*Johann*) (u. 1525 — 1583 või 1584), kroonik. Rahvuselt sakslane, pärit Westfalenist. Oli 1556—61 Liivimaa Ordu teenistuses, algul Paides Järva foogti, seejärel Pärnu komtuuri notar. Naasis 1561 Saksamaale, a-st 1566 elas Bremenis. Kirjutas alamsaksakeelse Liivimaa kroonika „Liflendischer historien negen boker…", mis on tähtis allikas Liivi sõja ja paiguti ka varasemate sündmuste kohta (sisaldab ms. Liivimaa noorema riimkroonika ümberjutustuse). Kroonika valmis 1582, kuid jäi unustusse ja avastati alles 1870 (ilmus 1876). 1934 leiti Lübeckis R-i Liivimaa kroonika varasem variant (ilmus 1953), see käsitleb ajavahemikku 1556—61.

Rennit, *Andres* (5. XI 1860 Kuressaare k., Tarvastu khk. — 3. IX 1936 Viljandi), kirjanik. Tegutses a-st 1888 Viljandis ärimehena trükinduse, ajakirjanduse ja rmt-ukaubanduse alal. Kirjutas jutte, näidendeid („Kisa järele kihlus", 1915), kultuuriloolisi mälestusi (C. R. Jakobsonist, L. Suburgist, A. Kitzbergist jmt.) ning isamaa-, armastus-, loodus- ja koduteemalisi luuletusi. Avaldanud luulekogud „Sakala Ööbik" (1883) ja „Nurmelt ja niidult" (1894), viimases on ms. lauluna tuntuks saanud Tarvastu murrakus luuletus „Kallis kotus" („Mu meelen kuldne kodukotus"). **T:** valimik *Mu meelen kuldne kodukotus* (1960).

Renno, *Olav* (26. II 1932 Tartu), ornitoloog ja looduskaitsja, bioloogiaknd. (1968). Lõpetas 1956 bioloogina TRÜ. Olnud 1956—57 NSVL TA Zooloogia Inst-i Rõbatši (end. Rossitteni) ornitoloogiajaama taastajaid, 1957—58 ENSV MN-i juures asuva Looduskaitse Valitsuse vaneminspektor, 1958—63 Matsalu Rkl. LK-ala (esimene) dir., 1963—68 samas vanemteadur, töötanud 1968—92 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (a-st 1972 vanemteadurina). Uurinud Eesti soode, rannikute, saarte ja sisevete haudelinnustikku, lindude maastikuseoseid, levikut, rännet ja varu. Hinnanud taluoludes kanatõugude tootlikkust ja sobivust. 1974—86 Eesti Looduseuurijate Seltsi ornitoloogiasektsiooni esimees, Eesti Ornitoloogiaühingu auliige (1992). 1968—96 Eesti TA Looduskaitse Komisjoni liige (a-ni 1978 teadussekretär), 1970—92 Lindude Rände Uurimise Balti Komisjoni liige (1974—92 teadussekretär). Korraldanud Eestis laiaulatuslikke linnuvaatlusi ning -kaardistusi. Koostanud 10 aastakäiku „Looduse kalendrit", tõlkinud 4 rmt-t (sh. „Loomade elu. Linnud"). EV teaduspreemia 1994. **T:** *Matsalu* (1964), *Lääne-Eesti litoriina transgressiooniala madalsoode linnustik ja selle muutumine soode melioreerimisel* (1968), *Eesti linnuatlas* (1993, koostaja).

Rent, *Jüri* (1. V 1952 Tallinn), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1975 koorijuhtimise erialal TRK (A. Ratassepa kl.). Olnud 1973—85 ER-i segakoori laulja ja koormeister, 1985—98 „Estonia" teatri peakoormeister, 1975—85 ühtlasi Otsa-nim. Tallinna Muusikakooli koorijuhtimise õpetaja ning a-st 1985 EMA kooridirigeerimise õppejõud (a-st 1998 dots.). Juhatanud 1974—86 „Kommunaalprojekti" kammerkoori, a-st 1973 TTÜ meeskoori, a-st 1989 Eesti Meestelaulu Seltsi Tallinna meeskoori ja Vab. Koorijuhtide Segakoori. Olnud 1990. a., 1994. a. ja 1999. a. üldlaulupeo ning koolinoorte ja üliõpilaslaulupidude üldjuhte. I koht Eesti noorte koorijuhtide võistlusel 1985.

Renter, *Eldor* (13. V 1925 Tallinn), teatrikunstnik, Maarja Haameri abikaasa. Lõpetas 1951 ERKI, töötanud samast aastast „Estonias", olnud 1957—63 ja 1980—95 peakunstnik. Kujundanud pms. klassikalisi muusikalavastusi, sageli ka Vilniuses, Kaunases ja Riias. Üksikasjadeni viimistletud lavakujundused on alati silma paistnud ajastutäpse stiili ja elegantsiga. Olnud 1959—68 ühtlasi ERKI õppejõud. ENSV rahvakunstnik (1984). EV kultuuripreemia 1995, Suure Vankri auhind 1996. **Lavakujundusi:** Mozarti *Võluflööt* (1964), Straussi *Viini veri* (1965, 1968 ja 1994), Verdi *Traviata* (1974 ja 1988), Tšaikovski *Uinuv kaunitar* (1981 ja 1993), Bizet' *Carmen* (1982 ja 1991), Bocki *Viiuldaja katusel* (1989), Kálmáni *Krahvinna Mariza* (1990), Verdi *Nabucco* (1996). **B:** *Vastab Eldor Renter.* — Teater. Muusika. Kino, 1986, 4.

Reppo, *Boris* (28. II 1937 Rõndelevo k., Tosno raj., Leningradi obl.), põllumajandustehnikateadlane, tehnikadr. (1997), rahvuselt soomlane. Lõpetas 1960 EPA. Olnud 1960—61 Eesti Põllum-tehnika Elva osk. lukksepp, 1961—64 samas loomakasvatuse mehhaniseerimise insener ja 1964—65 remonditöökoja juh., 1965—66 EPA elektrifitseerimiskateedri vaneminsener ja 1966—68 assistent, 1968—70 EPA loomakasvatuse mehhaniseerimise kateedri assistent, 1970—73 vanemõpetaja, 1975—92 dots., 1979—92 kateedri juh., 1992—94 farmitehnika õppetooli juh., 1994—98 põllum-tehnika inst-i juh., 1994—99 tehnikateaduskonna prodekaan, a-st 1992 prof. Õpetanud põllum-e ja loomapidamise mehhaniseerimist ja elektrifitseerimist, farmiseadmete teooriat, tehnoloogilist projekteerimist ja korrashoidu ning talundi kujundamise aluseid. Uurimusi farmi, seadmete töökindluse ja tehnohoolduse ning töökeskkonna sisekliima- ja ergonoomikanäitajate kohta. **T:** *Farmiseadmete tehnohooldus* (1984), *Farmide mehhaniseerimine* (1987, autoreid), *Masinlüps* 1 (1993, autoreid).

Rešetnjak, *Heinrich*, *Klaasen, H.

Reusner [*roisner*], *Christoph* (srn. 1637), saksa trükkal, pärit Rostockist. Oli 1608—33 Stockholmis kuninglik trükkal. Asutas 1633 Tallinna gümnaasiumi trükikoja ja alustas trükkimist järgmisel aastal (esimene dateeritud trükis 1634). 1637—38 kuulus trükikoda R-i lesele ja pojale Johan R-le, hiljem H. Westphalile.

Reutz [*roits*], *Alexander* Magnus Fromhold von (27. VII 1799 Sangaste khk. — 2. VIII 1862 Pihkva kub.), baltisaksa õigusajaloolane. Õppis õigusteadust 1814—21 Tartu ülikoolis, oli 1825—40 sealsamas Vene õiguse prof. Õigusajaloolasena järgis J. P. G. Ewersi ajalooõpetust ja tutvustas Saksa õigusteaduse ajaloolist koolkonda Venemaal. Avaldas 1829 Tartus uurimuse Vene õiguse ajaloo alalt „Versuch über die geschichtliche Ausbildung der russischen Staats und Rechtsverfassung", mis vene keelde tõlgituna oli Vene ülikoolides mitme aastakümne jooksul ametlikuks Venemaa õiguse ajaloo käsirmt-ks.

Reynken [*rain-*], kiviraidur. Töötas arvat. 1491—1530 Saare-Lääne piiskopkonnas, Riias, Rostockis jm. Loonud piiskop Johannes III Orgase, Johannes IV Kieveli ja Saare-Lääne piiskopkonna vapi ning Martna ja Käina kiriku ja Porkuni linnuse vapitahvlid. Talle omistatakse ka Riia Mustpeade Vennaskonna hoone ja Rostocki piiskopiresidentsi etikukive ning Tallinna Mündi t. 2 fassaadi raidkivi „Püha Jüri võitlus lohega".

Richter [*rihter*], Christoph Melchior *Alexander* von (27. II 1803 Riia — 30. III 1864 Riia), baltisaksa õigusteadlane ja ajaloolane, *mag. phil.* (1825). Õppis 1819—21 Peterburis, lõpetas 1823 Tartu ülikooli õigusteaduskonna, jätkas õpinguid Göttingenis. Töötas a-st 1825 Peterburis välismin-s, oli 1840—53 Riias Liivimaa kub-uvalitsuse nõunik, 1853—58 Liivi-, Eesti- ja Kuramaa kindralkuberneri eriülesannete täitja. 1858 lahkus riigiteenistusest ja elas Riias. Sai tuntuks oma Balti ajaloo'alaste rmt-tega „Geschichte der dem russischen Kaisertum einverleibten deutschen Ostseeprovinzen..." (3 osa, Riia, 1857—58, käsitleb Baltimaade ajalugu 1158—1721), „Der Livländische Strafprozeß..." (2 osa, Riia, 1845).

Ridala, *Elfriide* (11. XII 1903 Kuremaa v. — 5. IX 1974 Tartu), loomaarstiteadlane, Vassil R. abikaasa, *dr. med. vet.* (1935). Lõpetas 1929 TÜ. Oli 1922—23 TÜ-s kantseleitöötaja, 1923—24 Palamusel õpetaja, 1929—31 TÜ-s nooremassistent, 1931—41 vanemassistent, a-st 1941 prof. ning 1941 ja 1944—51 loomatervishoiu ja loomsete toiduainete hügieeni kateedri juh., 1951—74 EPA loomatervishoiu ja -füsioloogia kateedri juh., 1952—58 ühtlasi zootehnikateaduskonna dekaan. Õpetanud loomatervishoidu, veterinaaria aluseid, piima ja piimasaaduste veterinaarsanitaarset ekspertiisi ja mikrostruktuuri, mesilaste ja kalade haigusi. Uurimusi pms. loomatervishoiu, mastiiditõrje, piimahügieeni ja piimanduse alalt. **T:** *Loomatervishoiu käsiraamat* (1966, autoreid).

Olav Renno

Jüri Rent

Alexander Reutz

Elfriide Ridala

Vassil Ridala

B: J. Tedremaa. *Elfriide Ridala — 90.* — Agraarteadus, 1993, 4.

Ridala (a-ni 1930 Grünthal), *Vassil* (9. III 1906 Rässa k., Muhu-Suure v. — 19. II 1985 Tartu), loomaarstiteadlane, Elfriide R. abikaasa, *dr. med. vet.* (1933). Lõpetas 1930 TÜ. Töötas 1928—51 TRÜ ja 1951—85 EPA loomaarstiteaduskonnas (1928—33 assistent, 1933—36 dots., a-st 1936 prof., 1940—41 ja 1944—85 patoloogilise anatoomia ja parasitoloogia kateedri juh.), ühtlasi oli 1947—54 ENSV TA Loomakasvatuse ja Veterinaaria Inst-i vanemteadur. Õpetanud patoloogilist anatoomiat, lahanguõpetust, parasitoloogiat ja kalade haigusi. Uurimusi loomade, sh. lindude ja kalade mittenakkavate, nakkus- ja parasitaarhaiguste põhjuste, tekke ja tõrje alalt. ENSV tnl. teadlane (1969). ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Üldpatoloogia* I (1977).
B: H. Pärn. *Vassil Ridala — 90.* — Agraarteadus, 1996, 1.

Ridala, pseud., õieti Grünthal, *Villem* (30. V 1885 Kuivastu — 16. I 1942 Helsingi), kirjanik ja keeleteadlane, *dr. phil.* (1941). Lõpetas 1905 Kuressaare gümnaasiumi ja 1909 Helsingi ülikooli. Töötas 1910—19 Tartus eesti keele õpetajana, a-st 1919 jätkas TÜ stipendiaadina õpinguid Helsingi ülikoolis, 1923—42 oli Helsingi ülikooli eesti keele lektor. Osales „Noor-Eesti" liikumises, sai tuntuks impressionistliku looduslüürika kogudega „Villem Grünthali laulud" (1908) ja „Kauged rannad" (1914); avaldanud ka luulekogud „Tuules ja tormis" (1927) ja „Meretäht" (1935) ning poeeme („Ungru krahv ehk Näckmansgrund", 1915; „Merineitsit", 1918; „Saarnak", 1918). Eepos „Toomas ja Mai" (1924) ja ballaadikogu „Sinine kari" (1930) sisaldavad rahvaluuleainelisi regivärsse. Kirjutanud esseid („Anna Haava", 1915; „Tõu küsimus", 1919; „Ernst Enno", 1925), kooliõpikuid („Eesti keele õigekirjutus koolidele ja iseõppijatele", 1922; „Eesti kirjanduse ajaloo lugemik" I—II, 1923; „Eesti kirjanduse ajalugu koolidele" I—III, 1924—31), „Kalevipoja" proosaümberjutustuse (1921, [2]1998) ja keeleuurimismatkade kirjelduse „Ringi mööda kodumaad" (1921), osalenud eesti rahvaluule väljaandmises („Valik eesti rahvalaulusid", 1919; „Eesti rahvalaulud Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest" I—II, 1926—32), rikastanud murdesõnade, soomepärasuste ja tuletistega eesti kirjakeelt, uurinud läänemeresoome keeli ning eestindanud soome (E. Leino) ja itaalia kirjandust (G. d'Annunzio). **T:** valikkogud *Väike luuleraamat* (1969) ja *Valitud värsid* (1986).

Rieberg [*ri:*-], Riiberg, *Voldemar Viktor* (13. V 1886 Haapsalu — 21. IX 1952 Baden-Baden, Saksamaa), sõjaväelane, kindralmajor (1937). Lõpetas 1911 Thbilisi sõjakooli. Teenis a-st 1907 vabatahtlikuna tsaariarmees, osales I maailmasõjas. Eesti rahvaväeosadesse tulles (1918) sai inseneripataljoni ülemaks; osales Vabadussõjas. Õppis 1923 Inglismaal sõjaväeinseneride kursustel, oli 1920—39 insenerväe inspektor. 1939 asus ümber Saksamaale, teenis 1941—45 kindralina Saksa sõjaväes (sept-st 1944 Saksa 172. jalaväediviisi ülem). Vabadusristi I liigi 3. järk.

Riet, *Jaan* (15. III 1873 Abja — 28. VII 1952 Viljandi), fotokunstnik. Õppis fotograafiat Tallinnas ja Frankfurdis. Töötas 1898—1948 Viljandis oma fotoürs ateljeefotograafina, tegi pms. portree- ja grupipilte. Jäädvustanud Viljandi linna ja maakonna tuntuimaid ühisk.-a- ja kultuuritegelasi, põllupidajaid, kaupmehi, käsitöölisi ja sõjaväelasi, linna- ja maastikuvaateid. Ateljees töötasid ka tema abikaasa Maria R. (1880—1959), kes oli fotograafiat õppinud Dresdenis, ja tütred Hilja (tunnustatud amatöörfotograaf, temaatilist kaunid pühade- ja õnnesoovikaarte) ning Elma R. kaulas 1936 asut. Eesti Meisterfotograafide Ühingusse. Tema fotokogu (u. 60 000 säilikut: klaasnegatiivid, stereoplaadid, tselluloidnegatiivid) asub Eesti Rahvusarhiivi filmiarhiivis ning illustreerib fotograafia arengut Eestis enam kui 50 aasta vältel. Tema fotosid näidati 1980 Tallinnas ja Tartus fotonäitusel „Unustatud Eesti Foto 1900—1940".

Riikoja (a-ni 1924 Reichenbach), *Heinrich* Roman (8. III 1891 Rakke — 31. X 1988 Tartu), zooloog ja hüdrobioloog, Helmut R. ja Marta Sillaotsa vend, bioloogiadr. (1942). Lõpetas 1918 Tartu ülikooli, võitles koolipoiste rodus Vabadussõjas. Töötas pärast ülikooli lõpetamist kooliõpetajana ja õpingute ajast kuni 1958. a-ni TRÜ zooloogiakateedri õppejõuna (1919—26 dots., 1926—29 erakorraline prof., 1929—58 korraline prof.). Juhatas 1930—32 ja 1935—40 TÜ zooloogiainst-i ja zooloogiamuuseumi (vaheldumisi J. Piiperiga), 1945—50 TRÜ selgrootute zooloogia ja hüdrobioloogia kateedrit ning pärast kateedrite ühendamist 1950—58 zooloogiakateedrit. Oli 1940 TÜ rektor ja 1944—46 matemaatika-loodusteaduskonna dekaan. Võttis osa Volga delta (1915) ja Kaspia (1917) ekspeditsioonist, juhendas 1920. a-ist Eesti siseveekogude uurimist. Täiendas end ja töötas 1921 Soomes, 1923 ja 1927 Inglismaal ning Prantsusmaal, lühikest aega ja mitu korda Saksamaal ning Taanis. Oli 1922—43 Eesti esindaja Rahvusv. Limnoloogide Ühingus. Eesti hüdrobioloogia rajaja ja koolkonna looja. Uurimusi järvede hüdrokeemia alalt ning nende sügavuse, põhjumi ja põhjaloomastiku kohta (käsitles eriti põhjalikult Saadjärve). Koostas Eesti järvede nimestiku ja andis ülevaate Eesti kaladest. Eestikeelse zooloogiasõnavara loojaid. Kirjutanud käsirmt-id ja sõnarmt-id, tõlkinud aimekirjandust. 1929—36 Eesti Loodusuurijate Seltsi esimees ja a-st 1956 seltsi auliige. ENSV tnl. teadlane (1945). ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Selgrootute loomade süstemaatiline nimestik* (1923, koos J. V. Veskiga), *Kodumaa kalad* (1927), *Eestikeelseid zooloogilisi oskussõnu* (1930, koos J. V. Veskiga), *Eesti järvede nimestik* (1934), *Eesti NSV kalad* (1950).

Riikoja, *Helmut* Erik (9. VI 1909 Tallinn — 15. XI 1990 Tallinn), elektrotehnikateadlane, Heinrich R. ja Marta Sillaotsa vend. Lõpetas 1935 Tallinna Tehnikumi, töötas 1927—41 Tallinna telefonivõrgus ja postitalituses, 1940—41 ja 1944—58 TPI õppejõuna (a-st 1947 dots., 1947—52 elekterside-, 1952—56 üldelektrotehnikakateedri juh.). Oli 1957—61 ajakirja „Tehnika ja Tootmine" toim., 1961—75 EPA elektrifitseerimiskateedri juh. Osales „Eesti nõukogude entsüklopeedia" kavandamises ja oli 1963—78 selle peatoimetuse liige. Töid elektrotehnika aluste, sidetehnika, teadusmetoodika ja oskussõnavara alalt. ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Elektriajam põllumajanduses* (1951), *Üldine elektrotehnika* (1949, [2]1954, autoreid), *Elektri sünd* (1963).

Riisman, *Mait* (23. IX 1956 Tallinn), veepallur ja treener. Lõpetas 1984 Moskva ülikooli ajakirjanduse erialal. Võitis NSV Liidu koondmeeskonnaga 1980. a. Moskvas OM-il kuldmedali; 1979 Moskva ülikooli ja 1985—87 Moskva „Dünamo" meeskonnaga NSV Liidu meister (1975 ja 1977 hõbe- ning 1976, 1978 ja 1980 pronksmedal), 1979 Moskva meeskonnaga ka NSV Liidu rahvaste spartakiaadi võitja. Olnud veepallitreener Moskvas (1989—91 NSV Liidu koondmeeskonna treener), 1991—96 Prantsusmaal ning a-st 1996 taas Moskvas. NSVL-i tnl. meistersportlane (1980).

Riispere, *Uuno* (10. VIII 1929 Tartu — 12. V 1985 Tartu), taimepatofüsioloog ja taimeparasitoloog, bioloogiaknd. (1957). Lõpetas 1952 metsamajanduse erialal EPA, töötas a-st 1949 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1973—77 entomoloogia ja

fütonematoloogia labori juh., 1977—85 teadusdir.). Uuris taimede parasiidikindlust ja taimede ning nende parasiitide evolutsioonilist suhet, tuvastas, et parasiidid järgivad (mõninga hilinemisega) oma kohastumistes toitetaimede genotüüpseid muutusi. **T:** *Некоторые теоретико-методологические проблемы фитопаразитологии.* — Паразитология, 1977, 3; *Lähtealused taimede parasiidiresistentsuse üldise teooria loomiseks.* — ENSV TA toimetised. Bioloogia, 1979, 28, 4; *Альтернативные подходы к эволюционным отношениям между растениями и их паразитами.* — Вопросы современного дарвинизма (1983). ▲

Riit, *Tõnu* (16. VIII 1942 Tallinn), metallikunstnik. Lõpetas 1974 ERKI tööstuskunsti erialal. Elab a-st 1988 Stockholmis. Reformis 1970. a-tel lakoonilise, disainiliku vormikäsitluse ja ehetele mittetraditsiooniliste materjalide kasutuselevõtmisega eesti ehtekunsti (kaelaehe, teras, akrüül, 1977; ehtekomplekt „Tuulik", hõbe, teras, akrüül, 1988).

Jaan Riiv

Riiv, *Jaan* (24. IX 1919 Koiola v. — 6. IV 1995 Tartu), sisearst ja kardioloog, meditsiinidr. (1972). Lõpetas 1945 TRÜ. Oli 1943—46 Tamsalus ja 1946—49 Kursis jsk-aarst, 1949—54 Tartu raj. tervishoiuosk-a juh., a-st 1951 ühtlasi TRÜ õppejõud, 1962—89 sisehaiguste propedeutika kateedri juh. (a-st 1973 prof.), a-st 1992 TÜ kardioloogiakliiniku erakorraline prof. ja a-st 1994 emeriitprof. Uurinud uinutite ja elektroaerosoolide toimet, meteoroloogiliste tegurite mõju autonoomsele (vegetatiivsele) närvisüsteemile, sümpatoadrenaalsüsteemi osa ateroskleroosi ja südame isheemiatõve tekkes, profülaktikas ja ravis, kardiovaskulaarse süsteemi haiguste teket ja kulgu, loonud südame isheemiatõve esmase ja teisese profülaktika meetodid. ENSV tnl. arst (1967). **T:** *Sisehaiguste diagnostika alused* (3 osa, 1978—90), *Kardioloogia* II (1978, koos K. Valgmaga), *Kardioloogia* I (1979, autoreid), *Südame isheemiatõve haigete taastusravi* (1990, autoreid).

Riives, *Johannes* (31. XII 1895 Meeri v. — 19. IV 1971 Saint John, New Brunswick), neuroloog ja neurokirurg, *dr. med.* (1927). Õppis 1915—18 Petrogradi Sõjaväemeditsiiniakadeemias. Naasis 1918 Eestisse ja osales Vabadussõjas. Lõpetas 1922 TÜ, töötas 1922—40 samas närvikliinikus, täiendas end Pariisis Charcot' kliinikus, 1931—32 USA-s jm. Oli L. Puusepa õpilane ning jätkas pärast õpetaja surma neuroloogialoenguid (a-st 1940 titulaarprof.). Läks 1944 Rootsi ja 1948 Kanadasse, kus töötas a-ni 1971 New Brunswickis Saint Johni haiglates. **T:** *Encephalography as therapeutic measure against headaches of non-traumatic origin.* — Fol. Neuropath. Eston. (1935—36); *Arteriovenous aneurysms of the brain* (koos H. Olivecronaga). — Arch. Neur. Psychiatr., 1948, 59.

Merike Riives

Riives, *Merike* (31. X 1945 Tallinn), tõlkija. Lõpetas 1969 romaani filoloogina TRÜ. Töötanud Tallinnas prantsuse keele õpetajana, a-st 1984 olnud vabakutseline literaat. Eestindanud pms. 20. saj. prantsuse kirjandust: M. Yourcenari („Opus nigrum", 1982; „Hadrianuse mälestused", 1998; „Halastuslask", 1999), P. Lainé, G. Simenoni, M. Tournier' jmt. loomingut. Tähelepanuväärsed on Voltaire'i „Candide'i" ja „Mikromegase" uustõlked („Filosoofilised jutustused", 1979). Avaldanud art-eid prantsuse kirjanduse kohta ning kirjutanud tõlgetele järelsõnu.

Riives, *Vladimir* (28. X 1916 Tartu — 23. V 1978 Tartu), astronoom, füüsika-matemaatikadr. (1968, kinnit. 1969). Lõpetas 1940 TRÜ, töötas a-st 1938 Tartu Tähetornis (1948—50 juh.). Oli 1956—60 ENSV TA Füüsika ja Astronoomia Inst-i astronoomiasektori juh., a-st 1959 TRÜ õppejõud (a-st 1972 prof.), 1960—65 astronoomia ja geofüüsika kateedri juh. Uurimusi komeetide ja väikeplaneetide fotomeetria kohta. Lõi 1946 komeetide matemaatilise mudeli. Jõudis sõltumatult F. L. Whipple'ist järeldusele, et komeedi tuuma peamine koostisosa on jää. **T:** *Фотометрические исследования комет* (1968).

Rimm, *Aulin* (27. VII 1930 Antsla — 21. IX 1999 Tartu), kujur. Lõpetas 1955 ERKI. Loonud algul üldistatud vormiga, seejärel realistlikumalt modelleeritud portreid, dekoratiivskulptuure, metalliribadest kompositsioone ja monumentaalplastikat ning lüürilist figuuriplastikat. **T:** läti kunstniku V. Blunova (1959), A. Suumani (1960—67) ja T. Tauli portree (1981), *Tuules* (1975—80), O. Lutsu (1986, Tartu) ja J. Hurda mälestussammas (1989, Põlva, viimased pronks ja graniit).

Rimmel, *Rudolf* (27. VII 1937 Gerassimovka k., Tavritšeski raj., Ida-Kasahstan), luuletaja ja publitsist. Õppis 1956—60 TRÜ-s õigusteadust. Olnud miilitsatöötaja, töötanud ajakirja „Pikker" ja 1976—95 ajakirja „Noorus" toimetuses. Avaldanud 16 luulekogu ning publitsistikat (valimikud „Armastus esimesest pilgust", 1970, ja „Armastus teisest pilgust", 1981), viljelnud epigramme. **T:** luulekogud *Hommik* (1963), *Lüüriline miilits ja kolmteist huligaansust* (1964), *Sfinks sinilillega* (1969, 1967. a. poeemivõistluse II preemia), valikkogu *Pärast Haldjasaart* (1977), poeemirmt. *Luigelegend* (1980), kaksikvärsikogu *Usutunnistus* (1990), nelikvärsikogu *Vabamees* (1997).

Ringmäe, *Jaak* (29. IV 1955 Tallinn), automudelisportlane. Automudelispordiga tegelnud a-st 1970. Võitis EM-il 1985, 1987 ja 1988 kuld-, 1989 ja 1991 hõbe- ning 1990 pronksmedali. NSV Liidu meistrivõistlustel sai 7 kuldmedalit ja 1 hõbemedali ning tuli 1977—91 10 korda Eesti meistriks. Püstitas 1985 Varnas E-klassis (5 cm³) maailmarekordi 277,992 km/h. Töötanud ETKVL-i koondises „Auto" ja Harju KEK-is. NSVL-i tnl. meistersportlane (1990).

Andres Ringo

Ringo, *Andres* (26. VII 1938 Tallinn), ehitusinsener ja arhitekt. Lõpetas 1961 TPI. Olnud 1961—66 ENSV Põllum-e Min-i Ehitus- ja Montaaživalitsuses tööjuh., 1967—70 Pärnu KEK-i jaoskonnajuh. ja 1970—88 juhatuse asesimees, 1988—90 ENSV Rkl. Ehituskomitee asesimees ning 1990—93 EV Ehitusmin-i Tehiskeskkonna Planeerimise Ameti peadir., a-st 1993 töötab arhitektuuribüroos „Väärtnõu ja Ringo". Loonud originaalseid insener-tehnilisi lahendusi, rõhutanud avatud ehituskonstruktsioone ja interjööris materjalide (betoon, tellis, puit) ehedat faktuuri. Tema osalusel on valminud Pärnus sanatoorium „Tervis" (1971, I järk, arhitektid K. Vanaselja ja E. Väärtnõu) ja ridaelamu Papli t. 10a (1973, arhitekt J. Jaama). Osales Pärnu KEK-i linnaku generaalplaani koostamises ja kavandas KEK-i halduskeskuse (I järk 1969, koos J. Jaamaga; II järk 1973) ja uuenduslikku tööstusarhitektuuri (autoremonditöökoda, 1973, metallitsehh, 1976, puidutsehh, 1979); oli tegev terrasselamu „Kuldne Kodu" (1984, arhitekt T. Rein) ning vaipelamute „Ave" (1984) ja „Eva" (1991, mõlema arhitekt E. Väärtnõu) valmimisel ning projekteeris ridaelamud „Pearu" (1991, ehitamisjärgus) ja „Andres" (1995). Olnud ka mitme KEK-i linnaku ehitise sisekujunduse autor. Rekonstrueerinud Pärnu Rannahotelli (1994). Projekteerinud ühepereelamuid Rae valda Järvekülla (1991—97, koos E. Väärtnõuga).

Jaan Rink

Rink, *Jaan* (30. IV 1886 Uue-Kariste v. — 30. VII 1927 Tallinn), sõjaväelane, kolonel (1919). Õppis 1903—06 Vilniuse sõjakoolis ja 1913 Petrogradis Nikolai sõjaakadeemias, määrati 1914 Vene I korpuse staabiohvitseriks, hiljem rooduülemaks. Teenis Vene armees a-ni 1918, siis naasis Eestisse. Määrati 1918 I diviisi staabiülemaks, 1919 kindralstaabi valitsuse ülemaks, oli Vabadussõja kestel samal ametikohal, 1920 sõjavägede staabiülem, läks okt. 1920

erru, asus sügisel 1921 uuesti tegevteenistusse. Oli surmani Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste ülem. Vabadusristi I liigi 2. järk.

Rinken, *Ago* (13. VI 1960 Võru), meditsiinilise ja bioorgaanilise keemia eriteadlane, meditsiinidr. (1996, Uppsala ülikool). Lõpetas 1983 TRÜ. Olnud a-st 1986 TRÜ bioorgaanilise keemia labori teadur, a-st 1989 TÜ keemilise füüsika inst-i vanemteadur. Täiendanud end Tokyo ja Uppsala ülikoolis. Uurinud G-valguga seotud närviülekande retseptorite biokeemiat, eriti muskariinse atsetüülkoliini, dopamiini, serotoniini, koletsüstokiniini ja adenosiini retseptoritele virgatsainete ja nende antagonistide sidumise mehhanismi ning selle regulatsiooni signaali ülekandel.

Rinne, *Artur* (25. IX 1910 Narva — 31. I 1984 Tallinn), laulja (bariton). Õppis laulmist 1927—34 TK-s (N. Sternbergi ja H. Eineri kl.), täiendas end Tallinnas A. degli Abbati juures. Oli 1929—34 „Estonia" ooperikoori laulja, 1934—38 ja 1941—44 sama teatri solist. Töötas 1938—41 „Esto-Muusika" muusikaäris ja 1945—49 lavastajana „Vanemuises" (Puccini „Tosca", Rossini „Sevilla habemeajaja"). Oli represseerituna 1950—56 Põhja-Venemaal vangilaagris. Töötas 1956—70 ETV-s ja „Eesti Telefilmis" režissöörina ning 1947—50 ja 1971—80 ENSV Rkl. Filharmoonias mittekoosseisulise solistina. Oli rahva hulgas väga armastatud rahvalike laulude esitajana. Avaldanud mälestuste rmt-id („Kui ma olin väiksekene", 1969; „Laulud ja aastad", 1972; „Ja kägu kukub ra'al", 1980). ENSV tnl. kunstnik (1960). **O:** Figaro ja Bartolo (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Rigoletto (Verdi *Rigoletto*), Papageno (Mozarti *Võluflööt*), Tonio (Leoncavallo *Pajatsid*), Alfio (Mascagni *Talupoja au*).

Rinne, *Leo* (õieti Alfred Leopold) (19. XII 1892 Pärnu — 22. I 1976 Carmel, California, USA), põllumajandusteadlane, *dr. agr.* (1927). Lõpetas 1915 Riia Polütehnilise Inst-i õpetatud agronoomina ja 1916 Petrogradis suurtükiväeakadeemia. Töötas 1917—20 agronoomina Kaluga kub-s. Täiendas end 1921 Saksamaal, Rootsis ja Soomes. Oli 1921—40 Eesti Sooparanduse Seltsi Tooma sookatsejaama (a-st 1938 Tooma Soouurimis- ja Katseinst.) juh., ühtlasi 1924—44 Tartu ülikoolis maaparanduse ja geodeesia õppetooli õppejõud (a-st 1927 prof.) ning 1931—40 Vee- ja Maaparanduse Ühingute Liidu esimees. Läks 1944 Saksamaale, oli lühikest aega Balti ja Bonni ülikoolis õppejõud, siirdus 1950. a. alguses USA-sse, töötas 1950—54 keemikuna, sooritas seejärel teedeinseneri eksami ja töötas a-ni 1963 San Franciscos teedeehitusbüroos. Uurimusi maaparanduse ja sooviljeluse alalt, sh. Eesti madalsoode kõlblikkusest taimekasvatuseks. Koostanud ja toimetanud 1923—40 Eesti Sooparanduse Seltsi aastarmt-t „Sookultuur" I—XIX. Kirjutanud esimese eestikeelse maaparandusõpiku „Maaparanduse alused" (koos oskussõnastikuga; 1931).
B: A. Juske. *Leo Rinne personaalnimestik.* Tln., 1991; E. Järvsoo. *Professor Leo Rinne sajandaks sünniaastapäevaks.* — Agraarteadus, 1992, 3; J. Jagomägi. *Leo Rinne 100.* — Geodeet, 1993, 3 (27).

Risthein, *Endel* (31. VII 1926 Koluvere v.), elektrotehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1993). Lõpetas 1950 elektriinsenerina TPI, täiendanud end Tampere tehnikaülikoolis (1976—77) ja Moskva Energeetikainst-s (1977). Töötanud a-st 1950 TTÜ-s (1970—75 elektriajamite kateedri juh., a-st 1991 prof.), a-st 1998 emeritprof.; 1991—98 oli ühtlasi Eesti Entsüklopeediakirjastuse märksõnastiku toimetuse juh. ja 1992 Kempteni rakenduskõrgkoolis (Saksamaal) külalisprof. A-st 1999 on ajakirja „Elektriala" peatoim. Uurimusi asünkroonmootorite siirdenähtuste, magnetohüdrodünaamiliste tehnoloogiaseadmete, elektrivarustuse, elektervalgustuse, elektrialase standardimise, elektrotehnika ajaloo ja oskussõnavara alalt. Arendanud tihedat koostööd Venemaa, Soome ja Saksamaa tehnikakõrgkoolidega. Eesti Valgustehnikaseltsi ja Moritz Hermann Jacobi Seltsi asutamise algatajaid, a-st 1995 viimase juhatuse esimees. ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Valgustehnika sõnastik* (1981), *Электроснабжение промышленных предприятий* (Moskva, 1981, koos A. Fjodoroviga), *Электроснабжение промышленных установок* (Moskva, 1991).

Ristikivi, *Karl* (16. X 1912 Uue-Varbla k., Saulepi v. — 19. VII 1977 Stockholm), kirjanik. Lõpetas 1942 Tartu ülikooli geograafia erialal, põgenes 1943 Soome, läks sealt 1944 Rootsi. Debüteeris ajakirjanduses ilmunud juttude ja vestetega, tunnustuse saavutas lasteraamatutega („Lendav maailm", 1935, ²1993; „Semud", 1936, ²1983; „Sellid", 1938, ²1983 koos eelmisega) ning Tallinna elust mitme aastakümne vältel kujutavate psühholoogiliste perekonnaromaanidega „Tuli ja raud" (1938, ²1984), „Võõras majas" (1940, hilisem pealkiri „Õige mehe koda", ²1984) ja „Rohtaed" (1942, ²1985). Rom-d „Kõik, mis kunagi oli" (Vadstena, 1946) ja „Ei juhtunud midagi" (Vadstena, 1947) kirjeldavad II maailmasõja eelõhtu Eestit. Sürreal. ja eksistentsialistlik rom. „Hingede öö" (Lund, 1953, Tallinn, ²1991) väljendab inimese üksindust ja maailma tunnetamatust. R. ajalooteemaliste teoste esimene triloogia „Põlev lipp" (Lund, 1961, Tallinn, ²1990), „Viimne linn" (Lund, 1962, Tallinn, ²1990) ja „Surma ratsanikud" (Lund, 1963, Tallinn, ²1990) kujutab ristisõdade lõppvaatust ja keskaegse maailmatunnetuse taandumist, teine triloogia „Mõrsjalinik" (Lund, 1965, Tallinn, ²1992), „Rõõmulaul" (Lund, 1966, Tallinn, ²1993) ja „Nõiduse õpilane" (Lund, 1967, Tallinn, ²1994) esitab keskaegse pühaku, muusiku ja õpetlase eluloo, kolmas triloogia „Õilsad südamed ehk kaks sõpra Firenzes" (Lund, 1970), „Lohe hambad" (Lund, 1970, Tallinn, ²1987) ja „Kahekordne mäng" (Lund, 1972) kõrvutab oma aja sündmusi ja samalaadseid ajalooseiku. Rom. „Imede saar" (Lund, 1964, Tallinn, ²1966) on irooniline antiutoopia, rom. „Rooma päevik" (Lund, 1976) pakub eetilist ühisk-avaatlust 18. saj. Rooma taustal. Ajalooainelisi novelle sisaldab kogu „Sigtuna väravad" (Lund, 1968), muud lühiproosat „Klaassilmadega Kristus" (Lund, 1980) ning luulet kogu „Inimese teekond" (Lund, 1972, Tallinn, ²1991). R. on avaldanud rohkesti arvustusi, esseid ja art-eid (kogu „Viimne vabadus", 1996) ning kirjanduskäsitlused „Eesti kirjanduse lugu" (Stockholm, 1954), „Bernard Kangro" (Lund, 1967) ja „Eesti kirjandus paguluses 1944—1972" (Lund, 1973, koos A. Mägi ja B. Kangroga). Kortermuuseum Tartus (asut. 1991) ja mälestusmärk Varblas (1987, Ants Mölder, I. Volkov). **T:** *Mälestusi ja reisikirju* (1993), aforismivalimik *Minugi tee ei ole veel lõppenud* (1989).
B: A. Mägi. *Karl Ristikivi.* Lund, 1962; E. Nirk. *Teeline ja tähed.* Tln., 1991; *Karl Ristikivi: personaalnimestik.* [Koost. A. Valmas ja V. Kelder.] Tln., 1992.

Ristkok, *Andrus* (16. X 1949 Tartu), geograaf, majandusteadlane, sotsioloog ja poliitik, Jüri R-i poeg, majandusknd. (1985). Lõpetas 1973 füüsilise geograafia alal (kitsam eriala looduskaitse) TRÜ, täiendanud end 1992 USA-s riigijuhtimis- ja omavalitsuskorralduse alal. Töötanud 1974—87 ENSV TA Majanduse Inst-s, juhatab a-st 1988 Pirgu Arenduskeskust (1987—88 teadusalajuh.). Olnud EV Ülemnõukogu liige ja haldusreformikomisjoni esimees (1990—92). Eesti Kodu-uurimise Seltsi esimees (a-st 1998). Uurinud keskkonnaökonoomikat ja veemajandust, fosforiidikaevandamise toimet Eesti majanduselule ja ühisk-le ning omariiklikku halduskorraldust.

Ristkok, *Jüri* (26. XII 1919 Kurski kub. — 4. VI 1994 Tartu), zooloog (ihtüoloog) ja hüdrobioloog, Andrus R-i isa, bioloogiaknd. (1956). Lõpetas 1951 bioloogina TRÜ. Oli 1954—87 TRÜ zooloogiakateedri õppejõud (1954—60 vanemõpetaja, 1960. a-st dots.). Uuris järvede ja jõgede (eriti Emajõe) kalastikku ja kalamajandust, kalade kudemisaegu ja noorkalade kasvukiirust. Oli a-st 1956 Eesti Looduseuurijate Seltsi järvekomisjoni esimees, kuulus seltsi fenoloogiakomisjoni juhatusse. Organiseeris Eesti Looduseuurijate Seltsi usaldusmeestest ja kaluritest ihtüoloogiaalase vaatlusvõrgu (tegutseb a-st 1951). A-st 1979 Eesti Looduseuurijate Seltsi auliige. **T:** *Kalade noorjärkude kasvust Saadjärve järvederühmas* (1960), *Selgrootute loomade süsteem* (²1964), *Emajõe vanajõed.* — TRÜ toimetised, 1969, 231; *Andmeid kalade täis- ja kehapikkuse vahekorrast.* — TRÜ toimetised, 1970, 255.

Ristmägi, *Irina* (pseud-d Krestogorskaja ja Klein) (8. II 1940 Leningrad), ajakirjanik. Õppis 1957—59 TRÜ-s arstiteadust, lõpetas 1966 ajakirjanduse erialal Leningradi ülikooli ning 1971 Leningradi Kõrgema Parteikooli. Töötanud 1959—89 „Молодежь Эстонии" toimetuses, algul korrespondendina, hiljem propagandaosk-a juh-na, 1979—89 toim-na ning 1989—97 toim. asetäitjana. Oli 1974—79 ajalehe „Õhtuleht / Вечерний Таллин" vanemkorrespondent ja osakonnajuh. A-st 1998 töötanud ajalehe „Эстония" toim-na. Teinud intervjuusid ning kirjutanud analüütilisi art-eid, käsitlenud sotsiaalseid ja õigusalaseid küsimusi. ENSV tnl. ajakirjanik (1982). ENSV Ajakirjanike Liidu preemia 1972.

Ritsing, *Alo* (24. XI 1936 Tartu), koorijuht ja helilooja, Richard R-u poeg. Lõpetas 1960 bibliograafia erialal TRÜ ning 1969 koorijuhtimise alal TRK (G. Ernesaksa kl.). Töötanud 1960—63 Tartu keskrmtk-s, 1963—66 Tartu lastemuusikakoolis ja a-st 1966 koorijuhtimisõpetajana Elleri-nim. Tartu Muusikakoolis. Juhatanud a-st 1963 Tartu Akadeemilist Meeskoori, 1968—91 segakoori „Vanemuine", a-st 1990 Eesti Meestelaulu Seltsi Tartu Meeskoori ja a-st 1972 meeskoori „Forestalia", olnud a-st 1985 üldlaulupidude ja a-st 1971 üliõpilaslaulupidude üldjuhte. R-u loomingu põhiosa moodustavad koorilaulud. ENSV rahvakunstnik (1988). **T:** segakoorile: *Lumine vaikus*, *Kevadhommik*; meeskoorile: tsüklid *3 laulu kajakatega*, *Kuulaulud* ja *Hetked merega*; naiskoorile: tsüklid *Emalaulud*, *Laulud sinule*, *Ja seda suve ei tule enam*; 4 keelpillikvartetti, kammerpalu.

Ritsing, *Richard* (25. III 1903 Räpina — 8. VII 1994 Tartu), koorijuht, helilooja ja pedagoog, Alo R-u isa. Õppis 1919—24 Tartu Kõrgemas Muusikakoolis viiulit, kompositsiooni (H. Elleri kl.), dirigeerimist (J. Aaviku kl.) ja muusikapedagoogikat ning 1923—29 TÜ filosoofia-keeleteaduskonnas, täiendas end hiljem dirigeerimise alal Berliinis ja Varssavis. A-st 1923 tegutses Tartus muusikaõpetajana: 1934—58 TÜ-s, 1945—80 Elleri-nim. Tartu Muusikakoolis ja 1947—57 Tartu Õhtumuusikakoolis; õpilasi: M. Kraav, O. Jürissaar, A. Ritsing. Juhatanud 1933—74 Tartu Akadeemilist Meeskoori, 1945—63 TRÜ akadeemilist naiskoori ja 1935—83 segakoori „Vanemuine"; üliõpilaslaulupidude algatajaid ja juhte; XIII—XVII üldlaulupeo üldjuhte ning XIX—XXI üldlaulupeo aujuht. ENSV Heliloojate Liidu Tartu osk. asutajaid. Loonud ligi 300 koorilaulu („Tulease", „Sa oled mu südame suvi"), instrumentaalpalu, soololaule ja näidendimuusikat. Avaldanud rmt-id („Koori- ja orkestrijuhi käsiraamat", 1938; „Koorimetoodika", 1968) ja art-eid eesti muusika kohta. Koostanud ja toimetanud msg. väljaandeid. ENSV rahvakunstnik (1984).

Ritslaid, *Valdek* (a-ni 1936 Valter Ritsland) (20. V 1910 Räpina v. — 27. IX 1990 Tartu), metsateadlane. Lõpetas 1940 TÜ metsaosk-a. Töötas 1935—37 Torma metskonna metsnikuna, 1937—40 ras-i „Eesti Metsatööstus" instruktorina, 1941 Metsamajanduse ja Metsatööstuse Peavalitsuse sektorijuh-na. Oli 1941—42 mobiliseerituna Venemaal tööpataljonis, 1942—43 Tšeljabinski metsavalitsuse vaneminsener, 1944 ENSV stipendiaadina NSV Liidu Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissariaadi metsatööstusosk. juh., 1945—46 TRÜ metsaosk. metsakasutuskateedri juh., 1946—50 metsatööstuse mehhaniseerimise ja metsatranspordi kateedri juh. (a-st 1947 dots.), 1947—49 ja 1950—53 ka ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i metsasektori juh. Asutas TRÜ metsaosk-a alusel metsandusteaduskonna, oli 1946 selle dekaani kt. ja 1947—50 dekaan. 1950 vallandati pol. põhjustel. Oli 1955—89 TRÜ-s töökaitse dots. Uurinud metsakasutust ja ohutustehnikat. **T:** *Metsatehniline vene-eesti ja eesti-vene sõnastik* (1956), *Eesti NSV kikkapuude gutapertšisisalduse uurimine* (1961), *Töökaitse seadusandlus* (1964), *Töökaitse õpetöös* (1975).
B: M. Margus, T. Meikar. *Metsateadlane Valdek Ritslaid.* — Akadeemilise Metsaseltsi toimetised, X. Töid Eesti metsanduse ajaloost, II. Trt., 1999.

Ritsland, *Aleksei* (3. X 1904 Novorževi mk., Pihkva kub. — 6. II 1938 Kandalakša läh.), polaarlendur, pärit Räpina khk-st ümberasunute järglastest. Osales tüürimees-radistina mitmes kauglennus (1935, 1936, lendas 26. V 1937 üle põhjapooluse). Hukkus teadusjaama „Severnõi Poljus 1" evakueerima suundunud dirižaabli CCCP B-6 avariis. R-i nime kannab neem Franz Josephi maal.

Rjabov, *Aleksander* (28. VIII 1928 Tallinn), klarnetist, ansamblijuht ja pedagoog. Lõpetas 1956 klarneti erialal TRK (J. Kaljaspooliku kl.). Töötas 1956—75 klarnetistina ERSO-s, olnud a-st 1975 Otsa-nim. Tallinna Muusikakooli levimuusikaosk-a õpetaja ja orkestri juhendaja. Juhatanud ansambleid („Metronoom", „Synthesis"), osalenud ansamblimängijana ja solistina Tallinnas ja Leningradis toimunud džässifestivalidel, esinenud ansamblitega paljudes riikides (Jaapanis, Egiptuses, Saksamaal, Jugoslaavias, Soomes). Sai 1970 ülevabariigilisel puhkpillimängijate võistlusel I auhinna. ENSV tnl. kunstitegelane (1989).

Robert, *Kyra* (25. VII 1916 Petrograd — 8. VII 1997 Tallinn), raamatu- ja raamatukoguteadlane. Lõpetas 1935 Läänemaa õpetajate seminari ja 1962 raamatukogunduse alal TRÜ. Töötanud a-st 1952 Eesti Akadeemilises Rmtk-s. Kirjutanud uurimusi eesti rmt-u ja trükinduse ajaloo kohta ning kodu-uurimusi. ENSV tnl. kultuuritegelane (1990). **T:** kogumik *Raamatutel on oma saatus: kirjutisi aastaist 1969—90* (1991), *Nõmme ja Mustamäe* (1968).

Rodd, *Michael* Godfrey (21. VI 1946 Johannesburg, Lõuna-Aafrika Vabariik), Lõuna-Aafrika Vabariigi arvutiteadlane, *Ph. D.* arvutiehituse alal (1979, Kaplinna ülikool), Eesti TA välisliige (1995). Lõpetas 1968 Kaplinna ülikooli. Olnud 1973—78 Kaplinna ülikooli õppejõud, 1979—86 Witwatersrandi ülikooli prof. (1982—84 elektrotehnikaosk-a juh. ja 1985—86 tehnikateaduskonna dekaan), 1986—97 Suurbritannias Swanseas Walesi ülikooli prof. (1986—92 elektrotehnika ja elektroonika osk-a juh. ning 1992—95 tehnikakooli juh.), a-st 1997 *The Institution of Electrical Engineers*'i esindajasekretär (Londonis). Ajakirja „Control Engineering Practice" peatoim., „Engineering Applications of Artificial Intelligence'i" jmt. ajakirja toimetuskolleegiumi liige. Uurimusi arvutiehituse ja infotehnoloogia alalt. EV teaduspreemia 1996. **T:** *Timing analysis of real-time software* (1994, koos L. Mõtusega); *The design and analysis of low cost real-time fieldbus systems* (autoreid). — Control Engineering Practice, 1998, 6, 1.

Jüri Ristkok

Alo Ritsing

Richard Ritsing

Michael Rodd

Rode [*ro:de*], *Hermen* (srn. 1504 Lübeck), maalikunstnik. Oli Põhja-Saksamaa hilisgootika silmapaistvaimaid meistreid. Töötas arvat. a-st 1468 kuni surmani Lübeckis. Tähtsaimaid teoseid on Tallinna Niguliste kiriku peaaltar (arvat. 1478—81), loonud selle üldkavatise ning sisetiibade väliskülgede ja välistiibade Püha Nikolause, Püha Viktori jt. pühakute elu kujutavad maalid; tõenäoliselt kavandanud ka altarikapi polükroomsed pühakukujud. Mõõtmeilt (kõrgus u. 3,5 m, laius avatud tiibadega 6,3 m) on altar Põhja-Euroopa suurimaid. Teoseid ka Lübeckis, Schwerinis, Stockholmis ja Milanos.

Rohland [*ro:-*], *Woldemar Eduard* (27. V 1850 Riia — 18. XII 1936 Freiburg), baltisaksa õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1888). Õppis 1868—72 Tartu, hiljem Berliini ja Leipzigi ülikoolis, viimases töötas O. Stobbe ja K. Bindingu juhendamisel. Oli 1878—92 Tartu ja 1893—1919 Freiburgi ülikooli kriminaalõiguse prof. Esindas kriminaalõiguse klassikalist koolkonda, tema teostes kajastub klassikalise koolkonna terav poleemika sotsioloogilise koolkonnaga („Die Willensfreiheit und ihre Gegner", 1905; „Die soziologische Strafrechtslehre", 1911). **T:** *Das internationale Strafrecht* (1877), *Die Gefahr im Strafrecht* (1888), *Historische Wandlungen der Religionsverbrechen* (1902), *Die Kausallehre des Strafrechts* (1903).

Rohlin, *Leo* (25. VII 1939 Tallinn), keraamik. Lõpetas 1965 ERKI. Olnud 1968—74 ERKI keraamika- ja klaasehistöökateedri vanemõpetaja, 1974—84 keraamikakateedri juh., 1989—95 EKA õppeprorektor ning a-st 1995 keraamikaosk-a juh., prof. (1986). Viljelnud monumentaalset dekoratiivkeraamikat: Eesti Haldusjuhtimise Inst-i pannoo (1978), Pirita purjespordikeskuse ujula pannoo (1980). Loonud lakoonilise vormikäsitlusega serviise ja vaase. Huvitunud madalkuumustehnikas voolav- ja krakleeglasuuride kasutamise võimalustest (serviis „Kahele", 1981; vormid „Tahuline", 1985, „Suur Hall", 1989, „Põhjala", 1997—98, „Põhjamaine motiiv", 1998). ENSV rahvakunstnik (1989). K. Raua preemia 1979.

Roht, *Richard* Johannes (12. IV 1891 Ihamaru k., Kõnnu v. — 22. VIII 1950 Tallinn), kirjanik. Õppis H. Treffneri gümnaasiumis ja Valga reaalkoolis. Elas 1912—14 kirjanduslikke katsetusi tehes Tartus, Peterburis ja Helsingis ning andis koos H. Visnapuuga välja kogutoosed „Moment esimene" (1913) ja „Roheline moment" (1914). 1914 mobiliseeriti, lõpetas ohvitseride kursused ja oli rindel. Osales 1919—20 Vabadussõjas, 1920—21 ja 1923—27 oli Tartus kutseline kirjanik, 1921—23 elas Berliinis ja andis välja ajakirja „Aeg". 1928—30 oli Sangastes talunik, 1930—32 vekslivõltsimise pärast vangis, hiljem elas Tallinnas. R. oli viljakas kirjanik ja avaldas real., sageli naturalismi kalduvat, kaasaja olustikust ja inimkarakteritest ainet ammutavat proosat ja mälestus- ning looduselamustest lähtuvaid lastermt-id. **T:** lühiproosakogud *Igaveses labürindis* (1913), *Neli juttu* (1924), *Vabadus ja vangla* (1932) ja *Kitsad piirid* (1946), jutustus *Elutee* (1938), rom-d *Hümnid Paunile* (1922), *Kurgsoo* (1924), *Maa* (1927), *See, millest avalikult ei räägita* (1928), *Nauding* (1929), *Aeg* (1929), *Elu on ilus* (1930), *Vastsed rajad* (1933), *Väikene inimene* (1933), *Ummiktänav* (1937), *Igapäevased inimesed* (1937), *Talulapsed* (1939), *Kuldsed päevad* (1939), *Kodutalu* (1940) ja *Kaks perekonda* (1947), lastejutud *Laanekohus* (1928), *Väikesed rändurid* (1934), *Teerajad* (1934), *Välekäpp ja Tuhknai* (1935), *Sõrased mõõmud* (1936), *Võrukael* (1945), *Linnud, lilled ja loomad* (1947), *Laaned ja veed* (1949) ja *Jutte loomadest* (1951, ²1963), mälestused *Mosaiik* (1928), *Vana Virumaa* (1934), *Tsaari ohvitser* (1935) ja *Kaitseliitu* (1936).

Rohumaa, *Jaanus* (30. IX 1969 Tartu), näitleja ja lavastaja. Lõpetas 1992 näitlejaerialal TK. Töötanud samast aastast Tallinna Linnateatris (a-ni 1994 Noorsooteater), lavastanud ka Rakvere Teatris ja Viljandi Kultuurikolledžis. Mänginud teleseriaalis „M Klubi", koostanud ja esitanud koos Ü. Saaremäega luulekavu („Armastus ja surm", 1992; „Elukiisimus", 1998). Noore näitleja aastapreemia 1992, parim lavastaja 1994, A. Lauteri preemia 1997, Suure Vankri auhind 1997. **L:** Undi *Kolm põrsakest ja hea hunt* (1992), Visconti *Rocco ja tema vennad* (1994), Rohumaa ja M. Tuulingu *Aimus ja igavene elu* (1996), Mastersi ja Rohumaa *Spoon River* (1996), Stoppardi *Arkaadia* (1997, mängis Septimus Hodge'i), Rohumaa ja Tuulingu *Öö hommik* (1998), McDonaghi *Connemara. Üksildane lääs* (1999), Pirandello *Täna õhtul improviseerime* (1999). **O:** Isa (Pirandello *Kuus tegelast autorit otsimas*), Alan Strang (Shafferi *Equus*), Vince (Shepardi *Maetud laps*), Aramis (Dumas' ja Nüganeni *Kolm musketäri*), Luik (Egloffi *Luik*).

Romot, *Jussi* (*Johannes*) (13. X 1907 Narva — 11. III 1989 Stockholm), näitleja. Lõpetas 1933 Draamastuudio teatrikooli. Töötas 1933—44 Tallinna Töölisteatris. Põgenes 1944 Rootsi, töötas esinduskaubamajas meisterkokana, osales innukalt eesti teatrite tegevuses. **O:** Pastelli (Lutsu ja Särevi *Tagahoovis*), Kägu (Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit*), Toots (Lutsu ja Särevi *Tootsi pulm*), Peachum (Gay, Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Jess (Tammlaane *Raudne kodu*), Katku Villu (Tammsaare ja Särevi *Kõrboja peremees*), Vestmann (Vilde *Pisuhänd*), César (Pagnoli *Kauged rannad*), Sheppey (Maughami *Sheppey*).

Rond, *Ralf* (pseud., õieti Jaan Kurn) (13. IV 1893 Metsakuru k., Kärstna v. — 30. III 1981 Tallinn), luuletaja ja pedagoog. Õppis 1910—14 Tartu õpetajate seminaris, astus 1917 Tartu õpetajate inst-i ja lõpetas selle evakuatsioonis Hersonis. Oli mitmel pool Eestis õpetaja, 1924—40 Maidla algkooli juh., 1941 Virumaa haridusosk. juh. ja hävituspataljoni liige, II maailmasõja ajal Sverdlovski obl-s lastekodu juh., 1944—47 Virumaa haridusosk. ja 1951—57 Rakvere Pedagoogilise Kooli harjutuskooli juh. Avaldanud 1920. a-il avangardismimõjulist, kavatsuslikult robustsust ja sündsusetust taotlevat luulet, tema esikkogu „27" (1923) määrati kohtuotsusega hävitamisele. Oli Eestis esimesi V. Majakovski tutvustajaid ja tõlkijaid. ENSV tnl. õpetaja (1947).

Roo, *Ago* (11. V 1946 Visusti k., Kaarepere v.), näitleja. Lõpetas 1968 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1968—69 Rakvere Teatris, 1969—78 L. Koidula nim. Pärnu Draamateatris ja a-st 1978 Tallinna Linnateatris (a-ni 1994 Noorsooteater). Mänginud filmides ja telelavastustes (seriaal „Sünniaasta", 1976—78). **O:** Warwick (Anouilh' *Lõoke*), Uldis (Rainise *Puhu, tuul!*), Lyngstrand ja doktor Wangel (Ibseni *Naine merelt*), Tiisk äpp (Vallaku ja Undi *Epp Pillarpardi Punjaba potitehas*), prokurör Miladin (Džagarovi *Prokurör*), Dorn (Tšehhovi *Kajakas*), Parun (Tammsaare ja Undi *Ma armastasin sakslast*), Bernarda Alba (García Lorca *Bernarda Alba maja*), Manders (Ibseni *Kummitused*), Pealik Bromden (Wassermani *Lendas üle käopesa*), Dodge (Shepardi *Maetud laps*), Max (Pinteri *Kojutulek*).

Rood, *Olaf*, *Naelapea, *Y.*

Rood, *Robert* (27. VI 1895 Kasaritsa v. — 25. VIII 1959 Tallinn), tantsija, ballettmeister ja pedagoog, esimesi eesti kutselisi tantsijaid. Õppinud Tallinnas S. Smironina-Sevuni ja E. Litvinova juures ning Pariisis O. Preobraženskaja balletistuudios. Oli 1915—18 „Estonia" näitleja ning 1918—28 (vaheaegadega) tantsija ja tantsujuht, 1928—35 „Vanemuise" ballettmeister. Tegutses 1935—56 Tallinnas balleti-, seltskonna- ja rahvatantsuõpetajana, pani 1945 aluse rahvatantsuansamblile „Sõprus". Esinenud soolotantsijana, loonud tantse teatrite muusika- ja sõnalavastustele ning teinud rahvatantsuseadeid.

Roode, *Els* (23. VII 1934 Tallinn), kandlemängija ja -õpetaja ning dirigent. Lõpetanud 1960 kandleerialal Riia konservatooriumi. Töötanud a-st 1953 (v. a. 1955—60) Tallinna lastemuusikakoolis ja 1979—99 Otsa-nim. Tallinna Muusikakoolis kandleõpetajana, pannud aluse professionaalsele kandleõppele; õpilasi: Tuule Kann, Kristi Mühling. Juhatanud rahvamuusikaansambleid (a-st 1975 ansamblit „Kukulind"), esinenud kandlesolistina paljudes riikides. Olnud noorte tantsupeo (1982, 1987) rahvamuusika koondorkestri dirigent, üldtantsupidude (1985, 1990) muusika üldjuht ja kõikide vab. rahvamuusikapidude kandleansamblite üldjuht; rahvusv. kandlefestivali mõtte algataja ja teostaja (a-st 1990). ENSV tnl. kunstnik (1981).

Roode, *Henn-Olavi* (4. XI 1924 Tallinn — 25. XII 1974 Tallinn), maalikunstnik. Alustas kunstiõpinguid 1944 Tartu Rkl. Kunstiinst-s. Arreteeriti 1949 koos rühma üliõpilastega, oli 1951—56 Karagandõs töölaagris. Jätkas õpinguid 1956 ERKI-s, lõpetas selle 1959. Oli 1964—74 TPedI õppejõud. R. on 1960. a-te eesti maalikunsti vormiuuendajaid. Loonud linnavaateid (pms. Tallinnast), maastikke („Meri", 1960), portreid (Jaan Klõšeiko, 1968), natüürmorte, interjöörimaale ning suuremõõtmelisi figuurikompositsioone („Turg", 1961; „Laulupidu", 1969). Varases loomingus leidub „Pallase" koolile omast maalilisust, hiljem on vormikäsitlus muutunud üldistavamaks. Kasutanud teadlikult maalides katmata pindu, joonistus vaheldub rütmikate värvipindadega. Teinud abstraktsionistlikke maale („Tõde pahupidipööratuses", 1965—68; „Sinine, kollane, roheline hallil", 1966—68). — Ka tema abikaasa E s t h e r R. (15. I 1923 Tallinn) on maalikunstnik. Õppis a-st 1946 Tartu Rkl. Kunstiinst-i maaliosk-s, arreteeriti 1949 koos rühma üliõpilastega ja saadeti Venemaale vangilaagrisse. Lõpetas 1959 ERKI, olnud 1962—72 samas õppejõud. Loonud pms. portreid (Rein Areni portree, 1969) ja akvarellmaastikke.
B: *Henn Roode.* [Koost. N. Ziterova.] Tln., 1984.

Rooks, *Gerhard* (23. VII 1901 Cēsis — 5. VII 1975 Tallinn), kohtuarstiteadlane ja anatoom, Ivar R-i onu, meditsiinidr. (1932). Lõpetas 1925 TÜ, oli sealsamas õppejõud, 1934—44 kohtuarstiteaduse kateedri juh. (a-st 1937 prof.), 1939—41 Tartu ülikooli arstiteaduskonna dekaan, 1944—47 Halle ülikooli teadur ja kohtumeditsiinikateedri juh., 1947—64 TRÜ anatoomiakateedri juh., 1964—68 TPedI meditsiiniliste ettevalmistuskursuste juh. Täiendas end enne II maailmasõda paljudes Euroopa riikides. Uurimusi hematoloogia, kohtumeditsiini ja eesti arstiteaduse ajaloo alalt. **T:** *Kohtuarstiteadus* (1938), *Inimese anatoomia* (1974, autoreid).

Rooks, *Ivar* (8. II 1933 Jõhvi), keemiainsener, Gerhard R-i vennapoeg, tehnikaknd. (1973). Lõpetas 1956 kütuste keemilise tehnoloogia erialal TPI, täiendanud end 1960 Ufas. Olnud 1972—81 Kohtla-Järve Põlevkivikeemia Tootmiskoondise (hiljem as. Kiviter) tehnikaosk. juh., 1981—83 peatehnoloog, 1983—94 peainsener ja 1994—99 tehnikadir., a-st 1999 Eesti Tööandjate ja Tööstuse Keskliidu Virumaa regionaalse keskuse juh. Uurimusi põlevkiviutmise tehnoloogia alalt. Teinud kindlaks utmisprotsessi seaduspärasused, mis leidsid rakendust 1000-tonniste retortide projekteerimisel ja protsessi automaatse juhtimise süsteemi loomisel. ENSV tnl. insener (1967). P. Kogermani mälestusmedal 1989. **T:** *Технология обработки сланца* (Leningrad, 1987, hiina k. Guangdong, 1990), *Experience of improving retort technology for processing large particle kukersite* (autoreid). — Oil Shale, 1993, 10/1.

Roos, *Aarand* (28. V 1940 Tartu), kirjanik, keeleteadlane ja diplomaat, *dr. phil.* (1980, Lundi ülikool), Ervin R-i poeg. Läks 1944 koos vanematega Rootsi. Lõpetas 1969 Lundi ülikooli soome-ugri keelte erialal, töötanud 1976—78 Washingtonis „Ameerika Hääle" toimetuses, 1980—82 Lundi ülikooli õppejõuna, seejärel EV välisteenistuses. Avaldanud luulet, lühiproosat, romaane, keeleteaduslikke uurimusi, jutlusi ning publitsistikat. **T:** luulekogud *Oma koli, oma voli* (Stockholm, 1969) ja *Rändamaie* (Stockholm, 1982), proosarmt-d *Lehmatapja* (Stockholm, 1964), *Tallermaa* (Stockholm, 1968), *Esto-Atlantis* (Stockholm, 1974), *Juutide kuningas Tallinnas* (New York, 1978, [2]1992) ja *Issanda loomaaed* (1999), faktirmt-d *Jumalaga Kars ja Erzurum* (Rooma, 1975, [2]1992), *Estonia. A Nation Unconquered* (Baltimore, 1985), *Konsuli kõned 1982—1991* (1993), *Usku peab olema* (1993) ja *Eesti kergejõustiku pool sajandit paguluses* (1998).

Roos, *Ants* (a-ni 1935 Hans R e i n h o l d) (6. IV 1885 Paide — 11. IV 1962 New York), koolijuht ja õpetaja. Õppis Petrogradi ülikoolis, lõpetas 1927 *mag. phil.* kraadiga TÜ. Oli 1919—25 Tallinna Õpetajate Seminari ja 1928—44 Tallinna linna 1. tütarlastegümnaasiumi (a-st 1937 3. tütarlastegümnaasium) dir. Pooldas kooliuuendusliikumist. Siirdus 1944 Saksamaale ja 1949 New Yorki, tegutses paguluses agaralt eestlaste hariduselus. **T:** *Tulevik on meie teha* (1922), *Jean Jacques Rousseau. Elulugu — pedagoogilised vaated. Emil* (1930), *Kas tunned maad, mis Peipsi rannal?* (New York, 53 annet).

Roos, *Enn* (20. IX 1908 Tambovi kub. — 15. VII 1990 Tallinn), kujur. Elas a-st 1912 Eestis. Õppis 1926—28 A. Laikmaa ja J. Koorti ateljees, lõpetas 1939 kõrgema kunstikooli „Pallas". Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse, tegutses 1942—44 Moskvas. Oli ENSV Kunstnike Liidu asutajaid. Töötanud 1944—46 Tartu Rkl. Kunstiinst-i ja 1947—83 ERKI õppejõuna (a-st 1958 prof., 1962—77 skulptuurikateedri juh.). Kuulub Eesti 1940.—60. a-te tähtsaimate kujurite hulka. Loonud figuure, portreid, monumentaal- ja dekoratiivskulptuuri, loomaskulptuure ja pisiplastikat. Õnnestunud on mingil kindlal elamusel põhinevad, looduslähedased, üldistatud vormiga teosed. ENSV tnl. kunstitegelane (1947). ENSV rkl. preemia 1947, 1948 ja 1950. **T:** Tõnismäe monumendi pronksist sõdurikuju (1947, koos A. Alasega, Tallinnas), *Laulvad lapsed* (1947), *Korea tütarlaps* (1957), *Allikal* (1960), *Mali neegritar* (1960—65), *Melanhoolne akt* (1973), A. Laikmaa portree (1976), *Istuv ilves* (1985, Tallinna Loomaaias).

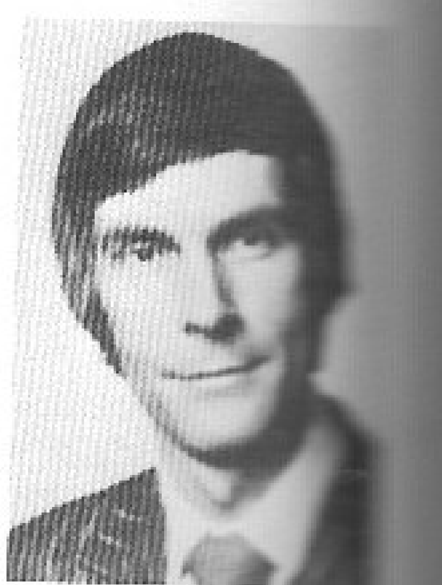
Roos, *Ervin* (13. IX 1908 Tartu — 23. VI 1962 Orup, Rootsi), klassikaline filoloog, Aarand R-i isa, *dr. phil.* (1951, Lundi ülikool). Õppis 1926—33 TÜ-s antiikfiloloogiat, lõpetas ülikooli 1934 (*mag. phil.*, 1935). Töötas 1930—38 TÜ klassikalise muinasteaduse inst-s, 1938—44 oli vanade keelte õppejõud. Põgenes 1944 Rootsi. Sooritas 1946 Uppsala ülikoolis litsentsiaadieksamid, seejärel oli Lundi ülikoolis õppejõud. **T:** *Ülevaade vana-kreeka kirjandusest* (1935), *Ülevaade rooma kirjandusest* (1936), *Eestikeelse kvantiteeriva heksameetri süsteem* (1938), *Odüsseia. Sisuline, kunstiline ja tekkelooline analüüs* (1941).

Roos, *Jaan* (21. I 1888 Mõrtsi k., Pajusi v. — 5. VII 1965 Põltsamaa läh.), kirjandusloolane ja bibliofiil. Lõpetas 1916 Tartu ülikooli usuteaduskonna. Töötas koolidir-na (Paides ja a-st 1923 Tartus), kirjastustes ja rmtk-des. 1945—54 varjas end NKVD eest mitmel pool Eestis. Pärast lühiajalist vangistust töötas 1954—59 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumis rmtk-hoidjana. Kogus haruldasi eesti varatrükiseid ja *Baltica*'t. Enamik tema kultuurilooliselt väärtuslikust kogust (u. 10 000 kd.) on pärast tema surma Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivrmtk. valduses, osa kuulub TÜ Rmtk-le. **T:** *Põltsamaa minevik* (1914), *Lühike eesti raamatu ajalugu* (1936), *Jakob Hurt*

Els Roode

Henn-Olavi Roode

Gerhard Rooks

Aarand Roos

Ants Roos

(1936), *Carl Robert Jakobson* (1940), *Jaan Tõnisson* (1940), päevik *Läbi punase öö* (I osa 1997, II osa 2000).

Roosa, *Lembit* (18. VI 1920 Tallinn — 26. XII 1987 Tallinn), teatrikunstnik. Õppis 1935—41 Riigi Kunsttööstuskoolis. Töötas a-st 1941 „Estonias" (vahepeal 1948—60 ENSV Teatriühingus), 1963—80 peakunstnikuna. Teinud lavakujundusi ka teistes Eesti teatrites. ENSV rahvakunstnik (1976). **L:** Bernsteini *West Side'i lugu* (1964), Porteri *Suudle mind, Kate* (1966), Tubina *Barbara von Tisenhusen* (1969), Leigh' *Mees La Manchast* (1971), Szokolay *Verine pulm* (1971), Prometi *Los Caprichos* (1973), Tambergi *Cyrano de Bergerac* (1976), Stravinski *Elupõletaja tähelend* (1977).

Roosaare, *Jüri* (4. II 1953 Tartu), geograaf ja geoinformaatik, geograafiaknd. (1982, Moskva). Lõpetas 1976 TRÜ geograafiaosk-a, täiendanud ennast 1978—81 Moskvas, 1994 Uppsalas ja 1995 USA-s Connecticuti ülikoolis. Geoinformaatika rajajaid ja arendajaid Eestis. Töötanud TÜ-s vanemteadurina ja laboratooriumi juh-na, a-st 1994 on geograafia inst-i geoinformaatika ja kartograafia õppetooli dots. Uurinud valgalade kui geosüsteemide modelleerimist, ruumiandmete analüüsi ja geograafia metodoloogiat. EV teaduspreemia 1991. **T:** *Имитационное моделирование системы „Водосбор — река — морской залив"* (1989).

Roose, *Enn* (10. V 1939 Tallinn), insener ja majandusteadlane, majandusknd. (1977, NSVL TA Majandusmatemaatika Keskinst.). Lõpetas 1964 TPI, õppinud Soomes, Rootsis, Taanis, Austrias, Saksamaal, Prantsusmaal ja Kanadas maksundust. Töötas 1957—64 raadiotehases „Punane RET", olnud 1964—69 ENSV TA Erikonstrueerimise Büroo peainsener, 1969—75 ENSV Autotranspordi Min-i arvutuskeskuse asedir., 1976—85 ENSV Kohaliku Tööstuse Min-i arvutuskeskuse juh., 1989—90 ENSV Rkl. Plaanikomitee esimehe asetäitja, 1990—92 EV rahandusministri asetäitja, a-st 1993 as-i Enn Roose & Ko juh., maksunõunik. 1989—90 valitsuse ekspertrühma esimees uue seadusloome alal, 1991 valitsuse rahareformi ekspertrühma esimees, 1992 rahareformiga kaasneva majandusreformi komisjoni juht, 1994—95 Tallinna linnavolikogu rahandusnõunik. Eesti Maksumaksjate Liidu kokkukutsuja ja a-st 1995 selle juhatuse esimees. Oli Eesti maj. iseseisvuse (IME) probleemnõukogu eestvedajaid, tegeles 1990—95 Eesti maksusüsteemi sätestamise ja arendamisega. A-st 1995 ilmuva „Eesti maksude aktuaaltekstid" koostaja ja kommentaator. ENSV rkl. preemia 1972, Saksamaa majandusreformi auhind 1992. **T:** *Juhtimissüsteemide morfoloogia ja dialektika* (1986, autoreid), *Käibemaksu aktuaaltekstid: seadused, juhendid, kommentaarid* (1995, autoreid).

Roosileht, *August* (27. II 1887 Einmani v. — hukatud 8. või 9. VIII 1941 Paides), graafik, Toomas [illegible] vanaisa. Õppis Peterburis (1906—07 A. Stieglitzi kunstitööstuskoolis, 1910—13 Peterburi Kunstide Edendamise Seltsi kunstikoolis) ja 1907—09 Münchenis. Töötas seejärel Riias ja Tartus, 1918 [illegible], 1919—41 Paide koolides joonistusõpetajana. Loonud stiliseerivas, juugendlikus laadis rahvusromantilisi mm-illustratsioone (F. R. Kreutzwaldi „Eesti rahva ennemuistsed jutud", 1924; Ansomardi „Jäägerma Kitse-eide muinasjutud", 1926; [illegible], 1939), akvarelle, pastelle, ekspressionistlikus laadis joonistusi, tarbegraafikat ja [illegible] ning kavandanud mööblit ja vaipu; [illegible]. A-st 1997 antakse temanim. [illegible]. **T:** linoollõigete mapp *Province* (1920), [illegible] (1927, siid).

[illegible] *August Roosileht.* Tln., [illegible].

Roosipuu, *Hans* (2. IV 1931 Torma v.), dokumentaalfilmide lavastaja ja operaator. Lõpetas 1964 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i filmioperaatorina. Oli 1953—57 ajalehe „Edasi" fotokorrespondent, töötas 1957—59 Tallinna Televisioonistuudios ja 1959—91 „Tallinnfilmis" operaatorina ja režissöörina. R. loomingu olulisema osa moodustavad spordifilmid. ENSV tnl. kunstitegelane (1981). **F:** *Kümnevõistlejad* (1971), *Otsin luiteid* (1972, Cortina d'Ampezzo spordifilmide festivali hõbekarikas 1973), *Pentathlon moderne* (1974, koos P. Puksiga, Budapesti spordifilmide festivali I auhind 1975), *Optimistid* (1976, koos P. Puksiga), *100 m selili kammerorkestri saatel* (1978), *Oo, sport, sa oled rahu* (1981, vanemoperaator, režissöör Juri Ozerov), *Imetegija võlg* (1987, koos E. Sädega), *Eesti partii* (1991), *Imet püüdmas* (1996, koos E. Sädega).

Roosma, *Maks* (10. I 1909 Omuli v. — 3. XII 1971 Tallinn), klaasikunstnik ja pedagoog. Lõpetas 1936 graafika ja 1937 kristallilihvimise erialal Riigi Kunsttööstuskooli, õppis 1937—38 klaasikunsti Tšehhoslovakkias Nový Boris. Sai 1939 Riigi Tarbe- ja Kujutava Kunsti Koolis rakenduskunstniku diplomi, töötas a-st 1938 samas klaasikaunistamistöökoja juh-na ja 1944—71 ERKI õppejõuna (a-st 1960 prof., 1944—46 kateedrijuh.). Oli Eesti kutselise klaasikunsti rajajaid ja silmapaistvaimaid klaasigraveerijaid, rajas oma koolkonna. Graveeris kristallvaasidele pms. allegoorilisi ja mütoloogilisi figuurikompositsioone ja portreid. Viljeles ka teisi külmtöötlustehnikaid. Uuris Eesti klaasitootmise ajalugu, juhendas Hüti, Piirsalu, Rekka jmt. klaasikoja asukohas tehtud arheoloogilist kaevamist; avaldas monograafia „Hüti klaasikoda" (1966). Käsikirjas on ülevaade Eesti klaasitööstuse arengust a-ni 1940. Sai 1937 Pariisi maailmanäitusel kuldmedali. ENSV tnl. kunstitegelane (1957). ENSV rkl. preemia 1950 (oli J. Stalinile kingitud vaasi graveerijaid). **T:** vaasid *Vesineitsid* (1937), *Jüriöö* (1945), *Sõnajalaõie valvur* (1958) ja *Kalevipoja võitlus sortsidega* (1959), taldrikud *Kalad* II (1955) ja *Virgo* (1956).

Roost, *Virve* (17. VIII 1933 Tallinn), bioloog ja iluaiandusteadlane, bioloogiaknd. (1979). Lõpetas 1956 TRÜ. Töötanud 1956—58 Vasalemma keskkoolis (bioloogia- ja keemiaõpetaja), 1958—61 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s (laborant, aednik ja vanemaednik) ja 1961—93 Eesti TA Tallinna Botaanikaaias (vanemaednik, noorem- ja vanemteadur, a-st 1982 troopilise ja subtroopilise floora sektori juh.). Tema juhendamisel loodi Tallinna Botaanikaaias üks Baltimaade rikkalikemaid kasvuhoonetaimede kollektsioone (u. 2000 taksonit) ja kujundati ekspositsioon. Uurinud pms. troopiliste orhideede bioloogiat ja nende kasvatamist katmikalal ning toalillekasvatust. **T:** *Tallinna botaanikaaed — kasvuhoone juht* (1974, 1981), *Toalilled* (1973, täiendatuna 1980, põhjalikult ümbertöötatuna 1992), *Orchids in the U.S.S.R. — conservation, research and cultivation.* — American Orchid Society Bulletin,

Maks Roosma

Virve Roost

1986, 55, 6; *Kuulsaid orhideeuurijaid.* — Eesti Loodus, 1990, 1—10, 12; *Orhideed — armastatud ja ohustatud.* — Eesti Loodus, 1993, 8; *Orchids in the greenhouse-collection of the Tallinn Botanical Garden.* — Orchid Ecology and Protection in Estonia (1994); *Legende ja pärimusi lilledest* (1997), *33 moodsat toataime* (2000). ▲

Roostar, *Lembit* (1. II 1934 Lõpe k., Mäetaguse v.), kirurg, meditsiinidr. (1976). Lõpetas 1959 TRÜ. Olnud seejärel NSV Liidu relvajõudude meditsiiniteenistuse ohvitser, 1970—75 sõjaväehaigla kirurgiaosk-a ülem, ühtlasi TRÜ anatoomia ja histoloogia kateedri assistent, 1975—78 Mongoolias välisõjaväehaigla kirurgiaosk-a ülem, 1978—81 ja 1984—90 Leningradi Sõjaväemeditsiiniakadeemia õppejõud (1986—90 kateedriülema asetäitja, a-st 1989 prof.), 1981—84 Afganistani armee peakirurgi konsultant ja peakirurg, 1990—92 TÜ hospitaalkirurgia kateedri juh., 1992—99 TÜ kardioloogiakliiniku kardiotorakaalkirurgia korraline prof., õppetooli juh., a-st 1999 emeriitprof. Täiendanud end Soomes, Saksamaal, Bulgaarias, Šveitsis, USA-s ja Hiinas. Uurinud kaasasündinud südamerikete korrigeerimist kriitilises seisundis lastel, infektsioosse endokardiidi puhust kirurgilist ravi, mitraalklapi omandatud rikke ja kahe klapi rikke puhuseid taastavaid operatsioone, rinna- ja kõhuõõnevigastusi, kõhuõõneelundite liitvigastuste diagnoosimist ja ravitaktikat. EV teaduspreemia 1992. **T:** *Эмболия и острый тромбоз артерий конечностей* (1984, koos E. Tünderiga), *Südamekirurgia* (1991), *Боевые огнестрельные ранения* I, II (1993), *Välikirurgia* (1996, koostaja), *Gunshot chest injuries* (1996), *Gunshot vascular injuries* (1999).

Roosvalt, *Mari* (3[illegible] VI 1945 Tallinn), maalikunstnik, Evald Okase tütar, Kai Koppeli ja Jüri Okase õde, Uno R-i abikaasa. Lõpetas 1969 ERKI. Olnud 1969—75 Tallinna 46. keskkooli ja 1975—96 Tallinna lastekunstikooli õpetaja, 1985—92 TPedI ja a-st 1992 EKA õppejõud (a-st 1995 dots., a-st 1998 erakorraline prof., a-st 1992 üldmaali kateedri juh.). 1970. a-te loomingule on iseloomulik abstraktsionistlik käsitluslaad („Kompositsioon", 1978), maaliruumi konstrueerimine geomeetriliste pindade abil („Avatud uks", 1977; „Ateljee", 1979; „Ruumis", 1983). 1980. a-il viljelnud portreed, mille keskmes on üksik naisefiguur („Portree ateljees", 1983; „Moment", 1984), ja ekspressiivset interjöörimaali („Õhtul", 1986; „Visioon", 1988). 1990. a-te teostele on omane ekspressiivne neopopilik laad, on kasut. biomorfse algupäraga kujundlikkust, ajaleheväljalõikeid ja fotosid („Vasakul", 1990; „Vurr", 1991; „Vibratsioon", 1993; „Defilee" I—V, 1996; „Jäljed" I—II, 1997; „Nimetu mees" I—IV, 1998; „Persoon" I—IX, 1999).

Roosvalt, *Uno* (22. VIII 1941 Tallinn), maalikunstnik ja graafik, Mari R-i abikaasa. Lõpetas 1969 maalierialal ERKI. Olnud a-st 1969 EKA õppejõud (a-st 1989 dots., 1985—95 maalikateedri juh.). Loonud traditsioonilisi, pms. postimpressionistlikus laadis rannamaastikupilte, sh. palju Kihnu, Hiiumaa, Muhu ja Prangli motiive, jäädvustanud panoraamvaateid. Loonud külaeluainelisi kompositsioone ja portreid. Tegelnud joonistuse ja vabagraafikaga ning illustreerinud rmt-id (M. Lutheri „Väike katekismus", 1983; H. Sergo „Näkimadalad" I—III, 1984). **T:** maalid *Orasepõllud* (1974), *Õrsava küla* (1983), *Kassari* (1987), *Eesti rannad* (1989, triptühhon), *Talu saarel* (1991), *Gotlandi kadakad* (1997) ja *Lappajapaat* (1999), graafiline sari *Kihnu saarel* (1984).

Root, *Andres* (3. VIII 1956 Tallinn), majandusteadlane ja analüütik, majandusknd. (1983). Lõpetas 1978 TPI. Olnud 1978—92 TTÜ-s aspirant, vanemteadur, dots-i kt. ja laborijuh., a-st 1992 audiitorfirma as-i „KPMG Estonia" tegevdir. **T:** *Ettevõttesisene sidusanalüüs ja toodangu struktuur: õppevahend* (1987), *Audiitorkontroll: õppevahend* (1991), *Väärtpaberite võlud ja ohud* (1991), *Maksukäsiraamat* (1998).

Roots, *Elmar* (19. IV 1900 Priipalu k., Kuigatsi v. — 12. XII 1962 Giessen), loomaarstiteadlane, *dr. med. vet.* (1927, Viin), Zürichi ülikooli audr. (1960). Võttis osa Vabadussõjast. Lõpetas 1920 Tartu õpetajate seminari ja 1924 TÜ loomaarstiteaduskonna, täiendas end 1926—27 Viinis ning 1927—28 Leipzigis ja Utrechtis. Oli 1928—41 Tartu ülikooli õppejõud (1928—31 dots., a-st 1931 prof.), ühtlasi loomatervishoiu- ja piimahügieeniinst-i juh., 1931—37 loomaarstiteaduskonna dekaan ja 1938—40 TÜ haldusprorektor. Läks 1941 Saksamaale. 1941—45 töötas Berliini ülikooli toiduainehügieeniinst-s ja 1947—62 prof-na Giesseni ülikoolis (oli 1956—57 ühtlasi loomaarstiteaduskonna dekaan). Uurimusi piimahügieeni, loomatervishoiu, mastiitide ja mikrobioloogia alalt. **T:** *Veterinärhygiene* (1955, Berliin, autoreid).

Roots, *Olav* (26. II 1910 Uderna koolimaja, Uderna v. — 30. I 1974 Bogotá, Colombia), dirigent, pianist ja helilooja. Lõpetas Tartu Kõrgema Muusikakooli 1931 klaveri- (A. Hippiuse ja A. Lemba kl.) ja kompositsioonierialal (H. Elleri kl.) ning eksternina TK. Täiendas end 1933 ja 1935 Pariisis (A. Cortot' klaverikursustel) ning 1937 Viinis ja Salzburgis (dirigeerimiskursused N. Malko, B. Valteri, C. Kraussi jmt. juhendamisel). Töötas 1939—44 Tallinnas Eesti ringhäälingu sümfooniaorkestri dirigendina, juhatas ms. hulgaliselt eesti heliloojate uudisloomingut (E. Tubin, H. Eller, E. Oja, E. Aav, A. ja E. Kapp). Oli 1938—44 TK-s kammermuusika- ja orkestridirigeerimise õppejõud. Põgenes 1944 Rootsi, tegutses seal põhil. klaverisaatjana (esines pms. koos Z. Aumere ja L. Juhtiga). A-st 1952 elas Colombias, oli Bogotás Colombia Sümfooniaorkestri peadirigent, tõstis orkestri arvestatavale rahvusv. tasemele, esines orkestriga paljudes maades. Juhatas ka Bachinim Kooriühingu segakoori, esitas sellega hulgaliselt vokaalsuurvorme. A-st 1957 töötas ühtlasi Bogotá konservatooriumi koorijuhtimise ja orkestratsiooni õppejõuna. Loonud sümfoonia (1967), „Variatsioonid ja passakalja A. Kapi teemale" (1959), 2 keelpillikvartetti (1930 ja 1950), klaverisonaadi (1929), koori- ja soololaule. Colombia aukodanik (1967).

B: A. Hirvesoo. *Eesti külast maailmajao tippu*, ja K. Purru. *Eestlasest Colombia aukodanik.* — Teater. Muusika. Kino, 1987, 10; M. Allmann. *Olav Rootsi muusikalisest tegevusest Eestis.* — Teater. Muusika. Kino, 1996, 7/8.

Roots, *Valdur* (17. XI 1936 Tallinn), pianist ja pedagoog. Lõpetas 1959 klaverierialal TRK (A. Klasi kl.). Olnud 1959—88 ENSV Rkl. Akadeemilise Meeskoori kontsertmeister ja a-st 1967 EMA klaveriõppejõud (a-st 1991 prof.); õpilasi: T. Eespere, T. Joamets, S. Kübar-Hiis. Esinenud soolokontsertidega, saatjana (ms. koos T. Kuusiku ja L. Erendyga) ning ansamblis (trios koos J. Gerretzi ja T. Velmetiga) nii Eestis kui ka paljudes välisriikides. Võitis 1960 Minskis liiduvabariikidevahelisel pianistide võistlusel I auhinna. ENSV tnl. kunstnik (1969).

Rootsi, *Nikolai* Friedrich (16. IV 1888 Tartu — 4. XII 1974 Lund), põllumajandusteadlane, *dr. agr.* (1927). Lõpetas 1914 Tartu ülikooli. Oli 1912—18 Tartu ülikooli katsepõldude ja -aedade juh., 1915—18 ühtlasi ökonoomikakabineti vanemassistent, 1918—20 Voroneži ülikooli agronoomiakabineti assistent, 1920 ühtlasi Voroneži kub. põllu- ja aiatöö instruktor, 1920—23 Vahi põllu- ja aiatöökooli õpetaja, 1923—44 Tartu ülikooli õppejõud (a-st 1927 prof.), ühtlasi Raadi taimebioloogia katsejaama juh. ja 1940—44 põllum-teaduskonna dekaan. Õpetas üldist ja eritaimekasvatust, pärivusõpetust, sordiaretust ja katseasjandust. Lahkus 1944 Eestist. Töötas

Lembit Roostar

Mari Roosvalt

Uno Roosvalt

Olav Roots

Ilse Rootsmäe

1944–52 Saksamaal ja 1952–62 Rootsis aiandusala teadurina. R. on Eesti taimekasvatuse teaduslikule uurimisele alusepanijaid. Uurimusi kõrreliste teraviljade (eriti talirukki), lutserni, valge mesika, segavilja jmt. kultuuri agrotehnika, kesa kasutamise jms. kohta. Korraldas paljude Eesti oludes uute kultuuride (nt. maisi, päevalille, lupiini, söödakapsa, suhkrupeedi) kasvatamise katseid. Kirjutas esimesed eestikeelsed õpikud ja käsirmt-d umbrohtude, teraviljakasvatuse ja pärilikkuse kohta. **T:** *Eesti taimekasvatus I. Kõrreviljakasvatus I* (1926, koos K. Liidemaniga), *Eesti taimekasvatus I. Kõrreviljakasvatus II* (1926), *Umbrohud ja umbrohutõrje* (1940). **B:** K. Annuk. *Dr. agr. professor Nikolai Rootsi.* – Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi toimetised, 8. Trt., 1998.

Rootsmäe, *Ilse* (19. VI 1925 Tapa), arst ja harrastusornitoloog, Lemming R. abikaasa. Lõpetas 1953 TRÜ. Töötanud 1953–58 Mustvee raj. sanitaar-epidemioloogiajaamas ja Mustvee rajoonihaiglas, 1958–86 Tartu raudteepolikliinikus, Kiidjärve tuberkuloosihaiglas ja Tartu internaatkodus. Harrastusornitoloogina teinud linnuvaatlusi, koostanud kogu Eestit hõlmava linnufenoloogilise vaatlusvõrgustiku kokkuvõteid ja avaldanud neid trükis. Koostanud koos Lemming R-ga Eesti ornitoloogilise bibliograafia a-ni 1986. Analüüsinud Eerik Kumari rmtk. (üle 18 000 säiliku). Eesti Looduseuurijate Seltsi auliige (1985), Eesti Ornitoloogiaühingu auliige (1991). E. Kumari looduskaitsepreemia 1995. **T:** *Eesti ornitoloogiline kirjandus 1956–1975* (1983, koos L. Rootsmäega).

Rootsmäe, *Lemming* (25. VIII 1921 Tartu – 29. VII 1997 Tartu), arst, harrastusornitoloog, meditsiiniajaloolane ja kodu-uurija, Taavet R. poeg, Ilse R. abikaasa. Lõpetas 1951 TRÜ. Oli 1951–56 Mustvee raj. sanitaar-epidemioloogiajaama peaarst, 1960–77 Tartu linna sanitaar-epidemioloogiajaama tööthügieeniosk-a juh. Uuris ajalooliselt nakkushaiguste levikut Eestis, koostas Võnnu khk-a kohanimedest ja ajaloost käsikirja, kirjutas ja avaldas a-ni 1996 Eesti Looduseuurijate Seltsi sarja „Abiks loodusvaatlejale" 13 väljaandes ornitofenoloogiliste vaatluste kokkuvõtted, koostanud koos Ilse R-ga Eesti ornitoloogilise kirjanduse bibliograafia a-ni 1986. Oli 1965–80 Eesti Looduseuurijate Seltsi ornitoloogiasektsiooni sekretär, 1980–85 juhatuse liige, 1985–91 asesimees, a-st 1981 seltsi auliige. 1991–94 Eesti Ornitoloogiaühingu sekretär, a-st 1991 ühingu auliige. 1973–92 Eesti Meditsiiniajaloo Teadusliku Seltsi sekretär. E. Kumari looduskaitsepreemia 1995. **T:** *Eesti linnulinnud* (1974, koos H. Veromanniga), *Eesti ornitoloogiline kirjandus 1656–1975* (1983, koos Ilse R-ga), *Nakkushaigused surma põhjustena 1711–1859* (1987), *Eerik Kumari. Elu täis tööd ja rõõmu* (1996, koos V. Lillelehega).

Rootsmäe, *Taavet* (a-ni 1936 David Rootsman) (27. VI 1885 Kurista k., Kastre-Võnnu v. – 27. VI 1959 Tartu), astronoom, tähestatistika eesti koolkonna rajaja, Lemming R. isa, matemaatikaknd. (1913). Lõpetas 1912 Tartu ülikooli, oli 1913–19 Tallinnas gümnaasiumiõpetaja, 1919–48 TRÜ tähetorni dir., ühtlasi a-st 1919 astronoomiakateedri juh. (a-st 1931 prof.). Esitas statistilised kriteeriumid tähtede vanuse arvutamiseks nende liikumise põhjal ja rakendas Linnutee tähesüsteemi evolutsiooni kirjeldamiseks. Kirjutanud õpikud „Algebraline analüüs ülesandeis" I–II (1920, koos J. Langiga) ja „Kosmograafia" (1926). **T:** *Isaac Newton* (1933, koos J. Langiga).

Rose, *Inna* (10. IV 1958 Tomsk), laskur. Õppis 1980–87 TPedI kehakultuuriteaduskonnas. Võitis 1982 ja 1985 NSV Liidu koondnaiskonnaga MM-il sportpüstoli- ja õhupüstolist laskmises 3 naiskondlikku kuldmedalit ning individuaalse hõbe- ja pronksmedali (mõlemad 1982) ning 1985 EM-il õhupüstolist laskmises naiskondliku kuldmedali (naiskond püstitas maailmarekordi), peale selle võitis 1981–87 7 hõbemedalit (sh. 2 individuaalset). Sai NSV Liidu meistrivõistlustel 4 kuld- ja 2 hõbemedalit ja 1 pronksmedali ning Eesti meistrivõistlustel individuaalselt 17 kuld- ja 12 hõbemedalit ning 1 pronksmedali (lisaks naiskonnaga 11 kuld- ja 3 hõbemedalit ning 1 pronksmedali). Töötanud treenerina. NSVL-i tnl. meistersportlane (1984). Eesti parim naissportlane 1981 ja 1982.

Rosen [*ro:zen*], *Andreas Hermann Heinrich* vabahärra von (Andrei Jevgenjevitš) (15. XI 1800 – 19. IV 1884), baltisaksa päritolu dekabrist, porutšik, Põhjaühingu liige. Dekabristide ülestõusu ajal püüdis takistada ihukaitseväe Soome polgu kasutamist valitsusvägede poolel; mõisteti sunnitööle. 1839–55 elas politsei valve all Virumaal Väike-Soldina mõisas. **T:** *Aus den Memoiren eines Dekabristen* (1869).

Rosen [*ro:zen*], *Friedrich* vabahärra von (14. V 1834 Peterburi – 28. III 1902 Kaasan), saksa päritolu geoloog, mineraloog ja paleontoloog, geoloogiadr. (1867, Tartu). Lõpetas 1860 Tartu ülikooli. Oli a-st 1864 Kaasani ülikooli dots., 1867–99 mineraloogiakateedri prof. Õpetas mineraloogiat ka Kaasani veterinaariainst-s. Nimetati 1889 tnl. prof-ks ja riiginõunikuks. Lõi Tartus kivististe mikroskoopilise uurimise meetodi õhikpreparaatide alusel, sellele tugineb paljude fossiilirühmade tänapäevane süstemaatika.

Rosenbaum [*ro:zen*] (ka Rosenbaum-Ehrenbusch), *Jacques* (2. VII 1878 Haapsalu – 6. I 1943 Berliin), arhitekt. Õppis 1896–98 Riia Polütehnilises Inst-s keemiat ja 1898–1904 arhitektuuri. Oli 1904–07 Tartu linnaarhitekt, seejärel a-ni 1912 Tallinnas Eestimaa kub-uvalitsuse ehitusosk. nooreminsener. Viibis I maailmasõja ajal Tulas, hiljem tegutses taas Tallinnas. Läks arvat. 1920. a-il Saksamaale. Loomingus põimub historitsism juugendiga. Kavandanud Tallinnas tähelepanuväärseid ehitisi: maja Pikk t. 23/25 ja pangahoone Harju t. 9 (nüüd „Tallinnfilmi" hoone, mõlemad 1908–09, koos E. Boustedtiga). Kasutas fassaadide ilmestamiseks Saksa neorenessansi motiive, ehiskujusid ja paerustikat (juugendlik elamu Pikk t. 18, 1910, nüüd Draakoni galerii).

Rosenberg [*ro:zen*], *Alexander* (21. VIII või 2. IX 1839 Karolinenhofi mõis, Vändra khk. – 27. V 1926 Tartu), baltisaksa morfoloog, *dr. med.* (1867). Õppis 1858–65 Tartu ülikooli arstiteaduskonnas. Oli 1868–93 Tartu Veterinaariainst-i prof. Uurinud neeru ja jäsemeluude embrüonaalset arengut. Kogus 1877 ja 1882 Lõuna-Prantsusmaal rikkaliku kollektsiooni subfossiilsete ja retsentsete loomade luid ja hambaid.

Rosenberg, *Tiit* (26. XII 1946 Tsirguliina), ajaloolane, ajalooknd. (1980, kinnit. 1981). Lõpetas 1973 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna. Töötas 1972–77 ENSV TA Ajaloo Inst-s (1976–77 nooremteadurina), olnud a-st 1977 TÜ ajaloo-osk. õppejõud, a-st 1994 Eesti ajaloo korraline prof., 1995–97 filosoofiateaduskonna ajaloo-osk-a juh. A-st 1995 ÕES-i esimees ja mitme välisseltsi liige. Tegelnud 18.–20. saj. Eesti sotsiaal-majandusajaloo ning historiograafiaga. **T:** *О социальном расслоении крестьянства в Южной Эстонии в конце XIX века* (1980), *Eesti mõisate ajalooline ülevaade (XIII sajandist kuni 1940. aastani).* – Eesti mõisad (1994); *Talude päriseksostmine Sangaste kihelkonnas.* – Bergid ja Sangaste II (1995); *Liphartid Liivimaa mõisnikena.* – Kleio, 1994, 9; 1996, 2; 1997, 3.

Rosenberg, *Viive* (12. II 1943 Kambja v.), põllumajandusteadlane, põllumajandusknd. (1980, Samahvalavitšõ, Valgevene). Lõpetas 1966 EPA, seejärel töötas a-ni 1990 Eesti Maaviljeluse ja Maaparandu-

se TUI-s. Tema juhtimisel asutati seal 1981 kartulitervendamislaboratoorium (oli 1981–90 selle juh.), 1990 moodustati sellest iseseisev teadusasutus Eesti Taimebiotehnika Uurimiskeskus EVIKA (a-st 1998 EPMÜ-sse kuuluv Taimebiotehnoloogia Uurimiskeskus EVIKA), oli 1990–99 selle dir. A-st 1999 Riigikogu liige (Keskerakonnas). Pannud Eestis aluse taimebiotehnoloogiaalasele uurimistööle. Uurinud ja rakendanud kartuli ja aiataimede tervendamisel, paljundamisel ja istutusmaterjali tootmisel ning taimede geneetilise materjali säilitamisel *in vitro* meristeemmeetodit ja mikrokloonimist. Loonud oma koolkonna ja saanud 4 autoritunnistust. A-st 1988 Euroopa Kartuliuurijate Ühenduse (*European Association for Potato Research*) liige. EV teaduspreemia 1998. **T:** *Aastaring kartuliga* (1994). ▲

Rosenplänter [*ro:zenple-*], *Johann Heinrich* (23. VII 1782 Valmiera – 27. IV 1846 Pärnu), baltisaksa kirjamees. Õppis 1803–06 Tartu ülikoolis usuteadust, oli 1808–09 Toris ja 1809–46 Pärnus pastor. Toimetas 1813–32 esimest eestiainelist teaduslikku sariväljaannet, ajakirja „Beiträge zur genauern Kenntniss der ehstnischen Sprache". Asutas 1814 Pärnus Eesti Koolmeistrite Kooli, mis oli esimene teada olev pedagoogikaõppeasutus, kus õpetati eesti keeles. Andis välja koolirmt-id (aabits, 1823; „Kirjutusse-lehhed", 1820; „Kolilaste seädus, ehk iggapäine meletulletus, mis neil koddo, kolis ja väljapaikus tulleb tähhelepanna", 1845). Korraldas 1816–29 Pärnus esimeste eestikeelsete näidendite lavastamist. Kogus õpilaste ja leerilaste abiga rahvalaulet. Tegeles aastakümneid eestikeelsete rmt-te ja käsikirjade kogumise ning bibliografeerimisega (käsikirjaline „Bibliotheca esthonica"). Tema arhiivi (ms. säilisid seal K. J. Petersoni käsikirjad) ning eestikeelse rmtk. omandas ÕES.

Rosenstein, *Elsa* Amalie (22. IV 1907 Hersoni kub.), saksa päritolu arst ja geoloog, *mag. sc. nat.* (1933, TÜ), *dr. med.* (1941, Müncheni ülikool). Õppis 1923–31 TÜ-s loodusteadust ja 1931–39 meditsiini. Töötas 1938 TÜ geoloogiakabinetis. Läks 1939 Saksamaale, töötas Müncheni ülikooli kliiniku assistentina ning Bad Reichenhallis eraarstina. Uurinud Eesti alamsiluri lademete litoloogiat, stratigraafiat ja kivistisi. Oli 1930. a-il Eesti tuntuimaid kivististeuurijaid. **T:** *Andmeid Juuru lademe kohta.* – Eesti Loodus, 1940, 4/5.

Rosental, *Arnold* (29. VIII 1937 Leningrad), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1974, kinnit. 1975). Lõpetas 1961 TRÜ. Täiendanud end Tokyo tehnikaülikoolis (1978–79) ja McMasteri ülikoolis (Hamiltonis, Kanadas, 1989). Töötanud a-st 1961 TÜ Füüsika Inst-s (a-st 1975 vanemteadur, a-st 1992 kiletehnoloogia töörühma juh.), 1982–95 olnud ühtlasi TÜ dots. Uurimusi pms. pooljuht- ja dielektrikstruktuuride ning dioodlaserite kohta. Loonud aatomkihtsadestamise reaalajaseire uue optilise meetodi. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Time dependence of space-charge conduction.* – Physics Letters, A, 1973, 46; *Monitoring of atomic layer deposition by incremental dielectric reflection* (autoreid). – Applied Surface Science, 1996, 107.

Rosenthal [*ro:zenta:l*], *Heinrich* (7. VII 1846 Tartu – 10. V 1916 Tallinn), rahvusliku liikumise tegelane, arst. Lõpetas 1871 Tartu ülikooli, oli Kroonlinnas ja 1873–1906 Tallinnas mereväearst. Osales I ja III üldlaulupeo korraldamises ja Eesti Üliõpilaste Seltsi asutamises, oli rahvusliku teatri rajamisel L. Koidula peamine abiline. **T:** mälestuste rmt. *Kulturbestrebungen des estnischen Volkes während eines Menschenalters (1869–1900)* (1912).

Rosenvald [*ro:-*], *Helmut* (22. II 1929 Tallinn), helilooja ja viiuldaja. Lõpetas 1963 kompositsiooni erialal TRK (V. Kapi kl.). Mänginud 1961–89 ERSO-s viiulit. Olnud 1960.–80. a-il Eesti viljakaimaid instrumentaalmuusika loojaid, järginud põhil. klassikalist traditsiooni. Loonud 9 sümfooniat (I 1964, II 1965, III 1966, IV 1968, V 1969, VI 1970, VII 1971, VIII – „Ballettsümfoonia" – 1974, IX – „Sinfonia breve" – 1984), 2 sümfonietti (1974, 1981), 2 kammersümfooniat (1972, 1979), 2 viiulikontserti (1976, 1986), 2 puhkpillikvintetti, 6 keelpillikvartetti, 3 sonaati tšellole ja klaverile, 3 sonaati sooloviiulile, 2 sonatiini klaverile, rohkesti kammerteoseid erinevatele koosseisudele ning oreli- ja lastemuusikat.

Ross, *Heino* (15. X 1929 Rakvere v.), elektrotehnikateadlane, Juhan R-i vend, tehnikaknd. (1958, Leningradi elektrotehnikainst.). Lõpetas 1953 elektriinsenerina TPI. Täiendanud end 1968 ja 1974 Leningradi elektrotehnikainst-s. Töötanud 1957–96 TTÜ automaatikainst-i õppejõuna (a-st 1963 dots., 1963–95 õhtuse teaduskonna dekaan, 1990–94 TTÜ nõukogu juh.). Töid magnettehnika ja kõrgharidusekorralduse alalt. Eesti Meestelaulu Seltsi asutajaid (1988–96 esimees). ENSV tnl. haridustöötaja (1986).

Ross, *Jaan* (5. IV 1957 Tartu), muusikateadlane ja psühholoog, Kristiina R-i abikaasa, kunstiteaduste knd. (1988, Leedu NSV Rkl. Konservatoorium), psühholoogiadr. (1992, *Åbo Akademi*, Turu). Lõpetas 1980 TRK muusikateaduse erialal, täiendanud end Peterburi Pavlovi-nim. füsioloogiainst-s, Moskva konservatooriumis, Eindhoveni tehnikaülikoolis ja Ohio ülikoolis (Columbuses). Töötanud 1980–96 Eesti Keele Inst-s (1993–96 teadusdir.) ja a-st 1988 ühtlasi EMA õppejõuna (1995–99 muusikapsühholoogia prof.), on a-st 1996 TÜ muusikateaduse ja -psühholoogia prof. (1996–99 filosoofiateaduskonna dekaan). Olnud 1994 Helsingi ülikooli ning 1988–90 ja 1992 EELK Usuteaduse Inst-i õppejõud. Avaldanud üle 30 uurimuse ja art-i pms. helikõrguse ja rütmi taju ning läänemeresoome rahvaviiside akustika alalt, toimetanud teose „Estonian Prosody: Papers from a Symposium" (1998, koos I. Lehistega), on J. Sundbergi rmt-u „Õpetus muusikahelidest" (1995) tõlkijaid ja toim-id. **T:** *Studies on pitch, timbre and timing of complex auditory events* (1992, Tallinn ja Turu).

Ross, *Juhan* (14. VIII 1925 Aburi k., Porkuni v.), biogeofüüsik, Heino R-i vend, füüsika-matemaatikadr. (1971, kinnit. 1972), prof. (1978), Eesti TA liige (1993), Vene Põllum-teaduse Akadeemia välisliige (1988), Joensuu ülikooli audr. (1989). Olnud 1943–44 vabatahtlikuna Soome sõjaväes. Lõpetas 1951 TRÜ teoreetilise füüsika erialal, töötanud samast aastast Tartu Observatooriumis (a-st 1958 laborijuh., a-st 1973 sektorijuh., a-st 1990 peateadur, a-st 1993 vanemteadur). Uurimusi taimkatte fotosünteesi ja produktsiooni matemaatilise modelleerimise (1962–80) ja taimkatte optiliste omaduste ning biosfääri kaugseire kohta (1985–95). A-st 1995 uurinud Eesti-Rootsi energiametsa ühisprojekti raames pajuvõsa kiirgusrežiimi statistilist muutlikkust. Käsitlenud päikesekiirguse levimist taimkattes ning taimkatte kiirgusrežiimi ja arhitektuuri vahelisi seoseid, sooritanud laiaulatuslikke välitöid Eestis, Venemaal, Soomes jm. Juhendanud uuetüübilise aktinomeetrilise aparatuuri konstrueerimist ja mõõtmismetoodika loomist. **T:** *Математическое моделирование транспирации и фотосинтеза растений при недостатке почвенной влаги* (Leningrad, 1980, autoreid), *The radiation regime and architecture of plant stands* (Haag, 1981), *Математическое моделирование переноса солнечной радиации в растительных средах* (Peterburi, 1992, autoreid).

Ross, *Kristiina* (3. VI 1955 Tallinn), keeleteadlane ja tõlkija, filoloogiaknd. (1984), Helga ja Jaan Krossi tütar, Jaan R-i abikaasa. Lõpetas 1978 TRÜ eesti

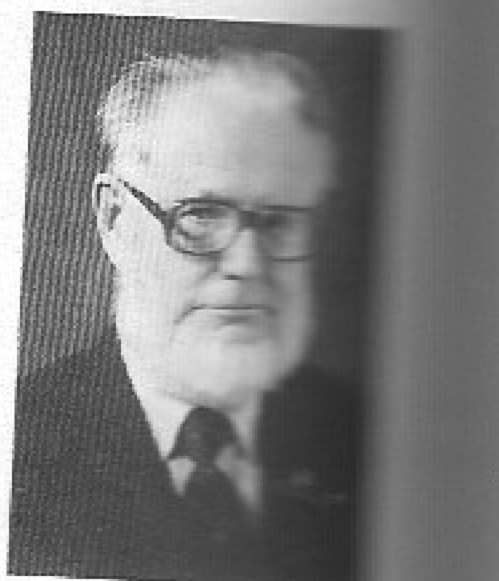
Johann Heinrich Rosenplänter

Heinrich Rosenthal

Jaan Ross

Juhan Ross

Kristiina Ross

filoloogina. Töötanud a-st 1978 Eesti Keele Inst-s (a-st 1996 teadusdir.), pidanud a-st 1992 Eesti Humanitaarinst-s loenguid. Uurinud eesti ja teiste läänemeresoome keelte grammatikat ja eesti varasema piiblitõlke tekstoloogiat, on „Eesti keele grammatika I—II" (1993—95) autoreid. Tõlkinud heebrea (luulevalimik „Uni Jeruusalemmas", 1996) ja prantsuse keelest (B. Pascal „Mõtted", 1998). Avaldanud kirjandusarvustusi, tutvustanud prantsuse ja juudi kirjandust, kirjutanud tõlkermt-tele kommentaare ja saatesõnu. EV teaduspreemia 1996. **T:** *Heebrea keel algajatele* (1985), *Instruktiiv läänemeresoome keeltes* (1988), *Eesti keele käsiraamat* (1997, koos M. ja T. Ereltiga).

Rossihnius [-*sį:n*-], Rossinius, *Joachim* (u. 1600 Stargard, Pomorze — u. 1645), saksa päritolu kirjamees, tartumurdelise kirikukirjanduse rajaja. Õppis Frankfurdi ülikoolis. Oli 1622—25 Vigalas, 1626—30 Tartus, 1630—42 Sangastes, Laatres ja Karulas ning 1644—45 Kodaveres ja Alatskivil pastor. Avaldas esimesed lõunaeestikeelsed protestantlikud rmt-d „Catechismus Herrn D. Martini Lutheri in sechs Hauptstücke verfasset..." ja „Evangelia vnd Episteln auff alle Sonntage durchs gantze Jahr" (mõlemad Riias 1632). R-le olid tõenäoliselt eeskujuks käsikirjalised põhjaeestikeelsed tõlketekstid.

Rostovtsev, *Mihhail* Ivanovitš (16. XI 1865 Jelets — 6. V 1952 Tartu), kirurg ja haridustegelane, meditsiinidr. (1902, Peterburi). Õppis 1886—88 Moskva ja 1888—92 Tartu ülikoolis. Töötas 1893—1904 mitmel pool Venemaal, oli 1904—18 Tartu ülikooli kirurgiaprof. R-i algatusel asutati Tartu ülikoolis Pirogovi-nim. Arstiteaduslik Selts. Ta oli Tartu Eraülikooli (1908—18, seda nimetati ka R-i eraülikooliks) asutajaid ning 1908—13 selle dir. Uurimusi pms. kõhuõõne- ja välikirurgia alalt. Tema doktoriväitekiri „Õpetus ussjätkepõletikust" oli maailmas esimene sellekohane ammendav monograafia. **T:** *Учение о перитифлите* (1902), *Дивертикул Меккеля в хирургической практике* (1907).

Rotberg, *Tõnis* (9. IX 1882 Viljandi v. — 24. VII 1953 Irkutski obl.), sõjaväelane, kindralmajor (1928). Lõpetas 1906 Vilniuse sõjakooli ja 1916 Petrogradis intendandiakadeemia. Osales I maailmasõjas. Tulnud nov. 1918 Eesti rahvusväkke, määrati sõjaväe varustusvalitsuse käsundusohvitseriks ja Viru rinde intendandi kt-ks. Nov-st 1920 oli sõjaväe varustusvalitsuse ülem, 1928 sõjaministri abi. 21. VI 1940 sai J. Varese valitsuse sõjaministriks. II maailmasõjas võitles Punaarmees, langes sakslaste kätte vangi, vabanes 1942, elas a-ni 1944 Viljandimaal oma talus, siis arreteeriti, suri 1953 vangilaagris. Vabadusristi I liigi 2. järk.

Rotermann, Tallinna baltisaksa kaupmeeste-töösturite suguvõsa. Christian Abraham R. (19. VII 1801 Paide — 17. VII 1870 Tallinn) tegeles 19. saj. keskel pms. ehitustarvete valmistamisega, asutas 1829 Tallinnas kaubamaja „Chr. Rotermann", 1869 ehitas tärklise- ja piiritusvabriku ning selle juurde siguri- ja soolajahvatusveski. Oli 1859—70 Tallinna raehärra. Tema poeg Christian Barthold Johann R. (20. VI 1840 Tallinn — 6. VII 1912 Tallinn) oli kaupmees. Jätkas a-st 1865 isa asut. äri juhtimist ja laiendas seda (ehitas viljaveski, leivatehase (1912) ja makaronivabriku. Tema poeg Christian Ernst August R. (27. XII 1869 Tallinn — 24. II 1950 Lidingö, Rootsi) oli tööstur, a-st 1921 firma (a-st 1921 as.) peadir. Jätkas firma laiendamist (lisandus autoimüügi esindus).

Roth [*rout*], *Johann Philipp* von (24. XI 1754 Pärnu — 25. VI 1818 Kanepi), baltisaksa kiriku- ja haridustegelane, *cand. theol.* (1779). Õppis a-st 1767 Königsbergi *Collegium Fridericianum*'is ja ülikoolis õigusteadust ning Halle ülikoolis usuteadust. Naasis 1777 Eestisse. Oli 1780—1818 Kanepi khk-a ja Võru linnakoguduse pastor, a-st 1798 ühtlasi Võrumaa praost ja a-st 1803 Liivimaa piiskopikohtu assessor. Osales paljudes teadusühingutes. Asutas Kanepis 1805 esimese eestikeelse kihelkonnakooli, kus said hariduse külakooliõpetajad, ning 1811 tütarlastele vaeste- ja töökooli, mida pidas 1818. a-ni; asutas ka mitu külakooli. Oli kogudusega harukordselt heas vahekorras, kaitses tihti talupoegi ning pani oma koguduse liikmeile perekonnanimed juba enne pärisorjuse kaotamist. Andis 1806 koos G. A. Oldekopiga välja „Tarto maa rahwa Näddali-Lehte" (41 nr-t). Toimetas Tartu Piibliseltsi ülesandel trükki lõunaeestimurdelise Uue Testamendi I trüki „Meije Issanda Jesusse Kristusse Wastne Testament" (ilm. 1815 Miitavis) ning tõlkis Tartu murdesse Liivimaa talurahvaseaduse „Seadusse Ma-rahwa perrast antu kea Liiwlandi Gubernementi wallitsusse al ellawa" (ilm. 1804 Jurjevis). — Tema poeg Georg Philipp August von R. (18. X 1783 Kanepi — 27. II 1817 Tartu) oli Tartu ülikooli esimene soome ja eesti keele lektor (a-st 1810).

Rubel, *Madis* (2. VII 1935 Tallinn), paleontoloog, geoloogiadr. (1986, Moskva). Lõpetas 1958 TRÜ. Olnud 1958—92 Eesti TA Geoloogia Inst-s teadur (1986—91 stratigraafia ja paleontoloogia sektori juh.) ja 1967—72 ühtlasi TRÜ geoloogia kateedri õppeülesande täitja, a-st 1992 TÜ geoloogia inst-i paleontoloogia ja stratigraafia korraline prof. Uurinud Eesti ordoviitsiumi ja siluri käsijalgsete süstemaatika ja sünökoloogia ning kvantitatiivse stratigraafia kohta. ENSV rkl. preemia 1972, EV teaduspreemia 1991. **T:** *Брахиоподы* Pentamerida и Spiriferida *силура Эстонии* (1970), *Taxonomy of dicoelosiid brachiopods from the Ordovician and Silurian of the East Baltic.* — Palaeontology, 1971, 14, 1; *Theory of stratigraphic correlation by means of ordinal scales* (koos D. Pakiga). — Computers and Geosciences, 1984, 9, 1.

Rull, *August* (13. VI 1898 Tarvastu v. — 13. VII 1968 Moskva), NSV Liidu sõjaväelane, kontradmiral (1942). Oli 1931—37 ja 1940—45 Musta mere sõjalaevastiku suurtükiväe ülem, hiljem (a-ni 1953) Moskvas sõjalaevastiku staabitööl.

Rull, *Ernst* (18. XI 1894 Puhja — 16. IX 1986 Tallinn), laskur. Võitis vaba- ja väikepüssist laskmises 1933—39 MM-il 5 kuld-, 3 hõbe- ja 2 pronksmedalit ning osales 2 meeskondliku maailmarekordi püstitamises. Oli esimene Eesti laskesuurmeister (1933) ning sai (1945) Eesti laskureist esimesena NSVL-i meistersportlaseks. Tuli 1945—49 4 korda NSV Liidu meistriks. Eesti meistrivõistlustel sai 1937—50 individuaalselt 10 kuld-, 13 hõbe- ja 2 pronksmedalit. Töötas 1915—48 rdt-l (telegrafisti ja jaamaülemana, sh. 1936—48 Järve jaamaülemana), hiljem lasketreenerina.

Rulli, *Ants* (16. IX 1908 Aidu v. — 31. X 1986 Tartu), kirurg, meditsiinidr. (1968, kinnit. 1969). Lõpetas 1936 TÜ, oli a-ni 1940 sealsamas õppejõud, seejärel Võrus ja Viljandis kirurg ja linnaarst, 1945—54 ja 1957—74 TRÜ üldkirurgiakateedri juh. (a-st 1974 prof.). Alustas 1947 Tartus torakoplastikaga (rinnaõõne vähendamise operatsioon, mille puhul eemaldatakse osa roideid), ravis 1958 Eestis esimesena südamehaigeid kirurgiliselt (mitraalklapioperatsioon). Uurinud pms. üldkirurgia-, traumatoloogia-, kopsukirugia- ja vereringealaseid probleeme. ENSV tnl. arst (1970). **T:** *Üldkirurgia* (1976, autoreid).

Rumessen, *Vardo* (8. VIII 1942 Tallinn), muusikateadlane, pianist ja poliitik. Lõpetas 1971 klaverierialal TRK (B. Luki ja E. Kelderi kl.). Olnud 1973—75 TPedI ja 1975—91 TRK klaveriõppejõud, 1987—92 „Eesti Kontserdi" produtsent, a-st 1989 tegev ka poliitikuna (1990—92 Eesti Komitee juhatuse liige,

1992—95 ja a-st 1999 Riigikogu liige). Tuntud eelkõige kui eesti klassikalise muusika propageerija, koostanud ja avaldanud R. Tobiase, E. Tubina ja M. Saare loomingust noodikogumikke, monograafiaid ja uurimusi. Salvestanud heliplaatidele R. Tobiase, M. Saare, H. Elleri, E. Oja ja E. Tubina klaveri- ja ansamblimuusikat (sh. suurema osa E. Tubina klaverriloomingust). Esinenud pianistina paljudes riikides. Restaureerinud ja redigeerinud eesti muusika klassikute teoseid, aidanud nende esitustele aktiivselt kaasa. Organiseerinud muusikafestivale (1990 ja 1995 E. Tubina ning 1992 R. Tobiase muusikapäevad). **T:** *Rudolf Tobias sõnas ja pildis* (1973, koostaja), *Mart Saar sõnas ja pildis* (1974, koostaja), *Арmyp Капп* (1978), *M. Saar. Fotokroonika elust ja loomingust* (1983, koostaja), *Rudolf Tobias. In puncto musicorum* (1995, koostaja), *R. Tobias ja tema oratoorium „Joonase lähetamine"* (1995), *R. Tobias oma aja peeglis* (1995, koostaja).

Rumma, *Jaan* (22. II 1887 Aravere k., Velise v. — 24. V. 1926 Tartu), kooli- ja loodusgeograaf, *mag. geogr.* (1923). Lõpetas 1913 Pihkva õpetajate inst-i ja 1923 TÜ. Töötas a-st 1917 Tallinna ja Tartu koolides õpetajana ning a-st 1923 TÜ õppejõuna. Oli 1920—26 Eesti Kirjameeste Seltsi kodu-uurimistoimkonna juhatuse liige, 1925—26 koguteose „Eesti" üldjuht (esiköidete „Tartumaa" ja „Võrumaa" peatoim.), 1922—23 ajakirja „Loodus" tegevtoim., töötas 1923—26 ajakirja „Kasvatus" toimetuses. Kuulus 1919—21 Eesti Õpetajate Liidu juhatusse. Kirjastusühingu „Loodus" ja üliõpilasseltsi „Raimla" asutajaid. Avaldas Eesti esimese geograafia õpetamise metoodika „Maateaduse õppeviis" (1920) ning õpikud „Üldine maateadus" (1922, [2]1925), „Euroopa" (1925) ja „Välisilmajaod" (1927, koos J. Kentsiga). Osales algkooli koduloo ja maateaduse õppekavade koostamises. Sai 1923 J. G. Granö algatatud Eesti kodu-uurimise jätkajaks. Avaldas „Kodukoha kirjeldamise kava" (1924) ja ülevaate Eesti kodu-uurimisliikumisest (1925). Mõõtis 1923 planimeetriliselt Eesti ja tema maakondade ning saarte ja järvede pindala. Oli innukas geograafiaterminoloogia looja, geograaf-publitsist ja maateaduse populariseerija. **B:** M. Karmo. *Jaan Rumma — lühike, kuid töökas elu.* Teaduse ajaloo lehekülgi Eestis, XI. Tln., 1995.

Rummel, *Karl* Christoph Leopold (1. XI 1812 Aizpute, Kuramaa kub. — 29. XII 1887 Tartu), baltisaksa õigusteadlane. Õppis 1835—39 Tartu ülikoolis õigusteadust. Sai 1844 Heidelbergi ülikoolis *dr. jur.* kraadi. Oli 1855—66 ja 1867—72 Tartu ülikooli õigusteaduskonna dekaan, 1866—67 ülikooli prorektor. Käsitlenud balti provintsiaalõigust, eriti tsiviil- ja kriminaalprotsessiõigust.

Rummo (a-ni 1946 Kald), *Linda* (5. VIII 1921 Söörike k., Vana-Vändra v.), näitleja, Vello R. abikaasa. Lõpetas 1950 Eesti Rkl. Teatriinst-i, töötas 1950—65 Tallinna Draamateatris, 1965—75 ENSV Rkl. Noorsooteatris ja 1976—82 L. Koidula nim. Pärnu Draamateatris (viimases ka näitejuhina). Mänginud filmis („Näitleja Joller") ja telelavastustes („Lord Byroni armastuskiri"). Ühendas loomingus veetleva naiselikkuse ja elegantsi väga isikupäraselt analüüsivõime ja vaimsusega. Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). ENSV rahvakunstnik (1968). J. V. Jannseni auhind 1997. **O:** Tiina (Tammsaare ja Särevi *Pankrot ja Vargamäe vanad ja noored*), Fiorela (Lope de Vega *Tantsuõpetaja*), Anni ja Mathilde (Smuuli *Atlandi ookean* ja *Kihnu Jõnn*), Eva (Brechti *Härra Puntila ja tema sulane Matti*), Elisabeth (Schilleri *Don Carlos*), Eliza (Loewe' *Minu veetlev leedi*, „Estonias"), Eeva Marland (Vilde *Tabamata ime*), Stella Campbell (Kilty *Armas luiskaja*), Ophelia (Shakespeare'i *Hamlet*), Ranevskaja (Tšehhovi *Kirsiaed*), Martha ja Armuke (Albee' *Kes kardab Virginia Woolfi?* ja *Kõik on läbi*), Vassa (Gorki *Vassa Železnova*). — Linda ja Vello R. poeg Tiit R. (24. VI 1947) on geograaf. A-st 1997 ajakirja „Arvutimaailm" peatoim. Geograafiaõpikute autor. **B:** *Linda Rummo elust ja lavaelust.* [Koost. L. Vellerand.] Tln., 1996.

Rummo, *Paul* (14. VII 1909 Kalbu k., Kehtna v. — 28. III 1981 Tallinn), kirjanik, Paul-Eerik R. ja Lea Tormise isa. Lõpetas 1930 Tallinna õpetajate seminari, töötas a-ni 1937 õpetajana, toimetas 1938—40 ajakirja „Meie Noorus". 1940—47 ENSV Ülemnõukogu saadik. Oli II maailmasõja ajal Jaroslavlis ENSV Rkl. Kunstiansamblite dramaturg, 1943—48 ENSV Kunstide Valitsuse juh. asetäitja, 1948—49 kirjastuse „Ilukirjandus ja Kunst" peatoim., 1949—53 Eesti Rkl. Kirjastuse ilukirjanduse toimetuse juh., 1953—58 ENSV Kirjanike Liidu juhatuse esimehe asetäitja, 1962—69 ENSV Kirjanike Liidu luulekonsultant. Kirjutas 1930. a-il laste- ja noorsoonäidendeid („Jõuluüllatus", 1935; „Teel ellu", 1936; „Linnuse saladus", 1938), hiljem luulet (kogud „Võitlev kodumaa", 1946, „Rahva võim", 1950, „Katkukülvajad", 1952; värssnäid. „Võitluse tee", 1950), ooperilibretosid („Tasuleegid", 1945; „Vabaduse laulik", 1950), publitsistikarmt-id („Turistina seitsmendas suurriigis", 1959) ja kirjanduskäsitlusi (kogumik „Kirjatähe kammitsais", 1977). Koostanud antoloogia „Eesti luule" (1967). Kirjutanud tõsielufilmide „Nõukogude Eesti" (1946) ja „F. R. Kreutzwald" (1953) stsenaariumid. ENSV tnl. kunstitegelane (1952), ENSV rkl. preemia 1950. **T:** noorsoojutt *Käskjalg Kalle* (Moskva, 1943), luulekogu *Veerev kivi* (1955), valikkogud *Katkenud lõng* (1969), *Väike luuleraamat* (1985).

Rummo, *Paul-Eerik* (19. I 1942 Tallinn), kirjanik, tõlkija ja poliitik, Paul R. poeg, Lea Tormise vend, Viiu Härmi abikaasa. Lõpetas 1965 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1965 „Vanemuise" ja 1976—86 Tallinna Draamateatri kirjandusosk-s, olnud 1986—89 Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse sekretär ja aseesimees, 1989—92 Riigikantselei kultuurikonsultant, a-st 1992 Riigikogu liige, 1992—94 kultuuri- ja haridusminister. 1990—92 Eesti Komitee liige. Eesti Liberaaldem. Partei asutajaliige ja esimees (1989—94), alates selle ühinemisest Eesti Reformierakonnaga (1994) viimase volikogu esimees. Tema 1960. a-te algupoole silmapaistvalt uuenduslikule luulele on omased isiksusekesksus, assotsiatiivne kujund ja vabavärss. Esikkogu „Ankruhiivaja" (1962) elurõõmus meelelaad muutub rmt-is „Tule ikka mu rõõmude juurde" (1964) ja „Lumevalgus... lumepimedus" (1966) traagilisemaks, keerukamaks ja kujundirohkemaks. 1970. a-te luule on rõhutatult argine, katkeline ning poliitiliselt otsekohene. Tsensuuritakistuste tõttu levis see üksnes käsikirjaliselt (ilm. hiljem kogudes „Ajapinde ajab", 1985, ning „Saatja aadress ja teised luuletused", 1989), kuid mõjutas siiski oluliselt eesti luule arengut. R. avangarddraama „Tuhkatriinumäng" (1969, [2]1992, esmalavastus 1969) on eesti teatriloos murranguline. Kirjutanud ka esseid ja arvustusi, filmistsenaariume („Kõrboja peremees", A. H. Tammsaare järgi; „Suvi", O. Lutsu järgi) ja lavaseadeid. Tõlkinud inglise (D. Thomas „Surmad ja sisenemised", 1972; T. S. Eliot „Ahermaa ja teisi luuletusi", 1999, kirjanduse aastapreemia 2000), itaalia, soome (T. Anhava „Aastad", 1981), vene jmt. keelest, pms. luulet. J. Liivi luuleauhind 1966, kirjanduse aastapreemia 1990 ja 1993. **T:** valikkogud *Luulet 1960—1967* (1968), *Oo et sädemeid kiljuks mu hing* (1985, J. Smuuli preemia 1986) ja *Luuletused* (1999), näid-d *Sind me ootasimegi* (lavastatud 1973), *Pseudopus* (1980, „Loomingus"), *Kass! Kass! Kass!* (1981), *Kõrgemad kõrvad* (lavastatud 1985) ja

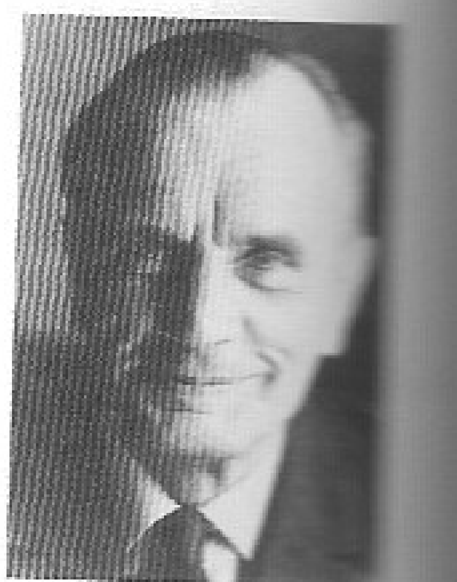
Jaan Rumma

Karl Rummel

Linda Rummo

Paul Rummo

Paul-Eerik Rummo

Valguse põik (lavastatud 1992, ilm. 1994 „Looming"), lastermt-d *Lugemik, lugemiki* (1974), *Kokku kolm juttu* (1975) ja *Värvilind* (1981).

Rummo, *Vello* (15. V 1921 Nõmmküla, Raikküla v.), lavastaja, Linda R. abikaasa. Osales eesti laskurkorpuse koosseisus II maailmasõjas. Lõpetas 1953 Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i eesti stuudio ja 1966 samas aspirantuuri. Töötas 1945–49 ER-is diktori ja vastutava toim-na, 1953–55 Tallinna Draamateatris näitlejana, 1955–61 ETV-s pearežissööri ja kunstilise juhina ning 1957–70 TRK lavakunstikateedri õppejõuna. Olnud 1969–82 „Endla" peanäitejuht ja 1982–95 lavastaja. Lavastanud ka Vaasa teatris ja ETV-s (Dürrenmatti „Füüsikud", Mrožeki „Ulgumerel"). ENSV tnl. kunstitegelane (1975). J. V. Jannseni auhind 1997. Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). **L:** Rozovi *Õnn kaasa!* (1955), Bernsteini *West Side Story* (1963 „Estonias"), Choiński *Alarm* (1969), Leigh' *Mees La Manchast* (1971), Ibseni *Naine merelt* (1972), Hermani *Hallo, Dolly!* (1974), Vilde *Pisuhänd* (1976), Albee' *Kõik on läbi* (1981), Lope de Vega *Tantsuõpetaja* (1982), Raudsepa *Mikumärdi* (1983) ja *Vaheliku vapustused* (1988), Anouilh' *Metskass* (1985), De Filippo *Filumena Marturano* (1986), Wuolijoki *Niskamäe noorperenaine* (1987) ja *Niskamäe naised* (1992), Jakobsoni *Arthur ja Anna* (1991), Raudsepa *Demobiliseeritud perekonnaisa* (1993).
B: *Vastab Vello Rummo.* — Teater. Muusika. Kino, 1998, 5.

Rumor (Rumor-Ast), *Karl*, *Ast, *K.*

Runge (1969–82 Lapin), *Sirje* (19. VIII 1950 Tallinn), maalikunstnik, Marika Valgu õde. Lõpetas 1975 ERKI disaini erialal, seejärel olnud vabakunstnik. 1970. aastate alguse teostele oli omane ms. arhitektuurist mõjutusi saanud romantiline alatoon. Kümnendi keskpaigast viljeles geomeetrilist abstraktsionismi, meeliskujundeiks olid kolmnurk, nelinurk ja ring („Kineetiline maastik", 1975; sari „Geomeetria", alustatud 1976), keskseiks said valguse ja ruumi probleemid (sari „Valgus", alustatud 1980). 1980. a-il asendus geomeetriline vormimäng varjundatud värvi ja valguse visioonidega (sari „Objekt", alustatud 1983); loonud pms. minimalistlikke maastikke (sarjad „Maastik", alustatud 1981, ja „Illusioon", alustatud 1985). Teinud paberkollaaže (sari „Kompositsioon", alustatud 1998), olnud multifilmi kunstnik („Värvilind", 1974, koos L. Lapiniga). K. Mäe medal 1996. **T:** Pärnu KEK-i lasteaia mänguväljaku ja haljastus (1977), rmt. *Lastele* (1982, koos J. Vidingiga), maalisarjad *Vaikus* (alustatud 1982) ja *Harjad* (alustatud 1993).

Rungi (a-st 1932 Arder), *Marta* (29. VI 1902 Tallinn – 5. VII 1988 Tallinn), laulja (sopran), Aleksander Arderi abikaasa. Lõpetas 1930 TK, täiendas end 1935 Ungaris. Oli 1925–35 „Estonia" koorilaulja ning 1935–41 ja 1944–57 solist, 1942–44 ansamblis Jaroslavli Eesti Rkl. Kunstiansamblleisse. Esines ka kammerlauljana. ENSV tnl. kunstnik (1945). **O:** Tatjana (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Julia ja Margarethe (Gounod' *Romeo ja Julia* ning *Faust*), Vaike (*Aawa Vikerlased*), Mimi (Puccini *Boheem*), Gilda (Verdi *Rigoletto*).

Runnel, *Hando* (24. XI 1938 Liutsalu k., Võhmuta v.), luuletaja. Õppis 1957–62 EPA-s agronoomiat. Töötanud 1966–71 Tallinnas „Loomingu" toimetuses ja elanud pärast seda Tartus vabakutseline kirjanikuna. Valitud mitu korda Eesti Kirjanike Liidu juhatusse ja selle Tartu osk. büroo liikmeks, olnud 1992–95 TÜ vabade kunstide kutsutud prof., a-st 1992 kirjastuse „Ilmamaa" nõukogu esimees ja sarja „Eesti mõttelugu" peatoim. Toimetanud trükki eesti kirjanike (sh. U. Masingu) teoste esma- ja uustrükke, lavastanud neile ees- ja järelsõnu ning kirjutanud kultuurilooliste filmide stsenaariume („Juhan Liivi lugu" jmt.). R-i luule püsijooned on sõna- ja kõlatundlik laululine väljendusviis, loodus- ja maalähedus, rahvusliku kultuurimälu väärtustamine, erk ühiskõiglustunne ja kõlbeline nõudlikkus. 1970.–80. a-il oli tema luuleldaselt loetud ja viisistatuna lauldud luule tihtis ühisk. olude vastase protesti ilming. ENSV tnl. kirjanik (1988). J. Smuuli preemia 1983 ja 1989 ning kirjanduse aastapreemia 1992. Saanud ka E. Vilde ja A. H. Tammsaare kirjanduspreemia ning H. Visnapuu auhinna ja J. Liivi luuleauhinna. **T:** luulekogud *Maa lapsed* (1965), *Laulud tüdrukuga* (1967), *Avalikud laulud* (1970), *Lauluraamat ehk Mõõganeelaja ehk Karbade kaitseks* (1972), *Mõru ning mõõduja* (1976), *Kodukäija* (valikkogu, 1978), *Punaste õhtute purpur* (1982), *Laulud eestiaegsetele meestele* (1988), *Kiikujon ja kadlegun* (1991), *Oli kevad, oli suvi* (1992), *Üle Aljude* (1997) ja *Haruldused: Luuletused ja pildid* (1998), lasteluuletused ja jutud *Miks ja miks?* (1973), *Mere ääres, metsa taga* (1977), *Mõtelda on mõnus* (1982), *Taadi tütar* (1982) ja *Juturaamat* (1986), nüüd. *Küüni süütmine* (koos M. Kõivuga, 1974), art-ivalimikud *Ei hõbedat, kulda* (1984), *Mõõk ja peegel* (1988), *Ilumaavajadus* (1991) ja *Jooksu pealt suudeldud* (1998).
B: *Hando Runnel. Bibliograafiline nimestik.* Tln., 1984; *Läbi äreva vere. Pühendusteos Hando Runnelile.* Trt., 1999.

Rusca [*ruska*], *Luigi* (1758 Lugano, Itaalia – 1822 Lombardia), arhitekt. Töötas 1783–1818 Katariina II kutsel Peterburis, kus osales Palee väljaku rajamises (18. saj. lõpp) ning projekteeris klassitsistlikke hooneid (sh. osales Marsi väljaku min-de hoone (19. saj. algus) ja Kõigi Leinajate kuppelkiriku (N. Tšernõševski prospekt 3, 1818) projekteerimisel). Tallinnas on R. kavandi järgi ehit. Nikolai Imetegija kirik Vene t. 24 (projekt 1807, ehit. 1820–27), mis on all-linna stiilseimaid klassitsistlikke hooneid.

Rusi, *Enn* (16. V 1934 Tallinn – 8. IV 1995 Tallinn), laskur ja treener. Sai 1958 MM-il lamadesharjutuses (nn. inglise matšis) NSV Liidu meeskonnaga kuldmedali (individuaalselt oli 8.). NSV Liidu meistrivõistlustel sai 1957 individuaalse kuld- ja 1958 hõbemedali, Eesti meistrivõistlustel individuaalselt 13 kuld-, 16 hõbe- ja 9 pronksmedalit. Parandas Eesti rekordeid individuaalaladel 17 ja meeskondlikel 43 korral. Töötas 1954–84 lasketreenerina (sh. 1975–84 ENSV Rkl. Spordikomitee vanemtreenerina). ENSV tnl. treener (1983).

Russak, *Ago* (13. X 1927 Koogi k., Saadjärve v. – 10. XII 1991 Tartu), pianist ja pedagoog. Lõpetas 1954 klaverierialal TRK (B. Luki kl.) ja 1974 psühholoogina TRÜ. Töötas 1954–69 Tartu lastemuusikakooli ja 1969–91 Elleri-nim. Tartu Muusikakooli dir-na, oli mõlemas ühtlasi klaveriõpetaja. Tegutses J. Simmi nim. meeskoori, segakoori „Vanemuine" ja Tartu Akadeemilise Meeskoori kontsertmeistrina, juhendas taidlusansambleid. ENSV tnl. õpetaja (1975).

Russak (a-ni 1958 Kannes, a-ni 1981 Põldmaa), *Viivi* (11. XI 1933 Tallinn), atmosfäärifüüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1967), geograafiadr. (1992). Lõpetas 1957 TÜ geofüüsika erialal, töötanud samast aastast Tartu Observatooriumis (1974–95 vanemteadur, a-st 1995 teadur). Uurimusi päikesekiirguse levimisest atmosfääris. Käsitlenud kiirgusbilansi komponentide varieeruvuse seaduspärasusi Eestis, päikesekiirguse tingimusi ja neid mõjutavate tegurite (aerosooli, pilvisuse jm.) pikaajalisi muutusi. **T:** *Stochastic structure of cloud and radiation fields* (Washington, 1975, autoreid), *Radiation in a cloudy atmosphere* (Dordrecht-Boston-Lancaster, 1984, autoreid), *Atmospheric transmittance and its long-term changes in Estonia* (autoreid). — Meteorologische Zeitschrift, 1997, 6.

Russow, Rüssow, *Balthasar* (u. 1536 Tallinn — 3. XII 1600 Tallinn), kroonik. R-i isa oli Kurla k-st pärinev veovoorimees Simon Rissa. R. õppis Tallinna linnakoolis ja 1559—62 Stettini akadeemias, viibis lühikest aega Wittenbergis ja Bremenis. Ordineeriti 1563 Tallinnas pastoriks, oli seejärel Pühavaimu eesti koguduse abiõpetaja, a-st 1566 sealsamas pastor. R-i alamsaksakeelne „Chronica der Prouintz Lyfflandt..." sai suure menu osaliseks (ilmus Rostockis 1578, 2. tr. 1578, 3., täiendatud tr. 1584). Kroonika käsitleb Vana-Liivimaa ajalugu 12. saj-st a-ni 1583. Peamise ja väärtuslikuma osa moodustab Liivi sõja eelsete siseolude, elulaadi ja sõjasündmuste kirjeldus (kuulub alamsaksakeelse kirjanduse klassikasse). Kroonika väljendab Tallinna linnakodanike vaateid. R. suhtus talupoegadesse heatahtlikult ning taunis baltisaksa aadli eesõigusi ja omavoli; ta pooldas Tallinna alistumist Rootsile. R-i kroonika (e. k. 1920—21,³1993) on Eesti ajaloo tähtsaimaid allikaid.

Russow, *Edmund* August Friedrich (8. III 1841 Tallinn — 23. IV 1897 Tartu), baltisaksa botaanik (taimeanatoom ja -füsioloog ning brüoloog), Valerian R-i vend, botaanikadr. (1871). Lõpetas 1864 Tartu ülikooli. Oli 1865 Tartu ülikooli botaanikaaia abidir. ja 1866 eradots., 1867—74 taimeanatoomia ja -füsioloogia dots., 1874—95 botaanikaprof. ja botaanikaaia dir., a-st 1895 emeriitprof.; 1871 viibis Berliini ja Rostocki ülikoolis. Kirjeldas esimeste hulgas (1872) rakkude jagunemist (mitoosi) ja plasmodesme (1883). Avaldanud põhjapanevaid uurimusi turbasammalde ehituse ja süstemaatika kohta. 1872 andis Peterburi TA talle K. E. von Baeri preemia. 1895—97 Loodusuurijate Seltsi esimees. Kultuurilooliselt on väärtuslik R-i stereofotode kogu, mis sisaldab 19. saj. lõpu Tartu ja Käsmu ning nende ümbruse vaateid (1052 fotot, hoiul TÜ ajaloomuuseumis).

Russow, *Friedrich* Nikolaus (14. IV 1828 Tallinn — 22. VII 1906 Peterburi), publitsist, museoloog, kunstnik ja luuletaja. Lõpetas 1851 Peterburi ülikooli õigusteaduskonna. Töötas 1852—63 Eestimaa kubermanguvalitsuse kroonupalati sekretärina ja a-st 1859 Toompea foogtikohtu esimehena. Kogus rahvaluulet, kirjutas ise regivärsivormis luulet (oli regivärsivormi varaseimaid kasutajaid eesti kunstluules), andis 1853—57 välja sariväljaannet „Tallinna Koddaniko ramat omma sõbbradele male" (12 vihikut) ja toimetas 1860—62 ajalehte „Revalsche Zeitung". Läks 1863 Peterburi, kus töötas sealsetes muuseumides (sh. 1879—1905 antropoloogia- ja etnograafiamuuseumis) varahoidjana. Kuulus J. Köleri ümber koondunud Peterburi patriootide hulka. 1858 ilmus Berliinis R-i joonistuste järgi Tallinna ja selle ümbruse vaateist värviliste litode sari. **T:** rmt-u *Eestirahwa Ennemuistsed jutud...* ill-d (arvat.) (1860, signeerimata), maal *Vana sepikoda Nunne tänavas* (1895), värsivihik *Ued Kandlekeled* (1854).
B: V. Erm. *Lähtemeistrid*. Tln., 1984.

Russow, *Valerian* Carl Michael (30. IV 1842 Tallinn — 18. I 1879 Orenburg või Peterburi), baltisaksa ornitoloog ja taksidermist-konservaator, Edmund R-i vend. Oli 1862—74 Tartu ülikooli zooloogiamuuseumi preparaator ja a-st 1875 Peterburi TA zooloogiamuuseumi teaduslik konservaator. Käis palju kordi ekspeditsioonidel, viimast korda 1878 Kesk-Aasias (nakatus seal mustadesse rõugetesse). Avaldanud uurimusi Põhja-Liivimaa ja Eestimaa (sh. Matsalu) lindude kohta. Teostas 1860. a-il Tartu ümbruses ornitofenoloogilisi vaatlusi. **T:** *Die Ornis Ehst-, Liv- und Curlands* (1880).

Russwurm, *Carl Friedrich* Wilhelm (25. XI 1812 Ratzeburg, Lübecki lh. — 5. II 1883 Tallinn), baltisaksa ajaloolane, etnograaf ja folklorist. Tuli Eestisse 1835, töötas 1841—68 Haapsalus pedagoogina, hiljem Tallinnas arhivaarina. Eestimaa Kirjanduse Ühingu asutajaid. **T:** *Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehstlands und auf Runö* (2 kd., 1855).

Rutenberg von Orgies [*ru:- -rk fon -gi:-*], Johann Joseph Gotthard *Otto* (26. V 1802 Bauska — 16. V 1864 Wiesbaden), a-st 1862 parun, baltisaksa ajaloolane ja kirjanik, valgustaja. Pärines Kuramaalt, õppis 1820—23 Heidelbergi, Strasbourg'i, Bonni ja Göttingeni ülikoolis õigusteadust, oli 1823—33 mõisaomanikuna Kuramaal, a-st 1833 elas Saksamaal Heidelbergis. Peateoses „Geschichte der Ostseeprovinzen Liv-, Esth- und Kurlands" (2 kd., 1859—61) suhtus kriitiliselt Liivimaa Ordu tegevusse, sec põhjustas baltisaksa ajaloolaste ägeda rünnaku. Brošüürides „Mecklenburg in Kurland" ja „Edelmann und Bauer" arvustas valgustuslikest seisukohtadest lähtudes Baltimaade olukorda. R. on avaldanud mõju eesti ja läti rahvusliku liikumise tegelastele, sh. C. R. Jakobsonile ja E. Vildele.

Rutoff, *Christian* (a-st 1936 Kristjan Rajasaare) (26. XI 1879 Vana-Sõtke k., Vaivara v. — 18. V 1940 Vaivara), näitekirjanik. Lõpetas 1897 Vaivara kihelkonnakooli. Oli 1902—13 Vaivara karskusseltsi „Külvaja" esimees, 1914—20 Narvas ja sõjaväes ametnik, tegutses ka näitejuhina, a-st 1920 pidas talu. Avaldanud taidlusnäitlejaile mõeldud, pms. maaelu kujutavad näid-d „Vastu vett" (1905), „Kahepaiksed" (1911), „Kivi" (1914), „Mässajad" (1920) ja „Väimehed" (1932).

Ruttas, *Valdo* (23. I 1939 Narva), füüsik ja pedagoogikateadlane, füüsika-matemaatikaknd. (1967). Lõpetas 1962 TRÜ. Täiendas end 1974—75 Poolas. Olnud 1965—84 TRÜ õppejõud (a-st 1971 dots., 1974—84 üldfüüsika kateedri juh.), TRÜ kõrgkooli komplekse uurimise labori asutajaid ja 1976—91 selle juh. Uurimusi luminestsentsi, kõrgkooli pedagoogika ja õppemetoodika alalt. Loonud mõttetalgute metoodika ja rakendanud seda 1980. a-il haridus- ja põllum-reformide ettevalmistamisel.

Ruubel, *Alma* (28. IX 1899 Õisu v. — 21. I 1990 Tartu), matemaatik, matemaatikamag. (1936). Lõpetas 1932 TÜ. Töötas a-ni 1952 samas (a-st 1949 dots., 1951—52 geomeetriakateedri juh.), 1952—73 EPA-s (1952—55 kujutava geomeetria ja graafika kateedri juh.). Uurimusi diferentsiaalvõrrandite graafilise ja mehaanilise integreerimise ning kujutava geomeetria üldiste (nt. kõverjooneliste) projitseerimismeetodite rakendamise kohta; kõverjoonelise projitseerimise suuna rajajaid.
B: *Alma Ruubel 90.* — Eesti Matemaatika Seltsi aastaraamat 1989. Trt., 1990.

Ruuge, *Enno* (18. IX 1935 Narva), biofüüsik, füüsika-matemaatikadr. (1980, Moskva). Lõpetas 1960 füüsikuna Moskva ülikooli. Täiendanud end 1971—72 Philadelphias Pennsylvania ülikoolis. Töötanud a-st 1963 Moskva ülikooli biofüüsika kateedris (1982—84 dots., a-st 1984 prof.). Olnud a-st 1982 Moskva Kardioloogia Keskuse eksperimentaalkardioloogia inst-i laborijuh. Uurimusi bioenergeetika, membraanide biofüüsika, fotosünteesi ja meditsiinilise biofüüsika alalt. Avastanud südamerakkudes toimiva oksüdatiivse stressi ja antioksüdantse kaitsesüsteemi toimemehhanismides ilmnevaid seaduspärasusi, teinud kindlaks südames ja skeletilihastes toimuva hingamise ning ainevahetuse rakugeneratsiooni bioenergeetilised aspektid ning mitokondrite osatähtsuse hapniku vabaradikaalide genereerimisel rakkudes. **T:** *The site of KCN inhibition in the photosynthetic electron transport pathway* (autoreid). — Biochim. Biophys. Acta, 26, 314 (3) (1973), *The redox state of coenzyme Q10 in mitochondrial respiratory chain and oxygen-derived free radical generation in cardiac cells* (autoreid). — Mol. Aspects Med., 18 (1997).

Edmund Russow

Friedrich Russow

Valerian Russow

Enno Ruuge

Ruus, *Ago* (4. VIII 1949 Vastseliina), filmioperaator ja -lavastaja. Õppis 1968–70 TRÜ-s geograafiat, lõpetas 1979 operaatorina Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i. Töötanud 1970–93 „Tallinnfilmis" operaatorina, asutas 1996 stuudio „PROfilm". Olnud 20 mängufilmi ja 20 dokumentaalfilmi operaator, neist ka mõne režissöör. Tema mängufilmide „Inimene, keda polnud" (1989) ja „Rahu tänav" (1991) operaatoritööd iseloomustab ajastustiili täpne kujutamine. A-st 1993 avaldanud ja toimetanud filmitegijate infolehte „Pääsuke". **F:** mängufilmid (operaator) *Kõrboja peremees* (1979), *Nukitsamees* (1981), *Karoliine hõbelõng* (1984), *Puud olid...* (1985), *Metsluiged* (1987), *Tants aurukatla ümber* (1987), *Ainult hulludele ehk Halastajaõde* (1990), *Lammas all paremas nurgas* (1992), *Ameerika mäed* (1994) ja *Ma olen väsinud vihkamast* (1995), tõsielufilmid (operaator) *Kaleva hääled* (1985), *Toorumi pojad* (1989), *Igaüks nagu saab* (1990), *Liivlaste lood* (1991), *Nelli ja Elmar* (1998), *Aeg armastada* (1999), *Loojangule vastu* (1999, ka režissöör), *Varjupaik* (1999, ka režissöör).

Ruus, *Cerelius* (29. VI 1906 Tallinn – 23. I 1974 Tartu), linnukasvatusteadlane, bioloogiadr. (1965). Lõpetas 1935 TÜ. Oli 1935 Jõelähtmel ja Jäleveres karjakontrollassistent, 1935–44 Tartu ülikooli väikelooma- ja linnukasvatuse inst-i katsejaama assistent, 1944–51 TRÜ loomakasvatuse kateedri dots. ja 1951–74 EPA õppejõud (1951–58 eriloomakasvatuse kateedri dots., 1958–74 sama kateedri juh., a-st 1966 prof.). Õpetanud linnu-, lamba- ja seakasvatust. Uurimusi kodulindude sigimise ja söötmise ning muna- ja lihatootlikkuse kohta. Uurinud ja rakendanud hanemunade hautamise režiimi. **T:** *Linnukasvataja käsiraamat* (1964, autoreid), *Loomakasvatuse alused* (1974, autoreid).

B: V. Tikk. *C. Ruusi teaduslikust pärandist.* — Vabariiklik zootehnikaalane konverents. Teesid. Trt., 1986; V. Tikk. *Cerelius Ruus — 90.* — Agraarteadus, 1996, 2.

Ruus (a-ni 1986 Molodov, pseud. Moldov), *Erik* (23. IV 1962 Elva), näitleja. Lõpetas 1982 Viljandi Kultuurikooli. Töötanud 1982–84 kunstnikuna, 1985–95 ja a-st 1996 Rakvere Teatris ning 1995–96 „Endlas" näitlejana. Teinud ka lavastusi. Mänginud filmides („Vaatleja", „Tulivesi") ja telelavastustes („Viimane lend"). **O:** Bušman (Fugardi *Bušman ja Lena*), Indrek (Tammsaare ja Mõttuse *Jumalaga, Vargamäe* ning Tammsaare ja Särevi *Abielu ja õnn*), John Worthing (Wilde'i *Tähtis on olla tõsine*), doktor From (Manneri *Põletatud oranž*), Jeesus Kristus (Saarepera ja Õunapuu *Noa laev*), Sancho Panza (Bulgakovi *Don Quijote*), Stanley Kowalski (Williamsi *Tramm nimega „Iha"*), Jakob Liiv (Suumani *Läved*), Victor (Milleri *Hind*), Connor (McDonaghi *Connemara. Üksildane lääs*).

Ruus, *Hando* (16. V 1917 Tallinn – 31. III 1945), sõjaväelane. Õppis 1933–38 Riigi Kunsttööstuskoolis ja 1940 Riigi Kõrgemas Kunstikoolis. Läks 1941 vabatahtlikuna Saksa sõjaväkke. Kuulus a-st 1942 eesti leegioni, võttis rühma- ja kompaniiülemana osa kõigist „Narva" pataljoni lahinguist. Võitles 1944. a. suvel 20. fusiljeepataljonis (end. „Narva" pataljon) Narva ja Auvere rindel. Nimetati Sinimägede lahingute ajal pataljoni komandöriks ja ülendati kapteniks. Langes pärast Porkuni lahingut Ambla lähedal punaväelaste kätte vangi ja anti Leningradi sõjatribunali kätte, kelle otsuse põhjal hukati. R. oli esimene eestlane, kes sai I klassi Raudristi (Ukrainas peetud lahinguis osalemise eest), ja ainus eestlane, kes on saanud Saksa Risti (kuldne; Sinimägede lahinguis osalemise eest).

Ruus, *Jaan* (23. XI 1938 Tallinn), filmikriitik, Viive R-i abikaasa. Lõpetas 1961 TRÜ majanduse erialal. Töötanud 1961–66 ER-is, 1973–78 „Tallinnfilmis", 1978–79 ajalehes „Sirp ja Vasar" ning 1981–88 ja 1991–99 ajakirjas „Teater. Muusika. Kino" toim-na, a-st 1996 ajalehes „Eesti Ekspress" filmitoim-na. Olnud 1988–90 Eesti Kinoliidu juhatuse aseesimees ja 1998–99 esimees, 1997–99 Eesti Filmi Sihtasutuse ekspertkomisjoni esimees, 1993–98 ja a-st 1999 Eesti Filmiajakirjanike Ühingu esimees. Avaldanud a-st 1961 ajakirjanduses rohkesti filmikirjutisi ning teinud televisioonis ja raadios filmisaateid. Kirjutanud tõsielufilmide stsenaariume.

Ruus, *Neeme* (11. XII 1911 Vologda kub. – 2. VI 1942 Tallinn), EKP tegelane, Ingrid Rüütli isa. Alustas kooliteed Venemaal, lõpetas 1934 Genfis *College de Pays du Nord*'i, osales 1931–34 Rootsis msg. kursustel, omandas 1935 rmtk-juhataja kutse. Töötas 1930–31 „Rahva Sõna" toimetuses, 1931–32 Rootsis esperantoõpetajana, 1933–38 Eesti Haridusliidus, 1936–39 Tallinna Rahvaülikooli abiõpetajana. Oli 1928–34 Eesti Noorsotsial. Liidu juhatuse liige ja sekretär, 1936–38 Eesti Esperanto Liidu juhatuse liige, 1938–40 kultuuriühingu „Idee" juhatuse ja 1938–40 Riigivolikogu liige. A-st 1940 kommunistliku partei liige. Osales juhtivalt 1940. a. juunipöördes, oli juunis ja juulis 1940 sotsiaalminister, juulist 1940 veebr-ni 1941 EK(b)P KK sekretär agitatsiooni ja propaganda alal, 1941 ENSV Rahvakomissaride Nõukogu esimehe asetäitja. A-st 1940 ENSV Ülemnõukogu saadik. Sõja ajal jäi EKP põrandaaluse keskuse liikmena Eestisse, sakslased lasksid ta maha.

Ruus, *Viive*-Riina (3. IX 1936 Tallinn), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1982), Jaan R-i abikaasa. Lõpetas 1960 eesti filoloogina TRÜ. Olnud 1960–67 Märjamaal ja Tallinnas õpetaja, 1967–91 ENSV Pedagoogika TUI teadur, 1991–97 TPÜ teadur, a-st 1997 koolipedagoogika õppetooli prof. Loonud üldhariduskooli õppekava üldalused, olnud haridusfoorumite (a-st 1995 igal aastal) mõtte algatajaid ja peamisi korraldajaid. Uurinud teksti kasvatuslikku mõju ning eesti haridussüsteemi arengut. Kirjutanud teosesse „Eesti inimarengu aruanne" peatüki „Haridus" (1995, 1996 ja 1998). **T:** *Eesti Vabariigi põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava üldalused* (1994), *Eesti haridusstsenaariumid 2015* (1999, autoreid).

Ruusalepp, *Mare* (10. III 1943 Tartu), astrofüüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1983). Lõpetas 1968 füüsikuna TRÜ. Töötanud samast aastast Tartu Observatooriumis, olnud a-st 1995 teadussekretär. Uurimusi Be-tähtede füüsika alalt, eriti nende tähtede pöörlemise kohta. **T:** *Catalogue of i and υsin... values for rotating Be stars.* — Tartu Astrofüüsika Observatooriumi Teated, 1989, 100.

Ruutsoo, *Rein* (27. VI 1947 Tallinn), ajaloolane, filosoofia- ja poliitikateadlane, filosoofiaknd. (1978, Riia). Lõpetas 1971 TRÜ ajaloo erialal. Olnud 1971–83 ENSV TA Ajaloo Inst-i aspirant ja teadur, 1983–88 EKP nõudel akadeemilisest elust kõrvaldatud (töötas Eesti Rahvusrmtk-s), 1988–94 Eesti TA Filosoofia, Sotsioloogia ja Õiguse Inst-i ja 1995–98 TPÜ Rahvusv. ja Sotsiaaluuringute Inst-i vanemteadur, a-st 1998 TÜ üldpolitoloogiaprof. Uurinud pms. Eesti ühisk. mõtte ajalugu. Eesti Sots-dem. Partei asutajaid (1990). Eestimaa Rahvarinde volikogu (1988–91), Eesti Komitee (1990) ja Põhiseaduse Assamblee (1991–92) liige. **T:** *Neljakümne kirja lugu* (1989, koos S. Kiini ja A. Tarandiga, tõlge soome keelde 1990), *Viron vapauden tuulet* (Helsingi, 1989, koos M. Lauristini ja P. Vihalemmaga), *Eesti rahvas ja stalinlus* (1990, koos K. Haavaga).

Ruven, *Johannes* (18. X 1902 Peterburi – 2. IV 1942 Tallinn), kirjanik. Töötas 1923–40 Tallinna elektrijaamas montööri ja ametnikuna, lõpetas 1938

Tallinna kolledži, oli 1940–41 ajalehe „Sirp ja Vasar" vastutav sekretär. EK(b)P liige (1941). Hukati Saksa okupatsiooni ajal, süüdistatuna kommunistlikus meelsuses. Avaldanud novellikogud „Võitlus" (1931), „Julius Jürgens võidab enese" (1937) ning näid-i „Süüdlased" (1936). R-i naturalismimõjulised novellid kujutavad vaeste kihtide elu ja ühisk. ülekohut. Kirjutanud ka vesteid (pseud. Jaak Räbal). **T:** novellikogu *Pihtide vahel* (1959).

Rõtov, *Igor* (14. IX 1963 Moskva), majandustegelane, Merike Rõtova poeg. Õppis 1983–85 TPI majandusteaduskonnas ja 1987–92 TRÜ-s ajakirjanduse alal. Olnud 1982–87 elukutseline maletaja, a-st 1992 ajalehe „Äripäev" peatoim. ja as-i Äripäeva Kirjastus juhatuse esimees ja peadir. A-st 1996 Eesti Ajalehtede Liidu juhatuse esimees.

Rõtova (a-ni 1963 Kuningas), *Merike* (19. VIII 1936 Tallinn), maletaja, Oskar Kuninga tütar, Igor Rõtovi ema, Astrid Reinla õde. Lõpetas 1959 TRÜ ajakirjanduse erialal. Oli 1959–78 ER-is kirjandussaadete toim., 1978–80 kirjastuses „Eesti Raamat" toim. ja 1980–91 Tallinna Malekoolis treener. Saanud naiste kirimale MM-il 1972–77 kolmanda, 1978–84 teise ja 1985–92 viienda koha. Oli NSV Liidu naiskonnas III kirimaleolümpia (1986–92) võitjaid. Võitis 1976 P. Kerese I mälestusfestivali naisteturniiri. Koostanud kogumikud „Male Eestis 1965–1969" (1972), „Male Eestis 1970–1976" (1982), „Male Eestis 1977–1983" (1986) ja „Mälestusi Paul Keresest" (1983). Rahvusv. meister kirimales (1978).

Rõude (a-ni 1938 Veitmann), *Alfred* (15. IV 1896 Sassi k., Keila v. – 8. IX 1968 Tallinn), kunstikoguja. Õppis 1926–30 TÜ-s kirjandust. Töötas 1934–44 „Postimehe" reklaamitoim-na ja a-st 1937 Tallinnas ärijuhi abina. R. on silmapaistvaimaid Eesti kunstikogujaid. Kogus pms. kaasaegset Eesti kunsti: maale, graafikat ja joonistusi. Tähelepanuväärseim oli E. Viiralti kollektsioon (3000 teost, sh. palju etüüde ja kavandeid); korraldas sellest näitusi ja a-st 1933 toetas teda (võimaldamaks kunstnikule 1938–39 Maroko-reisi, müüs oma vanemate talu). Pärandas oma kogu, u. 15 000 ühikut (sh. Eesti kunsti tähtteoseid – K. Mäe, A. Vabbe, A. Johani, K. Raua, A. Vardi töid), Eesti Kunstimuuseumile.

Rõuk, *Aarend-Mihkel* (14. III 1943 Lümandu asundus, Hageri v. – 10. XII 1997 Tallinn), geograaf ja kirjastustöötaja. Lõpetas 1969 TRÜ geograafiaosk-a, täiendas end Rootsis. Töötas 1969–91 Eesti TA Ajaloo Inst-i arheoloogiasektoris (rajas seal muinaspõlde uuriva labori ja oli selle juh.), seejärel Eesti Entsüklopeediakirjastuses (1991–94 loodusteaduste toimetuse juh.). Rakendas arheoloogilistel kaevamistel loodusteaduslikke meetodeid, uuris Vooremaa jt. Eesti vooremaastike kujunemist. Kirjutas „Eesti entsüklopeediale" jmt. teatmeteosele enamiku maateadustermineid ning Eesti pinnavorme ja maadeavastajaid käsitlevaid art-eid, oli koguteose „Eesti. Loodus" (1995) toimetuskolleegiumi sekretär ja autoreid, kirjutas inglise keelest tõlgitud „Illustreeritud lasteentsüklopeediale" Eesti osa, tõlkis mitu erialast mst-t. **T:** *Voorte ja voorelaadsete pinnavormide vahekorrikkus Saadjärve voorestikus.* – Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1973 (1974); *Vooremaa kujunemise põhijooni.* – Eesti Loodus, 1976, 6; *Drumlins and drumlin-like landforms in the North-East Baltic.* – Estonia. Regional Studies (1976). **B:** *Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat*, 31. Tln., 1998.

Rõuk, *Theodor* (14. XII 1891 Viljandi – 21. VII 1940 Tallinn), sõjaväelane, poliitik ja jurist. Lõpetas 1911 Riia vaimuliku seminari, 1915 Varssavi ülikooli õigusteaduskonna, 1916 Petrogradis Vladimiri sõjakooli ja Oranienbaumis kuulipildurite kursused, seejärel teenis Vene sõjaväes. Siirdus 1917 1. Eesti polku, a-st 1918 tegeles Kaitseliidu organiseerimisega, oli Tallinna linna ja Harju mk. Eesti Kaitseliidu ülem ja Tallinna komandant. Oli 1920–22 Tallinna-Haapsalu Rahukogu prokuröri abi ja 1923–24 selle esimees, 1924 siseminister, a-st 1925 Tallinnas vandeadvokaat. R. oli Eesti Vabadussõjalaste Liidu (vapside) keskjuhatuse liige ning seepärast 1934 lühikest aega vangis. 1938–40 Piirimaade Seltsi esimees. Sooritas 1940 enesetapu. Vabadusristi I liigi 2. järk.

Rööm, *Rein* (17. X 1945 Väluste k., Tarvastu v.), atmosfäärifüüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1980). Lõpetas 1972 TRÜ füüsika erialal. Täiendanud end Readingi ülikoolis (Suurbritannias, 1998–99). Töötanud a-st 1972 Tartu Observatooriumis (1983–89 vanemteadur, 1989–95 teadusdir.), 1984–93 olnud ühtlasi TÜ õppejõud, a-st 1993 Tartu Observatooriumi ja TÜ dünaamilise meteoroloogia ühisõppetooli juh. ning prof. A-st 1992 Eesti Geofüüsika Komitee esimees. Uurimusi kiirguslevi, atmosfääridünaamika (numbrilise modelleerimise meetodite loomine ja rakendamine ilmaennustuses, kliimamuutuste uurimisel, saastelevi modelleerimisel jms.) ja atmosfääri kaugseire kohta. **T:** *Метод аппроксимации резольвентной функции в теории переноса излучения* (1985, autoreid), *Acoustic filtering in nonhydrostatic pressure coordinate dynamics: a variational approach.* – Journal of Atmospheric Science, 1998, 55, 4.

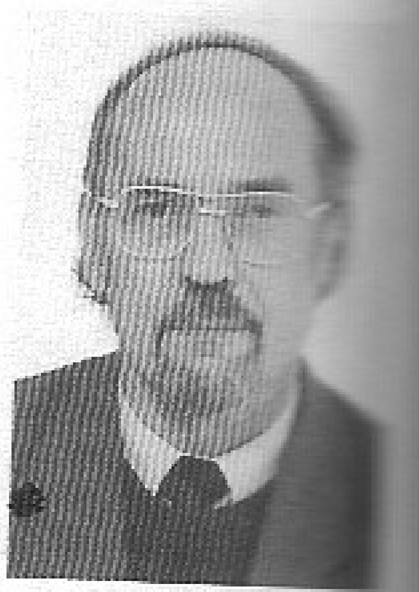
Röömus, *Kalle* (15. IX 1955 Haapsalu), arhitekt. Lõpetas 1979 ERKI. Töötanud 1979–88 Tallinna Kultuurimälestiste Rkl. Projekteerimise Inst-s, 1988–90 Pariisis arhitektuuribüroos „Jougleaux & di Fiore", 1990–91 Helsingis arhitektuuribüroos „Perko & Rautamäki" ning a-st 1991 omanim. büroos. Äratanud tähelepanu Tallinna Väikese Rannavärava bastioni kohale projekteeritud Vanalinna Elamuvalitsuse postmodernistliku hoonekogumiga Aia t. 28 (1986). Kavandanud Aegviitu „Tarmeli" puhkebaasi (1988), Kärdlasse kindlustusagentuuri hoone (1989), Tartusse Hansapanga hoone Ülikooli t. 8 (1996, koos K. Kliimandiga), Tartu Emajõe ärikeskuse Soola t. 8 (1998, koos I. Vainuga) ja TÜ biomeedikumi (1999) ning Tallinnasse Linnateatri uue hoonestiku Lai t. 19 ja 21 (1986–98), hotelli „Tallinn" rekonstruktsiooni Toompuiestee 21 (1998, nüüd „Grand Hotell Mercure Tallinn", koos K. Smirnoviga), Hoiupanga/Hansapanga hoone Rävala puiesteel (1998, koos K. Mökölä ja K. Kliimandiga) ja Pirita Selveri.

Röömusoks, *Arvo* (17. I 1928 Tallinn), geoloog (paleontoloog ja stratigraaf), geoloogiadr. (1968, Moskva). Lõpetas 1952 TRÜ, olnud samast aastast sealsamas õppejõud (a-st 1956 dots., 1960–88 geoloogiakateedri juh., a-st 1969 prof., a-st 1993 emeriitprof.), 1969–72 bioloogia-geograafiateaduskonna dekaan. Uurimusi Eesti ordoviitsiumi stratigraafilise liigestuse ja paleogeograafia ning trilobiitide ja käsijalgsete paleontoloogia alalt, käsitlenud ka geoloogia ajalugu. Olnud paljude TÜ geoloogiaalaste õppematerjalide koostaja ja toim. Mitme välismaise paleontoloogiaseltsi liige. Eesti Looduseuurijate Seltsi auliige (1988). **T:** *Стратиграфия вирусской и харьюской серий (ордовик) Северной Эстонии* I (1970), *Eesti aluspõhja geoloogia* (1983), *Four new brachiopod genera of the subfamily* Oepikinae (Strophomenacea) *from the Ordovician of Estonia.* – Eesti TA toimetised. Geoloogia, 1993, 43.

Röös, *Oolu* (25. XI 1933 Lõõla k., Väätsa v.), mullamikrobioloog, bioloogiaknd. (1966). Lõpetas 1957 agronoomina EPA. Töötanud 1957–60 ENSV Põllumajanduse Min-i Maakorralduse Valitsuses, 1960–95 Eesti TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s (1970–92 mikrobioloogia osk-a juh., 1992–95 juhtteadur ja taimefüsioloogia osk-a mullaökoloogia labori juh.), olnud 1995 EPMÜ maaviljeluse ja taimesaa-

Alfred Rõude

Aarend-Mihkel Rõuk

Theodor Rõuk

Rein Rööm

duste tehnoloogia inst-i vanemteadur. Uurinud mõningate mullabakterite ökoloogilis-geograafilist levikut, orgaaniliste ja mineraalväetiste mõju mullabakterite, -seente ja -vetikate arvukusele, mulla ensümaatilisele aktiivsusele ning lämmastikuühendite muundumisprotsessidele mullas, mullabakterite, -seente ja -vetikate sesoonset dünaamikat ning seda põhjustavaid tegureid, msg. koostisega kompostide mõju mullaelustikule. 1963–81 Eesti Mikrobioloogia Seltsi juhatuse aseesimees ja 1981–91 esimees, 1975–90 vab. mikrobioloogia probleemnõukogu aseesimees. Koordineerinud 1975–90 NSV Liidus mulla biodünaamikaalaseid uuringuid ning korraldanud sümpoosione. **T:** *Основные направления современных исследований по почвенной биодинамике.* — Микробиологические основы повышения плодородия почвы (исследования по почвенной биодинамике) (1978); *Influence of Composts of Semicoke, Oil, Shale, Peat and Liquid Manure on Soil Biota* (koos T. Pungasega). — Transactions of the Estonian Academic Agricultural Society, 1996, 1.

Rägastik, *Robert* (1. XI 1902 Keila – 9. V 1959 Tallinn), geograaf ja pedagoog. Lõpetas 1933 TÜ matemaatika-loodusteaduskonna. Osales kodu-uurimuslikel välitöödel Pärnu- (1924), Lääne- (1926), Viljandi- (1927), Petseri- (1935), Võru- (1936) ja Harjumaal (1939). Oli Otepääl, Paldiskis ja mitmes Tallinna koolis õpetaja, Viljandis (1940–41) ja Verhneuralski eesti koolis dir., töötas 1945–47 koolide inspektorina, oli 1947–50 ENSV Vab. Õpetajate Täiendusinst-i dir., 1950–52 ENSV Haridusmin-i osk-ajuhataja ja 1952–58 TPedI õppejõud, geograafiakateedri juh. Avaldanud maateadusõpikuid. Eesti Geograafia Seltsi asutajaliikmeid. ENSV tnl. õpetaja (1947).

B: *Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1959.* Tln., 1960.

Rägo, *Gerhard* Johannes (5. XII 1892 Pindi mõis, Rõuge khk. – 27. VI 1968 Tartu), matemaatik, Lembit R. vanaisa, *cand. math.* (1913), füüsika-matemaatikaknd. (1945). Lõpetas 1913 Tartu ülikooli. Täiendas end 1913–14 ja 1922 Göttingeni ülikoolis. Oli 1915–20 Novotšerkasski polütehnilise inst-i õppejõud, 1920–41 Tartu ülikooli prof., 1920–40 ühtlasi matemaatika ja mehaanika inst-i juh., 1944–58 TRÜ teoreetilise mehaanika kateedri juh. (1952–56 ühtlasi EPA kõrgema matemaatika kateedri juh. ja 1947–50 ENSV TA Füüsika, Matemaatika ja Mehaanika Inst-i sektorijuh. ja teadusdir.), 1958–63 sama kateedri prof., 1963–68 konsultantprof. Akadeemilise Matemaatika Seltsi asutajaid ja selle esimene esimees (1926–27). Oli 1924–40 Eesti Matemaatika Õpetamise Komisjoni esimees, koolimatemaatika reformijaid, tema juhendamisel loodi alg- ja keskkoolile uus matemaatika õppekava. Uurimusi matemaatika ajaloo ja matemaatika õpetamise metoodika alalt. Koostanud ja avaldanud kesk- ja kõrgkooliõpikuid („Matemaatika tööraamat keskkoolile" I–V jmt.). **T:** *Kõrgem matemaatika* I, II (1962–63).

Rägo, *Lembit* (19. II 1955 Tartu), kliiniline farmakoloog, Gerhard R. pojapoeg, meditsiinidr. (1991, Kuopio ülikool). Lõpetas 1979 TRÜ. Töötanud a-st 1982 TRÜ farmakoloogiakateedris (a-st 1993 farmakoloogiainst.) õppejõuna (1986–92 dots., a-st 1992 kliinilise farmakoloogia korraline prof.). Täiendanud end Itaalias, Soomes ja Rootsis. Olnud 1991–93 Eesti Ravimikeskuse dir., a-st 1993 Ravimiameti peadir. ning a-st 1989 ühtlasi sotsiaalmin-i farmakoloogianõunik, a-st 1996 Eesti Farmakoloogia Seltsi esimees, a-st 1997 rkl. narkomaania ja alkoholismi ennetamise programmi nõukogu esimees. Uurinud ärevus- ja psühhotroopseid ravimeid, mitme ängistust vähendava ja rahustava (gamma-aminovõihappe, bensodiasepiini, looduslike beeta-karboliinide, melanokortiini ja neuropeptiid-y) ühendi toimet ja toimemehhanismi. **T:** *Farmakoteraapia käsiraamat arstile* (1995, autoreid).

Rähesoo, *Jaak* (30. IX 1941 Pärnu), kirjandusteadlane, teatrikriitik ja tõlkija. Lõpetas 1966 TRÜ inglise filoloogia erialal, oli seejärel 1966–69 samas aspirant ja 1969–70 õppejõud. A-st 1970 Pärnus ja a-st 1998 Tartus vabakutseline tõlkija, 1995 TÜ vabade kunstide kutsutud prof., 1996–97 New Yorgis Fulbrighti fondi stipendiaat. Avaldanud a-st 1968 käsitlusi ja art-eid eesti ja välismaise teatri ning kirjanduse kohta, kirjutanud saatesõnu tõlgetele, tõlkinud pms. inglise ja ameerika esseistikat, proosat ja näitekirjandust (E. Albee, T. S. Eliot, W. Faulkner, J. Fowles, J. Joyce, G. B. Shaw, T. Williams, V. Woolf). A. Kartna tõlkepreemia 1991, J. V. Jannseni preemia 1994, P. Põldroosi preemia 1995, esseistika aastapreemia 1996, teatrikriitika aastapreemia 1998. **T:** *Hecuba pärast: kirjutisi teatrist ja draamast 1969–1994* (1995), *Hooaeg New Yorgis.* — Teater. Muusika. Kino, 1998, 5 kuni 1999, 5; *Estonian Theatre* (1999).

Rähni, *Endel* (29. VI 1917 Tartu – 5. I 1994 Tallinn), kvaternaarigeoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1967). Lõpetas 1951 TRÜ, töötas seejärel a-ni 1981 ENSV TA Geoloogia Inst-s teadurina. Uurimusi viimase mandrijäätumise servamoodustiste, ooside ja mõhnade ehituse ja tekke ning liustiku taandumise kohta. Uuris Pandivere kõrgustiku ja Peipsi nõo geoloogilist arengut. Koostanud mitu kvaternaarigeoloogilist kaarti. Tegeles ka pinnavormide kaitse küsimustega. **T:** *Viimase mandrijää taganemisest Põhja-Eestis.* — Geoloogiline kogumik (1961); *Краевые ледниковые образования Северной Эстонии* (1971, autoreid).

B: A. Raukas. *Endel Rähni 60.* — Eesti Loodus, 1977, 6.

Räis, *Tiit* (25. IX 1949 Kõrgessaare v.), fotokunstnik. Töötanud a-st 1973 reklaamifotograafina. Osalenud edukalt paljudel fotonäitustel (Merevaiguma, 1987, *Assofoto*, 1989, *World Press Photo*, 1997–2000). Korraldanud isikunäitusi (a-st 1970) ja osalenud Helsingis, Riias, Stockholmis, Zürichis, Münchenis, Londonis, New Yorgis jm. korraldatud rahvusv. projektides. Meelisteema on loodus. R. on avaldanud fotoalaseid kirjutisi ja publitseerinud fotoriikseid. A-st 1992 kutselisi fotograafe ühendava org-i *International Center Photography* (ICP) liige ning a-st 1995 *Kodak Professional Network*'i liige. A-st 1999 org-i *World Press Photo* Eesti esindaja.

Rämmeld, *Ene* (12. I 1947 Tallinn), filmi- ja teatrinäitleja. Õppis 1965–66 Viljandi Kultuurikoolis. Elanud a-st 1981 Pariisis, osalenud a-st 1983 Prantsuse filmides, a-st 1995 töötab Pompidou kultuurikeskuses administraatorina. **O:** filmides: Tiina (Luise *Libahunt*), Illi (Karassevi *Lindpriid*), Salme (Kolbergi *See kadunud tee*).

Endel Rähni

Tiit Räis

Rānik, *Valeria* (19. VIII 1964 Moskva), luuletaja. Lõpetas 1987 Moskva Raadiotehnika-, Elektroonika- ja Automaatikainst-i ja 1996 eesti filoloogina TRÜ. Olnud 1985–88 Moskva raadiotehnika keskinst-s laborant ja insener, a-st 1988 TÜ eesti keele kateedri vanemlaborant, a-st 1990 vabakutseline kirjanik. Kirjutanud a-st 1986 ekspressiivset, rahvusliku identiteedi probleeme ning esivanemate maa olustikku ja vaimsust käsitlevat luulet. B. Alveri auhind 1990, E. Vilde kirjandusauhind 1991, Eesti Näitemänguagentuuri preemia 1995. **T:** luulekogud *Orb, eemalolija luuletusi* (1990), *Ellujäämine* (1990), *Ajast kinni. Luuletusi aastaist 1988–1992* (Helsingi, 1993), *Ajast väljas* (1994) ja *Ajast mööda: luuletusi aastatest 1994–1998* (2000), proosarmt. *Ülejõel. Kassilaiu pealinnas* (2000).

Ränk, *Gustav* (18. II 1902 Pärsamaa v. – 5. IV 1998 Stockholm, maetud Karja kalmistule), etnoloog, *dr. phil.* (1938), Kuningliku Gustav Adolfi Akadeemia (Uppsala) auliige (1972), Soome TA välisliige (1981), TÜ audr. (1991). Lõpetas 1930 TÜ, töötas 1926–39 Eesti Rahva Muuseumis, oli 1943–44 selle dir., 1939–44 Tartu ülikooli prof. Läks 1944 Rootsi, töötas 1944–55 Stockholmis Etnograafiainst-s, oli 1955–68 Stockholmi ülikooli dots., 1967–89 ajakirja „Ethnologia Europaea" rahvusv. toimetuskolleegiumi liige. Uurinud Eesti kalastust („Peipsi kalastusest", 1934), ehitisi („Saaremaa taluehitised", 1939), toidumajandust jm. Kirjutanud ülevaateteose „Vana-Eesti rahvas ja kultuur" (1935, 2., täiendatud tr. Stockholmis 1949, 3. tr. Tartus 1996, 1955 tõlge soome ja 1976 inglise keelde) ning uurimusi eesti, läti, leedu, rootsi, lapi, vadja ja kogu Põhja-Euraasia rahvakultuuri ja uskumuste kohta. Võttis Rootsis juhtivalt osa Eesti Teadusliku Inst-i ja Eesti Teadusliku Seltsi tööst. Avaldanud mälestuste rmt-d „Sest ümmargusest maailmast" (1979, ²1995) ja „Laiemasse maailma" (1988). **T:** *Die Heilige Hinterecke im Hauskult der Völker Nordosteuropas und Nordasiens* (1949), *Das System der Raumeinteilung in den Behausungen der nordeurasischen Völker* (2 kd., 1949–51), *Vatjalaiset* (1960), *Die Bauernhausformen im baltischen Raum* (1962), *Die älteren baltischen Herrenhöfe in Estland* (1970), *Der mystische Ruto in der samischen Mythologie* (1981).

Räppo, *Jaan* (11. IV 1880 Räpo k., Kasaritsa v. – 14. IV 1958 Kiiev), pedagoog ja kultuuritegelane. Lõpetas 1909 Peterburi ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna idamaa keelte ja hiina filosoofia alal. Sai 1908 tsaarivalitsuse Hiina-missiooni tõlgiks, viibis kaua aega Idamaadel. Põgenes 1910 rev. tegevuse pärast Poolasse, siirdus 1914 ukrainlannast abikaasaga Mõkolaivi (Lõuna-Ukraina). Mobiliseeriti 1915 tsaariarmeesse, valiti 1917 Mõkolaivi nõukogu esimeheks. Organiseeris 1917–20 punaseid väeüksusi, 1920 nimetati ta Odessa kub. sõjakomissariks. A-st 1920 NLKP liige. Oli 1921–28 Ukraina NSV hariduse rahvakomissari asetäitja ning ühtlasi Kutsehariduse Peavalitsuse esimees ja 1922–27 pedagoogikaajakirja toim., 1931 Ukraina Kõrgema Rahvamajandusnõukogu esimehe asetäitja, 1932–33 kergetööstuse rahvakomissar, 1934–38 Ukraina NSV peaarbiter, hiljem Harkivi ülikooli õppejõud, 1944–48 Ukraina NSV Haridusmin-i metoodikakabineti dir. Kirjutas luuletusi, 1905 levitati neid koos lendlehtedega. Võrumurdelise laulu „Haanja miis" sõnade algvariandi autor (1897). Tõlkinud Lermontovi, Puškini jmt. vene poeedi luulet. Tema Hiina-reisikirjad ilmusid 1908–11 Tartu ajalehtedes. Ukrainas on avaldatud rohkesti tema pedagoogikaalaseid uurimusi ja kirjutusi. Tõlkis koos abikaasaga ukraina keelde „Kalevipoja".

Valeria Rānik

Gustav Ränk

Rästas, *Maila* (8. IV 1937 Tartu), näitleja. Lõpetas 1961 näitlejaerialal TRK, töötas 1961–92 Eesti Draamateatris. ENSV tnl. kunstnik (1986). **O:** Isabel (Calderóni *Nähtamatu daam*), Cathleen (O'Neilli *Pikk päevatee kaob öösse*), Tiina (Tammsaare, Panso ja Küla *Inimene ja inimene*), Babakina ja Nataša (Tšehhovi *Ivanov* ja *Kolm õde*), Kristin (Strindbergi *Preili Julie*), Charlotte von Stein (Hacksi *Jutuajamine Steini majas eemalviibiva härra von Goethe üle*), Magda (Kruusvalli *Pilvede värvid*).

Maila Rästas

Rätsep, *Elmar* (2. V 1923 Laitse v.), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1971, kinnit. 1974). Lõpetas 1950 agronoomina TRÜ. Olnud 1951–93 EPMÜ põllum-loomade söötmise kateedri õppejõud (1967–76 dots., a-st 1976 prof.), a-st 1994 emeriitprof. Õpetanud põllum-loomade söötmist, loomakasvatuse aluseid ja piimandust. Uurimusi sigade ja vasikate söötmise, söötade keemilise koostise, kalajäätmete konserveerimise ja ensüümpreparaatide söödalisandina kasutamise kohta. **T:** *Kalasilo* (1974), *Põllumajandusloomade söötmise ABC* (1982, autoreid), *Seakasvataja teatmik* (1984, autoreid), *Ensüümpreparaadid söödalisandina* (1995).

Elmar Rätsep

Rätsep, *Huno* (28. XII 1927 Tartu), keeleteadlane, filoloogiadr. (1975), Eesti TA liige (1981). Lõpetas 1951 TRÜ eesti filoloogina. Olnud a-st 1953 TÜ õppejõud (a-st 1977 prof., a-st 1994 emeriitprof.; 1975–92 eesti keele kateedri juh.). Algatanud TÜ-s strukturaallingvistika ja generatiivgrammatika uurimise ja õpetamise. Avaldanud uurimusi soome-ugri keelte ajaloolise vormiõpetuse („Eesti keele ajalooline morfoloogia" I–II, 1977–79), strukturaallingvistika, eesti keele lauseõpetuse („Eesti keele lihtlausete tüübid", 1978, ENSV rkl. preemia 1980) ning eesti keele sõnavara ajaloo alalt. A-st 1971 Soome-Ugri Seltsi (Helsingi) välisliige, a-st 1994 auliige. 1982–89 Emakeele Seltsi juhatuse esimees, a-st 1995 Emakeele Seltsi auliige. F. J. Wiedemanni keeleauhind 1998. **T:** monograafia *Akadeemik Paul Ariste* (1980).

Huno Rätsep

Rätsep, *Väino* (23. IX 1928 Tallinn), onkoloog, kirurg ja tervishoiutegelane, meditsiinidr. (1974). Lõpetas 1953 TRÜ. Töötas seejärel Tallinna Vab. Onkoloogia Dispanseris (1960–67 osakonnajuh., 1967–74 raviala juh.), olnud a-st 1974 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s (EKMI) enda rajatud kliinilise onkoloogia osk-a juh. (a-st 1976 ühisk. alustel), 1975–88 tervishoiuminister (jätkas ka teadustööd), a-st 1988 taas EKMI teadur, a-st 1998 Eesti Onkoloogiakeskuse konsultant ja onkoloog. Olnud 1976–83 ka TRÜ ning lühikest aega TPedI õppejõud (a-st 1978 prof.). Täiendanud end paljudes maailma riikides. Rahvusv. Vähivastase Liidu täidesaatva komitee liige ja Eesti Vähiliidu president. Uurinud mao- ja rinnanäärmevähi ning vähieelsete seisundite vältimise võimalusi, rinnavähi ja vähieelse seisundi hormonaalset morfoloogiat, DNA kvantitatiivset analüüsi, kasvajate markerite kasutamise võimalusi, pahaloomuliste kasvajate immunoloogiat ning tervishoiuorg-i probleeme. 1976–89 EKP KK liikmeknd., 1980–90 ENSV Ülemnõukogu saadik.

Väino Rätsep

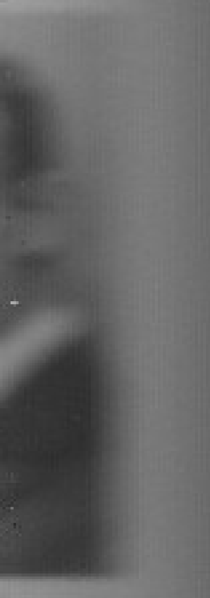
Richard Räägo

ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Kirurgia* (1964, [2]1978, koos U. Sibulaga), *Mao vähieelsed seisundid* (1974), *Naiste rinnanäärmevähi ennetamine* (1998).

Räägo (a-ni 1935 R ä g o), *Richard* (3. V 1893 Vana-Antsla v. — 2. X 1941 Kirov), õigusteadlane. Lõpetas 1915 Moskva ülikooli õigusteaduskonna, täiendas end 1925—26 Roomas kriminaalõiguse alal. Oli 1920—22 Riigikohtu prokuröri abi ja 1922—40 prokurör, ühtlasi a-st 1924 TÜ-s õppeülesande täitja kriminaalõiguse ja -protsessi alal. 1920—40 ajakirja „Õigus" peatoim. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta, suri Kirovi linna vanglas.

Rääk, *Mari(e)* (28. X 1907 Tarvastu v. — 28. VIII 1986 Tartu), keraamik ja metallikunstnik. Õppis 1925—28 ja 1932—36 Riigi Kunsttööstuskoolis (pms. G. Jakó juhendusel, lõpetas keraamika meistriklassi), 1938—40 Riigi Kõrgemas Kunstikoolis, lõpetas 1948 Tartu Rkl. Kunstiinst-i skulptuurierialal A. Starkopfi õpilasena. Töötas 1953—57 ENSV Kunstifondi Tartu osk. nahkehistöö- ja keraamikaateljees teostuskunstnikuna, a-st 1957 oli vabakunstnik. Väikesed, lihtsavormilised keraamilised vaasid ja oksüdeeritud hõbeehted on oma taime-, looma- või linnuriigist pärit, natuurilähedases laadis teostatud dekooriga eesti tarbekunstis unikaalsed. Keraamika maalimiseks lõi ainulaadse tooniderikka kõrg- ja madalkuumuse saviglasuuride retseptuuri, ehete kujundamisel kasutas kohrutustehnikat. ENSV tnl. kunstnik (1970). K. Raua preemia 1978. **T:** tuvide ja kaelkirjakuga vaas (1956), kajakatega vaas (1959), soolindudega vaas (1959), kartuliõitega vaas (1963) ja teeäärsete liiledega vaas (1969), karjapoisi ja lehmaga rinnanõel (1942) ja kahe saunalisega rinnanõel (1962), ohakatega käevõru (1967—69).

B: M. Pill. *Mari Rääk*. Tln., 1988.

Rääts, *Jaan* (15. X 1932 Tartu), helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1957 kompositsiooni alal TRK (H. Elleri kl.). Olnud 1955—66 ER-i helirežissöör ja 1966—74 ETV muusikasaadete peatoim., ühtlasi ENSV Heliloojate Liidu aseesimees, 1974—93 Eesti Heliloojate Liidu juhatuse esimees; 1968—70 ja a-st 1974 EMA õppejõud (a-st 1990 prof.); õpilasi: R. Kangro, T. Raadik, E.-S. Tüür, R. Remme. R-a põhil. instrumentaalsele heliloomingule on omane pulseeriv rütmika, jõuline liikumisenergia, dünaamilisus ja lakooniline vormikujundus. Hilisemas loomingus esineb romantismi kaldumist ja erinevate stiilifragmentide kõrvutamist. R. on 1960.—80. a-te Eesti viljakaimaid kammermuusika loojaid. Üldise tunnustuse on saavutanud „Kontsert nr. 1 kammerorkestrile". 1971—86 EKP KK liikmeknd., 1986—90 liige. 1975—90 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV rahvakunstnik (1977). ENSV rkl. preemia 1972, ENSV muusika-aastapreemia 1974. **T:** 8 sümfooniat (I 1957, II 1958, II redaktsioon 1987, III 1959, IV — Kosmiline — 1959, V 1966, VI 1967, VII 1973, VIII 1985), deklamatoorium *Karl Marx* ettelugejale, segakoorile ja orkestrile (1964), *Koolikantaat* lastekoorile ja orkestrile (1968), *Ood esimesele kosmonaudile* sümfooniaorkestrile (1961), 2 kontserti kammerorkestrile (I 1961, II 1987), kontsert 2 klaverile ja orkestrile (1986), 2 klaverikontserti (I 1968, II 1983), 2 viiulikontserti (I 1963, II 1979), tšellokontsert (1966), *Nonett* segaansamblile (1967), 3 klaverikvintetti (I 1957, II 1965, III 1970), 6 keelpillikvartetti (I 1955, II 1958, III 1964, IV 1970, V 1974, VI 1983), 5 klaveritriot, *24 marginaali* 2 klaverile (1982), 9 klaverisonaati (I, II ja III 1959, IV 1969, V 1975, VI 1976, VII 1978, VIII 1980, IX 1985), 24 prelüüdi klaverile (1968), 24 marginaali klaverile (1979), *Elektroonilised marginaalid* süntesaatorile (1980), muusikat mängufilmidele.

B: P. Kuusk. *Jaan Rääts*. — Kuus eesti tänase muusika loojat. Tln., 1970.

Römmer (a-st 1942 K u u s), *Lensi* (õieti Helene Kristina) (18. XII 1903 Tallinn — 20. XI 1993 Stockholm), näitleja ja lavastaja, Edmar Kuusi abikaasa. Õppis Tallinna Õpetajate Seminaris. Mängis 1919—22 Tallinna Draamateatris, 1922—23 „Endlas", seejärel lühikest aega Rändteatris ja 1929—44 Tallinna Tööliste teatris. Põgenes 1944 Rootsi, oli 1945 Stockholmis eesti teatri asutajaid ning kauaaegne Stockholmi Eesti Teatri lavastaja, näitleja, tõlkija ja dramatiseerija. Eesti Kultuurikomitee (1977), Eesti Kultuurikoondise (1983) ja Rootsi Eesti Esinduse auhind (1984). **L:** Koidula ja Söödori *Ojamölder ja tema minia* (1947), B. Kangro *Linnutaed* (1952), O'Neilli *Oi, noorus!* (1962), Vilde *Pisuhänd* (1965), Mälgu *Kalgu sinu käes* (1972), Gailiti ja Römmeri *Seebu kuninganna* (1975), Tammsaare ja Römmeri *Karin ja Indrek* (1978), Ristikivi ja Römmeri *Õige mehe koda* (1985), Römmeri *Koidulauliku jälgedes* (1985). **O:** Moll (Sinclairi *Moll*), Maie (Kitzbergi *Enne kukke ja koitu*), Linda (M. Raua *Kirves ja kuu*), Teele (Lutsu ja Särevi *Tootsi pulm, Äripäev* ja *Sügis*), Tiina (Kitzbergi *Püve tuhat*), Kõrboja Anna (Tammsaare ja Särevi *Kõrboja peremees*).

Rücker [*rüker*], *Carl Gottlieb* (30. VIII 1778 Kolga-Jaani — 12. VI 1856 Kolga-Jaani), baltisaksa kartograaf. Koostas Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi ülesandel W. Struve Liivimaa trianguleerimisel (1816—19) põhineva, 6 lehest koosneva Liivimaa erikaardi (*Specialcharte von Livland*, 1839), mis oli tollal täpseim Lõuna-Eesti kaart ja millel oli ligi 4600 sealset kohanime. Avaldas ka muid Balti kub-de kaarte.

B: E. Varep. *C. G. Rückeri Liivimaa spetsiaalkaardist 1839. aastal*. Tln., 1957.

Rüga, *Eduard* (16. VIII 1903 Sangaste v. — 28. X 1997 Elmwood Park, New Jersey), graafik ja maalikunstnik. Õppis 1928—32 ja 1935—39 kõrgemas kunstikoolis „Pallas". Läks 1944 Saksamaale, a-st 1949 elas USA-s. Oli juhtivalt tegev 1946 Saksamaal asut. Eesti Kujutavkunstnike Keskuses. Kuulus 1958—73 New Yorgi Eesti Kultuurifondi juhatusse. Loonud Eestis pms. mitmevärvilist maalilist puugravüüri (mapp „Lõuna-Eesti inimene ja loodus", 1942—43). Saksamaal hakkas tegelema maalikunstiga. USA-s viljelnud monotüüpiat („Kaksikud", 1949), värvilist puugravüüri, linool- („Kalukauplus", 1952; „Legend", 1983) ja puulõiget („Ununenud viis", 1971), 1960. a-ist valdavalt erksavärvilist nonfiguratiivset maali (sari „Maarjamaa laulud", 1962—77; „Salapärane katse", 1971). Illustreerinud rmt-id (P. Lindsaare „Vana hobune", 1950). 1987 avati Oaklandis (New Jersey osariik) restoran-galerii „Rüga", kus on tema teoste püsiväljapanek.

B: *Eduard Rüga, graafik ja maalija*. Roma, 1979.

Rühl [*rü:l*], *Artur* Hermann (17. II 1899 Laiksaare v. — 7. II 1975 Göttingen), baltisaksa päritolu metsateadlane, geobotaanik, *dr. rer. for.* (1935). Lõpetas 1926 TÜ. Olnud metsnik, abimetsaülem ja metsaülem, 1931—39 Püssi metskonnas revident-metsaülem. Asus 1939 Saksamaale, töötas 1951—65 Göttingeni ülikooli metsakasvatusinst-s (1959—65 prof-na). Uurimusi metsakasvatuse, -tüpoloogia, -botaanika ja taimegeograafia alalt.

Rütli, Johan *Oskar* (19. XII 1871 Ahja v. — 24. VII 1949 Haunstetteni laager, Augsburg), ühiskonnategelane ja jurist. Lõpetas 1901 Tartu ülikooli õigusteaduskonna. Valiti 1906 Liivimaa kub-u kandidaadina I Vene Riigiduumasse (Eesti Eduerakonna liige). Oli 1912—24 ja 1927—34 Tartu linnavolikogu liige ja abijuh., a-st 1928 töötas vandeadvokaadina. II Riigikogu, Rahvuskogu ja 1938—40 Riiginõukogu liige. 1929—35 Soome konsul, Eesti-Soome ühingu asutajaid. Oli juhtivalt tegev ettevõtteis („Estoliidus", „Extraktoris", 1936—40 as-i „Tartu Telefonivabrik" dir.), pankade (Eesti Hüpoteegi Panga) ja ühingute

(Eesti Kindlustuse Seltsi, „Vanemuise") juhatuse liige, mitme ajalehe väljaandmise algatajaid ja väljaandjaid („Meie aastasada", 1911–16; „Tartu Päevaleht", 1913–16). Läks 1944 Saksamaale. **T:** memuaarid *Ühe eesti sugupõlve tööst ja võitlusist (1871–1949)* (New York, 1964). ▲

Rüütel, *Arnold* (10. V 1928 Pahavalla k., Laimjala v.), poliitik ja põllumajandustegelane, Ingrid R-i abikaasa, põllumajandusdr. (1991), Bentley kolledži (USA) audr. (1991), EPMÜ emeriitprof. (1993). Lõpetas 1964 EPA agronoomiaerialal. Oli 1957–63 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI Tähtvere katsebaasi peazootehnik ja asedir., 1963–69 Tartu näidissovhoosi dir., 1969–77 EPA rektor, 1977–79 EKP KK põllum-sekretär, 1978–83 ENSV MN-i esimehe esimene asetäitja, 1983–90 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees ja 1990–92 EV Ülemnõukogu esimees. A-st 1995 Riigikogu liige, 1995–97 aseesimees. 1981–88 Eesti Looduskaitse Seltsi esimees, a-st 1989 B. G. Forseliuse Seltsi esimees, a-st 1993 Eesti Mereorg-i „Hoia Eesti Merd" esimees ning Rahvusliku Arengu ja Koostöö Inst-i dir. Eesti Rohelise Risti president, 1994–99 Eesti Maarahva Erakonna, a-st 1999 Eestimaa Rahvaliidu esimees. 1964–89 NLKP liige, 1971–89 EKP KK liige, 1977–89 KK büroo liige. Osales 1988–91 juhtivalt Eesti iseseisvusliikumises. Uurinud veiste füsioloogiat ning piimakarja suurfarmides pidamise tehnoloogiat ja ökonoomikat. ENSV tnl. põllum-töötaja (1976).

Rüütel, *Ingrid* (3. XI 1935 Tallinn), folklorist, Arnold R-i abikaasa, Neeme Ruusi tütar, filoloogiadr. (1996). Lõpetas 1959 TRÜ. Töötanud 1959–77 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi rahvaluuleosk-s (1967–77 teadussekretär, rahvamuusika (heliarhiivi) osk-a juh.), 1977–2000 Eesti Keele Inst-s (1978–90 rahvamuusikasektori juh., 1990–99 folkloristikaosk-a ja rahvamuusika töörühma juh.) ja a-st 2000 Eesti Kirjandusmuuseumis (etnomusikoloogiasektori juh.). Uurinud eesti ja teiste soome-ugri rahvaste rahvamuusikat ja rahvalaule. Koostanud teaduslikud tekstivalimikud „Eesti uuemad laulumängud" (2 kd., 1980–83) ja „Ühte käivad meie hääled: Eesti rahvalaule Väike-Maarja kihelkonnast" (1997), osalenud väljaannete „Eesti rahvalaule ja pillilugusid II: teaduslik antoloogia" (1974, koos E. ja H. Tamperega), „Lahemaa vanad laulud" (1977, koos R. Mirovi ja V. Tormisega), „Põhja-Tartumaa regilaulud I" (1989, koos K. Salvega) ja „Vana Kannel VII: Kihnu regilaulud" (1997, koos O. Kõivaga) koostamises ja toimetamises. Sarja „Ars Musicae Popularis" (a-st 1980) algatajaid ja toim-id. Kooskõlastanud Eesti folklooriliikumist, olnud tegev soome-ugri rahvamuusikakonverentside ja -ürituste organiseerimisel (1976–96). Eesti Folkloori Seltsi asutajaid (1988), folklooriühingu „Baltica" president (1987), Rahvusv. Folkloorifestivalide Org-de Nõukogu (CIOFF) Eesti delegaat, Eesti Rahvusliku Folkloorinõukogu (CIOFF-i Eesti sektsioon, asut. 1992) esimees, Rahvusv. Traditsioonilise Muusika Nõukogu (ICTM) Eesti komitee juhatuse esimees. ENSV muusika-aastapreemia 1981, ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Estonian Folk Music Layers in the Context of Ethnic Relations* (1995).

Arnold Rüütel

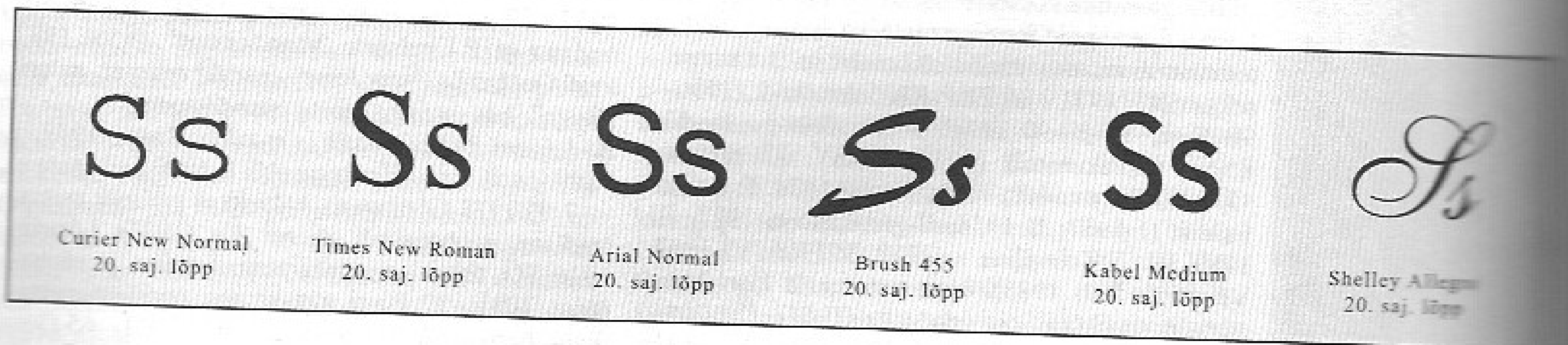
Ingrid Rüütel

Rüütel, *Raivo* (1. VI 1956 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1978 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1978–83 ENSV Rkl. Noorsooteatris ja a-st 1983 „Vanalinnastuudios". Mänginud filmis ja telelavastustes (seriaalid „M Klubi" ja „Õnne 13"). **O:** Kääbus (Lagerkvisti ja Komissarovi *Kääbus*), doktor Subites (Anouilh' *Tuuleiil*), Kivirist ja Seenetreial (Raudsepa *Salongis ja kongis* ning *Ameerika Kristus*), Truman (Marceau' *Presidendi sõber*), Pierrot (Campanile *Vaene Piero*), Pierre Curie (Fenwicki *Härra Schützi aumärgid*), Felix (Veberi *Teisel ajal samas kohas*), Albert Topaze (Pagnoli *Härra Topaze*), Korobeinikov (Ilfi, Petrovi ja Aimla *12 tooli*), Georg Clarke (Stone'i ja Cooney *Miks mitte hommikusöögile jääda*).

Ryssenberg [*rü- -rk*] (ka Ryssenberch), *Hans* sen. (srn. 1499), kullassepp. Oli a-st 1450 Tallinna kodanik, 1450–99 kullassepaameti meister ja 1492–96 vanem, 1467–70 ja 1499 Kanuti Gildi vanem, 1488–92 Moskvas suurvürst Ivan III teenistuses. Lõi Tallinna keskaja kullassepakunsti ühe silmapaistvaima teose, Niguliste kiriku üleni kullatud hõbemonstrantsi (1474–77, kõrgus 113,5 cm; Ermitaaž, Peterburi), 1711 võõrandas Tallinna magistraat Niguliste kirikult monstrantsi ja kinkis Peeter I-le. Teinud Püha Katariina kuju (1481, hävinud) ja Tallinna hõbemaketi (1488–91).

Raivo Rüütel

Saaber, *Kalju* (11. X 1944 Inju-Aruvälja k., Küti v.), kirjanik. Õppis 1964–67 TRÜ-s ajalugu. Olnud seejärel Rakveres kutseline kirjanik. Kirjutanud stiliseeritud, sageli literatuurseid novelle (kogud „Romeo, Julia ja õhuhäire", 1972, „Hellase kõrb", 1975, „Meri. Impressioon", 1978) ja romaane („Raske vesi", 1976). Käsitlenud sõjaaegset (rom. „Härgamisi", 1980, „Puulane ja tohtlane", 1983), sõjajärgset (näid. „Virumaa leib", lavastatud 1980, ilm. 1986 kogus „Prantsuse kingad. Virumaa leib") ja tänapäeva maaelu (rom. „Hiiehobune", 1989). Rom. „Punase Lageda saaga" (1991) kujutab eesti asunduste rajamist Kaukaasias. Avaldanud ka publitsistikat ja reisikirju (kogumik „Kaimude raamat" I–II, 1982–86), lastermt-id („Nille, Värten ja Peopesa", 1981, „On", 1984, „Saurusesuvi", 1993), marginaale (kogumik „Virumaa, me hingepigi", 1998), kogumiku „Virumaast ja virulastest" (1987) ning teatriarvustusi. Koostanud koguteose „Virumaa" (1996). **T:** jutustus *Mees, naine ja bernhardiin* (1978), jutukogu *Kahe kodu ballaad* (1980).

Saade, *Heldur* (12. VIII 1936 Tallinn), orkestrijuht ja muusikategelane. Lõpetas 1967 trompeti- ja dirigeerimiserialal Tallinna Muusikakooli. Töötas 1973–83 ENSV Rahvaloomingu ja Kultuuritöö Teaduslikus Metoodikakeskuses puhkpillimuusika metoodikuna, a-st 1983 olnud Eesti Kooriühingus puhkpilliorkestrite konsultant. Mänginud *big band*'ides trompetit

Kalju Saaber

ning juhatanud mitut orkestrit, korraldanud ja juhatanud vab. puhkpillimuusikapäevi. Olnud koolinoorte laulupidude ja a-st 1990 üldlaulupidude puhkpilliorkestrite üldjuhte. ENSV tnl. kultuuritegelane (1980).

Saag, *Andres* (21. XI 1955 Tartu), botaanik (lihhenoloog), *Ph. D.* botaanika ja mükoloogia erialal (1998). Lõpetas 1979 bioloogina TRÜ. Töötanud 1979–81 ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI looduskaitselaboris vaneminsenerina, 1981–92 TÜ ökosüsteemide (hilisema bioindikatsiooni) laboris vaneminseneri ja teadurina ning a-st 1993 TÜ botaanika ja ökoloogia inst-s, a-st 1998 vanemteadurina. Uurimisvaldkond: samblike süstemaatika ja selle teoreetilised probleemid, Eesti samblikuliikide levik; loonud TÜ samblikekogude andmebaasi. Sarja „Folia Cryptogamica Estonica" asetoim. **T:** *Phylogenetic affinities of cetrarioid lichens* (koos T. Randlasega). – Cryptogamic Botany, 5 (1995); *Evolutionary relationships in some cetrarioid genera (lichenized* Ascomycota) (1998), *Second checklist of lichenized, lichenicolous and allied fungi of Estonia* (koos T. Randlasega). – Folia Cryptogamica Estonica, 35 (1999).

Saage, *Vello* (a-ni 1938 Hermann) (8. II 1922 Vao v., Virumaa – 15. I 1991 Tartu), pedagoog. Lõpetas 1950 eesti filoloogina TRÜ. Töötas 1952–57 Otepää keskkoolis ja 1957–85 Tartu 8. keskkoolis eesti keele ja kirjanduse süvaõppeklassi õpetajana, paistis silma väga hea õpetamismetoodika poolest. Oli ühtlasi TRÜ ja EPA ettevalmistuskursuste õppejõud ja vastuvõtueksamite komisjoni liige ning 1961–88 TRÜ-s, EPA-s ja ENSV Vab. Õpetajate Täiendusinst-s lektor. Toimetas 1958–77 Tartu 8. keskkooli almanahhi „Tipa-Tapa", juhendas koolitcatrit ja kõnekoore ning korraldas koolis kirjanduspäevi. Avaldanud art-eid eesti keele ja kirjanduse õpetamise ning õpilaste kasvatusliku mõjutamise kohta. Õpilasi: M. Unt, M. Mutt, R. Saluri, M. Vallisoo, Ü. Russak. ENSV tnl. õpetaja (1978).

Saagpakk, *Paul* Friidrih (2. IX 1910 Mustjala v. – 25. II 1996 Kuressaare), keele- ja kirjandusteadlane, *dr. phil.* (1966, Columbia ülikool). Lõpetas 1935 TÜ inglise filoloogina, oli seejärel Tallinnas gümnaasiumiõpetaja. Läks 1943 Rootsi ja sealt 1947 USA-sse. Oli 1948–58 New Jerseys Upsala kolledžis prof. ja 1964–81 Massachusettsi ülikoolis inglise kirjanduse prof. Avaldanud inglise kirjanduse käsitlusi. S-u peateos on mahukas „Eesti-inglise sõnaraamat" (New Haven ja London, 1982, Tallinn, [2]1992), koostanud ka „Sünonüümisõnastiku" (Toronto, 1992) ja sõnastiku „Valik vähelevinud sõnu" (Tallinn, 1996). Pöördus 1995 Eestisse tagasi. Valiti 1995 J. Aaviku Seltsi auliikmeks. F. J. Wiedemanni keeleauhind 1994.

Saal, *Andres* (21. V 1861 Selja k., Tori v. – 23. VI 1931 Los Angeles), kirjanik. Oli a-st 1878 kooliõpetaja, tegi 1880 vallakooliõpetaja eksami. Töötas 1884–90 Tartus „Oleviku" toimetuses, õppis 1893 Saksamaal fotograafiat ja trükiasjandust ning töötas seejärel „Oleviku" trükikojas. Täiendas end 1897 taas Saksamaal, 1898 siirdus Hollandi Ida-Indiasse, töötas Surabayas trükinduse alal ja a-st 1902 Jakartas Hollandi koloniaalarmee topograafiateenistuse fotograafina, a-st 1920 elas pensionärina Hollywoodis. Avaldas 1889–93 Tartus ajakirjanikuna töötades proosat, luuletusi ja tõlkeid ning Eesti ajaloo käsitlusi. Tema järelromantismi laadis kirjutatud, rammusa seiklusliku süžeega jutustused Eesti ajaloost ja muistsest vabadusvõitlusest on mõjutanud [illegible] rahvusliku meelsuse arengut mitme põlvkonna vältel. Jaaval elades avaldas eesti ajakirjanduses Kagu-Aasia ajaloo ja rahvateaduse ainelisi kirjutisi ja reisikirju ning kasutas sama ainest ka oma [illegible]. Eralases perioodikas avaldas ta fotograafiaalaseid uurimusi. **T:** ajaloolised jutustused *Vambola* (1889, [7]1991), *Hilda* (1890), *Aita* (1891, [7]1991), *Uudu ja Meeta* (1892), *Leili* (1892–93, [3]1991), *Priiuse ja isamaa eest* (1903) ja *Valgus hommikust* (1929), ajalookäsitlused *Päris ja prii* (2 osa, 1891–93) ja *Üleüldine isamaa ajalugu* (1893), *Valitud kirjatööde kogu* (6 osa, 1926–36).

B: O.-M. Klaassen. *Hüvasti Insulinde: Andres Saali elu Indoneesias.* Tn., 1996.

Saal, *Johannes* (22. V 1911 Launja v. – 16. VII 1964 Tartu), maalikunstnik. Õppis a-st 1933 (vaheaegadega) kõrgemas kunstikoolis „Pallas", lõpetas 1943 Tartu Kõrgemad Kujutava Kunsti Kursused. Oli 1946–50 Tartu Rkl. Kunstiinst-i õppejõud. Jätkas eesti psühholoogilise portree tavasid, kuid impulsiivsemas laadis („Abikaasa portree", 1945; „Lumi kogub aia äärde, valu minu südame" – Juhan Liiv", 1946). Loonud ekspressiivse vormi- ja värvikäsitlusega eksistentsiaalsetel teemadel kompositsioone („Surnu juures" II, 1958) ning maaelu kujutavaid teoseid („Teomehe armastus", 1958; „Töömees viglaga", 1959). Teinud nii naturalähedasi („Krimmi maastik", 1956) kui ka nägemuslikke maastikumaale („Varakevadel", 1961). Viljelnud akvarelli ja satiirilist joonistust.

B: *Johannes Saal.* [Koost. E. Ratnik.] Tn., 1968.

Saar, *Aarne* (27. VIII 1944 Tartu), majandustegelane. Lõpetas 1968 Brjanski Transpordi ja Majanduse Inst-i. Olnud 1968–79 Pärnu Ehitusmaterjalide Tehase peainsener, 1979–80 Pärnu remondi- ja ehitusvalitsuse juh., 1980–88 ENSV elamu- ja kommunaalmajanduse ministri asetäitja, 1988–90 territoriaalse tootmiskoondise „Eesti Gaas" peadir., 1990–91 Eesti Rkl. Kommunaalameti peadir., a-st 1991 riigiettevõtte „Eesti Gaas" peadir., a-st 1993 as-i „Eesti Gaas" juhatuse esimees, peadir.

Saar, *Andrus* (21. XI 1946 Viljandi), ajakirjandusteadlane ja sotsioloog, filoloogiaknd. (1977, Moskva ülikool). Lõpetas 1970 TRÜ ajakirjanduse erialal. Töötanud 1970–87 ER-is ajakirjaniku, sotsioloogi ja osakonnajuh-na, on a-st 1988 turu-uuringufirma „Saar Poll" dir. Õpetanud 1976–87 TRÜ-s ajakirjandust, olnud ka TPÜ-s, Õigusinst-s ja Eesti Kõrgemas Kommertskoolis sotsioloogia- ja meediaõppejõud.

Saar, *Asmu* (17. VII 1931 Tallinn), geograaf ja kirjastustöötaja. Lõpetas 1955 TRÜ, täiendas end samas aspirantuuris. Olnud 1959–64 Eesti Rkl. Kirjastuse ja 1964–65 „Eesti Raamatu" toim., 1965–92 kirjastuse „Valgus" entsüklopeediatoimetuse ja a-st 1992 Eesti Entsüklopeediakirjastuse teadustoim. (1994–98 loodusteaduste toimetuse juh.). Toimetanud populaarteaduslikku erialakirjandust ja reisirmt-id, a-st 1963 entsüklopeediaart-eid. Koostanud valdava osa „Eesti nõukogude entsüklopeedia" ja „Eesti entsüklopeedia" Eesti loodusobjekte, asulaid ja haldusüksusi käsitlevaist kohaart-eist, osalenud „Nõukogude Eesti", „Eesti A & O", lühientsüklopeedia „Tallinn" jt. teatmeteoste koostamisel. Kuulunud kohanimenõukokku ja Tallinna nimekomisjoni. Avaldanud matkajuhid „Aegviidu-Nelijärve" (1958, [2]1972) ja „Tallinnast Kloogale" (1966), on käsirmt-u „Kas tunned maad" autoreid. Kirjutisi Tapa piirkonna majandusgeograafia, Paldiski, Eesti majandusrajoonimise ja maailma lippude kohta. Eesti Geograafia Seltsi auliige (1994) ja juhatuse liige (a-st 2000). ENSV Ajakirjanike Liidu aastapreemia 1975. **T:** *Millest kõnelevad rahvusvärvid.* – Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 1967/1968 (1969); *1000 fakti Nõukogude Eestist* (1988, koostaja, autoreid).

Saar, *Enn* (4. III 1944 Tallinn), astrofüüsik, astronoomiadr. (1991). Lõpetas 1967 füüsikuna TRÜ, täiendanud end a-st 1980 USA-s, Taanis, Saksamaal, Suurbritannias, Itaalias, Hispaanias ja Rootsis. Olnud a-st 1968 Tartu Observatooriumi teadur, 1991–

92 astrofüüsika osk-a juh., 1992–93 teadusdir. ja a-st 1998 kosmoloogia osk-a juh. Uurimusi kosmoloogia, galaktikate füüsika ja atmosfäärifüüsika alalt. Universumi varjatud aine ja universumi suuremõõtmelise kärgstruktuuri avastajaid. Teadustöid ka universumi suuremõõtmelise struktuuri tekke ja arengu, struktuuri statistiliste omaduste, pms. fraktaalomaduste kohta. Esitanud galaktikate spiraalstruktuuri tekke akretsioonihüpoteesi. ENSV rkl. preemia 1982.
T: *Täheatlas* (1990, koos J. Jaanistega), *Dynamical evidence of coronas of galaxies* (autoreid). — Nature, 1974, 250; *The fraction of matter in voids* (autoreid). — The Astrophysical Journal, 1994, 429. ▸

Saar, *Juhan* (22. XII 1929 Laeva v.), kirjanik. Lõpetas 1949 Tartu Elektromehaanika Tehnikumi. Olnud kultuuritoim., 1981–90 Kirjanduse Propaganda Büroo juh. ja a-st 1990 kirjastuse „Faatum" toim. Kirjutanud luulet, lastermt-id, laulutekste ja dokumentaalnäidendeid, sh. R. Valgrest („Valge tee kutse", lavastatud 1985). S-e loomingut on tõlgitud vene, saksa, läti, gruusia, inglise, soome jmt. keelde.
T: luulekogud *Kured ja laevad* (1966), *Õnnelik mees* (1977) ja *Elu ikka ühekordne* (1999), proosakogu *Värviline mõte* (1963), värsi- ja proosavalimik *Seitsmenda päeva saar* (1989), lastermt-d *Metsa taga ei ole mets* (1964, ²1989, vene k. 1977) ja *Mäng* (1973, vene k. 1975, saksa k. 1978).

Saar, *Karl* (õieti Kaarel) (17. III 1889 Põlula, Rägavere v. – 23. XII 1980 Tallinn), klaverimeister. Õppis klaveriehitust Tallinnas J. Tusty klaveritöökojas, hiljem Peterburis ja Saksamaal. Klaverimängu õppis 1925–27 TK-s (T. Lemba kl.). Asutas 1927 Tallinnas oma klaverivabriku, selle toodang saavutas tunnustuse (kuldmedal pianiinode eest Tallinna näitusel 1936). Konstrueeris pianiino kõlalauale liistu, mis suurendas pilli kõlavust ja vältis kõlalaua deformeerumist. Vabrik hävis 1941 II maailmasõja ajal. S. tegutses hiljem klaverihäälestajana.
B: *Kuidas sünnib klaver.* — Muusikaleht, 1937, 12.

Saar, *Maido* (23. V 1957 Pärnu), koreograaf-lavastaja, tantsupedagoog. Lõpetas 1976 Viljandi Kultuurharidustöö Kooli näitejuhierialal ja 1981 TPedI tantsujuhierialal. Asutas 1980 laste ja noorte tantsuansambli „Lee", töötab selle kunstilise juhina; ansambel on esinenud mitmes välisriigis. Loonud tantse („Koolimütsitants", „Kui merelt tulen ma", „Kaks Otti", „Kindakiri") ja terviklavastusi (Viimsi keskkoolis). Olnud noorte tantsupidude (1992, 1997) üldjuhte. U. Toomi aastapreemia (1998). **L:** *Metsluiged* (Eespere muusika, 1996), *Mary Poppins* (Travers, 1997), *Lumekuninganna* (mitme autori muusika, 1997).

Saar, *Mart* (28. IX 1882 Hüpassaare, Vastemõisa v. – 28. X 1963 Tallinn), helilooja, organist ja pedagoog. Lõpetas 1908 orelierialal hõbeaurahaga Peterburi konservatooriumi (L. Homiliuse kl.) ning õppis a-ni 1911 samas N. Rimski-Korsakovi ja A. Ljadovi juures kompositsiooni. Õppevaheaegadel kogus Eestis rahvaviise. Tegutses 1908–21 pedagoogi ja organistina Tartus, oli sealse muusikaelu juhte. Pärast Tartu kodu hävimist tulekahjus elas 1921–32 Tallinnas, kus pühendus pms. heliloomingule. Oli 1928–29 „Muusikalehe" vastutav toim. Elas 1932–43 Hüpassaares oma isatalus, oli 1943–56 TRK-s kompositsioonieriala prof.; õpilasi: E. Jalajas, E. Mägi, H. Otsa. S. on eesti rahvusliku muusikakoolkonna rajajaid. Loomingus on olulisel kohal loodus- ja armastusteema. S-e loomingu mahukaima ja kaalukaima osa moodustavad koorilaulud (u. 300), soololaulud (u. 140) ja klaveriteosed (u. 130). Ta on kirjutanud ka vokaalsümfoonilist, orkestri- ja orelimuusikat. Varaseis teoseis järgis S. Euroopa moodsaid muusikavoole (ekspressionismi, impressionismi), loomingu kõrgajal, 1920.–30. a-il sai temast rahvusliku suuna silmapaistvaim esindaja. Inspireerijaks oli pms. arhailine rahvalaul. Polüfoonia, värsi vaheldusrikkuse ja iseloomuliku karge harmoonia abil on S. loonud ainulaadseid sümfoonilise arendusega *a capella* koorilaule („Noore vello, veeretelge", „Läksin kõrtsi aega viitma", „Sie om leelo liinast tuodu", „Latse hällütamise laul"). Soololauludele, eriti rahvalaulutöötlustele, on iseloomulik värvikas ja peenelt arendatud klaverisaade („Mis see oli", „Ta tuli", „Lauliku talveüksindus", „Tuule hõlmas, luule hõlmas"). Tuntuimad koorilaulud on „Põhjavaim", „Allik", „Mis need ohjad meida hoidvad" („Leelo"), „Jaan läheb jaanitulele", „Kõver kuuseke", „Luule, see ei tule tuulest" ja „Leidsin aiast linnupesa". Peene stiilitajuga klaveriteostest on mängitavaimad 3 „Eesti süiti" (1939–48) ning prelüüdid (1905–40). Kirjutanud muusika näid-le „Kadunud printsess" (1925). Avaldanud laulukogumikke. Majamuuseum Hüpassaares (1972), mälestussammas Tallinnas (A. Kuulbusch, 1982). ENSV rahvakunstnik (1952).
B: K. Leichter. *Mart Saar.* Tln., 1964; V. Jürisson. *Mart Saar ja Hüpassaare.* Tln., 1966; *Mart Saar sõnas ja pildis.* [Koost. V. Rumessen.] Tln., 1973; *Hüpassaare laulik Mart Saar.* Tln., 1982; *Mart Saar.* [Personaalnimestik.] Tln., 1982; К. Лейхтер. *Март Саар.* Таллин, 1982; *Mart Saar: Fotokroonika elust ja loomingust.* Tln., 1983.

Saar (a-ni 1954 Valdma), *Olivia* (18. X 1931 Narva), lastekirjanik ja ajakirjanik. Lõpetas 1959 eesti keele ja kirjanduse erialal TPedI. Töötanud ajalehe „Säde" ning ajakirjade „Pioneer" ja „Täheke" toimetuses ning Raamatuühingus. Kirjutanud lasteluulet ja -proosat. Huvipakkuvaimad on vanasõnade ja kõnekäändude mõtet avav proosarmt. „Lõvi Lõrr ja Jänes Jass" (1972) ja luulekogu „Tuulelilled tuba" (1988, K. E. Söödi lasteluuleauhind). Loonud telelavastusi ja laulutekste. Tema loomingut on tõlgitud rohkesti vene, läti ja leedu keelde. **T:** luulekogud *Tere, tere, tedretähed* (1966), *Kure sukad* (1968), *Pesukaru* (1969), *Mis värvi on kodu* (1975), *Laulvad liivad* (1985), *Naerulohkudega maailm* (1986), *Peegeldused* (1989), *Nööbilugejad* (1992) ja *Kui kuivab kaev* (1994), proosarmt-d *Mängitud mängud* (1981) ja *Maasikamaiad* (1993).

Saar, *Rein* (1. II 1943 Märjamaa), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1984). Lõpetas 1970 TRÜ. Olnud 1970–87 ENSV TA Füüsika Inst-i teadur, a-st 1988 EPMÜ õppejõud (a-st 1989 dots., a-st 1994 prof.). Uurimusi väljateooria alalt; selgitanud nõrkade diskreetsete sümmeetriate tähendust liikumisvõrrandites ja sümmeetriate laiendamise võimalusi, arendanud kõrgemate spinnidega elementaarosakeste kausaalse vastastikmõju teooriat.

Saar, *Veera*-Alise (28. III 1912 Tikapesa (Tikopiss), Jamburgi läh.), kirjanik, *mag. phil.* (1937). Lõpetas 1937 TÜ filosoofiateaduskonna. Töötas 1937–59 Tartus, Kehtnas ja Jänedal eesti keele ja kirjanduse ning ajaloo ja saksa keele õpetajana. Kirjutanud maaeluainelisi tõsieluromaane ja novelle, loonud huvitavaid karaktereid ning poeetilisi maastikukirjeldusi, käsitlenud eetilisi ja psühholoogilisi probleeme. ENSV tnl. õpetaja (1957). **T:** rom-d *Lõokesed taeva all* (1960, ²1982), *Üle allikate* (1963, ²1982, eelmise järg), *Ukuaru* (1969, ²1976; film 1973), *Aprillipäev* (1980), rom-idiloogia *Kraakuvi mägi* (1987) ja *Maa hind* (1990), *Kodutee* (1996) ja *Käritsa leib* (1999), novellikogud *Põlatud maa* (1965) ja *Isa niinepuu* (1977), jutustused *Elas kord mees* (1975) ja *Ira* (1983).

Saare, *Erik* (3. XI 1916 Tartu – 19. III 1999 Stockholm), geoloog ja tehnikateadlane, filosoofiaknd. (1954), *lic. phil.* (1956, Stockholm), Rootsi Kuninglikku Tehnikaülikooli audr. (1980). Õppis 1936–40 ja 1942–44 TTÜ-s, lõpetas selle masinaehituse eri-

Enn Saar

Juhan Saar

Mart Saar

Olivia Saar

Veera Saar

alal. Põgenes 1944 Rootsi, lõpetas 1956 Stockholmi ülikooli loodusteaduskonna. Töötas 1945—57 Rootsi teedeinst-i teedegeoloogina, 1957—61 Riigi ehitusuuringute nõukogu teadusliku sekretärina ja 1961—81 Riigi Katsekoja peainsenerina, ühtlasi oli 1960—91 Rootsi Kuningliku Tehnikaülikooli õppejõud ja ehitusgeoloogia osk-a juh. ning 1957—78 Stockholmi ülikooli lektor. Rootsi Ehitusgeoloogia Seltsi auliige. Uurimusi ehitusfüüsika ja -geoloogia alalt.

Saare, *Mare* (6. I 1955 Tallinn), klaasikunstnik. Lõpetas 1979 ERKI. Töötanud a-st 1985 EKA õppejõuna (a-st 1994 dots. ja 1993 klaasikunstiosk-a juh.). Viljelnud ja õpetanud klaasi graveerimist („Leiud", 1982; „Vaikne", 1988; „Teekond", 1991—96; „Aafrika unenäod" I—V, 1998—99), hapesöövitust („Vanad mustrid", 1984; „Must ruut", 1988; „Seletamatu", 1996; „Kaosest", 1998) ja vitraažikunsti (TÜ ajaloomuuseumi vitraaž, 1993; Lääne-Nigula kiriku vitraaž, 1995). Esimesena Eestis rakendanud *pâte de verre*'i tehnikat („Astmed", 1998; sari „Templid", 2000). Paljud graveeringud ja hapesöövitused on teostatud plaaditaolistel alustel, mõned vaasidel.

Saaremäe, *Üllar* (23. XI 1969 Kohtla-Järve), näitleja ja lavastaja. Lõpetas 1992 näitlejaerialal TK. Olnud 1991—96 „Ugala" näitleja ja a-st 1996 Rakvere Teatri peanäitejuht. Mänginud filmis („Minu Leniinid"), koostanud ja esitanud (koos J. Rohumaaga) luulekavu („Armastus ja surm", „Eluküsimus"). V. Panso preemia 1991, A. Lauteri preemia 2000. **L:** Bulgakovi *Don Quijote* (1995), *Poolearuline Jourdain* (1996) ja *Vagameeste vandenõu* (1999), Shakespeare'i *Palju kära ei millestki* (1997, mängis don Pedrot). **O:** Nero (Undi *Keiser Nero eraelu*), Wurm (Schilleri *Salakavalus ja armastus*), José (Merimée ja Kasterpalu *Carmen*), don Juan (Frischi *Don Juan ehk Armastus geomeetria vastu*), Macbeth (Shakespeare'i *Macbeth*), preester Welsh (McDonagh'i *Connemara. Üksildane lääs*).

Saareste (a-ni 1921 Saaberk, Saaberg), *Andrus* Kustas (a-ni 1935 Albert Helmut Gustav) (18. VI 1892 Tallinn — 11. V 1964 Uppsala), keeleteadlane, *dr. phil.* (1924). Õppis 1912—13 Tartu ja 1913—17 Helsingi ülikoolis ning a-st 1919 TÜ-s, mille lõpetas 1921 eesti keele alal. Oli 1917—25 Tartus ja Tallinnas õpetaja, 1925—41 TÜ eesti keele prof. ning (vaheaegadega) Akadeemilise Emakeele Seltsi esimees, 1931—39 Eesti Keele Arhiivi juh., 1924—31 ajakirja „Eesti Keel" peatoim. Põgenes 1944 Saksamaale, siirdus sealt 1945 Rootsi. Oli 1947—64 riigi stipendiaat Uppsala ülikoolis. Uurinud eesti keele sõnavara, eesti kirjakeele ajalugu ning eriti eesti murdeid, olnud nende kavakindla kogumise ja uurimise rajajaid ja juht. Tõlkinud prantsuse kirjandust (G. Flaubert, Voltaire, A. Daudet). **T:** *Vigala murde peajooned* (Helsingi, 1917), *Leksikaalseist vahekorduist eesti murretes* (1924), *Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi* I—II (1927—31, koos A. R. Cederbergiga), *Die estnische Sprache* (1932), *Eesti murdeatlas* I—II (1938—41), *Kaunis emakeel. Vestlusi eesti keele elust-olust* (Lund, 1952), *Väike eesti murdeatlas* (Uppsala, 1955), *Eesti keele mõisteline sõnaraamat* (4 kd., Stockholm, 1958—68), *Introduction to Estonian Linguistics* (Wiesbaden, 1965, koos A. Raunaga).

Saareste (a-ni 1923 Saaberg), *Ernst* Julius (21. I 1892 Tolli v. — 25. XI 1944 Halle), kõrva-, nina- ja kurguarst, *dr. med.* (1924). Lõpetas 1917 Petrogradis Sõjaväemeditsiini Akadeemia. Osales I maailmasõjas ja Eesti Vabadussõjas. Töötas a-st 1920 TÜ kõrva-, nina- ja kurguhaiguste polikliinikus, oli 1926—40 otorinolarüngoloogia õppetooli juh. (a-st 1933 prof.), 1938—39 TÜ arstiteaduskonna dekaan. Läks 1944 Saksamaale. Rajas Eestis otorinolarüngoloogia kirurgilise suuna ja koolkonna, pani TÜ-s aluse oma eriala teaduslikule käsitlusele, hakkas tegelema ka audioloogiaga — koostas kõnetestid kuulmise uurimiseks eestikeelse kõne abil.

Saari, *Henn* (15. II 1924 Narva — 8. IX 1999 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiadr. (1998). Õppis 1945—50 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonnas, eksmatrikuleeriti enne lõpetamist, lõpetas TRÜ 1963 eesti filoloogina. Oli 1959—75 ajakirja „Keel ja Kirjandus" keeleteaduse osk-a toim. ja a-st 1975 Eesti Keele Inst-i vanemteadur. Uurinud kirjakeele teooriat, eesti keele ja üldist grammatikat ning nimesid, tegelnud keelekorralduse ja keeleõigusega, osalenud sõnaraamatute koostamises. Oli a-st 1969 ER-i saatesarja „Keeleminutid" autor (mt. „Keelehääling", 1976). Pidanud TPÜ-s ja Eesti Humanitaarinst-s loenguid. „Eesti keele grammatika" I—II (1993—95) autoreid (EV teaduspreemia 1996). A-st 1962 Emakeele Seltsi liige, a-st 1999 auliige, 1972—73 abiesimees ja 1990—92 esimees. 1979—97 vab. õigekeelsuskomisjoni (VÕK) 1. aseesimees. Kuulus kohanimenõukokku ja Tallinna nimekomisjoni. J. W. Wiedemanni keeleauhind 1989. **T:** *Ein Weg zur Wortgrammatik am Beispiel des Estnischen* (1997).

Saari, *Peeter* (2. VI 1945 Tallinn), füüsik, füüsikamatemaatikadr. (1980, kinnit. 1981), Eesti TA liige (1986). Lõpetas 1968 TRÜ. Täiendanud end USA-s (1976 Pennsylvania ülikoolis, 1985 *New York City Technical College*'is ja 1994 *Sandia National Labs*'is), lühikest aega ka Prantsusmaal, Jaapanis, Saksamaal jm. Töötanud a-st 1968 TÜ Füüsika Inst-s (a-st 1973 vanemteadur, a-st 1976 kristallide spektroskoopia labori juh., 1981—88 dir.), ühtlasi olnud a-st 1994 eksperimentaalfüüsika ja tehnoloogia inst-i laseroptika prof. 1989—90 Eesti Teadlaste Liidu esimees, 1990—97 Eesti Teadusfondi Nõukogu liige (1990—93 esimees). Uurimisvaldkond hõlmab tahkiste luminestsentsi, laserspektroskoopiat ja -optikat. Alustrajavaid töid kuuma luminestsentsi, optiliste impulsside ajalis-spektraalse diagnostika ja formeerimise, neljamõõtmelise (aegruumilise) holograafia ja elektromagnetvälja võrrandite nn. levimisinvariantsete lokaliseeritud lahendite ja nende optikas realiseerimise ning rakenduste kohta; on nende uurimissuundade rajajaid. Avastas 1968 koos K. Rebase ja V. Hižnjakoviga kristallide kuuma luminestsentsi (avastus registreeriti 1981). ENSV rkl. preemia 1975, EV teaduspreemia 2000. **T:** *Relaksatsiooniprotsessid ja kuum luminestsents*. — Kristall ja valgus, 1975; *Hot luminescence and relaxation processes in resonant secondary emission of solid matter* (koos K. Rebasega). — Journal of Luminescence, 1978, 16, 3; *Picosecond spectrochronography* (koos A. Freibergiga). — IEEE Journal of Quantum Electronics, 1983, QE-19, 4; *Evidence of X-shaped propagation-invariant localized light waves* (koos K. Reiveltiga). — Physical Review Letters, 1997, 79, 21.

Saarinen, *Eliel* Gottlieb (20. VIII 1873 Rantasalmi — 1. VII 1950 Crandbrooke, USA), soome arhitekt.

Henn Saari

Peeter Saari

Õppis 1893–97 Helsingi polütehnikumis arhitektuuri- ja Helsingi ülikooli kunstikoolis maalieriala. Asutas 1897 koos A. Lindgreni ja H. Geselliusega (1874–1916) arhitektuuribüroo, mis viljeles rahvusromantilist juugendstiili. Võitis 1913 Tallinna planeeringu võistluse. Hilisemas loomingus taotles rohkem ratsionaalsust ja esinduslikkust. Elas a-st 1923 pms. USA-s, kavandas seal rohkesti kirikuid ja kolledžeid. **T:** Soome paviljon Pariisi maailmanäitusel (1900, hävinud), Hvitträski ristpalkelamud (1902), Lutheri vineeri- ja mööblivabriku klubi Tallinnas (1905), Tallinna end. Krediit-Panga hoone Pärnu mnt. 10 (1912), Helsingi raudteejaam (1905–14), Tartu Pauluse kirik (1919, lõpetamata), Tallinna raekoja projekt (1912), Detroidis asuv *General Motors*'i tehniline keskus (1946–49, koos poja Eero S-ga).

Saarma, *Jüri* (24. X 1921 Viljandi), psühhiaater, Valve S. abikaasa, Mart S. isa, Märt S. lell, meditsiinidr. (1964), Venemaa MA k-liige (1974), New Yorgi TA liige (1997). Lõpetas 1945 TRÜ. Täiendanud end Venemaal, Soomes, Kanadas ja Šveitsis. Olnud 1945–94 TÜ psühhiaatriakateedri (a-st 1992 psühhiaatriakliiniku) õppejõud (a-st 1966 prof.), 1963–66 arstiteaduskonna dekaan, 1975–83 psühhiaatriakateedri juh., 1968–78 Eesti NSV peapsühhiaater, a-st 1994 emeriitprof. 1974–77 Rahvusv. Kõrgema Närvitalitluse Ühingu asepresident, 1977–83 president. Olnud Kanadas ja Soomes külalisprof. Uurinud skisofreeniat ja depressiooni, ravimite toimet neile, ravi diferentseeritud rakendamise aluseid ning psühhohügieeni ja psühhiaatria ajalugu (eriti Eestis). Rajanud eestikeelse psühhiaatriaalase õppe- ja aimekirjanduse. Loonud üle 20 õppevahendi. ENSV tnl. arst (1973), ENSV rkl. preemia 1975. **T:** *Kohtupsühhiaatria* (1970), *Psühhopatoloogia* (1977), *Kliiniline psühhiaatria* (1980), *Kliiniline psühhofarmakoloogia* (1981, autoreid), *Meditsiinipsühholoogia* (1985) ja *Narkoloogia* (1989), aimermt-d *Skisofreenia* (1981), *Psühhiaatria minevik ja tänapäev* (1983), *Aju ja alkohol* (1987), *Depressioon* (1995).

Saarma, *Mart* (29. VI 1949 Tartu), molekulaarbioloog, Jüri ja Valve S. poeg, Märt S. onupoeg, Helle Simmi õepoeg, bioloogiadr. (1986), prof. (1987), Eesti TA liige (1990), Soome TA välisliige (2000). Lõpetas 1972 bioloogina TRÜ, täiendas end 1982 Baselis Friedrich Miescheri inst-s. Töötanud 1972–77 TRÜ molekulaarbioloogia laboratooriumis, 1977–80 ENSV TA Füüsika Inst-s, 1980–90 Eesti TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-s (molekulaargeneetika laboratooriumi juh-na). Olnud 1987–96 TÜ molekulaarbioloogiaprof., a-st 1990 Helsingi ülikooli biotehnoloogiainst-i dir., ühtlasi Tallinnas Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i peateadur ja a-st 1997 TTÜ prof. Uurinud ribosoomi madalmolekulaarseid ribonukleiinhappeid ja nende valkkomplekse, taimede viirusi ja viirusresistentsust, närvikasvufaktoreid, närvirakkude kasvu ja nende eristumise molekulaarseid mehhanisme. ENSV rkl. preemia 1980, Soome Kultuurifondi teaduspreemia 1999, Soome innovatsioonipreemia 2000. **T:** *Pyrimidine-rich oligonucleotides from rat liver ribosome surface* (autoreid). – European Journal of Biochemistry, 1975, 51; *Functional receptor for GDNF encoded by the c-ret proto-oncogene* (autoreid). – Nature, 1996, 381; *Cloning, m RNA distribution and chromosomal localization of the gene for glial cell line-derived neurotrophic factor receptor beta, a homologue to GDNFR-alpha* (autoreid). – Human Molecular Genetics, 1997, 6; *GDNF family neurotrophic factor signalling: four masters, one servant?* – Molecular and Cellular Neuroscience, 1999, 13.

Saarma, *Märt* (21. XII 1935 Tallinn), psühhiaater, Jüri S. vennapoeg, Mart S. onupoeg, meditsiinidr. (1977). Lõpetas 1960 TRÜ. Täiendanud end mitu korda Moskvas ja 1976 Prahas Karli ülikoolis. Olnud 1960–64 Tarvastu psühhoneuroloogiahaigla arst, a-st 1975 TRÜ psühhiaatriakateedri õppejõud (a-ni 1983 dots., seejärel prof-i kt., 1985–98 TÜ psühhiaatriakliiniku prof.), a-st 1998 emeriitprof. ja ühtlasi Ahtme haigla psühhiaatriakonsultant. Uurimusi depressiooni ja skisofreenia neurofüsioloogia ja ravi, neurootiliste seisundite ravi ning uute ravimite (pms. antidepressantide) sobivuse kohta. ENSV rkl. preemia 1975. **T:** *Kliiniline psühhofarmakoloogia* (1981, autoreid).

Saarma, *Valve* Erika (23. I 1920 Tallinn), sisearst, Jüri S. abikaasa, Mart S. ema, Helle Simmi kaksikõde, meditsiinidr. (1971, kinnit. 1972). Lõpetas 1945 TRÜ. Olnud 1945–94 sisekliiniku (a-ni 1992 hospitaalsisehaiguste kateeder) õppejõud (a-st 1974 prof.), 1965–70 TRÜ arstide, stomatoloogide ja farmatseutide täiendamise ja spetsialiseerimise teaduskonna prodekaan, 1970–75 dekaan, a-st 1994 emeriitprof. Täiendanud end pms. Moskvas ja Leningradis. Eesti Terapeutide Seltsi auliige. Uurimusi maksa-, kilpnäärme- ja verehaiguste patogeneesi immunoloogilise mehhanismi kohta. ENSV tnl. arst (1977), ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Hematoloogia* (1987, koos V. Saluperega), *Kliiniline farmakoloogia* (1988, autoreid).

Saarman, *Endel* (9. VIII 1923 Tallinn), tehnikateadlane. Õppis 1942–44 TTÜ-s masinaehitust. Läks 1944 Rootsi, lõpetas 1957 Stockholmis Kuningliku Tehnikaülikooli puidutehnoloogia alal. Olnud 1957–64 puidutehnoloogiainst-i (Stockholmis) assistent, 1964–66 põllumajandusinst-i (Lundis) uurimistööde juh., 1966–80 Rootsi Metsatööstusliidu peainsener ja 1980–88 Kuningliku Tehnikaülikooli puidutehnoloogiaprof., a-st 1988 emeriitprof. Uurinud puidu omadusi ja -tehnoloogiat, loonud juhised puidu liigitamiseks kvaliteedi alusel, kirjutanud 11 õppe- ja käsirmt-t. **T:** *Kvistars inverkan på tryckhållfastheten vid lamellerade konstruktioner* (Stockholm, 1962), *Spårienteringens och limmets betydelse för spånskivors reologiska egenskaper* (Stockholm, 1982), *Träkunskap* (Stockholm, 1992).

Saarmann, *Karl* (19. I 1893 Tallinn – 2. IV 1948 Tallinn), õigusteadlane. Õppis 1911–14 Peterburi ülikoolis, lõpetas 1922 TÜ õigusteaduskonna. Võttis ohvitserina osa I maailmasõjast. Oli 1923–35 Kohtupalati liige, 1935–40 riigikohtunik, 1925–35 ühtlasi TÜ kriminaalõiguse prof., 1941–44 algul mobiliseerituna eesti laskurkorpuse tagavarapataljonis, hiljem Komis õpetaja. Töötas 1944–48 ENSV RKN-i osk-ajuhatajana, 1946–48 ENSV Kohtu Rahvakomissariaadi kodifikatsiooniosk. juh-na ja ühtlasi Tallinna Juriidilise Kooli õppejõuna. Uurimusi kriminaalõiguse alalt.

Saarna, *Ain* (25. XII 1958 Tallinn), raadioajakirjanik ja meediajuht. Lõpetas 1982 ajakirjanduse erialal TRÜ. Töötanud a-st 1982 ER-is, olnud algul noortesaadete ja 1990–92 infosaadete toim., 1995–97 Vikerraadio peatoim., a-st 1997 ER-i peadir. 1992–95 EV Valitsuse pressinõunik. Kuulunud Avaliku Sõna Nõukokku, osalenud ringhäälingualaste seaduste loomisel, Eesti ringhäälingumuuseumi rajamise algatajaid. – Tema abikaasa, ajakirjanik Haldi Normet (s. 1953) on Vikerraadio vastutav toim.

Saarsalu, *Lembit* (8. VII 1948 Roosna-Alliku), saksofonist ja helilooja. Lõpetas 1975 Tallinna Muusikakooli klarneti- ja puhkpilliorkestri dirigeerimise erialal. Töötas 1965–90 ENSV Rkl. Filharmoonia solistina, mänginud mitmes ansamblis („Viru", „Laine", „Tallinna Kvartett"). Džässimuusikuna alustas Tallinna džässmuusikafestivalidel. 1984 algas koostöö vene pianisti L. Vintskevitšiga. Nad on esinenud

Jüri Saarma

Mart Saarma

Märt Saarma

Valve Saarma

Endel Saarman

paljudel džässifestivalidel (Berliinis, Bratislavas, Le Mansis, Haagis, USA-s) ning töötanud pikka aega Saksamaal. S. on esinenud koos mitme maailmas tuntud muusikuga (L. Hampton, E. Jones), tutvustanud paljudel välisesinemistel ka eesti džässi, loonud eesti rahvamuusikast inspireeritud palu („2 × labajalg", „Laul Irmelile", „Õhtumuusika"). Mänginud telefilmides. Ilmunud heliplaate (sh. laserplaadid koos J. Glaseri, S. Vraidi ja J. Stowelliga). ENSV tnl. kunstnik (1987).

Saarse, *Leili* (23. III 1939 Aaspere), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1978, Vilniuse ülikool). Lõpetas 1962 geograafina TRÜ. Töötanud 1962—72 „Eesti Tööstusprojektis" geoloogiainseneri, vaneminseneri ja geotehnikalaboratooriumi juh-na ning a-st 1972 TTÜ Geoloogia Inst-s (1980—90 vanemteadur, 1990—96 juhtivteadur ja holotseeni töörühma juh., a-st 1996 paleogeograafia ja keskkonnageoloogia töörühma juh.). Uurimisvaldkonnad: litoloogia, holotseeni stratigraafia, paleoökoloogia, järvede areng, Balti mere areng, paleokliima, inimmõju keskkonnale. Osalenud mitmes rahvusv. uurimisprojektis, olnud ajakirja PACT toim-id ja 1981—88 Rahvusv. Geokorrelatsiooni Programmi (IGCP) parasvöötme paleohüdroloogiaalaste uuringute NSV Liidu töörühma teadussekretär. **T:** *Peculiarities of sedimentation in the small Estonian lakes.* — Lake, mire, and river environments during the last 15 000 years (Rotterdam, 1988); *Classification of lake basins and lacustrine deposits of Estonia.* — Journal of Paleolimnology, 1990, 3; *Bottom deposits of small Estonian lakes* (1994), *Lake status records from the Former Soviet Union and Mongolia: Data base documentation* (Colorado, 1994, autoreid).

Saarsen (a-st 1957 õieti Karlstedt), *Karin* (31. XII 1926 Tartu), kirjanik ja ajakirjanik. Läks 1944 Saksamaale, 1947—49 elas Inglismaal, õppis Londoni ajakirjanduskoolis ja töötas ajalehe „Eesti Hääl" toimetuses. A-st 1949 elanud Rootsis. 1960—63 õppis Stockholmi ülikoolis. Töötanud ajakirjanikuna eesti ajalehtede juures, rahvusv. teabeagentuurides ja Rootsi ajakirjanduses, teinud kaastööd raadiojaamale „Vaba Euroopa". Avaldanud luulet (ka rootsi ja inglise keeles), lühiproosat, näidendeid ja mälestusi. **T:** luulekogud *Sisalik kivil* (Stockholm, 1961), *Rippuval sillal* (Stockholm, 1964), *Ühest õnnelikust õnnetust armastusest* (Stockholm, 1968), *Lohengrini lahkumine* (Stockholm, 1972) ja *Üksilduse aastaajad* (Lund, 1977), novellikogu *Vallutajad* (Stockholm, 1967), mälestused *Poola suvi: Ühe Eesti-Poola noorpõlve elupeegeldusi* (1991).

Saarts, *Lembit* (28. IX 1924 Vana-Kuuste v.), maalikunstnik. Õppis 1942—44 Kõrgematel Kujutava Kunsti Kursustel ja 1944—48 Tartu Rkl. Kunstiinst-s. Arreteeriti 1949 koos rühma noorte kunstnikega, oli aastani 1956 Karagandõ obl-s vangilaagris. Seejärel töötas Tartus, sh. pedagoogilise kooli ja kunstikooli joonistusõpetajana ning 1966—84 katseremonditehase kunstnikuna. Loonud portreid („Tambet isaga", 1976; TTÜ rektorid, 1970—93), deformatsiooniga kompositsioone („Suve lõpp", 1971; „Vihm Emajõe kohal", 1967; „Väsinud toonekured", 1996) ning abstraktseid pilte („Abstraktne kompositsioon", 1958; „Sügisene", 1964; „Augustikuu", 1967; „Viderik", 1968; „Kevadine tundmus", 1969). Varaste teoste maalilisus on hiljem asendunud tinglikuma vormi ja intensiivsema värvikäsitlusega.

B: *Lembit Saarts.* [Koost. M. Ruus.] Trt., 1975; *Lembit Saarts.* [Koost. H. Kahro.] Trt., 1986.

Saat, *Joosep* (30. VII 1900 Hellamaa v. — 16. I 1977 Tallinn), ajaloolane, Maksim ja Mari S-i isa, ENSV TA akad. (1951). Astus 1921 EKP-sse, töötas 1922—24 mitme töölisajalehe toimetuses, mõisteti illegaalse tegevuse eest 1924 eluks ajaks vangi,

Joosep Saat

Mari Saat

vabanes 1938 amnestia alusel. Osales 1940 nõuk. korra kehtestamises, oli 1940—41 ajalehe „Kommunist" toim-id, 1949—56 EKP KK Partei Ajaloo Inst-i dir., 1956—68 ENSV TA Ühisk.-teaduste Osk. akad.-sekretär ja a-st 1968 ENSV TA Ajaloo Inst-i vanemteadur. 1941—62 EKP KK liige, 1951—63 ENSV Ülemnõukogu saadik (juh. asetäitja). ENSV tnl. teadlane (1969). ENSV rkl. preemia 1970 ja 1977. **T:** *Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul* (1956), *Nõukogude võim Eestis. Oktoober 1917 — märts 1918* (1975).

B: *Joosep Saat.* [Personaalnimestik.] Tln., 1991.

Saat, *Maksim* (29. II 1944 Moskva), majandusteadlane, majanduskmd. (1977), Joosep S-i poeg, Mari S-i vend. Lõpetas 1967 TPI majandusteaduskonna masinaehituse ökonoomika ja organiseerimise erialal. Täiendanud end Saksamaal Paderborni ülikoolis (1991, 1994), USA-s Bentley kolledžis (1993), Kanadas Dalhousie ülikoolis (1995) jm. Töötas 1970—88 ENSV TA Majanduse Inst-s teaduri ja vanemteadurina. Olnud 1988—91 TTÜ dots., a-st 1992 majandusteaduskonna käitismajanduse inst-i käitismajanduse õppetooli juh., prof. A-st 1990 Rahvusv. Energoökonoomika Assotsiatsiooni liige, a-st 1998 Euroopa Ärieetika Assotsiatsiooni liige. Uurimusi ärikorralduse alalt. **T:** *Rahvusvaheline ärikorraldus* (1997), *Ettevõtte majandusõpetus* (1998).

Saat (Meel), *Mari* (27. IX 1947 Tallinn), kirjanik, Joosep S-i tütar, Raul Meele abikaasa, Maksim S-i õde, majanduskmd. (1975). Lõpetas 1970 majanduse alal TPI. Töötas 1970—82 ENSV TA Majanduse Inst-s, a-st 1983 olnud Tallinnas vabakutseline kirjanik, a-st 1993 TTÜ ärieetika dots. Kirjutanud novelle ja romaane, kujutanud argielu varjus peituva maailma mitmekihilisust ja inimeste tegutsemismotiivide sisemist keerukust, analüüsinud sotsiaalseid nähtusi ja inimpsüühika varjatud olemust, põiminud fantaasiat tegelikkusega. S-i loomingut on tõlgitud vene, läti, ungari, slovaki, inglise jmt. keelde. F. Tuglase novelliauhind 1974 ja 1986, M. Gorki auhind 1981, J. Smuuli preemia 1989, kirjanduse aastapreemia 1992 ja 2000, A. H. Tammsaare kirjanduspreemia 1985. **T:** jutustused *Katastroof* (1973) ja *Mida teha emaga* (1978), proosakogud *Roosipuupungad* (1975) ja *Õun valguses ja varjus* (1985), rom-d *Laanepüü* (1980), *Võlu ja vaim* (1. rmt. *Loomade ränded*, 1990) ja *Sinikõrguste tuultes* (1999), lastejutud *Mina ise* (1988) ja *Päkapikuõpetus* (1995).

Saat, *Toomas* (8. III 1954 Muhumaa), ihtüoloog ja embrüoloog, bioloogiaknd. (1984, Moskva). Lõpetas 1978 TRÜ. Töötanud 1981—87 TRÜ zooloogiakateedris (1986—87 vanemõpetajana), 1988—91 embrüonaalse histogeneesi sektoris (juh.) ja 1991 zooloogiamuuseumis (juh.) ning 1991—97 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s (1991—92 dots., 1992 ja 1997 hüdrobioloogia korraline prof., 1992—97 juh.). A-st 1998 Eesti Mereinst-i dir. Uurimusi pms. ornitoloogia ja luukalade embrüoloogia alalt. Ramsari konventsiooni STRP Ida-Euroopa ja UNESCO

valitsustevahelise okeanograafiakomisjoni Eesti esindaja. **T:** *Zum Brutverhalten dreier Drosselarten* (koos B. Weyersiga). — Die Voliere, 17, 4 (1993); *Duration of synchronous cleavage cycles and rate of development at different temperatures in the Baltic herring* (koos A. Veersaluga). — Journal of Fish Biology, 1996, 48; *Fishes of Estonia* (2000, koos E. Ojaveere ja E. Pihuga). ▾

Saava, *Astrid* (25. II 1938 Rasina v.), hügieenik, rahvaterviseteadlane, meditsiinidr. (1974, kinnit. 1975). Lõpetas 1962 TRÜ. Olnud seejärel TRÜ hügieenikateedri assistent, 1970—74 TPI sanitaartehnika probleemlabori teadur ja 1974—80 osakonnajuh., 1981—83 hüdrometeoroloogia rkl. komitee rakendusgeofüüsika inst-i Läänemere osk. teadur (a-st 1982 prof.), 1983—87 ENSV Kvalifikatsioonitõstmise Inst-i ja 1987—90 TRÜ hügieenikateedri prof., 1990—98 TÜ tervishoiuinst-i juh., a-st 1995 rahvatervise korraline prof. A-st 1995 EV Sotsiaalmin-i rahvatervishoiu nõunik, säästva arengu valitsuskomisjoni liige. Täiendanud end Inglismaal ja Rootsis. Uurimusi Eesti põhja- ja pinnavee kvaliteedi kujunemise seaduspärasusest, pinnavee kvaliteedi seosest tervisega, Baltimaade mikrobioloogilisest seisundist ja rahvatervise arendamisest Eestis. Osalenud rahvusv. Soome lahe reostuskaitse uurimises. **T:** *Eesti NSV veekogude reostusallikad* I—III (1971—72, autoreid), *Microorganisms — assessment of the effects of pollution on the Baltic sea* (1980, autoreid), *Environment and health in the Baltic countries* (autoreid). — Reports on a WHO Meeting (1993); *Muutuv keskkond ja tervis* (1996, autoreid).

Sacharias [*zah-*], *Eugen* (21. IV 1906 Berliin), arhitekt. Õppis 1925—31 Praha tehnikaülikoolis. Sooritas 1931—32 toopraktika Tallinnas E. Habermanni büroos, seejärel töötas oma arhitektuuribürooS. Läks 1941 Saksamaale, sealt 1949 Austraaliasse; jätkas tegutsemist Adelaide'is elamuarhitektina. Oli Tallinnas 1930. a-il keskne korterimajade kavandaja. Varased hooned (Pärnu mnt. 23, 1933; Aia t. 5, 1934—35; Nõmme villad Rulli t. 4 ja Pärnu mnt. 169, mõlemad 1933) on funktsionalistlikud, 1930. a-te II poole loomingus ilmneb esindustraditsionalismi (Tatari t. 6, 1936; Pärnu mnt. 8, 1936—37; Viljandi ärihoone-hotell „EVE", 1939). Kavandanud sakraalehitisi (Tallinna vennastekoguduse palvela Kaupmehe t. 15, 1934, ja Tudulinna Rahukoguduse kirik, 1939) ning Maardus „Eesti Fosforiidi" hoonestiku (1940, koos A. Komendandiga). Võttis Eestis esimesena fassaadiviimistluses kasutusele plaatideks saetud Vasalemma marmori.

Sachker [*zahker*], *Reinhold* (22. I 1844 Sõmerpalu v. — 25. III 1919 Tartu), seltsitegelane, näitejuht ja näitleja, esimene eestlasest päevapiltnik. Tegutses pärast L. Koidulat 1872—78 „Vanemuises" näitejuhina, tõlkis näidendeid ja mängis ka ise, kuulus a-ni 1883 „Vanemuise" eestseisusesse ja mitmesse toimkonda. Avas 1869 Tartus fotoateljee ning 1878 rmt-upoe ja rmtk. Jäädvustas rahvusliku liikumise tõusuaja tegelasi (sh. C. R. Jakobsoni, L. Koidula ja J. V. Jannseni), I ja II üldlaulupeo, „Vanemuise" etendusi, eestlaste igapäevaelu ning linna- ja loodusvaateid. Eesti Kirjandusmuuseumis on 235 S-i originaalnegatiivi. **L:** Steini *Kivilind* (1872), Winteri *Kodukäija* (1873), Kantzwey *Mihkel ja Liisa* (1876). **O:** Pärmi Jaak (Jannseni *Pärmi Jaagu unenägu*), Prits Päm (Ifflandi *Linnas ja maal*), Sopir (Voltaire'i *Muhamed*).

Toomas Saat

Astrid Saava

Saebelmann, *Aleksander*, *Kunileid, *A.*

Saebelmann [*se:b-*], Säbelmann, *Friedrich August* (26. IX 1851 Nuia, Karksi khk. — 7. III 1911 Paistu), helilooja, koorijuht ja pedagoog, Aleksander Kunileiu vend. Sai muusikahariduse Valga seminaris, mille lõpetas 1871, õppis 1874—75 Peterburi konservatooriumis klaverimängu (C. van Arcki kl.). Töötas a-st 1880 Paistus kooliõpetaja ja koorijuhina, esines ka klaveri-, oreli- ning tšellosolistina. Loonud mõnikümmend koorilaulu (osa neist, sh. „Ellerhein", „Palve", „Kevade noorus" ja „Kaunimad laulud", on saanud üldtuntuks) ning soololaule („Serenaad" ja „Lilleke").

Sagrits, *Richard* (19. XII 1910 Karepa — 11. XII 1968 Tallinn), maalikunstnik. Õppis 1928—30 Riigi Kunsttööstuskoolis dekoratsioonimaali, lõpetas 1936 kõrgema kunstikooli „Pallas" (õppis maali N. Triigi ateljees ja graafikat A. Vabbe juhendusel). Oli seejärel Tartus ja Tallinnas vabakunstnik. Evakueerus 1941 NSV Liidu tagalasse, osales 1943 Jaroslavlis ENSV Kunstnike Liidu asutamises. S. on „Pallase" koolkonna maalilise realismi esindaja. Loomingu paremiku moodustavad maastiku- ja meremaalid. 1930. a-te teosed on eskiislikud. 1940. a-te II poolel kujutas pms. rannamaastikke („Adrukogujad", 1946). 1950. a-il muutus maalimisviis kuivemaks ja üksikasjalikumaks. Käsitles kalurielu- ja mereteemat ka graafikas (sh. J. Smuuli „Tormi poja" ill-d). Karepal S-a suvekodus on tema teoste püsiväljapanek. ENSV tnl. kunstitegelane (1955). ENSV rkl. preemia 1947. **T:** maalid *Lehmad metsas* (1938), *Sügis* (1954) ja *Kaljud Onegas* (1954), Balti jaama „Kalevipoja"-ainelised pannood (1947, koos E. Okasega jt., hävinud), „Estonia" teatri laemaal (1947, koos E. Kitse ja E. Okasega; ENSV rkl. preemia 1948), F. R. Kreutzwaldi „Kalevipoja" ill-d (1950, koos E. Okase ja A. Hoidrega; ENSV rkl. preemia 1950).

Saha (a-ni 1939 Hilarius Sakaria, ka Sakarias), *Hillar* (29. XI 1899 Tallinn — 12. XI 1981 Tallinn), muusikateadlane ja helilooja. Õppis 1917—18 Petrogradi ülikoolis keemiat. Lõpetas 1922 Helsingis Soome Esperantoinst-i ning 1931 oreli- (A. Topmani kl.) ja kompositsioonierialal (A. Kapi kl.) TK. Osales 1925 Eesti Esperanto Inst-i asutamises, oli a-ni 1940 aktiivne esperanto propageerija. Töötas 1919—44 Tallinnas kontoriametnikuna, 1944—47 ENSV Teatri- ja Muusikamuuseumis teadussekretäri ja peavarahoidjana ning 1947—81 Tallinna Linnamuuseumis teadurina. Uurinud eesti muusika ajalugu, loonud kantaate („Revoj-realoi", 1957), „Requiem aeternam'i" (1957), koorilaule ja kammerteoseid. **T:** *Eesti muusikaajaloo lugemik* (I 1934, II 1940), *Vana Tallinna noodikirjandusest* (1945), *Muusikaelust vanas Tallinnas* (1972).
B: A. Hirvesoo. *Mitmekülgne Hillar Saha.* — Teater. Muusika. Kino, 2000, 1.

Sakkos, *Nata-Ly* (õieti Natalia) (23. VI 1950 Tallinn), pianist ja pedagoog, Herbert Muischneeki tütar. Lõpetas 1974 klaverierialal TRK (L. Metsa kl.), täiendas end 1974—76 Leningradi konservatooriumi assistentuur-stažuuris kammeransambli alal (T. Fidleri kl.). Olnud 1971—74 TRK ja Tallinna Muusikakeskkooli kammeransambli õpetaja, a-st 1976 samal alal EMA õppejõud (a-st 1985 dots.). Esinenud pms. kontsertmeistrina ja ansamblis (koos flötist J. Õuna-

Eugen Sacharias

Friedrich August Saebelmann

Richard Sagrits

Nata-Ly Sakkos

Edgar Valter Saks

ga). Saavutanud tunnustuse 1975 asut. Tallinna Klaveriduoga (koos T. Peäskega), esinenud sellega rahvusv. festivalidel Venemaal, Saksamaal, Soomes, Rootsis ja Leedus. Osalenud klaveriduode võistluste žüriides. Duo on esitanud ja salvestanud üle 50 eesti helilooja teose. Ilm. heliplaate. Eesti muusika-aastapreemia 1990.

Saks, *Edgar Valter* (25. I 1910 Tartu — 11. IV 1984 Montreal), kirjanik. Lõpetas 1933 TÜ õigusteaduskonna. Töötas seejärel mitmel pool ajakirjanikuna, ametnikuna ja tööstusjuhina. Põgenes 1944 Soome ja sealt edasi Rootsi, 1949 asus elama Kanadasse ja töötas juhtiva ametnikuna tehases. Osales mitme väliseestlaste org-i tegevuses ja oli eksiilvalitsuse minister. Avaldanud proosat, Eesti ajaloo ja rahvusliku ideoloogia ainelisi uurimusi ja eesti, inglise ning saksa keeles art-eid. — Tema abikaasa Hilda Ludmilla S. (pseud. Hilda Esko) (21. IX 1909 Rakvere — 17. V 1996 Montreal) avaldas luulet, art-eid ja arvustusi ning 2 kogu luulet („Delos”, 1983, ja „Popurrii”, 2000). **T:** rom-d *Kodutu* (1929), *Juan Tamar* (1932), *Armuke* (1936) ja *Hannibali rahvas* (1936, [2]Toronto, 1970), uurimused *Aestii, an analysis of an ancient European civilization* (Montreal–Heidelberg, 1960), *Esto-Europa* (Lund, 1966), *Eesti soost vasalkond taaniaegsel Virumaal. Jüriöö mäss* (Philadelphia, 1971), *The Estonian Vikings* (Cardiff, 1981, [2]1985) ja *Saxi-Saxa-Saks* (Montreal, 1979).

Saks, *Ita* (3. XII 1921 Valga), tõlkija ja publitsist. Olnud abielus Juhan Smuuliga. Õppis 1946—50 TRÜ-s eesti filoloogiat. Töötas 1945—49 ja 1953—56 „Noorte Hääle” toimetuses, oli 1949—52 ajalehe „Säde” vastutav toim., 1957—71 ajakirja „Noorus” publitsistikaosk. toim. ning kirjanduse ja kunsti osk. juh. Alustas läti proosa tõlgete avaldamisega perioodikas, esimene tõlkermt. (D. Zigmonti „Mere värav”) ilmus 1968. Tõlkinud läti keelest romaane (A. Bels, L. Pūrs, E. Līvs, B. Saulītis, I. Ziedonis, M. Zariņš, G. Janovskis), jutustusi (M. Zariņš, A. Dripe), novelle (A. Čaks, E. Stērste, J. Poruks), luulet (valimik dainasid „Õhtu eeli laulma läksin”, 1985; O. Vācietis, J. Osmanis, I. Ziedonis) ja näid-eid (G. Priede, A. Čaks, H. Gulbis, P. Pētersons; J. Rainise „Armastus on tugevam surmast”). Eestindanud A. Žigure mälestuste rmt-u „Ja siiski nii lähedal” (1999). Tõlkinud ka vene (valik juudi muinasjutte „Seeba kuninganna mõistatused”, 1998; J. Tõnjanov) ja saksa keelest (C. Rimpau). A. Upītsi auhind 1986, Läti Kolme Tähe orden 1997. — Tema vend Elhonen S. (9. IV 1927) on avaldanud juudi rahva kultuuri ja ajalugu käsitlevad teosed „Siioni targad” (1996) ja „Püha maa Iisrael” (1998).

Saks, *Martin* (13. III 1902 Imavere v. — 7. VI 1962 Tallinn), kujur. Õppis 1922—34 kõrgemas kunstikoolis „Pallas” N. Triigi juures maali ja a-st 1929 A. Starkopfi juures skulptuuri ning 1922—23 TÜ-s õigusteadust. Täiendas end välismaal. Oli 1940—62 (vaheajaga 1941—43) ERKI õppejõud (a-st 1960 prof., 1948—53 ja 1955—62 skulptuurikateedri juh.). Loonud figuure, portreid ja monumente, silmapaistvamad on lihtsa ja suure vormiga meeleolukad ning monumentaalsed marmor- ja graniitkujud. **T:** *Naise portree* (1938), *Tütarlapsed* (1939), *Hommik* (1939), *Suplejad* (1940), *Ärkamine* (1940), Artur Kapi portree (1951), *Linda kivi kandmas* (1959), F. R. Kreutzwaldi mälestussamba figuur (Tallinnas; 1958, koos E. Taniloga, arh. H. Arman).

Saks, *Olev* (23. X 1930 Tartu), füüsik ja metroloog, Ph.D. füüsika alal (1991). Lõpetas 1954 TRÜ. Täiendanud end Moskva (1956, 1969) ja Leningradi ülikoolis (1979) ning mitu korda Mendelejevi-nim. Üleliidulises Metroloogia TUI-s. Olnud 1954—96 TÜ õppejõud ja teadur, a-st 1996 metroloogialabori juh. Rajas 1967 TÜ elektromeetrialabori, oli a-ni 1995 selle juh. ja teaduslik juhendaja. 1992—99 EV Standardiameti alalise metroloogiakomisjoni, a-st 1999 EV Majandusmin-i metroloogianõukogu ja a-st 2000 Eesti Akrediteerimiskeskuse nõukoja liige. Uurimusi elektromeetria ja metroloogia alalt. Avastanud (koos J. Hämmalovigaga) voolufluktuatsioonid gaasdielektrikuga kondensaatoris, tõestanud katseliselt 10^{-18} A suurusjärgus alalisvoolu mõõtmise võimalikkust atmosfäärirõhul. Mitme tööstuslikult seeriatoote (elektromeeter, vibromuundur, vooluetalon) autoreid. Olnud 1957—90 Tartu Akadeemilise Meeskoori laulja ja solist, a-st 1991 laulnud Eesti Meestelaulu Seltsi Tartu meeskooris. ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Собственные помехи преобразователя с динамическим конденсатором.* — Учёные записки ТГУ, 1977, 443.

Saks, *Paul* (29. V 1918 Kärsa k., Ahja v.), loomaarstiteadlane, veterinaariakand. (1957). Lõpetas 1947 TRÜ. Oli 1944—45 Rasina veterinaarjsk-a veterinaararsti kt., 1946—51 TRÜ ja 1951—94 EPMÜ õppejõud (1959—79 ja 1985—94 dots., 1961—77 ühtlasi veterinaariateaduskonna dekaan, 1976—85 anatoomia, histoloogia ja füsioloogia kateedri juh., 1979—85 prof-i kt.). Õpetanud kodu- ja põllumloomade anatoomiat ning koostanud mitmesti õppevahendeid. Uurimusi põllum-loomade kuse-suguorganite ehituse ja verevarustuse, lindude morfoloogia ning Eesti veterinaarhariduse ajaloo kohta. **T:** *Põllumajandusloomade anatoomia* (1968, koos J. Tehveriga), *Veterinaaranatoomia terminid* (1984, autoreid), *Koer* (1985, autoreid), *Lindude anatoomia* I (1985), *Koeraraamat* (1993, autoreid).

Saks (1984—92 Laanemäe), *Reti* (3. VI 1960 Pärnu), graafik. Lõpetas 1987 ERKI. Tema sügavtrükitehnikais teostatud töödele on omane metafüüsiline maailmanägemus ja ruumikujutus, kinnismotiivina korduvad lapsnaise kuju, trepp, pragunev jalgealune jms. 1990. a-te lõpul hakkab tegelema ka skulptuuriga. Illustreerinud ja kujundanud rmt-id (M. Heibergi „Käisin üksi tähte valgel”, 1988; M. Sauniti „Hingelind”, 1992, trükigraafikapreemia 1993; „Juudi muinasjutud”, 1998; T. Raudami „Elus enesetapja”, 1998). **T:** *Näeb* (1985), *Otsib* (1988), *Must ingel* (1989), *Rändajad* ja *Olla või mitte olla* (1995).
B: H. Krull, V. Vabar. *Reti Saks.* Tln., 1996; D. Kareva. *Reti Saksa piltide pinnal.* Tln., 1999.

Saks, *Sergei* (11. X 1889 Narva — 1938), Vene laevastikujuht. Oli I maailmasõja ajal Mustal merel sideallohvitser, 1917—18 Ülevenemaalise KTK liige, 1918 Mereasjade Rahvakomissariaadi kolleegiumi liige ja Balti laevastiku jäänuste korraldajaid, 1918—20 Kaspia flotilli juh., 1920—21 Mereasjade Rahvakomissariaadi erivolinik relvatehases, hiljem Veetranspordi Peavalitsuse juhtivtöötaja. Hukkus represseerituna.

Saks, *Valdur* (3. IX 1943 Kiviõli), südamebioenergeetik, Rein Saluri tädipoeg, bioloogiadr. (1982, Moskva), Eesti TA akad. (1993). Õppis 1962—67 Moskva ülikoolis füüsikalist keemiat. Olnud 1971—72 teadur ENSV TA Küberneetikainst-s ja 1972—81 Moskva kardioloogiainst-i ainevahetuslaboris, millest kujunes kardioloogiakeskus, 1981—92 samas bioenergeetika labori juh., a-st 1986 prof. A-st 1993 Tallinnas Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i bioenergeetikalabori (on selle asutajaid) juh., ühtlasi a-st 1997 Grenoble'i Joseph Fourier' ülikooli südamerakufüsioloogialabori korraline prof., 1989—92 Moskva Eesti Seltsi (esimene) president. Rahvusv. Südameuurijate Ühingu Komitee liige ja UNICEF-i Rahvusv. Meditsiiniuuringute Teadusliku Arenduskomitee liige. Uurimusi rakusiseste energia ülekande süsteemide, sh. rakuhingamise regulatsiooni, südamelihaseraku isheemia mehhanismi ning sellevas-

taste kaitsemeetodite loomise kohta. Avaldanud neli monograafiat ja kogumikku (ilm. USA-s ja Itaalias) ning rohkesti art-eid rahvusv. ajakirjades. NSVL-i rkl. preemia 1978, ÜRO rahvusv. meditsiiniauhind „Research for Development" 1988. ▲

Salasoo (a-ni 1931 Sogenbits), *Hugo* (27. XI 1901 Meeri v. – 12. X 1991 Sydney), farmatseut, botaanik ja arhivaar, Inno S. isa, *dr. pharm.* (1932). Võitles vabatahtlikuna Eesti Vabadussõjas Tartu koolipoiste pataljonis. Lõpetas 1928 TÜ magistrikraadiga. Töötas seejärel TÜ õppejõuna ja EV Sotsiaalmin-s farmaatsiaosk. dir-na. Toimetas ajakirja „Eesti Rohuteadlane", oli Eesti esimese farmakopöa („Pharmacopeia Estonica" I, 1937) koostamise algataja, erikomisjonide üldkorraldaja ja lõpliku redaktsioonitoimkonna esimees, tegeles ka eesti keele küsimustega (tema loodud on nt. sõna „ravim") ja filateeliaga. Läks 1944 Saksamaale, a-st 1949 elas Austraalias. Asutas 1953 Sydneys Eesti Arhiivi Austraalias ja juhatas seda 1990. a-ni. Arhiiv sisaldab eeskätt pärast 1940. a-t välismaal ilmunud eestikeelset ja -ainelist kirjavara (1992 oli trükiste ja eesti autorite teadustööde koguarv 23 865). S. koostas rikkaliku herbaariumi ja kinkis selle 4000 herbaarlehte (Austraalia taimestikust) TÜ-le. **T:** *Farmatsöötiline käsiraamat* (I 1931, II 1936), bibliograafia *Välis-Eesti perioodika 1944–75* (Rooma, 1975, koos V. Saloga).
B: I. Salasoo. *Linad ja takud*. Trt., 1998.

Salasoo, *Inno* (6. IX 1929 Tartu), keemik, botaanik ja ühiskonnategelane, Hugo S. poeg, Tiiu-Ann S. abikaasa, *dr. phil.* (1963, Uus-Lõuna-Walesi ülikool, Sydney). Läks 1944 koos vanematega Saksamaale, a-st 1949 elanud Austraalias. Lõpetas 1957 Sydneys tehnikakolledži bakalaureusekraadiga. Töötanud seejärel lühikest aega *Alginates Australia* uurimislaboris, 1964–67 Uus-Lõuna-Walesi ülikooli patoloogiakoolis ja 1968–92 samas orgaanilise keemia õppejõuna, olnud 1991–94 Eesti Arhiivi Austraalias arhivaar. Uurimusi orgaanilise ja biokeemia alalt. Avastanud alpi-nõmmeküünla (*Richea continentis*) pinnavahast diterpeense süsivesiniku rimueeni ning uusi taimeliike. Viisistanud koorilaule. **T:** mälestuste rmt-d *Viiskümmend aastat vastu tahtmist välismaal* (1994), *Linad ja takud* (1998).

Salasoo, *Tiiu-Ann* (23. III 1932 Tallinn), botaanik, pedagoogika- ja keeleteadlane, Evald Jalaka tütar, Inno S. abikaasa, loodusteaduse mag. (1973, Sydney ülikool). Põgenes 1944 Saksamaale, elanud a-st 1947 Austraalias. Lõpetas 1965 Sydney ülikooli ja 1976 pedagoogika alal *New England College*'i. Täiendanud end a-st 1985 lingvistika alal (Sydney ja Tartu ülikoolis). Töötanud 1965–74 Sydney ülikoolis bioloogiaõppejõuna, 1974–91 tehnilise ja täiendhariduse min-s teadurina (a-st 1985 uurimisosk-a juh.). Uurimusi taimefüsioloogia, kutsehariduse ning eesti keele omandamise alalt. Koostanud õpiku „Estonian for Beginners – Eesti keel algajatele" (Sydney, 1982, koos W. Oseriga) ja „Keelelised selgitused eesti keele õpetamiseks..." (1993, koos M. Hindiga), edendanud eesti keele õpet Austraalias. Tegutsenud juhtivalt paljudes väliseestlaste org-des.

Saldre (a-ni 1986 Tool), *Külliki* (29. XII 1952 Kehtna kn., Rapla raj.), näitleja. Lõpetas 1972 fotograafierialal Tallinna 2. tehnikakooli ja 1976 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1976–84 Tallinna Draamateatris, 1984–95 „Ugalas", 1995–97 vabakutselisena ja a-st 1998 „Vanemuises". Mänginud telelavastustes („Kuninganna Maudi maa", „Soo") ja filmis. **O:** Eeva Marland (Vilde *Tabamata ime*), Võõrastütar (Pirandello *Kuus tegelast autorit otsimas*), Noor naine (Bondi *Bingo*), proua Linde (Ibseni *Nora*), Desdemona (Shakespeare'i *Othello*), Lizzie (Nashi *Vihmameister*), Maša (Tšehhovi *Kajakas*), Aline Solness (Ibseni *Ehitusmeister Solness*), seitse osa (Curney *Söögituba*), Anita (Głowacki *Antigone New Yorgis*), Charlotte Brontë (Schneideri *Õdede Brontëde ööd*), krahvinna Rostova (Tolstoi ja Mikiveri *Sõda ja rahu*).

Saleman [*za:-*], *Georg* (1597 Pommeri – 6. VIII 1657 Tallinn), saksa päritolu kirjamees. Õppis Rostocki ülikoolis. Oli a-st 1626 Jüri ja a-st 1632 Tallinna Pühavaimu kiriku eesti koguduse pastor. S. on riimi ja rütmi seatud kirikulaulueestinduste algatajaid (arvat. 1637); 45 kirikulaulu on ilm. rmt-s „Neu Ehstnisches Gesangbuch" (1656). Kirjutanud ka eestikeelseid värsspalveid ja juhuluulet (teada on kaks pulmalaulu).

Saller (õieti Sal-Saller), *Ago* (23. I 1946 Tallinn – 28. VI 1980 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1968 näitlejaerialal TRK, töötas samast aastast Tallinna Draamateatris. Esinenud ER-i meelelahutussaadetes, mänginud telelavastustes („Kapsapea", „Väike nõid") ja filmis („Tavatu lugu"). Valdas hästi groteski. **O:** Jerry Ryan (Gibsoni *Kahekesi kiigel*), Jaan (Kitzbergi *Tuulte pöörises*), Wurm (Schilleri *Salakavalus ja armastus*), Eedi Eesner (Traadi ja Panso *Tants aurukatla ümber*), Supelinspektor (Ibseni *Kui me, surnud, ärkame*), Koškin (Trenjovi *Ljubov Jarovaja*), Peremees ja Ordumeister (Kaplinski *Neljakuningapäev*), Polonius (Shakespeare'i *Hamlet*).

Sallo, *Helgi* (10. VIII 1941 Tallinn), laulja (sopran) ja näitleja. Lõpetas 1965 ENSV Teatriühingu lavakunstistuudio. Olnud a-st 1964 „Estonia" teatri solist ja a-st 1997 ka näitejuht. Esinenud estraadi- ja kammerlauljana, mänginud teistes teatrites ka draamalavastustes ja telelavastustes (seriaal „Õnne 13"). ENSV rahvakunstnik (1989). G. Otsa preemia 1983, Suure Vankri auhind 1996. **O:** Maria (Bernsteini *West Side'i lugu*), Loe Lane/Bianca ja Lilli Vanessi/Katharina (Porteri *Suudle mind, Kate*), Pipi (Vinteri ja Raudmäe *Pipi Pikksukk*), Aldonza/Dulcinea (Leigh' *Mees La Manchast*), Golde (Bocki *Viiuldaja katusel*), Zerlina (Mozarti *Don Giovanni*), Mařenka (Smetana *Müüdud mõrsja*), Hanna Glavary (Lehári *Lõbus lesk*), Notsu (Raadiku *Puhh*), Dolly (Hermani *Hallo, Dolly!*).
B: R. Mikkel. *Helgi Sallo*. Tln., 1988.

Salmre, *Viktor* (20. V 1914 Narva-Jõesuu), fotograaf. Lõpetas 1933 Tallinnas saksa reaalkooli. Olnud as-i Tallinna Manufaktuur ja Kaubandus tehnilise osk-a juh., 1941–43 tööpataljonis, a-st 1943 ENSV MN Majandusvalitsuse (asus 1943–45 Moskvas) juh., a-st 1947 „Ilmarise" dir-i asetäitja, ENSV Kunstifondi dir. ja ENSV Rkl. Vene Draamateatri asedir., a-st 1961 üleliiduliste perioodikaväljaannete („Огонёк", „Советский Спорт", „Советский Союз") Baltikumi fotokorrespondent ja ajakirja „Pilt ja Sõna" fotograaf. Korraldanud a-st 1970 isikunäitusi, osalenud rahvusv. fotonäitustel. Avaldanud postkaardikomplekte ja reklaamplakateid. S-i fotokogu (ligi 100 000 negatiivi ja slaidi) asub Eesti Spordimuuseumis ja Eesti Rahva Muuseumis. **T:** fotoalbumeid: *Hiiumaa* (1972), *Tallinn* (1975), *Puri* (1980), *Eesti* (1987, koos J. Vendelini, V. Rudko ja G. Germaniga) ning *Palanga* (1989).

Salo, *Vello* (5. XI 1925 Lalsi k., Võisiku v.), kultuuritegelane ja usuteadlane, *dr. theol.* (1976, Vatikanis Piibliinst.). Oli 1943–44 Soome ja 1944–45 Saksa sõjaväes. Elanud pärast sõda pms. Saksamaal, Itaalias ja Kanadas, a-st 1993 Eestis. Õppis 1946–47 Fribourg'i ja 1947–48 Amsterdami ülikoolis loodusteadusi, seejärel Roomas usuteadust (*lic. phil.* 1952, *lic. theol.* 1962). Oli Vana Testamendi prof. 1966–69 Mosulis (Al-Mawṣil, Iraagis), 1976–93 Torontos (1976–87 ühtlasi Toronto ülikooli eesti keele lektor) ja 1993 TÜ-s. Toimetas 1948–52 ja 1961–65 Vatikani raadiojaama eestikeelseid saateid, 1961–76 eesti katoliiklaste ringkirja „Maarjamaa" ja

Hugo Salasoo

Inno Salasoo

Külliki Saldre

Helgi Sallo

Viktor Salmre

1976—87 kultuuriajakirja „Aja Kiri". Asutas 1962 Roomas kirjastuse „Maarjamaa", mis on avaldanud algupärast eesti kirjandust (sh. U. Masingu luulet), tõlkeid (A. Possevino „Kiri Mantova hertsoginnale") ja teadusteoseid. Avaldanud usuteaduslikke uurimusi, koostanud teatmeteoseid (antoloogia „Poeti Estoni", Rooma, 1973; „Riik ja kirikud 1940—1974", Rooma, 1974; „Population Losses in Estonia June 1940 — August 1941", Toronto, 1989; „Küüditatud 1941", Toronto, 1993; „E. V. kaadriohvitseride saatus 1938—1994", Brampton, 1994, Tartu, [2]1996).

Salokannel, *Juhani* (28. VI 1946 Mikkeli), kirjanik ja tõlkija. Lõpetas 1971 Helsingi ülikooli, *cand. phil.* (1972). Olnud 1972—74 kirjastuse „Gummerus" toim. ja 1974—79 osakonnajuh., 1980—86 ajakirja „Parnasso" peatoim., 1987—88 kirjastuse „Weilin-Göös" osakonnajuh., 1989—96 vabakutseline kirjanik, 1997—2000 Eestis Soome Inst-i juh. Kirjutanud novelle (3 novellikogu), 2 romaani ja esseid. Soomendanud J. Krossi, J. Kaplinski, V. Luige, L. Meri, T. Õnnepalu jmt. eesti kirjaniku loomingut, avaldanud Soomes eesti kirjandust tutvustavaid art-eid, sh. sõjajärgse eesti kirjanduse ülevaate (1995). 1980—86 Eino Leino Seltsi esimees, 1980—86 Lahti Rahvusv. Kirjanike Seminari aseesimees, 1990—96 Otto Mannineni Seltsi esimees. Soome riigi kirjanduspreemia 1987 (J. Krossi „Professor Martensi ärasõidu" tõlke eest), tõlkepreemia 1988 (J. Kaplinski esseede tõlkimise eest), Eesti kirjanduse aastapreemia 1995 (J. Krossi „Tabamatuse" ja T. Õnnepalu „Piiririigi" tõlkimise eest). **T:** esseekogu *Linnasta Saarikoskeen. Suomalaisia kirjailijakuvia* (1993), rom. *Pelastaja* (Keuruu, 1990, eesti k. *Päästja*, 1994), uurimus *Sielunsilta. Suomen ja Viron kirjallisia suhteita 1944—1988* (1998).

Salza [*zaltsa*], *Hermann* Alexander Eduard, parun von (16. IV 1885 Haapsalu — 23. I 1946 Moskva), baltisaksa päritolu mereväelane, kontradmiral (1928). Lõpetas 1906 Peterburis mereväe kadetikorpuse. Teenis a-st 1906 ristlejail „Aurora" ja „Bogatõr", hiljem suurtükipaadil „Bobr" (hilisem „Lembit") ja soomuslaeval „Slava" (lasti 1917 Muhu väinas põhja). Õppis 1913—14 Peterburi Mereväeakadeemias, teenis seejärel lahingulaevadel „Poltava" ja „Petropavlovsk" (hilisem „Marat", selle komandörina tõi laeva 1918 Balti laevastiku jääretkel Helsingist Kroonlinna). Oli seejärel sept-ni 1918 Balti laevastiku staabi operatiivosk. ülem. Naasis Eestisse, astus 1918 Kaitseliitu, määrati 1919 EV laevastiku hävitaja „Lennuk" tüürimeheks. Oli 1919—24 merejõudude staabi ülem ja 1924—32 merejõudude juh., 1937—39 Hispaanias mittevahelesegamiskomisjoni liige. Läks 1939 Saksamaale, langes seal 1945 venelaste kätte, suri Butõrka vanglas. Vabadusristi I liigi 3. järk. **T:** *Meresõjakunsti ajalugu* I—II (1926), *Dardanellide operatsioon* (1927).

Salu, *Herbert* Akatsius (15. XI 1911 Küti v. — 1. X 1988 Lund), kirjandusteadlane ja kirjanik, *dr. phil.* (1964, Turu ülikool). Õppis 1925—31 Rakvere õpetajate seminaris, töötas seejärel õpetajana mitmel pool Virumaal ja Tartus. Lõpetas 1943 TÜ filosoofiateaduskonna. Põgenes samal aastal Soome ja siirdus sealt 1944 Rootsi. Õppis 1947—52 Lundi ülikoolis etnoloogiat. Täiendas end USA-s, Saksamaal ja Soomes. Oli 1956—62 Lundis rmtk-töötaja, 1963—69 Turu (a-st 1965 ka Tampere) ning 1969—78 Lundi ülikooli õppejõud. Avaldanud ajaloolisi romaane ning uurimusi eesti rahvaluule ja kirjandusseoste, eesti kirjandusloo ning varasema aja Eesti kirjanduselu kohta. **T:** rom-d *Õnneraha* (Toronto, 1953), *Surmatrummid ja pajupill* (Lund, 1954, 1995), *Tulepaleest Lubjasaarele* (Toronto, 1966, 1995), *Lanumäe lamburid* (Lund, 1978, [2]2000) ja [illegible] (Lund, 1986, [2]2000), uurimused ja art-ikogud *Eesti vanem kirjandus* (Stockholm, 1953), *Seid umschlungen, Millionen* (Tampere, 1968), *Tuul üle mere* (Stockholm, 1965), *Kauged rannad ja oma saar* (Stockholm, 1970), *Albert Kivikas* (Lund, 1971), *Utoopia ja futuroloogia* (Lund, 1972), *Posthobustel Jõhvist Rooma* (Lund, 1974), *Porkuni preili* (Stockholm, 1978), *Must lagi on meie toal* (Lund, 1980), *Kuhu päike ei paista* (Stockholm, 1981) ja *Kihutav troika* (Stockholm, 1984).

Salulaht, *Elmar* (17. IV 1910 Tartu — 7. X 1974 Tartu), näitleja ja laulja (bass). Oli 1936—39 „Vanemuise" ja 1939—40 Narva Teatri laulja ja näitleja, 1942—43 „Estonia" ja a-st 1943 „Vanemuise" näitleja. Mängis peaosa filmis „Põrgupõhja uus Vanapagan". ENSV tnl. kunstnik (1967). **O:** Pärve Peeter (Kitzbergi *Pärve talu*), Nil (Gorki *Väikekodanlased*), Sarastro (Mozarti *Võluflööt*), Jooram (Raudsepa *Mikumärdi*), Tolari (Pakkala *Parvepoisid*), Jõnn (Smuuli *Kihnu Jõnn*), Naatan (Süvalepa *Naatan Naerukajakas ja teised*).

Salum, *Inna* (15. XII 1921 Paide), psühhiaater, meditsiinidr. (1972, Kuninglik Meditsiiniinst.). Alustas õpinguid 1940 TÜ arstiteaduskonnas, põgenes 1944 Rootsi, kus jätkas õpinguid 1945 Stockholmi Kuninglikus Meditsiiniinst-s, lõpetas 1950 litsentsiaadikraadiga. Olnud 1973—80 samas inst-s dots., a-st 1980 Kuningliku Meditsiiniinst-i psühhiaatriakliiniku ülemarst. Uurimusi alkoholismi ja selle psühhiaatriliste tüsistuste kohta. **T:** *Delirium tremens and certain other acute sequels of alcohol abuse. A comparative clinical, social and prognostic study.* — Acta psychiatrica Scandinaviae, 1972, 235.

Salum, *Vello* (5. VII 1933 Elistvere), kirikutegelane. Lõpetas 1957 EPA hüdromelioratsiooniteaduskonna ja 1970 EELK Usuteaduse Inst-i. Töötanud 1957—62 Türil maaparandajana, olnud 1970—83 Ambla koguduse ja a-st 1983 Pilistvere koguduse õpetaja ja Kursi koguduse hooldajaõpetaja. Eesti Muinsuskaitse Seltsi ja Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei asutajaliige (1988). 1990—92 Eesti Komitee, 1991—92 Põhiseaduse Assamblee liige. A-st 1991 Kõo vallavolikogu aseesimees.

Salumaa, *Edgar* (26. XII 1921 Kadrina), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1962). Lõpetas 1951 TRÜ. Oli a-st 1951 samas tsiviilõiguse ja -protsessi kateedri vanemõpetaja, 1963—93 dots., 1968—71 õigusteaduskonna dekaan. Õpetanud tsiviilprotsessi ja perekonnaõigust. **T:** *Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeks. Kommenteeritud väljaanne* (1974, autoreid).

Salumaa, *Elmar* (15. XII 1908 Vara v. — 7. I 1996 Kilingi-Nõmme), usuteadlane, EELK Usuteaduse Inst-i ja TÜ audr. (1994). Lõpetas 1935 TÜ usuteaduskonna, oli 1937—40 ja 1942—44 Tartu ülikooli usuteaduse inst-i õppejõud, 1944—45 Laiuse koguduse õpetaja, 1945 arreteeriti, oli 1945—55 vangilaagris ja asumisel. 1956—95 EELK Usuteaduse Inst-i süstemaatilise usuteaduse prof., 1969—95 Saarde koguduse õpetaja. Koostanud eestikeelseid õppevahendeid, tõlkinud eesti keelde P. Tillichi, K. Barthi jmt. teoseid. **T:** *Sören Kierkegaard* (1939, [2]1992), *Antiikfilosoofia ajalugu* (1991), *Filosoofia ajalugu* (5 kd., 1992—98).

Salumets, *Jaak* (30. I 1949 Paide), korvpallur ja treener. Lõpetas 1978 TPedI kehakultuuriteaduskonna. Tuli 1968 Euroopa juunioride meistriks, võitis NSV Liidu koondises 1973 EM-il pronks- ja universiaadil hõbemedali. Mängis 1968—75 Eesti koondises (1971 NSV Liidu rahvaste spartakiaadil 3. koht) ja Tallinna „Kalevis" (1971 Eesti meister). Tuli 1980 Eesti meistriks karates. Oli 1985—91 ja 1994—97 Tallinna „Kalevi" ning samal ajal Eesti koondise peatreener, tema juhendamisel tuli „Kalev" 1991 NSV Liidu meistriks ja Eesti koondis EM-il 1993 6. kohale. Korvpallitreenerina töötanud ka Soomes ja

Leedus (1991–93 Lahti NMKY ja 1993–94 Kaunase „Žalgirise" treener), 1997–98 oli „Nybiti" treener. ENSV tnl. treener (1988). Töötanud a-st 1998 turvafirma ESS teenindusdir-na. ▸

Salumäe, *Erika* (11. VI 1962 Pärnu), jalgrattur. Lõpetas 1989 Smolenski kehakultuuriinst-i. Tulnud 1988 Söulis ja 1992 Barcelonas trekisprindis olümpiavõitjaks ning saanud Atlanta OM-il 6. koha. Võitnud MM-il 1987 ja 1989 kuld- ning 1984 ja 1986 hõbemedali, NSV Liidu meistrivõistlustel 1981–89 10 kuld-, 3 hõbe- ja 3 pronksmedalit ning universiaadil 1983 2 kuldmedalit ja 1 hõbemedali. Püstitanud 1982–89 15 maailmarekordit. NSVL-i tnl. meistersportlane (1987). Eesti parim naissportlane 1983, 1984, 1987–90 ja 1992. A-st 1999 Riigikogu liige (keskerakondlane).
B: A. Kreilis. *Viraaž.* Tln., 1991.

Salumäe, *Jane* (17. I 1968 Tallinn), kergejõustiklane. Alustas ujujana. Kergejõustiklasena harrastas esialgu odaviset, milles on tulnud Eesti juunioride meistriks. Jooksutreeninguid alustas 23-aastaselt. Võitnud 1995 Carpi, 1997 Rooma ja Torino, 1998 Monte Carlo ja Brisbane'i ning 2000 Los Angelese maratoni, olnud 1997 Tokyo maratonil 3., 1994 Rotterdami maratonil 5. ja 1998 Bostoni maratonil 7. Saanud MM-il maratonis 1995 14. ja 1999 30. ning 1993 poolmaratonis 17. koha. Tulnud kesk- ja pikamaajooksudes ning teatejooksus kokku 10 korda Eesti meistriks. Parim tulemus maratonis on 2:27.04 (1997, sel hooajal maailma 15. tulemus). Suurmeister (1994). Eesti parim naissportlane 1997.

Salupere, *Vello* (15. III 1935 Tallinn), gastroenteroloog, meditsiinidr. (1970). Lõpetas 1960 TRÜ. Olnud 1970–77 TRÜ teaduskonnasisehaiguste kateedri prof. ja 1977–92 juh., a-st 1992 TÜ sisekliiniku juh. ja sisehaiguste õppetooli korraline prof., 1975–78 arstiteaduskonna õppeprodekaan ja 1989–90 teadusprodekaan, 1992–97 TÜ kliinikumi juhatuse liige ja 1996 esimees. A-st 1987 Eesti Gastroenteroloogide Seltsi esimees. Uurinud kroonilist gastriiti (limaskesta muutusi, diagnoosimist, teket, kliinilis-prognostilisi vorme), mao vähieelseid haigusi ja maovähki, seedeelundite haiguste immuunmehhanisme, immunoloogiliste näitude diagnostilist, prognostilist ja ravi väärtustavat tähendust, esmase biliaarse maksatsirroosi levimust Eestis ning diagnostiliste ja prognostiliste näitude süstematiseerimist. ENSV rkl. preemia 1980, S. Botkini mälestusmedal 1985. **T:** *Gastroenteroloogia* (1973), *Проблема хронического гастрита* (1978), *Hematoloogia* (1987, koos V. Saarmaga), *Toitumine ja haigused* (1995).

Saluri, *Rein* (22. IX 1939 Salla v.), kirjanik, Valdur Saksa tädipoeg. Lõpetas 1964 bioloogina TRÜ. Töötanud ajakirjade „Horisont", „Noorus" ja „Looming" toimetuses, olnud a-st 1982 vabakutseline literaat. Kirjutanud novelle, näidendeid ja lastermt-id. S. loomingut on tõlgitud inglise, saksa, prantsuse jmt. keelde. Eestindanud inglise (F. Mowat, J. Le Carré) ja vene kirjanike (F. Dostojevski, D. Harms, V. Nabokov) loomingut. ENSV tnl. kirjanik (1988). F. Tuglase novelliauhind 1973, 1981 ja 1988, J. Smuuli preemia 1977, 1982 ja 1989. **T:** novellikogud *Mälu* (1972), *Kõnelused* (1976), *Rebane räästa all* (1979), *Puusõda* (1985), *Koguja* (1990), *Naised ja loomad* (1996) ning *Katked: (1958–1999)* (1999), näid-d *Külalised* (1974), *Minek* (1989) ja *Tobukesed* (1995).

Saluste, *Leo* (29. V 1930 Sahargu k., Tudulinna v.), põllumajandusteadlane, põllumajandusdr. (1991, Jelgava). Lõpetas 1949 Jäneda Põllum-tehnikumi ja 1959 EPA. Olnud 1949–54 mitmel pool agronoom ja peaagronoom, 1954–58 põllum-koolides õpetaja ja asedir., 1958–61 Kurtna Linnukasvatuse Katsejaama vanemagronoom, 1961–66 Vab. Kolhooside ja Sovhooside Juhtiva Kaadri Ettevalmistamise Aastase Kooli õppeala asedir., 1967–90 Vinni näidissovhoostehnikumi teadusdir., 1977–92 ühtlasi Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI söötade tehnoloogia sektori juh., 1990–97 Teadus- ja Tootmisühenduse „Vikero" dir., a-st 1997 EPMÜ vanemteadur ja Virumaa-Vinni teadusinfokeskuse juh. Uurinud rohujahu säilitamist, suure toiteväärtusega söödasegude tootmise tehnoloogiat ja nende kasutamist põllum-loomade tasakaalustatud söödaratsioonides. Tema algatusel rajati Vinni näidissovhoostehnikumi jõusöödatehas. A-st 1992 kogunud ja töödelnud põllum-alast teadusinformatsiooni. **T:** *Rohukuiviste tootmine, säilitamine ja kasutamine* (1976).

Saluveer, *Aarne* (28. VII 1959 Tartu), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1982 muusikapedagoogika alal TRK (A. Söödi kl.), täiendas end 1984–87 Vab. Õpetajate Täiendusinst-s. Töötas 1979–82 J. Kreuksi nim. Noorsoo Kultuuripalees ansamblijuhina ning ENSV Rkl. Filharmoonia estraadistuudio kontsertmeistrina, 1981–90 Viimsi keskkooli muusikaõpetajana. A-st 1982 olnud ansambli „Karavan" klahvpillimängija, a-st 1995 EMA koolimuusika ja a-st 1998 TPÜ täienduskoolituse osk-a õppejõud, a-st 1998 TPÜ magistrant. A-st 2000 Eesti Kooriühingu esimees. S. on eesti lastemuusika agaraid edendajaid, tegutsenud ETV lastekooride ja ansamblite juhina, saavutanud nendega rahvusv. tunnustuse. Oli 1993 ja 1997 koolinoorte laulupeo ning 1999 üldlaulupeo mudilaskooride üldjuht. Kirjutanud lastelaule („Lähme, lapsed!").

Saluäär, *Anu* (16. IX 1948 Tallinn), tõlkija, Toomas Haugi abikaasa. Lõpetas 1972 TRÜ eesti keele ja kirjanduse erialal. Töötanud 1972–75 korrektorina kirjastuses „Eesti Raamat", 1975–76 tehnilise toim-na TA kirjastusosk-s ja a-st 1976 toim-na „„Loomingu" Raamatukogus". Tõlkinud eesti keelde ilukirjandust rootsi, taani, norra ja saksa keelest (I. Bergman, F. G. Bengtsson, J. Gaarder, V. Moberg, H. Söderberg, V. Sørensen jmt.). Kirjanduse aastapreemia 1990.

Salve, *Kristi* (8. IV 1942 Tartu), folklorist, filoloogiadr. (1999). Lõpetas 1965 TRÜ, töötanud seejärel õpetaja ja bibliograafina, a-st 1968 Eesti Keele Inst-i rahvaluule (1968–71, 1976–79) ja rahvamuusika sektoris (1980–90) ning folkloristika osk-s (1990–2000) ja Eesti Kirjandusmuuseumi rahvaluule (1971–76) ja folkloristika osk-s (a-st 2000). Uurinud eesti ja teiste läänemeresoome ning balti rahvaste rahvausundit, -jutte ja -laule, avaldanud hulga art-eid. Osalenud teaduslike väljaannete „Põhja-Tartumaa regilaulud I" (1989, koos I. Rüütliga) ja „Setu lauludega muinasjutud" (1987, koos V. Sarvega) koostamises. Kogunud läänemeresoome rahvaste, eriti vepsa rahvaluulet; koostanud ja toimetanud tekstivalimikud „Vepsa muinasjutte" (1993) ja „Liivi muinasjutte" (1995).

Samel, *Nigulas* (3. IX 1950 Kalda k., Mahu v.), biokeemik, keemiaknd. (1983). Lõpetas 1974 keemiatööstuse protsesside ja aparaatide erialal TPI. Olnud samast aastast TTÜ Keemia Inst-i teadur (a-st 1983 vanemteadur), a-st 1997 osk-ajuhataja. Uurimusi küllastumata rasvhapete metabolismi kohta. Loonud peamiste looduslike prostaglandiinide preparatiivse biosünteesimise meetodid, avastanud uusi looduslikke steroide ja prostaglandiine ning teinud kindlaks prostaglandiinide biosünteesiraja korallides. ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Identification of a naturally occuring peroxidase-lipoxygenase fusion protein* (autoreid). – Science, 1997, 277; *New cytotoxic sterols from the soft coral* Gersemia fruticosa (autoreid). – Tetrahedron, 1998, 54; *Evidence of a cyclooxygenase-related prostaglandin synthesis in coral* (autoreid). – Journal of Biological Chemistry, 1999, 274.

Jaak Salumets

Erika Salumäe

Jane Salumäe

Vello Salupere

Rein Saluri

Samma, *Otto* (14. XI 1912 Tallinn — 18. VIII 1978 Tallinn), tõlkija ja toimetaja. Õppis 1931—37 TÜ õigusteaduskonnas ja oli seejärel ametnik. Töötas 1941—42 Sverdlovski obl-s, oli 1942—43 Punaarmees, 1943—44 Moskvas ja Leningradis raadiokomitee tõlk, diktor ja toim., 1944—52 ETA tõlk ja toim., töötas 1952—56 „Sirbi ja Vasara" toimetuses. Asutas 1957 „„Loomingu" Raamatukogu" ja oli a-ni 1973 selle toim. Tõlkinud eesti keelde vene kirjandust (V. Belinski, L. Tolstoi, N. Leskov, M. Gorki, M. Šolohhov, K. Fedin, L. Leonov, K. Simonov, J. Bondarev, B. Okudžava jmt.), mõjutanud eesti tõlkekirjanduse arengut. J. Smuuli preemia 1975. — Tema abikaasa Olga S. (s. Levina, 1938—70 Smoljan) (6. VI 1912 — 16. XI 1985) oli kirjandusloolane, tõlkis eesti kirjandust, sh. J. Krossi teoseid, vene keelde.

Sammul, *Indrek* (28. I 1972 Viljandi), näitleja, Liina-Riin Olmaru abikaasa. Lõpetas 1994 näitlejaerialal EMA, töötanud samast aastast Tallinna Linnateatris. Mänginud teleseriaalis „Wikmani poisid". Parima meesnäitleja aastapreemia 1996 ja 1999. **O:** Romeo (Shakespeare'i *Romeo ja Julia*), Rocco (Visconti *Rocco ja tema vennad*), d'Artagnan (Dumas' ja Nüganeni *Kolm musketäri*), Sergei Voinitsev (Tšehhovi, Adabašjani ja Mihhalkovi *Pianoola ehk Mehhaaniline klaver*), Theo ja Markus (Rohumaa ja M. Tuulingu *Ainus ja igavene elu*), Raskolnikov (Dostojevski ja Nüganeni *Kuritöö ja karistus*), Laertes (Shakespeare'i *Hamlet*).

Samoilov (õieti Kaufman), *David* (1. VI 1920 Moskva — 23. II 1990 Tallinn), vene luuletaja. Õppis 1938—41 Moskva Ajaloo, Filosoofia ja Kirjanduse Inst-s ja 1945—46 Moskva ülikoolis, 1941—45 oli Punaarmees. Tegutses Moskvas vabakutselise kirjanikuna, a-st 1976 elas pms. Pärnus. Avaldanud luulet (ka lasteluulet) ning kirjanduse ja luuleteooria käsitlusi („Книга о русской рифме", 1983), tõlkinud luulet, sh. eesti luulet, vene keelde. ENSV tnl. kultuuritegelane (1989). **T:** luulekogud *Ближние страны* (Moskva, 1958), *Второй перевал* (Moskva, 1963), *Дни* (Moskva, 1970), *Волна и камень* (Moskva, 1974), *Весть* (Moskva, 1978), *Залив* (Moskva, 1981), *Улица Тооминга* (1981), *Времена* (Moskva, 1983), *Hannibal Pärnus* (1983, A. Reoli tõlge), *Голоса за холмами* (1985), *Бездонные мгновения. Põhjatud silmapilgud* (1990, koos J. Krossiga) ja *Свеча в метели* (Moskva, 1999), mälestused *Перебирая наши даты* (Moskva, 2000).

Samson von Himmelstiern [*fon -šti:rn*], *Reinhold Johann Ludwig* (8. VII 1778 Urvaste — 8. XII 1858 Urvaste), Liivimaa aadli liberaalse rühmitise juhte, jurist, Tartu ülikooli auliige (1852). Oli 1802—07 rüütelkonna notar, 1808—18 Tartu-Võru maakohtunik ja majanduskomissar, 1812—18 Tartu ja 1818—27 Pärnu kreisi saadik, 1827—51 Liivimaa maapäeva liige, 1843—51 Liivimaa luteri kiriku konsistooriumi president. Osales 1819. ja 1849. a. talurahvaseaduse ettevalmistamises ning Balti provintsiaalseaduse koostamises.

Sanden, *Einar* (a-ni 1959 Fred Einar Ein) (8. IX 1932 Tallinn), kirjanik, *Ph. D.* (1984, *Columbia Pacific University*). Põgenes 1944 Saksamaale. Lõpetas 1952 Inglismaal Cardiffi tehnikainst-i, õppis Walesi ülikoolis majandust, keeli ja kirjandust. Oli 1951—68 Eesti Meremeeste Unioni Inglismaa esinduse sekretär, a-st 1975 juhib kirjastust „Boreas". Osalenud juhtivalt väliseestlaste org-de tegevuses. Avaldanud luulet, proosat, dokumentaalrmt-id (sh. Erik Schmidti ja Evald Miksoni eluloo), reisikirju, art-eid ja vesteid, toimetanud merendusalaseid ja Inglismaa eesti üliõpilaskonna väljaandeid. **T:** luulekogud *Tuul üle Andaluusia* (Stockholm, 1954) ja *September* (Toronto, 1959), rom-d *Ungari sügis* (Toronto, 1959, [2]1993), *Viimane veerand veini* (2 osa, Toronto, 1962), *KGB kutsub Evet* (Stockholm, 1968, inglise keeles *KGB calling Eve*, Cardiff, 1978), *Mitme näo ja nimega* (Cardiff, 1978), *Loojangul lahkume Tallinnast* (Cardiff, 1979, [2]1992), *Süda ja kivid* (Cardiff, 1982, [2]1993), *Vallamäe kavalkaad* (Cardiff, 1984) ja *An Estonian Saga* (Cardiff, 1996), biograafiad *The Painter from Naissaar* (Cardiff, 1985) ja *From fire to Iceland* (Cardiff, 1990).

Sander, *Georg* (7. V 1923 Tartu), teatrikunstnik. Lõpetas 1955 ERKI. Töötanud a-st 1945 „Vanemuises" (a-ni 1949 dekoraator, a-st 1983 mittekoosseisuline kunstnik), teinud lavakujundusi ka „Estonias", Eesti Draamateatris, „Endlas", „Vanalinnastuudios" ning Vilniuse ooperi- ja balletiteatris. ENSV tnl. kunstitegelane (1970). Teatrikunstniku aastapreemia 1991. **Lavakujundusi:** Kõrveri *Laanelill* (1959), Prokofjevi *Kihlus kloostris* (1962) ja *Õnnemängija* (1970), Shakespeare'i *Coriolanus* (1964), Tubina *Barbara von Tisenhusen* (1971), Lutsu ja Liivese *Tagahoovis* (1974), Tammsaare ja Toominga *Põrgupõhja uus Vanapagan* (1976), Delibes'i *Coppelia* (1982), Kanderi *Kabaree* (1984), Loewe' *Minu veetlev leedi* (1990), Sallineni *Ratsamees* (1991), Verdi *Rigoletto* (1991), Maupassant'i ja Kerge *Mina — Bel-Ami* (1996), Frimli ja Stotharti *Rose-Marie* (1996).

Sander, *Heldur* (24. XI 1946 Ageri k., Albu v.), maastikuteadlane, geoökoloogiamag. (1998). Lõpetas 1975 geograafina TRÜ. Täiendas end 1996 Taanis. Teinud teadustööd Tallinna Botaanikaaias, a-st 1998 on EPMÜ Metsandusliku Uurimisinst-i teadur ning a-st 1999 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-i doktorant. Uurinud Eesti arboreetumeid ja parke, linnahaljastust ja -metsandust, linnade maakasutust ning metsanduse ja parginduse ajalugu. Monograafiate „Inimmõju Tallinna keskkonnale" (II 1991, III 1996), „The Planning of Cultivated Landscapes. Dedicated to the Anniversary of Kadriorg Park" (1993), „Lühiülevaade Naissaare metsade 700-aastasest ajaloost" (Akadeemilise Metsaseltsi toimetised VII, 1997), „Dendroloogilised uurimused Eestis I" (1999) koostajaid ja toim-id. Algatanud dendrofloorauuringute sarja ja oma eriala internetilehekülgede koostamise. — Tema abikaasa Enel S. (24. III 1953) on lihhenoloog ja rmt-u „Eesti suursamblikud" (1994) autoreid.

David Samoilov

Einar Sanden

Georg Sander

Heldur Sander

Sandra (Sander), *Jaan* (28. VIII 1862 Joora k., Vastseliina v. – 20. X 1925 Vastseliina v.), rahvaluulekoguja, elukutselt rätsep. Kogus pms. Vastseliina ja setu rahvajutte, rahvalaule, lühivorme, usundi- ja kombekirjeldusi. Oli 1894–1906 J. Hurda agaraimaid kaastöölisi (8700 lk.), saatis 1905–24 rahvaluulealast materjali ka M. J. Eisenile.

Sang, *August* (27. VII 1914 Pärnu – 14. X 1969 Tallinn), kirjanik, Kersti Merilaasi abikaasa, Joel S-a isa. Õppis 1934–42 (vaheaegadega) Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas. Osales antoloogias „Arbujad". Luulekogudele „Üks noormees otsib õnne" (1936) ja „Müürid" (1939) on iseloomulik romantilise täiuseiha ja maailmamõistmise vastuolu. Kogus „Võileib suudlusega" (1963) valdavad inimese väärtust ja väärikust rõhutavad publitsistliku hoiaku ja laululise esitusviisiga eluvaatlused. Oli meisterlik luuletõlkija; eestindanud J. W. von Goethe („Faust"), H. Heine, B. Brechti, F. Kafka, M. Lermontovi, N. Nekrassovi, A. Tvardovski, Molière'i, V. Nezvali jmt. kirjaniku loomingut. Algatas sarja „Väike luuleraamat", oli Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliikmeid (1966). ENSV tnl. kirjanik (1969). Kirjanduse aastapreemia 1970 (postuumselt). **T:** valikkogud *Sada laulu* (1965), *Luuletused* (1970), *Väike luuleraamat* (1971) ja *Laulud* (1977), tõlkevalimik *Laenatud laulud* (2 kd., 1973–74), biograafia *Heinrich Heine* (1938).

Sang, *Joel* (15. V 1950 Pärnu), kirjanik ja kirjanduskriitik, filoloogiaknd. (1980), August S-a ja Kersti Merilaasi poeg, Liina Pihlaku vend. Lõpetas 1974 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud 1975–81 „Keele ja Kirjanduse", 1982–84 „Loomingu" ja 1986–87 „Vikerkaare" toimetuses ning 1987–93 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (a-st 1989 teadusdir.), a-st 1991 juhib kirjastust „Vagabund". Kirjanduslikku tegevust alustas luuletajana 4 autori ühiskogus „Närvitrükk" (1971, koos J. B. Isotamme, T. Liivi ja J. Viidinguga), tema valdavalt riimilisele luulele on iseloomulik irooniline puänteeritus. Avaldanud keelealaseid art-eid, kirjandusarvustusi ja publitsistikat (art-i-kogu „Päripidi vastukarva", 1987). Kirjutanud laulutekste ja ooperilibretosid, tõlkinud soome (P. Saarikoski), inglise (H. Pinter, H. Pyle) ja vene keelest (A. Platonov). **T:** luulekogud *Abisõnad* (1983) ja *Vigade parandus* (1988), lastelaulude kogu *Loomariik* (1991).

Sannamees, *Ferdi* (11. XI 1895 Arula v. – 25. I 1963 Tallinn), kujur. Töötas 1918–20 Eesti kaitseväkke mobiliseerituna Tartu sõjavangilaagris. Õppis 1918–19 Tartus K. Mäe ateljees maali, 1919–24 kunstikoolis „Pallas" algul maali ja graafikat, seejärel A. Starkopfi ja V. Melliku juures skulptuuri. Täiendas end 1923 Dresdenis K. Albikeri juures ning 1928 ja 1932–33 Pariisis. Oli 1925–27 Riigi Kunsttööstuskoolis skulptuuriklassi juh. ja 1944–50 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i õppejõud (1944–45 dir., a-st 1946 prof.). Tegutses 1941–44 pms. Moskvas. Oli 1943 ENSV Kunstnike Liidu asutajaid (1944–45 esimees). Loonud vaba-, dekoratiiv- ja monumentaalskulptuuri. Varasemas loomingus esineb *art deco*'likku vormi dekoratiivset stilisatsiooni („Naisfiguur ülestõstetud kätega", 1924; A. Jasmin, 1925; Tartu kino „Athena" skulptuurikaunistused, 1926). Edaspidi on figuurides oluline liigutuste ilmekus ja pingestatud vorm („Lamav naine", 1927; „Narkissos", 1936). S. on eesti skulptuuri silmapaistvaimaid portretiste. Tema meheportreed on jõulised ja ekspressiivsed, naise- ja lapseportreed intiimsemad, materjalidest on eelistatud pronksi. S. on kujutanud paljude elualade esindajaid (A. Tassa, 1927; F. Tuglas, 1929; J. Tõnisson, 1932; A. H. Tammsaare, 1935; J. Vilms, 1935; K. Päts, 1937; M. Metsanurk, 1938; Isa portree, 1946; A. Suurorg, 1955), sh. eriti õnnestunult kirjanikke. ENSV tnl. kunstitegelane (1943). ENSV rkl. preemia 1947. **B:** H. Paas. *Ferdi Sannamees.* Tln., 1974.

Sapar, *Arved*-Ervin (7. II 1933 Paatna k., Rakvere v.), astrofüüsik, füüsika-matemaatikadr. (1989, Leningradi ülikool), Eesti TA liige (1990). Lõpetas 1957 füüsika erialal TRÜ. Töötanud samast aastast Tartu Observatooriumis, a-st 1968 osk-ajuhatajana (a-st 1990 prof.). Olnud 1976–85 ja 1988–91 Rahvusv. Astronoomialiidu täheatmosfääride teooria komisjoni organiseerimiskomitee liige, 1989–93 Euraasia Astronoomiaühingu (a-ni 1992 NSVL Astronoomiaselts) kaasesimees. Uurimusi atmosfäärivälise ultraviolettspektroskoopia, täheatmosfääride füüsika, mittetasakaalulise statistilise termodünaamika ja kosmoloogia alalt. 1965–90 Tartu Astrofüüsika Observatooriumi publikatsioonide toim. **T:** *Study of IUE ultraviolet spectrum of χ^2 Orionis* (koos L. Sapariga). – Baltic Astronomy, 1992, 4; *Catalogue of atomic data for low-density astrophysical plasma* (autoreid). – Astronomical and Astrophysical Transactions, 1997, 12.

Sapas, *Marie* (28. XI 1875 Vana-Kariste v. – 2. III 1950 Valga), kutseharidustegelane. Oli 1894–1908 Moskvas, Lõuna-Venemaal, Lätis ja Tartumaal koduõpetaja. Õppis 1908–10 Soomes Järveenlinna aiatöö- ja kodumajapidamiskoolis, täiendas end 1913 Saksamaal. Asutas 1910 isatalus Liplapil (Halliste khk.) eesti õppekeelega 6-kuulised aiatöö- ja majapidamiskursused, mis registreeriti 1919 Eesti esimese aiatöö- ja majapidamiskoolina (1919. a. oli koolis 8 õpetajat ja 18 õpilast). Pidas hea õppebaasi ja asjatundlike õpetajatega kooli 1926. a-ni, seal õppis kokku 568 tütarlast. Asutas 1915 Halliste naisseltsi ja oli 1915–30 selle esinaine. Sai 1950 tema talus metsavendade tabamiseks korraldatud haarangus haavata ja suri Valga vanglas. **T:** *Taimetoidud ja nende valmistamine* (1911).

Sapožnin, *Vladimir* (pseud. Boba) (26. VII 1906 Sumõ, Ukraina – 6. XII 1996 Tallinn), viiuldaja, multiinstrumentalist ja estraadikunstnik. Õppis 1920–22 viiulimängu Moskva konservatooriumis (K. Mostrasi kl.) ja 1924–25 Tartu Kõrgemas Muusikakoolis, lõpetas 1936 eksternina TK (J. Paulseni kl.). Alustas esinemist 5-aastase imelapsena koos vanematega tsirkuses, algul žonglööri ja klounina, hiljem lisandusid ksülofoni- ja viiulimäng ning teised pillid (kontsertiina, suupill, kellamäng, okariinid) ja mitmesugused imitatsioonid. Esines 1922–40 koos õe Nadjaga multiinstrumentalistina paljudes Euroopa ja USA varieteedes. Tegutses 1936–39 Haapsalu suveorkestris kontsertmeistrina, juhatas 1941–44 Eesti ringhäälingu tantsukapelli ja 1944–48 ENSV Rkl. Filharmoonia estraadiorkestrit. Oli 1944–90 ENSV Rkl. Filharmoonia solist, esines paljudes NSVL-i linnades ja välismaal (Soomes, Tais, Indias, Myanmaris); 1972–86 ühtlasi „Viru" varietee ja a-st 1982 „Moskva" kohviku ansambli solist. Loonud virtuoosseid viiulipalu, teinud seadeid viiulile. ENSV tnl. kunstnik (1956). **B:** H. Pedusaar. *Boba.* – Teater. Muusika. Kino, 1986, 7.

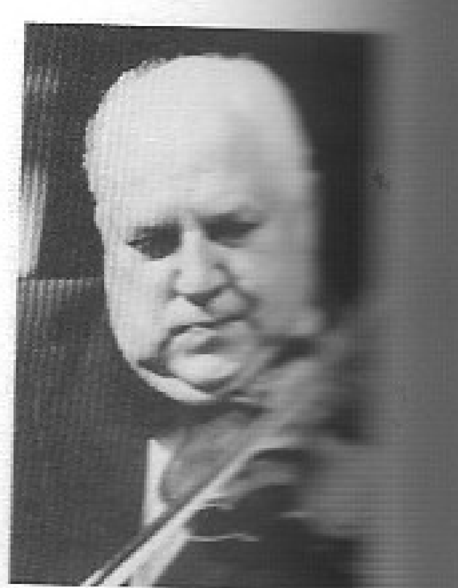
Saral, *Ebba* Marie (10. V 1890 Haljala v. – 20. IV 1942 Sosva vangilaager, Sverdlovski obl.), naisliikumis- ja kutseharidustegelane, Karl S-i abikaasa. Õppis 1905–07 Helsingis J. Ingmanni käsitöökoolis ja 1919–20 Tartu Naisühingu kursustel, täiendas end Saksamaal, Šveitsis, Soomes ja Rootsis. Õpetas 1907–12 põllumeeste seltside erakursustel ja 1922–41 Tartu Naisseltsi majapidamiskoolis kangakudumist ning oli 1936–40 Tartu tööoskusametis kangakudumise eksamikomisjoni juh. Toimetas 1908–10 „Käsitöölehte" ja 1929–40 ajakirja „Taluperenaine" kudumisosk-a. Kujundas rahvarõivaid ja algatas

August Sang

Ferdi Sannamees

Arved Sapar

Marie Sapas

Vladimir Sapožnin

nende käsitööndusliku tootmise, pidas Tallinnas Eesti suurimat kodukäsitööäri. Osales Eesti Kodutööstuse Edendamise Keskseltsi (1928) juhatuses, aitas rajada kutsekoole ning korraldas käsitöönäitusi (ka välismaal). Oli 1927—36 Naiskodukaitse keskjuhatuse abiesinaine, 1925—40 Tartumaa Naiskodukaitse esinaine ning mitme naisteorg-i (sh. lasteabiorg-i ja hoolekandeteenistuse) korraldajaid. **T:** *Kangakudumise teooria õpetus* (1923), *Meie kodu* (1940, autoreid).

Saral, *Karl* (6. II 1880 Kuigatsi v. — 16. II 1942 Krivošeino raj., Tomski obl.), esimene eesti rahvusest loomaarstiteadlane, Ebba S-i abikaasa, *dr. med. vet.* (1924). Lõpetas 1904 Tartu Veterinaariainst-i, oli seejärel a-ni 1907 sealsamas assistent, 1907—17 Harju mk. ja 1917—18 Tallinna loomaarst. Võttis 1918—19 osa Vabadussõjast. Oli 1919—26 TÜ loomaarstiteaduskonnas kirurgiadots. ja 1926—41 prof., ühtlasi 1919—40 veterinaarhaavakliiniku juh. ning 1923—31 ja 1936—37 loomaarstiteaduskonna dekaan. Osales agaralt ühisk. tegevuses, oli 1908—10 Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsi, 1909—11 Eestimaa Spordiseltsi „Kalev", 1914—15 Eestimaa Põllumeeste Keskseltsi, 1926—33 ja 1938—40 Akadeemilise Loomaarstiteadusliku Seltsi ning 1931—36 Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi esimees. Tema algatusel ehitati Tartusse näituseväljak ja 1934 korraldati seal esimene põllum-näitus. Oli 1920—40 Eesti Rahva Muuseumi Ühingu abiesimees ja 1931—40 Tartu Skaudisõprade Seltsi esimees. Ühtlasi pidas 1924—41 Kuigatsi v-s Kukula talu. Rmt-u „Eesti farmakopöa" (1937) koostajaid. Uurimusi kirurgia valdkonnast, sh. traumalise retikuliidi kirurgilise ravi alalt, lõi täkkude püstikastreerimise meetodi ja rakendas Forsselli operatsioonimeetodit hobuste künahaukamise puhul. 1941 küüditati.

Sarap, *Carl* (4. III 1892 Sompa — 5. XI 1942 Solikamsk), kirjastaja ja fotograaf. Asutas Tartus 1918—27 tegutsenud kirjastuse (kirjastas pms. ilukirjandust ja kalendreid) ja rmt-ukaupluse „Odamees" ning andis välja samanim. kirjandusajakirja. Töötas 1929—41 Rakveres fotograafina. Andis 1934—40 oma abikaasa Johanna Triefeldti nime all välja mahukaid Eesti-teemalisi (loodus, linnavaated, külapildid) postkaardisarju üldnimetusega „Kaunis kodumaa". 1941 S. küüditati, suri vangilaagris. S-i fotosid on kopeerinud ja täpselt samu kohti pildistanud P. Tooming, kõrvutised fotod on avaldatud 1993—97 ilm. seerias „55 aastat hiljem" (9 rmt-t: „Virumaa", „Saaremaa", „Pärnumaa", „Mulgimaa", „Läänemaa. Hiiumaa. Vormsi", „Tallinn & Tartu", „Tartumaa", „Harju- ja Järvamaa", „Valga- ja Võrumaa") ja 1999 ilm. albumis „Virumaa fotokillud 1936—1995". **T:** fotoalbum *Vana Narva* (1939, 1930. a-te eesti fotokunsti tippsaavutus).

Sarap, *Hans* (18. VI 1919 Põltsamaa), geoloog, filosoofiakand. (1951), *lic. phil.* (1955, Stockholmi ülikool). Õppis 1938—41 TTÜ-s, põgenes 1944 Rootsi, kus õppis 1946—51 Stockholmi ülikoolis. Töötas 1949—81 Rootsi geoloogiateenistuses, viimati programmidir-na. Uurimusi maakide geoloogia alalt. Oli ÜRO maagigeoloogiakonsultant ja 1981—86 Rahvusv. Teadusfondi (IFS) dir.

Sarapuu (a-ni 1963 Kruus), *Helve* (29. V 1933 Vana-Otepää v.), dendroloog, Oskar Kruusi õde, bioloogiakand. (1973). Lõpetas 1957 TRÜ. Töötas 1957—61 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s aednikuna ja 1961—88 ENSV TA Tallinna Botaanikaaia teadurina. Uurinud ilupuude ja -põõsaste pistikute juurdumise soodustamist bioaktiivsete ainetega. Kogus botaanikaaeda puittaimede kultivaride kollektsiooni. **T:** *Bioloogiliselt aktiivsete ainete kasutamisest puu- ja põõsaliikide paljundamisel pistikutega* (1966), *Puude ja põõsaste paljundamine* (1969), *Puud ja põõsad haljastuses* (1983).

Sarapuu, *Jaak* (18. VI 1939 Taheva v.), kirjanik. Lõpetas 1975 TRÜ ajaloolasena. Töötanud Harju- ja Tartumaa ning Viljandi koolides õpetajana, „Ugala" teatris näitlejana, seejärel kirjastajana. Kirjutanud lühijutte nüüdisaegsest külaelust („Austusavaldus", 1974; „Kollendavate väljade vahelt", 1978; „Peremärgid", 1990), ajaloolisi jutustusi Eestimaa kiviajast („Taevalindlased ja kirveslased", 1980), pronksiajast („Salakivi", 1983) ja varasest rauaajast („Soovaimude laukast", 1987; „Uru kummalised seiklused Eestis", 1991) ning 10.—14. saj-st („Imeuhmer", 1993; „Lembitu salakuulaja", 1995; „Ohtlik rada", 1998), ajaloolise rom-i „Kuningas Lembitu elu" (1993) ning ajalooõpikuid ja -lugemikke. Koostanud ajaloolaseid kooliatlasi ning kontuur- ja seinakaarte. Saanud kirjandusvõistlustel auhindu.

Sarapuu, *Lembit* (6. II 1928 Kuigatsi v. — 9. IV 1975 Tartu), taimefüsioloog ja -biokeemik, bioloogiadr. (1971). Lõpetas 1953 bioloogina TRÜ. Töötas samast aastast TRÜ taimefüsioloogia ja -biokeemia kateedris (a-st 1969 vanemteadur). Uurinud kõrgemate taimede fenoolseid ühendeid, mikroelementide mõju külvisele, flavonoidide metabolismi ja funktsiooni õunapuus. **T:** *Taimefüsioloogia* I—II (1960), *Физиологическая роль и биохимические превращения флоридзина у яблони* (1971).

Şarapuu, *Lembit* (1. VIII 1930 Tallinn), maalikunstnik. Lõpetas 1961 ERKI. Töötas 1961—64 Tallinnas joonistusõpetajana, 1981—82 TPedI õppejõuna. Varasele loomingule (maastikud, aktid, portreed) on iseloomulik naivism ja metafüüsilise kallakuga harmooniaigatsus („Suplevad neitsid", 1966; „Õhtu", 1973). 1970. a-il lõi pms. büstportreid („Jaanalilled", 1973; „Anita", 1976), hiljem sugenes töödesse groteski ja absurdi, kuid jätkus ka idülliline laad. 1980. a-il muutusid maalid eepilisemaks, nende aineks sai iroonilise puändiga müüt („Lindnaine", 1982; „Taevane ja maine armastus", 1982—83; „Liburebune", 1983; „Tõde ja vale", 1985; „Kapitalism", 1987; „Danae", 1989). S. postmodernistlik mütoloogiline suund jõudis kõrgseisu Kalevipoja-sarjas („Kalevipoja sõit maailma otsa", 1984; „Kalevipoeg ja Saarepiiga", 1987—88; „Kalevipoeg allmaailmas", 1988). K. Raua preemia 1988, EV kultuuripreemia 1996. **T:** *Inimese täiuslikkus* (1994), *Keskustelu esivanemaga* (1997).

Sarapuu, *Ortvin* (22. I 1924 Narva — 13. IV 1999 Auckland, Uus-Meremaa), maletaja. Lõpetas 1942 Narva gümnaasiumi. Läks 1943 Soome ja sealt Rootsi, a-st 1950 elas Uus-Meremaal. Tuli 1952—90 20 korda Uus-Meremaa malemeistriks (ükski maletaja pole kunagi võitnud nii palju kordi oma maa meistrivõistlusi) ja 1957 Austraalia meistriks. Võitis 1966 Aucklandis Rahvusv. Maleliidu tsoonituurniiri. Mängis maleolümpiatel 10 korda Uus-Meremaa koondises ja oli 1960—73 ühtlasi koondise treener. Rahvusv. meister (1966), rahvusv. kategooria malekohtunik (1991). Töötanud kindlustuse alal. **T:** *25 years of NZ championships 1952—77* (1978), *Mr Chess. The Ortvin Sarapuu story* (1993, e. k. 1998 *Minu malelugu*).

Sarko, *Anatole* (27. V 1930 Tallinn), keemik, *Ph. D.* (1966, Syracuse'i ülikool), Rahvusv. Puiduteaduse Akadeemia liige (1993). Põgenes 1944 Saksamaale, elanud a-st 1949 USA-s. Lõpetas 1952 Upsala kolledži (New Jersey osariigis East Orange'is), täiendanud end 1978 Saksamaal ja Prantsusmaal ning 1986 Jaapanis. Olnud a-st 1966 New Yorgi ülikooli Syracuse'i keskkonna- ja metsanduskolledži õppejõud (a-st 1977 prof.) ning 1984—97 keemiaosk-a juh., ühtlasi a-st 1979 Syracuse'i ülikooli polümeeride uurimise inst-i ja 1986—95 membraanitehnikakeskuse teadur ning 1995—97 tselluloosi uurimise inst-i dir.; a-st 1997 emeriitprof. Uurimusi biopolümeeride, eriti tselluloosi jt. polüsahhariidide röntgen-

kristallograafia ja arvutikeemia alalt. Teinud kindlaks tselluloosi polümorfsete vormide kristallistruktuuri, selgitanud tselluloosi paralleel-antiparalleelharude kahestumist, täiustanud tselluloosi merseriseerimise teooriat. Uurimusi ka tselluloosi mudelite molekulaardünaamika ja mõningate polüsahhariidide (nt. kaksikheeliks-amüloosi) struktuuri kohta. A. Payeni auhind 1989. **T:** *Modeling in crystal structure analysis of polysaccharides* (autoreid). — ACS Symposium Series, 1990, 430; *Molecular dynamics simulations and diffraction analysis of the native cellulose fibre: structural modeling of the I_α and I_β phases and their interconversion* (koos B. J. Hardy-ga). — Polymer, 1996, 37.

Sarnet, *Väino* (29. I 1952 Rakke), majandustegelane. Lõpetas 1976 EPA agronoomiateaduskonna ja 1981 psühholoogia erialal TRÜ. Olnud 1977—80 Puka riigimajandi osakonnajuh., 1980—91 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI teadur, 1991—93 Lääne-Viru maakonna asemaavanem, 1993—99 Eesti Erastamisagentuuri peadir., a-st 1999 EV Riigikantselei avaliku halduse büroo juh.

Sarv, *Aleksandra* (7. VII 1908 Smolenski kub. — 18. V 1975 Tartu), klaveripedagoog. Lõpetas 1935 klaverierialal Tartu Kõrgema Muusikakooli (A. Brosse kl.) ja 1940 eksternina TK. Oli 1927—40 Tartus eraklaveriõpetaja. Töötas 1940—69 Tartu Muusikakoolis klaveri- ja klaveriõpetuse metoodika õpetajana (1950—69 dir.; õpilasi: H. Tauk, A. Russak, J. Koha, J. Rääts), 1944—75 ühtlasi Tartu I lastemuusikakooli õpetajana. S. oli andekaimaid eesti klaveripedagooge. Pidas klaveri algõpetuse metoodika alaseid loenguid ja avaldas art-eid. ENSV tnl. õpetaja (1963).

B: A. Karm. *Aleksandra Sarv ja sõjajärgne Tartu muusikakool.* — Muusikalisi lehekülgi. Tln., 1987.

Sarv, *Henn* (17. XI 1911 Tartu — 23. IX 1985 Tallinn), põllumajandusajakirjanik ja kirjastustöötaja, Jaan S-e (1877—1954) poeg, Jaan S-e (1941—88) isa, Jaan S-e (1922—91) vend. Lõpetas 1946 agronoomina TRÜ. Oli a-st 1936 tegev „Põllumajandusliku entsüklopeedia" loomisel (toimetuse sekretär), hiljem ajakirja „Agronoomia" väljaandmisel. Punaarmeesse mobiliseerituna sai Velikije Luki all haavata. Töötas a-ni 1964 ajakirja „Eesti Põllumajandus" (a-st 1949 „Sotsialistlik Põllumajandus") toimetuses peatoim. asetäitjana ja 1964—84 kirjastuses „Valgus" vanemteadustoim-na, osales „Eesti nõukogude entsüklopeedia" jmt. teatmeteose koostamises. Oli Kõrgemate Koolide Lõpetanute Segakoori asutajaid ja juhatuse liige. Eesti NSV tnl. kultuuritegelane (1978).

Sarv, *Ingrid* (24. II 1931 Alaküla, Pilkuse v.), folklorist, filoloogiaknd. (1964). Lõpetas 1955 TRÜ eesti filoloogina. Oli 1955—57 ja 1960—71 Otepääl ja Tartus õpetaja, töötas 1961—96 Eesti Keele Inst-i rahvaluulesektoris, oli 1975—88 Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni juh. Uurinud vanasõnu ja kõnekäände. Osalenud teadusliku tekstiväljaande „Eesti vanasõnad" (I—V kd., 1980—88) koostamises ja toimetamises ning väljaande „Proverbia septentrionalia: 900 Balto-Finnic Proverb Types" (1985) koostamises. Olnud „Vanasõnaraamatu" (1984) koostajaid ja toim-id. **T:** *Rahvapärane võrdlus kui kõnekäänu eriliik* (1960).

Sarv, *Jaan* (21. XII 1877 Leeguste k., Saru v. — 23. VIII 1954 Tartu), matemaatik, Henn ja Jaan S-e (1922—91) isa, Jaan S-e (1941—88) vanaisa, *dr. phil. nat.* (1931), füüsika-matemaatikadr. (1945). Lõpetas 1907 Tartu ülikooli. Oli 1909—18 Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumi õpetaja, 1918—19 Tartu ülikooli kuraator, 1919—51 õppejõud (a-st 1928 prof.), 1945—51 geomeetriakateedri juh. Avaldas õpikuid ja populaarteaduslikke kirjutisi, uuris geomeetria ja aritmeetika aluseid. Rajas vahelsusruumide geomeetria. **T:** *Analüütilise geomeetria algkursus* (1924), *Foundations of arithmetic* (1935).

B: Ü. Lumiste. *Jaan Sarv — esimene eesti täppisteadlane-teoreetik.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, III. Tln., 1980.

Sarv, *Jaan* (31. XII 1941 Tallinn — 17. III 1988 Tallinn), muusika- ja rahvaluuleteadlane, eelmise pojapoeg, Henn S-e poeg. Lõpetas 1970 muusikateaduse erialal TRK. Töötas a-st 1966 ER-is helirežissöörina. Kogunud eesti, setu, udmurdi, saami, kreeka jm. rahvalaule, koostanud heliplaate ja raadiosaateid. Kuulus a-st 1971 rahvamuusikaansamblisse „Leegajus". Uurinud eesti regilaulu ja setu rahvalaule, käsitlenud A. Marguste heliloomingut. **T:** *Automatic notation of one-voiced song* (koos M. Remmeli, I. Rüütli ja R. Sulega, 1975), *Towards a monografical analysis of some folk-songs arrangements* (koos L. Semleki, U. Lippuse, J. Rossi ja M. Remmeliga, 1976).

Henn Sarv

Sarv, *Jaan-Magnus* (7. IV 1922 Tartu — 10. IX 1991 Jõgeva), põllumajandusteadlane, Jaan S-e (1877—1954) poeg, Henn S-e vend, põllumajandusknd. (1963). Õppis 1942—48 (vaheaegadega) TRÜ-s põllumajandust, oli 1948—56 arreteerituna Vorkuta vangilaagris (Komi ANSV-s). Lõpetas 1957 EPA. Töötas 1957—91 Jõgeva Sordiaretusjaamas, oli 1957—67 nooremteadur, a-st 1967 vanemteadur (pms. teraviljade ja kartuli resistentsusaretuse alal). Olnud paljude Jõgeval aretatud sortide kaasautor, tunnustatud taimehaiguste asjatundja ja Eesti seemnekasvatuse korraldajaid. Lõi uusi haiguskindluse hindamise meetodeid. Oli Jõgeval Rahvarinde ja Eesti Kodanike Komiteede liikumise algatajaid.

Jaan Sarv (1877—1954)

B: M. Koppel. *Jaan Sarv — 75.* — Agraarteadus, 1997, 2.

Sarv, *Johan* (2. II 1923 Vana-Otepää v. — 27. VI 1983 Tartu), kirurg, meditsiinidr. (1973). Lõpetas 1951 TRÜ. Oli 1951—56 sõjaväearst, seejärel TRÜ õppejõud, a-st 1974 üldkirurgia- ja reanimatoloogiakateedri juh., prof. Arendanud kirurgilist gastroenteroloogiat. Uurimusi üld- ja kõhuõõnekirurgia, eriti mao- ja kaksteistsõrmikuhaavandi kirurgilise ravi alalt. Hakkas 1976 tegema elundit säästvaid operatsioone (nt. selektiivne vagotoomia: lõigatakse läbi uitnärvi maoharud).

Vaike Sarv

Sarv, *Vaike* (6. I 1946 Tartu), etnomusikoloog, Eduard Ertise tütar, *mag. artium* eesti ja võrdleva rahvaluule alal (1998). Lõpetas 1966 klaverierialal Tartu Muusikakooli ja 1976 muusikateaduse erialal TRK. Olnud a-st 1978 Eesti Keele Inst-i rahvamuusika töögrupi teadur, ühtlasi a-st 1982 EMA lektor. Kogunud Setumaal jm. rahvaluulet, loonud 9 filmi, avaldanud setu rahvalaulude kohta art-eid („Setu itkuvärsi meetrikast", 1993) ja 8 heliplaati. **T:** *Setu surnuitkud* I—II (1981—82, koos V. Pinoga), *Setu lauludega muinasjutud* (1987, koos K. Salvega), *Veera Pähnapuu: Setukeste rahvalaule* (Tampere, 1993), *Setu hällitused* (1999).

Arnold Sau

Sarv, *Vello* (24. X 1928 Tartu), elektrotehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1994). Lõpetas 1952 TPI. Töötanud 1952—53 tehases „Volta", 1953—93 Eesti TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-s (1961—93 muundusprotsesside sektori juh-na), a-st 1993 on Eesti Energeetika Inst-i juhtivteadur. Uurimusi elektriliste muundusahelate teooria, pingeregulaatorite ja elektriajamite alalt. **T:** *Вентильные цепи регулирования напряжения управляемым межфазным энергообменом* (1986).

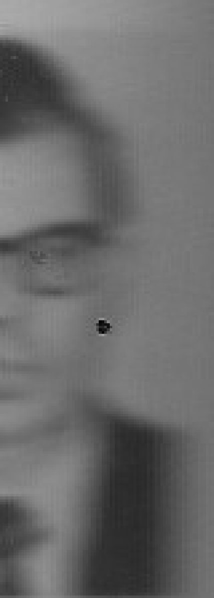
Sats, *Aleks* (*Aleksander*) (21. VIII 1914 Mariinsk, Tomski kub. — 15. V 1992 Viljandi), lavastaja ja näitleja. Lõpetas 1937 Tartu Näitekunsti Stuudio. Mängis 1938—44 Eesti Draamateatris ja „Vanemuises", 1944—79 töötas „Ugalas" (1949—52 dir. ja kunstilise juhi kt., 1952—71 peanäitejuht, 1971—79 lavastaja). ENSV rahvakunstnik (1964). ENSV rkl.

Katrin Sau

preemia 1950. **L:** Ostrovski *Mets* (1949), Sudermanni *Kodu* (1957), Priede *Kuigi on sügis* (1957) ja *Vika esimene ball* (1960), Vigante *Igavesti haljad palmid* (1960), Shakespeare'i *Tõrksa taltsutus* (1964), Lutsu ja Särevi *Äripäev* (1965) ja *Tootsi pulm* (1973), Tammsaare *Juudit* (1969), Goldoni *Võõrastemaja perenaine* (1973), Tammsaare ja Satsi *Lunastus* (1977), Kallase *Mare ja tema poeg* (1983). **O:** Florindo (Goldoni *Kahe isanda teener*), Erastu Enn (Koidula *Säärane mulk*), Richard Miilas (Jakobsoni *Elu tsitadellis*).

Sau, *Arnold* (23. X 1928 Emmaste v. – 31. III 1983 Tartu), rohumaateadlane, põllumajandusknd. (1960). Lõpetas 1949 Jäneda Põllum-tehnikumi ja 1956 EPA. Töötas 1949—51 ENSV TA Põllum-e Inst-i Karja katsepunktis agronoomina ja 1953—83 EPA-s (oli 1967—73 ja 1976—82 rohumaaviljeluse kateedri juh., a-st 1963 dots., 1960—63 ja 1981—83 agronoomiateaduskonna dekaan ja 1979—81 ühtlasi prodekaan teadustöö alal). Tema algatusel loodi EPA-s rohumaaviljeluse eriharu (hakati koolitama rohumaa-agronoome) ning rajati Tartu läh. Eerikale rohumaa-alane õppe- ja uurimiskeskus. Oli 1979—83 UNESCO rahvusv. programmi „Inimene ja biosfäär" Eesti III projekti („Inimtegevuse ja maakasutuse mõju rohumaadele") juh. Uurimusi rohumaaviljeluse, eriti kultuurkarjamaade ja intensiivkultuurrohumaade kohta. ENSV tnl. agronoom (1979). **T:** *Heintaimede määraja ja rohumaaviljeluse praktikum* (1971, autoreid), *Intensiivkultuurrohumaade viljelemine* (1977).

B: R. Toomre. *Rohumaaviljeluse teadustöö areng ja selle uurijaid*. Tln., 1991.

Saukas, *Katrin* (6. IV 1958 Tapa), näitleja. Lõpetas 1980 näitlejaerialal TRK. Olnud 1980—86 ENSV Rkl. Noorsooteatri, 1986—92 Pirgu Arenduskeskuse „Laulu ja Näitemängu Seltskonna" ja a-st 1992 vabakutseline näitleja (mänginud mitmes Eesti teatris). Kirjutanud koos M. Karusooga näid-i „Uka-Uka" (vab. näidendivõistluse preemia 1985). A. Lauteri preemia 1989, parima naisnäitleja aastapreemia 1992. **O:** Lavinia (O'Neilli *Elektra saatus on lein*), Jeanne d'Arc (Shaw' *Püha Johanna*), Teele (Lutsu, Komissarovi ja Orro *Kevade*), õde Ratched (Wassermani *Lendas üle käopesa*), Arsinoë (Molière'i *Misantroop*), Johanne Luise Heiberg (Enquisti *Vihmausside elust*), Ella Kaljas (Karusoo *Aruanne*), Karin (Tammsaare ja Karusoo *Täieline Eesti Vabariik*), Juudit (Karusoo *Apokriiva lugu (Juudit)*, 1994, festivaliprojekt), Matilde ja Ludmilla Estman (Vilde *Pisuhänd* ja Karusoo jt. *Second-händ*), Mari ja Sigrid (Karusoo *Kured läinud, kurjad ilmad*).

Sauks, *Karl-Feliks* (28. VII 1915 Tallinn – 3. XI 1983 Tartu), majandusteadlane, majandusknd. (1952). Lõpetas 1940 TÜ. Töötas 1942—54 Jegorjevski õppekombinaadis. Oli 1954—68 TRÜ kaubandusökonoomika kateedri juh., 1968—72 rahvamajanduse harude ökonoomika kateedri dots., 1972—75 prof-i kt., 1976—79 prof., 1979—83 konsultantprof. Tegelnud kaubanduse ajaloo, käibekulude ja kaubahinna, väliskaubanduse ja kaubandusökonoomika küsimustega. **T:** *Kaubandusvõrk Eesti NSV-s, selle paiknemine ja edasine arendamine* (1952), *Kaubanduse arengust Eestis kapitalismi tingimustes* (1968).

Saul, *Bruno* (8. I 1932 Narva), riigi- ja majandustegelane, majandusknd. (1977). Lõpetas 1956 Bontš-Brujevitši-nim. Leningradi Elektrotehnilise Sidemin-i ja 1973 NLKP KK Kõrgema Parteikooli. Oli 1961—63 ENSV Sidemin-i Eesti Vab. Raadiokeskuse peainsener ja 1963—64 ülem, 1964—66 ENSV Sidemin-i peainsener, 1969—75 sideminister, 1975—83 ENSV MN-i esimehe asetäitja ja 1984—88 esimees, a-st 1988 töötanud ettevõtluses. 1960—90 NLKP liige. 1984—90 NSVL Ülemnõukogu, 1975—90 ENSV Ülemnõukogu saadik.

Saul, *Jaan* (25. XII 1936 Tallinn – 3. VII 1966 Tallinn), näitleja, Linda S-i poeg, Peeter S-i vend. Lõpetas 1961 näitlejaerialal TRK, õppis 1964—65 Moskvas kõrgematel filmirežissööride kursustel. Töötas 1961—64 „Vanemuises" ja 1965—66 ENSV Rkl. Noorsooteatris (seal ka lavastanud). Mänginud filmides („Vihmas ja päikeses", 1960; „Põrgupõhja uus Vanapagan", 1964). Oli silmapaistvate füüsiliste, hääleliste ja vaimsete eeldustega näitleja. **L:** Andrejevi *Otsustage meie üle, inimesed* (1965, koos R. Olmaruga, mängis Pjotri), Švartsi *Lumekuninganna* (1966). **O:** Lembitu (Sütiste *Lembitu*), Glotov (Zaki ja Kuznetsovi *Koks värvi*), Platonov (Šteini *Ookean*), Hoche (Rollandi *14. juuli*), Kaspars (Pētersonsi *Olen 30-aastane*), Oidipus (Sophoklese *Kuningas Oidipus*), Jerry Ryan (Gibsoni *Kaks kiigelaual*).

B: L. Siimisker. *Jaan Saul*. Tln., 1972.

Saul, *Linda* (17. V 1907 Tartu – 30. III 1997 Tallinn), laulupedagoog ja dirigent, Jaan ja Peeter S-i ema. Õppis 1927—31 TK-s koorijuhtimist (J. Aaviku kl.) ja laulmist (N. Sternbergi kl.), lõpetas TK laulueriala (L. Hellat-Lemba kl.) 1938. Oli 1929—44 Tallinna Töölisteatri ning 1944—48 ENSV Rkl. Noorsooteatri kontsertmeister ja muusikajuht, 1944—61 Tallinna Muusikakooli ja 1950—86 TRK lauluеriala õppejõud (a-st 1980 dots.; õpilasi: M. Voites, P. Padrik, T. Levald, H. Raamat, T. Noor, E. Vanamölder, M. Jõgeva. Asutas 1944 ER-i naisansambli, oli a-ni 1966 selle juht. Osalenud rahvusv. lauljate võistluste žüriides. ENSV tnl. kunstitegelane (1970). ENSV muusika-aastapreemia 1979. **T:** monograafia *Aino Tamm* (1978).

B: *Naine muusikapõllul*. – H. Rannap. Tee muusikasse. Tln., 1984.

Saul, *Peeter* (26. I 1932 Tallinn), dirigent, Linda S-i poeg, Jaan S-i vend, Heli Läätse abikaasa. Õppis 1950—53 TPI-s ja 1957—61 TRK-s (B. Luki klaverikl.). Lõpetas 1970 TRK orkestri dirigeerimise alal, täiendas end samal alal 1970—72 Leningradi konservatooriumis. Olnud 1960—64 ENSV Rkl. Filharmoonia estraadiorkestri ning 1964—98 ETV ja ER-i estraadiorkestri (a-st 1993 ER-i kontserdiorkester) dirigent, 1977—98 peadirigent. Mänginud ansambleis klaverit, juhatanud sümfooniaorkestreid ning „Estonia" ja „Vanemuise" operetietendusi, dirigeerinud kontserdiorkestreid ka välismaal (eriti Soomes), olnud solistide klaverisaatja (H. Lääts). Teinud orkestriseadeid. ENSV rahvakunstnik (1981).

Saulus, *Samuel* (8. IV 1933 Tallinn – 16. XII 1990 Tallinn), flötist ja pedagoog. Lõpetas 1957 flöödierialal TRK (E. Peäske kl.), täiendas end 1960—64 Leningradi konservatooriumi aspirantuuris B. Trizno ning 1965 ja 1968 Berliinis I. Lucchesi juures. Oli a-st 1952 ERSO-s flötist (1963—90 flöödirühma kontsertmeister) ning a-st 1956 ühtlasi TRK flöödiõppejõud (a-st 1984 dots. ja puhkpillikateedri juh.). Esines solistina koos sümfooniaorkestriga, andis palju soolokontserte, a-st 1955 mängis J. Tamme nim. puhkpillikvintetis (oli selle kunstiline juht) ja a-st 1960 ühtlasi ansamblis „Barocco Revaliensis" (asutaja ja kunstiline juht). Esinenud Eestis, paljudes NSV Liidu linnades ja välismaal (Kuubal, Kuveidis, Saksamaal, Itaalias, Soomes). Oli kõrgetasemelise esinemiskultuuri ja silmapaistva lavalise sarmiga kunstnik. III auhind üleliidulisel puhkpillimängijate võistlusel Moskvas 1957, I auhind vab. puhkpillimängijate võistlusel Tallinnas 1970. ENSV tnl. kunstnik (1974).

Sauramo, *Matti* (17. II 1889 Loimaa, Turu läh. – 7. VI 1958 Luvia, Pori läh.), soome geoloog. Oli 1929—57 Helsingi ülikooli prof. Avaldanud põhjalikke uurimusi Läänemere arengu, Soome viirsavide geokrono-

loogia ning holotseeni ja hilisjääaja stratigraafia alalt. Uurinud Eestis viirsavisid (nende esimene uurija) ja rannamoodustisi. **T:** *Die Geschichte der Ostsee* (1958).

Sauter, *Peeter* (11. III 1962 Tallinn), kirjanik. Lõpetas 1984 näitlejaerialal TRK, õppis 1993—94 *Liverpool John Moores University*'s draamat. Oli 1984—85 „Ugalas" näitleja, 1990—92 „Stuudio B" režissöör, 1992—94 osales Liverpoolis *The Blackie* kultuuriprojektis, a-st 1995 töötanud reklaami alal ja ajakirjanduses. Avaldanud 1980. a-te noortepõlvkonna elutunnetust kirjeldava lühirom-i „Indigo" (1990), milles mõtiskleb boheemlike seikluste taustal eksistentsiaalsete küsimuste üle, rom-i „Luus" (1997) ja novellikogu „Kogu moos" (1998). Kirjeldab oma loomingus valdavalt isiklikule kogemusele tuginedes eluvoolu, lihtsalt olemist, kasutab rohkelt slängi ja kõnekeelt. V. Panso preemia 1982, F. Tuglase novelliauhind 1996 ja 1998.

Savankova, *Larissa* (12. VIII 1965 Penza), näitleja. Lõpetas 1986 näitlejaerialal Voroneži kunstide inst-i. Töötanud a-st 1987 Eesti Rkl. Vene Draamateatris. Esinenud ka tantsijana, töötanud tantsu- ja lavaliikumisõpetajana aeg-ajalt Šveitsis, Rootsis ja Itaalias. Mänginud filmides („Kus sa ka polnud", „Vene sõber"). **O:** Olja (Rozovi *Kuldikutsikas*, 1987), Gill (Gershe'i *Liblikad on vabad*, 1993), Catarina (Hugo *Angelo, Padua türann*, 1994), Daam (Strindbergi *Damaskusesse* I, 1995), Marianne (Musset' *Marianne'i kapriisid*, 1997), Nastasja Filippovna (Dostojevski ja Jerjomini *Idioot*, 2000).

Saveli, *Olev* (26. XI 1938 Tallinn), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1986, Puškin). Lõpetas 1962 EPA. Olnud 1962—65 Tori Põllum-loomade Kunstliku Seemenduse Jaama dir., 1968—79 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI sigimisbioloogia kesklabori juh., 1979—86 EPA põllum-loomade aretuse kateedri juh. (a-st 1986 prof.), 1986—88 ENSV Rkl. Agrotööstuskomitee asesimees, 1988—93 EPMÜ rektor, 1992—94 aretusõpetuse ja veisekasvatuse õppetooli prof. ja juh., a-st 1994 EPMÜ loomakasvatusinst-i aretusosk. prof. ja juh., ühtlasi 1982—93 Eesti Mustakirju Karja Tõuaretuse Nõukogu esimees. 1989—92 Eesti Maaliidu vanem, a-st 1989 Akadeemilise Põllum-e Seltsi ja a-st 1993 Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu president, a-st 1995 Euroopa Loomakasvatuse Assotsiatsiooni Eesti koordinaator, 1996—2000 Eesti Põllum-Kaubanduskoja nõukogu aseesimees ja a-st 1998 ajakirja „Tõuloomakasvatus" peatoim. Õpetanud põllum-loomade geneetikat ja aretust ning veisekasvatust. Uurimusi veiste geneetilise polümorfismi, veiste piimajõudluse ja sigivuse päritavuse ning nendevahelise seose, kunstliku seemenduse korralduse, loomakasvatuse, põllum-teaduse ja -hariduse arenguteede ja ümberkorralduste kohta. Kirjutanud dokumentaalfilmi „Eesti mustakirju karja aretus" (1988) stsenaariumi. Oli 1991—94 Eesti Võistlustantsu Liidu president, tuli 1986 seenioride klassis võistlustantsus Eesti meistriks. ENSV rkl. preemia 1985.

Savi, *Toomas* (30. XII 1942 Tartu), poliitik ja spordiarst, meditsiiniknd. (1975). Lõpetas 1970 TRÜ arstiteaduskonna. Töötas 1970—75 Tartu kehakultuuridispanseri arstina ja 1979—92 peaarstina, 1975—79 TRÜ lihasetalitluse laboratooriumi vanemteadurina. 1989—96 Tartu linnavolikogu liige, 1993—95 Tartu abilinnapea. A-st 1995 Riigikogu esimees. Oli 1970—79 NSV Liidu kümnevõistluskoondise arst. Tuli NSV Liidu rahvaste spartakiaadil 1967 odaviskes 5. kohale. Isiklik rekord odaviskes 81.20 (1967, maailma edetabeli 15. tulemus). Kuulunud Eesti Spordimeditsiini Föderatsiooni presiidiumi. A-st 1989 EOK liige, a-st 1998 Eesti Suusaliidu president. 1961—90 NLKP liige, a-st 1994 Reformierakonna liige (aseesimees).

Savisaar, *Edgar* (31. V 1950 Harku), poliitik, filosoofiaknd. (1980). Lõpetas 1973 TRÜ ajalooeriala. Töötanud ajalooõpetaja ja filosoofiaõppejõuna. Oli 1979—85 Tallinna Linna Mereraj. RSN TK plaanikomisjoni esimees ja TK esimehe asetäitja, 1985—88 ENSV Rkl. Plaanikomitee osk-ajuhataja, 1988—89 „Mainori" teadusdir., 1989—90 ENSV Rkl. Plaanikomitee esimees, 1990 majandusminister ning 1990—92 EV peaminister. On üks neljast Eesti maj. iseseisvuse (IME) kava autorist (1987). Eestimaa Rahvarinde asutajaid ning selle I, II ja III eestseisuse liige ja eesistujaid, 1988—92 Rahvaliikumiste Balti Nõukogu liige, 1990—92 Balti Riikide Nõukogu liige, 1990 Eesti Komitee I koosseisu liige. Olnud 1988—90 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik, a-st 1992 Riigikogu liige, 1992—95 aseesimees, 1995 siseminister, 1996—99 Tallinna linnavolikogu esimees. 1982—90 NLKP liige. Eesti Keskerakonna asutajaid ja a-st 1991 esimees (vaheajaga). Uurimusi futuroloogia ja globaalprobleemide alalt. Viljakas publitsist. J. Smuuli preemia 1988. **T:** *Globaalprobleemid ja tulevikustsenaariumid* (1983, koos L. Valdiga), *Revolutsioon jätkub* (1988), *Kõned* (1990), *Uus poliitika tulekul* (1994), *Usun Eestisse* (1999).

Larissa Savankova

Toomas Savi

Savitskaja, *Lehte* (3. II 1936 Sarapuu k., Sangaste v.), hüdrogeoloog, Leonid Savitski abikaasa, geoloogiamag. (1994). Lõpetas 1959 maaparanduse erialal EPA. Olnud samast aastast Eesti Geoloogiakeskuses hüdrogeoloog (1990—92 geoloogiaosk-a peaökogeoloog, a-st 1992 hüdrogeoloogiaosk-a ökohüdrogeoloogia sektori juh.). Uurinud põhjavee looduslikku kaitstust ja põhjavee moodustumise tingimusi. Koostanud Eesti ja Tallinna põhjavee kaitstuse kaardi (mõlemad mõõtkavas 1:200 000) ja põhjavee kvaliteediklassid (1999). Oli 1990—98 Eesti ja Rootsi põhjavee uurimise ühisprojekti juht. Eesti veeseaduste (1990—98) ning Eesti joogiveestandardi koostajaid. Põhjaveeuuringute litsentsikomisjoni liige. Väljaannete „Põhjavee seisund" (1994, 1995, 1996, 1997—98) toim. ja autoreid. ENSV tnl. looduskaitsja (1989). **T:** *Man-made changes of groundwater quality.* — Geology and Mineral Resources of Estonia, 1997; *Radionukliidid Eesti põhjavees.* — Keskkonnatehnika, 1999, 3.

Edgar Savisaar

Savitski, *Leonid* (17. VIII 1931 Lauderi, Ludza mk., Läti), hüdrogeoloog, Lehte Savitskaja abikaasa. Lõpetas 1955 Läti Põllum-e Akadeemia ja 1963 Leningradi mäeinst-i, töötanud 1955—59 EPA-s (õppejõud), a-st 1959 Eesti Geoloogiakeskuses (1962—94 hüdrogeoloogiaosk-a juh., a-st 1994 hüdrogeoloogiaosk-a juhtiv hüdrogeoloog). Uurimusi põhjavee kaitse, põhjaveerežiimi ja Tallinna, Tartu, Kohtla-Järve ja Sillamäe põhjaveevaru kohta ning Kohtla-Järve kaevanduspiirkonna hüdrogeoloogia alalt. Eesti põhjavee rkl. tugiseire looja ja arendaja, 1990—98 Eesti veeseaduste koostajaid. Väljaande „Põhjavee seisund" (1994, 1995, 1996, 1997—98) põhiautoreid. A-st 1993 Eesti Põhjaveekomisjoni liige. ENSV tnl. tööstustöötaja (1986). **T:** *Põhjavee seire 1996.* — Eesti keskkonnaseire 1996 (1997); *Региональная гидрогеология Прибалтики* (Vilnius, 1989, autoreid).

Schamardin [*ša-*], *Boris* (17. V 1928 Kuremäe — 6. III 1977 Tallinn), hügieenik ja kutsepatoloog, meditsiinidr. (1974, kinnit. 1976). Lõpetas 1953 TRÜ. Töötas 1953—77 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s, algul teadurina kliinilise bioloogia, seejärel mikrobioloogia laboratooriumis, a-st 1954 kutsepatoloogiaosk-s. Uurinud kaevurite vereringe funktsionaalset seisundit ja mikrotsirkulatsiooni mõningate kutsekahjustuste korral, eriti vibratsiooni ja müra mõju perifeersele vereringele (vibratsioontõbe). Avaldanud kirjutisi ka arstiteaduse ajaloo alalt.

Lehte Savitskaja

Scheel [*še:l*], baltisaksa pankurite suguvõsa. Georg Johannes Heinrich S. (10. XII 1840 Lübeck – 26. VIII 1897 Tallinn) asus 1862 elama Tallinna, kus oli 1866–82 Eestimaa mõisnike krediitkassa rmt-upidaja ning sai 1882, kui asutati Tallinna linnapank, selle dir-ks. Asutas 1884 Tallinna suurâride omanike rahalisel toetusel isikliku eraettevõttena *G. Scheel & Co* pangakontori, mida juhtis surmani. 1897–1919 juhtis pangakontorit tema poeg Georg S. (s. 1865), 1919–20 viimase vend Paul S. 1920 asus panka juhtima Paul S-i poeg Klaus S. (28. V 1890 Kadrina – 30. VII 1961 Baden-Baden), kes õppis pangandust Londonis, Pariisis ja Peterburis. 1925 muudeti pank aktsiapangaks.

Schelen [*še:len*], Schelenius, *Joachim* (1611 Treptow – 23. IV 1673 Tallinn), saksa matemaatik. Õppis 1630. a-il Königsbergi ülikoolis, oli a-st 1644 Tartus *Academia Gustaviana* prof. ja 1647–54 rektor. Läks koos ülikooliga 1656 Tallinna, kus pidas loenguid a-ni 1665 ja tegutses ühtlasi notarina. Esimeste Eestis ilm. matemaatikarmt-te autor. **T:** *Rhabdologia sive computatio per virgulas* (1652), *Circini proportionalis* (1654), *Cursus mathematici* (4 kd., 1665).

Schenkenberg [*še- -rk*], *Ivo*, hüüdnimi Hannibal (u. 1550 Tallinn – 1579 Pihkva), Liivi sõja aegse väesalga pealik, Tallinna mündimeistri poeg ja sell. Rüüstas oma salgaga (kuni 400 meest, a-st 1576 Rootsi teenistuses) suuri alasid. Langes 1579 Vene väe kätte vangi ja hukati.

Schiefner [*ši:f-*], *Franz Anton* von (18. VI 1817 Tallinn – 16. XI 1879 Peterburi), baltisaksa keele- ja rahvaluuleteadlane ning etnograaf, Peterburi TA liige (1854). Õppis 1836–40 Peterburi ja 1840–42 Berliini ülikoolis. Oli Peterburi TA rmtk. ja etnograafiamuuseumi dir. Uurinud tiibeti keelt, kaukaasia, turgi, samojeedi ja soome-ugri keeli ning Idamaa usundeid. Tõlkis 1852 „Kalevala" saksa keelde. Toimetanud trükki M. A. Castréni uurimusi ja kogutud keeleainest, avaldanud kirjutisi soome ja eesti mütoloogia ning eriti „Kalevipoja" kohta, oli kaastegev „Kalevipoja" väljaandmisel.

Schiemann [*ši:m-*], *Theodor* Heinrich Christian Karl (17. VII 1847 Grobiņa, Läti – 26. I 1921 Berliin), baltisaksa ajaloolane, *dr. phil.* (1874), Wilhelm II nõuandja Ida-Euroopa küsimustes. Lõpetas 1872 ajaloolasena Tartu ülikooli. Oli 1883–87 Tallinna linnaarhivaar, 1892–1914 Berliini ülikooli prof., Saksa okupatsiooni ajal 1918 Tartu ülikooli kuraator. **T:** *Russland, Polen und Livland bis ins 17. Jahrhundert* (2 kd., 1886–87), *Geschichte Russlands unter Nikolai I* (4 kd., 1904–19).

Schilling [*ši-*], *Nikolai* parun von (1. X 1828 Orina k., Järva-Jaani khk. – 20. XII 1910 Tsarskoje Selo), baltisaksa päritolu Vene mereväeohvitser, hüdroloog ja geograaf, admiral (1898). Lõpetas 1848 Peterburi mereväe kadetikorpuse. Osales 1853–55 S. Lessovski juhitud ümbermaailmareisil, mis tehti fregatiga „Diana". Oli Vene Geograafiaseltsi ning selle nõukogu liige. Uuris Põhja-Jäämeres Golfi hoovust, mille suuna järgi oletas 1865 maa või suure madala olemasolu Novaja Zemljast põhja pool (Franz Josephi maa, avastati 1873). Esitas 1865 Põhja-Jäämere ning 1873 maailmamere hoovuste tekke teooria. S-i nime kannab neem, mis asub Viltšeki saarel Franz Josephi maa arhipelaagis. **T:** *Общий очерк теории постоянных морских течений.* – Записки РГО по общей географии, 1879, 8.
B: H. von Schilling, E. Tammiksaar. *Nikolai Baron von Schilling (1828–1910). Seeoffizier und Wissenschaftler.* – Jahrbuch des baltischen Deutschtums. Lüneburg, 1999.

Schirren [*ši-*], *Carl* Christian Gerhard (20. XI 1826 Riia – 11. XII 1910 Kiel), baltisaksa ajaloolane ja publitsist, *dr. hist.* (1858). Lõpetas 1848 ajaloolasena Tartu ülikooli, oli 1858–69 Tartu ülikooli prof. (1863–67 dekaan). Avaldas 1869 J. Samarini teose „Окраины России" I osaga polemiseeriva brošüüri „Livländische Antwort", milles kaitses baltisaksa mõisnike eesõigusi ja Balti erikorda. Tagandati Tartu ülikooli õppejõu kohalt, oli 1874–1907 Kieli ülikooli prof., 1878 rektor, a-st 1907 emeriitprof. Kogus Põhjasõja ajaloo materjale (80 000 säilikut, Stockholmis). **T:** allikapublikatsioonid *Quellen zur Geschichte des Untergangs livländischer Selbstständigkeit* (8 kd., 1861–81), *Neue Quellen...* (3 kd., 1883–85).

Schlater [*šla:ter*], *Georg Friedrich* (13. V 1804 Tilsit – 26. IV 1870 Tartu), litograaf ja maalikunstnik. Tegutses a-st 1828 Tartus (a-st 1838 joonistusõpetajana). Asutas 1832 litograafiatöökoja, see oli Baltimail esimesi. Katsetas värvilist kivitrükki, litografeeris oma loomingut. Sai 1852 Peterburi KA-lt vabakunstniku nimetuse. Müüs 1857 töökoja ning hakkas tegelema fotograafiaga. Avaldanud sarjadena Tartu („Das malerische Dorpat...", 1852–53), Tallinna ja Kagu-Eesti litografeeritud vaateid (1832–35). Loonud Tartu õpetlaste pastell- ja litograafiatehnikas portreid (H. M. Asmuss, 1848; E. Haffner, 1849, pastell; F. R. Faehlmann, 1852) ning teinud teadusteoste illustratsioone. Fotodes jäädvustanud portreid ning linna- ja maastikuvaateid, koloreerinud neid vesivärvidega ning signeerinud tiitliga *Akademischer Künstler*.

Schlegel [*šle:gel*], *Christian* Hieronymus Justus (20. XII 1757 Jena – 28. X 1842 Peterburi), saksa literaat, estofiil, eesti rahvaluule publitseerija. Lõpetas 1779 Jena ülikooli usuteaduskonna. Töötas seejärel Eestis koduõpetajana, oli 1782–95 Magiljovis saksa luteri koguduse õpetaja ja a-st 1796 Peterburis riigiametnik. Avaldas a-st 1787 ajakirjades „Der Teutsche Merkur", „The Folk-Lore Journal" ja „St. Peterburgische Monatsschrift" eestlaste elu ja rahvaluulet käsitlevaid art-eid. Peateos „Reisen in mehrere Russische Gouvernements..." (10 kd., 1819–34) sisaldab andmeid Viru-, Järva-, Harju- ja Pärnumaa eestlaste eluolu ja rahvaluule kohta. Selles on rohkesti usundi- ja kombestikukirjeldusi, mõni eesti rahvajutt ja ligi 150 rahvalaulu (enamasti saksakeelses tõlkes, kuid leidub ka eestikeelseid tekste koos viisinäidetega).

Schleiden [*šlaiden*], *Matthias Jakob* (5. IV 1804 Hamburg – 23. VI 1881 Frankfurt Maini ääres), saksa botaanik ja rakuteooria rajaja. Lõpetas 1827 õigusteaduse alal Heidelbergi ülikooli, täiendas end Berliini ülikoolis arstiteaduse ja botaanika alal. Sai kuulsaks rakuteadlasena (uuris raku arengut ja avastas tuumakese). Oli 1839–62 Jena ülikooli prof., ühtlasi a-st 1850 botaanikaaia dir. 1863 kutsus Vene haridusminister Tartu ülikooli nõukogu vastuseisust hoolimata S-i ülikooli äsja loodud taimefüsioloogia ja antropoloogia kateedri juh-ks. Tema raku- ja darvinismiloengud olid ülimalt populaarsed ning lõhestasid Tartu haritlaskonna darvinismi pooldajate ja vastaste leeriks. Lahkus 1864 Tartust, olles väsinud pidevatest skandaalidest, ja loobus teaduslikust tööst. **T:** *Grundzüge der wissenschaftlichen Botanik* (2 kd., Leipzig, 1842–43), *Die Pflanze und ihr Leben* (Leipzig, 1848).

Schlichting [*šlihting*], Ernst *Hermann* (17. V 1812 Tallinn – 20. V 1890 Dresden), maalikunstnik ja graafik. Õppis 1834–39 Düsseldorfi KA-s. Töötas seejärel vaheldumisi Tartus, Peterburis ja Riias. Sai 1845 Peterburi KA-lt vabakunstniku nimetuse. Asus 1840. a-te lõpus Tallinna, oli 1850–71 toomkooli joonistusõpetaja, pidas ka fotoateljeed. Siirdus 1871 Dresdenisse. Alustas portree- ja olustikumaaliga („Tütarlaps oma sünnipäevakinke vaatamas", 1842).

Loomingu paremikku kuuluvad maastikumaalid („Metsamaastik", 1859) ning linnavaated, eeskätt vana Tallinna ainelised („Oleviste kirik Pika tänava poolt", „Vaade Tallinnale"). Loonud ka hulga rannarootslasi kujutavaid akvarelle.

Schlippenbach [*šli- -ah*], *Wolmar Anton* von (6. III 1653 – 27. III 1721 Moskva), baltisaksa päritolu sõjaväelane, Rootsi kindralmajor (1701), Vene kindralleitnant (1714). Oli 1701–04 Rootsi Liivimaa väliväe ülemjuh., 1705–07 Eestimaa viitsekuberner. Langes Poltava lahingus Vene väe kätte vangi, astus 1712 Venemaa teenistusse. Oli 1692 Liivimaal maamarssal, 1710 Liivimaa maapäeva liige.

Schlossmann [*šlo-*], *Karl* (19. II 1885 Puurmani v. – 17. XII 1969 Stockholm), mikrobioloog, *dr. med.* (1920). Lõpetas 1911 Tartu ülikooli. Töötas 1918–20 Voronežis (evakueerus sinna 1918 koos Tartu ülikooliga), oli 1924–44 Tartu ülikooli bakterioloogiakateedri juh., prof., 1934–37 arstiteaduskonna dekaan. Eesti TA esimene president (a-st 1938). Emigreerus 1944 Rootsi, töötas seal *Karolinska* haigla uurimisinst-s. Uurinud Eesti ravimuda, nakkushaiguste levikut Eestis ja nende profülaktikat, arendanud mikrobioloogilist (eriti seroloogilist) diagnostikat (Schwarzi-S-i reaktsioon – aglutinatsioonireaktsiooni modifikatsioone). **T:** *Üldine mikrobioloogia ühes mikrobioloogilise tehnikaga* (1925), *Estonian curative sea-muds and seaside health resorts* (1939), *Üldine mikrobioloogia ja immuunsusõpetus* (1940).

Schmalz [*šmalts*], Johann *Friedrich* Leberecht (25. VI 1781 Wildenborn, Leipzigi läh. – 23. V 1847 Neuweide, Ida-Preisimaa), saksa päritolu põllumajandusteadlane, *dr. phil.* (1829). Omandas põllumhariduse iseõppijana. Tegeles Saksamaal põllum-ga, oli 1829–45 Tartu ülikooli ökonoomika- ja tehnoloogiaprof. Õpetas taime- ja loomakasvatust, metsandust, agraarökonoomikat jm. Võttis rendile Vana-Kuuste mõisa, rajas seal 1834 põllum. õppe- ja uurimisasutuse (Vana-Kuuste Põllum-e Inst.), kus rakendas mitmekülgset põllum. tootmist, aretas sea- ja lambatõuge ning korraldas katseid ja kursusi. Tema koostatud unikaalsed lammaste villaproovid olid kasutusel ka EPA-s, praegu asuvad need Eesti Põllummuuseumis. S-i tegevus andis märgatava tõuke Venemaa, eriti Baltimaade põllum-teaduse arengule. Andis Tartus välja põllum-ajakirju „Landwirtschaftliche Mittheilungen" (1830) ja „Neue Landwirtschaftliche Mittheilungen" (1831–33). **T:** *Versuch einer Beantwortung der Frage: ist es gut, oder wohl gar nothwendig, das die Landwirtschaft wissenschaftlich behandelt werde?* (1834), *Lammaste-karjusse Ramatokenne* (1830, koos J. Koppega), *Õppetusse ramat Saksamā lamba-karjastele* (1837).

Schmidt [*šmit*], *Alfred*, a-st 1936 Ain S i l l a k (1. V 1898 Riisipere v. – 5. XI 1972 Tallinn), tõstja. Sai 1920 Antverpeni OM-il sulgkaalus hõbemedali (kolme tõste summa 212,5 kg). Eesti meister 1922. Püstitas parema käega tõukamises sulgkaalu maailmarekordi – 77,8 kg (1921). Tegutsenud maadluskohtunikuna. Pärast II maailmasõda töötas „Tallinngaasis".

Karl Schlossmann

Alexander Schmidt

Schmidt [*šmit*], *Bernhard* (11. IV 1879 Naissaar – 1. XII 1935 Hamburg), optik ja astronoom, Erik S-i onu. Õppis ja töötas 1901–26 Saksamaal Mittweidas, a-st 1926 töötas Hamburgi observatooriumi juures. Ehkki tal ei olnud paremat käelaba, lihvis teleskoobiläätsi ja -peegleid. Tema 1930 leiutatud teleskoobisüsteem – S-i kaamera – põhjustas optilises astronoomias murrangu. S-i nime kannab väikeplaneet nr. 1743, tema elukäigust on inspireeritud J. Krossi rom. „Vastutuulelaev" (1987).
B: P. Müürsepp. *Bernhard Schmidt*. Tln., 1972; P. Müürsepp. *Die Jugendjahre von Bernhard Schmidt und sein Briefwechsel mit dem Potsdamer Observatorium*. Tln., 1982; П. В. Мюрсепп, У. К. Вейсманн. *Бернхард Шмидт*. Л., 1984.

Schmidt [*šmit*], *Carl* Ernst Heinrich (13. VI 1822 Miitavi (Jelgava) – 11. III 1894 Tartu), baltisaksa keemik, *dr. phil.* (1844, Giesseni ülikool), *dr. med.* (1845, Göttingeni ülikool, ja 1846, Tartu ülikool), Peterburi TA k-liige (1873). Õppis 1843–45 keemiat ja füsioloogiat Berliinis, Giessenis ja Göttingenis. Oli 1846–92 Tartu ülikooli õppejõud (a-st 1850 prof.), 1850–52 farmaatsiainst-i dir., 1852–92 keemialabori juh. Uurimusi analüütilise, füsioloogilise ja orgaanilise keemia alalt. Rakendas organismi vedelike ja neis haiguste puhul ilmnevate muutuste uurimisel keemilist analüüsi. Avastas maonõres soolhappe, veres uurea ja viinamarjasuhkru, tegi kindlaks naatriumi ja kaaliumi ebaühtlase jaotumise vereseerumi ja vereliblede vahel. Tegi ka mulla-, savi-, turba-, vee-, fosforiidi-, lubjakivi- jms. analüüse. Võttis kasutusele termini „süsivesinik". Demidovi auhind 1864. **T:** *Die Verdauungssäfte und der Stoffwechsel* (Miitavi ja Leipzig, 1852, koos F. Bidderiga).

Schmidt [*šmit*], Carl *Friedrich* (Fjodor Bogdanovitš) (27. I 1832 Kaisma mõis – 20. XI 1908 Peterburi), baltisaksa päritolu vene geoloog ja botaanik, Peterburi TA akad. (1874). Õppis 1849–53 Tartu ülikoolis. Oli 1856–59 Tartu ülikooli botaanikaaia abidir. ja 1873–1900 Peterburi TA Mineraloogiamuuseumi dir. Võttis osa Vene Geograafiaseltsi ekspeditsioonidest (1859–62 Kaug-Idas, ms. Sahhalinil, ja 1866–67 Siberis), koostas Amuuri, Jenissei ja Obi piirkonna ning mitme muu ala geoloogilise ja botaanilise kirjelduse. Tema peamised uurimused käsitlevad Eesti ja naaberalade vanaladekonna liigestust ja fossiilset faunat, eeskätt trilobiite, koorikloomi ja lõuatuid. Koostas kambriumi, ordoviitsiumi ja siluri stratigraafilise skeemi, mis kehtib põhiosas tänini. Tõestas mandrijäätumise osa Eesti pinnakatte kujunemises. Tegutsemise algaastail uuris Muhu saare ja Põhja-Eesti taimestikku. Oli mitme Venemaa ja välismaa ülikooli audr., a-st 1869 Eesti Loodusuurijate Seltsi auliige. **T:** *Untersuchungen über die silurische Formation von Ehstland, Nord-Livland und Oesel* (1858), *Ueber Glazialformation in Estland* (1871), *Revision der ostbaltischen silurischen Trilobiten* (6 kd., 1881–1907).
B: Р. Мянниль. *О жизни и творчестве Ф. Б. Шмидта*. – Труды Института Геологии Академии Наук ЭССР, III (1958).

Schmidt [*šmit*], *Erik* (15. VIII 1925 Naissaar), maalikunstnik ja kirjanik, Bernhard S-i vennapoeg. Põgenes koos perega 1943 Rootsi. Õppis 1950–53 *École des Beaux-Arts*-is. Elab a-st 1957 Mallorcal, tegutses a-ni 1980 turismi alal. Viljelnud real. olustikumaali (sh. palju meremaale) ja portreed (Hispaania kroonprintsi Felipe portree, 1981). Loonud Palma de Mallorca rootsi kirikule altarimaali (1984) ja eestirootslaste keskorg-le maali „Põgenemine Eestist" (1988). Avaldanud mälestuste rmt-id ja Naissaare

Alfred Schmidt

Bernhard Schmidt

Carl Schmidt

Friedrich Schmidt

Ludvig Schmidt

ajaloo käsitlusi („Tormised teekonnad", 1993; „Naissaare põlised perekonnad" ja „Optical illusions: The life story of Bernhard Schmidt", 1995; „Pagana eestlane!: poolsada aastat võõrastel radadel", 1996; „Tuultest tõugatud", 1999).
B: E. Sanden. *The painter from Naissaar*. Cardiff, 1985.

Schmidt [*šmit*], Hermann Adolf *Alexander* (27. V 1831 Muhu kirikumõis — 22. IV 1894 Tartu), baltisaksa päritolu füsioloog, meditsiinidr. (1858). Lõpetas 1858 Tartu ülikooli. Töötas a-st 1862 sealsamas ja 1863—69 ühtlasi Tartu Veterinaariakoolis õppejõuna, oli 1869—94 Tartu ülikooli füsioloogiakateedri juh. ja prof., 1877—80 arstiteaduskonna dekaan (tema energilise taotlemise tulemusena ehitati Uus Anatoomikum, valmis 1888), 1885—90 rektor (tema toetusel hakati ülikoolile rajama veevärki, nn. Alexanderstromi). Lõi maailmakuulsa vere hüübimise fermentatiivse teooria, pani aluse kliinilise hematoloogia ja vereülekande edenemisele. Temalt pärinevad vere hüüvistajate nimetused „protrombiin" ja „trombiin". Eraldas sümogeense ehk sümoplastilise aine (seda nimet. trombokinaasiks), millest hüübimine lähtub. Tal õnnestus eraldada ka aine, mis hüübimist takistas (nimetas selle tsütoglobiiniks, leidis teadlaste vastukaja üle poole saj-i hiljem). Mälestussammas Tartus (1982, Ü. Õun ja I. Volkov). **T:** *Zur Blutlehre* (1892), *Weitere Beiträge zur Blutlehre* (1895).

Schmidt [*šmit*], *Ludvig* (24. XI 1894 Tallinn — 23. II 1982 Tallinn), keemik, keemiaknd. (1940, Leningradi ülikool). Lõpetas 1917 Peterburi ülikooli loodusteaduste ja 1930 füüsikalise keemia alal. Oli 1930—42 Leningradi ülikooli ja Leningradi keemiatehnoloogiainst-i õppejõud (a-st 1930 dots.). Pärast 1944 Eestisse naasmist oli TPI õppejõud, 1944—46 keemia-mäeteaduskonna dekaan, 1944—60 füüsikalise ja kolloidkeemia kateedri juh., 1946—51 õppeala asedir. ja 1951—59 dir. (rektor). Uurimusi lahuste tasakaalu ja assotsiatiivsete nähtuste kohta. **T:** *Termokeemia* (1969), *Elektrokeemilised ahelad* (1973).

Schmidt [*šmit*], *Oswald* (19. I 1823 Kuressaare — 29. VII 1890 Tartu), baltisaksa õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1864). Õppis 1842—46 Tartu ülikoolis. Töötas riigiametis, oli seejärel 1866—90 Tartu ülikooli Liivi-, Eesti- ja Kuramaa provintsiaalõiguse prof., 1869—82 prorektor ja 1882 ka õigusteaduskonna dekaan. **T:** *Rechtsgeschichte Liv-, Est- und Curland* (1894, ²1968).

Schmiedeberg [*šmi:d-*], Johann Ernst *Oswald* (29. IX 1838 Talsi läh., Kuramaa — 12. VII 1921 Baden-Baden), saksa farmakoloog, eksperimentaalse farmakoloogia rajajaid. Õppis 1860—66 Tartu ülikooli arstiteaduskonnas. Oli a-st 1867 Tartu ülikooli eradots. ning 1869—72 farmakoloogia-, dieteetika- ja meditsiiniajalooprof., 1872—1912 Strasbourg'i ülikooli farmakoloogiaprof. Tartus uuris pms. veres sisalduva kloroformi kvantitatiivset määramist ja väävelhappe leidumist katseloomade uriinis ning eraldas kärbseseenest muskariini (koos R. Koppega) ja uuris selle toimet südamele. Kirjeldas 1913 südameglükosiidi digitaliini. Asutas koos klinitsisti B. Naunyniga maailma esimese teadusliku farmakoloogiaajakirja „Archiv für experimentelle Pathologie und Pharmakologie" (ilmus Saksamaal, hiljem tuntud kui „Schmiedebergi Arhiiv"). Kui S. siirdus Strasbourg'i, kandus Tartu farmakoloogiakoolkonna eksperimentaalne uurimissuund kogu maailma.

Schmiedehelm [*šmi:d-*], *Marta* (10. VI 1896 Kose alevik — 26. VI 1981 Tallinn), arheoloog, *dr. phil.* (1944), ajaloodr. (1956). Lõpetas 1923 TÜ, töötas 1924—47 ülikooli arheoloogiakabinetis ja -muuseumis, mille kogude korrastamises ja säilitamises on tal suuri teeneid, ning 1947—77 ENSV TA Ajaloo Inst-i arheoloogiasektoris. Kaevanud kivikalmeid (Jabaras, Padal, Iilas), kääpaid (Lindoras, Loosis), linnuseid ja asulaid (Kuusalus, Rõuges) ning avaldanud u. 50 uurimust Baltimaade rauaaja kohta. ENSV rkl. preemia 1959. **T:** *Археологические памятники периода разложения родового строя на северо-востоке Эстонии* (1955).

Schmuul [*šmu:l*], *Aivi* (Alviine) (10. V 1934 Koguva k., Muhu-Suure v.), kriitik ja kirjanik. Lõpetas 1958 folkloristina TRÜ. Töötas 1959—73 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s laborandina ja bibliograafina. Olnud 1974—75 ja 1980—86 Koguvas J. Smuuli memoriaalmuuseumis teadur, a-st 1986 Muhu Muuseumi juh. Avaldanud a-st 1964 pms. luulearvustusi, milles väljendab suurt esteetilist nõudlikkust, ning a-st 1974 Muhu pajatustele ja Koguva pärimustele tuginevat proosaluulet („Õueringid", 1980). Kirjutanud O. Lutsu käsitluse akadeemilise „Eesti kirjanduse ajaloo" III ja IV köitesse (1969 ja 1981).

Schnakenburg [*šna-*], baltisaksa trükkalite ja kirjastajate perekond. Conrad Edmund Heinrich S. (1820—94) asutas Riias 1859 trükikoja ja ostis koos oma poja Ludwig Heinrich S-ga (1849—91) 1875 sellele lisaks Tartus W. H. C. Gläseri (ka Glaeser; 1821 — surma-aasta teadmata) laenuraamatukogu, litograafiatrükikoja ja trükikoja, need muudeti Riia ettevõtte filiaaliks. Hiljem läks trükikoda Ludwig Heinrichi vennale Heinrich Emil S-le (1852—89), pärast tolle surma nende õele Emilie Constance S-le (1861—1923) ja 1894 nooremale vennale Alexander Samuel S-le (1863—1923). 1909—11 kuulus ettevõte E. Andresenile ja viidi 1912 Riiga. 1870. a-te lõpust kuni 1890. a-teni olid S-d eesti rmt-ukirjastajate ja trükkalite seas tööde arvult esikohal, nad trükkisid eesti ilukirjandust, rohkesti õpikuid, „Isamaa Kalendrit" ja sarja „Eesti Rahva Bibliotеek".

Schneider [*šne-*], *Heinrich* (11. VI 1925 Vandu k., Undla v.), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1974, kinnit. 1990). Oli 1943—44 vabatahtlikuna Soome sõjaväes. Lõpetas 1950 TRÜ õigusteaduskonna. Töötas 1956—70 ENSV TA Majanduse Inst-i õigussektoris, olnud 1970—74 TRÜ õppejõud, 1975—94 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI vanem- ja juhtteadur, 1994—96 Eesti Agraarökonoomika Inst-i juhtteadur, a-st 1996 EV Riigikohtu nõunik. Osalenud seaduseelnõude jm. normatiivaktide (üle 200 projekti) koostamises ja ekspertihinnangute andmises. **T:** *Управление, социология, право* (1971, autoreid), *Ümberkorralduste õiguslik tagamine: probleeme, otsinguid ja lahendusi* (autoreid). — Eesti Jurist, 1990, 5 ja 6; *Maaomavalitsus: ajaloolised õppetunnid* (1992).

Schotter [*šo-*], *Leo* (19. III 1917 Moskva — 2. IV 1997 Tartu), oftalmoloog, meditsiinidr. (1966). Õppis 1937—40 Tartu Kõrgemas Muusikakoolis kompositsiooni. Lõpetas 1947 TRÜ arstiteaduskonna, töötas seejärel sealsamas, 1958 hakkas lugema oftalmoloogia kursust (a-st 1967 prof.). Oli 1975—90 TÜ otorinolarüngoloogia ja oftalmoloogia kateedri juh., a-st 1993 emeriitprof. 1967—77 oftalmoloogide vab. seltsi esimees, Eesti NSV peaoftalmoloog. Rajanud Eesti oftalmoloogiakoolkonna, loonud palju algupäraseid operatsioonimeetodeid ja -instrumente (2 instrumenti seeriatoodangus, 2 temanimelised). Teinud üle 5500 silmaoperatsiooni. Uurimusi silmavigastuste, magnetkirurgia, plastilise kirurgia, silma sarvkesta siirdamise, lühinägevuse, katarakti ja glaukoomi kirurgilise ravi alalt. ENSV tnl. arst (1966). — S-t tuntakse ka heliloojana (üle 40 teose, sh. „Ood Tartu Ülikoolile", „Surematus", „Andante funebre"). **T:** *Silmamagnetite välja topograafia ja tema tähtsus silmasiseste võõrkehade eemaldamisel* (1963).
B: *Prof. Leo Schotteri tööde bibliograafia*. Trt., 1987.

Schrenck [*šrenk*] (ka Schrenk), *Alexander* Gustav von (Aleksandr Ivanovitš) (16. II 1816 Triznovo mõis, Tula kub. – 7. VII 1876 Tartu), saksa päritolu mineraloog, botaanik ja maadeuurija, Leopold von S-i vend, *dr. phil. nat.* (1853, Königsberg). Õppis 1834–37 Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas, oli 1848–53 samas eradots., pani aluse Eesti siluri uurimisele (tema õpilasi oli F. Schmidt). Uuris 1835 Suursaare taimestikku, 1837 Euroopa äärmist kirdeosa (sh. Vaigatši saart), 1839 Lapimaad, 1840–44 Kasahstani steppe ja kõrbeid, Džungaariat ja Lõuna-Siberit. Elas 1858–68 pikemat aega Pühajärve mõisas. Avaldanud 5 pikka reisiaruannet ja uurimuse pms. Eesti saarte siluri liigestussüsteemi kohta. S-lt on ilm. ka luulet ja luuletõlkeid. Tema nimi on antud mitmele taimeperekonnale ja -liigile ning Taimõril voolavale u. 200 km pikkusele jõele.
B: O. Kurs. *Tartu ülikooli kasvandik Alexander von Schrenck.* – Tartu ja kultuur. Tln., 1990; V. Passetski. *Eestist pärit Arktika uurijaid.* Tln., 1970.

Schrenck [*šrenk*], Peter *Leopold* von (Leopold Ivanovitš) (6. V 1826 Hiten, Sumõ mk. – 20. I 1894 Peterburi, maetud Kuremaale), saksa päritolu etnograaf ja loodusteadlane, Alexander von S-i vend, Peterburi TA liige (1863). Õppis 1844–47 Tartu ja hiljem Berliini ülikoolis. Tegi kaasa fregati „Aurora" merereisi Läänemerest ümber Hoorni neeme Kamtšatkale (1853–54), juhatas seal ning Sahhalinil ja Amuurimaal uurimisreise (1854–56). Tutvus läbi Siberi Peterburi tagasisõidul (1856–57 pms. saaniteed kasutades) ka Sajaanide loodusega. Oli 1879–94 Peterburi antropoloogia- ja etnograafiamuuseumi dir. Uuris nivhe jt. Vene Kaug-Ida rahvaid, võttis kasutusele paleoasiaatide mõiste, selgitas ilveseliikide levilat, avaldas 4-köitelise teose „Reisen und Forschungen im Amur-Lande in den Jahren 1854–1856".

Schroeder [*šrö:der*], *Leopold* Alexander von (12. II 1851 Tartu – 8. II 1920 Viin), baltisaksa sanskritoloog, rahvaluuleteadlane, usundiloolane ja kirjanik, *dr. phil.* (1879), Austria TA liige (1899), ÕES-i auliige (1894), *dr. theol. h. c.* (1918, Viini ülikool). Õppis 1870–77 Leipzigi, Jena, Tübingeni ja Tartu ülikoolis. Oli 1877–94 Tartu ülikooli õppejõud, 1894–99 Innsbrucki ja a-st 1899 Viini ülikooli prof. Avaldanud käsitlusi eesti rahvateaduse ja usundiloo ning indoeuroopa ja ceskätt india usundiloo alalt.
T: *Die Hochzeitsgebräuche der Esten und einiger anderer finnisch-ugrischen Völkerschaften in Vergleichung mit denen der indogermanischen Völker* (1888), *Zur Entstehungsgeschichte des Kalewipoeg* (1891), *Germanische Elben und Götter beim Estenvolk* (Viin, 1906), *Arische Religion* (2 kd., 1914–16), *Lebenserinnerungen* (Leipzig, 1921).

Schults [*šults*], *Eduard* (7. I 1932 Leningrad), raadiotehnikateadlane, tehnikaknd. (1963, Leningradi elektrotehniline sideinst.). Lõpetas 1956 Leningradi elektrotehnilise sideinst-i raadioside ja -levi alal. Olnud a-st 1965 TTÜ õppejõud (a-st 1970 dots., 1981–86 raadiotehnikakateedri juh., a-st 1995 telekommunikatsiooni prof. ja a-st 1996 raadio- ja sidetehnika inst-i dir.). Uurimusi raadioelektroonika alalt. Loonud signaalide ja ruumiliste objektide näitajate mõõtmise meetodeid ja vahendeid, optiliste impulsskujutiste televisiooniregistraatoreid ning ringhäälingu- ja telekommunikatsioonisüsteemide näitajate standardimise metoodilisi aluseid. **T:** *Основы телевидения* I (1975), *Telekommunikatsioonitehnika* (1999).

Schultz [*šults*], *Aleksandr* Eduardovitš (6. IX 1884 – pärast 1941. a-t), vene ajakirjanik. Töötas enne 1917. a. rev-i Peterburi ajalehe „Вечерние биржевые ведомости" juures. Pages rev-i eest Eestisse, kus andis 1922 Tallinnas välja ajalehte „Жизнь" ning toimetas 1926–40 ajalehte „Вести дня". „Вести дня" oli pikka aega Eestis põhiline vene leht ning seda iseloomustas lojaalsus EV suhtes. Avaldas pseud-i A. Võšgorodski all kogu Baltikumis levitatavas Riia ajalehes „Сегодня" sõnumeid ja art-eid Eesti elust.

Schultz [*šults*], S-Bertram (pseud. Dr. Bertram), *Georg Julius* (4. X 1808 Tallinn – 16. V 1875 Viin), baltisaksa literaat ja rahvaluuleteadlane, Ella S-Adajęwsky isa, *dr. med.* (1836). Õppis 1826–33 Tartu ülikoolis arstiteadust. Reisis 1840–42 Euroopas. Töötas 1836–39 Smolenski kub-s koduarstina, 1842–48 Peterburi TA konservaatorina ja 1845–57 Peterburis Kirurgilise Meditsiini Akadeemia anatoomiainst-i prosektorina, oli 1862–64 Torma läh. Friedenthali mõisas silmakliiniku omanik ja arst ning a-st 1867 eestikeelse kirjanduse tsensor. Kogus rahvaluulet, aitas kaasa „Kalevipoja" väljaandmisele ja tõlkimisele. Avaldanud pilkeluulekogu „Peegli pilt" (1866) ja regivärsivormis teose „Ilmatar" (1871), mille I osa „Womba Wiido" sisaldab ka eesti rahvalaule, saksa keeles kodu-uurimusliku „Wagien. Baltische Studien und Erinnerungen" (1868), lapi eepilisele rahvaluulele tugineva „Peivasch-Parneh, die Sonnensöhne" (1872), ilukirjandust (ms. kadakasaksa žargoonis „Hallerlei nurrige Sichten un soterkleichen", 1868), mälestusi („Baltische Skizzen" I–III, 1852; „Neue Baltische Skizzen", 1872) ja publitsistikat. **T:** *Gesammelte Schriften* I–IV (1875), *Kolm Tartu balli* (1990), *Tartu tudengid viiskümmend aastat tagasi* (1999).

Schultz [*šults*], *Johann* (arvat. 1730 Jena – 18. VII 1795 Tallinn), arhitekt. Õppis Jenas ehituskunsti ja stukitööd. Oli a-st 1760 Tallinna kodanik, a-st 1761 Kanuti gildi, hiljem Toomgildi liige, a-st 1773 Kadrioru lossiansambli arhitekt. Kavandanud Tallinna kubermanguvalitsuse hoone (1767–73), komandandi maja (1770. a-d) ja Kopli kalmistu kabeleid (1774, hävinud) ning Põhja- ja Kesk-Eesti mõisamaju (Roosna-Alliku, 1780–86; tõenäoliselt ka Saue ja Ääsmäe). A-st 1783 oli tegev Mustpeade Vennaskonna hoone ümberehitamisel.
B: M. Lumiste. *Kadrioru loss.* Tln., 1973; J. Maiste. *Mustpeade Maja.* Tln., 1995.

Schultz-Adajęwsky [*šults- -ski*], Schultz-Adaiewsky, *Ella* (õieti Elisabeth) von (22. II 1846 Peterburi – 26. VII 1926 Bonn), baltisaksa helilooja ja pianist, Georg Julius Schultzi tütar. Õppis klaverit Peterburi konservatooriumis A. Henselti, A. Rubinsteini ja N. Zaremba klassis. Esines soolopianistina paljudes Venemaa linnades, Berliinis, Pariisis, Weimaris jm. Suhtles tolle aja kuulsaimate heliloojatega (Liszti, Bizet', Rossiniga). Suved veetis Tormas vanaema mõisas. Elas 1882–1909 Itaalias, keskendus seal vanakreeka muusika uurimisele, avaldas Itaalia erialastes väljaannetes (ms. *Rivista Musicale Italiana*'s) selleteemalisi ja eesti muusika alaseid art-eid. A-st 1909 elas Saksamaal Neuwiedis. S. kirjavahetusel mitme Eesti silmapaistva kultuuritegelasega (ms. A. Tammega) on oluline kultuurilooline väärtus. Loonud lühiooperid „Salomonida" ja „Die Morgenröthe der Freiheit" („Vabaduse koidukuma"), lavalise „Kreeka tantsukoori" koorile ja orkestrile, koori- ja soololaule („24 prelüüdi", „Estnisches Wiegenlied", „Nachtgesang") ning kammermuusikat („Sonate grecque" klarnetile ja klaverile), teinud lauluseadeid eesti rahvaviisidest („Kallis Mari", „Kuressaare mõisa kubjas", „Vabadiku laul").
B: J. Werner. *Briefe eines baltischen Idealisten.* Hannover-Döhren, 1972; I. Randalu. *Skits Ella Adaiewskyst ja tema autoportree kirjades Aino Tammele.* – Teater. Muusika. Kino, 1991, 6.

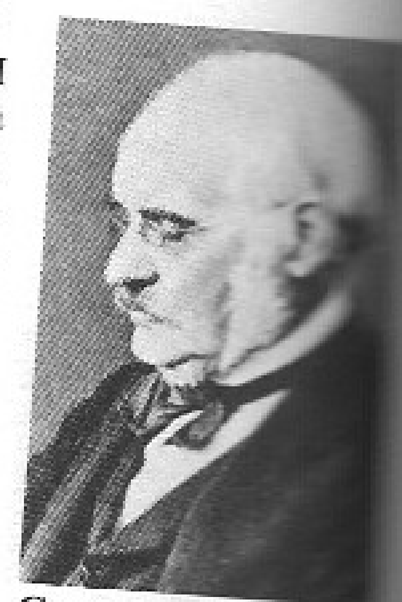
Schwarz [*švarts*], *Valeri* (30. I 1939 Rõbinsk, Jaroslavli obl. – 27. XI 1993 Tallinn), pediaater, hügiee-

Alexander von Schrenck

Eduard Schults

Georg Julius Schultz

Ella Schultz-Adajęwsky

Hugo Schüts

nik ja spordimeedik, meditsiinidr. (1991, Leningrad), rahvuselt sakslane. Lõpetas 1964 Leningradi pediaatriainst-i. Töötas esmalt Kohtla-Järvel, seejärel oli Tallinna Profülaktilise Meditsiini Inst-s laste tervisekaitse laboratooriumi juhtivteadur ja TPÜ õppejõud. Uurinud nn. kaksikute meetodit rakendades pärilikkuse ja treeningu suhet lapse ja nooruki organismi arengus, eriti sportlike võimete osas.

Schwartz [*švarts*], *Johann Georg* (25. VI 1793 Riia — 19. III 1874 Põlva), baltisaksa pastor ja haridustegelane. Lõpetas 1818 Tartu ülikooli. Oli 1814—20 koduõpetaja, 1820—74 Põlvas pastor, 1840—49 ühtlasi vaimulik koolirevident. Andis välja oma aja kohta silmapaistva õpikusarja „Koliraamat", mille I, VI, VII ja VIII köite („Lühhikene öppetus öigest kirjotamissest", 1852; „Wisika ehk öppetus lodud asjade issewisidest ja wäggedest", 1855; „Sündinud asjade juttustamine" I—II, 1858—61) kirjutas ise. **T:** matemaatikaõpiku lisa *Wäljamöödust ehk Ma-möötmisest ehk Ma-arwust* (1852), *Saksakeele öpimise-raamat* (1866, kihelkonnakoolidele), lõunaeestimurdeline lugemik *Eesti Laste söber* (1873, ²1875).

Schöön [*šö:n*], *Ivi-Mai* (17. I 1931 Tartu), kirurg, meditsiinidr. (1980, Göteborg). Õppis 1952—59 Göteborgi ülikoolis. Töötanud 1973—79 kirurgina ülikoolihaiglas, olnud a-st 1981 Göteborgi ülikooli dots., seejärel arstiteaduskonnas kaasprof. Teadustööd pms. gastroenteroloogia alalt (uurinud mao- ja kaksteistsõrmikuhaavandit, kasvajaid, sekretsiooni, vagotoomiat ehk uitnärvi läbilõikamist). **T:** *The effects of antral distention on gastric acid secretion and on the release of gastrointestinal hormones in man.* — Acta Physiologica Scand. (1980).

Schüdlöffel [*šü:-*], *Gustav Heinrich* (13. X 1798 Jõelähtme — 20. XII 1859 Tallinn), saksa päritolu kirjamees. Õppis 1817—20 Tartu ülikoolis usuteadust. Oli a-st 1829 Jõelähtme pastor, a-st 1847 ühtlasi Ida-Harju praost. Mugandas saksa keelest rahvavalgustuslikke, enamasti vagatsevaid jutte („Kuldarg ehk Kulla saatja külla", 1842, J. D. H. Zschokke järgi). Jutustus „Jöggi merres" (1842, G. H. von Schuberti järgi), mis ilmus 1852 E. Lönnroti tõlkes soome keeles („Merenwirta"), on esimesi võõrkeelde tõlgitud eesti ilukirjandusteoseid. Tema „Toomas Westen, Lapo rahwa uso ärätaja Norra maal" (1844) on esimene uues kirjaviisis trükiteos.

Schüts [*šüts*], Schütz, *Hugo* (23. V 1900 Tähtvere v. — 26. X 1969 Tallinn), viiuldaja. Õppis viiulimängu 1918—19 Petrogradi konservatooriumis, lõpetas 1928 TK-s S. Lemba viiuliklassi, täiendas end 1936 ja 1939 Pariisis J. Boucheriet' juures. Oli 1926—29 „Raadio-Ringhäälingu" muusikajuht ja 1929—69 „Estonia" orkestri kontsertmeister. Esinenud solistina ja esiviiuldajana mitmes ansamblis, oli 1933—35 Narva-Jõesuu ning 1936—40 ja 1949—69 Pärnu suvemuusikaorkestri kontsertmeister. Solistina esinenud Poolas, Ungaris, Soomes ja Prantsusmaal. Oli 1945—69 TPedI õppejõud. Loonud kammerpalu viiulile („Meloodia", „Mälestus", „Hällilaul", „Serenaad"). ENSV tnl. kunstnik (1957).
B: U. Aulis. *Hugo Schüts.* Tln., 1985.

Scupin [*skupin*], *Hans* (24. IV 1869 Gross Wartenberg, Silesia — 23. XI 1937 Saksamaa), saksa geoloog, *D. Sc.* (1895, Berliin). Õppis Breslau, Heidelbergi ja Berliini ülikoolis. Oli 1918—26 TÜ geoloogia- ja mineraloogiaprof., enne ja pärast Tartus töötamist Halle ülikooli prof. Käsitlenud ms. Baltimaade nafta ja kivisoola leidumise võimalust, Eesti ala tektoonikat ning Kagu-Eestis paikneva devoni lademe stratigraafiat.

Seeberg-Elverfeldt [*ze:berk*], *Roland* (17. VIII 1909 Sevilsti, Soome — 3. XII 1993 Essen), baltisaksa ajaloolane, arhivaar ja genealoog, *dr. phil.* (1934). Lõpetas 1931 TÜ. Töötas 1933—37 Königsbergis Preisi riigiarhiivis, 1937—39 Stettini riigiarhiivis, 1950—53 Ida-Berliini arhiivides ja a-st 1956 Saksamaa liiduvalitsuse pressiarhiivis (oli 1965—74 selle dir.), a-st 1962 andis ühtlasi välja ajakirja „Ostdeutsche Familienkunde". Avaldanud genealoogilisi uurimusi, arhiivide inventare ja Tallinna arhivaalide registreid. **T:** *Die estnische Bewölkerung Dorpats zur II. Schwedenzeit (1625—1656)* (1931), *Revaler Regesten* (3 kd., 1966—75), *Narva 1581—1721* (1933).

Seeler [*ze:ler*], *Karl Wilhelm* von (6. III 1861 Riia — 27. X 1925 Tartu), baltisaksa õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1896). Õppis 1882—86 Tartu ülikoolis, täiendas end 1887—90 Berliinis. Oli 1891—95 Tartu ülikooli õppejõud, seejärel prof. Kiievis, Berliinis ja Peterburis ning a-st 1920 TÜ Rooma õiguse prof. Uurimusi Rooma õiguse ja Balti eraõiguse alalt.

Seeman, *Osvald* (2. III 1915 Petrogradi kub. — 14. X 1994 Peterburi), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1952, Leningradi optikainst.). Lõpetas 1936 Leningradi pedagoogikainst-i. Töötas 1942—45 Omski põllumajandusinst-s, 1946—54 Leningradi optikainst-s, 1954—56 Pekingi ülikoolis, 1958—60 ja 1965—80 oli TRÜ dots. Uurimusi elektronoptika (elektronoptiliste süsteemide aberratsioonide arvutusmeetodid) ja kõrgkooli õppemetoodika alalt.

Seene, *Teet* (15. VII 1940 Pärnu), bioloog, bioloogiadr. (1988, kinnit. 1989, Leningrad). Lõpetas 1966 TRÜ. Olnud 1966—74 Tartu kuulmishäiretega laste internaatkooli õpetaja, 1969—71 TÜ raskejõustiku ja veespordi kateedri õppejõud, 1974—78 lihasetalitluse hormonaalregulatsiooni labori teadur ja 1978—81 selle juh., a-st 1981 spordifüsioloogia kateedri õppejõud (a-st 1983 dots., a-st 1989 prof., prof-i kutse 1990), a-st 1993 spordibioloogia inst-i funktsionaalse morfoloogia korraline prof. ja spordibioloogia inst-i juh., 1993—98 TÜ prorektor, a-st 1998 TÜ avatud ülikooli prorektor. **T:** *Turnover of sceletal muscle contractile proteins in glycocorticoid myopathy.* — J. of Steroid Biochem. and Molecular Biology 50, 1994.

Segercrantz [*-kr-*], *Wladimir* (Vladimir Segerkrantz) (10. III 1936 Tallinn), transporditeadlane, tehnikateaduste dr. (1984, Moskva Auto- ja Teedeinst., kinnit. 1985). Lõpetas 1959 teedeinsenerina TPI. Olnud a-st 1967 TTÜ õppejõud (a-st 1985 prof.), 1972—81 ja 1986—91 autoteede kateedri juh., 1992—99 rektori nõunik, a-st 1990 Soome Rkl. Tehnikauurimiskeskuse teadur (a-st 1999 juhtivteadur) ja a-st 1992 ühtlasi Helsingi tehnikaülikooli dots. Uurimusi transpordipoliitika, Euroopa transpordi infrastruktuuri ning Kesk- ja Ida-Euroopa maade liiklusohutuse kohta (kuulub teadlaste rühma *Nectar — Network on Communications and Transport Activities Research*). Osalenud Euroopa Liidu Teaduse ja Tehnika 4. ja 5. Raamprogrammi rahvusvahelistes transpordivõrkude ja intermodaalse transpordi vallas tehtavates koostööprojektides. **T:** *Evolution of transport networks around the core area of Europe* (New York etc., 1995, autoreid), *Development of transport networks as tool for cross-border cooperation. Case Finland* (Åre, Meråker, 1997), *Cooperation and development of ports in Eastern Baltic shipping* (Bergen, 1997, autoreid). — Tema abikaasa Maie-Hele Segerkrantz (28. XII 1937 Kureküla, Räpina v.) on klaasikunstnik. Töötanud 1968—92 kirjastuse „Valgus", seejärel Eesti Entsüklopeediakirjastuse kunstilise toim-na.

Sei, *Indrek* (26. VII 1972 Tallinn), ujuja. Sai 1989 juunioride EM-il NSV Liidu meeskonnas 4×100 m teateujumises kuld- ning 100 m vabaujumises hõbemedali. Võitnud sprindi EM-il 100 m kompleksujumises 1991 ja 1992 pronks- ja 1993 hõbemedali.

Tulnud maailma karikavõistluste etappidel 10 korral esikolmikusse ning oli 1993 100 m kompleksujumises üldarvestuses 2. kohal. Olnud 33 korda suvistel ja 44 korda talvistel meistrivõistlustel (a-ni 2000) Eesti meister. Parandanud Eesti rekordeid lühikeses ja pikas ujulas kokku 56 korda (sh. teateujumistes 13 korda). Parimaid tulemusi 50 m ujulas: vabaujumises 50 m 23,09 ja 100 m 50,78 (1993), 200 m 1.56,39 (1991), 200 m kompleksujumises 2.07,86 (1991). Meistersportlane (1988). Eesti parim meessportlane 1993. ▲

Seidlitz [*zaidlits*], *Georg* Carl Maria von (7. VI 1840 Peterburi – 15. VII 1917 Irschenhausen, Ülem-Baieri), baltisaksa zooloog ja darvinist, zooloogiadr. (1868, Tartu). Lõpetas 1862 Tartu ülikooli. Käis uurimisreisil Transilvaanias, Itaalias, Lõuna-Prantsusmaal ja Hispaanias. Sai 1866 Tartus zooloogiamag-ks. Tegeles 1867 Dresdeni ja Leipzigi ülikoolis antropoloogia ning anatoomiaga. Oli 1869–74 eradots., luges esimesena Venemaal süstemaatilist darvinismi kursust. Töötas 1872 Napoli zooloogiajaamas. Oli 1874–77 Tartu ülikooli zooloogiadots., elas 1877–95 Königsbergis, oli 1877–79 seal-se ülikooli anatoomia inst-i assistent ja prosektor ning anatoomia ja zooloogia eradots. A-st 1895 Münchenis ja 1901–17 Irschenhausenis entomoloogiaga tegelev erateadlane. Külastas 1910 viimast korda Eestit. Uuris Baltimaade loomastikku, koostas kahepaiksete, roomajate, lindude ja imetajate faunistilise nimestiku (1861). Saavutas maailmatuntuse mardikaliste uurimise alal. **T:** *Die Darwinsche Theorie. Elf Vorlesungen über die Entstehung der Thiere und Pflanzen* (1875), *Fauna Baltica. Die Kaefer* (Coleoptera) *der deutschen Ostseeprovinzen Russlands* (1875, ²1891).

Selg, *Hanno* (31. V 1932 Tartu), viievõistleja ja spordipedagoog, pedagoogikaknd. (1984). Lõpetas 1954 TRÜ kehakultuuriteaduskonna. Võitis 1960 Rooma OM-il moodsas viievõistluses NSV Liidu meeskonnas hõbemedali ja tuli samal aastal individuaalselt NSV Liidu meistriks (kolmel korral sai Eesti meeskonna koosseisus pronksmedali). Tuli 1953–65 6 korda Eesti meistriks. Oli 1979–94 TÜ kehakultuuriteaduskonna õppejõud (dots.). Eesti parim sportlane 1960.

Selg, *Reet* (16. VI 1927 Virumaa – 23. V 1998 Tallinn), koolikirjanik ja pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1984). Lõpetas 1951 saksa filoloogina TRÜ. Oli 1951–60 Tallinna 1. ja 16. keskkoolis õpetaja, 1960–67 ENSV Pedagoogika TUI-s teadur, 1967–70 ENSV Haridusmin-s õpikute osk-a metoodik, 1970–87 ENSV Pedagoogika TUI-s võõrkeelte sektori teadur, 1987–91 keeledidaktika sektori juh. Avaldanud üldhariduskooli õppekirjandust, sh. 5. ja 9. klassi ning 1.–3. klassi saksa keele süvendatud õpetuse õpikuid. Pidas oluliseks õpitava keele kultuurikonteksti tundmist. **T:** *Vestlusi saksa ja eesti keeles* (1977), *Saksa keele kontrolli- ja hindamismetoodika 8-klassilisele koolile* (1978).

Selirand, *Jüri* (21. VII 1928 Vigala v.), arheoloog, ajalooknd. (1966). Lõpetas 1955 TRÜ. Töötas 1960–67 ENSV TA Ajaloo Inst-s arheoloogiasektori teadurina ja 1971–91 fondide sektori juh-na, oli 1967–71 ENSV TA Ühisk-ateaduste Osk-a teadussekretär. Uurinud pms. noorema rauaaja kalmistuid ja linnuseid, tegelnud allveearheoloogiaga. O. Monteliuse medal 1988. **T:** *Läbi aastatuhandete* (1963, ²1974, koos E. Tõnissoniga), *Esivanemate kalmeküngastel* (1967), *Eestlaste matmiskombed varafeodaalsete suhete tärkamise perioodil (11.–13. sajand)* (1974), *Arheoloogiga Eestimaa teedel* (1977, ²1989, koos V. Lõugasega), *Urniväljadest ümarkääbasteni. Äärjooni slaavi arheoloogiale* (1983), *Muinasaeg, muinasteadus, muinasteadlased* (1989), *Viron rautakausi* (1989), *Eesti maast ja rahvast* (1996, koos K. Siilivasega).

Seljamaa, *Julius* (8. IV 1883 Sindi – 17. VI 1936 Tallinn), poliitik ja ajakirjanik. Õppis 1899–1902 Riias õpetajate seminaris. Oli 1902–05 Taali ministeeriumikoolis õpetaja, 1905–09 selle juh. ning 1909–14 Rakvere haridusseltsi kooli juh. Siirdus 1914 Petrogradi, õppis 1915–18 seal ülikoolis õigusteaduskonnas, töötas „Pealinna Teataja" toimetuses ja Vene IV Riigiduumas ajakirjanikuna. Oli 1917 Eesti Vabariiklaste Liidu tegelasi, Ajutise Maanõukogu liige ja Eesti Ajutise Valitsuse esindaja Venemaal, 1918–21 „Vaba Maa" peatoim. Osales 1919–20 Eesti ja Vene rahuläbirääkimistel, oli 1922–28 Eesti saadik Lätis, 1928–33 Eesti saadik Moskvas, okt-st 1933 juunini 1936 välisminister. Nimetati juunis 1936 saadikuks Rooma, suri enne ametisse astumist.

Sellik, *Enn* (10. XII 1954 Iisaku), kergejõustiklane. Tuli 1973 5000 m jooksus Euroopa juunioride meistriks. Sai 1976 Montreali OM-il 5000 m jooksus 11. koha ja 1980 Moskva OM-il 10 000 m jooksus 8. koha, EM-il 1978 5000 m ja 10 000 m jooksus 8. koha. Võitis 1977 10 000 m jooksus universiaadi kuldmedali. NSV Liidu meistrivõistlustel sai 1975 ja 1976 10 000 m jooksus ning 1975 8000 m murdmaajooksus kuldmedali, 1978 5000 m jooksus, 1982 10 000 m jooksus ning 1977 ja 1978 8000 m murdmaajooksus hõbemedali ning 1977 5000 m jooksus pronksmedali. Tulnud 9 korda Eesti meistriks. Parimad tulemused: 1500 m 3.40,4 (1975), 5000 m 13.17,2 (1976, NSV Liidu rekord ja selle hooaja edetabeli 3. tulemus), 10 000 m 27.40,6 (1978). Suurmeister (1975). Töötanud taksojuhina.

Sellin, *Arne* (16. IX 1957 Pärnu-Jaagupi), botaanik, taimeökoloog ja ökofüsioloog, loodusteaduste dr. (1994). Lõpetas 1981 bioloogina TRÜ, töötanud 1981–92 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1986–92 vanemteadur), a-st 1992 TÜ botaanika ja ökoloogia inst-s (a-st 1994 dots.). Uurimusi rohttaimede autökoloogia ning puittaimede veevahetuse ja hüdraulilise arhitektuuri alalt. A-st 2000 ajakirja „Tree Physiology" toimetuskolleegiumi liige. EV teaduspreemia 1994. **T:** *Ülane, sinilill, karukell* (1986, koos R. Sanderiga), *Variation in hydraulic architecture of* Picea abies *(L.) Karst. trees grown under different environmental conditions* (1994), *Does pre-dawn water potential reflect conditions of equilibrium in plant and soil water status?* – Acta Oecologica, 20(1) (1999).

Selter, *Karl* (24. VI 1898 Kapu v. – 31. I 1958 Genf), riigitegelane. Õppis 1919–21 vabakuulajana TÜ arstiteaduskonnas, lõpetas 1925 õigusteaduskonna. Töötas mitmel ametikohal sõja- ja kohtumin-s ning vandeadvokaadina. Oli 1933–38 majandusminister, maist 1938 okt-ni 1939 välisminister. Määrati 1939 saadikuks Rahvasteliitu (Genfi), oli ühtlasi 1939–40 saadik Vatikanis ja 1940 Šveitsis (Bernis). Rahvuskogu liige (1937) ja VI Riigikogu liige. Jäi elama Šveitsi ja oli Eesti mitteametlik esindaja Saksamaa LV valitsuse juures Bonnis.

Semenenko, *Svetlan* (26. XI 1938 Leningrad), luuletaja ja tõlkija. Õppis 1958–60 Leningradi ülikoolis füüsikat ja 1961 bioloogiat, lõpetas 1967 TRÜ vene filoloogina. Töötanud õpetajana ja 1967–78 „Советская Эстония" toimetuses ajakirjanikuna, 1978–79 ja a-st 1981 ajakirja „Tallinn" osk-a juhatajana, 1991 ER-is, a-st 1991 olnud vabakutseline kirjanik. Avaldanud luulekogud „В понедельник вечером" (1979) ja valikkogu „Свет в декабре" (1985) ning luuletusi ajakirjanduses ja kogumikes „Поэты Эстонии" (Leningrad, 1974), „Молодые поэты Прибалтики" (Moskva, 1979) ja „Антология Эстонской поэзии" (1990). Tõlkinud vene keelde

Georg von Seidlitz

Julius Seljamaa

Arne Sellin

Karl Selter

Svetlan Semenenko

P.-E. Rummo, B. Alveri, M. Nurme, E. Niidu, A. Suumanni, M. Traadi, H. Runneli, V. Luige, J. Kaplinski jmt. loomingut. J. Smuuli preemia 1983, I. Severjanini kirjandusauhind 1999, kirjanduse aastapreemia 2000.

Semjonova, *Angelina* (27. II 1960 Kingissepa), näitleja. Lõpetas 1984 näitlejaerialal TRK. Töötanud a-st 1984 Eesti Draamateatris. Mänginud ka Rakvere ja Kuressaare Teatris ning filmides („Saja aasta pärast mais", „Vana mees tahab koju") ja telelavastustes („Naine, kes saabus kell kuus", seriaal „V.E.R.I."). **O:** proua Keeney (O'Neilli *Õli*), Mary Poppins (Shermani *Mary Poppins*), Lucy (Haveli *Largo desolato*), Keely (Martini *Keely ja Du*), Desdemona (Shakespeare'i *Othello*), Niina (Lermontovi *Maskeraad*), Maša (Tšehhovi *Kolm õde*), Naine (Williamsi *Ma ei tea, mis saab homme*), Anitra (Ibseni *Peer Gynt*), Hortense (Kanderi *Zorbas*).

Semper, *Aurora* (13. VII 1899 Tartu — 29. VI 1982 Tallinn), muusikakriitik ja -pedagoog, Johannes S-i abikaasa, Lilian S-i ema, Adamson-Ericu õde. Õppis klaverimängu 1919—20 Tartu Kõrgemas Muusikakoolis (A. Brosse kl.), 1920—24 Berliinis eraviisil A. Schnabeli ja E. Petri juures, 1924—25 Berliini muusikaülikoolis (E. Petri kl.) ja 1926—27 Pariisis *École Normale de Musique*'is (L. Lévy kl.). Oli 1928—38 Tartus eramuusikaõpetaja, 1938—40 „Postimehe" muusikaarvustaja, 1944—50 TRK ja 1945—50 ENSV Rkl. Teatriinst-i muusikaajaloo õppejõud. Tagandati 1950 ideoloogilistel põhjustel õppejõu ametist, õigused taastati 1956. Tegutses kaua ajalehtede „Sirp ja Vasar", „Postimees" ja „Rahva Hääl" muusikaarvustajana. Peamised uurimisteemad olid eesti ja vene muusikasuhted ning eesti muusika ajalugu. ENSV tnl. kunstitegelane (1978).
B: H. Tauk. *Ühest harmoonilisest olemistervikust.* — Teater. Muusika. Kino, 1982, 9.

Semper, *Ene-Liis* (4. IV 1969 Tallinn), video-, *performance*'i- ja teatrikunstnik, Raoul Kurvitza abikaasa. Lõpetas 1995 TKÜ stsenograafina. Olnud „Rühm T" liige, osalenud rühmituse näitustel ja *performance*'ites („Unicorn E", 1994, koos U. Muru ja R. Kurvitzaga). Nii *performance*'ite kui ka videoloomingu keskmes on keha, seksuaalsuse, vägivalla ja transgressiooni küsimused. Kasutab videomeediumi nartsissistlikku loomust pms. autoagressiivseks analüüsiks („Eesti kunstimaastikud I. Kurvitz", 1994; „Nimeta I", 1996; „FF/REW", 1997; „Fundamental", 1997; „White Wedding", 1998; „Endspiel", 1998; „Ring Hing", 1998, ja „Oaas", 1999, viimased koos Kiwaga). Lavastanud moe*show*'sid ning kujundanud teatrilavastusi ja teinud kostüüme (W. Gombrowiczi „Iwona, Burgundia printsess", 1994, „Vanemuises"; W. Shakespeare'i „Richard III", 1997, ja Y. Reza „Kunst", 1998, mõlemad Eesti Draamateatris; B. M. Koltèsi „Roberto Zucco", 2000, Tallinna Linnateatris).

Semper, *Johannes* (22. III 1892 Pahuvere kool, Tuhalaane v. — 21. II 1970 Tallinn), kirjanik, Aurora S-i abikaasa, Lilian S-i isa. Õppis 1910—14 Peterburi ülikoolis filoloogiat ja 1915—16 Moskvasse evakueeritud Riia Polütehnikumis arhitektuuri. Oli 1916—17 mobiliseerituna Vene sõjaväes, lõpetas lipnikuna Moskvas sõjakooli. Oli 1917 Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee abiesimees, Eesti Sotsialistide-revolutsionääride Partei KK liige ja 1919—20 Asutava Kogu liige. Õppis 1921—25 Berliini ülikoolis, 1925—27 Pariisis. Omandas 1928 TÜ-s magistrikraadi kirjandusloo alal (väitekiri „André Gide'i stiili struktuur", 1929) ja töötas 1940. a-ni samas õppejõuna. Oli 1930—40 ühtlasi ajakirja „Looming" toim. ja 1928—40 Eesti PEN-klubi esimees, 1940 J. Vares-Barbaruse valitsuses haridusminister, samast aastast NLKP liige. Elas 1941—44 NSV Liidu tagalas. Oli 1941—46 ENSV Kunstide Valitsuse juh. ning 1946—50 ENSV Kirjanike Liidu juhatuse esimees ja 1958—66 aseesimees; 1940—51 ja 1963—70 ENSV Ülemnõukogu liige. 1950—55 oli põlu all, süüdistatuna kosmopolitismis ja kodanlikus natsionalismis, ning elatus anonüümsest tõlketööst. Tuli kirjandusse „Noor-Eesti" üllitistes ilmunud luuletuste ja art-tega, osales kirjandusrühmitistes „Siuru" ja „Tarapita". Esikrmt. „Pierrot" (1917) sisaldab peenetajulist estetistlik-uusromantilist luulet, milles 20. saj. alguse eesti värsiuuendus saavutas omamoodi tehnilise täiuse. Järgmistes kogudes lisandub uuemate avangardivoolude mõjusid ja ühisk-akriitilisi motiive. 1930. a-il kirjutas pms. vormitundliku ja filosoofilise tagapõhjaga ühisk-a- ja loodusluulet (kogu „Tuuleratas", 1936). II maailmasõja ajal ja pärast sõda primitiviseerusid S-i luule sisu ja väljendusviis propagandistlikuks; plakatlikkusest on vabamad mõned 1950. a-te lõpupoole humanistlikud luuletused (kogus „Kuidas elaksid?", 1958). S-i proosalooming arenes uusromantikast (novellikogu „Hima kett", 1918) süvapsühholoogia (rom. „Armukadedus", 1934) ja sotsiaalrealismi suunas (rom. „Kivi kivi peale", 1939, [4]1982). Rom. „Punased nelgid" (1955) ja sõjajärgne näidendilooming kujutavad Eesti lähiajalugu nõukogulikust vaatekohast. S. rikastas eesti kirjandust, kunsti ja teatrikriitikat vormitundlike arvustuste ning kaasaegse Euroopa kirjanduse tutvustustega (essee- ja art-ikogud „Näokatted I", 1919, „Meie kirjanduse teed", 1927, „Prantsuse vaim", 1934). Uurimuses „Kalevipoja rahvaluule-motiivide analüüs" (1924, [2]1997) on ta rakendanud psühhoanalüütilist meetodit. Avaldanud ka reisikirju ja mälestusi. Tõlkinud prantsuse, itaalia, hispaania, inglise, saksa ja vene keelest nii luulet kui ka proosat, sh. rohkesti maailmakirjanduse klassikat (Dante, G. Boccaccio, Stendhal, V. Hugo, É. Zola, W. Whitman, É. Verhaeren, A. Blok jpt.). ENSV rahvakirjanik (1964). ENSV rkl. preemia 1947, J. Smuuli preemia 1973.
T: *Teosed* I—XII (1962—78), luulekogud *Jäljed liival* (1920), *Maa ja mereveersed rütmid* (1922), *Viis meelt* (1926), *Päike rentslis* (1930), *Ei vaikida saa* (1943), *Leheküligi nagu lehti puult* (1972), valikkogud *Väike luuleraamat* (1975) ja *Kuvatus olla noor* (eesti ja vene keeles, 1989), novellikogud *Sillatalad* (1927) ja *Ellinor* (1927), *Näidendid* (1961), reisikirjad *Risti-rästi läbi Euroopa* (1953), *Lõuna Risti all* (1937) ja *Mööda maid ja meresid* (1958), mälestused *Matk minevikku* I (1969), valimik teatriarvustusi *Teater iseseisva kunstialana* (1992).
B: *Johannes Semper elus ja kirjanduses.* [Koost. I. Sikemäe.] Tln., 1967; E. Siirak. *Johannes Semper.* Tln., 1969.

Semper, *Lilian* (30. X 1933 Tartu), pianist ja pedagoog, Aurora ja Johannes S-i tütar. Lõpetas 1957 klaverierialal TRK (H. Sepa kl.) ja 1961 Moskva konservatooriumi aspirantuuri (J. Zaki juures). Esinenud a-st 1958 solistina, klaverisaatjana ja kammeransambleis (1970—94 koos M. Kärmasega) Eestis ja välismaal (Soomes, Rootsis, Saksamaal, Venemaal, Kuubal). Olnud a-st 1960 EMA õppejõud (a-st 1995 prof., 1991—2000 klaveriosk-a juh.), a-st 1961 ühtlasi Tallinna Muusikakeskkooli õpetaja; õpilasi: I. Floss, L. Randma, K. Ratassepp, I. Zahharenkova, R. Pikani, M. Vilba. Avaldanud art-eid eesti pianistidest ja klaverimuusikast („Mõttemõlgutusi Veljo Tormise prelüüdidest ja fuugadest", „Ärgem unustagem oma eelkäijaid — Erika Franz"). ENSV tnl. kunstnik (1979).

Senff [*zenf*], *Karl August* (12. III 1770 Kreypau, Merseburgi läh. — 14. I 1838 Tartu), baltisaksa graafik ja maalikunstnik. Õppis 1788—93 Leipzigi ja a-st 1795 Dresdeni KA-s. Töötas a-st 1803 Tartu ülikoolis joonistusõpetajana (a-st 1818 erakorraline prof.) ja vasegraveerijana. Koostanud õppeotstarbeks

7 nüüdisvihikut (69 vasegravüüri ja akvatintalehte) ning 50 pilditahvliga õpiku „Geometrische Zeichnenlehre" (1828). Lõi vormikindlaid seepia-, pastell- ja graafilisi portreid ning klassitsistlikke maastikuvaateid. Teinud 19 ülikooli hooneid kujutavat gravüüri. **T:** *Tartu vaade* (1803), *J. J. Winckelmann* (1803, A. R. Mengsi järgi), feldmarssal Wittgensteini portree (1815, vasegravüür), *Rauna mõisakool* (1815).

Sepamaa, *Henrik* (pseud., õieti Heinrich Richard Seppik) (9. II 1905 Pärnu – 4. II 1990 Tallinn), tõlkija. Õppis 1925–28 TÜ filosoofiateaduskonnas eesti ja romaani filoloogiat. Töötas a-st 1924 esperanto keele lektorina, 1929–39 Skandinaaviamaades ja Tšehhoslovakkias; oli 1947–56 NSV Liidus Komi vangilaagreis, a-st 1956 vabakutseline tõlkija. Eestindanud üle 50 teose norra (H. Ibsen, K. Hamsun), islandi (H. K. Laxness), taani (M. Andersen Nexø), rootsi (A. Strindberg), vene (N. Gogol), tšehhi ja esperanto keelest. Koostanud keeleõpikuid ja sõnaraamat-id, tõlkinud F. Tuglase novelle esperanto keelde, avaldanud tõlketeoreetilisi ja õigekeelsusalaseid art-eid. J. Smuuli preemia 1982.

Sepmann, *Henno* (12. II 1925 Tartu – 24. IX 1985 Moskva), arhitekt, Valve Pormeistri abikaasa. Mobiliseeriti 1943 Saksa sõjaväkke. Lõpetas 1952 TPI. Töötas 1952–85 „Eesti Projektis" (sh. projekteerimisosk-a peaarhitektina ja juh. asetäitjana). 1960. a-te algusest osales suurte unikaalehitiste kavandamises: Tallinna laululava (1960, koos A. Kotliga; ENSV rkl. preemia 1965), TTÜ peahoone rektoraadi- ja aulaosa (1962–68, koos U. Tõlpuse ja O. Kontšajevaga) ning „Viru" hotell (1972, koos M. Pordiga; ENSV rkl. preemia 1972). Juhtis 1970. a-il Tallinna Olümpiapurjespordikeskuse projekteerimist (1980; P. Jänes, A.-H. Looveer, A. Raid; NSVL-i rkl. preemia 1981). Hilisemast loomingust on tähtsaimad Ametiühingute Maja (1982) ja kauplus „Turist" (1983, koos P. Jänesega, mõlemad Tallinnas). ENSV tnl. arhitekt (1973).

Sepp, *Ennu* (13. XI 1938 Separa k., Lohusuu v.), kirurg, meditsiinidr. (1973), New Yorgi TA liige (1995). Lõpetas 1964 TRÜ. Töötanud seejärel sealsamas, olnud 1976–83 topograafilise anatoomia ja ortopeedia kateedri juh., prof., 1983–92 operatiivkirurgia, topograafilise anatoomia ja uroloogia kateedri juh., a-st 1992 kirurgilise anatoomia õppetooli korraline prof., anatoomia inst-i juh. Täiendanud end Moskvas, Novosibirskis, Turus, Lundis ja Helsingis. Uurimusi veresoonte taastava kirurgia, venoosse tromboosi ja sellepuhuse kirurgilise ravi ning mao limaskesta reparatiivse taastekke alalt. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Inimese topoanatoomia* (1997, [2]1998).

Sepp (1953–80 Tšeban), *Erna* (27. II 1927 Gdov), hüdrogeoloogiainsener, geoloogia-mineraloogiaknd. (1969, kinnit. 1970, Moskva). Lõpetas 1955 Moskva Ordžonikidze-nim. Geoloogilise Uuringu Inst-i, oli seejärel a-ni 1960 EPA õppejõud. Olnud 1957–80 Eesti NSV Geoloogia Valitsuses hüdrogeoloogia jaama juh., vanem- ja peahüdrogeoloog ja jaoskonnajuh. ning ühtlasi 1972–75 Sambias ja 1979–80 Vietnamis geoloog, 1984–87 ENSV Rahvamajanduse Juhtivate Töötajate ja Spetsialistide Kvalifikatsiooni Tõstmise Inst-i vanemteadur. Uurinud Eesti põhjaveevaru kujunemist, kasutamist ja kaitset. Avaldanud hulgaliselt aimeart-eid. **T:** *Гидрогеология СССР, XXX (Эстонская ССР)* (Moskva, 1966, autor ja asetoim.), *Eesti NSV põhjavesi ja selle kasutamine* (1975), *Draakonite maal* (1989).

Sepp, *Hans* (12. IX 1921 Rakvere), arstiteadlane, New Yorgi TA liige, Toronto MA akad. Lõpetas 1951 Bonni ülikooli. Olnud 1969–72 assistentprof., a-st 1972 Toronto ülikooli patoloogia aseprof. ja Toronto *East General Hospital*'i laboratooriumide dir. Uurimusi patoloogia valdkonnast, sh. kõrvalkilpnäärme vähi kopsumetastaasidest, listerioosist Torontos ja suitsetajate kopsu morfoloogilistest muutustest. **T:** *Morphological changes in smokers lungs* (autoreid). – Can. Med. Assoc. J. 1957; *Carcinoma of the parathyroid gland with pulmonary metastasis and cardiac death* (autoreid). – Amer. J. Med., 1960, 28.

Sepp, *Heljo* (15. X 1922 Valga), pianist ja pedagoog, Valter Ojakääru abikaasa, Londoni Kuningliku Muusikaakadeemia assotsiatiivliige (1996). Õppis klaverimängu 1934–38 Tartus eraviisil A. Elleri ja muusikateooriat H. Elleri juures. Võitis 1938 Londonis rahvusv. noorte pianistide võistlusel Briti Muusikanõukogu auhinna ja 3-aastase stipendiumi, millega õppis 1938–39 Londoni Kuninglikus Muusikaakadeemias. 1943–46 õppis TK-s H. Elleri kompositsiooniklassis. Lõpetas eksternina 1947 klaverierialal TRK, täiendas end 1949–52 Moskva konservatooriumi aspirantuuris H. Neuhausi juures. Oli 1952–95 EMA klaveriõppejõud (a-st 1981 konsultantprof., a-st 1995 emeriitprof., 1966–71 klaverikateedri juh. ning 1971–81 õppe- ja teadusprorektor). Õpilasi: L. Semper, P. Lassmann, M. Lohuaru. Esinenud soolistina (a-st 1938) ja kammeransamblis (ms. 1947–66 koos V. Alumäega). Eriti aktiivselt tutvustanud eesti muusikat, sh. H. Elleri loomingut. ENSV tnl. kunstnik (1957). H. Elleri muusikapreemia 1998. **T:** *H. Elleri klaverilooming* (1958), *Heino Eller sõnas ja pildis* (1967, koostaja).

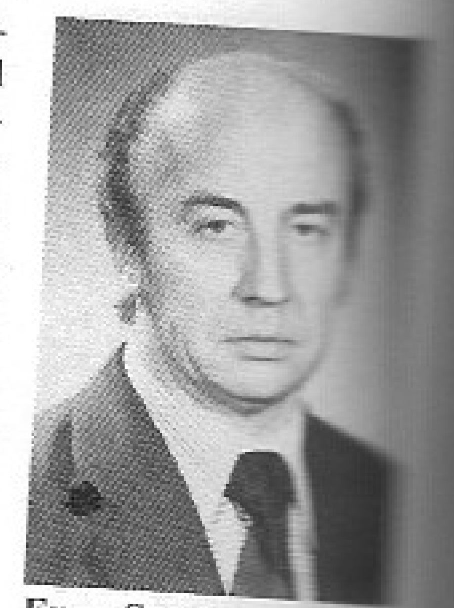
Sepp, *Hendrik* (23. III 1888 Pati v. – 5. IX 1943 Ipiķi, Läti), ajaloolane, *dr. phil.* (1931), Eesti TA akad. (1938). Lõpetas 1913 Tartu ülikooli, pärast seda töötas ajakirjanikuna ning Venemaal ja Tallinnas õpetajana. Oli a-st 1919 TÜ õppejõud (a-st 1938 prof.). Koostas Tartu-, Võru-, Setu-, Pärnu- ja Viljandimaa ajalooülevaateid, oli „Eesti biograafilise leksikoni" (ilmus 1926–29 Tartus) ja selle täienduskõite (1940) autoreid ning „Eesti majandusajaloo" (I kd., 1937) peatoim. Kuulus ajalooajakirjade toimetusse. **T:** *Narva piiramine ja lahing a. 1700* (1930).

Sepp, *Herbert* (8. III 1929 Laimjala v.), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1974). Lõpetas 1959 TRÜ. Olnud 1958–77 Tartus rahvakohtunik, 1977–79 TRÜ riigi ja õiguse teooria ja ajaloo kateedri vanemõpetaja, 1979–94 TRÜ tsiviilõiguse ja -protsessi kateedri dots., a-st 1994 Riigikohtu konsultant. **T:** *Tsiviilõiguslikke normatiivakte* (1988).

Sepp, *Jüri* (9. IX 1952 Tallinn), majandusteadlane, majandusknd. (1982). Lõpetas 1975 TRÜ. Olnud 1975–80 TÜ kaubanduslaboratooriumis teadur, 1980–82 rahvamajandusharude ökonoomika kateedri ja 1982–92 kaubandusökonoomika kateedri õppejõud (a-st 1984 dots.), 1990–92 EV kaubandusministri asetäitja. 1992–93 TÜ turunduse ja juhtimise inst-i dots., 1993–94 majanduspoliitika ja riigimajanduse inst-i dots. ja 1994–96 majanduspoliitika korraline prof., a-st 1996 rahvamajanduse inst-i prof., 1993–96 majandusteaduskonna prodekaan ja a-st 1996 dekaan. Tegelnud majanduspoliitika, institutsiooniökonoomika, turunduse ja majandusanalüüsi küsimustega. **T:** *Jaekäibe arenguseaduspärasuste uurimine* (1985), *Konkurentsipoliitika teoreetilised alused* (1993), *Kaubandusturundus* (1995), *Institutsiooniökonoomika* (1997), *Foreign direct investments in Estonia* (1998, autoreid), *Wettbewerbspolitik in Estland* (1999, autoreid).

Sepp, *Kalev* (17. V 1961 Tallinn), geograaf (maastikuökoloog) ja looduskaitsja, filosoofiadr. geograafia alal (1999). Lõpetas 1984 biogeograafia erialal TRÜ, täiendanud end Stockholmis (1991), Budapestis (1992, 1994), Viini läh. Laxenburgis (1993) ja Londonis (1996–98). Olnud a-st 1998 EPMÜ Keskkonnakaitse Inst-i maastikulabori juh. (a-st 2000 dots.). 1990–95 Eesti Geograafia Seltsi asepresi-

Henno Sepmann

Ennu Sepp

Erna Sepp

Heljo Sepp

Hendrik Sepp

dent. Uurinud inimmõju põllum-maastiku maastikulisele ja bioloogilisele mitmekesisusele. **T:** *Eesti looduskaitse* (1996, koostaja ja autoreid), *Põllumajandusmaastiku seire metodoloogia ja rakendused Eestis* (1999).

Sepp, *Leo* (7. XI 1892 Simuna khk. — 13. XII 1941 Ussolje laager, Permi obl.), pangandustegelane. Lõpetas 1914 Riia Polütehnikumi kaubandusteaduse osk-a. Oli 1913—18 Viljandi Vastastikuse Krediidiühistu asjaajaja, hiljem ühtlasi juhatuse liige, 1917 Viljandi maakonna miilitsaülem, hiljem maavalitsuse esimees. 1921—24 Eesti Panga dir., 1924—27 J. Jaaksoni ja J. Teemandi valitsuses rahaminister, 1928—30 Tallinna Kommertspanga dir. Oli 1927 üks rahareformi teostajaid. A-st 1933 as-i Balti Puuvilla Ketramise ja Kudumise Vabrik dir. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, suri vangilaagris.

Sepp, *Paul* (28. X 1885 Orava v. — 18. II 1943 Tallinn), lavastaja ja teatripedagoog. Alustas lavategevust Pihkvas, mängis 1903—13 Peterburi eesti näitetruppides ning vene teatrites, tegutses 1915—19 Moskvas filmi alal (lavastas 1915 filmi „Armastus maski all"), seejärel oli Kiievi teatristuudios õpetaja. Tuli 1920 Tallinna, asutas oma teatristuudio, mis muudeti 1921 Draamastuudio teatrikooliks, oli a-ni 1933 (vaheaegadega) selle ja 1938—41 TK Lavakunstikooli õppejõud, juhtis 1932—40 taas ka erateatristuudiot. Oli 1920—24 Tallinna Draamateatri, 1925 „Vanemuise", 1925—29 „Estonia", 1927—28 Rändteatri ja 1929—36 Draamastuudio Teatri lavastaja. Tõi Eestis valitsenud saksa teatrilaadi kõrvale uusaegse vene dramaturgia ja režiikooli ning impressionismi- ja sümbolismiotsingud. **L:** Surgutšovi *Sügise viiulid* (1920), Andrejevi *Inimese elu* (1921), Sophoklese ja Hofmannsthali *Kuningas Oidipus* (1923, vabaõhuetendus), Schilleri *Maria Stuart* (1923) ja *Orléans'i neitsi* (1923), Tolleri *Eugen Naeruväärne* (1925), Shakespeare'i *Veneetsia kaupmees* (1926), Molière'i *Ebahaige* (1936).
B: J. Pert. *Paul Sepp*. Tln., 1931.

Sepp, *Rein* (23. IV 1921 Tartu — 25. I 1995 Ipiķi), tõlkija ja kirjanik. Õppis 1940—42 Tartu ülikoolis pms. germanistikat. Mobiliseeriti Saksa sõjaväkke, oli 1949—56 NSV Liidus poliitvang. Elas a-st 1971 Lätis Ipiķis (Mõisaküla läh.). Eestindanud germaani eeposed — „Vanem Edda" (1970), „Nibelungide laul" (1977), Wolfram von Eschenbachi „Parzival" (1989), „Beowulf" (1990) ja „Noorem Edda" (1991, osaliselt) — ning „Anglosaksi kroonikad ja poeemid" (1992). Tõlkinud ka hollandi (Multatuli, T. de Vries), inglise (W. Shakespeare, W. Blake) ja saksa kirjandust (F. Schiller) ning kirjutanud ulmeteoseid (novell „Viimne üksiklane", 1960, kuuldemäng „Gaia peab surema", lavastatud 1962). J. Smuuli preemia 1978.
B: *Rein Sepa 75. sünniaastapäevale pühendatud teaduskonverentsi ettekandematerjalid*. Trt., 1997.

Sepp, *Reino* (23. VII 1926 Kuressaare — 21. II 1992 Stockholm), keemik ja kultuuriloolane. Mobiliseeriti 1944 Saksa sõjaväkke, kuid tal õnnestus põgeneda Rootsi. Lõpetas 1963 Stockholmi ülikooli filosoofiamagistri kraadiga. Töötas seejärel keemiaettevõtetes (sh. *Alfa-Laval Ab*-s). Avaldanud keemiaalaseid töid. Uuris eesti heliplaadi ajalugu (koostas põhjaliku heliplaadiregistri), üliõpilas- ja merelaulu ning Eesti spordi ajalugu. **T:** *Eesti spordi leksikon* (1951), *Eesti heli läänemaailmas* (1990).

Sepp, *Rudolf* (23. V 1902 Vitina v. — 18. IV 1980 Tartu), maalikunstnik. Lõpetas 1938 kõrgema kunstikooli „Pallas". Tegutses 1930. a-il orkestrandina ja maalavade dekoraatorina. Oli 1946—50 Tartu Rkl. Kunstiinst-i õppejõud. Varases loomejärgus on ülekaalus portree ja maastikumaal. Viljakaim ja mitmekesine loomeaeg oli 1950. a-te lõpp, siis said valdavaks psühholoogiline ja grupiportree (hrl. kolmik- või nelikmaal). Maalimislaad on vaba ja ekspressiivne, teoste tumedat koloriiti elustavad valguspeegeldused. Teinud ka joonistusi ja monotüüpiaid. **T:** *Õde Ira* (1938), *Tartu motiiv* (1942), *Jaan Vahtra* (1946), kolmikmaal *Kodukoldel* (1959, osad *Indrek*, *Neli põlvkonda* ja *Autoportree*), *Sõbrad* ehk *Taastatud usaldussuhted* (1961), *Abikaasa portree* (1969).

Sepp, *Urmas* (29. IV 1956 Tallinn), majandusteadlane, majandusdr. (1989). Lõpetas 1978 TPI majandusteaduskonna. Täiendanud end Oslo (1991) ja Bradfordi ülikoolis (1993), olnud Soome Pangas külalisuurija (1994—95). 1980—89 Eesti TA Majanduse Inst-i teadur, 1989—91 juhtivteadur (ühtlasi TTÜ prof.), 1991—93 makroökonoomika osk-a juh., a-st 1993 Eesti Panga osakonnajuh. Uurimusi tootmise efektiivsuse, makroökonoomika ja modelleerimise alalt. **T:** *Reaaltulu ja inflatsiooni hindamise teoreetilised alused* (1990), *Tootmisteooria ja tootmise efektiivsus. Mikroökonoomiline käsitlus* (1991), *A short English-Estonian and Estonian-English dictionaries of economics* (1992, autoreid), *Estonia's transition to a market economy* (1995), *Monetary reform, currency board arrangement and inflation in Estonia* (1996), *Factors of trade-deficit convergence in Estonia. Analysis based on propensity to import* (1999).

Seppel (a-st 1975 õieti Ehin), *Ly* (30. IV 1943 Haapsalu), luuletaja, Andres Ehini abikaasa. Lõpetas 1967 TRÜ eesti keele ja kirjanduse erialal, õppis 1965—66 Aserbaidžaani ülikoolis ja 1969—71 Moskva ülikoolis türgi filoloogiat. Elanud a-st 1972 Raplas, olnud vabakutseline kirjanik. Avaldanud luulet ja lastermt-id, tõlkinud luulet ja proosat soome (luuleantoloogia „Kaarsild", 1997, koos A. Ehiniga), inglise, vene, türgi (A. Nesin, Nazım Hikmet, F. H. Dağlarca, Yaşar Kemal, Yunus Emre), aserbaidžaani (R. Rza), kasahhi, tatari, türkmeeni ja usbeki keelest (Zulfija, R. Parfi, N. A. Navoii, koos A. Ehiniga). Kirjutanud reisikirju, publitsistikat ja arvustusi. J. Smuuli preemia 1972 ja 1975. **T:** luulekogud *Igal hommikul avan peo* (1965) ja *Varjuring ümber tule* (1974), lastermt-d *Kaarini ja Eeva raamat* (1981) ja *Unenäoraamat* (1984).

Seppet, *Enn* (26. II 1950 Vööpste k., Mäksa v.), patofüsioloog, bioloogiaknd. (1979, kinnit. 1980),

Rudolf Sepp

Urmas Sepp

Ly Seppel

Enn Seppet

dr. phil. füsioloogia alal (1991). Lõpetas 1974 TRÜ arstiteaduskonna. Olnud 1975–82 TRÜ lihasetalituse labori teadur, 1982–92 selle juh., a-st 1992 üld- ja molekulaarpatoloogiainst-i patofüsioloogia korraline prof., a-st 1992 teadusprodekaan. Viibis 1975–77 teadustööl Moskvas NSV Liidu kardioloogiakeskuses, 1985–86 Budapesti arstide täiendusinst-s, 1988–89 Winnipegis Manitoba ülikoolis, 1991 USA-s Burlingtonis Vermonti ülikoolis ja Tšehhi TA füsioloogiainst-s ning 1998 Martin Lutheri ülikoolis (Halle-Wittenbergis). **T:** *Thyroid control over membrane processes in rat heart* (autoreid). – Am. J. Physiol. Suppl., 1991, 26; *Sarcoplasmic reticulum in determining atrioventricular contractile differences in rat heart* (autoreid). – Am. J. Physiol., 1997, 273; *Mechanisms of thyroid hormone control over sensitivity and maximal contractile responsiveness to β-adrenergic agonists in atria* (autoreid). – Mol. Cell. Biochem., 1998, 184. ▲

Sepping, *Mati* (23. XII 1962 Pärnu), filmiprodutsent. Õppis 1985–88 Üleliidulises Rkl. Kinematograafiainst-s filmimajandust. Töötas 1984–93 „Tallinnfilmis" filmidir-i asetäitjana, asutas 1992 stuudio „Faama Film" ning on selle produtsent. A-st 1999 Euroopa Filmiakadeemia liige. Korraldanud „Tallinnfilmis" 11 mängufilmi tootmist (sh. „Ainult hulludele ehk Halastajaõde", 1990, „Rahu tänav", 1991, „Lammas all paremas nurgas", 1992). „Faama Filmi" osalemisel on valminud täispikad mängufilmid „Tulivesi" (1994), „Minu Leninid" (1997) ja „Georgica" (1998) ning lühimängufilme ja tõsielufilme („Nelli ja Elmar", 1998; „Tempo di valse", 1999; „Mimikri", 1999).

Seppo, *Arnold* (31. XII 1917 Petrogradi kub. – 19. IV 1980 Tallinn), kirurg ja traumatoloog, meditsiiniknd. (1950). Lõpetas 1941 Pavlovi-nim. Leningradi I Meditsiiniinst-i. Oli 1941–46 eesti laskurkorpuses kirurg, 1947–49 ENSV TA-s teadur ja ühtlasi Tallinna keskhaiglas kirurg, 1949–56 TRÜ õppejõud ning üldkirurgiakateedri juh. (a-st 1952 dots.), 1957–77 Tallinna Tõnismäe haigla traumatoloogiaosk. juh., 1958–59 ühtlasi Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni TUI teadur, 1977–80 enda rajatud Metallosteosünteesi Teadusliku Uurimise Labori ja Kliiniku (a-st 1992 sulgemiseni (1994) A. Seppo Traumatoloogia ja Ortopeedia Keskus) dir. Lõi põletushaavade ravimeetodi (S. salv), rajas luu tugevustopograafia (S. patent, 1972, USA) ja konstrueeris selle põhjal luumurdude ühendamiseks msg. aparaate, lõi luupõletike (sh. luutuberkuloosi) puhul kasutatava uue ravimeetodi nn. S. puurnõela abil, võttis mädapõletikevastaseks raviks kasutusele osoonravi keemiliste vannidena ja kahjustatud liigeste kõhrkoe taastamiseks aparaadi (registreeritud avastusena 1985), kasutas ebaliigeste puhul uue luukoe sadestamiseks S. puurnõela. Sai 10 rahvusv. patenti (3 Prantsusmaalt, 2 USA-st, 1 Jaapanist, 3 Suurbritanniast, 1 Rootsist), registreeriti 12 autoritunnistust ja 1 avastus. ENSV tnl. leiutaja (1977). Kuldmedal Leipzigi rahvusv. messilt (1981, postuumselt, väljapanek tema aparaatidest), NSVL-i rkl. preemia 1983, kuldmedal ja karikas Brüsseli näituselt (1991, väljapanek tema töödest). **T:** *Metallic osteosynthesis of bone fractures* (1975), *Металлический остеосинтез переломов костей на основе точных клинико-технических наук* (1978). – S-st on kirjutatud 3-osaline romaan (P. Urmi „Siinpool paradiisi", 1993, „Provintsiarst", 1994, ja „Hüvastijätt", 1996). **B:** H. Seppo. *Vastuvoolu. Doktor Seppo lugu.* Tln., 1998.

Sepre, *Oskar* (20. V 1900 Kabala v., Viljandimaa – 23. XI 1965 Tallinn), riigitegelane ja majandusteadlane, majandusdr. (1961), ENSV TA k-liige (1946). Osales 1921–40 EKP illegaalses tegevuses, oli 1940. a. juunipöörde juhte ja J. Varese valitsuse majandusministri asetäitja, 1940–48 ENSV MN Rkl. Plaanikomitee esimees ja ENSV MN (a-ni 1946 ENSV RKN) esimehe asetäitja, 1948–57 ENSV TA Ühisk-ateaduste Osk. akad-sekretär, hiljem ENSV TA Majanduse Inst-i vanemteadur ja sektorijuh. A-st 1921 EKP, 1941–48 EK(b)P KK liige. 1940–47 ENSV Ülemnõukogu, 1941–50 NSVL Ülemnõukogu saadik. **T:** *Eesti kodanlik riik monopolide teenistuses* (1963), *Kodanliku Eesti sõltuvus imperialistlikest maadest* (1964).

Sergo, *Gustav* (15. I 1886 Käina v. – 5. X 1971 Haapsalu), laevandustegelane ja laevajuht. Sai 14-aastaselt kutseliseks meremeheks, 18-aastaselt kalalaeva kapteniks. Töötas 1905–10 välismaal, seilates suurte parklaevade madruse ja pootsmanina Inglismaa, Tšiili ja Peruu sadamate vahel. Ostis 1913 purjelaeva, vedas küttepuid Hiiumaa rannast Tallinna. Lõpetas 1914 kiprikursused. Oli 1915–19 parklaeva „Sankt Feodor" ja hiidlaste purjeka „Dago" tüürimees. Laevaühingu „G. Sergo ja Ko" (tegeles reisilaevandusega) asutajaid. 1929 ostis esimese aurikuA-ks 1936 oli ühingul 5 liini- ja 2 veolaeva, 1938 läksid kõik Eesti reisijateveo- ja rannasõiduliinid ning osa välisliine ühingu valdusse (1940 oli ühingul 17 laeva). Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid S. 1940, vabanes 1947; 1949 represseeriti uuesti, vabanes 1957.

Sergo, *Herman* (1. X 1911 Jausa k., Käina v. – 28. IX 1989 Tallinn), kirjanik. Töötanud madruse ja tüürimehena, lõpetas 1941 Tallinna merekooli kaugsõidukaptenina. Oli 1942–45 Punaarmees, töötas 1945–48 Leningradis lootsina-lipukaptenina ja 1948–66 Tallinnas kaubasadama kapteni asetäitjana, 1948–55 oli ühtlasi Tallinna Kalandustehnikumi õppejõud. Kirjutanud rohkesti mereainelisi, sh. omaeluloolisi jutte (jutustus „Meri kutsub", 1960, jutukogu „Kui ma alles noor veel olin", 1980). Rom. „Põgenike laev" (1966) käsitleb randlaste põgenemist 1944, rom. „Näkimadalad" (3 kd., 1984, J. Smuuli preemia 1985, 4-osaline telefilm 1989) Reigi rootslaste saatust 18. saj., rom. „Randröövel" (1988) O. R. L. vabahärra von Ungern-Sternbergi elu. **T:** rom-d *Vihavald* (1970) ja *Rukkirahu* (1990), jutukogud *Lootsitoa jutud* (1965) ja *Kauge tule kuma* (1975), mälestuste rmt. *Viis aastat võõra nime all* (1992).

Sermat, *Vello* (19. IV 1925 Võru), psühholoog, *Ph. D.* (1961, Yale'i ülikool, USA). Läks 1943 Soome, sealt edasi Rootsi. Õppis psühholoogiat 1947–50 Göteborgi ülikoolis, lõpetas 1957 Toronto ülikooli. A-st 1966 on USA-s ja Kanadas sertifitseeritud psühholoog. Töötanud 1961–63 Kanadas Yorki ülikoolis, 1963–67 Oregoni ülikoolis (Eugene, USA), 1967–68 Toronto ülikoolis ja a-st 1968 taas Yorki ülikoolis õppejõuna (1971–90 prof.). Olnud Eesti ja Soome ülikoolides külalisõppejõud, 1967–70 „Journal of Personality and Social Psychology" toim-id. Tegelnud põhil. sotsiaal- ja kliinilise psühholoogiaga; uurimusi mänguteooria, grupiprotsesside, isikutevaheliste suhete ja üksilduse probleemide kohta. Avaldanud eesti keeles esseid, publitsistikat ja lühiproosat („Sigtuna novellid", 1991). Eesti Psühholoogide Liidu liige (a-st 1991). **T:** *Is game behavior related to behavior in other interpersonal situations?* – Journal of Personality and Social Psychology, 1970, 12; *Content analysis of verbal communication in the development of a relationship: Conditions influencing self-disclosure* (koos M. Smythiga). – Samas, 1973, 26; *Measuring loneliness in different relationships* (koos N. Schmidtiga). – Samas, 1986, 44; *Some situational and personality correlates of loneliness.* – The anatomy of loneliness (New York, 1980).

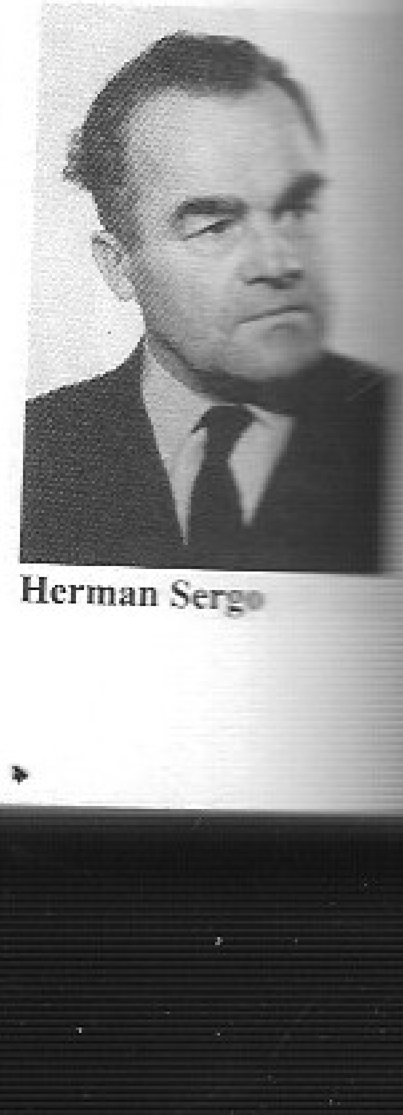
Mati Sepping

Arnold Seppo

Oskar Sepre

Herman Sergo

Severjanin, *Igor,* ka Igor-Severjanin (õieti Igor Vassiljevitš Lotarjov) (16. V 1887 Peterburi —20. XII 1941 Tallinn), vene luuletaja. Elas a-st 1904 vabakutselise literaadina pms. Peterburis. Oli 1912 esimest korda Eestis, suvitas 1914 ja 1915 Toilas ja elas seal 1918—35 alaliselt, pärast seda elas enamasti Tallinnas. Tegi a-st 1921 sageli esinemisreise välismaale, pms. vene emigrantide asukohamaadesse (Lätisse, Leedusse, Poolasse, Saksamaale, Tšehhoslovakkiasse, Jugoslaaviasse, Bulgaariasse, Rumeeniasse). Kujundas isikupärase avangardistliku luulestiili (egofuturismi), mis põhines oskusel väljendada valimatult kõikvõimalikke, nii lihtsameelselt siiraid kui ka nõudlikult filosoofilisi, kuid alati enesekeskseid mõttekäike, muljeid ja tundeid ladusas vormikindlas värsis. Osales Eesti kirjanduselus ja tõlkis koos abikaasa Felissa Kruudiga (1902—57) vene keelde eesti luulet (Visnapuu, Under, Rannit) ning tutvustas eesti kirjandust oma välisreisidel. Riigikogu vene fraktsiooni algatusel hakati 1995 andma temanim. kirjandusauhinda. **T:** luulekogud *Громокипящий кубок* (Moskva, 1913), *Златолира* (Moskva, 1914), *Ананасы в шампанском* (Moskva, 1915), *Victoria Regia* (Moskva, 1915), *Поэзоантракт* (Moskva, 1915), *Гость безответный* (Moskva, 1916), *За струнной изгородью лиры* (Moskva, 1918), *Crème des violettes* (1919), *Pühajõgi* (1919), *Вервэна* (1920), *Миррэлия* (Berliin, 1922), *Менестрель* (Berliin, 1921), *Фея Eiole* (Berliin, 1922), *Соловей* (Berliin, 1923), *Классические розы* (Belgrad, 1931), *Медальон* (Belgrad, 1934), *Андриана* (Narva, 1932), värssrom-d *Падучая стремнина* (Berliin, 1922), *Роса оранжевого часа* (1925), *Колокола собора чувств* (1925) ja *Рояль Леандра* (Bukarest, 1935).

K: E. Boronowski. *Igor' Severjanins Leben und Weltblick in seinen dichterischen Werk.* Münster, 1978.

Severtsov, *Aleksei* Nikolajevitš (29. IX 1866 Moskva — 19. XII 1936 Moskva), vene zooloog ja evolutsiooniteoreetik, vene teadlase Nikolai S-i (5. XI 1827 — 7. II 1885) poeg, NSVL TA akad. (1920), Ukraina NSV TA akad. (1925). Oli 1898—1902 Tartu, 1902—11 Kiievi ja 1911—30 Moskva ülikooli prof. S. on loomade evolutsioonilise morfoloogia rajajaid. Lõi fülembrüogeneesiteooria, mille kohaselt evolutsiooniliste muutuste ulatus seostub nende avaldumisega ontogeneesi eri järkudes. Eristas bioloogilise evolutsiooni põhisuundadena progressi (aromorfoosi), idioadaptatsiooni (kitsas kohastumine keskkonnateguritega) ja regressi. **T:** *Morphologische Gesetzmässigkeiten der Evolution* (Moskva, 1931), *Главные направления эволюционного процесса* (Moskva, 1934).

Sibul, *Aleksander* (4. XI 1884 Vara v. — 5. XI 1981 Tallinn), raamatukoguteadlane. Oli 1921—50 Tallinna Linna Keskrmtk. juh., 1923—40 (lühikese vaheajaga) Eesti Rmtk-hoidjate Ühingu esimees, 1929—40 ajakirja „Raamatukogu" toim. Arendas Tallinna Linna Keskrmtk. suureks, hästi korraldatud rmtk-ks, see oli a-ni 1940 Eesti keskne rmtk. 1924—38 ilmusid Tallinna Linna Keskrmtk. kataloogid ja 1929—40 „Tallinna Keskraamatukogu Teated". S-l on suuri teeneid eesti rmt-ukogunduse arendamises ja rmtk-hoidjate kursuste korraldamises. **T:** *Raamatukoguhoidja käsiraamat* (1926).

Sibul, *Ilo* (10. II 1908 Tartu — 31. I 1979 Tallinn), füsioloog-biokeemik ja patofüsioloog, meditsiinidr. (1956), ENSV TA k-liige (1957). Lõpetas 1932 TÜ. Töötas seejärel sealsamas, oli 1945—47 Tübingeni ülikoolis õppeülesannete täitja, 1947—50 TRÜ biokeemiakateedri õppejõud, 1950—55 patoloogilise füsioloogia kateedri juh. (a-st 1953 prof.), 1955—56 Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni TUI asedir., 1956—57 EPA füsioloogiaprof. (hiljem kohakaasluse alusel), 1957—64 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i teadusala asedir., 1964—66 TRÜ spordimeditsiinikateedri juh., a-st 1967 Eksperimentaalbioloogia Inst-i loomafüsioloogiasektori juh. Täiendas end Lausanne'is, Baselis ja Wrocławis. Uurinud elundite verevarustuse keemilist ja neurohumoraalset regulatsiooni, vitamiinide ja hormoonide toimemehhanismi, ensüümide aktiivsust ja Eesti meremuda (humiinhapete) raviomadusi. ENSV tnl. teadlane (1978).

Sibul, *Riho* (26. VI 1958 Rapla), kitarrist. Õppis 1976—77 TPedI kultuurharidustöö osk-s koorijuhtimist. Mänginud paljudes pop- ja rockansamblites, sh. ansamblites „Magnetic Band" (1976—77), „In Spe" (1978—80 ja 1982—85), „Kaseke" (1980—84), „Lainer" (1985—87) ja „V.S.P. projekt" (1986—89), hiljem „Muusik Seifis" ja 1990. a-il „Ultima Thules". Mänginud trios koos M. Kappeli ja A. Vartsiga, teinud koostööd R. Vaigla ja E-S. Tüüriga. Saanud muusikafestivalidel parima muusiku auhindu.

Sibul, *Salme* (21. XII 1920 Tartu — 9. IV 1999 Tartu), kõrva-nina-kurguarst, meditsiinidr. (1993). Lõpetas 1950 TRÜ. Oli 1950—55 Tartu tuberkuloosidispanseri larüngoloog ja 1950—69 ka TRÜ otorinolarüngoloogiakateedri õppejõud, a-st 1969 dots. Kaitses 1972 doktoriväitekirja, kuid see jäi kinnitamata. Uurinud pms. kõri- ja keskkõrvatuberkuloosi ning aeroioonide ja elektroaerosoolide mõju ülemiste hingamisteede haiguste puhul. **T:** *Методика исследования ушных, носовых и горловых больных* (1970, [3]1975, autoreid), *О влиянии электроаэрозолей на функции защитной системы слизистой оболочки носа и ее рефлекторные связи* (1975).

Sibul, *Uno* (22. VII 1927 Tarvastu v. — 1. V 1997 Tallinn), kirurg ja gastroenteroloog, meditsiinidr. (1972, kinnit. 1973). Lõpetas 1952 TRÜ. Töötas Tallinnas kirurgina, oli 1978—84 kohakaasluse alusel ka TRÜ topograafilise ja operatiivkirurgia kateedris õppejõud (a-st 1982 prof.), a-st 1989 TPÜ tervisekasvatuse õppetooli prof., a-st 1964 Tallinna linna peakirurg. 1974—90 Eesti Arstiteadusseltside Nõukogu esimees, a-st 1992 Eesti Kirurgide Assotsiatsiooni president. Uurimusi mao- ja kaksteistsõrmiksoolehaavandi funktsionaalse diagnostika ja kirurgia alalt. ENSV rkl. preemia 1980, NSVL-i rkl. preemia 1987. **T:** *Kirurgia* ([2]1970, koos V. Rätsepaga), *Gastroduodenaalsed haavandid* (1977, koos R. Truvega), *Fleboloogia* (1980, koos J. Männistega), *Проксимальная ваготомия* (vene ja inglise k., 1985).

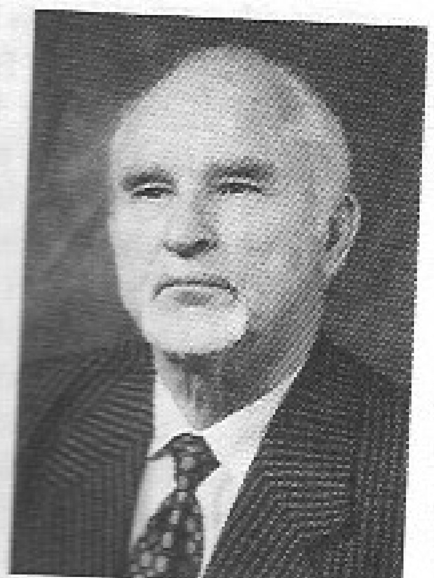
Siib, *Liina* (18. VII 1963 Tallinn), graafik ning foto- ja installatsioonikunstnik. Lõpetas 1989 graafikaerialal TKÜ. Töötanud 1993—98 Draakoni galeriis eksperdina, a-st 1999 on Eesti Kunstnike Liidu aseesimees. 1990. a-te alguses loonud pms. estamptehnikas graafikat („Jalousie Maritime", 1990; „Maroc", 1992; „Nimetu. Sinine", 1995). 1990. a-te keskpaigast kasutanud teostes pms. fotot, kus käsitlenud sotsiaalkriitilisi teemasid ja vägivalda („Desidentifikatsioon", 1996) ning süü ja süütuse teemat („Süütuse presumptsioon" I—II, „Scratch Drive", mõlemad 1997). Loonud ka ruumilisi objekte.

Siig, *Arvi* (8. XI 1938 Tallinn — 23. XI 1999 Tallinn), kirjanik. Õppis 1957—63 TPedI-s ja TRÜ-s vene filoloogiat. Oli ajakirja „Noorus" toimetuses ja kirjastuses „Eesti Raamat" kirjandustoim., 1981—83 Eesti Kirjanike Liidu juhatuse sekretär ja 1983—89 esimehe asetäitja, 1990—92 ajakirja „Tallinn" peatoim. 1985—90 ENSV Ülemnõukogu saadik. Kirjutanud ühisk-publitsistlikku lüürikat ja poeeme, eestindanud vene luulet (A. Voznessenski, N. Tihhonov, J. Jevtušenko, M. Karim, V. Majakovski, R. Roždestvenski). S-a loomingut on tõlgitud vene, inglise,

Heino Siigur

Hele Siilak

Jaan Siilak

Karl Siilivask

Andres Siim

soome, jaapani jmt. keelde. ENSV tnl. kirjanik (1986). **T:** luulekogud *Trompetisoolo* (1962), *Reporter värsikaameraga* (1966), *Vaikuse tähtkuju* (1973), *Püha argipäev* (1983), *Jah* (1985) ja *Valguse nimi* (1994). ▲

Siigur, *Heino* (2. I 1930 Sindi), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1983). Lõpetas 1954 TRÜ, töötanud samas õigus- ja majandusteaduskonna vanemõpetajana, dots-na ja prof-na, õppeosk-a ülemana, prodekaanina ja 1989–91 õppeprorektorina, a-st 1995 on emeriitprof. Võtnud osa töölepingu seaduse, töö- ja puhkeaja seaduse ning palgaseaduse eelnõu koostamisest. 1991–94 Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi esimees. Töid (u. 300) tööõiguse ja rahanduse (riigieelarve, maksude) alalt. **T:** *Mõningatest töötasustamise eriviisidest nõukogude tööõiguses* (1960), *ENSV Töökoodeksi kommentaarid* (1978, autoreid), *Tööliste ja teenistujate töötasustamine* (1982), *Töölepingu seadus, kommenteeritud väljaanne* (1992–97, autoreid), *Palgaseadus, kommenteeritud väljaanne* (1994–98), *Palgakorraldus Eesti Vabariigis* (1999), *Töösisekord, töötajate distsiplinaar- ja varaline vastutus ning töö- ja puhkeaja õiguslik korraldus* (1999).

Siilak, *Jaan* (4. XII 1942 Pärnu), võistlustantsuõpetaja. Õppis 1960–63 TRÜ kehakultuuriteaduskonnas. Tantsu õppis a-st 1962 Tartus, lõpetas 1965 tantsuõpetajate kaugõppekooli, täiendanud end koos Hele S-ga mitmes Euroopa riigis, pms. Suurbritannias. Tegutsenud a-st 1965 Tartus tantsuõpetajana, juhtinud a-st 1978 koos Hele S-ga tantsuklubi „Stiil", a-st 1980 töötanud Tartu Laste ja Noorte Majas, on a-st 1999 Eesti Võistlustantsu Liidu spordidir. ja Eesti võistlustantsijate koondise peatreener. Korraldanud rahvusv. turniire, a-st 1996 rahvusv. kõrgeima kategooria kohtunik (IDSF). – Tema abikaasa H e l e S. (24. XI 1948 Võru) õppis 1975–80 TRÜ-s algul inglise keele, hiljem ajaloo erialal. Tegutsenud algul rahvatantsu-, a-st 1975 võistlustantsuõpetajana. Lõpetas 1980 tantsuõpetajate kaugõppekooli, a-st 1980 töötanud Tartu Laste ja Noorte Majas. A-st 1993 kõrgeima kategooria kohtunik (IDSF). – Nende õpilasi: tütar Siret S. (16-kordne Eesti meister, koos Indrek Ehastega 4. koht standardtantsudes noorte MM-il 1995), Erkki Aas (koos Siret S-ga 8. koht 10 tantsu MM-il 1998).

Siilivask, *Karl* (20. I 1927 Veriora v.), ajaloolane, ajaloodr. (1968), Eesti TA liige (1977). Lõpetas 1951 TRÜ. Olnud 1954–74 sealsamas õppejõud (1963–74 NSV Liidu ajaloo kateedri juh., 1962–64 ja 1971–73 ajaloo-keeleteaduskonna ning 1973–74 ajalooteaduskonna dekaan, a-st 1970 prof.). 1974–83 ENSV TA Ajaloo Inst-i dir., a-st 1974 Teadusajaloo ja Teadusfilosoofia Eesti Ühenduse esimees. 1990–93 Balti Teadusajaloo ja Teadusfilosoofia Assotsiatsiooni president (1974–78 asepresident). Avaldanud uurimusi Eesti 19. saj. II poole ja 20. saj. alguse poliitika-, kultuuri- ja teadusajaloo alalt. Koguteose „Tartu Ülikooli ajalugu 1632–1982" (3 kd., 1982) peatoim., koostajaid ja autoreid, „Eesti teaduse biograafilise leksikoni" peatoim. ja autoreid. ENSV rkl. preemia 1970, 1975 ja 1985. **T:** *Veebruarist oktoobrini 1917* (1972), *History of Tartu University 1632–1982* (1985), *Eesti maast ja rahvast. Muinasajast Maailmasõjani* (1996, koos J. Selirannaga), *Eesti maast ja rahvast. Maailmasõjast Maailmasõjani* (1998, koos Õ. Elango ja A. Ruusmanniga).

Siim, *Andres* (25. II 1962 Tallinn), arhitekt. Lõpetas 1985 ERKI. Töötanud 1987–93 „EKE Projektis" ja a-st 1993 arhitektuuribüroos „Siim ja Kreis". Viljelnud lakoonilise vormikeelega neomodernismi. Kavandanud Viimsisse (1990), Jürisse, Sauele (1991) ja Haabneeme (1992) eramuid, Tallinna „Nissani" keskuse (Osmussaare tee 10, 1994, koos H. Kreisiga), büroohoone Liivalaia t. 51 (1995), „Opeli" keskuse (Tammsaare tee 51, 1998) ja Hansapanga büroohoone rekonstruktsiooni (Liivalaia t. 12, 1999, koos K. Ausinguga) ning Pärnusse kaubamaja „Port Artur" (Hommiku t. 2, 1997). Loonud võistlusprojekte: Arhitektide Maja (1989), Hansapanga hoone (1994, koos H. Kreisiga; mõlemad Tallinnas), Palivere kirik (1989; kõik saanud esikoha). Osales Los Angelese *West Coast Gateway* kultuurikeskuse võistlusel (1988, koos V. Künnapu ja A. Padrikuga, II auhind).

Siim, *August* (7. III 1904 Taevere v. – 21. VII 1968 Tartu), farmatseut ja keemik, farmaatsiadr. (1939). Lõpetas 1930 TÜ. Oli a-ni 1936 Tartus apteegijuh., 1936–48 TRÜ õppejõud (1946–48 kateedrijuh.), 1949–52 Tallinna farmatseutilises tehases laboratooriumijuh., a-st 1952 EPA õppejõud, a-st 1953 kateedrijuh., a-st 1954 prof. Uurinud pms. toiduainete ja söötade joodi- ja valgusisaldust. **T:** *Orgaaniline keemia* (1963)

Siimann, *Mart* (21. IX 1946 Kilingi-Nõmme), poliitik ja ajakirjanik. Lõpetas 1971 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna eesti filoloogia erialal (eriprogramm psühholoogias). Olnud 1973–78 Vab. Töö ja Juhtimise Teadusliku Organiseerimise Keskuses juh. asetäitja ja psühholoog, 1975–82 TRÜ filosoofiakateedri vanemteadur, 1982–87 msg. ametikohtadel ETV-s (viimati peadir-i asetäitja), 1987–89 ER-i dir., 1989–92 ETV peadir., 1992–95 as-i Reklaamitelevisioon tegevdir., 1995–97 ja a-st 1999 Riigikogu liige, 1997–99 EV peaminister. A-st 1996 spordiseltsi „Kalev" esimees. 1982–91 NLKP liige, a-st 1995 Koonderakonna liige (1997–99 esimees).

Siimar, *Veiko* (6. XII 1941 Tartu), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1974, Leningradi polütehniline inst.). Lõpetas 1966 TPI, täiendas end 1974–75 Leningradi ülikoolis. Töötanud a-st 1967 TTÜ õppejõuna (a-st 1983 dots., 1982–86 elektrotehnika aluste kateedri juh., 1990–98 elektrotehnika aluste ja elektrimasinate inst-i dir.), a-st 1993 on ühtlasi oü-u JOT Eesti juhtivinsener. Oli 1975–78 Orani teadus- ja tehnoloogiaülikooli (Alžeerias) dots. ja 1986–90 Tunise tehnikaülikooli elektrotehnikateaduskonna dekaan. Uurimusi magnetohüdrodünaamiliste ja

Mart Siimann

Veiko Siimar

Leenu Siimisker

Karin Siim-Juse

kulgelektrimasinate, elektroonika ja programmeerimise alalt. NSVL-i meistersportlane ujumises (1959), Rooma OM-i finalist (1960). Püstitas 1959–64 mitu Eesti, NSV Liidu ja Euroopa ujumisrekordit.

Siimisker, *Leenu* (õieti Helene) (27. XII 1924 Pärnu), kirjandusteadlane, filoloogiaknd. (1963). Lõpetas 1950 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud Pärnu L. Koidula nim. 2. Keskkoolis õpetajana ja 1958–67 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumis teadurina, a-st 1967 olnud kutseline literaat. Uurinud ja populariseerinud pms. A. H. Tammsaare elu ja loomingut, kirjutanud kirjandus- ja teatriarvustusi. Loonud stsenaariumid dokumentaalfilmidele „Väikese Illimari radadel" (1963), „Aino Talvi" (1971) ja „A. H. Tammsaare" (I–III, 1971–74). A. H. Tammsaare kirjandusauhind 1978. **T:** monograafiad *A. H. Tammsaare* (1962, vene k. 1972, [2]1977), *Jaan Saul* (1972) ja *A. H. Tammsaare. Pildikroonika eluteest ja -tööst* (1978, koos A. Palmiga).

Siim-Juse, *Karin* (30. XII 1911 Tartu – 23. XI 1989 Tallinn), moe- ja teatrikunstnik, Ilon Wiklandi tädi, eesti moekunsti teerajajaid. Õppis 1931–35 kõrgemas kunstikoolis „Pallas", lõpetas kooli rakenduskunstnikuna. Töötas 1935–36 „Vanemuises" ja 1936–44 „Estonias" kostüümikunstnikuna (Mozarti „Võluflööt", 1936, ja Smetana „Müüdud mõrsja", 1937). Avaldanud ajakirjades „Huvitav Žurnaal", „Maret" ja „Eesti Naine" kommentaaride ja moejoonistustega moereportaaže. Oli 1950. a-ist Tallinna moeateljeedes moelooja ja nõustaja. S. looming on naiselik ja julgejooneline. Kirjutanud erialaseid art-eid, ms. tegi kaastööd Leningradi moemaja ajakirjale „Moda". **T:** rmt. *Figuur ja mood* (1959).

Siimon (ka Simon), *Abram* (24. I 1844 Pühajõe mõis, Jõhvi khk. – 12. III 1929 Toila), muusika-, teatri- ja seltsitegelane. Omandas Peterburis tisleri elukutse. Asutas 1863 Toilas laulu- ja 1868 pasunakoori, osales nendega 1869 I üldlaulupeol. Näinud 1871 L. Koidula teatrit, ehitas omal kulul 1881 Toilasse Eesti esimese teatri- ja kontserdimaja (1901 ehitas uue, 2-korruselise) ning hakkas koos koolmeister H. Glassiga lavastama näitemänge. Tõi lavale (a-st 1882) üle 60 näidendi. Asutas Toilasse ka tuletõrje- ja heakorraseltsi, ehitas 2 kooli- ja 8 suvemaja. **L:** Koidula *Säärane mulk*, Jakobsoni *Arthur ja Anna*, Kitzbergi *Pila-Peetri testament* ning *Punga Mart ja Uba-Kaarel*, Schilleri *Röövlid*.

Siimon, *Aino* (6. V 1943 Torma v.), majandusteadlane, majandusknd. (1971). Lõpetas 1967 TRÜ majandusteaduskonna kaubatundmise erialal. Täiendanud end Leipzigi kaubandusülikoolis (1975) ja Viini majandusülikoolis (1993). Töötanud a-st 1971 TÜ majandusteaduskonnas (1971–75 õpetaja ja vanemõpetaja, 1975–77 dots-i kt., 1977 rahvamajandusharude ökonoomika kateedri dots., 1987–92 kaubandusökonoomika kateedri juh., 1993–96 turunduse ja juhtimise inst-i juh., 1992–97 kaubanduse korraline prof., kaubanduse õppetooli juh., a-st 1998 juhtimise ja välismajanduse inst-i dots.). Olnud 1974–76 ja 1983–91 TÜ kaubanduse laboratooriumi teaduslik juhendaja. Uurimusi kaubandusökonoomika ja kaubandusteooria alalt. **T:** *Jaekaubanduse ökonoomika* (1974), *Jaekäive* (1982), *Ettevõtlus hulgikaubanduses* (1995), *Kaubandusteaduse alused* (1996), *Hotellimajanduse alused* (1997).

Siimon, *Aleksander* (29. XII 1900 Sinalepa v. – 28. II 1970 Tallinn), puuviljandusteadlane ja sordiaretaja, põllumajandusdr. (1939). Lõpetas 1929 TÜ (1927–29 täiendas end stipendiaadina Saksamaal). Oli 1929–37 ja 1941–42 Kehtna Kõrgemas Kodumajanduskoolis (a-ni 1931 Kehtna Tütarlaste Põllutöö ja Majapidamise Kool) õpetaja ja aiandusosk-a juh., 1937–41 Vahi Põllutöökooli ja Vahi Aiamajanduskooli abijuh. ning 1942–44 Kehtna Aiandus-inst-i dir. Töötas 1945–70 Pollis (rajas 1945 Polli Aianduse ja Mesinduse Uurimise Inst-i, oli 1945–50 selle ja sellest moodust. ENSV TA Põllum. Inst-i Polli filiaali juh. ning 1950–56 teadur, 1956–69 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI Polli katsebaasi juh.), oli 1956–60 ühtlasi EPA aiandusõppejõud (1956–59 dots., a-st 1959 prof.). Aretanud 15 õunasorti ('Talvenauding', 'Sidrunkollane taliõun', 'Sügisdessert', 'Koit', 'Tiina', 'Vahur' jt.) ja 2 maasikasorti, tegelnud ka pirnipuu- ja sarapuusortide aretusega, puuvilja- ja marjasortide uurimisega ning agrotehnikaga, ristanud sõstart ja karusmarja, ühtlasi suunanud kogu Eesti puuviljandusalast uurimistööd. ENSV tnl. teadlane (1957). ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Aianduse õpperaamat* (1940 ja 1944, autoreid), *Eesti NSV väljapaistvate mitšuurinlaste töö tulemusi puuviljanduse alal* (1952), *Eesti NSV kohalikud külmakindlad puuviljasordid* (1955), *Aianduse käsiraamat* (1955, autoreid), *Eesti pomoloogia* (1970, autoreid).

Siimon, *Jenny* (6. II 1905 Hirvala k., Püssi v. – 3. IV 1982 Tallinn), laulja (metsosopran) ja pedagoog. Lõpetas 1934 TK-s A. Tamme lauluklassi, täiendas end 1942 Salzburgis ja 1943 Potsdamis. Oli 1936–41 ja 1944–56 „Estonia" ooperisolist. Sai tuntuks põhil. kontserdilauljana, esines ms. 1947–73 mennukalt koos H. Lepnurmega (iga-aastased kontserdid Moskva konservatooriumi suures saalis ja Leningradis). Soleerinud vokaalsümfoonilistes suurvormides (Bachi „Matteuse passioon" ja „Johannese passioon", Mozarti „Reekviem", Händeli „Messias", Šostakovitši „Laul metsadest"). Pedagoogitööd alustas 1932 hääleseadjana segakooris „Raudam", töötas 1934–40 Tallinnas G. Kapi eramuusikakoolis lauluõpetajana, andis Tallinnas ja Rakveres ka eratunde. Oli 1940–76 TRK lauluõppejõud (a-st 1947 dots.); õpilasi: T. Maiste, L. Mark, L. Panova, M. Palm, L. Dombrovska, E. Laidre. Osales lauluvõistluste žüriides. ENSV tnl. kunstnik (1955). **O:** Vürstinna (Dargomõžski *Näkineid*), Carmen (Bizet' *Carmen*), Azucena (Verdi *Trubaduur*), Lemme (E. Kapi *Tasuleegid*).

B: H. Pedusaar. *Jenny Siimon*. Tln., 1983.

Siinmaa, *Olev* (a-ni 1936 Oskar Siiman) (12. XI 1881 Pärnu – 29. III 1948 Norrköping), arhitekt ja sisekujundaja. Õppis 1911 Saksamaal Wismari ja 1912–14 Konstanzi tehnikumis, töötas seal mööblikujundaja ja sisearhitektina. Oli a-st 1925 Pärnu linnaarhitekt. Läks 1944 Rootsi, kus töötas Norrköpingis abiarhitektina. Projekteerinud Pärnus pms. funktsionalistlikke eramuid ja haldushooneid (eramu Rüütli t. 1a, 1931–33; villa Ringi t. 14, 1932; eramu Lõuna t. 2a, koos O. Soansiga, 1932–37; koolimaja Kooli t. 13, 1938–40) ning kuurordifunktsionalismi esindavad rannahotelli (1934–37, O. Soansiga) ja rannakohviku (1938–39, mitu korda ümber ehit.), Tallinnas villa Roosikrantsi t. 4b (1930–32) ja Viljandis C. R. Jakobsoni t. 55 (1937). Oli 1920.–30. a-il Eesti tunnustatumaid mööbli- ja sisekujundajaid, ms. kavandanud rahvuslikus laadis interjööre: Oru lossis (1935–36, hävinud), Kadrioru lossi nn. eesti toad ja rmtk. (1936–38) ning haldushoone presidendikabineti (1937–38).

Siirak (a-ni 1940 Tillemann), *Erna* (24. VII 1911 Tartu – 22. X 1987 Tallinn), kirjandusteadlane. Lõpetas 1936 TÜ *mag. phil.* kraadiga eesti keele alal. Töötanud ajalehtede (1943–44 „Eesti Sõna", 1944–47 „Sirbi ja Vasara") toimetuses, oli 1951–55 poliitvang, 1959–81 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i teadur. Uurinud eesti kirjanike (eriti M. Underi) elu ja loomingut, avaldanud stiiliuurimusi. **T:** lühimonograafiad *Johannes Semper* (1969) ja *A. H. Tammsaare in Estonian literature* (1978), art-ikogu *Talendi maagia* (1987, J. Smuuli preemia 1988).

Siirde, *Elmar* (22. IV 1910 Tallinn – 12. XI 1988 Tartu), kõrva-nina-kurguarst, Enno S. vend, meditsiinidr. (1963). Lõpetas 1938 TÜ. Oli seejärel sealsamas õppejõud: 1944–75 otorinolarüngoloogia ja oftalmoloogia liitkateedri juh. (a-st 1965 prof.) ning 1975–83 sama kateedri konsultantprof., ühtlasi 1950 arstiteaduskonna prodekaan, 1950–52 dekaan, 1966–69 TRÜ meditsiini kesklaboratooriumi juh. ning 1944–51 kõrva-, nina- ja kurguhaiguste kliiniku peaarst. A-st 1947 ENSV peaotorinolarüngoloog. Otorinolarüngoloogide Seltsi asutajaid ja 1952–79 esimees. Uurimusi logopeedia ja foniaatria (häälehäirete), elektroaerosoolide raviotstarbelise kasutamise, suulaemandlite, kuulmise, allergia, onkoloogia jm. alalt. Teinud kogelejate hingamisliigutuste võrdlevaid vaatlusi. ENSV tnl. teadlane (1966). ▲

Siirde, *Enno*-Ülo (9. I 1919 Tallinn), keemiainsener, Elmar S. vend, tehnikateaduste dr. (1957, Leningradi tehnoloogiainst., kinnit. 1958). Lõpetas 1944 TPI. Olnud samast aastast sealsamas õppejõud (a-st 1960 prof.), 1952–54 ja 1956–60 keemiamäeteaduskonna dekaan, 1956–86 keemiatööstuse protsesside ja aparaatide kateedri juh., 1986–92 konsultantprof., a-st 1992 emeriitprof. Uurimusi soojus- ja massivahetuse, rektifikatsiooni, veeauruga destilleerimise ja veepuhastuse kohta (saanud 22 autoritunnistust). ENSV tnl. teadlane (1983). ENSV rkl. preemia 1950, P. Kogermani mälestusmedal 1987. **T:** *Дистилляция* (Leningrad, 1971, autoreid), *Osooni kasutamine veepuhastustehnoloogias* (1984, koos R. Munteriga), *Ozonation processes* (autoreid). – Journal of the International Ozone Association, 1988, 10, 4.

Siitan, *Toomas* (7. II 1958 Tallinn), muusikateadlane, dirigent ja pedagoog. Lõpetas 1981 kompositsiooni alal TRK (A. Garšneki kl.), a-st 1991 olnud Lundi ülikooli kunsti- ja muusikateaduse inst-i doktorant, 1978–96 Tallinna Muusikakeskkoolis muusikaajaloo õpetaja, a-st 1986 EMA õppejõud (a-st 1992 dots.). Laulis 1981–88 Eesti NSV Rkl. Filharmoonia Kammerkooris. Juhatanud mitut kontserdisarja ning barokksuurvorme (Eesti Filharmoonia Kammerkoori, Eesti Rahvusmeeskoori ja Tallinna Barokkorkestriga). A-st 1994 olnud ansambli „Studio Vocale" dirigent ja Haapsalu vanamuusikafestivali kunstiline juht. Uurinud koraalirmt-te ja baltisaksa muusika ajalugu ning Bachi ja Tormise muusikat. Pidanud Soomes, Saksamaal, USA-s, Rootsis, Lätis ja Leedus loenguid ning seminare. 1992–97 Eesti Muusikateaduse Seltsi esimees. ENSV muusikaaastapreemia 1990, Suure Vankri auhind 1999. **T:** rmt-d *Keskaja muusika aastani 1300* (1989), *Õhtumaade muusikaajalugu* I (1998).

Siitan, *Uno* (11. VIII 1944 Valga), bioloog (entomoloog), bioloogiaknd. (1984). Lõpetas 1974 bioloogina TRÜ. Töötanud 1974–92 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1978–90 teadussekretär, 1990–92 teadusdir. ja zooloogiaosk-a juh.), olnud 1992–95 EPMÜ taimekaitseinst-i dir., a-st 1995 ajakirja „Eesti Loodus" peatoim., ühtlasi EPMÜ Keskkonnakaitse Inst-i vanemteadur. A-st 1998 oü-u Eesti Loodus juhatuse esimees ja a-st 2000 ajakirja „Eesti Mets" peatoim. A-st 1994 Eesti Teadlaste Liidu juhatuse liige (1994–95 ja 1996 kaasesimees), 1996–99 Eesti Keskkonnafondi nõukogu liige. Uurinud taimekaitse seisukohast olulisi parasiitseid kahetiivalisi putukaid. Avaldanud art-eid Eesti teaduse, kõrghariduse ja keskkonnapoliitika alalt. **T:** *Keskkonnasõbralik taimekaitse ja elukvaliteet.* – Eesti Põllumajandusülikooli teadustööde kogumik (1994); *Eesti teaduse sotsiaalpoliitiline olukord.* – Eesti tulevikusuundumused (1995).

Sikemäe, *Ilmar* (18. XII 1914 Vetepere k., Albu v. – 25. VII 1998 Tallinn), kirjanik. Pärast keskhariduse omandamist töötas a-st 1935 Tallinnas arveametnikuna ning 1940–41 ajalehe „Rahva Hääl" toimetuses, oli 1941–45 Nõukogude tagalas tööpataljonis, töötas 1946–59 ajakirjade toimetustes (1953–57 „Loomingu" toim.), 1959–69 Eesti NSV Kirjanike Liidu konsultandina. Avaldanud a-st 1935 luulet, lühiproosat, art-eid ja olukirjeldusi. A. H. Tammsaare kirjanduspreemia 1980. **T:** lühiproosakogud *Teekond jätkub* (1951), *Nõoga tuleviku poole* (1961), *Selged silmad* (1967, [2]1984), *Sada lugu* (1979) ja *Vasaku käe lood* (1989), olukirjeldused *Kirjad Vargamäelt* (1962).

Sikk, *Rein* (22. IX 1937 Tartu – 16. VI 1992 Tallinn), tele- ja raadioajakirjanik, publitsist. Lõpetas 1959 TRÜ ajakirjanduse erialal. Töötas 1959–84 ETV-s „Aktuaalse kaamera" korrespondendina, hiljem oli vabakutseline autor (saatesarjad „Palav pudер", „Peegelprogramm", „Külalisteraamat"). Tõi cetrisse kultuuritegelasi, propageeris rahvakultuuri ja rahvuslikkust. Teinud laulu- ja tantsupidudest telefilme. Valmistas ER-ile saatelõike, avaldas „Noorte Hääles" ja „Rahva Hääles" art-eid. Oli hiljem ENSV Toiduainetetööstuse Min-i reklaamijuht ning Tallinna Linna Veevarustuse ja Kanalisatsiooni Tootmisvalitsuse looduskaitseinspektor. Edendanud Eesti Õpilasmaleva liikumist ning teinud sellest telefilmi „Viies veerand" (1978). Eesti Rohelise Liikumise ja Rohelise Rügemendi asutajaid. – Ka tema abikaasa Milvi S. (s. 1935) ja poeg Rein S. (s. 1961) on ajakirjanikud.

Sikkel, *Arnold* (28. VIII 1912 Tallinn – 22. XII 1974 Pärnu), näitleja. Alustas lavategevust Narvas „Võitleja" seltsi kooris ja tantsurühmas, oli 1937–39 Narva Teatri inspitsient ja näitleja, 1939–42 „Ugala" näitleja ning 1942–74 Koidula-nim. Pärnu Draamateatri näitleja ja lavastaja. Mänginud filmides („Ühe küla mehed", „Väike reekviem suupillile"). ENSV tnl. kunstnik (1957). **L:** Koidula *Säärane mulk* (1943), Planquette'i *Corneville'i kellad* (1945), Kálmáni *Montmartre'i kannike* (1947), Molière'i *Ihnus* (1950, mängis Harpagoni). **O:** Piibeleht (Vilde *Pisuhänd*), Toomas Nipernaadi (Gailiti ja Särevi *Toomas Nipernaadi*), Brack (Ibseni *Hedda Gabler*), Terenti (Korniitšuki *Platon Kretšet*), Jesse (Delaney *Armunud lõvi*), Rästas (Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit*).
B: L. Talts. *Arnold Sikkel.* Tln.,1976.

Silberberg, *Rein* (15. I 1932 Tallinn), füüsik, *Ph. D.* (1960, California ülikool Berkeley's). Läks 1940 koos vanematega Soome, sealt 1950 USA-sse. Töötas 1960–90 Washingtonis mereväe uurimislaboris (1981–85 kosmilise kiirguse sektori juh., 1985–90 kosmilise ja gammakiirguse osk-a asejuh.), olnud 1990–95 ülikoolide kosmiliste uuringute assotsiatsiooni konsultant, a-st 1995 Roanoke'i kolledži tuuma- ja astrofüüsika konsultant, ühtlasi 1978–96 Erice (Itaalia) rahvusv. kosmilise kiirguse astrofüüsika kooli kaasdir., lektor ja toim. Uurimusi tuumaja astrofüüsika, kosmilise kiirguse ja neutriinofüüsika ning kiirguskaitse alalt. Osalenud antiprootonite lagunemisreaktsioonide uurimises (E. G. Segrè töörühmas), esitanud S-i-Tsao hajumise ristlõike võrrandi. Sõnastanud kiirguskaitse nõuded Kuul ja Marsil tulevikus asutatavate kosmose uurimise baaside jaoks. **T:** *Spallation processes and nuclear interaction products of cosmic rays* (koos C. H. Tsaoga). – Physics Reports, 1990, 191.

Silberg, *Aleksander*-Heinrich (30. IV 1869 Narva – 24. I 1926 Tallinn), sõjaväelane, kindralmajor (1920). Teenis pärast sõjakooli lõpetamist ohvitserina Peterburi ja Soome garnisonides. Täpseid andmeid tema teenistuskäigust ei ole. Osales I maailmasõjas, sai Georgi risti IV järgu. Naasis 1920 kodumaale, nimetati samal aastal sõjaväe tehniliste kur-

Enno Siirde

Toomas Siitan

Uno Siitan

Ilmar Sikemäe

Aleksander Silberg

suste (juulist 1920 sõjaväe tehnikakool) ülemaks, hiljem täitis Tallinna arsenali ülema kohuseid. Lahkus tervislikel põhjustel 1925 tegevteenistusest.

Sild (a-st 1967 T o r g a), *Eili* (26. X 1942 Tallinn), näitleja, Heino Torga abikaasa. Lõpetas 1963 „Tallinnfilmi" õppestuudio ja 1976 näitlejaerialal Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i. Töötanud 1963—80 „Ugalas" ja 1980—96 „Vanalinnastuudios". Mänginud telelavastustes ja filmis („Põrgupõhja uus Vanapagan"), esinenud raadio meelelahutussaateis, tuntud ka estraadinäitlejana. ENSV tnl. kunstnik (1976). **O:** Rops (Kaburi *Rops*), Teele (Lutsu ja Särevi *Äripäev* ning Lutsu ja Torga *Suvi*), Loviisa (Wuolijoki *Niskamäe noorperenaine* ja *Niskamäe Hetaa*), Nastasja Filippovna (Dostojevski ja Pētersonsi *Idioot*), Rebekka (Ibseni *Rosmersholm*), Louise (Chenot' *Kes aevastas?*), Fuuria (Zlotnikovi *Naiskond*), Nenette (Anouilh' *Tuuleiil*), Martha (Kesselringi *Hapu vein ja sinihape*), Mari (Tammsaare ja Kerge *Vanade ja noorte lugu*).

Sild, *Olaf* Herman (2. I 1880 Rõngu kirikumõis — 20. V 1944 Tartu), usuteadlane ja kirikuajaloolane, *mag. theol.* (1920), Läti Ülikooli audr. (1933). Lõpetas 1904 Tartu ülikooli usu- ja ajalooteaduskonna. Oli 1905 Peterburi Jaani koguduse abiõpetaja, 1907—11 Ingerimaal Teškovo ja Jamburgi koguduse õpetaja, 1912—19 Valgas gümnaasiumiõpetaja, 1920 TÜ ajaloolise usuteaduse prof-i kt., 1920—44 korraline prof. (1920—21 ka usuteaduskonna sekretär), 1921—26 ja 1934—37 dekaan, 1926—27 ja 1935—38 ühtlasi „Usuteaduslise Ajakirja" vastutav toim. Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi asutajaid ja 1935—38 esimees. Avaldanud art-eid kirikute ajaloo ja arheoloogia kohta. **T:** *Katekismuse seletused* (1910), *Usuühastus eestlaste maal 1524—1924* (1924), *Kiriklikud organisatsioonid eestlaste maal vanemast ajast olevikuni* (1937), *Eesti kirikulugu* (1938).

Sild, *Olev* (14. X 1935 Tartu), füüsik, füüsikamatemaatikaknd. (1965). Lõpetas 1958 TRÜ. Täiendanud end Bonni (1991) ja Münsteri ülikoolis (1994). Töötanud a-st 1958 TÜ Füüsika Inst-s (a-st 1966 vanemteadur, 1977—99 ühtlasi dots.). Uurimusi tahkisefüüsika ja spektroskoopia alalt ning tugevas valgusväljas olevate molekulaarsüsteemide kohta. ENSV rkl. preemia 1965. **T:** *Теория центра люминесценции в кристалле* (1968), *Dynamic dipole moment of a molecule in a strong light field.* — Optics Communications, 1993, 102; *Chemical reaction in a strong coherent light field.* — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Physics. Mathematics, 1995, 44.

Sild, *Sixten* (19. VI 1964 Tartu), orienteeruja. Lõpetas 1991 TÜ keemikuna. Sai 1991 orienteerumises MM-il individuaalse pronksmedali. NSV Liidu meistrivõistlustel võitnud kuld-, hõbe- ja pronksmedali. Saanud auhinnalisi kohti maailma karikavõistluste etappidel. Eesti meistrivõistlustel 1985—98 võitnud 41 medalit (sh. 28 kuldmedalit). Kuulunud Eesti koondisse rohkem kui 40 korral. Suurmeister (1991). A-st 1997 as-i „Wõro Kommerts" tegevdir.

Sild, *Tarmo* (9. XI 1953 Tallinn), laulja (bariton). Lõpetas 1980 lauluerialal TRK (J. Siimoni ja M. Palmi kl.), täiendas end 1985—86 Milano La Scala laulukoolis L. Silvestri juhendamisel. Laulis 1978—80 „Estonia" kooris, a-st 1980 olnud sama solist. Töötas 1981—85 lauluõpetajana Tallinna G. Otsa nim. Muusikakoolis, a-st 1988 olnud EMA lauluõpetaja-õppejõud. Esinenud kammer- ja oratooriumilauljana (Bachi „Magnificat", Händeli „Messias", Mahleri „Rändselli laulud"). II koht liiduvabariikidevahelisel lauljate võistlusel Riias 1984. G. Otsa preemia 1994. **O:** Ferdinand ja don Carlos (Prokofjevi *Kihlus kloostris*), Germont (Verdi *Traviata*), Ruggiero (Händeli *Alcina*), Figaro (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Rodrigo (Verdi *Don Carlos*), Cyrano (Tambergi *Cyrano de Bergerac*), Almaviva (Mozarti *Figaro pulm*).

Sildmäe, *Ilo* (6. XII 1922 Tallinn — 1. IV 1991 Tartu), õigusteadlane ja majandusajaloolane, majandusteaduse dr. (1968). Lõpetas 1949 TRÜ õigusteaduskonna, oli a-st 1950 sealsamas õppejõud (1950—70 riigi- ja haldusõiguse kateedri dots., a-st 1970 prof.; 1974—87 rahvamajandusharude ökonoomika kateedri prof.), 1953—61 õppeprorektor, 1964—68 õigusteaduskonna dekaan, 1987—91 TÜ tehisintellekti labori juh. **T:** *Feodaalpärisorjusliku tootmise feodaalrendi dünaamikast Eestimaal XVIII sajandil* (1962, doktoriväitekiri), *Nõukogude riigiorganid* (1973).

Sildos, *Ilmo* (4. VI 1946 Rakvere), füüsik, füüsikamatemaatikaknd. (1975). Lõpetas 1968 TRÜ. Täiendanud end Hollandis (1987) ja Saksamaal (1989). Töötanud a-st 1970 TÜ Füüsika Inst-s (a-st 1979 vanemteadur, a-st 1996 laserspektroskoopia labori juh.). Uurimusi tahkisespektroskoopia alalt. Avastanud hapnikuga legeeritud väärisgaasi kristallides hapniku molekulidest moodustunud dimeeride kooperatiivse luminestsentsi. **T:** *Luminescence spectra in Herzberg series and lifetimes of cooperative states of paired oxygen centers in single crystals of argon and nitrogen.* — Soviet Physics of Solid State, 1974, 16, 4; *Spectral hole burning and uniaxial stress study of radiation-induced defects in diamond* (autoreid). — Journal of Applied Physics, 1996, 79.

Sildvee, *Heldur* (23. X 1936 Tartu), geofüüsik, tehnikateaduste knd. (1979, Moskva). Lõpetas 1959 maakorraldusinsenerina EPA. Olnud a-ni 1962 „Eesti Tööstusprojektis" geodeesiainsener, 1962—94 Eesti TA Geoloogia Inst-i teadustöötaja (a-st 1985 geofüüsika ja struktuurigeoloogia sektori juh.), 1994—95 Rkl. Ehitusuuringute Inst-i (REI) juhtivteadur, a-st 1996 Maa-ameti Arenduskeskuse projektijuht. Uurimusi geofüüsika, gravimeetria ja seismoloogia alalt, käsitlenud ka maakoore ehitust ja vertikaalliikumist. Avaldanud aimekirjutisi. Kuulus 1986—90 NSVL TA Geofüüsikakomitee gravitatsioonivälja muutuste uurimise komisjoni ja 1987—90 NSVL TA asutustevahelise seismoloogilise ohutuse komisjoni (osales 1988 Ignalina aatomijõujaama ekspertkomisjoni töös), oli 1988—90 Maakoore Vertikaalliikumiste Fennoskandia Komisjoni allkomisjoni (Helsingis) NSVL TA esindaja. 1992—98 Eesti Geofüüsika Komitee liige, a-st 1992 Rahvusv. Geodeesia- ja Geofüüsikaunioonі (IUGG) ja a-st 1992 Rahvusv. Seismoloogia ja Maa Siseehituse Assotsiatsiooni (IASPEI) kirjavahetajaliige, a-st 1992 Baltimaade Geodeesia ja Kartograafia Komisjoni gravimeetriaalase töö koordineerijaid. **T:** *Recent crustal movements in Estonia* (autoreid). — Journal of Geodynamics, 1988, 9; *Historical earthquakes in Estonia and their seismotectonic position* (koos A. A. Nikonoviga). — Geophysica, 1991, 27, 1—2; *Estonian geodetic and gravimetric networks and geoid undulation* (autoreid). — Gravity and geoid (IAG Symphosium, Gras, Austria, September 11—17, 1994), 1994, 113; *Gravity measurements of Estonia* (lisa 2 Eesti gravimeetrilist kaarti). — Reports of the Finnish Geodetic Institute, 3 (Masala, 1998, erinumber).

Silla, *Raiot* (10. III 1928 Saue), hügieenik ja füsioloog, meditsiinidr. (1968). Lõpetas 1952 TRÜ. Töötanud 1956—97 Profülaktilise Meditsiini Inst-s (a-ni 1988 Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni TUI), algul vanemteadurina ja 1957—97 (inst-i tegevuse lõppemiseni) teadusala asedir-na (a-st 1981 prof.), olnud 1997—99 sotsiaalmin-i tervisekaitseosk. peaspetsialist, a-st 1999 töötab sotsiaalmin-s töövõtulepingu alusel. A-st 1969 Eesti Hügieenikute Teadusliku Seltsi esimees, Eesti kesk-

Raiot Silla

Hanno Sillamaa

Ivo Sillamaa

Marta Sillaots

Jüri Sillart

konnatervise rkl. tegevusplaani koordinaator. Uurinud kehalise tegevuse (kehakultuuri) mõju laste tervisele, kehalise aktiivsuse norme, laste tervise ja arengu sõltuvust elutingimustest ning keskkonna mõju Eesti elanikkonna tervisele (keskkonnatervist). ENSV tnl. teadlane (1983). **T:** *Sport ja tervis* (1978), *Eesti noorsoo tervis* (1989, koos M. Teostega), *Concern for Europe tomorrow. Health and environment in the European region* (1955), *Eesti keskkonnatervis*. – Eesti Arst, 1988, lisa; *Eesti keskkonnatervise riiklik tegevusplaan* (1999, koostaja), *Mikroelementide biomonitooring lastel* (autoreid). – Eesti Arst, 1997, 2. ▲

Sillamaa, *Hanno* (9. X 1929 Paide), automaatikateadlane, Ivo S. isa, tehnikaknd. (1957, Lvivi polütehniline inst.). Lõpetas 1952 elektriinsenerina TPI. Olnud a-st 1955 TTÜ õppejõud (a-st 1959 dots., 1960–66 automaatikakateedri juh., 1962–87 tootmisprotsesside automatiseerimise probleemlabori teadusjuhendaja, a-st 1988 prof., a-st 1999 emeriitprof.), ühtlasi 1958–66 Elektritööstuse Planeerimis- ja Juhtimissüsteemide Teadusliku Uurimise ja Projekteerimis-Tehnoloogilise Inst-i automaatikavahendite labori juh. ja a-st 1996 kõrghariduse hindamise nõukogu esimees. Uurimusi automaatjuhtimise teooria, struktuurse süsteemianalüüsi, kõrghariduse korralduse ja oskussõnavara alalt. Eesti automaatikaalase kõrghariduse rajajaid. **T:** *Automaatkontrolli süsteemid* (1966), *Основы синтеза схемных структур соединения многополюсных цепей* (1983), *Süsteemiteooria* I (1999).

Sillamaa, *Ivo* (2. XI 1955 Tallinn), pianist ja klavessiinist, Hanno S. poeg. Lõpetas 1979 klaverierialal TRK (B. Luki kl.), täiendas end 1979–81 Moskva konservatooriumi assistentuur-stažuuris (V. Gornostajeva kl.). Töötas 1981–90 „Estonias" kontsertmeistrina, 1981–93 Tallinna Muusikakeskkoolis ja 1990–93 EMA klaveriõppejõuna. Esinenud solistina sümfooniakontsertidel, soolopianistina, organisti ja klaverisaatjana ning ansamblis („Consortium", „Eesti barokksolistid", „Barocco a Tre"). Olnud a-st 1993 ansambli „Hortus Musicus" klavessiinist. II auhind pianistide vab. võistlusel 1973 ja liiduvabariikidevahelisel võistlusel 1976 Tallinnas.

Sillaots (pseud.; a-ni 1923 R e i c h e n b a c h, 1923–36 G e r l a n d, a-st 1936 eestistatult R a n n a t), *Marta Adolfine* (12. V 1887 Rakke – 15. VII 1969 Tallinn), kirjanik, kriitik ja tõlkija, Heinrich ja Helmuth Riikoja õde. Omandas 1905 Tallinnas Nikolai gümnaasiumi juures koduõpetaja kutse, töötas seejärel õpetajana ning telegraafi- ja toimetuseametnikuna, a-st 1922 oli Tallinnas kutseline tõlkija ja kirjanik. Vangistati 1950, oli 1952–55 Sverdlovski obl-s asumisel. Avaldanud a-st 1909 ajakirjanduses art-eid ja arvustusi, kirjutanud kirjanduskäsitlusi, romaane, jutustusi ja lastermt-id ning tõlkinud ilukirjandust (enam kui 60 rmt-t) saksa (T. Mann), prantsuse (H. Barbusse, G. Flaubert, A. France, R. Martin du Gard, G. de Maupassant, R. Rolland), inglise (C. Dickens, J. Galsworthy) ja vene keelest (F. Dostojevski, M. Gorki, L. Tolstoi, I. Turgenev). **T:** rom-d ja jutustused *Algajad* (1912), *Anna Holm* (1913), *Lapsed* (1914), *Kodukäijad* (1921), *Viiskümmend* (1937) ja *Neli saatust* (1938), mälestused *Sealtpoolt künniseid* (1939), kirjanduskäsitlused *Ed. Vilde naistüübid* (1925), *A. Kitzbergi toodang* (1925), *A. H. Tammsaare looming* (1927) ja *Romain Rolland* (1940), lastermt-d *Trips, Traps ja Trull* (1935), *Trips, Traps ja Trull Tartus* (1936), *Trips, Traps ja Trull Haapsalus* (1937), *Trips, Traps ja Trull saavad sõbra* (1938), *Matkamehed* (1938) ja *Tähekeste juures* (1942, [2]1992).

Sillart, *Jüri* (29. V 1943 Tallinn), filmioperaator ja -lavastaja. Lõpetas 1969 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i operaatorina. Töötas 1970–71 „Eesti Telefilmis", olnud 1971–94 „Tallinnfilmis" operaatori ja režissöör, hiljem vabakutseline. Võtnud operaatorina üles 12 mängufilmi, sh. G. Kromanovi, K. Kiisa ja L. Laiuse tähtteosed. Tema kaameratööle on iseloomulik väljendusrikkus ja värvitundlikkus, mille eest ta on saanud auhindu üleliidulistel filmifestivalidel. Võitis režiidebüüdiga „Äratus" (1989) 1990 Espoo filmifestivali pea- ja San Remo festivali eriauhinna. Portreefilmi „Griša" (1996) tunnistasid filmiajakirjanikud aasta parimaks filmiks. ENSV tnl. kunstitegelane (1980). **F:** mängufilmid operaatorina *Briljandid proletariaadi diktatuurile* (1975), *Surma hinda küsi surnutelt* (1977), *„Hukkunud Alpinisti" hotell* (1979), *Metskannikesed* (1980), *Nipernaadi* (1983), *Saja aasta pärast mais* (1986) ja *Varastatud kohtumine* (1988), mängufilmid režissöörina *Noorelt õpitud* (1991) ja *Victoria* (1994), dokumentaalfilmid režissöörina *Antoša* (1995) ja *Raplamaa* (1997). – Tema abikaasa J u l i a S. (1. VII 1943 Varna) töötab dokumentaalfilmide lavastajana („Tere, hereford!", 1982; „Igor Severjanin", 1990; „Gotland – Saaremaa. Sõsarsaared"; 1999).

Sillaste, *Henno* (29. II 1936 Tallinn), arhitekt. Põgenes 1944 koos vanematega Saksamaale, elanud a-st 1949 Kanadas ja 1990. a-ist ka Eestis. Lõpetas 1960 Toronto ülikooli, täiendanud end 1960–61 Soomes Jorma Järvi büroos. Töötanud arhitektuuribüroodes „Henno Sillaste Architect" (1974–76), „Sillaste & Nakashima Architects" (1976–82) ja „Henno Sillaste Architect Inc." (a-st 1982). Projekteerinud Kanadas ja USA-s pms. büroo- ja ärihooneid ning elamuid. Kavandanud Põhja-Ontarios „Suomi-Eesti Maja" kompleksi (1974), Torontos *Woodsworth Co-Op*'i kompleksi (1980), ridaelamuid ja kesklinnas luksuskorteritega maju (1982–85) ning Tallinnas Kawe Plaza keskuse (1998). Olnud metsaülikooli idee algatajaid (1969) ja Eesti taasiseseisvust toetava org-i „Altera" asutajaid.

Sillastu, *Heinart* (1. I 1929 Tallinn), pulmonoloog, meditsiinidr. (1974, kinnit. 1976). Lõpetas 1954 TRÜ. Täiendanud end Helsingis. Töötanud a-st 1958 TÜ-s (a-st 1963 dots., a-st 1976 prof.), olnud 1966–73 arstiteaduskonna prodekaan, 1992–94 TÜ kopsukliiniku ftisiaatria ja pulmonoloogia korraline prof.

Henno Sillaste

Heinart Sillastu

Helgi Silm

Ants-Peep Silvem

ja kopsukliiniku juh., a-st 1994 emeriitprof. ja kopsukliiniku konsultant. A-st 1979 Eesti Kopsuarstide Seltsi esimees. Kuulus 1981 Maailma Tervishoiuorg-i ekspertide rühma. Uurinud tuberkuloosi vorme ja nende allumist eri ravimeetodeile, kilpnäärme mõju tuberkuloosi tekkele ja arengule, mittespetsiifilisi kopsuhaigusi, eriti bronhiaalastmat ja sarkoidoosi. ENSV rkl. preemia 1977, S. Savoneni medal 1997. **T:** *Влияние гормонов щитовидной железы на рост микобактерий туберкулеза* (koos S. Laanesega). — Лабораторное дело, 7 (1964); *Expression of laminins in the airways in various types of asthmatic patients: a morphometric study* (autoreid). — Amer. J. of Respir. Cell Mol. Biol., 1996, 15; *Regular albuterol or nedocromil sodium — effects on airway subepithelial tenacin in asthma* (autoreid). — Respiratory Medicine, 1999, 93.

Siim, *Helgi* (29. XII 1941 Pärnu), naha- ja suguhaiguste arst, meditsiiniknd. (1971). Lõpetas 1966 TRÜ. Täiendanud end Soomes, Taanis ja Rootsis. Töötanud a-st 1970 TÜ nahahaiguste kateedris (1982—92 dots.). Olnud a-st 1992 TÜ nahahaiguste kliiniku juh., dermatoloogia ja veneroloogia korraline prof., a-st 1993 ka TÜ kliinikumi ülemarst ja 1984—94 arstiteaduskonna õppeprodekaan. Eesti Dermatovenereoloogide Seltsi asepresident ja Lõuna-Eesti filiaali esimees ning rahvusv. seltside liige. Uurinud dermatomükoosihaigete naha talitluslikku seisundit ja vereseerumi katehhoolamiinide aktiivsust, krooniliste naha- ja suguhaiguste teket, levikut, kliinilisi iseärasusi ja ravivõimalusi ning Cu-laserravi näidustusi nahahaiguste korral. **T:** *Sexually transmitted diseases in Estonia: past and present* (autoreid). — International J. of STD and AIDS (1997); *Sagedamini esinevad nakkuslikud nahahaigused* (1995, koos S. Kauriga), *Allergilised nahahaigused* (1996, koos S. Kauriga); *Nahaderivaatide haigused* (1997, koos S. Kauriga), *Viirusinfektsioonid, reaktiivsed erüteemid, villilised dermatoosid* (1998).

Siimberg, *Jüri* (13. II 1939 Haapsalu), insener ja tehnikateadlane, teadusmag. (1968, Toronto ülikool). Töötanud a-st 1972 Torontos Ryersoni Polütehnikaülikoolis (a-st 1976 prof., 1980—86 õppetooli juh.). Uurimusi ja projekte automaatkontrolli, tehnokeskkonna ja insenerikoolituse alalt (ms. Bahreinis, Hiinas ja Egiptuses). **T:** *Minimal-time control of a multi-system problem with energy constrained inputs* (koos K. Mizukamiga). — International Journal of Control, 1971, 12, 3.

Siivers, *Ants-Peep* (4. VII 1933 Tartu — 13. V 1983 Tallinn), tsütoloog ja mikroskopist, bioloogiaknd. (1972). Lõpetas 1960 bioloogina TRÜ. Töötas a-st 1961 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s (a-st 1972 mikrobioloogiasektori vanemteadur). Lõi inst-i elektronmikroskoopilise tsütoloogia laboratooriumi ja oli selle juh. Uuris taimeviiruste ja nende siirutajate seoste tsütoloogilisi aluseid, lülijalgsete peenehitust, taimede endofüütset mikrofloorat, putukate rakusiseseid sümbionte ja taimekasvajaid. **T:** *Микоплазмы и вирионоподобные структуры в клетках слюнной железы цикадки* Hichinomus cellatus Uhler, зараженной курчавой мелколистностью шелковицы (koos D. Giorgadzega). — Известник АН ЭССР. Биология, 1972, 27, 1; Tetrapodili — четырёхногие клещи. Электронно-микроскопическая анатомия, проблемы эволюции и взаимоотношения с возбудителями болезней растений (1976, monograafia, koos V. Štein-Margolinaga).

Silvet (a-ni 1929 Schwalbe), *Johannes* (12. V 1895 Tartu — 17. II 1979 Elva), keeleteadlane, *mag. phil.* (1925), filoloogiaknd. (1946). Õppis a-st 1916 Tartu õpetajate seminaris, lõpetas selle 1919 Hersonis evakuatsioonis olles vene keele ja kirjanduse erialal. Lõpetas 1925 TÜ inglise filoloogia erialal, täiendas end 1926, 1928, 1931 ja 1938 Inglismaal. Oli 1925—41 H. Treffneri gümnaasiumis õpetaja, 1931—32 ja 1940—50 TÜ õppejõud, 1950—55 Tartu ja Tartumaa koolides õpetaja, 1956—60 TRÜ õppejõud, seejärel samas 1961—76 õppeülesannete täitja. Avaldanud inglise ja Ameerika kirjanduse käsitlusi, tõlkinud eesti keelde inglise kirjandust (J. Galsworthy, O. Goldsmith) ning koostanud õpikuid ja sõnastikke. **T:** *Inglise keele põhisõnavara* (1936, ^{2}1993), *Inglise-eesti sõnaraamat* (1939—40, ^{12}1998), *Võõrsõnade leksikon* (1961, ^{7}2000, koos R. Kleisi ja E. Vääriga), *Eesti-inglise sõnaraamat* (1965, ^{4}1989).

Simm, *Ants* (9. X 1877 Kiviloppe k., Vana-Suislepa v. — 14. III 1946 Suislepa v.), näitleja, lavastaja ja ühiskonnategelane, Juhan S-i vend. Lõpetas 1906 juristina Tartu ülikooli. Alustas lavategevust 1900 A. Wiera „Vanemuise" trupis ja 1901 „Taara" seltsis. Oli 1903—05 Eesti Üliõpilaste Seltsi esimees, 1906—21 „Vanemuise" näitleja ja lavastaja (1914—21 dir.), 1919—20 Tartu linnapea, 1921—22 „Postimehe" toim., 1922—24 Saksamaa Eesti saatkonna ametnik ja konsul ning 1925—40 Tartu Eesti Laenu ja Hoiu Ühisuse panga juhatuse esimees. Jätkas lavaloomingus K. Menningu psühholoogilis-real. suunda, pani koos venna Juhan S-ga aluse „Vanemuise" muusikateatrile. **L:** Vilde *Pisuhänd* (1914), Gogoli *Revident* (1916), Tšehhovi *Onu Vanja* (1916, mängis Astrovit), Lutsu *Paunvere* (1918), Verdi *Traviata* (1918). **O:** Jaan (Kitzbergi *Tuulte pöörises*), Osvald ja Rosmer (Ibseni *Kummitused* ja *Rosmersholm*), Rittmeister ja Allan (Strindbergi *Isa* ja *Surmatants*).

Simm, *Helle* (23. I 1920 Tallinn — 7. X 1991 Tallinn), hüdrobioloog ja hüdrokeemik, Valve Saarma kaksikõde, bioloogiadr. (1972), prof. (1976), Eesti TA liige (1977). Lõpetas 1945 farmakoloogina TRÜ, oli sealsamas õppejõud. Töötas 1950—90 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (a-st 1954 vanemteadur, 1960—72 geobiokeemia laboratooriumi juh., a-st 1986 konsultant-juhtteadur). Oli ENSV TA Keemia-, Geoloogia- ja Bioloogiateaduste Osk-a juures töötanud sisevete antropogeense eutrofeerumise probleemkomisjoni esimees. Uuris ravimtaimede biokeemiat, Eesti pinnavee keemilise koostise kujunemist, järvede tüüpe ja kaitse probleeme, juhtis Peipsi järve kompleksuuringute kava. ENSV tnl. looduskaitsja (1985). ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Eesti pinnavete hüdrokeemia* (1975), *Eesti NSV järvede nüüdisseisund* (1982, toim.).

Simm, *Juhan* (12. VIII 1885 Kivilõppe k., Vana-Suislepa v. — 20. XII 1959 Tartu), dirigent ja helilooja, Ants S-i vend. Õppis 1906—10 TÜ füüsika-matemaatikateaduskonnas ning 1912—14 Berliinis Sterni konservatooriumis dirigeerimist ja kompositsiooni. Täiendas end 1924 dirigeerimise alal Pariisis *Grand Opera* juures. Töötas 1906—10 „Vanemuises" orkestrandina, 1914—16 muusikajuhina, 1916—40 dirigendina ning 1926—27 ja 1944—51 Tartu Muusikakooli muusikateooria ja dirigeerimise õpetajana. Asutas 1908 Tartus meeskoori (a-st 1912 Eesti Üliõpilaste Ühendatud Meestekoor, praegu Tartu Akadeemiline Meeskoor) ja 1923 Tartu Meestelaulu Seltsi koori (praegu S-i-nim. meeskoor), juhatas 1916—25 „Vanemuise" muusikaosk-a segakoori. Oli VIII ja X—XIII üldlaulupeo üldjuhte, tegutses muusikakriitikuna. Rahvuslik-romantilises heliloomingus on esikohal koorimuusika (kantaadid orkestriga „Laul orjadele", „Hommik" ja „Kalevipoeg isa haual", laulud „Ühte laulu", „Ma teretan", „Oma saar" ja „Mulgimaale") ja laulumäng „Kosjasõit" (1915). Kirjutanud ka opereti „Kooparüütel" (1915) ning sümfoonilist (4 avamängu, „Süit eesti viisidest", „Kolm eesti tantsu"), kammer- ja näidendimuusikat. ENSV rahvakunstnik (1947).

B: M. Märtin. *Juhan Simm.* Tln., 1972; *Juhan Simm sõnas ja pildis.* [Koost. E. Luur.] Tln., 1975.

Simm, *Mart* (10. XI 1946 Pärnu), hüdrobioloog, bioloogiaknd. (1976). Lõpetas 1966 bioloogina TRÜ. Olnud 1969–85 Läänemere Kalamajanduse TUI Tallinna osk. teadur ja vanemteadur, 1985–90 Eesti NSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-i mere-keemiasektori vanemteadur, 1990–98 Ökoloogia ja Mereuuringute Inst-i (hilisem Eesti Mereinst.) mere-keemiasektori vanem- ja juhtteadur ning a-st 1998 sama inst-i merebioloogiasektori vanemteadur. Uurinud Liivi lahe zooplanktonit kui kalade toidubaasi, mesozooplanktoni ja müsiidiliste levikut, produktsiooni ja ökoloogiat, mereorganismides raskmetallide kogunemist ja sisaldust. Hinnanud merekeskkonna seisundit bioindikatsiooni meetodiga. **T:** *Effect of zooplankton abundance and temperature on time and place of reproduction of Baltic herring groups* (koos E. Ojaveerega). – Meretutkimuslaitoksen Julkasuja, 1975, 239; *Zooplankton in the north-eastern part of the Gulf of Riga.* – Ecosystem of the Gulf of Riga between 1920 and 1990 (1995); *Harmful substances in the ecosystem of the Gulf of Finland. Part I. Trace metals* (koos H. Jankovski ja O. Rootsiga). – EMI Report Series, 1996, 4.

Simm, *Peeter* (24. II 1953 Kiviõli), filmilavastaja. Lõpetas 1976 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i mängufilmide režissöörina. Töötas 1975–93 „Tallinnfilmis", oli 1993 stuudio „Lege Artis Film" rajajaid, on selle juhatuse esimees ning töötab seal stsenaristina ja režissöörina. Teinud filme ka teistes stuudiotes ja lavastanud teatris. 1980. a-te Eesti mängufilmi olulisi uuendajaid, kujutanud valdavalt tragikoomilistes filmides noore inimese kokkupõrget tegelikkusega, loonud ajastutäpseid retrofilme ning probleeme tõstatavaid või üldistavaid tõsielufilme. **F:** mängufilmid *Ideaalmaastik* (1980, üleliidulise festivali parima režiidebüüdi auhind Tallinnas 1982 ja žürii eriauhind San Remo festivalil 1983), *Arabella, mereröövli tütar* (1982), *Puud olid...* (1985), *Tants aurukatla ümber* (1987), *Inimene, keda polnud* (1989, žürii eriauhind Lübecki festivalil 1990), *Ameerika mäed* (1994), lühimängufilmid *Täroveering* (1977, filmikassetis *Karikakramäng*), *Stereo* (1978, teleekraanil 1991), *Ankur* (1991) ja *Aida* (1999, filmikassetis *Sellised kolm lugu*), dokumentaalfilmid *Mitut värvi haldjad* (1981), *Järgmine loosimine* (1983), *Balti tee* (1989), *Teatri juubel* (1996), *Veidike metsa poole* (1998) ja *Tempo di valse* (1999).

Simmul, *Rain* (18. VIII 1965 Tartu), näitleja. Lõpetas 1988 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1988–99 „Vanemuises" ja a-st 1999 Tallinna Linnateatris. Mänginud filmis („Need vanad armastuskirjad"). Oli 1998–2000 Tartu Pauluse kiriku võörmünder. A. Lauteri preemia 1994. **O:** Petruchio (Shakespeare'i *Tõrksa taltsutus*), Mefistofeles (Goethe *Faust*), Härra (Mérimée ja Kasterpalu *Carmen*), Tiit Piibeleht (Vilde *Pisuhänd*), Pearu, Ott jt. (Tammsaare ja Undi *Taevane ja maine armastus*), Võõras/Harry (Ristikivi ja Kasterpalu *Hingede öö*), Charles VII (Anouilh' ja Undi *Lõoke taeva all*), Polonius (Shakespeare'i ja Undi *Hamleti tragöödia*), Svidrigailov (Dostojevski ja Nüganeni *Kuritöö ja karistus*).

Simon, *Adolph* (maetud 31. III 1675), saksa trükkal, Tallinna gümnaasiumi trükikoja omanik 1654–75, pärit Hannoverist. Sai 1672 Karl XI-lt eesõiguse, mis keelas S-i ja tema järglaste väljaantud rmt-te järeletrükkimise. Seepärast oli Tallinna gümnaasiumi trükikoda peamine eesti-, eriti põhjaeestikeelsete rmt-te trükkija 17. ja 18. saj. 1672 avaldas S. rmt-umüügimekirja, millel on suur kultuurilooline väärtus. Pärast S-i surma jäi trükikoda tema lesele Christiana S-le.

Simovart, *Juhan* (2. XII 1937 Tallinn), veterinaarpatoloog ja episotoloog, veterinaariadr. (1991, Moskva). Lõpetas 1961 EPA. Töötanud 1961–64 Harjumaal Saku veterinaarjsk-s (juh.), 1964–94 EPMÜ-s (1971–89 sise- ja nakkushaiguste kateedri dots., 1989–92 vanemteadur, 1992–94 biotehnoloogia õppetooli juh., prof.), a-st 1995 Eesti Agrobiokeskuses (vanemteadur). Õpetanud patoloogilist anatoomiat, episotoloogiat, karusloomade haigusi, kliinilist diagnostikat ja veterinaarbiotehnoloogiat. Uurimusi veiste leukooside, hematoloogia ja veterinaarbiotehnoloogia alalt. Tegeleb koerte katku hüperimmuunseerumi ja veiste kolibakterioosivastase vaktsiini loomisega. Olnud paljude teaduskogumike toim. Tunnistati 1984 Eesti NSV parimaks põllumteadlaseks. Olnud viievõistleja ja üleliidulise kategooria kohtunik, 1962–86 Eesti moodsa viievõistluse föderatsiooni presiidiumi liige ja 1964–91 Tartu sektsiooni esimees. EV teaduspreemia 1992. **T:** *Veiste leukoosi patomorfoloogiast ja diagnoosimismeetodite võrdlevast uurimisest Eesti NSV tingimustes* (1969), *Veiste leukoos ja selle tõrje* (1973, koos E. Nõmmega), *Põllumajandusloomade leukoosid* (1983, koos E. Nõmmega), *Veiste leukooside diagnoosimine ja tõrjemeetmed Eesti NSV-s* (1983, autoreid), *Isendiareng ja veterinaarpatoloogia* (1991, koos Ü. Paveliga), *Поверхностная архитектоника клеток периферической крови в норме и при заболеваниях системы крови* (1984, koos G. Kozinetsiga), *Этиология, эпизоотология лейкоза крупного рогатого скота и опыт противолейкозных мероприятий* (1991).
B: H. Pärn. *Juhan Simovart – 60.* – Eesti Loomaarstlik Ringvaade, 1998, 1.

Simsel, *Jüri* (5. X 1939 Tallinn), majandustegelane. Lõpetas 1967 Moskva polügraafiainst-i polügraafiamasinate konstrueerimise insenerina. Töötanud 1958–60 „Eesti Tööstusprojektis" tehnikuna, 1960–62 kartonaaživabrikus „Täht" tehnoloogiainsenerina, olnud 1962–65 trükikoja „Ühiselu" meister, 1965–67 trükikoja „Punane Täht" labori juh., 1967–73 Tallinna Pakendivabriku peainsener, 1973–76 tootmiskoondise „Eesti Trükitööstus" tootmisosk. juh., 1976–82 kirjastuse „Eesti Raamat" dir-i asetäitja, 1982–86 tootmiskoondise „Eesti Trükitööstus" peainsener, 1988–93 Tallinna Raamatutrükikoja dir., a-st 1993 oü-u Tallinna Raamatutrükikoda dir. ja juhatuse esimees.

Sinijärv, *Karl Martin* (4. VI 1971 Tallinn), luuletaja, Riivo S-e poeg, Erni Hiire tütrepoeg. Õppis 1988–97 TÜ-s eesti ja inglise filoloogiat ning õigusteadust. Tegutsenud tabloidlehtedes „Liivimaa Kroonika", „Pühapäevaleht" ja „Õhtuleht" ajakirjanikuna, avaldanud pms. rmt-u- ja restoraniarvustusi, meelelahutuslikke materjale ning päevateemalisi kolumne. Tegutseb a-st 1997 reklaami alal firmades *Saatchi & Saatchi* ja *Ogilvy & Mather.* A-st 1988 osalenud Tartu Noorte Autorite Koondise, kirjandusliku rühmituse „Hirohall" ja Eesti Kostabi Seltsi tegevuses (oli viimase asutajaliige ja esimene esimees). Avaldanud a-st 1987 luulet, mida iseloomustavad transavangardismile omane kujundileidlikkus, keeleline võõritus ja mäng autoparoodia piirimail. **T:** luulekogud *Kolmring* (1989), *Vari ja Viisnurk* (1991), *SurWay* (1992), *Neli Sada Keelt* (1997) ja *Towntown & 28: Viies Rühm Poeese* (1999), poeem *Sobimus* (1999), reisirmt-d *Para-Estonia* (1994) ja *Eesti Reisijuht* (1995, autoreid).

Sinijärv, *Riivo* (27. V 1947 Tallinn), keemiainsener, poliitik ja majandustegelane, Karl Martin S-e isa. Lõpetas 1969 TRÜ keemiateaduskonna ja 1977 keemiatehnoloogia insenerina TPI. Olnud 1969–73 ENSV TA Keemiainst-i vanemteadur, 1980–88 ENSV TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i

Peeter Simm

Rain Simmul

Karl Martin Sinijärv

juh., 1988—92 tööstus- ja energeetikaministri esimene asetäitja, 1992—93 Riigikogu liige, 1993—95 EV suursaadik Suurbritannias, 1995 välisminister, 1995—96 eurointegratsiooni büroo juh., 1996 minister ja 1996—97 siseminister. A-st 1998 Eesti Väikeettevõtete Assotsiatsiooni president.

Sink, *Kuldar* (14. IX 1942 Tallinn — 29. I 1995 Kärvõ k., Meremäe v.), helilooja, Tunne Kelami vend. Lõpetas 1960 teooria- ja 1961 flöödierialal (E. Peäske kl.) Tallinna Muusikakooli (heliloomingutunde sai V. Tormiselt). Õppis 1961—66 Leningradi konservatooriumis kompositsiooni (A. Petrovi ja B. Arapovi kl.). Töötas flötistina 1960—63 „Estonia" teatri ja 1963—73 ER-i sümfooniaorkestris ning Tallinna Kammerorkestris, esines ka klavessinistina. A-st 1973 oli vabakutseline helilooja. Tema 1960.—70. aastate heliloomingule on omane avangardistlike tehnikate (serialismi, aleatoorika, kollaaži) kasutamine. Hiljem on helikeel gregoriaani koraali, eesti rahvalaulu ja Kesk-Aasia rahvaste rahvamuusika mõjutusel lihtsustunud. S. hukkus maakodu põlengus. ENSV tnl. kunstitegelane (1989). ENSV muusika-aastapreemia 1986. **T:** balletid *Karje ja vaikus* (1988) ning *Maarjamaa missa* (1991), kantaat *Aastaajad* kammerkoorile ja -orkestrile (1965), *Kontsertiino* flöödile ja kammerorkestrile (1960), 2 kammersümfooniat (1963, 1967), *Oratoorium* kõne- ja segakoorile, etlejale ja kammeransamblile (1974—77), *Väikesed keelpillikvartetid* (1965), *Oktett* kammeransamblile (1967), *Sümfoonia* 4-le flöödile (1985), *Siit* sooloflöödile (1964), sonaaditriloogia *Mäed ja inimesed* klaverile (1977), *3 romanssi R. Tagore sõnadele* metsosopranile ja klaverile (1959), *Sünni ja surma laulud* (1985) ning *Aastaajad* metsosopranile ja kammeransamblile (1990), psalmid nr. 42, 62, 89 ja 107 segakoorile, *Requiem aeternam* meeskoorile (1992), *Ave Maria* sopranile, flöödile ja harfile (1991), näidendi- ja filmimuusikat.

B: M. Vaitmaa. *Kuldar Sink.* — Kuus eesti tänase muusika loojat. Tln., 1970.

Sintsova, *Larissa* (19. VII 1954 Harkiv), baleriin. Lõpetas 1972 Tallinna Koreograafiakooli. Oli 1972—77 ja 1982—93 „Estonia", 1977—82 Kuibõševi (nüüd Samara) balletiteatri ja 1991—93 moderntantsutrupi „Nordstar" solist, elab a-st 1994 USA-s. **O:** Giselle (Adami *Giselle*), Odette/Ottilie ja Aurora (Tšaikovski *Luikede järv* ja *Uinuv kaunitar*), Raimonda (Glazunovi *Raimonda*), Naine (Tormise *Eesti ballaadid*), Margarita (Lazarevi *Meister ja Margarita*), Olivia (Hiibni *Armastuse muinasjutt*).

Sipelgas, *Aleksander* (24. VI 1885 Peterburi — 19. XI 1957 Rakvere), kirjanik. Õppis 1911 Moskva ülikoolis, I maailmasõja ajal oli Vene sõjaväes, elas 1917—24 Soomes, 1924—29 Eestis, 1929—32 Pariisis, seejärel naasis Eestisse. Avaldas eesti ja vene pagulaste perioodikas art-eid, kirjutas vene (varjunimed A. Olhovski ja A. Olšanski), soome ja eesti keeles luulet ja proosat. Tõlkis soome kirjandust vene keelde. Eesti keeles avaldas algupäraseid ja tõlketeoseid, tõlkis eesti keelde oma vene- ja soomekeelseid teoseid. **T:** proosaluuletused *Andesta* (1926), rom-d *Kohtalon siivet* (Helsingi, 1921), *Punase päikese lapsed* (soome k. 1923, e. k. 1924), *Kuldne mälgar* (1926), *Kirgede orjad* (1927), *Kaubamaja Jankel Zwiebelson ja Pojad* (1927) ja *Must ingel* (1927).

Sirge, *Rudolf* (30. XII 1904 Tartu — 24. VIII 1970 Tallinna läh.), kirjanik. Töötas pärast gümnaasiumihariduse omandamist (1927) 1929—37 mitme ajalehe juures ja 1937—40 EV välismin-i pressibüroos ajakirjanikuna ning reisis palju (NSV Liidus, Poolas, muidugi „Aino" retkel jm.), oli 1940 EV välismin-i pressibüroo juh. ja ETA dir., 1941 kirjastustöötaja, Saksa okupatsiooni ajal 1941—42 vangis, seejärel elas kodutalus. Pärast sõda töötas kirjastuses ning 1946, 1951—58 ja 1965—68 „Loomingu" toimetuses. 1959—63 ENSV Ülemnõukogu saadik. Alustas kirjanduslikku tegevust naturalistliku ja ekspressionistliku lühiproosa viljelejana, kirjutas seejärel real. ühisk-akriitilisi romaane, novelle, arvustusi, reportaaže ja reisikirju ning tõlkis inglise (J. P. Priestly, D. Defoe, E. Woynich) ja vene kirjandust. Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). ENSV tnl. kirjanik (1957). ENSV rkl. preemia 1948. **T:** lühiproosakogud *Võõras viim* (1927), *Maanteel* (1927), *Väikesed soonid* (1935), *Lahtunud lemmud* (1937), *Algava päeva eel* (1947), *Ühise töö rütmis* (1951), *Kutsuv rada* (1954) ja *Taulitest sanitud* (1965), rom-d *Rahu! Leiba! Maad!* (1929, ümbertöötatuna *Tuluksed luhal*, 1961), *Must suvi* (1936), *Hüüi südames* (1938, [2]1976), *Maa ja rahvas* (1956, [2]1976) ja *Kolmekesi lauas* (1970), reportaažid, fiktiromt-d ja reisikirjad *Tänapäeva Venemaa* (1930, koos A. Antsoniga), *Józef Piłsudski* (1937), *Mitmest kaarest* (1964) ja *Meretaguste juures* (1968).

Sirk, *Artur* (25. IX 1900 Lehtse v. — 2. VIII 1937 Echternach, Luksemburg), sõjaväelane ja poliitikategelane. Lõpetas 1919 Eestis sõjakooli lipnikuna. Teenis Tallinna kooliõpilaste pataljonis, mis osales Vabadussõjas, 1921 läks erru. Õppis 1921—22 TÜ põllum-teaduskonnas, lõpetas 1926 õigusteaduskonna, teenis 1923—26 sõjaväes. Oli a-st 1930 Tallinnas vandeadvokaat, a-st 1931 Eesti Vabadussõjalaste Liidu esimees. Vangistati 1934, süüdistatuna vabadussõjalaste liikumise juhtimises; põgenes vanglast Soome, valmistas seal ette Eesti riigipöörde katset. Varjas end Inglismaal ja Luksemburgis, kus suri teadmata asjaoludel. Vabadusristi II liigi 3. järk.

Sirk, *Ülo* (5. IV 1935 Haapsalu), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1965). Lõpetas 1958 TRÜ geoloogia erialal. Olnud 1961—64 Moskvas NSVL TA Orientalistikainst-i aspirant, seejärel samas teadustöötaja. Avaldanud uurimusi indoneesia jt. austroneesia keelte ajaloolise grammatika kohta ning tõlkinud indoneesia kirjandust eesti keelde. **T:** *Indoneesia keel ja Indoneesia keeled.* — Akadeemia, 1993, 7, 8; *Грамматика индонезийского языка* (1972, autoreid), *Бугийский язык* (1975), *The Buginese language* (1983), *The Buginese language of traditional literature* (1997).

Sirkel, *Mati* (12. X 1949 Paide), tõlkija. Lõpetas 1972 TRÜ saksa filoloogia erialal. Töötas 1972—75 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i kirjandusteooria sektoris, 1976—79 kirjastuses „Periodika" ja 1979—82 „Desintegraatoris", seejärel olnud vabakutseline tõlkija. 1990—95 Eesti Kirjanike Liidu välissuhete sekretär ja aseesimees, a-st 1995 esimees. 1993—96 Euroopa Kirjanike Kongressi juhatuse liige. Tõlkinud eesti keelde saksa (H. Böll, G. Grass, P. Handke, H. Hesse, F. Kafka, I. Fetscher, J. G. Fichte, A. Schweitzer), inglise (G. Orwell), rootsi (C. M. Bellman, koos O. Arderiga) ja hollandi kirjandust (J. Huizinga), kirjutanud tõlketeos-tele uurimuslikke järelsõnu, avaldanud saksa jmt. keeles eesti kirjanduse ülevaateid ning tõlkinud eesti kirjandust saksa keelde, sh. L. Meri kõned („Botschaften und Zukunftsvisionen", Bonn, 1999). Kirjanduse aastapreemia 1991.

Sisask, *Agu* (20. VIII 1940 Tartu), tõlkija ja luuletaja. Õppis 1961—63 EELK Usuteaduse Inst-s, lõpetas 1974 orientalistina Leningradi ülikooli Idamaade teaduskonna. Olnud 1966—71 ETV kunsti- ja kirjandussaadete ja ajalehe „Televisioon" toim., 1974—82 ENSV Rahvakontrolli Komitee esimehe abi, 1983—94 „„Loomingu" Raamatukogu" toim., a-st 1994 vabakutseline. Eestindanud jaapani keelest K. Abe, S. Endo, Y. Mishima, S. Matsumoto, T. Kaiko ning N. Uemura loomingut. Avaldanud Jaapani-ainelist

luulet ja lühirom-i „Mõrv Jaapanis" (1994). **T:** *Mägi ja lehvik* (1985), *Draakonilend* (1987), *Ja mu tähendamissõna on vabadus* (1989). ▲

Sisask, *Siiri* (21. IX 1968 Rapla), laulja ja näitleja, Urmas S-i õde. Täiendas end 1998 laulueriala1 Saksamaal. Olnud 1987–89 ENSV Rkl. Filharmoonia solist, 1989–91 hotelli „Tallinn" kabareeartist, a-st 1991 vabakutseline. Esinenud ansamblitega „Ruja" ja „Vitamiin" ning tantsuansamblite solistina reisilaevadel. Osalenud festivalidel Türgis, Rumeenias ja Saksamaal. A-st 1997 töötanud koos kitarrist B. B. Baggeriga. Kirjutanud laule ja näidendimuusikat (vabaõhuetendus „Mahtra sõda"). Osalenud teatrilavastustes: Marlene Dietrich (Murutari „Marlene"), Irma (Monnot' „Irma"), Sugar (Steini „Sugar"). Korraldanud heategevuskontserte. Ilmunud heliplaate. Suure Vankri auhind 1998. Asutanud fondi „Saagu Valgus", mille eesmärk on lahendada koolide alavalgustuse probleeme.

Sisask, *Urmas* (9. IX 1960 Rapla), helilooja, Siiri S-i vend. Lõpetas 1985 kompositsiooni erialal TRK (R. Eespere kl.). Olnud samast aastast Jäneda kultuurimaja kunstiline juht ja muusikakollektiivide juhendaja. S-i elukäik seostub heliloomingu, astronoomia ja Jänedaga. Ta on kohandanud sealse lossitorni ainulaadseks muusikatähetorn-planetaariumiks, kus esitatakse tema loomingut. Suur osa S-i muusikast seostub astronoomiaga, teoste temaatika on lai – virmalistest galaktikateni. Tema teoseid on esitatud paljudes maades. Ilmunud autoriheliplaate (laserplaat „Starry sky cycle"). ENSV muusika-aastapreemia 1988. **T:** lastemuusikalid *Sööbik ja Pisik* (1981) ja *Kuri kuningatütar* (1985), *rockooper Valge daam* (1991), *Sümfoonia* (1985), *Varjutusmuutlikud kaksiktähed* (kontsert klarnetile ja kammerorkestrile, 1991), kantaat *Vaba armastus* (1987), *Nääri-oratoorium* (1984), *Te Deum* segakoorile ja kammerorkestrile (1992), 4 missat segakoorile ja sümfooniaorkestrile (1990, 1991, 1992, 1993), *Gloria Patri* (24 vaimulikku laulu, 1988), *Magnificat* (1990), *12 laulu püha neitsi Maria auks* segakoorile (1992), *Tähistaeva tsükkel* (1980–93, 29 osa), *Plejaadid* (1989) ja *Taevakuusnurk. In memoriam Leo Normet* klaverile (1996), *Hjakutake komeet* mandoliiniorkestrile (1996), *Linnutee galaktika* kahele klaverile (1990), *Andromeda galaktika* klaverile kaheksal käel (1991), *Kalevi tulek* lastekoorile, šamaanitrummile ja *ditgeridoo*'le (1997), *Spiraalne sümfoonia* klaverile neljal käel (1998), *Hale'i-Boppi komeet* flöödile ja kitarrile (1999).

Sitska, *Jaan* (16. II 1867 Tali v. – 31. V 1937 Tallinn), pangategelane ja ajaloolane, *cand. hist.* (1895). Lõpetas 1895 Tartu ülikooli ajalooteaduskonna, oli 1904–05 Tallinnas „Eesti Postimehe" toim., osales 1905 Tartus aulakoosolekul, mõisteti vangi, vabanes 1908. Töötas 1909–29 Eesti Laenu Panga juhatuses, oli 1919–20 Asutava Kogu liige, 1913–24 kindlustusseltsi „EEKS" juhatuse esimees, 1926–29 as-i „Eesti Union" juhatuse liige, 1933–37 as-i „Eesti Kunstsarve Tehased O. Kerson & Ko" dir. Kirjutanud ajaloormt-id, sh. koolirmt-id („Ajalooalgõpetus", 1908, [6]1929; „Üleüldine ajalugu" I–IV, 1908–21; „Rootsiaegne mõisate tagasivõtmine", 1907).

Sittow [*zito:*], *Clawes* van der, ka *Clawes meler* (s. Mecklenburgis Wismari läh., srn. 1482 Tallinnas), arvat. flaami päritolu puunikerdaja ja maalikunstnik, Michel S-i isa. Töötas a-st 1454 Tallinnas, sai 1457 kodanikuks, oli 1479–82 Kanuti Gildi vanema kaasistuja. Ürikute põhjal on S-i loomingust teada Rataskaevu t. 1 viilul olnud Kristuse näoga reljeef, nn. Veronica rätt (1454), Lühikese jala väravatorni Maarja kuju (1456), Niguliste kiriku Maarja kuju (1461) ja sakramendimajake (1461) ning Kanuti Gildi suure saali maalingud (1458; kõik hävinud). Talle on omistatud ka Tallinna raekoja nikerdatud raepingileenide polükroomsed ülaosad – ümarplastilised Ristija Johannese pea („Vaikija") ja Kristuse pea („Kuulutaja") – ning Pühalepa kiriku Püha Anna altar (kõik u. 1460). S-i töökojast pärinevad arvat. Kaarma kiriku Joosepi (või Püha Peetruse) kuju (u. 1450) ning Soome Naantali kiriku Kristuse pea.

Sittow [*zito:*] (Sithium, Zittoz), *Michel* (arvat. 1469 Tallinn – dets. 1525 Tallinn), maalikunstnik, Clawes van der S-i poeg. Õppis algul Tallinnas oma isa, a-st 1484 Brugges H. Memlingi juures. Tegutses 1492–1504 Kastiilia ja Flandria õukonnas. Naasis 1506 Tallinna. Töötas algul sellina (ehkki oli Lääne-Euroopas vabameister), esitas 1507 nõutava meistritöö ja sai Kanuti Gildi liikmeks. Töötas 1515–16 Madalmaades ja Hispaanias õukonnakunstnikuna, 1517 või 1518 tuli lõplikult Tallinna, sai 1523 Kanuti Gildi vanemaks. Eestis on S-le omistatud Püha Jüri värviline puuskulptuur ja Antoniuse altari välisküljе ülemaaling: Püha Adrian ja Püha Antonius (arvat. portreelised) ning Maarja ja Püha Jaakobus vanem (u. 1517–18). Arvat. on tema kavandi järgi raiutud Niguliste kirikus paiknev dr. J. Ballivi hauaplaat (u. 1520). Paljud ürikuis mainitud teosed (Niguliste kiriku ajanäitaja kujud, Pirita kloostri altarimaal) on hävinud, u. 30 teada olevast säilinud maalist moodustavad enamiku portreed (iseloomulikud on modelli jahe reserveeritud hoiak, tabav karakteriseering, peen tehniline teostus ja varjundirikas koloriit) või portreelise lahendusega madonnapildid, on ka figuurikompositsioone.

B: J. Trizna. *Michel Sittow*. Bruxelles, 1976.

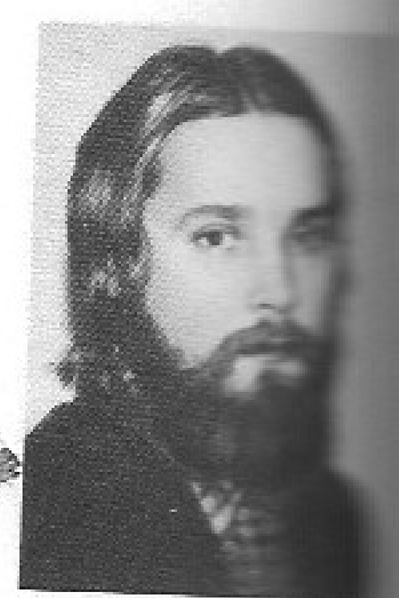
Sivers [*zi:-*] (a-ni 1941 Isak), *Fanny* de (26. X 1920 Pärnu), keeleteadlane ja esseist, *lic. phil.* (1953, Pariisi ülikool, 1967, Lundi ülikool). Õppis 1938–39 ja 1940–41 TÜ-s romaani keeli ja kunstiajalugu, 1941–44 Breslau (Wrocławi) ülikoolis romaani keeli, jätkas õpinguid Würzburgi ning Pariisi ülikoolis. Elab a-st 1949 Pariisis. Oli 1964–86 Teadusuuringute Rahvusliku Keskuse (CNRS) teadustöötaja, 1993–94 TÜ külalisõppejõud. Avaldanud uurimusi üldkeeleteaduse, läänemeresoome keelte, etnolingvistika ja tõlketeooria alalt ning väliseesti ja 1970. a-ist ka Eesti perioodikas kirjandus-, usu- ja ajalooainelist esseistikat. Avatud Eesti Fondi auhind 2000. **T:** esseermt-d *Mateeriasse kootud palve* (1992) ja *Surra, kui oled veel noor* (1993), uurimused *Kristliku kultuuri sõnu prantsuse keeles* (1997), *Analyse grammaticale de l'estonien parlé* (Clermont-Ferrand, 1969), *Les emprunts suédois en estonien litteraire* (Budapest, 1974) ja *Parlons estonien: une langue de la Baltique* (Pariis, 1993).

Sivers [*zi:-*], *Friedrich* Wilhelm von (6. VIII 1748 Õisu – 4. I 1824 Rencēni, Cēsise läh.), Liivimaa rüütelkonna tegelane. Oli 1792–97 aadlimarssal, 1797–1814 maanõunik, 1811–14 Kuramaa tsiviilkuberner ja a-st 1814 senaator. Osales Liivimaa 1804. a. talurahvaseaduse kehtestamises ja 1812. a. maakaitseväe moodustamises.

Skytte [*šü-*], *Johan*, vabahärra (1577 Nyköping – 25. III 1645 Brömsebro läh.), Rootsi riigimees. Oli a-st 1602 pärastise kun-a Gustav II Adolfi õpetaja, juhtis 1612–29 rahandust, oli a-st 1617 riiginõunik, a-st 1624 Duderhofi vabahärra. Liivi- ja Ingerimaa ning Karjala kindralkubernerina (1629–34) korraldas haldust ning maksu- ja kohtuasjandust. S. algatusel asutati 1630 Tartusse ja 1631 Tallinna gümnaasium ning 1632 Tartu ülikool. Oli 1632–43 Tartu ülikooli kantsler ja a-st 1634 Göta õuekohtu president.

Smeljanski, *Mihkel* (8. III 1950 Haapsalu), näitleja. Õppis 1970–72 TRK lavakunstikateedris. Alustas lavatööd 1968 L. Koidula nim. Pärnu Draamateatris,

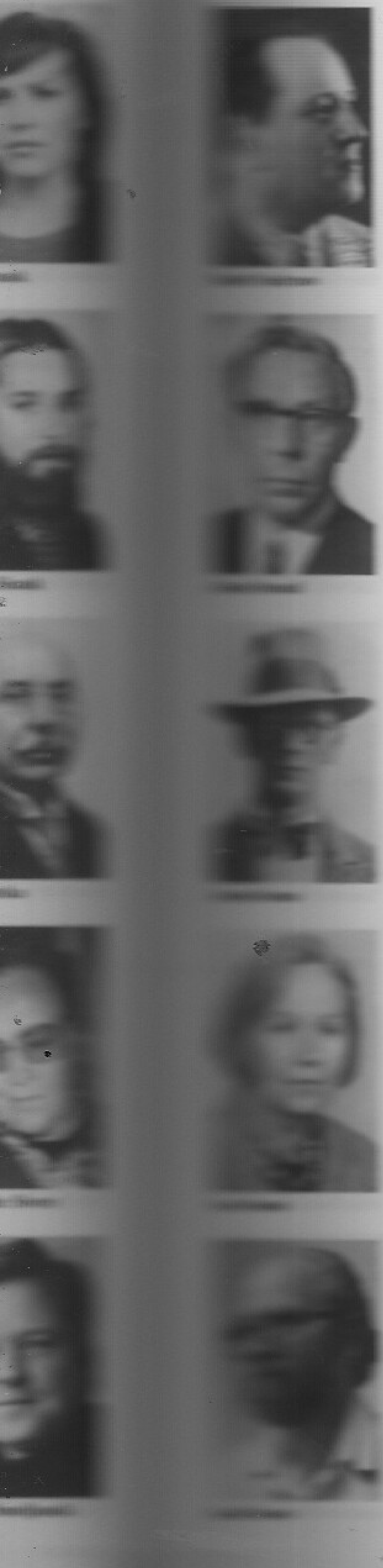

Siiri Sisask

Urmas Sisask

Jaan Sitska

Fanny de Sivers

Mihkel Smeljanski

olnud 1974–90 samas (a-st 1988 „Endla") näitleja, a-st 1990 vabakutseline, mänginud ka „Endla" lavastustes. Mänginud filmides („Tavatu lugu", „Ainult hulludele") ja telelavastustes („Puhkepäev", „Naine, kes saabus kell 6"). Laulnud a-st 1974 ansamblis „Kuldne Trio", korraldanud muusikaüritusi. **O:** Leonas (Saja *Puutuvid*), Pobedonossikov (Majakovski *Saun*), Leonard Brazil (Poliakoffi *Superdiskor*), Nat Hocken (Du Maurier' ja Soosaare *Linnud*), Špigelski (Turgenevi *Kuu aega maal*), Manus (Frieli *Tõlkijad*), Domenico Soriano (De Filippo *Filumena Marturano*), Orla (Jepseni *Järgmisel aastal on õlu parem*), J. W. Jannsen (Kivirähki *Säärane soolikas ehk Kuidas Kreutzwald oma õnne leidis*). **T:** *Kuraditosin kodukirjandit teemal „Kuldne Trio"* (1995, koos I. Vlassoviga).

Smirnov, *Dmitri* Aleksejevitš (7. XI 1882 Moskva – 27. IV 1944 Riia), vene laulja (tenor). Alustas isetegevuslasena. Oli 1903–09 Moskva Suures Teatris ooperilaulja ja -solist, 1909–18 töötas solistina Peterburi Maria Teatris, a-st 1918 taas Suures Teatris. Osales Pariisis S. Djagilevi korraldatud vene hooaegades. Emigreerus 1920 Nõukogude Venemaalt. Esines maailma suurimatel ooperilavadel. A-st 1921 andis Eesti linnades soolokontserte, soleeris „Estonia" ooperilavastustes. Sai 1932 Eesti kodakondsuse, elas 1937–40 pidevalt Eestis. Valiti 1939 Tallinna Vene Teatri- ja Muusikaseltsi esimeheks. **O:** Alfredo ja Hertsog (Verdi *Traviata* ja *Rigoletto*), Lenski ja Hermann (Tšaikovski *Jevgeni Onegin* ja *Padaemand*), Cavaradossi (Puccini *Tosca*), Faust ja Romeo (Gounod' *Faust* ja *Romeo ja Julia*), Vladimir Igorevitš (Borodini *Vürst Igor*).

Smirnov, *Savvati* (21. VIII 1929 Arhangelski obl.), keeleteadlane, filoloogiadr. (1979), Peterburi Humanitaarteaduste Akadeemia t-liige (1996). Lõpetas 1953 Leningradi ülikooli (viimane kursus Praha Karli ülikoolis), olnud samast aastast TÜ õppejõud (a-st 1979 prof.). Uurinud slavistika ajalugu, koostanud ja toimetanud sõnastikke. **T:** *Tšehhi-eesti sõnaraamat* (1966, koostajaid), *Tšehhi-eesti vestmik* (1989, koostajaid), *Vene-eesti sõnaraamat* (I–IV, 1984–94, koostajaid ja toim-id) ja *Eesti-vene sõnaraamat* (I, 1997, toim-id).

Smuul (a-ni 1954 S c h m u u l), *Juhan* (õieti Johannes; 18. II 1922 Koguva k., Muhu-Suure v. – 13. IV 1971 Tallinn), kirjanik. Olnud abielus Ita Saksa ja Debora Vaarandiga. Oli 1941–44 Punaarmees, 1944–46 „Sirbi ja Vasara" toim. asetäitja ning 1953–71 ENSV Kirjanike Liidu esimees. 1956–58 ja 1960–66 EKP KK liige, 1958–66 NSVL Ülemnõukogu liige, 1955–59 ENSV Ülemnõukogu liige. Saavutas 1940.–50. a-il luuletajana üleliidulise tunnustuse (NSVL-i rkl. preemia 1952). Tõsiseigad ja ülistussugemed ühenduvad tema tollases luules ülesehitustöö ja juhi ülistamisega. Hilisluules on valdav mälestuste toon. Omaaegset elukujutust avardasid rannaküla-ainelise novellikogu „Kirjad Sõgedate külast" (1955, film 1966) ja fõljetonjutustus „Muhulaste imelikud juhtumised Tallinna juubelilaulupeol" (1957) ning kirjanduslikud reisipäevikud — Antarktika-ainelise „Jäine raamat" (1959, Lenini preemia 1961) ja „Jaapani meri, detsember" (1963). Koduküla-jutustustes (ilm. rmt-s „Muhu monoloogid. Polkovniku lesk", 1968) ilmneb S-i rahvalik koomika. Näidenditest kõlvib esile jõuliste karakterite ja värvika keelepruugiga rahvatükk „Kihnu Jõnn ehk Metskapten" (1965, film „Metskapten", 1972). S-i loomingus leidub nii päevakajalist publitsistikat kui ka rahvaliku ilmse elutarkust; tema lüüriline proosa oli omal ajal uudne. Kirjutanud G. Ernesaksa ooperi „Tormide rand" libreto. S-i teoseid on rohkesti tõlgitud. Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). ENSV rahvakirjanik (1965). ENSV rkl. preemia 1949, 1950 ja 1959. Muuseum kodutalus Koguvas (Muhu Muuseum), mälestussammas (T. Maarand, R. Tomingas, 1990) Tallinnas. 1972–89 anti J. S-i nim. eesti kirjanduse aastapreemiat. **T:** luulekogud *Karm noorus* (1946), *Et õunapuud õitseksid* (1951) ja *Mere ja taeva vahel* (1959), poeemid *Tormi poeg* (1947), *Järvesuu poiste brigaad* (1948), *Poeem Stalinile* (1949) ja *Mina – kommunistlik noor* (1953), näid-d *Atlandi ookean* (1957), *Lea* (1960) ja *Enne kui saabuvad rebased* (*Pingviinide elu*) (1969), lastejutustus *Meremees Murka* (1958), publitsistikakogu *Kui pole lennuilma* (1963), kogumikud *Valus valgus* (1972), *Hea meremeeste Hoidja* (1972) ja *Teosed* (7 kd., 1986–90).

B: J. Smuul. *Autobiograafia*. Tln., 1972; A. Järv. *Juhan Smuul*. Tln., 1971; Ü. Tonts. *Juhan Smuul*. Tln., 1979; *Juhan Smuul 1922–1971: kirjanduse nimestik*. [Koost. V. Kabur, I. Vesmes.] Tln., 1974, selle 2. osa. [Koost. K. Liivak, V. Piibeman.] Tln., 1982; R. Vääri. *Juhan Smuuli looming*. Trt., 1981; R. Vääri. *Juhan Smuuli elu ja varasem luule*. Trt., 1984.

Soans, *Anton* Lembit (17. IX 1885 Oranienbaum – 26. XI 1966 Tallinn), arhitekt. Lõpetas 1913 Riia Polütehnilise Inst-i. Juhtis I maailmasõja ajal Petrogradis ja Tallinnas kindlustuste ja sõjaväehoonete ehitamist. Töötas a-st 1920 Tallinnas ministeeriumides (1920–23 põllutöömin-s ja 1936–40 teedemin-s), 1923–28 linnavalitsuse ehitusosk-s, 1928–32 maakorraldusametis, 1944–56 Arhitektuuri Projekteerimise ja Planeerimise Keskuses ning „Eestiprojektis". Oli ühtlasi 1924–32 Tallinna Tehnikumi, 1936–39 TTÜ ja 1955–56 ERKI õppejõud. Koostas 1920. ja 1930. a-il Eesti linnade (sh. Viljandi, 1929) jm. asulate planeeringuid, juhtis 1930. a-il Kohtla-Järve ehitamist. Tema projekteeritud avalikest hooneist on silmapaistvad Tallinna Kunstihoone (1934, koos E.-J. Kuusikuga), Pärnu rannahotell (1937, koos O. Siinmaaga), Kohtla-Järve algkool (1939) ja uusklassitsismi sugemetega Pärnu pangahoone (Rüütli t. 40b, 1939–40, koos A. Kotliga) ning eramutest Pärnus funktsionalistlik eramu Lõuna t. 2a ja Tallinnas eramu Koidula t. 32b (mõlemad 1936). Pärast sõda osales Tallinna, Tartu, Narva, Pärnu ja Viljandi generaalplaani koostamises. Teinud Tallinnas Aarde ja Preesi t-a hoonestuse planeeringu (1927). ENSV rkl. preemia 1948. **T:** *art déco*'lik maja A. Adamsoni t. 4 (1929), Pelgulinna supelasutus (1936, hävinud, kõik Tallinnas), Issanda Muutmise õigeusu kirik Kohtla-Järvel (1938), Võru pangahoone (1939, koos E. J. Kuusikuga).

Soans (R a n k - S.), *Anu* (28. X 1941 Keila), keraamik, Jaak S-i abikaasa. Lõpetas 1967 ERKI. Töötanud ENSV Ehitusmaterjalide Min-le kuuluvates tsehhides (1967–71 Siimustis, 1971–74 Pärnus ja 1979–96 Tallinnas). Uuendas 1970. a-il ehituskeraamikatehase toodangut lihtsavormiliste tarbeesemete sarjadega (ekspordiartiklid „Tilk", „Kombinatsioon", „Laine", „Ovaal" ja „Lill"). Unikaalloomingus kasutanud 1980. a-il pms. *meri-komi* tehnikat („Ave" I–II, 1980; „Kahevärviline" I–III, 1984), 1980. a-te II poolel pööranud erilist tähelepanu deformatsioonile ja pinnafaktuurile („Suits", 1987; „Paradiisiõunad", 1988), 1990. a-il eksperimenteerinud madalkuumusglasuuridega („Kevad", 1993; „Kellavietee", 1994). **T:** *Vanad kirjad* (1990), taldrik *Päikesetuul* (1995), installatsioon *Oli* 1 (1997), *Tempereeritud* (1998), *Leib* (1999).

Soans, *Jaak* (6. VIII 1943 Tartu), skulptor, Anu S-i abikaasa. Lõpetas 1966 ERKI. Töötanud 1965–74 Tallinna Pioneeride ja Koolinoorte Palee skulptuuriringi juhendaja ning a-st 1968 EKA-s, algul tööstuskunsti-, a-st 1982 skulptuurikateedri õppejõuna (a-st 1987 kateedri juh., a-st 1989 prof.). Viljelnud monumentaal- ja vabaskulptuuri, viimastes rakendanud

ms. *ready made*'i („Vari", 1977, „Purustatud sarkofaag", 1979, „Reanimatsioon", 1984, „Paus", 1986, „Põgenemine püramiidist", 1986, kõik pronks; „Trooni rekonstruktsioon", 1995, kombineeritud materjalid). Teostele on iseloomulikud range konstruktiivne ülesehitus ja ruumilahendus ning dünaamiline modelleering. 1990. a-il tegelnud installatsioonikunstiga („Purustatud sarkofaag", 1993; „Tõde ja õigus", 1997; „Projektsioonid", 1999). ENSV rahvakunstnik (1986). NSVL-i rkl. preemia 1980. K. Raua preemia 1974 ja 1986, Argentinas Resistencias I rahvusv. skulptuuribiennaali auhind 1998. **T:** A. Jakobsoni (1973, arhitekt U. Ivask, Pärnus), A. H. Tammsaare (1978, arhitekt R. Luup), K. J. Petersoni (1982, arhitekt A. Murdmaa, Tartus), A. Kitzbergi (1991, Karksi-Nuias) ja J. Hurda mälestussammas (1994, Tartus), V. Panso mälestusreljeef (1980). ▲

Soans, *Olev* (29. V 1925 Tallinn – 28. IV 1995 Keila), graafik, Helvi Jürissoni abikaasa. Oli 1943–44 mobiliseeritud Saksa sõjaväkke. Lõpetas 1951 ERKI, töötas 1961–89 samas õppejõuna (a-st 1987 prof., a-st 1994 emeriitprof.). Oli 1960. a-il eesti graafika uuendajaid (võttis kasutusele elektrograafilise sõeltrüki). Taotles oma loomingus dokumentaalsust. Viljeles kõrvuti vabagraafikaga uudsete kompositsioonivõtetega rmt-ugraafikat (P. Rummo „Proloog ja probleemid", 1961; H. Jürissoni „Puu silmapiiril", 1966). A-st 1975 kujundas infograafiliste kaartide sarja, sh. Eesti kultuuriloolist atlast (kirjanike sünnipaigad, ehitusmälestised jms., 1995). K. Raua preemia 1985. **T:** *Praam* (1959, sõeltrükk), *Küpresside armastuslaul* (1964, puulõige), *Päikeselill* (1966, linoollõige, lito ja valmiskujundid), *Kaks korda kahekesi* (1968, põletus orgaanilisel klaasil), infograafiline sari *Eesti purjesõidu ajalugu* (1981).

Sofronov, *Pimen* Maksimovitš (9. IX 1898 Tiheda k., Kasepää v. – 16. V 1973 Melville, New Jersey osariik), vene ikoonimaalija. Pärit Peipsi-äärsest vene vanausuliste kogukonnast. Õppis ikoonimaalikunsti kohaliku ikoonimaalija G. Frolovi juures. Töötas a-st 1928 Riias, hiljem Pariisis, Belgias, Prahas, 1933–39 Jugoslaavias ja 1939–47 Vatikanis. Maalinud ikoone ja ikonostaase, ühtlasi õpetanud ikoonimaalimiskunsti; elas a-st 1947 USA-s, tegutses USA linnade (Brooklyni, Syracuse'i, New Yorgi) õigeusu kirikutes.

Sohberg [*so:h-*] (ka S o o b e r g), *Mart* (Martin) (25. XI 1839 Võlla v. – 20. I 1927 Tõhela k., Tõstamaa v.), kirjamees. Töötas 60 aastat Võlla, Audru ja Jõõpre v-a rõugepanijana. Andis 1865–83 välja 7-andelise „Eesti laulutooja", mis sisaldab rahvalaule, nende töötlusi ning S-i enda värsse. 1874–81 ilm. 10-andelises „Jututoojas" leidub muinasjutte, muistendeid, rahvapärimusi ja naljandeid. Menukaim oli Vanapagana-jutte sisaldav „Neljas Eesti juttutooja" (1876, [3]1885). Avaldanud ka vaimulikke rmt-id („Siioni ohvri kannel", 1876).

Sokk, *Enn* (2. IV 1950 Põlva v.), majandustegelane. Lõpetanud 1987 EPA zooinsenerina. Olnud 1973–84 Põlva piimatoodete kombinaadi meister ja osakonnajuh., 1984–87 Rakvere piimakombinaadi dir., 1987–89 Võhma lihakombinaadi dir., 1991–98 as-i Põlva Piim peadir. ja juhatuse esimees, 1998–2000 as-i Ühinenud Meiereid nõukogu esimees. A-st 1998 Eesti Kaubandus-Tööstuskoja juhatuse liige, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja nõukogu liige, Eesti Piimaliidu juhatuse esimees.

Sokk, *Tiit* (15. XI 1964 Tartu), korvpallur ja treener. Tuli NSV Liidu koondises 1988 Sõulis olümpiavõitjaks. Saanud MM-il 1986 ja 1990 hõbemedali, EM-il 1989 pronksmedali, juunioride MM-il 1983 hõbemedali ja noorte EM-il 1981 kuldmedali. Tulnud Tallinna „Kalevi" meeskonnas 1991 NSV Liidu meistriks ning TPI meeskonnas 1984 ja 1985 ning „Kalevi" meeskonnas 1991 Eesti meistriks. Mängi-nud 1992–96 Ateena „Panathinaikoses" ja 1996–97 Thessaloníki „Arises". 1993 ja 1996 Kreeka karikavõitja, 1993, 1995 ja 1996 meistrivõistluste hõbe-ning 1994 pronksmedal. Rajas 1997 Tallinnas oma korvpallikooli, on a-st 1998 „Nybiti" meeskonna peatreener. NSVL-i tnl. meistersportlane (1988). Eesti parim meessportlane 1991.

Sokolov, *Boriss* Sergejevitš (9. IV 1914 Võšni Volotšok), vene geoloog ja paleontoloog, Vene TA akad. (1968, k-liige 1958). Lõpetas 1937 Leningradi ülikooli, töötas 1937–41 ja 1945–58 samas õppejõuna, tegi 1941–43 Hiinas ning 1943–45 Kasahstanis ja Kesk-Aasias geoloogilisi uuringuid. Töötas 1958–75 NSVL TA Siberi Osk. Geoloogia- ja Geofüüsikainst-s (a-st 1964 prof.), a-st 1960 ka Novosibirski ülikooli õppejõuna, oli 1975–90 NSVL TA Geoloogia, Geofüüsika, Geokeemia ja Mäenduse Osk-a akad-sekretär, seejärel TA presiidiumi nõunik, 1977–93 Venemaa TA Paleontoloogia Inst-i laborijuh. Uurimisalad: vanema fanerosoikumi stratigraafia (sh. määratlenud vendi ladestu) ja biosfäärsed protsessid, naftamaardlad, korallid ja eelkambriumi organismid. Avaldanud põhjapanevaid uurimusi Eesti aluspõhja stratigraafia ja korallide kohta (5-osalise monograafia neli osa käsitlevad Eesti ala). **T:** *Табуляты палеозоя Европейской части СССР* I–V (Moskva–Leningrad, 1951–55), *Очерки становления венда* (Moskva, 1998).

Solodnikova, *Tamara* (25. VIII 1939 Puškin, Leningradi obl.), näitleja. Lõpetas 1967 Leningradi Rkl. Teatri-, Muusika- ja Kinematograafiainst-i, töötanud samast aastast Eesti Rkl. Vene Draamateatris. ENSV rahvakunstnik (1989). **O:** Helen (Osborne'i *Vaata raevus tagasi*), Rutsa (Drutse *Meie nooruse linnud*), Stella Campbell (Kilty *Armas luiskaja*), Anne-Mai (Vetemaa *Püha Susanna*), Ranevskaja (Tšehhovi *Kirsiaed*), Lettice (Shafferi *Kolm „O"* (*Leekrüübe*)).

Solomõkova (a-ni 1950 G r i g o r j e v a), *Irina* (14. IX 1925 Tallinn – 7. XII 1989 Tallinn), kunstiajaloolane, kunstiteaduse knd. (1954, Leningrad). Evakueerus 1941 NSV Liidu tagalasse. Õppis 1943–44 Tomski ja a-st 1944 Tartu ülikoolis, lõpetas selle 1948. Töötas a-st 1953 ENSV TA Ajaloo Inst-s (1961–89 kunstiajaloosektori juh.). Koostanud teadusart-te kogumikke („Eesti kunsti sidemed XX sajandi algupoolelt", 1978; „Uued põlvkonnad" I ja II, 1988), avaldanud uurimuslikke art-eid („Eesti kunst ja sisekujundus 1937. a. Pariisi maailmanäituse Balti paviljonis" rmt-s „Eesti kunstikontaktid läbi sajandite" II, 1991). Oli „Eesti kunsti ajaloo" (1970–77) peatoim. ja autoreid (autorkonnas K. Raua preemia 1978 ja ENSV rkl. preemia 1980). ENSV tnl. kunstitegelane (1986). **T:** *Kalevipoeg kunstis* (1962, koos H. Üprusega), monograafia *Hando Mugasto 1907–1937. Tema elu, tema looming, tema aeg* (1984).

Sommer, *Jaan* (7. VIII 1944 Tallinn), akordionist ja orkestrijuht. Lõpetas 1964 Tallinna Muusikakooli, õppis 1967–68 akordioni ja orkestrijuhtimise erialal TRK-s. Töötanud a-st 1964 Otsa-nim. Tallinna Muusikakoolis akordioniõppejõuna, tegutsenud Soomes rahvamuusikaõpetajana. Juhendanud rahvapilliorkestreid („Peiar", „Tarvanpää"), sh. 1969–98 rahvakunstiansambli „Leigarid" rahvapilliorkestrit (a-st 1998 sealsamas nõustaja). Esinenud akordionisolistina paljudes Euroopa riikides, USA-s, Jaapanis, Alžeerias ja Filipiinidel. Oli 1996 Tallinnas ESTO tantsupeo muusikajuht. ENSV tnl. kultuuritegelane (1989).

Sommer, *Johann*, *Suve Jaan.

Sonin, *Ain* Ants (24. XII 1937 Tallinn), tehnikateadlane, *Ph. D.* (1965, Toronto ülikool). Lahkus Eestist 1944. Olnud a-st 1965 Massachusettsi Tehno-

Olev Soans

Tiit Sokk

Tamara Solodnikova

Irina Solomõkova

Jaan Sommer

loogiainst-i õppejõud (a-st 1974 tehnikateaduste prof., 1978–80 ja 1991–93 vedelike- ja soojusteaduste osk-a juh.). Uurimusi hüdrodünaamika ja termodünaamika alalt, sh. soojuse- ja massi- ning elektrilaengu ülekande kohta (sh. tuumajõuseadmetes). **T:** *Ion transport through layered ion exchange membranes* (koos G. Grossmaniga). – The Journal of Physical Chemistry, 1972, 176; *Scaling laws for small-scale modeling of steam relief into water pools.* – Nuclear Engineering & Design, 1981, 65.

Sonntag [*zonta:k*], *Karl Gottlob* (22. VIII 1765 Radeberg, Saksamaa – 29. VII 1827 Riia), baltisaksa kiriku- ja haridustegelane, vaimulik kirjanik, *dr. phil.* (1786), *dr. theol. h. c.* (1805, TÜ). Oli 1788–92 Riia toomkooli ja 1793–99 Riia keiserliku lütseumi rektor, 1799–1803 Liivimaa luterliku kiriku konsistooriumi assessor ja a-st 1803 Liivimaa kindralsuperintendent. Rõhutas talurahva harimise ja rahvakoolide asutamise vajalikkust. Avaldas hulga uurimusi ja art-eid usuteaduse, eetika, ajaloo, kultuuri- ja kirikuloo alalt, andis välja ja toimetas mitut ajakirja. Ratsionalismi vaimus kirjutatud „Katechismus der christlichen Lehre" (Riia, 1816) tõlgiti ka lõunaeesti keelde.

Soodla, *Johannes* (14. I 1897 Kudina v. – 26. V 1965 Goslar, Saksamaa LV), sõjaväelane, kindralmajor (1944). Mobiliseeriti 1916 tsaariarmeesse, saadeti Gattšina lipnikekooli. Osales I maailmasõjas, sai Georgi risti IV järgu, langes sakslaste kätte vangi, vabanes 1918. Astus 25. XII 1918 Kuperjanovi partisanide pataljoni, oli kompanii- ja pataljoniülem ja rügemendiülema abi, osales kõigis Vabadussõja lahingutes. Õppis 1925–27 kõrgemas sõjakoolis, oli mitmel sõjaväe ametikohal. Nimetati 1934 Tartu sõjaväeringkonna staabiülemaks, mais 1939 määrati sõjaväe staabi käsundusohvitseriks ja lähetati Prantsusmaale kõrgemasse sõjakooli. Naasis II maailmasõja puhkedes ja määrati 1939 sõjakooli ülemaks. Vabastati teenistusest 1. I 1941. Põgenes Saksamaale, naasis 1941. a. suvel, kui Punaarmee oli Eestist taganenud. Oli Eesti Omavalitsuse raudteevalitsuse dir. Määrati suvel 1943 eesti leegioni kindralinspektoriks, Saksa väejuhatus ülendas ta kindralmajoriks. Evakueerus 1944 Saksamaale, tegutses 1951–59 Triestes Ülemaailmse Kirikute Nõukogu kutsekooli dir-na (on kooli asutaja). Asus 1959 elama USA-sse, kust naasis Saksamaale. Vabadusristi II liigi 2. ja 3. järk.

Sookruus, *Peeter* (24. II 1950 Keila), raadioajakirjanik. Lõpetas 1973 (ajaloolasena) TRÜ ja 1984 Leningradi Kõrgema Parteikooli ajakirjandusosk-a. Töötanud 1973–76 Tallinnas ajalooõpetajana, 1976–78 ELKNÜ KK lektorina ja lektorite grupi juh-na. Olnud 1978–82 ER-is vanem- ja peatoim. (kajastanud a-st 1976 mittekoosseisulise autorina välis- ja sisepoliitikat), 1984–89 EKP KK instruktor ja ideoloogiaosk-a juh. asetäitja, 1989–90 ENSV Rkl. Televisiooni- ja Raadiokomitee aseesimees, 1990–93 ja 1994–97 ER-i peadir., 1998–99 EV Kultuurimin-i nõunik ja a-st 1999 üldosk-a juh. Kuulub Euroopa Liiduga läbirääkimisi pidavasse Eesti delegatsiooni.

Soom, *Arnold* (3. VI 1900 Nõmme k., Vao v. – 28. VII 1977 Steinach, Austria), ajaloolane, *dr. phil.* (1940). Lõpetas 1930 TÜ. Oli 1930–40 Narva linnaarhivaar, 1940–44 Tallinna Linna Arhiivi asedir. Emigreerus 1944 Rootsi. Töötas Rootsi Riigiarhiivis assistendina, 1947–56 uurimisstipendiaadina, 1956–66 arhivaarina. Uurinud pms. Eesti 17. saj. mõisamajandust ja kaubandust. **T:** *Der Herrenhof in Estland im 17. Jahrhundert* (1954), *Der baltische Getreidehandel im 17. Jahrhundert* (1961), *Der Handel Revals im 17. Jahrhundert* (1969).
B: A. Soom. *Mälestusi. Artikleid.* Trt., 1996.

Soomere, *Ilmar* (23. IV 1942 Tallinn), psühhiaater. Lõpetas 1966 TRÜ. Täiendanud end Moskvas, Rootsis ja Saksamaal. Töötanud a-st 1966 Jämejala Psühhiaatriahaiglas. Tegelnud parapsühholoogiaga, eriti prohvetluse ja taassünni probleemidega ning karmaõpetuse ja spontaansete nähtustega. **T:** *Väike eesti seksiraamat* (1990), *Tähendusunenäod, ended ja prohvetlus* (1994), *800 parajuhtumit Eestis* (1997), *Unenägude sümboolika* (1998). – Tema vend Uno S. (19. IX 1930 Tallinn) on helilooja ja muusikateadlane, loonud sümfoonilist, vokaalsümfoonilist ja vokaalkammermuusikat, avaldanud muusikaalaseid rmt-id ja art-eid, teinud kaastööd ER-ile.

Soomere, *Tarmo* (11. X 1957 Tallinn), matemaatik ja okeanoloog, füüsika-matemaatikaknd. (1984, NSVL TA Širšovi-nim. Okeanoloogiainst.), matemaatikadr. (1992). Lõpetas 1980 Moskva ülikooli matemaatika erialal, oli 1980–83 NSVL TA Širšovi-nim. Okeanoloogiainst-i aspirant. Töötanud a-st 1983 Eesti Mereinst-s (a-st 1984 vanemteadur). Täiendanud end 1994–97 Alexander von Humboldti stipendiaadina Hamburgis, olnud ühtlasi 1995–97 EL-i teadusprojekti „Nõrgalt mittelineaarsed Rossby lained" vastutav täitja. Uurimusi Rossby lainete ja ookeani ning atmosfääri suuremastaabiliste liikumiste kohta. Loonud Rossby lainete topeltresonantsi teooria, näidanud, et ida–lääne-suunaliste hoovuste mingi kindla struktuuriga kaasnevad hoovuste süsteemi põhja–lõuna-suunalised nihked. **T:** *Generation of zonal flow and meridional anisotropy in two-layer weak geostrophic turbulence.* – Physical Review Letters, 1995, 75; *Spectral evolution of two-layer weak geostrophic turbulence. Part I: Typical scenarios.* – Nonlinear Processes in Geophysic, 1996, 3.

Soone, *Einar* (26. IX 1947 Rapla v.), kirikutegelane. Lõpetas 1980 EELK Usuteaduse Inst-i. Olnud 1973–85 Lüganuse Jaani ja Kiviõli Peetri koguduse õpetaja, a-st 1985 Tallinna Kaarli koguduse II pihtkonna õpetaja, 1990–92 Tallinna praost ja konsistooriumi assessor, a-st 1992 EELK piiskop, a-st 1993 Eesti Kirikute Nõukogu president.

Soone, *Jüri* (8. VII 1940 Tallinn), keemik ja majandustegelane, tehnikaknd. (1979, Leningradi tehnoloogiainst.). Lõpetas 1963 TPI, täiendanud end 1995 Bournemouthis ja 1996 Bristolis. Olnud 1973–78 Kohtla-Järve Põlevkivikeemia Tootmiskoondise tsehhi- ja laborijuh. ja 1978–80 tootmisdir., 1980–88 ENSV TA Keemia Inst-i teadusdir., 1993–98 ras-i Kiviter peadir. ja 1998–99 as-i Silmet peadir. Uurimusi naftafraktsioonide ja põlevkivibensiini pürolüüsi, süsivesinike korrosiooni tekkepõhjuste ja korrosiooni väävliühendeiga inhibeerimise kohta. ENSV rkl. preemia 1975. **T:** *Pürolüüsiahjude vesinikkorrosioon.* – ENSV TA toimetised, 1978, 27, 1; *Влияние окислов железа на механизм пиролиза смесей углеводородов.* – Журнал прикладной химии, 1978, L1, 6.

Soone (a-ni 1965 Koptelkov), *Tamara* (19. III 1940 Tallinn – 4. II 1983 Tallinn), balerinn. Lõpetas 1959 Tallinna Koreograafiakooli, täiendas end 1962–63 Moskva Suures Teatris. Oli 1958–80 „Estonia" balletisolist ja 1980–83 TPedI klassikalise tantsu õppejõud. Paistis silma klassikalise tantsu väga isikupärase esitusega. ENSV tnl. kunstnik (1971). **O:** Saarepiiga (Kapi *Kalevipoeg*), Liblikas (Tambergi *Poiss ja liblikas*), Odette/Ottilie (Tšaikovski *Luikede järv*), Julia ja Tuhkatriinu (Prokofjevi *Romeo ja Julia*, *Tuhkatriinu*), Giselle (Adami *Giselle*), Anna (Štšedrini *Anna Karenina*), Serpentina (Sumera *Anselmi lugu*).

Soonets, *Kaljo* (9. VII 1935 Tartu), matemaatik, mehaanikateadlane, füüsika-matemaatikaknd. (1971). Lõpetas 1957 TRÜ, olnud a-st 1958 sealsamas õppejõud (a-st 1972 dots.). Täiendanud end Moskva üli-

koolis (1973) ja Krakówi polütehnilises inst-s (1988). Uurimusi deformeeruva keha mehaanika (elastoplastsete ja jäik-plastsete plaatide ning koorikute staatika ja dünaamika ning ülisuure rõhu all olevate kooniliste ja sfääriliste kehade dünaamika) alalt. Koostanud õppevahendeid kõrgkoolile („Pideva keskkonna mehaanika", koos Ü. Lepikuga, I 1981, II 1986; „Высшая математика для экономистов", koos I. Vainikkoga, I 1982, II 1985, III 1990) ja kirjutanud aimeart-eid. **T:** *Optimal location of additional supports for rigid-plastic circular and annular impulsively loaded plates.* — TÜ toimetised, 1994, 973.

Soonpää (a-ni 1939 S o o n b e r g), *Leo* (õieti Leonhard) (18. II 1903 Luke v. — 6. X 1979 Tallinn), kunstiajaloolane, kunsti- ja teatrikriitik ning pedagoog. Lõpetas 1928 kunstiajaloolasena TÜ. Töötas seejärel mitme ajalehe juures. Oli a-st 1935 Eesti Ajakirjanike Liidu esindaja Balti Pressiliidus. Töötas 1934—43 (vaheajaga 1936—40) Tallinna kunstikõrgkoolide ning 1944—74 ERKI kunstiajaloo õppejõuna (a-st 1947 prof-i kt.; 1946—55 kunstiajalookateedri juh.). Avaldanud 1930. a-tel pms. teatrikriitikat, vähesel määral ka kunsti- ja kirjandusarvustusi, II maailmasõja järgseil aastail ja 1950. a-te keskpaigast ajalehes „Sirp ja Vasar" kunstikriitilisi ja -teoreetilisi art-eid ning näitusearvustusi. Suure menu saavutas tema 1970. a-te telesari „Ars longa...". ENSV tnl. kunstitegelane (1978). **T:** lühimonograafiad *Richard Sagrits* (1956) ja *Aleksander Kaasik* (1959), monograafia *Adamson Eric 1902—1968* (1969), album *Eesti skulptuur* (1967, koostaja), kogumik *Ars longa...* (1974).

Soonvald, *Eugen* (18. X 1912 Tartu — 16. II 1994 Tallinn), mehaanikainsener. Lõpetas 1940 mehaanikainsenerina TTÜ. Oli 1944—45 Eesti NSV põlevkivi- ja keemiatööstuse rahvakomissari asetäitja, 1945—73 TPI õppejõud (a-st 1945 dots.), 1947—51 masinaehitus- ja 1958—68 autotranspordikateedri juh., 1947—58 mehaanikateaduskonna dekaan, 1973—88 „EKE Projekti" peaspetsialist. Konstrueeris freesturbakogumismasinaid ja maaparandusekskavaatoreid ning autode diagnostikaseadmeid. ENSV rkl. preemia 1948, 1949 ja 1970, NSVL-i rkl. preemia 1950. **T:** *Masinaelemendid* (I—XIII, 1950—54, autoreid).

Sooper, *Hilda* (30. IX 1908 Pärnu — 3. IV 1996 Pärnu), näitleja. Alustas lavategevust 1926 „Endlas", töötas 1937—44 Tallinna Töölisteatris, 1945—48 ENSV Rkl. Noorsooteatris ja 1948—79 „Vanemuises". Paistis silma elava ja väljendusrikka mängulaadi poolest. ENSV tnl. kunstnik (1965). **O:** Tiina (Kitzbergi *Libahunt*), Maie (Raudsepa *Mikumärdi*), Maali ja Mari (Raudsepa *Vedelvorst*), Anna Andrejevna (Gogoli *Revident*), Anna Christie (O'Neilli *Anna Christie*), Maria Viires (Smuuli *Lea*), Lucy ja proua Peachum (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Rotimoor (Ibseni *Väike Eyolf*).

Soosaar, *Enn* (13. II 1937 Tallinn), tõlkija. Lõpetas 1964 TRÜ inglise filoloogina. Eestindanud eeskätt 20. saj. ameerika kirjandust (E. Hemingway, W. Faulkner, F. S. Fitzgerald, S. Bellow, J. Updike, I. B. Singer, E. L. Doctorow, T. Wilder, J. Gardner, T. Capote) ja kirjutanud selle käsitlusi. Avaldanud tõlkekirjanduse ülevaateid, tõlkeprobleeme käsitlevaid art-eid, kirjandusarvustusi ning ühisk. ja pol. publitsistikat (valimik „Eesti asja arutusi", 2000). Kirjanduse aastapreemia 1990. EV kultuuripreemia 1997.

Soosaar, *Mark-*Toomas (12. I 1946 Viljandi), filmilavastaja ja -operaator. Lõpetas 1970 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i operaatorina. Töötas 1970—78 ETV-s („Eesti Telefilmis") ning 1978—91 „Tallinnfilmis" dokumentaalfilmide režissöörina ja operaatorina. Elas 1984—87 Kihnu ja Manija saarel. Oli 1987—89 Eesti Kinoliidu juhatuse esimees. A-st 1987 korraldanud iga-aastast Pärnu rahvusv. visuaalse antropoloogia festivali, rajas 1992 Chaplini Kunstikeskuse (a-st 1998 sihtasutus Pärnu Uue Kunsti Muuseum) ja stuudio „Weiko Saawa Film", kus on sellest aastast alates valminud tema filmid. Loonud eletantse stiiliga tõsielufilme, milles kujutanud eestlast tema tavapärases kultuurikeskkonnas või kunstilookroonikat, tabavaid portreelugusid, millesse on põimitud kroonikat, ning dokumentaalfilme eri kultuuride ellujäämisest. Tema filmides on olulisel kohal Kihnu teema. 1980 lavastas mängufilmi „Jõulud Vigalas". Hante käsitleva filmi „Isa, poeg ja püha Toorum" (1997, *prix Nanook* Pariisis 1997, peaauhind Praha rahvusv. filmifestivalil 2000) tunnistasid eesti filmiajakirjanikud aasta parimaks kodumaiseks linateoseks. Teinud hulganisti telesaateid, tutvustanud filme ja avaldanud rohkesti poleemilisi art-eid ajakirjanduses. Filmide retrospektiivid 1975 Pariisis, 1988 USA-s Berkeleys ja 1991 New Yorgis. ENSV tnl. kunstitegelane (1986). **F:** dokumentaalfilmid *Kihnu naine* (1974), *Vaarao sõjavägi* (1974), *Maised ihad* (1977), *Pühapäevamaalijad* (1979), *Härra Vene maailm* (1981), *Jaan Oad* (1982), *Aeg* (1983), *Mängutoos Manilaiul* (1984), *Kihnu mees* (1986, hõbeauhind Leipzigi rahvusv. filmifestivalil 1987), *Miss Saaremaa* (1988), *Riigivanem* (1991), *Eesti esimene kodanik* (1992), *Emavene* (1993), *Mission Impossible* (1995, koos Peeter Tammistoga), *Lõputa lugu „Estoniast"* (1996), *Tulla, et minna* (1999), *Rootsi jõuluvana* (1999).
B: J. Ruus. *Soosaare seeravid. Mark Soosaare looming enne „Jõuluid Vigalas".* — Teater. Muusika. Kino, 1990, 2.

Sooster, *Ülo* (17. X 1924 Ühtri k., Käina v. — 25. X 1970 Moskva, maetud Tallinna Metsakalmistule), maalikunstnik ja raamatugraafik. Õppis 1943—44 Tartus Kõrgematel Kujutava Kunsti Kursustel ja 1945—49 Tartu Rkl. Kunstiinst-s. Saadeti 1949 Karagandõ vangilaagrisse. Elas a-st 1957 Moskvas, kuulus *underground*'i kunstnike hulka. — Maalis algul impressionistlikus laadis maastikke. 1950. a-te lõpus muutus käsitluslaad tinglikumaks, maalidesse sugenes ekspressiivsust. 1960. a-il žanride piirid hajusid, sürreal. hoiakuga looming arenes vormilise selguse, lakoonilisuse ja koloriidi puhtuse suunas („Huuled", 1964; „Valge muna", 1968—70). Joonistustele on omane grotesk, iroonilisus ja meelelisus („Maastik", 1965; „Huuled huultes", 1970). Teoste lemmikmotiivid olid kalad, kadakad ja munad, mis muutusid arhetüüpseteks sümboliteks. Loonud ka abstraktsionistlikke teoseid. Illustreerinud rmt-id, kujundanud aime- ja multifilme. Mõjutanud Tartu kunstnike (V. Janovi, S. Jõgeveri, K. Kärneri, L. Saartsi) kujunemist. **T:** *Helesinine portree* (1958—59), *Vana Tallinn* (1964), *Abstraktsioon* (1963).
B: I. Kabakov. *Ülo Sooster.* Tln., 1996.

Sootak, *Jaan* (16. VII 1948 Tallinn), õigusteadlane, õigusteaduse knd. (1980, Moskva). Lõpetas 1971 TRÜ õigusteaduskonna. Töötas 1971—74 ENSV Prokuratuuri kriminaalkohtu osk-a prokurörina, oli 1974—82 TRÜ õigusteaduskonna kriminaalõiguse ja -protsessi kateedri vanemõpetaja, 1982—92 TÜ dots., a-st 1992 kriminaalõiguse korraline prof. Teinud teadustööd Berliini Humboldti ülikoolis, Max Plancki välismaise ja rahvusv. kriminaalõiguse inst-s (Freiburgis), Stockholmi ja Kölni ülikoolis jm. Rahvusv. Võrdleva Õiguse Ühingu (Freiburg), Rahvusv. Kriminaalõiguse Ühingu (Cedex) ja Rkl. Kriminaalpreventsiooni Nõukogu liige. **T:** *Kriminaalpoliitika* (1997), *Eetiline või normatiivne etteheide? Süü mõistest kriminaalõiguses.* — Akadeemia, 1998, 2; *Rechtsreform in Estland als Rezeptions- und Bildungsaufgabe* (autoreid). — Juristenzeitung, 1998,

Leo Soonpää

Enn Soosaar

Mark Soosaar

Ülo Sooster

Jaan Sootak

8; *Estonian Criminal Law as a Component of International Criminal Law.* — Juridica International, III (1998); *Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Eelnõu lähtealused ja põhjendus* (1999, autoreid), *La reforme du droit pénal estonien: la voie vers l'indépendance.* — Revue Pénitentiaire et du Droit Pénal, 1999, 2.

Sootak (a-ni 1969 Laats; pseud-d V. Paju, V. Savi), *Varje* (12. II 1946 Valga), ajakirjanik. Lõpetas 1971 TRÜ eesti filoloogia ajakirjanduse eriharu. Olnud 1965—66 ajalehe „Leninlik Lipp" korrektor ja korrespondent, 1970—75 „Rahva Hääle" stenografist ja keeletoim., a-st 1975 ajalehe „Universitas Tartuensis" (a-ni 1989 „TRÜ") toim. kt. ja korrespondent, a-st 1977 peatoim., a-st 1999 tegevtoim. Toimetas 1993—95 ajakirja „Atleet".

Soots, *Ants* (19. II 1956 Rõngu), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1983 koorijuhtimise alal TRK (A. Üleoja kl.). Laulis 1982—90 ER-i segakooris, oli samas dirigent ja koormeister. Töötas 1982—86 koorijuhtimisõpetajana Otsa-nim. Tallinna Muusikakoolis ja 1986—89 TPedI-s. A-st 1988 olnud EMA õppejõud (a-st 1992 dots., 1991—95 koorijuhtimise kateedri juh.). A-st 1991 töötanud Eesti Rahvusmeeskoori dirigendina (a-st 1994 peadirigent). Juhatas 1981—86 TPI meeskoori ja 1986—91 peadirigendina Eesti Teaduste Akadeemia meeskoori. Olnud 1994 üldlaulupeo üldjuhte ja 1999 üldlaulupeo peakontserdi kunstiline juht. 1994—2000 Eesti Kooriühingu esimees. G. Ernesaksa preemia 1999.

Soots, *Jaan* (12. III 1880 Helme v. — 6. II 1942 Ussolje, Molotovi (Permi) obl.), sõjaväelane ja riigitegelane, kindralmajor (1919). Astus 1900 vabatahtlikuna Vene sõjaväeteenistusse, õppis 1901—04 Vilniuse sõjakoolis, osales 1905—07 Vene-Jaapani sõjas, õppis 1910—13 Peterburis Nikolai sõjaväeakadeemias, teenis msg. ametikohtadel Vene kindralstaabis. Tuli 1917 Eestisse, oli 1918 operatiivstaabi ülem ja sai 24. II 1919 ülemjuh. staabiülemaks. Osales Tartu rahukonverentsis, läks 1920 erru. Oli 1921—23 ja 1924—27 sõjaminister. I—VI Riigikogu liige (kuulus Põllumeeste erakonda), 1934 — dets. 1939 Tallinna linnapea (1938—39 ülemlinnapea). 1935—38 Riigimajandusnõukogu ja a-st 1938 Riigikaitse Nõukogu liige. Vabadussõja Ajaloo Komitee juhatuse esimees. Osales ühingute tegevuses (ühistegevuses, kindlustuses jm.). Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1940, hukati vangilaagris. Vabadusristi I liigi 1. järk.

Soosaar (a-st 1961 Moisar), *Sophie* (27. IX 1914 Pärnu — 14. III 1996 Tallinn), operetinäitleja. Oli 1934—41 „Endla" näitleja ja tantsija ning 1941—44 solist, 1944—71 „Estonia" solist. Esinenud estraadikavades ja ETV-s, mänginud filmis („Don Juan Tallinnas"). **O:** Stasi (Kálmáni *Silva*), Ninon (Kálmáni *Montmartre'i kannike*), Tilde ja Anne (Arro ja Normeti *Rummu Jüri* ning *Tuled kodusadamas*), Liza (Kálmáni *Mariza*), missis Pearce (Loewe' *Minu veetlev leedi*), preili Rosenblum (Vinteri ja Raudmäe *Pipi Pikksukk*).

Sorokin, *Aleksei* Pavlovitš (17. III 1888 Tallinn — 1. IV 1933 Tallinn), vene ühiskonna- ja poliitikategelane. Lõpetas Tallinna Nikolai I gümnaasiumi ja 1912 Peterburi ülikooli õigusteaduskonna. Oli 1912—14 teenistuses Tallinna ringkonnakohtus, a-st 1914 mitmes Tallinna ametiasutuses juristkonsult. 1918. a. üks Eesti Ajutise Vene Nõukogu asutajaid, veebr-st mann 1919 EV vene rahvusasjade minister. Eesti Asutava Kogu ning I ja V Riigikogu liige. Eesti Vene Rahvusliidu organisaatoreid (1920) ja juhatuse liige, a-st 1931 aseesimees, 1933 esimees. Oli autoriteetsemaid poliitikuid EV vene rahvusrühmas.

Speek, *Heli* (15. V 1948 Tartu), dokumentaalfilmilavastaja. Lõpetas 1975 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i dokumentaalfilmide režissöörina. Töötas 1975—93 „Tallinnfilmis", hiljem olnud vabakutseline. Teinud tõsielufilme ja ringvaateid, tihti käsitlenud naiste ja noorte hingeelu ning sotsiaalset olukorda. **F:** *Kõige ilusam* (1984), *Aken* (1985), *Otsin head inimest* (1986), *Kas meid polegi olemas?* (1987), *Ma tahaksin elada Narvas* (1988), *Rindeteated* (1989), *Rahu meie kodudele* (1991), *Metskuninganna* (1999).

Speek, *Peeter* Aleksander (16. VI 1873 Pangodi v. — 17. VI 1968 Arlington, Virginia), ajakirjanik ja poliitik, *dr. rer. oec.* (1915). Oli 1901 „Oleviku", 1903—05 „Uudiste", 1906 „Kiire" ja pärast USA-sse emigreerimist (1908) 1909—10 „Uue Ilma" toim., seejärel eemaldus töölisliikumisest (oli föderalistide juhte). Juhatas 1917—29 Kongressi Rmtk. Ida-Euroopa osk-a, hiljem osales eesti pagulasorg-de tegevuses.

Spreckelsen [šprekelzen], *Artur* (26. IX 1863 Tallinn — 13. X 1939 Tallinn), baltisaksa ajalooõpetaja ja arheoloog. Uuris põhil. Tallinna ümbruse muistiseid, eriti kivikalmeid („Das Gräberfeld Laakt", 1927). Jätkas A. Buchholtzi alustatud Eesti ja Läti arheoloogiabibliograafia koostamist (a-ni 1913).

Spriit, *Edgar* (29. IX 1922 Mustoja k., Vihula v. — 8. VIII 1993 Tallinn), ajakirjanik, satiirik ja poliitik, Elonna S-i abikaasa, Eero S-i isa. Õppis 1946—48 Leningradi obl. parteikoolis ja Leningradi ülikoolis, lõpetas 1956 Lenini-nim. Sõjalis-Pol. Akadeemia ajakirjanduse alal. II maailmasõjas kuulus algul hävituspataljoni, hiljem eesti laskurkorpusse, tegi seal kaastööd ajalehele „Punaväelane". Oli 1945—46 Pärnu mk. parteikomitee instruktor ja 1948—50 Pärnu ajalehe „Töörahva Hääl" vastutav toim. Teenis 1951—52 Punaarmees algul politalal ja seejärel ajalehe „Punaväelane" toimetuses, oli 1956—59 „Noorte Hääle" peatoim. ja 1959—89 „Pikri" peatoim. asetäitja. Pidas a-st 1989 hotellis „Tallinn" lõbustuskohta „Revalia Cabaret". Oli a-st 1991 Eesti Dem. Õigusliidu valimistoimkonna esimees. Olnud Eesti Ajakirjanike Liidu satiirikomisjoni esimees, korraldanud karikatuurinäitusi ja -võistlusi, koostanud satiiri- ja karikatuurikogumikke ning kataloogе. A-st 1992 Riigikogu liige (Maarahva Ühenduse fraktsiooni aseesimees). ENSV tnl. ajakirjanik (1985). **T:** huumorikogumik *Kuulsuse jahil* (1974, ill. E. Valter).

Spriit, *Eero* (4. IX 1949 Pärnu), näitleja ja lavastaja, Edgar S-i poeg. Lõpetas 1976 näitlejaerialal TRK. Olnud 1976—92 Eesti Noorsooteatri näitleja, 1992—93 Eesti Rkl. Nukuteatri lavastaja ja 1993—97 peanäitejuht, a-st 1999 ETV meelelahutusprogrammi peaprodutsent. Lavastanud ka „Vanalinnastuudios", „Vanemuises", „Endlas" ja „Estonias", teinud telelavastusi (Sarment'i „Mamouret", Dürrenmatti „Romulus Suur") ning ER-is, ETV-s ja Eesti Kontserdis estraadikavu, mänginud filmis („Minu Leninid") ja telelavastustes („Mona Lisa", seriaal „Õnne 13"). 1995—97 Eesti Lavastajate Liidu esimees. **L:** Ehala, Tolstoi ja Šapiro *Buratino* (1978), Kozbetsi *Tühivaim* (1986), Kivirähki *Vanamehed seitsmendalt* (1992), Carrolli ja Spriidi *Alice imedemaal* (1994), Goethe ja Spriidi *Faustike* (1995), De Filippo *Kodukäijad* (1999), Adamsi *Hall mees* (1999). **O:** Pozzo (Becketti *Godot'd oodates*), Harding (Wassermani *Lendas üle käopesa*), Sergei Prokofjev (Pownalli *Meistriklass*), Harold (Kessleri *Orvud*).

Spriit (a-ni 1957 Koretskaja), *Elonna* (19. III 1934 Genitšesk, Dnipropetrovski obl.), tantsija ja tantsupedagoog, olnud abielus Edgar S-ga. Õppis 1949—54 Tallinna Koreograafiakoolis, lõpetas 1956 Leningradi Koreograafiakooli. Olnud 1956—68 „Estonias" tantsija, 1968—89 ENSV Rkl. Filharmoonias estraaditantsija (1968—76 vokaalansambli „Laine" tantsusolist) ja pedagoog (juhatas 1983—87 enese

asut. estraaditantsustuudiot), esinenud ka varietees ja paljudes välisriikides. Asutas 1991 „Revalia Cabaret" ja 1993 Elonna S-i tantsukooli. **O:** Mercedes ja Carmencita (Minkuse *Don Quijote*), Fanny (Kara-Karajevi *Kõue rada*), Tütarlaps (Jürisalu *Tänav*), Võõrasema (Prokofjevi *Tuhkatriinu*). ▲

Spuhl [*špu:l*], *Jaan* (õieti Johann Gustav), pseud. S-Rotalia (16. IX 1859 Ridala khk. — 10. VIII 1916 Vormsi), kooliõpetaja ja pomoloog, esimesi aiandus- ja loodusalaste teadmiste tutvustajaid eestikeelses trükisõnas. Rajas Vormsile puuvilja- ja marjaaia, kuhu istutas u. 500 sordist u. 3000 viljapuud ja marjapõõsast; hiljem rajas aia ka Haapsallu. Uuris ja võrdles sorte, propageeris puuviljaaedade rajamist ning paljundas istutusmaterjali. Asutas ajakirja „Majapidaja" ja toimetas seda (1905—06, 1909—12). Avaldas kirjutisi puuviljasortide, viljapuukahjurite, viljapuude, köögiviljade ja toalillede kasvatamise, kalade, seente jms. kohta. Avaldas ka luuletusi ja saksa keelest tehtud luuletõlkeid. Tõlkinud rmt-id (A. Kingsfordi „Taimetoitlus teaduse kohtujärje ees", 1905, R. Gerlingi „Missugust neiut kosida?", 1907, Lissaueri „Kuldsed õpetused noortele emadele", 1907, A. Bramseni „Kunst vanaks elada", 1907). Oli mitme välismaise pomoloogiaseltsi liige. **T:** *Kodumaa kalad* (1896), *Kodumaa seened* (1897, [2]1905), *Kodumaa marjad* (1897, [2]1911—12), *Naesterahvas neiu-, mõrsja-, abikaasa- ja emana* (1898, [2]1903), *Maailma ja Inimesesoo tulevik* (1910—12, [2]1921), *Pomoloogia õpperaamat* (I *Õunasordid*; II *Pirnisordid*, 1927).

B: G. R. Raudvere. *Haapsalu läbi aegade ja inimeste*. Tln., 1979.

Stackelberg [*štakelberk*], *Christoph* Adam vabahärra von (14. XII 1777 Vääna — 7. XI 1841 Tallinn), baltisaksa haridustegelane, Otto Magnus von S-i vend. Lõpetas Tallinnas kubermangugümnaasiumi, õppis 1797—1801 Saksamaal Göttingeni ülikoolis arsti- ja õigusteadust ning täiendas end Šveitsis J. H. Pestalozzi juures (Yverdoni õpetajate inst-s). Oli 1819—34 Tallinnas kubermangugümnaasiumi dir. ja 1818—34 ühtlasi Eestimaa kub. koolidedir. Algatas 1821 Tallinnas eestikeelse tütarlaste vaestekooli ning saksakeelse vaeste poeglaste töökooli. Asutas 1818 Kuuda seminari rajamiseks sihtasutuse, ostis ise koolihoone; seminar avati alles 1854. Pidas ms. ka pansioni, kus kreiskooliõpilasena sai prii ülalpidamise F. R. Kreutzwald.

Stackelberg [*štakelberk*], Karl *Nikolai* Gustav Bruno parun von (26. XII 1832 Kašina, Pihkva kub. — 5. II 1902 Tallinn), baltisaksa pastor ja filantroop. Õppis 1850—54 Tartu ülikoolis õigus- ja usuteadust, seejärel viibis oma Pihkva kub. mõisas, oli 1867—75 Tallinna toomkiriku ja 1871—75 Oleviste kiriku pastor. Mitme Tallinna heategevusasutuse juht, Tallinna diakonisside asutuse (haigla) rajaja (1867) ja selle vaimulik.

Stackelberg [*štakelberk*], *Otto* Friedrich vabahärra von (25. VIII 1731 Roosna-Alliku — 18. VII 1802 Roosna-Alliku), baltisaksa põllum-poliitik. Õppis 1750. a-il Göttingenis õigusteadust, oli rüütelkonna ameteis. Eestimaa maanõunik, 1787—1802 Eestimaa luteri usu kiriku konsistooriumi president. Rakendas oma mõisades Roosna-Allikul ja Ravas ellu talurahva eraõiguse (1791, arvat. B. J. Uexkülli koostatud), edendas talurahva kooliharidust.

Stackelberg [*štakelberk*], *Otto Magnus* vabahärra von (5. VIII 1787 või 1786 Tallinn — 8. IV 1837 Peterburi), baltisaksa kunstnik ja antiigiuurija, Christoph von S-i vend. Õppis 1801—03 Halle pedagoogiumis, kuulas 1806—08 Göttingeni ülikoolis loenguid, sh. kunstiajaloost; kunstnikuna pms. iseõppinu. Reisis 1810—14 Kreekas ja Väike-Aasias, osales joonistajana väljakaevamistel. Elas 1808—10 ja 1816—28 Itaalias, pms. Roomas (kopeeris etruski seinamaale) ja 1829—35 Saksamaal. A-st 1827 Berliini KA liige ja *Instituto di Corrispondenza Archelogica...* juhatuse auliige. Tema vanakreeka kunsti käsitlused olid omal ajal kõrgelt hinnatud, kunstnikuna saavutas tunnustuse oma kaasaegsel kreeka ainestikul põhinevate klassitsistlikus laadis joonistustega. Viibis 1815—16 ja 1835 Eestis, tema jooniste järgi valmis arvat. 1815 klassitsistlik hauakabel Keila kirikuaias. **T:** *Der Apollotempel zu Bassae in Arcadien* (1826, Roma), *Die Gräber der Hellenen* (1837, Berlin).

B: G. Rodenwaldt. *Otto Magnus von Stackelberg*. München, 1957.

Stackenschneider [*štakenšnaider*], *Hans* (Andrei) (6. III 1802 Gattšina läh. — 20. VIII 1865 Moskva), vene arhitekt. Õppis 1815—20 Peterburi KA-s. Tegutses pms. Peterburis. Sai 1844 prof-i nimetuse. On Venemaa varajase historitsismi silmapaistvaimaid esindajaid. Projekteerinud palju losse ja pargipaviljone, sh. Peterburi Maria (1839—44), Beloselskite-Belozerskite (1846—48) ja Nikolai palee (1853—61). Eestis on tema projekti järgi ehitatud neogooti stiilis Keila-Joa mõisaansambel (1831—33).

Stael von Holstein [*šta:el fon holštain*], Staël von Holstein, *Alexander* Wilhelm parun (20. XII 1876 Tõstamaa — III 1936 või 1937 Peking), baltisaksa orientalist. Õppis 1894—96 Tartu ülikoolis filoloogiat, jätkas õpinguid Berliinis ja Peterburis. Oli a-st 1911 Peterburi ülikooli eradots. (a-st 1913 mag.). Viibis 1914 Indias, 1915 Jaapanis, a-st 1916 oli Pekingi ülikooli sanskriti ja tiibeti keele prof., a-st 1921 ühtlasi Hiina valitsuse nõunik kõrghariduse alal. 1897—1919 Tõstamaa mõisa omanik. **T:** *The Kašyapaparivarta, a Mahayanasutra of the Ratnakuta Class* (1926).

Stael von Holstein [*šta:el fon holštain*], Staël von Holstein, *Jacob* (Jakob) (28. V 1628 Pärnu — 1. X 1679 Riia), kindlustusinsener ja arhitekt. Õppis a-st 1649 Saksamaal, Hollandis ja Itaalias pms. fortifikatsiooni ja arhitektuuri. Naasis 1652 Eestisse, astus sõjaväkke ja aadeldati. Oli suurtükiväeülem ja kindralkortermeister, a-st 1674 kindralmajor. Eestis kavandanud palladionistliku vormikeelega esinduslikke aadlielamuid (Maardu mõisahoone, 1660. a-te keskpaik), projekteerinud ka Riias. Tema märkmete hulgast on leitud vanimad teada olevad eesti rahvalaulude üleskirjutused. Hukkus duellil.

Stahl [*šta:l*], Stahel, Stahlius, *Heinrich* (u. 1600 Tallinn — 17. VI 1657 Narva), baltisaksa vaimulik ja kirjamees, *mag. theol.* (1622 või 1623). Õppis 1617—23 Rostocki, Wittenbergi ja Greifswaldi ülikoolis. Oli 1623—33 Peetri ja Järva-Madise ning 1633—38 Kadrina kirikuõpetaja, 1627—38 ühtlasi Järvamaa praost, 1638—41 Tallinna toomkiriku ülempastor. Määrati 1641 Ingeri ja Alutaguse superintendendiks, püüdis parandada Ingerimaa kiriku- ja kooliolusid. Andis välja eesti- ja saksakeelseid protestantlikke kirikurmt-id. Peateos on 1632—38 ilm. neljaosaline „Hand- und Hauszbuch für das Fürstenthum Esthen In Liffland" („Käsi- ja koduraamat Eesti vürstkonna jaoks Liivimaal"), mis sisaldab Lutheri väikese katekismuse, 144 riimimata kirikulaulu, katkendeid evangeeliumidest, epistlitest jms.; sisu poolest iseseisvam on jutlusermt. „Leyen Spiegel" („Ilmikute peegel", 2 kd., 1641—49), kus leidub andmeid eestlaste olude ja kommete kohta ning mainitakse esimest korda trükis Kalevit. S. kirjutas esimese eesti keele õpiku ühes sõnastikuga „Anführung zu der Estnischen Sprach" (1637, faksiimile Rooma 1974), keeleõpetuse eeskujuks on ladina keele grammatikad. Tema keeletarvitus ja saksapärane kirjaviis (võõrtähed *c*, *ch*, *x*, *z*, *tz* jt., *h* pikendusmärgina) mõjutasid

Jaan Spuhl

Otto Magnus von Stackelberg

Anton Starkopf

kogu 18. saj. eestikeelset kirjasõna. Võõrapärasustest hoolimata on S-i tööd keeleajalooliselt väärtuslikud, sest kajastavad tolleaegse eesti keele erijooni (nt. *rahwo kahs* 'rahuga', *auwustakut* 'austagu', *kergjamb* 'kergem', *weddixet* 'veised', *paimendama* 'kaitsma, varjama'). Avaldas ka rootsikeelse katekismuse (1644) ja ladinakeelseid traktaate.

Starkopf (1936—40 Starkopf-Rea), *Anton* (22. IV 1889 Rõa k., Kohila v. — 30. XII 1966 Tartu), kujur, 1920—28 Lydia Mei abikaasa, Hannes S-i vanaisa. Õppis 1911—12 Münchenis A. Ažbé kunstikoolis ning 1912—13 Pariisis *Académie Russe*'is ja *Académie de la Grande Chaumière*'is. 1914. a. sügisel arreteeriti Dresdenis ja interneeriti, töötas sõjavangina 1916—18 Ratheni ja Dresdeni kiviraiumistöökodades ning a-st 1917 ühtlasi Berliinis F. Metzneri ateljees. Naasis 1918 Eestisse, osales 1919 kunstikooli „Pallas" asutamises, oli 1919—40 ja 1942—44 selle õppejõud (a-st 1934 prof.), 1921—23 ka dir-i kt. ja 1929—40 dir., 1940—41 J. Koorti nim. Riigi Rakenduskunsti Kooli dir., 1944—50 Tartu Rkl. Kunstiinst-i skulptuurikateedri juh. ja 1945—48 dir. (a-st 1947 prof.). Kartes represseerimist, asus 1950 Moskvasse, kus töötas S. Merkurovi ateljees. A-st 1954 oli Tartus vabakunstnik. — Tegi 1913—20 plastilise vormiga joonistusi, algul juugendlikus („Kain", 1913), hiljem ekspressionistlikus laadis („Ambuja", 1918—19; „Siuru" III albumi ill-d, 1919). Ekspressionistlik vormitunnetus ilmneb ka osas 1920. a-te skulptuurides (J. Vaheri portree, graniit, 1923; pronksreljeef „Kurbus", 1924), ülejäänud on *art déco*'likud (pronkskujud „Naine kalaga" ja „Siiami tantsitar", mõlemad 1925). 1920. a-te II poolel valmis mitu selge vormi ja kauni siluetiga puust naisfiguuri („Madonna", 1925; „Andumus", 1927). 1930. a-il kujunenud isikupärane üldistav, mõneti arhaiseeriv käsitlusviis avaldub eredaimalt loomingu paremikku kuuluvais sisendusjõulistes („Uppuja", 1931) ja intiimsetes graniitfiguurides („Naine linikuga", 1935; „Lamav naine", 1935—36; „Põlvitaja", 1938). S. lõi ka väikevorme, 1930. a-il puust („Naine kaladega", 1933) ja marmorist („Magav naine", u. 1935; „Istuv naine", 1938), 1940. a-il pms. puust („Puhkav naine", 1942—43; „Karu", 1941—44), ning reljeefe („Muusikud", 1942—45). Alates a-st 1954 tegi S. sarja eesti kultuuriinimeste portreid (K. J. Peterson, 1956—57; K. Mägi, 1963; N. Triik, 1964). Loonud Vabadussõja monumente, sh. Toris (1923, hävinud, taastati 1989) ja Puhjas (1925, taastati 1988), arhitektoonilise üldmõjuga hauasambaid (J. Bergmann, 1930, Paistu; A. Jõks, graniidist „Pieta", 1934, Nõo) ning hulga keraamilisi kompositsioone. 1972 avati Tartus S-i ateljeemuuseum. ENSV rahvakunstnik 1964.

B: V. Erm. *Anton Starkopf*. Tln., 1977.

Starkopf, *Hannes* (7. I 1965 Tallinn), skulptor, Anton S-i pojapoeg. Lõpetas 1991 TKÜ, olnud a-st 1992 samas õppejõud (a-st 1995 üldskulptuuri õppetooli juh., a-st 1996 dots.). Teinud pms. neopopilikku figuratiivset skulptuuri, sh. portreed (L. Lapin, R. Rammo, M. Nukke, M. Mäetamm jt.). Kasutanud ka maalikunsti ning *environment*'i võimalusi. Taastas 1990 (koos A. Murdmaaga) Vabadussõja Türi (1924) ja Ambla mälestussamba (1925, mõlema kujur Anton S.). **T:** *Võtab Pärnu rannas päikest* (1994), *Autoportree šampinjonidega* (1995), *Weekend* (1997), *Ristor* (1998), *Ingel* (1999).

Starkopf-Mei, *Lydia*, *Mei, *L.*

Stavenhagen [*šta:venha:gen*], *Wilhelm Siegfried* (9. X 1814 Kuldīga, Läti — 20. I 1881 Jelgava), baltisaksa kujur ja joonistaja. Õppis 1834 Peterburi KA-s, 1846—49 Maini-äärses Frankfurdis ja Münchenis, sh. Müncheni KA-s. Asus 1850 Jelgavasse. Rännates 1850. a-il Lätis ja Eestis, joonistas maastiku- ja linnavaateid; neid on avaldatud (a-st 1857) terasegravüüridena vihkudes ning koondatud kogumikuks „Album baltischer Ansichten" (3 osa, ilm. Miitavis 1857—66). Eestimaa album sisaldab Tallinna ja selle ümbruse vaateid. Loonud portreebüste (krahv H. D. W. von Keyserling, 1852).

Steinsberg [*štainsberk*], *Peter* Andreas Christoph Johann (24. I 1795 — surmaaeg teadmata, Saksamaa), esimene eestlasest kutseline näitleja ja näidendite autor. Oli 1817—24 Tallinna saksa teatri näitleja; läks seejärel Saksamaale, kus tegutses Hamburgis ja Dresdenis ärimehena. Kirjutas võõraste eeskujude järgi eestikeelseid lühinäidendeid, mida esitati saksa teatrietenduste lisapaladena (mängis ise kaasa): 1819 „Häbbi sellel, kes petta tahhab!", 1821 „Krappi Kaie willetsus, ehk: Kes paljo kõbbiseb, peab paljo wastama", 1824 „Permi Jago unne-näggo" (A. von Kotzebue järgi, säilinud käsikirjana).

Stepulov, *Nikolai* (20. III 1913 Narva — 2. I 1968 Tallinn), poksija. Sai 1936 OM-il Berliinis ja 1937 EM-il kergekaalus hõbemedali. Eesti meister kergekaalus 1933, 1934, 1935, 1937 ja 1938 ning kergekeskkaalus 1936. Kuulus Eesti koondisse 9 korda. Võistles 1938—40 Euroopa riikides elukutselisena, kuid edutult. Asus 1940 koostööle okupatsioonivõimudega, juhtis rühma, kes üritas juunis Tallinnas Raua t. kaitseväe sidepataljoni relvitustada.

Stern [*štern*], *Friedrich Sigismund* (ka Siegmund) (3. IX 1812 Kuigatsi mõis — 22. V 1889 Riia, maetud Kuressaarde), baltisaksa graafik ja maalikunstnik. Õppis kunsti Tartus K. A. Senffi juures, sai 1838 Peterburi KA-lt maastikumaali alal vabakunstniku nimetuse. Oli Tartus G. F. Schlateri kivitrükikojas litograaf ning a-st 1841 Kuressaare aadlikreiskooli joonistus- ja kalligraafiaõpetaja. Sai tuntuks Saaremaa kihelkondade rahvarõivaid tutvustavate detailitäpsete litodega („Album Oeselscher Bauerntrachten", 1856—71, uustrükk 1914), maalinud ja joonistanud ka maastikku, avaldanud vaatesarju Liivimaa (1833 ja 1838) ja Saaremaa ehitusmälestistest („Saaremaa rannik", 1847; „Maastik taluga", 1851).

Sternbeck [*šternbek*], *Otto* (24. XII 1884 Albu v. — 23. VI 1941 Tallinn), sõjaväelane ja riigitegelane, kindralmajor (1937). Õppis 1902 Berni ja 1912—14 Helsingi ülikoolis. Vangistati 1904 ja 1905 Vene valitsuse vastase tegevuse pärast, elas 1906—10 Tomski kub-s pagenduses. Osales I maailmasõjas ja Vabadussõjas (a-st 1919 kuni sõja lõpuni juhtis 8. jalaväepolku). Oli 1921—29 sõjaväe laskeinspektor, 1929—33 jalaväe inspektor ja 1933—37 teedeminister. Eesti Laskurliidu asutajaid ja 1934—40 selle esimees. Juhtis 1931 Lvivi, 1935 Rooma, 1937 Helsingi ja 1939 Luzerni MM-il Eesti laskemeeskonda. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta ja lasksid maha. Vabadusristi I liigi 1. järk. **T:** *Laskeasjandus* (1921), *Jalaväe relvade tuleomadused* (1929).

Stillmark, *Hermann* Peter (22. VII 1860 Penza — 23. VI 1923 Pärnu), rootsi päritolu arst. Lõpetas 1888 Tartu ülikooli lektiinide keemiale aluse pannud doktoritöö kaitsmisega. Avastas 1888 riitsinuse seemnete ekstraktist punaliblesid aglutineeriva aine, mille nimetas ritsiiniks, esitas selle saamise metoodika ning iseloomustas selle väga mürgise aine omadusi. See oli esimene lektiin (nimetus a-st 1954), nüüd tuntakse neid üle 600. S. tegutses arstina Märjamaal (1888—90), Helmes (1890—95) ja Pärnus (1895—1923). 1988 asutas TÜ silmapaistvate lektiiniuurijate autasustamiseks rahvusv. temanim. medali.

Stolovitš, *Leonid* Naumovitš (22. VII 1929 Leningrad), filosoof ja esteetik, filosoofiadr. (1966, Leningradi ülikool), Vene Humanitaarteaduste Akadeemia (Peterburis) liige, Hiina Kaguülikooli (Nanjingis) auprof. Lõpetas 1952 Leningradi ülikooli, olnud a-st 1953 TÜ filosoofiaõppejõud (a-st 1967 prof.), a-st

1994 emeriitprof. Avaldanud uurimusi ja käsitlusi esteetika ja filosoofia ajaloo ning esteetilise kasvatuse alalt. Tema tööde tõlkeid on ilmunud rohkem kui kahekümnes keeles. 1994—98 Balti Esteetikaassotsiatsiooni president. ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Ilu ja ühiskond* (1969), *Esteetilise väärtuse olemus* (1976), *Ilu filosoofia* (1980), *Esteetika, kunst, mäng* (1992), *Juudid naeravad* (1997), *Жизнь — Творчество — Человек: функции художественной деятельности* (1985), *Красота. Добро. Истина. Очерк истории эстетической аксиологии* (Москва, 1994), *Философия. Эстетика. Смех* (Peterburi ja Tartu, 1999). ▲

Stramm, *Philipp* (21. IV 1814 Kohila mõis — 20. VIII 1871 Peterburi), kirjamees. Õppis 1841—46 Tartu ülikoolis filoloogiat. Kirjutas 4 rahvavalgustuslikku vabaduseteemalist dialoogi, mis tsensuuritakistuste tõttu trükki ei pääsenud („Eestlaste priidus (ehk wabbadus)" ja „Üks kenna neljatahhuline jut", mõlemad 1860, avaldatud A. Vinkeli „Eesti rahvaraamatus" 1966, ning „Üks naljakas neljatahuline jut" ja „Üks kena neljakeelne jut", mõlemast säilinud sisukokkuvõte tsensorite kirjavahetuses a-st 1861). Mõrvati.

Strandman, *Otto* (30. XI 1875 Vandu k., Undla v. — 16. II 1941 Kadrina), riigitegelane, TÜ audr. (1928). Lõpetas 1903 juristina Peterburi ülikooli. Töötas Narvas ja Tallinnas advokaadina, elas 1905—09 Šveitsis maapaos. Oli 1917—18 Eestimaa Kub. Ajutise Maanõukogu esimees, 1918—24 mitu korda minister (välisminister, põllutööminister), 1919 peaminister (ühtlasi sõjaminister). 1927—29 EV saadik Poolas (ühtlasi Tšehhoslovakkias ja Rumeenias), 1929—31 riigivanem, 1933 — nov. 1939 EV saadik Prantsusmaal (ühtlasi Belgias, Hispaanias ja Vatikanis). I—IV Riigikogu saadik, 1921 esimees. Eesti Tööerakonna juhte. Arvustas 1936 K. Pätsi vaikiva ajastu olusid (nelja riigivanema märgukiri). Naasis 1939 Pariisist, elas Kadrinas. Saanud kutse ilmuda NKVD-sse, lõpetas elu enesetapuga. Vabadusristi III liigi 1. järk.

B: H. Tuulik, J. Valge. *Otto Strandman 1875—1941.* — Looming, 1989, 7; J. Valge. *Eesti üleminek uuele majanduspoliitikale ja Otto Strandmani osa selles.* — Eesti TA Toimetised, 1991, 1.

Straž, *Salman* (14. IX 1927 Tallinn — 14. III 1989 Tallinn), majandusteadlane, majandusdr. (1981). Lõpetas 1949 TPI majandusteaduskonna. Oli 1951—63 Tallinna Rkl. ja Kooperatiivkaubanduse Tehnikumi õpetaja, a-st 1966 TPI õppejõud, a-st 1983 prof.. Uuris elatustaseme küsimusi. A. Veimeri preemia 1980. **T:** *Kaubanduse statistika* (2 kd., 1972—73, autoreid).

Struve, Friedrich Georg *Wilhelm* (Vassili Jakovlevitš) (15. IV 1793 Altona — 23. XI 1864 Peterburi), saksa päritolu vene astronoom ja geodeet, *dr. phil.* (1813), Peterburi TA akad. (1832; k-liige 1822). Lõpetas 1811 Tartu ülikooli, oli 1813—20 ülikooli tähetorni observaator ning 1820—39 selle dir. ja ühtlasi ülikooli prof.; Pulkovo observatooriumi rajajaid ja 1839—62 selle dir. Sooritas 1816—19 Liivimaa astronoomilis-trigonomeetrilise mõõdistamise, juhendas 1822—27 meridiaanikaare mõõtmist Baltimaadel. Kontrollis 1824 paigaldatud Fraunhoferi refraktorteleskoobiga 120 000 tähte nende võimaliku kaksikluse suhtes ja määras 1837 esimesena tähe (Veega) trigonomeetrilise parallaksi. Oletas (1847), et tähtedevahelises keskkonnas valgus neeldub (seda tõestati alles 1930. a-il). **T:** *Etudes d'astronomie stellaire* (Peterburi, 1847; vene k. 1953).

B: З. К. Новокшанова. *Василий Яковлевич Струве.* М., 1964.

Strümpell [*št-*], *Ludwig* (23. VI 1812 Schöppenstedt, Braunschweigi läh. — 18. V 1899 Leipzig), saksa filosoof ja pedagoog. Oli 1845—70 Tartu ülikooli ja 1871—99 Leipzigi ülikooli prof. Uuris õppeprotsessi, hälviklaste psüühikat ja kasvatamist. **T:** *Die psychologische Pädagogik* (1890), *Die pädagogische Pathologie* (1890).

Stubendorff [*štu:ben-*], *Julius* (10. V 1811 Pärnu — 3. VIII 1878 Pavlovsk), baltisaksa arst ja maadeuurija, salanõunik. Lõpetas 1836 Tartu ülikooli arstiteaduskonna, töötas 8 aastat Tobolskis ja Omskis sõjaväearstina, oli 1856—63 Sahha tsiviilkuberner. Tegi botaanikaalaseid uurimisreise (1844—48 Sajaanidesse ja Jenissei ülemjooksualale, 1849 Ohhotski piirkonda, Kamtšatkale ja Sahhalinile). 1847—48 oli S-i reisikaaslane M. Fuhrmann.

Stukolkin, *Ivar* (13. VIII 1960 Tallinn), ujuja ja treener. Lõpetas 1983 Leningradi Kehakultuuriinst-i. Võitnud 1980 Moskva OM-il 4 × 200 m vabaujumises (NSV Liidu meeskonnaga) kuldmedali ja 400 m vabaujumises pronksmedali ning 1982 MM-il 4 × 200 m vabaujumises hõbemedali. Tulnud 1978 NSV Liidu meistriks ning saanud suvistel ja talvistel meistrivõistlustel veel 5 hõbe- ja 6 pronksmedalit, tulnud 1976—85 suvel 10 ja talvel 16 korda Eesti meistriks. Parandanud Euroopa rekordit kahel korral (4 × 200 m vabaujumises) ja Eesti rekordeid lühikeses ja pikas ujulas individuaalselt 29 ja teateujumises 18 korral. Parimad tulemused: 200 m vabalt 1.51,93 (1982), 400 m vabalt 3.53,95 (1980, sel hooajal maailma 7. tulemus). NSVL-i tnl. meistersportlane (1980). Olnud 1986—91 Eesti Spordikomitee ujumise vanemtreener, a-st 1994 tollitöötaja.

Subbi, *Olev* (7. III 1930 Tartu), maalikunstnik. Oli 1949—57 väljasaadetuna Krasnojarski krais. Lõpetas 1962 ERKI. Olnud a-st 1965 vabakutseline, 1988—89 ERKI maaliõppejõud. A-st 1988 NSVL KA k-liige. 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik (kunstnike esindajana). 1960. a-te loomingu motiivivalikus ning tundlikus värvi- ja valgusekäsitluses avaldub 1930. a-te „Pallase" maalikooli mõju, hiljem muutus kujutuslaad hoogsamaks, koloriit erksamaks ja žanripiirid hajusid. Viljelnud järjekindlalt aktimaali, loonud ka natüürmorti ja maastikumaali; ühendanud traditsiooniliselt kujutavad ja abstraktsed elemendid. 1980. a-test loonud ka jõuliselt väljendusrikkaid abstraktseid maale. ENSV rahvakunstnik (1987). K. Raua preemia 1978. K. Mäe medal 1995.

T: *Rannanaise pühapäev* (1965), *Akt sinises ruumis* (1968), *Sügisene interjöör* (1970), *Õhtupoolik vanas majas* (1974), *September* (1976), *Rahvuspargi kunstinõukogu* (1979), *Suur Lõuna-Eesti maastik* (1983, „Ugala" teatris), *Mäed ja pilved* (1986), *Ilus õhtupoolik* (1987), *Põhjarannik* (1992), *Nike* (1993), *Lend piki jõge* (1998), *Pidulik maastik* (1999).

B: R. Abolina. *Olev Subbi.* Berlin, 1979; E. Põldroos. *Olev Subbi: Traditsiooni uudsus.* Tln., 1981.

Subi, *Kiira* (4. VIII 1930 Tallinn), viroloog ja immunoloog, meditsiinidr. (1995). Lõpetas 1955 TRÜ. Töötanud 1958—97 Tallinna Profülaktilise Meditsiini Inst-s (a-ni 1988 Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni TUI), oli a-ni 1996 viirusnakkuste etioloogia labori juh. 1997 inst. kaotati, viroloogiaosk. viidi Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i, a-st 1997 on S. seal viroloogiaosk-a teadur. Uurinud pms. respiratoorseid viirusi ja viirushaigusi, teinud kindlaks, milline on olnud Eestis viimaste aastakümnete jooksul A- ja B-gripi, paragripi-, adeno- ja RS-viiruste osatähtsus hingamisteede viirusnakkuste tekkes ja viiruste leviku iseärasustes. Uurinud immuunsust ja organismi kaitsetegureid, täiustanud viirusnakkuste laboratoorse diagnoosimise teooriat ja praktikat. **T:** *The laboratory surveillance of the acute respiratory viral infections in Estonia* (1995).

Otto Strandman

Wilhelm Struve

Ivar Stukolkin

Olev Subbi

Suburg, *Lilli* (õieti Caroline) (1. VIII 1841 Rõusa — 8. II 1923 Valga), kirjanik, ajakirjanik ja pedagoog. Lõpetas 1859 Pärnus saksa kõrgema tütarlastekooli, sooritas 1869 Tartus elementaarkooliõpetaja ja koduõpetaja eksami. Asutas 1887 Viljandis naisteajakirja „Linda" (1888—95 vastutav toim., a-st 1894 koos H. Prantsuga). Oli 1878—79 „Perno Postimehe" toim. Rajas 1882 Pärnus tütarlastekooli (a-st 1885 tegutses Viljandis), oli a-ni 1893 selle juh. (1893—98 töötas kool S-i kasutütre A. Wiegandti juhatusel). Kirjutas C. R. Jakobsoni õhutusel saksastamisvastase jutustuse „Liina" (1877, [3]1927, soome keeles 1892). Peale jutustuste (sentimentaalne „Maarja ja Eeva ehk: Suguluse truudus ja armastus mehe vastu", 1881, [2]1927; naisõiguslik ja karskusteemaline „Linda, rahva tütar", 1900, „Postimehes"; esimeste eesti haritlaste elu kujutav „Kes meie aja õiged rüütlid oleksid", 1912, „Olevikus") avaldanud ka publitsistikat ja mälestusi.

Sui, *Virve* (28. III 1926 Kivi-Vigala k., Vigala v.), reumatoloog ja füsioloog, meditsiinidr. (1990, Moskva). Lõpetas 1951 TRÜ. Töötanud 1951—53 Tallinna Vab. Keskhaiglas neurokirurgiaosk. kliinilise ordinaatorina ning 1953—97 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s teadurina. Uurinud tuberkuloosivastaste ravimite toimet laboratoorsete loomade närvisüsteemisse, Haapsalu muda ravitoimet reumahaigetele lastele ja liigesehaigustega tööstustöölistele, humisooli toimet eksperimentaalsete, kliiniliste, biokeemiliste ja immunoloogiliste meetoditega ning humisooli kasutamist deformeeriva osteoartroosi puhul. **T:** *Lyme'i tõbi*. — Nõukogude Eesti Tervishoid, 1987, 2.

Suigusaar, *Mihkel* (ka Mihhail), pseud. Üks Riia eestlane (3. II 1842 Võisiku v., Kolga-Jaani khk. — 2. III 1916 Pärnu), kiriku- ja kultuuritegelane, *cand. theol.* (1868). Lõpetas 1864 Riia vaimuliku seminari ja 1868 Moskva vaimuliku akadeemia kirjandusteaduskonna. Oli 1868—79 Riia vaimulikus koolis ja Riia vaimulikus seminaris eesti keele õpetaja ja majandusjuhi abi, ühtlasi töötas 1869—79 eestikeelse kirjanduse tsensorina. Määrati 1879 Pärnu Katariina õigeusu kiriku preestriks (a-st 1881 ülempreester, oli selles ametis surmani), õpetas 1879—94 ka Pärnu gümnaasiumides usuõpetust, oli 1900—16 Pärnu praost, kuulus a-st 1894 vaimulike esindajana Pärnu linna volikogusse. Osales ärkamisaegse kirjanduse väljaandmises (C. R. Jakobsoni teosed, ajaleht „Sakala"), Eesti Aleksandrikooli ürituses jm. ärkamisaja ettevõtmistes, oli 1882—88 Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsi esimees, a-st 1907 Pärnu Vene Heategeva Seltsi president. Avaldanud usulissisulisi rmt-id ja art-eid.

Suislepp, *Harald* (11. VI 1921 Kunda), kirjanik, Silvia Rannamaa abikaasa. Osales II maailmasõjas eesti laskurkorpuses. Lõpetas 1955 EKP KK parteikooli ajakirjandusosk-a. Olnud 1947—67 ajakirjanik (sh. 1960—65 „Loomingu" vastutav sekretär ja 1965—67 „Sirbi ja Vasara" vastutav toim.), a-st 1967 vabakutseline kirjanik. Kirjanduslikku tegevust alustas 1940. a-te lõpul. Kirjutanud luuletusi, epigramme, poeeme ja värssnäidendeid, millele on iseloomulikud sapilisus, huumor ja ühisk. satiir. Avaldanud kirjanduskriitika- ja esseevalimiku „Loominguline lugemismaterjal" (1975). **T:** luulekogud *Tedretähed* (1958) ja *Suure Vankri jälgedes* (1963), autobiograafiline poeem *Aeg tuleb maa ja mere peal* (1968), epigrammivalimik *Tuulest, luulest ja tuuleluulest* (1971), valikkogu *Kahekümne tähekajus* (1978), näid-d *Kolme tulbi tõesti kolm lugu* (1981).

Suits, Thuneberg-Suits, *Aino* Emilia (9. XI 1884 Pudasjärvi pastoraat, Haapajärvi khk., Oulu lään — 8. VIII 1969 Göteborg), eesti-soome kultuuritegelane, Gustav S-u abikaasa, *mag. phil.* (1911). Õppis a-st 1903 Helsingi ülikoolis soome keeleteadust, kirjanduse ajalugu ja etnograafiat, lõpetas ülikooli 1911. Töötas 1916—23 Helsingi ülikooli rmtk-s, oli 1924—44 Tartu ülikooli soome keele ja kirjanduse lektor. Läks kevadel 1944 Soome ja sealt Rootsi. Avaldanud kultuurilooliselt väärtuslikud mälestuste rmt-d „Tuntemani Eino Leino" (Helsingi, 1958) ja „Gustav Suitsu noorus kirjade, luuletuste ja mälestuste põhjal" (Lund, 1964, Tallinn, [2]1997), milles üllitanud ka abikaasa kirju. Aino ja Gustav S-u kirjavahetuse 1908—16 on avaldanud nende tütar Helga S.-Kangro (1924—99) rmt-na „Aino ja Gustavi lugu" (Lund, 1987).

Suits, *Gustav* (30. XI 1883 Võnnu k., Kastre-Võnnu v. — 23. V 1956 Stockholm), kirjanik ja kirjandusteadlane, Aino S-u abikaasa, *mag. phil.* (1919), Eesti TA liige (1938), Uppsala ülikooli audr. (1935). Õppis 1896—1904 Tartu kroonugümnaasiumis, astus 1904 Tartu ülikooli, a-st 1905 õppis Helsingi ülikoolis Euroopa kirjandust, soome keelt ja rahvaluulet, lõpetas selle 1910 *cand. phil.* kraadiga. Töötas 1901—04 suviti Soomes koduõpetajana, 1911—13 Helsingi ülikooli rmtk-s ja 1913—17 õpetajana Helsingi vene gümnaasiumis. Viibis 1914 Helsingi ülikooli stipendiaadina Pariisis. Osales 1917—19 Eesti pol. elus, oli esimesi, kes hakkas nõudma Eestile riiklikku iseseisvust. Kuulus Eesti Sotsialistide-revolutsionääride Partei KK-sse, oli „Eesti Töövabariigi" idee ja samanim. brošüüri (1918) autor ning 1918 Stockholmis EV välisdelegatsiooni informatsioonibüroo juh. Valmistus 1919—20 TÜ stipendiaadina Helsingis õppejõukutseks. Töötas a-st 1921 TÜ eesti ja üldise kirjanduse prof-i kt-na, oli a-st 1924 erakorraline ja 1931—44 korraline prof. Põgenes 1944 Soome, läks sealt samal aastal Rootsi, töötas Stockholmis Nobeli inst-i rmtk-s. — Astus kirjandusellu õpilasnoorte koguteose „Kiired" (I—III, 1901—02) toim-na. Oli „Noor-Eesti" rühmituse juhte, selle albumite (I—V, 1905—15) ja ajakirja „Noor-Eesti" (1910—11) toim-id; sõnastas liikumise ideelise programmi, seades põhieesmärgiks lähenemise Euroopa kultuurile („Enam europalist kultuuri! Olgem eestlased, aga saagem ka europlasteks!"). Võttis 1921 osa radikaalse kultuuriajakirja „Murrang" väljaandmisest ning kuulus kirjandusrühmitisse „Tarapita" (1921—22). Pälvis luuletajana suure populaarsuse juba esikkoguga „Elu tuli" (Helsingi, 1905, Tartu, [2]1913, [5]1984), selle hoogsarütmiline aateromantika väljendas 20. saj. alguse noore põlvkonna rahvuslikke ja ühisk. vabaduspüüdeid. Kogu „Tuulemaa" (1913, Stockholm, [2]1953) musikaalsed ja kujunditihedad sümbolistlikud värsid tõid eesti luulesse senisest sügavamat filosoofilist mõtestatust ja kõrgemat vormikultuuri. 1920 ilmus armastusluule valikkogu „Ohvrisuits", 1922 regivärsiline ballaad „Lapse sünd" ([2]1991). Kogu „Kõik on kokku unenägu" (1922, Stockholm, [2]1954) sisaldab pms. ajaluulet, milles suuri ühisk. murranguid on nähtud europaliku intellektuaali pilgu läbi. Hilisloomingu on ilmunud luulekogus „Tuli ja tuul" (Stockholm, 1950). Selles leidub mälestuspilte lapsepõlvest ja Tartust ning okupatsiooni- ja sõja-aastate satiirilisi kajastusi. Avaldanud ka tõlkevalimikud „Hollandi värsipõimik" (1937) ja „Rootsi luulepõimik" (Stockholm, 1950). S. rajas koos F. Tuglasega 20. saj. alguskümnendeil eesti kunstinõudliku kirjanduskriitika ja kujundas TÜ õppejõuna akadeemilise rahvusliku kirjandusteaduse sündi. Asutas Akadeemilise Kirjandusühingu (1924—41 esimees). Rakendas kirjandusloolises uurimises kultuuriajaloolist vaateviisi ning keskendus allikakriitikale ja vanema eesti kirjanduse (eriti K. J. Petersoni ja F. R. Kreutzwaldi loomingu) tundmaõppimisele. Koostas koos M. Lepikuga rmt-u „Eesti kirjandusajalugu tekstides" (I;

1932). **T:** luule valikkogud *Aastate aknal* (1933), *Kogutud luuletused* (1938), *Kogutud luuletused* (Uppsala, 1963), *Väike luuleraamat* (1964), *Luulet* (1979) ja *Luule* (1992), esseekogud *Sihid ja vaated* (Helsingi, 1906) ja *Noor-Eesti nõlvakult* (1931), uurimused *Eesti kirjanduslugu* (I, Stockholm, 1953, ²1999) ja *Nuori Kreutzwald* (Helsingi, 1953; e. k. Lund, 1983, Tallinn ²1984).

B: *Gustav Suits.* Trt., 1933; N. Andresen. *Suits ja tuli.* Tln., 1983; *Gustav Suitsu autobiograafilisi märkmeid.* Tln., 1987; H. Suits-Kangro. *Aino ja Gustavi lugu.* Lund, 1987; A. Thauvón-Suits. *Gustav Suitsu noorus.* Lund, 1964, Tln., ²1998; *Gustav Suits: personaalnimestik.* [Koost. K. Tamkivi, T. Koiva, K. Pisuke.] Trt., 1998. ▲

Suits, *Juuli* (4. V 1884 Tartu – 13. I 1957 Tallinn), keraamik ja tekstiilikunstnik, Eesti esimene kutseline tarbekunstnik. Õppis 1907–10 Helsingis *Ateneumi* kunstikoolis, 1910 Tartus K. Raua ateljees, 1911–12 keraamikat Karlsruhe kunsttööstuskoolis, 1914–18 ja 1924–26 keraamikat, skulptuuri ja plaketti Münchenis. Töötas Tartus ajalehtede „Isamaa" ja „Postimees" toimetuses ja 1913–24 (vaheaegadega) kunstiõpetajana, 1945–54 Tallinna Rkl. Kunstimuuseumis restauraatorina ja a-st 1954 ERKI õppejõuna. S. on eesti tarbekunstis rahvakunstile tuginevа suuna rajajaid, tema tekstiilikavandid levisid üle maa mustrilehtede kaudu. Vähesed säilinud keraamilised vaasid (vaas, 1909) ja pisiplastika („Jänes", 1912) kõnelevad juugendlikust lähenemisest, portreeplakettides (1914–18) esindab real. laadi („Mehe portree", pronks).

Sule, *Gustav* (10. IX 1910 Tartu – 3. IV 1942 Lavrovoje metsapunkt, Kotlase raj., Arhangelski obl.), kergejõustiklane. Lõpetas 1938 TÜ majandusteaduskonna. Töötas 1937–41 pangaametnikuna. Võitis odaviskes EM-il 1934 pronksmedali ja 1938 4. koha, universiaadil 1933 hõbe- ja 1935 pronksmedali, Göteborgi mängudel 1932 ning Stockholmi eliitmängudel 1934 ja 1935 esikoha. 1936 tuli Berliini OM-il 11-ndaks. 10-kordne Eesti meister, parandanud Eesti rekordit 6 korda ja kuulunud rahvusmeeskonda 21 korda. Parim tulemus 75.93,5 (1938) oli a-ni 1951 maailma kõigi aegade 4. tulemus. Eesti parim sportlane 1934. Mobiliseeriti 1941. a. tööpataljoni, kus suri. A-st 1958 korraldatakse Tartus temanim. mälestusvõistlusi.

Sulg, *Ilmar* August (13. II 1919 Jõgeva), neuroloog ja neurofüsioloog, meditsiinidr. (1969, Lund). Õppis TRÜ-s. Olnud Helsingi, Lundi ja Oulu ülikooli dots. ning Trondheimi ülikooli neurofüsioloogia prof. Uurimusi neuroloogia, psühhiaatria ja kliinilise neurofüsioloogia alalt ning sise- ja südamehaiguste kohta.

Sulling, *Toomas*-Andres (15. II 1940 Tallinn), südame- ja veresoontekirurg, Jaan Reineti õepoeg, meditsiinidr. (1974). Lõpetas 1964 TRÜ. Täiendanud end Helsingis. Olnud 1967–69 TRÜ veresoontekirurgia labori teadur, 1969–79 samas juh., 1979–87 üld- ja molekulaarpatoloogiainst-i kardioloogia ja koronaarkirurgia osk-a juh. (Tallinnas), 1987–95 TÜ Eesti Südamekeskuse dir. (a-st 1990 prof.), a-st 1995 Mustamäe Haigla kardiovaskulaarkirurgia kliiniku juh. Eesti Torakaal- ja Kardiovaskulaarkirurgia Ühingu president, Balti ja Euroopa sellealaste ühingute liige. Uurinud südame isheemiatõve diagnoosimist (koronarograafiat) ja kirurgilist ravi ning aortokoronaarset šuntimist (1974), koronaarpuudulikkuse diagnoosimist ja kirurgilist ravi. Tema juhendamisel on välmitud ebastabiilse stenokardia ja müokardiinfarkti ägeda järgu kompleksne ravi. ENSV rkl. preemia 1985, NSVL-i rkl. preemia 1988.

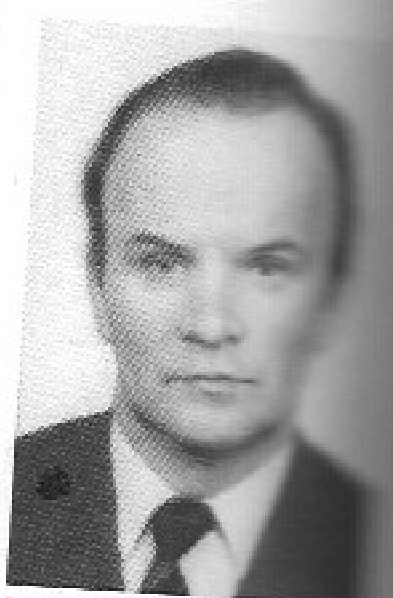
Sumberg, *Tarmo* (17. IV 1963 Pärnu), majandustegelane. Lõpetas 1985 TPI majandusteaduskonna raamatupidamise ja majandusanalüüsi erialal ning 1991 Eesti Kõrgema Kommertskooli rahvusv. ärijuhtimise erialal. Täiendanud end Soomes Haaga inst-s (1994–95) ja USA-s Ithaca kolledžis (1995, 1996, 1997). Töötanud 1985–90 Viljandi KEK-is pearaamatupidaja asetäitja ja pearaamatupidajana, olnud 1990–91 as-i EKS finantsdir., 1991–95 as-i Hotell Olümpia dir-i asetäitja, dir. ja a-st 1996 juhatuse esimees. A-st 1997 as-i Reval Hotelligrupp nõukogu esimees.

Sumera, *Lepo* (8. V 1950 Tallinn – 2. VI 2000 Tallinn), helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1973 kompositsiooni alal TRK (H. Elleri ja H. Jürisalu kl.), täiendas end 1979–82 Moskva konservatooriumi aspirantuuris (V. Nikolajevi kl.). Oli 1971–80 ER-i helirežissöör, 1989–92 EV kultuuriminister ja a-st 1993 Eesti Heliloojate Liidu esimees ning EMA kompositsiooniõppejõud (1988–89 kompositsioonikateedri juh., a-st 1993 prof., 1995–99 elektronmuusikastuudio juh.). Pidas 1988 ja 1999 Darmstadti uue muusika suvekursustel loenguid. Heliloomingut iseloomustavad tugev sümfooniline arendus, selge vormikäsitlus ning stiilide mitmekesisus. S. teoseid on esitatud paljudel Euroopa maadel, USA-s, Kanadas ja Austraalias. Sai Pariisis *Rostrum*'i heliloominguvõistlusel 1996 5. sümfoonia eest I koha. Loomingu aktiivseimad esitajad on olnud dirigendid P. Lilje, E. Klas ja P. Järvi (heliplaadid sümfooniliste teostega), pianist K. Randalu, kitarrist B. B. Bagger ning flötist J. Õun. Ilm. autoriheliplaate (sari laserplaate kõigi sümfooniatega). ENSV tnl. kunstitegelane (1986). ENSV rkl. preemia 1985, ENSV muusika-aastapreemia 1977, 1982, 1985 ja 1989, EV kultuuripreemia 1993 ja 1996. **T:** balletid *Anselmi lugu* (1978) ja *Sisalik* (1986–88), pantomiimballett *Pärjaballaad* (1981), kammerooper *Olivia meistriklass* (1997), multimeediaetendus *Südameasjad* (1999), 6 sümfooniat (1981, 1984, 1988, 1992, 1995, 2000), 2 klaverikontserti (1989, 1998 *Kolm maailmaimet*), *Tšellokontsert* (1999); *In memoriam* (1972), *Olümpiamuusika* (1980), *Pikseloits* (1983), *Open-(r)ing* (1989), *Musica tenera* (1992) ja *Simfonos* (1998) sümfooniaorkestrile; muusika kammerorkestrile (1977), vokaalsümfooniline muusika: kantaat *Elust ja surmast* (1975), *3 Shakespeare'i sonetti* (1996), oratoorium *Armastuse ja tulega* (1998); *Seenekantaat* I–IV kammerkoorile ja instrumentaalansamblile (1979–83); *Pianissimo* (1976) ja *2 pala aastast 1981* klaverile, klaveritrio *Malera Kasuku* (koos R. Kangro ja M. Kuulbergiga, 1977), *In Es* kahele klaverile (1978), *BBL-le ja tema sõbrale* flöödile ja kitarrile (1988), *Keelpillikvartett* (1995), *Con anima* saksofonikvartetile (1997), *Vaikiv odalisk* soolofloödile (1997), *Kaanon* 11 saksofonile (1999), elektronmuusikat (*Mäng kahele*, 1992), muusikat mängu- ja multifilmidele.

B: M. Vaitmaa. *Lepo Sumera.* – Eesti tänase muusika loojaid. Tln., 1993.

Summatavet, *Ella* (18. II 1939 Jõgeva k.), nahakunstnik ja pedagoog, Mait S-i abikaasa, Kärt S-i ema. Lõpetas 1963 ERKI. Olnud a-st 1967 EKA õppejõud (a-st 1993 prof.; 1981–98 nahkehistöö kateedri juh.), a-st 1998 emeriitprof. Loomingu põhiosa moodustavad köited, mille kunstilises lahenduses valitseb klassikaliselt selge, suurejooneline, tehniliselt teostuselt mitmekesine laad: köited H. Hesse „Klaaspärlimäng" (1978, klišee, tempeltrükk), „Lahemaa ajalugu" I–II (1988, nahavool, kuldtrükk), „Kalevala" ja „Kalevipoeg" (1990, nahavool) ning köideobjektid „Avatud ring" ja „Suletud ring" (1998, värviline kroomnahk). Teinud ka laekaid, auaadresse ja karpe. Kirjutanud nahkehistööõpiku „Технология художественных изделий из кожи" (1982, Moskva, koos K. Kirme, E. Külvi ja H. Reimoga).

Gustav Sule

Toomas Sulling

Lepo Sumera

Ella Summatavet

Kärt Summatavet

Summatavet, *Kärt* (27. XI 1963 Tallinn), metallikunstnik. Mait ja Ella S-i tütar. Lõpetas 1987 ERKI. Olnud a-st 1990 EKA õppejõud (a-st 1996 dots.). Loonud pms. soome-ugri mütoloogiast ja eesti rahvakunstist inspireeritud ehteid ja graafikat. Ehetes kasutanud enamasti emailitehnikat (pross „Kuutänu", 1990; ripats „Talvine pööripäev", 1993; 11-osaline komplekt „Maad ja ilmad", 1995; sõlgede komplekt, 1997; kaksikpross „Teadmine", 1999). Graafikas kasutanud kõrgtrükki ja originaaljoonistust („Iidniin", 1991; „Uneeit", 1994; „Maaema", 1994). Kujundanud ja illustreerinud rmt-id („Eesti loomamuinasjutud. Linnud, loomad, putukad", 1996; „Enne koitu", 1996; „Neli komilannat", 1999). Osalenud K. Põllu soome-ugri ekspeditsioonides, oli projekti „Pärisameeriklaste festival Eestis" juht.

Summatavet, *Mait* (5. VI 1938 Tallinn), sisearhitekt ja disainer, Ella S-i abikaasa, Kärt S-i isa. Lõpetas 1966 ERKI ruumi- ja mööblikujunduse erialal. Töötanud 1967–72 ENSV Kunstifondi peakunstnikuna, a-st 1969 EKA õppejõuna (a-st 1990 prof., 1987–95 prorektor ja a-st 1998 disainiinst-i juh.). Tema põhil. modernistlikku ruumikujundust iseloomustavad funktsionaalne terviklikkus ja ratsionaalsus (hotell „Viru" restoran ja numbritoad, koos T. Gansiga, 1972; teater „Ugala", 1981). Mööblile on omased skulpturaalsed, ümarad ja kõrgekvaliteediliselt viimistletud vormid. Sobitanud musta nahka poleeritud metallpindadega. Kavandanud ajalooliste hoonete interjööre (Tallinnas Tarbekunstimuuseum, 1980, Adamson-Ericu muuseum, 1983, EV Presidendi residents Kadriorus, 1993, ja Eesti Panga hooned, 1993–99, Tartus Kivisilla galerii, 1987) ja näituseid (NSV Liidu geoloogiaosk. USA-s Spokane'i maailmanäitusel, koos T. Gansiga, 1974). Kujundanud hulgaliselt metallist valgusteid (a-st 1965 üle 60 prototüübi). ENSV rahvakunstnik (1987).

Sunne, *August* (4. VII 1891 Rakvere – 7. I 1941 Tallinn), näitleja ja lavastaja, eesti lasteteatri rajajaid. Alustas lavategevust koolipoisina Tartu saksa teatris, töötas 1912–34 (vaheaegadega) „Vanemuises", 1916–24 ja 1935–41 Eesti Draamateatris ning 1928–30 „Estonias". Paistis silma sügava sisemise keskendatuse ja eriliselt paindliku häälekasutusega. Oli Rändteatri idee algatajaid (1926), selle juhatuse esimees ja lavastaja. Lõpetas pol. põhjustel elu enesetapuga. **O:** Johhanaan (Wilde'i *Salome*), Kreutzwald (Adsoni *Lauluisa ja Kirjaneitsi*), John Gabriel (Ibseni *John Gabriel Borkman*), Slopašev (Tammsaare ja Mettuse *Mauruse gümnaasium* ning Tammsaare ja Särevi *Härra Mauruse I järgu koolis*), Nipernaadi (Gailiti ja Särevi *Toomas Nipernaadi*), Kopernik (Nowaczyński *Tseesar ja inimene*), Satin (Gorki *Põhjas*). **L:** Kitzbergi *Kaval-Ants ja Vanapagan* (1919, 1923 ja 1925), Sunne *Tähepoeg* (1921, 1926 ja 1929), Reuteri ja Kitzbergi *Kuri kuningatütar* (1921), Strindbergi *Eerik XIV* (1933), Dumas' *Daam kameeliatega* (1937, mängis George Duvali), P. Rummo *Linnuse saladus* (1939).
B: *August Sunne 1909–1934*. Tln., 1934.

Supin, *Dorian* (25. IX 1948 Leningrad), filmilavastaja ja -operaator. Lõpetas 1971 Leningradi põllumajandusinst-i taimekaitse erialal. Töötas 1975–97 ETV-s („Eesti Telefilmis") režissööri ja operaatorina. 1998 rajas stuudio „F-Seitse"; on vabakutseline filmitegija. Loonud muusikafilme ja meeleolukaid romantilisi portreelugusid, olnud mängufilmide operaator. **F:** tõsielufilmid režissööri ja operaatorina: *10 minutit Peeter Toomaga* (1982), *Kann allikal* (1988), *Siis sai õhtu ja sai hommik* (1990, auhind Bornholmi festivalil), *Maailma valgus* (1991), *Aaria* (1992), *Mustamise vaev* (1993), *Ja saagu teid palju nagu liiva meres* (1997) ja *Eraelu* (1998); režissöörina *Meg armastada* (1999).

Susi, *Arnold* (4. I 1896 Livonia, Kaukaasia – 29. V 1968 Tallinn), jurist, Heino S. isa. Õppis 1915–16 Petrogradi Ajaloo ja Filoloogia Inst-s, 1916 mobiliseeriti, õppis lipnike koolis ja oli rooduülem, 1917–20 osales Eesti väeosade moodustamises ja võitles jaanuarist 1919 Vabadussõja rinnetel. Lõpetas 1924 TÜ ja oli a-st 1929 Tallinnas vandeadvokaat. Aug. ja sept. 1944 oli Eesti Vabariigi Rahvuskomitee liige, O. Tiefi valitsuse haridusminister ja valitsuse deklaratsiooni autor. Okt. 1944 arreteeriti ja mõisteti 8 aastaks vangi, oli 1945 Moskvas NKVD sisevanglas ühes kambris A. Solženitsõniga. Oli a-st 1952 asumisel, 1958–60 töötas Abakanis Hakassi rahvusteatri kunstilise ja muusikalise juhina. Pärast Eestisse naasmist (1960) elas Vasulas. 1963–68 külastas teda seal mitu korda A. Solženitsõn ja hiljem lõpetas seal „Gulagi arhipelaagi" kirjutamise.

Susi, *Heino* (27. VII 1925 Tallinn – 3. X 1987 Ambler, Philadelphia läh.), kirjanik ja biokeemik, Arnold S. poeg. *Ph. D.* (1955, Purdue ülikool, Indiana). Põgenes 1943 Soome, oli 200. jalaväerügemendi koosseisus rindel, naasis 1944 Eestisse ja osales kaitselahingutes, oli 1944–45 eesti diviisi koosseisus Sileesia rindel, langes Nõuk. sõjaväe kätte vangi, põgenes Läände ja oli a-ni 1946 ameeriklaste käes sõjavangis. Õppis seejärel Balti ülikoolis (Pinnebergis, Hamburgi läh.) ja lõpetas 1950 Aacheni kõrgema tehnikakooli. Samal aastal siirdus USA-sse, jätkas õpinguid Oklahoma ja Purdue ülikoolis. A-st 1956 töötas Philadelphias USA Põllumajandusmin-i uurimisinst-s. Uurinud infrapunaspektroskoopiat rakendades pms. ensüümide struktuuri. Avaldanud sõjamälestustel põhineva diloogia „Hall malev" („Üle lahe", Lund, 1974, ja „Kojutulek", Lund, 1975, [2]1989), rom-i „Sarviku sulased" (Lund, 1985, [2]1992) ja, kasutades pseud-i Erik Virbsoo, Eesti ajaloo ülevaate „Lugusid möödunud aegadest" (Lund, 1987, [2]1989). H. Visnapuu auhind 1987.

Sutt, *Jüri* (8. V 1937 Tallinn), majandusteadlane, majandusdr. (1988, kinnit. 1989). Lõpetas 1960 TPI ehitusteaduskonna tööstus- ja tsiviilehituse erialal. Olnud 1965–75 ENSV Rkl. Ehituskomitee Ehituse TUI osakonnajuh., 1975–78 sama inst-i arvutuskeskuse dir., 1978–89 TPI dots., a-st 1989 TTÜ ehitustootluse inst-i ehitusökonoomika ja -juhtimise õppetooli prof. Uurimusi ehitusettevõtete majandustegevuse, ehituse juhtimise infotehnoloogilise modelleerimise ja projektijuhtimise alalt. Koostanud Eesti ehitusturgu reguleerivaid juhendeid. **T:** *Ehituskorraldus* (1997), *Имитационное моделирование экономического механизма строительной организации* (1985), *A testing stand for the economic evaluation of project management strategies* (1996).

Sutt, *Toomas* (11. XI 1938 Pärnu – 5. VII 1994 Tartu), geneetik ja filosoof, filosoofiaknd. (1974, Leningradi ülikool). Lõpetas 1966 bioloogina TRÜ. Oli 1973–74 ja 1991–93 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i vanemteadur, 1974–75 sama inst-i teaduslik sekretär, 1975–91 bioloogia ajaloo sektori juh. (a-st 1986 vanemteaduri kutse), 1991–93 K. E. von Baeri majamuuseumi juh. (muuseumi rajajaid), a-st 1993 TÜ filosoofia ja politikateaduste dots. Oli pikka aega EPA-s filosoofiakateedri õppejõud. Uurimusi teoreetilise bioloogia, evolutsiooniteooria, bioloogia filosoofia ning inimese ja looduse suhete alalt. Toimetanud teaduskogumikke ning avaldanud üle 70 teadusliku art-i ja sadakond esseed bioloogia ajaloo, evolutsiooni ja keskkonnakaitse alalt. Oli Baeri päevade ja teoreetiliste suvekoolide algatajaid. **T:** *Проблемы направленности органической эволюции* (1977), *Бэр и развитие естествознания*. – Folia Baeriana, 3 (1978, autoreid ja toim.); *Вопросы современного дарвинизма* (1983, koostaja ja toim. koos K. Paaveriga). ▼

Suuberg, *Eric Michael* (23. XI 1951 New York), eesti päritolu keemik, *Sc. D.* (1978, Massachusettsi Tehnoloogiainst.). Lõpetas 1974 Massachusettsi Tehnoloogiainst-i. Olnud 1981—90 Browni ülikooli aseprof. ja a-st 1990 prof. Uurimusi kütusekeemia, sh. põlevkivikeemia ja reaktsioonikineetika alalt, ms. süsiniku kasutamisest põlemisenergia saamisega kaasneva lämmastikoksiidi tekkimise vähendajana ning ohtlike jäätmete lagundamise katalüsaatorina. H. H. Storchi auhind 1999. **T:** *Studies on the reduction of nitric oxide by carbon* (koos H. Tengi ja J. M. Caloga). — Energy and Fuels, 1992, 6; *Chemisorption of nitric oxide on char: I. Reversible nitric oxide sorption* (koos H. Tengiga). — Journal of Physical Chemistry, 1993, 97.

Suude, *Naima* (9. III 1932 Saara k., Roela v., Virumaa), nahakunstnik. Lõpetas 1957 ERKI. Täiendas end 1974 Leipzigi Graafika- ja Rmt-ukunstikõrgkooli köitekojas. Töötanud a-st 1966 EKA nahaosk. meistrina ja töökoja juh-na. Tema rmt-uköidete ja objektide dekoor on napp, kuid tehnikate poolest mitmekesine (köited „Kalevipoeg", 1982 ja 1988, mõlemad nahapõime, „Kadunud linnad ja templid", 1989, intarsia; autorirmt. „Vitraažid", 1998, paber). Avaldanud teose „Raamatuköitmine" (koos S. Kaldaga, 1979).

Suuman (õieti S u u m a n n), *Aleksander* (25. IV 1927 Avanduse v.), kirjanik ja maalikunstnik, Toomas S-i isa. Lõpetas 1954 maalierialal ERKI. Töötanud õpetajana, sh. 1958—76 Tartu kunstikoolis, olnud 1981—87 ERKI õppejõud, vahepeal ja hiljem vabakutseline. 1960. a-il lõi rõhutatud kontuuriga portreid (J. Liiv, A. Kaalep, mõlemad 1960). Maalikompositsioonides vahendanud külaolustiku sentimentaalset romantikat („Libahunt" ja „Suveöö", 1961), 1980.—90. a-il maalinud peene värvilahenduse ja lihtsa, kuid pingestatud kompositsiooniga maastikke, akte ja vaikelusid („Ehale", 1983; Hele päev", 1984). Kirjanikuna alustas kujundiküllase loodusluulega (kogud „Oh seda inimest", 1963, „Krähmukirjad", 1966), millest kasvas hiljem looduse ja inimese vahekorra eritlemine (kogud „Valguse kuma sees", 1972, „Maa paistel", 1975, ja „Meil siin Hüperboreas", 1980). Käsitlenud aforistlikult kunsti ja elu suhteid („Nofretetega metsas", 1986), satiiri sisaldab kogu „Viru viirus" (1992), groteski ja paradokse „Maniakk puuris" (1993). J. Smuuli preemia 1981. **T:** luulekogud *Sõnad sulavad taevaga ühte* (1977), *Kaunis on kummaline* (1988), *Kui seda metsa ees oleks* (1989), *Targemat ei ole* (1995), *Neid enam ei tehta* (1997) ja *Mälestus on metsast rohelisem* (2000).

Suuman, *Toomas* (9. V 1956 Rakvere), näitleja ja lavastaja, Aleksander S-i poeg. Lõpetas 1978 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1978—80 „Vanemuises" ja a-st 1980 Rakvere Teatris, 1996—99 ka kirjandusalajuh-na. Kirjutanud näidendi „Liivad" ja teatriart-eid. **L:** Brjussovi ja Suumani *Üks lugu armastusest* (1988), Bergmani *Stseenid ühest abielust* (1989), Goethe *Faust* (1995, mängis Mefistofelest), Goldoni *Kahe isanda teener* (1996), Suumani *Liivad* (1997), Gibsoni *Kahekesi kiigel* (1997). **O:** Arlequin (Marivaux' *Armastuse ja juhuse mäng*), Jakob (Krossi ja Trassi *Michelsoni immatrikuleerimine*), Trofimov (Tšehhovi *Kirsiaed*), Rosmer (Ibseni *Rosmersholm*), Juhani (Kivi ja Jalaka *Seitse venda*), Kingpool (E. Raua *Naksitrallid*), Engstrand (Ibseni *Kummitused*), nõbu Lymon (McCullersi *Kurva kohviku ballaad*).

Suur, *Kalju*-Hillar (18. II 1928 Tallinn), fotokunstnik, ajakirjanik ja kirjastaja. Töötas 1954—81 trikotaaživabrikus „Marat", a-st 1978 fotograafina, ja 1981—94 ajalehe „Sirp ja Vasar" (1991—94 „Sirp") fotograafina. Tallinna Fotoklubi liige ja fotogrupi „Stodom" asutajaliige (1964). Asutas 1995 kirjastuse „Suurkalju" (avaldanud oma fotoalbumeid). Osalenud paljudel rahvusv. näitustel, korraldanud (a-st 1964) 82 isikunäitust (Austraalias, Kanadas, Poolas, Soomes, Ungaris jm.). Avaldanud ajakirjanduses art-eid. Teinud kultuuriteemalisi päevapilte ja naljapilte, viljelnud akti- ja reportaažfotot ning portreed (sh. Eesti tuntuimate tegelaste portreede seeria — üle 1100 foto; nende kohta on isikunimede register). Rahvusv. Fotokunsti Föderatsiooni kunstniku (AFIAP-i) tiitel 1978, Eesti Kultuurkapitali elutööpreemia 1999. **T:** *Aknad* (1972, A. Siia luuletustega), *28 fotot* (1975), *Fotomosaiik* (1978), *Silmast silma* (I 1995, II 1998), *Seinast seina* (1996), *Palgest palgesse* (I 1996, II 1999), *Suur päevapildi raamat* (1996), *Häbematult ilusad naised* (1997), *Kalju killud* (1997), *Kalju lihvitud killud* (1999).

Suurküla, *Jaan* (23. VII 1941 Tartu), arstiteadlane, Jüri S. poeg, meditsiinilitsentsiaat (1969). Lõpetas 1969 Göteborgi ülikooli. Töötanud 1975—77 Göteborgis ülikoolihaiglas, 1977—80 Tallmogårdeni tervisekeskuses ülemarstina, a-st 1980 Ludvikas tehaste kontserni *Asea-Brown-Boven* juures kutsehaiguste konsulendina. Omandanud 1973—80 india ajurvedameditsiini õpetaja kutse. Uurimusi gerontoloogia alalt. **T:** *Åldringsvård* (*Vanade hooldusravi*) I, II (1971—72).

Suurküla, *Jüri* (21. IX 1907 Haapsalu — 28. VIII 1970 Göteborg), oftalmoloog, Jaan S. isa, *dr. med.* (1938, TÜ). Lõpetas 1933 TÜ. Töötas a-st 1932 Tartu silmakliinikus, oli 1940—44 ühtlasi Tartu ülikoolis silmahaiguste dots. Läks 1944 Rootsi, kus töötas Göteborgis eraarstina. Avaldanud bakterioloogilisi uurimusi normaalkonjunktiivi ja konjunktiviidi kohta, uurinud ka muid silmahaigusi.

Suuroja, *Kalle*-Mart (3. X 1945 Tudulinna), geoloog, Toivo S. vend, geoloogiamag. (1996). Lõpetas 1969 TRÜ, töötanud samast aastast Eesti Geoloogiakeskuses (a-st 1990 geoloogilise kaardistamise osk-a juh.). Uurimusi pms. Eesti aluspõhja geoloogilise kaardistamise alalt, tegelnud ka mitme maavara (põlevkivi, lubjakivi, graniidi, mineraalvee, polümetallide) otsingutega. Koostanud Eesti aluspõhja keskmisemõõtkavalise geoloogilise koondkaardi ja kirjutanud selle juurde kuuluva seletuskirja. 1990. a-tel huvitunud geoloogiliste struktuuride (meteoriidikraatrite, tektooniliste rikete, kergete, pealenihete, glatsiotektooniliste nähtuste) uurimisest. Kärdla meteoriidikraatri avastajaid, püstitanud Neugrundi veealuse meteoriidikraatri olemasolu hüpoteesi ning tõestanud selle struktuuri päritolu. Kirjutanud novelle (novellikogu „Viimane marsruut", 1983), lühijutte ja kuuldemänge, võitnud ajakirjade (sh. „Noorus" ja „Loomingu") jutuvõistluste ning kuuldemängude võistluste auhindu. **T:** *Ordovician impact crater at Kärdla, Hiiumaa Island* (koos V. Puuraga). — Tectonophysics, 1992, 216; *Neugrund structure — a submarine meteorite crater to the entrance of the Gulf of Finland.* — Estonia Maritima, 4 (1999); *Geology of Osmussaar Island* (koos T. Saadre ja J. Kasega). — Estonia Maritima, 4 (1999).

Suuroja, *Toivo* (20. IX 1940 Tudulinna v.), loomaarstiteadlane, Kalle S. vend, veterinaarmeditsiinidr. (1994). Lõpetas 1963 EPA, täiendas end 1993 Rootsis. Töötanud 1963 Vinni näidissovhoostehnikumis (veterinaararstina), a-st 1969 EPMÜ loomaarstiteaduskonnas (olnud 1969—73 vaneminsener, 1973—76 vanemteadur, 1976—90 vanemõpetaja, 1990—95 dots., a-st 1995 prof. ja a-st 1995 ühtlasi histoloogia õppetooli juh.), a-st 1991 ühtlasi TÜ histoloogiadots. Õpetanud histoloogiat, embrüoloogiat, tsütoloogiat, füsioloogiat ja põllum-loomade anatoomiat. Uurimusi koduloomade suguorganite mikrostruktuuri alalt. Avaldanud kirjutisi käsitulirelvade kohta. **T:** *Püstolid ja revolvrid* (1995, autoreid).

Toomas Sutt

Aleksander Suuman

Toomas Suuman

Kalju Suur

Kalle Suuroja

Suurorg, *Arno* (a-ni 1934 Arnold Grossthal) (18. VII 1903 Piirsalu v. — 3. I 1960 Tallinn), näitleja, A. H. Tammsaare õepoeg. Lõpetas 1926 Draamastuudio teatrikooli, töötas 1926—60 Tallinna Draamateatris. Tema jõulist karakterloomingut ilmestas pehmejooneline varjundilikkus. ENSV rahvakunstnik (1954). **O:** noor Andres (Tammsaare ja Särevi *Vargamäe*), Köögertal (Tammsaare ja Särevi *Abielu ja armastus*), Jürka (Tammsaare ja Panso *Põrgupõhja uus Vanapagan*), Lembitu (Sütiste *Ristikoerad*), Linnapealik (Gogoli *Revident*), Kuningas (Tammsaare *Kuningal on külm*), Punttila (Brechti *Härra Puntila ja tema sulane Matti*).

Suursaar, *Ülo* (18. VII 1962 Pärnu), okeanoloog, filosoofiadr. geograafia alal (1993). Lõpetas 1985 geograaf-hüdroloogina TRÜ, täiendanud end Helsingis (1993). Töötanud a-st 1985 Eesti Mereinst-s (a-st 1994 vanemteadur). Uurinud Eesti rannikumere monitooringut ning Liivi lahe vee- ja biogeenide vahetust, modelleerinud Liivi lahe ja Väinamere hoovusi. Teinud mägimatku Pamiiri (1991), Himaalajasse (1996) ja Karakorumi (1998). **T:** *The analysis of the water quality in the open part of the Gulf of Finland and coastal waters of Estonia* (1993), *More studies on the water exchange and the nutrients of the Gulf of Riga* (1998, koos V. Astokiga).

Suursööt, *Oskar* Albert (30. V 1893 Saku v. — 1950 Magadan), majandustegelane ja poliitik, *cand. rer. pol.* (1924). Lõpetas 1915 Tallinna Nikolai I gümnaasiumi, õppis 1915—16 Peterburi ülikooli õigusteaduskonnas, lõpetas 1916 Peterhofi lipnike kooli, teenis 1916—17 Vene sõjaväes. Vabadussõjas oli tegev Kaitseliidus, kust siirdus 1920 leitnandina erru. Oli 1921—22 Harju maavalitsuse esimees. Õppis 1922—24 EV Sisemin-i stipendiaadina Saksamaal Detmoldi kommunaalteaduste akadeemias, töötas 1924—25 EV Sisemin-s. Oli 1925—28 Kaitseliidu Harju maleva pealik, seejärel siirdus kindlustusalale. A-st 1928 kindlustusseltsi „Maja", hiljem a-st 1932 ühendatud kindlustusseltsi „EEKS-Maja" asjaajaja-dir., a-st 1931 ühtlasi Põllumeeste Keskpanga juhatuse liige ja a-st 1936 selle esimees. IV, V ja VI Riigikogu ning 1937 Eesti Rahvuskogu liige, 1932 EV majandusminister. 1935—37 Isamaaliidu keskjuhatuse esimees. Arreteeriti 1940, suri vangilaagris.

Suurvee-Rastrand, *Eve* (29. VIII 1943 Tallinn), psühholoog, psühhoterapeut ja psühhoanalüütik, filosoofialitsentsiaat (1972, Stockholmi ülikool). Olnud 1970—74 Stockholmi ülikooli pedagoogikainst-s lektor, 1974—82 Danderydi haiglas ülempsühholoog, 1982—86 Långbro haiglas psühhoteraapia õpetaja ja tööjuhendaja, a-st 1986 tegev erapraksises ning psühhoanalüüsi õpetaja ja tööjuhendajana, a-st 1999 *Karolinska institutet*'is assisteeriv prof. psühhoteraapia alal. Korraldas Eestis 1989—94 psühhoanalüüsiõpet ning oli selle põhiline juhendaja ja õppejõud.

Suve, *Enn* (27. IX 1940 Hagudi), ballettmeister ja tantsupedagoog. Lõpetas 1959 Tallinna Koreograafiakooli ja 1964 ballettmeistrierialal Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i. Töötanud 1964—66 Moskva Suures Teatris, Moskva Operetiteatris ja ansamblis „Jääballett" ning 1966—73 „Estonias" ballettmeistrina (1967—73 peaballettmeister), a-st 1973 Tallinna Balletikoolis pedagoogina (a-st 1988 dir.; õpilasi: D. Hartšenko, A. Kikinov, S. Jermakov, A. Lill). Lavastanud ka Soomes, Leedus jm. Tõi 1960. a-il teatrisse uue julge koreograafilise mõtlemise, on tuntud kõrgprofessionaalse lavastajana, pedagoogina ja koolijuhina. **L:** Stravinski *Lugu sõdurist* (1965), Tubina *Kratt* (1966), Bizet'-Štšedrini *Carmen* (1969), Hatšaturjani *Gajane* (1970), Štšedrini *Anna Karenina* (1973), Prokofjevi *Tuhkatriinu* (1979), Delibes'i *Coppélia* (1985), Tšaikovski *Uinuv kaunitar* (1997).

Suve Jaan (pseud.; õieti Johann Friedrich Sommer) (23. XII 1777 Tallinn — 18. I 1851 Pärnu), kirjanik. Töötas 1808—14 Rakvere (tema õpilane oli F. R. Faehlmann), 1814—15 Viljandi ja 1815—37 Pärnu kreiskoolis vene keele õpetajana. Kirjanduslikku tegevust alustas pensionärina 1830. a-te lõpus. Koostas lühijutte ja luuletusi sisaldava kogumiku „Wälja-Õied" (1843, trükis ei ilmunud), enamik selle luuletusi ilmus B. Gildemanni antoloogias „Lillekessed" I (1852). Avaldas rmt-u „Wenne Südda ja Wenne Hing" (1841, ²1904), mis käsitleb Venemaa 1812. a. isamaasõda. Kunstiliselt õnnestunum on „Luige Laus" (1843, ²1955), jutustus vaprast eesti sõdurist. S. J. tõi eesti kirjandusse vene ajaloo ainestiku ning käsitles seda sentimentaalses laadis, rõhutades keisritruudust ja Vene patriotismi.

Suvero (õieti Suvorova, a-st 1935 Padar), *Ida* (25. XII 1900 Surju, Uulu v. — 9. VII 1941 Tartu), näitleja. Mängis 1923—28 „Endlas" ja 1928—41 „Vanemuises", oli tuntud sarmi, temperamendi ja hea ümberkehastumisvõime poolest. Hukkus NKVD massimõrva ohvrina Tartu vanglas. **O:** Heinerle (Falli *Lõbus talupoeg*), Stasi (Kálmáni *Silva*), Ophelia (Shakespeare'i *Hamlet*), Mici (Herczegi *Gyurkovicsi 7 ilusat tütart*), Mari (Kitzbergi *Libahunt*), Puck (Shakespeare'i *Suveöö unenägu*), Ants (Visnapuu *Maa-alused*), Emsi (Raudsepa *Mikumärdi*), Nastja (Gorki *Põhjas*).

Swalberg, Swalbart, *Hinrich* (Hinrik), Pirita kloostri asutamise algatajaid, ehituskavade koostaja ning 1407—36 tööjuh., arvat. Tallinna kaupmees. Käis kloostri esindajana ja ehituse juhtijana 1411 Roomas (vastupaavst Johannes XXIII (B. Cossa) kinnitas kloostri privileegid ja asupaiga) ja 1416 Konstanzi kirikukogul ning Tallinna rae saadikuna 1425 Rootsis (viibis Vadstenas). Kuulus 1436 Pirita kloostri meeskonventi.

Svirgsden, *Kristjan* (13. IX 1954 Tallinn), tõsielufilmide lavastaja ja operaator. Lõpetas 1987 TPedI kultuurhariduse erialal (lavastajana), töötas 1972—93 „Eesti Telefilmis" operaatori assistendi, operaatori ja režissöörina. 1993 rajas firma „Svirgsden OÜ", kus on tegev režissööri ja operaatorina. Loonud poeetilise värvinguga probleemfilme. **F:** *Valulävi* (1985), *Mälestuskuurort* (1987), *Võõrad öös* (1987), *Palmse* (1988), *Idatuuletorm* (1989), *Roheline Kunda* (1997).

Sõber, *Ants* (30. XI 1928 Tudu k., Roela v. — 30. VI 1995 Tallinn), helilooja ja muusikategelane. Lõpetas 1949 matemaatika ja füüsika erialal Tallinna Õpetajate Inst-i ja 1954 kompositsiooni erialal TRK (H. Elleri kl.). Oli 1954—57 ENSV Kunstide Valitsuse inspektor, 1957—70 ER-i muusikasaadete peatoim., 1970—73 ENSV Heliloojate Liidu konsultant ja 1973—88 „Estonia" teatri dir. ENSV tnl. kunstitegelane (1987). ENSV muusika-aastapreemia 1983. **T:** ooperid *Arve Jomm* (1983) ja *Polkovniku lesk* (1994, mõlemad lavastamata), operett *Ristuvad teed* (1957), oratoorium *Väehulgad lippudega* (1967), 2 sümfooniat (1971, 1981), kantaate sümfooniaorkestriga ja *a capella* kooridele (*Rahulaul*, *Maast ja rahvast*), instrumentaal- ja vokaalkammermuusikat.
B: M. Topman. *Ants Sõber*. — Eesti tänase muusika loojaid. Tln., 1985.

Sõerde, *Endel* (14. VI 1926 Tallinn), teadustaja, reporter ja saatejuht. Õppis 1945—47 TRÜ arstiteaduskonnas. Oli 1947—51 kultuuritöötaja, 1951—59 ER-i teadustaja ja saatejuht ning saatejuhtide grupi vanem, a-st 1959 ETV teadustaja, reporter ja saatejuht, 1986—90 osakonnajuh. Teinud keskkonna-, laste- ja põllum-saadete sarju ning mitmel alal viktoriine. Lugenud „Tallinnfilmis" ja „Eesti Telefilmis" diktoriteksti. Tegelnud kala-, jahi- ja allveespordiga (selle algatajaid Eestis) ning olnud 1964—74 Vab.

Allveespordi Föderatsiooni Presiidiumi esimees, 1964—69 NSVL Allveespordi Föderatsiooni Presiidiumi liige; olnud rahvusv. võistlustel peakohtunik. ENSV tnl. kultuuritegelane (1976).

Sõgel, *Endel* (17. VI 1922 Vastseliina — 7. XII 1998 Tallinn), kirjandustegelane ja publitsist, filoloogiaknd. (1962). Õppis 1935—40 Petseri gümnaasiumis ja 1948—50 EKP KK Vab. Parteikoolis, lõpetas 1955 TPedI. A-st 1940 NLKP liige, 1940—41 EKNÜ Võrumaa komitee I sekretär, 1941 hävituspataljonis ja seejärel a-ni 1947 Punaarmees poliittöötaja. 1952—53 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i teadussekretär, 1953—65 kirjandussektori juh., 1965—68 asedir., 1968—88 dir., 1959—62 ühtlasi EKP KK teaduse ja kultuuri osk-a asejuh. A-st 1971 Nõukogude Fennougristika Komitee teadussekretär. S-i algatusel ja otsesel juhtimisel juurutati kirjandusteaduses äärmuseni nõukogudemeelne ideologiseeritud ja tõsiolusid moonutav eesti kirjanduse käsitlus. Selle rakendamine tegelikus kirjanduselus ja kirjastamispoliitikas pidurdas oluliselt eesti kirjanduse arengut ja selle uurimist. ENSV tnl. teadlane (1970). J. Smuuli preemia 1973, ENSV rkl. preemia 1980. **T:** art-ikogumikud *Eesti kirjanduse ajaloo küsimusi* (1962), *Kirjandusloo leheküIgedelt* (1963), *Revolutsioon ja kirjandus* (1972), *Viisnurk ja meie* (1980) ja *Развитие литературы: борьба идей* (1985).

Sõmer, *Saima* (6. II 1933 Nuia), keraamik. Lõpetas 1959 ERKI. Töötas 1959—61 ENSV Rkl. Televisiooni ja Raadio Komitees kunstnikuna. Oli 1972—77 ENSV Kunstnike Liidu juhatuse sekretär. Esindab loodusest inspireeritud, natuurilähedases käsitelus loodud tarbevormide, seinaplaatide ja pannoodega eesti keraamika maalilist suunda. Viljelnud nii kõrg- kui ka madalkuumuse tehnikaid, rõhutanud oma töödes glasuuride rikkalikku toonidegammat (seinaplaadid „Natüürmort kaladega", 1974, kõrgkuumus, ja „Valge öö", 1977, dekoratiivplaadid „Vaated aknast", pannoo „Lõuna-Eesti", kõik madalkuumus, 1980; serviis „Sügisene", kõrgkuumus, 1982). Loonud ka loodusteemalisi aplikatsioonitehnikas vaipu („Algus", „Kiviaed", 1983—84) ja 1980. a. olümpiamängude purjeregati maskoti, hülgepoeg Vigri. ENSV tnl. kunstnik (1977).

Sõmera, *Toomas* (17. II 1945 Tallinn), majandustegelane. Lõpetas 1975 TPI raadiotehnika erialal. Töötanud 1963—70 Tallinna Telefonikaugejaamas montööri, inseneri, vaneminseneri ja osakonnajuh-na. 1971—75 ENSV Sidemin-i Rkl. Elekterside Inspektsiooni peadir-i asetäitja, 1975—90 sideministri asetäitja ja 1990—91 minister, a-st 1991 as-i Eesti Telekom peadir. ja juhatuse esimees. Juhtis ettevõtte ümberstruktureerimist ja rahvusv. erastamist.

Sõrg, *Mart* (17. V 1943 Põlva v.), majandusteadlane, majandusdr. (1989). Lõpetas 1967 TRÜ majandusteaduskonna rahanduse ja krediidi erialal. Olnud 1967—75 Rapla põllum-valitsuse osakonnajuh., a-st 1975 TÜ õppejõud (a-st 1990 prof.; 1990—93 majandusteaduskonna dekaan). Algatas TÜ-s rahateooria ja panganduse eriala õpetamise (a-st 1993 raha ja panganduse korraline prof.). Täiendanud end USA-s, Soomes ja Rootsis. A-st 1990 Eesti Panga Nõukogu liige, a-st 1998 esimees. Uurimusi raha- ja krediiditeooria, siirdemajanduse ning majandusõpetuse metodoloogia alalt. **T:** *Viron rahatalouden kehittämisen strategia* (1990), *Raha* (1997).

Sõritsa, *Andrei* (25. XI 1961 Kaasan), günekoloog, meditsiiniknd. (1990, Minsk). Lõpetas 1984 TRÜ. Täiendanud end Saksamaal, Rootsis, Soomes, Inglismaal, Taanis ja USA-s. Töötanud 1984—89 TRÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s, a-st 1989 sünnitusabi ja günekoloogia kateedris (a-st 1992 naistekliinik). Olnud a-st 1998 naistekliiniku dots. ja Tähe erakliiniku juh. Fondi „Lootus" nõukogu esimees, Eesti Bioeetika Nõukogu liige. Uurimusi lastetu abielu (lastetuse diagnoosimise ja ravi), abistava reproduktsiooni tehnoloogia (tehisviljastamise, munarakudoonorluse) ning günekoloogias kasutatavate diagnostiliste meetodite (laparoskoopia, ultrasonograafia) kohta. **T:** *Ekstrakorporaalse viljastamise programmi tulemused Eestis* (autoreid). — Eesti Arst, 1996, 1; *Esimene sünnitus Eestis munarakudoonorluse tulemusena* (autoreid). — Eesti Arst, 1997, 1; *Ekstrakorporaalse viljastamise prognostilised tegurid* (autoreid). — Eesti Arst, 1998, 1.

Sõrmus, *Eduard* Julius (9. VII 1878 Kõivu k., Luunja v. — 16. VIII 1940 Moskva), viiuldaja ja revolutsionäär. Õppis 1900—02 Tartu ülikoolis juurat, 1904—05 Peterburi ülikoolis ajalugu ja filosoofiat. Viiulimängu õppis L. Aueri juures ning 1910 Berliinis H. Marteau ja 1913 Pariisis L. Capet' juures. Osales 1905—07. a. rev-s, toimetas Peterburi eesti bolševistlikku ajalehte „Edasi". Läks 1906 maapakku. Esines Põhjamaades, Venemaal kodusõja rinnetel ning 1920. a-il Saksamaal ja Inglismaal kontsertidega. Elas a-st 1936 Moskvas. Eestis esines a-il 1904, 1914 ja 1922. Ühendas viiulimängu pol. agitatsiooniga. „Tallinnfilmis" valmis 1975 film „Punane viiul" (koos DEFA filmistuudioga). **B:** H. Kõrvits. *Eduard Sõrmus*. Tln., 1968; Х. Кырвитс. *Эдуард Сырмус*. Tln., 1972; H. Kõrvits. *Eduard Soermus. — Der rote Geiger*. Leipzig, 1978.

Sõrmus (a-ni 1953 Sander), *Tamara* (29. XI 1926 Tartu), matemaatik, Georg Sanderi õde, füüsika-matemaatikaknd. (1963). Lõpetas 1954 TRÜ. Täiendanud end Moskvas (1970) ja Leningradis (1983). Olnud 1945—51 „Vanemuise" teatri baleriin. Töötanud 1955—75 TRÜ õppejõuna (a-st 1968 dots.), olnud 1975—95 TPÜ dots. Uurimusi hajuvate ridade teooria alalt (üldistanud selle teooria tulemusi Banachi ruumide jadadele ja operaatormaatriksitega määratud summeerimismenetlustele). Koostanud kõrgkooliõpikuid („Harilikud diferentsiaalvõrrandid", 1972, koos G. Vainikkoga; „Meetrilised ruumid", 1987). **T:** *Some properties of generalized summability methods in Banach spaces*. — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Physics. Mathematics, 1997, 46, 3; *Mercer's theorems for generalized summability methods in Banach spaces*. — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Physics. Mathematics, 1998, 47, 2.

Sõstra, *Ülo* (6. I 1940 Reinse k., Saarde v.), geoloog (geotektoonik), geoloogia-mineraloogiadr. (1993, Moskva ülikool). Lõpetas 1963 TRÜ. Olnud a-st 1964 Venemaa TA Karjala Teaduskeskuse Geoloogia Inst-i teadustöötaja (a-st 1996 peateadur, 1993—98 tektoonikarühma ja a-st 1998 ökoloogilise geoloogia rühma juh.). Karjala välissuhete min-i ekspertkomisjoni liige. Teadustöid eelkambriumi ja struktuurigeoloogia alalt. Uurinud ka geoloogilise aluspõhja ja tektoonika mõju mulla ja vee koostisele ning bioloogilisele mitmekesisusele. Tegelnud innukalt Karjala ala ja Fennoskandia kilbi ainulaadse geoloogilise pärandi uurimise, kaitsmise ja populariseerimisega. Olnud Paanajärvi rahvuspargi rajamise mõtte autor ja selle asutamisest (1992) Oulanka-Paanajärvi riikidevahelisel kaitsealal korraldatavate uurimistööde (Venemaa-poolne) kooskõlastaja. Teeb ühisuurimusi Soome, USA, Rootsi, Austraalia, Kanada jt. riikide geoloogide ja looduskaitsjatega. Mitme Karjala ala ja Fennoskandia kilbi idaosa tektoonilise kaardi autor. **T:** *Структурная эволюция беломорид Западного Беломорья* (Leningrad, 1978), *Тектоника Карельского региона* (Peterburi, 1991), *Oulanka-Paanajärvi* (Kuusamo, 1998, autoreid).

Säde, *Enn* (18. X 1938 Pärnu), filmilavastaja ja helioperaator. Lõpetas 1961 Leningradis Kinoinse-

Endel Sõgel

Saima Sõmer

Toomas Sõmera

Mart Sõrg

Andrei Sõritsa

...mise inst-i heliinsenerina. Töötas 1961—70 „Tallinnfilmis". 1970—71 „Eesti Telefilmis" ja 1971—94 uus „Tallinnfilmis" heliinseneri ja helioperaatorina, a-st 1987 ka tõsielufilmide režissöörina, hiljem olnud vabakutseline. Eesti viljakaim helioperaator, helindanud u. 100 filmi. Lavastajana käsitlenud eelkõige kriitiliselt maaelu probleeme. A-st 1993 toimetanud ja koos J. Ruusiga välja andnud filmitegijate infolehte „Pääsuke". ENSV tnl. kunstitegelane (1988). **F:** dokumentaalfilmid (režissöörina) *Kuidas portreteerida orelit* (1976, koos O. Neulandiga), *Roheline pomm* (1978), *Edisoni disko* (1979), *Narri püüdis üks kord...* (1981), *Künnimehe väsimus* (1982, koos J. Müüriga), *Kus kasvavad kivid?* (1983, koos J. Müüriga), *Maa kivid* (1983, koos J. Müüriga), *Heinaaeg* (1984), *Pärnu — mure ja häbi?* (1988), *Toorumi pojad* (1989, koos L. Meriga), *Liivlaste lood* (1991), *Isand ja ori* (1992), *Tuulealused* (1996), *Imet püüdmas* (1996, koos H. Roosipuuga), *Nelli ja Elmar* (1998, Chicago rahvusv. festivali peaauhind 1998).

Sällik, *Alfred* Johannes (24. VI 1890 Rätela mõis, Hamburgi mk. — 6. IX 1943 Tallinn), näitleja, laulja (tenor) ja lavastaja. Õppis laulmist eraõpetajate juures Tallinnas ja Itaalias. Alustas 1904 asjaarmastajana Narva seltsides, oli 1910—40 (vaheajaga) „Estonia" ooperi- ja operetisolist, mängis ka draamalavastustes ning lavastas oopereid ja operette. Esines 1928—35 T. Becki revüütrupis ja Tallinna kabareedes, laulis ansamblites. Oli esimesi eesti operetitähti, võlus erakordse lavasarmiga. **O:** Augustin (Falli *Armas Augustin*, ka lavastanud 1920), Arbenin (Lermontovi *Maskeraad*), Piibeleht (Vilde *Pisuhänd*), Alfredo (Verdi *Traviata*, ka lavastanud 1918), Canio (Leoncavallo *Pajatsid*, ka lavastanud 1919), Adam (Zelleri *Linnukaupleja*, ka lavastanud 1918 ja 1924), Lenski (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*, ka lavastanud 1920), Tassilo (Kálmáni *Mariza*, ka lavastanud 1925), Cavaradossi (Puccini *Tosca*), Mulk (Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit*).
B: *Alfred Sällik.* [Koost. M. Saarepera.] Tln., 1970.

Säre, *Karl* (2. VII 1903 Tartu — surmaaeg ja -koht teadmata), EKP juhte, kommunistliku partei liige a-st 1927. Siirdus 1921 Nõuk. Venemaale. Õppis Leningradis töölisfakulteedis ja sept-st 1933 okt-ni 1934 Moskvas Rahvusv. Lenini Koolis. Töötas 1925—27 Hiinas NSV Liidu saatkonnas, seejärel NSV Liidus parteiorganites ning illegaalselt Taanis ja Rootsis (võimalik, et oli Skandinaaviamaades üks Nõuk. luure juhte). Tuli 1938 Eestisse, oli 1940—41 EKP KK esimene sekretär, juhtis nõuk. võimu kindlustamist Eestis. Saksa okupatsioonivõimud vangistasid ta 3. IX 1941. 1943 kasutasid sakslased teda Taanis toimunud kommunistidevastasel protsessil tunnistajana, pärast seda tema kohta teateid ei ole. Mõningail andmeil on S. sõja lõpul hukatud.
B: E. Sunden. *An Estonian Saga*. Cardiff, 1996.

Säre, *Meeri* (14. VII 1929 Tartu), teatrikunstnik. Lõpetas 1954 ERKI. Töötanud 1954—55 „Estonias", 1955—57 ETV-s ja 1957—98 „Vanemuises" (1967—91 peakunstnikuna). ENSV rahvakunstnik (1982). **Lavakujundusi:** balletiõhtud *Kontrastid* (1967), *Maalid* (1969), *Käed ja BCD* (1973), Põldmäe *Merineitsi* (1974) ja *Sõnnitund* (1981), Puccini *Madame Butterfly* (1975), Tormise *Naistelaulud* (1977), Peegli ja Irdi *Ma langesin esimesel sõjasuvel* (1979), Gershwini *Porgy ja Bess* (1983), Austeri *Tiina* (1984) ja *Bambi* (1987), Mozarti *Don Juan* (1990), Leoncavallo *Pajatsid* (1994).

Rudolf Säre

Andres Särev

Säre (Särre), *Rudolf* (15. II 1909 Tartu — 2. XII 1982 Tartu), loomaarstiteadlane, veterinaariadr. (1943 ja 1947). Lõpetas 1934 TÜ, oli seejärel loomahistoloogia ja -embrüoloogia kateedri assistent, 1937—38 Rootsis ja Taanis stipendiaat, 1938—45 Tartu ülikoolis loomaarstiteaduskonna õppesepikoja juh. ja õpetatud sepp, 1945—51 TRÜ ja 1951—80 EPA kirurgia ja sünnitusabi kateedri õppejõud (a-st 1956 prof.), 1980—82 EPA konsultantprof. Õpetanud operatiivkirurgiat koos topograafilise anatoomiaga, ortopeediat, üld- ja erikirurgiat, anatoomiat ning histoloogiat. Õpetas kursustel välja rohkem kui 600 seppa-hobuserautajat. Uurimusi histoloogia, ortopeedia ja kirurgia alalt. **T:** *Hobuserautamine* (1941, [2]1949), *Loomatervishoiu käsiraamat* (1946, [2]1961, [3]1972, autoreid), *Kabja- ja sõrahaigused. Hobuserautamine* (1956, [2]1970), *Põllumajandusloomade eri- ja operatiivkirurgia* (1962), *Veterinaarkirurgia* (1975), *Loomatervise käsiraamat* (II 1984, III 1985, autoreid).
B: K. Reidla. *Rudolf Säre — 90.* — Agraarteadus, 1999, 1.

Särev, *Andres* (8. II 1902 Turva k., Heimtali v. — 18. III 1970 Tallinn), lavastaja ja näitleja. Õppis K. Jungholzi ja P. Sepa lavakunstikursustel. Töötas 1920. a-il „Ugalas" ja „Endlas", 1928—30 Pärnu Töölisteatris, 1930—40 Tallinna Töölisteatris, 1939—49 „Estonias" (1942—44 dir.) ja 1949—68 Tallinna Draamateatris, oli 1968—70 TPedI lavapraktikaõppejõud. Dramatiseerinud palju kirjandusteoseid (Tammsaare „Tõe ja õiguse" I, II, IV ja V osa, Lutsu „Kevade" ja „Suvi", Vilde „Mahtra sõda", Mälgu „Õitsev meri"), kirjutanud balleti- ja ooperilibretosid. Mänginud filmides („Elu tsitadellis", „Jääminek"). Tallinnas on tema korterimuuseum (asut. 1982 ENSV Teatri- ja Muusikamuuseumi filiaalina). ENSV tnl. kunstnik (1947). ENSV rkl. preemia 1950. **L:** Lutsu ja Särevi *Tagahoovis* (1934), Čapeki *Ema* (1938), Gorki *Vassa Železnova* (1940), Shakespeare'i *Tõrksa taltsutus* (1940) ja *Hamlet* (1945), Tammsaare ja Särevi *Vargamäe* (1951, 1958 ja 1966), Shakespeare'i *Othello* (1936, mängis Othellot). **O:** Oidipus (Sophoklese ja Hofmannsthali *Kuningas Oidipus*), Wilhelm Tell (Schilleri *Wilhelm Tell*), Jegor Bulõtšov ja Satin (Gorki *Jegor Bulõtšov ja teised* ja *Põhjas*), Peer (Ibseni *Peer Gynt*). **T:** *Kunstilise isetegevuse näitejuhi käsiraamat* (1960).
B: O. Kuningas. *Andres Särev.* Tln., 1977.

Särgava (a-ni 1935 Peterson), Karl *Ernst* (29. IV 1868 Kadaka, Vändra läh. — 12. IV 1958 Tallinn), kirjanik ja pedagoog. Lõpetas 1889 Tartu õpetajate seminari. Töötas õpetajana 1889—91 Vändras, 1891—93 Sindis ja 1893—1902 Aleksandri linnakoolis Kaarlimõisas, oli 1902—05 Kose-Uuemõisa ministeeriumikooli juh., 1905—06 õpetaja Rakveres ning 1906—38 ja 1940—50 Tallinnas, ms. 1919—38 Tallinna II Gümnaasiumi (nüüd Tallinna Reaalkool) inspektor. Osales seltsielus ja poliitikas (1934—36 Haridusliidu abiesimees ja 1936—40 esimees), oli VI Riigikogu liige. Alustas kirjandusloomingut õpetlik-allegoorilises laadis (jutustus „Ei iialgi!", 1895), kujunes 19. ja 20. saj. vahetuse radikaalse opositsioonilise ühisk. mõtte mõjul silmapaistvaks kriitiliseks realistiks, kes mõjukaimais teoseis kujutas maaelu (jutustussari „Paised" I—III, 1899—1901,

1970) ja alevikeskkonna varjukülgi (pikem jutustus „Rahva-valgustaja", 1904). Pärast 1905. a. rev-i ahenes S. looming nii mahult kui ka ühisk. haardelt; ta pööras tähelepanu naisküsimusele (jutustused „Liisi", 1905 „Teatajas", rmt. 1914, ja „Elsa", 1907) ja moraaliprobleemidele (draama „Sõnajala õis", 1920) ning kirjutas olustikukomöödia „Uus miniister" (1922). Jannseni-aegset Vändrat kujutava suurrom-i „Lähme linna kirjutama, oma elu kergendama!" käsikiri hävis II maailmasõjas, elu viimasel kümnendil püüdis S. seda mälu järgi taastada (ilm. 1968, redigeerinud O. Jõgi). Avaldas 1903—23 emakeeleõpikuid („Hea sõber" I, 1903; „Eesti laste aabits", 1907; „Eesti Kooli Lugemiseraamat", 1914) ning rahvajutumotiividel põhinevad lastermt-d „Ennemuistsed jutud lastele" (1909) ja „Ennemuistsed jutud Reinuvaderist rebasest" (1912, [6]1981). ENSV rahvakirjanik (1957). Mälestussammas Tallinna Reaalkooli vastas (1985, M. Varik ja A. Murdmaa). **T:** *Jutustused* (1916), *Kogutud teosed* I—III (1938—39), *Teosed* I—II (1952—53), novellikogu *Kurvad linnud* (1989). **B:** R. Alekõrs. *E. Peterson-Särgava*. Tln., 1963; P. Ambur. *Ernst Särgava loomingu probleemistikust*. Trt.; Tln., 1939. ▸

Särgava (a-ni 1936 Peterson), *Viktor* (4. III 1918 Särghaua, Uue-Vändra v. — 31. I 1983 Tartu), kõrva-nina-kurguarst, meditsiinidr. (1969, kinnit. 1970). Lõpetas 1947 TRÜ. Oli 1946—59 Tartu Kliinilise Haigla kõrva-nina-kurguosk. arst. Töötas a-st 1956 TRÜ otorinolarüngoloogia ja oftalmoloogia kateedris (a-st 1971 prof.). Oli ENSV Tervishoiumin-i laste peaotorinolarüngoloog. Eesti (NSV) Otorinolarüngoloogide Seltsi asutajaid, a-st 1979 selle esimees. Uurimusi audioloogia, kõne ostsillograafia (elektriliste võnkumiste registreerimine), kõrilihaste, kuulmise parandamise, kõrva koljusiseste tüsistuste, aerosool- ja elektroaerosoolravi alalt. Teinud pms. kurtide ja vaegkuuljate audiomeetrilisi vaatlusi.

Säälik, *Leila* (4. XII 1941 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1963 näitejuhtimise erialal Viljandi Kultuuriharidustöö Kooli, töötanud a-st 1962 „Ugalas". Mänginud filmides („Tuuline rand", 1971, „Maaletulek", 1972), juhtinud näiteringe. ENSV rahvakunstnik (1986). **O:** Katharina (Shakespeare'i *Tõrksa taltsutus*), Anna ja Mary Tyrone (O'Neilli *Anna Christie* ja *Pikk päevatee kaob öösse*), Juudit ja Susanna (Tammsaare *Juudit*), Mirandolina (Goldoni *Võõrastemaja perenaine*), Heta (Wuolijoki *Niskamäe noorperenaine* ja *Niskamäe Heta*), Mathilde (Smuuli *Kihnu Jõnn*), Jenny (Albee' *Kõik aias*), proua Alving ja Nora (Ibseni *Kummitused* ja *Nora*), Selma Lagerlöf (Enquisti *Pildimeistrid*).

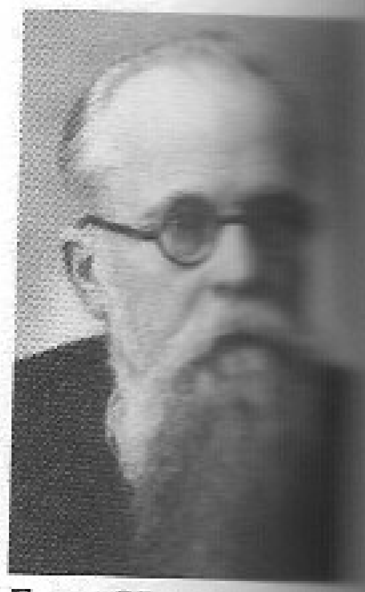
Söödör, *Kaarel* (ka Karl) (11. III 1909 Kõo v. — 19. VI 1988 Toronto), lavastaja ja näitleja. Õppis Tallinna Õpetajate Seminaris, Riigi Kunsttööstuskoolis ja Haridusliidu näitejuhtide kursustel. Töötas 1933—40 „Ugalas" (ka dekoraatorina), 1940 Riigi Ringhäälingus ja 1941—44 Tallinna Töölisteatris. Põgenes 1944 Saksamaale, juhtis 1945—49 Geislingenis, Schwarzenbekis ja Oldenburgis eesti teatreid, asutas 1951 Torontos eesti teatri (Eesti Rahvusteater Kanadas) ning oli a-ni 1970 selle lavastaja, näitleja ja õpperühma juht. Kirjutanud näidendeid ja dramatiseeringuid. Oli paguluses silmapaistvaimaid rahvusteatri ideaali kandjaid. **L:** O'Neilli *Anna Christie* (1939), Kitzbergi ja Oja *Rätsep Õhk* (1943), Kitzbergi *Püve talus* (1944) ja *Libahunt* (1956), Kivikase ja Söödöri *Nimed marmortahvlil* (1968). **O:** Platon (Korneitšuki *Platon Kretšet*), Vesiroos (Tammsaare ja Söödöri *Karin ja Indrek*), Lempelius (Kallase ja Kangro *Reigi õpetaja*).

Sööt, *Andres* (4. II 1934 Paide), filmilavastaja ja -operaator. Lõpetas 1963 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainsti- operaatorina. Töötas 1954—57 Tallinna Kinostuudios operaatori assistendina, 1963—72 „Tallinnfilmis", 1972—80 „Eesti Telefilmis" ja 1980—94 taas „Tallinnfilmis" režissööri ja operaatorina. 1993 rajas stuudio „Monofilm", hiljem teinud koostööd ka teiste stuudiotega. 1960—64 ja 1967 töötanud ka teiste liiduvabariikide filmistuudiotes. A-st 1999 Eesti Kinoliidu juhatuse esimees. Loonud tõsielufilme ja ringvaateid, milles käsitlenud tegeliku ja näilise vahekorda, inimese ja tema sotsiaalse rolli vahelist ebakõla ning kultuuriteadvuse kujunemist. Eesti tõsielufilmi tähtteoste hulka kuuluvad tema hetkelist ja igavikulist vastandav „511 parimat fotot Marsist" (1968) ning iroonilised ajastujäädvustused „Jaanipäev" (1978), „Reporter" (1981) ja „Draakoni aasta" (1988). ENSV tnl. kunstitegelane (1987). Suure Vankri auhind 1997. **F:** dokumentaalfilmid *Ruhnu* (1965), *Enderby valge maa* (1969, koos Mati Kasega), *Elavad mustrid* (1970), *Jääriik* (1970, koos M. Kasega), *Dirigendid* (1975), *Voldemar Vaga* (1975), *Unenägu* (1978), *Arvo Pärt, november 1978* (1978), *Johannes Võerahansu* (1978), *Tallinn 80* (1980, koos V. Kuigiga), *Arnold Matteus* (1981), *Mälu* (1984), *Maraton* (1986), *Exegi monumentum* (1987), *Külaskäik* (1987), *Johannes Hindist* (1989), *Hobuse aasta* (1991), *Põgenemine* (1991), *Mina, Lennart Meri...* (1993), *Jõulud Leninita* (1994), *Äraneetud linn* (1996), *Elasime Eestile* (1996), *Emakala surm* (1996) ja *Peaarhitektid* (1999).

Sööt, *Ants* (8. VIII 1935 Elva), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1960 koorijuhtimise erialal TRK (J. Variste kl.). Olnud 1961—71 TPedI ja a-st 1971 EMA koorieriala õppejõud (a-st 1988 prof.). Asutas 1964 Tallinna Üliõpilassegakoori ja 1976 selle põhjal segakoori „Olevine", oli a-ni 1988 selle dirigent; a-st 1975 Tallinna Haridustööliste Naiskoori (koor sai 1988 Debrecenis B. Bartóki nim. rahvusv. koorifestivalil 1988 II koha) ja a-st 1993 Eesti Koorijuhtide Naiskoori dirigent (viimases koos V. Uibopuuga). Olnud 1980—94 üldlaulupidude üldjuhte. ENSV tnl. kunstitegelane (1978). EV kultuuripreemia 1996.

Sööt, *Bernard* (30. XI 1900 Lilastvere k., Võtikvere v. — 6. VI 1976 Tallinn), kirjandusteadlane, filoloogiaknd. (1947). Lõpetas 1929 TÜ *mag. phil.* kraadiga rahvaluule alal. Oli 1928—44 Pärnu, Kuressaare ja Paide gümnaasiumides õpetaja, 1944—47 ENSV Haridusmin-i vaneminspektor, 1947—54 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i vanemteadur, 1954—70 TPedI eesti keele ja kirjanduse kateedri juh., dots. Avaldanud kooliõpikuid ning kirjandusloolisi ja -teoreetilisi käsitlusi. **T:** *Stilistika ja poeetika koolidele* (1935), *Eesti kirjandusteooria algmeid keskkoolidele* (1936), *Kirjandusõpetuse põhijooni* (1936), *Eesti kirjanduslugu gümnaasiumidele* (1943), *Eesti kirjanduslugu. Rahvusliku ärkamisaja kirjandus* (1945), *Kirjandusteooria lühikursus* (1959, [2]1966), *Lydia Koidula* (1961), *Eesti lastekirjandus* (1969), *Stilistika* (1973).

Sööt, *Karl Eduard* (26. XII 1862 Lohkva k., Raadi v. — 1. IX 1950 Tartu), luuletaja. Õppis 1878—81 Tartu kreiskoolis, täiendas end vabakuulajana Tartu ülikoolis. Töötas vallakirjutajana ja 1886—93 „Oleviku" toimetuses, oli 1895—1914 trükikoja, kirjastuse ja rmt-ukaupluse omanik, 1919—20 Tartu linnanõunik, 1920—23 „Postimehe" vastutav toim., seejärel kutseline kirjanik. Osales seltside tegevuses (oli „Vanemuise" seltsi juhatuse liige, Eesti Kirjanduse Seltsi asutajaid ja juhatuse liige, Eesti Rahva Muuseumi ühingu juhatuse liige, F. R. Faehlmanni Mälestuse Jäädvustamise Komitee esimees ja Petőfi Seltsi kirjavahetajaliige). Avaldanud vormiselgust taotlevat ja isikupäraselt südamlikku lüürilist luulet, mida on palju viisistatud, rahvaluulesugemelisi ballaade ja lastelaule, kirjanduse käsitlusi ning tõlkeid saksa ja ungari kirjandusest. Kirjastajana püüdis avaldada

Ernst Särgava

Leila Säälik

Kaarel Söödör

Andres Sööt

Ants Sööt

värteosed ja tähtsustas rmt-te kujunduse. A-st 1988 annab Luunja vald ja Luunja Rmtk. Selts temanim. luuleauhinda. Mälestusmärk Lohkvas (1977). **T:** luulekogud *Aasa õied* (2 osa, 1890–91), *Rõõm ja mure* (1894), *Saatus* (1899), *Mälestused ja lootused* (1903), *Kodu* (1921), *Lapsepõlve Kungla* (1923) ja *Kuusirbi õsu* (1937), valikkogud *Aastate kajastus* (1925), *Kogutud luuletused* (1942), *Valitud luuletused* (1946) ja *Elurada* (Toronto, 1951).
B: P. Ambur. *Laulurästas hallaöös*. Trt., 1942.

Sööt, *Meeli* (13. IX 1937 Tallinn), näitleja, Voldemar Alevi tütar. Lõpetas 1961 näitlejaerialal TRK, olnud samast a-st Eesti Draamateatri näitleja, a-st 1990 ühtlasi EMA Kõrgema Lavakunstikooli õppejõud (a-st 1996 dots.). Mänginud filmis („Pihlakavärvad") ja telelavastustes. ENSV tnl. kunstnik (1976). **O:** Solveig (Ibseni *Peer Gynt*), Ramilda (Tammsaare ja Panso *Inimene ja jumal*), Gittel (Gibsoni *Kahekesi kiigel*), Olga (Tšehhovi *Kolm õde*), Julie (Strindbergi *Preili Julie*), Koidula (Undla-Põldmäe *Viru laulik ja Koidula*), Irma (Kruusvalli *Pihlade värvid*), Marie (Traadi *Pommeri aed*), proua Jourdain (Molière'i *Kodanlasest aadlimees*), Mercy Croft (Marcuse *Õde George'i tapmine*).

Süda, Südda, *Peeter* (4. III 1830 Tammiku talu, Audaku läh. – 8. I 1893 Kärla v.), rahvaluulekoguja ja publitseerija. Lõpetas 1847 Kihelkonna kihelkonnakooli. Töötas 1847–67 Tiirimetsa külakooli ja Anseküla kihelkonnakooli õpetajana ning a-st 1867 Kärlas kooliõpetaja ja köstrina. Avaldas luulet ja rahvapärimuste kogu „Wäikene Wana waranduse Wakk ehk Saaremaa wägimees Suur Tõll" (1883), mille järgmised trükid ilmusid pealkirjaga „Suur Tõll, Saaremaa vägimees" ([2]1889, [4]1921).

Süda (ka Südda), *Peeter* (30. I 1883 Atla k., Lümanda v. – 3. VIII 1920 Tallinn), helilooja ja organist. Lõpetas 1911 Peterburi konservatooriumis L. Homiliuse ja J. Handschini oreliklassi. Õppis seejärel kompositsiooni (A. Ljadovi, A. Glazunovi ja N. Solovjovi juhendamisel). Käis 1905–11 Eesti Üliõpilaste Seltsi ekspeditsioonidega rahvamuusikat kogumas. Töötas a-st 1912 Tallinnas muusikapedagoogina, andis orelikontserte, oli 1919–20 Tallinna Kõrgema Muusikakooli oreli- ja kompositsiooniõppejõud. S. on eesti kutselise orelimängu ja oreliloomingu looja. Loonud oreliteoseid (fuuga *f*-moll, prelüüd ja fuuga *g*-moll, „Ave Maria", „Basso ostinato", „Pastoraal", „Scherzino", „Gigue"), klaveripalu ning koori- („Linakatkuja") ja soololaule. Mälestussammas Kuressaares (A. Kuulbusch, arh. I. Volkov, 1983).
B: I. Randalu. *Peeter Süda*. Tln., 1984.

Sülk, Sülck, *Nikolai Bernhard* (14. I 1895 Tartu – 8. VI 1966 Dillenburg, Hessen), arstiteadlane, *dr. med.* (1941). Võttis osa Vabadussõjast. Lõpetas 1923 TÜ. Pärast seda oli Kosel arst, a-st 1924 Audaku leprosooriumi peaarst, a-st 1931 töötas Tarvastu leprosooriumis. Asus 1939 Saksamaale, töötas arstina Baltenheimis ja Lindaus.

Sürje, *Peep* (19. IV 1945 Rakvere), tehnikateadlane, tehnikaknd. (1984, Moskva). Lõpetas 1973 autoteede erialal TPI, täiendanud end 1987 Moskvas, 1990 Helsingis, 1994 Brüsselis ja 1996 Renos (Nevada ülikoolis). Olnud 1976–84 ja a-st 1986 TTÜ õppejõud (a-st 1992 prof.), 1991–92 kateedrijuh., a-st 1992 teetehnika õppetooli juh. ja teedeinst-i dir., 1990–91 ja 1998–2000 ehitusteaduskonna prodekaan, a-st 2000 prorektor. Uurimusi teetehnika, pinnasemehaanika ja geotehnika kokkupuute alalt (pinnase masinaline tihendamine, nõrgal aluspinnal olevad mulded). Optimeerinud pneumo- ja kombineeritud teerullide tehnilisi ja tehnoloogilisi näitajaid, esitanud teekatte pinnaparameetreid parendavaid meetmeid, täiustanud teekonstruktsioonide kandevõime omadusi. Teadustöid ka talverehvide kasutamisega seonduvate liiklusohutus- ning keskkonnakaitseküsimuste kohta. **T:** *Об исследовании шероховатости и транспортного шума дорожной поверхности на дорогах Эстонии.* – Автомобильные дороги, 1988, 7; *Experience of usage of winter tyres in Estonia* (koos M. Koppeliga). – Proceedings of 10th International Conference „Traffic Safety on two continents", 1999.

Sütiste, *Juhan* (a-ni 1936 Johannes Schütz) (28. XII 1899 Ilmatsalu läh., Tähtvere v. – 10. II 1945 Tallinn), kirjanik. Osales Vabadussõjas. Õppis 1923–31 TÜ filosoofia- ja õigusteaduskonnas. Harrastas kergejõustikku, sai 1927 ülemaailmsetel üliõpilasmängudel odaviskes kuldmedali. Oli Tartus vabakutseline kirjanik, 1934–37 Tartu Draamateatri Seltsi teatrikunstistuudio õppejõud, 1938–41 ja 1943–44 Tallinnas Eesti Draamateatri dramaturg. Saksa okupatsiooni ajal 1941–42 vangis. Alustas luuletajana 1921, osales koguteostes „Sang" ja „Bumerang" (mõlemad 1925) ning kirjanduse eluläheduist nõudvas liikumises (oli 1929–30 ajalehe „Kirjanduslik Orbiit" toim-id). Kirjutas hoogsat, klassikaliselt selget, sageli vabavärsilist luulet. Protesteeris luulekogudes „Rahutus" (1928), „Peipsist mereni" (1930), „Maha rahu" (1932) ja „Kaks leeri" (1933) ilmekaid töö- ja agulipilte esitades ühisk. ebavõrdsuse vastu. Kogud „Südasuvi" (1934), „Päikese ootel" (1935), „Sadamad ja saared" (1936) ja „Ringkäik" (1937) kajastavad eeskätt loodus- ja reisimuljeid, kogus „Valgus ja varjud" (1939) peegeldub sõja eelõhtu. 1937–41 ilmusid ajakirjanduses S. poeemid tsüklist „Kahe sõja vahel". Poeem „Noored partisanid" (1935) kujutab patriootiliselt Vabadussõda, poeem „Maakera pöördub itta" („Viisnurk", 1940) on juunipöööret tervitav värssreportaaž. Luulekogus „Umbsed päevad" (1945) taunib S. fašismi ning väärtustab humaansust ja armastust. Kirjutanud ka näidendeid (piiblimotiiviline „Jumalate mäss", 1933, perekonnadraama „Esimene pääsuke", 1937, sakslastevastase vabadusvõitluse teemaline „Ristikoerad", 1946, kaasajaaineline diloogia „Laviin liigub" ja „Laviin puruneb", mõlemad 1956), laste värssloo „Kalamehed" (1941), ooperi „Pühajärv" libreto (1941, G. Ernesaksa muusika, lavastatud 1946) ning viljelnud teatri- (valimik „Iga hetk on loov", 1974) ja kirjanduskriitikat. **T:** *Teosed* I–II (1955–56), valikkogud *Valitud luuletused* (1946), *Väike luuleraamat* (1964), *Luuletused* (1972), *Luulet* (1978), *Kui tõmbetuul on luuletaja saatus* (1999).
B: K. Muru. *Juhan Sütiste. Ülevaade elust ja loomingust*. Tln., 1971; *Mälestusi Juhan Sütistest*. Tln., 1985.

Süvalep, *Kulno* (4. VIII 1929 Tallinn – 19. VII 1996 Tartu), lavastaja, näitleja ja näitekirjanik. Lõpetas 1951 Eesti Rkl. Teatriinst-i. Oli 1951 Lõuna-Eesti Teatri näitleja, 1952–54 Tallinna Draamateatri näitejuht ja näitleja, 1954–61 Rakvere Teatri peanäitejuht ning 1961–89 „Vanemuise" näitleja ja lavastaja. Kirjutanud näidendeid („Naeratus", „Naatan Naerukajakas ja teised", „Soolaleivapidu"), laule ja muusikaliste lavateoste libretosid („Imelugu", „Kuulsuse narrid"), tõlkinud ja dramatiseerinud msg. žanris kirjandusteoseid. ENSV tnl. kunstitegelane (1977). A. Kurtna tõlkepreemia 1996. **L:** Vilde *Külmale maale* (1954), Čapeki *Ema* (1958), Simonovi *Ta oli neljas* (1962), Smuuli *Polkovniku lesk* (1966). **O:** Tšassovnikov (Šteini *Ookean*), Helios (Undi *Phaethon, Päikese poeg*), Peremees (P.-E. Rummo *Tuhkatriinumäng*), Köögertal (Tammsaare ja O. Toominga *Tõde ja õigus*), Nipernaadi (Vinteri *Oli kevad, suvi, sügis*). **T:** *Näitemängud* (1982).
B: *Vastab Kulno Süvalep.* – Teater. Muusika. Kino, 1989, 6.

Süvalepp, *Alli* (31. X 1912 Tali v. – 17. X 1988 Tallinn), iluaiandusteadlane, põllumajandusknd.

(1972). Lõpetas 1940 Türi aianduskeskkooli ja 1959 EPA. Oli 1940—45 Tallinnas Kadrioru lilleaia oskustööline ja 1941—42 Tallinna linnavalitsuse aianduskonsulent, 1945—52 ENSV TA Põllum-e Inst-i Polli filiaali iluaiandusgrupi juh., 1952—61 ENSV TA Taimekasvatuse Inst-i Tallinna eksperimentaalbaasi (a-st 1957 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i) ja 1961—86 ENSV TA Tallinna Botaanikaaia teadur. Tegeles püsililledе introduktsiooni ja selektsiooniga, rajas Tallinna Botaanikaaia püsililledе kollektsiooni. Loonud hulga lillearetisi ja -sorte (sh. mugulbegooniaid, remontantnelgi 'Polli punane', gladioolid 'Sinilind' ja 'Põhjatäht', priimulad 'Lumivalgeke' ja 'Mari') ning hariliku sarapuu majanduslikult väärtusliku aretise. **T:** *Üheaastased lilled* (1955, koos A. Niinega), *Kiviktaimla* (1957), *Madalakasvulised püsililled* (1976, koos M. Süvalepaga).

Süvalo (a-ni 1936 Š t š e r b a k o f f), *Konstantin* (1. I 1884 Karksi mõis — 28. I 1964 Pärnu), maalikunstnik ja joonistusõpetaja. Õppis 1910—14 Riia kunstikoolis (pms V. Purvītise ja J. Rozentālsi juhendamisel), seejärel täiendas end mõni kuu Peterburis D. Kardovski ateljees ja 1929—30 stipendiaadina Pariisis. Oli 1915—55 Pärnu koolides joonistusõpetaja. S. loomingule on omane Läti maalikooli mõju. Loonud õhu- ja valgusküllaseid, eri aastaaegadele iseloomulikke maastikupilte. Viljelnud ka portreed. **T:** *Pühajärv* (1920), *Suplejad* (1925), *Pariis. Seine'i kallas* (1930), *Kevadmaastik* (1938), *Portree punases* (1945), *Lõuna-Eesti sügis* (1958).

Konstantin Süvalo

Šš	Šš	Šš	Šš	Šš	Šš
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Šagal, S c h a g a l, *Jossif* (8. I 1922 Narva — 4. IV 1993 Qiryat Shemona, Iisrael), viiuldaja. Õppis 1931—40 viiulimängu TK-s (J. Paulseni kl.). Mängis 1943—44 ENSV Rkl. Kunstiansamblite sümfooniaorkestris, oli 1944—90 ERSO-s viiuldaja, 1964—76 orkestri kontsertmeister. Emigreerus 1993 Iisraeli. Mänginud kammeransambleis (kvartetis koos L. Erendy, A. Toominga ja I. Juuliga) ja Tallinna Kammerorkestris, esitanud ka meelelahutusmuusikat. ENSV tnl. kunstnik (1967).

Šahhovskoj, *Sergei* Vladimirovitš, vürst (26. VI 1852 Moskva — 24. X 1894 Tallinn), Vene riigitegelane. Lõpetas Moskva ülikooli füüsika-matemaatikaosk-a, teenis Peterburis välismin-s ning osales Vene-Türgi sõjas Punase Risti vaatlejana. Oli 1881—85 Tšernigivi ja 1885—94 Eestimaa kuberner. Ajas agarat venestamispoliitikat, teostas politsei- ja kohtureformi. Tema nõudel rajati uusi õigeusu kirikuid ja Pühtitsa klooster ning suleti 1893 Eesti Kirjameeste Selts. Oli teravas vastuolus kohaliku aadliga. **T:** *Из архива князя С. В. Шаховского* (3 kd., 1909—10).

Šein, *Hagi* (13. IX 1945 Tallinn), meediajuht. Lõpetas 1973 TRÜ ajaloolase ja sotsioloogina. Töötanud 1967—97 ETV-s (1990—92 peadir-i asetäitja ja 1992—97 peadir.), a-st 1997 olnud Concordia Rahvusv. Ülikooli meediateaduskonna dekaan. Käsitlenud teabelevis eelkõige vähemusrühmade, sh. vanurite ja puuetega inimeste probleeme. Avaldanud art-eid ja uurimusi massikommunikatsioonisotsioloogia, televisiooniteooria ja -praktika alalt ning õpetanud 1975—88 TRÜ-s ja a-st 1993 TPÜ-s televisiooni eriala. Olnud mitme ETV saatesarja, sh. „Ajurünnaku" (1978—82), „Prillitoosi" (1983—90), „Mõtleme veel" (1987—89) ning „Nõukoja" (1989—90) saatejuht ja autor, teinud tõsielufilme („Ratastoolitants", „Raudrohutee", „Lepatriinutalv"). Olnud Eestimaa Rahvuste Ühenduse (1989—92) ja Eesti Puuetega Inimeste Koja president (1993—98), a-st 1998 Eesti Meediakoolitajate Liidu juhatuse esimees ning a-st 1999 EV presidendi esindaja rahvusrühmade ümarlauas. ENSV tnl. ajakirjanik (1989).

Šeller, S c h e l l e r, *Aleksandr* Konstantinovitš, pseud. A. M... (.. VIII 1838 Peterburi — 4. XII ... Peterburi), vene päritolu ... kirjanik. Õppis

1857—61 Peterburi ülikooli ajaloo-keeleteaduskonnas. Kujutanud rom-des segaseisuslastest haritlaste elu ja arvustanud aadlit. Avaldanud ka luulet, jutustusi, publitsistikat, ajalooalaseid art-eid ja tõlkeid. Š-i teostel oli omal ajal suur menu, eriti 1860.—70. a-te noorsoo hulgas. Oma eesti päritolu on ta ülistanud luuletuses „Minu sugu". **T:** rom-d *Mädasood* (1864 „Sovremennikus", 1867 rmt-na), *Härrad Obnoskovid* (1868), *Metsa raiutakse, laastud lendavad* (1871), *Lõbustusi ja leiba* (1876), *Rasked aastad* (1892).

Šeloumov, *Pjotr* Mihhailovitš (3. VII 1882 Jelatjma, Rjazani kub. — 20. VIII 1952 Moskva), tehnikateadlane ja insener. Lõpetas 1907 Peterburi tehnoloogiainst-i, täiendas end 1911—13 Berliinis ja Dresdenis. Oli a-st 1913 Petrogradi tehnoloogiainst-i metallitehnoloogia kateedri dots. ja prof., ühtlasi 1914—17 konstrueerimisbüroo juh. Emigreerus 1919 Eestisse. Oli vene õppekeelega Vene Akadeemilise Grupi Eestis Polütehnilise Erainst-i asutajaid (1922) ja prof. Projekteeris 1920. a-il Kiviõli õlitehasele tunnelahju, oli a-st 1928 Franz Krulli masinaehitustehase tehnikadir., algatas sel ajal msg. masinate ja aurukatelde tootmise. Evakueerus 1941 Venemaale, kutsuti 1943 Moskvasse, kus tegeles gaasijuhtmete, -torustiku ja -aparatuuri konstrueerimisega. Oli a-st 1945 Moskva keemiamasinaehituse inst-i prof.

Šer, *Leivi* (2. XI 1941 Tšistopol, Tatari ANSV), ajakirjanik ja poliitik. Lõpetas 1970 TRÜ vene filoloogina. Töötas 1965—66 ELKNÜ KK-s ja Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva komandöri asetäitjana, oli 1966—67 ENSV Põllum-ministeeriumi vaneminspektor ja 1967—73 Üleliidulise Põllum-e Ökonoomika TUI teadur, 1973—80 ETA vanemtoim. ja osakonnajuh. ning 1986—89 peatoim., 1980—83 ajalehe „Estonia" vanemkorrespondent ning 1993—96 ja 1997—98 peatoim. asetäitja, 1996—97 ETV venekeelsete saadete toimetuse peatoim. Andnud eetrisse venekeelsed saatesarjad „Человек, автомобиль, дорога" (ER-is), „Прямая речь" (ETV -s), tõlkinud vene keelde V. Rumesseni monograafia „Mart Saar" jt. rmt-id. Olnud 1983—86 ENSV Autotranspordi ja Maanteede Min-i pressikeskuse peatoim., 1989—91 ENSV MN esimehe pressisekretär, 1991—92 EV Ülemnõukogu esimehe pressisekretär, 1992 EV Ülem-

Jossif Šagal

Semjon Školnikov

Siima Škop

nõukogu esimehe välispol. nõunik, 1998—99 Riigikogu Vene fraktsiooni nõunik, a-st 1999 Riigikogu Eestimaa Ühendatud Rahvapartei fraktsiooni nõunik. Eestimaa Ühendatud Rahvapartei asutajaid, kuulunud 1994—96 ja a-st 1998 selle juhatusse. 1992—93 Rahvusv. Uus-Hansa Fondi president, a-st 1997 Eesti Ajakirjanike Liidu aseesimees, kuulub a-st 1998 Inimõiguste Teabekeskuse juhatusse. ENSV Ajakirjanike Liidu aastapreemia. — Ka tema ema Bronislava Golomb (1940—54 Šer) (s. 28. VIII 1916) on olnud ajakirjanik, 1948—73 ETA vanemtoim.

Šeremetev, *Boriss* Petrovitš, a-st 1706 krahv (5. V 1652 — 28. II 1719), Vene sõjaväelane ja diplomaat, kindralfeldmarssal (1701). Osales 1695 ja 1696 Asovi sõjakäikudes. Juhtis Põhjasõja (1700—21) Narva lahingus (1700) ratsaväge ja oli 1701—04 Vene väe juh. Baltimail. Tema juhtimisel löödi 1702 Erastvere ja Hummuli lahingus Rootsi väge, tehti 1703 rüüsteretk läbi Eesti, piirati 1704 Tartut ja 1709—10 Riiat. Surus 1706 maha Astrahani ülestõusu, juhatas 1711 Vene väge Pruti-sõjakäigul ning 1715—17 Pommeris ja Mecklenburgis.

Šerman, *Aleksei* (17. II 1950 Kiiev), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1989). Lõpetas 1972 TRÜ. Töötanud 1972—74 Võru Gaasianalüsaatorite Tehases, a-st 1974 TÜ Füüsika Inst-s (1985—90 ja a-st 1995 vanemteadur, 1990—95 juhtivteadur). Oli 1982—88 ENSV TA laserprogrammi teoreetilise rühma juh. Uurimusi pms. tahkiste optika, laserfüüsika ja tugeva vastastikmõjuga elektronsüsteemide teooria alalt. Loonud tahkiste optiliste spektrite arvutamise rekursiivmeetodi ja eksimeerlaseri matemaatilise mudeli ning leidnud ülijuhtivate vaskperovskiitide spektraal- ja magnetomaduste seletamiseks mudellahenduse. **T:** *Theoretical simulation of physical processes in a discharge XeCl laser* (autoreid). — Journal of Physics, 1989, B 22; *Pseudogaps and magnetic properties of the two-dimensional t-J model* (koos M. Schreiberiga). — Studies of high temperature superconductors. Pseudogap in High Temperature Superconductors, 27 (1999).

Ševtsov, *Leonid* (6. I 1938 Bakı), näitleja. Lõpetas 1960 Leningradi Ostrovski-nim. Rkl. Teatriinst-i. Töötas 1960—87 (vaheajaga) ENSV Rkl. Vene Draamateatris, a-st 1987 olnud „Viadukti" stuudioteatri kunstiline juht. Mänginud filmis („Lurich"). ENSV rahvakunstnik (1978). **L:** Bulgakovi *Meister ja Margarita* (1988, mängis Wolandit), Mrożeki *Tango* (1966, mängis Stomilit), Bergmani *Stseenid ühest abielust* (1998, mängis Johanit). **O:** Osvald (Ibseni *Kummitused*), Indrek (Tammsaare ja Tšernenjovi *Indrek ja Karin*), Shaw (Kilty *Armas luiskaja*), Arbenin (Lermontovi *Maskeraad*), Molière (Bulgakovi *Molière*).

Školnikov, *Semjon* Semjonovitš (14. I 1918 Artjomovsk, Donetski obl.), vene päritolu filmioperaator ja -lavastaja. Oli Talvesõjas ja II maailmasõjas rindeoperaator, a-st 1948 töötas „Tallinnfilmis". Filminud dokumentaalfilme („Nõukogude Eesti", 1946, 1950), lavastanud reisi- ja portreefilmid „Seal, kus elas Hemingway" (1964), „Olen valmis, ma lähen" (1967), „Kogu 30 sõda" (1972), „Kauge ja lähedane taevas" (1976) ja „Maria" (1982). Olnud Eestis nõuk. propagandafilmi silmapaistvaim esindaja. ENSV rahvakunstnik (1978). NSVL-i rkl. preemia 1946, 1947 ja 1951. **T:** mälestuste rmt. *Я сотворил себе кумира* (1986).

Škop, *Siima* (18. VI 1920 Tartu), raamatugraafik ja maalikunstnik, Andres Vanapa abikaasa. Lõpetas 1939 Tallinna juudi gümnaasiumi, õppis 1940—41 II Kõrrti nim. Riigi Rakenduskunsti Koolis. Evakueerus 1941 NSV Liidu tagalasse, töötas Uljanovskis ja Usbekistanis Farganas. Lõpetas 1948 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i. Olnud 1951—53 ENSV Kunstifondi graafika eksperimentaalateljee juh., 1965—72 kirjastuse „Valgus" kunstilise toimetuse juh. Illustreerinud romantilises ja fantaasiaküllases laadis lastermt-id, pms. muinasjutte ja maailmaklassikat: H. C. Anderseni „Pöial-Liisi" (1956), W. Grimmi „Lumevalgeke" (1958), W. Hauffi „Väike Mukk" (1959), E. Raua „Karu maja" (1972), D. Normeti „Une-Mati rannakülast" (1980), M. M. Dodge'i „Hõbeuisud" (1986) ja oma rmt-u „Seenepudru lugu" (1993). Loonud ka plakateid ning akvarelle ja vabagraafikat.

Šmigun, *Kristina* (23. II 1977 Tartu), suusataja. Võitnud juunioride MM-il 2 kuld- ja 4 hõbemedalit. Saanud MM-il 1995 5 km sõidus (klassikalises stiilis) 5. koha, 1999 15 km-s (vabastiilis) hõbe- ja 30 km-s (klassikalises stiilis) pronksmedali ning jälitussõidus (5 + 10 km) 6. koha. Oli Maailma karika võistluste sarjas 1999 pikkadel distantsidel parim ja üldkokkuvõttes 4. (võitis ühe etapi ja kaks korda 3. koha), 2000 sai üldkokkuvõttes 2. koha (võitis 4 etappi, oli 3 korda 2. ja ühe korra 3. kohal ning kokkuvõttes keskmistel distantsidel 1., pikkadel 2. ja sprindidistantsidel 3.). Tulnud rohkem kui 20 korral Eesti meistriks. Eesti parim naissportlane 1997 ja 1999. — Ka tema ema Rutt Š. (s. Rehemaa, 4. V 1954) ja treenerist isa Anatoli Š. (s. 5. XII 1952) on olnud edukad suusatajad, tipptasemele on jõudnud ka tema õde Katrin Š. (s. 21. X 1979).

Šnaider, *Tamara*, *Enno, *T.*

Šumakov, *Jüri* (Georgi Dmitrijevitš) (18. IX 1914 Petrograd — 24. XII 1997 Tallinn), eesti-vene luuletaja, kirjandusloolane ja tõlkija. Elas a-st 1916 Eestis. Lõpetas 1937 TÜ õigusteaduskonna ja 1956 Jaroslavlis Ušinski-nim. Pedagoogilise Inst-i saksa filoloogia erialal. Töötas 1940—41 ajakirja „Viisnurk" toimetuses, 1942—44 Jaroslavlis ENSV Rkl. Kunstiansamblites, oli 1944—52 vangilaagris. A-st 1956 elas Tallinnas. Avaldanud vene ja eesti keeles luulet ning kirjanduse käsitlusi, tõlkinud vene keelde eesti luulet ja laulutekste. I. Severjanini kirjandusauhind 1995. **T:** luulekogud *Третья встреча* (1934), *Вне* (1935), *Около* (1936), *Избранное. Valitud teosed* (1996), kirjandusloolised käsitlused *Tartu tõrvastusel: esseid ja memuaare* (1985), *Русские писатели в Таллине* (1984), *Игорь Северянин* (1989), *Последнее свидание. Материалы о посещении И. А. Буниным Прибалтийских государств* (1992), *Пристать бы мне к родному берегу* (1992).

Šur, *David* (13. I 1933 Tallinn), tantsija, koreograaf ja pedagoog. Lõpetas 1954 Tallinna Koreograafiakooli, tantsis 1951—72 „Estonias", oli 1959—70 ühtlasi Tallinna Koreograafiakooli õpetaja, 1970—80 varietee „Tallinn" kunstiline juht. Valdas hästi hüppetehnikat, oli menukas koomilistes osades. Seadnud tantse operettidele, filmidele ja telelavastustele. Elab a-st 1980 Iisraelis, olnud Tel Avivi balletitrupi „Bat-Dor" ballettmeister-repetiitor, a-st 1990 tantsupedagoog. **O:** Narr (Glazunovi *Raimonda* ja Tšaikovski *Pähklipureja*), Truffaldino (Tšulaki *Ehapeig*), Larry (Karajevi *Kõue rada*), Kelner (Gershwini *Ameeriklane Pariisis*).

Švarcs [*švarts*], *Leo* (Leonards, s. Leonhard Schwartz) (10. XII 1914 Vana-Laitsna v., praegu Veclaicene v., Läti), tõlkija ja ajakirjanik. Lõpetas 1934 Tartu Pedagoogiumi, õppis 1937—39 Riias Läti Ülikoolis. Töötas 1934—42 Läti telegraafiagentuuri LETA Eesti osk. referendi ja juh-na, oli 1942—45 läti leegioni sõjakirjasaatja, 1945—51 Lääne-Saksamaal sõjavangis ja Esslingeni läti põgenikelaagris. Läks 1951 USA-sse, kus on tegutsenud ajakirjanikuna läti väljaannete juures. Avaldanud a-st 1934 Läti (pärast II maailmasõda välisläti) ajakirjanduses art-eid Eesti kirjanduse, kultuurielu, majanduse ja poliitika kohta ning tõlkinud eesti kirjandust (A. Gailit, B. Kangro, V. Uibopuu, A. Viirlaid) läti keelde.

Zz	Zz	Zz	Zz	Zz	Zz
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Zahharov, *Jassi* (29. V 1954 Tartu), laulja (bariton). Lõpetas 1979 Leningradi *Music-Hall'*i stuudio, täiendanud end Riias K. Zariņši juures. Laulis 1972–75 „Vanemuise" teatri kooris (vaheaegadega), olnud 1980–97 „Vanemuise" ja a-st 1997 „Estonia" solist. Esinenud ka oratooriumi- (Orffi „Carmina burana", Tobiase „Johannes Damaskusest") ja kammerlauljana. G. Otsa preemia 1994, Suure Vankri auhind 1996. **O:** Pimpinone (Telemanni *Pimpinone*), Malatesta (Donizetti *Don Pasquale*), Gianni ja Scarpia (Puccini *Gianni Schicci* ja *Tosca*), Rigoletto, Nabucco ja Jago (Verdi *Rigoletto, Nabucco* ja *Othello*), Escamillo (Bizet' *Carmen*), Johannaan (R. Straussi *Salome*).

Zahharova-Bruns, *Maria* (24. VII 1900 Peterburi – 14. VIII 1994 Tallinn), näitleja, Dmitri Brunsi ema. Lõpetas 1921 Petrogradi Suure Draamateatri stuudio. Töötas 1921–23 Tallinna vene teatris, 1923–41 Riia Vene Draamateatris, 1944–45 Tallinnas ENSV Rkl. Filharmoonias ja 1945–46 Punalipulise Balti Laevastiku Teatris ning 1948–70 ENSV Rkl. Vene Draamateatris. ENSV tnl. kunstnik (1965). ENSV rkl. preemia 1950. **O:** Niina (Lermontovi *Maskeraad*), Fjokla (Gogoli *Naisevõtt*), Arina (Ostrovski *Süüta süüdlased*), Vanaema (Kitzbergi *Libahunt*), Fekluša (Ostrovski *Äike*).

Zaletajeva, *Juta* (17. VI 1925 Hammaste k., Kastre-Võnnu v.), iluaiandusteadlane, põllumajandusknd. (1971). Lõpetas 1947 Räpina Aiandustehnikumi ja 1957 EPA. Olnud 1949–53 Ulila keskkooli ja 1953–58 Antsla põllum-tehnikumi õpetaja, 1958–61 Antsla sovhoosi vanemaednik ja ühtlasi Antsla põllum-tehnikumis tunniandja, 1961–83 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI teadur ja 1974–83 ühtlasi lillekasvatusgrupi juh. Uurinud sibullillede (eriti tulbi), väärisnelgi ja lilleherne kasvatamist, tegelnud üheaastaste lillede sordiparanduse ja seemnekasvatusega. **T:** *Tulbid* (1975), *Raamat kaktustest* (1978), *Nartsissid* (1986, koos A. Toomeliga), *Liiliad ja nende paljundamine* (1987).

Zapp, *Walter* (4. IX 1905 Riia), insener ja leiutaja. Elanud lapsepõlves Inglismaal, 1921–36 Tallinnas, seejärel Riias ning Šveitsis. 1922 asus õppima kunstfotograaf V. Lembergi (18. X 1888 – 24. IX 1950) ateljeesse. 1928 konstrueeris passipiltide reas kopeerimise poolautomaadi ning 1936 minifotoaparaadi „Minox" (kaamera mõõtmed 15 × 27 × 75 mm; negatiiv 6,5×9 mm). „Minoxi" teostasid tallinlased peenmehaanik H. Epner ja optik K. Indus. Nn. Tallinna „Minox" on hilisemate samalaadsete fotoaparaatide prototüüp. Kaamerate „VEF-Minox" katsepartii sai valmis 1937 Riia tehases VEF. Z-i leiutis kuulus tolleaegsete peenmehaanikaseadmete tippklassi. Esialgu oli aparaat mõeldud daamide kaameraks, hiljem sai tuntuks kui spioonide kaamera. 1941 siirdus Z. Saksamaale ja sealt 1950 Šveitsi. Asutas koos R. Jürgensiga 1945 Wetzlaris (Saksamaal) firma *Minox GmbH*.

Zazubovitš, *Svetlana* (27. II 1939 Tallinn), füüsik, füüsika-matemaatikakd. (1966), *dr. habil. phys.* (1998, Läti Ülikool). Lõpetas 1960 TRÜ. Töötanud samast aastast TÜ Füüsika Inst-s (1971–90 ja a-st 1995 vanemteadur, 1990–95 juhtivteadur), 1994–95 külalisprof-na Sonora ülikoolis (Mehhiko). Uurimusi spektroskoopia alalt; tahkiste aeglahutusega polarisatsioonspektroskoopia uurimissuuna rajajaid. Tuvastanud kristallivõre lokaalsete keskmete (lisandioonid, kiiritus- jm. defektid) polariseeritud luminestsentsi, luminestsentsikeskmete relakseerunud ergastusseisundite struktuuri ning erinevate vastastiktoimete mõju sellele struktuurile ja luminestsentsi parameetritele. Esitanud stsintillaatorkristalli stsintillatsiooni uue mudeli. **T:** *New model for visible emission of CsI:Tl crystal* (autoreid). – Chemical Physics Letters, 1994, 227; *Effect of uniaxial stress on dynamics of electronic excitations in alkali halides* (autoreid). – Journal of Luminescence, 1998, 76–77.

Zavt, *Grigori* (23. XII 1938 Babruisk, Valgevene – 13. XI 1994 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1967). Lõpetas 1961 TRÜ. Töötas samast aastast Eesti TA Füüsika Inst-s (1967–86 vanem-, 1986–94 juhtivteadur), oli 1989 ja 1990–91 Stuttgardi ülikooli ja Max Plancki Tahkiseuuringute Inst-i külalisprof. Uurimusi defektide ja lisanditega kristallide võredünaamika, elektronergastuste teooria ning kristallisiseste ülekandenähtuste alalt. Loonud ms. molekulaarlisanditega kristallide dünaamilise teooria, ioonkristallide pinnaelektronseisundite teooria ja tugeva elektron-foonon-vastastikmõjuga kiirgustsentrite sekundaarkiirguse spektrite arvutamise metoodika. ENSV rkl. preemia (1965). **T:** *Электронные возбуждения и дефекты в кристаллах гидрида лития* (Moskva, 1985, autoreid).

Zeider, *Abi* (31. VIII 1920 Valga – 12. III 1999 Tallinn), trompetist. Oli põhil. iseõppija. Mängis II maailmasõja ajal eesti laskurkorpuse puhkpilli- ja dšässorkestris, 1946–53 Tallinna Noorte Maja ja mitme kultuurihoone dšässorkestreis, 1950–55 sõjaväeorkestris ja 1955–57 Tallinna Laevastiku Ohvitseride Maja estraadiorkestris. Oli 1957–80 ETV ja ER-i estraadiorkestri trompetirühma kontsertmeister. Osales U. Naissoo ansamblis „Stuudio 8". Saavutas trompeti kauni tooni ja pilli meisterliku valdamisega tunnustuse. Esinenud solistina Venemaal, Bulgaarias, Tšehhoslovakkias, Soomes, Saksamaal, Belgias, Kanadas ja Sri Lankal. Ilm. heliplaate (laserplaat koos Tallinna Poistekooriga). ENSV tnl. kunstnik (1967).

Zeiger [*tseiger*], *Juhan* (27. VIII 1897 Terikeste k., Kastre-Võnnu v. – 25. X 1969 Tallinn), helilooja ja rahvamuusikauurija. Töötas algul viiuldajana „Vanemuise" orkestris, õppis 1922–24 Berliinis Sterni konservatooriumis, oli 1926–27 Rakveres ja 1927–40 Paides muusikaõpetaja, 1940–46 Väätsas ja Mäol koolidir. ning a-st 1946 Tallinnas mitme rahvapilliorkestri (sh. ER-i ja ENSV Rkl. Filharmoonia rahvapilliorkestri) dirigent. Töötas 1954–55 TRK-s rahvaloomingu aluste õppejõuna. A-st 1955 oli vabakutseline. Kogunud ja uurinud eesti rahvamuusikat, kasutanud seda oma loomingus. Loonud teoseid rahva-

Jassi Zahharov

Maria Zahharova-Bruns

Juta Zaletajeva

Walter Zapp

sümfooniaorkestrile („Runosüit", „Pulmasüit", „Karjasüit"), kammer- ja orkestrimuusikat ning koori- ja soololaule. **T:** *Eesti rahvaviisid* (1934), *Rahvamuusikalise loomingu aluseid ja traditsioone* (1970).

Zemmers, Z e m m e r, *Eižens* (Eugen) (8. XI 1843 Limbaži läh. — 17. XII 1906 Valmiera), läti rahvusest mikrobioloog, veterinaarmikrobioloogia rajajaid Vene riigis. Lõpetas 1865 Tartu Veterinaariainst-i, oli 1865—92 samas õppejõud (a-st 1876 prof.), 1892—95 Peterburis Keiserliku Eksperimentaalmeditsiini Inst-i t-liige ja episotoloogiaosk-a juh. Täiendas end välismaal, sh. Pariisis Pasteuri inst-s. Avastas 1872 siberi katku tekitaja spoorilise arengustaadiumi ja 1878 lindude pastörelloosi tekitaja, eraldas esimesena selle mikroorganismi puhaskultuuri. Tõestas, et inimene võib nakatuda tuberkuloosihaige veise liha või piima tarvitades. — Tema vend A l e k s a n d r i s (Aleksander) Z. (1846—1914) oli 1874—1900 samuti Tartu Veterinaariainst-i õppejõud, a-st 1882 prof.

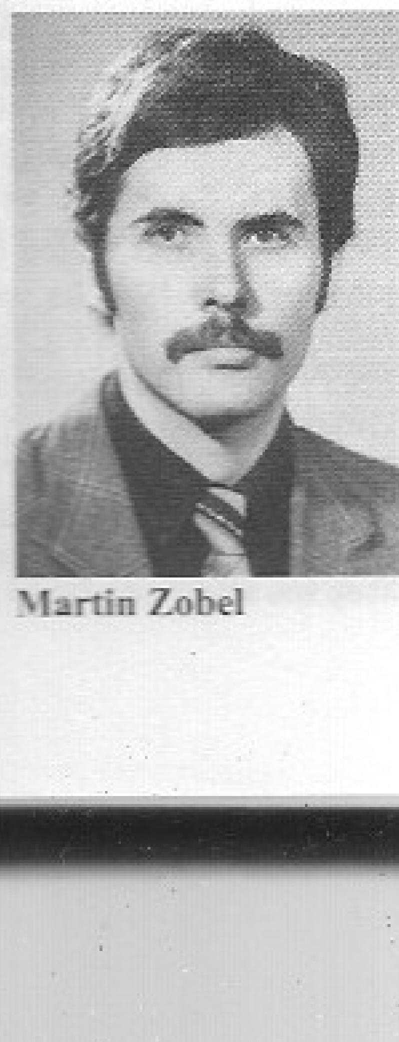
Zemtsov, *Mihhail* Grigorjevitš (1683 Moskva — 1743 Peterburi), vene arhitekt. Oli a-st 1709 Peterburis itaalia arhitekti D. Trezzini ja a-st 1718 N. Michetti õpilane. Atesteeriti arhitektiks 1724, jätkas N. Michetti pooleli jäänud töid. Kavandas Peterburi Kuulsusrikaste Pidustuste saali (1725, puit, hävinud) ning Simeoni ja Anna kiriku (1734). Eestis viis a-st 1720 ellu N. Michetti Kadrioru lossi ehituse plaane; juhtis Kadrioru ansambli ehitamist a-ni 1743, ms. kavandas parki kaks lustlat (üks säilinud ümberehitatuna).
B: M. Lumiste. *Kadrioru loss*. Tln., 1973; J. Kuuskemaa. *Barokne Kadriorg*. Tln., 1985.

Zetterberg, *Seppo* (5. XII 1945 Helsingi), soome ajaloolane, *dr. phil.* (1977). Olnud a-st 1977 Helsingi ülikooli Ida-Euroopa maade ajaloo dots., 1982—84 ja 1987—88 üldajalooprof-i ja 1984—87 abiprof-i asetäitja, 1988—93 Soome Akadeemia vanemuurija, 1989—93 F. Tuglase Seltsi haldusnõukogu aseesimees, 1991—93 Soome Eesti Inst-i haldusnõukogu esimees, 1994—96 Eestis Soome Inst-i dir., a-st 1996 Jyväskylä ülikooli üldajalooprof., a-st 1997 ajakirja „Kanava" peatoim. Korraldanud Soomes mitu Eesti ajaloo alast seminari, juhendanud Soomes ja Eestis teadustöid. **T:** *Suomi ja Viro 1917—1919* (1977), *Die Liga der Fremdvölker Russlands 1916—1918* (1978), *Viisi laukausta senaatissa* (1986, e. k. *Viis lasku senatis*, 1998), *Iseseisva Soome ajalugu* (1995), *Viro* (1995, peatoim. ja autoreid), *Jüri Vilmsin kuolema* (1997).

Zilmer, *Mihkel* (15. XII 1948 Valga), meditsiinibiokeemik, meditsiinidr. (1992). Lõpetas 1971 bioloogina TRÜ. Täiendanud end Stockholmis, Moskvas, Kielis ning USA-s Orlandos ja Miamis. Olnud 1982—92 TÜ arstiteaduskonna biokeemia kateedri dots., a-st 1992 biokeemia inst-i korraline prof. ning a-st 1994 juh., a-st 1997 meditsiinilise biokeemia korraline prof. Ravimiameti ekspert meditsiinilise biokeemia ja toitumise alal. Uurimusi oksüdatiivse stressi ja haiguste patogeneesi seoste (essentsiaalne hüpertensioon, suhkrutõbi, isheemia kahjustused, kehavälise vereringe ja operatsioonid, sepsis, kurnav kehaline koormus, kantserogenees, ureemia) ning uute peptiidide (neuropeptiidide kui perspektiivsete ravimite) biokeemilis-neurokeemilise testimise alalt (koostöös Rootsi, Norra ja USA ülikoolidega). EV teaduspreemia 1998, EV parima innovatsiooniprojekti autasu 1999. — Loonud hulga muusikapalu („Eestimaa", „Armsas Tartus vana ülikool"), oli üliõpilasansambli „Rajacas" liige. **T:** *Toit-antioksüdantsus, oksüdatiivne stress, ennetuslik tervisekaitse* (1995, autoreid), *Vitamiinid* (1996, autoreid), *Inimtoidu naturaalsed ja kunstlikud komponendid* (1996, autoreid), *Toitainete säilitusviisid ja tervis* (1999, autoreid), õpikud *Meditsiiniline biokeemia* I, II (1996—99, autoreid).

Kristjan Zobel

Martin Zobel

Zobel, *Kristjan* (19. V 1960 Tallinn), taimeökoloog, Rein Z-i poeg, Martin Z-i vend, *dr. phil.* (1992). Lõpetas 1983 bioloogina TRÜ. Töötanud samast aastast TÜ botaanika ja ökoloogia inst-s (a-st 1993 taimeökoloogia õppetooli dots.). Uurimisvaldkonnad on bioindikatsioon, bioloogiline mitmekesisus ja taimeökoloogia; käsitlenud taimekoosluste liigilist mitmekesisust ja taimkatte ruumilist struktuuri mõjutavaid tegureid. EV teaduspreemia 1998. **T:** *A new null hypothesis for measuring the degree of plant community organization* (koos Martin Z-ga). — Vegetatio, 1988, 75; *Change in pattern diversity during secondary forest succession* (autoreid). — Journal of Vegetation Science, 1993, 4; *A scale-independent approach to the richness vs. biomass relationship in ground-layer plant communities* (koos J. Liiraga). — Oikos, 1997, 80.

Zobel, *Martin* (25. II 1957 Tallinn), geobotaanik ja taimeökoloog, Rein Z-i poeg, Kristjan Z-i vend, bioloogiaknd. (1984). Lõpetas 1980 bioloogina TRÜ. Töötanud samast aastast TÜ botaanika ja ökoloogia inst-s (a-st 1985 vanemõpetaja, a-st 1988 dots., a-st 1992 taimeökoloogia korraline prof.), olnud samas inst-s 1991—92 botaanika ja ökoloogia ning a-st 1999 taimeökoloogia õppetooli juh., 1991—94 ja a-st 1997 inst-i juh. Uurimusi metsa-, soo- ja niidukoosluste struktuuri ning dünaamika alalt. Propageerinud poolluodslike koosluste säilitamist ja kaitset. EV teaduspreemia 1995 ja 1998. **T:** *Poolloodusliku koosluste kaitse. Loopealsed.* — Eesti Loodus, 1982, 4; *The relative role of species pools in determining plant species richness — an alternative explanation for species coexistence?* — Trends in Ecology & Evolution, 1997, 12; *Plant coexistence in the interactive environment: arbuscular mycorrhiza should not be out of mind* (autoreid). — Oikos, 1997, 78; *Is small-scale species richness limited by seed availability or microsite availability?* (autoreid). — Ecology, 2000, 81.

Zobel, *Rein* (2. IV 1928 Tallinn), arhitekt ja arhitektuuriajaloolane, Kristjan ja Martin Z-i isa, *dr. phil.* kunstiteaduse alal (1995). Lõpetas 1952 TPI. Töötanud 1952—54 „Eesti Projektis", 1954—72 Vab. Restaureerimisvalitsuses ja a-st 1972 EKA õppejõuna (a-st 1991 prof.). Juhtinud Padise kloostri varemete konserveerimist (1954—60), Tallinna keskaegse linnamüüri konserveerimist ja restaureerimist (1957—99, kokku 17 torni ja 5 müürilõiku) ning eestirootslaste asustuse ja arhitektuuri uurimist (1992—2000). Uurinud Tallinna ajaloolist topograafiat (1968—2000). Koostanud (koos H. Üprusega) Tallinna vanalinna esimese komplekse teadusuuringu ja regenereerimise projekti (1964—69). Avaldanud uurimusi: „Tallinna linnamüür" (1966), „Walls and Towers of Tallinn" (1996), monograafiad „Tallinna keskaegsed kindlustused" (1980) ning rohkesti art-id ajakirjas „Ehitus ja Arhitektuur" jm. Leksikoni „Eesti arhitektuur" I—IV (1993—99) koostajaid ja autoreid. ▼

Zoege von Manteuffel [*tsö:ge fon -toif-*], *Peter* Arthur, a-st 1918 parun (17. II 1866 Võhmuta mõis — 17. X 1947 Biberach, Saksamaa), baltisaksa kirjanik. Lõpetas 1892 Tartu ülikooli geograafina, töötas

Rein Zobel

Rein Zupping

1893–1920 Tallinnas mõisnike krediitkassa ja 1920–23 tuletornide valitsuse raamatupidajana. Elas 1923–29 Stuttgardis, kus ilmus tema loomingu paremik – eesti taluelu käsitlev lühiproosa (kogud „Eesti talupojaraamat", 1925, „Põhjamaalased", 1927). Eesti keeles on ilm. 2 novelli rmt-s „Mäss" (1936). Läks 1939 Saksamaale. ▸

Zoege von Manteuffel [*tsö:ge fon -toif-*], *Werner* Maximilian Friedrich (13. VII 1857 Määri mõis, Simuna khk. – 14. III 1926 Tallinn), baltisaksa kirurg, meditsiinidr. (1886), EV sanitaarkindralmajor (1921). Lõpetas 1885 Tartu ülikooli, oli 1899–1918 seal prof., seejärel Tallinnas pms. eraarst. Võttis 1904–05 Punase Risti sanitaarkolonni ülemana osa Vene-Jaapani sõjast, mille järel määrati tsaar Nikolai II au-ihuarstiks. Võttis juhtiva kirurgina osa ka I maailmasõjast. Oli erakordse tehnikaga kirurg. Suurimat tähelepanu pööras südame- ja veresoonte-, kõhuõõneelundite, kilpnäärme- ja välikirurgiale. Uurimusi veresoonte haiguste (sh. ateroskleroosi), gangreeni ja soolestiku läbimatuse kohta. Tegi esimesena tähelepanekuid struuma leviku kohta Balti kub-des, oli esimesi kilpnäärme- ja südameoperatsioonide tegijaid. Hakkas esimesena (1897) operatsioonidel kasutama kummikindaid. Vabadusristi I liigi 2. järk. **T:** *Непроходимость кишечника* (1913), *Лекции по военнополевой хирургии* (1916).
B: V. Kalnin, A. Loit. *Werner Zoege von Manteuffel.* – Eesti arstiteaduse ajaloost. [Koost. V. Kalnin.] Trt., 1996.

Peter Zoege von Manteuffel

Zupping, *Rein* (30. XII 1935 Tartu), neuroloog, meditsiinidr. (1970). Lõpetas 1960 TRÜ. Täiendanud end Venemaal, USA-s, Soomes ja Rootsis. Olnud 1960–62 Rakvere haigla neuroloog, 1965–71 Tartu Maarjamõisa haigla neurokirurg, 1972–75 TRÜ peaaju veresoonte haiguste labori juh., a-st 1976 TÜ närvikliiniku prof. (prof-i kutse kinnitati 1980), 1976–88 Tallinna IV haigla neuroloogiaosk. juh. ja peaarsti asetäitja meditsiini alal, 1988–95 Tallinna Mustamäe Haigla konsultantneuroloog, a-st 1996 samas närvikliiniku juh. Uurinud peaaju vereringe haigusi, peaaju ainevahetust ja valu. Mitme neuroloogide ja valu uurimise seltsi liige. Püstitanud Eesti rekordi vasaraheites. ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Peaaju veresoonte haigused* (1982, koos A.-E. Kaasikuga), *Peavalu* (1983, ²1988), *Arstile patsiendist* (1988), *Nimmevalud ja radikuliit* (1990), *Migreen* (1999).

Werner Zoege von Manteuffel

Žž	Žž	Žž	Žž	Žž	Žž
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Žarkovski, *Aleksander* (31. I 1950 Gomel), farmakoloog, meditsiinidr. (1988, Leningrad). Lõpetas 1974 TRÜ. Täiendanud end Poolas, Inglismaal, Soomes ja Rootsis. Töötanud a-st 1974 TÜ farmakoloogia kateedris, olnud a-st 1983 dots. (kutse 1985), 1987–90 üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i elutegevuse hormonaalse regulatsiooni labori teadur ja 1989–90 samas sektorijuh., a-st 1990 prof., a-st 1993 farmakoloogia inst-i farmakoloogia ja toksikoloogia korraline prof. (1994–95 ka inst-i juh.). Uurinud dopamiinergilise ja serotoniinergilise süsteemi osa emotsionaalse käitumise regulatsioonis, dopamiini retseptorite osa kesknärvisüsteemi adaptatsioonimehhanismides, ravimsõltuvuse teket opioidide, bensodiasepiinide ja etanooli korral ning neurodegeneratsiooni mehhanisme.

Želnin, *Georgi* (Georg) (28. X 1910 Peterburi – 21. XII 1985 Tartu), geodeet, Vadim Ž-i vend, füüsika-matemaatikaknd. (1951). Lõpetas 1936 TÜ. Oli a-st 1947 ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-i teadur (a-st 1953 vanemteadur), 1951–53 teadussekretär ja 1971–78 geodeesiasektori juh. Uurimusi maakoore püsiliikumise kohta Eesti alal. Koostas Eesti astronoomia ajaloo üksikasjaliku ülevaate. ENSV tnl. teadlane (1976). ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Основные астрономо-геодезические работы на территории Эстонской ССР с 1811 по 1940 гг.* [illegible]

Žīgure [*ži:-*], *Anna* (25. VIII 1948 Riia), kirjanik, tõlkija ja diplomaat, Jānis Žīgursi tütar. Lõpetas 1972 TRÜ eesti ja soome-ugri filoloogia erialal. Töötas 1978–91 Läti Kirjanike Liidus, oli 1991–94 Läti Vabariigi suursaadik Eestis ja 1991–98 Soomes. Tõlkinud läti keelde E. Niidu, J. Krossi, T. Kallase, J. Tuuliku, Ü. Tuuliku jt. eesti kirjanike loomingut ning soome ja ungari kirjandust. **T:** mälestused *Ja siiski nii lähedal* (1999).

Žīgurs [*ži:-*], *Jānis* (1. III 1915 Viljandi – 30. VIII 1988 Riia), läti kirjanik ja tõlkija, ema poolt eestlane, Anna Žīgure isa. Oli 1944–64 Läti Rkl. Nukuteatri dir. ja kunstiline juht. Tõlkinud läti keelde eesti proosakirjandust (E. Vilde, A. H. Tammsaare, O. Luts, R. Sirge, A. Hint, J. Smuul, L. Promet, P. Kuusberg, A. Beekman, J. Tuulik) ja näidendeid. ENSV tnl. kultuuritegelane (1975). J. Smuuli preemia 1975.

Žīgurs [*ži:-*], *Jūris* (1. VII 1939 Riia), tantsija ja kultuuritegelane. Lõpetas 1962 Tallinna Koreograafiakooli. Olnud 1960–81 „Estonia" balletitantsija, 1974–94 samas balleti trupijuht ja a-st 1994 trupijuhi abi, a-st 1980 ka tantsupidude üldjuhte ja korraldajaid. 1992–98 Läti saatkonna kultuuriatašee. ENSV tnl. kultuuritegelane (1987). **O:** Tybalt (Prokofjevi *Romeo ja Julia*), Peremees (Tubina *Kratt*), Catalabutte ja Rotbart (Tšaikovski *Uinuv kaunitar* ja *Luikede järv*), Lible (Vinteri *Kevade*), Sullivan (Holmi *Armastuse muinasjutt*), Monarhist (Porteri *Can-Can*).

Aleksander Žarkovski

Anna Žīgure

Tt	Tt	Tt	Tt	Tt	Tt
	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Taagepera, *Mare* (16. V 1938 Narva), keemik, Rein T. abikaasa, *Ph. D.* (1970, Pennsylvania ülikool). Lõpetas 1963 Delaware'i ülikooli, oli 1971–73 California ülikoolis (Irvine'is) järeldr. ning seejärel sama teadur ja dots., a-st 1994 emeriitdots. Olnud 1997–2000 TÜ külalisprof. Uurinud ioonitsüklotronresonantsi ja teoreetilisi arvutusi rakendades asendusefektide ja solventide mõju prootoni ülekandereaktsioonide kiiruskonstantidele ja keemilisele tasakaalule. Teadustöid ka keemia õpetamise metoodika kohta. Loonud loodusteaduste õpetamise täiendõppeprogramme, mille eest on saanud Ameerika Keemiaseltsi jmt. auhinna. **T:** *The fall-off of field effects with distance: the acidity of substituted quinuclidinium and bicyclo-octyl-ammonium ions* (autoreid). — Journal of Physical Organic Chemistry, 1991, 4; *Mapping students' thinking patterns by the use of the knowledge space theory* (autoreid). — International Journal of Science Education, 1997, 19.

Taagepera, *Rein* (28. II 1933 Tartu), poliitikateadlane ja esseist, Mare T. abikaasa, füüsikadr. (1965), rahvusv. suhete mag. (1969). Lõpetas 1959 Toronto ülikooli. Töötanud 1964–70 Wilmingtonis *Du Pont de Nemours & Company* tekstiilifirmas teadurina, a-st 1970 California ülikoolis (Irvine'is) (a-st 1978 prof., a-st 1994 emeriitprof.) ja a-st 1992 TÜ-s õppejõuna (1992–94 prof., sotsiaalteaduskonna dekaan). Olnud USA Eesti Rahvuskomitee liige (1963–65), Väliseesti Muinsuskaitse Seltsi sekretär (1988–90), Eesti Komitee II ks. ja Eesti Põhiseaduse Assamblee (1991–92) liige. Kuulub a-st 1969 Balti Uuringute Edendamise Ühingusse (AABS, *Association for the Advancement of Baltic Studies* (1986–88 president). Kandideeris 1992 Eesti presidendi valimisel. F. Tuglase novelliauhind 1990 („Livland, Leaveland"), kirjanduse aastapreemia 1991, EV teaduspreemia 1999. **T:** *Seats and Votes* (1989, koos M. S. Shugartiga), *Homme nägin ma Eestimaad* (1995), *The Baltic States: Years of dependence 1940–80* (1983 ja 1993, koos R. Misiunasega, e. k. 1997), *Estonia. Return to independence* (1993), *The Finno-Ugric Republics and the Russian State* (1999).

Taal, *Olari* (7. VIII 1953 Valga), majandus- ja riigitegelane. Lõpetas 1976 TPI ehitusinsenerina. Oli 1976–79 Tallinna ehitustrusti töödejuh., 1979–85 Tartu ehitustrusti ehitusvalitsuse nr. 2 juh., 1985–92 Tartu Elamuehituskombinaadi peadir. 1992. a. jaan-st juunini EV ehitusminister, juunist okt-ni EV majandusminister. 1992–93 Eesti Pangas grupijuht, 1993–97 Eesti Hoiupanga juhatuse esimees. 1998–99 EV majandusminister. A-st 1999 as-i Ösel Foods juhatuse esimees.

Taalmaa, *Indrek* (9. VII 1967 Viljandi), näitleja. Töötanud 1991–94 „Ugalas", 1994–99 Rakvere Teatris ja a-st 1999 „Vanemuises", mänginud ka teistes teatrites ja vabatruppides. **O:** Pühak (Synge'i *Püha allikas*), Lauri (Kivi ja Jalaka *Seitse venda*), Truffaldino (Goldoni *Kahe isanda teener*), Jerry Ryan (Gibsoni *Kahekesi kiigel*), Isand (Kundera *Jacques ja tema isand*), Suur Tõll (Ehlvesti *Suur Tõll*).

Taar (a-st 1933 õieti Kajara), *Agnes-Elsa* (17. IX 1897 Maru k., Vana-Kariste v. — 7. XII 1976 Tartu), kirjanik. Omandas 1917 Pärnus õpetajakutse. Töötas mitmel pool Eestis õpetajana ja oli a-st 1928 Tartus kutseline kirjanik. Avaldas a-st 1924 ajakirjanduses lastejutte, -luuletusi ja -näidendeid ning tüiskasvanutele mõeldud näidendeid (neid mängiti pms. väiketeatrites ja maalavadel) ja kaks romaani. **T:** lasteluulekogud *Klu-klu* (1928) ja *Kuldnokk naasis* (1970), lastejutud *Merepoeg* (1929), *Imeline võõras* (1930), *Musta Notsu seiklused* (1930), *Kolm poissi ja õnnenumber* (1931) ja *Vallimäe vana vares* (1932), rom-d *Mari-Ann õpetajatütar* (1938) ja *Hulkumas ja põgenemas* (1940).

Taarna (1948–65 Järvet, a-st 1965 Läänts), *Inna* (20. VIII 1926 Tallinn), näitleja, Nadežda T. tütar, Kaarel Karmi abikaasa. Lõpetas 1949 Eesti Rkl. Teatriinst-i. Alustas lavategevust 1943 tantsijana Jaroslavli Eesti NSV Rkl. Kunstiansamblites, tantsis 1944–46 „Estonias", oli 1950–76 Tallinna Draamateatri näitleja ja 1973–88 TPedI režiikateedri õppejõud. Koostanud rmt-id K. Karmist („Kaarel Karm. Lehitsedes töölehekülgi", 1983; „Mu hing on tuline kui laava...", 1990) ja I. Tammurist („Ilmar Tammur. Teatrijuht. Lavastaja. Näitleja. Õppejõud", 1997). **O:** Rosalind (Shakespeare'i *Nagu teile meeldib*), Maša (Tolstoi *Elav laip*), Eboli (Schilleri *Don Carlos*), Dorine (Molière'i *Tartuffe*), Marta (Goethe *Faust*), Mare (Kallase *Mare ja ta poeg*).
B: *Vastab Inna Taarna.* — Teater. Muusika. Kino, 1996, 2.

Taarna (a-ni 1925 Tsõgankova, a-ni 1939 Trankmann), *Nadežda* (20. V 1906 Peterburi — 1. VI 1978 Tallinn), tantsija, koreograaf ja tantsupedagoog, Inna T. ema. Lõpetas 1925 E. Litvinova balletistuudio, õppis TK-s klaverit. Esines 1928–31 soolotantsijana, töötas 1931–34 karaktertantsuõpetajana ja koreograafina G. Neggo stuudios, 1934–38 oma stuudios Narvas, 1938–41 Tallinnas, 1941–44 Venemaal, 1944–48 ENSV Rkl. Filharmoonias ja 1948–78 Tallinna Koreograafiakoolis. Loonud rahvaste tantsude hea tundjana tantsusüite ja rahvatantsuseadeid („Rannikul", „Vändra neiud"), lavastanud mitu korda Drigo balleti „Võlutud mets". ENSV tnl. kunstitegelane (1962). **T:** *Eesti rahvatantsu treeningharjutused* (1959).

Taba, *Hilda* (7. XII 1902 Kanepi, Erastvere v. — 10. VII 1967 San Francisco), kasvatusteadlane, filosoofiadr. (1932, Columbia ülikool). Õppis 1921–26 TÜ-s, esmalt kaubandust, seejärel filosoofiat. Elas a-st 1926 USA-s. Oli 1938–45 mitme USA ülikooli õppejõud. Juhtis 1940.–50. a-il etnilise ja sotsiaalse tolerantsuskasvatuse uurimise projekte. Käsitles ühisk-aõpetuse tõhustamise teoreetilisi ja praktilisi küsimusi ning oli esimesi sotsiaalpsühholoogia rakendajaid pedagoogikas. Lõi 1950.–60. a-il õppeprotsessi kavandamise teooria. **T:** *The dynamics of education* (London, 1932, San Francisco, [2]1980),

Adolescent character and personality (1949, autoreid), *With focus on human relations* (1950, autoreid), *Opportunities for creativity in education for exceptional children* (1963), *Curriculum development. Theory and practice* (1962).

Taev, *Karl* (10. IV 1903 Kuressaare — 25. IX 1992 Tartu), kirjandusteadlane, filoloogiaknd. (1963). Lõpetas 1935 eesti ja üldise kirjanduse alal TÜ. Töötas 1927—30 Kuressaares ja 1935—40 Tallinnas õpetajana. Määrati 1941 TRÜ kirjandusõppejõuks. Töötas 1941—44 Leningradis ja Moskvas „Rahva Hääle" toimetuses. Oli 1944—73 TRÜ (pms. kirjandusteooria) õppejõud, 1944—66 eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri juh., 1944—50 ühtlasi teadusprorektor. Uurimusi ja arvustusi (a-st 1935) 19. saj. eesti kirjasõna ja tsaaritsensuuri tegevuse kohta. Avaldanud kommenteeritult K. J. Petersoni kirjutatust rmt-u „Laulud. Päevaraamat" (1976), tekstivalimiku „Eesti kirjanduskriitika 1875—1900" (1984, koos V. Vereviga) ja art-eid eesti kirjanduse periodiseerimise kohta.

Tafenau, *Raivo* (20. XI 1963 Mustla), saksofonist. Lõpetas 1987 saksofonierialal Otsa-nim. Tallinna Muusikakooli (V. Veski kl.), õppis 1987—88 sama ala TRK-s (O. Kasemaa kl.). Osalenud rahvusv. džässiüritustel (Ungaris, Fääri saartel, Hispaanias) ja äratanud seal tähelepanu. Paindliku pillimehena (esineb ka akordionistina) osalenud paljude solistide ja ansamblite heliplaadistustel. A-st 1996 tegutseb duett R. Tafenau — M. Vind. Duett on esinenud Eesti, Soome, Läti, Venemaa jt. riikide džässifestivalidel. Loonud levilaule, ilmunud laserplaate („Accordeon Bohemien", „Alone together"). Suure Vankri auhind 1997.

Tago, *Erik* (11. X 1950 Paide), astronoom, füüsika-matemaatikaknd. (1987). Lõpetas 1974 füüsikuna TRÜ. Olnud a-st 1974 Tartu Observatooriumi teadur. Täiendanud end 1990 Münchenis ja 1991 Cambridge'is. Uurimusi galaktikate ja nende süsteemide ruumjaotuse kohta. Universumi suuremõõtmelise kärgstruktuuri avastajaid. ENSV rkl. preemia 1982, EV teaduspreemia 1998. **T:** *Structure of superclusters and supercluster formation. IV. Spatial distribution of clusters of galaxies in the Coma Supercluster and its large scale environment* (autoreid). — Monthly Notices of the Royal Astronomical Society, 1984, 206; *A 120-Mpc periodicity in the three-dimensional distribution of galaxy superclusters* (autoreid). — Nature, 1997, 385.

Taiger, *Vladimir* (29. IX 1950 Pärnu), graafik. Lõpetas 1978 ERKI. Töötanud 1978—99 EKA õppejõuna. Loonud hüperrealismi esteetikast lähtuvaid ühisk-pol. ja kultuuriplakateid („Inimene ja loodus" I—VIII, 1978; „1. mai", 1985) ja ühe esimesi Eesti hüperreal. maale („Barracuda", 1975). Varasem vabagraafika on pms. siiditrükis, 1980. a-te II poolest viljelnud sügavtrükitehnikaid („Mälestus suurest kalast", 1988; „Stonehenge", 1992). Teinud rmt-u-kujundusi ja pms. lastermt-te ill-e (L. Tungla „Kartul, lehm ja kosmonaut", 1986; H. Jürissoni „Peeglipilka", 1989). Kujundanud Eesti 5-, 10-, 25-, 100- ja 500-kroonise (käibel a-st 1992) ja 50-kroonise rahatähe (käibel a-st 1994). J. Jenseni preemia 1986.

Taklaja, *Andres* (14. X 1947 Tallinn), tehnikateadlane, Jaan T. vennapoeg, tehnikateaduste knd. (1985, Leningradi elektrotehniline sideinst.). Lõpetas 1972 TPI raadiotehnika erialal. Täiendanud end 1983—85 Leningradis. Töötanud a-st 1967 TTÜ-s (1986—89 vanemteadur, a-st 1990 dots., a-st 1998 mikrolainetehnika prof. ja õppetooli juh.). Uurinud laseri ja optiliste vastuvõtjate müra ning atmosfääri mõju laserikiirguse levimisele. Teinud kindlaks atmosfääris leviva laserikiirguse intensiivsuse fluktuatsioonide karakteristikud, kirjeldanud fluktuatsioone multiplikatiivsete mõjutustena ja loonud mitme multiplikatiivse protsessi koosmõju arvestamise meetodi. **T:** *Блуждающий лазерный пучок в турбулентной атмосфере. 1. Распределение плотности вероятности флуктуации мощности.* — Квантовая электроника, 1978, 5, 1; *Transmission of a Gaussian beam through a circular aperture.* — Applied Optics, 1987, 24.

Taklaja, *Jaan* (pseud. Tja) (27. X 1898 Rimmu k., Kaarli v., Viljandimaa — 3. VIII 1942 Sverdlovski obl.), majandusajakirjanik ja ühiskonnategelane, Andres T. onu. Osales Tartu kooliõpilaste pataljoni koosseisus vabatahtlikuna Vabadussõjas. Oli 1920—22 Tartus Kauba Panga ametnik, õppis 1920—22 TÜ-s kaubandusteadust, lõpetas 1925 Berliini kaubandusülikooli (oli a-st 1922 ühtlasi Eesti ajalehtede Berliini korrespondent ning 1923—24 Berliini Eesti Seltsi esimees). Toimetas 1926—28 Võru ajalehte „Elu" ning oli a-st 1928 „Päevalehe" majandustoim. (muutis selle Eesti juhtivaks majandusleheks). Kuulus 1929—32 ETA juhatusse ja oli 1929—34 Kultuurkapitali ajakirjanduse sihtkapitali valitsuse esimees, a-st 1929 Eesti Ajakirjanike Liidu aseesimees ja a-st 1934 esimees ning „Estonia" seltsi juhatuse liige. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, suri vangistuses. Vabadusristi II liigi 3. järk.

Taleš, *Georg* (30. V 1912 Peterburi — 30. X 1997 Tallinn), laulja (bariton). Lõpetas 1936 Tallinna pedagoogiumi, laulmist õppis 1934—37 eraviisil V. Malama juures (saavutas 1937 Viinis rahvusv. lauljate võistlusel 3. koha), täiendas end 1938—39 Itaalias, õppis 1939—41 TK-s (L. Hellat-Lemba ja A. Arderi kl.). Oli 1940—71 „Estonia" ooperisolist. Tegutsenud ka pedagoogina. ENSV tnl. kunstnik (1950). NSVL-i rkl. preemia 1951. **O:** Rigoletto ja Germont (Verdi *Rigoletto* ja *Traviata*), Figaro (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Vambo (E. Kapi *Tasuleegid*), Escamillo (Bizet' *Carmen*), Petrov (Ernesaksa *Tormide rand*), Deemon (Rubinsteini *Deemon*). — Ka tema tütar Veera T. (22. XI 1950 Tallinn) on laulja (sopran). Lõpetas 1978 TRK-s L. Issakova lauluklassi, olnud TRK koolimuusikakateedri õppejõud. Esinenud pms. oratooriumi- ja kammerlauljana, vähem „Estonia" ooperis.

Tali, *Andres* (9. I 1956 Tallinn), graafik ja installatsioonikunstnik. Lõpetas 1980 graafika erialal ERKI. Töötanud 1981—85 kirjastuses „Eesti Raamat" kunstilise toim-na ja kunstilise toimetuse juh-na ning 1994—2000 reklaamibüroos „Karlson & Ko". Kerkis 1970. a-te lõpus esile must-valges siiditrükis vabagraafiliste teostega („Kera langemine 1—6", 1978; „Nagi", 1983; „Kandjad", 1988; „Haavatud Nike", 1989; „Maagi pärastlõuna", 1993), 1990. a-te teisel poolel loonud pms. installatsioone („Objekt", 1993; „17", 1997; „Bestrafe mich", 1999) ja graafilisi sarju („Classique", 1996; „Romeo ja Julia", 1999). Loomingus ilmneb seoseid alateadvuse, vägivalla ja eneseagressiooniga. Loonud animafilmi „Tõus" (1989, koos K. Kiviga). T. rmt-ukujundustele ja tarbegraafikale on iseloomulikud rangus, selgus ja funktsionaalsus. Kujundanud 1990. a-il almanahhi „Kunst". K. Raua preemia 1990.

Tali, *Anne* (28. VIII 1944 Pärnu), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1984, Uurali ülikool). Lõpetas 1967 TRÜ. Täiendanud end Leningradis (1977), Varssavis (1987) ja Ulmis (1996). Töötanud a-st 1973 TPÜ-s (a-st 1984 dots., 1984—88 füüsika-teaduskonna prodekaan, 1992—93 kateedrijuh.). A-st 1997 Eesti Matemaatika Seltsi asepresident. Uurimusi funktsionaalanalüüsi meetodite rakendamise kohta ridade ja jadade summeeruvusteoorias. Käsitlenud ka matemaatika õpetamise metoodika küsimusi. **T:** *Reaalmuutuja funktsioonide teooria* (1991, koos A. Monakoviga).

Vladimir Taiger

Andres Taklaja

Jaan Taklaja

Georg Taleš

Andres Tali

Tal, *Johannes* (2. II 1925 Kõrgessaare v.), helilooja, muusikadr. (1969, Minnesota ülikool). Õppis 1943–44 TK-s kompositsiooni, muusikateooriat ja tšellot. Põgenes 1944 Rootsi. Jätkas esmalt seal ja seejärel Austraalias Sydney konservatooriumis kompositsiooniõpinguid. Lõpetas 1961 kompositsiooni alal USA-s Minnesota ülikooli, kaitses seal doktorikraadi. Olnud Michigani ülikooli prof. (a-st 1980 muusika-osk-a juh.). Kirjutanud lasteooperi „Humpty Dumpty", kantaadi „The Everlasting Christ" solistile, segakoorile ja kammerorkestrile, 3 keelpillikvartetti, puhkpillikvinteti, süidi keelpillikvartetile eesti rahvaviisi teemal, trio flöödile, oboele ja klarnetile ning soololaule.

Tallgren [-e:n], *Mikko* (Aarne Michaël) (8. II 1885 Ruovesi – 13. IV 1945 Helsingi), soome arheoloog. Oli 1920–23 Tartu ja 1923–45 Helsingi ülikooli prof., 1930–37 ja 1938–42 Soome Muinasmälestiste Seltsi esimees. Rajas TÜ arheoloogiakabineti ja -muuseumi, pani aluse Eesti arheoloogiateadusele ja kodumaisele muuseumikorraldusele, korraldas kinnismuististe arvelevõttu ja kaitset, avaldas Eesti arheoloogia üldkäsitluse, asutas ajakirja „Eurasia Septentrionalis Antiqua" (ilmus 1926–38) ja oli selle toim. Uuris Ida-Euroopa ja Lääne-Siberi pronksi- ja rauaaega ning soomeugrilaste esiajalugu. **T:** *Zur Archäologie Eestis* (2 kd., 1922–25), *Euroopa muinasaeg pronksiaja algusest ajaloolise ajani* (1927), *Suomen muinaisuus* (1931).
B: E. Kivikoski. *Tehty työ elää*. Helsinki, 1960.

Tallima Paap (1710 Tallima k., Haanja v. – 1768 Rõuge), talupoeg, usulahu juht. Kuulutas end prohvetiks, jutlustas 1742 Rõuge ümbruskonna talurahvale, et inimesed on vennad ning kogu maine vara (ka mõisade oma) kuulub neile ühiselt. Oli 1742–45 vangis, amnesteerituna loobus oma õpetusest.

Tallinn, *Tiina* (17. I 1948 Räpina), arhitekt, Enno Ensingu õde. Lõpetas 1973 ERKI. Töötanud 1971–90 „EKE Projektis", olnud 1990–98 EV Keskkonnamin-i planeerimisosk. peaspetsialist ja 1991–97 ühtlasi Otepää linnaarhitekt, a-st 1998 Tallinna linnaaednik. Koostanud väikelinnade ja alevite planeeringuid, hoonestusprojekte ning elamukvartalite detailplaneeringuid (Laekvere, Kehtna, Lihula jt.). Tegelnud maastikuarhitektuuriga (Kuressaare elamukvartali „Tuulte Roos" ja „Saare Kaluri" lasteaia haljastus, 1986–87; Tabasalu *Villa Lucca* park, 1988), planeerimisalase seadusloomega ning osalenud ruumilise planeerimise alastes rahvusv. pilootprojektides.

Tallmeister, *Theodor* (9. IV 1889 Tartu – 3. II 1947 Uppsala), kirikutegelane. Lõpetas 1911 Tartu ülikooli usuteaduskonna, oli 1913–19 Riias eesti koguduse ja 1919–44 Tallinna Pühavaimu koguduse õpetaja. II, III ja IV Riigikogu liige. Oli 1923–40 kuukirja „Protestantline Ilm" (hilisem „Protestantlik Maailm") asutajaid ja toim. Läks 1944 Rootsi, töötas 1945–47 Uppsalas arhiivis. **T:** *Nietzsche ja ristiusk* (1921), *Konsistoorium ja protestantline liikumine* (1927).

Talpak, *Karl* (28. II 1905 Rakvere – 12. III 1991 Stockholm), sõjaväelane, kapten (1939). Lõpetas 1926 Eesti Kõrgema Sõjakooli ja teenis nooremleitnandina Kuperjanovi pataljonis. Lõpetas 1931 TÜ kehalise kasvatuse osk-a, seejärel töötas Valgamaa [illegible] ning 1933–40 Narva koolide sõjalise kasvatuse instruktorina. Pärast Eesti okupeerimist läks 1940 Otepääle ja organiseeris 1941 Otepää metsavendadest 200-mehelise võitlusrühma. Oli 1941–42 Otepääl ja Tartus Omakaitse ülem. 1942 a. vahistasid T-u sakslased, vabastati süütõendite puudumisel. Põgenes 8. IV 1943 Soome, kust Saksa võimud nõudsid ta väljaandmist; saadeti 5 kuuks Sviri (Syväri) rindele. Oli 200. jalaväerügemendi asutajaid ning korraldas selle ohvitseride ja allohvitseride väljaõpet. Naasis aug. 1944 salaja Eestisse, osales O. Tiefi valitsuse moodustamises. Siirdus 1944 Rootsi, töötas a-ni 1972 Södertäljes maamõõduinsenerina; osales msg. isamaalistes org-des. 30. VIII 1991 maeti T-u põrm ümber Tallinna Metsakalmistule.

Talts, *Jaan* (19. V 1944 Massiaru, Laiksaare v.), tõstja. Võitis México OM-il (1968) poolraskekaalus hõbemedali ja Müncheni OM-il (1972) raskekaalus kuldmedali. Sai MM-il 1969, 1970 ja 1972 kuldmedali ja 1968 hõbemedali ning EM-il 1968, 1969, 1970 ja 1972 kuldmedali. Püstitas 1967–72 41 maailmarekordit, on esimene poolraskekaallane (kuni 90,0 kg), kes on kolmevõistluses tõstnud üle 500 kg (1967). Parimad tulemused: surumine 211 kg, rebimine 170,0 kg, tõukamine 222,5 kg, kolmevõistlus 587,5 kg ja kahevõistlus 380,0 kg. NSVL-i tnl. meistersportlane (1969). Eesti parim meessportlane 1967–70 ja 1972 ning NSV Liidu parim sportlane 1967. A-st 1991 Eesti Olümpiakomitee liige. 1995–96 Riigikogu liige. **T:** *Tahtmine* (1982, koos P. Kivisega).

Talts, *Leida* (6. III 1943 Mõisaküla), pedagoogikateadlane, ajalooknd. (1973). Lõpetas 1967 eesti filoloogina pedagoogika-psühholoogia erialal TRÜ. Olnud 1967–74 ENSV TA Ajaloo Inst-i sotsioloogia sektoris laborant ja teadur, a-st 1974 TPÜ õppejõud, 1976–93 algõpetuse kateedri juh. (a-st 1980 dots.), a-st 1997 koolipedagoogika osk-a juh., prof. Uurinud noorema kooliea õpilase isiksuse arengut ja kasvatust põhikooli algastmes, noorema kooliea õpilaste väärtushinnanguid ning õpetajate kutsehoiakuid. 1994–95 Eesti Akadeemilise Pedagoogika Seltsi Tallinna osk. esimees. **T:** *Algõpetuse aktuaalseid probleeme* (1973–99, koostajaid ja autoreid), *Eesti ja Põhjamaade laste väärtushinnangud* (1995), *Kasvatus põhikooli algastmes* (1997).

Talts (a-ni 1933 Krastin), *Silvia* (24. XI 1901 Rūjiena – 29. VI 1992 Tallinn), botaanik, bioloogiaknd. (1947). Lõpetas 1928 TÜ, töötas seejärel TÜ fütopatoloogia kabinetis ja a-st 1931 taimefüsioloogia ja -süstemaatika laboratooriumis (assistendina), a-st 1933 Tallinna pedagoogilises muuseumis, 1941–44 (vaheaegadega) Tapa gümnaasiumis. Oli 1945–46 Saksamaal (Tallinna arhiivi hooldaja) ja Poolas. Töötas 1947–72 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s, asutas inst-i rmtk. ja oli selle hooldaja. Tegeles enne II maailmasõda taimefüsioloogiaga (kaitses 1930 sel teemal magistritöö). Uurinud (1950. a-te keskel) soid, kaardistanud taimkatet; oli silmapaistev taimesüstemaatik. Osales mitme taimemääraja koostamises, oli 11-köitelise „Eesti NSV floora" toim-id ja viljakaim autor (koostas 9 köite jaoks 38 taimesugukonna analüüsid ja kirjeldas 443 taimeliiki). Kuulus a-st 1950 Eesti Looduseuurijate Seltsi botaanikasektsiooni juhatusse. ENSV rkl. preemia 1985.
B: T. Tamm. *Tõeleid külas Silvia Taltsil*. – Rukkilill, 1990–91, 2.

Talve, *Ilmar* (17. I 1919 Mga, Petrogradi kub.), etnograaf, kirjanik ja kirjandusteadlane, *dr. phil.* (1960, Stockholmi ülikool), Soome Teaduste Akadeemia liige (1970). Õppis 1938–42 Tartu ülikoolis etnograafiat, rahvaluulet, eesti keelt ja kirjandust. Põgenes 1943 Soome, naasis 1944 Eestisse, kus Saksa võimud ta vangistasid ja Saksamaale saatsid. 1945 põgenes Rootsi. 1947–51 õppis Stockholmi ülikoolis etnograafiat, 1954–57 oli samas stipendiaat, 1945–54 ning 1957–59 Stockholmi *Nordiska Museet*'i assistent, 1959–86 Turu ülikooli õppejõud (a-st 1962 prof.). Avaldanud uurimusi Eesti, Põhjamaade ja Soome etnograafia alalt, lühiproosat, romaane, mälestusi ja väliseesti ajakirjanduses rohkesti vesteid, arvustusi ning publitsistikat. F. Tuglase

novelliauhind 1993. **T:** lühiproosakogu *Ainult inimene* (Vadstena, 1948), *See oli sel ajal kui... Vesteid ja sulekriipse paguluse algusaegadest 1945–1954* (1990), rom-d *Maja lumes* (Lund, 1952), *Juhansoni reisid* (Lund, 1959, ²1991) ja *Maapagu* (Lund, 1988, ²1993), mälestused *Kevad Eestis* (1997), *Kutsumata külaline* (1998) ja *Kolmas kodumaa* (1999), uurimused *Bastu och torkhus i Nordeuropa* (1960), *Den nordeuropeiska rian* (1961), *Namens- und Geburtstagstraditionen in Finland* (1966), *Suomalaisen kansanelämän historialliset taustatekijät* (1972), *Suomen kansanomaisesta ruokataloudesta* (1973), *Suomen kulttuurirajoista ja -alueista* (1976), *Suomen kansankulttuuri: Historiallisia päälinjoja* (1979), *Finnische Volkskunde* (1980, koos V. Anttilaga) ja *Vatjalaista kansankulttuuria* (1981).
B: *Bibliography of Ilmar Talve 1934–1979*. Turku, 1979.

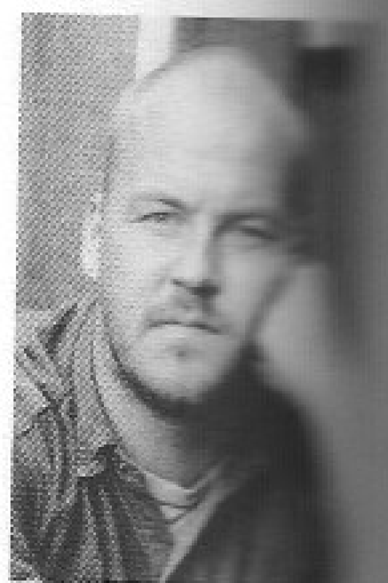
Talvest, *Mai* (1947–67 Klara Lumet) (17. III 1909 Peterburi), näitekirjanik. Töötas a-st 1929 Tartus ning 1941–44 Tatarimaal ja Moskvas pms. raamatupidajana, 1946–49 Tartus ja Tallinnas „Rahva Hääle" korrespondendina; a-st 1950 Tallinnas vabakutseline kirjanik. Kirjutanud pms. situatsioonikoomikale toetuvaid (lühi)näidendeid, sh. laste- ja noorsoonäidendeid, ning vähesel määral lühiproosat, käsitlenud kolhooside loomist ja nende algusaega. Näidendid on saanud võistlustel auhindu, tähelepanu pälvinud pms. võõrkeeltes ilmununa. T-i loomingut on tõlgitud vene, läti, leedu, soome, ungari, rumeenia, poola, hiina, jaapani jmt. keelde. **T:** lühinäid-d *Tiina*, *Brigadir* ja *Muinasted jäävad üksi* (kõik 1949, koos A. Meringuga), komöödiad *Sookollid* (1954), *Varrud* (mõlemad rmt-s „Kaks komöödiat", 1958) ja *Tüli tühja asja pärast* (1960, L. Normeti muusika), *Lühinäidendeid* (1969), *Näidendeid* (1969).

Talvet, *Jüri* (17. XII 1945 Pärnu), kirjanik, kirjandusteadlane ja tõlkija, filoloogiaknd. (1981). Lõpetas 1972 TRÜ inglise filoloogina. Olnud a-st 1973 TÜ väliskirjanduse õppejõud (a-st 1992 prof.), a-st 1992 juhatanud hispaania filoloogia eriala. A-st 1994 Eesti Võrdleva Kirjandusteaduse Assotsiatsiooni juhatuse esimees, a-st 1996 selle aastakirja „Interlitteraria" toim. Eestindanud nii hispaaniakeelset klassikat (F. de Quevedo, B. Gracián, „Tormese Lazarillo elukäik", P. Calderón de la Barca) kui ka uuemat kirjandust (M. Vargas Llosa, G. García Márquez) ning kirjutanud nende käsitlusi. Avaldanud art-i- ja esseekogu „Hispaania vaim" (1995), reisiesseid („Teekond Hispaaniasse", 1985, J. Smuuli preemia 1986; „Hispaaniast Ameerikasse", 1992) ja luulet („Äratused", 1981; „Ambur ja karje", 1986; „Hinge kulg ja kliima üllatused", 1990; „Eesti eleegia 1978–1995", 1997). J. Liivi luuleauhind 1997, Hispaania Isabel Katoliiklase orden 1992.

Talvi (pseud., õieti Pindam, 1928–38 Oja), *Aino* (6. II 1909 Tartu – 12. III 1992 Tallinn), näitleja. Alustas lavategevust 1929 „Vanemuise" operetikooris, töötas 1935–44 ja 1949–84 Tallinna Draamateatris ning 1944–49 „Estonias". Paistnud silma sisemise jõulisuse, kõrgetasemelise sõnakultuuri ja erinevate žanride põhjaliku valdamise poolest. Mänginud filmis („Elu tsitadellis") ja paljudes kuuldemängudes. NSVL-i rahvakunstnik (1966). ENSV rkl. preemia 1950. **O:** Ellen (Adsoni *Iluduskuninganna*), Nora (Ibseni *Nora*), Desdemona ja Kleopatra (Shakespeare'i *Othello* ning *Antonius ja Kleopatra*), Kõrboja Anna, Mari ja Juudit (Tammsaare *Kõrboja peremees*, *Vargamäe* ja *Juudit*), Ema Courage (Brechti *Ema Courage ja tema lapsed*), Lesk (Smuuli *Polkovniku lesk*), Mary (O'Neilli *Pikk päevatee kaob öösse*), Giza (Örkény *Kassimäng*), Anna (Rasputini *Viimne tärmin*).
B: L. Kalmet. *Aino Talvi*. Tln., 1965; *Vastab Aino Talvi*. – Teater. Muusika. Kino, 1984, 2.

Aino Talvi

Talvik, *Artur* (13. VI 1964 Tallinn), filmilavastaja ja -produtsent, Alice T-u poeg, Epp Eespäeva abikaasa. Lõpetas 1988 näitlejana TRK. Olnud 1988–92 Eesti Rkl. Nukuteatri näitleja, 1992–95 vabakutseline filmirežissöör ja -produtsent, a-st 1995 filmistuudio „Allfilm" juhatuse esimees, produtsent ja režissöör. **F:** lavastajana *Vene metalli ja US $ suudlus* (1993), *Ööliblika jõulud* (1994, mõlemad koos R. Kotoviga), *Vabadus või surm* (1995), produtsendina lühimängufilm *Kõrbekuu* (1999), dokumentaalfilm *Tulekummardajad* (2000).

Artur Talvik

Talvik, *Edgar* (24. IX 1911 Kohila alev – 20. V 1992 Tallinn), õigusteadlane, Mati T-u isa, õigusteaduse knd. (1946). Lõpetas 1937 TÜ. Oli 1937–38 TÜ abiõppejõud, 1939 riigi- ja rahvusv. õiguse inst-i vanemassistent, 1942–44 pol. põhjustel õppetööst kõrvaldatud. Töötas 1944–48 kateedrijuh-na, dots-na, prodekaanina ja dekaanina. Oli 1950–51 NSVL TA Riigi- ja Õiguse Inst-i doktorantuuris. 1952 vallandati teist korda pol. põhjustel. Oli 1960–66 ENSV MN-i juures asuva Juriidilise Komisjoni osakonnajuh., 1966–74 TPI-s dots. **T:** *ENSV kohtukorralduse seadus. Kommenteeritud väljaanne* (1962), *Administratiivvastutus. Kehtivate normatiivaktide kogu* (1966), *Legaalsuse põhimõte Eesti Vabariigi põhiseaduse tekkimises, muutumistes ja muutmiskavades* (1991).

Edgar Talvik

Talvik, *Heiti* (9. XI 1904 Tartu – 18. VII 1947 Tjumeni obl.), luuletaja, Siegfried T-u poeg, oli a-st 1937 abielus Betti Alveriga. Õppis 1926–34 TÜ filosoofiateaduskonnas. Avaldas a-st 1924 luulet, millele on iseloomulik vormilise täiuslikkuse taotlus, täpne ja lakooniline sõnastus ning teravdatud, sageli pessimistlik ja irooniline kujundlikkus. Osales „Arbujate" rühmitises. Tõlkis vene (A. Puškin, A. Blok) ja saksa kirjandust. 1945 vangistasid Nõuk. võimud ta kui „sotsiaalselt ohtliku elemendi" ja mõistsid viieks aastaks Siberisse asumisele. **T:** luulekogud *Palavik* (1934), *Kohtupäev* (1937), *Kogutud luuletused* (Stockholm, 1957), *Luuletused* (1968) ja *Luuletused* (1988).

Heiti Talvik

Talvik, *Herman* (31. V 1906 Tallinn – 11. I 1984 Funäsdalen, Rootsi), maalikunstnik ja graafik. Õppis 1921–26 Riigi Kunsttööstuskoolis rmt-uköitmist ja nahkehistööd ning 1926–28 Helsingis Soome Kunstiühingu koolis maalimist, täiendas end 1928–34 Pariisis. Põgenes 1944 Rootsi, töötas seal vabakunstnikuna. Alustas looduslähedases laadis maastiku- ja linnavaadetega, 1930. a-te lõpus hakkas looma sümbolistlike motiividega nägemuslikke maale („Inglid ja ristid", 1944) ja monotüüpiaid („Nägemus", 1942). Paguluses jäädvustanud pms. rohkete reiside muljeid („Vaade Calpele", 1971) ning viljelnud religioosse, müstikasse kalduva ainestikuga ekspressiivset akrüülmaali („Põlev põõsas", 1967; „Rõõmusõnum", 1970) ja graafikat (sari „Reekviem", 1983), kujundanud M. Underi valikkogu „Ääremail" ning kavandanud klaasimaalinguid.

Herman Talvik

Talvik, *Mati* (11. IV 1942 Tallinn), teleajakirjanik, Edgar T-u poeg. Õppis ajakirjandust 1962–64 ja

Mai Talvest

Jüri Talvet

1967–70 TRÜ-s, lõpetas 1981 Leningradi Kõrgema Parteikooli. Töötanud a-st 1968 ETV-s. Loonud telefilme, koostanud ja juhtinud menukaid telesaateid ja -sarju, sh. „Käokava" (1971–72), „Ainult 1 miljon" (1979–80), „Terav pilk" (1981–82), „Vaatevinkel" (1985), „Eestlased Kanadas" (1991), „Ameerika eestlased" (1992–93), „Talviku tund" (a-st 1995), „Oli kord Eesti NSV" (1998–99), „Agenda" (2000). ENSV tnl. ajakirjanik (1982). J. Anveldi preemia 1980. **F:** dokumentaalfilmid *Vilma* (1979), *Piimamehed Põlvast* (1980), *Linn põlevatel kividel* (1981), *Moonsundi sügis* (1984). – Ka tema abikaasa Alice T. (2. IV 1940 Helsingi), Artur T-u ema, töötas 1958–96 ETV-s, oli a-ni 1980 diktor, hiljem programmijuht.

Talvik, *Raul* (6. X 1935 Tallinn), anestesioloog, Tiina T-u abikaasa, Katrin Gross-Paju isa, meditsiinidr. (1985). Lõpetas 1960 TRÜ. Olnud 1960–62 TRÜ anatoomiakateedri, 1966–73 anatoomia ja histoloogia kateedri assistent, 1971–76 teaduskonnakirurgia kateedri dots. (kutse 1973), 1985–92 prof. (kutse 1987), 1976–85 üldkirurgia, anestesioloogia ja reanimatoloogia kateedri, a-st 1992 anestesioloogia ja intensiivravi kliiniku juh., korraline prof. 1990–95 TÜ arstide ja proviisorite täiendusteaduskonna dekaan, 1994–96 TÜ kliinikumi juhatuse esimees. Uurimusi anestesioloogia ja reanimatoloogia alalt. EV teaduspreemia 1998. **T:** *Reanimatoloogia* (1991, autoreid ja koostaja), *Markers of oxidative stress before and after exchange transfusion for neonatal sepsis* (autoreid). – Acta pediatrica, 1996, 85, 10.

Talvik, *Siegfried* Ferdinand (8. IX 1878 Tartu – 16. IX 1929 Tartu), arstiteadlane, Heiti T-u isa, *dr. med.* (1921). Lõpetas 1907 Tartu ülikooli. Täiendas end mitmes Lääne-Euroopa riigis. Töötas jsk-aarstina Kihelkonnal, a-st 1909 Narvas ja a-st 1910 Pärnus. Osales 1914–18 arstina I maailmasõjas. Oli a-st 1919 Tartu linnaarst ning ühtlasi TÜ arstiteaduse ajaloo ja kohtuarstiteaduse eradots., a-st 1923 prof-i kt. ja a-st 1925 korraline prof. 1921–29 ajakirjade „Eesti Arst" ja „Tervis" toim. Uurimusi leepra leviku kohta Baltimail ja kohtuarstiteaduse alalt.

Talvik (a-ni 1961 Tanimäe), *Tiina* (21. IV 1938 Tartu), lasteneuroloog ja meditsiinigeneetik, Raul T-u abikaasa, Katrin Gross-Paju ema, meditsiinidr. (1992). Lõpetas 1962 TRÜ. Olnud 1962–68 Tartu Linna Kliinilise Lastehaigla pediaater ja lasteneuroloog, 1968–75 Tartu Kliinilise Haigla meditsiinigeneetika kabineti juh., 1975–91 TÜ neuroloogia ja neurokirurgia kateedri õppejõud, a-st 1992 TÜ pediaatriakateedri juh. ja korraline prof. ning a-st 1993 TÜ lastekliiniku juh. ja pediaatria õppetooli korraline prof. 1968–91 Eesti pealasteneuroloog, 1993 Albany meditsiinikolledži (New Yorgi osariigis) külalisprof. Balti Lasteneuroloogide Seltsi asutajaliige ja president. Uurinud varaselt alaarenenud laste tsütogeneetilisi muutusi ja hüpoksilis-isheemilist entsefalograafiat. Rajanud 1969 koos A.-V. Mikelsaare ja M. Lippinguga meditsiinilise geneetika konsultatsiooniteenistuse. EV teaduspreemia 1998. **T:** *Markers of oxidative stress before and after exchange transfusion for neonatal sepsis* (autoreid). – Acta pediatrica, 1996, 85, 10.

Talving, *Toomas* (17. X 1941 Tallinn), majandustegelane. Lõpetanud 1968 TPI masinaehituse tehnoloogia, metallilõikepinkide ja -instrumentide erialal. Täiendanud end Leningradis (1987, 1988), Moskvas (1989), Prantsusmaal (1990, 1991), Rootsis (1990) ja Soomes (1993). Töötanud a-st 1960 Tallinna Masinatehases tehnoloogiainsenerina (1960 ja 1964–68), konstrueerimisinsenerina (1968–74), büroo juh-na (1974–76), peatehnoloogi asetäitjana (1976–86) ja peainsenerina (1986). Olnud 1986–91 tehase „Ilmarine" (a-st 1994 as. „Ilmarine") dir., a-st 1991 nõukogu esimees. Töötanud 1976–78 Ungari RV-s. A-st 1991 on Eesti Ekspordinõukogu juhatuse liige. T-l on 14 autoritunnistust. ENSV tnl. leiutaja (1987).

Talviste, *Einari* (18. XII 1968 Tallinn), allveesportlane. Saanud allveeorienteerumises MM-il 2 kuldmedalit (1989 ja 1994), 1 hõbemedali (1994) ja 4 pronksmedalit (1989, 1992 ja 1998) ning EM-il 2 kuldmedalit (1988 ja 1993), 1 hõbe- (1988) ja 1 pronksmedali (1993). Olnud Euroopa karikavõistluste absoluutne võitja 1989 ja 1990. NSV Liidu meistrivõistlustel võitis individuaalselt 1988 kuldmedali ning meeskonnaharjutustes 1985–91 3 kuld- ja 3 hõbemedalit ning 1 pronksmedali. Eesti meistrivõistlustel on saanud 1984–98 lestaujumises ja allveeorienteerumises kokku 36 kuldmedalit. Suurmeister (1989).

Talvistu, *Enriko* (20. II 1961 Tartu), kunstiajaloolane ja -kriitik. Lõpetas 1984 TRÜ. Olnud 1982–84 Tartu Kunstimuuseumi teadur, 1988–96 teadusdir. ja 1996–99 dir., 1984–88 Tartu Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspektsiooni juh. Avaldanud näituseülevaateid ja arvustusi ning käsitlenud Tartu ehitusmälestisi. Algatas (koos M. Preemi ja S. Vahtrega) 1991 Tartus rahvusv. linnakujundus- ja arhitektuurialased meistrikursused „Ristmik".

Tambek, *Ülo* (1. VII 1922 Tartu – 31. V 1979 Tallinn), dokumentaalfilmide stsenarist ja lavastaja. Lõpetas 1952 TRÜ inglise filoloogina. Töötas 1947–53 „Õhtulehe" toimetuses, a-st 1954 „Tallinnfilmis". Alates a-st 1968 teinud üle 40 dokumentaal-, õppe-, muusika- ja aimefilmi ning rohkesti ringvaateid, kirjutanud stsenaariume. Juurdles filmides tehnikamaailma ja põllum-e arenguteede üle, tutvustas kunstnikuisiksusi ja nende loomingut. Mitu tema filmi keelustati ideoloogilistel põhjustel. **F:** *Talupojad* (1968), *Mitte ainult leivast* (1969, koos M. Põldrega), *Eldoraado* (1971), *Talvest talve* (1973), *Tantsib Tiit Härm* (1975), *Tõuaretajad* (1977), *Rõõmuratas* (1979). – Tema isa, jurist Elmar T. (24. XII 1897 – 26. VI 1991), oli 1930. a-il presidendi kantseleiülem, läks 1944 Saksamaale ja on avaldanud mälestuste rmt-u „Tõus ja mõõn" (I–II, Toronto, 1964; I rmt. Tallinn, [2]1992, II rmt. Tallinn, [2]1993).

Tamberg, *Eino* (27. V 1930 Tallinn), helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1953 kompositsiooni erialal TRK (E. Kapi kl.). Olnud 1953–59 ER-i helirežissöör, 1960–69 ENSV Heliloojate Liidu konsultant, a-st 1968 EMA kompositsiooniõppejõud (a-st 1983 prof., 1978–87 ja a-st 1989 osk-ajuhataja); õpilasi: R. Kangro, P. Vähi, M. Vihmand, M. Siimer, T. Tulev. T-i tulek muusikasse 1950. a-te lõpus ühtis uue mõttelaadi ja helikeele tulekuga eesti muusikasse. T. on Eesti silmapaistvaimaid sümfoniste. Loomingule on omased kirglikkus, jõuline dramatism, kohati maaliline kõlailu ja neoklassitsismi mõju. Tema teoseid on esitanud N. Järvi, P. Lilje, L. Tammel, J. Õun, N. Dokšitser, I. Botškova. I koht Moskvas ülemaailmsel noorsoo- ja üliõpilasfestivali heliloominguvõistlusel 1957. ENSV rahvakunstnik (1975). ENSV rkl. preemia 1967 ja 1987, EV kultuuripreemia 1999, ENSV muusika-aastapreemia 1979 ja 1984. Ilm. autoriheliplaate. **T:** ooperid *Raudne kodu* (1965), *Cyrano de Bergerac* (1974) ja *Lend* (1983), balletid *Ballett-sümfoonia* (1959), *Poiss ja liblikas* (1962) ja *Joanna tentata* (1971), oratooriumid *Rahva vabaduse eest* (1954), *Kuupaisteoratoorium* (1962) ja *Amores* (1981), 8 kantaati; sümfooniline muusika: 4 sümfooniat (1978, 1986, 1989, *Sümfoonia epiloogiga*, 1998), süit *Vürst Gabriel* (1955), *Concerto grosso* (1956), *Toccata* (1967), 2 trompetikontserti (1972 ja 1997), viiuli- (1981), saksofoni- (1988) ja klarnetikontsert (1996), *Muusika löökpillidele ja orkestrile* (1994); *5 romanssi S. Petőfi sõnadele* (1955), 2 keelpillikvartetti (1958 ja 1984), 2 puhkpillikvintetti (I 1975, II – *Karjaseviisid* – 1984), *Öölaulud*

metsosopranile ja ansamblile (1992), *Liikumine* saksofonikvartetile (1999), näidendi-, filmi-, koori- ja lastemuusikat (*Lasteaasta klaverialbum* 1979).
B: P. Kuusk. *Eino Tamberg.* — Kuus eesti tänase muusika loojat. Tln., 1970. ▲

Tamjärv, *Hannes* (1. IV 1961 Tallinn), majandus- ja pangandustegelane. Lõpetanud 1983 TPI majandusteaduskonna. Töötanud 1983—85 ENSV TA Majanduse Inst-s ökonomistina, olnud 1985—87 TPI aspirant, 1987—88 ENSV Rahvamajanduse Juhtivate Töötajate ja Spetsialistide Kvalifikatsiooni Tõstmise Inst-i aspirant, 1989—91 as-i Cross Development asedir. ja dir., 1991—96 Hansapanga juhatuse ja 1996—99 nõukogu esimees. A-st 1999 as-i Rocca al Mare Koolimaja juh.

Tamkivi, *Paul* (18. IV 1927 Ruhve k., Laimjala v.), elektrotehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1988, Ukraina NSV TA Elektrodünaamika Inst.). Lõpetas 1951 elektriinsenerina TPI, täiendanud end 1986 NSVL TA Kõrgete Temperatuuride Inst-s. Töötanud 1951—52 tehases „Volta" ja 1952—98 Eesti Energeetika Inst-s (1957—61 elektrotehnika ja elektrimasinate sektori juh., 1961—89 teadusdir., 1989—94 dir., 1994—98 juhtivteadur). Uurimusi elektrimasinate, elektriliste silumisfiltrite ja plasmageneraatorite toiteseadmete kohta ning teadusajaloo alalt („Ühe instituudi lugu. Loodusvarade Instituudist Eesti Energeetikainstituudini 1937—1997", 1997). **T:** *Многодуговые системы* (Moskva, 1988, autoreid).

Tamla, *Toomas* (14. VII 1951 Haapsalu), arheoloog, ajaloomag. (1992). Lõpetas 1974 TRÜ ajaloo-osk-a. Töötas 1974—89 Eesti NSV TA Ajaloo Inst-i arheoloogia ja etnograafia sektoris, a-st 1989 olnud Eesti Ajaloomuuseumi dir. Uurinud Virumaa rauaaja muistiseid, pms. linnuseid ja asulakohti. Avaldanud art-eid Eesti ohvriallikate ja vetteohverdamise kohta.

Tamm, *Agu* (25. III 1942 Tartu), meditsiinibiokeemik ja laborimeedik, Otto T-e poeg, Elmar Karu väi, meditsiinidr. (1993). Lõpetas 1966 TRÜ. Oli 1965—78 TRÜ meditsiini kesklaboratooriumi laborant, teadur ja sektorijuh., 1976—77 ka Maarjamõisa Haigla laboriarst, asutas 1979 enteroloogialabori ning oli 1979—92 selle juh., 1993—98 sisekliiniku kliinilise keemia erakorraline prof., a-st 1999 laboratoorse meditsiini korraline prof. Täiendanud end Inglismaal, Soomes ja Taanis. Osales 1972—92 Tartu, Helsingi ja Tampere gastroenteroloogide koostööprojektis, korraldanud välitöid hüpolaktaasia sageduse uurimiseks Eestis, Marimaal, Ingerimaal ja Handi-Mansi aladel, saavutas PHARE/Tempuse sihtotstarbelise raha Eesti meditsiinihariduse (kliinilise meditsiini alal ainus Balti riikides). Uurinud imendumishäirete laboratoorset diagnoosimist, radionukliid-meetodite rakendamist meditsiinis, abdominaalsete vaevuste sagedust ja tekkepõhjusi, soole mikrofloora kliinilisi aspekte, kroonilise gastriidi levikut ja kulgu eestlastel ning pärilikku hüpolaktaasiat. EV teaduspreemia 1995. **T:** *On metabolic action of intestinal microflora: clinical aspects.* — Dissert. Med. Tartuensis, 9 (1993); *Hypolactasia: epidemiology, diagnosis, clinical picture and management.* — Scand. University Press (1994, koos T. Sahiga). — Tema abikaasa Ann T. (20. V 1950 Tartu), meditsiiniknd. (1987), võitis 1966—74 suusatamises nii noorteklassis kui ka täiskasvanuna medaleid Eesti ja NSV Liidu meistrivõistlustel.

Tamm, *Aino* (23. XII 1864 Kuressaare k., Tarvastu v. — 7. XII 1945 Tallinn), laulja (sopran) ja pedagoog, Jaan T-e õde, TK auprof. (1939). Õppis laulmist 1886—97 eraviisil Peterburis, täiendas end hiljem Saksamaal, Itaalias ja Prantsusmaal. T. on esimene kutseline eesti laulja, alustas kontserditegevust 1891, esinenud Pariisis, Londonis, Peterburis, Moskvas, Helsingis, Budapestis, Stockholmis jm. Mõjutas oluliselt eesti soolaulu arengut, tõi kontserdilavale eesti rahvalaulu ja lõi selle esitustraditsiooni. Tutvustas eesti rahvalaulu rohketel välisturneedel. Avaldas 1923 trükis oma repertuaari kuulunud rahvaviiside seaded. Oli 1923—35 TK õppejõud, seejärel eraõpetaja; õpilasi: T. Kroon, J. Siimon, E. Uuli.
B: L. Saul. *Aino Tamm.* Tln., 1978; *Anna Haava, Miina Hermann, Aino Tamm.* Tln., 1934.

Agu Tamm

Tamm, *Aksel* (23. XII 1931 Tallinn), kirjanduskriitik, Lilian Velleranna abikaasa. Lõpetas 1956 eesti filoloogina TRÜ. Olnud 1958—61 „Loomingu" publitsistikaosk-a juh., 1961—62 ENSV Kirjanike Liidu konsultant, 1962—64 Eesti Rkl. Kirjastuse peatoim. asetäitja, 1964—66 ENSV Kirjanike Liidu tegevsekretär, 1966—82 kirjastuse „Eesti Raamat" ja 1983—95 ajakirja „Keel ja Kirjandus" peatoim., a-st 1995 Vabariigi Presidendi Kantselei välisosk. nõunik. Käsitlenud kirjandusküsimusi raadios ja televisioonis, avaldanud eesti kirjanduse kohta art-eid, ülevaatekirjutisi ja arvustusi, eestindanud I. Ehrenburgi, G. Skulski, I. Grekova, P. Šestakovi jmt. loomingut, tutvustanud vene nõuk. kirjandust. ENSV tnl. kultuuritegelane (1978).

Aino Tamm

Tamm (1902—13 Karzeva), *Anna* Maria (20. IV 1880 Viljandi — 4. IV 1964 Tallinn), näitleja. Alustas lavategevust 1898 Viljandis, mängis 1899—1908 Moskva, Jekaterinodari ja Harbini (Hiinas) teatreis ning 1911—57 „Endlas", „Vanemuises", „Estonias", Narva Teatris, „Ugalas", Tallinna Töölisteatris, ENSV Rkl. Noorsooteatris ja Tallinna Draamateatris. Paistis silma detailileidliku mänguga, eriti rahvalikes näidendites. Mängis ka filmides („Tagahoovis", „Kutsumata külalised"). Tnl. näitleja (1937), ENSV tnl. kunstitegelane (1945). **O:** Vanaema (Kitzbergi *Libahunt*, mitu korda), proua Müller (Hašeki ja Põldroosi *Vahva sõdur Švejk*), Kutsiku kõrtsinaine (Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit*), Veika-eit (Lutsu ja Särevi *Tagahoovis*), Åse (Ibseni *Peer Gynt*).

Aksel Tamm

Tamm, *Arkadi* (19. XI 1901 Rõngu — 26. I 1983 New York), günekoloog, *dr. med.* (1935). Lõpetas 1925 TÜ. Oli 1925—30 Lelles jsk-aarst ning 1930—44 Tartu ülikooli naistekliiniku dots. Emigreerus 1944 Saksamaale, oli Immenstadtis eraarst. Siirdus 1949 Lääne-Indiasse, oli esialgu USA Neitsisaartel Saint Thomase haiglas sünnitusabi ja naistehaiguste osk-a juh., a-st 1954 Puerto Ricol maakonnahaigla tes erialaarst. **T:** *Sünnitusabi põhijooni* (1944).

Tamm, *Boris* (23. VI 1930 Tallinn), küberneetikateadlane, tehnikateaduste dr. (1969), Eesti TA liige (1972), Soome Tehnikateaduste Akadeemia (1978) ja Rootsi Tehnikateaduste Akadeemia välisliige (1990), Budapesti (1982) ja Helsingi tehnikaülikooli audr. (1988). Lõpetas 1954 elektroenergeetikuna TPI. Täiendanud end Moskvas Automaatika ja Telemehaanika Inst-s (1959—64) ja Trondheimi tehnikaülikoolis (1966). Töötanud 1954—60 TPI-s (laborijuh.) ja 1960—76 Eesti NSV TA Küberneetika Inst-s (a-st 1962 asedir., a-st 1969 dir.), olnud 1976—90 TTÜ rektor, a-st 1976 prof., a-st 1991 as-i Küberneetika vanemteadur, ühtlasi 1994—99 Eesti TA asepresident ning Informaatika ja Tehnikateaduste Osk-a juh. 1980—90 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1981—90 EKP KK liige. 1984—87 Rahvusv. Automaatjuhtimise Föderatsiooni (IFAC) asepresident ja 1987—90 president. Olnud Stuttgardi, Karlsruhe jmt. ülikoolis ja uurimiskeskuses külalislektor ning Hannoveri (1991—92) ja Saarimaa ülikoolis (1995) külalisprof. Uurimusi protsesside modelleerimise, süsteemprogrammeerimise teooria ja programmeerimiskeelte ning mittelineaarse dünaamika alalt. Kõrgetaseмeliste programmeerimiskeeltega juhitavate probleemorienteeritud programmsüsteemide loojaid (SAP-2, APROKS, koos J. Pruudeniga) ja Eesti esi-

Boris Tamm

nese personaalarvuti „Juku" tootmise korraldajaid. Arendanud infotehnoloogiat, sh. ekspertsüsteemide teooriat ja süsteemprogrammeerimise uusi suundi. ENSV tnl. teadlane (1979). ENSV rkl. preemia 1965, NSVL-i rkl. preemia 1987. **T:** *Анализ и моделирование производственных систем* (Moskva, 1987, autoreid), *Concise encyclopedia of software engineering* (Oxford, 1993, koostajaid ja peatoim.).

Tamm, *Endrik* (29. VIII 1894 Tõlliste v. — 2. II 1988 Lakewood, USA), metsateadlane, *dr. rer. for.* (1949, Göttingen, Saksamaa). Osales Vabadussõjas. Õppis 1923—38 TÜ metsaosk-s. Oli 1920—23 Tarvastu metskonna riigimaade valitseja, 1923—44 samas riigimaade asjaajaja. Pidas 1921—44 asundustalu, oli 1929—34 Kaitseliidu Tarvastu malevkonna pealik. Läks 1944 Saksamaale, töötas 1945—47 põgenikelaagris metsatöödel, õppis 1947—49 Göttingeni ülikooli metsandusteaduskonnas. Kaitses eestlastest esimesena välismaal doktoritöö metsanduse alal. Siirdus 1949 USA-sse, pidas 1949—67 mitut ametit. Avaldanud metsandusalaseid art-eid. **T:** *Some aspects of the* Genus Betula *in forestry*. — Eesti Teadusliku Ühingu Ameerikas aastaraamat, III (1964). **B:** M. Margus. *Metsanduse doktor Endrik Tamm*. — Mets ja Puu, 1992, 4.

Tamm, *Heiki* (2. X 1941 Kivi-Vigala), botaanik, bioloogiaknd. (1973). Lõpetas 1966 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1967 Tallinna Botaanikaaias, olnud 1974—78 osakonnajuh., 1978—91 puukooli dir., 1991—97 dir., 1997—2000 asedir. Uurinud taimkatte struktuuri ja dünaamikat ning puittaimede võõrliikide introduktsiooni ja aklimatiseerimist. Pidanud 1980—84 haljastus- ja ökoloogiaalaseid loenguid EPA-s ja a-st 1996 Tallinna Kõrgemas Tehnikakoolis. Olnud 1998 Uus-Meremaale ja Tasmaaniasse ning 2000 Patagooniasse ja Tulemaale tehtud botaaniliste ekspeditsioonide juht. A-st 1992 Baltimaade Botaanikaaedade Assotsiatsiooni nõukogu liige ja 1997—98 esimees, a-st 1979 Eesti TA Looduskaitse Komisjoni liige ja a-st 1998 aseesimees, a-st 1995 Tallinna Botaanikaaia Sõprade Seltsi aseesimees. **T:** *Põhja-Eesti pargid* (1972), *Kadriorg. Loss ja park* (1988, koostaja ja autoreid), *Botaanikaaiad ja taimeriigi mitmekesisus ja selle kaitse*. — Eesti looduse mitmekesisus ja selle kaitse (1998).

Tamm, *Igor* (27. IV 1922 Tapa — 6. II 1995 Watch Hill, Rhode Island), arstiteadlane ja viroloog. Alustas õpinguid 1942 Tartu ülikoolis, jätkas neid pärast emigreerumist 1944—45 Stockholmis Kuninglikus Meditsiiniinst-s (*Karolinska institutet*), lõpetas 1947 Yale'i ülikooli (New Havenis). Töötas 1947—49 Yale'i ülikoolis ja a-st 1949 Rockefelleri Meditsiiniinst-s, oli 1965—86 Rockefelleri ülikooli prof. ja New Yorgis juhtivarst ning a-st 1986 kuni surmani *Abby Rockefeller Mauzé* prof. Avastas mõne viiruse koostises kaheahelalise ribonukleiinhappe ning uriini glükoproteiini (T-e-Horsfalli glükoproteiini), mis pärsib viiruste paljunemist. **T:** *Viral and rickettsial infections of man* (1964).

Tamm, *Jaak* (25. II 1950 Tallinn — 4. I 1999 Tallinn), ühiskonnategelane ja poliitik, psühholoogiaknd. (1979). Lõpetas 1973 TRÜ. Töötas 1968—75 TRÜ sotsioloogialaboris, 1975—79 TPedI-s (vanemteadur), 1979—85 „Mainoris" (projekti juh.), 1985—87 ENSV Ehitusmin-s, oli 1987—90 „Kodamu" dir., 1990—91 tööstus- ja energeetikaminister, 1992—96 Tallinna ja 1998—99 Sillamäe linnapea. Koonderakonna asutajaid ja esimees (1991).

Tamm, *Jaan* (11. I 1875 Kuressaare k., Tarvastu v. — 17. II 1933 Tallinn), metsasarvemängija ja muusikategelane, Aino T-e vend. Lõpetas 1897 metsasarve erialal Peterburi konservatooriumi, oli 1897—1918 samas õppejõud (a-st 1908 prof.) ning ühtlasi Petrogradi õukonnaorkestri solist, 1920—33 TK prof. (1923—33 dir.). T. on eesti metsasarvekoolkonna rajaja. Õpilasi: A. Kõhelik. Tegutses ka koorijuhina. **B:** *Jaan Tamm*. Tln., 1974.

Tamm, *Jakob* (7. V 1861 Vastse-Nõo v. — 26. VII 1907 Väike-Maarja), luuletaja. Õppis 1878—81 Tartu 2. õpetajate seminaris, oli a-st 1883 õpetaja, sh. 1890—93 Põltsamaal Eesti Aleksandrikoolis, a-st 1893 Väike-Maarja kihelkonnakooli juh. Avaldas luulet, sh. rohkesti eepilisi lugulaule ja ballaade, mis oma aja taustal olid mõjukad hariduse, rahvusliku meelsuse ja kirjandusliku kultuuri arengu seisukohast. Tõlkis vene ja saksa kirjandust. **T:** luulekogud *Ärganud hääled* (1892), *Jakob Tamme lugulaulud* (1914) ja *Kogutud luuletused* (1959). **B:** R. Alekõrs. *Jakob Tamm*. Tln., 1978.

Tamm, *Jüri* (25. XI 1937 Narva), keemik, keemiaknd. (1969). Lõpetas 1962 TRÜ. Olnud a-st 1969 TÜ õppejõud (a-st 1992 prof.), 1993—99 füüsikakeemiateaduskonna dekaan, a-st 1999 füüsikalise keemia inst-i juh. Uurimusi elektroodiprotsesside kineetika ning elektronjuht-polümeeride sünteesi ja omaduste kohta. Kirjutanud keskkooliõpikuid. A-st 1999 Rahvusv. Elektrokeemia Ühingu Eesti sekretär. **T:** *Research in chemical kinetics* (Amsterdam, 1995, autoreid).

Tamm, *Jüri* (5. II 1957 Pärnu), kergejõustiklane. Lõpetanud 1979 Kiievi kehakultuuriinst-i. Võitis vasaraheites Moskva OM-il 1980 ja Sõuli OM-il 1988 pronksmedali (tulemus vastavalt 78.96 ja 81.16), tuli 1992 Barcelonas 5. ja 1996 Atlantas 26. kohale. Võitis 1987 MM-i hõbemedali, 1985 Maailma ja Euroopa karika, 1981 universiaadi hõbemedali ja 1983 kuldmedali, oli 1987 ja 1988 NSV Liidu meister (1985 sai hõbemedali). Eesti meister 1991, 1993 ja 1994. Maailmarekord: 80.46 (1980); parim tulemus 84.40 (1984; maailma kõigi aegade edetabeli 5. tulemus). Püstitanud maailma tipptulemusi raskusheites: 24.33 (1991) ja 25.17 (1992). NSVL-i tnl. meistersportlane (1985). Oli 1992—95 Hispaanias treener, 1996—99 as-i Kii & Ko juhatuse esimees. A-st 1999 Riigikogu liige (Rahvaerakonna Mõõdukad fraktsioonis).

Tamm, *Otto* (19. I 1913 Moe k., Lehtse v. — 22. I 1990 Tallinn), veterinaarbakterioloog ja -farmakoloog, Agu T-e isa, *dr. med. vet.* (1944, Hannover). Lõpetas 1938 TÜ loomaarstiteaduskonna. Oli 1939—43 Tartu ülikooli farmakoloogiainst-i assistent, 1943—44 Hannoveris doktorantuuris, 1944—45 Saksa sõjaväes loomaarst, 1947—58 Tori hobusekasvanduse peaveterinaararst, 1958—60 Pärnu Raj-devahelise Veterinaarlabori osk-ajuhataja, 1960—62 Vab. Veterinaarlabori radioloogiaosk-a asutaja ja juh., 1962—72 samas bakterioloogiaosk-a juh. ja bakterioloog, 1972—73 Tallinna Hipodroomi ning 1973—90 Vab. Veterinaarlabori bakterioloogiaosk-a vanemveterinaararst. Uurimusi farmakoloogia, hobuste tõuaretuse, noorloomade haiguste ning laboratoorse diagnostika (mikrobioloogia, radioloogia ja biokeemia) alalt. Toimetanud erialase väliskirjanduse infosarju. Mitme käsirmt-u autoreid või toim. Ajakirja „Loomaarstlik Ringvaade" toimetuse ja kolleegiumi liige. **T:** *Kasvikute haigused* (1968).

Tamm, *Raivo* E. (15. VII 1965 Tallinn), näitleja, Katariina Lauk-T-e abikaasa. Lõpetas 1988 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1988—93 „Vanalinnastuudios" ja 1994—99 Tallinna Linnateatris, seejärel olnud vabakutseline. Viljelnud estraadi, mänginud telelavastustes (seriaal „Õnne 13", „Linnapea") ja filmis („Regina"). **O:** Jüri Sotnik (Raudsepa *Salongis ja kongis*), Tom (Williamsi *Klaasist loomaaed*), Vincenzo (Visconti *Rocco ja tema vennad*), Bonacieux ja Amiens'i küree (Dumas' ja Nüganeni *Kolm musketäri*), saatejuht Werther (Rohumaa, M. Tuulingu ja I. Olmaru *Impro 2 — Nanseni pass*), Arnholm (Ibseni *Naine merelt*), Antipholus (Shakespeare'i *Eksituste komöödia*).

Tamm, *Rudolf* (27. I 1898 Hageri v. — 20. I 1987 Otepää), köögiviljandusteadlane ja sordiaretaja, põllumajandusknd. (1953). Lõpetas 1928 TÜ. Töötas 1928—39 Eesti Sordiparanduse Seltsi teadusliku sekretärina, 1939—65 Jõgeva Sordiaretusjaamas osk-ajuhatajana ja a-st 1956 vanemteadurina. Aretanud peakapsasordi 'Jõgeva', porgandisordi 'Jõgeva Nantes', redisesordi 'Jõgeva 169' ja rohkesti lillesorte. Avaldanud art-eid köögiviljanduse, sordiaretuse, seemnekasvatuse, ehisaianduse, loodusvaatluste ja ornitoloogia alalt.

Tamm, *Toomas* (16. X 1965 Tartu), keemik, keemiadr. (1993). Lõpetas 1990 TÜ, täiendanud end 1994—96 Florida ülikoolis (Gainesville'is) ja 1996—98 Helsingi ülikoolis. Olnud a-st 1998 TTÜ prof. ning anorgaanilise ja üldkeemia õppetooli juh. Uurimusi teoreetilise keemia alalt, ms. keemiliste reaktsioonide mehhanismi ja raskete aatomite vahelise vastastikmõju kohta. Lahusti ja lahustunud aine vahelise vastastikmõju mudelite loojaid. **T:** *Multicavity reaction field method for the solvent effect description in flexible molecular systems* (autoreid). — Journal of Physical Chemistry, 1993, 97; *Study of radical merostabilization by electrospray FTICR/MS* (autoreid). — Journal of the American Chemical Society, 1996, 118; *Theory of the d^{10}-d^{10} closed-shell attraction. 4. $X(AuL)_n^{m+}$ centered systems* (koos P. Pyykköga). — Organometallics, 1998, 17.

Tamm, *Vello* (1. VI 1940 Tallinn — 15. VI 1991 Tallinn), teatrikunstnik ja graafik. Lõpetas 1966 graafikaerialal ERKI. Oli 1968—82 ajakirja „Noorus" kunstnik ja 1982—91 „Endla" teatri peakunstnik. Kuulus rühmitisse ANK '64. Lõi geomeetrilises laadis allegoorilisi estampe ja tušijoonistusi ning viljeles maali ja arvutigraafikat. ENSV tnl. kunstnik (1989). Parima teatrikunstniku aastapreemia 1988. **Lavakujundusi:** Liivi ja Normeti *Valu* (1973), Saluri *Külalised* (1974 Tallinna Draamateatris), Vallaku ja Undi *Epp Pillarpardi Punjaba potitehas* (1974), Poliakoffi *Superdiskor* (1982), Frieli *Tõlkijad* (1984), Lutsu ja Pedajase *Soo* (1985), Saluri *Minek* (1988), Shafferi *Must komöödia* (1991).

Tamm, *Villem* (10. II 1942 Villevere v.), majandusteadlane, majanduskand. (1986). Lõpetas 1969 TRÜ. Olnud 1971—87 TÜ majanduskübernetika ja statistika kateedri vanemõpetaja, 1987—91 dots., 1991—92 kateedri juh., 1993—96 majandusinformaatika ja -modelleerimise inst-i juh., statistika korraline prof., a-st 1996 rahvamajanduse inst-i statistika õppetooli hoidja. Tegelnud üld- ja riigistatistika probleemidega. **T:** *Majandusmatemaatilised mudelid ja meetodid* (1971), *Küberneetika põhimõisted* (1973), *Statistika baasmõisted ja -meetodid* (1996).

Tamm, *Väino* (8. VIII 1930 Tallinn — 26. VI 1986 Tallinn), sisearhitekt ja disainer. Lõpetas 1955 ERKI. Töötas 1955—58 Tartu kunstikoolis, olnud a-st 1959 ERKI ruumi- ja mööblikujunduse õppejõud (a-st 1970 dots., a-st 1968 kateedrijuh.). 1960. a-il kujunes T-st Eesti silmapaistvaimaid modernistlikke sisearhitekte. Kujundanud Põhjamaade ruumikujunduspõhimõtteist lähtudes paljude esindushoonete interjööre. Koolitanud Eesti ruumikujundajate uue, modernismi funktsionaalset suunda edendava põlvkonna. ENSV tnl. arhitekt (1967). **T:** Tartus hotelli „Park" (1955) ja teatri „Vanemuine" interjöörid ja mööbel (1968—70), Tallinnas kohviku „Pegasus" interjöör ja mööbel (1963, koos L. Pärtelpoja ja A. Murdmaaga), restorani „Gloria" (1963, koos L. Pärtelpoja ja A. Murdmaaga), kohvikute „Tuljak" (1967) ja „Tallinn" (1969, mõlemad koos V. Asiga) interjöörid ning hotelli „Viru" vestibüülide, restorani ja varietee kujundus (1972, koos V. Asi ja L. Raudsepaga, ENSV rkl. preemia 1972), Pirita purjespordikeskuse (1980, autorkonnas) ja Kurtna linnukasvatuse katsejaama interjöörid (1967, koos V. Asiga, ENSV rkl. preemia 1967).

Tamm, *Väino* (2. V 1940 Metsa k., Tahkuranna v.), maaparandusteadlane, tehnikaknd. (1975). Lõpetas 1965 EPA. Töötanud sealsamas: olnud 1963—66 maaparanduse kateedri vanemlaborant, 1966—69 maaparandusinsener, 1969—71 assistent, 1971—91 vesiehituse kateedri õppejõud (1983—88 kateedrijuh.) ja 1989—91 ühtlasi maainseneriteaduskonna dekaan, 1991—94 EPMÜ maainseneriinst-i dir., 1992—94 ühtlasi vesiehituse õppetooli prof., a-st 1994 veemajanduse inst-i juh. ja a-st 1997 prof. Õpetanud niisutust, hüdroloogiat, hüdromelioratsiooni, hüdraulikat ja vesiehitisi ning äravoolu reguleerimist. Uurimusi põllum-kultuuride veetarbe, niisutusrežiimi, vihmutamise ja maaparandussüsteemide kasutamise kohta ning hüdroloogia alalt. **T:** *Põllumajanduskultuuride vihmutus* (1973, autoreid), *Maaparandus* (1982, autoreid), *Vesiehitised. Üldkursus* (1999), *Niisutus* (2000).

Väino Tamm (1930—86)

Tamm, *Ülo* (24. III 1935 Kanepi v.), metsateadlane, põllumajanduskand. (1965), bioloogiadr. (1993). Lõpetas 1959 EPA. Olnud 1959—61 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i metsasektori vaneminsener, 1965 ENSV TA Tallinna Botaanikaaia ja 1965—69 Metsanduse Teadusliku Uurimise Laboratooriumi nooremteadur, 1969—77 ja 1982—88 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI teadur, 1977—82 teadussekretär, 1988—93 metsaselektsiooni laboratooriumi juh. ja 1993—94 metsakasvatuse uurimise keskuse juh., a-st 1994 EPMÜ metsakasvatuse inst-i õppejõud (a-st 1998 prof.) ja a-st 1998 ühtlasi EPMÜ Metsandusliku Uurimisinst-i ja selle metsabioloogiaosk-a juh. Õpetanud teadusliku uurimistöö metodoloogiat, võõrpuuliikide kultiveerimist ja metsaselektsiooni. Uurimusi metsateaduse ajaloo, metsaselektsiooni, -bioloogia, -kasvatuse ja -fütopatoloogia ning introduktsiooni alalt. **T:** *Paplid Eesti NSV-s* (1967, koos M. Margusega), *Eestis kasvavad paplid* (1971), *Perekond pappel — Populus L. — Eesti NSV floora*, VIII (1971); *Perekond Populus L. Eestis: liikide varieerumine, bioloogia ja introduktsioon* (1993). **B:** M. Margus. *Metsateadlane Ülo Tamm doktoriks.* — Mets ja Puu, 1993, 3.

Ülo Tamm

Tammann, *Gustav* (28. V 1861 Jamburg — 17. XII 1938 Göttingen), baltisaksa (teistel andmetel eesti päritolu) keemik, füüsikalis-keemilise analüüsi rajajaid, Peterburi TA k-liige (1912), NSVL TA auliige (1927). Lõpetas 1882 Tartu ülikooli keemiaosk-a, oli 1892—1902 Tartu ja 1903—29 Göttingeni ülikooli prof. Avastas lahuse aururõhu languse ja osmootse rõhu vahelise seose. Uuris rõhu mõju lahuste elektrijuhtivusele, aine sulamist°-le ja kristallistruktuurile. Avastas 1900, et jääl on kõrge rõhu korral polümorfseid teisendeid (nn. jää II ja III). Lõi 1897—1902 aine kristallisatsiooni teooria, mille järgi kristallisatsioonikiirus oleneb kristallisatsioonikeskmete tekke- ja kasvukiirusest. Rajas nüüdisaegse metallograafia alused. Rakendas metallisulamite, tahkete lahuste ja metallidevaheliste ühendite koostist, püsivust, rekristallisatsiooni jmt. omadust uurides termilist analüüsi. Arendas klaasi ja silikaatide füüsikalist keemiat. Järeldas, et klaas on väga viskoosne allajahutatud vedelik. **T:** *Kristallisieren und Schmelzen* (Leipzig, 1903), *Lehrbuch der Metallographie* (Hamburg, 1914), *Lehrbuch der heterogenen Gleichgewichte* (Braunschweig, 1924). — T-i pojapoeg Gustav Andreas T. (s. 1932) on Šveitsi astrofüüsik, kes on täpsustanud Galaktika-välise universumi mõõtkava.

Gustav Tammann

Tammann, *Venda* (6. X 1932 Pärnu), akordionist ja pedagoog. Lõpetas 1968 akordionierialal ja puhkpilliorkestri dirigeerimise erialal TRK. Töötanud 1952—56 Tallinna kultuurhariduskoolis ja a-st 1956

Enn Tamme

L. Otsa nim. Tallinna Muusikakoolis akordioniõpetajana. Loonud akordionipalu, esinenud solistina mitmes riigis, olnud noorte laulupeol (1967, 1972, 1977 ja 1982) akordioniansamblite üldjuht. ENSV tnl. kunstnik (1980).

Tammaru, *Toomas* (3. V 1968 Tartu), zooloog (putukaökoloog), *Ph. D.* putukate ökoloogia alal (1997, Turu). Lõpetas 1992 bioloogina TÜ. Töötanud 1994—97 Turu ülikoolis ja a-st 1998 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s teadurina, olnud a-st 1999 ühtlasi TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s loomaökoloogia dots. ja 2000. a. Marylandi ülikooli (USA) külalisteadur. Uurimusi putukate populatsioonidünaamika, liblikafaunistika ja pms. putukate elukäikude evolutsiooni alalt. A-st 1990 väljaande „Lepidopteroloogiline Informatsioon" peatoim. **T:** *Capital breeders and income breeders among* Lepidoptera: *consequences to population dynamics* (koos E. Haukiojaga). — Oikos, 1996, 77; *Determination of adult size in a folivorous moth: constraints at instar level?* — Ecological Entomology, 23 (1998); *Poleward shifts in geographical ranges of butterfly species associated with regional warming* (autoreid). — Nature, 1999, 399. — Tema isa Jüri T. (2. IX 1957 Tartu), filosoof ja TÜ õppejõud, lõpetas 1959 füüsikuna TRÜ ja on filosoofiamag. (1998).

Tamme, *Aron* (9. XI 1961 Cardiff, Suurbritannia), rahvatantsujuht. Õppinud Austraalias *South Australian College of Advanced Education*'is. Eesti rahvatantsu õppinud harrastajana ja kursustel. Arendanud Austraalias eesti rahvatantsu harrastamist: juhatanud a-st 1989 Adelaide'i rahvatantsurühma „Vikerkaar" (rühm võttis osa 1990. a. Eesti üldtantsupeost). Seadnud tantse („Vikerkaare polka", „Vikerkaare valss"). Olnud Austraalias eesti päevade korraldajaid (1990).

Tamme, *Enn* (1. VI 1930 Tartu), matemaatik, Anne Klemmenti vend, füüsika-matemaatikaknd. (1958). Lõpetas 1955 TRÜ. Täiendanud end Moskva ülikoolis (1967 ja 1971) ning Praha Karli ülikoolis (1977). Olnud 1958—95 TÜ õppejõud (a-st 1962 dots., 1966—71 arvutusmatemaatika kateedri juh., 1994—95 arvutusmeetodite prof.), a-st 1995 emeriitprof. Uurimusi arvutusmeetodite (iteratsioonimeetodite ja diferentsiaal- ning integraalvõrrandite lahendamise meetodite) ning Eesti matemaatika ajaloo alalt. **T:** *Arvutusmeetodid* (2 kd., 1971—73, koos L. Võhandu ja L. Luhtiga), *Matemaatilise füüsika võrrandid* (2 kd., 1973—74, koos G. Vainikkoga), *Eestikeelse matemaatilise kõrghariduse algaastad* (koos Ü. Lumistega). — Tartu ülikooli ajaloo küsimusi, XXIII (1989); *Two-grid methods for the solution of nonlinear weakly singular integral equations by piecewise polynomial collocation.* — Journal of Integral Equations and Applications, 1999, 11.

Tamme, *Heidy* (5. IV 1943 Uljanovsk, Venemaa), laulja ja pedagoog. Lõpetas 1964 koori- ja orkestridirigeerimise alal Tallinna Muusikakooli. Õppis 1964—66 samal alal TRK-s (J. Variste kl.). Töötas 1967—83 ENSV Rkl. Filharmoonia solistina (1967—69 ansamblis „Laine"). Teinud solistina koostööd paljude ansamblitega („Vana Toomas", „Sinilind", R. Tammiku ansambel, „Synthesis"), laulnud estraadilavadel koos U. Loobi, N. Samohvalovi, O. Melniku ga. Andnud kontserte ka paljudes välisriikides. Osalenud populaarses ETV laulusaates „Horoskoop". A-st 1983 elanud Soomes, olnud Helsingi *popjazz*'i konservatooriumi laulupedagoog. Esinenud Helsingi Rootsi Teatris operetisolistina, Kangasniemi muusikafestivalidel, kontsertidel *Finlandiatalo*'s ja Helsingi kultuurikeskuses. Ilmunud heliplaate (laserplaat „Kinnine vaikus", 1995).

Tamme, *Lembit* (29. V 1932 Rakvere), geodeet, tehnikaknd. (1970, Leningrad). Lõpetas 1956 maakorraldusinsenerina EPA. Töötanud „Eesti Põllumprojektis", 1966—72 ENSV TA Füüsika ja Astronoomia Inst-i täheastronoomia sektori geodeesiarühmas, olnud 1972—91 „Eesti Maaparandusprojekti" peageodeet, a-st 1990 Maa-ameti geodeesia- ja kartograafiaosk-a juh. Uurinud ja juhtinud hüdrostaatilise nivelleerimise meetodi kasutamist NSV Liidus, sh. Lääne-Eesti saarte sidumisel mandri kõrgusvõrguga, juurutanud distantssondeerimise ja raadiolokatsiooni viise maaparandusuuringutes. Olnud EV geodeesia-kartograafiateenistuse taasloojaid. Eesti Geodeetide Ühingu taasasutajaid. Eesti, Läti ja Leedu Geodeesiakomisjoni alaline liige. ENSV tnl. insener (1988).

B: Geodeet, 1997, 13.

Tammearu, *Peeter* (31. VII 1964 Pärnu), näitleja ja lavastaja. Lõpetas 1986 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1986—96 „Ugalas" ja a-st 1996 Tallinna Linnateatris. A-st 1999 on ühtlasi EMA Kõrgema Lavakunstikooli õppejõud. Tõlkinud näidendeid. V. Panso preemia 1985, A. Lauteri preemia 1994, parima meesnäitleja aastapreemia 1995, Suure Vankri auhind 1999. **L:** Kalmuse ja Tammearu *Jumalad lahkuvad Maalt* (1991), Rintala *Pikk tee Veronasse* (1993), Curney *Söögituba* (1994, ka tõlge), Driveri ja Haddow' *Tšehhov Jaltas* (1995, ka tõlge, mängis Stanislavskit). **O:** Jerry (Albee' *Loomaaia lugu*), Tšatski (Gribojedovi *Häda mõistuse pärast*), Becket (Anouilh' *Becket ehk Jumala au*), Saša (Głowacki *Antigone New Yorgis*), Jourdain (Bulgakovi *Pooleuraline Jourdain*), Peachum (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Porfiri Petrovitš (Dostojevski ja Nüganeni *Kuritöö ja karistus*), Claudius (Shakespeare'i *Hamlet*).

Tammekann, *August* Ferdinand (a-ni 1921 Jürgenson) (14. IX 1894 Tallinn — 23. II 1959 Heinola), geograaf, prof. (1930), *dr. phil.* (1932). Õppis Moskva, Tartu (1919—23) ja Helsingi ülikoolis, oli a-st 1926 TÜ õppejõud. Siirdus 1940 Soome, 1945—50 töötas Rootsis (1948 külalisõppejõud Zürichis), 1953—59 oli Helsingi ülikooli prof. Edendas oluliselt Eesti geomorfoloogilist, paleogeograafilist (Kõrg- ja Madal-Eesti eristamine), maastikulist ja rahvastikulevi uurimist; tal on teeneid ka kodu-uurimise, geograafia terminoloogia ja kartograafia alal (Eesti seinakaart, 1934 ja 1972; „Uus koolikaardistik", 1937), oli rmt-usarja „Maailma maad ja rahvad" peatoim. **T:** *Die Oberflächengestaltung des nordostestländischen Küstentafellandes* (1926), *Eesti maastikutüübid* (1933), *The Baltic Glint* (1940). — Tema kaksiklastest (s. 1930) on Paavo Mattias T. arhitekt ja Eeva-Maija T. Soome nimekaid rmtk-teadlasi (prof. 1992).

B: O. Kurs. *A. Tammekann Soomes ja mujal välismaal.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 27. kd., Tln., 1992; A. Miidel, A. Raukas. *August Ferdinand Tammekann — Eesti tuntuim ja teenekaim geomorfoloog.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, IX. Tln., 1993; O. Kurs. *August Tammekann teaduses ja kultuuris.* — Akadeemia, 1994, 8; *Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 30. kd.* (1997, pühendatud A. F. Tammekannu mälestusele).

Tammel, *Leili* (29. VII 1943 Käesla k., Kärla v.), laulja (metsosopran). Lõpetas 1973 lauluerialal Leningradi konservatooriumi. Olnud a-st 1973 „Estonia" ooperisolist ja a-st 1986 ühtlasi EMA lauluõppejõud; õpilasi: A. Haak, M. Tammu, A. Vurma. Esinenud kammer- (ansamblis „Camerata Tallinn") ja oratooriumilauljana (Mozarti, Verdi ja Dvořaki reekviem, Beethoveni „Missa solemnis", Rossini „Stabat Mater", Mahleri II ja VIII sümfoonia). Paistnud silma dramaatiliste vokaalpartiide meisterliku esitusega. Ilmunud heliplaate (laserplaadid K. Singi loominguga). ENSV rahvakunstnik (1990). II preemia vab. lauljate võistlusel 1972. Muusikateatri aasta-

preemia 1986, G. Otsa preemia 1987, Eesti muusika-aastapreemia 1991. **O:** Carmen (Bizet' *Carmen*), Eboli ja Ulrica (Verdi *Don Carlos* ja *Maskiball*), Singi balleti *Surma ja sünni laulud* vokaalpartii, Marfa (Mussorgski *Hovanštšina*), Duenja (Prokofjevi *Kihlus kloostris*), Dorabella (Mozarti *Così fan tutte*), Santuzza (Mascagni *Talupoja au*), Aža (Kalsonsi *Kadunud poeg*), Tüdruk (Tambergi *Lend*), Olga (Kangro *Ohver*), Ema (Tormise *Eesti ballaadid*). ▲

Tammela, *Paul* (29. IV 1945 Kurikse k., Lelle v.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1973, Leningradi ülikool, kinnit. 1974). Lõpetas 1969 Leningradi ülikooli. Täiendanud end Budapestis (1977), Leningradis (1984), Viinis (1994) ja Sunderlandis (1998). Töötanud 1978–93 TTÜ-s (1980–82 vanemteadurina), a-st 1993 olnud TPÜ prof. (a-st 1996 matemaatika-informaatika osk-a juh.). Uurimusi ruutvormide kohta. Tõestanud mõne taandamispiirkonna mittenormaalsuse ja Venkovi taandamispiirkondade absoluutse lõplikkuse. **T:** *К теории приведения положительных квадратичных форм по Венкову* (1983).

Tammelaan, *Tea* (23. III 1964 Tallinn), disainer ja sisearhitekt. Lõpetas 1988 ERKI. Loonud skulpturaalset, antidisainilikku mööblit (toolid „Ämblik", „Sinisilmne tool", mõlemad 1989, „Tuuline hommik", 1991, „Märtsipühapäev veebruaris", 1992; laud „Veealune maastik", 1989). Laiemale tarbijaskonnale mõeldud esemed on postmodernselt sümbolistlikud (Tallinna Panga toolid, 1993; spiraalne, raudvõrgust painutatud laud „513",1996). Kujundanud näitusi (sh. Eesti Rahva Muuseumi püsinäitus „Eesti. Maa, rahvas, kultuur", koos etnograaf V. Reemaniga, 1994). K. Raua preemia 1994.

Tammelo, *Ilmar* (25. II 1917 Narva – 7. II 1982 Sydney), õigusteadlane ja filosoof, Risto T. onu, *dr. jur.* (1944, Marburgi ülikool), *dr. jur. habil.* (1947, Heidelbergi ülikool), *master of laws* (1964, Sydney ülikool), Soome TA välisliige, Bologna ülikooli audr. Lõpetas 1943 Tartu ülikooli. Töötas 1947–48 Heidelbergi ülikoolis. Siirdus 1948 Austraaliasse, oli 1952–73 Sydney ülikooli õppejõud (algul assistent, hiljem prof.), 1973–82 Salzburgi ülikooli õigusfilosoofia ja üldise riigiteooria prof. 1980–82 ajakirjade „Salzburger Schriften für Rechts-, Staats- und Sozialphilosophie" ja „Beiträge zur Allgemeine Rechts- und Staatslehre" peatoim. Avaldanud töid õigus- ja riigiteooria, õigusfilosoofia ja rahvusv. õiguse alalt. **T:** *Outlines of modern legal logic* (Wiesbaden, 1969), *Õigusloogika printsiibid ja meetodid* (Tokyo, 1971, jaapani k.), *Zur Philosophie des Überlebens* (Freiburg–München, 1975), *Theorie der Gerechtigkeit* (Freiburg–München, 1977), *Modern logic in the service of law* (Wien – New York, 1978). **B:** P. Järvelaid. *Ilmar Tammelo – 1917–1982: Ilmar Tammelo teoste bibliograafia.* [Koost. J. Isotamm.] – Akadeemia, 1990, 10.

Tammelo, *Risto* (13. VII 1945 Tartu), füüsik, Ilmar T. vennapoeg, füüsika-matemaatikadr. (1990, kinnit. 1991). Lõpetas 1970 TRÜ. Olnud 1973–93 Eesti TA Füüsika Inst-i teadur, a-st 1991 ühtlasi TÜ õppejõud (a-st 1993 väljatcooriaprof., a-st 1996 teoreetilise füüsika inst-i juh., a-st 1998 füüsikaosk-a juh.). Olnud külalisprof. Itaalias (1992), Soomes (1994) ja Kanadas (1993, 1996). Uurimusi üldrelatiivsusteooria alalt (liikumine, gravitatsioonilained, mittetriviaalse topoloogiaga aegruumid, Riemanni geomeetria). **T:** *On the physical significance of the second geodesic deviation.* – Physics Letters, 1984; *Electromagnetic wave tails on curved spacetime and their observational implications* (koos R. Mankini ja T. Laasiga). – Physical Review, D, 2000.

Tammeorg, *Johannes* (25. I 1919 Ivaste k., Kodijärve v. – 10. IX 1986 Tartu), farmakognost, farmaatsiaknd. (1946). Lõpetas 1940 TÜ. Töötas seejärel sealsamas, oli 1949–60 dots., 1963–66 farmakognoosiakateedri juh., 1960–74 TRÜ teadusprorektor, 1974–86 farmaatsiakateedri juh., a-st 1982 prof-i kt., a-st 1985 prof. A-st 1967 ENSV Farmatseutide Teadusliku Seltsi juhatuse esimees, a-st 1976 farmaatsiaprobleemide vab. koordineerimisnõukogu esimees. Rajas koos A. Tomingasega kateedri juurde ravimtaimede katsepõllud. Uurinud ravimtaimi, pms. teekummeli ja ogaõuna kogumist, huvitunud ka farmaatsiakateedri ajaloost. **T:** *Droogipulbrite määraja* (1946, autoreid), *Ravimtaimede kogumise juhend* (1958, [2]1972), *Eesti NSV ravimtaimed* (1972, [3]1975, autoreid).

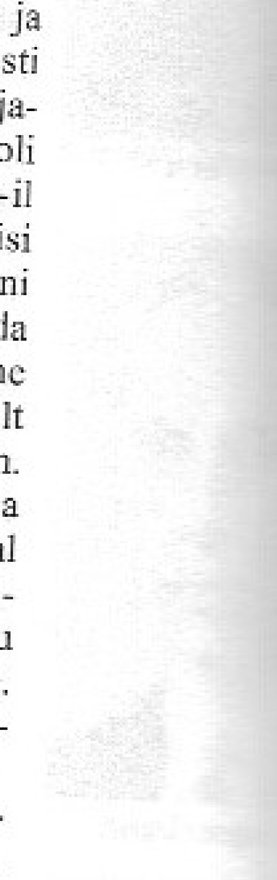

Ilmar Tamm…

Tammer, *Enno* (9. IV 1960 Tallinn), ajakirjanik. Lõpetas 1983 ajakirjanduse erialal TRÜ. Töötanud 1983–86 TPI ajalehe „Tallinna Polütehnik" toimetuses, olnud 1986–90 „Rahva Hääle" korrespondent (avaldas art-eid ühisk-a äärealade kohta: narkomaaniat käsitleb sari „Süüdimatu", teisitimõtlejaid ning korruptsiooni sari „Hingesaast"), 1990–92 „Postimehe" Tallinna toimetuse juh., 1992 „Hommikulehe" asutajaid ja selle peatoim., 1993–97 „Postimehe" reporter, a-st 1997 „Eesti Päevalehe" uudistetoimetuse juh. Teinud päevapol. intervjuusid. ENSV Ajakirjanike Liidu aastapreemia 1990, Bonnieri auhind 1997, Eesti Ajalehtede Liidu aastapreemia 1998 ja 1999. **T:** publitsistikarmt. *Minu kuritööd* (1997). – T-i abikaasa Tiina T. (s. 1960) on samuti ajakirjanik (1994–97 „Kultuurilehe" peatoim.) ja kirjastaja.

Risto Tamm…

Tammer, *Harald* (9. I 1899 Tallinn – 6. VI 1942 Suhhobezvodnoje vangilaager, Gorki obl.), ajakirjanik, sporditegelane ja tõstja. Lõpetas 1915 Tallinna kaubanduskooli ja 1933 Pariisi ülikooli diplomaatia erialal, täiendas end *École libre des sciences politiques*'is ja 1933 Rahvasteliidu stipendiaadina Genfis. Võttis vabatahtlikuna osa I maailmasõjast ja Kalevi malevas Eesti Vabadussõjast. Oli 1921–29 „Eesti Spordilehe" toim. (spordireportaaži kui ajakirjandusžanri ja eestikeelse sporditerminoloogia loojaid) ja 1933–40 „Päevalehe" peatoim. 1934–40 Eesti Olümpiakomitee juhatuse liige. Toimetas 1940 ajakirja „Revue Baltique", pärast Eesti okupeerimist oli „Rahva Hääle" küljendaja. Võitis tõstmises MM-il 1922 Tallinnas raskekaalus kuldmedali ja Pariisi OM-il (1924) pronksmedali, saavutas Antverpeni OM-il (1920) kuulitõukes 6. koha. Tuli 27 korda Eesti meistriks. Isiklikud rekordid: tõukamine 142,5 kg, rebimine 97,5, kuulitõuge 14.15 m, paigalt kaugushüpe 3.07 m ja paigalt kolmikhüpe 9.26 m. Oli Eesti võistkonna peaesindaja ja juht 1928. ja 1936. a. OM-il. Võitles selle eest, et Kultuurkapital toetaks spordiliikumist. A-st 1928 Eesti Ajakirjanike Liidu juhatuse liige, 1934–35 Balti Pressiliidu esimees, kuulunud ka Eesti Punase Risti juhatusse. 1937 Rahvuskogu liige. Nõukogude okupatsioonivõimud arreteerisid T-i 1941, suri vangilaagris.

Tammeraid, *Ivar* (25. IX 1941 Tallinn), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1972, kinnit. 1974). Lõpetas 1965 TRÜ. Täiendanud end Moskvas (1976–77). Töötanud a-st 1966 TTÜ-s (1976–93 dots., 1993–97 asceprof., a-st 1997 matemaatikainst-i prof. ja matemaatilise analüüsi õppetooli juh.). Eesti Matemaatika Seltsi asutajaliige. Uurimusi summeeruvusteooria (jääkliikmega Tauberi tüüpi teoreemid) ja matemaatika tehnikas kasutatavate rakenduste kohta (pulbermetallurgiatoodete kulumise matemaatiline kirjeldamine, magnetlõljukite mudelite loomine, ensüümide difusiooni matemaatiline modelleerimine). **T:** *On the comparison of Tauberian remainder theorems.* – Proceedings of the Estonian Academy of Sciences, 1996, 45; *Lineaaralgebra rakendused* (1999).

Harald Tamm…

Tammeraid (a-ni 1936 T a n n e b a u m), *Otto* (23. XI 1904 Tallinn — 1942 Kamõšlov, Venemaa), metallikunstnik ja rahvakunstikoguja. Lõpetas 1926 puutööerialal Riigi Kunsttööstuskooli (täiendas end 1926—27 stipendiaadina Saksamaal puulõike ja kullassepatöö alal), oli a-st 1935 samas metallitöökoja juh. Asutas 1938 oma metallehistööateljee. Loomingus (ehisnõud, ehted ja küünlajalad) taotles etnograafilise metallehistöö traditsioonide elustamist. Tema hõbeehted (sõled ja preesid) on rahvakunstipärased, 1930. a-te keskpaigast kujundanud isikupärase stiili. Teinud esemeid ka Adamson-Ericu kavandite järgi (1939—40). Vähesed esemed tema rohkem kui 1300-esemelisest erakogust asuvad Eesti Rahva Muuseumis. Mobiliseeriti II maailmasõja ajal Punaarmeesse.

Tammert, *Aleksander* (2. II 1973 Tartu), kergejõustiklane. Lõpetas 1998 USA-s Dallase metodistliku ülikooli majanduse erialal. Sai kettaheites 1996 Atlanta OM-il 25., MM-il 1995 23., 1997 12. ja 1999 10. koha. Tulnud 1993—99 kettaheites ja kuulitõukes kokku 6 korda Eesti meistriks. 1994 Eesti meister ka tõstmises ja jõutõstmises. T-le kuulub Eesti rekord kettaheites 67.41 (2000), isiklik rekord kuulitõukes on 17.81 (1998). — Tema isa A l e k s a n d e r T. (28. IV 1947 Tapa) sai 1966 kuulitõukes juunioride EM-il kuldmedali ning tuli 5 korda Eesti meistriks ja 4 korda sisemeistriks. Isiklik rekord kuulitõukes 19.41 (1976). Töötanud spordimetoodikuna ja treenerina.

Tammet, *Hannes* (5. VIII 1937 Tallinn), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1979, Vojeikovi-nim. Geofüüsika Peaobservatoorium, Leningrad). Lõpetas 1959 TRÜ. Täiendanud end Kaasani ülikoolis matemaatika alal (1969). Töötanud 1956—67 TRÜ-s, 1967—83 TPedI-s (1977—81 füüsikakateedri juh., 1979—83 prof.), a-st 1983 TÜ-s (1983—89 aeroionisatsiooni ja elektroaerosoolide labori juh., 1989—92 peateadur); a-st 1993 on keskkonnafüüsika inst-i juh. ja keskkonnafüüsika prof. Olnud Minnesota ülikoolis külalisteadur (1998—99, Minneapolises) ja Uppsala ülikooli külalisprof. (1998—99). 1988—92 Rahvusv. Atmosfäärielektrikomisjoni asepresident. Uurimusi õhuioonide ja aerosoolifüüsika alalt. ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *The aspiration method for the determination of atmospheric ion-spectra* (1970), *Size and mobility of nanometer-particles, clusters and ions* (1995), *Air ions*. — CRC Handbook of Chemistry and Physics (1998).

Tammet, *Tanel* (16. V 1965 Tartu), arvutiteadlane, Ph. D. (1992, Göteborgi ülikool). Lõpetas 1988 TRÜ. Töötanud 1989—91 Eesti TA Küberneetika Inst-s ja 1992—99 Göteborgi ülikoolis (1992—95 teadur, 1995—97 lektor, 1997—99 dots.), a-st 1999 on TTÜ arvutuskeskuse juh. ja võrgutarkvara prof. Uurimusi matemaatilise loogika, tehisintellekti ja infotehnoloogia alalt. Saanud automaatse teoreemitõestaja *Gandalf* eest 1997 ja 1998 rahvusv. võistlustel CASC esikoha. **T:** *Proof strategies in linear logic*. — Journal of Automated Reasoning, 1994, 12; *Gandalf*. — Journal of Automated Reasoning, 1997, 18, 2; *Loogika. Mõtlemisest tõestamiseni* (1997, koos R. Prangi ja T. Tammega).

Tammetalu, *Tiina* (17. IV 1961 Valka, Läti), maali- ja installatsioonikunstnik. Lõpetas 1989 ERKI. Alustas uusekspressionistlike maalidega, 1990. a-il loonud ruumi- ja videoinstallatsioone („Kahekõne", 1993). Teostanud feministlikult ennast uurivaid *environment*'e („Nimeta" ja „Cultural Sushi", mõlemad 1995; „Naine. Kunstnik" ja „Kodualtar", mõlemad 1996) ning Eesti naise identiteeti käsitlevaid videoid („Bathe estitub: Lugu M&E") ja installatsioone („Blond naine: CV 1986—1998", mõlemad 1999). Eesti loodusest pärinevast ainest (liivast, mullast, puidust) on valminud sari „Eesti maastikud" (1986—99).

Tammeveski, *Paul* (8. V 1898 Jausa k., Käina v. — 8. II 1982 Toronto), helilooja ja muusikategelane. Laulis 1918—44 „Estonia" ooperikooris, juhatas Tallinna Töölismuusika Ühingu segakoori ja 1937—44 populaarset meeskvartetti „Heli 4", korraldas kontserdisarju. Põgenes 1944 Saksamaale, tegutses Lübeckis ja Blombergis eesti põgenike muusikatruppides, kus jätkas ka „Heli 4" juhatamist. Läks 1949 USA-sse, oli Chicagos rmt-ulao töötaja, elu lõpuaastail elas Kanadas. Loonud üle 30 pms. lüürilise ja humoorika sisuga laulu. Mitu neist on saanud populaarseks („Üksainus öis", „Paula, sul on poisipea", „Unistus").

Tammik, *Rein* (22. III 1947 Valga), maalikunstnik. Lõpetas 1974 Tartu Kunstikooli. Töötanud Rakvere Teatri peakunstnikuna, Tallinnas ajalehekunstnikuna ja „Tallinnfilmis" joonisfilmikunstniku ja -lavastajana. 1987—90 elanud Moskvas ning a-st 1992 Prantsusmaal. Osalenud rühmituses „Visarid" (a-st 1969). T-u absurdimaigulisest popkunstist ja hüperrealismist lähtuva maalikeele keskmes on foto, topeltkujutise, maali ja reproduktsiooni problemaatika, selle kaudu analüüsib ta oma kaasaja reaalsustaju. Kasutanud maalikunsti klassikalisi žanre ning parafraseerinud kunstiklassika teoseid ja nende pealkirju (pms. 17. saj. Madalmaade maalikunsti). Kasutanud kinnismotiive (ruuduline laudlina, täpilised tassid, mustad viljad). Loonud joonisfilme („Poiss ja liblikas", 1978, „Nike kutse", 1980). **T:** *Leningradi maanteel* (1972), *Põld hernehirmutisega* (1974), *1945—1975* (1975), *Meris ja Heda „Hommikusöök põldmurakapirukaga"* (1976), *Autoportree Peetri ja Uuve-Maarjaga* (1978), *Visarid* (1981), *Jahiklubi* (1983), *Poiss fotoaparaadiga* (1984), *Eine murul* (1997), *Autoportree* (1997), sarjad *Les Petites Femmes de Paris* (a-st 1997) ja *Les Orgasmes* (a-st 1997).

Tammiste, *Aleksei* (29. VI 1946 Türi), korvpallur. Tuli NSV Liidu meeskonnas 1971 Euroopa meistriks. NSV Liidu rahvaste spartakiaadil ja NSV Liidu meistrivõistlustel sai 1967 hõbemedali ja NSV Liidu meistrivõistlustel 1971 pronksmedali. 1967—79 tuli 10 korda Eesti meistriks (mängis Tallinna „Kalevis", TRÜ meeskonnas ja Harju KEK-i meeskonnas). Suurmeister (1971). Töötanud spordimetoodikuna ja treenerina (1990—95 Soomes). A-st 1995 oü-u Tamma-Sport juhatuse esimees.

Tammlaan, *Evald* (15. II 1904 Vihula mõis — 17. III 1945 Sztutowo, Gdański läh.), kirjanik ja publitsist. Lõpetas 1926 Rakveres gümnaasiumi, töötas ajakirjanikuna Rakveres, Haapsalus ja a-st 1934 Tallinnas. Tegi meremehena ja kirjasaatjana (pseud. J ä n k i m e e s) välisreise, 1932—33 osales jahi „Ahto" ümbermaailmareisil. 1940 oli Moskvas Eesti esinduse pressiatašee, seejärel a-ni 1941 ENSV esinduse juh. Saksa okupatsiooni ajal 1941 vangistati, 1944 viidi Stutthofi (Sztutowo) vangilaagrisse. Avaldanud ajakirjanduses reisikirju, olukirjeldusi, art-eid, följetone, vesteid ja vesteseeriaid ning näidendeid. **T:** näid-d *Valge lagendik* (1937) ja *Raudne kodu* (1938, [2]1955), vestevalimikud *Jänkimehe kroonika* (1961) ja *Jänkimehe kirjad* (1966).

Tammoja, *Peeter* (6. V 1953 Viljandi), majandustegelane. Lõpetas 1978 TPI majandusteaduskonna tööstuse ökonoomika ja organiseerimise erialal, õppis 1983—86 Moskvas väliskaubandusakadeemias. Töötas 1978—87 ENSV Rkl. Plaanikomitees. Oli 1988—89 Eesti Väikeettevõtluse Assotsiatsiooni (EVEA) president; Eesti Ekspordinõukogu asutajaid ja 1991—93 selle juhatuse esimees. Juhtis 1989 Eesti Kaubandus-Tööstuskoja taasasutamist ja oli 1989—91 selle presiidiumi esimees ning 1991—95 president; a-st 1995 ühtlasi Rahvusv. Kaubanduskoja nõukogu liige. A-st 1998 on as-i Index Net juhatuse esimees.

Tammsaar, *Jaan* (28. VIII 1949 Tallinn), raamatugraafik. Lõpetas 1977 ERKI. Olnud 1978–93 TKÜ õppejõud ja 1980–92 ühtlasi ajakirja „Täheke" kunstiline toim., a-st 1992 kirjastuse „Tiritamm" kunstiline toim. Illustreerinud ja kujundanud pms. laste- ja noorsookirjandust. Loomingut iseloomustavad kujunduse terviklikkus, fantaasiarikas ja metafooriküllane käsitluslaad, kohati naivistlik ainekäsitlus. On multifilmide „Karsumm" (1980) ning „Vägev vähk ja ahne naine" (1986) stsenaariumi autor ja kunstnik, viljelnud ka eksliibrist. J. Jenseni preemia 1982 ja 1988. **T:** *Armeenia muinasjuttude* (1973), *Abhaasi muinasjuttude* (1979), J. ja W. Grimmi *Muinasjuttude* (1981), H. C. Anderseni *Väikese merineitsi* (1987), *Eesti muinasjuttude* (saksa ja inglise k. 1987, vene k. 1989, hispaania k. 1990, e. k. 1991 pealkirjaga *Rehepapp ja Vanapagan*), J. Kõrvi *Veealuste* (1994) ja E. Raua *Kalevipoja* (1998) ill-d.

Jaan Tammsaar

Tammsaare, A. H. (pseud.), õieti Anton Hansen (30. I 1878 Põhja-Tammsaare talu, Vetepere k., Albu v. — 1. III 1940 Tallinn), kirjanik. Õppis Väike-Maarja kihelkonnakoolis ja 1898–1903 Tartus H. Treffneri gümnaasiumis, töötas 1903–07 Tallinnas ajakirjanikuna (1903–05 „Teataja", hiljem „Vaatleja" ja „Sõnumete" toimetuses), õppis 1907–11 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas. Haigestus 1911 tuberkuloosi, asus elama venna juurde Põhja-Kõrvemaale Koitjärve külla, kust tegi ravireisi Kaukaasiasse (1912–13). Elas a-st 1919 vabakutselise kirjanikuna Tallinnas. — T. vaimset kujunemist mõjutasid suur lugemus, huvi loodusteaduste, filosoofia, psühholoogia ja sotsioloogia vastu ning gümnaasiumiajast alguse saanud lävimine edumeelsete haritlastega. Esimestes, gümnaasiumiaastail ajakirjanduses ilm. jutustustes kujutas humoristlik-naturalistlikult külaelu („Kaks paari ja üksainus", 1902 ajalehes; „Vanad ja noored", 1903 albumis „Kiired"); varasem proosa on koondatud rmt-isse „Vanad ja noored" (1913) ja „Kaks paari ja üksainus ning teised jutustused" (1924). 1905. a. rev-i sündmused ajendasid T-t protestima ühisk. vägivalla vastu (jutt „Päästmisel", 1905, jutustus „Raha-auk", 1907, satiirilised lühipalad). Jutustuses „Uurimisel" (1907) ilmneb huvi psühholoogiaprobleemide vastu. Üliõpilasena viljeles T. haritlasnooruse hingeheitlusi eritlevat impressionistlikku psühholoogilist novelli: „Pikad sammud" (1908), „Noored hinged" (1909) ja „Üle piiri" (1910); viimases arvustab satiiriga teravdatult valitsevat moraali. I maailmasõja ajal lõi T. sõjavastast, päevaprobleeme, inimese loomust ja tegutsemismotiive ajalooliste analoogiate varal mõtestavat publitsistikat (valimikes „Sõjamõtted", 1919, ja „Sic transit...", 1924). 1915 avaldatud miniatuuride ja lühipalade kogu „Poiss ja liblik" sisaldab 1909–15 loodud, poeetilises keeles filosoofilisi väikepilte. 1917 ilmusid impressionistlik armastusnovell „Varjundid" ning haritlasteemaline novell „Kärbes". Kunstilisest täisküpsusest ja isikupärast annavad tunnistust Piibli-ainelinc ekspressionistlikku laadi draama „Juudit" (1921) ja peremeheprobleemi analüüsiv rom. „Kõrboja peremees" (1922, film 1979), mõlemad on oluliselt rikastanud eesti kirjanduse individuaalpsühholoogilist karakterikujutust. T. peateos, 5-köiteline epopöa „Tõde ja õigus" (1926–33, II osa järgi film „Indrek", 1976), on arenguromaan, mis maalib avara pildi 1870.–1930. a-te Eesti küla- ja linnaühisk-st. Vargamäe talust võrsunud mitme sugupõlve töö- ja kujunemisloo taustal käsitleb T. probleeme, millega inimesed ja rahvad eluvõitluses kokku puutuvad: teose esimene köide kujutab inimese võitlust maaga, teine võitlust jumalaga, kolmas võitlust ühisk-ga, neljas võitlust iseendaga ja viies alistumist [illegible]. Romaani kolme esimese köi- [illegible] Monumentaalsed tegelaskujud ja filosoofiline probleemiasetus on ühendatud real. psühholoogilise, eetilise ja sotsiaalse eluvaatlusega. T-le on omased loova töö austamine, tõetunnetuskirg ja ühisk. õigluse taotlus. 1930. a-il, totalitarismi pealetungi ja sõjaohu ajal, tugevnes tema protest vaimse tasalülitamise, autokraatia ja massipsühhoosi vastu (publitsistika; rom-d „Elu ja armastus", 1934, ja „Ma armastasin sakslast", 1935; allegooriline pamflettnäid. „Kuningal on külm", 1936). Ühisk-akriitika tipneb rahvaluuleainet vaimukalt ajakohastavas rom-s „Põrgupõhja uus Vanapagan" (1939, film 1964). T. on avaldanud ka esseid („Keelest ja luulest", 1915, ja „Hiina ja hiinlane", 1938) ning noorsoormt-u „Meie rebane" (1932). Paljusid T. teoseid on mitu korda dramatiseeritud. Ta on ka tõlkinud, pms. vene ja inglise keelest (F. Dostojevski, I. Gontšarov, O. Wilde, B. Shaw). Mälestussammas Järva-Madisel (F. Sannamees, 1936) ja Tallinnas (1978, J. Soans ja R. Luup), majamuuseum sünnikodus Tammsaarel (asut. 1958) ja Tallinnas (asut. 1967). **T:** *Teosed* (13 kd., 1952–68), *Kogutud teosed* (18 kd., 1978–93), *Valitud jutustused* (1949), *Jutustusi ja novelle* (1976), *Miniatuure, novelle, jutustusi* (1977), *Miniatuure* (1977), *Mõtteid ja mõtisklusi* (1978), *Pähklipüha. Jutte ja romaanikatkeid* (1978, koostaja R. Põder).

A. H. Tammsaare

B: F. Tuglas. *A. H. Tammsaare*. Trt., 1918; K. Mihkla. *A. H. Tammsaare elutee ja looming*. Trt., 1938; H. Siimisker. *A. H. Tammsaare*. Tln., 1962; H. Puhvel. *A. H. Tammsaare elu ja loomingu varasem periood*. Tln., 1967; L. Siimisker, A. Palm. *A. H. Tammsaare*. [Pildikroonika.] Tln., 1977; *Sõna, mõte, inimene. A. H. Tammsaare 100. juubelile pühendatud lühiuurimusi*. [Koost. H. Puhvel.] Tln., 1977; *Mälestusi A. H. Tammsaarest*. [Koost. E. Teder.] Tln., 1978; E. Treier. *Anton Hansen Tammsaare kui saladus. Mälestusi kõneluste kujul*. Tln., 1991; L. Trett. *A. H. Tammsaare, nagu teda tundsin*. Tln., 1998.

Tammur, *Ilmar* (11. V 1921 Narva — 19. VII 1989 Tallinn), lavastaja, teatrijuht ja näitleja. Lõpetas 1941 Tallinnas Rkl. Lavakunstikooli. Alustas lavategevust 1941 „Estonias", kuulus 1942–44 ENSV Rkl. Kunstiansamblcisse, pärast sõda mängis „Vanemuises" ja Tallinna Draamateatris. Oli 1947 Võru „Kandle" ja 1948–52 „Endla" dir. ja kunstiline juht, 1952–70 Tallinna Draamateatri ja 1970–74 ENSV Rkl. Filharmoonia peanäitejuht, 1974–76 Rakvere Teatri lavastaja ja näitleja, 1976–78 ETV kunstisaadete toim. ning 1978–89 ENSV Rkl. Noorsooteatri näitleja. Olnud ühtlasi 1954–69 ENSV Teatriühingu juhatuse esimees, juhatanud Tallinna Draamateatri õppestuudiot, õpetanud TRK-s ja TPedI-s, lavastanud telenäidendeid („Legend hundimõrsjast", „Lehekandja nr. 17") ja mänginud filmides („Nipernaadi", „Kapten Farkás"). Suutis 1950. a-te ülepolitiseeritud ajal teatrijuhina oma klassikalavastustega säilitada esindusteatri taset, hiljem näitlejana mängis silmapaistvalt karakterosi. ENSV rahvakunstnik (1964). ENSV rkl. preemia 1959. **L:** Shakespeare'i *Tõrksa taltsutus* (1949, mängis Petruchiot), Trenjovi *Ljubov Jarovaja* (1952, mängis Švandjat), Lermontovi *Maskeraad* (1954), Ranneti *Südamevalu* (1956), Shakespeare'i *Antonius ja Kleopatra* (1955), Ibseni *Peer Gynt* (1962), Brechti *Ema Courage ja tema lapsed* (1962), Pandi *Avarii* (1963), Vilde *Side* (1988). **O:** Cyrano (Rostand'i *Cyrano de Bergerac*), Karlo (Tammsaare *Kuningal on külm*), Sorin (Tšehhovi *Kajakas*), Engstrand (Ibseni *Kummitused*). **B:** *Ilmar Tammur. Teatrijuht. Lavastaja. Näitleja. Õppejõud*. [Koost. I. Taarna.] Tln., 1997.

Ilmar Tammur

Tampere, *Herbert* (1. II 1909 Uniküla, Rannu v. — 19. I 1975 Rannu), folklorist, filoloogiaknd. (1962). Õppis 1927–33 TÜ-s, töötas 1928–45 Eesti Rahvaluule Arhiivis, oli 1946–52 Tallinna Rkl. Konserva-

[illegible] muusikateaduse kateedri juh. ja ühtlasi Tallinna Muusikakooli õppejõud, 1952–66 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi rahvaluuleosk-a juh., a-st 1967 töötas taas TRK-s (a-st 1974 prof-i itk.). Uurinud pms. eesti rahvalaule ja rahvamuusikat, eriti regilaulude muusikalisi stiile, huvitunud ka rahvausundist ja -kombestikust. Koostanud ja toimetanud teaduslikud väljaanded „Vana Kannel III: Kuusalu regilaulud" (1938), „Vana Kannel IV: Karksi regilaulud" (1941), „Vana Kannel V: Mustjala regilaulud" (1985, koos E. Tampere ja O. Kõivaga) ning valimikud „Eesti rahvaviiside antoloogia" I (1935, 1999), „Valimik eesti rahvalaule" (1935, koos O. Looritsa ja S. Lätt-Kuttiga), „Valimik eesti rahvatantse" (1938, koos R. Põldmäega), „Eesti rahvalaule viisidega" (5 kd., 1956–65), „Marjakobar ja teisi setu muinasjutte" (1956, koos E. Normanniga), „Eesti rahvalaule ja pillilugusid" (2 kd., 1970–74, koos E. Tampere, O. Kõiva ja I. Rüütliga) ja „Eesti rahvapillid ja rahvatantsud" (1975). T. on Eesti Rahvaluule Arhiivi kartoteegisüsteemi arendajaid ja rahvaluulealase kogumistöö kooskõlastajaid. Koos abikaasa Erna T-ga kogunud rahvaluulet (u. 10 000 lk. rahvaluuletekste). ENSV tnl. kunstitegelane (1969). ENSV rkl. preemia 1959.

Tamra, *Kalle* (19. XI 1932 Võru), muusikateadlane ja pedagoog. Lõpetas 1971 muusikateaduse alal TRK. Töötanud 1961–66 Abja lastemuusikakooli ja a-st 1966 Viljandi muusikakooli dir-na. Olnud muusikakoolide uuendusliikumise eestvedajaid, koostanud õppe- ja ainekavasid ning harjutuste kogumikke („Rütmosolfedžo", koos abikaasa Maie T-ga; „Laulame, mängime" I ja II), avaldanud art-eid muusika algõpetusest, pillidest ja pillide valmistamisest. ETV saatesarja „Vahva mees, kes pilli teeb" autor ja saatejuht (1992–94). ENSV tnl. kultuuritegelane (1989).

Tamre, *Mart* (7. XI 1957 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1995). Lõpetas 1982 peenmehaanikainsenerina TPI. Täiendanud end Soomes (1993), Saksamaal (1993–94 ja 1996), Rootsis (1994) ja Suurbritannias (1997–98). Olnud 1982–90 TTÜ insener ja teadur, 1990–92 assistent, 1992–96 dots., a-st 1997 prof. ja õppetooli juh., a-st 1999 Massachusettsi Tehnoloogiainst-s (USA-s) külalisteadur. A-st 1994 EV patendivolinik. Uurimusi triboloogia ja biomehaanika alalt. **T:** *Misaligned journal bearings*. – Proceedings of the Estonian Academy of Sciences, Engineering, 1995, 1; *Kinematics of biomechanical human joint rehabilitation device and the impact on the treatment effeciency* (koos M. Ajaotsaga). – Proceedings of OST-96 Symposium on Machine Design (1996); *Axial profile effects of journal bearings* (koos M. Ajaotsaga). – Proceedings of the 1st World Tribology Congress (1997).

Tamsalu, *Rein* (27. III 1940 Tallinn), merefüüsik, füüsika-matemaatikadr. (1986, NSVL TA Okeanoloogiainst., kinnit. 1987). Lõpetas 1964 TRÜ geograafina (okeanoloogina), töötas 1968–71 NSVL TA Siberi Osk. arvutuskeskuses juhtkonstruktorina, 1971–89 mitmes Eesti mereuurimisasutuses vanemteaduri ja laborijuh-na, a-st 1990 olnud Eesti TA Ökoloogia ja Mereuuringute Inst-i, a-st 1992 Eesti Mereinst-i meresüsteemide modelleerimise sektori juh. ning ühtlasi Soome Mereuuringute Inst-i külalisteadur. Uurimusi Läänemere füüsikaliste protsesside ja ökosüsteemide modelleerimise kohta. **T:** *Physical features of the Baltic Sea* (Helsingi, 1985, koos P. Mälkkiga), *Моделирование динамики и структуры вод Балтийского моря* (Riia, 1979), *Математическая модель водной экосистемы FINEST* (1989, koos P. Ennetiga).

Tamsar, *Toomas* (22. II 1967 Tallinn), majandusteadlane. Lõpetas 1992 TTÜ majandusteaduskonna. Õppinud 1990–91 Eichstätti kat. ülikoolis. Olnud 1992–93 Eesti Kaubandus-Tööstuskoja presidendi abi, 1994–98 Eesti Kaubandus-Tööstuskoja peadir., 1998–99 as-i Norma Grupp juhatuse esimees, 1999–2000 as-i NG Investeeringud juhatuse esimees, a-st 2000 as-i Tallinna Kaubamaja juhatuse esimees.

Tamul, *Elo* (a-ni 1931 Elisabeth Lokk) (21. I 1913 Võru – 5. I 1994 Tartu), näitleja ja laulja (metsosopran). Õppis 1935–40 Tartu Kõrgemas Muusikakoolis. Alustas lavateed 1931 Võru „Kandles", töötas a-st 1935 elu lõpuni „Vanemuises", algul koorilauljana, a-st 1944 ooperi- ja operetisolistina, a-st 1957 draamanäitlejana, esinenud ka balletis. Oli vanemuislikult mitmekülgne näitleja, tema mängulaad oli isikupäraselt soe ja rahvalik. ENSV tnl. kunstnik (1951). NSVL-i rkl. preemia 1952, ENSV rkl. preemia 1949. **O:** Carmen (Bizet' *Carmen*), Juula (Tammsaare *Põrgupõhja uus Vanapagan*), Silva ja Ninon (Kálmáni *Silva* ja *Montmartre'i kannike*), Amneris (Verdi *Aida*) emand Leevike (Kõrveri *Laanelill*), proua Alving (Ibseni *Kummitused*), Veika-eit (Lutsu *Tagahoovis*).

Taniel, *Gennadi* (29. VII 1940 Tallinn), helilooja. Õppis 1960–66 TRK-s kompositsiooni (V. ja E. Kapi kl.). Töötanud orkestrandi, pedagoogi ja helirežissöörina, a-st 1971 on vabakutseline. Loomingus on ülekaalus levilaulud (üle 400), osa neist on saanud populaarseks („Koduküla – kodumaa", „Laul verelilledest"). Võitnud lauluvõistlustel auhindu. **T:** noorteooper *Kivine pisar* (1964), rockooper *Valus valgus* (1977), muusikaline draama *Haapsalu legend* (1979), oratoorium *Inimene* kooridele ja sümfooniaorkestrile (1984), 5 kantaati („Tarkade kivi", 1984), *Klaverikontsert* (1985), *Viiulikontsert* (1987), *Kammersümfoonia* (1965), sümfooniline ballaad *Mõtisklus* kandlele ja orkestrile (1982), kammer- ja filmimuusikat.

Taniloo (a-ni 1936 Tanilov), *Endel* Eduard (5. I 1923 Tartu), kujur, Kadi T. vend. Õppis 1943–44 Kõrgematel Kujutava Kunsti Kursustel ja a-st 1946 Tartu Rkl. Kunstiinst-s, lõpetas 1952 ERKI. Olnud a-st 1959 Tartu kunstikooli ja 1992–95 ka TÜ õppejõud. Oli 1977–87 ENSV Kunstnike Liidu Tartu osk. esimees. Viljelnud pms. stiliseeriv-dekoratiivses, lakoonilises vormikäsitluses figuurplastikat („Ema ja laps", 1979, pronks; „Naisfiguur", 1982, graniit). Teinud palju monumente (F. R. Kreutzwaldi mälestussammas, 1958, koos M. Saksa ja H. Armaniga, Tallinnas; prof. L. Puusepa monument, 1982, Tartus; K. Eenpalu mälestussammas, 1994, Tartumaal Kobratus), loonud real. portreid (J. Simm, 1969; tütre portree, 1972). Rohkeis hauasambais rakendanud aktiplastikat ja portreed. ENSV tnl. kunstnik (1982). **T:** sari *Seitse venda* (1966–80), maskpead *Lendav akt* (1980), *Lainetes* (1997), *Metsa barokk* (1997) ja *Veealused* (1999).

Taniloo (a-ni 1936 Keete Tanilov, a-st 1960 Tekkel), *Kadi* (25. I 1911 Rõuge v. – 14. II 1998 Tartu), näitleja, lavastaja ja kultuuriajakirjanik, Endel T. õde. Õppis 1929–32 TÜ-s inglise filoloogiat, ühtlasi V. Mettuse stuudios näitekunsti ja A. Niitovi juures laulmist. Oli 1933–40 „Vanemuise" ja 1940–44 „Estonia" näitleja ning esines meelelahutuslauljana Eesti ringhäälingus. Põgenes 1944 Saksamaale, tegutses 1946–49 Oldenburgis Eesti Rahvusteatris, elas 1949–95 USA-s. Asutas 1950 koos H. Visnapuuga New Yorgi Eesti Teatri, oli seal a-ni 1995 näitleja, lavastaja ja dramaturg, töötas 1950–85 „Ameerika Hääles" diktori ja kultuurireporterina ning 1985–91 raadio „Vaba Euroopa" kirjasaatjana. Kirjutanud teatrist ja muusikast väliseesti ajakirjanduses. Elas a-st 1995 taas Tartus. USA Eesti Kultuurifondi auhind 1979. **O:** Madame Raquin (Zola *Sa ei pea abielu rikkuma*), Marta (Wuolijoki *Niskamäe naised* ja

Niskamäe leib), Amanda (Williamsi *Klaasmenažerii*). **L:** Mälgu *Vaese mehe ututall* (1950, mängis Irmgardi), Mägi *Eedeni aias* (1965), Vilde *Pisuhänd* (1980). ▲

Tannberg, *Tõnu*-Andrus (22. IX 1961 Rakvere), ajaloolane, *dr. phil.* (1996). Lõpetas 1985 TRÜ, täiendanud end 1994 Rootsis ja 1997 Saksamaal. Olnud 1985–95 Puka keskkooli ajalooõpetaja, a-st 1990 TÜ õppejõud, a-st 2000 Eesti ajaloo õppetooli dots., 1995–96 Eesti Ajalooarhiivi hoiuosk-a juh. ja 1996–99 asedir., ühtlasi Eesti Rahvusarhiivi nõunik, mitme teadusnõukogu esimees või liige ning kooliõpikute autoreid („Uusaeg" 3., 1993; „Eesti ajalugu" 1.–2., 1995, ²1997; „Lähiajalugu" 9. klassile, 1999). Uurimusi Eesti vanema sõjaajaloo (1710–1917), lähiajaloo jm. alalt. F. Puksoo auhind 1998. **T:** *Maakaitseväekohustus Balti kubermangudes 19. sajandi 1. poolel (1806–1856)* (1996), koguteos *Tarto maarahwa näddali-Leht. Uurimusi ja allikmaterjale* (1998), *Rahvusväeosade loomisest Eestis: mälestusi ja kirju aastatest 1917–1918* (1998, koostaja, koos A. Pajuriga).

Tanning, *Salme* (5. III 1904 Leevaku, Toolamaa v. – 20. XII 1962 Tallinn), keeleteadlane. Lõpetas 1939 TÜ. Oli 1927–44 Emakeele Seltsi murdekoguja ning kogude korraldaja, 1944–47 TRÜ eesti ja soome-ugri keelte arhiivi vanemlaborant ning 1947–62 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i nooremteadur. A-st 1927 kogunud murdeainest enam kui 50 murrakualalt (120 000 sõnasedelit, 3600 lk. tekste, 700 lk. grammatikaülevaateid, 80 tundi helilülesvõtteid). Uurinud pms. Ida- ja Lõuna-Eesti murdeid (eriti Karksi ja Kodavere murrakut). T. oli ka teenekas murdearhivaar ja korrespondentide juhendaja. **T:** *Kirde-eesti rannikumurde tekstid* (1952, käsikiri), *Karksi murrak* (1953, käsikiri), *Mulgi murdetekstid. Eesti murded* I (1961).

Tapupere, *Olev* (22. IV 1930 Tallinn), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1965, Leningradi polütehniline inst.). Lõpetas 1953 elektriinsenerina TPI; täiendanud end 1967–68 Londonis *Queen Mary College*'is. Olnud a-st 1953 TTÜ õppejõud (a-st 1969 dots., 1965–74 elektrisüsteemide kateedri juh., 1974–91 energeetikateaduskonna dekaan). Eesti Elektrotehnikakomitee asutamise algatajaid ja 1993–98 selle tegevdir. Töid kõrgepingetehnika, standardimise ja Eesti energeetika arendamise alalt. ENSV tnl. energeetik (1986). **T:** *Eesti energeetika arengu üldpõhimõtted aastani 2030* (1990, autoreid), *Eesti Vabariigi energeetika arengukava aastani 1995* (1990, autoreid).

Tarand, *Andres* (11. I 1940 Tallinn), poliitik ja loodusteadlane, Helmut T-i poeg, Mari T-i abikaasa, geograafiaknd. (1973). Lõpetas 1963 TRÜ klimatoloogina. Töötas 1965–68 ja 1970–90 Eesti TA Tallinna Botaanikaaias (1978–82 teadusdir., 1988–90 dir.), 1968–70 oli 14. Nõukogude Antarktika-ekspeditsiooni nooremteadur. Viibinud uurimisreisidel Antarktises (talvitus meteoroloog-aktinometristina 1969 polaarjaamas Molodjožnaja), Taimõril (1971) jm. Osalenud Eestimaa Rahvarinde, Rohelise Liikumise ja Põhiseaduse Assamblee töös. Olnud 1990–92 Eesti Komitee liige ja EV Ülemnõukogu saadik ning a-st 1992 Riigikogu liige („Mõõdukate" saadikurühmas), a-st 1999 koalitsiooninõukogu esimees ja väliskomisjoni esimees. Olnud 1992–94 EV keskkonnaminister ja 1994–95 peaminister. Rahvaerakonna Mõõdukad (a-ni 1999 erakonna „Mõõdukad") asutajaid ja esimees. Keskkonnaorg-i *GLOBE International* asepresidente. Avaldanud uurimusi Eesti kliima ajaloo, Tallinna linnaökoloogia ja Eesti mesokliima alalt, publitsistikat (Eesti ajavööndist, ökoloogiaprobleemidest, poliitikast), mälestusi („40 kiri lugu" [illegible], koos S. Kiini ja R. Ruutsooga:

„Odamusel olid jalad ülespidi", 1992, rmt-s „Nabakirjad") ning vanemate Siberi-kirjavahetust („Cassiopeia", 1992). **T:** *Country case study on climate change imports and adaption assessments in the Republic of Estonia* (1998), *Eesti mentaliteedi muutustest* (1998), *Eesti välispoliitika eelistused* (1999). – Avaliku elu tegelased on ka tema pojad Indrek T. (28. I 1964) ja Kaarel T. (20. IX 1966). Indrek T. töötab a-st 1994 välismin-i kantslerina, Kaarel T. on a-st 1999 valitsuse pressibüroo dir.

Tarand (a-ni 1935 Takenberg), *Helmut(h)* (8. X 1911 Tallinn – 1. XI 1987 Tallinn), kultuuritegelane, Andres T-i isa. Lõpetas 1936 TÜ. Oli 1935–40 ajakirja „Eesti Noorus" ja 1940–41 ajakirja „Nõukogude Kultuur" toim. 1945 arreteeriti, oli 1946–56 Vorkutas vangis ja asumisel. Avaldanud kirjutisi kirjandusterminite, stiili ja värsiõpetuse ning antroponüümika alalt, osales teose „Raamat nimedest" (1966) koostamises (koos E. Rajandiga). Luuletajana kasutas pseudonüümi Annus Rävälä (kogu „Vorkuta värsse", Lund, 1981, ²1984). Aitas Hilja Rüütlil (pseud. Aili Helm, s. 1921) kirjutada rom-itetraloogia eesti poliitvangide elust („Kuradil ei ole varju", Lund, 1979, „Vägivallamaa", Lund, 1982, „Režiim – see kõlab uhkelt", Lund, 1984, ja „Kirjad pimedusest", ajalehes „Vaba Eestlane", 1981). **T:** luulekogu *Epitaaf* (1990).

Tarand, *Mari* (14. I 1941 Tallinn), raadioajakirjanik, Andres T-i abikaasa, Paul ja Linda Viidingu tütar, Juhan Viidingu õde. Lõpetas 1963 TRÜ eesti filoloogia žurnalistika eriharu. Töötanud a-st 1963 ER-i toim. ja kommentaatorina. Teinud 1964–75 lastesaateid, sh. „Kooliraadiot" ning Eesti-Soome tele-raadioviktoriini „Küsi, Helsingi-Tallinn" (1976), „Keskööprogrammi" luulesaateid ning keelesaateid (saatesari „Keelekõrv"). Kirjutanud dokumentaalfilmistsenaariume. ENSV Ajakirjanike Liidu aastapreemia 1975, Eesti Ajakirjanike Liidu preemia kauni eesti keele eest 1997.

Taras, *Martin* (8. II 1899 Eristvere k., Jõgeva v. – 14. VIII 1968 Tallinn), laulja (tenor). Õppis laulmist Tartus G. Stahlbergi juures ja 1933–37 TK-s (H. Eineri kl.), täiendas end 1938 Itaalias. Oli 1931 „Vanemuise" ja 1932–59 „Estonia" ooperisolist; esinenud ka kontserdilauljana. ENSV rahvakunstnik (1954). NSVL-i rkl. preemia 1950 ja 1951, ENSV rkl. preemia 1949. **O:** Faust (Gounod' *Faust*), Calaf ja Cavaradossi (Puccini *Turandot* ja *Tosca*), Ernesto (Donizetti *Don Pasquale*), Canio (Leoncavallo *Pajatsid*), Alfredo (Verdi *Traviata*), Neeme (E. Kapi *Tasuleegid*), Lenski (Tšaikovski *Jevgeni Onegin*), Leemet (Ernesaksa *Tormide rand*).
B: E. Uuli. *Martin Taras*. Tln., 1966.

Targama (1930. a-teni Terkmann), *Tiiu* (23. I 1907 Tallinn – 1. VIII 1994 Tallinn), dirigent ja organist, August Terkmanni tütar. Lõpetas 1930 kompositsiooni alal TK (A. Kapi kl.), õppis samas 1923–30 A. Topmani juures orelit. Tegutses algul organisti ja kontsertmeistrina „Estonias", oli 1936–46 ja 1949–52 „Estonia" koormeister, 1952–63 peakoormeister ja 1945–49 dirigent. Töötas 1963–82 TRK-s ooperiklassi õppejõuna. ENSV tnl. kunstnik (1954). NSVL-i rkl. preemia 1952.
B: H. Külvand. *Tiiu Targama*. – „Estonia" lauluteatri rajajaid. Tln., 1981.

Tark, *Aare* (4. IV 1959 Tallinn), jurist, vandeadvokaat. Lõpetas 1983 TRÜ õigusteaduskonna. Asus samal aastal stažöörina tööle Tallinna 2. õigusnõuandlasse. 1984. a-st Eesti Advokatuuri Kolleegiumi liige. Töötanud 1984–89 advokaadina Tallinna 2. õigusnõuandlas, 1990–91 advokaadibüroos Heta ning a-st 1991 advokaadibüroos Tark & Ko. Oli 1992–94 Rahvusv. Advokaatide Assotsiatsiooni (*International Bar Association*) stipendiaat. Advo-

Tõnu Tannberg

Salme Tanning

Andres Tarand

Martin Taras

Aare Tark

[illegible] üldkogu on valinud T-a kolmel korral (1994, 1995, 1998) Eesti Advokatuuri esimeheks. 1998 valitud Rahvusv. Advokaatide Assotsiatsiooni Nõukogu ja eetikakomisjoni liikmeks. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi ja Eesti Õiguskeskuse juhatuse liige.

Tarmak, *Jüri* (21. VII 1946 Tallinn), kergejõustiklane ja majandustegelane, majandusknd. (1985, Leningradi ülikool). Võitis 1972 Müncheni OM-il kõrgushüppes kuldmedali (2.23), Euroopa sisemeistrivõistlustel 1971 hõbe- ja 1972 pronksmedali ning NSV Liidu meistrivõistlustel 1970 pronksmedali, sisemeistrivõistlustel 1972 kuld- ja 1973 hõbe- ning 1968 pronksmedali. 1965—67 Eesti meister, 1966 võitis sisemeistrivõistluste kuldmedali. Parim tulemus 2.25. Suurmeister (1971), NSVL-i tnl. meistersportlane (1972). Lõpetas 1975 Leningradi ülikooli majandusteaduskonna ning oli a-ni 1990 samas õppejõud. A-st 1990 töötanud Eestis majanduse alal.

Tarmisto, *Julius* (a-ni 1936 Grünberg) (14. XII 1890 Otepää — 4. IX 1956 Tallinn), põllumajandus- ja piimandustegelane, Vello T. isa. Lõpetas 1914 Leipzigi ülikooli. Oli 1914 Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi Vahi katsetalus ja Sahkapuu tütarlaste põllutöö- ja majapidamiskoolis õpetaja, 1915—17 Võru maakonnaagronoom, 1917—19 Võru Maakonnanõukogu ja seejärel Võru Maavalitsuse esimees. Võrumaa põllumeeste koondise algatajaid ja korraldajaid, kuulus Eesti Maarahva Liidu keskjuhatusse, valiti 1919 Eesti Asutava Kogu liikmeks. Oli 1922—40 Õisu Piimanduskooli juh., asutas 1936 Õissu moodsaima tehnikaga piimandusalase katse- ja uurimiskeskuse — Õisu Piimanduse Inst-i — ja oli ühtlasi selle dir. a-ni 1940, mil ta sunniti dir-i kohalt lahkuma. Seejärel töötas Tallinnas. Oli ajakirja „Piimandus" (1928—40) asutajaid ja toimetas seda. Avaldanud kirjutisi piimandusliku kutsehariduse, piimamajanduse, piimanduse ühistegevuse jms. kohta. A-st 1992 annab Õisu Põllumajandustehnikum T-nim. mälestusmedalit.

Tarmisto, *Vello* (7. I 1918 Võru — 6. XI 1991 Tallinn), majandusteadlane ja geograaf, Julius T. poeg, majandusdr. (1973), Eesti TA liige (1977), prof. (1979). Õppis 1936—39 TÜ-s majandusteadust, kutsuti seejärel Eesti kaitseväkke, oli hiljem eesti territoriaal- ja laskurkorpuses. Lõpetas 1946 TPI majandusteaduskonna, jäi samasse õppejõuks (oli prodekaan), töötas 1949—91 Eesti TA Majanduse Inst-s (1974—83 dir.). Algatas 1955 Eesti Geograafia Seltsi rajamise, oli selle asutajaid (1956—85 esimees). Osales agaralt ka ENSV TA Kodu-uurimise Komisjoni töös (1958—76 aseesimees, 1977—90 esimees). Uurimusi Eesti põllum-e suunitluse, majandustegevuse territoriaalse organiseerimise, tootlike jõudude paiknemise ja regionaalökonoomika alalt. Koostanud Eesti kohta monograafilisi ülevaateid, mis Moskvas ilmununa leidsid teatmeallikatena kasutamist ka mujal maailmas. ENSV tnl. teadlane (1978). Ungari, NSV Liidu ja Eesti Geograafia Seltsi auliige (vastavalt 1971, 1985, 1989). **T:** *Eesti NSV. Majandusgeograafiline ülevaade* (1955, koos M. Rostovtseviga, vene k. 1957), *Eesti NSV. Andmete kogumik* (1959, koostaja), *Эстония* (1967, koos E. Varepiga), *NSV Liidu regionaalmajanduslik arenguprogramm* (1979), *T. Hägerstrandi ühiskonna ajaloolis-geograafiline mudel.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 22. kd. (1987).

Tarmo (a-ni 1935 Klein), *Lia* (ka Ly) (18. III 1923 Tartu — 29. XI 1996 Tallinn), näitleja, Ruut T. tütar. Lõpetas 1946 Draamastuudio erikl-i. Töötas 1944—46 ENSV Rkl. Noorsooteatris, 1946—48 ENSV Rkl. Filharmoonias ja 1948—94 „Endlas". ENSV tnl. kunstnik (1978). **O:** Triinu ja Mall (Koidula *Kosjaviinad*), Vanaema (Kitzbergi *Libahunt*), Mary (Hugo *Mary Tudor*), Anna-Liisa (Lassila *Tuletikke laenamas*), proua Pernelle (Molière'i *Tartuffe*), Vanaema (Thomas' *Kaheksa armastavat naist*), emand Liiasti (Shakespeare'i *Mõõt mõõdu vastu*), Moia-Maret (Kitzbergi *Püve talus*).

Tarmo, *Ruut* (a-ni 1935 Harald Rudolf Klein) (26. IV 1896 Tartu — 28. I 1967 Tallinn), näitleja ja lavastaja, Mari Möldre abikaasa, Lia T. isa. Alustas lavategevust 1912 Tartu seltsides, oli 1917—22 Tallinnas miniatuuriteatri „Apollo" näitejuht, töötas 1922—67 (vaheaegadega) Tallinna Draamateatris, 1925—26 „Vanemuises", 1926—28 Rändteatris ja 1941—49 „Estonias", 1951—55 oli pol. põhjustel vangis. Mänginud filmis („Noored kotkad", 1927) ja telelavastustes („Avarii", „Ukse taga"). T. oli jõulise häälega temperamentne näitleja, valdas satiiri ja groteski, oli tuntud ka etlejana. ENSV rahvakunstnik (1966). **O:** Eero (Kivi *Seitse venda*), Osvald (Ibseni *Kummitused*, ka lavastaja, 1935), Narr (Tammsaare *Kuningal on külm*, ka lavastaja, 1936), Frazer (Bergeri *Uputus*, ka lavastaja, 1937), Eerik XIV (Strindbergi *Talupoegade kuningas*, ka lavastaja, 1938), Olovernes (Tammsaare *Juudit*, ka lavastaja, 1939), Tartuffe (Molière'i *Tartuffe*), Cyrano (Rostand'i *Cyrano de Bergerac*), Pearu (Tammsaare ja Särevi *Vargamäe* ja *Vargamäe vanad ja noored*).
B: M. Möldre. *Ruut Tarmo.* Tln., 1971.

Tart, *Indrek*, pseud. Julius Ürt (2. V 1946 Tallinn), luuletaja, kirjandusteadlane ja kultuuriuurija, Aili Aarelaid-T-i abikaasa. Lõpetas 1969 TRÜ füüsikuna. Olnud 1969—80 ENSV TA Küberneetika Inst-s ja 1980—92 Eesti TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-s vaneminsener, a-st 1992 TPÜ vanemteadur, a-st 1995 TPÜ nüüdiskultuuri uurimise keskuse spetsialist. Kirjutanud a-st 1975 luulet („Haljendav ruumala", 1981) ja kirjandusarvustusi, kässitlenud ja eestindanud angloameerika luulet. Avaldanud uurimuse „Eestikeelne luuleraamat 1851—1995. Bibliomeetriline vaatepunkt" (1997). Kogumike „Kodanikualgatus ja seltsid Eesti muutuval kultuurimaastikul" (1996) ning „Rahvakultuur inglise ja Internetiga" (1999) autoreid. Olnud 1978—83 ENSV Kirjanike Liidu noortesektsiooni esimees, kuulub a-st 1999 Eesti Sotsioloogide Liidu juhatusse.

Tartes, *Urmas* (19. IX 1963 Tartu), entomoloog ja loomafüsioloog, loodusfotograaf, *dr. phil.* (1995). Lõpetas 1989 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1989 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (a-st 1992 haldusdir., a-st 1996 dir., a-st 1999 ühtlasi zooloogiaosk-a juh.). Olnud 1994 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-i dots. Uurimusi putukate füsioloogia alalt (gaasivahetuse, tsirkulatsiooni ja homöostaasi kohta). Saavutanud silmapaistvaid tulemusi loodusfotograafia (eriti putukate lähivõtete) alal (tema fotosid on kasut. õpikute, määrajate, teatmeteoste ja ajakirjade illustreerimisel). Avaldanud art-eid teadus- ja aimevallast. Propageerinud looduskaitse ja loodusfotograafiat. 1997—99 Eesti Teadlaste Liidu kaasesimees. A-st 1998 Eesti TA Looduskaitse Komisjoni esimees. Ajakirja „Eesti Loodus" toimetuskolleegiumi liige, Euroopa Teaduse ja Kunstide Akadeemia noorliige. **T:** *About respiration rhythms of insects.* — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences, 1990, 39, 3; art-te sarjad *Õitsev elu.* — Eesti Loodus, 1995, ja *Nii nad meid vaatavad.* — Eesti Loodus, 1996; *Diversity in gas exchange and musculas activity patterns in insects studied by respirometer actograph* (autoreid). — Physiological Entomology, 1999, 24, 2.

Tarto, *Enn* (25. IX 1938 Tartu), vabadusvõitleja ja poliitik. Oli nõuk-vastases tegevuses süüdistatuna 1956—60, 1962—67 ja 1983—88 vangilaagreis. Eesti Noorte Maleva programmi (1956), Eesti Rahvuslaste Liidu dokumentide (1958) ning nn. Balti apelli

koostajaid (1979). Olnud 1990—92 Eesti Komitee aseesimees ja kaitsetoimkonna esimees, 1991—92 Põhiseaduse Assamblee liige ja a-st 1992 Riigikogu liige; Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna (a-st 1994 Vabariiklaste ja Konservatiivide Rahvaerakond) asutajaid ja 1990—92 esimees, 1998—99 Rahvaerakonna, a-st 1999 Rahvaerakonna Mõõdukad liige. Eesti Inimõiguste Inst-i nõukogu esimees ja Eesti Kaitseliidu vanematekogu esimees. ▸

Tarum, *Imbi* (3. IV 1956 Tartu), klavessinist ja pedagoog, Raivo T-i abikaasa. Lõpetas 1980 klaverierialal TRK (B. Luki kl.), täiendas end klavessiini alal Hollandis T. Koopmani ja V. Schleppi juures. Oli 1978—92 ansambli „Hortus Musicus" klavessinist. Teinud koostööd paljude ansamblite ja orkestritega („Tallinn Baroque", „Concerto Festivo", Tallinna Barokkorkester, Soome-Eesti Barokkorkester) ning nimekate solistidega (U. Kristian, A. Mustonen, K. Urb, U. Joller, T. Jõks, I. Paul, H.-R. Hauck (Saksamaa), E. Parmentier (USA), H. van der Kamp (Holland)). Esinenud enamikus Euroopa riikides, USA-s ja Iisraelis. Olnud mitme festivali ja kontserdisarja kunstiline juht ning peakorraldaja („Klavessiinipäevad 1999", „Klavessiinimuusika ajalugu", „J. S. Bach — 250 aastat surmast"). Korraldanud Soomes ja Eestis klavessiinikursusi. T. on Eestis klavessiiniõpetuse alusepanijaid. A-st 1991 EMA klavessiiniõppejõud.

Tarum, *Raivo* (8. XII 1949 Püssi), trompetist, Imbi T-i abikaasa. Lõpetas 1977 trompetierialal TRK (H. Orusaare kl.), täiendanud end ajalooliste puhkpillide alal Baselis B. Dickey juures. Mängis 1973—80 ERSO-s ja 1975—92 vanamuusikaansamblis „Hortus Musicus", esines sellega enamikus Euroopa riikides, USA-s, Iisraelis jm. A-st 1992 olnud vabakutseline, osalenud barokktrompeti- ja *zink*'isolistina paljudes suurteostes (Bach, Händel, Monteverdi). A-st 1992 ansambli Tallinna Barokksolistid kunstiline juht, esinenud sellega ka välismaal. A-st 1989 Eesti Antroposoofilise Seltsi esimees.

Tarvas (a-ni 1940 Treumann), *Karl* (19. IV 1885 Tallinn — 26. XII 1975 Tallinn), arhitekt, Peeter T-e isa. Lõpetas 1915 Riia Polütehnilise Inst-i. Oli 1923—26 Harju mk-a arhitekt, pidas 1935—40 Tallinnas oma bürood, töötas 1949—62 „Eesti Projekti" vanemarhitektina. Projekteerinud 1920. ja 1930. a-tel Tallinnas üürimaju (Toompuiestee 29, 1929; Kentmanni t. 19, 1932; Koidula t. 3, 1935—36; Vesivärava t. 46, 1939), kavandanud palju tollastes eeslinnades massiliselt kerkinud nn. Tallinna maju, milles kahe-kolmekorruselisest väikekorteritega puumajast eendub keskne kivitrepikoda. Koostas 8 korteriga alevimaja tüüpprojekti (1945—48, koos Peeter T-e ja A. Volbergiga, ENSV rkl. preemia 1948). **T:** A. Weizenbergi t. 15 ja 21 (1929), Lai t. 4 (1937), Naissaare kirik (1937—40, varemeis).

Tarvas, *Peeter* (6. I 1916 Kuressaare — 23. III 1987 Tallinn), arhitekt, Karl T-e poeg. Lõpetas 1940 Brno tehnikaülikooli. Oli a-st 1947 ERKI õppejõud (a-st 1965 prof., 1962—64 arhitektuurikateedri juh., 1961—87 prorektor) ja 1945—54 ka TPI õppejõud. Projekteerinud Üleliidulise Põllum-näituse Eesti paviljoni (1954, koos H. Armani ja A. Volbergiga, Moskvas) ja Tallinna kino „Sõprus" (1955, koos A. Volbergiga, mõlemad stalinistlikud) ning „Kalevi" jahtklubi (Pirital, 1949, puit, funktsionalistlik), „Kalevi" spordihalli (1962) ja siseujula (1965), hästi maastikku sobitatud TÜ Kääriku spordibaasi (1959—65, viimased 3 koos U. Tõlpusega) ning Tartu „Vanemuise" hoone (1967—70, koos U. Tõlpuse, A. Volbergi ja V. Tammega). Silmapaistva eramute loojana kavandanud üle 60 funktsionaalselt põhjalikult läbimõeldud moodsa eramu, pms. Meriväljale, Pirita-Kosele ja Nõmmele. ENSV tnl. kunstitegelane (1962). ENSV rkl. preemia 1947 ja 1948.

Tarve, *Udo* (30. IV 1934 Tallinn — 16. III 1979 Tartu), biokeemik, meditsiinidr. (1975, kinnit. 1976). Lõpetas 1959 TRÜ. Oli 1962—63 TRÜ meditsiini kesklaboratooriumi teadur, a-st 1963 biokeemiakateedri õppejõud, 1969—77 dots., a-st 1977 prof. Täiendas end Bratislava ja Århuse ülikoolis. Uurinud ammoniaagi toimet aju energiavahetusse ning aju naatriumist ja kaaliumist aktiveeritava adenosiintrifosfataasi omadusi. Oli NSV Liidu meistersportlane males (1968). Sooritas enesetapu.

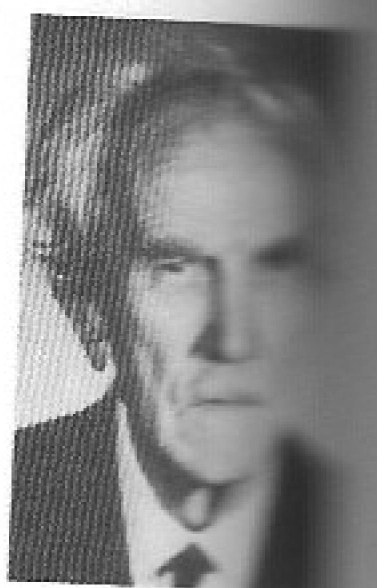
Enn Tarto

Tarvel, *Enn* (31. VII 1932 Metsiku k., Vihula v.), ajaloolane, Peeter T-i vennapoeg, ajaloodr. (1972), Kuningliku Gustav Adolfi Akadeemia liige (1994), Läti TA välisliige (1995). Lõpetas 1955 TRÜ, töötas 1960—93 Eesti TA Ajaloo Inst-s, olnud 1983—93 ühtlasi TTÜ majandusajalooõppejõud (a-st 1984 prof.), 1993—97 Stockholmi ülikooli prof. (Balti uurimiskeskuse dir.), a-st 1998 S-keskuse (end. nõuk. aja uurimiskeskus) juhatuse liige. Uurinud pms. 13.—19. saj. Eesti agraar- ja asustusajalugu, toimetanud „Läti Henriku Liivimaa kroonika" (1982, ²1993), olnud üldkäsitluse „Eesti talurahva ajalugu" I (1992) autoreid ja toim. **T:** *Фольварк, пан и подданный* (1964), *Adramaa* (1972), *Lahemaa ajalugu* (1983, ²1993), *Der Haken* (1983), *An economic history of the Baltic countries*. — Acta Universitatis Stockholmiensis 20 (1997, koos J. Kahkiga).

Imbi Tarum

Tarvel (a-ni 1935 Treiberg), *Peeter* (11. VII 1894 Koduvere k., Vihula v. — 19. X 1953 Omsk), ajaloolane, Enn T-i onu, ajalooknd. (1921), prof. (1936). Õppis 1913—14 Tartu ja 1914—17 Petrogradi ülikoolis. Oli 1925—41 TÜ üldajalooõppejõud, 1940—41 Tartu ülikooli juures asuva pedagoogilise inst-i dir., 1941 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna dekaan. Kuulus 1930—40 „Eesti entsüklopeedia" redaktsioonitoimkonda ning oli üldajaloo-osk-a toim., 1928—40 Akadeemilise Ajaloo-Seltsi esimees ning 1938—40 1905. a. Seltsi esimees; I ja II Riigikogu liige. Aug. 1944 ennistati T. TRÜ üldajalookateedri juh-ks ja ajaloo-keeleteaduskonna dekaaniks, ent mais 1945 ta vangistati ja oli 1947—50 Vorkuta vangilaagris. Uuris pms. Suure Prantsuse rev-i ajalugu ja historiograafiat, avaldas rohkesti üld- ja Eesti ajaloo alaseid kirjutisi ning käsitles kultuuri, vaimse koostöö, demokraatia ja võimu probleeme.
B: *Jakobiinid ja jakobinism tähtsamate Prantsuse revolutsiooni uurijate valgustusel* (1921, magistritöö), *Kõige uuem aeg 1789—1914* (2 kd., 1921—23), *Ignatius Loyola* (1933).

Karl Tarvas

Tasa, *Rita* (3. XII 1930 Viljandi), tõlkija ja kirjandusteadlane, filoloogiaknd. (1965), Toivo T. ema. Lõpetas 1957 saksa ja inglise filoloogina TRÜ. Olnud 1950—56 inglise keele õpetaja, 1957—72 TRÜ-s saksa kirjanduse õppejõud ja 1972—84 TPedI-s saksa ja väliskirjanduse õppejõud, 1975—84 saksa keele katedri juh., a-st 1979 dots. Eestindanud M. Walseri, M. Frischi, P. Handke, G. de Bruyni, S. Lenzi, L. Feuchtwangeri, G. Hauptmanni, K. Manni, U. Plenzdorfi, C. Heini, S. Zweigi, J. Rothi jpt. loo-

Peeter Tarvas

Enn Tarvel

Peeter Tarvel

Rita Tasa

mingut. Koostanud kirjandusalast õppematerjali, sh. „Deutsche Schriftsteller" I—II (1967—68), avaldanud järelsõnu ja saksa kirjandust tutvustavaid art-eid, tõlkinud saksa keelde kirjandusteaduslikke ning rahvaluulealaseid tekste. Austria Teaduse ja Kunsti I klassi aurist 2000. **T:** monograafia *Leo Meyer Tartu Ülikooli õppejõuna ja keeleteadlasena* (1962), *Saksa-eesti koolisõnaraamat* (2000).

Tasa, *Toivo* (21. XII 1951 Tallinn), tõlkija, kirjandusteadlane ja diplomaat, Rita T. poeg. Lõpetas 1976 eesti filoloogina TRÜ. Olnud 1980—83 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i aspirant, 1984—90 ajakirja „Keel ja Kirjandus" peatoim. asetäitja ja 1988—90 ka kirjandusteooria ja -kriitika osk-a toim., 1990—95 ajakirja „Vikerkaar" ja „Радуга" peatoim., 1991—92 EV Välismin-i poliitikaosk-a nõunik, 1992—94 Eesti Inst-i peasekretär, 1995—99 Eesti suursaadik Austrias, Slovakkias, Sloveenias, Šveitsis, Tšehhis ja Ungaris, a-st 1999 EV Välismin-i protokolliosk. peadir. Eestindanud saksa keelest E. Canetti, G. Kunerti, G. Kelleri, C. Geiseri, T. Bernhardi, K. Tucholsky, G. Büchneri, A. Muschgi, S. Lenzi jmt. loomingut. Kirjutanud kirjandustutvustusi ja tõlkermt-te saatesõnu, uurinud A. H. Tammsaare „Tõe ja õiguse" tõlkeid ja vanemat eesti kirjanduslugu, loonud ansamblite „Toomapojad" ja „Rajacas" liikmena laulutekste ja -viise.

Taska, *Artur* (20. I 1912 Konguta v. — 29. IX 1994 Lund), õigusteadlane, *dr. jur.* (1952, Kieli ülikool). Lõpetas 1940 TÜ. Töötas ajalehtede „Postimees" (1931—33), „Lõuna-Eesti" (1933—37) ja „Päevaleht" toimetuses (1940). Siirdus 1944 Rootsi. Oli 1945—46 Stockholmi Eesti Komitee büroojuh., 1952—61 Stockholmi Eesti Teadusliku Inst-i lektor ja õigusteaduskonna korraldaja. Olnud Rahvusv. Gentiuse Fondi ja Balti uurimiskeskuse liige, 1957—94 „Õigusteadusliku Ajakirja" toim. Avaldanud teoseid pms. rahvusv. õiguse alalt. **T:** *Die Grenzen des Küstenmeeres Estlands* (Lund, 1974), *Rahvusvaheline õigus* (Lund, 1977), *Õigusteaduslikke mõtteid* (Lund, 1989), *Õigusteaduse metodoloogia* (Lund, 1979), *Sini-must-valge 100 aastat* (Montreal, 1982, Tallinn, [2]1990).

Taska, *Eduard* (10. IV 1890 Kobilo k., Konguta v. — 7. III 1942 Suhhobezvodnoje vangilaager, Gorki obl.), nahakunstnik. Õppis 1905—08 Tartus C. Ungeri töökojas köitmist, 1906—09 K. Raua stuudios ja 1909—10 Pariisis maalimist ja joonistamist ning 1910—11 Münchenis A. Braito ateljees nahavooli ja köitekunsti. Oli 1917—24 EV Tallinna Kunstitööstuskoolis rmt-uköite ja nahatöö osk-a juh. Rajas 1923 Tallinnas õppetöökoja, avas 1933 selle juures tööstusettevõtte „Taska". Osales Rakenduskunstnike Ühingu asutamises (1933—35 esimees). Täiendades nahakaunistustehnikaid, pani T. aluse eesti nüüdisaegsele nahakunstile. Varaseis teoseis on juugendstiili sugemeid („Collection M. P. Botkine", 1914—16), 1920. a-il eelistas sümmeetrilist ülesehitust ja rahvakunstipärast ornamenti (auaadress Moskva Akadeemilisele Kunstiteatrile, 1928), 1930. a-il konstruktivismi mõjul ebasümmeetrilist pinnajaotust („Kalevipoeg", 1935; H. de Balzaci „*La femme de trente ans*", 1937). 1941 T. arreteeriti ja viidi Venemaale vangi. Saanud rahvusv. näitustel auhindu, sh. Liège'i näitusel 1930 kuldauraha, Pariisi maailmanäitusel 1937 *grand prix'* ja Berliini käsitöönäitusel 1938 aumedali.

B: K. Kirme. *Eesti nahkehistöö*. Tln., 1973; E. Valkfelt. *Eduard Taska ja eesti köitekunst*. Tln., 1994.

Taska, *Ilmar* (21. V 1953 Kirov), filmi- ja teleprodutsent. Lõpetas 1976 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i, täiendanud end Stockholmis. Töötanud 1976—78 „Tallinnfilmi" toim-na, seejärel 1979—80 Stockholmis teatriprodutsendina, 1984—85 režissööri ja konsultandina telejaamades *Sonet Studios* ja STV 2, kus tema osalusel valmisid dokumentaalfilmid „Paul Wunderlich" ja „Nattövning" (koos P. R. Meyeriga) ning saatesari „Grannland Estland" (koos T. Thoreniga), 1987—92 produtsendi, stsenaristi ja konsultandina Hollywoodi stuudiotes *FRIES Ent.*, *Largo Ent.* jmt., kus tema osalusel valmisid filmid „Back in the USSR", „Legends of Hollywood", „Küünlad pimeduses" (1993), „Out of the Cold" (1998, Eesti-poolne kaasprodutsent) jmt. Naasis 1993 koos poja K r i s t j a n T-ga (s. 1973) Eestisse, kus nad asutasid ühe esimesi eratelekanaleid „Kanal 2". Ettevõtte juhtimise kõrvalt on teinud saatesarju „Kevadjutud", „Suvejutud", „Sügisjutud" ja „Talvejutud".

Tassa, *Aleksander* (5. VII 1882 Tartu — 23. III 1955 Tallinn), kunstnik, kirjanik ja muuseumitöötaja. Sai kunstihariduse Tartus (1897—98 R. von zur Mühleni juures), Peterburis (1904—05 A. Stieglitzi kunsttööstuskoolis), Tallinnas (1905—06 A. Laikmaa juures), Helsingis ja Pariisis (1907—13). Naasis 1913 Eestisse. Oli I maailmasõja ajal ms. Türgi rindel. Osales „Noor-Eesti" tegevuses ning kunstiühingu ja -kooli „Pallas" asutamises, oli 1918—22 selle ühingu juh. ja 1925—26 kooli õppejõud. Töötas 1928—31 ja 1940—43 Tallinna kunstimuuseumis ning 1931—40 Tartus Eesti Rahva Muuseumis, etendas tähtsat osa Eesti muuseumitöö korraldamisel. Loonud lakoonilise vormikäsitlusega maastikumaale ja juugendlikke rmt-uillustratsioone, avaldanud kunstiuurimusi („Puulõikekunst", 1948). Kirjanduslikku tegevust alustas 1902 tõlkijana (A. Tšehhov, B. Prus jmt.), a-st 1903 avaldas art-eid ja ilukirjandust. Kirjutanud fantastilisi (kogu „Nõiasõrmus", 1919) ja Piibli motiividel põhinevaid legendilaadseid novelle („Hõbelinik", 1921) ning viis ühevaatuselist Piibliainelist näidendit (sh. „Kadaara sead", 1923, „Põrgumäng" ja „Mooramaa isand", 1924). 1970 ilmus valikkogu „Saalomoni sõrmus". **T:** „Noor-Eesti" III albumi päisliistud ja vinjetid (1909), F. Tuglase novellikogu „Õhtu taevas" ill-d (1913).

B: *Aleksander Tassa: Igaviku lõpul.* [Koost. M. Kõiv.] Tln., 1988.

Tauk, *Helju* (29. III 1930 Tartu), muusikateadlane ja pianist, Madis Kolgi ema. Lõpetas 1962 muusikateaduse alal TRK (juhendaja L. Normet). Töötanud 1961—75 ja a-st 1982 Tallinna Muusikakeskkooli kammeransambli ja muusikaajaloo õpetajana. Oli 1965—75 ühtlasi TRK õppejõud ja 1975—82 „Estonia" kontsertmeister. Esinenud klaverisaatjana (sagedasti koos I. Rannapi ja M. Teearuga) ning loengkontsertide lektorina. Uurinud põhil. eesti muusikat, koostanud raadio- ja telesaateid. Paistnud silma isikupärase esituslaadiga. **T:** *Veljo Tormis.* — Kuus eesti tänase muusika loojat (1970, ka koostajaid).

B: *Vastab Helju Tauk.* — Teater. Muusika. Kino, 1992, 4.

Taul, *Ants* (7. III 1950 Tõrva), rahvapilliõpetaja ja torupillimeister, Johannes T-i poeg. Lõpetanud 1974 EPA hüdrotehnikainsenerina, õppinud Elleri-nim. Tartu Muusikakoolis akordioni. Töötanud inseneri-na ja mehhanisaatorina, a-st 1995 Viljandi Kultuurikolledžis rahvapilliõppejõuna. Valmistanud a-st 1972 u. 200 torupilli, taaselustanud ja arendanud torupillimängu. Asutanud ansambli „Torupill" (1972) ja samanim. pereansambli (1995), pereansambel on esinenud paljudes riikides. Õpilasi: A. Kiviberg.

Taul, *Johannes* (24. VII 1922 Riidaja), rahvapillimängija ja -õpetaja, pillimeister, Ants T-i isa. Töötas 1944—77 Riidaja 8-kl. koolis õpetajana. Asutanud ja juhtinud rahvapilliansambleid, tuntuim neist on „Torupill" (1972). Kogunud ja taaselustanud rahvamuusikat, loonud rahvapillipalu, valmistanud rahvapille, korraldanud rahvusv. torupillipidusid ning tutvustanud eesti torupillimuusikat välisriikides.

Tauli (a-ni 1935 Poissman), *Valter* Evald (13. XI 1907 Tallinn — 3. I 1986 Uppsala), keeleteadlane, *dr. phil.* (1956, Lundi ülikool), eesti suurim keelekorraldusteoreetik. Õppis 1926–31 TÜ-s eesti keelt ja kirjandust ning soome-ugri keeli (a-st 1936 mag., magistritöö põhjal rmt. „Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted ja meetodid", 1938), oli 1931–39 Tallinnas gümnaasiumiõpetaja, 1939–44 Tartu ülikoolis uurija-stipendiaat ja assistent. Põgenes 1944 Rootsi, oli 1945–49 arhiivitöötaja, 1949–62 teaduslik stipendiaat, 1963–73 Uppsala ülikooli eesti keele dots. Oli kümmekonna keeleteadusliku seltsi ja institutsiooni liige ning kahe rahvusv. ajakirja toimetusliige. Uurinud eesti keele grammatikat, keeletüpoloogiat ja keelte muutumist ning soome-ugri keeli, tegelnud keelekorraldusteooriaga. **T:** *Philological tendencies in Estonian* (doktoritöö; Kopenhaagen, 1956), *The structural tendencies of languages* (Helsingi, 1958), *Structural tendencies in uralic languages* (Bloomington–Hague, 1963), *Keelekorralduse alused* (Stockholm, 1968), *Introduction to a theory of language planning* (Uppsala, 1968), *Eesti grammatika I. Hääliku-, vormi- ja sõnaõpetus* (Uppsala, 1972; inglise k. *Standard Estonian grammar I*, 1973), *Eesti grammatika II. Lauseõpetus* (Uppsala, 1980; inglise k. *Standard Estonian grammar II*, 1983).

Tauts, *Ants* (22. VII 1936 Tõrva), matemaatik, matemaatikadr. (1992). Lõpetas 1960 TRÜ. Töötanud 1961–66 Eesti NSV TA Füüsika Inst-s, olnud 1966–79 TRÜ õppejõud (a-st 1971 dots.), 1979–84 Eesti NSV TA Küberneetika Inst-i vanemteadur, a-st 1984 Eesti Energeetika Inst-i vanemteadur. A-st 1994 Eesti-Šveitsi Kultuuriseltsi liige, a-st 2000 esimees. Uurimusi matemaatilise loogika alalt (mitteklassikaline loogika, tüüpide teooria, lõpmatute väljunditega keeled). **T:** *Бесконечные формулы в интуиционистской логике высшего порядка* (1991).

Tauts, *Leo* (24. IV 1914 Narva — 3. V 1973 Tallinn), helilooja ja dirigent. Lõpetas 1939 kompositsiooni erialal Tartu Kõrgema Muusikakooli (H. Elleri kl.); töötas 1940–47 pianisti ja dirigendina „Vanemuises", ER-i estraadiorkestris ja ENSV Rkl. Filharmoonia estraadiorkestris. Oli a-st 1947 vabakutseline helilooja. T-i loomingu põhiosa moodustavad koori- ja massilaulud („Taastajate marss", „Kolhoosi pillimehed", laulutsüklid „Kaevurite laulud" ja „Noorte laulud"). Kirjutanud ka kantaadi „Surematus" segakoorile ja sümfooniaorkestrile (1948), „Piduliku avamängu" (1963) ja sümfoonilise pildi „Kajakate rand" sümfooniaorkestrile (1967).

Tauts (Raudmäe), *Urve* (2. XI 1935 Pärnu), laulja (metsosopran), Ülo Raudmäe abikaasa. Lõpetas 1963 lauluerialal TRK (A. Roolaiu kl.). Laulis 1955–60 „Estonia" ooperikooris, a-st 1960 olnud samas ooperisolist. T-i kaunitämbriline ja suure ulatusega hääl on võimaldanud tal esitada ka soprani partiisid. Esinenud kammer- ja oratooriumilauljana (Mozarti ja Verdi reekviem, Bachi „Johannese passioon", Tobiase „Joonase lähetamine", Stravinski „Kuningas Oidipus", Mahleri II, IV ja VIII sümfoonia). Töötanud 1974–78 Otsa-nim. Tallinna Muusikakoolis ja a-st 1978 EMA-s laulupedagoogina; õpilasi: P. Levandi, V. Kiik, M. Silmato. 1985–90 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV rahvakunstnik (1974). G. Otsa preemia 1980. **O:** Carmen (Bizet' *Carmen*), Ljubaša (Rimski-Korsakovi *Tsaari mõrsja*), Octavian (R. Straussi *Roosikavaler*), Cherubino (Mozarti *Figaro pulm*), Santuzza (Mascagni *Talupoja au*), Marfa (Mussorgski *Hovanštšina*), Duenja (Prokofjevi *Kihlus kloostris*), Naine (Poulenci *Inimhääl*), Azucena, Eboli ja Aida (Verdi *Trubaduur, Don Carlos* ja *Aida*), Iige (Tambergi *Raudne kodu*), proua Lippe (Põldmäe *Rajooper*).

Tavast, *Elvi* (6. IV 1944 Türi), kvaternaarigeoloog, geoloogiadr. (1992). Lõpetas 1970 geograafina TRÜ. Töötanud a-st 1968 TTÜ Geoloogia Inst-s (a-st 1983 vanemteadur). Täiendanud end 1980 ja 1982 Leningradis Ülevenemaalises Karpinski-nim. Geoloogia TUI-s ning 1992 Stockholmi ülikoolis ja Rootsi Rahvusmuuseumis. Uurimisvaldkonnad: Eesti aluspõhja reljeef ja selle mõju kvaternaari setete ja pinnavormide kujunemisele (sh. Läänemere vanadele rannamoodustistele), Eesti suurjärvede (Peipsi ja Võrtsjärve) rannavormide geoloogiline ehitus ja areng ning Läänemere subfossiilsete molluskite levik ja süstemaatika. A. Luha preemia 1982. **T:** *Рельеф коренных пород Эстонии* (1982, koos A. Raukasega), *Peipsi* (1998, autoreid), *Lake Peipsi. Geologia* (1999, autoreid).

Tavel, *Lehte*-Mai (31. XII 1938 Torma v.), kirjandusteadlane. Lõpetas 1961 eesti filoloogina TRÜ. Olnud õpetaja ja 1965–91 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s ning 1992–2000 TPÜ kirjanduslaboris teadur. Avaldanud uurimusi 20. saj. alguse eesti kirjanduse ja 1920. a-te näitekirjanduse ning H. Raudsepa ja nüüdisaegse esseistika kohta, kirjutanud proosakirjanduse arvustusi. Akadeemilise „Eesti kirjanduse ajaloo" III, IV ja V köite ning koos R. Neithaliga rmt-u „Mis on mis kirjanduses. Kirjandusterminite leksikon keskkoolile" (1999) autoreid (draamaterminid).

Techner [*tehner*] (a-st 1937 Tähnas), *Hugo* (28. VI 1863 Tartu — 21. I 1946 Tartu), näitejuht ja näitleja. Alustas lavategevust 1884 Tartu saksa teatris, tegutses 1885–99 „Vanemuise" seltsis ja teistes Tartu eesti seltsides. Tõlkis näidendeid, oli Eesti esimene Shakespeare'i lavastaja („Venedigu linna kaupmees", 1888). **L:** Körneri *Tooni* (1887), Straussi *Mustlasparun* (1889), Verne'i *Teekond ümber maailma 80 päevaga* (1891). **O:** Goolo (Raupachi *Jenoveeva*), Arthur (Jakobsoni *Arthur ja Anna*). — Tema abikaasa Anna T. (a-st 1937 Tähnas) (18. IV 1872 — 29. X 1955) oli 1892–1904 A. Wiera „Vanemuise" teatri näitleja.

Teder, *Alma* (30. I 1908 Albu v. — 27. VII 1990 Norrköping, Rootsi), kirjanik. Õppis 1927–30 Draamastuudio teatrikoolis, oli seejärel näitleja ja kontoriametnik. Läks 1944 Rootsi, kus töötas ametnikuna vabrikus ja muuseumis. Avaldanud romaane ja näidendeid, mis vaatlevad inimsaatusi Eesti maaelu taustal. **T:** rom-d *Ilusad päevad* (Vadstena, 1950; Paide, [2]1998), *Elu õpilane* (2 osa, Toronto, 1954–56; Tallinn, [2]1995), *Röövel ristisambal* (Toronto, 1961; Paide, [2]1994), *Üks nendest* (Toronto, 1966) ja *Külaline kodumaalt* (Stockholm, 1983).

Teder, *Ants* (10. I 1936 Tallinn), tehnikateadlane, *dr. techn.* (1969, Kuninglik Tehnikaülikool). Lahkus 1944 koos vanematega Eestist. Lõpetas 1960 Stockholmis Kuningliku Tehnikaülikooli. Oli 1960–68 tselluloositööstuse kesklaboratooriumis teadur, töötanud a-st 1969 Rootsi puidu-uurimisinst-s (a-st 1975 teadusdir.), olnud ühtlasi a-st 1973 Kuningliku Tehnikaülikooli õppejõud (a-st 1992 prof.). Uurimusi keemiatehnoloogia, pms. tselluloosi tootmise alalt. Sai 1993 (koos N. Hartleriga) kändudest tselluloosi saamise keskkonnasõbraliku tehnoloogia loomise eest Wallenbergi auhinna.

Teder, *Eerik* (28. VI 1928 Tartu), kirjandusteadlane, bibliofiil ja tõlkija, Kristjan T-i poeg. Lõpetas 1955 TRÜ eesti kirjanduse erialal. Töötas 1955–58 TRÜ Teaduslikus Rmtk-s, 1962–63 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumis, 1964–65 O. Lutsu majamuuseumis, 1967–71 „Eesti nõukogude entsüklopeedia" toimetuses ja 1971–75 E. Vilde ja A. H. Tammsaare majamuuseumis, oli 1975–93 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-i teadustöötaja, 1966–92 ühtlasi TPedI õppejõud. Olnud A. H. Tammsaare „Kogutud teoste" (1978–93) koostajaid ja toimetuskollee-

Urve Tauts

Elvi Tavast

Lehte Tavel

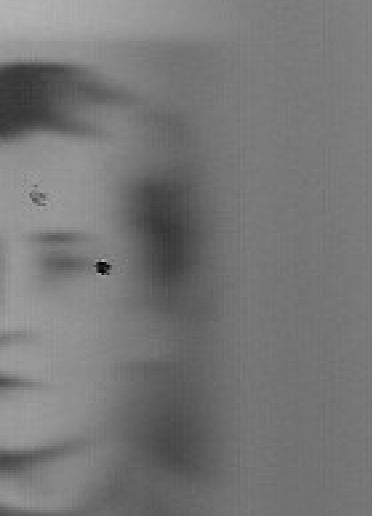

Alma Teder

Eerik Teder

juuni liige. A-st 1981 Tallinna Bibliofiilide Klubi esimees, korraldanud 6 bibliofiiliaalast rahvusv. teaduskonverentsi. Avaldanud a-st 1952 esseid ja uurimusi eesti kirjandusest (O. Luts, A. H. Tammsaare, A. Mägi, K. Ristikivi jt.), lastekirjandusest, kirjandussuhetest ja bibliofiiliast ning kuuldemänge ja dramatiseeringuid. Tõlkinud ja koostanud tõlkeantoloogiad („Vabaduskoidiku rütmid", 1964; „Muutumatuid asju polegi", 1964; „Antillide luulet", 1966, koos A. Ehini, A. Kaalepi, J. Kaplinski, P.-E. Rummo jt.) ja kirjutanud neile saatesõnu. ENSV tnl. kultuuritegelane (1989). I. Severjanini kirjandusauhind 1998. **T:** *Palamuse ja Oskar Luts* (1968, [3]1975, koos I. Kannaga), *Tammsaare radadel* (1978), *Mälestusi Oskar Lutsust* (1966, koostaja, koos M. Kahuga), *Mälestusi A. H. Tammsaarest* (1978, koostaja), *Kakskümmend aastat Tallinna Bibliofiilide Klubi* (1998). **B:** K. Milling. *Eerik Teder. Personaalnimestik 1951—1999.* Tln., 2000.

Teder, *Heino* (21. VII 1926 Tõlliste v.), metsandus- ja riigitegelane. Lõpetas 1949 TRÜ metsandusteaduskonna. Töötanud 1949—51 Hiiumaa, 1951—53 Rakvere ja 1953—55 Järvamaa metsamajandis vanemmetsaülemana, olnud 1955—62 Kilingi-Nõmme metsamajandi dir., 1962—66 ENSV MN Metsamajanduse ja Looduskaitse Peavalitsuse juh. ning 1966—88 ENSV metsamajanduse ja looduskaitse minister, hiljem tegutsenud Riigimetsa Majandamise Keskuse Lõuna-Eesti piirkonna nõunikuna. Avaldanud kirjutisi uuenemetsastamise kohta. Eesti Looduskaitse Seltsi asutaja- (1966) ja auliige, Eesti Jahimeeste Seltsi ja Eesti Metsaülemate Ühingu auliige, Eesti Metsaseltsi volikogu liige. ENSV tnl. metsakasvataja (1969). ENSV rkl. preemia 1975.

Teder, *Indrek* (3. XII 1957 Tallinn), jurist, vandeadvokaat. Lõpetas 1983 TRÜ. Töötanud samast aastast Eesti Advokatuuris (a-ni 1992 Eesti Advokaatide Kolleegium) advokaadina. Olnud 1990—93 Eesti Advokatuuri juhatuse liige, a-st 1995 Eesti Advokatuuri kvalifikatsioonikomisjoni liige. Asutas 1992 omanim. advokaadibüroo, a-st 1993 töötanud advokaadibüroos Teder & Rask. Oli 1990 Eesti Komitee liige. Avaldanud ajakirjas „Looming" jt. väljaannetes kirjutisi Eesti õigusliku seisundi ja iseseisvuse taastamise kohta.

Teder, *Inge* (8. I 1931 Tallinn), kunstiteadlane ja -kriitik. Lõpetas 1955 TRÜ. Olnud 1957—61 Eesti Kunstimuuseumi teadustöötaja ja fondihoidja, 1965—66 teadusdir. ja 1966—91 dir., 1961—63 ENSV TA Ajaloo Inst-i aspirant, 1963—64 kirjastuse „Kunst" toim., 1966—82 TPedI ja a-st 1991 EKA õppejõud. Koostanud muuseumi kogusid tutvustavaid väljaandeid („Kadrioru Kunstimuuseumi aarded", 1978; „Tarbekunstimuuseum. Ekspositsiooni juht", 1985) ja kataloogide eessõnu („Nõukogude Eesti tarbekunst", 1970; „Helene Kuma", 1971; „Eesti põimevaip", 1976; „Eesti nõukogude vaip", 1972—84, 1988), kirjutanud museoloogiaalaseid art-eid. Tema algatusel ja juhtimisel asutati Eesti Kunstimuuseumi filiaalid (Tallinnas Tarbekunstimuuseum, Adamson-Ericu muuseum ja Niguliste muuseum-kontserdisaal). ENSV tnl. kunstitegelane (1979). K. Raua preemia 1996.

Teder, *Juhan* (18. VI 1960 Tallinn), majandusteadlane, majandusknd. (1990). Lõpetas 1983 TPI majandusteaduskonna. Täiendanud end Taanis Roskilde ülikoolis (1991) ja USA-s Bentley kolledžis (1995). Olnud 1983—84 ENSV Rkl. Plaanikomitee Majanduse ja Planeerimise TUI nooremteadur, 1984—91 TTÜ kõrgkooli ökonoomika laboratooriumi teadur, 1991—98 väikeettevõtluse õppetooli dots., a-st 1998 samas prof. ja õppetooli juh. Uurinud Eesti ettevõtluse arengut, ettevõtjaks kujunemist ja erinevate majandusharude turumajandusele ülemineku protsesse. **T:** *Viron vaatetusteollisuus tienhaarassa = Eesti rõivatööstus teelahkmel* (Tampere, 1994, autoreid), *Making the way into the market economy. Transformation in Estonia with a focus on food and light industries* (Helsingi, 1996, autoreid), *Company adjustment and restructuring problems in Estonia between 1992—1995* (1998, koos A. Purjuga), *Private entrepreneurship in Estonia 1989—1996: Experiences and challenges in transitional economy* (koos S. Aho ja T. Pilistega). — Working Papers, 54 (Tampere, 1998).

Teder, *Kaljula* (9. IX 1905 Pihkva — 26. II 1978 Tallinn), ajakirjanik ja kodu-uurija. Lõpetas 1936 TÜ õigusteaduskonna. Töötas 1924—29 „Postimehe" ja 1929—40 „Päevalehe" toimetuses. Küüditati 1941 Venemaale, tuli Eestisse tagasi 1961. Töötas 1961—78 ekskursioonibüroo giidina. Uurinud Eesti fotograafia ajalugu ja Tallinna ajalugu. 1969 korraldati Tallinna Linnamuuseumis põhil. T-i materjalide põhjal Eesti esimene fotograafia ajaloo alane näitus, mis sai aluseks fotomuuseumi kogudele ja püsiekspositsioonile. **T:** *Eesti fotograafia teerajajaid: sada aastat (1840—1940) arenguteed* (1972).

Teder, *Kristjan* (30. VI 1901 Priipalu, Kuigatsi v. — 2. IV 1960 Tartu), maalikunstnik ja aednik, Eerik T-i isa. Õppis 1919—25 kõrgemas kunstikoolis „Pallas" K. Mäe ja 1933—34 A. Vabbe juures ning 1926—28 Pariisis V. Šuhhajevi eraakadeemias. Oli a-st 1932 Tartus kunstnik ja harrastusaednik (aretanud uusi puuviljasorte) ning 1952—55 EPA aianduskateedri laborant, 1946—50 töötas ENSV Kunstifondi Tartu osk-s ja Tartu kunstimuuseumis. Loonud nüansirikka, kirka koloriidiga, algul uusasjalikus, 1930. a-ist hilisimpressionistlikus laadis natüürmorte ning lille-, maastiku- ja portreemaale. **T:** *Natüürmort baklažaanidega* (1927), *Isa portree* (1929), *Krüsanteemid rohelises vaasis* (1937), *Natüürmort palmiõitega* (1947), *Sirelid* (1957), *Aknavaade* (1960). **B:** *Kristjan Teder 1901—1960.* [Koost. E. Teder, eessõna V. Erm.] Trt., 1961.

Tedre (a-ni 1971 Mander), *Lii* (*Ly*) (10. X 1944 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1968 Tallinna Draamateatri õppestuudio. Töötanud a-st 1968 „Endlas". Esinenud ka laulja ja tantsijana kabarees. **O:** Terese (Saja *Puutuvid*), Abrahamsa (Lassila *Tark neitsi*), Isabella (Shakespeare'i *Mõõt mõõdu vastu*), Liis (Lutsu ja Pedajase *Soo*), Leida Kask (Saluri *Minek*), Hortense (Kanderi *Zorbas*), Ethel (Thompsoni *Kuldse järve ääres*).

Tedre, *Ülo* (12. II 1928 Tallinn), rahvaluuleteadlane, Virma Mureli abikaasa, filoloogiaknd. (1955). Lõpetas 1951 TRÜ. Töötanud a-st 1955 Eesti Keele Inst-s (1962—91 rahvaluulesektori juh.). Uurinud eesti rahvaluuleteaduse ajalugu, eesti rahvaluule ja -kombestikku. Koostanud ja toimetanud teadusliku antoloogia „Eesti rahvalaulud" (4 kd., 1969—74, ENSV rkl. preemia 1975), väljaande „Vana Kannel VIII: Jõhvi ja Iisaku regilaulud" (2000, koos H. Kokamäega) ning populaarteadusliku kogumiku „Vanadest eesti rahvakommetest kaasaegsete tavanditeni" (koos M. Hiiemäe ja I. Leitsaluga, 1985, [2]1991; vene, saksa, inglise keeles 1995), koostanud rahvaluulevalimikud „Mina meesi..." (1966) ja „Regilaulik" (1975, koos V. Tormisega), osalenud mitme art-i-kogumiku ja rahvaluulealaste koguteoste toimetamises. **T:** *Eesti pulmad* (1973), *Martin Sohberg ja rahvalaul* (1999).

Tee, *Tõnu* (23. XI 1940 Jõhvi), majandustegelane. Lõpetas 1967 TPI mehaanikateaduskonna. Täiendanud end 1995 Prantsusmaal Euroopa ärijuhtimise inst-s (INSEAD). Olnud 1967—70 TPI-s laboratooriumi juh., 1971—78 ENSV Sidemin-i arvutuskeskuse dir-i asetäitja, 1978—84 ENSV Rkl. Ehituskomitee Ehituse TUI arvutuskeskuse dir., 1984—92

EV Statistikaameti peadir-i asetäitja, arvutuskeskuse dir., 1992–99 Eesti Mobiiltelefoni juhatuse esimees, tegevdir., a-st 2000 USA kompanii *NRG Energy* Eesti esinduse kommertsdir.

Teedumäe, *Aada* (26. II 1936 Tallinn), geoloog (maavarade geoloog), geoloogia-mineraloogiaknd. (1983, Leningradi mäeinst.). Lõpetas 1959 TRÜ. Olnud 1959–71 Eesti NSV Rkl. Geoloogilises Tootmiskoondises vanemgeoloog ja 1979–84 juhtivinsener, vahepeal 1971–79 „EKE Projektis" vaneminsener, 1984–95 TTÜ Geoloogia Inst-s vanemteadur, a-st 1996 erakorraline teadur. Uurimisvaldkonnad: karbonaatkivimite geoloogia, litoloogia ja varu ning maavara kui taastumatu loodusvara ratsionaalne kasutamine ja kaitse. Osalenud rahvusv. keskkonnaekspertiisi projektides. Eesti Maavarade Komisjoni ekspert. **T:** *Минерально-сырьевые ресурсы Эстонской ССР для промышленности строительных материалов* (1988), *Geology and mineral resources of Estonia* (1997, koostaja ja toim., koos A. Raukasega); *Dolomites of the Muhu Formation (Silurian) Estonia: aspects of dolomitization, properties and prospects of utilization* (autoreid). – Eesti TA toimetised. Geoloogia, 1999, 48, 4.

Teemant, *Jaan* (24. IX 1872 Vigala v. – surmaaeg ja -koht teadmata), riigitegelane, TÜ audr. (1932). Lõpetas Peterburi ülikooli õigusteaduskonna, töötas Tallinnas advokaadina. Esindas 1905. a. rev-s radikaalset suunda, valiti ülemaalise rahvaasemikkude kogu koosolekul Tartus 10. XII 1905 selle ning hilisema nn. aulakoosoleku juh-ks. Läks karistussalkade eest välismaale, mõisteti tagaselja surma. Pärast sõjaseaduse kaotamist naasis Eestisse ja mõisteti 1,5 aastaks vangi, seejärel oli Arhangelski kub-s asumisel. Oli Eesti Ajutise Maanõukogu (1917 I abiesimees) ja Asutava Kogu liige, 1918–19 EV prokurör, II–V Riigikogu liige, 1925–27 ja 1932 riigivanem. Põllumeestekogude juhte. Pärast 13. III 1934 riigipööret kritiseeris valitsuse autoritaarset poliitikat, 1936 koostas koos J. Tõnissoni, A. Kuke ja A. Piibuga nn. nelja riigivanema märgukirja, et Rahvuskogu moodustamisel kaitsta dem. põhimõtteid. Seoses baltisakslaste ümberasumisega oli 1939 Eesti usaldusmeheks Saksa usaldusvalitsuse juures. NSV Liidu okupatsioonivõimud arreteerisid T-i 23. VII 1940.

Teemets, *Raivo* (22. XII 1946 Kärdla), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1980, Üleliiduline elektriajamite inst., Moskva). Lõpetas 1970 elektriinsenerina TPI. Töötas 1970–74 kolhoosis „Rahva Võit" ja 1974–81 TPI teadusliku uurimise sektoris, a-st 1981 on TTÜ elektriajamite ja jõuelektroonika inst-i õppejõud (a-st 1988 dots.), a-st 1995 ühtlasi Eesti Elektritööde Ettevõtjate Liidu tegevdir. Uurimusi ja leiutisi elektriaparaatide ning magnetohüdrodünaamiliste ja kulg-elektriajamite alalt. **T:** *Kaitselülitid* (1995), *Ventilaatorid* (1995, koos J. Tomsoniga).

Teesalu, *Lembit* (29. VII 1945 Padise v.), mootorrattasportlane. Alustas krossisõitjana. Tuli 1968–85 ringrajasõidus mitmes mootorrattaklassis 22 korda NSV Liidu meistriks (sh. 12 korda 350 cm³ klassis). Eesti meistriks tulnud 12 korda (sh. krossisõidus), 1975 ja 1976 ka autospordis (vormel 3 klassis). Oli 1975–90 Leningradis treener, hiljem töötanud ehitusfirmas.

Teesalu, *Rein* (19. VI 1939 Mustla k., Laimjala v.), anestesioloog, reanimatoloog ja kardioloog, Selma T. onupoeg, meditsiinidr. (1981, Leningrad, kinnit. 1982). Lõpetas 1964 TRÜ. Olnud 1964–68 Kingissepa Raj. Keskhaigla arst, 1968–71 TRÜ aspirant, 1971–79 TRÜ veresoontekirurgia probleemlabori teadur, 1979–84 TRÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i anestesioloogia ja reanimatoloogia labori juh., 1984–86 samas südame-veresoonkonna uurimise osk-a juh., 1987–88 kliinilise füsioloogia ja biokeemia labori juh., 1988–92 TÜ sisehaiguste propedeutika kateedri juh., prof. (kutse kinnit. 1989), a-st 1992 kardioloogiakliiniku juh., kardioloogia korraline prof. Täiendas end 1989–90 Hiinas. Eesti Kardioloogide Seltsi südamepuudulikkuse töörühma juht. Euroopa Kardioloogia Seltsi eristaatusega liige (*fellow*). Uurinud isheemia ja anesteesia mõju südamelihase ainevahetusele ja vereringele, südamelihase kaitset südame otsese revaskulariseerimise operatsiooni puhul ning müokardi infarkti ravi ja prognoosi. ENSV rkl. preemia 1985, EV teaduspreemia 1998. **T:** *Südamepuudulikkus* (1997), *Südame isheemiatõbi* (1999).

Aada Teedu…

Jaan Teem…

Teesalu, *Selma* (15. XII 1930 Kahtla k., Laimjala v.), füsioloog, Rein T. onutütar, meditsiinidr. (1975, kinnit. 1976). Lõpetas 1954 TRÜ. Olnud TÜ füsioloogiakateedri õppejõud, 1971–78 dots. (kutse kinnit. 1972), 1978–96 prof., a-st 1996 emeriitprof., pidanud a-st 1996 TÜ-s loenguid biorütmidest, tervisest ja toitumisfüsioloogiast ning EPMÜ kodumajandusosk-s inimese toitumisõpetusest. Uurimusi seedefüsioloogia, eriti kõhunäärme sekretoorse talitluse regulatsiooni, toitumise ja tervise, biorütmide, füsioloogiliste protsesside omapära ning luude ja liigeste ainevahetuse (häired ja korrigeerimine) kohta. Osalenud Eesti toitumispoliitika kujundamisel ja teabe jagamisel (loengud koolides, arstide ja proviisorite täienduskoolitusel), tegelnud innukalt võõrdiaja taastamisega (meditsiinilise põhjenduse koostaja). – Olnud 1954 ja 1955 Eesti meister mäesuusatamises. **T:** *Серотонин и деятельность поджелудочной железы* (1977), *Seedimine, toitumine, dieedid* (1993, ²1998, koos T. Vihalemmaga), *Osteoporoos – luude hõrenemine* (1995, ²1996), *Laste ja noorukite osteoporoos – luude hõrenemine* (1998).

Teetsov, *Aleksander* (4. III 1891 Pärnu – 25. VII 1946 Tallinn), näitleja ja lavastaja, Olly T-i abikaasa. Alustas 1907 asjaarmastajana Pärnu seltsides, õppis 1909–11 K. Menningu juures „Vanemuises" teatrijuhiks, algatas Pärnus („Endla", 1911) ja Tallinnas kutselise teatri (Tallinna Draamateater, 1916), töötas 1911–32 „Endlas", Tallinna Draamateatris ja „Ugalas" näitlejana ja näite- või teatrijuhina ning 1932–46 Tallinna Töölisteatris ja ENSV Rkl. Noorsooteatris näitlejana. Sai populaarseks lopsaka rahvaliku huumoriga ja hea improvisatsioonivõimega karakterkoomikuna. **O:** Falstaff (Shakespeare'i *Windsori lõbusad naised*), Volmer Vomm (Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit*), Kapral (Lutsu *Tagahoovis*), Jürka (Tammsaare *Põrgupõhja uus Vanapagan*), Slopašev (Tammsaare ja Särevi *Mauruse kool*). **L:** Kitzbergi *Libahunt* (1911), Kivi *Nõmmekingsepad* (1921), Büchneri *Woyzeck* (1922), Molnári *Kurat* (1932).

Rein Teesalu

Teetsov (a-ni 1910 Västrik), *Olly* (Olga) (8. VI 1883 Anija mõis, Harjumaa – 2. X 1956 Chicago), näitleja, Aleksander T-i abikaasa. Alustas lavategevust 1903 Tartus „Taara" seltsis, võitis tunnustuse Nora osaga (Ibseni „Nora"), sai esimeste hulgas (1906) „Vanemuise" kutseliseks näitlejaks, mängis seal (vahepeal „Endlas" ja Tallinna Draamateatris) a-ni 1932. Mängulaad oli väljapeetult daamilik. Põgenes 1944 Saksamaale, lavastas ja mängis Geislingeni eesti teatris (P. Krusteni „Hingearst"), hiljem elas Chicagos ja oli tegev eesti seltsi näitetrupis. **O:** Magda (Sudermanni *Kodu*), Rahel (Bjørnsoni *Üle jõu*), Veera (Surgutšovi *Sügise viiulid*), Jessica, Bianca ja Titania (Shakespeare'i *Veneetsia kaupmees*, *Tõrksa taltsutus* ja *Suveöö unenägu*).

Tegova, *Enn* (13. XI 1946 Tartu), maalikunstnik. Õppis 1965–72 EPA-s loomakasvatust, 1963–68 TRÜ kunstikabinetis K. Põllu juhendusel, lõpetas 1978 Tartu kunstikooli. Olnud a-st 1978 Tartu laste kunstikooli dir. Kuulus 1967–72 rühmitisse „Visarid". Alustas abstraktsete õlimaalide, mulaažide ja

Selma Teesalu

installatsioonidega („Kiirgav ruut”, 1968; „Siin”, 1969; „Tego”, 1969; „Lainetes”, 1970). 1970. a-te lõpust on loomingut mõjutanud hüperrealism. 1980. a-te keskpaigast loonud mütoloogiaainelisi neosürreal. maale ja objekte, milles kasutanud puitpanuseid ja teisi lisandeid („Kaamel Peipsi ääres”, 1989; „[illegible]”, 1993; „Kaas”, 1995; „Valge laeva puri”, 1998; „Hyperaphia”, 2000; installatsioon „Loits ohvrikivi ümber”, 1998). Korraldanud *happening*’e ja *performance*’eid.

Tehver, *Imbi* (19. V 1939 Tartu), füüsik, Julius T-i tütar, füüsika-matemaatikadr. (1991, Läti TA Füüsika Inst., kinnit. 1992). Lõpetas 1962 TRÜ, töötanud samast aastast TÜ Füüsika Inst-s (a-st 1977 tahkiseteooria labori vanemteadur). Olnud Saksamaal Bremeni ja Stuttgardi ülikoolis (1991) ning Brandenburgi tehnikaülikoolis külalisteadur (1998). Uurimusi pms. tahkisefüüsika ja teoreetilise spektroskoopia alalt (kristallide ja molekulide optilised spektrid, nende klassifikatsioon, valguse hajumis- ja neeldumisspektrite seosed, energia ülekanne tahkistes ja bioloogilistes süsteemides, laseroptika). **T:** *Theory of resonant secondary radiation due to impurity centres in crystals* (koos V. Hižnjakoviga). — Physica Status Solidi, 1967, 21; *Безызлучательная передача электронного возбуждения в ходе колебательной релаксации* (koos V. Hižnjakoviga). — Журнал экспериментальной и теоретической физики, 1975, 69; *Transform laws for the excitation profiles of spontaneous and coherent Raman scattering.* — Journal of Raman Spectroscopy, 1999, 30.

Tehver, *Julius* (14. XII 1900 Uru k., Tori v. — 7. II 1990 Tartu), loomaarstiteadlane, Imbi T-i isa, *dr. med. vet.* (1929). Lõpetas 1927 TÜ. Täiendas end 1929—30 stipendiaadina Edinburgh’ veterinaariakolledžis. Oli 1930—44 Tartu ülikooli, 1945—51 TRÜ ja 1951—76 EPA õppejõud (a-st 1938 prof., 1940—76 kateedrijuh.) ja 1976—84 konsultantprof., 1956—65 ühtlasi TRÜ histoloogiakateedri juh. Uurimusi koduloomade anatoomia, füsioloogia, histoloogia, embrüoloogia ja sigimise ning veterinaaria ja veterinaarhariduse ajaloo alalt. T. on eestikeelse histoloogilise terminoloogia loojaid, paljude monograafiate, kõrgkooliõpikute ja erialaste käsirmt-te autor. Kirjutanud (1965—88) 13-osalise venekeelse koduloomade histoloogia monograafia koos vene-, ladina-, inglis-, prantsus- ja saksakeelse oskussõnastikuga ning 1989 venekeelse veterinaarhistoloogia terminite seletava sõnastiku. Oli rahvusv. ajakirja „Historiae Medicinae Veterinariae” ja ajakirja „Revista Portuguesa de Ciências Veterinárias” toimetuskolleegiumi auliige. Tegelnud Tori khk-a koduloolise uurimisega ja olnud Tori kodu-uurijate päevade korraldaja. ENSV tnl. teadlane (1957). ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Koduloomade anatoomia* (1934, 1945), *Koduloomade füsioloogia* (1936 ja 1947; 1966 autoreid.), *Koduloomade sigimine* (1938), *Põllumajandusloomade sigimine* (1950, 1953), *Põllumajandusloomade erihistoloogia* (1954), *Põllumajandusloomade anatoomia ja füsioloogia* (1957), *Üldhistoloogia* (1959), *Loomade histoloogia* (1962), *Suuõõne ja hammaste histoloogia* (1965; 1979, autoreid.), *Oskussõnu piimanäärme morfoloogia ja funktsioonide alalt* (1965), *Koduloomade histoloogia* (1979), *Histoloogia eesti-, vene- ja ingliskeelne seletav terminoloogia* (1985).
B: H. Kübar. *Prof. emeritus Julius Tehver. In memoriam.* — Agraarteadus, 1990, 2; Ü. Oll. *Julius Tehver — 90.* — Agraarteadus, 1990, 4.

Teichmann [*teih-*], *Ervin* (19. II 1931 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiadr. (1995), rahvusv. platoniliste teaduste ja kunstide akadeemia „Contenant” liige (1995). Lõpetas 1968 Moskva ülikooli inglise filoloogina, täiendas end 1990 Exeteris (Suurbritannias). Olnud 1969—89 ja a-st 1998 Moskva ülikooli õppejõud, 1989—95 TPÜ dots. ja 1995—98 Eesti Merehariduskeskuse prof. Tegelnud üldkeeleteaduse küsimuste ja keelte tüpoloogilis-kõrvutava uurimisega. Avaldanud keeleteaduslikke art-eid, koostanud inglise keele õppevahendeid („English Pronunciation and Intonation Practice for Students of Teacher Training Courses”, Moskva, 1975). **T:** monograafia *Võimalikkuse, vajalikkuse ja soovi modaalsuse leksikaalsed ning grammatilised väljendusvahendid eri keeltes* (1998).

Teichmüller [*taih-*], *Gustav* (19. XI 1832 Braunschweig — 22. V 1888 Tartu), saksa filosoof. Oli 1867—68 Göttingeni, 1868—71 Baseli ja a-st 1871 Tartu ülikooli prof. Käsitles filosoofia arengulugu muutumatute põhimõtete ümberkombineerumisena. Ründas positivismi, darvinismi arenguõpetust ja platonismi. T-i meelest on olemuslik ainult end isiksusena teadvustav mina, kellele reaalsus end ilmutab. Kristliku personalismi rajajana on T. mõjutanud msg. usulisi filosoofiaõpetusi ja F. Nietzschet. **T:** *Die wirkliche und scheinbare Welt. Neue Grundlegung der Metaphysik* (1882), *Religionsphilosophie* (1886).
B: E. Tennmann. *G. Teichmüllers Philosophie des Christentums*. Trt., 1931.

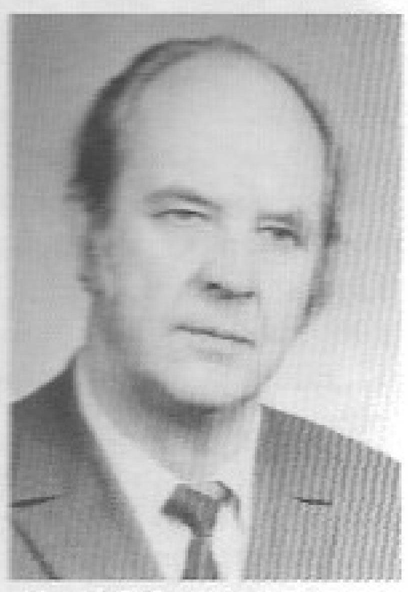
Teinberg, *Rein* (2. II 1935 Kiisa, Hageri v. — 9. V 1995 Tallinn), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1974, kinnit. 1976). Lõpetas 1959 EPA. Oli 1959—61 Tori Põllum-loomade Kunstliku Seemenduse Jaama dir., 1964—79 EPA õppejõud (1974—79 zooinseneriteaduskonna dekaan, a-st 1978 prof.), 1979—95 Eesti TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i loomageneetika ja -füsioloogia osk-a juh., ühtlasi 1990—95 „Eesti põllumajandusentsüklopeedia” peatoim. ning 1992—95 ÜRO Toitlus- ja Põllumorganisatsiooni ja EV Põllumajandusmin-i töö kooskõlastaja. 1985—91 Eesti Vab. Geneetikute ja Selektsionääride Seltsi esimees. Uurimusi põllumloomade geneetika, eriti populatsioonigeneetika (on Eestis selle suuna rajaja) ning veiste aretuse alalt. Käsitlenud veiste selektsiooni meetodeid, selektsiooniindeksite rakendamist ja isasloomade aretusväärtuse hindamist. **T:** *Põllumajandusloomade geneetika* (1978), *Põllumajandusloomade aretus* (1982, koos A. Pungaga), *Põllumajandusloomade erigeneetika* (1983).

Teinemaa, *Sulev* (10. IX 1947 Harju-Risti), filmiajakirjanik. Lõpetas 1971 TPI elektroonikainsenerina ja 1991 TÜ ajakirjanikuna. Olnud 1971—88 H. Pöögelmanni nim. Elektroonika Tehase insener ja büroojuh., a-st 1988 ajakirja „Teater. Muusika. Kino” filmitoim. Avaldanud a-st 1984 paljudes väljaannetes filmialaseid kirjutisi ja arvustusi, juhtinud filmiklubisid, kirjutanud „Eesti entsüklopeedia” ja teiste teatmeteoste jaoks filmiart-eid.

Telgmaa, *Aksel* (10. II 1932 Padise v.), pedagoog, pedagoogikaknd. (1967). Lõpetas 1956 TPedI matemaatika ja füüsika erialal. Olnud 1956—60 Keila keskkoolis õpetaja, 1960—69 ja 1976—91 ENSV

Sulev Teinemaa

Aksel Telgmaa

Pedagoogika TUI-s sektorijuh. ja teadusdir. ning 1969–76 TPedI-s matemaatika kateedri juh., dots., a-st 1991 TPÜ matemaatika didaktika õppetooli prof., a-st 1997 emeriitprof. ENSV ja EV Haridusmin-i matemaatika aineühingu esimees. Uurimusi matemaatika didaktika alalt. Koostanud põhikooli matemaatikaõpikuid, töövihikuid ja nende juurde kuuluvaid metoodilisi juhendeid. Tema NSV Liidu õpikute võistluse võitnud V–VI kl. õpikud (1988–89, koos E. Nurgaga) on tõlgitud leedu, läti, rumeenia, valgevene, vene ja tatari keelde. **T:** *Järkjärgulise lähendamise meetodist koolimatemaatikas* (1965), *Matemaatika õpetamisest IV klassis. Raamat õpetajale* (1980), *Matemaatiline üldharidus ja selle arengu probleeme* (1988), *Rakendusküsimusi koolimatemaatikas* (1997). ▲

Tellinen, *Juhani* (9. IX 1949 Pihkva), elektrotehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1994, Helsingi tehnikaülikool). Lõpetas 1977 TPI elektriinsenerina. Töötas 1979–93 TTÜ elektrotehnika aluste kateedris teaduri ja õppejõuna, a-st 1990 on Helsingi tehnikaülikooli elektromehaanikalabori õppejõud. Uurimusi elektrimasinate, võimsate reguleeritavate induktiivpoolide ja reaktiivvõimsusseadmete alalt. **T:** *Development of the theory and design of saturable reactors for power systems* (Helsingi, 1994).

Telling, *Voldemar* (12. VIII 1903 Tuhalaane v. – 27. II 1969 Tallinn), riigitegelane, looduskaitsja ja pedagoog. Lõpetas 1922 Tartu õpetajate seminari. Töötas samast aastast Petseri ühisgümnaasiumis. Esimese detsembri riigipöördekatses osalemise eest määrati talle 1925 eluaegne vanglakaristus, millest ta 1938 amnestia põhjal vabanes. Oli 1938–40 Abja algkoolis õpetaja (tegutses samal ajal ka tõlkijana), 1940–53 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär ja 1953–57 ENSV haridusministri asetäitja. Pani 1957–63 ENSV MN Looduskaitse Valitsuse juh-na aluse sõjajärgsele rkl. looduskaitsele. Tema juhtimisel rajati looduskaitsealade võrk, võeti kaitse alla üksikobjekte, hakati tähistama looduskaitsepäeva (mai teine pühapäev) ja võeti kasutusele tammelehe sümbol. Propageeris ja arendas looduse mõistliku kasutamise põhimõtet. Oli ühingu „Teadus" asutajaid.

Tender, *Erik* (4. X 1902 Tallinn – 7. II 1991 Stockholm), ajaloolane, *mag. phil.* (1930). Lõpetas 1927 TÜ filosoofiateaduskonna. Oli 1925–27 Tartu Linnaarhiivi assistent, 1928–40 arhivaar, 1933–40 ÕES-i mündikabineti konservaator, 1940–41 Riigi Keskarhiivi osakonnajuh. ja 1941–44 juh. ning 1942–44 Tartu ülikoolis õppeülesannete täitja. Läks 1944 Saksamaale, oli 1946–49 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) prof-i kt. ning 1950–58 Rootsis Grängesbergi Kontsernis arhivaar. Avaldanud uurimusi Eesti ajaloo alalt. **T:** *Tartu raekojad Poola ja Rootsi ajal* (Tartu II, 1934), *Müntide ja mõõtude areng Eestis*. – Eesti majandusajalugu I (1937).

Tenjes, *Peeter* (14. VII 1955 Türi), astronoom, astronoomiadr. (1993). Lõpetas 1978 füüsikuna TRÜ, täiendanud end 1991–92 Napolis ja 1995 Lundis. Olnud a-st 1978 Tartu Observatooriumi teadur (a-st 1996 vanemteadur ja uurimisrühma juht), ühtlasi a-st 1997 TÜ dots. Uurimusi galaktikate ehituse ja nende pindheleduse fotomeetria ning massiivse krooniga galaktikate modelleerimise kohta. **T:** *Triaxial elliptical galaxies with dust lanes: an atlas of velocity fields* (koos G. Busarello ja G. Longoga). – Napoli: Liguori Editore, 1993; *Galactic models with massive coronae. V. The spiral Sab galaxy M81* (koos U. Haudi ja J. Einastoga). – Astronomy and Astrophysics, 1998, 335.

Tenner, *Karl (Carl) Friedrich* (2. VIII 1783 Auvere mõis – 8. I 1860 Varssavi), baltisaksa geodeet ja astronoom, kindral. Peterburi TA auliige (1832). Rakendas Venemaal geodeetilise aluse rajamisel esimesena triangulatsiooni (1809–11 Peterburi ja Narva vahel). Oli koos W. Struvega nn. Vene-Skandinaavia kraadimõõtmise (1816–59) algataja ning põhiline teostaja. Töid ka Maa kuju ja suuruse määramise kohta.

B: O. Ambur. *Carl Friedrich Tenner – 210*. – Geodeet, 1993, 4.

Tennmann, *Eduard* (29. VII 1878 Peterburi – 19. XI 1936 Tartu), teoloog ja filosoof, usuteaduse dr. (1931). Lõpetas 1910 Tartu ülikooli usuteaduskonna. Oli seejärel Viljandis ja Pärnus koguduse õpetaja, 1911–17 Pärnu gümnaasiumides usuõpetuse ja eesti keele õpetaja ja 1915–17 ka sealse kaubanduskooli juh., 1917–19 Tallinna keskkoolides õpetaja, a-st 1919 TÜ õppejõud, algul usupsühholoogia ja -filosoofia dots., 1926–36 prof-i kt. võrdleva usuteaduse alal ja a-st 1936 süstemaatilise usuteaduse prof. Avaldanud usundiloo- ja usundipsühholoogiakäsitlusi ning usuõpikuid; filosoofina järgis G. Teichmülleri kristlikku personalismi. Osales agaralt kodumaises seltsiliikumises ja rahvusv. kirikuorg-des. **T:** *Mooses ja prohvetid* (1921), *Tõusvale usule* (1924), *Loovale usule* (1. osa 1924, ²1994, 2. osa 1925), *Teadvale usule* (1926), *G. Teichmüllers Philosophie des Christentums* (1931), *Rahavõimu saladused* (1931), *Maailma usundid* (1935, ²1991), *Hinge surematus* (1935, ²1995), *Üldine usundipsühholoogia* (1936), *Ekstaas ja müstika* (1936, ²1995), *Varjatud varandus* (1999).

Tenno, *Ann* (4. XII 1952 Tartu), fotokunstnik. Lõpetas 1976 TRÜ teoreetilise matemaatika erialal. Olnud 1979–84 TPI-s matemaatikakateedri õppejõud ja 1984–87 uurimis- ja projekteerimisinst-i „Eesti Ehitusmälestised" fotograaf, a-st 1987 vabakutseline, kirjastab ise oma fotoalbumeid. Alustas akti- ja portreefotoga, seejärel pühendunud linna- ja maastikufotole. A-st 1979 osalenud näitustel (esimene isikunäitus oli 1982 Soomes). Looming on isikupärane, olemasoleva ja olematu piiramaid, aega ja igavikku tunnetav. Saanud auhindu (Krakówis näitusel „Venus '85" pronksmedal, 1986 Portugalis Algarves Rahvusv. Fotokunsti Föderatsiooni (FIAP) hõbemedal). **T:** fotoalbumid *Tallinn* (1992), *Leben danach* (1994), *Läbi aegade* (1996), *Eestimaa pildid* (1996, fotod helikopterilt), *Highway USA* (1997), *Tallinna album* (1998), *Eestimaa saared ja rannad* (1999) ja *Inglismaa aiad* (2000).

Tenno, *Toomas* (28. IV 1940 Tartu), keemik, keemiaknd. (1973, kinnit. 1974). Lõpetas 1965 TRÜ, täiendanud end 1993 Stockholmis, 1997 Hannoveris ja 1998 Granadas. Olnud a-st 1969 TÜ teadur, a-st 1973 õppejõud (a-st 1992 prof.), 1993–99 füüsikalise keemia inst-i juh., a-st 1996 ühtlasi füüsikakeemiateaduskonna prodekaan. Uurimusi biosensorite loomise ja protsesside modelleerimise kohta. Teadustöid ka reoveepuhastuse tehnoloogia alalt. Olnud 1998 ilm. „Inglise-eesti-vene keemia sõnaraamatu" koostajaid. **T:** *A simulation method for the dynamic lag of an electrochemical limiting diffusion sensor* (koos A. Maširiniga). – Russian Journal of Physical Chemistry, 1996, 70, 9; *Electrochemical reduction of oxygen on thin-film Pt electrodes in 0,1 M KOH* (autoreid). – Electrochimica Acta, 1997, 42, 5.

Tennosaar, *Kalmer* (23. XI 1928 Kiidjärve, Vastse-Kuuste v.), laulja. Õppis laulu 1956–58 TRK-s (L. Sauli ja A. Arderi kl.). Töötas ETV-s, algul diktorina, 1957–62 ja 1968–93 muusikasaadete toimna, 1962–68 oli ENSV Rkl. Filharmoonia solist. Juhtinud populaarset ETV lastesaadet „Entel-tentel". Paistnud silma lüüriliste laulude esitajana. Esinenud kontsertidega paljudes riikides. Moskva ülemaailmse noorsoo- ja üliõpilasfestivali 1957 ning üleliidulise estraadilauljate võistluse 1958 laureaat. ENSV tnl. kunstnik (1967).

Eduard Tennmann

Ann Tenno

Kalmer Tennosaar

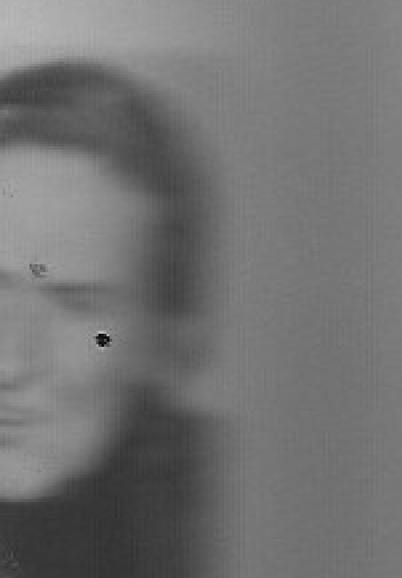

Endel Tenno

Liina Teose

Tennov, *Endel* (15. I 1926 Kannuka, Vaivara v. — 14. XII 1978 Tallinn), kirjanik. Õppis 1945—47 TRÜ-s bioloogiat ja 1947—49 Tartu Rkl. Kunstiinst-s skulptuuri. Oli seejärel Tallinnas tööline ja 1954—56 ajakirjanik, 1956—74 elas Saaremaal, pärast seda Tallinnas. Avaldanud a-st 1950 real. ajalooliselt, mõneti traagilisest elukäsitusest lähtunud lühiproosat ja romaane. **T:** *August Mõigu oma hobu* (1961), *Noormees heast perekonnast ja teisi jutte* (1964), *Rändlinnud lähevad teele* (1966), *Valged laigud kaardil* (1969), *Ettekavatsetud kuritegu ja teisi tõsilugusid* (1970), *Iive. Iive* (1973), *Ööd vanas majas* (1976), *Kolm romaani* (1980).

Teese, *Liina* (28. VIII 1956 Portland, Oregon, USA), rahvatantsu- ja orkestrijuht, koreograaf. Lõpetas 1979 klaverierialal Portlandi ülikooli ja 1983 muusikaajaloo erialal New Yorgis Columbia ülikooli. Eesti rahvatantsu alal iseõppinu, täiendanud end Eestis tantsujuhtide kursustel. Arendanud USA-s eesti rahvatantsu ja -muusika harrastamist: juhendanud a-st 1985 Portlandis rahvatantsurühma „Tulehoidjad" (asutanud 1950 Liina T. ema Lehti Merilo) ja a-st 1995 rahvapilliorkestrit. Olnud Portlandis läänerannikù eesti päevade tantsupeo (1995), ESTO 1996 tantsupeo ja a-st 1997 igal aastal „Rooside festivali" (koduеesti tantsijate osavõtul) lavastajaid ning a-st 1998 rahvusv. tantsupidude pealavastaja. U. Toomi mastupreemia 1999. Kuulub sõprusühingu „Portland—Tallinn" juhatusse.

Tepaks, *Leo* (26. V 1913 Novouzensk, Samara kub. — 23. XII 1984 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1977, Moskva ehitusinst., kinnit. 1978). Saabus 1920 koos perekonnaga Eestisse. Lõpetas 1933 hüdrotehnika erialal Grenoble'i tehnikainst-i. Töötas 1944—68 TPI-s, a-st 1950 hüdrotehnika ja geodeesia, a-st 1958 sanitaartehnika ja hüdraulika kateedri juh-na (a-st 1951 dots.), 1962—64 sanitaartehnika probleemlabori teadusliku juhendajana, 1968—84 oli ENSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-i vanemteadur. Uurimusi torudes ja kanalites toimuva turbulentse voolamise ja veepuhastustehnoloogia alalt. **T:** *Hüdraulika* (1967).

Tepandi, *Jaak* (4. II 1946 Tallinn), arvutiteadlane, Jaan T. poeg, Tõnu T. vend, tehnikaknd. (1982). Lõpetas 1969 TRÜ matemaatika erialal. Täiendanud end Slovakkias (1988—89), Prantsusmaal (1993), Saksamaal (1994), Austrias (1996), Soomes (1997) jm. riigis. Töötanud a-st 1969 TTÜ-s (1984—92 dots. ja vanemteadur, a-st 1992 prof. ja teadmussüsteemide õppetooli juh.). Olnud a-st 1996 Eesti Infosüsteemide audiitorühingu juhatuse esimees (a-st 1998 aseesimees) ja a-st 1997 infotehnoloogia standardimise tehnilise komitee esimees. Uurimusi infosüsteemide verifitseerimise, testimise, auditeerimise ja töökindluse ning iseorganiseeruvate süsteemide kohta. Loonud uue metoodika ebakindlate teadmiste testimiseks ja selgitanud eneseteadvuse tekke mehhanisme tehiselu süsteemides. **T:** *The contribution adequacy criterion and its application for testing approximate reasoning in expert systems.* — Computers and Artificial Intelligence, 1992, 11, 1; *Testing knowledge-based systems: a case study and implications* (koos P. Heino ja H. Jaakkolaga). — Proceedings of the SAFECOMP '92, 1992; *Quality assurance of knowledge-based systems.* — Engineering Applications of Artificial Intelligence, 1997, 10, 3.

Tepandi, *Jaan* (29. IX 1917 Tartu), majandusteadlane ja riigitegelane, majandusdr. (1990), Jaak ja Tõnu T. isa. Lõpetas 1947 TPI mehaanikateaduskonna. Töötas 1943—50 ENSV MN Rkl. Plaanikomisjonis, 1951—54 ENSV Kohaliku ja Põlevkivikeemiatööstuse Min-i Projekteerimise ja TUI-s, 1954—57 ENSV Põlevkivikeemiatööstuse Min-s. Oli 1957—60 ENSV kohaliku majanduse ministri asetäitja, 1963—65 ENSV Rahvamajanduse Nõukogu esimehe asetäitja, 1965—79 ENSV toiduainetööstuse minister, 1979—84 ENSV TA Majanduse Inst-i juhtivteadur. 1971—80 ENSV Ülemnõukogu saadik. 1966—81 EKP KK liige. ENSV tnl. tööstustöötaja (1977).

Tepandi, *Tõnu* (4. VII 1948 Tallinn), näitleja ja kultuuritegelane, Jaan T. poeg, Jaak T. vend. Lõpetas 1970 näitlejaerialal TRK, töötas 1970—83 näitlejana „Vanemuises" ja 1983—87 ENSV Rkl. Noorsooteatris, olnud a-st 1985 ühtlasi EMA Kõrgema Lavakunstikooli ja a-st 1997 Viljandi Kultuurikolledži õppejõud. Esinenud folklauljana ja kirjutanud muusikat. 1992—99 Riigikogu liige, 1994—2000 Eesti Teatriliidu juhatuse esimees. **O:** Romulus (Dürrenmatti *Romulus Suur*), Ullike (Hermaküla *Üks ullike läks rändama*), Andrei Buslai (Dudarevi *Üle läve*), George (Steinbecki *Hiirtest ja inimestest*), Horace Vandergelder (Hermani *Hallo, Dolly!*). Lauluõhtud (autor ja esitaja): *Mu kodu on punaste pihlade all* (1977), *Süda on mul vaevas* (1980), *Tepandi ja Vanapagana lood* (1985).
B: *Vastab Tõnu Tepandi.* — Teater. Muusika. Kino, 1989, 4.

Teppo, *Aivar* (6. VIII 1958 Elva), lõõtspillimängija. Edendanud ja arendanud lõõtspillimängutraditsiooni, esinenud paljudel kodu- ja välismaistel rahvamuusikaüritustel. Paljukordne võistumängimise laureaat (1974, 1975, 1982, 1986, 1995, 1998). Avaldanud oma lõõtspillimängust kolm kassetti (1995 ja 1998).

Teras, *Jüri* (16. V 1924 Kaasan), arstiteadlane, mikrobioloog ja protozooloog, meditsiinidr. (1965). Eestisse opteeris 1931. Lõpetas 1951 TRÜ. Olnud 1951—54 EPA ambulatooriumi juh., 1954—58 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i protozooloogiaosk. teadur, 1958—93 sama osk-a (allus 1968—75 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-le ja 1976—93 (likvideerimiseni) Eesti TA Eksperimentaalbioloogia Inst-le) juh., a-st 1966 prof., a-st 1995 Eesti TA emeriitprof. Töötanud Saksamaa, Taani ja Soome ülikoolides külalisprof-na. Uurinud inimese urogenitaalset trihhomonoosi, trihhomonaaste bioloogilisi omadusi, ainuraksete ja viiruste vahekorda, ripsloomade kasutamise võimalusi bioloogiliselt aktiivsete ainete toksilisuse ja teratogeensuse määramiseks, lamblioosi, tuberkuloosibakterite ravimiresistentsust, väikelaste nakkusliku kõhulahtisuse põhjusi ning osooni toimet Ülemiste järve ainuraksetele. Oli 1971—86 NSVL TA Protozooloogide Ühingu viitsepresident. Sai 1977 trihhomonoosiuuringute eest Bratislava ülikooli kuldmedali. ENSV rkl. preemia 1986. **T:** *Urogenitaaltrakti trihhomonoos* (1963, autoreid), *Взаимоотношения простейших с вирусом* (1981, autoreid), *Protozoan viruses* (1988), *Virus-like particles and cytopathogenetic agent in Protozoa* (1988), *Protozoa as inactivators of viruses* (1989), *Protozoa as hosts of mammalian viruses* (1990).

Teras, *Kalju* (24. XI 1922 Valguta v. — 14. XI 1990 Põltsamaa), pedagoog. Lõpetas 1956 TPedI ajaloo erialal. Töötas a-st 1948 õpetajana, oli 1950—84 Põltsamaa keskkooli dir., rajas uued koolihooned ning elavdas koolis taidlust jm. klassivälist tegevust. 1967—71 ENSV Ülemnõukogu saadik. Avaldanud üle 50 kasvatusalase art-i. NSVL-i rahvaõpetaja (1982).

Terasmaa, *Kalju* (19. X 1934 Tallinn), löökpillimängija ja pedagoog. Lõpetas 1954 löökpillide (K. Vestre kl.) ja 1957 koorijuhtimise erialal (L. Karindi kl.) Tallinna Muusikakooli. Töötanud a-st 1951 ERSO-s, a-st 1964 olnud löökpillirühma kontsertmeister. Mänginud mitmes džäss- ja estraadiansamblis („Swing Club", „Metronoom", E. Laansoo ansambel, ETV ansambel), esinenud ka laulusolistina (mh. meeskvartetis koos E. Klasi, A. Haugi ja U. Loobiga).

Tegutsenud 1960–66 löökpillipedagoogina Tallinna Muusikakoolis ja 1972–99 EMA-s; õpilasi: A. Vaht, M. Metsamart, R. Roos, tütar Terje T., K. Mäeots. Teinud rohkesti salvestusi ER-is (eriti vokaalduetis paljude solistidega). Ilmunud heliplaate. Moskvas toimunud ülemaailmse noorsoo- ja üliõpilasfestivali laureaat 1957. ENSV tnl. kunstnik (1976). ▲

Terasmäe, *Enn* (a-ni 1936 Nikolai Roosa) (20. XII 1899 Villevere k., Kabala v., Viljandimaa – 17. VIII 1990 Frankfort, Ontario provints), põllumajandusteadlane, Jaan T. isa, *dr. agr.* (1934). Võttis 1918–20 osa Vabadussõjast. Lõpetas 1927 TÜ, töötas 1920–23 sealsamas, 1924–32 Tooma sookatsejaamas administraatori ja abijuh-na. Oli Tooma Sookultuuri- ja Maaparanduskooli asutajaid ja 1928–36 selle juh., 1936–38 haridusmin-i põllum- ja kodumajanduskoolide peainspektor, 1938–40 põllutööministri asetäitja, 1941–44 Eesti Omavalitsuse Majandus- ja Rahandusdirektooriumi asedir. ja ajakirja „Põllumajandus" toimetuse nõukogu esimees. Läks 1944 Rootsi, oli 1945–48 Uppsala põllumkõrgkoolis stipendiaat ja katsemajanduse eriteadlane. Siirdus 1952 Kanadasse, uuris Guelphi põllumülikoolis taimede mikroelementide tarvet ja nende toimet taimekasvule, oli 1960–65 ühtlasi samas taimekasvatusprof. Viimased veerandsada aastat pidas Frankfordi läh. koos poja Ilmariga lihaveisefarmi. **B:** M. Karelson. *Ununev maaparanduse ja sookultuuri kool.* Dr. agr. *prof. Enn Terasmäe – 100.* – Agraarteadus, 2000, 1.

Terasmäe, *Jaan* (28. V 1926 Salla v. – 20. I 1998 Saint Catharines, Kanada), kvaternaarigeoloog, Enn T. poeg, *Ph. D.* (1955, McMasteri ülikool, Hamilton). Põgenes 1944 Rootsi, lõpetas 1951 Uppsala ülikooli. Siirdus 1951 Kanadasse. Töötas 1955–67 Kanada Geoloogiateenistuses Pleistotseeni Palünoloogia Laboratooriumi juh-na, oli 1968–91 Brocki ülikooli (Saint Catharines) jmt. Kanada ülikooli prof. (a-st 1991 emeriitprof.), ühtlasi 1969–73 ja 1975–76 Brocki jmt. ülikooli geoloogiateaduste osk-a juh. Avaldanud uurimusi kvaternaarigeoloogia, palünoloogia ja paleoökoloogia alalt. Toimetanud 8 aastat ajakirja „Quaternary Research in Canada". 1984–85 Kanada Palünoloogide Assotsiatsiooni president. **T:** *Notes on late-quaternary climatic changes in Canada.* – Annals of the New York Academy of Sciences, 1961, 95, 1; *Quaternary palynology – its scope, problems and potential uses.* – Geoscience and Man, 1970, 1.

Terk, *Erik* (28. V 1952 Tallinn), majandusteadlane, majandusknd. (1989). Lõpetas 1974 TPI majandusteaduskonna tööstuse planeerimise erialal. Töötas 1974–78 TPI tööstuse juhtimise ja planeerimise kateedri teadurina, 1978–89 Eesti Majandusjuhtide Inst-s juhtimiskonsultandina ja projektijuhina. Olnud 1989–92 EV majandusministri asetäitja, a-st 1992 Eesti Tuleviku-uuringute Inst-i dir. Uurinud postsotsial. majanduse ja ühisk-a transformatsiooni, Eesti tulevikustsenaariume, majandussuhete ja omandussuhete dünaamikat ning maj., sotsiaalsete ja pol. tegurite koosmõju arenguprotsessis. A-st 1992 ajakirja „The Baltic Review" peatoim. A-st 1998 Eesti Panga nõukogu liige ja ajakirja „European Planning Studies" toimetuskolleegiumi liige. Eesti Majandusteaduse Seltsi juhatuse esimees. **T:** *Eesti tee Euroopa Liitu* (1995, koostajaid), *Ettevõtte strateegiline juhtimine* (1997, autoreid), *Erastamine Eestis: ideoloogia, läbiviimine, tulemused* (1999, koostaja ja autoreid).

Terkmann, *August* (28. VIII 1885 Tallinn – 12. II 1940 Tallinn), orelimeister, Tiiu Targama isa. Õppis oreli- ja harmooniumiehitust oma isa, orelimeister Gustav T-i (1850–1924) töökojas Tallinnas. Sai a-st 1908 selle töökoja juh-ks. Täiendas end hiljem Saksamaal Laukhuffi tehastes. Oli 1912–17 Petrogradi konservatooriumi orelite hooldaja. Ehitanud 1913 „Estonia" kontserdisaali esimese oreli, Tallinna Jaani ja Pühavaimu kiriku oreli ning oreleid ka väljaspool Eestit (Lätis, Venemaal). T-i orelitele on iseloomulik pehme ja laulev kõla.

Jaan Terasmäe

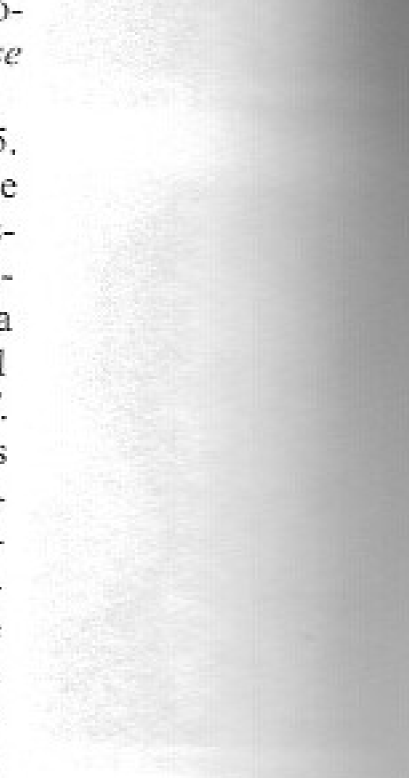
August Terkmann

Terno, *Olaf* (17. VI 1929 Narva), energeetikateadlane, tehnikaknd. (1957, Leningradi polütehniline inst.). Lõpetas 1953 elektriinsenerina TPI. Täiendanud end Londoni ülikooli *Queen Mary College*'is (1963–64 ja 1965). Töötanud 1957–62 TPI-s õppejõuna (a-st 1959 dots., 1958–62 elektrijaamade, -võrkude ja -süsteemide kateedri juh.), 1962–86 tootmiskoondise M. I. Kalinini nim. Elektrotehnikatehas uurimisinst-s (1962–65 teadusdir., 1965–86 dir.) ja a-st 1986 Eesti Energeetika Inst-s (1988–95 energiasüsteemide sektori juh., a-st 1995 elektroenergeetika laboratooriumi vanemteadur). Uurimusi energiasüsteemide ja elektrijaotusvõrkude optimaalse juhtimise kohta. Rajas Eestis 1957 energoküberneetika uurimissuuna. Energiasüsteemide talitluse analüüsimiseks ehitati T. juhendamisel Eesti esimene suur analoogarvuti. 1988–91 infobülletääni „Energiavarustus ja -sääst" toim. **T:** *Гибридные функции – новый метод описания сложных систем.* – Известия АН СССР „Техническая кибернетика", 1965, 6; *National energy research and development programme to the year 2000* (1995, autoreid).

Terras, *Aleksander* (3. I 1920 Tallinn), ajakirjanik ja poliitik, Karl T-e poeg. Lõpetas 1938 J. Westholmi gümnaasiumi ja 1940 Kõrgema Sõjakooli reservohvitseride kursused. Oli 1942–43 Eesti Omavalitsuse majandusdirektooriumis transpordiinspektor, läks 1943 Soome ja võitles seal eesti üksustes. Siirdus 1944 Rootsi, õppis Stockholmi ülikoolis riigi- ja rahvamajandust. Töötanud 1946–56 ja 1959–75 firmas *Scandinavian Airlines System & AB Aerotransport*, 1956–58 „Ameerika Hääle" Eesti osk. toimetuses ning 1975–85 raadiojaama „Vaba Euroopa" peatoim-na. Olnud 1988–92 EV eksiilvalitsuse nõunik välispoliitika küsimustes. Eesti Liberaaldem. Koondise peasekretär (1948). Liberaalse Internatsionaali TK liige (1970). **T:** *Baltikumi rahvaste vaimse vabanemise lühikroonika* (Stockholm, 1989).

Terras, *Karl* Johannes (9. IX 1890 Vaivara v. – 25. II 1942 Kirovi obl.), riigitegelane, Aleksander T-e isa. Lõpetas 1916 Petrogradi ülikooli õigusteaduskonna. Korraldas 1918 Virumaal Kaitseliidu moodustamist, oli 1919–20 sõjamin-s juriskonsult ja osk-aülem, sai 1920 valitsuse asjadevalitsejaks. 1921 muudeti see koht riigisekretäri ametikohaks ja T. töötas sellel a-ni 1940 (ainus kõrge riigiametnik, kes püsis oma ametikohal omariikluse kaks aastakümmet). Oli 1927–40 Kaitseliidu Toompea malevkonna pealik, korraldas 1934–40 Eesti Spordi Keskliidu esimehena spordielu. Kuulus 1936 põhiseaduse koostamise komisjoni, esindas 1937 riigivanemat ja valitsust Rahvuskogu komisjonides põhiseaduse projekti läbivaatamisel, nimetati 1938 Riiginõukogu liikmeks. Vabastati 1. IX 1940 ametist, 7. I 1941 arreteerisid Nõuk. okupatsioonivõimud ta. Suri vangilaagris.

Terras, *Victor* (Viktor) (21. I 1921 Põltsamaa), kirjandus- ja keeleteadlane, *dr. phil.* (1963, Chicago ülikool). Lõpetas 1941 TÜ filosoofiateaduskonna slaavi ja germaani filoloogia, indoeuroopa keeleteaduse ja vanade keelte erialal, oli seejärel samas õppejõud. 1944 mobiliseeriti Saksa sõjaväkke. Elas 1945–52 Saksamaal, läks 1952 USA-sse, oli 1956–66 Illinoisi, 1966–70 Wisconsini ja 1970–88 Providence'i Browni ülikooli slaavi keelte õppejõud (a-st 1964 prof.). Avaldanud vene kirjanduse alaseid uurimusi ning eesti kirjanduse, võrdleva kirjandusteaduse ja keeleteaduse alaseid käsitlusi ja art-eid.

Karl Terras

Tõlkinud inglise keelde vene kirjandust. **T:** lühimonograafia *Aleksis Rannit* (Lund, 1975), uurimused *The Young Dostoevskij* (Haag ja Pariis, 1969), *Belinskij and Russian literary criticism* (Madison ja London, 1974), *A Karamazov Companion* (Madison, 1980), *Majakovsky* (Boston, 1983), *The Idiot: An interpretation* (Boston, 1990), *A history of Russian literature* (1994) ja *Reading Dostoevsky* (Madison, 1998).

Terri, *Meeta* (30. XI 1906 Gdovi mk., Peterburi kub. — 17. VI 1993 Tallinn), pedagoog, Olga T. õde. Lõpetas 1927 Tartu lasteaednike seminari, õppis 1950. a-il Herzeni-nim. Leningradi Rkl. Pedagoogilises Inst-s. Töötanud 1927—48 õpetajana ja kasvatajana ning koolieelse kasvatuse inspektori ja kabinetijuh-na, 1948—66 ENSV Haridusmin-s ja ENSV Vab. Õpetajate Täiendusinst-i koolieelse kasvatuse kabinetis. Uurinud koolieelse kasvatuse küsimusi. Lasteaedade muusikalise kasvatuse metoodika rajaja ning paljude lastelaulude autor. Avaldanud ka käsiraamat-id. ENSV tnl. õpetaja (1965). **T:** *Aabits ABD* (1958), *Karu-Aabits* (1971, [6]1983, autoreid), *Lapse isikuomadu kujundamine väikelapseeas* (1968).

Terri, *Olga* (10. XII 1916 Gdovi mk., Petrogradi kub.), maalikunstnik, Meeta T. õde. Lõpetas 1936 Riigi Kunsttööstuskooli ning õppis 1943—44 Tallinna Rakenduskunsti Koolis. 1940. a-te traagilise alatooniga ekspressiivseis teoseis väljendub kunstniku suhtumine kaasajasse kas sümboolselt või allegooriliselt („Juuda suudlus", 1945; „Matuseline", „Väsinud barbar", mõlemad 1946; „Öö", 1947; „Suletud", 1948). 1960.—70. a-il said loomingus valdavaks romantilise kallakuga psühholoogiline portree (V. Tolli, 1963; E. Tihemets, 1964; M. Mutsu, 1969) ning abstraheeriva vormi- ja tundliku värvikäsitlusega maastikumaal („Laht ookeani ääres", 1967; „Ürgorg", 1968; „Lindude kalju", 1970; „Saared", 1971; „Sillad", 1972), mis põhineb pms. Aafrika- ja Norramaa muljetel. Hiljem muutub maastikunägemus realistlikumaks, lihtsustub ka kujundivalik („Jõgi lõunamaal", 1978; „Mälestus ühest linnast", 1982; „Haab", „Kask", „Kuusk" ja „Lepp", kõik 1984; „Mägi ja linn", 1989—90; „Suveõhtu", 1993; „Õhtused mäed", 1996). ENSV tnl. kunstnik (1977). K. Mäe medal 1983.

Tertsius, *Hans* (5. XII 1818 Juuru v. — 25. X 1900 Vana-Viru k., Kalatšinski läh., Omski kub.), talurahvaliikumise tegelane. Pidas Mahtra vallatalitajana mais–juunis 1858 Juuru pastori ja Mahtra mõisniku ja läbirääkimisi abiteo ärajätmise üle 1856. a. talurahvaseaduse järgi. Kutsus 11. juunil kokku naabervaldade esindajate nõupidamise. Kuigi viibis 14. juunil puhkenud ülestõusu ajal Mahtrast eemal, sai ta peksukaristuse osaliseks ja saadeti Siberisse asumisele. T-e „Ülestähendused Mahtra sõjast" (avaldati 1900 „Postimehes") on tähtis ajalooallikas 1858. a. talurahvarahutuste kohta.

Tetzky [*tetski*] (a-st 1916 Michelson), *Erika* Anna Maria Dagmar (1. III 1894 Kadrina v. — 12. V 1918 Tallinn), tantsija ja näitleja, „Estonia" esimene tantsusolist. Õppis K. Jungholzi teatrikursustel, tantsu alal täiendas end Peterburis A. Tšekrõgini juures. Töötas a-st 1911 „Estonias", koos abikaasa ja tantsupartneri A. Mikklisooga (1880—1952; a-ni 1937 Michelson) ka lavastas tantse operettidele. Sõnalavastustes kehastas poiste ja noormeeste osi. Temast on kirjutanud A. Kivirähki rom-s „Liblikas" (1999). **O:** Ninetta (Offenbachi *Pericola*), Kusti (Lutsu *Kapsapea*), Anni (Straussi *Vabaunistus*), Jüts (Koidula *Säärane mulk*), Olaf (Ibseni *Seltskonna toed*).

Teuffel [*toif*-], *Georg* (Jürgen) (u. 1610 Nürnberg — u. 1672 Lübeck), ehitusmeister ja kujur. Tegutses Nürnbergis, Lübeckis, Strassburgis ja 1663—72 Baltimaal (Narvas, Tallinnas ja Riias); oli a-st 1651 Lübecki kodanik. T-i maketi (1665) järgi ehitati 1668—71 Narva uus raekoda (arvat. N. Tessin vanema Stockholmis tehtud muudatustega) ning Narva Linnakiriku torni ülaosa ja kiiver (1662—64, hävinud). Rajas Narva Linnakiriku krundi äärde poodide rea (1664, hävinud) ja arvat. ehitas Tallinna elamu Pikk t. 28. — Tema poeg Wolfgang T. töötas kuni surmani (1700) Narvas ehitusmeistrina.

Teär, *Jaan Ilmar* (24. XII 1930 Kuressaare), loodusteadlane ja teadusorganisaator, *dr. phil.* (1962), *dr. agr.* (1972). Elanud a-st 1944 Rootsis. Lõpetas 1956 geneetikuna Lundi ülikooli. Täiendanud end Šotimaal (1959) ja USA-s (1962, 1972). Töötas 1956—62 mitmes Rootsi kõrgkoolis, oli 1962—69 toiduainetööstuse as-i *Bjäre Industrier* teadusdir. Töötas 1969—85 põllum-masinaid ja -seadmeid tootvas kontsernis *Alfa-Laval AB* rahvusv. suhete alal (firma esindajana ka paljudes välisriikides, sh. 12 Lõuna-Aafrika riigis), olnud 1985—92 Rahvusv. Teadusfondi (*International Foundation for Science*) dir., a-st 1993 org-i *Innovations for Development Association* asepresident; 1956—59 Eesti Eksiilüliõpilaste Assiotsiatsiooni president. Uurimusi põllum-e ja toiduainetööstuse alalt.

Thal [*ta:l*], *Willem* (11. IV 1869 Tallinn — 31. VII 1939 Tallinn), näitleja ja lavastaja. Alustas lavategevust 1895 „Estonia" asjaarmastajate näitetrupis, oli 1899—1906 selle näitejuht. Rikastas „Estonia" tollast romantilis-sentimentaalset mängukava mitme real. näidendi lavastusega (Pakkala „Parvepoisid", Sudermanni „Kodu", Ibseni „Seltskonna toed" ja „Kummitused", Gorki „Põhjas"). Tema näitetrupist sai 1906 kutselise „Estonia" teatri tuumik.

Themas, *Udo* (16. IX 1941 Kõssi k., Kareda v.), majandustegelane. Lõpetanud 1966 TPI masinaehituse erialal. Täiendanud end Eesti Majandusjuhtide Inst-s (1982) ja Soomes (1991). Töötanud a-st 1959 as-s „Liviko" (enne Tallinna Liköõri- ja Viinatehas, tootmiskoondis „Liviko", ras. „Liviko", re. „Liviko") konstrueerimisinsenerina, peamehaaniku ja peainsenerina, a-st 1986 peadir-na. A-st 1994 Eesti Toiduainetööstuse Liidu juhatuse aseesimees. ENSV tnl. ratsionaliseerija (1981).

Theoderich [*te- -ih*], Diderik, Theodorich, Theodericus (u. 1150 — 15. VI 1219), tsistertslane. Oli a-st 1187 Turaidas misjonär, aitas organiseerida ristisõdijate vallutusretki Liivimaale, osales Mõõgavendade Ordu asutamises ja eestlaste alale tehtud sõjakäikudes (1197—1219). Oli 1205—11 Dünamünde (Daugavgrīva) kloostri abt, pühitseti 1211 Eesti piiskopiks, kuid sai Lindanise lahingus enne tegelikku ametisse astumist surma.

Thiele (Diel), *Elert* (srn. enne 27. II 1674 Tallinnas), kujur ja puunikerdaja. Tuli 1652 Kopenhaagenist Tallinna, sai 1661 kodanikuks. On Tallinna varabarokse pahkmikornamendi tähtsaim viljeleja. Lõi nii ümarplastilisi kujusid kui ka figuraalset kõrgreljeefi. T. tähtsaimaid teoseid on Tallinna raekoja raesaali 12 paneelist koosnev nikerdfriis (1667). **T:** Ridala (u. 1655), Noarootsi (u. 1656), Vormsi ja Pärnu-Jaagupi kiriku kantsel (mõlemad 1660), Tallinna Niguliste kiriku (1654, hävisid II maailmasõjas) ja Pühavaimu kiriku koorivõõrid (u. 1660), Tallinnas Suur-Karja 1 hoone uks (1665) ja Niguliste kirikus S. Gydebergi epitaaf (1671, mõlemad valmistatud tema töökojas).

Thoen, *Aino* (30. VI 1913 Tallinn), kirjanik. Pärast keskhariduse omandamist (1932) töötas Tallinnas kontoriametnikuna. Põgenes 1944 Saksamaale, siirdus 1947 Belgiasse, a-st 1949 elanud Kanadas. Avaldanud kaasajaainelisi romaane, mida iseloomustavad täpne miljöökäsitlus ja traagiline elutunnetus. **T:** rom-d *Võlaraamat* (Toronto, 1951), *Igaviku veskid* (Lund, 1952), *Hallide mägede maa* (Lund, 1954) ja *Teisele rannale* (Lund, 1960).

Thomasso(h)n, *Johann* (14. IV 1817 Raikküla – surmaaeg teadmata), kirjamees. Õppis 1833–36 Tartu õpetajate seminaris. Oli a-ni 1844 Tartus eestikeelse algkooli õpetaja, seejärel siirdus Venemaale, oli mõnda aega Kiievis luterlikus kirikukoolis õpetaja. Mugandas saksa keelest esimese eestikeelse robinsonaadi „Weikise Hanso luggu tühja sare peäl" (1839, ⁴1858, C. von Schmidi järgi), usulise ärkamise ainelise jutu „Puust rist; üks kaunis luggeminne neile troostiks, kes willetsusse sattunud" (1840, C. von Schmidi järgi, soome keeles 1851 E. Lönnroti tõlkes), eesti kirjanduses teise Jenoveva-loo „Jenowewa. Üks kaunis ja halle luggeminne, igga innimesse, keige ennamiste vannematte ja laste kassuks, wälja antud" ja esimese eestikeelse rmt-u naiskannataja Hirlandast „Irlanda, ehk puhta ello wöit. Üks halle luggeminne, mis igga innimesse kassuks wälja-antud" (1844).

Thomasson, *Kuno* (9. VII 1923 Tallinn), hüdrobioloog ja ökoloog, filosoofiadr. (1964). Läks 1944 Rootsi. Lõpetas 1950 Uppsala ülikooli, töötanud sealses taimeökoloogia inst-s. Uurimusi planktonvetikate süstemaatika, limnoloogia ja geobotaanika alalt, huvitunud eriti lõunapoolkera järvede ikkesvetikaist. **T:** *Notes of the plankton of lake Bangweulu* (1957, 1960), *Nahuel Huapi* (1959), *Araucanian lakes* (1963), *Phytoplankton of lake Shiva Ngandu* (1966), *Amazonian algae* (1971).

Thomson, *Aleksander* Eduard (31. I 1845 Pringi k., Sangaste khk. – 20. X 1917 Petrograd), helilooja. Lõpetas 1865 Valgas Cimze seminari, õppis 1870–72 Tartu ülikoolis matemaatikat. Töötas Kanepis, Vana-Võidus ja Peterhofis õpetajana, Peterburis A. Rubinsteini perekonnas koduõpetajana ja 1876–1917 Petrogradi saksa gümnaasiumis matemaatikaõpetajana. T. on eesti rahvusliku koorimuusika alusepanijaid. Tema looming piirdub koorilauludega (säilinud u. 40), millele on iseloomulik tundelüürika („Kannel", „Laula, laula, suukene", „Palve", „Oh, mu ilus isamaja"). T. kogus, seadis („Pulmalaul", „Ketra, Liisu", „Arg kosilane", „Sokukene") ja tutvustas eesti rahvalaule.

Thomson, *Paul William* (3. I 1892 Tallinn – 13. XII 1957 Bonn), baltisaksa loodusteadlane, *dr. phil. nat.* (1927, Riia). Lõpetas 1915 Peterburi ülikooli, töötas 1928–39 geoloogia ja paleontoloogia eradots-na (a-st 1938 dots.) TÜ-s, pidas 1938–39 loenguid ka Königsbergi ülikoolis ja oli Eestimaa Provintsiaalmuuseumi loodusteadusalaste kogude hoidja. Lahkus 1939 Eestist, oli 1940–41 Kieli ülikooli geoloogiainst-i asedir., 1941–45 Poznańi ülikooli geoloogia ja mineraloogia inst-i dir. ja prof. Töötas 1946 Hannoveri mullauurimisametis ja 1947–53 Krefeldis Nordrhein-Westfaleni liidumaa geoloogiaametis (a-st 1952 peageoloogina). Algatas 1925 Eestis palünoloogia- ja soogeoloogiaalase uurimise ning esitas metsade jääajajärgse aja arengufaasid. Oli palünoloogilise (õietolmuanalüüsil põhineva) uurimismeetodi rajajaid ja selle esimesi kasutajaid. Tegi Saksamaal põhjalikke uurimusi Reinimaa pruunsöe tekke ja ehituse ning pleistotseeni kihtide liigestuse kohta. **T:** *Die regionale Entwicklungsgeschichte der Wälder Estlands.* – Tartu Ülikooli Geoloogia Instituudi Toimetised, XIX (1929).
B: *Paul William Thomson 1892–1992.* [Toim. J. Kask ja A. Raukas.] Tln., 1992.

Thor Helle, *Anton,* *Helle, *A. T.*

Thugutt, *Stanisław* Józef (12. V 1862 Kalisz – 27. XII 1956 Kraków), poola mineraloog, keemiadr. (1894), Krakówi TA liige (1921), Poola TA liige (1952), TÜ audr. (1929). Õppis 1882–86 Tartu ülikoolis keemiat, oli 1893–94 samas mineraloogiainst-i assistent, valiti 1894 põllum-keemia eradots-ks. Oli a-st 1915 Varssavi ülikooli mineraloogia ja petrograafia erakorraline prof., a-st 1918 korraline prof. ja mineraloogiainst-i juh. ning a-st 1919 ühtlasi Varssavi Polütehnikumi prof. Uurimusi teoreetilise ja eksperimentaalse keemilise mineraloogia alalt. Ajakirja „Archiwum Mineralogiczne" asutaja (1925) ja kauaaegne toim. **T:** *O pochodzeniu skaleni utworów pegmatytowych* (Varssavi, 1926), *O nowym sposobie mikrochemicznym rozpoznawania kalcytu* (Varssavi, 1929).

Tiedemann [*ti:-*], ka Tiidemann, *Oskar* (30. VIII 1874 Käsmu – 29. IV 1963 Toronto), laevandustegelane. Õppis 1894–95 Käsmu merekoolis, kaugsõidutüürimehe eksami andis Odessa merekoolis (1899), kaugsõidukapteni kutse sai Vladivostokis (1902). Töötas 18 aastat Vene laevadel kaptenina (Peterburi–Odessa–Vladivostoki liinil), osales Tsushima merelahingus (1905). Oli 1919 Eestis sadamate inspektor ning Sadamate Valitsuse ülem, a-st 1920 Meresajanduse Peavalitsuse dir., a-st 1926 laevaühingu „Käsmu Laevaomanikud" tegevdir. Tegutses juhtivalt ka Eesti Laevaomanikkude Ühingus ja Käsmu Kaubalaevastiku Meremeeste Seltsis (1935–37 esimees). Läks 1944 Rootsi, sealt 1951 Kanadasse.

Tief [*ti:f*], *Otto* (14. VIII 1889 Uusküla, Rapla v. – 5. III 1976 Ahja), riigitegelane, advokaat. Õppis 1910–16 Petrogradi ülikoolis õigusteadust (korporatsiooni „Rotalia" asutajaliikmeid). Kuulus 1918 Eesti Sõjaväelaste Ülemkomiteesse ning oli Vabadussõjas Kalevlaste Maleva pataljoniülema kt. Lõpetas 1921 TÜ, oli 1923–26 kohtumin-i nõunik, avas 1927 oma advokaadibüroo, oli 1926–27 töö- ja hoolekandeminister, 1927 kohtuminister, a-st 1928 vandeadvokaat ja Eesti Maapanga juriskonsult. III ja V Riigikogu liige. Liitus 1944 EV Rahvuskomiteega ning oli J. Uluotsa 18. sept. ametisse nimet. valitsuses peaministri asetäitja ja siseminister. T-i juhitud valitsus koostas iseseisvuse taastamise deklaratsiooni ja üritas korraldada Tallinna kaitsmist. 10. X 1944 T. vahistati ja NSVL Ülemkohtu Sõjakollegium mõistis talle 10 aastat vanglakaristust, mis möödusid Siberis ja Kasahstanis. 1956–58 elas T. taas Eestis, 1958 läks uue repressiooni kartusel Ukrainasse, a-st 1965 elas Ainažis. Et võimukandjad ei lubanud teda matta Metsakalmistule, sängitati ta Pärnamäe kalmistule ning maeti 1993 ümber Metsakalmistule. Mälestusmärk sünnitalus Sildemal (1989). Vabadusristi II liigi 3. järk. **T:** *Mälestusi aastaist 1944–1954.* – Akadeemia, 1990, 2.

Tiesenhausen [*ti:-*], *Heinrich* Engelbrecht Magnus parun von (14. V 1843 Inciems, Sigulda läh. – 18. X 1914 Riia), baltisaksa rüütelkonna poliitik. Õppis 1862–65 Tartu ülikoolis õigusteadust, oli 1868–70 Liivimaa talurahva rendipanga sekretär, 1877–84 Riia-Volmari kreisisaadik, 1884–87 Liivimaa maapäeva liige, 1887–1902 Liivimaa resideeriv maanõunik. Võitles liberaalsete reformide eest (oli ka maapäeva liberaalse reformipartei juht). 1906–12 Venemaa Riiginõukogu liige.

Tigane, *Aino* (12. V 1912 Tartu – 12. X 1991 Tallinn), lastekirjanik, Leida T-se õde, Elar Kuusi abikaasa. Töötas 1930–41 kirjastuses „Loodus" korrektorina, oli 1941–44 „Vanemuises" tantsija ja 1944–46 näitleja ning 1947–48 ENSV Rkl. Noorsooteatri näitleja. Avaldanud a-st 1941 oma kaasaja laste elust, loomadest ja loodusest jutustavaid lasteraamat-id (esimene neist „Külaline metsast", 1941). **T:** *Esimene veerandaasta* (1946), *Keerdsõlm* (1949), *Klassi noorim* (1950), *Meie Ott* (1959, koos E. Kuusiga), valikkogu *Siledad omad, karvane võõras* (1972; ümbertöötatud trükk *Siledad ja karvased*, 1987).

Tigane, *Leida* (21. V 1908 Tartu – 13. II 1983 Tallinn), kirjanik, Aino T-se õde. Oli 1927–36 trükitööline, 1937–38 lasteajakirja „Päike" toim., 1944–46 „Postimehe" ajakirjanik, 1946–65 „Sirbi ja Va-

Kuno Thomasson

Paul William Thomson

Otto Tief

Aino Tigane

Leida Tigane

ara" vastutava toim. asetäitja. Avaldanud jutustusi, romaane („Palun seda härrat", 1935; „Marga müüb mehi", 1937; „Seitse pastlapaari", 1938; „Sõber meritöövel", 1939), lastejutte („Lugu kahest laisast varesest", 1936; „Metsatalu vahvad loomad", 1938; „Hunt ja kutsikas", 1943; „Vanaema maja", 1946; „Kelleks ma tahan saada", 1948; „Mina oskan paremini", 1952; rahvajuttudeaineline kogu „Peremees ja sulane", 1958, ³1989; valikkogud „Tera siit ja teine sealt", 1968, ja „Vikerkaar", 1978) ja -näidendeid.

Tiganik, *Leonhard* Johann Eugen (25. XI 1900 Võru – 9. II 1974 Karlstad, Rootsi), keemik, *dr. phil. nat.* (1932). Osales 1919–20 vabatahtlikuna Vabadussõjas. Lõpetas 1928 TÜ keemiaosk-a, oli sealsamas a-st 1937 dots. ja a-st 1940 erakorraline prof. ja orgaanilise keemia kateedri juh. Läks 1944 Rootsi, oli 1945–67 Uddeholmeni „Skogshallsverken AB" teadur, 1964–65 Türgis Kesk-Ida Tehnikaülikooli külalisprof. Uurimusi orgaaniliste ühendite dipoolmomentide katselise määramise ja teoreetilise tõlgendamise kohta. **T:** *Dipolmessungen an Benzolderivaten. Einige Regelmässigkeiten bei Halogen-, Nitro-, Methyl- und Amino-Abkömmlingen* (1932).

Tihase, *Karl* (27. V 1914 Mariinski mk., Tomski kub.), arhitekt ja akvarellist, taluarhitektuuri uurija, kunstiteaduse dr. (1975, Leningrad, kinnit. 1976). Lõpetas 1945 Novosibirski ehitusinst-i. Töötas 1948–92 TTÜ-s graafikaõppejõuna (1952–86 kateedrijuh.), a-st 1975 prof., a-st 1994 emeriitprof. Osales 1957–90 tegusalt Eesti Vabaõhumuuseumi rajamises. „Eesti arhitektuuri ajaloo" (1965) ja „Eesti kunsti ajaloo" (1975) autoreid. ENSV rkl. preemia 1967 ja 1977. **T:** *Eesti talurahvaarhitektuur* (1974), *Dünin* (1978, koos U. Kammaliga), *Meenutusi elust, ilust ja Eesti Vabaõhumuuseumi rajamisest* (1997).

Tihemets (a-st 1968 V i i r e s), *Evi* (21. VIII 1932 Tapa), graafik, Ants Viirese abikaasa. Lõpetas 1958 ERKI rmt-ugraafika erialal. Kuulub 1950. a-te lõpus ja 1960. a-il eesti graafikat uuendanud kunstnike põlvkonda. On Eesti silmapaistvaim värvilise litograafia viljeleja, kasutanud meisterlikult sügavtrükitehnikaid, ka värvilist sügavtrükki, katsetanud uudseid tehnikaid ja materjale (sh. mitut liiki paberit), 1970. a-te keskpaigast eelistanud pehmelakki. Foto ja graafikatehnikate ühendamises kajastub popkunsti ja hüperrealismi mõju („Tallinna madonna", 1974). Iseloomulik on teoste suurejooneline ja selge vorm, tegelikkusekujutus arenes 1960. a-il üldistavast ja lakoonilisest („Otepää talvel", 1960; „Väike tööstusmotiiv", 1963) poeetiliseks ja sümboolseks („Kuumaastik", 1966), ka abstraktseks („Kompositsioon punasega", 1968). 1970. a-te keskpaigast loonud pms. kultuuriinimeste portreekompositsioone („Olga Terri", 1979; „Villem Raam", 1981; „Naima Neidre", 1982) ja ülev-romantilisi põhjamaiseid looduspilte („Soomaastik" I–III, 1984–85; „Torm", 1989), 1980. a-te lõpus on nägemuslike katarsisekujundite loomisel lähtunud religioossetest motiividest (leht „Inglipuu", 1988; inglite sari „Laskuv ingel", 1991; „Rist", 1991 ja 1999; „Üks teine sein", 1999). Elustunud on jõuliselt abstraktne suund: „Memento" I–IV (1988–89, pühendatud Siberis hukkunud eestlaste mälestusele), „Jagatud energia" I–II ja „Suunatud energia" (mõlemad 1995). Teostanud suuri litograafiasarju: „Hõimlaste varjud" (1998), „Sajandilõpu unenäod" (1999). Suure osa T-a loomingust moodustavad pms. muinaslooliste ja luulermt-te illustratsioonid (V. Luige „Taevaste tuul", 1966; H. C. Anderseni „Lumekuninganna", 1973; „Emand kaselehtes", 1988). Ilmunud on eksliibrisemapp (1988). Avaldanud rmt-u „Enkelipuu" (1992). Sai 1976 Krakówi graafikatriennaalil eripreemia. K. Raua preemia 1992.

L: E. Pihlak. *Evi Tihemets.* Tln., 1969.

Tiidermann, *Heinrich* (ka Hinrik T i e d e r m a n n) (30. V 1863 Pärnu-Jaagupi khk. – 14. IX 1904 Tallinn), fotograaf ja pedagoog. Lõpetas 1885 Kuuda õpetajate seminari. Töötas 1888–98 Harju-Jaani vallakooli õpetajana ja vallakirjutajana, a-st 1898 tegutses Harjumaal (Peningil) fotograafina. Etnograafiaalased dokumentaalfotod (maarahva igapäevaseid töid ja tegemisi kajastavad fotod ja portreed) koondas ta kahte „Estonica" albumisse, mis said 1897 Eestimaa Fotoamatööride Ühingu näitusel pronksauraha. Annetas albumid Eestimaa Provintsiaalmuuseumile. Avas 1900 Tallinnas kaks päevapildikoda (Viru t-l, Suur-Karja t-l). Õpetas fotograafiat, klišeede valmistamist ja litograafiat. Andis 1898 välja eestikeelse fotoõpiku „Täieline päevapildi õpetus".

Tiido, *Harri* (8. X 1953 Jõhvi), ajakirjanik. Lõpetas 1980 inglise filoloogina TRÜ. Töötas 1976–80 Kreutzwaldi-nim. Rmtk-s, 1980–92 ER-i välisinfotoimetuses (toim. ja peatoim-na). Oli 1992–96 raadio „Kuku" toim. ja kommentaator ning juhtis saatesarju „Keskpäevatund" ja „Välis(s)määraja", töötas a-st 1996 Ameerika Hääle eestikeelsete saadete toim-na, olnud 1997–2000 raadio „Kuku" peatoim., a-st 2000 EV Välismin-i asekantsler. A-st 1998 Trilateraalse Komisjoni Euroopa TK liige, Põhja-Atlandi Inst-i asutajaid (1996). Tõlkinud J. Londoni rom-i „Merehunt" ja M. Dobbsi rmt-u „Maha suur vend". Eesti Ajakirjanike Liidu aastapreemia 1992, Eesti Ajakirjanike Liidu parima eetriajakirjaniku preemia 1995, Eesti Ringhäälingute Liidu auhind „Kuldne mikrofon" 1998.

Tiidus, *Hardi* (8. XI 1918 Tallinn – 21. III 1999 Tallinn), teleajakirjanik ja tõlkija. Õppis 1937–41 TTÜ ehitusteaduskonnas, lõpetas 1952 TRÜ ajaloolasena. Osales II maailmasõjas eesti laskurkorpuses. Töötanud 1948–50 ER-is, 1950–55 Eesti Rkl. Kirjastuses ja 1956–78 ETV-s (1959–71 mitme peatoimetuse peatoim.). Tuntud televisiooni ja raadio mälumängude, ajaloo- ja meelelahutussaadete juhina ning mälumängurina. Tõlkinud inglise (E. Hamiltoni „Antiikmütoloogia", I. Shaw' „Noored lõvid", R. Gravesi „Mina, Claudius" ja „Jumal Claudius ja tema naine Messalina"), saksa (L. Feuchtwangeri „Rebased viinamäel") ja vene keelest, tema värsstõlkeid on palju teiste tõlkijate eestindatud teostes. ENSV tnl. kultuuritegelane (1978). **T:** *Vana hõbe* (1998).

Tiigimägi, *Eeli* (25. VII 1930 Väike-Maarja), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1960, NSVL TA Energeetika Inst.). Lõpetas 1954 elektriinsenerina TPI, töötanud a-st 1958 TTÜ õppejõuna (1962–65 ja 1974–79 elektrisüsteemide kateedri juh., a-st 1966 dots., 1963–65 ühisk. erialade teaduskonna ja 1965–68 energeetikateaduskonna dekaan). Uurimistöid elektrivõrkude ja -süsteemide, elektrotehnika oskussõnavara ning matkaspordi alalt. Tegelnud a-st 1960 matkaspordiga (a-st 1987 NSVL-i meistersportlane), selle korraldamise ja õppega Eestis. ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Eesti energeetika 1992* (1993, autoreid), *Elektrivõrgud* (1997).

Tiik, *Leo* (15. IX 1910 Tallinn – 16. VI 1996 Tartu), geograaf, kultuuri- ja majandusajaloolane, geograafiaknd. (1958). Lõpetas 1940 TÜ majandusteaduskonna (1939 täiendas end stipendiaadina Stockholmis). 1941 mobiliseeriti Punaarmeesse. Lõpetas 1943 Moskvas rahvamajandusinst-i täienduskursuse, asus 1944 tööle Tallinnasse plaanikomisjoni, oli 1944–77 TPI ja TRÜ õppejõud (a-st 1965 dots., 1950–54 ühtlasi ENSV TA Keskrmtk. dir.). Uurinud arhiivinduse asjatundjana Tallinna ja Hiiumaa asustusajalugu, Vana-Pärnut, Soome lahe ja kogu Läänemere muistseid meresõiduteid, rannakaubanduse ning paberi ja lubja tootmise arengut, avaldanud kirjutisi looduskaitse, kultuuriloo ja toponüümi-

ka (eriti Hiiumaa kohanimede) alalt. Oli meresõidukogemuse ja laiade merendusteadmistega purjesportlane. **T:** *Vana-Tallinn. Ajaloolis-geograafiline käsitlus linna tekkimisest ja kujunemisest* (1958, käsikiri), *Vana-Pärnu kinnisturaamat 1451 –1599* (1984). **B:** U. Mereste. *Mitmekülgsete huvidega silmapaistev majandusgeograaf.* – Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1970. Tln., 1972; R. Mällo. *Leo Tiik 75.* – Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 23. Tln., 1989.▸

Tiik, *Vaike* (22. XI 1921 Paistevälja k., Võhmuta v.), kunstiajaloolane. Lõpetas 1950 TRÜ. Töötanud 1951–52 Tartu Kunstimuuseumis vanemteadurina ja 1952–76 dir-na. Olnud tähelepanuväärselt tegev Tartu Kunstimuuseumi näituste, kunstipropaganda ja teadustöö korraldajana ning mitme almanahhi, kataloogi ja teatmiku koostaja ja toim-na. Avardanud muuseumi tegevust (1960 avati ülevabariigilised kujutava kunsti kaugõppekursused, 1961 Tartu rahvaülikooli kunstiosk. ning 1972 A. Starkopfi muuseum). Käsitlenud A. Laikmaa elu ja loomingut ning 19. saj. ja 20. saj. alguse kunstielu. On „Eesti kunsti ajaloo" autoreid (K. Raua preemia 1978). ENSV tnl. kunstitegelane (1971). **T:** monograafia *Ants Laikmaa* (1975), *Eesti kunstikriitilise mõtte arengust 1860–1907* (1985, TKM-i kogude teatmik), *Mõteldes tagasi. Valik Ants Laikmaa autobiograafilisi artikleid* (1991), *Teelt. Ants Laikmaa reisikirjad Lääne-Euroopast ja Tuneesiast* (1996).

Tiikma, *Toomas* (16. X 1945 Tallinn), soojustehnik, tehnikaknd. (1977). Lõpetas 1969 TPI, täiendanud end Jugoslaavias (1980) ja Venemaal (1992). Töötanud a-st 1969 TTÜ-s (a-st 1977 vanemteadur, a-st 1989 dots., a-st 1997 prof. ja tööstusliku soojustehnika õppetooli juh.). Uurimusi soojustehnika alalt (sadestiste moodustumine katelde küttepindadele, soojusülekanne, põlemise mõjutamine madalsagedusliku akustilise väljaga). **T:** *Thermal operation of oil shale boiler furnaces.* – Oil Shale, 1994, 11, 4; *Low frequency sonic field influence to the heat transfer in combustion chamber* (koos A. Vrageriga). – Progress in Engineering Heat Transfer (Gdansk, 1999).

Tiismus, *Hugo* (10. IV 1924 Salme k., Abhaasia), elektrotehnikateadlane, Mall Hellami isa, tehnikateaduste dr. (1978, Leningradi elektrotehnikainst.). Lõpetas 1952 elektriinsenerina TPI. Olnud a-st 1956 TTÜ õppejõud (a-st 1979 prof., 1961–70 ja 1980–89 elektriajamite kateedri juh., 1970–78 õppeprorektor, a-st 1991 emeriitprof.). Töid elektriajamite automaatjuhtimise ja magnetohüdrodünaamiliste ning kulgelektriajamite alalt. Arendanud koostööd Venemaa tehnikakõrgkoolide ja teadusasutustega. ENSV tnl. teadlane (1980). ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Elektriajamid* (1963, koos U. Aguriga), *Elektriajamite juhtimine* (1976, autoreid), *Автоматизированный МГД-электропривод* (Moskva, 1980, koos J. Laugisega).

Tiit, *Ene-Margit* (22. IV 1934 Tartu), matemaatik, Arnold Humala tütar, Mart Humala õde, Georg Eduard Luiga tütretütar, Valdur T-u abikaasa, füüsika-matemaatikaknd. (1963), Helsingi ülikooli audr. (1995). Lõpetas 1957 TRÜ, olnud a-st 1964 TÜ õppejõud (a-st 1967 dots., 1979–85 ja 1989–92 matemaatilise statistika kateedri juh., 1993–94 matemaatilise statistika inst-i juh., a-st 1992 matemaatilise statistika prof.), a-st 1999 emeriitprof. Eesti Statistikaseltsi asutajaid ja selle esimene president (1992), Rahvusv. Statistikainst-i (ISI) liige (1992). Rahvusv. matemaatilise statistika konverentside (1970–96) peaorganisaator Eestis. Oli 1970–85 TRÜ perCuuringurühma teaduslik juhendaja. Uurimusi matemaatilise statistika, rakendusstatistika, demograafia, sotsioloogia ja antropomeetria alalt. Mitmemõõtmelise statistika Tartu koolkonna rajajaid. Kirjutanud tõenäosusteooria- ja statistikaõpikuid ning publitsistikat. **T:** *Tõenäosusteooria ja matemaatiline statistika* (1977, koos A.-M. Parringu ja T. Mölsiga), *Andmeanalüüs personaalarvutil programmipaketi STATGRAPHICS abil* I, II (1991–92, [2]1993–94, koos M. Viiliga), *Tõenäosuse lühikursus* (1995), *Rakendusstatistika põhikursus* (1997, koos M. Mölsiga), *Mixtures of multivariate quasi-extremal distributions having fixed marginals.* – Lexture Notes – Monograph Series of the IMS, 1996, 28.

Tiit, *Valdur* (16. I 1931 Jõgeva v.), füüsik, Ene-Margit T-u abikaasa. Lõpetas 1955 TRÜ. Töötanud 1955–93 Eesti TA Füüsika Inst-s (1960–93 aparaadiehituse labori juh.), olnud a-st 1993 EPMÜ keskkonnaaparatuuri labori juh. Eesti Füüsika Seltsi ja Eesti Teadlaste Liidu asutajaliige jmt. seltsi liige, Eesti Tuuleenergiakomisjoni esimees (a-st 1996). Meistriknd. males (1977). Uurimusi astrofüüsika, teadusaparaadiehituse, eksperimentaalfüüsika ja kosmosetehnika alalt. Osalenud peakonstruktorina topeltvaakummonokromaatorite (1972–87) ja orbitaalradiomeetri RUF ehitamisel (1973–89), saanud autoritunnistusi nende (1981, 1983) ja laboratoorse sünkrotronkiirgusallika valmistamise eest (1990) ning patente spektrofotomeetri kohta (USA, 1985, NSVL, 1985, Prantsusmaa, 1985). ENSV rkl. preemia 1980.

Tiits, *Heli* (25. X 1930 Tallinn – 10. VII 1994 Tallinn), geograaf ja pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1966). Õppis Tallinna Õpetajate Seminaris ja inst-s, lõpetas 1956 kaugõppijana TRÜ geograafiaosk-a. Olnud 1950–54 Türi Põllumtehnikumis õpetaja, 1954–59 Raasiku kooli ja 1959–63 Maardu keskkooli dir., töötas 1963–94 Eesti Pedagoogika TUI-s teaduri ja sektorijuh-na. Uurinud geograafia õpetamise metoodikat ja Eesti kooligeograafia arengut. Avaldanud loodus- ja maateaduse õpikuid 3.–8. klassile (1970–96, koos O. Nilsoni, E. Priki, H. Jänese, O. Saarepi jt-ga), töövihikuid, metoodilisi juhendeid ja abimaterjale, koostanud kogumiku „Õppe- ja kasvatustöö küsimusi kooligeograafias" (1976), lugemiku „Meie sünnimaa loodus" (1987) ja rohkesti erialaseid üllitisi. ENSV tnl. haridustöötaja (1984). **B:** L. Merikalju. *Heli Tiits 60.* – Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 28. Tln., 1994.

Tiitso, *Maks* (9. X 1900 Tartu – 2. X 1944 Stockholm), füsioloog ja biokeemik, *dr. med.* (1932). Osales 1919–20 Vabadussõjas. Lõpetas 1923 TÜ arstiteaduskonna, töötas seejärel TÜ füsioloogiainst-s. Täiendas end 1925 Rockefelleri fondi stipendiaadina Toronto ülikoolis ja 1926 Harvardi ülikooli biokeemiainst-s, 1935 Rootsi-Balti komitee stipendiaadina Stockholmis. Pärast A. Fleischi lahkumist Tartust alustas TÜ-s füsioloogia õpetamist (esimesena eesti keeles), oli a-st 1933 eradots., a-st 1938 erakorraline prof., a-st 1933 füsioloogiainst-i juh. Läks 1944 Rootsi. Uurinud insuliini toimet sahhariidide ainevahetusele, hingamise regulatsiooni (eriti propriotseptiivsete reflekside osatähtsust selles), hingamist ja südametalitlust füüsilise koormuse puhul. **T:** *Inimese keha talitlus.* – Tervise käsiraamat (1938); *Üldise spordifüsioloogia alused.* – Tervise käsiraamat (1941).

Tiitso, *Richard* (5. IV 1886 Mõdriku, Rägavere v. – 9. IX 1952 Tartu), insener, agronoom ja geodeet. Lõpetas 1910 Kurski maamõõtjate kooli ja 1925 agronoomia ja maaparanduse alal Bonni põllumülikooli, õppis 1910–14 Petrovsko-Razumovskojes Moskva põllumajandusinst-i inseneriosk-s ja 1918–19 Hersoni tehnikainst-i ehitusosk-s. Oli 1913–14 Moskva ja 1918–19 Hersoni kub-s maamõõtja, 1920–22 EV Põllutöömin-i maamõõtja-kultuurtehnik, 1925–29 EV Rahandusmin-i kinnisvarahindamise osk-a juh., 1929–31 põllutöömin-i maamõõdu- ja katastriameti juh., 1929–36 Tallinna Tehni-

Leo Tiik

Hugo Tiism[...]

Ene-Margit Ti[...]

Romulus Ti[...]

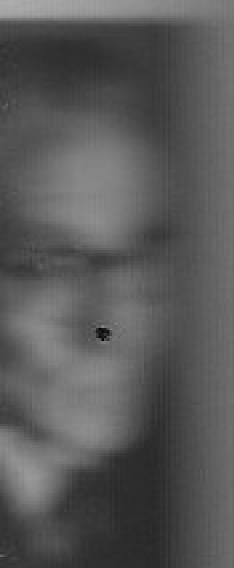

Henn Tiiv[...]

kumis. 1936—41 merekoolis ja seejärel Tallinna Tehnikumis õppejõud (1941—45 maamõõdu- ja maaparandusosk-a juh.). Juhatas 1944—51 TRÜ maaparanduse ja sookultuuride kateedrit, seejärel EPA geodeesia ja maaparanduse kateedrit. Osalenud Eesti m. skeemilise katastrikaardi (1:10 000) ja Eesti vallapiiridega administratiivkaardi (1:200 000) väljaandmises (1942). Eesti Geodeetide Ühingu asutajaid (1926) ja esimene esimees. **T:** *Maa kataster Eestis* (1930), *Polügooni külgede mõõtmine teodoliidi ja 100-meetrise lindi abil* (1930), *Maade hindamisest ja kinnisvarade hindamise seadusest* (1934).
B: V. Raiend. *Richard Tiitsot meenutades.* — Geodeet, 1996, 10.

Tiitus, *Romulus* (5. I 1906 Rakvere — 15. VII 1982 Tallinn), karikaturist, raamatuillustraator ja vestekirjanik. Õppis 1925 Riigi Kunsttööstuskoolis ja 1927 kõrgemas kunstikoolis „Pallas". Töötas 1927—40 „Postimehe" toimetuses ja pilkelehe „Sädemed" toim-na. Oli 1941—44 Saksa koonduslaagris. Tema karikatuurid paistavad silma elulise tüübistiku ja ühisk-kriitilisusega. Sai 1930. a-il populaarseks humoristliku Toslemi loojana. Nõuk. aja pilapiltides taunis imperialismi ja argielu väärnähtusi. Oli silmapaistev šaržikunstnik. Illustreerinud pms. huumoriga varjundatud rmt-id (O. Lutsu „Vana kübar", 1927, ja „Kevade", 1935; F. R. Kreutzwaldi „Reinuvader Rebane", 1953; J. Smuuli „Kihnu Jõnn ehk Metskapten", 1965). ENSV tnl. kunstitegelane (1971). **T:** lastermt. *Üleannetu Maki* (1965), karikatuuri- ja följetonikogumikud *Portreid sõnas ja pildis* (1935), *Toslemi kirjad ja juhtumised* (1936) ja *Tagasi looduse juurde* (1971), monograafia *Gori* (1960), mälestuste rmt. *Oma modellide keskkonnas* (1981).

Tiivel, *Henn* (14. V 1937 Helme v.), koreograaf-lavastaja, rahvatantsupedagoog. Lõpetanud 1965 TPedI. Tantsu õppinud U. Toomi juures, lõpetanud ENSV Rahvaloomingu Maja tantsujuhtide kursused ning täiendanud end Valgevenes ja Ungaris. Töötanud a-st 1955 joonistamise ja tööõpetuse õpetajana ning rahvatantsujuhina, a-st 1966 TÜ rahvakunstiansambli treenerina ja a-st 1979 kunstilise juhina; ansambel on esinenud mitmes välisriigis. Olnud noorte ja üldtantsupidude (1970, 1975, 1981) ning üliõpilastantsupidude üldjuhte. Loonud tantse harrastustantsurühmadele („Piu-tiu", „Sangaste Jussi armulugu", „Väike velleke") ja massilavastusi. Tutvustanud eesti lavarahvatantsu Baltimaades, Valgevenes ja Ukrainas. ENSV tnl. kunstitegelane (1981).

Tiivel, *Toomas* (10. II 1952 Tartu), rakubioloog, diplomaat, Eerik Jaanvärki lapselaps, bioloogiaknd. (1985, Leningrad). Lõpetas 1975 bioloogina TRÜ. Olnud 1975—86 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i ja 1986—89 ENSV TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i teadur, 1989—92 EV TA Kirjastuse juh. Töötanud a-st 1992 EV Välismin-s (1994—98 erakorraline ja täievoliline suursaadik Läti Vabariigis ja a-st 2000 Rootsi Kuningriigis), olnud 1993—97 ühtlasi TPÜ bioloogia õppetooli juh. ja prof. Uurimisvaldkonnad: rakubioloogia, teoreetiline bioloogia, evolutsiooniteooria, bioloogia ajalugu. Tõlkinud või koostanud ja toimetanud rmt-id (pms. teoreetilise bioloogia valdkonnast), avaldanud teaduslikke ja populaarteaduslikke art-eid (sh. rakubioloogia, teaduse ajaloo, putukate ja viski alalt). Eesti Looduseuurijate Seltsi teoreetilise bioloogia sektsiooni juhatuse liige ning 1993—97 Eesti Taassünni auhinna žürii liige. Akadeemilise Inglise Klubi ja Viskiklubi president, Rahvusv. Endotsütobioosi ja Raku-uurimise Ühingu asepresident. Olnud „Eesti entsüklopeedia" ja ajakirja „Horisont" toimetuskolleegiumi liige ning 1993—97 Eesti Taassünni auhinna žürii liige. Läti Vabariigi Kolme Tähe orden 1998. **T:** *Adaptation to endocytobiosis in the evolution of cells.* — Lectures in Theoretical Biology (1988); *Endocytobiosis of leafhoppers with prokaryotic microorganisms.* — CRC Handbook of Insect Endocytobiosis: Morphology, Physiology, Genetics, Evolution (1989); *Cell symbiosis, adaptation and evolution.* — Evolution and Speciation: Symbiosis as a Source of Evolutionary Innovation (1991).

Tiki, *Artur* (22. XI 1914 Kokre k., Lähtru v. — 28. I 1992 Tallinn), pedagoog. Lõpetas 1935 Tallinna Pedagoogiumi ja 1964 TPedI tööõpetusteaduskonna. Oli 1959—78 Tallinna 21. keskkooli dir. Algatas koolis inglise keele, muusika ja keemia süvaõppeklassid ning Eestis esimesena viiepäevase koolinädala. Oli 1953—75 ENSV Haridusmin-s õppekorraldus- ja kasvatustöökomisjoni esimees ja 1960—75 ühingu „Teadus" lektor. ENSV tnl. õpetaja (1964). **T:** *Isadest ja isadele* (1982), käsirmt. *Klassijuhataja* (1977, autoreid).

Tikk, *Arvo* (30. X 1929 Tallinn), neuroloog ja neurokirurg, meditsiinidr. (1973, kinnit. 1974). Lõpetas 1954 TRÜ. Töötanud seejärel sealsamas, põhil. neuroloogia ja neurokirurgia kateedris, olnud a-st 1969 dots. (kutse 1970), 1974—92 kateedri prof. (kutse 1976), 1992—95 TÜ närvikliiniku neurokirurgia korraline prof., a-st 1995 emeriitprof. Täiendanud end 1976 USA-s, 1986 Saksamaa LV-s ja 1988 Soomes. Uurimusi pms. neurotraumatoloogia alalt (peaajutraumade epidemioloogia, kliiniline kulg ning organismis toimuvad biokeemilised ja vere hüübimise muutused) ning närvihaiguste intensiivravi, vesipea tekke ja perifeersete närvide haiguste kohta. ENSV tnl. arst (1982). ENSV rkl. preemia 1965. **T:** *Cerebral metabolic disorders during prolonged unconsciousness after severe head injury* (autoreid). — Eur. Neurology, 1972, 8; *Передний металлический спондилодез при травме шейного отдела позвоночника.* — Вопросы нейрохир., 1988, 5; *Computerized tomography and prognosis in pediatric head injuries* (autoreid). — Acta Neurochir., 1996, 138.

Tikk, *Harald* (15. II 1931 Navesti k., Olustvere v.), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1976). Lõpetas 1955 EPA, töötanud sealsamas, a-st 1965 õppejõuna (a-st 1969 dots., a-st 1977 prof.; 1974—79 zootehnikateaduskonna prodekaan, 1980—91 eriloomakasvatuse kateedri juh., 1992—94 EPMÜ väikelooma- ja linnukasvatuse õppetooli prof. ja juh., 1994—97 EPMÜ Loomakasvatusinst-i väikelooma- ja linnukasvatuse osk-a juh. ja prof., a-st 1997 emeriitprof.). Õpetanud erilooma-, linnu- ja karusloomakasvatust, lindude geneetikat, inkubatsiooni ja söötmist. Uurimusi põllum-lindude pidamise, söötmise ja aretuse ning karusloomakasvatuse alalt. 1988. a. tõuks tunnistatud eesti vuti aretanud autorite kollektiivi juht. A-st 1974 Ülemaailmse Linnukasvatuse Teadusliku Assotsiatsiooni liige, a-st 1992 selle assotsiatsiooni Eesti osk. president. ENSV tnl. teadlane (1987). **T:** *Kalkunikasvatus* (1963, 1976, 1984), *Kanamunade ja linnuliha tööstuslik tootmine* (1980, autoreid), *Uusi põllumajanduslinde* (1986, koos V. Tikuga), *Karusloomakasvatus* (1987), *Linnukasvatus* I, II, III (1993, autoreid).
B: *Professor Harald Tiku teaduslike tööde bibliograafia 1955—1990.* Tln., 1991.

Tikko, *Henno* (4. VII 1936 Viljandi — 7. VI 1996 Tartu), kirurg, meditsiinidr. (1974). Lõpetas 1960 TRÜ, oli a-st 1965 sealsamas teaduskonnakirurgia kateedri õppejõud, a-st 1978 prof., ühtlasi 1968—76 Tartu Kliinilise Haigla veresoontekirurgiaosk. juh. ja 1979—89 TRÜ arstide, stomatoloogide ja farmatseutide täiendamise ja spetsialiseerimise teaduskonna dekaan, a-st 1992 TÜ kirurgiakliiniku korraline prof. Uurimusi veresoontekirurgia, eriti arterihaiguste diagnoosimise ja arterioperatsioonide alalt. ENSV rkl. preemia 1982.

Tilga, *Voldemar* (21. IV 1915 Kärstna v. – 20. VIII 1991 Tartu), loomaarstiteadlane, veterinaariadr. (1960), prof. (1965), EPA audr. (1991). Lõpetas 1942 Tartu ülikooli ja 1946 TRÜ. Töötas 1942–44 Tartu ülikooli loomasisehaiguste kliinikus ja 1946–51 TRÜ loomaarstiteaduskonnas assistendina, 1951–52 Tartu ja Paide veterinaarlaboris loomaarstina, 1952–54 Vab. Veterinaarlabori diagnostikaosk. juh-na, 1947–49 ja 1954–91 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s (1959–61 teadusdir., 1963–87 mikrobioloogialabori juh., 1988–91 konsultant-vanemteadur). Õpetanud mikrobiolooglat ja episotoloogiat. Käsitlenud loomade nakkushaiguste (pms. marutaudi, veiste brutselloosi, sigade punataudi, sigade nakkava atroofilise riniidi, noorloomade haiguste ja lehmade nokardiamastiidi) diagnoosimist ja vältimist ning nakatunud loomade ravi. ENSV tnl. teadlane (1988). ENSV rkl. preemia 1972 ja 1977. **T:** *Desinfektsioon loomakasvatuses* (1955 ja 1983), *Sigade nakkav atroofiline riniit* (1963), *Sigade nakkushaigused* (1965), *Vasikate haigused ja nende tõrje* (1978), *Sigade nakkushaigused ja nende tõrje* (1987).

Tilk, *Aare* (22. IV 1961 Tõrva), filmilavastaja. Lõpetas 1986 TPedI näitejuhina ning 1989 Moskvas kaheaastased kõrgemad stsenaristide ja režissööride kursused mängufilmide lavastajana. Olnud 1986–90 ETV („Eesti Telefilmi") programmidir. ja režissöör, 1991–94 „Tallinnfilmi" režissöör, 1994–96 Eesti Kinoliidu esimees ning 1997–99 „Eesti Telefilmi" peatoim., a-st 1999 õppinud Los Angeleses Ameerika Filmiinst-i magistrantuuris. **F:** mängufilm *Tule tagasi, Lumumba* (1992), lühimängufilmid *Giordano* (1988), *Kalapäev* (1989) ja *Semm* (1990), tõsielufilm *Legend päikesest* (1999).

Tillmann, *Harry* (9. III 1912 Vana-Antsla v. – 25. X 1986 Giessen), loomaarstiteadlane, *dr. med. vet.* (1941, Tartu), *dr. med. vet. habilitatus* (1943, Leipzig), Giesseni ülikooli (1970) ja Glasgow' ülikooli audr. (1971). Lõpetas 1937 TÜ. Oli 1937–41 Tartu ülikooli loomahaavakliiniku assistent, 1941–44 Leipzigi ülikooli loomahaava- ja loomasünnitusabihaiglas teadur, 1944–45 Saksa sõjaväe hobustehaigla peaarst, tegeles 1945–48 erapraksisega, oli 1948–56 Berliinis mitme ülikooli ja 1957–80 Giesseni ülikooli prof., ühtlasi 1956–57 ÜRO Toitlus- ja Põllumajandusorg-i asjatundja Lähis-Idas, 1963 Kairo ülikooli külalisprof. ja 1964–76 Nairobi ülikooli konsultantprof. Uurimusi koduloomade sünnitusabi ja günekoloogia alalt. **T:** *Der Keiserschnitt bei Schwein und Wiederkäuer* (Berlin, 1954), *Der Keiserschnitt in der tierärztlichen Geburtshilfe* (Berlin, 1964).

Tilting, *Wilhelm* Hans (28. VII 1911 Valga – 24. IX 1979 Travemünde), baltisaksa pianist ja pedagoog. Lõpetas 1931 klaverierialal Tartu Kõrgema Muusikakooli (A. Brosse kl.). Töötas 1935–39 samas klaveripedagoogina, osales solistina ja ansamblis (koos viiuldaja E. Turganiga) agaralt Tartu muusikaelus. Läks 1939 Saksamaale, elas a-ni 1942 Posenis (Poznań), avas sealses muusikakoolis oma klaveriklassi. Õppis 1941 Berliini Kõrgemas Muusikakoolis. 2 aasta jooksul osales ligi 80 kontserdil. Teenis 1942–45 Saksa sõjaväes. Elas a-st 1945 Lübeckis, osales põgenikest muusikute trupis „Eesti Kunstnikud Lübeckis". Töötas 1956–76 Lübecki muusikakõrgkoolis klaveripedagoogina (a-st 1967 dots.). Edu saatis T-t kui kammermuusikut Lübecki klaveriduos (koos W. Hattenbachiga) ja Lübecki trios.

Timm, *Tarmo* (4. VI 1936 Tartu), zooloog ja hüdrobioloog, Viivi T-i abikaasa, bioloogiadr. (1983, Leningrad, kinnit. 1984). Lõpetas 1958 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1958 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s, sh. a-st 1961 Võrtsjärve limnoloogiajaamas (1986–96 peateadur, a-st 1997 vanemteadur). Uurinud Eesti ja maailma veelisi väheharjasusse (kirjeldanud 26 uut liiki) ning Eesti veekogude põhjaloomastikku. Oli Üleliidulise Hüdrobioloogia Seltsi Eesti osk. viimane esimees. Toimetanud monograafiaid ja kogumikke (sh. „Võrtsjärv", 1973, „Biology of Lake Peipsi", 1996). **T:** *On the fauna of the Estonian* Oligochaeta. – Pedobiologia, 10 (1970); *Малощетинковые черви* (Oligochaeta) *водоемов Северо-Запада СССР* (1987), *Freshwater* Oligochaeta *of some urban watercourses in the Russian Far East.* – Internationale Revue der gesamten Hydrobiologie, 82 (1997); *Eesti rõngusside* (Annelida) *määraja. A Guide to the Estonian* Annelida (1999).

Timm, *Udo* (20. III 1959 Sõrve k., Harku kn.), zooloog (terioloog), zoolooglamag. (1993). Lõpetas 1982 bioloogina TRÜ. Töötanud 1982–93 Tallinna loomaaias osakonnajuh-na, 1993–97 EV Keskkonnamin-i looduskaitseosk-s liigikaitse peaspetsialistina, a-st 1997 Keskkonnamin-i Info- ja Tehnokeskuse Looduskaitsebüroo (a-st 2000 Loodusbüroo) juh-na. Juhtinud 1993–2000 Washingtoni konventsiooni (CITES) rakendamist Eestis ja Eesti Looduse Infosüsteemi loomist. Osalenud Eesti looduskaitse õigusaktide ettevalmistamises. Uurimisvaldkond: pisiimetajate ökoloogia, levik ja süstemaatika, lendorava ja unilaste ökoloogia, levik ja kaitse. Propageerinud looduse uurimist ja kaitset, viinud läbi looduskoolitust, olnud Sisekaitseakadeemias lektor; avaldanud Eesti erinevate piirkondade loomastiku kohta ülevaateart-eid. Eesti Terioloogia Seltsi asutajaliige (1980), kuulunud seltsi juhatusse ja olnud selle esimees. **T:** *Kirde-Eesti imetajatest* (autoreid). – Eesti Ulukid, 4 (1986); *Imetajad Eesti suurematel saartel.* – Eesti saarte ja rannikualade loodus. XVI Eesti looduseuurijate päevad (1991); *Karyological study of two* Apodemus *species* (Rodentia, Muridae) *from the Baltic Countries* (autoreid). – Proceedings of the First Baltic Theriological Conference. Tartu Ülikooli toimetised, 995 (1992); *Imetajad* (autoreid). – Eesti. Loodus (1995); *Mammals of the East Baltic* (autoreid). – Proceedings of the Latvian Academy of Sciences, 52 (1998).

Timm, *Viivi* (19. X 1934 Tartu – 13. II 1997 Puhja), zooloog (malakoloog) ja hüdrobioloog, Tarmo T-i abikaasa, bioloogiaknd. (1979, Leningrad, kinnit. 1980). Lõpetas 1958 bioloogina TRÜ. Oli 1958–61 kooliõpetaja, a-st 1961 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i Võrtsjärve limnoloogiajaama teadur (a-st 1986 vanemteadur). Uuris pms. järvede põhjaloomastikku ja mageveelimuseid. Kirjeldas 4 uut herneskarplase liiki. **T:** *The* Pisidiinae *and* Euglesinae *of Lake Võrtsjärv.* – Estonian Contributions to the IBP, VI (1975); *On the* Pisidiidae *of Lake Peipsi-Pihkva.* – ENSV TA toimetised. Bioloogia, 25 (1976); *Малакофауна некоторых водоёмов Эстонии.* – Биологические особенности малых озёр Эстонии (1984); *Peipsi järve suured karbid* (Bivalvia). – ENSV TA toimetised. Bioloogia, 39 (1990). – Tarmo ja Viivi T-i poeg H e n n T. (11. VII 1960 Tartu) on zooloog ja hüdrobioloog, bioloogiaknd. (1990), töötanud a-st 1986 Võrtsjärve limnoloogiajaamas. Saavutanud tuntuse mikroskoopiliste objektide fotograafina.

Timmas, *Osvald* (17. IX 1913 Pai k., Kärla v.), maalikunstnik. Õppis 1937–44 (vaheaegadega) Tartu ülikooli majandusteaduskonnas, võttis eratunde N. Kummitsalt ja G. Reindorffilt. Põgenes 1944 Rootsi. Töötas 1944–50 Stockholmis elukindlustuse alal ja õppis 1947–49 illustreerimiskursustel. Siirdus 1951 Kanadasse, lõpetas 1958 Torontos elukindlustuse juhtimise inst-i. A-st 1972 on pühendunud kunstile. 1961–68 *Colour and Form Society* ja 1985–87 ühingu *Canadian Society of Painters in Watercolour* president, 1971–75 ühingu *Ontario Society of Artists* asepresident, a-st 1973 Kanada Kuningliku

Voldemar Tilga

Aare Tilk

Wilhelm Tilting

Tarmo Timm

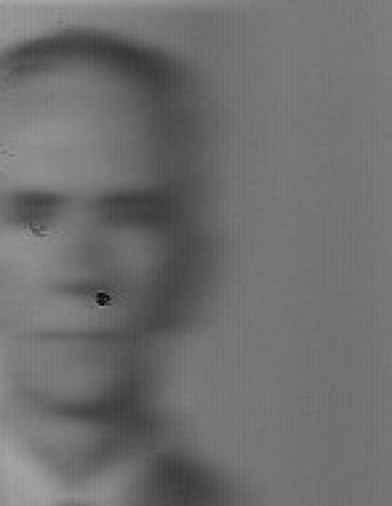

Udo Timm

KA liige. Varases loomingus jäädvustanud tavapäraselt maastiku- ja sadamavaateid. Saavutas tunnustuse 1960. a-il, kui hakkas akvarellidel ja akrüülmaalidel kujutama mikroskoobis inimsilmale avanevat mineraalide ja veealuse maailma mikrostruktuuri („Leiud iidsest merepõhjast", 1971; „Mõtisklus in[illegible] müüdist", 1979). Rikastanud akvarellitehnikat, segades värvisse raudoksiidi. Hiljem maalinud ka nägemuslikke, sürreal. teoseid, ka geomeetrilise vormiga abstraktseid maale.

Timmukuru, *Juhan*, *Mägi, *A*.

Timotheus, *Roman* (27. XII 1895 Sausti v., Harjumaa – 9. VI 1983 Tartu), kujur ja graafik. Mobiliseeriti 1917 Vene sõjaväkke ja 1918 Punaarmeesse, vabanes 1919. Õppis kõrgemas kunstikoolis „Pallas" 1921 ja 1928–31 V. Ormissoni ja N. Triigi juures maalimist, A. Vabbe juures graafikat ning a-st 1936 skulptuuri, lõpetas 1938 kõrgema kunstikooli „Pallas" A. Starkopfi õpilasena. Töötas Tartus vabakunstnikuna, oli 1945–52 Tartu Rkl. Kunstiinst-i ja ERKI Tartu osk. skulptuuriõppejõud, 1952–59 Tartu kunstikoolis õpetaja. T-e skulptuuriloomingule on iseloomulik ekspressiivsus, rahutu faktuurikäsitlus („Istuvad tüdrukud", 1934, terrakota) ja dekoratiivsus („Istuv naine", 1939). Meelisžanr oli portree, silmapaistva meisterlikkuse saavutas T. puu modelleerimises („Ene Reet", 1950, O. Lutsu portree ja „Siiri", 1956, „Kurb leek", 1975, kõik puu). Viljelnud graafikat („Uppunu juures" II, 1943; „Rabamaastik varakevadel", 1942). ENSV tnl. kunstnik (1971).

Timusk, *Jaan* (2. I 1935 Narva), tehnikateadlane, Thomas T-i vend, *Ph. D.* (1969, Londoni ülikool). Olnud a-st 1965 Toronto ülikooli tsiviilehituse õppejõud (a-st 1982 prof.), 1977–78 Kuningliku Tehnikaülikooli (Stockholmis) külalisprof. 1973–90 Eesti eksiilvalitsuse portfellita minister ja 1990–92 teedeminister. Uurimusi portlandtsementbetooni roomavuse, termoisoleermaterjalide loomise, ortopeedilise kipsivalu ning elamute soojus- ja niiskusrežiimi kohta. T-i tööd on patenteeritud mitmes riigis. **T:** *Maturing creep of portland cement paste* (koos R. S. Ghoshiga). – American Concrete Institute Journal, 1971, 68; *Insulation retrofit of masonry basements* (Ontario, 1982).

Timusk, *Thomas* (Toomas) (3. VI 1933 Narva), füüsik, Jaan T-i vend, *Ph. D.* (1961, Cornelli ülikool). Lahkus Eestist 1944. Lõpetas 1957 Toronto ülikooli. Töötanud 1961–62 Cornelli, 1962–64 Maini-äärse Frankfurdi, 1964–65 Illinoisi ja a-st 1965 McMasteri ülikoolis (a-st 1973 prof.), 1973–74 olnud Cornelli ülikooli külalisprof. Uurimusi tahkisefüüsika (eksootilised pooljuhid, rasked fermionid, kvaasikristallid, kõrgtemperatuursed ülijuhid) ja infrapunaspektroskoopia alalt. **T:** *Infrared properties of high temperature superconductors* (koos D. B. Tanneriga). – Physical properties of high temperature superconductors I (World Scientific, 1989).

Tinn, *Eduard* (18. I 1899 Hummuli v. – 27. III 1968 Tallinn), näitleja ja lavastaja, Olev T-i isa. Õppis 1917–18 Tartu ülikoolis farmaatsiat (oli Vabadussõjas rindefarmatseut), lõpetas 1927 Draamastuudio teatrikooli. Oli 1927–32 Draamastuudio Teatri, 1932–34 „Estonia" ja 1944–68 Tallinna Draamateatri näitleja, 1934–36 Eesti Haridusliidu näitekunstiinstruktor, 1936–40 „Ugala" teatrijuht ja lavastaja ning 1946–51 ühtlasi Eesti Rkl. Teatriinst-i õppejõud (dots.). Kuulus 1942–44 Eesti NSV Rkl. Kunstiansamblisse (Jaroslavlis). ENSV tnl. kunstnik (1947). ENSV rkl. preemia 1948 ja 1949. **L:** Kitzbergi *Libahunt* (1936), Shakespeare'i *Othello* (1939, mängis Othellot), Kivikase *Nimed marmortahvlil* (1940), Furmanovi *Tšapajev* (1940, mängis Tšapajevit). **O:** Jokanaan (Wilde'i *Salome*), Andres (Tammsaare ja Särevi *Andres ja Pearu*), Jakov (Gorki *Viimased*).

Tinn, *Olev* (3. IX 1920 Garadok, Valgevene – 6. IX 1971 Tallinn), näitleja, Eduard T-i poeg. Lõpetas 1946 Draamastuudio erikl-i ja 1950 Eesti Rkl. Teatriinst-i. Alustas lavategevust 1933 lasteosade mängimisega Eesti Draamateatris, töötas 1940–41 „Ugalas" ja 1944–71 Tallinna Draamateatris, kuulus 1942–44 Eesti NSV Rkl. Kunstiansamblisse. Mänginud filmis („Tagahoovis"). ENSV tnl. kunstnik (1962). **O:** Cedrik (Burnetti ja Särevi *Väike lord Fauntleroy*), Lopez (Sheridani *Seltsidaam*), Ihameel (Sütiste *Ristikoerad*), Kārlis (Lācise ja Sauleskalnsi *Kaluri poeg* I ja II), Tõnisson (Lutsu ja H. Luige *Kevade*), Optimistenko ja Prissõpkin (Majakovski *Saun* ja *Lutikas*), Muna (Pandi *Avarii*), Pearu (Tammsaare ja Särevi *Vargamäe*).

Tipner, *Evald* (13. III 1906 Tallinn – 18. VII 1947 Tallinn), jalgpallur. Kuulus väravavahina „Spordi" (hiljem „Spartak") meeskonda, kaitses 1924–36 67 korral Eesti jalgpallikoondise väravat. Jääpallis kuulus koondisse 7 maavõistlusel ning oli edukaim ründaja. 7-kordne Eesti ja 3-kordne Balti meister jalgpallis ning 7-kordne Eesti meister jääpallis. Töötanud autojuhina.

Tippel, *Voldemar* (2. X 1907 Tallinn – 3. IX 1995 Tallinn), arhitekt. Lõpetas 1934 Tallinna Tehnikumi. Oli 1935–40 Tartu linnaarhitekt ja 1944–52 Tallinna peaarhitekt. Töötas 1952–62 „Eesti Projektis" ja 1962–71 ENSV Rkl. Ehituskomitees. Sõjaeelsest loomingust on olulisimad Tamme staadioni tribüünid (1936, hävinud), turuhoone (1937), tuberkuloosiravila (1938) ja veetornelamu (1940, kõik Tartus). Hiljem tegeles linnaplaneerimisega, osaledes Tallinna jmt. Eesti linna üldplaani koostamises (ms. Mustamäe I planeerimiskava autoreid, 1959, koos T. Kallase ja L. Pettaiga). ENSV tnl. kunstitegelane (1962).

Titma, *Mikk* (2. XI 1939 Tallinn), sotsioloog, filosoofiadr. (1975). Lõpetas 1963 TRÜ õigusteaduskonna. Olnud 1963–75 ja a-st 1999 TÜ õppejõud (a-st 1999 prof.), 1975–78 ENSV TA Ajalooinst-i sektorijuh., 1988–90 EKP KK büroo liige ja ideoloogiasekretär ning 1991–99 USA-s Stanfordi ülikooli teadur, töötas 1988–91 ühtlasi Eesti TA Filosoofia, Sotsioloogia ja Õiguse Inst-s. 1990–91 EV Ülemnõukogu liige. Uurinud noorsooprobleeme, ühisk-a stratifikatsiooni ja eluteid. Algatas 1966 Eesti longituudi (uurimise, mille korral samu inimesi küsitletakse kindla aja tagant uuesti) ja 1982 rahvusv. longituudi „Põlvkonna eluteed". Uurimuse „Kolmekümneaastaste põlvkonna sotsiaalne portree" (1999) toim. ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Noore põlvkonna vaimsusest* (1979, koos P. Kenkmanniga), *Meie üliõpilaskond: Eesti, Läti, Leedu noorsooprobleemid* (1988, koos P. Kenkmanniga), *Ühe põlvkonna elutee* (1990, koos P. Kenkmanni, E. Saare ja J. Ueküla-ga), *Migration in the former Soviet Union* (Köln, 1992, koos N. B. Tumaga), *Modern Russia* (New York, 2000, koos N. B. Tumaga).

Titọv, *Oleg* (3. XI 1965 Kemerovo), tantsija ja koreograaf. Lõpetas 1984 Moskva koreograafiakooli. Olnud 1984–87 Novosibirski ooperi- ja balletiteatri ja a-st 1987 „Vanemuise" solist. Tegutsenud mitmes Eesti teatris liikumisjuhi ja lavastajana. **L:** R. Hermani *Tantsumaraton* (1997), Raveli *Boléro* (1998). **O:** Lauri (Ojaneni *Seitse venda*), Albert (Adami *Giselle*), Romeo (Prokofjevi *Romeo ja Julia*), Mandariin (Bartóki *Imeline Mandariin*), Peremees (Tubina ja Eespere *Kratt*), Vicont (*Madame Bovary*, Britteni, Elleri ja Elgari muusika), William (Milleri *Mälestus kahest esmaspäevast*).

Tjutrjụmov, *Igor* (10. VI 1865 Novgorod – 29. III 1943 Narva-Jõesuu), õigusteadlane. Lõpetas 1887 Peterburi ülikooli, töötas seejärel kohtu alal. Oli 1906–17 senati 2. departemangu abi-, hiljem ülemprokurör, 1914–17 senaator, 1915–17 riiginõukogu

liige, ühtlasi 1903–17 eradots. ja 1917–19 prof. 1920–35 oli TÜ-s tsiviilõiguse prof., a-st 1935 samas emeriitprof-na eradots. **T:** *Гражданское уложение* (2 kd., 1910), *Устав гражданского судопроизводства* (2 kd., 1914), *Гражданские законы* (2 kd., 1915), *Гражданское право* (1922), *Гражданский процесс* (1925). ▲

Tobias, *Rudolf* (29. V 1873 Käina – 29. X 1918 Berliin), helilooja ja organist, Helen T-Duesbergi ja Silvia T-e isa. Lõpetas 1897 Peterburi konservatooriumis L. Homiliuse oreli- ja N. Rimski-Korsakovi kompositsiooniklassi. Töötas 1898–1904 Peterburis eesti Jaani kiriku organisti ja koorijuhina. Oli 1904–08 Tartus muusikaõpetaja, korraldas koos A. Lättega suurvormide ettekandeid, tegutses pianisti, organisti ja dirigendina ning käsitles ajakirjanduses muusikasündmusi. Siirdus 1908 välismaale, elas Pariisis ja mitmel pool Saksamaal, a-st 1910 Berliinis. Oli 1912–18 Berliini muusikaülikooli muusikateooriaõppejõud, korraldas Leipzigis ja Berliinis oma teoste ettekandeid (ka autorikontserte). Külastas 1913 kodumaad seoses „Estonia" uue maja avamisega, juhatas seal oma teoseid. T. on esimene kompositsiooniharidusega eesti helilooja. Tema heliloomingul on eesti rahvusliku muusika arengus teedrajav tähtsus, ta on esimese eesti sümfoonilise teose – avamängu „Julius Caesar" (1896) – autor. T-e jõuline, range vormi ja erksa rütmiga muusika põhineb klassikalis-romantilisel traditsioonil, milles on modernismi mõjutusi. Oma monumentaalsuse ja väljendusjõuga tõuseb esile oratoorium „Joonase lähetamine" (1909). Mitu teost on orkestreerinud E. Tubin. Memoriaalmuuseum Käinas (1973); mälestussammas Haapsalus (R. Haavamägi, 1929), mälestusmärk Kullamaal, T-e nime kannab a-st 1973 Kärdla muusikakool. **T:** kantaat *Johannes Damaskusest* (1897), oratoorium *Sealpool Jordanit* (lõpetamata), ballaad *Sest ilmaneitsist ilusast* sopranile ja sümfooniaorkestrile (1911); kooriteosed orkestriga: *Kyrie* (1899), *Eks teie tea* (1900, orkestreerinud E. Tubin); sümfooniline muusika: klaverikontsert (1897), kapritšo *Varese sõjasõnumida* (1909); melodraamad *Kalevipoja unenägu* (1905–07) ja *Kalevipoja epiloog* (1912), 2 keelpillikvartetti (1899 ja 1900); 2 sonatiini ja programmiline *Walpurgi burlesk* (1919) klaverile; fuuga *d*-moll ja 12 koraaliprelüüdi orelile; kooriteosed: *Psalm 42*, motetid, laulud *Varas* ja *Noored sepad*, rahvaviisitöötlused.

B: R. Päts. *Rudolf Tobias.* Tln., 1968; *Rudolf Tobias sõnas ja pildis.* [Koost. V. Rumessen.] Tln., 1973; V. Rumessen. *Rudolf Tobias ja tema oratoorium „Joonase lähetamine".* Tln., 1995; *R. Tobias oma aja peeglis.* [Koost. V. Rumessen.] Tln., 1995; *Rudolf Tobias. In puncto musicorum.* [Koost. V. Rumessen.] Tln., 1995.

Tobias, *Silvia* (24. V 1908 Teplice, Tšehhi – 28. XII 1985 New York), harfimängija, Rudolf T-e tütar. Lõpetas 1932 harfierialal Berliini muusikaülikooli. Mängis 1932–33 Saksamaal orkestrites ja 1935–70 „Estonia" orkestris, esines ka solistina ja ansamblis. Oli 1933–35 Ankara konservatooriumi ja 1938–69 TRK harfiõppejõud. Kirjutanud ooperi „Libahunt" (1946) ja kammerpalu. Redigeeris oma isa helitöid. Elas a-st 1972 USA-s.

Tobias-Duesberg, *Helen* (11. VI 1919 New York), helilooja ja organist, Rudolf Tobiase tütar. Lõpetas 1943 oreli alal TK (A. Topmani kl.), õppis samas A. Kapi ja H. Elleri juures ka kompositsiooni. Täiendas end 1943 Berliini muusikaülikoolis kompositsiooni (H. Grabneri kl.) ja oreli alal (F. Heitmanni kl.), jäi Saksamaale Geislingeni pagulaslaagrisse, osales eesti muusikatruppide kontserttegevuses. Läks 1949 USA-sse, lõpetas 1951 New Yorgis Guilment'i orelikooli meistriklassi ja kompositsiooni alal Manhattani muusikakooli (L. Ulehla kl.). Töötas a-st 1951 samas pedagoogina. Esinenud ka organistina. **T:** melodraama *Secret Snow, Silent Snow* (1980), *Requiem* sopranile, segakoorile ja orelile (1978, II redaktsioon sümfooniaorkestriga), *Ballaad* sümfooniaorkestrile (1979), *Puhkpillikvintett* (1978), 2 keelpillikvartetti (1979, 1980), 3 klaveritriot, *Sonaat* flöödile ja harfile (1967), *Klassikaline süit* ja *Neli variatsiooni* klaverile, *Viis laulu Juhan Liivi sõnadele*, orelimuusikat.

Tobien [*tobį:n*], *Alexander* Johannes von (13. VI 1854 Tartu – 27. VII 1929 Riia), baltisaksa ajaloolane ja statistik, Greifswaldi ülikooli audr. (1924). Oli 1888–1919 Liivimaa rüütelkonna statistikabüroo ja katastriameti juh., 1890–1902 ühtlasi Riia linna statistikabüroo dir. Õigustas põhjapanevates uurimustes Liivimaa rüütelkonna poliitikat; arvustas EV maareformi baltisaksluse seisukohalt. **T:** *Die Agrargesetzgebung Livlands im 19. Jahrhundert* (2 kd., 1899–1911), *Die Agrarrevolution in Estland* (1923), *Die livländische Ritterschaft in ihrem Verhältnis zum Zarismus und russischen Nationalismus* (2 kd., 1925–30).

Tobro, *Valdeko* (23. VI 1936 Kaarepere v. – 5. VIII 1975 Lahe k., Vihula kn.), teatri- ja filmikriitik. Töötas 1956–65 ajalehe „Edasi" toimetuses, oli 1965–67 „Tallinnfilmis" ja 1968–70 „Eesti Telefilmis" toim., seejärel vabakutseline kriitik. Avaldas a-st 1962 teatri- ja filmiretsensioone ning loomingusuundi vaatlevaid probleemart-eid. **T:** art-ikogud *Kirjandus ja film* (1972) ning *Teater ja film* (1982).

Tohvelman, *Helmi* (13. X 1900 Lõõla, Väätsa v. – 21. X 1983 Tallinn), koreograaf, lavastaja ja tantsupedagoog. Õppis 1924–26 TÜ filosoofiateaduskonnas, lõpetas 1930 G. Neggo tantsustuudio. Töötas 1931–44 Tallinna Töölisteatris liikumisjuhina, ühtlasi juhtis teatri tantsustuudiot. Oli 1944–48 ENSV Rkl. Noorsooteatris (end. Tallinna Töölisteater) ning 1965–75 ENSV Rkl. Noorsooteatris liikumisjuht, ühtlasi 1944–46 Rkl. Draamastuudios ja 1946–51 Eesti Rkl. Teatriinst-s tantsupedagoog ning 1957–81 TRK lavakunstikateedris lavaliikumise õppejõud. Loonud harrastustantsurühmadele tantse („Tere, tibukene", „Külvaja", „Seppade tants", „Neidude lõikustants"). ENSV rahvakunstnik (1980). ENSV rkl. preemia 1949. **L:** E. Kapi *Kalevipoeg* (1948), Bernsteini *West Side'i lugu* (1964, koos V. Rummoga; mõlemad „Estonias").

Tohver, *Ants* (5. I 1937 Pärnu), taimefüsioloog, Maimu T-i abikaasa, bioloogiaknd. (1970, Moskva). Lõpetas 1960 füüsikuna TRÜ. Töötanud a-st 1965 EPMÜ Eksperimentaalbioloogia Inst-s (a-st 1973 taimefüsioloogia osk-a vanemteadur). Uurinud taimedes ja koekultuurides toimuvat aromaatsete ainete biosünteesi fotoregulatsiooni. **T:** *Световые кривые накопления антоцианов в проростках гречихи при разном качестве света.* – Физиология растений, 1971, 18, 5; *Влияние интенсивности освещения и качества света на накопление шикимовой кислоты в проростках гречихи.* – Физиология растений, 1990, 37, 4; *Shikimate accumulation in glyphosate-treated buckwheat cotyledons: effect of the preillumination of the seedlings.* – Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Biologia, 1996, 45, 1/2.

Tohver, *Maimu* (23. VIII 1939 Tartu), taimebiokeemik, Ants T-i abikaasa, bioloogiaknd. (1985, Minsk). Lõpetas 1963 TRÜ. Töötanud a-st 1963 EPMÜ Eksperimentaalbioloogia Inst-s (a-st 1986 vanemteadur). Uurimusi taimebiokeemia ja -geneetika (sh. nisu mutageneesi ja kvaliteedi) alalt. **T:** *Teraviljasortide identifitseerimine seemne varuvalkude elektroforeesi abil polüakrüülamiidgeelil.* – Kaasaja meetodid sordiaretuses (1996).

Rudolf Tobias

Silvia Tobias

Helen Tobias-Duesberg

Valdeko Tobro

Helmi Tohvelman

Tohver, *Peeter* (4. IX 1959 Tallinn), majandustegelane. Lõpetanud 1982 Tšehhi kõrgema tehnikakooli masinaehitustehnoloogina. Töötanud 1982–88 tootmiskoondises „Talleks" tehnoloogi, tsehhijuh. asetäitja ja tsehhijuh-na. Olnud 1989–92 tehase „Juvel" peainsener ja dir-i asetäitja, 1992–94 EV Majandusmin-i asekantsler, 1994–2000 as-i Tallinna Kaubamaja peadir. ja juhatuse esimees, a-st 2000 turvafirma ESS juhatuse esimees. 1993–95 ekspordi ja 1995–98 väikeettevõtluse krediteerimise fondi nõukogu esimees, a-st 1997 Eesti Kaupmeeste Liidu juhatuse esimees ning Eesti Tööandjate ja Tööstuse Keskliidu juhatuse aseesimees.

Tohver, *Vello* (3. XII 1922 Tallinn – 28. IV 1995 Tartu), mikrobioloog ja biokeemik, bioloogiaknd. (1964). Lõpetas 1949 TPedI ja 1957 TRÜ. Oli 1957–65 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s noorem- ja vanemteadur, 1965–83 TRÜ taimefüsioloogia ja -biokeemia kateedri õppejõud (a-st 1968 dots., 1965–76 kateedri juh.), 1983–88 TRÜ ökosüsteemide laboratooriumi vanemteadur. Tegeles pms. bakteriaalse denitrifikatsiooniga, mügarbakterite radiobiokeemiaga ja pärmide kasvufüsioloogiaga. Avaldanud mikrobioloogiaõpikuid. **T:** *Teejuhid bioloogiasajandisse* (1970), *Inimene ja ilm* (1970, autoreid), *Tööstusmikrobioloogia* (1971, autoreid), *Üldine biokeemia* (1977), *Об антропогенной экологии нитрат-респираторных, денитрифицирующих и денитритифицирующих бактерий* (1988).

Toi, *Roman* (18. VI 1916 Kõo v.), koorijuht ja helilooja, muusikadr. (1977, Toronto ülikool), EMA audr. (1989). Õppis 1932–36 TK-s koorijuhtimist (T. Vettiku kl.) ja orelimängu (A. Topmani kl.), 1941–44 kompositsiooni (H. Elleri kl.) ja dirigeerimist (O. Rootsi kl.) ning 1936–40 TÜ-s õigusteadust. Töötas 1941–44 Eesti ringhäälingus muusikatoim-na. Täiendas end 1943 Salzburgi *Mozarteum*'is C. Kraussi juures. Põgenes 1944 Saksamaale, osales seal aga-lt eesti põgenikelaagrite muusikalises tegevuses. Oli esimeste väliseesti laulupidude korraldajaid (Altenstadtis ja 1947 Augsburgis). A-st 1949 elanud Kanadas. Lõpetas 1953 Chicago ülikooli kompositsiooni erialal (kaugõppes), täiendas end 1973–77 Šveitsis Montreaux's (magistrikraad 1975) ja Cincinnati ning Toronto ülikoolis. Olnud a-st 1974 Toronto konservatooriumi kompositsiooni ja muusikateoreetiliste ainete õppejõud. Tegutsenud organisti, koorijuhi (Toronto Eesti Meeskoor, segakoor „Estonia") ja orkestridirigendina. Olnud väliseesti laulupidude ning 1990. ja 1995. a. eesti üldlaulupeo üldjuhte. Avaldanud ajakirjanduses muusikaart-eid. **T:** *Sümfoonia* (1952), 5 kantaati („Suur on, Jumal, Su nimi", 1967, „Mängumees", 1970), *Te Deum laudamus* solistidele, koorile, orelile ja vaskpillidele (1967), ballaad *Järv leegib* naiskoorile ja keelpilliorkestrile (1968), *Psalm 100* segakoorile (1981), 2 keelpillikvartetti (1970, 1972), kammerpalu, laule meeskoorile („Kui tume", „Nõmm", „Aiut-taiut") ja segakoorile („Kõrs", „Su ette astun", „Ränduri palve"), soololaule.
B: *Vastab Roman Toi.* – Teater. Muusika. Kino, 1989, 12.

Toim, *Kalju* (7. I 1925 Palupera v. – 20. VI 1996 Tartu), psühholoog ja pedagoog, pedagoogikaknd. (1965). Lõpetas 1952 TRÜ eesti filoloogia ning loogika ja psühholoogia erialal. Töötas 1952–60 Elva keskkoolis õpetajana. Oli 1962–95 TÜ psühholoogiaosak. õppejõud (a-st 1973 dots.). Uurimusi diferentsiaalpsühholoogia, psühhodiagnostika ja õppepsühholoogia alalt. Valmis eesti keele sõnaassotsiatsioonide normid. **T:** *Psühhomeetria teoreetilised alused* (1981), *Isiksuse psühhodiagnostika* (1983), *Diferentsiaalpsühholoogia* (1984).

Toivi, *Eik* (s. Elmar Noorhani) (21. XI 1903 Mehikoorma – 3. I 1993 Mädapea mõis), muusikaõpetaja, orkestrijuht ja helilooja. Õppis 1923–24 Tartu Konservatooriumis ja 1928–32 TK-s tšello erialal. Töötas 1934–45 Räpina ja Võru koolides muusikaõpetajana, 1945–48 ENSV Rahvaloomingu Maja muusikaosk. juh-na, 1949–60 Tallinna Muusikakoolis kandleõpetajana, 1953–60 Tallinna kultuurhariduskoolis ja 1960–68 Viljandi Kultuurikoolis orkestrijuhtimise õppejõuna. Juhatas a-st 1928 puhkpilli- ja rahvapilliorkestreid, sh. 1968–88 Tallinna pioneeride palee koolimuusikaorkestrit. Kavandas ristuvate keeltega kromaatilise kandle (esimese valmistas pillimeister V. Maala 1950 Valgas), mida hakati 1953 tootma Tallinna Klaverivabrikus, ning pani Eesti muusikakoolides aluse kandleõppele. Oli tüüpkoosseisuga (kandled, viiulid, vilepill, roopill ja löötspillid, hiljem akordion) rahvapilliorkestri loomise algataja ja peamisi kujundajaid. Loonud orkestripalu. Olnud 1955. a. üldlaulu- ja rahvakunstipeol rahvapilliorkestrite üldjuht. Õpilasi: E. Roode, M. Kivita, T. Tallermaa. **T:** *Pillimuusikast algklasside muusikaõpetuses ja koolimuusikaorkestris* (1982).

Toll, *Eduard* Gustav parun von (Eduard Vassiljevitš) (24. III 1858 Tallinn – pärast 8. XI 1902 Põhja-Jäämeri), geoloog ja polaaruurija, päritolult baltisakslane. Õppis Tallinna toomkoolis ja gümnaasiumis ning Tartu ülikoolis (mineraloogiat, meditsiini ja zooloogiat; a-st 1883 zooloogiaknd.), töötas 1884–97 konservaatorina Peterburi mineraloogiamuuseumis. Osales 1885–86 A. von Bunge ekspeditsioonis Uus-Siberi saarestikku ja Laptevite mere rannikule, jätkas 1892–94 samas Sannikovi maa otsinguid, tegi geoloogilisi välitöid (otsis mammuteid) ja rajas F. Nanseni „Frami" ekspeditsioonile moonaladusid. Uuris 1897 Lõuna-Liivi- ja Kuramaal kvaternaari setteid. Juhtis 1900–02 laeval „Zarja" Peterburi TA organiseeritud polaarekspeditsiooni. Jäi koos kolme kaaslasega kelguretkel Bennetti saarest lõunas kadunuks. T-i nimi on antud Bennetti saarel ja Novaja Zemljal olevale mäele, Taimõri poolsaare ranniku lahele jmt. objektile. Mälestuskivi Kukrusel.
B: V. Passetski. *Eestist pärit Arktika-uurijaid.* Tln., 1970; П. Виттенбург. *Жизнь и научная деятельность Э. В. Толля.* М., Л., 1960; T. Hang. *Ed. Toll polaaralade geoloogia ja geograafia uurijana.* – Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, IX. Tln., 1993.

Toll, *Robert* parun von (23. I 1802 Linnamäe mõis, Urvaste khk. – 7. XII 1876 Kukruse), baltisaksa ajaloolane. Teenis 1816–31 ohvitserina Vene sõjaväes, reisis 1834–38 Euroopas, oli 1862–76 Maapäeva ülemkohtu liige ja 1864–68 Virumaal kiriku eestseisja. Olles a-st 1841 Kukruse mõisa omanik, kogus nn. Kukruse arhiivi, mille põhjal on avaldatud ürikukogu „Est- und Livländische Brieflade" (4 kd., 1856–87).

Tolli, *Lembit* (17. XII 1927 Tülimaa k., Varbla v.), kujur, Vive T. abikaasa. Lõpetas 1953 ERKI, olnud samast aastast sealsamas õppejõud (algul joonistuskateedris, 1975–96 skulptuurikateedris), 1980–90 kujutava ja tarbekunsti teaduskonna dekaan (a-st 1982 dots.). Loonud dünaamilisi figuraalkompositsioone („Kalurifiguur", 1955; „Noored", 1961; „Eilsest homsesse", 1977; „Signaalid", 1985), temaatilisi („Taidlejad", 1985) ja geomeetrilisi dekoratiivskulptuure ning hauamonumente (hauaskulptuur „Leinaja", 1975, Metsakalmistul; „Õuemärgid", 1983; „Laine", 1987; „Labürint", 1990); kasutanud erinevaid materjale (puu, pronks, epoksüplast jms.). Teinud mälestussammastele reljeefe (pronksreljeef „Sõit maailma otsa" F. R. Kreutzwaldi mälestussambal, koos M. Saksa ja E. Taniloogaga, arh. H. Arman, 1958, Kadriorg; pronksreljeefid Jääretke obeliskile, 1960, arh. M. Port) ja viljelnud portreed („Kriitik", 1988). ▼

Lembit Tolli

Vive Tolli

Andres Tolts

Eduard Toman

Bruno Tomberg

Tolli (a-ni 1952 P a j u s o o), *Vive* (28. VII 1928 Tallinn), graafik, Lembit T. abikaasa. Lõpetas 1953 ERKI. Olnud a-st 1982 EKA õppejõud (a-st 1992 prof., a-st 1998 emeriitprof.). Täiendanud end välismaal, sh. 1969 Jugoslaavias ja 1987 Kanadas. T. oli 1950. a-te lõpu ja 1960. a-te eesti graafika olulisimaid uuendajaid ning on olnud uute väljendusvõimaluste otsija ka hiljem. Tema teostele, pms. meisterlikult teostatud söövitustele, on iseloomulik varjundirikkus ja südamlik lüürilis-poeetiline tundelaad, osale ka soe huumor. Käsitlenud pms. üldinimlikke teemasid: inimese saatus, tundeilm, uskumused ja unistused. Saanud inspiratsiooni ka luulest ja muusikast. 1960. a-te lõpus sai valdavaks eesti mütoloogia ainestik ja senisest sümboolsem väljendusviis. Kõrvuti vabagraafikaga loonud hulgaliselt silmapaistvaid eksliibriseid ning rmt-ukujundusi ja -illustratsioone (A. Haava „Nõmmelill", 1964; F. Tuglase „Muutlik vikerkaar", 1968; J. Krossi jutustus „Neli monoloogi Püha Jüri asjus", 1970; rmt. „Mees, kes teadis ussisõnu", 1977; M. Underi „Mu süda laulab", 1981; „Estonian Fairy Tales", 1981; „Zacharias Topeliuse muinasjutud", 1990). Saanud auhindu rahvusv. näitustel, sh. 1965 Ljubljana graafikabiennaalil, 1984 Krakówi, 1992 Fredrikstadi graafikabiennaalil (kuldmedal) ja 1998 V rahvusv. De Grabado biennaalil. A-st 1972 Soome „Kalevala" seltsi auliige. ENSV rahvakunstnik (1978). ENSV rkl. preemia 1975, K. Raua preemia 1978, J. Jenseni preemia 1985, E. Wiiralti preemia 1998. **T:** *Saaremaa talgud* (1960), *Merilehmad* (1963), *Järv linna kohal* (1967), *Fuuga* (1971), *Vaade kirjamehe aknast* ja *Janune aed* (1974), sari *Aastaajad* (1977), *Koterman* (1982), *Kivi südamel* (1991), *Palve* (1996), *Jälg* (1997), *Kadunud ajad* (1999). **B:** L. Viiroja. *Vive Tolli.* Tln., 1975; Б. Бернштейн. *Виве Толли.* M., 1978.

Tolts, *Andres* (8. X 1949 Tallinn), maalikunstnik ja graafik, Mare Vindi abikaasa. Lõpetas 1973 ERKI tööstuskunsti erialal. Täiendanud end 1992 Berliinis Goethe Inst-s. Oli 1987—89 Eesti Kunstnike Liidu juhatuse sekretär. Kuulunud rühmitisse SOUP '69. T. on toonud Eesti kunstisse tehiskeskkonna motiive. Kujutanud hrl. interjööre, natüürmorte, linnapilte ja maastikuvaateid; kompositsioonide ülesehitus põhineb suurtel tasakaalustatud värvipindadel. Ühendab sageli real. vormikeele abstraktsega ning vastandab suuremaid dekoratiivseid pindu detailselt viimistletud vaadetele. Loonud ka kollaaže, assamblaaže ja litograafiaid. 1973—87 koostanud ja kujundanud (vaheaegadega) almanahhi „Kunst ja Kodu", kujundanud almanahhi „Kunst", rmt-id ning kujutava ja tarbekunsti näitusi. ENSV tnl. kunstnik (1986). UNDP (ÜRO arenguprogrammi) kunstiauhind 1996, K. Raua preemia 2000. **T:** *Poksijad* (1969), *Hävinud linn* (1972), *Laud* (1978), *Õhtumaa lind* (1986), *Valaskala* (1989), *Needus* (1990), sarjad *Väikesed maastikud* (1992—93), *Fragmendid* (1994—95), *Piir* (1995—97), *Tasakaal* (1997—98), *Värviatlas, Sein ja Seinaleht* (kõik 1998). **B:** *Andres Tolts.* [Koost. A. Liivak.] Tln., 1986; *Andres Tolts.* [Koost. J. Hain.] Tln., 1992; *Andres Tolts.* [Koost. A. Tolts, eessõna J. Hain.] Tln., 1999.

Toman, *Eduard* (25. V 1960 Harkiv), näitleja ja lavastaja. Lõpetas 1983 Moskvas Štšukini-nim. Teatrikõrgkooli. Töötanud a-st 1983 Eesti Rkl. Vene Draamateatris, a-st 1993 peanäitejuhina. Mänginud filmides („Need vanad armastuskirjad") ja telelavastustes (seriaal „Salmonid"), loonud laule ja lavastustele muusikat, esinenud lauljana ning estraadikavades parodistina. **L:** Poiret' *Perekondlik nädalalõpp* (1994), Popova *Saatuse pailapsed* (1995), Tšehhovi ja Tšerkassovi *See oli temake* (1996). **O:** Leporello (Figueiredo *Don Juan*), kolonel Harder (Bricaire'i ja Lasaygues'i *Silme ees läheb mustaks*), Glumov (Ostrovski *Pärast tarku palju*), Kozak (Saroyani *Mu süda on mägedes*), Andrei (Tšehhovi ja Jerjomini *Moskvasse! Moskvasse!*), Rogožin (Dostojevski ja Jerjomini *Idioot*).

Mall Tomberg

Tomasberg, *Balder* (30. V 1897 Paldiski — 25. III 1919 Mõniste v.), maalikunstnik. Õppis 1913—14 Tallinnas Eesti Kunstiseltsi õhtustel joonistuskursustel ja 1914—15 Tallinna Kunsttööstuskoolis (N. Triigi õpilasena). Juhtis 1917 Tallinna noorte kunstnike ühingu „Vikerla" asutamist. Loomingu paremik koosneb romantilis-sümbolistlikest söe-, pastelli- ja pliiatsijoonistustest ning eleegilistest õhurikastest maastikuakvarellidest. Käsitlusele on iseloomulikud tugev vormitunne ja mõningad Triigi koolist pärinevad võtted. Langes Vabadussõjas. **T:** söejoonistus *Romantiline maastik* (1916), akvarell *Pakri motiiv* (1918).

Richard Tomberg

Tombak, *Mati* (25. I 1942 Tallinn), arvutiteadlane, füüsika-matemaatikakand. (1981, Leningradi ülikool). Lõpetas 1969 TRÜ. Täiendanud end Leningradis (1980), Rootsis (1995), Taanis (1996) ja Soomes (1997). Töötanud 1967—75 TPI-s, a-st 1975 TÜ-s (a-st 1984 dots., a-st 1997 teoreetilise informaatika prof.). Uurimusi infosüsteemide, formaalsete keelte, transleerimismeetodite ja Boole'i funktsioonide kohta. **T:** *Об устранении конфликтов предшествования.* — Труды вычислительного центра ТГУ, 1976, 37; *On the superposition of Bolean functions* (koos I. Sillitoega). — Proceedings of the Fourth Symposium on Programming Languages and Software Tools (1995).

Valentin Tomberg

Tomberg, *Bruno* (29. III 1925 Pärnu), sisearhitekt ja pedagoog, Mall T-i abikaasa. Lõpetas 1950 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i. Töötanud 1949—56 ja 1964—94 TKÜ-s, sh. a-st 1951 õppejõuna (a-st 1979 prof.); a-st 1994 emeriitprof. ERKI tööstuskunsti (praegu disainiosk.) kateedri asutajaid (1966) ning 1968—83 ja 1988—93 kateedri juh. Teinud sisekujundusi (Tallinnas „KuKu", 1957, ja hotell „Palace", 1958, Pärnu sanatoorium, 1958). Oli 1960.—70. a-il disaini ja kaasaegse sisekujunduse propageerijaid. Kavandanud modernistlikku, minimalistliku vormikeelega mööblit (seeriatooteline komplekt „Male", 1965, ja Kunstifondi elementmööbel, 1969;

Ülle Toming

marketriitehnikas kapp „Kogujale",1986) ja vaipu (seinad „Perspektiivid", 1968, ja „Kreeka", 1979—95). Kujundanud näitusi (Eesti tarbekunsti näitus 1960 Helsingis ja 1966 Prahas; NSVL-i tarbekunstinäitus 1967 Oslos; „ERKIDISAIN '81"). Olnud näituse „Ruum ja vorm" algatajaid (a-st 1969). ENSV tnl. kunstitegelane (1965). EV kultuuripreemia 1995.

Tomberg (a-ni 1955 Haas), *Mall* (19. VII 1927 Tartu), tekstiilikunstnik, Voldemar Haasi tütar, Bruno T-i abikaasa. Lõpetas 1952 ERKI. Oli 1952—92 samas õppejõud (a-st 1982 prof.; 1978—85 kunstilise tekstiili ja kostüümi kateedri juh.); a-st 1993 emeriitprof. Alustas 1950. a-il rahvakunstiaineliste vaipade ja kangastega, pöördus 1960. a-il sageli rüiutehnika maaliliste võimaluste poole (vaibad „Päike", 1963, ja „Rubiin", 1967). 1970. a-il hakkas looma peenes toonidegradatsioonis, elava faktuurikäsitlusega, looduselamustest inspireeritud põimevaipu („Sula", 1968; „Hanged", 1971), mis peagi muutusid kompositsioonilt panoraamseteks pannoovaipadeks („Kodumaastik" I, II, 1973). 1970. a-te II poolel hakkas T. peenes gobeläänitehnikas kasutama fotolikke pilte (7-osaline pannoo „Vana linn", 1976; TÜ Rmtk. konverentsisaali K. Morgensterni ja G. F. Parroti portreega pannoovaip, 1979). 1980. a-il jätkub loomingus monumentaalne laad („Trepid", 1985; „Pööripäev", 1986; „Põllud", 1987). ENSV tnl. kunstitegelane (1978). ENSV rkl. preemia 1982, K. Raua preemia 1974.

Tomberg, *Richard* (6. IX 1897 Salla v. — 25. V 1982 Tallinn), sõjaväelane, kindralmajor (1940). Astus 1915 vabatahtlikuna tsaariarmeesse. Lõpetas 1917 Vilniuse sõjakooli, osales rooduülemana (8. jalaväerügemendis) Vabadussõjas, lõpetas 1923 Eesti ja 1926 Prantsuse kõrgema sõjakooli, määrati kindralstaabi I (operatiiv-) osk-a ülemaks. Õppis 1929 Inglismaal lennukoolis, omandas seal sõjaväelenduri kutse. Oli 1930—40 Eesti õhukaitse ülem ja a-st 1940 Punaarmees: 1940—41 eesti territoriaalkorpuse 180. laskurdiviisi komandör ning 1941—44 Frunze-nim. Sõjaväeakadeemia õppejõud; 1944—56 oli nõuk-vastases tegevuses süüdistatuna vangis.

Tomberg, *Valentin* (27. II 1900 Peterburi — 23. II 1973 Mallorca), eesti-vene-saksa päritolu filosoof ja usuteadlane. Elas 1920—38 Eestis. Õppis TÜ-s vanu keeli ja teoloogiat. 1938—44 elas Hollandis, seejärel Lääne-Saksamaal ja a-st 1948 Inglismaal. Osales juhtivalt Eesti ja rahvusv. antroposoofilises liikumises, esines 1930. a-te lõpust alates Hollandis, Saksamaal ja Inglismaal loengutega, tõlgendades antroposoofiat mõneti erinevalt Antroposoofiaseltsis kujunenud tavast. Sellest eemaldumise põhjustas ka T-i astumine kat. usku. T. lõi R. Steineri J. W. von Goethe õpetusest lähtuva antroposoofiakäsituse kõrvale V. Solovjovist lähtuva, nn. sofianistliku suuna, mis andis tõuke nüüdisaegse Sofia-liikumise kujunemisele. **T:** *Early articles. Spiritual science and the world situation 1930—31* (1984), *Anthroposophical studies on the Foundation Stone* (1982), *Inner development. Seven lectures in Rotterdam 1938* (1938), *The four sacrifices of Christ* (1983), *Covenant of the heart* (1985), *Meditations on Tarot. A journey into Christian hermeticism* (1991).
B: S. Prokofieff. *The case of Tomberg*. New York, 1997.

Toming, *Ülle* (16. II 1955 Tallinn), tantsupedagoog, varieteeartist, olnud abielus Jüri Krjukoviga, *mag. artium* kultuuriajaloo alal (1999). Lõpetas 1973 Tallinna Koreograafiakooli, 1975 laulueriaalal ENSV Rkl. Filharmoonia Estraadistuudio ja 1983 tantsujuhtimise erialal TPedI. Olnud 1973—92 varietee „Tallinn" tantsu- ja laulusolist, 1983—88 ka folktrupi „Prior" tantsija, a-st 1982 TPÜ koreograafia õppetooli õppejõud ja a-st 1989 ühtlasi Tallinna Balletikooli karaktertantsuõpetaja. Avaldanud tantsualaseid õppe- ja metoodikamat-id. **T:** *Ajaloolis-olustikuline tants* (1994), *Karaktertants algajaile* (1998), *Sabaga tähe aasta* (1998).

Tomingas, *Alma* (15. IX 1900 Rakvere — 29. I 1963 Tartu), farmatseut, farmaatsiadr. (1933), ENSV TA akad. (1946). Lõpetas 1928 TÜ, täiendas end 1937 Berliinis. Oli 1922—25 Tallinnas ja Rakveres apteekriabiline, 1928—36 TÜ farmakognoosiainst-i assistent, 1936—40 eradots., õppeülesannete täitja, 1940—63 TRÜ farmakognoosiakateedri juh., 1952—55 arstiteaduskonna dekaan, a-st 1940 prof. (esimene naisprof.). 1947—51 ENSV Ülemnõukogu saadik. Uuris Eesti saponiin-eeterlikku õli drooge ja rasvõlidrooge, sõnajalarisoome ja humalakäbisid, arendas farmakognoosia keemilist suunda. Pani Eestis aluse ravimtaimede viljelemisele. Osales Eesti farmakopöa ja NSV Liidu 9. farmakopöa koostamisel. ENSV tnl. teadlane (1945). **T:** *Farmakoanatoomia* (1936, autoreid), *Droogipulbri määraja* (1946, koos J. Tammeoruga).

Tomingas, *Kärt* (5. IV 1967 Tallinn), laulja ja näitleja. Lõpetas 1990 näitlejaerialal TK. Töötas 1990—92 „Vanemuises", a-st 1992 vabakutseline, a-st 1994 mänginud Soome teatrites. Esinenud nii muusikalides kui ka draamarollides, mänginud filmides („Need vanad armastuskirjad"). Ilm. autorikassette. **O:** Eliza (Loewe' *Minu veetlev leedi*), Kaunispäev (Ojakääru *Winnetou*), Maria (Rodgersi *Helisev muusika*).

Tomingas, *William* (30. VI 1895 Tallinn — 7. II 1978 New York), sõjaväelane ja ajakirjanik. Alustas 1915 õpinguid Petrogradi elektrotehnikainst-s, kuid suunati sõjakooli (lõpetas 3 sõjakooli). Osales agaralt eesti sõjaväelaste liikumises, valiti 1917 Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee aseesimeheks, teenis Vabadussõjas sõjalaeval „Lennuk". Määrati veebr. 1919 Londonisse EV saatkonna mereväeatašeeks, juunis asus tööle välismin-i, 1920—26 tegutses tubakatöösturina, 1926—31 õppis Inglismaal majandust. Pärast Eestisse naasmist asus toetama vabadussõjalaste liikumist, 1934 arreteeriti ning mõisteti kaheks aastaks ja kolmeks kuuks vangi (sellega kaasnes sõjaväeline degradeerimine). Töötas 1937—40 ajakirjanduses ja Riigi Ringhäälingus. Läks 1941 Saksamaale, asus 1944 sõjaväeteenistusse USA vägede 7. armees, elas a-st 1949 USA-s, töötas kindlustuses. **T:** *Mälestused* (New York, 1970, Tallinn, [2]1992), *Vaikiv ajastu Eestis* (New York, 1961, Tallinn, [2]1992), *The Soviet Colonization of Estonia* (1973).

Tommila, *Päiviö* (4. VIII 1931 Jyväskylä), soome ajaloolane, *dr. phil.* (1964), Eesti TA välisliige (1991). Lõpetas 1954 Helsingi ülikooli. Olnud 1965—76 Turu ja 1976—94 Helsingi ülikooli Soome ajaloo prof. (1988—92 rektor), mitme Soome ajaloo- ja teadusühingu, seltsi ja haldusnõukogu esimees, 1975—92 Soome ajakirjanduse ajaloo ja a-st 1996 Soome teaduse ajaloo projekti juht ning 1983—90 ajakirja „Historiallinen Aikakauskirja" peatoim. 1990—97 Eesti Sihtasutuse haldusnõukogu esimees, 1992—97 Eesti Sihtasutuse koolituskeskuse (ESKO) haldusnõukogu esimees ja a-st 1993 Soome Eesti Inst-i Sihtasutuse kolleegiumi esimees. Avaldanud uurimusi Soome linnade ja valdade, Soome autonoomia ning Soome-Eesti võrdleva ajaloo alalt. Eesti keelde on tõlgitud uurimus „Soome ajakirjanduse algus" (1992). **T:** *La Finlande dans la politique européenne en 1809—1815* (1962), *Suomen historiankirjoitus* (1989), *Suuri adressi* (1999).

Tommingas, *Aivar* (28. IX 1955 Rapla), näitleja, Mare T-a abikaasa. Lõpetas 1978 näitlejaerialal TRK. Töötanud a-st 1978 „Vanemuises", teinud ka lavastusi. **O:** Rudolf Vaher (Peegli ja Irdi *Ma langesin esimesel sõjasuvel*), Toots (Lutsu ja Adlase *Suvi*), Macbeth (Shakespeare'i *Macbeth*), Doolittle ja

Henry Higgins (Loewe' *Minu veetlev leedi*), Hjalmar Ekdal (Ibseni *Metspart*), Vestmann (Vilde *Pisuhänd*), Cervantes/don Quijote (Leigh' *Mees La Manchast*), Malvolio ja Quince (Shakespeare'i *Kaheteistkümnes öö* ja *Suveöö unenägu*). ▲

Tommingas, *Mare* (6. XI 1959 Tallinn), tantsija ja koreograaf, Aivar T-a abikaasa. Lõpetas 1978 Tallinna Koreograafiakooli, täiendas end koreograafia alal 1990 Saksamaal. Töötanud a-st 1978 „Vanemuises", asutas 1990 teatri juurde oma tantsustuudio, a-st 1997 olnud „Vanemuise" balletijuht. Teinud ka oma lavastuste lavakujundused ja kujundanud kostüümid. Muusikateatri aastapreemia 1995. **L:** *Koit ja Valge öö*, Elleri muusika (1989), Orffi *Carmina burana* (1991), Volkonski *Väike prints* (1991), Prokofjevi *Romeo ja Julia* (1993), Bartóki *Imeline Mandariin* (1994, tantsis Prostituuti), Tšaikovski *Pähklipureja* (1994), Leigh' *Mees La Manchast* (1995), *Pildi sisse minek* (lühiballetid, 1997), *Wolfgang AMADÉ Mozart*, mitme autori muusika (2000). **O:** Saarepiiga (Kapi *Kalevipoeg*), Estrella (*Härg katusel*, Milhaud' muusika).

Tomp, *Jaan* (13. V 1882 Uue-Võidu v. — 1943, surmakoht teadmata), ajakirjanik. Lõpetas 1897 Viljandi linnakooli. Esimene juhtkiri ilmus 1905 „Sakalas". Oli 1905—11 Pärnus ajalehtede „Kodumaa", „Kodumaa Hääl", „Maa", „Meie Kodu" ja „Meie Kodumaa" tegevtoim., töötas 1911—15 Tartus „Meie Aastasaja" ja „Tartu Päevalehe", 1915—18 Tallinnas „Päevalehe" ja 1918—37 „Vaba Maa" toimetuses (a-st 1920 vastutav toim.). 1919—20 Eesti Ajakirjanike Liidu esimees, 1921—23 ja 1929—34 juhatuse liige, a-st 1934 auliige.

Tomson (a-ni 1965 L i i m e o n, 1965—73 U n t), *Ela* (16. II 1945 Pärnu), teleajakirjanik, Mati Põldre abikaasa, olnud abielus Mati Undiga. Lõpetas 1967 žurnalistika erialal TRÜ. Olnud õpingute ajal „Vanemuises" K. Irdi assistent, 1968—72 „Eesti Telefilmi" toim. (kirjutanud stsenaariumid filmidele „Kuldtõld", „Säärane Ird", „Setu laulud", „Mäng", „Tüdrukud", „Mineviku heli" ja „Õpetaja"), 1972—92 ETV toim. (tuntuimad saatesarjad „Järjehoidja", „Laupäevastuudio" ja „Prillitoos"), 1992—94 Pärnu Raadio peatoim., 1994—2000 ETV hanketoimetuse peatoim. ja a-st 2000 publitsistikatoimetuse produtsent.

Tomson, *Jaan* (12. IV 1926 Sauga v.), elektrotehnikateadlane, tehnikaknd. (1965). Lõpetas 1951 TPI elektriinsenerina. Töötas 1952—59 tootmiskoondises Eesti Kommunaalsoojusenergia (a-st 1953 peainsener). Olnud a-st 1962 TTÜ õppejõud (a-st 1969 dots.), 1968—74 elektrotehnikateaduskonna dekaan. Uurimusi tööstusautomaatika, türistorelektriajamite ja -muundurite ning matemaatiliste mängude kohta. **T:** *Automaatreguleerimise teooria* (1971), *Электропривод и комплексная автоматизация типовых производственных установок и процессов* (2 kd., 1972—73), *Ventilaatorid* (1995, koos R. Teemetsaga), *Automaatjuhtimine* (1997, koos T. Lehtlaga).

Tomson, *Priit* (3. XI 1942 Tallinn), korvpallur. Sai NSV Liidu koondmeeskonna liikmena México OM-il 1968 pronksmedali, tuli 1967 ja 1974 maailma- (1970 sai pronksmedali) ning 1967, 1969 ja 1971 Euroopa meistriks. Universiaadil sai 1970 kuld- ja 1965 hõbemedali ning NSV Liidu rahvaste spartakiaadil 1967 hõbe- ja 1971 pronksmedali. 1961—65 ja 1979 Eesti meister. NSVL-i tnl. meistersportlane (1967). Lõpetas 1966 TPI peenmehaanika erialal. Töötas 1976—84 Harju KEK-is, 1984—87 ENSV Spordikomitees sportmängude osk-a juh-na, 1987—91 Eesti Spordigümnaasiumis pedagoogina ja 1991—92 Soomes treenerina. A-st 1992 Loviisa OY Eltete müügijuht.

Tomson, *Teolan* (2. X 1932 Tallinn), elektrotehnika- ja energeetikateadlane, tehnikateaduste dr. (1990, Ukraina TA Elektrodünaamika Inst.). Lõpetas 1955 elektriinsenerina TPI. Täiendanud end 1995 Campinase ülikoolis (Brasiilias). Töötas 1955—59 Püssi elektrijaamas ja 1959—79 Elektritööstuse Planeerimis- ja Juhtimissüsteemide Teadusliku Uurimise ja Projekteerimis-Tehnoloogilises Inst-s, a-st 1980 on Eesti Energeetika Inst-i alternatiivenergeetikalabori juh. Uurimusi elektri- ja infomuundustehnika ning päikeseenergia kasutamise alalt. Tegelnud a-st 1948 aktiivselt raadioamatörismiga. **T:** *Transistorid raadioseadmeis* (1972), *Управляемые выпрямители для групповых нагрузок* (Moskva, 1989).

Tondu, *Toomas* (pseud., õieti Jüri K o i k) (6. XII 1888 Viljandi — 22. VIII 1928 Viljandi), näitleja. Alustas lavategevust 1907 „Vanemuises", oli 1911—12 Viljandi seltsides („Koit") näitejuht ning 1912—27 „Estonia" näitleja. Tuntud kui peen ja lüüriline koomik ning pooltoonide meister. Oli 1917 Eesti Näitlejate Liidu asutamise mõtte algatajaid. Kuulus „Estonia" ja näitekunsti sihtkapitali juhatusse, pani aluse „Estonia" arhiivile. **O:** Trofimov (Tšehhovi *Kirsiaed*), Pelléas (Maeterlincki *Pelléas ja Melisande*), Harpagon (Molière'i *Ihnus*), Poeg (Hasencleveri *Poeg*), Ernst (Kitzbergi *Püve talus*).

Tonts, *Ülo* (6. V 1931 Laanemetsa v.), kirjandusteadlane, Reet Krusteni abikaasa, filoloogiaknd. (1967). Lõpetas 1954 TRÜ eesti filoloogina. Olnud 1954—60 Tartus õpetaja, 1963—66 Kreutzwaldinim. Kirjandusmuuseumis ja 1966—90 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s teadur, a-st 1989 TÜ õppejõud. Uurinud 20. saj. eesti proosat ja näitekirjandust, kirjutanud kirjandus- ja teatriarvustusi. Osalenud „Eesti kirjanduse ajaloo" IV ja V köite koostamisel. J. Smuuli preemia 1975, teatrikriitika aastapreemia 1991. **T:** *Väliseesti kirjandus* (koos P. Kanguri ja K. Muruga, 1991), *Eesti pagulaskirjandus 1944—1992* (koos H. Rebase ja E. Tederiga, 1996), lühimonograafiad *Rudolf Sirge* (1974) ja *Juhan Smuul* (1979), art-ikogud *Poolt ja vastu* (1975), *Vaated ja väited* (1982).

Toom (a-ni 1936 T h o m), *Artur* (ka Arthur) Eduard Johannes (5. I 1884 Kihelkonna — 23. IV 1943 Molotovi obl., Bisserovo vangilaagrid), linnuvaatleja ja loodushoidja. Oli 1906—40 Vilsandi tuletorni ja päästejaama ülem ning meresidepunkti juh. Rentis merelindude kaitseks 1909 Kihelkonna pastoraadilt Vaika saared. Hooldas saari a-ni 1940 (ka pärast seda, kui 1910 rentis need Riia Loodusuurijate Selts). Lõi lindudele soodsaid pesitsemistingimusi, ehitas nn. linnuhotelle, sai linnukaitselise tegevuse eest hüüdnimeks „Vilsandi linnukuningas". Oli 1922 TÜ Kuusnõmme bioloogiajaama asutajaid. Rajas 1922 Vilsandile muuseumi. Juhendas loodusekskursioone ja tegi Saaremaa koolides looduskaitsealast kasvatustööd. Arreteeriti 1941 ja saadeti Kama lisajõe Bisserovo vangilaagritesse. Georgi risti 4. järk (1916), EW looduskaitse märk (1940).
B: *Mälestusi Artur Toomist*. — Eesti Loodus, 1990, 8.

Toom, *Kaarel* (5. IX 1920 Tallinn — 5. III 1994 Tallinn), näitleja ja raadiolavastaja. Õppis 1938—41 TK Rkl. Lavakunstikoolis. Oli 1934—38 Eesti Draamateatri ja 1941 Tallinna Töölisteatri näitleja ning 1944—46 ENSV Rkl. Noorsooteatri näitleja ja näitejuht. II maailmasõja ajal viibis Nõukogude tagalas Balašovis eesti tagavarapolgus ja tööpataljonides, seejärel töötas rindebrigaadides ja Leningradis eesti ringhäälingus. Oli a-st 1946 ER-is kirjandussaadete režissöör ja näitejuht. T. on koos L. Martiniga ER-i raadioteatri tavade alusepanijaid ning stereo- ja kvadrokuuldemängude algatajaid. Õpetanud lavakõnet. ENSV tnl. kunstitegelane (1965). **L:** Pogodini *Kremli kellad* (1955), Liivi *Nõia tütar* (1959), Maripuu *Õde Erika süüasi* (1970), Sophoklese *Ku-*

Mare Tom

Toomas To

Artur Toom

Maie Toom

rangus *Oidipus* (1960 ja 1975). **T:** *Kunstiansamblite järelt* (1981). — Tema vend Johannes T. (18. I 1907 — surmaaeg teadmata) oli elukutseline poksija ning sai 1938 kergekaalus Brasiilia meistriks.

Toom, *Kusta* (pseud., õieti August Toomingas) (25. IX 1892 Rõngu k., Aakre v. — 31. III 1973 Viljandi), kirjamees ja toimetaja. Iseõppija, veetis enamiku elust koopas või metsaonnis (ehitas 1932 kodumetsa algelise trüki- ja köitekoja) ning rändas vagabundina Eestis ja mujal Euroopas. Avaldas alates 1910. a-st kirjutisi „Sakalas", „Perekonnalehes" ja „Sädemetes". Andis välja põlveotsaajakirju „Tõrvik" (1927—35) ja „Aeg" (1932—34), asutas 1932 „Otepää Teataja" ning toimetas seda mõnda aega. 1933—41 kirjastas ajakirja „Hääl". Tema rohke kirjanduslooming on suuremalt jaolt käsikirjas. Tõlkinud G. Byroni, K. Hamsuni, A. Daudet' ja M. Twaini loomingut. T: *Ütlejad* (1913), naljamäng *Ahned neiud* (1923).

Toom, *Leon* (13. I 1921 Solnetšnogorsk, Moskva obl. — 3. VI 1969 Moskva), vene literaat, eesti kirjanduse tõlkija, Liidia T-i poeg. Lõpetas 1951 Moskvas Gorki-nim. Kirjandusinst-i. Oli 1951—55 NSVL Kirjanike Liidu eesti kirjanduse konsultant. T. on viljakaimaid ja silmapaistvaimaid eesti kirjanduse vene keelde tõlkijaid. Tõlkinud E. Vilde („Tabamata ime" ja „Pisuhänd", koos Liidia T-ga), F. Tuglase, E. Krusteni („Nagu piisake meres", „Kevadet ootamas"), J. Smuuli („Jäine raamat", „Jaapani meri, detsember"), P. Kuusbergi („Südasuvel"), L. Meri („Tulemägede maale"), E. Vetemaa („Monument") jmt. proosateoseid ja Juhan Liivi, J. Kärneri, J. Smuuli, D. Vaarandi, U. Lahe jmt. luulet. Toimetanud eesti tõlkeantol-id, avaldanud arvustusi ja art-eid. Tõlkinud vene keelde ka poola, slovaki ja tšehhi luulet. Oli abielus vene poetessi Junna Moritsiga (s. 2. VI 1937).

Toom, *Liidia* (8. III 1890 Lähte k., Sootaga v. — 15. VII 1976 Moskva), literaat, eesti kirjanduse tõlkija, Leon T-i ema. Õppis Tartus gümnaasiumis, sooritas 1906 Moskvas gümnaasiumi lõpueksamid ja jäi sinna elama. Osales 1919—20 *Proletkult*'i tegevuses, töötas 1922—25 ajalehe „Pravda" toimetuses. Avaldanud kirjandusarvustusi (kogumikud „На крутом переломе" ja „Литературные портреты", mõlemad Moskva, 1930) ja publitsistikat. Tõlkinud vene keelde E. Vilde („Mahtra sõda"), A. H. Tammsaare („Tõde ja õigus", 5. kd.), F. Tuglase („Väike Illimar"), M. Metsanurga („Ümera jõel"), J. Semperi, A. Jakobsoni, S. Rannamaa („Kadri"), V. Saare jmt. loomingut ning tutvustanud eesti kirjandust. ENSV teen. kultuuritegelane (1965). J. Smuuli preemia 1972. T: monograafia *Аугуст Якобсон* (Moskva, 1956).

Toom (a-ni 1972 Männik), *Maie* (30. XII 1935 Tallinn), botaanik (algoloog), bioloogiaknd. (1968). Lõpetas 1962 bioloogina TRÜ. Töötanud 1965—66 TRÜ Meditsiini Teadusliku Uurimise Kesklaboratooriumis nooremteadurina, 1966—95 TÜ botaanika ja ökoloogia inst-s (1966—73 vanemlaborant, 1976—93 vanemõpetaja, 1993—95 botaanika õppetooli lektor), olnud a-st 1995 TÜ molekulaar- ja rakubioloogia inst-i loodusteaduste didaktika lektoraadi lektor, 1977—86 ühtlasi EPA rohumaaviljeluse ja botaanika kateedri assistent. Uurimisvaldkonnad: algoloogia ning bioloogia didaktika. A-st 1987 EV Haridusmin-i juures tegutseva bioloogia ainenõukogu liige. Tegelnud bioloogiaõpetajate täienduskoolitusega. Üllitanud arvukalt õpikuid ja praktiliste tööde juhendeid (nt. „Õistaimede praktikum", 1985, ja „Bioloogia õpik VIII klassile", 1996). Avaldanud botaanika- ja loodusdidaktikaalaseid art-eid. **T:** *О влиянии концентрации питательной среды на рост хлореллы* (1970), *Vetikad* (1983), *Algotestid ja veekogude antropogeense eutrofeerumise määramine.* — Kaasaegse ökoloogia probleemid (1985); *Õppekäik loodusesse.* — Haridus, 1998, 2; *Bioloogia IX klassile* (1999, autoreid), *Loodusõpetus 6. klass* (1999, autoreid).

Toom, *Malev* (24. XI 1953 Otepää), fotograaf. Lõpetas 1975 Tartu kunstikooli puidu kunstilise töötlemise erialal. Olnud 1975—78 Tartu Tarbijate Kooperatiivi dekoraator, 1978—82 ajalehe „Edasi" ja 1992—97 „Postimehe" fotokorrespondent, 1982—92 Tartu Kunstimuuseumi fotograaf, a-st 1998 Tartu Kunstikooli fotograafiaõppejõud. Loomingut iseloomustab subjektiivne dokumentalism. Muutnud pressifoto kujundlikumaks, kasutades lainurkobjektiivi. Teinud isikunäitusi ja osalenud ühisnäitustel nii kodu- kui ka välismaal: „Türgi pildid" (1983), „Portreed" (1983, koos M. Lokiga), „Puulinn" (1985), „Fosforiidimaa" (1986), „Ringvaated" — „Silmad" (1996, koos M. Lokiga). Osales Aacheni ja Tartu ühises näituseprojektis (1992—95). Saanud 1987 Hispaanias Rahvusv. Fotokunsti Föderatsiooni (FIAP-i) pronksmedali. Eesti Fotokunstiühingu aastapreemia 1987 ja 1988.

Toomast, *Taimo* (17. V 1962 Pärnu), laulja (bariton). Lõpetas 1989 lauluerialal TRK (T. Maiste kl.), täiendanud end Soomes Savonlinna ja Kangasniemi suvekursustel, 1990—91 Viini Riigiooperi stuudios, 1990—92 Viini konservatooriumis ning hiljem Saksamaal. Esinenud solistina „Estonias", Viini Riigiooperis ja Viini Kammerooperis, töötanud 1992—98 solistina Saksamaal Coburgi teatris ja a-st 1997 Dessau teatris, laulnud külalissolistina paljudes Saksamaa teatrites. Esinenud oratooriumi- (A. Kapi „Hiiob", Tobiase „Joonase lähetamine") ja kammerlauljana. Saanud liiduvabariikidevahelisel lauljate võistlusel Chişinaus 1988 II koha ja A. Girardi nim. lauljate võistlusel Coburgis 1994 III koha. **O:** Almaviva ja Figaro, Papageno (Mozarti *Figaro pulm* ja *Võluflööt*), Guglielmo (Mozarti *Così fan tutte*), Figaro (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Valentin (Gounod' *Faust*), Kuningas (Orffi *Tark*), Fernando (Beethoveni *Fidelio*), Amonasro (Verdi *Aida*), Krahv (Lortzingi *Salakütt*), Jeletski (Tšaikovski *Padaemand*), Falke (J. Straussi *Nahkhiir*).

Toome, *Indrek* (19. IX 1943 Tallinn), ühiskonna- ja majandustegelane. Lõpetas 1968 elektroonikainsenerina TPI. Olnud 1972—78 ELKNÜ I sekretär, 1978—84 EKP Tartu linnakomitee I sekretär, 1984—88 ENSV MN aseesimees ja esimehe I asetäitja, jaan-st nov-ni 1988 EKP KK sekretär, 1988—90 Eesti NSV MN esimees. Osales NSV Liidu lagunemise ajal EKP reformistliku suuna ühe juhina Eesti iseseisvusvõitluses. 1968—90 NLKP liige. 1972—90 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1990—92 EV Ülemnõukogu saadik ja väliskomisjoni esimees. A-st 1992 as-i SRV Kinnisvara arendusdir.

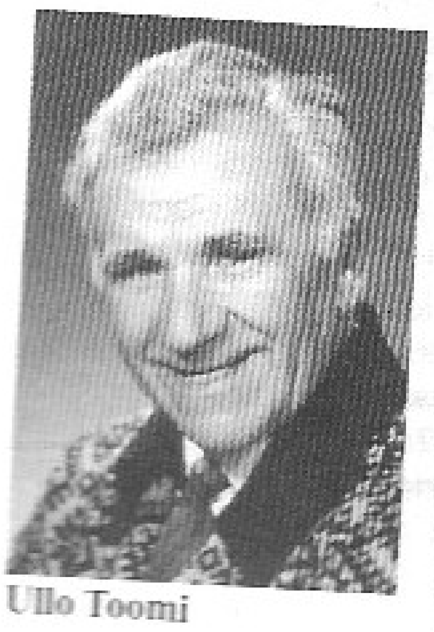
Toome, *Matis* (25. VII 1975 Kehtna v.), võistlustantsija ja -tantsuõpetaja. Lõpetas 1996 tantsujuhtimise erialal TPÜ. Võistlustantsu õppinud tantsuklubis „Alemana" ja „Revalia", täiendanud end Inglismaal, Norras ja Venemaal ning lõpetanud 1996 Eesti Tantsuõpetajate Liidu koolituskursused. Olnud 1992 ja 1993 koos Maris Tõnistega ja 1994 koos H. Klandorfiga Eesti noorte meister standardtantsudes ja 10 tantsus ning saanud noorte MM-il standardtantsudes 7. koha. A-st 1995 elukutseline võistlustantsija; saavutusi: koos H. Klandorfiga 1996—98 *Cinderella Cup*'i võistlustel I koht, 1997 *Finland Open*'il I ja 1998 II koht, 1997 MM-il standardtantsudes 14.—15. koht ja 1998 EM-il 9. koht. Töötanud a-st 1996 tantsuõpetajana, on a-st 1997 elukutseliste rahvusv. kõrgeima kategooria kohtunik.

Toomet, *Tiia* (9. II 1947 Tallinn), kirjanik, Jaan Kaplinski abikaasa. Lõpetas 1970 TRÜ ajaloo ja 1978 ERKI tekstiilikunsti erialal. Töötas 1970—73 TRÜ kunstikabinetis laborandina ja 1982—83 kodunduskabinetis õpetajana, 1983—94 oli vabakut-

seline. Rajas 1994 Tartusse mänguasjamuuseumi, on selle dir. Esimestes lastermt-tes vaatleb maailma laste silmade läbi, 1950. a-id kujutav „Vana aja lood" (1983) avardab laste mõttemaailma ning arendab nende fantaasiat. Viimase aja lastermt-d jutustavad eakohases keeles aja- ja kultuuriloost. Täiskasvanuile kirjutanud argielu poetiseerivat luulet („Argipäeva õhtu", 1987; „Vaba valik", 1991) ja jutukogu „Isamaa suvi" (1997). Avaldanud kirjandus- ja kunstikriitikat ning publitsistikat. T-i loomingut on tõlgitud vene, inglise, hollandi, araabia jmt. keelde. Kirjanduse aastapreemia 1997. **T:** lastermt-d *Kuhu need värvid jäävad* (1975, koos J. Kaplinskiga), *Värviline kosmoselugu* (1979), *Kuidas panna nööpe* (1979), *Ahvipoeg, kes ei tahtnud areneda* (1984), *Lapikirja ja lastekirja* (1984), *Kodused asjad* (1987), *Kaur, kõige noorem vend* (1991), *Kaltsutitt ja puuhobune* (1996) ja *Nukuraamat* (1997), ajalooõpik *Me elame ajaloos* (1993). ▲

Toomi, *Ullo* (a-ni 1935 Ulrich Taumi) (14. IX 1902 Tallinn – 26. XI 1983 Tallinn), rahvatantsupedagoog, koreograaf-lavastaja. Tantsu alal iseõppinu. Töötas 1933–39 tantsuõpetajana Tallinna Võimlemise Inst-s, 1947–49 Tallinna Kehakultuuri Tehnikumis ja 1949–63 Tallinna Koreograafiakoolis. Asutas 1948 ENSV Rkl. Filharmoonia rahvatantsurühma, juhtis seda a-ni 1961 (rühm esines paljudes välisriikides). Oli üldtantsupidude mõtte algatajaid, I Eesti mängude (1934) ja 8 üldtantsupeo (1934–65) üldjuht-pealavastaja ning 1970. ja 1973. a. üldtantsupeo aujuht. Kogunud ja kirjeldanud rahvapäri-muslikke tantse ning seadnud neid laval esitamiseks, arendanud eesti rahvatantsu terminoloogiat. Loonud tantse: „Kosjatants", „Uus labajalg", „Tuisuline", „Meistrimehed", „Ruhnu tinna". ENSV rahvakunstnik (1957). ENSV rkl. preemia 1950. A-st 1986 annab üldlaulu- ja tantsupeo sihtasutus välja Ullo T. aastapreemiat. **T:** *Eesti rahvatantsud* (1953), *Harjutusvara rahvatantsijaile* (1967).

Toomik, *Jaan* (2. X 1961 Tartu), maali-, video-, *performance*'i- ja installatsioonikunstnik. Lõpetas 1991 TKÜ. Olnud samast aastast EKA õppejõud. Alustas 1980. a-te lõpus *performance*'ite ning uusekspressionistlike maalidega („Püha õhtusöömaaeg", 1989), saavutas 1990. a-il rahvusv. tunnustuse ruumi- ja videoinstallatsioonidega. T-u teoste läbivaid kujundeid on arhetüüpsed elemendid maa, vesi ja tuli. Loomingut iseloomustavad liikumine (nii füüsiliselt geograafilises ruumis kui ka meditatiivsel tasandil, mis on sageli seotud tema enesekujundiga), kordus ja protsess, reaalse ja kujutletava vahekorrade lõhkumine videomeediumi või peeglite abil ja nii enda kui ka teiste keha eksponeerimine erootilises, agressiivses või rituaalses alastuses. Esindanud Eestit 1994 São Paulo ning 1997 Venezia ja Santa Fe (USA) biennaalil. K. Raua preemia 1995. EV kultuuripreemia 2000. **T:** maal *Autoportree emaga* (1999), installatsioonid *Peeglid* (1992), *Joon* (1993) ja *Sammas* (1993), videoinstallatsioonid *Tee São Paulosse* (1993–94), *Tantsides koju* (1995, Helsingis) ja *Isa ja poeg* (1998, New Yorgis „1–20" galeriis), *performance*'id *Põhjatuse tähistamine* (1990, Tallinnas Koplis), *Tattoo* (1992) ja *Fire* (1995, Tartus).

Ullo Toomi

Jaan Toomik

Tooming, *Alfred* (5. VII 1907 Kehra – 5. X 1977 Tallinn), kirikutegelane. Lõpetas 1932 TÜ usuteaduskonna. Oli 1935–41 ja 1945–49 Harju-Jaani, 1946–49 ka Jõelähtme koguduse õpetaja, 1941–45 Nõuk. armees, 1949–67 Viljandi Pauluse, 1949–52 ka Viljandi Jaani koguduse õpetaja, 1949–67 Viljandi praost, 1954–67 konsistooriumi assessor, 1967–77 EELK peapiiskop.

Tooming, *Heino* (22. X 1930 Mustvee), loodusteadlane (meteoroloog, taimefüsioloog ja ökoloog), füüsika-matemaatikaknd. (1961), bioloogiadr. (1973), prof. (1990). Lõpetas 1954 geofüüsikuna TRÜ, töötas 1954–74 ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-s, 1974–76 A. Vojeikovi nim. Geofüüsika Peaobservatooriumi Eesti Agrometeoroloogialaboris ja 1977–91 Üleliidulises Põllum-meteoroloogia TUI-s, olnud 1991–98 Eesti Meteoroloogia ja Hüdroloogia Inst-i peateadur, a-st 1999 vanemteadur, a-st 1995 ühtlasi Eesti Sisekaitse Akadeemia rakendusmeteoroloogia õppejõud. Ameerika Biograafia Inst-i Nõukogu liige, Eesti Looduseuurijate Seltsi auliige (1990), Vene Taimefüsioloogia Seltsi k-auliige (1996) jmt. seltsi liige. Uurimusi taimkatte kiirgusrežiimi, fotosünteesi ja produktiivsuse, taimede ja taimekoosluste tekke ja kohastumise ning põllukultuuride saagikuse kohta. Koostanud matemaatilisi mudeleid ning teostanud numbrilisi ja põllukatseid taimede saagikuse uurimiseks erinevatel geograafilistel laiustel, esitanud etalonsaakide meetodi. Osalenud 1962–65 bioaktinomeetriaalastes ekspeditsioonides Eestis, Moldovas ja Tadžikistanis. Uurimistöid ka aluspinna albeedo, lumikatte ja trombide kohta. **T:** *Päikesekiirgus maapinnal* (1960), *Inimene ja ilm* (1970, koostaja ja autoreid), *Солнечная радиация и формирование урожая* (Leningrad, 1977, Tokyo, 1982), *Экологические принципы максимальной продуктивности посевов* (Leningrad, 1984), *Ресурсы продуктивности картофеля* (Leningrad, 1991, koos J. Sepaga), *Meteorology in Estonia in Johannes Letzmann's times and today* (1995, toim. koos H. Eelsaluga ja autoreid).

Tooming, *Jaan* (28. III 1946 Tallinn), lavastaja ja näitleja, Osvald T-a poeg, Peeter T-a vend. Lõpetas 1968 näitlejaerialal TRK. Olnud 1968–69 ENSV Rkl. Noorsooteatri näitleja ning a-st 1969 „Vanemuise" näitleja ja lavastaja, 1979–83 ühtlasi „Ugala" peanäitejuht. Lavastanud televisioonis, Tartu Lasteteatris, Soomes ja Saksamaal. Olnud ka filmilavastaja („Põrgupõhja uus Vanapagan", 1978, „Mees ja mänd", 1979) ning mänginud filmis („Kolme katku vahel", 1970). Tõi 1970. a-il teatrisse uudse jõulise ja ekspressiivse lavastamislaadi, käsitles eesti klassikalistes näidendites inimest senisest igavikulisemalt ja avaramalt. ENSV tnl. kunstnik (1976). A. Lauteri preemia 1977. Parima meesnäitleja aastapreemia 1986, parima lavastaja aastapreemia 1989 ja 1996. **L:** Kitzbergi *Laseb käele suud anda* (*Enne kukke ja koitu*)(1969), Ibseni *Väike Eyolf* (1973), Tammsaare ja O. Toominga *Põrgupõhja uus Vanapagan* (1976), Kitzbergi *Kauka jumal* (1977), Vilde ja O. Toominga *Rahva sõda* (1981), Gorki *Põhjas* (1983), Strindbergi *Unenäomäng* (1985), Ibseni *Metspart* (1990) ja *John Gabriel Borkman* (1996), Highway *Me sõidame Torontosse* (1993), Dorsti *Graal* (1989). **O:** Satin (Gorki *Põhjas*), Tot (Andrejevi *Sina, kes sa saad kõrvakiile*), Lucifer (Madáchi *Inimese tragöödia*), Kelin (Drutse *Pühamast püham*), Andres (Tammsaare ja Kerge *Aeg tulla – aeg minna*).

Tooming, *Osvald* (26. I 1914 Jädivere k., Vigala v. – 6. VI 1992 Tartu), kirjanik, Jaan ja Peeter T-a isa. Oli pärast keskhariduse omandamist (1932) Rakve-

Heino Tooming

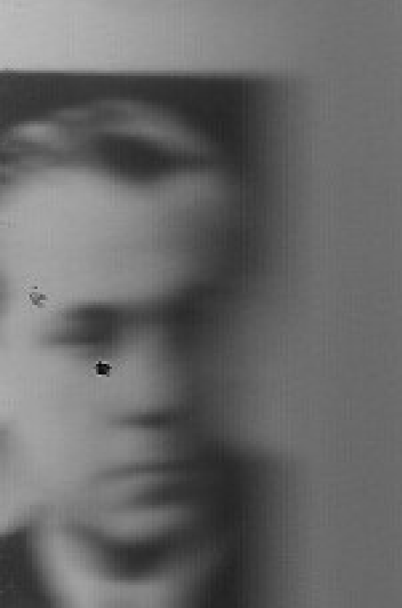

Jaan Tooming

Osvald Tooming

Peeter Tooming

na ajakirjanik (1936—40 „Virumaa Teataja" toimetuses) ja tegi kaastööd Tallinna väljaannetele. Õppis 1936—39 TÜ-s õigusteadust. Saksa okupatsiooni ajal 1941—42 oli vangis. Töötas 1945—47 „Rahva Hääle" ja 1947—50 „Loomingu" toimetuses, 1951—55 oli NLiik. vangilaagris ja Kirovi obl-s asumisel, pärast seda elas kutselise kirjanikuna pikka aega Haljalas, hiljem Viljandis ja Kolga-Jaani läh. Avaldanud 1940. a-test real. ajakajalist, sageli kõlbelisi konflikte vaatlevat lühiproosat, romaane, näidendeid ja looduskaitselist publitsistikat, kirjutas teatritele dramatiseeringuid ja filmistsenaariume. Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). ENSV rkl. preemia 1949. T: rom-d ja jutustused *Kaevandus elab* (1947), *Pruuni katku aastail* (1950), *Roheline kuld* (1950, ²1957), *Perekond Kirret* (1958), *Maantee läbi metsa* (1960) ja *Kokseist aastat* (1963), lühiproosakogud *Uued inimesed* (1948), *Kodumaa kutse* (1950), *Luigelend* (1956), *Kuus juttu* (1966), *Metsade raamat* (1969), *Episoodid* (1972) ja *Seljasirutus. Argipäevad* (1988), näidendid *Tuled süttivad* (1948), *Kükakünka kuningas* (1949), *Külvikuu* (e. l. 1972, rmt-s *Valik näidendeid*, 1973) ja *Musta Mandri kasupoeg* (e. l. 1981), publitsistikakogumikud *Puude taga on mets* (1975, 1983) ja *Üks küla, üks maja* (1986).

Tooming, *Peeter* (1. VI 1939 Rakvere — 17. V 1997 Tallinn), tõsielufilmilavastaja ja -operaator, fotograaf, ajakirjanik ning fotoajaloolane, Osvald T-a poeg ja Jaan T-a vend. Lõpetas 1974 ajakirjanikuna TRÜ. Töötas 1961—94 pms. operaatori ja lavastajana „Tallinnfilmis". Korraldas üle 120 isikunäituse ning palju muid fotonäitusi ja -üritusi, võttis osa rohkem kui 300 rahvusv. fotonäitusest, algatas fotoauhindu. Fotokunstnike rühma „Stodom" (1964) ja „○" asutajaliige (1985), mitme riigi fotoorg-i auliige. Asutas 1992 fotokeldri „Lee" (Raevangla Fotomuuseumis). Sai kaks Rahvusv. Fotokunsti Föderatsiooni (FIAP-i) kuldmedalit (1971 Jugoslaavias ja 1976 Poolas) ning 1979 Rahvusv. Fotokunsti Föderatsiooni kunstniku (AFIAP-i) tiitli. Avaldanud fotormt-id ja -albumeid ning rohkesti pms. fotoalaseid art-eid (sh. 1988—90 rahvusv. ajakirjas „History of Photography" Eesti foto ajaloo kohta), teinud telesaateid (keskkonnakaitseprobleemidest, loodusest, fotograafiast). Oli 1964—96 fotokunsti innukaim tutvustaja. 1993—97 ilmus T-a ja C. Sarapi fotosid kõrvuti esitav sari „55 aastat hiljem" („Virumaa", „Saaremaa", „Pärnumaa", „Mulgimaa", „Läänemaa. Hiiumaa. Vormsi", „Tallinn & Harju", „Tartumaa", „Harju- ja Järvamaa", „Valga- ja Võrumaa"). ENSV tnl. kunstitegelane (1988). A-st 1999 antakse temanim. auhinda. T: filmid *Hetked* (1976), *Fotorondo* (1978) ja *Concerto Grosso* (1990), rmt-d *Fotolood* (1979), *Foto! Foto? Foto...* (1983), *Tähelepanu, pildistan!* (1986; Eesti foto aastapreemia 1989), *Hõbedane teekond* (1990), *Ikka fotost* (1995), *Eesti Fotokalender* (1998, koostaja) ja *Virumaa fotoalbum* (1999, koos C. Sarapi fotodega).

Toompere, *Hendrik* vanem (17. VII 1946 Mustla k., Tihemetsa v.), näitleja, Hendrik T. noorema isa. Lõpetas 1966 ENSV Rkl. Nukuteatri õppestuudio. Töötanud a-st 1963 Eesti Rkl. Nukuteatris, teinud ka lavastusi. Mänginud filmis („Ainult hulludele"), esinenud palju ETV laste- ja nukulavastustes („Hunt Kriimsilm", „Eesel Maffini seiklused", „Kõige Suurem Sõber"). ENSV rahvakunstnik (1989). O: Illimar, Haige Jakob ja Hirmu Juhan (Tuglase ja Aguri *Väike Illimar*), Gulliver (Undi *Gulliver ja Gulliver*), Verine John ja Sarapiku Juhan (Põldmäe, Peegli ja Saare *Verine John*), Pessi (Kokko ja Sanga *Pessi ja Illusioon*), Ambroosius (Trulli *Imeline imik*), Romeo (Shakespeare'i *Romeo ja Julia*), Nikolaus (Kivirähki *Nimed marmortahvlil seitsmendalt*). — Ka tema abikaasa Maie T. (15. IV 1940) on näitleja, töötanud a-st 1962 Eesti Rkl. Nukuteatris.

B: *Vastab Hendrik Toompere.* — Teater. Muusika. Kino, 1987, 3.

Toompere, *Hendrik* noorem (5. VI 1965 Tallinn), näitleja ja lavastaja, Hendrik T. vanema poeg. Lõpetas 1988 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1988—89 Eesti Noorsooteatris ja a-st 1990 Eesti Draamateatris. Mänginud filmides („Naerata ometi", „Ainult hulludele", „Armastuse lahinguväljad"). A. Lauteri preemia 1998. L: O'Brieni *Kolmas politseinik* (1995), Ridley *Maailmaköiksuse kiireim kell* (1996, ka muusikaline kujundaja, mängis Puuma Glassi), Kivirähki *Atentaat* (1997, mängis Jan Krüllbergi), Stoppardi *Armastuse leiutajad* (1998, mängis Housmanit), Molière'i *Don Juan ehk Sevilla pilkaja* (2000). O: Lavastaja (Schaefferi *Proovid*), Shane (Noréni *Ja anna meile varjud*), Edmund (O'Neilli *Pikk päevatee kaob öösse*), Robert (Pinteri *Petmine*), peavikaar Goche (Whelani *Rohuvoodi*).

Toomre, *Alar* (5. II 1937 Rakvere), astrofüüsik ja rakendusmatemaatik, Jüri T. vend, Richard T. vennapoeg, *Ph. D.* (1960, Manchesteri ülikool, Suurbritannias). Lõpetas 1957 Massachusettsi Tehnoloogiainst-i, olnud a-st 1970 sealsamas prof. Uurimusi aerodünaamika ja pöörkuvate galaktikate dünaamika alalt. Tema tähesüsteemide hüdrodünaamika alased uurimused on oluliselt kujundanud arusaamist spiraalsete galaktikate evolutsioonist. Ameerika Astronoomiaseltsi Brouweri auhind 1993.

Toomre, *Jüri* (29. VIII 1940 Kuusalu), astrofüüsik, Alar T. vend, Richard T. vennapoeg, *Ph. D.* (1967, Cambridge'i ülikooli *Trinity College*), TÜ audr. (1989). Olnud a-st 1975 Colorado ülikooli prof. ja teadur ning juhtinud ühendatud laboratoorse astrofüüsika inst-i. Uurimusi tähtede ja planeetide konvektsioonivoogude modelleerimise ja laboratoorse astrofüüsika alalt. Korraldas Spacelab 3 lennu vältel katse, mille kestel loodi soojuskonvektsiooni tekkimiseks vajalikud tingimused, mis võivad tähtede ja planeetide atmosfääris reaalselt olemas olla. T: *The seismic structure of the Sun* (autoreid). — Science, 1996, 272; *Turbulent compressible convection with rotation II: flow structure and evolution* (autoreid). — The Astrophysical Journal, 1998, 493.

Toomre (a-ni 1934 Tomson), *Richard* (22. I 1907 Uueküla, Aru v. — 16. IV 1993 Tallinn), põllumajandusteadlane, Alar ja Jüri T. onu, põllumajandusdr. (1965), prof. (1967). Lõpetas 1934 TÜ põllumteaduskonna, töötas 1929—38 ühtlasi sealsamas taimehaiguste katsejaamas, 1938—40 taimekaitseinspektorina põllutöömin-s ja toimetas perioodilist väljaannet „Taimekaitse teated". 1941 mobiliseeriti Punaarmeesse, kuulus eesti laskurkorpusse. Oli 1944—46 Seemnekontrolli ja Taimekarantiini Inspektsiooni juh., 1946—47 ENSV TA bioloogia, põllum-e ja meditsiini osk. teadussekretär, 1947—50 ENSV TA Põllum-e Inst-i dir. (1950 vabastati dir-i ametikohalt, süüdistatuna natsionalismis ja põllum-e allakäigus), 1950—56 samas teadur, 1956—69 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s kultuurrohumaade osk. juh. (1957—59 ühtlasi sama inst-i teadusdir.), 1969—91 konsultantprof. Avaldanud uurimusi taimehaiguste (loonud ka taimekaitsevahendeid ja korraldanud nende tootmist) ja kultuurrohumaade (eriti kultuurkarjamaade) alalt ning loonud maafondi otstarbeka kasutamise süsteeme. ENSV tnl. teadlane (1979). T: *Pikaajalised kultuurkarjamaad ja nende kasutamise teaduslikud alused* (1965, vene k. 1966), *Rohumaaviljeluse teadustöö areng ja selle uurijad Eestis* (1991), *Rohusöödad — nende tootmine ja kasutamine* (1993, autoreid).
B: H. Older. *Richard Toomre — 85.* — Agraarteadus, 1992, 1—2.

Toomsalu, *Härnald* (8. X 1923 Pärnu), rahvatantsujuht, disainer. Elanud a-st 1948 Kanadas. Tantsu õppinud harrastajana ja kursustel. Juhtinud a-st 1949

Hamiltonis eesti rahvatantsurühmi, sh. 1949—87 gaidide-skautide rühma „Kandali". Olnud a-st 1968 Hamiltoni rahvakunstinõukogu juhatuse liige, a-st 1972 Eesti Skaudisõprade Seltsi esimees ja Ülemaailmse Eesti Rahvatantsujuhtide Koondise esimees. **L:** *Kui Kungla rahvas* (1966), *ESTO-Visioon* (1984). **T:** *Seedrioru 1955—1980* (Toronto, 1980, autoreid), *Eesti rahvatantsu käsiraamat* (Kanada, 1984). ▲

Toomsalu, *Ruudi* (a-ni 1935 Rudolf Tomson) (2. IV 1913 Tallinn), kergejõustiklane ja spordipedagoog, pedagoogikaknd. (1957). Lõpetas 1949 TRÜ kehakultuuriteaduskonna. Sai kaugushüppes 1938 EM-il 5. koha ja üliõpilaste MM-il 1937 hõbemedali. Tuli 15 korda Eesti meistriks üksikaladel ja 7 korda teatejooksudes, tema parimad tulemused — 100 m 10,7 (1935), 200 m 21,9 (1936) ja kaugushüpe 7.41,5 (1938) — püsisid Eesti rekorditena rohkem kui 20 aastat. Eesti rekordeid parandas 18 korral (sh. 8 korral teatejooksudes). Elas 1939—46 USA-s. Töötas 1946—50 õppejõuna TRÜ-s ja 1960—76 TPI-s (dots. a-st 1965) ning treenerina. ENSV tnl. sporditegelane (1965). **T:** *Kergejõustik* (1948, ²1956), *Rekordid ja kehalised võimed* (1972, koos V. Kalami ja A. Viruga), mälestused *Üks kevade ja üks suvi* (1993), *Möödunut meenutades* (1999).

Toomse (a-ni 1936 Tooms), *Mihkel* (18. XI 1905 Lahetaguse k., Lümanda v. — 21. II 1986 Leicester), keeleteadlane, *dr. phil.* (1939). Lõpetas 1932 TÜ. Oli 1933—36 TÜ teaduslik stipendiaat, 1937—39 õppeülesannete täitja, 1939—40 abiõppejõud, 1941—43 eesti keele prof-i kt., 1943—44 prof. Lahkus aug. 1944 Eestist, oli 1944—45 Greifswaldi ülikooli soome-ugri inst-i ja 1946—47 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) prof. Siirdus juulis 1947 Inglismaale, oli a-st 1953 Bonnis Balti Uurimisinst-i (*Baltisches Forschungsinstitut*) liige (1954—61 juh.), a-st 1961 Inglismaal vabakutseline keeleuurija. Aastarmt-u „Commentationes Balticae" toim-id. T. on teenekas murdekoguja (Emakeele Seltsi stipendiaat 1926—33), kogunud pms. Saare- ja Virumaalt ligi 60 000 sõnasedelit ja 730 lk. murdematerjali. Uurinud kirderannikumurde laenusuhteid. Tema elutöö on 30-köiteline käsikiri „Lõunaeesti murded" (1944—84, 8970 lk.). **T:** *Latiivsed kaasused mordva keeles* (1929, käsikiri), *Soome laensõnad Kirde-Eestis* I (1930, käsikiri), *Soome mõjundeid Kirderannikumurdes* (1932, käsikiri), *Ida-Vaivara murdest / Du dialecte de Vaivara de l'Est* (1938), *Eesti ta-, tä-verbide konsonantsest liitumisest* (1941), *Lõuna-Eesti murded* 1—30. *Sisukord ja kaartide register* (Turu, 1987; toim. A. Hakanen ja O. Ikola), *Lõuna-Eesti murded* 1—30. *Kaardid* (Turu, 1998; toim. K. Pajusalu).
B: J. Valge. *Uus Turu käsikiri.* — Keel ja Kirjandus, 1987, 5; K. Pajusalu. *Jättityö eestin etelämurteista.* — Sananjalka, 1990, 32.

Toona (a-st 1970 õieti Gottschalk), *Elin*-Kai (12. VII 1937 Tallinn), kirjanik, Ernst Enno tütretütar, Enn T. tütar. Põgenes 1944 koos emaga Saksamaale, siirdus 1947 Inglismaale. Elanud a-st 1970 USA-s. Avaldanud 1950. a-ist väliseesti perioodikas luulet ja lühiproosat ning kirjutanud romaane, mille aineks on pms. pagulaste eluprobleemid, ning E. Enno biograafia (2000). **T:** rom-d *Puuingel* (Lund, 1964), *Lotukata* (Lund, 1969, ²1995), *Sipelgas sinise kausi all* (Lund, 1974, ²1991), *Kaleviküla viimane tütar* (Lund, 1988, ²1992) ja *Kolm valget tuvi* (Lund, 1992).

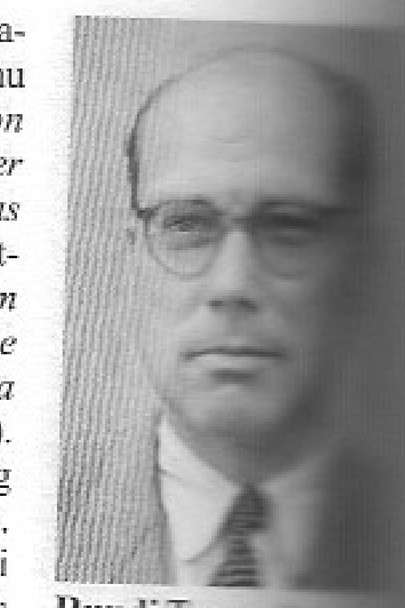
Toona, *Enn* (13. I 1909 Väinjärve v. — 22. III 1973 Tallinn), lavastaja ja näitleja, Elin T. isa. Õppis 1934—35 Tartu Näitekunsti Stuudios. Oli 1936—44 (vaheajaga) Tallinna Töölisteatri näitleja ja näitejuht, seejärel lühikest aega „Vanemuise", ENSV Rkl. Noorsooteatri ja „Ugala" lavastaja ning ENSV Kultuurimin-i Kunstide Valitsuse inspektor, 1950—55 Tallinnas näiteringijuht, 1955—57 ER-i kuuldemängulavastaja, 1957—60 ja 1964—69 L. Koidula nim. Pärnu Draamateatri peanäitejuht. **L:** Korniitšuki *Platon Kretšet* (1941 ja 1965), Goldoni *Kahe isanda teener* (1942), Vilde ja Toona *Kui Anija mehed Tallinnas käisid* (1946), Koidula *Säärane mulk* (1958), Feuchtwangeri *Lesk Capet* (1959), García Lorca *Verine pulm* (1966), Brdečka, Hála ja Rychlíku *Limonaadi Joe* (1968). **O:** Indrek Paas (Tammsaare ja Särevi *Härra Mauruse I järgu koolis*), Vidrik (Raua *Kirves ja kuu*).

Toots, *Heinrich* August (2. I 1929 Pärnu), geoloog ja paleontoloog, *Ph. D.* (1965, Wyomingi ülikool). Läks 1944 Saksamaale, lõpetas 1946 Lübeckis eesti gümnaasiumi. Õppis geoloogiat 1946 Balti ülikoolis (Pinnebergis, Hamburgi läh.), 1946—49 Hamburgi, 1951—53 Columbia ja 1959—65 Wyomingi ülikoolis. Olnud 1966—71 Long Islandi ülikooli (New Yorgis) abiprof., a-st 1971 erakorraline prof. ja a-st 1991 emeriitprof. Avaldanud uurimusi paleozooloogia (selgroogsete ja selgrootute, pms. sammalloomade, sh. Eesti kukersiitpõlevkivis leiduvate sammalloomade kohta ja kivististe mineraalsete muutuste kohta) ning struktuurigeoloogia alalt. **T:** *Bryozoen des estnischen Kuckersits.* — Mitteil. Geol. Staatsinst. Hamburg, 1952, 21; *The chemistry of fossil bones from Wuoming and Adjacent States.* — Contrib. Geol., 1962, I, 1; *Reinterpretation of Endocostea Whitfield.* — Journal Paleontology, 1964, 38, 1.

Toots, *Villu* (24. VIII 1916 Tallinn — 10. IV 1993 Tallinn), kirja- ja raamatukunstnik, paleograaf, *Society of Scribes*'i (New York) auliige (a-st 1977). Õppis 1937—39 kõrgemas kunstikoolis „Pallas" graafikat, täiendas end 1938—39 Pariisis, Leipzigis ja Viinis. Töötas a-st 1934 Tartus kinoreklaamikunstnikuna ja tarbegraafikuna. Mobiliseeriti 1944 Saksa sõjaväkke ja oli Tartu kaitseliinil. Kujundanud u. 600 rmt-t, sh. bibliofiilseid (käsitsi kirjutatud F. Tuglase „Meri", 1966, F. R. Faehlmanni „Koit ja Hämarik", 1975), loonud auaadresse, eksliibriseid, plakateid ja kalligraafilisi lehti. Saavutas virtuoosse laisule- ja pintslikirjatehnika valdajana rahvusv. tunnustuse. Rajas 1965 Tallinna Kultuuriülikooli juurde kirjakunsti kooli, pani seda juhatades aluse oma kirjakunstikoolkonnale. Avaldanud kirjakunsti uurijana ja populariseerijana rmt-id („Tänapäeva kiri", 1956, vene k. 1966; „Eesti kirjakunst 1940—1970", 1973). Koostanud oma tööde bibliofiilseid kogumikke („Kalligraafilisi etüüde", 1976; „50 eksliibrist", 1979; „Sule ja pintsli duett", „Paraaf", mõlemad 1985; „Calligraphic Bookplates & Monograms", 1992). Saanud 1958 Brüsseli maailmanäituse ja 1971 Leipzigi rmt-ukunstinäituse hõbemedali.

Tootsen, *Toivo* (17. VI 1943 Rõuge), ajakirjanik, raadiodramaturg, lastekirjanik ja poliitik, Ülo T-i vend. Lõpetas 1979 lavastajana TPedI. Olnud 1962 ETV korrespondent, 1963—67 ajalehe „Säde" kirjanduslik kaastööline, 1967—96 ER-i vanemtoim. 1995—97 Eesti Ajakirjanike Liidu esimees ja 1997—99 aseesimees. A-st 1999 Riigikogu liige (keskerakondlane). Kirjutanud ER-ile kuuldemänge: „Säraküünlad" (1971), „Kunstkuused" (1972), „Kui pole kindel, kiirustage" (1973), „Jõhvraadio" (1975), „Liigaasta lisanaljad" (1976), „SOS eetrilainel", „Kaater", „Habemega saatan" (kõik 1978), „Kes on käinud Kavalolokas" (1980), „Lask" (1983), „Millal tuleb parandaja" (1985). Huumoripreemia Meie Mats 1997. **T:** reisirmt. *Maa ja mere peal* (1970, koos Ü. Tootseniga), *Jõhvi Joosepi jutupaun* (1975), *Jõhvi Joosepi juturaamat* (1983), *Ajaviidet* (1992), *Balti Pressiliit* (1998).

Tootsen, *Ülo* (13. VI 1933 Varstu v.), bioloog ja ajakirjanik, Toivo T-i vend. Lõpetas 1957 zooloogina TRÜ. Töötanud 1957—59 ENSV Põllumajandusmin-s peaihtüoloogina, 1959—61 „Rahva Hääle"

Ruudi Too…

Mihkel Toom…

Elin Toona

Heinrich Too…

Villu Toots

kultuuritoim-na, 1961—91 ETV uudistetoimetuses (toimunud saatesarjad „Kahe mere vahel", „Mere leib", „Meri ja mehed"). Oli a-st 1985 ühtlasi Võru Raadio toim., teinud saateid ka ER-ile. Andis 1991—95 välja ajalehte „Meelejahutaja", oli 1995—96 ajalehe „Elu" toim. ja 1996—99 „Võrumaa Teataja" publikatsiooniosk-a juh. Avaldanud töid kalakasvatuse alalt ja publitsistikarmt-id, tõlkinud vene keelest ilukirjandust (V. Mitõpov, A. Adamovitš, J. Fadejev, F. Gladkov, I. Drutse). A-st 1999 Riigikogu liige (keskerakondlane). **T:** reisirmt-d *Kuradi-saal* (1970, koos L. Suuressaarega), *Maa ja mere pool* (1970, koos Toivo T-ga), *Leivalõhnalised käed* (1981).

Topman, Topmann, *August* (10. VII 1882 Lõpemetsa k., Raikküla läh. — 8. IX 1968 Tallinn), organist, koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1904 Peterburi konservatooriumi oreli (L. Homiliuse kl.) ja 1911 kompositsiooni alal (A. Ljadovi ja J. Vītolsi kl.). Töötas 1904—19 Tallinna Jaani kiriku organistina, 1907—16 A. Segali eramuusikakoolis, 1908—17 Nikolai I gümnaasiumis, 1910—19 Tallinna poeglaste kaubanduskoolis, 1919—23 Tallinna Õpetajate Seminaris ja 1924—31 Tallinna II tütarlaste gümnaasiumis muusikaõpetajana. Osales 1919 Tallinna Kõrgema Muusikakooli asutamises, töötas a-st 1919 TRK oreli-, muusikateoreetiliste ainete ja koolimuusikaõppejõuna (a-st 1925 prof.); õpilasi: J. Jürme, E. Saha, J. Hiob, P. Indra, E. Arro, V. Kapp, H. Lepnurm. Tagandati 1950 ebaseaduslikult õppejõu ametist. Oli 1913—21 „Estonia" koormeister ja dirigent ning 1927—29 Eesti Lauljate Liidu esimees, tegutses koorijuhina (juhatas ms. „Estonia" muusikaseltsi segakoori ja Tallinna Meestelaulu Seltsi koori), andis 1911—29 organistina soolokontserte. Kirjutanud 2 kantaati ning koori- ja soololaule. Avaldanud „Mälestused" (1972). ENSV tnl. kunstitegelane (1957).

B: H. Lepnurm. *August Topmani tööst oreliklassis.* — Teater. Muusika. Kino, 1982, 5.

Tordik, *Evald* (26. IX 1923 Saru v. — 5. I 1989 Tartu), laulja (bass). Lõpetas 1957 laulueriaalal TRK (A. Arderi kl.). Oli 1950—53 represseerituna vangilaagris. Olnud 1953—57 ER-i segakoori laulja ja 1957—89 „Vanemuise" ooperi- ja operetisolist. Esinenud ka vokaalsümfooniliste suurvormide solistina (Mozarti „Reekviem", Beethoveni „Missa solemnis"). II auhind vab. lauljate võistlusel 1967. **O:** Don Basilio (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Bartolo (Mozarti *Figaro pulm*), Mölder (Dargomõžski *Näkineid*), Mendoza (Prokofjevi *Kihlus kloostris*), Mehis (E. Kapi *Tasuleegid*), Kontšak (Borodini *Vürst Igor*), Mefisto (Gounod' *Faust*), Friesner (Tubina *Barbara von Tisenhusen*), Peetrus (Orffi *Kuu*).

Torga, *Heino* (18. III 1933 Narva), lavastaja ja näitleja, Eili Silla abikaasa. Lõpetas 1955 Tallinna Draamateatri õppestuudio ja 1967 lavastajaerialal Leningradi Rkl. Teatri-, Muusika- ja Kinematograafiainst-i. Olnud 1958—62 „Ugala" näitleja, 1967—70 lavastaja ja 1970—79 peanäitejuht-dir., 1986—93 „Vanalinnastuudio" ja a-st 1993 vabakutseline näitleja. 1979—81 töötas Tallinnas ENSV Rahvaloomingu ja Kultuuritöö Teaduslikus Metoodikakeskuses ja 1981—86 V. I. Lenini nim. Kultuuri- ja Spordipalees (nüüd Tallinna Linnahall). Kirjutanud kuuldemänge, mänginud telelavastustes ja filmis („Äratus") ning raadio ja televisiooni meelelahutussaadetes, tuntud ka estraadinäitlejana. **L:** Brechti *Mees on mees* (1967), Lutsu ja Torga *Suvi* (1969), Wuolijoki *Niskamäe naisperenaine* (1975) ja *Niskamäe Heta* (1978), Ibseni *Rosmersholm* (1978), Casona *Kolmas sõna* (1992, mängis Professorit). **O:** Jüri ja Onu (Lutsu ja Üdi *Suve*), Einstein (Kesselringi *Hapu vein ja vanapitsid*), Anijärv (Raudsepa *Salongis ja kongis*), De Clausat (Fenwicki *Härra Schützi aumärgid*), Aismann (Särgava *Uus miniister*), Juhan (Tammsaare ja Kerge *Vanade ja noorte lugu*).

Torger, *Erika* (5. III 1914 Kuremäe — 6. X 1993 Viljandi), näitleja. Õppis 1929—31 TK-s klaverit. Alustas teatritööd 1938 Tallinna Töölisteatris tantsijana, mängis seejärel Narva Teatris, „Vanemuises", ENSV Rkl. Noorsooteatris, „Estonias", Lõuna-Eesti Teatris, Rakvere Teatris ja 1953—87 „Ugalas". ENSV tnl. kunstnik (1965). **O:** Regine (Ibseni *Kummitused*), Nataša (Tšehhovi *Kolm õde*), Anne Page (Shakespeare'i *Windsori lõbusad naised*), Miina (Vilde *Vigased pruudid*), Jüri (Kaburi *Rops*), Ada Lester (Caldwelli ja Kirklandi *Tubaka tee*), Susanna (Tammsaare *Juudit*).

Tork, *Juhan* (17. X 1889 Tartu — 3. VIII 1980 Toronto), haridustegelane ja pedagoogikateadlane, *dr. phil.* (1939). Lõpetas 1914 TÜ, täiendas end Leipzigi (1921) ja Hamburgi ülikoolis (1923). Töötas 1909—19 õpetajana ja koolijuh-na. Oli 1919—32 Tartu õpetajate seminari dir. ja õppejõud, 1932—41 Tartu 15. algkooli juh. ja ühtlasi 1925—40 TÜ-s õppeülesannete täitja ning 1942—44 psühholoogia ja psühhotehnika inst-i teadur. Põgenes 1944 Saksamaale, oli 1945—49 Hanau põgenikelaagri eesti gümnaasiumi dir. Elas 1949—68 Uus-Meremaal (Wellingtonis ja Aucklandis) ja a-st 1968 Kanadas (Torontos). T. on Eesti rahvusliku õpetajakoolituse rajajaid, õpetajate seminari struktuuri, õppeplaani ja metoodika arendaja. Eriliselt tähtsustas õpetajakoolituses psühholoogiat; asutas 1921 Tartu õpetajate seminaris Eesti esimese eksperimentaalpsühholoogia labori. Pärast enesetäiendust Leipzigis keskendus intelligentsuse uurimisele, tema doktoriväitekiri „Eesti laste intelligents" (rmt-na 1940) on senini Eesti olulisimaid pedagoogika- ja psühholoogiaalaseid uurimusi, sai seda kaitstes Eesti esimeseks pedagoogikadr-ks. Koostas eesti laste intelligentsusnormid (vanuse ning vanuse ja klassi järgi). **T:** *Tartu I Õpetajate Seminar* (1929), *Tartu Seminar iseseisvuse päevil* (1929).

B: B. Klement, A. Tork. *Seisata, rändur. Mälestusraamat.* Toronto, 1993.

Torma, Schmidt, *August Johannes* (19. II 1895 Voltveti v. — 12. III 1971 London), diplomaat. Õppis 1914—16 Petrogradi ülikooli ajaloo-keeleteaduskonnas. Mobiliseeriti I maailmasõtta, sai 1917 haavata ja oli Austrias sõjavangis, evakueeriti sealt Taani, naasis Eestisse 1918. Vabadussõja ajal määras J. Laidoner T. Eesti esindajaks Inglise põhjakorpuse juurde Arhangelskisse (asutas seal eesti leegioni). Määrati 1919 diplomaatiliseks esindajaks Leetu, kutsuti 1923 tööle välismin-i, täitis saadiku kohuseid Pariisis ja Brüsselis. Oli 1926 saatkonnanõunik Moskvas, 1927—31 välisministri abi (õppis samal ajal TÜ õigusteaduskonnas) ning 1931—34 saadik Roomas ja Bernis. Nimetati 1934 saadikuks Inglismaale, oli ühtlasi Eesti esindaja Rahvasteliidus (1931—40). Nõuk. okupatsiooni ajal säilitas T. Inglismaal *de jure* tunnustuse (saatkonda ei suletud). Vabadusristi I järgu 3. liik.

Tormis, *Lea* (17. XII 1932 Pikasilla k., Aakre v.), teatriteadlane, Veljo T-e abikaasa, Paul Rummo tütar, Tõnu T-e ema, Paul-Eerik Rummo õde, kunstiteaduste knd. (1963). Lõpetas 1956 teatriteaduse erialal Moskva Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i ja 1963 samas aspirantuuri. Olnud 1956—59 ENSV Kultuurimin-i Kunstide Valitsuse repertuaaritoim., 1957—63 Tallinna Koreograafiakooli õppejõud, 1963—92 Eesti TA Ajaloo Inst-i teadur ja a-st 1961 ühtlasi EMA Kõrgema Lavakunstikooli teatriajaloo õppejõud (a-st 1996 prof.). Kirjutanud teatriteaduslikke ja -ajaloolisi uurimusi, esseid, avaldanud kriitikat, koostanud ja toimetanud teatrialaseid tekste ja

mälestuste rmt-id, teinud kaastööd teatmeteostele ning ETV-s ja ER-is teatrisaateid. 1993—95 Eesti Teatriuurijate Ühenduse esimees. ENSV tnl. kunstitegelane (1979), ENSV rkl. preemia 1982, P. Põldroosi preemia 1985, teatrikriitika aastapreemia 1988 ja 1994. **T:** *Eesti balletist* (1967), *Teatrisuhted üle idapiiri* (1973), *Eesti teater 1920—1940. Sõnalavastus* (1978), *A. H. Tammsaare — V. Panso „Inimene ja jumal" 1962* (1988).
B: *Vastab Lea Tormis.* — Teater. Muusika. Kino, 1992, 12.▸

Tormis, *Tõnu* (17. VII 1954 Tallinn), fotokunstnik ja koorilaulja, Lea ja Veljo T-e poeg. Lõpetas 1978 Otsa-nim. Tallinna Muusikakooli koorijuhtimise erialal. Laulis a-st 1975 kammerkooris „Ellerhein". Olnud 1976—81 Tallinna Pioneeride ja Koolinoorte Palee fotoringi juhendaja, a-st 1981 Eesti Filharmoonia Kammerkoori laulja. Fotograafiaga tegelnud a-st 1974. Liitus 1981 fotogrupiga „Stodom". Oli 1985 fotoringi „ ◯ " asutajaid. Viljelnud portree- (palju kultuuritegelaste fotosid) ja loodusfotot ning reportaaži. T-e kõrge pildikultuuriga fotod loovad mõtteseoseid. 1977. a-st teinud 20 isikunäitust, valdav osa näitusi on üles ehit. kindla pildireana, sh. „3," (1981), „Juulikillud. Nägemisharjutusi" (1982), „Mudism. 33 fotot austusavaldusena" (1984), „Cabaret" (ka „Varietee", 1984) ja „Mõni mägi" (1994, nimiseeria fotoalbumina 1997). Osalenud paljudel välisriikides toimunud näitustel. Teinud 1994 Reklaamitelevisioonis autorisaate „Fotovisioon esitab: Tõnu Tormis".

Tormis, *Veljo* (7. VIII 1930 Kuusalu), helilooja, Lea T-e abikaasa, Tõnu T-e isa, EMA audr. (1989). Õppis 1942—44 TK-s A. Topmani juures orelit ja 1950—51 TRK-s kompositsiooni (V. Kapi kl.). Lõpetas 1956 Moskva konservatooriumis V. Šebalini kompositsiooniklassi. Töötas 1955—60 Tallinna Muusikakooli õppejõuna ning 1956—69 ENSV Heliloojate Liidu konsultandina, a-st 1969 on vabakutseline helilooja. Oli 1974—89 ENSV Heliloojate Liidu esimehe asetäitja. Tema soome-ugri rahvaste rahvamuusikast ja loodusest lähtuv looming arendab M. Saare ja C. Kreegi traditsioone. Ühendades folkloori nüüdisaegse muusika väljendusvõimalustega, on T. saavutanud suure meisterlikkuse ja rahvusliku kõlavärvingu (eriti orkestraalse koorikäsitluse, tämbri vaheldamise ja foonitehnika abil). Kõrvuti sümfoonilise arendusega dramaatiliste poeemide ja värvikate looduslaulude loomisega on ta pööranud suurt tähelepanu eheda rahvalaulu kasutamisele. Tugev omapära ja rahvamuusika sügav tunnetus on viinud T-e nüüdisheliloojate tippu. T-e loomingut on esitatud paljudel muusikafestivalidel, selle aktiivseimad esitajad on Eesti Filharmoonia Kammerkoor ja tütarlastekoor „Ellerhein". Tema looming hõlmab kantaate („Kalevipoeg", 1955; „Laulu algus", 1968; „Lenini sõnad", 1972; „Kalevala algussõnad", 1990; „Sünnisõnad", 1999), kooritsükleid („Hamleti laulud", I—II, 1965; „Eesti kalendrilaulud", 1967; „Soome-ugri maastikke", 1994; „Liivlaste pärandus", 1970; „Vadja pulmalaulud", 1971; „Isuri eepos", 1975; „Ingerimaa õhtud", 1979; „Vepsa rajad", 1983; „Karjala saatus", 1989; viimased kuus moodustavad suurtsükli „Unustatud rahvad"; „17 eesti pulmalaulu", 1993; „9 eesti lõikuslaulu", 1993; „3 ugri rahvalaulu", 1995; „7 tuntud laulu", 1996), „Maarjamaa ballaadi" meeskoorile (1969), stseeni „Raua needmine" solistidele, segakoorile ja nõiatrummile (1972), oodi „Laulja" meeskoorile, orelile ja löökpillidele (1974), „Pikse litaania" meeskoorile ja suurele trummile (1974), „Virumaa ja Pandivere" nais-, mees- või segakoorile (1987), ballaadi „Ääraandja lugu" meeskoorile (1989), „Eesti rahva erakonnamängu" solistidele ja meeskoorile (1990); tsükleid häältele ja klaverile („Neli kildu", 1955; „Kümme haikut", 1966; eesti jutustavate rahvalaulude sarjad), vokaalteose „Piiskop ja pagan" segaansamblile (1992, kooriversioon 1995). Kirjutanud ka ooperi „Luigelend" (1966), kantaat-balleti „Eesti ballaadid" (1980), 2 avamängu (1956; 1959, esimene rahvusv. muusikafestivalil („Varssavi sügisel", 1961) esitatud eesti heliteos) ja filmimuusikat („Kevade", „Libahunt", „Lindpriid"). Koostanud väljaanded „Regilaulik" (1973, koos Ü. Tedrega) ja „Lahemaa vanad laulud" (1975, koos R. Mirovi ja I. Rüütliga). Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). NSVL-i rahvakunstnik (1987). NSVL-i rkl. preemia 1974, ENSV rkl. preemia 1970 ja 1972, ENSV muusika-aastapreemia 1980 ja 1986, EV kultuuripreemia 1995, Eesti Rahvuskultuuri Fondi elutööpreemia 1998.
B: P. Kuusk. *Jonni pärast heliloojaks.* Tln., 2000; H. Tauk. *Veljo Tormis.* — Kuus eesti tänase muusika loojat. Tln., 1970.

Lea Tormis

Tõnu Tormis

Torn, *Ilmar* (1. I 1921 Kuressaare — 10. I 1999 Tallinn), graafik. Lõpetas 1955 ERKI. Oli 1962—67 ENSV Kunstnike Liidu juhatuse vastutav sekretär ja 1967—85 esimees; 1974—92 TKÜ õppejõud (a-st 1985 prof.). 1971—75 ja 1980—86 ENSV Ülemnõukogu liige. Loonud pms. mehises karmis laadis kõrgtrükis vabagraafikat, mille peateema on inimene ja keskkond („Kaluri käed", 1958; sari „Saaremaa", 1963; „Aegade kivid", 1967; „Inimene ja loodus", 1970—73; „Linn", 1975; „Eestimaa", 1984—85). Teinud raamatuill-e (A. Hindi „Tuuline rand", 1969; J. Smuuli „Hea meremeeste hoidja" ja „Valus valgus", 1972) ning hilisemas loomingus nüansirikkaid, värvikaid pastellmaale („Punane akt", 1989; „Eva õunaga", 1990; „Valgus järve kohal", 1993; „Saar", 1994). ENSV rahvakunstnik (1978).
B: Б. Берштейн. *Ильмар Торн.* М., 1978; L. Viiroja. *Ilmar Torn.* Tln., 1979.

Veljo Tormis

Torokoff-Tiedeberg [*ti:d-*], *Olga* (23. III 1902 Valga — 11. III 1964 Stockholm), laulja (sopran). Õppis 1920—24 laulueriaial TK-s (N. Sternbergi kl.). Töötas algul „Vanemuises", oli 1927—44 „Estonia" ooperisolist. Esines kontserdilauljana, ka välisriikides (Ungaris, Austrias, Tšehhoslovakkias). Põgenes 1944 Rootsi, oli arhiivitöötaja, hiljem, pärast Stockholmi ja Uppsala ülikooli lõpetamist (romaani ja slaavi keelte alal) Stockholmis ja Köpingis keeleõpetaja. **O:** Leonora (Verdi *Trubaduur*), Liisa ja Tatjana (Tšaikovski *Padaemand* ja *Jevgeni Onegin*), Tosca, Butterfly ja Mimi (Puccini *Tosca, Madame Butterfly* ja *Boheem*), Nataša (Dargomõžski *Näkineid*), Isolde (Wagneri *Tristan ja Isolde*).
B: M. Taggo. *Olga Torokoff-Tiedeberg.* — „Estonia" laulutearti rajajaid. Tln., 1981.

Ilmar Torn

Torop, *Kristjan* (5. III 1934 Kosova k., Ahja v. — 28. XI 1994 Võru), lavastaja, rahvatantsupedagoog ja folklorist. Lõpetas 1965 TRÜ eesti keele erialal. Tantsu õppis I. Urbeli ja H. Mikkeli juures. Tantsis 1950—62 „Vanemuise" balletirühmas. Tegutses TRÜ-s ja EPA-s rahvatantsujuhina. Töötas 1965—89 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s teadurina ja 1989—94 Eesti Rahvakultuuri Arenduskeskuse folklooribüroos, korrastas eesti rahvatantsu terminoloogiat. Asutas 1969 folklooriansambli „Leigarid" ja juhtis seda a-ni 1990, ansambel on esinenud paljudel Euroopa folkloorifestivalidel. T. oli 1980. a-il folklooriliikumise põhimõtete peamisi väljatöötajaid, Eesti Folkloori Seltsi asutajaid (1988) ja samast aastast selle esimees, rahvusv. folkloorifestivali „Baltica" algatajaid ja 1992 selle kunstinõukogu esimees; Eesti Tantsujuhtide Rahvatantsurühma asutajaid (1965) ja selle kunstiline juht. Kogunud, uurinud ja seadnud rahvapärimuslikke tantse: „Süit saarte tantsudest" (koos H. Tohvelmaniga), „Ruhnu süit", „Süit labajalavalssidest". **T:** *Eesti rahvatantsu oskussõnastik* (1966, [2]1990), *Viron vakka* (Tampere, 1991), *Kontratantsud* (1995).

Olga Torokoff-Tiedeberg

B: H. Aassalu. *Kristjan Toropit meenutades...* Tln., 1998.

Torop, *Peeter* (28. XI 1950 Tallinn), kirjandusteadlane ja semiootik, filosoofiadr. (1995, Helsingi ülikool). Lõpetas 1974 TRÜ vene filoloogia erialal. Olnud 1976—92 TÜ vene kirjanduse kateedri ja 1992—96 semiootika osk-a õppejõud, a-st 1997 semiootika osk-a juh. ja prof., 1990—96 ühtlasi Helsingi ülikooli slaavi keelte osk-a külalisõppejõud. A-st 1998 Eesti Semiootika Seltsi aseesimees ja ühingu *International Association for Semiotic Studies* korraldava komitee liige. Avaldanud uurimusi vene kirjanduse, tõlketeooria ja semiootika alalt, tõlkinud eesti keelde vene kirjandust (Dostojevski), kirjutanud saatesõnu ning koostanud tõlkekogumikke (M. Bahtin, J. Lotman). Eesti Taassünni auhind 1995. **T:** *Kultuurimärgid* (1999), *Тотальный перевод* (1995), *Достоевский: история и идеология* (1997).

Torpats, *Ülo* (15. XI 1920 Tartu — 20. I 1988 Tartu), filoloog ja tõlkija. Lõpetas 1951 klassikalise filoloogina TRÜ. Töötas Tartus keelteõpetajana, 1951—53 EPA-s, 1955—56 ja 1960—82 TRÜ-s Lääne-Euroopa kirjanduse ja klassikalise filoloogia kateedri, a-st 1971 võõrkeelte kateedri õppejõuna. Koostanud koos L. Grossi ja R. Kleisiga õpikud „Lingua latina in medicina" (1970, ³1986) ja „Studium latinum" (1975, ²1984) ning koos L. Grossi, R. Kleisi ja H. Freymanniga „Ladina-eesti sõnaraamatu" (1986) ja valimiku „Näiteid rooma luulest" (1970). Kirjutanud antiikmütoloogiat ja -kirjandust käsitlevaid art-eid ja retsensioone. Eestindanud vanakreeka-, ladina- ja saksakeelseid teoseid (Sophoklese „Kuningas Oidipus" (1977, koos A. Kaalepiga), F. Schilleri „Esseesid" (1961), Rotterdami Erasmuse „Narruse kiitus" (1967), K. E. von Baeri „Eestlaste endeemilistest haigustest" (1976) jm.).

Toulouze [*tulų:z*], *Eva* (õieti Eva Maria Vingiano de Pina Martins) (13. IX 1956 Rooma), keeleteadlane ja tõlkija, *mag. phil.* (1989). Lõpetas 1976 *Institut d'Études Politiques de Paris'* (Pariisi politoloogiainst-i) rahvusv. suhete alal ning 1986 *Institut National des Langues et Civilisations Orientales de Paris'* (Pariisi idakeelte ja -kultuuride rkl. inst-i) soome ja 1987 ungari filoloogia alal. Õppis a-st 1987 Pariisi ülikoolis, lõpetas selle 1989 soome-ugri filoloogia alal. Olnud 1990—91 Helsingi ülikoolis ning 1991—98 ja a-st 1999 TÜ-s prantsuse filoloogia õppejõud. Avaldanud uurimusi üldkeeleteaduse, soome-ugri keelte ja kirjanduse (sh. handi, mansi, mari, mordva ja udmurdi oma) alalt; koostanud ka sõnaramt-id. Tõlkinud ilukirjandust ungari (8 teost), soome (A. Kallas) ja eesti keelest (A. Valtoni, Ü. Mattheuse, M. Undi loomingut). Kirjutanud teatmeteostele „Dictionnaire des oeuvres" (6 köidet) ja „Dictionnaire des auteurs" (4 köidet) (mõlemad Pariis, 1991) soome-ugri rahvaste kirjandust käsitlevad art-d. Soome-ugri Kirjanduste Assotsiatsiooni juhatuse liige (a-st 1996).

Traat, *August*-Johannes (1. I 1911 Krootuse v.), õigusajaloolane, Peeter T-i isa, ajaloodr. (1978, kinnit. 1979). Lõpetas 1938 TÜ. Töötas 1938—41 Tallinnas sisemin-i haldusosk-s. Oli 1941—45 Nõuk. armees, 1949—54 TRÜ õppeülesannete täitja ja vanemõpetaja ning 1951—52 ENSV TA Majanduse Inst-i õiguse sektori nooremteadur, 1957—88 töötas ENSV TA Ajaloo Inst-s, viimati juhtivteadur-konsultandina. Käsitlenud art-eis eesti talurahva majanduse, õiguse ja kohtute ajalugu (pms. 18. ja 19. saj.). **T:** *Talurahva õiguslik olukord Liivimaal feodalismi lagunemise perioodil* (1955), *Vallakohus Eestis 18. saj. keskpaigast kuni 1866. a. reformini* (1980).

Traat, *Imbi* (24. I 1950 Mäksa v.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd (1986, Vilniuse ülikool). Lõpetas 1974 TRÜ. Täiendanud end Londoni (1996) ja Umeå ülikoolis (mitu korda a-tel 1992—97). Töötanud a-st 1974 TÜ-s (a-st 1990 dots.), a-st 1995 on ühtlasi Statistikaameti konsultant. Uurimusi matemaatilise statistika alalt (mitmemõõtmeliste jaotuste asümptootika ja valikuteooria statistilised alused). **T:** *Tõenäosuslik valikuuring* (1997, koos J. Innoga), *Unified inference in survey sampling*. – Proceedings of the 7th Vilnius Conference on Probability Theory and Mathematical Statistics (1998).

Traat, *Mats* (23. XI 1936 Meema k., Palupera v.), kirjanik. Lõpetas 1957 Vaeküla Põllum-e Mehhaniseerimise Tehnikumi, 1964 Moskvas Gorki-nim. Kirjandusinst-i ja 1969 sealsamas kõrgemad filmilavastajate ja stsenaristide kursused. Töötas 1965—68 toim-na „Tallinnfilmis". Alustas luulega (kogud „Kandilised laulud", 1962, „Kaalukoda", 1966), milles on kõrvu tulevikuoptimism ja kodumaateema. Poeetiliselt mõjukas lakoonilisus koos terava ühisk. problemaatikaga on tunnuslikud epitaafikogule „Harala elulood" (1976). Hiljem viljelnud mitmekülgset filosoofilist, loodus- ja isamaalüürikat, milles avaldub küps eluhoiak. T-i proosateoste põhiteemad on eestlaste saatuse kujutamine maaelu ajaloo kaudu ja inimese teisenemine muutuvas ajas. Ühisk.-kriitiline paatos ja masendavate olude kujutus ühendub kõlbelisuse ja traditsiooni väärtustamisega. Romaanide keskne teema on Eesti maaelu olevik ja minevik („Tants aurukatla ümber", 1971, ²1975, E. Vilde kirjandusauhind 1971, ENSV rkl. preemia 1972, V. Panso dramatiseering 1973, telefilm 1988; „Maastik õunapuu ja meiereikorstnaga", 1973; „Pommeri aed", 1973, dramatiseering 1985; „Puud olid, puud olid hellad velled", 1979, E. Vilde kirjandusauhind 1980, dramatiseering 1980, film 1985; „Karukell, kurvameelsuse rohi", 1982, täiendatult ²1990). Kirjutanud ka näidendeid („Päike näkku", 1981) ja filmistsenaariume („Ukuaru", 1973, „Sügis", 1990), lühiproosat (kogu „Koputa kollasele aknale", 1966, E. Vilde kirjandusauhind 1967) ning tõlkinud luulet poola (W. Broniewski „Kevadest ja surmast", 1972, T. Różewiczi „Roheline roos", 1982), tšehhi (J. Wolkeri „Haljas aas", 1974) ja makedoonia keelest (B. Koneski „Armunud tütarlaps", 1986). ENSV tnl. kirjanik (1977). J. Smuuli preemia 1977, F. Tuglase novelliauhind 1975 ja 1996. **T:** *Valitud teosed* (3 kd., 1985), rom-d *Inger* (1975), *Türgi oad* (1977), *Rippsild* (1980), *Üksi rändan* (1985), *Minge üles mägedele* (I 1987, II 1994), *Hirm ja iha* (1993), *Kodu on ilus* (1994), *Peremees võtab naise* (1997) ja *Muld lõhnab* (1999), novellikogud *Mänguveski* (1972), *Umbsõlm. Armuvägi* (1989) ja *Kartaago kõrrong* (1998), luulekogud *Ilmakaared* (1970), *Etüüdid läiteks* (1971), *Hilised talled* (1976), *Lagendiku aeg* (1977), *Valitud luuletused* (1979), *Septembrifuuga* (1980), *Sügislootus* (1986), *Ajalaulud* (1990), *Vastuseta* (1991), *Koidu kätes* (1993), *Armastuse päiv (luuletusi Tartu murden)* (1995) ja *On unistus kui ränikivi* (2000).
B: Mats Traat. *His biography and works.* [Compiled by M. Kangur.] Tln., 1989.

Traat, *Peeter* (12. XI 1950 Tartu), astrofüüsik, August T-i poeg, füüsika-matemaatikaknd. (1990, kinnit. 1991). Lõpetas 1973 füüsikuna TRÜ, täiendanud end 1989 Rooma ülikoolis, 1990—91 Euroopa Lõunaobservatooriumis, 1992—98 mitu korda Kopenhaagenis ning 1994 ja 1995 Uppsalas. Olnud a-st 1979 Tartu Observatooriumi teadur (1991—94 vanemteadur). Uurimusi galaktikate astrofüüsika alalt, pms. nende kiirguse ja ainekoostise ajalise evolutsiooni ning galaktikamudelite kohta. Loonud laiaulatusliku seeria erisuguse keemilise koostisega tähesüsteemide spektrievolutsiooni mudeleid. **T:** *Исследование эволюции звездных систем на основе моделирования* (Tartu, 1990), *Chemical and dyna-*

mical evolution of galaxies (Pisa, 1990, autoreid), *Stellar content of local group galaxies* (San Francisco, 1999, autoreid).

Traksmaa (a-ni 1935 Traksmann), *August* (27. VIII 1893 Rägavere v. — 16. VII 1942 Põhja-Uural, Urallag), sõjaväelane, kindralmajor (1939). Lõpetas Tartu õpetajate seminari ja 1915 lipnikekooli, võttis osa I maailmasõjast, oli Vabadussõjas 5. jalaväepolgu pataljoniülem. Lõpetas 1926 Eesti Kõrgema Sõjakooli ja 1930 Prantsuse kõrgema sõjakooli, töötas kindralstaabis ja kaitsevägede staabis osk-ajuhatajana. Juhtis 1932—34 Vabadussõja Ajaloo Komitee ülesandel kaheköitelise „Eesti Vabadussõda 1918—1920" käsikirja koostamist, oli 1934—36 Tartus 2. diviisi ülem, 1936—37 saadik Moskvas, 1938—39 TÜ riigikaitselise õpetuse inst-i juh. ja 1939—40 sõjaministri abi. Teenis 1940—41 Punaarmees. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid T. 14. VI 1941. Talle kuulutati surmaotsus, suri enne selle täideviimist südamerabandusse. Vabadusristi I liigi 3. järk ja II liigi 3. järk. **T:** *Lühike Vabadussõja ajalugu* (1939, ²1992).

Tralla, *Tiit* (19. VI 1937 Rannapungerja k., Tudulinna v.), laulja (tenor). Lõpetas 1960 laulueriaIal TRK (A. Arderi kl.). Olnud 1955—69 „Estonias" koorilaulja ja a-st 1969 solist, a-st 1985 ühtlasi lavastaja assistent. Esinenud oratooriumilauljana (Haydni „Aastaajad", Stravinski „Oidipus Rex"). Töötanud ansambli „Hortus Musicus" hääleseadjana ja 1981—86 TRK pedagoogina. Lavastanud Kehtna operetitrupis, EMA ooperiklassis ja Otsa-nim. Tallinna Muusikakoolis. ENSV tnl. kunstnik (1985). **O:** Šuiski (Mussorgski *Boriss Godunov*), Balmonte (Mozarti *Haaremiröör*), Eisenstein (J. Straussi *Nahkhiir*), Vašek (Smetana *Müüdud mõrsja*), Rabi (Bocki *Viiuldaja katusel*), Ernesto (Donizetti *Don Pasquale*), Rinuccio (Puccini *Gianni Schicchi*).

Transehe-Roseneck [*tranze: ro:zenek*], Alexander Georg *Astaf* von (17. II 1865 Roseneck — 2. VII 1946 Freudenholm, Holstein), baltisaksa õigusajaloolane ja genealoog, *dr. rer. pol.* (1890). Alustas 1885 õpinguid Tartu ülikooli õigusteaduskonnas, läks siis Saksamaale, õppis 1887—90 Strasbourgi ülikoolis. Oli 1899—1918 Liivimaa luteri usu konsistooriumi assessor, 1902 ka rüütelkonna notar, siirdus 1919 Saksamaale, oli Liivimaa rüütelkonna esindaja Berliinis. **T:** *Gutsherr und Bauer in Livland im 17. und 18. Jahrhundert* (1980), *Baltische Bürgerkunde* I (1908), *Die Lettische Revolution* (2 kd., 1906—07, ²1908).

Trapido, *Isi* (27. IX 1921 Tartu), fotograaf. Lõpetas 1941 Tartu Tehnikumi. Mobiliseeriti 1941 tööpataljoni (Siberisse), oli 1941—45 eesti laskurkorpuses (korvpallimeeskonna kapten). Olnud 1945—47 ER-i spordireporter, 1947—58 „Noorte Hääle" koosseisuväline fotograaf, 1958—78 „Spordileht" ja 1978—90 „Kodumaa" fotoreporter, a-st 1991 perioodikaväljaannete vabakutseline fotograaf. Osalenud paljudel üelevabariigilistel ja rahvusv. fotonäitustel. Loonud 40 aasta jooksul palju spordi- ja kultuuritegelaste portreid. — Tema poeg Toomas T. (15. IV 1972 Tallinn) lõpetas 1990 bioloogina TÜ; olnud a-st 1999 Eestimaa Looduse Fondi tegevdir.

Trass, *Hans*-Voldemar (2. V 1928 Tallinn), botaanik ja ökoloog, Raine Loo abikaasa, Peep Lassmani ja Raivo T-i onu, bioloogiadr. (1969), Eesti TA liige (1975), Venemaa Loodusteaduste Akadeemia välisliige (1997). Lõpetas 1952 bioloogina TRÜ ning 1953 Tartu muusikakooli. Olnud 1955—93 TÜ botaanika ja ökoloogia inst-i õppejõud (1956—91 taimesüstemaatika ja geobotaanika kateedri (hiljem inst.) juh.; a-st 1971 prof., 1991—93 erakorraline prof., a-st 1993 emeritprof.) ning Peterburi, Kiievi, Helsingi, Turu, Uppsala, Berliini, Halle, Rostocki, Montreali, Toronto, Ottawa ja Edmontoni ülikoolides külalislektor. Viibinud välitöödel ja ekspeditsioonidel Eestis jm. Baltimaades, Koolal, Taimõril, Uuralites, Lääne- ja Ida-Siberis, Kaug-Idas, Kaukaasias, Kesk-Aasias ning Kesk- ja Põhja-Euroopas, olnud I Eesti noorte teadlaste komplekseekspeditsiooni (1960) liige. Uurimusi lihhenoloogia, geobotaanika, keskkonna- ja looduskaitse, ökoloogia ning teadusajaloo alalt. Lõi 1968 õhukeskkonna saastatusastme määramiseks lihhenoindikatsioonilise meetodi. Koostas 1976 maailma esimese täieliku ülevaate taimkatteteaduse ajaloost ja arengusuundadest. Välmis 1999 põlismetsade seisundi määramiseks uue meetodi. Põhjendanud Eestisse mitme kaitseala rajamise vajadust. Avaldanud publitsistikat ja reisikirju. 1964—73 ja 1985—91 Eesti Looduseuurijate Seltsi president, a-st 1988 auliige ja a-st 1991 aupresident. Mitme rahvusv. teadusseltsi valitud liige, 1978—88 UNESCO rahvusv. programmi „Inimene ja biosfäär" Eesti rahvusliku komitee esimees (a-st 1995 auesimees). ENSV rkl. preemia 1982, EV teaduspreemia 1996, Avatud Eesti Fondi auhind 1999. Tegelnud vokaalmuusikaga, laulnud 1963 meespeaosa E. Tambergi „Kuupaisteoratooriumis". **T:** *Floristical and phytogeographical study on the Estonian lichen-flora.* — Plant taxonomi, geography and ecology in the Estonian S. S. R. (1969); *Mapping of threatened lichens in USSR and general considerations on a European project.* — Stuttgarter Beitrag zur Naturkunde, 456 (1990); *Eesti suursamblikud* (1994, koostaja, koos T. Randlasega), *Lichen mapping in Europe: Letharia vulpina, Menegazzia terebrata.* — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Biology, 1997, 46; *Floristical and ecological properties for identifying of primeval forests in Estonia* (koos N. Ingerpuu ja K. Vellakuga). — Annals Botany Fennici, 36 (1999); *Teaduskoolkond — reaalsus või fiktsioon. Vegetatsiooniökoloogia näide.* — Akadeemia, 2000, 2. — Tema tütar Riina T.-Kütt (s. 1955) on animakunstnik ja mitme joonisfilmi autoreid. Hans T-i ja Raine Loo poeg Toomas T. (s. 1966) on organist, helilooja ja EMA õppejõud.

Trass, Träss, *Olev* (9. X 1931 Tartu), keemik, *Sc. D.* (1958, Massachusettsi Tehnoloogiainst.), TTÜ audr. (1993). Lõpetas 1955 Princetoni ülikooli. Olnud a-st 1958 Toronto ülikooli õppejõud (a-st 1968 prof.), 1968—69 Zürichi tehnikakõrgkooli ja 1978 Nancy ülikooli külalisprof. Uurimusi ainete jahvatamise ning sund- ja vabatsirkulatsiooni koosmõju kortal toimuva soojus- ja massivahetuse kohta. **T:** *Mass transfer at rough surfaces* (koos D. A. Dawsoniga). — International Journal of Heat & Mass Transfer, 1972, 15; *The Szego grinding mill.* — Proceedings of International Symposium of Fine Particles Proceeding, 1980, 1.

Trass, *Raivo* (12. III 1946 Tallinn), lavastaja, näitleja ja pedagoog, Hans T-i vennapoeg. Lõpetas 1968 näitlejaerialal TRK. Olnud 1968—77 Tallinna Draamateatri lavastaja ja näitleja, 1977—85 Rakvere Teatri peanäitejuht (1981—85 ka dir.) ja 1992—94 lavastaja, 1985—92 Eesti Draamateatri lavastaja, 1994—97 Tallinna Linnateatri näitleja ja a-st 1997 „Endla" peanäitejuht, 1971—78 ühtlasi TRK lavakunstikateedri ja 1988—96 TPÜ režiikateedri õppejõud. Lavastanud ka Armeenia ja Soome teatreis ning ETV-s („Leedi Windermere'i lehvik"), mänginud telelavastustes („Mäng tulega") ja filmides („Viimne reliikvia", „Vana mees tahab koju"). ENSV tnl. kunstnik (1983). A. Lauteri preemia 1975. **L:** Örkény *Kassimäng* (1973), Lutsu ja Trassi *Nukitsamees* (1974), Strindbergi *Preili Julie* (1975) ja *Isa* (1980), Tammsaare ja Trassi *Kõrboja peremees* (1977) ja *Vanad ja noored* (1978), Krossi ja P-E. Rummo *Rakvere romanss* (1982), Shakespeare'i *Richard II* (1983), Ü. Tuuliku ja Trassi *Oh meid, mere terida*

August T

Tiit Tra

Isi Trap

Hans Tr

Olev Tr

(1984), Tammsaare ja Mõttuse *Jumalaga, Vargamäe* (1991) ja *Kaks paari ja üksainus* (1995), Smuuli *Kihnu Jõnn* (1997), Tätte *2000 aastat elu Eestimaal ehk Piknik Reiu jõel* (1999). **O:** Ott (Tammsaare, Paiso ja Küla *Inimene ja inimene*), Astrov (Tšehhovi *Onu Vanja*), Villem Alavain (Kaugveri *Nelikümmend küünalt*), George (Albee' *Kes kardab Virginia Woolfi?*), Gustav (Strindbergi *Võlausaldajad*), Triletski (Tšehhovi, Adabašjani ja Mihhalkovi *Pianoola ehk Mehhaaniline klaver*), Sigmund Freud (Johnsoni *Hüsteeria*).

Trautvetter [*-fet-*], Ernst *Rudolph* von (8. II 1809 Jelgava (Mitavi) — 12. I 1889 Peterburi), baltisaksa botaanik, Peterburi TA k-liige (1837). Lõpetas 1831 Tartu ülikooli (õppis arstiteadust ja botaanikat), viibis 1829—30 ülikooli ülesandel botaanikaalasel uurimisreisil Liivimaa kub-s (uuris pms. pajulisi). Oli a-st 1831 koduõpetaja, 1833—35 Tartu ülikooli botaanikaaia abidir. ning 1834—35 ühtlasi eradots., 1835—38 Peterburi botaanikaaia abidir., 1838—59 Kiievi ülikooli botaanikaprof. ja 1847—59 rektor (rajas 1841 Kiievi ülikooli juurde botaanikaaia ja oli selle esimene dir.), 1860—64 Magiljovi kub-s Gori-Gorki põllumajandusinst-i dir., 1864—75 Peterburi botaanikaaia dir. Uurimusi taimesüstemaatika ja -geograafia alalt, kirjeldas Baltimaade, Ukraina, Siberi, Kaukaasia ja Kesk-Aasia taimestikku. 1885 andis Peterburi TA talle K. E. von Baeri kuldmedali. **T:** *Grundriss einer Geschichte der Botanik in Bezug auf Russland* (1837), *Catalogus Campanulacearum Rossicarum*. — Acta Horti Petropolitani 1879, 6 (1).

Treffner, *Ella* (11. VI 1890 Ulila — 26. VIII 1969 Tallinn), pedagoog, Konstantin T-i abikaasa. Sai 1910 algkooliõpetaja kutse, lõpetas 1926 Tartu lasteaednike seminari. Oli 1927—40 ajakirja „Taluperenaine" kasvatusala toim. ning 1930—40 ka ajakirja lisa „Laste Maailm" toim., 1936—40 ühtlasi Koduse Kasvatuse Inst-i nõunik. Avaldanud koolieelse kasvatuse alaseid kirjutisi ning pseud-i Helle-tädi all lastejutte ja -näidendeid. Rõhutas ühena esimestest perekonnaõpetuse vajalikkust, korraldas Tartu Naisseltsis emade kursusi. **T:** *Laste mäng ja töö* (1935), *Koolieelise lapse juhtimine kodus* (1938).

Treffner, *Hugo* Hermann Fürchtegott (17. VII 1845 Kanepi v. — 13. III 1912 Tartu), koolijuht ja rahvusliku liikumise tegelane. Sooritas 1865 Tartu ülikoolis koduõpetaja eksami, oli samast aastast mitmel pool (sh. Poolas) koduõpetaja. Õppis 1868—72 TÜ-s filoloogiat ja 1872—80 teoloogiat. Tahtis 1882 avada Tartus erakooli, kuid õppekuraator A. P. J. von Stackelberg ei andnud luba. Sai loa 1883 kuraator M. Kapustinilt ja asutas eestlaste keskhariduse edendamiseks poeglaste eragümnaasiumi (T-i gümnaasium), mille juh. ja ülalpidaja oli elu lõpuni. Kasvatas hulga eesti rahvustundega haritlasi, toetas andekaid, maj. raskustes olevaid õpilasi. Oli a-st 1896 ühtlasi Tartu venekeelses Maria-koolis ja a-st 1899 Puškini-nim. tütarlastegümnaasiumis usuõpetuse õpetaja. Osales a-st 1870 rahvuslikus liikumises C. R. Jakobsoni pooldajana. Oli Eesti Üliõpilaste Seltsi asutajaid (1870) ja 1875 esimees, Eesti Kirjameeste Seltsi asutajaid ning 1881 ja 1887—90 president, hiljem auliige. Kuulus Eesti Aleksandrikooli peakomiteesse ja 1879 üldlaulupeo komiteesse. Toimetas 1887—88 ajalehte „Eesti Postimees" ning 1887 ajakirja „Linda". Oli M. Veske asut. ajakirja „Oma Maa" vastutav väljaandja (1886—91). Oksjonil omandatud „Eesti Postimehe" müüs ta 1888 J. Tülgile. T. oli Tartu koloriitseimaid isikuid, ta on inspireerinud A. H. Tammsaaret looma rom-s „Tõde ja õigus" Maurus kuju. Mälestussammas Tartus Uue-Jaani kalmistul (1933, J. Koort, V. Mellik) ja Ülejõe pargis (1997, M. Karmin).

B: *Treffneria 110*. Trt., 1994.

Treffner, *Konstantin* Edmund (13. X 1885 Koorküla v. — 9. XII 1978 Tallinn), kooli- ja haridustegelane, Hugo T-i lellepoja pojapoeg, Ella T-i abikaasa. Lõpetas 1905 T-i gümnaasiumi ja sooritas koduõpetajaeksami. 1917 lõpetas vabakuulajana Tartu ülikooli füüsika-matemaatikateaduskonna. Oli 1906—13 T-i gümnaasiumis õpetaja ja kasvataja ning 1917—40 dir., pärast vallandamist töötas 1940—50 Tallinna 7. keskkoolis, 1950—59 Tallinna Kalandustehnikumis ning 1952—59 ühtlasi Tallinna Arhitektuuri- ja Ehitustehnikumis matemaatikaõpetajana. Oli 1919—20 haridusminister, edaspidi rkl. küpsus- ja täienduseksamite komitee juh. Eesti Kooliõpetajate Keskliidu (hiljem Eesti Õpetajate Liit), Tartu Pedagoogilise Seltsi ning teiste õpetajate org-de asutajaid, kuulus ka nende juhtkonda; esindas Eesti Kooliõpetajate Keskliitu 1917 ülevenemaalisel õpetajate kongressil. A-ni 1923 Eesti skautide peavanem, 1921—30 ajalehe „Eesti Skaut" ja 1926—27 ajakirja „Tõusmed" vastutav toim. Kirjutanud matemaatikaõpikuid. **T:** *Elavad arvud* I—IV (1924—29).

Trei, *Salome* (17. I 1905 Kuressaare — 17. X 1995 Geneseo, New Yorgi osariik, maetud Kuressaarde), graafik. Lõpetas 1934 tarbegraafikuna Riigi Kunsttööstuskooli ja 1939 graafikuna kõrgema kunstikooli „Pallas". Töötas Tallinnas vabakunstnikuna; viidi 1944 Saksamaale, a-st 1950 elas USA-s. Loonud tundeliselt tõsises, isikupärases varjundirikkas laadis natüürmorte, linnavaateid, portreid, figuraalkompositsioone ja rmt-uillustratsioone. **T:** *Mustlaspoiss* (1937), *Tartu aiad* (1939), *Nelgid* (1942), *Metsa-Juku* (1942—43), *Pere lauas* (1943), F. R. Faehlmanni *Müüdiliste muistendite* ill-d (1941).

Trei, *Tiiu* (24. X 1936 Viljandi), hüdrobotaanik, Anne Kirki õde, bioloogiaknd. (1973). Lõpetas 1959 bioloogina TRÜ. Töötanud 1959—75 Läänemere Kalamajanduse TUI Tallinna osk-s laborandi, inseneri ja vanemteadurina, 1975—76 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s vanemteadurina ning a-st 1976 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1976—93 vanemteadur), a-st 1992 õpetanud ühtlasi TÜ-s hüdrobotaanika kursust. Uurinud Eesti jõgede suurtaimi ja mere põhjataimestikku (tuvastanud Lääne-Eesti rannikumere põhjataimestiku liigilise koosseisu ja leviku), töönduslike punavetikate bioloogiat ja varu ning selgitanud nende kasutamise võimalusi (selle töö tulemusena hakati 1967 Saaremaal tootma kondiitritööstuse jaoks estagarit). Osalenud „Eesti NSV floora" 9. osa (1984) koostamises. **T:** *Бурые и красные водоросли в прибрежных водах Западной Эстонии* (1976), *Muutused Lääne-Eesti merelahtede põhjataimestikus*. — Taimeriigi kaitsest Eesti NSV-s (1988); *Matsalu lahe põhjataimestik* (1991), *Taimed Läänemere põhjal* (1991).

Treier, *Elem* (12. IX 1927 Karula v.), kirjandusteadlane. Lõpetas 1953 TRÜ loogika-psühholoogia erialal. Olnud 1953—71 E. Vilde memoriaalmuuseumi ja a-st 1971 ühendatud E. Vilde ja A. H. Tammsaare memoriaalmuuseumi dir. Avaldanud kirjandus- ja teatriarvustusi ning kirjandusloolisi käsitlusi (pms. E. Vilde ja A. H. Tammsaare loomingu ainetel), koostanud albumeid („Mahtra sõda", 1958, koos J. Kahkiga), mälestuste kogumikke („Eduard Vilde kaasaegsete mälestuses", 1960, koos K. Mihklaga) ja tekstipublikatsioone („Lõbus Vilde", 1976, koos R. Tiitusega; „A. H. Tammsaare mõtteid ja mõtisklusi", 1981), kirjutanud kuuldemänge, näidendeid („On põgenenud madu", 1964; „Anton Hansen Tammsaare kui saladus", 1991; „A. H. Tammsaare ja Virumaa tüdruk", 1997) ja dokumentaalfilmistsenaariume („Tõe ja vabaduse nimel", 1958; „Eduard Vilde", 1961, 1965; „Tammsaare talu", 1998, ja „E. Vilde elu karikatuuris", 1999). ENSV tnl. kultuuritegelane (1989).

Treirat, *Eduard* (25. V 1912 Kuusnõmme k., Lümanda v.), mehaanikainsener. Lõpetas 1942 Tallinna Merekooli. Läks 1944 Saksamaale, õppis 1946—47 Balti ülikoolis (Pinnebergis, Hamburgi läh.), siirdus 1949 USA-sse, lõpetas 1957 Fairleigh Dickinsoni ülikooli (bakalaureusekraadiga), täiendas end 1957—59 Stevensi tehnoloogiainst-s. Olnud 1956—76 Belleville'is *Walter Kidde & Co* kosmosesk-a projekteerija (a-st 1971 peainsener), 1976—83 Springfieldis *Valcor Engineering Co* uute toodete osk-a vaneminsener, ühtlasi a-st 1972 *General Valve Co* dir-te nõukogu liige. Projekteerinud ja täiustanud lennuaparaatide ja rakettide hüdraulilisi ja pneumaatilisi juhtimissüsteeme ning jõuseadmeid jt. komponente (3 USA patenti). **T:** *Cryogenic fueled power generating and control systems* (1961, autoreid).

Treštšalov, *Aleksei* (31. X 1950 Smolensk), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1978). Lõpetas 1973 TRÜ. Töötanud samast aastast TÜ Füüsika Inst-s (a-st 1983 vanemteadur, a-st 1986 juhtivteadur, a-st 1993 lasertehnika labori juh.). Olnud Turu ülikooli füüsikainst-s (1980—81) ja Nijmegeni ülikoolis külalisteadur (1992). Eesti Füüsika Seltsi asutajaliige. Uurimusi laserfüüsika alalt. Rakendanud gaaslahenduslaserite aktiivkeskkonnas toimuvate plasmokeemiliste reaktsioonide kineetika uurimiseks laserspektroskoopilist diagnostikat. Teinud kindlaks eksimeerlaseri kiirgurgaasis tekkivad ja laseri toimimist pärssivad põhjused ning loonud uut tüüpi kompaktse eksimeerlaseri. **T:** *Formation dynamics of excited components in discharge XeCl laser plasma from the data of dye laser absorption probing* (autoreid). — IEEE Journal of Quantum Electronics, 1986, QE22; *Spectrochemical analysis of trace contaminants in helium (helium-fluorine) pulsed discharge plasmas* (autoreid). — Journal of Analytical Atomic Spectrometry, 1996, 11.

Treumann, *Hans* (7. V 1905 Tallinn — 1. V 1974 Tallinn), trükigraafik ja raamatuajaloolane. Õppis 1922—25 „Hansa" köite- ja trükikojas ning töötas seal a-ni 1940. Osales ühingu „Polügraaf" tegevuses ning oli rmt-uaasta tähistamise algatajaid (1935). Õpetas 1938—45 Riigi Trükitööstuskoolis, 1940 Riigi Rakenduskunstikoolis, 1941—71 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-s ja ERKI-s trükikunsti (a-st 1965 dots.). Kujundanud trükikunstiliselt kauneid (J. Gutsleffi „Piksepalve", 1944; B. F. Daeveli „Gutenberg", 1969) ja bibliofiilseid väljaandeid, mille eest on saanud rahvusv. autasusid. Loonud eksliibriseid ning avaldanud kirjutisi rmt-u- ja polügraafia ajaloo alalt. **T:** kogumik *Vanemast raamatukultuuriloost* (1977).

Treumundt, *Carl* (a-st 1937 Karl T a r e n d i) (1. V 1885 Narva — 1. X 1951 Mordva), näitleja ja lavastaja. Õppis 1909—11 Peterburi konservatooriumis (J. Tamme metsasarvekl.), oli 1911—22 „Vanemuise" näitleja (1921—22 ka näitejuht) ning 1922—24 Valga teatri „Säde" ja 1924—26 Narva „Ilmarise" seltsi teatrijuht. Sai populaarseks eriti Mogri Märdi (Kitzbergi „Kauka jumal") kehastajana. Mänginud esimestes eesti filmides („Esimese öö õigus", 1925, „Pühapäevakütid", 1930). Hiljem töötas riigiametnikuna, 1941 represseeriti. **O:** von Trast (Sudermanni *Au*), Edgar (Strindbergi *Surmatants*), Andrei (Tšehhovi *Kolm õde*). **L:** Kitzbergi *Laurits* (1921), Verdi *Traviata* (1926). — Tema abikaasa E m m y T. (7. X 1889 — 8. I 1966) oli 1911—26 „Vanemuise" näitleja.

Triesault, *Ivan* (varem Juhan T r e i s a l t) (14. VII 1898 Tallinn — 3. I 1980 Los Angeles), näitleja. Läks 14-aastaselt abijõuna tööle Tallinna saksa teatrisse, ühtlasi mängis pisiosi. Elas a-st 1916 Ameerikas, tegeles balleti ja pantomiimiga ning osales draamaetendustes. 1943 alustas Hollywoodi filmis „Missioon Moskvasse" marssal Tuhhatševski rolliga filminäitlejakarjääri, pärast seda mängis 30 aasta jooksul u. 100 filmis, tihti fašiste ja kommuniste agente. **O:** pastor Niemöller (*Hitleri jõuk*, 1944), Eric Mathis (*Kurikuulus*, 1946), major Reimann (*Kuldsed kõrvarõngad*, 1947), venelane (*Kim*, 1950), Steuben (*Viis sõrme*, 1952), Erik Haldeman (*Tema kaksteist meest*, 1954), keiser Nero (*Barabbas*, 1961), von Kleist (*Von Ryani ekspress*, 1965).

Eduard Treirat

Triik, *Nikolai* Voldemar (7. VIII 1884 Tallinn — 12. VIII 1940 Tallinn), maalikunstnik, graafik ja pedagoog. Õppis 1901—05 Peterburis A. Stieglitzi kunsttööstuskoolis, seejärel Tallinnas A. Laikmaa ateljeekoolis, täiendas end 1906 Peterburis J. Braszi ateljees, siirdus samal aastal Soome Kunstiühingukooli ja sealt Pariisi, jätkas õpinguid *École des Beaux-Arts*'is (1907—08) ning F. Colarossi vabaakadeemias. Viibis 1907. ja 1908. a. suvel Norras. Elas a-ni 1910 vaheldumisi Peterburis ja Tartus, kus juhatas a-ni 1911 ajakirja „Noor-Eesti" kunstiosk-a. Sõitis 1910 Kopenhaagenisse ja sealt Berliini, kus jätkas enesetäiendamist ja loometööd. A-st 1913 töötas Tallinnas Eesti Kunstiseltsi kursuste ja a-st 1914 kunsttööstuskooli õpetajana ning 1921—40 Tartus kõrgemas kunstikoolis „Pallas" (a-st 1933 prof.). Oli a-st 1916 Eesti Kunstiseltsi nõukogu liige, 1919—20 EV Haridusmin-i kujutavate kunstide toimkonna juh. Läks 1940 taas Tallinna. Loometee alguses joonistas Eesti satiiriväljaandeile (sh. E. Vilde „Kaagile", pseud. V a i k n e) pol. sisuga pilte, sh. karikatuure. Esimesena äratas tähelepanu figuur „Tulekandja" „Noor-Eesti" I albumi (1905) kaanel. Tegi juugendlikult stiliseeritud ornamendil ja sümbolkujundeil põhinevad ill-d ja kujunduse G. Suitsu luulekogule „Tulemaa" (1913) ja „Noor-Eesti" V albumile (1915). Norras viibides keskendus maastikumaalile („Dekoratiivne Norra maastik", 1908). Varases maaliloomingus ilmneb sümbolismi mõju, eriti rahvusromantilistes muistendiainelistes ja kangelaslikke võitlusstseene kujutavais kompositsioonides. T. oli hinnatuimaid portretiste, rõhutas vaimsust, sisemist väärikust ja dramatismi (K. Mägi, 1908; Juhan Liiv, 1909; M. Levin, I. Menning ja Viktoria Martna, kõik 1910). Hiljem muutus väljenduslaad esialgsega võrreldes ekspressiivsemaks (A. Laikmaa portree, 1913). Ekspressionismile omast isiksuse lõhestatust ja traagikat väljendavad vabagraafilised joonistused „Märter" (1913) ja „Katastroof" (1917). I maailmasõja järgseid sündmusi kajastavad joonistused „Vabaduse sünd" (1919) ja „Ulguv koer" (1921). 1920. a-te II poolest pärineb hulk joonistatud isikupäraseid portreid (F. Tuglas, 1928; H. Raudsepp, 1932; G. Suits, 1933), 1930. a-il viljeles taas rohkem maastikumaali, silmapaistvaimad on Paldiski läh. Leetse-Lepikul valminud maastikud ja talvise Tartu vaated. Loonud ka tarbegraafikat („Siuru" kirjastusmärk, 1917) ning Vabadusristi kavandi (1920).
B: A. Waga. *Nikolai Triik*. Trt.; Tln., 1939; E. Pihlak. *Nikolai Triik*. Tln., 1969; E. Pihlak. *Nikolai Triik inimese kujutajana*. Tln., 1985.

Nikolai Triik

Trikkel, *Ivar* (11. IV 1930 Tallinn — 20. IV 1999 Tallinn), ajakirjanik, filoloogiaknd. (1967). Lõpetas 1954 eesti filoloogina TRÜ. Oli 1954—73 ER-i kommentaator, 1973—77 ER-i arvutuskeskuse vanemteadur, 1977—84 TPedI kultuurihariduse kateedri juh., 1989—91 EV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe kultuurinõunik, 1991—96 TPÜ kultuurifilosoofia ja -ajaloo õppetooli juh. ja prof. (a-st 1996 emeriitprof.). Pidanud loenguid Tampere, Moskva ja Karli ülikoolis (Prahas). Kirjutanud uurimusi massiteabe, hariduse ja kultuuriteooria alalt. ENSV tnl. kultuuritegelane (1966). **T:** *Raadiokommunikatsiooni spetsiifika, väljendusvahendid ja žanrid* (1969), *Ringhääling eile ja täna* (1977), *Aafrikat avastamas* (1984), *Tallinn—Praha: Mõtteretki* (1986), *Ja ilma ja inimesi...: Päevakajalisi mõttekilde, arutlusi, mõ-*

Ivar Trikkel

tükkesi 1984–1989 (1990), *Ringhäälingu aeg* (1998). — Ka tema abikaasa Inge T. (1931–96) oli tuntud raadioajakirjanik ja kuuldemängude autor.

B: *Publikatsioonid.* [Koost. A. Suitsmart.] Tln., 1992.

Trilljärv, *Aleksander* Harald (19. IV 1871 Porkuni mõis – 30. IX 1944 Tallinn), näitleja. Töötas metsaürimehena ja mängis 1888–91 Tallinna saksa teatris, oli 1892–98 Järvamaa koolides õpetaja (pidas ka näitekunstialaseid loenguid ja korraldas näitemänge) ja 1901–03 Venemaal mõisavalitseja, tegutses 1903–06 Tallinna seltside („Estonia", „Lootuse", „Pandorini") näitetruppides (ka näitejuhina), oli 1906–36 „Estonia" näitleja. Esitas nii draama- kui ka muusikalavastustes menukalt kangelas- ja karakterosi. Kirjutanud novelle, humoreske ja ühe näidendi, tõlkinud operetilibretosid, teinud kaastööd ajalehtedele. **O:** Vaska Pepel (Gorki *Põhjas*), Hans (Jamo *Metsaülema tütar*), vana Ekdal (Ibseni *Metspart*), Peeter Püvi (Kitzbergi *Püve talus*).

Trofimov (a-ni 1965 Eksin), *Taissia* (13. V 1938 Nina k., Alatskivi v.), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1966). Lõpetas 1960 TRÜ. Töötanud 1963–66 ENSV TA Füüsika ja Astronoomia Inst-s, 1966–77 TPI-s (a-st 1973 dots., 1974–76 füüsikakateedri juh.) ja a-st 1977 Moskva Elektroonika ja Matemaatika Inst-s (a-st 1988 prof.). Uurimusi tahkisefüüsika ja füüsika õpetamise metoodika alalt. Avaldanud füüsikaõpikuid („Курс физики", 1985, ²1999; „Оптика и атомная физика", 1999; „Физика. Краткий справочник школьника по физике", 1996, ²1998; „Краткий курс физики", 2000).

Troska, *Gea* (10. II 1926 Tallinn), etnoloog, ajalooknd. (1974). Lõpetas 1950 TRÜ. Töötas 1953–60 Tallinna Linnamuuseumis, 1960–71 ENSV Rkl. Vabaõhumuuseumis ja 1971–96 Ajaloo Inst-s. Avaldanud uurimusi külaasustuse ajaloo ja taluehitiste kohta. **T:** *Eesti külad XIX sajandil* (1987), *Talunimed läbi aegade* (1995), *Eesti rahvakultuuri leksikon* (1995, autoreid), *Eesti rahvakultuur* (1998, autoreid).

Trull, *Ilmar* (21. I 1957 Tallinn), luuletaja ja vestekirjanik. Õppis 1976–78 TRÜ-s. Töötas 1985–95 ajakirja „Pikker" toimetuses. Avaldanud a-st 1977 mõtisklu ja iroonilist luulet, lastelaule, vesteid, värssnäidendeid („Imeline imik ehk Kaksteist puuda näpuosavust", e. l. 1983; „Taani prints ja Valge Daam", e. l. 1998, koos V. Kanguriga), paroodiaid ja karikatuure. K. E. Söödi lasteluuleauhind 1998, Eesti Kultuurkapitali lastekirjanduse auhind 1999. **T:** luulekogud *Millest mõtled, seljaaju?* (1984) ja *Lõbusad luuletused* (1998), vestekogu *Kuumad käkid külmas öös* (1991, koos M. Juurega).

Trummal, *Tiit* (18. VII 1954 Tartu), arhitekt. Lõpetas 1977 ERKI. Töötanud 1980–84 „Eesti Maaehitusprojekti" Tartu osk-s, 1984–88 Tallinna Linna RSN TK Arhitektuuri ja Planeerimise Peavalitsuses ja a-st 1990 arhitektuuribüroos Alver & Trummal Arhitektid, a-st 1992 on ühtlasi EKA õppejõud. Projekteerinud pms. ühisk. hooneid (Ilmjärve pioneerilaager, 1982; Õismäe „Toidutare", 1996; Linnamäe põhikool, 1998) ning elamuid (korterelamu Tallinnas Kibuvitsa t. 23, 1998), eramuid ja suvilaid (Käärikul, Karulas, Kadrinas, Tallinnas), koos A. Alveriga Pirita „Toidutare" (1992), teenindushoone Pärnu mnt. 139 c (1995), Nunne t-a müügipaviljoni (1995) ja De la Gardie kaubamaja Viru t. 13/15 (2000). Tegelnud ka linnaplaneerimisega: hotelli „Olümpia-2" (1989–91) ja Tallinna *City* arengukava (1990), Tallinna Viru väljaku planeering (1996; kõik kolm koos A. Alveriga) ja Vabaduse väljaku planeering (2000, koos A. Alveri ja V. Kaasikuga). Kujundanud koos M. Karminiga mitu monumenti (sh. Pärnus „Estonia" laevahuku monument, 1996, Tartus Raekoja platsi purskkaevu rekonstruktsioon, 1998, J. Tõnissoni monument, 2000). Avaldanud rmt-u „Üle majade" (1999, koos A. Alveri ja V. Kaasikuga).

Truu, *Alfred* Georg (15. XI 1897 Tallinn – 28. IX 1984 Tallinn), põllumajandusteadlane ja soodeuurija, põllumajanduskndt. (1956). Lõpetas 1932 TÜ. Võttis 1916–18 osa I maailmasõjast ja 1918–20 Vabadussõjast, teenis 1920–26 Eesti sõjaväe varustusvalitsuses. Oli 1929–33 TÜ taimebioloogia katsejaama assistent, 1933–36 EV Haridus- ja Sotsiaalmin-i majandusinspektor, 1936–41 sotsiaalmin-i majandusjuh., 1941–42 Kuusiku riigimõisa valitseja, 1942–44 Põllutöö Keskvalitsuse nõuandeosk-a inspektor ja juh., 1944–45 Jõgeva Sordiaretuse Inst-i vanemteadur ja asedir., töötas 1945–56 ENSV TA Maaparanduse ja Sookultuuri Inst-s (1952–56 soode uurimise sektori juh.) ja 1956–67 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s (1956–58 soode uurimise osk-a juh., 1958–67 mullateaduse osk-a vanemteadur). Juhtis Eesti soode uurimist (1950–60 uuriti läbi enamik Eesti soid). Uurinud soode põllum-s kasutamise võimalusi. Oli „Vene-Eesti mullateaduse sõnastiku" (1971) üldkoostaja. Vabadusristi I liigi 3. järk. **T:** *Alus- ja väetusturba tootmine ja kasutamine* (1955), *Eesti NSV ordoviitsiumi ala soodest.* — 50 aastat sookultuuri-alast uurimistööd Eestis (1960).

Truu, *Hans* (28. IX 1903 Helme v. – 9. XI 1957 Tallinn), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1954). Lõpetas 1930 Danzigi tehnikaülikooli. Töötas Eesti Rahvuslikus Jõukomitees ja Krulli tehases, 1942–44 NSVL Rasketööstuse Rahvakomissariaadi Katla ja Turbiini Keskinst-s ning 1944–57 ENSV TA Energeetika Inst-s (a-ni 1956 asedir.). Uurimusi pms. kohalike kütuste (turba, põlevkivi) energeetilise kasutamise ja katelseadmete kohta.

Truupõld, *Ado* (13. XI 1932 Tartu), eksperimentaalhistoloog ja patoanatoom, meditsiinidr. (1969, kinnit 1971). Lõpetas 1957 Pavlovi-nim. Leningradi I Meditsiiniinst-i. Olnud 1957–60 mereväearst, 1960–62 Tallinnas patoanatoom, 1965–74 TRÜ meditsiini kesklaboratooriumis teadur (vahepeal 1967–69 samas doktorantuuris), 1974–98 TÜ patoloogilise anatoomia ja kohtuarstiteaduse kateedri (a-st 1993 inst.) juh., prof. (prof-i kutse a-st 1979), a-st 1998 emeriitprof. Uurinud pms. neerupealiste koore regeneratsiooni ning adenohüpofüüsirakkude mitootilist aktiivsust erinevais katsetingimustes, analüüsinud tuberkuloosi jt. haiguste patomorfoloogilisi muutusi, kirjutanud üle 20 õppevahendi (eesti, vene ja inglise keeles) ning patoanatoomia õpetamise ajaloo alaseid art-eid. Kolmekordne Eesti meister kiirmales (1974, 1997, 1999). **T:** *Kasvajad* (1979, ²1988, autoreid), *Südame-veresoonte ja reumaatiliste haiguste patomorfoloogia* (1987), *Hingamis- ja seedeelundite haiguste patomorfoloogia* (1988), *Vereloomekoe- ja neeruhaiguste patomorfoloogia* (1988), *Sugu- ja endokriinelundite haiguste ning avitaminooside patomorfoloogia* (1989), *Nakkushaiguste patomorfoloogia* (1989), *Eripatoanatoomia* I, II (1994, 1995), *Patoloogilise anatoomia praktikum* I, II (1996), *Practical classes in pathological anatomy* (1997).

Truuväli, *Eerik-Juhan* (7. III 1938 Pärnu), õigusteadlane ja riigitegelane, õigusteaduse knd. (1968). Lõpetas 1962 TRÜ. Töötanud 1966–79 TRÜ õppejõuna ja vanemteadurina (a-st 1971 dots.), 1979–90 Eesti TA Ajaloo Inst-i vanemteadurina, teadussekretärina ja teadusdir-na, 1990–97 TÜ kateedrijuh-na ja õppejõuna. 1993–2000 EV õiguskantsler, 1993–99 ühtlasi Sisekaitseakadeemia õppetooli juh. ja prof., a-st 1997 Õigusinst-i prof., Eesti Õiguskeskuse ja Õigusinst-i nõukogu liige. 1988–91 EV Ülemnõukogu Presiidiumi konstitutsioonikomisjoni liige, 1989–93 EV Valimiskomisjoni esimees, 1991–92 põhiseaduse ühe eelnõu komisjoni liige ja Põhisea-

duse Assamblee ekspert, 1996–98 põhiseaduse ekspertkomisjoni liige. Uurimusi Eesti ajaloo, riigi ja õiguse ajaloo ja teooria, riigiõiguse ning kõrgkooli pedagoogika alalt. **T:** *Valimised ja valimisõigus Eestis 1917–80.* I ja II osa (1986). ▲

Truve, *Erkki* (23. II 1965 Tallinn), molekulaarbioloog, Rando T. poeg, *Ph. D.* molekulaarbioloogia alal (1996). Lõpetas 1988 bioloogina TRÜ. Täiendanud end Soomes, Šveitsis, Belgias, Norras ja Kreekas. Töötanud a-st 1988 Tallinnas Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-s (KBFI), olnud vaneminsener, aspirant ja a-st 1996 teadur, ühtlasi 1996–97 TPÜ bioloogia õppetooli dots. ja a-st 1997 TTÜ geenitehnoloogiakeskuse juh., geenitehnoloogiaprof. Mitme rahvusv. seltsi liige. Uurimusi taimeviroloogia, taimede molekulaarbioloogia ja loomade viirusevastaste kaitsemehhanismide alalt. Euroopa Akadeemia autasu 1996. **T:** *Transgenic potato plants expressing mammalian 2'–5'oligoadenylate synthetase are protected from potato virus X infection under the field conditions* (autoreid). — Bio/Technology 11 (1993); *Protein synthesis in cell-free systems* (koos T. Tammega). — Basic Cloning Procedures (1998); *Identification of genes encoding for the cocksfoot mottle virus proteins* (koos T. Tamme ja K. Mäkinenigа). — Arch. Virol. 144 (1999).

Truve, *Rando* (20. XI 1936 Tallinn), kirurg, gastroenteroloog, Erkki T. isa, meditsiinidr. (1980). Lõpetas 1961 TRÜ. Täiendanud end Moskvas, Leningradis, Lundis, Malmös jm. Töötas a-ni 1964 Saaremaa keskhaiglas, 1964–71 Tallinnas Tõnismäe haiglas, a-st 1967 kirurgiaosk. juh-na, olnud a-st 1971 Tallinna Pelgulinna haigla kirurgiaosk. juh. 1981–87 Tallinna Kirurgide Seltsi esimees. Eesti Arstide Liidu asutajaliige ja 1991–92 selle president, a-st 1994 Eesti Kirurgide Assotsiatsiooni juhatuse liige ja 1996–98 asepresident. Uurimusi mao- ja kaksteistsõrmikuhaavandi kirurgilise ravi alalt (proksimaalse vagotoomia näidustus). ENSV tnl. arst (1984). **T:** *Gastroduodenaalsed haavandid* (1977, koos U. Sibulaga).

Träss, *Olev,* *Trass, *O.*

Tšernov, *Viktor* Mihhailovitš (9. XI 1873 Novouzensk, Samara kub. – 15. IV 1952 New York), vene poliitik ja riigitegelane, esseeride partei asutajaid. Lõpetas 1892 Tartu gümnaasiumi, organiseeris seal põrandaaluse õpilasringi, mille liikmeks olid ka eestlased (J. Tõnisson). Õppis 1892–94 Moskva ülikooli õigusteaduskonnas. Oli 1899–1905 ja 1908–17 paguluses. Astus 1901 äsja loodud Sotsialistide-Revolutsionääride Partei (esseerid) liikmeks ja sai varsti selle partei teoreetikuks. Oli 1917 Venemaa Ajutise Valitsuse põllum-minister. Valiti 1918 Venemaa parlamendi, bolševike laialisaadetud Asutava Kogu esimeheks. Emigreerus 1920 ja elas umbes poolteist aastat Eestis, püüdis taastada esseeride tegevust Nõuk. Venemaal ja välismaal. Toimetas 1920–21 Eestis ilm. esseeride keskorgani ajakirja „Революционная Россия". Hoidis sidemeid Eesti sotsialistidega. Külastas Eestit uuesti 1925. **T:** *Записки социалиста-революционера* I (1922), *Конструктивный социализм* (1925), *Рождение революционной России* (1934).

Tšikin, *Aleksander* (27. IV 1915 Narva), kergejõustikutreener. Lõpetas 1952 Leningradi Lesgafti-nim. Kehakultuuriinst-i. Saanud NSV Liidu meistrivõistlustel Eesti teatejooksumeeskonna koosseisus 1945 hõbe- ja 1946 pronksmedali. Tulnud keskmaajooksudes 9 korral Eesti meistriks (sh. 6 korral teatejooksudes). Töötanud rohkem kui 50 aastat „Kalevi" kergejõustikutreenerina. Õpilasi: V. Kuts, M. Vilt, T. Lepik, T. Kaukis, V. Lumi. NSVL-i tnl. treener (1965).

Tširkova (a-st 1980 Lozovaja), *Svetlana* (5. XI 1945 Tsivilski raj., Tšuvaši ANSV), tšuvaši päritolu vehkleja. Lõpetas 1973 TPedI. Sai 1968 NSV Liidu floretinaiskonnaga México OM-il kuldmedali ja 1972 Müncheni OM-il esikohadiplomi. Võitis MM-il NSV Liidu naiskonnaga 1970 ja 1971 kuld- ning 1969 hõbemedali. 1967–78 tuli 7 korda Eesti meistriks. Eesti parim naissportlane 1969. NSVL-i tnl. meistersportlane (1972). Töötanud a-st 1977 vehklemistreenerina.

Tšiž, *Vladimir* Fjodorovitš (9. VI 1855 Smolenski kub. – 4. XII 1922 Kiiev), vene psühhiaater ja psühholoog. Sai 1883 Peterburi sõjaväemeditsiini akadeemiast doktorikraadi. Täiendas end 1884–85 Leipzigi ülikoolis W. Wundti ja Pariisis Salpêtrière'i kliinikus J.-M. Charcot' juures. Pärast seda, kui E. Kraepelin oli venestamise tõttu sunnitud Tartust lahkuma, sai T. Tartu ülikooli psühhiaatriaprof-ks ja psühhiaatriakliiniku juh-ks (1891–1918). Peale ülikoolikursuste (psühhiaatria, kohtupsühhiaatria, elektroteraapia, füsioloogiline psühholoogia) lugemise pidas avalikke loenguid (kriminaalne antropoloogia, armastuse psühholoogia, kaasaegne filosoofia). Tema juhendamisel kaitstud psühholoogiaalastes meditsiinidoktoritöödes uuriti puudutustundlikkust ja mälu (E. Loewenton, 1893; F. Schneider, 1894; B. Barth, 1894; G. Hildebrand, 1899), erinevatest sotsiaalsetest kihtidest pärit naiste naha- ja maitsetundlikkust (W. V. Dehn, 1894), pulsi ja hingamise muutumist erinevate vaimsete seisundite korral (G. Girsh, 1898) jms. T-i teaduslikud huvid olid väga mitmekesised, ulatudes une eksperimentaalsest uurimisest kuni ajalooliste suurkujude psühhograafiateni (keiser Paul I, Nikolai Gogol). **T:** *Научная психология в Германии* (1886), *Учебник психиатрии* (1902), *Болезнь Н. В. Гоголя* (1904), *Ницше как моралист* (1908).

Tšitšerova, *Olga* (13. XI 1948 Vladivostok), baleriin. Lõpetas 1966 Tallinna Koreograafiakooli. Olnud 1966–88 „Estonia" solist ja a-st 1988 Tallinna Balletikooli klassikalise tantsu õpetaja. Paistnud eriti silma klassikaliste osade aristokraatliku ja naiseliku esitusega. **O:** Peretütar (Tubina *Kratt*), Tänavatantsijatar, Mercedes ja Drüaadide käskijanna (Minkuse *Don Quijote*), Odette/Ottilie (Tšaikovski *Luikede järv*), Aurora ja Sirelihaldjas (Tšaikovski *Uinuv kaunitar*), Carmen (Bizet' ja Štšedrini *Carmen*), Myrtha (Adami *Giselle*), Raimonda (Glazunovi *Raimonda*).

Tšutšelov, *Aleksander* (26. IV 1933 Tallinn), purjetaja. Lõpetas 1959 TPI laevaehitusinsenerina. Võitis 1960 Rooma OM-il „Finn"-klassis hõbemedali (osales OM-il ka 1964 ja 1972), tuli 1959 ja 1964 MM-il (nn. Kuldpokaali võistlustel) 7. ja 1961 EM-il 5. kohale. Võitnud NSV Liidu meistrivõistlustel „Finn"- ja „Soling"-klassis 9 medalit, sh. 3 kuldmedalit (1964, 1974 ja 1975), ja Eesti meistrivõistlustel 1954–76 11 medalit, sh. tulnud 7 korral meistriks. Tema juhitud jahi („Soling") meeskond tunnistati 1974 ja 1975 Eesti parimaks võistkonnaks. Olnud treener ja pikka aega Spordilaevade Eksperimentaaltehases purjede peakonstruktor. ENSV tnl. treener (1979).

Tubin, *Eduard* (18. VI 1905 Rupsi k., Kallaste läh. – 17. XI 1982 Stockholm), helilooja ja dirigent. Lõpetas 1930 kompositsiooni erialal Tartu Kõrgema Muusikakooli (H. Elleri kl.). Täiendas end 1938 Budapestis Z. Kodály juures. Oli 1930–44 „Vanemuise" kontsertmeister ja dirigent (a-st 1941 peadirigent), juhatas Tartu Meestelaulu Seltsi koori ja „Vanemuise" muusikaosk-a segakoori. Tegutses ka muusikaarvustajana. Põgenes 1944 Rootsi. Töötas 1945–72 Drottningholmi lossiteatri juures orkestreerijana ja vanade ooperi- ja balletipartituuride taastajana. Juhatas 1945–59 ja 1976–82 Stockholmi Eesti Meeskoori. Oli a-st 1982 Rootsi Kuningliku Muusikaakadeemia liige, kuulus ka Rootsi Heliloojate

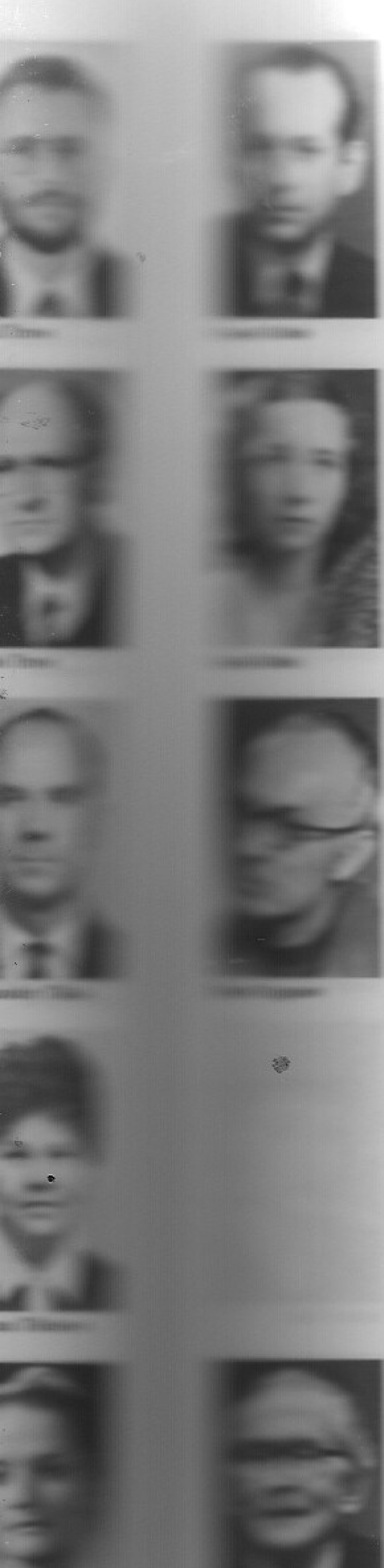

Erkki Tr

Rando Tr

Aleksan

Svetlan

Olga T

Ühingusse. Sai kahel korral Rootsi rkl. kunstnikupreemia, 1981 Stockholmi linna muusikapreemia ning 1977 K. Atterbergi preemia. T. on Eesti kõige mitmekülgsemalt viljakas helilooja ja läbi aegade tunnustatuimaid sümfoniste. Tema sümfooniaid on juhatanud enamik Eesti dirigente, lisaks rahvusvaheliselt tunnustatud dirigendid H. Schmidt-Isserstedt ja N. Malko. N. Järvi käe all on sümfooniad kõlanud ka Jaapanis, USA-s ja paljudes Euroopa riikides. T-a helikeel on ekspressionismi, neoklassitsismi ja põhjamaise eepika süntees. Loonud balleti „Kratt" (1940, e. l. 1943), ooperid „Barbara von Tisenhusen" (1968, e. l. 1969, [2]1990) ja „Reigi õpetaja" (1971, e. l. 1979, [2]1988), 10 sümfooniat (I — 1934; II — „Legendaarne", 1937; III — „Heroiline", 1942; IV — „Lüüriline", 1943; V — 1946; VI — 1954; VII — 1958; VIII — 1966; IX — „Sinfonia semplice", 1969; X — 1973), sümfonieti (1940), 2 viiulikontserti (1941, 1945), kontrabassi- (1948) ja balalaikakontserdi (1964), klaverikontsertiino (1945), orkestriteoseid („Süit eesti motiividel", 1931; „Kolm eesti tantsu", 1931; „Toccata", 1937), „Muusika keelpillidele" (1963), „Reekviemi langenud sõduritele" meeskoorile, trompetile ja orelile (1979), teoseid häälele orkestriga, kammermuusikat (keelpillikvarteti, klaverikvarteti, 2 viiuli- ja 2 klaverisonaati, saksofoni-, flöödi- ja vioolasonaadi, sonaadi sooloviiulile, „Eleegia" 2 viiulile ja 2 tšellole; „Ballaadi Mart Saare teemale", „Variatsioonid eesti rahvaviisile", „Süidi eesti karjaseviisidest" ja prelüüde klaverile; 32 soololaulu), 17 meeskoorilaulu, „Vanapiiga laulud" naiskoorile ja näidendimuusikat.

B: H. Kiisk. *Eduard Tubin*. Stockholm, 1956, rootsi k.; M. Pärtlas. *Eduard Tubina sümfooniad: teemastik ja vorm*. Tln., 1995; *Eduard Tubin. Bibliograafia*, I—III. [Koost. V. Jürisson.] Tln., 1995—98; M. Humal. *Märkmeid Eduard Tubina sümfooniatest*. — Teater. Muusika. Kino, 1986, 12; V. Rumessen. *Ajalooliste legendide kangelasromantika E. Tubina vokaalloomingus*. — Looming, 1986, 1.

Tubin (a-ni 1930 P i r n), *Linda* (22. VIII 1905 Laeva v. — 26. VI 1980 Tallinn), näitleja. Õppis Tartu Kõrgemas Muusikakoolis laulmist. Töötas 1927—40 „Vanemuises" ja 1940—76 Tallinna Draamateatris. Mänginud filmis („Külmale maale", 1965) ja telelavastustes („Vari", 1963). Esinenud ka kontserdilauljana. ENSV tnl. kunstnik (1966). **O:** Mari ja Tiina (Kitzbergi *Libahunt*), Micaëla (Bizet' *Carmen*), Vanaperenaine (Wuolijoki *Niskamäe naised* ja *Niskamäe leib*), Vaike (Aava *Vikerlased*), Suzuki (Puccini *Madame Butterfly*), Solveig (Ibseni *Peer Gynt*), Seltsidaam (Sheridani *Seltsidaam*), Tatjana Nikolajevna (Lutsu ja Särevi *Tagahoovis*), Adelaida (Örkény *Kassimäng*).

B: L. Kirepe. *Eesti NSV teeneline kunstnik Linda Tubin*. Tln., 1969.

Tuch [tuch], *Boris* (pseud-d R i c h a r d K l o o s t e r ja T. B o r i n) (23. XI 1946 Tallinn), ajakirjanik ja tõlkija. Lõpetas 1969 vene filoloogina TRÜ. Olnud 1969—70 TRÜ vene kirjanduse õppetooli vanemlaborant, 1972—90 „Õhtulehe" ja ajalehe „Вечерний Таллинн" kultuuriosk-a vanemkorrespondent, 1990—92 ajakirja „Baltic Review" toim. asetäitja, 1992—95 ajalehe „Эстония" kolumnist, 1994—95 ajalehe „День за Днем" kultuuritoim., 1995—97 ajalehe „Вечерние Вести" peatoim. asetäitja ja a-st 1997 selle järglase „Вести — Неделя Плюс" peatoim. Tõlkinud ilu-, aime- ja õppekirjandust ning näidendeid; kirjutanud R. L. Stevensoni aineil näid-i „Aarete saar", lavastatud 1998 stuudioteatris „Pinocchio"). Teatrikriitika aastapreemia 1997, Eesti Kinoliidu preemia 1990. **T:** rmt. *Из истории эстонского театра* (1988), esseed *Театральная ситуация на фоне театра политического абсурда*. — Театр, 1991, 9; *Новое поколение выбирает: Эстонский театр времен второй независимости*. — Таллинн, 1996, 4; *От Гамлета до Гамлета*. — Театр, 2000, 2.

Tugạnov, *Elbert* (22. II 1920 Bakı), nukufilmilavastaja, Katrin Amose isa. Töötas 1937—39 Berliini multifilmiateljeedes, lõpetas 1939 sealsamas gümnaasiumi. Oli 1946—56 Tallinna Kinostuudios kunstnik ning multifilmitsehhi ja kombineeritud võtete operaator. Algatas 1957 Eestis nukufilmide tootmise, lavastas 1958—81 38 nukufilmi ja 1983—85 9 reklaamfilmi. T-i hea detailitunnetusega nukufilmid on teravmeelsed, hoogsad ja fantaasiaküllased, paljudes neist on kasut. keerukaid kombineeritud võtteid. Pani aluse lastele mõeldud Eesti animafilmidele; paljudes täiskasvanute filmides leidub groteski, paroodiat ja satiiri. 1977 tegi teada olevail andmeil maailma esimese stereoskoopilise multifilmi „Suveniir". ENSV rahvakunstnik (1977). ENSV rkl. preemia 1975. **F:** *Peetrikese unenägu* (1958), *Ott kosmoses* (1961, eriauhind Deauville'i festivalil 1963), *Talent* (1963), *Park* (1966), *Žanri sünd* (1967), *Jalakäijad* (1971), *Verine John* (1974), *Inspiratsioon* (1975), *Köpenicki kapten* (1978), *Õunkimmel* (1981). **T:** mälestused *Jalutuskäik läbi sajandi* (1998), lastermt-d *Liikuvad pildid* (1979) ja *Õed* (1980).

Tuglas (a-ni 1923 M i h k e l s o n), *Friedebert* (2. III 1886 Ahja — 15. IV 1971 Tallinn), kirjanik, kirjandusteadlane, kriitik ja tõlkija, ENSV TA k-liige (1946). Õppis 1897—1900 Uderna ministeeriumikoolis, 1901—03 Tartu linnakoolis ja 1904—05 Treffneri gümnaasiumis. Trükisõnas esines a-st 1901, oli „Noor-Eesti" juhte. Omandas VSDTP põrandaalustes ringides pahempoolse maailmavaate, osales aktiivselt 1905. a. rev-s. Oli 1905. a. dets-st 1906. a. märtsi alguseni Toompea vanglas, 1906—17 pol. pagulasena pms. Soomes, lühikest aega ka Pariisis, Peterburis, Saksamaal, Belgias ja Šveitsis. Reisinud Skandinaaviamaadel, Itaalias, Hispaanias, Põhja-Aafrikas jm. A-st 1917 elas taas Tartus, a-st 1944 Tallinnas. Osales „Siuru" asutamises ning selle albumite toimetamises, rajas ajakirjad „Odamees", „Ilo" ja „Tarapita", toimetas neid. Oli 1922—39 viiel korral Eesti Kirjanikkude Liidu esimees. Asutas ajakirja „Looming" ning esimese toim-na (1923—26) kujundas selle kunstinõudliku ja dem. põhisuuna. Oli 1929—40 Eesti Kirjanduse Seltsi esimees. Võttis tegusalt osa kirjandus- ja kultuurielust, kuulus paljudesse kodu- ja välismaa seltsidesse, liitudesse, komisjonidesse ja nõukogudesse („Pallase" ja „Vanemuise" juhatus, Soome Kirjanike Liit, Londoni PEN-klubi jmt.). Nõuk. korra ajal toimetas taas „Loomingut" (1940—41), kuulus ENSV Kirjanike Liidu juhatusse, sai 1946 ENSV rahvakirjaniku aunimetuse. Langes stalinliku kultuuripoliitika tõttu 1940. a-te lõpus ametlikult põlu alla, heideti 1950 Kirjanike Liidust välja, tema teoseid ei avaldatud; õigused taastati 1955. — T-e varasemas loomingus on real. pildistik kõrvu romantilise nägemuslikkuse või eleegilis-paateetilise sümboolikaga (novell „Hingemaa", 1906; poeem „Meri", 1908; lühiproosakogu „Liivakell", 1913). Seejärel viljeles psühholoogiliselt pingestatud impressionistlikku proosat (novellikogud „Kahekesi", 1908, ja „Õhtu taevas", 1913; päevikrom. „Felix Ormusson", 1915). T. on eesti uusromantilise proosa tähelepandavaimaid autoreid; kogud „Saatus" (1917), „Raskuse vaim" (1920) ja „Hingede rändamine" (1925) sisaldavad isikupäraseid, kompositsioonikindlaid, kontrastile, groteskile ja sümbolile tuginevaid novelle. Lapsepõlverom. „Väike Illimar" (1937) ja hilisemad novellid on kirjutatud real. laadis. Silmapaistvaid saavutusi on T-l proosa väikevormides (valimikud „Aja kaja", 1919, „Marginaalia", 1921 ja 1966, „Unelmate maa", 1942, „Muutlik vikerkaar", 1968). T-e mahukas, esseistli-

kult viimistletud kriitikalooming („Kriitika" I—VIII, 1935—36) andis 20. saj. alguses uue mõtestuse eesti rahvaluulele ja senisele kirjasõnale (vanem jutukirjandus, Kreutzwald, realism) ning oli mõjukaimaid uue proosa suunajaid. Murranguliselt tähtsad olid T-e stiili- ja meetodikäsitlused („Eduard Vilde ja Ernst Peterson", 1909; „Kirjanduslik stiil", 1912). Viljelnud isikuesseed („A. H. Tammsaare", „Mait Metsanurk", mõlemad 1919; „Karl Rumor", 1930), kirjutanud „Lühikese eesti kirjandusloo" (1934) ning teose „Kriitiline realism" (1947). Andmerohked ja hea esitusviisiga on kultuurilooliscd uurimused („Ado Grenzsteini lahkumine", 1926; „Juhan Liiv", 1927; „Eesti Kirjameeste Selts", 1932), mälestused („Toompea vanglas", 1930; „Noorusmälestused", 1940; „Mälestused", 1960) ja kirjad („Valik kirju", 1986; „Kultuurilugu kirjapeeglis", 1990, sisaldab kirjavahetuse J. Aavikuga). Teostega „Teekond Hispaania" (1918) ja „Teekond Põhja-Aafrika" (I—III, 1928—30) pani T. aluse eesti kunstipärasele reisikirjale; 1939 ilmus humoristlik „Ühe Norra reisi kroonika" (pseud. A n o n y m u s). T-l on suuri teeneid eesti algupärase ja tõlkekirjanduse arendamises (eestindanud A. Kivi, J. Aho, A. Kallase, A. Tšehhovi, A. Tolstoi, M. Gorki jmt. loomingut). T-e teoseid on rohkesti tõlgitud (soome, läti, ungari, saksa, vene, inglise jmt. keelde). 1970 asutas T. Kirjanike Liidu iga-aastase novelliauhinna (a-st 1971 F. T-e novelliauhind, T. sai selle postuumselt 1972). Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). Majamuuseum Tallinnas (asut. 1971, a-st 1993 Underi ja T-e Kirjanduskeskus), mälestussammas Tartus (E. Viies, A. Mänd, 1986). T-st on oma päevikuis („Elukiri", 1993; „Tartu päevik", 1996) kirjutanud tema abikaasa E l o T. (1896—1970). **T:** *Teoksed* (5 kd., 1919—21), *Kogutud novellid ja väikepalad* I—III (1939—40), *Teosed* (8 kd., 1957—62), *Kogutud novellid* (2 kd., 1971), *Rahutu rada* (1973), *Kogutud teosed* (1986—96, seni ilm. 7 kd.), *Eluloolisi märkmeid* I—II (1996—97).

B: *Friedebert Tuglas*. Trt., 1936; *Friedebert Tuglas sõnas ja pildis*. [Koost. P. Rummo.] Tln., 1966; N. Andresen. *Friedebert Tuglas*. Tln., 1968; A. Eelmäe. *Friedebert Tuglas. Kultuurilooline essee*. Tln., 1986; J. Undusk. *Realismi mõiste ümber: F. Tuglase „realism" ja sajandivahetuse kultuur*. Tln., 1986; *Friedebert Tuglas. Bibliograafia*. [Koost. A. Heinapuu ja R. Hillermaa.] Tln., 1993; A. Oras. *Friedebert Tuglase ilukirjanduslik looming*. Trt., 1997. ▲

Tuherm, *Henn* (6. IX 1939 Tallinn), metsa- ja puiduteadlane, tehnikadr. (1992, Riia), *dr. habil.* (1993, Riia), Läti Põllum-e ja Metsateaduste Akadeemia akad. (1992), EPMÜ audr. (1996), Rootsi Kuningliku Metsanduse ja Põllum-e Akadeemia välisliige (1999). Õppinud 1957—60 TPI mehaanikateaduskonnas, lõpetas 1963 puidutöötlemise erialal Läti Põllum-e Akadeemia. Olnud 1963—65 Läti Põllum-e Akadeemia metsandusteaduskonna puidutöötlemiskateedri assistent, 1965—75 vanemõpetaja, 1975—93 dots., 1985—90 ühtlasi kateedrijuh., 1991—95 Läti Põllum-ülikooli õppeprorektori asetäitja, a-st 1993 metsandusteaduskonna puidutöötlemiskateedri prof. ja a-st 1996 ühtlasi kateedrijuh. Õpetanud puidu lõikeprotsesse, puidutöötlemise seadmeid ja tööriistu ning metsapoliitikat. Uurimusi puidutöötlemismasinate kasutamise, puidu lõikeprotsesside ja -tööriistade kohta ning metsapoliitika ja kõrgkoolide pedagoogika alalt. Läti TA ja EL-i metsateaduste ekspert, Läti Põllum-e ja Metsateaduste Akadeemia Presiidiumi liige ning metsamaterjalide osk-a juh. Põhjamaade ja Balti riikide põllum-, metsandus- ja veterinaarmeditsiiniülikoolide koostööprogrammi NOVA-BA juhatuse liige, Läti Vab. Teadusnõukogu uurimisprogrammi „Puidu ja taimevaldkonna toormaterjalid" puidu alaprogrammi teaduslik juhendaja. **T:** *Forestry in Changing Societies in Europe: Teaching module* (Joensuu, 1999, autoreid).

Tui (a-st 1937 S e l i a r u), *Lo* (Loreida) (21. VII 1908 Tallinn — 3. IX 1979 Tallinn), näitleja, lavastaja ja kostüümikunstnik. Õppis A. Laikmaa juures maalimist, lõpetas 1930 Draamastuudio teatrikooli. Töötas 1930—52 Tallinna Draamateatris (oli sealse nukuteatri rajajaid) ja 1952—70 ENSV Rkl. Nukuteatris. Kirjutanud nukunäidendeid. ENSV tnl. kunstnik (1964). **O:** Mari (Tammsaare ja Särevi *Vargamäe*), Mall ja Kadri Parvi (Gailiti ja Särevi *Nipernaadi*), Laura (Vilde *Pisuhänd*), Vanamoor (Kangilaski *Kaval-Ants ja Vanapagan*), Pärdik (Normeti *Pärdik ja Kastanipoiss*). **L:** Tui *Vahva rätsep* (1941), *Õnnepoiss* (1942) ja *Buratino teab kõik* (1955).

B: D. Normet. *Lo Tui*. Tln., 1973.

Tuisk, *Ofelia* (11. XI 1919 Tallinn — 29. III 1981 Tallinn), muusikateadlane. Lõpetas 1952 muusikaajaloo ja -teooria alal Moskva konservatooriumi ja 1955 samas eksternina aspirantuuri. Oli 1952—56 TRK teoreetiliste ainete õppejõud ja 1973—81 ENSV TA Ajaloo Inst-i teadur. Uurinud pms. nüüdismuusika esteetika ja helikeele küsimusi ning eesti sümfoonilist heliloomingut, avaldanud uurimusi ja art-eid erialastes väljaannetes. Koostas ER-ile saatesarju ning üleliidulisele, Läti ja Soome raadiole muusikasaateid. Paistis silma probleemide uudse asetuse ja tugeva analüüsivõime poolest. ENSV muusika-aastapreemia 1980. **T:** *Kuidas kuulata ja mõista muusikat* (1966), *Muusikaajalugu keskkoolile* (koos I. Kulliga, 1971, [8]1988), *Heino Elleri sümfoonilised miniatuurid aastatest 1917—1927 ja tema koolkond* (käsikiri).

Tuiskvere (a-ni 1936 T i i s m a n n), *Bernhard* Aleksander (4. VI 1901 Suuremõisa v. — 1. XII 1983 Stockholm), metsateadlane. Lõpetas 1925 TÜ metsaosk-a. Oli 1919—20 ja 1927—29 Metsade Peavalitsuse ametnik, 1920—23 Kloostri ja 1923—25 Haapsalu metskonna ning 1925—26 TÜ õppemetskonna abimetsaülem, 1930—34 Loodi ja 1934 Surju metsaülem ning 1934—41 Pärnu revident-metsaülem, ühtlasi 1937—40 as-i „Eesti Metsatööstus" Pärnu ekspordikeskuse juh., 1941—44 Metsade Keskvalitsuse abijuh. ja 1943—44 ajakirja „Eesti Mets" peatoim. Läks 1944 Saksamaale (oli 1944—45 Eberswaldi metsaakadeemia teadustöötaja, 1946—47 Lübecki eesti metsatehnikumi õppejõud) ja 1947 sealt Rootsi. Oli 1947—64 riigimaade ja -metsade valitsuse metsakorraldaja, 1964—72 riigimaade ja -metsade peadirektsiooni büroodir. haldusalal. Toimetas 1956—76 ajakirja „Eesti Metsamees Eksiilis". 1956—64 Eesti Metsateadlaste Ühingu Rootsis juhatuse liige. Avaldanud metsakasvatuse ja -kasutuse ning metsanduse ajaloo alaseid art-eid. **T:** *Hiiu saare rannikuluited, nende kinnitamine ja metsastamine* (1924), *Eesti saarte metsanduse ajaloost*. — Eesti Metsamees Eksiilis, 1955—56; *Eesti metsasaaduste ekspordi ja transiidimaana enne suurt Põhjasõda* (art-i-sari). — Eesti Metsamees Eksiilis, 1963—67.

B: M. Margus. *Eesti metsateadlane-uurija Bernhard Tuiskvere*. — Mets, Puu, Paber, 1990, 4.

Tuldava, *Juhan* (a-ni 1936 ja 1953—63 Artur-Juhan H a m a n) (23. VIII 1922 Tartu), keeleteadlane, filoloogiadr. (1985). Oli a-st 1941 küüditatuna asumisel Kirovi obl-s. Lõpetas 1948 Kirovi pedagoogikainst-i. Töötas 1949—55 Tallinnas ja Riias õpetajana. Läks 1955 Rootsi, lõpetas 1957 Stockholmi ülikooli germaani ja slaavi keelte erialal. Et lääneriikide luure hakkas teda jälitama („Izvestija", okt. 1963), tuli ta 1963 tagasi NSV Liitu ja on a-st 1964 olnud TÜ õppejõud (a-st 1985 prof., 1970—92 saksa filoloogia kateedri juh., seejärel emeriitprof). Aval-

Ofelia Tuisk

Juhan Tuldava

Taimi Tulva

Helena Tulve

Endel Tulving

[illegible] uurimusi balti ja germaani keelte ja kvantitatiivlingvistika alalt ning koostanud õpikuid. E. Sanden on kirjutanud tema elukäigu ainel rom-i „Mitme nüü ja nimega" (1978). **T:** *Zur Frage der adjektiven Bestimmtheitsformen im Lettischen* (1960), *Lärobok i estniska. Grammatik, övningar, parlör* (1962), *Gotische Texte* (1966), *Rootsi keele grammatika* (1969), *Einführung in die Geschichte der deutschen Sprache* (1971), *Einführung in die germanische Philologie* (1981), *Kurzgefasste deutsche Sprachgeschichte* (1981), *Estonian textbook. Grammar, exercises, conversation* (1994), *Проблемы и методы квантитативно-системного исследования лексики* (1987), *Methods in quantitative linguistics* (1995).

Tull, *Luule* (16. X 1942 Eisma, Kunda v.), mootorrattasportlane. Tulnud 1968—91 21 korda NSV Liidu meistriks (mitmepäeva-, hipodroomi- ja ringrajasõidus) ja 38 korda Eesti meistriks (krossi-, hipodroomi- ja ringrajasõidus). Eesti parim naissportlane 1971. Töötanud autojuhina.

Tullus, *Hardi* (14. VIII 1956 Tartu), metsateadlane, bioloogiaknd. (1987). Lõpetas 1979 EPA. Olnud 1978—92 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI vaneminsener, noorem- ja vanemteadur, 1989—92 ühtlasi EPA metsakasvatuskateedri vanemõpetaja, 1992—94 EPMÜ metsandusinst-i dir. ja dots., a-st 1994 metsandusteaduskonna dekaan ja a-st 1996 prof., 1997—98 ühtlasi rektori kt. Õpetanud metsakasvatust, hooldusraiet ja metsanduse aluseid. Uurimusi metsakasvatuse, hooldusraie, puistute struktuuri ja energiametsade kohta. Olnud Akadeemilise Metsaseltsi aseesimees ja Järvselja Jahiseltsi esimees.

Tulva, *Taimi* (1. V 1940 Antsla v.), pedagoog, sotsiaalteaduste dr. (1995, Lapi ülikool; Eestis esimene sotsiaaltöö alal). Lõpetas 1967 TPedI algõpetuse eriala. Olnud 1967—70 Tallinnas õpetaja ja a-st 1970 TPÜ õppejõud (1980—91 koolieelse kasvatuse kateedri juh., 1992—93 sotsiaaltöökateedri ja a-st 1993 sotsiaaltöösk-a juh., prof.). Algatas 1991 TPÜ-s sotsiaaltöötajate koolituse ja rajas 1993 sotsiaaltöökeskuse. Täiendanud end Soomes, Ungaris, Taanis, Rootsis ja Venemaal. Uurimusi koolieelse kasvatuse ajaloo, koolivalmiduse ja koolijõudluse ning lastekaitse, sotsiaaltöö ja -poliitika alalt. **T:** *Koolivalmidus ja selle edenemise võimalusi* (1987), *Viron sosiaalityön muotoutuminen murroskaudella* (Rovaniemi, 1995), *Vana ja uus Eesti hoolekandes. Old and new: Estonian welfare in transition* (1997).

Tulve, *Helena* (28. IV 1972 Tartu), helilooja. Õppis 1989—92 kompositsiooni TRK-s (E.-S. Tüüri kl.). Lõpetas 1994 heliloomingu alal Pariisi regionaalkonservatooriumi (J. Charpentier' kl.), täiendanud end 1993—96 Pariisi Kõrgemas Muusika ja Tantsu Konservatooriumis. Sai 1998 teose „*à travers*" eest rahvusv. heliloomingu *Rostrum*'il noorte heliloojate kategoorias II auhinna. Kunstibiennaali BIG Torino 2000 külalishelilooja. H. Elleri muusikapreemia 2000. **T:** *Lethe* kammeransamblile (1991), *Exodus* kammerkoorile (1993), *Öö* saksofonikvartetile (1997), *Sinine* 14-le esitajale (1998), *Sans titre* klavessiinile (1999), *Sula* sümfooniaorkestrile (1999).

Tulving, *Endel* (26. V 1927 Petseri), psühholoog, Ruth T-u abikaasa, filosoofiadr. (1957, Harvardi ülikool), Kanada Kuningliku Seltsi liige (1979), Ameerika Kunsti ja Teaduste Akadeemia auliige (1986), USA Rahvusliku TA välisliige (1988), TÜ audr. (1989), Rootsi Kuningliku Akadeemia välisliige (1991), Londoni Kuningliku Seltsi liige (1992), Euroopa Akadeemia välisliige (1994). T. on maailma tunnustatuimaid mälu-uurijaid. Põgenes 1944 Saksamaale, läks 1949 sealt Kanadasse. Lõpetas 1953 Toronto ülikooli. Töötanud a-st 1956 Toronto (a-st 1965 prof., 1974—80 psühholoogiaosk-a juh., a-st 1992 emeriitprof.) jmt. ülikoolis, olnud a-st 1992 *Rotman Research Institute at Baycrest Centre*'i kognitiivse neuroteaduse prof. Oli 1969—72 ajakirja „Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour" peatoim. Uurimusi pms. mälu alalt. Käsitlenud mäletamise tähtsaimat omadust — sündmuse meeldejätmise viisi ja meeldetuletamise tingimuste seost. Esitanud inimese mälu struktuuri teooria. Võtnud kasutusele mõisted „meenutusajendid", „ajendatud unustamine" ja „episoodiline mälu". Ameerika Eksperimentaalpsühholoogide Seltsi H. C. Warreni medal 1982, Ameerika Psühholoogiaühingu kuldmedal 1994. **T:** *Subjective organization in free-recall learning of „unrelated" words* (1962), *Episodic and semantic memory* (1972), *Elements of episodic memory* (1983), *How many memory systems are there?* (1985), *Priming and human memory systems* (1990, koos D. L. Schacteriga), *Mälu* (1994), *The Oxford handbook of memory* (2000, peatoim.).

Tulving, *Ruth* (26. XII 1930 Tallinn), maalikunstnik ja graafik, Endel T-u abikaasa. Põgenes 1944 Saksamaale, siirdus sealt 1949 Kanadasse. Lõpetas 1962 Ontario kunstikolledži, täiendas end Pariisis (sh. *Académie de la Grande Chaumière*'is) ja California kunstikolledžis. Oli 1969—73 Torontos Ontario kunstikolledži õppejõud. Osales 1969 Torontos *Open Studio Printmakers*'i asutamises. Oli 1983—84 Ontario Kunstnike Ühingu president. Loonud kõrvuti abstraktsionistlike teostega popkunstist lähtuvaid maale ja msg. tehnikas gravüüre. Esinenud a-st 1964 paljudes maailma paikades korraldatud näitustel. **T:** serigraafiasari *Man is man* (24 lehte, 1969—72), *Laskuv punane pilv* I ja II (1972), *Pöörduv figuur* I ja II (1973, kõik sarjast „What is Man?", serigraafia), *Katkend armastus* (1990, segatehnika).

Tulviste, *Peeter* (28. X 1945 Tallinn), psühholoog, Tiia T. abikaasa, psühholoogiadr. (1987), Eesti TA liige (1994), Eesti TA asepresident (1994), Euroopa Teaduste, Kunsti ja Kirjanduse Akadeemia liige (1996), Voroneži ülikooli audr. (1998). Lõpetas 1969 psühholoogia erialal Moskva ülikooli. Olnud samast aastast TÜ õppejõud (a-st 1988 prof.; 1988—92 psühholoogiakateedri juh., 1991—93 filosoofiateaduskonna dekaan, 1992—93 prorektor ja 1993—98 rektor) ning 1989 ja 1990—91 USA-s Clarki ülikoolis ja 1992 Saksamaal Hamburgi ülikoolis külalisprof. A-st 1994 Eesti TA humanitaar- ja sotsiaalteaduste osk. juh.; a-st 1999 Tartu volikogu esimees. Uurimusi kultuuripsühholoogia ja arengupsühholoogia alalt. Tõlkinud saksa kirjandust (H. M. Enzensberger, R. Musil). **T:** *Mõtlemise muutumisest ajaloos* (1984, läti k. 1990), *Cultural-historical development of verbal thinking* (New York, 1991, vene k. Tallinn, 1988).

Tulviste, *Tiia* (23. IX 1955 Tartu), psühholoog, Peeter T. abikaasa, psühholoogiaknd. (1985). Lõpetas 1978 psühholoogia erialal TRÜ. Olnud a-st 1981 TÜ psühholoogiaosk. teadur, a-st 1987 samas õppejõud (a-st 1993 dots.), ühtlasi 1990—91 USA-s Clarki ülikoolis külalisuurija ja a-st 1997 Rootsis Södertörni ülikooli kolledžis projektijuht. Uurinud võrdlevalt lapse mõtlemise ja kõne arengut ning suhtlemisoskuste kujunemist. **T:** *О детерминации рефлексии в вербальном мышлении* (1985, kandidaadiväitekiri), *Regulation and praise in American, Estonian and Swedish mother-child interaction* (1997, koos K. Junefeltiga).

Tungal, *Leelo* (22. VI 1947 Tallinn), kirjanik, Raimo Kangro abikaasa. Lõpetas 1972 eesti filoloogina TRÜ. Töötanud mitme perioodikaväljaande („Pioneeri", „Tähekese") toimetuses, asutanud 1994 ajakirja „Hea Laps", on selle peatoim. — Alustas romantilise tundelüürikuna (esikkogu „Kummaliselt kiivitajad kurtsid", 1966). Viljelnud traditsioonilist luu-

let, milles vaadelnud maailma naise ja ema pilgu läbi. Kirjutanud lasteproosat ja -luulet, ooperi- ja muusikalilibretosid ja laulusõnu ning koostanud noorematele koolieale emakeele lugemikke (kaasautoritega). Eestindanud vene keelest pms. lastekirjandust. Kirjanduse aastapreemia 1998. **T:** jutukogu *Ilus vana naine* (1978), noorsoojutustus *Neitsi Maarja neli päeva* (1980), lastejutud *Kristiina, see keskmine* (1989), *Pool koera* (1983), *Kirju liblika suvi* (1986), aimermt. *Kartul, lehm ja kosmonaut* (1986), mudilastele luulermt-d *Karune lugu* (1975), *Koera elu* (1976), *Vana vahva lasteaed* (1988), *Põrsas Pamp* (1993) ja *Küll on hea!* (1998), täiskasvanutele luulekogud *Mullaketraja* (1981), *Tedremäng* (1982) ja *Ainus kangelastegu on naeratus* (1991). ▲

Tupits, *Artur* (8. X 1892 Puurmani v. — 28. X 1941 Ussolje, Molotovi (Permi) obl.), poliitik, ajakirjanik ja jurist. Lõpetas 1925 TÜ õigusteaduskonna. Töötas 1916–17 Tartus sõjapõgenikke abistavais asutustes, oli 1918–19 ajalehe „Maaliit" toim., 1919–35 „Kaja" ja 1935–37 „Uue Eesti" peatoim., a-st 1925 ühtlasi vandeadvokaadi abi. 1931–32 ja 1937–40 põllutööminister, 1933–38 ühingu „Eesti Lihaeksport" juhatuse esimees (korraldas ümber lihasaaduste ekspordi). Põllumeeste Keskpanga ja as-i „Ühiselu" juhatuse liige, kaubandusliku keskühisuse „Estonia" nõukogu esimees. I–V Riigikogu liige Põllumeestekogude rühmas ning Rahvuskogu ja VI Riigikogu liige rahvarinde kandidaadina. Kuulus a-st 1937 Isamaaliitu. Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1940, suri vangistuses. Toimetas koguteose „Konstantin Päts" (1934).

Tuppits (T u p i t s), *Herbert* (6. XII 1909 Väljaotsa k., Alliku v. — 5. IV 1985 Jõgeva), põllumajandusteadlane ja sordiaretaja, põllumajandusknd. (1966). Lõpetas 1941 Tartu ülikooli. Osales Punaarmee koosseisus II maailmasõjas. Töötas 1944–83 Jõgeva Sordiaretusjaamas (1960–64 aretusosk-a juh., 1964–83 teraviljade aretuse grupi juh.). Aretanud talirukkisordid 'Jõgeva 112', 'Vambo', 'Tulvi' ja 'Viku', hulgalehise lupiini sordi 'Jõgeva 42' ja valge mesika sordi 'Jõgeva 12'. Uurimusi talirukki, taimetsütoloogia ja agrotehnika alalt. ENSV tnl. teadlane (1977).

Turgan, *Eevalt* (Evald) (29. XII 1909 Tallinn — 25. VII 1961 Tallinn), viiuldaja ja pedagoog. Lõpetas 1931 viiulierialal TK (J. Paulseni kl.), täiendas end 1935 ja 1937–38 Pariisis J. Boucherit' juures. Oli 1931–44 „Vanemuise" orkestri kontsertmeister ja Tartu Kõrgema Muusikakooli viiuliõpetaja. Osales paljudes kammeransamblites ja oli eestvedaja Tartu muusikaelu kujundamisel. Esines solistina Eestis, Prantsusmaal, Soomes, Ungaris ja Poolas, esitas palju eesti muusikat, oli mitme eesti helilooja (E. Tubina, E. Oja, H. Elleri) viiuliteoste esmaettekandja. Nõukogude võimuorganid represseerisid ta 1944, töötas väljasaadetuna a-ni 1957 Magadani teatris viiuldaja ja dirigendina.
B: I. Rannap. *Meie interpreete*. Tln., 1984.

Turi, *Mati* (20. I 1968 Tartu), laulja (tenor) ja kooriartist. Lõpetas 1996 koorijuhtimise erialal EMA (A. Üleoja kl.). Olnud a-st 1992 Eesti Filharmoonia Kammerkoori laulja ja sagedane solist. Esinenud kooriga Euroopas, USA-s, Kanadas, Austraalias, Iisraelis, Jaapanis jm. Teinud koostööd paljude Eesti ja välismaa ansamblite ja orkestritega ning nimekate dirigentidega (N. Järvi, E. Ericson, H. Arman, S. Klava). Esinenud barokk- ja kaasaja muusika suurvormide solistina (Bach, Händel, Pärt), osalenud ooperites (Adamsi „Nixon Hiinas", R. Kangro ja A. Mattiiseni kammerooperid). Salvestanud heliplaate.

Turkin, *Adolf* (1. I 1936 Jerozdino k., Ust-Võmski raj., Komimaa — 18. VI 1996 Tallinn), komi keeleteadlane, filoloogiadr. (1989, NSV Liidu TA Keeleteaduse Inst.). Lõpetas 1964 Leningradi ülikooli soome keele ja kirjanduse alal. Töötas 1966–68 ja 1971–73 Sõktõvkaris NSV Liidu TA Komi Filiaali Keele, Kirjanduse ja Ajaloo Inst-s ja a-st 1973 Eesti Keele Inst-i soome-ugri keelte sektoris. Uurinud komi kohanimesid, komi keele ning läänemeresoome ja obiugri keelte suhteid, komi kirjakeele ajalugu ning komi murdeid, tutvustanud komi kultuurilugu. Tõlkinud komi keelde soome (eepose „Kalevala" ning M. Larni, E. Sinervo jmt. teoseid) ja eesti kirjandusklassikat (O. Luts, A. H. Tammsaare, A. Jakobson). Oli a-st 1977 Emakeele Seltsi liige, a-st 1993 Eesti-Komi Seltsi esimees, a-st 1983 Soome-Ugri Seltsi (Helsingis) ja a-st 1985 Kalevala Seltsi välisliige, a-st 1990 Soome Kirjanduse Seltsi kirjavahetajaliige ning Urali-Altai Seltsi liige (Hamburgis). **T:** *Краткий коми топонимический словарь* (1981), *Основы коми топонимики* (1985), *Нижневычегодский диалект коми-сырянского языка* (1998).

Turp, *Aksel* (26. VI 1926 Meeri v. — 1. VI 2000 Kiisa), loomakasvatusteadlane, põllumajandusknd. (1966). Lõpetas 1950 TRÜ. Oli 1952–56 Kuremaa loomakasvatustehnikumi õpetaja ja 1956–60 dir., 1962–67 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI linnukasvatusosk. teadur, 1967–93 juh. ja ühtlasi 1967–91 Kurtna Linnukasvatuse Katsejaama dir., 1991–96 asedir. A-st 1968 Ülemaailmse Linnukasvatuse Teadusliku Assotsiatsiooni liige, 1968–87 Eesti lindude tõuaretuse nõukogu juhatuse esimees. Uuris kanabroilertibude söötmist ja pidamist (pidamisviise, söödaratsiooni mitmekesistamist söödakomponente valides). ENSV tnl. teadlane (1976). ENSV rkl. preemia 1985. — Tema isa A u g u s t T. (4. IV 1887 — 3. VI 1993) tegutses 52 aastat (sh. 40 Tõraveres) pedagoogina, oli tuntud ka kodu-uurijana.

Tust, *Elo* (2. VII 1954 Tallinn), filmilavastaja. Lõpetas 1979 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i tele- ja mängufilmide režissöörina. Töötas 1972–74 ETV-s režissööri assistendina ja 1979–93 „Tallinnfilmis" režissöörina, oli 1999–2000 Eesti Kinoliidu juhatuse esimees. Teinud tõsielu-, kroonika-, aime- ja reklaamfilme. **F:** lühimängufilmid *Külaline* (1979) ja *Nõid* (1988), tõsielufilmid *Kuulugu* (1984), *Külamuusikud* (1986), *Vaata, siin on inimene...* (1989), *Uus algus* (1990) ja *Geim Vanjale* (1991).

Tuul, *Johannes* (23. V 1922 Tarvastu v.), füüsik, *Ph. D.* (1960, Browni ülikool, Providence). Lahkus 1944 Eestist. Olnud 1960–65 mitmes firmas uurijafüüsik, a-st 1965 California tehnikaülikooli (Pomonas) õppejõud (a-st 1974 prof.), 1968–70 Shīrāzi ülikooli (Iraanis) külalisprof. Uurimusi füüsika ja füüsikalise keemia alalt (vedelike ja gaaside adsorptsioon, elektronide difraktsioon, ülikõrgvaakumtehnoloogia). **T:** *A study of adsorption of various gases at 300 K.* — The Journal of Physical Chemistry, 1962, 66.

Tuulik, *Jüri* (22. II 1940 Abruka), kirjanik, Ülo T-u kaksikvend. Lõpetas 1963 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1962–64 „Edasi" ja 1966–68 „Noorte Hääle" toimetuses. Loonud eeskätt kodusaare Abruka olusid ja inimesi kujutavat proosat. Iseloomulik on traagilise ja koomilise vaateviisi põimumine ning eetiline konflikt. Kirjutanud ka näidendeid („Hübriidgloobus", lavastatud 1972; „Luigetapjad", lavastatud 1977; „Pulmad Abruka moodi", lavastatud 1979), stsenaariume ja estraadimonolooge (kogu „Hirvesarvetuba", 1983) ning kuuldemänge. ENSV tnl. kirjanik (1986). J. Smuuli preemia 1979 ja 1981. **T:** proosakogud *Tund enne väljasõitu* (1965), *Vana loss. Abruka lood* (1972), *Meretagune asi* (1976), *Külatraagik* (1980), *Mehed ja koerad* (1985), *Haab* (1989), *Mere ja taeva vahel* (1991, koos Ülo T-ga), rom. *Vares* (1979), näidendikogu *Pulmad Abruka moodi* (1979).

Eevalt Turgan

Elo Tust

Jüri Tuulik

Maie Tuulik

Tuulik, *Maie* (30. X 1941 Põltsamaa), pedagoogikateadlane, pedagoogikadr. (1991). Lõpetas 1967 eesti filoloogina pedagoogika ja psühholoogia erialal TRÜ. Olnud 1967–75 ENSV Ehitusmaterjalitööstuse Min-s psühholoog ja 1975–80 teadur, 1981–97 TPÜ õppejõud (a-st 1986 dots., 1992–97 kasvatusfilosoofia õppetooli prof.), 1997–98 Eesti Riigikaitse Akadeemia ja a-st 1998 Euroülikooli prof. Jätkab pedagoogikas P. Põllu klassikalis-kristlikku suunda. Olnud teaduskonverentside „Peeter Põllu päevad" algataja ja peamine korraldaja (konverentsid toimuvad a-st 1993 igal aastal), toimetanud konverentside ettekannete kogumikke (I–V). Uurimusi kasvatusfilosoofia, inimese väärtusmaailma arengu, eetika ja kõlbluskasvatuse alalt. A-st 1998 Eesti Kristliku Õpetajate Liidu asepresident. **T:** *Hindamine kui sotsiaal-kasvatuslik nähtus* (1989), *Emakeele õpetamise küsimusi* (1995), *Valikuvabadus elada inimesena. Kasvamine ja kasvatus. Kasvatusfilosoofia* (1995), *Eetika. Moraal. Kõlblus* (1997), *Perekonnaõpetus* (1999, autoreid).

Tuulik, *Viiu* (29. IV 1939 Tartu), neuroloog, neurofüsioloog ja patentoloog, meditsiinidr. (1994), New Yorgi TA liige (1995). Lõpetas 1963 TRÜ. Töötanud 1963–71 Haapsalu Vab. Neuroloogia ja Ortopeedia Haigla neuroloogiaosk. juh-na, 1971–72 Kutsehaiguste Kliinikus, olnud a-st 1972 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i Töötervishoiu Keskuse teadur, a-st 1996 ka TTÜ biomeditsiinitehnika keskuse dots. Uurinud elektrofüsioloogiliste (elektromüograafia, elektroentsefalograafia) ja psühhofüsioloogiliste meetodite rakendamist närvisüsteemi uurimisel (töötervishoius keemilise stressi puhul), taastusravi ja ravimuda kasutamist (kolm kasulikku mudelit) ning närvisüsteemi talitluslike häirete varajast diagnoosimist toksiliste ainetega kokkupuutuvail tööstustöölistel. Teadustöid ka poliomüeliidi ja seljatraumade taastusravi ning polüskleroosi kohta. Saanud 1999 Casablancas ja Brüsselis leiutiste ja novaatorluse maailmanäitusel Haapsalu ravimuda kasulike mudelite eest 2 kuldmedalit. **T:** *The functional state of the central nervous system in chemical stress.* — International Journal of Stress Management, 1996, 2; *Neural network method to determine the vigilance levels of the central nervous system, related to occupational chronic chemical stress* (autoreid). — Technology and Health Care, 1997, 4.

Tuulik, *Ülo* (22. II 1940 Abruka), kirjanik, Jüri T-u kaksikvend. Lõpetas 1963 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud kultuuriväljaannete (ajalehe „Sirp ja Vasar", ajakirja „Looming") toimetuses; oli 1986–92 Eesti Kirjanike Liidu juhatuse sekretär. Loonud publitsistliku ja esseistliku kallakuga proosat, milles on keskne Sõrve elanike sunniviisil Saksamaale evakueerimist (1944) käsitlev dokumentaalrom. „Sõja jalus" (1974, [2]1985, J. Smuuli preemia 1975, dramatiseering „Oh meid mere terida", lavastatud 1984). Esseistliku reisirmt-u „Kõrge taevas" (1985, J. Smuuli preemia 1985) nimilugu keskendub Kambodža probleemidele. Kirjutanud ka humoristlikke vesteid. ENSV tnl. kirjanik (1986). **T:** reisirmt. *Aafrika kuum meri* (1965), proosakogud *Vihm Gibraltaris* (1972) ja *Atlandi kirjad* (1979), publitsistikakogu *Kuidas kaalata tormi* (1980).

Tuuling, *Igor* (1. XII 1957 Kuressaare), geoloog (struktuurigeoloog), *Ph. D.* üld- ja ajaloolise geoloogia alal (1998, Stockholmi ülikool). Lõpetas 1980 TRÜ. Olnud 1980–92 Eesti TA Geoloogia Inst-s teadustöötaja, 1992–98 Stockholmi ülikoolis doktorant ja a-st 1999 TÜ teadur. Töid struktuurigeoloogia, geotektoonika, Läänemere geoloogia ja seismostratigraafia alalt. **T:** *Shipborne geophysical study of an Ordovician-Silurian carbonate platform, Fårö-Hiiumaa area, northeastern Baltic Sea* (1998).

Tuulmets, *Ants* (7. II 1936 Illuka v.), keemik, keemiadr. (1975, kinnit. 1976). Lõpetas 1959 TRÜ, täiendanud end 1973 Amsterdamis, 1989 Toruńis, 1994 Toulouse'is, 1995 Barcelonas ja 1997 Seattle'is. Olnud a-st 1962 TÜ teadur ja a-st 1975 õppejõud (a-st 1979 prof.), a-st 1992 orgaanilise keemia inst-i juh. A-st 1996 Akadeemilise Keemia Seltsi president. Uurimusi metallorgaaniliste ühendite reageerimisvõime ja sonokeemia alalt. Olnud 1998 ilm. „Inglise-eesti-vene keemia sõnaraamatu" koostajaid. P. Kogermani mälestusmedal 1989. **T:** *Ultrasound and polar homogeneous reactions.* — Ultrasonics Sonochemistry, 1997, 4, 2; *Orgaaniline keemia XI klassile* (1998, vene k. 1999), *Solvation effects in partially solvated Grignard reagents* (koos D. Panoviga). — Journal of Organometallic Chemistry, 1999, 575.

Tuulse (a-ni 1936 Neumann), *Armin* (1. X 1907 Tsooru v. — 9. XII 1977 Stockholm), arhitektuuri- ja kunstiajaloolane, Liidia T. abikaasa, *dr. phil.* (1942). Õppis 1927 Tartu Kõrgemas Muusikakoolis viiulimängu ja 1929–35 TÜ-s peamiselt kunstiajalugu (lõpetas S. Karlingi õpilasena). Täiendas end 1936–39 stipendiaadina kodu- ja välismaal (sh. Königsbergis ja Stockholmis ning Hollandis ja Prantsusmaal). Töötas a-st 1940 TÜ-s kunstiajaloo õppejõuna (1942–44 prof.). A-st 1944 elas Rootsis. Oli 1945 Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis asutajaid, 1948–73 sariväljaande „Sveriges kyrkor" koostajaid ja toim-id, 1962–74 ühtlasi Stockholmi ülikoolis Põhjamaade ja võrdleva kunstiajaloo prof. Saavutas rahvusv. tunnustuse keskaja kunsti, eriti Baltimaade ja Skandinaavia kindlusarhitektuuri uurijana. Lõi Eesti ja Läti linnuste tüpoloogiat ning arengulugu kokku võtva doktoriväitekirjaga („Die Burgen in Estland und Lettland", 1942) kindlusarhitektuuri alal süsteemi. Võttis Euroopa linnusearhitektuuri kokku teoses „Borgar i Västerlandet" (Stockholm, 1952). Uurinud ka Eesti ja Rootsi sakraalarhitektuuri ja kiviskulptuuri ning Eesti ja Gotlandi ning Eesti ja Soome kunstisuhteid. Paistis silma arhitektuuriarheoloogina. Käsitlenud kaasaegset kunsti, sh. avaldanud esimese väliseesti kunsti ülevaate („Eesti kunst paguluses", 1954). **T:** *Ergebnisse der Ausgrabungen in der Klosterruine zu Pirita im Sommer 1936* (1936), *Die Kirche zu Karja und die Wehrkirchen Saaremaas* (1940), *Eesti osa Põhjamaade moodsa kunsti arengus* (1940), *Burgen des Abendlandes* (1958), *Romansk konst i Norden* (1968).
B: V. Hinnov. *Armin Tuulse isikuarhiivist Tartu Kunstimuuseumis.* — Kogude teatmik. Tn., 1989.

Tuulse, *Liidia* (18. III 1912 Hummuli v.), luuletaja, Armin T. abikaasa, *mag. phil.* (1938). Lõpetas 1934 TÜ, täiendanud end Königsbergi (1937) ja Stockholmi ülikoolis (1938, 1953–54). Töötas 1936–40 Tartus Koduse Kasvatuse Inst-s, a-st 1944 elanud Rootsis, olnud arhiivitöötaja ja keeleõpetaja, osalenud sariteose „Sveriges kyrkor" koostamises. Avaldanud a-st 1937 ajakirjanduses reisikirju, arvustusi ja lühiproosat, paguluses ka luulet, luuletõlkeid ja esseid. **T:** luulekogud *Liiv ja lumi* (Lund, 1968) ja *Linde pihlaka võrast* (Lund, 1983), valikkogud *Tiivalöök* (1989), *Jahresringe. Årsringar. Annual Rings* (1995) ja *Muutuda sõnaks* (1997).

Tuurand, *Aleksander* (7. X 1888 Tartu — 5. IX 1936 Tallinn), teatrikunstnik. Õppis kunsti 1903–05 Tartu Saksa Käsitööliste Seltsis R. von zur Mühleni ja 1905–07 F. von Bazani juures ning 1913–14 Berliinis A. Reimanni kunstikoolis. Töötas 1906–22 „Vanemuises", 1922–24 Tallinna Draamateatris ja 1924–36 „Estonias". Rakendas eesti teatris uuenduslikku perspektiivivõtet ja pöördkettal põhinevat dekoratsiooni, kasutas meisterlikult valgustust. Lõpetas elu enesetapuga. **Lavakujundusi:** Karlsoni ja

Simmi *Kalevipoeg ja Sarvik* (1918), Andrejevi *Inimese elu* (1921), Hofmannsthali *Kuningas Oidipus* (1923), Tolleri *Masinahävitajad* (1924), Molnári *Punane veski* (1925), Shakespeare'i *Mida soovite* (1935), Dargomõžski *Näkineid* (1936).

Tuvikene, *Arvo* (24. II 1957 Vändra), füsioloog ja ökotoksikoloog, *Ph. D.* kalanduse ja ihtüoloogia alal (1997). Lõpetas 1983 bioloogina TRÜ. Olnud 1983–86 kalurikolhoosides „Oktoober" ja „Peipsi Kalur" lepinguline töötaja, 1986–98 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-i Võrtsjärve limnoloogiajaamas nooremteadur ja a-st 1998 vanemteadur. Uurinud kalade füsioloogiat, ökotoksikoloogiat ja vee reostuse biomarkereid. **T:** *Responses of fish to polycyclic aromatic hydrocarbons (PAHs).* – Annales Zoologici Fennici, 32 (1995); *Biomonitoring of South Estonian Waters by means of xenobiotic metabolism of rainbow trout* (Oncorhynchus mykiss) *liver* (autoreid). – Comparative Biochemistry and Physiology, 114 C, 2 (1996); *Oil shale processing as a source of aquatic pollution: monitoring of the biological effects in caged and feral freshwater fish* (autoreid). – Environmental Health Perspectives, 107, 9 (1999).

Tõeleid, *Tarmo-Jaan* (23. VIII 1939 Tartu), majandustegelane. Lõpetas 1974 insener-ökonomistina TPI, täiendanud end NSVL Rahvamajanduse Akadeemias (1979, 1984), Saksamaal (1994, 1996) ja Norras (1994–96). Olnud 1970–75 ENSV Sidemin-i postiside direktsiooni peainsener, 1975–81 Tallinna Peapostkontori ülem, 1982–85 Sidetöötajate Vab. Aü-u komitee esimees, 1985–91 EV Turismi- ja Ekskursiooninõukogu esimees, a-st 1992 Eesti Posti peadir. Juhtinud Eesti Posti ümberstruktureerimist rahvusvaheliselt konkurentsivõimeliseks postifirmaks.

Tõnisson, *Aleksander* (17. IV 1875 Härjanurme v. – 30. VI 1941 Tallinn), sõjaväelane, kindralmajor (1918), Leo T-i isa. Astus 1896 vabatahtlikult Vene sõjaväkke, lõpetas 1899 Vilniuse sõjakooli. Osales Vene-Jaapani sõjas, teenis a-ni 1909 Riia õppepataljonis, osales I maailmasõjas. Formeeris 1917 eesti rahvusväeosi. Võttis 1. eesti polgu ülemana osa lahingutegevusest Riia rindel, Muhumaal ja Haapsalu piirkonnas. Määrati 19. XII 1917 eesti diviisi brigaadiülemaks. Kui eesti rahvusväeosad laiali saadeti, arvati T. 1918 reservi ja ta põgenes Saksa okupatsioonivõimu eest Soome. Saabus sama aasta sügisel tagasi ning juhtis Vabadussõjas 1. diviisi ülemana sõjategevust Viru rindel. Oli 1920 sõjaminister ja 1932–33 kaitseminister, määrati 1933 kaitsemin-i nõukogu alaliseks liikmeks. Läks 1934 erru, oli 1934–39 Tartu linnapea ja 1939–40 Tallinna ülemlinnapea. 1937 Rahvuskogu liige ja abiesimees, VI Riigikogu liige, msg. org-de juhatuse esimees või liige (1920 ja 1927–33 Vabariigi Ohvitseride Kesknõukogu esimees), Isamaaliidu liige. 1940 arreteerisid Nõuk. okupatsioonivõimud T-i ja lasksid ta Patarei vanglas maha. Vabadusristi I liigi 1. järk. **T:** *Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt* I, II (1927–30).

Tõnisson, *Aleksander* (24. VI 1885 Leebiku v. – surmaaeg ja -koht teadmata), tööstur. Hariduse omandas Leebiku vallakoolis, Tallinnas õhtu-alg- ja keskkoolis ning tehnilistel kursustel. Asutas 1914 Tallinnas koos P. Uusmanniga metallitööstusettevõtte „A. Tõnisson ja Ko". Oli Väike- ja Kesktööstusettevõtete Ühingu asutajaid ja kauaaegne esimees, Omakaitse asutajaliige, Tööstusnõukogu ja Riigi-majandusnõukogu liige, Kaubandus-Tööstuskoja asutajaid, juhatuse ja suurtööstuse sektsiooni büroo liige (1929–37), Eesti Panga diskontokomisjoni liige.

Tõnisson, *Evald* (24. IV 1928 Mäo), arheoloog, ajaloodr. (1989), Läti TA välisliige (1998). Lõpetas 1956 TRÜ. Oli 1951–55 Nõuk-vastase tegevuse eest Põhja-Komis vangilaagris. Töötas 1957–92 Eesti TA Ajaloo Inst-i arheoloogiasektoris (1990–92 sektorijuh. kt.), olnud 1990–93 ühtlasi TÜ prof., a-st 1993 emeriitprof. Uurinud Eesti ja naaberalade rauaaega, eriti muistseid linnuseid. „Eesti esiajaloo" (1982) autoreid. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Eesti aardeleiud 9.–13. sajandist* (1962), *Läbi aastatuhandete* (1963, ²1974, koos J. Selirannaga), *Linnamäed ja maalinnad* (1966), *Die Gauja-Liven und ihre materielle Kultur (11. Jh. – Anfang 13. Jhs.)* (1974).

Tõnisson, *Jaan* (22. XII 1868 Tänassilma läh., Viljandi v. – surmaaeg ja -koht teadmata), riigitegelane, poliitik ja õigusteadlane, TÜ audr. (1928), ühistegevuse prof. (1935). Lõpetas 1892 Tartu ülikooli õigusteaduskonna *cand. jur.* kraadiga. Oli 1891–92 Eesti Üliõpilaste Seltsi esimees, 1905–17 Eesti Rahvameelse Eduerakonna, 1917–19 Eesti Dem. Erakonna, 1919–32 Eesti Rahvaerakonna ja 1932–35 Rahvusliku Keskerakonna juht. Andis 1896–1930 välja enda juhitud erakondade häälekandjat ajalehte „Postimees" ning oli 1896–1935 (vaheaegadega) selle peatoim. Oli Eesti rahvusluse ideoloogia loojaid ja selle mõõduka suuna juht, õhutas väärtustama eestlust ning tuginema oma jõule, võitles venestamise ja saksastamise vastu. Valiti 1906 Liivimaa talupoegade saadikuna I Riigiduumasse, tegutses seal autonomistide rühmas. Oli Eesti Ajutise Maanõukogu, Eesti Asutava Kogu ja I–VI Riigikogu liige; juhtis 1917–18 Eesti välisdelegatsiooni, oli 1918–19 portfellita minister, 1919–20 peaminister, 1923–25 ja 1932–33 Riigikogu esimees, 1927–28 ja 1933 riigivanem ning 1930–32 välisminister. Läks 1930. a-te II poolel vastuollu K. Pätsi autoritaarsusse kalduva valitsusega, kõrvaldati 1935 pol. põhjustel „Postimehe" peatoim. kohalt. Oli 1898–1918 Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi esimees, propageeris ühistegevust. T-i algatusel asutati 1902 Tartus Eesti Laenu- ja Hoiuühisus. Õpetas 1935–39 TÜ-s ühistegevust. Vabadusristi III liigi 1. järk. Kui NSV Liit Eesti okupeeris, vahistati T. dets. 1940. Tema edaspidise saatuse kohta kindlaid andmed ei ole. **T:** *Kodaniku käsiraamat* I–II (1911), *Iseseisvuse tuleku päevilt. Mälestused* (1923).
B: H. Kruus. *Jaan Tõnisson Eesti kodanluse juhina.* Trt., 1921; *Jaan Tõnisson töös ja võitluses: koguteos tema seitsmekümnenda sünnipäeva puhul.* Trt., 1938; J. Roos. *Jaan Tõnisson. Eesti rahvusliku iseteadvuse selgroog.* Tln., 1940; M. Raud. *Kaks suurt: Jaan Tõnisson, Konstantin Päts ja nende ajastu.* Toronto, 1953, Tln., ²1991; *Jaan Tõnisson: koguteos tema üheksakümnenda sünnipäeva tähistamiseks.* Stockholm, 1960; *Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikas, 1917–1920: dokumente ja materjale.* Tln., 1993.

Tõnisson, *Karl* (8. VIII 1883 Vana-Põltsamaa v. – 9. V 1962 Ranguun), budistlik usumees. Oli Lätis tuntud kui K. Tennisons, budistlikes ringkondades kui vend Vahindra (hüüdnimi Paljasjalgne Tõnisson). Elas pms. Tallinnas ja Riias. Reisis 20. saj. alguses paljudel maadel, sh. Indias ja Jaapanis. Siirdus 1931 koos F. Lustigiga (vend Ashin Ananda) läbi Tseiloni Taisse, hiljem Birmasse. Sai buda mungaks, nimetas end Lätimaa ja kogu Baltikumi budistlikuks peapiiskopiks (*Latvian Buddhist Archbishop and Sangharaja for Estonia and Lithuania*) ja venekeelse Pan-Baltoonia ilmariigi kuulutajaks. **T:** *Tulevane buddhistlik Balti riik* (1994).
B: G. Gerodnik. *Vend Vahindra.* Tln., 1973.

Tõnisson, *Leo* (22. II 1922 Pärnu), kunstiõpetaja ja -metoodik, kindralmajor Aleksander T-i poeg. Lõpetas 1941 J. Westholmi gümnaasiumi ja 1970 kunstiõpetajana TPedI. Oli 15 aastat küüditatuna Siberis. Töötas 1958–95 Tallinna 24. keskkoolis (praegu Tallinna Kunstigümnaasium) kunstiainete õpetajana ja õppealajuh-na. Uurinud kunstiõpetuse mõju õpilase arengule, avaldanud ajakirjanduses kunsti-

Arvo Tuvikene

Aleksander Tõnisson (1875–1941)

Evald Tõnisson

Jaan Tõnisson

Liina Tõnisson

kasvatusalaseid art-eid. Olnud haridusmin-i kunstiõpetuse ainekomisjoni ning Ühisk. Pedagoogika Uurimise Inst-i liige. ENSV tnl. õpetaja (1989).

Tõnisson, *Liina* (24. V 1940 Tallinn), poliitik ja majandustegelane. Lõpetas 1965 TPI majandusteaduskonna. Täiendanud end Moskvas (1988), Budapestis (1989), Minneapolises (1991) ja Stockholmis (1991). Töötanud 1965—81 rakiste katsetehases „Pioneer" normeerija, ökonomisti ja osk-ajuhatajana, 1981—89 „Mainoris" (1986—88 majandusreformi osk-a juh. asetäitja ja juh.), olnud 1989—92 ENSV Rkl. Plaanikomitee (hiljem EV Majandusmin-i) ettevõtlusosk. juh., 1995 EV majandusminister. A-st 1992 Riigikogu liige, oli algul majanduskomisjoni aseesimees, 1994—95 majanduskomisjoni esimees; a-st 1994 Keskerakonna liige. **T:** *The privatization process in Central Europe* (1993, autoreid).

Tõnisson, *Mats* (23. III 1853 Ahimäe, Aidu v. — 23. XI 1915 Petrograd), kirjamees. Oli 1873—80 Vändras vallakooliõpetaja, seejärel talupidaja. Avaldas rahvarmt-id, laulikuid, msg. käsirmt-id ja aabitsa („ABD-raamat", 1883, [17]1920). Andis a-st 1881 välja populaarset kalendrit (pealkiri 1882 „Rahva Täht-raamat", 1884—89 paralleelselt „Tallinna täht-raamat ehk kalender", „Pärnu täht-raamat ehk kalender" ja „Tartu täht-raamat ehk kalender" ning 1890—1916 „Tõnissoni Täht-raamat"), mille lisas avaldas ka rahvapärimusi. Et kalendrite käsikiri oli koostatud a-ni 1931, ilmusid need ka pärast T-i surma; suure populaarsuse tõttu jätkati tähtrmt-u väljaandmist T-i nime all a-ni 1940. Mõisteti 1913 süüdi usu teotamises, suri vanglas. Maetud Türile.

Tõniste, *Toomas* ja *Tõnu* (26. IV 1967 Tallinn), purjetajad, kaksikvennad. Alustasid purjetamist 1976 klassides „Optimist" ja „Kadett", seejärel on võistelnud klassides 420 ja 470 (Toomas soodi- ja Tõnu rooliimehena). Võitsid 1988 Sõuli OM-i Pusani purjeregatil hõbe- ja 1992 Barcelona olümpiapurjeregatil pronksmedali. Tulid 1992 Euroopa ja 1988 NSV Liidu meistriks ning võitsid 1990 Kieli regati. Said 1997 EM-il jahiklassis „Melges 24" koos A. ja I. Hanveliga pronksmedali. 1994 ja 1995 Eesti meistrid. 1988, 1990 ja 1992 Eesti parim võistkond. Asutasid 1994 hulgimüügifirma LTT.

Tõnnov, Tennov, *Paulus* (1833 Järve v., Virumaa — surma-aasta teadmata), talupoegade ümberasumisliikumise tegelane, palvekirjaaktsiooni algatajaid, Kiikla koolmeister. Arreteeriti Peterburis 31. I 1861, sai ihunuhtlust; pärast lühiajalist vangistust saadeti Siberisse asumisele.

Tõnnus, *Richard* (1. IX 1918 Tallinn — 19. I 1997 Tallinn), rahvatantsupedagoog. Lõpetas 1936 Tallinna Võimlemise Inst-i kursused. Töötas a-st 1937 Eesti Võimlejate Liidus, ühtlasi maakonnainstruktorite tegevuse koordineerijana ja skaudiliikumise korraldajana. Oli 1941—50 Siberis asumisel. Juhtis a-st 1957 Tallinnas ja Tartus rahvatantsurühmi, oli Pärnu rahvakunstiõhtute üldjuhte ning võistluse „Tantsime viisu „Tuljakut"" algataja ja peamisi korraldajaid, käsitles rahvatantsu ajakirjanduses. U. Toomi aastapreemia 1992. **T:** *Anna Raudkats omas ajas* (1991).

Tõnopa (a-ni 1935 Tõnson), *Juhan* (4. III 1904 Põltsamaa — 5. IX 1942 Irkutsk), näitleja. Alustas lavategevust 1926 „Ugalas", mängis 1929—32 Tallinna Töölisteatris ja 1932—41 „Estonias" (viimases teinud ka lavastusi). Oli särav karakternäitleja, mängis ka filmis („Öösel", 1931). Arreteeriti 1941 Nõukvastaste arvamusavalduste pärast, hukati vangilaagris. **O:** Švejk (Hašeki ja Põldroosi *Vahva sõdur Švejk*), Luka (Gorki *Põhjas*), Kägu (Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit*), Ants (Raudsepa *Mikumärdi*), Tamise (Pagnoli *Eluaabits*). **L:** Kitzbergi *Tuulte pöörises* (1937), *Lumivalgeke ja seitse pöialpoissi* (1939, Disney järgi).

Tõnson, *Helga* (12. II 1927 Tallinn — 11. VI 2000 Tallinn), muusikateadlane. Lõpetas 1955 muusikateaduse alal TRK (juhendaja H. Kõrvits). Olnud 1950—52 Tallinna Muusikakoolis muusikaajaloo õpetaja, a-st 1959 vabakutseline. Uurinud pms. eesti muusikateatri ajalugu ja eesti nüüdismuusikat, avaldanud ajakirjanduses arvustusi ja art-eid, koostanud raadiosaateid, kirjutanud telefilmide stsenaariume. ENSV muusika-aastapreemia 1977, teatrikriitika aastapreemia 1987. **T:** *Adolf Vedro* (1963), *Villem Kapp* (1967), *Raimund Kull* (1969), *Виллем Капп* (1969), *Agu Lüüdik* (1970), *Traagikust naerva mõttetargani* (1972), *Meta Kodanipork* (1974), *Georg Ots* (1975, täiendatud tr. 1976), *Георг Отс* (1981), *Hendrik Krumm* (1984).

Tõnurist, *Edgar* (12. I 1920 Karsuni mk., Simbirski kub. — 16. VIII 1992 Tallinn), riigi- ja põllumajandustegelane, majandusknd. (1968). Lõpetas 1950 Moskvas ÜK(b)P KK Kõrgema Parteikooli. Oli 1954—61 põllum-minister, 1961—79 ENSV MN-i esimehe I asetäitja (1962—65 ühtlasi põllum-saaduste tootmise ja varumise minister), 1979—84 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI dir.; 1954—58 ja 1962—79 NSVL Ülemnõukogu ning 1959—63 ja 1967—80 ENSV Ülemnõukogu saadik. 1954—81 EKP KK liige (1971—79 büroo liige). Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966) ja 1966—81 juhatuse esimees. Lahemaa rahvuspargi asutajaid ning Palmse mõisaansambli ja Saku mõisahoone ennistamise korraldajaid. ENSV tnl. põllum-töötaja (1979).

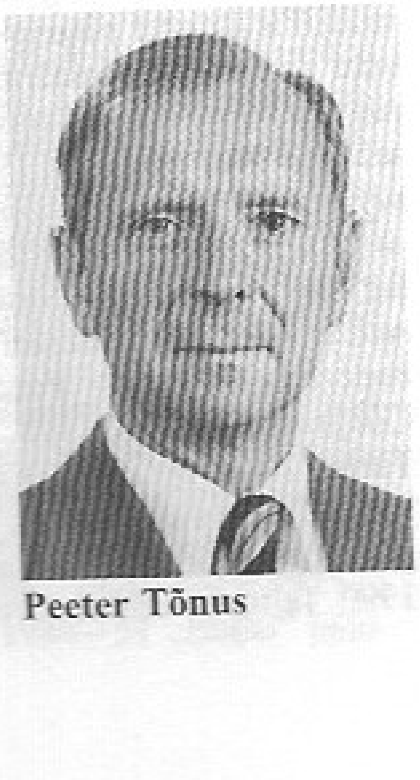
Tõnurist, *Igor* (11. II 1947 Keila), folklorist, rahvamuusikategelane. Lõpetas 1969 ajaloolase ja etnograafina Moskva ülikooli. Töötanud a-st 1972 Ajaloo Inst-s teadurina. Uurinud etnilisi suhteid ja rahvakunsti, rahvapille (kogumik „Pillid ja pillimäng eesti külaelus", 1996), rahvamuusikat ja -rõivaid. On eesti rahvakultuuri ülevaateteoste „Esivanemate varandus" (1993), „Viron perinnekulttuuri" (Soome, 1997), „Eesti rahvakultuur" (1998) ja „Eesti-Эстония" (1999) autoreid. Juhendanud rahvapillirühmi, olnud 1971—92 folklooriansambli „Leegajus" kunstiline juht, 1980. a-te lõpus folkloorliikumise taaselustajaid ning selle põhimõtete peamisi väljmõtjaid. Eesti Folkloori Seltsi asutajaid (1988), folkloorifestivali „Viru Säru" kunstiline juht (1995, 1997, 2000), 1970.—80. a-il Üldlaulupeo Büroo rahvarõivasektsiooni esimees ja a-st 1999 Kodutööstuse Edendamise Keskseltsis rahvarõiva nõuandekoja juh. Teinud rahvamuusikasaateid ETV-s ja ER-is. ENSV tnl. kunstitegelane (1985).

B: V. Sarv. *Igor Tõnurist lammutab püranguid: eksperimentaalne folkloristika rahvuskultuuris.* — Kultuurimaa, 26. II 1997.

Tõnus, Alfred *Peeter* (26. V 1924 Raava k., Triigi v.), majandustegelane, majanduskmd. (1959, Oslo ülikool). Lahkus 1944 Eestist. Alustas 1945 Stockholmi ülikoolis rahvamajandusteaduse õpinguid, jätkas 1952—58 Oslo ülikoolis. Täiendanud end Strasbourg'is (1953—56) ja Londonis (1956). Töötanud

Igor Tõnurist

Peeter Tõnus

a-st 1958 Rootsi Tarbijateühistute Keskliidus, olnud 1971–74 uurimisosk-a juh., hiljem ajakirjandus- ja raamatuosk-a dir. ja kontserni juhatuse nõunik. Radikaaldem. Koondise asutajaid, Eesti Vabadusmeelsete Föderalistide ja Eesti Rahvusnõukogu juhatuse liige. Ajalehe „Teataja" toimetuskolleegiumi liige. Oli ajakirja „Vaba Eesti" majandusjuht ja korraldas 1959–64 selle levitamist. Avaldanud „Radikaaldemokraadis" ja „Vabas Eestis" art-eid. Korraldanud 1990. a-il Eestis loenguid ja seminare ning õppevahendite ja tehnikaga abistamist. ▲

Tõrvand, *Juhan* (25. XI 1883 Laatre v., Pärnumaa – 12. V 1942 Kirovi obl.), sõjaväelane, Anna T-Tellmanni abikaasa, kindralmajor (1925). Astus 1902 Vene sõjaväeteenistusse 102. Vjatka jalaväepolku, õppis 1903–06 Vilniuse sõjakoolis, määrati 7. Soome kütipolku Viiburisse, siirdus 1907 Vladivostokki, astus 1910 Nikolai sõjaväeakadeemiasse (Peterburis). Oli sõjaväes mitmel ametikohal, osales 1916 Kaukaasia lahinguis, määrati 1917 Vilniuse sõjakooli taktika- ja topograafialektoriks. Venemaa kodusõjas (1918) oli algul Kornilovi, siis Denikini armee staabis. Saabus 1920 tagasi Eestisse, astus Eesti sõjaväkke, teenis käsundusohvitserina, määrati okt. 1920 kindralstaabi ülemaks. Oli 1925–26 sõjavägede staabiülem, seejärel 1926–29 uuesti kindralstaabi ülem, hiljem kaitsevägede staabiülem. Erustus 1935. Mõisteti kevadel 1936 riigipöördekatse organiseerijatega ühenduses olemise pärast 15 aastaks sunnitööle (sellega kaasnes sõjaväeline degradeerimine); amnesteeriti 1938. Nõuk. okupatsioonivõimud küüditasid T-i 1941 koos perega NSV Liitu. Suri vangilaagris.

Tõrvand-Tellmann (a-ni 1906 Mälk, 1906–21 Tellmann), *Anna* (9. VIII 1880 Ülenurme, Tartumaa – 23. VIII 1953 Kirovi obl.), pedagoog, Juhan Tõrvandi abikaasa. Lõpetas 1899 Tartus Grassi tütarlastegümnaasiumi pedagoogikakl-i saksa keele, matemaatika- ja kodukooliõpetaja kutsega, 1913 Riias pedagoogilised kursused keskkooliõpetaja kutsega ja 1929 Viini ülikooli õigus- ja riigiteaduse osk-a. Töötas a-st 1902 Venemaal, Saksamaal, Lätis ja Eestis õpetajana. Asutas 1916 Tallinna 1. tütarlastegümnaasiumi ning oli a-ni 1925 selle juh. ja 1925–30 õpetaja. Asutas 1919 ka Tallinna 2. tütarlastegümnaasiumi ja oli selle juh. Töötas 1927–32 Riigi Kunsttööstuskooli saksa keele õpetajana, asutas 1932 Inglise Kolledži (Eesti esimene inglise keele süvaõppega kool) ja oli a-ni 1940 selle juh. Kuulus Asutavasse Kogusse, oli Naiskodukaitse asutajaid (1925) ja selle Tallinna ringkonna esinaine ning org-i „Kodutütred" asutajaid (1932). Küüditati 1941 Siberisse.

Tõško (a-st 1968 Süvalep), *Regina* (11. VI 1938 Luuga raj., Leningradi obl.), baleriin ja näitleja. Lõpetas 1955 Tallinna Koreograafiakooli. Olnud 1955–76 „Vanemuise" balletisolist, hiljem repetiitor ja lavastaja assistent. Mänginud ka sõnalavastustes, loonud lavastustele tantse ja liikumisi. ENSV tnl. kunstitegelane (1988). **O:** Mari (Austeri *Tiina*), Kratt ja Perettütar (Tubina *Kratt*), Lucy (Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper*), Teele (Vinteri *Kevade*), Kunstööbik (*Ööbik*, Stravinski muusikale), Riina ja Aime (Süvalepa *Naeratus* ja *Soolaleivapidu*).

Tõugu, *Enn* (20. V 1935 Tallinn), arvutiteadlane, tehnikateaduste dr. (1973, Leningradi elektrotehnika inst., kinnit. 1974), Eesti TA liige (1981). Lõpetas 1958 TPI masinaehituse erialal ja 1961 Leningradi polütehnilise inst-i arvutustehnikainsenerina. Olnud 1956–59 Tallinna Ekskavaatoritehase konstruktor, 1959–76 Elektritööstuse Planeerimis- ja Juhtimissüsteemide Teadusliku Uurimise ja Projekteerimis-Tehnoloogilise Inst-i teadur ja 1976–92 Eesti TA Küberneetika Inst-i tarkvaraosk. juh., 1985–91 ühtlasi Eesti TA Informaatika ja Tehnikateaduste Osk. akad-sekretär ja 1978–92 TTÜ prof., 1989–91 NSV Liidu rahvasaadik. A-st 1992 Kuningliku Tehnikaülikooli (Stockholmis) teleinformaatika inst-i prof. ja TTÜ Küberneetika Inst-i konsultantprof. A-st 1998 Eesti Infotehnoloogia Seltsi president. Kandideeris 1996 Eesti presidendi valimisel. Uurimusi süsteemprogrammeerimise, deklaratiivsete keelte ja tehisintellekti alalt; juhtis Eesti TA-s rahvusv. tuntuse pälvinud tarkvarasüsteemide (PRIZ, NUT) loomist. ENSV rkl. preemia 1967, NSVL-i rkl. preemia 1987. **T:** *Arvutisüsteemide teooria* (1978), *Knowledge-based programming* (Wokingham, 1988), *Higher-order dataflow Schemas*. – Theoretical Computer Science, 1991, 90; *Applications of structural synthesis of programs*. – World Congress on Formal Methods in the Development of Computing Systems (Toulouse, 1999, I, 1708).

Juhan Tõrvand

Tähepõld, *Lembit* (27. III 1929 Vana-Kuuste v. – 30. IV 1995 Tartu), biokeemik, meditsiinidr. (1975, kinnit. 1977). Lõpetas 1953 TRÜ. Töötas seejärel sealsamas, oli 1961–77 dots., a-st 1978 biokeemia kateedri prof. (a-st 1963 kateedri ning a-st 1993 biokeemiainst-i juh.), 1965–69 arstiteaduskonna teadusprodekaan, a-st 1995 emeriitprof. 1980–95 Eesti Biokeemia Seltsi esimees. Uurimusi uinutite toimest aju ainevahetusse ja ajukoe ja seedenäärmete lämmastikuainevahetusse ning ensüümisüsteemide ja adenosiintrifosfataasi kohta. ENSV tnl. teadlane (1977).

Anna Tõrvand-Tellmann

Tähnas, *Karl* (26. XII 1923 Uue-Põltsamaa v. – 4. X 1993 Tartu), loomaarstiteadlane, veterinaariadr. (1975, kinnit. 1976). Alustas 1942 õpinguid Tartu ülikooli loomaarstiteaduskonnas, mobiliseeriti 1944 Saksa sõjaväe veterinaariateenistusse, oli 1945–46 poliitvangina Siberi söekaevanduses. Lõpetas TRÜ 1950. Olnud 1950–56 Mooste ja 1956–65 Udeva sovhoosis peaveterinaararst ning 1965–93 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s vanem- ja juhtivteadur (1968–72 zoohügieenisektori juh.). Uurimusi veiste tuberkuloosi ja mükobakterioosi ning nende ja mitme muu loomahaiguse tõrje alalt. T-l on oluline osa selles, et veiste tuberkuloos on Eestis kaotatud. ENSV rkl. preemia 1977.

Enn Tõugu

Täht, *Toomas* (19. IX 1948 Tallinn), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1981, Uurali ülikool). Lõpetas 1972 rakendusmatemaatikuna TRÜ, täiendanud end Bentley kolledžis (1994). Olnud 1972–78 TRÜ aspirant ja nooremteadur, 1978–88 TPI lektor ja dots., 1988–96 TTÜ teoreetilise majandusteaduse ja -metodoloogia inst-i majandusmatemaatika õppetooli juh., a-st 1996 Eesti Kõrgema Kommertskooli matemaatika ja informaatika õppetooli juh., prof. Uurimusi rakendusmatemaatika alalt.

Tärno, *Ülo* (22. V 1936 Haapsalu), ehitusteadlane, tehnikateaduste dr. (1983, Moskva ehitusinseneride inst., kinnit. 1984). Lõpetas 1960 tööstus- ja tsiviilehituse erialal TPI. Olnud a-st 1963 TTÜ õppejõud (a-st 1983 prof.). Uurimusi õhukeseseinaliste koorikute ja ruumtarindite alalt ning korrusmajade renoveerimise kohta. Loonud teoreetilistel arvutustel ja mudelkatsetustel põhineva õhukeseseinaliste koorikute sisejõudude määramise metoodika ning erisuguse nõrgestusega koorikute arvutamise modifitseeritud meetodi. A-st 1999 Riigikogu liige. **T:** *Experimental investigations of large span complex structures*. – Journal of the International Association for Shell and Spatial Structures, 1996, 37, 3; *Theoretical and experimental design of the reinforced concrete shells*. – Proceedings of International Congress ICSS-98, 1998, 1.

Lembit Tähepõld

Tätte, *Jaan* (pseud. Taan Jätte) (24. III 1964 Viljandi), näitleja. Õppis 1982–84 TRÜ-s bioloogiat, lõpetas 1990 näitlejaerialal TK. Töötanud a-st 1990 Tallinna Linnateatris (a-ni 1994 Eesti Noor-

Jaan Tätte

sooteater), 1988–92 osales ka Pirgu Arenduskeskuse näitetrupis. Esinenud laulukavades, loonud laule (ilmunud helikassetid). Mänginud filmides („Tulivesi", „Ristumine peateega"). Kirjutanud näidendeid („Ristumine peateega ehk Muinasjutt kuldsest kalakesest", 1997, II koht näidendivõistlusel; „2000 aastat elu Eestimaal ehk Piknik Reiu jõel", 1999) ja laulusõnu. Suure Vankri auhind 1997 ja 1999. **L:** Tätte *Tere!* (1997) ja *Ristumine peateega* (1998, mängis Kaupo Kohat). **O:** Indrek (Tammsaare ja Undi *Priius — kallis anne* ja *Taeva kingitus*), Poiss (Enquisti *Ilvese tund*), Urban (Mankelli *Lollprints*), Nick (Albee' *Kes kardab Virginia Woolfi?*), Teddy (Pinteri *Kojutulek*).

Tölpus, *Uno* (14. VIII 1928 Kunda — 11. VIII 1964 Käsmu), arhitekt. Lõpetas 1952 TPI. Töötas 1952–64 „Eesti Projektis", a-st 1959 ühtlasi ERKI õppejõuna. Oli 1950.–60. a-te Eesti mõjukaimaid arhitekte. Projekteeris (kaasautoritega) suuremahulisi, keeruka ruumikompositsiooniga ühisk. hooneid ja mälestussambaid ning ligi 60 eramut ja suvilat (Tallinnas Kloostrimetsa tee 26, riigisuvilad, 1957, Keila-Joal), sh. tööstuslikult toodetavate tüüpsuvilate seeria (1960). **T:** „Eesti Energia" hoone (1958, koos P. Tarvasega), „Kalevi" spordihall (1962) ja Sisesujula (1965, mõlemad koos P. Tarvase ja O. Kontšajevaga), Eesti TA rmtk. (1963, koos P. Madalikuga), TTÜ hooned Mustamäel (1962–68, koos H. Sepmanni ja O. Kontšajevaga, kõik Tallinnas), Tartu „Vanemuise" teater (1967, kontserdisaal 1970; koos A. Volbergi, P. Tarvase, H. Kalmeti, V. Tamme jt.), endine EKP KK hoone Rävala pst. 9 (1968, koos M. Pordi, R. Karbi ja O. Kontšajevaga) ning Kääriku spordibaas (1962–68, koos P. Tarvasega).

Tülk, Tilk, Karl *Jakob* (25. IX 1830 Uulu mõis, Pärnumaa — 17. V 1918 Tartu), koolikirjanik, elukutselt maamõõtja. Täiendas end reaalteadustes 1873–75 Strassburgi, 1875 Genfi ja 1875–76 Pariisi ülikoolis. Tutvustas Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat-s 1878 esimesena eesti keeles kõrgema matemaatika mõisteid ja rakendusi, kasutas ka integraali. Oli a-st 1883 lühikest aega Treffneri gümnaasiumi matemaatikaõpetaja, 1886–88 „Eesti Postimehe" toim. ja 1888–93 väljaandja, töötas ühtlasi maamõõtjana. 1883–95 Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi esimees. Koostanud matemaatikaõpikuid ja avaldanud põllum. ning aimeart-eid. **T:** *Kerged ja lühikesed Geometria õpetused* (1879), *Maamõetmise juhatus* (1879), *Wiisika õpetus* (1881), *Weike weeloodija ja kalakasvataja* (1889).

Tünder, *Endel* (5. V 1929 Äriküla, Karksi-Nuia lth.), kirurg, meditsiinidr. (1967, kinnit. 1968). Lõpetas 1955 TRÜ. Töötanud 1955–61 Tartu Kliinilises Haiglas ja a-st 1961 TRÜ teaduskonnakirurgia kateedris (1968–94 prof., prof-i kutse a-st 1969; 1970–92 kateedri juh.), a-st 1994 on emeriitprof. Eesti juhtivaid veresoonte- ja üldkirurge. Osales Tartu Kliinilise Haigla kudede ja elundite konserveerimise labori ja TRÜ veresoontekirurgia labori rajamises, oli viimase juhendaja. 1972–92 Üleliidulise Kirurgide Seltsi juhatuse liige, a-st 1977 Maailma Kirurgide Assotsiatsiooni liige. Uurimusi veresoonte- ja üldkirurgia alalt, sh. näidustuste kohta alajäsemete arterite taastavateks operatsioonideks ummistava ateroskleroosi puhul (doktoriväitekiri). Saanud veresoontekirurgia alal 4 autoritunnistust. ENSV tnl. arst (1970). ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Tromboosid ja emboolid* (1981).

Türk, *Eduard* (11. IV 1888 Rõngu v. — 14. III 1966 Tallinn), näitleja ja lavastaja, Maria T-i abikaasa. Alustas teatritegevust 1905 Tartus „Ugaunia" seltsis, oli 1907–35 (vaheaegadega) „Vanemuise", 1912–13 „Endla", 1917–18 „Estonia", 1920–24 ja 1935–41 Eesti Draamateatri ning 1944–51 „Endla" näitleja ja lavastaja (viimases 1944–48 ka dir. ja kunstiline juht); Saksa okupatsiooni ajal 1941–43 vangis. Oli 1920.–30. a-te jõulisimaid kangelas- ja karakterosade tõlgendajaid (härra Mauruse roll rajas traditsiooni). **O:** Sander (Vilde *Pisuhänd*), Oidipus (Sophoklese ja Hofmannsthali *Oidipus*), Peer Gynt (Ibseni *Peer Gynt*), Claudius, Macbeth (Shakespeare'i *Hamlet, Macbeth*), Maurus (Tammsaare ja Mettuse *Mauruse gümnaasium*, Tammsaare ja Särevi *Härra Mauruse I järgu koolis* ja *Mauruse gümnaasiumis*). **L:** Kitzbergi *Püve talus* (1928), Wuolijoki *Koidula* (1932), Gorki *Väikekodanlased* (1948). **T:** *Sinilindu püüdmas* (1964).

B: *Näitekunstnik Eduard Türk 50-aastane.* Tln., 1938.

Türk (a-ni 1913 Treublut), *Maria* (19. VI 1892 Tammiste v. — 23. XI 1968 Tallinn), näitleja, Eduard T-i abikaasa. Töötas 1913–16 ja 1925–35 „Vanemuises" ning 1916–24 ja 1935–41 Eesti Draamateatris. **O:** Laura (Vilde *Pisuhänd*), Elizabeth (Schilleri *Maria Stuart*), Delila (Wedekindi *Simson*), Katariina (Shakespeare'i *Tõrksa taltsutus*), Koidula (Wuolijoki *Koidula*).

Türk, *Vambola* (21. II 1928 Varstu v.), majandus- ja õigusteadlane, majandusdr. (1976). Lõpetas 1952 TRÜ õigusteaduskonna. Olnud 1955–76 TÜ pol. ökonoomia kateedri õpetaja, vanemõpetaja ja dots., 1976–91 prof., 1991–93 majandusteaduskonna majandusteooria inst-i prof., 1993–95 erakorraline prof., a-st 1995 emeriitprof. **T:** *Töö kvaliteedi stimuleerimine* (1969), *Palk sotsialistlikus ühiskonnas. Palgakorralduse metodoloogilised alused tööstuses* (1972), *Turumajandus kõigile* (1995), *Turumajanduse alused: metodoloogiline õppematerjal* (1997).

Türnpu, *Heino* (5. VI 1936 Suuremõisa v.), matemaatik, Lembit Türnpuu vend, füüsika-matemaatikaknd. (1969). Lõpetas 1964 TRÜ. Täiendanud end Budapestis Loránd Eötvösi ülikoolis (1972–73) ja Moskva ülikoolis (1977, 1986). Töötanud a-st 1965 TÜ-s (a-st 1972 dots., 1986–92 matemaatilise analüüsi kateedri juh., a-st 1995 funktsiooniteooria õppetooli hoidja). Uurimusi ortogonaalridade kiirusega koonduvuse ja summeeruvuse kohta. **T:** *Inclusion of summability methods in the class of functional series.* — Colloquia Mathematica Societatis János Bolyai, 1983, 35; *Lebesque's functions and summability of functional series with speed almost everywhere.* — Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis de Mathematica, 1996, 1.

Türnpu, *Konstantin* Jakob (13. VIII 1865 Klooga mõis — 16. IV 1927 Tallinn), helilooja ja koorijuht. Lõpetas 1891 Peterburi konservatooriumis L. Homiliuse oreliklassi. Täiendas end 1891–92 Berliinis koorijuhtimise alal. Oli a-st 1892 Tallinnas Niguliste kiriku organist ja saksa gümnaasiumi, 1894–95 ja 1904–09 ka Nikolai I gümnaasiumi lauluõpetaja. Juhatas saksa koore (*Revaler Liedertafel*, *Nikolai-Gesangverein*), kandis nendega ette vokaalsümfoonilisi suurvorme (Bachi „Matteuse passioon" ja „Missa h-moll", Verdi ja Brahmsi reekviem, Beethoveni „Missa solemnis"). Juhatas 1916–27 Tallinna Meestelaulu Seltsi meeskoori (esines sellega menukalt 1919 Helsingis ja 1924 Stockholmis). Osales 1921 Eesti Lauljate Liidu asutamises, oli 1925–26 selle esimees. Loonud u. 60 tundelist ja vaheldusrikka harmooniaga koorilaulu (pms. meeskoorile; „Lauluke, sõua sa", „Priiuse hommikul", „Meil aiaäärne tänavas", „Mu isamaa nad olid matnud", „Mull' lapsepõlves rääkis", „Talvine õhtu", „Kevade tunne", „Tervitus", „Troost", „Lahkudes") ja soololaule („Tasa, tasa", „Üürike", „Üksainus kord"). Juhatas V ja VI üldlaulupeol mees- ja segakoore.

B: N. Laanepõld. *Helilooja Konstantin Türnpu 1865–1927.* Tln., 1965.

Türnpuu, *Lembit* (30. VI 1934 Salinõmme k., Suuremõisa v.), pedagoogikateadlane ja haridusjuht, Heino Türnpu vend, pedagoogikaknd. (1980). Lõpetas 1957 TPedI füüsika erialal. Olnud 1957–61 Märjamaa keskkoolis õpetaja, 1961–74 Tallinnas koolijuht ja haridusosk-a juh., 1974–95 TPedI õppejõud (a-st 1991 prof.), 1976–81 täiendusteaduskonna dekaan, 1981–92 õppeprorektor ja 1992–95 kasvatusteaduste teaduskonna dekaan, a-st 1995 emeriitprof. ja Eesti Kõrgema Kommertskooli konsultantprof. Uurimusi sotsiaalse juhtimise teooria, juhtimisteadvuse kujunemise ja juhtimisteaduste metodoloogia alalt. ENSV tnl. haridustöötaja (1985). **T:** *Hariduse juhtimise probleeme* (1992), *Kooli arendamise teooria ja praktika* (1992), *Rahvahariduse juhtimise probleeme* (1993), *Kooli strateegiline juhtimine ja arendamine: teooria ja praktika* (1999).

Tüür, *Erkki-Sven* (16. X 1959 Kärdla), helilooja. Lõpetas 1984 kompositsiooni alal TRK (J. Räätsa kl.). Täiendanud end eraviisil L. Sumera juures. Olnud 1983–85 ENSV Heliloojate Liidu konsultant, 1987–90 „Vanalinnastuudio" muusikaalajuh. ja 1993–95 EMA kompositsiooniõppejõud, a-st 1995 vabakutseline helilooja. Mänginud ansamblis „In Spe" flööti ja klahvpille, saanud sellest mõjutusi, mis on viinud huvitavate tulemusteni akustiliste pillide ning elektroonilise ja popmuusika ühendamisel. T-i looming on mõttetihe ja kontrastirohke, valitseb tugev vaimsus, muusikast õhkub omanäolist tervendavat rahu. Tema helilooming on kõlanud paljudel festivalidel ja äratanud ülemaailmset tähelepanu, seda on esitanud tunnustatud muusikud (dirigent P. Lilje, „Hilliard Ensemble", „Cabasa Quartet", tšellist D. Geringas). Suuremat osa T-i teoseid kirjastab Saksa kirjastus „Peters". Ilmunud palju heliplaate. ENSV muusika-aastapreemia 1987 ja 1988, EV kultuuripreemia 1997, Balti Assamblee kunstipreemia 1998, Suure Vankri auhind 1996 ja 1997. **T:** oratoorium *Ante finem saeculi* sopranile, segakoorile ja sümfooniaorkestrile (1985), *Lumen et cantus* meeskoorile ja orkestrile (1988), kantaat *Dona nobis pacem* (1982), *Reekviem Peeter Lilje mälestuseks* (1994), 3 sümfooniat (1984, 1987, 1997), *Zeitraum* sümfooniaorkestrile (1992), tšello- (1996) ja viiulikontsert (1999), *Searching for Roots* keelpilliorkestrile (1991), *Arhitektoonika* I–VII erinevatele koosseisudele (1986–92), *Keelpillikvartett U. Kibuspuu mälestuseks* (1985), *Crystallisatio* kolmele flöödile, kellamängule, keelpillidele ja *live*-elektroonikale (1995), *Dick ja Doff imedemaal* flöödile ja tuubale (1991), *Spiel* kitarrile ja tšellole (1992), *Draama* flöödile, viiulile ja kitarrile (1994), *Lamentatio* saksofonikvartetile (1995), *Transmission* kuuele klaverile (1996), *Motus* I ja II löökpillidele (1998), *Excitatio ad contemplandum* koorile ja orelile (1996), näidendi- ja filmimuusikat.
B: *Vastab Erkki-Sven Tüür.* — Teater. Muusika. Kino, 1994, 6.

Erkki-Sven Tüür

Uu	Uu	Uu	Uu	Uu	Uu
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley [illegible] 20. saj. lõpp

Uba, *Peep* (30. III 1949 Misso v.), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1983, Kaasani ülikool). Lõpetas 1972 TRÜ. Täiendanud end Saksamaal (1985–86 ja 1994). Töötanud 1972–95 TÜ-s (a-st 1990 vanemteadur) ja 1995–97 Kopenhaageni ülikooli euromatemaatika keskuses, a-st 1997 on TÜ arvutuskeskuse juh. Uurinud nõrgalt singulaarsete integraalvõrrandite ligikaudse lahendamise meetodeid. **T:** *Методы решения слабо-сингулярных интегральных уравнений* (1984, koos G. Vainikko ja A. Pedasega), *A collocation method with cubic splines for multidimensional weakly singular nonlinear integral equations.* — Journal of Integral Equations and Applications, 1994, 6.

Uba, *Toomas* (2. XI 1943 Tallinn), spordiajakirjanik. Lõpetas 1968 ajakirjanduse erialal TRÜ. Töötanud 1962–72 ER-i ja a-st 1973 ETV spordisaadete toimetuses, a-st 1978 peatoim-na, a-st 1999 peaprodutsendina. Tegutsenud paljudel rahvusv. suurvõistlustel telekommentaatorina. Osalenud „Naapurivisa" mälumängus ja olnud mälumängude saatejuht. ENSV tnl. ajakirjanik (1988). V. Pandi preemia 1998, Eesti Kultuurkapitali aastapreemia 1998. **T:** *XII taliolümpiamängud. Innsbruck 1976* (1977, autoreid).

Ubar, *Raimund*-Johannes (16. XII 1941 Tallinn), arvutiteadlane, tehnikateaduste dr. (1986, Läti NSV TA Arvutitehnika Inst., kinnit. 1987), Eesti TA liige (1993), Balti Tehnikateaduste Akadeemia asutajaliige (1992), USA Rahvusv. Teaduste ja Kunstide Akadeemia liige (1996). Lõpetas 1965 elektriinsenerina TPI. Töötas 1966–68 insenerina Tallinna Raadioelektroonika Konstrueerimisbüroos, a-st 1971 on TTÜ õppejõud (1978–87 dots., a-st 1987 prof., 1987–92 arvutustehnikakateedri juh., a-st 1992 arvutitehnika ja diagnostika õppetooli juh. ja prof.). Olnud rohkem kui 20 Lääne-Euroopa ja USA ülikoolis külalislektor, pikemat aega töötanud Dresdeni tehnikaülikoolis (1988), Linköpingi ülikoolis (1991, 2000), Grenoble'i (1992, 1998), Darmstadti (1993, 1994) ja Torino tehnikaülikoolis (1996), Fraunhoferi inst-s (Dresdenis, 1997, 1999) jmt. kõrgkoolis. Rajanud TTÜ-s elektroonika kompetentsuskeskuse (1993–97), toonud programmide TEMPUS, COPERNICUS ja ESPRIT raames TTÜ-sse mitu välisprojekti. Oli 1993–97 Eesti Teadusfondi Nõukogu esimees. Uurimusi digitaalsüsteemide projekteerimise ja diagnostika kohta. EV teaduspreemia 1999. **T:** *Автоматизированное проектирование систем контроля самолетов* (Moskva, 1983, autoreid), *Fehler in Automaten* (Berliin, 1989, koos D. Bochmanniga), *Test synthesis with alternative graphs.* — IEEE Design & Test of Computers, 1996.

Udam, *Haljand* (8. V 1936 Rakvere), orientalist, esseist ja tõlkija, filoloogiaknd. (1971, NSVL TA Orientalistikainst.). Lõpetas 1959 TRÜ geoloogina. Ida keeli hakkas õppima TRÜ orientalistikakabinetis P. Nurmekundi juures. Täiendanud end 1963–64 ja 1991 Taškendis, 1967–71 Moskvas ning 1980. a-il

Toomas Uba

Raimund Ubar

mitu korda Dušanbes. Töötanud a-st 1971 „Eesti entsüklopeedia” toimetuses (a-st 1993 kirjanduse ja kunsti toimetuse juh.). Tõlkinud eesti keelde iraani (O. Hajjami „Nelikvärsid”, 1967, ²2000; Rudaki „Laulepudemed”, 1970; Saadi „Roosiaed”, 1974; Ali Safi „Inimlikud imetabasused”, 1982; „Mulla Nasreddin”, 1987) ja araabia (Ibn Tufaili „Elav Ärganu poeg”, 1992) klassikalist luulet ja proosat ning pärsia, tadžiki, usbeki, hindi ja urdu keelest nüüdiskirjandust, kirjutanud tõlgetele järelsõnu ja kommentaare, osalenud kirjandusõpikute koostamises. Avaldanud uurimusi, art-eid ja esseid ida traditsioonilise metafüüsika, kirjanduse ja kunsti kohta. **T:** *Loetud ja kirjutatud* (1998).

Udam, *Mark* (19. V 1936 Tallinn — 29. XII 1982 Siselinna k., Kaarli kn.), luuletaja. Õppis 1955—57 TPedI-s eesti keelt ja kirjandust. Vangistati 1957 riigipiiri ületamise katsel ja mõisteti kolmeks aastaks vangi. Vabanenult töötas Tallinnas ja mitmel pool mujal Eestis ajakirjanikuna, õpetajana ja lihttöölisena. Avaldanud a-st 1968 ajakirjanduses traditsioonilises laadis mõtte- ja loodusluulet ning lühiproosat. 1992 ilmus valikkogu „Pabermaja”. — Tema vend Erik U. (10. VII 1938 Tallinn — 6. II 1990 Tallinn), vabadusvõitleja ja poliitik, oli 1955—56 Nõuk-vastases tegevuses süüdistatuna ja 1961—66 Eesti Rahvuslaste Liidu tegevuse juhtimises osalemise pärast vangis. Võttis 1970. a-ist osa inimõigusliikumisest, oli 23. VIII 1979 ÜRO-le saadetud 45 baltlase märgukirja „Molotovi-Ribbentropi pakti salaprotokollide avalikustamisest ja selle tagajärgede likvideerimisest” koostajaid. MRP-AEG asutajaid. ERSP asutajaliige ja aseesimees.

Udam, *Valter* (26. VIII 1926 Vastse-Antsla v.), poliitika- ja põllumajandustegelane, publitsist, ajalookand. (1988). Lõpetas 1957 Olustvere Põllumtehnikumi ja 1964 NLKP KK Kõrgema Parteikooli. Teenis 1944—50 eesti laskurkorpuses ja lõpetas sel ajal Tallinna Draamateatri õppestuudio. Oli 1950—54 Tallinnas ja Tartus juhtiv komsomolitöötaja. Õppis 1955—58 EKP KK Eesti Nõukogude-Parteikoolis. Olnud 1958—59 EKP Vastseliina raj. komitee ja 1959—62 EKP Võru raj. komitee sekretär, 1962—63 Võrus I sekretär, 1963—70 EKP KK inspektor, 1970—78 EKP Viljandi raj. komitee ja 1978—88 EKP Pärnu raj. komitee I sekretär. 1971—90 EKP KK liige. 1971—90 ENSV Ülemnõukogu saadik, sh. 1988—90 agrotööstuskompleksi komisjoni esimees. U. on üleliiduliselt tunnustatud agrotööstuskompleksi loojaid, juurutas seda Viljandi ja Pärnu raj-s. Avaldanud publitsistikat ja kirjutisi põllum-e kohta. Kirjutanud ka näidendeid, neist sai sotsiaalpsühholoogilisi probleeme käsitlev „Vastutus” (lavastatud kolmes Eesti teatris; tõlgitud vene ja läti keelde) 1986 J. Smuuli preemia. Sotsial. töö kangelane (1985). **T:** *Viljandi Rajooni Põllumajanduskoondis* (1977), *Pärnu Rajooni Agraartööstuskoondis* (1981), *Taasiseseisvumine* (1993), *Talust taluni* (1994), *Elust endast* (1999).

Udovenko (a-st 1981 Lilleorg), *Alla* (30. III 1950 Tallinn), baleriin. Lõpetas 1969 Tallinna Koreograafiakooli, oli 1969—91 „Vanemuise” balletisolist. Asutas 1994 Tartus Ida Tantsukooli ja juhib seda koos abikaasa Tiit Lilleoruga (s. 1941). ENSV teen. kunstnik (1976). **O:** Merineitsi (Põldmäe *Merineitsi*), Myrtha (Adami *Giselle*), solist (Raveli *Bolero*), Elizabeth (Šenderovase *Maria Stuart*).

Uesson, *Anton* (12. I 1879 Haimre v. — 13. IV 1942 Sverdlovsk), omavalitsustegelane ja ehitusinsener. Lõpetas 1902 Riia vaimuliku seminari ja 1910 ehitusinsenerina Riia Polütehnikumi. Töötas a-st 1902 Tallinnas ehituse alal. Oli 1913—17 ja 1918—19 Tallinna linnanõunik, 1919—34 linnapea ja a-st 1934 abilinnapea. Tegutses juhtivalt mitmes seltsis (sh. a-st 1933 Tallinna Ajalooseltsi esimees). Osales 1918 Tallinna Tehnikumi asutamises. 1920—40 Eesti Linnade Liidu esimees. I ja VI Riigikogu ning Rahvuskogu liige (tööerakondlane). U-i projekti järgi ehitati enne I maailmasõda üle 300 hoone, enamik kahekorruselised puumajad (sh. rikkalikult kaunistatud juugendlikud esinduselamud Tallinnas Kaupmehe t. 8, 1912, ja Weizenbergi t. 14, 1913). 1941 arreteerisid ta Nõuk. okupatsioonivõimud, hukati vangilaagris.

Uexküll [*ükskϋll*], *Berend* Johann vabahärra von (1. X 1762 Tallinn — 11. V 1827 Haimre), baltisaksa päritolu Vene riigitegelane. Oli 1778—90 Vene sõjaväeteenistuses, 1790. a-il Peterburis riiginõunik, 1806—09 Eestimaa rüütelkonna peamees, 1792—96 kreisimarssal ja 1801—05 kreisisaadik. 1802 reformiti tema algatusel Eestimaa maapäeval rüütelkonna ametite määramise korda. 1808—18 oli U. Eestimaa tsiviilkuberner, 1818—21 senaator ja salanõunik. Andis (arvat. 1789) Vigala mõisa talupoegadele eraõiguse (see oli konservatiivne, ei piiranud mõisnike õigust, talupoegade lastele kehtestati osaline koolisundus).

Uexküll [*ükskϋll*], *Jakob* von (19. VIII 1944 Uppsala), ajakirjanik, tõlkija ja filateeliaekspert, Jakob Johann von U-i pojapoeg, Thure von U-i vennapoeg. Õppinud Oxfordi ülikoolis. Tegutsenud poliitika ja keskkonnakaitse alal (avaldanud selleteemalisi uurimusi), olnud mitme rahvusv. keskkonnapol. org-i asutajaid. 1984—89 Euroopa Parlamendi liige. Rajas 1980 Õige Elamisviisi auhinna (*Right Livelihood Award,* nn. alternatiivne Nobeli auhind) ja 1992 Eesti Taassünni auhinna (seda anti 1993—97). **T:** *Projekte der Hoffnung* (1990, koos B. Dostiga), *Eesti tee rohelisse tulevikku* (1994).

B: *Oma maa vaim: Eesti Taassünni auhind 1993—1997.* [Toim. D. Kareva, K. Kull, T. Tivel.] Tln., 2000.

Uexküll [*ükskϋll*], *Jakob Johann* von (8. IX 1864 Keblaste mõis, Mihkli khk. — 25. VII 1944 Capri), baltisaksa bioloog (loomafüsioloog, etoloog), biokübernеetik, biosemiootik ja filosoof. Thure von U-i isa, Jakob von U-i vanaisa. Õppis 1884—89 Tartu ülikoolis, oli 1889—1918 Heidelbergis eraõpetlane ning uuris Napoli zooloogiajaamas selgrootuid. A-st 1925 Hamburgis prof. Asutas 1926 Hamburgis loomade liigiomase maailma (nn. omailma) uurimise inst-i ja juhatas seda 1926—40. On selgrootute võrdleva füsioloogia ja biosemiootika rajajaid. Uuris selgrootute närvitalitlust ja käitumist. Lõi omailmaõpetuse, mille järgi kõik elusolendid elavad liigiomases maailmas ning elukeskkonna nähtuste signaalne tähendus sõltub organismi talitluse struktuurist. Käsitles organismi talitlust kantiaanlikust tunnetuskontseptsioonist lähtudes. Käis 1929—39 suvitamas Virtsus ja Puhtus, kus tema suvemajas avati 1949 bioloogiajaam. 1993 asutati Tartus Eesti Looduseuurijate Seltsi juurde Jakob von U-i keskus, mis hoiab U-i arhiivi ja arendab tema õpetust. **T:** *Umwelt und Innenwelt der Tiere* (1909), *Bausteine zu einer biologischen Weltanschauung* (1913), *Theoretische Biologie* (1920), *Bedeutungslehre* (1940).

B: K. Kull. *Jakob von Uexkülli lugu.* — Eesti Loodus, 1999, 1.

Uexküll [*ükskϋll*], Karl Kuno *Thure* von (15. III 1908 Heidelberg), saksa arstiteadlane ja semiootik, Jakob Johann von U-i poeg, Jakob von U-i onu, TÜ audr. (1994). Olnud 1955—66 Giesseni ja 1966—77 Ulmi ülikooli prof., a-st 1977 emeriitprof. Uurimusi sisehaiguste ja psühhosomaatilise meditsiini alalt. Avaldanud ja arendanud oma isa biosemiootikaalaseid uurimusi ning toetanud temanim. keskuse rajamist Tartusse. Pidanud a-st 1989 Tartus semiootikaloenguid. **T:** *Wirklichkeit als Geheimnis und Auftrag*

(1945, koos E. Grassiga), *Der Sinn des Lebens* (1947, koos Jakob Johann von U-ga), *Lehrbuch der psychosomatischen Medizin* (1979, [5]1996, koostaja, toim. ja autoreid).

Ugaste, *Ülo* (17. IV 1939 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikadr. (1989, Ukraina NSV TA Metallofüüsika Inst., kinnit. 1990). Lõpetas 1963 Moskva ülikooli. Olnud 1967–73 NSVL TA Metallurgiainst-i teadur, 1973–80 üleliidulise masinaehitusinst-i sektorijuh., 1980–87 Norilski industriaalinst-i kateedrijuh., a-st 1990 TPÜ prof. ja rakendusfüüsika õppetooli juh. Uurimusi röntgenspektraalmikroanalüüsi ja selle rakenduste kohta ning vastastikdifusioonist metallisüsteemides. Koostanud keskkooli ja kõrgkooli füüsikaõpikuid („Füüsika üldkursus näidetega bioloogiast ja meditsiinist", 3 kd., 1997–99, autoreid; „Füüsika gümnaasiumile" I–III, 1997–2000). **T:** *Процессы взаимной диффузии в сплавах* (Moskva, 1973, autoreid).

Ugi, *Ivar* Karl (5. IX 1930 Kuressaare), keemik, *dr. rer. nat.* (1954, Müncheni tehnikaülikool), Rootsi Kuningliku TA (1987) ja Eesti TA välisliige (1991). Läks 1941 Saksamaale, lõpetas 1951 Tübingeni ülikooli. Töötanud 1962–68 keemiakontserni *Bayer AG* keskuurimislaboratooriumis (a-st 1966 dir.), olnud ühtlasi a-st 1963 Kölni ülikooli ja 1968–71 Lõuna-California Ülikooli (Los Angeleses) prof. ning a-st 1971 Müncheni tehnikaülikooli orgaanilise keemia inst-i dir. Avastas 1959 isotsüaniidi neljakomponendilise kondensatsioonireaktsiooni (U. reaktsioon). Uurimusi orgaaniliste ühendite stereokeemia alalt. Loonud koos USA matemaatiku J. Dugundjiga (s. 1919) algebralise mudeli, mille abil saab molekule ja keemilisi reaktsioone esitada matemaatiliselt. Göttingeni TA auhind 1964 ja P. Morrise fondi auhind 1988. **T:** *Perspectives in theoretical stereochemistry* (Heidelberg, 1984, autoreid); *A new class of convertible isocyanides in the Ugi four-component reaction* (koos T. Lindhorsti ja H. Bockiga). — Tetrahedron 1999, 55.

Uibo, *Andres* (16. IV 1956 Kivi-Vigala), organist, pedagoog ja produtsent. Lõpetas 1981 muusikapedagoogika ja oreli erialal (H. Lepnurme kl.) TRK, õppis samas L. Verlini juures koorijuhtimist. Täiendanud end Prahas (M. Šlechta), Saksamaal (L. Krämer), Soomes (T. Koopman) ja Itaalias meistrikursustel (H. Haselböck, L. Celeghini). Õppis 1992–94 Lübecki kõrgema muusikakooli H. Gebhardi oreliklassis. Olnud a-st 1981 Tallinna Niguliste kiriku oreli hooldaja ja organist, a-st 1996 „Eesti Kontserdi" produtsent ning a-st 1994 EMA oreliõppejõud (a-st 1994 erakorraline dots.); õpilasi: M. Siitas, A.-P. Lattik, T. Tenno, H. Tammeste. Esinenud a-st 1980 soolokontsertidega Baltimaadel, NSV Liidu olulisemates orelilinnades, paljudes Euroopa riikides ja Jaapanis. Tutvustanud välismaal eesti heliloojate (R. Tobiase, P. Süda, E. Arro, E.-S. Tüüri) oreliteoseid. Temale ning tema ja trompetist J. Leiteni duole (a-st 1988) on loodud teoseid. Ilmunud 2 soololaserplaati ja plaadid koos J. Leiteni ning kitarrist A. Vartsiga. U. on Tallinna rahvusv. orelifestivali (a-st 1987) algataja ja kunstiline juht. Andnud välja rmt-u „Eesti orelid", redigeerinud A. Kapi oreliteoseid. Loonud teoseid orelile ja klaverile. Eesti Kultuurkapitali aastapreemia 1994 ja 1999.

Uibo, *Enn* (25. X 1912 Halliste khk. — 31. VIII 1965 Potma, Mordva ANSV), luuletaja. Töötas a-ni 1933 Tallinnas ajakirjanikuna, lõpetas 1935 raamatupidamiskursused, oli seejärel a-ni 1941 raamatupidaja. Osales taarausuliste liikumises. *Gestapo* arreteeris ta 1944. a. kevadel, NKVD sama aasta nov-s, oli poliitvangina 1945–56 Norilskis. Pöördus seejärel Eestisse tagasi, arreteeriti 1957 Nõuk-vastases propagandas süüdistatuna, suri vangilaagris. Avaldanud a-st 1927 alalhoidliku vormiga rahvusaatelist luulet. Loomingu väärtuslikuma osa moodustab vangistuses kirjutatud, käsikirjaliselt levinud tundejõuline laagriluule. **T:** luulekogud *Kuldkõrte igatsus* (1935), *Homse nimel* (1938), valikkogu *Testament* (1995).

Uibo, *Harald* (9. III 1920 Valgjärve k., Valgjärve v.), koorijuht ja pedagoog. Kuulus II maailmasõja ajal ENSV Rkl. Kunstiansamblеisse. Lõpetas 1954 koorijuhtimise erialal TRK (G. Ernesaksa kl.). Oli 1944–52 ENSV Rkl. Akadeemilise Meeskoori laulja, 1952–64 sama koori dirigent ja 1964–71 TPedI dirigeerimiskateedri õppejõud. A-st 1971 olnud EMA õppejõud (a-st 1981 prof., a-st 1994 emeriitprof.). Juhatanud taidluskoore (TPedI mees- ja segakoori, TPI meeskoori, ENSV Kutsehariduse Peavalitsuse meeskoori, Eesti Õpetajate Meeskoori), olnud 1955–80 üldlaulupidude meeskooride üldjuhte. Loonud koorilaule („Rannamänd", „Luiged", „Laul ei lõpe"), koostanud koorilaulukogumikke, osalenud koorivõistluste žüriides. ENSV rahvakunstnik (1978).

Uibo, *Oivi* (23. XI 1962 Tartu), lastearst, Raivo U. abikaasa, meditsiinidr. (1994). Lõpetas 1987 TRÜ. Täiendanud end Tampere, Umeå ja Brüsseli ülikoolis. Töötanud TÜ pediaatriakateedris ja a-st 1994 TÜ Lastekliinikus (a-st 1997 dots.). Uurinud Eesti lastel tsöliaakiat (ainevahetus- ja arenguhäireid põhjustav haigus), selle diagnoosimist (sh. immunoloogiliste sõeltestide abil) ja kliinilisi tunnuseid ning tsöliaakiahaigestumust.

Uibo, *Raivo* (21. XII 1948 Tartu), arstiteadlane, immunoloog, Oivi U. abikaasa, arstiteaduse ja kirurgia dr. (1990, Tampere ülikool). Lõpetas 1973 TRÜ, töötanud 1973–79 sealsamas meditsiini kesklaboris, olnud 1979–92 üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i immunoloogialabori juh., a-st 1992 TÜ arstiteaduskonna immunoloogia õppetooli juh. ja korraline prof. ning üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i immunoloogia uurimisrühma juht. Täiendanud end Soome, Austraalia, Suurbritannia ja Belgia ülikoolides, olnud Soomes ja Suurbritannias külalisprof. Eesti Immunoloogide Seltsi asutajaliige ja esimees (1984–95), Balti Immunoloogide Seltsi asutajaliige ja asepresident (1992–95), Rahvusv. Immunoloogia Seltside Unioni (IUIS) hariduskomitee liige (a-st 1995), ühingu „Euroscience" asutajaliige (1997). Uurimusi autoimmuunsuse (raku ja molekuli tasandil), autoantikehade, seedekulgla- ja maksahaiguste ning sisenõristuse ja immuunsüsteemi immunopatoloogia ja immunodiagnostika alalt. EV teaduspreemia 1995 ja 1999. **T:** *Specificity and functional significance of gastric and hepatic autoantibodies* (Tampere, 1990).

Uibo, *Udo* (5. V 1956 Viljandi), kirjanduskriitik ja tõlkija. Lõpetas 1979 TRÜ eesti filoloogia erialal. Töötanud 1979 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, 1981–90 ajakirja „Keel ja Kirjandus" ja a-st 1990 ajakirja „Looming" toimetuses (a-st 1997 peatoim.). Avaldanud a-st 1974 luulet (pseud. Kalju Soa), a-st 1977 keeleteaduslikke art-eid ning proosa- ja luulearvustusi, koostanud kogumiku „Lauluraamat. 555 laulu mitmele maitsele" (1996). Tõlkinud pms. inglise keelest eesti keelde ilukirjandust ja esseistikat (T. Capote, A. Koestler, G. Orwell, G. Swift). Kirjanduse aastapreemia 1996.

Uibo, *Väino* (7. X 1942 Tartu), näitleja ja lavastaja. Lõpetas 1970 näitlejaerialal TRK. Olnud 1970–75 ja 1977–81 „Vanemuise" näitleja ning 1981–89 „Ugala" näitleja ja lavastaja, töötanud 1975–77 ETV Tartu stuudios, a-st 1998 olnud Kuressaare Teatri dir. Loonud laule ja esitanud neid koos poja Toomas U-ga (s. 1971), mänginud filmis („Väike reekviem suupillile"). Elas 1989–92 Rootsis, oli 1993–98 Elva linnapea. **L:** Yliruusi *Suveõhtu valss*

Ülo Ugaste

Ivar Ugi

Andres Uibo

Enn Uibo

Harald Uibo

(1982), Baturini *Kuldrannake* (1986), Uustulndi *Tuulte tallermaa* (1999). **O:** Sancho Panza (Bulgakovi *Don Quijote*), Charley (Thomase ja Undi *Charley tädi*), Borgheim (Ibseni *Väike Eyolf*), Jack (Albee' *Kõik aias*), Osias (Tammsaare *Juudit*), James junior (O'Neilli *Pikk päevatee kaob öösse*), Näitleja (Molnári *Kaardiväeohvitser*).

Uibopuu, *Arthur* (31. XII 1878 Sooru v. — 2. IV 1930 Tallinn), pangandustegelane. Lõpetas 1904 Riia Polütehnikumi majandusosk-a. Töötas 1903—05 Pihkva kommertspangas, oli 1905—07 Tartu Vastastikuse Krediidiühistu asjaajaja-dir., a-st 1907 Tallinna Vastastikuse Krediitühisuse dir., a-st 1919 as-i Tallinna Krediitpank dir. ja 1925—26 Eesti Panga president. 1919—26 Tallinna Eesti Kirjastusühisuse juhatuse esimees, 1920—25 Tallinna pankade nõukogu esimees. Asutava Kogu liige.

Uibopuu, *Henn-Jüri* (11. X 1929 Tartu), õigusteadlane, riigiteaduse dr. (1968, Grazi ülikool), *dr. habil.* (1974, Salzburgi ülikool), Eesti TA välisliige (1995). Siirdus koos vanematega 1941 Saksamaale, lõpetas 1968 Grazi ülikooli. Olnud a-st 1978 Salzburgi ülikooli rahvusv. õiguse ja Nõuk. õiguse prof., 1984—88 ja 1990—92 samas õigusteaduskonna rahvusv. õiguse kateedri juh., a-st 1995 emeriitprof., samast ajast *prof. honoris causa*. Olnud külalisprof. USA-s, LAV-s, Prantsusmaal ning 1988 ja 1989 Eestis (TÜ-s). Eesti Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe ja a-st 1992 EV presidendi õigusnõunik, a-st 1992 aukonsul Austrias, 1996—98 põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjoni liige. Austria teaduse ja kunsti I klassi teenetemärk 1995. **T:** *Die sowjetische Doktrin der friedlichen Koexistenz als Völkerrechtsproblem* (Viin, 1971), *Die Völkerrechtssubjektivität der Unionrepubliken der UdSSR* (Viin, 1975), *Die rechtliche Entwicklung der baltischen Republiken 1989—90* (Köln, 1991), Eesti 1992. a. põhiseaduse kommentaarid: *Eesti Vabariigi presidendi kompetentsid* (Salzburg, 1993, saksa ja eesti k.), *Eesti Vabariigi Riigikogu kompetentsid* (Salzburg, 1994, saksa k., Tallinn, ^{2}1996, eesti k.), *Die Kompetenzen der estnischen Regierung nach der Verfassung 1992* (Salzburg, 1996).

Uibopuu, *Vaike* (11. V 1940 Urvaste v.), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1962 koorijuhtimise erialal TRK (A. Ratassepa kl.). Töötanud koorijuhtimisõpetajana a-st 1963 Elleri-nim. Tartu Muusikakoolis (a-st 1993 koorijuhtimise ja koolimuusika osk-a juh.), a-ni 1974 ühtlasi Tartu lastemuusikakoolis. Juhatanud a-st 1963 TÜ Akadeemilist Naiskoori ja a-st 1992 ka selle vilistlaskoori, 1971—79 TRÜ Kammerkoori (asutaja) ja a-st 1988 Elleri-nim. Tartu Muusikakooli tütarlastekoori. Saanud kooridega rahvusv. võistluste auhindu. Olnud a-st 1985 üldlaulupidudel nais- ja ühendkooride üldjuhte. ENSV tnl. kunstitegelane (1980).

Uibopuu, *Valev* (19. X 1913 Vana-Antsla v. — 18. III 1997 Lund, Rootsi), kirjanik, keele- ja kirjandusteadlane, filosoofiadr. (1970, Lundi ülikool), Richard Rohu õepoeg. Töötas 1936—39 Valgas, seejärel Tallinnas ajakirjanikuna. Põgenes 1943 Soome ja 1944 sealt edasi Rootsi. Töötas 1944—53 ajalehe „Välis-Eesti" toimetuses, õppis 1953 Helsingi ja 1954—58 Lundi ülikoolis, töötas 1954—70 Eesti Kirjanike Kooperatiivi kirjastuses, oli 1971—80 Lundi ülikooli õppejõud ja soome-ugri inst-i juh. Avaldanud 1930. a-ist lastejutte, psühholoogilise probleemiasetusega real. novelle ja romaane, eesti kirjanduse käsitlusi ning keeleteaduslikke uurimusi. Kirjutanud koos B. Kangroga rootsikeelse Eestit tutvustava rmt-u „Estlands ansikte: en skildring i bild och ord" (Lund, 1960). Rootsi Eestlaste Esinduse kultuuriauhind 1990. **T:** novellikogud *Viljatu puu* (1940), *Linnud puuris* (Vadstena, 1946), *Kahju kaunitest aegadest* (Vadstena, 1949), *Igavene küla* (Lund, 1954), *Mosaiik* (Lund, 1962), *Toselli serenaad* (Lund, 1982) ja valikkogu *Muutunud maailm* (1997), rmt-d *Võõras kodu* (Vadstena, 1945), *Keegi ei kuule meid* (Vadstena, 1948, Lund, ^{2}1973, ^{3}1992), *Neli tuld* (Lund, 1951, ^{2}1993), *Janu* (Lund, 1957, ^{2}1997), *Markuse muutumised* (Lund, 1961), *Lademed* (Lund, 1970) ja *Kaks inimelu ajapöörises* (2 osa, Lund, 1990—91), lastejutud *Hõbedane õng* (1940) ja *Metsamajake* (1941), art-ikogu *Ajavoolu võrendikest* (Lund, 1987), uurimused *Similarkomparative Konstruktionen im Finnischen und Estnischen* (Lund, 1970), *Meie ja meie hõimud* (Lund, 1984) ja *Finnougrierna och deras språk* (Lund, 1987).

Uibu, *Jaak* (20. V 1941 Tallinn), rahvatervisetead-lane, onkoloog ja mikrobioloog, meditsiinidr. (1989, Moskva). Lõpetas 1966 TRÜ, oli seejärel Saare jsk-aarst. Töötanud 1973—74 TRÜ-s, 1975—77 TPI toiduainete laboris ning 1977—88 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i kantserogeneesilaboris. Viibis 1978 onkoloogiaalasel uurimistööl Tokyos. Olnud 1989—91 tervishoiumin-i peasanitaararst ja ministri asetäitja, a-st 1991 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i eksperimentaalonkoloogia osk. juhtivteadur ning ühtlasi 1991—93 tervishoiumin-i teadusnõukogu ja 1993—97 Eesti Arstiteadusnõukogu esimees. Oli 1998—99 rahvastikuministri nõunik ja alustas eesti rahvastikupoliitika sõnastamist. Uurinud inimese mikrofloorat, kantserogeneesi toidutegureid, kantserogeensete nitrosoühendite tekke tingimusi, tervishoiukorraldust, rahvastiku terviseseisundit ja demograafilist olukorda. **T:** *Eesti rahvastiku tervis XXI sajandi künnisel* (1997, täiendatud elektrooniline väljaanne 1998—99).

Uiga, *Johannes* (12. II 1918 Tartu — 23. X 1998 Tartu), maalikunstnik. Õppis 1937—1940 ja 1943—44 Tartus „Pallases" ning 1942—43 Kõrgematel Kujutava Kunsti Kursustel, lõpetas 1946 Tartu Rkl. Kunstiinst-i. Töötas 1946—54 Tartu Rkl. Kunstiinst-s ja ERKI Tartu osk. maaliosk-a laborandina, 1954—66 oli ENSV Kunstifondi raamitöökoja tööline. U. oli loodusmaalija, kelle lemmikmotiiv on Lõuna-Eesti järvemaastik, pms. Otepää ümbrus ja Pühajärv. Viljeles algul impressionismimõjulist toontoonis

Vaike Uibopuu

Valev Uibopuu

Jaak Uibu

Johannes Uiga

maalimist („Motiiv Apteekrimäelt", 1952), 1960. a-il said valdavaks lakoonilised panoraamvaated („Kääriku maastik", 1964) ja 1980. a-il ekspressiivsed järvevaated („Pühajärv Kloostrisaarega", 1986; „Pühajärve motiiv", 1988). Viljelnud ka akvarelli („Pilkuse järve motiiv", 1965), lillepilte („Lilled rohelisel taustal", 1987) ning aktimaali. K. Mäe medal 1988.
B: *Johannes Uiga.* [Koost. M. Toom.] Trt., 1970. ▲

Uiga, *Uno* (21. XI 1925 Tammistu k., Tammistu v.), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1957 koorijuhtimise alal Moskva Gnessinite-nim. Muusikapedagoogika-inst-i. Oli 1953–80 Tartu Pedagoogilise Kooli õpetaja ja muusikaosk-a juh., 1980–95 Tartu 7. keskkooli (nüüd Tartu Karlova Gümnaasium) muusikaõpetaja. Asutas 1947 Tartu kultuurihoone segakoori „Heli" ja 1961 Tartu Poistekoori, oli nende peadirigent. Olnud 1980–90 üldlaulupidudel ja 1972–87 koolinoorte laulupidudel poiste- ja lastekooride üldjuhte. Avaldanud ajakirjanduses probleemart-eid, koostanud õppematerjale. ENSV tnl. kunstitegelane (1984).

Uit, *Inna* (1. IX 1965 Jõhvi), kulturist. Lõpetas 1984 Kohtla-Järve meditsiinikooli. Harrastanud kulturismi a-st 1989. Saanud kuldmedali MM-il 1996 kehakaalus kuni 57 kg ning EM-il 1991 kehakaalus kuni 52 kg ja absoluutarvestuses ning 1995 kehakaalus kuni 57 kg. Tuli 1990 NSV Liidu meistriks kehakaalus kuni 57 kg ja absoluutarvestuses. Esinenud a-st 1996 elukutselisena ning olnud a-st 1992 spordiklubis „Reval-Sport" treener.

Ulas, *Maria-Kristiina* (11. III 1965 Rakvere), graafik ja maalikunstnik, Concordia Klari ja Peeter U-e tütar. Lõpetas 1991 TKÜ. Äratas tähelepanu meesakte kujutavate joonistuste ja estampidega („Komposit-sioon V", 1985). Loonud tasakaalustatud värviintensiivsusega guašš- („Garneeritud pilk", 1991; „Othello", 1991; „Lainete all", 1991) ja akrüülmaale („Sammaste vari", 1992; „Pöördpilk", 1992), akvarelle ning optiliste efektidega suuremõõtmelisi paberi- („Kuningas uni", 1995) ja vaselõikeid. Viljelnud ka kalligraafiat, teinud sule-, pintsli-, pliiatsi- ja pastelljoonistusi („Armumängudele ruttavad konnad ületavad tee", 2000). K. Raua preemia 1993. **T:** *3 hampelmanni* (1999), installatsioonid *Ta suudleb põrandat* (1999, paber, reliin) ja *Pleasures juveniles* (2000).

Ulas, *Peeter* (7. IV 1934 Tallinn), graafik, Concordia Klari abikaasa, Maria-Kristiina U-e isa. Lõpetas 1959 ERKI. Töötanud a-st 1963 TPÜ õppejõuna (a-st 1992 prof.). Viljelnud pms. sügavtrükitehnikaid. Oli 1960. a-te alguses mõjukaid eesti graafika uuendajaid („Suur kammeljas", 1963, linoollõige; „Galerii", 1966, värviline linoollõige; „Ohver", 1968, akvatinta, kuivnõel). Hilisem sürrealismimõjuline, pms. pehmelakitehnikas graafika haarab keeruka mitmetähenduslikkusega, elu filosoofilise mõtestatusega ja ruumiliste efektidega („Pompei", 1970; „Hoone", 1973; „Talv", 1978; „Õhud, maad ja veed", 1982; kõik pehmelakk). 1980. a-il joonistanud meisterlikke aktikrokiisid ja isikupäraseid või karikeeriva käsitluslaadiga portreid („Naine Pöitsemäelt", 1983, ja A. Kivi, 1983, mõlemad süsi; Sinivee Teemu, 1983, tušš) ning suurejoonelisi Saaremaa looduse motiive („Männid horisondi kohal", 1986). 1990. a-il on käsitluslaad muutunud abstraktseks („Norra maastik" I–III, 1992; sarjad „Kristallid hämaruses", 1993–95, pastell, ja „L'interieur du milieu" I–VII, 1999–2000). Loonud ka rmt-uillustratsioone (F. R. Kreutzwaldi „Eesti rahva ennemuistsete juttude" saksakeelne väljaanne, 1978; „Eesti rahvakalender" I–VIII, 1970–99) ja eksliibriseid. ENSV tnl. kunstnik (1976). Tallinna graafikatriennaali *grand prix* 1968, K. Raua preemia 1983, J. Jenseni preemia 1987.

Ulfsak, *Lembit* (4. VII 1947 Koeru), näitleja. Lõpetas 1970 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1969–78 ENSV Rkl. Noorsooteatris, 1978–85 (vaheaegadega) ja a-st 1994 Eesti Draamateatris (teinud ka lavastusi) ning 1985–94 näitleja ja lavastajana „Tallinnfilmis" (lavastanud filmid „Keskea rõõmud", 1986, ja „Lammas all paremas nurgas", 1992). Laulnud ansamblis „Amor Trio", mänginud telelavastustes („Mõmmi ja aabits", seriaal „Salmonid"), saavutanud rahvusv. tuntuse ja populaarsuse filminäitlejana („Jutustus tšekistist", 1969; „Tuulevaikus", 1970; „Ukuaru", 1974; „Legend Ulenspiegelist", 1976; „Kapten Granti otsinguil", 1986; „Doktor Stockmann", 1988; „Isa", 1998; „Armuke", 1999). ENSV tnl. kunstnik (1989). **O:** Kiir (Lutsu, Panso ja Küla *Kevade*), don Quijote (Bulgakovi *Don Quijote*), Indrek (Tammsaare, Panso ja Küla *Inimene ja revolutsioon*), Kaarel (Kitzbergi *Tuulte pöörises*), Eilert Løvborg (Ibseni *Hedda Gabler*), Punttila (Brechti *Härra Punttila ja tema sulane Matti*), Voitinski (Tammsaare ja Pedajase *Mauruse kool*), Voinitski (Tšehhovi *Onu Vanja*), Yvan (Reza *Kunst*).
B: *Vastab Lembit Ulfsak.* – Teater. Muusika. Kino, 1993, 9.

Inna Uit

Ulla, *Ülle* Valve Oktavie (10. XI 1934 Tallinn), baleriin ja näitleja. Lõpetas 1953 Tallinna Koreograafiakooli ja 1963 „Tallinnfilmi" õppestuudio. Oli 1953–66 ja 1970–73 „Estonia" balletisolist (paistis silma hispaania, idamaade ja mustlastantsudes), 1967–69 Leningradi *Music-Hall*'i ja 1972–85 „Viru" varieteе staar. Esinenud menukalt ka ooperis, operetis ja sõnalavastusteatrites, ENSV Rkl. Filharmoonia estraadikavades, telelavastustes („Leedi Windermere'i lehvik") ja filmides („Õhtust hommikuni", „Savoy ball"). Töötanud ka repetiitorina ja lavatantsuõpetajana. ENSV tnl. kunstnik (1965). Eesti Teatriliidu aasta eripreemia 1991. **O:** Zarema (Assafjevi *Bahtšisarai purskkaev*), Naine (Raveli *Bolero*), Eeva (Štoki ja Tabatšnikovi *Jumalik komöödia*), Candelas (de Falla *Suur võlur – armastus*), Sally (Tambergi *Raudne kodu*), Galatea (Oidi *Imekaunis Galatea*), Medeia (Barberi *Medeia*), Martha (Albee' *Kes kardab Virginia Woolfi?*), Judith Bliss (Cowardi *Heinapalavik*), Fonsia Dorsey (Coburni *Džinnimäng*), leskproua Gurmõžskaja (Ostrovski *Mets*).

Maria-Kristiina

Ulm, *Sulev* (26. VII 1930 Jalukse k., Oru v. – 12. XII 1978 Tallinn), matemaatik, füüsika-matemaatikadr. (1975). Lõpetas 1955 TRÜ, töötas 1960–78 ENSV TA Küberneetika Inst-s arvutusmatemaatika töörühma juhina. Uurimusi iteratsioonimeetodite ja hierarhilise optimeerimise teooria alalt. Arendas teooria diferentssuhetest Banachi ruumis ja rakendas seda iteratsioonimeetodite konstrueerimisel. **T:** *Arvutusmeetodite käsiraamat* (1966, [2]1977, koos M. Leviniga), *Funktionalanalytische Methoden in der angewandten Mathematik.* – Mitteilungen der Mathematischen Gesellschaft der DDR (1974); *Метод декомпозиции для решения задач оптимизации* (1979).

Peeter Ulas

Ulmann, *Karl* (Carl) Christian (14. II 1793 Riia – 8. X 1871 Valga), baltisaksa kiriku- ja haridustegelane. Oli 1835–41 Tartu ülikooli usuteaduse prof., 1839–41 ka rektor (keisri otsuse põhjal tagandati ametist, töötas seejärel Lõuna-Venemaal), 1844–56 Liivimaa koolinõunik ning Liivimaa köstrite ja kihelkonnakooliõpetajate seminari (Valga seminar) inspektor ja 1856–68 Venemaa evangeelse luteri usu kindralkonsistooriumi asepresident (asutas Evangeeliumi Luteri Usu Koguduste Abikassa). Koolinõunikuna püüdis parandada Liivimaa rahvakooliolusid. Oli eestikeelse rahvakooli pooldajaid. Andis 1838–50 välja ajakirja „Mittheilungen und Nachrichten für die Evangelische Geistlichkeit Russlands", milles ilmus Baltimaade kultuuriloo käsitlusi, ms. tema enda uurimus Liivimaa rahvakoolide ajaloo kohta. Koostanud sõnastiku „Lettisches Wörterbuch" (2 kd., 1872–80).

Lembit Ulfsak

Ülle Ulla

Ulst, *Elvi* (23. IV 1934 Viskla k., Ravila v.), majandusteadlane, majandusdr. (1989). Lõpetas 1956 Leningradi Rahanduse ja Majanduse Inst-i, oli 1963—66 samas aspirantuuris. Olnud 1956—68 TÜ majandusteaduskonnas vanemlaborant, assistent ja vanemõpetaja, 1968—70 dots-i kt., 1970—90 dots. ja 1990—92 prof., 1992—98 majanduspoliitika ja riigimajanduse inst-i, hiljem rahvamajanduse inst-i riigirahanduse erakorraline prof. Käsitlenud riigi rahanduse ja avaliku sektori ökonoomika probleeme. **T:** *Teenindusettevõtte majandusliku tegevuse analüüsi metoodika* (1969), *Välisriikide rahandus* (1970), *Euroopa sotsialismimaade rahandus* (1971), *Rahandussuhted kaasajal* (1975, autoreid), *Kapitalistlike riikide rahandus* (1989), *Rahandus eile, täna, homme* (1990), *Riigirahandus* I—II (1996, autoreid), *Avaliku sektori ökonoomika* (1998).

Uluots, *Jüri* (13. I 1890 Kirbla v. — 9. I 1945 Stockholm), riigitegelane, õigusteadlane, prof. (1925), Eesti TA akad. (1938). Lõpetas 1915 Petrogradi ülikooli õigusteaduskonna ja töötas samas Rooma ja tsiviilõiguse alal stipendiaadina ning 1918—19 Haapsalus rahukohtuniku ja kohtu-uurijana. Oli 1920—24 TÜ õppejõud, Rooma õiguse dots., 1925—27 erakorraline prof., 1927—40 prof., 1924—31 ja 1942—44 õigusteaduskonna dekaan, 1931—34 üliõpilasasjade prorektor. Teadlasena uuris esmajoones Eesti õiguse ajalugu ning agraar- ja asustusajalugu. On Eesti õigusteaduse loojaid, osales tsiviilseadustiku koostamises, kaitses 1926—27 Eestis teostatud maareformi Rahvasteliidu nõukogus. Asutava Kogu, I, II ja IV Riigikogu (Põllumeestekogude rühmas), Rahvuskogu (selle I koja esimees) ning VI Riigikogu liige (1938—39 Riigivolikogu esimees). Oli EV põhiseaduse projekti peamisi autoreid ja autoritaarse riigikorra kujundajaid, 1937—40 Isamaaliidu keskjuhatuse esimees. 12. X 1939 — 21. VI 1940 peaminister, lahkus ametist NSV Liidu ultimaatumi ja okupatsiooni tõttu. Alustas apr. 1944 tegevust EV seadusliku riigivõimuorganite taastamiseks ja nimetas 18. sept. ametisse valitsuse. Siirdus 1944 Rootsi. **T:** *Eestimaa õiguse ajalugu* I—II (1930), *Grundzüge der Agrargeschichte Estlands* (1935), *Eestlaste lepingud võõrastega XIII sajandil.* — Õigus, 1935, 2, ja 1936, 2.

B: *Prof. Jüri Uluotsa mälestusraamat.* Stockholm, 1945.

Under, *Marie* (27. III 1883 Tallinn — 25. IX 1980 Stockholm), luuletaja. Õppis 1891—1900 Tallinnas saksa tütarlastekoolis, töötas 1901—02 ajalehe „Teataja" toimetuses. Abiellus 1902 Carl Hackeriga (eestistunult Kaarel Haling, 1878—1948) ja asus elama Moskvasse. Naasnud 1906 Eestisse, tegutses pms. Tallinnas kutselise kirjanikuna. 1924 abiellus A. Adsoniga. Kuulus rühmitistesse „Siuru" ja „Tarapita", oli Eesti Kirjanikkude Liidu asutajaliikmeid ning mitme kodu- ja välismaise org-i auliige (Londoni PEN-klubi, a-st 1937, Soome Kirjanike Liit, a-st 1962). Avaldas a-st 1904 luuletusi ajakirjanduses. Esimestes värsikogudes „Sonetid" (1917), „Eelõitseng" ja „Sinine puri" (mõlemad 1918) avaneb U-i eriti kujundiküllases armu- ja looduselamuste kujutamises. Maailmatunnetuse avardumist peegeldavad kogud „Verivalla" (1920) ja „Pärisosa" (1923); värssnmt-tega „Hääl varjust" (1927) ja „Rõõm ühest ilusast päevast" (1928) ning ballaadikogumikuga „Õnnevarjutus" (1929) saavutas U-i inimkeskne, tundeerk ja üldistusjõuline luule tipptaseme. Rmt-ile „Lageda taeva all" (1930) ja „Kivi südamelt" (1935) on iseloomulikud filosoofilised mõtisklused elu valguse- ja varjupoole üle, humanismiideest kantud kogumikus „Mureliku suuga" (1942) tõusevad esile pihtimuslik inimkannatuste teema ja sõjatraagika. Põgenes 1944 Rootsi, töötas 1945—57 Stockholmis Drottningholmi teatrimuuseumis. Paguluses ilm. kogudes „Sädemed tuhas" (Toronto, 1954) ja „Ääremail" (Stockholm, 1963; mõlemad koos koguga „Mureliku suuga", Tallinn, 1998) liituvad elufilosoofilisele avarustunnetusele valulised koduigatsusnägemused. U. on eesti keelde tõlkinud „Valiku saksa uuemast lüürikast" (1920), C. Baudelaire'i „Väikesed poeemid proosas" (1930), H. Ibseni „Peer Gynti" (1938, [2]1998), M. Lermontovi „Valiku luuletusi" (1941), A. Ahmatova „Reekviemi" (1967) ning M. Maeterlincki, F. Grillparzeri, F. von Schilleri jmt. lavatekste. U-i luulet on ilmunud vene, saksa, esperanto, inglise, prantsuse, rootsi, soome ja itaalia keeles. **T:** valikkogud *Ja liha sai sõnaks* (1936), *Kogutud teosed* I—III (1940), *Sõnasild* (1945), *Südamik* (1957), *Kogutud luuletused* (1958), *Mu süda laulab* (1981, [2]1984) ja *Väike luuleraamat* (1987).

B: *Marie Under. Kirjutisi ta 50. sünnipäeva puhul.* Trt., 1933; A. Oras. *Marie Under.* Lund, 1963; *Marie Underi eluraamat*, I—II. [Koost. A. Adson.] Lund, 1974; H. Rajamaa. *Marie Under inimesena.* Stockholm, 1983; *Marie Under: personaalnimestik.* [Koost. A. Valmas, V. Kelder.] Tln., 1994.

Undla-Põldmäe, *Aino* (9. V 1910 Undla v. — 16. II 1992 Tartu), kirjandusloolane, Rudolf Põldmäe abikaasa, Alo, Jaak ja Mare Põldmäe ema. Lõpetas 1936 TÜ filosoofiateaduskonna, õppis 1931—39 (vaheaegadega) Tartu Kõrgemas Muusikakoolis, täiendas end 1939—40 Budapesti ülikoolis ja F. Liszti Muusikaakadeemias. Töötas 1947—49 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, 1949 küüditati, oli 1949—55 Tšerlaki asulas (Omski obl-s) muusikaõpetaja, naasis Eestisse 1955. Uurinud L. Suburgi ja L. Koidula elu ja loomingut (uurimuste ja art-te kogu „Koidulauliku valgel", 1981, J. Smuuli preemia 1982). Kirjutanud dokumentaalnäid-i „Viru laulik ja Koidula" (lavastatud 1967 Pärnu teatris, 1969 ja 1982 Tallinna Draamateatris).

Undritz [*-ts*], *Erik* Seth Theodor (7. VI 1901 Tallinn — 16. XII 1984 Basel), hematoloog, *dr. med.* Osales Vabadussõjas. Lõpetas 1927 TÜ. Emigreerus seejärel Šveitsi ning töötas seal mitmes sanatooriumis arstina. Oli 1938—66 Baselis *Sandoz Ltd.* ravimitehase farmakoloogialabori juh., a-st 1959 ka Baseli ülikooli hematoloogiaõppejõud, audots. U. on 20. saj. tuntuimaid veremorfolooge. Oli Šveitsi, Saksamaa, Austria ja Itaalia hematoloogide seltside ning Rootsi Eesti Arstide Seltsi auliige. Tal oli erakordselt suur Baltimaade-alane rmtk. **T:** *Hämatologische Tafeln Sandoz* (1950, 1952, 1972, viimane neljas keeles), *Die Therapie der allergischen Krankheiten* (1939).

Undritz [*-ts*], *Paul* (15. I 1854 Kuigatsi v. — 13. XII 1897 Valga), pedagoog ja koolikirjanik. Lõpetas 1888 Tartu ülikooli. Töötas 1874—77 Räpinas ja Vändras kooliõpetajana ning 1890—1907 Valgas pastorina. Avaldas lugemikke ja õpetlikke lastejutte. Abistas C. R. Jakobsoni „Sakala" lisalehe toimetamisel, 1881 toimetas ajalehte „Eesti Põllumees". Oli esimesi soome kirjanduse tõlkijaid ja soome keele propageerijaid. Osales Eesti Kirjameeste Seltsi töös (J. Hurda suuna toetajana) ja Eesti Üliõpilaste Seltsi asutamises. **T:** *Laste kirja-kogu I anne. Looduse lood lastele* (1877), *Eesti Laste Kirjakogu II anne* (1879), *Usuõpetuse raamat* I (1879).

B: A. O. Undritz. *Undritzite sugavõsa.* Trt., 1912.

Undusk, *August* (23. VII 1932 Gdov), matemaatik, Jaan U-i isa, pedagoogikaknd. (1971, Herzeni-nim. Leningradi Pedagoogiline Inst.). Lõpetas 1956 TPedI matemaatika-füüsika erialal. Täiendanud end Leningradis (1970, 1976). Töötanud 1956—62 Otepää keskkoolis õpetajana ja a-st 1965 TPÜ-s õppejõuna (1974—86 ja 1992—95 dots., 1986—92 matemaatikakateedri juh.). Uurimusi matemaatika didaktika ja

koolimatemaatika ajaloo alalt. Koostanud matemaatikaõpikuid, töövihikuid ja metoodilisi juhendeid.

Undusk, *Jaan* (14. XI 1958 Otepää), kirjandusteadlane ja kirjanik, Maarja U-i abikaasa, filoloogiaknd. (1986). Lõpetas 1982 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud 1982—93 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s ja a-st 1993 Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuses (a-st 2000 dir.). Avaldanud uurimusi kirjandusteooria, Eesti ja Euroopa kultuuriloo, baltisaksa kirjanduse jms. alalt, lühiproosat, näid-i „Goodbye, Vienna" (1999) ning rom-i „Kuum. Lugu noorest armastusest" (1990, B. Alveri auhind 1990), kirjutanud järelsõnu, kommenteerinud F. Tuglase teoseid ning tõlkinud (F. Nietzsche). F. Tuglase novelliauhind 1987. Rahvusv. J. G. von Herderi auhind 1995, kirjanduse aastapreemia 1997, 1999 ja 2000. **T:** uurimus *Realismi mõiste ümber. F. Tuglase „realism" ja sajandivahetuse kultuur* (1986), kirjandusfilosoofiline traktaat *Maagiline müstiline keel* (1998).

Undusk, *Maarja* (13. VIII 1959 Tallinn), nahakunstnik, Ellen Niidu ja Jaan Krossi tütar, Jaan U-i abikaasa. Lõpetas 1984 ERKI, täiendas end 1981—82 TRÜ-s ajaloo, ajakirjanduse ja kirjanduse alal. Loonud suuremõõtmelisi, jõulise kompositsiooni ja värvikäsitlusega köiteid ning objekte enda väljamõeldud käsiõmblus- ja paberreljeeftehnikas, kasutanud papjeemašeed (köited „Armunud naise päevik", 1987, „Kaotatud paradiis", 1991, ja „Kurb kirjutaja", 1999; objekt „Neeger", 1995). Illustreerinud rmt-id (E. Niidu „Onu Ööbiku ööpäev", 1998). Avaldanud luulekogu „Tõsimäng" (1983; pseud. M a d l i M o r e l l) ja tarbekunstialaseid art-eid.

Ungern-Sternberg [*št- -rk*], *Alexander* Peter vabahärra von, pseud. A. v o n S t e r n b e r g (22. IV 1806 Purdi — 24. VIII 1868 Dannenwalde, Mecklenburg), saksa kirjanik ja maalikunstnik. Õppis 1826—30 Tartu ülikoolis, siirdus seejärel Saksamaale. Avaldanud ajalooainelisi, biograafilisi ja ühisk-akriitilisi romaane ning novelle („Lõhestunud", 1832) ja vaimukat ajaviitelektüüri („Pruunid muinasjutud", 1850). Kultuuriloolist huvi pakuvad U-i „Mälestuslehed" (6 kd., 1855—61).

Ungern-Sternberg [*št- -rk*], Otto Reinhold *Ludwig* vabahärra von (16. VIII 1744 Vana-Kuuste — 14. VIII 1811 Tobolsk), rahvasuus U n g r u k r a h v, Hiiumaa mõisnik, Constantin von U-i isa. Õppis 1766—67 Leipzigis õigusteadust, nimetati Poola kun-a kammerhärraks, reisis Euroopas, tegi kaasa Madeirareisi; 1770 naasis Peterburi. 1772 asus Hiiumaale, ostis Kõrgessaare (1791), Suuremõisa (1796) jmt. mõisa, rajas Suursadamasse laevaehitustöökoja. Kohus saatis ta 1804 Rootsi kipri tapmise ning karile jooksnud laevade riisumise pärast Siberisse asumisele. Pärimuste järgi meelitas U. eksituledega laevu Hiiu madalale.

B: M. Aitsam. *Hiiu lossist Siberisse*. Tln., 1937.

Ungern-Sternberg [*št- -rk*], Peter Ludwig *Constantin* vabahärra von (14. III 1779 Vana-Kuuste — 23. IX 1836 Harku), baltisaksa majandustegelane, Ludwig von U-i poeg. Teenis Vene mereväes, omandas kaptenleitnandi aukraadi. 1811 päris isalt Hiiumaal asuva Suuremõisa, laiendas isa rajatud Suursadama laevaehitustöökoda. 1814—15 vedas Vene valitsusega sõlmitud lepingu põhjal oma laevadega Prantsusmaale Vene väele teravilja ja viina. Hiljem omandas Harju- ja Läänemaal kümmekond mõisa (Võnnu, Jõesoo, Tagavere, Nõva, Keskvere jt.) ja hakkas mitmes neist kasvatama meriino lambaid. 1829 asutas koos venna H e i n r i c h G e o r g E d u a r d U-ga (1782—1861) Suuremõisas kalevivabriku, mis 1830 toodi Kärdlasse.

Ungern-Sternberg [*št- -rk*], *Robert* Eginhard vabahärra von (30. XII 1813 Pürksi mõis, Noarootsi khk. — 18. I 1898 Kärdla), baltisaksa tööstur. Õppis Berliini ülikoolis loodusteadust, täiendas end Saksamaal ja Belgias kalevitööstuse alal. 1835 asus juhtima Hiiu-Kärdla kalevivabrikut, ajakohastas selle ja asutas 1844 vabriku töölisasula. 1870 ehitas mahapõlenud vabriku taas üles, 1872—98 oli as-i „C. & E. Ungern" asjaajaja-dir.

Ungvere, *Olli* (a-ni 1935 Olga B i r k) (17. VI 1906 Ljutova mõis, Mikitamäe v. — 12. XII 1991 Pärnu), näitleja. Õppis Tartu Kõrgemas Muusikakoolis laulmist, alustas lavategevust 1931 „Vanemuise" operetikooris. Oli 1934—36 „Ugala" operetisolist, 1936—37 „Vanemuise", 1937—38 Eesti Draamateatri ja 1948—86 L. Koidula nim. Pärnu Draamateatri näitleja. Loomingule oli iseloomulik elegants, hilisemas eas ka muhe rahvalikkus. ENSV tnl. kunstnik (1966). **O:** Stasi (Kálmáni *Silva*), Fanny (Pagnoli *Kauged rannad ja Fanny*), Laura (Vilde *Pisuhänd*), Eugénie Grandet (Balzaci *Eugénie Grandet*), Cordelia (Shakespeare'i *Kuningas Lear*), Salme (Traadi *Kohvioad*), Taali (Kooli *Musta kassi öösel ei näe*).

B: L. Talts. *Olli Ungvere*. Tln., 1981.

Univer, *Markus* (20. X 1878 Polli v. — 11. XII 1950 Pärnu), pedagoog ja haridustegelane, Volmer U-i vend. Lõpetas 1899 Tartu õpetajate seminari, õppis 1917—18 Tartu ülikooli matemaatika-loodusteaduskonnas. Oli 1899—1917 Pärnumaal ning 1917—23 Tartus õpetaja ja koolijuh. (sh. 1918—19 Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumis ja 1919—23 Tartu tütarlastegümnaasiumis), 1923—37 Läänemaa, Valgamaa ja Pärnumaa koolinõunik, 1937—38 Pärnumaa koolinspektor ning 1920—23 Tartu „Noorseppade", 1923—24 Läänemaa ja 1934—36 Valgamaa „Noorte Kotkaste" maleva juhtijaid. Avaldanud õpikuid ja uurimusi kasvatusteaduse ja algkooliõpilaste loodusõpetusalaste teadmiste kohta. **T:** *Kodulaste rehkenduse raamat* (1909), *Kasvatusteadus* I—II (1920—21), *Ühendatud Decroly-süsteem ja Dalton-plaan eesti algkoolidele* (1933).

Univer, *Volmer* (Voldemar) (6. I 1865 Polli v. — 3. XII 1941 Polli v.), pedagoog, Markus U-i vend. Lõpetas 1887 Valga kihelkonnakooliõpetajate ja köstrite seminari, täiendas end välismaal kurtide õpetamise alal. Töötas 1888—1907 Vändra kurttummade koolis õpetajana ja 1917—32 sama kooli (a-st 1924 Riigi Kurttummade Kool, asus Porkunis) juh-na ning 1907—17 Venemaal Samara kub-s kurttummade kooli juh-na. Osales rahvuslikus liikumises ja Vabadussõja ajal sõjaväe abistamises. Pidas haridus- ja kultuurialaseid loenguid ning avaldas ajakirjanduses kooliteemalisi art-eid.

Univere, *Aili* (a-ni 1928 Aleksandra U n i v e r, 1928—34 G r ü n v a l d, 1934—37 Aleksandra U n i v e r - G r ü n v a l d) (23. X 1901 Kähri v. — 5. X 1994 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiamag. (1927, atesteeriti 1946 filoloogiaknd-ks). Lõpetas 1927 TÜ. Töötas emakeeleõpetajana Võrus, Kuressaares ja Tapal, oli 1936—44 Emakeele Seltsi murdekoguja (1941 lühikest aega Teadusliku Uurimise Inst-i murdesektori vanem teaduslik töötaja), 1944—47 TRÜ eesti keele kateedri assistent, 1950—52 õppeülesandetäitja, 1947—52 ja 1955—79 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i vanemteadur, 1952—55 sektorijuh. kt. Teenekas murdekoguja ja -uurija; kogunud enam kui 60 murrakualal üle 60 000 sõnasedeli, 2100 lk. tekste ja 170 tundi helilindistusi. Uurinud pms. kesk- ja idamurret. Sõjapäevil oli murdevarade hooldajana evakuatsioonis Läänemaal (1944). Murdearhiivi koondkartoteegi tegijaid 1952—63, „Eesti murrete sõnaraamatu" koostamise põhimõtete sõnastajaid ja kauaaegne käsikirja koostaja. Toimetanud S. Tanningu „Mulgi murdetekstid. Eesti murded I" (1961). Emakeele Seltsi auliige (1980). **T:** *Põhja-Eesti keskmurre. Morfoloogia peajooni* (1958, käsikiri), *Idamurde tekstid. Eesti murded* IV (1974, ilm. 1996).

Jaan U

Olli U

Markus U

Volmer U

Aili U

Unt, *Aime* (5. X 1941 Leie k., Võisiku v.), teatrikunstnik ja kunstipedagoog. Lõpetas 1969 ERKI. Töötanud seejärel a-ni 1977 ENSV Rkl. Noorsooteatris (1970–75 peakunstnik), 1977–88 Tallinna Draamateatris (peakunstnik) ja a-st 1995 Tallinna Linnateatris (kunstnik), teinud kujundusi ka teistes Eesti teatrites (sh. ballettidele, operettidele ja nukulavastustele). A-st 1980 olnud ühtlasi EKA õppejõud (prof., 1994–99 stsenograafiaosk-a juh.). Lavakujundustele on iseloomulik huvitav ruumilahendus, peen koloriit, napp tinglikkus ja sümbolite kasutamine. Esinenud näitustel ka maalikunstnikuna. ENSV tnl. kunstnik (1978). Teatrikunstniku aastapreemia 1985 ja 1994. Suure Vankri auhind 1997. **Lavakujundusi:** Kitzbergi *Libahunt* (1968, 1974 ja 1986), Albee' *Kes kardab Wirginia Woolfi?* (1977), Rossini *Sevilla habemeajaja* (1981), Kruusvalli *Pilvede värvid* (1983), Tubina ja Eespere *Kratt* (1994), Visconti *Rocco ja tema vennad* (1994), Rohumaa ja Tuulingu *Ainus ja igavene elu* (1996), Giraudoux' *Undiin* (1996), Stoppardi *Arkaadia* (1997), Shakespeare'i *Hamlet* (1999). — Tema tütar Liina U. (17. II 1977) on teatrikunstnik. Teinud lavakujundusi Tallinna Linnateatris ja „Vanemuises".
B: *Vastab Aime Unt.* — Teater. Muusika. Kino, 1999, 1.

Unt, *Inge* (15. XII 1928 Tallinn), pedagoogikateadlane. Väino U-i abikaasa, pedagoogikadr. (1975, Vilnius, kinnit. 1977). Lõpetas 1952 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna. Töötas 1951–55 Tartu (sh. Tartu Õpetajate Inst-s) ja Tallinna koolides loogika ja psühholoogia õpetajana. Olnud 1955–61 TPedI ja 1961–90 TRÜ õppejõud (1975–85 kateedrijuh., a-st 1978 prof.), 1990–93 Eesti Hariduse Arenduskeskuses innovaatikakateedri prof. ja konsultantprof., 1993–96 TPÜ didaktika õppetooli prof., a-st 1996 emeriitprof. Ühiskondliku Pedagoogika Uurimise Inst-i asutajaliige, a-st 1990 asedir. Uurinud didaktika küsimusi, eriti õpilaste aktiviseerimist tunnis, õpetamise isikupärastamist ja andekate õpilaste arengut. ENSV tnl. teadlane (1989). **T:** *Õpilaste iseseisev töö tunnis* (1966), *Õpilaste aktiviseerimine tunnis* (1974), *Õpetuse individualiseerimine ja diferentseerimine* (1990).
B: *Inge Unt. Personaalbibliograafia.* Tln., 1998.

Unt, *Jaan* (7. XI 1947 Tartu), kirjandusteadlane ja tõlkija, *mag. phil.* (1999), Kersti U-i abikaasa. Lõpetas 1976 Leningradi ülikooli klassikalise filoloogia erialal. Töötas 1976–79 ENSV TA Ajaloo Inst-s, olnud seejärel vabakutseline tõlkija, 1984–98 EELK Usuteaduse Inst-i õppejõud, a-st 1985 TÜ õppejõud. Tõlkinud antiikkirjandust (Demokritos, Aristoteles, Platon, Marcus Aurelius), kirjutanud järelsõnu ja kommentaare ning koostanud õpikuid. **T:** *Antiikkirjandus. — Muistne kirjandus.* Õpik keskkoolidele (1997) ja *Uue Testamendi kreeka keel algajaile* (1998).

Unt, *Johan* (24. III 1876 Tarvastu v. — 7. IV 1930 Tallinn), sõjaväelane, kindralmajor (1922). Astus vabatahtlikult Vene sõjaväkke, lõpetas 1901 Vilniuse sõjakooli, osales Vene-Jaapani sõjas ning 1914–17 I maailmasõjas. Määrati dets. 1917 Viljandisse 2. Eesti jalaväepolgu ülemaks, organiseeris 1918 Saksa okupatsiooni ajal põrandaalust Kaitseliitu. Oli nov. 1918 2. jalaväepolgu ülem, korraldas Vabadussõja alguses Kagu-Eesti ja Tartu kaitset, oli jaan. 1919 1. diviisi brigaadiülem ja apr-s diviisiülema abi (võitles Viru rindel), 1919–20 Kaitseliidu ülem, märtsist 1920 surmani Tallinna garnisoni ülem. Osales 1924 1. dets-i riigipöördekatse mahasurumises. Oli 1924–28 ka rannа-, õhu- ja sisekaitseülem ning 1928–30 3. diviisi ülem. 1921–24 ohvitseride keskkogu juhatuse esimees; tegutses mitmes kaitseväe org-s. Sai 3. IV 1930 atentaadis surmavalt haavata. Vabadusristi I liigi 2. järk ja III liigi 2. järk.

Unt, *Kersti* (25. VI 1950 Tartu), kirjandusteadlane ja tõlkija, Jaan U-i abikaasa. Lõpetas 1973 TRÜ romaani-germaani filoloogia ja raamatukogunduse erialal. Töötas 1973–77 TRÜ Teaduslikus Rmtk-s, a-st 1976 on TÜ õppejõud. Osalenud juhtivalt Eesti Võrdleva Kirjandusteaduse Assotsiatsiooni tegevuses, tõlkinud eesti keelde kirjandust inglise keelest (G. K. Chesterton, R. van Gulik, T. Hardy, R. L. Stevenson, J. Swift, D. Lodge jmt.).

Unt, *Mati* (1. I 1944 Linnamäe k., Voore v.), kirjanik ja lavastaja, olnud abielus Ela Tomsoniga. Lõpetas 1967 TRÜ ajakirjanikuna. Olnud 1966–72 „Vanemuises" ja 1974–81 ENSV Rkl. Noorsooteatris kirjandusalajuh. ning 1981–91 Eesti Noorsooteatris ja a-st 1992 Eesti Draamateatris lavastaja. Lavastanud korduvalt ka „Vanemuises" ja „Endlas". U. on 1960.–70. a-te eesti proosa silmapaistvaimaid uuendajaid, põlvkondliku elutunnetuse siiras ja protestimeelne väljendaja. Avaldanud rom-d „Hüvasti, kollane kass" (1963, koos jutustusega „Võlg" [2]1967, ümbertöötatult [3]1992), „Mõrv hotellis" (1969, koos näid-ga „Phaethon, Päikese poeg"), „Sügisball" (1979, J. Smuuli preemia 1980), „Öös on asju", „Doonori meelespea" (mõlemad 1990), „Tere, kollane kass!" (1992) ja „Brecht ilmub öösel" (1997), jutustusi („Elu võimalikkusest kosmoses", 1967; „Via regia", 1975, F. Tuglase novelliauhind 1976; „Räägivad", 1984), O. Lutsu motiividel rmt-u „Huntluts" (1999) ja kirjandusarvustusi (valikkogu „Ma ei olnud imelaps", 1990). U. on vahendanud nüüdisaegset rahvusv. teatrimõtet eesti teatris. Ta on 1980.–90. a-te tuntuimaid Eesti lavastajaid. Dramatiseerinud A. H. Tammsaare, F. Tuglase, O. Lutsu jmt. teoseid, lavastanud J. W. von Goethe, F. von Schilleri, H. Ibseni, A. Strindbergi, F. García Lorca, H. Pinteri, J. Genet', F. Wedekindi, O. Lutsu, H. Raudsepa, W. Shakespeare'i, S. Mrożeki, W. Gombrowiczi, P. Corneille', S. Becketti jmt. näidendeid. Kirjutanud näidendeid („See maailm või teine", 1966; „Viimnepäev", 1972; „Peaproov", 1977; „Vaimude tund Jannseni tänaval", 1984), filmistsenaariume („Surma hinda küsi surnutelt", 1977, J. Smuuli preemia 1978; „Saja aasta pärast mais", 1987), teatri- ja filmiarvustusi (kogumik „Kuradid ja kuningad", 1989) ning publitsistikat. 1980.–90. a-il avaldas ajakirjanduses esseid nn. argimütoloogiast („Argimütoloogia sõnastik 1983–1993", 1993; „Vastne argimütoloogia", 1996). ENSV tnl. kirjanik (1980). J. Smuuli preemia 1987, P. Põldroosi preemia 1990, kirjanduse aastapreemia 1991 ja 1995, parima lavastaja aastapreemia 1989. **T:** *Valitud teosed* I–II (1985), proosakogud *Mattias ja Kristiina* (1974) ja *Must mootorrattur* (1976), proosa- ja näid-ikogu *Räägivad ja vaikivad* (1986). **L:** Tolstoi ja Undi *Rästiku pihtimus* (1979), Undi *Vaimude tund Jannseni tänaval* (1984), Genet' *Toatüdrukud* (1988), Tammsaare ja Undi *Priius — kallis anne, Taeva kingitus* (1991), Gombrowiczi *Iwona, Burgundia printsess* (1994), Anouilh' ja Undi *Lööke taeva all* (1997), *Hamleti tragöödia* (Undi proosatekst, Shakespeare'i järgi, 1997), Hwangi *M. Butterfly* (1999).

Unt, *Riho* (15. V 1956 Kose-Risti), nukufilmilavastaja ja -kunstnik. Õppis 1977–79 TPedI-s joonistamist, lõpetas 1992 ERKI sisearhitektina. Töötanud 1982–93 „Tallinnfilmis" ja a-st 1994 nukufilmide režissöörina ja kunstnikuna „Nukufilmis", a-st 1998 on ühtlasi EKA dots. Kasutanud animafilmides uuenduslikku nukulahendust, tema filmid paistavad silma mõtteselguse ja filosoofilise tausta poolest. Parimaid saavutusi on fantaasiarikas, mänguline nukufilmitriloogia „Kapsapea" (1993, žürii eriauhind Portugalis Vila do Condes 1994), „Tagasi Euroopasse" (1997, Annecy festivali peaauhind parima kujunduse eest 1998, Kecskeméti festivali *grand prix*

1999) ja „Saamueli internet" (2000). EV kultuuripreemia 1994. **F:** *Imeline nääriöö* (1984), *Nõiutud saar* (1985), *Kevadine kärbes* (1986), *Sõda* (1987, II auhind Shanghai animafilmide festivalil 1988), *Jackpot* (1990), *Hilinenud romanss* (1994), *Primavera* (1998, kõik koos H. Volmeriga), joonisfilm *Kultuurimaja* (1988). ▲

Unt, *Toivo* (6. III 1951 Tallinn), kontrabassimängija. Lõpetas 1971 kontrabassierialal Tallinna Muusikakooli, õppis a-ni 1972 samal erialal TRK-s (M. Saareväli kl.). Oli 1986–90 Otsa-nim. Tallinna Muusikakoolis pedagoog, a-st 1969 töötanud „Estonia" orkestris. Salvestanud heliplaate koos tuntud Eesti (L. Saarsalu, T. Naissoo, H. Aniko, T. Paulus, A. Rjabov) ja välismaa muusikutega (J. Moons, R. Kawasaki, F. Marocco, J. Niemack, T. Curson). Esines 1989 Tallinnas *jam-session*'il koos D. Brubeckiga. Osalenud rahvusv. ansambleis („Baltic Quartet", „Scan-Trio"), esinenud kontsertidega ja džässifestivalidel Venemaal, Ungaris, Belgias, Saksamaal, Kuubal, Kanadas ja Sudaanis. Saanud mitmel festivalil parima bassisti tiitli.

Unt, *Väino* (9. XI 1932 Tilga k., Rõngu v.), füüsik, Inge U-i abikaasa, füüsika-matemaatikadr. (1993, Peterburi ülikool, kinnit. 1994). Lõpetas 1957 füüsikuna TRÜ. Olnud a-st 1960 Tartu Observatooriumi teadur (a-st 1966 vanemteadur), 1974–85 dir. Uurinud gravitatsiooniteooria alalt, ms. singulaarsuse füüsikalise olemuse, paisuvas universumis gravitatsioonikiirguse genereerimise, Einsteini võrrandite uute ja alternatiivsete kiirguslahendite ning uute dünaamikavõrrandite tuletamise kohta.

Unterberger, Heinrich *Friedrich* Simon (29. XII 1810 Riia – 8. VI 1884 Tartu), baltisaksa päritolu loomaarstiteadlane. Lõpetas Viini veterinaariakooli. Töötas 1836–49 Simbirskis loomaarstina, oli 1849–82 Tartu Veterinaariakooli ja -inst-i prof. (1858–82 dir.). Uurinud veiste katku jt. loomanakkushaigusi. Oli Eesti ja Läti alal veterinaarsanitaarekspertiisi algatajaid. Aidanud kaasa hobusekasvatuse arengule Eestis ja Venemaal. – Ka tema vend Alexander Martin U. (23. VII 1827 Riia – 9. XI 1875 Tartu) oli 1859–75 Tartu Veterinaariakooli ja -inst-i õppejõud, sh. a-st 1869 korraline prof. Uurinud esimeste seas Eestis loomade luumurdude ravi, tuvi solget ja kanamunade mikrofloorat.

Urb, *Kaia* (26. II 1956 Tallinn), laulja. Lõpetas 1979 muusikapedagoogika alal TRK, täiendanud end laulu alal E. Maasiku juures ja 1990 Stockholmis. Laulnud a-st 1982 Eesti Filharmoonia Kammerkooris, esinenud koos kooriga ja selle solistina paljudes riikides (Euroopa ja Põhja-Ameerika riikides, Jaapanis, Iisraelis, Austraalias jm.), a-st 1995 töötanud ka koori hääleseadjana. Esinenud barokkansamblite ning kooride ja orkestrite solistina Eestis, teinud koostööd nimekate dirigentide (N. Järvi, P. Hillier, S. Sondeckis) ning välisorkestritega (Leedu, Kesk-Pohjanmaa ja Austraalia kammerorkester, Läti ja Göteborgi sümfooniaorkester). U-i repertuaaris on muusikat barokist nüüdisteosteni, olnud ms. eesti heliloojate (E. Mägi, E. Tambergi, K. Singi, M. Kõlari) esiettekandja. Eesti Kultuurkapitali aastapreemia 1996 ja 1998.

Urbel, *Emil* (13. XI 1959 Pärnu), arhitekt. Lõpetas 1982 ERKI. Töötanud 1984–89 „Eesti Projektis" ja a-st 1989 arhitektuuribüroos „Urbel ja Peil". Loonud minimalistlikke, hästi proportsioneeritud, nappide rafineeritud detailidega hooneid. Tallinnas on valminud elamud Terase t. 7/9 (1988, tüüpprojekti alusel) ja Sõpruse pst. 253/255 (1989, koos E. Valdrega), reisisadama A-terminal (1994, koos Ü. Peiliga), hotelli „Central" rekonstruktsioon Narva mnt. 7 (1994–97) ning „Eesti Näituste" esindushoone Maarjamäel (1998). Tunnustust on pälvinud funktsionalismi interpreteerivad eramud: Tallinnas Nõmmel Kadaka pst. 111b villa „Sumberg" (1994), Tabasalus villa „Liinat" (1996), Meriväljal T. Kivimäe eramu ja Kakumäel M. Mägi eramu (mõlemad 1999) ning Viljandis villa „Vigand" (1996). Projekteerinud Rocca al Mare koolimaja (1999, koos I. Ermi ja Ü. Peiliga). A. Kotli preemia 1990.

Urbel, *Ida* Erika Elisabeth (16. XII 1900 Viljandi – 4. X 1983 Tartu), balletmeister, lavastaja ja tantsupedagoog. Õppis tantsu G. Neggo stuudios ja Riia ooperi- ja balletiteatris, balletmeistri ja tantsupedagoogi diplomi sai 1932 Pariisis. Rajas 1921 Viljandisse tantsustuudio, tegutses a-ni 1935 tantsujuhina „Ugalas" ja „Endlas". Töötas 1935–80 „Vanemuises" (1957–74 peaballetmeister), oli sealse balletitrupi asutaja ja õpetaja (õpilasi: M. Maasik, Ü. Ranaste, U. Puusaag). Lavastanud ka näidendeid, ooperid ja operette. ENSV rahvakunstnik (1965). ENSV rkl. preemia 1970. **L:** Glieri, Pugni ja Drigo *Esmeralda* (1941 ja 1957), Tubina *Kratt* (1943 ja 1961), Kapi *Kalevipoeg* (1950 ja 1953 „Estonias"), Austeri *Tiina* (1958), Griegi *Peer Gynt* (1959), *Paganini* (Rahmaninovi muusika, 1963 ja 1967), Bizet' *Carmen* (1969), Prokofjevi *Õnnemängija* (1970), Tubina *Barbara von Tisenhusen* (1971), Lehári *Lõbus lesk* (1971), Kálmáni *Silva* (1979).
B: H. Aumere. *Ida Urbel*. Tln., 1989.

Urbla, *Peeter* (2. VI 1945 Türi), filmilavastaja ja -produtsent. Lõpetas 1969 TRÜ kunstiajaloolasena ning 1977 Moskvas kaheaastased stsenaristide ja režissööride kursused mängufilmide lavastajana. Oli 1973–75 ETV toim., 1976–89 „Tallinnfilmis" ja „Eesti Telefilmis" režissöör, 1990–92 vabakutseline, asutas 1992 stuudio „Exitfilm", on seal juhatuse esimees, produtsent ja režissöör. 1996–97 Eesti Kinoliidu juhatuse esimees. Lavastanud mängu- ja tõsielufilme, olnud 8 mängufilmi (osa rahvusv. koostöö-na) ning rohkem kui kümne tõsielu- või lühifilmi tootja. **F:** režissöörina mängufilmid *Promenaad* (1977, filmikassetis *Karikakramäng*), *31. osakonna hukk* (1980), *Šlaager* (1982), *Suletud ring* (1983), *Võõra nime all* (1984), *Ma pole turist, ma elan siin* (1988), *Balti armastuslood* (1992), *Daam autos* (1992).

Urgart, *Oskar* (19. X 1900 Sülgoja läh., Kahkva v. – 10. IX 1953 Tallinn), kirjanduskriitik ja bibliograaf. Õppis 1921–26 TÜ filosoofiateaduskonnas. Töötas 1921–22 ja 1923–40 Eesti Bibliograafia Asutises. Oli 1940–41 kirjastustöötaja ja EK(b)P KK instruktor, viibis 1941–44 NSV Liidu tagalas, oli raadiotöötaja ja Eesti Nõuk. Kirjanike Liidu org-i sekretär, töötas 1946–47 ja 1948–50 „Sirbi ja Vasara" ning a-st 1951 „Loomingu" toimetuses. U. oli 1920.–30. a-te viljakaimaid kirjanduskriitikuid, käsitles uurimuslikult J. Liivi, E. Aspe, A. Saali, A. Haava, E. Särgava, O. Lutsu, H. Raudsepa, M. Metsanurga jmt. eesti kirjaniku loomingut. Pärast sõda tõlkis vene kirjandust. **T:** *Dostojevski* (1936).

Uring, *Priit* (5. X 1943 Rakke), kirjanik ja jurist. Lõpetas 1971 TRÜ õigusteaduse erialal. Töötanud 1967–73 juriskonsuldina, 1973–91 ja 1992–93 EV Prokuratuuris mitmel ametikohal, 1995–96 EV Justiitsmin-s peaspetsialistina, sh. uurija ja prokuröri-na, 1996–99 erapraksisega õigusnõustajana, a-st 1999 EV õiguskantsleri vanemnõunikuna. Avaldanud art-eid õigusteaduse, poliitika, moraali, usu, kirjanduse ja kultuuri teemal. Kirjutanud lühiproosat, tema looming on oluliselt seotud Põltsamaa linna ja selle ümbrusega, stiil isikupäraselt kujundlik ning esituslaad müstikasse kalduv ja sugestiivne. Ameerika avastamise 500. aastapäeva kirjandusvõistluse võitjaid (1992). **T:** lühiproosakogud *Sa tulistasid unenägu* (1993), *Opositsioon Homunkulus* (1997), õigusalased tööd *Avaldus äriregistrile* ja *Mittetulundusühing* (mõlemad 1996).

Friedrich Unterberger

Kaia Urb

Emil Urbel

Ida Urbel

Peeter Urbla

Urm, *Peeter* (25. IV 1949 Tartu), kirjanik. Lõpetas 1973 TRÜ arstiteaduskonna. Töötanud a-st 1973 Tallinnas arstina, a-st 1974 Pelgulinna Haiglas, a-st 1997 vabakutseline kirjanik. Avaldanud psühholoogilisi romaane ning arstieetikat ja haiglaelu käsitleva jutustuse „Doktor Harri Rävel" (1980). Arst A. Seppo elulugu kajastab rom. „Siinpool paradiisi" (1993, E. Vilde kirjandusauhind 1995). Kirjutanud ka näidendeid („Perekond", „Eduard Johanson", „Juhtum provintsis"), filmistsenaariume („Dotsent") ja teleseriaali „V.E.R.I." stsenaariumi. **T:** rom-d *Viimane raund* (1981), *Päike tules* (1982), *Provintsiarst* (1994), *Dorfi suvi* (1995) ja *Hüvastijätt* (1996).

Ussisoo, *Teodor* (27. II 1878 Paide — 26. IX 1959 Tallinn), kutseharidustegelane, puutöö-, joonestus- ja kirjakunstiõpetaja, Uno U. isa. Lõpetas 1898 Tallinna Raudtee Tehnikakooli, 1909 Saksamaal Leipzigi puutöömeistrite kooli ja 1913 sisearhitektina Köthen Tehnilise Kunsttööstuskooli. Töötas Tallinna kesk- ja kutsekoolides õpetajana, oli 1922—41 Riigi tööstuskooli (a-st 1934 tööstuskeskkooli) ja 1924—40 tööstusõpilaste kooli juh., 1932—39 Tallinna tööoskusameti esimees, töötas 1941—46 Raudteekooli juhtkonnas ja 1946—49 Rkl. Tööjõureservide Valitsuses; 1949—56 oli küüditatud. Valmistas 1918—20 esimeste Eesti rahade ja markide kavandid. Avaldanud rohkesti õpikuid ja käsirmt-id, arendanud kirjakunsti õpetamise metoodikat. Mõjutas Eesti mööbli kujundust, esines näitustel ja osales Eesti Kunstiseltsi tegevuses. **T:** *Masinkiri* (1918), *Ümarkiri* (1918), *Tehniline joonestamine* (1947), *Puutöö jooniseid noortele* (1959).
B: H. Märska. *Kutsehariduse tõeline entusiast Theodor Ussisoo 110.* — Nõukogude Kool, 1988, 4.

Ussisoo, *Uno* (12. V 1920 Tallinn — 28. XI 1993 Tallinn), entsüklopedist ja tõlkija, Teodor U. poeg. Alustas 1939 õpinguid TÜ-s, oli 1943—44 Saksa ja 1945—56 Nõuk. vangilaagrites ja asumisel. Lõpetas 1962 TRÜ inglise filoloogia erialal. Töötas pedagoogina ja a-st 1965 kirjastuse „Valgus" Eesti Nõuk. Entsüklopeedia Peatoimetuses toim-na, 1967—80 märksõnastiku toimetuse juh-na, olnud „Eesti nõukogude entsüklopeedia" jmt. teatmeteose (sh. „A ja O") kavandajaid. Tõlkis ilukirjandust gruusia keelest. ENSV rkl. preemia 1977.

Ustav, *Ene* (25. X 1947 Võru), keemik, molekulaarbioloog, Mart U-i abikaasa, *Ph. D.* molekulaarbioloogia erialal (1996). Lõpetas 1972 keemikuna TRÜ. Töötanud 1972—74 Tõrva keskkoolis õpetajana, 1975—89 TRÜ-s teadurina (1975—79 keemiaosk-s, seejärel üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s), 1989—92 Cold Spring Harbori Laboratooriumis (USA) külalisteadurina, 1992—97 TÜ molekulaar- ja rakubioloogia inst-s mikrobioloogia ja viroloogia õppetooli teadurina, a-st 1997 TÜ tehnoloogiakeskuse geenitehnoloogia osk-s vanemteadurina. Uurimisvaldkond: papilloomiviiruse DNA replikatsiooni mehhanismid ja geeniteraapia. **T:** *The bovine papillomavirus origin of replication requires a binding site for the E2 transcriptional activator* (autoreid). — Proceedings of the National Academy of Sciences of United States of America, 1993, 90; *Cis- and transrequirements for stable episomal maintenance of the bovine papillomavirus-1 replicator* (autoreid). — The EMBO Journal, 15(1) (1996).

Mart Ustav

Olaf Utt

Ustav, *Mart* (16. VII 1949 Tšerlaki asula, Omski obl.), molekulaarbioloog, viroloog, Ene U-i abikaasa, keemiaknd. (1979, Kiiev, kinnit. 1980). Lõpetas 1972 keemikuna TRÜ. Töötanud 1974—76 ENSV TA Küberneetika Inst-i biokeemia sektoris (insener), 1976—89 TRÜ sekretoorsete protsesside biokeemia laboratooriumis (teadur), a-st 1986 Eesti Biokeskuse TÜ onkogeneesi laboratooriumis (juh.) ja a-st 1992 TÜ molekulaar- ja rakubioloogia inst-s (a-st 1992 mikrobioloogia ja viroloogia õppetooli korraline prof., 1996—99 inst-i juh.). Stažeerinud 1982—85 (vaheaegadega) Uppsala ülikooli meditsiinigeneetika inst-s, olnud 1989—92 Cold Spring Harbori Laboratooriumis (USA) külalisteadlane. Uurimisvaldkonnad: valkude biosüntees, papilloomiviiruste onkogeenid ja replikatsioon, geeniteraapia ja geenvaktsineerimise vektorite konstrueerimine ning uute geeniteraapia ja geenvaktsineerimise meetodite loomine, patogeensete viiruste ja bakterite diagnooosimine. Geenikeskuse asutajaliige (1999) ja nõukogu liige. ENSV rkl. preemia 1980, EV teaduspreemia 1996. **T:** *Replication of the bovine papillomavirus type 1 genome: antisense transcripts prevent episomal replications* (autoreid). — Gene, 1986, 50; *Transcriptional and replicational activation functions in BPV-1 E-2 protein are encoded by different structural determinants* (koos A. Abroi ja R. Kurega). — Journal of Virology, 1996, 70; *Tol plasmid transcription factor XylS binds specifically to the Om operator sequence* (autoreid). — Molecular Microbiology, 1996, 20.

Utsar, *Karl* (4. X 1945 Tihemetsa v.), tõstja. Sai 1971 EM-il raskekaalu (kuni 110 kg) kolmevõistluses pronksmedali (545 kg) ning rebimises (162,5 kg) kuld- ja surumises (187,5 kg) hõbemedali. Tuli 1970 raskekaalus NSV Liidu meistriks. Võitis 1964—80 Eesti meistrivõistlustel 7 kuld-, 4 hõbe- ja 2 pronksmedalit. Püstitas 5 maailmarekordit rebimises (parim tulemus 169 kg). Isiklikud rekordid raskekaalu kolmevõistluses 552,5 (180 + 167,5 + 205) ja üliraskekaalu kahevõistluses 415 kg (185 + 230). Töötanud treenerina ja mööblitootmisettevõtetes.

Utt, *Olaf*-Knut (3. VI 1929 Tartu), publitsist, ajakirjanik ja kriitik. Lõpetas 1952 TRÜ õigusteaduskonna. Töötas 1945—64 Valgas, Tartus ja Tallinnas ajakirjanikuna, oli ajalehe „Tartu Riiklik Ülikool" asutamise algataja ja väljaandmise korraldaja, 1948—51 selle tegevtoim., 1961—64 „Sirbi ja Vasara" peatoim., 1964—69 EKP KK teaduse ja kultuuri osk. juh., 1969—83 EKP KK kultuuriosk. juh., 1983—90 ajakirja „Таллинн" peatoim., 1975—85 ENSV Ülemnõukogu saadik. Avaldanud 1950. a-st kirjandus- ja teatriarvustusi ning kultuurikommentaare. ENSV rkl. preemia 1977. **T:** reisikirjeldus *Poola, tuhandeaastane nooruk* (1964), kriitikavalimik *Aja katse* (1969).

Utuste (a-ni 1927 Gustav Kirschbaum), *Kustas* (25. VII 1884 Kärgula v. — 14. XII 1941 Kirov), sõjaväelane (major), Marta Lepa abikaasa, taarausuliste juhte. Oli 1905—07 ajateenijana insenerivägs, lõpetas 1915 Petrogradi mäeinst-i, osales Venemaal Looderindel, Soomes ja Pärnu rannikul tehtavatel kindlustustöödel. 1918—20 organiseeris Kaitseliitu ja osales Vabadussõjas (oli Lõunarinde kindlustustööde juh.), 1920—21 oli opteerimiskomisjoni liige, 1920—40 Tallinnas insenerivägede inspektori käsundusohvitser. Algatas 1925 koos abikaasaga taaralaste liikumise, oli 1932—40 usuühingu „Hiis" juhte ja seda ideeliselt suunanud Tarkadekoja asko. Tegutses

paljudes seltsides ja ühingutes (Ülemaalises Eesti Noorsoo Ühingus, Sõjaväe Majandusühisuses jmt.). Nõuk. okupatsioonivõimud arreteerisid ta 1941, hukati Kirovi vanglas. Vabadusristi I liigi 3. järk.
B: K. Arjakas. *Taaralastest ja Kustas Utustĕ kirjakogust.* – Looming, 1987, 7.

Uudmäe, *Jaak* (3. IX 1954 Tallinn), kergejõustiklane. Lõpetas 1979 EPA põllum-ökonomistina. Võitis kolmikhüppes 1980 Moskva OM-il kuldmedali, 1979 Méxicos universiaadil hõbemedali, Euroopa sisemeistrivõistlustel 1977–80 2 hõbemedalit ja 1 pronksmedali ning NSV Liidu meistrivõistlustel 3 kuld-, 2 hõbe- ja 2 pronksmedalit. 10-kordne Eesti meister (sh. 5 korda sisevõistlustel). Parimad tulemused: 100 m 10,8 (1978), kaugushüpe 7.45 (1982), kolmikhüpe 17.35 (1980, Eesti rekord tänini). 1996–98 Otepää linnavolikogu esimees, 1998–99 Eesti Kergejõustikuliidu peasekretär. Suurmeister (1978), NSVL-i tnl. meistersportlane (1980). Eesti parim meessportlane 1979 ja 1980.

Uuli, *Eino* (õieti Heino) (14. XII 1906 Narva – 19. II 1976 Tallinn), lavastaja ja laulja (tenor). Lõpetas 1933 laulueriala1 TK, täiendas end lavastamise alal Moskvas, Berliinis ja Prahas. Oli 1929–32 „Estonia" koorilaulja, 1933–34 „Ugala" ja 1934–36 „Vanemuise" näitleja ja lavastaja, a-st 1937 (vaheajaga) haigestumiseni (1951) „Estonia" ooperilavastaja. Tegutsenud ka TRK-s pedagoogina (1946–48 ooperikl-i juh.). Tõlkinud ooperid, kirjutanud librettosid ja ooperialaseid uurimusi (käsikirjad Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis). ENSV tnl. kunstitegelane (1957). ENSV rkl. preemia 1949, NSVL-i rkl. preemia 1951. **L:** Puccini *Boheem* (1935, 1942, 1947) ja *Turandot* (1939), Bizet' *Carmen* (1940 ja 1945), Wagneri *Tannhäuser* (1942), Rossini *Sevilla habemeajaja* (1943), E. Kapi *Tasuleegid* (1945), Ernesaksa *Tormide rand* (1949), Dunajevski *Vaba tuul* (1949). **T:** monograafia *Martin Taras* (1966).

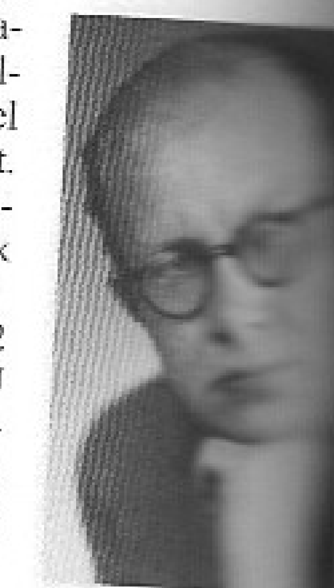
Uurits, *Aleksander* (12. V 1888 Tallinn – 10. VIII 1918 Velikije Luki), graafik ja maalikunstnik. Õppis 1903–06 A. Laikmaa ateljeekoolis ja 1906–10 Peterburis Kunstide Edendamise Seltsi koolis (pms. N. Roerichi ja I. Bilibini juures). Täiendas end 1910–11 Pariisis ja 1913 Peterburis. Loonud rahvusromantilisi, juugendliku stiilisceringuga raamatuill-e ja -kujundusi (M. J. Eiseni „Eesti muistsed jumalad ja vägimehed", 1913), muinasainestikuga pliiatsi- ja tušijoonistusi („Kalevipoeg ja Saarepiiga", 1908; „Laulik", u. 1912), dekoratiivseid pannoosid („Jahilt tulek" ja „Kandle helidel" „Kalevi" Pirita seltsimajale, 1912, õli, hävinud; „Jaht", 1915, õli) ja pastellmaale („Ratsanikud võitluses", 1917) ning ekspressiivseid portreid („Mulati poiss", 1909; „Mustlanna", 1912; K. E. Söödi portree, 1915). Olnud esimesi Eesti kunstilise plakati loojaid (III Eesti kunstinäituse plakat, 1910).
B: A. Vaga. *Aleksander Uurits.* Tln., 1938; M. Levin. *Juugendstiil eesti kunstis.* – Kunst, 1978, 2.

Uuspõld, *Ellen* (19. IV 1927 Peetri v.), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1967). Lõpetas 1953 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1953–92 TÜ-s (a-st 1972 dots.), oli 1980–83 ühtlasi Tampere ülikooli eesti keele lektor. Uurinud eesti keele lausehitust, eeskätt lauselühenditega seonduvaid probleeme. Pidanud ajakirjandusüliõpilastele korrektuuriseminare ja ajakirjanikele täiendusseminare, koostanud õppevahendi „Ajalehe keel ja stiil". Olnud Emakeele Seltsi juhatuse ja selle keeletoimkonna liige, kuulunud vab. õigekeelsuskomisjoni (VÕK-i). F. J. Wiedemanni keeleauhind 2000. **T:** *Määrusliku des-, mata-, nud- (nuna-) ja tud- (tuna-) konstruktsiooni struktuur ja tähendus* (1966), *Eesti keele õpik* (1981, [3]1996; koos A. Valmeti ja E. Turuga).

Uustal, *Abner* (22. I 1915 Abula k., Mustjala v. – 27. I 1985 Tartu), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1962). Lõpetas 1940 TÜ, oli II maailmasõja ajal 1942–45 eesti laskurkorpuses, a-st 1950 TRÜ rahvusv. õiguse õppejõud (a-st 1965 prof.). Uurinud pms. territoriaalvete õiguslikku režiimi. **T:** *Ühinenud Rahvaste Organisatsioon* (1976), *Rahvusvaheline õigus* (1984).

Jaak U…

Uustalu, *Erik-Arne* (18. VI 1936 Tallinn), metallikunstnik. Lõpetas 1961 ERKI. Töötanud 1993–97 tehases „Norma" disainerina (kavandanud seal mänguasju), oli 1977–81 ENSV Kunstnike Liidu sekretär. Lõi 1980. a-il avalikele hoonetele alumiiniumist ja vasest monumentaalseid seinapannoosid (1980 Pirita rannarestoranile, 1988 tehasele „Norma", 1992 EV Rahandusmin-le), mille kunstiline mõjukus rajaneb lihvitud, sulatatud ja värvitud alumiiniumi, paljudel juhtudel ka värviliste plastikpindade jõulistel rütmidel. Vase puhul rakendanud kohrutustehnikat. 1990. a-te lõpus loonud autoritöödena alumiiniumist ruumilisi kompositsioone. ENSV tnl. kunstnik (1984).

Eino U…

Uustalu, *Evald* (19. I 1912 Tallinn – 10. III 1982 Lund), diplomaat ja ajaloolane. Lõpetas 1936 TÜ filosoofiateaduskonna (Eesti, Põhjamaade ja üldajaloo alal). Siirdus 1935 EV Välismin-i teenistusse: oli 1937–39 saatkonna atašee Berliinis ja 1939–40 EV Välismin-i pol. osk-a 2. sekretär. Oli 1940–41 Tartus ENSV Rkl. Kirjandusmuuseumi sekretär, 1941–43 Eesti Omavalitsuses muinsuskaitseinspektor. 1943 põgenes Soome, sõdis Soome sõjaväes Vallila pataljonis, hiljem 200. jalaväerügemendis (soomepoiste rügemendis). Pärast sõda siirdus Rootsi, töötas 1945–46 Rootsi Riigiarhiivis. 1946 läks USA-sse, töötas a-ni 1977 *Esselte AB* maakaartide osk-s arhivaarina. Oli 1981–82 EV konsul New Yorgis EV esinduse juures, tegutses mitmes Eesti pagulasorg-s. Avaldanud uurimusi Eesti ajaloo alalt. **T:** *Eesti Vabariik: 1918–1940* (1968), *Tagurpidi sõudes. Mälestusi ajavahemikust 1914–43* (1982), *Soomepoisid* (1973, [2]1993, koos R. Mooraga).

Aleksander U…

Uustalu, *Naima* (24. III 1935 Tallinn), keraamik. Lõpetas 1961 ERKI. Töötanud 1961–66 Tallinna Ehituskeraamika Tehase kunstnikuna. Loonud nii madal- kui ka kõrgkuumustehnikas seinapannoosid ja dekoratiivvorme. Kujutanud üldistatud vormiga romantilisi naisfiguure, liitnud nendega sageli geomeetrilisi kujundeid (pannoo „Leib ja linik", 1963; figuraalplastika „Muusikule" ja „Tüdruk pildiraamiga", mõlemad 1989; installatsioon „Keraamilised sambad", 2000). Praha keraamikanäituse kuldmedal 1962 (pannoo „Kalad" eest).

Abner U…

Uustalu, *Nelli* (2. III 1921 Narva – 13. VIII 1988 Tallinn), koreograaf-lavastaja, tantsupedagoog ja tantsija. Tantsu õppis Narvas N. Taarna ja V. Viirese juures, tantsis kabareedes ja Eesti NSV Rkl. Filharmoonia tantsurühmas. Lõpetas 1953 Tallinnas rahvatantsujuhtide kursuse, täiendas end Leningradis ja Kesk-Aasia liiduvabariikides. Juhatas 1950. a-test Tallinnas rahvatantsurühmi, asutas 1952 tantsuansambli „Kullaketrajad", oli a-ni 1980 selle kunstiline juht. Loonud tantse („Kivikasukas", „Meie polka", „Simmanipolka") ja seadnud paljude rahvaste (Idamaade) tantse harrastustantsurühmadele. Oli üldtantsupidude üldjuhte (1970, 1973, 1975, 1981, 1985). ENSV tnl. kultuuritegelane (1974). **L:** *Süit rahvaste tantsudest, Targa rehealune* (trepitantsuna).

Nelli U…

Uustalu, *Uve-Holger* (4. X 1933 Tallinn – 8. III 1990 Tallinn), metsasarvemängija ja pedagoog. Lõpetas 1958 metsasarve erialal Leningradi konservatooriumi ja 1964 samas aspirantuuri (mõlemas M. Bujanovski kl.). Mängis 1956–58 Leningradi Kirovi-nim. ooperi- ja balletiteatri orkestris, 1958–69 „Estonia" teatri orkestris, 1969–79 ERSO-s ning

1982–84 ETV ja ER-i estraadiorkestris. 1979–82 õpetas metsasarvemängu Alžiiri muusikainst-s, 1972–79 ja 1982–90 TRK-s (a-st 1989 dots.); õpilasi: K. Kauksi, R. Erikson. Esinenud solistina ja mitmes kammeransamblis (1959–79 J. Tamme nim. puhkpillikvintetis). Sai 1970 ülevabariigilisel puhkpillimängijate võistlusel I auhinna.

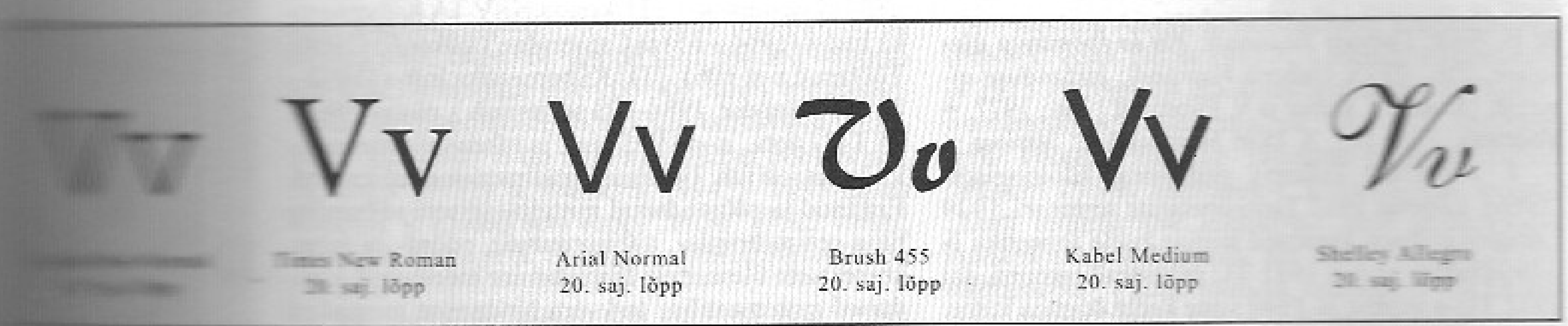
Uustulnd, *Albert* (6. XI 1925 Suure-Rootsi k., Pihtla v. – 9. VIII 1997 Kuressaare), kirjanik. 1943 mobiliseeriti Saksa sõjaväkke, kust 1944 põgenes, seejärel oli sõjavang. Lõpetas 1954 TPI ökonomistina. Töötanud Saaremaal kalurina, kaubalao juh-na, ETKVL-i koondise „Auto" Kingissepa autokolonni juh-na ning „Saare Kaluri" turustussektori juh-na. Hakkas ajakirjanduses jutte avaldama 1953. Tuntuks sai kalurite elu kujutavate rahvalike näidenditega („Traalid udus", 1960; „Mere peremehed", 1961; „Vana paat", 1962; „Kaugused kutsuvad", 1964, lavastatud 1967; „Neptuni pärijad", 1969; „Naistele mehed, meestele meri", 1980). Kirjutanud ka mereainelisi kuuldemänge ja rohkesti laulusõnu, osa neid ise viisistanud (valimik „Laule", 1985). Rom-des on U. kujutanud saarlaste elu ja tööd („Meri põleb", 1969; „Avali väraval", 1977; „Meri, mehed ja jumalad", 1980; „Lambeti graafik", 1987). Rom. „Tuulte tallermaa" (I–II, 1986–90) ning selle järjed „Rajud ei rauge" (1994), „Hullunud meri" (1996) ja „Ohtlikud hoovused" (1998) kujutavad väikese saare asustuslugu 19. ja 20. saj-i vahetusel. **T:** rom-d *Acheroni kaldal* (1991), *Lummav meri* (1994), *Kui jumalad nutsid* (1995), *Rannavälja* (1997).

Uusväli, *Rolf* (15. IX 1930 Tallinn), organist, Els Himma vend. Õppinud orelimängu ja muusikateooriat eraviisil H. Lepnurme juures. Olnud 1959–73 ER-i muusikasaadete toim., 1974–85 ENSV Rkl. Filharmoonia orelihooldaja, 1985–92 Rakvere orelitöökoja ja 1973–88 Leedus restaureerimistrusti orelitöökoja organoloog. Olnud 1989–99 kirikumuusikakoolis õpetaja, a-st 1996 EMA oreliõppejõud. Esinenud a-st 1960 orelikontsertidega Eestis, paljudes NSV Liidu linnades ja välismaal. Propageerinud eesti orelimuusikat, on heliplaadisarja „Eesti orelid" interpreete. Saavutanud tuntuse eelkõige J. S. Bachi ja 19. saj. prantsuse orelimuusika esitajana.

B: *Vastab Rolf Uusväli.* – Teater. Muusika. Kino, 1986, 11.

Uutmaa, *Richard* (12. X 1905 Altja k., Vihula v. – 18. V 1977 Tallinn), maalikunstnik. Lõpetas 1935 N. Triigi õpilasena kõrgema kunstikooli „Pallas", sai 1938 TÜ juures joonistus- ja joonestusõpetaja kutse. Oli 1944–50 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-i õppejõud (a-st 1950 dots.). Loonud looduslähedases laadis mere- (kuuluvad Eesti silmapaistvaimate hulka) ja maastikumaale, kujutanud kalurikülа- ja maaelu. Maastikuvaated jagunevad maalimiskoha järgi tsüklitesse: Vääna (1944–50), Kiisa (1952–54), Saaremaa (1958–61), Lõuna-Eesti (1960. a-te II pool). ENSV rahvakunstnik (1975). **T:** *Palgiparvetajad* (1943), *Kalurid põhjarannikul* (1945), *Tormine meri* (1952), *Kuuvalge maastik heinasaadudega* (1955), *Öösel merel* (1956).

B: F. Matt. *Richard Uutmaa.* Tln., 1966; *Richard Uutmaa.* [Koost. E. Komissarov.] Tln., 1982.

Vaabel, *Heldur* (29. IV 1928 Tartu), muusikapedagoog ja orkestrijuht. Lõpetas 1950 rahvamuusika eriala Tartu Muusikakooli. Asutas ja juhatas 1949–55 Tartu koolides mandoliini- ja rahvamuusikaorkestreid, 1955–91 Tallinnas J. Tombi nim. Kultuuripalees koolinoorte rahvamuusikaorkestreid ja noorte levimuusikaansambleid („Harmoonika", „Punamütsikesed"). Olnud a-st 1962 J. Westholmi gümnaasiumis muusikaõpetaja ning juhendanud instrumentaalorkestreid ja -ansambleid, oli ühtlasi 1957–74 TPedI-s kooliorkestri tundmise ja instrumendiõpetuse (kannel, mandoliin, akordion, kontrabass ja plokkflööt) õpetaja, juhendanud inst-s msg. instrumentaalorkestreid. Osalenud haridusmin-i muusikaklasside õppekava koostamises (1986 ja 1995). Avaldanud muusikaõpikuid, juhatanud Vab. Orkestrijuhtide Rahvamuusikaorkestrit ning olnud rahvamuusikapäevadel orkestrite üldjuhte. **T:** *Repertuaari mandoliinimängu õppimiseks* (1963), *Repertuaari akordionimängu õppimiseks* (1964), *Repertuaari plokkflöödimängu õppimiseks* (1981).

Vaabel, *Juhan* (Johan) (26. VIII 1899 Karksi v. – 10. IV 1971 Tallinn), õigusteadlane, *dr. jur.* (1934), ENSV TA akad. (1946). Lõpetas 1924 TÜ, oli 1931–40 samas õppejõud (a-st 1934 prof.), 1932–35 ühtlasi majandusministri abi, 1940–41 ja 1942–47 Eesti NSV rahanduse rahvakomissari (rahandusministri) asetäitja, 1946–51 ja 1964–68 ENSV TA asepresident. **T:** *Eesti riigimaksundusõiguse põhiprobleeme* (1934), *Sissejuhatus finantsõigusteadusesse* (1939).

Vaag, *Helmut* (29. V 1911 Juuru v. – 8. VII 1978 Tallinn), näitleja ja lavastaja. Õppis 1927–31 Tallinna Töölisteatri õppestuudios. Alustas lavategevust 1931 Tallinna Töölisteatri tantsurühmas, oli 1933–40 sama teatri, 1940–51 ja 1961–75 Tallinna Draamateatri ning 1952–53 ENSV Rkl. Nukuteatri näitleja, 1952–61 ENSV Rkl. Filharmoonias estraadinäitleja ja 1940–51 ühtlasi Tallinna Draamateatri nukutrupi näitejuht, 1944–47 ENSV Rkl. Noorsooteatri lavastaja ning 1951–61 Tallinna pioneeride palee teatri juht. Oli karakternäitlejana populaarne eriti laste- ja estraadilavastustes. Kirjutanud ja dramatiseerinud nukunäidendeid, mänginud filmides („Noor pensionär"). ENSV tal. kunstnik (1969).

L: Vaagi *Põrsake Nahv-Nahv* (1950). **O:** Trumli Sass ja Kiir (Lutsu ja Särevi *Tagahoovis* ning *Tootsi pulm*, *Äripäev* ja *Sügis*), Tõnu Uppi (Liivese *Viini postmark*), Vanapagan (Kangilaski *Kaval-Ants ja Vanapagan*).

Vaarandi, *Debora* (1. X 1916 Võru), luuletaja. Kasvas Saaremaal ja Tallinnas. Õppis 1936–40 TÜ-s keeli ja kirjandust, töötas 1940–41 ja 1943–46 Moskvas, Leningradis ja Tallinnas ajakirjanikuna, olnud 1952–54 ENSV Kirjanike Liidu luulekonsultant, hiljem vabakutseline. V. varasema luule juhtmõte on inimese ja ühisk-a loodetav uuenemine. Alates 1950. a-te teisest poolest on tema loomingus

Debora Vaarandi

Andrus Vaarik

valdavad vabavärss ja lakooniline assotsiatiivne kujundilaad, põhimotiiv on inimestevahelise seotuse tunne, olulised on nukratooniline isikulüürika ja Eesti-teema. Tõlkinud soome (A. Kivi, K. Vala; E. Leino ja E. Sinervo luule tõlgete eest saanud 1973 J. Smuuli preemia), vene (A. Ahmatova, A. Blok, E. Bagritski, M. Gorki), rootsi (E. Södergran) ja saksa kirjandust (H. Heine, G. Trakl, B. Brecht). Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). ENSV rahvakirjanik (1971). ENSV rkl. preemia 1950. J. Liivi luuleauhind 1965. **T:** *Teosed* I–IV (1980–82), luulekogud *Põleva laotuse all* (1945), *Kohav rand* (1948), *Selgel hommikul* (1950), *Unistaja aknal* (1959), *Rannalageda leib* (1965, ENSV rkl. preemia 1965), *Tuule valgel* (1977, J. Smuuli preemia 1978), valikkogud *Luuletused* (1953), *Valik luuletusi* (1966) ja *See kauge hääl* (2000), publitsistikakogumikud *Uuenevate mälestuste linnad* (1964) ja *Välja õuest ja väravast* (1970).
B: H. Sikk. *Debora Vaarandi: elu ja loomingu ülevaade.* Tln., 1975; *Debora Vaarandi: kirjanduse nimestik.* [Koost. V. Kabur ja V. Piibeman.] Tln., 1977. ▲

Vaarask, *Paul* (18. X 1896 Haavapää k., Veriora v. – 4. VII 1980 Tallinn), pedagoog, filoloogiadr. (1966). Lõpetas 1917 Tartu õpetajate seminari, 1929 Londoni ülikooli kursused inglise keele foneetika ja intonatsiooni alal ja 1931 TÜ õigusteaduskonna, sai 1932 TÜ-s inglise ja 1940 vene keele õpetaja kutse. Oli 1917–44 mitmel pool Eestis õpetaja ja koolidir. (sh. Tallinna Inglise Kolledži asutajaid ja a-ni 1940 selle dir.), 1945–72 TPI võõrkeelte kateedri õppejõud (1947–72 kateedrijuh., a-st 1953 dots., a-st 1967 prof.). Uurimusi pms. kõne intonatsiooniliste vahendite ning inglise keele õpetamise metoodika alalt. **T:** *Inimkõne tonaalsed vahendid* (1966), *Kõnerütm* (1967).

Vaarik, *Andrus* (14. V 1958 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1982 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1982–92 Eesti Noorsooteatris ja a-st 1992 Eesti Draamateatris. Esinenud estraadil (sh. Ivan Oravana) ja ETV meelelahutussaadetes, mänginud telelavastustes („Kallid külalised", seriaalid „Salmonid", „Vabariigi valvur") ja filmis („Ristumine peateega"). V. Panso preemia 1980, A. Lauteri preemia 1988. **O:** Pürjermeister (Švartsi *Draakon*), Scapin ja Oronte (Molière'i *Scapini kelmused* ja *Misantroop*), Osvald ja Helmer (Ibseni *Kummitused* ja *Nukumaja*), Jean (Strindbergi *Preili Julie*), Guildenstern ja Oscar Wilde (Stoppardi *Rosencrantz ja Guildenstern on surnud* ning *Armastuse leiutajad*), Artur (Mrožeki *Tango*), Peremees, Kontvert ja Kusta (Kõivu *Tagasitulek isa juurde, Peiarite õhtunäitus* ja *Kui me Moondsundi Vasseliga kreeka pähkleid kauplesime,...*), Küüslauk (Kitzbergi ja Undi *Tuleingel*), Norbert (Ibseni ja Undi *Nukumaja ehk Norbert*), Roy M. Cohn (Kushneri *Inglid Ameerikas*), Joseph ja Malev (Karusoo *Kured läinud, kurjad ilmad*), Richard III (Shakespeare'i ja Undi *Kuningas Richard Kolmanda tragöödia*).
B: *Vastab Andrus Vaarik.* – Teater. Muusika. Kino, 2000, 1.

Vaarik (a-st 1994 V-Soo), *Marika* (13. X 1962 Kose, Harju raj.), näitleja. Lõpetas 1991 näitejuhtimise erialal TPedI. Olnud 1987–94 VAT Teatri ja a-st 1994 Rakvere Teatri näitleja. Esinenud ER-i meelelahutussaateis ja telelavastustes. Suure Vankri auhind 1999. Parima naisnäitleja preemia 1999. **O:** Ketty Harrison (Mayo ja Hennequini *Minu naine on valetaja*), donna Elvira (Frischi *Don Juan ehk Armastus geomeetria vastu*), markiis de Merteuil (Hamptoni ja Laclos' *Ohtlikud suhted*), Esther (Milleri *Hind*), Hanna (Kertészi *Lesed*), Amelia Evans (McCullersi *Kurva kohviku ballaad*).

Marika Vaarik

Vaarman (a-st 1930 Kaljot), *Els* (Elsa) (18. VII 1908 Tallinn – 27. VII 1966 Stockholm), laulja (sopran) ja näitleja. Lõpetas 1927 Draamastuudio teatrikooli. Õppis laulmist 1926–32 TK-s (N. Sternbergi kl.) ja A. degli Abbati juures. Töötas 1927–35 Tallinna Draamateatris ja a-st 1935 „Estonias" ooperi- ja operetisolistina. Põgenes 1944 Rootsi, oli osaline Stockholmi eesti teatrite ooperilavastustes, esines kontserdilauljana (ka Kanadas, USA-s ja Inglismaal). **O:** Mariza (Kálmáni *Mariza*), Margot (Rombergi *Kõrbelaul*), Hanna Glavari (Lehári *Lõbus lesk*), Tosca ja Butterfly (Puccini *Tosca* ja *Madame Butterfly*), Carmen (Bizet' *Carmen*), Santuzza (Mascagni *Talupoja au*).
B: M. Vaitmaa. *Els Vaarman.* – „Estonia" lauluteatri rajajaid. Tln., 1981; *Els Vaarman. Mälestusteos.* Stockholm, 1976.

Els Vaarman

Vaarmann, *Otu* (28. XI 1937 Tallinn), matemaatik, füüsika-matemaatikaknd. (1970). Lõpetas 1961 TRÜ. Täiendanud end Ukraina NSV TA Küberneetika Inst-s (1964–65) ja Cambridge'i ülikoolis (1996). Töötanud a-st 1961 TTÜ Küberneetika Inst-s (1972–88 vanemteadur, 1988–93 sektorijuh.), olnud 1993–95 TTÜ dots., a-st 1995 prof. ja rakendusmatemaatika õppetooli juh. Uurimusi arvutusmatemaatika alalt. Esitanud ja põhjendanud mittelineaarsete võrrandite ning optimeerimis-, vähimruutude, pöörd- ja mittekorrektsete ülesannete lahendamise meetodeid, arendanud matemaatilise tarkvara hindamise meetodeid ja kriteeriume. **T:** *Обобщенные обратные отображения* (1988), *Some numerical methods of parameter identification in nonlinear models.* – Ill-posed problems in natural science (Utrecht, 1992).

Mall Vaasma

Vaasma, *Mall* (22. II 1945 Kurla k., Kabala v.), mükoloog ja botaanik. Lõpetas 1973 bioloogina TRÜ. Töötanud 1963–66 Päinurme koolis õpetajana, 1968–69 ENSV Toiduainetööstuse Min-i Konstrueerimis- ja Tehnoloogiabüroo šampinjonikasvatuslaboris insenerina, a-st 1973 EMPÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s. Uurinud lehikseente süstemaatikat ja levikut. Juhendanud a-st 1980 TÜ bioloogiaüliõpilaste välipraktikat, korraldanud mitmel pool Eestis seenenäitusi. Koostanud seenernt-id ja olnud nende autoreid. A-st 1985 Eesti Looduseuurijate Seltsi mükoloogiasektsiooni sekretär. **T:** *Macrofungi of the Caucasian State Nature Reserve* (1986, koos K. Kalamehe ja A. Raitviiruga), *Eesti seente koondnimestik. 1. täienduskõide (1975–1990)* (1998, koos L. Järva ja I. Parmastoga, ka koostajaid), *Eesti seente levikuatlas, 2* (1999, autoreid), *Eesti seenestik* (koos U. Kõljalaga). – Eesti bioloogilise mitmekesisuse ülevaate (*country study*) materjale (1999).

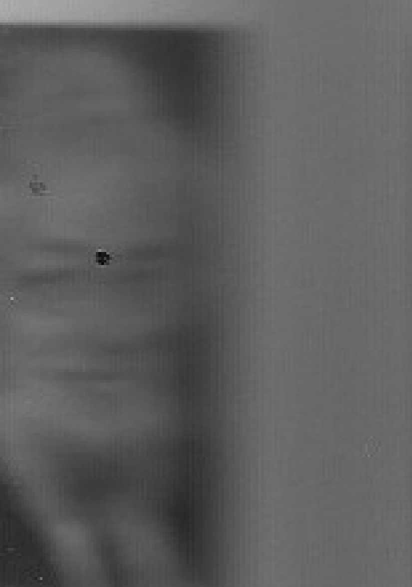
Mart Vahur

Vaba, *Lembit* (27. V 1945 Petaaluse k., Lihula v.), keeleteadlane, filoloogiadr. (1998). Lõpetas 1971 TRÜ eesti filoloogina, täiendanud end Läti ülikoolis balti keelte alal. Töötanud a-st 1974 Eesti Keele Inst-s, olnud ühtlasi 1980–91 TPedI ja 1991–94 Eesti Humanitaarinst-i õppejõud ning a-st 1997 Tampere ülikooli eesti keele lektor. Uurinud eesti keele sõnavara ajalugu ja etümoloogiat, läti ja eesti ning

Anne Vahur

balti ja läänemeresoome keelekontakte; tõlkinud eesti keelde läti kirjandust (A. Bels, A. Kolbergs). **T:** *Läti laensõnad eesti keeles* (1977), *Uurimusi läti-eesti keelesuhetest* (1997).

Vabar, *Mart* (26. XI 1934 Nõo), majandusgeograaf, geograafiaknd. (1965, kinnit. 1966). Lõpetas 1959 TRÜ. Töötas 1959—74 ja 1984—85 ENSV TA Majanduse Inst-s, oli 1974—79 TPI dots., 1979—84 TRÜ majandusgeograafia kateedri juh. ja 1985—89 Eesti Informatsiooni Inst-i välismajandussektori juh. Olnud 1990—97 TPÜ õppejõud, a-st 1998 TTÜ territoriaalmajanduse inst-i avaliku sektori ökonoomika õppetooli dots. 1973 ja 1989—92 täitnud õppeülesandeid Helsingi ja Turu ülikoolides. Uurimusi Eesti, Soome jt. Põhjamaade geograafia, urbaniseerumise, globaliseerumise, väliskaubanduse ökonoomika, üleminekumajanduse, keskkonnakaitse ning geograafia teooria ja metodoloogia alalt. **T:** *Eesti NSV elektrifitseerimise majandusgeograafilisest aspektist* (1962), *Soome majandus* (1964), *The foreign trade system as viewed from Union Republic* (New York, 1976), *Some aspects of environmental conditions economic relations and intensity comparisions in studying socio-economic spatial systems.* — Estonia. Selected studies on geography (1980); *Industrial-geographical changes in the evolution of the geosystem against the background of the evolutional diachronics of the Earth.* — TRÜ toimetised, 676 (1984); *Majandusgeograafia* (1999).

Vabarna, *Anne* (21. XII 1877 Võporsova k., Värska läh. — 7. XII 1964 Värska kn.), tuntuim setu rahvalaulik. Oli kirjaoskamatu. V. repertuaar oli mitmekesine (töö-, tavandi-, mängu- ja pulmalaulud, itkud, eepilised laulud). Oli andekas improviseerija, loonud palju laule. Temalt on kirja pandud rohkesti (6000 lk.) rahvalaule (üle 100 000 värsi), muinasjutte (üle 100), vanasõnu, mõistatusi, rahvaviise, -mänge ja -kombeid. V. on esinenud mitmel pool Eestis, Helsingis (1931) ja Moskvas (1947). 1995 ilmus Kuopios V. loodud setu eepos „Peko" (7982 värssi; toim-d P. Hagu ja S. Suhonen). Mälestuskivi Tonja (Tonä) k-s.

Vabbe, *Ado* (õieti Adolf) (19. III 1892 Tapa — 20. IV 1961 Tartu), maalikunstnik, graafik ja pedagoog. Õppis 1911—13 Münchenis A. Ažbé kunstikoolis, tegi 1914 õppereisi Itaaliasse ning 1920. a-il Dresdenisse, Pariisi ja Hispaaniasse. Töötas I maailmasõja ajal Moskvas sõjatehases. Naasis 1917 Eestisse, oli 1917—19 Narvas ja Tallinnas joonistusõpetaja, 1919—40 Tartus kõrgema kunstikooli „Pallas" maali- ja 1930—35 graafikaõppejõud (a-st 1938 prof.) ning 1926—29 ühtlasi kooli juh., 1940—41 K. Mäe nim. Riigi Kõrgema Kunstikooli, 1942—43 Tallinna Rakenduskunsti Kooli ja 1943—44 taas „Pallase" õppejõud, a-st 1944 Tartu Rkl. Kunstiinst-i maali- ja graafikaõppejõud (dekaan ja graafikakateedri juh., a-st 1947 prof.), vallandati 1950 pol. põhjustel. Juhatas 1953—56 Tallinnas graafika-eksperimentaalateljeed. — Mõjutatuna saksa ekspressionismist ja V. Kandinsky loomingust ning olles tutvunud vene kubistide ja futuristide teostega, oli V. 1912—26 radikaalseim eesti kunsti uuendaja (sari „Parafraasid", 1914; „Fantastiline pea", 1915; „Kohvikus", 1919; „Arlekiin" ja „Seine'i jõgi", mõlemad 1924). 1920. a-te II poolel muutus kujutusviis looduslähedasemaks (G. Suitsu „Lapse sünni" ill-d, 1922), 1930. a-il sai iseloomulikuks impressionistlik kallak („Daami portree", 1930; „Taluõu", 1938). Palju tema teoseid hävis põlengus II maailmasõja ajal. 1950. a-tel pöördus V. tagasi abstraktse laadi juurde. Kujundanud rmt-id, eriti „Siuru" rühmitise teoseid, ja teatrilavastusi, ekspressiivsusega paistsid silma (O. Wilde'i „Salome" kostüümid ja dekoratsioonid (1919, Tallinna Draamateatris). Oli „Pallase" maalikoolkonna, eelkõige selle koloristliku suuna kujundajaid ja sügavtrükigraafika, eriti unikaaltrüki edendajaid. ENSV tnl. kunstitegelane (1946). A-st 1997 antakse temanim. preemiat.

B: E. Pihlak, R. Varblane. *Ado Vabbe.* Tln., 1993; H. Üprus. *Päikesemängud.* Tln., 1976.

Vader, *Artur* (16. II 1920 Ljozna mk., Vitsebski kub. — 25. V 1978 Tallinn), EKP tegelane. A-st 1943 NLKP liige. Lõpetas 1954 NLKP KK Kõrgema Parteikooli. Oli a-st 1948 parteitöötaja, 1952—59 EKP Tallinna Linnakomitee sekretär, 1964—70 EKP KK II sekretär ning 1970—78 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees ja NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja. 1966—71 NLKP KK liikmeknd., a-st 1971 liige, a-st 1964 EKP KK ja büroo liige.

Vadi, *Voldemar* (25. II 1891 Kooraste v. — 5. XI 1951 Tartu), sisearst ja balneoloog, meditsiinidr. (1924), ENSV TA akad. (1946), NSVL MA k-liige (1945). Lõpetas 1918 Tartu ülikooli. Täiendas end mitmel pool Euroopas. Oli 1918—21 Laiusel ja Tartus arst, a-st 1921 TÜ hospitaalsisehaiguste kliiniku assistent, a-st 1924 eradots., a-st 1925 dots. ja kliiniku juh., a-st 1934 prof. 1942 vallandati, a-st 1944 oli teaduskonnasisehaiguste kateedri juh., 1937 ja 1944—46 arstiteaduskonna dekaan. Uurimusi tuberkuloosihaigete organismi immuunsuse ning reuma ja tuberkuloosi ravi ja profülaktika, balneoloogia ja mudaravi alalt. Põhjendas teaduslikult Eesti meremuda ravitoime. ENSV rkl. preemia 1948. **T:** *Kopsutuberkuloosi areng ja kliinilised vormid* (1929), *Eesti tervismuda* (1947).

Waga (Vaga), *Alfred* (11. V 1895 Tallinn — 24. IV 1980 Buenos Aires), kunstiteadlane, August ja Voldemar V. vend. Õppis 1913 A. Laikmaa ateljeekoolis ja 1915 Petrogradis era-kunstiajalooinst-s. Osales I maailmasõjas ja Vabadussõjas, läks 1921 kaptenina erru. Töötas 1926—28 Tallinnas Eesti Muuseumi (hilisem EKM) kunstiosk-s korraldajana, koostas „Eesti biograafilise leksikoni" eesti ja baltisaksa kunstnike märksõnastiku, oli 1931—32 „Eesti entsüklopeedia" I köite toim-id, toimetas 1935 ka ajakirja „Eesti Turist". Oli seotud vabadussõjalaste liikumisega. Põgenes 1944 Saksamaale, hiljem elas Taanis ja Argentinas. W. on eesti kutselise kunstikriitika rajajaid. Kriitikuna kaitses professionaalsust, hindas eriti juugendit Eesti kunstis. Kirjutanud muinsuskaitsealaseid art-eid. **T:** *Viru väerind Vabadussõjas* I (1923), monograafiad *Johann Köler* (1931), *Eesti kunsti ajalugu* I (1932), *Ferdi Sannamees* (1937), *Aleksander Uurits* (1938), *Ants Laikmaa* (1938) ja *Nikolai Triik* (1939).

Vaga, *August* (15. III 1893 Kehra — 11. XII 1960 Tartu), botaanik, Alfred Waga ja Voldemar V. vend, bioloogiadr. (1940), ENSV TA akad. (1954). Lõpetas 1923 TÜ. Oli a-ni 1931 kooliõpetaja. Töötas 1931—60 TRÜ taimesüstemaatika ja geobotaanika kateedris (1945—56 kateedri juh. ja botaanikaaia dir., a-st 1946 prof.), oli 1947—52 ühtlasi ENSV TA Bioloogia Inst-i dir-i asetäitja ja botaanikasektori juh., 1946—50 TRÜ matemaatika-loodusteaduskonna dekaan. Uurimisvaldkond: taimeanatoomia, fütotsönoloogia, taime- ja seeneriigi fülogenees ja taimesüstemaatika. Tegeles botaanika ajaloo ja keeleküsimustega. Algatas botaanika oskussõnastiku koostamise ja „Eesti NSV floora" väljaandmise, kirjutas mitu I—III köite osa. Avaldas õpikuid (esimese 1931), käsirmt-id ja aimekirjutisi. Teda peetakse Eesti selleaegse botaanilise uurimistöö suunanäitajaks. Oli Üleliidulise Botaanika Seltsi juhatuse liige, 1935—40 Eesti Loodusuurijate Seltsi botaanikasektsiooni abiesimees ja 1947—50 esimees, a-st 1960 seltsi auliige. ENSV rkl. preemia 1985 (postuumselt). ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst. on andnud temanim.

preemiat. **T:** *Fütotsönoloogia küsimusi* (1940), *Eostaimede süsteemi kujunemiskäik ja praegused probleemid* (1946), *Üldine botaanika* I (1947). ▲

Vaga (a-st 1956 Mandri), *Laine* (6. X 1922 Saduküla, Tartumaa), näitleja. Õppis 1941—42 „Estonia" õpperühmas ja mängis kaasa lavastustes. Töötanud 1942—63 ja 1976—92 „Ugalas", 1963—70 Tallinna Draamateatris ning 1971—75 ENSV Rkl. Nukuteatris. **O:** Kõrboja Anna (Tammsaare ja Särevi *Kõrboja peremees*), Suzy (Pagnoli *Eluaabits*), Mirandolina (Goldoni *Mirandolina*), Niina (Ostrovski *Süüta süüdlased*), Mehmene Banu (Hikmeti *Legend armastusest*), Magda (Sudermanni *Kodu*), Katharina (Zweigi *Maja mere ääres*), Anda (Vigante *Igavesti haljad palmid*), Lesk (Smuuli *Polkovniku lesk*), Asta (Raudsepa *Ameerika Kristus*), Arsinoë (Molière'i *Misantroop*), leedi Eshton (Brontë ja O. Toominga *Jane Eyre*).

Vaga, *Voldemar* (29. VI 1899 Tallinn — 22. II 1999 Tartu), kunsti- ja arhitektuuriajaloolane ning pedagoog, Alfred Waga ja August V. vend, kunstiteaduse dr. (1964), ÕES-i auliige (1989). Õppis 1913—14 Eesti Kunstiseltsi joonistuskursustel ja 1918—19 A. Laikmaa ateljeekoolis. Lõpetas 1926 TÜ, töötas a-st 1923 sealsamas kunstiajalookabinetis. Täiendas end 1928—29 stipendiaadina Pariisis Sorbonne'i ülikoolis (pms. H. Focilloni juures), tegi rohkesti välisreise (sh. Prantsusmaale, Rootsi, Saksamaale, NSV Liitu ja Šveitsi). Töötas 1933—37 „Eesti entsüklopeedia" kunstiosk. toim-na. Oli 1925—40 kõrgema kunstikooli „Pallas" lektor ja 1944—69 TRÜ õppejõud (a-st 1946 prof.). Uurinud pms. Eesti ja Läti keskaja arhitektuuri ja 19. saj. baltisaksa kunsti. Tema peateos on esimene eestikeelne „Üldine kunstiajalugu" (1937—38, täiendatud ja parandatud trükk 1999), ta on „Eesti arhitektuuri ajaloo" (1965) autoreid. Tegutsenud maalija, akvarellisti ja joonistajana („Hoov Laial tänaval", 1928; „Pariis. Le Pont-Neuf", 1929; „Barbizon", 1939). ENSV rkl. preemia 1967 ja 1980. K. Raua preemia 1977 ja 1978 („Eesti kunsti ajaloo" autorkonnas), *Médaille de l'Officier du Mérite National* 1993, EV teaduspreemia 1994. **T:** *Eesti kunst* (1940), *Проблема пространственной формы в средневековой архитектуре Латвии и Эстонии* (1960), *Kunst Tartus XIX sajandil* (1971), *Kunst Tallinnas XIX sajandil* (1976).

Vagane, *Einar* (7. VI 1916 Tallinn — 21. XII 1988 Tallinn), toitumisteadlane, bioloogiadr. (1974). Lõpetas 1946 TRÜ proviisorina, töötas seejärel TRÜ farmakognoosiakateedris, a-st 1948 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s (teadurina, a-st 1952 biokeemialabori juh-na). A-st 1962 pühendus Eesti elanike toitumise ja ainevahetuse uurimisele, milleks moodustati töörühm ning 1974 asutati labor (oli selle juh.). Uurimusi Eesti ravimuda omaduste ja põlevkivibasseini hügieeni ning Eesti elanike toitumise ja ainevahetuse iseärasuste kohta. ENSV tnl. teadlane (1978). **T:** *Tervislikust toitumisest* (1964).

Vahar-Matiar, *Hingo* (26. X 1926 Tallinn — 11. II 1983 Bonni läh.), neuropsühhiaater ja biokeemik, *dr. med.* (1951, Bonn). Lõpetas Bonni ülikooli, oli sealsamas närvikliinikus õppejõud (a-st 1970 prof.), 1971—83 teaduslik nõunik ja ülemarst ning neurobiokeemiaosk-a juh. Uurimusi psühhiaatria, neuroloogia ja neurobiokeemia alalt. **T:** *Progressive paralyse* (1964, autoreid), *Handbuch der Psychiatrie* (1977, autoreid), *Neurologie, Theorie und Praxis* (1979, autoreid), *Neue Labormethoden für Liquordiagnostik* (1979).

Vahemetsa, *Aigar* (pseud. Lembit Kivisaar) (7. III 1936 Tallinn), kirjanik ja sotsioloog, filosoofiaknd. (1965). Lõpetas 1959 ajaloolasena TRÜ, õppis 1962—65 Moskvas aspirantuuris. Olnud 1965—68 Moskvas NSV Liidu TA Filosoofia Inst-i ja 1968—74 NSV Liidu TA Sotsioloogia Inst-i teadur, 1974—82 ETV toim. ja „Sirbi ja Vasara" Moskva korrespondent, 1982—84 „Tallinnfilmi" peatoim., 1984—87 EKP KK Partei Ajaloo Inst-i teadur, 1992—96 as-i „R-koolituskursused" keelteõpetaja, 1998—99 Riigikogu nõunik. Uurinud kunstisotsioloogia probleeme (monograafiad „Человек и искусство", 1968, ja „Искусство и массовая аудитория", 1970) ning Eesti rev-iliikumise ajalugu. Kirjutanud romaane, filmistsenaariume („Kaks päeva Viktor Kingissepa elust", 1980; „Hitler ja Stalin, 1939", 1989; „Kristuse dilemma", 1995), telestsenaariume („Poliitilised kired", 1979) ning näidendeid („Martin Luther ja Leo Medici", 1983). ENSV rkl. preemia 1980. **T:** rom-d *Paradiisi Illu* (1973), *Vana diivan* (1977) ja *Surmamõistetud noormehe päevaraamat* (1989), publitsistikateosed *Sügis 1917 Tallinnas* (1987) ja *114 küsimust Viktor Kingissepale* (1988).

Vahenõmm, *Karl* (25. I 1907 Veltsa v. — 28. XII 1988 Tallinn), köögiviljandusteadlane ja sordiaretaja, põllumajandusknd. (1955). Lõpetas 1934 TÜ. Oli 1933—34 Kuusikul Riigi Põllutöö Katsejaama assistent, 1934—38 Asunduskomisjoni agronoom, 1938—42 Olustvere Kõrgema Põllunduskooli õpetaja, 1942—47 Vigala Põllundus- ja Aianduskooli dir. ja õpetaja, 1947—67 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI teadur (1947—53 Pollis, 1953—57 Kuusikul ja 1957—67 Sakus), 1962—67 ühtlasi köögiviljandusosk-a juh. V. oli köögiviljandusalase uurimistöö rajajaid ja suunajaid. Tema algatusel rajati köögiviljanduse uurimiskeskus — Juuliku katsebaas, ta oli selle esimene juh. Tegeles köögiviljakasvatuse agrotehnika ning köögiviljade sordiaretuse, -paranduse ja seemnekasvatusega. Aretas söödakaalika 'Kuusiku' (koos E. Niinepuuga, s. 1926), valge peakapsa 'Kuusiku varajane' ja redise 'Võiredis' (koos A.-J. Pajomaga, 1911—85). ENSV tnl. teadlane (1964).
B: L. Meensalu. *Karl Vahenõmm — 90.* — Agraarteadus, 1997, 1.

Vaher, *Leo* (Evald) (8. X 1921 Mälupe v. Alūksne läh., Läti — 4. V 1981 Tartu), loomakasvatusteadlane, põllumajandusdr. (1970), prof. (1972). Lõpetas 1948 TRÜ. Töötas seejärel Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s (1956—65 tõuaretusosk-a veisekasvatuse grupi juh. ja vanemteadur, 1965—72 verefaktorite uurimise laboratooriumi juh., 1972—80 veisekasvatusosk-a juh.). Uurinud veiste (eriti eesti mustakirju veise) tõuaretust ja veregruppe. ENSV tnl. teadlane (1974). NSVL-i rkl. preemia 1975, ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Veiste jõudluse tõstmine puhasaretuse teel* (1957, autoreid), *Eesti mustakirju veisetõug* (1964, autoreid), *Järglaste järgi hinnatud pullide kataloog* (1968).
B: Ü. Oll. *Leo Vaher — 70.* — Agraarteadus, 1996, 4.

Vaher, *Luise* (3. IX 1912 Tõlliste v. — 14. II 1992 Viljandi), kirjanik. Õppis 1928—30 Võru õpetajate seminaris, lõpetas 1932 Valga tütarlastegümnaasiumi. Osales II maailmasõjas eesti laskurkorpuses rindeõena, oli a-st 1945 ajakirjanik, 1951—58 Viljandi linavabriku tööline ja a-st 1960 vabakutseline kirjanik. Esimesed luuletused ilmusid seminaripäevil, esimene jutustus „Veomehed" avaldati 1951. Tema pms. külaeluaineliste romaanide tugevaid külgi on püüd käsitleda oma aja tabuteemasid, lopsakas olustikukujutus, dramaatiline sündmustik ning ettevõtlik ja tüübiehtne tegelaskond. Saanud novelli- ja romaanivõistlustel auhindu. **T:** novellid *Öö huntidega* (1957) ja *Maiöö* (1958), rom-d *Emajõe jutustus* (1960), *Rindeõde* (1965), *Päeva palge ees* (1968), *Tormipöörises* (1982), *Meelespealillede hõng* (1983) ja *Põlev pärisosa* (1987), proosakogu *Katrina Üle* (1962).

Laine Vaga

Voldemar Vaga

Einar Vagane

Aigar Vahemetsa

Karl Vahenõmm

Vaher, *Rein* (10. I 1935 Mustvee), geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1983, Minsk). Lõpetas 1958 TRÜ. Oli 1958–65 Rkl. Geoloogilise Tootmiskoondise geoloog, a-st 1965 töötanud TTÜ Geoloogia Inst-s (1965–84 nooremteadur, a-st 1984 vanemteadur). Uurimusi struktuurigeoloogia ja geofüüsika alalt. **T:** *Современная структура поверхности фундамента Эстонии.* — Известия Академии Наук Эстонской ССР. Химия. Геология, 1972, 21, 3; *Geologic structure and seismicity of Estonia* (koos H. Sildveega). — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences. Geology, 1995, 44, 1; *Tectonics* (autoreid). — Geology and Mineral Resources of Estonia (1997).

Vaher, *Vaapo* (27. I 1945 Tallinn), ajakirjanik, kirjanduskriitik ja luuletaja. Lõpetas 1968 Tallinna Ehitus- ja Mehaanikatehnikumi arhitektuuri erialal. Töötanud mitme ajakirjandusväljaande (sh. ajakirjade „Pikker" ja „Luup" ning ajalehe „Eesti Aeg") toimetuses. Avaldanud a-st 1973 luulet (kogumikes „Noori autoreid 1977", „Kõik siin maailmas" ja „Eesti huumor"), lastevärsse ja -proosat, laulutekste operettidele („Maskeraad Ungrus" ja „Winnetou"), kuuldemänge, filmi- („Klaaside taga") ja estraadistsenaariume, kirjandusarvustusi ja -aastaülevaateid ning uurimusi A. Valtoni, H. Runneli, J. B. Isotamme, I. Hirve jmt. kirjaniku loomingust ning vene klassikalisest ja nüüdiskirjandusest. Kirjutanud spordikommentaare. Saanud ajakirjanduse („Looming", „Sirp") ja lastekirjanduse auhindu.

Vahesaar, *Lembit* (2. II 1936 Tallinn), malekohtunik ja sporditegelane. Lõpetas 1960 TPedI eesti keele ja kirjanduse ning ajalooõpetajana. Töötanud pedagoogina, 1977–89 ühingu „Teadus" referendina, 1989–93 Eesti Hariduse Arenduskeskuses. Olnud nelja meeste maailmameistrimatši, viie maleolümpia ning rohkem kui 20 rahvusv. turniiri peakohtunik (rahvusv. litsents a-st 1969). 1968–76 Tallinna Malekooli treener, 1990–92 Eesti Maleliidu president, a-st 1994 Eesti Kirimaleühingu president ja a-st 1992 FIDE Balti tsooni president. **T:** *Mälestusi Paul Keresest* (1993, autoreid).

Vahi, *Valdur*-Peeter (5. X 1933 Tallinn — 29. IV 1982 Tallinn), fotograaf. Oli a-st 1951 ETV ja ajalehe „Noorte Hääl", a-st 1961 ajakirja „Kultuur ja Elu" ning a-st 1981 ajakirjade „Kultuur ja Elu" ja „Teater. Muusika. Kino" fotoreporter. 1960–82 Tallinna Fotoklubi liige, 1981–82 juhatuse esimees. Osales paljudel fotovõistlustel ja -näitustel nii Eestis kui ka välisriikides. Jäädvustanud isikupäraselt ligi 30 aastat Eesti kultuurielu. Koostanud fotoalbumi „Eesti foto 70" (1974). V. 50. sünniaastapäeval (1983) korraldati tema loomingu ülevaatenäitus „Fotod 1952–82". ENSV fotomeister (1978).

Vahing, *Vaino* (15. II 1940 Aravu k., Meeksi v.), kirjanik ja psühhiaater, meditsiiniknd. (1971). Lõpetas 1963 TRÜ arstiteaduskonna. Töötanud 1963–65 Jämejala Vab. Psühhoneuroloogiahaiglas ja a-st 1967 Tartu Vab. Kliinilises Psühhoneuroloogiahaiglas, a-st 1975 (vaheaegadega) olnud ühtlasi TÜ õppejõud. Püüab psühhoanalüütilise kallakuga jutustustes („Lugu", 1970; „Sina", 1973) ja novellides („Kirjanik", 1979; „Machiavelli kirjad tütrele", 1979 ja 1981, F. Tuglase novelliauhind 1982) mõtestada inimese välise käitumise taga peituvaid alateadvuse ilminguid. Psühholoogilistes näid-tes „Suvekool" (1972), „Mees, kes ei mahu kivile" (1974, lavastatud 1975), „Pulmad" (1976) ja „Testament" (1983, lavastatud 1984) analüüsib inimese enesetunnetust ning inimestevahelisi suhteid. Koos M. Kõivuga avaldanud Eesti ajaloo ainelise dokumentaalnäid-i „Faehlmann. Keskpäev. Õhtuselgus" (1984, lavastatud 1982, J. Smuuli preemia 1983) ja süvapsühholoogilise rom-i „Endspiel. Laskumine orgu" (1988). Kirjutanud ka kultuuripublitsistikat (kogu „E me ipso", 1990), teatriarvustusi ja kohtupsühhiaatriaõpikuid. ENSV rkl. preemia 1975, kirjanduse aastapreemia 1991, EV kultuuripreemia 1996. **T:** jutukogud *Kaemus* (1972) ja *Kaunimad jutud* (1995), novelli- ja näidendikogud *Näitleja* (1976) ja *Machiavelli kirjad tütrele* (1990).

Vahisalu, *Rein* (10. VI 1946 Tallinn), kardioloog ja laevaarst, Tiit Pärniku onupoeg. Lõpetas 1974 TRÜ arstiteaduskonna ravi erialal. Töötanud 1975–81 Rapla Raj. Keskhaiglas, 1981–86 Tallinna Kiirabihaiglas, 1986–99 Tallinna Keskhaiglas (oli 1987–95 peaarsti asetäitja ravi alal), a-st 1999 olnud *Est-Line*'i laevaarst. On Tallinna Keskhaiglasse Eesti Vererõhu Keskuse asutajaid. Osales laevaarstina 1995–96 uurimislaeva „Livonia" Antarktika- ja Arktika-retkes. Uurinud südamerütmi muutlikkust ja siinusrütmi vegetatiivset regulatsiooni ning südamehaiguste psühhosomaatilisi külgi, käsitlenud stressimeditsiini. **T:** *Effects on heart rate variability of isosorbidae-5-mononitrate and metoprolol in patients with recent onset of* angina pectoris (autoreid). — Cardiology, 1998, 89; *Laevaarstina Antarktikas* (1998), *Gröönimaa külmutatud vaikus.* — Loodus, 1999, märts; *Südame autonoomse toonuse muutus pärast kolmekuulist treeninguperioodi südame isheemiatõvega haigetel* (autoreid). — Eesti Arst, 1999, 4.

Wahl [*va:l*], *Eduard* Georg von (19. II 1833 Vatla mõis — 17. I 1890 Tartu), baltisaksa arstiteadlane, kirurg ja ühiskonnategelane, *dr. med.* (1859). Õppis 1851–55 Tartu ülikoolis loodusteadust ja 1855–59 arstiteadust. Täiendas end Berliinis ja Pariisis. Töötas 16 aastat Peterburis, seejärel oli 1876–78 Tartu ülikoolis rkl. meditsiini kateedri ja 1878–90 kirurgiakateedri juh., prof., 1881–85 ühtlasi TÜ rektor. Arendas veresoontehaiguste, koljumurru ja soolesulguse puhust (W-i sümptom) ning lastekirurgiat. Etendas olulist osa Baltimaadel tollal vohanud leepra ning sugu- ja vaimuhaiguste leviku ohjeldamises. Toetas majanduslikult Tartu psühhiaatriahaigla asutamist.

Vahter, *Artur* (23. II 1913 Orgu k., Kalvi v.), koorijuht, muusikateadlane ja pedagoog. Lõpetas 1941 koolimuusika erialal TK. II maailmasõja ajal tegutses eesti laskurkorpuses kapellmeistrina. Oli 1947–66 TRK õppejõud ning 1949–65 ja 1971–83 TRK-s ja 1966–71 TPedI-s kateedrijuh. (a-st 1968 prof., a-st 1983 emeriitprof.). Juhatanud 1946–57 ENSV Rkl. Akadeemilist Meeskoori, 1959–63 ER-i segakoori ja Tallinna Sõjaveteranide Meeskoori. Uurinud põhil. eesti muusika ajalugu. Avaldanud selle kohta hulga ülevaatlikke trükiseid (eesti, vene, soome, inglise ja saksa keeles, enamasti koos L. Normetiga). Koguteose „Eesti muusika" I ja II osa koostaja ja autoreid. ENSV tnl. kunstitegelane (1954). **T:** monograafiad *Gustav Ernesaks* (1959, vene k. 1961), *Aleksander Läte* (1965, vene k. 1968), *Miina Härma* (1971) ning *Karl August Hermann* (1998), *Karl August Hermanni päevik* (1990).

Eduard von Wahl

Artur Vahter

Vahter, *Herman* (4. IV 1920 Hellamaa v.), naha- ja suguhaiguste arst, meditsiinidr. (1965). Lõpetas 1946 TRÜ, töötanud seejärel a-ni 1993 sealsamas (a-st 1961 dots., a-st 1967 prof.), olnud 1964–66 arstiteaduskonna prodekaan ja 1966–69 dekaan, 1958–91 dermatoloogia ja veneroloogia kateedri juh., a-st 1994 emeriitprof. Täiendanud end Leningradis, Moskvas ja Turus. A-st 1967 Eesti Dermatovenero-loogide Seltsi esimees, a-st 1999 president. Norra Dermatoveneroloogide Teadusliku Seltsi auliige. Uurinud põlevkivi termilise töötlemise saaduste nahka kahjustavat toimet, nakkuslikke nahahaigusi ning süüfilise diagnoosimist, profülaktikat ja sellepuhust ravi. ENSV tnl. arst (1973). **T:** *Kutsehaiguste profülaktika* (1964, autoreid), *Naha reaktsioonist põlevkivi töötlemise produktidele* (1965), *Dermatoloogia ja veneroloogia* (1976), *Naha- ja suguhaigused* (1994).

Vahtra, *Jaan* (23. V 1882 Kaaru k., Moisekatsi (Mooste) v. – 27. I 1947 Võru), maalikunstnik, raamatugraafik, kirjanik ja pedagoog. Töötas 1909–11 ajakirjanikuna. Õppis 1912–13 Riia kunstikoolis (V. Purvītise juhendamisel), 1913–16 Petrogradis Kunstide Edendamise Seltsi koolis ja a-ni 1918 Petrogradi KA-s. Töötas 1918–24 Võrus ja a-st 1924 Tartus joonistusõpetajana, sh. 1926–33 ja 1935 kõrgemas kunstikoolis „Pallas". Osales 1923 Eesti Kunstnikkude Rühma asutamises. Lõi algul postimpressionistlikus laadis maale, andes neile dekoratiivse mosaiigipärase faktuuri. Kokkupuude Petrogradis kubofuturismiga muutis käsitluslaadi sünteesivamaks, 1920. a-te vabagraafikas, raamatuill-des ja maalideski ilmneb kubismi ja konstruktivismi mõju (graafikaalbumid „Blanc et noir", 1921, ja „Konstruktiivsed rütmid", 1924; maalid „Poiss ja kitarr" ning „Daam ja laud", mõlemad 1925), hiljem süvenes loodusläheda ne käsitluslaad. Tegeles 1920. a-te keskel pms. rmt-ugraafikaga, ms. väärtustas rmt-u-kujunduses selge, loetava kirja (J. Barbaruse „Geomeetriline inimene", 1924). 1930. a-te looming on realistlik, 1934–40 pühendus pms. kirjanduslikule tegevusele (mälestuste rmt. „Minu noorusmaalt" I–III, 1934–36, metoodikakäsirmt. „Joonistamiseõpetus", 1939). Tõlkinud vene, soome, saksa ja norra kirjandust.

Vahtramäe, *Juta* (25. III 1924 Olustvere v.), metallikunstnik. Lõpetas 1953 ERKI. Töötas 1958–81 „Arsis" (a-ni 1968 metallehistööateljee kunstiline juht). Loonud pms. ehteid. Valdab suurepäraselt kivide kasutamise tehnoloogiat (malahhiidiga kaelakee, 1973, lasuriidiga sõrmus, 1986, Muhu ranna kivististega rinnanõelad, 1998). Eriliselt huvitunud pärlmutrilõike ja graveerimise esteetilistest võimalustest, loonud selles tehnikas hulgaliselt aktifiguuride ja portreedega sõrmuseid ja rinnanõelu (kaelaehe ja sõrmus, 1971). Teinud ka vasest nõusid ja küünlajalgu ning pronksfiguure („Mannekeenid", 1986).

Vahtre, *Sulev* (7. VII 1926 Laiuse v.), ajaloolane, Lauri V. isa, ajaloodr. (1971). Lõpetas 1952 TRÜ. Olnud a-st 1955 TÜ NSV Liidu ajaloo kateedri õppejõud, 1989–93 Eesti ajaloo kateedri juh. (a-st 1974 prof.), a-st 1993 emeriitprof. Põhiseaduse Assamblee (1991–92) liige. Uurinud Eesti keskaegseid kroonikaid, talurahva ajalugu, ajaloolist demograafiat ja kultuurilugu. A. Puksovi auhind 1990. **T:** *Bartholomäus Hoeneke Liivimaa noorem riimkroonika (1315–1348)* (1960), *Eestimaa talurahvas hingeloenduste andmeil (1782–1858)* (1973), *Jüriöö* (1980), *Muinasaja loojang Eestis. Vabadusvõitlus 1208–1227* (1990), *Eesti ajalugu. Kronoloogia* (1994, koostaja ja autoreid), *Eesti ajalugu elulugudes* (1998, koostaja).

Vaidla, *Gunnar* (1. X 1919 Tallinn), fotograaf. Lõpetas 1937 Tallinnas poeglaste kommertsgümnaasiumi, õppis 1937–41 TTÜ-s mehaanikateaduskonnas. Oli 1937–41 Tallinna Fotoklubi liige. Osales eesti laskurkorpuse koosseisus II maailmasõjas. Töötanud 1945–49 ringhäälingu raadiojaama tehnikuna ja 1949–91 ajakirja „Kehakultuur" fotograafina (a-st 1945 mittekoosseisuline). Tegutsenud 1960. a-st ka teatrifotograafina, korraldanud 1973 „Estonias" isikunäituse. Olnud vab. ja rahvusv. fotonäituste ja -võistluste laureaat (sh. *World Press Photo* aukiri 1963 ja 1964). Kuulunud fotonäituste ja -võistluste žüriidesse. ENSV tnl. kultuuritegelane (1989).

Vaigur, *Enn* (25. XII 1910 Ämari k., Kloostri v., Harjumaa – 21. VIII 1988 Türi), näitekirjanik. Õppis 1924–26 Vana-Võidu põllutöökoolis. Oli seejärel kontoriametnik, kaubandustöötaja ja ehitustööline, a-st 1935 vabakutseline näitekirjanik. II maailmasõja ajal oli Punaarmee tööpataljonis ja kuulus ENSV Rkl. Kunstiansamblesse, 1943–54 oli pol. põhjustel vangis ja asumisel Kasahstanis. Kirjutanud pms. romantilis-idüllilisi maaelu kujutavaid rahvatükke („Potilill ja karusammal", 1936; „Vallaslaps", 1937; „Trump lamooriga", 1937; „Aadam ja Eeva", 1939), hiljem püüdles psühholoogilise usutavuse poole (valimik „„Kraavihallid" ja teised lavalood", 1975). Avaldanud ka novelle (kogud „Koldne sügis", 1982, „Koduakendes kumab valgus", 1985).

Vaik, *Lembit* (2. IV 1920 Keila – 9. VIII 1998 Tallinn), energeetikateadlane, tehnikateaduste dr. (1977, NSVL TA Energeetikainst.). Lõpetas 1948 soojusenergeetikainsenerina TPI, töötas 1948–95 Eesti TA Energeetika Inst-s (1956–60 teadusdir., 1960–87 dir.), a-st 1987 prof., a-st 1995 emeriitprof. Uurimusi energiavaru ja energiakasutuse alalt. 1963–67 ENSV Ülemnõukogu saadik. **T:** *Согласованная оптимизация топливно-энергетических балансов экономических регионов. Теория и методы* (1982, koos K. Jaanimäe ja G. Rabkiniga).

Vaikmäe, *Rein* (29. VI 1945 Schleswig-Holstein, Saksamaa), paleoklimatoloog, geograafiaknd. (1981, NSVL TA Geograafia Inst., Moskva), Euroopa Akadeemia liige (1993). Lõpetas 1969 elektroonikainsenerina TPI, seejärel töötas a-ni 1973 sealsamas insenerina ja 1973–99 TTÜ Geoloogia Inst-s teadurina (1987–89 isotoopgeoloogia laboratooriumi juh., 1990–99 inst-i dir. ja ühtlasi isotoop-paleoklimatoloogia laboratooriumi juh.). A-st 1999 on EV Haridusmin-i teaduse ja kõrghariduse osk-a juh., ühtlasi TTÜ Geoloogia Inst-i isotoop-paleoklimatoloogia laboratooriumi juh. ja TÜ geoloogia inst-i külalisprof. Uurimusi isotoop-paleoklimatoloogia ja -paleohüdroloogia alalt ning globaalsete kliima- ja keskkonnamuutuste kohta. Rahvusv. teadusajakirjade „Quaternary International" ja „Boreas" toimetuskolleegiumi liige. Osalenud paljudes ekspeditsioonides: Teravmägedel 1976 ja 1988, Severnaja Zemljal 1979, Kamtšatkal 1979 ja 1983, Tšuktšimaal 1981, Kanada Arktikas Byloti saarel 1992 ja McKenzie deltas 1998, Tiibeti platool 1997 jm. A-st 1997 Rahvusv. Geokorrelatsiooni Programmi (IGCP) Aasia hilise kvaternaarijäätumise projekti juhte, 1996–99 Eesti Põhjavee Komisjoni esimees, a-st 1998 Rahvusv. Kvaternaariuurimisliidu (INQUA) Eesti Rahvusliku Komitee esimees, 1990–2000 Eesti Geograafia Seltsi juhatuse liige. **T:** *Isotope variations in the temperate glaciers of the Eurasian Arctic.* – Nuclear Geophysics, 1990, 4, 1; *Morphology, stratigraphy and Oxygen isotope compositions of fossil glacier ice at Ledyanaya Gora, Northwest Siberia, Russia* (autoreid). – Boreas, 1993, 22, 3; *The two-step shape and timing of the last deglaciation in Antarctica* (autoreid). – Climate Dynamics, 1995, 11.

Vain, *Evald* (20. XII 1915 Tallinn – 9. XI 1970 Tallinn), helilooja ja oboemängija. Lõpetas 1938 TK viiulierialal (J. Paulseni kl.), õppis 1952–57 ENSV

Herman

Jaan

Sulev

Gunnar

Rein

Heliloojate Liidu noorte heliloojate seminaris kompositsiooni. Töötas 1940—67 ERSO-s, algul viiuldajana, hiljem oboemängijana. Loonud põhil. värvika ja omapärase harmooniaga džässilikku instrumentaalmuusikat („Kaks karakterit", „Öine ekspress", „Väsimatu viiuldaja"). Tuntuks on saanud mitmed V-u levilaulud („Ei kunagi", „Hällilaul", „Suvi talves", „Karussell"). Loonud ka kammermuusikat (puhkpillikvintett, keelpillikvartett).

Vain, *Toomas* (5. V 1935 Mõisaküla, Kurna v.), loomakasvatusteadlane, põllumajandusknd. (1967). Lõpetas 1958 veterinaararstina EPA. Olnud 1958—61 Kodila sovhoosi peaveterinaararst, 1961—63 Kehtna kolhoosi esimees, 1963—71 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI seakasvatusosk-a teadur, 1971—79 Kehtna Näidissovhoostehnikumi tootmisala asedir., 1979—94 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI asedir. ja ühtlasi katsemajandite osk-a juh., a-st 1994 EPMÜ Loomakasvatusinst-i asedir. Seakasvatusosk-s töötades asutas Kehtnasse sigade kunstliku seemenduse laboratooriumi ja juhatas seda. Uurimusi sigimisfüsioloogia alalt ja sigade kunstliku seemenduse ning põllum-e üldküsimuste kohta. ENSV tnl. veterinaararst (1977). ENSV rkl. preemia 1982.

Vainikko, *Eero* (28. VII 1963 Tartu), matemaatik, Gennadi V. poeg, füüsika-matemaatikaknd. (1990, Moskva), *Ph. D.* informaatika alal (1997, Bergeni ülikool). Lõpetas 1986 TRÜ. Täiendanud end 1993—96 Bergeni ülikoolis, a-st 1999 Suurbritannias Bathi ülikoolis. Töötanud a-st 1992 TÜ-s (a-st 1998 vanemteadur). Uurimusi perioodiliste sundvõnkumiste, põhjavee filtratsiooni ja paralleelarvutuste alalt.

Vainikko, *Gennadi* (31. V 1938 Kontupohja, Karjala), matemaatik, Eero V. isa, füüsika-matemaatikadr. (1969, Voroneži ülikool, kinnit. 1970), Eesti TA liige (1986; 1990—94 asepresident). Lõpetas 1961 TRÜ. Töötas 1963—65 ja 1967—94 sealsamas (a-st 1971 prof., 1971—92 arvutusmatemaatikakateedri juh., 1992—94 diferentsiaal- ja integraalvõrrandite prof.) ning 1965—67 Voroneži ülikoolis, a-st 1995 on Helsingi Tehnikaülikooli prof. Olnud külalislektor ja -prof. Saksamaal (a-tel 1973—89 seitse korda), Tšehhoslovakkias (1977), Poolas (1986, 1990, 1991), USA-s (1990—91), Lõuna-Koreas (1994) jmt. riigis. 1987—94 Eesti Matemaatika Seltsi aseesimees. Uurimusi pms. rakendusfunktsionaalanalüüsi alalt. Rajanud lähendusmeetodite üldteooria uue suuna, arendanud mittekorrektsete ülesannete, pöördülesannete, matemaatilise füüsika ülesannete ning integraal- ja pseudodiferentsiaalvõrrandite lahendusmeetodite teooriat. ENSV tnl. teadlane (1989). **T:** *Приближенное решение операторных уравнений* (autoreid; Moskva, 1969; inglise k. 1972, saksa k. 1973), *Harilikud diferentsiaalvõrrandid* (1972, koos T. Sõrmusega; 1986), *Funktionalanalysis der Diskretisierungsmethoden* (Leipzig, 1976), *Итерационные процедуры в некорректных задачах* (Moskva, 1986, koos A. Veretennikoviga), *Multidimensional weakly singular integral equations* (Springer, 1993), *Periodic integral and pseudodifferential equations* (1996, Helsingi). — Tema abikaasa I i v i V. (a-ni 1960 R i s o) (23. XI 1939 Nuia — 1. IX 1993 Tartu) oli mehaanikateadlane, füüsika-matemaatikaknd. (1969). Lõpetas 1964 TRÜ. Töötas a-st 1968 TÜ-s õppejõuna (a-st 1971 dots.). Uurimusi deformeeruva keha mehaanika alalt. Koostanud kõrgema matemaatika ja teoreetilise mehaanika alaseid õppevahendeid.

Vaino, *Arnold* (26. VII 1900 Tartu — 15. III 1960 Tallinn), näitleja ja lavastaja. Oli 1918—32 „Vanemuise" koorilaulja, näitleja ja operetilavastaja ning 1932—41 „Estonia" näitleja ja lavastaja (tegi lastelavastusi), hiljem loobus haiguse pärast lavatööst; oli oma aja silmapaistvaimaid koomikuid. Mängis esimestes Eesti filmides („Noored kotkad", 1927; „Vahva sõdur Joosep Toots", 1930). **O:** Vestmann (Vilde *Pisuhänd*), Jaak Jooram ja Kustav (Raudsepa *Mikumärdi* ja *Vedelvorst*), Zsupán (Kálmáni Mariza), Zemljanika (Gogoli *Revident*), Lindoberer (Falli *Lõbus talupoeg*). **L:** Straussi *Mustlasparun* (1930), Offenbachi *Ilus Helena* (1932), Rummo *Lõunatuule eksirännak* (1937).

Vaino, *Karl* (28. V 1923 Tomsk), EKP tegelane. Lõpetas 1947 Tomski Rdt-transpordiinseneride Elektromehaanikainst-i ja 1957 NLKP KK Kõrgema Parteikooli. A-st 1947 NLKP liige. Oli a-st 1948 EKP KK-s parteitöötaja, 1960—78 EKP KK sekretär ja 1978—88 EKP KK I sekretär, 1981—89 NLKP KK liige, a-st 1954 EKP ja a-st 1960 EKP KK büroo liige. Dem. rahvaliikumise (Eesti loominguliste liitude juhatuste ühispleenum, Tartu muinsuskaitsepäevad, Rahvarinde moodustamine jmt. sündmused) survel vabastati V. kui venestamispoliitik 16. VI 1988 ametist ja ta läks Moskvasse.

Vaitmaa, *Merike* (25. XII 1939 Rakvere), muusikateadlane ja pedagoog. Lõpetas 1966 muusikateaduse erialal TRK (K. Leichteri juhendamisel). Töötanud 1965—73 ja 1978—80 ER-i muusikasaadete toim-na, 1973—78 „Estonia" kirjandusala juh-na ja a-st 1980 EMA muusikateaduse õppejõuna (a-st 1985 dots.). Avaldanud uurimusi ja art-eid eesti heliloojate kohta (A. Pärt, E.-S. Tüür, L. Sumera, K. Sink), teinud raadiosaateid, koostanud (koos V. Paalma ja U. Heinapuuga) koguteose „„Estonia" laulutеatri rajajaid" (1981). ENSV tnl. kunstitegelane (1989). ENSV muusika-aastapreemia 1989. **T:** *Kuldar Sink ja Arvo Pärt*. — Kuus eesti tänase muusika loojat (1970); *Театр „Эстония"* (1974).

Vakk, *Feliks* (2. VI 1930 Tallinn — 11. III 1987 Ravila), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1964). Lõpetas 1955 TRÜ eesti filoloogia, loogika ja psühholoogia ning 1959 saksa filoloogia erialal. Töötas 1963—86 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i leksikoloogiasektoris. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu" koostajaid. Pani aluse eesti keele fraseologismide teaduslikule uurimisele; kirjutanud fraseoloogiaramt-d „Suured ninad murdsid päid..." (1970) ja „Miks just nõnda?" (1984), olnud mitme fraseoloogiaramt-u toim.

Vaks, *Ao* (17. IX 1912 Tartu — 10. XI 1993 Tyresö, Stockholm), lastekirjanik, lavastaja ja skaudijuht. Tegutses a-st 1930 skaudijuhina Narvas, asutas 1931 seal skautide metsateatri, lavastas selles omakirjutatud näidendeid. Toimetas 1936—40 Tallinnas ajakirja „Kodu" ja selle kaasannet „Noorte Kodu", oli Tallinna Draamateatris näitleja. Avaldas a-st 1935 ajakirjanduses lastenäidendeid ja -jutte, mälestuskilde ja jutustusi. Oli 1943—44 Soome mereväes. A-st 1944 elas Rootsis. Oli Stockholmi Eesti Teatris näitleja ja dekoraator, 1968—89 Stockholmi eesti algkooli lasteteatri näitejuht. Ülemaailmse Eesti Skautide Liidu keskbüroo õppeala juht. Asutas 1952 Boråsis skautide metsateatri ja lavastas pms. oma näidendeid; kirjutas u. 50 muinasjutu- või kaasajaainelist lastenäidendit. **T:** noorsoojutustused *Valge Kajak* (Stockholm, 1959), *Üheksa kajakat* (Stockholm, 1982) ja *Kajakad tormis* (1993—94), vestekogu *Lõkkeraamat* (Stockholm, 1975).

Valdemārs [*-a:rs*], *Krišjānis* (2. XII 1825 Valdemārspilsi läh., Talsi mk. — 7. XII 1891 Moskva), läti rahvusliku liikumise tegelane, ajalehe „Pēterburgas Avīzes" väljaandja (1862—65). Lõpetas 1858 Tartu ülikooli, oli 1859—67 Peterburis rahandusmin-i ametnik, 1867—72 Moskvas ajakirjanik ja 1872—91 merendusseltsi asjaajaja. Osales Heinaste (Ainaži) merekooli asutamises (1864). Vastustas Balti erikorda. V-i tegevus avaldas mõju C. R. Jakobsonile, J. Kölerile jt. eesti rahvusliku liikumise tegelastele.

Valdes, *Albert* (1. XII 1884 Järvakandi mõis — 16. XII 1971 Tartu), patoanatoom ja morfoloog, meditsiinidr. (1922). Lõpetas 1916 Tartu ülikooli, töötas seejärel sealsamas patoloogilise anatoomia kateedri õppejõuna (1918–20 Voronežis), oli 1930–62 kateedri juh., prof. Täiendas end Saksamaal ja Austrias (1923). V. on eesti meditsiinialase perioodika rajajaid — oli kauane ajakirja „Eesti Arst" toim. Asutanud ja juhtinud arstiteaduslikke seltse. 1929–40 Akadeemilise Arstiteaduse Seltsi esimees, 1944–60 ENSV peapatoloog-anatoom. Eesti arstiteadusalase oskuskeele loojaid. Koostas koos J. V. Veskiga „Ladina-eesti-vene meditsiinisõnaraamatu" käsikirja (ilm. 1982). Uurimusi morfoloogiliste muutuste kohta kudede ainevahetus- ja taastumisprotsesside puhul ja arstiteaduse ajaloo alalt. ENSV tnl. teadlane (1945). **T:** *Kogu eestikeelseid arstiteaduslisi oskussõnu* (1924).

Valdma, *Arbo* (20. II 1942 Pärnu), pianist ja pedagoog, EMA audr. (1992). Lõpetas 1966 klaverierialal TRK (B. Luki kl.), täiendas end 1966–69 Moskva konservatooriumi aspirantuuris. Oli 1970–72 TRK klaveriõppejõud. Läks 1972 Jugoslaaviasse, töötas Novi Sadis ja Belgradis (1982–93 muusikaülikooli prof.), a-st 1993 on Kölnis muusikakõrgkooli prof. Esinenud solistina ja ansamblis (pms. koos abikaasa, viiuldaja F. Raškovićiga ja tšellist V. Dešpljiga). Tegutsenud rahvusv. meistriklasside kunstilise juhi ja õppejõuna. Saanud 1968 Eesti pianistide võistlusel I auhinna, mitu Belgradi kultuuriauhinda ja 1980 Ljubljanas heliplaadistuste võistlusel I auhinna.
B: *Vastab Arbo Valdma.* — Teater. Muusika. Kino, 1998, 6.

Valdma, *Leo* (11. VIII 1925 Kunda), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1985, Moskva naftakeemia-inst.). Lõpetas 1952 masinaehitustehnoloogia erialal TPI, täiendanud end 1974 Moskvas, 1975 Budapestis ja 1977 Kiievis. Olnud a-st 1952 TTÜ õppejõud (a-st 1985 prof.), 1973–83 metallide tehnoloogia kateedri juh. ja pulbermetallurgialabori teadusjuhendaja, a-st 1994 emeriitprof. ning a-st 1997 Tallinna Tehnikakõrgkooli prof. Uurimusi pms. kõvasulamite kohta. Loonud pulbriliste karbiid-komposiitmaterjalide kulumiskindluse määramiseks struktuur-selektiivse erosiooni mudeli. Osales 1943–44 vabatahtlikuna Soome Jätkusõjas (200. jalaväerügemendis). ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Распылители жидкого топлива, изготовленные методом порошковой металлургии* (1978), *Konstruktsioonimaterjalide tehnoloogia* (5 kd., 1990–93), *Structural-selective wear characteristics of powder hard metals by erosion.* — Proceedings of the 1993 Powder Metallurgy World Congress (1993).

Valdma, *Mati* (28. XI 1936 Tartu), energeetikateadlane, tehnikateaduste dr. (1988, NSVL TA Energeetikainst.). Lõpetas 1960 elektriinsenerina TPI, täiendanud end 1968 Moskvas, 1972–73 Helsingis, 1978 ja 1981 Budapestis. Olnud a-st 1960 TTÜ õppejõud (a-st 1989 prof., 1979–92 elektrisüsteemide kateedri juh., a-st 1992 elektroenergeetikainst-i dir.). Uurimusi energiasüsteemide teooria ja nende talitluse optimeerimise ning energoküberneetika alalt. ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Одноэтапные задачи оптимизации режима энергетической системы в условиях неполной информации* (Moskva, 1977), *Принципы многоэтапной оптимизации режимов энергетических систем в условиях неполной информации* (Moskva, 1979).

Valdma, *Viire* (29. VIII 1960 Paldiski), näitleja. Lõpetas 1982 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1982–96 „Vanalinnastuudios" ja a-st 1996 Eesti Draamateatris. Mänginud telelavastustes („Rudolf ja Irma") ja filmides („Musta katuse all", „Nipernaadi"). **O:** Tütarlaps (Kalli *Lõunavaheaeg*), Julie (Strindbergi *Preili Julie*), Solange (Genet' *Toatüdrukud*), advokaat Helmi (Ibseni ja Undi *Nukumaja ehk Norbert*), Shirley (Russelli *Õnnelik, et elan*), Elisabeth (Shakespeare'i *Kuningas Richard Kolmanda tragöödia*), Marlene (Churchilli *Tipp-tüdrukud*), Clov (Becketti *Lõppmäng*).

Valdmaa, *Villu* (20. IX 1964 Tallinn), laulja (bariton). Lõpetas 1991 laulueriaIal TK (L. Sauli ja E. Kärveti kl.). Täiendas end 1992–93 Stockholmis E. Saedéni juures. Oli 1993–98 EMA-s magistrantuuris (V. Mallene kl.) ja a-st 1995 täiendanud end Vilniuses V. Noreika juures. Olnud a-st 1991 „Estonia" solist. Esinenud ka kammer- (sh. *Lied*'i-) ja oratooriumilauljana. Laulnud ansamblis „Kavaler" ning kirjutanud levilaule. I koht T. Kuusiku nim. lauluvõistlusel 1995, Suure Vankri auhind 1997. **O:** Almaviva (Mozarti *Figaro pulm*), Malatesta (Donizetti *Don Pasquale*), Motel Kamzoil (Bocki *Viiuldaja katusel*), Schaunard (Puccini *Boheem*), Puhh (Raadiku *Puhh*), Bony (Kálmáni *Silva*), Gert (Vihmandi *Lugu klaasist*), Vana teadlane (Mattiiseni *Disput*), Paul (Kangro *Reetur*), Parun (Verdi *Traviata*), Benny (Põldmäe *Depressioon baaris*).

Valdmann, *Elmar-Ants* (29. VI 1928 Tallinn), loomafüsioloog, bioloogiadr. (1969, kinnit. 1970), Üleliidulise Lenini-nim. Põllum-teaduse Akadeemia k-liige (1978) ja akad. (1983), Venemaa Põllum-teaduse Akadeemia välisliige (1992). Lõpetas 1952 loomaarstina EPA. Töötas 1952–94 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI-s (1961–65 biokeemia- ja füsioloogialaboratooriumi juh., 1965–76 teadusdir. ja 1976–94 dir.), olnud 1967–88 ühtlasi EPA mittekoosseisuline õppejõud (a-st 1982 prof.) ja 1987–93 teadus-tootmiskoondise „Eesti Loomakasvatus" peadir.; a-st 1994 EPMÜ emeriitprof. 1976–93 Eesti Punase Karja Tõuaretuse Nõukogu esimees, ühenduse „Euroopa Punane Piimakari" asutajaid ja a-st 1993 selle aretusnõukogu liige. Uurimusi põllumloomade füsioloogia, tõuaretuse, piima- ja lihatootmise tehnoloogia, veterinaaria ja biotehnoloogia alalt. ENSV tnl. teadlane (1976). NSVL-i rkl. preemia 1975, ENSV rkl. preemia 1972 ja 1985, EV teaduspreemia 1993. **T:** *Masinalüps* (1961, autoreid), *Koduloomade füsioloogia* (1968, autoreid), *Физиология машинного доения коров* (1977).
B: O. Kärt. *Elmar-Ants Valdmann — 70.* — Agraarteadus, 1998, 2.

Valdmann, *Harri* (29. VIII 1954 Tartu), ulukibioloog, ökoloogiamag. (1998). Lõpetas 1977 metsamajandusinsenerina EPA ja 1987 bioloogina TRÜ. Olnud 1977–80 Tartu Metsamajandi vaneminsener, 1980–82 Tartu Jahindusklubi jahindusarendaja ning a-st 1990 TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-i assistent. Uurinud metssiga ja suurkiskjaid (hunti, karu ja ilvest). A-st 1996 Eesti Jahindusnõukogu esimees. **T:** *Metssiga* (1997), *Pesakonna suuruse adaptiivsus metsseal.* — Eesti ulukid, VI (1998); *Diet and prey selectivity of wolf* Canis lupus *in middle and south-eastern Estonia* (koos A. Looga ja O. Koppaga). — Baltic Forestry, 1998, 4, 1.

Valdsaar, *Herbert* (6. XII 1925 Tallinn), keemik, *Ph. D.* (1956, Florida ülikool). Lahkus 1944 Eestist, lõpetas 1950 Aacheni tehnikakõrgkooli. Olnud 1956–92 keemiakontserni *DuPont de Nemours & Company* keemik (a-st 1971 vanemkeemik, a-st 1991 vanemteadur). Uurimusi uute pigmentide, sünteetiliste abrasiivmaterjalide, kõrge puhtusastmega silikooni jms. saamise ning ladustatavate tööstusjäätmete raskmetallidest puhastamise kohta. 7 USA patenti kõrgtemperatuursete reaktsioonide alal. **T:** *Dispersion & aggregation of particulate suspensions* (New York, 1993, autoreid).

Valdson (ka Waldson, Valdsoo), *Karl* (Kaarel) (25. III 1890 Jõevaara k., Veriora v. — 29. VIII 1964

Albert Va

Arbo Valdm

Leo Valdm

Mati Valdm

Viire Valdm

Tallinn), jurist ja ajakirjanik. Lõpetas 1913 H. Treffneri gümnaasiumi ja töö kõrvalt õppides 1926 TÜ õigusteaduskonna. Juhatas 1917—18 Tartu maavalitsuse statistikaosk-a. Töötas mitmel pool notarina, oli 1928—34 Tallinnas vandeadvokaat J. Teemanti abi. Töötas 1919 ajalehe „Maaliit" ja 1919—31 ajalehe „Kaja" toimetuses (a-st 1924 vastutav toim.), oli 1935—40 ajalehe „Uus Eesti" toim. 1938—39 Eesti Ajakirjanike Liidu juhatuse liige. Kuulus a-st 1927 Eesti Ajakirjanike Liidu esindajana Kultuurkapitali ajakirjanduse sihtkapitali valitsusse.

Valge, *Leo* (17. VII 1931 Tartu v. — 23. VI 1975 Tartu), loomaarstiteadlane, füsioloog, veterinaariadr. (1970, kinnit. 1974). Lõpetas 1955 Leningradi Veterinaariainst-i. Oli 1955—66 EPA Raadi õppekatsemajandi vanemloomaarst ja ühtlasi asedir., 1966—75 EPA kirurgia- ja sünnitusabikateedri õppejõud (a-st 1975 prof.), juhatas loomade ainevahetushäirete uurimist. Avaldanud uurimusi lehmade ainevahetus- ja sigimispatoloogia alalt. **T:** *Poegimisjärgsed haigused* (1971), *Veterinaarsünnitusabi ja -günekoloogia* (1979, autoreid).

B: M. Jalakas. *Leo Valge — 60.* — Agraarteadus, 1991, 3.

Valgemäe, *Imbi* (28. IX 1923 Tammiku k., Roela v., Virumaa — 27. VIII 1960 Tallinn), sõnakunstnik-imitaator. Õppis 1951—52 Tallinna Draamateatri õppestuudios. Oli 1947—57 ENSV Rkl. Filharmoonia sõnakunstnik, esines ER-i laste- ja kirjandussaadetes. Jäljendas eriti murdealiste poiste ja mudilaste kõnet. ENSV tnl. kunstnik (1957).

Valgemäe, *Mardi* (10. XI 1935 Viljandi), kirjandus- ja teatriteadlane, filosoofiadr. (1964, California ülikool). Elanud a-st 1944 Saksamaal ja a-st 1949 USA-s. Lõpetas 1957 New Jerseys Rutgersi ülikooli, teenis 1958—60 ohvitserina USA armees, lõpetas 1964 kirjandus- ja teatriteaduse erialal California ülikooli, 1964—68 oli sealsamas õppejõud. Töötab a-st 1968 New Yorgi Linna Ülikooli Lehmani kolledžis õppejõuna (a-st 1975 prof., 1988—97 inglise keele ja kirjanduse õppetooli juh.). Avaldanud a-st 1957 uurimusi ja käsitlusi kirjandusloo ning teatriteaduse alalt, art-eid ja arvustusi, sh. eesti näitekirjanduse ning teatri kohta. Tõlkinud inglise keelde eesti kirjandust (P-E. Rummo, M. Unt). P. Põldroosi preemia 1991, kirjanduse aastapreemia 1991. **T:** *Accelerated grimace. Expressionism in the American drama of the 20s* (Carbondale, 1972), esseekogud *Jõka teatrist mõeldes* (Stockholm, 1990), *Linn ja teater. Lavamärkmeid mitmelt maalt* (1995) ja *Kaugekõne* (1999).

Valgemäe, *Ott* (õieti Otto) (4. IV 1917 Haapsalu — 2. V 1989 Tallinn), koreograaf-lavastaja, rahvatantsupedagoog, Salme V. abikaasa. Töötas lukksepana. Lõpetas 1953 Tallinnas ENSV Rahvaloomingu Maja tantsujuhtide kursused. Juhtis 1940—89 Tallinnas rahvatantsurühmi (kultuuriklubis „Tselluloos", Tombi-nim. Kultuuripalees, Õpetajate Majas) ning 1966—89 ka tantsuansamblit „Tuisuline". Olnud üldtantsupidude (1955, 1960, 1970, 1973) üldjuhte. Loonud koos Salme V-ga harrastustantsurühmadele ligi 70 tantsu („Kuljus", „Kiik kutsub", „Päev rannal", „Tonditants", „Kalur ja meri"). ENSV tnl. kultuuritegelane (1963). U. Toomi aastapreemia 1989. **L:** *Õige ja vasemba* (1957, Moskvas Lužnikis), *Kuidas kalamehed elavad* (1973).

B: H. Aassalu. *S. ja O. Valgemäe valitud tantsud.* Tln., 1988.

Valgemäe, *Salme* (11. VIII 1913 Mangu k., Kõrgessaare v.), koreograaf-lavastaja, rahvatantsupedagoog, Ott V. abikaasa. Juhtinud 1950.—90. a-tel Tallinnas rahvatantsurühmi, töötanud 1949—74 TPI tantsuansambli „Kuljus" ja 1974—93 ansambli „Tuisuline" kunstilise juhina, 1993—98 „Tuisulise" nõustajana. Olnud üldtantsupidude (1970, 1973) ja noorte tantsupeo (1967) üldjuhte. Loonud koos Ott V-ga harrastustantsurühmadele ligi 70 tantsu („Kuljus", „Kip-kõpsadi", „Kuusalu siirt", „Kägemäel"). ENSV tnl. kultuuritegelane (1963). U. Toomi aastapreemia 1989.

B: H. Aassalu. *S. ja O. Valgemäe valitud tantsud.* Tln., 1988; *Tantsud S. Valgemäe 75. sünnipäevaks.* Tln., 1988.

Valgma (1961—82 Annion), *Aino-Helene* (19. II 1934 Jalase k., Rapla v. — 4. II 1997 Sõmeru v.), pedagoog ja kodu-uurija, Kaljo V. õde. Lõpetas 1961 geograafiaõpetajana TPedI. Töötas Vaida koolis, 1962—74 ENSV Laste Turismi ja Ekskursiooni Keskmajas, 1974—77 ja 1978—87 ENSV Pedagoogika TUI-s, 1977—78 ENSV Noorte Loodussõprade Keskmajas ja 1990—93 Eesti Hariduse Arenduskeskuses. Algklasside koduloolugemike koostajaid ja töövihikute autoreid. Avaldanud erialaseid art-eid ja mahuka uurimistöö „Jalase küla aja ja looduse lood" (1997, koos Ü. Tamlaga). Eesti Taassünni auhind 1993 (Jalase külakaitseala loomise ja küla kultuurilise taaselustamise eest), aasta naine 1996. Hukkus autoõnnetuses.

Valgma (a-ni 1933 Watmann), *Johannes* (4. VIII 1908 Põltsamaa — 1. I 1975 Tallinn), pedagoog ja keeleteadlane. Lõpetas 1934 TÜ. Töötas eesti keele õpetajana ja koolidir-na, 1948—52 Tallinna Õpetajate Inst-i ning 1952—59 ja 1962—74 TPedI õppejõuna (a-st 1966 dots.) ja 1959—62 ENSV Pedagoogika TUI sektorijuh-na. Uuris eesti keele grammatikat ja õppemetoodikat, oli vab. õigekeelsuskomisjoni liige. Koostanud mitukümmend eesti keele õpikut ning keelekäsiramt-id. ENSV tnl. õpetaja (1967). **T:** *Eesti keeleõpetuse reeglid* (1963, [2]1971), *Eesti keele grammatika* (1968, [2]1970, koos N. Remmeliga), *Eesti keele morfoloogia programmeeritud harjutustik* (1973, [2]1992), *Kirjuta õigesti* (1974).

Valgma, *Kaljo* (29. IV 1931 Jalase k., Rapla v.), sisearst, röntgenoloog ja kardioloog, Aino V. vend, meditsiinidr. (1970, kinnit. 1971). Lõpetas 1955 TRÜ. Olnud 1955—60 Tartus sisearst ja a-st 1963 TÜ õppejõud (1976—84 sisehaiguste propedeutika kateedri prof., 1984—92 arstide ja proviisorite täien-

Ott Valgemäe

Salme Valgemäe

Aino Valgma

Kaljo Valgma

dusteaduskonna teraapiakateedri juh., 1992–96 kardioloogiakliiniku prof., a-st 1996 emeriitprof.), 1975–82 ühtlasi Tartu kardioloogiakeskuse juh. ja teaduslik juhendaja. 1976–85 NSVL MA Kardioloogiakeskuse teadusliku nõukogu liige ning 1983–89 Eesti Kardioloogide Seltsi juhatuse esimees. Uurimusi südame isheemiatõve epidemioloogia, riskitegurite ja diagnostika, infektsioosse müokardiidi diagnostika ja sellepuhuse ravi ning arteriaalse hüpertensiooni epidemioloogia ja diagnostika alalt. **T:** *Kardioloogia* I, II (1978, 1979, autoreid), *Müokardiinfarkt* (1984), *Kliiniline farmakoloogia* (1988, autoreid), *Инфекционный миокардит* (1990), *Infektsioosne müokardiit* (1994), *Kardiaalne arteriaalne hüpertensioon* (1996). ▲

Valgre (a-ni 1937 Tiisel), *Raimond* (7. X 1913 Riisipere – 31. XII 1949 Tallinn), helilooja ja akordionist. Laulude loojana põhil. iseõppija. Lõpetas 1931 Tallinna Riigi Ühistehnikagümnaasiumi ehituse erialal. Töötas Tallinnas, Pärnus ja Tartus pms. restoranimuusikuna (laul, kitarr, akordion, klaver) ja orkestrijuhina. Osales lauliku „Modern lööklaulud" väljaandmises, samas ilmusidki tema esimesed laulud. II maailmasõja ajal kuulus eesti laskurkorpuse 917. laskurpolgu (1942–44) ansamblisse ja 1944–45 eesti laskurkorpuse džässorkestrisse. Mängis 1946–47 Tallinna Noorte Maja džässorkestris ja restoranides. Õppis 1947 ENSV Heliloojate Liidu noorte heliloojate seminaris. V. laulud on südamlikud ja väljendusrikkad, omapärase harmoonia ja meloodikaga, laulusõnad siirad ja tundelised (sõnad kirjutas pms. ise). Loonud üle 100 laulu, paljud neist on muutunud igihaljaks ja kuuluvad eesti laululoomingu paremikku („Muinaslugu muusikas", „Sinilind", „Hall sõdurisinel", „Peagi saabun tagasi su juurde", „Tartu marss", „Läbi saju", „Ei suutnud oodata sa mind", „Saaremaa valss"). V. laulude põhjal on loodud muusikal „Muinaslugu muusikas" (Ü. Raudmäe, S. Nõmmik ja E. Vetemaa, 1967), tema elu- ja loometeed käsitlevad näid. „Valge tee kutse" (J. Saar ja K. Kilvet, 1985), dokumentaalfilm „Igavesti Teie" (M. Põldre, 1976) ja mängufilm „Need vanad armastuskirjad" (M. Põldre, 1992).
B: V. Ojakäär. *Raimond Valgre.* Tln., 1992.

Valing, *Reet* (1. X 1946 Tallinn), raadioajakirjanik, Veera Saare vennatütar. Lõpetas 1972 TRÜ eesti filoloogia ajakirjanduse eriharu, õppinud ka TPI majandusteaduskonnas. Töötanud ENSV Varumismin-s ja „Eesti Maaparandusprojektis". Olnud 1976–90 ER-is Stereoraadio toim., 1990–93 III programmi peatoim., a-st 1993 meelelahutussaadete peatoim., a-st 1996 Vikerraadio vastutav sekretär ja a-st 1998 vastutav toim. Osalenud toim. ja autorina saatesarjade „Looduse aabits", „Näärimuusika", „Loomeliitude tund", „Pühapäev Stereoraadios", „Võrdsed võimalused" ja „Siin Euroopa" tegemises.

Valk, *Heinz* (õieti Heinrich) (7. III 1936 Gattšina), ühiskonnategelane, karikaturist ja tarbekunstnik, Marika V-u abikaasa. Lõpetas 1961 ERKI metallehistöö erialal. Oli 1972–76 ENSV Kunstifondi peakunstnik, 1979–87 Eesti NSV Kunstnike Liidu juhatuse I sekretär ja 1987–89 TKÜ õppejõud (1988–89 graafikakateedri juh.). 1980. a-te lõpus ja 1990. a-te alguses tegutses silmapaistvalt poliitikas: osales 1987 Eesti Muinsuskaitse Seltsi ja Loominguliste Liitude Kultuurinõukogu, 1988 Eestimaa Rahvarinde ja 1990 Eesti Liberaal-Dem. Partei asutamises, kuulus 1988–93 Eestimaa Rahvarinde volikokku ja eestseisusesse. 1990–92 EV Ülemnõukogu ja 1990 Eesti Komitee liige. Oli Tallinna lauluväljakul toimunud üritusel „Eestimaa laul" (1989) ja paljudel kõnekoosolekutel olulisimaid esinejaid. Kavandanud märke, medaleid ja ehteid, loonud eksliibriseid ning vaimuka saatetekstiga šarže. Avaldanud karikatuuri- ja šaržikogumikke („Marist Peetrini", 1993) ja publitsistlikke art-eid. Kujundanud ja illustreerinud rmt-id ja filme ning teinud televisioonisaateid (sari „Nali pildis", 1970–71). 1960. a-ist tegelnud agaralt rahvakunstiesemete kogumisega. ENSV tnl. kunstnik (1979). **T:** *Rist ja raud* (1998, koos E. Kõutsiga).

Raimond Valgre

Valk (a-ni 1962 Sooster), *Mall* (25. VI 1935 Ühtri k., Käina v. – 12. X 1976 Tallinn), keraamik. Lõpetas 1961 ERKI. Uuendas eesti 1960.–70. a-te keraamikat humoristlike, isegi groteskse, situatsiooni- ja sõnamängukoomikale rajatud pisiplastikateostega. Üldistatud vormikäsitlusele rajatud töid ilmestavad vaimukad ja leidlikud detailid („Jane Eyre", 1962; „Isa silmatera", 1967; „Malekuningas", 1967; „Pärlikukk" ja „Pärlikana", mõlemad 1970).

Heinz Valk

Valk (a-ni 1981 Runge), *Marika* (3. VIII 1954 Tallinn), kunstiajaloolane, Sirje Runge õde, Heinz V-u abikaasa. Lõpetas 1976 TPI tööstuse planeerimise alal ja 1984 TRÜ ajalooteaduskonna. Olnud 1979–84 ENSV Rkl. Vabaõhumuuseumi teadur, 1984–89 Tarbekunstimuuseumi juh. ja a-st 1991 Eesti Kunstimuuseumi peadir. Avaldanud ajakirjanduses art-eid Eesti vanema ning Baltimaade ja Skandinaavia nüüdisaegse tarbekunsti ning Eesti Kunstimuuseumi probleemide kohta, kirjutanud kataloogicessõnu, koostanud näitusi.

Mall Valk

Valk, *Uno* (21. VI 1922 Tartu), metsateadlane, bioloogiadr. (1970). Lõpetas 1947 TRÜ. Olnud 1948–63 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i ja 1963–69 Metsanduse Teadusliku Uurimise Laboratooriumi teadur, 1969–90 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI metsaparanduslaboratooriumi juh., 1990–94 sama inst-i juhtivteadur, ühtlasi 1975–85 EPA metsakasvatuskateedri prof., a-st 1994 EPMÜ emeriitprof. Õpetanud metsaparandust ja agrometsamelioratsiooni. Uurinud Eesti metsi ja soid ning metsaparanduslike võtete abil metsade tootlikkuse suurendamise võimalusi. Avaldanud kirjutisi metsakasvatuse, metsaparanduse, metsandusliku sooteaduse, metsakultuuride ning metsade arenguloo alalt. Kuulunud mitmesse vab. ja rahvusv. teadusorg-i, sh. a-st 1982 *International Union of Forestry Research Organisation*'isse (IUFRO). Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). **T:** *Kuivade nõmmealade metsastamisest.* – Metsanduslikud uurimused, I (1957); *Eesti rabad ja nende kasutamise perspektiivid metsamajanduses* (1968), *Eesti metsad* (1974, koostaja ja autoreid), *Eesti sood* (1988, koostaja ja autoreid), *Metsaparandus ja soometsandus. I osa* (1998, autoreid).
B: E. Laas. *Uno Valk – 70.* – Agraarteadus, 1992, 3; H. Seemen, J. Pikk. *Uno Valk – 75.* – Eesti Mets, 1997, 10.

Marika Valk

Valk, *Ülo* (25. VIII 1962 Tartu), folklorist ja usundiloolane, filoloogiadr. (1994). Lõpetas 1986 TRÜ. Töötanud 1986–95 Eesti Keele Inst-s, olnud a-st 1995 TÜ eesti ja võrdleva rahvaluule õppetooli juh. (a-st 1995 prof.). 1996–98 Akadeemilise Rahvaluule Seltsi esimees. Uurinud rahvausundit, eriti demonoloogiat ja usundilisi rahvajutte. **T:** *Kurat Euroopa usundiloos* (1994), *Allilma isand: kuradi ilmumiskujud eesti rahvausus* (1998).

Valk-Falk, *Endel* (12. X 1932 Rakvere), nahakunstnik ja restauraator, kunstiteaduse mag. (1994). Lõpetas 1958 ERKI. Töötanud a-ni 1967 Tartu nahkgalanteriikombinaadis „Linda" kunstnikuna, 1967–74 TRÜ teadusrmtk. hügieeni- ja restaureerimisosk-a ja 1975–86 Eesti NSV Rkl. Kunstimuuseumi restaureerimisosk-a juh-na, 1986–95 ennistuskoja „Kanut" dir-na ning a-st 1995 Eesti Akadeemilises Rmtk-s. Olnud 1968–74 Eesti Restauraatorite Ühingu esimees, a-st 1993 Eesti Muuseumiühingu esimees. Nahkehistöö alal loonud albumeid, rmt-u-köiteid, külalisrmt-id jm., milles on püüdnud taas-

Endel Valk-Falk

elustada vanu nahatehnikaid — batikat, joontehnikat ja nahakoorimist (mapp „Päike", batik, 1965; külalisraamat, koorimine, 1965; album „Tallinn", kõrgvool, 1975). Teinud ka batikkangaid („Elulõng", 1974). Aidanud Eestis rajada kaasaegset restaureerimissüsteemi. Tegelnud Eesti arheoloogiliste nahkesemete ja ajalooliste köidete uurimisega. Koostanud köitetehnika oskussõnastikke, naha- ja köitetehnoloogia ülevaateid („Renovatum Anno 1992") ning köiteajalooalaseid monograafiaid („Eesti professionaalne köitekunst ja kaunistatud nahatööd 20. saj. I poolel", 1984; „Eduard Taska ja Eesti köitekunst", 1994; „Köiteuunikume Eesti Akadeemilises Raamatukogus", 1997; „Ajastu stiilitunnuste säilitamine konserveerimisel", 1999). **T:** rmt-d *Kolm viimast eluaastat Revali esmatrükkali Christofer Reusner vanema elus* (1998), *Pärlikee: mälestusi Adele Reindorffist* (2000).

Valkonen, *Andres* (21. VI 1951 Tallinn), helilooja. Lõpetas 1973 tööstuse planeerimise alal TPI ja 1982 muusikateooria erialal Otsa-nim. Tallinna Muusikakooli. Olnud 1973—81 Tallinna Linna TK vanemökonomist, 1981—99 filmistuudio „Tallinnfilm" muusikatoim., a-st 1999 as-i Reveko Bürooseadmed projektijuht. Mänginud ansambleis „Viking", „Väntorel" ja „U.D.A.". Loomingu põhiosa moodustavad ligi 100 levilaulu. Võitnud lauluvõistluste auhindu, mitu laulu on saanud populaarseks („Leib jahtub", „Las jääda ükski mets", „Lootus"). Kirjutanud rokkooperi „Põhjaneitsi", „Tuuru Tubasümfoonia" orkestrile (mõlemad koos R. Kangroga), teatri- ja telelavastuste ning filmimuusikat. ENSV muusika-aastapreemia 1983.

Vallak, *Peet* (pseud., õieti Peeter Pedajas) (23. VI 1893 Suitsuküla, Voltveti v. — 17. III 1959 Tartu), kirjanik. Õppis 1913 Tartus K. Raua kunstikursustel ja 1913—15 Petrogradis Kunstide Edendamise Seltsi koolis. I maailmasõja ajal oli Tartus ja Tallinnas ajakirjanik. Osales Vabadussõjas. Jätkas 1921—22 õpinguid kunstikoolis „Pallas", oli seejärel vabakutseline kirjanik ning 1938—40 „Vanemuise" dramaturg. V-u looming koosneb pms. novellidest, milles valdavad dramaatiliselt arendatud sündmustega ning kummaliste elujuhtumite ja tegelaskujudega lood, kujutamisviis on ekspressionistlikult drastiline ja groteskne. Hilisemad novellid on kirjutatud rahulikumas, real. laadis. **T:** novellikogud *Must rist* (1925), *Epp Pillarpardi Punjaba potitehas* (1925, dramatiseeringud 1936, 1937 ja 1974), *Ajude mäss* (1926), *Rehad vastamisi* (1929), *Omakohus* (1932), *Neli nuult jalge all* (1934), *Teod pahurpidi* (1935), *Armuleib* (1936) ja *Lambavarga Näpsi lorijutte* (1938), rmn. *Hulgus* (1927), valikkogud *Vilja mitmest salvest* (3 osa, 1945—48), *Valitud novelle* (1955, 1958), *Tuuled ümber maja* (1968), *Hingede taud* (1983) ja *Elu nullpunkt* (1985). — Tema abikaasa Marje Pedajas (11. III 1895 Uusna v. — 30. X 1992 Tartu) oli ajakirjanik ja tõlkija, tõlkinud eesti keelde u. 50 autori ilukirjandusteoseid prantsuse, soome, saksa, inglise, norra, rootsi ja vene keelest.

Vallikivi, *Arvo*, *Valton, *A*.

Vallimäe-Mark, *Lüüdia* (10. I 1925 Tartu), maalikunstnik ja raamatugraafik, Julius Margi ja Kristine Mei tütar, Juhan Mei tütretütar, Karin Margi ja Elga Mark-Kuriku õde. Lõpetas 1949 Tartu Rkl. Kunstiinst-i. Töötanud 1953—73 kirjastustes pms. lastermt-te illustraatorina. Loonud psühholoogilisi portreid („Henn Roode", 1949; „Autoportree", 1957; „Juss Nõlvak", 1974), akti- ja maastikumaale („Joosu savikarjäär", 1973), figuraalkompositsioone („Uisutee", 1968; „Meloodia", 1975) ning abstraktseid („Hukkumise päev", 1994) ja sürreal. sugemetega maale („Nägemus", 1975; „Lapi nõid", 1984—85). Tema looming on lüürilise alatooniga, kujutusviisilt loodusiähedane, iseloomulikud on pehmed murtud toonid. Illustreerinud rmt-id („Suur Peeter ja Väike Peeter", 1963; „Kullaketrajad", 1964; „Lumeeit", 1972; „Midrimaa", 1974).

Vallisoo, *Mari* (12. XI 1950 Sassukvere k., Kallaste raj.), luuletaja. Lõpetas 1969 Tartu 8. keskkooli kirjandusklassi ja 1973 programmeerijana Tallinna Majandustehnikumi. Töötas 1973—80 NSVL Statistika Keskvalitsuse Arvestuse ja Arvutustööde Mehhaniseerimise Üleliidulise Rkl. Projekteerimise Tehnoloogilise Inst-i Eesti filiaali Tartu osk-s programmeerijana ja 1980—82 TRÜ loogika ja psühholoogia kateedris, a-st 1983 on vabakutseline kirjanik. Viljelnud tundeluulet. Tema luulele on iseloomulikud tegelikkuse ja inimsuhete tavapärasest erinev, ballaadilik käsitlus ning teispoolsuse- ja saatuslikkusetunnetus. Kirjanduse aastapreemia 1992, J. Liivi luuleauhind 1995. **T:** luulekogud *Kallid koerad* (1979), *Kõnelen sinuga kevadeööd* (1980), *Ründlinnud kõrvaltoas* (1983), *Kõnelevad ja lendavad* (1986), *Sünnisõnad ja surmasõnumid* (1991), *Ainsuse olevik* (2000).

Vallner, *Artur* (18. X 1887 Tallinn — 1939), haridus- ja poliitikategelane. Lõpetas 1912 Peterburi ülikooli. Töötas seejärel Petrogradis õpetajana. Oli 14. VII — 11. X 1917 (Eesti Vabariiklaste Liidu esindajana) Eestimaa Kub-u Ajutise Maanõukogu esimees. Liitus 1918 kommunistliku erakonnaga ning oli 1918—19 Eesti Töörahva Koolivalitsuse ja Eesti Töörahva Kommuuni Kultuuri ja Hariduse Valitsuse juh. (hariduskomissar). Toimetas 1918—19 ajakirja „Eesti Kool" (esmalt Tallinnas, hiljem Petrogradis). Asutas 1919 Petrogradi Eesti Töörahva Kommuuni ülikooli, oli ühtlasi selle juh. ja õppejõud; töötas ka Eesti Pedagoogilises Inst-s ja Eesti Pedagoogilises Tehnikumis, juhtis eesti töölisfakulteeti, ühtkooli jt. eesti koole, teostas järelevalvet eesti asunduste koolide üle. A-st 1923 oli Leningradi ülikooli ja Leningradi Herzeni-nim. Rkl. Pedagoogilise Inst-i pedagoogikaprof. 1926 kõrvaldati V. eesti asutustest ja org-dest, 1937 vangistati pol. põhjustel ning saadeti Siberisse. **T:** *Kasvatus ja haridus töörahva riigi ja majandusteaduse seisukohalt* (Petrograd, 1918).

Vallner, *Leo* (26. V 1934 Varbla), hüdrogeoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1970, Minsk). Lõpetas 1957 TRÜ. Töötanud 1957—62 hüdrogeoloogina Tšita geoloogiavalitsuses ja projekteerimisinst-s „Eesti Projekt", olnud 1962—93 Eesti TA Geoloogia Inst-i teadur ja hüdrogeoloogia labori juh., a-st 1994 Eesti Geoloogiakeskuse projektijuht. Uurinud matemaatiliste meetoditega Eesti põhjavee kujunemist, liikumist ja varu (sh. modelleerinud põhjaveeprotsesse) ning käsitlenud geofiltratsiooni teoreetilisi probleeme. **T:** *Гидрогеодинамическая расчленность и баланс подземных вод в Эстонии.* — Проблемы гидрогеологии Эстонии, 1980; *Problems of groundwater quality management in Estonia.* — Groundwater Quality Management. IAHS Publication, 220 (Wallingford, 1994); *Groundwater.* — Estonian Environment. Past, Present and Future, 1996.

Valma, *Hugo* (1. VI 1891 Haapsalu — 1. VII 1977 Tallinn), eripedagoog. Lõpetas 1912 Johannese Seltsi keha- ja vaimupuuetega laste hoolekande õppeasutuse, täiendas end 1912—13 Saksamaal ja 1923—35 Põhjamaades. Oli Eestis paranduskasvatuse looja. Töötas 1913—15 Pärnu-Jaagupi nõrgamõistuslike laste koolkodu juh-na, 1918—22 Lääne maavalitsuse ametnikuna, 1922—29 Udriku nõrgamõistuslike kodu juh-na ning seejärel Sisemisjoni Seltsi paranduskasvatusnõunikuna ja inspektorina. Algatas 1936 Kosejõe koolkodu kujundamise tütarlaste varjupaigaks, aitas 1943 sellest rajada vaimselt alaarenenud laste koolkodu. **T:** *Mõnda nõdramõistuslikkude*

laste hoolekandest ja nende kasvatusest (1921), *Nõdramõistuslikkude laste kasvatusasutise ja asutiskooli tegevuse põhijooned* (1926), *Isikuraamat* (1925, 1927).

Valmet, *Aino* (5. IV 1928 Pärnu — 22. III 1993 Tartu), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1956). Lõpetas 1952 TRÜ eesti filoloogina. Oli 1954—93 TÜ õppejõud (a-st 1967 dots.), 1972—74 ühtlasi Oulu ülikooli eesti keele lektor. Uurinud eesti kirjakeele ajalugu ja eesti murdeid, koostanud eesti keele õppematerjale vene üliõpilastele. Kogunud murret Läänemaalt ja Kihnust.

Valmis, *Aavo* (27. IX 1938 Tallinn), filoloog ja pedagoogikateadlane, pedagoogikadr. (1990). Lõpetas 1967 eesti filoloogina TRÜ. Olnud Tallinna 2. keskkoolis õpetaja ja a-st 1971 TPÜ õppejõud. Uurinud eesti keele süntaksit, emakeele didaktikat, eesti murdeid ja eesti keele kui võõrkeele didaktikat. Avaldanud üldhariduskooli ja kõrgkooli eesti keele õpikuid. **T:** *Emakeele õpetus Venemaa eesti koolides kuni 1937. aastani* (1977), *Emakeeleõpetuse struktuuri kujunemine ja areng Eestis 17. saj. teisest poolest kuni 1919. aastani* (1986), *Emakeele õpetamise ajalugu eesti koolides 1919—70* (1989).

Vals (1957—60 Heuer), *Helju* (pseud. Hille Sarem, Krista Varju) (1. III 1929 Tartu), keeleajakirjanik, -toimetaja ja stilist. Lõpetas 1953 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud sealtpeale „Postimehe" (a-ni 1989 „Edasi") ning 1993—97 „Kulleri" toimetuses, olnud a-st 1998 as-i Eesti Meedia keelenõunik. Algatas 1958 „Edasis" keeleküsimuste püsirubriigi. Olnud a-st 1958 Eesti Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsiooni aseesimees, ühingu „Eestluse Elujõud" ja Eesti Keele Kaitse Ühingu asutajaid (1999), kuulub viimase juhatusse. Eesti Ajakirjanike Liidu kauni eesti keele auhind 1997. **T:** keeleart-te valimik *Pipart keele peale* (2000). — Tema tütar Annika Alasoo (s. 1965) on „Postimehe" ajakirjanik.

Valsiner, *Aleksander* (18. II 1903 Sarapiku k., Vohnja v. — 5. X 1972 Tallinn), pedagoog ja haridustegelane, Jaan V-i isa. Lõpetas 1929 TÜ matemaatika-loodusteaduskonna ning ühtlasi TÜ didaktilis-metoodilise seminari. Töötas 1931—38 Saaremaa ühisgümnaasiumis ja Kuressaare merekoolis ning 1938—40 Tallinna Õpetajate Seminaris õpetajana. 1940. a. suvel haridusministri abina ja 1940—50 Eesti NSV haridusministri asetäitjana töötades nõukogulikustas Eesti hariduskorraldust. II maailmasõja ajal korraldas Tšeljabinskisse evakueeritud eesti õpetajate ja õpilaste arvelevõtmist ning asutas eesti õppekeelega klasse ja koole. Õppis 1949—50 Moskvas ÜK(b)P KK kõrgemas parteikoolis. Oli 1950—59 ENSV Vab. Õpetajate Täiendusinst-i ja 1959—65 ENSV Pedagoogika TUI dir. Kuulunud Eesti TA Looduskaitse Komisjoni (algul liige, hiljem aseesimees). Uurimusi pedagoogika ja looduskaitse alalt. Tema rmt. „Õppekäigud salumetsa" (1977) on olnud üldhariduskooli õppematerjale. ENSV tnl. õpetaja (1945).

Valsiner, *Jaan* (29. VI 1951 Tallinn), psühholoog, Aleksander V-i poeg. Õppis 1969—70 TPedI-s inglise keelt. Lõpetas 1976 psühholoogia erialal TRÜ ja oli 1976—80 samas õppejõud. Elab a-st 1980 USA-s. Töötas 1980—81 Minnesota ülikoolis (Minneapolises) ja 1981—97 Põhja-Carolina ülikoolis (Chapel Hillis, a-st 1993 prof.), a-st 1997 on Clarki ülikooli (Massachusettsis) prof. Olnud Berliini tehnikaülikooli, Brasilia ülikooli, Giesseni Justus Liebigi ülikooli, Melbourne'i ülikooli ja Max Plancki psühholoogiainst-i külalisprof. Toimetanud a-st 1995 enda asut. psühholoogiaajakirja „Culture and Psychology". Uurimusi arengu- ja kultuuripsühholoogia alalt. Saksamaa humanitaarteaduste A. von Humboldti preemia 1995. **T:** *Culture and the development of children's action* (1987, [2]1997), *Developmental psychology in the Soviet Union* (1988), *Human development and culture* (1989), *Understanding Vygotsky* (1991, koos R. van der Veeriga), *The guided mind* (1997).

Valt, *Lembit* (2. VIII 1934 Uue-Saaluse k., Saaluse v.), teadusloolane ja filosoof, filosoofiaknd. (1963, Leningrad). Lõpetas 1957 TRÜ füüsika erialal. Olnud 1957—70 sealsamas õppejõud (1964—66 filosoofiakateedri juh.), 1970—81 ENSV TA Ajaloo Inst-i filosoofiasektori juh., 1972—77 „Eesti nõukogude entsüklopeedia" peatoim. asetäitja, 1972—99 „Eesti entsüklopeedia" toimetuskolleegiumi liige, 1981—89 Eesti NSV TA filosoofiakateedri juh., a-st 1986 TPÜ õppejõud (a-st 1993 teadusloo ja teadusmetodoloogia õppetooli prof.), a-st 1997 emeriitprof. Uurimusi teadusmetodoloogia (mudelite teooria), teaduse ajaloo, teadusfilosoofia ja globaalprobleemide alalt. Eesti teadusmetodoloogiakoolkonna rajaja. ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Познавательное значение модельных представлений в физике* (1964), *Globaalprobleemid ja tulevikustsenaariumid* (1983, koos E. Savisaarega).

Valter, *Edgar* (21. IX 1929 Tallinn), raamatugraafik, lastekirjanik ja karikaturist. Saavutas populaarsuse oma humoristlike lasteraamatuill-dega: A. Lindgreni „Meisterdetektiiv Blomkvist" (1960), E. Raua „Sipsik" (1962) ja „Naksitrallid" (1972), E. Niidu „Triinu ja Taavi uued ja vanad lood" (1977) ja „Krõlliraamat" (1979), O. Lutsu „Nukitsamees" (1974), A. Perviku „Arabella, mereröövli tütar" (1982). Autorirmt-tena avaldanud karikatuurikogumikke („Jahikoera memuaarid", 1974; „Veekandja", 1981) ja lastermt-id („Pokuraamat", 1994; „Lugu lahkest lohest Justusest ja printsess Minnimannist", 1995; „Isand Tuutu ettevõtmised", 1997; „Pintselsabad", 1998; „Metsa pühapäev", 1999). Illustreerinud õpikuid. Viljelnud ka vabagraafikat ja õlimaali. ENSV tnl. kultuuritegelane (1986). Huumoripreemia Meie Mats 1991, kirjanduse aastapreemia 1995, EV kultuuripreemia 1996.

Valter, *Eldor* (16. X 1929 Rakvere — 4. XII 1993 Rakvere), näitleja. Lõpetas 1959 Rakvere Teatri õppestuudio ja töötas samas teatris a-st 1960 elu lõpuni. Mänginud ka telelavastustes ja filmides („Ühe suve akvarellid"). ENSV tnl. kunstnik (1974). **O:** Veršinin (Tšehhovi *Kolm õde*), Seeliohw (Raudsepa *Mikumärdi*), Rittmeister (Strindbergi *Isa*), Vargamäe Andres (Tammsaare ja Mõttuse *Jumalaga, Vargamäe*).

Valter, *Ene* (1. V 1952 Tallinn), metallikunstnik, Hannes Walteri abikaasa. Lõpetas 1977 ERKI. Loonud erinevais tehnikais ning msg. materjalidest ehteid ja ehisvorme, kavandanud märke, medaleid, münte, teeneteriste ja ametikette. A-st 1997 kasutanud hõbeda kõrval ka emaile. **T:** TTÜ rektori ja dekaanide (1988—90), Paide, Tapa, Tartu (kõik 1995) ja Pärnu linnapea (1998) ametiketid, medal *Eesti Vabariik 75* ja EV 75. aastapäeva 5-krooniline münt (mõlemad 1993).

Walter, Valter, *Hannes* (3. XII 1952 Tallinn), sõjaajaloolane, Lea Valteri poeg, Ene Valteri abikaasa. Lõpetas 1978 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna. Olnud 1978—89 ENSV TA Ajaloo Inst-i teadur, 1989—92 Eesti Ajaloomuuseumi Maarjamäe filiaali juh., 1992 EV Riigikantselei sotsiaaleluosk. juh., 1992—93 kaitseministri asetäitja ja a-st 1997 nõunik, 1993—94 EV Kaitsemin-i kantsler, 1994—95 turvafirma ESS tegevdir., 1995—97 ajakirja „Mees" peatoim. Lugenud mitmes ülikoolis (1990—92 Helsingi ülikoolis, 1995—96 Eesti Kunstiakadeemias) Eesti ajalugu. Eesti Akadeemilise Sõjaajaloo Seltsi asutajaid (1988) ja 1992—98 esimees, Eesti Sõjahaudade Hoolde Liidu asutajaid (1993) ja a-st 1997 president, Nõmme Heakorra Seltsi asutajaid (1988), 1989—90

Aino Valmet

Jaan Valsiner

Lembit Valt

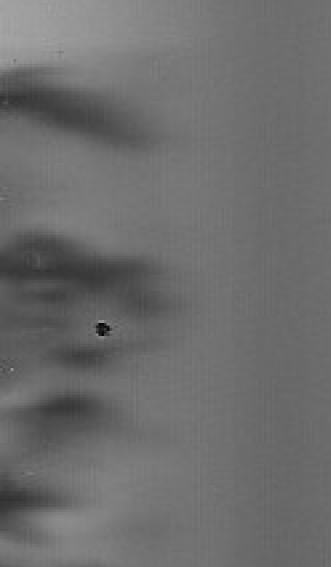

Edgar Valter

Hannes Walter

ja 1992—95 esimees. Avaldanud teaduslikes ja populaarteaduslikes perioodilistes väljaannetes art-eid, kirjutanud dokumentaalfilmide „Tagasi Euroopasse" ja „Kaks rahvast — üks meri" stsenaariumid. K. Raua preemia 1978. Soome Sinine Rist 1999. T: *Landeswehri sõjast* (1989), *Eesti teenetemärgid* (1998), *Eesti ohvitseride saatus* (1999).

Walter, Walther, *Johann* Heinrich Bartholomäus (1734 Rostock — maetud 2. IV 1802 Tartusse), Rostockist pärit arhitekt ja ehitusmeister, a-st 1761 Tartu kodanik. Tegutses Tartus arhitektina, eriti pärast 1775. a. suurt tulekahju. Tema silmapaistvaim ehitis on Hollandi klassitsismi eeskujudel kavandatud raekoda (1784—89). W-le on omistatud ka maja Raekoja plats 8 ning raehärra Telleri kabel Jaani kalmistul (1794). Ehitanud arvat. ka mõisahooneid (Elistveres, hävinud; Varangul ja Liigvallas).

Walter, *Lea* (20. X 1926 Tallinn), tekstiilikunstnik, Hannes Walteri ema. Lõpetas 1951 ERKI. Olnud 1951—65 Kunstitoodete Kombinaadi kavandikunstnik, 1966—67 Kergetööstuse Tehnikumi kompositsiooniõpetaja ning 1967—93 „Arsis" dekoratiivkudumisateljee kunstiline juht. Viljelnud peaaegu kõiki kudumistehnikaid. Loonud rahvuslikust ornamendist lähtuvaid, monumentaalse üldmõju ja jõulise koloriidiga põimevaipu. Teinud avalike hoonete sisekujunduseks tekstiilikomplekte (sh. ENSV Rkl. Vene Draamateatrile, 1964, Pirita purjespordikeskuse pressibaarile, 1980). ENSV tnl. kunstnik (1982). K. Raua preemia 1988 (1987, põimevaiba „Põhjala" eest). T: *Rahvuslik* (1966), *Suvi* (1977), *Muljed* I—II (1982), *Retro* (1984), *Talihari* (1994), *Ääsituli* (1996), *Ussikuningas* (1999), *Koit* (2000).

Valtman, *Edmund*, pseud. Vallot (31. V 1914 Tallinn), karikaturist ja illustraator. Õppis kunsti 1936—39 F. Sannamehe ja R. Nymani ateljees ning 1942—44 Tallinna Rakenduskunsti Koolis, ühtlasi tegi kaastööd ajalehtedele „Eesti Sõna" ja „Maa Sõna". Põgenes 1944 Saksamaale, töötas seal 1945—49 ajalehe „Eesti Post" juures. Läks 1949 USA-sse. Jätkas õpinguid 1953—56 ning 1978—87 (graafika alal) Hartfordi kunstikoolis. Töötas 1951—75 „Hartford Times'i" juures; teinud kaastööd ajalehtedele „New York Times" ja „Washington Post" ning New Yorgis ilmuvale ajalehele „Vaba Eesti Sõna" (1950—85). Kuulub USA pol. karikatuuri 1960. a-te uude lainesse. Pulitzeri auhind 1962. — Tema vend Felix Valdvere (1900—54) oli kirja- ja raamatukunstnik ning vend Helmut V., pseud. HA-VE (1909—45), oli karikaturist ja raamatugraafik.

B: *Valtman: The Editorial Cartoons of Edmund S. Valtman.* [Koost. O. Berendsen.] Baltimore, 1991.

Valton (õieti Vallikivi), *Arvo* (14. XII 1935 Märjamaa), kirjanik. Küüditati 1949 Novosibirski obl-sse, naasis Eestisse 1954. Lõpetas 1959 mäeinsenerina TPI ning 1967 kaugõppes filmidramaturgina Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i. Töötas 1959—61 Maardu Keemiakombinaadis ja 1961—68 Tallinna Kontrollmõõduriistade Katsetehases insenerina, oli 1975—88 „Tallinnfilmis" toim. ning 1989—92 Eesti Kirjanike Liidu aseesimees. 1990 Eesti Komitee liige. 1992—95 Riigikogu liige. Osalenud agaralt iseseisvumisliikumises, sealhulgas nn. fosforiidisõjas, ja hõimuliikumises. V. on eesti kirjanduses viljakaimaid ning žanriti ja laaditi mitmekesiseimaid autoreid, 1960.—70. a-te eesti lühiproosa uuendajaid. Ta on kirjutanud ajalooainelisi lugusid, mudelnovelle, unenäolisi ja nägemuslikke jutte, müüte, sürreal. palasid, lühiromaane, romaane, miniatuure, aforisme, luulet, stsenaariume („Viimne reliikvia"), näidendeid, muinasjutte, esseid ja E. Tambergi ooperi „Lend" libreto (lavastatud 1980). V-i loomelaad on arenenud argielu real. käsitlusest groteski ja absurdi suunas. Tema loomingus kajastub huvi inimeksistentsi üldprobleemide, ühisk. olemise, rahvusprobleemide, ajaloo, loomepsühholoogia ja filosoofia vastu. V. on tõlkinud vene, ungari, poola, indiaani, mokša, ersa, mari, komi ja udmurdi kirjandust. V-i teoseid on tõlgitud rohkem kui 30 keelde. Olnud 1992—94 Eesti Punase Risti asepresident, a-st 1996 Soome-ugri Kirjanduste Assotsiatsiooni president. F. Tuglase novelliauhind 1973 ja 1979, J. Smuuli preemia 1989. T: *Kogutud teosed* I—II (1998—99), *Valitud teosed* I—II (1984), novellikogud *Veider soov* (1963), *Rataste vahel* (1966), *Luikede soo. Karussell* (1968), *Kaheksa jaapanlannat* (1968), *Sõnumitooja* (1972), *Õukondlik mäng* (1972), *Pööriöö külaskäik* (1974), *Läbi unemaastike* (1975), *Mustamäe armastus* (1978), *Võõras linnas* (1980), *Vanad arved* (1981), *Rännak güidi saatel* (1988), *Üks tund Toledos* (1990), *Kuninglik lõbu* (1991), *Kirikutrepil* (1992), *Unehäired* (1995), *Väike ilus vangimaja* (1996) ja *Kahekesi* (1999), lühirom. *Muinasjutt Grandi leidmisest* (1973), 6 lühirom-i kogumikes *Üksildased ajas* I (1983) ja II (1985), 4 lühirom-i kogus *Pildikesi filosoofi, prohveti, kunstniku, poeedi elust* (1992), rom-d *Tee lõpmatuse teise otsa* (1978), *Arvid Silberi maailmareis* (1984), *Masendus ja lootus* (1989), *Liisa ja Robert* (1993) ning *Leidik* (2000), luulekogud *Kollasteks laikudeks loguneb* (1979) ja *Seniks* (1992), miniatuurikogud *Meenutused eikuhugi* (1987) ja *Mina, mina, mina* (1998), aforismikogud *Uksed kriuksuvad öösiti* (1977), *Märkmed kilbiks* (1980), *Tagasi tulevikku* (1985), *Kiirustav kahetsus* (1989) ja *Vabaduse kütkes* (1993), lasteraamatud *Retk oobuluste riiki* (1978), *Ajaprintsess* (1981) ja *Põhjanaela paine* (1983), näid-d *Vägede valitsejad. Pealkiri* (1988), mälestuste rmt. *Proovipildid* (1990), art-ikogu *Rahvusluse vaated* (1997), filmistsenaariumide kogumik *Kohtunikud ja kohtualused. Erapooletu. Hundiseaduste aegu* (1990).

Vanaaseme, *Ülo* (13. XI 1930 Tartu), majandusteadlane, majandusknd. (1965). Lõpetas 1954 TRÜ õigusteaduskonna. Olnud 1954—91 TÜ pol. ökonoomika kateedri õppejõud (a-st 1967 dots., 1988—91 prof., prof-i kutse a-st 1991), 1991—92 majandusteaduskonna rahvamajandusharude ökonoomika kateedri prof., 1992—95 majandusteooria korraline ja erakorraline prof., a-st 1995 emeriitprof. T: *Kolhoositootmise rentaablus ja kasum* (1967), *Agraartööstuslik integratsioon ja majandussuhete täiustamine* (1983), *Экономическая эффективность сельскохозяйственного производства и стимулирование её роста* (1981).

Vanapa, *Andres* (õieti Viktor Mellov) (2. IV 1924 Tallinn), kirjanik, Siima Škopi abikaasa. Lõpetas 1948 Tallinna Juriidilise Kooli ja 1949 EKP KK Vab. Parteikooli. Töötanud a-st 1944 msg. ametikohtadel, sh. advokaadina ja juriskonsuldina ning 1956—70 ajakirja „Küsimused ja Vastused" vanemtoim-na, a-st 1984 on vabakutseline kirjanik. Luule paistab silma sõna- ja mõttemängude ning isikupärase kujundiloogika poolest. Proosaloomingus (ühise tegelaskonna, tegevusaja ja -kohaga novellid) rõhutab juhuse tähtsust inimese saatuse kujunemisel. Kirjutanud ka humoristlikku lühiproosat ja näid-i „Imelik mees". F. Tuglase novelliauhind 1986 ja 2000, A. Mälgu novelliauhind 1997. T: luulekogud *Pihlakaviin* (1974), *Sisukord* (1980), *Koer ja kastekann* (1990) ja valikkogu *Grammofon* (1996), novellikogud *Vale sadama jutud* (1978), *Kivilõhkujad* (1981), *Taevatalu* (1984), *Ma olen väga ilus* (1988), *Surnutele on ladu avatud* (1992) ja *Vanapagana tosin* (1998), rom. *Riiulid* (1994).

Vanhanen (a-ni 1984 Babitševa), *Riina* (õieti Irina) (10. II 1953 Elva), teatrikunstnik. Lõpetas 1981 lavakujunduse erialal ERKI. Olnud 1971—76 „Eesti Telefilmi" multiplikaator, 1978—88 Rakvere Teatri

Helene Vannari

Hannes Varblane

peakunstnik, 1988–96 vabakunstnik ja a-st 1996 (vaheajaga) „Vanalinnastuudio" peakunstnik. Teinud lavakujundusi ka teistes Tallinna teatrites ja Soomes, kujundanud laulu- ja tantsupidusid ja filme ning muusikakollektiividele (sh. „Hortus Musicuselc") kostüüme. **Lavakujundusi:** Tammsaare ja Trassi *Vanad ja noored* (1978), Mozarti *Bastien ja Bastienne* ning *Teatridirektor* (1981), O'Neilli *Elektra saatus on lein* (1981), Shakespeare'i *Kuningas Richard Teine* (1983) ja *Suveöö unenägu* (1985), Prokofjevi *Tuhkatriinu* (1995), Raadiku *Puhh* (1995), Tšaikovski *Uinuv kaunitar* (1997), De Filippo *Kodukäijad* (1999), Shakespeare'i *Eksituste komöödia* (2000).

Vannari (a-st 1969 Pillak), *Helene* (20. III 1948 Kilingi-Nõmme), näitleja. Lõpetas 1970 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1970–74 „Ugalas" ja a-st 1976 Tallinna Linnateatris (a-ni 1994 Eesti Noorsooteater). Mänginud telelavastustes („Onu Tik-Taki seiklused") ja filmides („Minu Leninid"). **O:** Valentina (Roštšini *Valentin ja Valentina*), Tom (Twaini ja Jakovlevi *Prints ja kerjus*), Virginie (Jamiaque'i *Härra Amilcar*), Eit (Koržetsi *Tühivaim*), Eugenia (Mrožeki *Tango*), Amm (Shakespeare'i *Romeo ja Julia*), Laia Viiu (Tammsaare ja Mõttuse *Kaks paari ja üksainus*), Donnazza (Fo *Elizabeth — naine juhuse tahtel*), Betty (Adamsi *Hall mees*).

Vannas, *Maimu* (20. IX 1914 Tartu — 24. X 1998 Tallinn), teatrikunstnik. Lõpetas 1940 TÜ õigusteaduskonna ja 1951 maalierialal ERKI. Oli 1950–57 Tallinna Draamateatri kunstnik (1952–53 ka kostüümiala juh.), 1958–60 Tallinna Kinostuudio kostüümikunstnik („Tagahoovis", „Vallatud kurvid"), 1963–67 ENSV Rkl. Vene Draamateatri, 1967–69 Tombi-nim. kultuuripalee ja 1969–75 Kirovi-nim. kalurikolhoosi kunstnik ning 1985–96 „Vanalinnastuudio" peakunstnik. Kujundanud ka telelavastusi („Rudolf ja Irma", 1985). Viljelnud õli- ja akvarellmaali. ENSV tnl. kunstnik (1989). Teatrikunstniku aastapreemia 1989. **Lavakujundusi:** Lutsu ja Särevi *Tagahoovis* (1955), Kivi ja Panso *Seitse venda* (1956), Andrejevi *Otsustage meie üle, inimesed* (1964 ja 1965), Dürrenmatti *Füüsikud* (1981), Brechti *Švejk Teises maailmasõjas* (1985), Rostand'i *Cyrano de Bergerac* (1986), Gogoli *Revident* (1987), Molnári *Mäng lossis* (1988), Raudsepa *Salongis ja kongis* (1990) ja *Ameerika Kristus* (1991), Särgava *Uus minister* (1993).

Wanradt [-at], *Simon* (u. 1500 Kleve — 1567 Danzig), saksa vaimulik, 1535 Wittenbergis trükitud alamsaksa- ja eestikeelse rööptekstiga nn. W-i ja Koelli katekismuse koostaja. Oli 1525–29 Tartus reformatsioonijutlustaja, sai 1530 Wittenbergis magistrikraadi, oli 1532–36 Tallinnas Niguliste kiriku pastor. Põgenes 1536 armukesega Tallinnast. Oli 1542 Paides, hiljem Viljandis ja Lemsalus (Limbažis) ning 1561 Vilniuses jutlustaja, a-st 1563 Danzigis pastor.

Varango (pseud., a-ni 1936 Marta Lemberg, a-st 1943 Ots), *Made* (7. VI 1912 Esna v. — 8. III 1993 Tallinn), näitleja, Andres Otsa ema. Lõpetas 1930 Draamastuudio teatrikooli. Töötas 1930–37 (vaheajaga) Draamastuudio Teatris, 1931–35 „Ugalas", 1937–44 Tallinna Töölisteatris, 1944–48 ENSV Rkl. Noorsooteatris, 1949–52 Tallinna Draamateatris ja 1952–56 ENSV Rkl. Nukuteatris ning režissöörina 1956–70 ETV-s. **O:** Niida (Mälgu ja Särevi *Õitsev meri*), Sally (Tammlaane *Raudne kodu*), Käte Winter (Huthi *Neli selli*), Eevi ja Ramilda (Tammsaare ja Särevi *Kõrboja peremees* ja *Mauruse koolis*), Nahv-Nahv (Vaagi *Põrsake Nahv-Nahv*), Darjake (Jermakovi *Kitseke Hõbesõrg*).

Varblane, *Hannes* (18. VI 1949 Võhma alev), luuletaja. Õppis 1967–68 TRÜ-s eesti filoloogiat, lõpetas 1974 TRÜ üldajaloo alal. Olnud 1974–75 Tartumaal õpetaja, 1975–82 ENSV Spordimuuseumi teadur, a-st 1985 Tartu Kunstimuuseumi tehnik, teadur ja näituste osk-a juh. Kirjutanud pessimistlikke tundeelamusi kajastavat ja lootusetust väljendavat (lembe)luulet, esikkogus on keskset kohal antiikmütoloogia motiivid. Avaldanud luuleart-eid ning arvustusi inglise ja USA kirjanduse kohta. B. Alveri auhind 1991. **T:** luulekogud *Mäel, mis mureneb* (1990), *Sina armasta mind* (1993), *Vihkamiseta* (1995), *Mina enam ei armasta sind* (1997) ja *Letaalse lõpuni* (1999), valikkogu *Avalikult halb* (1999).

Varblane, *Reet* (14. IX 1952 Pärnu), kunstiajaloolane ja -kriitik, Ants Juske abikaasa, kunstiteaduse mag. (1995). Lõpetas 1975 TRÜ, täiendanud end 1993 Prahas ja 1996 Budapestis Kesk-Euroopa ülikoolis. Töötanud 1975–86 Tartu Rkl. Kunstimuuseumis ja 1990–95 Ajaloo Inst-s, olnud a-st 1995 EMA õppejõud, a-st 1997 ühtlasi ajalehe „Sirp" kunstitoim. Avaldanud a-st 1975 kunstiarvustusi. Käsitlenud 1920.–30. a-te eesti kunsti ja kunstikriitikat ning 1990. a-te feministlikku kunsti. **T:** *Ado Vabbe* (1993, koos E. Pihlakuga), *20. sajandi kunst* (1994, koos A. Juske ja J. Kangilaskiga).

Vardi (a-ni 1940 Bergman), *Aleksander* (4. IX 1901 Tartu — 18. VI 1983 Tartu), maalikunstnik. Õppis 1919–25 kõrgemas kunstikoolis „Pallas", täiendas end 1925–29 ja 1937–38 Pariisis. Töötas 1933–34 „Endla" dekoraatorina ja a-st 1934 „Pallase" õppejõuna, oli kõrgema kunstikooli õppejõud a-ni 1950 (a-st 1947 Tartu Rkl. Kunstiinst-i prof.), tegutses 1950–57 „Vanemuise" dekoratsioonimaalijana. Loonud natüürmorte ning lille-, maastiku- (sh. linnavaateid), akti- ja portreemaale. Varasele teostele on iseloomulik uusasjalikkuse varjundiga plastiline vormikäsitlus. Loomingu kõrgajal, 1930. a-te keskpaigast 1940. a-te II pooleni, muutus õhu- ja valgusekäsitlus impressionistlikuks ning koloriit peeneks ja varjundirikkaks. Pärast sunnitud kõrvaletõmbumist algas 1957 uus loometõus. 1960. a-il hakkas õhulisus taanduma ja taust tumenes. Maalinud ka väikesi kirkaid abstraktsionistlikke kompositsioone. Viljakas hilisloomingus on valdavad erksais soojades toonides natüürmordid ja lillemaalid. ENSV tnl. kunstnik (1977). **T:** *Natüürmort tinakannuga* (1933), *Pariisi bulvar* (1937), *Montmartre* (1937), *Lõuna-Eesti maastik* (1939), *Suplejad* (1939), *Akt looduses* (1939), *Natüürmort kaladega*, *Aken minu ateljees*, *Sügis* (kõik 1960), autoportree (1961), *Rõõm minus eneses* (1964), *Sügislilled* (1973).

B: E. Pihlak. *Aleksander Vardi*. Tln., 1977.

Vardja, *Peep* (6. XI 1967 Tartu), võistlustantsija ja võistlustantsuõpetaja. Lõpetas 1993 EPMÜ mehhaniseerimisinsenerina. Kuulus 1978–98 Tartus tantsuklubisse „Stiil" (a-st 1985 rahvusv. klassi (S-klassi) tantsija). Lõpetas 1999 tantsuõpetajate koolituskursuse. Õppinud a-st 1993 koos abikaasa Ave V-ga palju kordi Inglismaal, Soomes, Leedus, Taanis ja Itaalias. Olnud standard- ja ladinaameerika tantsudes ning 10 tantsus 14-kordne Eesti meister, sh.

Reet Varblane

Aleksander Vardi

Ave Vardja

Peep Vardja

Raivo Vare

1992—98 11 korda koos Ave V-ga. Osalenud koos Ave V-ga 21 korda EM-il ja MM-il, valitud Eestis 1992—98 aasta parimaks tantsupaariks. Olnud 1994—98 standardtantsudes maailma amatööride edetabeli esikümnes (1999. a. 5. koht), a-st 1999 elukutseline tantsija (1999 elukutseliste võistlusel *Italian Open „Rising Star"* I koht). Juhtinud Tallinnas koos Ave V-ga Peep ja Ave Vardja Tantsuklubi. — Tema abikaasa ja tantsupartner Ave V. (a-ni 1994 Soomets) (30. VII 1971 Tallinn) lõpetas 1994 TPÜ käsitööõpetaja erialal. Kuulus 1981—98 tantsuklubisse „Star" (a-st 1989 S-klassi tantsija), lõpetas 1999 tantsuõpetajate koolituskursuse. Olnud 13 korral Eesti meister, sh. 11 korral koos Peep V-ga; a-st 1999 elukutseline tantsija.

Vare, *Raivo* (11. V 1958 Tallinn), poliitik ja jurist, Vello V. poeg. Lõpetas 1980 TRÜ õigusteaduskonna. Olnud 1985—90 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi osakonnajuh. asetäitja, 1990—92 riigiminister, 1993—96 Tallinna Panga haldus- ja arendusdir., 1996—98 teede- ja sideminster, a-st 1999 as-i Pakterminal juhatuse esimees. Olnud mitme läbirääkimisdelegatsiooni juht.

Vare, *Silvi* (17. VII 1939 Pajumõisa k., Kihelkonna v.), keeleteadlane, filoloogiadr. (1994). Lõpetas 1963 TRÜ eesti filoloogina. Oli 1963—67 Lihula keskkooli õpetaja, a-st 1972 töötab Eesti Keele Inst-s ja a-st 1998 vanemteadurina TPÜ-s; 1994—97 oli Riigi Keeleameti nõunik. Uurinud eesti keele sõnamoodustust ja esitanud teoreetilised alused eesti sõnamoodustuse kui terviku kirjeldamiseks. Koostanud tänapäeva eesti keele noomenituletuse esimese põhjaliku käsitluse, lähtudes vahetutest moodustajatest, ja viinud uut tüüpi käsitlusviisi ka gümnaasiumi emakeeleõpetusse. Uurinud ja tutvustanud teise keele õpetamise ning kakskeelsuse arendamise põhimõtteid ja metoodikaid, et tõsta muukeelsetele lastele eesti keele õpetamise taset. „Eesti keele grammatika" I—II (1993—95) autoreid. EV teaduspreemia 1996. **T:** *Lähtekohti eesti derivatsiooni käsitluseks* (1979), *Nimisõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles* (1981), *Omadussõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles* (1984).

Vare, *Vello* (4. IV 1923 Pärniku k., Käru v.), sõjateadlane, Raivo V. isa, sõjateaduse dr. (1970), kindralmajor (1977). Oli a-st 1941 Nõuk. armees. Lõpetas 1950 Moskvas Frunze-nim. Sõjaväeakadeemia. Oli 1960—76 samas õppejõud, vanemteadur ja uurimisrühma juht, 1976—88 ENSV Tsiviilkaitse Staabi ülem, 1988—89 Eesti NSV TA Ajaloo Inst-i juhtivteadur ning 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik, 1991—99 töötas EV Välismin-s. Olnud eestikeelse sõjandusterminoloogia kujundajaid.

Varem (a-st 1960 Vee), *Hilja* (19. VII 1934 Põltsamaa), näitleja. Töötas 1956—59 „Ugalas", 1959—75 Koidula-nim. Pärnu Draamateatris ja 1976—92 Eesti Noorsooteatris. Mänginud filmides („Kutsumata külalised", „Äratus") ja telelavastustes. ENSV tnl. kunstnik (1974). **O:** Elga ja Gundega (Priede *Kaigi on sügis* ja *Normundi tütarlaps*), Leonie (Cocteau' *Hirmsad vanemad*), Epp Pillarpart (Vallaku ja Undi *Epp Pillarpardi Punjaba potitehas*), Kollontai (Undi *Madame Kollontai*), Arkadina (Tšehhovi *Kajakas*), proua Alving (Ibseni *Kummitused*), Sarah Bernhardt (Murrelli *Päike ja mina*).

Varep, *Endel* (3. IX 1915 Staraja Russa — 13. IV 1988 Tartu), geograaf, geograafiaknd. (1948). Oli sündinud sõjaväearsti peres, kasvas Pärnu läh. Pustuskis. Lõpetas 1938 TÜ, töötas a-st 1945 samas õppejõuna (1947—68 geograafiakateedri, 1968—75 füüsilise geograafia kateedri juh., a-st 1975 prof.). Uurimusi Eesti loodusgeograafia, maastikuteaduse, asulastiku kujunemise, ajaloolise geograafia (klaasikodade paiknemise), kartograafia ajaloo, looduskaitse ja kodu-uurimise alalt. Oli Eesti maakohtade ja nende nimeloo parimaid tundjaid ning „Eesti nõukogude entsüklopeedia" sellealaste art-te viljakaimaid autoreid. Oli 1950. a-te alguses esimesi looduskaitseideede propageerijaid Eestis (Eesti Loodusuurijate Seltsi looduskaitsesektsiooni esimees a-st 1952). Eesti Geograafia Seltsi asutajaid (1956—85 aseesimees) ning Eesti NSV TA Looduskaitse Komisjoni (1955—72 aseesimees) ja Kodu-uurimise Komisjoni ellukutsujaid. Koostanud kogu Eestit hõlmava käsirmt-u „Kas tunned maad" (1965), osalenud monograafiate „Eesti järved" (1968, ENSV rkl. preemia 1972) ja „Looduskaitse" (1973) ning koguteose „Eesti" „Looduse" köite (1995) koostamises. Hindamatu väärtus on tema arhiivil, mille kohanimekartoteek (üle 94 000 sedeli) asub Eesti Keele Inst-s. Eesti Looduskaitse Seltsi asutaja- (1966) ja auliige (a-st 1979), NSV Liidu Geograafia Seltsi auliige (a-st 1980). ENSV suur looduskaitsemärk 1963. **T:** *C. G. Rückeri Liivimaa spetsiaalkaardist 1839. aastal* (1957), *Jooni Eesti kartograafia ajaloost* (1960), *Count L. A. Mellin and his „Atlas of Livonia"* (1964), *Эстония* (1967, koos V. Tarmistoga), *Man and nature* (1968), *Eesti maastikud* (1984, koos V. Maavaraga), *The network of nature reserves in the Estonian SSR. — Estonia. Geographical researches* (1988); *City moodustumisest Tallinnas* (1999). — Tema abikaasa Elsa V. (14. IX 1908 — 28. X 1955, s. Pastak), bioloogiaknd. (1947), oli botaanik ja uuris pms. soode taimkatet. Vend Peeter (Mihkel) V. (3. V 1914 — 16. III 1984) oli Eestis alpinismi rajajaid ja 1950.—60. a-te tuntuimaid mägironijaid. **B:** H. Mardiste. *Endel Varep 70.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 23. Tln., 1989; V. Hang. *Professor Endel Varepi teaduslik pärand.* — Eesti metsade kaitse ja kasutamine. Trt., 1992; *Professor Endel Varepi trükitööd.* [Koost. E. Linkrus ja H. Mardiste.] Trt., 1995; *Professor Endel Varep. Artikleid ja mälestusi.* [Koost. J. Roosaare.] Trt., 1999.

Vares, *Jaan* (27. VIII 1927 Valga), kujur ja pedagoog, kunstiteaduse knd. (1956). Lõpetas 1952 ERKI Tartu osk-a. Olnud 1956—94 TKÜ skulptuuriõppejõud (a-st 1968 prof.), 1959—89 rektor, a-st 1994 emeriitprof. 1985—90 ENSV Ülemnõukogu saadik. Kuulus 1971—74 NSVL Kõrgema Atestatsioonikomisjoni ekspertiisikomisjoni. 1957—59 ENSV Kunstnike Liidu vastutav sekretär ja 1969—88 aseesimees, 1969—88 NSVL Kunstnike Liidu juhatuse liige, a-st 1978 NSVL KA k-liige. Loonud pms. portreid („Vana meister", 1957, puu; „Katrin", 1959, terrakota; „Marju", 1981, graniit; G. Reindorff, 1965, pronks; J. Talts, 1982, graniit; U. Laht, 1984, pronks; A. Zeider, 1995, kips). Viljelnud ka figuuriplastikat („Kalur", 1969, dolomiit; „Metsavaim", 1974, puu). ENSV tnl. kunstnik (1963).

Vares (pseud. Barbarus), *Johannes* (12. I 1890 Kiisa k., Heimtali v. — 29. XI 1946 Tallinn), luuletaja ja riigitegelane. Lõpetas 1917 Kiievi ülikooli arstiteaduskonna. Osales Vabadussõjas. Töötas 1920—39 Pärnus ja 1939—40 Tallinnas arstina. Juunis 1940 nimetasid NSV Liidu okupatsioonivõimud vasakpoolse ja fašismivastase meelsuse poolest tuntud V-e EV peaministriks, aug-st 1940 kuni surmani oli ta ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees. V-e juhitud delegatsioon esitas 6. VIII 1940 palve võtta Eesti NSV NSV Liidu koosseisu. Tema surma asjaolud pole selged (oletatakse enesetappu või pol. mõrva). Esimesed luuletused ilmusid 1910 ajakirjas „Noor-Eesti". Esimestes kogudes („Fata-Morgana", 1918; „Inimene ja sfinks", 1919; „Katastroofid", 1920) on valdav sensuaalne, senist kirjandust ja moraali trotsiv, naudinguid ülistav luule, kogu „Vahekorrad" (1922) on ekspressionismimõjuline. V. osales rühmitise „Tarapita" tegevuses ja tutvustas Eestis „Clarté"

põhimõtteid. Kogus „Geomeetriline inimene" (1924) rakendas prantsuse uusima luule eeskujul vormikatsetusi, kogus „Multiplitseerit inimene" (1927) avaldub ühisk-akriitiline hoiak. Luulekogud „Maailm on lahti!" (1930), „E. V.-r." (1932) ja „Tulipunkt" (1934) tähistavad real. kujundilisuse, analüütilisuse ning minakesksuse kasvu. Viljelnud ka lüroeepikat (nn. värssjutud, mälestuspoeemide kogu „Memento", 1936), milles mõtestanud filosoofiliselt ühisk. vastuolusid. Kogudes „Kalad kuival" (1937) ja „Üle läve" (1939) on suurenenud sümboli ja allegooria osa, värss läheneb klassikalisele selgusele. 1940–41 kirjutas V. programmilisi luuletusi ja art-eid, II maailmasõja aegsetes luulekogudes „Relvastatud värsid" (1943) ja „Rindeteedel" (1944) on valdav pol. propaganda. Avaldanud ka reisikirju, novelle, esseid ja poleemilisi kirjutisi. ENSV tnl. kirjanik (1945). Vabadusristi I liigi 3. järk. 1958–90 oli Tallinnas Kadriorus tema ausammas (A. Vomm). **T:** *Kogutud teosed* I–III (1948–50), monograafia *Jaan Vahtra* (1933), art-ivalimik *Nõukogude Eesti taassünd* (1945), valikkogud *Vastu voolu* (1946), *Sammsammult võidule* (1946; koos eelmisega ²1981), *Väike luuleraamat* (1965).
B: H. Peep. *Johannes Vares-Barbarus*. Tln., 1959; *Johannes Vares-Barbarus. Personaalnimestik*. [Koost. M. Liivamets.] Tln., 1989; V. Pinn. *Kahe mehe saatus: Johannes Vares, Hjalmar Mäe*. Haapsalu, 1994. ▲

Vares, *Martin* (2. III 1855 Vooru v. – 4. I 1916 Tartu), raamatukaupmees ja ärkamisaja tegelane. Oli 1872–81 Kärstnas ja Kanepis keeleõpetaja ja vallasekretär. Avas 1885 Tartus eesti rmt-ukaupluse, aitas korraldada kultuuriüritusi, avaldas trükis 3 kogu meeskoorilaule. V-e pärand moodustas iseseisva toetuskapitali („M. V-e toetusraha"), mis oli määratud tööliste laste kasvatamiseks ning kultuuriinimeste toetamiseks.

Vares, *Peeter* (23. XI 1938 Tallinn), politoloog, ajaloodr. (1984). Lõpetas 1963 Moskva Võõrkeelte Inst-i. Töötas 1964–69 NSVL Kultuurimin-s, 1969–88 NSVL TA Presiidiumi välissuhete valitsuses (mitmel juhtival ametikohal). Olnud 1988–98 Eesti Rahvusv. ja Sotsiaaluuringute Inst-i asedir., a-st 1997 Euroülikooli prorektor. Avaldanud Eestis ja välismaal art-eid rahvusv. suhete ja julgeoleku teemal. **T:** *Рим и Вашингтон* (1983), *Похищение Европы, или Балтийский вопрос в международных отношениях XX века* (1992, koos O. Ossipovaga), *На чаше веков: Эстония и Советский Союз, 1940 год и его последствия* (1999, koos O. Ossipovaga).

Vares, *Tõnis* (23. VII 1859 Võisiku v. – 27. VI 1925 Tallinn), riigitegelane ja jurist. Lõpetas 1887 Peterburi ülikooli õigusteaduskonna. Osales Manasseini revisjonis (1884) tõlgina ja nõunikuna Eesti küsimustes. Oli 1889–1903 Haapsalu talurahvaasjade komissar, teenis 1903–17 Venemaal, oli 1919–20 EV rahaministri abi, aug-st okt-ni 1920 rahaminister, 1922–24 riigikohtunik ning 1924–25 Eesti Panga dir.

Varik, *Maiga* (11. VII 1934 Tallinn), tõlkija. Õppis 1952–56 Leningradi ülikoolis ajakirjandust ja 1956–57 TRÜ-s vene filoloogiat. Töötanud 1957–62 Tartus ajalehe „Edasi" toimetuses tõlgina, 1962–98 kirjastuses „Eesti Raamat" toim-na ja a-st 1999 ajakirja „Looming" keeletoim-na. On tunnustatuimaid vene kirjanduse eestindajaid. Tõlkinud M. Bulgakovi, M. Šaginjani, V. Ivanovi, A. ja B. Strugatski, K. Simonovi, T. Ajtmatovi, A. Solženitsõni jmt. loomingut. J. Smuuli preemia 1988.

Varik, *Matti* (2. III 1939 Leisi), kujur. Lõpetas 1964 ERKI. Olnud a-st 1983 EKA õppejõud. Oli 1977–79 Eesti NSV Kunstnike Liidu vastutav sekretär ja 1977–83 NSVL Kunstnike Liidu juhatuse liige. 1960. ja 1970. a-il lõi pms. monumentaalskulptuuri. Viljelnud ka vabaplastikat, pms. akte, ning portreed, kasutanud neis popkunstile iseloomulikke võtteid. Loomingut iseloomustavad plastiline vorm, harmoonilisus, vahel ka ekspressiivne pingestatus, monumentaalteostele on omane stiliseeritud ja lakooniline vormikäsitlus. Taastanud mitu mälestussammast (Vabadussõja mälestussammas Viru-Nigulas ja Kuressaares, mõlemad 1990) ning Otepää kiriku V. Melliku tehtud pronksreljeefi (1989). ENSV rahvakunstnik (1980). ENSV rkl. preemia 1980, K. Raua preemia 1976. **T:** Kuressaare fašismiohvrite mälestussammas (1965), Tehumardi lahingu obelisk (1967; mõlemad koos A. Murdmaa ja R. Kullaga), 1924. a. 1. dets-i ülestõusu monument Tallinnas (1973–75, koos A. Murdmaaga, kõrvaldati 1994), Tallinna Maarjamäe mälestusansambli I järk (1975, autorkonna liige), Läände põgenenute mälestusmärk *Vabaduse värav* (1994, Stockholmis), *Torso* (1969, puu), *Naisakt* (1969, dolomiit), *Song My* (1971), *Akt draperiiga* (1976), Eri Klasi portree (1982), *Suur Torso* (1986), *Tabu* I–III (1988, kõik pronks), *Armastuse vaikus* (1995, graniit, Soomes), *Põhjavalgus* (1998, marmor, puu).

Variste, *Jüri* (10. X 1907 Kõrveküla, Vohnja v. – 4. III 1989 Tallinn), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1932 inglise filoloogia erialal TÜ ja 1941 koolimuusika erialal TK (G. Ernesaksa kl.). Töötas 1932–41 inglise keele õpetajana Tallinna koolides ning a-st 1944 TRK koorijuhtimisõppejõuna (a-st 1962 prof., 1944–51 asedir., 1946–72 kateedrijuh.); õpilasi: L. Verlin, H. ja T. Kaljuste, A. ja V. Ratassepp, H. Ilja, T. Kangron, A. Sööt. Asutas 1945 ER-i segakoori ja oli a-ni 1968 selle peadirigent, juhatanud ka ENSV Rkl. Akadeemilist Meeskoori, Türnpu-nim. meeskoori ja Vab. Koorijuhtide Segakoori. Oli 1950–85 kõigi üldlaulupidude ja enamiku kooli-noorte laulupidude üldjuhte. Kirjutanud koorilaule, tõlkinud inglise keelest ilukirjandust. Koostanud koorilaulukogumikke. ENSV rahvakunstnik (1956).
B: H. Rannap. *Tee muusikasse*. Tln., 1984.

Warma, Varma, *Aleksander* (22. VI 1890 Kõnnu v. – 23. XII 1970 Stockholm), mereväeohvitser, diplomaat, *mag. jur.* (1928). Õppis 1910–12 Käsmu ja 1913–14 Narva merekoolis, kaugsõidukapteni eksami sooritas Riias. Teenis 1914–18 reservohvitserina Vene Balti sõjalaevastikus, Eesti armeega liitus 1918. Vabadussõjas teenis Eesti merejõududes, oli 1919–20 Eesti Merejõudude staabiülem. Määrati pärast Vabadussõda 1920 suurtüki- ja sidelaeva „Mardus" komandöriks. Õppis 1920–24 TÜ-s rahvusv. õigust. Siirdus 1926 välismin-i teenistusse: oli 1931–33 saatkonnanõunik Moskvas, 1933–38 peakonsul Leningradis, 1938–39 saadik Leedus (Kaunases) ja 1939–40 saadik Soomes; soomlaste nõudel pidi Soomest 1944 lahkuma. Läks Rootsi, kus oli juhtivalt tegev mitmes eesti pagulasorg-s ja Eesti pagulasvalitsuses (1963–70 peaminister presidendi ülesannetes). Avaldanud palju art-eid rahvusv. koguteostes ja ajakirjanduses. Tunnustatud kunstikoguja. Vabadusristi I liigi 3. järk. **T:** *Diplomaadi kroonika. Ülestähendusi ja dokumente aastatest 1938–44*. (1971, ²1993).

Warma, *Anni* (24. III 1891 Kärstna v. – 12. I 1957 Helme kn.), pedagoog. Õppis 1907–14 Tartus Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumis, 1914–16 Helsingis käsitööõpetajate koolis ja 1916–17 Soome KA kunstikoolis *Ateneum*. Täiendas end rõivaõmblemise alal Austrias, Belgias, Prantsusmaal, Skandinaaviamaadel ja Šveitsis. Töötas 1919–49 Tallinnas õpetajana ning kõrgkooliõppejõuna, sh. 1944–49 Tallinna Rkl. Tarbekunsti Inst-s. Edendas kodukäsitööd ja naiskutseharidust. Korraldas 1920.–30. a-il õpetajate suvekursusi ja pidas seal loenguid. Esitles kodukäsitööd rahvusv. näitustel (1929 Soomes, 1938 Berliinis) ja seminaridel. Oli 1949–56

Tõnis Vares

Maiga Varik

Matti Varik

Jüri Variste

Krasnojarski krais asumisel. Avaldanud õmblusalaseid kirjutisi, sh. ajakirjades „Taluperenaine”, „Kasvatus” ja „Eesti Kool”, ning õpikuid ja käsirmt-id. **T:** *Õmblustööde tehnika* I. *Pesutöö käsiraamat* (1930), *Õmblustööde tehnika* II. *Rõivatöö õppe- ja käsiraamat* (1940).

Varrak, *Toomas* (31. VIII 1940 Tallinn), politoloog, politikateaduste dr. (1991). Lõpetas 1966 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna. Olnud 1966—69 Tõstamaa keskkooli õpetaja, 1969—79 ja 1983—90 Eesti TA Ajaloo Inst-i teadur ja 1990—92 teadusdir., 1979—83 Eesti Informatsiooni Inst-i teadur ja osk-ajuhataja, 1992—95 Eesti Entsüklopeediakirjastuse peatoim., a-st 1995 Eesti Riigikaitse Akadeemia ajaloo ja poliitikateaduse õppetooli juh. (a-st 1994 prof.), a-st 1999 Eraakadeemia „Nord” juhtimisteaduskonna dekaan. Uurinud Eesti mõisade (Lihula, Matsalu, Vatla) ehituse ajalugu, Rootsi parteide ideoloogiat ja sotsiaal-maj. olude arengut ning Eesti sõjajärgse poliitilise arengu probleeme. **T:** *Üldine poliitikateadus* (1997).

Varrik, *Mihkel* (9. IX 1879 Rannu v. — 8. I 1967 Toronto), pedagoog ja ühiskonnategelane. Õppis 1895—99 Tartu õpetajate seminaris, 1905—06 Tartu ülikoolis (arstiteadust) ja 1906—11 Moskva ülikooli ajaloo-keeleteaduskonnas. Töötas 1911—44 Viljandi Eesti Hariduse Seltsi gümnaasiumis (a-st 1916 tütarlastegümnaasium) õpetajana ja 1912—44 dir-na. Oli 1917—18 Viljandi mk. rahvakoolide inspektor, 1919—22 Viljandi linna koolinõunik ja 1919 Asutava Kogu liige. Algatas Sakalamaal „Noorte Kotkaste” liikumise, oli a-st 1930 noorkotkaste maleva vanem. Siirdus 1944 Saksamaale, oli seal 1946—48 Blombergi eesti algkooli ja gümnaasiumi juh. ja 1950—51 Inglismaal Chorley eesti täienduskooli juh.; a-st 1952 elas Kanadas Torontos. Rahvusliku Vabadusvõitluse Nõukogu (Toronto) II (1954—57) ja V koosseisu (1963—66) liige.

Wartberge, *Hermann* von (srn. u. 1380), Liivimaa Ordu kroonik, rahvuselt sakslane. Sai pärast (arvat. Alam-Saksimaalt) Liivimaale asumist u. 1363 ordumeistri kaplaniks. W. „Chronicon Livoniae” (avaldati trükis 1863) on Baltimaade 1358.—78. a. ajaloo põhiallikaid, sisaldab ms. olulisi andmeid Jüriöö ülestõusu kohta.

Varul, *Paul* (10. XII 1952 Valga), õigusteadlane ja riigitegelane, õigusteaduse knd. (1985). Lõpetas 1975 TRÜ. Olnud a-st 1976 samas õigusteaduskonna õppejõud, 1991—92 tsiviilõiguse ja -protsessi kateedri, a-st 1992 tsiviil- ja kaubandusõiguse õppetooli juh. ja prof., 1995—99 EV justiitsminister, seejärel taas TÜ prof., 1990—91 EV Ülemnõukogu Presiidiumi tsiviilseaduste täiustamise ja ekspertkomisjoni esimees, a-st 1992 tsiviilseadustiku peakomisjoni esimees. Osalenud juhtivalt seaduste koostamises, eelkõige eraõiguse alal („Pankrotiseadus”, 1992; „Asjaõigusseadus”, 1993; „Tsiviilseadustiku üldosa seadus”, 1994; „Perekonnaseadus”, 1994; „Äriseadustik”, 1994; „Pärimisseadus”, 1996), kuid ka reformide valdkonnas („Omandireformi aluste seadus”, 1991; „Maareformi seadus”, 1991). **T:** *Методические проблемы гражданско-правовой договорной ответственности* (1986), *On creation of legislation on business activity in Estonia.* — Market and plan in the regulation of economy (Helsingi, 1991); *Eesti äriseadused* (Helsingi, 1992; Eesti seaduste kommentaarid, koos V. Lappaineniga, eesti, inglise ja soome k-s), *Pankrotiseaduse kommentaarid.* — Juridica, 1994, 1.

Vasar, *Eero* (17. IX 1954 Tartu), psühhofarmakoloog ja füsioloog, Elmar V-a poeg, Rudolf Säre tütrepoeg, meditsiinidr. (1992). Lõpetas 1979 TRÜ. Täiendanud end Londoni, Uppsala ja Helsingi ülikoolis. Olnud 1983—91 TRÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i teadur ning psühhofarmakoloogialabori juh., a-st 1991 TÜ füsioloogiainst-i juh. (a-st 1992 prof.). EV Sotsiaalmin-i arstiteadusnõukogu esimees. Uurinud agressiivse käitumise neurokeemilisi mehhanisme, antipsühhootiliste ainete molekulaarseid toimemehhanisme, ärevusseisundite neurokeemilisi ja -anatoomilisi aluseid ning transgeense tehnoloogia rakendamist vaimu- ja neurodegeneratiivsete haiguste molekulaarsete mehhanismide selgitamiseks (koos A. Karise uurimisrühmaga). **T:** *Cholecystokinin and anxiety: from neuron to behavior* (Austin, 1995, koos J. Bradwejniga).

Vasar, *Elmar* (26. II 1926 Mäekiila, Sangaste v.), füsioloog, Eero V-a isa, meditsiinidr. (1973). Lõpetas 1954 TRÜ. Olnud 1954—57 TRÜ farmakoloogiakateedri loenguassistent, a-st 1957 füsioloogiakateedri õppejõud, a-st 1967 dots. (kutse 1969), a-st 1974 prof. (kutse 1976), 1975—91 kateedrijuh., a-st 1994 emeriitprof. Oli 1969—71 TRÜ õppeprodekaan, 1974—78 teadusprodekaan. Uurinud organismi reaktiivsust mõjutavaid aineid hüpotermia tekitamise korral, verehüübimist, bioelektrilisi nähtusi, inimese hingamise sõltuvust soost, east ja kehalisest treenitusest ning vereringe kohastumist korduva hingamispeetuse korral ja selle rakendatavust treenituse hindamisel. **T:** õppevahendid: *Retseptsioon* (1980), *Sisesekretsioon* (1981), *Motoorne süsteem* (1982), *Eritumine* (1983), *Vegetatiivne närvisüsteem* (1984), *Inimese füsioloogia* (*Physiologie des Menschen*; 1997, tõlkija).

Vasar, *Epp* (22. VI 1828 Paistu khk. — 3. V 1895 Tartu), mulgi rahvalaulik. M. Veske kirjapanekuist (u. 800 laulu, u. 14 000 värssi) on säilinud 250 laulu. V-lt on üles kirjutatud ka rahvaviise, mõistatusi ja rahvajutte. Loonud laule ka ise.

Vasar, *Harri* (14. XII 1926 Tallinn — 22. XII 1994 Tallinn), laulja (tenor), Kati Murutari isa. Õppis laulmist 1946—52 (vaheaegadega) Tallinna Muusikakoolis (M. Pätsi ja J. Siimoni kl.). Laulis 1946—47 ER-i segakooris, 1948—57 ENSV Rkl. Akadeemilises Meeskooris (ka solistina ja kvartetis RAM-1) ja 1960—81 operetisolistina „Estonias”. Lüürilise esituslaadiga saavutas populaarsuse. Asutas 1962 nukuteatri „Marionett”, valmistas nukke, kirjutas ja lavastas nukunäidendeid. ENSV tnl. kunstnik (1954). **O:** Kote (Dolidze *Keto ja Kote*), Tony (Bernsteini *West Side'i lugu*), Freddy (Loewe' *Minu veetlev leedi*), Mees (Raudmäe *Kiri nõudmisel*), krahv Zedlau (J. Straussi *Viini veri*), Metsik Herman (Frimli ja Stotharti *Rose-Marie*), mister Kirkeby (Bacharachi *Tõotused, tõotused...*).

Vasar, *Juhan* (17. III 1905 Põltsamaa — 26. IX 1972 New York), ajaloolane, *dr. phil.* (1931). Lõpetas 1927 TÜ. Oli 1930—31 samas õppeülesannete täitja ja 1938—44 majandusajaloo prof., 1936—40 EV Haridusmin-i teadus- ja kunstiosk. dir. Tegutses mitmes seltsis, oli 1941—44 Eesti Omavalitsuse haridusdir-i abi. Läks 1944 Saksamaale, elas a-st 1951 USA-s, töötanud Rutgersi ülikoolis (New Jersey's). Uurimu-

Elmar Vasar

Harri Vasar

si Eesti (keskaja, Rootsi aja ja 18. saj.) ajaloo kohta. **T:** *Taani püüded Eestimaa taasvallutamiseks 1411–1422* (1930), *Die grosse livländische Güterreduktion, die Entstehung des Konflikts zwischen Karl XI und der livländischen Ritter- und Landschaft* (1930–31), *Eesti majandusajalugu* I (1937).

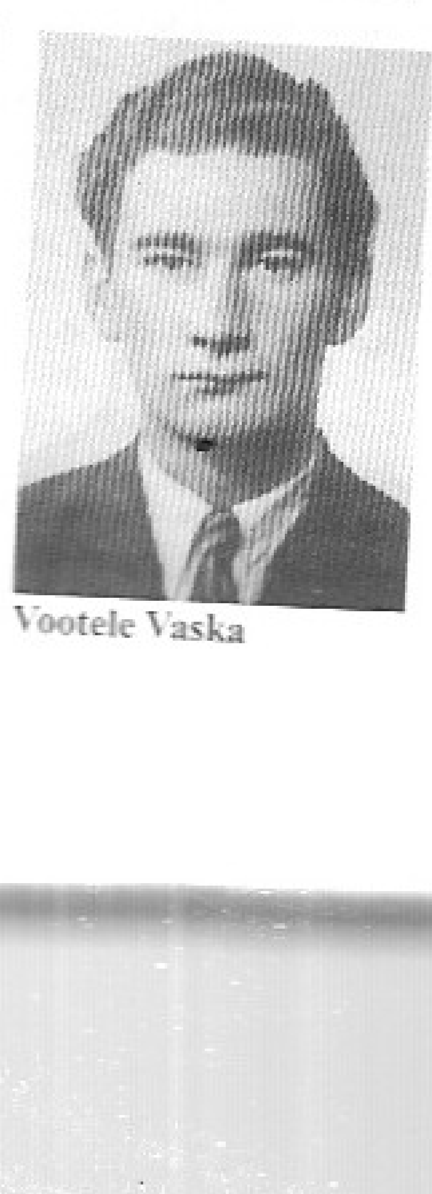
Vask, *Artur* (19. V 1903 Alliku v., Järvamaa – 23. I 1977 Tartu), loomakasvatusteadlane, põllumajandus-knd. (1949). Lõpetas 1931 TÜ, oli 1928–32 Eesti Karjakontrolliühingute Liidu sekretär, 1932–44 Kuremaa karjakontrollassistentide kooli juh., 1944–46 ENSV Põllutöö Rahvakomissariaadi peazootehnik, 1947–67 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI teadur, sektorijuh. ja 1956–65 teadusdir. Arendas Eesti karjakontrolli. Uuris põllum-loomade, eriti piimakarja söötmist, propageeris kohaliku söödabaasi arendamist ja vahendas Skandinaaviamaade loomakasvatuskogemusi. ENSV tnl. zootehnik (1956). ENSV rkl. preemia 1965. **T:** *Loomade söötmise ja söödabaasi korrastamise abitabelid* (1946), *Kohalikul söödabaasil põhinev piimakarja söötmine* (1955). **B:** A. Ilus. *Artur Vask – 90.* – Agraarteadus, 1993, 2.

Vaska, *Lauri* (7. V 1925 Rakvere), keemik, Vootele V. vend, *Ph. D.* (1956, Texase ülikool Austinis). Õppis keemiat 1946 Balti ülikoolis (Hamburgis), 1946–49 Göttingeni ülikoolis ja 1952–56 Texase ülikoolis, oli 1956–57 Loodeülikoolis (*Northwestern University*, Illinoisi osariigis Evanstonis) järeldoktorantuuris. Olnud 1957–64 Melloni inst-i (Pittsburghis) fundamentaaluuringute teadur ja 1964–90 Clarksoni ülikooli (New Yorgi osariigis Potsdamis) prof., a-st 1990 emeriitprof. Uurimusi magnetokeemia ja kemosorptsiooni, pms. anorgaaniliste ja metallorgaaniliste ühendite sünteesi ja homogeense katalüüsi ning bioanorgaanilise keemia alalt. Avastanud uusi ühendeid, sh. 1961 iriidiumikompleksi ($[Ir(Cl)(CO)(Ph_3P)_2]$, Vaska kompleks), mis reageerib pöörduvalt vesiniku-, hapniku- jpt. molekulidega ja mida rakend. kui mudelit nii katalüütilises kui ka bioanorgaanilises keemias. Esitas nende avastuste tulemusena siirdemetallikomplekside oksüdatiivsete liitumisreaktsioonide käsituse, mis aitab selgitada katalüüsiprotsesse. B. Pregeli medal 1971. **T:** *Reversible activation on covalent molecules. The role of the covalent molecule.* – Accounts of Chemical Research, 1968, 1; *Activation of molecular hydrogen by metal complexes: mechanism and some controlling factors* (koos M. F. Wernekega). – Transactions of the New York Academy of Sciences, Series II, 1971, 33; *Dioxygen-metal complexes: toward a unified view.* – Accounts of Chemical Research, 1976, 9.

Vaska, *Vootele* (21. III 1930 Tallinn), filosoof, Lauri V. vend, *Ph. D.* (1964, Columbia ülikool, New York). Põgenes 1944 Saksamaale, elas a-st 1951 USA-s. Olnud 1964–95 *Waynesburg College*'i (Pennsylvania osariigis) dots. ja prof. Elab a-st 1995 taas Eestis. Uurimisvaldkonnad: 19. saj. saksa filosoofia, F. Nietzsche, M. Heideggeri ja fenomenoloogiline filosoofia. Eesti keeles avaldanud art-eid ajakirjades „Mana", „Tulimuld" ja „Vaba Eesti". **T:** *The concept of being in the philosophy of Teichmüller* (Ann Arbor, Michigan, 1964).

Lauri Vaska

Vootele Vaska

Vassar, *Artur* (18. XI 1911 Keeni v. – 17. VII 1977 Rutja), arheoloog ja ajaloolane, ajalooknd. (1946), ENSV TA k-liige (1961). Lõpetas 1939 TÜ. Oli 1940 TÜ õppejõud, 1941–44 arheoloogiamuuseumi teadustöötaja, kaitses 1944 arheoloogia alal doktoriväitekirja (seda nõuk. ajal ei arvestatud), oli 1944–51 TRÜ õppejõud ja 1947–77 ENSV TA Ajaloo Inst-i sektorijuh. Kolmeköitelise „Eesti NSV ajaloo" I ja II köite toim. Uurimusi arheoloogia ja eesti talurahva ajaloo alalt. ENSV rkl. preemia 1959 ja 1977. **T:** *Iru Linnapära.* – *Muistse Eesti linnused* (1939), *Uut maad otsimas. Agraarne ümberasumisliikumine Eestis kuni 1863. aastani* (1975).

Artur Vassar

Wassermann, *Christian* (srn. 20. I 1667), saksa päritolu vaimulik ja juhuluuletaja. Pärines Pommerist, oli a-ni 1641 Vastseliina, 1642–56 Sangaste ja a-st 1662 Haapsalu kirikuõpetaja. Kirjutanud 30-realise Tartu-murdelise leinalaulu „Och kust tullep meile sedda?".

Vassiljev, *Jüri* (15. X 1961 Kohtla-Järve), kvaternaarigeoloog, *Ph. D.* kvaternaarigeoloogia erialal (1997, Lundi ülikool). Lõpetas 1985 TRÜ. Oli 1985–92 Eesti TA Geoloogia Inst-i teadustöötaja, 1994–97 Lundi ülikooli teadustöötaja ja doktorant. A-st 1997 TTÜ Geoloogia Insti-i vanemteadur. Uurimisvaldkonnad: paleokliima, paleolimnoloogia, järvetasemete muutused, Balti jääpaisjärve areng ja viirsavid. **T:** *The simulated response of lakes to changes in annual and seasonal precipitation: implication for Holocene lake-level changes in Northern Europe.* – Climate Dynamics, 1998, 14 (11); *Simulating the Holocene lake-level record of Lake Bysjön, Southern Sweden* (autoreid). – Quaternary Research, 1998, 49 (1).

Lev Vassiljev

Vassiljev, *Lev* (22. IX 1920 Narva-Jõesuu), geodeet ja kartograaf, tehnikaknd. (1958, Moskva). Lõpetas 1943 metsateadlasena Tartu ülikooli põllum-teaduskonna. Töötanud 1942–93 TÜ-s (a-st 1959 dots.). V. on paljude aastate jooksul lugenud TÜ geograafia- ja geoloogiaüliõpilastele geodeesia- ja kartograafiakursust. Toimetanud Eesti kooliatlast (1978 ja 1979) ning õppe-seinakaarte, koostanud ka turismikaarte. Eesti Geograafia Seltsi auliige (1997). **T:** *Картографический альбом государственного предприятия (объединения). Теоретические основы и методика составления* (1988). **B:** H. Mardiste. *Lev Vassiljev – 75.* – Geodeet, 1997, 10.

Toomas Va...

Vau, *Elmar* (10. II 1903 Mäo v. – 1. X 1968 Tartu), loomaarstiteadlane, loomaanatoom, veterinaariadr. (1933). Lõpetas 1929 TÜ, oli 1929–30 Järva-Jaani jsk. loomaarst, 1931–51 TRÜ õppejõud (1933–37 prosektor, a-st 1938 prof., 1940–51 koduloomade anatoomia kateedri juh.) ja 1951–68 EPA anatoomia ja histoloogia kateedri prof., 1956–61 ühtlasi veterinaariateaduskonna dekaan. Olnud morfoloogide seltsi esimees ja 1965–68 rahvusv. veterinaaranatoomia terminoloogia komisjoni liige. Uurinud seedeelundite mikro- ja makroehitust, koljut, udara verevarustust, väärarendite morfoloogilisi iseärasusi jpm.

Karl Veber

Vaus, *Jaak* (3. II 1946 Märjamaa), teatrikunstnik. Lõpetas 1972 teatridekoratsioonierialal ERKI. Olnud 1970–80 ENSV Rkl. Nukuteatri, 1980–93 Eesti Noorsooteatri ja a-st 1993 „Ugala" peakunstnik, 1998–2000 töötanud ühtlasi „Vanalinnastuudios". Kujundanud lavastusi ka teistes Eesti teatrites ja välisriikide teatrites. Loomingut iseloomustab ekspressiivne üldmõju koos mõtestatud ajastudetailidega. ENSV rahvakunstnik (1990). **Lavakujundusi:** Tuglase ja Aguri *Väike Illimar* (1975 ja 1990), Garcia

O. A. W...

Lorca *Bernarda Alba maja* (1982), Feuchtwangeri *Lennad Lautensackid* (1985), Shakespeare'i *Hamlet* (1986), Pownalli *Meistriklass* (1988), Puccini *Madama Butterfly* (1991), Lagerlöfi *Gösta Berlingi saaga* (1994), Schilleri *Maria Stuart* (1997), Nielseni *Maskeraad* (1999).

B: *Vastab Jaak Vaus.* — Teater. Muusika. Kino, 1986, 12.

Vavilov, *Toomas* (15. VII 1969 Tallinn), klarnetist ja dirigent. Lõpetas 1992 klarnetierialal TK (H. Altrovi kl.), õppis 1996—98 EMA-s dirigeerimist (J. Alperteni kl.). Täiendanud end orkestri dirigeerimise alal R. Matsovi juures, osalenud 1992 K. Leisteri (Berliin) meistrikursustel. Esinenud Eestis, Soomes, Rootsis, Lätis, Saksamaal, Belgias ja Austraalias solisti ja ansamblimuusikuna (ERSO, *Norddeutsche Rundfunk*'i sümfooniaorkestri, Läti kammerorkestri ja orkestriga „Noorte Filharmoonia"), juhatanud sümfooniakontserte. Olnud mitme eesti helilooja (U. Sisaski, E. Tambergi, R. Kangro) klarnetikontserdi esmaettekandja. Sai 1990 vab. puhkpillimängijate võistlusel II preemia.

Veber, *Karl* (22. XII 1915 Putäni k., Alūksne v.), pedagoog, geoloog (palünoloog) ja tõlkija, Jaan Sarve (1877—1954) onupojapoeg, geoloogia-mineraloogiaknd. (1965, kinnit. 1966). Lõpetas 1936 Tallinna Pedagoogiumi ja 1950 TRÜ geoloogiaosk-a. Täiendanud end 1956 Moskvas. Olnud 1936—44 Alūksne eesti algkooli juh., hiljem Metsapoole kooli ja Meeri lastekodus õpetaja, 1950—60 ENSV TA Maaparanduse ja Sookultuuri Inst-s ja Tooma katsebaasis nooremteadur, 1960—86 Sakus Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s vanemteadur (1974—81 mullauurimisosk-a asejuh.). Uurinud Kirde-Eesti soode tekkimist, Eesti soode levikut ja vanust, muldade lõimise määramist ja järvesetteid. Avaldanud uurimusi Endla soostiku kohta (1957—60), käsitlenud Pandivere kõrgustiku turbalasundite vanust ja arengut (1963) ning Saku sood (1969), on Eesti turbafondi ülevaadete kogumike (1959 ja 1961, vene k.) autoreid ja Eesti soode loendi koostaja. Tõlkinud läti keelest iluaiandusalast kirjandust („Gerberad", 1987; „Sirelid", 1988; „Põõsasküdoonia", 1989). **T:** *Mutt ja mügri aias* (1993), *Ebaküdoonia aias ja köögis* (1999, koostaja ja autoreid).

Webermann [*ve:*-], Veberman, *Otto Alexander* (Aleksander) (7. I 1915 Kavastu k., Vihula v. — 14. II 1971 Witzenhausen, Hessen), kirjandusteadlane, filoloogiadr. (1951, Göttingeni ülikool). Õppis Tartu, Halle ja Göttingeni ülikoolis. Oli 1947—65 Göttingeni ülikooli eesti keele lektor, a-st 1965 samas akadeemiline nõunik (dots.). Uurinud vanemat eesti kirjandust (eriti F. G. Arveliust) ja eesti-saksa kultuurisuhteid, olnud mitme teatmeteose kaastööline. Avastas 1953 Göttingenis F. W. von Willmanni „Juttude ja Teggude" 1. trüki. Avaldas 1956 Stockholmis K. Ahvena luuletused („Kas mäletad?"). **T:** *Studien zur volkstümlichen Aufklärung in Estland. Friedrich Gustav Arvelius (1753—1805)* (1978, toim. J. D. von Pezold).

Vedro, *Adolf* Johannes (16. X 1890 Narva — 27. IX 1944 Haapsalu), helilooja ja pedagoog. Õppis 1915—17 Petrogradi konservatooriumis kontrabassi, lõpetas 1936 kompositsiooni ja kontrabassi erialal eksternina TK. Oli 1920—41 samas muusikateoreetiliste ainete ja kontrabassiõppejõud (a-st 1937 prof.). Koostanud õpikuid ja avaldanud muusikakriitilisi art-eid. Heliloomingus seostanud eesti regilaulu msg. kompositsioonitehnikatega. Keskne teos on ooper „Kaupo" (1932), kirjutanud ka ooperid „Muistne mõõk" (1939) ja „Libahunt" (lõpetamata), klaverikontserdi (1939), vokaalsümfoonilist muusikat (müsteerium „Jaani tulemine", 1937; kantaat „Eesti luulevaimu jõud", 1923), orkestriteoseid (sümfoniett, 1917; „Fantaasia eesti rahvaviisidest", 1921), klaveri- ja viiulipalu, soolo- („Ämblik") ja koorilaule („Midrilinnu mäng", „Lõoke", „Mehised mehed", „Kägu", „Üle vee") ning muusikat sõnalavastustele. **T:** *Instrumendi õpik* (1929).

B: H. Tõnson. *Adolf Vedro.* Tln., 1963.

Vee, *Elo,* *Viiding, *E.*

Vee, *Ester* (13. VIII 1931 Tartu), pedagoog. Lõpetas 1955 Herzeni-nim. Leningradi Rkl. Pedagoogilise Inst-i koolieelse kasvatuse pedagoogika, psühholoogia ja metoodika erialal. Töötanud 1955—69 Tallinna Pedagoogilises Seminaris ning 1969—75 ja 1990—95 TPÜ-s õppejõuna, 1975—89 Tallinna haridusosk-des ja ENSV Vab. Õpetajate Täiendusinst-s metoodikuna ning vene lasteaedades eesti keele õpetajana. A-st 1972 Ühisk. Pedagoogika Uurimise Inst-i liige. Uurimusi koolieelikute mängu, kõne arendamise ja kujutava tegevuse alalt. **T:** *Kujutava tegevuse tundidest koolieelsetes lasteasutustes* (1969, [2]1982), *Emakeele tundidest koolieelsetes lasteasutustes* (1972, [2]1978), *Õppemängud lasteaia õppe- ja kasvatustöös* (1979).

Veeber, *Agathe* (23. II 1901 Tallinn — 8. IV 1988 New York, maetud Tallinna Rahumäe kalmistule), graafik, Kuno V-i abikaasa. Õppis 1920. a-te lõpus A. Laikmaa ateljeekoolis, 1933—38 kõrgemas kunstikoolis „Pallas" (A. Vabbe ja H. Mugasto juures) ja 1943—44 Viinis kõrgematel graafikakursustel. Läks 1945 Saksamaale, sealt 1949 USA-sse, a-st 1956 elas New Yorgis. Viljelnud pms. sügavtrükitehnikaid, silmapaistvaimaid tulemusi saavutas kuivnõelatehnikas („Kirikus", 1939). Tema varastele teostele on omane tegelikkusele tuginev vaoshoitud ekspressiivne, hilisemaile dekoratiivsuse ja suurema üldistuse suunas arenev käsitluslaad. Hilisloomingus viljeles eskiislikku joonistust („Kolm puud", 1969; „Antiloobid", 1978). Illustreerinud rmt-id (J. Liivi „Valitud luuletusi", Detmold, 1949; H. Visnapuu „Kogutud luuletusi" I—II, Stockholm, 1964—65). **T:** *Taevaskoda* (1938), *Mustlaspoiss* (1939), *Portree* (1945 ja 1963), *Ingel* (1961), *Tähendamissõna* (1970).

Veeber, Weber, *Kuno* Bernhard (12. (või 13.) III 1898 Adila mõis, Kernu v. — 1. I 1929 Tallinn), maalikunstnik ja graafik, Agathe V-i abikaasa. Astus 1917 Tartu ülikooli arstiteaduskonda. Oli 1919—20 Vabadussõjas velsker. Õppis a-st 1916 A. Laikmaa ateljeekoolis, hiljem N. Triigi ja J. Koorti juures ning 1922—24 kunstikoolis „Pallas", täiendas end 1924—26 Pariisis (A. Lhote'i ateljees ja puulõike alal D. Galanise juures). Varastes figuurikompositsioonides ja natüürmortides rõhutanud ülesehituse lihtsust („Kartulivõtt", 1918; „Alevimajad", 1922), hiljem huvitus pms. alastifiguurist (meesaktid „Maadlejad", 1922, ja naisaktid „Suplejad", 1923). Ekspressionismi mõjul katsetas portreedes pingelist karakteriseeringut (Natalie Mei, 1923) ja kompositsioonides motiivide pingestatust („Muusika", 1923). Pariisis valminud töödes on koloriit muutunud pehmemaks ja kontuur hajusamaks („Natüürmort gloobusega", 1925; „Suplejad", 1926), peamiseks on saanud modelleering värviga ja geomeetriline struktuur. Viljelnud ka graafikat („Natüürmort kannuga", 1925).

Veem, Vehm, *Konrad* (7. I 1914 Tallinn — 1. XII 1996 Stockholm), kirikutegelane. Lõpetas 1940 TÜ usuteaduskonna. Siirdus 1941 Saksamaale, jätkas teoloogiaõpinguid Erlangeni ja Lundi ülikoolis, ordineeriti 2. II 1947 vaimulikuks. Teenis 1948—55 Eesti Evangeeliumi Luteri Usu Kiriku (lüh. E.E.L.K.) kogudusi Saksamaal ja Austrias. A-st 1955 elas Rootsis, oli 1955—85 E.E.L.K. Stockholmi koguduse õpetaja. Valiti 14. XII 1971 Stockholmis E.E.L.K. peapiiskopiks (pühitseti ametisse 17. VI 1972), 1990 emeriteeriti. Kuulus E.E.L.K. konsistooriumi koos-

seisu ja oli selle välisameti president. **T:** *Elu juhtnöör* (1955, [2]1995), *Kirikuliikme käsiraamat* (1966), *Eesti vaba rahvakirik* (Stockholm, 1988). ▲

Veenre, *Margus* (4. XI 1954 Tallinn), rahvamuusikategelane, Uno V. poeg. Lõpetas 1977 taidlusorkestri dirigendi erialal TPedI. Töötanud 1982–93 huvikeskuse „Kullo" kunstikasvatuse osk-a juh-na, a-st 1989 Eesti Kontserdi rahvamuusikalektorina ning a-st 1997 Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskuses rahvamuusika peaspetsialistina. Tutvustanud rahvapille ja esinenud loengkontsertidega Eesti maa- ja linnakoolides (ka venekeelsetes) ning paljudes Euroopa riikides ja USA-s. Avaldanud nooremale koolieale rmt-u „Meie pillid kõigi rõõmuks" (1999), juhendanud harrastus-rahvamuusikaansambleid. Olnud 1992 noorte laulu- ja tantsupeol rahvamuusikaansamblite üldjuht ja Eesti-Soome 2000. a. tantsupeo rahvamuusikajuht.

Veenre, *Uno* (24. III 1920 Tartu), orkestrijuht ja helilooja, Margus V. isa. Õppis 1942–43 TK-s kontrabassi, 1947–48 koorijuhtimist ja 1952–53 kompositsiooni. Töötanud Tallinnas orkestrandina ning ansambli- ja koorijuhina. Olnud rahvamuusikaansamblite „Vikerlased" ja „Põhjapiigad" kunstiline juht ning Vab. Orkestrijuhtide Rahvamuusikaorkestri asutajaid (1964) ja dirigent, a-st 1960 kõigil rahvatantsupidudel ja rahvamuusikapäevadel orkestrite üldjuht. Kirjutanud orkestriteoseid (süidid „Kolme kandi lood", „Vilistamisega valss" jt.) ning koori-, ansambli- ja rahvalikke laule, koostanud laulikuid. ENSV tnl. kultuuritegelane (1976). **T:** *Uno Veenre laule* (1970).

Veering, *Uno* (27. X 1949 Ravila v.), jurist ja riigitegelane. Lõpetas 1969 Tallinna Polütehnikumi ja 1978 TRÜ. Täiendanud end 1993 Karl Duisbergi Ühingu kaudu Saksamaal avaliku sektori alal. Olnud 1986–89 Tallinna linnavalitsuse sekretär, 1989–90 EV Ülemnõukogu Presiidiumi osk-ajuhataja, 1990–91 Harjumaa abimaavanem, 1991–92 *Estonian Air*'i haldusdir., jaan-st okt-ni 1992 EV riigiminister (apr-st juunini ka kaitseministri kt.), 1993–94 Sotsiaalpanga abiesimees personali alal, 1994–95 Tallinna abilinnapea, 1995–99 EV riigisekretär, a-st 1999 Paul Varuli õigusbüroos advokaat.

Veermets, *Kaarel* (a-ni 1936 Karl Friedrich Verberg) (3. VI 1893 Zagoritsõ k., Jamburgi mk. – 20. XI 1969 Tartu), metsateadlane, *dr. rer. for.* (1929), põllumajandusknd. (1950). Lõpetas 1919 Petrogradi metsandusinst-i. Töötas 1919–21 Moskva–Rõbinski rdt. metsatööstuse keskkasutuses, 1921–44 TÜ metsaosk-s (sh. 1922–25 TÜ stipendiaadina Soomes, Rootsis, Saksamaal ja Austrias, 1925–44 metsakasutuse kabineti juh., 1938–44 prof.), oli ühtlasi TÜ põllum-teaduskonna sekretär, dekaani abi ja prodekaan, 1934–41 Akadeemilise Metsaseltsi ja Eesti Süsiniku Kasutamise Seltsi esimees ning „Eesti Metsanduse Aastaraamatu" (1926–39) toim. V. oli Eestis sulfaattselluloositööstuse algatajaid ja korraldajaid. Läks 1944 Saksamaale. Oli 1946–47 Lübecki eesti metsatehnikumi juh., 1947–48 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) prof. ja põllum-teaduskonna prodekaan. Naasis 1948 Eestisse, oli 1948–51 TRÜ ja 1951–69 EPA õppejõud, dots. Uurimusi metsakasutuse, puiduteaduse ja -keemia ning metsamajandusajaloo alalt, määranud mitme puuliigi puidu mehaanilisi omadusi, toimetanud EPA metsamajandusalaste teaduslike tööde kogumikke. **T:** *Puude ja põõsaste määraja* (1921, [2]1922, koos A. Mathiseniga), *Vaigutamise katsed ülikooli õppemetskonnas 1924. a.* (1925), *Lüli- ja maltspuu suhe männil* (1930), *Puidumääraja* (1937, [2]1962), *Seaduspärasusi männipuidu tehnilistes omadustes* (1960). **B:** E. Laas. *Kaarel Veermets – 100.* – Agraarteadus, 1993, 2.

Veermäe, *Tiit* (2. V 1950 Rakvere), ajakirjandus- ja reklaamifotograaf. Lõpetas 1973 TPedI kunsti- ja tööõpetuse õpetajana. Olnud 1968–71 Tallinna Pioneeride ja Koolinoorte Palee fotoringi juht, 1975–78 ENSV MN Välisturismi Valitsuse reklaamiala vaneminspektor, 1979–83 „Desintegraatori" kujundus- ja reklaamibrigaadi juh., 1983–87 Uulu metsavaht, 1987–93 ETA fotokorrespondent ja 1993–95 ajakirja „Magneet" fototoim. ja fotograaf, a-st 1999 töötab oü-s Tiit Veermäe Fotostuudio (reklaamfoto alal) ja õpetab EKA-s fotograafiat. Teinud kaastööd fotoagentuurile „Lehtikuva" ja ajalehele „Los Angeles Times". Pildistanud paljudel maadel „Päevalehe" riikide erinumbrite ja intervjuude jaoks (intervjuud T. H. Ilves'ilt). Osalenud fotoprojektides „Päev Tallinnas" (1988, 1996) ja „Päev Eestis" (1989, 1999). Pildistanud ja kujundanud fotoalbumi „Pärnu" (1990). Teinud fotolavastuslikke plakateid (koos R. Huimerinnaga, s. 1956), a-st 1987 esinenud rahvusv. graafika- ja plakatibiennaalidel ja -triennaalidel (sh. Brnos, Lahtis, Varssavis, Riias, Vilniuses, Colorados, Moskvas, Londonis ja Connecticutis). Tema loomingut on avaldatud kogumikus „Graphic Poster '90", ajakirjas „Communication Arts" jm.

Veerpalu, *Andrus* (8. II 1971 Pärnu), suusataja. Lõpetas 1990 Tallinna spordiinternaatkooli Otepää filiaali. Saanud klassikadistantsidel OM-il 1992 10 km-s 21., 1994 50 km-s 26. ning 1998 10 km-s 8. ja 30 km-s 19. koha. Võitis 1999 MM-il hõbemedali 50 km klassikasõidus. Maailma karikavõistluste etappidel jõudnud 10 korral esikümnesse. Eesti parim meessportlane 1999.

Veerus, Verus, *Johannes* Voldemar (24. VIII 1897 Tallinn – 11. VII 1972 Buenos Aires), energeetikateadlane. Lõpetas 1919 Kroonlinna mereväeinseneride kooli. Oli 1928–36 Eesti Tehnilise Järelevalve Seltsi peainsener, 1936–39 Eesti Rahvusliku Jõukomitee dir., 1939–40 Elektrikeskuse as-i juhatuse esimees ja 1941–44 trusti „Eesti Elekter" dir. Eesti energeetika perspektiivplaani (1939–44) koostajaid. Põgenes Eestist 1944 Saksamaale, siirdus sealt 1947 Rootsi, oli 1947–50 Chalmersi Tehnikaülikooli assistent. Läks 1950 Argentinasse, kus oli tehnikabüroo juh. Avaldanud art-eid ja käsirmt-id soojusjõuseadmete kohta („Aurukatlad", 1931).

Veesaar, *Anne* (4. VII 1957 Valga), näitleja. Lõpetas 1980 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1980–89 Rakvere Teatris ja a-st 1989 „Vanalinnastuudios". Mänginud telelavastustes (seriaal „Õnne 13") ja filmis, osalenud televisiooni meelelahutussaateis ja juhtinud oma saadet „Õhtused jutud". **O:** Silvia (Marivaux' *Armastuse ja juhuse mäng*), Mirandolina (Goldoni *Võõrastemaja perenaine ehk Mirandolina*), Lena (Fugardi *Bušman ja Lena*), Johanna (Raudsepa *Salongis ja kongis*), missis Cheveley (Wilde'i *Ideaalne abikaasa*), Lonni (Särgava *Uus minister*), Doris (Slade'i *Saame kokku veebruaris*), Tatjana Nikolajevna (Lutsu ja Kalli *Tagahoovis*), Monica Lloyd (Forsteri *Patt*).

Veetamm, *Muia* (õieti Elts Ristmägi) (2. III 1907 Kirivalla k., Triigi v. – 15. XII 1995 Tallinn), luuletaja. Oli 1935–42 Tallinna Töölisteatri näitleja, 1942–48 põllutööline, seejärel vabakutseline kirjanik. Avaldas a-st 1936 luuletusi ajakirjanduses. Varasemad värsikogud („Silma ja südamega", 1949; „Matka mälestusi", 1955) sisaldavad publitsistlikku kodanikuluulet ja looduslüürikat. Hilisem looming läheneb rahvaluulele (kogud „Pill ja peegel", 1959, „Rajad ja uksed", 1968). Kogus „Põdrakanepist puri" (1982) on rahvaluulelähedased ballaadid, kogud „Videviku virved" (1985) ja „Tunamull'ne" (1992) sisaldavad filosoofilisi mõtisklusi elu ja õnne üle. V. on kirjutanud ka lasteluulet („Sulepallid", 1956; „Kevadest kevadeni", 1987) ja -proosat („Tutt ja Tops",

Margus Veenre

Uno Veenre

Uno Veering

Tiit Veermäe

Andrus Veerpalu

1979), nukunäid-i „Kalevipoeg ja sarviklased" (1949), ooperilibreto „Kauged rannad" (1959), olukirjeldusi (kogumik „Õied ja juured", 1962) ja näidendeid. Tõlkinud eesti keelde vene (A. Prokofjev), valgevene (P. Brovka, J. Kupala, J. Kolas) ja rumeenia luulet (M. Eminescu).

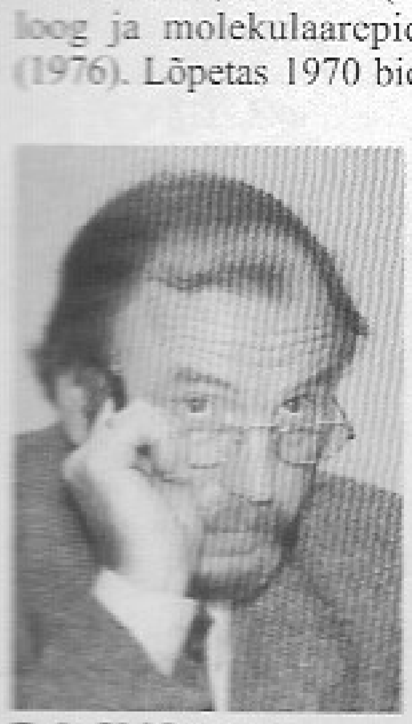
Veetõusme, *Erich* (24. I 1918 Tallinn — 17. V 1959 Tallinn), kergejõustiklane. Tuli 1945, 1949, 1950 ja 1951 1500 m jooksus NSV Liidu meistriks ning parandas 2 korral NSV Liidu rekordit (3.51,4 ja 3.50,4). Sai NSV Liidu meistrivõistlustelt ka 3 hõbe- ja 3 pronksmedalit. Tuli 1937—52 22 korral individuaalaladel ja 13 korral teatejooksudes Eesti meistriks. Ületas individuaalaladel 25 ja teatejooksudes 11 korral Eesti rekordeid. Parimad tulemused: 400 m 50,8, 800 m 1.53,3, 1000 m 2.28,4, 1500 m 3.50,4, 3000 m 8.18,6 ja 5000 m 14.39,6. ENSV rkl. preemia 1949. A-st 1960 on korraldatud temanim. rahvusv. mälestusvõistlusi.

Veevo, *Lembit* (16. XII 1926 Tartu), helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1961 kompositsiooni alal TRK (V. Kapi kl.). Töötas 1956—61 Tallinna lastemuusikakoolis, a-st 1960 olnud Otsa-nim. Tallinna Muusikakooli teoreetiliste ainete õpetaja. Heliloomingus on ülekaalus värvika harmooniaga koorilaulud („Haned, luiged", „Kadakad", „Igav liiv", „Me oleme", tsükkel „Kullerkuppude aegu"). Saanud koori- ja levilaulude võistlustel auhindu. **T:** 3 kantaati segakoorile, solistidele ja orkestrile, poeem *Meri ja maa* segakoorile ja orkestrile (1982), sümfooniline poeem *Varjud* (1962), *Saksofonikvartett* (1984), *Kontsertiino* flöödisekstetile (1985), *Klarnetisonaat* (1984), 2 sonatiini ja *Veart kellad* klaverile, vokaalkammermuusikat, muusikat mängufilmidele ja lastelaule („Karulaane jenka").

Wegener [*ve:-*], *Alfred* Lothar (1. XI 1880 Berliin — XI 1930 Gröönimaa), saksa ja Austria geofüüsik ja meteoroloog, *dr. phil.* (1904, Berliin). Oli a-st 1919 Hamburgi ja a-st 1924 Grazi ülikooli prof., 1918 Tartu ülikooli õppejõud. Osales 1906—08 ja 1912—13 Taani Gröönimaa-ekspeditsioonides ning juhtis 1929 ja 1930 Saksa Gröönimaa-ekspeditsioone, viimase ajal hukkus (nende eesmärk oli uurida jääkatet, ilmastikku ja maamagnetismi). Esitas 1912. a. hüpoteesi, et nüüdismandrid on lagunenud ürgmandri laialitriivivad osad. Väitis 1927, et Kaali kraatrid on meteoriitset päritolu. Uurimusi ka dünaamilise meteoroloogia ja paleoklimatoloogia alalt ning Kuu kraatrite tekke kohta. **T:** *Thermodynamik der Atmosphäre* (1915), *Die Entstehung der Kontinente und Ozeane* (1915), *Untersuchungen über den Krater von Sall* [Kaali] *auf Ösel* (koos E. Krausi ja R. Meyeriga). — Gerlands Beiträge zur Geophysik, 1928, 20, 3/4.

B: M. Schwarzbach. *Alfred Wegener. The father of continental drift.* Berliin, 1986.

Veidebaum, *Toomas* (21. X 1946 Tallinn), onkoloog ja molekulaarepidemioloog, bioloogiaknd. (1976). Lõpetas 1970 bioloogina TRÜ. Täiendanud end 1973—74 Leningradis, 1989 Soomes, 1993 Kanadas ning 1995 ja 1997 USA-s. Olnud 1974—76 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i teadur, a-st 1977 töötab Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s (a-st 1991 dir.), a-st 1993 on ühtlasi TÜ radioloogia- ja onkoloogiakliiniku eksperimentaalse onkoloogia korraline prof. Uurinud vähi tekke rakulisi ja molekulaarseid aluseid, vähiriski ning geneetiliste markerite kasutamist epidemioloogias. Kooskõlastab rahvusv. onkoloogiaalaseid teadusprojekte. EV teaduspreemia 2000.

Rein Veidemann

Siegfrid Veidenbaum

Veidemann, *Andra* (18. VII 1955 Tallinn), etnoloog ja poliitik, Enno Eesmaa tütar, Enn Eesmaa õde, Rein V-i abikaasa. Lõpetas 1978 TRÜ ajaloolase-etnograafina ja 1991 Helsingi ülikooli juures teoloogiakursuse. Olnud 1978—90 Eesti TA Ajaloo Inst-s etnograaf, 1990—92 EV Kultuurimin-i usuasjade talituse juh., 1992—96 Riigikogu liige, 1996—97 eurominister ja 1997—99 rahvastikuminister. Eesti Liberaaldem. Partei asutajaid (1989), Eesti Keskerakonna asutajaid ja nov-st 1995 apr-ni 1996 esimees, Eesti Arengupartei asutajaid ja 1996—99 esimees. A-st 1999 Eesti Inimõiguste Assotsiatsiooni juh. Avaldanud art-eid eesti rahvameditsiini kohta.

Veidemann, *Rein* (17. X 1946 Pärnu), kirjandusteadlane ja esseist, Andra V-i abikaasa, filoloogiaknd. (1984). Lõpetas 1974 TRÜ eesti filoloogia erialal. Olnud 1974—77 ajalehe „TRÜ" toim., 1977—80 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi teadussekretär, 1980—83 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i teadustöötaja, 1983—86 ajakirja „Looming" asepeatoim., 1986—90 ajakirja „Vikerkaar" peatoim., 1990—92 EV Ülemnõukogu saadik, 1992—95 Riigikogu liige, 1995—98 kultuurimin-i nõunik, a-st 1998 TÜ kirjandusteooria õppetooli hoidja ja „Eesti Päevalehe" kultuuritoimetuse juh. A-st 1998 Eesti-Soome Seltsi esimees. Osales juhtivalt Eestimaa Rahvarinde asutamises ja oli selle eestseisuse liige; 1989—92 Eesti Sotsiaaldem. Partei, 1992—95 Eesti Keskerakonna liige. Avaldanud eesti kirjanduse ja kirjandusteooria käsitlusi ning pol. publitsistikat. **T:** art-i- ja esseekogud *Elu keskpäev* (1986), *Olla kriitik...* (1986), *Mälestus Golfi hoovusest* (1993), *Jossakin Euroopassa: Viron uudestisyntymisen hetkiä ja tekijöitä* (1993), *Ajavahe* (1996) ja *Kriitikakunst* (2000).

Veidenbaum, *Siegfrid* Leonhard (18. VII 1904 Pekunovo mõis, Tveri kub. — 24. XI 1997 Toronto), ajakirjanik ja ühiskonnategelane. Õppis 1924—31 ja 1936—39 TÜ-s õigusteadust. Töötas a-st 1927 „Postimehe" Tallinna toimetuses, hiljem Rakveres „Virulase" (tegi kaastööd ka „Postimehele" ja „Päevalehele"), 1933—38 Tallinnas „Vaba Maa" ja „Rahvalehe" ning 1941—44 „Eesti Sõna" toimetuses, oli 1936—40 Eesti Ajakirjanike Liidu sekretär-asjaajaja. Põgenes 1944 Rootsi, elas a-st 1948 Kanadas. Asutas 1950 Torontos ajalehe „Meie Elu" ja toimetas seda 1997. a-ni. Olnud kirjastuse Eesti Kirjastus Kanadas esimees (a-st 1997 emeriitesimees), org-i Eesti Liit Kanadas asutaja ning Rahvusliku Välisvõitluse Nõukogu asutaja ja väliskomisjoni esimees. Osales Toronto Eesti Ühispanga rajamises (kuulus juhatuse krediitkomisjoni). Eesti Ajakirjanike Liit valis ta XI kongressil 1997 postuumselt oma auliikmeks. Kanada Eestlaste teenetemärk ja Eesti Kunstide Keskuse teenetemärk. **T:** mälestuste rmt. *Tundmata tulevikku* (1985).

B: *Meie Elu*, 6. VII 1989, 31. XII 1997.

Veidenberg, *Arvo* (24. VI 1940 Valga), puuviljandusteadlane ja sordiaretaja. Lõpetas 1963 EPA. Õppis 1965—68 Moskvas Üleliidulises K. Timirjazevi nim. Taimefüsioloogia Inst-s. Töötas 1968—89 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI puuviljanduse osk-s (Pollis) noorem- ja (a-st 1972) vanemteaduri-

na. Uurinud elektroforeetiliselt õunapuu valke ja isoensüüme, õunapuu pookekomponentide, hübriidseemikute ning nende lähtevanemate isoensüümide sugulusastet; uurimistulemuste kohta avaldatud art-d olid sel alal maailmas esimesed. Aretanud õunapuude kloonaluseid. Tema loodud metoodika, mille põhjal kloonaluste külmakindlust uuriti neid mullamonoliitides kunstlikult külmutades, oli ainulaadne. A-st 1989 peab Abja v-s talu, 1996–98 oli Abja vallavolikogu esimees.

Veiderma (a-ni 1935 Veiderman), *Aleksander August* (7. IV 1888 Vaikna v. – 23. II 1972 Tallinn), haridus- ja riigitegelane, Mihkel V. isa. Lõpetas 1914 Peterburi ülikooli füüsika-matemaatikateaduskonna. Oli 1914–17 Vene sõjaväes (Harbinis) ohvitser, 1917–18 Tallinna kindluse rdt-pataljoni ohvitser, 1919 Vabadussõjas õpetajate roodu ülem, 1919–28 Tallinna linnanõunik ja koolivalitsuse juh., v. a. 1922–24, kui oli haridusminister; 1928–44 (vaheajaga 1940–41) Tallinna tütarlaste kommertsgümnaasiumi ja kaubanduskooli dir.; 1926–40 „Fenno-Ugria" asutise juhatuse esimees. Kirjutanud mitu keskkooli loodusloo-, keemia- ja tervishoiuõpikut ning haridusalaseid art-eid. Asutava Kogu ja Rahvuskogu liige (1937). 1944–54 oli represseerituna asumisel. **T:** mälestuste rmt. *Elu hariduse radadel* (2000).

Veiderma, *Mihkel* (27. XII 1929 Tallinn), keemik, Aleksander V. poeg, tehnikateaduste dr. (1972, Samoilovi-nim. Väetiste ja Insektofungitsiidide TUI, Moskva), Eesti TA liige (1975), Soome Tehnikateaduste Akadeemia välisliige (1999). Lõpetas 1953 TPI. Olnud 1956–60 Maardu Keemiakombinaadi peainsener, a-st 1960 TTÜ õppejõud (a-st 1973 prof.), 1971–97 (vaheaeg 1988–94) anorgaanilise ja analüütilise keemia kateedri (õppetooli) juh., 1978–83 keemiateaduskonna dekaan, 1965–92 mineraalväetiste labori teaduslik juhendaja, a-st 1997 emeriitprof.; 1992–94 Vabariigi Presidendi Kantselei dir., 1988–99 Eesti TA asepresident, a-st 1999 peasekretär. Uurimusi fosfaatide keemia ja tehnoloogia alalt, eriti sünteetiliste ja looduslike apatiitide (sh. Eesti fosforiidi) koostise, omaduste ja kasutamise kohta, tööstusheitmete kahjutustamise ja kasutamise ning Eesti maavarade, energeetika ja keskkonnakaitse alalt. ENSV tnl. teadlane (1984). ENSV rkl. preemia 1975, P. Kogermani mälestusmedal 1991. **T:** *Tähtsamate keemiasaaduste tehnoloogia* (1970, koos L. Mölderiga), *Месторождения фосфоритов* (Moskva, 1988, koos V. Puuraga), *Mineral resources, energy and environment in Estonia* (Bochum, 1994).

Veiderpass, *Nikolai* (19. IV 1887 Tallinn – 2. V 1971 Tartu), farmatseut, ravimitehnoloog, farmaatsiadr. (1923). Lõpetas 1918 Kaasani ülikooli. Töötas 1918–21 farmatseudina Simbirskis, naasis 1921 Eestisse. Oli 1921–36 Eesti Rkl. Erapreparaatide Kontrollasutuse juh. ning 1936–68 TRÜ farmaatsia, farmatseutilise keemia, ravimite ja galeeniliste preparaatide tehnoloogia õppejõud (a-st 1938 prof.). Algatas 1925 galeenilise farmaatsia õpetamise. Oli „Eesti Farmakopöa" koostamisel galeenilise farmaatsia komisjoni esimees, 1924–41 Akadeemilise Rohuteaduse Seltsi esimees, 1926–40 ajakirja „Eesti Rohuteadlane" toim. (ka asutaja). Uuris esimesena Eesti põlevkivi fenoole. **T:** *Apteegi retseptuur* (1938, 1946), *Galeeniline farmaatsia* (1947), *Ravimite tehnoloogia põhijooned* (1964).

Veike, *Ferdinand* (13. XI 1924 Saueaugu k., Küti v.), lavastaja ja näitleja. Lõpetas 1946 Draamastuudio eriklassi, õppis 1950–51 Leningradi teatriinst-s. Oli 1944–48 ENSV Rkl. Noorsooteatri ja 1948–52 Tallinna Draamateatri näitleja, 1948–50 ühtlasi „Estonia" tantsija, 1952–80 ENSV Rkl. Nukuteatri peanäitejuht ja 1981–85 ENSV Rkl. Filharmoonia näitleja. Töötas 1973–78 ja 1991–95 ka TPÜ-s režiiõppejõuna. Esinenud omaloominguliste Buratino-monoloogidega. ENSV rahvakunstnik (1977). ENSV rkl. preemia 1949. **L:** Kangilaski *Kaval-Ants ja Vanapagan* (1954), Drda ja Štoki *Kuradiveski* (1960), Leiese *Maailmarändur Buratino* (1965), Raua *Ninatark muna* (1968), Kangilaski *Kalevipoja võitlus sarvikuga* (1973), Põldmäe *Verine John* (1980). **O:** Kalevipoeg (Kapi *Kalevipoeg*), Moltšalin (Gribojedovi *Häda mõistuse pärast*), Sander (Hindi ja Särevi *Tuuline rand*), Tähtis isik (Suhhovo-Kobõlini *Toimik*, „Vanalinnastuudios").

Veiler, *Aleksander* (pseud-d Ali Metallitööline ja A. Lex) (16. III 1887 Triigi v. – 17. X 1950 Toronto), kirjastustegelane ja ajakirjanik. Oli „Tallinna Teataja" asutajaid (1910) ning 1914–17 „Päevalehe" toimetuse liige. Asutas 1918 koos J. Luiga ja K. Konikuga kirjastusühingu ja ajalehe „Vaba Maa". Osales Vabadussõjas, 1918 oli Järvamaa kaitsepataljoni asutajaid. Oli Eesti Ajutise Maanõukogu liige (1917), 1919–23 Asutava Kogu ning I ja III Riigikogu liige (tööerakonna rühmas), 1937 Rahvuskogu II koja liige. Kuulus 1920.–30. a-il mitme kirjastusühingu ja ajalehe asutajate ja väljaandjate hulka (nt. „Rahvaülikool", „Bibliofiil"). Oli Eesti Trükitöösturite Ühingu juhatuse liige (1933–40 esimees), Eesti Paberikauplejate Ühingu esimees (1938–40) ja Eesti Rmt-ukauplejate Ühingu liige (1938–40 esimees). Läks 1944 Rootsi ja 1948 Kanadasse. Tegutses juhtivalt mitme eesti pagulasorg-i ja ajalehe juures (Kanada eesti ajalehe „Meie elu" asutaja ja toim.).

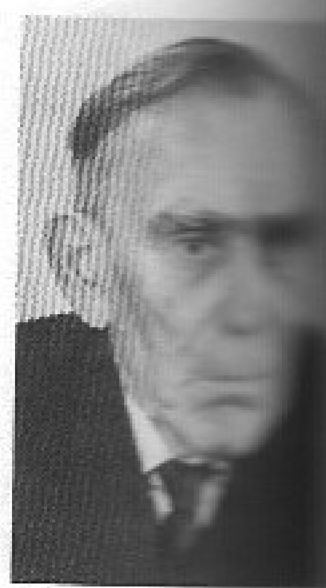
Veimer, *Arnold* (20. VI 1903 Nehatu v. – 3. III 1977 Tallinn), riigitegelane ja majandusteadlane, majandusdr. (1963), ENSV TA akad. (1967). Mõisteti 1924 riigivastase tegevuse pärast eluks ajaks vangi, vabanes 1938 amnestia alusel. Osales 1940 nõuk. korra kehtestamises, oli 1940–42 Eesti NSV kergetööstuse rahvakomissar, 1942–44 ENSV RKN-i (a-st 1946 ENSV MN) esimehe asetäitja ja 1944–51 esimees, 1951–52 ENSV TA Majanduse Inst-i dir., 1955–68 ENSV MN-i esimehe asetäitja (1957–65 ühtlasi ENSV Rahvamajanduse Nõukogu esimees), 1968–73 ENSV TA president. A-st 1922 kommunistliku partei, 1941–51 ja 1958–76 EKP KK liige, 1940–55 ja 1967–77 ENSV Ülemnõukogu, 1941–54 ja 1958–66 NSVL Ülemnõukogu saadik. Avaldanud uurimusi Eesti NSV majanduse alalt. ENSV tnl. teadlane (1970), sotsial. töö kangelane (1973). **T:** *Koos rahvaga* (1977).

Veinla, *Vambola* (24. XI 1926 Aruvalla asundus, Rae v.), loomakasvatuse mehhaniseerimise teadlane, tehnikadr. (1992). Lõpetas 1951 TPI. Olnud 1950–54 Tallinna Kommunaal-Ehitustehnikumi õppejõud, 1954–57 Luunja sovhoosi mehaanikainsener ja a-st 1960 EPMÜ õppejõud (1969–79 loomakasvatuse mehhaniseerimise kateedri juh., 1985–94 prof., a-st 1994 emeriitprof.), ühtlasi 1995–98 Eesti Inseneride Liidu juhatuse liige. Asutanud 1996 Eesti Põllum-inseneride Liidu ja on selle esimees. Uurinud loomafarmide transpordiseadmete tehnoloogiat, seadmete tööprotsesse ja veisefarmide töö tõhusust. ENSV tnl. insener (1986). **T:** *Loomafarmide sisetranspordi mehhaniseerimine* (1973), *Lüpsikarja pidamise tehnoloogia* (1976), *Farmisisese transpordi mehhaniseerimine* (1983), *Farmide mehhaniseerimine* (1987, koostaja ja autoreid), *Farmide tehnoloogia projekteerimine* (1988), *Masinlüps* 1–2 (1993, 1996, koostaja ja autoreid), *Veisefarmide tehnoloogia projekteerimise juhend* (1994), *Sõnniku sammskreeperseade* (1998, koostaja ja autoreid). **B:** A. Leola. *Vambola Veinla – 70.* – Agraarteadus, 1996, 4.

Veinmann, *Martin* (2. XII 1950 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1972 näitlejaerialal TRK. Töötab a-st 1972 Eesti Draamateatris, a-st 1990 olnud ühtlasi EMA

Mihkel Veiderma

Nikolai Veiderpass

Ferdinand Veike

Arnold Veimer

Martin Veinmann

Kõrgema Lavakunstikooli õppejõud (a-st 1996 dots.). Mänginud filmides („Karoliine hõbelõng") ja telelavastustes („Vincent"). ENSV tnl. kunstnik (1982). A. Lauteri preemia 1980. Suure Vankri auhind 1996. O: Peremees ja Külaline (Saluri *Külalised*), I kuningas (Kaplinski *Neljakuningapäev*), Jaan (Kitzbergi *Tuulte pöörises*), Kullervo (Kivi ja Sipari *Kullervo*), Wick (Pinteri *Majahoidja*), Leibniz (Kõivu *Kokkusaamine*), Eddie (Milleri *Vaade sillalt*), Johan (Bergmani *Stseenid ühest abielust*), doktor Stockmann (Ibseni *Rahva vaenlane*).
B: *Vastab Martin Veinmann.* — Teater. Muusika. Kino, 1996, 9.

Veinpalu, *Endel* (27. II 1929 Urevere k., Luiste v.), raviarst ja kurortoloog, meditsiinidr. (1974). Lõpetas 1954 TRÜ. Olnud 1957—60 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i teadur, a-st 1961 samas kurortoloogiaosk-a juh., a-st 1993 Pärnu Kurortoloogia ja Taastusravi Inst-i dir. On Eesti Vab. Füsioterapeutide ja Kurortoloogide Seltsi, Eesti Ravimudade Ekspertkomisjoni ning Pärnu Teadus- ja Koolituskeskuse Teadusnõukogu esimees. Uurinud Eesti ravimudade ja nendest keemiliselt eraldatud bioaktiivsete ainete bioloogilist ja ravitoimet pms. reumaatiliste haiguste korral; teadustöid ka Eesti mineraalvete ja meditsiinilise klimatoloogia alalt. **T:** *Ravimuda ja mudaravi* (1976, koos L. Veinpaluga), *Abhängigkeit der Resultate der Balneotherapie vom meteoropathischen Effekt bei einigen rheumatischen Krankheiten.* — Thalassotherapie (München, 1993); *Über die komplexe Peloidtherapie der Rheumatoid Arthritis bei der Anwendung einiger nichtsteroidaler antiphlogistischer Präparate.* — Health Resort Medicine (München,1995).

Veismann, *Uno* (12. XI 1934 Varbla v.), astrofüüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1968). Lõpetas 1957 TPedI, täiendanud end 1963 Leningradis, 1981 Münchenis ja 1993 Berliinis. Olnud a-st 1958 Tartu Observatooriumi teadur, a-st 1983 ühtlasi TÜ dots. Arendanud astronoomia- ja atmosfäärifüüsikaseadmeid ning teinud kosmoseuuringuid ja optilise kiirguse mõõtmisi. Juhtis 1970—90 NSV Liidu orbitaaljaamadele „Saljut", „Saljut-4", „Saljut-7" ja „Mir" paigaldatud atmosfääri optilise kaugsondeerimise aparatide arendamist. Avaldanud aimekirjutisi ja -rmt-id. ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Tähed ja tehnika* (1968), *Бернхард Шмидт* (Leningrad, 1984, koos P. Müürsepaga), *Keskkonna kaugsondeerimine* (1995).

Weiss [*vais*], *Hellmuth* (23. X 1900 Tallinn — 10. IV 1992 Marburg), baltisaksa kultuuritegelane ja ajaloolane, *dr. phil.* (1925). Õppis Greifswaldi ja Tübingeni ülikoolis (lõpetas viimase 1925). Oli a-st 1925 Eestis kultuuriomavalitsuse teenistuses, töötas 1927—39 Eestimaa Kirjanduse Ühingu rmtk-s, avastas seal 1929. a. Wanradti ja Koelli katekismuse katkendeid. Oli 1933 Eesti saksa kultuuriomavalitsuse asepresident ja 1938—39 president ning 1941—44 sakslaste Eesti kindralkomissariaadi kultuuripoliitikaosk-a juh. Läks 1944 Saksamaale, oli 1952—59 Marburgis Herderi inst-i rmtk. juh. ja 1959—65 selle dir. Avaldanud uurimusi ajaloo (pms. Ida-Euroopa) ja rmt-ukogunduse alalt. Koostanud a-st 1954 ilmuva Eestit ja Lätit käsitleva kirjanduse valiknimekirja „Baltische Bibliographie". **T:** *Wir Balten* (1951, koos M. H. Boehmiga), *Die Entwicklung in den baltischen Ländern seit 1939* (1961), *Die Umsiedlung der Deutschen aus Estland.* — Jahrbuch des baltischen Deutschtums (1964).
B: *Reval und die Baltische Länder. Festschrift für Hellmuth Weiss zum Geburtstag.* Marburg, 1980.

Weizenberg [*-its-*], *August* Ludwig (6. IV 1837 Rosike kõrts, Kanepi läh. — 22. XI 1921 Tallinn), kujur, rahvusliku skulptuuri rajaja. Töötas 1858—62 Erastveres mõisatislerina ja 1862—63 Berliinis peentislerina. Õppis 1863—65 Berliini KA-s F. W. Holbeini, H. Fischeri ja E. Daege juhendusel, 1865—68 Peterburi KA-s vabakuulajana A. von Bocki ateljees ja 1870—73 Müncheni KA-s M. Widnmanni juures, sai klassitsistliku koolituse. Töötas 1873—90 vabakunstnikuna Roomas (oli kirjavahetuses F. R. Kreutzwaldi, M. Veske, J. Hurda ja C. R. Jakobsoniga), kodumaad külastades korraldas oma isikunäitusi (esimene 1878). Elas 1890—1914 Peterburis, seejärel Tallinnas. Õpiaastail lõi romantilise kallakuga teose „Tütarlapse kaebus" (modelleeritud 1872; ka kõik järgmised loomisdaatumid tähistavad modelleerimise aega) ja oma tuntuima kuju „Hamlet" (1873). Roomas kujunes tema klassitsistlikku iluideaali jälgiv käsitluslaad, millesse kaasaeg tõi ka real. jooni (eriti portrees), suurenes kunstimeisterlikkus ja mitmekesistus temaatika. Materjalidest eelistas valget Carrara marmorit. W-i loomingu lühike, kuid jõuline õitseng oli 1878—82. Teoste paremiku moodustavad portreed: paruness von Maydell (1876), A. Koch (1877), krahvinna Girard, ema portree ja autoportree (kõik 1878), F. R. Kreutzwald ja F. J. Wiedemann (mõlemad 1880), J. W. Jannsen (1887), L. Koidula (1888). Rahvusliku liikumise ideaale väljendavad eesti mütoloogia ainelised kujud „Vanemuine" (1878—79), „Linda" (1879; a-st 1920 Tallinnas Lindamäel), „Kalevipoeg" (u. 1880), „Hämarik" (1881) ja „Koit" (1882). Allegoorilistest kujudest on parimad intiimsed lapsekujud „Sügis" ja „Talv" (1880—82). Peterburis jätkas W. ka eestlaste portreteerimist: A. Haava (1890), onu portree (1891), J. Hurt (1906), F. Kuhlbars (1911). Erandlik on L. Tolstoi jutustuse järgi tehtud real. figuur „Väsinud rändaja" (arvat. 1894). 1890. a-il valmis ka mitu hauakuju, sh. „Kaitseingel" (1897) ja M. Veske hauasammas (1899, mõlemad Tartus). W. esines mitmel välisnäitusel (sh. maailmanäitustel), 1920 avas ta Kadrioru lossis oma skulptuuride püsinäituse. W-i kohati eklektilise loomingu parimad teosed — rahulikud, lüürilise kallakuga kujud, eriti kultuuritegelaste portreed — õpetasid tollaseis oludes rahvast kunsti tundma ja aitasid kaasa rahvustunde kujunemisele. Kirjutas ka näidendeid, luuletusi ja kunstialaseid art-eid. Oli a-st 1869 „Vanemuise" lauluseltsi auliige. Mälestussammas Kanepis (1938, kujur E. Jõesaar).
B: J. Pert. *August Weizenberg.* Tln., 1935; H. Paas. *August Weizenberg.* Tln., 1999.

Weitzenberg [*-its-*], *Juhan* (22. VII 1838 Erastvere v. — 4. XI 1877 Narva, ümber maetud 1977 Kanepisse), luuletaja. Lõpetas 1854 Tartu kreiskooli. Oli 1855—57 Tormas köster A. Jakobsoni pere koduõpetaja ja 1858—61 Alatskivi mõisa- ja vallakirjutaja, seejärel Narvas metsatööstusfirma ametnik. Kirjutanud u. 20 luuletust, millest tuntuimad on tõsielul põhinevad uuema rahvalaulu laadis värsslood „Tõnnis Laks ehk Eestlase Isamaa" (1862) ja „Vana hopmanni Nutu-laul Mõisavalitsust käest ära andes. Jüripäeval 1861" (1864).

Vekšin, Wekschin, *Nikolai* (23. V 1887 Haapsalu — 15. I 1951 Norilsk), purjetaja. Lõpetas Peterburi tehnoloogiainst-i. Töötas 1925—40 firmas „Baltic" ning Põhja Paberi- ja Puupapivabrikute as-s. Sai 1928 Amsterdami OM-il jahiga „Tutti V" Eesti meeskonnas 6 R-klassis pronksmedali ja 1945 NSV Liidu meistrivõistlustel L-45 klassis hõbemedali. NSVL-i meistersportlane (1945). 1949 arreteeriti, suri vangilaagris.

Velbri (a-ni 1936 Velber-Velberg, Wellber-Wellberg), *Edgar* (16. XII 1902 Tallinn — 16. VII 1977 Tallinn), arhitekt, mööblikujundaja ja pedagoog, Teno V. isa. Õppis 1923—31 (vaheajaga) Tallinna Tehnikumis, arhitekti õigused sai 1940. Töötas 1926—32 Asunikkude Liidu ja 1932—40 Põllutöö-

koja ehitustalituses ning a-st 1947 ERKI õppejõuna (1950–67, vaheajaga, arhitektuurikateedri ning ruumi- ja mööblikujunduskateedri juh.). Kavandanud palju maju (osa koos aiaplaneeringuga), pms. Nõmmele, arendas oma traditsionalistliku, kõrge kelpkatuse ja heleda liistuga püstvoodriga eramutüübi (eeskujuna oma elamu Vabaduse pst. 127, 1928; Männiku tee 27, 1932; Kastani 26, 1940). Projekteerinud ka avalikke hooneid (Nõmme gümnaasium, 1935–39, ning Nõmme keskuses Pärnu mnt. 326, 1931–33 (mõlemad koos F. H. Vendachiga), ja Pärnu mnt. 328, 1938) ja korterelamuid (Rävala pst. 11–15, 1949, koos H. Roopalu ja I. Laasiga). Palju on kasut. V. individuaalelamu tüüpprojekte (1945–46, ENSV rkl. preemia 1947). Alates 1920. a-ist, eriti 1950.–60. a-il lõi etnograafilisel laadil põhinevat stiliseeritud mööblit. ENSV tnl. kunstitegelane (1962). **B:** *Edgar Velbri, 1902–1977.* [Koost. M. Kalm.] Tln., 1993. ▲

Velbri, *Sirje* (8. IX 1937 Tallinn), arstiteadlane, immunoloog, Karl Mihkla tütar, meditsiinidr. (1976, Leningrad, kinnit. 1978). Lõpetas 1962 TRÜ. Täiendanud end Rostockis, Göteborgis ja Pariisis. Olnud 1965–77 TRÜ meditsiini kesklaboratooriumi teadur ja juh., 1977–89 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i teadur, 1989–96 TPÜ terviseaksvatuse õppetooli kaasprof. ja a-st 1991 Tallinna Keskhaigla kliinilise immunoloogia labori juh. Kuulub Eesti Immunoloogide Seltsi ning Primaarse Immuunpuudulikkusega Haigete Ühingu juhatusse. Uurimusi kõhunäärmehaiguste immunoloogia alalt ning esmase immuunpuudulikkuse esinemissageduse ja kliiniliste iseärasuste kohta. **T:** *Immunoloogia* (1982), *Иммунологическая диагностика заболеваний поджелудочной железы* (1985, Moskva), *Immuunsus kaitseb meid* (1991).

Velbri, *Teno* (9. IX 1938 Tallinn), sisearhitekt ja disainer, Edgar V. poeg. Lõpetas 1964 ERKI. Töötanud 1963–94 mööblivabrikus „Standard" (a-st 1970 peaarhitektina). Kavandanud modernistlikult lakoonilist, mõningate rahvakunsti sugemetega (nt. lõikeornament, punutud toolipõhjad) mööblit. Tuntuim elutoamööbli komplekt on „Estonia" (kavand 1967), mis oli NSV Liidu esimesi mööbliekspordiart-eid (müüdi Lääne-Euroopasse). Teinud ka sisekujundusi: Tallinnas kauplused Harju t. 6 (1994), „Max Mara" (samas, 1998) ja Raekoja plats 15 (1995). Töödes kasutanud palju puitu ja looduslähedasi, hillitsetud värve. ENSV tnl. arhitekt (1984).

Veldermann, *Hubert* (17. X 1929 Tallinn), raadioajakirjanik. Õppis 1949–50 TRÜ-s metsandust, lõpetas 1968 NLKP KK Kõrgema Parteikooli. Töötanud a-st 1958 ER-is reporteri, kommentaatori ja toim-na. Teinud uudiste- („Päevakaja"), teadus- („Kristall") ja meelelahutussaateid (RAMETO). Sai tuntuks maaelu kajastajana. Juhtis 1974 sõjalis-patriootilist raadiomängu „Suvi 1974", kirjutanud raadiojärjejutte („Lenini käsk"). Kuulus 1970. a-il NSV Liidu – Ungari Sõprusühingu juhatusse. ENSV tnl. ajakirjanik (1989).

Veldre, *Ingeborg* (12. V 1924 Pärnu), hügieenik, bioloogiadr. (1973, Moskva). Lõpetas 1948 TRÜ. Olnud samast aastast Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-i teadur, 1978–88 väliskeskkonna kantserogeenide labori juh., a-st 1988 juhtivteadur-konsultant. Osalenud NSV Liidu ja USA keskkonnahügieenialases koostöös. Uurinud veehügieeni ja veekogude sanitaarkaitset (eeskätt Kirde-Eesti põlevkiviraj-s), põlevkivitööstuse ja -kaevanduste töötingimusi ning -hügieeni, sanitaartoksikoloogiat ja fenoolide normeerimist ning alalise seire (monitooringu) teaduslikke aluseid. **T:** *Гигиеническая оценка сточных вод сланцевой промышленности* (1962), *Токсикология сланцевых смол и фенолов* (1974), *Канцерогенные вещества в водоёмах Эстонии* (1979, autoreid), *Kommunaalhügieen* (1983, autoreid).

Veldre, *Ivar* (10. III 1931 Tartu), ihtüoloog ja hüdrobioloog, bioloogiaknd. (1959). Lõpetas 1953 bioloogina TRÜ. Olnud a-st 1957 ENSV Kalatööstuse Valitsuse ihtüoloogialabori (ja selle järglasasutuste) vanemteadur (1963–71 juh.), 1984–92 kirjastuse „Valgus" toim. Uurimusi aerjalaliste ning kilu arengu, eluviisi ja arvukuse muutumise kohta (koostanud püügiennustusi). V. on Eesti tuntuimaid bridžiteoreetikuid. **T:** *Eesti NSV vabaltelavad aerjalalised* (Eucopepoda) (2 kd., 1956, koos A. Mäemetsaga), *Elu Läänemeres* (1963, koos A. Järveküljega), *Tähtsamate tööndusklalade bioloogiast* (1977), *Kilu* (1986), *Bridž. Põhimõisted ja pakkumissüsteemid* (1992).

Sirje Velbri

Veller, *Mihhail* (20. V 1948 Kamjanets-Podilski), vene kirjanik. Lõpetas 1972 Leningradi ülikooli vene keele ja kirjanduse erialal. Oli seejärel õpetaja, teadustöötaja, tööline ja ajakirjanik, töötas 1979–80 ajalehe „Молодежь Эстонии" ja 1987–90 ajakirja „Радуга" toimetuses, a-st 1991 olnud Tallinnas vabakutseline kirjanik. V. on 1990. a-te menukaimaid vene keeles kirjutavaid kirjanikke. **T:** proosakogud *Хочу быть дворником* (1983, e. k. osaliselt *Ühesõiduhobu*, 1984), *Разбиватель сердец* (1988), *Рандеву со знаменитостями* (1990), *Приключения майора Звягина* (1991), *Правила всемогущества* (1993), *Легенды Невского проспекта* (1994, e. k. *Nevski prospekti legendid*, 1999), *Кавалерийский марш* (1996), *Самовар* (1996), *Все о жизни* (Peterburi, 1998), *Легенды Невского проспекта 2* (Peterburi, 1999) ja *Ноль часов* (Harkiv, 2000).

Teno Velbri

Vellerand (a-st 1987 T a m m), *Lilian* (25. XI 1932 Tallinn), teatriteadlane ja -kriitik, Aksel Tamme abikaasa. Lõpetas 1956 eesti filoloogia erialal TRÜ ja 1969 teatriajaloolasena ENSV TA Ajaloo Inst-i aspirantuuri. Töötanud ENSV TA Rmtk-s ja Ajaloo Inst-s, Tallinna Draamateatris, ENSV Teatriühingus ja Kultuurimin-s. A-st 1968 avaldanud teatrikriitikat, teatrite hooaja- ja aastakümneülevaateid ning näitleja- ja rolliportreid, osalenud teatrisotsioloogia uurimisrühmas. Tõlkinud näidendeid. P. Põldroosi preemia 1997, teatrikriitika aastapreemia 1983 ja 1992. **T:** *Inimesed teatrisaalis* (1980, koos K. Kasega), *Lisl Lindau* (1982), *Tundelised teatriportreed* (1984), *Linda Rummo elust ja lavaelust* (1996, koostaja).

Trivimi Velliste

Velliste, *Trivimi* (4. V 1947 Tartu), poliitik ja diplomaat. Lõpetas 1971 TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna inglise filoloogina. Olnud 1971–76 Eesti NSV MN Rkl. Kirjastuste, Polügraafia ja Rmt-ukaubanduse Komitee töötaja, 1976–87 ajalehe „Sirp ja Vasar" tõlk ja publitsistikaosk-a vanemkorrespondent, 1987–91 Eesti Muinsuskaitse Seltsi esimees, 1989–90 EV Kodanike Peakomitee aseesimees, 1990–92 Eesti Komitee aseesimees ja välistoimkonna esimees, 1991–92 Põhiseaduse Assamblee liige, 1991–92 välismin-i nõunik, apr-st sept-ni 1992 asevälisminister, 1992–94 välisminister, 1994–98 erakorraline ja täievoliline suursaadik EV alalise esinduse juures ÜRO-s, 1998–99 kaitseministri nõunik. A-st 1999 Riigikogu liige (riigikaitsekomisjoni aseesimees). Eesti intellektuaalide diskussiooniklubi „Tõru" asutajaid (1974) ja president. 1989–92 Eesti Kristliku Liidu, 1992–95 Rahvusliku Koonderakonna Isamaa ja a-st 1995 Isamaaliidu liige.

Vellner, *Kolla* (2. III 1889 Sangaste v. – 27. VI 1961 Stockholm), tööstur. Lõpetas Tartu reaalkooli. Asutas 1913 Peterburis šokolaadivabriku „Renommée" (1918 see võõrandati) ning 1920 Tallinnas koos vend Karliga šokolaadi- ja kompvekivabriku „Kawe" (a-st 1937 as. „Kawe"), rajas 1936 selle abikäitisena trükikoja ja Virumaal Kloodis siirupitehase (oli viimase tehniline dir.). – Tema vend K a r l V. (7. VI

Galina

1894 Sangaste v. — 28. VIII 1984 Stockholm) õppis Valga kaubanduskoolis, Tartu H. Treffneri gümnaasiumis ja Moskva ülikoolis (keemiat) ning töötas a-ni 1940 vabrikus „Kawe". 1944 põgenesid vennad perega Rootsi.

Velman (a-ni 1989 Katševa), *Galina* (27. I 1951 Klaipėda), ajakirjanik, Vladimir V-i abikaasa. Lõpetas 1973 Voroneži ülikooli. Töötas 1973—82 Lipetski kohaliku ajalehe ja 1982—89 ajalehe „Советская Эстония" toimetuses. Oli 1990—92 Moskva ajalehe „Известия" Eesti korrespondent, toimetas 1992—99 ETV-s venekeelseid saateid („Aktuaalne kaamera", „Ellujäämise kõver", „Kuidas läheb?", „Saatused"), a-st 1999 on Kanal 2 projekti- ja saatejuht (saated „Eestlased Venemaal" ja „Venelased Eestis"). Eesti Ajakirjanike Liidu preemia 1997 (parim võõrkeelse pressi ajakirjanik), Avatud Eesti Fondi ajakirjandusauhind 1998.

Velman, *Vladimir* (pseud. Valter Nord) (25. IX 1945 Tallinn), teleajakirjanik ja poliitik, Galina V-i abikaasa. Lõpetas 1970 ehitusinsenerina TPI. Töötas 1970 ENSV Varumismin-s vaneminsenerina ja 1971—72 insenerina. Oli 1972—75 ajalehe „Молодежь Эстонии" toimetuses ajakirjanik ja osakonnajuh., 1975—80 NSV Liidu teabeagentuuri „Новости" (APN) erikorrespondent ENSV-s, 1980—95 ETV toim. ja vanemtoim., venekeelse „Aktuaalse kaamera" peatoim., 1996—99 ajalehtede „Вести" ja „Эстония" peatoim. 1995 ja a-st 1999 Riigikogu liige (keskerakondlane). A-st 1996 Põhja-Tallinna halduskogu esimees. ENSV Ajakirjanike Liidu preemia 1988.

Velmet (a-ni 1938 Villmann), *Aado* (15. III 1910 Vaemla mõis, Käina v. — 13. VIII 1974 Tallinn), helilooja, koorijuht ja pedagoog, Toomas V-i isa. Lõpetas TK-s 1937 T. Lemba klaveri- ja 1947 H. Elleri kompositsiooniklassi. Töötas 1935—41 Suuremõisas, Kärdlas, Pärnus ja Tallinna Õpetajate Seminaris õpetajana. Oli 1944—74 TRK-s teoreetiliste ainete õppejõud (a-st 1962 dots., 1950—61 ja 1962—74 kateedrijuh.). Tuntuma osa tema heliloomingust moodustavad rahvalikud ning südamlikud koori- ja soololaulud, kirjutanud ka kantaadi „Kiigemäel" (1962), kooripoeemi „Kodutammed" (1960), klaveripalu ja muusikat msg. kammeransamblitele. Juhatas 1946—63 naiskoori „Ilo", oli 1950., 1955. ja 1960. a. üldlaulupeo naiskooride üldjuht. Koostanud ja toimetanud väljaannet „Eesti rahvalaulud" (1956—72, vaheldumisi H. Kõrvitsaga). ENSV tnl. kunstitegelane (1956).

B: H. Rannap. *Tee muusikasse*. Tln., 1984.

Velmet, *Toomas* (22. VII 1942 Tallinn), tšellist, Aado V-i poeg. Lõpetas 1967 tšelloerialal TRK (A. Karjuse kl.) ja 1971 Moskva konservatooriumi aspirantuuri (M. Homitseri kl.). Mängis 1963—69 ERSO-s, olnud 1971—74 Tallinna Muusikakooli ja 1974—75 Tallinna Muusikakeskkooli tšelloõpetaja, 1975—81 ER-i muusikasaadete peatoim. ja a-st 1978 EMA õppejõud (a-st 1993 prof.). Esinenud solistina ja ansamblites (Tallinna Trios). A-st 1998 olnud Pärnu linnaorkestri dir. ENSV tnl. kunstnik (1979).

Velmre, *Enn* (17. VIII 1937 Tartu), elektroonikateadlane, tehnikateaduste dr. (1996). Lõpetas 1960 elektriinsenerina TPI, täiendanud end 1962—66 Leningradis ja 1975—76 Uppsalas. Töötas 1959—70 Elektritööstuse Planeerimis- ja Juhtimissüsteemide Teadusliku Uurimise ja Projekteerimis-Tehnoloogilises Inst-s, a-st 1970 olnud TTÜ õppejõud (a-st 1996 prof.), 1983—86 elektroonikakateedri juh.; 1992 ja 1993 oli Uppsala ülikooli külalisprof. Uurimusi pooljuhtide ja pooljuhtseadiste füüsika ning nende füüsikalis-matemaatilise modelleerimise ja numbrilise simuleerimise alalt. Loonud pms. laengukandjate triiv-difusioon- ja footonülekande kirjeldamiseks msg. füüsikalis-matemaatilisi mudeleid ning rakendanud neid räni, galliumarseniidi, ränikarbiidi jmt. pooljuhtmaterjali ning neist valmistatud seadiste uurimisel ja projekteerimisel. **T:** *Pooljuhtseadised ja nende kasutamine* (1967, koos H. Taniga), *Modeling in semiconductor electronics* (Budapest, 1993, autoreid), *A theoretically accurate mobility model for semiconductor device drift-diffusion simulation* (autoreid). — Physica Scripta, 1994, 54.

Velner, Wellner, *August* (29. III 1884 Vanamõisa k., Arula v. — 3. XII 1952 Tallinn), insener ja tehnikateadlane, Harald V-i isa, tehnikateaduste dr. (1947), Eesti hüdroloogia rajaja. Lõpetas 1911 Peterburi teedeinseneride inst-i. Osales 1911—20 Venemaa jõgede uurimises, Volga-Doni kanali projekteerimises ja GOELRO plaani koostamises (Angara jõgikonnas). Naasis 1920 Eestisse, oli 1922—36 Tallinna Tehnikumi ja 1933—41 Tartu ülikooli õppejõud, 1922—40 siseveekogude uurimise büroo juh., 1940—46 hüdrometeoroloogiateenistuse valitsuse hüdroloogiaosk-a juh. ning 1944—50 TPI teede ja vesiehitiste kateedri juh. (a-st 1946 prof.). Uurimusi pms. Eesti siseveekogude hüdroloogia, veevarustuse, kanalisatsiooni, hüdroenergeetika ja jõgede hüdraulika alalt. Võttis 1920—50 osa Eesti suuremate vesiehitiste ning veevarustus- ja kanalisatsioonisüsteemide projekteerimisest ja ehitamisest. Oli Läänemeremaade hüdroloogide koostööorg-i rajajaid ja 1926—39 selle Eesti esindaja. 1935—40 Eesti Inseneride Ühingu esimees.

B: *August Velneri publikatsioonid ja käsikirjad*. Tln., 1984; A. Juske. *Insener August Velner*. Tln., 1991.

Velner, *Harald*-Adam (15. XII 1923 Narva), tehnikateadlane, August V-i poeg, tehnikateaduste dr. (1968, Leningradi polütehniline inst., kinnit. 1969). Lõpetas 1951 hüdrotehniliste ehitiste erialal TPI, täiendanud end 1951—54 Leningradi polütehnilises inst-s. Olnud a-st 1951 TTÜ õppejõud (a-st 1969 prof.), 1964—84 vetekaitse labori (oli selle asutaja) teadusjuhendaja, a-st 1996 emeriitprof., 1968—75 Moskva ülikooli, UNESCO ja mitme Soome ülikooli külalisprof., 1984—96 Helsingis Läänemere Vetekaitse Komisjoni peasekretär ja esimees. Olnud Soome lahe, hiljem Läänemere vee kaitse alase koostöö algatajaid ja a-st 1968 selle juhtijaid. Uurimusi pms. veekaitse, heitvee puhastamise, veekogude vee kvaliteedi prognoosimise, vee komplekse kasutamise ja hüdroenergeetika alalt. 1988—95 Eesti Inseneride Liidu president. ENSV tnl. teadlane (1988). ENSV rkl. preemia 1967 ja 1972, Läänemere Vetekaitse ja Hansalinnade Liidu preemia 1990, Rootsi Veeühingu preemia 1997. **T:** *Охрана водных ресурсов* (Moskva, 1979, autoreid), *Environmental protection in Estonia, partly in Latvia and Lithuania* (Helsingi, 1989), *Barriers and bridges to the renewal of ecosystems and institutions* (New York, 1995, autoreid).

B: *Harald-Adam Velner — insener ja veeteadlane*. Tln., 1993.

Velsker, *Mart* (12. V 1966 Tartu), kirjanduskriitik ja -teadlane, *mag. phil.* (1993). Lõpetas 1991 eesti kirjanduse erialal TÜ, oli 1993—98 TÜ doktorant, täiendanud end Lundi ülikoolis. Olnud a-st 1995 TÜ eesti kirjanduse õppetooli lektor, 1999—2000 TÜ filosoofiateaduskonna prodekaan, pidanud loenguid Turu ja Helsingi ülikoolis. Uurimusi ja art-eid 20. saj. II poole eesti kirjanduse, pms. luule ja kirjanduskriitika kohta („Kuidas tehti parnassi. Kaks eesti luule antoloogiat", 1993). A-st 1999 Eesti Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali nõukogu esimees. **T:** tekstikava *Mere ääres. Kus?* (lavastatud 1997, koos I. Põlluga).

Veltmann, *Ülo*-Ilmar (30. I 1937 Ambla — 1. II 1983 Tõravere), astronoom ja astronoomia populariseerija, füüsika-matemaatikaknd. (1965, Leningradi ülikool). Lõpetas 1959 füüsikuna TRÜ, oli seejärel

ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-i teadur (a-st 1971 vanemteadur). Uurimusi helkivate ööpilvede ning kerakujuliste tähesüsteemide ehituse ja evolutsiooni kohta, lõi nende ruumilis-kinemaatilised mudelid. **T:** *Veenus* (1967), *Marss* (1968), *Star clusters* (Dordrecht, 1980, autoreid).

Vendach [-*ah*], W e n d a c h, *Friedrich* Herbert (18. II 1896 Vaimõisa v. — 4. II 1984 Tallinn), arhitekt. Õppis 1917—18 Petrogradi tsiviilinseneride inst-s ja 1922—26 Berliini Charlottenburgi tehnikaülikoolis. Osales 1918—20 Vabadussõjas. Töötas 1930—34 Nõmme linnaarhitektina ja 1934—38 Nõmme linnavalitsuse ehitusosk-a juh-na, 1938—44 mitmes ametkonnas ehitusala juhina ja a-st 1945 ENSV Arhitektuuri Valitsuses arhitektina. Oli 1951—55 vangis. Seejärel töötas a-ni 1962 „Eesti Projektis". V-l on suur osa Nõmme arhitektuurse ilme kujundamisel. Projekteerinud Kivimäe (1932) ja Rahumäe (1933—34, hävinud) koolimaja, Nõmme keskuses asuva funktsionalistliku kino-, elu- ja ärihoone (1931—33), Nõmme gümnaasiumi (1935—39, mõlemad koos E. Velbriga), sauna (1937—38) ning u. 60 Nõmme elamut, sh. villa Nurme 47/49 (1934, ajastu parimaid aiakujundusi L. Späthi firmalt, Berliin). Loonud ka traditsionalistlikke hooneid, sh. Kuusiku katsejaama hooned (1938—40). Osales pärast II maailmasõda Narva taastamisprojekti koostamises, on Tallinna „Sõpruse" kino algprojekti autor (1950).

Vende, *Valdeko* (12. X 1920 Tartu), insener ja kodu-uurija. Lõpetas 1948 TPI. Töötanud 1942—44 Tšeljabinski traktoritehases röntgenoloogina, 1949—60 „Volta" tehases elektriinseneri, laborijuh., peakonstruktori ja peainsenerina ning 1960—92 Tallinna Elektrotehnika Inst-i konstrueerimisosk-a juh-na. Uurinud liikluse, arhitektuuri, seltside, kino ja fotograafia ajalugu. **T:** *Esimesest autost viimase voorimeheni* (1976, [2]1989), *Ununenud Tallinn: jalutuskäik ümber vanalinna* (1990), *Eesti postkaart 1894—1994* (1995, koos R. Loodusega), *Tallinna kohvikud* (1996). — Tema ema E l l a V. (10. VI 1901 — 9. X 1987) oli kunstiajaloolane ja pedagoog.

Vendelin, *Jüri* (23. VI 1947 Tallinn), ajakirjandus- ja reklaamifotograaf. Töötas 1969—71 ENSV Kinoliidu filmipropaganda bürоos režissöör-organisaatorina, 1971—85 ETA ja teabeagentuuri „Новости" (APN) Eesti osk. fotokorrespondendina, tegi kaastööd ajakirjale „Siluett". Olnud Fotopressi Klubi asutaja ja 1979—84 selle esimees ning erafotoagentuuri „JV Press Studio" (1985—95) asutaja. Teinud koostööd Soome fotoagentuuriga „Lehtikuva". Osalenud 1985 USA ja NSV Liidu ühisprojektis „Üks päev NSV Liidu elust" ning Eesti ja Soome ühisprojektis „Nii suur on Maa". Taasasutanud kuukirja „Pilt ja Sõna", avaldanud reportaaže väljaannetes „Paris Match", „Figaro", „Newsweek" ja „Helsingin Sanomat". Korraldanud fotoprojektid „Päev Tallinnas" (1988, 1996) ja „Päev Eestis" (1989, 1999). Avaldanud kirjutisi fototeooria ja digitaalfotograafia alalt. Eesti Fotokunstiühingu asutajaliige (1989). Rajanud 1993 „Eesti Reprokeskuse", tootnud 1996 Eesti esimesed fotolaserplaadid ja kirjastanud digitaalfotokataloogi „CD IMAGES". Teinud a-st 1995 kaastööd Soome ajakirjale „Seura".

Vendsalu, *Aado* (23. I 1922 Tallinn), arstiteadlane, meditsiinidr. (1960, Lund). Õppis 1942—43 TÜ-s, emigreerus seejärel Rootsi ning lõpetas 1949 Stockholmis *Karolinska institutet*'i. Olnud 1960—62 *National Heart Institute*'i (USA-s Bethesdas) külalisteadur (a-st 1962 dots.), 1963—85 Falunis sisehaiguste kliiniku ülemarsti abi ja ülemarst. Uurimusi biokeemia, endokrinoloogia, kliinilise farmakoloogia ja kardioloogia alalt. **T:** *Studies on adrenaline and noradrenaline in human plasma.* — Acta Physiologia Scandinaviae, 1960, 49.

Vensel, *Vello* (28. XII 1941 Tuula k., Keila v.), majandusteadlane, majandusdr. (1983). Lõpetas 1965 TRÜ majandusteaduskonna. Täiendanud end 1992 Cardiffi ja 1993 Göteborgi ülikoolis, olnud 1994—95 Lõuna-California Ülikoolis külalisuurija. A-st 1972 TTÜ õppejõud (a-st 1983 prof.), a-st 1992 samas teoreetilise majandusteaduse ja -metodoloogia inst-i dir. Uurimusi statistika teooria ning majandus-, finants- ja pangaanalüüsi alalt. Loonud integraalse regressiooni ja efektiivsuse vektornäitajate teooria ning arendanud majandusnähtuste maatriksmodelleerimise ja -analüüsi teooriat. ENSV rkl. preemia 1987. **T:** *Statistika teooria* (1995, autoreid), *Mikroökonoomika alusteooriad* (1996, autoreid), *Panga analüüs ja finantsjuhtimine* (1997), *The political economy of macroeconomic developments, central bank and tax system reform in Estonia* (1996).

Verlin, *Lembit* (29. X 1917 Kuijõe k., Piirsalu v.), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1953 koorijuhtimise erialal TRK (J. Variste kl.). II maailmasõja ajal juhatas eesti laskurkorpuse koore, mängis korpuse estraadiorkestris kontrabassi. Olnud 1947—56 ER-i segakoori dirigent, 1955—75 TPedI ja 1975—92 TRK õppejõud (a-st 1974 prof., a-st 1994 emeriitprof.). Juhatanud ka taidluskoore (1946—48 Tallinna Noorte Maja segakoori, 1951—75 Tallinna Haridustööliste Naiskoori (koor sai 1968 Ungaris rahvusv. festivalil kuldmedali), a-st 1978 Tallinna Sõjaveteranide Meeskoori). Olnud 1960—75 üldlaulupidudel naiskooride üldjuhte, 1980. a. üldlaulupeol aujuht, 1985. a. üldlaulupeol sõjaveteranide kooride üldjuht ja aujuht. Loonud lühikantaadi „Lennake, laulud", koori- ja soololaule, koostanud laulukogumikke, avaldanud art-eid. ENSV rahvakunstnik (1975).
B: H. Rannap. *Tee muusikasse.* Tln., 1984.

Werling, *Henri* (14. XII 1879 Luksemburg — 22. II 1961 Esna), kirikutegelane. Astus 1900 jesuiitide ordusse, õppis ordu kõrgkoolides, pühitseti 1912 preestriks. Oli kogudusepreester Šveitsis ja Saksamaal, a-st 1922 Eestis: 1922—31 Tartu ja 1931—45 Tallinna kogudustes. A-st 1934 EV kodanik. 1941—45 Eesti katoliku kiriku pea. 1945—54 represseerituna Siberis. Avaldanud valimiku „Ristiusu kaunimad palved" (1928), tõlkinud ja kommenteerinud Matteuse ja Markuse evangeeliumi (1940).

Veromann, *Heinrich* (29. X 1926 Pärnu — 14. X 1991 Tartu), ornitoloog, Siiri V-i abikaasa, bioloogiaknd. (1984, Leningrad). Lõpetas 1975 kaugõppes saksa filoloogina TRÜ. Oli 1945 Saksa sõjaväes, 1945—47 Venemaa vangilaagrites; redutas 1947—55 Pärnumaa metsades, kus õppis linde tundma. Töötas 1956—58 Pärnu Noorte Naturalistide Jaamas ja Tartu Jahindusklubis, 1958—64 ja 1972—91 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1985—91 vanemteadur), 1964—69 ENSV Rkl. Etnograafiamuuseumis (laborijuh.). Oli ühtlasi Tartu Noorte Loodusesõprade Maja õpetaja ja 1969—72 dir. Uurinud Eesti linnustikku, lindude eluviisi ja rännet. Käsitlenud lindude, eriti valge toonekure levikut Euroopas, arvukuse dünaamikat ja asustusajalugu. Korraldas rahvusv. programmi raames üle-eestilise valge toonekure loenduse, oli 1990—91 NSV Liidu toonekurgede uurimise rühma esimees. Avaldanud üle 300 kirjutise, olnud monograafiate „Birds of Estonia" (1994) ja „The Birds of Western Palaearctic" koostajaid ja toim-id. 1966—72 ja 1977—90 Eesti Looduseuurijate Seltsi fenoloogiakomisjoni esimees, 1974—85 ornitoloogiasektsiooni aseesimees ja 1985—91 esimees, a-st 1986 seltsi auliige. **T:** *Eesti laululinnud* (1974, koos L. Rootsmäega), *Pääsukesed* (1978), *Valge toonekurg* (1980), *Der graue Kranich* (1989, koos H. Prange ja J. Keskpaigaga). — Tema poeg H e i k i - R e i n V. (13. X 1960 Tartu) on olnud Tartu Lasteteatri näitleja ja paljude lavastuste muusikaline

Friedrich

Valdeko

Jüri

Vello

Lembit

kirjandaja, poeg Peeter V. (9. VI 1963 Rakke) on ökoloog, botaanik ja rmt-ukirjastaja (pms. loodus- ja populaarteaduslikku ning õppekirjandust ilmutava kirjastuse „Eesti Loodusfoto" juh.).

Veromann, *Siiri* (29. IV 1938 Räitsvere k., Rakke v.), histoloog, Heinrich V-i abikaasa, bioloogiaknd. (1971). Lõpetas 1962 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1962 TÜ-s (1962–71 Meditsiini Teadusliku Uurimise Kesklaboratooriumis nooremteadur, a-st 1971 üld- ja molekulaarpatoloogia inst-s vanemteadur). Tegelnud eksperimentaalhistoloogiaga, uurinud pms. silma kudesid (eriti organkultiveeritud silmaläätse ja kataraktset läätse) ning katarakti ja glaukoomi tekke põhjusi. EV teaduspreemia 1995. **T:** *Eye lens tumors: an experimental-histological and theoretical approach.* – Tumor Biology, 1994, 15.

Verte, *Artur* (27. IX 1901 Peterburi – 3. X 1978 Tallinn), hüdrogeoloog, geoloogiadr. (1965 Leningradi ülikool, kinnit. 1967). Lõpetas 1932 Leningradi mäeinst-i, töötas seejärel Venemaal ja Kesk-Aasias hüdro- ja ehitusgeoloogina ning 1947–78 ENSV TA Geoloogia Inst-s (1958–73 hüdrogeoloogia sektori juh.). Uurimusi Eesti põhjavee hüdrostratigraafilise liigestuse, koostise ja dünaamika kohta. Prognoosis mineraalvee olemasolu Eestis mitu aastat enne selle avastamist. **T:** *О перспективах получения минеральных лечебных вод в Эстонской ССР.* – Вопросы курортологии, физиотерапии и лечебной физической культуры, 1956, 1; *Основные черты гидрогеологического строения и формирования подземных вод Эстонского артезианского бассейна.* – Известия Академии Наук Эстонской ССР. Биология, 1965, 14, 4; *Глубинные гидрохимические исследования: Эстония* (autoreferaat). – Геохимические исследования и поиски полезных ископаемых в Белоруссии и Прибалтике (Minsk, 1977).
B: V. Karise, A. Pill. *Artur Verte – teadusliku hüdrogeoloogia rajajaid Eestis.* – Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, IV. Tln., 1983.

Vesilind, Peep *Aarne* (13. VI 1939 Tallinn), tehnikateadlane, Priit V-u vend, *Ph. D.* (1968, Põhja-Carolina ülikool Chapel Hillis). Lahkus koos vanematega 1944 Eestist, lõpetas 1962 Lehigh' ülikooli (Pennsylvanias Bethlehemis). Olnud a-st 1970 Duke'i ülikooli õppejõud (a-st 1977 prof.), 1991–96 rakendusetikakeskuse dir., 1976 Waikato ülikooli (Uus-Meremaal) külalisprof. ja 1990–91 Darthmouthi etikainst-i (New Hampshire'is Hanoveris) külalisteadur ja -prof. Uurimusi sademe veetustamise, settimise, tahkete jäätmete käitluse ja keskkonnaeetika alalt. **T:** *Assessing the true cost of landfills* (koos S. Hirshfieldi ja E. I. Pas'ga). – Waste Management and Research, 1992, 10, 6; *The future of environmental engineering.* – Journal of Environmental Engineering, 1993, 119, 4; *There is no such thing as environmental ethics.* – Science and Engineering Ethics, 1996, 2.

Vesilind, *Priit* Juho (4. I 1943 Tallinn), ajakirjanik, Aarne V-u vend. Lahkus aug. 1944 Eestist (pere siirdus Tšehhoslovakkiasse, elas hiljem 4 aastat Saksamaal Geislingeni laagris, siirdus aug. 1949 USA-sse). Lõpetas 1964 bakalaureusena inglise kirjanduse alal Colgate'i ülikooli (New Yorgis) ja 1972 magistrina ajakirjandusliku fotograafia alal Syracuse'i ülikooli. Teenis 1965–68 ohvitserina USA mereväes. Töötab a-st 1973 ajakirja „National Geographic" toimetuses (alustas fotoallkirjade kirjutajana, nüüd on erikorrespondent kultuuri ja mereuuringute alal). Avaldanud „National Geographicus" art-eid ka Nõukogude okupatsiooni aegsete ja järgsete Baltimaade kohta („Return to Estonia", 1980, 4; „Arena of Power: The Baltic", 1989, 5; „Berlin's Ode to Joy", 1990, 4; „The Baltic Nations", 1990, 5) ning viikingite aega käsitleva uurimuse „In Search of Vikings", 2000, 5. **T:** *On Assignment USA* (1988).

Veske, *Mihkel* (28. I 1843 Vilimeeste k., Holstre v. – 16. V 1890 Kaasan), keeleteadlane, luuletaja ja ühiskonnategelane. Õppis 1866–67 Leipzigi misjonikoolis. Lõpetas 1872 Leipzigi ülikooli *dr. phil.* kraadiga. Oli 1874–87 Tartu ülikooli eesti keele lektor ja 1878–81 ühtlasi Tartu õpetajate seminari eesti keele õpetaja, a-st 1886 Kaasani ülikooli soome-ugri keelte õppejõud. Kuulus C. R. Jakobsoni vaadete pooldajana eesti rahvusliku liikumise juhtide hulka; oli 1882–86 Eesti Kirjameeste Seltsi president. Asutas 1884 ajakirja „Oma Maa". V. oli esimene eesti keeleteadlane, kes rakendas võrdlev-ajaloolist meetodit; väitekirjas „Untersuchungen zur vergleichenden Grammatik des finnischen Sprachstammes" (Leipzig, 1873) osutab ta ms. eesti keele 3. välte tekkepõhjustele. 1875–84 käis V. suviti murdeuurimisreisidel, 1880 viibis Soomes, 1885–86 Ungaris. 1879 ilmus „Eesti keele healte õpetus ja kirjutuse viis", milles ta soovitas rajada kirjakeele põhjaeesti keskmurdele ning võtta kasutusele foneetilise kirjaviisi. Kaasanis elades käis ta uurimismatkadel mari de ja mordvalaste juures, avaldas käsitluse mari keele murrete („Исследования о наречиях черемисского языка", Kaasan, 1889) ning läänemeresoome ja slaavi rahvaste kultuurisuhete kohta („Славяно-финские культурные отношения, по данным языка", Kaasan, 1890). Luules taotles V. regivärsi eeskujul rahvalikku lihtsust, konkreetsust ja kõlarikkust; luuletuste põhilaad on ülev ja optimistlik. Avaldas luulekogu „Laulud Viisidega" (1874) ja koorilauluväljaande „Laulu-kogu..." (1880, koos P. Abeliga; V-lt 13 laulu). Postuumselt ilmusid 1899 „Dr. Veske laulud". Tema isamaalised luuletused „Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt" ja „Mingem üles mägedele" on muutunud rahvalikeks lauludeks. Enda kogutud rahvaluulet avaldas V. antoloogias „Eesti rahvalaulud" (I–II, 1879–83); kirjutas rahvaluule kohta ka mitu püsiväärtusega uurimust. Eestindanud saksa, vene, soome, ungari jmt. rahva laulet. **T:** *Soome keele õpetus* I–II (1881–83), luulevalimik *Kas tunned maad...* (1996).

Veski, *Anne* (27. II 1956 Rapla), levilaulja. Lõpetas 1974 klaverierialal Rapla lastemuusikakooli ja 1978 tööstuse planeerimise alal TPI. Töötas 1979–93 „Eesti Kontserdi" solistina, a-st 1994 olnud oü-u „An & Ben" solist. Laulnud solistina ansambleis „Omega" (1972–74), „Mobile" (1978–80), „Vitamiin" (1980–82), „Muusik-Seif" (1982–84) ja „Nemo" (1984–93). Esinenud kontsertidega paljudes välisriikides. Saanud 1978 ETV lauluvõistlusel „Kaks takti ette" laureaaditiitli ning rahvusv. estraadilauljate võistlusel Sopotis 1984 I auhinna ja poola laulu parima esituse auhinna. Osalenud ETV muusikafilmides „Laulud lumes", „Sügiskuld" ja „Anne Veski". Ilmunud heliplaate (laserplaadid „Tunnel La Manche'i all", „Suvekuningannad" (koos M. Länikuga), „Diiva"). ENSV tnl. kunstnik (1984).

Veski, *Arvo* (ka Arnold Felix Weske) (15. VII 1908 Kallavere k., Nehatu v. – 4. IX 1975 Tallinn), ehituspedagoog, Rein V. onu. Õppis 1927–29 Tallinna Tehnikumis ja 1930–32 Brno tehnikaülikoolis. Oli 1934–36 TÜ ning 1936–41 ja 1946–49 TPI assistent, a-st 1947 Tallinna Ehitus- ja Mehaanikatehnikumi õppejõud. Avaldanud ehitus-, remondi-, pottsepa- ja puidutöökäsirmt-id. ENSV tnl. õpetaja (1970). **T:** *Puusepa- ja laudsepatööd* (1948), *Individuaalelamute ehitamine* (1969), *Ehitustööd* (1975), *Ahjud, pliidid, kaminad* (1973, [3]1992).

Veski, *Ellen* (16. II 1935 Lehmja k., Kurna v.), majandusteadlane, Rein V. abikaasa, Siim V. ema, majandusknd. (1966). Lõpetas 1958 TPI majandus-

teaduskonna. Töötanud 1960–98 TTÜ Eesti Majanduse Inst-s teadurina. Tegelnud ehituse arengu prognoosimise ja regionaalplaneerimisega, uurinud ehituse mikro- ja makroökonoomikat ning investeeringuid. **T:** *Оптимальное решение вопросов тепловoго хозяйства зданий* (1968).

Veski, *Johannes Voldemar* (27. VI 1873 Vaidavere k., Kudina v. – 28. III 1968 Tartu), keeleteadlane, Karl Rudolf V. vend, ENSV TA akad. (1946), TÜ audr. (1933). Õppis 1896–99 Tartu ülikoolis algul usuteadust, seejärel loodusteadusi. Töötas 1896–1900 ja 1919–29 H. Treffneri gümnaasiumis õpetajana, oli 1901–14 Tallinnas ajakirjandustööl (1901–05 „Teataja", 1908–14 „Päevaleht" toimetuses). 1914–22 Tartus Eesti Kirjanduse Seltsi teaduslik sekretär, 1919–56 Tartu ülikooli eesti keele õppejõud (1946–56 TRÜ eesti keele kateedri juh., a-st 1947 prof.), 1947–52 ühtlasi ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i sõnarmt-te ja õigekeelsussektori juh. Toimetas 1915–34 ajakirja „Eesti Kirjandus" ja 1936–40 ajakirja „Eesti Keel", oli 1946–68 Emakeele Seltsi esimees. V. on keelekonverentside algataja, eesti kirjakeele arendamise keelekorraldusliku suuna rajaja, teenekas kirjakeele normija ja ühtlustaja, oskussõnavara looja. Rikastanud eesti keelt paljude uute sõnadega, kasutanud murdeist pärit tüvesid (*kulles, nugiline, song, sõltuma*), arhaisme (*lõiv, kõnnumaa*), laene sugulaskeeltest (*nulg, väli*), tõlkelaene (*hulktahukas, taandareng*), liidetega *-is, -mu, -nd, -ur* jmt. tuletisi (*elamu, juhis, kahjur, omand*) ja liitsõnu (*karusnahk, koresööt, verevalum*). Tema koordineerival keelelisel kaastegevusel on valminud üle 30 oskussõnastiku (üle 150 000 termini). Võttis osa „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu" (1918) koostamisest, koostas ja toimetas 1925–37 ilm. „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu" I–III (sisaldab u. 130 000 märksõna; lõppsõna E. Muugilt), osales „Suure õigekeelsus-sõnaraamatu" esimeste vihkude (1948, 1951) ja „Vene-eesti sõnaraamatu" (1940–47, [2]1975) koostamises. ENSV tnl. teadlane (1945). **T:** *Johannes Voldemar Veski keelelisi töid* (1958), *Mälestuste raamat* (1974).

B: *Nonaginta. Johannes Voldemar Veski 90. sünnipäevaks 27. juunil 1963.* Tln., 1963; *Centum.* [Art-te kogumik J. V. Veski 100. sünniaastapäevaks.] Tln., 1974.

Veski, *Karl Rudolf* (25. IX 1883 Vaidavere k., Kudina v. – 5. VI 1953 Tartu), pedagoog, Johannes Voldemar V. vend. Lõpetas 1920 TÜ keskkooliõpetajate kursused matemaatikaõpetaja kutsega. Oli 1901–13 mitmel pool Eestis algkooliõpetaja, 1913–22 H. Treffneri gümnaasiumis jmt. Tartu keskkoolis matemaatikaõpetaja, 1922–32 Tartu õpetajate seminari õppejõud ja lühikest aega inspektori kt., a-st 1932 pidas Hellenurmes veskit. Korraldas suviseid algkooliõpetajate kursusi. Kirjutanud algkooli matemaatikaõpikuid (koos J. Grünthaliga) ning eestindanud algebra- ja geomeetriaõpikuid. **T:** *Aritmeetika I õppeaasta* (1921), *Aritmeetika VI õppeaasta* (1922), *Aritmeetika ülesannete kogu I–III* (1921), *Stereomeetria ülesannete kogu* (1923, koostajaid), *Planimeetriliste ülesannete kogu* (1924, koostajaid).

Veski, *Peep* (10. I 1950 Kohtla-Nõmme), farmaatsiateadlane, farmaatsiadr. (1994, Helsingi). Lõpetas 1975 Budapestis Semmelweisi-nim. Meditsiiniülikooli. Olnud a-st 1980 TÜ farmaatsiainst-i õppejõud, a-st 1998 ravimite tehnoloogia ja biofarmaatsia korraline prof., farmaatsiainst-i juh. ja arstiteaduskonna prodekaan. Eesti-Soome-Ungari Farmaatsialiidu esimees, osaleb rahvusv. farmaatsiaorg-de töös. Tegelnud kanepi eri paigus kasvavate erimite kui marihuaana ja hašiši allikate võrdleva morfoloogilise analüüsiga, uurinud kannabinoidide biosünteesi ja sisaldust tööndusliku taimena kasvatatavates kanepisortides ning nende määramise meetodeid (ÜRO narkootikumilaboratooriumi projekti raames), suu kaudu manustatavate tahkete ravimpreparaatide toimeaja reguleerimist, nende koostist ja valmistamise tehnoloogiat ning uute ravimite valmistamist. **T:** *Uuemad ekstraktsioonimeetodid* (1988, koos I. Kirschiga).

Veski, *Rein* (14. X 1933 Nehatu v.), põlevkivigeokeemik, Ellen V. abikaasa, Siim V. isa, Arvo V. vennapoeg, Martin Ehala onu, tehnikaknd. (1969, kinnit. 1970). Lõpetas 1957 kütuste keemia erialal TPI, täiendanud end 1973, 1976, 1978 ja 1989 Bulgaarias. Töötanud 1959–94 Eesti TA Keemia Inst-s (1962–70 peainsener ja 1970–94 vanemteadur). A-st 1993 ajakirja „Eesti Turvas. Estonian Peat" peatoim. ja a-st 1994 Turbateabe oü-u juh. Uurimusi põlevkivitehnoloogia, tahkekütuste geneesi, klassifikatsiooni, porsumise ja metamorfismi ning teaduse metodoloogia alalt. Olnud põlevkivi keemilise töötlemise tehnoloogia ja ilmastikukindla ruberoidi loojaid (5 autoritunnistust, 3 patenti). **T:** *Химическая переработка керогена сланца-кукерсита на диметиловые эфиры дикарбоновых кислот и сланцевое ростовое вещество* (1984, koos A. Fomina ja A. Männikuga), *Сланцевое ростовое вещество* (1984, koos A. Fominaga).

Veski, *Siim* (13. II 1964 Tallinn), kvaternaarigeoloog, Ellen ja Rein V. poeg, *Ph. D.* kvaternaarigeoloogia alal (1998, Uppsala ülikool). Lõpetas 1989 TRÜ. Täiendanud end 1991–92 ja 1994–98 Uppsala ülikoolis. Olnud a-st 1989 TTÜ Geoloogia Inst-s teadustöötaja (a-st 1999 vanemteadur). Uurimisvaldkonnad: aastakihilised setted, õietolmuanalüüs, Läänemere geoloogiline areng, paleoökoloogia, paleogeograafia, paleoklimatoloogia ja eelajaloolise inimese mõju loodusele. 1991–95 osalenud (lõpetanud juhendajana) erialadevahelises rahvusv. kursuses „Balti piirkonna keskkonna ajalugu" („Environmental History of the Baltic Region"). 1994 käis Moskva, Stockholmi, Kieli ja Uppsala ülikooli ühisekspeditsioonil, mis otsis Novgorodi ümbrusest ja Smolenski lähedalt Gnezdovost Rootsi viikingite jälgi. K. E. von Baeri preemia 2000. **T:** *Prehistoric human impact in the vicinity of lake Maardu, North Estonia. A synthesis of pollen analytical and archaeological results* (koos V. Langiga). – Coastal Estonia. Recent advances in environmental and cultural history. PACT, 1996, 51; *Vegetation history, human impact and palaeogeography of West Estonia. Pollen analytical studies of lake and bog sediments.* – Societas Upsaliensis Pro Geologia Quaternaria, STRIAE, 1998, 38.

Veski, *Vello* (5. II 1912 Mäetaguse v. – 4. VIII 1977 Tallinn), aiandusteadlane, Tiiu Kulli isa, bioloogiaknd. (1955). Lõpetas 1936 Vahi Aiamajanduskooli ja 1946 TRÜ. Oli 1936–40 aiandeis oskustööline, aednik ja aianduskonsulent, 1940–42 rmt-upidaja, 1947–49 ENSV TA Bioloogia Inst-i nooremteadur, 1949–57 TRÜ botaanikaaia tehnik-botaanik ja vanemteadur, 1957–61 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i dekoratiivaianduse sektori juh. ja 1961–77 ENSV TA Tallinna Botaanikaaia maastikuarhitektuuri ja haljastamise sektori juh. Uurinud pms. roose. Aretanud Eesti oludes talve- ja haiguskindlaid, rohkeõielisi, haljastamiseks sobivaid roosisorte ('Tibiroos', 'Tiiu', 'Koit'). **T:** *Toapalmid* (1956), *Ilupuud ja põõsad* (1961, koos A. Niinega), *Roosid* (1972). – Tema abikaasa, bioloogiaknd. Esta V. (28. III 1924), töötas 1961–80 ENSV TA Tallinna Botaanikaaias teadurina ja uuris pms. lillede mullata kasvatamist. **T:** *Köögivilja ja lillede kasvatamine toitelahustel* (1964), *Nelkide ja rooside hüdrokultuuris kasvatamise kogemusi* (1965), *Aretusnelgi mineraalne toitumine* (1973), *Lillede kasvatamine mullata* (1975).

Johannes Voldemar Veski

Peep Veski

Rein Veski

Siim Veski

Villu Veski

Veski, *Villu* (19. I 1962 Hellamaa k., Muhu), saksofonist ja helilooja. Lõpetas 1985 saksofonierialal TRK (O. Kasemaa kl.), täiendas end 1989 Prantsusmaal C. Delangle'i juures. Moodustas 1984 „Villu Veski kvarteti", mis pärast koostöö algust S. Manukjaniga sai nimeks „Avicenna", asutas 1992 ansambli „Sexappeal Band", esines sellega 1994 Belgias A. Saxi mälestusfestivalil. Olnud a-st 1983 Tallinna saksofonikvarteti liige. Loonud laule, filmi- (*Discovery Travel Channel*'i seriaal „90 päevaga ümber maailma") ja teatrimuusikat ning koos akordionist T. Kallastega omapärase koloriidiga, Põhjamaade rahvaloomingust inspireeritud kontserdikava „Põhja saarte hääled" I ja II (ilm. 2 laserplaadil, 1999 ja 2000). Esitanud sümfooniaorkestri solistina eesti heliloomingut (E. Tamberg, H. Kareva). Sai vabariikidevahelisel puhkpillimängijate võistlusel 1983 Šiauliais III koha.

Veskivälí, *Viljar* (12. V 1936 Pala v.), majandustegelane. Lõpetas 1960 TPI. Oli 1958—80 Tallinna Masinatehases konstruktor, 1980—88 ENSV kohaliku tööstuse minister, 1988—90 ENSV MN-i esimehe asetäitja ja ENSV Rkl. Tööstuskomitee esimees, 1990—92 koondise „Eesti Tööstus" dir., 1992—98 Eesti Tööstuse ja Tööandjate Keskliidu tegevdir. ja 1998—99 nõunik. 1980—90 ENSV Ülemnõukogu saadik. 1986—90 EKP KK liige.

Vesman, *Elmar* (27. X 1932 Tartu), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1968). Lõpetas 1958 TRÜ. Töötanud 1959—61 TRÜ arvutuskeskuse peainsenerina, a-st 1961 TÜ Füüsika Inst-s (1970—75, 1983—88 ja 1990—97 vanemteadur, 1975—83 arvutusmatemaatikasektori juh., 1988—90 juhtivteadur), a-st 1998 konsultantinsenerina. Uurimusi pms. elementaarosakeste füüsika alalt (mesomolekulaarsed protsessid, mittelineaarne nõrga vastastikmõju teooria). Põhjendanud teoreetiliselt deuteeriumi müümolekulide tekkekiiruse resonantssõltuvuse t°-st (V-i mehhanism), on deuteeriumi müümolekulide resonantstekke seaduspärasuse avastajaid (avastus registreeriti 1988). EV teaduspreemia 1991. **T:** *Об одном возможном механизме образования мезмолекулярного иона ddμ*". — Письма в ЖЭТФ, 1967, 5, 4.

Vesse (srn. 1344), saarlaste 24. VII 1343 alanud ülestõusu (Jüriöö ülestõus) juhte, kroonikais nimet. kuningaks. Veebr. 1344 juhtis V. arvat. Karjas Purtsa küla juures Pamma Kooljamägedel asunud linnuse kaitsmist orduväe vastu; kui linnus vallutati, langes ta vangi ja pärast piinamist poodi.

Vestel, *Georg* Hugo (11. XI 1882 Saadjärve v. — 5. II 1933 Tartu), poliitik ja majandustegelane. Õppis 1900—05 Riia Polütehnikumi kaubandusosk-s, töötas 1900—08 Tallinnas õpetajana. Asutas 1908 Tallinna Eesti Kirjastuse Ühisuse ja oli selle juhatuse liige, elas ja töötas 1912—14 Tartus. Osales I maailmasõjas. Saksa okupatsiooni ajal oli Tartus ajalehe „Maaliit" toim. Astus 1918 Eesti kaitseväkke, osales Vabadussõjas 2. raskekahurväe divisjoni ülemana, läks 1920 erru. Oli 1920—21 Eesti Panga dir., 1921—24 rahaminister, 1921—22 ühtlasi riigivanema asetäitja, 1922—23 kaubandus-tööstusminister, töötas 1924—33 panganduses (Tallinna Krediitpanga dir., a-st 1925 Tallinna Pankade Nõukogu esimees ja a-st 1928 Eesti Panga nõukogu liige). V-i rahaministriks oleku ajal koostati esimesed korrapärased riigieelarved ning võeti vastu msg. majanduselu korrastavaid seadusi ja määrusi. Vabadusristi I liigi 2. järk.

Westholm, *Jakob* (11. V 1877 Uusküla, Palmse v. — 9. III 1935 Tallinn), pedagoog ja ühiskonnategelane. Õppis 1894—98 Tartu õpetajate seminaris, sooritas 1909 eksternina Tallinna Nikolai I gümnaasiumis lõpueksamid, seejärel õppis 1909—15 Tartu ülikoolis õigusteadust ja filosoofiat. Töötas a-ni 1903 mitmel pool Eestis õpetajana. Oli a-st 1903 Tallinna Väikelaste Eest Hoolitsemise Seltsi algkooli õpetaja, a-st 1905 selle juh. ja a-st 1907 ühtlasi omanik. Tema juhatusel arenes kool silmapaistvalt rahvuslikuks kõrge tasemega eragümnaasiumiks (algul progümnaasium, hiljem Jakob W-i gümnaasium). Võitles 1919 Vabadussõjas õpetajate roodus. Oli EV algusaastail haridusmin-i keskkoolide osk-a juh. Osales eesti koolide juriidiliste dokumentide koostamises. Pärandas koolile u. 140 000 kr. väärtuses kinnis- ja vallasvara, selle põhjal moodustati kooli ülalpidamiseks sihtasutus. Asutava Kogu liige (1919; 1919—20 abiesimees) ning rahvaerakondlasena I, II, III ja IV Riigikogu liige. Hauasammas Tallinnas Rahumäe kalmistul (1935, J. Raudsepp).
B: *Jakob Westholm ja tema kool 1907—1937.* Tln., 1937.

Vetemaa, *Enn* (20. VI 1936 Tallinn), kirjanik ja helilooja. Lõpetas 1959 keemiainsenerina TPI ja 1965 kompositsiooni erialal TRK. Olnud 1965—69 ETV kirjandus- ja kunstisaadete peatoim., 1969—76 ENSV Kirjanike Liidu luulekonsultant, 1987—89 kirjastuse „Kupar" aseesimees ja 1989—94 esimees. V. luuletusi ja jutustusi on ilm. ajakirjanduses a-st 1958. Luule on intellektuaalse kallakuga, sageli humoristlik ja kontrastirohke (kogud „Häälemurre", 1962, „Lumesõda", 1966, ja „Varasügise aiad", 1996). Lühirom-d („Monument", 1965; „Pillimees", 1967; „Väike reekviem suupillile", 1968; „Munad hiina moodi", 1969) panid 1960. a-il eesti kirjanduspildis aluse uudsele žanrile. Rom-des „Hõbedaketrajad" (1977, [2]1999) ja „Möbiuse leht" (I 1985, II 1990) on V. eritlenud inimpsüühikat, rom-s „Krati nimi oli Peetrus" (1991) kujutanud humoristlikult keskaegse Põhja-Eesti kloostri elu, näidendeis on ta käsitlenud eetilisi („Jälle häda mõistuse pärast", 1975; „Tuul Olümposelt tuhka tõi...", 1986) ja sotsiaalpsühholoogilisi probleeme („Õhtusöök viiele", 1972; „Roosiaed", 1976; „Nukumäng", 1979). Kirjutanud ka travestiaid („Kalevipoja mälestused", „Loomingus" 1971, rmt. 1985; teaduslikke käsiraamatuid imiteerivad „Eesti näkiliste välimääraja", „Loomingus" 1980, rmt. 1983, ja „Eesti luupainaja aabits", 1993) ning filmistsenaariume („Aeg elada, aeg armastada", 1977), ooperilibreto „Luigelend" (1966, muusika V. Tormis) jm. muusikateoste tekste. Avaldanud ka kultuuri- ja päevasündmusteainelist publitsistikat (narkootikumide kohta „Tunneli lõpus ootab puusärk", 1999). ENSV rahvakirjanik (1977). J. Smuuli preemia 1973, 1975 ja 1976. Heliloojana on V. eriti 1990. a-il loonud palju instrumentaalteoseid („Kontsertiino" fagotile ja keelpilliorkestrile (1994), „Trio" (1995), „Saksofonikvartett nr. 2" (1996) jpt.). **T:** lühirom-d *Ah soo... Või nii!!!* (koos 1984), *Tulnuk* (1987) ja *Pomm Eesti peaministrile* (1992), rom-d *Väegade noobel koolijas...* (1996) ja *Risti rahvas* I—II (1995—98), reisikiri *Maui on parim!* (1997), komöödiad *Püha Susanna ehk Meistrite kool* (1974) ja *Jälle Püha Susanna ehk Armastuse kool* (1978), värsstragöödia *Taaniel* (1981), näidendikogu *Väike näidendiraamat* 1—4 (1977—2000).

Vets, *Illis*-Vahur (14. VII 1938 Tallinn), tõsielufilmide operaator ja lavastaja. Töötanud 1958—66 Tallinna Kinostuudios („Tallinnfilmis") operaatori assistendina ning 1969—96 ETV-s („Eesti Telefilmis") operaatori assistendina, operaatorina ja režissöörina, a-st 1998 olnud as-i EMOR küsitleja. Teinud operaatorina rohkem kui 50 tõsielufilmi. **F:** režissööri ja operaatorina tõsielufilmid *Elu nagu kümnevõistlus* (1984), *Kuidas metsa hõikad...* (1985), *Auvahtkond* (1987), *Elukutse — disainer* (1988) ja *Tallinna kummitusmajad* (1994) ning aimeline paroodiafilm *Uurimusfilm doktor Enn Vetemaa märkmeraamatute põhjal — eesti näkid* (1992).

Vettik, *Tuudur* (õieti Feodor Fabian) (4. I 1898 Uniküla, Vao v. — 20. V 1982 Tallinn), helilooja, koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1926 muusikapedagoogika erialal TK (A. Topmani ja J. Aaviku kl.). Õppis samas ka kompositsiooni (A. Kapi kl.) ja viiulimängu (E. Bulleriani ja A. Papmehli kl.). Täiendas end kompositsiooni alal 1927—32 M. Saare juures. Oli 1919—40 Tallinna koolides muusikaõpetaja (sh. J. Westholmi eragümnaasiumis) ning 1940—50 ja 1956—62 TRK-s dirigeerimiskateedri õppejõud (a-st 1947 prof.; 1940—46 kateedrijuh., 1946—47 dekaan); õpilasi: A. Kiilaspea, A. Kallikorm, U. Taremaa, R. Laasmäe, A. Üleoja. 1950—56 oli repressee-rituna vangilaagris. Heliloomingu valdava osa moodustavad koori- ja soololaulud. Paljudele lauludele on V. ise sõnad kirjutanud. Koorilauludele on omane rahvalaululähedus, sõna ja heli vahekorra hea tundmine ning rikkalik tämbriskaala. Segakoorilaul „Su põhjamaa päikese kullast" on saanud üldtuntuks. Kirjutanud kantaate („Rõkatame rõõmulaulu", 1960; „Lähme lauldes laulupeole", 1969), koorisüite („Virulaste tantsud", „Kolm lõbusat lugu", „Kolmed muistsed lausumissõnad") ning rohkesti koori- („Noortelaul", „Virmaliste valgus", „Laul emale", „Nokturn", „Kuu", „Ballaad", „Põhjamaa lapsed") ja soololaule („Sügislinnule", „Merella on sinine", „Laul sõnajala õiest"). Juhatanud paljusid koore (Tallinna Rahvaülikooli Seltsi segakoori, noorteühingu „Tungal" sega- ja meeskoori, meeskoori „Eesti Laulumehed", ENSV Rkl. Filharmoonia segakoori, „Eesti Energia" meeskoori). Temperamentse ja veenva juhatamismaneeri tõttu oli üldlaulupidude armastatud juht, ms. 1933., 1938., 1947., 1960., 1969. ja 1980. a. üldlaulupeol. Avaldanud (rmt-te ja art-tena) koorilaulukäsitlusi, kirjutanud arvustusi. ENSV rahvakunstnik (1980). ENSV rkl. preemia 1948. **T:** *Laulukoori juhataja* (1939), *Praktiline noodiõpetus laulukooridele* (1939), *Diktsioon laulus* (1948), *Koorijuhi käsiraamat* (1965), *Muusikaõpik koorilauljaile* (1967, käsikiri).
B: H. Rannap. *Tee muusikasse.* Tln., 1984; M. Männik. *Tuudur Vettik.* Tln., 1990.

Weyrauch [*vairauh*], *August Heinrich* von (30. IV 1788 Riia — 8. III 1865 Dresden), baltisaksa helilooja, luuletaja ja lauluõpetaja. Sai hariduse Riias ja Peterburis. Oli Riias postiametnik, hakkas 1808 välja andma nädalalehte „Iris", kus avaldas oma art-eid, laule ja klaverimuusikat. Õppis 1811—13 Tartu ülikoolis õigusteadust, töötas 1820—27 samas saksa keele õpetajana. A-st 1827 elas Dresdenis. Väärtuslikuma osa W-i loomingust moodustavad 7 kogumikku „Deutsche Lieder" („Saksa laulud"), kokku 53 laulu: I—V kogumik on loodud 1820—27 Tartus, VI ja VII 1840 ja 1845 Dresdenis. Neisse on koondatud 19. saj. I poole romantilise muusika stiilitunnused, osa laule on muutunud rahvalauludeks. Kirjutas ka luuletusi.

Videvik, *Helle* (21. VI 1945 Uku-Eeriku k., Vohnja v.), keraamik. Õppis 1963—65 TPedI-s, lõpetas 1969 ERKI. Töötanud a-st 1969 „Arsis". Loonud kõrgkuumustehnikas faktuurilt ja värvilt rikkalikke, põhil. autori looduselamusi väljendavaid dekoratiivkompositsioone ja -plaate ning tarbenõusid; kasutanud msg. glasuure (vormid „Kõrbe liivadel", 1983, „Linnulennult", 1987, „Teekond udus", 1994; plaadid „Unenäo lend" I—VII, 1990, ja „Udu tõuseb", 1997). Osalenud rahvusv. keraamikasümpoosionidel Lätis, Leedus ja Norras. Sai 1987 Faenza keraamikavõistlusnäitusel auhinna.

Wiedemann [*vi:d-*], *Ferdinand Johann* (30. III 1805 Haapsalu — 29. XII 1887 Peterburi), saksa-rootsi päritolu keeleteadlane, Peterburi TA akad. (1857). Lõpetas 1821 Tallinna kubermangugümnaasiumi, oli 1821—23 Riguldi mõisas koduõpetaja. Lõpetas 1826 Tartu ülikooli õigusteaduskonna, sooritas 1830 ülikooli juures vanade keelte ülemõpetaja eksami. Oli 1830—37 Miitavis (Jelgavas) ja 1837—57 Tallinnas gümnaasiumiõpetaja, a-st 1858 töötas Peterburi TA-s soome-ugri rahvaste keelte ja ajaloo alal. Tallinnas avaldas uurimusi soome-ugri ja altai keelte sugulusе, mari, sürjakomi, udmurdi ja eesti keele, üldkeeleteaduse ja botaanika alalt („Beschreibung der phanerogamischen Gewächse Esth-, Liv- und Curlands", 1852, koos E. Weberiga), hiljem laiaulatuslikke teedrajavaid teoseid eesti, liivi, vadja ja mari keele ning mordva ja permi keelte kohta. Tema väärtuslikemad teosed on „Ehstnisch-Deutsches Wörterbuch" (Peterburi, 1869, Tallinn, [4]1973), mis sisaldab hulgaliselt rahvakeelset fraseoloogiat ja murdesõnavara, „Grammatik der Ehstnischen Sprache, zunächst wie sie in Mittelehstland gesprochen wird, mit Berücksichtigung der anderen Dialekte" (Peterburi, 1875) ja eestlaste pärimuslikku mentaliteeti vaatlev „Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten" (Peterburi, 1876). Eesti ainestiku kogumiseks rändas ta 1861—68 peaaegu kõigil murdealadel. W. suhtles rahvusliku liikumise tegelastega ning aitas ms. avaldada ja levitada „Kalevipoega"; tal oli suur mõju eesti kirjakeele kujunemisele. Tema toetusel loodi liivi kirjakeel. A-st 1989 antakse W-i-nimelist keeleauhinda. **T:** *Versuch einer Grammatik der tscheremissischen Sprache* (1847), *Versuch ueber den Werroehstnischen Dialekt* (Peterburi, 1864), *Grammatik der ersa-mordvinischen Sprache nebst einem kleinen mordwinisch-deutschen und deutsch-mordwinischen Wörterbuch* (Peterburi, 1865), *Über die Nationalität und die Sprache der jetzt ausgestorbenen Kreewinen in Kurland* (Peterburi, 1871), *Grammatik der syrjänischen Sprache mit Berücksichtigung ihrer Dialekte und des wotjakischen* (Peterburi, 1884).
B: P. Ariste. *Ferdinand Johann Wiedemann.* Tln., 1973.

Wiera [*vi:ra*], *August* Daniel (28. III 1853 Jaama mõis, Tartu läh. — 26. III 1919 Tartu), teatri- ja muusikajuht. Laulis a-st 1869 „Vanemuise" seltsi kooris, valiti 1878 näitemängu-, koori- ja orkestrijuhiks. Kui 1891 seltsis näitemängu tegemine keelustati, taotles ta ametliku loa tegutsemiseks iseseisva teatriettevõtjana. Töötas oma poolkutselise trupiga (näitejuhid ka A. Mägi, L. Menning, H. Techner jmt.) seltsimaja põlenguni (1903) „Vanemuise" seltsi juures, hiljem (a-ni 1913) pms. „Bürgermusse" laval. W. teatri mängukavas olid valdavalt saksa keelest tõlgitud lihtsakoelised lustmängud ja sentimentaalsed näidendid, 1880. a-il katsetati lavale tuua maailmaklassikat (Voltaire'i, Molière'i, Shakespeare'i). 1883 pani W. Weberi „Preziosaga" aluse „Vanemuise" muusikateatrile, 1890. a-il said ülekaalu operett ja nn. ilunäitlus. Ajastu muutunud kunstiarusaamad ja noore haritlaskonna protest W. teatri mängukava vastu põhjustasid W. kõrvalejäämise kutselise „Vanemuise" asutamisest. **L:** Jannseni *Pärmi-Jago unenägu* (1873), Planquette'i *Corneville'i kellad* (1886), Straussi *Mustlasparun* (1889), Gogoli *Naisevõtt* (1895), Méhuli *Joosep Egiptuses* (1899).
B: K. Kask. *Teatritegijad, alustajad.* Tln., 1970; *Kui päikest sõelaga tehti...* [Koost. L. Kirepe.] Tln., 1974.

Wieselgren [*vi:selgre:n*], *Per Wäino* (4. VIII 1900 Jönköping — 11. II 1989 Växjö), rootsi kirjandus- ja keeleteadlane, *dr. phil.* (1928). Lõpetas 1922 Lundi ülikooli. Oli 1928—31 Tübingeni ülikooli skandinaavia keelte lektor ja 1931—41 TÜ rootsi keele ja kirjanduse prof., hiljem töötas Lundis, Münchenis ja Kopenhaagenis. Uurinud skandinaavia keelte, eriti rootsi keele ajalugu, rootsi vanemat kirjandust ja Eesti (eestirootslaste) kohanimesid. **T:** *Quellenstudien zur Volsungasaga* (1935), *Rootsi-eesti sõna-*

Tuudur

Helle

Ferdinand
Wiedemann

August

raamat (1939–40, Uppsala, [3]1976, koos P. Ariste ja G. Suitsuga), *Ortnamn och bebyggelse i Estlands forna och hittillsvarande svenskbygder: Ostharrien med Nargö* (Lund, 1951), *Ormsö ortnamn och bebyggelsehistoria* (Uppsala, 1962).

Viigla, *Leopold* (9. I 1900 Kipastu k., Valguta v. — 30. VII 1974 Tallinn), dirigent ja pedagoog. Tegutses 1923–41 Narvas muusikaõpetaja ja dirigendina, oli II maailmasõja ajal eesti laskurkorpuse puhkpilliorkestri dirigent, seejärel „Estonia" dirigent ning ENSV Rkl. Filharmoonia dir. ja puhkpilliorkestri dirigent, 1949–63 Tallinna Muusikakooli ja 1963–74 TRK akordioniõppejõud. Olnud ka Vab. Orkestrijuhtide Puhkpilliorkestri peadirigent ja a-st 1947 mitme üldlaulupeo puhkpilliorkestrite üldjuhte. ENSV rahvakunstnik (1970). **T:** *Akordionimängu õpik* (1960), *Akordionimängu põhialused* (1963).

Vihalem, *Andres* (14. IV 1937 Tartu — 13. VI 1991 Tallinn), teleajakirjanik. Lõpetas 1960 TRÜ eesti filoloogina, õppis 1969—71 NLKP KK Kõrgemas Parteikoolis ajakirjandust. Töötas 1965—71 ER-is (juhtis „Mnemoturniiri" ja toimetas „Keskööprogrammi") ja a-st 1971 ETV-s. Tegi meelelahutus- ja publitsistikasaateid, sai tuntuks „Horoskoobi" saatejuhina; teisi saatesarju: „Põline amet", „Akadeemikud", „Peaproov", „Suvetiir" (koos M. Talvikuga), „Ainult pool tundi veel" (koos A. Talvikuga). **F:** telefilm *Töömehe au* (1984).

Vihalem, *Paul* (17. V 1910 Lihula — 23. XI 1985 Tallinn), õigusteadlane, õigusteaduse dr. (1952). Lõpetas 1935 TÜ. Oli 1935–38 teaduslik stipendiaat tsiviil- ja tööõiguse alal, 1938—40 ja a-st 1945 TRÜ õppejõud (a-st 1956 prof.). Osales 1930. a-il juhtivalt Eesti Noorsoo Karskusliidu, Eesti Karskusliidu, üliõpilasseltsi „Veljesto" ja Akadeemilise Sotsial. Ühingu tegevuses. Oli a-st 1940 NLKP liige, 1941–46 Eesti NSV töö rahvakomissar, 1942–45 ühtlasi ENSV Aü-te Kesknõukogu esimees, 1946–50 ENSV TA Majanduse ja Õiguse Inst-i dir. ENSV tnl. jurist (1966). **T:** *Eesti kodanlus imperialistide teenistuses* (1960), *Valimised kodanlikus Eestis* (1963), *Eesti kodanluse üleminek saksa fašismi teenistusse* (1971).

Vihalemm, *Arno* (a-ni 1936 Arnold K o c h) (24. V 1911 Pärnu – 21. VI 1990 Växjö, Rootsi), luuletaja ja graafik, Peeter ja Rein V-a isa. Õppis 1935–40 ja 1943 kõrgemas kunstikoolis „Pallas". Põgenes 1944 Rootsi, elas a-st 1948 Ystadis, töötas seal 1948—52 kunstnikuna keraamikatehases, seejärel oli vabakutseline maalija ja graafik. Avaldanud luulet a-st 1936. Vormilt väljapeetud luuletustes on ta rakendanud kunstikavatsuslikku koomikat, negativismi, skepsist ja enesеirooniat, millele lisandub groteski ja mängulisuse sugemeid. Vabagraafikale ja rmt-ukujundustele on omased jõuliselt üldistav ja fantaasiarohke kujundikäsitlus ning naivistlik lihtsus. **T:** luulekogud *Kaja kivi südames* (Lund, 1954), *Marionetid* (mapp linoolõikeid luuletustega, Ystad, 1958), *Consolationes* (Lund, 1961), *Tsoo-loogia ehk ingel lindudega* (Lund, 1966), *Ühe keelega kannel* (Lund, 1979) ja *Viis on viis* (Lund, 1986), valikkogud *Ühe Pärnust pärit poeedi palgejooni* (1965) ja *Lugemik* (1991), essee *Kunstnik eesti kirjanduses* (Rooma, 1975).

Vihalemm, *Peeter* (11. IX 1944 Pärnu), ajakirjandusteadlane ja sotsiaalpsühholoog, Arno V-a poeg, Rein V-a vend, Marju Lauristini abikaasa, psühholoogiaknd. (1974, Leningradi ülikool). Lõpetas 1968 TRÜ eesti filoloogia ajakirjanduse eriharu. Töötanud ELKNÜ TRÜ komitees, TRÜ sotsioloogialabori vanemteadurina ja EPA filosoofiakateedri õppejõuna, olnud a-st 1978 TÜ ajakirjandusõppejõud (a-st 1979 dots., 1992–97 prof., a-st 1997 vanemteadur), 1989–97 ja a-st 2000 ajakirjandusosk-a juh. **T:** *Massikommunikatsiooni teooria* (1977, koos M. Lauristiniga), *Rajoonileht ja lugeja* (1987, koos M. Lauristini, S. Uusi ja J. Peegliga), *Meie muutuv elulaad* (1988, koos E. Hioni ja M. Lauristiniga), *Contemporary life-styles in Estonia* (1988, koos E. Hioni ja M. Lauristiniga), *Viron vapauden tuulet* (Helsingi, 1989, koos M. Lauristini ja R. Ruutsooga), *„ESTONIA": The disaster in Estonian media* (Stockholm, 1996, koos M. Lauristiniga), *Return to the Western World. Cultural and political perspectives on the Estonian postcommunist transition* (1997, koos M. Lauristini, K. E. Rosengreni ja L. Weibulliga).

Vihalemm, *Rein* (9. XII 1938 Pärnu), filosoof, Arno V-a poeg, Peeter V-a vend, filosoofiaknd. (1969). Lõpetas 1963 TRÜ keemia erialal. Olnud a-st 1966 TÜ filosoofiaõppejõud (1974—92 dots., 1992—97 teadusfilosoofia korraline prof., 1996–98 ühtlasi filosoofiaosk. juh., a-st 1997 dots., teadusfilosoofia õppetooli hoidja). Uurimusi teadusfilosoofia ja -metodoloogia alalt, eelkõige postpositivistlike suundade, keemia ja selle ajalooga seonduva, füüsikasarnase teaduse eripära, eelduste ja piiride kohta. TÜ teadusfilosoofia õppetooli rajaja (1992). Rahvusv. Keemiafilosoofia Seltsi (*International Society for the Philosophy of Chemistry*) asutajaliige (1997, Ilkley, Inglismaa). ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Teaduse metodoloogia* (1979, koostaja), *Ühe teaduse kujunemislugu. Keemia arenguteest* (1981).

Vihandi, *Asta* (21. VII 1929 Tartu — 5. III 1993 Tallinn), laulja (sopran) ja näitleja. Õppis „Vanemuise" balletistuudios ning laulmist Pärnus ja Tallinnas eraõpetajate juures. Alustas 1947 „Vanemuise" koorilauljana, oli 1948—50 „Endla" näitleja, koorilaulja ja tantsija, 1950—85 „Estonia" operetisolist ning a-st 1985 „Eesti Kontserdi" administraator. Mänginud filmides („Mihhailo Lomonossov", 1955). Hukkus liiklusõnnetuses. **O:** Olesja (Miljutini *Trembita*), Kristel (Zelleri *Linnukaupleja*), Lea (Arro ja Normeti *Tuled kodusadamas*), Lisa (Kálmáni *Marica*), Stella (Normeti *Stella Polaris*), Franziska (Straussi *Viini veri*), Tuul (Raudmäe *Kiri nõudmiseni*), Niina (Valgre ja Raudmäe *Muinaslugu muusikas*), Õpetaja (Vinteri ja Raudmäe *Pipi Pikksukk*).

Vihandi, *Oskar* (5. V 1917 Kavilda v. — 26. III 1991 Tallinn), näitleja ja fotograaf. Lõpetas 1939 Tartu tööstus- ja majanduskooli elektrotehnika erialal, õppis 1941—47 (vaheaegadega) laulmist. Töötas 1939—47 „Vanemuises", 1947—50 „Endlas" ja 1950—62 „Estonias" näitleja ja lauljana. Oli 1962—78 ETA fotokorrespondent ja 1978—91 koondise „Uku" fotograaf. Osales paljudel vab. ja rahvusv. näitustel. Korraldas a-st 1977 isikunäitusi. Saanud auhindu (sh. fotovõistluselt „Merevaigumaa" 1977 ja 1979 pronksmedali). Koostas isikualbumeid (sh. „27 fotot", 1975, ja „Kohtla-Järve", 1984).

Vihma, *Helgi* (5. VI 1931 Tartu), keeleteadlane ja kultuuriloolane, *mag. phil.* (1993). Lõpetas 1957 TRÜ eesti filoloogia erialal. Töötas 1952—60 Tartus õpetajana, 1960—64 oli ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i aspirant, seejärel töötas a-ni 1981 sealsamas sõnarmt-te ja leksikograafia sektoris, osales „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu" koostamises. Oli 1982—91 Eesti Rahvusrmtk. teadusosk-a peabibliograaf ja terminoloogiasektori juh., 1991—92 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-i vanemteadur, 1992—98 TPÜ vanemteadur ja 1993—98 „TPÜ toimetiste" peatoim. Johannes Aaviku Seltsi asutajaid ja a-st 1992 selle esimees. Avaldanud a-st 1964 Eesti ja välismaises teadusperioodikas art-eid ja uurimusi keeleuuenduse, leksikoloogia ja leksikograafia, eesti kirjanduse ning kultuuriloo kohta. Koostanud koguteoseid ja bibliograafiaid, kirjutanud kommentaare ning järelsõnu. **T:** *Üheksa aastakümmet. Pühendusteos Johannes Aavikule* (1971, koostaja, koos K. Mihklaga), *Raamatukogutermineid* (1987), *Raamatukogu-*

terminite pöördsõnastik (1987), *Kultuurilugu kirjapeeglis. J. Aaviku ja F. Tuglase kirjavahetus* (1990, koostaja), *Raamatuloolist* (1990, koostaja), *Kirjandustermineid eesti ja soome keeles* (1992, koos M. Mägeriga), *Keelereform ja raamat* (1993, koostaja), *Johannes Aaviku publikatsioonid 1901–1993* (1994), *Artikleid ja arhivaale* (I 1994, II 1999, koostaja), *Eesti kultuuriloost 20. sajandi esimesel poolel* (1995, koostaja, koos K. Kirme ja M. Männikuga). ▲

Vihman, *Arnold* (23. III 1899 Paasvere v. — 26. VI 1975 Tallinn), pedagoog. Lõpetas 1930 TÜ matemaatika-loodusteaduskonna ning ühtlasi TÜ didaktilis-metoodilise seminari. Töötas 1930–35 Paides ja Rakveres, 1935–41 Tallinna Tütarlaste Kommertskoolis ja 1944–47 Tallinna Arve- ja Plaanindustehnikumis õpetajana ning 1947–73 Tallinna Õpetajate Inst-s ja TPedI-s õppejõuna. Oli a-st 1957 matemaatika õpetamise ümberkorraldamise algatajaid ja teostajaid. Koostanud rohkesti matemaatikaõpikuid ja töövihikuid, mis on ilmunud paljude kordustrükkidena.

Vihmand, *Mari* (17. V 1967 Tartu), helilooja. Lõpetas 1990 kompositsiooni alal TRK (E. Tambergi kl.) ja 1997 samas magistrantuuri (L. Sumera kl.). Õppis 1996–97 Lyoni konservatooriumis (G. Amy juhendamisel). Elab a-st 1998 Saksamaal. Loomingu enamiku moodustab kammermuusika, muusikalist käekirja iseloomustavad värskelt sentimentaalse alatooniga lüürika ning konstruktsiooni ja emotsionaalsuse vahelise tasakaalu otsing. EV kultuuripreemia 1996, UNESCO heliloojate *rostrum*'i noorte heliloojate I auhind 1996. **T:** *Laul õnnelikust Corydonist ja Phyllisest* sopranile ja kammeransamblile (1992), *Sümfoonia* (1993), *Keelpillikvartett* (1994), kammerooper *Lugu klaasist* (1995), *Floreo* sümfooniaorkestrile (1996), *La Question* soolooboele (1996), *Muutunud maastik* viiulile ja klaverile (1996), „*... nüüd tuli aeg minu juurde alasti...*" elektroonilisele koosseisule (1997).

Viidalepp, *Ants* (6. I 1921 Tallinn), maalikunstnik, Jaan V-a onupoeg, Richard V-a vennapoeg. Lõpetas 1948 Tartu Rkl. Kunstiinst-i. Töötas 1948–53 ERKI Tartu osk. ja 1960–94 TKÜ õppejõuna (a-st 1973 prof-i kt.); a-st 1994 emeriitprof. Loonud figuurikompositsioone („Akadeemik N. Burdenko operatsiooni teostamas Tartu ülikoolis", 1952, koos I. Kimmiga; „F. R. Kreutzwald üliõpilasena luulet kogumas", 1955; „Vähil", 1957) ja portreid („Viiuldaja E. Sõrmus", 1956; „Eino Tamberg", 1963). 1960. a-te lõpus sai talle omaseks rahvalik parodeeriv ja groteskne laad („Pulmapilt", 1968; „Veranda ees", 1977; „Paide laat", 1983). Illustreerinud rmt-id („Üle õue õunapuu", 1958; E. Raua „Kaval-Ants ja Vanapagan" ja „Kalevipoeg", 1958 ja 1961; „Sada saarelehte, tuhat toomelehte", 1968). Kirjutanud eesti kunstnike kohta uurimusi ja art-eid, avaldanud J. Võerahansu elust rmt-u „Meister" (1998). Teinud stsenaristina koos A. Söödiga J. Võerahansust ka filmi (1978).

Viidalepp, *Jaan* (27. XII 1939 Tartu), entomoloog, Richard V-a poeg, Ants V-a onupoeg, bioloogiaknd. (1971). Lõpetas 1963 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1968 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1981–91 ja a-st 1996 vanemteadur, 1991–95 juhtteadur). Uurimusi Eestis jt. Baltimaadel ning mujal end. NSV Liidu alal elavate suurliblikate, eriti vaksiklaste sgk-a (*Geometridae*) bioloogia, süstemaatika ja geograafilise leviku alalt. Osales Eesti noorte teadlaste II (Kaug-Ida, 1961) ja III (Tõva–Burjaatia, 1972) kompleksekspeditsioonis, viibis 1961–91 14 uurimisretkel end. NSV Liidu väheuuritud aladel (Armeenias, Aserbaidžaanis, Türkmenistanis, Tadžikistanis, Siberis ja Sahhalinil), täiendanud TÜ ning Zooloogia ja Botaanika Inst-i kogusid. Koostanud katalooge ja määrajaid. **T:** *Catalogus Macrolepidopterorum Estoniae* (1966 koos T. Mölsiga; 1976 ja 1986 koos H. Remmiga; 1995), *Liblikate määraja* (1971), *Verbreitung der Großschmetterlinge im Baltikum* I–IV (art-isari koos A. Sulcsiga). — Deutsche entomologische Zeitschrift, 1969–1974; *Фауна пядениц гор Средней Азии* (1988), *Checklist of the* Geometridae (Lepidoptera) *of the former U.S.S.R.* (1996), *Liblikamääraja* (1996, koos H. Remmiga).

Viidalepp (a-ni 1935 Viidebaum), *Richard* Voldemar (23. I 1904 Nurmsi k., Mäo v. — 3. VI 1986 Tartu), rahvaluuleteadlane, Jaan V-a isa, Ants V-a onu, Signe Kivi vanaisa, filoloogiaknd. (1965). Lõpetas 1940 TÜ folkloori ja etnograafia alal. Töötas 1929–40 Eesti Rahvaluule Arhiivis (1938–40 juh. abi), 1940–47 Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumis ning 1947–79 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (1952–62 rahvaluule sektori juh.). Avaldanud uurimusi rahvakommete („Kildsann ja muid endisaegseid külanoorte kooskäimisi", 1941; „Kuidas vanasti õitsil käidi", 1961), etnograafia („Iseloomustavat Eesti ohvrikividest", 1939; „Eesti külviabinõud ja külvisamm", 1947) ja folkloristika ajaloo alalt. Toimetanud ja koostanud rahvaluuleväljaandeid („Eesti rahvaluule ülevaade", 1959; „Eesti muinasjutud", 1967). V. on teinud suurt tööd rahvaluule kogumisel ja kogumise korraldamisel.

Wiidik, Vidik, Viidik, *Roman Woldemar* (30. XII 1905 Laiuse v.), loomaarstiteadlane, *dr. med. vet.* (1936, Viin), *dr. med. vet.* (1959, Stockholm). Lõpetas 1929 TÜ. Oli 1926–31 TÜ-s abijõud ja assistent, 1931–34 Saarde jsk-a ning 1934–36 Jõgeva linna ja jsk-a loomaarst, 1936–38 TÜ stipendiaat mitmes Euroopa ülikoolis (sh. veterinaariaülikoolis), 1938–40 TÜ lihahügieeni ja kohtuliku loomaarstiteaduse õppejõud (1939–40 prof. ja lihahügieeniinst-i dir.). Läks 1940 Soome, oli 1941–44 Soome sõjaväes, 1946–48 Lahti linna loomaarst. Siirdus 1948 Rootsi, oli 1948–71 Stockholmis Rootsi Rkl. Veterinaarmeditsiinilise Asutuse seerumi- ja vaktsiinilaboratooriumi juh. Uurimusi lihahügieeni ja immunoloogia alalt.

Viiding, *Arnold* (19. III 1911 Valga), kergejõustiklane. Lõpetas 1940 TÜ õigusteaduskonna. Võitis 1934 EM-il kuulitõukes kuldmedali ja oli kettaheites 5. Sai 1936 Berliinis OM-il kuulitõukes 8. koha, 1935 üliõpilaste MM-il kuulitõukes kuld- ja kettaheites pronksmedali ning 1933 mõlemal alal hõbemedali. Tuli 1931–36 Eesti meistriks 6 korral kuulitõukes, 3 korral kettaheites ning 4 korral võrkpallis (Tallinna „Kalevi" meeskonnaga) ja 1931 korvpallis. Parim tulemus kuulitõukes 16.06,5. Kuulus 1932–37 maailma edetabeli esikümnesse, sh. 1935 3., 1933 4. ja 1936 5. tulemusega. Oli politsei teenistuses. Läks 1944 Saksamaale ja sealt 1949 Austraaliasse, kus töötas ehituse alal ja asutas Sydney's plastikaattoodete firma.

Viiding, *Bernhard* (7. VI 1932 Valjala v.), ajakirjanik, prosaist ja luuletaja. Lõpetas 1957 TRÜ eesti kirjanduse erialal. Töötas 1958–68 ajalehe „Rahva Hääl" toimetuses, oli 1968–84 ajalehe „Televisioon" vastutav toim. ja ETV kultuurisaadete koostajaid, 1984–86 vabakutseline ajakirjanik, 1987–90 firma „Kodamu" ajakirjandusgrupi juh., 1991–94 ajakirjandusfirma Viser tegevdir. Avaldanud a-st 1956 ajakirjanduses ja msg. kogumikes art-eid, arvustusi, olukirjeldusi, luuletusi jm. Dokumentaaljutustuse „Herman Kuning" (1982) tiraaž hävitati EKP KK käsul, ainsa säilinud eksemplari järgi avaldati see 1997 uuesti ajalehes „Meie Maa" (rmt-na 2000 koos lisa ja kommentaaridega). Samal ainel põhinev näidend „Kuning Herman Esimene" (koos K. Kilveti ja J. Saarega) lavastati 1987. Avaldanud ka Valjala murdes luulet. **T:** publitsistikarmt-d *Kurist* (1985), *Vastu-*

Mari V

Ants V

Jaan V

Arnold V

Bernhard V

vihaööta (1988) ja *Metsavenna elu* (1991), luulekogud *Tähe tüdruk* (1998), *Laev kaindlus* (1998) ja *Kuna ilma kartsata elu peale minna* (1999).

Viiding (pseud. Vee), *Elo* (20. III 1974 Tallinn), kirjanik, Juhan V-u tütar, Kaljo Kiisa, Linda ja Paul V-u lapselaps. Lõpetas 1999 Eesti Humanitaarinst-i teatri ja näitlejameisterlikkuse alal. Esimesed luuletused ilmusid 1987. Avaldanud luulekogud „Telg" (1990), „Laeka lähedus" (1993), „Võlavalgel" (1995, kõik kolm pseud-i all) ja „V" (1998), novellikogu „Ingelheim" (1995) ning ajakirjanduses art-eid. T: valikkogu *Paljastuksia* (Helsingi, 2000).

Viiding, *Herbert* (6. IV 1929 Aitsra k., Hummuli v. – 25. IX 1988 Tallinn), geoloog ja looduskaitsetegelane, geoloogiaknd. (1955). Lõpetas 1952 TRÜ, oli 1955—66 sealsamas õppejõud (a-st 1956 dots., 1964—66 bioloogia-geograafiateaduskonna dekaan), a-st 1966 töötas ENSV TA Geoloogia Inst-s (1966—69 litoloogia-mineraloogiasektori juh. ja 1969—88 sedir.). Oli 1972—88 ENSV TA Looduskaitse Komisjoni aseesimees. Uurimusi meteoriitika, geoloogia (maavarad), petrograafia (Eesti ja selle naaberalade rändkivid) ning litoloogia alalt, kirjutisi looduskaitse vallast. Algatas „Eesti ürglooduse raamatu" koostamise. ENSV tnl. looduskaitsja (1987). EV teaduspreemia 1991 (postuumselt). **T:** *Lahemaa kivid* (1981), *Eesti mineraalid ja kivimid* (1984), *Geoloogia alused* (1987, koos I. Aroldi ja A. Raukasega). **B:** A.-L. Kleesment, Ü. Heinsalu. *Herbert Viiding — teadlane, pedagoog, looduskaitsja ja teaduse populariseerija.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, IX. Tln., 1993.

Viiding, *Juhan*, pseud. Jüri Üdi (1. VI 1948 Tallinn – 21. II 1995 Rapla), luuletaja, näitleja ja lavastaja, Linda ja Paul V-u poeg, Mari Tarandi vend, Elo V-u isa. Lõpetas 1972 lavakunstierialal TRK, oli samast aastast Eesti Draamateatri näitleja. Esimesed luuletused ilmusid 1968 „Loomingus" ja 1971 4 autori ühiskogus „Närvitrükk" (koos J. B. Isotamme, T. Liivi ja J. Sangaga); alates valikkogust „Ma olin Jüri Üdi" (1978) avaldas luuletusi oma nime all. V-u varasele luulele on iseloomulikud koomika, groteskne loogika, üllatuslikud seosed ja vastandused ning meetriliselt korrastatud riimiline värss (kogud „Detsember", 1971, „Käekäik", 1973, „Selges eesti keeles", 1974, „Armastuskirjad", 1975). Hiljem maailmapilt tasakaalustus, väljendusviis muutus lihtsamaks ja üldistatumaks, süvenes traagiline hoiak. Loonud vabavärsilist ja proosaluulet, segavorme ja aforisme (kogud „Elulootus", 1980, „Tänan ja palun", 1983, valikkogu „Osa", 1991). Kirjutanud näidendeid ja lavakavu („Olevused", 1980, „Öötöö", 1987, mõlemad koos T. Rätsepaga), laulutekste filmidele („Nukitsamees") ja teatrietendustele ning filmistsenaariume („Nipernaadi"). ENSV tnl. kunstnik (1980). A. Lauteri preemia 1978, J. Smuuli preemia 1984, J. Liivi luuleauhind 1985, Eesti Teatriliidu aasta eripreemia 1990. **L:** Becketti *Oodates Godot'd* (koos T. Rätsepaga, 1986, mängis Estragoni) ja *Õnnelikud päevad* (1989, mängis Willie't), Ionesco *Kiilaspäine laulja* (1991, mängis Tuletõrjekaptenit), Betsuyaku *Väljakäik* (1990, mängis Meest) ja *Kalmaar-kurtakamm* (1992, mängis Meest). **O:** Tusenbach (Tšehhovi *Kolm õde*), Peer (Ibseni *Peer Gynt*), Hamlet (Shakespeare'i *Hamlet*), Parun (Lenzi *Süütute aeg. Süüdlaste aeg*), Voitinski (Tammsaare ja Wikiveri *Armastus ja surm*), *Isa* (Strindbergi *Isa*). **T:** *Jüri Üdi ja Juhan Viiding. Kogutud luuletused* (1998, koostanud ja järelsõna kirjutanud H. Krull).

Viiding, *Linda* (17. XI 1906 Vastse-Prangli mõis, Kriimani v.), tõlkija, Märt Laarmanni õde, Juhan V-u ja Mari Tarandi ema, olnud abielus Paul V-ga. Õppis 1929—30 Lääne-Soome rahvaülikoolis. Töötanud ametnikuna, ajakirjade „Eesti Noorus" ja „Nädal Pildis" toimetuses ning ER-is. Avaldanud luulet ja lühiproosat, kirjutanud raadiole kuuldemänge ja dramatiseeringuid. Eestindanud soome kirjandust (Z. Topelius, H. Wuolijoki, M. Lassila, P. Rintala).

Viiding, *Paul* (22. V 1904 Valga – 27. VI 1962 Tallinn), kirjanik, kriitik ja tõlkija, Juhan V-u ja Mari Tarandi isa, oli abielus Linda V-ga. Lõpetas 1930 TÜ matemaatikuna. Töötas kindlustusseltsis „Oma", ringhäälingus ja ENSV Kirjanike Liidus ametnikuna ning Eesti Rkl. Kirjastuses toim-na, a-st 1953 oli vabakutseline kirjanik. Kirjanduslikku tegevust alustas 1930. a-il luuletajana, oli koguteose „Arbujad" (1938) autoreid; avaldanud ka lühiproosat (novellikogud „Püüdlikult hea tahe", 1936, „Sild", 1946, ja „Mõtteid rahutul hommikul", 1958; valikkogu „Valge krae", 1987), rom-i „Elu aseaine" (1939, [2]1969), art-eid ja arvustusi (kriitikavalimik „Elu ja luule", 1963). V-u loomingule on iseloomulik intellektuaalne, arutlev laad, haritlaste ja ühisk-a suhete analüüs. Tõlkinud vene (N. Gogol, A. Radištšev, M. Gorki) ja saksa kirjandust (F. Schiller). **T:** luulekogud *Traataed* (1935) ja *Edasiminek* (1947).

Viies, *Edgar* (12. I 1931 Simititsa (Zimititsõ), Volossovo raj., Leningradi obl.), kujur. Õppis 1951—52 ERKI-s, lõpetas 1958 Leningradis Repini-nim. kunstiinst-i. Loonud vabaplastikat („Siluett", 1966, ja „Oja", 1968, mõlemad alumiinium; „Supleja", 1974, pronks), mälestussambaid (J. Köler, 1976, arh. R. Luup, Viljandis, J. Koort, 1983, Tallinnas Kadriorus, ja F. Tuglas, 1986, Tartus; kõik pronks ja graniit) ja monumentaal-dekoratiivplastikat („Merineid", 1981, pronks ja graniit, Tallinnas). 1990. a-il tegelnud pms. pisiplastikaga („Rünnak" ja „Konstruktiivse kübaraga daam", 1997; „Hidalgo", 2000). Teostele on omane stiilipuhtus ja vormi väljendusrikkus. ENSV tnl. kunstnik (1984). K. Raua preemia 1974, ENSV rkl. preemia 1977. — Tema abikaasa Virve V. (29. II 1940 Kihelkonna) on maalikunstnik.

Viigimaa, *Margus* (24. IV 1958 Tartu), kardioloog, meditsiinidr. (1994), New Yorgi TA liige (1998). Lõpetas 1982 TRÜ. Töötanud TÜ-s, a-st 1983 kliinilise füsioloogia laboratooriumis (1988—92 selle juh.), a-st 1996 olnud kardioloogiakliiniku dots. Stažeerinud 1990—91 Jaapanis Kyoto ülikoolis, hiljem Saksamaal ja Suurbritannias. Uurinud vere hüübimissüsteemi südamehaigetel, arteriaalset hüpertensiooni, hüperlipideemiat, südame-veresoonkonna haigusi ja nende riskitegureid. Eesti Hüpertensiooni Ühingu asutaja (1995) ja president, Eesti Südameprojekti Nõukogu esimees, Maailma Tervishoiuorg-i CINDI projekti Eesti dir., Euroopa Kardioloogide Seltsi eristaatusega liige (*fellow*) (1998). **T:** *Arteriaalne hüpertensioon: praktilisi aspekte* (1995, toim. ja autoreid), *Hüperlipideemia käsiraamat* (1996), *Preventiivkardioloogia* (1997, koos M. Dominiczakiga), *Soovitused perearstile haiguste ennetamiseks* (1998).

Viik, *Linnar* (26. II 1965 Tallinn), infotehnoloog ja -analüütik. Lõpetas 1990 majandusinsenerina TTÜ. Olnud 1991—95 Helsingi tehnikaülikooli tööstusjuhtimise inst-s ja a-st 1999 Joensuu ülikoolis doktoriõppes. Töötanud 1990—91 Helsingi tehnikaülikoolis ja 1992—93 Stockholmi keskkonnainst-s teadurina. Nõustanud ja juhtinud ÜRO arenguprogramme Eestis jm. Ida-Euroopas. Kuulub a-st 1998 mitme meediaettevõtte (as-i Tallinna Kaabeltelevisioon, as-i Meediamaa, oü-u Levicom Broadband) juhatusse. Populariseerinud Eestis arvutikasutust ja Internetti (a-st 1998 „Tiigrituuri" peakorraldaja), avaldanud ajakirjanduses sellealaseid kirjutisi. Eesti inimarengu aruannete (1995, 1996, 1997, 1998) autoreid ja toim-id. Teinud a-st 1996 ETV-s uut meediat tutvustavaid saateid ja pidanud EKA-s, Concordia Rahvusv.

Ülikoolis, Eesti Majandusjuhtide Inst-s ja konverentsidel uue meedia ja infoühisk-ateemalisi loenguid. A-st 1999 EV peaministri nõunik.

Viik, *Tõnu* (12. XII 1939 Rohuneeme k., Iru v.), astrofüüsik, astronoomiadr. (1991). Lõpetas 1963 TRÜ, täiendanud end 1997 Cambridge'is. Olnud a-st 1968 Tartu Observatooriumi teadur (a-st 1976 vanemteadur), 1971—76 teadussekretär, 1985—99 dir., a-st 1990 ka TÜ õppejõud. Uurimusi elektromagnetkiirguse levimise kohta taevakehade atmosfääris kiirgusenergia tasakaalu korral. **T:** *The complex H-function.* — Astrophysics and Space Science, 1993, 209; *Average photon path-length of radiation emerging from finite atmospheres. II. Impact of polarization.* — Astrophysics and Space Science, 1995, 232.

Viik, *Urmas* (11. IX 1961 Tallinn), graafik ja installatsioonikunstnik. Õppis 1981—84 TPedI-s, lõpetas 1991 TKÜ. Olnud 1990—92 Eesti Kunstifondi graafika eksperimentaalateljee juh., a-st 1998 TPÜ kunstiosk. prof. Kujutanud suuremõõtmelistel kuivnõelatehnikas lehtedel zoo- ja antropomorfseid mütoloogilisi olendeid ja jumalusi („Langev naine", 1989; „Liblikas", 1990; „Meeste laud", 1991; „Naeratus", 1993), *carborundum*- ja kuivnõelatehnikas rassismile ja kriminaalsusele viitavaid fotorobotlikke tätoveeringutega kaetud nägusid (sari „Tattoo", 1995—96). Tegelnud autobiograafia ja mälu problemaatikaga, kasutanud tsitaate kunstiajaloost („Minialbum", 1998; sarjad „Hansenid" ja „D.V./Album", 1998). Loonud installatsioone (näitused „Lastetuba", 1995, „Ruth hingab. Anna hingab", 2000). K. Raua preemia 1997, E. Wiiralti preemia 1998.

Viikberg, *Jüri* (10. IX 1953 Rapla), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1989). Lõpetas 1976 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud a-st 1978 Eesti Keele Inst-s (1990—99 murdesektori juh.), a-st 1997 olnud ühtlasi TPÜ dots. Õppis 1993—94 stipendiaadina Müncheni ülikoolis (A. von Humboldti nim. stipendium). Uurinud eesti murdeid ja keelesuhteid, kogunud keeleainest Siberi ja Kaukaasia eestlastelt. „Eesti murrete sõnaraamatu" koostajaid ning (trükki)toim-id, „Vene impeeriumi rahvaste punase raamatu" (koos M. Kolga, I. Tõnuristi ja L. Vabaga, 1993; ingliskeelne tõlge Internetis), „Anekdoodiraamatu" (1997) ja „Eesti rahvaste raamatu" (1999, ka toim.) koostaja.

Viikmaa, *Mart* (4. IX 1938 Karuse v.), geneetik, geneetikamag. (1998). Lõpetas 1962 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1965 TÜ-s: olnud 1965—68 Meditsiini Teadusliku Uurimise Kesklaboratooriumi nooremteadur, 1968—72 geneetika ja darvinismi kateedri assistent, 1972—82 geneetika ja tsütoloogia kateedri vanemõpetaja, 1982—92 üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i vanemteadur ja 1982—87 sama inst-i inimesegeneetika laboratooriumi juh., 1992—98 molekulaar- ja rakubioloogia inst-i dots. ning üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i vanemteadur, a-st 1999 samades inst-des vastavalt lektor ja teadur. Uurimusi tsütoloogia, histoloogia, arengubioloogia, biotehnoloogia (hübridoomitehnoloogia), tsütogeneetika, inimese populatsioonigeneetika ja teoreetilise bioloogia alalt. Olnud Eesti Geneetikute ja Selektsionääride Seltsi ning Tartu Meditsiinigeneetikute Seltsi sekretär, Eesti Looduseuurijate Seltsi teoreetilise bioloogia sektsiooni esimees ja a-st 1975 toimuvate teoreetilise bioloogia kevadkoolide korraldajaid. Toimetanud ülikooli- ja keskkooliõpikuid. **T:** *Human karyotype polymorphism. Routine and fluorescence microscopic investigation of chromosomes in normal adults and mentally retarded children* (autoreid). — Humangenetik, 1975, 26; *Проблемы эволюции человека.* — Вопросы современного дарвинизма (1983); *The main forms and levels of biological organization.* — Lectures in theoretical biology (1988); *Anthropological and population genetic characterization of the Estonians* (koos L. Heapostiga). — Folia Baerina, VII (1999).

Viikman, Wieckmann, *Harald* Ernst Reinhold (9. IX 1892 Tallinn — 7. VIII 1965 Stockholm), ehitusinsener. Lõpetas 1919 Riia Polütehnikumi, töötas seejärel Veeteede Valitsuses, oli a-st 1924 projekteerimisbüroo juh., a-st 1930 ehitusameti juh. ja valitsuse dir-i asetäitja, 1920—32 ühtlasi Tallinna Tehnikumi õppejõud. Algatas rannasadamate rekonstrueerimise ja uute ehitamise (nt. Tallinna sadama läänemuul, Rohuküla sadam, Orissaare ja Orjaku rannasadam) ning raudbetoontuletornide ehitamise (Kübassaare, Virtsu, Abruka, Paralepa). Uurimusi sadamaehitiste, süvendustööde ja veeteede arendamise kohta. Oli Eesti filmipioneere, tegi „Eesti Kultuurfilmile" ringvaateid ja nädalakroonikaid ning vaatefilme. Läks 1944 Rootsi, tegutses seal projekteerijana sillaehituse alal (tema kavandatud ja arvutatud on Stockholmi suur linnasild).

Viikna, *Anti* (9. III 1944 Tartu), keemik, keemiaknd. (1975, kinnit. 1976). Lõpetas 1968 keemilise tehnoloogia erialal TPI, täiendanud end 1978 Leningradis, 1980 Marseille's, 1991—97 (vaheaegadega) Tamperes ja 1997 Stockholmis. Töötanud a-st 1968 TTÜ-s, olnud a-st 1974 õppejõud (a-st 1997 prof.), 1983—90 ja a-st 1996 keemiateaduskonna prodekaan, 1990—92 kergetööstustehnoloogia kateedri ja a-st 1992 tekstiilitehnoloogia õppetooli juh., a-st 1996 polümeermaterjalide inst-i dir. Uurimusi sulamliimide, polüeteeni pinna osoonimise, aktiveerimise ja värvimise, vesiniksideme tekkimise ning põlevkivifenoolide kohta. Töid patenteeritud mitmes riigis. Rajas Eestis tekstiilialase kõrghariduse. **T:** *Plasticising of textile adhesives.* — Proceedings of the Textile Institute's 77th World Conference, 1996, 1 (2); *Улучшение адгезионной способности полиэтилена при озонировании* (koos N. Nikitinaga). — Пластические массы, 1998, 7.

Viil, *Juta* (24. I 1937 Narva), taimefüsioloog ja -biokeemik, bioloogiaknd. (1967). Lõpetas 1960 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1960 EPMÜ Eksperimentaalbioloogia Inst-s (a-st 1972 vanemteadurina), olnud ühtlasi 1967—69 TRÜ taimefüsioloogia ja -biokeemia kateedris mittekoosseisuline õppejõud. Uurimusi fotosünteesi alalt (sh. süsiniku assimilatsiooni regulatsioonist). Eesti Biokeemia Seltsi juhatuse liige. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** *Influence of oxygen upon photosynthetic carbon metabolism at high CO_2 concentration and saturating irradiance* (koos T. Pärnikuga). — Photosynthetica, 1974, 8, 3; *On the control of the glucolate pathway by light and oxygen* (koos T. Pärnikuga). — Zeitschrift Pflanzenphysiologie, 1978, 88, 3; *Estimation of rate constants of the partial reactions of carboxylation of ribulose-1,5-bisphosphate in vivo.* — Photosynthesis Research, 1999, 60, 2—3.

Viilup, *Ahti* (16. VIII 1936 Karula v.), majandustegelane. Lõpetas 1980 tööstuse planeerimise erialal TPI. Olnud 1959—60 esmalt Kärla võitööstuse meister, hiljem Pihtla võitööstuse peainsener, 1960—68 Saaremaa Liha- ja Piimatootmiskoondise (a-st 1994 as. Saaremaa Liha- ja Piimatööstus) vaneminsener, tehnoloog ja tsehhijuh., 1968—73 samas dir-i asetäitja, a-st 1973 peadir., Saaremaa Liha- ja Piimaühistu juhatuse liige. Eesti Piimaliidu juhatuse liige, Eesti Lihaliidu juhatuse liige ja auliige. ENSV tnl. tööstustöötaja (1985).

Viilup, *Väino* (21. X 1928 Karula v.), majandustegelane. Lõpetas 1952 TPI mäeinsenerina. Täiendanud end Moskva söetööstuse akadeemias (1955) ja söetööstuse kvalifikatsiooni tõstmise inst-s (1978). Olnud 1952—54 Tammiku kaevanduses jsk-aülem ja peainseneri asetäitja, 1954—59 kaevanduse nr. 4 dir., 1958—61 ENSV Rahvamajandusnõukogu põlevkivi-

Tõnu Viik

Urmas Viik

Jüri Viikberg

Mart Viikmaa

ja keemiatööstuse valitsuse juh. asetäitja, 1961—72 mati „Eesti Põlevkivi" dir., 1972—88 „Estonia" kaevanduse dir., 1989—91 tootmiskoondise „Eesti Põlevkivi" dir-i asetäitja, 1991—99 re. „Eesti Põlevkivi" peadir., a-st 1998 ühtlasi as-i „Eesti Põlevkivi" juhatuse esimees ja tegevdir., a-st 1999 samas juhatuse esimehe nõunik ning Jõhvi linnavolikogu aseesimees. 1968—71 ENSV Ülemnõukogu saadik, 1991—94 Kohtla-Järve linnavolikogu esimees. ENSV tnl. insener (1986).

Viira, *Viive* (29. IV 1933 Viljandi), geoloog (paleontoloog), geoloogia-mineraloogiaknd. (1971). Lõpetas 1956 Leningradi ülikooli. Töötas 1956—58 geoloogina Kirgiisi NSV Geoloogia Valitsuses ja 1958—60 Eesti NSV MN Geoloogia Valitsuses ja Maapõuevarade Kaitses, a-st 1961 olnud TTÜ Geoloogia Inst-i teadustöötaja (1978—95 vanemteadur). Uurimisvaldkond: ordoviitsiumi ja siluri konodontide biostratigraafia ja paleontoloogia. Osalenud Tian Shani (1957), Leningradi obl-sse (1965), Saksamaale (1971), Ukrainasse (1975, 1977), Poolasse (1984, 1996), Usbekistani (1987), Newfoundlandile (1988), Gotlandile (1982, 1991) ja Sardiiniale (1998) tehtud ekspeditsioonides. **T:** *Конодонты ордовика Прибалтики* (1974), *Upper Wenlock to Pridoli (Silurian) conodont biostratigraphy of Saaremaa, Estonia, and a correlation with Britain* (koos R. J. Aldridge'iga). — Journal of Micropaleontology, 1998, 17.

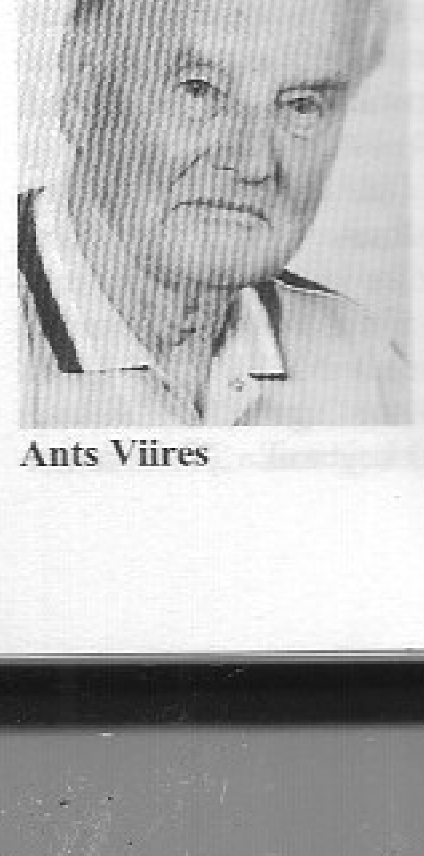
Wiiralt, W i i r a l t, *Eduard* (20. III 1898 Kalitino mõis, Volossovo läh. — 8. I 1954 Pariis, maetud Père-Lachaise'i kalmistule), graafik. Asus 1909 vanematega Järvamaale Varangu mõisa. Õppis 1915—18 Tallinna Kunsttööstuskoolis. Osales 1918—19 Vabadussõjas. Jätkas 1919 õpinguid kunstikoolis „Pallas" ja 1922—23 stipendiaadina Dresdeni KA-s. Lõpetas „Pallase" 1924 graafiku ja kujurina, oli 1924—25 samas graafikaõpetaja. Elas ja töötas 1925—39 (algul Eesti Kultuurkapitali stipendiaadina Pariisis (käis 1938—39 Marokos), 1939—44 Tallinnas. Sõitnud 1944 Viini näitust korraldama, sattus sõjakeerises Rootsi, käis Lapimaal. A-st 1946 elas taas Pariisis. — V. on 20. saj. I poole eesti graafika silmapaistvaim meister ja eesti estampgraafikale aluse panijaid. Katsetas msg. tehnikaid (enim sügavtrükki) ja ühendas neid, oli suurepärane joonistaja. Alustas juugendstiilis (1916—19; puu- ja linoollõiked, ofordid ning tarbegraafika ja raamatuill-d). Varasemast skulptuuridest on tuntud K. Mäe ja K. Tedre (mõlemad 1922) ning A. Hasselblatti büst (1923). 1923—25 illustreeris J. Jaiki „Võrumaa jutud", J. Kõrv „Muinasjutud" ja E. Tennmanni usuõpetuslugemikud. Loomingu põhiosa moodustab vabagraafika. Saksa ekspressionismi mõjul kujutas 1933. a-ni pms. suurlinnaelu, selle pahelisust ja groteskseid tüüpe. Ekspressionistlik looming jõudis kõrgjärku Dresdenis („Täringumängijad", 1923, presskriit; „Naine sigaretiga", 1924, värviline lito). Pariisis põimus ekspressionistlik meelelisus uusasjalikkuse ja *art déco* mõjudega („Naised silindrites", 1927, ofort), seal valminud tippteoseis ilmneb irooniat ja pihtimuslikkust („Põrgu", 1930—32, ja „Kabaree", 1931, ofort, vasegravüür; „Jutlustaja", 1932, lito; „Absindijoojad", 1933, puugravüür). Pariisis lõi V. ill-d kahele prantsuskeelsele bibliofiilsele rmt-le (A. Puškini „La Gabrielide" ja F. Mauriaci „Supplement au traité de la concupiscence de Bossuet", 1928), M. Underi luulekogule „Rõõm ühest ilusast päevast" (1927) ning rohkesti monotüüpiaid, akvarelle ja värvilisi joonistusi. 1933 toimus pööre realismi suunas, V. hakkas kujutama lapsi, loodust ja eksootilisi loomi ning looma psühholoogilisi portreid: „Neegripead" (1933, kuivnõel), „Kaardimängijad" (1934, kuivnõel), „Claude" (1936, puugravüür), „Lamav tiiger" (1937, pehmelakk). Marokos portreteeris ta pms. berbereid ja araablasi („Berberi poiss", „Arkeia", mõlemad 1938, kuivnõel). Kodumaal valmisid K. Raua portree (1939, kuivnõel), „Monika" (1942, metsotinto), „Eesti neiu" (1942, pehmelakk), „Viljandi maastik" (1943, kuivnõel) ja „Virve" (1943, kuivnõel). Hilisema Pariisi-aja töödest tõusevad esile „Poeet kõneleb kividele" I—II (1948, ofort), „Diktaator" (1949, ofort), „Deporteeritud" (1950, pehmelakk, kuivnõel) ja „Rahutus" (1952, pehmelakk, kuivnõel). V. oli a-st 1927 Pariisi Sügissalongi liige. Tema loomingut on eksponeeritud a-st 1927 isikunäitustel Pariisis jm. Euroopas. Eestis oli esimene isikunäitus 1936 (Tallinnas ja Tartus), järgmine alles 1957. Kodumaal on V-i teoseid kõige rohkem EKM-is, suure osa neist moodustab A. Rõude kollektsioon. Eesti Rahvusrmtk-s avati 1996 H. Männili ja H. Radevalli annetatud teostest Eduard Wiiralti Galerii.

B: H. Kompus. *Eduard Wiiralt.* Stockholm, 1952; M. Levin. *Eduard Wiiralt 1898—1954.* Tln., 1998.

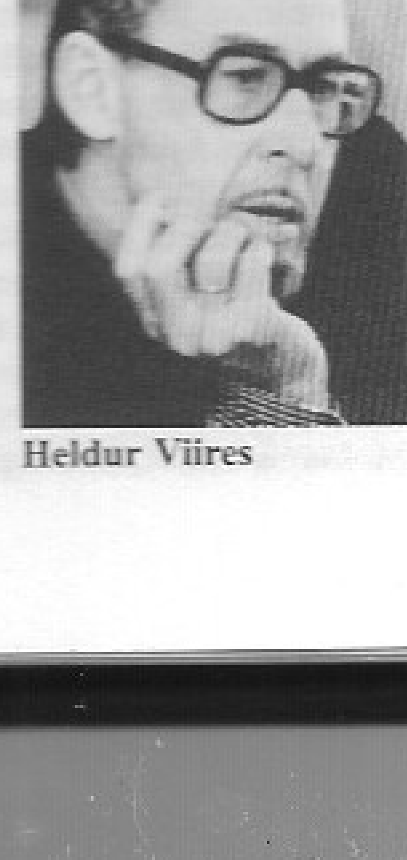
Viires (a-ni 1938 Veber), *Ants* (23. XII 1918 Tartu), etnoloog, Evi Tihemetsa abikaasa, ajaloodr. (1979, Moskva), Helsingi ülikooli audr. (1982), Soome TA välisliige (1984), Kuningliku Gustav Adolfi Akadeemia (Uppsala) auliige (1989). Töötas 1942—46 Eesti Rahva Muuseumis, lõpetas 1945 TRÜ, oli 1946—49 TRÜ aspirant, töötas 1952—56 Sakus tehnikumi keeleõpetajana, a-st 1956 Ajaloo Inst-s: 1983—87 etnograafiasektori juh., 1988—92 juhtteadur-konsultant, 1992—96 etnoloogiasektori juh.). 1983—99 rahvusv. ajakirja „Etnologia Europaea" toimetuskolleegiumi liige. Uurinud pms. eestlaste jt. Baltimaade rahvaste ainelise kultuuri ajalugu ning eesti rahvakultuuri murrangulist ümberkujunemist alates 19. saj. keskpaigast. Koostanud ja toimetanud „Eesti rahvakultuuri leksikoni" (1995) ja „Eesti rahvakultuuri" (1998), avaldanud kirjanduslikke palu (pseud. P õ n d a k u J a a k) ja poeemi „Seitsme maa ja seitsme mere taha" (1991), tõlkinud aimekirjandust. ENSV tnl. teadlane (1989). Avatud Eesti Fondi iseseisvuspäevapreemia 1996. **T:** *Eesti rahvapärane puutööndus* (1960), *Puud ja inimesed* (1975, [2]2000), *Talurahva veovahendid* (1980).

Viires, *Heldur*-Jaan (23. VI 1927 Tallinn), maalikunstnik ja raamatugraafik. Õppis 1945—49 Tartu Rkl. Kunstiinst-s ja seejärel stipendiaadina Leningradis Repini-nim. kunstiinst-s. Arreteeriti 1949 koos rühma üliõpilastega, oli a-ni 1956 Vorkutas (töötas söekaevanduses). Lõpetas 1959 maalierialal ERKI. Olnud a-st 1989 Tartu Kunstiühingu maalistuudio õppejõud ja a-st 1999 K. Mäe nim. stuudio juh. Viljelnud pms. portree- ja maastikumaali, loonud figuraalkompositsioone ja abstraktseid monotüüpiaid („Ruutu kuningas", 1965; „Rhapsody in Blue", 1981). Suure osa loomingust moodustab rmt-ugraafika, erilise tunnustuse on leidnud detailitäpsed teadusteoste ill-d (J. Viidalepa „Liblikate välimääraja", 1971; mapp „Eesti taimeharuldusi", 1980; „Punane raamat", 1982). J. Jenseni preemia 1982.

B: *Heldur Viires.* [Koost. M. Ruus.] Trt., 1987.

Ants Viires

Heldur Viires

Piret Viires

Arved Viirlaid

Viires, *Piret* (11. VIII 1963 Tallinn), prosaist, kirjandusteadlane ja kirjastaja. Lõpetas 1987 eesti filoloogina TRÜ. Olnud 1987—93 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-i laborant ja nooremteadur, 1993—97 Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse teadussekretär, 1993—95 ühtlasi kirjastuse „Tuum" tegevdir., a-st 1995 ajakirja „Keel ja Kirjandus" kirjandusteooria ja -kriitika osk-a toim., 1997—98 Eesti Kirjanike Liidu assistent, a-st 1998 aseesimees. Kirjutanud a-st 1981 jutte, art-eid ja arvustusi. Avaldanud lühiproosakogu „Tallinna ja Tartu vahel" (1990) ja kirjandusloolise teose „Eesti pagulaskirjandus 1944—1992" (1995) kriitika osa.

Viirlaid, *Arved* (11. IV 1922 Liisküla, Kloostri v.), kirjanik. Õppis 1937—41 Tallinna Koorti-nim. Riigi Rakenduskunsti Koolis ja oli seejärel kirjastustöötaja. Põgenes 1943 Soome, oli eesti jalaväerügemendis nooremohvitser. Naasis 1944 Eestisse, osales Emajõe lähistel sõjategevuses, läks pärast lahinguid Rootsi, sealt 1945 Inglismaale ja 1953 Kanadasse, kus oli trükitööline ja trükikoja „Estoprint" kaasosanik. Kirjutanud luulet ja proosat. Luuletajana alustas kui romantilise sõduriluule viljeleja, hilisemas loomingus hakkas tooni andma modernismisugemeline kujundlikkus. Sai laiemalt tuntuks nn. romantilise realismi laadis kirjutatud romaanidega, mille aineks on ta enda noorena sõjakeerisesse sattunud ja reedetud põlvkonna saatus ning eestlaste sõjajärgse luhtunud vabadusvõitluse ja metsavendluse ajalugu. Külma sõja ajajärgul tõlgiti tema metsavendluse ja kommunismivastase võitluse ainelisi romaane tervikuna või katkenditena palju võõrkeeltesse. **T:** luulekogud *Hulkuri evangeelium* (London, 1948), *Üks suveõhtune naeratus* (London, 1949), *Jäätunud peegel* (Lund, 1962), *Hõllalaulud* (Lund, 1967), *Käsikäes* (Lund, 1978), *Igaviku silmapilgutus* (Lund, 1982) ja *Valgus rahnude all* (1992), rom-d *Tormiaasta* (2 osa, Vadstena, 1949), *Ristideta hauad* (2 osa, Lund, 1952, [2]1991—92), *Seitse kohtupäeva* (Lund, 1957), *Vaim ja ahelad* (Lund, 1961, [2]1998), *Kustuvad tuled* (Lund, 1965), *Sadu jõkke* (Lund, 1965), *Kes tappis Eerik Hormi?* (Lund, 1974), *Surnud ei loe* (Lund, 1975) ja *Märgitud* (Lund, 1980, [2]1990), novellikogu *Saatuse sõlmed* (Lund, 1993, [2]1994).

Viiroja, *Lehti* (28. XI 1922 Tallinn), kunstiajaloolane ja -kriitik, kunstiteaduse knd. (1970). Lõpetas 1955 TRÜ. Töötas 1944—61 (a-st 1946 teadurina) Eesti NSV Rkl. Kunstimuuseumis, oli 1961—93 Eesti TA Ajaloo Inst-i teadur. Avaldanud mitu uurimust 19. saj. ja 20. saj. alguse Eesti kunstivaadete ja -kriitika („Eesti kunstist ja kunstikäsitlusest 19. sajandi lõpust kuni aastani 1916", 1993), K. Raua elu ja loomingu („Kristjan Raud 1865—1943. Looming ja mõtteavaldused", 1981; K. Raua preemia 1982) ning 1960.—70. a-te eesti graafika kohta, sh. lühimonograafiaid (V. Tolli, 1975; I. Torn, 1978); tutvustanud eriti 1960. a-te graafika uuenduslikke suundi. Koostas 1959—62 almanahhi „Kunst" ja 1978—83 (koos M. Lumiste ja M. Leviniga) kogumiku „Töid kunstiteaduse ja -kriitika alalt". Sai „Eesti kunsti ajaloo" autorkonnas 1978 K. Raua preemia ja 1980 ENSV rkl. preemia.

Lehti V

Viirsoo (a-ni 1925 Viirasson), *Eduard* Voldemar (4. VIII 1903 Uderna v. — 24. IX 1988 Tucumán, Argentina), põllumajandusteadlane. Lõpetas 1932 TÜ. Oli 1930—34 Türi aiamajandusgümnaasiumi õpetaja ja 1934—44 Tallinna linnaagronoom. Läks 1944 Rootsi, töötas Landskronas Weibullsholmi sordiaretuse inst-s assistendina. Siirdus 1949 Argentinasse. Oli Tucumáni ülikooli kartuli- ja aedviljaaretuse erakorraline ja seejärel korraline prof., ühtlasi uuris Põhja-Argentina mägedes kartuli looduslikke vorme. Asus 1957 Riigi Keskvalitsuse Katsejaamade Ametis tööle sordiaretajana. Aretas saagika tomatisordi, 3 kikerherne liini jm. Uuris ravim-, lõhna- ja vürtsitaimede Argentinas kasvatamise võimalusi. Asutas Tafi del Valle kartulikasvatuskatsejaama, oli 1972—82 selle dir. Tema katsetöö tulemusena suudeti Argentinas esimest korda kasvatada seemnekartulit ja see võimaldas lõpetada seemnekartuli sisseveo. Kogus katsejaama 800 kartuli looduslikust vormist koosneva kollektsiooni. 1989 anti katsejaamale tema nimi. Sai 1978 Argentina riigilt põllumteadlastest esimesena San Isidro Labradori kuldauraha. 1982 nimetati ta Tafi del Valle linna aukodanikuks. 1985 anti ühele maavitsa perekonda kuuluvale looduslikule hübriidile tema nimi — *Solanum* × *Viirsooi*.
B: Ü. Oll. *Eduard Viirsoo — 90.* — Agraarteadus, 1993, 3.

Aarne V

Viisimaa, *Aarne* (a-ni 1935 Arnold-Peeter Vismann) (25. XI 1898 Sangaste v. — 2. X 1989 Stockholm, maetud Tallinna), laulja (tenor), lavastaja ja näitleja, Vello V. isa, Heli V. onu. Õppis 1920—24 TÜ-s majandust, lõpetas 1927 Tartu konservatooriumi (G. Stahlbergi kl.), täiendas end laulu alal Saksamaal, Viinis ja Budapestis. Laulis 1917—20 „Vanemuise" kooris, oli 1920—27 „Vanemuise" ning 1927—44 „Estonia" ooperi- ja operetisolist ning lavastaja. Läks 1944 Soome esinema, a-st 1945 elas Rootsis, kus töötas kontoriametnikuna ja noodikirjutajana, õppis teoloogiat, esines kontserdi- ja kirikulauljana ning osales näitlejana ja lavastajana Rootsi eesti teatrites. **O:** Veršinin (Tšehhovi *Kolm õde*), Manrico (Verdi *Trubaduur*), Schubert (Schuberti ja Berté *Kolmeneitsi maja*), Romeo (Gounod' *Romeo ja Julia*), Almaviva (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Vašek (Smetana *Müüdud mõrsja*), Eisenstein (Straussi *Nahkhiir*), Adam (Zelleri *Linnukaupleja*).
B: H. Pedusaar. *Aarne Viisimaa.* — „Estonia" laulutеatri rajajaid. Tln., 1981.

Heli V

Viisimaa, *Heli* (13. XII 1918 Tartu — 8. X 1996 Tallinn), näitleja, Aarne V. vennatütar, Ants Lauteri abikaasa. Lõpetas 1941 TK Rkl. Lavakunstikooli. Mängis 1941—44 Väiketeatris (Tallinna Töölisteater), 1944—49 „Estonias", 1949—50 Tallinna Draamateatris, 1951 Rakvere Teatris ja 1951—61 „Vanemuises", 1962—71 töötas ETV-s. Tema loomingule oli iseloomulik sisemine erksus, alatine värskus ja sarmikus. ENSV tnl. kunstnik (1957). **O:** Ophelia ja Desdemona (Shakespeare'i *Hamlet* ja *Othello*), Irina ja Arkadina (Tšehhovi *Kolm õde* ja *Kajakas*), Betsy (Tolstoi *Anna Karenina*), Sally (Tammlaane *Raudne kodu*), Tolli (Kõrveri *Ainult unistus*).
B: *Vastab Heli Viisimaa.* — Teater. Muusika. Kino, 1994, 7.

Vello V

Viisimaa, *Vello* (1. I 1928 Tallinn — 14. II 1991 Tallinn), näitleja, Aarne V. poeg, Heli V. onupoeg. Õppis 1945—48 „Estonia" draamaõpperühmas, oli 1944—49 „Estonia" draamanäitleja ja inspitsient ning 1950—80 operetisolist. Esinenud (pms. koos S. Nõmmikuga) estraadietendustes, osalenud filmides, tegutsenud lavastajana ja juhendanud taidlus-

Karl V

mge. Meie Matsi mälestusauhind 1991. **O:** Boni ja Toni (Kálmáni *Silva* ja *Tsirkusprintsess*), Zsupán (Kálmáni *Mariza*), Kustas (Valgre ja Raudmäe *Muinaslugu muusikas*), Jeremias Bunbury (Natschinski *Mu sõber Bunbury*), Vangivalvur ja doktor Blind (Straussi *Nahkhiir*).

Viitol, *Karl* Robert (22. VI 1888 Valga — 10. III 1944 Tallinn), laulja (bassbariton). Alustas lavategevust 1909 Valgas, töötas 1915—16 Riias näitlejana, õppis laulmist eraviisil, täiendas end 1924 ja 1926 Roomas A. Bustini juures, oli 1918—44 „Estonia" ooperisolist. Oli eriti tuntud oratooriumilauljana, nii kodu- kui ka välismaal (Bachi „Matteuse passioon" ja „Johannese passioon", Händeli „Messias", Mozarti ja Verdi reekviem, A. Kapi „Hiiob"). Tegutsenud ka laulupedagoogina. Hukkus õhurünnaku ohvrina. **O:** Kotšubei (Tšaikovski *Mazepa*), Rigoletto ja Amonasro (Verdi *Rigoletto* ja *Aida*), Bartolo (Rossini *Sevilla habemeajaja*), Don Pasquale (Donizetti *Don Pasquale*), Vaho (Aava *Vikerlased*), Leporello (Mozarti *Don Juan*), Igor (Borodini *Vürst Igor*), Kaupo (Vedro *Kaupo*).

B: M. Oja, A. Raud. *Karl Viitol.* — „Estonia" lauluteatri rajajaid. Tln., 1981.

Viitso, *Tiit-Rein* (4. III 1938 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiadr. (1982). Lõpetas 1961 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud 1965—73 TRÜ arvutuskeskuses, 1973—93 Eesti Keele Inst-s ja a-st 1991 TÜ-s (1991—93 erakorraline prof., a-st 1993 läänemeresoome keelte prof.), olnud 1989—91 Helsingi ülikooli külalisprof. Uurinud läänemeresoome keelte fonoloogiat, dialektoloogiat ja eelajaloolisi kontakte, soome-ugri keelte klassifikatsiooni ning liivi ja vepsa keelt. **T:** *Äänisvepsa murde väljendustasandi kirjeldus* (1968), *Läänemeresoome keelte fonoloogia küsimusi* (1981).

Vijar (a-ni 1976 Savo), *Tiiu* (16. X 1942 Tartu), nahakunstnik. Lõpetas 1972 ERKI. Töötanud a-st 1982 EKA meistrina. Loonud köiteid ja köide-objekte, mida iseloomustab skulpturaalselt jõuline, sageli kirgvoolitehnikas teostatud käsitluslaad (G. Galli näituse „Leder im Europäischen Kunsthandwerk" köide, 1997, *Deutsches Ledermuseum*'i kogus; autorirmt. „Puhtad aknad", 1998; köide-objekt „Taevatrepp", 1998).

Vikat, *Maie* (8. IV 1936 Tallinn), pedagoogikateadlane, Riho Pätsi õetütar, pedagoogikaknd. (1979). Lõpetas 1968 muusikapedagoogika erialal TRK. Täiendanud end Moskvas (1983), Norras (1993), Taanis (1994) ja Soomes (1966 ja 1998). Töötanud a-st 1962 TPÜ-s: olnud 1962—68 muusikakabineti juh., 1968—96 eelkoolipedagoogika ja psühholoogia kateedri õppejõud (a-st 1982 dots.), a-st 1996 kasvatusteaduste teaduskonna eelkoolipedagoogika õppetooli juh. ja prof. Uurinud õppetöö diferentseerimist, lapse muusikalise ja intellektuaalse arengu vahelisi seoseid, andeka lapse ning väikelapse ja tema kasvukeskkonna probleeme.

Wikland, *Ilon* (5. II 1930 Tartu), raamatugraafik, Karin Siim-Juse õetütar. Õppis 1939—44 Haapsalu algkoolis. Põgenes 1944 Rootsi. Jätkas õpinguid 1944—46 Stockholmi rmt-u- ja reklaamikunstikoolis, täiendanud end Stockholmi Kõrgemas Rakenduskunstikoolis ja S. Barthi maalikoolis. Viljelnud joonistust ja akvarelli. Saavutanud tuntuse A. Lindgreni rmt-ile loodud ill-dega: „Mio, mu Mio" (1954), „Väikevend ja Karlsson katuselt" (1955), „Karlsson katuselt lendab jälle" (1961), „Bullerby lapsed" (1957), „Vennad Lõvisüdamed" (1973), „Röövlitütar Ronja" (1981) jpt. W-i ill-d on fantaasiarikkad ja kujutavad idüllilist lapsekeskset maailma.

Viks, *Ülle* (24. IV 1948 Türi), keeleteadlane, filoloogiadr. (1994). Lõpetas 1971 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud a-st 1971 Eesti Keele Inst-s (1986—98 juhtteadur), juhtinud sõnastike andmebaasi ja arvutuslingvistika töörühmade tegevust. Tegelnud eesti keele morfoloogilise süsteemi modelleerimisega, traditsiooniliste sõnastike formaliseerimisega ning grammatika ja sõnastiku seostega. Osalenud nii Eesti-sisestes kui ka EL-i keelealastes ühisprojektides ja sõnastike Interneti jaoks ettevalmistamises, pidanud loenguid TÜ-s ning Oulu ja Uppsala ülikoolis. „Eesti keele grammatika" II (1995) toim-id, mitme sõnarmt-u autoreid („Väike vormisõnastik" 1.—2., 1992; „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat", a-st 1988; „Eesti-vene sõnaraamat" I—II, 1997—2000; „Norra-eesti, eesti-norra sõnaraamat", 1998; „Eesti-Norra, Norra-Eesti taskusõnaraamat", Oslo, 1999).

Vilbaste, *Asta* (5. IV 1923 Vändra), zooloog (arahnoloog), Juhan V. abikaasa, bioloogiaknd. (1956). Lõpetas 1950 bioloogina TRÜ. Töötanud 1947—93 ENSV Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1976—85 vanemteadur). Uurimusi ämblike ja puukide bioloogia alalt, sh. luhaniitude (1964), kultuurniitude (1965), rabade (1972), siirdesoometsade (1973), soode (1980, 1981) ja kaitsealade (1979—93) ämblike kohta. Uurinud, kuidas puugid haigusi kannavad. Avaldanud levikukaarte ja elupaigalisi andmeid sisaldava ämblike annoteeritud nimestiku ja kaks määrajat. On E. Vetemaa rmt-u „Eesti näkiliste välimääraja" (1980) teaduslik konsultant. **T:** *Juhend puukide kogumiseks* (1955), *Veiste babesielloosi kolletest Eesti NSV-s* (1958), *Eesti ämblikud* (1969), *The spider fauna of Estonian mires* (1980—81), *Eesti ämblikud* (Aranei). *Annoteeritud nimestik* (1987), *Järvselja looduskaitsekvartali selgrootutest* (1993, koos J. Vilbastega). — Asta ja Juhan V. poeg Kaarel V. (22. VI 1950 Tartu — 22. VIII 1986 Vändra) oli merebioloog, lõi aparatuuri mere fütoplanktoni algproduktsiooni mõõtmiseks ^{14}C-meetodil, kogus rikkaliku materjali Läänemere fütoplanktoni algproduktsiooni kohta.

B: *Asta Vilbaste — 75.* — „Eesti Loodus", 1998, 5.

Vilbaste (a-ni 1935 Vilberg), *Gustav* (3. IX 1885 Haavakannu k., Kodasoo v. — 21. II 1967 Tallinn), botaanik, looduskaitsja, pedagoog, publitsist, kodu-uurija ja keelemees, Juhan ja Henn V. isa, *dr. phil. nat.* (1928, Viini ülikool). Õppis 1917—26 TÜ-s ja 1927—28 Viini ülikoolis botaanikat. Töötas a-st 1903 pedagoogina ja ajakirjanikuna. Osales kooliõpetajate roodus Vabadussõjas. Oli 1920—23 TÜ botaanikainst-i assistent, 1928—30 TÜ teaduslik stipendiaat Eesti floristika alal, 1936—41 ja 1942—45 looduskaitseinspektor ja 1945—50 ENSV Rkl. Loodusteaduste Muuseumi botaanikaosk. juh. Tegeles pms. floristikaalase uurimistööga — uuris ja registreeris haruldaste ning kaitsealuste taimede kasvukohti, kirjeldas botaaniliselt huvitavaid alasid, jälgis inimese mõju taimkattele, uuris eriti Põhja-Eesti looalasid. Valmistas Eestis kasvavatest taimeliikidest põhjaliku herbaariumi (u. 12 000 herbaarlehte on hoiul EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s), koostas maakondade taimkattekatalooge. Avaldas esimese eestikeelse taimemääraja. Oli EV looduskaitseliikumise rajajaid ja esimene looduskaitseinspektor. Välmis maa-alade ja üksikobjektide kaitse alla võtmise ja looduses tähistamise korra, koostas kaitset vajavate liikide nimestiku, korraldas loodusobjektide kohta ankeetküsitlusi ja loendusi, organiseeris looduskaitse usaldusmeeste võrgustiku, uuris mõisaparkide ajalugu ja liigilist koosseisu, algatas koolide õppekavadesse looduskaitseõpetuse sissevõtmise ning maikuus loodus- ja muinsuskaitsepäeva tähistamise. Uuris rahvapäraseid taimenimesid. Kogus etnograafilist ja folkloorset materjali, propageeris kodu-uurimist. Tutvus 1936 Kesk-Euroopa maade looduskaitsekorraldusega. Osales Tallinna loomaaia rajamisel (1939). Ilmutanud üle 1400 kirjutise, avalda-

nud peale taimemäärajate ja muude botaaniliste üllitiste kirjutisi metsanduse, looduskaitse, aianduse, teadusajaloo, teadusterminoloogia ja kirjakeele ajaloo ning murrete kohta. Andis välja ajakirja „Loodusevaatleja" (1930–38) ja toimetas ajakirju „Loodus" (1922–24), „Eesti Looduskaitse" (1938) ja „Loodushoid ja Turism" (1939–40) ning kogumikku „Looduskaitse" (1937–40). Eesti Loodusuurijate Seltsi auliige (1956). EV looduskaitsemärk 1940, ENSV suur looduskaitsemärk 1963, EV teaduspreemia 1994 (postuumselt). **T:** *Eesti taimestik koolidele* (1922, ²1925), *Eesti taimeühiskonnad* (1929), *Meie kodumaa taimi rahva käsitluses* I–II (1934–35), *Taimemääraja koolidele* (1936), *Looduskaitse all olevaid taimi* (1938), *Puid ja põõsaid talvel* (1948), *Eesti NSV ravimtaimed* (⁵1984, koos J. Tammeoru ja O. Koogiga), *Eesti taimenimetused* (1993). – Tema poeg G u s t a v V. (21. IX 1922 Tartu – 13. X 1986 Tallinn) oli ajakirjanik ja pedagoog, suunas koolinoorte turismi- ja matkaalast tegevust. – Tema tütar H e l e V. (5. VI 1931 Tartu) on aiandusagronoom ja pedagoog, kureerinud põllumajandusmin-s põllumtehnikumide aiandus- ja agronoomiaalast õppetööd.
B: V. Hang. *Gustav Vilbaste*. – Eesti Loodus, 1985, 6. ▲

Vilbaste, *Henn* (17. XII 1932 Tartu – 3. V 1993 Pärnu), looduskaitsja, ornitoloog ja jõhvikaaretaja, Gustav V. poeg, Juhan V. vend. Lõpetas 1957 metsamajandusinsenerina EPA. Oli 1957 Tarvastu metskonna abimetsaülem, 1957–61 Kaansoo metskonna metsaülem, 1961–63 Matsalu Rkl. Looduskaitseala teadustöötaja, 1963–93 Nigula Looduskaitseala dir. Käivitas tihaslaste laiaulatuslikuks vaatlemiseks ja rõngastamiseks projekti „Operatsioon „Parus"". Rajas 1969 Kablisse rändlindude uurimiseks linnujaama. Tema eestvõtmisel ühines Eesti rahvusv. lindude rände uurimise programmiga „Operatsioon Baltika" (1970) ja roostikulindude rõngastamise programmiga „Acroprojekt" (1984). Kaasas linnuvaatlemisse ja rõngastamisse sadu linnuhuvilisi. Kuulus Lindude Rände Uurimise Balti Komisjoni. V. juhtimisel rajati sookaitsealade võrgustik ja loodi jõhvikasoode kaitsmise teoreetilised alused ning inventeeriti 1965–72 jõhvikasoid. V. on olnud ammendatud freesturbaväljadel jõhvika kasvatamise metoodika loojaid (selle alusel rajati jääkrabadesse 276 ha jõhvikakultuure) ja jõhvika geenifondi kaitseks ning aretustööks tarviliku jõhvikakollektsiooni (sisaldas 760 vormi) koostajaid. Aretanud koos abikaasa J u t a V-ga (10. II 1933, bioloog) 5 jõhvikasorti ja loonud metoodikad, mille kohaselt saab jõhvikakultuure rajada külvi teel ning suurendada jõhvikaseemnete idanevust. ENSV suur looduskaitsemärk 1982. **T:** *Jõhvikasood hävivad* (1971), *Jõhvika kultiveerimise võimalustest Eesti NSV-s* (1974), *Operatsioon „Parus"* (1974), *Jõhvikakultuuride rajamise juhend* (1991), *Some results of the „Acroproject" in Estonia* (1993, koos A. Leivitsiga), *Jõhvikas – põhjamaine viinamari* (1995, koos Juta V. ja K. Aderiga). – Poeg E n n V. (7. XI 1962 Haapsalu), zooloog (ornitoloog), on a-st 1993 Nigula looduskaitseala dir., tütar K r i s t e l A d e r (22. VIII 1965 Kilingi-Nõmme) on geneetik ja loodusajakirjanik (1992–99 ajakirja „Eesti Loodus" toim.).

Vilbaste, *Juhan* (3. IV 1924 Tartu – 20. X 1985 Tartu), zooloog (entomoloog), Gustav V. poeg, Henn V. vend, Asta V. abikaasa, bioloogiaknd. (1958). Lõpetas 1951 bioloogina TRÜ. Töötas 1943–44 kaardistusametnikuna Tööstuslike Uurimiste Inst-i geoloogiaosk-s. Oli Soome sõjaväes olemise pärast 1944–45 NSV Liidu vangilaagrites. Töötas 1946 ENSV Rkl. Loodusteaduste Muuseumis, 1947–85 (ka ülikooliõpingute ajal) ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1966–85 vanemteadur). Uurimusi entomoloogia, eriti tirtide süstemaatika alalt (kirjeldas sadu uusi liike ja üle 20 perekonna, täiendas tirtide vastsete süstemaatikat), käsitles koos Soome entomoloogide O. Halkka ja M. Raatikaisega populatsioonigeneetika probleeme. Paljude ekspeditsioonide tulemusena on ilmunud tirdilistealased analüüsid Volga suudmeala (1963), Altai (1965), Primorje (1968), Taimõri (1969), Läti ja Leedu (1974), Tõva (1980), Kamtšatka (1980) ning Eesti kohta. Publikatsioonide hulgas on 5 monograafiat. Käsitlenud peale tirtide ka limuseid, tuhatjalgseid ja liblikaid. Tõlkinud erialast ja aimekirjandust (sh. „Loomade elu", „Selgrootud" 3, osa tekste). A-st 1979 *Societas Entomologica Helsingforsiensis*'e ja a-st 1982 *Societas Entomologica Fennica* auliige. **T:** *К фауне цикадовых Алтая* (1965), *К фауне цикадовых Приморского края* (1968), *Eesti tirdid* (1971), *Clines in the colour polymorphism of* Philaenus spumarius *in Eastern Central Europe* (1975, koos O. Halkka ja M. Raatikaisega); *Review of the leafhopper genus* Balclutha *Kirkaldy in the Oriental Region* (Insecta: Homoptera: Auchenorhyncha: Cicadellidae) (1994, koos M. D. Webbiga).
B: V. Maavara. *Tirtidega läbi kuue aastakümne.* – Eesti Loodus, 1986, 1; O. Halkka. *Juhan Vilbaste 1924–1985.* – Notulae Entomological, 1985, 65. Helsingi.

Vilbok, *Heinrich* (18. III 1917 Väätsa v. – 12. VII 1991 Tallinn), keemik, tehnikaknd. (1954). Lõpetas 1944 TPI (diplom antud 1950). Oli 1948–84 TPI õppejõud (a-st 1954 dots.), 1961–71 anorgaanilise keemia kateedri juh., a-st 1984 teadur. Uurimusi glaukoniitliivakivi ioonivahetuslike omaduste ning põlevkiviõlifenoolide ja raskõli alusel loodavate ioonivahetite sünteesimise kohta. Teadustöid ka terase kõrgtemperatuurse korrodeerumise ja fosfaatide keemia alalt. Oli 1964 ja 1982 ilm. vene-eesti keemia sõnarmt-u koostajaid. ENSV rkl. preemia 1949 ja 1950. P. Kogermani mälestusmedal 1983. **T:** *Physicochemical transformations during heating of phosphorites* (autoreid). – Journal of Thermal Analysis, 1988, 33; *High temperature adsorption of sulphur dioxide* (autoreid). – Kemia-Kemi, 1990, 17, 10B.

Vilde, *Ain* (11. IX 1942 Sadala v.), jääpurjetaja. Lõpetas 1969 TPI elektriajamite insenerina. Tuli 1973 (esimesena) DN-klassis maailmameistriks, sai 1980 MM-il hõbe- ja EM-il pronksmedali ning võitis 1972 Euroopa karikavõistlused. NSV Liidu meistrivõistlustel saanud (1961–87) 12 m vabaklassis ja DN-klassis 16 medalit (1967, 1973 ja 1980 kuldmedali) ning Eesti meistrivõistlustel 12 medalit (1960, 1967 ja 1971 kuldmedali). Tulnud Eesti meistriks ka purjetamises (FD-klassis, 4 korda) ja purjelauasõidus (3 korda). NSVL-i tnl. meistersportlane (1973). Eesti parim meessportlane 1973. Töötanud treenerina.

Vilde, *Boris* (8. VII 1908 Peterburi – 23. II 1942 Pariis), Prantsuse vastupanuliikumisest osavõtja. Elas a-st 1917 Eestis, õppis 1920–26 Tartu vene gümnaasiumis. Läks 1930 Saksamaale, sealt 1932 Prantsusmaale, õppis 1934–37 Pariisi ülikoolis germanistikat, keeleteadust ja etnograafiat. Osales Pariisis Inimese Muuseumi (*Musée de l'Homme*) asutamises ning viibis 1937 Eestis ja 1939 Soomes teaduslikul uurimisreisil. Oli II maailmasõja ajal aug-st 1940 vastupanuliikumisrühma juht ja andis välja selle ajalehte „Résistance". Märtsis 1941 V. arreteeriti; ta hukati Mont Valérieni kindluses. Hiljem on avaldatud tema vanglapäevik ja kirjad („Journal et letters de prison, 1941–42").
B: V. Adams. *Tartu poisi tähelend.* – Looming, 1964, 8; M. Blumenson. *Le réseau de Musée de l'Homme.* Paris, 1979; Р. Райт-Ковлева. *Человек из Музея Человека.* – Звезда, 1976, 6.

Henn Vilbaste

Juhan Vilbaste

Heinrich Vilbok

Boris Vilde

Vilde, *Eduard* (4. III 1865 Pudivere mõis, Simuna khk. – 26. XII 1933 Tallinn), kirjanik, Eduard Bornhöhe tädipoeg, TÜ audr. (1929). Pärit mõisateenija perekonnast, kasvas Muuga mõisas, õppis 1878–82 Tallinnas saksakeelses kreiskoolis. Töötas 1883–86 „Virulase", 1887–88 „Postimehe" ja 1889–90 Riias ajalehe „Zeitung für Stadt und Land" toimetuses; 1887–88 tegutses lühikest aega ka „Vanemuise" näitlejana. Oli 1890–92 vabakutseline ajakirjanik Berliinis, kus tutvus sotsialismiideedega ning kujunes pol. vaadetelt sots-dem-ks. 1893–96 töötas taas „Postimehe" toimetuses. Elas 1896–97 Moskvas, toimetas 1897–98 Narvas „Virmalist", töötas 1898–1901 Tallinnas „Eesti Postimehe" ja 1901–04 „Teataja" ning 1904–05 Tartus „Uudiste" toimetuses. Külastas sügisel 1904 Krimmi ja Kaukaasia eesti asundusi. Osales 1905. a. rev-i sündmustes ja pidi seepärast sama aasta lõpus minema maapakku. Pagulasena elas koos oma teise abikaasa L. Jürmanniga (1880–1966) Šveitsis, Soomes (toimetas 1906 Helsingis ajakirja „Kaak"), Saksamaal, Austrias, USA-s (1911), Taanis (1911–17 Kopenhaagenis) jm. Tuli Eestisse tagasi 1917. a. mais. Oli 1917–18 „Estonia" dramaturg, 1919–20 Kopenhaagenis ja Berliinis diplomaatilises teenistuses (saadik), a-ni 1923 Berliinis, pärast seda Tallinnas vabakutseline kirjanik. Oma esimese jutustuse „Kurjal teel" kirjutas V. 1882 (ilm. 1898). Tema 1880. a-il ilmunud teosed olid menukad põnevusjutud („Norra rannas", 1885; „Musta mantliga mees", 1886) ja naljalood („Kõtistamise kõrred", 1888; „Naer on terviseks", 1891). 1890. a-te algupoolel tugevnes V. loomingus teadlik püüd elulise tõepärasuse poole; eesti real. kirjanduse tekkimises on oluline osa tema rom-del „Karikas kihvti" (1893) ja „Linda" aktsiad" (1894). Teravaid ühisk. vastuolusid kujutavast maakehvikurom-st „Külmale maale!" (1896, [11]1976, film 1964) sai eesti kriitilise realismi läbimurdeteos. Rom. „Raudsed käed" (1898, rmt-na 1910, [8]1960) kujutab Narva tekstiilivabrikute töölise elu. V. loomingu keskne saavutus on 1850.–60. a-te talurahvaliikumist käsitlev ajaloorom-itriloogia: „Mahtra sõda" (1902, [11]1982), „Kui Anija mehed Tallinnas käisid" (1903, [9]1970) ja „Prohvet Maltsvet" (ajalehes „Uudised" 1905, rmt. 1908, [5]1985). Sündmustiku ja tegelaste poolest on iga romaan omaette tervik, neid ühendavad eelkõige kujutatav ajajärk ja põhiteema. Kasutades arhiivimaterjale ja mälestusi (eriti „Mahtra sõjas"), on V. loonud mitmekülgse pildi 19. saj. keskpaiga Eestimaast, tabanud ajastu üldilmet ja stiihiliste talurahvaliikumiste õhkkonda. 1880. a-ist maapakku siirdumiseni avaldas V. rohkesti kirjandus- ja teatriarvustusi. Paguluses ilmunud novellid ja jutustused kajastavad 1905. a. rev-i sündmusi, rom-i „Lunastus" (1909, [7]1988) aine on Taani proletariaadi elu. Rom. „Mäeküla piimamees" (1916, [10]2000, film 1965) kujutab eesti talupoja ja mõisniku suhteid uutes, muutunud oludes, tähelepanu on pööratud psühholoogilisele vaatlusele ja sõnastuse viimistlusele. Silmapaistev osa eesti kirjanduses on V. pagulasaastail valminud näidendeil. Draama „Tabamata ime" (1912, [5]1956) aineks on eesti ühisk-a ebakriitiline iha rahvuslike kultuurisuuruste järele, komöödias „Pisuhänd" (1913, [8]1982) pilgatakse nii majanduslikke kui ka vaimseid tõusikuid. Ärieluaineline draama „Side" (lavastatud 1917) ilmus 1922. Hiljem on V. avaldanud novelle ja redigeerinud oma varasemat loomingut (1923–35 avaldati „Kogutud teoste" 33 annet); rom. „Rahva sulased" jäi lõpetamata. Memoriaalmuuseum Tallinnas (asut. 1946), mälestussammas Tallinnas (1965, A. Murdmaa ja A. Eskel), Muugal (1959, F. Sannamees) ja Pajustis (1965, A. Vomm ja I. Bork). **T:** *Teosed* (14 kd., 1951–61), valimikud *Kui tuli tähendus* (1964), *Jutustusi ja publitsistikat* (1978), *Kolmkümmend aastat armastust* (1983), *Ärapõletatud peigmehed ja vigased pruudid* (1997). **B:** F. Tuglas. *Eduard Vilde*. Trt., 1925; K. Mihkla. *Eduard Vilde elu ja looming*. Tln., 1939, Tln., 1972; *Eduard Vilde kaasaegsete mälestustes*. [Koost. K. Mihkla ja E. Treier.] Tln., 1960; H. Salu. *Eduard Vilden historialliset romaanit*. Helsinki, 1964; V. Alttoa. *Eduard Vilde*. Tln., 1965; V. Alttoa. *Eduard Vilde sõnameistrina*. Tln., 1973; R. Tiitus, E. Treier. *Lõbus Vilde*. Tln., 1976; H. Salu. *Kuhu päike ei paista: ühiskondlikke probleeme Eduard Vilde loomingus*. Stockholm, 1981.

Wilde, *Peter Ernst* (24. VIII 1732 Woedtke (Wodicke), Treptow' lüh. Taga-Pommeris – 28. XII 1785 Põltsamaa), saksa arst ja valgustaja, *dr. med.* (1765 Greifswaldi ülikool). Õppis *Collegium Fredericianum*'is ja Königsbergi ülikoolis usuteadust ning a-st 1749 Halle ülikoolis õigusteadust. Haigestus 1751 rõugeisse ning naasis meditsiinist huvitatuna Königsbergi ülikooli arstiteadust õppima. Asus 1765 Kuramaale ning toimetas Miitavis (Jelgavas) 1765–66 ajakirja „Der Landarzt" (52 nr-t, [2]1769 Frankfurdis ja Leipzigis). Tuli 1766 W. J. von Lauwi kutsel Põltsamaa haigla juhiks, rajas sinna apteegi ja õpetas noormeestele meditsiini. Kavandas ka majandusseltsi ja põllum-kooli asutamist, kuid need ettevõtmised jäid huviliste puudumise tõttu katki. Asutas Põltsamaa lähedale Kuningamäe karjamõisa Vene keisririigi esimese eratrükikoja ning andis 1766–67 seal tsensuurivabalt välja esimest eestikeelset ajakirja „Lühhike öppetus mis sees mönned head rohhud täeda antakse..." (41 annet, [2]1976) ja saksakeelset tervishoiualast perioodikat („Landarzti" järge „Liefländische Abhandlungen von der Arzeneywissenschaft", 1766, nädalakirja „Der praktische Landarzt", 1773, jm.), arvustas neis ms. pärisorjuslikku korda ja ebausku. 1771 ilmus tema „Arsti ramat...". Tema kirjutisi eestindas A. W. Hupel.

Vilimaa, *Ülo* (13. III 1941 Tallinn), tantsija, balletmeister ja lavastaja. Lõpetas 1962 Tallinna Koreograafiakooli ja täiendas end 1964–65 Leningradi koreograafiakoolis. Olnud 1962–74 „Vanemuise" balletisolist ja a-st 1967 ka balletmeister, 1974–97 peaballetmeister ning a-st 1997 lavastaja. Lavastanud ka Rakvere Teatris ja „Endlas". Oli 1960.–70. a-il Eesti balletikunsti silmapaistvaimaid uuendajaid, erilist tähelepanu pälvisid tema loodud lühiballetiõhtud („Kontrastid", 1967; „Muinasjutud", 1969; „Maalid", 1969; „BCD", 1973; „Portreed", 1975). Lavastanud ka oopereid, muusikale ja näidendeid. ENSV rahvakunstnik (1985). Balleti aastapreemia 1984. **L:** Põldmäe *Merineitsi* (1974, tantsis Kurdist), Puccini *Madame Butterfly* (1975), Austeri *Tiina* (1984 ja Olomouci teatris 1986) ja *Bambi* (1987), Menotti *Konsul* (1985), E. Kapi *Kalevipoeg* (1985), Murrelli *Mälu* (1988), Loewe' *Minu veetlev leedi* (1990), Bizet' *Carmen* (1991), Tubina ja Eespere *Kratt* (1994), Massenet' *Don Quijote* (1995), McNally *Maria Callase meistrikursus* (1997), Fortini *O Pinocchio* (1999), Prokofjevi *Tuhkatriinu* (2000). **O:** Kratt (Tubina *Kratt*), Paganini (*Paganini*, Rahmaninovi muusika), Mercutio (Prokofjevi *Romeo ja Julia*), Kiir (Vinteri *Kevade*), Surm (*Surmatants*, Saint-Saënsi muusika), Albert (Adami *Giselle*). – Tema abikaasa Tiiu V. (8. X 1938) on prantsuse filoloog. Olnud 1964–94 TÜ prantsuse keele õppejõud, a-st 1995 vabakutseline moedisainer. Tõlkinud prantsuse kirjandust (F. Sagan, A. Stil, J. Renoir). **B:** *Vastab Ülo Vilimaa*. – Teater. Muusika. Kino, 1991, 2.

Vilip, Wilip, *Johan* (12. V 1870 Uue-Kariste v. – 27. I 1942 Tartu), füüsik, esimene eesti füüsikaprof., *dr. phil. nat.* (1930). Lõpetas 1895 Tartu ülikooli.

Töötas 1896—1920 Peterburi Mereväeakadeemias ja Vene TA-s, oli 1911—20 Pulkovo seismoloogiajaama juh., 1920—40 TÜ füüsikaprof. ja füüsikainst-i juh. Uurimusi pms. eksperimentaalfüüsika ja seismomeetria alalt. Uuris 1899—1900 koos B. Golitsõniga vedelike kriitilist olekut, 1906—07 broomi ja elavhõbedaauru neeldumis- ning kiirgusspektreid, kontrollis 1907 Doppleri efekti kehtivust valguslainete korral. Täiustas B. Golitsõni konstrueeritud vertikaalseismograafi (leiutas mehhanismi, mis kompenseerib pendli pikkuse muutumist t°-imuutuse mõjul ja kirjutas selle kohta ka dr-iväitekirja „Ein galvanometrisch registrierender Vertikalseismograph mit Temperaturkompensation"). Konstrueeris seismograafe; 1926—39 valmistati neid Tartus H. Masingu töökojas maailma seismoloogiajaamadele (sh. Tartu seismoloogiajaamale) 23 täiskomplekti. A-st 1973 on TÜ peahoone füüsikaauditoorium V-i-nimeline. ▲

Viljasoo, *Linda* (19. VI 1910 Suure-Kõpu v.), botaanik (taimesüstemaatik, florist) ja telmatoloog. Lõpetas 1956 agronoomina EPA. Töötas 1944—53 ENSV Maaparanduse ja Sookultuuride Inst-i Tooma sookatsejaamas (rajas soo-katseaia, uuris Endla järve ümbruse taimestiku muutumist) ja 1953—73 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s teadurina. On 11-köitelise „Eesti NSV floora" põhiautoreid (andis iseloomustuse 10 taimesugukonnale ja kirjutas kõrreliste osa, s. o. 11. köite) ning „Balti floora" („Flora of the Baltic Countries") 1. osa (1993) autoreid. Uurinud haruldaste ja kaitsealuste taimeliikide levikut, avastanud palju uusi liike. Propageerinud looduskaitset ja avaldanud botaanikahuvilistele juhendmaterjale, korraldanud Kaug-Itta, Kesk-Aasiasse, Koolasse jm. loodusteaduslikke matku, täiendanud inst-i herbaariumi. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Veepinna alandamise mõju taimkattele Endla järves ja selle ümbruses.* — Loodusuurijate Seltsi aastaraamat, 1959, 51; *Rand-orashein* (Agropyron junceum *(Jusb.) P. B.*). — Haruldasi kaitstavaid taimeliike Eestis. Abiks loodusvaatlejale, 1965, 53.

Villak, *Feliks* (25. IX 1921 Kodasema k., Harku v. — 8. X 1997 Tallinn), viiulimeister. Laulis 1944—85 ER-i segakooris, töötas ühtlasi 1958—70 TRK pillitöökojas. Valmistanud üle 70 viiuli, vioola, tšello ja vanade pillide koopia. Osalenud üleliidulistel ja rahvusv. viiulimeistrite võistlustel, saanud auhindu ja diplomeid. V-u pillidel mängivad paljud Eesti ja välismaa muusikud. ENSV tnl. kunstitegelane (1974).

Villako, *Kaljo* (19. V 1919 Tartu), gastroenteroloog, röntgenoloog ja radioloog, meditsiinidr. (1966, Moskva), Tampere ülikooli audr. (1985). Lõpetas 1947 TRÜ, oli seejärel Vab. Tartu I Haavakliinikus ja Tartu Linna Kliinilises Haiglas röntgenoloog. Olnud a-st 1955 TÜ õppejõud, esmalt sisehaiguste propedeutika kateedri assistent (a-st 1959 dots., a-st 1969 prof.), 1980—90 radioloogia ja onkoloogia kateedri juh., prof., a-st 1994 emeriitprof. A-st 1971 Euroopa Gastroklubi liige ja a-st 1990 auliige, a-st 1981 Soome Sisehaiguste Arstide Ühingu auliige, a-st 1999 Soome Gastroenteroloogide Ühingu auliige. Uurinud laiussianeemia teket ja arengut, kroonilise gastriidi levikut ja arenemist eestlastel, hüpolaktaasiat ja selle levikut eestlastel. Eesti Kirjanduse Seltsi taastamise algataja ning 1992—96 selle esimees. ENSV rkl. preemia 1980, EV teaduspreemia 1995 (riigi teaduspreemia ja arstiteaduse aastapreemia). **T:** *Epidemiology and dynamics of gastritis* (1982), *Jaan Tõnisson. Pilguheit aastakümnete tagant* (1993), *Clinical picture of hypolactasia and lactose intolerance* (1994, koos H.-I. Maaroosiga), *Haritlane, spetsialist ja poolharitlane* (1994), *Imelik mees Hugo Treffner* (1995), *Ajarännak* I (1999).

Villand, *Leo* (26. IV 1928 Tallinn), pedagoog, pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1967). Lõpetas 1956 TPedI eesti keele ja kirjanduse erialal. Olnud 1949—50 ja 1954—67 mitmel pool õpetaja, 1960—81 ENSV Pedagoogika TUI teadur ja asedir. (a-st 1970 dots.), 1981—84 TPedI koolijuhtide täiendusteaduskonna dekaan, a-st 1984 TPÜ eesti kirjanduse ja kultuuriteooria õppejõud. Uurinud kirjandi- ja kirjandusõpetuse metoodikat ja eesti kultuurilugu, koostanud õpikuid ja metoodikaid. ENSV tnl. õpetaja (1976). **T:** *Kirjandiõpetuse teooria ja praktika* (1975), *Stiilivaatlusi kirjandustunnis* (1978), *Eesti kirjanduse lätteil* (1995).

Villandi, *Valeeria* (27. VIII 1924 Tallinn), luuletaja ja tõlkija. Lõpetas 1955 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud 1947—52 Eesti NSV TA Kirjandusmuuseumis ning ajakirjanikuna 1952—54 „Edasis", 1954—64 „Nooruses" ja 1973—91 „Loomingus". Avaldanud luulekogud „Päikese ring" (1957) ja „Kaja" (1969) ning lastele värsirmt-u „Hüpe homsesse" (1974). V. luulele on iseloomulik arutlev laad. Tõlkinud filmitekste, luulet ja proosat vene (A. Prokofjev, M. Dudin, V. Kazko, V. Ketlinskaja) ja saksa keelest (H. Böll, E. Strittmatter), kirjutanud kirjandusarvustusi.

Villems, *Richard* (28. XI 1944 Pärnu), molekulaarbioloog, bioloogiadr. (1983, Moskva, kinnit. 1984), Eesti TA (1987) ja Rootsi Kuningliku TA välisliige (1989), Erfurdi meditsiiniakadeemia välisliige (1994) ja Soome Akadeemia liige (2000). Lõpetas 1968 TRÜ arstiteaduskonna. Olnud 1971—77 TRÜ teadur (1972—73 Novosibirskis, 1975—76 Uppsala ülikoolis), 1977—80 Eesti NSV TA Füüsika Inst-i teadur (1977—78 teadustööl Edinburghi ülikoolis), 1981—86 ENSV TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i teadur, 1987—92 TÜ molekulaargeneetikaprof., 1993—97 molekulaarbioloogiaprof., a-st 1997 evolutsioonilise bioloogia korraline prof. Eesti Biokeskuse loojaid ja a-st 1986 dir. 1994—99 Eesti TA astronoomia ja füüsika osk. juh. ning asepresident. A-st 1999 Eesti TA juhatuse liige. Uuringuid nukleiinhapete ehituse, geneetilise informatsiooni dekodeerimise ning molekulaarse evolutsiooni alalt. ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *Pyrimidine-rich oligonucleotides from rat-liver ribosomal surface* (autoreid). — European Journal of Biochemistry, 1975, 52; *The modelling of the decoding site of the* Escherichia coli *ribosome* (autoreid). — Nucleic Acids Research, 1984, 12; *Deep common ancestry of Indian and Western-Eurasian mitochondrial DNA lineages* (autoreid). — Current Biology, 1999, 9.

Villemson, *Johannes* (25. III 1893 Tallinn — 22. III 1971 Chicago), kergejõustiklane ja sporditegelane. Oli esimesi edukaid eesti kergejõustiklasi. Tuli 1914—16 Venemaa meistriks 1500 m jooksus ning 1917—27 Eesti meistriks 22 korda kergejõustiku individuaalaladel (pms. jooksudes), 9 korda teatejooksudes, 4 korda kiiruisutamises ja 2 korda jääpallis. Ületas 16 korda Venemaa ja rohkem kui 50 korda Eesti rekordeid ja tipptulemusi. Osales OM-il 1920 Antverpenis võistlejana ja maadluskohtunikuna, 1928 Amsterdamis ja 1936 Berliinis kohtunikuna ja ühena Eesti meeskonna juhtidest. Toimetas 1921—26 „Eesti Spordi Kalendrit" ning oli 1920—40 „Eesti Spordilehe" talituse juht. Tegutses mitmes spordiorg-s, sh. oli 1937—40 Eesti Spordi Keskliidu peasekretär. Lahkus 1944 Eestist, elas a-st 1949 USA-s. Maetud 1987 ümber Tallinna Metsakalmistule.

Viller, *Jaak* (5. I 1949 Tartu), teatrijuht. Lõpetas 1973 TRÜ vene filoloogia erialal ja 1985 Leningradi Kõrgema Parteikooli. Olnud 1972—73 „Vanemuise" kirjandusalajuh. ja 1973—80 korraldajadir., 1980—81 Tartu Linna RSN TK esimehe I asetäitja, 1981—87 kultuuriministri asetäitja, 1987—88 EKP KK kultuuriosk-a juh. asetäitja, 1988—94 „Estonia" dir. ja a-st 1994 „Vanemuise" teatrijuht.

Feliks V

Kaljo V

Richard V

Jaak V

Willigerode [*-rọ:-*], Adalbert *Hugo* (14. II 1816 Tallinn — 7. IX 1893 Tartu), baltisaksa kirikutegelane ja kirjanik, TÜ audr. (1892). Lõpetas 1841 teoloogina Tartu ülikooli. Oli 1842—48 Kaarma, 1848—57 Karula ja 1857—85 Tartu Maarja koguduse pastor, 1857—58 ajalehe „Tallorahva postimees" toim., 1866—72 Liivimaa evangeelse luteri usu konsistooriumi assessor, 1857—77 konsistooriumi volinik vaimuliku tsensuuri alal ja a-st 1869 konsistooriumi nõunik. Osales I ja II üldlaulupeo korraldamises. Lõi vaimulikke laule, kaitses baltisaksa traditsioone. **T:** *Karrometsa Ado kõnned ma-rahvale* I—II (1852), *Meie omma laulu* I—II (1865—66).

Willmann (a-st 1951 õieti Linnolt), *Asta* (2. X 1916 Tallinn — 3. XII 1984 Farmington, Connecticut, USA), kirjanik. Õppis a-st 1934 Draamastuudio teatrikoolis ja oli 1937—44 „Endla" näitleja. Põgenes 1944 Rootsi, kus tegutses ms. eesti teatritrupis. Siirdus 1951 Kanadasse, lõpetas 1955 ajaloo ja pol. filosoofia alal Briti Columbia ülikooli. Elas a-st 1960 USA-s Farmingtonis, lõpetas 1963 Yale'i ülikooli draamakooli kunstimag-na ja oli seejärel a-ni 1971 Hartfordi konservatooriumi draamaosk. juh. **T:** luulekogu *Ihuüksi* (Stockholm, 1950), novellikogu *Lumm ehk kaheksa tõestisündinud lugu* (Toronto, 1955), rmt-d *Peotäis tuhka, teine mulda* (5 osa Lund, 1961—68; 2 esimest osa Tallinn, [2]1993, 3. osa Tallinn, [2]1995) ja *Hundisõidul* (Lund,1975), valikkogud *Puru vili* (1994) ja *Post scriptum* (1998). — Tema abikaasa Erik Linnolt (s. 1920 Pärnu) on elukutselt arst ja avaldanud mälestuste rmt-u „Linnu tiival" (2000).

Willmann, *Charles* (18. III 1923 Pärnu — 25. III 1992 Tõravere), atmosfäärifüüsik ja astronoom, füüsika-matemaatikaknd. (1963). Lõpetas 1960 füüsika ja matemaatika erialal TPedI. Rajas 1954 Tallinna Tähetorni. Töötas a-st 1962 ENSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-s, oli 1962—67 selle teadusdir. ja 1967—88 sektorijuh. Pani Eestis aluse helkivate ööpilvede uurimisele. Juurutas selle uurimistöö NSV Liidu kosmonautide ja Antarktiseuurijate teaduslike vaatluste programmidesse, nende vaatlustega selgitati helkivate ööpilvede kihiline struktuur ja mesosfääri polaarmütside olemus. ENSV tnl. teadlane (1986). ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Noctilucent clouds. Optical properties* (1973, autoreid), *Jäävad väärtused maailmapildis.* — Looming, 1981, 6.

Willmann, *Friedrich Wilhelm* von (13. VI 1746 Dzēgramzda mõis, Kuramaa — 1. II 1819 Karja), saksa päritolu jutukirjanik. Õppis 1766—68 Göttingeni ja 1768—69 Königsbergi ülikoolis teoloogiat. Oli a-st 1772 Karjas abipastor ja 1774—1802 pastor. Tõsteti 1790 aadliseisusse. Kirjanduslikku tegevust alustas saksakeelsete jutluste avaldamisega. 1782 ilmus W-i koostatud rmt. „Juttud ja Teggud" (selle avastas 1953 Göttingenis Alamsaksi Riigi- ja Ülikoolirmtk-s O. A. Webermann). Rmt. sisaldab 51 proosavalmi ja 38 juttu, mis tuginevad läti kirjaniku G. F. Stenderi (1714—96) rmt-l „Jaukas Pasakkas in Stahsti" („Kenad valmid ja jutud", 1766), 125 mõistatust (võetud A. T. Helle grammatikast) ning mesilastepidamise ja loomaravitsemise õpetuse. Rmt-st ilmus neli trükki (1787, 1804, 1838; kaks viimast, mõlema pealkiri „Juttud ja Moistatussed", arvat. O. R. von Holtzi toimetatuna); selle vahendusel sai eestlastele tuttavaks hulk rahvusv. loomavalme ja eri algupära jutusüžeesid. 1975 ilmus teos Tallinnas faksiimiletrükis, Roomas avaldati H. Salu koostatud valimik „Valmid". W. on kirjutanud ka kristliku kombeõpetuse „Ellamisse-Juhhataja" (1793, 1804) ja saksakeelse mesilaste pidamise käsirmt-u (1787).

Villmer, Willmer, *Erna* (1. III 1889 Tallinn — 16. VI 1965 Tallinn), näitleja. Õppis näitekunsti 1907—10 Peterburis Aleksandra teatri stuudios J. Karpovi juures ja Moskva Kunstiteatri A. Adaševi stuudios, hiljem täiendas end Euroopa pealinnades. Töötas 1910—37 „Estonias" (teinud ka lavastusi). Oli esimesi teatriharidusega eesti naisnäitlejaid, andelaadilt emotsionaalne ja lüüriline. Teda peetakse oma aja suurimaks klassikaliste ja ekspressionistlike moderndraamade kangelannade tõlgendajaks Eesti laval. **O:** Cordelia, Ophelia ja Desdemona (Shakespeare'i *Kuningas Lear*, *Hamlet* ja *Othello*), Nora ja Hedvig (Ibseni *Nora* ja *Metspart*), Eeva Marland ja Laura (Vilde *Tabamata ime* ja *Pisuhänd*), Juudit (Tammsaare *Juudit*), Roxane (Rostand'i *Cyrano de Bergerac*), Koidula (Wuolijoki *Koidula*). **L:** Maeterlincki *Pelléas ja Mélisande* (1919), Aristophanese *Lysistrata* (1921). **B:** J. Pert. *Erna Villmer.* Tln., 1932.

Vilms, *Jaak* (30. I 1930 Viljandi), matemaatik, *Ph. D.* (1967, Columbia ülikool). Lõpetas 1959 *Dickinson College*'i (Carlisle, Pennsylvania). Olnud 1965—71 Purdue (Lafayette, Indiana) ja a-st 1971 Colorado ülikooli (Fort Collins) õppejõud (a-st 1980 prof.). Esinenud TÜ-s külalisloengutega ja teaduskonverentsil (1992, 1999). Uurimusi diferentsiaalgeomeetria alalt (seostused vektorkonnas, kõverustensorite teooria, paralleelsed alammuutkonnad). **T:** *Submanifolds of Euclidean space with parallel second fundamental form.* — Proceedings of American Mathematical Society, 1972, 32; *Factorization of curvature operators.* — Transactions of American Mathematical Society, 1980, 260.

Vilms, *Jüri* (13. III 1889 Arkma k., Kabala v., Viljandimaa — 13. IV 1918 Helsingi), poliitik, jurist ja ajakirjanik. Lõpetas 1911 Tartu ülikooli õigusteaduskonna, töötas seejärel Tallinnas advokaadina. Poliitikaga hakkas tegelema 1917: aitas asutada eesti rahvusväeosi, oli Eestimaa ajutise maaomavalitsuse rajamise ajal „Päevalehe" poliitikaosk. toim. ning asutas Eesti Radikaalsotsial. Partei, millest kujunes Eesti Tööerakond. Oli Eesti Maanõukogu Eestimaa Päästmise Komitee liige ning esimeses Eesti Ajutises Valitsuses kohtuminister ja peaministri asetäitja. Et saada Eesti iseseisvuse kindlustamiseks välismaalt toetust ja abi, üritas koos kaaslastega minna sakslaste võimu all olevast Põhja-Eestist üle merejää Soome, kuid sattus 24. III 1918 Suursaarel sakslaste kätte vangi; hukati Helsingis. V. maeti 1920 Pilistverre. **B:** A. Pärl. *Jüri Vilms.* Tln., 1935; S. Zetterberg. *Jüri Vilmsin kuolema.* Keuruu, 1997; *Jüri Vilms mälestustes.* Trt., 1998.

Vilo, *Ago* (14. IX 1933 Tallinn), geotehnikainsener ja poliitikavaatleja. Lõpetas 1957 Leningradi Mäeinst-i mäeinsener-geoloogina. Töötanud 1957—79 „Eesti Tööstusprojektis" ja 1979—91 Rkl. Ehitusuuringute Inst-s (pms. peaspetsialistina), 1991—99 EV Välismin-i nõunikuna, oli 1969—94 TÜ mittekoosseisuline õppejõud (luges ehitusgeoloogia, pinnasemehaanika, geotehnika jmt. kursusi). Peamised uurimissuunad: pehmete savide omadused ja kandevõime, ehitusgeoloogilise uurimise metoodika, ehitiste vajumine. Eesti geotehnikaterminoloogia autoreid. Oli 1971 Eesti pinnasenormide autorikollektiivi juht, a-st 1978 NSVL TA Ehitusgeoloogia Nõukogu liige, 1962 ENSV Ehituskomitee Geotehnika Komisjoni organiseerijaid ja kauaaegne esimees, Baltimaade geotehnikaalase koostöö organiseerijaid. A-st 1961 on ER-i ja ajalehtede poliitikavaatleja. A-st 1989 Tšehhi Seltsi (a-ni 1993 Tšehhoslovakkia Ühing) esimees. Poola Kuldse Teeneteristi kavaler. **T:** *Ehitusgeoloogia* (1986), *Geotechnics in Estonia* (1988), *Baltic Sea circular link via rock tunnels* (koos U. Anttikoskiga). — Proceedings of the World Tunnel Congress '99 (1999).

Vilu, *Arvo* (9. X 1942 Rakvere), tõsielufilmide operaator. Õppis 1976—82 Üleliidulises Rkl. Kinematograafiainst-s operaatoriks. Olnud 1965—98

„Tallinnfilmis" operaatori assistent ja operaator ning a-st 1998 stuudio „Polarfilm" operaator. Osalenud rohkem kui saja tõsielufilmi ning paljude ringvaadete tegemisel. **F:** režissöörina ja operaatorina *Eesti merikotkas* (1989, koos P. Puksiga), *Valgepõsk-lagle* (1993) ja *Naabrid* (1994), operaatorina *Betti Alveriga* (1990), *Ka Siber on olnud mu kodumaa* (1990), *Isand ja ori* (1992) ja *XXI sajandi presidendid* (1994). ▲

Vilu, *Raivo* (24. I 1945 Rakvere), biokeemik, füüsika-matemaatikaknd. (1975, NSVL TA Keemilise Füüsika Inst.). Lõpetas 1969 Moskva ülikooli füüsikateaduskonna. Olnud a-st 1975 Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i teadur (a-st 1985 vanemteadur), a-st 1992 ühtlasi TTÜ prof. ja biokeemia õppetooli juh. Uurimusi rakkude energeetilise metabolismi regulatsiooni ja nende kasvuprotsessi kvantitatiivse analüüsi kohta. Teadustöid ka arvuti juhitud mikrobioloogilise sünteesi, valkude ja nukleiinhapete konformatsioonimuutuste, tööstusheitvee puhastamise ja geograafiliste infosüsteemide kohta. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Principles of* ab initio *optimization of microbiological processes* (koos T. Paalmega). — Proceedings of 5th European Congress on Biotechnology, 1990, 2; *Glucose-limited fed-batch cultivation of* Escherichia coli *with computer-controlled fixed growth rate* (autoreid). — Biotechnology and Bioengineering, 1990, 35.

Vingisaar, *Peeter* (8. I 1936 Tallinn), geoloog. Lõpetas 1960 Leningradi ülikooli. Töötanud a-st 1960 Eesti Geoloogiakeskuses (1970—75 geoloogiaosk-a juh., 1975—83 peageoloog, 1986—98 rakendusgeoloogiaosk-a juh., 1998—2000 programmiala juh.). Uurimused käsitlevad Eesti varapaleosoikumi karbonaatkivimeid ning Eesti mineraalveeleiukohti. Eesti mineraalvete esmaavastajaid (1966 Ikla, 1967 Värska). **T:** *Eesti mineraalveed ja nende kasutamine.* — Põhjavee kasutamisest ja kaitsest Eesti NSV-s (1978); *О породообразующих карбонатных минералах палеозоя Эстонии* (koos K. Utsaliga). — Советская Геология, 1978, 12.

Vinkel, *Aarne* (25. II 1918 Võhma k., Maasi v.), kirjandusteadlane, filoloogiadr. (1971). Lõpetas 1946 TRÜ eesti filoloogina. Oli 1941—42 ja 1944—46 Kuressaares, 1950—53 Muhus ning 1953—54 Orissaares õpetaja, töötas 1954—58 ENSV TA Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumis, seejärel a-ni 1992 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (1965—82 kirjandusajaloosektori juh.). Uurinud ja toimetanud trükki vanemat eesti kirjandust (F. W. von Willmann, F. G. Arvelius, G. A. Oldekop jmt.) ning L. Koidula, Juhan Liivi, A. Mälgu, R. Kõvamehe ja H. Salu loomingut. „Eesti kirjanduse ajaloo" (5 kd., 1965—91) toim-id. ENSV rkl. preemia 1982. **T:** monograafiad *Juhan Liiv* (1964), *Eesti rahvaraamat* (1966), *August Mälk* (1993, [2]1997) ja *Martin Körber* (1994), art-ikogu *Kirjandus, aeg, inimene* (1970, kirjanduse aastapreemia 1971).
B: *Kirjanduse tõe poole.* Tln., 1988.

Winkelmann, *Eduard* (25. VI 1838 — 10. II 1896), saksa ajaloolane. Oli 1866—69 Tartu, 1869—73 Berni ja 1873—96 Heidelbergi ülikooli õppejõud. Avaldanud uurimusi Saksamaa 12.—13. saj. ajaloo alalt ja bibliograafia „Bibliotheca Livoniae historica" (1870, [2]1878).

Winkler, Winckler, *Karl* (Carl) Alexander von (18. VII 1860 Tallinn — 5. VIII 1911 Dresden), baltisaksa maalikunstnik. Lõpetas 1884 Tartu ülikooli keeleteaduskonna, õppis ülikooli ajal R. J. von zur Mühleni juures joonistamist ning 1889—91 Šveitsis, Prantsusmaal ja Saksamaal maalikunsti. Töötas 1892—1905 pms. Tallinnas, hiljem Loschwitzis (Dresdeni läh.). Kujutanud Eesti maastikku ja linnavaateid. **T:** *Norra maastik* (1898), *Vaade Narvast* (1909), *Maja vanas Tallinnas* (1910).

Winkler, Winckler, *Reinhold Johann* (23. I 1767 Tallinn — 5. II 1815 Tallinn), baltisaksa vaimulik ja luuletaja. Õppis 1785—88 Jena ülikoolis usuteadust. Oli 1795—1810 Jüris pastor, seejärel Tallinna toomkiriku ülemõpetaja. Avaldanud vaimulikke laule, katekismuse „Meie Risti-usso Öppetussed ..." (1806), laulukogu „Eesti-ma Ma-wäe sõa-laulud" (1807) ja esimesed põhjaeestikeelsed värssvalmid („Juttud", 1816). Enamasti on W. võtnud eeskuju saksa kirjandusest.

Raivo Vilu

Vinn, *Vello* (4. X 1939 Salme v.), graafik. Õppis 1959—62 TRÜ-s inglise filoloogiat, lõpetas 1968 klaasehistöö erialal ERKI. Loonud peene joonekäsitlusega fantaasiarikkaid sürreal. oforte („Kass", 1968; „Liivakell", 1970; „Raketid", 1971; „Jaam" I—III, 1973; „Aeg" I—II, 1972—73; „Lugemissaal", 1981—82) ning fotosöövitus- („Portreenäitus" I—III, 1984; „Hyper-Super", 1989; „La Banana", 1990), kuivnõela- („Lennuilm" I—IV, 1992; „Kivikäsi", 1994; „Kivikeel", 1995; „Lennates" I—III, 1999, kuivnõel, reljeef, plast) ja põletustehnikas teoseid („Märgid" I—II, 1996). V-le on omane mitmekihiline ja assotsiatiivne mõtlemine, graafilistel lehtedel moodustab rohkeist kujundeist sümmeetrilise terviku, kasutanud palju kordusi. Illustreerinud rmt-id (H. Jürissoni „Putukajutud", 1983; I. Laabani „Oma luulet ja võõrast", 1990), teinud eksliibriseid ja plakateid. Viljelnud ka maali. ENSV tnl. kunstnik (1989). Sai 1971 Ljubljana graafikabiennaalil ostuauhinna.

Aarne Vinkel

Vinogradov, *Valeri* (7. XI 1952 Moskva), maalikunstnik. Elanud a-st 1978 Tallinnas. Lõpetas 1986 ERKI. Töötanud a-st 1989 kunstnikuna disainibüroos „Pirgu Projekt". Viljelnud tugevasti üldistatud abstraktset maali („Tasapind ruumiliste elementidega", 1989; „Kolm risti", 1989; sari „Kask", 1990—93), loonud Itaalia antiik- ja renessanssparandile viitavaid maaliseeriaid („Itaalia album", 1994—97; „Colosseum", 1994—95). Koomiksilaadsetes kollaažiseeriates ja installatsioonides parodeerinud vene klassikalist maalikunsti ning ironiseerinud eesti olupoliitika üle („Natüürmort traadiga", 1998; „Absolut Valeri", 1998; sari „Täisvarjutus", 1999). K. Mäe medal 1993.

Vello Vinn

Vint, *Aili* (25. IV 1941 Rakvere), maalikunstnik ja graafik, Toomas V-i abikaasa. Lõpetas 1967 ERKI graafikaerialal. Töötanud a-st 1992 EKA loovuse õppejõuna. Kuulunud rühmitisse ANK '64. Maalinud romantilist laadi, loomutruid (kasutanud ka fotot) merevaateid, osa neist tuginevad reisimuljetele („Madal meri", 1972; „Kivine meri", 1975; „Tasane meri", 1982; „Musta mere rannalaine", 1983; „Taevakumm", 1984). Viljelnud erootilist ja inimkeha käsitlevat graafikat (sarjad „Puudutus", 1971, ja „Variatsioonid", a-st 1974) ning 1990. a-il kolmemõõtmelist graafikat (sari „Maksimaalselt minimaalne", 1992). Loonud valgusest lähtudes paberskulptuure ning värvirefleksidest lähtudes maalisarju ja installatsioone („Nurgakunst. Värvi jõud. Refleksid", 1993). Kujundanud plakateid, teinud opkunstimõjulisi abstraktseid guaššmaale ja rmt-ukujundusi. K. Mäe medal 1994.

Vint, Vind, *Endel* (22. VII 1907 Konguta v. — 11. I 1983 Tallinn), majandusteadlane, põllum-ökonomist, Maara, Toomas ja Tõnis V-i isa, majandusteaduse dr. põllum-ökonoomika alal (1967, kinnit. 1968). Lõpetas 1931 TÜ põllum-teaduskonna, täiendas end 1931—32 stipendiaadina Soomes. Oli 1932—34 Eesti Põllumeeste Keskseltsi sekretär, 1935—37 Põllutöökoja konsulent, 1937—40 Ühistegevuskoja kooperatiivühistute revident ja ühtlasi Tallinna Tehnikumis õpetaja, 1940—45 põllum- ja toidukaupade hindade spetsialist ja 1945—47 ENSV Kaubanduse Min-i abimajandite osk-a juh., 1947—83 töötas ENSV TA Majanduse Inst-s (1947—55 vanemteadur, 1955—

Aili Vint

78 põllum-ökonoomikasektori juh., 1978–83 konsultantvanemteadur; a-st 1970 prof.). Uurimusi põllum-tootmise paigutamise ja spetsialiseerimise ning tööviljakuse ja tootmise intensiivistamise kohta. Tema algatusel koostati ja üllitati 1957–79 kümme kogumikku „Põllumajandusökonoomika küsimusi". ENSV tnl. agronoom (1957). ENSV rkl. preemia 1972. **T:** *Teraviljakasvatus Eestis* (1947), *Söötade tootmise ratsionaalne süsteem* (1959), *Intensiivse põllumajanduse majanduslik efektiivsus Eesti NSV-s* (1971).
B: J. Kaubi. *Endel Vint — 90.* — Agraarteadus, 1997, 3.

Vint, *Maara* (31. X 1955 Tallinn), graafik ja akvarellist, Endel V-i tütar, Toomas ja Tõnis V-i õde. Õppis 1975–93 (vaheaegadega) TÜ-s inglise filoloogiat. Töötanud 1975–78 ENSV Tallinna Rkl. Keskarhiivis. Tema tušijoonistusi, akvarelle ja estampgraafikat iseloomustavad detailirohkus, fantaasiarikkus ja rõhutatud estetism („Lillering", 1978, tušš; „Kirssidega hullamas", „Roosi istutamas", mõlemad 1999, tušš, akvarell). Kavandanud postkaarte ja illustreerinud rmt-id (oma rmt-d „Kiri", 1992, „Võlukeppik", 1994, „Rooside uni", 1999, ja „Üllas roos", 2000), teinud heliplaadikujundusi ja eksliibriseid. J. Jenseni preemia 1986 (postkaartide eest).

Vint, *Mare* (15. IX 1942 Tallinn), graafik, Andres Toltsi abikaasa. Lõpetas 1967 ERKI klaasehistöö erialal. Loonud peenekoelisi romantilisi tuši- ja värvipliiatsijoonistusi, akvarelle ja a-st 1972 litosid. Kujutanud linnu- ja taimemotiive („Linnupesa", 1973, „Külm talvepäev", 1976, mõlemad lito), alevi- ja äärelinnapilte ning loodus- ja pargimaastikke („Värav" II, 1974, „Aed" II, 1975, sarjad „Palmse", 1979–86, „Saaremaastik" I—III, 1984, kõik lito; „Hilissuvised maastikud" I–II, 1985, värviline pliiats, ja „Kontuurid ja siluetid", 1988—90, lito). Töödele on omased teostuse meisterlik täpsus ja sügavusmulje puudumine, pinnad moodustuvad peentest joontest ja punktidest (sarjad „Lõhutud ringid", 1990—96, lito; „Horisondid", a-st 1996, värviline pliiats; „Maa ja taeva vahel", a-st 1995, koloreeritud lito). Illustreerinud ja kujundanud rmt-id (V. Luige „On aastasaja lõpp", 1993) ning kavandanud postkaarte (J. Jenseni preemia 1984). Sai 1972 Rijeka joonistusbiennaalil ja 1975 Ljubljana graafikabiennaalil eripreemia.
B: E. Komissarov. *Mare Vint. Litod ja joonistused.* Tln., 1991.

Vint, *Toomas* (5. III 1944 Tallinn), maalikunstnik ja kirjanik, Endel V-i poeg, Aili V-i abikaasa, Maara ja Tõnis V-i vend. Õppis 1962—66 TRÜ-s bioloogiat, kunstnikuna iseõppinu. Loonud pms. metafüüsilisest maalist, sürrealismist ja postmodernismi diskursusest lähtuvaid maastikumaale, meelismotiiv on pargivaade, kujutanud neis ka inimfiguure ja 1990. a-il arhitektuuriobjekte („Tee linnalähedases metsas", 1979; „Kevadel Saaremaal", 1983; „Murumeri", 1994; „Underword", 1997; „Vaade rohelisele", 1998). Avaldanud luulet (kogu „Suitsupilvedest unistus", 1968), jutustusi ja novelle (kogud „Tantsud Mozarti saatel", 1983, „Kahekesi", 1988, „Naisepiinaja õnnenatuke", 1996) ning romaane („Väikelinna romaan", 1980, „Suur isane kala akvaariumis", 1985, „Kojamehe naine", 1995, „Lõppematu maastik", 1997, „Kunstnikuromaan", 1998, „Nädalavahetusel. Mängides", 1999), mille tegelasteks on vastuolulise hingeseisundiga üksildased tänapäeva inimesed. Kirjanduse aastapreemia 1998, F. Tuglase novelliauhind 1979 ja 1984, K. Mäe medal 1987.

Vint, *Tõnis* (22. IV 1942 Tallinn), graafik, Endel V-i poeg, Maara ja Toomas V-i vend. Lõpetas 1967 ERKI. Töötanud 1974—80 ajakirja „Kultuur ja Elu" kujundajana. Kuulus rühmitisse ANK '64. Loonud stiliseeritud joonekäsitlusega akte ning interjööri- ja arhitektuurivaateid („Liblikad", 1974–82, „Valged majad", 1974). Sidunud abstraktsiooni arhetüüpse naisefiguuriga („Akt hommikumantlis", 1973; „Kohtumine", 1985; „Jääkristall", 1986), maastikuvaadetes rakendanud märgisüsteeme („GM 52", 1989; „GM 61", „GM 68" ja „GS 91", kõik 1990). V-i loomingut on mõjutanud hiina ja jaapani filosoofia, Viini psühhoanalüütiline koolkond ning erinevate kultuuride ornamentika võrdlev analüüs. Tehnikaist kasutanud tušijoonistust, litot ja serigraafiat. Loonud nägemusliku geomantiast lähtuva arhitektuurse projekti „Tulevikulinn" (1995, Naissaarele). Kirjutanud filmi „Lielvarde vöö" stsenaariumi (1980, koos läti rež-i A. Epnersiga), kujundanud rmt-id ja ajakirju (sh. andis 1970. a-te alguses uue välisilme ajakirjadele „Kunst" ja „Kultuur ja Elu"). Käsitlenud art-eis kunstiajalugu ja arhitektuuri teooriat. A-st 1972 juhendanud kunstirühmitist „Studio 22". Saanud 1970 Krakówi graafikatriennaalilt ja 1974 Rijeka joonistusbiennaalilt auhinna. ENSV tnl. kunstnik (1988). EV kultuuripreemia 1991. K. Raua preemia 1998.

Winter, *Joachim* (sm. 1664 Haapsalus), kiviraidur. Oli 1628–64 Haapsalus J. De la Gardie' teenistuses, täitis ka Rootsi õukonna tellimusi. Madalmaade renessansi mõjulisis, hea proportsioonitundega loodud teoseis rakendas W. meisterlikult varabarokset kõhrornamenti. Materjalina kasutas pms. Saaremaa dolomiiti. **T:** Haapsalu Jaani kiriku altar, Winteri perekonna epitaaf Noarootsi kirikus (mõlemad 1630), Haapsalu linnusekiriku ristimisnõu (1634, praegu Läänemaa Muuseumis), Pühalepa kiriku kantsel (1636) ja samas asuv kahe reljeefse figuuriga hauaplaat.

Vinter, *Ülo* (3. I 1924 Tallinn — 2. VII 2000 Käsmu), helilooja. Lõpetas 1956 TRK-s V. Kapi kompositsiooniklassi. Töötas 1956—69 ER-is ja 1969—86 „Eesti Telefilmis" muusikatoim-na. V-i žanrirohkele heliloomingule on iseloomulik muusikaliste karakterite täpsus, lüürika, huumor ja dramatism. Populaarseks on saanud muusikali „Pipi Pikksukk" laulud ja lastelaulud. Kirjutanud balleti „Kevade" (1967), muusikale („Oli kevad, suvi, sügis", 1969; „Pipi Pikksukk", 1969, koos Ü. Raudmäega; „Neli musketäri", 1972, koos Ü. Raudmäega; „Kevade", 1981), muusikalise rahvatüki „Oi-oi-oi-oi oinalugu" (1967), lavakantaadi „Kevade" lastekoorile (1983), sümfoonilisi (sümfoniett, 1956; süit „Paunvere", 1960) ja kammerteoseid, estraadi- ja filmimuusikat (muusikafilmid „Jõmm", 1976; „Kevad südames", 1985) ning laule.

Vipper, *Heinrich* (20. XII 1928 Jõgeva), maaviljelusteadlane, põllumajandusknd. (1966). Lõpetas 1953 EPA. Olnud 1953—56 Polli katsebaasi ja 1966—79 Kuusiku katsebaasi teadur (1972—77 juh.), 1979—91 EPA õppejõud (1980—91 maaviljeluskateedri juh.), 1991—94 EPMÜ maaviljeluse ja taimesaaduste tehnoloogia inst-i juh., a-st 1992 prof., a-st 1994 emeriitprof. Uurinud teravilja, üheaastaste lupiinide ning valge mesika agrotehnikat, diferentseeritud mullaharimist, külvikordi ja nüüdisaegseid maaviljelussüsteeme. ENSV tnl. teadlane (1982). **T:** *Üheaastased lupiinid* (1972), *Maaviljeluse käsiraamat* (1978, autoreid), *Teaduslikult põhjendatud maaviljelussüsteem Eesti NSV-s* (1987, autoreid), *Maaviljeluse praktikum* (1989), *Diferentseeritud mullaharimissüsteemi alustest.* — Agraarteadus, 1990, 1.

Virbsoo, *Erik*, *Susi, *H.*

Wirẹn (õieti Lepik von W.), *Aino* (28. X 1961 Stockholm), jurist ja riigitegelane, Kalju Lepiku tütar. Õppis 1985 Surrey ülikoolis (Inglismaal) õigusteadust, lõpetas 1987 Stockholmi ülikooli õigusteaduskonna. Olnud 1987—90 Örebro halduskohtus jurist, 1990—92 Stockholmi prokuratuuris prokurör, 1993—94 EV valitsuse õigusnõunik, töötanud

1994—99 välismin-s; a-st 1999 riigisekretär. Oli 1990—92 EV eksiilvalitsuse kohtuminister. A-st 1994 EV esindaja Euroopa Nõukogu rassismi ja võõravaenulikkuse komisjonis (ECRI) ja a-st 1997 EV esindaja Euroopa Nõukogu inimõiguste komisjonis. On Balti arhiivi (Stockholm) esimees. ▸

Virginius [-*gi*:-], Vergin, Verginius, *Adrian* (30. XI 1663 Kambja — 8. VII 1706 Tartu), baltisaksa pastor, kirikukirjanduse tõlkija ja väljaandja. Õppis 1681—83 Kieli ülikoolis usuteadust. Tõlkis a-st 1683 Riias Piiblit lõunaeesti keelde; võttis osa piiblikonverentsidest. Oli 1686—94 Puhja ja 1694—1704 Otepää pastor. Moodustas Põhjasõja ajal 1700 ja 1702 talupoegadest kaitsesalku. Vene võimud vangistasid ta sept. 1704 ja hukkasid Rootsi kasuks salakuulamises süüdistatuna. Avaldas 1684 oma isa, Kambja pastori Andreas V-e (5. II 1640 Nõo — enne 5. VI 1701) käsikirjade alusel lõunaeestikeelse suure katekismuse ja 1685 laulurmt-u „Wastne Tarto Mah Keele Laulo Rahmat", mille 2. trükis (1690) ilmus ka tema enda tõlgitud laule. V-e ja tema isa peateos on 1686 Riias ilm. lõunaeestikeelne „Meije Issanda Jesusse Kristusse Wastne Testament Echk Jummala Põha Sõnna Kumb Perrast Issanda Jesusse Kristusse Sündimist põhist Ewangelistist nink Apostlist om ülleskirjotetu", mis konsistooriumidevaheliste lahkhelide tõttu 5 aasta pärast käibelt korjati. Koos J. Hornungiga tõlkis V. põhjaeesti keelde Uue Testamendi, koos isaga ka suure osa Vanast Testamendist. Koos B. G. Forseliusega tõlkis ta 1690 põhjaeesti keelde u. 50 kirikulaulu. Tema toimetatuna trükiti Riias põhjaeestikeelne „Ma kele Koddo ning Kirgo Ramat" (1694—95), mis korjati peagi käibelt nagu enamik Riias kirjastatud põhjaeestikeelseid teoseid.

Virgo, *Eduard* Reinhold (16. X 1878 Päide k., Rakvere v. — 28. IV 1938 Tallinn), ajakirjanik, tõlkija, kirjastaja ja diplomaat. Õppis 1896—97 Käsmu merekoolis ning 1903—06 Prantsusmaal *École des hautes etudes sociales*'is ja Sorbonne'is. Töötas esmalt meremehe ja vallakirjutajana, ajakirjanikuna alustas 1900 „Teataja" juures, oli 1903—06 selle Pariisi korrespondent. Toimetas a-st 1906 ajalehte „Sõnumid", pidi 1907 minema pagendusse, naasis 1909 ja töötas „Postimehe" ja „Päevalehe" juures. Omandas 1914 kirjastusühisuse „Maa". Toimetas 1914—15 ajakirja „Tallinna Kaja". Osales 1916—17 I maailmasõjas. Kuulus 1918 EV välisdelegatsiooni, viibis diplomaatilise esindajana Roomas ja Londonis (saavutas koos K. R. Pusta ja M. Martnaga Suurbritannia valitsuselt ning paavstilt EV *de facto* tunnustamise) ning hankis Suurbritannialt sõjalist abi. Asutas 1919 Tallinnas ETA. Osales 1920 EV delegatsiooni sekretärina Tartu rahukonverentsil. Oli 1920—21 välisministri abi, seejärel ajutine asjur Skandinaaviamaades, 1928—31 saadik Riias ja 1931—38 EV Välismin-i väliskaubanduse osk-a dir. Eesti-Läti ja Läti-Eesti sõprusühingu asutajaid (1928 ja 1929) ja auliige. Eestindanud Soome kirjandust. Vabadusristi III liigi 2. järk.

Virkebau, *Meelis* (14. III 1957 Kiviõli), majandustegelane. Lõpetas 1981 TRÜ majandusteaduskonna rahanduse ja krediidi erialal ning 1990 Eesti Kõrgema Kommertskooli ärijuhtimise erialal. Täiendanud end Göteborgi ülikoolis (1991). Töötanud 1983—93 tehase „Tarbeklaas" tootmis- ja müügidir-na, 1993—94 as-i Hackman Eesti müügijuhina, 1994—95 ras-i Balti Manufaktuur peadir-na. A-st 1995 on as-i Kreenholmi Valdus peadir. A-st 1997 Eesti Tööandjate ja Tööstuse Keskliidu juhatuse liige, a-st 1999 as-i Eesti Põlevkivi nõukogu esimees.

Wirkhaus, *Adalbert* (17. V 1880 Väägvere k., Sootaga v. — 19. XII 1961 Fort Lauderdale, USA), muusikategelane ja helilooja, David Otto W-i poeg, Taavo Virkhausi isa. Lõpetas 1899 Tallinnas raudteetehnikakooli ja 1908 Leipzigi konservatooriumi (helilooja ja dirigendina). Oli 1899—1902 Narvas rdt-teenistuses ja sealsete seltside muusikajuht, töötas 1907 Tartus, 1908—12 „Estonias" (oli esimene eestikeelsete ooperietenduste muusikajuht) ning 1912—17 Valgas „Säde" seltsis dirigendina, oli 1918—43 Tartus muusikaõpetaja ja koorijuht. Põgenes 1944 Saksamaale, elas a-st 1949 USA-s, kus töötas organisti ja koorijuhina. Kirjutanud operette („Jaaniöö", 1911; „Veskineiu", 1932; „Kevadtormid", 1934), orkestrisüite, popurriisid ja koorilaule, koostanud muusikaõpikuid.
B: I. Randalu. *Adalbert Wirkhaus.* — „Estonia" laluteatri rajajaid. Tln., 1981.

Wirkhaus, *David Otto* (1. X 1837 Lohkva k., Vasula v. — 29. VII 1912 Väägvere k., Sootaga v.), muusikategelane ja orkestrijuht, Adalbert W-i isa, Taavo Virkhausi vanaisa. Sai muusikahariduse isalt David W-lt (1800—72), täiendas end omal käel. Omandas varakult orkestripillide mängimise oskuse. Juhatas 1851—1912 Väägvere pasunakoori, võitis sellega I üldlaulupeol 1869 I auhinna. Oli a-st 1856 Väägveres koolmeister (algul isa abi, hiljem koolijuh.). W-i õhutusel ja kaasabil asutati Eestis ligemale 100 orkestrit (sh. Äksis, Tsoorus, Kärknas ja Helme-Jõgevestel). W. hoolitses nende mänguoskuse parandamise eest, tellis pille ja noote, juhendas ning korraldas ühisesinemisi. Oli II—VII üldlaulupeol puhkpilliorkestrite üldjuht. Loonud koorilaule („Kiituse laul") ja puhkpilliorkestripalu. Rahvasuus kutsuti W-i puhkpilliorkestrite isaks.
B: A. Läte. *Mälestusi Väägvere pasunakoorist ja D. O. Wirkhausist.* — Lauluga läbi aegade. Laulupidude ajaloost. Tln., 1965; O. Kasemaa. *Mängukoorid on teinud kõik, nendele kuulugu auu!* — Teater. Muusika. Kino, 1987, 12.

Wirkhaus, *Lully* (Julianne) (31. V 1885 Tallinn — 28. VII 1973 Tallinn), laulja ja näitleja. Õppis 1910—11 Leipzigi konservatooriumis laulmist, töötas 1909—59 (vaheaegadega) „Estonias". **O:** Annamirl (Falli *Lõbus talupoeg*), komtess Adelheid (Wirkhausi ja Pinna *Jaaniöö*), Kristel (Zelleri *Linnukaupleja*), Adele (Straussi *Nahkhiir*), Anhilte (Kálmáni *Silva*), Kutsiku kõrtsinaine (Kitzbergi ja Simmi *Kosjasõit*).

Virkhaus, *Taavo* (29. VI 1934 Tartu), dirigent ja helilooja, Adalbert Wirkhausi poeg, muusikadr. (1967). Lõpetas 1955 Floridas Miami ülikooli ja 1957 Rochesteris Eastmani muusikakooli, täiendanud end dirigeerimise alal Tanglewoodis, Kölnis ja Orkney Springsis. Olnud a-st 1977 Duluthi linna sümfooniaorkestri peadirigent. Dirigeerinud oopereid ja kontserte mitmel pool USA-s ja Euroopas (mitu korda Tallinnas). Loonud 3 sümfooniat (1975, 1979 ja 1984) ja muid orkestriteoseid („Teema ja areng", avamäng „Kalevipoeg"), viiulikontserdi (1966) ning kammer- ja filmimuusikat („Tiina", 1974).

Virkus, *Rein* (18. VI 1930 Pärnu — 14. VIII 1998 Tallinn), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1974). Lõpetas 1955 TPedI eesti keele ja kirjanduse erialal. Töötas 1950—51 Tallinna Õpetajate Inst-i harjutuskoolis, 1951—61 Loksa ja Sindi keskkoolis, 1961—71 ENSV Haridusmin-s (1962—71 koolivalitsuse juh.), 1971—74 Eesti NSV Pedagoogika TUI-s (sektorijuh.) ja a-st 1974 TPÜ-s (1974—77 õppe- ja teadusprorektor, 1977—79 ja 1992—96 õppejõud, a-st 1986 prof., 1979—92 rektor, a-st 1996 emeriitprof.). Uurimusi võrdleva pedagoogika, klassi- ja koolivälise tegevuse ning terviseskasvatuse alalt. Koostanud ja toimetanud rmt-d „Kooli kehalise kasvatuse probleeme" (1978), „Noorele õpetajale" (1985) ja „Tallinna Pedagoogikaülikool läbi aegade" (1998). **T:** *Klassi- ja koolivälise kehalise kasvatuse probleeme (Saksa DV ja Eesti NSV andmete põhjal)* (1976), *Noorte spordi arenguteedest* (1981).

Aino Wirén

Eduard Virgo

Adalbert Wirkhaus

David Otto Wirkhaus

Taavo Virkhaus

Vironi [*viro:ni*], *Tenno* (pseud.), õieti Jaan Tenno (4. VII 1887 Kõlleste v. — 5. XII 1951 Tallinn), laulja (tenor) ja pedagoog. Õppis 1913—18 Moskva ülikoolis astronoomiat ja samal ajal A. Schoori juures laulmist. Täiendas end 1919—25 Itaalias, Rootsis ja Pariisis. Tegutses a-st 1916 põhil. kontserdilauljana, esines ka ooperites (nii kodu- kui ka välismaal). 1922 alustas pedagoogitööd, asutas Tallinnas oma laulustuudio; õpilasi: V. Veikat, V. Paldre. **O:** Canio (Leoncavallo *Pajatsid*), Cavaradossi (Puccini *Tosca*), Radames (Verdi *Aida*), Lohengrin (Wagneri *Lohengrin*). **T:** *Praegusaja hääleseadmise teooria, tehnika ja tervishoid* (2 kd., 1934—37).
B: U. Heinapuu. *Tenno Vironi.* — „Estonia" teatri rajajaid. Tln., 1981.

Viru, *Atko*-Meeme (7. IX 1932 Tallinn), füsioloog, Maarike Harro isa, Valdeko V. vend, bioloogiadr. (1970), New Yorgi TA liige (1985). Lõpetas 1955 TRÜ kehakultuuriteaduskonna. Olnud a-st 1959 TRÜ kehakultuuriteaduskonna õppejõud (1967—71 spordimeditsiinikateedri juh., 1971—92 spordifüsioloogiakateedri juh., a-st 1974 prof., 1973—89 kehakultuuriteaduskonna dekaan, a-st 1993 TÜ spordibioloogiainst-i spordifüsioloogiaprof., a-st 1998 emeriitprof.). A-st 1989 Eesti Olümpiakomitee asepresident ja Eesti Olümpiaakadeemia president. ENSV tnl. teadlane (1977). **T:** *Sport füsioloogi vaatevinklist* (1975, autoreid), *Гормональные механизмы адаптации и тренировки* (1981), *Hormones in exercise* I, II (1985), *Sportlik treening* (1988), *Adaptation on sport training* (1995), *Biologia dell'allenamento* (1996, koos C. Boscoga).

Viru, *Valdeko* (13. III 1925 Pärnu), dirigent ja helilooja, Atko V. vend. Õppis 1939—43 TK-s klaverit (A. Kõrbi ja A. Lemba kl.). Lõpetas 1967 TRK kompositsiooni erialal (E. Kapi kl.). Töötas 1946—91 „Vanemuise" teatris, algul kontsertmeistri-repetiitorina ja koormeistrina, hiljem muusikaala juh-na ja dirigendina (1969—91). Olnud 1966—96 Elleri-nim. Tartu Muusikakoolis teoreetiliste ainete õpetaja. Kirjutanud muusikalise komöödia „Kuulsuse narrid" (1974), muusikat draamaetendustele, kantaadi „Mööda teed" (1975), „Kolm eesti tantsu" sümfooniaorkestrile (1975), koorilaule ning vokaal- ja instrumentaalkammermuusikat. ENSV tnl. kunstitegelane (1976).

Virve, *Tõnu* (18. VI 1946 Rõuge), teatrikunstnik ja filmilavastaja. Lõpetas 1974 maali- ja teatridekoratsioonierialal ERKI. Olnud 1975—80 ENSV Rkl. Noorsooteatri peakunstnik ja 1980—90 „Tallinnfilmi" lavastuskunstnik. Asutas 1990 erafilmistuudio „Freyja Film", olnud selle kunstiline juht ja a-st 1994 juhatuse esimees. Kujundanud lavastusi enamikus Eesti teatrites, esinenud näitustel (ka välismaal). **Lavakujundusi:** Becketti *Godot'd oodates* (1976), Kangro ja Volkonski *Põhjaneitsi* (1980), Undi *Peaproov* (1981 Szolnokis), Traadi *Päike näkku* (1982), Prokofjevi *Romeo ja Julia* (1990), Gounod' *Faust* (1996). **F:** kunstnikuna: *Surma hinda küsi surnutelt* (1977; üleliidulise filmifestivali kunstnikutöö peapreemia), *Karge meri* (1981) ja *Nipernaadi* (1983), lavastajana: *Surmatants* (1991), *Luukas* (1992) ja *Meditatsioon* (1995).

Visnap, *Margot* (9. XI 1959 Viljandi), teatrikriitik. Lõpetas 1984 ajakirjanduse erialal TRÜ. Olnud a-st 1984 ajakirja „Teater. Muusika. Kino" teatriosk. toim., ühtlasi 1991—95 ajalehe „Eesti Ekspress" kultuuriosk. juh., 1995—97 ajakirja „Eesti Naine" toim. ja 1997—99 „Postimehe" kultuurilisa „Kultuur" vastutav toim. Teatrikriitika aastapreemia 1989.

Visnapuu, *Henrik* (2. I 1890 Leebiku v. — 3. IV 1951 Long Island, New York), luuletaja. Tegi 1907 Narva gümnaasiumi juures algkooliõpetaja kutseeksami ja töötas 1907—16 mitmel pool Eestis õpetajana. Astus 1917 TÜ ajaloo-keeleteaduskonda, töötas õpingute vahepeal „Tallinna Teataja" toimetuses, Vabadussõja ajal oli „Vaba Maa" sõjakirjasaatja. Jätkas 1920 ülikooliõpinguid, tegi 1921 reisi Venemaale, astus 1922 Berliini ülikooli filosoofiateaduskonda. Naasis 1923 Eestisse ja oli seejärel Tartus ja Luunjas vabakutseline kirjanik ning 1935—37 Tallinnas riigi propagandatalituse kultuuriosk-a nõunik, toimetas 1937—40 ajakirja „Varamu", oli 1941—44 Tallinna Draamateatri dramaturg. Põgenes 1944 Saksamaale ja siirdus sealt 1949 USA-sse. — V. esimesed luuletused ilmusid trükis 1908, 1917—19 kuulus ta rühmitisse „Siuru". Esikkogus „Amores" (1917) ja järgmistes kogudes „Jumalaga, Ene!" (1918), „Käoorvik" (1920), „Hõbedased kuljused" (1920) ning „Talihari" (1920) eitab V. uusromantilisest kunstikäsitusest lähtudes varasemaid eetilisi ja esteetilisi tõekspidamisi. Neis kogudes valdavad intiimsed meeleolud ja eleegiline või groteskselt väljakutsuv hoiak. Kogud „Rännkivi" (1925), „Maarjamaa laulud" (1927), „Puuslikud" (1929) ja „Tuulesõel" (1931) kajastavad tegelikkuse ja ideaali vastuolu, kogu „Päike ja jõgi" (1932) sisaldab rõõmsameelset kodu- ja loodusluulet. Publitsistikat lembemotiividega vaheldav värssrom. „Saatuse vari" (1937), legende ja ballaade hõlmav „Põhjavalgus" (1938) ning ballaadikogu „Tuule-ema" (1942) seovad traagilise meeleolu poetiseeritud muinaspärimuste ja lähimineviku sündmustega, rahvusromantika põimub neis maausulise müstikaga. Valikkogu „Kaks algust" (1940) tegi senisest loomingust kokkuvõtte. Peale luule on V. avaldanud keskpäraseid näidendeid („Meie küla poisid", 1932; „Madaam Sohk ja pojad", 1932—33; „Maa vabaduse eest", 1968) ning kirjutanud vabaõhulavastuste tekste. Saksamaa põgenikelaagrites lisandus V. loomingusse traagilise koduigatsuse motiive, mälestuspilte ja pol. publitsistika sugemeid, selle ajajärgu luulet hõlmavad kogud „Esivanemate hauad" (Stockholm, 1946) ja „Mare Balticum" (Geislingen, 1948) ning valikkogud „Tuuline teekond" (Augsburg, 1946), „Ad astra" (Geislingen, 1947), „Periheel. Ingi raamat" (Geislingen, 1947) ja „Linnutee. Rännuraamat" (New York, 1950). A-st 1953 annab V. Fond temanim. auhinda. **T:** esseekogu *Vanad ja vastsed poeedid* (1921), *Poeetika põhijooni* I (1932, koos J. Ainelogа), mälestused *Päike ja jõgi* (Lund, 1951, [2]1995), *Kogutud luuletused* I—II (Stockholm, 1964—65), *Väike luuleraamat* (1966) ja *Mu ahastus ja armastus* (1993).
B: P. Krusten. *Kaugelviibija käekõrval.* Lund, 1957; H. Peep. *Henrik Visnapuu. Ühe elu- ja loometee piirjooni.* Tln., 1989.

Vitsur, *Heido* (28. III 1944 Tartu), majandusteadlane ja ühiskonnategelane. Lõpetas 1969 TRÜ majandusteaduskonna. Töötas 1969—78 ENSV rahandusmin-s ja 1979—88 Tallinna Linna RSN TK-s, olnud 1992 EV majandusminister, 1992—95 Riigikogu liige, 1995—99 EV peaministri majandusnõunik. Tallinna linnavolikogu rahandusnõunik. Osalenud majandusreformialaste seaduseelnõude koostamises. 1992—99 Reformierakonna liige, a-st 1999 kuulub Keskerakonda.

Wittlich [*-ih*], Vitsut, *Michael* (Mihkel) (11. X 1866 Kunda v. — 6. II 1933 Tartu), keemik ja tehnoloog. Lõpetas 1890 Riia Polütehnikumi. Oli 1905—18 Riia Polütehnilise Inst-i õppejõud (a-st 1909 prof.) ning 1919—32 TÜ prof. ja 1920—25 matemaatika-loodusteaduskonna dekaan. Uurimusi suhkru- ja tärklisetööstuse ning käärimisprotsesside tehnoloogia alalt, käsitlenud pms. Eesti kohaliku kütuse (põlevkivi ja turba) keemilist koostist. Asutas 1925 TÜ-s koos P. Kogermaniga põlevkivi uurimise laboratooriumi. W. on esimese eestikeelse keemiatehnoloogiaõpiku „Valitud peatükid tehnoloogiast" (ilm. 1927 Tartus) autor. ▾

Michael Wittlich

Aleksandr Vladovski

Wittram, *Reinhard* (9. VIII 1902 Riia läh. — 16. IV 1979 Merano, Itaalia), baltisaksa ajaloolane. Lõpetas 1925 Tübingeni ülikooli. Töötas Riias õpetajana ja publitsistina, osales a-st 1926 aastaramt-u „Jahrbuch der baltischen Deutschtums" ja a-st 1928 ajakirja „Baltische Monatsschrift" (a-st 1932 „Baltische Monatshefte") väljaandmisel. Oli 1928—40 Herderi ülikooli (Riias) prof. Liitus 1933 natsionaalsotsialistide liikumisega, hiljem kahetses seda avalikult. Oli tegev Poola alal tegutsenud Poseni (Poznańi) ülikoolis, a-st 1946 Göttingeni ülikooli ajalooõppejõud. Organiseeris a-st 1947 Göttingenis Balti ajaloolaste kokkutulekuid, oli 1951—73 Balti ajaloo komisjoni esimees. Avaldanud uurimusi Balti ja Vene ajaloo kohta. **T:** *Geschichte der baltischen Deutschen* (1939), *Baltische Geschichte* (1954), *Peter I. Czar und Kaiser* I, II (1964).

Vladovski, Vladovsky, *Aleksandr* (10. III 1876 Peterburi — 4. X 1950 Tallinn), vene päritolu eesti arhitekt. Õppis 1897—1903 Peterburi KA-s (lõpetas L. Benois' meistriateljee kunstniku-arhitekti diplomiga), 1905—06 stipendiaadina Itaalias ja Prantsusmaal. Töötas a-st 1921 Tallinnas. Projekteerinud Peterburi ja Tallinna uusklassitsistlikke (Valli t. 4, 1925) ja *art deco*'likke elamuid (Narva mnt 55 ja 57, vastavalt 1928 ja 1931; Pärnu mnt. 28, 1937). Tema kavandatud on Narvas Kreenholmi manufaktuuri haigla (1913), Turbas Ellamaa elektrijaam (1923) ning Tallinnas sõjaväehaigla (1925) ja Kadrioru lossi juurdeehitis (1934).

Vlassov, *Jevgeni* (9. XI 1926 Koltšugino, Vladimiri obl.), näitleja. Lõpetas 1953 Moskvas Štšukini-nim. teatrikõrgkooli, töötanud samast aastast Eesti Rkl. Vene Draamateatris. Mänginud filmis („Briljandid proletariaadi diktatuurile"). ENSV rahvakunstnik (1978). **O:** Leo Saalep (Vilde *Tabamata ime*), Indrek (Tammsaare ja Panso *Armastus ja elu*), Margus (Kitzbergi *Libahunt*), Dmitri (Dostojevski ja Livanovi *Vennad Karamazovid*), Nil (Gorki *Väikekodanlased*), Linnapealik ja Ljapkin-Tjapkin (Gogoli *Revident*).

Vlassov, *Jüri* (23. IV 1948 Pärnu), näitleja. Töötanud a-st 1969 „Endlas", a-st 1974 näitlejana, teinud ka lavastustele muusikalisi kujundusi. Mänginud telelavastustes („Koera süda"), a-st 1974 laulnud ansamblis „Kuldne Trio". **O:** Otto (Tammsaare ja I. Normeti *Otto Almari nägemus*), Küüruke (Saja *Puutuvid*), Optimistenko (Majakovski *Saun*), Jimmy Jack (Frieli *Tõlkijad*), Madjak (Lutsu ja Pedajase *Soo*), Armand (Cosmosi *Õhtust, Leon*), Vesiroos (Tammsaare ja Karusoo *Täieline Eesti Vabariik*), Jacob (Holbergi *Miks Jeppe joob?*), Charlie (Thompsoni *Kuldse järve ääres*), Jourdain (Molière'i *Kodanlasest aadlimees*). **T:** *Kuraditosin kodukirjandit teemal „Kuldne Trio"* (1995, koos M. Smeljanskiga).

Vohu (a-st 1951 Viksten), *Lydia* (14. I 1916 Albu v. — 11. IX 1990 Toronto), näitleja ja lavastaja. Lõpetas 1936 P. Sepa teatristuudio, õppis G. Neggo tantsustuudios ja laulu A. Arderi ja M. Pätsi juures. Alustas lavategevust lasteosade mängimisega Eesti Draamateatris, oli 1936—38 „Ugala" ja 1940—44 „Estonia" näitleja. Põgenes 1944 Saksamaale, mängis 1946—49 Oldenburgi Eesti Rahvusteatris, läks 1949 USA-sse, oli a-st 1951 Torontos eesti teatri (Eesti Rahvusteater Kanadas) näitleja ja lavastaja (olnud ka teatri esinaine). Lavaloomingut iseloomustas psühholoogiline täpsus, musikaalsus ja harmooniataotlus. **L:** Külveti *Lamp ei tohi kustuda* (1968), Tammsaare ja Särevi *Elu ja armastus* (1978), Gailiti, I. Mikiveri ja Mandre *Nipernaadi teelahkmel* (1980), Järviluoma *Põhjalased* (1989). **O:** Tiina (Kitzbergi *Libahunt*, palju kordi, 1973 ka lavastaja), Leena (Kitzbergi *Tuulte pöörises*), Irma (Tammsaare ja Särevi *Elu ja armastus*), Laura (Vilde *Pisuhänd*), Catharina (Kallase *Reigi õpetaja*, 1968 ka lavastaja), Ophelia (Shakespeare'i *Hamlet*), Mari (Tammsaare ja Särevi *Vargamäe*), Lilli (Vilde *Tabamata ime*), Maret (Raudsepa *Mikumärdi*).

Voites (a-ni 1959 Lombak), *Margarita* (30. X 1936 Moskva), laulja (koloratuursopran). Lõpetas 1964 laulueriala TRK (L. Sauli kl.). Oli 1964—69 „Vanemuise" ja 1969—90 „Estonia" solist. Esinenud ka kontserdi- ja oratooriumilauljana. Paistnud silma koloratuurtehnika täiusliku valdamise poolest. NSVL-i rahvakunstnik (1979). G. Otsa preemia 1986. **O:** Violetta ja Gilda (Verdi *Traviata* ja *Rigoletto*), Lucia, Norina ja Maria (Donizetti *Lucia di Lammermoor*, *Don Pasquale* ja *Rügemendi tütar*), Fiorilla (Rossini *Türklane Itaalias*), Alcina (Händeli *Alcina*), Adele (Straussi *Nahkhiir*), Constanze ja Mme Herz (Mozarti *Haaremiröõv* ja *Teatridirektor*), Musette ja Lauretta (Puccini *Boheem* ja *Gianni Schicchi*), Lucy (Menotti *Telefon*), Roxane (Tambergi *Cyrano de Bergerac*), Olympia (Offenbachi *Hoffmanni lood*), Tangolita (Ábrahámi *Savoy ball*). **B:** *Vastab Margarita Voites.* — Teater. Muusika. Kino, 1996, 10.

Voitk, *Andrus* Juhan (27. IV 1940 Tallinn), kirurg, meditsiinidr. (1997, TÜ). Läks 1944 koos vanematega Rootsi ja sealt Kanadasse. Lõpetas 1965 Toronto ülikooli. Töötanud 1974—76 Manitoba ülikoolis, seejärel mitmes haiglas Winnipegis, Orillas, Bromtonis ja Torontos, olnud Scarborough' Päästearmee haigla kirurgiaosk-a juh. Uurinud toitlustust ja stressiga kaasnevaid peptilisi haavandeid, täiustanud pärasoolekirurgiat ja laparoskoopilisi lõikusi, loonud ambulatoorse operatsioonimeetodi sapipõie eemaldamiseks (seda meetodit, nn. ühepäevakirurgiat, rakend. nüüd ka Eestis). Kuulub Kanada Kuninglikku Terapeutide ja Kirurgide Kolleegiumi. **T:** *The use of an elemental diet in the treatment of complicated pancreatitis* (1976, autoreid).

Vokk, *Raivo* (13. X 1949 Liiva k., Muhu v.), biokeemik, füsioloog, bioloogiaknd. (1984, Moskva ülikool). Lõpetas 1971 Leningradi ülikooli ja 1984 Moskva patendiinst-i, täiendanud end 1992 Mainiäärses Frankfurdis, 1993 Helsingis, 1994 Kopenhaagenis, 1996 Gjøvikis (Norras) ja 1997 Potsdamis. Olnud 1973—81 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i nooremteadur, a-st 1979 teadussekretär, 1981—85 „Desintegraatori" projektipeakonstruktor, a-st 1985 TTÜ vanemteadur ja õppejõud (a-st 1992 prof.), a-st 1992 toiduainete inst-i dir. ja toiduaineõpetuse õppetooli juh. A-st 1997 Eesti Toitumisteaduse Seltsi asepresident. Uurimusi algloom-viiruse interaktsiooni, taimsete bioaktiivsete ühendite antimikroobsuse ja antioksüdatiivsuse ning tsüklodekstriinide mikrobioloogilise sünteesi ja kasutamise kohta. Teadustöid ka Eesti toitumistavade kohta. **T:** *Влияние озона на микроорганизмы* (koos N. Sukhareva ja V. Kaganiga). — Известия АН СССР. Биология, 1987, 6; *Biotechnology of β-cyclodextrin* (koos A. Menerti ja E. Saarega). — Biotech Forum

Jüri Vlass

Lydia Vohu

Margarita

Raivo Vokk

August

of Europe, 1991, 8, 9; *Public health aspects of nutritional science in Estonia: status, research activities and perspectives* (koos H. Boeingiga). — Zeitschrift für Ernährungswissenschaft, 1998, 37.

Volberg, *August* (18. XII 1896 Muuksi k., Kolga v. — 21. VI 1983 Tallinn), arhitekt, Erika Nõva vend. Lõpetas 1927 Tallinna Tehnikumi. Töötas a-st 1924 Asunikkude Liidu ja 1932—40 Põllutöökoja ehitustalituses (juh-na). Juhtis 1944—49 ENSV Arhitektuuri Valitsuse ja 1950—60 „Eesti Projekti" projekteerimistööd. Oli 1946—54 TPI ja 1964—81 ERKI õppejõud (sh. 1964—71 arhitektuurikateedri juh., a-st 1971 prof-i kt.). Kujundanud moodsat maa-arhitektuuri, projekteerinud maale üle 50 kooli- ja rahvamaja (koolimajad Neerutis, 1934, ja Lagedil, 1939), loonud taluehitiste tüüpprojekte. Kavandanud funktsionalistlikke hooneid (Tallinnas Vaarika t. kaksikelamud, 1932; Haapsalu sanatoorium, 1937). Pärast II maailmasõda projekteeris rohkesti tüüpseid individuaalelamuid. Stalinistliku arhitektuuri tippnäiteid on pseudorahvuslike sugemetega NSVL Rahvamajandussaavutuste Näituse Eesti paviljon (1954, koos H. Armani ja P. Tarvasega, Moskvas) ja Tallinna kino „Sõprus" (1955, koos P. Tarvasega). 1960. a-il kavandanud Tallinnas Kirjanike Maja (1963, koos abikaasa Heili V-ga, s. 1925) ja Tartus „Vanemuise" (1967; kontserdisaal 1970, koos H. Kalmeti, P. Tarvase ja U. Tölpusega). Loonud 1930. a-il talu- ja esindusmööblit, on kogumiku „Maaehitusi" I ja II osa koostaja ja toim. (1927 ja 1930). ENSV tnl. kunstitegelane (1956).

B: *Arhitekt August Volberg, 1896—1983*. [Koost. K. Hallas.] Tln., 1996.

Voldek, *Aleksander* (2. IV 1911 Sengilei mk., Simbirski kub. — 27. I 1977 Leningrad), elektrotehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1956, Leningradi polütehniline inst.), ENSV TA akad. (1969). Lõpetas 1938 elektriinsenerina Leningradi polütehnilise inst-i. Oli 1950—61 TPI õppejõud (a-st 1957 prof., 1950—53 elektroenergeetika ja 1956—61 tööstuse elektrifitseerimise kateedri juh.), 1958—61 ühtlasi Elektrotehnika TUI teadusdir., a-st 1961 Leningradi polütehnilise inst-i elektrimasinate kateedri juh. Põhjapanevaid uurimusi elektrimasinate teooria ja magnetohüdrodünaamiliste sulametallipumpade alalt. Vene NFSV tnl. teadlane (1974). ENSV rkl. preemia 1967.

T: *Электрические машины* (Leningrad, 1966, [2]1974), *Индукционные магнитогидродинамические машины с жидкометаллическим рабочим телом* (Leningrad, 1970), *Elektrimasinad* (2 kd., 1972—73).

Volkmann, *Toomas* (pseud. Tristian Mann) (6. I 1961 Rapla), moe- ja reklaamifotograaf. Õppinud 1979—82 TRÜ arstiteaduskonnas. Lõpetas 1986 näitlejaerialal TRK. Täiendanud end 1993—94 Londonis fotograafia ja moestilistika alal. A-st 1994 olnud mitme ajakirja (sh. „Stiili", „Anne" ja „Magneedi") toimetuses fotograaf ja ajakirjanik, teinud kaastööd suurematele reklaamiagentuuridele, kujundanud ja teostanud imagoreklaame (Baltman, Klementi, A. Niit). Loonud erootilise varjundiga postmodernistlikke teoseid. Viljelnud portreed. Korraldanud isikunäitusi („Some Faces", 1995; „Sõbrad nädala lipuks", 1996; „Portreed", 1997, 1999; „Vibe", 1999; „Save our Souls", 2000). Saanud auhindu, sh. 1990 ja 1994 *grand prix*'d Eesti Fotokunstiühingu aastanäitusel ning fotoaastapreemiad fotokomplekti „Sügis" (1989) ja „Passio Theresae" (1991) eest. Osalenud telesaadetes ja avaldanud kirjutisi.

Volkonski, *Peeter* (12. IX 1954 Tallinn), näitleja, lavastaja ja muusik, Helvi Jürissoni poeg. Lõpetas 1976 näitleja- ja lavastajaerialal TRK. Töötanud 1976—80 ENSV Rkl. Noorsooteatris, 1980 „Eesti Raamatus" luuletoim-na, 1980—84 „Vanalinnastuudios" ja 1985—91 „Vanemuises", hiljem mänginud vabakutselisena ka teistes Eesti teatrites. Olnud 1991—93 Eesti Inst-i referent vene küsimuses ja a-st 1998 Viljandi Kultuurikolledži rahvaste muusika õppejõud. Tuntud ka rokkmuusikuna (ansamblid „Propeller", „Hõim", „ROSTA Aknad"). Loonud laule, rokkmuusikali „Johnny" (1983, autoreid) ja tantsuetenduse „Väike prints" (1991), tõlkinud luulet (pms. mordva ja moldova keelest) ja näidendeid. Mänginud filmides („Surmatants", „Minu Leninid"). Suure Vankri auhind 1997. **L:** Tuglase ja Volkonski *Jumala saar* (1977), Ostrovski *Igal lollil oma lõbu* (1988, ka tõlge), Kerni *Teatrilaev* (1992). **O:** Lucky (Becketti *Godot'd oodates*), Ernest (Einstein) (Dürrenmatti *Füüsikud*), Orlovski (Straussi *Nahkhiir*), vend Vops (Pyle'i ja Olmaru *Robin Hood*), Peeter (Kivastiku *Peeter ja Tõnu*), Olofernes (Tammsaare *Juudit*), vana vürst Bolkonski (Tolstoi ja Mikiveri *Sõda ja rahu*).

Volkov, *Ike* (õieti Igor) (16. II 1951 Tallinn), arhitekt ja muusik. Lõpetas 1974 ERKI. Oli 1974—77 ENSV Looduskaitse Min-i arhitekt, 1977—79 ajalehe „Sirp ja Vasar" osakonnajuh., 1979—81 ENSV Kultuurimin-i kunstiekspert ja 1981—84 Ehituse TUI arhitektuuriajaloo sektori juh., a-st 1992 töötanud arhitektuuribüroodes „Ollik & Volkov" ja „VRK Projekt". Oli 1990—92 Eesti Arhitektide Liidu esimees. Kavandanud kümneid eramuid (Tallinnas Heki tee 21, 1984—95; Tartus Nisu t. 61/63, 1982), ka korterelamuid (Tallinnas Koidula t. 28/30, 2000), avalikke hooneid (Pärnu jahtklubi Lootsi t. 6, 1987—93; Viljandi Kultuurikolledž Tallinna t. 20, 1999) ja monumentaalkunstiteoseid (K. Ristikivi mälestussammas Varblas, 1987, kujur A. Mölder). Käsitlenud arhitektuuriküsimusi tele- ja raadiosaadetes ning ajakirjanduses. Kirjutanud filmistsenaariume (sh. „Arnold Matteus", 1982, ja „Peaarhitektid", 1999, mõlema režissöör A. Sööt) ja avaldanud värsse („Sügis äärelinna teatris", 1979). A-st 1973 ansambli „Kukerpillid" liige ja juht.

Volmer, *Arvo* (4. XI 1962 Tallinn), dirigent, Tatjana Voronina abikaasa. Lõpetas 1985 koorijuhtimise alal TRK (O. Oja kl.), õppis samas R. Matsovi juures orkestridirigeerimist. Jätkas 1985—90 õpinguid Leningradi konservatooriumis (R. Martõnovi kl.), täiendanud end H. Rillingi meistrikursusel Eugene'is (USA-s). Olnud a-st 1988 ERSO dirigent (a-st 1993 peadirigent), a-st 1989 ühtlasi „Estonia" dirigent. Juhatanud ERSO-t kontserdireisidel Rootsi, Saksamaale, Šveitsi ja Soome. Oli 1994—99 Oulu linnaorkestri peadirigent (a-st 1999 peakülalisdirigent). Juhatanud Venemaal, Taanis, Rootsis, Soomes, Lätis ja Leedus orkestreid ning Soome Rahvusooperis ja Sibeliuse Akadeemias (Helsingis) etendusi. Toonud esiettekandele rootsi, soome ja eesti heliloojate (E. Tamberg, E.-S. Tüür, L. Sumera) teoseid, teinud raadiosalvestusi ja heliplaadistusi. Alustas 1998 ERSO-ga E. Tubina kõigi sümfooniate esitusi ja plaadistusi. II koht eesti koorijuhtide võistlusel 1985, eriauhind N. Malko nim. dirigentide võistlusel Kopenhaagenis 1989. ENSV muusikateatri aastapreemia 1989. **Muusikajuht:** Tubina *Barbara von Tisenhusen* (1990), J. Straussi *Mustlasparun* (1993), Britteni *Albert Herring* (1993), Puccini *Boheem* (1993), *Tosca* (1996 Oulus) ja *Turandot* (1995 „Estonia" kontserdisaalis), Madetoja *Juha* (1997 Oulus).

B: *Vastab Arvo Volmer*. — Teater. Muusika. Kino, 1990, 11.

Volmer, *Hardi* (11. VIII 1957 Pärnu), filmilavastaja, filmi- ja teatrikunstnik ning muusik. Lõpetas 1985 ERKI teatrikunstnikuna. Töötanud 1984—93 „Tallinnfilmis" ning a-st 1994 „Nukufilmis" nukufilmide režissöörina ja kunstnikuna, teinud koostööd stuudioga „Faama Film". Loonud animafilmides uudse nukulahenduse, tema tööd paistavad silma nii tabava

ajakajalisusega kui ka mõttetiheda üldistusega. 1994 lavastas täispika mängufilmi „Tulivesi" (1995 Aleksandria festivalil debüüdi peaauhind) ja 1997 groteskse pseudoajaloofilmi „Minu Leninid" (1998 Riia festivalil žürii eriauhind). Loonud teatrilavastuste ja rmt-te kujundusi. Kirjutanud hulganisti laulutekste, a-st 1979 esinenud *rock*ansambliteaga „Päratrust", „Turist" ja „Singer Vinger". Teinud televisoonis huumorisaateid. Suure Vankri auhind 1997. **F:** nukufilmid *Imeline nääriöö* (1984), *Nõiutud saar* (1985), *Kevadine kärbes* (1986), Sõda (1987, kõik koos R. Undiga, 1988 Shanghai animafilmide festivalil II auhind), *Tööd ja tegemised* (1988), *Jackpot* (1990, koos R. Undiga), *Incipit Vita Nova* (1992; Portugalis Espinho festivalil peaauhind), *Hilinenud romanss* (1994, koos R. Undiga) ja *Primavera* (1998, koos R. Undiga), lühimängufilm *Igaühele oma* (1990). ▸

Volož, *Olga* (15. IX 1927 Tallinn), kardioloog-epidemioloog, meditsiinidr. (1992, Moskva). Lõpetas 1951 Pavlovi-nim. Leningradi I Meditsiiniinst-i. Töötanud 1951—53 Pärnu raj-s arstina, a-st 1953 Tallinnas: 1957—80 Pelgulinna haiglas, 1980—84 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s ja a-st 1984 Kardioloogia TUI profülaktilise kardioloogia osk. juh-na. Uurinud necrupealiste talitlushäireid reumahaigetel ja südame isheemiatõve esinemissagedust meeste ja naiste hulgas ning põhiliste riskitegurite osa selles. Olnud Eestis Maailma Tervishoiuorg-i mittenakkuslike haiguste profülaktika programmi põhiuurijaid. ENSV tnl. arst (1972). EV teaduspreemia 1996.

Volquin [*folkvin*], Folkwin (sm. 22. IX 1236), Mõõgavendade Ordu ordumeister 1209—36. Juhtis koos piiskop Albertiga Eesti ala vallutamist. Langes Saule lahingus.

Vomm, *August* (4. VII 1906 Sika, Penuja v. — 1. V 1976 Tallinn), kujur. Õppis 1924—27 kõrgemas kunstikoolis „Pallas" A. Vabbe juures maalimist ning 1928—31 A. Starkopfi ja V. Melliku juures skulptuuri. Täiendas end 1929 Prantsusmaal. Oli a-st 1946 ERKI õppejõud (a-st 1971 prof.). Viljeles pms. real. laadis portreeskulptuuri: „Vanaeide pea" (1929, terrakota), „Mees suitsuga" (1934, puu), „Mart Saar" (1938), „Mihkel Lüdig" (1938), „Ants Lauter" (1948, kõik kips), „Natalie Mei" (1960, marmor), „Mger Abegjan" (1966, graniit). Loonud ka loomaplastikat („Metsis", 1973, pronks; „Metskult", 1973, tsement) ja dekoratiivskulptuure (purskkaev „Poiss kalaga", 1938, Viljandi) ning hauasambaid ja mälestusmärke (Vabadussõja monument Viru-Nigulas, 1936, hävitatud 1942, taastatud 1990, Jakob Liivi mälestussammas Rakveres, 1940, ja E. Vilde mälestussammas Pajustis, 1965; kõik pronks ja graniit). ENSV tnl. kunstnik (1970).

Voog, *Mare* (pseud., a-ni 1936 õieti Helene Perens, a-st 1937 Ojamets) (9. IV 1911 Peterburi), näitleja. Oli 1928—32 Pärnu Töölisteatri, 1932—51 „Endla" ja 1954—65 Rakvere Teatri näitleja, mängi-nud ka hiljem „Endla" lavastustes. **O:** Ellen (Adsoni *Ilududskuninganna*), Tatjana Nikolajevna (Lutsu ja Särevi *Tagahoovis*), Mari ja Vanaema (Kitzbergi *Libahunt*), Justiina (Wuolijoki *Justiina*), Lisete ja Juula (Tammsaare ja Särevi *Põrgupõhja uus Vanapagan*), Vassa Železnova (Gorki *Vassa Železnova*), Ema (Čapeki *Ema*), Aišaa-apaa (Ajtmatovi ja Muhamedžanovi *Tõus pühale mäele*), Kotryna (Saja *Puutuvid*).

Vooglaid, *Ülo* (29. VIII 1935 Tallinn), sotsioloog, filosoofiaknd. (1970). Lõpetas 1960 TRÜ ajaloolasena. Oli 1965—75 TRÜ õppejõud ja sotsioloogialabori teaduslik juhendaja; vallandati, sest tema teadustöö tulemused polnud kooskõlas Eesti NSV juhtkonna ideoloogiliste taotlustega, ning heideti NLKP-st välja. Töötas 1975—77 ENSV Kergetööstusmin-i Töö ja Juhtimise Teadusliku Organiseerimise Keskuses ja 1977—86 ENSV Rahvamajanduse Juhtivate Töötajate ja Spetsialistide Kvalifikatsiooni Tõstmise Inst-s, olnud 1986—89 Pirgu Arenduskeskuse ja 1990—92 Eesti Aü-te Teadus- ja Arenduskeskuse juh., a-st 1995 Õigusinst-i prof. 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik. 1991—92 Põhiseaduse Assamblee ja 1992—96 Riigikogu liige. Uurinud hariduse, kultuuri, juhtimise, valitsemise jms. probleeme. **T:** *Juhtimissüsteemide morfoloogia ja dialektika* (1986, koos E. Roosega), *Lastekodu kui kasvukeskkond* (1999).

Voolaid, *Henn* (4. III 1943 Viljandi), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1977). Lõpetas 1967 TRÜ. Täiendanud end Leningradi (1980), Moskva (1981), Kiievi (1985) ja Turu ülikoolis (1989). Olnud a-st 1967 TÜ õppejõud (a-st 1980 dots.), 1984—93 üldfüüsika-kateedri juh., 1988—93 füüsika-keemiateaduskonna dekaan ja a-st 1996 koolifüüsika keskuse juh., 1993—96 ühtlasi Eesti üldhariduse rkl. õppekava füüsika ainekava töörühma juht, a-st 1978 füüsika ainenõukogu liige ja a-st 1991 Koolifüüsika Ühingu esimees. Uurimusi kristallfosfooride spektroskoopia ja füüsika didaktika alalt. Koostanud õpikuid jm. õppekirjandust („Füüsika aineraamat", 1997; „Füüsika XI klassile. Optika", 1999; „Laboritöid füüsikast", 1999, koos K. Tarkpeaga jt.).

Voolma, *Kaljo* (1. VII 1948 Velise v.), metsaentomoloog, bioloogiaknd. (1983, Krasnojarsk). Lõpetas 1975 metsamajandusinsenerina EPA. Töötanud 1973—96 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI-s (1983—96 vanemteadur), olnud 1996—97 EPMÜ metsandusteaduskonna metsaökosüsteemide uurimise keskuse ja a-st 1998 EPMÜ Metsandusliku Uurimisinst-i vanemteadur. Uurimusi metsaputukate liigirikkuse, üraskiaste ökoloogia, metsakahjurite (sh. üraskiaste, männikärsakate, käbi- ja seemnekahjurite) bioloogia ja tõrje alalt. Tegelnud ka metsakaitse ja entomoloogia ajalooga. A-st 1993 Eesti Looduseuurijate Seltsi entomoloogiasektsiooni aseesimees, a-st 1995 teadusajakirja „Baltic Forestry" toimetuskolleegiumi liige ja a-st 1997 kaastoim. **T:** *Eesti üraskiaste* (Coleoptera, Scolytidae) *määraja* (1997, koos H. Õunapi ja I. Südaga), *Ülevaade metsaentomoloogia ajaloost Eestis*. — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, XII (1998); *Metsakaitse: metsakahjustused ja nende vältimine* (2000, koos H. Õunapiga), *Ürasklased — Scolytidae. Eesti putukate levikuatlas*, 2 (2000, koos H. Õunapi ja I. Südaga).

Voolmaa, *Aino* (5. X 1920 Simuna khk. — 15. IV 2000 Tartu), etnograaf. Lõpetas 1956 TRÜ. Töötas 1947—75 ENSV Rkl. Etnograafiamuuseumis. Saavutanud silmapaistvaid tulemusi eesti rahvarõivaste uurijana. Rahvarõivaste taaselustamisel taotlenud ajaloolise stiilipuhtuse säilimist. Teoste „Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult" (1957) ja „Историко-этнографический атлас Прибалтики. Одежда" (1986) põhiautoreid. **T:** *Eesti ehted* (1970), *Eesti rahvarõivad* (3 kd., 1981, illustreerinud M. Kaarma), *Õlakatted-sõbad, õlalinikud, suurrätid eesti naiste rõivastuses* (1990).

Vooremaa, *Endel* (6. V 1930 Kuressaare), jääpurjetaja, Vaiko V. isa. Saanud MM-il DN-klassis 1974 ja 1978 hõbemedali, EM-il 1971, 1972 ja 1973 kuld- ja 1977 hõbemedali ning NSV Liidu meistrivõistlustel 1969—79 7 kuld- ja 3 hõbemedalit. Eesti meistri tiitel purjetamises „Lendaval hollandlasel" ja avamerepurjetamises (klassis „Folkboot"). NSVL-i tnl. meistersportlane (1973). Konstrueerinud purjesid ja tegutsenud treenerina.

Vooremaa, *Vaiko* (27. IX 1962 Haapsalu), jääpurjetaja, Endel V. poeg. Lõpetas 1987 TPI. Oli 1978 ja 1980 MM-võistluste parim juunior. Saanud DN-klassis MM-il 1984 ja 1990 hõbe- ja 1982 pronksmedali, EM-il 1983, 1985 ja 1995 kuld- ja 1996 pronks-

Hardi V

August V

Kaljo V

Aino V

Endel V

medali ning tulnud 1985 ja 1987 Euroopa karikavõistluste võitjaks (1983 ja 1984 teine koht). Saanud NSV Liidu meistrivõistlustel 1980—91 8 medalit (sh. 2 kuldmedalit). Süütas 1980 Moskva OM-i Tallinna olümpiapurjespordiregati avapidustustel olümpiatule.

Voronina (a-st 1993 Volmer), *Tatjana* (20. I 1959 Tallinn), baleriin, Arvo Volmeri abikaasa. Lõpetas 1977 Tallinna Koreograafiakooli. Olnud a-st 1977 „Estonia" balletisolist. Balleti aastapreemia 1987. **O:** Lise (Héroldi *Asjatu ettevaatus*), Sülfiid (Løvenskioldi *Sülfiid*), Quiteria (Minkuse *Don Quijote*), Giselle (Adami *Giselle*), Chloë (Raveli *Daphnis ja Chloë*), Aurora (Tšaikovski *Uinuv kaunitar*), Julia (Prokofjevi *Romeo ja Julia*).

Voss, *Esta* (28. II 1935 Hirvli k., Kolga v.), nahakunstnik. Lõpetas 1960 ERKI. Loonud nii abstraktses kui ka loodusmotiividest ja rahvakunsti eeskujudest lähtuvas laadis köiteid, albumeid, külalisrmt-id ja auaadresse. Käsitlenud mitmekülgselt Tallinna vanalinna teemat. Oma monumentaalse üldmõjuga teostes on eelistanud kompositsioonilt ülevaatlikke ja vormilt plastilisi lahendusi, mis on nahanaturaalsetes toonides (külalisrmt. „W", 1975; Rägavere mõisa külalisrmt., 1977; TTÜ aasta vilistlaste auaadress, 1993; külalisrmt-d Soome Rahvusooperile, 1996, Tallinna Linnateatrile, 1996, ja kindral J. Laidoneri muuseumile, 1998; „Kalevipoja" köited, 1986 ja 1997—98; Suur Piibel, 1999).
B: *Esta Voss: Nahkehistöö*. Tln., 1990.

Vrait, *Silvi* (28. IV 1951 Kehra), laulja ja pedagoog. Lõpetas 1974 TRÜ inglise filoloogina. Töötas 1976—83 laulja ja näitlejana „Vanemuises", 1984—93 „Eesti Kontserdis", a-st 1994 olnud Tallinna Prantsuse Lütseumi inglise keele õpetaja. Esinenud ansamblitega „Fix" (1975—94), „Justament" ja „Kukerpillid", L. Saarsalu kvartetiga, A. Pilliroo kvintetiga, ER-i ja H. Zeigeri *big band*'iga ning paljude muusikutega (J. Jürisson, A. Jaama, U. Lattikas). Esindas 1994 Eestit *Eurovision*'i lauluvõistlusel. V. on hea stiilitunnetuse ja rikka häälematerjaliga mitmekülgne laulja, esinenud ka džässilauljana. Laulnud Põhjamaades, Poolas, Belgias, Saksamaal, Iirimaal, USA-s ja Austraalias.

Wrangell, *Ferdinand* parun von (venepäraselt Ferdinand Petrovitš Vrangel) (9. I 1797 Pihkva — 6. VI 1870 Tartu, koduteel Roelasse), baltisaksa päritolu vene meresõitja ja Arktika-uurija, Peterburi TA k-liige (1827) ja auliige (1855), Prantsuse Akadeemia liige (1856), admiral (1856), Vene Geograafiaseltsi (1845) asutajaid ja Demidovi preemia saanu (1842). Kasvas Joosus, Võrumõisas ja Nursis. Alustas mereväeteenistust Tallinnas, osales 1817—19 V. Golovnini ümbermaailmareisis, juhtis 1820—24 Kirde-Siberi rannikule saadetud Kolõma rühma. Tõestas, et Ameerika ja Aasia ei ole ühenduses, ning avastas Põhja-Jäämeres suure aastaaegadest sõltumatu lahvanduse. Oletas tšuktšidelt kuuldu põhjal, et Põhja-Jäämeres Kirde-Siberi ranniku läh. asub maa, ja kandis selle kaardile (maa avastati 1849 ja nimetati 1867 W-i järgi). Juhtis 1825—27 ümbermaailmareisi prikil „Krotki", 1830—35 oli Vene Ameerika kolooniate ülemvalitseja (kuberner). Pärast Mehhiko kaudu Peterburisse naasmist oli 1840—49 Vene-Ameerika Kompanii dir., 1855—57 mereminister. Avaldanud „Reisid Siberi põhjarannikul ja Jäämerel 1820—1824" (2 kd., 1839 saksa, 1841 ja 1948 vene, 1843 prantsuse ja 1844 inglise k-s) ja uurimusi Põhja-Ameerika loodeosa rahvaste kohta. 1840 päris ta abikaasa kaudu Roela mõisa, kus elas elu lõpuni (mälestusmärk). Maetud pererahulasse (AKM) Viru-Jaagupi kalmistul. Peale Wrangeli saare on tema järgi nimet. Alaska kaguranniku laht, Alaska mäemassiiv, saar ja neem. — Tema poeg Ferdinand Georg Friedrich von W. (1844—1919) õppis 1862—65 Tartu ülikoolis füüsikat ja matemaatikat ning töötas hiljem Peterburis okeanograafia- ja meteoroloogiaprof-na; oli II järgu kapten (1885).
B: V. Passetski. *Eestist pärit Arktika-uurijad*. Tln., 1970; В. М. Пасецкий. *Фердинанд Петрович Врангель*. М., 1970; *Admiral parun Ferdinand von Wrangell 1796—1870*. — 200. sünniaastapäeva sümpoosiumi ettekanded (2 osa, eesti ja saksa k.). Trt., 1997.

Wrangell, *Otto Fabian* von (18. II 1655 Tallinn — 19. XII 1726), baltisaksa kroonik. Lõpetas 1674 Leipzigis ülikooli, astus 1676 Prantsuse sõjaväkke. Oli Hõreda ja Kurna mõisa omanik; sai 1694 Viru ja Järva kohtunikuks. Oli 1697—1701 Eestimaa rüütelkonna peamees ja 1701—11 maanõunik. Tema teos „Landrath Wrangell's Chronik von Ehstland" (ilm. postuumselt 1845, osa sellest on teiste autorite kirjutatud) sisaldab väärtuslikke andmeid pms. 1695.—1726. a. sündmuste kohta.

Wrede [*vre:de*], *Heinrich Christoph* (18. II 1691 Harju-Jaani kirikumõis — 15. XII 1764 Tallinn), baltisaksa vaimulik. Õppis 1708—09 Pärnu ning 1709—11 Kieli ja Halle ülikoolis. Oli 1711—12 Harju-Jaani, 1712—13 Jüri ja 1714—34 Jõelähtme pastor, a-st 1718 ühtlasi Albu aadlike vaestekodu ja kooli dir., 1721—42 konsistooriumi korraline assessor, 1741—42 Ida-Harjumaa praost, 1742—53 Oleviste kiriku pastor ja Tallinna superintendent. Tema Harju-Jaanis ja Jõelähtmes peetud kirikuraamat-d on tähtsad ajalooallikad. Õpetas talupoegadele kirjaoskust. Fond *Collectama Wrede* (Eestimaa rüütelkonna arhiivis) sisaldab väärtuslikku ajaloolist materjali.

Vries [*fri:s*], *Axel* de (4. VI 1892 Preedi v. — 24. I 1963 Bonn), baltisaksa poliitik ja ajakirjanik. Õppis 1912—18 Tartu ülikoolis õigusteadust, osales 1918—19 Vabadussõjas. Oli 1921—34 ajalehe „Revaler Bote" (a-st 1935 „Revalische Zeitung") ja 1934—40 ajalehe „Estländische Zeitung" peatoim., 1924—25 ühtlasi Tallinna linnavolikogu baltisaksa rühma esimees ning II Riigikogu liige ja baltisaksa erakonna esimees. Teenis 1941—44 *Wehrmacht*'is, pärast sõda töötas mitmel pool Saksamaal ajakirjanikuna.

Wulff, *Gustav*, pseud. G. Õis (1. I 1865 Vastse-Otepää v. — 9. I 1946 Otepää), luuletaja, Õie Elango vanaisa. Lõpetas 1884 Tartus õpetajate seminari, töötas 1885—92 Puhjas õpetajana ja 1892—94 Amblas koduõpetajana, oli 1894—1937 Vana-Otepää vallasekretär. Avaldas 19. saj. lõpus ajakirjanduses u. 70 isamaa- ja armastusluuletust, millest tuntuim on „Ööpikule" („Õrn ööbik, kuhu tõttad sa", 1883, viisistanud K. Ramm). W. on eesti keelde tõlkinud saksa (H. Heine, J. W. von Goethe) ja vene luulet (A. Puškin, I. Krõlov). Kirjutanud jutustusi ja arvustusi.
B: R. Põldmäe. *Gustav Wulff-Õis — „Õrna ööbiku" autor*. Trt., 1973.

Vulp, *Urmas* (16. VI 1954 Tallinn), viiuldaja ja pedagoog. Lõpetas 1977 viiulierialal TRK (V. Alumäe kl.) ja 1981 Moskva konservatooriumi assistentuurstažuuri (J. Tšugajeva kl.). Olnud a-st 1981 EMA viiuliõppejõud (a-st 1990 dots., a-st 1995 keelpilliosk-a juh.). Esitanud solistina rohkesti eesti muusikat, mänginud ansambleis, sh. a-st 1984 Tallinna keelpillikvartetis, mis on esinenud paljudes Euroopa riikides, Jaapanis ja Kanadas. Sai 1975 vab. interpreetide võistlusel II auhinna. Ilmunud heliplaate (eesti viiulimuusika laserplaat 1997).

Vunder (a-ni 1974 Kuigo), *Elle* (30. XI 1939 Tartu), etnoloog, ajalooknd. (1986, Valgevene NSV TA). Lõpetas 1966 etnograafina TRÜ. Täiendanud end Uppsala, Leuveni ja Jyväskylä ülikoolis. Töötanud 1965—68 ENSV Rkl. Etnograafiamuuseumis, 1968—71 ja 1988—94 Eesti TA Ajaloo Inst-s ning 1971—88 ENSV Rkl. Vabaõhumuuseumis (teadusdir.), a-st

1989 olnud ühtlasi TÜ õppejõud, a-st 1994 etnoloogia korraline prof. Uurinud eesti rahvapärast tekstiilikunsti, rahvarõivaid ja nüüdisaja perekonnaelu. EV kultuuripreemia 1993. **T:** *Eesti rahvapärane taimornament tikandis* (1992), *Eesti rahvakultuur* (1998, koostaja ja toim. koos A. Viiresega ning autoreid).

Wunderlich [*-ih*], *Richard* Constantin Aleksander (22. IX 1902 Viiburi — 3. VII 1976 Lidingö, Rootsi), sisearhitekt ja mööblikujundaja. Õppis 1916—19 A. Laikmaa ateljeekoolis, 1922—23 kunstikoolis „Pallas" ja 1928—29 stipendiaadina Kölni *Werkschule*'s. Rajas 1933 koos E. Birkiga sisustusfirma „Uudne Mööbel", oli a-ni 1940 selle juht ja mööblikujundaja, 1940—41 J. Koorti nim. Riigi Rakenduskunsti Kooli ruumikujundusosk-a juh., 1941—42 Berliini *Reichspostbaudirektion*'i sisearhitekt, seejärel Tallinna Rakenduskunsti Kooli õppejõud. Läks 1944 Saksamaale ja sealt 1947 Rootsi. Töötas üle 20 aasta Stockholmis *Nordiska Kompaniet*'is sisearhitektina. Oli 1930. a-il Eesti silmapaistvaim luksusmööbli kavandaja (Kadrioru presidendikantselei interjöör, 1938—39). Mööblikujunduses ühendanud *art déco* hinnalised materjalid funktsionalismi lihtsa vormiga. Osales Pariisi maailmanäituse Balti riikide paviljoni Eesti saali kujundamises (kuldmedal 1937).

Vuntus, *Virve* (28. II 1940 Kukruse k., Kohtla v.), rahvatantsu- ja rütmikapedagoog. Lõpetas 1966 Viljandi Kultuurikooli ja 1984 TPedI tantsujuhtimise erialal, 1994 TPÜ rütmika erialal. Täiendanud end 1969—70 Leningradi kultuuriinst-s tantsuõpetuse metoodika alal ja 1979—81 Tallinnas võistlustantsu kursustel. Töötanud 1966—67 Tartu Kultuurihoones instruktorina, 1967—93 Viljandi Kultuurikolledžis tantsuõpetajana ja dir-i asetäitjana õppealal, pani seal aluse karaktertantsu- ja rütmikaõppele, tõstis tähelepanuväärselt tantsuõppe taset. Olnud 1993—96 Kohtla-Järve Kultuurihoone dir., a-st 1997 samas osk-ajuhataja. Juhendanud a-st 1964 Viljandis, Kohtla-Järvel jm. rahva-, karakter- ja seltskonnatantsurühmi. Lavastanud ja juhtinud Viljandi- ja Virumaa rahvatantsupidusid.

Wuolijoki [*-gi*], *Hella* (a-ni 1908 Ella Marie Murrik), pseud. Juhani Tervapää (21. VII 1886 Ala kõrts, Taagepera v. — 2. II 1954 Helsingi), eesti päritolu soome kirjanik ja ühiskonnategelane, *mag. phil.* (1908). Elas a-st 1904 Soomes. Astus 1905 Soome Sots-dem. Parteisse. Lõpetas 1908 Helsingi ülikooli. Töötas J. Hurda rahvaluulekogu korrastajana, seejärel tegutses äri alal (metsatööstuses jm.). Viibis NSV Liidu meelse pol. tegevuse pärast 1942 ja 1943—44 vangis. Oli 1945—49 *Yleisradio* peadir., 1946—48 *Eduskunna* liige. Kuulus rühmitisse *Kiila*. Alustas kirjandustegevust 1903 jutustuste avaldamisega ajakirjanduses. Esimesed näidendid („Talulapsed", 1912; „Koidula", 1932) ja rom-d („Udutagused", 1914, ³1994; „Udutaguste Leeni Tartus", 1933) kirjutas eesti keeles, hilisem looming on soomekeelne (Soomes ilm. esimene teos oli näid. „Hulkurivalss", 1935, e. k. 1936). Võitis rahvusv. tunnustuse jõulisi emantsipeerunud naistüüpe kujutavate näidenditega. Tema peateos on 1880.—1940. a-te Soome suurtalu elu kujutav näidenditsükkel, millesse kuuluvad (sündmustiku järjestuses) „Niskamäe noorperenaine" (1940, e. l. 1975), „Niskamäe Heta" (1953), „Niskamäe naised" (1936, e. k. 1936), „Niskamäe leib" (1938, e. k. 1939) ja „Mis nüüd, Niskamäe?" (1953); tsükkel on ilmunud rmt-na „Niskavuoren tarina" (1979) ja eesti keeles pealkirjaga „Näidendid" (1984) ning selle järgi on Soomes tehtud mitu filmi. Menukad näid-d on ka „Juuraku Hulda" (1937, e. k. 1938), „Justiina" (1937, e. k. 1938) ja „Vastumürk" (1939, e. l. 1940). W. oli B. Brechti kaasautor komöödia „Härra Puntila ja tema sulane Matti" algvariandi loomisel (1940). Avaldanud 5 mälestuste rmt-t: „Koolitüdrukuna Tartus aastail 1901—1904" (1945, e. k. 1995, lühendatult 1986), „Ülikooliaastad Helsingis" (1945, e. k. 1996), „Minust tuli ärinaine ehk Valge vares" (1953), „Nägemusi ja kajastusi" (1947) ja „Ma ei olnud vang" (1944). **T:** regivärsiline poeem *Sõja laul* (1915, ²1986, soome k. 1984), näidendikogumik *Juuraku Hulda ja teised* (1999).
B: P. Luonela. *Hella Wuolijoki*. Porvoo; Helsinki; Juva, 1979; J. Ammondt. *Niskavuoren talosta Juurakon torppaan*. Jyväskylä, 1980; *Hella Wuolijoki kulttuurivaikuttaja*. [Toim. J. Ammondt.] Jyväskylä, 1988; O. Kruus. *Hella Wuolijoki*. Tln., 1999.

Võerahansu, *Johannes* (28. I 1902 Keo k., Raikküla v. — 17. X 1980 Tallinn), maalikunstnik. Õppis 1918—21 A. Laikmaa ateljeekoolis, 1932—36 kõrgemas kunstikoolis „Pallas" (lõpetas selle 1940). Käis 1939 stipendiaadina Pariisis. Töötas a-st 1940 õppejõuna Kõrgematel Kujutava Kunsti Kursustel ja Tartu Rkl. Kunstiinst-s, 1955—57 Tartu kunstikoolis ning 1957—73 ERKI-s (a-st 1966 prof., a-ni 1966 maalikateedri juh.). Loonud „Pallase" maalikoolile omase valguseküllase hõbedase koloriidiga maastikuja olustikumaale; kujutanud Saaremaad („Õuel", 1937; „Lambad ojal", 1938), Lõuna-Eestit („Mägine maastik", 1942; „Otepää maastik", 1946) ja Tartu motiive („Tartu vaade", 1946). Loodust on kujutanud maatööaineliste maalide taustana („Lambapesijad", 1945). Iseloomulik on õrn ja õhuline maalimisviis. Loonud eesti portreeklassikasse kuuluvaid portreid (Ira Sepa portree, 1936; „Elsa Kaupingu portree roosa päevavarjuga", 1936; autoportreed, 1942 ja 1943; Asta Vaksi portree, 1956). Kujutanud tundlikult lilli („Valged pojengid", 1955). 1960.—70. a-il keskendus joonistusele. A. Viidalepp on V-st kirjutanud romaniseeritud eluloo „Meister" (1998). ENSV tnl. kunstitegelane (1960). Muuseum sünnikodus Keo k-s (1993).
B: *Johannes Võerahansu*. [Koost. H. Läti.] Tln., 1976.

Võhandu, *Leo* (2. IX 1929 Tallinn), matemaatik ja informaatikateadlane, füüsika-matemaatikaknd. (1955). Lõpetas 1952 TRÜ. Täiendanud end USA-s (1964—65) ja Soomes (1976). Töötanud 1955—66 TRÜ-s (a-st 1956 dots., 1961—66 biofüüsika ja elektrofüsioloogia labori juh.), a-st 1966 TTÜ-s (1966—73 arvutusmatemaatikakateedri juh., a-st 1987 prof., 1992—97 informaatika aluste õppetooli juh., a-st 1997 emeriitprof.). Uurimusi arvutusmeetodite, rakenduslike programmeerimissüsteemide, andmeanalüüsimeetodite ja intellektitehnika alalt. Avaldanud esseid informaatika ja mõttemängude kohta. Eesti meister turniiribridžis (1971). 1966—97 Eesti Turniiribridži Liidu president. **T:** *Arvutusmeetodid* I (1971, ²1986; autoreid).

Võimula, *Tõnu* (a-ni 1935 Daniel Wiedemann) (23. IX 1871 Triigi v. — 1. VIII 1955 Tallinn), raskejõustiklane ja sporditegelane. Harrastas raskejõustikku a-st 1897 Tallinnas. A-st 1898 elas Peterburis, töötas seal esialgu L. Nobeli, hiljem „Noblessneri" tehases. Sai 1902 ja 1904 ülevenemaalistel maadlus- ja tõstevõistlustel I auhinna ning 1911 Baltimaade esimaadleja tiitli. Tegutses Peterburis spordiorganisaatorina ja treenerina. Oli Peterburi eesti spordiseltside „Kalev", „Sanitas" ja „Võimula", Tallinna karskusseltsi „Valvaja" ja spordiseltsi „Herkules" asutajaid ning 1921 Eestis Elukutseliste Maadlejate Ühingu asutajaid ja 1921—31 selle esimees. Andis 1914 Peterburis välja esimest eestikeelset spordiajakirja „Jõu Ilm". Oli J. Hurda agaraimaid abilisi rahvaluule kogumisel.

Võrk, *Enn* (14. III 1905 Vavkavõsk, Grodna kub., Valgevene — 20. IX 1962 Tallinn), helilooja, koorijuht ja pedagoog, Hans Wõrgu vend. Lõpetas 1926 TK-s A. Kapi kompositsiooniklassi. Töötas 1926—

Richard W[illegible]

Hella Wuolijoki

Johannes V[illegible]

Enn Võrk

Hans Wõrk

33 Tallinnas Jaani kiriku koorijuhi ja organistina, seejärel tegutses Tallinnas ja Tartus muusikapedagoogina (1933—45 Tartu ülikoolis), koorijuhina (1938—44 Tartu Naistelaulu Seltsi koor) ja organistina, oli 1945—50 TRK muusikateoreetiliste ainete õppejõud (a-st 1947 dots.); tagandati 1950 õppejõuametist, töötas õiguste taastamiseni (1959) Tallinna Klaverivabrikus klaverihäälestajana ja peainsenerina. Valdava osa loomingust moodustab koorimuusika; mitu koorilaulu on saanud populaarseks, „Eesti lipp" on omandanud mitteametliku hümni tähenduse. Loonud oratooriumi „Vigilate" (1957), kantaadid „Laula, vaba rahvas" (1949) ja „Sõbralik laul" (1959), ballaadi „Ilu sõit" segakoorile, solistidele ja orkestrile (1948), koorilaule („Helise, ilma!", „Laulik", „Ma lillesideme võtaks", „Ärge unustage laulu", „Lahinguratsud") ja kammermuusikat (soololaulud „Hümn Eestile", „Suvi" ja „Hällilaul"). ENSV rkl. preemia 1949.

Wõrk, V õ r k, *Hans*-Roland (29. XI 1896 Tapa — 30. X 1978 Tallinn), elektrotehnikateadlane, Enn Võrgu vend, Eesti elektrotehnikaalase kõrghariduse rajajaid. Osales Vabadussõjas, lõpetas 1925 elektriinsenerina Berliini tehnikaülikooli, töötas 1925—26 samas assistendina, täiendas end 1926—28 USA-s (Columbia ülikoolis ja konstruktorina firmades *Crocker-Wheeler Electric Manufacturing Co* ja *New York Railroad Co*). Oli 1928—35 Tallinna Tehnikumi õppejõud, 1935—40 Raadio-Elektrotehnika Tehase dir., 1940—48 TTÜ õppejõud (a-st 1944 elektrotehnikakateedri juh., a-st 1946 prof.), 1948 vallandati ja 1950 arreteeriti, süüdistatuna Nõuk-vastases tegevuses, oli 1951—56 sunnitöölaagris (rehabiliteeriti 1956). Töötas 1956—61 EPA elektrifitseerimise kateedri juh-na, a-st 1969 Moskva Patendiinst-i Tallinna filiaali konsultantprof-na. Oli 1932—40 „Eesti entsüklopeedia" toim-id ja 1943—44 „Tehnika Kuukirja" peatoim. Uurimusi elektrotehnika aluste, elektrimasinate, oskussõnavara ja patendinduse alalt. Vabadusristi I liigi 3. järk. **T:** *Elektrimasinad* I (1947), *Üldine elektrotehnika* (1949, autoreid), *Õhuliinid terasjuhtmeist* (1961), *Mõõtühikud ja tähised* (1946, [2]1974).

Võti, *Tiina* (18. II 1919 Samara kub.), etnograaf. Lõpetas 1953 TRÜ. Töötas 1945—74 ENSV Rkl. Etnograafiamuuseumis ja 1975—80 Tartu Rkl. Kunstimuuseumis. Uurinud talutoa sisustust ja rahvakunsti, eriti meeste käsitööd. **T:** *Eesti õllekannud* (1967), *Eesti talupoja toolid* (1969), *Eesti rahvapärased kirstud ja vakad* (1974), *Talutoa sisustus* (1984), *Õllekannud* (1986).

Vööbus, V ö ö b u s, *Arthur* (28. IV 1909 Matjama k., Vara v. — 25. IX 1988 Oak Park, Chicago läh.), kirikuajaloolane ja orientalist, teoloogiadr. (1943). Lõpetas 1932 TÜ usuteaduskonna. Oli 1933—40 Tartu Pauluse koguduse õpetaja, 1940—42 ümberasujana Saksamaal, 1942—44 TÜ õppejõud. Läks 1944 taas Saksamaale, oli 1945—48 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) prof. Siirdus 1948 USA-sse, oli 1948—77 Chicagos luterliku õppeasutuse (*Lutheran School of Theology*) ning 1978—85 Chicago ülikooli prof. Asutas 1978 Chicagos Süüria Käsikirjade Uurimise Inst-i (*Institute for Syriac Manuscript Studies*) ja oli selle dir. Tegi 36 uurimisreisi Lähis-Itta. Avaldanud rohkesti kirjutisi süüria kirjavara kohta, avastanud palju süüria käsikirju. Uurimusi ka Eesti ajaloo alalt. **T:** *History of asceticism in Syrian Orient* (3 kd., 1958—84), *The department of theology at the University of Tartu* (1963), *Studies in the history of the Estonian people* (15 osa, 1969—86). **B:** K. Raudsepp. *Arthur Vööbus 1909—1988*. Toronto, 1990.

Vähejaus, *Ants* (2. IX 1938 Käina v.), tantsija, koreograaf ja tantsupedagoog. Õppinud tantsu U. Toomi juures ja 1957—59 Tallinna Koreograafiakoolis, seejärel K. Saarekese juures. Olnud 1957—95 „Eesti Kontserdis" tantsija (vokaalansambli „Laine" tantsusolist, loonud endale kontserdikavu ja esinenud paljudes välisriikides), 1985—95 ühtlasi „Viru" varietees kunstiline juht ja repetiitor. Osalenud Tallinna kabareeprogrammides.

Vähi, *Peeter* (18. V 1955 Tartu), helilooja ja produtsent. Lõpetas 1980 kompositsiooni alal TRK (E. Tambergi kl.). Olnud 1978—91 ENSV Rkl. Filharmoonia ansambli „Vitamiin" kunstiline juht ja klahvpillimängija, a-st 1991 „Eesti Kontserdi" muusikaprodutsent. Korraldanud festivale („Orient" 1992, 1995 ja 1998; Arvo Pärdi festival 1992, 1995 ja 1998). Produtsendina teeb ka koostööd plaadifirmadega „Erdenklang" ja „Warner Music". Loomingus kasutab eksootilisi pille ja elektroonilisi vahendeid, meeleolud kõiguvad filosoofilisest meditatiivsusest barokliku motoorsuseni. Huvist orientaalse mõttelaadi vastu on tekkinud omanäoline sulam hommiku- ja õhtumaisest muusikast. Teinud vokaalseadeid Kirile Loole. Ilmunud autoriheliplaate. **T:** *Maarjamaa hällilaul* segakoorile ja sümfooniaorkestrile (1980), oratoorium *2000 aastat pärast Kristuse sündi* (1990), sümfooniline poeem *Helist sündinud maailm* (1979), *Rõõgu maandumine* sümfooniaorkestrile (1978), *Concerto piccolo* tšembalole ja orkestrile (1976), *Flöödi kuningriik* flöödidele, kellade ansamblile ja elektroonikale (1996), *Relaxatio* (teraapiline muusika) häälele, Aasia pillidele ja elektroonikale (1990), *Planeetide kantaat* kontratenorile, meeskoorile, kellade ansamblile ja tanpurale (1999), *Ülim vaikus* aldile, meeskoorile ja kellade ansamblile (1997), *Müstiline ühinemine* flöödile, viiulile ja kitarrile (1998), näidendi- ja filmimuusikat.

Vähi, *Tiit* (10. I 1947 Kaagjärve v.), poliitik ja majandustegelane. Lõpetas 1970 TPI peenmehaanikainsenerina. Asus 1972 tööle Valga autotranspordibaasi nr. 9, oli 1976—89 selle dir., 1989—90 Eesti NSV transpordikomitee esimees ja transpordiminister, 1990—92 EV transpordiminister, jaan-st okt-ni 1992 ja 1995—97 peaminister, 1993—95 Tallinna linnavolikogu esimees (ühtlasi Eesti Linnade Liidu juhatuse esimees). 1992—95 Riigikogu liige. Kuulus 1974—89 NLKP-sse. A-st 1991 Eesti Koonderakonna liige (asutajaid), 1993—97 esimees. Töötab a-st 1998 as-i Silmet Grupp nõukogu esimehena.

Väinmaa, *Lauri* (2. VIII 1961 Tallinn), pianist ja pedagoog. Õppis 1979—82 klaverierialal TRK-s (B. Luki kl.), lõpetas samal alal 1985 Moskva konservatooriumi (L. Vlassenko ja M. Pletnjovi kl.). Täiendas end 1990—91 Londoni Kuninglikus Muusikaakadeemias C. Eltoni juures. Töötas 1991—92 „Eesti Kontserdi" kunstilise juhina. Lõpetas 1997 EMA-s magistrantuuri. A-st 1981 esinenud solistina (ka koos orkestriga) Põhjamaades, Saksamaal, Poolas, Hollandis, Suurbritannias, Lätis, Leedus ja Venemaal. Teinud palju heliplaadistusi ja raadiosalvestusi (nt. BBC-le kõik A. Pärdi klaveriteosed). Esitanud nii klassikalisi kui ka A. Schnittke ja Eesti autorite (A. Lemba, E. Tubin, L. Sumera) klaverikontserte. Teinud koostööd tuntud solistidega (M. Fischer-Dieskau, K. Osostowicz, C. Poppen). Toonud esiettekandele eesti muusikat (P. Vähi, U. Sisask, E. Mägi, E.-S. Tüür, E. Tamberg). Teinud Eesti suurimad kontserdiprojektid: kõik 32 Beethoveni klaverisonaati, „Tuleviku sillad", "Elu kolm värvi". Olnud a-st 1987 EMA klaveriõppejõud (a-st 1996 dots.; õpilasi: R. Taal, M. Mikalai) ning ühtlasi Hollandis, Soomes ja Suurbritannias meistrikursuste õppejõud. Osalenud rahvusv. žüriide töös.

Välbe, *Katrin* (a-ni 1929 Jekaterina P o s k a) (31. X 1904 Võru — 5. VII 1981 Tallinn), näitleja. Õppis 1922—24 TÜ-s (arstiteadust) ja 1923—24 Tallinnas

J. Žihhareva näitestuudios, lõpetas 1930 Draamastuudio teatrikooli. Töötas 1931–44 Tallinna Töölisteatris, 1945–46 ENSV Rkl. Noorsooteatris, 1946–49 „Estonias", 1949–71 (vaheajaga) Tallinna Rkl. Draamateatris ja 1951–52 Rakvere Teatri vene trupis. Olemuslikult jõulise karakteriga näitlejana oli veenev nii koomilistes kui ka dramaatilistes osades. Esinenud filmides („Tagahoovis", „Jääminek") ja telelavastustes (Tammsaare „Lehekandja nr. 17", 1980). ENSV tnl. kunstnik (1958). ENSV rkl. preemia 1959. **O:** Mari (Vilde ja Särevi *Mäeküla piimamees*), Kõrboja Anna ja Juula (Tammsaare ja Särevi *Kõrboja peremees* ja *Põrgupõhja uus Vanapagan*), Vassa (Gorki *Vassa Železnova*), Veika-eit (Lutsu ja Särevi *Tagahoovis*), Vahu-Vanda (Liivese *Monolisk*). ▲

Väli, *Heino* (11. VIII 1928 Tallinn – 23. XI 1990 Tallinn), kirjanik, Katrin V. isa. Õppis Kuressaare gümnaasiumis, lõpetas 1948 Nõmme kinotehnikakooli. Töötas ajakirjanikuna, oli a-st 1961 vabakutseline kirjanik. Elas a-st 1969 Vilsandil. Kirjutanud rohkesti lastermt-id, milles põimuvad tõsielu ning muinasjutulised tüübid ja olukorrad („Kolumbuse maa Kolumbus", 1963; „Kuukaraadža lugu", 1966; diloogia „Silver Ükssilm, Felslandi hirmus mereröövel", 1971, ja „Silver Ükssilm ja Admirali vanne", 1981; „Kaevulood", 1975; „Naga", 1987), art-eid (kogu „Mallega ja Kallega", 1975) ning mõne täiskasvanute rmt-u („Veri mullal", 1982). Koostanud lastekirjanduse kogud „Jutupaunik" I–VII (1958, 1962, 1965, 1969, 1973, 1981, 1986). F. Tuglase novelliauhind 1974, J. Smuuli preemia 1988.

Väli, *Katrin* (a-st 1984 Hallas) (11. IV 1956 Tallinn), luuletaja, Heino V. tütar. Õppis 1978–84 Moskva Gorki-nim. Kirjandusinst-s. Töötanud rmt-u pidajana, õmblejana ning eesti keele ja kirjanduse õpetajana. Kirjutanud isiksuse mõtte- ja tundemaailma kajastavat, sürreal. motiive ning alateadvuse peegeldusi sisaldavat luulet, väljendanud alateadvuse ja teispoolsuse olulisust igapäevaelus. Tema luulet on tõlgitud vene, ukraina, ungari jmt. keelde. **T:** luulekogud *Eluase* (1978), *Vahemaad* (1982), *Risttee* (1988), *Uneskõndija* (1990), *Vesikiri* (1991), *Lained ja punktid* (1996) ja *Taim kasvab, kell käib* (1999).

Väli, *Valdemar* (Voldemar) (3. X 1909 Kullamaa), maalikunstnik. Õppis a-st 1938 kõrgemas kunstikoolis „Pallas", lõpetas 1943 Tartus Kõrgemad Kujutava Kunsti Kursused. Töötas 1947–88 ERKI õppejõuna (a-st 1969 prof.); a-st 1993 emeriitprof. Loonud kultuuritegelaste („Hilda Üprus", 1943; „Edgar Arro", 1969; „Evald Okas", 1982; „Villem Raam", 1988; „Kersti Tiik", 1996), tööliste, kalurite ja maainimeste portreid („Talutaat Läänemaalt", 1946; „Tammiku Tõnis", 1968), maastikumaale („Karjala maastik", 1969; „Toweri sild", 1982) ning kompositsioone („Meistri perekond", 1979; „Kunstnikud. Pulitzeri preemia laureaat Edmund Valtman ja Juhan Ennoste *Metropolitan Museum*'is", 1989). Viljelnud ka abstraktset kompositsiooni („Stuudio", 1971; „Langenud lehed", 1990). ENSV tnl. kunstnik (1970).

Väli, *Voldemar* (10. I 1903 Kuressaare – 13. IV 1997 Stockholm), maadleja. Võitis Amsterdami OM-il 1928 kreeka-rooma maadluses kuldmedali (sulgkaalus) ja Berliini OM-il 1936 pronksmedali (kergekaalus). Tuli 1926 Riias ja 1927 Budapestis Euroopa meistriks ning sai 1930 Stockholmis ja 1931 Prahas hõbemedali. Oli 1922–42 19-kordne Eesti meister (17 korda kreeka-rooma ja 2 korda vabamaadluses), kuulus 34 korda rahvusmeeskonda. Elas a-st 1944 Rootsis. Tegutses väikeettevõtjana.

Väljal, *Silvi* (30. I 1928 Vana-Kariste k.), graafik. Lõpetas 1952 ERKI. Oli 1952–57 ajakirja „Pioneer" kunstiline toim. Illustreerinud pms. laste- ja õppekirjandust. Alustas rõõmsalt dekoratiivses, stiliseerivas laadis (L. Alttoa ja H. Raigna „Aabits", 1958; oma rmt. „Jussikese seitse sõpra", 1966, ilm. vähemalt 15 keeles). Hiljem muutus käsitlusviis looduslähedasemaks ja dünaamilisemaks, sugenes fantastikat ja huumorit (J. Parijõgi „Külaliste leib", 1977; „Kodulugu" I–III, 1994–96). Loonud vabagraafikat, pms. vahetuid looduspilte („Kivine kodu", 1982, metsotinto; „Sinilillikas", kuivnõel, metsotinto, 1999), harrastanud pastellmaali (sari „Trollide maa", 1997) ja teinud multifilmidele joonistusi („Jussikese seitse sõpra", 1967; „Lindude ja loomade sõda", 1969). V. on hinnatud eksliibrisekunstnik (u. 500 eksliibrist).

B: P. Ambur. *Silvi Väljal: Exlibriskunst und Gebrauchsgraphik*. Tln., 1967.

Väljaots, *Udo* (2. IV 1916 Tartu – 30. V 1979 Krasnojarsk), lavastaja, balletmeister ja tantsija. Õppis 1934–36 Tartus T. Kapperi tantsustuudios ja 1939–40 USA-s San Francisco ooperiteatri balletikoolis. Tantsis a-st 1934 „Vanemuise" tantsurühmas, oli 1940–61 „Vanemuise" balletisolist ja lavastaja, 1961–77 „Estonia" peanäitejuht ja 1977–79 lavastaja. Lavastanud ka paljudes NSV Liidu teatrites. Tõlkinud ja koostanud libretosid, lavastanud telefilmi „Colas Breugnon" (1972). ENSV rahvakunstnik (1976). **L:** Straussi *Nahkhiir* (1949), Gounod' *Faust* (1953 ja 1964), Arro ja Normeti *Rummu Jüri* (1954), Hervé *Mamzelle Nitouche* (1957 ja 1966), Mozarti *Cosi fan tutte* (1959), Tambergi *Ballettsümfoonia* (1960, ka stsenaarium), Porteri *Suudle mind, Kate* (1966), Gershwini *Porgy ja Bess* (1966), Tubina *Barbara von Tisenhusen* (1969), Straussi *Salome* (1973), Tambergi *Cyrano de Bergerac* (1976), Britteni *Albert Herring* (1978). **O:** Phoebus ja Claude Frollo (Pugni jt. *Esmeralda*), Sulane (Tubina *Kratt*), Romeo (Prokofjevi *Romeo ja Julia*), Boni (Kálmáni *Silva*).

B: H. Aumere. *Udo Väljaots*. Tln., 1985.

Väljas, *Vaino* (28. III 1931 Külaküla, Emmaste v.), poliitik ja diplomaat, ajalooknd. (1973). Lõpetas 1955 TRÜ ajaloo-osk-a. Töötanud mitmel ELKNÜ ja EKP juhtival kohal: 1951–52 ELKNÜ TRÜ komitee sekretär, 1953–55 ELKNÜ Tartu Linnakomitee sekretär, 1955–61 ELKNÜ KK I sekretär, 1961–71 EKP Tallinna Linnakomitee I sekretär ja 1971–80 EKP KK sekretär. Oli 1980–86 NSV Liidu erakorraline ja täievoliline suursaadik Venezuelas ja 1986–88 Nicaraguas. Kutsuti juunis 1988 pärast K. Vaino tagandamist EKP KK I sekretäriks, kellena juhtis partei reformimist ja osales Eesti iseseisvusliikumises. Juhtis ENSV Ülemnõukogu 1988. a. 16. nov-i ajaloolise istungjärgu tööd. Pärast EKP lõhenemist (1990) juhtis selle eestimeelset tiiba, mis 1991 nimetati Eesti Dem. Tööparteiks (oli a-ni 1992 selle esimees). 1952–90 NLKP liige. 1990–92 EV Ülemnõukogu saadik. Venezuela Libertadori (S. Bolívari) orden 1986.

Heino Väli

Valdemar Väli

Voldemar Väli

Silvi Väljal

Udo Väljaots

Vaino Väljas

Märt Väljataga

Väljataga, *Juhani* (5. XI 1932 Tallinn — 28. V 1982 Tallinn), majandusteadlane, majandusknd. (1963). Lõpetas 1954 TPI. Töötas 1954—65 Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogus, Eesti NSV TA Majanduse Inst-s ja Kohtla-Järve Põlevkivikeemia Tootmiskoondises. Oli a-st 1965 TPI õppejõud (a-st 1967 dots.), 1970—78 teenindusökonoomika kateedri juh. ning 1978—82 Eesti Informatsiooni Inst-i dir. Uurimusi töötasustamise ja tööstuse ökonoomika alalt. ENSV tnl. kultuuritegelane (1967). **T:** *Tööliste palgasüsteemid ja nende kasutamine Eesti NSV tööstuses* (1962), *Tööülesannete ühitamise stiimulid Eesti NSV tööstuses* (1966), *Mõtestame lahti majandusreformi* (1968), *Kollektiivi materiaalse stimuleerimise analüüs* (1974).

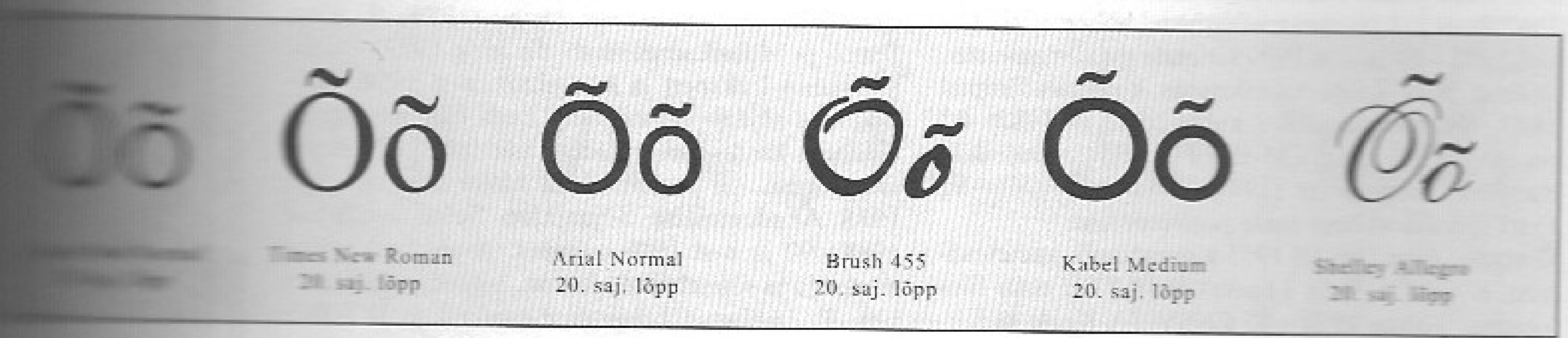

Väljataga, *Märt* (30. III 1965 Tallinn), tõlkija, essеist ja kriitik. Lõpetas 1992 TÜ eesti filoloogina. Töötanud a-st 1987 „Vikerkaare" toimetuses, a-st 1995 peatoim. Oli 1989—90 USA-s Bloomingtonis Indiana ülikooli eesti keele õpetaja. Pidanud a-st 1991 Eesti Humanitaarinst-s ja EMA-s kirjandusteooria ja kultuuriloo loenguid. Avaldanud a-st 1982 ajakirjanduses luuletõlkeid ja a-st 1987 luulet (kogu „Teine keel", 1989, luuletusi kombineerida võimaldav kogu „Sada tuhat miljardit millenniumisonetti", 2000), kirjutanud luulearvustusi. Eestindanud pms. inglise (J. Donne'i, G. Byroni, J. Keatsi), iiri (W. B. Yeatsi „Luulet", 1989) ja angloameerika luulet, proosat ning filosoofiatekste (M. Walzeri „Sallivusest", 1998; R. Rorty „Sattumuslikkus, iroonia ja solidaarsus", 1999).

Väre, *Hans* (8. VI 1927 Võru — 4. IX 1988 Viljandi), psühhiaater, meditsiinidr. (1976). Lõpetas 1952 TRÜ. Oli 1952—56 Vab. Jämejala Psühhoneuroloogiahaigla osk-ajuhataja, 1956—59 Vab. Tarvastu Psühhoneuroloogiahaigla peaarst ja 1959—87 Vab. Jämejala Psühhoneuroloogiahaigla peaarst, 1979—80 ühtlasi TRÜ üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i teadusdir. ning a-st 1977 psühhiaatriakateedri prof. (poole koormusega), a-st 1979 tervishoiumin-i peapsühhiaater. Uurinud alkoholismi ja alkohoolikute ravi, eriti rahustite rakendamist selles. ENSV tnl. arst (1974), ENSV rkl. preemia 1975.

Vääri, *Eduard* (26. VI 1926 Lapetukme k., Valguta v.), keeleteadlane, filoloogiadr. (1975, kinnit. 1977). Lõpetas 1950 TRÜ. Olnud a-st 1951 TÜ õppejõud (a-st 1978 prof., a-st 1993 emeriitprof.), 1976—78 Helsingi ülikooli eesti keele lektor, a-st 1990 EPMÜ keeltekeskuse õppejõud. Avaldanud üle 200 liivi keele ja kultuuri alase art-i, uurimusi üldkeeleteaduse, tänapäeva eesti keele ja selle õpetamise metoodika kohta ning TÜ ajaloo teemalisi art-eid. Toimetanud ajalehte „Rahvuslik Koguja" ja „Mulkide Almanahhi". Asutas 1999 Eesti Keele Kaitse Ühingu, on selle juhatuse esimees. 1993—96 Tartu linnavolikogu haridus- ja kultuurikomisjoni esimees. **T:** *Võõrsõnade leksikon* (1961, [5]1983, koos R. Kleisi ja J. Silvetiga; [6]2000, põhjalikult ümber töötatud ja täiendatud trükk), *Keele tekkimine ja arenemine* (1962), *Eesti keele õpik keskkoolile* (1968, [9]1980), *Eesti keele ajaloost. Keskkoolile* (1969), *Viron kielen oppikirja* (Helsingi, 1975), *Liverna och deras språk* (Göteborg, 1998).

Väärtnõu, *Ell* (6. XI 1939 Haapsalu), arhitekt. Lõpetas 1965 ERKI. Töötanud 1967—93 „EKE Projektis" ja a-st 1992 as-s „Talone", a-st 1990 ka arhitektuuribüroos „Väärtnõu ja Ringo". Projekteerinud avalikke hooneid (Pärnu sanatoorium „Tervis" I järk, 1971, koos K. Vanaselja ja A. Ringoga; Põlva haigla, 1980; Elva rannahoone, 1977, hävinud) ning elamuid — Pärnus KEK-i ühiskodu „Kadri" (1981) ning kooperatiivelamud „Ave" (1984, mõlemad koos A. Ringoga) ja „Tiit" (1987, kõik tunnistati vastavalt 1982, 1984 ja 1988 Eesti parimaks elamuks), Järveküla ühepereelamud (1997, koos A. Ringoga). ENSV tnl. arhitekt (1984).

Õiger, *Karl* (29. X 1933 Vana-Otepää v.), ehitusteadlane, tehnikateaduste dr. (1992, Tampere tehnikaülikool). Lõpetas 1960 tööstus- ja tsiviilehituse eriala TPI, täiendanud end 1979 Moskvas ja 1991—92 Tamperes. Olnud 1970—77 „EKE Projekti" osk-a peainsener ja inst-i peakonstruktor, a-st 1977 TTÜ õppejõud (a-st 1993 prof.), a-st 1993 puit- ja plastkonstruktsioonide õppetooli juh., a-st 1997 ehitusteaduskonna dekaan. Uurinud ruumiliste katusekandurite tööd, komposiitkonstruktsioonide üksikosade koostoimet, hoonete ja ehitiste kahjustusi ja nende põhjusi ning ehitiste renoveerimise võimalusi. Teadustööd ripp-, puitkoorik- ja telkkatuste, puitkonstruktsioonide ja ehitiste renoveerimise kohta. EV teaduspreemia 1995. **T:** *An analysis of a composite roof shell.* — Proceedings of International Timber Engineering Conference (1991); *Analysis on the structural behaviour of composite saddle-shape roof shells.* — Journal of Structural Mechanics (1991); *Design of glulam roof structures with steel joins.* — Proceedings of ICSAS '99 (1999).

Õiglane, *Harry*-Hartwig (5. III 1927 Raudlepa k., Sõmeru v. — 17. VII 1999 Tallinn), füüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1954). Lõpetas 1950 TRÜ. Töötas 1950—73 ENSV TA Füüsika ja Astronoomia Inst-s (a-st 1964 teadusdir.), oli a-st 1973 ENSV TA Füüsika Inst-i asedir. ja 1976—81 dir., 1967—89 „Eesti nõukogude entsüklopeedia" ja 1990—91 „Ees-

ti entsüklopeedia" peatoim. asetäitja, paljude „Eesti entsüklopeedia" füüsikaart-te ja riikide teaduse ülevaadete autor. A-st 1992 oli TPÜ õppejõud ja töötas ühtlasi gümnaasiumi füüsikaõpetajana. Uurimusi elementaarosakeste füüsika ja teadusloo alalt. Kirjutanud kõrgkooli õppekursusi („Kaasaegse teoreetilise füüsika põhikursus", 1. osa 1965, 2. osa 1967), gümnaasiumiõpikuid („Füüsika X klassile", 1. osa 1995, 2. osa 1996; „Füüsika XI klassile", 1997) ja aimermt-id. Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliige (1966). ENSV rkl. preemia 1977. **T:** *Vestlus relatiivsusteooriast* (1958, [3]1973), *Mikromaailma sügavustesse* (1963), *Füüsika, nagu ta on* (1979). ▸

Õim, *Asta* (27. IX 1943 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1981, Voroneži ülikool, vene keele ja soome-ugri keelte alal). Lõpetas 1970 TRÜ vene filoloogina. Töötanud a-st 1971 Eesti Keele Inst-s (1992–2000 dir.). Uurimusi eesti keele semantika, leksikoloogia ja leksikograafia alalt. Toimetanud ja koostanud sõnarmt-id („Vene-eesti sõnaraamat" I–IV, 1984–94 (I–II koostajaid, III–IV vastutavaid toim-id); „Sünonüümisõnastik", 1991; „Fraseoloogiasõnaraamat", 1993; „Antonüümisõnastik", 1995, [2]1998; „Väljendiraamat", 1998) ja vestmikke („Eesti-vene vestmik", 1999). Eesti Kultuurifondi aastapreemia 1992. EV teaduspreemia 1992.

Õim, *Haldur* (22. I 1942 Helme v.), keeleteadlane, filoloogiadr. (1983, kinnit. 1985), Eesti TA liige (1994). Lõpetas 1965 TRÜ eesti filoloogina (eriprogramm strukturaallingvistikas). Töötanud a-st 1969 TÜ-s teadurina, a-st 1977 on õppejõud (a-st 1986 prof., a-st 1992 üldkeeleteaduse korraline prof.). Olnud 1981–84 Helsingi ülikooli eesti keele lektor ja 1991–92 Koblenz-Landau ülikooli (Saksamaal) arvutuslingvistika külalisprof. Juhtinud tehisintellekti, infootsisüsteemi, arvutuslingvistika jmt. töörühma. Osalenud a-st 1994 mitmes rahvusv. (EL-i) keeletehnoloogiaprojektis. Uurimusi teoreetilise ja arvutuslingvistika, semantika ning pragmaatika alalt. **T:** *Semantika* (1974), *Towards a theory of linguistic pragmatics.* — Journal of Pragmatics, 1977, 1, 2; *Inimene, keel, arvuti* (1983), *Language understanding and problem solving: on the relationship between computational linguistics and artificial intelligence.* — Computational Linguistics. An International Handbook, 1989.

Õim, *Tõnu* (16. VI 1941 Raasiku), maletaja. Lõpetas 1975 male erialal Moskva kehakultuuriinst-i. Võitis 1967 Eesti ja Läti meistrivõistlustel hõbemedali. Olnud 1982–84 ja a-st 1999 kirimale maailmameister. Saanud NSV Liidu meeskonnas kirimaleolümpial 1987–94 meeskondliku kuldmedali ja 1982–87 pronksmedali ning EM-il 1973–83 kuldmedali. Rahvusv. suurmeister (1981). Töötanud 1968–91 Eesti spordikomitees male peatreenerina.

Õispuu, *Jaan* (16. III 1955 Kuressaare), keeleteadlane, *dr. phil.* (1995). Lõpetas 1978 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1978–87 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s; a-st 1987 olnud TPÜ õppejõud (1987–91 eesti keele ja kirjanduse kateedri juh., 1991–92 eesti keele kateedri juh., a-st 1992 Põhjamaade filoloogia osk-a juh., a-st 1993 prof.). Uurinud karjala keele murdeid ja kontakte naaberkeeltega ning eesti keele kui võõrkeele õpetamise problemaatikat. Avaldanud õppekirjandust. **T:** *Djorža karjala tekstid* (1990), *Karjala keelesaarte sõnamuutmissüsteem* (1994), *Djorža karjala vormisõnastik* (1995), *Справочник по эстонскому языку* (1999).

Õnnepalu, *Tõnu* (13. IX 1962 Tallinn), kirjanik. Lõpetas 1985 TRÜ bioloogina. Töötas 1985–87 Hiiumaal õpetajana, hiljem elanud vabakutselise kirjanikuna pms. Hiiumaal ja Tallinnas. Alustas luuletajana, kajastanud eeskätt looduselamusi ja üksindusmeeleolusid. Rahvusv. tuntuse saavutas rom-ga

Harry Õiglane

Asta Õim

Haldur Õim

„Piiririik" (pseud. Emil Tode, 1993, Balti Assamblee kirjandusauhind 1994), milles on käsitlenud Eesti ja Euroopa vahekorda. Rom-s „Hind" (1995) on süvenenud veelgi enam psüühikasse ja eritlenud elu põhiväärtusi tänapäeva ühtsustuvas maailmas. Kirjutanud ka esseid ja publitsistlikke art-eid ning tõlkinud prantsuse kirjandust. F. Tuglase novelliauhind 1997, kirjanduse aastapreemia 1995 ja 1996. **T:** luulekogud *Jõeäärne maja* (1985), *Ithaka* (1988), *Sel maal* (1990) ja *Mõõt* (1996, pseud. Emil Tode), rom. *Printsess* (1997, pseud. Emil Tode), fotoalbum *Vete sinisel piiril* (koos Tiit Leitoga, 1999).

Tõnu Õim

Õun, *Jaan* (1. X 1945 Kohtla-Järve — 2. IV 1996 Tallinn), flötist ja pedagoog. Lõpetas 1974 flöödierialal TRK (E. Peäske kl.), täiendas end 1974–78 Leningradi konservatooriumi assistentuuris. Mängis a-st 1973 ERSO-s, oli a-st 1987 ühtlasi EMA flöödiõppejõud (a-st 1993 prof.); õpilasi: M. Peäske, M. Matiisen, T. Saviauk, T. Pähklamägi. Esines soolokontsertidega ning solistina sümfooniakontsertidel ja kammeransamblеis (1972–79 ERSO puhkpillikvintetis, a-st 1979 ansamblis „Camerata Tallinn"). Ansambliga „Camerata Tallinn" saavutas rahvusv. tunnustuse. Tellis ja esitas eesti muusikat. Õ-a flöödimäng paistis silma artistlikkuse ja pilli meisterliku valdamise poolest. Sai 1970 vab. puhkpillimängijate võistlusel I koha. ENSV tnl. kunstnik (1986).

B: *Vastab Jaan Õun.* — Teater. Muusika. Kino, 1996, 1.

Tõnu Õnnepalu

Õun, *Mati* (17. VII 1942 Tallinn), sõjaajaloolane ja sporditegelane. Lõpetas 1984 TRÜ. Olnud 1986–89 Eesti Rkl. Meremuuseumi teadur, 1989–92 Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi dir. ning 1993–96 EV Kaitsemin-i ekspert ja konsultant, a-st 1996 vabakutseline sõjaajaloolane ning Eesti merendusterminoloogia komisjoni esimees. Käivitas 1979 Eestis jõutõstmise, oli järgmised 12 aastat selle ala juht. 1988 Akadeemilise Sõjaajaloo Seltsi asutajaid, 1988–90 ja a-st 1998 esimees. Avaldanud rmt-id meresõja ja sõjatehnika ajaloost, sõjandustegelastest jms. **T:** *Lahingud kaugetel meredel* I ja II (1995, 1996), *Eesti Vabariigi kindralid ja admiralid* (1997), *Eesti ohvitserid ja sõjandustegelased* (1998, koostaja ja autoreid), *Sõjalaevad* (1999), *II maailmasõda sõnas, pildis ja arvudes* I (1999), *Kahe maailmasõja ässad* (1999), *Kindral Johan Laidoner — 115 aastat sünnist* (1999, koostaja).

Jaan Õun

Õun, *Ülo* (30. IV 1940 Tartu — 7. III 1988 Tallinn), kujur. Lõpetas 1966 ERKI. Töötas 1967–70 Tallinnas ENSV Rkl. Loodusmuuseumis taksidermistina, a-st 1971 oli vabakunstnik. Loomingule on iseloomulik popkunstist mõjutatud irooniline ja groteskne kujutusviis, deformeeritud vorm ja varases loomejärgus ka värvi kasutamine. Ironiseerinud naiste emantsipatsiooni üle; käsitlenud tarbimise ning inimese loodusest võõrandumise temaatikat. Portreteerinud kunsti- ja kultuuritegelasi. Loomakujudes väljenda-

Mati Õun

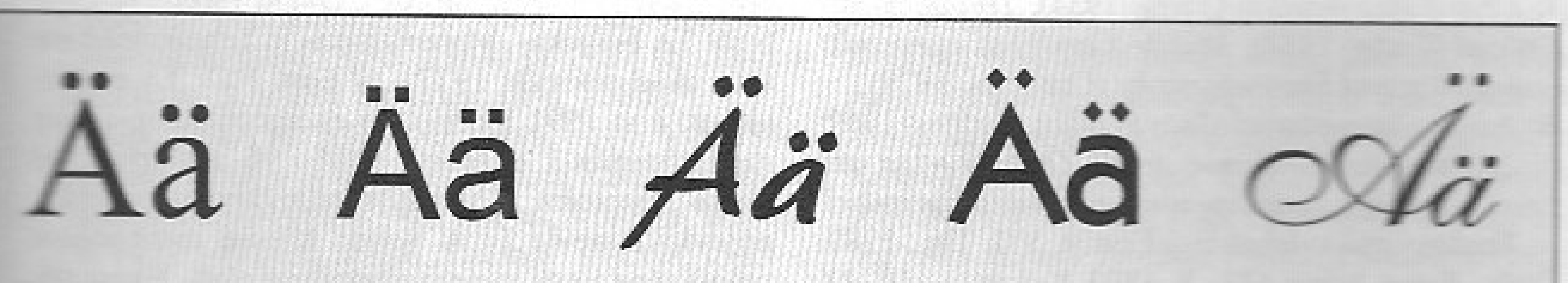
nud linnastunud inimese suhtumist loomadesse ning loonud ühisk-akriitilisi allegooriaid. ENSV tnl. kunstnik (1987). K. Raua preemia 1979. **T:** *Tuumafüüsik* (1969, värvitud kips), *Eva* (1971–78), *Eva kolhoosiaias* (1973–82, mõlemad pronks), *Mikk Mikiver* (1975, värvitud kips), *Isa ja poeg* (1977, kips), *Voldemar Panso*, *Kaljo Põllu* ja *Tiit Pääsuke* (1978), *Skulptor-monumentalist, uue ühiskonna ehitaja* (1980), *Pakend nr. 7* (1982, kõik pronks), A. Schmidti mälestussammas (1982, pronks ja graniit, koos I. Volkoviga, Tartus), *Perekond* (1983–85, Eesti Rahvusrmtk.), *Miljard Kilk* (1986, pronks).

Õunapuu, *Anton* (7. XI 1887 Vana-Vändra v. — 2. IV 1919 Petseri läh.), pedagoog, skautmaster. Lõpetas 1913 Helsingi ülikooli kehalise kasvatuse inst-i võimlemisõpetaja kutsega ja ujumisõpetuse magistrina. Töötas 1913–19 Tallinna koolides võimlemisõpetajana. Oli keskkooli võimlemisõpetuse metoodika alusepanijaid: korraldas Haapsalus, Pärnus, Tallinnas ja Viljandis võimlemisõpetajate kursusi (sh. mängukursusi), rakendas Eestis Rootsi võimlemissüsteemi füsioloogilist suunda. Oli Eestis ujumisspordi algatajaid, korraldas 1911 Piirital esimesed ujumiskursused. Lõi võimlemis- ja sporditermineid ning avaldas ajalehtedes kehakultuuri- ja spordialaseid art-eid. Asutas 1916–17 Tallinna esimesed skaudirühmad; tegi kaastööd skautide ajakirjale ja kaasas noori Kodukaitsesse. Vabadussõjas oli Kalevlaste Maleva algatajaid ja sõjakirjasaatjaid. Mälestusmärk Pitalova (Piitalova) küla läh. (1940). Langes lahingus.

Õunapuu, *Ervin* ((30. VII 1956 Käru), kirjanik ning teatri-, maali- ja filmikunstnik. Alustas teatrikunstnikuna 1980 „Vanemuises", olnud 1986–89 Rakvere Teatri peakunstnik ning a-st 1989 Tallinnas vabakutseline kunstnik ja kirjanik. Teinud lavakujundusi mitmes Eesti, Soome ja Läti teatris, kujundanud („See kadunud tee", 1990, „Tallinnfilm"; „Ainult hulludele", 1991, „Tallinnfilm"; „Jüri Rumm", 1994) ja lavastanud filme („Kuuskümmend aastat sekundis", 1997, ETV; „Aaria", 1997, Allfilm; „Kõrbekuu", 1999, Allfilm). Kirjutanud näidendeid, filmistsenaariume, novelle ja romaane. Viljelnud sürreal. tušijoonistust, akvarelli ja õlimaali, iseloomulikud on filigraanselt väljajoonistatud detailid. Esinenud a-st 1977 kunstinäitustel. Teatrikunstniku aastapreemia 1995 ja 1997, F. Tuglase novelliauhind 1999. **T:** rom-d *Olivia meistriklass* (1996), *Teie mälestuseks, kes iganes te olete ja kus asute* (1999) ja *Väike palveraamat* (2000), novellikogu *Eesti gootika* (1999), näidendid *Sannikovi maa ehk Paavsti mesinädalad* (1993), *Noa laev* (1995, koos T. Saareperaga), *Immelmanni sõlm* (1995, koos T. Hussariga) ja *Surm ooperis* (1999, ka lavastus ja kujundus Von Krahli Teatris), filmistsenaarium *Linnapea ehk Hirmu põhivormid* (1996, koos T. Hussariga).

Õunapuu, *Toom* (25. III 1943 Põltsamaa), pedagoogikateadlane, pedagoogikaknd. (1971). Lõpetas 1966 eesti filoloogina TRÜ. Olnud 1971–83 TRÜ õppejõud (a-st 1979 dots.), 1991–93 Narva Kõrgkooli prof., 1994–96 Virumaa Kõrgkooli prof., a-st 1993 Tartu Teoloogia Akadeemia eesti õigekeelsuse prof. Uurinud näitlikustamist ja õpilaste aktiviseerimist eesti keele õpetamisel ning tagasisidet. Kirjutanud hulga eesti keele õppermt-id eesti ja vene koolidele ning mitte-eestlastest täiskasvanutele (7.–9. klassi emakeeleõpikud, 1997–99, koos Pärja Õ-ga), eesti keele videokursuse „Armastuskolmnurk" stsenaariumi (1996) ja ilukirjandust. Eesti Keele Kaitse Ühingu asutajaid ja juhatuse liige, paljude metoodikakonkursside laureaat. Eesti Kultuurifondi aastapreemia 1991. **T:** *Huvitav emakeel* (1986, koos H. Laagusega), noorsoojutustus *Katkestamatu* (1989), *Eesti keele õpetamise metoodika* (1991).

Õunapuu, *Villem* (7. I 1917 Narva), viiuldaja. Lõpetas 1938 viiulierialal TK (J. Paulseni kl.), täiendas end 1939 Pariisis J. Thibaud' juures. Osalenud rahvusv. viiuldajate võistlustel Varssavis (1935) ja Brüsselis (1937). Töötas 1942–45 ja 1966–69 viiuldajana „Estonia" orkestris, oli 1949–66 ja 1969–77 ETV ja ER-i estraadiorkestri ning 1959–65 Tallinna Kammerorkestri kontsertmeister. Esinenud viiulisolistina, ka välismaal. Loonud viiulikontserdi (1937) ja massilaule. ENSV tnl. kunstnik (1969).

Times New Roman 20. saj. lõpp · Arial Normal 20. saj. lõpp · Brush 455 20. saj. lõpp · Kabel Medium 20. saj. lõpp · Shelley Allegro 20. saj. lõpp

Äniline, *Orm* (23. VI 1942 Tallinn), keemik ja arstiteadlane, *Ph. D.* (1968, Yale'i ülikool), meditsiinidr. (1976, Detroit). Lõpetas 1964 Coe kolledži (Iowas). Olnud a-st 1979 Lõuna-California ülikooli (Los Angeleses) psühhiaatria abiprof. Uurimusi psühhiaatria ja orgaanilise keemia alalt.

Ääremaa, *Kuldev* (28. XI 1943 Tartu), informaatik, tehnikaknd. (1981, kinnit. 1982). Lõpetas 1967 TRÜ. Töötanud a-st 1968 sealsamas (1969–72 arvutuskeskuse vanemteadur, 1972–82 asejuh., 1983–91 rakendusmatemaatika labori sektorijuh., 1991–93 labori juh., 1993–99 matemaatilise statistika inst-i vanemteadur, a-st 1999 lektor). Tegelnud 1963–75 alpinismiga (tõusnud kahele üle 7000 m kõrgusele mäetipule, sh. Kommunismi mäetipule), olnud 1974–76 TRÜ alpiklubi Firn president ja 1974–80 alpinismitreener. Uurimusi tarkvara koostamise üldprobleemide ja automatiseeritud infootsingu ning monotoonsete süsteemide teooria klasteranalüüsis kasutatavate rakenduste kohta. **T:** *A representation of cluster-analysis: the approach using monotonic systems*. — TRÜ toimetised, 1988, 798.

Öö	Öö	Öö	Öö	Öö	Öö
Curier New Normal 20. saj. lõpp	Times New Roman 20. saj. lõpp	Arial Normal 20. saj. lõpp	Brush 455 20. saj. lõpp	Kabel Medium 20. saj. lõpp	Shelley ... 20. saj. ...

Öpik, *Andres* (4. V 1947 Tallinn), keemik, Ilmar Ö-u poeg, keemiaknd. (1979). Lõpetas 1970 elektroonika erimaterjalide tehnoloogia erialal TPI, täiendanud end 1983–84 Soomes, 1993 Rootsis ja 1996 USA-s. Olnud a-st 1972 TTÜ õppejõud (a-st 1992 prof.), a-st 1991 keemiateaduskonna dekaan, a-st 1992 füüsikalise keemia õppetooli juh. Uurimusi tahke keha füüsikalise keemia alalt, pms. A_2B_6 tüüpi pooljuhtmaterjalide defektstruktuuri ja juhtivate polümeeride füüsikaliste ja keemiliste omaduste kohta. ENSV rkl. preemia 1985. **T:** *Defect structure of Cu-doped cadmium selenide* (autoreid). – Physica Status Solidi, 1982, 74; *High-temperature doping of polyparaphenylene with halogens* (autoreid). – Solid State Communications, 1990, 10; *Environmental QCM sensors coated with polypyrrole* (autoreid). – Synthetic Metals, 1999, 102.

Öpik, *Armin* Aleksander (24. VI 1898 Kunda – 15. I 1983 Canberra, Austraalia), geoloog ja paleontoloog, Ernst, Oskar ja Paul Ö-u vend, *dr. phil. nat.* (1928), Austraalia TA liige (1962). Lõpetas 1926 TÜ, oli 1930–44 sealsamas geoloogiakabineti ja -muuseumi juh. ning prof., ühtlasi 1936–40 Eesti Loodusuurijate Seltsi abiesimees ja 1944 esimees, 1938–39 ajakirja „Eesti Loodus" peatoim. Läks 1944 Saksamaale, oli 1945–47 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) prof. Emigreerus 1948 Austraaliasse, kus töötas 1948–65 geoloogiateenistuses. Uurimusi käsijalgsete, ostrakoodide ja trilobiitide kohta ning kambriumi ja ordoviitsiumi, sh. Eesti fosforiidi geoloogia alalt. Londoni Geoloogia Seltsi auliige (1938), Austraalia Geoloogia Seltsi auliige (1965). USA Rahvusliku TA C. D. Walcotti medal 1962. **T:** *Über Klitamboniten* (Tartu, 1934), *Trilobiten aus Estland* (Tartu, 1937), *Middle Cambrian agnostids: systematics and biostratigraphy* (Canberra, 1979). **B:** *Austraalia eestlased sõnas ja pildis.* Sydney, 1969; A. Rõõmusoks. *Professor Armin Öpik ja tema osa Eesti aluspõhja kivististe ning geoloogia uurimisel.* – Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist, VII. Tln., 1989.

Öpik, *Ernst* Julius (22. X 1893 Kunda – 10. IX 1985 Armagh, Põhja-Iirimaa), astronoom, Armin, Oskar ja Paul Ö-u vend, Eesti astronoomiakoolkonna rajajaid, *dr. phil. nat.* (1923), Eesti TA liige (1938), USA Rahvusliku TA (1975) ja mitme teise TA välisliige, Belfasti ülikooli audr. (1968). Lõpetas 1916 Moskva ülikooli, töötas 1916–20 Moskva, 1920–21 Taškendi, 1921–30 ja 1934–44 Tartu ning 1930–34 Harvardi observatooriumis. Läks 1944 Saksamaale, oli 1945–47 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) prof. Töötas a-st 1948 Põhja-Iirimaal Armagh' tähetornis ja oli a-st 1956 ühtlasi USA-s Marylandi ülikooli külalisprof. Jõudis tähe siseehituse teooriat arendades (a-st 1915) 1922 järeldusele, et tähtedes toimuvad termotuumareaktsioonid, tõestas seda (sõltumatult H. A. Bethest) 1937. Rakendas seda teooriat Päikese evolutsiooni uurides ning püüdis (1938 ja 1977) selle abil põhjendada jääaegade tekkimist. Lõi 1918–22 spiraaludude (galaktikate) kauguse määramise meetodi ja tegi selle põhjal 1921 esimesena kindlaks Andromeeda tähesüsteemi kauguse. Kummutas 1933 tähtede termotuumareaktsioonide vältust, meteoriitide vanust ja universumi paisumiskiirust arvesse võttes seisukoha, et kosmoloogiline universum on ülivana. Algatas 1930–34 meteooride vaatluse alal Tartu ja Harvardi observatooriumi koostöö ning lõi hiljem meteooride atmosfääris põlemise ja meteoriitide planeediga põrkumise teooria. Ennustas 1932 komeedipilve olemasolu Päikesesüsteemi välisosas (Öpiku-Oorti komeedipilv). Alustanud 1912 planeetide uurimist, ennustas 1950. a-il, et Marsil leidub rohkesti meteoriidikraatreid ning et Veenusel on palav, kuiv ja tolmune atmosfäär (mõlemat oletust on kinnitanud automaatjaamadega „Mariner" sooritatud uuringud). Ö-u nime kannab väikeplaneet nr. 2099. Tegutsenud ka helilooiana. **T:** *Солнце по новейшим исследованиям* (Moskva, 1922, e. k. 1928), *Physics of meteor flight in the atmosphere* (New York, 1958), *The oscillating Universe* (New York, 1960).

Öpik, *Ilmar* (17. VI 1917 Tallinn), insener ja tehnikateadlane, Paul Ö-u poeg, Andres Ö-u isa, eesti soojusenergeetikateaduse alusepanijaid, Eesti TA liige (1967), tehnikadr. (1963, Moskva Energeetikainst.), Soome Tehnikateaduste Akadeemia välisliige (1992). Töötas 1939–41 konstruktorina masinatehases „Franz Krull", lõpetas 1940 mehaanikainsenerina TTÜ. Oli 1941–42 tööpataljonis, töötas 1942–44 Sverdlovski läh. insenerina, 1944–48 Eesti põlevkivitööstuses ja 1945–68 õppejõuna TPI-s (1958–68 soojusenergeetikakateedri juh., 1962–84 omaasut. soojusenergeetikalabori juhendaja, a-st 1963 prof., a-st 1997 emeriitprof.). Olnud 1968–78 Eesti NSV TA Füüsika-, Matemaatika- ja Tehnikateaduste Osk. akad.-sekretär, 1977–87 Eesti NSV TA asepresident, a-st 1991 tööstus- ja energeetikamin-i ning majandusmin-i ekspert. 1984–96 ajakirja „Oil Shale" peatoim. Uurimusi põlevkivienergeetika, põlevkivikatelde (eriti nende kütuse mineraalosa mõju) ning Eesti energiamajanduse alalt; Narva põlevkivielektrijaamade loojaid. ENSV tnl. teadlane (1982). ENSV rkl. preemia 1970, NSVL-i rkl. preemia 1980, P. Kogermani mälestusmedal 1991, EV teaduspreemia 1996. **T:** *Soojusmajandus* (1948), *Влияние минеральной части сланцев на условия работы котлоагрегата* (1961), *Emeriitprofessori elu lugu ja mälestusi* (1999).

Öpik, *Oskar* Eugen (8. VI 1895 Kunda – 20. XI 1974 Armagh, Põhja-Iirimaa), diplomaat ja jurist, Armin, Ernst ja Paul Ö-u vend. Osales 1914–20 ohvitserina I maailmasõjas ja Venemaa kodusõjas. Õppis 1924–33 TÜ-s õigusteadust. Oli a-st 1920 Eesti välismin-i teenistuses, sh. 1936–38 saadik Leedus, 1938–39 välisministri abi (ka Riigikaitse Nõukogu liige) ja 1939–42 saadik Prantsusmaal. 1942–44 oli Eesti Omavalitsuse kohtudirektooriumi juht. Läks 1944 Saksamaale, oli a-st 1947 Norras kindlustusametnik. **T:** *Kahe sõja vahel* (Stockholm, 1957), *Häda*

Armin Öpik

Ernst Öpik

Ilmar Öpik

Paul Öpik

Mälestusi (Stockholm, 1958; mõlemad Oskar Mamer-i varjunime all), *Teekond, mis algas Kundas* (1997).

Õpik, *Paul* (22. I 1888 Tallinn — 23. VI 1967 Tallinn), majandustegelane, Armin, Ernst ja Oskar Ö-u vend, Ilmar Ö-u isa. Lõpetas 1913 Riia Polütehnilise Inst-i. Osales 1914—17 ohvitserina I maailmasõjas. Oli Eesti rahanduse rajajaid. Töötas 1918—23 rahandusmin-s, oli 1923—25 riigikassa juh., 1925—28 Eesti Pangas dir., 1928—40 Pikalaenu Panga president. Oli 1941—45 asumisel Põhja-Uuralis ja Sverdlovski obl-s, seejärel töötas Tallinnas arveametniku ja raamatupidajana.

Öövel, *Andrus* (17. X 1957 Tallinn), poliitik ja riigitegelane. Lõpetas 1985 TRÜ õigusteaduskonna, täiendanud end Suurbritannia Kuningliku Sõjaväeakadeemia teaduskolledžis. Töötas 1975—88 EV Sisemin-s, oli 1988—89 Eesti Olümpiakomitee mänedžer, 1990 Eesti Kodukaitse staabiülem, 1990—93 EV Piirivalveameti peadir., 1995—99 EV kaitseminister ja Riigikogu liige. Kuulunud a-st 1994 Koonderakonda (1999 esimees). Tegelnud aerutamisega, saanud NSV Liidu meistrivõistlustel 1980—81 hõbemedali ja 2 pronksmedalit ning tulnud 38 korda Eesti meistriks. Suurmeister (1979).

Üü Üü Üü Üü Üü

Times New Roman	Arial Normal	Brush 455	Kabel Medium	Shelley Allegro
20. saj. lõpp	20. saj. lõpp	20. saj. lõpp	20. saj. lõpp	20. saj. lõpp

Üksine, *Marje* (18. V 1945 Tallinn), graafik. Lõpetas 1970 ERKI. Alustas omapärases tehnikas kuivnõelagravüüridega (natüürmordid „Asjad aknal", 1975, ja „Asjad. *Hommage à Giorgio Morandi*", 1983; portreekompositsioonide sari „Inimene ja linn", 1982—86, kuivnõel ja akvatinta). 1980. a-te keskel sai peamiseks üldistavamas ja dekoratiivsemas väljenduslaadis teostatud koloreeritud värvilito (sarjad „Õhtune natüürmort", 1988—90, „Sügisene vaikelu", 1988—89). Tagasipöördumine sügavtrükitehnika juurde 1990. a-te II poolel tõi kaasa linna- ja loodusmotiivide mälestustesarnase põimumise ülisuures formaadis (sari „Kalad", 1998—99; „Legend", 1999; „Vaade aknast. Sajandilõpp", 1999, kuivnõel ja metsotinto). Kujundanud üle 100 rmt-u, väärtuslikemad on eesti naisluuletajate (B. Alveri, H. Jürissoni, E. Lättemäe, K. Merilaasi, M. Nurme, L. Tungla jmt.) teoste ill-d. ENSV tnl. kunstnik (1989). I. Jenseni preemia 1985 (P. Haavaoksa luulekogu „Suvised nurmed" ill-d, 1984) ja 1987 (B. Alveri luulekogu „Korallid Emajões" ill-d, 1986).

Üksip, *Albert* (8. XII 1886 Narva — 10. VIII 1966 Tallinn), näitleja ja botaanik, Albina Kausi abikaasa. Alustas teatritegevust 1905 Narva „Võitleja" seltsis. Oli 1923—49 (vaheajaga) „Estonia" näitleja, 1945—51 ühtlasi Eesti Rkl. Teatriinst-i ja „Estonia" õppestuudio teatriajaloo õppejõud, esines aastaid raadios loengutega teatri, muusika ja loodushoiu kohta, avaldas ajakirjanduses palju teatrialaseid art-eid, tõlkis näidendeid (N. Gogol, A. Ostrovski), rajas 1931 „Estonia" arhiivmuuseumi. Botaanikuna töötas 1927—31 läbi Eestimaa Provintsiaalmuuseumi 14 500-liigilise herbaariumi, kinkis TÜ-le 5000-liigilise taimekogu. Taimemäärajate autoreid, teinud neile ka joonised, uurinud hunditubakaid, kirjeldanud rohkeid pisiliike („Флора СССР", 30. kd., 1960; „Eesti NSV floora", 7. kd., 1961, autoreid). Eesti Looduseuurijate Seltsi auliige (1956). ENSV tnl. kunstnik (1945). ENSV rkl. preemia 1985 (postuumselt). **O:** Linnapealik (Gogoli *Revident*), Sander (Vilde *Pisuhänd*), Panisse (Pagnoli *Kauged rannad*, *Fanny ja Cesar*), don Basilio (Beaumarchais' *Figaro pulm*), professor Miilas (Jakobsoni *Elu tsitadellis*). **T:** *Teatrikunsti alused* (1931), *Lavakunsti õpiring* (1932), *Kodumaa taimestik* (1943), *Mälestused* (1975).

Ükskülа, *Aarne* (21. IX 1937 Tallinn), näitleja ja teatripedagoog. Lõpetas 1961 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1961—68 Rakvere Teatris, 1968—78 L. Koidula nim. Pärnu Draamateatris, 1985—88 ja a-st 1993 Eesti Draamateatris ning 1988—93 „Vanalinnastuudios", olnud a-st 1978 (vaheaegadega) ühtlasi EMA Kõrgema Lavakunstikooli õppejõud (1978—82 kateedri juh., a-st 1998 prof.) ja a-st 1997 Eesti Humanitaarinst-i teatrialaõppejõud (mänginud ka stuudioteatris „Theatrum"). Teinud lavastusi. Mänginud telelavastustes („Truu naine", „Wikmani poisid", seriaalid „V.E.R.I." ja „M Klubi") ja filmides („Ühe suve akvarellid", „Pisuhänd", „Peata ratsanik"). ENSV rahvakunstnik (1986). T. Altermanni preemia 1985, parima meesnäitleja aastapreemia 1987, parima kõrvalosatäitja aastapreemia 1996, ER-i kuuldemängupreemia 1998, Eesti Kultuurkapitali aastapreemia 1998. **O:** Kretšinski (Suhhovo-Kobõlini *Kretšinski pulm*), Wang (Brechti *Hea inimene Sezuanist*), don Juan (Frischi *Don Juan ehk Armastus geomeetria vastu*), Mees (Choiński *Alarm*), Niilas (Vallaku ja Undi *Epp Pillarpardi Punjaba potitehas*), Piibeleht (Vilde *Pisuhänd*), George (Albee' *Kes kardab Virginia Woolfi?*), Adam (Weskeri *Neli aastaaega*), Al Lewis ja Willie Clark (Simoni *Päikesepoisid*), Kreon (Anouilh' *Antigone*), Amilcar (Jamiaque'i *Härra Amilcar*), Kaljas (Kruusvalli *Vaikuse vallamaja*), Mees kontrabassiga (Süskindi *Kontrabass*), Eugene (Noréni *Ja anna meile varjud*), James Tyrone (O'Neilli *Pikk päevatee kaob öösse*), Maurus (Tammsaare ja Pedajase *Mauruse kool*), Kulõgin ja Tšebutõkin (Tšehhovi *Kolm õde*), Caribaldi (Bernhardi *Harjumuse jõud*).
B: *Vastab Aarne Ükskülа.* — Teater. Muusika. Kino, 1984, 3.

Ükskülа, *Siina* (a-ni 1959 Zinaida Ignatenko) (16. VI 1938 Luiskovitsõ k., Gattšina raj.), näitleja. Lõpetas 1961 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1961—67 Rakvere Teatris ja a-st 1967 „Endlas". Mänginud filmis („Libahunt") ja telelavastustes (seriaal „Õnne 13"). ENSV tnl. kunstnik (1978). **O:** Shen Te ja Shui Ta (Brechti *Hea inimene Sezuanist*), Laura (Williamsi *Klaasist loomaaed*), Väike prints (Saint-Exupéry ja

Raidi *Väike prints*), Aldonza/Dulcinea (Leigh' *Mees La Manchast*), Barba (Rainise *Puhu, tuul!*), Dolly (Hermani *Hallo, Dolly!*), Naine (Cocteau' *Inimese hääl*), Tekla (Strindbergi *Võlausaldajad*), Aino Kallas (Undi *Vaimude tund Jannseni tänaval*), Filumena Marturano (De Filippo *Filumena Marturano*), Loviisa ja Vanaperenaine (Wuolijoki *Niskamäe noorperenaine* ja *Niskamäe naised*), Majoriproua (Lagerlöfi ja Adlase *Gösta Berlingi saaga*), Maria Callas (McNally *Maria Callase meistrikursus*). ▸

Üksti, *Anton* (23. VI 1888 Pöide khk. — 24. IV 1942 Turinsk, Sverdlovski obl.), koolitegelane, *cand. math.* (1921). Õppis 1910—14 Helsingi ülikoolis, osales 1915—18 I maailmasõjas ja 1919 Vabadussõjas. Oli Läänemaa ühisgümnaasiumi (1918—40) ja Haapsalu rootsi gümnaasiumi (1931—40) asutajaid ja dir. Õpetajate Koja liige (1938—40 esimees). Arendas Haapsalu ja Rootsi sidemeid. 14. VI 1941 arreteeriti. Hukati vangilaagris.

Üksvärav, *Raoul* (21. IV 1928 Tallinn), majandusteadlane ja poliitik, majandusdr. (1967), Turu majandusülikooli audr. (1989). Lõpetas 1952 TPI majandusteaduskonna. Täiendanud end 1963—64 USA-s California ülikoolis ja Massachusettsi Tehnoloogiainst-s. Töötanud 1953—58 ENSV TA Majanduse Inst-s, a-st 1958 TTÜ-s (a-st 1969 prof.; 1962—64 õhtuse üldtehnilise teaduskonna dekaan, 1967—69 õhtu- ja kaugõppeprorektor, 1969—89 tööstuse juhtimise ja planeerimise kateedri juh., a-st 1997 emeriitprof.). Organisatsiooni- ja juhtimisteoreetik, tegelnud ka tööstusökonoomikaga. 1992—99 Riigikogu liige, 1992—96 Pensionäride ja Perede Liidu esimees. EV majanduspreemia 1993. **T:** *Majandusorganisatsioonide juhtimine Ameerika Ühendriikides* (1966), *Organisatsioon ja juhtimine sotsialistlikus majanduses* (1974), *Majandusjuht, tema töö ja tegevus* (1978), *Organisatsioon ja inimene* (1985), *Organisatsioon ja juhtimine* (1992).

Üleoja, *Ants* (19. XI 1936 Oonurme k., Tudulinna v.), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1961 koorijuhtimise erialal TRK (T. Vettiku kl.). Töötas 1964—68 Tallinna Muusikakooli õpetajana, olnud a-st 1972 EMA õppejõud (a-st 1989 prof.); õpilasi: A. Soots., H. Surva, A. Pehk, E. Tiisvald. Juhatanud 1962—88 Tallinna Kammerkoori, 1966—90 ER-i segakoori (a-st 1969 peadirigent) ja 1991—97 Eesti Rahvusmeeskoori ning taidluskoore (olnud 1971—83 TPI meeskoori ja a-st 1987 EKE Inseneride Meeskoori peadirigent, viimase asutaja, a-st 1995 ka Oonurme segakoori dirigent). Saanud kooridega auhindu rahvusv. koorivõistlustel. Olnud a-st 1975 üldlaulupidude ning a-st 1972 koolinoorte laulupidude üldjuhte. Koostanud koorilaulukogumikke. ENSV rahvakunstnik (1980). G. Ernesaksa preemia 1998.

Üleoja, *Ene*-Juta (26. VIII 1937 Tallinn), koorijuht ja pedagoog. Lõpetas 1962 koorijuhtimise erialal TRK (A. Ratassepa kl.). Oli 1960—70 Tallinna koolides (sh. 22. keskkoolis) muusikaõpetaja, a-st 1964 tegutsenud relatiivse noodilugemismeetodi JO-LE-MI juurutajana (koos H. Kaljustega), a-st 1970 olnud EMA koorijuhtimisõppejõud (a-st 1996 koolimuusika inst-i juh., a-st 1989 dots.). Juhatanud 1976—91 segakoori „Noorus" (5 rahvusv. võistluse laureaat) ja a-st 1991 Kaarli koguduse kontserdikoori. Olnud a-st 1975 üld- ja üliõpilaslaulupidude üldjuhte. Koostanud üldhariduskooli muusika eriklasside laulikuid. ENSV tnl. kunstitegelane (1984).

B: *Vastab Ene Üleoja.* — Teater. Muusika. Kino, 1988, 3.

Ümarik, *Jaak* (17. I 1891 Tuhalaane v. — 4. XI 1981 Tallinn), põllumajandustegelane. Lõpetas 1917 Kiievi polütehnilise inst-i põllumajandusosk-a. Täiendas end 1925 Rockefelleri fondi stipendiaadina USA-s Cornelli ja Saint Pauli ülikoolis. Töötas 1919—21 EV Põllutöömin-i põllumajandusosk-a eriteadlasena ja 1921—24 kooli- ja katseasjanduse nõunikuna. Rajas 1920 Arukülasse Riigi Põllutöö Katsejaama ja juhatas seda 1921—24. Oli 1924—25 Põllutöömin-i põllutöökoolide peainspektor, 1925—31 põllutöökoolide ja katseasjanduse nõunik, 1931—35 hariduse ja katseasjanduse büroo juh., 1935—40 põllumajandusosk-a abidir., ühtlasi maatulunduse ja katseasjanduse büroo juh., 1940—41 Põllutöö Rahvakomissariaadi peaagronoom, hiljem kaadrite ettevalmistuse osk-a juh. ja „Tsentrozagotzerno" spetsialist, 1941—42 Põllum-e Keskvalitsuse põllum-e ja katseasjanduse nõunik, 1942—44 Põllutöödirektooriumi põllum-e uurimise ja katseasjanduse osk-a juh., 1944—45 ENSV Põllutöö Rahvakomissariaadi Kuusiku Põllum-e Uurimisinst-i vanemteadur, 1945—47 agrotehnilise osk-a juh. ja vanemteadur ning 1947—49 Eesti NSV TA Põllum-e Inst-i Kuusiku filiaali agrotehnikalabori nooremteadur. 1949—50 represseeritud. **T:** *Põllumajanduslik Ameerika* (1928), *Eesti põllumajandusteadus põllumehe teenistuses* (1946).

Üprus, *Avo* (10. I 1954 Tartu), vaimulik, kirjanik ja kriitik. Lõpetas 1989 Moskva kunstide kaugõppeülikooli teatriteaduskonna ja 1999 EELK Usuteaduse Inst-i (ordineeritud 1991), täiendanud end Lääne-Inglismaa ülikoolis kriminaalpreventsiooni alal. Olnud a-st 1983 teatri- ja filmikriitik, a-st 1991 EELK kriminaal- ja ühisk-atöö juh., a-st 1996 Kriminaalpreventsiooni Nõukogu juhatuse liige. A-st 1989 Eesti Kristliku Ühenduse esimees. Kirjutanud kuulutuslikku, kristlikke motiive sisaldavat luulet, lühijutte, filmistsenaariume (sh. aimefilmile „Vaata, siin on inimene"), kirjandus- ja teatriarvustusi ning kultuuripublitsistikat, milles käsitlenud kultuuri ja religiooni suhteid. Proosas kritiseerinud allegoorilises vormis totalitaarset ühisk-a ning väärtustanud kristlikku ideoloogiat. **T:** luulekogud *Aja raamat* (1988) ja *Hälin ja aeg* (1990), rom. *Koopainimesed* (1990).

Üprus, *Helmi* (15. X 1911 Viljandi — 27. VIII 1978 Tallinn), kunstiajaloolane, *mag. phil.* (1942). Lõpetas 1936 TÜ kunstiajaloo ja romaani keelte ning 1942 etnograafia alal. Töötas 1936—47 ENSV Rkl. Etnograafiamuuseumis, 1947—50 ENSV TA Ajaloo Inst-s ja a-st 1953 Vab. Restaureerimisvalitsuses. Uurinud Tallinna keskaegset arhitektuuri („Tallinn aastal 1825", 1965; „Mustpeade hoone", 1972) ja Eesti raidkivikunsti („Tallinna etikukivid", 1971; „Raidkivikunst Eestis XIII—XVII sajandini", 1987) ning Eesti klassitsismi („Tartu Riikliku Ülikooli peahoone", 1959). Käsitlenud Tallinna vanalinna rekonstrueerimist. Toonud esile kunstistiilide osa eesti rahvakunstis. 1970. a-te alguses pühendus Eesti mõisaarhitektuurile (käsikirjad Muinsuskaitseinspektsiooni arhiivis). „Eesti arhitektuuri ajaloo" (1963) ja „Eesti kunsti ajaloo" (1970—77, K. Raua preemia 1978) autoreid. Avaldanud kunstikriitikat ja kunstnike (K. Raua, J. Saali jt.) loomingu ülevaateid ning A. Vabbe ja A. Tassa kirjavahetusel põhineva esseistliku teose „Päikesemängud" (1976). ENSV rkl. preemia 1967 ja (postuumselt) 1980.

Üprus, *Voldemar* (5. III 1902 Vooru mõis, Vana-Suislepa v. — 5. XI 1956 Kohtla-Järve), neuroloog ja neurokirurg, meditsiinidr. (1936). Lõpetas 1933 TÜ. Oli 1933—34 Rockefelleri fondi stipendiaat Londonis. Töötas a-st 1940 TÜ närvikliinikus (a-st 1943 ülemarstina), oli 1944—48 TRÜ neuroloogiakateedri juh. Et ta ei võtnud NSV Liidus vallandunud bioloogiateaduste väärtõlgendusi omaks, vallandati ta 1948. Töötas 1949—56 Kohtla-Järve haiglas. Uurinud alkoholismi, selle mõju järeltulijaile ning seost epilepsia tekkega (1920.—30. a-te andmete põhjal), poliomüeliidi teket, levikut ja tõrjet (1940. a-te põhjal) ning Kohtla-Järve ajajärgul põlevkivikaevurite perifeerse närvisüsteemi haigusi ja profülaktikat.

Siina Ü

Raoul Ü

Ants Ü

Ene Ü

Helmi Ü

Lisaartikleid

Järgmised 189 artiklit on köite põhiosa täiendus, mis moodustab sellega ühe sisulise terviku. Kuna käsikirja küljendamine toimus vahetult märksõnaartiklite tähestikulise komplekteerimise kannul, jäi osa artikleid, mis mitmesugustel põhjustel polnud tähtajaks laekunud, põhiosast välja. Köite lõpuosa mõningane hilisem ümberkavandamine on võimaldanud hilinenud artiklid siiski lisada.

Aarelaid-Tart, *Aili* (2. V 1947 Tallinn), kultuuriloolane ja -sotsioloog, Indrek Tardi abikaasa, filosoofiaknd. (1977). Lõpetas 1972 ajaloolasena TRÜ. Olnud 1975—88 Eesti NSV TA Ajaloo Inst-i teadur, a-st 1989 TPÜ Rahvusv. ja Sotsiaaluuringute Inst-i osakonnajuh. Uurimusi nüüdiskultuuri sotsiaalfilosoofiliste aspektide ning kultuuriantropoloogia ja -semiootika alalt. **T:** *Rahva kultuurielust minevikus ja tänapäeval* (1982, koos E. Janseniga), *Rahva mälumustrid* (1990), *Kodanikualgatus ja seltsid Eesti muutuval kultuurimaastikul* (1996, koostaja ja põhiautor), *Ikka kultuurile mõeldes* (1998).

Aarma, *Liivi* (10. II 1948 Raikküla v.), ajaloolane, ajalooknd. (1982). Lõpetas 1971 TRÜ ja 1995 Kesk-Euroopa ülikooli (Prahas). Olnud 1971—92 Eesti TA Ajaloo Inst-i teadur ja a-st 1992 TPÜ õppejõud (a-st 1998 rmt-uteaduse õppetooli juh., prof.). Saanud mitu korda rahvusv. (Soome Kultuurkapitali, *Svenska institutet*'i, G. Sorose fondi) stipendiume, osalenud Balti uuringute keskuste (Rootsi, USA) ühisprojektides. Uurimusi hariduse ja kirjasõna ajaloo ning ajaloolise antropoloogia alalt. „Eesti kooli ajaloo" I köite (1989) autoreid. **T:** *Põhja-Eesti meeste pikkus* (1987), *Kirjaoskus Eestis 18. saj. lõpust 1880. aastateni (nekrutinimekirjade andmeil)* (1990), *Põhja-Eesti pastorkond reformatsioonist 1885. aastani* (1998).

Aasmäe, *Hardo* (11. II 1951 Rannamõisa asundus, Haapsalu raj.), geograaf ja ühiskonnategelane, geograafiaknd. (1982, Leningrad). Lõpetas 1974 TRÜ majandusgeograafina ja asus samas tööle majandusgeograafia kateedrisse. 1977—90 töötas ENSV Kergetööstuse Min-i alluvuses (uuris juhtivsüsteemide projekteerimist, perspektiivplaneerimist, regionaalset isemajandamist jmt. valdkonda, oli 1989—90 „Mainori" teadusdir.). Osales 1978—89 (vanemteadurina) TPÜ pedagoogika ja psühholoogia kateedri linnauuringutes. Oli 1990—92 Tallinna linnapea. Tegelnud nõustamis- ja koolitustegevusega, olnud as-i „Eesti Fosforiit" nõukogu esimees (1995—96). A-st 1999 TPÜ geoökoloogia õppetooli dots. Uurinud sotsiaalmaj. arengu ruumilisi protsesse ning asustuse ja asustussüsteemide arengut. Osalenud mitme Vene Kaug-Ida aladele tehtud kompleksekspeditsiooni korraldamises. 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik (oli 9. IV 1989 Thbilisis toimunud rahva meeleavalduse mahasurumise asjaolude uurimise komisjoni aseesimees). Juhtis 1991 valitsuskomisjoni esimehena ENSV Rkl. Julgeolekukomitee likvideerimist. Olnud Eestimaa Rahvarinde asutajaid ning volikogu ja eestseisuse liige (1990—91), Eesti Keskerakonna asutajaliige (1991; kuulunud mitmel korral juhatusse). Arengupartei asutaja- ja juhatuse liige. Avaldanud teaduskirjutisi, publitsistikat ja fõljetone. **T:** *О некоторых методологических вопросах познания производственно-территориальных и социально-экономических территориальных комплексов* ja *Опыт использования информационного анализа при изучении социально-экономических территориальных комплексов*. — Учёные Записки Тартуского Государственного Университета, 432. Труды по географии XVI, 1977; *Mõistete süsteemsest käsitlusest majandusgeograafias* (koos A. Keskpaigaga). — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1979 (1981); *Ääremärkusi uuele majanduslikule mõtlemisele*. — Looming, 1987, 5.

Adler, *Elna* (24. VII 1929 Savala k., Maidla v.), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1958). Lõpetas 1953 soome-ugri keelte erialal TRÜ. Töötas 1957—91 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (a-st 1959 soome-ugri keelte sektori vanem teaduslik töötaja). Uurinud läänemeresoome keelte grammatikat ja vadja keelt, kogunud ja avaldanud vadja keele ainestikku. **T:** *Vadjalaste endisajast I: idavadja murdetekste* (1968), *Vadja keele sõnaraamat* I—IV (1990—2000, toim. koos M. Leppikuga).

Agabus, A g a b u š, *Malle* (9. IX 1948 Tallinn), sisearhitekt. Lõpetas 1973 ERKI. Töötanud 1973—77 mööblivabrikus „Standard", 1977—82 tootmiskoondises „Kooperaator" ning a-st 1975 EKA õppejõuna (a-st 1990 dots.). Teinud avalike hoonete sisekujundust („Nissani" autokeskus Tallinnas, 1992; Jyväskylä autokeskus, 1996; „Estonia" kontserdisaal, 1997; „Vanemuise" kontserdisaal, 1998; eramu „Villa Piano", 1999, Nõmmel), kavandanud eritellimus- ja sarimööblit (diivan „Eva", 1974; tool „P-2", 1979; lauad sari „UNI", a-st 1997) ja valgusteid („JAP", 1996). Kujundanud näitusi („Visioonid" I ja „Valgusega ajast aega", 1998; „Barokk Eestis", 1999; „Vanalinna detail", 2000).

Ahmet (a-ni 1999 A h m e t o v), *Dajan* (22. I 1962 Tallinn), teatrijuht, näitleja, lavastaja ja kultuuritegelane. Lõpetas 1988 näitlejaerialal TRK. Olnud a-ni 1992 „Ugala" ja Eesti Noorsooteatri näitleja ning VAT Teatri lavastaja, a-st 1992 „Ahmetov Managementi" ja a-st 1994 enda asut. Salong-Teatri dir. ja peanäitejuht, viimasega on seotud ka lasteteatri „Trumm" ja Eesti Riigikaitseakadeemia üliõpilasteatri tegevus. A-st 1996 Eestimaa tatarlaste kultuuriseltsi „Idel" esimees ja vähemusrahvaste kultuuriseltside ühenduse „Lüüra" asepresident. Sooritas 1999 palverännaku Mekasse (hadž). Kirjutanud näidendeid ja estraadilugusid (psend. J a a n V õ õ r a m a a) ning teinud televisioonis sarisaateid. **L:** Võõramaa *Tumm Hamlet* (1989), Anderseni ja Ahmetovi *Inetu pardipoeg* (1993), Murrelli *Püüke ja mäng* (1997).

Ahven, *Heino* (11. XI 1919 Räpina — 22. IV 1988 Tallinn), keeleteadlane, Kalju A-a vend, Eeva A-a abikaasa. Õppis 1937—41 Tartu õpetajate seminaris, oli 1941—43 õpetaja, õppis 1942—43 Tartu ülikoolis filoloogiat, seejärel oli Saksa sõjaväes ja Nõuk. sõjavangis. Jätkas 1945 õpinguid TRÜ-s kaugõppes, lõpetas ülikooli 1956 eesti keele erialal. Oli a-st 1947 Emakeele Seltsi vastutav sekretär, a-st 1969 teaduslik sekretär. Osales 1942—43 kirjandusrühmitises „Tuulisui". Korraldas a-ni 1958 Emakeele Seltsi korrespondentide võrku, toimetas väljaannet „Ko-

gumistöö juhendaja eesti keele alal" (1–7, 1949–58), koostas murdetekstide kogumikke ja oli Emakeele Seltsi väljaannete („Emakeele Seltsi Aastaraamat" 1–33, 1955–89; „Kodumurre" 1–21, 1960–89) tegevtoim. ning keelepäevade mõtte algataja. ENSV tnl. kultuuritegelane (1986). EV teaduspreemia 1994 (postuumselt).

Aimre, *Ivar* (11. X 1941 Tartu), sotsioloog, sotsioloogiaknd. (1977). Lõpetas 1967 TRÜ õigusteaduskonna. Olnud 1975–82 ENSV TA Ajaloo Inst-i teadur ja sektorijuh., 1982–92 TTÜ õppejõud ning a-st 1992 Sisekaitseakadeemia (1993–98 Riigikaitse Akadeemia) prorektor ja sotsioloogia õppetooli juh. Uurimusi pms. ühisk-a struktuuri ja stratifikatsiooni ning politsei tegevuse kohta. **T:** *Sotsiaalne stratifikatsioon ja mobiilsus* (1995), *The sens of security and evaluations of the police activities* (1996), *Politsei tegevus ja elanike hinnangud* (1998, ²1999, inglise k. 1998).

Airẹnne (a-ni 1994 Kadaja), *Riina* (12. IX 1959 Tartu), laulja (sopran, metsosopran). Lõpetas 1984 TRK koorijuhtimise (A. Ülcoja kl.) ja 1989 laulu erialal (T. Levaldi ja I. Kuuse kl.). Täiendanud end 1991–93 Savonlinnas Shen Xiangi, Li Yinwei ja T. Hemsley juures. Olnud a-st 1989 „Estonia" ooperi- ja operetisolist ning a-st 1992 ka EMA vokaalpedagoog. Saanud 1989 Eesti lauljate võistlusel I auhinna. Muusikateatri aastapreemia 1998. **O:** Flora, Fenena ja Eboli (Verdi *Traviata, Nabucco* ja *Don Carlos*), Silva (Kálmáni *Silva*), Cherubino (Mozarti *Figaro pulm*), Ciesca (Puccini *Gianni Schicchi*), Frida (Põldmäe *Depressioon baaris*), Carmen (Bizet' *Carmen*).

Alla, *Armin* (27. VI 1911 Tartu – 24. VIII 1981 Tallinn), fotograaf ja balletitantsija. Lõpetas 1933 Tallinna kolledži. Sooritas vendade Parikate juures meisterfotograafi eksami. Oli 1943–59 „Estonia" balletitantsija ja fotograaf ning 1959–77 ajalehe „Kodumaa" fotokorrespondent. Osales fotonäitustel, esimene isikunäitus oli 1961. Pildistas 1940.–60. a-il Tallinna teatrite, eriti „Estonia" lavastusi. Avaldanud trükis fotokomplekte „Estonia" solistidest (negatiivid ja fotod on hoiul Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis).

Allik, *Paul* (23. XII 1946 Aruküla, Kaarepere v.), maalikunstnik. Lõpetas 1966 Tartu kunstikooli. Oli 1994–95 Eesti Kunstnike Liidu asepresident. Alustas natuurilähedaste portreede, maastikumaalide ja natüürmortidega, 1980. a-il ja 1990. a-te alguses lõi ekspressiivses laadis figuraalsete elementidega kompositsioone („Alicante", 1990; „Hetäär", 1991; „Akt punasega", 1992). 1990. a-te keskpaiga loomingus ilmneb suundumus abstraktse ekspressionismi poole („Mudel" I–II, 1993–94; „Kooslus" I–II, 1994; „Ninel", 1996; „Confidence", 1996); kasutanud intensiivseid värvikontraste. A-st 1997 on taas huvikekmes figuur („Kurb" ja „Heitlik", mõlemad 1997; „Akt", 1998). Oli 1970. aastail tuntud levilaulja.

Allik, *Peeter* (28. VI 1966 Põltsamaa), maalikunstnik ja graafik. Õppis 1991–92 TKÜ-s graafikat, lõpetas 1993 TÜ maaliosk-a. Olnud kunstirühmitise „Kursi Koolkond" asutajaid (1988). Maalikunstis lähtunud pms. hilisest popkunstist, kujutanud absurdseid stseene ja karikeeritud figuure („Dr. Aibolit", 1989; „Idaeurooplased", „Meie kontseptsioon on vabadus" ja „Oksendav tüdruk", kõik 1996). Viljelnud 19. saj. saksa puulõike manceri jäljendavat graafikat („Kunstnik ja tema kana", „Usklikud" ja „Tarbetud nüansid", kõik 1999, linoollõige) ning loonud installatsioone („Viva Cuba", 1995; „Minu protest maailma vastu", 1996). Jyväskylä graafikatriennaali preemia 1996, A. Vabbe preemia 1997.

Allikvee (a-ni 1967 Kurm), *Hilja* (9. VIII 1926 Kalita k., Pati v.), geograaf ja sooteadlane, geograafiaknd. (1967). Lõpetas 1952 Tallinna Õpetajate Inst-i ja 1954 TRÜ geograafiaosk-a. Täiendanud end Moskva turbainst-s. Olnud 1953–67 ENSV TA Maaparanduse ja Sookultuuri Inst-i (Tooma katsebaasi) ja Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI mullauurimisosk-a teadur, 1967–82 ENSV Geoloogia Valitsuse (Keilas) turbarühma vanemgeoloog, jätkanud sooteaduslikku tegevust ka pensionärina. Uurinud Eesti soid, nende levikut ja tekke seaduspärasusi. Avaldanud kirjutisi soouurimise metoodika (1966, koos K. Veberiga), Eesti mitme piirkonna soode, turbavaru, turbalasunditüüpide ja turba botaanilise koostise kohta. Korraldanud mullastiku kaardistajatele soomuldade käsitlemise ühtlustamiseks välimäärangukursusi. Osalenud Eesti soode kaardi ja teatmike (1961, 1964) koostamisel. **T:** *Торфяный фонд Эстонской ССР* (1961, autoreid), *Hiiumaa sood* (1962), *Eesti NSV sood* (1964, autoreid), *Alutaguse soode maastikulis-sooteaduslik iseloomustus* (1968), *Tõhela soo* (1974), *Eesti sood* (1988, autoreid), *Eesti. Loodus* (1996, autoreid).

Allikvee, *Kunnar* (1. VIII 1926 Vaida k., Rae v.), fotograaf ja pedagoog. Lõpetas 1966 TPI automaatika-telemehaanika erialal. Fotograafiaga tegeleb a-st 1948, on a-st 1967 Tallinna Fotoklubi (TFK) liige. Õpetanud fotograafiat J. Tombi nim. Kultuuripalee fotograafia rahvaülikoolis. Osalenud rahvusv. fotovõistlustel (Eesti-Soome 1976, 1977, 1978). Avaldanud ajakirjas „Tehnika ja Tootmine" fotograafiaalaseid art-eid, loonud rakendusliku sensitomeetria meetodi (1979), arendanud ja lihtsustanud tsoonisüsteemi kasutamist. ENSV fotomeister (1980). **T:** *Säritusest fotograafias* (1976, 1982; vene k. 1981), *Fotoobjektiivid* (1979), *Fotograafia eritehnikad* (1985, koos D. Jegorovi ja J. Tarmulaga).

Almann, *Arno* (22. X 1950 Tartu), jurist, ühiskonnategelane ja -teadlane, sotsiaalteaduste dr. (1999). Lõpetas 1974 TRÜ õigusteaduskonna. Oli 1974–76 samas õppejõud, 1976–80 EKP Tartu Linnakomitee osakonnajuh. ja 1980–84 sekretär, 1984–88 ELKNÜ KK esimene sekretär, 1988 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi osakonnajuh., 1989–91 EV Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär, 1991–92 EV Ülemnõukogu esimehe riiginõunik. Olnud mitme Eesti iseseisvuse saavutamist tagava seaduseelnõu autoreid. Osales 1993–94 Eesti Haldusjuhtimise Inst-i asutamises ja oli a-ni 1999 samas õppedir., a-st 2000 on Eesti Kõrgema Kommertskooli avaliku halduse ja õiguse õppetooli juh. ja prof. ning TTÜ erakorraline prof. Uurimusi kohaliku omavalitsuse teooria ja ühisk-aelu õigusliku reguleerimise alalt.

Anšon, *Vladimir* (28. IX 1963 Gorki), teatrikunstnik. Lõpetas 1990 lavakujunduse erialal Leningradi Rkl. Teatri-, Muusika- ja Kinematograafiainst-i, töötanud samast aastast Eesti Rkl. Vene Draamateatris. Teinud lavakujundusi ka teistes Eesti teatrites, erilist tähelepanu on pälvinud koostöö E. Nüganeniga Tallinna Linnateatris. Tegutsenud ka ikoonimaalijana ja disainiõppejõuna (a-st 1997 Euroülikoolis). UNESCO preemia teatrikunstnike Praha kvadriennaalil 1999, Eesti parima teatrikunstniku aastapreemia 1999. **Lavakujundusi:** De Filippo *Filumena Marturano* (1993), Tšehhovi, Adabašjani ja Mihhalkovi *Pianoola ehk Mehhaaniline klaver* (1995), Brechti ja Weilli *Kolmekrossiooper* (1997), Suhhovo-Kobõlini *Tarelkini surm* (1998), Dostojevski ja Nüganeni *Kuritöö ja karistus* (1999), Puškini *Ihnus rüütel. Stseen Faustist* (1999).

Aps, *Robert* (7. IX 1944 Sotši), zooloog (ihtüoloog), bioloogiaknd. (1981). Lõpetas 1972 bioloogina TRÜ. Olnud 1972–92 Läänemere Kalamajanduse TUI Tallinna osk-a (hilisem Eesti Mereinst.) noorem-, vanem- ja juhtivteadur, 1992–96 Eesti Kalaameti info- ja arenguosk-a ning varude osk-a juh. ja peadir-i asetäitja, 1997–2000 keskkonnamin-i ka-

Ivar Aim

Riina Ai

Armin Al

Paul Alli

Peeter Alli

landuse osk-a asejuh., a-st 2000 Eesti Mereinst-i asedir. Tegelnud kalade vanuse määramise ning kalavaru kasutamise ja kaitsega. 1995—97 Eesti kalandusnõukogu esimees, 1996—99 Eesti Kalakapitali Nõukogu esimees, a-st 1996 Eesti esindaja Eesti ja Venemaa Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järve valitsustevahelises kalanduskomisjonis, a-st 1996 Eesti esindaja Euroopa valitsustevahelises kalandusorg-s *EASTFISH/EUROFISH*, a-st 1997 Euroopa säästva arengu asjatundjate rühma ning ÜRO Toitlus- ja Põllumajandusorg-i (FAO) Eesti komitee liige, a-st 1998 Eesti delegaat rahvusv. mereuurimise nõukogus, a-st 1999 Eesti esindaja rahvusv. Läänemere kalanduskomisjonis. Juhtinud mitmel rahvusv. kalandusläbirääkimisel Eesti delegatsiooni. **T:** *Sprat stock dynamics in the Northern Baltic, 1950—1987.* — Proceedings. International Council for the Exploration of the Sea, 190 (1989); *Baltic fisheries — the key demand is for integration* (koos H. Cwiklinski ja J. W. Owsinskiga). — Nordic-Baltic Europe is Restructuring: Looking for Integration Fits (Varssavi, 1994); *The fishery industry in Estonia* (koos L. Vaarja ja T. Lillipuuga). — FAO/EASTFISH. Fishery Industry Profile, 5 (1997).

Aren (a-ni 1935 Viirman), *Helmi* (12. X 1906 Rakvere), laulja (sopran) ja näitleja. Õppis laulmist Tartus R. Jõksi juures. Töötas 1925—32 Rakvere ajalehe „Virulane" toimetuses, mängis Rakveres näitlejate ringis, oli 1932—33 „Ugala" ja 1933—44 „Vanemuise" näitleja. Põgenes 1944 Saksamaale, a-st 1946 esines solistina Oldenburgi Eesti Rahvusteatris ja Geislingeni eesti teatris ning Müncheni ja Stuttgardi ringhäälingus. Elanud a-st 1952 USA-s, esinenud seal kontserdilauljana. **O:** Adele (Straussi *Nahkhiir*), Micaëla (Bizet' *Carmen*), Musette (Puccini *Boheem*), Nedda (Leoncavallo *Pajatsid*), Lola (Mascagni *Talupoja au*), Mariza (Kálmáni *Mariza*).

Arjakas, *Küllo* (10. X 1959 Pärnu), ajaloolane ja poliitik. Lõpetas 1983 TRÜ. Olnud 1983—85 Viljandi 4. keskkooli õpetaja, 1985—87 ENSV Arhiivide Peavalitsuse metoodik, 1988—90 Eesti Muinsuskaitse Seltsi vastutav sekretär, 1992—99 Eesti Keskerakonna peasekretär, a-st 1999 Riigikogu liige. 1990—92 EV Ülemnõukogu saadik. Konstantin Pätsi Muuseumi hooldekogu vanem. Mitme dokumendikogu (sh. „Molotov-Ribbentropi paktist baaside lepinguni", 1989, „Baasidelepingust anneksioonini", 1991, „Eesti Asutav Kogu 70", 1990) ning õpikute autoreid.

Arumäe, *Urmas* (17. I 1957 Karula, Valgamaa), neurobioloog, bioloogiaknd. (1987). Lõpetas 1980 bioloogina TRÜ. Töötanud 1980—83 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i loomageneetika laboris nooremteadurina, 1983—87 ENSV TA Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i molekulaargeneetika laboris nooremteadurina ja 1987—90 teadurina, a-st 1990 Helsingi ülikooli biotehnoloogia inst-i molekulaarse neurobioloogia programmi vanemteadurina. Olnud a-st 1997 Helsingi ülikooli neurobioloogiadots. Uurinud neurotroofilisi kasvutegureid (eriti närvikasvutegurit, gliiapärast neurotroofilist tegurit ja nende sugulastegureid), eelkõige nende tegurite osa närvirakkude arenemisel ja lootes toimuval eristumisel; osalenud GDNF-i retseptori leidmises ja iseloomustamises. Välminud sümpaatiliste neuronite esmaskultuuri ja nende neuronite mikrosüstimise meetodi. **T:** *Neurotrophins and their receptors in rat peripheral trigeminal system during maxillary nerve growth* (autoreid). — Journal of Cell Biology, 1993, 122; *mRNAs for one, two or three members of trk receptor family are expressed in single rat trigeminal ganglion neurons* (koos M. Mošnjakovi ja M. Saarmaga). — Molecular Brain Research, 43 (1996); *Functional receptor for GDNF encoded by the c-ret proto-oncogene* (autoreid). — Nature, 1996, 381.

Küllo Arjakas

Urmas Arumäe

Asmer, *Toivo* (8. I 1947 Otsu v.), insener ja poliitik. Lõpetas 1965 Tallinna Ehitus- ja Mehaanikatehnikumi. Olnud 1965—71 mitmes ettevõttes insener, 1971—91 „Eesti Põllumajandustehnika" Tallinna koondise juh. asetäitja autotranspordi alal, 1991—99 as-i Asmer juhatuse esimees, a-st 1999 EV regionaalminister. Oli 1994—98 ärikoolitusel Belgias, Rootsis, Soomes jm. 1974—89 NLKP, a-st 1994 Reformierakonna liige. Mitmekordne NSV Liidu meister vormelite ringrajasõidus (1965—71 mootorratta-, a-st 1973 autosportlane).

Astok, *Villu* (21. III 1935 Rakvere), geograaf (okeanoloog), füüsika-matemaatikaknd. okeanoloogia erialal (1968, Moskva, NSVL TA Širšovi-nim. Okeanoloogiainst., kinnit. 1969). Lõpetas 1958 TRÜ geograafiaosk-a. Töötanud Eesti Hüdrometeoroloogia Valitsuse Hiiumaa ja Tallinna allasutustes, TPI-s, mitmes Eesti NSV TA inst-s, viimati Eesti Mereinst-s. Uurinud Läänemere Eesti rannavees, eriti Väinameres ja Liivi lahes toimuvaid okeanoloogilisi protsesse. **T:** *On the hydrological regime of the Estonian sea and its modelling* (autoreid). — Estonia. Regional studies (1976); *Viru meri — fosforiidiga või ilma* (autoreid). — Kaasaegse ökoloogia probleemid (1988); *More studies on the water exchange and the nutrients of the Gulf of Riga* (1998, koos Ü. Suursaarega), *Water exchange as the main process in semi-unclosed marine systems: the Gulf of Riga case* (autoreid). — Hydrobiologia, 1999, 393.

Aunin, *Tiina* (22. IV 1941 Tallinn), kirjandusteadlane, filoloogiaknd. (1980, Leningradi ülikool). Lõpetas 1967 TRÜ inglise filoloogina. Olnud 1968—80 TRÜ ja a-st 1980 TPÜ õppejõud (a-st 1980 dots., a-st 1993 prof.), a-st 1993 TPÜ maailmakirjanduse õppetooli juh. Uurinud USA ja Kanada kirjandust. **T:** *Romantism 19. sajandi ameerika kirjanduses: ajalugu, historiograafia, ajalooline romaan* (1987), *Väike maailmakirjanike leksikon* (1999, koos L. Listra ja H. Mattiseniga).

Ausmees, *Uno* (27. I 1930 Vankse k., Juuru v.), põllumajandustehnikateadlane ja sporditegelane, tehnikaknd. (1966, Leningrad). Lõpetas 1954 metsatööstuse tehnoloogia insenerina EPA. Olnud 1954—92 EPMÜ õppejõud (a-st 1970 dots., 1963—77 autode ja traktorite kateedri juh., 1968—80 põllum-e mehhaniseerimise teaduskonna prodekaan, 1987—92 sõiduõpetuse labori ühisk. juh.) ja a-st 1994 Eesti Merehariduskeskuse Ametikooli Tartu filiaali juh. Õpetanud autode ja traktorite ehitust, tehnilist termodünaamikat ja diiselmootorite ehitust, korraldanud autode sõiduõpetust. Juhendanud Moskvas Traktorite TUI-s traktorite töökindluse uuringuid. Uurimusi traktorite töökindluse ja hooldamise kohta. Juhendanud 1978—90 Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva EPA põllumalevat. Olnud 1964—79 ENSV Kergejõustikuföderatsiooni esimees. ENSV tnl. sporditegelane (1975).
B: T. Sõõro. *Uno Ausmees — 70.* — Agraarteadus, 2000, 1.

Beier, *Priidu* (16. X 1957 Tartu), luuletaja. Lõpetas 1983 ajaloo erialal TRÜ. Olnud 1984–90 Tartu Kunstimuuseumi kunstipedagoogika sektori juh., 1991–93 Tartus ajaloo- ja filosoofiaõpetaja, ühtlasi kultuurinädalalehe „Kostabi" ja „Postimehe" toimetuses toim., 1993–94 „Postimehe" kultuuriosk-a juh., a-st 1994 H. Treffneri gümnaasiumis õpetaja. Avaldanud luulet a-st 1976. Olnud 1980. a-te omapäraseimaid uusi luuletajaid. Viljelnud paroodiat, pastišši ja romantilist tundeluulet. **T:** luulekogud *Vastus* (1986), *Tulikiri* (1989), *Mustil päevil* (1991), *Femme fatale* (1997) ja *Maavalla keiser* (2000), Matti Mogući nime all kogud *Õrn ja rõve* (1989) ja *Mina – Eiffeli torn* (1999).
B: J. Urmet. *Lähemalt ühest legendist.* – Vikerkaar, 2000, 4.

Bender, *Ants* (21. IV 1945 Vea k., Pala v.), põllumajandusteadlane ja sordiaretaja, põllumajandusdr. (2000). Lõpetas 1971 agronoomina EPA ja 1979 patentoloogina Moskva Patendiinst-i Tallinna filiaali. Olnud 1976–77 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI kultuurrohumaade osk-a nooremteadur, 1977–81 Tooma katsebaasi juh., 1981–86 Jõgeva Sordiaretusinst-i aretusosk-a juh. Juhtinud heintaimede aretust ja seemnekasvatust. Uurinud muru agrotehnikat, lutsernisortide bioloogiat, talvekindlust, saagivõimet ja saagi kvaliteeti, looduslike lutsernivormide aretuslikku väärtust ning punast ristikut, sh. polüploidiseerimise mõju punasele ristikule. Hübriidlutserni karjamaasortide 'Karlu' ja 'Juurlu' autoreid ning Eestis tunnustatud muruspetsialist. **T:** *Lutsernliikide ja -sortide talvekindlusest.* – Agraarteadus, 1997, 4; *Polüploidiseerimise mõju punase ristiku õite mõõtmetele, tolmeldava entomofauna liigilisele koostisele ja arvukusele.* – Agraarteadus, 1999, 1; *Kromosoomiarvu kahekordistamise mõju hilise punase ristiku saagile ja saagi kvaliteedile* (koos P. Rausbergiga). – EPMÜ teadustööde kogumik, 203 (1999).

Bockmann [*bok-*], *Jakob* (1. II 1889 Albu v. – 28. IV 1983 Ambla), fotokunstnik ja organist. Õppis 1899 Albu vallakoolis, fotograafiat 1911–12 Kosel. Töötas 1913. a-st 1950. a-te keskpaigani Amblas ateljeefotograafina, tegi 40 aasta jooksul Ambla lähiümbruse inimestest portreid ja grupipilte. Pildistas ka msg. sündmusi. Unikaalsed on 1917. a. veebruarirev-i päevil Petrogradis tehtud fotod (teenis 1915–17 Petrogradis tsaariarmee fotograafina). B-i fotokogu (10 000 klaasnegatiivi, 8000 portreed ja grupipilti) asub Eesti Rahva Muuseumis. Tema fotopärandist on 1997 tehtud valiknäitus „Dialoog" (fotod 20. saj. I poolest, näituse autorid E. ja J. Karm). B. pühendus ka muusikale, oli 1941–83 Ambla kiriku organist.

Borchardt [*borhart*], *Charles* (ka Carl) Amandus (30. II 1834 Kuramaa – 3. V 1892 Tallinn), fotograaf. Saabus 1853 Tallinna, töötas a-ni 1855 koos vend Robert B-ga rändfotograafina Tallinnas ja Tartus, 1855 siirdusid nad Riiga, a-st 1858 elas B. taas Eestis. Avas 1861 Tallinnas Buxhöwdeni majas (Lai t.) oma ateljee. Pildistas linnakodanikke, on etnograafiliste fotode looja. B-i tuntuimad fotokogud on „Eesti tüübid" (suur hõbemedal Moskva ülikooli loodusuurijate seltsi ülevenemaalisel etnograafianäitusel 1867), Erna von Huseni album (portreed) ning „Album von Reval" (1870 avatud Paldiski–Peterburi rdt. kõigi jaamade vaated).

Böckler [*bökler*], *Teddy* (17. VI 1930 Tapa), arhitekt ja arhitektuuriajaloolane. Lõpetas 1955 ruumikujundajana ERKI. B-i tehtud uuringute ja projekti järgi on Tallinnas restaureeritud raekoda (1959–64 kunstiajaloolane H. Üprus; interjöör 1970–75, arh-d L. Pärtelpoeg ja U. Umberg, 1970–72 kunstiajaloolane M. Lumiste; keldrisaal 1994, arh. L. Pärtelpoeg; tornikiiver 1996, insener A. Danil; fassaadi konserveerimine 1999–2000, keemik H. Ilves), taastatud Raeapteegi fassaad (1964–66) ning kohandatud teatriks elamu Lai t. 23 (1970–73, mõlemas kunstiajaloolane M. Männisalu), linnamuuseumiks elamu Vene t. 17 (1961–64, kunstiajaloolane H. Üprus) ja Matkamajaks Raekoja platsi nurgal olev hoonetepaar (1977–84, kunstiajaloolane S. Mäevälí; interjöör arh. A. Nurk). Koos kunstiajaloolase V. Raamiga taastanud Märjamaa kiriku (1957–58 ja 1965). B-i kavandite järgi on värvitud enam kui 35 kiriku interjöör (sh. Pärnu Eliisabeti, Karja ja Ridala kirikus). Avaldanud monograafia „Tallinna raekoda: uurimine ja restaureerimine 1952–1996" (1999). ENSV tnl. arhitekt (1987). E. Pütsepa preemia 1999.

Jakob Bockmann

Teddy Böckler

Demjanov, *Dimitri* (14. I 1947 Leningrad), toitlustustegelane. Lõpetas 1985 TPI majandusteaduskonna tööstuse planeerimise erialal ja 1992 Helsingi Perho restoranikooli kokanduse erialal, õppis 1996 Münchenis hotelli ja restorani juhtimist. Olnud 1965–78 baarimees, a-st 1979 restorani „Gloria" dir-i asetäitja ja dir., a-st 1993 as-i Demjanov juhatuse esimees ning restoranide „Gloria" ja „Egoist" omanik. Saanud Prantsuse gastronoomiaühenduselt *Chaine des Rotisseurs* tiitli *Maître de Table Restaurateur.* Ülemaailmse Gurmaanide ja Degustaatorite Ordu liige, ühenduse „Aasta Kokk" esimees, Eesti Hotellide ja Restoranide Liidu asutajaliige (1992), Eesti Kulinaaria Inst-i asutaja (2000). Avaldanud toidu- ja toitumisteemalisi art-eid.

Dilaktorski, *Nikolai* (26. XII 1902 Totma, Vologda kub. – 9. IV 1983 Tallinn), vene rahvusest geoloog-mineraloog ja tehnikateadlane, geoloogia-mineraloogiadr. (1951, Leningrad), prof. (1954). Lõpetas 1929 Herzeni-nim. Leningradi Rkl. Pedagoogilise Inst-i loodusteaduskonna. Töötas 1930–42 samas assistendi, dots-i, prof-i kt. ja geoloogiakateedri juh-na, oli 1947–50 ENSV TA Geoloogia Inst-i vanemteadur, 1950–63 ENSV TA Tööstusprobleemide Inst-i ning ENSV TA Ehituse ja Ehitusmaterjalide Inst-i sektorijuh., 1963–82 Ehituse TUI ehitusmaterjalide osk-a juh. ning vanemteadur-konsultant. Uurinud Eesti savileiukohti ja nende tööstuslikku kasutamist ning põlevkivituhksideainete omadusi ja tehnoloogiat. ENSV tnl. teadlane (1965). ENSV rkl. preemia 1965. – Tema poeg Stanislav D. (3. VI 1934 Leningrad) on olnud Eesti parimaid võrkpallureid (tuli 1968 Tallinna „Kalevi" meeskonnas NSV Liidu meistriks).

Efendijev, *Eldar* (29. VI 1954 Tallinn), ajaloolane ja omavalitsustegelane. Lõpetas 1976 ajaloolasena Herzeni-nim. Leningradi Rkl. Pedagoogilise Inst-i. Olnud 1976–79 Narva muuseumi vanemteadur ja 1979–99 dir., a-st 1999 Narva linnapea.

Einmann, *Eduard* (23. I 1913 Kullamaa v. – 27. X 1982 Tallinn), graafik ja maalikunstnik, NSVL KA k-liige (1958). Lõpetas 1934 Tallinnas Riigi Kunsttööstuskooli ja 1941 K. Mäe nim. Riigi Kõrgema Kunstikooli. Mobiliseeriti 1941 Punaarmeesse. Kuulus Jaroslavli eesti kunstnike kollektiivi ja osales 1943 ENSV Kunstnike Liidu asutamises. Töötas 1944–48 Tartu Rkl. Kunstiinst-i õppejõuna ja 1948–51 dir-na. Oli 1957–63 NSVL Kunstnike Liidu juhatuse sekretär. Tuntud eelkõige viljaka portretistina. Loonud pms. tööliste, talupoegade, teadlaste ja kunstiinimeste real. portreejoonistusi („Armeenia poiss", 1947; Aino Talvi portree, 1955; „Meditsiiniõde Žanna", 1955), kasutanud ka sügavtrükitehnikaid (M. Plissetskaja portree, 1960), viljelnud maastikumaali (Turkmeenia-reisi sari, 1972). ENSV rahvakunstnik (1963). ENSV rkl. preemia 1947 ja 1948.
B: B. Bernštein. *Eduard Einmann.* Tln., 1956.

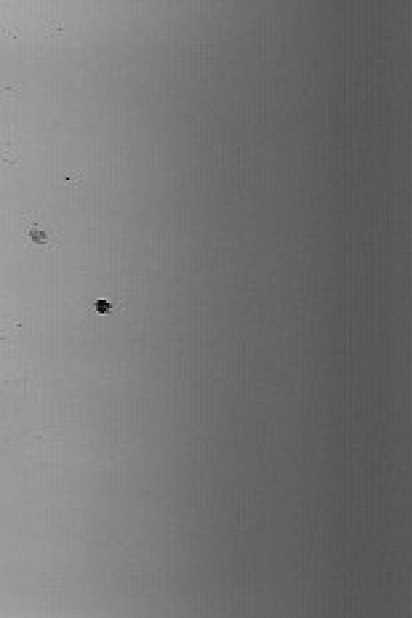

Eduard Einmann

Eipre (a-ni 1939 Theophil Einberg), *Tiit* (13. IX 1904 Priisle k., Nehatu v. — 24. II 1986 Tallinn), hüdroloog. Lõpetas 1935 meteoroloogi-geodeedina Tallinna Tehnikumi. Töötas 1946—86 Eesti Hüdrometeoroloogia Valitsuses (a-ni 1984 pinnavete hüdroloogia osk-a juh.), 1950—55 oli ühtlasi TPI hüdroloogiaõppejõud. Uurimusi hüdromeetria ja pinnavee hüdroloogia alalt. Osalenud Eesti veevaru uurimises ja veemajanduse arengukavade koostamises. Oli Endla LK-ala rajamise algatajaid. Avaldanud üle 100 teaduskirjutise. ENSV tnl. insener (1974). **T:** *Peipsi-Pihkva järve veeseisund.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1963 (1964); *Ресурсы поверхностных вод СССР 4. Эстония* (1972), *Eesti NSV pinnaveed, nende ratsionaalne kasutamine ja kaitse.* — Eesti NSV pinnavee kasutamine ja kaitse (1980); *Ресурсы пресной воды и их использование в Эстонии* (1981), *Водные ресурсы закарстованной Пандивереской возвышенности Эстонии* (1981), *Чудско-Псковское озеро* (1983).

Elken, *Jüri* (22. VI 1952 Pärnu), merefüüsik, Jaan E-i onupoeg, füüsika-matemaatikaknd. (1983, NSVL TA Širšovi-nim. Okeanoloogiainst.). Lõpetas 1975 TRÜ geofüüsika erialal. Täiendanud end Kielis mereuuringute inst-s (1989, 1990, 1993), Warnemündes Läänemere uuringute inst-s (1994) ja Norrköpingis meteoroloogia ja hüdroloogia inst-s (1994). Töötanud a-st 1975 Eesti Mereinst-s (a-st 1983 vanemteadur, a-st 1989 merefüüsika sektori juh.), a-st 1998 on ühtlasi TPÜ prof. ja geofüüsika õppetooli juhataja. Rahvusv. Ookeani Füüsikaliste Teaduste Assotsiatsiooni (IAPSO) korrespondent, Rahvusv. Mereuuringute Nõukogu (ICES) töörühmade liige jmt. töörühma ja komitee liige. Uurimusi merefüüsika ja merekeskkonna kaitse alalt. Teinud kindlaks sünoptiliste keeriste esinemise Läänemeres ning nende mõju mere tsirkulatsioonile ja ökosüsteemile. Arendanud ja rakendanud mere hüdrodünaamilisi mudeleid. Osalenud mereuuringute ekspeditsioonides Läänemerel ja Atlandi ookeanil. **T:** *Synoptic scale variability of hydrophysical fields in the Baltic Proper on the basis of CTD measurements* (koos A. Aitsamiga). — Hydrodynamics of Semi-Enclosed Seas (Amsterdam, 1982); *A view of the Canary Basin thermocline circulation in winter* (autoreid). — Journal of Geophysical Research, 1992, 97, 8; *Deep water overflow, circulation and vertical exchange in the Baltic Proper* (toim. ja autoreid). — Estonian Marine Institute Report Series, 1996, 6.

Emmus, *Ülo* (31. XII 1947 Tallinn), graafik. Õppis 1972—74 ERKI-s graafika ning 1974—78 Leipzigi graafika- ja rmt-ukunstikõrgkoolis fotograafika erialal. Töötanud 1969—72 Filmilaenutuse ja Reklaami Valitsuse kunstnikuna ning 1978—95 TKÜ õppejõuna (a-st 1989 dots.). Teinud fotol põhinevaid filmi- ja teatriplakateid (sh. „Nipernaadi", 1982, „Anekdoot", 1983), loonud vabagraafikat ning rmt-ukujundusi (P. Toominga „Ikka fotost", 1995). Korraldanud isikunäitusi (1979 koos V. Taigeriga; 1986 koos R. Kelpmaniga), osalenud nii kodumaistel kui ka välisnäitustel.

Farbregd, *Turid* (8. III 1941 Gjesdal, Norra), norra tõlkija. Õppis 1962—69 Oslo ülikoolis filoloogiat, töötas seejärel õpetajana. Olnud 1965—69 Norra raadios tõlk, 1970—94 Helsingi ülikooli norra keele lektor ja a-st 1995 Norra riigi stipendiaat. Norra-Eesti Kultuuriühingu asutajaliige ja selle ajakirja „Norsk-estisk kulturnytt" (hiljem „Estlands-nytt") toim. Tõlkinud norra keelde soome ja eesti kirjandust (J. Kaplinski, J. Kross, V. Luik, T. Õnnepalu) ning olnud soome-norra ja eesti-norra sõnarmt-te koostajaid (sh. „Norra-eesti, eesti-norra sõnaraamat", 1998, koos S. Kanguri ja Ü. Viksiga). Norra tõlkepreemia 1989, eesti kirjanduse aastapreemia (*Via Estica*) 1989. **B:** *Norra kirjandus eesti keeles ja eesti kirjandus norra keeles*. Tln., 1995.

Ferschel [*feršel*], *Ülle* (12. XII 1956 Võru), tantsupedagoog, koreograaf ja lavastaja. Lõpetas 1981 tantsujuhi erialal TPedI. Töötanud 1981—93 Lääne-Virumaal Põdrangu klubi kunstilise juhina, a-st 1993 Tamsalu v-a klubi juh-na. Juhendanud a-st 1981 Virumaal ja Rakveres laste liikumisrühmi ning laste, sega- ja naisrahvatantsurühmi. Loonud harrastustantsurühmadele tantse: „Viru memmed", „Lustilugu", „Maa tuleb täita lastega", „Igavene labajalg", „Verelilled" jmt. Tulnud tantsuloomevõistlustel auhinnalistele kohtadele. Lavastanud Virumaal ja Rakveres piirkondlikke tantsu- ja laulupidusid.

Frolov, *Gavriil Jefimovitš* (1854 Mitjovka, Tšernigivi kub. — 28. IX 1930 Raja k., Kasepää v.), ikoonimaalija. Pärit vanausuliste perekonnast. Ikoonimaalimist õppis Rēzeknes (Lätis) isa käe all. Koos vendadega maalis ikoone Venemaal. Asus u. 1890 Peipsi äärde Raja külla, kus lõi oma koolkonna (P. Sofronov jt.). Loomingu tipuks peetakse Raja kiriku maalingut (hävis II maailmasõjas).

Gretškina, *Elsa* (15. IV 1932 Gattšina raj., Leningradi obl.), haridustegelane, ajalooknd. (1970). Õppis 1956—61 TPedI-s vene keele ja kirjanduse erialal ja 1967—70 NLKP KK Ühisk-teaduste Akadeemias. Teinud 1953—59 komsomolitööd, olnud 1959—61 EKP Tallinna Keskraj. komitee instruktor, 1963—67 EKP Tallinna Kalinini raj. komitee sekretär, 1970—72 EKP Tallinna linnakomitee osakonnajuh., 1972—74 EKP KK propaganda- ja agitatsiooniosk-a juh. asetäitja ning 1974—80 teaduse ja õppeasutuste osk-a juh., 1980—88 haridusminister, 1988—90 EKP KK kvalifikatsioonitõstmise kursuste juh. asetäitja, 1990—92 Eesti Hariduse Arenduskeskuse vene- ja muukeelse hariduse osk-a juh. ja a-st 1990 ühtlasi Waldorfi pedagoogika rahvusv. seminari vastutav korraldaja, a-st 1994 Vene Erakool-Gümnaasiumi „Polüloog" dir., a-st 1998 ühtlasi EV Haridusmin-i ÜRO haridusprogrammi ja Põhjamaade projekti „Avatud õppekava" juht. 1975—90 ENSV Ülemnõukogu saadik. ENSV tnl. haridustöötaja (1988).

Gross, *Walter* Robert (20. VIII 1903 Katlakalns, Läti — 9. VI 1974 Tübingen, Saksamaa), baltisaksa päritolu paleontoloog, *Ph. D.* (1931, Berliin), Müncheni ülikooli audr. (1972). Õppis 1925—29 Marburgi ja Berliini ülikoolis. Oli 1930—61 Berliini Humboldti ülikooli õppejõud (a-st 1943 erakorraline ja a-st 1949 korraline paleontoloogiaprof.) ja 1934—37 ühtlasi Maini-äärse Frankfurdi ülikooli õppejõud, 1961—69 Tübingeni ülikooli prof. (1970—73 emeriitprof.). Hakkas kooliõpilasena koguma Koiva (Gauja) jõgikonna devoni ladestu paljandeist kalakivistisi. Kirjeldanud paljudes uurimustes devoni ja siluri kalu, mitmes töös käsitlenud Saaremaa siluri kalu ning Kirde- ja Lõuna-Eesti keskdevoni kalu. Tegelnud fossiilsete kalade morfoloogia, histoloogia ja biostratigraafiaga ning pannud aluse kalade mikrojäänuste (ms. soomuste) uurimisele. Täpsustanud Eesti ja Läti devoni setete stratigraafilist liigestust.

Haak, *Edgar* (27. XI 1931 Sõmerpalu v.), puuviljandusteadlane, põllumajandusknd. (1965). Lõpetas 1955 EPA. Olnud 1955—56 Keila raj. „Kalevi" kolhoosi agronoom, 1956—58 ja 1964—69 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI (EMM TUI) Polli katsebaasi ja 1958—60 Karja katsepunkti teadur, 1969—95 Polli katsebaasi dir. ja ühtlasi EMM TUI puuviljandusosk-a juh., a-st 1995 EPMÜ Polli Aianduse Inst-i vanemteadur. Uurinud puuvilja- ja marjakultuuride sorte ning viljapuude kasvatamise agrotehnikat. Juhtinud a-st 1969 Eesti puuviljandusalast uurimistööd. ENSV tnl. aiandustöötaja (1982). **T:** *Noore viljapuu võra kujundamine* (1969, autoreid), *Aiapidaja käsiraamat* (1974, autoreid).

B: E. Pärtel. *Edgar Haak — 60.* — Agraarteadus, 1991, 4.

Haamer, *Eenok* (17. V 1935 Tartu), kirikutegelane, Harri H-i poeg, Maarja H-i vend, *mag. theol.* (1972). Varjas 1949—55 end metsas, lõpetas 1971 EELK Usuteaduse Inst-i. Olnud a-st 1963 Mustvee koguduse õpetaja, a-st 1964 Lohusuu koguduse, a-st 1976 Maarja-Magdaleena koguduse ja a-st 1989 Tartu Soome koguduse hooldajaõpetaja, 1977—92 EELK Usuteaduse Inst-i õppejõud (a-st 1989 prof.), a-st 1992 Tartu Teoloogia Akadeemia rektor, 1990—93 ühtlasi EV Piirivalve Remniku õppekeskuse lektor. Uurimusi usupühade tähistamise kohta rahvatraditsioonis.

Haamer, *Harri* (8. VII 1906 Kuressaare — 8. VIII 1987 Tarvastu), kirikutegelane ja kultuuriloolane, Eenok ja Maarja H-i isa, Eerik H-i vend, *mag. theol.* (1962). Lõpetas 1929 TÜ usuteaduskonna. Oli 1929 EELK noorsootöö sekretär, 1929—33 Püha koguduse, 1933—48 Tartu Pauluse koguduse ja 1944—46 Saaremaa praostkonna õpetaja, 1948—55 represseerituna vangilaagris ja Siberis asumisel, 1955—87 Tarvastu koguduse ning ühtlasi 1968—69 Paistu ja 1969—82 Kõpu koguduse hooldajaõpetaja. Tunnustatud skaudi- ja noorsootöö juht. 1933—38 ajakirja „Meie Sõber" ja 1942—44 illegaalse ajakirja „Risti Valgus" toim. **T:** *Rudolf Kallase elulugu* (1928), *Naatani lood* (1992), mälestused *Meie elu on taevas* (1993, soome k. 1990), jutluste kogu *Avatud taeva all* (1998).

Haberman, Ellen-*Juta* (6. VI 1933 Urita k., Veltsa v.), zooloog ja hüdrobioloog, Henn H-i abikaasa, bioloogiaknd. (1974). Lõpetas 1957 bioloogina TRÜ. Töötanud 1957—63 Viljandis kooliõpetajana ja a-st 1963 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (a-st 1978 vanemteadur). Uurimisvaldkond: hüdrobioloogia, veeorganismide ökoloogia, zooplankton. Korraldanud Võrtsjärve limnoloogiajaama ja Soome Lammi bioloogiajaama koostööd ning teaduslikke seminare ja a-st 1996 Peipsi järve uurijate sümpoosione. Juhtis a-ni 1989 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i ning Leningradi zooloogia inst-i hüdrobioloogiaalast koostööprojekti. Olnud TÜ zooloogia ja hüdrobioloogia inst-s õppeülesandetäitja. **T:** *Lake Võrtsjärv.* — Data Book of World Lake Environment (Jaapan, Shiga, 1994); *Contemporary state of the zooplankton in Lake Peipsi.* — Hydrobiologia, 1996, 338; *Zooplankton.* — Peipsi (1999).

Hallik (a-ni 1960 Pantelejeva), *Klara* (24. IV 1933 Vruda asula, Volossovo raj.), ühiskonnateadlane, ajalooknd. (1965). Lõpetas 1961 TPedI, täiendanud end 1991 Kanadas, 1993 Suurbritannias ja 1997 Taanis. Olnud 1952—54 ELKNÜ Tartu linnakomitee organiseerimisosk. juh. ning 1954—55 II ja 1955 I sekretär, 1956—62 ELKNÜ KK sekretär, 1965—78 TPI õppejõud (kateedrijuh.), 1984—88 ENSV TA Ajaloo Inst-i teadur, 1989—92 Eesti TA Filosoofia, Sotsioloogia ja Õiguse Inst-i juhtivteadur, 1992 EV rahvussuhete minister, a-st 1993 TPÜ Rahvusv. ja Sotsiaaluuringute inst-i teadur. 1989—91 NSV Liidu rahvasaadik. Avaldanud uurimusi rahvussuhete ja rahvuspoliitika kohta. ENSV tnl. haridustöötaja (1983). **T:** *Eestimaa venelased: kas Eestimaa või Venemaa vähemus?* — Vene küsimus ja Eesti valikud (1998).

Hang, *Endel* (22. X 1930 Tallinn — 1. X 1978 Tartu), geograaf, Vaike H-u abikaasa, Tiit H-u isa. Lõpetas 1954 TRÜ, oli samast aastast geograafiakateedri õppejõud. Stažeeris 1972 Moskva ülikoolis ja 1976 ENSV TA Geoloogia Inst-s. Luges geomorfoloogia, NSV Liidu füüsilise geograafia, sooteaduse, paleogeograafia jmt. kursust. Avaldanud uurimusi Lõuna-Eesti kõrgustike pinnavormide ning maastikulise struktuuri kohta, rakendanud täpseid geodeetilisi meetodeid Eesti jõeorgude jt. pinnavormide uurimisel, korrastanud eestikeelset geograafiaalast terminoloogiat. 1959—64 Eesti Loodusuurijate Seltsi looduskaitsesektsiooni ning Eesti Geograafia Seltsi Tartu osk. esimees.

B: E. Varep. *Endel Hang.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 1980. Tln., 1984; samas ka E. Hangu trükis ilmunud tööde nimestik.

Hang, *Tiit* (25. III 1958 Tartu), kvaternaarigeoloog, Endel ja Vaike H-u poeg, geoloogiamag. (1994). Lõpetas 1981 geograafina TRÜ. Töötas 1981—96 TÜ geoloogia inst-s (1991—93 sektorijuh., 1993—96 teadur), a-st 1996 on TÜ geograafia inst-i lektor ja ühtlasi Stockholmi ülikooli kvaternaarigeoloogia inst-i doktorant. Uurimisvaldkonnad: jõeorgude geomorfoloogia, Peipsi järve geoloogiline uurimine, varvokronoloogia (viirsavide uurimisel põhinev dateerimismeetod). **T:** *Võrtsjärve valgla jõeorgude kujunemisest ja nende seosest veetasemetega* (koos A. Miideliga). — Võrtsjärve ökosüsteemi seisund, 1984; *Geology and geomorphology of Estonian river valleys as a basis for paleohydrological research.* — Paleohydrology of the temperate zone, 1987, 1; *Clay Varve chronology in the Eastern Baltic area.* — GFF, 1997, 119, 4.

Hang, *Vaike* (26. VIII 1932 Tõstamaa v.), geoloog ja looduskaitsja, Endel H-u abikaasa, Tiit H-u ema. Lõpetas 1956 TRÜ. Olnud 1957—66 ENSV TA Looduskaitse Komisjoni laborant ja TRÜ-s õppeülesandetäitja, 1966—69 TRÜ röntgenstruktuuruuringute labori teadur ja 1969—73 insener, 1973—74 Eesti Loodusuurijate Seltsi vanembibliograaf, a-st 1974 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-i insener ja bibliograaf ning Eesti TA Looduskaitse Komisjoni teadussekretär. Avaldanud art-eid kodu-uurimise ja looduskaitse ajaloo alalt, koostanud loodusteadlaste (sh. G. Vilbaste, E. Kumari, H. Viidingu ja E. Varepi) juubelibuklette. Korraldanud K. E. von Baeri majamuuseumis looduskaitse ajaloo ja loodusteadlaste kohta näitusi. Möödistanud suuri rändrahne ja võtnud osa Eesti ürglooduse rmt-u koostamisest. Kaardistanud (a-st 1980) Tõstamaa khk-s 47 küla taluhooned, olnud Tõhela kodukohapäevade ja näituste korraldajaid. A-st 1985 Eesti Rahva Muuseumi tnl. korrespondent, 1994—98 Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi juhatuse liige. E. Kumari looduskaitsepreemia 1998. **T:** *Dr. Gustav Vilbaste looduskaitsetegelasena.* — Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist (1986); *Eerik Kumari teaduslik arhiiv.* — Mullakaitse probleeme Eestis (1992); *Viruna asundusküla* (1996), *Teoste küla mälestustes* (1998), *Kiraste küla* (2000).

Hanko, *Urve* (11. XI 1926 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1964). Lõpetas TRÜ 1957 inglise ja 1962 prantsuse filoloogina. Olnud a-st 1957 TÜ õppejõud (a-st 1968 dots., 1971—73 võõrkeelte kateedri juh.). Uurinud ilukirjanduse inglise keelest eesti keelde tõlkimise küsimusi („Ilukirjanduse tõlkimisest inglise keelest eesti keelde", 1972, koos G. Liiviga) ja inglise keele stilistikat („Introduction to English Stylistics", 1973, koos G. Liivi ja O. Mutiga) ning tegelnud leksikoloogiaga. Tõlkinud inglise (J. Fowles, A. Burgess, K. Amis) ja USA kirjandust (H. James), koostanud õppevahendeid. **T:** *Inglise-eesti idioomisõnaraamat* (1998, koos G. Liiviga).

Hanso, *Märt* (16. IV 1939 Tallinn), metsateadlane, bioloogiaknd. (1968). Lõpetas 1963 EPA. Täiendanud end 1992—96 (vaheaegadega) Rootsi Põllumülikoolis (Uppsalas) ja 1997 Firenze ülikoolis. Olnud 1968—69 Metsanduse Teadusliku Uurimise Laboratooriumi vaneminsener ja nooremteadur, 1969—87 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI vanem- ja 1988—95 juhtivteadur, 1992—95 ühtlasi

Eenok Haamer

Harri Haamer

Juta Haberman

Endel Hang

Tiit Hang

EPMÜ taimekaitseinst-i taimehaiguste õppetooli juh. ja prof., a-st 1996 EPMÜ metsakasvatuse inst-i dots. ja EPMÜ Metsandusliku Uurimisinst-i vanemteadur. Õpetanud metsafütopatoloogiat ja seenekasvatust. Uurinud metsakahjustuste tekkepõhjusi ning nimmõju tõttu metsakeskkonnas toimuvaid muutusi. Diagnoosinud Eestis, Lätis, Leedus ja Itaalias keerukaid metsahaiguste juhtumeid. Avastanud Eestis mitu uut okaspuude seenhaigust ning uurinud nende tõrje võimalusi. Rakendanud metsapatoloogilises uurimistöös Eestis esimesena laialdaselt mikrobioloogilisi meetodeid. On Eestis tunnustatud seenekasvatuse eriteadlane. **T:** *Okaspuuseemikute talvitumishaiguste liigiline koosseis ja levik Eesti NSV metsataimlates aastatel 1969–1971.* – Metsanduslikud uurimused, XI (1974); *Seasonal and geographical variation of terpenes, resin acids and total phenolies in nursery grown seedlings of Scots pine* (Pinus sylvestris L.). – New Phytologist (England), 1994, 128; *Differentiating characteristics between* Melampsordidium *rusts infecting birch and alder leaves.* – Mycologia (USA), 1999, 91, 6.

Hecker [*heker*], Gekker, *Roman* (25. III 1900 Peterburi – 15. VIII 1991 Moskva), saksa päritolu Vene geoloog ja paleontoloog, bioloogiadr. (1937, Leningrad), prof. (1943). Lõpetas 1925 Leningradi mäeinst-i, töötas 1924–30 NSVL TA Geoloogiamuuseumis, a-st 1930 oli NSVL TA Paleontoloogia Inst-i vanemteadur ja laborijuh. Oli paleoökoloogilise uurimissuuna rajajaid ja sellealase distsipliini juurutajaid. Teadustöid mitme paleobasseini stratigraafia, ökoloogia ja paleogeograafia alalt, uurinud Eestis okasnahksete kivistisi. H-i paleontoloogiahuvi tärkas Eestis, kus ta juba lapsepõlvest alates suvitas. Tema emapoolne vanaisa Ernst Kolbe (srn. 1880) oli Kreenholmi Manufaktuuri asutajaid ja esimene tegevjuht.

Heinsoo, *Heinike* (5. V 1956 Tartu), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1987). Lõpetas 1978 eesti filoloogina TRÜ, a-st 1979 on sealsamas õppejõud (a-st 1989 läänemeresoome keelte õppetooli dots.). Tegelnud soome-eesti võrdleva grammatikaga, uurinud vadja keelt, koostanud õppekirjandust. Lönnroti Seltsi juhatuse liige. **T:** *Suomea oppimaan* (1991, [2]1997).

Herkel, *Andres* (14. VIII 1962 Tallinn), psühholoog ja poliitik, ajaloomag. (1997). Lõpetas 1985 TRÜ. Olnud 1985–89 ENSV Pedagoogika TUI teadur, 1990–91 ajakirja „Vikerkaar" toim., 1992–93 Eesti Humanitaarinst-i lektor, 1993–99 Riigikogu kantselei nõunik, a-st 1999 Riigikogu liige. A-st 1994 Isamaaliidu liige, a-st 1997 selle Tallinna piirkonna esimees. **T:** *Ajalugu on rikas* (1997).

Himma, *Paul* (19. VI 1953 Tartu), vioolamängija, teatri- ja muusikajuht. Lõpetas 1980 vioolaerialal TRK (H. Laane kl.). Mängis 1972–74 „Estonia" orkestris, 1974–76 ja 1978–79 ERSO-s ning 1979–82 ER-i estraadiorkestris (vioolarühma kontsertmeister), olnud 1982–84 ER-i estraadiorkestri dir., 1984–92 ER-i muusikasaadete peatoim.,1992–94 ER-i muusikajuht ja peadir-i asetäitja, a-st 1994 „Estonia" peadir.

Ilo, *Alar* (24. IX 1952 Tallinn), graafik ja fotokunstnik. Õppis 1970–74 TPedI-s joonistamist ja tööõpetust, lõpetas 1978 Leipzigi graafika- ja rmt-ukunstikõrgkooli fotograafikuna. Olnud 1970–74 ajakirja „Noorus" fotokorrespondent, 1978–80 kirjastuse „Eesti Raamat" fotoalbumite toim., 1980–82 „Desintegraatori" reklaami- ja infoosk-a asejuh., 1982–90 kirjastuse „Perioodika" ning ajakirjade „Teater. Muusika. Kino" ja „Kultuur ja Elu" fotokorrespondent, graafik ja tehniline toim., 1990–91 kirjastuse „Pilt ja Sõna" asetoim., 1990–97 kirjastus- ja reklaamibüroo *Digipress Est* tegevdir., 1997–98 telekavadekirjastuse *Parimenta* juhatuse esimees, a-st 1998 oü-u *Alarvo Balti* juhatuse esimees. Fotograafiaga tegelnud a-st 1966, oli 1968–74 Tallinna Fotoklubi liige. Korraldanud näitusi, osalenud žüriide töös, kujundanud plakatisarju ja rmt-id.

Ivask, *Mari* (21. XI 1951 Kivi-Vigala kn.), bioloog, Mihkel Aitsami (1877–1953) pojatütar, bioloogiaknd. (1983). Lõpetas 1974 TRÜ. Olnud 1975–83 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i ning 1984–88 TRÜ teadur, 1989–93 Keskkonnakaitse Teadusliku Uurimise ja Projekteerimise Ettevõtte ELVI-Aqua juhtivteadur, 1993–94 EPMÜ Keskkonnakaitseinst-i juhtivteadur, 1994–95 grupijuht, a-st 1995 prof., a-st 1998 õppedir. ja ühtlasi keskkonnaökoloogia ja -keemia labori teaduslik juhendaja. Uurimusi kalorimeetria, taimeproduktsiooni, mullaelustiku ökoloogia, bioindikatsiooni ja keskkonnakaitse alalt.

Ivaškevitš, *Aleksandr* (27. IV 1960 Thbilisi), näitleja ja tantsupedagoog. Lõpetas 1982 näitlejaerialal Harkivi Kotljarevski-nim. Kunstide Inst-i, töötanud seejärel Harkivi ja Kaliningradi teatris, a-st 1985 Eesti Rkl. Vene Draamateatris. Tegeleb steptantsuga, täiendanud end 1990. a-il sel alal mitu korda USA-s, asutas 1993 Tallinnas oma tantsukooli (*Duff-Step Studio*), õpetanud lavalist liikumist, tantsu ja vehklemist ka EMA Kõrgemas Lavakunstikoolis, TPÜ-s jm. Lavastanud eriefekte ning mänginud Vene ja Ukraina filmides. **O:** Donald (Gersche'i *Liblikad on vabad*), Kotškarjov (Gogoli *Naisevõtt*), *Piibeleht* (Vilde *Pisuhänd*), Petruchio (Shakespeare'i *Tõrksa taltsutus*), vürst Mõškin (Dostojevski ja Jerjomini *Idioot*).

Jaani, *Karin* (27. VIII 1952 Tartu rj.), diplomaat ja poliitik. Lõpetas 1980 TRÜ romaani-germaani filoloogia erialal. Olnud 1970–74 Tilsi 8-kl. kooli inglise keele õpetaja, 1980–82 ENSV Varumismin-i insener, 1982–89 teadus-tootmiskoondise „Algoritm" vaneminsener, 1989–92 Eesti Kirikute Nõukogu sekretär, 1992–95 Riigikogu liige, 1995–99 Strasbourg'is EV suursaadik Euroopa Nõukogu juures, a-st 1999 EV Välismin-i poliitikaosk. diplomaat ja Riigikogu välissuhete osk-a juh., 1993–95 ühtlasi Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee kristlik-dem. grupi aseesimees. Eesti Kristlik-Dem. Liidu asutajaliige ja aseesimees (1988–92), 1992–94 Isamaa liige ja välissekretär, 1994–95 Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna esimees ja a-ni 1999 liige, 1994–95 Kaitseliidu vanematekogu liige. – Tema abikaasa Jaan J. (28. V 1951 Tallinn) on kirikuõpetaja.

Jaanus, *Maire* (22. I 1940 Tartu), kirjandusteadlane, *Ph. D.* (1968, Harvardi ülikool). Läks 1944 koos emaga Saksamaale, elanud a-st 1950 USA-s. Õppis 1957–59 ja 1960–61 New Yorgi osariigi *Vassar College*'is ning 1959–60 Müncheni, 1961–62 Cambridge'i ja 1962–68 Harvardi ülikoolis inglise, saksa ja prantsuse kirjandust. Olnud a-st 1968 New Yorgi Columbia ülikooli *Barnard College*'i õppejõud (a-st 1981 prof.). A-st 1980 Ameerika Eesti Teadusliku Ühingu president, a-st 1990 ajakirja „Literature and Psychology" asetoim., a-st 1999 „Journal of Baltic Studies" toim. Avaldanud uurimusi kirjandusloo (sh. eesti kirjanduse), kirjandusteooria ja psühhoanalüüsi alalt ning eesti ja inglise keeles arvustusi, esseid ja proosateoseid. **T:** monograafiad *Thomas Mann: biography and form* (1968), *George Trakl* (New York, 1974), *Literature and negation* (New York, 1979), *Reading seminars I and II: Lacan's return to Freud* (Albany, 1996, koostajaid ja autoreid), *Reading seminar XI: Lacan's four fundamental concepts* (Albany, 1995, koostajaid ja autoreid), rom. *She* (New York, 1984).

Jahkola, *Antero* Kaarlo (5. II 1931 Korpilahti, Soome), soome tehnikateadlane, TTÜ audr. (1993), Eesti TA välisliige (1998). Lõpetas 1956 Helsingi teh-

nikaülikooli. Olnud seejärel *Imatran Voima OY* insener ja osk-a asejuh., ühtlasi 1957–63 Helsingi tehnikaülikooli teadur ja 1971–74 õppejõud, 1974–95 Helsingi tehnikaülikooli prof. ja laboriјuh., a-st 1995 emeriitprof. Uurimusi tahkekütuse põletamise ja gaasistamise ning jõujaamade soojusskeemide ökonoomika kohta. A-st 1976 arendanud tihedat koostööd TTÜ soojustehnika inst-ga (olnud külalislektor, osalenud siin korraldatud seminarides ja konverentsides), on Eesti-Soome energiaökonoomika töörühma liige. ▸

Jauhiainen, *Jussi* Sakari (13. X 1963 Helsingi), soome geograaf, filosoofiadr. (1995, Turu). Lõpetas 1988 Turu ülikooli, täiendanud end Barcelonas (1990–91), Cardiffis (1992), Milanos (1992–93) ja Saarbrückenis (1997–98). Olnud a-st 1995 TÜ geograafia inst-i inimgeograafiadots., a-st 1999 põhikohaga Helsingi ülikooli linnageograafiaprof. Uurinud linnageograafiat ning Euroopa maade regionaalarengut ja -poliitikat. **T:** *Estonian regional policy. Towards multi-level gouvernance in the new European context.* – Estonia. Geographical Studies VIII (2000); *Regional development and regional policy. European Union and the Baltic Sea region* (2000), *Inimesed, ühiskonnad ja ruumid. Inimgeograafia Eestis* (2000, toim. koos H. Kuluga).

Joudu, *Kusta*-Taavi (26. III 1930 Tartu), tehnikateadlane, tehnikateaduste dr. (1975, Moskva lennundusinst.), K. E. Tsiolkovski nim. Kosmonautikaakadeemia liige (1998). Lõpetas 1954 elektrijaamade, -võrkude ja -süsteemide erialal TPI. Töötanud 1955–66 Leningradi polütehnilises inst-s inseneri, teaduri ja õppejõuna, 1966–69 Üleliidulises Standardite TUI-s sektorijuh-na ja a-st 1969 Moskva lennundusinst-s õppejõuna (a-st 1969 dots., a-st 1976 prof.). Uurimusi arvutite töökindluse teooria, analüüsi ja optimeerimise kohta. **T:** *Automaatika* (1962), *Математические модели отказоустойчивых вычислительных систем* (Moskva, 1989, autoreid), *Теория проектирования вычислительных машинных систем и сетей* (Moskva, 1998, autoreid).

Juul, *Ivo* (12. VIII 1939 Tallinn), tšellist. Lõpetas 1963 tšelloerialal TRK (A. Karjuse kl.) ja 1966 Moskva konservatooriumi aspirantuuri (S. Širinski kl.). Töötas 1957–59 ENSV Rkl. Nukuteatri orkestris, a-st 1968 olnud „Estonia" orkestri tšellist (1978–88 ja 1990–97 tšellorühma kontsertmeister), 1966–78 ühtlasi TRK õppejõud; õpilasi: A. Kaasik, M. Leibak, V. Pikknurm. Osalenud „Estonia" kammerorkestris ja keelpillikvartetis ning 1969–74 ENSV Rkl. Filharmoonia keelpillikvartetis. Sai 1969 vab. keelpillimängijate võistlusel I auhinna. ENSV tnl. kunstnik (1981).

Jõe, *Heino* (4. X 1913 Vihula v. – 11. I 1990 Toronto), veste- ja noorsookirjanik, skaudijuht. Õppis 1934–36 Tallinna Pedagoogiumis. Oli 1936–41 algkooliõpetaja ja toimetas a-ni 1940 ajakirja „Eesti Skaut". Töötas 1942–43 „Postimehe" toimetuses. Põgenes 1944 Rootsi. Oli 1945–49 ajakirjanik ning Eesti Skautide Maleva ja Eesti Noorte Meeste Kristliku Ühingu Skauttöö Keskuse juh. Asutas 1949 ajakirja „Tulehoidja" ja oli a-ni 1989 selle kolleegiumi liige. A-st 1951 elas Kanadas, oli Eesti Skauttöö Keskuse juht. Avaldas a-st 1930 art-eid, kultuuriloolisi kilde, vesteid, pilkelugusid, lastejutte, laulutekste, mälestusi, noorsoormt-id, karikatuure ja skaudikäsirmt-id. **T:** *Ränikivi* (Stockholm, 1950), *Saadikud põlvpükstes* (Stockholm, 1951), *Lembitu käsiraamat* (Toronto, 1953), *Ants Ankrumees* (Toronto, 1956, 1994), *Kuidas Tallinn nime sai* (Toronto, 1978), *Lugu käbist, lugu kännust* (Toronto, 1980), *Lembitu skaudi-raamat* (Toronto, 1985), *Skaudilugu* (Toronto, 1987), *Black Joe päevaraamat* (Toronto, 1992), *Jämesääre jäljed* (Willowdale, 1994).

Jõgi, *Ahto* (14. II 1932 Kuressaare – 1. VII 1974 Tartu), ornitoloog ja teadusorganisaator, bioloogiaknd. (1965). Lõpetas 1956 bioloogina TRÜ. Töötas 1959–74 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1967–74 teadussekretär, a-st 1971 vanemteadur). Uurimusi Eesti lindude rände ja rannalinnustiku kohta. Oli mitu korda Eesti Loodusuurijate Seltsi juhatuse liige, 1956–74 Lindude Rände Uurimise Balti Komisjoni liige (1960–74 teadussekretär). Korraldas 1953–68 Eestis lindude rõngastamist. Avaldanud u. 150 teaduspublikatsiooni ja üle 300 aimekirjutise, kirjutanud filmi „Talvest talveni" stsenaariumi (1967). **T:** *Kauriliste* (Gaviidae) *ja haneliste* (Anseres) *rändest Suure väina piirkonnas Eesti NSV-s* (1965), *Puhtu ümbruse linnustik.* – Lääne-Eesti rannikualade loodus (1970); *Mõningate kulliliste rändest rõngastusandmetel.* – Lindude rändest Eestis (1971).

Antero Jauhiainen

Jõgi, *Hilja* (31. X 1927 Triigi v. – 4. III 1999 Kõue v.), kunstiajaloolane. Lõpetas 1947 Tallinna Õpetajate Seminari ja 1960 TRÜ. Oli Kose 7-kl. kooli õpetaja ja 1950–52 dir., 1952–57 Pikavere 7-kl. kooli õpetaja, 1957–61 ENSV Rkl. Kunstimuuseumi laborant ja 1961–64 ENSV TA Ajaloo Inst-i bibliograaf, 1964–90 töötas kirjastuse „Valgus" „Eesti nõukogude entsüklopeedia" (ENE) peatoimetuses. Toimetas ENE, teatmeteose „Tallinn" (1979), „Enekese" jmt. väljaande kunstiart-eid, oli „Eesti kunsti ja arhitektuuri biograafilise leksikoni" (1996) algatajaid, koostajaid ja toim-id. Avaldanud eesti raamatuill-i käsitlevaid kirjutisi, uurinud vabagraafikat, huvikeskmes oli R. Kaljo looming.

Jussi Jauhiainen

Jõgi, *Jaan* (20. VII 1949 Tallinn), geograaf (klimatoloog), Olev J. poeg, Mall J. vend, geograafiaknd. (1983, Leningrad). Lõpetas 1972 TRÜ geograafiaosk-a meteoroloogia ja klimatoloogia erialal. Töötanud 1972–91 Sakus Eesti agrometeoroloogialaboratooriumis (1983–91 vanemteadur), on a-st 1992 samas Eesti Meteoroloogia ja Hüdroloogia Inst-i teadustöötaja (1991–2000 rakendusklimatoloogia sektori juh., a-st 2000 kliimaosk-a juh.). Töötanud juhtivteadurina ka nüüdses TPÜ Ökoloogia Inst-s, a-st 1992 olnud ka TPÜ geoökoloogia õppetooli õppejõud (dots.). Uurinud Eesti üld- ja agrokliimat, mikrokliima kujunemist ja rajoonimist, inimtegevuse mõju mikrokliimale. Osalenud Eesti noorteadlaste kompleksekspeditsioonis Kamtšatkale (1978) ja Tšuktšimaale (1981). 1985–95 Eesti Geograafia Seltsi juhatuse liige. **T:** *The use of electronic computer in microclimate studies of the landscape* (1976, autoreid), *The formation of microclimate complexes on various types of landscape in the Estonian S.S.R.* (1998), koguteos *Eesti. Loodus* (1995, autoreid).

Kusta Joudu

Jõgi (a-st 1977 õieti K a e v a t s), *Mall* (16. VII 1947 Tallinn), kirjanduskriitik, toimetaja ja ajakirjanik, Ülo Kaevatsi abikaasa, Olev J. tütar, Jaan J. õde. Lõpetas 1970 eesti filoloogina TRÜ. Töötas 1970–78 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s ja F. Tuglase majamuuseumis, olnud 1978–97 „Kultuurilehe" („Sirbi ja Vasara", „Sirbi") toimetuses kirjandustoim., 1997–98 Eesti TA-s avalike suhete juht ja a-st 1999 EV Kultuurimin-s nõunik. Alustas kirjanduskriitikuna 1971, avaldanud asjatundlikke arvustusi, probleemart-eid ja aastaülevaateid. Teinud paljude kirjanikega (L. Meri, J. Kross, A. Hint, R. Saluri, M. Saat, K. Lepik jmt.) kirjanduslooliselt olulisi intervjuusid. 1998–2000 Eesti Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali esimees, a-st 1998 Eesti Kirjanike Liidu juhatuse liige.

Jaan Jõgi

Järve (a-ni 1982 R a n d a l u), *Kadri* (6. IX 1948 Tartu), taimegeneetik, Hillar Randalu tütar, Mihkel Pilli tütretütar, Ann Pikveri õde, bioloogiaknd. (1978, Moskva ülikool). Lõpetas 1971 TRÜ füüsikuna. Töötanud a-st 1971 EPMÜ Eksperimentaalbioloogia

Mall Jõgi

Inst-s (1971—73 vanemlaborant, 1973—76 nooremteadur, a-st 1978 vanemteadur). Uurinud DNA muundamist, metüleeritud DNA taastumist odras ning nisu haiguskindluse molekulaarseid mehhanisme. **T:** *Carbamoylation of DNA bases using N-nitroso-N-methylurea* (koos A. Serebrjanõiga). — Bioorganic Chemistry, 3 (5) (1977); *Adaptive response in barley* (koos A. Serebrjanõi ja J. Tsõmbalovaga). — Russian Journal of Genetics, 1995, 31, 1; *Chromosomal location of a* Triticum timopheevii-*derived powdery mildew resistance gene transferred to common wheat* (autoreid). — Genome, 43 (2) (2000). — Tema ema Ilme Randalu (15. V 1918 — 4. VI 1986) oli taimekaitseagronoom, põllumajandusknd. ja Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI taimekaitseosk. kauaaegne juh.

Järvekülg, *Lilian* (12. III 1948 Tallinn), molekulaarbioloog ja taimeviroloog, *Ph. D.* molekulaarbioloogia alal (1993). Lõpetas 1972 Leningradi ülikooli. Olnud 1972—80 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i vaneminsener ja nooremteadur, 1980—85 „Desintegraatori" biotehnoloogialabori teadur, a-st 1985 Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i molekulaargeneetikalabori vanemteadur, 1995—99 ühtlasi TTÜ toiduainete inst-i vanemteadur ja a-st 1999 geenitehnoloogia õppetooli dots. Täiendanud end Soomes, Norras, Šotimaal ja Saksamaal. Uurimisvaldkond: viroloogia, immunoloogia, taimeviiruste molekulaarbioloogia ning viirusnakkuse ja -resistentsuse mehhanismid, bio- ja toiduainete tehnoloogia (toiduainete ja bioproduktide immunokeemiline analüüs). Loonud taimeviiruste (pms. kartuliviiruste) määramiseks kasutatavad immuno-testsüsteemid. Teinud Eestis kasvatatava kartuli massanalüüse 5 levinuima viiruse suhtes. Uuringud on toimunud koostöös Moskva, Helsingi ja Uppsala ülikoolide, Saksa ja Šoti maaviljelusinst-de ning Norra taimekaitseinst-ga. **T:** *Antigenic characterization of potato virus X with monoclonal antibodes* (autoreid). — Journal of General Virology, 1988, 69; *The organization of potato virus X coat proteins in virus particles studied by tritium planigraphy and model building* (autoreid). — Virology, 1992, 188; *Kartuli viirushaigustest Eestis* (autoreid). — Kartuli tootmine, töötlemine ja tarbimine Eesti Vabariigis (1995); *Potyvirus helper component-proteinase and coat protein (CP) have coordinated functions in virus-host interactions and the same CP motif affects virus transmission and accumulation* (autoreid). — Journal of General Virology, 1999, 80.

Jürjo, *Indrek* (14. IV 1956 Tallinn), ajaloolane ja arhivaar, *mag. artium* (1998). Lõpetas 1983 TRÜ ajalooteaduskonna. Olnud 1983—92 Eesti TA Ajaloo Inst-s teadur, 1992—96 Eesti Arhiiviametis arhiivinõunik, 1996—98 Eesti Riigiarhiivi filiaalis osakonnajuh., a-st 1999 Eesti Rahvusarhiivi uurimistöö- ja publitseerimisosk-a peaspetsialist. Uurimusi baltisaksa kultuuriloo ja lähiajaloo alalt (Nõuk. repressiooni- ja jälitusorganite tegevusest Eestis ja välismaal). **T:** *Lesegesellschaften in den baltischen Provinzen im Zeitalter der Aufklärung. Mit besonderer Berücksichtigung der Lesegesellschaft von Hupel in Oberpahlen.* — Zeitschrift für Ostforschung, 1990, 4, ja 1991, 1; *Pagulus ja Nõukogude Eesti* (1996).

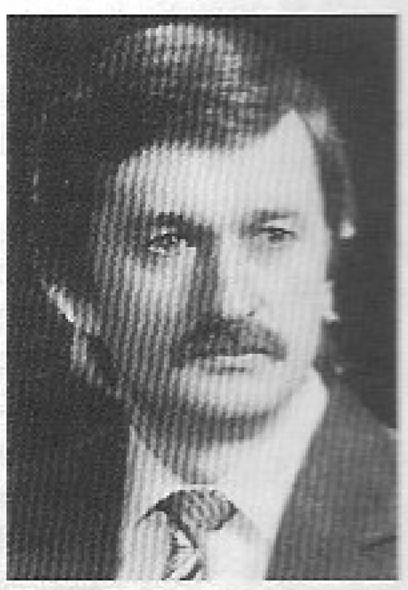
Kaasik, *Toomas* (10. XII 1951 Tallinn), fotokunstnik. Olnud 1972—75 BIT-i trükikojas kopeerija, 1975—79 ETV-s operaatori assistent, 1977—93 rahvatööndusettevõtte „Kodu" fotograaf, a-st 1996 tulundusühistu „Tavand" fotograaf. Viljelnud akti-, portree- ja maastikufotot, kasutanud fotoeritehnikaid (ülikontrasti, montaaži jmt.). A-st 1979 korraldanud isikunäitusi, osalenud paljudel vab. ja rahvusv. näitustel („Venus" 1988 ja 1990; ESTO '92). Olnud 1979—85 Tallinna Fotoklubi liige, a-st 1985 fotoringi „O" liige, a-st 1986 Eesti Fotokunstiühingu liige ja a-st 1991 loomingulise ühenduse „Igavesti Sinu" asutajaliige. Fotosid on avaldatud paljudes väljaannetes (sh. USA ajakirjas „Aperture", 1989). Eesti fotoaastapreemia 1990 (isikunäituse „Linn" eest).

Kabur (a-ni 1941 Vilgma), *Vaime* (8. XII 1914 Pada mõis, Virumaa), bibliograaf. Õppis 1934—40 TÜ-s eesti kirjandust ja 1948—50 TRÜ-s bibliograafiat ja raamatukogundust. Oli 1947—68 ENSV Rkl. Rmtk. vanembibliograaf ja 1968—83 peabibliograaf. Koostanud eesti kirjanike personaalbibliograafiaid, bibliograafilisi kogumikke ja ülevaateid, avaldanud art-eid ja tõlkeid. **T:** *Friedebert Tuglas* (1961), *A. H. Tammsaare* (1967), *Aadu Hint* (1969), *Juhan Smuul* (1974, koos I. Vesmesega), *Paul Kuusberg* (1976), *Debora Vaarandi* (1977), *Nigol Andresen* (1979), *Mart Raud* (1979), *Betti Alver* (1981), *Fr. R. Kreutzwald* (1982), *Jaan Kross* (1982), *„Looming". Bibliograafia 1940—1984* (1988), *„Loomingu" bibliograafia 1923—1940* (1997).

Kalamees, *Rein* (23. III 1967 Tallinn), taimeökoloog, *Ph. D.* taimeökoloogia ja ökofüsioloogia erialal (1999). Lõpetas 1993 bioloogina TÜ. Töötanud samast aastast TÜ botaanika ja ökoloogia inst-s (a-st 1999 teadur). Uurimisvaldkond: taimekoosluste struktuur ning uuenemine Lääne-Eesti ja saarte lubjarikastel rohumaadel, liigirikkuse taastamine Eesti poolloodusliikel niitudel, seemnepanga, seemnevihma ja vegetatiivse uuenemise vahekord liigirikaste niidukoosluste suktsessioonis ning loopealsete levik ja lookoosluste liigitamine. **T:** *The seed bank in an Estonian calcareous grassland: comparison of different successional stages* (koos M. Zobeliga). — Folia Geobotanica et Phytotaxonomica, 32 (1997); *Seed bank, seed rain and community regeneration in Estonian calcareous grasslands* (1999).

Kaldoja, *Hans* (15. XI 1942 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1969 Tallinna Draamateatri õppestuudio. Töötanud 1965—92 Eesti Draamateatris, hiljem olnud vabakutseline. Mänginud telelavastustes („Leedi Windermere'i lehvik", seriaal „V.E.R.I."), esinenud palju raadios. **O:** Ferdinand (Schilleri *Salakavalus ja armastus*), Oskar (Tammsaare ja Panso *Inimene ja inimene*), Taavet Aniluik (Traadi ja Panso *Tants aurukatla ümber*), Pillimees (Čaksi jt. *Mängi, pillimees!*), Metsamoor (Lutsu ja Trassi *Nukitsamees*), Pelléas (Maeterlincki *Pelléas ja Mélisande*), Georg Rass (Saluri *Minek*).

Kallas, *Arvi* (18. I 1936 Põtse k., Leisi v.), põllumajandustehnikateadlane. Lõpetas 1960 EPA. Olnud 1960—61 Ausi sovhoosi normeerimisinsener ja 1961—63 Jõgeva näidissovhoosi vanem-tehnoloogiainsener, töötanud 1963—93 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI-s (1963—65 katsemajandite osk-a peainsener, 1965—69 mehhaniseerimisosk-a nooremteadur, 1969—74 erikonstrueerimisbüroo tehnoloogiaosk-a juh. ja projektipeainsener, 1974—92 mehhaniseerimisosk-a vanemteadur, 1992—93 mehhaniseerimise uurimiskeskuse juh.), a-st 1993 olnud

Hans Kaldoja

Arvi Kallas

Eesti Põllum-e Mehhaniseerimise Inst-i dir. Uurimusi Eesti põllum-e mehhaniseerimise arengusuundade ja -strateegiate, põllusaaduste tootmiskulude ja tasuvuse, teravilja koristusjärgse töötlemise ja säilitamise tehnoloogia, rapsi-, heina- ja linaseemne kuivatamise tehnoloogia, teraviljakuivatite, taastuvate energiaallikate kasutamisperspektiivide, põllunduse investeerimisnõudluse ja -tasuvuse jpm. kohta. Saanud autoritunnistusi. ENSV rkl. preemia 1967. **T:** *Teraviljakasvatuse mehhaniseerimine* (1970, autoreid), *Maaviljeluse käsiraamat* (1978, autoreid), *Teravilja koristusjärgne töötlemine* (1980), *Külmõhkkuivatid* (1994), *Soeõhkkuivatid* (1996), *Teraviljakasvatuse käsiraamat* (1999, autoreid). ▲

Kallasmaa, *Marja* (21. VIII 1950 Kehra), keeleteadlane, *dr. phil.* (2000). Lõpetas 1975 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud a-st 1978 Eesti Keele Inst-s (a-st 1994 vanemteadur). K. on Eesti peamisi onomastikuid. Kogunud kohanimeainest Eesti murdealadelt ja arhiividest. Pani 1998 aluse Eesti toponüümide elektroonilisele andmebaasile. Uurinud eeskätt saarte ja Lääne-Eesti kohanimesid ja nimestruktuuri. **T:** *Структура эстонской микротопонимии (на материале западного диалекта)* (1981, käsikiri), *Saaremaa kohanimed* I (1996), *Saaremaa kohanimed* II (2000). — Tema vend J ü r i K. (13. VI 1942 Tallinn — 21. III 1993 Tallinn) lõpetas 1966 TRÜ eesti filoloogina ja oli samast aastast „Eesti entsüklopeedia" keeletoim.

Kallis, *Ain* (27. III 1942 Paide), geograaf (meteoroloog), geograafiaknd. (1974). Lõpetas 1966 TRÜ geograafiaosk-a meteoroloogia ja klimatoloogia erialal. Töötanud a-st 1970 Tõraveres Eesti TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-s (1976—91 teadussekretär). Olnud 1992—98 Eesti Meteoroloogia ja Hüdroloogia Inst-i juhtivteadur, a-st 1998 vanemteadur ja Tartu (Tõravere) meteoroloogiajaama juh. Täiendanud end Šveitsis ja Saksamaal. Uurinud kliima muutumist ning matemaatilise mudeli põhjal taimkatte produktiivsuse sõltuvust geograafilisest laiusest, tegelnud süvendatult aktinomeetriaga. Avaldanud rohkesti erialaseid populaarteaduslikke kirjutisi.

Karassev-Orgusaar, *Vladimir-Georg* (sünnijärgselt Vladimir-Georg-Julian Orgusaar, 1953—76 Vladimir K a r a s j o v) (14. XII 1931 Tallinn), ajakirjanik, ajaloolane, filmilavastaja, filmiteadlane ja -kriitik. Õppis 1955—58 Tomski ülikoolis ajalugu ja kirjandust, 1959—65 Üleliidulises Rkl. Kinematograafiainst-s filmiteadust ja lavastamist, 1964—65 osales Moskvas nn. kinematograafilise teatri loomises. Naasis 1965 Tallinna. Lõi „Tallinnfilmis" ja „Eesti Telefilmis" lepingulise stsenaristi ja režissöörina töötades oma stsenaariumide järgi ajaloo ja tänapäeva seoseid lahti mõtestavaid filme (dokumentaaltriloogia „Eelkäija", 1967, „Pööripäev", 1968, ja „Sepikoda", 1974; „Väejuht", 1968; „Uus aeg", 1969; Eessaare Aadu rom-i „Linnupriid" ainetel mängufilmid „Lindpriid", 1971, ja „Rasked aastad", 1973). Viimased kaks keelustati ja neid üritati hävitada, tema edasisi filmiprojekte eirati. 1976 jäi K. Cannes'i filmifestivali ajal pol. pagulasena Prantsusmaale ja on a-st 1981 tegutsenud Pariisis ajakirjanikuna „Vaba Euroopa" ja „Vabaduse" raadios ning esinenud Prantsuse ajakirjanduses. Olnud Eesti Kongressi saadik ja esindaja Prantsusmaal, a-st 1991 EV õiguste kaitse komitee (hiljem *Association France-Estonie — Pont de la Démocratie*) asutaja ja kaaspresident. Korraldanud Pariisis Eestit tutvustavaid üritusi, sh. 1978 G. Pompidou nim. kultuurikeskuses A. H. Tammsaare näituse ja 1992 Pariisi Soome Inst-s näituse „12 tuhat aastat Eestimaad: maa, rahvas, tema saatus ja kultuur". **T:** ajalookäsitlused *Molotov ja meie* (1988), *Molotov, Vorošilov ja meie* (1988), *Molotov, Vorošilov, Soome epopöa ja meie* (1989) ja *Ždanov ja meie* (1990, kõik Stockholmis).

Karelson, *Meinhard* (23. VIII 1917 Utukolga k., Rannu v.), põllumajandusteadlane, põllumajandusknd. (1968). Lõpetas 1936 Tooma Sookultuuri ja Maaparanduse Kooli ja 1939 Eesti Aleksandri Olustvere Põllunduskeskkooli, õppis 1939—43 Tartu ülikoolis ning lõpetas 1965 agronoomina EPA. Olnud 1943—44 Tartumaa sookultuuri ja maaparanduse konsulent, 1944—46 Sõmerpalu sovhoosi ja 1947—67 ETKVL Põltsamaa Põllum-kombinaadi dir., 1967—81 Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria TUI katsemajandite osk-a sektorijuh., 1981—88 samas loomakasvatuse analüüsi ja teadusliku kirjastuse sektori juh., 1988—94 sama sektori juhtiv- ja vanemteadur, a-st 1994 EPMÜ Loomakasvatusinst-i teadur. Uurimusi veisekasvatuse ja söödabaasi tasakaalustatud koosarendamise, loomakasvatuse ökonoomika ja põllum-ajaloo alalt. Koostas 1976 C. R. Jakobsoni Talumuuseumi arendamise ja tegevuse kava ning 1982—88 C. R. Jakobsoni ainetel 5 rmt-t. Koostanud ka 6 veisekasvatuse käsi- ja õppermt-t (olnud nende autoreid) ning hulgaliselt teadustööde kogumikke jm. väljaandeid. Harrastanud kergejõustikku (tõuganud 1938 kuuli 15.13 m). **T:** *Ökonoomika küsimusi majandi praktikas* (1968), *Veisekasvatuse kujunemisest ja arendamisest Eestis* (1972), *Lehekülgi Eesti põllumajanduse ja talurahva minevikust* (1981), *Eesti Vabariigi põllutöökoda ja põllumajandus* (1992), *Piimast ja Eesti piimandusest* (1997), *Eesti piimandusteadlane Jaan Klaar* (1999, koostaja ja autoreid), *Eesti Vabariigi agraarpoliitika 1918—1940*. — Agraarteadus, 1999, 1; *Võimu ja maaomandiõiguse seosest Eesti põllumajanduses*. — Agraarteadus, 1999, 4.

B: Ü. Oll. *Meinhard Karelson*. — Agraarteadus, 1992, 1—2; J. Kuum. *Meinhard Karelson — 80*. — Agraarteadus, 1997, 3.

Karelson, *Rudolf* (6. VIII 1929 Uulu v.), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1959). Lõpetas 1954 TRÜ eesti filoloogina. Oli 1958—59 ajakirja „Keel ja Kirjandus" keeleosk. toim., 1959—61 TRÜ aspirantuuriosk. juh., a-st 1961 töötanud Eesti Keele Inst-i sõnarmt-te (hiljem leksikoloogia) sektoris (a-st 1968 vanemteadur). Uurinud eesti kirjakeele sõnavara ning läänemeresoome keelte grammatilist laadi sõnavara (side-, kaas- ja määrsõnu), koostanud rmt-id. Olnud „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu" toim-id (sh. II köite peatoim.). F. J. Wiedemanni keeleauhind 1993.

Karindi, *Laine* (10. V 1926 Tartu), koorijuht ja pedagoog, Alfred K. tütar. Lõpetas 1953 koorijuhtimise erialal TRK (G. Ernesaksa kl.). Töötas 1953—73 Elleri-nim. Tartu Muusikakooli, Tallinna Muusikakooli ja TPedI ning 1973—96 EMA koorijuhtimise õppejõuna (a-st 1983 dots.). Juhatanud „Eesti Energia" meeskoori, Kõrgemate Koolide Lõpetanute Segakoori ja Vab. Koorijuhtide segakoori ning 1969. a. üldlaulupeol naiskoore. ENSV tnl. kunstitegelane (1979).

Karoles, *Kalle* (1. VI 1953 Tartu), metsateadlane, põllumajandusknd. (1987, Leningrad). Lõpetas 1976 EPA. Olnud 1981—85 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI vaneminsener ja nooremteadur, 1985—91 ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Min-i peametsapatoloog, 1991—92 Eesti Rkl. Metsakaitseteenistuse juh., 1992—96 Eesti Metsanduse ja Looduskaitse Inst-i dir., a-st 1996 Metsakaitse- ja Metsauuenduskeskuse juh., a-st 1993 ühtlasi EPMÜ metsakasvatusinst-i õppejõud (a-st 1994 dots.). Õpetanud ulukite bioloogiat ja jahinduse aluseid, metsafütopatoloogiat ja metsakaitset. Avaldanud kirjutisi metsanduse aluste, metsapoliitika, -kaitse, -seire ja -uuendamise, männimetsade majandamise ning keskkonnakaitse kohta. **T:** *Männikute sanitaarset sei-*

Marja K[illegible]

Vladimir-G[illegible]
Karassev-[illegible]

Meinhar[illegible]

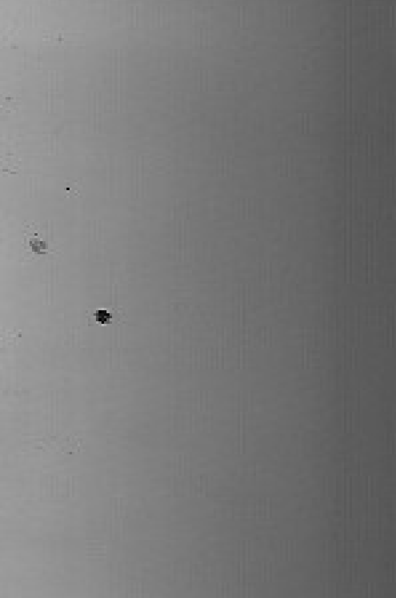

Rudolf K[illegible]

sundit halvendavad tegurid ja võimalik kahjustusmehhanism. — Metsanduslikud uurimused XXV (1992); *Forest and forest products*. — Country profile: Estonia (New York, 1994, autoreid); *Eesti metsad ja metsandus* (1996, koostaja ja autoreid), *Sustainable forest management in Estonia* (Lissabon, 1998).

Karro, *Enn* (25. VII 1966 Tartu), hüdrogeoloog, *Ph. D.* geoloogia alal (1999, Helsingi ülikool). Lõpetas 1991 TÜ, jäi seejärel samasse teadustööle. Täiendanud end 1993—94 Rootsis Göteborgi ülikoolis hüdrogeokeemia alal ja 1995—99 Helsingi ülikoolis. Peamised uurimisvaldkonnad on hüdrogeokeemia, keskkonnakeemia ja põhjavee seire. **T:** *Stormwater infiltration and accumulation of heavy metals in roadside green areas in Göteborg* (koos B. B. Lindiga). — Ecological Engineering, 1995, 5; *Long-term changes in groundwater chemistry in four coastal groundwater supply plants in Southern Finland*. — Boreal Environment Research, 1999, 4.

Kasak, *Enn* (24. IX 1954 Navi k., Väimela kn.), astrofüüsik ja filosoof, Navitrolla onu, füüsika-matemaatikaknd. (1990, kinnit. 1991). Lõpetas 1981 teoreetilise füüsika erialal TRÜ, täiendanud end 1990 Saksamaal Garchingis ja 1993 Rootsis Uppsalas. Olnud 1985—95 Eesti TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Inst-i nooremteadur ja teadur, 1995—97 Võru Inst-i dir., 1998—99 TPÜ ja a-st 1999 Õigusinst-i dots. Uurimusi astrofüüsika, keeleteaduse, filosoofia ja rahvaluule alalt. Modelleerinud galaktikate gaaskrooni dünaamikat, võtnud koos T. Helpi ja S. Ivaga osa võru keele kirjaviisi loomisest, analüüsinud pseudoteadusliku mõtlemisviisi loogikat ning käsitlenud tähistaevaga seotud uskumusi. A-st 1999 lõunaeesti keele ja kultuuri säilitamise ja arendamise valitsuskomisjoni liige, a-st 1999 Mauritiuse Inst-i juhatuse liige, a-st 1998 Eesti Assüroloogia Seltsi juhatuse liige. **T:** *On a possible model of the gaseous corona of the Galaxy* (Tallinn, 1988, autoreid), *Müüdist*. — Akadeemia, 1999, 1; *Mesopotaamia planeedinimedest*. — Akadeemia, 2000, 6.

Kasepalu, *Alfred* (21. III 1927 Käända asundus, Koluvere v.), põllumajandusteadlane ja kodu-uurija, majandusknd. (1967). Lõpetas 1956 maakorraldusinsenerina EPA. Töötas a-ni 1993 Eesti TA Majanduse Inst-s (a-st 1967 vanemteadur). Uurinud Eesti maafondi kasutamist ja põllum-tootmise prognoosimist, põllum-ettevõtete võrgu kujunemist ja arengut maakonniti. EV teaduspreemia 1994. **T:** *Põllumajanduslike kõlvikute massiivistamise majanduslikust efektiivsusest Eesti NSV-s* (1969), *Mis peremees jätab, selle mets võtab: Maa kasutamine Eesti külas* (1991), *Eesti ja Soome sotsiaalmajandusliku arengu võrdlus* (1994, autoreid).

Kattai, *Vello* (19. IX 1938 Sangaste v.), mäeinsener ja geoloog, geoloogia-mineraloogiaknd. (1985, Moskva). Lõpetas 1962 Irkutski polütehnilise inst-i geoloogiaosk-a. Olnud 1962—65 Venemaal Irkutski obl-s „Mamsljuda" trusti „Lugovka" kaevanduses vanem- ja peageoloog, 1966—68 NSVL Loode Geoloogiavalitsuse Põhja ekspeditsiooni vanemgeoloog, 1969—78 Eesti NSV Geoloogia Valitsuse Kohtla-Järve geoloogilise rühma vanemgeoloog, 1979—84 Alžeerias geoloogiliste uurimiste rühma juht, 1985—92 Eesti TA Geoloogia Inst-i vanem- ja juhtivteadur, a-st 1992 Eesti Geoloogiakeskuse maavarade osk-a juh. ja vanemgeoloog. Uurimused käsitlevad põhiliselt põlevaid maavarasid: Eesti ja Tapa põlevkivimaardla geoloogilist ehitust, varu, kaevandamistingimusi ning looduslike bituumenite ja põleva maagaasi leidumist Eestis. **T:** *Месторождение горючих сланцев мира* (Moskva, 1988, autoreid), *Geology and mineral resources of Estonia* (1997, autoreid), *Eesti põlevkivi* (2000, põhiautoreid).

Kaup, *Enn* (22. V 1946 Võrnu k., Mäetaguse v.), polaaruurija ja ökoloog, bioloogiaknd. (1981). Lõpetas 1969 TRÜ füüsikuna. Töötanud 1969—73 TPI-s insenerina, 1973—84 ENSV TA Termo- ja Elektrofüüsika Inst-s vaneminseneri ja vanemteadurina, 1984—93 Eesti TA Tallinna Botaanikaaia keskkonnalaboris (1984—89 vanemteadur, a-st 1989 juh.), a-st 1993 TTÜ Geoloogia Inst-i isotoop-paleoklimatoloogia labori vanemteadurina. A-st 1998 on ühtlasi Euroülikooli prof. Olnud 1992, 1993, 1994 ja 1995 Uppsala ülikooli ning 1993—94 Uus-Lõuna-Walesi Ülikooli (Austraalias) külalisteadur, 2000 Tokyo polaaruuringute inst-i külalisprof. Osalenud 1972—89 viies NSV Liidu ja 1993—98 kahes Austraalia Antarktika-ekspeditsioonis ning 1978—81 uurimislaeval „Aju-Dag" Läänemere-ekspeditsioonides. Heiskas esimesena Antarktises Eesti lipu (Molodjožnaja aerometeoroloogiakeskuses 9. XI 1988). Uurinud veekogude (eriti Antarktise järvede) algtoodangut ja seda mõjutavaid tegureid ning sisevete toitainetega rikastumist (eutrofeerumist) ja nende protsesside teisenemist kliima muutumise korral. Mõõtis Antarktises järve fütoplanktoni maailma väikseima aastatoodangu ja järvevee maailma suurima läbipaistvuse, tuvastas 1976—77 Antarktise järvede inimtegevusest johtuva eutrofeerumise. Populariseerinud loodusteadusi ja tegelnud edukalt loodusfotograafiaga. Antarktise Uurimise Teadusliku Komitee liige (1996), Eesti Polaarfondi juhatuse liige (1997), Eesti Polaarklubi esimees (1991). **T:** *Limnological studies in Queen Maud Land (East Antarctica)* (1988, autoreid), *Nabakirjad* (1992, koostaja ja autoreid), *Limnological features of the saline lakes of the Bunger Hills (Wilkes Land, Antarctica)* (autoreid). — Antarctic Science, 1993, 5; monograafia *The Schirmacher Oasis, Queen Maud Land, East Antarctica* (Gotha, 1995, autoreid).

Kelve, *Merike* (16. II 1947 Tallinn), biokeemik, Bernard Söödi tütar, bioloogiaknd. (1974). Lõpetas 1970 keemikuna TRÜ. Olnud 1974—78 TRÜ arstiteaduskonna biokeemiakateedri nooremteadur, 1978—80 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i molekulaarbioloogia labori teadur ja 1980—84 vanemteadur, 1984—92 Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Inst-i molekulaargeneetika labori vanemteadur ja a-st 1993 selle juh. Uurimisvaldkond: nukleiinhapped ja ribonukleiinhapete struktuur, immuunsüsteemi komponendid ja nende molekulaarne iseloomustus ning transgeensete viirusresistentsete taimede saamine (saanud patendi). Välminud ja juurutanud molekulaardiagnostika meetodeid, valmistanud monokloonseid antikehasid ning loonud nende alusel viirusdiagnostika meetodeid. ENSV rkl. preemia 1980. **T:** *The (2'—5') oligoadenylate synthetase is president in the lowest multicellular organisms, the marine sponges: demonstration of the existence and identification of its reaction products* (autoreid). — European Journal of Biochemistry, 1995, 232, 2; *Expression and activity of 2—5A synthetase in the course of differentiation and apoptosis of PC 12 cells* (autoreid). — Cytokine (1999).

Kepp, *Vallo* (6. XII 1950 Tallinn), filmilavastaja ja -operaator. Lõpetas 1979 Üleliidulise Rkl. Kinematograafiainst-i teadusfilmide operaatorina, töötanud a-st 1972 ETV-s („Eesti Telefilmis"). Teinud kultuuriainelisi tõsielufilme. **F:** *Neli aastaaega kahes botaanikaaias* (1986), *Üks pilk Betti Alverile* (1988), *Aken aja liikumisse. Viivi Luik* (1991), *Mälestus sinistes kildudes. Bernard Kangro* (1992), *Kodust punaste pihlade all. Kalju Lepik* (1993).

Kepp, *Õnne* (15. IX 1955 Tallinn), kirjandusteadlane, *mag. phil.* (1994). Lõpetas 1982 TRÜ eesti filoloogina. Töötas 1982—85 Kreutzwaldi-nim. ENSV

Rkl. Rmtk-s ja 1985–93 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, 1982–92 ühtlasi TPÜ õppejõuna, olnud 1993–98 Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse teadur ja eesti kirjanduse ajaloo töörühma juht, a-st 1996 Eesti Humanitaarinst-i õppejõud (dots.) ja eesti kultuuriloo õppetooli juh. Avaldanud a-st 1982 ajakirjanduses art-eid ja arvustusi. Uurinud eesti luulet (M. Heiberg, H. Visnapuu, K. Lepik) ja lastekirjandust. Avaldanud ülevaateteoses „Eesti paguluskirjandus 1944–1992" osa „Luule" (1994, koos A. Merilaiga). ▲

Kiho, *Jaan* (24. VI 1943 Tartu), näitleja. Lõpetas 1969 „Vanemuise" õppestuudio. Töötas 1965–88 „Vanemuises", esines ka ooperis, mänginud samas teatris ka hiljem. Juhtis 1988–91 näitetruppi „Munev aine", elas 1991–94 Rootsis. Kirjutanud muusikat, avaldanud jutte ja reisikirju. **O:** Jimmy (Delaney *Mee maik*), Olev Sookask (Kuusbergi ja Undi *Südasuvi 1941*), Enrico Venutti (Rasceli *Enrico – 100*), Masetto (Kangro *Imelugu*), Brack (Ibseni *Hedda Gabler*), Wrona (Andrzejewski ja Toominga *Polonees 1945*), Volpone (Jonsoni ja Zweigi *Volpone*).

Kiipli, *Tarmo* (30. X 1951 Ambla), geoloog (geokeemik), geoloogia-mineraloogiaknd. (1984). Lõpetas 1975 TRÜ. Töötanud 1975–87 Eesti NSV Geoloogia Valitsuses geoloogi ja vanemgeoloogina, 1987–98 TTÜ Geoloogia Inst-s (vanemteadur, sektorijuh., teadur), a-st 1998 on TTÜ mäeinst-i rakendusgeoloogia õppetooli dots. Osales 1983–87 Eesti merealade geoloogilises kaardistamises (mõõtkava 1:200 000), juhtis 1988–92 Tallinna ja selle ümbruse muldade geokeemilist uurimist (avastati keemiliste elementide anomaaliad Tallinnas ja Maardus), võttis 1992–98 osa Eesti karbonaatkivimite geokeemilisest uurimisest (avastati süsiniku isotoopanomaaliad ordoviitsiumi ja siluri kivimeis), a-st 1996 uurinud Eesti kivimeis olevaid vulkaanilisi vahekihte. **T:** *Eesti šelfi geoloogia* (1993, autoreid), *Mulla saastumine keemiliste elementidega Tallinnas ja Maardus* (koos K. Tibariga). – Eesti Loodus, 1993, 11; *Correlation of carbon isotope events and environmental cyclicity in the East Baltic Silurian* (autoreid). – Silurian cycles: linkages of dynamic stratigraphy with athmospheric, oceanic and tectonic changes, New York State Museum Bulletin, 1998, 491.

Kilk, *Ann* (21. II 1946 Pala v.), biokeemik, bioloogiaknd. (1984). Lõpetas 1970 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1972 sealsamas (1972–79 sekretoorsete protsesside biokeemia laboratooriumi insener ja vaneminsener, 1979–86 üld- ja molekulaarpatoloogia inst-i nooremteadur ja 1991–92 sama inst-i vanemteadur, 1987–91 onkogeneesilabori teadur ja vanemteadur, a-st 1992 molekulaar- ja rakubioloogia inst-i vanemteadur. Uurimisvaldkonnad: biodegradatsioon ja plasmiidid. EV teaduspreemia 1992. **T:** *Bovine papillomavirus oncoprotein E5 induces the NFkB activation through superoxide radicals* (autoreid). – Biochemistry and Molecular Biology International, 1996, 40.

Kimber, *Ain* (12. XII 1925 Pärnu – 29. V 1989 Kose alevik), fotokunstnik ja pedagoog. Õppis 1951–52 ERKI-s graafikat. Tallinna Fotoklubi asutajaliige (1960; 1963–65 esimees). Asutanud 1960–80 palju fotoklubisid ja toetanud nende tegevust (sh. Haapsalus, Hiiumaal, Narvas, Paides, Pärnus, Rakveres, Raplas, Valgas, Vasalemmas ja Võrus) ning olnud fotogrupi „Aspekt" kunstiline juht. 1965–68 Tallinna Kultuuriülikooli fotokunstikateedri juh. ja lektor, 1969–71 Tallinna 2. tehnikakooli fotoosk-a käivitaja ja erialaõpetaja. Osalenud paljudel fotonäitustel ja -võistlustel (sh. *IFO Scanbaltic Rostock* 1969, 1976). Meelisteemad on akt, portree ja loodus. Avaldanud fotoalaseid kirjutisi. ENSV fotomeister (1978).

Kirsipuu, *Aare* (26. VI 1934 Tartu), ihtüoloog ja füsioloog, bioloogiaknd. (1965). Lõpetas 1957 bioloogina TRÜ. Olnud 1965–91 Eesti TA Zooloogia ja Botaanika Inst-i Võrtsjärve limnoloogiajaamas noorem- ja vanemteadur, 1991–93 samas vanemlaborant. Uurinud kalade ainevahetust, eriti vere valgusüsteemi sõltuvust välistingimustest ja kala füsioloogilise seisundi muutumisest. Teinud uurimisretki, sh. Kura lahele, Kaukaasiasse, Doonau deltasse, Amuurile ja Uzboi järvedele. Avaldanud nii teadus- kui ka aimekirjutisi. **T:** *Värska lahes kudeva latika füsioloogiline hinnang.* – Peipsi järve seisund (1990); *Seasonal variability of some physiological indipes in bream* (Abramis brama *L.*) *and wild carp* (Cyprinus carpio *L.*) *in Lake Yashkan.* – Limnologica, 1993, 23.

Jaan Kiho

Kisand, *Veljo* (10. V 1970 Tartu), veemikrobioloog, *Ph. D.* (1998). Lõpetas 1992 bioloogina TÜ. Töötanud 1993–94 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-i Võrtsjärve limnoloogiajaamas laborandina ja a-st 1995 teadurina. Modelleerinud 1994 Tamperes Häme keskkonnaametis järvede hüdrodünaamikat, olnud 1995 Uppsala ülikooli limnoloogia inst-i Erkeni bioloogiajaamas, 1997 Bergeni ülikooli mikrobioloogia inst-s ja Helsingi ülikooli Tvärminne bioloogiajaamas uurimistöödel; 1999–2000 Umeå ülikooli mikrobioloogia inst-i järeldr. Uurimisvaldkond: veekogude mikrobioloogia, pms. heterotroofsete bakterite ökoloogia, sh. toitumissuhted veekogude toiduahelais, ning veebakterite liigiline koosseis ja ökofüsioloogia. **T:** *Seasonal dynamics of bacterio- and phytoplankton in large and shallow eutrophic Lake Võrtsjärv, Estonia* (koos T. Nõgesega). – International Review of Hydrobiology, 1998, 83; *Diel dynamics of bacterioplankton activity in eutrophic shallow Lake Võrtsjärv, Estonia* (koos T. Nõgese ja P. Zingeliga). – Hydrobiologia, 1998, 380; *The dominance of ciliate grazing on bacteria during spring in shallow eutrophic lake* (koos P. Zingeliga). – Aquatic Microbial Ecology (2000).

Tarmo Kiipli

Kivi, *Osvald* (16. VII 1920 Rjabovo v., Ingerimaa), bibliograaf. Õppis 1939–40 Leningradi tsiviillennundusinseneride inst-s ja 1946–51 Leningradi ülikoolis (soome-ugri keeli). Töötas 1941–45 lennunduse alal (tehniku ja pardamehaanikuna). Olnud 1947–49 TRÜ vene keele ja kirjanduse kateedri laborant, a-st 1952 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i bibliograaf. Koostanud bibliograafilisi ülevaateid vene keeles ilmunud eesti kirjanduse tõlgetest, käsitlustest ja kriitikast („Эстонская художественная литература, фольклор и критика на русском и других языках народов СССР 1940–1955", 1956; sama 1956–65, 1968; sama 1966–75, 1978; sama 1976–80, 1986; sama 1981–85, 1989). A-st 1957 koostanud aastabibliograafiat „Ilukirjandus, kirjandusteadus ja rahvaluule", a-st 1962 aastabibliograafiat „Soome-ugri ja samojeedi keeleteadus Nõukogude Liidus" (a-st 1972 ilmub kui „Bibliographia Uralica").

Ain Kimber

Kivimäe, *Sirje* (8. IV 1947 Tallinn), ajaloolane, Toomas Leiuse õde, Jüri K. abikaasa, ajalookand. (1981). Lõpetas 1970 TRÜ. Olnud 1970–93 Eesti TA Ajaloo Inst-s teadur, 1990–91 Bremeni ülikooli külalisõppejõud, a-st 1993 Tallinna 32. keskkooli õpetaja ja ühtlasi Eesti Teadusfondi, a-st 1994 DAAD-i (*Deutscher Akademischer Austauschdienst*) stipendiaat. Baltisaksa Kultuuriseltsi esimees (a-st 1988). Avaldanud uurimusi Eesti 19.–20. saj. agraar- ja sotsiaalajaloo ning Eesti naisajaloo alalt. Algatas taasiseseisvunud Eestis naisajalooourimise. Olnud mitme rahvusv. kogumiku autoreid. Aasta ema 1998. **T:** *Die Agrarreform Stolypins in den Baltischen Gouvernements. Die baltischen Provinzen Russlands zwischen den Revolutionen von 1905 und 1917*

Veljo Kisand

Anne

(Köln; Wien, 1982), *Frauen und Frauenbewegung in Estland von der Jahrhundertwende bis zum Ausbruch des Zweiten Weltkrieges* (Bonn, 1994).

Kiviste, *Andres* (22. V 1953 Tartu), metsateadlane, põllumajandusknd. (1991, Moskva). Lõpetas 1976 TRÜ matemaatikuna. Töötanud a-st 1976 EPMÜ-s (1976—90 metsakorralduse kateedri insener, 1990—92 metsakorralduse inst-i vanemõpetaja, 1992—99 samas dots. ja a-st 1999 metsandusliku andmetöötluse prof.). Uurimisvaldkond: puistu ehituse ja kasvukäigu matemaatiline modelleerimine. **T:** *Функций роста леса* (1988), *Matemaatiline statistika MS Exceli keskkonnas* (1999), *Eesti riigimetsa puistute kõrguse, diameetri ja tagavara vanuseridade diferentsmudel 1984.—1993. aasta metsakorralduse takseerkirjelduse andmeil.* — EPMÜ teadustööde kogumik, 189 (1997).

Kleesment, *Anne*-Liis (30. IX 1935 Tartu), geoloog (mineraloog ja litoloog), Enn Tamme õde, geoloogia-mineraloogiaknd. (1969). Lõpetas 1959 TRÜ. Töötanud samast aastast TTÜ Geoloogia Inst-s (a-st 1982 vanemteadur). Põhiline uurimisvaldkond on mineraloogia: mineraalide omadused ja nende muutumisprotsessid (sh. autoklaavis), geoloogilise mineviku sündmuste rekonstrueerimine, mineraloogiliste ja litoloogiliste kriteeriumide alusel Eesti devoni läbilõike liigestamine ja eraldatud kihtide korreleerimine naaberaladega. Viimasel kümnendil uurinud ka Kärdla meteoriidikraatri kivimeid ja mineraale, et määrata langenud meteoriidi olemust. „Eesti ürglooduse raamatu" koostamisel (1994—2000) teinud Eesti devoni loodusmälestiste revisjoni. 1992—98 Eesti Teadlaste Liidu vastutav sekretär ja juhatuse liige. **T:** *О принципах корреляции разрезов на основе минералогических показателей (на примере палеозойских терригенных отложений Прибалтики).* — Методика и интерпретация результатов минералогических исследований (Vilnius, 1976); *Devonian* (koos E. Mark-Kurikuga). — Geology and mineral resources of Estonia (1997); *Authigenic overgrowths of detrital feldspar grains in the Devonian sequence of the East Baltic.* — Proceedings of the Estonian Academy of Sciences, 1998, 47, 4.

Klõšeiko, *Jaan* (10. IX 1939 Tallinn), graafik. Lõpetas 1964 ERKI. Töötas 1964—65 kirjastustes „Eesti Raamat" ja „Valgus", sh. „Eesti nõukogude entsüklopeedia" kunstilise toim-na, olnud 1965—73 ajakirja „Noorus" ja 1973—75 ajalehe „Televisioon" kunstnik, 1975—95 kirjastuse „Kunst" peakunstnik. Kujundanud kunstirmt-id ja heliplaadiümbriseid (album „Eesti maal", 1982; K. Põllu mapid „Kodalased", 1978, „Kalivägi", 1988, ja „Taevas ja Maa", 1994; G. Reindorffi mapp, 1994). Tegutsenud a-st 1965 ka fotograafina. Jäädvustanud kultuuriloolisi sündmusi ja kultuuriinimesi (arhiivis ligi 200 000 negatiivi). Osalenud fotonäitustel (1974 isikunäitus). Loonud 1960. a-il ka maale. J. Jenseni preemia 1988, K. Raua preemia 1997.

Kokla, *Paul* (17. VIII 1929 Kärdla), keeleteadlane, *dr. phil.* (1996, Szegedi ülikool). Lõpetas 1955 eesti filoloogina TRÜ. Oli 1960—91 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-i vanemteadur ning 1997—2000 TPÜ õppejõud, 1971—73 Göttingeni ja 1980—82 Turu ülikooli eesti keele lektor, 1972 Hamburgi ülikooli külalislektor, 1981 Helsingi ülikooli mari keele lektor, 1992—95 Pécsi ülikooli soome-ugri keelte õppetooli juh., 1994 Budapesti kat. ülikooli ja 1997 Hamburgi ülikooli külalisprof. 1978—90 ajakirja „Linguistica Uralica" (a-ni 1991 „Советское финноугроведение") tegevtoim. ja 1990—96 peatoim. Uurinud eesti, mari, soome ja ungari keelt, osalenud eesti keele etümoloogilise sõnarmt-u ettevalmistamises ja „Soome-eesti sõnaraamatu" Soome-Eesti ühises töörühmas. **T:** *Eesti-soome sõnaraamat* (1972, [2]1993, [3]1996; koos H. Laanpere, M. Mägeri ja A. Pikamäega).

Kolbre, *Priit* (17. II 1956 Tallinn), majandusteadlane ja diplomaat, Ene K. abikaasa, majandusknd. (1986). Lõpetas 1979 TPI masinaehituse ökonoomika ja organiseerimise erialal ning 1991 Eesti Diplomaatide Kooli. Olnud 1979—86 TPI teadur, 1986—90 kateedrijuh., 1990—93 EV Välismin-i välismajanduspoliitika osk-a juh. ja 1993—97 asekantsler, a-st 1998 Eesti suursaadik EL-i juures. Osalenud Eesti EL-iga ühinemise ning Maailma Kaubandusorg-ga liitumise läbirääkimistel.

Kolle, *Häädi* (15. IV 1948 Tallinn), tõlkija. Lõpetas 1969 romaani-germaani filoloogia erialal TRÜ. Töötas 1970—88 Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Inst-s, 1988—92 Eesti Kinolinus ja 1992—95 stuudios „Polarfilm", a-st 1995 on EV Riigikogu kantselei välissuhete osk-a nõunik. Avaldanud a-st 1973 tõlkeid prantsuse keelest, art-eid ja järelsõnu. On hea dialoogitunnetusega vahendanud teatrile ja ETV-le Prantsuse ja Belgia dramaturgiat (sh. J. Anouilh, J. P. Sartre ja E. Ionesco). A. Kurma tõlkepreemia 1995.

Kongo, *Agu* (24. VIII 1928 Sõmerpalu asundus), geograaf, Linda K. abikaasa, geograafiaknd. (1968). Lõpetas 1952 TRÜ, töötas a-ni 1991 samas õppejõuna (a-st 1970 dots.). Uurinud Elva piirkonna maastikke (esitanud maa-ala mullastiku rajoneeringu), Võrtsjärve ümbruse loodust ja Neeruti mägede muldi. Kirjutisi mullastikugeograafia ja maastikuteaduse alalt. Avaldanud metoodilised juhendid mullastikugeograafiaalaseks õppepraktikaks (1960) ja füüsilisgeograafilistel uurimistel kompleksprofiili koostamiseks. Eesti Geograafia Seltsi Tartu osk. esimees (1957—59, 1970—75). **T:** *Mullastiku kaardistamisest Eestis.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1957; *Об исследовании урочищ и местностей.* — TRÜ toimetised, 317, Труды по географии XI (1974).

Kont, *Karl* (15. XII 1923 Nepste k., Laiksaare v.), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1960). Lõpetas 1953 soome-ugri keelte erialal TRÜ. Töötas 1954—92 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s, a-st 1961 soome-ugri keelte sektori vanema teadusliku töötajana. Uurinud läänemeresoome keelte grammatikat ning uurali ja altai keelte sõnavara päritolu, kogunud saami keele ainestikku. **T:** *Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes* (1963).

Koppel, *Virve* (7. X 1931 Tallinn), tele- ja filmilavastaja. Lõpetas 1951 Tallinna Õpetajate Inst-i eesti keele ja kirjanduse õpetajana ning 1956 Moskvas Lunatšarski-nim. Rkl. Teatrikunstiinst-i teatriteadlasena. Töötas 1956—89 ETV-s toim-na ja režissöörina. Teinud laste- ja noortesaateid ning tõsielufilme. ENSV tnl. kultuuritegelane (1975). **F:** *Pööripäev* (1964), *Reportaaž telefoniraamatu järgi* (koos M. Põldrega, 1966), *Meestele* (1967), *Mina ise* (1969), *Kivikasukas* (1969), *Poiste saar* (1977), *Maa keset merd* (1981).

Krall (1953—61 Karu), *Heljo* (17. IV 1929 Ristiküla, Pati v.), botaanik, Eino K-i abikaasa, bioloogiaknd. (1958). Lõpetas 1953 bioloogina TRÜ. Töötanud a-st 1950 EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Inst-s (1966—84 vanemteadur, a-st 1984 herbaariumi hooldaja). Uurinud Eesti niidukoosluste taimkatet ja floorat ning kaardistanud taimkatet. Osalenud rmt-te „Välibotaanika" (1966, [2]1970), „Eesti NSV floora" 8. osa (1971), „Eesti NSV looduslike rohumaade tüübid ja tähtsamad taimekooslused" (1980), „Eesti sammalde nimestik" (1994), „Flora of the Baltic Countries" 2. osa (1996), „Eesti sammalde määraja" (1998), „Atlas Florae Europae" 12. osa (1999) ja „Eesti taimede määraja" (1999) koostamisel. **T:** *Eestis kasvavad pajud* (koos L. Viljasooga). — Abiks loodusvaatlejale, 51 (1965); *Rohumaataimede tõusmed. Liblikõielised ja rohundid* (1973), *Liigirikkad*

puisniidud Eestis. — Eesti loodusharulduste kaitseks (1975); *Floristilisi leide 1980. a. kaardistatud piirkonnast Matsalu Riiklikul Looduskaitsealal* (koos K. Porgiga). — Loodusvaatlusi, 1 (1982). ▲

Krall, *Tarvo* (11. IV 1969 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1992 näitlejaerialal TK. Töötanud 1992—98 „Vanalinnastuudios", hiljem mänginud vabakutselisena. Tuntud estraadinäitlejana, esinenud ETV meelelahutussaadetes, musitseerinud ansamblis „L'Dorado". **O:** Vanek ja Bedrich (Haveli *Mis te norutate*), tegelane (Kalli ja Baskini *Prügikast ehk Alguse asi* ja *Prügikast ehk Põhi paistab*), Angelo (Fo *Iga varas pole suli*), Mouche (Pagnoli *Härra Topaze*), Slater (Cooney *Raharalli*), Chandebise (Feydeau' *Täitsa lõpp*).

Krinal, *Maimu* (19. XII 1926 Tamsalu), laulja (metsosopran) ja näitleja, Valner K-i abikaasa. Õppinud Tartu Muusikakoolis, olnud 1954—67 „Vanemuise" koorilaulja ning a-st 1967 ooperisolist ja näitleja. ENSV tnl. kunstnik (1980). **O:** Suzuki (Puccini *Madame Butterfly*), Page (Nicolai *Windsori lõbusad naised*), Muna-Mari (Vaiguri, Irdi ja Tormise *Külavahelaulud*), Juliane Tesman (Ibseni *Hedda Gabler*), Simone Bertaut (Vilimaa *Edith Piaf*), Marzellina (Rossini *Sevilla habemeajaja* ja Mozarti *Figaro pulm*), missis Pearce (Loewe' *Minu veetlev leedi*), Elsa (Kivastiku *Õnne, Leena!*).

Kruusamäe, *Ilmar* (15. VII 1957 Tartu), maalikunstnik. Lõpetas 1980 TRÜ majanduse erialal. Kunstiharidust sai ülikooli kunstikabinetis A. Kasemaa juhendamisel (tegutses seal 1976—99). Kunstirühmituse „Kursi koolkond" asutajaliige (1988). Loonud suuremõõtmelisi hüperreal. figuurikompositsioone ja portreid („Tagasitulek", 1979; „Kütiaru vaade", 1983; „Jaan Tooming", 1985; „Tuhandete lemmik", 1997; „Matti", 1999; „Vend Albert", 1999—2000) ning inimloomust kajastavaid sümbolistlikke loomamaale („Kala päev", 1986; „Üheskoos", 1986; „Krokodill kastab öösiti tilli", 1993; „Sebralik ja roosa", 1995; „Tuli rott", 1996; „Mida teab karu lumememmest", 1997; „Infoandja", 1998). Teinud popilikke assamblaaže ja kollaaže, viljelnud installatsiooni, graafikat ja skulptuuri. A-st 1984 tegelnud *mail art*'iga. Teinud teatrile „Vanemuine" lavakujundusi (A. Milleri „Hind", 1986; S. Becketti „Homset ei ole", 1995).

Kruuspere, *Piret* (2. VII 1961 Tallinn), kirjandusteadlane, *mag. phil.* (1997). Lõpetas 1986 TRÜ eesti filoloogina. Töötanud 1979—84 ENSV Rkl. Noorsooteatris, 1984—93 Eesti TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (1992—93 kirjandusosk-a juh.) ja a-st 1993 Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuses (1993—96 dir., 1996—2000 teadur, a-st 2000 teadussekretär). A-st 1995 Eesti Teatriliidu teatriuurijate ühenduse esinaine. Uurinud pms. väliseesti teatrit, avaldanud näitekirjanduse ja teatri alaseid art-eid. Kirjutanud ülevaateteoses „Eesti pagulaskirjandus 1944—1992" (1993) osa „Näitekirjandus".

Kukk, *Elsa* (20. X 1922 Avinurme v.), puuviljandusteadlane, põllumajandusknd. (1957). Lõpetas 1950 TRÜ. Oli 1950—51 Tartu Linna Heakorratrusti aednik, 1951—52 TRÜ taimekasvatuskateedri katsetehnik ja 1954—90 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI teadur (a-ni 1963 puuviljandus-, hiljem ökonoomikaosk-s). Uurinud viljapuude agrotehnikat, puuvilja- ja marjakasvatuse maj. tasuvust ja vanu viljapuusorte. Juhendanud Palmse (1983) ja Sagadi mõisa aia (1984) ning Kurgja talumuuseumi aia (1986) rajamist. Avaldanud art-eid koduaiapidamise kohta. **T:** *Nõuandeid puuviljakasvatajale* (1970), *Maaelaniku koduaed ja selle majandamine* (1977, 1985 pealkirjaga *Maaelaniku koduaed*), *Viljapuude lõikamine koduaias* (1982), *Aastaring koduaias* (1993), *Meie koduaia kalender* (1995).

Kull, *Clyde* (2. III 1957 Võru), diplomaat. Lõpetas 1985 Moskva Rahvusv. Suhete Inst-i. Olnud 1985—91 Üleliidulise Aü-te Keskliidu rahvusv. suhete osk-a referent ja Lääne-Euroopa ekspert, 1992—96 EV suursaadik EL-is, NATO-s, Belgias, Luksemburgis, Hollandis, 1996—98 EV suursaadik EL-is, 1998—99 EV Välismin-i asekantsler, a-st 1999 EV suursaadik ÜRO peakorteris jmt. rahvusv. org-i juures Genfis.

Kullus, *Leo-Peeter* (15. VI 1930 Uhe k., Mäetaguse v.), geograaf (hüdroloog), Reet Selja vend, geograafiaknd. (1973, Vilnius). Lõpetas 1952 Tartu Õpetajate Inst-i ja 1958 TRÜ. Oli 1958—63 Mustvee Tiirikoja järvejaama insener, hiljem juh., seejärel a-ni 1991 TÜ geograafia inst-i aspirant ja õppejõud (a-st 1975 dots.). Uurinud Eesti siseveekogusid, eriti Peipsi järve hüdroloogilist režiimi ja veebilanssi. Avaldanud ka esseid. 1980—85 Eesti Geograafia Seltsi Tartu osk. esimees. **T:** *Peipsi-Pihkva järve jääreziimist*. — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1963 (1964); *Järvemeeste jutud*. — Looming, 1964, 4; *Данные по изученности, гидрометеорологическому и гидрохимическому режимам Чудско-Псковского озера* (koos L. Merilaga). — Hüdrobioloogilised uurimused, 1966, 4; *Water balance of Lake Peipsi-Pihkva*. — Estonia. Regional studies (1976); *Sada aastat Peipsi veetasemeid*. — Eesti Loodus, 1990, 6; *Uhe 1345—1995* (1995, autoreid), *Peipsi* (1999, autoreid).

Kumari, *Aino* (15. IX 1908 Põlva), ornitoloog, Eerik K-i abikaasa. Õppis 1930—39 TÜ loodusteaduste osk-s. Töötanud 1941—46 Eesti NSV Rkl. Loodusteaduste Muuseumis (1944—46 dir.) ja 1947—78 ENSV TA Zooloogia ja Botaanika Inst-s (vanemlaborant). Uurinud rabade linnustikku, kurvitsaliste toitumisökoloogiat, lindude levikut ja arvukust Väinamere saartel, lindude rännet ja naerukajaka levikut Baltimaades. Eesti Ornitoloogiaühingu auliige. **T:** *Vahe-Eesti kaguosa loodusmaastiku linnustikust*. — Ornitoloogiline kogumik, 1 (1958); *Lindude rõngastamine Eesti NSV-s aastail 1956—1967* (koos A. Jõgiga). — Abiks loodusvaatlejale, 67 (1974); *Naerukajaka levimisest Baltikumis viimase 100 aasta jooksul*. — Ornitoloogiline kogumik, 9 (1978).

Kurm, *Malle* (18. VI 1946 Eera k., Vaoküla v.), metsateadlane, põllumajandusknd. (1986, Valgevene tehnoloogiainst.). Lõpetas 1969 metsamajandusinsenerina EPA. Töötanud 1969 EPA-s (metsamajandusinsener), 1970—96 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI-s (1989—96 vanemteadur), 1996—97 EPMÜ metsandusteaduskonna metsaökosüsteemide uurimise keskuses (vanemteadur) ja a-st 1998 Metsanduslikus Uurimisinst-s (vanemteadur). Uurimisvaldkonnad: metsaselektsioon ja metsaseemnemajandus (sh. okaspuude vegetatiivsete seemlate majandamine ja seemnekandvuse stimuleerimine). A-st 1986 Eesti Looduseuurijate Seltsi metsandussektsiooni sekretär ja a-st 1990 Baltimaade metsaselektsionääride nõukogu liige. **T:** *Stimulation of Scots pine seed crop with bioactive substances in Estonia*. — Forest Ecology and Management, 19 (1987); *Hariliku männi vegetatiivsete seemlate väetamine. Praktiline juhend* (1993), *Mother tree influence on progeny in Scots pine* (koos Ü. Tamme ja T. Mölsiga). — Forest Tree Improvement, 26 (1998).

Kuurme, *Herbert* (13. VII 1911 Raasiku v.), kirikutegelane. Lõpetas 1937 TÜ usuteaduskonna. Olnud 1938—39 abiõpetaja, 1939—93 Põltsamaa koguduse õpetaja, ühtlasi 1946—83 Pilistvere ja 1965—79 Kursi koguduse hooldajaõpetaja, 1965—91 Viljandi praostkonna praost, 1978—90 EELK Konsistooriumi assessor. Msg. usuteadusalaste komisjonide liige.

Kärk, *Lauri* (14. IX 1954 Tartu), filmikriitik ja -ajaloolane. Lõpetas 1979 filmiteadlasena Üleliidulise

Tarvo Krall

Maimu Krinal

Ilmar Kruusamäe

Leo-Peeter Kullus

Herbert Kuurme

Rkl. Kinematograafiainst-i. Töötanud 1979—93 „Tallinnfilmis" mängu- ja animafilmide toim-na, a-st 1991 õpetanud TÜ-s ja TPÜ-s maailma ja eesti filmiajalugu. Avaldanud a-st 1977 ajakirjanduses üle 300 filmikunsti- ja -ajalooalase art-i, teinud kaastööd „Eesti entsüklopeediale". **T:** art-ikogumik *Pildi sisse minek* (2000).

Kärmas, *Enn* (3. VII 1943 Viljandi), plakati- ja fotokunstnik. Õppis 1962—66 TPedI-s joonistamist ja joonestamist, 1967—68 ERKI-s graafikat ja 1968—72 Leipzigi graafika- ja rmt-ukunstikõrgkoolis fotograafiat. Olnud 1963—68 Tallinna Pioneeride Maja fotoringi juhendaja, 1972—94 ERKI õppejõud. Viljelnud fotot ja fotolavastuslikku plakatit, osalenud paljudel näitustel, saanud auhindu (sh. 1986 Brnos graafilise disaini biennaalil pronksmedali). Kujundanud rmt-id (sh. autorifotoalbumid „Ilo sõidab", 1971, „Tallinn", 1972, ja „Monumendid", 1977) ja heliplaadiümbriseid, korraldanud näitusi, osalenud näitusežüriides (sh. Tallinna Purjed, 1979 ja 1980, Merevaigumaa, 1981), avaldanud kirjutisi.

Kääri, *Kalju* (21. II 1921 Tartu — 21. II 1982 Tartu), kriitik ja kirjandusteadlane. Oli 1941—46 mobiliseeritud Punaarmeesse, õppis 1946—54 TRÜ-s eesti filoloogiat. Töötas 1947—52 „Edasi" ja 1956—57 ajalehe „Sirp ja Vasar" toimetuses, 1957—62 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s. A-st 1962 oli ENSV Kirjanike Liidu Tartu osk-a sekretär. 1940. a-te algul kuulus rühmitusse „Tuulisui", 1952. a-st avaldas arvustusi ja eesti kirjanduse ning kirjandusteooria käsitlusi. **T:** *Romaan* (1964), *Pilk Nõukogude Eesti kirjandusse* (1965, koos H. Peebuga), *Kirjandus kriitiku pilguga* (5 osa, 1975—82, koostaja).

Käärma, *Ants* (4. IV 1942 Soontaga v.), agronoom ja poliitik. Oli 1949—57 represseerituna Krasnojarski krais. Lõpetas 1961 Jäneda Põllum-tehnikumi ja 1969 EPA. Olnud 1968—72 EPA Ülenurme õppekatsemajandi agronoom ja osakonnajuh., 1972—90 Aravete kolhoosi peaagronoom, 1990—92 EV Ülemnõukogu ja a-st 1992 Riigikogu liige (1997—99 aseesimees). 1972—90 NLKP, a-st 1991 Eesti Maaliidu liige. ENSV tnl. agronoom (1980).

Laagus, *Karl* (17. VIII 1874 Raanitsa k., Kambja khk. — 23. IV 1954 New York), kirjanik, majandus- ja ühiskonnategelane. Õppis Nõo kihelkonnakoolis, lõpetas Taga-Kaukaasias sõjaväevelskrite kooli ja oli seal sõjaväeapteegi juh. Naasis 1902 Eestisse, lõpetas töö kõrvalt gümnaasiumi ja töötas a-ni 1936 ametnikuna TÜ-s: oli 1917—18 laekur, seejärel majandusnõunik ja -sekretär, 1931—36 majandusosk-a juh. Osales juhtivalt eestikeelse ülikooli rajamises ja arendamises ning Tartu kultuuri- ja majandusorg-des, sh. „Noor-Eesti" rühmitises ja kirjastusühingus. Läks 1944 Saksamaale ja sealt 1950 USA-sse. Avaldanud ajakirjanduses kultuuri-, majandus- ja poliitikaalaseid art-eid ning vesteid, novelle ja luuletusi. Rmt-na on ilmunud näidendeid („Doktor Moll", 1927; „Leitnant Vasmer", 1929; „Buršide kodune konvent", 1939), laulumäng „Eesti ajaloo karneval" (1934), värssdraama „Nõidhunt" (1937), novellikogu „Öised varjud" (1922) ja luulevihik „Sõnajalad" (1934). Aja- ja kultuurilooliselt on tähtis „Eesti ülikool Tartus. Memuaare ja ajaloo andmeid ülikooli arengust 1632—1932" (1932). Välismaal avaldanud lastermt-id, jutustuse „Sõjapõgenikud" (Augsburg, 1945) ning jutu- ja luulekogumiku „Ulmade muinasmaal" (Augsburg, 1945).

Laan, *Maris* (21. II 1968 Tallinn), geneetik, Kalle Olli abikaasa, *Ph. D.* inimese- ja meditsiinigeneetika alal (1997, Helsingi ülikool). Lõpetas 1992 bioloogina TÜ. Olnud 1996—98 Müncheni ülikoolis külalisteadur ja järeldr., 1998 TÜ molekulaar- ja rakubioloogia inst-s järeldr. ja a-st 1999 Woods Hole'is (USA) J. Bay Pauli nim. võrdleva molekulaarbioloogia ja evolutsiooni keskuses teadur. Uurimusi inimese meditsiini- ja populatsioonigeneetika alalt ning sebrakala kui mudelorganismi kohta. Tegelnud Soome haiguspärandi (sisaldab üle 30 Soome-spetsiifilise geenhaiguse) geenide lokaliseerimisega ning komplekshaiguste geneetilist tausta kaardistavate meetodite uurimisega. **T:** *Mechanically stretched chromosomes as targets for high-resolution FISH mapping* (autoreid). — Genome Research, 1995, 5, 1; *Demographic history and linkage disequilibrium in human populations* (koos S. Pääboga). — Nature Genetics, 1997, 17, 4; *A novel snoRNA (U73) is encoded within the introns of the human and mouse ribosomal protein S3a genes* (autoreid). — Gene, 1998, 210, 2; *Mapping genes by drift-generated linkage disequilibrium* (koos S. Pääboga). — American Journal of Human Genetics, 1998, 63, 2.

Laas, *Eino-Endel* (7. IV 1942 Tartu), metsateadlane, Endel L-i poeg, metsandusmag. (1994). Lõpetas 1965 EPA. Olnud 1965—69 ja 1971 EPA metsakasvatuskateedri ja 1970 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI vaneminsener, a-st 1974 EPMÜ õppejõud (a-st 1992 dots.) ja a-st 1994 metsakasvatusinst-i juh., a-st 1991 ühtlasi Tartu linnadendroloog. Õpetanud dendroloogiat (sh. käsitlenud ilupuid ja -põõsaid), metsakultuure, metsakasvatust, metsanduse aluseid, agrometsamelioratsiooni, pargimajandust ning kaitse- ja puhkemetsandust. Uurimusi metsakultuuride ja dendroloogia alalt. **T:** *Okas- ja lehtpuud talvel* (1988), *Metsauuendamine* (1999, koos T. Nurgaga).

Laas, *Helle* (5. XI 1941 Tallinn), lastekirjanik ja näitleja. Töötanud 1965—68 „Ugalas" ja a-st 1968 (vaheajaga) Eesti Rkl. Nukuteatris, oli 1982—86 nukurahvateatri „Käpik" peanäitejuht. Avaldanud lastepäraselt laste ja täiskasvanute elu mõtestavaid lühijutte ja miniatuure, autobiograafilise jutustuse „Ajarefrään" (1990) ning nukunäidendeid („Vaenelaps ja kurat", 1981; „Tere, tere! Head uut aastat!", 1987). Loonud muinasjuttudest monoetendusi, esitanud neid ise („Vepsa muinasjutud", 1986; „Setu muinasjutud", 1988; „Saami muinasjutud", 1990; „Islandi lood", 1991; „Komi muinasjutud", 1993). **T:** *Kes on narr?* (1981), *Väikeste lindude laul* (1983, ingl. ja sks. k. 1986), *Oi, vabandage! Lepatriinu* (1986), *Nad olid, meie oleme, nemad tulevad* (1989), *Piia mängib* (1990).

Lagerspetz [*-ts*], *Mikko* Kari (23. II 1963 Turu), soome päritolu sotsioloog, sotsioloogiadr. (1996, Turu ülikool). Lõpetas 1989 Turu ülikooli. Olnud a-st 1990 Eesti Humanitaarinst-i õppejõud (1992—98 ühisk-ateooria õppetooli juh., a-st 1997 prof.) ja a-st 1998 rektor, 1991—92 ühtlasi TPÜ õppejõud ja a-st 1997 Turu ülikooli külalisprof. Uurimusi sotsiaalse konstruktsionismi teooria ja Eesti kultuuripoliitika alalt. Avaldanud teadusart-eid ühisk. probleemidest ja nende kajastamisest ajakirjanduses. **T:** *Constructing post-communism: a study in the Estonian social problems discourse* (Turu, 1996), *Eesti kultuuripoliitika Euroopa Nõukogu Kultuurikomitees* (1995, koos R. Rauaga).

Lagọrio, *Alexander* Carl Leo (27. VIII 1852 Feodossia — 4. X 1944 Leningrad), itaalia päritolu Vene geoloog (petrograaf), mineraloogiadr. (1880, Tartu), Peterburi TA k-liige (1896). Lõpetas 1875 Tartu ülikooli, töötas 1875—77 samas mineraloogiakabineti assistendi ja 1878—80 eradots-na. Oli 1880—98 Varssavi ülikooli mineraloogiaprof. ja 1897—1907 Varssavi polütehnilise inst-i rektor. Võitis tunnustuse eksperimentaalpetrograafia valdkonnas tehtud uurimustega. Oli Tartus esimene (ühtlasi Venemaa esimesi), kes kasutas Eesti aluspõhja ja Soome aluskorra kivimite mineraalse koostise uurimiseks polarisatsioonimikroskoopi.

Laidsaar, *Eerik* (pseud., õieti Johannes Pillikse) (26. X 1906 Hummuli v. — 22. IV 1962 Benalla, Victoria osariik, Austraalia), kirjanik ja ajakirjanik. Tegutses pärast keskhariduse omandamist ajakirjanikuna, sh. 1929—31 „Rahvalehe" ja 1931—32 „Spordilehe" toimetuses ning sõja ajal „Eesti Sõna", „Maa Sõna" ja „Rindelehe" juures. Põgenes 1944 Saksamaale ja siirdus 1950 Austraaliasse, kus tegutses skaudijuhi ja õpetajana. Avaldas a-st 1925 ajakirjanduses lühijutte ja följetone, 1930. a-il kriminaal- ja seiklusromaane, noorsoormt-id ning näidendeid (pms. harrastusteatreile). **T:** rom-d ja jutustused *Kolm võtit* (1935), *Kompanii poeg* (1938, New York, [4]1962), *Kapten Tuks* (1938), *Müstiline naisspioon* (1939), *Ingeri kuninganna ehk GPU võrgus* (1939, [2]1992), *Kiri noorusmaalt* (1939), *Kapral Pensioni seiklused* (1940, [2]1990).

Lange (1988—96 Allpere), *Anne* (16. VII 1962 Tallinn), tõlkija. Lõpetas 1985 inglise filoloogia erialal TRÜ. Töötas 1985—90 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i rahvamuusika sektoris ning 1990—92 ja 1996 Eesti Arhiiviametis tõlkijana, 1992—94 Tallinna 44. keskkoolis õpetajana ning 1995—96 Vabariigi Presidendi Kantseleis konsultandina. A-st 1996 on Eesti Draamateatris tõlkija. Avaldanud a-st 1987 tõlkeid inglise keelest (sh. J. Bunyan, G. Byron, H. D. Lawrence, H. Miller, B. Okri, A. Roy) ning esseesid ja järelsõnu, tõlkinud teatreile näidendeid (J. B. Priestley, A. Miller, C. Dickens, C. Churchill). A. Kurtna tõlkepreemia 1997.

Laur, *Mati* (17. VI 1955 Abja-Paluoja), ajaloolane, filosoofiadr. ajaloo alal (2000). Lõpetas 1978 TRÜ, täiendas end 1994—95 Saksamaal. Olnud a-st 1979 TÜ õppejõud, a-st 1999 üldajaloo õppetooli hoidja. Uurinud Baltimaade 18. saj. ajalugu ning Eesti varauusaja kiriku- ja kultuurilugu, on mitme kooliõpiku autoreid. **T:** *Eesti ajalugu varasel uusajal (1550—1800)* (1999), *Eesti ala valitsemine 18. sajandil (1710—1783)* (2000).

Laurima, *Arvo* (28. VII 1938 Tallinn), arst ja fotograaf. Lõpetas 1963 TRÜ arstiteaduskonna kirurgina. Töötanud 1963—64 Rapla haiglas, 1964—71 Kärdla haiglas ja 1972—91 Keila haiglas kirurgina (hiljem seal ka osakonnajuh-na). Olnud 1972—81 Tallinna Fotoklubi liige ja juhatuse esimees, 1976—81 ENSV Fotoklubide Nõukogu esimees. Korraldanud fotovõistlusi ja -näitusi (rahvusv. fotovõistlus „Tallinna Purjed", 1979 ja 1980; „Merevaigumaa", 1981; „Maa ja rahvas", 1981 (NSVL '60)). Osalenud ülevaatenäitustel ja näituste žüriides, esinenud ETV sarjas „Fotokool" (1977—78) ja NSVL Kesktelevisiooni saates „Tallinna Purjed" (1980).

Lehtmets, *Tiit* (13. X 1927 Rakvere — 13. IX 1999 Providence), fotograaf. Läks 1944 Rootsi. Töötas Rootsi ja hiljem USA kaubalaevadel. 1950 siirdus New Yorki, astus sealsesse fotoklubisse. Oli 1990—98 New Yorgi Eesti Vabadussõjalaste Ühingu esimees. Pildistanud loodust ja linna, eelistanud mustvalget fotot. Saanud *Photographic Federation of Long Island*'i (P.F.L.I-i) erimedali ja 1991 Lennard Victori auhinna parima mustvalge pildi eest. 1999 toimus Tallinna Raevangla fotokeldris „Lee" L-a arhitektuurifotode (mustvalged) näitus. **T:** luulekogu *Kajakas kõrbes* (Toronto, 1966).

Leinatamm, *Tarmo* (2. IX 1957 Keila), dirigent. Lõpetas 1981 koorijuhtimise erialal TRK (U. Järvela kl.). Olnud 1981—91 „Vanemuise" peakoormeister ja dirigent, 1991—94 „Estonia" dirigent, 1995—99 Tallinna Filharmoonia dir., töötanud „Kuku" raadio ja ETV saatejuhina, dirigeerinud *Eurovision*'i lauluvõistlustel, olnud Tallinna Linnahallis lavastatud muusikalide muusikajuht. Esinenud raadio ja televisiooni meelelahutussaateis („Kreisiraadio").

Lepasepp, *Väino* (22. XI 1931 Lümati k., Ranna v. — 27. VII 1963 Mooste läh.), geograaf. Õppis 1947—50 Tartu Õpetajate Inst-s, lõpetas 1956 mullastikugeograafia ja geomorfoloogia alal TRÜ. Töötas a-ni 1961 mullastikukaardistajana ja kaardistusrühma juh-na, juurutas kaardistamisel maastikuteaduse uurimisviise. Pms. tema metoodika alusel hakati 1956 koostama Lõuna-Eesti künkliku moreenmaastiku kohta kompleksseid analüütilis-sünteetilisi kaarte. Esitas Haanja kõrgustiku künkliku moreenreljeefi näitel idee, et mandrijää pealetungi suunda saab kindlaks teha msg. mullatüüpide ilmakaarelise paiknemise alusel. Oli a-st 1961 TRÜ geograafiakateedri aspirant. Harrastas alpinismi, kuulus juhtrühma, kes tõusis 1960 Pamiiris nimetule (nüüd Estonia) mäetipule (6211 m). Osales Eesti noorteadlaste esimeses Kamtšatka-kompleksekspeditsioonis (1960), juhtis alpinistina tõusu Avatša ja Kljutševskaja Sopka vulkaanile. Hukkus liiklusõnnetuses.

B: *Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1962.* Tln., 1963.

Lepland, *Aivo* (8. XII 1964 Abja-Paluoja), geoloog, *Ph. D.* meregeoloogia alal (1998, Göteborgi ülikool). Lõpetas 1990 TRÜ. Täiendanud end 1993—98 Göteborgi ülikoolis, a-st 1998 on California ülikooli Scrippsi Okeanograafiainst-i (San Diegos) järeldr. Olnud a-st 1990 TTÜ Geoloogia Inst-i teadur. Peamised uurimisvaldkonnad: meregeoloogia (meresetete kuhjeprotsessid ja mineraloogia), Läänemere areng ja rannaprotsessid ning isotoopgeoloogia. **T:** *Mineral magnetic and textural interpretations of sedimentation in the Skagerrak, eastern North Sea* (koos R. L. Stevensiga). — Marine Geology, 1996, 135; *Holocene sea-level changes and environmental history in the Narva area, north eastern Estonia* (autoreid). — PACT, 1997, 51; *Manganese authigenesis in the Landsort Deep, West-Central Baltic Sea* (koos R. L. Stevensiga). — Marine Geology, 1998, 151.

Lepp, *John Robert* (26. X 1909 Orajõe v.— 29. V 1966 Pariisi läh.), kirjanik, publitsist ja psühholoog. Avaldas 1920. a-il pahempoolses ajakirjanduses art-eid, rajas Viljandis Kultuuritahtelise Noorsoo Koondise osk-a, seikles valenimede all välismaal, sh. NSV Liidus; teda arreteeriti ja saadeti mitu korda maalt välja, oli 1926—34 Eestis 6 korda ebaseadusliku piiri ületamise ja kelmuste eest kohtu all. Kohtus 1934 E. Profittlichiga, loobus marksistlikust maailmavaatest ja astus kat. usku. Õppis 1935—39 dominiiklaste koolis filosoofiat ja teoloogiat, ordineeriti 1941, pärast Lyonis õpingute lõpetamist preestriks, oli seejärel Marseille's koguduseprееster ja 1949—55 ajalehe „Maroc-Monde" toim. Õppis 1957 C. G. Jungi juures ja asutas seejärel Pariisis psühhosünteesi inst-i. Avaldas 1928—35 ajaleheart-eid, esperanto keeles ka näidendeid ja lühiproosat, 1947—55 prantsuse kirjanduse arvustusi ning 1947—66 prantsuse ja saksa keeles 27 rmt-t filosoofia, psühholoogia ja religiooni alalt. **T:** *Peines et espoirs du prolétariat* (1947), *Existence et existentialismes* (1948), *La communication des existences* (1952), *Itinéraire de Karl Marx à Jésus Christ* (1956), *Clartés et ténèbres de l'âme* (1957), *Psychanalyse de l'amour* (1959), *Liebe, Neurose und christliche Moral* (1960), *La morale nouvelle* (1963), *Wagnisse des Daseins* (1963), *L'art de vivre de l'intellectuel* (1966), *Lettres posthumes à mes lecteurs* (1970).

Lepp, *Mart* (28. XII 1947 Tallinn), kunstikoguja. Kunstikogule pani aluse tema ema Selma L. (1911—77), kes kogus pms. 19. saj. Lääne-Euroopa ja vene maalikunstnike oforte, ka eesti kunstnike (A. Weizenbergi, A. Vardi, P. Burmani, E. Viiralti jmt.) maale, skulptuure ja graafikat. 1961 alustas L. graafika kogumist ning 1972 keskendus maalikunstile; kogu sisal-

Arvo Laurima

Tiit Lehtmets

Tarmo Leinatamm

dab u. 20 000 teost. Korraldanud neist näitusi, sh. tutvustanud E. Kõksi (1990), E. Ole (1991 ja 1998), P. Mudisti (1992), A. Johani (1992) ja H. Mugasto loomingut (1994). Alustanud kogu publitseerimist mappidena (a-st 1995 on ilmunud u. 120 mappi); kirjutanud ka kunsti käsitlevaid art-eid ja kataloogide eessõnu.

Leppik, *Merle*-Mall (5. V 1936 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1975). Lõpetas 1959 soome-ugri keelte erialal TRÜ. Töötas 1959—97 Eesti Keele Inst-s (a-st 1978 soome-ugri keelte sektori vanemteadurina). Tegelnud läänemeresoome keelte fonoloogiaga. „Vadja keele sõnaraamatu" (I—IV, 1990—2000) toim. (koos E. Adleriga). **T:** *Ingerisoome kurgola murde fonoloogilise süsteemi kujunemine* (1975).

Linkrus, *Elle* (2. I 1935 Viinistu k., Kõnnu v.), geograaf. Oli 1941—47 küüditatuna Tomski obl-s. Lõpetas 1961 füüsilise geograafia erialal TRÜ. Töötanud a-st 1962 TÜ geograafia inst-s. Tegelnud geomorfoloogia ja maastikuteaduse probleemidega, uurinud Põhja-Eesti pinnaehitust ning pinnaehituse ja maastikuüksuste vahelisi seoseid. Uurimusi Lahemaa rahvuspargi loodusgeograafia, sh. üksikasjalikumalt Valgejõe alamjooksu oru, Pärispea ning Käsmu poolsaare geomorfoloogia alalt. Käsitlenud maastikuliselt kokkuvõtvalt kogu Põhja-Eesti rannikumadaliku ja Soome lahe saarte maastikuraj-i. **T:** *Lahemaa Rahvuspargi geomorfoloogia ja maastikuline liigestus.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1975/76 (1977); *Suurekõrve reservaat: Pinnaehitus ja maastikuline struktuur.* — Lahemaa Uurimused III (1988); *Maastikuüksuste kujunemisest (Põhja-Eesti rannikuala näitel).* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 28 (1994); *Põhja-Eesti rannikumadalik ja Soome lahe saared* (1998).

Lint, *Aleksander* (7. I 1886 Külitse k., Ropka v. — 28. VII 1970 Tartu), pedagoog, kodu-uurija ja ornitoloog. Lõpetas 1905 Tartu õpetajate seminari. Töötas 1905—11 Tähkvere-Leedi ja 1911—22 Hageri koolis õpetajana, oli 1922—32 Läänemaa õpetajate seminari loodusloõpetaja ja metoodik (ühtlasi 1929—32 seminari algkooli juh.), 1932—40 Tartu Pedagoogiumi, 1940—44 Tartu 1. algkooli ning 1944—57 Haapsalu Pedagoogilise Kooli loodusloõpetaja (1944—47 dir.). Uurinud ohvrikive ja kuivjõgesid, lindude päevarütmi, vareslaste ööbimistavasid, lindude rännet ja pesitsusökoloogiat ning sinirinna bioloogiat. **T:** *Tähtvere park lindude pesitsuspaigana* (1938), *Rändlindude saabumine Eestisse 1936—1946 ja 1948—1956* (koos L. Rootsmäe ja H. Veromanniga). — Abiks loodusvaatlejale (1963); *Kaelushakkide massilisest ühisööbimisest Tartus.* — Ornitoloogiline kogumik 5 (1971).

B: A. Jõgi. *Aleksander Lindi mälestuseks.* — Ornitoloogia ajaloost Baltikumis. Tln., 1974.

Lips, *Urmas* (22. VIII 1960 Viljandi), merefüüsik, füüsika-matemaatikaknd. (1988, Moskva). Lõpetas 1983 okeanoloogina Leningradi hüdrometeoroloogia inst-i. Töötanud 1983—84 ENSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Inst-s insenerina ja 1988—90 teadurina, 1990—92 Eesti TA Ökoloogia ja Mereuuringute Inst-s ja a-st 1992 Eesti Mereinst-s vanemteadurina. Uurinud ookeani termohaliinsete väljade peenstruktuuri, Vahemere vee levikut Atlandi ookeani, Läänemere mesomastaapseid hüdrofüüsikalisi protsesse, Läänemere piirkondade vahelist vee- ja ainevahetust, meteoroloogiliste tingimuste ja hüdrofüüsikaliste protsesside mõju Soome lahe fütoplanktoni koosluste arengule ning Eesti rannikumere seisundit. Osalenud Atlandi ookeanile ja Läänemerele tehtud 28 uurimisreisil (sh. 16 ekspeditsiooni juhina). A-st 1994 Eesti mereseire programmi koordinaator, a-st 1996 Eesti TA Mereteaduste Rahvusliku Komitee ja Läänemere Keskkonnakaitse Komisjoni (Helsingi komisjoni) liige. Rahvusv. uurimisprogrammide Eesti-poolne projektijuht (1993—98 Liivi lahe projekt, 1996 Soome lahe aasta). **T:** *Типизация тонкой структуры термохалинной полей океана* (Moskva, 1988), *On the staircase layering of thermohaline fields beneath a layer of Mediterranean water in the Canary basin* (koos J. Laanemetsaga). — Oceanology, 1991, 31, 4; *The structure of the hydrographic fields in the Irbe Strait in 1993/94.* — Swedish Meteorological and Hydrological Institute, Reports in Oceanography Series, 23 (1995); *Merekeskkonna eutrofeerumine* (autoreid). — Eesti Keskkonnaseire 1996 (1998).

Lipstok, *Andres* (6. II 1957 Haapsalu), majandustegelane. Lõpetas 1980 TRÜ majandusteaduskonna rahanduse ja krediidi erialal. Olnud 1982—88 Haapsalu Raj. RSN TK osakonnajuh., 1989 ENSV rahandusministri asetäitja, 1989—94 Läänemaa maavanem, 1994—95 EV rahandusminister, 1995—96 EV majandusminister. A-st 1996 Riigikogu liige, a-st 1999 majanduskomisjoni esimees. 1997—2000 Eesti Spordi Keskliidu juhatuse esimees. Kuulub a-st 1995 Reformierakonda.

Luhamets, *Joel* (19. III 1952 Antsla), kirikutegelane. Lõpetas 1975 TPI ja 1987 EELK Usuteaduse Inst-i. Olnud 1978—89 EELK Kuressaare ja Kaarma koguduse, 1989—97 Põltsamaa koguduse ja a-st 1997 Tartu Pauluse koguduse õpetaja, ühtlasi a-st 1990 konsistooriumi assessor, 1991—97 Viljandi praost, a-st 1996 Tartu praost. A-st 1993 Isamaaliidu liige.

Lukas, *Tõnis* (5. VI 1962 Tallinn), ajaloolane, poliitik, *mag. artium* (1997). Lõpetas 1987 TRÜ ajalooteaduskonna. Olnud 1987—89 Rõngu põhikooli õpetaja, 1989—96 ja 1997—99 TÜ lektor, 1992—95 Eesti Rahva Muuseumi dir., 1996—97 Tartu linnapea, 1997—98 teadustööl Saksamaal, a-st 1999 haridusminister. 1995—96 ja a-st 1999 Riigikogu liige (kultuurikomisjoni esimees). 1992—95 Eesti Rahvusliku Erakonna Isamaa, a-st 1995 Isamaaliidu liige. **T:** *Tartu toomhärrad 1224—1558* (1998).

Lukats, *Kristel* (23. XII 1932 Tallinn), fotokunstnik. Lõpetas 1958 TRÜ füüsikuna. Olnud 1960—75 H. Pöögelmanni nim. Elektrotehnika Tehases tehnoloog, 1975—84 Tallinna Veevarustuse ja Kanalisatsiooni Tootmisvalitsuses dispetšer, 1984—85 projekteerimisinst-i „Tööstusprojekt" fotograaf. A-st 1973 Tallinna Fotoklubi liige. Osalenud paljudel fotonäitustel. A-st 1997 Eesti Fotokunsti Ühingu aseesimees. Korraldanud a-st 1979 isikunäitusi („Triffiidide päev", 1996; „Millest mõtleb Anton Hansen?", 1997; „Valikud", 1997). A-st 1998 olnud Tallinna Raevangla fotokeldris „Lee" fotonäituste kuraator. Viljelnud psühholoogilist portreed, kasutanud slaidimontaaži, foto eritehnikaid ja koloreerimist.

Lustig, *Friedrich* Voldemar (budistliku nimega A s h i n A n a n d a) (26. IV 1912 Narva — 4. IV 1989 Yangon), budistlik õpetlane. Sai keskhariduse Narva vene gümnaasiumis. Ühines 1930 K. Tõnissoniga, astus buda usku ja sai mungaseisusse. 1931 sõitsid nad koos Pariisi, L. hakkas õppima Sorbonne'is. Sama aasta lõpus siirdusid nad Bangkokki, elasid seal buda kloostrites. 1935—36 reisisid Hiinas. 1949 arreteerisid L-i Tai võimud, küüditasid ta maa põhjaossa ja saatsid riigist välja. Elas seejärel Birmas Yangonis. Päris pärast K. Tõnissoni surma tema tiitli *Latvian Buddhist Archbishop and Sangharaja for Estonia and Lithuania*. Osales tegusalt Birma kultuurielus, tõlkis inglise keelde birma klassikalist luulet („Burmese Classical Poems", 1967; „A Glimpse of Contemporary Burmese Poetry", 1968; „Burmese Poems through the Ages", 1969) ja kirjutas inglise keeles algupärast luulet. **T:** luulekogud *Fluttering Leaves* (1970), *Winking Candles and Blazing Trails* (1972) ja *50 Selected Poems* (1986).

Maask, *Voldemar* (30. V 1941 Kirov — 14. XI 1998 Tallinn), fotograaf. Oli 1956—58 vabakutseline fotokorrespondent, 1959—80 ajalehtede „Noorte Hääl" ja „Nõukogude Õpetaja" ning ajakirja „Noorus" fotograaf, 1980—91 teabeagentuuri „Новости" (APN) fotokorrespondent, 1992—98 EV Välismin-i protokolliosk. fotograaf. Teinud kaastööd paljudele väljaannetele ja fotoagentuuridele. Viljelnud portree- ja reportaažfotot. **T:** fotoalbumid *Beautiful Tallinn* (1995) ja *Pitkin Viroa* (1998).

Mardna, *Peeter* (24. X 1938 Tallinn), arst-radioloog ja tervishoiukorraldaja, Leonhard M. poeg. Lõpetas 1966 TRÜ, täiendanud end Moskvas ja Peterburis. Olnud 1966—75 Vab. Tallinna Onkoloogia Dispanseri arst-röntgenoloog, 1975—88 ENSV Tervishoiumin-i pearadioloog, 1980—87 Tallinna Kiirabihaigla röntgendiagnostika osk-a juh., a-st 1988 Magdaleena Haigla peaarst, vahepeal 1995—96 EV Sotsiaalmin-i osakonnajuh. Avaldanud art-eid veresoonte kontrastuuringute alalt ning tervishoiukorralduse ja Eesti haiglate arengukava kohta. 1978—89 Eesti Radioloogide Seltsi esimees, a-st 1984 Eesti Haiglate Liidu juhatuse liige, 1993—95 Eesti Arstide Liidu juhatuse liige, a-st 1997 EV Sotsiaalmin-i ravikvaliteedikomisjoni esimees, a-st 1992 Eesti Olümpiakomitee täitevkomitee liige, a-st 1993 Eesti antidopingukomisjoni esimees. Harrastanud sõudmist (1969 MM-il kahepaadil 7. koht, 1968 ja 1969 NSV Liidu karikavõitja). A-st 1979 Rahvusv. Sõudeliidu litsentsiga sõudespordikohtunik.

Mark, *Aksel* (20. VI 1913 Karaski k., Kõlleste v.), agronoom, ajakirjanik ja poliitik, Heinrich M-i vend. Lõpetas 1937 TÜ põllum-teaduskonna. Oli 1937—40 põllum-konsulent Viru-Jaagupis ning „Virumaa Teataja" toim-id. Läks 1944 Soome, sealt Rootsi. Töötas 1945—78 Kuningliku Metsanduse ja Põllumakadeemia väliskatsete keskuses (a-st 1950 Uppsala ülikooli koosseisus). Oli paguluses Eesti Dem. Uniooni asutajaid ning 1955—83 esimees, 1979—83 Eesti Rahvuskogu ning 1981—95 Välisvõitluse Fondi esimees, 1962—92 Eesti eksiilvalitsuse siseminister. Olnud ajalehe „Teataja" peatoim. ja vastutav väljaandja. Ajakirjanikuna kasutanud varjunime Hööveldaja. **T:** *Aasta-aastalt. Rootsi eestlaste kroonika 1943—1993.* — Pool sajandit eestlust paguluses (Stockholm, 1994).

Mattisen, *Edgar* (11. VI 1921 Vesneri v.), ajaloolane, ajalooknd. (1956). Õppis 1942—44 Tjumenisse evakueeritud Tallinna sõjakoolis, võitles eesti laskurkorpuses. Oli 1944—46 ELKNÜ KK maanoorte osk-a juh. ja sekretär. Lõpetas 1949 Moskvas NLKP KK Kõrgema Parteikooli. Olnud 1949—54 Tartu õpetajate seminari ühisk-ateaduste kateedri vanemõpetaja ja juh., 1956—62 EPA NLKP ajaloo ja filosoofia kateedri juh., 1964—67 ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse Komitee õppemetoodilise valitsuse ülem, 1967—77 TPI NLKP ajaloo kateedri juh., 1978—89 TRK ühisk-ateaduste kateedri prof., 1989—93 Eesti TA Ajaloo Inst-i juhtivteadur. 1991—93 Eesti-Vene läbirääkimistel Eesti-poolne piiriajaloo ekspertide rühma juht. Uurimusi Eesti-Vene piiri ajaloolise kujunemise, Tartu rahu jm. kohta. ENSV rkl. preemia 1970. **T:** *Логика истории* (1968), *Tartu rahu* (1988, [2]1989), *Eesti-Vene piir* (1993, vene k. 1995), *Searching for a Dignified Compromise. The Estonian Russian Border 1000 years* (1996).

Mihhailova, *Elviira* (2. IX 1943 Tambov), tõlkija. Lõpetas 1967 vene filoloogina TRÜ. Töötanud õpetajana, 1968—78 ja 1980—82 kirjastuses „Eesti Raamat" korrektori ja toim-na, 1978—79 ajakirja „Tallinn" proosaosk. juh-na, 1983—92 Tallinnas Eesti Kirjanike Liidu konsultandina, a-st 1993 ajakirja „Таллинн" proosaosk. juh-na. Tõlkinud eesti keelest vene keelde N. Baturini, V. Beekmani, M. Traadi, A. Valtoni, J. Tuuliku, A. Gailiti ja M. Bergi loomingut. Koostanud Eestis elavate noorte vene poeetide kogumiku „Листья дней" (1984, koos B. Steiniga), eesti luule valgevenekeelse antoloogia „Гияздоуе вятроу" (1986) ja venekeelse koguteose „Антология эстонской поэзии" (1990, koos L. Ruudiga). J. Smuuli preemia 1984, kirjanduse aastapreemia 2000.

Must, *Gustav* (2. II 1908 Esna v. — 14. V 1991 Valparaiso, Indiana osariik, USA), keeleteadlane, Hildegard M-a abikaasa, filoloogiadr. (1949, Göttingeni ülikool). Astus 1929 TÜ-sse, õppis stipendiaadina 1932 Soomes ja 1933—34 Budapestis, sai 1938 A. von Humboldti nim. stipendiumi. Lõpetas 1938 TÜ germaani filoloogia ning 1939 eesti ja üldise kirjandusteaduse alal. Töötas 1938—43 Tartus ja Tallinnas saksa, eesti ja soome keele õpetajana. Lahkus 1944 Eestist. Oli 1946—49 Balti ülikooli (Pinnebergis, Hamburgi läh.) germaani filoloogia dots. 1949 siirdus USA-sse, töötas a-st 1952 USA ülikoolide ja kolledžite õppejõuna (1968—78 Valparaiso ülikooli germaani filoloogia prof.). Olnud teenekas murdekoguja (Emakeele Seltsi stipendiaat 1933—38 ja 1940), kogunud rohkesti murdematerjali Harju- ja Põhja-Viljandimaalt. Avaldanud üle 60 uurimuse germaani filoloogia ja võrdleva keeleteaduse alalt. **T:** *Einfluss der germanischen Sprachen auf den estnischen und finnischen Seefahrtswortschatz* (1948, käsikiri).

Must, *Hildegard* (3. X 1913 Tallinn — 18. IV 1995 Valparaiso, Indiana osariik, USA), keeleteadlane, Gustav M-a abikaasa, filoloogiadr. (1948, Hamburgi ülikool). Lõpetas 1940 TÜ. Töötas 1940—44 Tallinnas inglise ja saksa keele õpetajana. Lahkus 1944 Eestist. Oli 1946—49 Balti ülikoolis (Pinnebergis, Hamburgi läh.) inglise keele õpetaja. 1949 siirdus USA-sse. Töötanud 1952—53 Cornelli ülikoolis ja 1964—83 Valparaiso ülikoolis õppejõuna. Avaldanud uurimusi onomastika, foneetika, soome-ugri ja võrdleva keeleteaduse alalt. **T:** *Predikaatverbi asendist Gustav Suitsu proosas* (1940, käsikiri), *Beow und Pekko. Ein Beitrag zur Beowulf-Forschung* (1947, käsikiri).

Neeme, *Gunnar* (19. V 1918 Tartu), kunstnik ja kirjanik. Õppis 1937—43 kõrgemas kunstikoolis „Pallas". Põgenes 1944 Saksamaale, jätkas 1946—49 õpinguid eraateljeedes, siirdus 1949 Austraaliasse, a-st 1952 elanud Melbourne'is. Õppis 1953—55 Melbourne'i tehnikakolledžis ja töötas seejärel a-ni 1982 pms. kunstniku, kunstiõpetaja ja rakendusgraafikuna. Esinenud a-st 1943 kunstinäitustel, illustreerinud ja koostanud rmt-id, korraldanud Austraalias eesti kunstnike näitusi, osalenud mitme kunstiühingu tegevuses. Kirjutanud pms. vabavärsilist mõtteluulet, proosaluuletusi, näidendeid, kunstifilosoofilisi esseid, miniatuure ja arvustusi (ka inglise keeles). **T:** album *Kalevipoeg taidelises nägemuses. Kalevipoeg in artistic vision* (Richmond, 1984), mapp *Terra Sigillata* (Melbourne, 1986), luulekogud *Kollane vihm* (Adelaide, 1976), *Mist of Time* (Richmond, 1976), *Maalit uiman* (Adelaide, 1981) ja *The Waves*

Peeter Mardna

Elviira Mihhailova

Gunnar N

Linda N

Arvo N

Mats N

Renee N

(Melbourne, 1988), esseekogu *The Notes* (Melbourne, 1982), näid-d *Sõnajala õis* (lavastatud 1964), *Mosaiigid* (lavastatud 1980) ja *Mustade ristide maa* (lavastatud 1988).

Niinemets, *Linda* (3. IX 1935 Jõelähtme v.), rahvatantsujuht, koreograaf ja lavastaja. Tantsu õppinud N. Taarna, U. Toomi, N. Uustalu ja H. Aassalu juures, lõpetanud 1967 ENSV Rahvaloomingu Maja tantsujuhtide kursused. Olnud 1955—64 ENSV Rkl. Filharmoonia tantsuansambli tantsija. Töötanud a-st 1952 Tallinnas tantsuõpetajana, sh. 1972—90 tootmiskoondise „Kommunaar" tantsurühma juhina. Loonud tantse: „Marupolka", „Laskem, poisid, jalad käia!", „Käisin kaua karjateeda", „Pidupäev", „Kiigepolka"; tulnud tantsuloominguvõistlustel auhinnalistele kohtadele. Lavastanud Harjumaal piirkondlikke tantsupidusid, olnud üldtantsupidudel pealavastaja assistent.

Niitenberg, *Arvo* (27. IX 1934 Tallinn), insener ja riigitegelane, tootmise juhtimise (1966) ja tehnikamag. (1975, mõlemad Toronto ülikool). Põgenes 1944 koos vanematega Rootsi, läks sealt 1949 Kanadasse. Lõpetas 1958 masinaehitusinsenerina Toronto ülikooli. Töötanud 1959—92 Kanada rkl. energiakontsernis *Ontario Hydro* (1960—70 osalenud kahe suure soojusjõujaama ehitamisel ja käivitamisel, olnud 1969—75 mitme jõujaama dir., 1975—92 *Ontario Hydro* juhatuse liige ja asepresident); 1992—95 EV energeetikaminister, a-st 1995 erivolitustega suursaadik Rahvusv. Aatomienergiaagentuuri (IAEA) juures ja 1995—99 as-i Alara tegevdir. Tegelnud Eesti energeetikaprobleemidega, radioaktiivse saastatuse mõõtmisega ja Paldiski kiirgusohtlike objektidega.

Nõges, *Mats* (25. VIII 1879 Kärksi k., Viljandi v. — 21. VIII 1973 Viljandi), sisearst, meditsiinidr. (1925). Lõpetas 1913 Tartu ülikooli. Oli Tartu ülikooli sisekliinikus assistent ja Rõngus jaoskonnaarst, seejärel töötas Viljandis: oli 1915—17 Punase Risti haigla juh. ja tegeles erapraksisega, 1917 Viljandi linnapea, 1919—59 Viljandi Linnahaigla siseosk. juh., ühtlasi 1922—34 Viljandi Maahaigla juh. ja 1926—39 tütarlaste gümnaasiumi arst, 1960—62 Viljandi polikliiniku sisearst, 1963—73 Vab. Jämejala Psühhoneuroloogiahaigla tuberkuloosiosk. juh. ja ühtlasi Viljandi polikliiniku silmaarst. Oli 1919—20 Eesti Asutava Kogu liige ja ligi 40 aastat Viljandi Arstide Seltsi esimees. Propageeris karsklust, liikumist, karastamist jm. terveid eluviise. Oli innukas koorilaulja, osales mitme meeskoori asutamises. ENSV tnl. arst (1947).

Nõmmik, *Renee* (26. VI 1962 Kunda), tantsija, koreograaf ja tantsupedagoog. Lõpetas 1984 tantsuerialal TPedI, täiendanud end 1992—97 New Yorgis, Soomes ja Rootsis. Olnud 1986—90 varietee „Tallinn" ja 1991—92 moderntantsuteatri „Nordstar" tantsija ning 1986—91 ühtlasi tantsuansambli „Kullaketrajad" peaballettmeistri assistent. Asutas 1992 moderntantsutrupi „Fine 5", juhib seda ja selle juurde kuuluvat tantsustuudiot, on a-st 1998 TPÜ koreograafia õppetooli kompositsiooniõppejõud. Korraldanud Kadrioru tiigil tantsukontserte (1995, 1997). Saanud auhindu kaasaegse koreograafia võistlustel Vitsebskis (1992, 1993, 1996, 1999) ja Pinerolos (Itaalias, 1997). **L:** *Rändajad*, Pärdi muusika (1992 „Nordstaris" ja 1995 New Yorgi festivalil, ka tantsusolist), *Ammaduabuu*, Laundry muusika (1993), *1994*, Pachelbeli muusika (1994), *Tango*, Piazzolla muusika (1995), *Mees ja/või naine*, Cage'i jt. muusika (1997), *Kostabi World* (1998). **O:** solist (*Kilpkonna jalutuskäik*, McFerryni muusika, ja *Vaikne kaos*, Pärdi muusika, 1990 „Estonias"), solist (*Teekond*, Sumera jt. muusika, 1991 „Nordstaris"), Mees (*Üksildased*, Tubina muusika, 1992 „Nordstaris"), osaline (*The Pink* (*Roosa*), Tan Duni muusika, 1996, Muna Tsengi projekt Von Krahli Teatris).

Oja, *Peeter* (2. VII 1960 Tallinn), näitleja. Lõpetas 1986 näitlejaerialal TRK. Töötanud 1986—89 „Vanemuises" ja 1992—94 „Estonias", seejärel olnud vabakutseline. Esinenud raadio ja televisiooni meelelahutussaadetes („Kreisiraadio") ning lauljana ansamblites „Kuldne Trio" ja „Bläck Rokit", tuntud ka estraadinäitlejana. Mänginud telelavastustes (seriaal „Nota bene: teatriluulud!") ja filmis. **O:** Galy Gay (Brechti *Mees on mees*), Jerry/Daphne (Styne'i *Sugar ehk Džässis ainult tüdrukud*), Eckermann (Horníčeki *Aga naised, härra Salamõunik?*), Tevje (Bocki *Viiuldaja katusel*), Jacob (Hermani *Linnupuur*), Štšastlivtsev (Ostrovski *Mets*).

Oro, *Indrek* (23. VII 1960 Kilingi-Nõmme), arst, onkoloog. Lõpetas 1984 TRÜ. Täiendanud end 1985 Kiievis, 1986 Berliinis ja 1996 Washingtonis. Olnud a-st 1985 Eesti Onkoloogiakeskuses arst, a-st 1999 peaarst. Eesti Arstide Liidu asutajaliige ja 1995—99 president, a-st 1996 Eesti Ravikindlustusnõukogu esimees, 1994—99 Eesti esindaja Euroopa Arstide Liitude Foorumil, a-st 1999 Eesti esindaja Euroopa Arstide Alalises Komitees. **T:** *Üldarsti käsiraamat* (1995, autoreid ja toim-id), *Eesti Arstide Liidu Teataja* (1996—99, autoreid).

Oviir, *Madis* (16. VII 1908 Nurtu k., Velise v. — 2. VII 1999 Viru-Jaagupi), kirikutegelane. Töötas 1932—44 mitme kooli juh-na, oli 1944—55 represseerituna Siberis. Alustas 1939 TÜ-s teoloogiaõpinguid, lõpetas 1963 EELK Usuteaduse Inst-i. Oli 1960—94 EELK Viru-Jaagupi koguduse õpetaja, a-st 1994 emeriitõpetaja. Tunnustatud rahvapärandi koguja.

Paas, *Veste* (12. VIII 1931 Narva), filmiajaloolane. Lõpetas 1956 Gorki-nim. Kirjandusinst-i, õppis 1962—65 Moskvas NSVL Kultuurimin-i kunstiajalooinst-i aspirantuuris filmiajalugu. Töötanud ajakirjanduses, olnud Tallinna kinostuudios ja ETV-s toim., 1977—83 ENSV Kino-, Foto- ja Fonodokumentide Rkl. Keskarhiivi vanemarhivaar ning a-st 1992 TPÜ lektor. Uurinud eesti filmi ajalugu, pms. a-id 1895—1940, avaldanud ajakirjanduses art-eid, teinud televisioonis ja raadios saateid ning kaastööd „Eesti entsüklopeediale". **T:** *Teerajajad* (1972), *Kui tummfilm naeris...* (1973), *Olnud ajad* (1980), *Ajahetked* (1987), *The Development of Estonian Documentary Films from 1912—1940* (1996).

Palvadre, *Jakob* (27. IV 1889 Karijärve k., Sangaste v. — 11. X 1936 Leningrad), sõjaväelane ja ajaloolane, Anton P. vend. Õppis Valga linnakoolis, osales a-st 1904 sots-dem. liikumises (enamlane). Oli 1908—09 Iigaste vallakooli õpetaja, seejärel ajakirjanik, 1910—12 rev. tegevuse pärast Riias vangis, 1912—14 sõjaväeteenistuses. Valiti 1917 polgukomitee esimeheks, oli märtsist okt-ni 1918 Tallinna eesti kommunistliku pataljoni komandör, osales Vene kodusõjas Uurali rindel. Nov-st 1918 apr-ni 1919 viibis enamliku põrandaalusena Eestis, apr-st 1919 asus eesti punaste kütiväeosade eesotsa, osales 1919—20 brigaadi- ja diviisikomandörina Vene kodusõjas Lõunarindel. Lõpetas 1924 ajaloolasena Leningradi ülikooli, oli 1924—31 samas õppejõud (a-st 1927 prof.), 1928—30 ajaloo-keeleteaduskonna dekaan, 1930—31 ajaloo-filoloogia inst-i juh., 1932—36 Leningradi Nõukogulikku Ülesehitustöö Inst-i kateedrijuh. Osales a-st 1920 VK(b)P eesti org-de tegevuses, 1920.—30. a-il oli EKP juhtkonnaga opositsioonis olevate ja rahvusdemokratismis süüdistatud nn. fontannikute (palvadristide) rühma liider. Avaldas 1926 uurimuse 1905. a. rev-st Eestis. Mais 1936 arreteeriti, 1937. a. massirepressioonide ajal hukati.

Parts, *Kaie* (21. IX 1940 Koolma k., Leevi v.), metallikunstnik. Lõpetas 1967 ERKI. Loonud metallplastikat, seinaplaate, ehteid, õõnesvorme ja medaleid. Materjalidest kasutanud rauda, messingut, vaske, alumiiniumi ja roostevaba terast. Võtnud ka-

sutusele eesti metallikunstis uudseid pinnatöötlustehnikaid, sh. metallograafia (seinaplaadid „Lend", 1988, ja „Linnud", 1989). Tähelepanuväärsed on nikeldamistehnikas teostatud suured plastikateosed („Fragment trassist", 1986; „Aja kulg", 1987; „Läänemeri", 1988; „Pinged", 1990). Töötanud ka alumiiniumi ja alumiinium-emailiga (dekoratiivvormid „Lehed", 1972, ja „Tehas", 1977). A-st 1994 teinud autoritehnikas baroklikult rikkalikke, enamasti hõbedast, ülekullatud, vääriskividega kaunistatud ehteid ja a-st 1996 ka loomafiguure („Bon Vivat Berniise" ja „Marie-Antoinette", 1996). ▲

Piirsalu, *Matti* (5. VII 1947 Rapla), loomakasvatusteadlane, põllumajandusknd. (1978, Leningrad), filosoofiadr. loomakasvatuse alal (1996). Lõpetas 1971 EPA, täiendas end 1995 Soomes. Olnud 1971–81 Roela sovhoosi Rakvere haudejaama juh., 1981–84 Sindi sovhoosi peazootehnik ja a-st 1985 põllumajandusmin-s msg. ametikohtadel (sh. linnukasvatusosk-a juh., peazootehnik, a-st 1998 loomakasvatusbüroo juh.). Uurimusi põllum-lindude söötmise, munade hautamise, haudemunade töötlemise ja desinfitseerimise ning Eesti loomakasvatuse ajaloo alalt. Tegelnud ka suurfarmide tehnoloogia, loomakasvatussaaduste tootmise ja selle analüüsi ning ühistegevuse probleemidega. A-st 1992 Eesti Linnukasvatajate Seltsi juhatuse esimees, 1995–97 Ülemaailmse Linnukasvatuse Teadusliku Assotsiatsiooni Eesti osk-a sekretär, a-st 1998 president. **T:** *Pardikasvatus* (1984, autoreid), *Põllumajanduslindudele soovitatavad söötmisnormid Eestis* (1997, koos H. Tikuga), *Eesti linnukasvatus läbi aegade* (1997).
B: V. Tikk. *Matti Piirsalu — 50.* — Agraarteadus, 1997, 3.

Pikk, *Jaak* (21. VIII 1942 Viljandi), metsateadlane, põllumajandusknd. metsakasvatuse alal (1988, Valgevene tehnoloogiainst.). Lõpetas 1966 metsamajandusinsenerina EPA. Töötanud 1966 Tudu metsamajandi metsapunkti tootmisala juh-na, 1967–72 Kambja sovhoosi agro-metsamelioraatorina, 1972–95 Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse TUI-s (a-st 1989 vanemteadur, metsaparanduslabori juh. ja töörühma juh.), a-st 1995 olnud EPMÜ metsandusteaduskonna puidutehnoloogia dots. ja EPMÜ Metsandusliku Uurimisinst-i vanemteadur. Uurimusi metsaparanduse ja metsakasvatuse alalt: väetatud ja kuivendatud puistute tootlikkus, jääksoode ja kuivendatud soode metsastamine, soode pinnavee koostis ja kuivendatud metsade majandamine. EPMÜ Metsandusliku Uurimisinst-i teadusnõukogu liige. **T:** *Õhukeseturbaliste soode kauakestnud kuivendamise tulemusi.* — EPMÜ teadustööde kogumik, 189 (1997); *Metsaparanduse minevik ja tänapäev Eestis* (koostaja koos H. Seemeniga). — Akadeemilise Metsaseltsi toimetised, IX (1997); õpperaamat *Puidutöötlemine*, I (1998, koostaja).

Pikver, *Ann* (27. VIII 1941 Tartu), keeleteadlane, Hillar Randalu tütar, Mihkel Pilli tütretütar, Kadri Järve õde, filoloogiaknd. (1974, Moskva Võõrkeelte Inst.). Lõpetas 1965 TRÜ inglise filoloogina. Oli 1967–74 ja 1978–88 TPedI (a-st 1978 dots.), 1974–78 TRÜ ja 1988–96 TKÜ õppejõud (1988–91 dots., a-st 1991 keeltekateedri juh.). Tegelnud keelte kõrvutava analüüsiga, avaldanud inglise keele õpikuid. **T:** *Grammar is easy!* (1994, [6]1999), *Grammar practice book* (1996, [2]1999), *Increase your vocabulary* (1998, [2]2000).

Pillak, *Peep* (8. II 1957 Ahja), ajaloolane, arhivaar ja literaat. Lõpetas 1982 ajaloolasena TRÜ. Olnud 1982–83 Mahtra Talurahvamuuseumi peavarahoidja, 1983–91 ENSV MN juures asuva Arhiivide Peavalitsuse metoodik ja arheograaf, 1991–96 Eesti Arhiivinameti peadir., 1997–98 Eesti Riigiarhiivi filiaalis teadur, a-st 1999 Eesti Rahvusarhiivi talitusjuh. 1986–89 noorte arhivistide nõukogu president, 1989–93 ja a-st 1999 Eesti Arhivaaride Ühingu esimees, 1997–2000 väljaspool Eestit asuvate Eesti kultuurivaradega tegeleva valitsuskomisjoni esimees. Osalenud a-st 1993 Eesti-Vene läbirääkimistel kultuurivarade eksperdina. Uurinud Eesti arhiivinduse ajalugu, avaldanud rahvusv. väljaannetes sellealaseid art-eid, koostanud biograafilisi ülevaateid (R. Kenkmaa, 1998; J. Laidoner, 1999; L. Koidula, 2000, koos S. Oleskiga). **T:** novellikogu *Tätoveerimiskursus* (1998).

Peep Pillak

Pukk, *Arnold* (20. IX 1930 Kehtna), aiandusteadlane. Lõpetas 1954 EPA. Olnud 1954–55 Tallinna Masina-Traktorijaama (Kosel) peaagronoom, 1955–57 Kehtnas Kolhooside Esimeeste Ettevalmistamise Põllum-keskkooli aiandusõpetaja ja asedir., 1960–61 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-i nooremteadur, 1961–78 ENSV TA Tallinna Botaanikaaia dir., 1979–82 samas maastikuarhitektuurisektori juh. ja 1982–91 juhtivinsener, 1991–94 ajakirja „Aiandus. Mesindus" peatoim. Pidanud 1975–76 ERKI-s loenguid maastikuarhitektuurist ja 1996–98 Kehtna Kõrgemas Põllum-koolis arhitektuurist ja maastikuplaneerimisest. Olnud a-st 1983 ETV saatesarja „Vaata aeda" paljude saadete autor ja juht. Tallinna Botaanikaaia asutajaid ja arendajaid ning selle maastikuarhitektuurilise kujundamise autoreid. Uurinud haljastust ja pargikujundust ning rooside põlvnemist ja sortimenti. Kujundanud rohkem kui 15 lillenäitust. Olnud Türi lillelaada ja Tallinna lillepeo mõtte algatajaid ja nende korraldajaid. **T:** *Roosikasvatus* (1958).

Pärtel, *Evald* (21. XII 1930 Olustvere — 21. XII 1994 Abja-Paluoja), taimekasvatusteadlane, põllumajandusknd. (1966). Lõpetas 1955 EPA. Oli 1955–56 Türi raj. „Sotsialismi Tee" kolhoosi agronoom, 1956–94 Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI Polli katsebaasi teadur (a-st 1970 vanemteadur) ja ühtlasi paarkümmend aastat katsebaasi juh. asetäitja. Uurinud pms. puuvilja- ja marjakultuuride haiguste põhjustajaid ja tõrjet ning puuvilja- ja marjasortide haiguskindlust, eriti viljapuude hõbelehisust ja õunasortide kärntõvenakkust. Koostas Eesti jaoks puuvilja- ja marjaaedade taimekaitsesüsteemi ja täiendas seda pidevalt, et see vastaks uutele taimekaitsevahenditele. Koostanud ka aia- ja haljastusplaane. **T:** *Puuvilja- ja marjaaia agrotehnika* (1968, autoreid), *Viljapuude ja marjakultuuride haiguste määraja* (1974), *Viljapuude ja marjakultuuride kahjustajad* (1974), *Aiapidaja käsiraamat* (1974, autoreid).
B: K. Kask. *Evald Pärtel* — in memoriam. — Agraarteadus, 1995, 1.

Rea, *Taimo* (15. VI 1929 Võru — 10. X 1970 Tallinn), majandusgeograaf, geograafiaknd. (1962). Lõpetas 1952 TRÜ matemaatika-loodusteaduskonna. Töötas seejärel samas õppejõuna, 1964–70 kirjastuse „Valgus" „Eesti nõukogude entsüklopeedia" peatoimetuses, ENSV TA Tallinna Botaanikaaias jm. Avaldanud töid linnauurimise, kultuurmaa leviku jm. alalt. **T:** *Eesti NSV linnaliste asulate geneetilisest klassifikatsioonist (sotsialismieelsel perioodil)* ja *Eesti ala linnade funktsionaalsed tüübid XX saj. alguses.* — mõlemad TRÜ toimetised, 88, Geograafiaalaseid töid I (1960); *Põllumajandusliku kultuurmaa leviku dünaamikast Eesti maastikurajoonides.* — Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1971/1972 (1974).

Reinans, Sven *Alur* (1. I 1932 Tallinn), kirjanik, ajakirjanik ja sotsioloog. Põgenes 1944 Rootsi. Õppis 1952–59 Uppsala ülikoolis sotsioloogiat ja statistikat. Töötas 1961–62 „Eesti Päevalehe" toimetuses, seejärel ametnikuna Rootsi statistika keskbüroos ja töömin-s. Oli 1980–92 ja 1995 „Eesti Päevalehe" vastutav väljaandja ja 1993–94 peatoim., 1957–65 ka „Mana" toimetuse liige. Tegutsenud juhtivalt väliseesti org-des. Avaldanud välis-

Jaak Simm

eesti ajakirjanduses proosat (sh. rom. „Naera, inimene!", 1958—59), esseesid ja arvustusi ning statistilisi käsitlusi Rootsi eestlaste kohta. Korraldanud oma kunstikogu põhjal Rootsis ja Eestis näitusi.

Rüütli, *Hilja* (18. IV 1921 Vana-Kuuste v.), kirjanik ja meditsiinitöötaja. Õppis 1942—43 Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas ja 1944—45 TPI majandusteaduskonnas. 1944 oli Tartu läh. soomepoiste pataljoni sanitar. 1945 vangistati vastupanuliikumise abistamise eest, oli a-ni 1956 pms. Vorkuta laagrites. 1960 lõpetas Tallinna meditsiinikooli. Töötas 1956—93 Tallinna Pelgulinna Haiglas meditsiiniõena ja ülemõena. Eesti Meditsiiniõdede Seltsi asutajaliige ja esimene esimees (1966—74). Avaldanud A i l i H e l m i varjunime all koostöös H. Tarandiga autobiograafilise koega neljaosalise rom-i eesti naispoliitvangide elust („Kuradil ei ole varju", Lund, 1979; „Vägivallamaa", Lund, 1982; „Režiim — see kõlab uhkelt", Lund, 1984; „Kirjad pimedusest", 1981 ajalehes „Vaba Eestlane") ja rom-i „Kummelite suvi" (1983—84, ajalehes „Vaba Eestlane").

Sarand, *Riho*-Jaak (29. IV 1937 Tallinn), põllumajandusteadlane, biotehnoloog, tehnikaknd. (1969, Vologda). Lõpetas 1960 Vologda piimandusinst-i. Olnud 1960—64 Pärnu piimakombinaadi Vändra eksperimentaallaboris vanemtehnoloogiainsener, 1964—66 ENSV Rahvamajanduse Nõukogu Toiduainetetööstuse Valitsuse konstrueerimis- ja tehnoloogiabüroo tehnoloogiaosk-a juh., 1966—73 ENSV Liha- ja Piimatööstuse Min-i konstrueerimis- ja tehnoloogiabüroo piimatehnoloogiaosk-a juh., 1973—74 Üleliidulise Piimatööstuse TUI Leningradi osk. dir., a-st 1974 töötanud Eesti Maaviljeluse Inst-s (1974—79 mikrobioloogialabori teadur, 1979—82 söötade tehnoloogia sektori teadur, 1982—88 sektorijuh., a-st 1988 mikrobioloogialabori juh.). Uurimusi piimatoodete biotehnoloogiliste protsesside ja mulla mikrobioloogiliste protsesside kohta (sh. raskete masinate põhjustatud tallamise mõjust põllumulla mikrofloorale) ning bioloogiliste silojuuretiste keemiliste konservantide mõjust sileerimisprotsessile. Loonud uusi silokonservante, täiustanud mügarbakterpreparaate ning biopreparaatide tootmise ja kasutamise tehnoloogiaid. 11 leiutise autoreid. Olnud Üleliidulise Mikrobioloogia Seltsi Eesti osk-a aseesimees. **T:** *Piimanduse käsiraamat* (1971, autoreid), *Kvaliteetsete rohusöötade tootmine ja kasutamine Juuliku katsefarmis* (1991, autoreid), *Rohumaaviljelus talupidajaile* (1992, autoreid), *Piimakarjapidaja ja konsulendi käsiraamat* (1997, autoreid).

B: R. Toomre. *Rohumaaviljeluse teadustöö areng ja selle uurijad Eestis*. Tln., 1991.

Sau, *Olev* (10. VIII 1929 Kaunispäe k., Torgu v.), helilooja ja pedagoog. Lõpetas 1960 koorijuhtimise (J. Variste kl.) ja 1967 kompositsiooni erialal (H. Elleri kl.) TRK. Oli 1951—61 ENSV Rkl. Akadeemilise Meeskoori laulja, 1961—71 Tallinna Muusikakooli ning 1965—71 ühtlasi Tallinna Muusikakeskkooli õpetaja, 1971—86 TRK muusikateoreetiliste ainete õppejõud. Juhatas 1960—69 TPI Akadeemilist Meeskoori ja segakoori „Laulik". Loomingu põhiosa moodustab koorimuusika, tuntuimad on erinevatele kooridele loodud laulutsüklid: „Laulud kodust", „Rannalaulud", „Kalurite laulud", „Kassari õhtud", „Sügise etüüdid", „Aastaajad", „Krõlli laulud" jt. Loonud ka oratooriumi „Alistamatus" (1984), kantaadi „Koolipäev" (1967), kammer- (24 prelüüdi ja fuugat klaverile, 4 keelpillikvartetti, saksofonikvartett) ja orelimuusikat (8 prelüüdi ja fuugat).

Simm, *Jaak* (14. VII 1943 Tartu — 14. VII 1981 Saaremaa), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1973). Lõpetas 1967 eesti filoloogina TRÜ. Oli 1967—68 Tartu 5. keskkooli emakeeleõpetaja. Töötas a-st 1968 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (1976—81 murdesektori toponüümikarühma vanemteadur). Kogunud (1965—72) ja uurinud eeskätt Tartumaa kohanimesid. Avaldanud üle 100 kohanimealase uurimuse ning aimekirjutise. **T:** *Eesti NSV asulanimede sõnastik* (koos V. Palliga, käsikiri).

Stadnikov, *Sergei* (20. VII 1956 Pärnu), egüptoloog, ajaloomag. (2000). Lõpetas 1982 ajaloolasena TRÜ, egüptoloogia alal täiendas end Leningradi ülikooli juures. Pidanud TKÜ-s, TPÜ-s, Eesti Humanitaarinst-s ja a-st 1997 ka TÜ-s loenguid. Avaldanud kommenteeritud tõlkena vanaegiptuse keelest „Sinuhe jutustuse" (1996) ning art-te, tõlgete ja esseede kogumiku „Vana-Egiptuse kultuurilugu" (1998).

Sutrop, *Margit* (13. X 1963 Tartu), filosoof, Urmas S-i abikaasa, Raik-Hiio Mikelsaare tütar, Neeme Mikelsaare lapselaps, filosoofiadr. (1997, Konstanzi ülikool). Lõpetas 1986 TRÜ ajakirjanduse erialal. Täiendanud end 1991 Oxfordi ülikoolis ja 1992—96 Konstanzi ülikoolis. Stažeeris ja töötas 1986—90 TÜ filosoofia ja politikateaduste kateedris, 1996—2000 olnud Konstanzi ülikooli praktilise filosoofia õppetooli juures teadur ja õppejõud, a-st 2000 TÜ praktilise filosoofia õppetooli juh. ja prof. Uurimusi praktilise filosoofia (esteetika, moraali- ja poliitikafilosoofia) ja kirjandusteooria alalt. Mitme rahvusv. erialaühingu liige. **T:** *Fiction and imagination. The anthropological function of literature* (Paderborn, 2000).

Sutrop, *Urmas* (7. VI 1956 Tallinn), keeleteadlane, Margit S-i abikaasa, *dr. phil.* (1998, Konstanzi ülikool). Lõpetas 1984 TRÜ bioloogina, õppis 1994—98 Konstanzi ülikoolis teoreetilist keeleteadust. Töötas 1984—86 ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Inst-s ja 1986—92 Eesti Biokeskuses teadurina, a-st 2000 on Eesti Keele Inst-i dir. Tegelnud üldkeeleteaduse, leksikoloogia, keeletüpoloogia, keelepuu teooria ning soome-ugri keeleteaduse, etnopsühholoogia ja -lingvistikaga. **T:** *The vocabulary of sense perception in Estonian: Typology, history and cognition* (2000, Frankfurt am Main).

Želnin, *Vadim* (12. II 1909 Peterburi — 3. V 1996 Vellavere), fenoloog ja põllumees, Georgi Ž-i vend. Lõpetas 1938 TÜ põllum.-teaduskonna ja 1945 TRÜ loodusteaduskonna. Töötanud TRÜ-s assistendi ja vanemteadurina ning EPA-s zootehnikuna, oli 1955—70 Vellavere kolhoosi esimees. Saanud tuntuks loodusvaatluste põhjal tehtud ilmaennustustega. Avaldanud art-eid ornitoloogia alalt ning fenoloogiliste vaatluste, linnu- ja nutriakasvatuse, mitme loomaliigi tõuaretuse jm. kohta. **T:** *Nutriakasvatus* (1978), *Läbi aastaaegade* (1985).

Tamman, *Tiina* (17. IV 1948 Karula v.), kirjanik ja ajakirjanik. Õppis 1965—72 TRÜ-s inglise filoloogiat. Oli 1967—69 ETV-s režissööri abi, 1972—73 Paide keskkoolis õpetaja, 1973—74 ENSV TA Geoloogia Inst-s tõlk. A-st 1974 elanud Inglismaal. Olnud 1975—79 veinifirmas *Laurence Hayward Ltd.* asjaajaja-degusteerija, a-st 1986 BBC-s ajakirjanik, tõlk ja toim. Avaldanud a-st 1992 art-eid poliitika ja kultuuri kohta, esinenud eestikeelsetes raadiosaadetes ning kirjutanud ajakajalisi romaane. **T:** *Kirjad Eestisse Londoni lähistelt* (1996), *Rukkilillerаadio* (1997), *Ärkamine* (1999), *Tihe udu Tallinna kohal* (2000).

Tamme, *Villu* (2. XI 1963 Tallinn), punklaulja ja luuletaja. Lõpetanud Tallinna 2. tehnikakooli. Esines 1982—87 ansambliga „Velikije Luki", asutas 1986 punkansambli „J.M.K.E.". Sai 1980. a-te lõpus tuntuks iroonilise laulukesega „Tere, Perestroika". „J.M.K.E." oli esimene Eesti ansambel, millel õnnestus üllitada välismaal plaat. T. sai Eesti Näitemänguagentuuri uue draama võistlusel 1995 näid-i „Haned võlgu" eest II auhinna. Koostanud ristsõnu ja avaldanud ajakirjanduses art-eid. **T:** laulutekstide kogumik *Tuvi oli tihane* (1992), luulekogu *Sorlimeki*

Plät (1998); „J.M.K.E." heliplaadid ja kassetid *Külmale maale* (1989), *Gringode kultuur* (1993), *Sputniks in pectopah* (1995), *Rumal nali* (1996, ainult kassetina), *Jäneste invasioon* (1996), *Totally Estoned — the best of J.M.K.E.* (1997) ja *Õhtumaa viimased tunnid* (2000).

Vahtre, *Lauri* (22. III 1960 Tartu), ajaloolane, Sulev V. poeg, ajalooknd. (1988). Lõpetas 1984 TRÜ etnograafina. Olnud 1983—85 Eesti NSV Rkl. Vabaõhumuuseumi ja 1988—92 Eesti TA Ajaloo Inst-i teadur, ühtlasi 1989—92 TÜ vanemõpetaja. 1990—92 Eesti Komitee ja 1991—92 Põhiseaduse Assamblee liige (aseesimees), a-st 1992 Riigikogu ja Isamaaliidu liige. Avaldanud rohkesti art-eid ja tõlkinud ilukirjandust. **T:** *Kodu lugu* I—II (1989, autoreid), *Eestlaste aeg* (1991), *Maarahva tähtraamat* (1991), *Eesti kultuuri ajalugu* (1993), *Meenutusi kadunud maailmast* (1999).

Valter, Walter, *Ahto* (15. VII 1912 Heinaste — 30. VII 1991 Saint Thomas, Neitsisaared, USA), purjetaja. Kaugsõidukapteni ja merenduspedagoogi Rudolf V-i (1874—1950) pojana alustas meremeheteed 14-aastaselt. Sai 1930. a-il tuntuks sellega, et purjetas mitu korda üle Atlandi. Esimesel korral sõitis 1930 koos venna Kõuga 26-jalasel abimootorita purjejahil „Ahto" Tallinnast Miamisse. 1932 purjetas 18 päeva ja 16 tunniga New Yorgist Tallinna, seda saavutust loeti kuni 40-jalaste purjejahtide kiirusrekordiks. 1938—40 purjetas ta koos pisipoja (s. 1937), abikaasa jmt. kaaslasega esimesena Eestis ehitatud purjejahil ja Eesti lipu all ümber maailma. Jäi 1930. a-il elama USA-sse, tegutses purjetamisturismi alal ja merendusinspektorina. Läks 1991 Neitsisaarte lähistel paadiga merele ja jäi teadmata kadunuks.
B: *Eesti esimene ümbermaailmapurjetaja Ahto Valter.* [Koost. A. Juske.] Tln.; Käsmu, 2000.

Viires, *Helmi* (29. I 1919 Järva-Jaani, Võhmuta v. — 3. III 1984 Tallinn), keeleteadlane, filoloogiaknd. (1963). Lõpetas 1946 TRÜ. Töötas a-st 1947 ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-s (1975—83 vanemteadur). Oli teenekas murdekoguja ja -arhivaar ning ENSV TA Keele ja Kirjanduse Inst-i murdekartoteegi rajajaid. „Eesti murrete sõnaraamatu" käsikirja koostajaid. Avaldanud uurimusi eesti murrete ja sõnavara alalt. ▲

Yllö [*üllö*], *Leo* (Leonid) (6. I 1915 Hakaja k., Narva v. — 9. X 1978 Helsingi), põllumajandusteadlane, *dr. agr.* (1956, Helsingi), rahvuselt soomlane. Lõpetas 1938 TÜ põllum-teaduskonna, õppis samas 1938—43 õigusteadust. Oli 1937—43 Tartu ülikooli maaparanduse ja sookultuuri inst-i assistent. Asus 1943 Soome, oli 1945—53 Helsingis biokeemia inst-i instruktor, 1958—59 Apukka põllum-katsejaama assistent, 1960—69 Tikkurila katsekeskuse teadur, 1969—78 Rkl. Seemnekontrolli Asutuse juh., prof. Uurinud põllukultuure, eriti juurvilju ja kartulit, huvitunud Ingerimaast. Olnud Helsingi Ingeri Seltsi esimees.
B: K. Annuk. *Leo (Leonid) Yllö — 80.* — Agraarteadus, 1995, 1.

Eesti Vabariigi teenetemärgid

Eesti Vabariigi esimene teenetemärk Vabadusrist asutati Vabadussõja ajal 16. IV 1919. Kahe maailmasõja vahelisel ajal asutati lisaks Vabadusristile Eesti Punase Risti, Kotkaristi, Valgetähe ja Riigivapi teenetemärk. Kujunes terviklik teenetemärkide süsteem, mille järgi teenetemärgid jagati omakorda paljudeks klassideks. Aastani 1940 anti välja rohkem kui 12 000 riiklikku au- ja teenetemärki. Eesti riiklike teenetemärkide süsteem taastati üldjoontes 5. V 1994 „Eesti Vabariigi teenetemärkide seadusega". 1995. aasta 16. mai „Teenetemärkide seaduse muutmise seadusega" asutati lisaks varasematele uus teenetemärk — Maarjamaa rist. 11. XII 1996 vastu võetud ja 1. III 1997 jõustunud uus „Teenetemärkide seadus" sätestab Eesti riiklike teenetemärkidega seonduvad üldpõhimõtted. Eesti riiklikud autasud ehk teenetemärgid (ordenid) on Vabadusrist, Riigivapi teenetemärk, Valgetähe teenetemärk, Kotkaristi teenetemärk, Eesti Punase Risti teenetemärk ja Maarjamaa Risti teenetemärk.

Vabadusrist on asutatud 1919. aastal Vabadussõja-aegsete teenete tunnustamiseks. Vabadusrist on teenetemärk, millega on autasustatud neid, kel on teeneid Eesti iseseisvuse kaitsmiseks peetud sõjas. Vabadusristi andmine lõpetati 1925. aasta 19. juuni seadusega. Vabadusristi võib uuesti anda Eesti iseseisvuse kaitsmiseks peetava sõja puhul, alates sõjaseisukorra väljakuulutamisest kuni Vabadusristi andmise lõpetamiseks vastu võetava seaduse jõustumiseni.
Riigivapi teenetemärk on asutatud 1936. aastal Eesti iseseisvuse väljakuulutamise päeva, 1918. aasta 24. veebruari mälestamiseks. Riigivapi teenetemärk on kõrgeima astme teenetemärk, mis antakse osutatud teenete eest ainult Eesti kodanikule. Riigivapi teenetemärgil on kuus klassi: üks eriklass — Riigivapi teenetemärgi kett, mis on ainueksemplarina Vabariigi Presidendi ametitunnus, — ning viis põhiklassi — I, II, III, IV ja V klass.
Valgetähe teenetemärk on asutatud 1936. aastal eesti rahva vabadusvõitluse mälestamiseks. Valgetähe teenetemärk antakse Eesti kodanikule riigiteenistuse või kohaliku omavalitsuse alal osutatud teenete tunnustamiseks ja välismaalasele Eesti riigile osutatud teenete eest. Valgetähe teenetemärgil on seitse klassi: üks eriklass — Valgetähe teenetemärgi kett — ja viis põhiklassi — I, II, III, IV ja V klass — ning üks medaliklass.
Kotkaristi teenetemärgi asutas 1928. a. Kaitseliit Eesti iseseisvuse 10. aastapäevaks. Kotkaristi teenetemärk antakse sõjaliste ja riigikaitseliste teenete tunnustamiseks. Kotkaristi teenetemärgil on kaheksa klassi: viis põhiklassi — I, II, III, IV ja V klass — ning kolm medaliklassi — kuld-, hõbe- ja raudrist. Sõjaliste teenete eest antavale Kotkaristile on lisatud kaks ristuvat mõõka.
Eesti Punase Risti teenetemärgi on 1920. aastal asutanud Eesti Punase Risti Selts. Eesti Punase Risti teenetemärk antakse eesti rahva huvides osutatud üldkasulike teenete tunnustamiseks humanitaaralal ja elu päästmise eest. Eesti Punase Risti teenetemärgil on kuus klassi: viis põhiklassi — I, II, III, IV ja V klass — ning üks medaliklass.
Maarjamaa Risti teenetemärk on asutatud 1995. aastal Eesti riigi iseseisvuse auks. Maarjamaa Risti teenetemärk antakse Vabariigi Presidendile ja kõrgeima astme teenetemärgina välismaalastele, kellel on erilisi teeneid Eesti Vabariigi ees. Maarjamaa Risti teenetemärgil on kuus klassi: üks eriklass — Maarjamaa Risti kett — ning viis põhiklassi — I, II, III, IV ja V klass.

Teenetemärke annab Vabariigi President (teenetemärkide komitee esildisel) Eesti riigile ja rahvale osutatud teenete eest kooskõlas seadusega nii Eesti kodanikele kui ka välismaalastele. Lahinguliste teenete eest võib teenetemärgi anda ka väeosale. Teenetemärke antakse ka postuumselt. Teenetemärkide korraline andmine toimub üks kord aastas — 24. veebruariks, iseseisvuspäevaks. Erandjuhtudel, seoses Vabariigi Presidendi riigivisiidiga või Eestisse tehtava riigivisiidiga, samuti postuumselt või seoses erakorraga võib teenetemärke anda ja kätte anda ka muul ajal seaduses ettenähtud korras. Erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra ajal ei kohaldata teenetemärkide andmisel teenetemärkide taotlemiseks, esildise tegemiseks ja teenetemärkide andmise otsustamiseks seaduses ettenähtud korda. Erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra ajal võib Vabariigi President anda teenetemärke omal algatusel ning juhul, kui Vabariigi Valitsuse kinnitatud korras on tehtud sellekohane ettepanek.
Teenetemärgi taotlemisel võetakse selle klassi määramisel arvesse isiku teeneid, tema ühiskondlikku positsiooni, ametikohta ja auastet. Riigi- või omavalitsustöötajate puhul arvestatakse nende eriti silmapaistvaid teeneid, mis on osutatud eesti rahva hüvanguks, Eesti iseseisvuse taastamisel, riigi ülesehitamisel ja igakülgsel tugevdamisel. Kultuuri, teaduse ja humanitaaralal ning loometegevuses on määrav tähtsus pikaaegsel (eluaegsel) viljakal, rahvusliku või rahvusvahelise tunnustuse saanud tööl.
Põhjaliku ülevaate Eesti Vabariigi teenetemärkide kujunemisest on andnud Hannes Walter raamatus „Eesti teenetemärgid" (1998). Andmeid teenetemärkide laureaatide kohta sisaldavad eelkõige teosed „Eesti Vabadusristi kavalerid" (1935) ja selle nimekirjalise osa täiendustega väljaanne („Eesti Vabadusristi kavaleride register", 1997) ning 2000. aastal Eesti Vabariigi Riigikantselei väljaantuna ilmunud „Eesti tänab: 1919–2000".

Eesti Vabariigi teenetemärgid (aastast 1995)

Riigivapi teenetemärk

I klass
1995
Jaakson, Ernst
1996
Kross, Jaan
Lepik, Kalju

II klass
1996
Heinsoo, Ilmar
Mark, Heinrich
Niklus, Mart-Olav
Parek, Lagle
Sarv, Enn
Tammur, Harald
Tarto, Enn
Villako, Kaljo
1997
Kuurme, Herbert
Oinas, Felix Johannes
Poska, Taavet
Sachris, Nils Bernhard
Terras, Aleksander
1998
Einasto, Jaan
Pärt, Arvo
2000
Kaljuste, Tõnu
Lippmaa, Endel
Taagepera, Rein

III klass
1996
Järvi, Neeme
Kaalep, Ain
Keres, Harald
Kotkas, Johannes
Masing, Viktor
Raam, Villem
Rüütli, Hilja
Tormis, Veljo
Vallak, Enn
Öpik, Ilmar
1997
Helk, Vello
Kriisa, Lembit
Kärner, Jüri
Lindmäe, Herbert
Sabbo, Hilda
Talve, Ilmar
Uibopuu, Valev
Vahtre, Sulev
Viirlaid, Arved
1998
Kikas, Verner
Laretei, Käbi
Lauristin, Marju
1999
Laur, Uno
Penno, Enno
Schneider, Heinrich
2000
Hagelberg, Raimund
Niitenberg, Arvo
Ratas, Endel
Salum, Vello
Truuväli, Eerik-Juhan

IV klass
1996
Eisen, Ferdinand
Gavrilov, Aleksander
Jalakas, Rudolf
Lepnurm, Hugo
Liivak, Jüri-Rajur
Miller, Voldemar
Peegel, Juhan
Saagpakk, Paul F.
Toi, Roman
Viires, Ants
1997
Annus, Endel
Hint, Mati
Kaplinski, Jaan
Runnel, Hando
Soosaar, Enn
Tamberg, Eino
Tauk, Helju
1998
Jaks, Ilmar
Kama, Kaido
Kangilaski, Jaan
Lepik, Ülo
Mägi, Arvo
Oll, Aadu
Paul, Toomas
Piliste, Sulev
Roos, Aarand
Ränk, Gustav
Tulviste, Peeter
Uibopuu, Henn-Jüri
1999
Aarna, Olav
Engelbrecht, Jüri
Kõiv, Madis
Kärp, Peep
Mark, Aksel
Viira, Helga
2000
Aaviksoo, Jaak
Ahonen, Heiki
Haug, Toomas
Kiirend, Mati
Maarand, Gustav
Paljak, Ivar
Pesti, Arvo
Raig, Kulle
Tillemann, Harald

V klass
1997
Ilves-Delacherie, Paula
Kelder, Priit
Küüts, Hans
Nahkur, Johannes
Põllu, Kaljo
Seppik, Malle
Sööt, Andres
1998
Elstrok, Helmut
Hiedel, Lembe
Jalakas, Heino
Jurs, August
Kabur, Vaime
Kotkas, Kalju
Mikiver, Heino
Morley-Fletcher, Nora Vanda
Mägi, Ester
Parijõgi, Endel
Teder, Inge
Üürike, Madis
1999
Erleman, Tiiu
Salum, Ants-Vihur
Taul, Jaak
2000
Miilmaa, Albert

Valgetähe teenetemärk

I klass
1995
Adelsohn, Ulf (Rootsi)
Börjesson, Dick (Rootsi)
Carabia, Julia (Mehhiko)
Chen, Jorge (Mehhiko)
Galán, Ricardo (Mehhiko)
Gurría, Angel (Mehhiko)
Eliasson, Jan (Rootsi)
Ewerlöf, Hans V. (Rootsi)
Halonen, Tarja (Soome)
Hernández, Silvia (Mehhiko)
Hämäläinen, Sirkka (Soome)
Kalela, Jaakko (Soome)
Kaurinkoski, Jaakko (Soome)
Lipponen, Paavo (Soome)
Lyberg, Louise (Rootsi)
Martínez, Miguel Angel (Mehhiko)
Mäkeläinen, Eva-Christina (Soome)
Pacheco, Victor Cervera (Mehhiko)
Rebolledo, Juan (Mehhiko)
Rodriguez, Victor M. (Mehhiko)
Rubio, Pedro González (Mehhiko)
Sánchez, Roberto Miranda (Mehhiko)
Sköld, T. E. Per (Rootsi)
Stefenson, Bror (Rootsi)
Sundbäck, Veli (Rootsi)
Trolle-Wachtmeister, Alice (Rootsi)
Tscherning, Tom (Rootsi)
Uosukainen, Riitta (Soome)
Villareal, Oscar Espinosa (Mehhiko)
1996
Harremoes, Erik (Norra)
1998
Autio, Matti Jaakko (Soome)
Berg, Harriet Elisabeth (Norra)
Forberg, Lars Petter (Norra)
Hagen, Magne (Norra)
Lie, Kai Olaf (Norra)
Vollebæk, Knut (Norra)
1999
Agathocles, Aristides (Kreeka)
Ailianos, Konstantinos (Kreeka)
Avramopoulos, Dimitrios (Kreeka)
Cambanis, Michael (Kreeka)
Gikas, Emmanouil (Kreeka)
Helmis, George (Kreeka)
Kaklamanis, Apostolos (Kreeka)
Karafotias, Merkurios (Kreeka)
Kranidiotis, Yannos (Kreeka)
Papandreou, George A. (Kreeka)
Simitis, Konstantinos (Kreeka)
Skopelitis, Anastasios (Kreeka)
Sotiropoulos, Theodoros (Kreeka)
Soumakis, Stavros (Kreeka)
Theodorakopoulos, Athanassios (Kreeka)

II klass
1995
Adlén, Ulf (Rootsi)
Hjertonsson, Ulf (Rootsi)
Hoyos, Myrna (Mehhiko)
Jalkanen, Timo (Soome)
Jokinen, Raimo (Soome)
Kasurinen, Kari (Soome)
Laajava, Jaakko (Soome)
Nordström, Claes (Rootsi)
Ollila, Esko (Soome)
Olson, Magnus (Rootsi)
Pokka, Hannele (Soome)
Reimaa, Markku (Soome)
Saarinen, Eino (Soome)
Salomón, Carlos (Mehhiko)
Zabludossky, Jaime (Mehhiko)
Tarras-Wahlberg, Elisabeth (Rootsi)
Telléz, Luis (Mehhiko)
Tiitinen, Seppo (Soome)

Torres, José (Mehhiko)
Turunen, Unto (Soome)
Työläjärvi, Pirkko (Soome)
Urponen, Olli (Soome)
Valencia, Andres (Mehhiko)
1997
Parming, Tõnu
Salo, Vello
1998
Angell-Hansen, Bente (Norra)
Glenne, Eirik (Norra)
Harlem, Lise (Norra)
Sandli, Tor A. (Norra)
1999
Anton, Tõnu
Loupas, Ekaterini (Kreeka)
Maruste, Rait
Pikani, Jaanus
Proios, Elefterios (Kreeka)
2000
Arrak, Jüri
Rajamets, Harald
Raidla, Jüri
Rätsep, Jüri
Subbi, Olev
Tulving, Endel
Tüür, Erkki-Sven

III klass
1995
Blixen-Finecke, Kristine von (Rootsi)
Franco, Maria Teresa (Mehhiko)
Franco, Luis Enrique (Mehhiko)
Gilly, Emilio (Mehhiko)
Grönroos, Walton (Soome)
Honkala, Timo (Soome)
Karumaa, Antero (Soome)
Kaurinkoski, Kaarina (Soome)
Koskela, Paavo (Soome)
Kuusi, Matti (Soome)
Laihio, Yrjö (Soome)
Lagerström, Ulf (Rootsi)
León, José Luis Sánchez (Mehhiko)
Lhomann, Jenz Pedro (Mehhiko)
Lignell, Christer (Rootsi)
Loo, Thor-Lennart (Rootsi)
Loreto, José Eduardo (Mehhiko)
Manninen, Martti (Soome)
Navarrete, Héctor (Mehhiko)
Nevala, Maria-Liisa (Soome)
Ollila, Jorma (Soome)
Paunio, Keijo (Soome)
Riepula, Esko (Soome)
Rusi, Alpo (Soome)
Schwerin, Christina von (Rootsi)
Sjögren, Andreas (Rootsi)
Uller, Lennart (Rootsi)
1996
Niinivaara, Eeva (Soome)
Schmidt, Herbert B. (Saksamaa)
Sparhawk, Frank J. (USA)
1997
Allik, Ermil
Deane, John Russell III (USA)
Eilart, Jaan
Fade, Lujo (Saksamaa)
Kopelmann, Vladimir
Mereste, Uno
Nerep, Erik
Nowak, Raimund
1998
Annik, Rein
Bjelland, Anne Sofie (Norra)
Bogovski, Pavel
Bondø, Frank (Norra)
Bonnevie, Maisen (Norra)
Hansson, Ardo
Havnen, Ingvard (Norra)
Kaasik, Ain-Elmar
Krikmann, Arvo
Kõiva, Mati
Leivat, Laas
Lipp, Heino
Odar, Jaano
Parmasto, Erast
Piirimäe, Helmut
Raud, Anu
Raukas, Anto
Reintam, Loit
Ross, Heino
Saveli, Olev
Simonson, Juhan
Teder, Heino
Trass, Hans-Voldemar
Tversland, Berit (Norra)
Vaarandi, Debora
Vainikko, Gennadi
Veiderma, Mihkel
Villems, Richard
Vincent, Eva (Norra)
1999
Adamson, Mari
Holmberg, Håkon (Rootsi)
Hökmark, Gunnar (Rootsi)
Ignats, Ülo
Kivimäe, Jüri
Klas, Eri
Kross (Niit), Ellen
Küng, Andres
Laas, Endel
Lauri, Hillar
Luksep, Peeter
Lumiste, Ülo
Papanagiotou, Dimitrios (Kreeka)
Pärn, Priit
Tsaoussis, Evangelos (Kreeka)
Vaga, Voldemar
Volmer, Omar
Väli, Valdemar
2000
Altmäe, Arvi
Areng, Kuno
Aru, Krista
Grabbi, Hellar
Heinleht, Endel
Hinrikus, Rutt
Kasemaa, Kalle
Kruusement, Arvo
Kõrb, Kaie
Lauri, Lembit
Luik, Viivi
Mikkel, Helju
Mutt, Mihkel
Nüganen, Elmo
Olesk, Sirje
Päts, Matti
Reenumägi, Aare
Tael, Kaja
Tedre, Ülo
Unt, Mati
Vallikivi (Valton), Arvo
Viik, Tõnu
Vinkel, Aarne

IV klass
1995
Aguirre, Mari Carmen (Mehhiko)
Ahokas, Erkki (Soome)
Hallengren, Lars (Rootsi)
Hänninen, Heikki (Soome)
Iskanius, Markku (Soome)
Kaunio, Erkki (Soome)
Koivu, Markku (Soome)
Licht, Uno de Fine (Rootsi)
Maijanen, Heikki (Soome)
Murillo, Jesús Torres (Mehhiko)
Murto, Kaarina (Soome)
Nilsson, Lars-Olof (Rootsi)
Paatero, Mikko (Soome)
Peltonen, Mika (Soome)
Puche, Mari Carmen Serra (Mehhiko)
Saira, Pentti (Soome)
Schmidt, Peter (Mehhiko)
Schwalbe, Urban (Rootsi)
Sevelius, Richard (Rootsi)
Svensson, Kurt (Rootsi)
Teckenberg, Jaana (Soome)
Thors, Susanne (Soome)
Vanamo, Pentti (Soome)
Vilpas, Pekka (Soome)
Vuorio, Olli (Soome)
Yrjö-Koskinen-Kuisma, Kaija (Soome)
1997
Glikman, Aleksander
Mikiver, Edgar
Murd, Raivo
Tuisk, Endel
1998
Alvre, Paul
Elken, Karl
Eriksen, Kjell-Gunnar (Norra)
Gassmann, Ber-Leib
Jüssi, Fred
Kalamäe, Raivo
Kaljuste, Tõnu
Kampus, Evald
Kiisk, Harri
Kilk, Urve
Kogstad, Gisle (Norra)
Kull, Rein
Leesi, Lauri
Levin, Simon
Loog, Jüri
Luigelaht, Viktor
Markvart, Enn
Matson, Malle
Mikiver, Mikk
Mustonen, Andres
Pihl, Jüri
Prinits, Olaf
Püvendi, Arnold
Rajandi, Henno
Schulerund, Ingrid (Norra)
Sivers, Fanny de
Tampõld, Elmar
Tasso, Robert
Taul, Johannes
Toomsalu, Endel
Valk, Heinrich
Vernik, Ene-Mall
Ükskula, Aarne-Mati
1999
Antonellos, Constantinos (Kreeka)
Athanassiadou, Niki (Kreeka)
Costopoulou, Mania (Kreeka)
Damianaki, Glykeria (Kreeka)
Dillie-Lindre, Liis
Eelma, Herald
Englas, August
Gavalias, Anastassios (Kreeka)
Holts, Igor
Hunt, Eduard
Hörn, Aare
Kakissis, Panayotis (Kreeka)
Kanellopoulos, Dimitrios (Kreeka)
Kann, Jüri
Kerstna, Tarmo
Koll, Aadu
Kormašov, Nikolai
Koukoulopoulou, Despoina (Kreeka)
Kulbach, Valdek
Leesment, Heikki
Leppik, Peep
Markus, Linda
Metaxopoulos, Stefanos (Kreeka)
Mõtus, Leo
Mägi, Tõnis
Müürsepp, Riina
Naarits, Edgar
Nastou, Alexandra (Kreeka)
Oikonomou, Katherina (Kreeka)
Otsus, Velda
Pihlakas, Kaido
Piperigos, Nikolaos (Kreeka)
Pleer, Ilmar
Pääsuke, Tiit
Reinsalu, Villio
Sander, Artur
Suett-Askerstam, Elena
Taimre, Helmut
Tamm, Kalju
Tsokos, Loukas (Kreeka)
2000
Amer, Otto
Audova, Ann
Haage, Sirje
Heinsoo, Edgar August

Hellam, Mall
Leesment, Jüri
Linna, Ivo
Maran, Rein
Mirov, Rutt
Nirk, Endel
Petersoo, Udo
Unt, Inge

V klass
1995
Ahlgren, Patrik (Rootsi)
Axelsson, Thord (Rootsi)
Bergman, Agneta (Rootsi)
Hansén, Göran (Rootsi)
Inkiläinen, Kristina (Soome)
Jokela, Juhani (Soome)
Jokinen, Oke (Soome)
Jonsson, Erling (Rootsi)
Laine, Marko (Soome)
Pitkänen, Martti (Soome)
Poutanen, Kyösti (Soome)
Linderoth, Margareta (Rootsi)
Norrby, Marianne (Rootsi)
Rintala, Paavo (Soome)
Rivera, Delflor (Mehhiko)
Sundblad, Brita (Rootsi)
Valkeapää, Nils-Aslak (Soome)
Wetterqvist, Fredrik (Rootsi)
1997
Andresen, Lembit
Kullam, Ilmar
Merits, Jüri
Mesilane, Koidu
Põldmäe, Julius
Seppik, Ain
Sillamaa, Hanno
1998
Abel, Erna
Alton, Henn
Aruja, Endel
Asp, Johnny (Norra)
Erilaid, Ingrid
Etverk, Ivar
Härm, Eino
Ilm, Uno
Jõgi, Kalju
Jürisson, Anton

Kangro, August
Karma, Tõnu
Kukk, Ervin
Kutsar, Ago
Lepp, Hans Peter
Leppik, Eduard
Looveer, Lia
Luman, Toomas
Lumi, Toomas
Lõssov, Joann
Mõtuste, Märt
Niit, Heldur
Rahula, Lydia
Ranniku, Veljo
Saava, Tiiu
Salumets, Jaak
Schreiner, John Henrik (Norra)
Šadeiko, Toomas
Tammeväli, Leonhard
Telgmaa, Aksel
Toomsalu, Ruudi
Tralla, Raimond
Valge, Madis
Viiding, Linda
Viirsalu, Eevi
1999
Antoniou, Aliki (Kreeka)
Chinopoulou, Ekaterini (Kreeka)
Demataki, Sophia (Kreeka)
Griva, Helen (Kreeka)
Ernits, Enn
Hiis, Heldur
Ioannidou, Maria (Kreeka)
Kaarli, Karl
Kallikorm, Enn
Kapsouri, Viki (Kreeka)
Kirss, Odette
Kivi, Boris
Krani, Panagoula (Kreeka)
Krull, Aleksander
Käis, Luule
Moshoula, Irini (Kreeka)
Mõisa, Evald
Orav, Maie
Poikalainen, Väino
Rahu, Kalju
Rjabov, Aleksander
Simmul, Uino

Toom, Liia
Võrk, Reet
2000
Esko, Taavi
Jõgi, Manivalde
Kindsigo, Rafael
Kivi, Lilian-Astrid
Kukk, Hilja
Känd, Lembit
Kübar, Kaarel
Leito, Tiit
Liiv, Jaan
Ratnik, Helve
Raus, Linda
Salasoo, Tiiu-Ann
Tepp, Lembit
Vallimäe, Olav

medal
1995
Aaltonen, Pia (Soome)
Ailio, Lauri (Soome)
Airio, Markku (Soome)
Ansiomäki, Helena (Soome)
Blomqvist, Ritva (Soome)
Boman, Erkki (Soome)
Haapasaari, Esko (Soome)
Harju, Hannele (Soome)
Hohti, Raija (Soome)
Jehkonen, Eero (Soome)
Junikka, Pekka (Soome)
Kalpio, Lianne (Soome)
Kalpio, Timo (Soome)
Korsimaa-Simola, Tiina (Soome)
Kujansuu, Berit (Soome)
Känkänen, Anneli (Soome)
Käyhkö, Suvi (Soome)
Laine, Anita (Soome)
Osborne, Tuija (Soome)
Ruottinen, Sirkka-Liisa (Soome)
Sillanpää, Raija (Soome)
Vesanto, Matti (Soome)
Vuolio, Timo (Soome)
1997
Elango, Aleksander
Hone, Laine

Isok, Raimond
Kesküla, Jaan
Kukrus, Vilma
Kõlar, Leelo
Loitme, Tiia
Läänesaar, Ants
Mainla, Enn
Piir, Enno
Püüa, Endel
Ristkok, Andrus
Transtok, Valentin
Tšikin, Aleksander
Uiga, Uno
1998
Jaakula, Heino
Kadu, Harry
Kangropool, Rasmus
Koll, Mart
Kotkas, Katrin
Kullapere, Arvo
Kuresoo, Uno
Laansalu, Ants
Lass, Aadu
Lichfeld, Jüri
Lüüs, Olav
Moll, Märt
Männa, Vilve
Põllo, Helgi
Ruudi, Rein
Soosalu, Elmet
Vaigla, Adolf
Veidenberg, Arvo
Vijar, Ülo
Virkus, Voldemar
Väli, Leida
1999
Gordejev, Leonid
Hein, Eduard
Ilisson, Rita Maris
Reedik, Harda-Leeli
Reinpuu, Ene-Mai
Rohtmets, Eino
Sõrmus, Harry
Taul, Mare
2000
Brück, Elsa
Marten, Edgar
Salin, Sven (Rootsi)
Tomp, Ants
Tonsiver, Heino
Treier, Elem

Kotkaristi teenetemärk

I klass
2000
Clark, Wesley K. (USA)

II klass
1996
Einseln, Aleksander
1997
Bruus, Rudolf
Leit, Roland
1998
Kõuts, Tarmo
1999
Georgakopoulos, Ioannis (Kreeka)
Lambiris, Periandros (Kreeka)
Roubis, Pavlos (Kreeka)

2000
Clemmesen, Michael Hesselholt (Taani)
Hillingsø, Kjeld G. H. (Taani)
Laancots, Ants

III klass
1996
Sheppard, Alan Christopher (Suurbritannia)
1997
Jõgi, Ülo
Kiik, Voldemar
Kleist, Peter
Koppel, Aleksander
Lukkari, Matti (Soome)
Mõttus, Aksel

Pärli, Veljo
Raidma, Mati
Tamre, Ülo
Telliskivi, Robert
1998
Breede, Ago
Bush, Frederick E. (USA)
Clemmesen, Michael Hesselholt (Taani)
Guderjohn, Larry W. (USA)
Hamburg, Robert
Hobe, Christian von (Saksamaa)
Jõgi, Aili
Kenk, Leonhard
Kits, Georg
Kruus, Eduard
Kukk, Aarne

Lahi, Ants Väino
Lamp, Edgar
Paavel, Ageeta-Andrea
Raig, Eduard
Schubarth-Engelschall, Hartmann
Simmo, Mihkel Theodor
Vaikma, Edgar
Valmsen, Endel
1999
Baltzois, Ioannis (Kreeka)
Geller, Burghard (Saksamaa)
Genschel, Dietrich (Saksamaa)
Koufogiannis, Theodoros (Kreeka)
Mägi, Lydia

Pavlidis, Antonios (Kreeka)
Tapani, Harri Esko (Soome)
Rubin, Jaan
Urajõe, Ergav
Viise, Michael G.
2000
Erlach, Georg von (Šveits)
Hendrikson, Peter Henrik (USA)
Honkanen, Yrjö Artturi (Soome)
Krüüner, Teo
Lund, Jens Christian (Taani)
Mark, Oskar
Saar, Albert

IV klass
1997
Arro, Hendrik
Birk, Elvi
Ermus, Aarne
Hallisk, Evald
Hatto, August
Härm, Raivo
Ise, Sven-Aleksander
Kunnas, Leo
Käärmann, Alfred
Laigna, Einar
Laneman, Alar
Lokk, Arne
Maad, Endel
Miländer, Leinhard
Mullas, Mati
Nappsepa, Robert
Peters, Otto
Pirk, Elvi
Rent, Harri
Räst, Hudo
Saar, Valeri
Soomägi, Karl
Teder, Ants-Eduard
Tulp, Harri
Vilepill, Eiland
Väljamäe, Vahur
Ääro, Edgar
Ühtegi, Riho
1998
Ahas, Villem
Arohanka, Eino (Soome)
Erik, Alfred
Juks, Ludvig
Jurss, Richard
Kangro, Leonhard
Keerd, Alfred
Leesalu, Viljat
Marvet, Viktor
Reinvalla, Guido
Sild, Alfred
Säägi, Richard
Tamm, Eduard
Tammark, Olav
Teder, Juhan
Teder, Uno
1999
Gergopoulos, Theodoros (Kreeka)
Eloranta, Sirppa-Leena (Soome)
Karro, Bruno
Kreek, Jüri
Laats, Melanie
Lettens, Uudo-Meeme
Lindström, Arved Leopold
Miller, Eduard
Nellis, Ralf
Pingas, Haljand
Prehing, Vladimir
Rajas, Kaija Elisabeth (Soome)
Rebas, Robert
Ruben, August
Savin, Serafim
Tassa, Hillar
Toomepuu, Ants
Turu, Olev
Vahter, Leopold
2000
Haario, Seppo Kaarlo Ilmari (Soome)
Leetsar, Arnold
Lehtimäki, Pentti Johannes (Soome)
Saressalo, Jussi Tapani Anton (Soome)
Tanskanen, Seppo Tapio (Soome)
Teetsov, Ants

V klass
1997
Alesmaa, Emil
Erma, Hillar
Gailit, Karl
Hansen, Viktor
Jõeäär, Toivo
Järv, Tõnu
Kalberg, Olev
Kaskpeit, Uno
Kuutma, Raul
Kõverik, Lembit
Lillemägi, Margus
Loosberg, Paavo
Läns, Peeter
Nurk, Ants-August
Pettai, Ain
Puusaag, Erich
Reinsalu, Leo
Rätsepp, Sulev
Tromp, Harri
Tõnurist, Evald
Vendel, Mati
Öövel, Voldemar
1998
Eberhard, Hendrik
Hanko, Jüri
Heli, Kalju
Ilves, Richard
Jung, Viktor von
Järvela, Uno-Johannes
Kerde, Heino
Kore, Härm
Kruus, Endel
Kurvits, Elmar
Laja, Väino
Mächans, Artur
Ojaste, Aksel
Ojaste, Arnold
Pool, Endel
Reinas, Endel
Sapp, Hans
Sepp, Sulev
Simson, Marta
Taru, Olaf
Vaadre, Ants
1999
Juhanson, Jakob
Kokman, Toivo
Linsi, Heino
Mandri, Aldo
Moora, Rein
Petrov, Jüri
Pitsidianakis, Michael (Kreeka)
Prok, Arthur
Voist, Juhan
2000
Epner, Elret
Hallikülа, Vaido
Heinla, Leonhard
Kadalipp, Lembit
Kaja, Konstantin
Kask, Erika
Lõhmus, Aivar
Murusalu, Eerik
Muttikas, Guido
Pokkinen, Mati
Ruben, August
Sarapuu, Hilja
Sillam, Arvi
Sirel, Karl-Richard
Sööt, Olav
Tipner, Feliks
Vallas, Ago
Vanamölder, Harald
Võrk, Peeter

Kuldrist
1997
Ainsalu, Endel
Albert, August
Haaristo, Raul
Helvik, Ivo
Kalind, Enn
Kiple, Peeter
Kurvits, Margus
Laumets, Tarmo
Mišukov, Jevgeni
Murs, Elmar
Narusbek, Toivo
Rammo, Jüri
Sarapuu, Heino
Suomalainen, Heiki
Tõnson, Toivo
Vasjura, Vladimir
1998
Breivel, Riho
Jakobson, Lars Ove (Norra)
Kukemelk, Albert
Käbala, Vootele
Lepp, Aino
Oidermaa, Kenn
Puusepp, Rein
Rae, Tarmo
Saadoja, Endel
Tikerpuu, Leenart
Valdmaa, Kalju
Vohli, Enn
Woode, Adar
1999
Aarop, Kalju
Niklass, Maris (Läti)
Saan, Peeter
Tamsalu, Valter
Uibo, Aleks
2000
Haabu, Raigo
Kamenik, Toivo
Kiviselg, Ants
Koiduaru, Jaan
Köss, Aimar
Maasik, Elmar
Raabe, Sven-Harry
Tokman, Voldemar

Hõberist
1997
Arumäe, Toivo
Jürgenson, Ivo
Kliiman, Joel
Laido, Aime
Mee, Jaak
Pilliroog, Heino
Sedunov, Igor
Vahtra, Gunnar
1998
Evisalu, Aare
Kapp, Jaan
Karits, Henn
Kask, Jüri
Koha, Raimo
Kulikov, Vladimir
Miido, Arvi
Molodost, Ivan
Paabo, Helmut
Prillop, Kalev
Saar, Johan
Saral, Toivo
1999
Lepik, Alo
Orav, Rein
Sepp, Silver
Turats, Tõnu
Vain, Aare
2000
Kuusik, Enn
Metsatalu, Vahur
Mitt, Knut
Palu, Raivo
Rammu, Kalju

Raudrist
1997
Aal, Tarmo
Kaiv, Kaupo
Kasemaa, Toomas
Kivilo, Kaido
Kleinert, Kalev
Lauri, Janek
Lepik, Ilmar
Märss, Sulev
Pihla, Vladimir
Robi, Vallo
Saar, Vladimir
Schiff, Vilmar
Seli, Aaser
Tammemägi, Elle
Vahtra, Kaimo
Valberg, Georg
Vunk, Koit
1998
Alus, Aldis
Asson, Tõnis
Elvre, Jaanus
Keivsar, Fatislav
Muru, Jaanis
Oinak, Kalle
Toots, Aleksander
Tuberik, Ilmar
1999
Vija, Heigo
Voogla, Rein

Eesti Punase Risti teenetemärk

I klass
1997
Keres, Leida
Lepp, Ülo
1998
Kreintal, Heino
Kuusemäe, Hannes
1999
Tikk, Arvo
2000
Kõvamees, Argo

II klass
1997
Altermann, Mai
Freiethal, Jallo
Kibe, Peeter
Velliste, Eldur
1998
Hein, Harry
Jürgenson, Maimu
Käbin, Ilo
Laus, Ester
Meema, Vello
Myhlback, Lennart (Rootsi)
Partanen, Pentti (Soome)
Tammemägi, Arnold
1999
Ilmoja, Vello
Isberg, Ülo
Karu, Tõnu
Kriisa, Ants
Leppik, Tiina
Loorits, Hardi
Weber, George B. (Kanada)
2000
Imanen, Hans
Kogerman, Aili
Samson-Himmelstjerna, Else von (Saksamaa)

III klass
1997
Luik, Helve
Rüütel, Ingrid
1998
Kaurit, Kaido
Kiik, Avo
Oja, Maimu
Pajo, Tõnis
1999
Timberg, Kalev
Vassila, Aime
2000
Geer af Finspång, Helena de (Rootsi)
Jannus-Pruljan, Lii
Kahn, Hubert-Viktor
Martinson, Merike
Paroll, Arnold
Skopp, Horst (Saksamaa)
Soopõld, Härm Villiam
Sõmermaa, Matti-Kaarel
Truve, Rando
Uba, Rein

IV klass
1997
Poolak, Arnold
1998
Alandi, Jüri
Õispuu, Leo
1999
Friesen-Kuiva, Aino
Ingevik, Ingemar (Rootsi)
Ivanov, Ivan
Jansson, Knut-Olov (Rootsi)
Lutsoja, Heino
Näks, Helmut
Pissarev, Jevgeni
Remmel, Ilme-Teisi
Tresenreuter, Käte (Saksamaa)
Vilismäe, Jüri
2000
Eerme, Heino
Kaljuvee, Hele
Metsvahi, Rein
Mägi, Marina
Nõmme, Kuido
Puusepp, Ester
Sassi, Karli

V klass
1997
Merioja, Helgi
Parve, Taimi
1998
Ojatalu, Ülo
1999
Bogdanov, Samuel
Juhasoo, Ado
Keggi, Kristaps J. (USA)
Leppik, Eha
Pisk, Nikolai-Andrei
Tomson, Ado
2000
Karafin, Ain
Luhamägi, Mati
Mäesalu, Valve
Naudi, Aivar

Medal
1997
Boston, Erna
Nittim, Johannes
Pintson, Hans
Toffer, Evi
1999
Allas, Taimi
Hanson, Siiri
Kangor, Linda
Leht, Ilme
Põder, Aasa
Roodi, Evald
Vetemaa, Aino
Õuemaa, Arni
2000
Parts, Silver

Maarjamaa Risti teenetemärk

Kett
1995
Ahtisaari, Martti (Soome)
Carl XVI Gustaf (Rootsi)
Margrethe II (Taani)
Zedillo Ponce de Leon, Ernesto (Mehhiko)
1996
Havel, Václav (Tšehhi)
Ulmanis, Guntis (Läti)
1997
Brazauskas, Algirdas (Leedu)
Demirel, Süleyman (Türgi)
Göncz, Árpád (Ungari)
Kucan, Milan (Sloveenia)
Scalfaro, Oscar Luigi (Itaalia)
1998
Grimsson, Ólafur Ragnar (Island)
Harald V (Norra)
Kwasniewski, Aleksander (Poola)
1999
Adamkus, Valdas (Leedu)
Stephanopoulos, Konstantinos (Kreeka)
2000
Vike-Freiberga, Vaira (Läti)
Halonen, Tarja (Soome)

I klass
1995
Ahtisaari, Eeva (Soome)
Bennett, Frederic Mackarness (Suurbritannia)
prints Bertil (Rootsi)
Frasure, Robert C. (USA)
kroonprints Frederik (Taani)
Goble, Paul A. (USA)
Grundberg, Lars Arne (Rootsi)
prints Hendrik (Taani)
printsess Lilian (Rootsi)
Løvseth, Brit (Norra)
Meissner, Boris (Saksamaa)
kuninganna Silvia (Rootsi)
Tiilikainen, Raimo (Soome)
kroonprintsess Victoria (Rootsi)
Wistinghausen, Henning von (Saksamaa)
1996
Bildt, Carl (Rootsi)
Ford, Gerald Rudolph (USA)
Habsburg-Lothringen, Otto von (Saksamaa)
Hannibalsson, Jón Baldvin (Island)
Kaspéreit, Gabriel (Prantsusmaa)
Kaurinkoski, Jaakko Erik (Soome)
Kennan, George Frost (USA)
Siano, Carlo (Itaalia)
Stetten, Wolfgang von (Saksamaa)
1997
Ellemann-Jensen, Uffe (Taani)
Genscher, Hans-Dietrich (Saksamaa)
Johnson, Garry *sir* (Suurbritannia)
Lambsdorff, Otto Graf (Saksamaa)
Staden, Berndt von (Saksamaa)
Taylor, Lawrence Palmer (USA)
Trofimov, Aleksandr (Vene)
1998
Brodin, Katarina (Rootsi)
krahv Carlisle (Suurbritannia)
Dumas, Roland (Prantsusmaa)
Ehrnrooth, Adolf (Soome)
Faure, Jacques (Prantsusmaa)
kuninganna Sonja (Norra)
Soros, George (USA)
1999
Delors, Jacques (Prantsusmaa)
Martini, Roberto (Itaalia)
Olenenko, Juri (Ukraina)
Mützelburg, Bernd (Saksamaa)
2000
Arajärvi, Pentti (Soome)
Freibergs, Imants (Läti)
Herzog, Roman (Saksamaa)
Nielsen, Svend Roed (Taani)
Talbott, Nelson Strobe (USA)
Ugglas, Margaretha af (Rootsi)

II klass
1995
Andersson, Thorsten (Rootsi)
Burns, R. Nicolas (USA)
Nielsen-Stokkeby, Bernd (Saksamaa)
Sahlberg, Karl-Erik (Rootsi)
Ströhm, Carl Gustav (Saksamaa)
Strömholm, Stig (Rootsi)
Wilkens, Håkan (Rootsi)
1997
Enäjärvi, Martti Jaakko Juhani (Soome)
Jávorszky, Béla (Ungari)
Nogueira de Lemos Godinho, Jorge Alberto (Portugal)

Siikala, Jorma Veli Kalervo (Soome)
1998
Huntzinger, Jacques (Prantsusmaa)
Kobeckaitė, Halina (Leedu)
Ortner, Manfred (Austria)
Piebalgs, Andris (Läti)
1999
Jacobs, Edgbert Frederik (Holland)
Lehtola, Kari (Soome)
2000
Meyer-Landrut, Andreas (Saksamaa)
Solomon, Gerald B. H. (USA)

III klass
1995
Kärppälä, Ilkka (Soome)
1998
Bereczki, Gábor (Ungari)
Lille, Eva Anneli (Soome)
Taube, Nils Otto (Suurbritannia)
1999
Arjas, Timo (Soome)
Ettmayer, Wendelin (Austria)
Farbregd, Turid (Norra)
Laitinen, Kai Leonard Kaarlo (Soome)
Macura, Vladimír (Tšehhi)
Pistohlkors, Gert von (Saksamaa)
Wilkinson, John Arbuthnot Ducane (Suurbritannia)
2000
Asmus, Ronald Dietrich (USA)
Branch, Michael Arthur (Suurbritannia)
Doğramacı, İhsan (Türgi)
Klami, Veli Olavi (Soome)
Lassander, Rauni Uolevi Sylvester (Soome)
Loeb, François (Šveits)

IV klass
1998
Janzen, Wolf-Rüdiger (Saksamaa)
Mühlen, Bengt von zur (Saksamaa)
1999
Butenschön, Marianna (Saksamaa)
Kirchhoff, Jochen Friedrich (Saksamaa)
Kleist, Wolf Jaroslaw von (Saksamaa)
Suhonen, Seppo (Soome)
Terfloth, Klaus (Saksamaa)
2000
Lieberg, Burchard Johann Friedrich (Saksamaa)
Riedl, Norbert (Austria)
Rosen, Gustav von (Saksamaa)
Schubert, Horst (Saksamaa)
Žīgure, Anna (Läti)
Thórðarson, Teitur (Island)
Vig, Kasturi Lal (India)

V klass
1998
Bahr, Robert von (Rootsi)
Engelhardt, Brigitte von (Saksamaa)
Nyberg, Bernt Erik (Rootsi)
1999
Domokos, Péter (Ungari)
Eicher, Manfred (Saksamaa)
Fehérvári, Győző (Ungari)
Giraitė, Danute Sirijos (Leedu)
Marttila, Anu (Soome)

Eesti Vabariigi teaduspreemiad

1991
Elmar Vesman — deuteeriumi müü-molekulide tekke resonantsmehhanismi teoreetiline avastamine.
Irene Heinsalu, Karl Müürisepp, Heldur Nestor, Vaino Olli (postuumselt), Karl Orviku (postuumselt), Anto Raukas (kollektiivi juht), Madis Rubel, Ruth Urgard, Herbert Viiding (postuumselt) – Eesti geoloogia ajalugu.
Mihkel Kaljurand, Mihkel Koel, Endel Küllik (postuumselt) — kompuuterkromatograafia.
Boris Gordon, Bruno Jantra, Jüri Pere, Ülo Proode, Ülo Sepp, Simmu Seppel, Jakob Tilk, Uko Umbleja, Toomas Uutma, Gunnar Väljamäe (kollektiivi juht) – ehitussegude reoloogiliste uuringute mõõteseadme loomine.
Valter Aasmäe, Irina Blinova, Valentina Krõsanova (kollektiivi juht), Anton Laur, Heino Luik, Aasa Maamägi, Andrus Meiner, Jüri Roosaare, Anatoli Vassiljev – süsteemi valgala-jõgi-laht imitatsioonmodelleerimine.

1992
Jüri Engelbrecht – monograafia „An introduction to asymmetric solitary waves".
Juhan Simovart – monograafia „Этиология, эпизоотология лейкоза крупного рогатого скота и опыт противолейкозных мероприятий".
Asta Õim – „Sünonüümisõnastik".
Jaan Habicht, Ain Heinaru (kollektiivi juht), Ann Kilk, Maia Kivisaar, Andres Mäe, Allan Nurk – biodegradatsiooniplasmiidide molekulaargeneetiline uurimine ja bakteritüvede kasutamine praktikas.
Toomas Aro, Toomas Hermlin, Arvo Klaar, Hannes Kuiv, Iivi Kõbas, Lidia Litvinova, Mehis Mikkel, Ürjo Ploom, Mae Randala, Mati Ress, Lembit Roostar (kollektiivi juht), Tähti Saar, Jüri Samarütel, Jüri Väli – kaasasündinud südamerikete kirurgiline ravi.

1993
Täppisteaduste preemia:
Mart Elango — elementaarsed mitteelastsed radiatsiooniprotsessid.
Põllumajandusteaduse preemia:
Ülle Jaakmaa, Aavo Kallas, Jevgeni Kurõkin, Ilmar Müürsepp (kollektiivi juht), Elmar-Ants Valdmann – embrüosiirdamistehnoloogia loomine ja rakendamine geneetilise protsessi kiirendamiseks piimakarjakasvatuses.
Tehnikateaduste preemia:
Raul Lang, Mart Min (kollektiivi juht), Toomas Parve, Ants Ronk – optimaalsete faasisünkronisatsioonisüsteemide ning täpsete sünkroonmuundurite loomise meetodid ja vahendid.
Humanitaarteaduste preemia:
Juri Lotman – valitud artiklid Tartu semiootikakoolkonna uurimuste ja avastuste kohta.
Juhan Peegel – nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärsis.

1994
Riigi teaduspreemia:
Voldemar Vaga – Eesti kunsti ajaloo alased uurimused ja tööd.
Täppisteaduste, keemia ja molekulaarbioloogia aastapreemia:
Maido Rahula – monograafia „New problems in differential geometry".
Tehnikateaduste aastapreemia:
Hillar Aben, Claude Guillemet – monograafia „Photoelasticity of glass".
Arstiteaduse aastapreemia:
Irja Lutsar, Marika Mikelsaar (kollektiivi juht), Reet Mändar, Anne Ormisson, Epp Sepp, Urmas Siigur, Heili Varendi – vastsündinu tervise mõjutamine mikrofloora kaudu.
Oleg Kurtenkov, Jevgeni Smorodin – maovähi kasvajaeelsete seisundite avastamiseks leitud uue markeri alfa-2-makroglobuliini tähtsus vähi diagnoosimisel.
Geo- ja bioteaduste ning põllumajandusteaduse aastapreemia:
Jüri Keskpaik, Eerik Kumari (postuumselt), Andres Kuresoo, Rein Kuresoo, Eerik Leibak, Vilju Lilleleht, Kalev Rattiste, Olav Renno (kollektiivi juht), Heinrich Veromann (postuumselt), Ene Viht – „Eesti linnuatlas" ja artikkel „Taimede veemajanduse ökoloogiast".

Sotsiaal- ja humanitaarteaduste aastapreemia:
Heidi Aarma, Elmar Aedna, Eike Hindov, Alfred Kasepalu, Toivo Kuus, Olev Lugus (Eesti kollektiivi juht), Peeter Marksoo, Teet Rajasalu, Urve Venesaar, Mare Viies; Pasi Ahde, Robert Hagfors, Maia-Liisa Järviö, Kalevi Koljonen, Seppo Laakso, Heikki A. Loikkanen, Antti Romppanen, Pentti Vartia (Soome kollektiivi juht) — Eesti ja Soome sotsiaal-majandusliku arengu võrdlus.
Eeva Ahven, Heino Ahven (postuumselt), Erast Parmasto, Madis Peil, Eevi Ross, Gustav Vilbaste (põhiautor; postuumselt) — Eesti taimenimetused.

1995
Riigi teaduspreemia:
Kalle Kisand, Tiiu Kivik, Heidi-Ingrid Maaroos (kollektiivi juht), Rein Tammur, Raivo Uibo, Kaljo Villako, Tamara Vorobjova — *Helicobacter pylori* infektsiooni sagedus Eestis.
Täppisteaduste, keemia ja molekulaarbioloogia aastapreemia:
Jaak Lõhmus, Eugen Paal, Leo Songsepp — monograafia „Nonassociative algebras in physics".
Tehnikateaduste aastapreemia:
Valdek Kulbach, Karl Õiger — rippkonstruktsioonide arvutusmeetodid ja Tartu laululava kõlaekraan.
Arstiteaduse aastapreemia:
Ivo Kuusk, Margus Lember, Agu Tamm, Rein Tammur, Kaljo Villako (kollektiivi juht), Toomas Väli — pärilik hüpolaktaasia — levik, bioloogilised ja kliinilised aspektid.
Siiri Veromann — silmaläätse kasvajad, eksperimentaalsed ja histoloogilised aspektid.
Geo- ja bioteaduste ning põllumajandusteaduse aastapreemia:
Katrin Erg, Mati Ilomets, Erik Kaljuvee, Edgar Karofeld, Olevi Kull, Tiiu Koff, Are Kont, Valdo Liblik, Diana Makarenko, Jaan-Mati Punning (kollektiivi juht), Igna Rooma, Avo Rätsep, Martin Zobel, Arvi Toomik, Mart Varvas — Kirde-Eesti maastike areng ja nende antropogeenne transformatsioon.
Sotsiaal- ja humanitaarteaduste aastapreemia:
Helle Metslang — aja kategooriad eesti keeles.

1996
Riigi teaduspreemia:
Ilmar Öpik — energeetikaalased uuringud.
Hans-Voldemar Trass — lihhenoloogiaalased uuringud.
Täppisteaduste, keemia ja molekulaarbioloogia aastapreemia:
Viktor Palm (jun.), Karl Rebane, Artur Suisalu — ühe lisandimolekuli spektroskoopia.
Tehnikateaduste aastapreemia:
Ülle Kotta — monograafia „Inversion method in the discrete-time nonlinear control systems synthesis problems".
Leo Mõtus, Michael Godfrey Rodd — monograafia „Timing analysis of real-time software".
Arstiteaduse aastapreemia:
Merilaid Saava, Elionora Solodka, Lagle Suurorg, Inna Tur, Olga Volož (kollektiivi juht) — südame- ja veresoonkonnahaiguste preventsiooni põhisuundade loomine ja elluràkendamine pikaajaliste (1980—95) epidemioloogiliste uuringute alusel.
Geo- ja bioteaduste ning põllumajandusteaduse aastapreemia:
Anto Raukas — publikatsioonide seeria Loode-Euroopa kvaternaarigeoloogia kohta.
Sotsiaal- ja humanitaarteaduste aastapreemia:
Mati Erelt (kollektiivi juht), Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare — „Eesti keele grammatika" I—II.

1997
Pikaajalise tulemusliku teadustöö preemia:
Viktor Palm.
Täppisteaduste aastapreemia:
Ago Samoson — kvadrupooltuumade kahedimensionaalne kõrge lahutusega tuumaresonantsspektromeetria mitteorienteeritud pulbrilistes ja amorfsetes tahkistes.
Keemia ja molekulaarbioloogia aastapreemia:
Mart Ustav — papilloomiviiruste genoomi replikatsiooni ja onkogeenide uurimine.
Arstiteaduse aastapreemia:
Tiiu Aareleid, Kaja Gornoi, Mati Rahu (kollektiivi juht), Heidi Thomson — vähktõbi Eestis 1968—1992: haigestumus, levimus, elulemus ja suremus.
Geo- ja bioteaduste aastapreemia:
Tõnu Meidla — Eesti hilisordoviitsiumi ostrakoodid.
Urmas Kõljalg — seeneperekond *Tomentella* ja suguluses olevad perekonnad parasvöötmelises Euraasias.
Sotsiaalteaduste aastapreemia:
Wolfgang Drechsler — Johann Ulrich von Cramer ja demonstreeriv meetod õigusteaduses.
Humanitaarteaduste aastapreemia:
Valter Lang — „Muistne Rävala. Muistised, kronoloogia ja maaviljelusliku asustuse kujunemine Loode-Eestis, eriti Pirita jõe alamjooksu piirkonnas".
Karl Pajusalu — „Mitmepoolsed lingvistilised kontaktid Lõuna-Eestis. Verbi murdelõpu variatsioonid Karksis".

1998
Pikaajalise tulemusliku teadustöö preemia:
Juhan Peegel.
Täppisteaduste aastapreemia:
Jaan Einasto (kollektiivi juht), Maret Einasto, Veikko Saar, Erik Tago — universumi ehituse korrapära uurimine.
Keemia ja molekulaarbioloogia aastapreemia:
Peeter Burk, Ilmar Koppel (kollektiivi juht), Ivo Leito, Vahur Mäemets —happelis-aluseliste tasakaalude uurimine gaasifaasis ja lahustes.
Tehnikateaduste aastapreemia:
Mare Altosaar, Malle Krunks, Jüri Krustok, Enn Mellikov (kollektiivi juht), Vello Valdna — pooljuhtmaterjalid päikeseenergeetika ja optoelektroonika jaoks.
Arstiteaduse aastapreemia:
Jüri Samarütel, Mihkel Zilmer (kollektiivi juht), Raul Talvik, Tiina Talvik, Rein Teesalu — oksüdatiivse stressi patogeneetiline aspekt arteriaalse hüpertensiooni, südamepuudulikkuse, sepsise ja ajukahjustuste puhul.
Geo- ja bioteaduste aastapreemia:
Jaan Liira, Mari Moora, Meelis Pärtel, Kristjan Zobel, Martin Zobel (kollektiivi juht) — taimeliikide kooseksisteerimise ja liigifondi teooria.
Põllumajandusteaduse aastapreemia:
Viive Rosenberg — kartuli meristeemi omaduste uurimine taimede haiguskindluse ja saagikuse suurendamise eesmärgil.
Sotsiaalteaduste aastapreemia:
Jüri Allik — 1997. aastal avaldatud teadustööd.
Humanitaarteaduste aastapreemia:
Eva Aaver, Leo Anvelt (postuumselt), Heli Laanekask, Abel Nagelmaa — „Otto Wilhelm Masingu kirjad Johann Heinrich Rosenplänterile 1814—1832".

1999
Pikaajalise tulemusliku teadustöö preemia:
Pavel Bogovski.
Täppisteaduste aastapreemia:
Ülo Lumiste — semiparalleelsed alammuutkonnad aegruumvormides.

Keemia ja molekulaarbioloogia aastapreemia:
Agu Laisk, Vello Oja — monograafia „Dynamics of leaf photosynthesis. Rapid-response measurements and their interpretations".
Tehnikateaduste aastapreemia:
Raimund-Johannes Ubar — digitaalsüsteemide disaini ja diagnoosimise uued meetodid.
Arstiteaduse aastapreemia:
Raivo Uibo — autoimmuunhaiguste tekkemehhanismid ja immunodiagnostika.
Geo- ja bioteaduste aastapreemia:
Malle Lehe, Tõnu Möls, Jaanus Paal (kollektiivi juht), Silvia Sepe — Eesti taimekoosluse ja mõnede taimetaksonite mitmekesisus.
Põllumajandusteaduse aastapreemia:
Tamara Enno (Šnaider), Hans Küüts, Hilma Peuša, Oskar Priilinn – nisu haiguskindluse geneetika ja aretus.
Sotsiaalteaduste aastapreemia:
Rein Taagepera — teadustööd üldpolitoloogia ja valimissüsteemide valdkonnas.
Humanitaarteaduste aastapreemia:
Toomas Karjahärm — monograafiad „Ida ja Lääne vahel", „Venestamine Eestis 1880—1917" ja „Eesti haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850—1917".
Arvo Krikmann — monograafia „Sissevaated folkloori lühivormidesse. Põhimõisted, žanrisuhted, üldprobleeme".

2000
Pikaajalise tulemusliku teadus- ja arendustöö preemia:
Endel Lippmaa.
Täppisteaduste aastapreemia:
Peeter Saari — laialivalgumatud valguslained.
Keemia ja molekulaarbioloogia aastapreemia:
Jaak Järv — bioaktiivsete ainete toimemehhanismi ja spetsiifilisuse kvantitatiivse analüüsi meetodite arendamine ja rakendused.
Tehnikateaduste aastapreemia:
Hiie Hinrikus — elektromagnetväljad biomeditsiinitehnikas.
Arstiteaduse aastapreemia:
Toomas Veidebaum — molekulaarsed markerid vähiepidemioloogias.
Geo- ja bioteaduste aastapreemia:
Olevi Kull, Ülo Niinemets — fotosünteesi kohanemine lehestikus.
Sotsiaalteaduste aastapreemia:
Kalev Katus (kollektiivi juht), Allan Puur, Asta Põldma, Luule Sakkeus — monograafia „Rahvastiku vananemine Eestis".
Humanitaarteaduste aastapreemia:
Tiiu Erelt (kollektiivi juht), Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik — „Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999".

Eesti Vabariigi kultuuripreemiad

1992
Tõnu Kaljuste — Ida ja Lääne ühislaulupeo „Laulusillad" korraldaja ning oratooriumide ja kantaatide patroon ja dirigent
Jüri Kask — Tallinna Kunstihoones toimunud isikunäitus
Eri Klas — kontserttegevus ja eesti muusika propageerimine välismaal
Kaie Kõrb — lavastuse „Preili Julie" nimiosa
Viivi Luik — romaan „Ajaloo ilu"

1993
Mai Murdmaa — balletilavastused „Don Juani mäng" ja „Võlumandariin"
Elle Vunder — raamat „Eesti rahvapärane taimornament tikandis"
Jüri Okas — kunstilooming
Lepo Sumera — heliteosed IV sümfoonia ja „Mäng kahele"
Doris Kareva — luulekogu „Maailma asemel"

1994
Jaan Kross — peapreemia
Karl Tihase — elutööpreemia
Veera Hirsik — setu kultuuri edendamine
Lev Gussev — muusikakultuuri arendamine
Andres Langemets — publitsistika
Ilmar Vene — publitsistika
Sven Grünberg — laserplaadi salvestus
Madis Kõiv — lavakirjandus
Sulev Keedus — dokumentaalfilm „In Paradisum"
Riho Unt — animafilm „Kapsapea"
Vaike Sarv — rahvamuusika antoloogia laserplaat
Tarto Võro Vaimu Selts — raamatu koostamine
Priit Pedajas — lavastajatöö („Tagasitulek isa juurde")
Vello Helk — taanikeelne Eesti ajalugu
Arne Mikk — lavastajatöö („Boheem")

1995
Veljo Tormis — peapreemia
Ain Kaalep — kirjanduse alal
Bruno Tomberg — disaini alal
Ain Lutsepp, Eldor Renter — teatri alal
Hugo Lepnurm, Jaan Rääts — muusika alal
Vaike Reeman, Kalju Ruuven — rahvakultuuri alal
Raul Meel, Anu Liivak — kunsti alal
Roman Smuskin, Rein Luup, Heinz Müller — arhitektuuri alal
Janno Põldma — filmi alal

1996
Ester Mägi — elutööpreemia
Jüri Järvet (postuumselt) — elutööpreemia
Elmo Nüganen — lavastused „Kolm musketäri" ja „Pianoola ehk Mehhaaniline klaver"
Kaie Kõrb — esinemine lavastustes „Luikede järv", „Carmina burana", „Tuhkatriinu" jt.
Lepo Sumera — 5. sümfoonia
Mari Vihmand, Alo Mattiisen, Raimo Kangro ja Peeter Jalakas — kolm NYYD-festivalil esmaettekandele tulnud lühiooperit
Edgar Valter — lasteraamatute (sh. „Pokuraamatu") illustreerimine
Helene Kuma — pikaajaline ja silmapaistev uurimistegevus
Lembit Sarapuu — Tartu Kunstimuuseumis toimunud retrospektiivnäitus
Ivar Grünthal — luule valikkogu „Neitsirike"
Arnold Ravel — Põhjamaade kirjanduse tõlkimine ja toimetamine
Vaino Vahing — valikkogu „Kaunimad jutud"
Ingrid Rüütel — rahvusvahelise folkloorifestivali „Baltika 96" kunstiline juhtimine
Ants Sööt — silmapaistev töö koorijuhina ning Eesti Koorijuhtide Naiskoori edukas esinemine Arnhemis rahvusvahelisel võistlusel
Jüri Okas — väljaanne „Väike moodsa arhitektuuri leksikon"
Priit Pärn ja Janno Põldma — animafilm „1895"

1997
Tõnu Kaljuste ja Eesti Filharmoonia Kammerkoor — kontserditurnee 15 Eesti maakonnas ja esinemi-

ne Suurbritannias *Vale of Glamorgan*'i ja *Baltic arts*'i festivalil

Leonhard Lapin — neli isikunäitust, koguteos „Pimeydestä valoon" ja osavõtt New Yorgis, Varssavis ja Peterburis korraldatud näitustest

Kaljo Põllu — Tallinna Kunstihoones toimunud elutöönäitus ja maalinäitus Vaal-galeriis

Enn Soosaar — tõlkelooming

Erkki-Sven Tüür — 1996. a. esiettekanded ja heliplaadid „Architectonics" ja „Crystallisatio"

1998

Merle Karusoo — järjepidev loominguline tegevus dokumentaalse teatri viljelemisel, uurimisel ja arendamisel ning 1997. a. lavastused „Kured läinud, kurjad ilmad", „Laste ristiretk" ja „Sügis 1944"

Madis Kõiv — kogumik „Kolm näitemängu" ja näidend „Peiarite õhtunäitus"

Raul Meel — Tallinna Kunstihoones toimunud isikunäitus

Kadri Mälk — Rotermanni Soolalaos korraldatud isikunäitus „Varju piir" ja rahvusvahelise ehtenäituse „Millennium 2" kureerimine

Arvo Pärt — laserplaat „Beatus"

1999

Hugo Lepnurm (postuumselt) — pikaajaline väljapaistev loominguline tegevus

Sulev Keedus, Madis Kõiv, Evald Aavik, Rein Kotov, Roland Kolman — mängufilm „Georgica"

Eri Klas — kontserttegevus ja oluliste muusikaürituste algatamine

Jaan Kross — romaan „Paigallend"

Lembit Peterson — lavastused „Antigone", „Väikesed komöödiad", „Pelléas ja Mélisande" ning „Harjumuse jõud"

Eino Tamberg — 4. sümfoonia

Spordipreemiad:

Ilmar Kullam — pikaajaline tegevus ning silmapaistvad sportlikud tulemused tippsportlasena, treenerina, õppejõuna ja korvpallikoolkonna kujundajana

Erki Nool — maailmakarikasarja ja Euroopa meistritiitli võitmine kümnevõistluses

Mati Alaver — Eesti murdmaasuusatamise rahvuskoondise ettevalmistamine Nagano taliolümpiamängudeks

Valter Lenk — üliõpilasspordi arendamine ja Soome-Eesti-Läti-Leedu (SELL) mängude traditsioonil põhinevate Tartu üliõpilasmängude ellukutsumine

2000

Valve Pormeister — elutööpreemia

Jaan Isotamm — luulekogu „Mina, Johnny B. Tekste 1967—1974"

Ando Keskküla — esinemine Venezia biennaalil, näitusel ja konverentsil „Interstanding"

Paul Mägi — ooperite „Näkineid" ja „Süda" ning balleti „Kratt" ettevalmistamine ja dirigeerimine, ooperi „Cyrano de Bergerac" video ja plaadi salvestus, ooperi „Nabucco" plaadi salvestus, NYYD-festivalil dirigeerimine, Rahvusooperi „Estonia" Belgias toimunud 11. „Carmeni" etenduse dirigeerimine.

Elmo Nüganen — F. Dostojevski „Kuritöö ja karistuse" ning W. Shakespeare'i „Hamleti" lavastamine Tallinna Linnateatris

Jaan Toomik — esinemine näitustel „After the wall" (Stockholmis), „Hingeaeg" (Tartu Kivisilla Galeriis), „Eesti energia" (Rotermanni Soolalaos) ja „Near and Elsewhere" (Londonis) ning multimeediafestivalil „Around the Coyote" (Chicagos) ning galeriis Vaal toimunud isikunäitus.

Spordipreemiad:

Jaan Jürgenstein — pikaajaline tulemuslik töö treeneri, sporditeadlase ja -organisaatorina

Jaan Kirsipuu — väljapaistvad saavutused rahvusvahelisel jalgrattaspordi hooajal, sealhulgas *Tour de France*'il

Anatoli Šmigun — tulemuslik töö Kristina ja Katrin Šmiguni ettevalmistamisel suurvõistlusteks

Mati Tolmoff — spordijuhtimise uuendused kohaliku omavalitsuse tasandil

20. sajandi sada suurkuju

1999. a. jooksul korraldasid Eesti Entsüklopeediakirjastus, „Eesti Päevaleht", raadio „Kuku", Eesti Rahvusraamatukogu ja TV 3 sajandi suurkujude valimise, millest võisid osa võtta kõik asjasthuvitatud. Valimine toimus seitsmevoorulisena, et tagada eri elualade võimalikult tasakaalustatud esindatus lõppvalikus. U. 800 nominendi seast selgitati Eesti sada mõjukaimat, tuntuimat, lugupeetuimat inimest. Valituiks osutusid (tähestikulises järjestuses):

Julius Aamisepp
Johannes Aavik
Amandus Adamson
Artur Alliksaar
Betti Alver
Ants Antson
Paul Ariste
Jüri Arrak
Pavel Bogovski
Kaarel Eenpalu
Jaan Einasto
Heino Eller
Gustav Ernesaks
Ants Eskola
Ita Ever
August Gailit
Johannes Hint
Jakob Hurt
Miina Härma
Ernst Jaakson
Jüri Järvet
Neeme Järvi
Fred Jüssi
Tõnu Kaljuste
Siim Kallas
Edgar Kant
Tunne Kelam
Paul Keres
August Kitzberg
Eri Klas
Paul Kogerman
Jaan Koort
Johannes Kotkas
Jaan Kross
Eerik Kumari
Julius Kuperjanov
Mart Laar
Johan Laidoner
Ants Laikmaa
Juhan Liiv
Heino Lipp
Endel Lippmaa
Juri Lotman
Georg Lurich
Oskar Luts
Rein Maran
Alo Mattiisen
Lennart Meri
Felix Moor
Harri Moora
Konrad Mägi
Erki Nool
Ülo Nugis
Pent Nurmekund
Evald Okas
Karl Orviku
Georg Ots
Kristjan Palusalu
Voldemar Panso
Valdo Pant
Erast Parmasto
Juhan Peegel
Paul Pinna
Johan Pitka
Jaan Poska
Ludvig Puusepp
Arvo Pärt
Konstantin Päts
Kristjan Raud
Anna Raudkats
Anto Raukas
Liina Reiman
Günter Reindorff
Karl Ristikivi
Hando Runnel
Arnold Rüütel
Erika Salumäe
Edgar Savisaar
Arnold Seppo
Anton Starkopf
Toomas Sulling
Jaan Talts
A. H. Tammsaare
Andres Tarand
Enn Tarto
Rudolf Tobias
Veljo Tormis
Friedebert Tuglas
Jaan Tõnisson
Jüri Uluots
Marie Under
Jaak Uudmäe
Voldemar Vaga
Raimond Valgre
Juhan Viiding
Eduard Viiralt
Eduard Vilde
Jüri Vilms
Vaino Väljas
Ernst Öpik

Bibliograafia

Academia Journalistica: 40 aastat akadeemilist ajakirjandusharidust Eestis. Tartu: Eesti Akadeemiline Ajakirjanduse Selts, 1994. 120 lk.

Aeg trükis, eetris, ekraanil. Tallinn: Eesti Raamat, 1976. 216 lk.

Aeg trükis, eetris, ekraanil. 2. Tallinn: Eesti Raamat, 1985. 248 lk.

Album Academicum Universitatis Tartuensis, 1918–1944. 1–3. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1994. 1. osa. 528 lk., 2. osa. 558 lk., 3. osa. 527 lk.

Album Rectorum Universitatis Tartuensis 1632–1997. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1997. 169 lk.

Auraamatu andmete kogu…/Eesti Ohvitseride Keskkogu Põhja-Ameerika Ühendriikides. Heidelberg: 1969. 440 lk.

Eesti aianduse biograafiline leksikon/koost. Nora Tammoja. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1998. 158 lk.

Eesti Ajakirjanike Liit. Aastaraamat 1997/koost. Peeter Eelsaare, Hugo Alter. Tallinn: Eesti Ajakirjanike Liit, 1997. 202 lk.

Eesti ajalugu elulugudes: 101 tähtsat eestlast/koost. Sulev Vahtre. Tallinn: Olion, 1997. 237 lk.

Eesti avalikud tegelased: eluloolisi andmeid/toim. Richard Kleis. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1932. 412 lk.

Eesti biograafiline leksikon/peatoim. Arno Rafael Cederberg. Tartu: Loodus, 1926–1929. 670 lk.

Eesti biograafilise leksikoni täienduskõide/peatoim. Peeter Tarvel. Tartu; Tallinn: Loodus, 1940. 404 lk.

Eesti diviisi struktuur ja ohvitseride koosseis II maailmasõjas/koost. Leo Tammiksaar. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia Kirjastus, 1998. 66 lk.

Eesti entsüklopeedia. 1.–8. kd. Tartu: Loodus, 1932–1937.

Eesti entsüklopeedia täienduskõide. 4 vihikut. Tartu: Loodus, 1940.

Eesti entsüklopeedia. 1.–10. kd. ja 13. kd. Tallinn: Valgus; Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1985–1999. – 1.–4. köite pealkiri Eesti nõukogude entsüklopeedia.

Eesti entsüklopeedia: teatmeteos eesti maast, rahvast ja kultuurist. 1.–2. kd./tegevtoim. Heino Meister. Stockholm: Estonia, 1957–59. 512 lk.

Eesti geoloogia: biograafiline teatmik/koost. Aasa Aaloe. Tallinn: Eesti Geoloogia Selts, 1995. 145 lk.

Eesti heliloojad ja muusikateadlased: biograafiline leksikon/koost. Artur Vahter. Tallinn: Eesti Raamat, 1966. 120 lk.

Eesti kergejõustiku kolmveerandsada/koost. Ülo Tuulik. Tallinn: Eesti Raamat, 1984. 160 lk.

Eesti kirjanduse biograafiline leksikon/toim. Endel Nirk, Endel Sõgel. Tallinn: Eesti Raamat, 1975. 462 lk.

Eesti kirjarahva leksikon/koost. ja toim. Oskar Kruus. Tallinn: Eesti Raamat, 1995. 689 lk.

Eesti kohtunikud: kogumik/koost. Tiia Kotkas. Tartu: Atlex, 1996. 125 lk.

Eesti kooli biograafiline leksikon/koost. Heino Rannap. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1998. 304 lk.

Eesti kunsti ja arhitektuuri biograafiline leksikon/peatoim. Mart-Ivo Eller. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1996. 622 lk.

Eesti Kunstnike Liit: teatmik. Tallinn: Eesti Kunstnike Liit, 1995. 99 lk.

Eesti lavastajad/koost. Eneken Priks. Tallinn: Eesti Lavastajate Liit, 1993. 112 lk.

Eesti majanduselu leksikon: eluloolisi andmeid Eesti tööstuslikkudel ja käsitööstuslikkudel aladel tegutsejate kohta. Pärnu: Sõna, 1939. 332 lk.

Eesti majandustegelased. Tallinn: Kaubandus-tööstuskoda, 1938. 252 lk.

Eesti matkabiograafiline leksikon. Tallinn: Eesti Matkaliit, 1996. 69 lk.

Eesti muusika biograafiline leksikon/toimetuskolleegiumi esimees Avo Hirvesoo. Tallinn: Valgus, 1990. 303 lk.

Eesti NSV sotsialistliku töö kangelased: biograafiline teatmik/koost. Endel Vingissaar. Tallinn: Eesti Raamat, 1979. 115 lk.

Eesti NSV Ülemnõukogu: VIII koosseis: biograafiline lühiteatmik. Tallinn: Eesti Raamat, 1973. 236 lk.

Eesti NSV Ülemnõukogu: IX koosseis: biograafiline lühiteatmik. Tallinn: Eesti Raamat, 1976. 256 lk.

Eesti NSV Ülemnõukogu: X koosseis: biograafiline lühiteatmik. Tallinn: Eesti Raamat, 1981. 312 lk.

Eesti NSV Ülemnõukogu: XI koosseis: biograafiline lühiteatmik. Tallinn: Eesti Raamat, 1985. 312 lk.

Eesti nõukogude entsüklopeedia. 1.–8. kd. Tallinn: Valgus, 1968–1976.

Eesti nõukogude entsüklopeedia: lisaköide: täiendused, register. Tallinn: Valgus, 1978. 784 lk.

Eesti ohvitserid ja sõjandustegelased: 1. kogumik/koost. Mati Õun. Tallinn: Tammiskilp, 1998. 183 lk.

Eesti Panga presidendid 1919–1999/koost. Märt Karmo. Tallinn: Eesti Pank, 1999. 22 lk.

Eesti poksi raamat. 1/koost. Rein Pajur. Tallinn: Spordiklubi „Poring", 1997. 159 lk.

Eesti Põllumajanduse Akadeemia õppe-teadusliku koosseisu bio-bibliograafiline teatmeteos, 1951–1981. Tartu: Eesti Põllumajanduse Akadeemia, 1981. 272 lk.

Eesti põllumajandusentsüklopeedia. 1. köide. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1998. 350 lk.

Eesti Põllumajandusülikool. Audoktorid, töötajad ja vilistlased 1991–1995/koost. Enn Ernits… jt. Tartu: Eesti Põllumajandusülikool, 1996. 247 lk.

Eesti Põllumajandusülikooli loomaarstiteaduskond 1848–1998/koost. Enn Ernits. Tartu: Eesti Põllumajandusülikool, 1998. 256 lk.

Eesti rahva elulood. I, II/koost. Rutt Hinrikus. Tallinn: Tänapäev, 2000. 1. kd. 510 lk., 2. kd. 511 lk.

Eesti rahvaleksikon/peatoim. Jaan Roos. Tartu: Noor-Eesti, 1937–1940. 768 lk.

Eesti riigi-, avaliku ja kultuurielu tegelased, 1918–1938. I. Tallinn: 1939. 320 lk.

Eesti saarte sotsiaalolustik ja tegelased. Tartu: Autorite Kirjastus, 1938; 2. trükk Tallinn: Külvaja, 1991. 77 lk.

Eesti soost kindralid: teatmik/koost. Harri Jõgi. Tallinn: Sisekaitseakadeemia, 1999. 43 lk.

Eesti spordibiograafiline leksikon: Virumaa, 1939. Narva: Virumaa Spordiliit, 1939. 113 lk.

Eesti sport läbi aegade. Tallinn: Inreko Press, 1996. 192 lk.

Eesti teadlased väljaspool kodumaad: biograafiline teatmik/toim. Theodor Künnapas. Stockholm, 1984. 150 lk.

Eesti Teaduste Akadeemia liikmeskond, 22. X 1938–23. XI 1994. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 1994. 67 lk.

Eesti Teaduste Akadeemia liikmeskond II: 1938–1998. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 1998. 156 lk.

Eesti teatri biograafiline leksikon/koost. Kalju Haan, Heino Aassalu, Vilma Paalma. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, Eesti Teatriliit, 2000. 845 lk.

Eesti tuletõrje leksikon. Tallinn: Tallinna Kirjanike Kooperatiiv, 1940. 704 lk.

Eesti täna: 1919–2000: (ordenid ja medalid). Tallinn: Eesti Vabariigi Riigikantselei, 2000. 447 lk.

Eesti tänase muusika loojaid/koost. Tiina Vabrit. Tallinn: Eesti Raamat, 1985. 143 lk.

Eesti tänase muusika loojaid. Tallinn: Eesti Muusikafond, 1992. 220 lk.

Eesti Vabadusristi kavalerid. Tallinn: Vabadusristi Vendade Ühenduse Keskjuhatus, 1935; 2. trükk Stockholm: Välis-Eesti & EMP, 1984. 403 lk.

Eesti Vabadusristi kavalerid: register/koost. Mati Strauss, Jaak Pihlak, Ain Krillo. Pärnu: Eesti Sõjahaudade Hoolde Liit, 1997. 106 lk.

Eesti vabadusvõitlejad Teises maailmasõjas/koost. August Jurs. Toronto: Sihtasutus „Võitleja" Raamatu Toimkond, 1987. 621 lk.; 2. trükk: Tallinn: 1995. 612 lk.

Eesti Vabariigi teaduspreemiad 1997. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 1997. 82 lk.

Eesti Vabariigi teaduspreemiad 1998. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 1998. 79 lk.

Eesti Üleüldise teaduse raamat ehk encyklopädia konversationileksikon/toim. Karl August Hermann. Jurjev-Tartu: 1900–1904, I kd., vihik 1–11/12; Tallinn: 1906, II kd., vihik 1.

Eesti Üliõpilaste Selts, 1870–1905: biograafilisi andmeid. New York: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vanematekogu, 1965. 94 lk.

Eesti Üliõpilaste Selts, 1906–1918: biograafilisi andmeid. Toronto: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vanematekogu, 1970. 103 lk.

Eesti Üliõpilaste Selts, 1919–1940: biograafilisi andmeid. Stockholm: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vanematekogu, 1990. 192 lk.

Ehitusinsenerid TPI-st/koost. Valdek Kulbach jt. Tallinn: Valgus, 1986. 272 lk.

Eisen, Matthias Johann. Tähtsad mehed. Tartu: Schnakenburg, 1883–1884. 1.–6. kd.

„Estonia" lauluteatri rajajaid/koost. Vilma Paalma, Merike Vaitmaa, Uno Heinapuu. Tallinn: Eesti Raamat, 1981. 307 lk.

Grabbi, Hellar. Tulgu uus taevas: mõtteid viiekümnest kirjanikust. Tallinn: Virgela, 1999. 277 lk.

Haapsalu läbi aegade ja inimeste/koost. Guido-Roland Raudver. Tallinn: Eesti Raamat, 1979. 244 lk.

Hain, Jüri. Usutlusi kunstnikega. Tallinn: Arlekiin, 1995. 199 lk.

Heinlo, Heino. Tuntumaid isikuid Järvamaalt. Paide: Kuma, 1995. 95 lk.

Hirvesoo, Avo. Kõik ilmalaanen laiali: lugu Eesti pagulasmuusikutest. Tallinn: Kupar, 1996. 381 lk.

Jaaksoo, Andres. Kes on kes ja mis on mis eesti lastekirjanduses: teatmik. Tallinn: Eesti Raamat, 1987. 400 lk.

Jalgrattasport Eestis/koost. Raivo Johanson. Tallinn: Eesti Jalgratturite Liit, 1997. 159 lk.

Jõgeva spordi biograafiline leksikon/koost. Tiit Lääne. Jõgeva: Juta, 1992. 196 lk.

Kangro, Bernard. Eesti kirjakuulutaja eksiilis: biblio- ja biograafiline teatmik aastaist 1944–1986: kirjanduse lugu andmetes, arvudes ja piltides. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv, 1989. 231 lk.

Keda me valisime?: biograafiline teatmik. Tartu: Liivimaa Lombard, 1993. 253 lk.

Keda me valisime 1995?: biograafiline teatmik. Tartu: Liivimaa Lombard, 1995. 319 lk.

Kes lavastavad Eesti teatrites?/koost. Helvi Einas ja Eneken Priks. Tallinn: Eesti Lavastajate Liit, 1997. 184 lk.

Kes on kelleks saanud: Gustav Adolfi Gümnaasiumi (Tallinna 1. Keskkooli) 1947. aastal lõpetanute kooli- ja elutee/koost. ja toim. Endel Laul. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 1995. 81 lk.

Kes on kes: avaliku elu aastaraamat 2000/koost. Inga Raitar. Tallinn: IRA, 2000. 478 lk.

Kes on kes? Eesti 2000. Tallinn: Ekspresskataloogid, 2000. 271 lk.

Kes on kes Eesti meditsiinis: teatmik arstide ja proviisorite kohta. Tallinn: Medimpest, 1994. 304 lk.

Kes on kes Eesti poliitikas, 1988–1992/koost. Ülo Karu. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1992. 92 lk.

Kes on kes Järvamaal 1993–1995: leksikon. Paide: Järvamaa Omavalitsuste Liit, 1995. 35 lk.

Kes on kes Järvamaal 1997. Paide: Stella, 1997. 57 lk.

Kes on kes: Tallinna Arstide Liidu ja Harjumaa Arstide Liidu liikmete andmestik. Tallinn: Tallinna Arstide Liit, 1994. 142 lk.

Kiiver, Valdek. Eesti nõidtargad. Viljandi: Sünnimaa, 1997. 78 lk.

Kiiver, Valdek. Maarjamaa tavatud talendid. Viljandi: Sünnimaa, 1998. 31 lk.

Kirjanduse jaosmaa: aastaraamatud 1976–1988/koost. Endel Mallene. Tallinn: Eesti Raamat, 1978–1992.

Kirjutamata memuaare 1–6/koost. Lembit Lauri. Tallinn: Eesti Raamat, 1986–1991.

Kolmteist kangelast: raamat Eestimaalt pärit olevaist Nõukogude Liidu kangelastest/koost. Vello Pilt. Tallinn: Eesti Raamat, 1984. 151 lk.

Kristjanson, Georg. Eesti raskejõustiku ajaloost: Lurichist Taltsini. Tallinn: Eesti Raamat, 1973. 261 lk.

Kurgvel, Aleks–Herbert Lindmäe. Pro Patria: auraamat Teises maailmasõjas langenud Eesti vabadusvõitlejaile. Tartu: Okupatsioonide Repressiivpoliitika Uurimise Komisjon, 1998. 259 lk.

Küüditamine Eestist Venemaale. Märtsiküüditamine 1949. 2 osa/koost. Leo Õispuu. Tallinn: Eesti Represseeritute Registri Büroo, 1999. 735 lk.

Küüditatud, 1941: üldnimestik Tartu Instituudi arhiivis ja arhiivraamatukogus (Torontos) ning Eesti Represseeritute Registri Büroos (Tallinnas) leiduva andmestiku põhjal seisuga 24. veebr. 1993/koost. Vello Salo. Canada: Maarjamaa, 1993. 236 lk.

Küüditatud 1949: Lääne-Virumaa. Rakvere: Eesti Represseeritute Registri Büroo, 1999. 334 lk.

Lehekülgi Eesti pimedate ajaloost: eluloolisi artikleid. 2./koost. Aldo Kals. Tartu: Eesti Pimedate Muuseum, 1996. 79 lk.

Lõuna-Eesti tegelaste biograafiad: eluloolisi andmeid Valga-, Võru-, Petseri- ja Lõuna-Tartumaal elavate ja tegutsevate avalikkude tegelaste kohta. Pärnu: Sõna, 1938. 308 lk.

Läänemeremaade lastekirjanduse lühileksikon/koost. Andres Jaaksoo jt. Tallinn: Steamark, 1998. 120 lk.

Maakondlikud suurmehed: Põhja-Eesti kultuurilugu ja tegelased. Tartu: Sõnastus, 1937. 167 lk.

Mandre, Juhan. Eesti sportlased olümpiamängudel. Tallinn: Eesti Olümpiakomitee, 1994. 37 lk.

Margus, Malev. Eesti metsaülemate saatusest. Tallinn; Tartu: Eesti Metsaülemate Ühing, 1995. 90 lk.

Medijainen, Eero. Saadiku saatus: Välisministeerium ja saatkonnad, 1918–1940. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1997. 350 lk.

Mereleksikon. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1996. 592 lk.

Merila-Lattik, Helbe. Eesti arstid 1940–1960. Pärnu: H. Merila-Lattik, 2000. 1200 lk.

Nad kaitsesid nõukogude võimu: kogumik/koost. Ülo Taigro. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1964. 228 lk.

Nõukogude okupatsioonivõimu poliitilised arreteerimised Eestis. 2. kd./koost. Leo Õispuu. Tallinn: Eesti Represseeritute Registri Büroo, 1998. 878 lk.

Ott, Urmas. Carte blanche: 33 valitud intervjuud TV-sarjast Carte blanche. Tallinn: SE & JS, 1995. 964 lk.

Per aspera ad astra. III, Jakob Westholm ja tema kool/peatoim. Ruudi Toomsalu. Toronto; Tallinn: Jakob Westholmi gümnaasiumi vilistlased, 1999. 399 lk.

Poliitilised arreteerimised Eestis, 1940–1988. 1. kd.: represseeritud isikute registrid/koost. ja toim Leo Õispuu. Tallinn: Eesti Represseeritute Registri Büroo, 1996. 878 lk.

Pro Patria II. Auraamat langenud ja hukkunud metsavendadele 1944–1978: lühinimestik. Tartu: Okupatsioonide Repressiivpoliitika Uurimise Riiklik Komisjon, 1998. 122 lk.

Pärnumaa kõverpeegel: Pärnumaa tegelaste biograafiline leksikon sõnas ja pildis. Pärnu: Vaba Maa, 1933. 176 lk.

Pärnumaa tegelaste biograafiad: eluloolisi andmeid Pärnumaal elavate ja tegutsevate avalikkude tegelaste kohta. Pärnu: Sõna, 1937. 299 lk.

Raid, Lembit. Tartu Ülikooli usuteaduskond 1632–1940: teatmik. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 1995. 179 lk.

Revolutsiooni lipukandjad. I–III. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus; Eesti Raamat, 1962–1978. 1. kd. 195 lk., 2. kd. 176 lk., 3 kd. 184 lk.

Riigikogu IX koosseis: 101 lühielulugu. Tallinn: Riigikogu Kantselei infotalitus, 1999. 100 lk.

100 aastat Eesti raskejõustikku: 1888–1988/koost. Lembit Koik. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1996. 349 lk.

101: (Eesti Maalikunstnike Liidu 101 kunstniku kataloog)/koost. Juta Kivimäe. Tallinn: Eesti Maalikunstnike Liit, 1997. 224 lk.

Salo, Vello. E. V. kaadriohvitseride saatus, 1938–1996 (nimestik). Tartu: Okupatsioonide Repressiivpoliitika Uurimise Komisjon, 1996. 36 lk.

Sepp, Reino. Eesti spordi leksikon. Stockholm: Tõrvik, 1951. 144 lk.

Spordibiograafiline leksikon, 1937. Tallinn: Tallinna Kirjanike Kooperatiiv, 1937. 256 lk.

Zooloogia ja Botaanika Instituut 1947–1997/koost. M. Rahi…jt. Tartu: Zooloogia ja Botaanika Instituut, 1997. 160 lk.

Tallinna Tehnikaülikooli lõpetanud, 1918–1993/koost. Leo Õispuu … jt. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool, 1993. 431 lk.

Tallinna Tehnikaülikooli audoktorid 1938–1993/koost. Valdek Kulbach. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool, 1993. 19 lk.

Tallinna Tehnikaülikooli professorid/koost. Väino Rajangu. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool, 1993. 65 lk.

Tallinna Tehnikumi ja Tallinna Tehnikaülikooli õppe- ja abijõud, 1918–1944: eluloolisi lühiandmeid/koost. Imbi Kaasik. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool, 1993. 90 lk.

Tartu ehitusmeistrid 17. sajandist kuni 19. sajandi keskpaigani: teatmik/koost. Niina Raid. Tallinn: Tartu Riiklik Ülikool, 1987. 280 lk.

Tartu Riikliku Ülikooli õppe-teaduskoosseisu biobibliograafianimestik, 1944–1980. Tallinn: Valgus, 1987. 528 lk.

Tartu Õpetajate Seminar, 1828–1928. Tartu: 1929. 528 lk.

Tartu Ülikooli audoktorid ja auliikmed 1803–1997/koost. Kalle Kroon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1997. 177 lk.

Tartu Ülikooli professorid 1998/koost. Leane Morits. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1998. 209 lk.

Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna metsaosakonna üliõpilased 1920–1944/koost. Toivo Meikar. Tartu: Eesti Metsainstituut, 1993. 80 lk.

Tartu Ülikooli üliõpilaskonna teatmik=Album Academicum Universitatis Tartuensis, 1889–1918. I–III/koost. Shirley Kodasma jt., toim. Richard Kleis. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 1986–1988. 784 lk.

Teder, Kaljula. Eesti fotograafia teerajajaid. Tallinn: Eesti Raamat, 1972. 147 lk.

Tiitus, Romulus. Portreid sõnas ja pildis. Tartu: Eesti Kirjanike Kooperatiiv, 1935. 187 lk.

Tuhat tuntud inimest läbi aegade: teatmeteos. Tallinn: Kirilill, 1999. 384 lk.

1941–1945 langenud ohvitseride nimekiri/koost. Harri Jõgi ja Indrek Zolk. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia Kirjastus, 1998. 25 lk.

Tõnnus, Uno. „Soomepoiste" langenud: nimestik. Tartu: Okupatsioonide Repressiivpoliitika Uurimise Komisjon, 1996. 15 lk.

Tõstesport ja jõumehed Tartumaal 1920.–1998. a./koost. Kalev Pensa. Tartu: K. Pensa, 1999. 316 lk.

Uluots, Ülo. Nad täitsid käsku: Eesti ohvitseride saatus. Tallinn: Kaitseministeerium: Eesti Akadeemiline Sõjaajaloo Selts: Eesti Sõjahaudade Hoolde Liit, 1999. 391 lk.

Vabaduse eest: soomepoiste lühielulood. Tallinn: Soome Sõjaveteranide Eesti Ühendus, 1997. 447 lk.

Valitud ja valitsenud: Eesti parlamentaarsete ja muude esinduskogude ning valitsuste isikkoosseis aastail 1917–1999/koost. Jaan Toomla. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, 1999. 474 lk.

Varju, Peep. Eesti poliitilise eliidi saatusest 1. Tallinn: Okupatsioonide Repressiivpoliitika Uurimise Komisjon, 1994. 10 lk.

Veem, Konrad. Eesti vaba rahvakirik: dokumentatsioon ja leksikon. Stockholm: Eesti Vaimulik Raamat, 1988. 504 lk.

Velikije Luki in memoriam: 8. Eesti Laskurkorpuse inimkaotused Velikije Luki lahingus, 1942–1943. Tallinn: Olion, 1992. 184 lk.

Vikerkaarepüüdjad /koost. Endel Priidel ja Ago Ustal. Tallinn: Eesti Raamat, 1974. 254 lk.

Viljandi Maagümnaasium 1877–1997: ajalugu, lõpetajad, mälestused/koost. Tiiu Luik. Viljandi: Viljandi Maagümnaasium, 1998. 255 lk.

Villem, Heino. Eesti Vabariigi metskonnad ja metsaülemad 1918–1944. Jõgeva: Eesti Metsaselts, 1998. 102 lk.

Virumaa välis- ja kriminaalpolitsei aastail 1918–1940. Loomine, areng ja laialisaatmine. Virumaal töötanud politseiametnikud. Virumaa tuntumad kurjategijad /koost. Harri Pilt. Rakvere: Lääne-Viru Politseiprefektuur, 1999. 183 lk.

Viru vägevad 1900–2000. Kohtla-Järve: Ida-Virumaa Omavalitsuste Liit, 2000. 132 lk.

Väike eesti kirjanike leksikon. Tallinn: Virgela, 1998. 143 lk.

Väike entsüklopeedia. Tartu; Tallinn: Loodus, 1937–1939. 1680 veergu.

Välis-Eesti kunstnikke: väike biograafiline leksikon. Rooma; Toronto: 1980. 240 lk.

Välis-Eesti tegelased: eluloolisi andmeid. Tallinn: 1939. 140 lk.

Õun, Mati. Eesti Vabariigi kindralid ja admiralid. Tallinn: M. Õun, 1997. 135 lk.

Album Academicum der Kaiserlichen Universität Dorpat [1802–1867]. Dorpat, 1867. 408 S.

Album Academicum der Kaiserlichen Universität Dorpat [1802–1889]. Dorpat, 1889. 1007 S.

Album Academicum der Universität Dorpat (Tartu), 1632–1710/Hrsg. von Arvo Tering. Tallinn: Valgus, 1984. 528 S.

Album Curonorum. Jurjew (Dorpat), 1903. 468 S.

Album Dorpato – Livonorum. Dorpat, 1908. 487 S.
Album Estonorum. Tallinn, 1939. 456 S.
Album Livonorum. Lübeck, 1972. VII, 608 S.
Brennsohn, Isidor. Die Aerzte Estlands vom Beginn der historischen Zeit bis zur Gegenwart. Riga, 1922. 544 S.
Brennsohn, Isidor. Die Aerzte Livlands von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. Ein biographisches Lexikon nebst einer historischen Einleitung über das Medizinalwesen Livlands. Riga, 1905. 481 S.
Campe, P. Lexikon liv- und kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400–1850. Bd. 1–2. Stockholm, 1951–1957.
Deutschbaltisches Biographisches Lexikon, 1710–1960/Hrsg.W. Lenz. Köln; Wien: Böhlau, 1970. 931 S.
Lexikon deutschbaltischer Theologen seit 1920. Hannover; Döhren, 1967. 152 S.
Neumann, W. Baltische Maler und Bildhauer des XIX Jahrhunderts: Biographische Skizzen mit den Bildnissen der Künstler und Reproduktion nach ihren Werken. Riga, 1902. 176 S.
Neumann, W. Lexikon baltischer Künstler. Riga, 1908. 171 S.
Recke, J. F. von – K. E. Napiersky. Allgemeine Schriftsteller und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland. Bd. 1.–4. Mitau, 1827–1832.
Who is who in the Baltic States: biographical dictionary. Riga: Publishing House of Valeri Belokon, 1998. 608 p.
Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Юрьевского, бывшего Дерптского университета за сто лет его существования (1802–1902). Т. 1.–2./Под ред. Т. В. Левицкого. Юрьев, 1902–1903.
Исаков, Сергей. Русские в Эстонии: 1918–1940: историко-культурные очерки. Тарту: Компу, 1996. 398 стр.
Кто есть кто в культуре Эстонии: изобразительные искусства, литература, театр, музыка, кино. Таллинн: Авенариус, 1996. 222 стр.
Кто, что, когда: литература Эстонии: новейший период (1991–1997): биобиблиографический справочник. Таллинн, 1998. 167 стр.
Писатели Советской Эстонии: биобиблиографический словарь/Авт.-сост. Н. Бассель. Таллин, 1984. 256 стр.
Полетаев О. А., Нугис А. Я. Огненные годы: очерки об эстонцах – активных участниках гражданской войны, награжденных орденом Красного Знамени. Таллин, 1977. 300 стр.
Русские общественные и культурные деятели в Эстонии: материалы к биографическому словарю: словник (до 1940 г.). Тарту, 1994. 113 стр.; 2-е испр. и доп. издание: Таллинн, 1996. 140 стр.

Lühendid

a. — aasta
akad. — akadeemik
AKM — ajaloo- ja kultuurimälestis
apr. — aprill
arh. — arhitekt
art. — artikkel
arvat. — arvatavasti
as. — aktsiaselts
asut. — asutatud
ATK — Agrotööstuskoondis
aug. — august
aü. — ametiühing
B: — Bibliograafialoetelu
cand. math. — matemaatikakandidaat
cand. miner. — mineraloogiakandidaat
cand. phil. — filosoofiakandidaat
cand. theol. — teoloogiakandidaat
dem. — demokraatlik
dets. — detsember
dir. — direktor
dots. — dotsent
dr. — doktor
dr. agr. — põllumajandusdoktor
dr. chem. — keemiadoktor
dr. habil. — *doctor habilitatus*
dr. ing. — inseneriteaduste doktor
dr. jur. — õigusteaduse doktor
dr. med. — meditsiinidoktor
dr. med. vet. — veterinaariadoktor
dr. pharm. — farmaatsiadoktor
dr. phil. — filosoofiadoktor
dr. phil. nat. — loodusteaduste doktor
dr. rer. for. — metsandusdoktor
dr. rer. nat. — loodusteaduste doktor
dr. rer. oec. — majandusdoktor
dr. rer. pol. — poliitikateaduste doktor
dr. techn. — tehnikateaduste doktor
dr. theol. — teoloogiadoktor
D. Sc. — teadusdoktor
ehit. — ehitatud
EELK — Eesti Evangeelne Luterlik Kirik
E.E.L.K. — Eesti Evangeelse Luteri Usu Kirik
e. k. — eesti keeles
EKA — Eesti Kunstiakadeemia
EKM — Eesti Kunstimuuseum
EKP — Eestimaa Kommunistlik Partei
e. Kr. — enne Kristuse sündi
e. l. — eesti laval
EL — Euroopa Liit
EM — Euroopa meistrivõistlus
EMA — Eesti Muusikaakadeemia
end. — endine
ENSV — Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik
EOK — Eesti Olümpiakomitee
EPA — Eesti Põllumajanduse Akadeemia
EPMÜ — Eesti Põllumajandusülikool
ER — Eesti Raadio
ERKI — ENSV Riiklik Kunstiinstituut
ERSO — Eesti Riiklik Sümfooniaorkester
ETK — Eesti Tarbijaühistute Keskühistu
ETKVL — Eesti Tarbijate Kooperatiivide Vabariiklik Liit
ETV — Eesti Televisioon
EV — Eesti Vabariik
F: — Filme
feod. — feodaalne
h. c. — *honoris causa*
hrl. — harilikult
ill. — illustratsioon, illustreerinud
ilm. — ilmunud
inst. — instituut
jaan. — jaanuar
jm. — ja muu; ja mujal
jms. — ja muu selline
jmt. — ja mõni teine, ja mitu teist
jne. — ja nii edasi
jpm. — ja palju muud
jpt. — ja palju teisi, ja paljud teised
jsk. — jaoskond
jt. — ja teised
juh. — juhataja
jun. — *junior*, noorem
k. — keel, keeles; küla
k. a. — kaasa arvatud
KA — Kunstiakadeemia
kapit. — kapitalistlik
kasut. — kasutatakse, kasutatud
kat. — katoliku, katoliiklik
kd. — köidet, köide
KEK — Kolhooside Ehituskontor; Kooperatiivne Ehituskoondis
khk. — kihelkond
kinnit. — kinnitatud
KK — Keskkomitee
kl. — klass, -klassiline
k-liige — kirjavahetajaliige, korrespondentliige
kn. — külanõukogu
knd. — kandidaat
koost. — koostanud
KP — Kommunistlik Partei
kr. — kroon
ks. — koosseis, koosseisu
kt. — kohusetäitja
KTK — Kesktäitevkomitee
kub. — kubermang
L: — Lavastusi
lic. phil. — filosoofialitsentsiaat
lic. theol. — teoloogialitsentsiaat

lk. — lehekülg
LK — on looduskaitse all, looduskaitse-
LKNÜ — Leninlik Kommunistlik Noorsooühing
LV — Liitvabariik
läh. — lähedal
lüh. — lühend, lühendatult
MA — Meditsiiniakadeemia
M. A. — kunstide magister
mag. — magister
mag. artium — kunstide magister
mag. geogr. — geograafiamagister
mag. jur. — õigusteaduse magister
mag. phil. — filosoofiamagister
mag. rer. for. — metsandusmagister
mag. rer. oec. — majandusmagister
mag. theol. — teoloogiamagister
maj. — majanduslik
MEK — Mehhaniseeritud Ehituskolonn
min. — ministeerium
mk. — maakond
mln. — miljon
MM — maailmameistrivõistlus
MN — Ministrite Nõukogu
mnt. — maantee
moodust. — moodustatud
mrd. — miljard
ms. — muu seas
M. Sc. — teadusmagister
msg. — mitmesugune
mtü — mittetulundusühing
NFSV — Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik
nim. — nimeline
nimet. — nimetatakse, nimetatud
NKVD — Siseasjade Rahvakomissariaat
nn. — niinimetatud
nov. — november
nr. — number
NSV — Nõukogude Sotsialistlik Vabariik
NSVL, NSV Liit — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit
nt. — näiteks
nõuk. — nõukogude
näid. — näidend
O: — Osi
obl. — oblast
okt. — oktoober
OM — olümpiamängud
org. — organisatsioon
osk. — osakond
oü. — osaühing, osaühisus
Ph. D. — filosoofiadoktor
p. Kr. — pärast Kristuse sündi
pms. — peamiselt
pol. — poliitiline
prof. — professor
pseud. — pseudonüüm
pst. — puiestee
põhil. — põhiliselt
põllum. — põllumajandus, põllumajanduslik
rahvusv. — rahvusvaheline
raj. — rajoon
ras. — riigiaktsiaselts
RAT — Riiklik Akadeemiline Teater
rdt. — raudtee
re. — riigiettevõte
real. — realistlik
rev. — revolutsioon, revolutsiooniline
RKM — ENSV Riiklik Kunstimuuseum
rkl. — riiklik
RKN — Rahvakomissaride Nõukogu
rmt. — raamat
rmtk. — raamatukogu
rom. — romaan
RSN — Rahvasaadikute Nõukogu
RV — Rahvavabariik
RÜ — Riiklik Ülikool
s. — sündinud
saj. — sajand
Sc. D. — teadusdoktor
sen. — *senior*, vanem
sept. — september
SFNV — Sotsialistlik Föderatiivne Nõukogude Vabariik
sh. — sealhulgas
s. o. — see on
sots-dem. — sotsiaaldemokraat, sotsiaaldemokraatlik
sotsial. — sotsialistlik
srn. — surnud
s. t. — see tähendab
SV — Sotsialistlik Vabariik
t. — tänav
T: — Teoseid
TA — Teaduste Akadeemia
TK — Tallinna Konservatoorium
TK — Täitevkomitee
TKM — Tartu Kunstimuuseum
TKÜ — Tallinna Kunstiülikool
t-liige — tegevliige
tnl. — teeneline
toim. — toimetanud, toimetaja
TPedI — E. Vilde nimeline Tallinna Pedagoogiline Instituut
TPI — Tallinna Polütehniline Instituut
TPÜ — Tallinna Pedagoogikaülikool
tr. — trükk
TRA — Tallinna Riiklik Akadeemiline
TRK — Tallinna Riiklik Konservatoorium
TRÜ — Tartu Riiklik Ülikool
TSN — Töörahva Saadikute Nõukogu
TTÜ — Tallinna Tehnikaülikool
tuh. — tuhat
TUI — Teadusliku Uurimise Instituut
TÜ — Tartu Ülikool
u. — umbes
USA — Ameerika Ühendriigid
v. — vald
v. a. — välja arvatud
vab. — vabariiklik
van. — vananenud
veebr. — veebruar
vkj. — vana kalendri järgi
vm. — või muu
vms. — või muu selline
VNFSV — Vene Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik
vrd. — võrdle
vt. — vaata
ÕES — Õpetatud Eesti Selts
ühisk. — ühiskond, ühiskondlik
ÜRO — Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Bibliograafiakirjelühendid

B: — Bibliograafialoetelu
ingl. — inglise
k. — keel(est)
kd. — köide
Л. — Ленинград
M. — Москва
nr. — number
pr. — prantsuse
sks. — saksa
sm. — soome
Tln. — Tallinn
Trt. — Tartu
vn. — vene

Autorid

Kristin Aasma, Maarja Aasmäe, Heino Aassalu, Milvi Alas, Anu Allas, Ernst Allese, Jüri Allik, Lembit Allikmets, Lembit Andresen, Erna Annuka, Paul Ariste, Küllo Arjakas, Rein Aro, Riina-Ester Aro, Linda Aru, Heino Arumäe

Talis Bachmann

August Eelmäe, Heino Eelsalu, Valdo Einmann, Ferdinand Eisen, Aleksander Elango, Mart Eller, Tiiu Erelt, Voldemar Erm, Enn Ernits, Heino Ernits, Eduard Ertis, Mari Ets

Igor Garšnek, Leo Gens

Kalju Haan, Õie Haavik, Jüri Hain, Ants Haljamaa, Aive Haljand, Enn Hallikma, Anu Hamburg, Jaak Harro, Ants Hein, Heidi Heinmaa, Eneken Helme, Rein Helme, Enn Hendre, Mati Hint, Avo Hirvesoo, Toomas Hirvoja, Anders Härm, Helvi Hödrejärv

Kaja Irjas, Sergei Issakov

Lembit Jaanits, Ea Jansen, Ainu Januson, Marje Jõeste, Hilja Jõgi, Hudo Jõgi, Mall Jõgi, Liina Jänes, Kadri Järve, Hans Jürman

Ain Kaalep, Ülo Kaevats, Maie Kalda, Kätlin Kaldmaa, Dimitri Kaljo, Kalev Kalkun, Roman Kallas, Mart Kalm, Meeli Kalman, Maie Kalnin, Rasmus Kangropool, Meinhard Karelson, Rudolf Karelson, Hergi Karik, Vello Karise, Toomas Karjahärm, Märt Karmo, Ivar-Anton Karros, Ülo Karu, Andres Kasesalu, Jüri Kasesalu, Arnold Kask, Kalju Kask, Hans Kavak, Juta Keevallik, Ahto Kennik, Kalev Kesküla, Jaanus Kiili, Lilian Kirepe, Advig Kiris, Kaalu Kirme, Juho Kirs, Uuve Kirso, Jüri Kivimäe, Merle Klandorf, Väino Klaus, Vello Klein, Aili Kogerman, Ilmar Kopso, Maret Kraav, Maie Kreegipuu, Valner Krinal, Rita Kroon, Oskar Kruus, Ülle Kruus, Karl-Kristjan Kuiv, Kalevi Kull, Arvo Kullapere, Helga Kurm, Ott Kurs, Jüri Kuum, Piret Kuusk, Priit Kuusk, Jüri Kuuskemaa, Raul Kuutma, Heino Kärblane

Arvo Laanest, Ene Lamp, Margit Langemets, Eduard Laugaste, Epp Lauk, Endel Laul, Tiina Leemets, Kaia Lehari, Kalju Leht, Tõnu Lehtsaar, Mart Lepp, Mai Levin, Uno Liivaku, Harry Liivrand, Ülle Lillak, Vilju Lilleleht, Enn Lillemets, Elo Linask, Piret Lindpere, Kai Lobjakas, Erich Loit, Rein Loodus, Mare Lott, Toivo Luhats, Olev Luhaveer, Heino Luik, Ülo Lumiste, Anne Lõugas, Hilja Läti, Vello Lään

Viktor Maamägi, Aleksander Maastik, Heino Mahlapuu, Juhan Maiste, Heino Mardiste, Malev Margus, Elge Maripuu, Elga Mark-Kurik, Karl Martinson, Viktor Masing, Tiit Matsulevitš, Leopold Meensalu, Toivo Meikar, Aime Mets, Avo Miidel, Urve Miller, Endel Molotok, Karl Muru, Olev Must, Mart Mäger, Eve Mägi, Vahur Mägi, Marta Männisalu, Leevi Mölder

Karl-Johannes Naanuri, Reet Neimar, Reet Neithal, Heldur Nestor, Toomas Niit, Endel Nirk, Kaja Noodla, Dagmar Normet, Ahto Nurk, Tiina Nurk

Jaak Ojakäär, Triin Ojari, Peeter Olesk, Rein Oras, Asta Oraspõld, Aare Orb

Vilma Paalma, Heini Paas, Vello Paatsi, Evi Padu, Anu Pallas, Heldur Palli, Paula Palmeos, Leili Parhomenko, Erast Parmasto, Vello Past, Karin Paulus, Juhan Peegel, Harald Peep, Tõnis Pehk, Evi Pihlak, Enno Piir, Ivar Piir, Helmut Piirimäe, Peep Piirsalu, Eugen Piisang, Tiina Pikamäe, Tiiu Pikkur, Anu Pilden, Enn-Aavo Pirrus, Kadi Polli, Linda Pool, Olaf Prinits, Kajar Pruul, Heino Puhvel, Friedrich Puksoo, Aleksander Pulver, Väino Puura, Tiina Põldaru, Alo Põldmäe, Mall Põldmäe, Mare Põldmäe, Rudolf Põldmäe

Niina Raid, Maria Raisma, Heino Rannap, Veljo Ranniku, Vambola Raudsepp, Helja Rauk, Marika Rauk, Anto Raukas, Maie-Ann Raun, Valve Rehema, Vilma Reinholm, Olev Renno, Karin Ribenis, Merike Riives, Endel Risthein, Helena Risthein, Kyra Robert, Helve Roosve, Tiit Rosenberg, Kristiina Ross, Madis Rubel, Ene Ruubel, Tiina Ruubel, Jaan Ruus, Rein Ruutsoo, Arvo Rõõmusoks, Huno Rätsep

Andrus Saar, Asmu Saar, Aili Saks, Vello Salo, Anu Saluäär, Vaike Sarv, Mari Seidelberg, Mari Sibul, Karl Siilivask, Erna Siirak, Heldur Sildvee, Anu Sillaots, Tiit Sillaots, Väino Sirk, Hanno Soans, Tiina Soomets, Enno Soonurm, Heli Susi, Endel Sõgel, Ello Säärits

Tiiu Talvistu, Agu Tamm, Enn Tamme, Tiina Tammet, Erki Tammiksaar, Urve Tammjärv, Enn Tarvel, Lehte Tavel, Eerik Teder, Inge Teder, Sulev Teinemaa, Urve Teistre, Pärje Tetsmann, Vaike Tiik, Reet Tiirmaa, Ülo Tonts, Maire Toom, Heidi Tooming, Peeter Torop, August Traat, Hans-Voldemar Trass, Heie Treier, Peeter Tulviste, Endel Turbas, Maie Tuulik, Vello Tõnso, Helga Tõnson

Haljand Udam, Kalju Uibo, Mart Ummelas, Inge Unt, Uno Ussisoo, Sulev Uus

Sulev Vahtre, Helja Vallikivi, Mari Vallikivi, Aino Valmet, Lembit Valt, Hannes Walter, Leiger Vanaselja, Reet Varblane, Vello Vare, Margus Veenre, Mihkel Veiderma, Uno Veismann, Richard Viidalepp, Jüri Viikberg, Toivo Viilep, Viivi Viilmann, Ants Viires, Piret Viires, Lehti Viiroja, Tiit-Rein Viitso, Hele Vilbaste, Marju Vilbaste, Ago Vilo, Aarne Vinkel, Valli Voor, Eduard Vääri

Mati Õun

Fotograafid

Toomas Aring, Meida Jalast, Ülo Joosing, Faivi Kljutšik, Harald Leppikson, Meelis Lokk, Teet Malsroos, Timur Nisametdinov, Lembit Peegel, Tiiu Pikkur, Mark Raidpere, Arno Saar, Eduard Sakk, Kalju Suur, Eerik Teder, Kalju Tisler, Malev Toom, Heidi Tooming, Tõnu Tormis, Toomas Tuul, Valdur Vahi, Gunnar Vaidla, Endel Viiding

Järelsõna

„Eesti entsüklopeedia" käesolev, 14. köide „Eesti elulood" on esimene täiemõõduline katse jätkata 1940. aastal katkenud rahvuslike mahukate üldbiograafiliste leksikonide traditsiooni. (Eri elualade biograafilisi teatmikke on aastate jooksul üllitatud mitmeid — olgu siinkohal mainitud vaid Eesti Entsüklopeediakirjastuse sarja, millest on ilmunud aianduse, kooli, kunsti ja arhitektuuri ning teatri biograafiline leksikon, neile on lisandumas teaduse ja spordi biograafilised leksikonid.)

Kuuludes ühte ritta 1920.—30. aastail ilmunud biograafiliste leksikonidega, liitub käesolev köide ühtlasi mõtteliseks tervikuks „Eesti entsüklopeedia" 11. ja 12. köitega ning moodustab nõnda 15-köitelise üldentsüklopeedia sees kolmeköitelise Eesti-ainelise tervikliku teatmeteose.

„Eesti entsüklopeedia" kümnes põhiköites kokku moodustab Eestit käsitlev materjal umbes 20 % kogu teksti mahust. Mõistetavatel põhjustel vajab see pikkade aastate jooksul ilmunud andmestik nüüd, peaaegu 10 aastat pärast taasiseseisvumist, olulist korrigeerimist ja värskendamist, mida Eesti-ainelised lisaköited ongi mõeldud tegema: 11. köide pakub süstemaatiliselt käsitletud Eesti ainestikku, 12. köide süvendab seda märksõnastikulises esituses ning käesolev, 14. köide esitab suurima seni ilmunud Eesti biograafiate valiku — 5419 elulugu. Neid on oluliselt rohkem kui ENE/EE 1.—10. köites, kus on umbes 3100 eestimaalase ja Eestiga tihedalt seotud isiku biograafiad. Nii mõnedki põhiköidetes olevad isikuartiklid on käesolevast köitest välja jäetud. Kõigi elualade esindatust on suurendatud, rohkesti on lisandunud artikleid väliseestlaste kohta. Sisse on võetud ka välismaalasi, kelle elutöö on Eestiga oluliselt seotud. Põhiköidetes ilmunud artikleid on täiendatud ja parandatud, neisse on lisatud uusi andmeid.

52 % artiklitest käsitleb inimesi, kes praegu elavad. Seega on teos osalt kasutatav ka „Kes on kes?" tüüpi väljaandena. Loomulikult on käesolevasse väljaandesse mahtunud igalt erialalt piiratud arv esindajaid, seetõttu soovitame lisaks kasutada teisi meie kirjastuses välja antud biograafilisi leksikone, millele on viidatud eespool.

Artiklite keskmine maht on suurem kui põhiköidetes, see on võimaldanud elu- ja loomingulugusid esitada üksikasjalikumalt ja mitmekülgsemalt. Entsüklopeediale omaselt on põhirõhk pandud informatiivsusele ja andmete kontrollitusele; hinnanguid on enamikul juhtudel välditud. Kõik daatumid on antud uue kalendri järgi. Täpsustatud on sünni- ja surmakohti. Põhiköited on piirdunud valla või külanõukogu nimetamisega, nüüd on aga enamasti lisatud küla nimi. Teaduskraadide märkimisel on esikohal kraadi kaitsmise aasta. Kui see erineb kraadi kinnitamise ajast, on lisatud ka kinnitamise aasta. Riigitegelastel ja poliitikutel on märgitud nende parteiline kuuluvus, sh. NLKP liikmeks olek. Antud on kuulumine valitavaisse riigiorganeisse (Riigikokku, Ülemnõukogusse).

Märgatavalt põhjalikum on ilmunud teoste ja isiku loomingu loetelu, mis esitatakse artikli muu tekstiosa järel. Trükiste loetelu algab tähega **T:** (teoseid); laulja, tantsija, näitleja, teatri- ja filmilavastaja ning teatrikunstniku artiklis seisab loetelu ees täht **O:** (osi), **F:** (filme) või **L:** (lavastusi). Eestis ilmunud teoste puhul ilmumiskohta ei anta. Täielikum on ka isikukohane bibliograafia, mis suunab lugejaid põhjalikumate käsitluste juurde. Bibliograafiaandmed paiknevad artiklite lõpus eraldi lõiguna, mis algab tähega **B:**. Erinevalt teoste nimistust antakse bibliograafia osas teoste ilmumise koht. Nii teosed kui ka bibliograafia on järjestatud kronoloogiliselt.

Raamatu lõpuosas on tabelid, millesse on koondatud kõigi nende inimeste nimed, kes on saanud EV teenetemärke (a-st 1995) ja riiklikke preemiaid. Köite lõpus on üldbibliograafia, mis koondab kõik eestlaste ja Eestiga seotud inimeste biograafiaid sisaldavad olulised teosed.

Sisukord